

श्री अग्निमहापुराणम्
THE AGNIMAHĀPURĀṆAM

THE AGNATHA PROFANA

NEW YORK

श्रीअग्निमहापुराणम्
THE AGNIMAHĀPURĀNAM

महापुराणम्

१. ब्रह्ममहापुराणम्	११. लिङ्गमहापुराणम्
२. पद्ममहापुराणम्	१२. वाराहमहापुराणम्
३. विष्णुमहापुराणम्	१३. स्कन्दमहापुराणम्
४. शिवमहापुराणम्	१४. वामनमहापुराणम्
५. भागवतमहापुराणम्	१५. कूर्ममहापुराणम्
६. नारदीयमहापुराणम्	१६. मत्स्यमहापुराणम्
७. मार्कण्डेयमहापुराणम्	१७. गरुडमहापुराणम्
८. अग्निमहापुराणम्	१८. ब्रह्माण्डमहापुराणम्
९. भविष्यमहापुराणम्	१९. वायुमहापुराणम्
१०. ब्रह्मवैवर्तमहापुराणम्	२०. विष्णुधर्मोत्तर पुराण
वासुकी पुराण ::	देवीभागवत
हरिवंश पुराण ::	भृंगीशपुराण
एकाम्रपुराण	

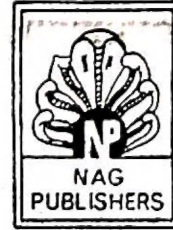
क्षेमराज श्रीकृष्णदासेन सम्पादितस्य मुम्बई श्री वेंकटेश्वरस्टीम मुद्रणालयेन प्रकाशितस्य पुनर्मुद्रणम्

श्रीअग्निमहापुराणम्

THE AGNIMAHĀPURĀNAM

दिल्लीविश्वविद्यालयान्तर्गतहिन्दूमहाविद्यालये डा० राजेन्द्रनाथशर्मणा

भूमिका पाठशोधनाभ्यांपरिष्कृतम्
नागशरणासिंह सम्पादितश्लोकानुक्रमण्या च सहितम्

N A G P U B L I S H E R S

11 A/U.A. (POST OFFICE BUILDING) JAWAHARNAGAR, DELHI-7.

This publication has been brought out with the financial assistance from the Government of India, Ministry of Education and Culture)

(If any defect is found in this volume please return the copy by V.P.P. for postage to the Publisher for free exchange).

© NAG PUBLISHERS

- 1. 11A/U.A. (Post Office Bldg.) JAWAHARNAGAR, DELHI-7**
- 2. 8A/U.A. 3, JAWAHARNAGAR, DELHI-110007**
- 3. JALALPURMAFI (Chunar, Mirzapur), U.P.**

1985

PRICE : Rs. 55-00

(PRINTED IN INDIA)

Published by Nag Sharan Singh for Nag Publishers, Jawahar Nagar, Delhi-7
Text printed at Gian Offset Printers, 308/2, Shahzada Bagh, Dayabasti Delhi-35

Introduction

In the list, occurring in a number of the Purāṇas the Agni or Āgneya-Mahāpurāṇa is accorded the eighth place. It is so named because it originated as a composition in praise of Agni, a form of Viṣṇu. It is attributed to Vyāsa. It is narrated as usual by his disciple Sūta, and was received by him from the sage Vasiṣṭha, to whom it was communicated by Agni. According to the information preserved in the Agni-Purāṇa itself, it contains fourteen thousand verses. But the Bhāgavata¹ and the Matsya Purāṇas² speak of Agni Purāṇa consisting of 15000 and 16000 verses respectively. In chapter 272 it states that it contains twelve thousand verses and in its last chapter it claims to contain fifteen thousand verses, though it actually possessed 11457. Thus it records two traditions about the number of verses comprising it. It is apparent that the text of the Agni-Purāṇa underwent several additions. The Purāṇa is divided into 383 chapters treating a variety of subjects. The Agni-Purāṇa claims to be an epitome of all branches of knowledge, classified into parā and aparā. So the compiler of the Purāṇa intends to impart the essence of all the worldly as well as divine knowledge which may help the people to achieve success in this life and salvation in the next.³

A list of fifty topics discussed in the body, occurs in the last chapter of the Agni-Purāṇa. They are (i) ten incarnations of Viṣṇu, (ii) summary of the

Rāmāyaṇa, (iii) Summary of the Mahābhārata, (iv) Summary of the Hari-varṃśa, (v) the Vaiṣṇavāgama, (vi) worship, (vii) initiation (dīkṣā), (viii) consecration of images, (ix) installation of images, (x) iconography, (xi) architecture, (xii) spells and charms, (xiii) the Śaivāgama, (xiv) Śākta worship, (xv) Sun worship, (xvi) dissolution, (xvii) the description of consecration, (xviii) geography, (xix) description of the sacred places such as Gayā, Gaṅgā and Prayāga, (xx) astronomy, (xxi) astrology, (xxii) astrology and ritual conferring victory in war, (xxiii) various aeons of Manu, (xxiv) rules of caste and stage, (xxv) impurity (āśauca), (xxvi) the duty of the king, (xxix) gifts, (xxx) different vows (vratas), (xxxi) law code, (xxxii) propitiatory rituals according to the four Vedas, (xxxiii) description of the solar dynasty, (xxxiv) description of the lunar dynasty, (xxxv) military-science (dhanurveda), (xxxvi) medicine (Āyurveda), (xxxvii) music, (xxxviii) polity (arthaśāstra), (xxxix) mīmāṃsā philosophy, (xl) nyāya philosophy, (xli) the various Purāṇas and their praises (Māhātmya), (xlii) metrics, (xliii) grammar, (xliv) rhetoric, (xlv) lexicography, (xlvi) phonetics, (śikṣā), (xlvii) (kalpa), (xlviii) dissolution, (xlix) Vedānta philosophy and (l) the eight-fold yoga. It says that nothing can be richer in substance than this Purāṇa.⁴

It deviates very materially from the definition given by its own author of

the contents of a Purāṇa. These Agni Purāṇa declares to be five : primitive creation ; subsequent creations ; the genealogies of demigods and kings ; the aeons of Manus and the histories of royal dynasties. These, however, occur but imperfectly in the Agni-Purāṇa, and the far greater portion of its contents is of a widely different characters.⁵

The date of Agni Purāṇa is a vexed problem. To arrive at a probable date of its compilation, the date of interpolations made in the work must be fixed. The fact that the Agni-Purāṇa is included in almost all the lists of the purāṇas ; mentioned by Alberuni in A.D. 1030 ; and attained an encyclopaedic character by the time of Vallabhasena; and was considered spurious by him makes it earlier than 1100 A.D.⁶ Pargiter⁷ holds that the Agni-Purāṇa was written sometime after A.D. 900. According to Upadhyaya⁸ since Agni-Purāṇa borrows much from the Kāvyaḍarśa of Daṇḍin and Bhoja is indebted to Agni-Purāṇa, so its date would fall between A.D. 700-900.

As Agni-Purāṇa incorporated Vaiṣṇava Pañcarātra, the Gītā etc. so it became a Vaiṣṇava Purāṇa. It stresses the worship of Kṛṣṇa, as Nārāyaṇa or Viṣṇu. In the opening chapters Agni is represented as Viṣṇu, Kālāgni and Rudra. The same idea is repeated in chapter 174, where it is stated that Viṣṇu has two forms, one of which is Agni, praised in Agni-Purāṇa. It adds that Agni is but the manifestation of Viṣṇu, and is meditated upon, worshipped, remembered, praised and respected because he destroys all sins. At the same time it included Śaivāgama, worship of Śiva, as the Liṅga, obs-

cene tantric rituals in honour of that form of deity⁹ On account of this the vaiṣṇavite Padma-Purāṇa condemned the Agni-Purāṇa as a tāmasa Purāṇa, leading to hell.¹⁰ It was compiled, therefore, probably anterior to any wide separation between the Śaiva and Vaiṣṇava sects, and it was certainly prior to that modification of the Vaiṣṇava faith, which pays such infinite veneration to Kṛṣṇa as Gopāla or Govinda or Bāla-Gopāla, the cowherd or the infant god, no allusion to whose worship has been found, nor has the name of his favourite, mistress Rādhā, once been found.¹¹

Of all the rivers the Gaṅgā occupies the greatest attention of the Agni-Purāṇa. A whole chapter is devoted to it, and besides being extolled everywhere it is declared to be capable of destroying all sins only if people remember it. Gayā is pronounced to be the best of all the holy places, it ranking second to Gaṅgā in two lists of holy spots and heading three long chapters to the importance of Gayā and the procedure to be adopted for Gayā-śrāddha. So though the place of first compilation of the Agni-Purāṇa is doubtful, it seems that final reduction took place somewhere in North East India, very near to Gaṅgā and the city of Gayā, which had attained prominence under Pālas. This place may be the banks of Narmadā for it states that a bath in the Gaṅgā gives salvation which is gained by only a look at Narmadā.¹² Harprasad Shastri¹³ holds that the Agni-Purāṇa was compiled somewhere in Bengal or Bihar far from Puṣkara, at a place difficult to reach. S.K. De¹⁴ argues that the available manuscripts of the Agni-Purāṇa are mainly in

Bengali or Devanāgarī scripts and the Bengali manuscripts are the largest and so in his opinion it indicates an eastern origin of the Agni-Purāṇa or at least its popularity in this region. On the ground of its wide use, R.C. Hazra¹⁵ opines that the Agni-Purāṇa originated in eastern Orissa or in the West-Bengal (most probably in the latter). Jackson¹⁶ regards the Agni-Purāṇa as Gayā recension of the Purāṇa and his view is supported by Rapson.¹⁷ Thus a controversy exists about the exact place of origin or compilation of the Agni-Purāṇa.

After the customary opening, the Agni-Purāṇa describes in detail the ten incarnations of lord Viṣṇu. Chapters 2-4 deal with the Matsya, the Kūrma and the Vārāha incarnations. The following seven chapters (5-11) dealing with the incarnation of Viṣṇu, form a summary of the seven Kāṇḍas of the Rāmāyaṇa, each chapter standing for one Kāṇḍa. The story contained in them closely conforms to the original source i.e., the Rāmāyaṇa.

The Agni-Purāṇa summarises the Harivaṁśa in one chapter (12) and out of seventeen verses of the chapter 17 and a half verse are quoted verbatim from the second chapter of the Harivaṁśa.

Next three chapters (13-15) of our texts compress the whole story of the Mahābhārata. The origin of Kauravas and Pāṇḍavas is explained in the 13th chapter. Chapter 14 treats the story of the Mahābhārata and Pāṇḍavas, journey to heaven, form the subject of the chapter 15, but this seems unnecessary and

spurious because with the description of the death of Pāṇḍavas the story should have ended.

Chapter 16 of this Purāṇa describes Buddha as the incarnation of Viṣṇu. The mention is made of the Buddhas and Arhats as heretics (pāṣaṇḍins) and of the mleccas as kings, probably the Muslims.

Chapters 17-20 which describe the five essentials of a Purāṇa are borrowed from the Viṣṇu, the Vāyu, the Matsya and the Harivaṁśa Purāṇas. Chapters 21-105, 201 and 317-326 give a summary of the Vaiṣṇava and Śaiva mantras (āgamas), Śākta and Sun worship. In chapters 21-70 Nārada, Agni, Hayagrīva and Bhagavān are the interlocutors. These chapters contain description of worship, bathing procedure, building of Kuṇḍa, mantras related to the four circles of Vāsudeva, initiation, procedure, Mudrās, consecration, sarvatobhadramaṇḍala, maṇḍala procedure, sweeping procedure, saṁskāras, the Pavitra or purificatory thread, ceremonies of Homa, fruits of the erection of temple etc., procuring of land, giving of Argha and Tila, architecture, iconography, installation of images, the signs of Sudeva-idol, Piṇḍika, Śālagrāma etc., Matsya, Devī, Sūrya, Liṅga, twentyfour stotras of idol, the measurement of Liṅga, the yoga connected with the protectors of the quarters, attire, procedure of installation of Vāsudeva, door, flag, Lakṣmī, Sudarśana-cakra, erection of well, assembly hall, general rules of installation, repair work of temple etc., setting out on a journey, and planting of trees.

Thus we notice that these chapters are imbued with Pañcarātra ideals and prescribe the worship of Vāsudeva, Saṁkarṣaṇa, Pradyumna, Aniruddha, and Nārāyaṇa but word Pañcarātra is nowhere mentioned in the Purāṇa. The chapters from 39-70 enumerate twentyfive Pañcarātra works and refer to the Saptarātra sect. The Agni-Purāṇa appears to summarise two of the Hayaśīrṣa Pañcarātra, the Ādikāṇḍa and the Saṁkarṣaṇa-kāṇḍa. The Purāṇa dwells upon the iconography of sixtyfour yoginīs, who are a type of tantric goddesses.¹⁸

Chapters 71-106 relate to the worship of the Liṅga and several of the tantric forms of Durgā. The opening verse of this portion is a prayer of Gaṇeśa. It further lays down the worship of the deity and enumerates his fourteen names. Here Īśvara (Śiva) speaks to Skanda about the worship of Śiva, Śakti, Sun, the followers (gaṇa) of Śiva and other members of his family. These chapters refer to Śivasamhitā, the Samhitā mantra, mention the Samhitātrīce, experts in Samhitā. They are borrowed from Liṅga and the Saurakāṇḍas of the Hayaśīrṣa Pañcarātra. Mantras are abundantly used, as are the acts and gesticulations with which they are muttered and recited. The style in which they are narrated is, however, abrupt and obscure, and the ceremonial so confusedly and indistinctly laid down that the whole has the appearance of string of garbled extracts rather than a systematic detail. There is a great similarity between these chapters with those of the Śāradā-Tilaka and Mantra Mahodadhi. These chapters also contain a description

of the establishing of Agni, Caṇḍa-worship, Kapila worship, Pavitra, Damana, Samaya-initiation, Saṁskāra initiation procedure, Nirvāṇa-initiation, the ractification of the art of installation, ekatattva, consecration etc., mantras pertaining to procedure of installation, material for installation, installation of Śiva, Gaurī, door, sun, palace, flag, repair, prasādalakṣaṇa, house-building, town-planning.

The next chapter (107) is devoted to Svāyambhuva creation. This chapter is followed by the Bhuvana-Kośa (the description of the universe) which corresponds generally with the same in other Purāṇas. Eight chapters (109-116) comprise the Tīrthas or places of pilgrimage, of which however it enumerates very few and those but briefly. These chapters are very important from the geographical point of view. It is noteworthy that Narmadā and Śrī-Śaila are especially noticed, while the northern mountains are not mentioned and also that Benaras (Vārāṇasī) is called Avimukta in its religious character. The site of Benaras was the same as at present or between the Varṇa and Asi rivulets. Other pilgrim places mentioned by this Purāṇa are Puṣkara, Kurukṣetra, Rājagṛha and the rest. A separate chapter is devoted to the praise of the Gaṅgā, the Narmadā, Prayāga, and Vārāṇasī each. A detailed description of Gayā is to be found in chapters 114-116. Its importance is well brought out along with the procedure to be followed in connection with journey to this holy place. The chapters relating to Gayā of the Agni-Purāṇa owe much to the Vāyu-Purāṇa.

Chapters 118-120 deal with the description of the Indian continent and other parts of the world, India and other geographical places. They speak of distances and dimensions of regions below and above it.

Chapters 121-149 dwell upon astrology, astronomy, palmistry, and other branches of astrology leading to the king's victory in the battlefield. In chapters 121-123 the interlocutor Agni claims to abridge a treatise on astrology containing four lacs of verses. They discuss the auspicious and inauspicious asterism for perforating the ears of a child and also lay down auspicious time for taking betel-leaves. In chapters 124-149 Īśvara speaks to Devī about astrology, the science of gaining victory in war and various types of spells. They enumerate the twelve rāśis of the Sun, first mentioned in the law code of Yājñavalkya. The order of the twentyseven asterisms begins from Aśvinī to Revatī which shows the astronomy of the third stage. The astrological factors leading to the rise and fall in the price of material (arghakāṇḍa) and also the four circles (maṇḍala) as Varāhamihira does, but this treatment is quite different from him. Chapter 130 of the Purāṇa enumerates the four circles of asterisms, the Āgneya, the Vāyavya, the Vāruṇa and the Mahendra, with their results. These circles are connected with gaining victory in war. According to the Agni-Purāṇa, Āgneya circle leads to loss of milk, flower and fruits, and a wholesale destruction of crops due to lack of rain, eventually causing famine ; moreover it brings about the destruction of the seven countries constituting the Uttarapatha, Saindhavas, Yāmunās,

Gurjara, Bhoja, Bāhlika, Jālaṁdhara, and Kāśmīra. The Vāyavya circle destroys the people of Dāhala, Kāmarūpa, Kaliṅga, Kośala, Ayodhyā, Avanti, Koṅkaṇa and Āndhra. The Varuṇa circle brings about abundance of edibles, cheap prices of land produce and a fierce fight among the kings. The Mahendra circle leads to the general happiness of people and a treaty of peace among the warring kings. These chapters on astrology also betray a deep tantric influence, for they describe the sixfold purpose, killing (māraṇa), stupefying (mohana), maddening (uccāṭana) bringing others under control (Vaśikaraṇa) controlling the function of others (Vidrāvaṇa) and the six types of tantras such as pallava, yoga, rodhaka, sampuṭa, prathama, and vidarbha. The tantric goddesses like Kubjikā, Bhelkhi, Tārā, Tavarita, Caṇḍaghaṇṭā, Karālī, Sumukhī, Durmukhī, Ajitā, Aparājitā etc. are described together with obscene and horrifying rituals.

From these, the Agni-Purāṇa proceeds rather abruptly to the periods of the Manvantaras (Ch. 130) and then to the civil institutes of the Varṇa, as birth, investiture, marriage, conduct, death etc., the duties of religious orders and varṇas, the contemplation of the deity, conformably to the tenets of the Vedānta, impurity and purification of things (chs. 150-167).

The next subject discussed is that of expiations for various types of sins, (chs. 168-174).

A long string of Vratas or religious obligations, both special and occasional follow (chs. 75-207). The portion opens with a definition of the vow

and goes on to describe vows like Pratipadā, Dvītīyā, etc. Ekādaśī, Dvādaśī, Trayodaśī, Caturdaśī, Śivarātri, Aśoka-purnimā, vāra-vratas, Nakṣatra, Divasa, Māsa, Dipadāna, Māsopavāsa, Bhīṣmapañcaka, Kaumuda etc. Besides these vratas, chapters 201 and 203 describe nine circles (Navavyūhārcana) and the nature of hell (Narakasvarūpam) respectively.

Chapters from 208-217 deal with the subject of gifts as religious duties, close with the description of corporeal austerities of a meritorious and pious complexion.

The statecraft forms the subject matter of chapters 218-252 of the Agni-Purāṇa. The Purāṇa treats at considerable length, and with many interesting particulars, of the duties of princes, beginning with the ceremonies of their coronation, and comprehending their civil and military obligations. The description of state and kingship includes, seven limbs of a state, divinity of the king, his qualifications, daily routine, duties and functions, royal privileges. Under administrative organisation comes enumeration of qualifications and duties and functions of the ministers and other officers. A description of civil administration contains appointing of chief minister, the royal priest, the royal astrologer, the commander-in-chief, the royal chamberlain, ambassadors, betel-bearer, bodyguards, charioteer, superintendent of royal kitchen, members of jury, scribes, gate-keepers, superintendent of treasury, of elephants, horses, ports, royal engineers, teacher for arms and

weapons, heads of harem and magazines.

The fourfold expedients (Sāma, Dāna, Daṇḍa, Bheda) and six measures of royal policy (Sandhi, Vighraha, Yāna, Āsana, Dvaidhībhāva, Saṁśaya) are also discussed. The forts played important part in the defence scheme of ancient times. The Agni-Purāṇa discusses them in a separate chapter. It dwells at length upon the march of the army (Ch. 228). The prognostication of dreams, omens and portents are taken into account in chapters 229-32. Besides these topics, this portion of the Purāṇa deals with Śrīstotra, polity as told by Rāma, male and female marks, science of jewels etc.

In chapters 249-252, the Agni-Purāṇa treats the science of archery (dhanurveda). It describes various types of offensive weapons and methods to use them. The weapons are classified under five heads : weapons thrown by some machines, those thrown by hands, those which are never thrown, but held back, and natural weapons such as fist. The Purāṇa gives much space to the manufacture of bows, arrows, strings etc. and deals extensively with the ways and methods of training in archery.

Chapters (254-258) on the subject of judicature and law are literally the same as the text of the Mitākṣarā, a commentary on Yājñavalkya Smṛti. Adjudication of civil and criminal cases is to be considered as important duty of the king. It praises the rod of justice and calls punishment as daṇḍa. The dāna is of two types, one for internal and the other for external application.

Seventyone crimes and their punishments are described in the Agni-Purāṇa's chapters on Rājadharmā.

The vyavahāra, according to Agni-Purāṇa enables us to know what is just and what is unjust. In other words let us have an idea of the legality of any action. A legal suit is defined as an action contrary to the rules of smṛtis and good conduct and brought before the court by persons other than the king and his officers. The chapters on Vyavahāra take into account the sources of law, eighteen branches of litigation, judge, his qualifications, assistants to the judicial bench, setting of court, assessors, evidences, witnesses, documents, ordeals, oath, various crimes, punishments, judicial fines. Thus these chapters give the definition of law, its sources, various titles of litigation, procedural law, the law of evidence, matters of litigation and punishments. Besides these topics, the laws of inheritance, the boundary disputes, and use of harsh language are treated in separate chapters (256-58).

The chapters on law are followed by rather miscellaneous series regarding the perusal of the Vedas, the averting of ill fortune, burnt offerings and the worship of various deities viz., Vaiśvadeva, deities of quarters, Vināyaka, Maheśvara, Viṣṇu and a chapter on the branches of the Vedas (chs. 259-271).

The next chapter (272) on gifts to be made, when Purāṇas are read, contains list of the Purāṇas and the enumeration of the number of stanzas they contain.

The list of the Purāṇas is followed by genealogical chapters (273-278) detailing the families of the Sun and the Moon, but more particularly the latter and especially, the house of Yadu, and Puru to the time of Kṛṣṇa and the Pāṇḍavas. These chapters agree with the dynasties usually detailed but the lists are for the greater part dry and abrupt, while few of the ordinary legends are preserved, those so concisely as to be very obscure. There are some details relating to Kṛṣṇa.

The next subject is medicine, taken from the instruction given by Dhānvantari to Suśruta or from the medical work attributed to the latter. Chapters 279-300 and 369-370 discuss the treatment of not only human beings but also of the elephant, the horse, the cow and even of trees. They describe the various types of snakes and suggest treatment of their bite as well as that of some injurious insects and animals. They again prescribe medicine against diseases caused by malevolent elements and planets. The chapters on the treatment of animals and trees are borrowed verbatim from the Viṣṇudharmottara. Though the Purāṇa claims to have borrowed Suśruta's idea yet there is hardly anything in it pertaining to surgery. It only states that a sore is to be opened with the help of a needle. The exposition of surgery by the Agni-Purāṇa is very scanty. The classification of human diseases under four heads, physical (śārīrika) mental (mānasika) accidental (āgantuka) and natural (sahaja), the grouping of six rasas under two, saumya and āgneya ; and the description of cold and hot medicants (śīta and uṣṇa vīrya)

are adopted from Suśruta. The Purāṇa declares that human body is made of sixteen kandas, sixteen jālas, six kurchs, four māmsarajjus, seven sīvanyas, nine hundred nerves (snāyu), two hundred and ten joints (sandhi), five hundred peśis contained in a female body. The human anatomy, embryology and osteology are discussed separately in chapters 369-370. In the field of osteology the Purāṇa follows the view of Caraka and holds that the human body consists of three hundred and sixty bones. Mercury is known to the Purāṇa but is not recommended as medicine. The part (chs. 296-300) of Purāṇa likewise includes much mystic medicine or curing by charms.

Another set of chapters on mystic rites and formulae and different forms of Viṣṇu, Śiva and Devī follows. Chapters 301-316 contain worship of Sūrya, various mantras, worship of Aṅgākṣara, Pañcākṣara-worship, names of Viṣṇu, mantras of Nārasimha etc., Trailokyamohana mantras, worship, mantras and vidyā of Tvarita, stupefying mantras and other spells.

It may be noted that in chapters 312-326 Īśvara speaks to Skanda about the various spells, the worship of Śiva's gaṇas, Vāgīśvarī, Aghora, Pāsupata, Rudra and Gaurī.

The Mahātmya of the temple forms the subject matter of chapter 327.

The Agni-Purāṇa contains eight chapters (328-335) on metrics. They summarise the Piṅgala sūtras together with an unknown commentary on it. Metres dealt with are Gāyatrī, Uṣṇik, Jagatī, Triṣṭubha etc. The metres are

classified as dissimilar, half similar and similar.

A lone chapter (Ch. 336) discussing Vedic phonetics is rudimentary and an abstract of the Nāradya-Śikṣā.

Poetry and rhetoric form the next subjects (chs. 337-338) and conform to the system usually received. These chapters deal with definitions of poetry, poetic talent, forms of poetry, alaṃkāraś, the definition of prose and its varieties viz., cūrṇaka, utkalikā, gandhivṛta : fivefold prose works like Ākhyāyikā, kathā, Khaṇḍa-kathā, Pari-kathā, Kathānikā ; difference between Kathā and Ākhyāyikā, Kulaka, Mukṭaka, Kośa, Mahākāvya, Kauśikī vṛtti etc.

The Agni-Purāṇa (ch 338) enumerates twentyseven types of Sanskrit dramas viz., Nāṭaka, Prakaraṇa, Īhāmṛga, Prahāsana, Vyāyoga, Bhāṇa, Vithī, Aṅka, Troṭaka, Nāṭikā, Saṭṭaka, Śilpaka, Karṇa, Durmalikā, Pras-thāna, Bhāṇikā, Bhāṇi etc. It is probably the first text to catalogue so many types of drama but it does not classify them into major and minor groups, rūpaka and uparūpaka. It counts saṭṭaka as a form of drama, first defined by Rājasekhara whose Karpūramañjarī is the earliest specimen. Technical terms like Pūrvaraṅga, Nāndī, Sūtradhāra, Vidūṣaka, Āmukha, five sandhis, five arthaprakṛtis etc. are explained in these chapters.

The next chapters (339-40) deal with sentiments like Śṛṅgāra etc., Rīti, concert hall, acting etc. The Agni Purāṇa states the doctrine of Śṛṅgāra rasa as ānanda, alaṃkāra and rasa. It enumerates four types of rītis, the

function which closely follows the idea of Bhoja.

In chapters 343-45 Agni-Purāṇa classifies the alaṃkāras into three categories, those of sound (śabdaja), those of sense (artha) and those of both (Śabdārtha) and most probably uses śleṣa when it states that one who knows the three types of alaṃkāra and their analysis, and can embellish speech with them, is called an expert in śabdālaṃkāras and the Kāvyaṃimāṃsā. The definitions of rūpaka, utprekṣā, viśeṣokti, vibhāvanā, apāhnuti and samādhi given by Agni-Purāṇa are the same as those of Kāvyaadarśa of Daṇḍin.

Merits and demerits of compositions are discussed in chapters 346-347. Further, the definitions of ākṣepa, aprastutaprasaṃsā, samāsokti and paryāyokta are almost similar to those in Bhāmaha. The Purāṇa speaks of four pākas of poetic composition but actually names three—the mṛdvikapāka, the nārīkelapāka, and the ambupāka and defines only first Śleṣa, Prasāda, Mādhurya, Sukumāratā etc. described as merits.

The following eleven chapters (349-359) treat with the rules of grammar which is an abstract of the Candra grammar. This is evident because according to Agni-Purāṇa one who knows and studies the Candra grammar is a candraka. These chapters discuss rules of Sandhi, Subanta, formations of Strīliṅga words and neuter words, Kāraṅgas, Samāsa, Taddhita, Uṇādi, Tiṇanta and Kṛt.

Chapters 360-367 of the Agni-Purāṇa deal with lexicon on Avyaya, Nānārtha, Bhūmi-vana-Auśadhi, Nṛbrahmakṣatriya, Brahma, Kṣatra-ṛiṭa-

Śūdra on the pattern of Amarasimha's Amarakośa. The last chapter of this lays down general names with their genders.

Chapters 369-370 give information about human anatomy.

The next chapter (371) describes hell and its various forms. After this, chapters 372-376 treat yoga in its two varieties i.e., Rāja-yoga and Haṭha-yoga. The Agni-Purāṇa says that a human body consists of seventy-two nerves and the navel is their centre and the root (kaṇḍa) lies below it, wherefrom they shoot out to the different parts of the body. It also speaks of Kuṇḍalinī and states that it is permeated with the essence of sun, moon and fire. Chapter 373 deals with injunction that the Yogī should meditate upon the Supreme after sitting in postures like the lotus (Padma), svastika, ardha-candra, (crescent), vīra (brave), yoga, prasādhita, paryāṅka, and one liked by the yogi himself. It also includes yama and niyama within the scope of yoga which is not done by the Gorakṣapaddhati.

The knowledge of Brahma and philosophy of Vedānta form the subject matter of the chapters 377-380. Last three chapters (381-383) present the gist of Gītā, Yama-Gītā and the Māhātmya of the Agni-Purāṇa.

On the final analysis, the Agni-Purāṇa shows that it owes much to the various branches of literature of early medieval times and is especially indebted to the four Vedas, Upaniṣads, Smṛtis, Viṣṇudharmottara and the Harivaṃśa. Upapurāṇas; the Viṣṇu and the Matsya Purāṇas, the two epics, the Rāmāyaṇa.

and the Mahābhārata ; the Viṣṇurahasya, the Hayaśīrṣa, the Gītā, the Śāṃkhya, the Vedānta, the Saṃhitā of Caraka and Suśruta and Vṛndamādhava, Nāradyaśikṣā monosyllabic lexicography of Kṣapaṇaka, the Piṅgala-sūtras, the lexicon of Amarsimha, Bharata, Bhāmaha, Daṇḍin etc. Vaiṣṇava and Śaivāgamas. Thus Agni-Purāṇa presents essence of all branches of knowledge and is an encyclopedia of all that existed : Āgneye hi purāṇesmin sarvāḥ vidyāḥ pradarśitāḥ (Agni-P. 383:51).

The Agni-Purāṇa has come down to us in the following popular editions :

- (i) A critical edition of the Agni-Purāṇa was published by Ānandāśrama Series, Poona, 1900. It was edited by Hari Narain Apte.
- (ii) Another edition was edited by R. Mitra in Bibliotheca Indica, Calcutta, 1873-79.
- (iii) Still another edition was published by Venkteswar Press, Bombay from which the present edition has been published.

An English translation of this Purāṇa was published by M. N. Dutta in two volumes from Calcutta in the years 1903-1904. It is also noteworthy that a handwritten manuscript of the Agni-Purāṇa named Vahni-Purāṇa was discovered by Dr. R. C. Hazra. He considers the Vahni-Purāṇa as the genuine Agni-Purāṇa.

Modern works on ancient Indian polity, geography, sociology, civilization and culture profusely utilize the material available in the Agni-Purāṇa. 'Polity in the Agni-Purāṇa', by Dr. Bambahadur Mishra; 'Agni-Purāṇa kā Kāvya-śāstrīya Bhāga', by Dr. Ram Lal Verma, 'Agni-Purāṇasya Viṣayānukramaṇī' by Dr. Ramashankar Bhattacharya, are some of the valuable works exclusively based on the Agni-Purāṇa.

DR. R.N. SHARMA,
Reader in Sanskrit,
Hindu College, University

REFERENCES

1. Bhāgavata-Purāṇa, 12.13.5.
2. Matsya-Purāṇa, 53.28.
3. B. Mishra, Polity In The Agni-Purāṇa, Calcutta, 1965, p. 6.
4. Ibid., pp. 6-7.
5. Wilson (H. H), Analysis of The Purāṇas, Delhi, 1979, p. 83.
6. Upadhyaya (B), Purāṇa Vimarśa, Varanasi, 1965, pp. 551-552: Mishra (B), op. cit., pp. 20-24.
7. Pargiter, Ancient Indian Historical Tradition. p. 80.

8. Upadhyaya (B), op. cit., pp. 551-52.
9. Mishra (B), op. cit., p. 5; Pandey (R. C.), *Prācīna Bhāratiya Sāhitya*, Delhi, 1966, Vol. I. Pt. II (A translation of M. Winternitz's *Indischen Litterature*, Vol. I Pt. II) pp. 227-28; Upadhyaya (B), op. cit. p. 151.
10. Padma Purāṇa, Uttarakhaṇḍa, ĀSS, 263. 81-85.
11. Wilson (H.H.) op. cit., p. 84.
12. Mishra (B) op. cit., pp. 25-26.
13. H. P. Shastri, *A descriptive catalogue of Sanskrit Manuscripts*, Vol. V. preface, pp. Cxlvii-II.
14. S. K. De, Bhandarkar, Commemoration Volume, p. 74.
15. R. C. Hazra, *Studies in the genuine Āgneya Purāṇa*, (Our Heritage, Vol. I Pt. I pp. 232-33)
16. Jackson (A.M.T.), Centenary Volume of JBBRA3, p. 73.
17. Rapson, *Cambridge History of India*, 1922, p. 268.
18. Mishra (B), op. cit., pp. 5-25. Upadhyaya (B), op. cit., pp. 151, 551-52, Pandeya (R. C.) op. cit., pp. 227-28.

अथाग्नेयमहापुराणस्थविषयानुक्रमणिका ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- १ मंगलाचरणम् । ऋषीणां सूतं प्रति प्रश्नः शुकादीनां व्यासं प्रति प्रश्नः अमिवसिष्ठसंवादः विद्यासारजिज्ञासोर्वसिष्ठस्याग्निं प्रति प्रश्नः वसिष्ठं प्रति अभिना विष्णुप्रभाववर्णनम् ।
- २ मत्स्याद्यवतारहेतुवर्णनम् । वैवस्वतमनोर्मत्स्यमूर्तिसाक्षात्कारः मत्स्यमूर्तिना हयग्रीवदैत्यवधः ।
- ३ देवानां दूर्वाससः शापः देवानां समुद्रमन्थनाय विष्णोराज्ञा क्षीराब्धिमन्थनं समुद्राद्विषप्रादुर्भावः शंकरस्य तद्विषपानं तदा मन्दराचलस्य कूर्मरूपेण विष्णुना धारणम् । समुद्रान्मथिताद्वारुणीपारिजातादीनामुत्पत्तिः विष्णोर्लक्ष्मीपतित्वे हेतुः धन्वन्तर्यवतारः दैत्यैर्धन्वन्तरिहस्तादपहृतस्यामृतकलशस्यापहरणाय विष्णोर्मोहिनीरूपधारणम् मोहिन्या दैत्यवचनाद्वारा सुरेभ्योऽमृतदानम् । चन्द्ररूपेणामृतं स्वीकर्तुं चन्द्रसूर्यमुखेनावगुप्तराहोर्विष्णुकृतं शिरःकर्तनम् । राहोर्विष्णुवरेण देवत्वप्राप्तिः राहुणा सूर्याचन्द्रमोभ्यां ग्रहणशापः ग्रहणे दानप्रशंसा पार्वतीं परित्यज्य मोहिनीमनुधावतः शंकरस्य वीर्यसंवलनम् अमृतार्थं युद्धयतां दैत्यानां देवकृतपराजयः एतदध्यायश्रवणप्रशंसा ।
- ४ पुरन्दरपदाक्रमणं देवमुखेन ज्ञात्वा वराहरूपेण विष्णुना कृतो हिरण्याक्षस्य वधः

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- तथैव नृसिंहरूपेण विष्णुना कृतस्तद्भातुर्हिरण्यकशिपोर्वधः त्रिपद्या भुवो या-
च्चाद्वारा वामनरूपेण विष्णुना कृतो बलिनिग्रहः जमदग्ने रेणुकायामवतीर्णन
परशुरामेण कार्तवीर्यार्जुनस्य वधः एतदाख्यानश्रवणप्रशंसा ।
- ५ श्रीमद्रामायणारम्भः—तत्रादौ बालकाण्डम्—वैवस्वते मनुवंशे रामावतारः तथा
भरतलक्ष्मणशत्रुघ्नानामुत्पत्तिः यज्ञरक्षार्थं विश्वामित्रेण नीतयो रामलक्ष्मणयो-
र्मध्ये तदाश्रमे रामकृतः सुबाहोर्वधः तदाश्रमे सुदूरं बाणेन मारीचनयनं च
पणीकृतशिवधनुर्भंगलब्धया सीतया रामस्य भरतादीनामपि माण्डव्यादिभिः
सह मिथिलायां जनकगृहे विवाहः रामस्य जामदग्न्यजयः अयोध्यायामागमनं
रामादीनाम् ।
- ६ अयोध्याकाण्डम्—रामाय यौवराज्यपदाभिषेकः कार्य इति विचारसमये मन्ध-
राबोधितायै कैकेय्यै प्राग्दत्तवरद्वयं दत्तवतो दशरथस्याज्ञया सीतालक्ष्मणाभ्यां
सह रामस्य वनगमनं चित्रकूटे रामकृतं सीतापराधिनः शरणागतस्य काका-
सुरस्य रक्षणं पुत्रशोकान्मम मरणमिति कौशल्यामुक्त्वा दशरथस्य शरीरत्यागः
मातुलगृहाद्भरतागमनपर्यन्तं तैलद्रोण्यां तन्मृतशरीरनिधानम् । वसिष्ठाज्ञया
भरतानयनमयोध्यायां भरते न कृतं दशरथाय सरयूतटे और्ध्वदेहिककृत्यं

अध्यायाः ।

विषयाः ।

वसिष्ठेन भरताय राज्यपरिपालनादेशः राज्याधिकारमनंगीकृत्य रामानयनाय भरद्वाजाश्रमे भरतस्य ससीतरामलक्ष्मणाभ्यां समागमे दशरथस्य परलोकगमनवर्णनं राज्याधिकारस्वीकृत्यर्थं रामस्य राज्यं प्रति प्रत्यावर्तने भरतप्रार्थना, तामनङ्गीकृत्य राज्यपालनाय रामदत्तपादुके गृहीत्वा नन्दिग्रामे भरतस्य स्थितिः ।

७ अरण्यकाण्डम्-अरण्ये रामकृतमत्रिशरभगादिमहर्षीणां दर्शनम् । अगस्त्येन रामाय चापखड्गदानं दण्डकारण्ये पञ्चवट्यां रामरूपमोहेनागतायाः शूर्पणखाया लक्ष्मणकृतनासिकाकर्त्तनम् । तत्र रामकृतः खरदूषणत्रिशिरआदिराक्षसानां युद्धे संहारः स्वपुत्रवधेन खिन्नायाः भगिन्याः शूर्पणखाया उक्त्या तत्र सीतां वञ्चयितुं स्वर्णमृगरूपेण रावणानीतस्य मारीचस्य रामकृतो वधः रावणकृतं सीतापहरणं तदा मध्येपथं नियुध्यन्तं जटायुषं निपात्य रावणस्य लंकां प्रति सीतया सहागमनम् । सीतां तत्रादृष्ट्वा विलपतो रामस्य तदन्वेषणे जटायुष उक्त्या रावणापहृतां ज्ञात्वा स्वर्गतं जटायुषं संस्कृत्य कवन्धासुरस्य रामकृतो वधः शापान्मुक्तस्य कवन्धस्य रामं प्रति स्वकार्यार्थं सुग्रीवसख्यकरणे विज्ञापना ।

८ किष्किन्धाकाण्डम्-रामः पम्पां गत्वा सुग्रीवेण संगत्य विश्वासार्थं सप्ततालां शिञ्छत्वा दुन्दुभिकलेवरं पादांगुष्ठेन दूरतः क्षिप्त्वा च तच्छृङ्गं वालिनं हत्वा तद्राज्ये सुग्रीवमभिषिषेच, रामस्य सुग्रीवकारणाय किष्किन्धायां लक्ष्मण-प्रेषणं सुग्रीवेण कृतं वानरैः सह सीतान्वेषणाय हनुमतः प्रेषणम् । तदन्वेषणमार्गे संपातिदर्शनम् ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

९ सुन्दरकाण्डम्-संपात्युत्पत्त्या लङ्कायां सीतास्थितिं ज्ञात्वा गत्वा च तत्राशोकवनिकायां तां दृष्ट्वा श्रीरामांगुलीयकं दत्त्वा हनुमतः सीतया रामार्थं दत्तचूडामणिरत्नाभिज्ञानग्रहणम् । उपवनभङ्गेन कुपितस्याक्षकुमारस्य हनने इन्द्रजिता नागपाशेन हनुमतो बन्धनम् । रावणभाषणोत्तरं कुपितेन हनुमता स्वलांगूल-प्राक्षितेनाग्निना लङ्कादहनम् श्रीरामाय चूडामणिरत्नाभिज्ञानार्पणं विभीषणस्य रामेण समागमे रामकृतलङ्काराज्याभिषेकः । समुद्रे सेतुं बद्धा तेन रामस्य दक्षिणतीरस्थसुवेलाचलगमनम् ।

१० युद्धकाण्डम्-रावणं प्रति सन्ध्यर्थं दयया रामेण प्रेषितेनाङ्गदेन भाषणे जाते रावणस्य रामेण युद्धम् । रावणेन निद्रायाः प्रबोधितस्य कुम्भकर्णस्य रामेण युद्धे मरणं ततो रामेण रावणस्य युद्धे संहारः अमृतवर्षेण युद्धे मृतानां वानराणामेषोज्जीवनं विभीषणायाभिषिक्तराज्यदानम् अभिप्रवेशपरिशुद्धया सीतादेव्या सह विमाने आरुह्यायोध्यानिगटे नन्दिग्रामे भरतेन सह सङ्गतिः भरतेन सहायोध्यायां गत्वा सर्वान्त्वा वसिष्ठेन राज्येऽभिषिक्तेन सम्मान्यधर्मेण रामेण ॥ कृताश्रमेधेन राज्यस्य परिपालनम् ।

११ उत्तरकाण्डम्-रामेणागस्त्यादिसमागमः वाल्मीक्याश्रमे सीतायां रामस्य कुशलवपुत्रोत्पत्तिः रामस्य वैकुण्ठे गमनं एतच्छृवणफलम् ।

१२ कृष्णावतारकथाहारिवंशयोर्वर्णने कृष्णवलरामयोरुत्पत्तिः कृष्णस्य वसुदेवेन गोकुलप्राप्त्याम् । कृष्णेन यमलार्जुनमोक्षणं शकटासुरपतनावधस्य च वर्णनम् । कालियमर्दनं गोवर्द्धनोद्धारः अकूरस्य रामकृष्णाभ्यां समागमः कृष्णेन रजकस्य वधः कृष्णस्य मालाकाराय वरदानं कृष्णेन कुन्दादेहस्य

अध्यायाः ।

विषयाः ।

ऋजूकरणं कुवल्यापीडाख्यगजस्य संहारः रामकृष्णाभ्यां चाणूरमुष्टिकयोर्म-
ल्लयुद्धे संहारः कंसस्य कृष्णेन कृतो वधः उग्रसेनेन कृष्णात्कंसराज्यलाभः
कृष्णेन जरासन्धपौण्ड्रवासुदेवयोर्वधः कृष्णो द्वारकां गत्वा नरकासुरं संहृत्य
तदीयषोडशसहस्रकन्याः परिजग्राह कृष्णः सन्दीपनगुरवे मृतपुत्रानानीय ददौ
कृष्णेन कालयवनस्य वधः रुक्मिण्यां प्रद्युम्नोत्पत्तिः प्रद्युम्नादनिरुद्धोत्पत्तिः
बाणकन्ययोषया स्वप्ने दृष्टोऽनिरुद्धश्चित्रलेखया द्वारकाया आहृतः शोणितपुरे
तया संगतः । अनिरुद्धस्य बाणासुरेण सह युद्धं कृष्णस्य स्वभक्तारक्षणार्थमा-
गतेन शङ्करेण युद्धं बाणासुरस्य सहस्रभुजानां छेदः शिवोक्तेन कृष्णेन बाणा-
सुरेणुग्रहः उपासहितस्यानिरुद्धस्य कृष्णादिभिः सह द्वारकायामागमनं बलरा-
मेण हस्तिनापुराकर्षणम् कृष्णस्य रुक्मिण्यादिषु बहुपुत्रोत्पत्तिः हरिवंशकीर्त-
नफलम् ।

१३ महाभारतम्-अत्रेः सोमस्योत्पत्तिः सोमादुधादीनामुत्पत्तिः अम्बिकाम्बा-
लिकयोर्विधवयोर्व्यासादृतराष्ट्रपाण्डुरोत्पत्तिः गान्धार्या धृतराष्ट्रादुयोधनादी-
नामुत्पत्तिः पाण्डवानामुत्पत्तिः पाण्डवैर्दुर्योधनादीनां वैरम् । पाण्डवानां दौ-
पदीलाभः स्वयंवरे अर्जुनोक्त्या खाण्डवदाहः युद्धिष्ठिरस्य राजसूययागः पा-
ण्डवानां दुर्योधनादिभिर्भूतम् हृते पराजितानां पाण्डवानां वनवासः पा-
ण्डवाञ्जितं युद्धाय दुर्योधनादीनां यत्नः ।

१४ पुनर्महाभारतम्-कुरुपाण्डवयोर्युद्धम् अर्जुनाय भगवता गीतोपदेशः शि-
खाण्डिना भीष्मस्य पातनं धृष्टद्युम्नस्य द्रोणाचार्यवधः अर्जुनेन युद्धे कर्णस्य वधः
भीमेन दुर्योधनस्य वधः पाण्डवपुत्राणामश्वत्थामकृतः संहारः अश्वत्थामा-

अध्यायाः ।

विषयाः ।

स्वात्कृष्णस्योत्तरागर्भस्थपरीक्षितक्षणे युधिष्ठिरेण मृतानामुदकदानं युधिष्ठिराय
भीष्मेणापद्राजमोक्षधर्माणामुपदेशः युधिष्ठिरेण परिक्षितो राज्याभिषेकः ।

१५ पाण्डवानां स्वर्गारोहणम्-गान्धारीधृतराष्ट्रयोर्वनवासः सुसलेन यादवकु-
लनाशः चौरैः कृष्णदाराणां हरणं पाण्डवानां महापथे गमनं स्वर्गे पाण्ड-
वानां भगवद्दर्शनम् । महाभारतश्रवणफलम् ।

१६ बौद्धावतारः कलियुगांते जातिसङ्करवेदादिवर्णनं दैत्यान्वश्रयितुं कल्क्यव-
तारवर्णनम् । विष्णोरवतारकथाश्रवणफलम् ।

१७ सृष्टिः-महत्तत्त्वस्य उत्पत्तिः तस्मादहङ्कारस्य तस्माद्वैकारिकादीनां पञ्चम-
हाभूतानाञ्च ब्रह्मणस्तस्मान्मरीच्यादिमानसपुत्राणामुत्पत्तिः ।

१८ स्वायम्भुवमनुवंशवर्णनम्-स्वायम्भुवाग्निपुत्रोत्तानपादयोरुत्पत्तिः उत्तान-
पादात्सुरुचिसुनीत्योरुत्तमध्रुवयोरुत्पत्तिः ध्रुववरितं ध्रुवादुद्ध्यादिपुत्राणामुत्प-
त्तिः पृथुचक्रवर्त्याख्यानम् पृथोर्वसुन्धरादोहनं दक्षोत्पत्तिः एकादशरुद्राणां
कश्यपादुत्पत्तिः ।

१९ कश्यपवंशः-कश्यपाद्वादशादित्यानामुत्पत्तिः कश्यपाद्विरण्यकशिपोरुत्पत्तिः
प्रह्लादोत्पत्तिः हिरण्यकशिपोर्विरोचनादेरुत्पत्तिः दितिगर्भे इन्द्रेण सप्तधा छिन्ने
एकोनपञ्चाशन्मरुदुत्पत्तिः पृथ्वादिभ्यो भगवत्कृतराज्यदानविभागः ।

२० जगत्सृष्टिः-ब्रह्मणो नवविधः सर्गः दक्षकन्याभिः भृगवादीनां पतित्वेन वरणम्
अनसूयायामत्रेः सोमादीनामुत्पत्तिः पृष्टिसहस्रबालखिल्यानामुत्पत्तिः अध-
र्माद्विसाया मनुतादिपुत्राणामुत्पत्तिः ।

- २१ विष्णुवादिदेवतानां सामान्यपूजा नवग्रहपूजा सरस्वतीपूजा तिलादिभिर्होमः देवतानां मन्त्राः पूजार्थं सामान्यं स्नानम् ।
 २२ क्रियाङ्गमृत्तिकादिस्नानविधिः-अवमर्षणस्नानम् स्नानाङ्गतर्पणं ततः पूजागृहप्रवेशः ततस्तन्मूलमन्त्रेण स्नानं तत्तत्पूजायाम् ।
 २३ योगेन कायशोधनं योगेन न्यासादयः विष्णोर्द्वारपालपूजा विष्णोरावाहनादिपूजा नवग्रहावर्चनम् ।
 २४ कुण्डनिमाणम् अमिकार्यं अर्धचन्द्रचतुरस्रवर्तुलाकारकुण्डविधिः होमप्रकारः अमिसंस्कारः शिष्याय गुरूपदेशविधिः ।
 २५ वासुदेवादिमन्त्राः जीवस्वरूपम् ।
 २६ मुद्रालक्षणानि अञ्जलि-वन्दन-वराहमुद्राः ।
 २७ दीक्षादानविधिः ।
 २८ राजादीनामभिषेकविशेषविधिः ।
 २९ मन्त्रसाधनार्थं सर्वतोभद्रादिमण्डलम् ।
 ३० तत्र मण्डले देवताप्रतिष्ठाप्रकारः तन्मण्डलमनेकवर्षैः कार्यं मन्त्रसाधकस्य नियमः ।
 ३१ अपामार्जनस्तोत्रं सर्वरोगहरम् ।
 ३२ अष्टाचत्वारिंशत्संस्काराः निर्वाणदीक्षार्थम् ।
 ३३ देवतानां पवित्रारोपणं । मुपर्णादिभिस्तत्पवित्रं कार्यं पवित्रनिर्माणप्रकारः बलिदानपूर्वकं विष्णोः पूजाविधिः देहशुद्धयर्थं विष्णोर्मानसोपचारपूजा आ-
 वरणदेवतापूजा ।

- ३४ मण्डलं विलिख्य द्वारपूजा कार्या ग्रहणे पञ्चगव्यमन्त्राः कुम्भे देवतां प्रतिष्ठाप्य पूजा कार्या होमप्रकारः ।
 ३५ पवित्राधिवासविधिः ।
 ३६ विष्णुपवित्रारोपणविधिः पवित्रे समर्प्य विष्णुपूजा कार्या ब्राह्मणाय पवित्रं दयं पवित्रधारणप्रशंसा ।
 ३७ पवित्रारोपणप्रकारः सर्वदेवेषु समानः ।
 ३८ देवालयनिर्माणस्य फलं देवालयार्थं यद्दानं न भवति तद्व्यर्थं मृद्धिर्दारु-
 भिरिष्टकाभिः शिलाभिर्होमभिर्वा देवालयनिर्माणे उत्तरोत्तरफलं भेष्टम् एतदि-
 षये स्वदूतान्प्रति यमस्योक्तिः ।
 ३९ हयग्रीवादिपञ्चविंशतितन्त्रनामानि प्रतिष्ठाकर्तृषु वर्ज्यावर्ज्यौ स्थापनीयदेव-
 तानां नगराद्यपेक्षया स्थानदिशोर्विभागः भूपरिग्रहविधिः करांगुलादिपरिभाषा ।
 ४० वास्तुपुरुषस्वरूपम्-तस्य परिमाणम् तस्य पूजानार्थबलिदानादिविधिः ।
 ४१ मण्डपविधिः-कुण्डचतुष्टयनिर्माणप्रकारः इष्टकान्यासक्रमः इष्टकापरिमाणम्
 शिलान्यासप्रकारः देवागारनिर्माणप्रशस्तिः ।
 ४२ प्रासादलक्षणम् ।
 ४३ प्रासाददेवताप्रतिष्ठा-भूतशान्त्यादिनिरूपणम् ।
 ४४ वासुदेवादिप्रतिमालक्षणम् प्रतिमासु अङ्गानां प्रमाणम् ।
 ४५ पिण्डिकादिलक्षणम्-५३ तमे ध्यायेऽपि वक्ष्यते ।
 ४६ शालिग्रामेषु मूर्तिलक्षणानि ।
 ४७ शालिग्रामादिपूजाप्रकारः ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- ४८ केशवादिचतुर्विंशतिभूतिस्तोत्रम् ।
४९ दशावतारप्रतिमालक्षणम् ।
५० चण्ड्यादिप्रतिमालक्षणम् तत्र विंशतिभुजचण्डीस्वरूपम् दशभुजचण्डी-
स्वरूपम् नवदुर्गास्वरूपम् अष्टादशभुजादिदेवतानां स्वरूपाणि ।
५१ नवग्रहदेवतादीनां प्रतिमालक्षणम् अनन्ततक्षकादिलक्षणम् इन्द्राद्यष्टदि-
क्पाललक्षणम् विश्वकर्म्मलक्षणम् हनुमल० किन्नरल० विद्याधरल० पिशा-
चल० वेतालल० क्षेत्रपाललक्षणम् ।
५२ चतुष्पष्टियोगिनीप्रतिमालक्षणम् भैरवल० वीरभद्रल० गौरील० ५० तमेऽ-
ध्यायेऽप्युक्तम् ललिताल० चण्डिकालक्षणम् ।
५३ लिङ्गादिलक्षणं ४५ अध्यायेऽप्युक्तम् ।
५४ लक्षण-घृत-वस्त्र-अपकमृत्लिङ्ग-पकमृत्लिङ्ग-दारव-शैलज-मुक्ता-लोह-सु-
वर्ण-राजतताम्र-पैतल-रत्न-रसरत्नगर्भादिलिङ्गमानादिकम् ।
५५ प्रतिमानां पिण्डिकालक्षणम्-सर्वदेवानां विष्णूक्तं मानम् । सर्वदेवीनां लक्ष्म्युक्तं
मानम् ।
५६ दशादिक्पालपागः ।
५७ कलशाधिवासविधिः ।
५८ देवातालपनविधिः देवतापूजनप्रकारः ।
५९ अधिवासनविधिः (हरेः सान्निध्यकरणम्) न्यासविधिः लोकपालानां सपर्या-
होमविधिः बलिदानविधिः ।
६० सामान्यप्रतिष्ठाविधिर्वापुदेवादीनाम् अष्टदिक्षु लशान्संस्थाप्य होमविधिः
शिवि मारुटस्य हरेः नगरे भ्रमणम् ।

अध्यायाः

विषयाः ।

- ६१ अवभृथस्नानविधिः द्वारप्रतिष्ठाविधिः प्रासादप्रतिष्ठाविधिः ध्वजारोपणादि-
विधिः ध्वजदण्डपरिमाणम् ध्वजप्रतिष्ठाफलम् ।
६२ देवीप्रतिष्ठाविधिः लक्ष्मीपूजनमाचार्यपूजनं च श्रीसूक्तेन ।
६३ गरुडसुदर्शनब्रह्मनृसिंहप्रतिष्ठाविधिः पुस्तकलेखनविधिः पुस्तकप्रतिष्ठाविधिः
पुस्तकदानमाहात्म्यम् ।
६४ कूप-वापी-तडाग-प्रतिष्ठाविधिः तडागादौ यूपप्रतिष्ठाविधिः जलदानप्रा-
शस्त्यम् ।
६५ सभाप्रतिष्ठा सभासन्निवेशक्रमः सभाप्रवेशः ।
६६ देवतासामान्यप्रतिष्ठा-आरामनिर्माणप्राशस्त्यम् मठदानप्रशंसा प्रपादा-
नप्रशंसा ।
६७ गृहे जीर्णदेवस्य परित्यागविधिः गृहे देवस्य जीर्णोद्धारविधिः जीर्णकूप-वापो-
तडागोद्धारप्रशंसा ।
६८ उत्सवो देवप्रतिष्ठायां कार्य एव अंकुरार्पणम् तीर्थस्नानार्थं देवस्य यात्रा
स्नानं मन्त्रैः ।
६९ साङ्गतीर्थस्नानविधिः ।
७० पादपप्रतिष्ठाविधिः आरामप्रतिष्ठाप्रशंसा सूर्यशगणेशशक्तिहरिप्रतिष्ठा ।
७१ गणपतिपूजाविधिः (प्रतिष्ठाङ्गभूतोयम्) ।
७२ स्नानविधिः (प्र०) अस्त्रसन्ध्या (प्र०) सन्धाचतुष्टयी (प्र०)
निशीथे ज्ञानिनः सन्ध्यावमर्षणम् । (प्र०) तर्पणम् ।
७३ सूर्यपूजाविधिः (प्र०) चण्डाय सूर्यनिर्माह्यार्पणम् ।

- ७४ शिवपूजाविधिः ।
 ७५ शिवपूजाहोमविधिः ।
 ७६ पूजाहोमादिकानां समर्पणादिकं चण्डेशपूजानिर्माल्यापनयनादिकम् ।
 ७७ कपिलापूजनम् विद्यापुस्तकगुरुनमनम् स्नात्वा शिवायाष्टपुष्पिकापूजा शिवाय नैवेद्यं किञ्चित्समर्प्य वैश्वदेववलिहरणे ।
 ७८ शिवपवित्राधिवासनविधिर्नैमित्तिकपूजारूपः तत्र कालाः युगभेदेन भिन्नभिन्नपवित्रापवित्रपूजाविधिः पवित्रमानम् शिवाय तत्समगुणिताङ्गपूजनपूर्वं पवित्रावतरणम् उत्तरपूजाहोमगुरुपूजादि ।
 ७९ ततो द्वितीयदिनदेवीपूजनाद्यङ्गशिवपूजाहोमादिकम् गुरुपूजाहोमादिकम् ।
 ८० शिवे दमनकारोहणविधिः दमनोत्पत्तौ कारणम् तत्र कालः शिवाय पूजयित्वा दमनकारोपणम् गुरुपूजादिकम् ।
 ८१ समयदीक्षाविधिः दीक्षापदार्थः अनुग्राह्यस्त्रिविधः दीक्षा द्विविधा साधारा निराधारा च साधारा चतुर्विधा तेषां लक्षणानि निराधारा द्विविधा दीक्षाविधिः शिवपूजाहोमजपन्यासादिभिः तत्र होमद्रव्यभेदेन फलभेदः उद्देश्यभेदेन होमसंख्यातारतम्यं तर्पणं गले कटकबन्धनावरोपणादिकं समयदीक्षादीक्षितस्यैव भवार्चनेऽधिकार इति तत्फलम् ।
 ८२ संस्कारदीक्षाविधिः-शिवयोः पूजाहोमः होमार्थकामिलक्षणम् । शिशोः गर्भाधानपुंसवनसीमन्तजननबोधनसमरसीभावादिकम् शिववाह्निपूजादिकं गुरोः कृत्यम् शिशवे समयशिक्षणम् अर्थदानम् व्रताङ्गानि होमादिकं संस्कारदीक्षा दीक्षितस्यैव वह्निहोमागमज्ञानयोग्यता शिशोः ।

- ८३ निर्वाणदीक्षायां दीक्षाधिवासनाविधिः-दीपदानादिकं सूत्रेण शिष्यदेहबन्धनप्रकारः कालानां ग्रहणबन्धनादिकं चण्डेशलोकपालपूजा गुरुयागशालार्या प्रवेशः शिष्याणां स्नपनम् ।
 ८४ निर्वाणदीक्षायां निवृत्तिकलाशोधनाविधिः सुस्वमदुःस्वमौ शिवपूजातर्पणः पूजनानि वह्नौ होमपूर्णाहुत्यन्तः तर्पणं अष्टोत्तरशतभुवनानि तत्र दशवरुणाः दुःस्वम शान्त्यादिकं निवृत्तिकला शोधनं प्रायश्चित्तम् ।
 ८५ निर्वाणदीक्षायां प्रतिष्ठाकलासंशोधनाविधिः तत्त्वयोः सन्धानम् तत्र षष्टिभुवानादिकम् कलासंशोधनं विष्णुपूजादिकं मुमुक्षुदीक्षणम् ।
 ८६ निर्वाणदीक्षायां विद्यासंशोधनाविधिः सप्ततत्त्वानि एकविंशतिपदानि रुद्रभुवनयोः स्वरूपम् विद्यातत्त्वविशोधनं प्रायाश्चित्तम् ।
 ८७ निर्वाणदीक्षायां विद्यासन्धानाय शान्त्या संशोधनाविधिः-कालानां कुण्डे निवेशनं मुमुक्षुदीक्षणे विज्ञापनं शान्तिसंशोधनादिकम् ।
 ८८ निर्वाणदीक्षायां ताडनाद्याकर्षणादिकं शिष्टविधिसंधानकरणं भुवनाष्टकासिद्धिः तत्त्वसंश्रयसन्धानं शान्त्यतीताख्यताडनादिकं वह्निप्रतिष्ठाहोमादिकं निवृत्तिवत्सदाशिवावाहनादिकं शिष्योत्पादनादिकं गर्भाधानादिकं प्राग्वत् शिवविसर्जनादिकं शिष्याशिखायां चतुरांगुलस्य च्छेदः शिष्यस्य स्नपनादिकं पुनः कुम्भस्नानान्तं दीक्षाशेषसमापनम् ।
 ८९ एकतत्त्वदीक्षाविधिः ।
 ९० साङ्गदीक्षाभिषेकादिविधिः । अष्टसागरादिकं निवेद्य शिवादींश्च पूज्य शिष्यं स्नपयेत् वस्त्रादिकं दत्त्वा शिष्याय स्वशिष्योपदेशादिविषये आज्ञाप्रदानादिकृत्यम् ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- ९१ अभिषिक्तेन शिष्येण कर्तव्यशिवादिपूजाविशेषविधिः ।
९२ देवप्रतिष्ठाविधिः प्रतिष्ठा पञ्चधा प्रतिष्ठापदार्थः स्थापनपदार्थः स्थितस्थापनपदार्थः उत्थापनपदार्थः आस्थापनपदार्थः आस्थापनं द्विधा भूपरीक्षणं पञ्चधा उत्तमभूलक्षणम् भूशोधनम् मण्डपेद्वारपूजादिकं शिववास्तुपूजनम् कुदालादिसेचनरक्षःपूजाबलिदानानि कुदालकादि पूजयेत् । भूवननप्रकारः भूपरिग्रहः सशल्यभूपरीक्षणम् भुवि लोहभस्मास्थीष्टकाकपालशक्वीटरजतादिज्ञानं भस्मोकरणं तोरणद्वारपालपूजादिकम् । आत्मशुद्धिमण्डपादिसंस्कारकलशपूजादिकम् अभिपूजादिकं शिलानां धर्मादिनामशिलेष्टकायोर्निर्णयः शिलेष्टकापरिमाणादिकं शिलातत्तत्कुम्भाः शिलापूजाहोमादिकृत्यम् ।
९३ वास्तुपूजाविधिः—वास्तुस्वरूपं तत्पूजाविस्तरेण विशेषत उक्ता गृहे नगरे च वास्तुविशेषः नगरग्रामखेटादौ वास्तुविशेषः ततोऽपि देशसंस्थापने वास्तुविशेषः गृहप्रसादमानेन वास्तुकल्पना कार्यैव ।
९४ शिलाविन्यासविधिः—चरक्यादिकं संपूज्य हुत्वा बलिं दत्त्वा शिलासु देवतान्यासः पूर्णानन्दादिशिलाप्रतिष्ठादिकम् ।
९५ लिङ्गादिप्रतिष्ठायां मासर्क्षवारग्रहयोगादयः मण्डपादिमानादि प्रतिष्ठासामग्र्यादिक औषधीगणः सप्तलोहानि अष्टधातवः अष्टौ ब्रीहयः ।
९६ साङ्गशिवप्रतिष्ठाङ्गाधिवासनादिद्रव्यभेदेन मूर्ती लक्ष्मनिर्माणक्रमः शिष्टाधिवासप्रयोगक्रमादि ।
९७ शिवप्रतिष्ठाविध्यादि अन्यदेवप्रतिष्ठापनादि ।
९८ गौरीप्रतिष्ठादि ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- ९९ सूर्यप्रतिष्ठादि ।
१०० द्वारप्रतिष्ठादिकम् ।
१०१ प्रासादप्रतिष्ठादिकम् ।
१०२ ध्वजारोपणविद्यादिकम् ध्वजभेदाः तन्मानानि ध्वजारोपणप्रयोगादिकम् ।
१०३ जीर्णलिङ्गेद्वारविधिः तत्र हेतवः तत्प्रयोगः जीर्णगृहप्रतिष्ठाप्येवमेव ।
१०४ प्रासादलक्षणम्—तत्र स्थाप्याः देवताः प्रथमादिप्रासादनामभेदाः नवपुष्पकोद्रवाः नवकैलासोद्भववृत्ताः नवमणिकोद्रवाः नवत्रिविष्टपजाः नगराणां संज्ञाः तत्र मानानि चूलादीनां प्रतिहारद्वयकल्पनं स्तम्भवृक्षकूपक्षेत्रप्रासादगृहशालामार्गसंभावणालूखलशिलावेधेषु दोषाः तद्देधदोषपरिहारोपायाः ।
१०५ नगरग्रामदुर्गादौ गृहप्रासादवृद्धये वास्तुपूजासाधनविशेषः नाड्यास्यभेदाः तत्र वास्तुपूजाक्रमादिः तत्र कुड्यादिमानानि न्यूनाधिक्ये दोषाः दिग्भेदेन द्वारफलानि ।
१०६ नगरवास्तुविध्यादिकम् तत्र क्रमः तत्तज्जातिलोकवस्त्वादिभेदेन दिक्स्थानसन्निवेशव्यवस्था देवालयश्चात्र कार्याः गृहे कल्पनीयस्थानविशेषेषु दिग्ग्यवस्था शालाभेदाः अलिन्दभेदाः ।
१०७ पृथ्वीद्वीपतत्त्वामिपर्वतभेदादिवर्णनं नाम स्वायंभुवः सर्गः ।
१०८ महामेरुवर्णनं—(भुवनकोशवर्णनं) ।
१०९ तीर्थमाहात्म्यं—तीर्थयात्राफलं न सर्वस्य तीर्थे कर्तव्यकृत्यानि दानादि च पुष्करादितीर्थानि तन्माहात्म्यं च ।
११० गङ्गामाहात्म्यं तत्रास्थिक्षेपे फलम् ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- १११ प्रयागमाहात्म्यम् ।
 ११२ काशीमाहात्म्यम् ।
 ११३ नर्मदामाहात्म्यम् ।
 ११४ गयामाहात्म्यम् धर्मव्रतायाः देवमयशिलात्वे हेतुः गदासुरास्थिनिर्मितग-
 दायुधधरो गदाधर इत्यस्य वर्णनं गयात्राह्वणानां शापः ।
 ११५ गयायात्राक्रमविध्यादिकम् ।
 ११६ " " "
 ११७ गयादौ श्राद्धपद्धतिः ।
 ११८ भारतवर्षस्थद्वीपनद्यादिवर्णनम् ।
 ११९ जम्बूद्वीपादिमहाद्वीपवर्णनं भूधनकोशवर्णनम् ।
 १२० पृथ्वीविस्तारोच्छ्रायादिमानं स्वगोलवर्णनं नवग्रहाणां रथाश्वादिसंख्यादिकम् ।
 १२१ ज्योतिःशास्त्रम् ।
 १२२ कालगणनम् ।
 १२३ युद्धजयार्णवीयनानायोगाभिधानम् । स्वरोदयशनिर्कर्मराहुचक्रव्यूहप्रशंसा ।
 विजयप्रदौषधीनां धारणं । वश्यकृदौषधीस्तनतिलकादिकम् ।
 १२४ युद्धजयार्णवीयज्योतिःशास्त्रसारः । चराचरज्ञानवर्णनम् । ओंकारनिर्देशः ।
 १२५ युद्धजयार्णवीयनानाचक्राणि । मारणमोहनपातनोच्चाटनमन्त्राः करालीरे-
 वतीभीषणीप्राणहरादीनां यजनचक्राणि । तिथियोगाः शत्रुस्तम्भनमन्त्रः
 शस्त्रस्तम्भनमारणप्रयोगः ।
 १२६ नक्षत्रनिर्णयः विद्याराज्याभिषेकादिकर्मसु समाचितनक्षत्रविवेचनम् ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- १२७ नानावलानि । उच्चाधःस्थानस्थग्रहादीनां फलं राशीनां चराचरतया शुभा-
 शुभफलनिर्दर्शनम् ।
 १२८ कोटचक्रं । तच्चक्रस्थराशिनक्षत्रग्रहाणां सदसत्फलप्रशंसा ।
 १२९ अर्धकाण्डम् ।
 १३० मण्डलादिकथनं । वायव्यादिमण्डलप्रभावतः पृथक्पृथग्देशानां सुखासुख-
 कथनम् ।
 १३१ घातचक्रादिजयचक्रादिवर्णनम् ।
 १३२ सेवाचक्रं ताराचक्रादि ।
 १३३ नानावलानि सूर्यादिग्रहदशासमुत्पन्नानां सदसद्गुणः फलं च शत्रुपलायनकृ-
 द्रैवमन्त्रः परसैन्यभङ्गप्रयोगः तार्क्ष्यचक्रं शत्रुकृद्धितीयभैरवमन्त्रः भङ्गविद्या
 सर्वकामार्थसाधनीविद्या मृत्युञ्जयकथनम् ।
 १३४ त्रैलोक्यविजयविद्या होमादिविधानम् ।
 १३५ संग्रामविजयविद्या । सर्वकामसाधिका रणजयदायिनी जयारूपाविद्या
 नक्षत्रचक्रम् ।
 १३६ यात्रादौ शुभफलप्रदत्रिनाडीचक्रं महामारीविद्या ।
 १३७ विपक्षपक्षपणाय शवपटे देवतास्वरूपोल्लेखप्रकारः अजासृक्संयुक्तनिम्ब-
 समिद्धोमान्मारणं शत्रूणां शत्रुच्चाटनञ्च षट्कर्माणि ।
 १३८ उच्चाटनकृतप्लवः । योगरोधकसंपुटविदर्भादिसंप्रदायाः कुलोत्सादनस्तम्भ-
 नवश्याकर्षणाद्यभीष्टकरः परस्यात्मनश्च वार्ताज्ञानकरः यमपूजनसहितो होमः
 दुर्गापूजा ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- १३९ षष्टिः संवत्सराः प्रभवविभवशुक्लादिसंवत्सराणां शुभाशुभफलम् ।
१४० वश्यादियोगाः । भृंगराजाद्यौषधीनां तिलकांजनधूपादिभिर्जगन्मोहनस्त्री-
वश्यप्रकारः स्त्रीवशंकरीशस्त्रादिस्तम्भनकारिणी गुटिका ।
१४१ षट्त्रिंशत्पदज्ञानम् । ब्रह्मरुदादिसेवितामरीकरणौषधीनां वर्णनं नानारो-
गहरौषधयः मृतसंजीवनीयोगः ।
१४२ मन्त्रौषधादि गर्भगतजन्तोः पृथक्प्रश्ने अथवलक्षणादिकथनं ग्रहज्वरभूता-
दिनिवारकवज्रशूलामहामन्त्रकथनम् ।
१४३ कुब्जिकापूजाविधिः ब्रह्माण्यादिदेवीनामावाहनपुरःसरं कुब्जिकापूजा-
विधानम् ।
१४४ कुब्जिकपूजा सर्वकार्यसिद्धिदाः नानाविधाः कुब्जिकामन्त्रा मालिनीमन्त्राः ।
१४५ शैवशाक्तादीनां पृथक्पृथङ्न्यासवर्णनम् आष्टाष्टकदेव्यः ।
१४६ त्रिखण्ड्यादिदेवतानां नानामन्त्राः ।
१४७ त्वरितापूजादिसर्वोपद्रवादिहरणकुब्जिकादिदेवतापूजा ।
१४८ संग्रामविजयपूजा-दीप्तामोषाविद्युतादिदेवतापूजनम् ।
१४९ लक्षकोटिहोमः-होमाद्राज्यप्राप्त्यादिकलं सकलशब्दादिप्रणाशनलक्षको-
ट्यादिहोमफलम् । होमप्रशस्तौषधयः ।
१५० मन्वन्तराणि-स्वायम्भुवमनोश्वामीभ्रादिपुत्राणामुत्पत्तिः तत्र तत्र सप्तर्ष्यादि-
देवानामुत्पत्तिवर्णनम् ।
१५१ वर्णंतरधर्माः ब्राह्मणादिवर्णानामाचाराः चण्डालादीनामुत्पत्तिः तेषां जीवि-
कावर्णनम् ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- १५२ गृहस्थवृत्तिः गृहस्थानां धर्माः ।
१५३ ब्रह्मचर्याद्याश्रमधर्माः गर्भाधानादिकालः सीमन्तोन्नयनसमयः जातकर्मा-
दिकथनम् ब्राह्मणादीनामुपनयनम् ब्रह्मचारिधर्माः ।
१५४ विवाहः-द्विजस्य ब्राह्मण्यादिचतुर्वर्णभार्याग्रहणेधिकारः क्षत्रियस्य क्षत्रिया-
द्यास्तिस्रो भार्याः वैश्यस्य द्वे शूद्रस्य तज्जातीया एका भार्येति विवाहभेदः
शचीपूजोद्वाहे विवाहे निषिद्धः कालः । शुभकालश्च विवाहे ग्रहानुकूल्यम् ।
१५५ आचारः नित्यनैमित्तिकः षोढा स्नानविधानं मन्त्रस्नानम् । पुरुषसामान्य-
धर्माः ।
१५६ द्रव्यशुद्धिः मृण्मयादीनां शुद्धिः । यज्ञभाजनानां परिमार्जनाच्छुद्धिः ।
गृहादीनां शुद्धिश्च ।
१५७ शावाशौचादि-जननमरणे सपिण्डानां दशाहाच्छुद्धिः । क्षत्रियवैश्यशूद्राणां
क्रमाच्छुद्ध्यादि । प्रेतशुद्ध्यश्च श्राद्धादिकं शूद्रस्यामन्त्रकर्मकथनं नानाशस्त्र-
रात्मघातिनां पतितानां वा मरणे सपिण्डेष्वशौचाभावनिरूपणं ब्राह्म-
णशूद्रयो रन्योन्यं शवनिर्हरणे दोषाः अनाथद्विजशवनिर्हरणात्स्वर्गलोकाप्राप्तिः
शवनिर्हरणविधिः अजातदन्तादीनामनग्निसंस्कारः ।
१५८ शावाद्यशौचं ब्राह्मणादिनामस्थिचयनादिकालः सपिण्डादीनां मृताशौचम्
आत्मघातिनामन्धतमःप्राप्तिः मृतस्य दशाहकर्म मृते पितरि पुत्रादीनां
धर्माः पुत्रजन्मादिने कर्तव्यश्राद्धकथनम् आशौचसंपातनिर्णयः ।
१५९ गङ्गायामस्थिप्रक्षेपणान्मृतस्य मुक्तिः आत्मघातिनां पतितानामुदकक्रिया-
निषेधः । एतस्मान्नारायणबलिप्रतिपादनम् ।

- १६० वानप्रस्थाश्रमवनवासिनां धर्माः ।
 १६१ प्राजापत्येष्ट्यात्मन्यग्निमारोप्य निलयाग्निरिच्छेदित्यादि । यतिग्राह्यपात्राणां निरूपणं पञ्चप्रकाराभिक्षुकवृत्तिवर्णनमहिंसाजनकदोषनिवृत्त्यर्थं प्राणायामादिकथनम् । कुटीचकादिभिन्नत्वेन भिक्षुवृत्तिश्चतुर्विधेतिवर्णनं प्रसंगाद्यमनियमवर्णनं सगर्भागर्भभिन्नत्वेन प्राणायामस्य प्रकारद्वयकथनं पूरककुम्भकरेचकेतिभेदेन भूयस्तयोस्त्रिविधिनिरूपणं यतिविधेयध्यानादीनां कथनम् ।
 १६२ धर्मशास्त्रनिरूपणम् । प्रवृत्तनिवृत्ताभिन्नत्वेन कर्मणः प्रकारद्वयकथनं श्रावण्यां स्वाध्यायानामुपाकर्मविधिवर्णनं सप्तत्रिंशदनध्यायानां निरूपणम् ।
 १६३ श्राद्धकल्पवर्णनम् । ब्राह्मणभोजनादिनिरूपणम् । दैवपितृयोः क्रमाद्युगमाद्युगमसंख्याकविभाणामुपवेशनादिनिरूपणं विश्वेदेवासइत्यादिमन्त्रैर्विप्रार्चनविधिकथनम् । पिण्डदानक्रियाकथनम् । वृद्धिश्राद्धनिरूपणम् । एकोद्दिष्टश्राद्धविधिकथनम् । सपिण्डीकरणविधिः संवत्सर सोदककुम्भदानादेः निरूपणं मासिकादिश्राद्धानां विधेयत्वेन कथनम् । श्राद्धदस्य स्वर्गाद्याप्तिफलस्य कथनम् ।
 १६४ नवग्रहहोमः ताम्रकप्रभृतिधातुभिः ग्रहमूर्तीनां कर्तव्यत्वेन कथनम् ॥ आकृष्णेनत्यादिभिर्मन्त्रैरर्कादिसमिद्धिर्होमविधिकथनम् ॥ धेन्वादीनां दक्षिणासहितदानादिनिरूपणम् ।
 १६५ नानाधर्माः ॥ ध्यायिने श्राद्धादिकं देयमिति निरूपणम् । गजच्छायायां श्राद्धादिदाने पितृणामक्षयातुष्टिरितिकथनम् ॥ योगविधिकथनम् ॥ असवर्णाग्न्याः स्त्रिया दोषत्वनिरूपणम् ॥ गर्भनिर्गमनाद्गजसा नार्याः

- शुचित्वेन कथनम् ॥ ध्यानेन पापकर्तृणां शुद्धिः ॥ नैष्ठिकधर्मतत्परस्य व्रतात्प्रच्यवने प्रायश्चित्तहानेर्निरूपणम् ॥ ये भार्यायाः प्रथमं प्रव्रजितास्तद्गोजसन्ततेः विदुरनाम अन्त्यजसंज्ञावर्णनम् ॥ योगस्य महत्त्वेन कथनम् ॥
 १६६ वर्णधर्मादिनिरूपणम् ॥ अष्टचत्वारिंशद्भिः संस्कारैः युक्तस्य ब्रह्मवर्चसप्राप्तिकथनम् गर्भाधानादिसंस्कारवर्णनम् ॥ दयादिगुणाष्टकवर्णनम् । प्रचारादौ मौनविधिकथनम् ॥ उदकादिभिः पंक्तिदोषाभावादिनिरूपणम् ॥ अयुतलक्षकोटिहोमवर्णनम् ॥ ग्रहप्रतिष्ठापनादिरीतिकथनम् । अभिवेकमन्त्रनिरूपणम् ॥ उपयमनोत्सवयज्ञादिषु ग्रहयज्ञस्यावश्यकतानिरूपणम् ॥ कुण्डप्रमाणविधिः ॥ अभिचारकर्मसु त्रिकोणकुण्डस्य विधिः अभिचारकर्मवर्णनम् ॥ पिष्टरूपस्य शत्रोः क्षुरेण च्छेदनादिविधिः ॥
 १६७ महापातकादिकथनम् । मत्तकुपिताद्यन्नादननिषेधः ॥ पण्यरूपवत्स्यादननिषेधः ॥ अग्निसंज्ञाद्यन्ननिषेधवर्णनं ॥ वृषलनिमन्त्रितविभ्रातं न भोज्यमिति निरूपणम् ॥ एषामन्नाशने प्रायश्चित्तवर्णनम् ॥ अन्त्यजश्चपचात्राशने चान्द्रायणप्रभृतिवर्णनम् । मृतपञ्चनखकूपोदकपानोल्लंघनवर्णनम् ॥ शूकररासभोशदीनां मूत्रशङ्कुदशने चान्द्रायणनिरूपणं गोमनुष्यकुक्कुरादीनां पलाशने तप्तकृच्छ्रादिप्रायश्चित्तवर्णनम् । ब्रह्महिंसादिमहादोषवर्णनम् ॥ ब्रह्महिंसासमानदोषकथनम् ॥ उपपातकवर्णनम् ज्ञात्युत्पातकरादिनिरूपणम् ॥
 १६८ प्रायश्चित्तानि ॥ ब्रह्महिंसाप्रायश्चित्तवर्णनं ॥ गोहिंसादिप्रायश्चित्तवर्णनम् ॥ अवकीर्णनश्चान्द्रायणादिविधिः ॥ मद्यपानप्रायश्चित्तवर्णनं ॥ कनकतस्करप्रायश्चित्तं ॥ गुरुशय्याशयने प्रायश्चित्तं ज्ञातिपातितानां प्रायश्चित्तानि ॥

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- मार्जारादिहत्यायां प्रायश्चित्तं स्वल्पसारद्रव्याहरणे प्रायश्चित्तम् ॥ भक्ष्यभोज्यादिस्तेषु प्रायश्चित्तम् अभोग्यस्त्रीभोगे प्रायश्चित्तम् ॥
- १६९ प्रायश्चित्तानि ॥ पातकिसंसर्गं प्रायश्चित्तवर्णनम् ॥ पतितस्य जलदानादिनिरूपणम् ॥ अग्राह्यप्रतिग्रहप्रायश्चित्तम् शृगालादिदंशने प्रायश्चित्तम् ॥ अविज्ञात-अन्यजादिसदने स्थितेरनु सम्प्रज्ञातान्यजादिकस्य प्रायश्चित्तवर्णनम् । म्लेच्छैः प्राप्तानां प्रायश्चित्तवर्णनम् ॥ अन्योदक्यया स्पृष्टाया उदक्ययाः प्रायश्चित्तवर्णनम् ॥ पदत्राणस्पृष्टश्वादीनां प्रायश्चित्तादिवर्णनम् ॥
- १७० प्रायश्चित्तानि ॥ रहस्यादिप्रायश्चित्तवर्णनम् । सकलकृच्छ्रेषु मुण्डनादिप्रकारः ॥ वीरासनलक्षणकथनम् । यतिचान्द्रायणलक्षणकथनम् । बालकचान्द्रायणदेवचान्द्रायणलक्षणकथनम् । तप्तकृच्छ्रलक्षणकथनम् ॥ कृच्छ्रातिकृच्छ्रलक्षणकथनम् । कृच्छ्रसांतपनलक्षणम् ॥ महासान्तपनलक्षणम् ॥ आतिसान्तपनलक्षणम् ॥ तप्तकृच्छ्रादिवर्णनम् ॥ ब्रह्मकूर्चलक्षणम् ॥
- १७१ सर्वपापप्रायश्चित्तानि ॥ हरेः पापप्रणाशनस्तोत्रवर्णनम् ।
- १७२ प्रतिपाद्यविषयाः ॥ प्रायश्चित्तम् ॥ ब्रह्मघातस्वरूपवर्णनम् ॥ ब्रह्महत्यादीनां प्रायश्चित्तानि ॥ यष्टिकादिभिर्गोताडने सान्तपनादिवर्णनम् ॥ रेतोविष्मूत्राशनस्य प्रायश्चित्तम् ॥ नरहरणादिदोषाणां प्रायश्चित्तानि ।
- १७३ प्रायश्चित्तानि ॥ सुराश्रमार्चनादीनां नष्टे प्रायश्चित्तानि ॥ अधनाशनायात्रदानादिकथनम् ॥ गङ्गादीनां पापप्रणाशकत्वेन वर्णनम् ॥ अवापनोदकानां वाराणस्यादिक्षेत्राणां वर्णनम् ॥
- १७४ व्रतपरिभाषा ॥ व्रतनिषेधद्रव्यवर्णनम् । असकृदुदकपानादिभिर्व्रतभङ्गः ॥

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- सर्वव्रतसाधारणधर्मकथनम् ॥ व्रतग्राह्यपदार्थकथनम् ॥ व्रते कूष्माण्डादीनां निषेधकत्वेन वर्णनम् ॥ प्रसङ्गात्प्राजापत्यातिकृच्छ्रसांतपनमहासान्तपनपराकचान्द्रायणानां लक्षणम् ॥ ब्रह्मकूर्चलक्षणवर्णनम् ॥ अधिमासेऽग्न्याधेयादीनां निषेधकत्वेन निरूपणम् ॥ चान्द्रमासादीनां कथनम् ॥ अपरपाक्षिकश्राद्धस्य विधेयत्वेन वर्णनम् ॥ गर्भिणीसूतिकारजस्वलादीनां यद्यशुद्धिस्तदा व्रतादीन्यन्येन कुर्यादितिवर्णनम् ॥ कुपितादिना व्रते नष्टप्रायश्चित्तम् । व्रतसंसिद्धये विष्णोः स्तुत्यादिकथनम् ॥ केशवार्चनं पुनः ॥ व्रताङ्गविप्रभोजनादिकथनम् ॥
- १७५ प्रतिपद्व्रतानि ॥ पञ्चदश्यामुपवासपूर्वकं प्रतिपदि ब्रह्मपूजनविधिः ॥ सलक्षणहैमब्रह्मार्चनम् ॥ शक्त्या ब्रह्मणे पयःप्रदानवर्णनम् । व्रतजनकफलवर्णनम् ॥ मार्गशीर्षप्रतिपदि शिखिव्रतम् ॥
- १७६ द्वितीयाव्रतानि ॥ द्वितीयायामश्विनीकुमारार्चनम् ॥ ऊर्जशुक्लपक्षे द्वितीयायां यमपूजनम् ॥ नभसि कृष्णपक्षे द्वितीयायामशून्यशयनव्रतस्य विधेयत्वेन वर्णनम् ॥ अशून्यशयनव्रतप्रकारकथनम् ॥ ऊर्जशुक्लपक्षे कान्तिव्रतम् ॥ तद्व्रतविधानं च । पौषशुक्लद्वितीयायां विष्णुव्रतम् ॥ तद्व्रतविधानकथनं च ॥
- १७७ तृतीयाव्रतानी ॥ चैत्रशुक्लतृतीयायां मूलगौरीव्रतम् ॥ तद्व्रतविधिकथनञ्च ॥ शुक्लपक्षे नभस्यवैशाखमार्गशीर्षेष्वन्येतद्व्रतविधिः ॥ फाल्गुनादितृतीयायां सौभाग्यव्रतादिनिरूपणम् ॥
- १७८ चतुर्थीव्रतानि ॥ माघशुक्लचतुर्थ्यां विनायकव्रतम् ॥ तन्मन्त्रवर्णनम् ॥ विनायकाचर्चाविधिश्च ।

भाद्रपदे चतुर्थीव्रतम् ॥ अङ्गारकचतुर्थीव्रतवर्णनम् ॥

१७९ पञ्चमीव्रतानि ॥ भावणादिमासे सिते पक्षे पञ्चम्यां वासुच्यादीनाम-
चनम् । ।

१८० षष्ठीव्रतानि ॥ कार्तिकादौ षष्ठीव्रतविधिः ॥ भाद्रपदे स्कन्दषष्ठीव्रतम् ॥
मार्गशीर्षे कृष्णषष्ठीव्रतम् ॥

१८१ षष्ठीव्रतानि ॥ ऊर्जप्रभृतौ षष्ठीव्रतविधिः ॥ भाद्रपदे स्कन्दषष्ठीव्रतम् मार्ग-
शीर्षे कृष्णषष्ठीव्रतम् ।

१८२ सप्तमीव्रतानि ॥ माघादौ सिते रव्यर्चनम् ।

१८३ अष्टमीव्रतानि ॥ कृष्णाष्टमीव्रतम् ॥ रोहिणीयुक्ताय चन्द्रमसेऽर्घ्यदानकथ-
नम् । व्रतपूजानिरूपणम् व्रतमहिमकथनम् ॥

१८४ अष्टमीव्रतानि ॥ चैत्रकृष्णाष्टम्यां कृष्णाष्टमीव्रतम् मार्गशीर्षकृष्णाष्टम्यां
त्रिव्रतम् ॥ पौषमासादौ शम्भुव्रतम् तद्विधिश्च । बुधाष्टमीव्रतम् । बुधाष्टमी-
कथा । पुनर्वसावशोकरसपानविधिश्च ।

१८५ नवमीव्रतानि ॥ आश्विनसिते पक्षे नवमीव्रतम् ॥ रुद्रचण्डादिदेवानां
मर्चनम् ॥ आयुधार्चनम् ॥ पशुवधविधिः ॥ तच्छोणितेन पूतनादिदेवतानां
संतर्पणम् ॥ तत्पुरतः पिष्टमयारिपोर्हननम् । तद्वनकथनम् ॥ जयन्त्यादी-
नुद्दिश्य बलिदानम् ॥

१८६ दशमीव्रतम् ॥

१८७ एकादशीव्रतम् ॥ एकादश्यां विष्णुपूजादिकथनम् ॥

१८८ द्वादशीव्रतानि ॥ चैत्रशुक्लद्वादश्यां मन्मथद्वादशीव्रतम् ॥ माघशुक्लद्वादश्यां

वृकोदरद्वादशीव्रतम् ॥ फाल्गुनशुक्लद्वादश्यां गोषिदद्वादशीव्रतम् । आश्विन-
शुक्लद्वादश्यां विशोकद्वादशीव्रतम् मार्गशीर्षद्वादश्यां मधुसूदनं संपूज्य लवण-
दानम् । प्रोष्ठपदे गोवत्सद्वादशीव्रतम् । श्रवणयुक्तद्वादश्यां
तिलद्वादशीव्रतम् । फाल्गुने सिते पक्षे मनोरथद्वादशीव्रतम् केशवा-
दिनामभिर्नामद्वादशीव्रतम् । भाद्रपदे शके अनन्तद्वादशीव्रतम् ।
पौषशुक्लद्वादश्यां संप्राप्तिद्वादशीव्रतम् ।

१८९ श्रावणद्वादशीव्रतम् । भाद्रपदशुक्लद्वादश्यां श्रवणद्वादशीव्रतम् । वामनद्वा-
शीव्रतम् । तत्पूजाविधिः ।

१९० अखण्डद्वादशीव्रतम् मार्गशीर्षशुक्लद्वादश्यामखण्डद्वादशीव्रतम् द्वादश्यां नाना धा-
न्ययुतपात्रदानम् । मध्वादिमासेष्वपि सत्तुपात्रादिदानम् ॥

१९१ त्रयोदशीव्रतानि । मार्गशीर्षशुक्लत्रयोदश्यामनङ्गत्रयोदशीव्रतम् पौषादिमासेषु
योगेश्वरादिपूजनम् । आश्विनेऽमराधीशपूजनम् । कार्तिके विश्वेश्वरपूज-
जनम् । वर्षान्ते शिवस्य हिरण्यमयप्रतिमादानम् ।

१९२ चतुर्दशीव्रतानि कार्तिके शुक्लचतुर्दश्यां महेश्वरपूजा शुक्लासितपक्षयोश्चतुर्द-
श्यष्टम्योः शिवपूजाविधिः । अनन्तचतुर्दशीव्रतम् । शालिप्रस्थपिष्टस्या-
पूपनिर्माणादिकम् ।

१९३ शिवरात्रिव्रतम् । माघकृष्णचतुर्दश्यां शिवरात्रिव्रतम् ।

१९४ अशोकपूर्णिमादिव्रतम् फाल्गुन्यामशोकपूर्णिमाव्रतम् कार्तिक्यां वृषोत्सर्गादि-
वृषव्रतं माघपूर्णिमायां पद्मजार्चनं । ज्येष्ठपञ्चदश्यां सावित्रीपूजनम् ।
तद्व्रतविधिः ।

यायाः ।

विषयाः ।

- १९५ वारव्रतानि हस्तक्षेपं सूर्यवारव्रतम् । नके नान्दिव्रतं चित्राभे सोमवारव्रतं ।
स्वात्यां भौमव्रतं । विशाखायां बुधव्रतम् । अनुराधायां गुरुवारव्रतं ज्येष्ठायां
शुक्रवारव्रतं मूले शनैश्चरव्रतम् ।
१९६ नाक्षत्रव्रतादि । मूलदौ विष्णुपादादिपूजनं । कार्तिके कृत्तिकायां केशवा-
द्याह्वाभिः पद्मनाभपूजनं । कार्तिकादिमासचतुष्टयेन्नदानकर्तव्यता । फाल्गु-
नादिमासचतुष्टये कृशरदानम् । आषाढादौ पायसदानं । नक्षत्रव्रतम् अनंतव्र-
तकथनं । मासचतुष्टयपर्यंतमनन्तनिमित्तं होमविधिराज्येन चैत्रादौ शालिना
होमादेः कर्तव्यता ।
१९७ दिवसव्रतानि । धेनुपयःकल्पवृक्षव्रतम् । त्रिरात्रव्रतमहिमा कार्तिकशुक्लदश-
म्यां शिखिवाहनव्रतं । चैत्रे त्रिरात्रादिव्रतम् ।
१९८ मासव्रतानि आषाढादिमासचतुष्टयव्रतं वैशाखव्रतम् । माघे चैत्रे च गुड-
धेनुदानम् । मार्गशीर्षादिमासेषु नक्तव्रतम् । मांसादित्यागाद्रिप्रत्वादिप्राप्तिः
आश्विने कौमुदव्रतं कौमुदव्रतफलम् ।
१९९ वर्षाकालइन्धनादिव्रतं सन्ध्यायां मौनव्रतम् । तिलघण्टावस्त्रदानादिव्रतानि
संक्रांतिव्रतम् उमाव्रतादिकम् ।
२०० दीपदानव्रतं दीपदानमाहात्म्यम् । दीपदानेन विदर्भराजदुहितुर्ललिताया-
राजपत्नीत्वप्राप्तिः ।
२०१ नवव्यूहाचनं । वासुदेवादिबीजानां पृथग्दिक्षावाहनं । तेषामर्चनम् ।
२०२ पुष्पाध्यायकथनम् । नानाविधविष्णुपूजनम् । देवयोग्यान्ययोग्यानि वा
पृथक्कुमानि । तेन सदसल्लोकप्राप्तिः । पुष्पप्रशंसा ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- २०३ अथ नरकस्वरूपम् । गोधात्यादिदुष्टजन्तूनां महावोचिताघकुम्भादिनरकेषु
क्षेपणं । महापापिनां नानाविधप्रहरणैर्हननम् ।
२०४ मासोपवासव्रतम् । तत्र वृथालापादिदूरीकरणम् । द्विजपूजनम् । तेभ्यो-
दानानि ।
२०५ भीष्मपञ्चकव्रतम् । तत्रदेवपितृर्पणम् ।
२०६ अगस्त्यार्घ्यदानकथनम् । सार्घ्यागस्त्यस्तवनम् ।
२०७ अथकौमुदव्रतम् ।
२०८ व्रतदानादिसमुच्चयः । ग्रहणादौ व्रतफलम् ।
२०९ दानपरिभाषाकथनम् । वापीकूपादिनिर्माणतः मोक्षप्राप्तिवर्णनम् । अग्नि-
होत्रवेदादिपरिपालनान्मुक्तिकथनम् । गंगादितीर्थेषु दानप्रकारः । पृथग्-
र्णाचार्यब्राह्मणेभ्यो दत्तदानफलं । नानाविधेषु द्रव्येषु विष्णवादिदेवस्वरूप-
निरूपणं । कृतादिपुण्येषु दानविधानम् ।
२१० महादानानि तुलापुरुषादिषोडशदानानि गुडवृतादिवि तनानाविधानि
दानानि । तद्विधिः । तत्फलम् ।
२११ नानादानानि-गोराहस्रदानतः सौवर्णप्रासादादिस्थगन्धर्वः स्तूयमानत्वकथ-
नम् ॥ गृहमठसभादीनां नानाविधानि दानानि तत्फलञ्च । गजाश्वादिदानम्
अन्नदानमहिमा ।
२१२ मेरुदानानि नानाविधान्नदानानि भिन्नभिन्नधातुविहितमेरुदानं रत्नमेरुदानं च ।
२१३ पृथिवीदानादि पृथिव्याः पृथग्दानादि ।
२१४ मन्त्रमाहात्म्यकथनं दशनाडीवर्णनं तत्स्थानानि प्राणानां निरूपणम् तत्कार्यं

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- पृथगवयवेषु ब्रह्मादिदेवानां स्थापनं ह्रस्वदीर्घादिप्रासादधारणफलम् ।
 २१५ सन्ध्याविधिः आकारमाहिमावर्णनं गायत्रीप्रशंसा तस्या अयुतलक्षादिजपा-
 त्सिद्धिकथनम् ।
 २१६ गायत्रीनिर्वाणं संध्याति गायत्रीजपः भूरादिव्याहृतिवर्णनम् ।
 २१७ पुनः गायत्रीनिर्वाणं कनकादिलिङ्गरूपिमहादेवस्य स्तुतिः । वसिष्ठवरप्रदानम् ।
 २१८ राजाभिषेकवर्णनं क्षत्रियादीनां रूप्यादिकुंभाभिषेचनम् ।
 २१९ अभिषेकमन्त्राः ब्रह्माद्यभिषेकमन्त्राः आदित्याद्यभिषेकमन्त्राः स्वायंभुवादि-
 मनूनामभिषेकमन्त्राः ।
 २२० सहायसम्पत्तिः राजा करणीयसेनापतिसजातिलक्षणं सभासदलक्षणं धर्मसं-
 ग्रामादिकार्येषु नियोज्याः पुरुषाः दुष्टादुष्टाश्रयणं भृत्यानां परीक्षा शुभाशुभ-
 ज्ञानम् ।
 २२१ अनुजीविवृत्तं भृत्यकृत्यम् ।
 २२२ दुर्गसम्पत्तिः नृपकृत्यं धनुरादिदुर्गनिर्माणं पुररचना राजरक्षा गोब्राह्मणप्र-
 तिपालनादीनि राजकृत्यानि ।
 २२३ राजधर्माः ग्रामाधिपतिकृत्यं प्रजारक्षणप्रकारः दण्ड्यादण्ड्यत्वादिराज-
 कृत्यानि ।
 २२४ राजधर्माः । अत्यनासक्तित्वेन स्त्रीसेवाशरीरारोग्यकराणि कार्याणि सेव्यासे-
 व्यस्त्रीलक्षणकथनं कपित्थादिकर्माष्टकम् अनंगवर्द्धनो धूपः स्नानद्रव्यकथनं
 कन्दर्पवर्द्धनस्नानं नानाविधौषधीवर्णनम् ।

अध्यायाः

विषयाः ।

- २२५ राजधर्माः । सर्वाधिकारेषु योजनीयपुरुषः नृपेण त्याज्यानि कर्माणि ।
 मित्रलक्षणं सप्ताङ्गं राज्यं नानाविधान्यन्यानि राजकृत्यानि ।
 २२६ सामाद्युपायकथनं । सामवर्णनं दानफलं राज्ञो दंड्यादण्ड्ययोरविचारित्वेन
 दोषप्राप्तिः ।
 २२७ दण्डप्रणयनम् । माषकर्षादीनां मानं सुवर्णादीनां स्तैन्ये पृथग्विधो दण्डः ।
 ब्राह्मणक्षत्रियादीनां पृथग्दण्डः गोगजाश्वघातिनां दण्डश्चान्यदण्ड्यदण्डाः ।
 २२८ युद्धयात्रा यात्रायै गम्यागम्यदिशः शरीरस्फुरणादीनि शकुनानि ।
 २२९ स्वप्नः शुभाशुभः । दुःस्वप्नहरणकथनम् अधन्यस्वप्नवर्णनं तच्छान्तिः शोभ-
 नानि स्वप्नानि ।
 २३० शकुनानि । प्रयाणकाले शुभाशुभशकुनानि विष्णुपूजयाऽभङ्गलनाशः श्वेता-
 दिपुष्पाणां शुभत्वम् ।
 २३१ शकुनानि । शकुनषट्प्रकाराः सदसत्फलप्रदानि शकुनानि गवोष्ठादीनां ग्राम-
 वासित्वं भारद्वाजसारङ्गादीनां दिवाचरत्वम् उलूकशरभादीनां रात्रिचरत्वम्
 मृगमार्जारवृकादीनां लुभयचारित्वं तेषां पुरतः पृष्ठतः पार्श्वतो वा विनिर्गमेन
 शुभाशुभफलम्
 २३२ शकुनानि । युद्धप्रयाणे पुरतः शुभाशुभफलपिशुनशकुनानि ।
 २३३ यात्रामण्डलचिन्तादियात्रायां निषिद्धः कालः शोभनदिवसाः छायामानम्
 राज्यसप्ताङ्गमण्डलरचनावर्णनम् ।
 २३४ षाड्गुण्यं दण्डद्वैविध्यं शत्रोरुद्वेजनम् इन्द्रजालकथनम् ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- २३५ राज्ञोदिनचर्या । अजस्रकर्मकथनं स्नानसन्ध्यादिपित्रर्चनादीनि प्रत्यहं करणीयानि कार्याणि राज्ञाम् ।
२३६ अनेकविषयाः राज्ञो यात्राः प्राक्सप्ताहपर्यन्तं पृथग्देवतानां पूजनं मोदकादि-
भिर्गणेशादिदेवपूजनम् राज्ञो विजयस्नानं । सप्तमेहि त्रिविक्रमपूजनं संग्रा-
मगमनविधिः दशव्यूहप्रतिपादनं चमूनिवेशनादियुद्धधर्मः विजयप्राप्तौ गोदे-
वद्विजानां पूजनं रणान्मुक्तशत्रोः पुत्रवत्पालनम् ।
२३७ श्रीस्तोत्रम् इन्द्रकृतेन्दिरास्तुतिवर्णनं वरप्राप्तिः पाठकर्तृफलप्रशंसा ।
२३८ न्यायार्जनादिवृत्तचतुष्टयम् । विनयप्रशंसा सम्पत्तिहेतवः गुणाः कामक्रोधा-
दिवर्जनम् आन्वीक्षिक्यादिनार्थविज्ञानप्रकारः वर्णिनां सामान्यो धर्मः राज्ञः
कृत्यम् ।
२३९ पुनाराजधर्माः । राज्यसप्ताङ्गसाधुभूपगुणाः आत्मसंपद्गुणाः मित्रसंग्रहः
भृत्यवृत्तं वर्गाष्टकपरिपालनादिकथनम् ।
२४० पुनः षाड्गुण्यम् । द्वादशराजकमण्डलनिर्माणं संधिविग्रहादिवर्णनं बालवृद्धा-
दिषु संध्यभावः सापत्न्यादिभेदेन वैरपञ्चवैध्यं । विग्रहावसरः यानस्य
पञ्चविधत्वम् ।
२४१ सामादिपञ्चांगमन्त्रः कर्मसिद्धिलक्षणं त्रिविधो दूतः पञ्चविधं देवम् अमात्य-
कर्मव्यसननिर्गहणं सचिवव्यसनकथनं दुर्गव्यसनं कोशव्यसनं बालव्यसनं
पञ्चविधदानविधिः शत्रूणां भयायेन्द्रजालादिनिर्माणकथनम् ।
२४२ राजनीतिसेनारचनादियुद्धधर्मः । सैन्यविभागेन व्यूहादिरचना । गोमूत्रि-
कादिव्यूहवर्णनं गोमूत्रिकादिव्यूहलक्षणम् ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- २४३ पुरुषलक्षणं सुलक्षण्यः पुरुषः त्रिविनतः पुरुषः ।
२४४ स्त्रीलक्षणं सुलक्षण्या स्त्री ।
२४५ भद्रासनलक्षणं चामरछत्रादिलक्षणम् । त्रैलोक्यमोहनमन्त्रैर्धनुःखड्गपूज-
नविधानं खड्गधनुर्लक्षणं खड्गास्यं नालोकयेदित्यादिधर्माः ।
२४६ रत्नपरीक्षा नृपधार्यरत्नानां निरूपणं वज्रधारणं वज्रलक्षणं मौक्तिकादिपरी-
क्षणम् इन्द्रनीलादिमणयः ।
२४७ वास्तुलक्षणम् । वास्तुकर्मणि समुचिता पृथिवी खातस्य परितो महेन्द्रादि-
देवतावाहनम् ।
२४८ पुष्पादिपूजाफलम् ।
२४९ धनुवदः । धनुर्वेदपञ्चविधत्वं मन्त्रमुक्तलक्षणं समपदस्थादीनां लक्षणानि
वाणधारणप्रकारः ।
२५० धनुर्वेदकथनम् । धनुर्विद्याभ्यासः । वेधवर्तनविधानम् ।
२५१ धनुर्वेदकथनम् । धनुर्विद्यामाश्रित्य वाहनारोहणादिविधानम् ।
२५२ धनुर्वेदकथनम् । खड्गचर्मादिशस्त्रधारणम् भ्रान्तोद्भ्रान्तादिभेदेन नानाजा-
तीयप्रकारवर्णनम् ।
२५३ नयानयादिविचारः । निक्षेपादिलक्षणं मूल्येन पण्यं विक्रीय यच्च केचन दीयते
इत्यादिविवादपदवर्णनम् ।
२५४ व्यवहारकथनमृणप्रत्यर्पणादिविषयः ।
२५५ दिव्यप्रमाणकथनं साक्षिलक्षणादि कूटसाक्षिणः पातकादिकम् तदण्डमणयन-

अध्यायाः ।

विषयाः ।

प्रकारः लेख्यकृतकृणदेयत्वम् सत्यपरीक्षणार्थं सप्तस्वधृत्यपत्रेषु सूत्रैर्लोहममि-
मयः पिण्डधारणादिकथनम् ।

२५६ दायविभागकथनं पित्रोरुर्ध्वमृक्थमृणं पुत्राः समं विभजेयुरित्यादि । विद्ययात-
द्रविणविभागः औरसादिपुत्रभेदः धनाधिकारिणः स्त्रीधनादिकम् स्त्रीधनाधिका-
रिणश्च दौर्बल्यादिदशायां भर्त्रागृहीतस्त्रीधनं तस्यै पुनर्दातुं नार्हतीतिकथनम् ।

२५७ सीमाविवाददिनिर्णयः मृषासीमाविवादे दण्डप्रणयनादिकं सस्यघातकारिणां
महिष्यादीनां दण्डनीयत्वं किङ्कराणां वेतनादिकम् ।

२५८ वाक्पारुष्यादिप्रकरणं मिथ्यापशब्दवाचिनां नानाविधदण्डप्रणयनादिकम् ।

२५९ ऋग्विधानम् गायत्रीजपादिविधिः अग्निमीले पुरोहितमिति जपन्सकलाभीष्ट-
कामानाप्नोतीत्यादिकम् ।

२६० यजुर्विधानं होमाद्यनेकविधानुष्ठानविधानं तदनुष्ठानफलम् ।

२६१ सामविधानं ऋत इन्द्रभयामह इत्यादि जपाद्विसादोषनिवारणफलकथनं
सर्पसामप्रयुञ्जानस्य सर्पभयाभावबोधः पृथग्विधानुष्ठानविधिः तत्फलं च ।

२६२ अथ विधानं होमादिविधिः ।

२६३ उत्पातशान्तिः श्रीसूक्तजपेन श्रियाः प्राप्तिः अमृताभयादिशान्तीनां सर्वो-
त्पातनाशनत्वम् । उल्कापातादिशान्तिः अकालविकृतप्रसवादीनां शान्तिः
आकाशतुमुलनादादीनां शान्तिकथनम् ।

२६४ देवपूजा वैश्वदेवबलिविष्णुपूजनं होमनिरूपणं देवताभ्यः बलिदानादिक-
थनं पिण्डनिर्घपणविधानादि ।

२६५ दिक्पालादिज्ञानं देवतालयादिषु ज्ञानात्पृथक्फलप्राप्तिवर्णनम् । पुनर्नवा-

अध्यायाः ।

विषयाः ।

दिभिर्ब्रह्मर्तनपूर्वकज्ञानाचरणं मण्डले विष्ण्वादिदेवतापूजनपूर्वकहोमविधिः
कुम्भे औषधीनिक्षेपणादिविधिकथनम् ।

२६६ विनायकज्ञानं दुःस्वप्नदर्शनदोषादिनाशनाय ज्ञानविधिकथनं स्त्रीणामनप-
त्यादिदोषनाशकज्ञानम् । होमादिविधिः ।

२६७ माहेश्वरज्ञानलक्षकोटिहोमादयः नृपाणां विजयप्रदमाहेश्वरज्ञानम् । मन्त्रपू-
र्वकहोमविधिः शूलपाणिपूजनम् । घृतादिज्ञानैरायुर्द्विः । विष्णुपादो-
दकज्ञानमाहिमा । अवक्रन्दतिसूक्तेन करे मणिवन्धादिप्रकारः । घृतादि-
भिर्विष्णोः ज्ञानम् । धूपादिभिस्तत्पूजनं लक्षकोटिहोमप्रतिपादनम् ।

२६८ नीराजनविधिः जन्मनक्षत्रे राजपूजनम् अगस्त्योदयेऽगस्त्यपूजनं चातुर्मास्ये
विष्णुपूजनम् शयनोत्थापने पञ्चदिनोत्सवादिकरणीयत्वं नभस्ये सितपक्षे
शक्रध्वजस्थापनपूर्वकं शचीपूजनं पञ्चजादिस्तुतिः । भद्रकालीपूजनं
नीराजनादिविधिः ।

२६९ छत्रादिप्रार्थनामन्त्राः ।

२७० विष्णुपंजरं विष्णोश्चक्रगदाद्यायुधवर्णनं यक्षयातुधानादिनाशनविष्णुस्तुतिः ।

२७१ वेदशाखादिकथनम् ऋग्वेदादिमन्त्रप्रमाणं तच्छाखाभेदः समग्रपुराणेष्वामे-
यश्रेष्ठ्यम् ।

२७२ पुराणदानादिमाहात्म्यं ब्राह्मादिपुराणश्लोकसंख्योक्त्या दानप्रक्रमः ।

२७३ सूर्यवंशकीर्तनं ब्रह्मपुत्रमरीचेः कश्यपोत्पत्तिस्तत्पुत्रो विवस्वास्ततः सूर्यवं-
शीयाः नृपाः ।

२७४ सोमवंशवर्णनम् । विष्णुनाभिपद्माद्रहोत्पत्तिस्तत्पुत्रोऽत्रिस्तदात्मजसोमकृ-

अध्यायाः ।

विषयाः ।

तराजसूयावभृथे सोमरूपदर्शनेन लक्ष्म्यादिनषदेवीनां मोहनत्वम् । गुह्यवृहस्प-
तेर्भार्याहरणं सोमाङ्गिरःसुतयोर्युद्धं बृहस्पतेः पत्न्याः सोमपुत्रबुधोत्पत्तिः तत-
स्तदंशियनृपवर्णनम् ।

२७५ यदुवंशवर्णनं यदाः सहस्रजिह्वादीनामुत्पत्तिः स्यमन्तकौपल्यानं पांडवा-
नामुत्पत्तिः ।

२७६ द्वादशसंग्रामाः देवक्यां वासुदेवोत्पत्तिः समासतः कृष्णचरितवर्णनं नार-
सिंहादीनां द्वादशसंग्रामवर्णनम् ।

२७७ राजवंशवर्णनं तुर्वसोर्वर्गादीनामुत्पत्तिः ।

२७८ पुरुवंशवर्णनम् पुरोर्जनमेजयादीनामुत्पत्तिः शंतनोर्गंगायां भीष्मोत्पत्तिः ।

२७९ सिद्धौषधानि अधस्ताद्गते ज्वरे वमनमूर्ध्वगते विरेचनमिति ज्वरादिरोगनि-
वृत्तौ सिद्धौषधयः । वातव्याध्यादिग्रस्तानां तक्रारिष्टादेर्हितत्वम् ।

२८० सर्वरोगहराण्यौषधानि शरीरमानसागन्तुकादि रोगाणां वर्णनं तेषां परिहर-
णाय सूर्यवारादौ धृतगुडादिदानानि शिशिरादिऋतूनां धर्माः । रोगसमूहव-
निदानं वातादिप्रकृतीनां लक्षणम् ।

२८१ रसादिलक्षणम् । कषायकल्पनादिकम् । कषाये द्रव्यपरिमाणम् । लेह्यचूर्ण-
गुणाः । निदावादावंगीडनादिविधानम् । अजीर्णे श्रमनिषिद्धत्वं व्यायामा-
दितः कफनाशनादिगुणोत्पत्तिः ।

२८२ वृक्षायुर्वेदः । उत्तरादिदिक्षु वृक्षादिवृक्षाणां शुभत्वं ब्राह्मणचन्द्रपूजनपूर्वकं
वृक्षरोपणविधिः दुमरोपणे शस्यनक्षत्राणि अशोकादिवृक्षाणां धर्मान्ते साय-
मुष्णसेचनं शीतकाले सूर्योदयानन्तरमित्यादिवृक्षाणां फलपुष्पादिसमृद्धये विट-
गधृतादिद्रव्यैः सेचनादिविधानम् ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

२८३ नानारोगहराण्यौषधानि सर्वेष्वतिसारेषु सिंहीसटीत्यादिविनिर्मितकाथसे-
वनादिकम् बालरोगहराण्यौषधानि । गुदाङ्कुरे तक्रादिपेयत्वकथनम् सूत्रक-
च्छादिनाशककाथादिनिरूपणम् ।

२८४ मन्त्ररूपौषधकथनम् ओंकरादिमन्त्रैरायुरारोग्यवर्द्धनादिवर्णनम् ।

२८५ मृतसञ्जीवनकरसिद्धयोगः मरुज्ज्वरादौ चित्वादिपञ्चमूलस्य काथादिकम् ।
गण्डमालारितैलादिवर्णनम् । स्त्रीणां प्रदरादिनाशकौषधानि दिनरात्र्यन्ध-
योर्हितकरगुटिकाञ्जनादिकथनम् ।

२८६ मृत्युञ्जयकल्पाः सकलव्याधिनाशनत्रिकलादिचूर्णकथनम् कुम्भनाशनकाथा-
असितालककराणि तैलानि ।

२८७ गजचिकित्सा । गजलक्षणानि गजरोगहराण्यौषधानि । मदहीनमातङ्गस्य
पयःपानादिविधानम् गजनेत्रयोश्चटकादिपुरीषाञ्जनम् ।

२८८ अश्ववाहनसारः । हृष्याद्यारोहणश्चिन्यादिनक्षत्राणां प्राशस्त्यम् । अश्ववदने
ताडनानिषेधः अश्ववपुषि ब्रह्मादिदेवतायोजनप्रकारः अश्वप्रार्थना अश्वारोह-
दिनावर्णनम् मक्षिकादिदंशनिषारणाय बालेयप्रकारः गुणविशेषदर्शनेनाश्वेषु
द्विजातिव्यवधानम् ।

२८९ अश्वचिकित्सा । अश्वरुक्षानि अश्वतिसारादिनाशककाथादिकम् । दाडि-
मत्रिफलादिभिरश्वपौषकत्वम् अश्वशोथादिनाशकावलेपाः ।

२९० अश्वशान्तिः । वाजिन्याधिनाशनशान्तिप्रयोगः ।

२९१ गजशान्तिः । मातङ्गव्याधिनाशनशान्तिप्रयोगः ।

- २९२ गवायुर्वेदः । गोशकुदादिमाहात्म्यम् गोश्रासफलम् महासान्तपनतप्तकृच्छ्रा-
दित्रतवर्णनम् गोषु देवादिस्वरूपकथनम् धेनुरोगनाशनौषधयः ।
२९३ मन्त्रपरिभाषा । मन्त्रभेदाः स्त्रीपुंनपुंसकत्वेन मन्त्रत्रैविध्यम् । रुपादिम-
न्त्रलक्षणादिकं गुरुलक्षणम् । शिष्यलक्षणम् । कपटेन गृहीतमन्त्रवैयर्थ्यम् ।
मन्त्रजपविधानादिकथनम् सांगमन्त्राणां साफल्यम् ।
२९४ नागलक्षणानि । शेषवासुकितक्षकादीनां प्राधान्यम् नानाविधसर्पजातयः
प्रयाणे शुभशकुनादिवर्णनम् ।
२९५ दष्टचिकित्सा विषद्वैविध्यम् । विषविनाशकताद्व्यादिमन्त्राः ।
२९६ पञ्चांगरुद्रविधानं विषव्याधिनाशकपञ्चांगमन्त्रकथनम् । विषविनाशनकु-
ब्जिकादिदेवतानां कथनम् ।
२९७ विषहन्मन्त्रौषधम् विषनाशनौषधकथनम् ।
२९८ गोनासादिचिकित्सा सर्पादिविषवातकौषधानि मन्त्रपूर्वकौषधीसेवनम् ।
२९९ बालादिग्रहहर्बालतन्त्रम् बालपीडानिवर्तकधूपादिविधिः देवतासुद्दिश्य व-
लिदानादिविधानम् । बालग्रहहरमन्त्राः ।
३०० ग्रहहन्मन्त्रादिकथनं गुरुदेवादिकोपात्पंचोन्मादोत्पत्तिः । शून्यगृहादौ ग्रहाणां
स्थितिरित्यादिकं ग्रहेभ्यो गर्भिण्यादीनां पीडासंप्राप्तिः । सूर्यादिग्रहपूजन-
विधिः । ग्रहापहाज्जनादिकथनम् ।
३०१ सूर्यार्चनम् । गणपतेर्मन्त्राः चतुर्थ्यान्तपूजनादिकं सूर्यादिग्रहाणां पूजनम् ।
सूर्याधार्यदानं सूर्यादिपूजनात्संगरे जयप्राप्तिः ।

- ३०२ नानामन्त्रौषधकथनं मन्त्रानुष्ठानो भ्रष्टराज्यस्य पुनाराज्यप्राप्तिः । वशीक-
रणमन्त्राः वशीकरौषधयः सुख । अवलेपाः गोरक्षणमन्त्रकथनम् ।
३०३ अंगाक्षरार्चनं वासुदेवादिपूजाविधिः ।
३०४ पञ्चाक्षरादिपूजामन्त्राः शिष्यदेक्षाविधिः अनन्तयोगपीठे तत्पुरुषादिमूर्तीनां
स्थापनं पूजनं च । दीक्षायां शिष्यनामकरणादिकम् ।
३०५ पंचपञ्चाशद्विष्णुनामानि ।
३०६ नारसिंहादिमन्त्राः मन्त्रजपात्तुः ग्रहभारीविषामयानां विनाशः ।
३०७ त्रैलोक्यमोहनमन्त्रः विष्णुपूजा नपहोमादिविधानम् ।
३०८ त्रैलोक्यमोहिनीलक्ष्म्यादिपूजा तस्या एव मन्त्राः ।
३०९ त्वरितापूजा त्वरिताध्यानादिकम् ।
३१० त्वरितामन्त्रादि प्रणीतादिमुद्रालक्षणम् ।
३११ त्वरितामूलमन्त्रादि पूजाजपहोमादिकम् ।
३१२ त्वरिताविद्या विद्याप्रस्तावः मुखस्तम्भादिप्रयोगाः त्वरिताविद्याप्रशंसा ।
३१३ नानामन्त्राः विनायकार्चनादिप्रयोगः अतुच्छाटनविधिः गौरीमन्त्रानुष्ठाना-
दिकम् ।
३१४ त्वरिताज्ञानम् त्वरितापूजनविधिः
३१५ स्तम्भनादिमन्त्राः ।
३१६ नानामन्त्राः कालदष्टजीवनादिमन्त्रनिर्दिष्टपणः ।
३१७ सकलादिमन्त्रोद्धारः ब्रह्मपञ्चकम् प्रासादमन्त्रादिकथनम् पञ्चाङ्गरदाशिव-
कथनम् विद्येश्वरवर्णनम् ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- ३१८ गणपूजा शिवगायत्री द्वारोपद्वारनिर्मितविघ्ननाशनाख्यमण्डले गणपति-
पूजनविधिः जपहोमादिविधानम् ।
३१९ वागीश्वरीपूजा समण्डलं वागीश्वरीपूजनम् । कपिलाज्येन होमविधानम् पूज-
नात्कावित्व
३२० मण्डलानि । सर्वतोभद्रकादिमण्डलानि ।
३२१ अवोरास्त्रादिशान्तिः कल्पः शिवाद्यस्त्रपूजनम् ग्रहपूजनादेकादशस्थानप्राप्तिः
सर्वोत्पातविनाशिकास्त्रशान्तिकथनम् ।
३२२ पाशुपतशान्तिः ।
३२३ षट्ङ्गान्यघोरास्त्राणि वशीकरणादिमन्त्राणां विधिः शतावयादिचूर्णसेवना-
त्पुत्रलाभः महामृत्युञ्जयादिमन्त्राः ।
३२४ रुद्रशान्तिः रुद्रशान्तिफलम् ।
३२५ अंशकादिः । रुद्राक्षधारणं मन्त्रसिद्धेः सिद्धाद्यंशकथनम् ।
३२६ गौर्यादिपूजा मन्त्रध्यानमण्डलमुद्रादिवर्णनं गौरीपूजाफलम् । मृत्युञ्जया-
र्चनम् । तत्फलम् ।
३२७ देवालयमाहात्म्यम् । यमलाजपविधिः शिवलिंगपूजाप्रशंसा वित्तानुसारतो
देवालयादि निर्माणावश्यकत्वम् ।
३२८ छन्दःसारः ।
३२९ छन्दःसारः यजुषां षडर्णा गायत्र्यामष्टादशार्णेत्यादिगायत्रीभेदः । गाय-
त्रीछन्दोनिरूपणम् ।
३३० छन्दःसारः - पादभेदाच्छन्दोभेदादिकथनं छन्दोदेवताकथनम् ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- ३३१ छन्दोजातिनिरूपणम् उक्तृत्यादिच्छन्दोजातिकथनम् ।
३३२ विषमवृत्तकथनम् ।
३३३ अर्धसमवृत्तनिरूपणम् ।
३३४ समवृत्तनिरूपणम् ।
३३५ प्रस्तारनिरूपणम् ।
३३६ शिक्षानिरूपणं कण्ठस्थानादिकथनम् ।
३३७ काव्यादिलक्षणं काव्यलक्षणकथनं गद्यपद्यात्मककाव्यत्रैविध्यम् । आख्या-
यिकादिभेदेन गद्यकाव्यस्य पञ्चप्रकारत्वम् । आख्यायिकादीनां लक्षणम् ।
पद्यकुटुम्बादिकथनं महाकाव्यलक्षणादिकञ्च ।
३३८ नाटकनिरूपणम् नाटकस्य प्रकरणादिभेदनिरूपणम् । नाट्यलक्षणं पूर्वमुखे
नान्दीमुखलक्षणम् । नटीविदूषकपारिषार्थकादिपात्राणां वर्णनम् । कथोपो-
द्धातलक्षणं सिद्धोत्प्रेक्षितादिभेदाः ।
३३९ शृङ्गारादिरसनिरूपणं रतिहासादिलक्षणम् । विभावस्याऽऽलम्बनोद्दीपनात्म-
कभेदेन द्विप्रकारत्वम् । धीरोदात्तादिनायकभेदाः शृङ्गारे नायकस्य नर्मस-
चिवानामनुनायकानाञ्च वर्णनम् । भाषणादिस्वरूपम्
३४० रीतिनिरूपणम् । पाञ्चालीगोड्यादिभेदेन रीतिनिरूपणम् ।
३४१ नृत्यादावङ्गकर्मनिरूपणं कामिनीनां लीलाविलासादिभेदेन शरीरचेष्टादि-
कथनम् । शिरःकम्पनादाकम्पितादिभेदेन त्रयोदशप्रकाराः । सप्तप्रकारेण
भूकर्मादिकं तारकादीनां नवधा कर्मादिकथनम् ।
३४२ अभिनयादिनिरूपणम् । अभिनयलक्षणम् । रसादिविनियोगः संभोगविप्र-

अध्यायाः ।

विषयाः ।

लम्भादिभेदेन गृह्यारो द्विधेति । पुनस्तद्भेदः हासादिलक्षणम् । करुणादिरसानां भेदाः । शब्दालंकारादिलक्षणम् ।

३४३ शब्दालंकाराः । अलंकाराणामनुप्रासादिकं चक्रबन्धगोमूत्रिकाद्यखिलबन्धाः ।

३४४ अथालङ्काराः सादृश्यालंकाराः । तल्लक्षणं च ।

३४५ शब्दाथालंकाराः प्रशस्तीत्यादिषट्भेदानां वर्णनं तल्लक्षणञ्च ।

३४६ रागलक्षणादिकथनम् ।

३४७ काव्यदोषविवेकः सत्यानामुद्वेगजनकत्वादयः सप्त दोषाः । असाधुत्वाप्रयुक्तत्वयोः पदनिग्रहत्वेन प्रतिपादनं तयोः शब्दशास्त्रविरुद्धत्वादसाधुतानिरूपणम् । छान्दसत्वादिविस्पृष्टत्वादितोषकथनम् तल्लक्षणं विसंध्यादिदोषाः ।

३४८ एकाक्षराभिधानम् एकाक्षरमन्त्राः मातृकामन्त्राः नवदुर्गाचर्चनं गणपतिमन्त्रकथनम् अमुना ॥ १ ॥ तो होमविधिः ।

३४९ व्याकरणसारः प्रत्याहारसाधकसूत्राणां कथनम् अणादिप्रत्याहारः ।

३५० संधिसिद्धरूपं दण्डाग्राद्युदाहरणानां निरूपणम् ।

३५१ सुविविक्तसिद्धरूपं विभक्तिपदवाच्यसुप्तिङोः कथनं स्वादिविभक्तिनिरूपणम् । अजन्तहलन्तभेदेन प्रतिपादिकद्वैध्यं तयोस्त्रिप्रकारत्वं पुंस्त्वादिभेदेन वृक्षादिसिद्धरूपाणि ।

३५२ स्त्रीलिङ्गशब्दसिद्धरूपं रभादिरूपाणि ।

३५३ नपुंसकशब्दसिद्धरूपम् ।

३५४ कारकम् । अभिहितानभिहितत्वेन कर्तुरुक्तमाधमत्वं कर्मसंज्ञादिनिरूपणम् ।

३५५ समासः । तत्पुरुषादिसमासकथनम् ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

३५६ तद्धिताः । तद्धितसिद्धरूपाणि ।

३५७ उणादिसिद्धरूपकथनम् ।

३५८ तिङ्गविभक्तिसिद्धरूपम् ।

३५९ कृत्सिद्धरूपम् ।

३६० स्वर्गपातालादिवर्गाः ।

३६१ अव्ययवर्गः ।

३६२ नानार्थवर्गः ।

३६३ भूमिषनौषध्यादिवर्गाः ।

३६४ नृब्रह्मक्षत्रविद्गूढवगाः ।

३६५ ब्रह्मवर्गः ।

३६६ क्षत्रविद्गूढवर्गाः ।

३६७ सामान्यनामलिङ्गानि ।

३६८ प्रलयवर्णनं नित्यनैमित्तिकप्राकृतान्तिकादिभेदैश्चतुर्विधप्रलयवर्णनम् ।

३६९ आत्यन्तिकलयगर्भोत्पत्त्योर्लक्षणम् । शरीरमानसभेदेनाऽऽध्यात्मिकसंतापस्य द्विप्रकारत्वम् । भोगदेहं विसृज्य जीवस्य कर्मणा गर्भान्तरप्राप्तिः शुभाशुकर्भफलं गर्भस्य प्रतिमासमवयवोत्पत्तिः सत्त्वादिगुणलक्षणं देहसमाप्तिर्नाम गुणाः ।

३७० शरीरावयवाः कर्मेन्द्रियाणि शरीरे सप्ताशयाः समग्रदेहे षोडशजालानि ।

श्रीवाद्यवयवादिषु नाडीप्रमाणम् ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- ३७१ नरकतिरूपणम् । शुभकर्मणां मनुष्याणां प्राणऊर्ध्वच्छिद्राद्विनिर्गच्छतीत्या-
दियाम्यमार्गकथनम् । तामिस्रादिनरकाणां वर्णनं पापिनां जनानाम-
तावदुःखप्रदयातनानिदर्शनम् आध्यात्मिकादितापलक्षणम् ।
३७२ यमनियमाः । अष्टाङ्गयोगः प्रसङ्गपरद्रव्यहरणेन तिर्यग्योनिप्राप्तिः मनो-
जयादिकथनम् विष्णुपूजनादुत्तमागतिः ।
३७३ आसनप्राणायामप्रत्याहाराः ।
३७४ ध्यानम् । ध्यानयज्ञस्य मुक्तिसाधनत्वं हृदये चिष्णोर्ध्यानादिकम् ।
३७५ धारणा । धारणालक्षणं वारुणीधारणा ऐशानीधारणा धारणादिभिः साध-
कस्य विगतक्लेशत्वम् ।
३७६ समाधिः । समाधिलक्षणं योगिनः प्रशंसा योगीसूर्यमण्डलं निर्भिद्य ब्रह्मलो-
कमतिक्रम्य निर्वाणमृच्छतीत्यादि सदाचारगृहस्थास्यपि मोक्षरीतिकथनम् ।
३७७ ब्रह्मज्ञानम् । देहदेहात्मभावबोधनम् । द्रष्टृभोक्तृत्वादिनिरूपणमात्मनः
लिंगशरीरोत्पत्तिः । ब्रह्मज्ञस्य संसारान्मुक्तिः ।

अध्यायाः

विषयाः ।

- ३७८ ब्रह्मज्ञानम् ।
३७९ ब्रह्मज्ञानम् । क्रतुभिर्देवपदप्राप्तिस्तस्मा वैराजसदस्यप्राप्तिः कर्मसंन्यासा-
द्ब्रह्मपदाप्राप्तिः वैराग्यात्प्रकृतौ लयः ज्ञानात्कैवल्यम् जीवानामित्येताः
पञ्च गतयः भावनात्रैविध्येन ब्रह्मोपासना ब्रह्मज्ञानलक्षणम् ।
३८० अद्वैतब्रह्मविज्ञानम् अन्त काले मृणादिस्मरणात्तदेहप्राप्तिः । अद्वैतज्ञानविषये
नृपब्राह्मणसंवादः तत्र निदावक्रतुसंवादकथनं ब्राह्मणोपदेशाद्राज्ञो मुक्तिः ।
३८१ गीतासारः ।
३८२ यमगीता तस्याः फलम् ।
३८२ आग्नेयमहापुराणमाहात्म्यम् हेमन्तादावाग्नेयपुराणश्रवणतोमिष्टोमादियज्ञफ-
लप्राप्तिः आग्नेयपुराणान्तर्गतविषयक्रमः पुराणसंख्या । पुराणपाठकृत्तना-
दिकं पुस्तकदानफलम् ।

समाप्तेयमग्निपुराणान्तर्गताध्यायस्थविषयानुक्रमणिका ।

इति

आग्नेयमहापुराणस्थविषयानुक्रमणिका

समाप्ता ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथाग्निमहापुराणं प्रारभ्यते ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रियं सरस्वतीं गौरीं गणेशं स्कन्दमीश्वरम् ॥
ब्रह्माणं वह्निमिन्द्रादीन्वासुदेवं नमाम्यहम् ॥ १ ॥ नैमिषे हरिमीजाना ऋषयः शौनकादयः ॥ तीर्थयात्राप्रसङ्गेन स्वागतं सूतमब्रुवन्
॥ २ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ सूत त्वं पूजितोऽस्माभिः सारात्सारं वदस्व नः ॥ येन विज्ञातमात्रेण सर्वज्ञत्वं प्रजायते ॥ ३ ॥ सूत
उवाच ॥ सारात्सारो हि भगवान्विष्णुः सर्गादिकृद्भिभुः ॥ ब्रह्माहमस्मि तं ज्ञात्वा सर्वज्ञत्वं प्रजायते ॥ ४ ॥ द्वे ब्रह्मणी वेदितव्ये
शब्दब्रह्म परञ्च यत् ॥ द्वे विद्ये वेदितव्ये हि इति चाथर्वणी श्रुतिः ॥ ५ ॥ अहं शुकश्च पैलाद्या गत्वा बदरिकाश्रमम् ॥ व्यासं नत्वा
पृष्ठवन्तः सोऽस्मान्सारमथाब्रवीत् ॥ ६ ॥ व्यास उवाच ॥ शुकार्थैः शृणु सूत त्वं वसिष्ठो मां यथाऽब्रवीत् ॥ ब्रह्मसारं हि पृच्छन्तं
मुनिभिश्च परात्परम् ॥ ७ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ द्विविधं ब्रह्म वक्ष्यामि शृणु व्यासाखिलानुगम् ॥ यथाऽग्निर्मां पुरा प्राह मुनिभिर्दे-
वतेः सह ॥ ८ ॥ पुराणं परमाग्रेयं ब्रह्मविद्याक्षरं परम् ॥ ऋग्वेदाद्यपरं ब्रह्म सर्वदेवसुखावहम् ॥ ९ ॥ अग्निनोक्तं पुराणं यदाग्रेयं
ब्रह्मसम्मितम् ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदं दिव्यं पठतां शृण्वतां नृणाम् ॥ १० ॥ कालाग्निरूपिणं विष्णुं ज्योतिर्ब्रह्म परात्परम् ॥ मुनिभिः
पृष्ठवान्देवं पूजितं ज्ञानकर्मभिः ॥ ११ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ संसारसागरोत्तारनावं ब्रह्मेश्वरं वद ॥ विद्यासारं यद्विदित्वा सर्वज्ञो
जायते नरः ॥ १२ ॥ अग्निरुवाच ॥ विष्णुः कालाग्निरुद्रोऽहं विद्यासारं वदामि ते ॥ विद्यासारं पुराणं यत्सर्वं सर्वस्य कार-
णम् ॥ १३ ॥ सर्गस्य प्रतिसर्गस्य वंशमन्वतरस्य च ॥ वंशानुचरितादेश्च मत्स्यकूर्मार्दिरूपधृक् ॥ १४ ॥ द्वे विद्ये भगवान्विष्णुः
परा चैवापरा इ च ॥ ऋग्यजुःसामाथर्वार्या वेदाङ्गानि च षट् द्विज ॥ १५ ॥ शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं ज्योतिषां गतिः ॥
छन्दोऽभिधानं मीमांसा धर्मशास्त्रं पुराणकम् ॥ १६ ॥ न्यायवैद्यकगान्धर्वं धनुर्वेदोऽर्थशास्त्रकम् ॥ अपरेयं परा विद्या यया
ब्रह्माभिगम्यते ॥ १७ ॥ यत्तददृश्यमग्राह्यमगोत्रचरणं ध्रुवम् ॥ विष्णुनोक्तं यथा मह्यं देवेभ्यो ब्रह्मणा पुरा ॥ तथा ते कथायि-
ष्यामि हेतुं मत्स्यादिरूपिणम् ॥ १८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये प्रश्नो नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ अथ मत्स्यावतारवर्णनम् ॥
वसिष्ठ उवाच ॥ मत्स्यादिरूपिणं विष्णुं ब्रूहि सर्गादिकारणम् ॥ पुराणं ब्रह्म चाग्नेयं यथा विष्णोः पुरा श्रुतम् ॥ १ ॥

अग्निरुवाच ॥ मत्स्यावतारं वक्ष्येऽहं वसिष्ठ शृणु वै हरेः ॥ अवताराक्रिया दुष्टनष्टयै सत्पालनाय हि ॥ २ ॥ आसीदती-
 तकल्पान्ते ब्राह्मो नैमित्तिको लयः ॥ समुद्रोपप्लुतास्तत्र लोका भूरादिका मुने ॥ ३ ॥ मनुर्वैवस्वतस्तेपे तपो वै भुक्तिमुक्तये ॥
 एकदा कृतमालायां कुर्वतो जलतर्पणम् ॥ ४ ॥ तस्याञ्जल्युदके मत्स्यः स्वरूप एकोऽभ्यपद्यत ॥ क्षेमकामं जले प्राह न मां क्षिप
 नरोत्तम ॥ ५ ॥ ग्राहादिभ्यो भयं मेऽत्र तच्छ्रुत्वा कलशेऽक्षिपत् ॥ स तु वृद्धः पुनर्मत्स्यः प्राह तं देहि मे बृहत् ॥ ६ ॥ स्थानमेत-
 द्रचः श्रुत्वा राजाऽथोदञ्चनेऽक्षिपत् ॥ तत्र वृद्धोऽब्रवीद्भूपं पृथुं देहि पदं मनो ॥ ७ ॥ सरोवरे पुनः क्षितो ववृधे तत्प्रमाणवान् ॥
 ऊचे देहि बृहत्स्थानं प्राक्षिपच्चाम्बुधौ ततः ॥ ८ ॥ लक्षयोजनविस्तीर्णः क्षणमात्रेण सोऽभवत् ॥ मत्स्यं तमद्भुतं दृष्ट्वा विस्मितः
 प्राब्रवन्मनुः ॥ ९ ॥ को भवान्ननु वै विष्णुर्नारायण नमोऽस्तु ते ॥ मायया मोहयसि मां किमर्थं त्वं जनार्दन ॥ १० ॥ मनुनोक्तो-
 ऽब्रवीन्मत्स्यो मनुं वै पालने रतम् ॥ अवतीर्णो भवायास्य जगतो दुष्टनष्टये ॥ ११ ॥ सप्तमे दिवसे त्वग्निः प्लावयिष्यति वै
 जगत् ॥ उपस्थितायां नावि त्वं बीजादीनि विधाय च ॥ १२ ॥ सप्तर्षिभिः परिवृतो निशां ब्राह्मो चरिष्यासि ॥ उपस्थितस्य मे
 शृङ्गे निबध्नीहि महाहिना ॥ १३ ॥ इत्युक्त्वान्तर्दधे मत्स्यो मनुः कालप्रतीक्षकः ॥ स्थितः समुद्र उद्वेले नावमारुरुहे तदा ॥ १४ ॥
 एकशृङ्गधरो मत्स्यो हैमो नियुतयोजनः ॥ नावं बबन्ध तच्छृङ्गे मत्स्याख्यं च पुराणकम् ॥ १५ ॥ शुश्राव मत्स्यात्पापघ्नं संस्तु-
 वन्स्तुतिभिश्च तम् ॥ ब्रह्मवेदप्रहर्तारं हयग्रीवं च दानवम् ॥ १६ ॥ अवधद्विदमन्त्राद्यान्पालयामास केशवः ॥ प्राप्ते कल्पेऽथ
 वाराहे कूर्मरूपोऽभवद्भरिः ॥ १७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये मत्स्यावतारो नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ अथ कूर्मावता-
 रवर्णनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ वक्ष्ये कूर्मावतारं च संश्रुतं पापनाशनम् ॥ पुरा देवासुरे युद्धे दैत्यैर्देवाः पराजिताः ॥ १ ॥ दुर्वाससश्च
 शापेन निःश्रीकाश्चाभवन्स्तदा ॥ स्तुत्वा क्षीराब्धिं विष्णुमूचुः पालय चासुरात् ॥ २ ॥ ब्रह्मादिकान्हारिः प्राह सन्धिं कुर्वन्तु
 चासुरैः ॥ क्षीराब्धिमथनार्थं हि अमृतार्थं श्रियेऽसुराः ॥ ३ ॥ अरयोऽपि हि सन्धेयाः सति कार्यार्थगौरवे ॥ युष्मानमृतभाजो हि
 करिष्यामि न दानवान् ॥ ४ ॥ मन्थानं मन्दरं कृत्वा नेत्रं कृत्वा तु वासुकिम् ॥ क्षीराब्धिं मत्सहायेन निर्मथध्वमतान्द्रिताः ॥ ५ ॥

विष्णुक्ताः संविदं कृत्वा दैत्यैः क्षीराब्धिमागताः ॥ ततो मथितुमारब्धा यतः पुच्छं ततः सुराः ॥ ६ ॥ फणिनिःश्वासस-
न्तप्ता हरिणाप्यायिताः सुराः ॥ मथ्यमानेऽर्णवे सोऽद्विरनाधारो ह्यपोऽविशत् ॥ ७ ॥ कूर्मरूपं समास्थाय दध्रे विष्णुश्च मन्द-
रम् ॥ क्षीराब्धेर्मथ्यमानाच्च विषं हालाहलं ह्यभूत् ॥ ८ ॥ हरेण धारितं कण्ठे नीलकण्ठस्ततोऽभवत् ॥ ततोऽभूद्रारुणी देवी
पारिजातस्तु कौस्तुभः ॥ ९ ॥ गावश्चाप्सरसो दिव्या लक्ष्मीर्देवी हरिं गता ॥ पश्यन्तः सर्वदेवास्तां स्तुवन्तः सश्रियोऽभवन्
॥ १० ॥ ततो धन्वन्तरिर्विष्णुरायुर्वेदप्रवर्तकः ॥ विश्रक्तमण्डलं पूर्णममृतेन समुत्थितः ॥ ११ ॥ अमृतं तत्कगदैत्याः सुरे-
भ्योऽर्द्धं प्रदाय च ॥ गृहीत्वा जग्मुर्जम्भाद्या विष्णुः स्त्रीरूपधृक्ततः ॥ १२ ॥ तां दृष्ट्वा रूपसम्पन्नां दैत्याः प्रोचुर्विमोहिताः ॥
भव भाय्याऽमृतं गृह्य पाययास्मान्वरानने ॥ १३ ॥ तथेत्पुक्त्वा हरिस्तेभ्यो गृहीत्वाऽपाययत्सुरान् ॥ चन्द्ररूपधरो राहुः पिवंश्चा-
केन्दुनार्पितः ॥ १४ ॥ हरिणाप्यरिणा च्छिन्नं तदा राहोः शिरः पृथक् ॥ कृपयाऽमरतां नीतं वरदं हरिमब्रवीत् ॥ १५ ॥
राहुर्मत्तस्तु चन्द्राकौ प्राप्य ते ग्रहणं ग्रहः ॥ तस्मिन्काले च यदानं दास्यन्ते स्यात्तदक्षयम् ॥ १६ ॥ तथेत्याहाथ तं
विष्णुस्ततः सर्वैः सहामरैः ॥ स्त्रीरूपं सम्परित्यज्य हरेणोक्तः प्रदर्शय ॥ १७ ॥ दर्शयामास रुद्राय स्त्रीरूपं भगवा-
न्हारिः ॥ मायया मोहितः शम्भुर्गौरीं त्यक्त्वा स्त्रियं गतः ॥ १८ ॥ नम्र उन्मत्तरूपोऽभूत्स्त्रियः केशानधारयत् ॥
अगाद्विमुच्य केशान्स्त्री अन्वधावच्च तां गताम् ॥ १९ ॥ खलितं तस्य वीर्यं कौ यत्र यत्र हरस्य हि ॥ तत्रतत्राभवत्क्षेत्रं लिङ्गानां
कनकस्य च ॥ २० ॥ मायेयामिति तां ज्ञात्वा स्वरूपस्थोऽभवद्भरः ॥ शिवमाह हरी रुद्र जिता माया त्वया हि मे ॥ २१ ॥ न
जेतुमेनां शक्तो मे त्वद्वतेऽन्यः पुमान्भुवि ॥ अप्राप्याथाऽमृतं दैत्या देवैर्युद्धे निपातिताः ॥ २२ ॥ त्रिदिवस्थाः सुराश्चासन्दैत्याः
पातालवासिनः ॥ यो नरः पठते देवविजयं त्रिदिवं व्रजेत् ॥ २३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये कूर्मावतारो नाम तृतीयोऽध्यायः
॥ ३ ॥ अथ वराहाद्यवतारवर्णनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ अवतारं वराहस्य वक्ष्येऽहं पापनाशनम् ॥ हिरण्याक्षोऽसुरेशोऽभूद्दे-
वाजित्वा दिविस्थितः ॥ १ ॥ देवैर्गत्वा स्तुतो विष्णुर्यज्ञरूपो वराहकः ॥ अद्भुतं दानवं हत्वा दैत्यैः साकं च कण्टकम् ॥ २ ॥

धर्मदेवादिरक्षाकृततः सोऽन्तर्द्धे हरिः ॥ हिरण्याक्षस्य वै भ्राता हिरण्यकशिपुस्तथा ॥ ३ ॥ जितदेवयज्ञभागः सर्वदेवा-
धिकारकृत् ॥ नारसिंहं वपुः कृत्वा तं जघान सुरैः सह ॥ ४ ॥ स्वपदस्थान्सुरांश्चक्रे नारसिंहः सुरैः स्तुतः ॥ देवासुरे पुरा युद्धे
बलिप्रभृतिभिः सुराः ॥ ५ ॥ जिताः स्वर्गात्परिभ्रष्टा हरिं वै शरणं गताः ॥ सुराणामभयं दत्त्वा अदित्या कश्यपेन च ॥ ६ ॥ स्तु-
तोऽसौ वामनो भूत्वा ह्यदित्यां स क्रतुं ययौ ॥ बलेः श्रीयजमानस्य राजद्वारेऽगृणाच्छ्रुतिम् ॥ ७ ॥ वेदान्पठन्तं तं श्रुत्वा वामनं
वरदोऽब्रवीत् ॥ निवारितोऽपि शुक्रेण बलिर्ब्रूहि यदिच्छसि ॥ ८ ॥ तत्तेऽहं सम्प्रदास्यामि वामनो बलिमब्रवीत् ॥ पदत्रयं हि
गुर्वर्थं देहि दास्ये तमब्रवीत् ॥ ९ ॥ तोये तु पतिते हस्ते वामनोऽभूदवामनः ॥ भूलोकं समुवलोकं स्वलोकं च पदत्रयम् ॥ १० ॥
चक्रे बलिं च सुतले तच्छक्राय ददौ हरिः ॥ शक्रो देवैर्हारिं स्तुत्वा भुवनेशः सुखी त्वभूत् ॥ ११ ॥ वक्ष्ये परशुरामस्य चावतारं
शृणु द्विज ॥ उद्धतान्क्षत्रियान्मत्वा भूभारहरणाय सः ॥ १२ ॥ अवतीर्णो हरिः शान्त्यै देवविप्रादिपालकः ॥ जमदग्ने रेणुकायां
भार्गवः शस्त्रपारगः ॥ १३ ॥ दत्रात्रेयप्रसादेन कार्तवीर्यो नृपस्त्वभूत् ॥ सहस्रबाहुः सर्वोर्वीपतिः स मृगयां गतः ॥ १४ ॥ श्रान्तो
निमन्त्रितोऽरण्ये मुनिना जमदग्निना ॥ कामधेनुप्रभावेण भोजितः सबलो नृपः ॥ १५ ॥ अप्रार्थयत्कामधेनुं यदा स न ददौ
तदा ॥ हतवानथ रामेण शिरश्छित्त्वा निपातितः ॥ १६ ॥ युद्धे परशुना राजा सधेनुः स्वाश्रमं ययौ ॥ कार्तवीर्यस्य पुत्रैस्तु
जमदग्निर्निपातितः ॥ १७ ॥ रामे वनं गते वैरादथ रामः समागतः ॥ पितरं निहतं दृष्ट्वा पितृनाशाभिमर्षितः ॥ १८ ॥
त्रिःसप्तकृत्वः पृथिवीं निःक्षत्रामकरोद्विभुः ॥ कुरुक्षेत्रे पञ्च कुण्डान्कृत्वा सन्तर्प्य वै पितॄन् ॥ १९ ॥ कश्यपाय महीं दत्त्वा महेन्द्रे
पर्वते स्थितः ॥ कूर्मस्य च वराहस्य नृसिंहस्य च वामनम् ॥ अवतारं च रामस्य श्रुत्वा याति दिवं नरः ॥ २० ॥ इत्यादिमहा-
पुराणे आग्नेये वराहनृसिंहाद्यावतारो नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ अथ श्रीरामावतारवर्णनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ रामायणमहं वक्ष्ये
नारदेनोदितं पुरा ॥ वाल्मीकये यथा तद्वत्पठितं भुक्तिमुक्तिदम् ॥ १ ॥ नारद उवाच ॥ विष्णुनाभ्यव्जजो ब्रह्मा मरीचिर्ब्रह्मणः
सुतः ॥ मरीचेः कश्यपस्तस्मात्सूर्यो वैवस्वतो मनः ॥ २ ॥ ततस्तस्मात्तथेक्ष्वाकुस्तस्य वंशे ककुत्स्थकः ॥ ककुत्स्थस्य रघुस्त-

स्मादजो दशरथस्ततः ॥ ३ ॥ रावणादेर्वधार्थाय चतुर्द्धाभूत्स्वयं हरिः ॥ राज्ञो दशरथाद्रामः कौसल्यायां बभूव ह ॥ ४ ॥
कैकेय्यां भरतः पुत्रः सुमित्रायां च लक्ष्मणः ॥ शत्रुघ्न ऋष्यशृङ्गेण तामु सन्दत्तपायसात् ॥ ५ ॥ प्राशितायज्ञसंसिद्धाद्रामा-
द्याश्च समाः पितुः ॥ यज्ञविघ्नविनाशाय विश्वामित्रार्थितो नृपः ॥ ६ ॥ रामं संप्रेषयामास लक्ष्मणं मुनिना सह ॥ रामो
गतोऽस्रशस्त्राणि शिक्षितस्ताडकान्तकृत् ॥ ७ ॥ मारीचं मानवास्त्रेण मोहितं दूरतोऽनयत् ॥ सुबाहुं यज्ञहन्तारं सबलं चा-
वधीद्वली ॥ ८ ॥ सिद्धाश्रमनिवासी च विश्वामित्रादिभिः सह ॥ गतः क्रतुं मैथिलस्य द्रष्टुं चापं सहानुजः ॥ ९ ॥ शतान-
न्दनिमित्तेन विश्वामित्रप्रभावतः ॥ रामाय कथिते राज्ञा समुनिः पूजितः क्रतौ ॥ १० ॥ धनुराप्सूरयामास लीलया स बभञ्ज
तत् ॥ वीर्यशुल्कां च जनकः सीतां कन्यां त्वयोनिजाम् ॥ ११ ॥ ददौ रामाय रामोऽपि पित्रादौ हि समागते ॥ उपयेमे
जानकीं तामुर्मिलां लक्ष्मणस्तथा ॥ १२ ॥ श्रुतकीर्तिं माण्डवीं च कुशध्वजसुते तथा ॥ जनकस्यानुजस्यैते शत्रुघ्नभरताबुभौ
॥ १३ ॥ कन्ये द्वे उपयेमाते जनकेन सुपूजितः ॥ रामोऽगात्सवसिष्ठाद्यैर्जामदश्यं विजित्य च ॥ अयोध्यां भरतोऽप्यागा-
त्सशत्रुघ्नो युधाजितः ॥ १४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये रामायणे बालकाण्डवर्णनं नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ अथायो-
ध्याकाण्डवर्णनम् ॥ नारद उवाच ॥ भरतेऽथ गते रामः पित्रादीन्भ्यपूजयत् ॥ राजा दशरथो राममुवाच शृणु राघव ॥ १ ॥
गुणानुरागाद्राज्ये त्वं प्रजाभिरभिषेचितः ॥ मनसाऽहं प्रभाते ते यौवराज्यं ददामि ह ॥ २ ॥ रात्रौ त्वं सीतया सार्धं संयतः
सुव्रतो भव ॥ राज्ञश्च मन्त्रिणश्चाष्टौ सवसिष्ठास्तथाब्रुवन् ॥ ३ ॥ सृष्टिर्जयन्तो विजयः सिद्धार्थो राष्ट्रवर्धनः ॥ अशोको धर्म-
पालश्च सुमन्त्रः सवसिष्ठकः ॥ ४ ॥ पित्रादिवचनं श्रुत्वा तथेत्युक्त्वा स राघवः ॥ स्थितो देवार्चनं कृत्वा कौसल्यायै निवेद्य
तत् ॥ ५ ॥ राजोवाच वसिष्ठादीन्नामराज्याभिषेचने ॥ सम्भारान्सम्भवन्तु स्म इत्युक्त्वा कैकेयीं गतः ॥ ६ ॥ अयोध्याल-
ङ्घतिं दृष्ट्वा ज्ञात्वा रामाभिषेचनम् ॥ भविष्यतीत्याचचक्षे कैकेयीं मन्थरा सखी ॥ ७ ॥ पादौ गृहीत्वा रामेण कर्पिता साप-
राधतः ॥ तेन वैरेण सा रामवनवासं च काङ्क्षति ॥ ८ ॥ कैकेयि त्वं समुत्तिष्ठ रामराज्याभिषेचनम् ॥ मरणं तव पुत्रस्य मम ते

नात्र संशयः ॥ ९ ॥ कुब्जयोक्तं च तच्छ्रुत्वा एकमाभरणं ददौ ॥ उवाच मे यथा रामस्तथा मे भरतः सुतः ॥ १० ॥ उपायंतु
 न पश्यामि भरतो येन राज्यभाक् ॥ कैकेयीमब्रवीत्कुद्धा हारं त्यक्त्वाऽथ मन्थरा ॥ ११ ॥ मन्थरोवाच ॥ बालिशे रक्ष भर-
 तमात्मानं मां च राघवात् ॥ भविता राघवो राजा राघवस्य ततः सुतः ॥ १२ ॥ राजवंशस्तु कैकेयि भरतात्परिहास्यते ॥
 देवासुरे पुरा युद्धे शम्बरेण हताः सुराः ॥ १३ ॥ रात्रौ भर्ता गतस्तत्र रक्षितो विद्यया त्वया ॥ वरद्वयं तदा प्रादाद्याचेदानीं
 नृपं च तत् ॥ १४ ॥ रामस्य च वने वासं नव वर्षाणि पञ्च च ॥ यौवगज्यं च भरते तदिदानीं प्रदास्याति ॥ १५ ॥
 प्रोत्साहिता कुब्जया सा अनर्थं चार्थदर्शिनी ॥ उवाच सदुपायं मे कञ्चित् कारयिष्यति ॥ १६ ॥ क्रोधागारं प्रविष्टाऽथ
 पतिता भुवि मूर्च्छिता ॥ द्विजादीनर्चयित्वाऽथ राजा दशरथस्तदा ॥ १७ ॥ ददर्श कैकेयीं रुष्टामुवाच
 कथमीदृशी ॥ रोगार्ता किं भयोद्विग्ना किमिच्छसि करोमि तत् ॥ १८ ॥ येन रामेण हि विना न जीवामि मुहूर्त्तकम् ॥ शपामि
 तेन कुर्या वै वाञ्छितं तव सुन्दरि ॥ १९ ॥ सत्यं ब्रूहीति सोवाच नृप मह्यं ददासि चेत् ॥ वरद्वयं पूर्वदत्तं सत्यात्त्वं देहि मे नृप
 ॥ २० ॥ चतुर्दश समा रामो वने वसतु संयतः ॥ सम्भारैरेभिरद्यैव भरतोऽत्राभिषेच्यताम् ॥ २१ ॥ विषं पीत्वा मारिष्यामि
 दास्यसि त्वं न चेन्नृप ॥ तच्छ्रुत्वा मूर्च्छितो भूमौ वज्राहत इवापतत् ॥ २२ ॥ मुहूर्त्ताच्चेतनां प्राप्य कैकेयीमिदमब्रवीत् ॥ दशरथ
 उवाच ॥ किं कृतं तव रामेण मया वा पापनिश्चये ॥ २३ ॥ यन्मामेवं ब्रवीषि त्वं सर्वलोकाप्रियङ्करि ॥ केवलं त्वत्प्रियं कृत्वा
 भविष्यामि सुनिन्दितः ॥ २४ ॥ या त्वं भार्या कालरात्रिर्भरतो नेदृशः सुतः ॥ प्रशाधि विधवा राज्यं मृते मयि गते सुते ॥ २५ ॥
 सत्यपाशनिबद्धस्तु राममाहूय चाब्रवीत् ॥ कैकेय्या वञ्चितो राम राज्यं कुरु निगृह्य माम् ॥ २६ ॥ त्वया वने तु वस्तव्यं कैके-
 यीभरतो नृपः ॥ पितरं चैव कैकेयीं नमस्कृत्य प्रदक्षिणम् ॥ २७ ॥ कृत्वा नत्वा च कौसल्यां समाश्वास्य सलक्ष्मणः ॥ सी-
 तया भार्यया सार्द्धं सरथः ससुमन्त्रकः ॥ २८ ॥ दत्त्वा दानानि विप्रेभ्यो दीनानाथेभ्य एव सः ॥ मातृभिश्चैव विप्राद्यैः शोकार्ते-
 निर्गतः पुरात् ॥ २९ ॥ उषित्वा तमसातीरे रात्रौ पौरान्विहाय च ॥ प्रभाते तमपश्यन्तोऽयोध्यां ते पुनरागताः ॥ ३० ॥ रुद-

त्राजापि कौसल्यागृहमागात्सुदुःखितः ॥ पौरा जनाः स्त्रियः सर्वा रुरुदू राजयोषितः ॥ ३१ ॥ रामो रथस्थश्चिराद्भ्यः शृङ्गवेरपुर
 ययौ ॥ गुहेन पूजितस्तत्र इडुदीमूलमाश्रितः ॥ ३२ ॥ लक्ष्मणः सगुहो रात्रौ चक्रतुर्जागरं हि तौ ॥ सुमन्त्रं सरथं त्यक्त्वा प्रात-
 र्नावाथ जाह्नवीम् ॥ ३३ ॥ रामलक्ष्मणसीताश्च तीर्णा आपुः प्रयागकम् ॥ भरद्वाजं नमस्कृत्य चित्रकूटं गिरिं ययुः ॥ ३४ ॥
 वास्तुपूजां ततः कृत्वा स्थिता मन्दाकिनीतटे ॥ सीतायै दर्शयामास चित्रकूटं च राघवः ॥ ३५ ॥ नखैर्विदारयन्तं तां काकं
 तच्चक्षुराक्षिपत् ॥ ऐषीकास्त्रेण शरणं प्राप्तो देवान्विहायसः ॥ ३६ ॥ रामे वनं गते राजा षष्ठोऽहि निशि चाब्रवीत् ॥ कौसल्यां स
 कथां पौर्वा यदज्ञानाद्धतः पुरा ॥ ३७ ॥ कौमारे सरयूतीरे यज्ञदत्तकुमारकः ॥ शब्दभेदाच्च कुम्भेन शब्दं कुर्वन् तत्पिता ॥ ३८ ॥
 शशाप विलपन्मात्रा शोकं कृत्वा रुदन्मुहुः ॥ पुत्रं विना मरिष्यावस्त्वं च शोकान्मरिष्यसि ॥ ३९ ॥ पुत्रं विना स्मरन्शोकात्कौ-
 सल्ये मरणं मम ॥ कथामुक्त्वाऽथ हा रामेत्युक्त्वा राजा दिवं गतः ॥ ४० ॥ सुप्तं मत्वाऽथ कौसल्या सुप्ता शोकार्तमेव सा ॥ सुप्र-
 भाते शयानं तं सूतमागधवन्दिनः ॥ ४१ ॥ प्रबोधका बोधयन्ति न च बुध्यत्यसौ मृतः ॥ कौसल्या तं मृतं ज्ञात्वा हा हतास्मीति
 चाब्रवीत् ॥ ४२ ॥ नरा नार्योऽथ रुरुदुरानीतो भरतस्तदा ॥ वसिष्ठाद्यैः सशत्रुघ्नः शीघ्रं राजगृहात्पुरीम् ॥ ४३ ॥ दृष्ट्वा सशोकां
 कैकेयीं निन्दयामास दुःखितः ॥ अकीर्तिः पातिता मूर्ध्नि कौसल्यां स प्रशस्य च ॥ ४४ ॥ पितरं तैलद्रोणिस्थं संस्कृत्य सर-
 यूतटे ॥ वसिष्ठाद्यैर्जनैरुक्तो राज्यं कुर्विति सोऽब्रवीत् ॥ ४५ ॥ ब्रजामि राममानेतुं रामो राजा मतो बली ॥ शृङ्गवेरं प्रयागं च
 भरद्वाजेन भोजितः ॥ ४६ ॥ नमस्कृत्य भरद्वाजं रामं लक्ष्मणमागतः ॥ पिता स्वर्गं गतो राम अयोध्यायां नृपो भव ॥ ४७ ॥ अहं
 वनं प्रयास्यामि त्वदादेशप्रतीक्षकः ॥ रामः श्रुत्वा जलं दत्त्वा गृहीत्वा पादुके ब्रज ॥ ४८ ॥ राज्यायाहं न यास्यामि सत्या-
 चीरजटाधरः ॥ रामोक्तो भरतश्चायात्रान्दिग्रामे स्थितो बली ॥ त्यक्त्वाऽयोध्यां पादुके ते पूज्य राज्यमपालयत् ॥ ४९ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये रामायणेऽयोध्याकाण्डवर्णनं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ अथारण्यकाण्डवर्णनम् ॥ नारद उवाच ॥
 रामो वसिष्ठं मातृश्च नत्वाऽत्रिं च प्रणम्य सः ॥ अनस्रयां च तत्पत्नीं शरभङ्गं सुतीक्ष्णकम् ॥ १ ॥ अगस्त्यभ्रातरं नत्वा

अगस्त्य तत्प्रसादतः ॥ धनुः खड्गं च सम्प्राप्य दण्डकारण्यमागतः ॥ २ ॥ जनस्थाने पञ्चवत्यां स्थितो गोदावरीतटे ॥ तत्र
 शूर्पणखायाता भक्षितुं तान्भयङ्करी ॥ ३ ॥ रामं सुरूपं दृष्ट्वा सा कामिनी वाक्यमब्रवीत् ॥ शूर्पणखोवाच ॥ कस्त्वं कस्मा-
 त्समायातो भर्ता मे भव चार्थितः ॥ ४ ॥ एतौ च भक्षयिष्यामि इत्युक्त्वा तं समुद्यता ॥ तस्या नासां च कर्णौ च रामोक्तो
 लक्ष्मणोऽच्छिन्नतः ॥ ५ ॥ रक्तं क्षरन्ती प्रययौ खरं भ्रातरमब्रवीत् ॥ मरिष्यामि विनासाऽहं खर जीवामि वै तदा ॥ ६ ॥
 रामस्य भार्या सीताऽस्ति तस्यासील्लक्ष्मणोऽनुजः ॥ तेषां यदुधिरं कोष्णं पाययिष्यसि मां यदि ॥ ७ ॥ खरस्तथेति तामुक्त्वा
 चतुर्दशसहस्रकैः ॥ रक्षसां दूषणेनागाद्योद्धुं त्रिशिरसा सह ॥ ८ ॥ रामं रामोऽपि युयुधे शोर्विव्याध राक्षसान् ॥ हस्त्यश्वरथ-
 पादात बल निन्ये यमक्षयम् ॥ ९ ॥ त्रिशिर्षाणं खरं रौद्रं युध्यन्तं चैव दूषणम् ॥ ययौ शूर्पणखा लङ्कां रावणाग्रेऽपतद्भुवि
 ॥ १० ॥ अब्रवीद्रावणं कुद्धा न त्वं राजा च रक्षकः ॥ खरादिहन्तू रामस्य सीतां भार्या हरस्व च ॥ ११ ॥ रामलक्ष्मणरक्तस्य
 पानाज्जीवामि नान्यथा ॥ तथेत्याह च तच्छ्रुत्वा मारीचं प्राह व ब्रज ॥ १२ ॥ स्वर्णाचित्रमृगो भूत्वा रामलक्ष्मणकर्पकः ॥
 सीताग्रे तां हरिष्यामि अन्यथा मरणं तव ॥ १३ ॥ मारीचो रावणं प्राह रामो मृत्युर्धनुर्धरः ॥ रावणादपि मर्त्तव्यं मर्त्तव्यं राघ-
 वादपि ॥ १४ ॥ अवश्यं यदि मर्त्तव्यं वरं रामो न रावणः ॥ इति मत्वा मृगो भूत्वा सीताग्रे व्यचरन्मुहुः ॥ १५ ॥ सीतया
 प्रेरितो रामः शरेणाथावधीच्च तम् ॥ म्रियमाणो मृगः प्राह हा सीते लक्ष्मणोति च ॥ १६ ॥ सौमित्रिः सीतयोक्तोऽथ विरुद्धं राम-
 मागतः ॥ रावणोऽप्यहरत्सीतां हत्वा गृध्रं जटायुषम् ॥ १७ ॥ जटायुषा स भिन्नाङ्गो अङ्गेनादाय जानकीम् ॥ गतो लङ्कामशो-
 काख्ये धारयामास चाब्रवीत् ॥ १८ ॥ रावण उवाच ॥ भव भार्या ममाग्रा त्वं राक्षस्यो रक्ष्यतामियम् ॥ रामो हत्वा तु मारीचं
 दृष्ट्वा लक्ष्मणमब्रवीत् ॥ १९ ॥ श्रीराम उवाच ॥ मायामृगोऽसौ सौमित्रे यथा त्वमिह चागतः ॥ तथा सीता हता नूनं नाप-
 श्यत्स गतोऽथ ताम् ॥ २० ॥ शुशोच विललापात्तो मां त्यक्त्वा क्व गतासि वै ॥ लक्ष्मणाश्वासितो रामो मार्गयामास जानकीम्
 ॥ २१ ॥ दृष्ट्वा जटायुस्तं प्राह रावणो हतवांश्च ताम् ॥ मृतोऽथ संस्कृतस्तेन कबन्धं चावधीत्ततः ॥ शापमुक्तोऽब्रवीद्रामं स त्वं

सुग्रीवमात्रज ॥२२॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये रामायणे आरण्यकाण्डवर्णनं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ अथ किष्किन्धाकाण्ड-
वर्णनम् ॥ नारद उवाच ॥ रामः पम्पासरो गत्वाऽशोचत्स शबरीं ततः ॥ हनूमताथ सुग्रीवं नीतो मित्रं चकार ह ॥ १ ॥ सप्त
तालान्विनानिर्भेद्य शरेणैकेन पश्यतः ॥ पादेन दुन्दुभेः कायं चिक्षेप दशयोजनम् ॥२॥ तद्विपुं वालिनं हत्वा भ्रातरं वैरकारिणम् ॥
किष्किन्धां कपिराज्यं च रुमां तारां समर्पयत् ॥३॥ ऋष्यमूके हरीशाय किष्किन्धेशोऽब्रवीत्स च ॥ सीतां त्वं प्राप्स्यसे यद्वत्तथा
राम करोमि ते ॥ ४ ॥ तच्छ्रुत्वा माल्यवत्पृष्ठे चातुर्मास्यं चकार सः ॥ किष्किन्धायां च सुग्रीवो यदा नायाति दर्शनम् ॥ ५ ॥
तदाऽब्रवीत्तं रामोक्तं लक्ष्मणो ब्रज राघवम् ॥ न स सङ्कुचितः पन्था येन वाली हतो गतः ॥ ६ ॥ समये तिष्ठ सुग्रीव मा वालि-
पथमन्वगाः ॥ सुग्रीव आह संसक्तो गतं कालं न बुद्धवान् ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वा स गतो रामं नत्वोवाच हरीश्वरः ॥ सुग्रीव उवाच ॥
आनीता वानराः सर्वे सीतायाश्च गवेषणे ॥ ८ ॥ त्वन्मतात्प्रेषयिष्यामि विचिन्वन्तु च जानकीम् ॥ पूर्वोदौ मासमायान्तु
मासादूर्ध्वं निहन्मि तान् ॥ ९ ॥ इत्युक्त्वा वानराः पूर्वपश्चिमोत्तरमार्गगाः ॥ जग्मू रामं ससुग्रीवमपश्यन्तस्तु जानकीम्
॥ १० ॥ रामाङ्गुलीयं सङ्गृह्य हनुमान्वानरैः सह ॥ दक्षिणे मार्गयामास सुप्रभाया गुहान्तिके ॥ ११ ॥ मासादूर्ध्वं च विन्ध्यस्था
अपश्यन्तस्तु जानकीम् ॥ ऊर्ध्वं मरिष्यामो जटायुर्धन्य एव सः ॥ १२ ॥ सीतार्थेयोऽत्यजत्प्राणाव्रावणेन हतो रणे ॥ तच्छ्रुत्वा
ग्राह सम्पातिर्विहाय कपिभक्षणम् ॥ १३ ॥ भ्राताऽसौ मे जटायुर्वै मयोद्धोनोऽर्कमण्डलम् ॥ अर्कतापाद्रक्षितोऽगादग्धपक्षोऽहमभ्रगः
॥ १४ ॥ रामवार्त्ताश्रवात्पक्षौ जातौ भूयोऽथ जानकीम् ॥ पश्याम्यशोकवनिगागतां लङ्कागतां किल ॥ १५ ॥ शतयोजनवि-
स्तीर्णे लवणाब्धौ त्रिकूटके ॥ ज्ञात्वा रामं ससुग्रीवं वानराः कथयन्तु वै ॥ १६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये रामायणे किष्किन्धा-
काण्डवर्णनं नामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ अथ सुन्दरकाण्डवर्णनम् ॥ नारद उवाच ॥ सम्पातिवचनं श्रुत्वा हनुमानङ्ग-
दादयः ॥ अब्धिं दृष्ट्वाऽब्रुवन्स्तेऽब्धिं लङ्घयेत्को नु जीवयेत् ॥ १ ॥ कपीनां जीवनार्थाय रामकार्यप्रसिद्धये ॥ शतयोजनविस्तीर्णं
पुप्लुवेऽब्धिं स मारुतिः ॥ २ ॥ दृष्ट्वात्थितं च मैनाकं सिंहिकां विनिपात्य च ॥ लङ्कां दृष्ट्वा राक्षसानां गृहाणि वनितागृहे ॥ ३ ॥

दशग्रीवस्य कुम्भस्य कुम्भकर्णस्य रक्षसः ॥ विभीषणस्येन्द्रजितो गृहेऽन्येषां च रक्षसाम् ॥ ४ ॥ नापश्यत्पानभूम्यादौ सीतां
 चिन्तापरायणः ॥ अशोकवनिकां गत्वा दृष्ट्वाञ्छिपपातले ॥ ५ ॥ राक्षसीरक्षितां सीतां भव भाष्येति वादिनम् ॥ रावणं
 शिशपास्थोऽथ नेति सीतां तु वादिनीम् ॥ ६ ॥ भव भार्या रावणस्य राक्षसीवादिनीः कपिः ॥ गते तु रावणे प्राह राजा दशरथो-
 ऽभवत् ॥ ७ ॥ रामोऽस्य लक्ष्मणः पुत्रौ वनवासं गतौ वरौ ॥ रामपत्नी जानकी त्वं रावणेन हता बलात् ॥ ८ ॥ रामः सुग्रीवमित्र-
 स्त्वां मार्गयन्प्रैषयच्च माम् ॥ साभिज्ञानं चाङ्गुलीयं रामदत्तं गृहाण वै ॥ ९ ॥ सीताऽङ्गुलीयं जग्राह साऽपश्यन्मारुतिं तरौ ॥ भूयो-
 ऽग्रे चोपविष्टं तमुवाच यदि जीवति ॥ १० ॥ रामः कथं न नयति शङ्कितामब्रवीत्कपिः ॥ हनुमानुवाच ॥ रामः सीते न
 जानीते ज्ञात्वा त्वां स नयिष्यति ॥ ११ ॥ रावणं राक्षसं हत्वा सबलं देवि मा शुचः ॥ साभिज्ञानं देहि मे त्वं मणिं सीता-
 ददात्कपौ ॥ १२ ॥ उवाच मां यथा रामो नयेच्छीघ्रं तथा कुरु ॥ काकाशिपातनकथां प्रतियाहि हि शोकह ॥ १३ ॥ मणिं
 कथां गृहीत्वाह हनुमान्नेष्यते पतिः ॥ अथवा ते त्वरा काचित्पृष्टमारुह मे शुभे ॥ १४ ॥ अत्र त्वां दर्शयिष्यामि ससुग्रीवं च
 राघवम् ॥ सीताऽब्रवीद्धनूमन्तं नयतां मां हि राघवः ॥ १५ ॥ हनुमान्स दशग्रीवदर्शनोपायमाकरोत् ॥ वनं वभञ्ज तत्पाला-
 न्हत्वा दन्तनखादिभिः ॥ १६ ॥ हत्वा तु किंकरान्सर्वान्सत मन्त्रिमुतानपि ॥ पुत्रमक्षं कुमारं च शक्रजिच्च बबन्ध तम्
 ॥ १७ ॥ नागपाशेन पिङ्गाक्षं दर्शयामास रावणम् ॥ उवाच रावणः कस्त्वं मारुतिः प्राह रावणम् ॥ १८ ॥ हनुमानुवाच ॥
 रामदूतो राघवाय सीतां देहि मारिष्यसि ॥ रामवाणैर्हतः सार्द्धं लंकास्थै राक्षसैर्ध्रुवम् ॥ १९ ॥ रावणो हन्तुमुद्युक्तो विभीषण-
 निवारितः ॥ दीपयामास लांगूलं दीप्तपुच्छः स मारुतिः ॥ २० ॥ दग्ध्वा लंकां राक्षसांश्च दृष्ट्वा सीतां प्रणम्य ताम् ॥ समुद्रपार-
 मागत्य दृष्ट्वा सीतेति चाब्रवीत् ॥ २१ ॥ अङ्गदादीनङ्गदाद्यैः पीत्वा मधुवने मधु ॥ जित्वा दधिमुखादींश्च दृष्ट्वा रामं च तेऽब्रुवन्
 ॥ २२ ॥ दृष्ट्वा सीतेति रामोऽपि हृष्टः प्रपच्छ मारुतिम् ॥ श्रीराम उवाच ॥ कथं दृष्ट्वा त्वया सीता किमुवाच च मां प्रति
 ॥ २३ ॥ सीता कथामृतेनैव सिञ्च मां कामवाह्निगम् ॥ नारद उवाच ॥ हनूमानब्रवीद्रामं लङ्घयित्वाऽध्विमागतः ॥ २४ ॥

सीतां दृष्ट्वा पुरीं दग्ध्वा सीतामणिं गृहाण वै ॥ हत्वा तं रावणं सीतां प्राप्स्यसे राम मा शुचः ॥ २५ ॥ गृहीत्वा तं मणिं रामो रुरोद
विरहातुरः ॥ मणिं दृष्ट्वा जानकी मे दृष्ट्वा सीता नयस्व माम् ॥ २६ ॥ तथा विना न जीवामि सुग्रीवाद्यैः प्रबोधितः ॥ समुद्रतीरं
गतवांस्तत्र रामं विभीषणः ॥ २७ ॥ गतास्तिरस्कृतो भ्रात्रा रावणेन दुरात्मना ॥ रामाय देहि सीतां त्वमित्युक्तेनासहायवान्
॥ २८ ॥ रामो विभीषणं मित्रं लङ्कैश्वर्येऽभ्यषेचयत् ॥ समुद्रं प्रार्थयन्मार्गं यदा नायात्तदा शरैः ॥ २९ ॥ भेदयामास रामं च
उवाचाब्धिः समागतः ॥ समुद्र उवाच ॥ नलेन सेतुं बद्धाब्धौ लङ्कां व्रज गभीरकः ॥ ३० ॥ अहं त्वया कृतः पूर्वं रामोऽपि नलसे-
तुना ॥ कृतेन तरुशैलाद्यैर्गतः पारं महोदधेः ॥ वानरैः स सुवेलस्थः सह लङ्कां ददर्श वै ॥ ३१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
रामायणे सुन्दरकाण्डवर्णनं नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ अथ युद्धकाण्डवर्णनम् ॥ नारद उवाच ॥ रामोक्तश्चाङ्गदो गत्वा रावणं
प्राह जानकी ॥ दीयतां राघवायाशु अन्यथा त्वं मरिष्यसि ॥ १ ॥ रावणो हन्तुमुद्युक्तः संग्रामोद्धतराक्षसः ॥ रामायाह दशग्रीवो
युद्धमेकं तु मन्यते ॥ २ ॥ रामो युद्धाय तच्छ्रुत्वा लङ्कां सकपिराययौ ॥ वानरा हनुमान्मैन्दो द्विविदो जाम्बवान्नलः ॥ ३ ॥
नीलस्तारोऽङ्गदो धूम्रः सुषेणः केशरी गयः ॥ पनसो विनतो रम्भः शरभः क्रथनो बली ॥ ४ ॥ गवाक्षो दधिवक्त्रश्च गवयो
गन्धमादनः ॥ एते चान्ये च सुग्रीव एतैर्युक्तो ह्यसङ्ख्यकैः ॥ ५ ॥ राक्षसां वानराणां च युद्धं सङ्कुलमावभौ ॥ राक्षसा वानराञ्जघ्रुः
शरशक्तिगदादिभिः ॥ ६ ॥ वानरा राक्षसाञ्जघ्रुर्नखदन्तशिलादिभिः ॥ हस्त्यश्वरथपादातं राक्षसानां बलं हतम् ॥ ७ ॥ हनुमा-
न्गिरिशृङ्गेण धूम्राक्षमवधीद्रिपुम् ॥ अकम्पनं प्रहस्तं च युध्यन्तं नील आवधीत् ॥ ८ ॥ इन्द्रजिच्छरबन्धाच्च विमुक्तो राम-
लक्ष्मणौ ॥ ताक्ष्यसन्दर्शनाद्वाणैर्जघ्नतू राक्षसां बलम् ॥ ९ ॥ रामः शरैर्जर्जरितं रावणं चाकरोद्रणे ॥ रावणः कुम्भकर्णं च बोधया-
मास दुःखितः ॥ १० ॥ कुम्भकर्णः प्रबुद्धोऽथ पीत्वा घटसहस्रकम् ॥ मद्यस्य महिषादीनां भक्षयित्वाह रावणम् ॥ ११ ॥ कुम्भकर्ण
उवाच ॥ सीताया हरणं पापं कृतं त्वं हि गुरुर्यतः ॥ अतो गच्छामि युद्धाय रामे हन्मि सवानरम् ॥ १२ ॥ नारद उवाच ॥ इत्युक्त्वा
वानरान्सर्वान्कुम्भकर्णो ममर्द ह ॥ गृहीतस्तेन सुग्रीवः कर्णनासं चकर्त सः ॥ १३ ॥ कर्णनासाविहीनोऽसौ भक्षयामास वानरान् ॥

रामोऽथ कुम्भकर्णस्य बाहू चिच्छेद सायकैः ॥ १४ ॥ ततः पादौ ततश्चित्त्वा शिरो भूमौ व्यपातयत् ॥ अथ कुम्भो निकुम्भश्च
 मकराक्षश्च राक्षसः ॥ १५ ॥ महोदरो महापार्श्वो मत्त उन्मत्तराक्षसः ॥ प्रघसो भासकर्णश्च विहृपाक्षश्च संयुगे ॥ १६ ॥ देवान्तको
 नरान्तश्च त्रिशिराश्चातिकायकः ॥ रामेण लक्ष्मणेनैते वानरैः सविभीषणैः ॥ १७ ॥ युध्यमानास्तथा ह्यन्ये राक्षसा भुवि पातिताः ॥
 इन्द्रजिन्मायया युध्यन्नामादीन्सम्बबन्ध ह ॥ १८ ॥ वरदत्तैर्नागबाणैरोपध्या तौ विशल्यकौ ॥ विशल्ययात्रणौ कृत्वा मारुत्यानी-
 तपर्वते ॥ १९ ॥ हनूमान्धारयामास तत्रागं यत्र संस्थितः ॥ निकुम्भिलायां होमादि कुर्वन्तं तं हि लक्ष्मणः ॥ २० ॥ शरैरिन्द्रजितं
 वीरं युद्धे तं तु व्यशातयत् ॥ रावणः शोकसन्तप्तः सीतां हन्तुं समुद्यतः ॥ २१ ॥ अविन्ध्यवारितो राजा रथस्थः सबलो ययौ ॥
 इन्द्राक्तो मातली रामं रथस्थं प्रचकार तम् ॥ २२ ॥ रामरावणयोर्युद्धं रामरावणयोरिव ॥ रावणो वानरान्हन्ति मारुत्याद्याश्च राव-
 णम् ॥ २३ ॥ रामः शस्त्रैस्तमस्त्रैश्च ववर्ष जलदो यथा ॥ तस्य ध्वजं स चिच्छेद रथमश्वांश्च सारथिम् ॥ २४ ॥ धनुर्बाहूश्चिरां-
 स्येव उत्तिष्ठन्ति शिरांसि हि ॥ पैतामहेन हृदयं भित्त्वा रामेण रावणः ॥ २५ ॥ भूतले पातितः सर्वे राक्षसैरुरुदुः स्त्रियः ॥
 आश्वास्य तं च संस्कृत्य रामाज्ञतो विभीषणः ॥ २६ ॥ हनूमतानयद्रामः सीतां शुद्धां गृहीतवान् ॥ रामो बहौ प्रविष्टां तां शुद्धा-
 मिन्द्रादिभिः स्तुतः ॥ २७ ॥ ब्रह्मणा दशरथेन त्वं विष्णू राक्षसमर्दनः ॥ इन्द्रोऽर्चितोऽमृतवृष्ट्या जीवयामास वानरान् ॥ २८ ॥
 रामेण पूजिता जग्मुर्युद्धं दृष्ट्वा दिवं च ते ॥ रामो विभीषणायादाल्लङ्कामभ्यर्च्य वानरान् ॥ २९ ॥ ससीतः पुष्पके स्थित्वागत-
 मार्गेण वै गतः ॥ दर्शयन्वनदुर्गाणि सीतायै हृष्टमानसः ॥ ३० ॥ भरद्वाजं नमस्कृत्य नान्दिग्रामं समागतः ॥ भरतेन नतश्चागाद-
 योध्यां तत्र संस्थितः ॥ ३१ ॥ वसिष्ठादीन्मस्कृत्य कौसल्यां चैव कैकयीम् ॥ सुमित्रां प्राप्तराज्योऽथ द्विजादीन्सोऽभ्यपूजयत्
 ॥ ३२ ॥ वासुदेवं स्वमात्मानमश्वमेधैरथायजत् ॥ सर्वदानानि स ददौ पालयामास स प्रजाः ॥ ३३ ॥ पुत्रवद्धर्मकामादीन्दुष्टनिग्रहणे
 रतः ॥ सर्वधर्मपरो लोकः सर्वसस्या च मेदिनी ॥ नाकालमरणश्चासीद्रामे राज्यं प्रशासति ॥ ३४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
 रामायणे युद्धकाण्डवर्णनं नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ अथोत्तरकाण्डवर्णनम् ॥ नारद उवाच ॥ राज्यस्थं राघवं जग्मुरगस्त्याद्याः

सुपूजिताः ॥ ऋषय ऊचुः ॥ धन्यस्त्वं विजयी यस्मादिन्द्राजिद्विनिपातितः ॥ १ ॥ ब्रह्मात्मजः पुलस्त्योऽभूद्विश्रवास्तस्य कैकसी ॥
 पुष्पोत्कटाभूत्प्रथमा तत्पुत्रोऽभूद्वनेश्वरः ॥ २ ॥ कैकस्यां रावणो जज्ञे विंशब्दादुर्दशाननः ॥ तपसा ब्रह्मदत्तेन वरेण जितदैवतः
 ॥ ३ ॥ कुम्भकर्णः सनिद्रोऽभूद्वर्मिष्ठोऽभूद्विभीषणः ॥ स्वसा शूर्पणखा तेषां रावणान्मेघनादकः ॥ ४ ॥ इन्द्रं जित्वेन्द्रजिच्चाभू-
 द्रावणादधिको बली ॥ हतस्त्वया लक्ष्मणेन देवादेः क्षेममिच्छता ॥ ५ ॥ नारद उवाच ॥ इत्युक्त्वा ते गता विप्रा अगस्त्याद्या
 नमस्कृताः ॥ देवप्रार्थितरामोक्तः शत्रुघ्नो लवणार्दनः ॥ ६ ॥ अभूत्पूर्मथुरा काचिद्रामोक्तो भरतोऽवगीत् ॥ कोटित्रयं च शैलूष-
 पुत्राणां निशितैः शरैः ॥ ७ ॥ शैलूषं दुष्टगन्धर्वं सिंधुतीरनिवासिनम् ॥ तक्षं च पुष्करं पुत्रं स्थापयित्वाथ देशयोः ॥ ८ ॥
 भरतोऽगात्सशत्रुघ्नो राघवं पूजयन्स्थितः ॥ रामो दुष्टान्निहत्याजौ शिष्टान्सम्पाल्य मानवः ॥ ९ ॥ पुत्रौ कुशलवौ जातौ
 वाल्मीकेराश्रमे वरौ ॥ लोकापवादात्त्यक्तायां ज्ञातौ सुचरितश्रवात् ॥ १० ॥ राज्येऽभिषिच्य ब्रह्माहमस्मीति ध्यानतत्परः ॥
 दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ॥ ११ ॥ राज्यं कृत्वा क्रतून्कृत्वा स्वर्गं देवार्चितो ययौ ॥ सपौरः सानुजः सीतापुत्रो
 जनपदान्वितः ॥ १२ ॥ अग्निरुवाच ॥ वाल्मीकिर्नारदाच्छ्रुत्वा रामायणमकारयत् ॥ सविस्तरं यदेतच्च शृणुयात्स दिवं व्रजेत्
 ॥ १३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये रामायणे उत्तरकाण्डवर्णनं नामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ अथ श्री हरिवंशवर्णनम् ॥ आग्नि-
 रुवाच ॥ हरिवंशं प्रवक्ष्यामि विष्णुनाभ्यम्बुजादजः ॥ ब्रह्मणोऽत्रिस्ततः सोमः सोमाज्जातः पुहुरवाः ॥ १ ॥ तस्मादायुरभूत्तस्मान्ब्रह्म-
 षोऽतो ययातिकः ॥ यदुं च तुर्वसुं तस्माद्वयानी व्यजायत ॥ २ ॥ दुह्यं चानुं च पूरुं च शर्मिष्ठा वार्षपर्वणी ॥ यदोःकुले यादवाश्च
 वासुदेवस्तदुत्तमः ॥ ३ ॥ भुवो भारावतारार्थं देवक्यां वसुदेवतः ॥ हिरण्यकशिपोः पुत्रा षड्गर्भा योगनिद्रया ॥ ४ ॥ विष्णु-
 प्रयुक्तया नीता देवकीजठरं पुरा ॥ अभूच्च सप्तमो गर्भो देवक्या जठराद्वलः ॥ ५ ॥ संक्रामितोऽभूद्रोहिण्यां रौहिणेयस्ततो हरिः ॥
 कृष्णाष्टम्यां च नभसि अर्द्धरात्रे चतुर्भुजः ॥ ६ ॥ देवक्या वसुदेवेन स्तुतो बालो द्विबाहुकः ॥ वसुदेवः कंसभयाद्यशोदा-
 शयनेऽनयत् ॥ ७ ॥ यशोदाबालिकां गृह्य देवकीशयनेऽनयत् ॥ कंसो बालध्वाने श्रुत्वा तां चिक्षेप शिलातले ॥ ८ ॥ वारितोऽ-

पि स देवक्या मृत्युर्गर्भोऽष्टमो मम ॥ श्रुत्वाऽशरीरिणीं वाचं मत्तो गर्भाः सुमारिताः ॥ ९ ॥ समर्पितास्तु देवक्या
 विवाहसमयेरिताः ॥ सा क्षिता बालिका कंसमाकाशस्थाब्रवीदिदम् ॥ १० ॥ बालिकोवाच ॥ किं मया क्षितया कंस
 जातो यस्त्वां वधिष्यति ॥ सर्वस्वभूतो देवानां भूभारहरणाय सः ॥ ११ ॥ अग्निरुवाच ॥ इत्युक्त्वा सा च शुम्भादीन्हत्वे-
 न्द्रेण च संस्तुता ॥ आर्या दुर्गा वेदगर्भा अम्बिका भद्रकाल्यापि ॥ १२ ॥ भद्रा क्षेम्या क्षेमकरी नैकबाहुर्नमामि ताम् ॥
 त्रिसन्ध्यं यः पठेन्नाम सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ १३ ॥ कंसोऽपि पूतनादींश्च प्रेषयद्बालनाशने ॥ यशोदापतिनन्दाय
 वसुदेवेन चार्पितौ ॥ १४ ॥ रक्षणाय च कंसादेर्भीतेनैव हि गोकुले ॥ रामकृष्णौ चेरतुस्तौ गोभिर्गोपालकैः सह
 ॥ १५ ॥ सर्वस्य जगतः पालौ गोपालौ तौ बभूवतुः ॥ कृष्णश्चोलूखले बद्धो दाम्ना व्यग्रयशोदया ॥ १६ ॥ यमलार्जुनमध्येऽगा-
 द्रग्रौ च यमलार्जुनौ ॥ परिवृत्तश्च शकटः पादक्षेपात्स्तनार्थिना ॥ १७ ॥ पूतना स्तनपानेन सा हता हन्तुमुद्यता ॥ वृन्दावनगतः
 कृष्णः कालियं यमुनाहृदात् ॥ १८ ॥ जित्वा निःसार्य चाब्धिस्थं चकार बलसंस्तुतः ॥ क्षेमं तालवनं चक्रे हत्वा धेनुकगर्दभम्
 ॥ १९ ॥ अरिष्टवृषभं हत्वा केशिनं हयरूपिणम् ॥ शक्रोत्सवं परित्यज्य कारितो गोत्रयज्ञकः ॥ २० ॥ पर्वतं धारयित्वा च
 शक्रादृष्टिर्निवारिता ॥ नमस्कृतो महेन्द्रेण गोविन्दोऽथार्जुनोऽर्पितः ॥ २१ ॥ इंद्रोत्सवस्तु तुष्टेन भूयः कृष्णेन कारितः ॥ रथस्थो
 मथुरां चागात्कंसोक्ताक्रूरसंस्तुतः ॥ २२ ॥ गोपीभिरनुरक्ताभिः क्रीडिताभिर्निरीक्षितः ॥ रजकं चाप्रयच्छन्तं हत्वा वस्त्राणि
 चाग्रहीत् ॥ २३ ॥ सह रामेण मालाभृन्मालाकारे वरं ददौ ॥ दत्तानुलेपनां कुब्जामृजुं चक्रेऽहनद्रजम् ॥ २४ ॥ मत्तं कुवल्यापीडं
 द्वारि रङ्गं प्रविश्य च ॥ कसादीनां पश्यतां च मञ्चस्थानां नियुद्धकम् ॥ २५ ॥ चक्रे चाणूरमलेन मुष्टिकेन बलोऽकरोत् ॥ चाणूर-
 मुष्टिकौ ताभ्यां हतौ मल्लौ तथापरे ॥ २६ ॥ मथुराधिपतिं कंसं हत्वा तत्पितरं हरिः ॥ चक्रे यादवराजानमस्तिप्राप्ती च कंसगे
 ॥ २७ ॥ जरासन्धस्य ते पुत्र्यौ जरासन्धस्तदीरितः ॥ चक्रे स मथुरारोधं यादवैर्युधे शरैः ॥ २८ ॥ रामकृष्णौ च मथुरां त्यक्त्वा
 गोमन्तमागतौ ॥ जरासन्धं विजित्याजौ पौण्ड्रकं वासुदेवकम् ॥ २९ ॥ पूरा च द्वारकां कृत्वा न्यवसद्यादवैर्वृतः ॥ भौमं तु नरकं

हत्वा तेनानीताश्च कन्यकाः ॥ ३० ॥ देवगंधर्वयक्षाणां ता उवाह जनार्दनः ॥ षोडशस्त्रीसहस्राणि रुक्मिण्याद्यास्तथाष्ट च ॥ ३१ ॥
सत्यभामासमायुक्तो गरुडे नरकादर्दनः ॥ मणिशैलं सरत्ने च इंद्रं जित्वा हरिर्दिवि ॥ ३२ ॥ पारिजातं समानीय सत्यभामागृहेऽ-
करोत् ॥ सांदीपनेश्च शस्त्रास्त्रं ज्ञात्वा तद्बालकं ददौ ॥ ३३ ॥ जित्वा पञ्चजनं दैत्यं यमेन च सुपूजितः ॥ अवधीत्कालयवनं
मुचुकुन्देन पूजितः ॥ ३४ ॥ वसुदेवं देवकीं च भक्तान्विप्रांश्च सोऽर्चयत् ॥ रेवत्यां बलभद्राच्च जज्ञाते निशठोल्मुकौ ॥ ३५ ॥
कृष्णात्साम्बो जाम्बवत्यामन्यास्वन्येऽभवन्सुताः ॥ प्रद्युम्नोऽभूच्च रुक्मिण्यां पष्टेऽह्नि स हृतो बलात् ॥ ३६ ॥ शम्बरेणाम्बुधौ क्षितौ
मत्स्यो जग्राह धीवरः ॥ तं मत्स्यं शंबरयादान्मायावत्यै च शंबरः ॥ ३७ ॥ मायावती मत्स्यमध्ये दृष्ट्वा स्वं पतिमादरात् ॥ पुपोष
सा तं चोवाच रतिस्तेऽहं पतिर्मम ॥ ३८ ॥ कामस्त्वं शंभुनानङ्गः कृतोऽहं शंबरेण च ॥ हता न तस्य पत्नी त्वं मायाज्ञः शंबरं जहि
॥ ३९ ॥ तच्छ्रुत्वा शंबरं हत्वा प्रद्युम्नाः सहभार्यया ॥ मायाभूवत्या ययौ कृष्णं कृष्णो हृष्टोऽथ रुक्मिणी ॥ ४० ॥ प्रद्युम्नादनिरुद्धो भूदुषा-
पतिरुदारधीः ॥ बाणो बलिसुतस्तस्य सुतोषा शोणितं पुरम् ॥ ४१ ॥ तपसा शिवपुत्रोऽभून्मयूरध्वजपातितः ॥ युद्धं प्राप्स्यसि बाण
त्वं बाणं तुष्टः शिवोऽभ्यधात् ॥ ४२ ॥ शिवेन क्रीडतीं गौरीं दृष्ट्वा सस्पृहा पतौ ॥ तामाह गौरी भर्ता ते निशि स्वप्ने तु दर्शनात्
॥ ४३ ॥ वैशाखमासद्वादश्यां पुमान्भर्ता भविष्यति ॥ गौर्युक्ता हर्षिता चोषा गृहे सुप्ता ददर्श तम् ॥ ४४ ॥ आत्मना सङ्गतं ज्ञात्वा
तत्सख्या चित्रलेखया ॥ लिखिताद्वै चित्रपटादनिरुद्धं समानयत् ॥ ४५ ॥ कृष्णपौत्रं द्वारकातो दुहित्रा बाणमन्त्रिणः ॥ कुम्भा-
ण्डस्यानिरुद्धोऽगाद्रराम ह्युषया सह ॥ ४६ ॥ बाणध्वजस्य सम्पातो रक्षिभिः स निवेदितः ॥ अनिरुद्धस्य बाणेन युद्धमासी-
त्सुदारुणम् ॥ ४७ ॥ श्रुत्वा तु नारदात्कृष्णः प्रद्युम्नबलभद्रवान् ॥ गरुडस्थोऽथ जित्वाग्नीज्वरं माहेश्वरं तथा ॥ ४८ ॥ हरिशङ्क-
रयोर्युद्धं बभूवाथ शराशरि ॥ नन्दीविनायकस्कन्दमुखास्ताक्षर्यादिभिर्जिताः ॥ ४९ ॥ जृम्भिते शङ्करे सुप्ते जृम्भणास्त्रेण
विष्णुना ॥ छिन्नं सहस्रं बाहूनां रुद्रेणाभयमर्थितम् ॥ ५० ॥ विष्णुना जीवितो बाणो द्विबाहुः प्राब्रवीच्छिवम् ॥ कृष्ण उवाच ॥
त्वया यदभयं दत्तं बाणस्यास्य मयापि तत् ॥ ५१ ॥ आवयोर्नास्ति भेदो वै भेदी नरकमाप्नुयात् ॥ अग्निरुवाच ॥ शिवाद्यैः

पूजितो विष्णुः सानिरुद्ध उषादियुक्तः ॥ ५२ ॥ द्वारकां तु गतो रेमे उग्रसेनादियादवैः ॥ अनिरुद्धात्मजो वज्रो मार्कण्डेयात्तु
 सर्ववित् ॥ ५३ ॥ बलभद्रः प्रलम्बघ्नो यमुनाकर्षणोऽभवत् ॥ द्विविदस्य कपेभेत्ता कौरवोन्मादनाशनः ॥ ५४ ॥ हरी रेमेऽ
 नेकमूर्त्ती रुक्मिण्यादिभिरीश्वरः ॥ पुत्रानुत्पादयामास त्वसंख्यातान्स यादवान् ॥ हरिवंशं पठेद्यः स प्रातकामो हरिं व्रजेत् ॥
 ॥ ५५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये हरिवंशवर्णनं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ अथ भारताख्यानम् ॥ अग्निरुवाच ॥
 भारतं संप्रवक्ष्यामि कृष्णमाहात्म्यलक्षणम् ॥ भूभारमहरद्विष्णुर्निमिर्त्ताकृत्य पाण्डवान् ॥ १ ॥ विष्णुनाभ्यब्जजो ब्रह्मा ब्रह्म-
 पुत्रोऽत्रिरत्रितः ॥ सोमः सोमादुधस्तस्मादैल आसीत्पुरुषाः ॥ २ ॥ तस्मादायुस्ततो राजा नहुषोऽतो ययातिकः ॥ ततः पूरु-
 स्तस्य वंशे भरतोऽथ नृपः कुरुः ॥ ३ ॥ तद्वंशे शन्तनुस्तस्माद्भीष्मो गङ्गासुतोऽनुजो ॥ चित्राङ्गदो विचित्रश्च सत्यवत्यां च
 शन्तनोः ॥ ४ ॥ स्वर्गं गते शन्तनौ च भीष्मो भार्याविवर्जितः ॥ अपालयद्भ्रातृराज्यं बालश्चित्राङ्गदो हतः ॥ ५ ॥ चित्राङ्गदेन
 द्वे कन्ये काशिराजस्य चाम्बिका ॥ अम्बालिका च भीष्मेण आनीते विजितारिणा ॥ ६ ॥ भार्ये विचित्रवीर्यस्य यक्ष्मणा स
 दिवं गतः ॥ सत्यवत्या ह्यनुमतादम्बिकायां नृपोऽभवत् ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रोऽम्बालिकायां पाण्डुश्च व्यासतः सुतः ॥ गान्धार्या
 धृतराष्ट्राच्च दुर्योधनमुखं शतम् ॥ ८ ॥ शतशृङ्गाश्रमपदे भार्यायोगादथो मृतः ॥ ऋषिशापात्ततो धर्मात्कुन्त्यां पाण्डोर्युधिष्ठिरः
 ॥ ९ ॥ वाताद्रीमोऽर्जुनः शक्रान्माद्यामश्विकुमारतः ॥ नकुलः सहदेवश्च पाण्डुर्माद्रीयुतो मृतः ॥ १० ॥ कर्णः कुन्त्यां हि
 कन्यायां जातो दुर्योधनाश्रितः ॥ कुरुपाण्डवयोर्वैरं दैवयोगाद्बभूव ह ॥ ११ ॥ दुर्योधनो जतुगृहे पाण्डवानदहत्कुर्धाः ॥ दग्धा-
 गारा विनिष्क्रान्ता मातृपृष्ठास्तु पाण्डवाः ॥ १२ ॥ ततस्त एकचक्रायां ब्राह्मणस्य निवेशने ॥ मुनिवेषाः स्थिताः सर्वे निहत्य
 बकराक्षसम् ॥ १३ ॥ ययुः पाञ्चालविषयं द्रौपद्यास्ते स्वयम्बरे ॥ संप्राप्ता बहुवेषेण द्रौपदी पञ्चपाण्डवैः ॥ १४ ॥ अर्द्धराज्यं ततः
 प्राप्ता ज्ञाता दुर्योधनादिभिः ॥ गाण्डीवं च धनुर्दिव्यं पावकाद्रथमुत्तमम् ॥ १५ ॥ सारथिं चार्जुनः संख्ये कृष्णमक्षय्यसायकान् ॥
 ब्रह्मास्त्रादींस्तथा द्रोणात्सर्वे शस्त्रविशारदाः ॥ १६ ॥ कृष्णेन सोऽर्जुनो वह्निं खाण्डवे समतर्पयत् ॥ इन्द्रवृष्टिं वारयंश्च शरव-

षेण पाण्डवः ॥ १७ ॥ जिता दिशः पाण्डवैश्च राज्यं चक्रे युधिष्ठिरः ॥ बहुस्वर्णं राजसूयं न सेहे तं सुयोधनः ॥ १८ ॥ भ्रात्रा
दुःशासनेनोक्तः कर्णेन प्राप्तभूतिना ॥ द्यूतकार्ये शकुनिना द्यूतेन स युधिष्ठिरम् ॥ १९ ॥ अजयत्तस्य राज्यं च सभास्थो मायया
हसन् ॥ जितो युधिष्ठिरो भ्रातृयुक्तश्चारण्यकं ययौ ॥ २० ॥ वने द्वादशवर्षाणि प्रतिज्ञातानि सोऽनयत् ॥ अष्टाशीतिसह-
स्राणि भोजयन्पूर्ववद्विजान् ॥ २१ ॥ सधौम्यो द्रौपदीपष्ठस्ततः प्रायाद्विराटकम् ॥ कङ्को द्विजो ह्यविज्ञातो राजा भीमोऽथ
सूपकृत् ॥ २२ ॥ बृहन्नडार्जुनो भार्या सैरन्ध्री यमजौ तथा ॥ अन्यनाम्ना भीमसेनः कीचकं चावधीन्निशि ॥ २३ ॥ द्रौपदीं
हर्तुकामं तमर्जुनश्चाजयत्कुरुन् ॥ कुर्वन्तो गोग्रहादींश्च तैर्ज्ञाताः पाण्डवा अथ ॥ २४ ॥ सुभद्रा कृष्णभगिनी अर्जुनात्सम-
जीजनत् ॥ अभिमन्युं ददौ तस्मै विराटश्चोत्तरां सुताम् ॥ २५ ॥ आसीत्सप्ताक्षौहिणीशो धर्मराजो रणाय सः ॥ कृष्णो
दूतोऽब्रवीद्गत्वा दुर्योधनममर्षणम् ॥ २६ ॥ एकादशाक्षौहिणीशं नृपं दुर्योधनं तदा ॥ युधिष्ठिरायार्द्धराज्यं दोहि ग्रामांश्च पञ्च वा
॥ २७ ॥ युध्यस्व वा वचः श्रुत्वा कृष्णमाह सुयोधनः ॥ सुयोधन उवाच ॥ भूसूच्यग्र न दास्यामि योत्स्ये संग्रहणाद्यतः
॥ २८ ॥ अग्निरुवाच ॥ विश्वरूपं दर्शयित्वा अधृष्यं विदुरार्चितः ॥ प्रागाद्युधिष्ठिरं प्राह योधयैनं सुयोधन ॥ २९ ॥ इत्यादि
महापुराणे आग्नेये महाभारताख्यानं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ अग्निरुवाच ॥ यौधिष्ठिरी कुरुक्षेत्रं ययौ दौर्योधनी चमूः ॥
भीष्मद्रोणादिकान्दृष्ट्वा नायुध्यतिगुरुनिति ॥ १ ॥ पार्थ ह्युवाच भगवान्न शोच्या भीष्ममुख्यकाः ॥ शरीराणि विनाशीनि न शरीरी
विनश्यति ॥ २ ॥ अयमात्मा परं ब्रह्म अहं ब्रह्मास्मि विद्धि तम् ॥ सिद्धयसिद्धयोः समो योगी राजधर्मं प्रपालय ॥ ३ ॥ कृष्णो-
क्तोऽथोर्जुनोऽयुध्यद्रथस्थो वाद्यशब्दवान् ॥ भीष्मः सेनापतिरभूदादौ दौर्योधने बले ॥ ४ ॥ पाण्डवानां शिखण्डी च तयोर्युद्धं
बभूव ह ॥ धार्तराष्ट्राः पाण्डवांश्च जघ्नुर्युद्धे समीष्मकाः ॥ ५ ॥ धार्तराष्ट्रं जिह्वाखण्डचाद्याः पाण्डवा जघ्नुराहवे ॥ देवासुर-
समं युद्धं कुरुपाण्डवसेनयोः ॥ ६ ॥ बभूव स्वस्थदेवानां पश्यतां प्रीतिवर्द्धनम् ॥ भीष्मोऽस्त्रैः पाण्डवं सैन्यं दशाहोभि-
न्यपातयत् ॥ ७ ॥ दशमे ह्यर्जुनो बाणैर्भीष्मं वीरं ववर्ष ह ॥ शिखण्डी द्रुपदोक्तोऽस्त्रैर्ववर्ष जलदो यथा ॥ ८ ॥ हस्त्यश्चरथपादा-

तमन्योन्यास्त्रिनिपातितम् ॥ भीष्मः स्वच्छन्दमृत्युश्च युद्धमार्गं प्रदर्श्य च ॥ ९ ॥ वसूक्तो वसुलोकाय शरशय्यागतः स्थितः ॥
 उत्तरायणमीक्षंश्च ध्यायन्विष्णुं स्तुवन्स्थितः ॥ १० ॥ दुर्योधने तु शोकार्ते द्रोणः सेनापतिस्त्वभूत् ॥ पाण्डवे हर्षिते सैन्ये
 धृष्टद्युम्नश्चमूपतिः ॥ ११ ॥ तयोर्युद्धं बभूवोग्रं यमराश्रविवर्धनम् ॥ विराटद्रुपदाद्याश्च निमग्ना द्रोणसागरे ॥ १२ ॥ दुर्योधनी
 महासेना हस्त्यश्वरथपत्तिनी ॥ धृष्टद्युम्नाधिपतिना द्रोणः काल इवाबभौ ॥ १३ ॥ हतोऽश्वत्थामा वेत्युक्ते द्रोणः शस्त्राणि चात्य-
 जत् ॥ धृष्टद्युम्नशराक्रान्तः पतितः स महीतले ॥ १४ ॥ पञ्चमेऽहनि दुर्धर्षः सर्वक्षत्रं प्रमथ्य च ॥ दुर्योधने तु शोकार्ते कर्णः सेनापति-
 स्त्वभूत् ॥ १५ ॥ अर्जुनः पाण्डवानां च तयोर्युद्धं बभूव ह ॥ शस्त्राशस्त्रि महारौद्रं देवासुररणोपम् ॥ १६ ॥ कर्णार्जुनाख्ये सङ्-
 ग्रामे कर्णोऽरीनवधीच्छरैः ॥ द्वितीयेऽहनि कर्णस्तु अर्जुनेन निपातितः ॥ १७ ॥ शल्यो दिनाद्धं युयुधे ह्यवधीत् युधिष्ठिरः ॥
 युयुधे भीमसेनेन हतसैन्यः सुयोधनः ॥ १८ ॥ बहून्हत्वा नरादींश्च भीमसेनमथाद्रवत् ॥ गदया प्रहरन्तं तु भीमस्तं हि व्यपा-
 तयत् ॥ १९ ॥ गदयान्यानुजांस्तस्य तस्मिन्नष्टादशेऽहनि ॥ रात्रौ सुषुप्तं च बलं पाण्डवानां न्यपायत् ॥ २० ॥ अक्षौहिणीप्र-
 माणं तु अश्वत्थामा महाबलः ॥ द्रौपदेयान्सपाञ्चालान्धृष्टद्युम्नं च सोऽवधीत् ॥ २१ ॥ पुत्रहीनां द्रौपदीं तां रुदन्तीमर्जुनस्ततः ॥
 शिरोमणिं तु जग्राह ऐषीकास्त्रेण तस्य च ॥ २२ ॥ अश्वत्थामास्त्रनिर्दग्धं जीवयामास वै हरिः ॥ उत्तरायास्ततो गर्भं स परीक्षि-
 दभून्नृपः ॥ २३ ॥ कृतवर्मा कृपो द्रौणिस्त्रयो मुक्तास्ततो रणात् ॥ पाण्डवाः सात्यकिः कृष्णः सप्त मुक्ता न चापरे ॥ २४ ॥
 स्त्रियश्चार्ताः समाश्वास्य भीमाद्यैः स युधिष्ठिरः ॥ संस्कृत्य प्रहतान्वीरान्दत्तोदकधनादिकः ॥ २५ ॥ भीष्माच्छान्तनवाच्छ्रुत्वा
 धर्मान्सर्वाश्च शान्तिदान् ॥ राजधर्मान्मोक्षधर्मान्दानधर्मान्नृपोऽभवत् ॥ २६ ॥ अश्वमेधे ददौ दानं ब्राह्मणेभ्योऽरिमर्दनः ॥
 श्रुत्वार्जुनान्मौसलेयं यादवानां च संक्षयम् ॥ राज्ये परीक्षितं स्थाप्य सानुजः स्वर्गमाप्तवान् ॥ २७ ॥ इत्यादिमहापुराणे
 आग्नेये महाभारताख्यानं नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ अथ पाण्डवचरितवर्णनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ युधिष्ठिरे तु राज्यस्ये
 आश्रमादाश्रमान्तरम् ॥ धृतराष्ट्रो वनमगाद्धान्धारी च पृथा द्विज ॥ १ ॥ विदुरस्त्वग्निना दग्धो वनजेन दिवङ्गतः ॥ एवं

विष्णुर्भुवो भारमहरदानवादिकम् ॥ २ ॥ धर्मायाधर्मनाशाय निमित्तीकृत्य पाण्डवान् ॥ स विप्रशापव्याजेन मुसलेना-
हनत्कुलम् ॥ ३ ॥ यादवानां भारकरं वज्रं राज्येऽभ्यषेचयत् ॥ देवादेशात्प्रभासे स देहं त्यक्त्वा स्वयं हरिः ॥ ४ ॥ इन्द्रलोके
ब्रह्मलोके पूज्यते स्वर्गवासिभिः ॥ बलभद्रोऽनन्तमूर्तिः पातालस्वर्गमीयिवान् ॥ ५ ॥ अविनाशी हरिर्देवो ध्यानिभिर्ध्येय एव
सः ॥ विना तं द्वारकास्थानं प्लावयामास सागरः ॥ ६ ॥ संस्कृत्य यादवान्पार्थो दत्तोदकधनादिकः ॥ स्त्रियोऽष्टावक्रशापेन
भार्या विष्णोश्च याः स्थिताः ॥ ७ ॥ पुनस्तच्छापतो नीता गोपालैर्लगुडायुधैः ॥ अर्जुनं हि तिरस्कृत्य पार्थः शोकं चकार
ह ॥ ८ ॥ व्यासेनाश्वासितो मेने बलं मे कृष्णसन्निधौ ॥ हस्तिनापुरमागत्य पार्थः सर्वं न्यवेदयत् ॥ ९ ॥ युधिष्ठिराय स भ्रात्रे
पालकाय नृणां तदा ॥ तद्धनुस्तानि चास्त्राणि स रथस्ते च वाजिनः ॥ १० ॥ विना कृष्णेन तन्नष्टं दानं चाश्रोत्रिये यथा ॥
तर्जुत्वा धर्मराजस्तु राज्ये स्थाप्य परीक्षितम् ॥ ११ ॥ प्रस्थानं प्रस्थितो धीमान्द्रौपद्या भ्रातृभिः सह ॥ संसारानित्यतां ज्ञात्वा
जपन्नष्टशतं हरेः ॥ १२ ॥ महापथे तु पतिता द्रौपदी सहदेवकः ॥ नकुलः फाल्गुनो भीमो राजा शोकपरायणः ॥ १३ ॥ इन्द्रानी-
तरथारूढः सानुजः स्वर्गमाप्तवान् ॥ दृष्ट्वा दुर्योधनादींश्च वासुदेवं च हर्षितः ॥ एतत्ते भारतं प्रोक्तं यः पठेत्स दिवं व्रजेत् ॥ १४ ॥
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये महाभारताख्यानं नाम पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ अथ बुद्धाद्यवतारकथनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ वक्ष्ये
बुद्धावतारं च पठतः शृण्वतोऽर्थदम् ॥ पुरा देवासुरा युद्धे दैत्यैर्देवाः पराजिताः ॥ १॥ रक्षरश्चेति शरणं वदन्तो जग्मुरीश्वरम् ॥ माया-
मोहस्वरूपोऽसौ शुद्धोदनसुतोऽभवत् ॥ २ ॥ मोहयामास दैत्यांस्तांस्त्याजिता वेदधर्मकम् ॥ ते च बौद्धा बभूवुर्हि तेभ्योऽन्ये
वेदवर्जिताः ॥ ३ ॥ आर्हतः सोऽभवत्पश्चादार्हतानकरोत्परान् ॥ एवं पापण्डिनो जाता वेदधर्मादिवर्जिताः ॥ ४ ॥ नरकाहं
कर्म चकुर्यर्हीष्यन्त्यधमादपि ॥ सर्वे कलियुगान्ते तु भविष्यन्ति च सङ्कराः ॥ ५ ॥ दस्यवः शीलहीनाश्च वेदो वाजसनेयकः ॥
दश पञ्च च शाखा वै प्रमाणं तु भविष्यति ॥ ६ ॥ धर्मकंचुकसंवीता अधर्मरुचयस्तथा ॥ मानुषान्भक्षयिष्यन्ति म्लेच्छाः
पार्थिवरूपिणः ॥ ७ ॥ कल्की विष्णुयशःपुत्रो याज्ञवल्क्यपुरोहितः ॥ उत्सादयिष्यति म्लेच्छान्गृहीतास्त्रः कृतायुधः ॥ ८ ॥

स्थापयिष्यति मर्यादां चातुर्वर्ण्यं यथोचिताम् ॥ आश्रमेषु च सर्वेषु प्रजाः सद्धर्मवर्त्मनि ॥ ९ ॥ कल्किरूपं परित्यज्य हरिः
 स्वर्गं गमिष्यति ॥ ततः कृतयुगं नाम पुरावत्सम्भविष्यति ॥ १० ॥ वर्णाश्रमाश्च धर्मेषु स्वेषु स्थास्यन्ति सत्तम ॥ एवं सर्वेषु
 कल्पेषु सर्वमन्वन्तरेषु च ॥ ११ ॥ अवतारा असंख्याता अतीतानागतादयः ॥ विष्णोर्दशावताराख्यान्यः पठेच्छृणुयान्नरः
 ॥ १२ ॥ सोऽवाप्तकामो विमलः सकुलः स्वर्गमाप्नुयात् ॥ धर्माधर्मव्यवस्थानमेवं वै कुरुते हरिः ॥ अवतीर्णश्च स गतः
 सर्गादेः कारणं हरिः ॥ १३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये बुद्धकल्क्यवतारवर्णनं नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ अथ सृष्टि-
 वर्णनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ जगत्सर्गादिकां क्रीडां विष्णोर्वक्ष्येऽधुना शृणु ॥ स्वर्गादिकृत्स सर्गादिः सृष्ट्यादिः सगुणोऽगुणः ॥ १ ॥
 ब्रह्माव्यक्तं सदग्रेऽभूत् खं रात्रिदिनादिकम् ॥ प्रकृतिं पुरुषं विष्णुं प्रविश्याक्षोभयत्ततः ॥ २ ॥ सर्गकाले महत्तत्त्वमहङ्का-
 रस्ततोऽभवत् ॥ वैकारिकस्तैजसश्च भूतादिश्चैव तामसः ॥ ३ ॥ अहङ्काराच्छब्दमात्रमाकाशमभवत्ततः ॥ स्पर्शमात्रोऽनिलस्त-
 स्माद्रूपमात्रोऽनलस्ततः ॥ ४ ॥ रसमात्रा आप इतो गन्धमात्रा मही स्मृता ॥ अहङ्कारात्तामसात्तु तैजसानीन्द्रियाणि च ॥ ५ ॥
 वैकारिका दश देवा मन एकादशेन्द्रियम् ॥ ततः स्वयम्भूर्भगवान्सिसृक्षुर्विविधाः प्रजाः ॥ ६ ॥ अप एव ससर्जादौ तासु वीर्य-
 मवासृजत् ॥ आपो नारा इति प्रोक्ता आपो वै नरसूनवः ॥ ७ ॥ अयनं तस्य ताः पूर्वं तेन नारायणः स्मृतः ॥ हिरण्यवर्ण-
 मभवत्तदण्डमुदकेशयम् ॥ ८ ॥ तस्मिञ्ज्ञे स्वयं ब्रह्मा स्वयम्भूरिति नः श्रुतम् ॥ हिरण्यगर्भो भगवानुषित्वा परिवत्सरम् ॥
 ॥ ९ ॥ तदण्डमकरोद्वैधं दिवं भुवमथापि च ॥ तयोः शकलयोर्मध्ये आकाशमसृजत्प्रभुः ॥ १० ॥ अप्सु पारिप्लवां पृथ्वीं दिशश्च
 दशधा दधे ॥ तत्र कालं मनो वाचं कामं क्रोधमथो रतिम् ॥ ११ ॥ ससर्ज सृष्टिं तद्रूपां सष्टुमिच्छन्प्रजापतिः ॥ विद्युतोऽशनिमेघांश्च
 रोहितेन्द्रधनूंषि च ॥ १२ ॥ वयांसि च ससर्जादौ पर्जन्यं चाथ वक्रतः ॥ ऋचो यजूषि सामानि निर्ममे यज्ञसिद्धये ॥ १३ ॥ साध्या-
 स्तैरयजन्देवान्भूतमुच्चावचं भुजात् ॥ सनत्कुमारं रुद्रं च ससर्ज क्रोधसम्भवम् ॥ १४ ॥ मरीचिमय्यद्गिरसं पुलस्त्यं पुलहं क्रतुम् ॥
 वसिष्ठं मानसाः सप्त ब्रह्माण इति निश्चिताः ॥ १५ ॥ सप्तैते जनयन्ति स्म प्रजा रुद्राश्च सत्तम ॥ द्विधा कृत्वात्मनो देहमर्द्धेन पुरुषोऽ-

भवत् ॥ अद्धेन नारी तस्यां स ब्रह्मा वै चासृजत्प्रजाः ॥ १६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये जगत्सर्गवर्णनं नाम सतदशोऽध्यायः
॥ १७ ॥ स्वायम्भुववंशवर्णनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ प्रियव्रतोत्तानपादौ मनुः स्वायम्भुवः सुतौ ॥ अजीजनत्सुतां रम्यां शतरूपां तपोऽ-
न्विताम् ॥ १ ॥ काम्यां कर्दमभार्यातः सम्राट् कुक्षिर्विराट् प्रभुः ॥ सुरुच्यामुत्तमो जज्ञे पुत्र उत्तानपादतः ॥ २ ॥ सुनीत्यां तु
ध्रुवः पुत्रस्तपस्तेपे स कीर्तये ॥ ध्रुवो वर्षसहस्राणि त्रीणि दिव्यानि हे मुने ॥ ३ ॥ तस्मै प्रीतो हरिः प्रादान्मुन्यग्रे स्थानकं स्थिरम् ॥
श्लोकं पपाठ ह्युशना वृद्धिं दृष्ट्वा स तस्य च ॥ ४ ॥ अहोऽस्य तपसो वीर्यमहो श्रुतमहोऽद्भुतम् ॥ यमद्य पुरतः कृत्वा ध्रुव सप्त-
र्षयः स्थिताः ॥ ५ ॥ तस्माच्छिष्टिश्च भव्यश्च ध्रुवाच्छम्भुर्व्यजायत ॥ शिष्टेराधत्त सुच्छाया पञ्च पुत्रानकल्मषान् ॥ ६ ॥ रिपुं
रिपुञ्जयं रिपुं वृकलं वृकतेजसम् ॥ रिपोराधत्त बृहती चाक्षुषं सर्वतेजसम् ॥ ७ ॥ अजीजनत्पुष्करिण्यां वीरण्यां चाक्षुषो
मनुम् ॥ मनोरजायन्त दश नदलायां सुतोत्तमाः ॥ ८ ॥ ऊरुः पूरुः शतद्युम्नस्तपस्वी सत्यवाक्कविः ॥ अग्निष्टुरतिरात्रश्च सुद्यु-
म्नश्चातिमन्युकः ॥ ९ ॥ ऊरोरजनयत्पुत्रान्पडाग्नेयो महाप्रभान् ॥ अङ्गं सुमनसं स्वाति क्रतुमङ्गिरसं गयम् ॥ १० ॥ अङ्गात्सु-
नीथापत्यं वै वेनमेकं व्यजायत ॥ अरक्षकः पापरतः स हतो मुनिभिः कुशैः ॥ ११ ॥ प्रजार्थमृषयोऽथास्य ममन्थुर्दक्षिणं
करम् ॥ वेनस्य मथिते पाणौ सम्बभूव पृथुर्नृपः ॥ १२ ॥ तं दृष्ट्वा मुनयः प्रादुरेप वै मुदिताः प्रजाः ॥ करिष्यति महातेजा यशश्च
प्राप्स्यते महत् ॥ १३ ॥ स धन्वी कवची जातस्तेजसा निर्दहन्निव ॥ पृथुर्वैन्यः प्रजाः सर्वा ररक्ष क्षत्रपूर्वजः ॥ १४ ॥ राजमू-
याभिषिक्तानामाद्यः स पृथिवीपतिः ॥ तस्माच्चैव समुत्पन्नौ निपुणौ सूतमागधौ ॥ १५ ॥ तत्स्तोत्रं चक्रतुर्वीरौ राजाभूजनर-
ञ्जनात् ॥ दुग्धा गौस्तेन सस्यार्थं प्रजानां जीवनाय च ॥ १६ ॥ सहदेवैर्मुनिगणैर्गन्धर्वैः साप्सरोगणैः ॥ पितृभिर्दानवैः सपैर्वीरुद्भिः
पर्वतेर्जनः ॥ १७ ॥ तेषुतेषु च पात्रेषु दुह्यमाना वसुन्धरा ॥ प्रादाद्यथेप्सितं क्षीरं तेन प्राणानधारयत् ॥ १८ ॥ पृथोः पुत्रौ तु
धर्मज्ञौ जज्ञातेऽन्तर्द्धिपालितौ ॥ शिखण्डिनी हविर्द्धानमन्तर्द्धानाद्यजायत ॥ १९ ॥ हविर्द्धानात्पडाग्नेयी धिषणाजनयत्सु-
तान् ॥ प्राचीनबर्हिषं शुक्रं गयं कृष्णं ब्रजाजिनौ ॥ २० ॥ प्राचीनाग्राः कुशास्तस्य पृथिव्यां यजतो यतः ॥ प्राचीनबर्हिर्भ-

गवान्महानासीत्प्रजापतिः ॥ २१ ॥ सवर्णाऽधत्त सामुद्री दश प्राचीनबर्हिषः ॥ सर्वे प्रचेतसो नाम धनुर्वेदस्य पारगाः ॥ २२ ॥ अपृथग्धर्मचरणास्तेऽतप्यन्त महत्तपः ॥ दशवर्षसहस्राणि समुद्रसलिलेशयाः ॥ २३ ॥ प्रजापतित्वं सम्प्राप्य तुष्टा विष्णोश्च निर्गताः ॥ भूः खं व्याप्तं हि तरुभिस्तांस्तरुनदहंश्च ते ॥ २४ ॥ मुखजाग्निमरुद्यां च दृष्ट्वा चाथ द्रुमक्षयम् ॥ उपगम्याब्रवी-
 देतात्राजा सोमः प्रजापतीन् ॥ २५ ॥ कोपं यच्छत दास्यन्ति कन्यां वो मारिषां वराम् ॥ तपस्विनो मुनेः कण्डोः प्रम्लोचायां मयैव च ॥ २६ ॥ भविष्यं जानता सृष्टा भाय्यां वोऽस्तु कुलङ्करी ॥ अस्यामुत्पत्स्यते दक्षः प्रजाः संवर्द्धयिष्यति ॥ २७ ॥ प्रचेतसस्तां जगद्दुर्दक्षोऽस्यां च ततोऽभवत् ॥ अचरांश्च चरांश्चैव द्विपदोऽथ चतुष्पदः ॥ २८ ॥ स सृष्ट्वा मनसा दक्षः पश्चादसृजत स्त्रियः ॥ ददौ स दश धर्माय कश्यपाय त्रयोदश ॥ २९ ॥ सप्तविंशतिं सोमाय चतस्रोऽरिष्टनेमये ॥ द्वे चैव बहुपुत्राय द्वे चैवा-
 द्भिरसे ह्यदात् ॥ ३० ॥ तासु देवाश्च नागाद्या मैथुनान्मनसा पुरा ॥ धर्मसर्गं प्रवक्ष्यामि दशपत्नीषु धर्मतः ॥ ३१ ॥ विश्वेदेवास्तु विश्वायाः साध्यान्साध्या व्यजायत ॥ मरुत्वत्या मरुत्वन्तौ वसोस्तु वसवोऽभवन् ॥ ३२ ॥ भानोऽस्तु भानवः पुत्रा मुहूर्तास्तु मुहूर्तजाः ॥ लम्बाया धर्मतो घोषो नागवीथी च यामिजा ॥ ३३ ॥ पृथिवीविषयं सर्वं मरुत्वत्यां व्यजायत ॥ सङ्कल्पायास्तु सङ्कल्पा इन्दोर्नक्षत्रतः सुताः ॥ ३४ ॥ आपो ध्रुवश्च सोमश्च धरश्चैवानिलोऽनलः ॥ प्रत्यूषश्च प्रभासश्च वसवोऽष्टौ च नामतः ॥ ३५ ॥ आपस्य पुत्रो वैतण्ड्यः श्रमः शान्तो मुनिस्तथा ॥ ध्रुवस्य कालो लोकान्तो वर्चाः सोमस्य वै सुतः ॥ ३६ ॥ धरस्य पुत्रो द्रविणो हुतद्व्यवहस्तथा ॥ मनोहरायाः शिशिरः प्राणोऽथ रमणस्तथा ॥ ३७ ॥ पुरोजवोऽनिलस्यासीदविज्ञातोऽनलस्य च ॥ अग्निपुत्रः कुमारश्च शरस्तम्बे व्यजायत ॥ ३८ ॥ तस्य शाखो विशाखश्च नैगमेयश्च पृष्ठजः ॥ कृत्तिकातः कार्तिकेयो यतिः सनत्कुमारकः ॥ ३९ ॥ प्रत्यूषादेवलो जज्ञे विश्वकर्मा प्रभायुतः ॥ कर्त्ता शिल्पसहस्राणां त्रिदशानां च वर्द्धकिः ॥ ४० ॥ मनुष्याश्चोपजीवन्ति शिल्पं वै भूषणादिकम् ॥ सुरभी कश्यपाद्द्रुद्रानेकादश विजज्ञुषी ॥ ४१ ॥ महादेवप्रसादेन तपसा भाविता सती ॥ अजैकपादहिर्बुध्न्यस्त्वष्टा रुद्रश्च सत्तम ॥ ४२ ॥ त्वष्टुश्चैवात्मजः श्रीमान्विश्वरूपो महायशः ॥ इरश्च बहुरूपश्च

त्र्यम्बकश्चापराजितः ॥ ४३ ॥ वृषाकपिश्च शम्भुश्च कपर्दी रैवतस्तथा ॥ मृगव्याधश्च सर्पश्च कपाली दश चैककः ॥ रुद्राणां च
शतं लक्षं येर्व्याप्तं सचराचरम् ॥ ४४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये स्वायम्भुवमनुवंशवर्णनं नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ अथ
कश्यपवंशवर्णनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ कश्यपस्य वदे सर्गमादित्यादिषु हे मुने ॥ चाक्षुषे तुषिता देवास्तेऽदित्यां कश्यपात्पुनः ॥ १ ॥
आसन्विष्णुश्च शक्रश्च त्वष्टा धाता तथाय्यमा ॥ पूषा विवस्वान्सविता मित्रोऽथ वरुणो भगः ॥ २ ॥ अंशुश्च द्वादशादित्या आ-
सन्वैवस्वतेऽन्तरे ॥ अरिष्टनेमिपत्नीनामपत्यानीह षोडश ॥ ३ ॥ बहुपुत्रस्य विदुषश्चतस्रो विद्युतः सुताः ॥ प्रत्याङ्गिरसजाः श्रेष्ठाः
कृशाश्वस्य सुरायुधाः ॥ ४ ॥ उदयास्तमने सूर्य्ये तद्वदेते युगेयुगे ॥ हिरण्यकशिपुर्दित्यां हिरण्याक्षश्च कश्यपात् ॥ ५ ॥ सिंहिका
चाभवत्कन्या विप्रचित्तेः परिग्रहः ॥ राहुप्रभृतयस्तस्यां सौहिकेया इति श्रुताः ॥ ६ ॥ हिरण्यकशिपोः पुत्राश्चत्वारः प्रथितौजसः ॥
अनुह्वादश्च ह्वादश्च प्रह्वादश्चातिवैष्णवः ॥ ७ ॥ संह्वादश्च चतुर्थोऽभूद्वादपुत्रो ह्वादस्तथा ॥ संह्वादपुत्र आयुष्माञ्शिविर्वाङ्कल
एव च ॥ ८ ॥ विरोचनस्तु प्राह्वादिर्बलिर्जज्ञे विरोचनात् ॥ बलेः पुत्रशतं त्वासीद्वाणज्येष्ठं महामुने ॥ ९ ॥ पुरा कल्पे हि बाणेन
प्रसाद्योमापतिं वरः ॥ पार्श्वतो विहारिष्यामीत्येवं प्राप्तश्च ईश्वरात् ॥ १० ॥ हिरण्याक्षसुताः पञ्च शम्बरः शकुनिस्त्विति ॥ द्विभूद्धा
शङ्कुरार्यश्च शतमासन्दनोः सुताः ॥ ११ ॥ स्वर्भानोः सुप्रभा कन्या पुलोमस्तु शची स्मृता ॥ उपदानवी हयशिरा शर्मिष्ठा
वार्षपर्वणी ॥ १२ ॥ पुलोमा कालका चैव वैश्वानरसुते उभे ॥ कश्यपस्य तु भाय्ये द्वे तयोः पुत्राश्च कोटयः ॥ १३ ॥ प्रह्वादस्य
चतुष्कोट्यो निवातकवचाः कुले ॥ ताम्रायाः षट्सुताः स्युश्च काकी श्येनी च भास्यपि ॥ १४ ॥ गृध्रिका च शुचिग्रीवा ताभ्यः
काकादयोऽभवन् ॥ अश्वाश्चोष्ट्राश्च ताम्राया अरुणो गरुडस्तथा ॥ १५ ॥ विनतायाः सहस्रं तु सर्पाश्च सुरसाभवाः ॥ काद्रवेयाः
सहस्रं तु शेषवासुकितक्षकाः ॥ १६ ॥ दंष्ट्रिणः क्रोधवशगा धरोत्थाः पक्षिणो जले ॥ सुरभ्यां गोमाहिष्यादिरिरोत्पन्नास्तृणादयः
॥ १७ ॥ खसायां यक्षरक्षांसि मुनेरप्सरसोऽभवन् ॥ अरिष्टायान्तु गन्धर्वाः कश्यपाद्वि स्थिरं चरम् ॥ १८ ॥ एषां पुत्रादयोऽ-
संख्या देवैर्वै दानवा जिताः ॥ दितिर्विनष्टपुत्रा वै तोषयामास कश्यपम् ॥ १९ ॥ पुत्रमिन्द्रप्रहर्तारमिच्छती प्राप कश्यपात् ॥

पादप्रक्षालनात्सुप्ता तस्या गर्भं जघान ह ॥ २० ॥ छिद्रमन्विष्य चेन्द्रस्तु ते देवा मरुतोऽभवन् ॥ शक्रस्यैकोनपञ्चाशत्तहाया
 दासतेजसः ॥ २१ ॥ एतत्सर्वं हरिर्ब्रह्मा अभिविच्य पृथुं नृपम् ॥ ददौ क्रमेण राज्यानि अन्येषामधिपो हरिः ॥ २२ ॥ द्विजौ-
 पधीनां चन्द्रश्च अपां तु वरुणो नृपः ॥ राज्ञां वैश्रवणो राजा सूर्याणां विष्णुरीश्वरः ॥ २३ ॥ वसूनां पावको राजा मरुतां वासवः
 प्रभुः ॥ प्रजापतीनां दक्षोऽथ प्रह्लादो दानवाधिपः ॥ २४ ॥ पितॄणां च यमो राजा भूतार्शतां हरः प्रभुः ॥ हिमवांश्चैव शैलानां
 नदीनां सागरः प्रभुः ॥ २५ ॥ गन्धर्वाणां चित्ररथो नागानामथ वासुकिः ॥ सर्पाणां तक्षको राजा गरुडः पक्षिणामथ ॥ २६ ॥
 ऐरावतो गजेन्द्राणां गोवृषोऽथ गवामपि ॥ मृगाणामथ शार्दूलः पृक्षो वनस्पतीश्वरः ॥ २७ ॥ उच्चैःश्रवास्तथाश्वानां सुधन्वा
 पूर्वपालकः ॥ दक्षिणस्यां शङ्खपदः केतुमान्पालको जले ॥ हिरण्यरोमकः सौम्ये प्रतिसर्गोऽयमीरितः ॥ २८ ॥ इत्यादिमहापुराणे
 आग्नेये प्रतिसर्गवर्णनं नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ पुनः जगत्सर्गवर्णनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ प्रथमो महतः सर्गो विज्ञेयो
 ब्रह्मणस्तु सः ॥ तन्मात्राणां द्वितीयस्तु भूतसर्गो हि स स्मृतः ॥ १ ॥ वैकारिकस्तृतीयस्तु सर्ग ऐन्द्रियकः स्मृतः ॥ इत्येव प्राकृतः
 सर्गः सम्भूतो बुद्धिपूर्वकः ॥ २ ॥ मुख्यः सर्गश्चतुर्थस्तु मुख्या वै स्थावराः स्मृताः ॥ तिर्य्यक्स्रोतास्तु यः प्रोक्तस्तैर्य्यग्योन्यस्ततः
 स्मृतः ॥ ३ ॥ तथोर्ध्वस्रोतसां षष्ठो देवसर्गस्तु स स्मृतः ॥ ततोऽर्वाक्स्रोतसां सर्गः सप्तमः स तु मानुषः ॥ ४ ॥ अष्टमोऽनुग्रहः
 सर्गः सात्विकस्तामसश्च यः ॥ पञ्चैते वैकृताः सर्गाः प्राकृताश्च त्रयः स्मृताः ॥ ५ ॥ प्राकृतो वैकृतश्चैव कौमारो नवमस्तथा ॥
 ब्रह्मणो नव सर्गास्तु जगतो मूलहेतवः ॥ ६ ॥ ख्यात्याद्या दक्षकन्यास्तु भृगवाद्या उपयेमिरे ॥ नित्यो नैमित्तिकः सर्गस्त्रिधा प्रक-
 रितो जनैः ॥ ७ ॥ प्राकृतो दैनन्दिनी स्यादान्तरप्रलयादनु ॥ जायते यत्रानुदिनं नित्यसर्गो हि स स्मृतः ॥ ८ ॥
 देवो धाताविधातारौ भृगोः ख्यातिरसूयत ॥ श्रियं च पत्नी विष्णोर्या स्तुता शक्रेण वृद्धये ॥ ९ ॥ धातुर्विधातुर्द्रौ पुत्रौ क्रमा-
 त्प्राणो मृकण्डुकः ॥ मार्कण्डेयो मृकण्डोश्च जज्ञे वेदाशिरास्ततः ॥ १० ॥ पौर्णमासश्च सम्भूत्यां मरीचेरभवत्सुतः ॥ स्मृत्यामङ्गि-
 रसः पुत्राः सिनीवाली कुहूस्तथा ॥ ११ ॥ राका चानुमतिश्चात्रेनसूयाप्यजीजनत् ॥ सोमं दुर्वाससं पुत्रं दत्तात्रेयं च योगि-

नम् ॥ १२ ॥ प्रीत्यां पुलस्त्यभार्यायां दत्तोलिस्तत्सुतोऽभवत् ॥ क्षमायां पुलहाज्जाताः सहिष्णुकमपादिकाः ॥ १३ ॥ सन्नत्यां
च क्रतोरासन्वालिखित्या महौजसः ॥ अद्भुष्टपर्वमात्रास्ते ये हि षष्टिसहस्रिणः ॥ १४ ॥ उर्जायां च वसिष्ठाच्च राजा गात्रोर्द्ध-
बाहुकः ॥ सवनश्चालघुः शुक्रः सुतपा सप्त चर्षयः ॥ १५ ॥ पावकः पवमानोऽभूच्छुचिः स्वाहाग्निजोऽभवत् ॥ अग्निष्वात्ता बर्हि-
षदोऽनग्रयः साग्रयो ह्यजात् ॥ १६ ॥ पितृभ्यश्च स्वधायां च मेना व धारिणी सुते ॥ हिंसा भार्या त्वधर्मस्य तयोर्जज्ञे तथाऽ-
नृतम् ॥ १७ ॥ कन्या च निकृतिस्ताभ्यां भयं नरकमेव च ॥ माया च वेदना चैव मिथुनं त्विदमेतयोः ॥ १८ ॥ तयोर्जज्ञेऽथ वै
माया मृत्युर्भूतापहारिणम् ॥ वेदना च सुतं चापि दुःखं जज्ञेऽथ रौरवात् ॥ १९ ॥ मृत्योर्व्याधिजराशोकतृष्णाक्रोधाश्च जज्ञिरे ॥
ब्रह्मणश्च रुदञ्जातो रोदनाद्बुधनामकः ॥ २० ॥ भवं शर्वमथेशानं तथा पशुपतिं द्विज ॥ भीममुग्रं महादेवमुवाच स पितामहः
॥ २१ ॥ दक्षकोपाच्च तद्भार्या देहं तत्याज सा सती ॥ हिमवद्बहिता भूत्वा पत्नी शम्भोरभूत्पुनः ॥ २२ ॥ ऋषिभ्यो नारदा-
द्युक्ताः पूजाः स्नानादिपूर्विकाः ॥ स्वायम्भुवाद्यास्ताः कृत्वा विष्णवादेर्भुक्तिमुक्तिदाः ॥ २३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
जगत्सर्गवर्णनं नाम विंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ अथ सामान्यतो देवपूजानिरूपणम् ॥ नारद उवाच ॥ सामान्यपूजां
विष्णवादेर्वक्ष्ये मन्त्रांश्च सर्वदान् ॥ समस्तपरिवाराय अच्युताय नमो यजेत् ॥ १ ॥ धात्रे विधात्रे गङ्गाय यमुनाय निधी तथा ॥
द्वारश्रियं वास्तुनरं शक्तिं कूर्ममनन्तकम् ॥ २ ॥ पृथिवीं धर्मकं ज्ञानं वैराग्यैश्वर्यमेव च ॥ अधर्मादीन्कन्दनालपद्मकेसरक-
र्णिकाः ॥ ३ ॥ ऋग्वेदाद्यं कृताद्य च सत्त्वाद्यर्कादिमण्डलम् ॥ विमलोत्कर्षिणी ज्ञाना क्रिया योगा च ता यजेत् ॥ ४ ॥ प्रह्वी
सत्या तथेशा चानुग्रहाऽमलमूर्तिका ॥ दुर्गा गिरं गणं क्षेत्रं वासुदेवादिकं यजेत् ॥ ५ ॥ हृदयं च शिरश्चूडं वर्म नेत्रमथास्त्रकम् ॥
शङ्खं चक्रं गदां पद्मं श्रीवत्सं कौस्तुभं यजेत् ॥ ६ ॥ वनमालां श्रियं पुष्टिं गरुडं गुरुमर्चयेत् ॥ इन्द्रमाग्निं यमं रक्षो जलं वायुं
धनेश्वरम् ॥ ७ ॥ ईशानं तमजं चास्त्रं वाहनं कुमुदादिकम् ॥ विष्वक्सेनं मण्डलादौ सिद्धिः पूजादिना भवेत् ॥ ८ ॥ शिवपू-
जाथ सामान्या पूर्वं नन्दिनमर्चयेत् ॥ महाकालं यजेद्गङ्गां यमुनाञ्च गणादिकम् ॥ ९ ॥ गिरं श्रियं गुरुं वास्तुं शक्त्यादीन्धर्मकादि-

कम् ॥ वामा ज्येष्ठा तथा रौद्री काली कलविकरिणी ॥ १० ॥ बलविकरिणी चापि बलप्रमथिनी क्रमात् ॥ सर्वभूतदमनी च तथा
 मनोन्मनी शिवा ॥ ११ ॥ हां हूं हां शिवमूर्तये साङ्गवक्रं शिवं यजेत् ॥ हौं शिवाय हौमित्यादि हामीशानादिवक्रकम् ॥ १२ ॥
 ह्रीं गौरीं गं गणः शक्रमुखाश्चण्डो हृदादिकाः ॥ क्रमात्सूर्यार्चने मन्त्रा दण्डी पूज्यश्च पिङ्गलः ॥ १३ ॥ उच्चैःश्रवाश्चारुणश्च प्रभूतं
 विमलं यजेत् ॥ सोमसंध्या परमुखं स्कन्दाद्यं मध्यतो यजेत् ॥ १४ ॥ दीप्ता सूक्ष्मा जया भद्रा विभूतिर्विमला तथा ॥ अमोघा
 विद्युता चैव पूज्याथो सर्वतोमुखी ॥ १५ ॥ अर्कासनं हि हं खं खं सोल्कायेति च मूर्त्तिकम् ॥ ह्रां ह्रीं सः सूर्याय नम आं नमो
 हृदयाय च ॥ १६ ॥ अर्काय शिरसे तद्वदग्रीशासुरवायुगान् ॥ भूर्भुवःस्वरे ज्वालिनि शिखा हूं कवचं स्मृतम् ॥ १७ ॥ भां
 नेत्रं हस्तथार्कास्त्रं राज्ञी शक्तिश्च निष्कुभा ॥ सोमोऽङ्गारकोऽथ बुधो जीवः शुक्रः शनिः क्रमात् ॥ १८ ॥ राहुः केतुस्तेजश्चण्डः
 सङ्क्षेपादथ पूजनम् ॥ आसनं मूर्तयो मूलं हृदाद्यं परिचारकः ॥ १९ ॥ विष्ण्वासनं विष्णुमूर्ते रां श्रीं श्रीं श्रीधरो हारिः ॥ ह्रीं
 सर्वमूर्त्तिमन्त्रोऽयमिति त्रैलोक्यमोहनः ॥ २० ॥ क्लीं हृषीकेशः हूं विष्णुः स्वरेर्दीर्घैर्हृदादिकम् ॥ समस्तैः पञ्चमी पूजा संग्रा-
 मादौ जयादिदा ॥ २१ ॥ चक्रं गदां क्रमाच्छङ्खं मुसलं खड्गशार्ङ्गकम् ॥ पाशाङ्कुशौ च श्रीवत्सं कौस्तुभं वनमालया ॥ २२ ॥
 श्रीं श्रीर्महालक्ष्मीस्ताक्ष्यो गुरुरिन्द्रादयोऽर्चनम् ॥ सरस्वत्यासनं मूर्तिं रौं ह्रीं देवी सरस्वती ॥ २३ ॥ हृदाद्या लक्ष्मीमैधा च
 कला तुष्टिश्च पुष्टिका ॥ गौरी प्रभावती दुर्गा गणो गुरुश्च क्षेत्रपः ॥ २४ ॥ तथा गं गणपतये च ह्रीं गौर्यै च श्रीं श्रियै ॥ ह्रीं
 त्वरितायै ऐं क्लीं सौं त्रिपुराचतुर्थ्यन्ता नमोऽन्तकाः ॥ २५ ॥ प्रणवाद्याश्च नामाद्यमक्षरं बिन्दुसंयुतम् ॥ ओं युता वा सर्वमन्त्राः
 पूजनाजपतः स्मृताः ॥ २६ ॥ होमात्तिलघृताद्यैश्च धर्मकामार्थमोक्षदाः ॥ पूजामन्त्रान्पठेद्यस्तु भुक्तभोगो दिवं व्रजेत् ॥ २७ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये विष्ण्वादिदेवसामान्यपूजाकथनं नाम एकविंशतितमोऽध्यायः ॥ २१ ॥ अथ स्नानविधिकथनम् ॥
 नारद उवाच ॥ वक्ष्ये स्नानं क्रियाद्यर्थं नृसिंहेन तु मृत्तिकाम् ॥ गृहीत्वा तां द्विधा कृत्वा मलस्नानमथैकया ॥ १ ॥ निम-
 ज्याचम्य विन्यस्य सिंहेन कृतरक्षकः ॥ विधिस्नानं ततः कुर्यात्प्राणायामपुरःसरम् ॥ २ ॥ हृदि ध्यायन्हारिं देवं मन्त्रेणाष्टा-

क्षरेण हि ॥ त्रिधा पाणितले मृत्त्रां दिग्बन्धं सिंहजततः ॥ ३ ॥ वासुदेवप्रजप्तेन तीर्थं सङ्कल्प्य चालभेत् ॥ गात्रं वेदादिमन्त्रैश्च
सम्माज्यारोध्य मूर्तिगम् ॥ ४ ॥ स्मृत्वा घमर्षणं वस्त्रं परिधाय समाचरेत् ॥ विन्यस्य मन्त्रैर्निर्माज्यं पाणिस्थं जलमेव च
॥ ५ ॥ नारायणेन संयम्य वायुमाधाय चोत्सृजेत् ॥ जलं ध्यायन् हारिं पश्चाद्वत्त्वा ध्यं द्वादशाक्षरम् ॥ ६ ॥ जप्त्वा न्यान्भक्ति-
तस्तर्प्य योगपीठादितः क्रमात् ॥ मन्त्रान्दिक्पालपर्यन्तानृषीन्पितृगणानपि ॥ ७ ॥ मनुष्यान्सर्वभूतानि स्थावरान्तान्यथा-
वसेत् ॥ न्यस्य चाङ्गानि संहृत्य मन्त्रान्यागमृदं व्रजेत् ॥ एवमन्यासु पूजासु मूलाद्यैः स्नानमाचरेत् ॥ ८ ॥ इत्यादिमहापुराणे
आग्नेये स्नानविधिकथनं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ अथादिमूर्त्यादिपूजाविधिकथनम् ॥ नारद उवाच ॥ वक्ष्ये पूजाविधिं
विप्रा यं कृत्वा सर्वमाप्नुयात् ॥ प्रक्षालितांगिराचम्य वाग्यतः कृतरक्षणः ॥ १ ॥ प्राङ्मुखः स्वस्तिकं बद्धा पद्माद्यपरमेव च ॥
यं बीजं नाभिमध्यस्थं धूम्रं चण्डानिलात्मकम् ॥ २ ॥ विशोषयेदशेषं तु ध्यायन्कायात्तु कलमपम् ॥ क्षौं हृत्पंकजमध्यस्थं बीजं
तेजोनिधिं स्मरन् ॥ ३ ॥ अधोर्ध्वतिर्यग्गाभिस्तु ज्वालाभिः कलमपं दहेत् ॥ शशांकाकृतिवद्व्यायेदम्बरस्थं सुधाम्बुभिः ॥ ४ ॥
हृत्पद्मव्यापिभिर्देहं स्वकमाप्लावयेत्सुधीः ॥ सुषुम्नायोनिमार्गेण सर्वनाडीविसर्पिभिः ॥ ५ ॥ शोधयित्वा न्यसेत्तत्त्वं करशुद्धिर-
थास्त्रकम् ॥ व्यापकं हस्तयोरादौ दक्षिणाङ्गुष्ठतोऽङ्गकम् ॥ ६ ॥ मूलं देहे द्वादशाङ्गं न्यसेन्मन्त्रैर्द्विषदकैः ॥ हृदयं च शिरश्चैव
शिखा वर्मस्रलोचने ॥ ७ ॥ उदरं च तथा पृष्ठं बाहू रू जानुपादकम् ॥ मुद्रां दत्त्वा स्मरेद्विष्णुं जप्त्वाष्टशतमर्चयेत् ॥ ८ ॥ वामे
तु वर्द्धनीं न्यस्य पूजाद्रव्यं तु दक्षिणे ॥ प्रक्षाल्यास्त्रेण चाध्यैऽथ गन्धपुष्पान्विते न्यसेत् ॥ ९ ॥ चैतन्यं सर्वगं ज्योतिरस्त्रजप्तेन
वारिणा ॥ फडन्तेन तु संसिच्य हस्ते ध्यात्वा हारिं परे ॥ १० ॥ धर्मं ज्ञानं च वैराग्यमैश्वर्यं वह्निदिङ्मुखान् ॥ अधर्मादीनि
गात्राणि पूर्वोदौ योगपीठके ॥ ११ ॥ कूर्मं पीठे ह्यनन्तं च यमं सूर्यादिमण्डलम् ॥ विमलाद्याः केसरस्थानग्रहाः कर्णिका-
स्थिताः ॥ १२ ॥ पूर्वं स्वहृदये ध्यात्वा आवाह्यार्चैश्च मण्डले ॥ अर्घ्यं पाद्यं तथाचामं मधुपर्कं पुनश्च तत् ॥ १३ ॥ स्नानं वस्त्रो-
पवीतं च भूषणं गन्धपुष्पकम् ॥ धूपदीपनैवेद्यानि पुण्डरीकाक्षविद्यया ॥ १४ ॥ यजेदङ्गानि पूर्वोदौ द्वारि पूर्वं परेऽण्डजम् ॥

दक्षे चक्रं गदां सौम्यकोणे शङ्खं धनुर्न्यसेत् ॥ १५ ॥ देवस्य वामतो दक्षे चेष्टुर्धा खड्गमेव च ॥ वामे चर्म श्रियं दक्षे पुष्टि-
वामेऽग्रतो न्यसेत् ॥ १६ ॥ वनमालां च श्रीवत्सकौस्तुभौ दिक्पतीन्बहिः ॥ स्वमन्त्रैः पूजयेत्सर्वान्विष्णोरर्चाऽवसानतः
॥ १७ ॥ व्यस्तेन च समस्तेन अङ्गैर्बीजेन वै यजेत् ॥ जप्त्वा प्रदक्षिणीकृत्य स्तुत्वाध्यं च समर्प्य च ॥ १८ ॥ हृदये विन्यसे-
द्व्यात्वा अहं ब्रह्म हरिस्त्विति ॥ आगच्छावाहने योज्यं क्षमस्वेति विसर्जने ॥ १९ ॥ एवमष्टाक्षराद्यैश्च पूजां कृत्वा विमुक्ति-
भाक् ॥ एकमूर्त्यर्चनं प्रोक्तं नवव्यूहार्चनं शृणु ॥ २० ॥ अङ्गुष्ठकद्वये न्यस्य वासुदेवं बलादिकान् ॥ तर्जन्यादौ शरीरेऽथ शिरो
ललाटवक्रके ॥ २१ ॥ हन्नाभिगुह्यजान्वङ्गौ मध्ये पूर्वादिकं यजेत् ॥ एकपीठं नवव्यूहं नवपीठं च पूर्ववत् ॥ २२ ॥ नवाब्जे
नवमूर्त्या च नवव्यूहं च पूर्ववत् ॥ पद्ममध्ये च तत्स्थानि वासुदेवं च पूजयेत् ॥ २३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये आदिमूर्त्या-
दिपूजाविधिर्नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ अथ कुण्डनिर्माणान्निकायादिविधिः ॥ नारद उवाच ॥ अग्निकार्यं
प्रवक्ष्यामि येन स्यात्सर्वकामभाक् ॥ चतुरभ्याधिकं विंशमङ्गुलं चतुरस्रकम् ॥ १ ॥ सूत्रेण सूत्रयित्वा तु क्षेत्रं तावत्ख-
नेत्समम् ॥ खातस्य मेखलाः कार्यास्त्यक्त्वा चैवाङ्गुलद्वयम् ॥ २ ॥ सत्त्वादिसञ्ज्ञाः पूर्वास्या द्वादशाङ्गुलमु-
च्छ्रिताः ॥ अष्टाङ्गुलाद्यङ्गुलाथ चतुरङ्गुलविस्तृता ॥ ३ ॥ योनिर्द्वादशाङ्गुला रम्या षट्चतुर्द्व्यङ्गुलाग्रगा ॥ क्रमाग्निम्ना
तु कर्तव्या पश्चिमाशाव्यवस्थिता ॥ ४ ॥ अश्वत्थपत्रसदृशी किञ्चित्कुण्डे निवेशिता ॥ तुर्याङ्गुलायतं नालं पञ्चदशा-
ङ्गुलायतम् ॥ ५ ॥ मूलन्तु त्र्यङ्गुलं यान्या अग्रं तस्याः षडङ्गुलम् ॥ लक्षणं चैकहस्तस्य द्विगुणं द्विकरा-
दिषु ॥ ६ ॥ एकत्रिमेखलं कुण्डं वर्तुलादि वदाम्यहम् ॥ कुण्डार्द्धं तु स्थितं सूत्रं कोणे यदतिरिच्यते ॥ ७ ॥ तदर्द्धं
दिशि संस्थाप्य भ्रामितं वर्तुलं भवेत् ॥ कुण्डार्द्धं कोणभागार्द्धं दिशि चोत्तरतो बहिः ॥ ८ ॥ पूर्वपश्चिमतो यत्नालान्छ-
यित्वा तु मध्यतः ॥ संस्थाप्य भ्रामितं कुण्डमर्द्धचन्द्रं भवेच्छुभम् ॥ ९ ॥ पद्माकारे दलानि स्युर्मेखलायां तु वर्तुले ॥ बाहुदण्ड-
प्रमाणन्तु होमार्थं कारयेत्सुचम् ॥ १० ॥ सप्तपञ्चाङ्गुलं वापि चतुरस्रं तु कारयेत् ॥ त्रिभागेन भवेद्दत्तं मध्ये वृत्तं सुशोभनम् ॥ ११ ॥

तिर्य्यगूर्ध्वं समं खात्वा बहिरर्द्धं तु शोधयेत् ॥ अंगुलस्य चतुर्थांशं शेषार्द्धार्द्धं तथान्ततः ॥ १२ ॥ खातस्य मेखलां रम्यां
शेषार्द्धेन तु कारयेत् ॥ कण्ठं त्रिभागविस्तारमद्भुष्टकसमायतम् ॥ १३ ॥ सार्द्धमद्भुष्टकं वा स्यात्तदग्रे तु मुखं भवेत् ॥ चतुरङ्गु-
लविस्तारं पञ्चाङ्गुलमथापि वा ॥ १४ ॥ त्रिकं द्व्यङ्गुलकं तत्स्यान्मध्यं तस्य सुशोभनम् ॥ आयामस्तत्समस्तस्य मध्यनिम्नः
सुशोभनः ॥ १५ ॥ सुषिरं कण्ठदेशे स्याद्विशेषावत्कर्त्तव्यम् ॥ शेषं कुण्डं तु कर्त्तव्यं यथारुचि विचित्रितम् ॥ १६ ॥ सुवं तु
हस्तमात्रं स्याद्दण्डकेन समन्वितम् ॥ वटुकं द्व्यङ्गुलं वृत्तं कर्त्तव्यं तु सुशोभनम् ॥ १७ ॥ गोपदं तु यथा मग्नमरूपपङ्के तथा
भवेत् ॥ उपलिप्य लिखेद्रेखामङ्गुलां वज्रनासिकाम् ॥ १८ ॥ सौम्याग्रां प्रथमां तस्यां रेखे पूर्वमुखे तयोः ॥ मध्ये तिस्रस्तथा
कुर्यादक्षिणादिक्रमेण तु ॥ १९ ॥ एवमुल्लिख्य चाभ्युक्ष्य प्रणवेन तु मन्त्रवित् ॥ विष्टरं कल्पयेत्तेन तस्मिञ्शक्तिं तु वैष्णवीम्
॥ २० ॥ अलंकृत्वा मूर्तिमतीं क्षिपेदग्निं हारिं स्मरन् ॥ प्रादेशमात्राः समिधो दत्त्वा परिसमुह्य तम् ॥ २१ ॥ दर्भैस्त्रिधा परि-
स्तीर्य पूर्वादौ तत्र पात्रकम् ॥ आसादयेदिध्मवह्नी भूमौ च सुक्खुवद्वयम् ॥ २२ ॥ आज्यस्थालीं चरुस्थालीं कुशाज्यं च प्रणी-
तया ॥ प्रोक्षयित्वा प्रोक्षणीं च गृहीत्वा पूर्य वारिणा ॥ २३ ॥ पवित्रान्तर्हिते हस्ते परिस्राव्य च वज्रलम् ॥ प्राङ्नीत्वा
प्रोक्षणीपात्रं ज्योतिरग्रे निधाय च ॥ २४ ॥ तद्विस्त्रिंशच्च सम्प्रोक्ष्य इध्मं विन्यस्य चाग्रतः ॥ प्रणीतायां सपुष्पायां विष्णुं
ध्यात्वोत्तरेण च ॥ २५ ॥ आज्यस्थालीमथाज्येन सम्पूर्याग्रे निधाय च ॥ संप्लुवात्प्लुवनाभ्यां तु कुर्यादाज्यस्य संस्कृतिम्
॥ २६ ॥ अखण्डिताग्रौ निर्गर्भौ कुशौ प्रादेशमात्रकौ ॥ ताभ्यामुत्तानपाणिभ्यामद्भुष्टानामिकेन तु ॥ २७ ॥ आज्यं तयोस्तु
संगृह्य द्विर्नीत्वा त्रिरवाङ्क्षिपेत् ॥ सुक्खुवौ चापि संगृह्य ताभ्यां प्रक्षिप्य वारिणा ॥ २८ ॥ प्रतप्य दर्भैः सम्मृज्य पुनः प्रक्षाल्य
चैव हि ॥ निष्टप्य स्थापयित्वा तु प्रणवेनैव साधकः ॥ २९ ॥ प्रणवादिनमोऽन्तेन पश्चाद्धोमं समाचरेत् ॥ गर्भाधाना-
दिकर्माणि यावदंशव्यवस्थया ॥ ३० ॥ नामान्ते व्रतबन्धान्तं समावर्त्तावसानकम् ॥ अधिकारावसानं वा कुर्याद-
ङ्गानुसारतः ॥ ३१ ॥ प्रणवेनोपचारं तु कुर्यात्सर्वत्र साधकः ॥ अङ्गैर्होमस्तु कर्त्तव्यो यथावित्तानुसारतः ॥ ३२ ॥

गर्भाधानं तु प्रथमं ततः पुंसवनं स्मृतम् ॥ सीमन्तोन्नयनं जातकर्म नामात्रप्राशनम् ॥ ३३ ॥ चूडाकृतिं व्रतबन्धं
 वेदव्रतान्यशेषतः ॥ समावर्तनं पत्न्या च योगश्चाथाधिकारकः ॥ ३४ ॥ हृदादिक्रमतो ध्यात्वा एकैकं कर्म
 पूज्य च ॥ अष्टावष्टौ तु जुहुयात्प्रतिकर्माहुतीः पुनः ॥ ३५ ॥ पूर्णाहुतिं ततो दद्यात्सुचा मूलेन साधकः ॥ वौषडन्तेन
 मन्त्रेण प्लुतं सुस्वरमुच्चरन् ॥ ३६ ॥ विष्णोर्वह्निं तु संस्कृत्य अर्पयेद्विष्णवं चरुम् ॥ आराध्य स्थण्डिले विष्णुं
 मन्त्रान्संस्मृत्य संश्रयेत् ॥ ३७ ॥ आसनादिक्रमेणैव साङ्गावरणमुत्तमम् ॥ गन्धपुष्पैः समभ्यर्च्य ध्यात्वा देवं सुरोत्तमम्
 ॥ ३८ ॥ आधायेधमथाधारावाज्यावग्रीशसंस्थितौ ॥ वायव्यनैर्ऋताशादिप्रवृत्तौ तु यथाक्रमम् ॥ ३९ ॥ आज्यभागौ ततो
 हुत्वा चक्षुषी दक्षिणोत्तरे ॥ मध्येऽथ जुहुयात्सर्वमन्त्रैर्च्चाक्रमेण तु ॥ ४० ॥ आज्येन तर्पयेन्मूर्तिं दशांशेनाङ्गहोमकम् ॥ शतं
 सहस्रं वाज्याद्यैः समिद्धिर्वा तिलैः सह ॥ ४१ ॥ समाप्यार्चा तु होमान्तां शुचींश्शिष्यानुपोषितान् ॥ आहूयात्रे निवेश्याथ
 हस्त्रेण प्रोक्षयेत्पशून् ॥ ४२ ॥ शिष्यानात्मानि संयोज्य विद्याकर्मनिबन्धनैः ॥ लिङ्गानुवृत्तं चैतन्यं सह लिङ्गेन पालितम्
 ॥ ४३ ॥ ध्यानमार्गेण सम्प्रोक्ष्य वायुबीजेन शोषयेत् ॥ ततो दहनबीजेन सृष्टिं ब्रह्माण्डसञ्ज्ञिकाम् ॥ ४४ ॥ निर्दग्धां सकलां
 ध्यायेद्भस्मकूटनिभस्थिताम् ॥ प्लावयेद्धारिणा भस्म संसारं वारमयं स्मरेत् ॥ ४५ ॥ तत्र शक्तिं न्यसेत्पश्चात्पार्थिवीं बीजसञ्ज्ञि-
 काम् ॥ तन्मात्राभिः समस्ताभिः संवृत्तं पार्थिवं शुभम् ॥ ४६ ॥ अखण्डं तद्भवं ध्यायेत्तदाधारं तदात्मकम् ॥ तन्मध्ये चिन्तये-
 न्मूर्तिं पौरुषीं प्रणवात्मिकाम् ॥ ४७ ॥ लिङ्गं संक्रामयेत्पश्चादात्मस्थं पूर्वसंस्कृतम् ॥ विभक्तेन्द्रियसंस्थानं क्रमादृद्धं विचिन्तयेत्
 ॥ ४८ ॥ ततोऽण्डमब्दमेकं तु स्थित्वा विशकलीकृतम् ॥ द्यावापृथिव्यौ शकले तयोर्मध्ये प्रजापतिम् ॥ ४९ ॥ जातं ध्यात्वा पुनः
 प्रोक्ष्य प्रणवेन तु तं शिशुम् ॥ मन्त्रात्मकतनुं कृत्वा यथान्यासं पुरोदितम् ॥ ५० ॥ विष्णुहस्तं ततो मूर्ध्नि दत्त्वा ध्यात्वा तु
 वैष्णवम् ॥ एवमेकं बहून्वापि जपित्वा ध्यानयोगतः ॥ ५१ ॥ करौ संगृह्य मूलेन नेत्रे बद्धा तु वाससा ॥ नेत्रमन्त्रेण मन्त्री
 तान्सदशेनाहतेन तु ॥ ५२ ॥ कृतपूजो गुरुः सम्यग्देवदेवस्य तत्त्ववान् ॥ शिष्यान्पुष्पाञ्जलिभृतः प्राङ्मुखानुपवेशयेत् ॥ ५३ ॥

अर्चयेयुश्च तेऽप्येवं प्रसूता गुरुणा हरिम् ॥ क्षित्वा पुष्पाञ्जलिं तत्र पुष्पादिभिरनन्तरम् ॥ ५४ ॥ वासुदेवाञ्जनं कृत्वा गुरोः
 पादाञ्जनं ततः ॥ विधाय दक्षिणां दद्यात्सर्वस्वं चार्द्धमेव वा ॥ ५५ ॥ गुरुः संशिक्षयेच्छिष्यांस्तैः पूज्यो नामभिर्हरिः ॥ विष्व-
 क्सेनं यजेदीशं शङ्खचक्रगदाधरम् ॥ ५६ ॥ तर्जयन्तं च तर्जन्या मण्डलस्य विसर्जयेत् ॥ ५७ ॥ विष्णुनिर्माल्यमखिलं विष्वक्से-
 नाय चार्पयेत् ॥ प्रणीताभिस्तथात्मानमभिषिच्य च कुण्डगम् ॥ ५८ ॥ वह्निमात्मनि संयोज्य विष्वक्सेनं विसर्जयेत् ॥ बुभुक्षुः
 सर्वमाप्नोति मुमुक्षुर्लभ्यते हरौ ॥ ५९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये कुण्डनिर्माणाद्यग्निकाय्यादिकथनं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥
 अथ वासुदेवादिमन्त्रप्रदर्शनम् ॥ नारद उवाच ॥ वासुदेवादिमन्त्राणां पूज्यानां लक्षणं वदे ॥ वासुदेवः सङ्कर्षणः प्रद्युम्नीश्चानि-
 रुद्धकः ॥ १ ॥ नमो भगवते चादौ अ आ अं अः सर्बीजकाः ॥ ओङ्काराद्या नमोऽन्ताश्च नमो नारायणस्ततः ॥ २ ॥ ओं तत्स-
 द्रह्मणे चैव ओं नमो विष्णवे नमः ॥ ओं क्षौं ओं नमो भगवते नरसिंहाय वै नमः ॥ ३ ॥ ओं भूर्नमो भगवते वराहाय नरा-
 धिपाः ॥ जपारुणहरिद्राभानीलश्यामललोहिताः ॥ ४ ॥ मेघाग्निमधुपिङ्गाभा वल्लभा नव नायकाः ॥ अङ्गानि स्वरबीजानां
 स्वनामान्तैर्यथाक्रमम् ॥ ५ ॥ हृदयादीनि कल्पेत विभक्तैस्तन्त्रवेदिभिः ॥ व्यञ्जनादीनि बीजानि तेषां लक्षणमन्यथा ॥ ६ ॥
 दीर्घस्वरैस्तु भिन्नानि नमोऽन्तान्तस्थितानि तु ॥ अङ्गानि ह्रस्वयुक्तानि उपाङ्गानीति वर्ण्यते ॥ ७ ॥ विभक्तनामवर्णान्तस्थितं
 बीजात्ममुत्तमम् ॥ दीर्घैर्ह्रस्वैश्च संयुक्तं साङ्गोपाङ्गस्वरैः क्रमात् ॥ ८ ॥ व्यञ्जनानां क्रमो ह्येष हृदयादिप्रकृतये ॥ स्वबीजेन स्वना-
 मान्तैर्विभक्तान्यङ्गनामभिः ॥ ९ ॥ युक्तानि हृदयादीनि द्वादशान्तानि पञ्चतः ॥ आरभ्य कल्पयित्वा तु जपेत्सिद्धानुरूपतः ॥ १० ॥
 हृदयं च शिरश्चूडा कवचं नेत्रमस्त्रकम् ॥ षडङ्गानि तु बीजानां मूलस्य द्वादशाङ्गकम् ॥ ११ ॥ हृच्छिरश्च शिखा चैव हस्तौ नेत्रे
 तथोदरम् ॥ पृष्ठबाहूरुजानुंश्च जङ्घे पादौ क्रमाद्व्यसेत् ॥ १२ ॥ कं टं पं शं वैनतेयः खं ठं फं पं गदानुजः ॥ गं डं बं सं पुष्टिमन्त्रो
 घं ढं भं हं श्रियै नमः ॥ १३ ॥ वं शं मं क्षं पाञ्चजन्यं छं तं पं कोस्तुभाय च ॥ जं खं वं सुदर्शनाय श्रीवत्साय सं वं दं चं लं
 ॥ १४ ॥ ॐ धं वं वनमालाये महानन्ताय वै नमः ॥ निर्बीजपदमन्त्राणां पदैरङ्गानि कल्पयेत् ॥ १५ ॥ जात्यन्तेर्नामसंयुक्ते-

हृदयादीनि पञ्चधा ॥ प्रणवं हृदयं पूर्वं परायेति शिरः शिखा ॥ नाम्नात्मना
 तु कवचमस्त्रं नामान्तकं भवेत् ॥ १७ ॥ ॐ परास्त्रादिस्वनामात्मा चतुर्थ्यन्तो नमोऽन्तकः ॥ एकव्यूहादिषड्विंशव्यूहात्तस्या-
 त्मनो मनुः ॥ १८ ॥ कनिष्ठादिकराग्रेषु प्रकृतिं देहकेऽर्चयेत् ॥ पराय पुरुषात्मा स्यात्प्रकृत्यात्मा द्विरूपकः ॥ १९ ॥ ॐ पराया-
 म्यात्मने च वस्वकौ च द्विरूपकः ॥ अग्नित्रिमूर्तौ विन्यस्य व्यापकं करदेहयोः ॥ २० ॥ वाय्वर्कौ करशाखासु सव्येतरकर-
 द्वये ॥ हृदि मूर्तौ तनावेष त्रिव्यूहे तुर्यरूपके ॥ २१ ॥ ऋग्वेदं व्यापकं हस्ते अङ्गुलीषु यजुर्न्यसेत् ॥ तलद्वयेऽथर्वरूपं शिरो
 हृच्चरणान्तिगम् ॥ २२ ॥ आकाशं व्यापकं न्यस्य करे देहे तु पूर्ववत् ॥ अङ्गुलीषु च वाय्वादि शिरोहृद्गुह्यपादके ॥ २३ ॥ वायु-
 ज्योतिर्जलं पृथ्वी पञ्चव्यूहः समीरितः ॥ मनः श्रोत्रं त्वग्दृग्जिह्वा घ्राणं षड्व्यूह ईरितः ॥ २४ ॥ व्यापकं मानसं न्यस्य ततोऽ-
 गुण्ठादितः क्रमात् ॥ मूर्धास्यहृद्गुह्यपत्सु कथितः करुणात्मकः ॥ २५ ॥ आदिमूर्तिस्तु सर्वत्र व्यापको जीवसञ्ज्ञितः ॥ भूर्भुवः
 स्वर्महर्जनस्तपःसत्यं च सप्तधा ॥ २६ ॥ करे देहे न्यसेदाद्यमङ्गुष्ठादिक्रमेण तु ॥ तलसंस्थः सप्तमश्च लोकेशो देहके क्रमात् ॥ २७ ॥
 देवः शिरोललाटास्यहृद्गुह्याङ्घ्रिषु संस्थितः ॥ अग्निष्टोमस्तथोक्थस्तु षोडशी वाजपेयकः ॥ २८ ॥ अतिरात्राप्तोर्यामश्च यज्ञात्मा
 सप्तरूपकः ॥ धीरहं मनः शब्दश्च स्पर्शरूपरसास्ततः ॥ २९ ॥ गन्धो बुद्धिर्व्यापकं तु करे देहे न्यसेत्क्रमात् ॥ न्यसेदङ्गौ च तलयोः
 के ललाटे मुखे हृदि ॥ ३० ॥ नाभौ गुह्ये च पादे च अष्टव्यूहः पुमान्स्मृतः ॥ जीवो बुद्धिरहङ्कारो मनः शब्दो गुणोऽनिलः ॥ ३१ ॥
 रूपं रसो नवात्मायं जीव अङ्गुष्ठकद्वये ॥ तर्जन्यादिक्रमाच्छेषं यावद्ग्रामप्रदेशिनीम् ॥ ३२ ॥ देहे शिरोललाटास्यहृन्नाभिगुह्यजा-
 नुषु ॥ पादयोश्च दशात्मायमिन्द्रो व्यापी समास्थितः ॥ ३३ ॥ अङ्गुष्ठकद्वये वहेस्तर्जन्यादौ परेषु च ॥ शिरोललाटवक्त्रेषु हृन्नाभि-
 गुह्यजानुषु ॥ ३४ ॥ पादयोरेकादशात्मा मनः श्रोत्रं त्वगेव च ॥ चक्षुर्जिह्वा तथा घ्राणं वाक्पाण्यङ्घ्रिश्च पायु च ॥ ३५ ॥ उप-
 स्थं मानसो व्यापी श्रोत्रमङ्गुष्ठकद्वये ॥ तर्जन्यादिक्रमादष्टावतिरिक्तं तलद्वये ॥ ३६ ॥ उत्तमाङ्गुललाटस्यहृन्नाभावथ गुह्यके ॥
 ऊरुयुग्मे तथा जङ्घागुल्फपादेषु च क्रमात् ॥ ३७ ॥ विष्णुर्मधुहश्चैव त्रिविक्रमकवामनौ ॥ श्रीधरोऽथ हृषीकेशः पद्मनाभस्त-

थैव च ॥३८॥ दामोदरः केशवश्च नारायणस्ततः परः ॥ माधवश्चाथ गोविंदो विष्णुर्वै व्यापकं न्यसेत् ॥३९॥ अङ्गुष्ठादौ तलादौ
 च पादे जानुनि वै कटौ ॥ शिरःशिखोरःकट्यास्यजानुपादादिषु न्यसेत् ॥ ४० ॥ द्वादशात्मा पञ्चविंशः षड्विंशव्यूहकस्तथा ॥
 पुरुषो धीरहङ्कारो मनश्चित्तं च शब्दकः ॥ ४१ ॥ तथा स्पर्शो रसो रूपं गन्धः श्रोत्रं त्वचस्तथा ॥ चक्षुर्जिह्वा नासिका च वाक्
 पाण्यंत्रिश्च पायवः ॥ ४२ ॥ उपस्थो भूर्जलं तेजो वायुराकाशमेव च ॥ पुरुषं व्यापकं न्यस्य अङ्गुष्ठादौ दश न्यसेत् ॥ ४३ ॥
 शेषान्हस्ततले न्यस्य शिरस्यथ ललाटके ॥ मुखहृन्नाभिगुह्योरुजान्वंघ्रौ करणोद्गतौ ॥ ४४ ॥ पादे जान्वोरुपस्थे च हृदये मूर्ध्नि
 च क्रमात् ॥ परश्च पुरुषात्मादौ षड्विंशे पूर्ववत्परम् ॥ ४५ ॥ संचिन्त्य मण्डलैकै तु प्रकृतिं पूजयेद्बुधः ॥ पूर्वयाम्याप्यसौम्येषु
 हृदयादीनि पूजयेत् ॥ ४६ ॥ अस्त्रमग्न्यादिकोणेषु वैनतेयादि पूर्ववत् ॥ दिक्पालांश्च विधिस्तस्य त्रिव्यूहेऽग्निश्च मध्यतः ॥ ४७ ॥ पूर्वा-
 दिदिग्बला वासो राज्यादिभिरलंकृतः ॥ कर्णिकायां नाभसश्च मानसः कर्णिकास्थितः ॥ ४८ ॥ विश्वरूपं सर्वस्थित्यै यजेद्राज्य-
 जयाय च ॥ सर्वव्यूहैः समायुक्तमङ्गैरपि च पञ्चभिः ॥ ४९ ॥ गरुडाद्यैस्तथेन्द्राद्यैः सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ विष्वक्सेनं यजेन्नाम्ना
 वै बीजं व्योमसंस्थितम् ॥ ५० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये वासुदेवादिमन्त्रप्रदर्शनं नाम पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ अथ
 मुद्रालक्षणम् ॥ नारद उवाच ॥ मुद्राणां लक्षणं वक्ष्ये सान्निध्यादिप्रकारकम् ॥ अञ्जलिः प्रथमा मुद्रा वन्दनी हृदयानुगा ॥ १ ॥
 ऊर्ध्वाङ्गुष्ठो वाममुष्टिर्दक्षिणाङ्गुष्ठबन्धनम् ॥ सव्यस्य तस्य चाङ्गुष्ठो यस्य चोर्ध्वे प्रकीर्तितः ॥ २ ॥ तिस्रः साधारणा व्यूहे अथा-
 साधारणा इमाः ॥ कनिष्ठादिविमोकेन अष्टौ मुद्रा यथाक्रमम् ॥ ३ ॥ अष्टानां पूर्वबीजानां क्रमशस्त्ववधारयेत् ॥ अङ्गुष्ठेन
 कनिष्ठान्तं नामयित्वांगुलित्रयम् ॥ ४ ॥ ऊर्ध्वं कृत्वा सम्मुखं च बीजाय नवमाय वै ॥ वामहस्तमथोत्तानं कृत्वोर्ध्वं नामये-
 च्छनैः ॥ ५ ॥ वराहस्य स्मृता मुद्रा अङ्गानां च क्रमादिमाः ॥ एकैकां मोचयेद्बद्धा वाममुष्टौ तथांगुलीम् ॥ ६ ॥ आकुञ्चये-
 त्पूर्वमुद्रां दक्षिणेऽप्येवमेव च ॥ ऊर्ध्वाङ्गुष्ठो वाममुष्टिर्मुद्रासिद्धिस्ततो भवेत् ॥ ७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये मुद्रालक्षणं नाम
 षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ अथ दीक्षाविधिः ॥ नारद उवाच ॥ वक्ष्ये दीक्षां सर्वदां च मण्डलेऽब्जे हरिं यजेत् ॥ दश-

म्यामुपसंहृत्य यागद्रव्यं समस्तकम् ॥ १ ॥ विन्यस्य नारसिंहेन सम्मन्त्र्य शतवारकम् ॥ सर्षपांस्तु फडन्तेन रक्षोग्रान्सर्वतः
क्षिपेत् ॥ २ ॥ शक्तिं सर्वात्मिकां तत्र न्यसेत्प्रासादरूपिणीम् ॥ सर्वौषधीः समाहृत्य विकिरानभिमन्त्रयेत् ॥ ३ ॥ शतवारं शुभे
पात्रे वासुदेवेन साधकः ॥ संसाध्य पञ्चगव्यं तु पञ्चभिर्मूलमूर्तिभिः ॥ ४ ॥ नारायणान्तैः सम्प्रोक्ष्य कुशाग्रैस्तेन तां भुवम् ॥ विकि-
रान्वासुदेवेन क्षिपेदुत्तानपाणिना ॥ ५ ॥ त्रिधा पूर्वमुखास्तिष्ठन्ध्यायोद्विष्णुं तथा हृदि ॥ वर्द्धन्या सहिते कुम्भे साङ्गं विष्णुं
प्रपूजयेत् ॥ ६ ॥ शतवारं मन्त्रयित्वा त्वस्त्रेणैव च वर्धनीम् ॥ अच्छिन्नधारया सिञ्चन्नीशानान्तं नयेच्च तम् ॥ ७ ॥ कलशं पृष्ठतो
नीत्वा स्थापयेद्विकिरोपरि ॥ संहृत्य विकिरान्दमैः कुम्भेशं कर्करिं यजेत् ॥ ८ ॥ सवस्त्रं पञ्चरत्नाढ्यं स्थण्डिले पूजयेद्भरिम् ॥
अग्रावपि समभ्यर्च्य मन्त्रान्सञ्जप्य पूर्ववत् ॥ ९ ॥ प्रक्षाल्य पुण्डरीकेण विलिप्यान्तः सुगन्धिना ॥ उखामाज्येन सम्पूर्य गोक्षी-
रेण तु साधकः ॥ १० ॥ आलोक्य वासुदेवेन ततः सङ्कर्षणेन च ॥ तण्डुलानाज्यसंसृष्टान्क्षिपेत्क्षीरे सुसंस्कृते ॥ ११ ॥ प्रद्युम्नेन
समालोक्य दर्व्या संघट्टयेच्छनैः ॥ पक्वमुत्तारयेत्पश्चादनिरुद्धेन देशिकः ॥ १२ ॥ प्रक्षाल्यालिप्य तत्कुर्याद्दूर्ध्वपुण्ड्रं तु भस्मना ॥
नारायणेन पार्श्वेषु चरुमेवं सुसंस्कृतम् ॥ १३ ॥ भागमेकं तु देवाय कलशाय द्वितीयकम् ॥ तृतीयेन तु भागेन प्रदद्यादाहुतित्रयम्
॥ १४ ॥ शिष्यैः सह चतुर्थं तु गुरुरद्याद्रिशुद्धये ॥ नारायणेन सम्मन्त्र्य सप्तधा क्षीरवृक्षजम् ॥ १५ ॥ दन्तकाष्ठं भक्षयित्वा त्यक्त्वा
ज्ञात्वा स्वपातकम् ॥ ऐन्द्राग्न्युत्तरकेशानीमुखं पतितमुत्तमम् ॥ १६ ॥ शुभं सिंहशतं हुत्वा आचम्याथ प्रविश्य च ॥ पूजागारं
न्यसेन्मन्त्री प्राच्यां विष्णुं प्रदक्षिणम् ॥ १७ ॥ संसाराणैवमग्रानां पशूनां पाशमुक्तये ॥ त्वमेव शरणं देव सदा त्वं भक्तवत्सल
॥ १८ ॥ देवदेवानुजानीहि प्राकृतैः पाशबन्धनैः ॥ पाशितान्मोचयिष्यामि त्वत्प्रसादात्पशूनिमान् ॥ १९ ॥ इति विज्ञाप्य देवेशं
सम्प्रविश्य पशून्ततः ॥ धारणाभिस्तु संशोध्य पूर्ववज्ज्वलनादिना ॥ २० ॥ संस्कृत्य मूर्त्या संयोज्य नेत्रे बद्ध्वा प्रदर्शयेत् ॥
पुष्पपूर्णाजलीस्तत्र क्षिपेत्तन्नाम योजयेत् ॥ २१ ॥ अमन्त्रमर्चनं तत्र पूर्ववत्कारयेत्क्रमात् ॥ यस्यां मूर्तौ पतेत्पुष्पं तस्य तन्नाम
निर्दिशेत् ॥ २२ ॥ शिखान्तसम्मितं सूत्रं पादाङ्गुष्ठादिषड्गुणम् ॥ कन्यया कर्तितं रक्तं पुनस्तत्रिगुणीकृतम् ॥ २३ ॥ यस्यां

संलीयते विश्वं यया विश्वं प्रसूयते ॥ प्रकृतिं प्रक्रियाभेदेः संस्थितां तत्र चितयेत् ॥ २४ ॥ तेन प्राकृतिकान्पाशान्ग्रथित्वा तत्त्वसङ्ख्य-
या ॥ कृत्वा शरावे तत्सूत्रं कुण्डपाश्वे निधाय तु ॥ २५ ॥ ततस्तत्त्वानि सर्वाणि ध्यात्वा शिष्यतनौ न्यसेत् ॥ सृष्टिक्रमात्प्रकृत्या-
दिपृथिव्यन्तानि देशिकः ॥ २६ ॥ तत्रैकधा पञ्चधा स्याद्दशद्वादशधापि वा ॥ दातव्यः सर्वभेदेन ग्रथितस्तत्त्वचिन्तकैः ॥ २७ ॥ अङ्गैः
पञ्चभिरध्वानं निखिलं विकृतिक्रमात् ॥ तन्मात्रात्माने संहृत्य मायासूत्रे पशोस्तनौ ॥ २८ ॥ प्रकृतिर्लिंगशक्तिश्च कर्ता बुद्धि-
स्तथा मनः ॥ पञ्चतन्मात्रबुद्ध्याख्यं कर्माख्यं भूतपञ्चकम् ॥ २९ ॥ ध्यायेच्च द्वादशात्मानं सूत्रे देहे तथेच्छया ॥ हुत्वा सम्पातवि-
धिना सृष्टेः सृष्टिक्रमेण तु ॥ ३० ॥ एकैकशतहोमेन दत्त्वा पूर्णाहुतिं ततः ॥ शरावे सम्पुटीकृत्य कुंभेशाय निवेदयेत् ॥ ३१ ॥ अधिवास्य
यथान्यायं भक्तं शिष्यं तु दीक्षयेत् ॥ करणीं कर्त्तरीं वापि रजांसि खटिकामपि ॥ ३२ ॥ अन्यदप्युपयोगि स्यात्सर्वं तद्वायुगो-
चरे ॥ संस्थाप्य मूलमन्त्रेण परामृश्याधिवासयेत् ॥ ३३ ॥ नमो भूतेभ्यश्च बलिः कुशे देयः स्मरन्हरिम् ॥ मण्डपं भूषयित्वाथ
वितानघटलङ्घुकैः ॥ ३४ ॥ मण्डलेऽथ यजेद्विष्णुं ततः सन्तर्प्य पावकम् ॥ आहूय दीक्षयेच्छिष्यान्ब्रह्मपद्मासनस्थितान् ॥
॥ ३५ ॥ सम्प्रोक्ष्य विष्णुं हस्तेन मूर्द्धानं स्पृश्य वै क्रमात् ॥ प्रकृत्यादिविकृत्यन्तां साधिभूताधिदैवताम् ॥ ३६ ॥ सृष्टिमाध्या-
त्मिकीं कृत्वा हृदि तां संहरेत्क्रमात् ॥ तन्मात्रभूतां सकलां जीवेन समतां गताम् ॥ ३७ ॥ ततः सम्प्रार्थ्य कुम्भेशं सूत्रं संहृत्य
देशिकः ॥ अग्रे समीपमागत्य पार्श्वे तं सन्निवेश्य तु ॥ ३८ ॥ मूलमन्त्रेण सृष्टीशमाहुतीनां शतेन तम् ॥ उदासीनमथासाद्य पूर्णाहुत्या
च देशिकः ॥ ३९ ॥ शुक्लं रजः समादाय मूलेन शतमन्त्रितम् ॥ सन्ताड्य हृदयं तेन हुंफट्कारान्तसंयुतैः ॥ ४० ॥ वियोगपदसं-
युक्तैर्बीजैः पादादिभिः क्रमात् ॥ पृथिव्यादीनि तत्त्वानि विश्लिष्य जुहुयात्ततः ॥ ४१ ॥ ब्रह्मावखिलतत्त्वानामालये व्याहने हरौ ॥
नीयमानं क्रमात्सर्वं तत्राध्वानं स्मरेद्बुधः ॥ ४२ ॥ ताडनेन वियोज्यैव आदायापाद्य शाम्यताम् ॥ प्रकृत्याहृत्य जुहुयाद्यथोक्ते
जातवेदसि ॥ ४३ ॥ गर्भाधानं जातकर्म भोगं चैव लयं तथा ॥ हुत्वाष्टौ तत्र तत्रैव ततः शुद्धन्तु होमयेत् ॥ ४४ ॥ शुद्धं तत्त्वं
समुद्धृत्य पूर्णाहुत्या तु देशिकः ॥ सन्धयेद्वि परे तत्त्वे यावदव्याकृतं क्रमात् ॥ ४५ ॥ तत्परं ज्ञानयोगेन विलाप्य परमात्मानि ॥

विमुक्तबन्धनं जीवं परस्मिन्नव्यये पदे ॥ ४६ ॥ निर्वृतं परमानन्दे शुद्धे बुद्धे स्मरेद्बुधः ॥ दद्यात्पूर्णाहुतिं पश्चादेवं दीक्षा समाप्यते
 ॥ ४७ ॥ प्रयोगमन्त्रान्वक्ष्यामि यैर्दीक्षाहोमसंलयः ॥ ॐ यं भूतानि विशुद्धं हुं फट् ॥ अनेन ताडनं कुर्याद्वियोजनमिह द्वयम्
 ॥ ४८ ॥ ॐ यं भूतान्यापातयेऽहम् । आदानं कृत्वा चानेन प्रकृत्या योजनं शृणु ॥ ॐ यं भूतानि पुंश्चाहो । होममन्त्रं
 प्रवक्ष्यामि ततः पूर्णाहुतेर्मनुम् ॥ ४९ ॥ ॐ भूतानि संहर स्वाहा । ॐ अं ॐ नमो भगवते वासुदेवाय वौषट् ॥ पूर्णाहुत्यनन्तरे
 तु तत्त्वे शिष्यं तु साधयेत् ॥ एवं तत्त्वानि सर्वाणि क्रमात्संशोधयेद्यः ॥ ५० ॥ नमोऽन्तन स्वबीजेन ताडनादिपुरःसरम् ॥
 ॐ वां कर्मेन्द्रियाणि । ओं दें बुद्धीन्द्रियाणि ॥ यं बीजेन समानन्तु ताडनादिप्रयोगकम् ॥ ५१ ॥ ॐ सुगन्धतन्मात्रे वियुङ्क्ष्व
 हुं फट् ॐ सम्पाहिहा ॥ ॐ स्वं स्वं युङ्क्ष्व प्रकृत्या । ॐ सुं हुं गन्धतन्मात्रे संहर स्वाहा । ततः पूर्णाहुतिश्चैवमुत्तरेषु प्रयुज्यते ॥
 ॐ रां रसतन्मात्रे । ॐ भें रूप तन्मात्रे । ॐ रं स्पर्शतन्मात्रे । ॐ एं शब्दतन्मात्रे । ॐ भं नमः । ॐ सो अहङ्कारः । ॐ नं बुद्धौ
 ॐ ॐ प्रकृतौ । एकमूर्त्तावयं प्रोक्तो दीक्षायोगः समासतः ॥ एवमेव प्रयोगस्तु नवव्यूहादिके स्मृतः ॥ ५२ ॥ दग्ध्वा परस्मिन्स-
 न्दध्यान्निर्वाणे प्रकृतिं नरः ॥ अविकारे समादध्यादीश्वरे प्रकृतिं नरः ॥ ५३ ॥ शोधयित्वाथ भूतानि कर्माङ्गानि विशोधयेत् ॥
 बुद्ध्याख्यान्यथ तन्मात्रं मनो ज्ञानमहङ्कृतिम् ॥ ५४ ॥ लिङ्गात्मानं विशोध्यान्ते प्रकृतिं शोधयेत्पुनः ॥ पुरुषं प्राकृतं शुद्धमीश्वरे
 धाम्नि संस्थितम् ॥ ५५ ॥ स्वगोचरीकृताशेषभोगं मुक्तौ कृतास्पदम् ॥ ध्यायन्पूर्णाहुतिं दद्यादीक्षेयं त्वधिकारिणी ॥ ५६ ॥
 अङ्गैराराध्य मन्त्रस्य नीत्वा तत्त्वगणं समम् ॥ क्रमादेवं विशोध्यान्ते सर्वसिद्धिसमन्वितम् ॥ ५७ ॥ ध्यायन्पूर्णाहुतिं दद्यादीक्षेयं
 साधके स्मृता ॥ द्रव्यस्य वा न सम्पत्तिरशक्तिर्वात्मनो यदि ॥ ५८ ॥ इष्ट्वा देवं यथापूर्वं सर्वोपकरणान्वितम् ॥ सद्योऽधिवास्य
 द्वादश्यां दीक्षयेद्देशिकोत्तमः ॥ ५९ ॥ भक्तो विनीतः शारीरैर्गुणैः सर्वैः समन्वितः ॥ शिष्यो नातिधनी यस्तु स्थण्डिलेऽभ्यर्च्य
 दीक्षयेत् ॥ ६० ॥ अध्वानं निखिलं देवं भौतं वाध्यात्मिकाकृतम् ॥ सृष्टिक्रमेण शिष्यस्य देहे ध्यात्वा तु देशिकः ॥ ६१ ॥
 अष्टाष्टाहुतिभिः पूर्वं क्रमात्सन्तर्प्य सृष्टिमान् ॥ स्वमन्त्रैर्वासुदेवादीञ्ज्वलनादीन्विसर्जयेत् ॥ ६२ ॥ होमेन शोधयेत्पश्चात्संहार-

क्रमयोगतः ॥ यानि सूत्राणि बद्धानि मुक्त्वा कर्माणि देशिकः ॥ ६३ ॥ शिष्यदेहात्समाहृत्य क्रमात्तत्त्वानि शोधयेत् ॥
अग्नौ प्राकृतिके विष्णौ लयं नीत्वाधिदैविके ॥ ६४ ॥ शुद्धं तत्त्वमशुद्धेन पूर्णाहुत्या तु साधयेत् ॥ शिष्ये प्रकृतिमापन्ने दग्ध्वा
प्राकृतिकान्गुणान् ॥ ६५ ॥ मोचयेदधिकारे वा निष्ठुज्यादेशिकः शिशून् ॥ अथान्यां शक्तिदीक्षां वा कुर्याद्भावे स्थितो
गुरुः ॥ ६६ ॥ भक्त्या सम्प्रतिपन्नानां यतीनां निर्द्धनस्य च ॥ सम्पूज्य स्थण्डिले विष्णुं पार्श्वस्थं स्थाप्य पुत्रकम् ॥ ६७ ॥
देवताभिमुखः शिष्यस्तिर्यगास्यः स्वयं स्थितः ॥ अध्वानं निखिलं ध्यात्वा पर्वभिः स्वैर्विकल्पितम् ॥ ६८ ॥ शिष्यदेहे तथा
देवमाधिदैविकयाजनम् ॥ ध्यानयोगेन सञ्चिन्त्य पूर्ववत्ताडनादिना ॥ ६९ ॥ क्रमात्तत्त्वानि सर्वाणि शोधयेत्स्थण्डिले हरौ ॥
ताडनेन वियोज्याथ गृहीत्वात्मानि तत्परः ॥ ७० ॥ देवे संयोज्य संशोध्य गृहीत्वा तत्स्वभावतः ॥ आनीय शुद्धभावेन सन्ध-
यित्वा क्रमेण तु ॥ ७१ ॥ शोधयेद्व्यानयोगेन सर्वतो ज्ञानमुद्रया ॥ शुद्धेषु सर्वतत्त्वेषु प्रधाने चेश्वरे स्थिते ॥ ७२ ॥ दग्ध्वा
निर्वापयेच्छिष्यान्पदे चैशे नियोजयेत् ॥ निनयेत्सिद्धिमार्गे वा साधकं देशिकोत्तमः ॥ ७३ ॥ एवमेवाधिकारस्थो गृही कर्मा-
ण्यतन्द्रितः ॥ आत्मानं शोधयंस्तिष्ठेद्यावद्भागक्षयो भवेत् ॥ ७४ ॥ क्षीणरागमथात्मानं ज्ञात्वा संशुद्धकिर्लिषः ॥ आरोप्य पुत्रे
शिष्ये वा ह्यधिकारं तु संयमी ॥ ७५ ॥ दग्ध्वा मायामयं पाशं प्रव्रज्य स्वात्मानं स्थितः ॥ शरीरपातमाकाङ्क्षन्नासीताव्यक्त-
लिङ्गवान् ॥ ७६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सर्वदीक्षाकथनं नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ अथाचार्याभिषेकविधानम् ॥ नारद
उवाच ॥ अभिषेकं प्रवक्ष्यामि यथाकुर्यात्तु पुत्रकः ॥ सिद्धिभाक्साधको येन रोगी रोगाद्विमुच्यते ॥ १ ॥ राज्यं राजा सुतं स्त्री
च प्रपुण्यान्मलनाशनम् ॥ मृत्स्नाकुम्भान्सुरत्नाढ्यान्मध्यपूर्वादितो न्यसेत् ॥ २ ॥ सहस्रावर्तितान्कुर्यादथवा शतवर्तितान् ॥ मण्डपे
मण्डले विष्णुं प्राच्यैशान्योश्च पीठके ॥ ३ ॥ निवेश्य सकलीकृत्य पुत्रकं साधकादिकम् ॥ अभिषेकं समभ्यर्च्य कुर्याद्दीप्तादिपूर्वकम्
॥ ४ ॥ दद्याच्च योगपीठादीन्स्वनुग्राह्यास्त्वया नराः ॥ गुरुश्च समयान्ब्रूयाद्भूतः शिष्योऽथ सर्वभाक् ॥ ५ ॥ इत्यादिमहापुराणे
आग्नेये आचार्याभिषेको नामाष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ अथ सर्वतोभद्रमण्डलविधिः ॥ नारद उवाच ॥ साधकः साधयेन्मन्त्रं

देवतायतनादिके ॥ शुद्धभूमौ गृहे प्राच्ये मण्डले हरिमीश्वरम् ॥ १ ॥ चतुरश्रीकृते क्षेत्रे मण्डलादीनि वै लिखेत् ॥ रसबाणाक्षि-
 कोष्ठेषु सर्वतोभद्रमालिखेत् ॥ २ ॥ षट्त्रिंशत्कोष्ठकैः पद्मं पीठं पञ्चया बहिर्भवेत् ॥ द्वाभ्यां तु वीथिका तस्माद्वाभ्यां द्वाराणि
 दिक्षु च ॥ ३ ॥ वर्तुल भ्रामयित्वा तु पद्मक्षेत्रं पुरोदितम् ॥ पद्माद्धे भ्रामयित्वा तु भागं द्वादशकं बहिः ॥ ४ ॥ विभज्य भ्रामयेच्छेषं
 चतुः क्षेत्रं तु वर्तुलम् ॥ प्रथमं कर्णिकाक्षेत्रं केसराणां द्वितीयकम् ॥ ५ ॥ तृतीयं दलसन्धीनां दलाग्राणां चतुर्थकम् ॥ प्रसार्य
 कोणसूत्राणि कोणदिङ्मध्यमं ततः ॥ ६ ॥ निधाय केसराग्रे तु दलसन्धीस्तु लाञ्छयेत् ॥ पातयित्वाथ सूत्राणि तत्र पत्राष्टकं
 लिखेत् ॥ ७ ॥ जलसन्ध्यन्तरालं तु मानं मध्ये निधाय तु ॥ दलाग्रं भ्रामयेत्तेन तदग्रे तदनन्तरम् ॥ ८ ॥ तदन्तरालं तत्पाश्वे
 कृत्वा बाह्यक्रमेण च ॥ केसरे तु लिखेद्बौद्ध्यौ दलमध्ये ततः पुनः ॥ ९ ॥ पद्मलक्ष्मेतत्सामान्यं द्विषट्कदलमुच्यते ॥ कर्णिकाद्धेन मानेन
 प्राक्संस्थं भ्रामयेत्क्रमात् ॥ १० ॥ तत्पाश्वे भ्रमयोगेन कुण्डलयः षड् भवन्ति हि ॥ एवं द्वादश मत्स्याः स्युर्द्विषट्कदलकं च
 तैः ॥ ११ ॥ पञ्चपत्राभिसिध्यर्थं मत्स्ये कृत्वैवमब्जकम् ॥ व्योमरेखाबहिः पीठं तत्र कोष्ठानि मार्जयेत् ॥ १२ ॥ त्रीणि कोणेषु
 पादार्थं द्विद्विकान्यपराणि तु ॥ चतुर्दिक्षु विलिप्तानि पत्रकाणि भवन्त्युत ॥ १३ ॥ ततः पङ्क्तिद्वयं दिक्षु वीथ्यथ तु विलोपयेत् ॥
 द्वाराण्याशासु कुर्वीत चत्वारि चतसृष्वपि ॥ १४ ॥ द्वाराणां पार्श्वतः शोभा अष्टौ कुर्याद्विचक्षणः ॥ तत्पाश्वं उपशोभास्तु
 तावत्यः परिकीर्त्तिताः ॥ १५ ॥ समीप उपशोभानां कोणास्तु परिकीर्त्तिताः ॥ चतुर्दिक्षु ततो द्वे द्वे चिन्तयेन्मध्यकोष्ठकैः ॥ १६ ॥
 चत्वारि बाह्यतो मृज्यादेकैकं पार्श्वयोरपि ॥ शोभार्थं पार्श्वयोस्त्रीणि त्रीणि लुम्पेदलस्य तु ॥ १७ ॥ तद्वद्विपर्यये कुर्यादुपशोभां ततः
 परम् ॥ कोणस्यान्तर्बहिस्त्रीणि चिन्तयेद्विर्विभेदतः ॥ १८ ॥ एवं षोडशकोष्ठं स्यादेवमन्यत्तु मण्डलम् ॥ द्विषट्कभागे षट्त्रिंशत्पदं
 पद्मं तु वीथिका ॥ १९ ॥ एका पङ्क्तिः पराभ्यां तु द्वारशोभादि पूर्ववत् ॥ द्वादशाङ्गुलिभिः पद्ममेकहस्ते तु मण्डले ॥ २० ॥ द्विहस्ते
 हस्तमात्रं स्याद्वृद्ध्या द्वारेण वाचरेत् ॥ अपीठं चतुरस्रं स्याद्विकरं चक्रपङ्कजम् ॥ २१ ॥ पद्माद्धं नवभिः प्रोक्तं नाभिस्तु तिसृभिः
 स्मृता ॥ अष्टाभिस्त्वरकान्कुर्यान्नेमिं तु चतुरङ्गुलैः ॥ २२ ॥ त्रिधा विभज्य च क्षेत्रमन्तर्द्वाभ्यामथाङ्कयेत् ॥ पञ्चान्तस्त्वारसिद्धयर्थं

तेष्वास्फाल्य लिखेदरान् ॥ २३ ॥ इन्दीवरदलाकारानथवा मातुलुङ्गवत् ॥ पद्मपत्रायतान्वापि लिखेदिच्छानुरूपतः ॥ २४ ॥
भ्रामयित्वा बहिर्नेमावरसन्ध्यन्तरे स्थितः ॥ भ्रामयेदरमूलं तु सन्धिमध्ये व्यवस्थितः ॥ २५ ॥ अरमध्ये स्थितो मध्यमरणिं भ्राम-
येत्समम् ॥ एवं संद्वयंतराः सम्यङ्मातुलुङ्गनिभाः समाः ॥ २६ ॥ विभज्य सप्तधा क्षत्रं चतुर्दशकरं समम् ॥ द्विधा कृते शतं ह्यत्र
पणवत्याधिकानि तु ॥ २७ ॥ कोष्ठकानि चतुर्भिस्तैर्मध्ये भद्रं समालिखेत् ॥ परितो विसृजेद्वीथ्यै तथा दिक्षु समालिखेत्
॥ २८ ॥ कमलानि पुनर्वीथ्यै परितः परिमृज्य तु ॥ द्वे द्व मध्यमकोष्ठे तु ग्रीवार्थं दिक्षु लोपयेत् ॥ २९ ॥ चत्वारि बाह्यतः
पश्चात्त्रीणि त्रीणि तु लोपयेत् ॥ ग्रीवापार्श्वे बहिस्त्वेका शोभा सा परिकीर्तिता ॥ ३० ॥ विसृज्य बाह्यकोणेषु सप्तान्तस्त्रीणि
मार्जयेत् ॥ मण्डलं नवभागं स्यान्नवव्यूहं हरिं यजेत् ॥ ३१ ॥ पञ्चविंशतिकव्यूहं मण्डलं विश्वरूपकम् ॥ द्वात्रिंशद्वस्तकं क्षेत्रं
भक्तं द्वात्रिंशता समम् ॥ ३२ ॥ एवंकृते चतुर्विंशत्यधिकं तु सहस्रकम् ॥ कोष्ठकानां समुद्दिष्टं मध्ये षोडशकोष्ठकैः ॥ ३३ ॥
भद्रकं परिलिख्याथ पार्श्वे पङ्क्तिं विमृज्य तु ॥ ततः षोडशभिः कोष्ठैर्दिक्षु भद्राष्टकं लिखेत् ॥ ३४ ॥ ततोऽपि पङ्क्तिं सम्मृज्य
तद्वत्षोडशभद्रकम् ॥ लिखित्वा परितः पङ्क्तिं विमृज्याथ प्रकल्पयेत् ॥ ३५ ॥ द्वारद्वादशकं दिक्षु त्रीणि त्रीणि यथाक्रमात् ॥ षड्भिश्च
परिलुप्यान्तर्मध्ये चत्वारि पार्श्वयोः ॥ ३६ ॥ चत्वार्यन्तर्बहिर्द्वे तु शोभार्थं परिमृज्य तु ॥ उपद्वारप्रसिद्धयर्थं त्रीण्यन्तः पञ्च
बाह्यतः ॥ ३७ ॥ परिमृज्य तथा शोभां पूर्ववत्परिकल्पयेत् ॥ बाहिः कोणेषु सप्तान्तस्त्रीणि कोष्ठानि मार्जयेत् ॥ ३८ ॥
पञ्चविंशतिकव्यूहे परं ब्रह्म यजेच्छुभे ॥ मध्ये पूर्वार्धतः पद्मे वासुदेवादयः क्रमात् ॥ ३९ ॥ वराहं पूजयित्वा च पूर्वपद्मे ततः
क्रमात् ॥ व्यूहान्सम्पूजयेत्तावद्यावत्षट्त्रिंशतो भवेत् ॥ ४० ॥ यथोक्तं व्यूहमखिलमेकस्मिन्पङ्क्तौ क्रमात् ॥ यष्टव्यमिति
यत्नेन प्रचेता मन्यतेऽध्वरम् ॥ ४१ ॥ सत्यं तु मूर्तिभेदेन विभक्तं मन्यतेऽच्युतम् ॥ चत्वारिंशत्करं क्षेत्रं ह्युत्तरं विभजेत्क्रमात् ॥
॥ ४२ ॥ एकैकं सप्तधा भूयस्तथैकैकं द्विधा पुनः ॥ चतुष्पष्ट्युत्तरं सप्तशतान्येकं सहस्रकम् ॥ ४३ ॥ कोष्ठकानां भद्रकं च
मध्ये षोडशकोष्ठकैः ॥ पार्श्वे वार्थीं ततश्चाष्टभद्राण्यथ च वीथिका ॥ ४४ ॥ षोडशाब्जान्यथो वीथी चतुर्विंशतिपङ्क्तयम् ॥

वीथीपद्मानि द्वात्रिंशत्पङ्क्तिर्वीथिकजान्यथ ॥ ४५ ॥ चत्वारिंशत्ततो वीथी शेषपङ्क्तित्रयेण च ॥ द्वारशोभोपशोभाः
 स्युर्दिक्षु मध्ये विलोप्य च ॥ ४६ ॥ द्विचतुष्पद्द्वारसिद्धये चतुर्दिक्षु विलोपयेत् ॥ पञ्च त्रीण्येकं बाह्ये शोभोपद्धारसिद्धये ॥ ४७ ॥
 द्वाराणां पार्श्वयोरन्तः षड् वा चत्वारि मध्यतः ॥ द्वे द्वे लुप्येदेवमेव षड् भवन्त्युपशोभिकाः ॥ ४८ ॥ एकस्यां दिशि सङ्ख्याः
 स्युश्चतस्रः परिसङ्ख्याया ॥ एकैकस्यां दिशि त्रीणि द्वाराण्यपि भवन्त्युत ॥ ४९ ॥ पञ्च पञ्च तु कोणेषु पङ्क्तौ पङ्क्तौ क्रमात्सृजेत् ॥
 कोष्ठकानि भवेदेवं मर्त्येष्टं मण्डलं शुभम् ॥ ५० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सर्वतोभद्रमण्डलादिविधिर्नामो न त्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥
 अथ मण्डलविधिः ॥ नारद उवाच ॥ मध्ये पद्मे यजेद्ब्रह्म साङ्गं पूर्वेऽब्जनाभकम् ॥ आग्नेयेऽब्जे च प्रकृतिं याम्येऽब्जे पुरुषं यजेत्
 ॥ १ ॥ पुरुषादक्षिणे वह्निं नैऋते वारुणेऽनिलम् ॥ आदित्यमैन्दवे पद्मे ऋग्यजुश्चेशोपद्मके ॥ २ ॥ इन्द्रादींश्च द्वितीयायां पद्मे
 षोडशके तथा ॥ सामाथर्वाणमाकाशं वायुं तेजस्तथा जलम् ॥ ३ ॥ पृथिवी च मनश्चैव श्रोत्रं त्वक् चक्षुरर्चयेत् ॥ रसनां च तथा
 घ्राणं भूर्भुवश्चैव षोडशम् ॥ ४ ॥ महर्जनस्तपः सत्यं अत्यग्निष्टोममेव च ॥ तथाग्निष्टोमकं चोक्थं षोडशीं वाजपेयकम् ॥ ५ ॥
 अतिरात्रं च सम्पूज्य तथातोऽर्याममर्चयेत् ॥ मनो बुद्धिमहङ्कारं शब्दं स्पर्शं च रूपकम् ॥ ६ ॥ रसं गन्धं च पद्मेषु चतुर्विंशतिषु
 क्रमात् ॥ जीवं मनो धियं चाहं प्रकृतिं शब्दमात्रकम् ॥ ७ ॥ वासुदेवादिमूर्तींश्च तथा चैव दशात्मकम् ॥ मनः श्रोत्रं त्वचं प्राच्यं
 चक्षुश्च रसनं तथा ॥ ८ ॥ घ्राणं वाक्पाणिपदं च द्वात्रिंशद्धारिजेष्विमान् ॥ चतुर्थावरणे पूज्याः साङ्गाः सपरिवारकाः ॥ ९ ॥
 पायूपस्थौ च सम्पूज्य मासानां द्वादशाधिपान् ॥ पुरुषोत्तमादिषड्विंशान्बाह्यावरणके यजेत् ॥ १० ॥ चक्राब्जे तेषु सम्पूज्या
 मासानां पतयः क्रमात् ॥ अष्टौ प्रकृतयः षड् वा पञ्चाथ चतुरोऽपरे ॥ ११ ॥ रजःपातं ततः कुर्याद्विहिते मण्डले शृणु ॥
 कर्णिका पीतवर्णा स्याद्रेखाः सर्वाः सिताः समाः ॥ १२ ॥ द्विहस्तेऽङ्गुष्ठमात्राः स्युर्हस्ते चार्द्धसमाः सिताः ॥ पद्मं शुक्लेन सन्धोस्तु
 कृष्णेन श्यामतोऽथवा ॥ १३ ॥ केसरा रक्तपीताः स्युः कोणात्रकेन पूरयेत् ॥ भूषयेद्योगपीठं तु यथेष्टं सार्ववर्णिकैः ॥ १४ ॥
 लतावितानपत्राद्यैर्वीथिकामुपशोभयेत् ॥ पीठद्वारे तु शुक्लेन शोभा रक्तेन पीततः ॥ १५ ॥ उपशोभां च नीलेन कोणसङ्ख्यांश्च

वै सितान् ॥ भद्रके पूरणं प्रोक्तमेवमन्येषु पूरणम् ॥ १६ ॥ त्रिकोणं सितरक्तेन कृष्णेन च विभूषयेत् ॥ द्विकोणं रक्तपीताभ्यां
 नाभिं कृष्णेन चक्रके ॥ १७ ॥ अरकान्पीतरक्ताभिः श्यामान्नेमिं तु रक्ततः ॥ सितश्यामारुणाः कृष्णाः पीता रेखास्तु बाह्यतः
 ॥ १८ ॥ शालिपिष्टादि शुक्लं स्याद्रक्तं कौसुम्भकादिकम् ॥ हरिद्रया च हारिद्रं कृष्णं स्याद्गन्धधान्यतः ॥ १९ ॥ शमीपत्तादिकैः
 श्यामं बीजानां लक्षजाप्यतः ॥ चतुर्लक्षस्तु मंत्राणां विद्यानां लक्षसाधनम् ॥ २० ॥ अयुतं बुद्धविद्यानां स्तोत्राणां च सहस्रकम् ॥
 पूर्वमेवाथ लक्षेण मन्त्रशुद्धिस्तथात्मनः ॥ २१ ॥ तथापरेण लक्षेण मंत्रः क्षेत्रीकृता भवेत् ॥ पूर्वसेवासमौ होमो बीजानां सम्प्रकी-
 र्तिताः ॥ २२ ॥ पूर्वसेवा दशांशेन मन्त्रादीनां प्रकीर्तिता ॥ पुरश्चरणमन्त्रे तु मासिकं व्रतमाचरेत् ॥ २३ ॥ भुवि न्यसेद्दामपादं न
 गृह्णीयात्प्रतिग्रहम् ॥ एवं द्वित्रिगुणेनैव मध्यमोत्तमसिद्धयः ॥ २४ ॥ मन्त्रध्यानं प्रवक्ष्यामि येन स्यान्मन्त्रजं फलम् ॥ स्थूलं
 शब्दमयं रूपं विग्रहं बाह्यमिष्यते ॥ २५ ॥ सूक्ष्मं ज्योतिर्मयं रूपं हार्दं चिन्तामयं भवेत् ॥ चिन्तया रहितं यत्तु तत्परं परिकी-
 र्तिताम् ॥ २६ ॥ वाराहसिंहशक्तीनां स्थूलरूपं प्रधानतः ॥ चिन्तया रहितं रूपं वासुदेवस्य कीर्तितम् ॥ २७ ॥ इतरेषां स्मृतं
 रूपं हार्दचिन्तामयं सदा ॥ स्थूलं वैराजमाख्यात सूक्ष्मं वै लिङ्गित भवेत् ॥ २८ ॥ चिन्तया रहितं रूपमैश्वरं परिकीर्तितम् ॥
 हृत्पुण्डरीकनिलयं चैतन्यं ज्योतिरव्ययम् ॥ २९ ॥ बीजं बीजात्मकं ध्यायेत्कदम्बकुसुमाकृति ॥ कुम्भान्तरगतो दीपो निरुद्ध-
 प्रसवो यथा ॥ ३० ॥ संहतः केवलस्तिष्ठेदेवं मन्त्रेश्वरो हृदि ॥ अनेकसुषिरे कुम्भे तावन्मात्रा गभस्तयः ॥ ३१ ॥ प्रसरन्ति
 बाहिस्तद्वन्नाडीभिर्बीजरश्मयः ॥ अथावभासतो दैवीमात्मीकृत्य तनुं स्थिताः ॥ ३२ ॥ हृदयात्प्रस्थिता नाड्यो दर्शनेन्द्रिय-
 गोचराः ॥ अग्नीषोमात्मके तासां नाड्यौ नासाग्रसंस्थिते ॥ ३३ ॥ सम्यग्गुह्येन योगेन जित्वा देहसमीरणम् ॥ जपध्यानरतो
 मन्त्री मन्त्रलक्षणमश्नुते ॥ ३४ ॥ संशुद्धभूततन्मात्रः सकामो योगमभ्यसन् ॥ अणिमादिमवाप्नोति विरक्तः प्रविलङ्घ्य च ॥ देवा-
 त्मको भूतमात्रान्मुच्यते चेन्द्रियग्रहात् ॥ ३५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये मण्डलादिवर्णनं नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ अथ कुशा-
 पामार्जनविधानम् ॥ अग्निरुवाच ॥ रक्षां स्वस्य परेषां च वक्ष्ये तां मार्जनाद्वयाम् ॥ यया विमुच्यते दुःखैः सुखं च प्राप्नुयान्नरः ॥ १ ॥

॥ ओं नमः परमार्थाय पुरुषाय महात्मने ॥ अरूपबहुरूपाय व्यापिने परमात्मने ॥ २ ॥ निष्कल्मषाय शुद्धाय ध्यान-
योगरताय च ॥ नमस्कृत्य प्रवक्ष्यामि यत्तत्सिध्यतु मे वचः ॥ ३ ॥ वराहाय नृसिंहाय वामनाय महात्मने ॥ नमस्कृत्य
प्रवक्ष्यामि यत्तत्सिध्यतु मे वचः ॥ ४ ॥ त्रिविक्रमाय रामाय वैकुण्ठाय नराय च ॥ नमस्कृत्य प्रवक्ष्यामि यत्तत्सिध्यतु मे वचः
॥ ५ ॥ वराह नरसिंहेश वामनेश त्रिविक्रम ॥ हयग्रीवेश सर्वेश हृषीकेश हराशुभम् ॥ ६ ॥ अपराजित चक्राद्यैश्चतुर्भिः परमायुधैः ॥
अखण्डितानुभावैस्त्वं सर्वदुःखहरो भव ॥ ७ ॥ हरामुकस्य दुरितं सर्वं च कुशलं कुरु ॥ मृत्युबन्धार्त्तिभयदं दुरितस्य च यत्फल-
म् ॥ ८ ॥ पराभिध्यानसहितैः प्रयुक्तं चाभिचारकम् ॥ गदस्पर्शमहारोगप्रयोगं जरया जर ॥ ९ ॥ ओं नमो वासुदेवाय नमः
कृष्णाय खड्गिने ॥ नमः पुष्करनेत्राय केशवायादिचक्रिणे ॥ १० ॥ नमः कमलकिञ्जल्कपीतनिर्मलवाससे ॥ महाह्वारिपुस्कन्ध-
सृष्टचक्राय चक्रिणे ॥ ११ ॥ दंष्ट्रोद्धतक्षितिभृते त्रयीमूर्तिमते नमः ॥ महायज्ञवराहाय शेषभोगाङ्गशायिने ॥ १२ ॥ तप्तहाटक-
केशाग्रज्वलत्पावकलोचन ॥ वज्राधिकनखस्पर्श दिव्यसिंह नमोऽस्तु ते ॥ १३ ॥ काश्यपायातिह्रस्वाय ऋग्यजुःसामभूषित ॥
तुभ्यं वामनरूपायाक्रमते गां नमो नमः ॥ १४ ॥ वराहाशेषदुःखानि सर्वपापफलानि वै ॥ मर्दं मर्दं महादंष्ट्रं मर्दं मर्दं च तत्फलम्
॥ १५ ॥ नरसिंह करालास्य दन्तप्रान्तानलोज्ज्वल ॥ भञ्ज भञ्ज निनादेन दुष्टान्पश्यात्तिनाशन ॥ १६ ॥ ऋग्यजुःसामगर्भाभि-
र्वाग्भिर्वामनरूपधृक् ॥ प्रशम सर्वदुःखानि नयत्वस्य जनार्दनः ॥ १७ ॥ ऐकाहिकं द्वाहिकं च तथा त्रिदिवसं ज्वरम् ॥ चातुर्थिकं
तथात्युग्रं तथैव सततं ज्वरम् ॥ १८ ॥ दोषोत्थं सन्निपातोत्थं तथैवागन्तुकं ज्वरम् ॥ शमं नयाशु गोविंद च्छिन्धि च्छिन्ध्यस्य
वेदनाम् ॥ १९ ॥ नेत्रदुःखं शिरो दुःखं दुःखं चोदरसम्भवम् ॥ अन्तःश्वासमतिश्वासं परितापं सवेपथुम् ॥ २० ॥ गुदघ्राणांघ्रिरोगांश्च
कुष्ठरोगांस्तथा क्षयम् ॥ कामलादींस्तथा रोगान्प्रमेहांश्चातिदारुणान् ॥ २१ ॥ भगन्दरातिसारांश्च मुखरोगांश्च वल्गुलीम् ॥
अश्मरीमूत्रकृच्छ्रांश्च रोगानन्यांश्च दारुणान् ॥ २२ ॥ ये वातप्रभवा रोगा ये च पित्तसमुद्भवाः ॥ कफोद्भवाश्च ये केचिद्ये चान्ये
सन्निपातिकाः ॥ २३ ॥ आगन्तुकाश्च ये रोगा लूता विस्फोटकादयः ॥ ते सर्वे प्रशमं यांतु वासुदेवापमार्जितः ॥ २४ ॥ विलयं यांतु

ते सर्वे विष्णोरुच्चारणेन च ॥ क्षयं गच्छन्तु चाशेषास्ते चक्राभिहता हरेः ॥ २५ ॥ अच्युतानन्तगोविन्दनामोच्चारणभीषिताः ॥
 नश्यन्ति सकला रोगाः सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ २६ ॥ स्थावरं जङ्गमं वापि कृत्रिमं चापि यद्विषम् ॥ दन्तोद्भवं नख-
 भवमाकाशप्रभवं विषम् ॥ २७ ॥ लूतादिप्रभवं यच्च विषमन्यत्तु दुःखदम् ॥ शमं नयतु तत्सर्वं कीर्तितोऽस्य जनार्दनः ॥ २८ ॥
 ग्रहान्प्रेतग्रहांश्चापि तथा वै डाकिनीग्रहान् ॥ वेतालांश्च पिशाचांश्च गन्धर्वान् यक्षराक्षसान् ॥ २९ ॥ शकुनीपूतनाद्यांश्च तथा
 वैनायकान्ग्रहान् ॥ मुखमण्डौ तथा क्रूरां रेवतीं वृद्धरेवतीम् ॥ ३० ॥ वृद्धकाख्यानग्रहांश्चोग्रांस्तथा मातृग्रहानपि ॥ बालस्य
 विष्णोश्चरितं हन्तु बालग्रहानिमान् ॥ ३१ ॥ वृद्धाश्च ये ग्रहाः केचिद्ये च बालग्रहाः क्वचित् ॥ नरसिंहस्य ते दृष्ट्या दग्धा ये
 चापि यौवने ॥ ३२ ॥ सटाकरालवदनो नरसिंहो महाबलः ॥ ग्रहानशेषान्निःशेषान्करोतु जगतो हितः ॥ ३३ ॥ नरसिंह महा-
 सिंह ज्वालामालोज्ज्वलानन ॥ ग्रहानशेषान्सर्वे श्वादा खादाग्निलोचन ॥ ३४ ॥ ये रोगा ये महोत्पाता यद्विषं ये महाग्रहाः ॥
 यानि च क्रूरभूतानि ग्रहपीडाश्च दारुणाः ॥ ३५ ॥ शस्त्रक्षतेषु ये दोषा ज्वालागर्दभकादयः ॥ तानि सर्वाणि सर्वात्मा परमात्मा
 जनार्दनः ॥ ३६ ॥ किञ्चिद्रूपं समास्थाय वासुदेवस्य नाशय ॥ क्षित्वा सुदर्शनं चक्रं ज्वालामालातिभीषणम् ॥ सर्वदुष्टो-
 पशमनं कुरु देववराच्युत ॥ ३७ ॥ सुदर्शन महाज्वाल च्छिन्धि च्छिन्धि महारव ॥ सर्वदुष्टानि रक्षांसि क्षयं यान्तु
 विभीषण ॥ ३८ ॥ प्राच्यां प्रतीच्यां च दिशि दक्षिणोत्तरतस्तथा ॥ रक्षाङ्करोतु सर्वात्मा नरसिंहः सुगर्जितः ॥ ३९ ॥ दिवि
 भुव्यन्तरीक्षे च पृष्ठतः पार्श्वतोऽग्रतः ॥ रक्षां करोतु भगवान्बहुरूपो जनार्दनः ॥ ४० ॥ यथा विष्णुर्जगत्सर्वं सदेवासुरमानुषम् ॥
 तेन सत्येन दुष्टानि शममस्य ब्रजन्तु वै ॥ ४१ ॥ यथा विष्णो र्मृते सद्यः संक्षयं यातु पातकम् ॥ सत्येन तेन सकलं दुष्टमस्य
 प्रशाम्यतु ॥ ४२ ॥ परमात्मा यथा विष्णुर्वेदान्तेषु च गीयते ॥ तेन सत्येन सकलं दुष्टमस्य प्रशाम्यतु ॥ ४३ ॥ यथा
 यज्ञेश्वरो विष्णुर्देवेष्वपि हि गीयते ॥ सत्येन तेन सकलं यन्मयोक्तं तथास्तु तत् ॥ ४४ ॥ शान्तिरस्तु शिवं चास्तु दुष्टमस्य प्रशा-
 म्यतु ॥ वासुदेवशरीरोत्थैः कुशैर्निर्मथितं मया ॥ ४५ ॥ अपमार्जतु गोविन्दो नरो नारायणस्तथा ॥ तथास्तु सर्वदुःखानां प्रशमो

जपनाद्धरेः ॥ ४६ ॥ अपामार्जनकं शस्त्रं सर्वरोगादिवारणम् ॥ अहं हरिः कुशो विष्णुर्हता रोगा मया तव ॥ ४७ ॥ इत्यादि-
महापुराणे आग्नेये कुशापामार्जनं नामैकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ अथ संस्कारकथनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ निर्वाणादिषु दीक्षासु
चत्वारिंशत्तथाष्ट च ॥ संस्कारान्कारयेद्दीमाञ्छृणु तान्यैः सुरो भवेत् ॥ १ ॥ गर्भाधानं तु योन्यां वै ततः पुंसवनं चरेत् ॥
सीमन्तोन्नयनं चैव जातकर्म च नाम च ॥ २ ॥ अन्नाशनं ततश्चूडा ब्रह्मचर्यं व्रतानि च ॥ चत्वारि वैष्णवी पार्थी भौतिकी
श्रौतिकी तथा ॥ ३ ॥ गोदानं स्नातकत्वं च पाकयज्ञाश्च सप्त ते ॥ अष्टका पार्वणश्राद्धं श्रावण्याग्रणीति च ॥ ४ ॥ चैत्री चाश्वयुजी
सप्त हविर्यज्ञाश्च ताञ्छृणु ॥ आधानं चाग्निहोत्रं च दशौ वै पौर्णमासकः ॥ ५ ॥ चातुर्मास्यं पशोर्बन्धः सौत्रामणिरथापरः ॥ सोमसंस्थाः
सप्त शृणु चाग्निष्टोमः क्रतूत्तमः ॥ ६ ॥ अत्यग्निष्टोम उक्थ्यश्च षोडशी वाजपेयकः ॥ अतिरात्राप्तोर्यामश्च सहस्रेशाः सवा इमे ॥ ७ ॥
हिरण्याग्निर्हिरण्याक्षो हिरण्यामित्र इत्यतः ॥ हिरण्यपाणिर्हेमाक्षो हेमाङ्गो हेमसूत्रकः ॥ ८ ॥ हिरण्यास्यो हिरण्याङ्गो हेमजिह्वो
हिरण्यवान् ॥ अश्वमेधो हि सर्वेशो गुणाश्चाष्टाथ ताञ्छृणु ॥ ९ ॥ दया च सर्वभूतेषु क्षान्तिश्चैव तथार्जवम् ॥ शौचं चैवमना-
यासो मङ्गलं चापरो गुणः ॥ १० ॥ अकार्पण्यं चास्पृहा च मूलेन जुहुयाच्छतम् ॥ सौरशाक्तेयविष्णवीशदीक्षास्वेते समाः
स्मृताः ॥ ११ ॥ संस्कारैः संस्कृतश्चैतैर्भुक्तिं मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ सर्वरोगादिनिर्मुक्तो देववद्वर्तते नरः ॥ जप्याद्धोमात्पूजनाच्च
ध्यानाद्देवस्य चेष्टभाक् ॥ १२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये अष्टचत्वारिंशत्संस्कारकथनं नाम द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥
अथ पवित्रारोपणविधानम् ॥ अग्निरुवाच ॥ पवित्रारोपणं वक्ष्ये वर्षपूजाफलं हरेः ॥ आषाढादौ कार्तिकान्ते प्रतिपत्यज्यते तिथिः
॥ १ ॥ श्रिया गौर्या गणेशस्य सरस्वत्या गुहस्य च ॥ मार्तण्डमातृदुर्गाणां नागर्षिहरिमन्मथैः ॥ २ ॥ शिवस्य ब्रह्मणस्तद्विती-
यादितिथेः क्रमात् ॥ यस्य देवस्य यो भक्तः पवित्रा तस्य सा तिथिः ॥ ३ ॥ आरोहणे तुल्याविधिः पृथङ् मन्त्रादिकं यदि ॥ सौवर्ण-
राजतं ताम्रं नेत्रकार्पासकादिकम् ॥ ४ ॥ ब्राह्मण्या कर्तितं सूत्रं तदलाभे तु संस्कृतम् ॥ द्विगुणं त्रिगुणीकृत्य तेन कुर्यात्पवित्र-
कम् ॥ ५ ॥ अष्टोत्तरशतादूर्ध्वं तदूर्ध्वं चोत्तमादिकम् ॥ क्रियालोपविधातार्थं यत्त्वयाभिहितं प्रभो ॥ ६ ॥ मया तत्क्रियते देव

यथा यत्र पवित्रकम् ॥ अविघ्नं तु भवेदत्र कुरु नाथ जयाव्यय ॥ ७ ॥ प्रार्थ्य तन्मण्डलायादौ गायत्र्या बन्धयेन्नरः ॥ ॐ नारा-
यणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि ॥ ८ ॥ तन्नोविष्णुः प्रचोदयाद्देवदेवानुरूपतः ॥ जानूरुनाभिनासान्तं प्रतिमासु पवित्रकम् ॥ ९ ॥
पादान्ता वनमाला स्यादष्टोत्तरसहस्रतः ॥ मालां तु कल्पसाध्यां वा द्विगुणां षोडशांगुलाम् ॥ १० ॥ कर्णिकाकेसरं पत्रं मन्त्राद्यं
मण्डलान्तकम् ॥ मण्डलांगुलमात्रैकचक्राब्जादौ पवित्रकम् ॥ ११ ॥ स्थंडिलेऽंगुलमानेन आत्मनः सप्तविंशतिः ॥ आचार्याणां
च सूत्राणि पितृमात्रादिपुस्तके ॥ १२ ॥ नाभ्यन्तं द्वादशग्रन्थि तथा गन्धपवित्रके ॥ अंगुलात्कल्पनादौ द्विर्माला चाष्टोत्तरं
शतम् ॥ १३ ॥ अथवार्कचतुर्विंशषट्त्रिंशन्मालिका द्विज ॥ अनामामध्यमांगुष्ठैर्मन्दाद्यैः मालिकार्थिभिः ॥ १४ ॥ कनिष्ठा दौ
द्वादश वा ग्रंथयः स्युः पवित्रके ॥ रवेः कुम्भद्वुताशादेः सम्भवे विष्णुवन्मतम् ॥ १५ ॥ पीठस्य पीठमानं स्यान्मेखलांते च कुंडके ॥
यथाशक्ति सूत्रग्रन्थिः परिचारेऽथ वैष्णवे ॥ १६ ॥ सूत्राणि वा सप्तदश सूत्रेण त्रिविभक्तके ॥ रोचनागुरुकर्पूरहरिद्राकुङ्कुमादिभिः
॥ १७ ॥ रज्रयेच्चन्दनाद्यैर्वा स्नानसन्ध्यादिकृन्नरः ॥ एकादश्यां यागगृहे भगवंतं हरिं यजेत् ॥ १८ ॥ समस्तपरिवाराय बलिं पीठे सम-
र्चयेत् ॥ शौक्षेत्रपालाय द्वारान्ते द्वारोपरि तथा श्रियम् ॥ १९ ॥ धाप्रे दक्षे विधात्रे च गङ्गां च यमुनां तथा ॥ शङ्खपद्मनिधी पूज्य मध्ये
वास्त्वपसारणम् ॥ सारङ्गायेति भूतानां भूतशुद्धिं स्थितश्चरेत् ॥ २० ॥ ॐ हूं हः फट् हूं गन्धतन्मात्रं संहरामि नमः ॥ ॐ हूं
हः फट् हूं रसतन्मात्रं संहरामि नमः ॥ ॐ हूं हः फट् हूं रूपतन्मात्रं संहरामि नमः ॥ ॐ हूं हः फट् हूं स्पर्शतन्मात्रं संहरामि नमः ॥ ॐ
हूं हः फट् हूं शब्दतन्मात्रं संहरामि नमः पञ्चोद्घातैर्गन्धतन्मात्रस्वरूपं भूमिमण्डलम् ॥ चतुरस्रं च पीतं च कठिनं वज्रलाञ्छितम्
॥ २१ ॥ इन्द्राधिदैवतं पादयुग्ममध्यगतं स्मरेत् ॥ शुद्धं च रसतन्मात्रं प्रविलाप्याऽथ संहरेत् ॥ रसमात्रं रूपमात्रे क्रमेणानेन
पूजकः ॥ २२ ॥ ॐ ह्रीं हः फट् हूं रसतन्मात्रं संहरामि नमः ॥ ॐ ह्रीं हः फट् हूं रूपतन्मात्रं संहरामि नमः ॥ ॐ ह्रीं हः फट् हूं
स्पर्शतन्मात्रं संहरामि नमः ॥ ॐ ह्रीं हः फट् हूं शब्दतन्मात्रं संहरामि नमः ॥ जानुनाभिर्मध्यगतं श्वेतं वै पद्मलाञ्छितम् ॥
शुक्लवर्णं चार्द्धचन्द्रं ध्यायेद्भरुणदैवतम् ॥ २३ ॥ चतुर्भिश्च तदुद्घातैः शुद्धं तद्वसमात्रकम् ॥ संहरेद्रसतन्मात्रे रूपमात्रे च संहरेत् ॥

आभेयः

॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ ॐ हूं हः फट् हूं रूपतन्मात्रं सहरामि नमः ॥ ॐ हूं हः फट् हूं स्पर्शतन्मात्रं सहरामि नमः ॥ ॐ हूं हः फट् हूं शब्द-
तन्मात्रं सहरामि नमः ॥ इति त्रिभिस्तदुद्घातैस्त्रिकोणं वह्निमण्डलम् ॥ नाभिकण्ठमध्यगतं रक्तं स्वस्तिकलाञ्छितम् ॥ २५ ॥
ध्यात्वा नलाधिदेवं तच्छुद्धं स्पर्शं लयं नयेत् ॥ ॐ ह्रीं हः फट् हूं स्पर्शतन्मात्रं सहरामि नमः ॥ ॐ ह्रीं हः फट् हूं शब्दतन्मात्रं सहरामि नमः ॥ कण्ठनासामध्यगतं वृत्तं वै वायुमण्डलम् ॥ २६ ॥ द्विरुद्धौर्तधूम्रवर्णं ध्यायेच्छुद्धेन्दुलाञ्छितम् ॥ स्पर्शमात्रं शब्द-
मात्रैः संहरेद्ध्यानयोगतः ॥ २७ ॥ ॐ ह्रीं हः फट् हूं शब्दतन्मात्रं सहरामि नमः ॥ एकोद्घातेन चाकाशं शुद्धस्फटिकसन्निभम् ॥
नासापुटशिखान्तस्थमाकाशमुपसहरेत् ॥ २८ ॥ शोषणाद्यैर्देहशुद्धिं कुर्यादेव क्रमात्ततः ॥ शुष्कं कलेवरं ध्यायेत्पादाद्यं च शिखा-
न्तकम् ॥ २९ ॥ यंबीजेन वंबीजेन ज्वालामालासमायुतम् ॥ देहं रमित्यनेनैव ब्रह्मरन्ध्राद्विनिर्गतम् ॥ ३० ॥ बिन्दुं ध्यात्वा
चामृतस्य तेन भस्म कलेवरम् ॥ संप्लावयेद्धमित्यस्मादेहं सम्पाद्य दिव्यकम् ॥ ३१ ॥ न्यासं कृत्वा करे देहे मानसं यागमा-
चरेत् ॥ विष्णुं साङ्गं हृदि पद्मे मानसैः कुसुमादिभिः ॥ ३२ ॥ मूलमन्त्रेण देवेशं प्रार्चयेद्भुक्तिमुक्तिदम् ॥ स्वागतं देवदेवेश
सन्निधौ भव केशव ॥ ३३ ॥ गृहाण मानसीं पूजां यथार्थं परिभाविताम् ॥ आधारशक्तिः कूर्मोऽथ पूज्योऽनन्तो मही ततः
॥ ३४ ॥ मध्येऽग्न्यादौ च धर्माद्या अधर्माद्याश्च मुख्यगाः ॥ सत्त्वादिमध्ये पद्मं च मायाविद्याख्यतत्त्वके ॥ ३५ ॥ कालतत्त्वं
च सूर्यादिमण्डलं पक्षिराजकः ॥ मध्ये ततश्च वायव्यादीशान्ता गुरुपंक्तिका ॥ ३६ ॥ गणः सरस्वती पूज्या नारदो नलकूबरः ॥
गुरुर्गुरोः पादुका च परो गुरुश्च पादुका ॥ ३७ ॥ पूर्वसिद्धाः परसिद्धाः केसरेषु च शक्तयः ॥ लक्ष्मीः सरस्वती प्रीतिः कीर्तिः
शान्तिश्च कांतिका ॥ ३८ ॥ पुष्टिस्तुष्टिर्महेन्द्राद्या मध्ये चावाहितो हरिः ॥ धृतिः श्रीरतिकान्त्याद्या मूलेन स्थापितोऽच्यु-
तः ॥ ३९ ॥ ॐ अभिमुखो भवेति प्रार्थ्य प्राच्यां सन्निहितो भव ॥ विन्यस्याध्यादिकं दत्त्वा गन्धाद्यैर्मूलतो यजेत् ॥ ४० ॥
ॐ भीषय भीषय हृच्छिरस्त्रासय वै पुनः ॥ मर्दय मर्दय शिखा अग्न्यादौ शस्त्रतोऽस्त्रकम् ॥ ४१ ॥ रक्ष रक्ष प्रध्वंसय प्रध्वंसय
कवचाय नमस्ततः ॥ ॐ हूं फट् अस्त्राय नमो मूलबीजेन चाङ्गकम् ॥ ४२ ॥ पूर्वदक्षाप्यसौम्येषु मूर्त्याविरणमर्चयेत् ॥ वासुदेवः

पुराणः

अ० ३३

॥ २३ ॥

सङ्कर्षणः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः ॥ ४३ ॥ अग्न्यादौ श्रीधृतिरतिकान्तयो मूर्तयो हरेः ॥ शङ्खचक्रगदापद्ममग्न्यादौ पूर्वकादिकम् ॥ ४४ ॥
शार्ङ्गं च मुसलं खड्गं वनमालां च तद्वहिः ॥ इन्द्राद्याश्च तथानन्तो नैर्ऋत्यां वरुणस्ततः ॥ ४५ ॥ ब्रह्मेन्द्रेशानयोर्मध्ये अस्त्रावर-
णकं बहिः ॥ ऐरावतस्ततश्छागो महिषो वानरो झषः ॥ ४६ ॥ मृगः शशोऽथ वृषभः कूर्मो हंसस्ततो बहिः ॥ पृथिवीगर्भः
कुमुदाद्या द्वारपाला द्वयं द्वयम् ॥ ४७ ॥ पूर्वाद्युत्तरद्वारान्तं हरिं नत्वा बलिं बहिः ॥ विष्णुपार्षदेभ्यो नमो बलिपीठे बलिं ददेत्
॥ ४८ ॥ विश्वाय विष्वक्सेनात्मने ईशानके यजेत् ॥ देवस्य दक्षिणे हस्ते रक्षासूत्रं च बन्धयेत् ॥ ४९ ॥ संवत्सरकृताचार्याः
संपूर्णफलदायिने ॥ पवित्रारोहणायेदं कौतुकं धारय ॐ नमः ॥ ५० ॥ उपवासादिनियमं कुर्याद्वै देवसन्निधौ ॥ उपवासादि-
नियतो देवं सन्तोषयाम्यहम् ॥ ५१ ॥ कामक्रोधादयः सर्वे मा मे तिष्ठन्तु सर्वथा ॥ अद्यप्रभृति देवेश यावद्वैशेषिकं दिनम्
॥ ५२ ॥ यजमानो ह्यशक्तश्चेत्कुर्यान्नक्तादिकं व्रती ॥ हुत्वा विसर्जयेत्स्तुत्वा श्रीकरं नित्यपूजनम् ॥ ५३ ॥ ॐ ह्रीं श्रीं श्रीधराय त्रैलोक्य-
मोहनाय नमः ॥ ५४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पवित्रारोहणे श्रीधरनित्यपूजाविधानं नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ अथ
होमादिविधिः ॥ अग्निरुवाच ॥ विशेदनेन मन्त्रेण यागस्थानं च भूषयेत् ॥ नमो ब्रह्मण्यदेवाय श्रीधरायाव्ययात्मने ॥ १ ॥ ऋग्यजुः
सामरूपाय शब्ददेहाय विष्णवे ॥ विलिख्य मण्डलं सायं यागद्रव्यादि चाहरेत् ॥ २ ॥ प्रक्षालितकराग्निः सन्विन्यस्यार्घ्य-
करो नरः ॥ अर्घ्याद्विस्तु शिरः प्रोक्ष्य द्वारदेशादिकं तथा ॥ ३ ॥ आरभेद्द्वारयागं च तोरणेशान्प्रपूजयेत् ॥ अश्वत्थोदुंबरवटपुक्षाः
पूर्वादिगा नगाः ॥ ४ ॥ ऋगिन्द्रशोभनं प्राच्यां यजुर्यमसुभद्रकम् ॥ सामापश्च सुधन्वारुयं सोमाथर्वसुहोत्रकम् ॥ ५ ॥ तोरणान्ताः
पताकाश्च कुमुदाद्या घटद्वयम् ॥ द्वारि द्वारि स्वनाम्नार्च्याः पूर्वं पूर्णश्च पुष्करः ॥ ६ ॥ आनन्दनन्दनो दक्षो वीरसेनः सुपेणकः ॥
संभवप्रभवौ सौम्ये द्वारपांश्चैव पूजयेत् ॥ ७ ॥ अस्त्रजतपुष्पक्षेपाद्विघ्नानुत्सार्य संविशेत् ॥ भूतशुद्धिं विधायाथ विन्यस्य कृतमुद्रकः
॥ ८ ॥ फट्कारान्तं शिखां जप्त्वा सर्षपान्दिक्षु निक्षिपेत् ॥ वामुदेवेन गोमूत्रं सङ्कर्षणेन गोमयम् ॥ ९ ॥ प्रद्युम्नेन पयस्तज्जादधि
नारायणादुद्धृतम् ॥ एकद्वित्र्यादिवारेण घृताद्वै भागतोऽधिकम् ॥ १० ॥ घृतपात्रे तदेकत्र पञ्चगव्यमुदाहृतम् ॥ मण्डपप्रोक्षणायेकं

चापरं प्राशनाय च ॥ ११ ॥ आनीय दशकुंभेषु इन्द्राद्याँल्लोकपान्यजेत् ॥ पूज्याज्ञां श्रावयेत्तांश्च स्थातव्यं चाज्ञया हरेः ॥ १२ ॥
 यागद्रव्यादि संरक्ष्य विकिरान्विकिरेत्ततः ॥ मूलाष्टशतसञ्जप्तान्कुशकूर्चान्हरेच्च तान् ॥ १३ ॥ ऐशान्यां दिशि तत्रस्थं स्थाप्यं कुम्भं च
 वर्द्धनीम् ॥ कुम्भे साङ्गं हरिं प्रार्च्य वर्द्धन्यामस्त्रमर्चयेत् ॥ १४ ॥ प्रदक्षिणं यागगृहं वर्द्धन्याऽच्छिन्नधारया ॥ सिञ्चन्नयेत्ततः कुम्भं
 पूजयेच्च स्थिरासने ॥ १५ ॥ सपञ्चरत्नवस्त्राढ्यकुम्भे गन्वादिभिर्हरिम् ॥ वर्द्धन्यां हेमगर्भायां यजेदस्त्रं च वामतः ॥ १६ ॥ तत्समीपे
 वास्तुलक्ष्मीं भूविनायकमर्चयेत् ॥ स्नपनं कल्पयेद्विष्णोः संक्रान्त्यादौ तथैव च ॥ १७ ॥ पूर्णकुम्भानवस्थाप्य नवकोणेषु
 निर्वणान् ॥ पाद्यमर्घ्यमाचमनीयं पञ्चगव्यं च निःक्षिपेत् ॥ १८ ॥ पूर्वादिकलशोऽग्न्यादौ पञ्चामृतजलादिकम् ॥ दधि क्षीरं
 मधूष्णोदं पाद्यं स्याच्चतुरङ्गकम् ॥ १९ ॥ पद्मश्यामाकदूर्वाश्च विष्णुपर्णी च पाद्यकम् ॥ तथाष्टाङ्गार्घ्यमाख्यातं यवगन्धफला-
 क्षतम् ॥ २० ॥ कुशाः सिद्धार्थपुष्पाणि तिला द्रव्याणि चोर्हणम् ॥ लवङ्गकङ्कोलयुतं दद्यादाचमनीयकम् ॥ २१ ॥ स्नापयेन्मू-
 लमन्त्रेण देवं पञ्चामृतैरपि ॥ शुद्धोदं मध्यकुम्भेन देवमूर्ध्नि विनिःक्षिपेत् ॥ २२ ॥ कलशान्निःसृतं तोयं कूर्चाग्रं संस्पृशन्नरः ॥
 शुद्धोदकेन पाद्यं च अर्घ्यमाचमनं ददेत् ॥ २३ ॥ परिमृज्य पटेनाङ्गं सवस्त्रं मंडलं नयेत् ॥ तत्राभ्यर्च्याचरेद्धोमं कुंडादौ प्राण-
 संयमी ॥ २४ ॥ प्रक्षाल्य हस्तौ रेखाश्च तिस्रः पूर्वाग्रगामिनीः ॥ दक्षिणादुत्तरान्ताश्च तिस्रश्चैवोत्तराग्रगाः ॥ २५ ॥ अध्यादकेन
 सम्प्रोक्ष्य योनिमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ ध्यात्वात्मरूपं चाग्निं तु योन्यां कुण्डे क्षिपेन्नरः ॥ २६ ॥ पात्राण्यासादयेत्पश्चाद्दर्भसूकसुवका-
 दिभिः ॥ बाहुमात्राः परिधय इध्मव्रश्चनमेव च ॥ २७ ॥ प्रणीता प्रोक्षणीपात्रमाज्यस्थाली घृतादिकम् ॥ प्रस्थद्वयं तण्डुलानां
 युग्मं युग्ममधोमुखम् ॥ २८ ॥ प्रणीताप्रोक्षणीपात्रे न्यसेत्प्रागग्रं कुशम् ॥ अद्भिः पूर्य प्रणीतां तु ध्यात्वा देवं प्रपूज्य च
 ॥ २९ ॥ प्रणीतां स्थापयेदग्रे द्रव्याणां चैव मध्यतः ॥ प्रोक्षणीमद्भिस्सम्पूर्य प्रार्च्य दक्षे तु विन्यसेत् ॥ ३० ॥ चरुं च श्रपये-
 दग्नौ ब्रह्माणं दक्षिणे न्यसेत् ॥ कुशानास्तीर्य पूर्वादौ परिधीं स्थापयेत्ततः ॥ ३१ ॥ वैष्णवीकरणं कुर्याद्गर्भाधानादिना नरः ॥
 गर्भाधानं पुंसवनं सीमन्तोन्नयनं जनिः ॥ ३२ ॥ नामादिसमावर्त्तनान्तं जुहुयादष्ट चाहुतीः ॥ पूर्णाहुतिः प्रतिकर्म सृचा

सुवसुयुक्तया ॥ ३३ ॥ कुण्डमध्ये ऋतुमतीं लक्ष्मीं सञ्चिन्त्य होमयेत् ॥ कुण्डलक्ष्मीः समाख्याता प्रकृतिस्रिगुणात्मिका
 ॥ ३४ ॥ सा योनिः सर्वभूतानां विद्यामन्त्रगणस्य च ॥ विमुक्तेः कारणं वह्निः परमात्मा च मुक्तिदः ॥ ३५ ॥ प्राच्यां शिरः
 समाख्यातं बाहू कोणे व्यवस्थितौ ॥ ईशानाग्नेयकोणे तु जङ्घे वायव्यनैऋते ॥ ३६ ॥ उदरं कुण्डमित्युक्तं योनियोनिर्विधीयते ॥
 गुणत्रयं मेखलाः स्युर्ध्यात्वेवं समिधो दश ॥ ३७ ॥ पञ्चाधिकास्तु जुहुयात्प्रणवान्मुष्टिमुद्रया ॥ पुनराधारौ जुहुयाद्वायव्य-
 न्तं ततः श्रयेत् ॥ ३८ ॥ ईशान्तं मूलमन्त्रेण आज्यभागौ तु होमयेत् ॥ उत्तरे द्वादशान्तेन दक्षिणे तेन मध्यतः ॥ ३९ ॥
 व्याहृत्या पद्ममध्यस्थं ध्यायेद्बहिर्द्विं तु संस्कृतम् ॥ वैष्णवं सप्तजिह्वं च सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ ४० ॥ चन्द्रवक्त्रं च सूर्याक्षं
 जुहुयाच्छतमष्ट च ॥ तदर्द्धं चाष्ट मूलेन अङ्गानां च दशांशतः ॥ ४१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये आग्निकार्यकथनं नाम
 चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ अथ पवित्राधिवासनादिविधिः ॥ अग्निरुवाच ॥ सम्पाताहुतिना सिच्य पवित्राण्यधिवासयेत् ॥
 नृसिंहमन्त्रजप्तानि गुप्तान्यस्त्रेण तानि तु ॥ १ ॥ वस्त्रसंवेष्टितान्येव पात्रस्थान्यभिमन्त्रयेत् ॥ बिर्वाद्यद्भिः प्रोक्षितानि मन्त्रेण
 त्वेकधा द्विधा ॥ २ ॥ कुम्भपाश्वे तु संस्थाप्य रक्षां विज्ञाप्य देशिकः ॥ दन्तकाष्ठं चामलकं पूर्वं सङ्कर्षणेन तु ॥ ३ ॥ प्रद्युम्नेन
 भस्मतिलान्दक्षे गोमयमृत्तिकाम् ॥ वारुणे चानिरुद्धेन सौम्ये नारायणेन च ॥ ४ ॥ दभोदकं चाथ हृदा अग्नौ कुङ्कुमरोचनम् ॥
 ऐशान्यां शिरसा धूपं शिखया नैऋतेऽप्यथ ॥ ५ ॥ मूलपुष्पाणि दिव्यानि कवचेनाथ वायवे ॥ चन्दनाम्बुक्षतदधिदूर्वाश्च
 पुटिकास्थिताः ॥ ६ ॥ गृहं त्रिसूत्रेणावेष्ट्य पुनः सिद्धार्थकान्क्षिपेत् ॥ दद्यात्पूजाक्रमेणाथं स्वैः स्वैर्गन्धपवित्रकम् ॥ ७ ॥ मन्त्रै-
 र्वै द्वारपादिभ्यो विष्णुकुम्भे त्वनेन च ॥ विष्णुतेजोभवं रम्यं सर्वपातकनाशनम् ॥ ८ ॥ सर्वकामप्रदं देव तवाङ्गे धारयाम्यहम् ॥
 संपूज्य धूपदीपाद्यैर्व्रजेद्वारसमीपतः ॥ ९ ॥ गन्धपुष्पाक्षतोपेतं पवित्रं चाखिलेऽर्पयेत् ॥ पवित्रं वैष्णवं तेजो महापातकनाशनम्
 ॥ १० ॥ धर्मकामार्थसिद्धयर्थं स्वकेऽङ्गे धारयाम्यहम् ॥ आसने परिवारादौ गुरो दद्यात्पवित्रकम् ॥ ११ ॥ गन्धादिभिः
 समभ्यर्च्य गन्धपुष्पाक्षतादिमत् ॥ विष्णुतेजो भवेत्यादिमूलेन हरयेऽर्पयेत् ॥ १२ ॥ वह्निस्थाय ततो दत्त्वा देवं सम्प्रार्थये-

त्ततः ॥ क्षीरोदधिमहानागशय्यावस्थिताविग्रह ॥ १३ ॥ प्रातस्त्वां पूजयिष्यामि सन्निधौ भव केशव ॥ इन्द्रादिभ्यस्ततो दत्त्वा
 विष्णुपार्षदके बलिम् ॥ १४ ॥ ततो देवाग्रतः कुम्भं वासोयुगसमन्वितम् ॥ रोचनाचन्द्रकाश्मीरगन्धाद्युदकसंयुतम् ॥ १५ ॥
 गन्धपुष्पादिनाभूष्य मूलमन्त्रेण पूजयेत् ॥ मण्डपाद्ग्रहिरागत्य विलिप्ते मण्डलत्रये ॥ १६ ॥ पञ्चगव्यं चरुं दन्तकाष्ठं चैव क्रमा-
 द्रवेत् ॥ पुराणश्रवणं स्तोत्रं पठजागरणं निशि ॥ १७ ॥ परप्रेषकबालानां स्त्रीणां भोगभुजां तथा ॥ सद्योऽधिवासनं कुर्या-
 द्दिना गन्धपवित्रकम् ॥ १८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पवित्राधिवासनं नाम पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ अथ विष्णुपवित्रा-
 रोपणविधिः ॥ अग्निरुवाच ॥ प्रातः स्नानादिकं कृत्वा द्वारपालान्प्रपूज्य च ॥ प्रविश्य गुप्ते देशे च समाकृष्याथ धारयेत् ॥ १ ॥
 पूर्वाधिवासितं द्रव्यं वस्त्राभरणगन्धकम् ॥ निरस्य सर्वं निम्माल्यं देवं संस्थाप्य पूजयेत् ॥ २ ॥ पञ्चामृतैः कषायैश्च शुद्धग-
 न्धोदकैस्ततः ॥ पूर्वाधिवासितं दद्याद्ब्रह्मं गन्धं च पुष्पकम् ॥ ३ ॥ अग्नौ हुत्वा नित्यवच्च देवं सम्प्रार्थयेन्नमेत् ॥ समर्प्य कर्म
 देवाय पूजां नैमित्तिकीं चरेत् ॥ ४ ॥ द्वारपालविष्णुकुम्भवर्द्धनीः प्रार्थयेद्धरिम् ॥ अतोदेवेतिमन्त्रेण मूलमन्त्रेण कुम्भके ॥ ५ ॥
 कृष्णकृष्ण नमस्तुभ्यं गृहीष्वेदं पवित्रकम् ॥ पवित्रीकरणार्थाय वर्षपूजाफलप्रदम् ॥ ६ ॥ पवित्रकं कुरुष्वद्य यन्मया दुष्कृतं
 कृतम् ॥ शुद्धो भवाम्यहं देव त्वत्प्रसादात्सुरेश्वर ॥ ७ ॥ पवित्रं च हृदायैस्तु आत्मानमभिषिच्य च ॥ विष्णुकुम्भं
 च सम्प्रोक्ष्य ब्रजेदेवसमीपतः ॥ ८ ॥ पवित्रमात्मने दद्याद्ब्रह्मबन्धं विसृज्य च ॥ गृहाण ब्रह्मसूत्रं च यन्मया कल्पितं प्रभो ॥ ९ ॥
 कर्मणां पूरणार्थाय यथा दोषो न मे भवेत् ॥ द्वारपालासनगुरुमुख्यानां च पवित्रकम् ॥ १० ॥ कानिष्ठादि च देवाय वनमालां
 च मूलतः ॥ हृदादिविष्वक्सेनान्ते पवित्राणि समर्पयेत् ॥ ११ ॥ बह्वौ हुत्वा वह्निगेभ्यो विष्ण्वादिभ्यः पवित्रकम् ॥ प्रार्च्य
 पूर्णाहुतिं दद्यात्प्रायश्चित्ताय मूलतः ॥ १२ ॥ अष्टोत्तरशतं वापि पञ्चोपनिषदैस्ततः ॥ मणिविद्रुममालाभिर्मन्दारकुसुमादिभिः
 ॥ १३ ॥ इयं सांवत्सरी पूजा तवास्तु गरुडध्वज ॥ वनमाला यथा देव कौस्तुभं सततं हृदि ॥ १४ ॥ तद्वत्पवित्रतन्तुंश्च पूजां
 च हृदये वह ॥ कामतोऽकामतो वापि यत्कृतं नियमार्चने ॥ १५ ॥ विधिना विघ्नलोपेन परिपूर्णं तदस्तु मे ॥ प्रार्थ्य नत्वा

क्षमाप्याथ पवित्रं मस्तकेऽर्पयेत् ॥ १६ ॥ दत्त्वा बलिं दक्षिणाभिर्वैष्णवं तोषयेद्गुरुम् ॥ विप्रान्भोजनवस्त्राद्यैर्दिवसं पक्षमेव
 वा ॥ १७ ॥ पवित्रं स्नानकाले वा अवतार्य्य समर्चयेत् ॥ अनिवारितमन्नाद्यं दद्याद्बुद्धेऽथ च स्वयम् ॥ १८ ॥ विसर्जनेऽहि
 सम्पूज्य पवित्राणि विसर्जयेत् ॥ सांवत्सरीमिमां पूजां सम्पाद्य विधिवन्मम ॥ १९ ॥ ब्रज पवित्रकेदानीं विष्णुलोकं विसर्जितः ॥
 मध्ये सोमेशयोः प्राचर्य्य विष्वक्सेनं हि तस्य च ॥ २० ॥ पवित्राणि समभ्यर्च्य ब्राह्मणाय समर्पयेत् ॥ यावन्तस्तन्तवस्तस्मि-
 न्पवित्रे परिकल्पिताः ॥ २१ ॥ तावद्युगसहस्राणि विष्णुलोके महीयते ॥ कुलानां शतमुद्धृत्य दश पूर्वान्दशापरान् ॥ विष्णुलोके तु
 संस्थाप्य स्वयं मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ २२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये विष्णुपवित्रारोपणविधिनिर्ूपणं नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥
 अथ सर्वदेवपवित्रारोपणविधिः ॥ अग्निरुवाच ॥ सङ्क्षेपात्सर्वदेवानां पवित्रारोपणं शृणु ॥ पवित्रं पूर्वलक्ष्म स्यात्स्वरसानलगं
 त्वपि ॥ १ ॥ जगद्योने समागच्छ परिवारगणैः सह ॥ निमन्त्रयाम्यहं प्रातर्दद्यां तुभ्यं पवित्रकम् ॥ २ ॥ जगत्सृजे नमस्तुभ्यं
 गृहीष्वेदं पवित्रकम् ॥ पवित्रीकरणार्थाय वर्षपूजाफलप्रदम् ॥ ३ ॥ शिव देव नमस्तुभ्यं गृहीष्वेदं पवित्रकम् ॥ मणिविद्रुममालाभि-
 र्मन्दारकुसुमादिभिः ॥ ४ ॥ इयं सांवत्सरी पूजा तवास्तु वेदवित्पते ॥ सांवत्सरीमिमां पूजां सम्पाद्य विधिवन्मम ॥ ५ ॥ ब्रज
 पवित्रकेदानीं स्वर्गलोकं विसर्जितः ॥ सूर्य्य देव नमस्तुभ्यं गृहीष्वेदं पवित्रकम् ॥ ६ ॥ [पवित्रीकरणार्थाय वर्षपूजाफलप्रदम् ॥
 शिवदेव नमस्तुभ्यं गृहीष्वेदं पवित्रकम्] ॥ ७ ॥ पवित्रीकरणार्थाय वर्षपूजाफलप्रदम् ॥ गणेश्वर नमस्तुभ्यं गृहीष्वेदं पवित्रकम्
 ॥ ८ ॥ पवित्रीकरणार्थाय वर्षपूजाफलप्रदम् ॥ शक्तिदेवि नमस्तुभ्यं गृहीष्वेदं पवित्रकम् ॥ ९ ॥ पवित्रीकरणार्थाय वर्षपूजाफल-
 प्रदम् ॥ नारायणमयं सूत्रमनिरुद्धमयं वरम् ॥ १० ॥ धनधान्यायुरारोग्यप्रदं संप्रददामि ते ॥ कामदेवमयं सूत्रं सङ्कर्षणमयं वरम्
 ॥ ११ ॥ विद्यासन्ततिसौभाग्यप्रदं संप्रददामि ते ॥ वासुदेवमयं सूत्रं धर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ १२ ॥ संसारसागरोत्तारकारणं
 प्रददामि ते ॥ विश्वरूपमयं सूत्रं सर्वदं पापनाशनम् ॥ १३ ॥ अतीतानागतकुलसमुद्धारं ददामि ते ॥ कनिष्ठादीनि
 चत्वारि ददिरे मनुभिः क्रमात् ॥ १४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सर्वदेवपवित्रारोपणं नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

अथ देवालयनिर्माणफलम् ॥ अग्निरुवाच ॥ वासुदेवाद्यालयस्य कृतौ वक्ष्ये फलादिकम् ॥ चिकीर्षोर्देवधामादि सहस्रजानिपापनुत् ॥ १ ॥ मनसा सन्नकर्तृणां शतजन्माघनाशनम् ॥ येऽनुमोदन्ति कृष्णस्य क्रियमाणं नरा गृहम् ॥ २ ॥ तेऽपि पापैर्विनिर्मुक्ताः प्रयान्त्यच्युतलोककम् ॥ समतीतं भविष्यं च कुलानामयुतं नरः ॥ ३ ॥ विष्णुलोकं नयत्याशु कारयित्वा हरेर्गृहम् ॥ वसन्ति पितरो हृष्टा विष्णुलोके ह्यलङ्कृताः ॥ ४ ॥ विमुक्ता नारकैर्दुःखैः कर्तुः कृष्णस्य मन्दिरम् ॥ ब्रह्मइत्यादिपापौघघातकं देवतालयम् ॥ ५ ॥ फलं यन्नाप्यते यज्ञैर्धाम कृत्वा तदाप्यते ॥ देवागारे कृते सर्वतीर्थस्नानफलं लभेत् ॥ ६ ॥ देवाद्यर्थे हतानां चरणे यत्तत्फलादिकम् ॥ शाठ्येन पांसुना वापि कृतं धाम च नाकदम् ॥ ७ ॥ एकायतनकृत्स्वर्गी त्र्यगारी ब्रह्मलोकभाक् ॥ पञ्चागारी शम्भुलोकमष्टागाराद्धरौ स्थितिः ॥ ८ ॥ षोडशालयकारी तु भुक्तिं मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ कनिष्ठं मध्यमं श्रेष्ठं कारयित्वा हरेर्गृहम् ॥ ९ ॥ स्वर्गं च वैष्णवं लोकं मोक्षमाप्नोति च क्रमात् ॥ श्रेष्ठमायतनं विष्णोः कृत्वा यद्धनवाँल्लभेत् ॥ १० ॥ कनिष्ठेनैव तत्पुण्यं प्राप्नोत्यधनवान्नरः ॥ समुत्पाद्य धनं कृत्वा स्वल्पेनापि सुरालयम् ॥ ११ ॥ कारयित्वा हरेः पुण्यं प्राप्नोत्यभ्यधिकं वरम् ॥ लक्षेणाथ सहस्रेण शतस्याद्धेन वा हरेः ॥ १२ ॥ कारयन्भवनं याति यत्रास्ते गरुडध्वजः ॥ बाल्ये तु क्रीडमाणा ये पांसुभिर्भवनं हरेः ॥ १३ ॥ वासुदेवस्य कुर्वन्ति तेऽपि तल्लोकगामिनः ॥ तथैव चायतने पुण्ये सिद्धक्षेत्रे तथाश्रमे ॥ १४ ॥ कर्तुरायतनं विष्णोर्यथोक्तात्रिगुणं फलम् ॥ बन्धूकपुष्पविन्यासैः सुधापंकेन वैष्णवम् ॥ १५ ॥ ये विलिम्पन्ति भवनं ते यान्ति भगवत्पुरम् ॥ पतितं पतमानं तु तथार्द्धपतितं नरः ॥ १६ ॥ समुद्धृत्य हरेर्धाम प्राप्नोति द्विगुणं फलम् ॥ पतितस्य तु यः कर्ता पतितस्य च रक्षिता ॥ १७ ॥ विष्णोरायतनस्येह स नरो विष्णुरूपभाक् ॥ इष्टकानिचयास्तिष्ठेद्यावदायतनं हरेः ॥ १८ ॥ सकुलस्तस्य वै कर्ता विष्णुलोके महीयते ॥ स एव पुण्यवान्पूज्य इह लोके परत्र च ॥ १९ ॥ कृष्णस्य वासुदेवस्य यः कारयति केतनम् ॥ जातः स एव सुकृती कुलं तेनैव पावितम् ॥ २० ॥ विष्णुरुद्रार्कदेव्यादेर्गृहकर्ता स कीर्तिभाक् ॥ किं तस्य वित्तनिचयेर्मदस्य परिरक्षिणः ॥ २१ ॥ दुःखार्जितैर्यः कृष्णस्य न कारयति केतनम् ॥ नोपभोग्यं धनं यस्य पितृविप्र-

दिवौकसाम् ॥ २२ ॥ नोपभोगाय बन्धूनां व्यर्थस्तस्य धनागमः ॥ यथा ध्रुवो नृणां मृत्युर्वित्तनाशस्तथा ध्रुवः ॥ २३ ॥
मूढस्तत्राऽनुबध्नाति जीवितेऽथ चले धने ॥ यदा वित्तं न दानाय नोपभोगाय देहिनाम् ॥ २४ ॥ नापि कीर्त्यै न
धर्मार्थं तस्य स्वाम्येऽथ को गुणः ॥ तस्माद्वित्तं समासाद्य देवाद्वा पौरुषादथ ॥ २५ ॥ दद्यात्सम्यग्द्विजाग्र्येभ्यः कीर्त्तनानि
च कारयेत् ॥ दानेभ्यश्चाधिकं यस्मात्कीर्त्तनेभ्यो वरं यतः ॥ २६ ॥ अतस्तत्कारयेद्धीमान्विष्णवादेर्मन्दिरादिकम् ॥ विनि-
वेश्य हरेर्धाम भक्तिमद्भिर्नरोत्तमैः ॥ २७ ॥ निवोशितं भवेत्कृत्स्नं त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ भूतं भव्यं भविष्यं च स्थूलं
सूक्ष्मं तथेतरत् ॥ २८ ॥ आब्रह्मस्तंबपर्यन्तं सर्वं विष्णोः समुद्भवम् ॥ तस्य देवाधिदेवस्य सर्वगस्य महात्मनः ॥ २९ ॥ निवेश्य
भवनं विष्णोर्न भूयो भुवि जायते ॥ यथा विष्णोर्धामकृतौ फलं तद्वदिवौकसाम् ॥ ३० ॥ शिवब्रह्मार्कविघ्नेशचण्डीलक्ष्म्यादि-
कात्मनाम् ॥ देवालयकृतेः पुण्यं प्रतिमाकरणेऽधिकम् ॥ ३१ ॥ प्रतिमास्थापने यागे फलस्यान्तो न विद्यते ॥ मृन्मयादारुजे पुण्यं
दारुजादिष्टकोद्भवे ॥ ३२ ॥ इष्टकोत्थाच्छैलजे स्याद्धेमादेरधिकं फलम् ॥ सप्तजन्मकृतं पापं प्रारम्भादेव नश्यति ॥ ३३ ॥ देवाल-
यस्य स्वर्गो स्यान्नरकं न स गच्छति ॥ कुलानां शतमुद्धृत्य विष्णोर्लोकं नयेन्नरः ॥ ३४ ॥ यमो यमभटानाह देवमन्दिरकारिणः ॥
यम उवाच ॥ प्रतिमापूजादिकृतो नानेया नरकं नराः ॥ ३५ ॥ देवालयाद्यकर्तार आनेयास्ते विशेषतः ॥ विचरध्वं यथान्याय्यं
नियोगो मम पाल्यताम् ॥ ३६ ॥ नाज्ञाभंगं करिष्यन्ति भवतां जन्तवः क्वचित् ॥ केवलं ये जगत्तातमनन्तं समुपाश्रिताः ॥ ३७ ॥
भवाद्भिः परिहर्त्तव्यास्तेषां नात्रास्ति संस्थितिः ॥ यत्र भागवता लोके तच्चित्तास्तत्परायणाः ॥ ३८ ॥ पूजयन्ति सदा विष्णुं ते
वस्त्याज्याः सुदूरतः ॥ यस्तिष्ठन्प्रस्वपन्गच्छन्नुत्तिष्ठन्सखलिते स्थिते ॥ ३९ ॥ सङ्कीर्त्तयन्ति गोविन्दं ते वस्त्याज्याः सुदूरतः ॥
नित्यैर्नैमित्तिकैर्देवं ये यजन्ति जनार्दनम् ॥ ४० ॥ नावलोक्या भवद्भिस्ते तद्वता यांति सद्गतिम् ॥ ये पुष्पधूपवासोभिर्भूषणे-
श्चातिवल्लभैः ॥ ४१ ॥ अर्चयन्ति न ते ग्राह्या नराः कृष्णालयं गताः ॥ उपलेपनकर्तारः सम्मार्जनपराश्च ये ॥ ४२ ॥ कृष्णा-
लये परित्याज्यास्तेषां पुत्रास्तथा कुलम् ॥ येन चायतनं विष्णोः कारितं तत्कुलोद्भवम् ॥ ४३ ॥ पुंसां शतं नावलोक्यं भव-

आग्नेय-

२७ ॥

द्विर्दुष्टचेतसा ॥ यस्तु देवालयं विष्णोर्दारुशैलमयं तथा ॥ ४४ ॥ कारयेन्मृन्मयं वापि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ अहन्यहानि यज्ञेन
यजतो यन्महाफलम् ॥ ४५ ॥ प्राप्नोति तत्फलं विष्णोर्यः कारयति केतनम् ॥ कुलानां शतमागामि समतीतं तथा शतम् ॥ ४६ ॥
कारयन्भगवद्धाम नयत्यच्युतलोककम् ॥ सप्तलोकमयो विष्णुस्तस्य यः कुरुते गृहम् ॥ ४७ ॥ तारयत्यक्षयाँल्लोकानक्षयान्प्रतिप-
द्यते ॥ इष्टकाचयविन्यासो यावन्त्यब्दानि तिष्ठति ॥ ४८ ॥ तावद्दर्षसहस्राणि तत्कर्तुर्दिवि संस्थितिः ॥ प्रतिमाकृद्विष्णुलोकं
स्थापको लीयते हरौ ॥ देवसन्नप्रतिकृतिप्रतिष्ठाकृतु गोचरे ॥ ४९ ॥ अग्निरुवाच ॥ यमोक्ता नानयस्तेऽथ प्रतिष्ठादिकृतं
हरेः ॥ हयशीर्षः प्रतिष्ठार्थं देवानां ब्रह्मणेऽब्रवीत् ॥ ५० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये देवालयादिनिर्माणमाहात्म्यादिवर्णनं
नामाष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ अथ भूपरिग्रहविधानम् ॥ हयग्रीव उवाच ॥ विष्णवादीनां प्रतिष्ठादि वक्ष्यं ब्रह्मञ्शृणुष्व मे ॥
प्रोक्तानि पञ्चरात्राणि सप्तरात्राणि वै मया ॥ १ ॥ व्यस्तानि मुनिभिलोके पञ्चविंशतिसङ्ख्यया ॥ हयशीर्षं तन्त्रमाद्यं तन्त्रं
त्रैलोक्यमोहनम् ॥ २ ॥ वैभवं पौष्करं तन्त्रं प्रह्लादं गार्ग्यगालवम् ॥ नारदीयं च श्रीप्रश्नं शाण्डिल्यं चेश्वरं तथा ॥ ३ ॥
सत्योक्तं शौनकं तन्त्रं वासिष्ठं ज्ञानसागरम् ॥ स्वायम्भुवं कापिलं च तार्क्ष्यं नारायणीयकम् ॥ ४ ॥ आत्रेयं नारसिंहाख्यमा-
नन्दाख्यं तथारुणम् ॥ बौधायनं तथाष्टांगं विश्वोक्तं तस्य सारतः ॥ ५ ॥ प्रतिष्ठां हि द्विजः कुर्यान्मध्यदेशादिसम्भवः ॥ न
कच्छदेशसम्भूतः कावेरीकोङ्कणोद्गतः ॥ ६ ॥ कामरूपः कलिङ्गोत्थः काञ्चीकाश्मीरकोसलः ॥ आकाशवायुतेजोऽम्बुभूरेताः
पञ्च रात्रयः ॥ ७ ॥ अचैतन्यास्तमोद्रिताः पञ्चरात्रविवर्जिताः ॥ ब्रह्माहं विष्णुरमल इति विद्यात्स देशिकः ॥ ८ ॥ सर्वलक्षण-
हीनोऽपि स गुरुस्तन्त्रपारगः ॥ नगराभिमुखाः स्थाप्या देवा न च पराङ्मुखाः ॥ ९ ॥ कुरुक्षेत्रे गयादौ च नदीनां तु समीपतः ॥
ब्रह्मा मध्ये तु नगरे पूर्वे शकस्य शोभनम् ॥ १० ॥ अग्नावग्रेऽथ मातृणां भूतानां च यमस्य च ॥ दक्षिणे चण्डिकायाश्च पितृदे-
त्यादिकस्य च ॥ ११ ॥ नैर्ऋते मन्दिरं कुर्याद्वरुणादेश्च वारुणे ॥ वायोर्नागस्य वायव्ये सौम्ये यक्षगुहस्य च ॥ १२ ॥ चण्डी-
शस्य महेशस्य ऐशे विष्णोश्च सर्वशः ॥ पूर्वदेवकुलं पीड्य प्रासादं स्वरूपकं त्वथ ॥ १३ ॥ समं वाप्यधिकं वापि न

पुराण.

अ० १९

॥ २७ ॥

कर्तव्यं विजानता ॥ उभयोर्द्विगुणां सीमां त्यक्त्वा चोच्छ्रायसाम्मिताम् ॥ १४ ॥ प्रासादं कारयेदन्यं नोभयं पीडयेदुधः ॥
 भूमौ तु शोधितायां तु कुर्याद्भूमिपरिग्रहम् ॥ १५ ॥ प्राकारसीमापर्यन्तं ततो भूतबलिं हरेत् ॥ माषं हरिद्राचूर्णं तु सलाजं
 दधिसक्तुभिः ॥ १६ ॥ अष्टाक्षरेण सक्तुंश्च पातयित्वाष्टदिक्षु च ॥ राक्षसाश्च पिशाचाश्च येऽस्मिन्तिष्ठन्ति भूतले ॥ १७ ॥ सर्वे
 ते व्यपगच्छन्तु स्थानं कुर्यामहं हरेः ॥ हलेन दारयित्वा गां गोभिश्चैवावदारयेत् ॥ १८ ॥ परमाण्वष्टकेनैव रथरेणुः प्रकी-
 र्तिताः ॥ रथरेण्वष्टकेनैव त्रसरेणुः प्रकीर्त्यते ॥ १९ ॥ तैरष्टभिस्तु बालाग्रं लिखा तैरष्टभिर्मता ॥ ताभिर्युक्ताष्टभिः ख्याता ताश्चाष्टौ
 यवमध्यमः ॥ २० ॥ यवाष्टकैरङ्गुलं स्याच्चतुर्विंशाङ्गुलः करः ॥ चतुरङ्गुलसंयुक्तः स हस्तः पद्महस्तकः ॥ २१ ॥ इत्यादि-
 महापुराणे आग्नेये विष्ण्वादिदेवताप्रतिष्ठार्थं भूपरिग्रहो नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ अथाध्व्यदानविधिशल्यकथने ॥
 भगवानुवाच ॥ पूर्वमासीन्महद्भूतं सर्वभूतभयङ्करम् ॥ तदेवैर्निहितं भूमौ स वास्तुपुरुषः स्मृतः ॥ १ ॥ चतुष्पष्टिपदे क्षेत्रे ईशं
 कोणार्द्धसंस्थितम् ॥ घृताक्षतैस्तर्पयेत्तं पर्जन्यं पदगं ततः ॥ २ ॥ उत्पलाद्भिर्जयन्तं च द्विपदस्थं पताकया ॥ महेन्द्रं चैककोष्ठस्थं
 सर्वरक्तैः पदे रविम् ॥ ३ ॥ वितानेनार्द्धपदगं सत्यं पादे भृशं घृतैः ॥ व्योम शाकुनमांसेन कोणार्द्धपदसंस्थितम् ॥ ४ ॥ सुचा
 चार्द्धपदे वह्निं पूषणं लाजयैकतः ॥ स्वर्णेन वितथं द्विष्टं मन्थनेन गृहाक्षतम् ॥ ५ ॥ मांसोदनेन धर्मेशमेकैकस्मिन् स्थितं द्वयम् ॥
 गन्धर्वं द्विपदं गन्धैर्भृशं शाकुनजिह्वया ॥ ६ ॥ एकस्थमर्धसंस्थं च मृगनीलपटैस्तथा ॥ पितृन्कृशरयार्द्धस्थं दन्तकाष्ठैः पदस्थि-
 तम् ॥ ७ ॥ दावौरिकं द्विसंस्थं च सुग्रीवं यावकेन तु ॥ पुष्पदन्तं कुशस्तम्बैः पद्मैर्वरुणमेकतः ॥ ८ ॥ असुरं सुरया द्विष्टं पदे-
 शाय घृताभसा ॥ यवैः पापं पदार्द्धस्थं रोगमध्ये च मण्डकैः ॥ ९ ॥ नागपुष्पैः पदे नागं मुख्यं भक्ष्यैर्हि संस्थितम् ॥ मुद्गोदनेन
 भल्लाटं पदे सोमं पदे तथा ॥ १० ॥ मधुना पायसेनाथ शालूकेन ऋषिं द्वये ॥ पदे दितिं लोपिकाभिरर्द्धं दितिमथापरम् ॥ ११ ॥
 पूरिकाभिस्ततश्चापमीशाधः पयसा पदे ॥ ततोऽधश्चापवत्सन्तु दध्ना चैकपदे स्थितम् ॥ १२ ॥ लङ्गुलैश्च मरीचिं तु पूर्वको-
 ष्टचतुष्टये ॥ सवित्रे रक्तपुष्पाणि ब्रह्माधःकोणकोष्ठके ॥ १३ ॥ तदधःकोष्ठके दद्यात्सवित्रे च कुशोदकम् ॥ विवस्वतेऽरुणं दद्या-

आग्नेय-

॥ २८ ॥

चन्दनं चतुरंग्रिषु ॥ १४ ॥ रक्षोऽधःकोणकोष्ठे तु इन्द्रायार्घ्यं निशान्वितम् ॥ इन्द्रं जयाय तस्याधो घृतार्द्धं कोणकोष्ठके ॥ १५ ॥
चतुष्पदे तु दातव्यमिन्द्राय गुडपायसम् ॥ वायवधःकोणदेशे तु रुद्राय पक्वमांसकम् ॥ १६ ॥ तदधः कोणकोष्ठे तु यक्षायार्द्धं
फलं तथा ॥ महीधराय मांसान्नं माषं च चतुरंग्रिषु ॥ १७ ॥ मध्ये चतुष्पदे स्थाप्या ब्रह्मणे तिलतण्डुलाः ॥ चरुं माषसर्पिभ्यां
स्कन्दं कृशरयासृजा ॥ १८ ॥ रक्तपत्रैर्विदारिं च कन्दर्पं च पलोदनैः ॥ पूतनां पलपित्ताभ्यां मांसामृग्भ्यां च जम्भकम् ॥ १९ ॥
पित्तामृगस्थिभिः पापं पिलिपिञ्जं स्रजामृजा ॥ ईशाद्यात्रक्तमांसेन अभावादक्षतैर्यजेत् ॥ २० ॥ रक्षोमातृगणेभ्यश्च पिशाचा-
दिभ्यः एव च ॥ पितृभ्यः क्षेत्रपालेभ्यो बलीन्दद्यात्प्रकामतः ॥ २१ ॥ अहुत्वैतानसन्तर्प्य प्रासादादीन्न कारयेत् ॥ ब्रह्मस्थाने
हरिं लक्ष्मीं गणं पश्चात्समर्चयेत् ॥ २२ ॥ महीश्वरं वास्तुमयं वर्द्धन्या सहितं घटम् ॥ ब्रह्माणं मध्यतः कुम्भे ब्रह्मादींश्च दिगी-
श्वरान् ॥ २३ ॥ दद्यात्पूर्णाहुतिं पश्चात्स्वस्ति वाच्यं प्रणम्य च ॥ प्रगृह्य कर्करिं सम्यक्मङ्गलं तु प्रदक्षिणम् ॥ २४ ॥ सूत्रमार्गेण
हे ब्रह्मस्तोयधारां च भ्रामयेत् ॥ पूर्ववत्तेन मार्गेण सप्त बीजानि वापयेत् ॥ २५ ॥ प्रारम्भं तेन मार्गेण तस्य खातस्य कारयेत् ॥
ततो गतं खनेन्मध्ये हस्तमात्रप्रमाणतः ॥ २६ ॥ चतुरङ्गुलकं चाधश्चोपलिप्यार्चयेत्ततः ॥ ध्यात्वा चतुर्भुजं विष्णुमर्घ्यं दद्यात्
कुम्भतः ॥ २७ ॥ कर्कर्या पूरयेच्छुभ्रं शुक्लपुष्पाणि च न्यसेत् ॥ दक्षिणावर्तकं श्रेष्ठं बीजैर्मृद्भिश्च पूरयेत् ॥ २८ ॥ अर्घ्यदानं
विनिष्पाद्य गोवस्त्रादीन्ददेद्गुरो ॥ कालज्ञाय स्थपतये वैष्णवादिभ्य अर्चयेत् ॥ २९ ॥ ततस्तु खानयेद्यन्नाजलान्तं यावदेव
तु ॥ पुरुषाधः स्थितं शल्यं न गृहे दोषदं भवेत् ॥ ३० ॥ अस्थिशल्ये भिद्यते वै भित्तिर्वै गृहिणोऽसुखम् ॥ यन्नामशब्दं शृणु-
यात्तत्र शल्यं तदुद्भवम् ॥ ३१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये अर्घ्यदानशल्ययोः कथनं नाम चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ अथ
शिलाविन्यासविधिः ॥ भगवानुवाच ॥ पादप्रतिष्ठां वक्ष्यामि शिलाविन्यासलक्षणम् ॥ अग्रतो मण्डपः कार्यः कुण्डानां तु चतु-
ष्टयम् ॥ १ ॥ कुम्भन्यासेष्टकान्यासौ द्वारस्तम्भोद्भूच्यं शुभम् ॥ पादोनं पूरयेत्खातं तत्र वास्तुं यजेत्समे ॥ २ ॥ इष्टकाश्च
मुपकाः स्युर्द्वादशाङ्गुलसम्मिताः ॥ सुविस्तारत्रिभागेण वैपुल्येन समन्विताः ॥ ३ ॥ करप्रमाणा श्रेष्ठा स्याच्छिलाप्यथ शिला-

पुराण-

अ० ४१

॥ २८ ॥

मये ॥ नव कुम्भास्ताम्रमयान्स्थापयेदिष्टकाघटान् ॥ ४ ॥ अद्भिः पञ्चकषायेण सर्वौषधिजलेन च ॥ गन्धतोर्येन च तथा कुम्भै-
स्तोयसुपूरितैः ॥ ५ ॥ हिरण्यव्रीहिसंयुक्तैर्गन्धचन्दनचर्चितैः ॥ आपोहिष्टेति तिसृभिः शन्नोदेवीति चाप्यथ ॥ ६ ॥ तरत्समन्दी-
रिति च पावमानीभिरेव च ॥ उदुत्तमं वरुणमिति कयानश्च तथैव च ॥ ७ ॥ वरुणस्येति मन्त्रेण हंसः शुचिपदित्यपि ॥ श्रीसू-
क्तेनापि च तथा शिलाः संस्थाप्य संयुताः ॥ ८ ॥ शय्यायां मण्डपे प्राच्यां मण्डले हरिर्मर्चयेत् ॥ जुहुयाज्जनयित्वाग्निं समिधो
द्वादशीस्ततः ॥ ९ ॥ आचारावाज्यभागौ तु प्रणवेनैव कारयेत् ॥ अष्टाहुतीस्तथाष्टान्तैराज्यं व्याहृतिभिः क्रमात् ॥ १० ॥
लोकेशानामग्रये वै सोमायावग्रहेषु च ॥ पुरुषोत्तमायेति च व्याहृतीर्जुहुयात्ततः ॥ ११ ॥ प्रायश्चित्तं ततः पूर्णं मूर्तिमांसघृतां-
स्तिलान् ॥ वेदाद्यैर्द्वादशान्तेन कुम्भेषु च पृथक्पृथक् ॥ १२ ॥ प्राङ्मुखस्तु गुरुः कुर्यादष्ट दिक्षु विलिप्य च ॥ मध्ये चैकां शिलां
कुम्भाग्र्यसेदेतान्सुरान्क्रमात् ॥ १३ ॥ पद्मं चैव महापद्मं मकरं कच्छपं तथा ॥ कुमुदं च तथा नन्दं पद्मशङ्खे च पद्मिनीम् ॥ १४ ॥
कुम्भान्न चालयेत्तेषु न्यसेदष्टेष्टकाः क्रमात् ॥ ईशानान्ताश्च पूर्वादाविष्टकाः प्रथमं न्यसेत् ॥ १५ ॥ शक्तयो विमलाद्यास्तु
इष्टकानान्तु देवताः ॥ न्यसनीया यथायोगं मध्ये न्यस्यात्त्वनुग्रहा ॥ १६ ॥ अव्यङ्गे चाक्षते पूर्णे मुनेरङ्गिरसः सुते ॥ इष्टके त्वं
प्रयच्छेष्टं प्रतिष्ठां कारयाम्यहम् ॥ १७ ॥ मन्त्रेणानेन विन्यस्य इष्टका देशिकोत्तमः ॥ गर्भाधानं ततः कुर्यान्मध्यस्थाने समा-
हितः ॥ १८ ॥ कुम्भोपरिष्ठाद्देवेशं पद्मिनीं न्यस्य देवताम् ॥ मृत्तिकाश्चैव पुष्पाणि धातवो रत्नमेव च ॥ १९ ॥ लोहानि दिक्-
पतेरस्त्रं यजेद्वै गर्भभाजने ॥ द्वादशांगुलविस्तारे चतुरङ्गुलकोच्छ्रये ॥ २० ॥ पद्माकारे ताम्रमये भाजने पृथिवीं यजेत् ॥ एकान्ते
सर्वभूतेशे पर्वतासनमण्डिते ॥ २१ ॥ समुद्रपरिवारे त्वं देवि गर्भं समाश्रय ॥ नन्दे नन्दय वासिष्ठे वसुभिः प्रजया सह ॥ २२ ॥
जये भार्गवदायादे प्रजानां विजयावहे ॥ पूर्णेऽङ्गिरसदायादे पूर्णकामं कुरुष्व माम् ॥ २३ ॥ भद्रे काश्यपदायादे कुरु भद्रां मतिं
मम ॥ सर्वबीजसमायुक्ते सर्वरत्नौषधीवृते ॥ २४ ॥ जये सुरुचिरे नन्दे वासिष्ठे रम्यतामिह ॥ प्रजापतिसुते देवि चतुरस्रे मही-
यसि ॥ २५ ॥ सुभगे सुप्रभे भद्रे गृहे काश्यपि रम्यताम् ॥ पूजिते परमाश्चर्य्ये गन्धमाल्यैरलंकृते ॥ २६ ॥ भवभूतिकरी देवि गृहे

आश्विनः
॥ १९ ॥

भार्गवि रम्यताम् ॥ देशस्वामिपुरस्वामिगृहस्वामिपरिग्रहे ॥ २७ ॥ मनुष्यादिकतुष्ट्यर्थं पशुवृद्धिकरी भव ॥ एवमुक्त्वा ततः खातं
गोमूत्रेण तु सेचयेत् ॥ २८ ॥ कृत्वा निधापयेद्गर्भं गर्भाधानं भवेन्निशि ॥ गोवस्त्रादि प्रदद्याच्च गुरवेऽन्येषु भोजनम् ॥ २९ ॥
गर्भं न्यस्येष्टका न्यस्य ततो गर्भं प्रपूरयेत् ॥ पीठबन्धमतः कुर्यान्मितप्रासादमानतः ॥ ३० ॥ पीठोत्तमं चोच्छ्रयेण प्रासाद-
स्यार्द्धविस्तरात् ॥ पादहीनं मध्यमं स्यात्कनिष्ठं चोत्तमार्द्धतः ॥ ३१ ॥ पीठबन्धोपरिष्ठात् वास्तुयागं पुनर्थजेत् ॥ पादप्रति-
ष्ठाकारी तु निष्पापो दिवि मोदते ॥ ३२ ॥ देवागारं करोमीति मनसा यस्तु चिन्तयेत् ॥ तस्य कायगतं पापं तदह्ना हि प्रण-
श्यति ॥ ३३ ॥ कृते तु किं पुनस्तस्य प्रासादे विधिर्नैव तु ॥ अष्टेष्टकासमायुक्तं यः कुर्याद्देवतालयम् ॥ ३४ ॥ न तस्य फल-
सम्पत्तिर्वक्तुं शक्येत केनचित् ॥ अनेनैवानुमेयं हि फलं प्रासादविस्तरात् ॥ ३५ ॥ ग्राममध्ये च पूर्वे च प्रत्यग्द्वारं प्रकल्पयेत् ॥
विदिशासु च सर्वासु ग्रामे प्रत्यङ्मुखो भवेत् ॥ दक्षिणे चोत्तरं चैव पश्चिमे प्राङ्मुखो भवेत् ॥ ३६ ॥ इत्यादिमहापुष्टाणे आग्नेये
शिलाविन्यासकथनं नामैकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ अथ प्रासादलक्षणम् ॥ हयग्रीव उवाच ॥ प्रासादं संप्रवक्ष्यामि
सर्वसाधारणं शृणु ॥ चतुरस्रकृतं क्षेत्रं भजेत्पोडशधा बुधः ॥ १ ॥ मध्ये तस्य चतुर्भिस्तु कुर्यादायसमन्वितम् ॥ द्वादशैव तु भार्गांश्च
भित्त्यर्थं परिकल्पयेत् ॥ २ ॥ जंघोच्छ्रायस्तु कर्तव्यश्चतुर्भागेण चायतः ॥ जंघाया द्विगुणोच्छ्रायं मञ्जर्याः कल्पयेद्बुधः ॥ ३ ॥
तुर्यभागेण मञ्जर्याः कार्यः सम्यक्प्रदक्षिणः ॥ तन्माननिर्गमः कार्य उभयोः पार्श्वयोः समः ॥ ४ ॥ शिखरेण समं कार्यमग्रे जगति
विस्तरम् ॥ द्विगुणेनापि कर्तव्यं यथाशोभानुरूपतः ॥ ५ ॥ विस्तारान्मण्डपस्याग्रे गर्भसूत्रद्वयेन तु ॥ दैर्घ्यात्प्रादाधिकं कुर्यान्म-
ध्यस्तम्भैर्विभूषितम् ॥ ६ ॥ प्रासादगर्भमानं वा कुर्वीत मुखमण्डपम् ॥ एकाशीतिपदैर्वास्तुं पश्चान्मण्डपमारभेत् ॥ ७ ॥ शुका-
न्प्राग्द्वारविन्यासे पादान्तःस्थान्यजेत्सुरान् ॥ तथा प्राकारविन्यासे यजेद्वात्रिंशदन्तगान् ॥ ८ ॥ सर्वसाधारणं चैतत्प्रासादस्य च
लक्षणम् ॥ मानेन प्रतिमाया वा प्रासादमपरं शृणु ॥ ९ ॥ प्रतिमायाः प्रमाणेन कर्तव्या पिण्डिका शुभा ॥ गर्भस्तु पिण्डिकाद्धेन
गर्भमानास्तु भित्तयः ॥ १० ॥ भित्तेरायाममानेन उत्सेथं तु प्रकल्पयेत् ॥ भित्त्युच्छ्रायात् द्विगुणं शिखरं कल्पयेद्बुधः ॥ ११ ॥ शिख-

पुराण
अ० ४२

॥ २९ ॥

रस्य तु तुर्येण भ्रमणं परिकल्पयेत् ॥ शिखरस्य चतुर्थेन अग्रतो मुखमण्डपम् ॥ १२ ॥ अष्टमांशेन गर्भस्य रथकानां तु निर्गमः ॥
 परिधेर्गुणभागेन रथकांस्तत्र कल्पयेत् ॥ १३ ॥ तत्तृतीयेन वा कुर्याद्रथकानां तु निर्गमम् ॥ वामत्रयं स्थापनीयं रथकत्रितये सदा ॥
 ॥ १४ ॥ शिखरार्थं हि सूत्राणि चत्वारि विनिपातयेत् ॥ शुकनासोर्ध्वतः सूत्रं तिर्यग्भूतं निपातयेत् ॥ १५ ॥ शिखरस्यार्द्धभागस्थं
 सिंहं तत्र तु कारयेत् ॥ शुकानासां स्थिरीकृत्य मध्यसन्धौ निधापयेत् ॥ १६ ॥ अपरे च तथा पार्श्वे तद्वत्सूत्रं निधापयेत् ॥
 तदूर्ध्वं तु भवेद्वेदी सकण्ठासनसारकम् ॥ १७ ॥ स्कन्धभग्नं न कर्तव्यं विकरालं तथैव च ॥ ऊर्ध्वं च वेदिकामानात्कलशं परि-
 कल्पयेत् ॥ १८ ॥ विस्ताराद्विगुणं द्वारं कर्तव्यं तु सुशोभनम् ॥ उदुम्बरौ तदूर्ध्वं च न्यसेच्छाखां सुमङ्गलैः ॥ १९ ॥ द्वारस्य तु
 चतुर्थांशे कार्यौ चण्डप्रचण्डकौ ॥ विष्वक्सेनो वत्सदण्डो शाखाधौ दुम्बरे श्रियम् ॥ २० ॥ दिग्गजैः स्नाप्यमानां तां घटैः साब्जां
 सुरूपिकाम् ॥ प्रासादस्य चतुर्थांशे प्राकारस्योच्छ्रयो भवेत् ॥ २१ ॥ प्रासादात्पादहीनस्तु गोपुरस्योच्छ्रयो भवेत् ॥ पञ्चहस्तस्य
 देवस्य एकहस्ता तु पीठिका ॥ २२ ॥ गारुडं मंडपं चाग्रे एकं भौमादिधाम च ॥ कुर्याद्वि प्रतिमायां तु दिक्षु चाष्टासु चोपरि ॥ २३ ॥
 पूर्वं वराहं दक्षे च नृसिंहं श्रीधरं जले ॥ उत्तरे तु हयग्रीवमाग्नेय्यां जामदग्न्यकम् ॥ २४ ॥ नैऋत्यां रामकं वायौ वामनं वासुदेव-
 कम् ॥ ईशे प्रासादरचना देया वस्वर्ककादिभिः ॥ द्वारस्य चाष्टमाद्यंशं त्यक्त्वा वेधो न दोषभाक् ॥ २५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
 प्रासादलक्षणं नाम द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ अथ प्रासाददेवतास्थापनभूतशान्त्यादिकथनम् ॥ भगवानुवाच ॥ प्रासादे देवताः
 स्थाप्या वक्ष्ये ब्रह्मञ्शृणुष्व मे ॥ पञ्चायतनमध्ये तु वासुदेवं निवेशयेत् ॥ १ ॥ वामनं नृहरिं चाश्वशीर्षं तद्वच्च सूकरम् ॥ आग्नेये
 नैऋते चैव वायव्ये चेशगोचरे ॥ २ ॥ अथ नारायणं मध्ये ह्याग्नेय्यामम्बिकां न्यसेत् ॥ नैऋत्यां भास्करं वायौ ब्रह्माणं लिङ्गमीशकं
 ॥ ३ ॥ अथवा रुद्ररूपं तु अथवा नवधामसु ॥ वासुदेवं न्यसेन्मध्ये पूर्वार्द्धे रामरामकान् ॥ ४ ॥ इन्द्रार्द्धलोकपालांश्च अथवा नव
 धामसु ॥ पञ्चायतनकं कुर्यान्मध्ये तु पुरुषोत्तमम् ॥ ५ ॥ लक्ष्मीवैश्रवणौ पूर्वं दक्षे मातृगणं न्यसेत् ॥ स्कंदं गणेशमीशानं सूर्या-
 दीन्पश्चिमे ब्रह्मान् ॥ ६ ॥ उत्तरे दश मत्स्यादीनाग्नेय्यां चण्डिकां तथा ॥ नैऋत्यामम्बिकां स्थाप्य वायव्ये तु सरस्वतीम् ॥ ७ ॥

पद्मामैशे वासुदेवं मध्ये नारायणं च वा ॥ त्रयोदशालये मध्ये विश्वरूपं न्यसेद्धरिम् ॥ ८ ॥ पूर्वार्द्धौ केशवादीन्वा अन्यधाम
 स्वयं हरिः ॥ मृन्मयी दारुघटिता लोहजा रत्नजा तथा ॥ ९ ॥ शैलजा गन्धजा चैव कौसुमी सप्तधा स्मृता ॥ कौसुमी गन्धजा
 चैव मृन्मयी प्रतिमा तथा ॥ १० ॥ तत्कालपूजिताश्चैताः सर्वकामफलप्रदाः ॥ अथ शैलमयीं वक्ष्ये शिला यत्र च गृह्यते ॥ ११ ॥
 पर्वतनामभावे च गृह्णीयाद्भूगतां शिलाम् ॥ पांडुरा ह्यरुणा पीता कृष्णा शस्ता तु वर्णिनाम् ॥ १२ ॥ न यदा लभ्यते सम्य-
 ग्वर्णिनां वर्णतः शिला ॥ वर्णाद्यापादनं तत्र जुहुयात्सिंहविद्यया ॥ १३ ॥ शिलायां शुक्लरेखाया कृष्णाया सिंहहोमतः ॥
 कांस्यघंटानिनादा स्यात्पुंलिङ्गा विस्फुलिङ्गिका ॥ १४ ॥ तन्मन्दलक्षणा स्त्री स्याद्रूपाभावात्त्रपुंसका ॥ दृश्यते मंडलं यस्यां
 सगर्भा तां विवर्जयेत् ॥ १५ ॥ प्रतिमार्थं धनं दत्त्वा वनयागं समाचरेत् ॥ तत्र खात्वोपलिप्याथ मंडपे तु हरिं यजेत् ॥ १६ ॥
 बालं दत्त्वा कर्मशस्त्रं टङ्कादिकमथार्चयेत् ॥ हुत्वाथ शालितोयेन अस्त्रेण प्रोक्षयेच्छिलाम् ॥ १७ ॥ रक्षां कृत्वा नृसिंहेन मूलम-
 न्त्रेण पूजयेत् ॥ हुत्वा पूर्णाहुतिं दद्यात्ततो भूतबलिं गुरुः ॥ १८ ॥ अत्र ये संस्थिताः सत्त्वा यातुधानाश्च गुह्यकाः ॥ सिद्धादयो
 वा ये चान्ये तान्सम्पूज्य क्षमापयेत् ॥ १९ ॥ विष्णुबिम्बार्थमस्माकं यात्रैषा केशवाज्ञया ॥ विष्ण्वर्थं यद्भवत्कार्यं युष्माकमपि
 तद्भवेत् ॥ २० ॥ अनेन बलिदानेन प्रीता भवत सर्वथा ॥ क्षेमेण गच्छताऽन्यत्र मुक्त्वा स्थानमिदं त्वरात् ॥ २१ ॥ एवं प्रबोधिता
 मुक्त्वा यान्ति तृप्ता यथासुखम् ॥ शिल्पिभिश्च चरुं प्राश्य स्वप्नमन्त्रं जपेन्निशि ॥ २२ ॥ ॐ नमः सकललोकाय विष्णवे
 प्रभाविष्णवे ॥ विश्वाय विश्वरूपाय स्वप्नाधिपतये नमः ॥ २३ ॥ आचक्ष्व देवदेवेश प्रसुप्तोऽस्मि तवान्तिकम् ॥ स्वप्ने सर्वाणि
 कार्याणि हृदिस्थानि तु यानि मे ॥ २४ ॥ ॐ ॐ हूं फट् विष्णवे स्वाहा ॥ शुभे स्वप्ने शुभं सर्वं ह्यशुभे सिंहहोमतः ॥ प्रात-
 रर्घ्यं शिलायां तु दत्त्वास्त्रेणास्त्रकं यजेत् ॥ २५ ॥ कुदालटङ्कशस्त्राद्यं मध्वाज्याक्तमुखं चरेत् ॥ आत्मानं चिन्तयेद्विष्णुं शिल्पिनं
 विश्वकर्मकम् ॥ २६ ॥ शस्त्रं विष्ण्वात्मकं दद्यान्मुखपृष्ठादि दर्शयेत् ॥ जितेन्द्रियष्टद्वहस्तः शिल्पी तु चतुरस्रकाम् ॥ २७ ॥ शिलां
 कृत्वा पिण्डिकार्थं किञ्चिन्न्यूनां तु कल्पयेत् ॥ रथे स्थाप्य समानीय सवस्त्रां कारुवेष्टमनि ॥ पूजयित्वाथ वटयेत्प्रतिमां

स तु कर्मकृत् ॥ २८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये प्रासाददेवतास्थापनशान्त्यादिवर्णनं नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥
अथ वासुदेवादिप्रतिमालक्षणानि ॥ भगवानुवाच ॥ वासुदेवादिप्रतिमालक्षणं प्रवदामि ते ॥ प्रासादस्योत्तरे पूर्वमुखीं वा
चोत्तराननाम् ॥ १ ॥ संस्थाप्य पूज्य च बलिं दत्त्वाथो मध्यसूत्रकम् ॥ शिलां शिल्पी तु नवधा विभज्य नवमे-
शके ॥ २ ॥ सूर्ये भक्ते शिलायां तु भागं स्वाङ्गुलमुच्यते ॥ द्व्यङ्गुलं गोलकं नाम्ना कलानेत्रं तदुच्यते ॥ ३ ॥
भागमेकं त्रिधा भक्त्वा पार्ष्णिभागं प्रकल्पयेत् ॥ भागमेकं तथा जानौ श्रिवायां भागमेव च ॥ ४ ॥ मुकुटं तालमात्रं
स्यात्तालमात्रं तथा मुखम् ॥ तालेनैकेन कण्ठं तु तालेन हृदयं तथा ॥ ५ ॥ नाभिमेद्वान्तरं तालं द्वितालावूरुको तथा ॥ तालद्वयेन
जंघा स्यात्सूत्राणि शृणु साम्प्रतम् ॥ ६ ॥ कार्यं सूत्रद्वयं पादे जंघामध्ये तथापरम् ॥ जानौ सूत्रद्वयं कार्यमूरुमध्ये तथा परम्
॥ ७ ॥ मेढ्रे तथापरं कार्यं कट्यां सूत्रं तथापरम् ॥ मेखलाबन्धसिद्धयर्थं नाभ्यां चैवापरं तथा ॥ ८ ॥ हृदये च तथा कार्यं कण्ठे
सूत्रद्वयं तथा ॥ ललाटे चापरं कार्यं मस्तके च तथापरम् ॥ ९ ॥ मुकुटोपरि कर्तव्यं सूत्रमेकं विचक्षणैः ॥ सूत्राण्यूर्ध्वं प्रदेयानि
सप्तैव कमलोद्भव ॥ १० ॥ कक्षात्रिकान्तरेणैव षट् सूत्राणि प्रदापयेत् ॥ मध्यसूत्रं तु सन्त्यज्य सूत्राण्येव निवेदयेत् ॥ ११ ॥
ललाटं नासिकावक्रं कर्तव्यं चतुरङ्गुलम् ॥ ग्रीवा कर्णौ तु कर्तव्यावायामाच्चतुरङ्गुलौ ॥ १२ ॥ द्व्यङ्गुले हनुके कार्यं विस्ताराच्चिबुकं
तथा ॥ अष्टाङ्गुलं ललाटं तु विस्तारेण प्रकीर्तितम् ॥ १३ ॥ परेण द्व्यङ्गुलौ शङ्खौ कर्तव्यावलकान्वितौ ॥ चतुरङ्गुलमाख्यातम-
न्तरं कर्णनेत्रयोः ॥ १४ ॥ द्व्यङ्गुलौ पृथुको कर्णौ कर्णापाङ्गार्द्धपञ्चमे ॥ भ्रूसमेन तु सूत्रेण कर्णस्रोतः प्रकीर्तितम् ॥ १५ ॥ विद्धं
षडङ्गुलं कर्णमविद्धं चतुरङ्गुलम् ॥ चिबुकेन समं विद्धमविद्धं वा षडङ्गुलम् ॥ १६ ॥ गन्धपात्रं तथावर्तं शङ्कुलीं कल्पयेत्तथा ॥
अङ्गुलेनाधरः कार्यस्तस्यार्द्धेनोत्तराधरः ॥ १७ ॥ अर्द्धाङ्गुलं तथा नेत्रं वक्रं तु चतुरङ्गुलम् ॥ आयामेन तु वैपुल्यात्सार्द्धमङ्गुलमुच्यते
॥ १८ ॥ अव्यात्तमेवं स्याद्वक्रं व्यात्तं त्र्यङ्गुलमिष्यते ॥ नासावंशसमुच्छ्रायं मूले त्वेकाङ्गुलं मतम् ॥ १९ ॥ उच्छ्रायाद्व्यङ्गुलं चाग्ने
करवारीपमा स्मृता ॥ अन्तरं चक्षुषोः कार्यं चतुरङ्गुलमानतः ॥ २० ॥ द्व्यङ्गुलं चाक्षिकोणं च द्व्यङ्गुलं चान्तरं तयोः ॥ तारा नेत्रत्रिभागेण

दत्तारा पञ्चमांशिका ॥ २१ ॥ त्र्यंगुलं नेत्रविस्तारं द्रोणी चाद्यांगुला मता ॥ तत्प्रमाणा भ्रुवोर्लेखा भ्रुवौ चैव समे मते ॥ २२ ॥
 भ्रूमध्यं द्वांगुलं कार्यं भ्रूदैर्ध्यं चतुरंगुलम् ॥ षट्त्रिंशदंगुलायामं मस्तकस्य तु वेष्टनम् ॥ २३ ॥ मूर्तिनां केशवादीनां द्वात्रिं-
 शद्वेष्टनं भवेत् ॥ पञ्चनेत्रा त्वधो ग्रीवा विस्ताराद्वेष्टनं पुनः ॥ २४ ॥ त्रिगुणं तु भवेद्दूर्ध्वं विस्तृताष्टांगुलं पुनः ॥ ग्रीवात्रिगुणमा-
 यामं ग्रीवावक्षोऽन्तरं भवेत् ॥ २५ ॥ स्कन्धावष्टांगुलौ कार्यौ त्रिकलावंशकौ शुभौ ॥ सप्तनेत्रौ स्मृतौ बाहू प्रबाहू षोडशां-
 गुलौ ॥ २६ ॥ त्रिकलौ विस्तृतौ बाहू प्रबाहू चापि तत्समौ ॥ बाहुदंडोर्ध्वतो ज्ञेयः परीणाहः कला नव ॥ २७ ॥ सप्तदशां-
 गुलो मध्ये कूर्परोऽर्द्धे च षोडश ॥ कूर्परस्य भवेन्नाहस्त्रिगुणः कमलोद्भव ॥ २८ ॥ नाहः प्रबाहुमध्ये तु षोडशांगुल उच्यते ॥
 अग्रहस्ते परीणाहो द्वादशांगुल उच्यते ॥ २९ ॥ विस्तारेण करतलं कीर्तितं तु षडंगुलम् ॥ दैर्घ्यं सप्तांगुलं कार्यं मध्या पञ्चांगुला
 मता ॥ ३० ॥ तर्जन्यनामिका चैव तस्मादद्यांगुलं विना ॥ कनिष्ठांगुष्ठकौ कार्यौ चतुरंगुलसम्मिता ॥ ३१ ॥ द्विपर्वोऽङ्गुष्ठकः
 कार्यः शेषांगुल्यस्त्रिपर्विकाः ॥ सर्वासां पर्वणोऽर्द्धेन नखमानं विधीयते ॥ ३२ ॥ वक्षसो यत्प्रमाणं तु जठरं तत्प्रमाणतः ॥
 अंगुलैका भवेन्नाभी वेधेन च प्रमाणतः ॥ ३३ ॥ ततो मेढ्रान्तरं कार्यं तालमात्रं प्रमाणतः ॥ नाभिमध्ये परीणाहो द्विच-
 त्वारिंशदंगुलः ॥ ३४ ॥ अन्तरं स्तनयोः कार्यं तालमात्रं प्रमाणतः ॥ चूचुकौ यवमानौ तु मण्डलं द्विपदं भवेत् ॥ ३५ ॥
 चतुःषष्ट्यंगुलं कार्यं वेष्टनं वक्षसः स्फुटम् ॥ चतुर्मुखं च तदधो वेष्टनं परिकीर्तितम् ॥ ३६ ॥ परीणाहस्तथा कट्याश्चतुःपञ्चद-
 शांगुलैः ॥ विस्तारश्चोरुमूले तु प्रोच्यते द्वादशांगुलः ॥ ३७ ॥ तस्मादभ्याधिकं मध्ये ततो निम्नतरं क्रमात् ॥ विस्तृ-
 ताष्टांगुलं जानुस्त्रिगुणा परीणाहतः ॥ ३८ ॥ जङ्घामध्ये तु विस्तारः सप्तांगुल उदाहृतः ॥ त्रिगुणः परिधिश्चास्य जङ्घाग्रे पञ्च विस्त-
 रात् ॥ ३९ ॥ त्रिगुणः परिधिश्चास्य पादौ तालप्रमाणकौ ॥ आयामादुत्थितौ पादौ चतुरंगुलमेव च ॥ ४० ॥ गुल्फात्पूर्वं तु कर्तव्यं
 प्रमाणाच्चतुरंगुलम् ॥ त्रिकलं विस्तृतौ पादौ त्र्यंगुलो गुह्यकः स्मृतः ॥ ४१ ॥ पञ्चांगुलस्तु नाहोऽस्य दीर्घा तद्वत्प्रदेशिनी ॥ अष्ट-
 माष्टांशितो न्यूनाः शेषांगुल्यः क्रमेण तु ॥ ४२ ॥ सपादांगुलमुत्सेधमंगुष्ठस्य प्रकीर्तितम् ॥ तदेव द्विगुणं कार्यमंगुष्ठस्य नखं

तथा ॥ ४३ ॥ अर्द्धांगुलं तथा न्यासं क्रमात्पूजनं तु कारयेत् ॥ अंगुलौ वृषणौ कार्यौ मेढ्रं तु चतुरंगुलम् ॥ ४४ ॥ परिणाहोऽत्र कोषाग्रं
कर्तव्यं चतुरंगुलम् ॥ षडंगुलपरीणाहो वृषणौ परिकीर्तितौ ॥ ४५ ॥ प्रतिमा भूषणाढ्या स्यादेतदुद्देशलक्षणम् ॥ अनयैव दिशा
कार्यं लोके दृष्ट्वा तु लक्षणम् ॥ ४६ ॥ दक्षिणे तु करे चक्रमधस्तात्पद्मेव च ॥ वामे शंखं गदाधस्ताद्वासुदेवस्य लक्षणात् ॥ ४७ ॥
श्रीपुष्टी चापि कर्तव्ये पद्मवीणाकरान्विते ॥ ऊरुमात्रोच्छ्रितायामे मालाविद्याधरौ तथा ॥ ४८ ॥ प्रभामण्डलसंस्थौ तौ प्रभा
हस्त्यादिभूषणा ॥ पद्मामं पादपीठं तु प्रतिमास्वेवमाचरेत् ॥ ४९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये वासुदेवादिप्रतिमालक्षणं नाम
चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ अथ पिण्डिकादिलक्षणम् ॥ भगवानुवाच ॥ पिण्डिकालक्षणं वक्ष्ये दैव्येण प्रतिमासमा ॥
उच्छ्राये प्रतिमार्द्धं तु चतुःषष्टिपुटां च ताम् ॥ १ ॥ त्यक्त्वा पङ्क्तिद्वयं चाधस्तदूर्ध्वं यत्तु कोष्ठकम् ॥ समन्तादुभयोः पार्श्वे
अन्तःस्थं परिमार्जयेत् ॥ २ ॥ ऊर्ध्वं पङ्क्तिद्वयं त्यक्त्वा अधस्ताद्यत्तु कोष्ठकम् ॥ अन्तःसन्मार्जयेद्यत्तात्पार्श्वयोरुभयोः समम् ॥ ३ ॥
तयोर्मध्यगतौ तत्र चतुष्को मार्जयेत्ततः ॥ चतुर्द्धा भाजयित्वा तु ऊर्ध्वपङ्क्तिद्वयं बुधः ॥ ४ ॥ मेखला भागमात्रा स्यात्स्वातं तस्यार्द्ध-
मानतः ॥ भागं भागं पारित्यज्य पार्श्वयोरुभयोः समम् ॥ ५ ॥ दत्त्वा चैकं पदं बाह्ये प्रमाणं कारयेद्बुधः ॥ त्रिभागेन च भागस्याग्रे
स्यात्तोयविनिर्गमः ॥ ६ ॥ नानाप्रकारभेदेन भद्रेयं पिण्डिका शुभा ॥ अष्टताला तु कर्तव्या देवी लक्ष्मीस्तथा स्त्रियः ॥ ७ ॥
भ्रुवौ यवाधिके कार्ये यवहीना तु नासिका ॥ गोलकेनाधिकं वक्त्रमूर्ध्वं तिर्यग्ग्विवर्जितम् ॥ ८ ॥ आयते नयने कार्ये
त्रिभागो नैर्यवैस्त्रिभिः ॥ तदद्धेन तु वैपुल्यं नेत्रयोः परिकल्पयेत् ॥ ९ ॥ कर्णपाशोऽधिकः कार्यः सुक्लिणी समसूत्रतः ॥ नम्रं
कलाविहीनं तु कुर्यादंशद्वयं तथा ॥ १० ॥ ग्रीवा सार्द्धकला कार्य्या तद्विस्तारोपशोभिता ॥ नेत्रं विना तु विस्तारौ ऊरू
जानू च पिण्डिका ॥ ११ ॥ अंग्रिपृष्ठौ स्फिचौ कट्यां यथायोगं प्रकल्पयेत् ॥ सप्तांशो नास्तथाङ्गुल्यो दीर्घविष्कम्भना-
हतम् ॥ १२ ॥ नेत्रैकवर्जितायामाजङ्घोरुश्च तथा कटिः ॥ मध्यपार्श्वं तु यद्वृत्तं घनं पीनं कुचद्वयम् ॥ १३ ॥ तालमात्रौ स्तनौ
कार्यौ कटिः सार्द्धकलाधिका ॥ लक्ष्म शेषं पुरावत्स्यादक्षिणे चाम्बुजं करे ॥ १४ ॥ वामे विल्वं स्त्रियो पार्श्वे शुभे

चामरहस्तके ॥ दीर्घघोणस्तु गरुडश्चक्राङ्गाद्यानथो वदे ॥ १५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पिण्डिकादिलक्षणं नाम पञ्च-
 त्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ अथ शालग्रामादिमूर्तिलक्षणम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ शालग्रामादिमूर्तींश्च वक्ष्येऽहं भुक्तिमुक्तिदाः ॥
 वासुदेवोऽसितो द्वारि शिलालग्नद्विचक्रकः ॥ १ ॥ ज्ञेयः सङ्कर्षणो लग्नद्विचक्रो रक्त उत्तमः ॥ सूक्ष्मचक्रो बहुच्छिद्रः प्रद्युम्नो
 नीलदीर्घकः ॥ २ ॥ पीतोऽनिरुद्धः पद्माङ्को वर्तुलो द्वित्रिरेखकः ॥ कृष्णो नारायणो नाभ्युन्नतः सुषिरदीर्घवान् ॥ ३ ॥ परमेष्ठी
 साब्जचक्रः पृष्ठच्छिद्रश्च बिन्दुमान् ॥ स्थूलचक्रोऽसितो विष्णुर्मध्ये रेखा गदाकृतिः ॥ ४ ॥ नृसिंहः कपिलः स्थूलचक्रः
 स्यात्पञ्चबिन्दुकः ॥ वराहः शक्तिलिङ्गः स्यात्तच्चक्रौ विषमौ स्मृतौ ॥ ५ ॥ इन्द्रनीलनिभः स्थूलस्त्रिरेखालाञ्छितः शुभः ॥ कूर्म-
 स्तथोन्नतः पृष्ठे वर्तुलावर्तकोऽसितः ॥ ६ ॥ हयग्रीवोऽङ्कुशाकाररेखो नीलः सविन्दुकः ॥ वैकुण्ठ एकचक्रोऽब्जी मणिभः पुच्छरेखकः
 ॥ ७ ॥ मत्स्यो दीर्घस्त्रिबिन्दुः स्यात्काचवर्णस्तु पूरितः ॥ श्रीधरो वनमालाङ्कः पञ्चरेखस्तु वर्तुलः ॥ ८ ॥ वामनो वर्तुलश्चातिद्वस्वो
 नीलः सविन्दुकः ॥ श्यामस्त्रिविक्रमो दक्षरेखो वामेन रिक्तकः ॥ ९ ॥ अनन्तो नागभोगाङ्गो नैकाभो नैकमूर्तिमान् ॥ स्थूलो
 दामोदरो मध्यचक्रः स्यात्सूक्ष्मबिन्दुकः ॥ १० ॥ सुदर्शनस्त्वेकचक्रो लक्ष्मीनारायणो द्रयात् ॥ त्रिचक्रश्चाच्युतो देवस्त्रिचक्रो वा
 त्रिविक्रमः ॥ ११ ॥ जनार्दनश्चतुश्चक्रो वासुदेवश्च पञ्चाभिः ॥ षट् चक्रश्चैव प्रद्युम्नः सङ्कर्षणश्च सप्तभिः ॥ १२ ॥ पुरुषोत्तमोऽष्टचक्रो
 नवव्यूहो नवाङ्कितः ॥ दशावतारो दशभिर्दशैकेनानिरुद्धकः ॥ द्वादशात्मा द्वादशभिरत ऊर्ध्वमनन्तकः ॥ १३ ॥ इत्यादिमहा-
 पुराणे आग्नेये शालग्रामादिमूर्तिलक्षणं नाम षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ अथ शालग्रामादिपूजाकथनम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
 शालग्रामादिचक्राङ्गपूजाः सिद्ध्यै वदामि ते ॥ त्रिविधा स्याद्धरेः पूजा काम्याकाम्योभयात्मिका ॥ १ ॥ मीनादीनां तु पञ्चानां
 काम्यार्था वोभयात्मिका ॥ वराहस्य नृसिंहस्य वामनस्य च मुक्तये ॥ २ ॥ चक्रादीनां त्रयाणां तु शालग्रामार्चनं शृणु ॥
 उत्तमा निष्फला पूजा कनिष्ठा सफलार्चना ॥ ३ ॥ मध्यमा मूर्तिपूजा स्याच्चक्राब्जे चतुरस्रके ॥ प्रणवं हृदि विनस्य षडङ्गं
 करदेहयोः ॥ ४ ॥ कृतमुद्रात्रयश्चक्राद्बहिः पूर्वं गुरुं यजेत् ॥ आप्ये गणं वायवे च धातारं नैर्ऋते यजेत् ॥ ५ ॥ विधातारं च कर्तारं

हतारं दक्षसौम्ययोः ॥ विष्वक्सेनं यजेदीश आग्नेये क्षेत्रपालकम् ॥ ६ ॥ ऋगादिवेदान्प्रागादावाधारानन्तकं भुवम् ॥ पीठं पद्मं
 चार्कचन्द्रवह्न्याख्यं मण्डलत्रयम् ॥ ७ ॥ आसनं द्वादशाणैर्न तत्र स्थाप्य शिलां यजेत् ॥ व्यस्तेन च समस्तेन स्वबीजेन
 यजेत्क्रमात् ॥ ८ ॥ पूर्वादावथ वेदाद्यैर्गायत्रीभ्यां जितादिना ॥ प्रणवेनार्चयेत्पश्चात्पुनरास्तिस्रः प्रदर्शयेत् ॥ ९ ॥ विष्वक्सेनस्य
 चक्रस्य क्षेत्रपालस्य दर्शयेत् ॥ शालग्रामस्य प्रथमा पूजाथो निष्फलोच्यते ॥ १० ॥ पूर्ववत्षोडशारं च सपद्मं मण्डलं लिखेत् ॥
 शङ्खचक्रगदाखड्गैर्गुर्वाद्यं पूर्ववद्यजेत् ॥ ११ ॥ पूर्वं सौम्ये धनुर्बाणान्वेदाद्यैरासनं ददेत् ॥ शिलां न्यसेद्द्वादशाणैस्तृतीयं पूजनं
 शृणु ॥ १२ ॥ अष्टारमब्जं विलखेद्गुर्वाद्यं पूर्ववद्यजेत् ॥ अष्टाणैर्नासनं दत्त्वा तेनैव च शिलां न्यसेत् ॥ पूजयेद्दशधा तेन गाय-
 त्रीभ्यां जितं तथा ॥ १३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शालग्रामादिपूजाकथनं नाम सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ अथ
 चतुर्विंशतिमूर्तिस्तोत्रम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ओरूपः केशवः पद्मशंखचक्रगदाधरः ॥ नारायणः शंखपद्मगदाचक्री प्रदक्षिणम्
 ॥ १ ॥ ततो गदी माधवोऽरिशंखपद्मी नामामि तम् ॥ चक्रकौमोदकीपद्मशंखी गोविन्द ऊर्जितः ॥ २ ॥ मोक्षदः श्रीगदी पद्मी
 शंखो विष्णुश्च चक्रधृक् ॥ शंखचक्राब्जगदिनं मधुसूदनमानमे ॥ ३ ॥ भक्त्या त्रिविक्रमः पद्मगदी चक्री च शंखचपि ॥ शंख-
 चक्रगदापद्मी वामनः पातु मां सदा ॥ ४ ॥ गतिदः श्रीधरः पद्मी चक्रशार्ङ्गी च शंखचपि ॥ हृषीकेशो गदी चक्री पद्मी शङ्खी च
 पातु नः ॥ ५ ॥ वरदः पद्मनाभस्तु शंखाब्जारिगदाधरः ॥ दामोदरः पद्मशंखगदाचक्री नमामि तम् ॥ ६ ॥ तेने गदी शंखचक्री वासु-
 देवोऽब्जभृजगत् ॥ सङ्कर्षणो गदी शंखी पद्मी चक्री च पातु वः ॥ ७ ॥ गदी चक्री शंखगदी प्रद्युम्नः पद्मभृत्प्रभुः ॥ अनिरुद्धश्चक्रगदी
 शंखी पद्मी च पातु नः ॥ ८ ॥ सुरेशोऽर्यब्जशंखाढ्यः श्रीगदी पुरुषोत्तमः ॥ अधोऽक्षजः पद्मगदी शंखी चक्री च पातु वः ॥ ९ ॥ देवो
 नृसिंहश्चक्राब्जगदी शंखी नमामि तम् ॥ अच्युतः श्रीगदी पद्मी चक्री शंखी च पातु वः ॥ १० ॥ बालरूपी शंखगदी उपेन्द्रश्चक्र-
 पद्मयपि ॥ जनार्दनः पद्मचक्री शंखधारी गदाधरः ॥ ११ ॥ शंखी पद्मी च चक्री च हरिः कौमोदकीधरः ॥ कृष्णः शंखी गदी पद्मी
 चक्री मे भुक्तिमुक्तिदः ॥ १२ ॥ आदिमूर्तिर्वासुदेवस्तस्मात्सङ्कर्षणोऽभवत् ॥ सङ्कर्षणाच्च प्रद्युम्नः प्रद्युम्नादानिरुद्धकः ॥ १३ ॥ केशवा-

दिप्रभेदेन एकैकः स्याद्विधा क्रमात् ॥ द्वादशाक्षरकं स्तोत्रं चतुर्विंशतिमूर्तिमत् ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि निर्मलः सर्वमाप्नुयात् ॥ १४ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये चतुर्विंशतिमूर्तिस्तोत्रं नामाष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ अथ मत्स्यादिलक्षणवर्णनम् ॥ श्रीभगवानु-
 वाच ॥ दशावतारं मत्स्यादिलक्षणं प्रवदामि ते ॥ मत्स्याकारस्तु मत्स्यः स्यात्कूर्मः कूर्माकृतिर्भवेत् ॥ १ ॥ नराङ्गो वाथ कर्तव्यो
 भूवराहो गदादिभृत् ॥ दक्षिणे वामके शङ्खो लक्ष्मीर्वा पद्ममेव वा ॥ २ ॥ श्रीवामकूर्परस्था तु क्ष्मानन्तौ चरणानुगौ ॥ वराहस्था-
 पनाद्वाज्यं भवाब्धितरणं भवेत् ॥ ३ ॥ नरसिंहो विवृत्तास्यो वामोरुक्षतदानवः ॥ तद्वक्षो दारयन्माली स्फुरच्चक्रगदाधरः ॥ ४ ॥ छत्री
 दंडी वामनः स्यादथवा स्याच्चतुर्भुजः ॥ रामश्चापेषुहस्तः स्यात्खड्गी परशुनान्वितः ॥ ५ ॥ रामश्चापी शरी खड्गी शङ्खी वा द्विभुजः
 स्मृतः ॥ गदालाङ्गलधारी च रामो वाथ चतुर्भुजः ॥ ६ ॥ वामार्धे लाङ्गलं दद्यादधः शङ्खं सुशोभनम् ॥ मुसलं दक्षिणार्धे तु चक्रं
 चाधः सुशोभनम् ॥ ७ ॥ शान्तात्मा लम्बकर्णश्च गौराङ्गश्चाम्बरावृतः ॥ ऊर्ध्वं पद्मास्थितो बुद्धो वरदाभयदायकः ॥ ८ ॥ धनुस्तूणा-
 न्वितः कल्की म्लेच्छोत्सादकरो द्विजः ॥ अथवाश्चस्थितः खड्गी शङ्खचक्रशरान्वितः ॥ ९ ॥ लक्षणं वासुदेवादिनवकस्य वदामि
 ते ॥ दक्षिणार्धे गदा वामे वामार्धे चक्रमुत्तमम् ॥ १० ॥ ब्रह्मेशो पार्श्वगौ नित्यं वासुदेवोऽस्ति पूर्ववत् ॥ शङ्खी सवरदो वाथ
 द्विभुजो वा चतुर्भुजः ॥ ११ ॥ लाङ्गली मुसली रामो गदापद्मधरः स्मृतः ॥ प्रद्युम्नो दक्षिणे वज्रं शङ्खः वामे धनुः करे ॥ १२ ॥
 गदानाभ्यावृतः प्रीत्या प्रद्युम्नो वा धनुःशरी ॥ चतुर्भुजोऽनिरुद्धः स्यात्तथा नारायणो विभुः ॥ १३ ॥ चतुर्मुखश्चतुर्बाहुर्बृहन्नठ-
 रमण्डलः ॥ लम्बकूर्चो जटायुक्तो ब्रह्मा हंसाग्र्यवाहनः ॥ १४ ॥ दक्षिणे चाक्षसूत्रं च सुवो वामे तु कुण्डिका ॥ आज्यस्थाली
 सरस्वती सावित्री वामदक्षिणे ॥ १५ ॥ विष्णुरष्टभुजस्ताक्ष्यं करे खड्गस्तु दक्षिणे ॥ गदाधरश्च वरदो वामे कार्मुकखेटके ॥ १६ ॥
 चक्रशङ्खौ चतुर्बाहुर्नरसिंहश्चतुर्भुजः ॥ शङ्खचक्रधरो वापि विदारितमहासुरः ॥ १७ ॥ चतुर्बाहुर्वराहस्तु शेषः पाणितले धृतः ॥
 धारयन्बाहुना पृथ्वीं वामेन कमलाधरः ॥ १८ ॥ पादलग्ना धरा कार्या पदा लक्ष्मीर्व्यवस्थिता ॥ त्रैलोक्यमोहनस्ताक्ष्यं ह्यष्ट-
 बाहुस्तु दक्षिणे ॥ १९ ॥ चक्रं खड्गं च मुसलमङ्कुशं वामके करे ॥ शङ्खशार्ङ्गगदापाशान्पद्मवीणासमन्विते ॥ २० ॥ लक्ष्मीसर-

स्वती कार्ये विश्वरूपोऽथ दक्षिणे ॥ मुद्गरं च तथा पाशं शक्तिशूलं शरं करे ॥ २१ ॥ वामे शङ्खं च शार्ङ्गं च गदां पाशं च तोमरम् ॥
 लाङ्गलं परशुं दण्डं छुरिकां चर्मक्षेपणम् ॥ २२ ॥ विंशद्बाहुश्चतुर्वक्रो दक्षिणस्थोऽथ वामके ॥ त्रिनेत्रो वामपार्श्वेनशायितो जलशा-
 य्यपि ॥ २३ ॥ श्रिया धृतैकचरणो विमलाद्याभिरीडितः ॥ नाभिपद्मचतुर्वक्रो हरिशङ्करको हरिः ॥ २४ ॥ शूलर्षिधारी दक्षे
 च गदाचक्रधरोऽपरे ॥ रुद्रकेशवलक्ष्माङ्गो गौरीलक्ष्मीसमन्वितः ॥ २५ ॥ शंखचक्रगदावेदपाणिश्चाश्वशिरा हरिः ॥ वामपादो
 धृतः शेषे दक्षिणः कूर्मपृष्ठगः ॥ २६ ॥ दत्तात्रेयो द्विबाहुः स्याद्रामोत्तुङ्गे श्रिया सह ॥ विष्कक्सेनश्चक्रगदी हली शङ्खी हरेर्गणः
 ॥ २७ ॥ इत्याग्नेये महापुराणे मत्स्यादिप्रतिमालक्षणं नामोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ अथ देवीप्रतिमालक्षणम् ॥ श्रीभग-
 वानुवाच ॥ चण्डी विंशतिबाहुः स्याद्विभ्रती दक्षिणैः करैः ॥ शूलासिशक्तिचक्राणि पाशखेटायुधाभयम् ॥ १ ॥ डमरुं शक्तिकां
 वामैर्नागपाशं च खेटकम् ॥ कुठाराङ्कुशपाशांश्च घण्टाध्वजगदास्तथा ॥ २ ॥ आदर्शमुद्गरान्द्वैश्वण्वी वा दशबाहुका ॥ तदधो
 महिषश्छिन्नमूर्धा पातितमस्तकः ॥ ३ ॥ शस्त्रोद्यतकरः क्रुद्धस्तद्रीवासम्भवः पुमान् ॥ शूलहस्तो वमद्रक्ती रक्तसङ्मूर्द्धजेषणः ॥
 ॥ ४ ॥ सिंहेनास्वाद्यमानस्तु पाशबद्धो गले भृशम् ॥ याम्यांघ्र्याक्रान्तसिंहा च सव्याङ्घ्रिर्नीचगासुरे ॥ ५ ॥ चण्डिकेयं त्रिनेत्रा
 च सशस्त्रा रिपुमर्दिनी ॥ नवपद्मात्मके स्थाने पूज्या दुर्गा स्वमूर्तितः ॥ ६ ॥ आदौ मध्ये तथेन्द्राद्या नवतत्त्वात्मभिः क्रमात् ॥
 अष्टादशभुजैका तु दक्षे मुण्डं च खेटकम् ॥ ७ ॥ आदर्शं तर्जनीं चापं ध्वजं डमरुकं तथा ॥ पाशं वामे विभ्रती च शक्तिमुद्ग-
 रशूलकम् ॥ ८ ॥ वज्रखट्वाङ्कुशशरान् चक्रं देवी शलाकया ॥ एतैरेवायुधैर्युक्ताः शेषाः षोडशबाहुकाः ॥ ९ ॥ डमरुं तर्जनीं
 त्यक्त्वा रुद्रचण्डादयो नव ॥ रुद्रचण्डा प्रचण्डा च चण्डोग्रा चण्डनायिका ॥ १० ॥ चण्डा चण्डवती चैव चण्डरूपातिचण्डिका ॥
 उग्रचण्डा च मध्यस्था रोचनाभाऽरुणाऽसिता ॥ ११ ॥ नीला शुक्ला धूम्रिका च पीता श्वेता च सिंहगा ॥ महिषोऽथ पुमाञ्छ-
 स्त्री तत्कचग्रहमुष्टिका ॥ १२ ॥ अलीढा नवदुर्गाः स्युः स्थाप्याः पुत्रादिवृद्धये ॥ तथा गौरी चण्डिकाद्या कुण्डचक्षररदाग्निधृक्
 ॥ १३ ॥ सैव रम्भा वने सिद्धाऽग्निहीना ललिता तथा ॥ स्कन्धमूर्द्धकरा वामे द्वितीये धृतदर्पणा ॥ १४ ॥ याम्ये फलाङ्गुलि-

हस्ता सौभाग्या तत्र चोर्ध्विका ॥ लक्ष्मीर्याम्यकराम्भोजा वामे श्रीफलसंयुता ॥ १५ ॥ पुस्ताक्षमालिकाहस्ता वीणाहस्ता
 सरस्वती ॥ कुम्भाब्जहस्ता श्वेताभा मकरोपरि जाह्नवी ॥ १६ ॥ कूर्मगा यमुना कुम्भकरा श्यामा च पूज्यते ॥ सवीणस्तु-
 म्बुरुः शुक्रः शूली मात्रप्रतो वृषे ॥ १७ ॥ गौरी चतुर्मुखी ब्राह्मी अक्षमालासुरान्विता ॥ कुण्डाक्षपात्रिणी वामे हंसगा शाङ्करी
 सिता ॥ १८ ॥ शरचापौ दक्षिणेऽस्या वामे चक्रं धनुर्वृषौ ॥ कौमारी शिखिगा रक्ता शक्तिहस्ता द्विबाहुका ॥ १९ ॥ चक्रशङ्खधरा
 सव्ये वामे लक्ष्मीर्गदाब्जधृक् ॥ दण्डशङ्खासिगदया वाराही महिषस्थिता ॥ २० ॥ ऐन्द्री गजे वज्रहस्ता सहस्राक्षी तु सिद्धये ॥
 चामुण्डा कोटराक्षी स्यान्निर्मासा तु त्रिलोचना ॥ २१ ॥ निर्मासा अस्थिसारा वा ऊर्ध्वकेशी कृशोदरी ॥ द्वीपिचर्मधरा वामे
 कपालं पट्टिशं करे ॥ २२ ॥ शूलं कर्त्री दक्षिणेऽस्याः शवारूढास्थिभूषणा ॥ विनायको नराकारो बृहत्कुक्षिर्गजाननः ॥ २३ ॥
 बृहच्छुण्डो ह्युपवीती मुखं सप्तकलं भवेत् ॥ विस्तारादैर्घ्यतश्चैव शुण्डं षट्त्रिंशदङ्गुलम् ॥ २४ ॥ कला द्वादश नाडी तु ग्रीवा
 सार्द्धकलोच्छ्रिता ॥ षट्त्रिंशदङ्गुलं कण्ठं गुह्यमध्यर्द्धमङ्गुलम् ॥ २५ ॥ नाभिरूढा द्वादशं च जङ्घे पादे तु दक्षिणे ॥ स्वदन्तं परशुं
 वामे लङ्गुलं चोत्पलं शये ॥ २६ ॥ सुमुखी च बिडालाक्षी पार्श्वे स्कन्दो मयूरगः ॥ स्वामी शाखो विशाखश्च द्विभुजो बाल-
 रूपधृक् ॥ २७ ॥ दक्षे शक्तिः कुक्कुटेऽथ एकवक्रोऽथ षण्मुखः ॥ षड्भुजो वा द्वादशभिर्ग्रामेऽरण्ये द्विबाहुकः ॥ २८ ॥ शक्ती-
 पुपाशानिस्त्रिंशतोत्रदोस्तर्जनीयुतः ॥ शक्त्या दक्षिणहस्तेषु षट्सु वामे करे तथा ॥ २९ ॥ शिखिपिच्छं धनुः खेटं पताकाभयकु-
 कुटे ॥ कपालकर्त्तरीशूलपाशभृद्याम्यसौम्ययोः ॥ ३० ॥ गजचर्मभृदूर्ध्वास्यपादा स्यादुद्रचर्चिका ॥ सैव चाष्टभुजा देवी शिरो
 डमरुकान्विता ॥ ३१ ॥ तेन सा रुद्रचामुण्डा नाटेश्वर्यं नृत्यती ॥ इयमेव महालक्ष्मीरुपाविष्टा चतुर्मुखी ॥ ३२ ॥ नृवा-
 जिमाहिषेभांश्च खादन्ती च करे स्थितान् ॥ दशबाहुस्त्रिनेत्रा च शस्त्रासिडमरुत्रिकम् ॥ ३३ ॥ विभ्रती दक्षिणे हस्ते वामे घण्टां
 च खेटकम् ॥ खट्वाङ्गं च त्रिशूलं च सिद्धचामुण्डिकाह्वया ॥ ३४ ॥ सिद्धयोगेश्वरी देवी सर्वसिद्धिप्रदायिका ॥ एतद्रूपा
 भवेदन्या पाशाङ्कुशयुतारुणा ॥ ३५ ॥ भैरवी रूपविद्या तु भुजैर्द्वादशभिर्युता ॥ एताः श्मशानजा रौद्रा अम्बाष्टकमिदं

स्मृतम् ॥ ३६ ॥ क्षमा शिवावृता वृद्धा द्विभुजा विवृतानना ॥ दन्तुरा क्षेमकारी स्याद्भूमौ जानुकरा स्थिता ॥ ३७ ॥
 यक्षिण्यस्तब्धदीर्घाक्ष्यः शाकिन्यो वक्रदृष्टयः ॥ पिङ्गाक्ष्यः स्युमहारम्या रूपिण्योऽप्सरसः सदा ॥ ३८ ॥ साक्षमाली त्रिशूली
 च नन्दीशो द्वारपालकः ॥ महाकालोऽसिमुण्डी स्याच्छूलखेटकवांस्तथा ॥ ३९ ॥ कुशो भृङ्गी च नृत्यन्वे कूष्माण्डस्थूलखर्व-
 वान् ॥ गजगोकर्णवक्राद्या वीरभद्रादयो गणाः ॥ ४० ॥ घण्टाकर्णोऽष्टदशदो पापरोगं विदारयन् ॥ वज्रासिदण्डचक्रेषुमुसला-
 दुशमुद्रान् ॥ ४१ ॥ दक्षिणे तर्जनीं खेटं शक्तिं मुण्डं च पाशकम् ॥ चापं घण्टां कुठारं च द्वाभ्यां चैव त्रिशूलकम् ॥ घण्टामा-
 लाकुलो देवो विस्फोटकविमर्दनः ॥ ४२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये देवीप्रतिमालक्षणं नाम पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥
 अथ सूर्यादिप्रतिमालक्षणम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सप्ततन्त्रे सैकचक्रे रथे सूर्यो द्विपद्मधक् ॥ मपीभाजनलेखन्यौ विभ्रदण्डी
 तु दक्षिणे ॥ १ ॥ वामे तु पिङ्गलो द्वारि दण्डभृत्स रवेर्गणः ॥ वालव्यजनधारिण्यौ पार्श्वे राज्ञी च निष्प्रभा ॥ २ ॥ अथवाऽश्वस-
 मारूढः कार्य्य एकस्तु भास्करः ॥ वरदा द्यब्जिनः सर्वे दिक्पाः शस्त्रकराः क्रमात् ॥ ३ ॥ मुद्गरः शूलचक्राब्जभृतोऽय्यादिवि-
 दिक्स्थिताः ॥ सूर्यार्य्यमादिरक्षोऽन्ताश्चतुर्हस्ता द्विपद्मदले ॥ ४ ॥ वरुणः सूर्य्यनामा च सहस्रांशुस्तथा परः ॥ धाता तपनसञ्ज्ञश्च
 सविताथ गभस्तिकः ॥ ५ ॥ रविश्चैवाथ पर्जन्यस्त्वष्टा मित्रोऽथ विष्णुकः ॥ मेषादिराशिसंस्थाश्च मार्गादिकार्तिकान्तकाः ॥ ६ ॥
 कृष्णो रक्तोः मनाग्रक्तः पीतः पाण्डुरक्तः सितः ॥ कपिलः पीतवर्णश्च शुकाभो धवलस्तथा ॥ ७ ॥ धूम्रो नीलः क्रमाद्वर्णाः
 शक्तयः केसराग्रगाः ॥ इडा सुषुम्णा विश्वार्चिरिन्दुसञ्ज्ञा प्रमर्दिनी ॥ ८ ॥ प्रहर्षिणी महाकाली कपिला च प्रबोधिनी ॥
 नीलाम्बरघनान्तस्था अमृताख्या च शक्तयः ॥ ९ ॥ वरुणादेश्च तद्वर्णाः केसराग्रेषु विन्यसेत् ॥ तेजश्चण्डो महावक्रो द्विभुजः
 पद्मखड्गभृत् ॥ १० ॥ कुण्डिकाजप्यमालीन्दुः कुजः शक्त्यक्षमालिकः ॥ बुधश्चापाक्षपाणिः स्याज्जीवः कुण्ड्यक्षमालिकः ॥ ११ ॥
 शुक्रः कुण्ड्यक्षमाली स्यात्किङ्किणीसूत्रवाञ्छनिः ॥ अर्द्धचन्द्रधरो राहुः केतुः खड्गी च दीपभृत् ॥ १२ ॥ अनन्तस्तक्षकः कर्कः
 पद्मो महाब्जः शङ्खकः ॥ कुलिकः सूत्रिणः सर्वे फणवक्रा महाप्रभाः ॥ १३ ॥ इन्द्रो वज्री गजारूढश्छागगोऽग्निश्च शक्तिमान् ॥

यमो दण्डी च महिषे नैर्ऋतः खड्गवान् करे ॥ १४ ॥ मकरे वरुणः पाशी वायुर्ध्वजधरो मृगे ॥ गदी कुबेरो मेषस्थ ईशानश्च जटी
वृषे ॥ १५ ॥ द्विबाहवो लोकपाला विश्वकर्माक्षसूत्रभृत् ॥ हनुमान्वज्रहस्तः स्यात्पद्भ्यां सम्पीडिताश्रयः ॥ १६ ॥ वीणाहस्ताः
किन्नराः स्युर्माळा विद्याधराश्च खे ॥ दुर्बलाङ्गाः पिशाचाः स्युर्वेताला विकृतानानाः ॥ क्षेत्रपालाः शूलवन्तः प्रेता महोदराः कृशाः
॥ १७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सूर्यादिप्रतिमालक्षणं नामैकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ अथ चतुःषष्टियोगिन्यादिल० ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ योगिन्यष्टाष्टकं वक्ष्ये ऐन्द्रादीशानतः क्रमात् ॥ अक्षोभ्या रूक्षकर्णी च राक्षसी कृपणा क्षया ॥ १ ॥ पिङ्गाक्षी
चाक्षया क्षेमा इला नीलालया तथा ॥ लोलाऽलक्ता बलाकेशी लालसा विमला पुनः ॥ २ ॥ हुताशा च विशालाक्षी हुङ्गारा
वडवामुखी ॥ महाक्रूरा क्रोधना तु भयङ्करी महानना ॥ ३ ॥ सर्वज्ञा तरला तारा ऋग्वेदा तु हयानना ॥ साराख्या रुद्रसंग्राही
शम्बरा तालजङ्घिका ॥ ४ ॥ रक्ताक्षी सुप्रसिद्धा तु विद्युजिह्वा करङ्किणी ॥ मेघनादा प्रचण्डोग्रा कालकर्णी वरप्रदा ॥ ५ ॥
चन्द्रा चन्द्रावली चैव प्रपञ्चा प्रलयान्तिका ॥ शिशुवक्रा पिशाची च पिशिताशा च लोलुपा ॥ ६ ॥ धमनी तापनी चैव रागिणी
विकृतानना ॥ वायुवेगा बृहत्कुक्षिर्विकृता विश्वरूपिका ॥ ७ ॥ यमजिह्वा जयन्ती च दुर्जया च जयन्तिका ॥ बिडाली रेवती
चैव पूतना विजयान्तिका ॥ ८ ॥ अष्टहस्ताश्चतुर्हस्ता इच्छाम्नाः सर्वसिद्धिदाः ॥ भैरवश्चार्कहस्तः स्यात्कूर्परास्यो जटेन्दुभृत्
॥ ९ ॥ खड्गाङ्कुशकुठारेषु विश्वाभयभृदेकतः ॥ चापत्रिशूलखट्वाङ्गपाशकार्द्वरोद्यतः ॥ १० ॥ गजचर्मधरो द्वाभ्यां कृत्तिवा-
सोऽहिभूषितः ॥ प्रेताशनो मातृमध्ये पूज्यः पञ्चाननोऽथवा ॥ ११ ॥ अविलोमाग्निपर्यन्तं दीर्घाष्टकैकभेदितम् ॥ तत्पडङ्गानि
जात्यन्तैरन्वितं च क्रमाद्यजेत् ॥ १२ ॥ मन्दिराग्निदलाहटं, सुवर्णरसकान्वितम् ॥ नादभिन्दिन्दुसंयुक्तं मातृनाथाङ्गदीपि-
तम् ॥ १३ ॥ वीरभद्रो वृषारूढो मात्रये स चतुर्भुखः ॥ गौरी तु द्विभुजा त्र्यक्षा शूलिनी दर्पणान्विता ॥ १४ ॥ शूलं गलन्तिका
कुण्डी वरदा च चतुर्भुजा ॥ अब्जस्था ललिता स्कन्दगणादर्शशलाकया ॥ १५ ॥ चण्डिका दशहस्ता स्यात्खड्गशूलारिशक्ति-
धृक् ॥ दक्षे वामे नागपाशं चर्माङ्कुशकुठारकम् ॥ धनुः सिंहे च महिषः शूलेन प्रहतोग्रतः ॥ १६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये चतुः

षष्टियोगिन्यादिलक्षणं नाम द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ अथ लिङ्गादिलक्षणम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ लिङ्गादिलक्षणं वक्ष्ये कम-
लोद्भव तच्छृणु ॥ दैर्घ्याद्धं वसुभिर्भक्ता त्यक्त्वा भागत्रयं ततः ॥ १ ॥ विष्कम्भं भूतभोगैस्तु चतुरस्रं तु कारयेत् ॥ आयामं मूर्तिभि-
र्भक्ता एकद्वित्रिक्रमान्यसेत् ॥ २ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवांशेषु वर्द्धमानोऽयमुच्यते ॥ चतुरस्रेऽस्य कर्णाद्धं गुह्यकोणेषु लाञ्छयेत् ॥ ३ ॥ अष्टाग्रं
वैष्णवं भागं सिध्यत्येव न संशयः ॥ षोडशास्रं ततः कुर्याद्वात्रिंशास्रं ततः पुनः ॥ ४ ॥ चतुःषष्ट्यस्रकं कृत्वा वर्तुलं साधयेत्ततः ॥
कर्तयेदथ लिङ्गस्य शिरो वै देशिकोत्तमः ॥ ५ ॥ विस्तारमथ लिङ्गस्य अष्टधा संविभाजयेत् ॥ भागाद्धां तु सन्त्यज्य छत्राकारं
शिरो भवेत् ॥ ६ ॥ त्रिषु भागेषु सदृश आयामो यस्य विस्तरः ॥ तद्विभागसमं लिङ्गं सर्वकामफलप्रदम् ॥ ७ ॥ दैर्घ्यस्य तु चतुर्थेन
विष्कम्भं देवपूजिते ॥ सर्वेषामेव लिङ्गानां लक्षणं शृणु साम्प्रतम् ॥ ८ ॥ मध्यसूत्रं समासाद्य ब्रह्मरुद्रान्तिकं बुधः ॥ षोडशां-
गुलालिङ्गस्य षड्भागैर्भाजितो यथा ॥ ९ ॥ तद्वैयमनसूत्राभ्यां मानमन्तरमुच्यते ॥ यवाष्टमुत्तरे कार्यं शेषाणां यवहानितः ॥ १० ॥
अर्चाभागं त्रिधा कृत्वा त्वर्द्धमेकं परित्यजेत् ॥ अष्टधा तद्वयं कृत्वा ऊर्ध्वभागत्रयं त्यजेत् ॥ ११ ॥ ऊर्ध्वं च पञ्चमाद्रागाद्राम्य
रेखां प्रलम्बयेत् ॥ भागमेकं परित्यज्य सङ्गमं कारयेत्तयोः ॥ १२ ॥ एतत्साधारणं प्रोक्तं लिङ्गानां लक्षणं मया ॥ सर्वसाधारणं
वक्ष्ये पिण्डिकां तान्निबोध मे ॥ १३ ॥ ब्रह्मभागप्रवेशं च ज्ञात्वा लिङ्गस्य चोच्छ्रयम् ॥ न्यसेद्ब्रह्मशिलां विद्वान्सम्यक्कर्मशिलो-
परि ॥ १४ ॥ तथा समुच्छ्रयं ज्ञात्वा पिण्डिकां प्रविभाजयेत् ॥ द्विभागमुच्छ्रितं पीठं विस्तारे लिङ्गसम्मितम् ॥ १५ ॥ त्रिभागं
मध्यतः स्वातं कृत्वा पीठं विभाजयेत् ॥ स्वमानार्द्धत्रिभागेण बाहुल्यं परिकल्पयेत् ॥ १६ ॥ बाहुल्यस्य त्रिभागेण मेखलामथ
कल्पयेत् ॥ स्वातं स्यान्मेखलातुल्यं क्रमान्निघ्नं तु कारयेत् ॥ १७ ॥ मेखलाषोडशांशेन स्वातं वा तत्प्रमाणतः ॥ उच्छ्रायं तस्य
पीठस्य विकाराङ्गं तु कारयेत् ॥ १८ ॥ भूमौ प्रविष्टमेकं तु भागेनैकेन पिण्डिका ॥ कण्ठं भागैस्त्रिभिः कार्यं भागेनैकेन पट्टिका
॥ १९ ॥ द्वयंशेन चोर्ध्वपट्टं तु एकांशाः शेषपट्टिकाः ॥ भागं भागं प्रविष्टं तु यावत्कण्ठं ततः पुनः ॥ २० ॥ निर्गमं भागमेकं
तु यावद्वै शेषपट्टिका ॥ प्रणवस्य त्रिभागेण निर्गमस्तु त्रिभागतः ॥ २१ ॥ मूलेऽङ्गुल्यग्रविस्तारमग्रे त्र्यंशेन चार्द्धतः ॥ ईषन्निघ्नं

तु कुर्वीत खातं तच्चोत्तरेण वै ॥ पिण्डिकासहितं लिङ्गमेतत्साधारणं स्मृतम् ॥ २२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये लिङ्गादिलक्षणं
 नाम त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ अथ नानालिङ्गमानादिलक्षणम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ वक्ष्याम्यन्यप्रकारेण लिङ्गमाना-
 दिकं शृणु ॥ वक्ष्ये लवणजं लिङ्गं घृतजं बुद्धिवर्द्धनम् ॥ १ ॥ भूतये वस्त्रलिङ्गं तु लिङ्गं तात्कालिकं विदुः ॥ पक्वापक्वं मृन्मयं
 स्यादपक्वात्पक्वजं वरम् ॥ २ ॥ ततो दारुमयं मुख्यं दारुजाच्छैलजं वरम् ॥ शैलाद्वरं तु मुक्ताजं ततो लौहं सुवर्णजम् ॥ ३ ॥ राजतं
 कीर्तितं ताम्रं पैत्तलं भुक्तिमुक्तिदम् ॥ ४ ॥ रङ्गजं रसलिंगं च भुक्तिमुक्तिप्रदं वरम् ॥ रसजं रसलोहादिरत्नगर्भं तु वर्धयेत् ॥ मानादि
 वेष्टं सिद्धादिस्थापितेऽथ स्वयंभुवि ॥ ५ ॥ बाणे च स्वेच्छया तेषां पीठप्रासादकल्पना ॥ पूजयेत्सूर्यबिम्बरुथं दर्पणे प्रतिबिम्बितम्
 ॥ ६ ॥ पूज्यो हरस्तु सर्वत्र लिङ्गे पूर्णार्चनं भवेत् ॥ हस्तोत्तरोच्छ्रितं शैलं दारुजं तद्वदेव हि ॥ ७ ॥ चलमंगुलमानेन द्वारगर्भकरैः
 स्थितम् ॥ अंगुलाद्बहुलिङ्गं स्याद्यावत्पञ्चदशांगुलम् ॥ ८ ॥ द्वारमानात्रिसंख्याकं नवधा गर्भमानतः ॥ नवधा गर्भमानेन लिङ्गं
 धाम्नि च पूजयेत् ॥ ९ ॥ एवं लिङ्गानि षट्त्रिंशज्ज्ञेयानि ज्येष्ठमानतः ॥ मध्यमानेन षट्त्रिंशत्षट्त्रिंशदधमेन च ॥ १० ॥
 इत्थमैक्येन लिङ्गानां शतमष्टोत्तरं भवेत् ॥ एकांगुलादिपञ्चान्तं कनिष्ठश्चलमुच्यते ॥ ११ ॥ पडादिदशपर्यंतं चललिंगञ्च
 मध्यमम् ॥ एकादशाङ्गुलादि स्याज्ज्येष्ठं पञ्चदशान्तकम् ॥ १२ ॥ षडंगुलं महारत्नै रत्नैरन्यैर्नवांगुलम् ॥ रविभिर्हेमभारोत्थं
 लिङ्गं शेषैस्त्रिपञ्चभिः ॥ १३ ॥ षोडशांशे च वेदांशे युगं लुप्तोर्ध्वदेशतः ॥ द्वात्रिंशत्षोडशांशाश्च कोणयोस्तु विलोपयेत् ॥ १४ ॥
 चतुर्निवेशनात्कंठो विंशतिस्त्रियुगैस्तथा ॥ पार्श्वाभ्यां तु विलुप्ताभ्यां घनलिङ्गं भवेद्भरम् ॥ १५ ॥ धाम्नो युगर्तुनागांशैर्द्वारमानो नितं
 क्रमात् ॥ लिङ्गे द्वाशोच्छ्रयादवार्गभवेत्पादो नितं क्रमात् ॥ १६ ॥ गर्भादिनाधमं लिङ्गं भूतांशैः स्यात्त्रिभिर्वरम् ॥ तयोर्मध्ये च
 सूत्राणि सप्त सम्पादयेत्समम् ॥ १७ ॥ एवं स्युर्नव सूत्राणि भूतसूत्रैश्च मध्यमम् ॥ द्यन्तरो वामभागश्च लिङ्गानां दीर्घता तव
 ॥ १८ ॥ हस्ताद्विवर्द्धते हस्तो यावत्स्युर्नव पाणयः ॥ हीनमध्योत्तमं लिङ्गं त्रिविधं त्रिविधात्मकं ॥ १९ ॥ एकैकलिङ्गमध्येपु
 त्रीणि त्रीणि च पादशः ॥ लिंगानि घटयेद्दीमान् षट्सु चाष्टोत्तरेषु च ॥ २० ॥ स्थिरदीर्घप्रमाणैस्तु द्वारमर्भकरात्मिका ॥ भागेशं

चाप्यमीशं च दैवेशं तुल्यसंज्ञितम् ॥ २१ ॥ चत्वारि लिंगरूपाणि विष्कम्भेण तु लक्षयेत् ॥ दीर्घमायान्वितं कृत्वा लिङ्गं
कुर्यात्त्रिरूपकम् ॥ २२ ॥ चतुरष्टाष्टवृत्तं च तत्त्वत्रयगुणात्मकम् ॥ लिङ्गानामीप्सितं दैर्घ्यं तेन कृत्वांगुलानि वै ॥ २३ ॥
ध्वजाद्यायैः सुरैर्भूतैः शिखिभिर्वा हरेत्कृतिम् ॥ तान्यङ्गुलानि यच्छेषं लक्षयेच्च शुभाशुभम् ॥ २४ ॥ ध्वजाद्या ध्वजसिंहेभवृषाः
श्रेष्ठाः परे शुभाः ॥ स्वरेषु षड्जगान्धारपञ्चमाः शुभदायकाः ॥ २५ ॥ भूतेषु च शुभा भूः स्यादग्निश्चाहवनीयकः ॥ उक्ताया-
मस्य चाद्धांशे नागांशैर्भाजिते क्रमात् ॥ २६ ॥ रसभूतांशषष्ठांशत्र्यंशाधिकशरैर्भवेत् ॥ आढ्यानाढ्यसुरेज्यार्कतुल्यानां चतु-
रस्रता ॥ २७ ॥ पञ्चमं वर्द्धमानाख्यं व्यासानाहप्रवृद्धितः ॥ द्विधा भेदा बहून्यत्र वक्ष्यन्ते विश्वकर्मतः ॥ २८ ॥ आढ्यादीनां
त्रिधा स्थौल्याद्यवधूतं तदष्टधा ॥ त्रिधा हस्ताज्जिनाख्यं च युक्तं सर्वसमेन च ॥ २९ ॥ पञ्चविंशति लिङ्गानि नाद्ये देवार्चिते
तथा ॥ पञ्चसप्तभिरेकत्वाज्जिनैर्भक्तैर्भवन्ति हि ॥ ३० ॥ चतुर्दशसहस्राणि चतुर्दशशतानि च ॥ एवमष्टांगुलविस्तारो नवैकक-
रगर्भतः ॥ ३१ ॥ तेषां कोणार्द्धकोणस्थैश्चिन्त्यात्कोणानि सूत्रकैः ॥ विस्तारं मध्यतः कृत्वा स्थाप्यं वा मध्यतस्त्रयम् ॥ ३२ ॥
विभागादूर्ध्वमष्टास्रो द्व्यष्टास्रः स्याच्छिवांशकः ॥ पादाज्जान्वन्तको ब्रह्मा नाभ्यन्तो विष्णुरित्यतः ॥ ३३ ॥ मूर्द्धान्तो भूतभागेशो
व्यक्तेऽव्यक्ते च तद्वति ॥ पञ्चलिङ्गव्यवस्थायां शिरो वर्तुलमुच्यते ॥ ३४ ॥ छत्राभं कुक्कुटाभं वा बालेन्दुप्रतिमाकृतिः ॥
एकैकस्य चतुर्भेदैः काम्यभेदात्फलं वदे ॥ ३५ ॥ लिङ्गमस्तकविस्तारं वसुभक्तं तु कारयेत् ॥ आद्यभागं चतुर्धा तु विस्ता-
रोच्छ्रायतो भजेत् ॥ ३६ ॥ चत्वारि तत्र सूत्राणि भागभागानुपातनात् ॥ पुण्डरीकं तु भागेन विशालाख्यं विलोकनात्
॥ ३७ ॥ त्रिशातनात्तु श्रीवत्सं शत्रुकृद्वेदलोपनात् ॥ शिरः सर्वसमे श्रेष्ठं कुक्कुटाभं सुराह्वये ॥ ३८ ॥ चतुर्भागात्मके लिङ्गे
त्रयुषं द्वयलोपनात् ॥ अनाद्यस्य शिरः प्रोक्तमर्द्धचन्द्रं शिरः शृणु ॥ ३९ ॥ अंशात्प्रान्ते युगांशैश्च द्व्येकहान्याऽमृताक्षकम् ॥
पूर्णबालेन्दुकुमुदं द्वित्रिवेदक्षयात्क्रमात् ॥ ४० ॥ चतुस्त्रिरेखं वदनं मुखलिङ्गमतः शृणु ॥ पूजाभागः प्रकर्तव्यो
मूर्त्यभिपदकरिपतः ॥ ४१ ॥ अर्कांशं पूर्ववत्त्यक्त्वा षट् स्थानानि विवर्तयेत् ॥ शिरोन्नतिः प्रकर्तव्या ललाटं

नासिका ततः ॥ ४२ ॥ वदनं चिबुकं ग्रीवा युगभागेर्भुजाक्षिभिः ॥ कराभ्यां मुकुलीकृत्य प्रतिमायाः प्रमाणतः ॥ ४३ ॥
 मुखं प्रति समः कार्यो विस्तारादष्टमांशतः ॥ चतुर्मुखं मया प्रोक्तं त्रिमुखं चोच्यते शृणु ॥ ४४ ॥ कर्णपादाधिकान्यस्य लला-
 टादीनि निर्दिशेत् ॥ भुजौ चतुर्भिर्भागैस्तु कर्तव्यौ पश्चिमोर्जितौ ॥ ४५ ॥ विस्तारादष्टमांशेन मुखानां प्रति निर्गमः ॥ एकवक्त्रं
 तथा कार्यं पूर्वस्यां सौम्यलोचनम् ॥ ४६ ॥ ललाटनासिकावक्रग्रीवायां च विवर्तयेत् ॥ भुजाच्च पञ्चमांशेन भुजहीनं विवर्त-
 येत् ॥ ४७ ॥ विस्तारस्य षडंशेन मुखैर्निर्गमनं हितम् ॥ सर्वेषां मुखलिङ्गानां त्रयुषं वाथ कुकुटम् ॥ ४८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आ-
 ग्नेये लिङ्गमानादिव्यक्ताव्यक्तादिलक्षणं नाम चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ अथ पिण्डकालक्षणम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अतः
 परं प्रवक्ष्यामि प्रतिमानां तु पिण्डिकाम् ॥ दैर्घ्येण प्रतिमातुल्या तदधेन तु विस्तृता ॥ १ ॥ उच्छ्रितायामतोऽर्द्धेन सुविस्ता-
 रार्द्धभागतः ॥ तृतीयेन तु वा तुल्यां तत्रिभागेण मेखलाम् ॥ २ ॥ खातं च तत्प्रमाणं तु किञ्चिदुत्तरतो नतम् ॥ विस्तारस्य
 चतुर्थेन प्रणालस्य विनिर्गमम् ॥ ३ ॥ [मम मूलस्य विस्तारमग्रे कुर्यात्तद्वर्द्धतः ॥ विस्तारस्य तृतीयेन तोयमार्गं तु कार-
 येत् ॥ ४ ॥] पिण्डिकार्द्धेन वा तुल्यं दैर्घ्यमीशस्य कीर्तितम् ॥ ऐशं वा तुल्यदीर्घं च ज्ञात्वा सूत्रं प्रकल्पयेत् ॥ ५ ॥ उच्छ्रायं
 पूर्ववत्कुर्याद्भागोऽष्टशसंख्यया ॥ अधः षट्कं द्विभागं तु कण्ठे कुर्यात्त्रिभागकम् ॥ ६ ॥ शेषास्त्वेकैकशः कार्याः प्रतिष्ठा निर्गमा-
 स्तथा ॥ पट्टिका पिण्डिका चैवं सामान्यप्रतिमासु च ॥ ७ ॥ प्रासादद्वारमानेन प्रतिमाद्वारमुच्यते ॥ गजव्यालकसंयुक्ता प्रभा-
 स्यात्प्रतिमासु च ॥ ८ ॥ पिण्डिकापि यथाशोभं कर्तव्या सततं हरेः ॥ सर्वेषामेव देवानां विष्णुक्तं मानमुच्यते ॥ देवीनामपि
 सर्वासां लक्ष्म्युक्तं मानमुच्यते ॥ ९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पिण्डिकादिलक्षणं नाम पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥
 अथ दिक्पालयागकथनम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प्रतिष्ठापञ्चकं वक्ष्ये प्रतिमात्मा तु पूरुषः ॥ प्रकृतिः पिण्डिका लक्ष्मीः
 प्रतिष्ठा योगकस्तयोः ॥ १ ॥ इच्छाफलार्थिभिस्तस्मात्प्रतिष्ठा क्रियते नरैः ॥ गर्भसूत्रं तु निःसार्य प्रासादस्याग्रतो गुरुः ॥ २ ॥
 अष्टषोडशविंशान्तं मण्डपं चाधमादिकम् ॥ स्नानार्थं कलशार्थं च यागद्रव्यार्थमर्द्धतः ॥ ३ ॥ त्रिभागेणार्द्धभागेन वेदिं कुर्यात्

शोभनाम् ॥ कलशैर्घटिकाभिश्च वितानाद्यैश्च भूषयेत् ॥ ४ ॥ पञ्चगव्येन सम्प्रोक्ष्य सर्वद्रव्याणि धारयेत् ॥ अलङ्कृतो गुरु-
 विष्णुं ध्यात्वात्मानं प्रपूजयेत् ॥ ५ ॥ अङ्गुलीयप्रभृतिभिर्मूर्तिपान्वलयादिभिः ॥ कुण्डे कुण्डे स्थापयेच्च मूर्तिपास्तन्त्रपार-
 गान् ॥ ६ ॥ चतुष्कोणे चार्धकोणे वर्तुले पद्मसन्निभे ॥ पूर्वादौ तोरणार्थं तु पिप्पलोदुम्बरौ वटः ॥ ७ ॥ पुक्षः सुशोभनं पूर्वं
 सुभद्रं दक्षतोरणम् ॥ सुकर्माणं सुहोत्रं च आप्ये सौम्ये समुच्छ्रयम् ॥ ८ ॥ पञ्चहस्तं तु संस्थाप्य स्योनापृथिवीति पूजयेत् ॥
 तोरणस्तम्भमूले तु कलशान्मंगलाङ्कुरान् ॥ ९ ॥ प्रदद्यादुपरिष्ठाच्च कुर्याच्चक्रं सुदर्शनम् ॥ पञ्चहस्तप्रमाणं तु ध्वजं कुर्याद्वि-
 चक्षणः ॥ १० ॥ वैपुल्यं चास्य कुर्वीत षोडशाङ्गुलसम्मितम् ॥ सप्तहस्तोच्छ्रितं चास्य कुर्याद्दण्डं सुरोत्तमम् ॥ ११ ॥ अरुणोऽग्नि-
 निभश्चैव कृष्णः शुक्लोऽथ पीतकः ॥ रक्तवर्णस्तथा श्वेतश्चैवं वर्णादिकं क्रमात् ॥ १२ ॥ कुमुदः कुमुदाक्षश्च पुण्डरीकोऽथ वामनः ॥
 शङ्कुकर्णः सर्वनेत्रः सुमुखः सुप्रतिष्ठितः ॥ १३ ॥ पूज्याः कोटिगुणैर्युक्ताः पूर्वाद्या ध्वजदेवताः ॥ जलाढकमुपूरास्तु पक्वबिम्बो-
 पमा घटाः ॥ १४ ॥ अष्टाविंशाधिकशतं कालमण्डनवर्जिताः ॥ सहिरण्या वस्त्रकण्ठाः सोदकास्तोरणाद्वहिः ॥ १५ ॥ घटाः
 स्थाप्याश्च पूर्वादौ वेदिकायाश्च कोणगाः ॥ चतुरः स्थापयेत्कुम्भानाजिघ्रोति च मन्त्रतः ॥ १६ ॥ कुम्भेष्ववावाह्य शक्रादीन्पूर्वादौ
 पूजयेत्क्रमात् ॥ इन्द्रागच्छ देवराज वज्रहस्त गजस्थितः ॥ १७ ॥ पूर्वद्वारं च मे रक्ष देवैः सह नमोऽस्तु ते ॥ त्रातारमिन्द्रमन्त्रेण
 अर्चयित्वा यजेद्बुधः ॥ १८ ॥ आगच्छाग्ने शक्तियुत छागस्थ बलसंयुतः ॥ रक्षाग्रेयीं दिशं देवैः पूजां गृह्ण नमोऽस्तु ते ॥ १९ ॥
 अग्निर्मूर्धेतिमन्त्रेण यजेद्वा अग्नये नमः ॥ महिषस्थ यमागच्छ दण्डहस्त महाबलः ॥ २० ॥ रक्ष त्वं दक्षिणद्वारं वैवस्वत नमोऽस्तु
 ते ॥ वैवस्वतं सङ्गमनमित्यनेन यजेद्यमम् ॥ २१ ॥ नैऋतागच्छ खड्गाढ्य बलवाहनसंयुतः ॥ इदमर्घ्यमिदं पाद्यं रक्ष त्वं नैऋतो
 दिशम् ॥ २२ ॥ एष ते नैऋतमन्त्रेण यजेदध्यादिभिर्नरः ॥ मकरारूढ वरुण पाशहस्त महाबलः ॥ २३ ॥ आगच्छ पश्चिम-
 द्वारं रक्ष रक्ष नमोऽस्तु ते ॥ उरुं हि राजा वरुणं यजेदध्यादिभिर्गुरुः ॥ २४ ॥ आगच्छ वायो सबल ध्वजहस्त सवाहनः ॥
 वायव्यं रक्ष देवैस्त्वं समरुद्भिर्नमोऽस्तु ते ॥ २५ ॥ वात इत्यादिभिश्चाचैदोन्नमो वायवेऽपि वा ॥ आगच्छ सोम सबल गदाहस्त

सवाहन ॥ २६ ॥ रक्ष त्वमुत्तरद्वारं सकुबेर नमोस्तु ते ॥ सोमं राजानमिति वा यजेत्सोमाय वै नमः ॥ २७ ॥ आगच्छेशान
 सबल शूलहस्त वृषस्थित ॥ यज्ञमण्डपस्यैशानीं दिशं रक्ष नमोऽस्तु ते ॥ २८ ॥ ईशानमस्येति यजेद्दीशानाय नमोपि वा ॥
 ब्रह्मन्नागच्छ हंसस्थ सुवसुवव्यग्रहस्तक ॥ २९ ॥ सलोकोर्ध्वा दिशं रक्ष यज्ञस्याज नमोऽस्तु ते ॥ हिरण्यगर्भेति यजेन्नमस्ते ब्रह्मणेऽपि
 वा ॥ ३० ॥ अनन्तागच्छ चक्राढ्य कूर्मस्थाहिगणेश्वर ॥ अधोदिशं रक्ष रक्ष अनन्तेश नमोऽस्तु ते ॥ नमोऽस्तु सपेति यजेदन-
 न्ताय नमोऽपि वा ॥ ३१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये दशदिक्पतियागो नाम षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ अथ कुम्भा-
 धिवासविधिः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ भूमेः परिग्रहं कुर्यात्क्षिपेद्ग्रीहींश्च सर्षपान् ॥ नारासिंहेन रक्षोग्रान्प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यतः ॥ १ ॥
 भूमिं घटे तु सम्पूज्य सरत्ने साङ्गकं हरिम् ॥ अस्त्रमन्त्रेण करकं तत्र चाष्टशतं यजेत् ॥ २ ॥ अच्छिन्नधारया सिञ्चन्ग्रीहीन्संस्कृत्य
 धारयेत् ॥ प्रदक्षिणं परिभ्राम्य कलशं विकिरोपरि ॥ ३ ॥ सवस्त्रे कलशे भूयः पूजयेदच्युतं श्रियम् ॥ योगे योगेतिमन्त्रेण
 न्यसेच्छय्यां तु मण्डले ॥ ४ ॥ कुशोपरि तूलिका च शय्यायां दिग्विदिक्षु च ॥ विद्याधिपान्यजेद्विष्णुं मधुवातं
 त्रिविक्रमम् ॥ ५ ॥ वामनं दिक्षु वाय्वादौ श्रीधरं च हृषीकपम् ॥ पद्मनाभं दामोदरमैशान्यां स्नानमण्डपे ॥ ६ ॥
 अभ्यर्च्य पश्चादैशान्यां चतुष्कुम्भे सवेदिके ॥ स्नानमण्डपके सर्वद्रव्याण्यानीय निक्षिपेत् ॥ ७ ॥ स्नानकुम्भेषु कुम्भास्तांश्चतु-
 र्दिक्ष्वधिवासयेत् ॥ कलशाः स्थापनीयास्तु अभिषेकार्थमादरात् ॥ ८ ॥ वटोदुंबरकाश्चत्थांश्चम्पकाशोकश्रीद्रुमान् ॥
 पलाशार्जुनप्लक्षास्तु कदंबबकुलाम्रकान् ॥ ९ ॥ पल्लवास्तु समानीय पूर्वकुम्भे विनिक्षिपेत् ॥ पद्मकं रोचनां दूर्वां दर्भपिञ्जूलमेव
 च ॥ १० ॥ जातीपुष्पं कुन्दपुष्पं चन्दनं रक्तचन्दनम् ॥ सिद्धार्थं तगरं चैव तण्डुलं दक्षिणे न्यसेत् ॥ ११ ॥ सुवर्णं रजतं चैव
 कूलद्वयमृदं तथा ॥ नद्याः समुद्रगामिन्या विशेषाज्जाह्नवीमृदम् ॥ १२ ॥ गोमयं च यवाञ्शालींस्तिलांश्चैवापरे न्यसेत् ॥ विष्णु-
 पर्णी श्यामलतां भृङ्गराजं शतावरीम् ॥ १३ ॥ सहदेवीं वचां सैर्ही बलां व्याघ्रीं सलक्षणाम् ॥ ऐशान्यामपरे कुम्भे मङ्गलान्वि-
 निवेशयेत् ॥ १४ ॥ वल्मीकमृत्तिकां सप्तस्थानोत्थामपरे न्यसेत् ॥ जाह्नवीबालुकां तोयं विन्यसेदपरे घटे ॥ १५ ॥ वराहवृष-

नागेन्द्रविषाणोद्धतमृत्तिकाम् ॥ मृत्तिकां पद्ममूलस्य कुशस्य त्वपरे न्यसेत् ॥ १६ ॥ तीर्थपर्वतमृद्धिश्च युक्तमप्यपरे न्यसेत् ॥
 नागकेसरपुष्पं च काश्मीरमपरे न्यसेत् ॥ १७ ॥ चन्दनागुरुकर्पूरैः पुष्पं चैवापरे न्यसेत् ॥ वैदूर्यं विद्रुमं मुक्तां स्फटिकं वज्रमेव
 च ॥ १८ ॥ एतान्येकत्र निक्षिप्य स्थापयेद्देवसत्तमम् ॥ नदीनदतडागानां सलिलैरपरे न्यसेत् ॥ १९ ॥ एकाशीतिपदे
 चान्यान्मण्डपे कलशाभ्यसेत् ॥ गन्धोदकाद्यैः संपूर्णाञ्छ्रीसूक्तेनाभिमन्त्रयेत् ॥ २० ॥ यवान्सिद्धार्थकं गन्धं कुशाग्रं चाक्षतां-
 स्तथा ॥ तिलान्फलं तथा पुष्पमर्घ्यार्थं पूर्वतो न्यसेत् ॥ २१ ॥ पद्मं श्यामलतां दूर्वां विष्णुपर्णीं कुशांस्तथा ॥ पाद्यार्थं दक्षिणे
 भागे मधुपर्कं तु पश्चिमे ॥ २२ ॥ कक्कोलकं लवङ्गं च तथा जातीफलं शुभम् ॥ उत्तरे ह्याचमनीयमग्नौ दूर्वाक्षतान्वितम् ॥ २३ ॥
 पात्रं नीराजनार्थं च तथोद्धर्तनमानिले ॥ गन्धपुष्पान्वितं पात्रमैशान्यां पात्रके न्यसेत् ॥ २४ ॥ मुरामांसीं चामलकं सहदेवीं
 निशादिकम् ॥ पुष्टिदीपाभ्यसेदष्टौ न्यसेन्नीराजनाय च ॥ २५ ॥ शंखं चक्रं च श्रीवत्सं कुलिशं पङ्कजादिकम् ॥ हेमा-
 दिपात्रे कृत्वा तु नानावर्णादिपुष्पकम् ॥ २६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये कुम्भाधिवासो नाम सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥
 अथ स्नपनादिविधिः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ऐशान्यां जनयेत्कुण्डं गुरुर्वाहं च वैष्णवम् ॥ गायत्र्याष्टशतं हुत्वा सम्पातविधिना
 घटान् ॥ १ ॥ प्रोक्षयेत्कारुशालायां शिल्पिभिर्मूर्तिपैर्व्रजेत् ॥ तूर्य्यशब्देः कौतुकं च बन्धयेद्दक्षिणे करे ॥ २ ॥ विष्णवे शिपि-
 विष्टेति ऊर्णासूत्रेण सर्षपैः ॥ पट्टवस्त्रेण कर्तव्यं देशिकस्यापि कौतुकम् ॥ ३ ॥ मण्डपे प्रतिमां स्थाप्य सवस्त्रां पूजितां स्तुवन् ॥
 नमस्तेऽर्च्ये सुरेशानि प्रणीते विश्वकर्मणा ॥ ४ ॥ प्रभाविताशेषजगद्धात्रि तुभ्यं नमो नमः ॥ त्वाये सम्पूजयामीशे नारायणम-
 नामयम् ॥ ५ ॥ रहिता शिल्पिदोषैस्त्वमृद्धियुक्ता सदा भव ॥ एवं विज्ञाप्य प्रतिमां नयेत्तां स्नानमण्डपम् ॥ ६ ॥ शिल्पिनं तोष-
 येद्भव्यैर्गुरवे गां प्रदापयेत् ॥ चित्रं देवेतिमन्त्रेण नेत्रे चोन्मीलयेत्ततः ॥ ७ ॥ अग्निज्योतीति दृष्टिं च दद्याद्दे भद्रपीठके ॥ ततः
 शुक्लानि पुष्पाणि घृतं सिद्धार्थकं तथा ॥ ८ ॥ दूर्वां कुशाग्रं देवस्य दद्याच्छिरसि देशिकः ॥ मधुवातेति मन्त्रेण नेत्रे चाभ्यञ्जये-
 द्गुरुः ॥ ९ ॥ हिरण्यगर्भमन्त्रेण इमं मेति च कीर्तयेत् ॥ घृतेनाभ्यञ्जयेत्पश्चात्पठन्घृतवतीं पुनः ॥ १० ॥ मसूरपिष्टेनोद्धृत्य अतो

देवेति कीर्तयेत् ॥ क्षालयेदुष्णतोयेन सप्त तेऽग्नेति देशिकः ॥ ११ ॥ द्रुपदादिवेत्यनुलिम्पेदापो हिष्ठेति सेचयेत् ॥ नदीजैस्ती-
 र्थजैः स्नानं पावमानीति रत्नजैः ॥ १२ ॥ समुद्रं गच्छ गच्छेति तीर्थमृत्कलशेन च ॥ शन्नो देवीः स्नापयेच्च गायत्र्याप्युष्णवारिणा
 ॥ १३ ॥ पञ्चमृद्भिर्हिरण्येति स्नापयेत्परमेश्वरम् ॥ सिकताद्भिरिमं मोति वल्मीकोत्थघटेन च ॥ १४ ॥ तद्विष्णोरिति औषध्य-
 द्रिर्या ओषधिमन्त्रतः ॥ यज्ञायज्ञेति काषायैः पञ्चभिर्गव्यकैस्ततः ॥ १५ ॥ पयः पृथिव्यां मन्त्रेण याः फलीति फलाम्बुभिः ॥
 विश्वतश्चक्षुः सौम्येन पूर्वेण कलशेन च ॥ १६ ॥ सोमं राजानमित्येवं विष्णो रराटं दक्षतः ॥ हंसः शुचिः पश्चिमेन कुर्यादुद्धर्तनं
 हरेः ॥ १७ ॥ मूर्द्धानिमिति मन्त्रेण धात्रीमांस्युदकेन च ॥ मानस्तोकेति मन्त्रेण गन्धद्वारेति गन्धकैः ॥ १८ ॥ इदमापेति च घटै-
 रेकाशीतिपदस्थितैः ॥ एहोहि भगवन्विष्णो लोकानुग्रहकारक ॥ १९ ॥ यज्ञभागं गृहाणेमं वासुदेव नमोऽस्तु ते ॥ अनेनावाह्य
 देवेशं कुर्यात्कोतुकमोचनम् ॥ २० ॥ मुञ्चामि त्वेति सूक्तेन देशिकस्यापि मोचयेत् ॥ हिरण्यमेन पाद्यं दद्यादतो देवेति चाध्य-
 कम् ॥ २१ ॥ मधुवाता मधुपर्कं मयि गृह्णामि चाचमेत् ॥ अक्षन्नमीमदन्तेति किरेर्द्वाक्षतं बुधः ॥ २२ ॥ काण्डान्निर्मन्थनं कुर्या-
 द्रन्धं गन्धवतीति च ॥ उन्नयामीति माल्यं च इदं विष्णुः पवित्रकम् ॥ २३ ॥ बृहस्पते वस्त्रयुग्मं वेदाहमित्युत्तरीयकम् ॥ महा-
 व्रतेन सकलान्पुष्पं चौषधयः क्षिपेत् ॥ २४ ॥ धूपं दद्याद्भरसीति विभ्राट्सूक्तेन चाञ्जनम् ॥ युञ्जन्तीति च तिलकं दीर्घायुष्टेति
 माल्यकम् ॥ २५ ॥ इन्द्रच्छत्रेति छत्रं तु आदर्शं तु विराजतः ॥ चामरं तु विकर्णेन भूषां रथन्तरेण च ॥ २६ ॥ व्यजनं वायुदैव-
 त्यैर्मुञ्चामित्वेति पुष्पकम् ॥ वेदाद्यैः संस्तुतिं कुर्याद्भरेः पुरुषसूक्ततः ॥ २७ ॥ सर्वमेतत्समं कुर्यात्पिण्डिकादौ हरादिके ॥ देव-
 स्योत्थानसमये सौपर्णं सूक्तमुच्चेत् ॥ २८ ॥ उतिष्ठेति समुत्थाप्य शय्याया मण्डपे नयेत् ॥ शाकुनेनैव सूक्तेन देवं ब्रह्मरथादिना
 ॥ २९ ॥ अतो देवेति सूक्तेन प्रतिमां पिण्डिकां तथा ॥ श्रीसूक्तेन च शय्यायां विष्णोस्तु सकलीकृतिः ॥ ३० ॥ मृगराजं वृषं नागं
 व्यजनं कलशं तथा ॥ वैजयन्तीं तथा भेरीं दीपमित्यष्टमङ्गलम् ॥ ३१ ॥ दर्शयेदश्वसूक्तेन पाददेशे त्रिपादिति ॥ उखां पिधानकं
 पात्रमम्बिकां दारिकां ददेत् ॥ ३२ ॥ मुसलोलखलं दद्याच्छिलां सम्मार्जनीं तथा ॥ तथा भोजनभाण्डानि गृहोपकरणानि च ॥ ३३ ॥

शिरोदेशे च निद्राख्यं वस्त्रतयुतं घटम् ॥ खण्डखाद्यैः पूरयित्वा स्रपनस्य विधिः स्मृतः ॥ ३४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये स्रपनादि
 विधानं नामाष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ अथाधिवासनकथनम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ हरेः सान्निध्यकरणमधिवासनमुच्यते ॥ सर्वज्ञं
 सर्वगं ध्यात्वा आत्मानं पुरुषोत्तमम् ॥ १ ॥ ओंकारेण समायोज्य चिच्छक्तिमाभिमानीनीम् ॥ निःसार्यात्मैकतां कृत्वा स्वस्मिन्सर्वगते
 विभौ ॥ २ ॥ योजयेन्नरुता पृथ्वीं वह्निबीजेन दीपयेत् ॥ संहरेद्रायुना चाग्निं वायुमाकाशतो नयेत् ॥ ३ ॥ अधिभूताधिदेवैस्तु साध्या-
 ख्यैर्विभवैः सह ॥ तन्मात्रपातकान्कृत्वा संहरेत्तत्क्रमाद्बुधः ॥ ४ ॥ आकाशं मनसाहृत्य मनोऽहङ्कारेण कुरु ॥ अहङ्कारं च महति तं
 चाप्यव्याकृते नयेत् ॥ ५ ॥ अव्याकृतं ज्ञानरूपे वासुदेवः स ईरितः ॥ स तामव्याकृतां मायामवष्टभ्य सिसृक्षया ॥ ६ ॥ सङ्कर्षणं स
 शब्दात्मा स्पर्शाख्यमसृजत्प्रभुः ॥ क्षोभ्य मायां स प्रद्युम्नं तेजोरूपं स चासृजत् ॥ ७ ॥ अनिरुद्ध रसमात्रं ब्रह्माणं गन्धरूपकम् ॥ अनि-
 रुद्धः स च ब्रह्मा अप आदौ ससर्ज ह ॥ ८ ॥ तस्मिन्निहरणमयं चान्डं सोऽमृजत्पञ्चभूतवत् ॥ तस्मिन्संक्रामिते जीवे शक्तिरात्मोपसं-
 हता ॥ ९ ॥ प्राणो जीवेन संयुक्तो वृत्तिमानिति शब्दयते ॥ जीवो व्याहृतिसञ्ज्ञस्तु प्राणेष्वध्यात्मिकः स्मृतः ॥ १० ॥ प्राणैर्युक्ता ततो
 बुद्धिः सञ्जाता चाष्टमूर्तिका ॥ अहङ्कारस्ततो जज्ञे मनस्तस्मादजायत ॥ ११ ॥ अर्थाः प्रजज्ञिरे पञ्च संकल्पादियुतास्ततः ॥ शब्दः
 स्पर्शश्च रूपं च रसो गन्ध इति स्मृताः ॥ १२ ॥ ज्ञानशक्तियुतान्येतैरारब्धानीन्द्रियाणि तु ॥ त्वक्छ्रोत्रप्राणचक्षूंषि जिह्वाबुद्धी-
 न्द्रियाणि तु ॥ १३ ॥ पादौ पायुस्तथा पाणी वायुपस्थश्च पञ्चमः ॥ कर्मेन्द्रियाणि चैतानि पञ्चभूतान्यतः शृणु ॥ १४ ॥ आकाशवा-
 युतेजांसि सलिलं पृथिवी तथा ॥ स्थूलमेभिः शरीरं तु सर्वाधारं प्रजायते ॥ १५ ॥ एतेषां वाचका मन्त्रा न्यासायोच्यन्त उत्तमाः ॥
 जीवभूतं मकारं तु देवस्य व्यापकं न्यसेत् ॥ १६ ॥ प्राणतत्त्वं भकारं तु जीवोपाधिगतं न्यसेत् ॥ हृदयस्थं बकारं तु बुद्धितत्त्वं
 न्यसेद्बुधः ॥ १७ ॥ फकारमपि तत्रैव अहङ्कारमयं न्यसेत् ॥ मनस्तत्त्वं पकारं तु न्यसेत्सङ्कल्पसम्भवम् ॥ १८ ॥ शब्दतन्मात्रतत्त्वं
 तु नकारं मस्तके न्यसेत् ॥ स्पर्शात्मकं धकारं तु वक्रदेशे तु विन्यसेत् ॥ १९ ॥ दकारं रूपतत्त्वं तु हृद्देशे विनिवेशयेत् ॥ थकारं
 वस्तिदेशे तु रसतन्मात्रकं न्यसेत् ॥ २० ॥ तकारं गन्धतन्मात्रं जङ्घयोर्विनिवेशयेत् ॥ णकारं श्रोत्रयोर्न्यस्य ढकारं विन्यसे-

त्वचि ॥ २१ ॥ डकारं नेत्रयुग्मे तु रसनायां ठकारकम् ॥ टकारं नासिकायां तु अकारं वाचि विन्यसेत् ॥ २२ ॥ झकारं कर्णयो-
न्यस्य पाणितत्त्वं विचक्षणः ॥ जकारं पादयोन्यस्य छं पायौ चमुपस्थके ॥ २३ ॥ विन्यसेत्पृथिवीतत्त्वं डकारं पादयुग्मके ॥
वस्तौ घकारं गंतत्त्वं तेजसं हृदि विन्यसेत् ॥ २४ ॥ खकारं वायुतत्त्वं च नासिकायां निवेशयेत् ॥ ककारं विन्यसेन्नित्यं खतत्त्वं
मस्तके बुधः ॥ २५ ॥ हृत्पुण्डरीके विन्यस्य यकारं सूर्यदेवतम् ॥ द्रासप्ततिसहस्राणि हृदयादभिनिःसृताः ॥ २६ ॥ कला-
षोडशसंयुक्तं सकारं तत्र विन्यसेत् ॥ तन्मध्ये चिन्तयेन्मन्त्री बिन्दुवह्नेस्तु मण्डलम् ॥ २७ ॥ हं हारं विन्यसेत्तत्र प्रणवेन सरोत्तम ॥
ओं आं परमेष्ठ्यात्मने आं नमः पुरुषात्मने ॥ २८ ॥ ओं वां नमो निवृत्त्यात्मने नां च विश्वात्मने नमः ॥ ओं वं नमः सर्वात्मने
इत्युक्ताः पञ्च शक्तयः ॥ २९ ॥ स्थाने तु प्रथमा योज्या द्वितीया आसने मता ॥ तृतीया शयने तद्वच्चतुर्थी यानकर्मणि ॥ ३० ॥
प्रत्यक्षायां पञ्चमी स्यात्पञ्चोपनिषदः स्मृताः ॥ हुंकारं विन्यसेन्मध्ये ध्यात्वा मन्त्रमयं हरिम् ॥ ३१ ॥ यां मूर्तिं स्थापयेत्तस्या
मूलमन्त्रं न्यसेत्ततः ॥ ओं नमो भगवते वासुदेवाय मूलकम् ॥ ३२ ॥ शिरोव्राणललाटेषु सुखे कण्ठे हृदि क्रमात् ॥ भुजयोर्ज-
ङ्घयोरङ्गुयोः केशवं शिरसि न्यसेत् ॥ ३३ ॥ नारायणं न्यसेद्वक्त्रे ग्रीवायां माधवं न्यसेत् ॥ गोविन्दं भुजयोन्यस्य विष्णुं च हृदये
न्यसेत् ॥ ३४ ॥ मधुसूदनं पृष्ठे वामनं जठरे न्यसेत् ॥ कक्षां त्रिविक्रमं न्यस्य जङ्घायां श्रीधरं न्यसेत् ॥ ३५ ॥ हृषीकेशं दक्षि-
णायां पद्मनाभं तु गुल्फके ॥ दामोदरं पादयोश्च हृदयादि षडङ्गकम् ॥ ३६ ॥ एतत्साधारणं प्रोक्तमादिमूर्तेस्तु सत्तम ॥ अथवा
यस्य देवस्य प्रारब्धं स्थापनं भवेत् ॥ ३७ ॥ तस्यैव मूलमन्त्रेण सजीवकरणं भवेत् ॥ यस्या मूर्तेस्तु यन्नाम तस्याद्यं चाक्षरं च
यत् ॥ ३८ ॥ तत्स्वरैर्द्वादशैर्भेद्य ह्यङ्गानि परिकल्पयेत् ॥ हृदयादीनि देवेश मूलं च दशमाक्षरम् ॥ ३९ ॥ यथा देवे तथा देहे
तत्त्वानि विनियोजयेत् ॥ चक्राब्जमण्डले विष्णुं यजेद्गन्धादिना तथा ॥ ४० ॥ पूर्ववच्चासनं ध्यायेत्सगात्रं सपरिच्छदम् ॥
शुभं चक्रं द्वादशारं ह्युपरिष्ठाद्विचिन्तयेत् ॥ ४१ ॥ त्रिनाभि चक्रं द्विनेमि स्वैस्तच्च समन्वितम् ॥ पृष्ठदेशे ततः प्राज्ञः प्रकृत्या-
दीन्निवेशयेत् ॥ ४२ ॥ पूजयेदारकाग्रेषु सूर्यं द्वादशधा पुनः ॥ कलाषोडशसंयुक्तं सोमं तत्र विचिन्तयेत् ॥ ४३ ॥ सत्त्वलं त्रितये

नाभौ चिन्तयेदेशिकोत्तमः ॥ पञ्च च द्वादशदलं पद्ममध्ये विचिन्तयेत् ॥ ४४ ॥ तन्मध्ये पौरुषीं शक्तिं ध्यात्वाभ्यर्च्य च देशिकः ॥
 प्रतिमायां हरिं न्यस्य तत्र तं पूजयेत्सुरान् ॥ ४५ ॥ गन्धपुष्पादिभिः सम्यक् साङ्गं सावरणं क्रमात् ॥ द्वादशाक्षरबीजैस्तु
 केशवादीन्समर्चयेत् ॥ ४६ ॥ द्वादशारे मण्डले तु लोकपालादिकं क्रमात् ॥ प्रतिमामर्चयेत्पश्चाद्गन्धपुष्पादिभिर्द्विजः ॥ ४७ ॥
 पौरुषेण तु सूक्तेन श्रियाः सूक्तेन पिण्डिकाम् ॥ जननादिक्रमात्पश्चाज्जनयेद्वैष्णवानलम् ॥ ४८ ॥ हुत्वाग्निं वैष्णवैर्मन्त्रैः कुर्या-
 च्छान्त्युदकं बुधः ॥ तत्सिक्त्वा प्रतिमामूर्ध्नि वह्निप्रणयनं चरेत् ॥ ४९ ॥ दक्षिणेऽग्निं हुतमिति कुण्डेऽग्निं प्रणयेद्बुधः ॥ अग्नि-
 मग्नीति पूर्वं तु कुण्डेऽग्निं प्रणयेद्बुधः ॥ ५० ॥ उत्तरे प्रणयेदग्निमग्निमग्नी हवामहे ॥ अग्निप्रणयने मन्त्रस्त्वमग्ने ह्यग्निरुच्यते
 ॥ ५१ ॥ पलाशसमिधां तत्र अष्टोत्तरसहस्रकम् ॥ कुण्डे कुण्डे होमयेच्च ब्रीहान्वेदादिकैस्तथा ॥ ५२ ॥ प्राज्यांस्तिलान्व्याह-
 तिभिर्मूलमन्त्रेण वै घृतम् ॥ कुर्यात्ततः शान्तिहोमं मधुरत्रितयेन च ॥ ५३ ॥ द्वादशार्णैः स्पृशेत्पादौ नाभिं हन्मस्तकं ततः ॥
 घृतं दधि पयो हुत्वा स्पृशेन्मूर्ध्न्यथो बुधः ॥ ५४ ॥ स्पृष्ट्वा शिरोनाभिपादांश्चतस्रः स्थापयेन्नदीः ॥ गङ्गा च यमुना गोदा
 क्रमात्त्राम्ना सरस्वती ॥ ५५ ॥ दुहेत्तु विष्णुगायत्र्या गायत्र्या श्रपयेच्चरुम् ॥ होमयेच्च बलिं दद्यादुत्तरे भोजयेद्विजान्
 ॥ ५६ ॥ सामाधिपानां तुष्ट्यर्थं हेमगां गुरवे ददेत् ॥ दिक्पतिभ्यो बलिं दत्त्वा रात्रौ कुर्याच्च जागरम् ॥ ब्रह्मगीतादिशब्देन
 सर्वभागधिवासनात् ॥ ५७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेयेऽधिवासनं नामैकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ अथ वासुदेव-
 प्रतिष्ठादिविधिः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पिण्डिकास्थापनार्थं तु गर्भागारं तु सप्तधा ॥ विभजेद्ब्रह्मभागे तु प्रतिमां स्थापयेद्बुधः
 ॥ १ ॥ देवमानुषपेशाचभागेषु न कदाचन ॥ ब्रह्मभागं परित्यज्य किञ्चिदाश्रित्य चाण्डज ॥ २ ॥ देवमानुषभागाभ्यां
 स्थाप्या यत्नात्तु पिण्डिका ॥ नपुंसकशिलायां तु रत्नन्यासं समाचरेत् ॥ ३ ॥ नारसिंहेन हुत्वाथ रत्नन्यासं च तेन वै ॥ ब्रीहि-
 व्रत्नानि धातूँश्च लोहादीँश्चन्दनादिकान् ॥ ४ ॥ पूर्वादिनवगतेषु न्यसेन्मध्ये यथारुचि ॥ अथ चेन्द्रादिमन्त्रैश्च गतो गुग्गुलु-
 नावृतः ॥ ५ ॥ रत्नन्यासविधिं कृत्वा प्रतिमामालभेद्गुरुः ॥ सशलाकैर्दर्भपुञ्जैः सहदेवैः समन्वितैः ॥ ६ ॥ सवाह्यान्तैश्च संस्कृत्य

आग्नेय-

६५१

पञ्चगव्येन शोधयेत् ॥ प्रोक्षयेद्भर्तोयेन नदीतीर्थोदकेन च ॥ ७ ॥ होमार्थे स्थण्डिलं कुर्यात्सिकताभिः समन्ततः ॥ सार्द्धह-
स्तप्रमाणं तु चतुरस्रं सुशोभनम् ॥ ८ ॥ अष्टदिक्षु यथान्यासं कलशानपि विन्यसेत् ॥ पूर्वाद्यानष्टवर्णेन अग्निमानीय संस्कृ-
तम् ॥ ९ ॥ त्वमग्नेद्युभिरिति च गायत्र्या समिधो हुनेत् ॥ अष्टाणेनाष्टशतकमाज्यं पूर्णं प्रदापयेत् ॥ १० ॥ शान्त्युदकमा-
म्रपत्रैर्मूलेन शतमन्त्रितम् ॥ सिञ्चेद्देवस्य तन्मूर्ध्नि श्रीश्च ते ह्यनया ऋचा ॥ ११ ॥ ब्रह्मयानेन चोद्धृत्य उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते ॥ तद्वि-
ष्णोरिति मन्त्रेण प्रासादाभिमुखं नयेत् ॥ १२ ॥ शिबिकायां हरिं स्थाप्य भ्रामयति पुरादिकम् ॥ गीतवेदादिशब्दैश्च प्रासाद-
द्वारि धारयेत् ॥ १३ ॥ स्त्रीभिर्विप्रेर्मंगलाष्टघटैः संस्त्रापयेद्धारिम् ॥ ततो गन्धादिनाभ्यर्च्य मूलमन्त्रेण देशिकः ॥ १४ ॥ अतो
देवेति वस्त्राद्यमष्टांगार्घ्यं निवेद्य च ॥ स्थिरे लग्ने पिण्डिकायां देवस्य त्वेति धारयेत् ॥ १५ ॥ ॐ त्रैलोक्यविक्रान्ताय नम-
स्तेऽस्तु त्रिविक्रम ॥ संस्थाप्य पिण्डिकायां तु स्थिरं कुर्याद्विचक्षणः ॥ १६ ॥ ध्रुवा द्यौरिति मन्त्रेण विश्वतश्चक्षुरित्यापि ॥
पञ्चगव्येन संस्त्राप्य क्षाल्य गन्धोदकेन च ॥ १७ ॥ पूजयेत्सकलीकृत्य सांगं सावरणं हरिम् ॥ ध्यायेत्स्वं तस्य मूर्तिं तु पृथिवी
तस्य पीठिका ॥ १८ ॥ कल्पयेद्विग्रहं तस्य तेजसैः परमाणुभिः ॥ जीवमावाहयिष्यामि पञ्चविंशतितत्त्वगम् ॥ १९ ॥ चैतन्यं
परमानन्दं जाग्रत्स्वप्नविवर्जितम् ॥ देहेन्द्रियमनोबुद्धिप्राणाहङ्कारवर्जितम् ॥ २० ॥ ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तं हृदयेषु व्यवस्थितम् ॥
हृदयात्प्रातिमाबिम्बे स्थिरो भव परेश्वर ॥ २१ ॥ सजीवं कुरु बिम्बं त्वं सबाह्याभ्यन्तरस्थितः ॥ अंगुष्ठमात्रः पुरुषो देहोपा-
धिषु संस्थितः ॥ २२ ॥ ज्योतिर्ज्ञानं परं ब्रह्म एकमेवाद्वितीयकम् ॥ सजीवीकरणं कृत्वा प्रणवेन निबोधयेत् ॥ २३ ॥ सान्नि-
ध्यकरणं नाम हृदयं स्पृश्य वै जपेत् ॥ सूक्तं तु पौरुषं ध्यायन्निदं गुह्यमनुं जपेत् ॥ २४ ॥ नमस्तेऽस्तु सुरेशाय सन्तोषविभ-
वात्मने ॥ ज्ञानविज्ञानरूपाय ब्रह्मतेजोऽनुयायिने ॥ २५ ॥ गुणातिक्रान्तदेशाय पुरुषाय महात्मने ॥ अक्षयाय पुराणाय विष्णो
सन्निहितो भव ॥ २६ ॥ यच्च ते परमं तत्त्वं यच्च ज्ञानमयं वपुः ॥ तत्सर्वमेकतो लीनमस्मिन्देहे विबुध्यताम् ॥ २७ ॥ आत्मानं
सन्निधीकृत्य ब्रह्मादिपरिवारकान् ॥ स्वनाम्ना स्थापयेदन्यानायुधादीन्समुद्रया ॥ २८ ॥ यात्रावर्षादिकं दृष्ट्वा ज्ञेयः संनिहितो

पुराण-

अ० ६५

४१

हरिः ॥ नत्वा स्तुत्वा स्तवाद्यैश्च जप्त्वा चाष्टाक्षरादिकम् ॥ २९ ॥ चण्डप्रचण्डौ द्वारस्थौ निर्गत्याभ्यर्चयेद्गुरुः ॥ अथ मण्डप-
 मासाद्य गरुडं स्थाप्य पूजयेत् ॥ ३० ॥ दिग्गशिान्दिशि देवांश्च स्थाप्य सम्पूज्य देशिकः ॥ विष्वक्सेनं तु संस्थाप्य शङ्खचक्रादि
 पूजयेत् ॥ ३१ ॥ सर्वपार्षदकेभ्यश्च बालं भूतेभ्य अर्पयेत् ॥ ग्रामवस्त्रसुवर्णादि गुरवे दक्षिणां ददेत् ॥ ३२ ॥ यागोपयोगि-
 द्रव्याद्यमाचार्याय नरोऽर्पयेत् ॥ आचार्यदक्षिणाद्धं तु ऋत्विग्भ्यो दक्षिणां ददेत् ॥ ३३ ॥ अन्येभ्यो दक्षिणां दद्याद्भोजये-
 द्ब्राह्मणांस्ततः ॥ अवारितान्फलान्दद्याद्यजमानाय वै गुरुः ॥ ३४ ॥ विष्णुं नयेत्प्रतिष्ठाता चात्मना सकलं कुलम् ॥ सर्वेषामेव
 देवानामेष साधारणो विधिः ॥ मूलमन्त्राः पृथक् तेषां शेषं कार्यं समानकम् ॥ ३५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये वासु-
 देवप्रतिष्ठादिविधिर्नाम षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ अथ द्वारप्रतिष्ठाध्वजारोहणादिविधिः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ वक्ष्ये चावभृ-
 थस्नानं विष्णोर्नत्वेति होमयेत् ॥ एकाशीतिपदे कुम्भान्स्थाप्य संस्थापयेद्द्वारम् ॥ १ ॥ पूजयेद्गन्धपुष्पाद्यैर्बालं दत्त्वा गुरुं
 यजेत् ॥ द्वारेप्रतिष्ठां वक्ष्यामि द्वाराधो हेम वै ददेत् ॥ २ ॥ अष्टभिः कलशैः स्थाप्य शाखोदुम्बरकौ गुरुः ॥ गन्धादिभिः सम-
 भ्यर्च्य मन्त्रैर्वेदादिभिर्गुरुः ॥ ३ ॥ कुण्डेषु होमयेद्ब्रह्मं समिल्लजतिलादिभिः ॥ दत्त्वा शय्यादिकं चाधो दद्यादाधारशक्ति-
 काम् ॥ ४ ॥ शाखयोर्विन्यसेन्मूले देवौ चण्डप्रचण्डकौ ॥ ऊर्ध्वोदुम्बरके देवौ लक्ष्मीं सुरगणार्चिताम् ॥ ५ ॥ न्यस्याभ्यर्च्य
 यथान्यायं श्रीसूक्तेन चतुर्मुखम् ॥ हुत्वा तु श्रीफलादीनि आचार्यादेस्तु दक्षिणाम् ॥ ६ ॥ प्रतिष्ठासिद्धद्वारस्य त्वाचार्यः स्थाप-
 येद्द्वारम् ॥ प्रासादस्य प्रतिष्ठां तु हृत्प्रतिष्ठेति तां शृणु ॥ ७ ॥ समाप्तो शुक्नासाया वेद्याः प्राग्गर्भमस्तके ॥ सौवर्णं राजतं
 कुम्भमथवा शुक्लनिर्मितम् ॥ ८ ॥ अष्टरत्नोषधीधातुबीजलौहान्वितं शुभम् ॥ सवस्त्रं पूरितं चाद्रिर्मण्डले चाधिसायेत् ॥ ९ ॥
 सपल्लवं नृसिंहेन हुत्वा सम्पातसिञ्चितम् ॥ नारायणाख्यतत्त्वेन प्राणभूतं न्यसेत्ततः ॥ १० ॥ वैराजभूतं तं ध्यायेत्प्रासादस्य
 सुरेश्वर ॥ ततः पुरुषवत्सर्वं प्रासादं चिन्तयेद्बुधः ॥ ११ ॥ अधो दत्त्वा सुवर्णं तु तद्बद्धं चटं न्यसेत् ॥ गुर्वादौ दक्षिणां दद्याद्ब्रा-
 ह्मणादेश्च भोजनम् ॥ १२ ॥ ततः पश्चाद्देविबन्धं तद्ूर्ध्वं कण्ठबन्धनम् ॥ कण्ठोपरिष्ठात्कर्त्तव्यं विमलामलसारकम् ॥ १३ ॥

तदूर्ध्वं वृकलं कुर्याच्चक्रं चाद्यं सुदर्शनम् ॥ मूर्तिं श्रीवासुदेवस्य ग्रहगुप्तां निवेदयेत् ॥ १४ ॥ कलशं वाथ कुर्वीत तदूर्ध्वं चक्र-
 मुत्तमम् ॥ वेद्याश्च परितः स्थाप्या अष्टौ विघ्नेश्वरास्त्वज ॥ १५ ॥ चत्वारो वा चतुर्दिक्षु स्थापनीया गुरुमतः ॥ ध्वजारोहं च
 वक्ष्यामि येन भूतादि नश्यति ॥ १६ ॥ प्रासादबिम्बद्रव्याणां यावन्तः परमाणवः ॥ तावद्वर्षसहस्राणि तत्कर्त्ता विष्णुलोक-
 भाक् ॥ १७ ॥ कुम्भाण्डवेदिबिम्बानां भ्रमणाद्वायुनानघ ॥ कंठस्यावेष्टनाज्ज्ञेयं फलं कोटिगुणं ध्वजात् ॥ १८ ॥ पताकां प्रकृतिं
 विद्धि दंडं पुरुषरूपिणम् ॥ प्रासादं वासुदेवस्य मूर्तिभेदं निबोध मे ॥ १९ ॥ धारणाद्धरणीं विद्धि आकाशं सुषिरात्मकम् ॥
 तेजस्तत्पावकं विद्धि वायुं स्पर्शगतं तथा ॥ २० ॥ पाषाणादिष्वेव जलं पार्थिवं पृथिवीगुणम् ॥ प्रतिशब्दोद्भव-
 शब्दं स्पर्शं स्यात्कर्कशादिकम् ॥ २१ ॥ शुक्लादिकं भवेद्रूपं रसमन्नादिदर्शनम् ॥ धूमादिगन्धं गंधं तु वाग्भेदयोर्दिषु
 संस्थिता ॥ २२ ॥ शुकनासाश्रिता नासा बाहू तद्रथकौ स्मृतौ ॥ शिरस्त्वंदं निगदितं कलशो मूर्द्धजाः स्मृताः
 ॥ २३ ॥ कंठं कंठमिति ज्ञेयं स्कन्धो वेदो निगद्यते ॥ पायूपस्थे प्रणाले तु त्वक्सुधा परिकीर्तिता ॥ २४ ॥
 मुखं द्वारं भवेदस्य प्रतिमा जीव उच्यते ॥ तच्छक्तिं पिण्डिकां विद्धि प्रकृतिं च तदाकृतिम् ॥ २५ ॥ निश्चलत्वं च गर्भोऽस्या
 अधिष्ठाता तु केशवः ॥ एवमेष हरिः साक्षात्प्रासादत्वेन संस्थितः ॥ २६ ॥ जङ्घा त्वस्य शिवो ज्ञेयः स्कन्धे धाता व्यवस्थितः ॥
 ऊर्ध्वभागे स्थितो विष्णुरेवं तस्य स्थितस्य हि ॥ २७ ॥ प्रासादस्य प्रतिष्ठां तु ध्वजरूपेण मे शृणु ॥ ध्वजं कृत्वा सुरैर्देव्या जिताः
 शस्त्रादिचिह्नितम् ॥ २८ ॥ अण्डोर्द्ध्वं कलशं न्यस्य तदूर्ध्वं विन्यसेद्धजम् ॥ बिम्बार्द्धमानं दण्डस्य त्रिभागेनाथ कारयेत् ॥ २९ ॥
 अष्टारं द्वादशारं वा मध्ये मूर्तिमतान्वितम् ॥ नारसिंहेन ताक्ष्येण ध्वजदण्डस्तु निर्वणः ॥ ३० ॥ प्रासादस्य तु विस्तारो मानं
 दण्डस्य कीर्तितम् ॥ शिखराद्धेन वा कुर्यात्तृतीयाद्धेन वा पुनः ॥ ३१ ॥ द्वारस्य देव्याद्विगुणं दण्डं वा परिकल्पयेत् ॥ ध्वज-
 यष्टिदेवगृहे ऐशान्यां वायवेऽथवा ॥ ३२ ॥ क्षौमाद्यैश्च ध्वजं कुर्याद्विचित्रं वैकवर्णकम् ॥ घण्टाचामरकिङ्किण्या भूषितं
 पापनाशनम् ॥ ३३ ॥ दण्डाग्राद्धरणिं यावद्धस्तेकं विस्तरेण तु ॥ महाध्वजः सर्वदः स्यात्तुर्याशास्त्रीनतोऽर्चितः ॥ ३४ ॥

ध्वजे चाद्धेन विज्ञेया पताका मानवर्जिता ॥ विस्तारेण ध्वजः काय्यो विंशदङ्गुलसन्निभः ॥ ३५ ॥ अधिवासविधानेन चक्रं
 दण्डं ध्वजं तथा ॥ देववत्सकलं कृत्वा मण्डपस्रपनादिकम् ॥ ३६ ॥ नेत्रोन्मीलनकं त्यक्त्वा पूर्वोक्तं सर्वमाचरेत् ॥
 अधिवासयेच्च विधिना शय्यायां स्थाप्य देशिकः ॥ ३७ ॥ ततः सहस्रशीर्षेति सूक्तं चक्रे न्यसेधः ॥ तथा सौदर्शनं मन्त्रं
 मनस्तत्त्वं निवेशयेत् ॥ ३८ ॥ मनोरूपेण तस्यैव सजीवकरणं स्मृतम् ॥ अरेषु मूर्तयो न्यस्याः केशवाद्याः सुरोत्तम ॥ ३९ ॥
 नाभ्यब्जप्रतिनेमीषु न्यसेत्तत्त्वानि देशिकः ॥ नृसिंहं विश्वरूपं वा अब्जमध्ये निवेशयेत् ॥ ४० ॥ सकलं विन्यसेदण्डे
 सूत्रात्मानं सजीवकम् ॥ निष्कलं परमात्मानं ध्वजे ध्यायन्त्यसेद्धरिम् ॥ ४१ ॥ तच्छक्तिं व्यापिनीं ध्यायेद्धज्ररूपां बलाबलाम् ॥
 मण्डपे स्थाप्य चाभ्यर्च्य होमं कुण्डेषु कारयेत् ॥ ४२ ॥ कलशे स्वर्णशकलं न्यस्य रत्नानि पञ्च च ॥ स्थापयेच्चक्रमन्त्रेण
 स्वर्णचक्रमधस्ततः ॥ ४३ ॥ पारदेन तु संप्लाव्य नेत्रपट्टेन छादयेत् ॥ ततो निवेशयेच्चक्रं तन्मध्ये नृहरिं स्मरेत् ॥ ४४ ॥
 ॐ क्षौं नृसिंहाय नमः पूजयेत्स्थापयेद्धरिम् ॥ ततो ध्वजं गृहीत्वा तु यजमानः सबान्धवः ॥ ४५ ॥ दधिभक्तयुते पात्रे
 ध्वजस्याग्रं निवेशयेत् ॥ ध्रुवाद्येन फडन्तेन ध्वजं मन्त्रेण पूजयेत् ॥ ४६ ॥ शिरस्याधाय तत्पात्रं नारायणमनुस्मरन् ॥
 प्रदक्षिणं तु कुर्वीत तुर्यमङ्गलानिःस्वनैः ॥ ४७ ॥ ततो निवेशयेदण्डं मन्त्रेणाष्टाक्षरेण तु ॥ मुञ्चामि त्वेति सूक्तेन ध्वजं
 मुञ्चेद्विचक्षणः ॥ ४८ ॥ पात्रं ध्वजं कुञ्जरादि दद्यादाचार्यके द्विजः ॥ एष साधारणः प्रोक्तो ध्वजस्यारोहणे विधिः ॥ ४९ ॥
 यस्य देवस्य यच्चिह्नं तन्मन्त्रेण स्थिरं चरेत् ॥ स्वर्गच्छेद्धजदानात्तु भुवि राजा बली भवेत् ॥ ५० ॥ इत्यादिमहापुराणे
 आग्नेये द्वारप्रतिष्ठाध्वजारोहणादिविधिर्नामैकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ अथ लक्ष्मीप्रतिष्ठाविधिः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ समु-
 दायेन देवादेः प्रतिष्ठां प्रवदामि ते ॥ लक्ष्म्याः प्रतिष्ठां प्रथमं तथा देवीगणस्य च ॥ १ ॥ पूर्ववत्सकलं कुर्यान्मण्डपस्रपनादि-
 कम् ॥ भद्रपीठे श्रियं न्यस्य स्थापयेदष्ट वै घटान् ॥ २ ॥ घृतेनाभ्यज्य मूलन स्नापयेत्पञ्चगव्यकैः ॥ हिरण्यवर्णां हरिणीं नेत्रे
 चोन्मालयोच्छ्रयाः ॥ ३ ॥ ताम्म आवह इत्येवं प्रदद्यान्मधुरत्रयम् ॥ अश्वपूणेति पूर्वेण तां कुम्भेनाभिषेचयेत् ॥ ४ ॥

कांसोऽस्मितेति याम्येन पश्चिमेनाभिषेचयेत् ॥ चन्द्रां प्रभासामुच्चार्यादित्यवर्णोति चोत्तरात् ॥ ५ ॥ उपेतु मेति चाग्नेयात्शु-
 त्पिपासेति नैर्ऋतात् ॥ गन्धद्वारेति वायव्यां मनसः काममाकूतिम् ॥ ६ ॥ ईशानकलशेनैव शिरः सौवर्णकर्ममात् ॥ एकाशी-
 तिघटेः स्नानं मन्त्रेणापः सृजन्क्षितिम् ॥ ७ ॥ आर्द्रा पुष्करिणीं गन्धैरार्द्रामित्यादिपुष्पकैः ॥ ताम्रम आवह मन्त्रेण य आनन्द
 ऋचाखिलम् ॥ ८ ॥ श्रायन्ती येन शय्यायां श्रीसूक्तेन च सन्निधिम् ॥ लक्ष्मीबीजेन चिच्छक्तिं विन्यस्याभ्यर्चयेत्पुनः ॥
 ॥ ९ ॥ श्रीसूक्तेन मण्डपेऽथ कुण्डेष्वब्जानि होमयेत् ॥ करवीराणि वा हुत्वा सहस्रं शतमेव वा ॥ १० ॥ गृहोपकरणान्तादि
 श्रीसूक्तेनैव चार्पयेत् ॥ ततः प्रासादसंस्कारं सर्वं कृत्वा तु पूर्ववत् ॥ ११ ॥ मन्त्रेण पिण्डिकां कृत्वा प्रतिष्ठानं ततः श्रियः ॥
 श्रीसूक्तेन च सान्निध्यं पूर्ववत्प्रत्यृचं जपेत् ॥ १२ ॥ चिच्छक्तिं बोधयित्वा तु मूलात्सान्निध्यकं चरेत् ॥ भूस्वर्णवस्त्रगोऽन्नादि
 गुरवे ब्रह्मणेऽर्पयेत् ॥ एवं देव्योऽखिलाः स्थाप्य राज्यस्वर्गादिभागभवेत् ॥ १३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये लक्ष्मीस्थापनं
 नाम द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ अथ सुदर्शनचक्रादिप्रतिष्ठाकथनम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवं तार्क्ष्यस्य चक्रस्य ब्रह्मणो
 नृहरेस्तथा ॥ प्रतिष्ठा विष्णुवत्कार्या स्वस्वमन्त्रेण तां शृणु ॥ १ ॥ सुदर्शन महाचक्र शान्त दुष्टभयङ्कर ॥ छिन्धि छिन्धि भिन्धि
 भिन्धि विदारय विदारय ॥ परमन्त्रान्यस ग्रस भक्षय भक्षय भूतान् त्रासय त्रासय हुं फट् सुदर्शनाय नमः ॥ अभ्यर्च्य चक्रं
 चानेन रणे दारयते रिपून् ॥ २ ॥ ॐ क्षौं नरसिंह उग्ररूप ज्वल ज्वल प्रज्वल प्रज्वल स्वाहा ॥ नरसिंहस्य मन्त्रोऽयं पाताला-
 ख्यस्य वन्मि ते ॥ ॐ क्षौं नमो भगवते नरसिंहाय प्रदीप्तसूर्यकोटिसहस्रसमतेजसे वज्रनखदंष्ट्रायुधाय स्फुटविकटाविकीर्णके-
 सरसटाग्रक्षुभितमहार्णवाम्भोदुन्दुभिनिर्घोषाय सर्वमन्त्रोत्तारणाय एहोहि भगवन्नरसिंह पुरुष परापर ब्रह्म सत्येन स्फुर स्फुर
 विजृम्भ विजृम्भ आक्रम आक्रम गर्ज गर्ज मुञ्च मुञ्च सिंहनादान् विदारय विदारय विद्रावय विद्रावय आविश आविश
 सर्वमन्त्ररूपाणि सर्वमन्त्रजातीश्च हन हन छिन्द छिन्द सङ्क्षिप सङ्क्षिप सर सर दारय दारय स्फुट स्फुट स्फोटय स्फोटय ज्वाला-
 मालासङ्घातमय सर्वतोऽनन्तज्वालावज्राशनिचक्रेण सर्वपातालान् उत्सादय उत्सादय सर्वतोऽनन्तज्वाल वज्रशरपञ्जरेण

सर्वपातालान् परिवारय परिवारय सर्वपातालानुरवासिनां हृदयान्याकर्षय आकर्षय शीघ्रं दह दह पच पच मथ मथ
शोषय शोषय निकृन्तय निकृन्तय तावद्यावन्मे वशमागताः पातालेभ्यः फट असुरेभ्यः फट मन्त्ररूपेभ्यः फट मन्त्र-
जातिभ्यः फट संशयान्मां भगवन्नरसिंहरूप विष्णो सर्वापद्भ्यः सर्वमन्त्ररूपेभ्यो रक्ष रक्ष हुं फट नमो नमस्ते ॥
नरसिंहस्य विद्येयं हरिरूपार्थसिद्धिदा ॥ ३ ॥ त्रैलोक्यमोहनैर्मन्त्रैः स्थाप्यस्त्रैलोक्यमोहनः ॥ गदी दक्षे शान्तिकरो
द्विभुजो वा चतुर्भुजः ॥ ४ ॥ वामोद्धे कारयेच्चक्रं पाञ्चजन्यमथो ह्यधः ॥ श्रीपुष्टिसंयुतं कुर्याद्वलेन सह भद्रया ॥ ५ ॥ प्रासादे
स्थापयेद्विष्णुं गृहे वा मण्डपेऽपि वा ॥ वामनं चैव वैकुण्ठं ह्यास्यमनिरुद्धकम् ॥ ६ ॥ स्थापयेज्जलशय्यास्थं मत्स्यादींश्चाव-
तारकान् ॥ सङ्कर्षणं विश्वरूपं लिङ्गं वै रुद्रमूर्तिकम् ॥ ७ ॥ अर्द्धनासीश्वरं तद्वद्धरिशङ्करमातृकाः ॥ भैरवं च तथा सूर्यं
ग्रहांस्तद्वद्विनायकम् ॥ ८ ॥ गौरीमिन्द्रादिभिः सेव्यां चित्रजां च बलाबलाम् ॥ पुस्तकानां प्रतिष्ठां च वक्ष्ये लिखनताद्विधिम् ॥
॥ ९ ॥ स्वस्तिके मण्डलेऽभ्यर्च्य शरपत्रासने स्थिरम् ॥ लेख्यं च लिखितं पुस्तं गुरुर्विद्यां हरिं यजेत् ॥ १० ॥ यजमानो गुरुं
विद्यां हरिं लिपिकृतं नरम् ॥ प्राङ्मुखः पद्मिनीं ध्यायेद्विहित्वा श्लोकपञ्चकम् ॥ ११ ॥ रोप्यस्थमण्या हैम्या च लेखन्या
नागराक्षरम् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्या शक्त्या दद्याच्च दक्षिणाम् ॥ १२ ॥ गुरुं विद्यां हरिं प्राच्यं पुराणादि लिखेत्रः ॥ पूर्व-
वन्मण्डलाद्यैश्च ऐशान्यां भद्रपीठके ॥ १३ ॥ दर्पणे पुस्तकं दृष्ट्वा सेचयेत्पूर्ववद्वटे ॥ नेत्रोन्मीलनकं कृत्वा शय्यायां तु न्यसेन्नरः
॥ १४ ॥ न्यसेत्तु पौरुषं सूक्तं वेदाद्यं तत्र पुस्तके ॥ कृत्वा सजीवीकरणं प्राच्यं हुत्वा चरुं ततः ॥ १५ ॥ सम्प्राच्यं दक्षिणा-
भिस्तु गुर्वादीन्भोजयेद्विजान् ॥ रथेन हस्तिना वापि भ्रामयेत्पुस्तकं नरैः ॥ १६ ॥ गृहे देवालयादौ तु पुस्तकं स्थाप्य पूजयेत् ॥
वस्त्रादिवेष्टितं पाठादादावन्ते समर्चयेत् ॥ १७ ॥ जगच्छान्तिं चावधार्य पुस्तकं वाचयेन्नरः ॥ अध्यायमेकं कुम्भाद्विर्यजमा-
नादि सेचयेत् ॥ १८ ॥ द्विजाय पुस्तकं दत्त्वा फलस्यान्तो न विद्यते ॥ त्रीण्यादुरतिदानानि गावः पृथ्वी सरस्वती ॥ १९ ॥
विद्यादानफलं दत्त्वा मण्याक्तं पत्रसञ्चयम् ॥ यावत् पत्रसंख्यानमक्षराणां तथाऽनघ ॥ २० ॥ तावद्वर्षसहस्राणि विष्णुलोकं

महीयते ॥ पञ्चरात्रं पुराणादि भारतादि ददन्नरः ॥ कुलैकविंशमुद्धृत्य परे तत्त्वे तु लीयते ॥ २१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
 देवादिप्रतिष्ठाकथनं नाम त्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ अथ कृपादिप्रतिष्ठाकथनम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कृपवापीतडागानां
 प्रतिष्ठां वच्मि तां शृणु ॥ जलरूपेण हि हरिः सोमो वरुण उत्तमः ॥ १ ॥ अग्नीषोममयं विश्वं विष्णुरापस्तु कारणम् ॥ हैमं
 रौप्यं रत्नजं वा वरुणं कारयेन्नरः ॥ २ ॥ द्विभुजं हंसपृष्ठस्थं दक्षिणेनाभयप्रदम् ॥ वामेन नागपाशं तु नदीनागादिसंयुतम् ॥
 ॥ ३ ॥ यागमण्डपमध्ये स्याद्वेदिका कुण्डमण्डिता ॥ तोरणं वारुणं कुम्भं न्यसेच्च करकान्वितम् ॥ ४ ॥ भद्रके चार्द्धचन्द्रे वा
 स्वस्तिके द्वारि कुम्भकान् ॥ अग्न्याधानं चाप्यकुण्डे कृत्वा पूर्णं प्रदापयेत् ॥ ५ ॥ वरुणं स्नानपीठे तु ये ते शतेति संस्पृशेत् ॥
 घृतेनाभ्यञ्जयेत्पश्चान्मूलमन्त्रेण देशिकः ॥ ६ ॥ शत्रो देवीति प्रक्षाल्य शुद्धवत्या शिवोदकैः ॥ अधिवासयेदष्टकुम्भान्सामुद्रं
 पूर्वकुम्भके ॥ ७ ॥ गाङ्गेमग्नौ वर्षतोयं दक्षे रक्षस्तु नैर्झरम् ॥ नदीतोयं पश्चिमे तु वायव्ये तु नदोदकम् ॥ ८ ॥ औद्भिज्जं चोत्तरे
 स्थाप्यमैशान्यां तीर्थसम्भवम् ॥ अलाभे तु नदीतोयं यासां राजेति मन्त्रयेत् ॥ ९ ॥ देवं निर्माज्य निर्मध्य दुर्मित्रियेति विच-
 क्षणः ॥ नेत्रे चोन्मीलयेच्चित्रं तच्चक्षुर्मधुरत्रयैः ॥ १० ॥ ज्योतिः सम्पूरयेद्द्वैभ्यां गुरवे गामथापर्पयेत् ॥ समुद्रज्येष्ठेत्यभिषिञ्चेद्भरुणं
 पूर्वकुम्भतः ॥ ११ ॥ समुद्रं गच्छ गाङ्गेयात्सोमो धेन्विति वर्षकात् ॥ देवीरापो निर्झराद्भिर्नदाद्भिः पञ्चनद्यतः ॥ १२ ॥ उद्भिद-
 द्यश्चोद्भिदेन पावमान्याऽथ तीर्थकैः ॥ आपो हि ष्ठा पञ्चगव्याद्विरण्यवर्णोति स्वर्णजात् ॥ १३ ॥ आपो अस्मेति वर्षोत्थैर्व्याहृत्या
 कूपसम्भवैः ॥ वरुणं च तडागोत्थैर्वरुणाद्भिस्तु वश्यतः ॥ १४ ॥ आपो देवीति गिरिजैरेकाशीतिघटैस्ततः ॥ स्नापयेद्भरुणस्येति
 त्वन्नो वरुण चार्चकम् ॥ १५ ॥ व्याहृत्या मधुपर्कं तु बृहस्पतेति वस्त्रकम् ॥ वरुणोति पवित्रं तु प्रणवेनोत्तरीयकम् ॥ १६ ॥
 यद्धारण्येन पुष्पादि प्रदद्याद्भरुणाय तु ॥ चामरं दर्पणं छत्रं व्यजनं वैजयन्तिकाम् ॥ १७ ॥ मूलेनोत्तिष्ठेत्युत्थाप्य तां रात्रिमधि-
 वासयेत् ॥ वरुणं चेति सान्निध्यं यद्धारण्येन पूजयेत् ॥ १८ ॥ सजीवीकरणं मूलात्पुनर्गन्धादिना यजेत् ॥ मण्डपे पूर्ववत्प्राचर्य
 कुण्डेषु समिदादिकम् ॥ १९ ॥ वेदादिमन्त्रैर्गंगाद्याश्चतस्रो धेनवो दुहेत् ॥ दिक्ष्वथो वै यवचरुं ततः संस्थाप्य होमयेत् ॥ २० ॥

व्याहृत्या वाथ गायत्र्या मूलेनामन्त्रयेत्तथा ॥ सूर्याय प्रजापतये द्यौः स्वाहा चान्तरिक्षकः ॥ २१ ॥ तस्यै पृथिव्यै देहधृत्यै इह
स्वधृत्यै ततः ॥ इह रत्यै चेह रमत्या उग्रो भीमश्च रौद्रकः ॥ २२ ॥ विष्णुश्च वरुणो धाता रायस्पोषो महेन्द्रकः ॥ अग्निर्यमो
नैर्ऋतोऽथ वरुणो वायुरेव च ॥ २३ ॥ कुबेर ईशोऽनन्तोऽथ ब्रह्मा राजा जलेश्वरः ॥ तस्मै स्वाहेदं विष्णुश्च तद्विप्रासेति होमयेत्
॥ २४ ॥ सोमो धेन्विति षड् हुत्वा इमं मेति च होमयेत् ॥ आपोहिष्ठेति तिसृभिरिमा रुद्रेति होमयेत् ॥ २५ ॥ दशादिक्षु बलिं
दद्याद्गन्धपुष्पादिनाऽर्चयेत् ॥ प्रतिमां तु समुत्थाप्य मण्डले विन्यसेदुधः ॥ २६ ॥ पूजयेद्गन्धपुष्पाद्यैर्हैमपुष्पादिभिः क्रमात् ॥ जला-
शयांस्तु दिग्भागे वितस्तिद्वयसम्मितान् ॥ २७ ॥ कृत्वाऽष्टौ स्थण्डिलात्रम्यान्सैकतान्देशिकोत्तमः ॥ वरुणस्येति मन्त्रेण साज्य-
मष्टशतं ततः ॥ २८ ॥ चरुं यवमयं हुत्वा शान्तितोयं समाचरेत् ॥ सेचयेन्मूर्ध्नि देवं तु सजीवकरणं चरेत् ॥ २९ ॥ ध्यायेत्तु वरुणं
युक्तं गौर्या नदनदीगणैः ॥ ओं वरुणाय नमोऽभ्यर्च्य ततः सान्निध्यमाचरेत् ॥ ३० ॥ उत्थाप्य नागपृष्ठाद्यैर्भ्रामयेत्तैः समङ्गलैः ॥
आपोहिष्ठेति च क्षिपेन्निमध्वाक्ते घटे जले ॥ ३१ ॥ जलाशये मध्यगतं सुगुप्तं विनिवेशयेत् ॥ स्नात्वा ध्यायेच्च वरुणं सृष्टिं
ब्रह्माण्डसञ्ज्ञिकाम् ॥ ३२ ॥ अग्निबीजेन सन्दग्ध्य तद्भस्म प्लावयेद्धराम् ॥ सर्वमापोमयं लोकं ध्यायेत्तत्र जलेश्वरम् ॥ ३३ ॥
तोयमध्यस्थितं देवं ततो यूपं निवेशयेत् ॥ चतुरस्रमथाष्टास्रं वर्तुलं वा प्रवर्तितम् ॥ ३४ ॥ आराध्य देवतालिङ्गं दशहस्तं तु
कूपके ॥ यूपं यज्ञीयवृक्षोत्थं मूले हैमं फलं न्यसेत् ॥ ३५ ॥ वाप्यां पञ्चदशकरं पुष्कारिण्यां तु विंशकम् ॥ तडागे पञ्चविंशाख्यं जल-
मध्ये निवेशयेत् ॥ ३६ ॥ यागमण्डपाङ्गणे वा यूपवस्केति मन्त्रतः ॥ स्थाप्य तद्वेष्टयेद्वस्त्रैर्यूपोपरि पताकिकाम् ॥ ३७ ॥ तद-
भ्यर्च्य च गन्धाद्यैर्जगच्छान्तिं समाचरेत् ॥ दक्षिणां गुरवे दद्याद्गोहेमाम्बुपात्रकम् ॥ ३८ ॥ द्विजेभ्यो दक्षिणा देया आगतान्भोज-
येत्तथा ॥ आब्रह्मस्तम्बपर्यन्ता ये केचित्सलिलार्थिनः ॥ ३९ ॥ ते तृप्तिमुपगच्छन्तु तडागस्थेन वारिणा ॥ तोयमुत्सर्जयेद्देवं
पञ्चगव्यं विनिक्षिपेत् ॥ ४० ॥ आपोहिष्ठेति तिसृभिः शान्तितोयं द्विजेः कृतम् ॥ तीर्थतोयं क्षिपेत्पुण्यं गोकुलं चार्पयेद्वि-
जान् ॥ ४१ ॥ अनिवारितमन्नाद्यं सर्वजन्यं च कारयेत् ॥ अश्वमेधसहस्राणां सहस्रं यः समाचरेत् ॥ ४२ ॥ एकाहं स्थापये-

तोयं तत्पुण्यमयुतायुतम् ॥ विमाने मोदते स्वर्गे नरकं न स गच्छति ॥ ४३ ॥ गवादि पिबते यस्मात्तस्मात्कर्तुर्न पातकम् ॥
तोयदानात्सर्वदानफलं प्राप्य दिवं व्रजेत् ॥ ४४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये कूपवापीतडागादिप्रतिष्ठाकथनं नाम चतुष्पष्टितमो-
ऽध्यायः ॥ ६४ ॥ अथ सभादिस्थापनकथनम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सभादिस्थापनं वक्ष्ये तथैतेषां प्रवर्तनम् ॥ भूमौ परी-
क्षितायां च वास्तुयागं समाचरेत् ॥ १ ॥ स्वेच्छया तु सभां कृत्वा स्वेच्छया स्थापयेत्सुरान् ॥ चतुष्पथे च ग्रामादौ न शून्ये
कारयेत्सभाम् ॥ २ ॥ निर्मलः कुलमुद्धृत्य कर्त्ता स्वर्गे विमोदते ॥ अनेन विधिना कुर्यात्सप्तभौमं हरेर्गृहम् ॥ ३ ॥ यथा राज्ञां
तथाऽन्येषां पूर्वाद्याश्च ध्वजादयः ॥ कोणभुजान्वर्जयित्वा चतुःशालं तु वर्तयेत् ॥ ४ ॥ त्रिशालं वा द्विशालं वा एकशालमथापि
वा ॥ व्ययाधिकं न कुर्वीत व्ययदोषकरं हि तत् ॥ ५ ॥ आयाधिके भवेत्पीडा तस्मात्कुर्यात्सप्तमं द्वयम् ॥ करराशिं समस्तं तु
कुर्याद्द्विसुगुणं गुरुः ॥ ६ ॥ सप्तार्चिषा हते भागे गर्गविद्याविचक्षणः ॥ अष्टधा भाजिते तस्मिन्यच्छेषं स व्ययो मतः ॥ ७ ॥
अथवा करराशिं तु हन्यात्सप्तार्चिषा बुधः ॥ वसुभिः संहते भागे ध्वजादि परिकल्पयेत् ॥ ८ ॥ ध्वजो धूम्रस्तथा सिंहः श्वा वृष-
स्तु खरो गजः ॥ ध्वांश्चोति क्रमेणैवमायाष्टकमुदाहृतम् ॥ ९ ॥ त्रिशालकत्रयं शस्तमुदक्पूर्वविवर्जितम् ॥ याम्यां परगृहोपेतं
द्विशालं लभ्यते सदा ॥ १० ॥ याम्ये शालैकशालं तु प्रत्यक्शालमथापि वा ॥ एकशालद्वयं शस्तं शेषास्त्वन्ये भयावहाः ॥ ११ ॥
चतुःशालं सदा शस्तं सर्वदोषविवर्जितम् ॥ एकभौमादि कुर्वीत भवनं सप्तभौमकम् ॥ १२ ॥ द्वारवेद्यादिरहितं पूरणेन विव-
र्जितम् ॥ देवगृहं देवतायाः प्रतिष्ठाविधिना सदा ॥ १३ ॥ संस्थाप्य मनुजानां च समुदायोक्तकर्मणा ॥ प्रातः सर्वोषधीस्नानं
कृत्वा शुचिरतन्द्रितः ॥ १४ ॥ मधुरैस्तु द्विजान्भोज्य पूर्णकुम्भादिशोभितम् ॥ सतोरणं स्वस्ति वाच्य द्विजान्मोषपृष्ठह-
स्तकः ॥ १५ ॥ गृही गृहं प्रविशेच्च देवज्ञान्प्राच्य संविशेत् ॥ गृहे पुष्टिकरं मन्त्रं पठेच्चेमं समाहितः ॥ १६ ॥ ओं वन्दे नन्दय
वासिष्ठे वसुभिः प्रजया सह ॥ जये भार्गवदायादे प्रजानां विजयावहे ॥ १७ ॥ पूर्णेऽङ्गिरसदायादे पूर्णकामं कुरुष्व माम् ॥
भद्रे काश्यपदायादे कुरु भद्रां मतिं मम ॥ १८ ॥ सर्वबीजौषधीयुक्तं सर्वरत्नौषधीवृते ॥ रुचिरे नन्दने नन्दे वासिष्ठे रम्यता-

मिह ॥ १९ ॥ प्रजापतिसुते देवि चतुरस्रे महीयसि ॥ सुभगे सुव्रते देवि गृहे काश्यपि रम्यताम् ॥ २० ॥ पूजिते परमाचार्यैर्ग-
न्धमाल्यैरलंकृते ॥ भवभूतिकरे देवि गृहे भार्गवि रम्यताम् ॥ २१ ॥ अव्यक्ते व्याकृते पूर्णे मुनेरङ्गिरसः सुते ॥ इष्टके त्वं प्रय-
च्छेष्टं प्रतिष्ठां कारयाम्यहम् ॥ २२ ॥ देशस्वामिपुरस्वामिगृहस्वामिपरिग्रहे ॥ मनुष्यधनहस्त्यश्वपशुवृद्धिकरी भव ॥ २३ ॥
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सभागृहस्थापनं नाम पञ्चषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ अथ साधारणप्रतिष्ठाविधानम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
समुदायप्रतिष्ठां च वक्ष्ये सा वासुदेववत् ॥ आदित्या वसवो रुद्राः साध्या विश्वेऽश्विनौ तथा ॥ १ ॥ ऋषयश्च तथा सर्वे वक्ष्ये
तेषां विशेषकम् ॥ यस्य देवस्य यन्नाम तस्याद्यं गृह्य चाक्षरम् ॥ २ ॥ मात्राभिर्भेदायित्वा तु दीर्घाण्यङ्गानि भेदयेत् ॥ प्रथमं
कल्पयेद्बीजं सविन्दुं प्रणवं नतिम् ॥ ३ ॥ सर्वेषां मूलमन्त्रेण पूजनं स्थापनं तथा ॥ नियमव्रतकृच्छ्राणां मठसङ्क्रमवेऽम-
नाम् ॥ ४ ॥ मासोपवासद्वादश्यामित्यादिस्थापनं वदे ॥ शिलां पूर्णघटं कांस्यं सम्भारं स्थापयेत्ततः ॥ ५ ॥ ब्रह्मकूर्चं समाहृत्य
श्रपेद्यवमयं चरुम् ॥ क्षीरेण कपिलायास्तु तद्विष्णोरिति साधकः ॥ ६ ॥ प्रणवेनाभिचार्यैव दर्व्या सङ्घट्टयेत्ततः ॥ साधयित्वाऽ-
वतार्यार्थं विष्णुमभ्यर्च्य होमयेत् ॥ ७ ॥ व्याहृत्या चैव गायत्र्या तद्विप्रासेति होमयेत् ॥ विश्वतश्चक्षुर्वेदाद्यैर्भूरग्नये तथैव च
॥ ८ ॥ सूर्याय प्रजापतये अन्तरिक्षाय होमयेत् ॥ द्यौः स्वाहा ब्रह्मणे स्वाहा पृथिवी महाराजकः ॥ ९ ॥ तस्मै सामं च राजान-
मिन्द्रायैहोममाचरेत् ॥ एवं हुत्वा चरोर्भागान्दद्याद्दिग्बलिमादरात् ॥ १० ॥ समिधोऽष्टशतं हुत्वा पालाशांश्चाज्यहोमकम् ॥
कुर्यात्पुरुषसूक्तेन इरावती तिलाष्टकम् ॥ ११ ॥ हुत्वा तु ब्रह्मविष्ण्वीशदेवानामनुयायिनाम् ॥ ग्रहाणामाहुतीर्हुत्वा लोके-
शानामथो पुनः ॥ १२ ॥ पर्वतानां नदीनां च समुद्राणां तथाऽऽहुतीः ॥ हुत्वा च व्याहृतीर्दद्यात्सुवपूर्णाहुतित्रयम् ॥ १३ ॥ वोष-
डन्तेन मन्त्रेण वैष्णवेन पितामह ॥ पञ्चगव्यं चरुं प्राश्य दत्त्वाऽचार्याय दक्षिणाम् ॥ १४ ॥ तिलपात्रं हेमयुक्तं सवस्त्रं गामलं-
कृताम् ॥ प्रीयतां भगवान्विष्णुरित्युत्सृजेद्भूतं बुधः ॥ १५ ॥ मासोपवासादेरन्यां प्रतिष्ठां वच्मि पूर्वतः ॥ यज्ञेनाऽऽतोष्य देवेशं
श्रपयेद्वैष्णवं चरुम् ॥ १६ ॥ तिलतण्डुलनीवारैः श्यामाकैरथवा यवैः ॥ आज्येनाघार्य्यं चोत्तार्य्यं होमयेन्मूर्तिमन्त्रकैः ॥ १७ ॥

विष्णवादीनां मासपानां तदन्ते होमयेत्पुनः ॥ ओं श्रीविष्णवे स्वाहा ॥ ओं विष्णवे विभूषणाय स्वाहा ॥ ओं विष्णवे शिपि-
 विष्टाय स्वाहा ॥ ओं नरसिंहाय स्वाहा ॥ ओं पुरुषोत्तमाय स्वाहा ॥ द्वादशाश्वत्थसमिधो होमयेद्वृत्तसंस्तुताः ॥ १८ ॥
 विष्णोरराटमन्त्रेण ततो द्वादश चाहुतीः ॥ इदं विष्णुरिरावती चरोद्वादश चाहुतीः ॥ १९ ॥ हुत्वा चाज्याहुतीस्तद्वत्तद्विप्रासेति
 होमयेत् ॥ शेषहोमं ततः कृत्वा दद्यात्पूर्णाहुतित्रयम् ॥ २० ॥ युजते त्वनुवाकं तु जप्त्वा प्राश्रीत वै चरुम् ॥ प्रणवेन स्वशब्दान्ते
 कृत्वा पात्रे तु पैप्पले ॥ २१ ॥ ततो मासाधिपानां तु विप्रान्द्वादश भोजयेत् ॥ त्रयोदशो गुरुस्तत्र तेभ्यो दद्यात्त्रयोदश ॥ २२ ॥
 कुम्भान्स्वादम्बुसंयुक्तान्सच्छत्रोपानहान्वितान् ॥ सवस्त्रहेममाल्याढ्यान्व्रतपूर्त्यै त्रयोदश ॥ २३ ॥ गावः प्रीतिं
 समायान्तु प्रचरन्तु प्रहर्षिताः ॥ इति गोपथमुत्सृज्य यूपं तत्र निवेशयेत् ॥ २४ ॥ दशहस्तं प्रपाऽऽराममठसंक्रमणादिषु ॥
 गृहे च होममेवं तु कृत्वा सर्वं यथाविधि ॥ २५ ॥ पूर्वोक्तेन विधानेन प्रविशेच्च गृहं गृही ॥ अनिवारितमन्नाद्यं सर्वेष्वेतेषु कार-
 येत् ॥ २६ ॥ द्विजेभ्यो दक्षिणा देया यथाशक्ति विचक्षणैः ॥ आरामं कारयेद्यस्तु नन्दने स चिरं वसेत् ॥ २७ ॥ मठप्रदानात्स्व-
 लोके शक्रलोके वसेत्ततः ॥ प्रपादानादारुणेन संक्रमेण वसेदिवि ॥ २८ ॥ इष्टकासेतुकारी च गोलोके मार्गकृद्भवाम् ॥ नियमव्र-
 तकृद्भिषुः कृच्छ्रकृत्सर्वपापहा ॥ २९ ॥ गृहं दत्त्वा वसेत्स्वर्गे यावदाभूतसंप्लवम् ॥ समुदायप्रतिष्ठेष्टा शिवादीनां गृहात्मनाम्
 ॥ ३० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये साधारणप्रतिष्ठाकथनं नाम षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ अथ जीर्णोद्धारविधानम् ॥ श्रीभ-
 गवानुवाच ॥ जीर्णोद्धारविधिं वक्ष्ये भूषितां स्नपयेद्गुरुः ॥ अचलां विन्यसेद्देहे अतिजीर्णां परित्यजेत् ॥ १ ॥ व्यङ्गां भग्नां च
 च शैलाढ्यां न्यसेदन्यां च पूर्ववत् ॥ संहारविधिना तत्र तत्त्वान्संहृत्य देशिकः ॥ २ ॥ सहस्रं नारसिंहेन हुत्वा तामुद्वरेद्गुरुः ॥
 दारवीं दाहयेद्ब्रह्म शैलजां प्रक्षिपेज्जले ॥ ३ ॥ धातुजां रत्नजां वापि अगाधे वा जलेऽम्बुधौ ॥ यानमारोप्य जीर्णाङ्गं छाद्य वस्त्रा-
 दिना नयेत् ॥ ४ ॥ वादित्रैः प्रक्षिपेत्तोये गुरवे दक्षिणां ददेत् ॥ यत्प्रमाणा च यद्रव्या तन्मानां स्थापयेद्दिने ॥ कूपवापीतडागा-
 देर्जीर्णोद्दारे महाफलम् ॥ ५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये जीर्णोद्धारविधानकथनं नाम सप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

अथ यात्रोत्सवविधिकथनम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ वक्ष्ये विधिं चोत्सवस्य स्थापिते तु सुरे चरेत् ॥ तस्मिन्नब्दे चैकरात्रं त्रिरात्रं
चाष्टरात्रकम् ॥ १ ॥ उत्सवेन विना यस्मात्स्थापनं निष्फलं भवेत् ॥ अयने विषुवे चापि शयनोपवने गृहे ॥ २ ॥ कारकस्या-
नुकूले वा यात्रां देवस्य कारयेत् ॥ मङ्गलाङ्कुरारोपेस्तु गीतनृत्यादिवाद्यकैः ॥ ३ ॥ शरावचटिकापालीस्त्वङ्कुरारोहणे हिताः ॥
यवाञ्छालींस्तिलान्मुद्गान्गोधूमान्सितसर्षपान् ॥ ४ ॥ कुलत्थमाषनिष्पावान्क्षालयित्वा तु वापयेत् ॥ पूर्वादौ च बलिं दद्याद्भ-
न्दीपैः पुरं निशि ॥ ५ ॥ इन्द्रदेः कुमुदादेश्च सर्वभूतेभ्य एव च ॥ अनुगच्छन्ति ते तत्र प्रतिरूपधराः पुनः ॥ ६ ॥ पदे पदेऽश्वमेधस्य
फलं तेषां न संशयः ॥ आगत्य देवतागारं देवं विज्ञापयेद्गुरुः ॥ ७ ॥ तीर्थयात्रा तु या देव श्वः कर्तव्या सुरोत्तम ॥ तस्यास्म-
मनुज्ञातुमर्हसे देव सर्वथा ॥ ८ ॥ देवमेवं तु विज्ञाप्य ततः कर्म समारभेत् ॥ प्ररोहघटिकाभ्यां तु वेदिकां भूषितां व्रजेत् ॥ ९ ॥
चतुःस्तम्भां तु तन्मध्ये स्वस्तिके प्रतिमां न्यसेत् ॥ काम्यार्थां लेख्यचित्रेषु स्थाप्य तत्राधिवासयेत् ॥ १० ॥ वैष्णवैः सह कुर्वीत
घृताभ्यङ्गं तु मूलतः ॥ घृतधाराभिषेकं वा सकलां शर्वरीं बुधः ॥ ११ ॥ दर्पणं दर्श्य नीराजं गीतवाद्यैश्च मंगलम् ॥ व्यजनं
पूजनं दीपं गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ॥ १२ ॥ हरिद्रामुद्गकाशमीरशुकुचूर्णादि मूर्द्धनि ॥ प्रतिमायाश्च भक्तानां सर्वतीर्थफलं धृते
॥ १३ ॥ स्नापयित्वा समभ्यर्च्य यात्राविम्बं रथे स्थितम् ॥ नयेद्गुरुर्देवीं नादैश्छत्राद्यै राष्ट्रपालिकाम् ॥ १४ ॥ निम्नगा योजना-
नादूर्वाक् तत्र वेदीं तु कारयेत् ॥ वाहनादवतार्येनां तस्यां वेद्यां निवेशयेत् ॥ १५ ॥ चरुं वै श्रपयेत्तत्र पायसं होमयेत्ततः ॥
अब्लिङ्गेर्वेदिकैर्मन्त्रैस्तीर्थानावाहयेत्ततः ॥ १६ ॥ आपो हिष्टोपनिषदैः पूजयेद्वर्च्यमुख्यकैः ॥ पुनर्देवं समादाय तोये कृत्वाऽघम-
र्षणम् ॥ १७ ॥ स्नायान्महाजनैर्विप्रेर्वेद्यामुत्तार्यं तं न्यसेत् ॥ पूजयित्वा तदह्ना च प्रासादं तु नयेत्ततः ॥ पूजयेत्पावकस्थं तु
गुरुः स्याद्भुक्तिमुक्तिकृत् ॥ १८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये देवयात्रोत्सवकथनं नामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ अथ स्नान-
विधानम् ॥ अग्निरुवाच ॥ ब्रह्मन् शृणु प्रवक्ष्यामि स्नपनोत्सवविस्तरम् ॥ प्रासादस्याग्रतः कुम्भान्मण्डपे मण्डले न्यसेत् ॥ १ ॥
कुर्याद्ध्यानार्चनं होमं हरेरादौ च कर्मसु ॥ सहस्रं वा शतं वापि होमयेत्पूर्णया सह ॥ २ ॥ स्नानद्रव्याण्यथाहृत्य कलशांश्चापि

विन्यसेत् ॥ अधिवास्य सूत्रकण्ठान्धारयेन्मण्डले घटान् ॥ ३ ॥ चतुरस्रं पुरं कृत्वा रुद्रैस्तं प्राविभाजयेत् ॥ मध्येन तु चरुं
 स्थाप्य पार्श्वे पंक्तिं प्रमार्जयेत् ॥ ४ ॥ शालिचूर्णादिना पूर्य पूर्वादिनवकेषु च ॥ कुंभमुद्रां ततो बद्धा घटं तत्रानयेदुधः ॥ ५ ॥
 पुण्डरीकाक्षमंत्रेण दर्भास्तांस्तु विसर्जयेत् ॥ अद्भिः पूर्णं सर्वरत्नयुक्तं मध्ये न्यसेद्वटम् ॥ ६ ॥ यवव्रीहितिर्लाञ्छेव नीवारश्यामकान्
 क्रमात् ॥ कुलित्थमुद्गसिद्धार्थान्मुक्ताऽन्यानष्टदिक्षु च ॥ ७ ॥ ऐन्द्रे तु नवके मध्ये घृतपूर्णं घटं न्यसेत् ॥ पलाशाश्वत्थन्यग्रोध-
 वित्त्वोदुंबरक्षीरिणाम् ॥ ८ ॥ जंबूशमीकपित्थानां त्वक्कषायैर्घटाष्टकम् ॥ आग्नेयनवके मध्ये मधुपूर्णं घटं न्यसेत् ॥ ९ ॥ गोशृङ्ग-
 नगगङ्गाम्बुगजेन्द्रदर्शनेषु च ॥ तीर्थक्षेत्रखलेष्वष्टौ मृत्तिकाः स्युर्घटाष्टके ॥ १० ॥ याम्ये तु नवके मध्ये तिलतैलघटं न्यसेत् ॥
 नारङ्गमथ जम्बीरं खर्जूरं मृद्विकां क्रमात् ॥ ११ ॥ नारिकेलं न्यसेत्पूर्णं दाडिमं पनसं फलम् ॥ नैर्ऋते नवके मध्ये क्षीरपूर्णं घटं
 न्यसेत् ॥ १२ ॥ कुंकुमं नागपुष्पं च चंपकं मालतीं क्रमात् ॥ मल्लिकामथ पुत्रागं करवीरं महोत्पलम् ॥ १३ ॥ पुष्पाणि चान्ये नवके
 मध्ये वै नारिकेलकम् ॥ नादेयमथ सामुद्रं सारसं कौपमेव च ॥ १४ ॥ वर्षजं हिमतोयं च नैर्ऋतं गाङ्गमेव च ॥ उदकान्यथ वायव्ये
 नवके कदलीफलम् ॥ १५ ॥ सहदेवीं कुमारौ च सिंहां व्याघ्रौ तथाऽमृताम् ॥ विष्णुपर्णीं शतशिवां वचां दिव्यौषधीर्न्यसेत् ॥ १६ ॥
 पूर्वादौ सौम्यनवके मध्ये दधिघटं न्यसेत् ॥ पत्रमैलां त्वचं कुष्ठं बालकं चन्दनद्वयम् ॥ १७ ॥ लतां कस्तूरिकां चैव कृष्णागरुमनु-
 क्रमात् ॥ सिद्धद्रव्याणि पूर्वादौ शान्तितोयमथैकतः ॥ १८ ॥ चन्द्रतारं क्रमाच्छुक्लं गिरिसारं त्रपुं न्यसेत् ॥ घनसारं तथा शीर्षं पूर्वादौ
 रत्नमेव च ॥ १९ ॥ घृतेनाभ्यज्य चोदृत्य स्नपयेन्मूलमन्त्रतः ॥ गन्धाद्यैः पूजयेद्ब्रह्मो हुत्वा पूर्णाहुतिं चरेत् ॥ २० ॥ बलिं च सर्वभू-
 तेभ्यो भोजयेद्दक्षिणः ॥ देवैश्च मुनिभिर्भूपैर्देवं संस्थाप्य चेश्वराः ॥ २१ ॥ बभ्रुवुः स्थापयित्वेत्यं स्नपनोत्सवकं चरेत् ॥ अष्टोत्त-
 रसहस्रेण घटानां सर्वभागभवेत् ॥ २२ ॥ यज्ञावभृथस्नानेन पूर्णसंस्नापनं कृतम् ॥ गौरीलक्ष्मीविवाहादि चोत्सवं स्नानपूर्व-
 कम् ॥ २३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये यज्ञावभृथस्नानं नामैकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ अथ वृक्षादिप्रतिष्ठाकथनम् ॥ श्रीभग-
 वानुवाच ॥ प्रतिष्ठां पादपानां च वक्ष्येऽहं भुक्तिमुक्तिदाम् ॥ सर्वौषधुदकैर्लिप्तान्पिष्टातकविभूषितान् ॥ १ ॥ वृक्षान्माल्यैरेलङ्क्य

वासोभिरभिवेष्टयेत् ॥ सूच्या सौवर्णया कार्यं सर्वेषां कर्णवेधनम् ॥ २ ॥ हेमशलाकयाऽञ्जनं च वेद्यां तु फलसप्तकम् ॥ अधिवास-
येच्च प्रत्येकं घटान्बलिनिवेदनम् ॥ ३ ॥ इन्द्रादेरधिवासोऽथ होमः कार्यो वनस्पतेः ॥ वृक्षमध्यादुत्सृजेद्वा ततोऽभिषेकमंत्रतः ॥ ४ ॥
ऋग्यजुःसाममन्त्रैश्च वारुणैर्मंगलारवैः ॥ वृक्षवेदिककुम्भैश्च सपनं द्विजपुंगवाः ॥ ५ ॥ तरूणां यजमानस्य कुर्युश्च यजमानकः ॥
भूषितो दक्षिणां दद्याद्भूभूषणवस्त्रकम् ॥ ६ ॥ क्षीरेण भोजनं दद्याद्यावद्दिनचतुष्टयम् ॥ होमस्तिलाद्यैः कार्यंस्तु पलाशसमि-
धैस्तथा ॥ ७ ॥ आचार्ये द्विगुणं दद्यात्पूर्ववन्मण्डपादिकम् ॥ पापनाशः परा सिद्धिर्वृक्षारामप्रतिष्ठया ॥ ८ ॥ स्कन्दायेशो यथा
प्राह प्रतिष्ठाद्यं तथा शृणु ॥ सूर्य्येशगणशक्त्यादेः परिवारस्य वै हरेः ॥ ९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पादपारामप्रतिष्ठाकथनं
नाम सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ अथ गणेशपूजाविधिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ गणपूजां प्रवक्ष्यामि निर्विघ्नमखिलार्थदाम् ॥
गणाय स्वाहा हृदयमेकदंशय वै शिरः ॥ १ ॥ गजकर्णिने च शिखा गजवक्राय वर्म च ॥ महोदराय स्वदन्तहस्तायाक्षि तथाऽ-
स्त्रकम् ॥ २ ॥ गणो गुरुः पादुका च शक्त्यनन्तो च धर्मकः ॥ मुख्यास्थिमण्डलं चाधश्चोर्ध्वच्छदनमर्चयेत् ॥ ३ ॥ पद्मकर्णिक-
बीजं च ज्वलिनीं नन्दयाऽर्चयेत् ॥ सूर्य्येशा कामरूपा च उदया कामवर्तिनी ॥ ४ ॥ सत्या च विघ्ननाशा च आसनं गन्धमृ-
त्तिका ॥ यं शोषो रं च दहनं प्लवो लं वं तथाऽमृतम् ॥ ५ ॥ लम्बोदराय विघ्नहे महोदराय धीमहि तन्नो दन्तिः प्रचोदयात् ॥
गणपतिर्गणाधिपो गणेशो गणनायकः ॥ गणक्रीडो वक्रतुण्ड एकदंशो महोदरः ॥ ६ ॥ गजवक्रो लम्बकुक्षिर्विक्रटो विघ्ननाशनः ॥
धूम्रवर्णो महेन्द्राद्याः पूज्या गणपतेः स्मृताः ॥ ७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये विनायकपूजाकथनं नामैकसप्ततितमोऽध्या-
यः ॥ ७१ ॥ अथ स्नानविशेषादिकथनम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ वक्ष्यामि स्कन्द नित्यं स्नानं पूजां प्रतिष्ठया ॥ खात्वाऽसिना समु-
द्धृत्य मृदमष्टाङ्गुलं ततः ॥ १ ॥ सर्वात्मना समुद्धृत्य पुनस्तेनैव पूरयेत् ॥ शिरसा पयसस्तीरे निधायास्त्रेण शोधयेत् ॥ २ ॥
तृणानि शितयोद्धृत्य वर्मणा विभजेन्निधा ॥ एकया नाभिपादान्तं प्रक्षाल्य पुनरन्यया ॥ ३ ॥ अस्त्राभिलब्धया लभ्य दीप्तया
सर्वविघ्नहम् ॥ निरुध्याक्षाणि पाणिभ्यां प्राणान्संयम्य वारिणि ॥ ४ ॥ निमज्ज्यासीत हृद्यस्त्रं स्मरन्कालानलप्रभम् ॥ मलस्नानं

विधायेत्यं समुत्थाय जलान्तरात् ॥ ५ ॥ अस्त्रसन्ध्यामुपास्याय विधिस्नानं समाचरेत् ॥ सारस्वतादेतिथीनामेकमङ्कुरामुद्रया ॥ ६ ॥ हृदाकृष्य तथा स्नाप्य पुनः संहारमुद्रया ॥ शेषं मृद्गागमादाय प्राविश्यानाभि वीरिणि ॥ ७ ॥ वामपाणितले कुर्याद्भागत्रयमुदङ्मुखः ॥ अङ्गैर्दक्षिणमेकाग्रं पूर्वमन्त्रेण सप्तधा ॥ ८ ॥ शिवेन दशधा सौम्यं जपेद्भागत्रयं क्रमात् ॥ सर्वादिशु क्षिपेत्पूर्वं हुंफ-
डन्तशरात्मना ॥ ९ ॥ कुर्याच्छिवेन सौम्येन शिवतीर्थं भुजक्रमात् ॥ सर्वाङ्गमङ्गजतेन मूर्द्धादिचरणावाधि ॥ १० ॥ दक्षिणेन
समालभ्य पठन्नङ्गचतुष्टयम् ॥ पिधाय खानि सर्वाणि सम्मुखीकरणेन च ॥ ११ ॥ शिवं स्मरन्निमज्जेत हरिं गङ्गेति वा स्मरन् ॥ वौष-
डन्तषडङ्गेन के कुर्यादभिषेचनम् ॥ १२ ॥ कुम्भपात्रेण रक्षार्थं पूर्वादीन्निक्षिपेज्जलम् ॥ स्नात्वा राजोपचारेण सुगन्धामलकादिभिः
॥ १३ ॥ स्नात्वा चोत्तीर्य तत्तीर्थं संहारिण्योपसंहरेत् ॥ अथातो विधिशुद्धेन संहितामन्त्रितेन च ॥ १४ ॥ निवृत्त्यादिविशुद्धेन भस्मना
स्नानमाचरेत् ॥ शिरस्तः पादपर्यन्तं हुंफडन्तशरात्मना ॥ १५ ॥ तेन कृत्वा मलस्नानं विधिस्नानं समाचरेत् ॥ ते पतत्पुरुषा घोर
गुह्यकाजातसञ्चरेः ॥ १६ ॥ क्रमेणोद्धनयेन्मूर्ध्नि वक्रहृद्यविग्रहान् ॥ सन्ध्यात्रये निशीथे च वर्षापूर्वावसानयोः ॥ १७ ॥ सुप्त्वा
भुक्त्वा पयः पीत्वा कृत्वा चावश्यकानि ॥ स्त्रियं नपुंसकं शूद्रं विडालशशमूषिकम् ॥ १८ ॥ स्नानमाग्नेयकं स्पृष्ट्वा शुचाबुद्ध-
लकं चरेत् ॥ सूर्याशुवर्षसम्पर्कैः प्राङ्मुखेनोर्ध्वबाहुना ॥ १९ ॥ माहेन्द्रं स्नानमैशेन कार्यं सप्तपदावधि ॥ गोसङ्घमध्यगः
कुर्यात्खुरोत्खातकरेणुभिः ॥ २० ॥ पावनं नवमन्त्रेण स्नानं तद्दर्मणाऽथवा ॥ सद्योजातादिभिर्मन्त्रैर्मन्त्रोभिरभिषेचनम् ॥ २१ ॥
मन्त्रस्नानं भवेदेवं वारुणाग्नेययोरपि ॥ मनसा मूलमन्त्रेण प्राणायामपुरःसरम् ॥ २२ ॥ कुर्वीत मानसं स्नानं सर्वत्र विहितं च यत् ॥
वैष्णवादौ च तन्मन्त्रैरेवं स्नानादि कारयेत् ॥ २३ ॥ सन्ध्याविधिं प्रवक्ष्यामि मन्त्रैर्भिन्नेः समं गुह्यं ॥ सर्वाक्ष्य त्रिः पिवेदम्बु ब्रह्मती-
र्थेन शङ्करैः ॥ २४ ॥ स्वधान्तैरात्मतत्त्वाद्यैस्ततः खानि स्पृशेन्मृदा ॥ शकलीकरणं कृत्वा प्राणायामेन संस्थितः ॥ २५ ॥ त्रिः
समावर्तयेन्मन्त्री मनसा शिवसंहिताम् ॥ आचम्य न्यस्य सन्ध्यां च ब्राह्मीं प्रातः स्मरेन्नरः ॥ २६ ॥ हंसपद्मासनां रक्तां चतुर्वक्त्रां
चतुर्भुजाम् ॥ प्रस्कन्दमालिनीं दक्षे वामे दण्डं कमण्डलुम् ॥ २७ ॥ ताक्ष्ये पद्मासनां ध्यायेन्मध्याह्ने वैष्णवीं सिताम् ॥ शङ्खचक्र-

धरां वामे दक्षिणे सगदाभयाम् ॥ २८ ॥ रौद्रीं ध्यायेद्वृषाब्जस्थां त्रिनेत्रां शशिभूषिताम् ॥ त्रिशूलाक्षधरां दक्षे वामे साभयशक्ति-
काम् ॥ २९ ॥ साक्षिणीं कर्मणां सन्ध्यामात्मानं तत्प्रभानुगम् ॥ चतुर्थीं ज्ञानिनः सन्ध्या निशीथादौ विभाव्यते ॥ ३० ॥
हृदिन्दुब्रह्मरन्ध्रेषु अरूपा तु परे स्थिता ॥ शिवबोधपरा या तु सा सन्ध्या परमोच्यते ॥ ३१ ॥ पैत्र्यं मूले प्रदेशिन्या कनिष्ठाया
प्रजापतेः ॥ ब्राह्ममङ्गुष्ठमूलस्थं तीर्थं दैवं कराग्रतः ॥ ३२ ॥ सव्यपाणितले वह्नेस्थीर्थं सोमस्य वामतः ॥ ऋषीणां तु समग्रेषु अङ्गुली-
पर्वसन्धिषु ॥ ३३ ॥ ततः शिवात्मकैर्मन्त्रैः कृत्वा तीर्थं शिवात्मकम् ॥ मार्जनं संहितामन्त्रैस्तत्तोयेन समाचरेत् ॥ ३४ ॥ वाम-
पाणिपतत्तोये योजनं सव्यपाणिना ॥ उत्तमाङ्गे क्रमान्मन्त्रैर्मार्जनं समुदाहृतम् ॥ ३५ ॥ नीत्वा तदुपनासाग्रं दक्षपाणिपुटस्थितम् ॥
बोधरूपं सितं तोयं वाममाकृष्य स्तम्भयेत् ॥ ३६ ॥ तत्पापं कज्जलाभासं पिङ्गयारिच्य मुष्टिना ॥ क्षिपेद्ब्रशिलायां तु तद्भवेद-
घमर्षणम् ॥ ३७ ॥ स्वाहान्तशिवमन्त्रेण कुशपुष्पाक्षतान्वितम् ॥ शिवायाध्व्याञ्जलिं दत्त्वा गायत्रीं शक्तितो जपेत् ॥ ३८ ॥
तर्पणं सम्प्रवक्ष्यामि देवतीर्थेन मन्त्रकात् ॥ तर्पयेद्दे शिवायेति स्वाहान्यान्स्वाहया युतान् ॥ ३९ ॥ ह्रां हृदयाय ह्रीं शिरसे हूं
शिखायै ह्रैं कवचाय ॥ अस्त्रायाष्टौ देवगणान्हृदादित्येभ्य एव च ॥ ४० ॥ ह्रां वसुभ्योऽथ रुद्रेभ्यो विश्वेभ्यश्चैव मरुद्भ्यः ॥
भृगुभ्यो ह्यामङ्गिरोभ्य ऋषीन्कण्ठोपवीत्यथ ॥ ४१ ॥ अत्रयेऽथ वसिष्ठाय नमश्चाथ पुलस्तये ॥ क्रतवे भारद्वाजाय विश्वामित्राय
वै नमः ॥ ४२ ॥ प्रचेतसे मनुष्यांश्च सनकाय वषट् तथा ॥ हां सनन्दाय वषट् सनातनाय वै वषट् ॥ ४३ ॥ सनत्कुमाराय
वषट् कपिलाय तथा वषट् ॥ पञ्चशिखाय द्युभवे संलग्नकरमूलतः ॥ ४४ ॥ सर्वेभ्यो भूतेभ्यो वषट्भूतान्देव-
पितृनथ ॥ दक्षस्कन्धोपवीती च कुशमूलाग्रतस्तिलेः ॥ ४५ ॥ कव्यवाहानलायाथ सोमाय च यमाय च ॥ अर्य्यम्णे चाग्नि-
सोमाय बर्हिषद्भ्यः स्वधायुतान् ॥ ४६ ॥ आज्यपाय च सोमाय विशेषसुरवत्पितृन् ॥ ओं ह्यामीशानाय पित्रे स्वधा दद्या-
त्पितामहे ॥ ४७ ॥ शान्तप्रपितामहाय तथा प्रेतपितृस्तथा ॥ पितृभ्यः पितामहेभ्यः स्वधाऽथ प्रपितामहे ॥ ४८ ॥ वृद्धप्रपि-
तामहेभ्यो मातृभ्यश्च स्वधा तथा ॥ ह्रां मातामहेभ्यः स्वधा ह्रां प्रमातामहेभ्यश्च ॥ ४९ ॥ वृद्धप्रमातामहेभ्यः सर्वेभ्यः पितृभ्य-

स्तथा ॥ सर्वेभ्यः स्वधा ज्ञातिभ्यः सर्वाचार्येभ्य एव च ॥ दिशां दिक्पतिसिद्धानां मातृणां ग्रहरक्षसाम् ॥ ५० ॥ इत्यादिमहा-
पुराणे आग्नेये स्नानतर्पणादिविधिनाम त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ अथ सूर्यपूजाविधिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ वक्ष्ये सूर्य्यार्चनं
स्कन्द कराङ्गन्यासपूर्वकम् ॥ अहं तेजोमयः सूर्य इति ध्यात्वाऽर्घ्यमर्चयेत् ॥ १ ॥ पुरयेद्रक्तवर्णेन ललाटाकृष्टबिन्दुना ॥ तं
सम्पूज्य रवेरङ्गैः कृत्वा रक्षावगुण्ठनम् ॥ २ ॥ सम्प्रोक्ष्य तज्जलैर्द्रव्यं पूर्वस्यां भानुमर्चयेत् ॥ ओं अं हृदीजादि सर्वत्र पूजनं
दण्डिपिङ्गलौ ॥ ३ ॥ द्वारि दक्षे वामपार्श्व ईशाने अं गणाय च ॥ अग्नौ गुरुं पीठमध्ये प्रभूतं चासनं यजेत् ॥ ४ ॥ अग्न्यादौ
विमलं सारमाराध्यं परमं सुखम् ॥ सितरक्तपीतनीलवर्णान्सिंहानिभान्यजेत् ॥ ५ ॥ पद्ममध्ये रं च दीप्तां रीं सूक्ष्मां रुं जयां
क्रमात् ॥ हुं भद्रां रें विभूतीश्च विमलां रैममोघया ॥ ६ ॥ रौं रौं च विद्युतां शक्तिं पूर्वाद्याः सर्वतोमुखाः ॥ रं मध्ये अर्कासनं
स्यात्सूर्य्यमूर्तिं षडक्षरम् ॥ ७ ॥ ओं हं खं खोलकायेति यजेदावाह्य भास्करम् ॥ ललाटाकृष्टमञ्जल्यां ध्यात्वा रङ्गं न्यसेद्विम्बम्
॥ ८ ॥ ह्रां हीं सः सूर्य्याय नमो मुद्रयावाहनादिकम् ॥ विधाय प्रीतये बिम्बमुद्रां गन्धादिकं ददेत् ॥ ९ ॥ पद्ममुद्रां बिम्बमुद्रां
प्रदर्श्याग्नौ हृदीरितम् ॥ ओं आं हृदयाय नमः अर्काय शिरसे तथा ॥ १० ॥ भूर्भुवः स्वः सुरेशाय शिखायै नैऋते यजेत् ॥
हुं कवचाय वायव्ये ह्रां नेत्रायेति मध्यतः ॥ ११ ॥ वः अस्त्रायेति पूर्वादौ ततो मुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ धेनुमुद्रा हृदादीनां गोवि-
षाणा च नेत्रयोः ॥ १२ ॥ अस्त्रस्य त्रासनी योज्या ग्रहाणां च नमस्कृत्या ॥ सीं सोमं बुं बुधं बृं च जीवं भं भार्गवं यजेत् ॥ १३ ॥
दले पूर्वादिकेऽग्न्यादौ अं भौमं शं शनैश्चरम् ॥ रं राहुं के केतवे च गन्धाद्यैश्च खपोलक्या ॥ १४ ॥ मूलं जप्त्वाऽर्घ्यपात्राम्बु दत्त्वा
सूर्य्याय संस्तुतिः ॥ नत्वा पराङ्मुखं चार्कं क्षमस्वोति ततो वदेत् ॥ १५ ॥ शराणुना फडन्तेन समाहृत्याणुसंहतिम् ॥ हृत्पद्मे
शिवसूयेति संहारिण्योपसंस्कृतिम् ॥ १६ ॥ योजयेत्तेजश्चण्डाय रविनिर्माल्यमर्पयेत् ॥ अभ्यर्च्येश जपाद्भयानाद्धोमा-
त्सर्वं रवेर्भवेत् ॥ १७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सूर्य्यपूजाविधिकथनं नाम त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ शिवपूजाविधिः ॥
ईश्वर उवाच ॥ शिवपूजां प्रवक्ष्यामि आचम्य प्रणवार्घ्यवान् ॥ द्वारमस्त्राम्बुना प्रोक्ष्य होमादिद्वारपान्यजेत् ॥ १ ॥ गणं

सरस्वतीं लक्ष्मीं मूर्ध्वोदुम्बरके यजेत् ॥ नन्दिगङ्गे दक्षिणेऽथ स्थिते वामगते यजेत् ॥ २ ॥ महाकालं च यमुनां दिव्यदृष्टि-
निपातितः ॥ उत्सार्य दिव्यान्विघ्नांश्च पुष्पक्षेपान्तरिक्षगान् ॥ ३ ॥ दक्षपार्ष्णित्रिभिर्वातैर्भूमिष्ठान्यागमन्दिरम् ॥ देहलीं लङ्घये-
द्रामशाखामाश्रित्य वै विशेत् ॥ ४ ॥ प्रविश्य दक्षपादेन विन्यस्यास्त्रमुदुम्बरे ॥ ओं हां वास्त्वधिपतये ब्रह्मणे मध्यतो यजेत्
॥ ५ ॥ निरीक्षणादिभिः शस्त्रैः शुद्धानादाय गङ्गुडकान् ॥ लब्धानुज्ञः शिवान्मौनी गङ्गादिकमनुब्रजेत् ॥ ६ ॥ पवित्राङ्गः प्रजतेन
वस्त्रपूतेन वारिणा ॥ पूरयेदम्बुधौ तांस्तान्गायत्र्या हृदयेन वा ॥ ७ ॥ गन्धकाक्षतपुष्पादिसर्वद्रव्यसमुच्चयम् ॥ सन्निधीकृत्य
पूजार्थं भूतशुद्ध्यादि कारयेत् ॥ ८ ॥ देवदक्षे ततो न्यस्य सौम्यास्यश्च शरीरतः ॥ संहारमुद्रयादाय मूर्ध्नि मन्त्रेण धारयेत् ॥ ९ ॥
भोग्यकर्मोपभोगार्थं पाणिकच्छुपिकारुण्या ॥ हृदम्बुजे निजात्मानं द्वादशान्तपदेऽथवा ॥ १० ॥ शोधयेत्पञ्चभूतानि सञ्चिन्त्य
मुषिरं तनौ ॥ चरणाद्गुष्ठयोर्युग्मान्मुषिरान्तर्बाहिः स्मरेत् ॥ ११ ॥ शक्तिं हृदयापिनीं पश्चाद्ब्रह्मारे पावकप्रभे ॥ रन्ध्रमध्यास्थिते कृत्वा
प्राणरोधं हि चिन्तकः ॥ १२ ॥ निवेशयेद्रेचकान्ते फडन्तेनाथ तेन च ॥ हृत्कण्ठतालुभूमध्यब्रह्मरन्ध्रे विभिद्य च ॥ १३ ॥ ग्रन्थीन्नि-
भिद्य हूङ्कारं मूर्ध्नि विन्यस्य जीवनम् ॥ सम्पुटं हृदयेनाथ पूरकाहितचेतनम् ॥ १४ ॥ हूं शिखोपरि विन्यस्य शुद्धं बिन्द्वात्मकं
स्मरेत् ॥ कृत्वाथ कुम्भकं शम्भावेकोद्घातेन योजयेत् ॥ १५ ॥ रेचकेन बीजवृत्त्या शिवे लीनोऽथ शोधयेत् ॥ प्रतिलोमं स्वदेहे
तु बिन्दन्तं तत्र बिन्दुकम् ॥ १६ ॥ लयं नीत्वा महीवातौ जलवह्नी परस्परम् ॥ द्वौ द्वौ साध्यौ तथाकाशमविरोधेन तच्छृणु ॥ १७ ॥
पार्थिवं मण्डलं पीतं कठिनं वज्रलाञ्छितम् ॥ हौमित्यात्मीयबीजेन तन्निवृत्तिकलामयम् ॥ १८ ॥ पादादारभ्य मूर्ध्नान्तं विचिन्त्य
चतुरस्रकम् ॥ उद्घातपञ्चकेनैव वायुभूतं विचिन्तयेत् ॥ १९ ॥ अर्द्धचन्द्रं द्रवं सौम्यं शुभ्रमम्भोजलाञ्छितम् ॥ द्वीमित्यनेन बीजेन
प्रतिष्ठारूपतां गतम् ॥ २० ॥ संयुक्तं राममन्त्रेण पुरुषान्तमकारणम् ॥ अर्घ्यं चतुर्भिरुद्धातैर्वाहिभूतं विशोधयेत् ॥ २१ ॥ आग्नेयं
मण्डलं त्र्यसं रक्तं स्वास्तिकलाञ्छितम् ॥ ह्रीमित्यनेन बीजेन विद्यारूपं विभावयेत् ॥ २२ ॥ घोराणुत्रिभिरुद्धातैर्जलभूतं
विशोधयेत् ॥ षडसं मण्डलं वायोर्विन्दुभिः षडभिरङ्कितम् ॥ २३ ॥ कृष्णं होमिति बीजेन जातं शान्तिकलामयम् ॥ सञ्चि-

तथाद्वातयुग्मेन पृथ्वीभूतं विशोधयेत् ॥ २४ ॥ नभो बिन्दुमयं वृत्तं बिन्दुशक्तिविभूषितम् ॥ व्योमाकारं सुवृत्तं च शुद्धस्फटिकनि-
र्मलम् ॥ २५ ॥ हौंकारेण फडन्तेन शान्त्यतीतकलामयम् ॥ ध्यात्वैकोद्वातयोगेन सुविशुद्धं विभावयेत् ॥ २६ ॥ आप्याय-
येत्ततः सर्वं मूलेनामृतवर्षिणा ॥ आधाराख्यमनन्तं च धर्मज्ञानादिपङ्कजम् ॥ २७ ॥ हृदासनमिदं ध्यात्वा मूर्त्तिमावाह-
येत्ततः ॥ सृष्ट्वा शिवमयं तस्यामात्मानं द्वादशान्ततः ॥ २८ ॥ अथ तां शक्तिमन्त्रेण वौषडन्तेन सर्वतः ॥ दिव्यामृतेन संप्लाव्य
कुर्वीत सकलीकृतम् ॥ २९ ॥ हृदयादिकरान्तेषु कनिष्ठाद्यङ्गुलीषु च ॥ हृदादिमन्त्राविन्यासः सकलीकरणं मतम्
॥ ३० ॥ अस्त्रेण रक्ष प्राकारं तन्मन्त्रेणाथ तद्बहिः ॥ शक्तिजालमधश्चोर्ध्वं महासुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ ३१ ॥ आपादमस्तकं याव-
द्भावपुष्पैः शिवं हृदि ॥ पद्मे यजेत्पूरकेण आकृष्टामृतसद्भूतैः ॥ ३२ ॥ शिवमन्त्रेर्नाभिकुण्डे तर्पयेत् शिवानलम् ॥
ललाटे बिन्दुरूपं च चिन्तयेच्छुभविग्रहम् ॥ ३३ ॥ एकं स्वर्णादिपात्राणां पात्रमस्त्राम्बुशोधितम् ॥ बिन्दुप्रसूतपी-
यूषरूपतोयाक्षतादिना ॥ ३४ ॥ हृदापूर्य्य षडङ्गेन पूजयित्वाऽभिमन्त्रयेत् ॥ संरक्ष्य हेतिमन्त्रेण कवचेन विगुण्ठयेत्
॥ ३५ ॥ रचयित्वाऽर्घ्यमष्टाङ्गं सेचयेद्धेनुमुद्रया ॥ अभिषिञ्चेदथात्मानं मूर्ध्नि तत्तोयबिन्दुना ॥ ३६ ॥ तत्रस्थं यागसम्भारं
प्रोक्षयेदस्त्रवारिणा ॥ अभिमन्त्र्य हृदा पिण्डेस्तनुत्राणेन वेष्टयेत् ॥ ३७ ॥ दर्शयित्वाऽमृतां मुद्रां पुष्पं दत्त्वा निजासने ॥
विधाय तिलकं मूर्ध्नि पुष्पं मूलेन योजयेत् ॥ ३८ ॥ स्नाने देवार्चने होमे भोजने यागयोगयोः ॥ आवश्यके जपे धीरः सदा
वाचंयमो भवेत् ॥ ३९ ॥ नादान्तोच्चारणान्मन्त्रं शोधयित्वा सुसंस्कृतम् ॥ पूजनेऽभ्यर्च्य गायत्र्या सामान्यार्घ्यमुपाहरेत् ॥ ४० ॥
ब्रह्मपञ्चकमावर्त्य माल्यमादाय लिङ्गतः ॥ ऐशान्यां दिशि चण्डाय हृदयेन निवेदयेत् ॥ ४१ ॥ प्रक्षाल्य पिण्डिका लिङ्गे
अस्त्रताये ततो हृदा ॥ अर्घ्यपात्राम्बुना सिञ्चेदिति लिङ्गविशोधनम् ॥ ४२ ॥ आत्मद्रव्यमन्त्रलिङ्गशुद्धौ सर्वान्मुरान् यजेत् ॥
वायव्ये गणपतये हां गुरुभ्योऽर्चयेच्छिवे ॥ ४३ ॥ आधारशक्तिमङ्कुरनिभां कूर्माशिलास्थिताम् ॥ यजेद्ब्रह्मशिलारूढं शिवस्या-
नन्तमासनम् ॥ ४४ ॥ विचित्रकेशप्रख्यानमन्योन्यं पृष्ठदर्शिनः ॥ कृतत्रेतादिरूपेण शिवस्यासनपादुकाम् ॥ ४५ ॥ धम्मं

ज्ञान च वैराग्ययमैश्वर्यं चाग्निदिङ्मुखान् ॥ कर्पूरकुङ्कुमस्वर्णकजलाभान्यजेत्क्रमात् ॥ ४६ ॥ पद्मं च कर्णिकामध्ये पूर्वार्द्धौ
मध्यतो नव ॥ वरदाभयहस्ताश्च शक्तयो धृतचामराः ॥ ४७ ॥ वामा ज्येष्ठा च रौद्री च काली कलविकारणी ॥ बलविकारणी
पूज्या बलप्रथमनी क्रमात् ॥ ४८ ॥ हां सर्वभूतदमनी केसराग्रे मनोन्मनी ॥ क्षित्यादिशुद्धविद्यां तु तत्त्वव्यापकमासनम् ॥ ४९ ॥
न्यसेत्सिंहासने देवं शुक्लं पञ्चमुखं विभुम् ॥ दशबाहुं च खण्डेन्दुं दधानं दक्षिणेः करैः ॥ ५० ॥ शक्त्यष्टिशूलखट्वाङ्गवरदं वामकैः
करैः ॥ डमरुं बीजपूरं च नीलाब्जं सूत्रमुत्पलम् ॥ ५१ ॥ द्वात्रिंशलक्षणोपेतां शैवीं मूर्तिं तु मध्यतः ॥ हां हं हां शिवमूर्तये स्व-
प्रकाशं शिवं स्मरन् ॥ ५२ ॥ ब्रह्मादिकारणत्यागान्मन्त्रं नीत्वा शिवारूपदम् ॥ ततो ललाटमध्यस्थं स्फुरत्तारापतिप्रभम् ॥ ५३ ॥
षडङ्गेन समाकीर्णं बिन्दुरूपं परं शिवम् ॥ पुष्पाञ्जलिगतं ध्यात्वा लक्ष्मीमूर्तिं निवेशयेत् ॥ ५४ ॥ ॐ हां हौं शिवाय नमः
आवाहन्या हृदा ततः ॥ आवाह्य स्थाप्य स्थापन्या सन्निधायान्तिकं शिवम् ॥ ५५ ॥ निरोधयेन्निधुरया कालकान्त्या फडन्ततः ॥
विघ्नानुत्सार्य विष्टयाथ लिङ्गमुद्रां नमस्कृतिम् ॥ ५६ ॥ हृदावगुण्ठयेत्पश्चादावाहः सन्मुखी ततः ॥ निवेशनं स्थापनं
स्यात्सन्निधानं तवास्मि भोः ॥ ५७ ॥ आकर्म्मकाण्डपर्यन्तं सन्निधेयो परिक्षयः ॥ स्वभक्तेश्च प्रकाशो यस्तद्भवेदवगुण्ठनम्
॥ ५८ ॥ सकलीकरणं कृत्वा मन्त्रैः षडभिरथैकताम् ॥ अङ्गानामङ्गिना सार्द्धं विदध्यादमृतीकृतम् ॥ ५९ ॥ चिच्छक्तिहृदयं
शम्भोः शिव ऐश्वर्यमष्टधा ॥ शिखा वशित्वं चाभेद्य तेजः कवचमैश्वरम् ॥ ६० ॥ प्रतापो दुःसहश्चास्त्रमन्तरायापहारकम् ॥
नमः स्वधा च स्वाहा च वौषट् चेति यथाक्रमम् ॥ ६१ ॥ हृत्पुरःसरमुच्चार्य पाद्यादीनि निवेदयेत् ॥ पाद्यं पादाम्बुजद्वन्द्वे वक्त्रे-
ष्वाचमनीयकम् ॥ ६२ ॥ अर्घ्यं शिरसि देवस्य दूर्वापुष्पाक्षतानि च ॥ एवं संस्कृत्य संस्कारैर्दशभिः परमेश्वरम् ॥ ६३ ॥
यजेत्पञ्चोपचारेण विधिना कुसुमादिभिः ॥ अभ्युक्ष्योद्वर्त्य निर्मज्ज्य राजिकालवणादिभिः ॥ ६४ ॥ अर्घ्योदबिन्दुपुष्पाद्यैर्गन्धकैः
स्नापयेच्छनैः ॥ पयोदधिघृतक्षौद्रशर्कराद्यैरनुक्रमात् ॥ ६५ ॥ ईशादिमन्त्रितैर्द्रव्यैरर्घ्यं तेषां विपर्ययः ॥ तोयधूपान्तरैः सर्वैर्मू-
लेन स्नपयेच्छिवम् ॥ ६६ ॥ विरूक्ष्य यवचूर्णेन यथेष्टं शीतलेर्जलैः ॥ स्वशक्त्या गन्वतोयेन संस्नाप्य शुचिवाससा ॥ ६७ ॥

निर्माज्यार्घ्यं प्रदद्याच्च नोपरि भ्रामयेत्करम् ॥ न शून्यमस्तकं लिङ्गं पुष्पैः कुर्यात्ततो ददेत् ॥ ६८ ॥ चन्दनाद्यैः समालभ्य
 पुष्पैः प्राच्यं शिवाणुना ॥ धूपभाजनमस्त्रेण प्रोक्ष्याभ्यर्च्य शिवाणुना ॥ ६९ ॥ अस्त्रेण पूजितां घण्टां चादाय गुग्गुलं ददेत् ॥
 दद्यादाचमनं पश्चात्स्वधान्तं हृदयाणुना ॥ ७० ॥ आरातिकं समुत्तार्य तथेवाचामयेत्पुनः ॥ प्रणम्यादाय देवाज्ञां भोगाङ्गानि
 प्रपूजयेत् ॥ ७१ ॥ हृदग्रौ चन्द्रभं चैशे शिवं चामीकरप्रभम् ॥ शिखां रक्तां च नेत्रैस्त्ये कृष्णं वर्म च वायवे ॥ ७२ ॥ चतुर्वक्त्रं
 चतुर्बाहुं दलस्थान्पूजयेदिमान् ॥ दंष्ट्रकरालमप्यस्त्रं पूर्वार्धौ वज्रसन्निभम् ॥ ७३ ॥ मूले हौं शिवाय नमः ॐ हां हूं ह्रीं ह्रौं शिरश्च ॥
 हूं शिखायै हें वर्म हश्चास्त्रं परिवारयुताय च ॥ ७४ ॥ शिवाय दद्यात्पाद्यं च आचामं चार्घ्यमेव च ॥ गन्धं पुष्पं धूपदीपौ नैवे-
 द्याचमनीयकम् ॥ ७५ ॥ करोद्भवर्तनताम्बूलं मुखवासं च दर्पणम् ॥ शिरस्यारोप्य देवस्य दूर्वाक्षतपवित्रकम् ॥ ७६ ॥ मूलम-
 ष्णतं जप्त्वा हृदयेनाभिमन्त्रितम् ॥ चर्मणा वेष्टितं खड्गं रक्षितं कुशपुष्पकैः ॥ ७७ ॥ अक्षतैर्मुद्रया युक्तं शिवमुद्रवसञ्ज्ञया ॥
 गुह्यातिगुह्यगुह्यर्थं गृहाणास्मत्कृतं जपम् ॥ ७८ ॥ सिद्धिर्भवतु मे येन त्वत्प्रसादात्त्वयि स्थिते ॥ भोगी श्लोकं पठित्वाद्यं दक्ष-
 हस्तेन शंभवे ॥ ७९ ॥ मूलाणुनार्घ्यतोयेन वरहस्ते निवेदयेत् ॥ यत्किञ्चित्कुर्महे देव सदा सुकृतदुष्कृतम् ॥ ८० ॥ तन्मे
 शिवपदस्थस्य हूं क्षः क्षेपय शंकर ॥ शिवो दाता शिवो भोक्ता शिवः सर्वमिदं जगत् ॥ ८१ ॥ शिवो जयति सर्वत्र यः शिवः
 सोऽहमेव च ॥ श्लोकद्वयमधीत्येवं जपं देवाय चार्पयेत् ॥ ८२ ॥ शिवाङ्गानां दशांशं च दत्त्वार्घ्यं स्तुतिमाचरेत् ॥ प्रदक्षिणी-
 कृत्य नमेत्साष्टाङ्गं चाष्टमूर्त्तये ॥ नत्वा ध्यानादिभिश्चैव यजेच्चित्रेऽनलादिषु ॥ ८३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शिवपूजा-
 विधिर्नाम चतुःसंततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ अथाग्निस्थापनादिविधिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ अर्घपात्रकरो यायादग्न्यागारं सुसंवृतः ॥
 यागोपकरणं सर्वं दिव्यदृष्ट्या च कल्पयेत् ॥ १ ॥ उदङ्मुखः कुण्डमक्षेत्रोक्षणं ताडनं कुशैः ॥ विदध्यादस्त्रमन्त्रेण वर्मणा-
 भ्युक्षणं मतम् ॥ २ ॥ खड्गेन खातमुद्धारं पूरणं समतामपि ॥ कुर्वीत वर्मणा सेकं कुट्टन तु शरात्मना ॥ ३ ॥ सम्मार्जनं समा-
 लेपं कलारूपप्रकल्पनम् ॥ त्रिसूत्रीपरिधानं च वर्मणाभ्यर्चनं सदा ॥ ४ ॥ रेखात्रयमुदकुट्यादेकां पूर्वाननामधः ॥

कुशेन च शिवास्त्रेण यद्वा तासां विपर्ययः ॥ ५ ॥ वज्रीकरणमन्त्रेण हृदा दर्भैश्चतुष्पथम् ॥ अक्षपात्रं तनुत्रेण
विन्यसोद्विष्टरं हृदा ॥ ६ ॥ हृदा वागीश्वरीं तत्र ईशभावाद्य पूजयेत् ॥ वह्निं सदाश्रयानीतं शुद्धपात्रोपरि स्थितम्
॥ ७ ॥ क्रव्यादांशं परित्यज्य वीक्षणादिविशोधितम् ॥ औदर्यं चैन्दवं भौतमेकीकृत्यानलत्रयम् ॥ ८ ॥ ॐ हूं वह्नि-
चैतन्याय वह्निबीजेन विन्यसेत् ॥ संहितामन्त्रितं वह्निं धेनुमुद्रामृतीकृतम् ॥ ९ ॥ रक्षितं हेतिमन्त्रेण कवचेनावगुण्ठि-
तम् ॥ पूजितं त्रिः परिभ्राम्य कुण्डस्योर्ध्वं प्रदक्षिणम् ॥ १० ॥ शिवबीजमिति ध्यात्वा वागीशागर्भगोचरे ॥ वागीश्वरेण देवेन
क्षिप्यमाणं विभावयेत् ॥ ११ ॥ भूमिष्ठजानुको मन्त्री हृदात्मसम्मुखं क्षिपेत् ॥ ततोऽन्तःस्थितबीजस्य नाभिदेशे समूहनम्
॥ १२ ॥ सम्भृतिं परिधानस्य शौचमाचमनं हृदा ॥ गर्भाग्रे पूजनं कृत्वा तद्रक्षार्थं शराणुना ॥ १३ ॥ बध्नीयाद्गर्भजं देव्याः
कङ्कणं पाणिपल्लवे ॥ गर्भाधानाय संपूज्य सद्योजातेन पावकम् ॥ १४ ॥ ततो हृदयमन्त्रेण जुहुयादाहुतित्रयम् ॥ पुंसवनाय
वामेन तृतीये मासि पूजयेत् ॥ १५ ॥ आहुतित्रितयं दद्याच्छिरसांबुकणान्वितम् ॥ सीमन्तोन्नयनं षष्ठे मासि संपूज्य रूपिणा
॥ १६ ॥ जुहुयादाहुतीस्त्रिः शिखया शिखयैव तु ॥ वक्राङ्गकल्पनां कुर्याद्वक्रोद्घाटननिष्कृती ॥ १७ ॥ जातकर्मनृकर्मभ्यां
दशमे मासि पूर्ववत् ॥ वह्निं सन्धुक्ष्य दर्भाद्यैः स्नानं गर्भमलापहम् ॥ १८ ॥ सुवर्णबन्धनं देव्या कृतं ध्यात्वा हृदार्चयेत् ॥ सद्यः-
सूतकनाशाय प्रोक्षयेदध्रवारिणा ॥ १९ ॥ कुंभं तु बहिरस्त्रेण तोडयेद्गर्भमणोक्षिपेत् ॥ अस्त्रेणोत्तरपूर्वाग्रान्मेखलासु बहिः कुशान्
॥ २० ॥ आस्थाप्य स्थापयेत्तेषु हृदा परिधिविस्तरम् ॥ वक्राणामस्त्रमन्त्रेण ततो नालापनु तये ॥ २१ ॥ समिधः पञ्च होतव्याः
प्रान्ते मूले घृतप्लुताः ॥ ब्रह्माणं शङ्करं विष्णुमनन्तं च हृदार्चयेत् ॥ २२ ॥ दूर्वाक्षतैस्तत्पर्यन्तं परिधिस्थाननुक्रमात् ॥ इन्द्रादीशा-
नपर्यन्तान्विष्टरस्थाननुक्रमात् ॥ २३ ॥ अग्रेरभिमुखीभूतान्निजदिक्षु हृदार्चयेत् ॥ निवार्य विघ्नसङ्घातं बालकं पालयिष्यथ
॥ २४ ॥ शैवीमाज्ञामिमां तेषां श्रावयेत्तदनन्तरम् ॥ गृहीत्वा सुक्खवावूर्ध्ववदनाधोमुखैः क्रमात् ॥ २५ ॥ प्रताप्यामौ त्रिधा
दर्भमूलमध्यात्रकैः स्पृशेत् ॥ कुशस्पृष्टप्रदेशे तु आत्मविद्याशिवात्मकम् ॥ २६ ॥ क्रमात्तत्त्वत्रयं न्यस्य हां ह्रीं हूं संखैः क्रमात् ॥

सृचि शक्तिं सुव शंभु त्वनस्य हृदयाणुना ॥ २७ ॥ त्रिमूर्तीवेष्टितग्रीवो पूजितो कुसुमादिभिः ॥ कुशानामुपरिष्ठात्तो स्थापयित्वा
 स्वदक्षिणे ॥ २८ ॥ गव्यमाज्यं समादाय वीक्षणादिविशोधितम् ॥ स्वकां ब्रह्ममयीं मूर्तिं सञ्चिन्त्यादाय तदधृतम् ॥ २९ ॥ कुण्ड-
 स्वोर्ध्वं हृदावर्त्य भ्रामयित्वाग्निगोचरे ॥ पुनर्विष्णुमयीं ध्यात्वा घृतमीशानगोचरे ॥ ३० ॥ धृत्वादाय कुशाग्रेण स्वाहान्तं शिर-
 साणुना ॥ जुहुयाद्विष्णवे बिन्दुं रुद्ररूपमनन्तरम् ॥ ३१ ॥ भावयन्निजमात्मानं नाभौ धृत्वा पुवेत्ततः ॥ प्रादेशमात्रदर्भाभ्यामङ्गु-
 ष्ठानामिकाग्रकैः ॥ ३२ ॥ धृताभ्यां संमुखं वह्नैस्त्रेण पुवमाचरेत् ॥ हृदात्मसंमुखं तद्वत्कुर्यात्संप्लवनं ततः ॥ ३३ ॥ हृदालब्धदग्ध-
 दर्भं शस्त्रक्षेपात्पवित्रयेत् ॥ दीप्तेनापरदर्भेण निवाह्यानेन दीपयेत् ॥ ३४ ॥ अस्त्रमन्त्रेण निर्दग्धं वह्नौ दर्भं पुनः क्षिपेत् ॥ क्षित्वा घृते
 कृतग्रन्थिकुशं प्रादेशसम्मितम् ॥ ३५ ॥ पक्षद्वयमिडादीनां त्रयं चाज्ये विभावयेत् ॥ क्रमाद्वागत्रयादाज्यं सुवेणादाय होमयेत्
 ॥ ३६ ॥ स्वेत्यग्नौ हा घृते भागं शेषमाज्यं क्षिपेत्क्रमात् ॥ ओं हाम् अग्नये स्वाहा । ओं हाम् सोमाय स्वाहा । ओं हाम् अग्नी-
 षोमाभ्यां स्वाहा ॥ उद्धाटनाय नेत्राणामग्नेनेत्रत्रये मुखे ॥ ३७ ॥ सुवेण घृतपूर्णं चतुर्थीमाहुतिं यजेत् ॥ ओं हां अग्नये स्विष्टकृते
 स्वाहा ॥ अभिमन्त्र्य षडंगेन बोधयेद्धेनुमुद्रया ॥ ३८ ॥ अवशुं च तनुत्रेण रक्षेदाज्यं शराणुना ॥ हृदाज्यबिन्दुविक्षेपात्कुर्यादभ्युक्ष्य
 शोधनम् ॥ ३९ ॥ वक्राभिधारसन्धानं वक्रैकीकरणं तथा ॥ ओं हां सद्योजाताय स्वाहा । ओं हां वामदेवाय स्वाहा । ओं हाम् अघोराय
 स्वाहा । ओं तत्पुरुषाय स्वाहा । ओं हाम् ईशानाय स्वाहा ॥ इत्येकैकघृताहुत्या कुर्याद्वक्राभिधारकम् ॥ ४० ॥ ओं हां सद्योजात-
 वामदेवाभ्यां स्वाहा । ओं हां वामदेवाघोराभ्यां स्वाहा । ॐ हाम् अघोरतत्पुरुषाभ्यां स्वाहा । ॐ हां तत्पुरुषेशानाभ्यां स्वाहा ॥
 इति वक्रानुसन्धानं मन्त्रैरोभिः क्रमाच्चरेत् ॥ अग्नितो गतया वायुं निर्ऋतौ दिशि वान्तया ॥ ४१ ॥ वक्राणामेकतां कुर्यात्सुवेण
 घृतधारया । ओं हां सद्योजातवामदेवाघोरतत्पुरुषेशानेभ्यः स्वाहा ॥ इतीष्टवक्रे वक्राणामन्तर्भावस्तदाकृतिः ॥ ४२ ॥ ईशेन
 वह्निमभ्यर्च्य दत्त्वास्त्रेणाहुतित्रयम् ॥ कुर्यात्सर्वात्मना नाम शिवाग्निस्त्वं हुताशन ॥ ४३ ॥ हृदार्चितौ विसृष्टाग्नौ पितरौ
 विधिपूरणीम् ॥ मूलेन वीषडन्तेन दद्यात्पूर्णां यथाविधि ॥ ४४ ॥ ततो हृदंबुजे साङ्गं ससेनं भासुरं परम् ॥ यजेत्पूर्ववदावाह्य

प्राथ्याज्ञां तर्पयेच्छिवम् ॥ ४५ ॥ यागाग्निशिवयोः कृत्वा नाडीसन्धानमात्मना ॥ शक्त्या मूलाणुना होमं कुर्यादङ्गैर्दशांशतः ॥ ४६ ॥
 घृतस्य कार्षिको होमः क्षीरस्य मधुनस्तथा ॥ शुक्तिमात्रादुतिर्दध्नः प्रसृतिः पायसस्य तु ॥ ४७ ॥ यथावत्सर्वभक्षणां लाजानां
 मुष्टिसंमितम् ॥ खण्डत्रयं तु मूलानां फलानां स्वप्रमाणतः ॥ ४८ ॥ ग्रासार्द्धमात्रमन्नानां सूक्ष्माणि पञ्च होमयेत् ॥ इक्षोरापर्विकं
 मानं लतानामङ्गुलद्वयम् ॥ ४९ ॥ पुष्पं पत्रं स्वमानेन समिधां तु दशाङ्गुलम् ॥ चन्द्रचन्दनकाश्मीरकस्तूरीयक्षकर्दमान् ॥ ५० ॥
 कलायसम्मितानेतान्गुग्गुलुं बदरास्थिवत् ॥ कन्दानामष्टमं भागं जुहुयाद्विधिवत्परम् ॥ ५१ ॥ होमं निर्वर्त्तयेदेवं ब्रह्मबीजपदैस्ततः ॥
 वृतेन सुचि पूर्णायां निधायाधोमुखं सुवम् ॥ ५२ ॥ सुगन्धे पुष्पमारोप्य पश्चाद्दामेन पाणिना ॥ पुनः सव्येन तौ धृत्वा शङ्खस-
 त्रिभमुद्रया ॥ ५३ ॥ समुद्रतोऽर्धकायश्च समपादः समुत्थितः ॥ नाभौ तन्मूलमाधाय सुगन्धग्रलोचनः ॥ ५४ ॥ ब्रह्मादिकार-
 णात्यागादग्निः सृत्य सुष्मण्या ॥ वामस्तनान्तमानीय तयोर्मूलमतन्द्रितः ॥ ५५ ॥ मूलमन्त्रमविस्पष्टं वौषडन्तं समुच्चरेत् ॥ तदग्नौ
 जुहुयादाज्यं यवसम्मितधारया ॥ ५६ ॥ आचामं चन्दनं दत्त्वा ताम्बूलप्रभृतीनापि ॥ भक्त्या तद्भूतिमावन्ध विदध्यात्प्रणतिं
 पराम् ॥ ५७ ॥ ततो वह्निं समर्भ्यर्च्य फण्तास्त्रेण संवरान् ॥ संहारमुद्रया हृत्य क्षमस्वेत्यभिधाय च ॥ ५८ ॥ भासुरान्परिधी-
 स्तांश्च पूरकेण हृदाऽणुना ॥ श्रद्धया परमात्मीये स्थापयेत् हृदम्बुजे ॥ ५९ ॥ सर्वपाकाग्रमादाय कृत्वा मण्डलकद्वयम् ॥ अन्त-
 र्बहिर्बलिं दद्यादाग्नेय्यां कुण्डसन्निधौ ॥ ६० ॥ ओं हां रुद्रेभ्यः स्वाहा पूर्वे मातृभ्यो दक्षिणे तथा ॥ वारुणे हां गणेभ्यश्च स्वाहा
 तेभ्यस्त्वयं बलिः ॥ ६१ ॥ उत्तरे हां च यक्षेभ्य ईशाने हां ग्रहेभ्य उ ॥ अग्नौ हामसुरेभ्यश्च रक्षोभ्यो नैर्ऋते बलिः ॥ ६२ ॥ वायवे
 हां च नागेभ्यो नक्षत्रेभ्यश्च मध्यतः ॥ हां राशिभ्यः स्वाहा वह्नौ विश्वेभ्यो नैर्ऋते तथा ॥ ६३ ॥ वारुण्यां क्षेत्रपालाय अन्तर्बलि-
 रुदाहृतः ॥ द्वितीये मण्डले बाह्य इन्द्रायाग्नियमाय च ॥ ६४ ॥ नैर्ऋताय जलेशाय वायवे धनराक्षिणे ॥ ईशानाय च पूर्वार्द्धौ
 हीशाने ब्रह्मणे नमः ॥ ६५ ॥ नैर्ऋते विष्णवे स्वाहा वायसादेर्बहिर्बलिः ॥ बलिद्वयगतान्मन्त्रान्संहारमुद्रयाऽऽ-
 त्मनि ॥ ६६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शिवपूजाङ्गहेमविधिनिरूपणं नाम पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ अथ चण्डपूजा-

विधिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ ततः शिवान्तिकं गत्वा पूजाहोमादिकं मम ॥ गृहाण भगवन् पुण्यफलमित्याभिधाय च ॥ १ ॥
 अर्घ्योदकेन देवाय मुद्रयोद्भवसंज्ञया ॥ हृद्बीजपूर्वमूलेन स्थिरचित्तो निवेदयेत् ॥ २ ॥ ततः पूर्ववदभ्यर्च्य स्तुत्वा स्तोत्रैः प्रणम्य
 च ॥ अर्घ्यं पराङ्मुखं दत्त्वा क्षमस्वेत्यभिधाय च ॥ ३ ॥ नाराचमुद्रयाऽङ्घ्रेण फडन्तेनात्मसञ्चयम् ॥ संहृत्य दिव्यया लिङ्गं
 मूर्तिमन्त्रेण योजयेत् ॥ ४ ॥ स्थण्डिले त्वर्चिते देवे मन्त्रसङ्घातमात्मनि ॥ नियोज्य विधिनोक्तेन विदध्याच्चण्डपूजनम् ॥ ५ ॥
 ओं चण्डेशानाय नमो मध्यश्चण्डमूर्तये ॥ ओं धूलिचण्डेश्वराय हूं फट् स्वाहा तमाह्वयेत् ॥ ६ ॥ चण्डहृदयाय हूं फट् ओं
 चण्डशिरसे तथा ॥ ओं चण्डशिखायै हूं फट् चण्डायुः कवचाय च ॥ ७ ॥ चण्डास्त्राय तथा हूं फट् चण्डं रुद्राग्निजं स्मरेत् ॥
 शूलटङ्कधरं कृष्णं साक्षमुत्रकमण्डलम् ॥ ८ ॥ टङ्ककारेऽर्द्धचन्द्रे वा चतुर्वक्त्रं प्रपूजयेत् ॥ यथाशक्ति जपं कुर्यादङ्गानां तु
 दशांशतः ॥ ९ ॥ गोभूहिरण्यवस्त्रादिमणिहेमादिभूषणम् ॥ विहाय शेषनिर्माल्यं चण्डेशाय निवेदयेत् ॥ १० ॥ लेह्यचोष्या-
 यन्नवरं ताम्बूलं सग्विलेपनम् ॥ निर्माल्यं भोजनं तुभ्यं प्रदत्तं तु शिवाज्ञया ॥ ११ ॥ सर्वमेतत्क्रियाकाण्डं मया चण्ड तवाज्ञया ॥
 न्यूनाधिकं कृतं मोहात्परिपूर्णं सदाऽस्तु मे ॥ १२ ॥ इति विज्ञाप्य देवेशं दत्त्वाऽर्घ्यं तस्य संस्मरन् ॥ संहारमूर्तिमन्त्रेण शनैः
 संहारमुद्रया ॥ १३ ॥ पूरकान्वितमूलेन मन्त्रानात्मनि योजयेत् ॥ निर्माल्यापनयस्थानं लिम्पेद्गोमयवारिणा ॥ प्रोक्ष्यार्घ्यादि
 विसृज्याथ स्वाचान्तोऽन्यत्समाचरेत् ॥ १४ ॥ इत्यादि महापुराणे आग्नेये चण्डपूजाविधानं नाम षट्सप्ततितमोऽ-
 ध्यायः ॥ ७६ ॥ अथ कपिलापूजादिविधानम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ कपिलापूजनं वक्ष्ये एभिर्मन्त्रैर्यजेच्च गाम् ॥ ॐ कपिले
 नन्दे नमः ॐ कपिले भद्रिके नमः ॥ १ ॥ ॐ कपिले सुशीले नमः कपिले सुरभि प्रभे ॥ ॐ कपिले सुमनसे
 नमः ॐ भुक्तिमुक्तिप्रदे नमः ॥ २ ॥ सौरभेयि जगन्मातर्देवानाममृतप्रदे ॥ गृहाण वरदे ग्रासमीप्सितार्थं च देहि मे ॥ ३ ॥
 वन्दिताऽसि वसिष्ठेन विश्वामित्रेण धीमता ॥ कपिले हर मे पापं यन्मया दुष्कृतं कृतम् ॥ ४ ॥ गावो ममाग्रतो नित्यं गावः
 पृष्ठत एव च ॥ गावो मे हृदये चापि गवां मध्ये वसाम्यहम् ॥ ५ ॥ दत्तं गृह्णन्तु मे ग्रासं जत्वा स्यां निर्मलः शिवः ॥ प्राच्य

विद्यापुस्तकानि गुरुपादौ नमोन्नरः ॥ ६ ॥ यजेत्स्नात्वा तु मध्याह्ने अष्टपुष्पिकया शिवम् ॥ पीठमूर्त्तिशिवाङ्गानां पूजा स्यादष्ट-
पुष्पिका ॥ ७ ॥ मध्याह्ने भोजनागारे सुलिप्ते पाकमानयेत् ॥ ततो मृत्युञ्जयेनैव वौषडन्तेन सप्तधा ॥ ८ ॥ जतैः सदर्भश-
ङ्गस्थैः सिञ्चेत्तं वारिन्बिदुभिः ॥ सर्वपाकाग्रमुद्धृत्य शिवाय विनिवेदयेत् ॥ ९ ॥ अथार्द्धं चुल्लिकाहोमे विधानायापकल्पयेत् ॥
विशोध्य विधिना चुल्लीं तद्वर्हिं पूरकाहुतिम् ॥ १० ॥ हुत्वा नाभ्यग्निना चैकं ततो रेचकवायुना ॥ वह्निबीजं समादाय कादि-
स्थानगतिक्रमात् ॥ ११ ॥ शिवाग्निस्त्वमिति ध्यात्वा चुल्लिकाग्नौ निवेशयेत् ॥ ॐ हाम् अग्नये नमो वै हां सोमाय वै नमः
॥ १२ ॥ सूर्याय बृहस्पतये प्रजानां पतये नमः ॥ सर्वेभ्यश्चैव देवेभ्यः सर्वविश्वेभ्य एव च ॥ १३ ॥ हामग्नये स्विष्टकृते पूर्वा-
दावर्चयेदिमान् ॥ स्वाहान्तामाहुतिं दत्त्वा क्षमयित्वा विसर्जयेत् ॥ १४ ॥ चुल्लया दक्षिणबाहौ च यजेद्दर्शमाय वै नमः ॥ वाम-
बाहावधर्माय काञ्जिकादिकभाण्डके ॥ १५ ॥ रसपरिवर्तमानाय वरुणाय जलाग्नये ॥ विघ्नराजो गृहद्वारे पेषण्यां सुभगे नमः
॥ १६ ॥ ॐ रौद्रिके नमो गिरिके नमश्चोलूखले यजेत् ॥ बलप्रियायायुधाय नमस्ते मुसले यजेत् ॥ १७ ॥ सम्पार्जन्यां
देवतोक्ते कामाय शयनीयके ॥ मध्यस्तम्भे च स्कन्दाय दत्त्वा वास्तुबलिं ततः ॥ १८ ॥ भुञ्जीत पात्रे सौवर्णे पद्मिन्यादिदला-
दिके ॥ आचार्य्यः साधकः पुत्रः समयी मौनमास्थितः ॥ १९ ॥ वटाश्वत्थार्कवाताविसर्जं भल्लातकांस्त्यजेत् ॥ आपोशानं
पुरादाय प्राणाद्यैः प्रणवान्वितैः ॥ २० ॥ स्वाहान्तेनाहुतीः पञ्च दत्त्वा दीप्योदरानलम् ॥ नागः कूर्मोऽथ कृकरो देवदत्तो
धनञ्जयः ॥ २१ ॥ एतेभ्य उपवायुभ्यः स्वाहापोशानवारिणा ॥ भक्तादिकं निवेद्याथ पिबेच्छेपोदकं नरः ॥ २२ ॥ अमृतो-
पस्तरणमसि प्राणाहुतीस्ततो ददेत् ॥ प्राणाय स्वाहाऽपानाय समानाय ततस्तथा ॥ २३ ॥ उदानाय च व्यानाय भुक्त्वा
चुल्लकमाचरेत् ॥ अमृतापिधानमसीति शरीरेऽन्नादिवायवः ॥ २४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये कपिलापूजादिविधानं नाम
सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ अथ पवित्राधिवासनम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ पवित्रारोहणं वक्ष्ये क्रियाच्चादिषु पूरणम् ॥ नित्यं
तन्नित्यमुद्दिष्टं नैमित्तिकमथापरम् ॥ १ ॥ आषाढादिचतुर्दश्यामथ श्रावणभाद्रयोः ॥ सितासितासु कर्त्तव्यं चतुर्दश्यष्टमीषु तत् ॥ २ ॥

कुर्व्याद्वा कार्तिकीं यावत्तिथौ प्रतिपदादिके ॥ वह्निमद्वाग्भिकेभास्यनागस्कन्दार्कशूलिनाम् ॥ ३ ॥ दुर्गायमेन्द्रगो-
 विन्दस्मरशम्भुमुधाभुजाम् ॥ सौवर्णं राजतं ताम्रं कृतादिषु यथाक्रमम् ॥ ४ ॥ कलौ कार्पासजं वापि पट्टपद्मादिमूत्रकम् ॥
 प्रणवश्चन्द्रमा वह्निर्ब्रह्मा नागो ग्रहो हरिः ॥ ५ ॥ सर्वेशः सर्वदेवाः स्युः क्रमेण नवतन्तुषु ॥ अष्टोत्तरशतान्यर्द्धं तदर्धं चोत्तमा-
 दिकम् ॥ ६ ॥ एकाशीत्याऽथवा सूत्रैस्त्रिंशताऽप्यष्टयुक्तया ॥ पञ्चाशता वा कर्तव्यं तुल्यग्रन्थ्यन्तरालकम् ॥ ७ ॥ द्वादशाङ्गुल-
 मानानि व्यासादष्टाङ्गुलानि च ॥ लिङ्गविस्तारमानानि चतुरङ्गुलकानि वा ॥ ८ ॥ तथैव पिण्डकार्पासं चतुर्थं सर्वदेवतम् ॥
 गङ्गावतारकं कार्यं मुजातेन मुद्योतकम् ॥ ९ ॥ ग्रन्थिं कुर्व्याच्च वामेन अघोरेणाथ शोधयेत् ॥ रञ्जयेत्पुरुषेणैव रक्तचन्दनकु-
 ड्मैः ॥ १० ॥ कस्तूरीरोचनाचन्द्रैर्हरिद्रागैरिकादिभिः ॥ ग्रन्थयो दश कर्तव्या अथवा तन्तुसङ्ख्यया ॥ ११ ॥ अन्तरं वा
 यथाशोभमेकद्विचतुरङ्गुलम् ॥ प्रकृतिः पौरुषी वीरा चतुर्थी त्वपराजिता ॥ १२ ॥ जयाऽन्या विजया षष्ठी अजिता च सदा-
 शिवा ॥ मनोन्मनी सर्वमुखी ग्रन्थयोऽभ्याधिकाः शुभाः ॥ १३ ॥ कार्या वा चन्द्रवह्न्यर्कपवित्रं शिववद्धादि ॥ एकैकं निज-
 मूर्तौ वा पुस्तके गुरुके गणे ॥ १४ ॥ स्यादैकैकं तथा द्वारादिकपालकलशादिषु ॥ हस्तादिनवहस्तान्तं लिङ्गानां स्यात्पवित्रकम्
 ॥ १५ ॥ अष्टाविंशतितो वृद्धं दशभिर्दशभिः क्रमात् ॥ द्व्यङ्गुलाभ्यन्तरास्तत्र क्रमादेकाङ्गुलान्तराः ॥ १६ ॥ ग्रन्थयो मानमप्येषां
 लिङ्गविस्तारसम्मितम् ॥ सप्तम्यां वा त्रयोदश्यां कृतनित्यक्रियः शुचिः ॥ १७ ॥ भूषयेत्पुष्पवस्त्राद्यैः सायाह्ने यागमन्दिरम् ॥ कृत्वा
 नैमित्तिकीं सन्ध्यां विशेषेण च तर्पणम् ॥ १८ ॥ परिगृहीते भूभागे पवित्रे सूर्य्यमर्चयेत् ॥ आचम्य सकलीकृत्य प्रणवार्घ्य-
 करो गुरुः ॥ १९ ॥ द्वाराण्यस्त्रेण सम्प्रोक्ष्य पूर्वादिकमतोऽर्चयेत् ॥ हां शान्तिकलाद्वाराय तथा विद्याकलात्मने ॥ २० ॥ निवृत्ति-
 कलाद्वाराय प्रतिष्ठाख्यकलात्मने ॥ तच्छाखयोः प्रतिद्वारं द्वौ द्वौ द्वाराधिपौ यजेत् ॥ २१ ॥ नन्दिने महाकालाय भृङ्गिणेऽथ
 गणाय च ॥ वृषभाय च स्कन्दाय देव्यै चण्डाय च क्रमात् ॥ २२ ॥ नित्यं च द्वारपालादीन्प्राविश्य द्वारपश्चिमे ॥ इष्ट्वा वास्तुं
 भूतशुद्धिं विशेषार्घ्यकरः शिवः ॥ २३ ॥ प्रोक्षणाद्यं विधायाथ यज्ञसम्भारकृन्नरः ॥ मन्त्रयेद्बर्हद्वाद्यैः पुष्पाद्यैश्च हृदादिभिः ॥ २४ ॥

शिवहस्तं विधायेत्थं स्वशिरस्यधिरोपयेत् ॥ शिवोऽहमादिः सर्वज्ञो मम यज्ञप्रधानता ॥ २५ ॥ अत्यर्थं भावयेद्देवं ज्ञानखड्गकरो
गुरुः ॥ नैऋतीं दिशमासाद्य प्रक्षिपेदुदगाननः ॥ २६ ॥ अर्घ्याम्बु पञ्चगव्यं च समन्तान्मन्त्रमण्डपे ॥ चतुष्पथान्तसंस्कारैर्वीक्ष-
णाद्यैः सुसंस्कृतैः ॥ २७ ॥ विक्षिप्य विकिरांस्तत्र कुशकूच्योपसंहरेत् ॥ तानीशदिशि वर्द्धन्यामासनायोपकल्पयेत् ॥ २८ ॥
नैऋते वास्तुगीर्वाणान्द्वारे लक्ष्मीं प्रपूजयेत् ॥ पश्चिमाभिमुखं कुम्भं सर्वधान्योपरि स्थितम् ॥ २९ ॥ प्रणवेन वृषारूढं सिंहस्थां
वर्द्धनीं ततः ॥ कुम्भे साङ्गं शिवं देवं वर्द्धन्यामस्त्रमर्चयेत् ॥ ३० ॥ दिक्षु शक्रादिदिक्पालान्विष्णुब्रह्मशिवादिकान् ॥ वर्द्धनीं सम्य-
गादाय घटपृष्ठानुगामिनीम् ॥ ३१ ॥ शिवाज्ञां श्रावयेन्मन्त्री पूर्वादीशानगोचराम् ॥ अविच्छिन्नपयोधारां मूलमन्त्रमुदीरयेत् ॥ ३२ ॥
समन्ताद्भ्रामयेदेनां रक्षार्थं शस्त्ररूपिणीम् ॥ पूर्वं कलशमारोप्य शस्त्रार्थं तस्य वामतः ॥ ३३ ॥ समग्रासनके कुम्भे यजेद्देवं स्थिरा-
सने ॥ वर्द्धन्यां प्रणवस्थायामायुधं तदनु द्वयोः ॥ ३४ ॥ भगाल्लिङ्गसमायोगं विदध्याल्लिङ्गमुद्रया ॥ कुम्भे निवेद्य बोधासिं मूलमन्त्रजपं
तथा ॥ ३५ ॥ तद्दशांशन वर्द्धन्यां रक्षां विज्ञापयेदपि ॥ गणेशं वायवेऽभ्यर्च्य हरं पञ्चामृतादिभिः ॥ ३६ ॥ स्नापयेत्पूर्ववत्प्राच्यं कुण्डे
च शिवपावकम् ॥ विधिवच्च चरुं कृत्वा सम्पाताद्भुतिशोधितम् ॥ ३७ ॥ देवाभ्यात्मविभेदेन दर्व्या तं विभजेत्त्रिधा ॥ दत्त्वा भागौ
शिवाग्निभ्यां संरक्षेद्भागमात्मनि ॥ ३८ ॥ शरेण वर्मणां देयं पूर्वतो दन्तधावनम् ॥ तस्माद्द्वोरशिखाभ्यां वा दक्षिणे पश्चिमे मृदम् ॥ ३९ ॥
सद्योजातेन च हृदा चोत्तरे वामनीकृतम् ॥ जलं वामेन शिरसा ईशे गंधान्वितं जलम् ॥ ४० ॥ पंचगव्यं पलाशादिपुटकं वै समन्ततः ॥
ऐशान्यां कुसुमं दद्यादाग्नेय्यां दिशि रोचनाम् ॥ ४१ ॥ अगुरुं नैऋताशायां वायव्यां च चतुःसमम् ॥ होमद्रव्याणि सर्वाणि सद्यो
जातैः कुशैः सह ॥ ४२ ॥ दण्डाक्षसूत्रकौपीनभिक्षापात्राणि रूपिणे ॥ कज्जलं कुङ्कुमं तैलं शलाकां केशशोधिनीम् ॥ ४३ ॥ तांबूलं
दर्पणं दद्यादुत्तरे रोचनामपि ॥ आसनं पादुके पात्रं योगपट्टातपत्रकम् ॥ ४४ ॥ ऐशान्यामीशमन्त्रेण दद्यादीशानतुष्टये ॥ पूर्वस्यां
चरुकं साज्यं दद्याद्गन्धादिकं नवे ॥ ४५ ॥ पवित्राणि समादाय प्रोक्षितान्यर्घ्यवारिणा ॥ संहितामंत्रपूतानि नीत्वा पावकसन्नि-
धिम् ॥ ४६ ॥ कृष्णाजिनादिनाऽऽच्छाद्य स्मरन्संवत्सरात्मकम् ॥ साक्षिणं सर्वकृत्यानां गोप्तारं शिवमव्ययम् ॥ ४७ ॥ स्वेति

हेति प्रयोगेण मन्त्रसंहिताया पुनः ॥ शोधयेच्च पवित्राणि वाराणामेकविंशतिम् ॥ ४८ ॥ गृहादि वेष्टयेत्सूत्रैर्गन्धाद्यं स्वये ददेत् ॥
 पूजिताय समाचम्य कृतन्यासः कृतार्घ्यकः ॥ ४९ ॥ नन्द्यादिभ्योऽथ गन्धाख्यं वास्तोश्चाथ प्रविश्य च ॥ शस्त्रेभ्यो लोकपालेभ्यः
 स्वनाम्ना शिवकुम्भके ॥ ५० ॥ वर्द्धन्यै विघ्नराजाय गुरवे ह्यात्मने यजेत् ॥ अथ सर्वौषधिलिप्तं धूपितं पुष्पदूर्वया ॥ ५१ ॥ आमन्त्र्य
 च पवित्रं तद्विधायाञ्जलिमध्यगम् ॥ ओं समस्तविधिच्छिद्रपूरणे च विधिं प्रति ॥ ५२ ॥ प्रभवान्मन्त्रयामि त्वां त्वदिच्छावाप्ति-
 कारिकाम् ॥ तत्सिद्धिमनुजानीहि यजतश्चिदचित्सते ॥ ५३ ॥ सर्वथा सर्वदा शम्भो नमस्तेऽस्तु प्रसीद मे ॥ आमन्त्रितोऽसि देवेश
 सह देव्या गणेश्वरैः ॥ ५४ ॥ मन्त्रेशैर्लोकपालैश्च सहितः पारिचारकैः ॥ निमन्त्रयाम्यहं तुभ्यं प्रभाते तु पवित्रकम् ॥ ५५ ॥ नियमं च
 करिष्यामि परमेश तवाज्ञया ॥ इत्येवं देवमामन्त्र्य रेचकेनामृतीकृतम् ॥ ५६ ॥ शिवान्तं मूलमुच्चार्य तच्छिवाय निवेदयेत् ॥
 जपं स्तोत्रं प्रणामं च कृत्वा शंभुं क्षमापयेत् ॥ ५७ ॥ हुत्वा चरोस्तृतीयांशं तद्ददाति शिवाम्रये ॥ दिग्वासिभ्यो दिगीशेभ्यो भूतमातृ-
 गणेभ्य उ ॥ ५८ ॥ रुद्रेभ्यः क्षेत्रपादिभ्यो नमः स्वाहा बलिस्त्वयम् ॥ दिङ्नागाद्यैश्च पूर्वार्दौ क्षेत्राय चाग्रये बलिः ॥ ५९ ॥ समा-
 चम्य विधिच्छिद्रपूरकं होममाचरेत् ॥ पूर्णं व्याहृतिहोमं च कृत्वा रुन्धीत पावकम् ॥ ६० ॥ तत ओमग्रये स्वाहा स्वाहा सोमाय
 चैव हि ॥ ओमग्रीषोमाभ्यां स्वाहाऽग्रये स्विष्टकृते तथा ॥ ६१ ॥ इत्याहुतिचतुष्कं तु दत्त्वा कुर्यात्तु योजनाम् ॥ वह्निकुण्डार्चितं
 देवं मण्डलाभ्यर्चिते शिवे ॥ ६२ ॥ नाडीसन्धानरूपेण विधिना योजयेत्ततः ॥ वंशादिपात्रे विन्यस्य अस्त्रं च हृदयं ततः ॥ ६३ ॥
 अधिरोप्य पवित्राणि कलाभिर्वाऽथ मन्त्रयेत् ॥ षडङ्गं ब्रह्ममूलैर्वा हृद्वर्मास्त्रं च योजयेत् ॥ ६४ ॥ विधाय सूत्रैः संवेष्ट्य पूजयि-
 त्वाऽङ्गसम्भवैः ॥ रक्षार्थं जगदीशाय भक्तिनम्रः समर्पयेत् ॥ ६५ ॥ पूजिते पुष्पधूपार्घ्यैर्दत्त्वा सिद्धान्तपुस्तके ॥ गुरोः पादान्तिकं
 गत्वा भक्त्या दद्यात्पवित्रकम् ॥ ६६ ॥ निर्गत्य बहिराचम्य गोमये मण्डलत्रये ॥ पञ्चगव्यं चरुं दन्तधावनं च क्रमाद्यजेत् ॥ ६७ ॥
 आचान्तो मन्त्रसंबद्धः कृतसङ्गीतजागरः ॥ स्वपेदन्तः स्मरन्नीशं बुभुक्षुर्दर्भसंस्तरे ॥ ६८ ॥ अनेनैव प्रकारेण मुमुक्षुरपि संविशेत् ॥
 केवलं भस्मशय्यायां सोपवासः समाहितः ॥ ६९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेयं पवित्रारोहणविधिर्नामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥

अथ पवित्रारोहणविधिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ अथ प्रातः समुत्थाय कृतस्नानः समाहितः ॥ कृतसन्ध्यार्चनो मन्त्री प्रविश्य
 मखमण्डपम् ॥ १ ॥ समादाय पवित्राणि अविसर्जितदैवतः ॥ ऐशान्यां भाजने शुद्धे स्थापयेत्कृतमंडले ॥ २ ॥ ततो विसर्ज्य देवेशं
 निर्मात्यमपनीय च ॥ पूर्ववद्भूतले शुद्धे कृत्वाह्निकमथ द्वयम् ॥ ३ ॥ आदित्यद्वारदिक्पालकुंभेशानौ शिवेऽनले ॥ नैमित्तिकीं
 सविस्तारां कुर्यात्पूजां विशेषतः ॥ ४ ॥ मन्त्राणां तर्पणं प्रायश्चित्तहोमं शरात्मना ॥ अष्टोत्तरशतं कृत्वा दद्यात्पूर्णाहुतिं शनैः ॥ ५ ॥
 पवित्रं भानवे दत्त्वा समाचम्य ददीत च ॥ द्वारपालादिदिक्पालकुम्भवर्द्धनिकादिषु ॥ ६ ॥ सन्निधाने ततः शम्भोरुपविश्य
 निजासने ॥ पवित्रमात्मने दद्याद्गुणाय गुरुवह्नये ॥ ७ ॥ ॐ कालात्मना त्वया देव यदृष्टं मामके विधौ ॥ कृतं क्लिष्टं समुत्सृष्टं
 कृतं गुप्तं च यत्कृतम् ॥ ८ ॥ तदस्तु क्लिष्टमक्लिष्टं कृतं क्लिष्टमसंस्कृतम् ॥ सर्वात्मनाऽमुना शम्भो पवित्रेण त्वदिच्छया ॥ ९ ॥
 ॐ पूरय मखव्रतं नियमेश्वराय स्वाहा ॥ आत्मतत्त्वे प्रकृत्यन्ते पालिते पद्मयोनिना ॥ १० ॥ मूलं लयान्तमुच्चार्य पवित्रेणा-
 र्चयेच्छिवम् ॥ विद्यातत्त्वे च विद्यान्ते विष्णुकारणपालिते ॥ ११ ॥ ईश्वरान्तं समुच्चार्य पवित्रमधिरोपयेत् ॥ शिवान्ते शिव-
 तत्त्वे च रुद्रकारणपालिते ॥ १२ ॥ शिवान्तं मन्त्रमुच्चार्य तस्मै देयं पवित्रकम् ॥ सर्वकारणपालेषु शिवमुच्चार्य सुव्रतः ॥ १३ ॥
 मूलं लयान्तमुच्चार्य दद्याद्गङ्गावतारकम् ॥ आत्मविद्या शिवः प्रोक्तं मुमुक्षूणां पवित्रकम् ॥ १४ ॥ विनिर्दिष्टं बुभुक्षूणां शिवतत्त्वा-
 त्मभिः क्रमात् ॥ स्वाहान्तं वा नमोऽन्तं वा मन्त्रमेषामुदीरयेत् ॥ १५ ॥ ॐ हाम् आत्मतत्त्वाधिपतये शिवाय स्वाहा ॥ ॐ हां
 विद्यातत्त्वाधिपतये शिवाय स्वाहा ॥ ॐ हौं शिवतत्त्वाधिपतये शिवाय स्वाहा ॥ ॐ ह्रौं सर्वतत्त्वाधिपतये शिवाय स्वाहा ॥
 नत्वा गङ्गावतारं तु प्रार्थयेत्तं कृताञ्जलिः ॥ त्वं गतिः सर्वभूतानां संस्थितिस्त्वं चराचरे ॥ १६ ॥ अन्तश्चारेण भूतानां द्रष्टा त्वं
 परमेश्वर ॥ कर्मणा मनसा वाचा त्वत्तो नान्या गतिर्मम ॥ १७ ॥ मन्त्रहीनं क्रियाहीनं द्रव्यहीनं च यत्कृतम् ॥ जपहोमार्चनै-
 र्हीनं कृतं नित्यं मया तव ॥ १८ ॥ अकृतं वाक्यहीनं च तत्पूरय महेश्वर ॥ सुपूतस्त्वं परेशान पवित्रं पापनाशनम् ॥ १९ ॥
 त्वया पवित्रितं सर्वं जगत्स्थावरजङ्गमम् ॥ खण्डितं यन्मया देव व्रतं वैकल्ययोगतः ॥ २० ॥ एकीभवतु तत्सर्वं तवाज्ञासूत्र-

म्फितम् ॥ जपं निवेद्य देवस्य भक्त्या स्तोत्रं विधाय च ॥ २१ ॥ नत्वा तु गुरुणा दिष्टं गृहीयान्नियमं नरः ॥ चतुर्मासं त्रिमासं
 वा त्र्यहमेकाहमेव च ॥ २२ ॥ प्रणम्य क्षमयित्वेशं गत्वा कुण्डान्तिकं व्रती ॥ पावकस्थे शिवेऽप्येवं पवित्राणां चतुष्टयम् ॥ २३ ॥
 समारोप्य समभ्यर्च्य पुष्पधूपाक्षतादिभिः ॥ अन्तर्बलिं पवित्रं च रुद्रादिभ्यो निवेदयेत् ॥ २४ ॥ प्रविश्यान्तः शिवं स्तुत्वा
 सप्रणामं क्षमापयेत् ॥ प्रायश्चित्तकृतं होमं कृत्वा हुत्वा च पायसम् ॥ २५ ॥ शनैः पूर्णाहुतिं दत्त्वा वह्निस्थं विसृजेच्छिवम् ॥
 होमं व्याहृतिभिः कृत्वा रुन्ध्यान्निष्ठुरयाऽनलम् ॥ २६ ॥ अग्न्यादिभ्यस्तता दद्यादाहुतीनां चतुष्टयम् ॥ दिक्पतिभ्यस्ततो दद्या-
 त्सपवित्रं बहिर्बलिम् ॥ २७ ॥ सिद्धान्तपुस्तके दद्यात्सप्रमाणं पवित्रकम् ॥ ॐ हां भूः स्वाहा ॥ ॐ हां भुवः स्वाहा ॥ ॐ हां स्वः
 स्वाहा ॥ ॐ हां भूर्भुवः स्वः स्वाहा ॥ होमं व्याहृतिभिः कृत्वा दत्त्वाऽऽहुतिचतुष्टयम् ॥ २८ ॥ ॐ हाम् अग्नये स्वाहा । ॐ
 हां सोमाय स्वाहा । ॐ हाम् अग्नीषोमाभ्यां स्वाहा । ॐ हाम् अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा । गुरुं शिवमिवाभ्यर्च्य वस्त्रभूषादि-
 विस्तरैः ॥ समग्रं सफलं तस्य क्रियाकाण्डादिवार्षिकम् ॥ २९ ॥ यस्य तुष्टो गुरुः सम्यगित्याह परमेश्वरः ॥ इत्थं गुरोः समा-
 रोप्य हृदालम्बिपवित्रकम् ॥ ३० ॥ द्विजादीन्भोजयित्वा तु भक्त्या वस्त्रादिकं ददेत् ॥ दानेनानेन देवेशः प्रीयतां मे सदाशिवः
 ॥ ३१ ॥ भक्त्या स्नानादिकं प्रातः कृत्वा शम्भोः समाहरेत् ॥ पवित्राण्यष्टपुष्पैस्तं पूजयित्वा विसर्जयेत् ॥ ३२ ॥ नित्यं
 नैमित्तिकं कृत्वा विस्तरेण यथा पुरा ॥ पवित्राणि समारोप्य प्रणम्याग्रौ शिवं यजेत् ॥ ३३ ॥ प्रायश्चित्तं ततोऽस्त्रेण हुत्वा पूर्णा-
 हुतिं यजेत् ॥ भुक्तिकामः शिवायाथ कुर्यात्कर्म्मसमर्पणम् ॥ ३४ ॥ त्वत्प्रसादेन कर्म्मदं ममाऽस्तु फलसाधकम् ॥ मुक्ति-
 कामस्तु कर्म्मदं माऽस्तु मे नाथ बन्धकम् ॥ ३५ ॥ वह्निस्थं नाडियोगेन शिवं संयोजयेच्छिवे ॥ हृदि न्यस्याग्निसङ्घातं पावकं
 च विसर्जयेत् ॥ ३६ ॥ समाचम्य प्रविश्यान्तः कुम्भानुगतसंवरान् ॥ शिवं संयोज्य साक्षेपं क्षमस्वेति विसर्जयेत् ॥ ३७ ॥
 विसृज्य लोकपालादीनादायेशात्पवित्रकम् ॥ सति चण्डेश्वरे पूजां कृत्वा दत्त्वा पवित्रकम् ॥ ३८ ॥ तन्निर्माल्यादिकं तस्मै
 सपवित्रं समर्पयेत् ॥ अथवा स्थाण्डिले चण्डं विधिना पूर्ववद्यजेत् ॥ ३९ ॥ यत्किञ्चिद्दार्ष्टिकं कर्म कृतं न्यूनाधिकं मया ॥ तदस्तु

परिपूर्णं मे चण्ड नाथ तवाज्ञया ॥ ४८ ॥ इति विज्ञाप्य देवेशं नत्वा स्तुत्वा विसर्जयेत् ॥ त्यक्तनिर्म्माल्यकः शुद्धः स्नापयित्वा
शिवं यजेत् ॥ पञ्चयोजनसंस्थोऽपि पवित्रं गुरुसन्निधौ ॥ ४९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पवित्रारोहणविधिर्नामैकोनाशीति-
तमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ अथ दमनकारोहणविधिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ वक्ष्ये दमनकारोहविधिं पूर्ववदाचरेत् ॥ हरकोपात्पुरा-
जातो भैरवो दमिताः सुराः ॥ १ ॥ तेनाथ शप्तो विटपो भवोति त्रिपुरारिणा ॥ प्रसन्नेनेरितं चेदं पूजयिष्यन्ति ये नराः ॥ २ ॥ परि-
पूर्णं फलं तेषां नान्यथा ते भविष्यति ॥ सप्तम्यां वा त्रयोदश्यां दमनं सहितात्मभिः ॥ ३ ॥ सम्पूज्य बोधयेद्दृक्षे भववाक्येन
मन्त्रवित् ॥ हरप्रसादसम्भूत त्वमत्र सन्निधौ भव ॥ ४ ॥ शिवकार्यं समुद्दिश्य नेतव्योऽसि शिवाज्ञया ॥ गृहेऽप्यामन्त्रणं कुर्व्या-
त्सायाह्ने चाधिवासनम् ॥ ५ ॥ यथाविधि समभ्यर्च्य सूर्यशङ्करपावकम् ॥ देवस्य पश्चिमे मूलं दद्यात्तस्य मृदा युतम् ॥ ६ ॥
वामेन शिरसा वाऽथ नालं धार्त्री तथोत्तरे ॥ दक्षिणे भग्नपत्रं च प्राच्यां पुष्पं च धारणम् ॥ ७ ॥ पुटिकास्थं फलं मूलमर्थेशान्यां
यजोच्छिवम् ॥ पञ्चाङ्गमञ्जलौ कृत्वा आमन्त्र्य शिरसि न्यसेत् ॥ ८ ॥ आमन्त्रितोऽसि देवेश प्रातःकाले मया प्रभो ॥ कर्त्त-
व्यस्तपसो लाभः पूर्णं सर्वं तवाज्ञया ॥ ९ ॥ मूलेन शेषं पात्रस्थं पिधायाथ पवित्रकम् ॥ प्रातः स्नात्वा जगन्नाथं गन्धपुष्पादिभिर्य-
जेत् ॥ १० ॥ नित्यं नैमित्तिकं कृत्वा दमनैः पूजयेत्ततः ॥ शेषमञ्जलिनादाय आत्मविद्याशिवात्मभिः ॥ ११ ॥ मूलाद्यैरीश्व-
रान्तैश्च चतुर्थाञ्जलिना ततः ॥ ओं हौं मलेश्वराय मखं पूरय पूरय शूलपाणये नमः ॥ शिवं वह्निं च सम्पूज्य गुरुं प्राच्यार्थं बोध-
येत् ॥ १२ ॥ भगवन्नतिरिक्तं वा हीनं वा यन्मया कृतम् ॥ सर्वं तदस्तु सम्पूर्णं यच्च दामनकं मम ॥ सकलं चैत्रमासोत्थं फलं प्राप्य
दिवं व्रजेत् ॥ १३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये दमनकारोहणविधिर्नामाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ अथ समयदीक्षाविधानम् ॥
ईश्वर उवाच ॥ वक्ष्यामि भोगमोक्षाथ दीक्षां पापक्षयङ्करीम् ॥ मलमायादिपाशानां विश्लेषः क्रियते यया ॥ १ ॥ ज्ञानं च जन्यते
शिष्ये सा दीक्षा भुक्तिमुक्तिदा ॥ विज्ञातकलनामैको द्वितीयः प्रलयाकलः ॥ २ ॥ तृतीयः सकलः शास्त्रेऽनुग्राह्यस्त्रिविधो मतः ॥
तत्राद्यो मलमात्रेण मुक्तोऽन्यो मलकर्मभिः ॥ ३ ॥ कलादिभूमिपर्य्यतं स्तवैस्तु सकलो युतः ॥ निराधाराऽथ साधारा दीक्षाऽपि

द्विविधा मता ॥ ४ ॥ निराधारा द्वयोस्तेषां साधारा सकलस्य तु ॥ आधारनिरपेक्षेण क्रियते शम्भुचर्यया ॥ ५ ॥ तीव्रशक्ति-
 निपातेन निराधारेते सा स्मृता ॥ आचार्य्यमूर्तिमास्थाय मायातीव्रादिभेदया ॥ ६ ॥ शक्त्या यां कुरुते शम्भुः सा साधिकर-
 णोच्यते ॥ इयं चतुर्विधा प्रोक्ता सबीजा बीजवर्जिता ॥ ७ ॥ साधिकारानधिकारा यथा तदभिधीयते ॥ समयाचारसंयुक्ता सबीजा
 जायते नृणाम् ॥ ८ ॥ निर्बीजा त्वसमर्थानां समयाचारवर्जिता ॥ नित्ये नैमित्तिके काम्ये यतः स्यादधिकारिता ॥ ९ ॥ साधि-
 कारा भवेद्दीक्षा साधकाचार्य्ययोरतः ॥ निर्बीजा दीक्षितानां तु यदा समयपुत्रयोः ॥ १० ॥ नित्यमात्राधिकारत्वाद्दीक्षा निराधि-
 कारिका ॥ द्विविधेयं द्विरूपा हि प्रत्येकमुपजायते ॥ ११ ॥ एका क्रियावती तत्र कुण्डमण्डलपूर्विका ॥ मनोव्यापारमात्रेण या
 सा ज्ञानवती मता ॥ १२ ॥ इत्थं लब्धाधिकारेण दीक्षाऽऽचार्य्येण साध्यते ॥ स्कन्ददीक्षां गुरुः कुर्यात्कृत्वा नित्यक्रियां ततः
 ॥ १३ ॥ प्रणवार्घ्यकराम्भोजः कृतद्वाराधिपार्चनः ॥ विघ्नानुत्सार्य्य देहल्यां न्यस्यास्त्रं स्वासने स्थितः ॥ १४ ॥ कुर्वीत भूत-
 संशुद्धिं मन्त्रयोगं यथोदितम् ॥ तिलतण्डुलसिद्धार्थकुशदूर्वाक्षतोदकम् ॥ १५ ॥ सयवक्षीरनीरं च विशेषार्घ्यमिदन्ततः ॥ तद-
 म्बुना द्रव्यशुद्धिं तिलकं स्वासनात्मनोः ॥ १६ ॥ पूजनं मन्त्रशुद्धिं च पञ्चगव्यं च पूर्ववत् ॥ लाजचन्दनसिद्धार्थभस्मदूर्वाक्षतं
 कुशान् ॥ १७ ॥ विकिराञ्जुद्धलाजांस्तान्सधूपानस्त्रमन्त्रितान् ॥ शस्त्राम्बुप्रोक्षितानेतान्कवचेनावगुण्ठितान् ॥ १८ ॥ नाना-
 प्रहरणाकारान्विघ्नौघविनिवारकान् ॥ दर्भाणां तालमानेन कृत्वा षट्त्रिंशता दलैः ॥ १९ ॥ सप्तजप्तं शिवास्त्रेण वेणीं बोधासि-
 मुत्तमम् ॥ शिवमात्मनि विन्यस्य सृष्ट्याधारमभीप्सितम् ॥ २० ॥ निष्कलं च शिवं न्यस्य शिवोऽहमिति भावयेत् ॥ उष्णीषं
 शिरसि न्यस्य अलंकुर्यात्स्वदेहकम् ॥ २१ ॥ गन्धमण्डनकं स्वीये विदध्यादक्षिणे करे ॥ विधिनाऽत्रार्चयेद्दीशमित्थं स्या-
 च्छिवमस्तकम् ॥ २२ ॥ विन्यस्य शिवमन्त्रेण भास्वरं निजमस्तके ॥ शिवादभिन्नमात्मानं कर्त्तारं भावयेद्यथा ॥ २३ ॥
 मण्डले कर्मणां साक्षी कलशे यज्ञरक्षकः ॥ होमाधिकरणं वह्नौ शिष्ये पाशविमोचकः ॥ २४ ॥ स्वात्मन्यनुगृहीतोति षडाधारो
 य ईश्वरः ॥ सोऽहमेवेति कुर्वीत भावं स्थिरतरं पुनः ॥ २५ ॥ ज्ञानसङ्करः स्थित्वा नैर्ऋत्याभिमुखो नरः ॥ साध्याम्बुपञ्च-

गव्याभ्यां प्रोक्षयेद्यागमण्डपम् ॥ २६ ॥ चतुष्पथान्तसंस्कारैः संस्कुर्यादीक्षणादिभिः ॥ विक्षिप्य विकिरास्तत्र कुशकूच्योप-
संहरेत् ॥ २७ ॥ तानीशदिशि वर्द्धन्यामासनायोपकल्पयेत् ॥ नैऋते वास्तुगीर्वाणान्द्वारे लक्ष्मीं प्रपूजयेत् ॥ २८ ॥ आप्ये
रत्नैः पूरयन्तीं हृदा मण्डपरूपिणीम् ॥ साम्बुवस्त्रे सरत्ने च धान्यास्ये पश्चिमानने ॥ २९ ॥ ऐशे कुम्भे यजेच्छम्भुं शक्तिं
कुम्भस्य दक्षिणे ॥ पश्चिमस्यां तु सिंहस्थां वर्द्धनीं खड्गरूपिणीम् ॥ ३० ॥ दिक्षु शक्रादिदिक्पालान्विष्ण्वन्तान्प्रणवासनान् ॥
वाहनायुधसंयुक्तान्हृदाऽभ्यर्च्य स्वनामभिः ॥ ३१ ॥ प्रथमं तां समादाय कुम्भस्याग्राभिगामिनीम् ॥ अविच्छिन्नपयोधारां
भ्रामयित्वा प्रदक्षिणम् ॥ ३२ ॥ शिवाज्ञां लोकपालानां श्रावयेन्मूलमुच्चरन् ॥ संरक्षत यथायोगं कुम्भं धृत्वाऽथ तां धरेत् ॥ ३३ ॥
ततः स्थिरासने कुम्भे साङ्गं सम्पूज्य शङ्करम् ॥ विन्यस्य शोध्यमध्वानं वर्द्धन्यामस्त्रमर्चयेत् ॥ ३४ ॥ ॐ हः अस्त्रासनाय हूं फट् ॥
ॐ ॐ अस्त्रमूर्तये नमः । ॐ हूं फट् पाशुपतास्त्राय नमः । ॐ ॐ हृदयाय हूं फट् नमः । ॐ श्रीं शिरसं हूं फट् नमः । ॐ यं शिखा-
यै हूं फट् नमः । ॐ गूं कवचाय हूं फट् नमः । ॐ फट् अस्त्राय हूं फट् नमः । चतुर्वक्त्रं सदंष्ट्रं च स्मरेदस्त्रं सशक्तिकम् ॥ समुद्र-
त्रिशूलसिं सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ ३५ ॥ भगलिङ्गसमायोगं विदध्यालिङ्गमुद्रया ॥ अद्भुष्टेन स्पृशेत्कुम्भं हृदा मुष्ट्यास्त्रवर्द्ध-
नीम् ॥ ३६ ॥ भुक्तये मुक्तये त्वादौ मुष्टिना वर्द्धनीं स्पृशेत् ॥ कुम्भस्य मुखरक्षार्थं ज्ञानखड्गं समर्पयेत् ॥ ३७ ॥ शस्त्रं च मूलम-
न्त्रस्य शत कुम्भे निवेशयेत् ॥ तदशांशेन वर्द्धन्यां रक्षां विज्ञापयेत्ततः ॥ ३८ ॥ यथेदं कृतयत्नेन भगवन्मखमन्दिरम् ॥ रक्षणीयं
जगन्नाथ सर्वाध्वरधर त्वया ॥ ३९ ॥ प्रणवस्थं चतुर्बाहुं वायव्ये गणमर्चयेत् ॥ स्थण्डिले शिवमभ्यर्च्य साध्व्यः कुण्डं व्रजेन्नरः
॥ ४० ॥ निविष्टो मन्त्रतृप्त्यर्थमर्घ्यगन्धघृतादिकम् ॥ वामे सव्ये तु विन्यस्य समिहर्भतिलादिकम् ॥ ४१ ॥ कुण्डवाह्निस्रगाज्यादि
प्राग्वत्संस्कृत्य भावयेत् ॥ मुख्यतामूर्ध्ववक्त्रस्य हृदि वह्नौ शिवं यजेत् ॥ ४२ ॥ स्वमूर्तौ शिवकुम्भे च स्थण्डिले त्वग्निशिष्ययोः ॥
सृष्टिन्यासेन विन्यस्य शोध्यमध्वानं यथाविधि ॥ ४३ ॥ कुण्डमानं मुखं ध्यात्वा हृदाद्भुतिभिरीप्सितम् ॥ बीजानि सप्तजिह्वा-
नामग्रेहोमाय भण्यते ॥ ४४ ॥ विरेफावन्तिमौ वर्णौ रेफषष्ठस्वरान्वितौ ॥ इन्दुबिन्दुशिखायुक्तौ जिह्वाबीजान्युपक्रमात् ॥ ४५ ॥

हिरण्या कनका रक्ता कृष्णा तदनु सुप्रभा ॥ अतिरक्ता बहुरूपा रुद्रेन्द्राग्न्याप्यदिङ्मुखाः ॥ ४६ ॥ क्षीरादिमधुरैर्होमं कुर्या-
 च्छान्तिकपौष्टिके ॥ अभिचारे तु पिण्याकसक्तुकञ्चुककाञ्जिकैः ॥ ४७ ॥ लवणे राजिकातक्रुदुतैलैश्च कण्टकैः ॥ समिद्रिरपि
 वक्राभिः क्रुद्धो भाष्याणुना यजेत् ॥ ४८ ॥ कदम्बकलिकाहोमाद्यक्षिणी सिध्यति ध्रुवम् ॥ बन्धूकर्केशुकादीनि वश्याकर्षाय
 होमयेत् ॥ ४९ ॥ बिल्वं राज्याय लक्ष्म्यर्थं पाटलांश्चम्पकानपि ॥ पद्मानि चक्रवर्तित्वे भक्ष्यभोज्यानि सम्पदे ॥ ५० ॥ दूर्वा व्याधि-
 विनाशाय सर्वसत्त्ववशीकृते ॥ प्रियङ्गु पाटलीपुष्पं चूतपत्रं ज्वरान्तकम् ॥ ५१ ॥ मृत्युञ्जयो मृत्युजित्स्याद्वादिः स्यात्तिलहो-
 मतः ॥ रुद्राशान्तिः सर्वशान्त्या अथ प्रस्तुतमुच्यते ॥ ५२ ॥ आहुत्यष्टशतमूलमङ्गानि तु दशांशतः ॥ सन्तर्पयेत् मूलेन दद्यात्पूर्णां
 यथा पुरा ॥ ५३ ॥ तथा शिष्यप्रवेशाय प्रतिशिष्यं शतं जपेत् ॥ दुर्निमित्तापसाराय सुनिमित्तकृते तथा ॥ ५४ ॥ शतद्वयं च होतव्यं
 मूलमन्त्रेण पूर्ववत् ॥ मूलाद्यष्टास्रमन्त्राणां स्वाहान्तैस्तर्पणं सकृत् ॥ ५५ ॥ शिखासम्पुटितैर्बीजैर्दुर्गण्डन्तैश्च दीपनम् ॥
 ॐ हौं शिवाय स्वाहेत्यादिमन्त्रैश्च तर्पणम् ॥ ५६ ॥ ॐ हूं हौं हौं शिवाय हूं फडित्यादिदीपनम् ॥ ततः शिवांभसा स्थालीं
 क्षालितां वमंगुण्ठिताम् ॥ ५७ ॥ चन्दनादिसमालब्धां बध्नीयात्कटकं गले ॥ वर्मास्त्रजप्तसहर्भपत्राभ्यां चरुसिद्धये ॥ ५८ ॥
 मर्माद्यैरासने दत्ते साद्धेन्दुकृतमण्डले ॥ न्यस्तायां मूर्तिभूतायां भावपुष्पैः शिवं यजेत् ॥ ५९ ॥ वस्त्रबद्धमुखायां वा स्थाल्यां पुष्पै-
 र्बहिर्भवेः ॥ चुल्ल्यां पश्चिमवक्त्रायां शुद्धायां वीक्षणादिभिः ॥ ६० ॥ न्यस्ताहङ्कारबीजायां न्यस्तायां कुण्डदक्षिणे ॥ धर्माधर्मश-
 रीरायां जप्तायां मानुषात्मना ॥ ६१ ॥ स्थालीमारोपयेदस्त्रजप्तां गव्यांबुमार्जिताम् ॥ गव्यं पयोऽस्त्रसंशुद्धं प्रासादशतमंत्रितम्
 ॥ ६२ ॥ तंडुलाञ्छ्यामकादीनां निक्षिपेत्तत्र तद्यथा ॥ एकशिष्यविधानाय तेषां प्रसृतिपञ्चकम् ॥ ६३ ॥ प्रसृतिं प्रसृतिं पश्चाद्द्वयेद्
 द्र्यादिषु क्रमात् ॥ कुर्याच्चानलमन्त्रेण पिधानं कवचाणुना ॥ ६४ ॥ शिवाग्रौ मूलमन्त्रेण पूर्वस्यश्चरुकं पचेत् ॥ सुस्वित्रैस्तत्र
 तच्चुल्ल्यां सुवमापूर्य सर्पिषा ॥ ६५ ॥ स्वाहान्तैः संहितामन्त्रैर्दत्त्वा तप्ताभिधारणम् ॥ संस्थाप्य मण्डले स्थालीं सहर्भेऽस्त्राणुना
 कृते ॥ ६६ ॥ प्रणवेन पिधायास्यां तद्देहं लेपनं हृदा ॥ सुशीतलो भवत्येवं प्राप्य शीताभिधारणम् ॥ ६७ ॥ विदध्यात्संहिता-

मन्त्रैः शिष्यं प्रति सकृत्सकृत् ॥ धर्माद्यासनके हुत्वा कुंडमंडलपश्चिमे ॥ ६८ ॥ संपातं च सुचा हुत्वा शुद्धिं संहितया चरेत् ॥
चरुकं सकृदालभ्य तथैव वषडन्तया ॥ ६९ ॥ धेनुमुद्रामृतीभूतं स्थंडिले शान्तिकं नयेत् ॥ साज्यभागं स्वशिष्याणां भागो देवाय
वह्नये ॥ ७० ॥ कुर्यात्तु लोकपालादेः समध्वाज्यमिदं त्रयम् ॥ नमोऽन्तेन हृदा दद्यात्तेनैवाचमनीयकम् ॥ ७१ ॥ साज्यं मंत्र-
शतं हुत्वा दद्यात्पूर्णां यथाविधि ॥ मंडलं कुंडतः पूर्वं मध्ये वा शम्भुकुम्भयोः ॥ ७२ ॥ रुद्रमातृगणादीनां निर्वर्त्यन्तिर्बलिं हृदा ॥
शिवमध्येऽप्यलब्धाज्ञो विधायैकत्वभावनम् ॥ ७३ ॥ सर्वज्ञतादियुक्तोऽहं समन्ताच्चोपरि स्थितः ॥ ममांशो योजनास्थानमाधि-
ष्ठाताऽहमध्वरे ॥ ७४ ॥ शिवोऽयमित्यहङ्कारी निष्क्रमेद्यागमण्डपात् ॥ न्यस्तपूर्वायसन्धर्भे शस्त्राणुकृतमण्डले ॥ ७५ ॥ प्रणवा-
सनके शिष्यं शुक्लवस्त्रोत्तरीयकम् ॥ स्नातं चोदङ्मुखे मुक्त्यै पूर्ववक्त्रं तु भुक्तये ॥ ७६ ॥ ऊर्ध्वकायं समारोप्य पूर्वास्यं प्रविलोक-
येत् ॥ चरणादिशिखां यावन्मुक्तौ भुक्तौ विलोमतः ॥ ७७ ॥ चक्षुषा सप्रसादेन शैवं धाम विवृण्वता ॥ अस्त्रोदकेन सम्प्रोक्ष्य
मन्त्राम्बुस्नानसिद्धये ॥ ७८ ॥ भस्मस्नानाय विघ्नानां शान्तये पापभित्तये ॥ सृष्टिसंहारयोगेन ताडयेदस्त्रभस्मना ॥ ७९ ॥ पुनर-
स्त्राम्बुना प्रोक्ष्य सकलीकरणाय तम् ॥ नाभेरूर्ध्वं कुशाग्रेण मार्जनीयास्त्रमुच्चरन् ॥ ८० ॥ त्रिधाऽऽलभेत तन्मूलैरघमर्षाय नाभ्यधः ॥
द्वौविध्याय च पाशानामालभेत शराणुना ॥ ८१ ॥ तच्छरीरे शिवं साङ्गं सासनं विन्यसेत्ततः ॥ पुष्पादिपूजितस्यास्य नेत्रे नेत्रेण वा
हृदा ॥ ८२ ॥ बद्धामंत्रितवस्त्रेण सितेन सदशेन च ॥ प्रदक्षिणक्रमादेनं प्रवेश्य शिवदक्षिणम् ॥ ८३ ॥ सवस्त्रमासनं दद्याद्यथावर्णं
निवेदयेत् ॥ संहारमुद्रयात्मानं मूर्त्या तस्य हृदम्बुजे ॥ ८४ ॥ निरुद्धच शोधिते काये न्यासं कृत्वा तमर्चयेत् ॥ पूर्वाननस्य
शिष्यस्य मूलमन्त्रेण मस्तके ॥ ८५ ॥ शिवहस्तं प्रदद्याच्च रुद्रशपददायकम् ॥ शिवसेवाग्रहोपायं दत्तहस्तं शिवाणुना ॥ ८६ ॥
शिवे प्रक्षेपयेत्पुष्पमपनीयार्चकान्तरम् ॥ तत्पात्रस्थानमन्त्राढ्यं शिवदेवगणानुगम् ॥ ८७ ॥ विप्रादीनां क्रमान्नाम कुर्याद्वा
स्वेच्छया गुरुः ॥ प्रणतिं कुम्भवर्द्धन्योः कारयित्वाऽनलान्तिके ॥ ८८ ॥ सदक्षिणासने तद्रत्नसौम्यास्यमुपवेशयेत् ॥ शिष्यदे-
हविनिष्क्रान्तां सुषुम्णामिव चिन्तयेत् ॥ ८९ ॥ निजविग्रहलीनां च दर्भमूलेन मन्त्रितम् ॥ दर्भाग्रं दक्षिणे तस्य विधाय करप-

आग्नेय-

॥ ५९ ॥

हृत्वे ॥ ९० ॥ तन्मूलमात्मजङ्घायामग्रं चेति शिखिध्वजे ॥ शिष्यस्य हृदयं गत्वा रेचकेन शिवाणुना ॥ ९१ ॥ पूरकेण समागत्य
स्वकीयं हृदयान्तरम् ॥ शिवाग्निना पुनः कृत्वा नाडीसन्धानमीदृशम् ॥ ९२ ॥ हृदा तत्सन्निधानार्थं जुहुयादाहुतित्रयम् ॥
शिवहस्तस्थिरत्वार्थं शतं मूलेन होमयेत् ॥ इत्थं समयदीक्षायां भवेद्योग्यो भवार्चने ॥ ९३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये समय-
दीक्षाविधिर्नामिकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ अथ संस्कारदीक्षाविधिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ वक्ष्ये संस्कारदीक्षाया विधानं
शृणु षण्मुख ॥ आवाहयेन्महेशस्य वह्निस्थस्य शिरो हृदि ॥ १ ॥ संश्लिष्टौ तौ समभ्यर्च्य संतर्प्य हृदयात्मना ॥ तयोः सन्निधये
दद्यात्तेनैवाहुतिपञ्चकम् ॥ २ ॥ कुसुमेनास्त्रलिप्तेन ताडयेत्तं हृदा शिशुम् ॥ प्रस्फुरत्तारकाकारं चैतन्यं तत्र भावयेत् ॥ ३ ॥
प्रविश्य तत्र हुङ्कारमुक्तं रेचकयोगतः ॥ संहारिण्या तदाकृष्य पूरकेण हृदि न्यसेत् ॥ ४ ॥ ततो वागीश्वरीयोनौ मुद्रयोद्भवस-
ञ्ज्ञया ॥ हृत्संस्पृष्टितमन्त्रेण रेचकेन विनिक्षिपेत् ॥ ५ ॥ ओं हां हां हां आत्मने नमः ॥ जाज्वल्यमाने निर्धूमे जुहुयादिष्टसि-
द्धये ॥ अप्रवृद्धे सधूमे तु होमे वह्नौ न सिध्यति ॥ ६ ॥ स्निग्धः प्रदक्षिणावर्तः सुगन्धिः शस्यतेऽनलः ॥ विपरीतः स्फुलिङ्गी
च भूमिरुपशः प्रशस्यते ॥ ७ ॥ इत्येवमादिभिश्चिह्नैर्हुत्वा शिष्यस्य कल्मषम् ॥ पापभक्षणहोमेन दहेद्वा तं भवात्मना ॥ ८ ॥
द्विजत्वापादनार्थाय तथा रुद्रांशभावेन ॥ आहारबीजसंशुद्धौ गर्भाधानाय संस्थितो ॥ ९ ॥ सीमन्ते जन्मतो नामकरणाय च
होमयेत् ॥ शतानि पञ्चमूलेन वौषडादिदशांशतः ॥ १० ॥ शिथिलीभूतबन्धस्य शक्ताबुत्कर्षणं च यत् ॥ आत्मनो रुद्रपुत्रत्वे
गर्भाधानं तदुच्यते ॥ ११ ॥ स्वातन्त्र्यात्मगुणव्यक्तिरिह पुंसवनं मतम् ॥ मायात्मनोर्विवेकेन ज्ञानं सीमन्तवर्द्धनम् ॥ १२ ॥
शिवादितत्त्वशुद्धेस्तु स्वीकारो जननं मतम् ॥ बोधनं यच्छिवत्वेन शिवत्वाहस्य नो मतम् ॥ १३ ॥ संहारमुद्रयात्मानं स्फुरद्-
ह्निकणोपमम् ॥ विदधीत समादाय निजे हृदयपङ्कजे ॥ १४ ॥ ततः कुम्भकयोगेन मूलमन्त्रमुदीरयेत् ॥ कुर्यात्समवशीभावं
तदा च शिवयोर्हृदि ॥ १५ ॥ ब्रह्मादिकारणात्यागक्रमाद्रेचकयोगतः ॥ नीत्वा शिवान्तमात्मानमादायोद्भवमुद्रया ॥ १६ ॥
हृत्संस्पृष्टितमन्त्रेण रेचकेन विनिक्षिपेत् ॥ शिष्यस्य हृदयपङ्कजे ॥ १७ ॥ पश्चात् शिष्यस्य वक्ष्ये यत्तुः

पुराण.

अ० ८७

॥ ५९ ॥

कुर्यात्तदोचिताम् ॥ प्रणतिं चात्मने शिष्यं समयाञ्छ्रवयेत्तथा ॥ १८ ॥ देवं न निन्देच्छास्त्राणि निम्मार्यादि न लङ्घयेत् ॥
 शिवाग्निगुरुपूजा च कर्तव्या जीवितावधि ॥ १९ ॥ बालबालिशवृद्धस्त्रीभोगभुग्व्याधितात्मनाम् ॥ यथाशक्ति ददीतार्थं समर्थस्य
 समग्रकान् ॥ २० ॥ भूताङ्गानि जटाभस्मदण्डकौपीनसंयमान् ॥ ईशानाद्यैर्हृदाद्यैर्वा परिजप्य यथाक्रमात् ॥ २१ ॥ स्वाहान्त-
 संहितामन्त्रैः पात्रेष्वारोप्य पूर्ववत् ॥ सम्पादितं द्रुतं द्रुत्वा स्थाण्डिलेशाय दर्शयेत् ॥ २२ ॥ रक्षणाय घटाधस्तादारोप्य क्षणमा-
 त्रकम् ॥ शिवस्याज्ञां समादाय ददीत व्रतिने गुरुः ॥ २३ ॥ एवं समयदीक्षायां विशिष्टायां विशेषतः ॥ वह्निहोमागमज्ञानयोग्यः
 सञ्जयाते शिशुः ॥ २४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये संस्कारदीक्षाविधिर्नाम द्वशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ अथ निर्वा-
 णदीक्षा ॥ ईश्वर उवाच ॥ अथ निर्वाणदीक्षायां कुर्यान्मूलादिदीपनम् ॥ पाशबन्धनशक्त्यर्थं ताडनादिकृतेन वा ॥ १ ॥ एकै-
 कया तदाहुत्या प्रत्येकं तत्रयेण वा ॥ बीजगर्भशिखार्द्धं तु हूं फडन्तध्रुवादिना ॥ २ ॥ ॐ हूं ह्रौं हौं हूं फडिति मूलमन्त्रस्य दीप-
 नम् ॥ ॐ हूं ह्रौं हूं फडिति हृदय एवं शिरोमुखे ॥ ३ ॥ प्रत्येकं दीपनं कुर्यात्सर्वस्मिन्क्रूरकर्मणि ॥ शान्तिके पौष्टिके चास्य
 वषडन्तादिनाणुना ॥ ४ ॥ वषट्त्वौषट्समोपेतैः सर्वकाम्योपरिस्थितैः ॥ हवनं संवरैः कुर्यात्सर्वत्राप्यायनादिषु ॥ ५ ॥ ततः
 स्वसव्यभागस्थं मण्डले शुद्धविग्रहम् ॥ शिष्यं सम्पूज्य तत्सूत्रं सुषुम्णेति विभावितम् ॥ ६ ॥ मूलेन तच्छिखाबन्धं पादाङ्गुष्ठा-
 न्तमानयेत् ॥ संहारेण मुमुक्षोस्तु बध्नीयाच्छिष्यकायके ॥ ७ ॥ पुंसस्तु दाक्षिणे भागे वामे नाट्यां नियोजयेत् ॥ शक्तिं च शक्तिम-
 न्त्रेण पूजितां तस्य मस्तके ॥ ८ ॥ संहारमुद्रयाऽऽदाय सूत्रं तेनैव योजयेत् ॥ नाडीं त्वादाय मूलेन सूत्रे न्यस्य हृदार्चयेत् ॥ ९ ॥
 अवकुण्ठय तु रुद्रेण हृदयेनाहुतित्रयम् ॥ प्रपद्यात्सन्निधानार्थं शक्तावप्येवमेव हि ॥ १० ॥ ॐ हां वर्णाध्वने नमो हां भवनाध्वने
 नमः ॥ हां ॐ कलाध्वने नमः शोध्याध्वनं हि सूत्रके ॥ ११ ॥ न्यस्यास्त्रवारिणा शिष्यं प्रोक्ष्यास्त्रमन्त्रितेन च ॥ पुष्पेण हृदि
 सन्ताड्य शिष्यदेहे प्रविश्य च ॥ १२ ॥ गुरुश्च तत्र हृद्गारयुक्तं रेचकयोगतः ॥ चैतन्यं हंसबीजस्थं विश्लिष्येदायुधात्मना
 ॥ १३ ॥ ॐ हौं हूं फट् । आच्छिद्य शक्तिसूत्रेण हां हं स्वाहेति चाण्णना ॥ संहारमुद्रया सूत्रे नाडीभूते नियोजयेत् ॥ १४ ॥

ॐ हां हं हाम् आत्मने नमः । व्यापकं भावयेदेनं तनुत्रेणावकुण्ठयेत् ॥ आहुतित्रितयं दद्याद्दृढा सन्निधिहेतवे ॥ १५ ॥
 विद्यादेहं च विन्यस्य शान्त्यतीतावलोकनम् ॥ तस्यामितरतत्त्वाद्यं मन्त्रभूतं विचिन्तयेत् ॥ १६ ॥ ॐ हां हौं शान्त्यतीतक-
 लापाशाय नम इत्यनेनावलोकयेत् ॥ द्वे तत्त्वे मन्त्रमप्येकं पदं वर्णाश्च षोडश ॥ तथाऽष्टौ भुवनान्यस्यां बीजनाडीकथ-
 द्रयम् ॥ १७ ॥ विषयं च गुणं चैकं कारणं च सदाशिवम् ॥ सितायां शान्त्यतीतायामन्तर्भाव्यं प्रपीडयेत् ॥ १८ ॥
 ॐ हौं शान्त्यतीतकलापाशाय हूं फट् ॥ संहारमुद्रयाऽऽदाय विदध्यात्सूत्रमस्तके ॥ पूजयेदाहुतीस्तिस्त्रोदद्यात्सन्निधि-
 हेतवे ॥ १९ ॥ तत्त्वे द्वे अक्षरे द्वे च बीजनाडीकथद्वयम् ॥ गुणौ मन्त्रौ तथाऽब्जस्थमेकं कारणमीश्वरम् ॥ २० ॥
 पदानि भानुसङ्ख्यानि भुवनानि दश सप्त च ॥ एकं च विषयं शान्तौ कृष्णायामच्युतं स्मरेत् ॥ २१ ॥ ताडयित्वा
 समादाय मुखसूत्रे नियोजयेत् ॥ जुहुयान्निजबीजेन सान्निध्यायाहुतित्रयम् ॥ २२ ॥ विद्यायां सप्त तत्त्वानि पदाना-
 मेकविंशतिम् ॥ षड्वर्णान्सञ्चरं चैकं लोकानां पञ्चविंशतिम् ॥ २३ ॥ गुणानां त्रयमेकं च विषयं रुद्रकारणम् ॥ अन्तर्भाव्या-
 तिरिक्तायां बीजनाडीकथद्वयम् ॥ २४ ॥ अस्त्रमादाय दद्याच्च पदं द्वयधिकविंशतिम् ॥ लोकानां च कलानां च षष्टिं गुणचतु-
 ष्टयम् ॥ २५ ॥ मन्त्राणां त्रयमेकं च विषयं कारणं हरिम् ॥ अन्तर्भाव्यं प्रतिष्ठायां शक्तायां ताडनादिकम् ॥ २६ ॥ विधाय
 नाभिसूत्रस्थां सन्निध्यायाहुतीर्यजेत् ॥ ह्रीं भुवनानां शतं साग्रं पदानामष्टविंशतिम् ॥ २७ ॥ बीजनाडीसमीराणां द्वयोरिन्द्रि-
 ययोरपि ॥ वर्णं तत्त्वं च विषयमेकैकं गुणपञ्चकम् ॥ २८ ॥ हेतुं ब्रह्माण्डमन्त्रस्थं शम्बराणां चतुष्टयम् ॥ निवृत्तौ पीतवर्णायाम-
 न्तर्भाव्यं प्रताडयेत् ॥ २९ ॥ आदौ यत्तत्त्वभागान्ते सूत्रे विन्यस्य पूजयेत् ॥ जुहुयादाहुतीस्तिस्त्रः सन्निधानाय पावके
 ॥ ३० ॥ इत्यादाय कलासूत्रे योजयेच्छिष्यविग्रहात् ॥ सबीजायां तु दीक्षायां समयाचारयागतः ॥ ३१ ॥ देहारम्भकरक्षार्थं
 मन्त्रसिद्धिफलादपि ॥ इष्टापूर्त्तादिधर्मार्थं व्यतिरिक्तं प्रबन्धकम् ॥ ३२ ॥ चैतन्यबोधकं सूक्ष्मं कलानामन्तरे स्मरेत् ॥ अमुनैव
 क्रमेणाथ कुर्यात्तर्पणदीपने ॥ ३३ ॥ आहुतिभिः स्वमन्त्रेण तिसृभिस्तिस्त्राभिस्तथा ॥ ॐ हौं शान्त्यतीतकलापाशाय

स्वाहेत्यादितर्पणम् ॥ ॐ हां इ हां शान्त्यतीतकलापाशाय हूम्फडित्यादिदीपनम् ॥ तत्सूत्रं व्याप्तिबोधाय कलास्था-
नेषु पञ्चसु ॥ ३४ ॥ संगृह्य कुङ्कुमाज्येन तत्र साङ्गं शिवं यजेत् ॥ हूम्फडन्तैः कलामन्त्रैर्भित्त्वा पाशाननुक्रमात् ॥
॥ ३५ ॥ नमोऽन्तैश्च प्रविश्यान्तः कुर्याद्ग्रहणबन्धने ॥ ओं हूं हां हा हां हुं फट शान्त्यतीतकलां गृह्णामि बध्नामि
चेत्यादिमन्त्रैः कलानां ग्रहणबन्धनादिप्रयोगः ॥ पाशादीनां च स्वीकारो ग्रहणं बन्धनं पुनः ॥ ३६ ॥ पुरुषं प्रति
निःशेषव्यापारप्रतिपत्तये ॥ उपवेश्याथ तत्सूत्रं शिष्यस्कन्धे निवेशयेत् ॥ ३७ ॥ विस्तृतावप्रमोषाय शतं मूलेन होमयेत् ॥
शरावसम्पुटे पुंसः स्त्रियाश्च प्रणितोदरे ॥ ३८ ॥ हृदस्रसम्पुटं सूत्रं विधायाभ्यर्चयेद्धृदा ॥ सूत्रं शिवेन साङ्गेन कृत्वा सम्पातशो-
धितम् ॥ ३९ ॥ निदध्यात्कलशस्याधो रक्षां विज्ञापयेदिति ॥ शिष्यं पुष्पं करे दत्त्वा सम्पूज्य कलशादिकम् ॥ ४० ॥ प्रण-
मय्य बहिर्यायाद्यागमन्दिरमध्यतः ॥ मण्डलत्रितयं कृत्वा मुमुक्षुनुत्तराननान् ॥ ४१ ॥ भुक्तये पूर्ववक्त्रांश्च शिष्यांस्तत्र निवेश-
येत् ॥ प्रथमे पञ्चगव्यस्य प्राशयेज्जलकत्रयम् ॥ ४२ ॥ पाणिना कुशयुक्तेन अर्चितानन्तरान्तरम् ॥ चरुं ततस्तृतीये तु ग्रासत्रि-
तयसम्मितम् ॥ ४३ ॥ अष्टग्रासप्रमाणं वा दशनस्पर्शवर्जितम् ॥ पालाशपुटके मुक्तौ भुक्तौ पिप्पलपत्रके ॥ ४४ ॥ हृदा सम्भो-
जनं दत्त्वा पूतैराचामयेज्जलैः ॥ दन्तकाष्ठं हृदा कृत्वा प्रक्षिपेच्छोभने शुभम् ॥ ४५ ॥ न्यूनादिदोषमोषाय मूलेनाष्टोत्तरं शतम् ॥
विधाय स्थण्डिलेशाय सर्वकर्मसमर्पणम् ॥ ४६ ॥ पूजाविसर्जनं चास्य चण्डेशस्य च पूजनम् ॥ निर्माल्यमपनीयाथ शेषमग्नौ
यजेच्चरोः ॥ ४७ ॥ कलशं लोकपालांश्च पूजयित्वा विसृज्य च ॥ विसृजेद्गणमग्निं च रक्षितं यदि बाह्यतः ॥ ४८ ॥ बाह्यतो
लोकपालानां दत्त्वा सङ्क्षेपतो बलिम् ॥ भस्मना शुद्धतोयैवां स्नात्वा यागालयं विशेत् ॥ ४९ ॥ गृहस्थान्दर्भशय्यायां पूर्वशीर्षा-
न्सुरक्षितान् ॥ हृदा सद्भस्मशय्यायां यतीन्दक्षिणमस्तकान् ॥ ५० ॥ शिखाबद्धशिखानस्त्रसप्तमाणवकान्वितान् ॥ विज्ञाय स्ना-
पयेच्छिष्यांस्ततो यायात्पुनर्बहिः ॥ ५१ ॥ ॐ हिलि हिलि त्रिशूलपाणये स्वाहा ॥ पञ्चगव्यं चरुं प्राश्य गृहीत्वा दन्तधावनम् ॥
समाचम्य शिवं ध्यात्वा शय्यामास्थाय पावनीम् ॥ ५२ ॥ दीक्षागतं क्रियाकाण्डं संस्मरन्संविशेद्गुरुः ॥ इति सङ्क्षेपतः प्रोक्तो

विधिर्दीक्षाधिवासने ॥ ५३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये निर्वाणदीक्षायामधिवासनविधिर्नाम त्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥
 ॥ अथ निर्वाणदीक्षाविधानम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ अथ प्रातः समुत्थाय कृतस्नानादिको गुरुः ॥ दध्याद्रमांसमद्यादेः प्रशस्ताऽ-
 भ्यवहारिता ॥ १ ॥ गजाश्वारोहणं स्वप्ने शुभं शुक्लांशुकादिकम् ॥ तैलाभ्यङ्गादिकं हीनं होमो घोरेण शान्तये ॥ २ ॥ नित्य-
 कर्मद्वयं कृत्वा प्रविश्य मखमण्डपम् ॥ स्वाचान्तो नित्यवत्कर्म कुर्व्यान्नैमित्तिके विधौ ॥ ३ ॥ ततः संशोध्य चात्मानं शिवह-
 स्तं तथात्मनि ॥ विन्यस्य कुम्भगं प्राच्य इन्द्रादीनामनुक्रमात् ॥ ४ ॥ मण्डले स्थण्डिले वाऽपि प्रकुर्वीत शिवार्चनम् ॥ तर्पणं
 पूजनं वहेः पूर्णान्तं मन्त्रतर्पणम् ॥ ५ ॥ दुःस्वप्नदोषमोषाय शस्त्रेणाष्टाधिकं शतम् ॥ हुत्वा हूँ सम्पुटेनैव विदध्यान्मन्त्रदीपनम् ॥
 ॥ ६ ॥ अन्तर्बलिविधानं च मध्ये स्थण्डिलकुम्भयोः ॥ कृत्वा शिष्यप्रवेशाय लब्धानुज्ञो बहिर्व्रजेत् ॥ ७ ॥ कुर्व्यात्समयवत्तत्र
 मण्डलारोपणादिकम् ॥ सम्पातहोमं तन्नाडीरूपदर्भकरानुगम् ॥ ८ ॥ सत्सन्निधानाय तिस्रो हुत्वा मूलाणुनाऽहुतीः ॥ कुम्भ-
 स्थं शिवमभ्यर्च्य पाशसूत्रमुपाहरेत् ॥ ९ ॥ स्वदक्षिणोर्ध्वकायस्य शिष्यस्याभ्यर्चितस्य च ॥ तच्छिखायां निबध्नीयात्पादा-
 ङ्गुष्ठावलम्बितम् ॥ १० ॥ तं निवेश्य निवृत्तेस्तु व्याप्तिमालोक्य चेतसा ॥ ज्ञेयानि भुवनान्यस्यां शतमष्टाधिकं ततः ॥ ११ ॥
 कपालोऽजश्च बुद्धश्च वज्रदेहः प्रमर्दनः ॥ विभूतिरव्ययः शास्ता पिनाकी त्रिदशाधिपः ॥ १२ ॥ अग्नी रुद्रो हुताशी च पिङ्गलः
 खादको हरः ॥ ज्वलनो दहनो बभ्रुर्भस्मान्तकक्षपान्तकौ ॥ १३ ॥ याम्यमृत्युहरो धाता विधाता कार्ग्यरञ्जकः ॥ कालो धर्मोऽ-
 प्यधर्मश्च संयोक्ता च वियोगकः ॥ १४ ॥ नैर्ऋतो मारणो हन्ता क्रूरदृष्टिर्भयानकः ॥ ऊर्ध्वाशको विरूपाक्षो धूम्रलोहितदंष्ट्रवान् ॥
 ॥ १५ ॥ बलश्चातिबलश्चैव पाशहस्तो महाबलः ॥ श्वेतश्च जयभद्रश्च दीर्घबाहुर्जलान्तकः ॥ १६ ॥ वडवास्यश्च भीमश्च
 दशैते वारुणाः स्मृताः ॥ शीघ्रो लघुर्वायुवेगः सूक्ष्मस्तीर्णः क्षपान्तकः ॥ १७ ॥ पञ्चान्तकः पञ्चशिखः कपर्दी मेघवाहनः ॥
 जटामुकुटधारी च नानारत्नधरस्तथा ॥ १८ ॥ निर्घीशो रूपवान्धन्यः सौम्यदेहः प्रसादकृत् ॥ प्रकाशोऽप्यथ लक्ष्मीवान्काम-
 रूपो दशोत्तरे ॥ १९ ॥ विद्याधरो ज्ञानधरः सर्वज्ञो वेदपारगः ॥ मातृवृत्तश्च पिङ्गाक्षो भूतपालो बलिप्रियः ॥ २० ॥ सर्वविद्या-

विधाता च सुखदुःखहरो दश ॥ अनन्तः पालको धीरः पातालाधिपतिस्तथा ॥ २१ ॥ वृषो वृषधरो वीर्यो ग्रसनः सर्वतोमुखः ॥
 लोहितश्चैव विज्ञेया दश रुद्राः फणिस्थिताः ॥ २२ ॥ शम्भुर्विभुर्गणाध्यक्षरुद्राश्चिदशवन्दितः ॥ संहारश्च विहारश्च लाभो लिप्सुर्वि-
 चक्षणः ॥ २३ ॥ अत्ता कुहककालाग्निरुद्रा हाटक एव च ॥ कूष्माण्डश्चैव सत्यश्च ब्रह्मा विष्णुश्च सप्तमः ॥ २४ ॥ रुद्रश्चाष्टा-
 विमे रुद्राः कटाहाभ्यन्तरे स्थिताः ॥ एतेषामेव नामानि भुवनानामपि स्मरेत् ॥ २५ ॥ भवोद्भवः सर्वभूतः सर्वभूतसुखप्रदः ॥
 सर्वसान्निध्यकृद्ब्रह्मविष्णुरुद्रशरार्चितः ॥ २६ ॥ संस्तुत पूर्वस्थित ॐ साक्षिन् ॐ रुद्रान्तक ॐ पतङ्ग ॐ शब्द ॐ सूक्ष्म ॐ शिव
 सर्वं सर्वद सर्वसान्निध्यकर ब्रह्मविष्णुरुद्रकर ॐ नमः शिवाय ॐ नमो नमः ॥ अष्टाविंशतिपदानि व्योम व्यापि मनोगुह ॥
 सद्योहृदह्रनेत्राणि मन्त्रवर्णाष्टको मतः ॥ २७ ॥ बीजाकारो मकारश्च नाड्याविडापिङ्गलाह्वये ॥ प्राणापानाबुभौ वायू प्राणो-
 पस्थौ तथेन्द्रिये ॥ २८ ॥ गन्धस्तु विषयः प्रोक्तो गन्धादिगुणपञ्चके ॥ पार्थिवं मण्डलं पीतं वज्राङ्कं चतुरस्रकम् ॥ २९ ॥
 विस्तारो योजनानां तु कोटिरस्य शताहता ॥ अत्रैवान्तर्गता ज्ञेया योनयोऽपि चतुर्दश ॥ ३० ॥ प्रथमा सर्वदेवानां मन्याद्या
 देवयोनयः ॥ मृगः पक्षी च पशवश्चतुर्धा तु सरीसृपाः ॥ ३१ ॥ स्थावरं पञ्चमं सर्वं योनिः षष्ठी अमानुषी ॥ पेशाचं राक्षसं
 याक्षं गान्धर्वं चेन्द्रमेव च ॥ ३२ ॥ सौम्यं प्राणेश्वरं ब्राह्ममष्टमं परिकीर्तितम् ॥ अष्टानां पार्थिवं तत्त्वमाधिकारारूपदं मतम् ॥
 ॥ ३३ ॥ लयस्तु प्रकृतौ बुद्धौ भोगी ब्रह्मा च कारणम् ॥ ततो जाग्रदवस्थानैः समस्तैर्भुवनादिभिः ॥ ३४ ॥ निवृत्तिं गर्भितां
 ध्यात्वा स्वमन्त्रेण नियोज्य च ॥ ॐ हां हूं हां निवृत्तिकलापाशाय हूं फट् तत ॐ हां हां निवृत्तिकलापाशाय स्वाहेत्यनेना-
 ङ्कुशमुद्रया पूरकेणाकृष्य ॐ हूं हां हूं निवृत्तिकलापाशाय हूं फडित्यनेन संहारमुद्रया कुम्भकेनाधःस्थानादादाय ॐ ॐ हूं हां
 निवृत्तिकलापाशाय नम इत्यनेनोद्भवमुद्रया रेचकेन कुम्भे संस्थाप्य ॐ हां निवृत्तिकलापाशाय नमः इत्यनेनार्घ्यं दत्त्वा सम्पू-
 ज्य विमुखेनैव स्वाहान्तेनैव सन्निधानायाहुतित्रयं सन्तर्पणाहुतित्रयं च दत्त्वा ओं हां ब्रह्मणे नम इति ब्रह्माणमावाह्य सम्पूज्य च
 स्वाहान्तेन सन्तर्प्य ब्रह्मस्तवाधिकारेऽस्मिन्मुमुक्षुं दीक्षयाम्यहम् ॥ ३५ ॥ भाव्यं त्वयाऽनुकूलेन विधिं विज्ञापयेदिति ॥ आवा-

हयेततो देवीं रक्षां वागीश्वरीं हृदा ॥ ३६ ॥ इच्छाज्ञानक्रियारूपां षड्विधां ह्येककारणम् ॥ पूजयेत्तर्पयेद्देवीं प्रकारेणासुना
ततः ॥ ३७ ॥ वागीश्वरीं विनिःशेषयोनिविक्षोभकारणम् ॥ हृत्सम्पुटार्थबीजादिहूँफडन्तशराणुना ॥ ३८ ॥ ताडयेद्धृदये तस्य
प्रविशेत्स विधानवित् ॥ ततः शिष्यस्य चैतन्यं हृदि वह्निकणोपमम् ॥ ३९ ॥ निवृत्तिस्थं युतं पाशैर्ज्येष्ठया विभजेद्यथा ॥ ॐ हां
हूं हः हूं फट् ॐ हां स्वाहेत्यनेनाथ पूरकेणाकुशमुद्रया ॥ ४० ॥ तदाकृष्य स्वमन्त्रेण गृहीत्वाऽऽत्मनि योजयेत् ॥ ॐ हां हूं हां आत्मने
नमः । पित्रोर्विभाव्य संयोगं चैतन्यं रेचकेन तत् ॥ ४१ ॥ ब्रह्मादिकारणत्यागक्रमावृत्त्या शिवारूपदम् ॥ गर्भाधानार्थमादाय
युगपत्सर्वयोनिषु ॥ ४२ ॥ क्षिपेद्वागीश्वरीयोनौ वामयोद्भवमुद्रया ॥ ओं हां हां हाम् आत्मने नमः । पूजयेदप्यनेनैव तर्पयेदापि
पञ्चधा ॥ ४३ ॥ अन्ययोनिषु सर्वासु देहशुद्धिं हृदा चरेत् ॥ नात्र पुंसवनं रूयादिशरीरस्यापि सम्भवात् ॥ ४४ ॥ सीमन्तोन्नयनं
वापि दैवान्यङ्गानि देहवत् ॥ शिरसा जन्म कुर्वीत युगपत्सर्वदेहिनाम् ॥ ४५ ॥ तथैव भावयेदेषामधिकारं शिवाणुना ॥ भोगं
कवचमन्त्रेण शस्त्रेण विषयात्मना ॥ ४६ ॥ मोहरूपमभेद्यं च लयसञ्ज्ञं विभावयेत् ॥ शिवेन स्रोतसां शुद्धिं हृदा तत्त्वविशोधनम्
॥ ४७ ॥ पञ्च पञ्चाहुतीः कुर्याद्गर्भाधानादिषु क्रमात् ॥ मायया मलकर्मादिपाशबन्धनिवृत्तये ॥ ४८ ॥ निष्कृत्यैव हृदा पश्चाद्यजेत
शतमाहुतीः ॥ मलशक्तिनिरोधेन पाशानां च वियोजनम् ॥ ४९ ॥ स्वाहान्तायुधमन्त्रेण पञ्चपञ्चाहुतीर्यजेत् ॥ मायाद्यन्तस्य
पाशस्य सप्तवारास्त्रजप्तया ॥ ५० ॥ कर्त्तर्या छेदनं कुर्यात्कल्पशस्त्रेण तद्यथा ॥ ओं हूं निवृत्तिकलापाशाय हूं फट् बन्धकत्वं
च निर्वर्त्य हस्ताभ्याञ्च शराणुना ॥ ५१ ॥ विसृज्य वर्तुलीकृत्य घृतपूर्णं सुवे धरेत् ॥ दहेदनुकलास्त्रेण केवलास्त्रेण भस्म-
सात् ॥ ५२ ॥ कुर्यात्पञ्चाहुतीर्दत्त्वा पाशांकुशनिवृत्तये ॥ ओं हः अस्त्राय हूं फट् ॥ प्रायश्चित्तं ततः कुर्यादस्त्राहुतिभिरष्टभिः
॥ ५३ ॥ अथावाह्य विधातारं पूजयेत्तर्पयेत्तथा ॥ तत ओं हां शब्दस्पर्शशुद्धब्रह्मन् गृहाण स्वाहेत्याहुतित्रयेणाधिकारमस्य
समर्पयेत् । दग्धनिःशेषपापस्य ब्रह्मन्नस्य पशोस्त्वया ॥ ५४ ॥ बन्धाय न पुनः स्थेयं शिवाज्ञां श्रावयेदिति ॥ ततो विसृज्य
धातारं नाड्या दक्षिणया शनैः ॥ ५५ ॥ संहारमुद्रयात्मानं कुम्भकेन निजात्मना ॥ राहुयुक्तैकदेशेन चन्द्रबिम्बेन सन्निभम् ॥ ५६ ॥

आदाय योजयेत्सूत्रे रेचकेनोद्भवाख्यया ॥ पूजयित्वाध्वपात्रस्थतोयविन्दुं सुधोपमम् ॥ ५७ ॥ आप्यायनाय
 शिष्यस्य गुरुः शिरसि विन्यसेत् ॥ विसृज्य पितरौ दद्याद्द्वौषडन्तशिवाणुना ॥ पूरणाय विधिः पूर्णो निवृत्तिरिति शोधिता
 ॥ ५८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये निर्वाणदीक्षायां निवृत्तिकलाशोधनं नाम चतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ अथ
 प्रतिष्ठाकलाशोधनम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ तत्त्वयोरथ सन्धानं कुर्याच्छुद्धविशुद्धयोः ॥ ह्रस्वदीर्घप्रयोगेण नादनादान्तसङ्गिना
 ॥ १ ॥ ॐ हां हूं हाम् असेजोवायुराकाशं तन्मात्रेन्द्रियबुद्धयः ॥ गुणत्रयमहङ्कारश्चतुर्विंशः पुमानिति ॥ २ ॥ प्रतिष्ठायां
 निविष्टानि तत्त्वान्येतानि भावयेत् ॥ पञ्चविंशतिसङ्ख्यानि स्वादियान्ताक्षराणि च ॥ ३ ॥ पञ्चाशदधिका षष्टिर्भुवनेस्तुल्य-
 सङ्गिताः ॥ तावन्त एव रुद्राश्च विज्ञेयास्तत्र तद्यथा ॥ ४ ॥ अमरेशः प्रभावश्च नैमिषः पुष्करोऽपि च ॥ तथा पादिश्च दण्डिश्च
 भावभूतिरथाष्टमः ॥ ५ ॥ नकुलीशो हरिश्चन्द्रः श्रीशैलो दशमः स्मृतः ॥ अन्वीशोऽभ्रातिकेशश्च महाकालोऽथ मध्यमः ॥ ६ ॥
 केदारो भैरवश्चैव द्वितीयाष्टकमीरितम् ॥ ततो गयाकुरुक्षेत्रखलानादिकनादिके ॥ ७ ॥ विमलश्चाट्टहासश्च महेन्द्रो भीम एव च ॥
 वस्वापदं रुद्रकोटिरवियुक्तो महाबलः ॥ ८ ॥ गोकर्णो भद्रकर्णश्च स्वर्णाक्षः स्थाणुरेव च ॥ अजेशश्चैव सर्वज्ञो भास्वरः सूदना-
 न्तरः ॥ ९ ॥ सुबाहुर्मत्तरूपी च विशालो जटिलस्तथा ॥ रौद्रोऽथ पिङ्गलाक्षश्च कालदंष्ट्री भवेत्ततः ॥ १० ॥ विदुरश्चैव चोरश्च
 प्राजापत्यो हुताशनः ॥ कामरूपी तथा कालः कर्णेऽप्यथ भयानकः ॥ ११ ॥ मतङ्गः पिङ्गलश्चैव हरो वै घातृसंज्ञकः ॥
 शंकुकर्णो विधानश्च श्रीकण्ठश्चन्द्रशेखरः ॥ १२ ॥ सदैतेन च पर्य्यन्ताः कथ्यन्तेऽथ पदान्यापि ॥ व्यापिन् ॐ अरूप ॐ प्रमथ
 ॐ तेजः ॐ ज्योतिः ॐ पुरुष ॐ अग्ने ॐ अधूम ॐ अभस्म ॐ अनादि ॐ नाना ॐ ध्रुव ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः अनिधन
 निधनोद्भव शिव शर्व परमात्मन् महेश्वर महादेव सद्भावेश्वर महातेजः योगाधिपतये मुञ्च प्रथम सर्व सर्वेति द्वात्रिंशत् पदानि ॥
 बीजभावे त्रयो मंत्रा वामदेवः शिवः शिखा ॥ १३ ॥ गान्धारी च सुषुम्णा च नाड्यौ द्वौ मारुतौ तथा ॥ समानोदाननामानौ
 रसनापायुरिन्द्रिये ॥ १४ ॥ रसस्तु विषयो रूपशब्दस्पर्श रसा गुणाः ॥ मण्डलं वर्तुलं तच्च पुण्डरीकाङ्कितं सितम् ॥ १५ ॥

आग्नेय-

॥ ६३ ॥

स्वप्नावस्था प्रतिष्ठायां कारणं गरुडध्वजम् ॥ प्रतिष्ठान्तकृतं सर्वं सञ्चिन्त्य भुवनादिकम् ॥ १६ ॥ सूत्रं देहे स्वमन्त्रेण प्रविश्यैनां वियोजयेत् ॥ ओं हां खीं हां प्रतिष्ठाकलापाशाय ओं फट् स्वाहान्तेनानेनैव पूरकेणाकुशमुद्रया समाकर्षेत् । ततः ॐ हां हूं हां हूं प्रतिष्ठाकलापाशाय हूं फडित्यनेन संहारमुद्रया कुम्भकेन हृदयादधोनाडीसूत्रादादाय ॐ हां हूं हां हां प्रतिष्ठाकलापाशाय नम इत्यनेनोद्भवमुद्रया रेचकेन कुम्भे समारोपयेत् । ॐ हां ह्रीं प्रतिष्ठाकलापाशाय नम इत्यनेनार्चयित्वा सम्पूज्य स्वाहान्तेनाहुतीनां त्रयेण सन्निधाय ततः ॐ हां विष्णवे नम इति विष्णुमावाह्य सम्पूज्य सन्तर्प्य विष्णो तवाधिकारेऽस्मिन्मुमुक्षुं दीक्षयाम्यहम् ॥ १७ ॥ भाव्यं त्वयानुकूलेन विष्णुं विज्ञापयेदिति ॥ ततो वागीश्वरं देवीं वागीशमपि पूर्ववत् ॥ १८ ॥ आवाह्याभ्यर्च्य सन्तर्प्य शिष्यं वक्षसि ताडयेत् ॥ ॐ हां हां हं फट् । प्रविशेदप्यनेनैव चैतन्यं विभजेत्ततः ॥ १९ ॥ शस्त्रेण पाशसंयुक्तं ज्येष्ठयाऽङ्गुशमुद्रया ॥ ॐ हां हं हों हूं फट् स्वाहान्तेन हृदाकृष्य तेनैव पुटितात्मना ॥ २० ॥ गृहीत्वा तं नमोऽन्तेन निजात्मानि नियोजयेत् ॥ ॐ हां हं होम् आत्मने नमः । पूर्ववत्पितृसंयोगं भावयित्वाद्भवाख्यया ॥ २१ ॥ वामया तदनेनैव देवीगर्भे विनिक्षिपेत् ॥ ॐ हां हं हाम् आत्मने नमः । देहोत्पत्तौ हृदा ह्येवं शिरसा जन्मना तथा ॥ २२ ॥ शिखया वाधिकाशाय भोगाय कवचाणुना ॥ तत्त्वशुद्धौ हृदा ह्येवं गर्भाधानाय पूर्ववत् ॥ २३ ॥ शिरसा पाशशैथिल्ये निष्कृत्यैवं शतं जपेत् ॥ एवं पाशवियोगेऽपि ततः शस्त्रात्मजतया ॥ २४ ॥ छिन्द्यादस्त्रेण कर्तव्या कलावीजवता यथा ॥ ॐ ह्रीं प्रतिष्ठाकलापाशाय हः फट् ॥ विसृज्य वर्चुलीकृत्य पाशमन्त्रेण पूर्ववत् ॥ २५ ॥ घृतपूर्णं सुवे दत्त्वा कलास्त्रेणैव होमयेत् ॥ अस्त्रेण जुहुयात्पञ्च पाशाङ्गुशानिवृत्तये ॥ २६ ॥ प्रायश्चित्तनिषेधार्थं दद्यादष्टाहुतीस्ततः ॥ ॐ हः अस्त्राय हूं फट् । हृदावाह्य हृषीकेशं कृत्वा पूजनतर्पणे ॥ २७ ॥ पूर्वोक्तविधिना कुर्यादधिकारसमर्पणम् ॥ ॐ हां रसशुक्लं गृहाण स्वाहा । निःशेषदग्धपाशस्य पशोरस्य हरे त्वया ॥ २८ ॥ न स्थेयं बन्धकत्वेन शिवाज्ञां श्रावयेदिति ॥ ततो विसृज्य गोविन्दं विद्यात्मानं नियोज्य च ॥ २९ ॥ बाहुमुक्ताद्दृश्येन चन्द्रबिम्बेन सन्निभम् ॥ संहारमुद्रया

पुराण.

अ० ८५

॥ ६३ ॥

स्वस्थं विधायोद्भवमुद्रया ॥ ३० ॥ सूत्रे संयोज्य विन्यस्य तोयबिन्दुं यथापुरा ॥ विसृज्य पितरौ वह्नेः पूजितौ कुसुमादिभिः ॥
 दद्यात्पूर्णं विधानेन प्रतिष्ठापि विशोधिता ॥ ३१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये निर्वाणदीक्षायां प्रतिष्ठाकलासंशोधनविधि-
 न्नाम पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ अथ विद्याविशोधनविधानम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ सन्धानमथ विद्यायाः प्राचीनकलया
 सह ॥ कुर्वीत पूर्ववत्कृत्वा तत्त्वं वर्णय तद्यथा ॥ १ ॥ ॐ ह्रीं क्षीमिति सन्धानम् । रागश्च शुद्धविद्या च नियतिः कलया सह ॥
 कालो माया तथाऽविद्या तत्त्वानामिति सप्तकम् ॥ २ ॥ रत्नाः शेषसा वर्णाः षड्विद्यायां प्रकीर्त्तिताः ॥ पदानि प्रणवादीनि
 एकविंशतिसङ्ख्यया ॥ ३ ॥ ॐ नमः शिवाय सर्वप्रभवे हं शिवाय ईशानसूर्याय तत्पुरुषवक्त्राय अघोरहृदयाय वामदेवगुह्याय
 सद्योजातमूर्तये ॐ नमो नमो गुह्यातिगुह्याय गोप्त्रे अनिधनाय सर्वाधिपाय ज्योतीरूपाय परमेश्वराय भावेन ॐ व्योम ॥ ॐ
 रुद्राणां भुवनानां च स्वरूप प्रमथ कथ्यते ॥ प्रथमो वामदेवः स्यात्ततः सर्वभवोद्भवः ॥ ४ ॥ वज्रदेहः प्रभुर्धाता क्रमविक्रमसु-
 प्रभाः ॥ वटुः प्रशान्तनामा च परमाक्षरसञ्ज्ञकः ॥ ५ ॥ शिवश्च सशिवो बभुरक्षयः शम्भुरेव च ॥ अदृष्टरूपनामानौ तथाऽन्यो
 रूपवर्द्धनः ॥ ६ ॥ मनोन्मनो महावीर्यश्चित्राङ्गस्तदनन्तरम् ॥ कल्याण इति विज्ञेयाः पञ्चविंशतिसङ्ख्यया ॥ ७ ॥ मन्त्रौ
 घोरामरौ बीजे नाज्यौ द्वे तत्र ते यथा ॥ पूषा च हस्तिजिह्वा च व्याननागौ प्रभञ्जनौ ॥ ८ ॥ विषयो रूपमेवैकमिन्द्रिये पाद-
 चक्षुषी ॥ शब्दः स्पर्शश्च रूपं च त्रय एते गुणाः स्मृताः ॥ ९ ॥ अवस्थाऽत्र सुषुप्तिश्च रुद्रो देवस्तु कारणम् ॥ विद्यामध्यगतं सर्वं
 भावयेद्भुवनादिकम् ॥ १० ॥ ताडनं छेदनं तत्र प्रवेशं चापि योजनम् ॥ आकृष्य ग्रहणं कुर्वाद्द्विद्यया हृत्प्रदेशतः ॥ ११ ॥
 आत्मन्यारोप्य सङ्गृह्य कलां कुण्डे निवेशयेत् ॥ रुद्रं कारणमावाह्य विज्ञाप्य च शिशुं प्रति ॥ १२ ॥ पित्रोरावाहनं कृत्वा
 हृदये ताडयेच्छिशुम् ॥ प्रविश्य पूर्वमन्त्रेण तदात्मनि नियोजयेत् ॥ १३ ॥ आकृष्यादाय पूर्वोक्तविधिनाऽऽत्मनि योजयेत् ॥
 वामया योजयेद्योनौ गृहीत्वा द्वादशान्ततः ॥ १४ ॥ कुर्वीत देहसम्पत्तिं जन्माधिकारमेव च ॥ भोगं लयं तथा श्रो (स्रो)
 तः शुद्धितत्त्वविशोधनम् ॥ १५ ॥ निःशेषमलकर्मणादिपाशबन्धनिवृत्तये ॥ निष्कृत्यैव विधानेन यजेत शतमाहुतीः ॥ १६ ॥

अस्त्रेण पाशशैथिल्यं मलशक्तिं तिरोहिताम् ॥ छेदनं मर्दनं तेषां वर्तुलीकरणं तथा ॥ १७ ॥ दाहं तदक्षराभावं प्रायश्चित्तम-
थोदितम् ॥ रुद्राण्यावाहनं पूजा रूपगन्धसमर्पणम् ॥ १८ ॥ ओं ह्रीं रूपगन्धौ शुल्कं रुद्र गृहाण स्वाहा ॥ संश्राव्य शाम्भ-
वीमाज्ञां रुद्रं विसृज्य कारणम् ॥ विधायात्मानि चैतन्यं पाशसूत्रे निवेशयेत् ॥ १९ ॥ बिन्दुं शिरसि विन्यस्य विसृजेत्पितरौ
ततः ॥ दद्यात्पूर्णां विधानेन समस्तविधिपूरणीम् ॥ २० ॥ पूर्वोक्तविधिना कार्यं विद्यायां ताडनादिकम् ॥ स्वबीजं तु विशेषः
स्यादिति विद्या विशोधिता ॥ २१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये निर्वाणदीक्षायां विद्याशोधनं नाम षडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥
अथ नि० शान्तिशोधनम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ सन्दध्यादधुना विद्यां शान्त्या सार्द्धं यथाविधि ॥ शान्तौ तत्त्वद्वयं लीनं भावे-
श्वरसदाशिवो ॥ १ ॥ हकारश्चक्षकारश्च द्वौ वर्णौ परिकीर्तितौ ॥ रुद्राः समाननामानो भुवनैः सह तद्यथा ॥ २ ॥ प्रभवः समयः
क्षुद्रो विमलः शिव इत्यपि ॥ घनौ निरञ्जनाकारौ स्वशिवौ दीप्तिकारणौ ॥ ३ ॥ त्रिदशेश्वरनामा च त्रिदशः कालसञ्ज्ञकः ॥
सूक्ष्माम्बुजेश्वरश्चेति रुद्राः शान्तौ प्रतिष्ठिताः ॥ ४ ॥ व्योमव्यापिने व्योमव्याप्यरूपाय सर्वव्यापिने शिवाय अनन्ताय अना-
थाय अनाश्रिताय ध्रुवाय शाश्वताय योगपीठसंस्थिताय नित्ययोगिने ध्यानाहारायेति द्वादश पदानि । पुरुषः कवचौ मन्त्रौ
बीजे बिन्दूपकारकौ ॥ अलम्बुषायसानाढ्यौ वायू कृकरकूर्मकौ ॥ ५ ॥ इन्द्रिये त्वक्करावस्याः स्पर्शस्तु विषयो मतः ॥ गुणौ
स्पर्शनिनादौ द्वावेकः कारणमीश्वरः ॥ ६ ॥ तुर्यावस्थेति शान्तिस्थं सम्भाव्य भुवनादिकम् ॥ विदध्यात्ताडनं भेदं प्रवेशं
च वियोजनम् ॥ ७ ॥ आकृष्य ग्रहणं कुर्याच्छान्तेर्वदनसूत्रतः ॥ आत्मन्यारोप्य, सङ्गृह्य कलां कुण्डे निवेशयेत् ॥ ८ ॥ ईश
तवाधिकारेऽस्मिन्मुमुक्षुं दीक्षयाम्यहम् ॥ भाव्यं त्वयाऽनुकूलेन कुर्याद्विज्ञापनामिति ॥ ९ ॥ आवाहनादिकं पित्रोः शिष्यस्य
ताडनादिकम् ॥ विधायादाय चैतन्यं विधिनाऽऽत्मानि योजयेत् ॥ १० ॥ पूर्ववत्पितृसंयोगं भावयित्वाद्भवाख्यया ॥ हृत्सम्पु-
टात्मबीजेन देवीगर्भे नियोजयेत् ॥ ११ ॥ देहोत्पत्तौ हृदा पञ्च शिरसा जन्महेतवे ॥ शिखया वाऽधिकाराय भोगाय कवचा-
णुना ॥ १२ ॥ लयाय शस्त्रमन्त्रेण स्रोतः शुद्धौ शिवेन च ॥ तत्त्वशुद्धौ हृदा ह्येवं गर्भाधानादि पूर्ववत् ॥ १३ ॥ वर्मणा पाश-

शैथिल्यं निष्कृत्यैवं शतं जपेत् ॥ मलशक्तितरोधाने शस्त्रेणाहुतिपञ्चकम् ॥ १४ ॥ एवं पाशाविर्यांगेऽपि ततः सप्तास्रजस्तया ॥ छिन्वा-
दस्त्रेण कर्तव्यां पाशान्बीजवता यथा ॥ १५ ॥ ॐ हौं शान्तिकलापाशाय हः हूं फट् ॥ विसृज्य वर्तुलीकृत्य पाशमंत्रेण पूर्ववत् ॥ घृतपूणे
सुवे दत्त्वा कलास्त्रेणैव होमयेत् ॥ १६ ॥ अस्त्रेण जुहुयात्पञ्च पाशाङ्कुशनिवृत्तये ॥ प्रायश्चित्तनिषेधाय दद्यादष्टाहुतीरथ ॥ १७ ॥
ॐ हः अस्त्राय हूं फट् ॥ हृदेश्वरं समावाह्य कृत्वा पूजनतर्पणे ॥ निदधीत विधानेन तस्मै शुल्कसमर्पणम् ॥ १८ ॥ ॐ हाम् ईश्वर
बुद्ध्यहङ्कारौ शुल्कं गृहाण स्वाहा ॥ निःशेषदग्धपाशस्य पशोरस्येश्वर त्वया ॥ न स्थेयं बन्धकत्वेन शिवाज्ञां श्रावयेदिति ॥ १९ ॥
विसृजेदीश्वरं देवं रौद्रात्मानं नियोजयेत् ॥ २० ॥ सूत्रे संयोजयेदेनं शुद्धयोद्भवमुद्रया ॥ दद्यान्मूलेन शिष्यस्य शिरस्यमृतविन्दु-
कम् ॥ २१ ॥ विसृज्य पितरौ बह्वेः पूजितौ कुसुमादिभिः ॥ दद्यात्पूर्णां विधानज्ञो निःशेषविधिपूरणीम् ॥ २२ ॥ अस्यामपि विधा-
तव्यं पूर्ववत्ताडनादिकम् ॥ स्वबीजं तु विशेषः स्याच्छुद्धिः शान्तेरपीडिता ॥ २३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये निर्वाणदीक्षायां
शांतिशोधनं नाम सप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ अथ निर्वाणदीक्षाविधिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ सन्धानं शान्त्यतीतायाः शान्त्या
सार्द्धं विशुद्धया ॥ कुर्वीत पूर्ववत्तत्र तत्त्ववर्णादि तद्यथा ॥ १ ॥ ॐ हौं क्षौं हौं हाम् इति सन्धानानि ॥ उभौ शक्तिशिवौ तत्त्वे
भुवनाष्टकसिद्धिकम् ॥ दीपकं रोचकं चैव मोचकं चोर्द्ध्वगामि च ॥ २ ॥ व्योमरूपमनाथं च स्यादनाश्रितमष्टमम् ॥ ॐ कार-
पदमीशाने मंत्रो वर्णाश्च षोडश ॥ ३ ॥ अकारादिविसर्गान्ता बीजेन देहकारकौ ॥ कुहूश्च शङ्खिनी नाड्यो देवदत्तधनञ्जयौ ॥ ४ ॥
मारुतौ स्पर्शनं श्रोत्रमिन्द्रिये विषयो नभः ॥ शब्दो गुणोऽस्यावस्था तु तुय्यातीता तु पञ्चमी ॥ ५ ॥ हेतुः सदाशिवो देव इति
तत्त्वादिसञ्चयम् ॥ सञ्चिन्त्य शान्त्यतीतारूपं विदध्यात्ताडनादिकम् ॥ ६ ॥ कलापाशं समाताड्य फडन्तेन विभिद्य च ॥ प्रविश्यान्त-
र्त्रमोऽन्तेन फडन्तेन वियोजयेत् ॥ ७ ॥ शिखाहस्तम्पुटीभूतं स्वाहान्तं सृणिमुद्रया ॥ पूरकेण समाकृष्य पाशं मस्तकसूत्रतः ॥ ८ ॥
कुम्भकेन समादाय रेचकेनोद्भवाख्यया ॥ हस्तम्पुटं नमोन्तेन वह्निं कुण्डे निवेशयेत् ॥ ९ ॥ अस्याः पूजादिकं सर्वं निवृत्ते-
रिव साधयेत् ॥ सदाशिवं समावाह्य पूजयित्वा प्रतर्प्य च ॥ १० ॥ सदाख्यातेऽधिकारेऽस्मिन्मुमुक्षुं दीक्षयाम्यहम् ॥ भाव्यं

आग्नेय-
॥ ६५ ॥

त्वयाऽनुकूलेन भक्त्या विज्ञापयेदिति ॥ ११ ॥ पित्रोरावाहनं पूजां कृत्वा तर्पणसन्निधौ ॥ हत्सम्पुटात्मबीजेन शिष्यं वक्षसि
ताडयेत् ॥ १२ ॥ ॐ हां हूं हं फट् । प्रविश्य चाप्यनेनैव चैतन्यं विभजेत्ततः ॥ शस्त्रेण पाशसंयुक्तं ज्येष्ठयाऽङ्कुशमुद्रया ॥ १३ ॥
ॐ हां हः हूं फट् ॥ स्वाहान्तेन तदाकृष्य तेनैव पुटितात्मना ॥ गृहीत्वा तन्नमोऽन्तेन निजात्मनि नियोजयेत् ॥ १४ ॥ ॐ हां
हं ह्रीम् आत्मने नमः । पूर्ववत्पितृसंयोगं भावायित्वाद्देवाख्यया ॥ वामया तदनेनैव देव्या गर्भे नियोजयेत् ॥ १५ ॥ गर्भाधा-
नादिकं सर्वं पूर्वोक्तविधिना चरेत् ॥ मूलेन पाशशौथिर्ये निष्कृत्यैव शतं जपेत् ॥ १६ ॥ नलशक्तितरोधाने पाशानां
च वियोजने ॥ पञ्च पञ्चाहुतीर्दद्यादायुधेन यथापुरा ॥ १७ ॥ पाशानायुधमन्त्रेण सप्तवाराभिजतया ॥ छिन्द्यादस्त्रेण कर्तव्या
कलाबीजयुजा यथा ॥ १८ ॥ ॐ हां शान्त्यतीतकलापाशाय हः हूं फट् ॥ विसृज्य वर्तुलीकृत्य पाशानस्त्रेण पूर्ववत् ॥ घृतपूर्णं
घुवे दत्त्वा कलास्त्रेणैव होमयेत् ॥ १९ ॥ अस्त्रेण जुहुयात्पञ्च पाशाङ्कुशनिवृत्तये ॥ प्रायश्चित्तनिषेधार्थं दद्यादष्टाहुतीस्ततः
॥ २० ॥ सदाशिवं हृदावाह्य कृत्वा पूजनतर्पणे ॥ पूर्वोक्तविधिना कुर्यादधिकारसमर्पणम् ॥ २१ ॥ ॐ हां सदाशिवमनोबिन्दुं
शुल्कं गृहाण स्वाहा । निःशेषदग्धपाशस्य पशोरस्य सदाशिव ॥ बन्धाय न त्वया स्थेयं शिवाज्ञां श्रावयेदिति ॥ २२ ॥ मूलेन
जुहुयात्पूर्णां विसृजेत्तु सदाशिवम् ॥ ततो विशुद्धमात्मानं शस्त्रचन्द्रमिवोदितम् ॥ २३ ॥ संहारमुद्रया रौद्र्या संयोज्य गुरुरा-
त्मनि ॥ कुर्वीत शिष्यदेहस्थमुद्धृत्योद्भवमुद्रया ॥ २४ ॥ दद्यादाप्यायनायास्य मस्तकेऽर्घ्याम्बुबिन्दुकम् ॥ क्षमयित्वा महा-
भक्त्या पितरौ विसृजेत्तथा ॥ २५ ॥ खेदितौ शिष्यदीक्षायै यन्मया पितरौ युवाम् ॥ कारुण्यान्मोक्षयित्वा तद्भज त्वं स्थान-
मात्मनः ॥ २६ ॥ शिखामन्त्रितकर्तव्या बोधशक्तिस्वरूपिणीम् ॥ शिखां छिन्द्याच्छिवास्त्रेण शिष्यस्य चतुरङ्गुलाम् ॥ २७ ॥
ॐ क्लीं शिखायै हूं फट् ॐ हः अस्त्राय हूं फट् ॥ सुचि तां घृतपूर्णायां गोविङ्गोलकमध्यगाम् ॥ संविधायास्त्रमन्त्रेण हूं फटन्तेन
होमयेत् ॥ २८ ॥ ॐ हौं हः अस्त्राय हूं फट् । प्रक्षाल्य सुक्लुवौ शिष्यं संस्नाप्याचम्य च स्वयम् ॥ योजनिकास्थमात्मानं शस्त्र-
मन्त्रेण ताडयेत् ॥ २९ ॥ वियोज्याकृष्य सम्पूज्य पूर्ववद्वादशान्ततः ॥ आत्मीयहृदयाम्भोजकर्णिकायां निवेशयेत् ॥ ३० ॥

पुराण.

अ० ६८

॥ ६५ ॥

पूरितं सुवमाज्येन विहिताधोमुखसुचा ॥ नित्योक्तविधिनाऽऽदाय शङ्खसन्निभमुद्रया ॥ ३१ ॥ प्रसारितशिरोग्रीवो नादोच्चारानु-
सारतः ॥ समदृष्टिः स्थिरश्चान्तः परभावसमन्वितः ॥ ३२ ॥ कुम्भमण्डलवह्निभ्यः शिष्यादपि निजात्मनः ॥ गृहीत्वा षड्-
विधाध्वानं सुगग्रे प्राणनाडिकम् ॥ ३३ ॥ सञ्चिन्त्य बिन्दुवद्व्यात्वा क्रमशः सप्तधा यथा ॥ प्रथमं प्राणसंयोगस्वरूपमपरं
ततः ॥ ३४ ॥ हृदयादिक्रमोच्चारविसृष्टं मन्त्रसञ्ज्ञकम् ॥ पूरकं कुम्भकं कृत्वा व्यादाय वदनं मनाक् ॥ ३५ ॥ सुषुम्णानुगतं
नादस्वरूपं तु तृतीयकम् ॥ सप्तमे कारणे त्यागात्प्रशान्तं विश्वरं लयः ॥ ३६ ॥ शक्तिनादोर्ध्वसञ्चारस्तच्छक्ति विस्वरं मतम् ॥
प्राणस्य निखिलस्यापि शक्तिप्रमेयवार्जितम् ॥ ३७ ॥ तत्कालविश्वरं षष्ठं शक्त्यतीतं च सप्तमम् ॥ तदेतद्योजनास्थानं विश्वरं
तत्त्वसञ्ज्ञकम् ॥ ३८ ॥ पूरकं कुम्भकं कृत्वा व्यादाय वदनं मनाक् ॥ शनैरुदीरयेन्मूलं कृत्वा शिष्यात्मनो लयम् ॥ ३९ ॥
हकारे तडिदाकारे षडध्वप्राणरूपिणि ॥ उकारं परतो नाभेर्वितर्कितं व्याप्य संस्थितम् ॥ ४० ॥ ततः परं मकारन्तु हृदया-
च्चतुरङ्गुलम् ॥ अङ्कारवाचकं विष्णोस्ततोऽष्टाङ्गुलकण्ठकम् ॥ ४१ ॥ चतुरङ्गुलतालस्थं मकारं रुद्रवाचकम् ॥ तद्वल्ललाटमध्यस्थं
बिन्दुमीश्वरवाचकम् ॥ ४२ ॥ नादं सदाशिवं देवं ब्रह्मरन्ध्रावसानकम् ॥ शक्तिं च ब्रह्मरन्ध्रस्थां त्यजन्नित्यमनुक्रमात् ॥ ४३ ॥
दिव्यं पिपीलिकास्पर्शं तस्मिन्नेवानुभूय च ॥ द्वादशान्ते परे तत्त्वे परमानन्दलक्षणे ॥ ४४ ॥ भावशून्ये मनोऽतीते शिवे नित्य-
गुणोदये ॥ विलीय मानसे तस्मिञ्छिष्यात्मानं विभावयेत् ॥ ४५ ॥ विमुञ्चन्सर्पिषो धारां ज्वालान्तेऽपि परे शिवे ॥ योज-
निकास्थिरत्वाय वौषडन्तशिवाणुना ॥ ४६ ॥ दत्त्वा पूर्णं विधानेन गुणापादनमाचरेत् ॥ ॐ हाम् आत्मने सर्वज्ञो भव
स्वाहा । ॐ हाम् आत्मने परितृप्तो भव स्वाहा । ॐ ह्राम् आत्मने अनादिबोधो भव स्वाहा । ॐ हौम् आत्मने स्वतन्त्रो भव
स्वाहा ॥ ॐ हौम् आत्मन् अलुप्तशक्तिर्भव स्वाहा । ॐ हः आत्मने अनन्तशक्तिर्भव स्वाहा । इत्थं षड्गुणमात्मानं गृहीत्वा
परमाक्षरात् ॥ ४७ ॥ विधिना भावनोपेतः शिष्यदैवे नियोजयेत् ॥ तीव्राणुशक्तिसम्पातजनितश्रमशान्तये ॥ ४८ ॥ शिष्य-
मूर्द्धानि विन्यस्येदध्यादिमृतबिन्दुकम् ॥ प्रणमय्येशकुम्भादीञ्छिवाक्षिणमण्डले ॥ ४९ ॥ सौम्यवक्त्रं व्यवस्थाप्य शिष्यं दोक्ष-

आग्नेय-
॥ ६६ ॥

गमात्मनः ॥ त्वयैवानुगृहीतोऽयं मूर्तिमास्थाय मामर्कम् ॥ ५० ॥ देवे बह्वौ गुरौ तस्माद्भक्तिं चाप्यस्य वर्द्धय ॥ इति विज्ञाप्य
देवेशं प्रणम्य च गुरुः स्वयम् ॥ ५१ ॥ श्रेयस्तवास्त्विति ब्रूयादाशिषं शिष्यमादरात् ॥ ततः परमया भक्त्या दत्त्वा देवेऽष्टपु-
ष्पिकाम् ॥ पुत्रकं शिवकुंभेन संस्त्राप्य विसृजेन्मखम् ॥ ५२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये निर्वाणदीक्षाविधिर्नामाऽष्टाशीतित-
मोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ एकतत्त्वदीक्षाविधिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ अथैकतात्त्विकी दीक्षा लघुत्वादुपदिश्यते ॥ सूत्रबन्धादि कुर्वीत
यथायोगं निजात्मना ॥ १ ॥ कालाद्यादिशिवान्तानि तत्त्वानि परिभावयेत् ॥ समतत्त्वे समग्राणि सूत्रे मणिगणानिव ॥ २ ॥
आवाह्य शिवतत्त्वादि गर्भाधानादि पूर्ववत् ॥ मूलेन किन्तु कुर्वीत सर्व्वशुल्कसमर्पणम् ॥ ३ ॥ प्रददीत ततः पूर्णां तत्त्वत्रातो-
पगर्भिताम् ॥ एकयैव यया शिष्यो निर्वाणमधिगच्छति ॥ ४ ॥ योजनायै शिवे चान्यां स्थिरत्वापादनाय च ॥ दत्त्वा पूर्णां
प्रकुर्वीत शिवकुंभाभिषेचनम् ॥ ५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये एकतत्त्वदीक्षाविधिर्नामैकोनवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ अथा-
भिषेकादि ॥ ईश्वर उवाच ॥ शिवमभ्यर्च्य्याभिषेकं कुर्याच्छिष्यादिके श्रिये ॥ कुम्भानीशादिकाष्ठासु क्रमशो नव विन्यसेत् ॥
॥ १ ॥ तेषु क्षारोदं क्षीरोदं दध्नुदं घृतसागरम् ॥ इक्षुकादंबरीस्वादुमस्तूदानष्ट सागरान् ॥ २ ॥ निवेशयेद्यथासङ्ख्यमष्टौ विद्ये-
श्वरानथ ॥ एकं शिखण्डिनं रुद्रं श्रीकण्ठं तु द्वितीयकम् ॥ ३ ॥ त्रिमूर्तमेकरुद्राक्षमेकनेत्रं शिवोत्तमम् ॥ सप्तमं सूक्ष्मनामान-
मनन्तं रुद्रमष्टमम् ॥ ४ ॥ मध्ये शिवं समुद्रं च शिवमन्त्रं च विन्यसेत् ॥ यागालयान्दिगीशस्य रचिते स्नानमण्डपे ॥ ५ ॥
कुर्यात्करद्वयायामां वेदिमष्टाङ्गुलोच्छ्रिताम् ॥ श्रीपर्णाद्यासने तत्र विन्यस्यानन्तमासनम् ॥ ६ ॥ शिष्यं निवेश्य पूर्वस्यां सकली-
कृत्य पूजयेत् ॥ काञ्जिकोदनमृद्गस्मदूर्वागोमयगोलकैः ॥ ७ ॥ सिद्धार्थदधितायैश्च कुर्यान्निर्मन्थनं ततः ॥ क्षारोदानुक्रमेणाथ
हृदा विद्येशशम्बरैः ॥ ८ ॥ कलशैः स्नापयेच्छिष्यं स्वधाधारणयान्वितम् ॥ परिधाप्य सिते वस्त्रे निवेश्य शिवदक्षिणे ॥ ९ ॥
पूर्वादितासने शिष्यं पुनः पूर्ववदर्चयेत् ॥ उष्णीषं योगपट्टं च मुकुटं कर्त्तरीं चट्टीम् ॥ १० ॥ अक्षमालां पुस्तकादि शिबि-
काद्यधिकारकम् ॥ दीक्षाव्याख्याप्रतिष्ठाद्यं ज्ञात्वाऽद्यप्रभृति त्वया ॥ ११ ॥ सुपरीक्ष्य विधातव्यमाज्ञां संश्रावयेदिति ॥ आभि-

पुराण-

अ० १०

॥ ६६ ॥

वाद्य ततः शिष्यं प्रणिपत्य महेश्वरम् ॥ १२ ॥ विघ्नज्वालापनोदाथ कुर्याद्विज्ञापनं यथा ॥ अभिषेकार्थमादिष्टस्त्वयाऽहं
 गुरुमूर्तिना ॥ १३ ॥ संहितापाठः सोऽयमभिषिक्तो मया शिव ॥ तृप्तये मन्त्रचक्रस्य पञ्च पञ्चाहुतीर्धजेत् ॥ १४ ॥ दद्यात्पूर्णां
 ततः शिष्यं स्थापयेन्निजदक्षिणे ॥ शिष्यदक्षिणपाणिस्था अङ्गुष्ठाद्यङ्गुलीः क्रमात् ॥ १५ ॥ लाञ्छयेदुपबद्धाय दग्धदर्भाग्रशम्बरैः ॥
 कुसुमानि करे दत्त्वा प्रणामं कारयेदमुम् ॥ १६ ॥ कुम्भेऽनले शिवे स्वस्मिस्ततस्तत्कृत्यमाविशेत् ॥ अनुग्राह्यास्त्वया शिष्याः
 शास्त्रेण सुपरीक्षिताः ॥ १७ ॥ भूपवन्मानवादीनामभिषेकादभीप्सितम् ॥ ॐ श्रां श्रीं पशु हू फडित्यस्त्रराजाभिषेकतः ॥ १८ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये निर्वाणदीक्षाभिषेकादिविधिर्नाम नवतितमोऽध्यायः ॥ १९ ॥ अथ विविधमन्त्रादयः ॥ ईश्वर उवाच ॥
 अभिषिक्तः शिवं विष्णुं पूजयेद्भास्करादिकान् ॥ शङ्खभेर्यादिनिर्घोषैः स्नापयेत्पञ्चगव्यकैः ॥ १ ॥ यो देवान्देवलोकं स याति
 स्वकुलमुद्धरन् ॥ वर्षकोटिसहस्रेषु यत्पापं समुपार्जितम् ॥ २ ॥ घृताभ्यङ्गेन देवानां भस्मीभवति पावके ॥ आढकेन घृताद्यैश्च
 देवान्स्नाप्य सुरो भवेत् ॥ ३ ॥ चन्दनेनानुलिप्याथ गन्धाद्यैः पूजयेत्तथा ॥ अरुपायासेन स्तुतिभिः स्तुता देवास्तु सर्वदा ॥ ४ ॥
 अतीतानागतज्ञानमन्त्रधीभुक्तिमुक्तिदाः ॥ गृहीत्वा प्रश्रसूक्ष्माणे हृते द्वाभ्यां शुभाशुभम् ॥ ५ ॥ त्रिभिर्जीवो मूलधातुश्चतुर्भि-
 र्ब्राह्मणादिभिः ॥ पञ्चादौ भूततत्त्वादिशेषे चैवं जपादिकम् ॥ ६ ॥ एकत्रिकातित्रिकान्ते पदे द्विपमकान्तके ॥ अशुभं मध्यमं
 मध्येष्विन्द्रस्त्रिषु नृपः शुभः ॥ ७ ॥ संख्यावृन्दे जीविताब्दं यमोऽब्ददशहा ध्रुवम् ॥ सूर्येभास्येशदुर्गाश्रीविष्णुमन्त्रैर्लिखेत्कजे
 ॥ ८ ॥ कठिन्या जप्तया स्पृष्टे गोमूत्राकृतिरेखया ॥ आरभ्यैकं त्रिकं यावत्त्रिचतुष्कावसानकम् ॥ ९ ॥ मरुद्व्योममरुद्बीजैश्चतुः-
 षष्टिपदे तथा ॥ अक्षाणां पतनात्स्पर्शाद्विषमादौ शुभादिकम् ॥ १० ॥ एकत्रिकादिमारभ्य अन्ते चाष्टत्रिकं तथा ॥ ध्वजाद्या याः
 समा हीना विषमाः शोभनादिदाः ॥ ११ ॥ आर्षपल्लवितैः काद्यैः षोडशस्वरपूर्वगैः ॥ आद्यैस्तैः सस्वरैः काद्यैस्त्रिषुसनामम-
 न्त्रकाः ॥ १२ ॥ ह्रींबीजाः प्रणवाद्याः स्युर्नमोऽन्ता यत्र पूजने ॥ मन्त्रा विशतिस्त्रिहस्ताः शत षष्ट्यधिकं ततः ॥ १३ ॥ ॐ ह्रीं
 मन्त्राः सरस्वत्याश्चण्डिकायास्तथैव च ॥ तथा मौय्याश्च दुर्गाया आं श्रीं मन्त्राः त्रिषस्तथा ॥ १४ ॥ तथा क्षौमन्त्राः सूर्यस्म

आग्नेयः शिवस्य च ॥ आंगमन्त्रा गणेशस्य आंगमन्त्राश्च तथा इरेः ॥ १५ ॥ शताद्वैकाधिकैः काद्यैस्तथा षोडशभिः स्वरेः ॥
 काद्यैस्तैः सस्वरैराद्यैः कान्तैर्मन्त्रास्तथाखिलाः ॥ १६ ॥ रवीशदेवीविष्णूनां स्वाब्धिदेवेन्द्रवर्त्तनात् ॥ शतत्रयं षष्ठ्याधिकं प्रत्येकं
 मण्डलं क्रमात् ॥ अभिषिक्तो जपेद्व्यायेच्छिष्यादीन्दीक्षयेद्गुरुः ॥ १७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेयेऽभिषिक्तेन कर्तव्यस्य तत्तदे-
 वतामन्त्रजपादिविधिर्नामैकनवतितमोऽध्यायः ॥ ११ ॥ अथ वास्तुप्रतिष्ठाविधिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ प्रतिष्ठां सम्प्रवक्ष्यामि
 क्रमात्सङ्क्षेपतो गुह ॥ पीठं शक्तिं शिवो लिङ्गं तद्योगः सा शिवाणुभिः ॥ १ ॥ प्रतिष्ठायाः पञ्च भेदास्तेषां रूपं वदामि ते ॥ यत्र
 ब्रह्मशिलायोगः सा प्रतिष्ठा विशेषतः ॥ २ ॥ स्थापनं तु यथायोगं पीठ एव निवेशनम् ॥ प्रतिष्ठाभिन्नपीठस्य स्थितः स्थापनमुच्यते
 ॥ ३ ॥ उत्थापनं च सा प्रोक्ता लिङ्गोद्धारपुरःसरा ॥ यस्यां तु लिङ्गमारोप्य संस्कारः क्रियते बुधैः ॥ ४ ॥ आस्थापनं तदुद्दिष्टं
 द्विधा विष्णवादिकस्य च ॥ आमु सर्वासु चैतन्यं निष्पृजति परं शिवम् ॥ ५ ॥ यदाधारादिभेदेन प्रासादेष्वपि पञ्चधा ॥ परीक्षा-
 मथ मेदिन्याः कुर्यात्प्रासादकाम्यया ॥ ६ ॥ शुक्लाज्यगन्धा रक्ता च रक्तगन्धा सुगन्धिनी ॥ पीता कृष्णा सुरागन्धा विप्रादीनां
 मही क्रमात् ॥ ७ ॥ पूर्वशोत्तरे सर्वत्र पूर्वा चैषां विशिष्यते ॥ आखाते हास्तिके यस्याः पूर्णे मृदधिका भवेत् ॥ ८ ॥ उत्तमां
 तां महीं विद्यात्तोयाद्यैर्वा समुक्षिताम् ॥ अस्थ्यङ्गरादिभिर्दुष्टामत्यन्तं शोधयेद्गुरुः ॥ ९ ॥ नगरग्रामदुर्गार्थं गृहप्रासाद-
 कारणम् ॥ खननैर्गोकुलावासैः कर्षणैर्वा मुहुर्मुहुः ॥ १० ॥ मण्डपे द्वारपूजादि मन्त्रतृप्त्यवसानकम् ॥ कर्म निर्वर्त्याधोरास्त्रं
 सहस्रं विधिना यजेत् ॥ ११ ॥ समीकृत्योपलिप्तायां भूमौ संशोधयेद्दिशः ॥ स्वर्णदध्यक्षतै रेखाः प्रकुर्वीत प्रदक्षिणम् ॥ १२ ॥
 मध्यादीशानकोष्ठस्थे पूर्णकुम्भे शिवं यजेत् ॥ वास्तुमभ्यर्च्य तत्तोयैः सिञ्चेत्कुहालकादिकम् ॥ १३ ॥ बाह्ये रक्षोगणानिष्ठा
 विधिना दिग्बलिं क्षिपेत् ॥ भूमिं संसिच्य संस्नाप्य कुहालाद्यं प्रपूजयेत् ॥ १४ ॥ अन्यं वस्त्रयुगच्छत्रं कुम्भं स्कन्धे
 द्विजन्मनः ॥ निधाय गीतवाद्यादिब्रह्मघोषसमाकुलम् ॥ १५ ॥ पूजां कुम्भे समाहृत्य प्राप्ते लग्नेऽग्निकोष्ठके ॥ कुहालेना-
 भिषिक्तेन मध्वक्तेन तु खानयेत् ॥ १६ ॥ नैर्ऋत्यां क्षेपयेन्मृत्तनां खाते कुम्भजलं क्षिपेत् ॥ पुरस्य पूर्वसीमान्तं नयेद्यावदभी-

प्सितम् ॥ १७ ॥ अथ तत्र क्षणं स्थित्वा भ्रामयेत्परितः पुरम् ॥ सिञ्चन्सीमान्तचिह्नानि यावदीशानगोचरम् ॥ १८ ॥
अर्घ्यदानमिदं प्रोक्तं तत्र कुम्भपरिभ्रमात् ॥ इत्थं परिग्रहं भूमेः कुर्वीत तदनन्तरम् ॥ १९ ॥ कर्करान्तं जलान्तं वा शल्य-
दोषजिघांसया ॥ खानयेद्भुक्तुमारी चेद्विधिना शल्यमुद्धरेत् ॥ २० ॥ अकचटतपयशहान्मानवश्चेत्प्रश्नाक्षराणि तु ॥
अग्नेर्ध्वजादिपतिताः स्वस्थाने शल्यमाख्यान्ति ॥ २१ ॥ कर्तुंश्चाङ्गविकारेण जानीयात्तत्प्रमाणतः ॥ पश्वादीनां
प्रवेशेन कीर्त्तनैर्विरुतेर्दिशः ॥ २२ ॥ मातृकामष्टवर्गाढ्यां फलके भुवि वा लिखेत् ॥ शल्यज्ञानं वर्गवशात्पूर्वादीशान्ततः
क्रमात् ॥ २३ ॥ अवर्गे चैव लोहं तु कवर्गेऽङ्गारमग्निः ॥ चवर्गे भस्म दक्षे स्याद्वर्गेऽस्थि च नैर्ऋते ॥ २४ ॥ तवर्गे
चेष्टकां चाप्ये कपालं च पवर्गके ॥ यवर्गे शवकीटादि शवर्गे लोहमादिशेत् ॥ २५ ॥ हवर्गे रजतं तद्वद्वर्गाच्चानर्थकरानपि ॥
प्रोक्ष्यात्मभिः करापूरैरष्टाङ्गुलमृदन्तरैः ॥ २६ ॥ पादोर्ध्वं स्वातमापूर्य्य सजलैर्मुद्गराहतैः ॥ लिप्तां समष्ट्वां तत्र कारयित्वा भुवं
गुरुः ॥ २७ ॥ सामान्यार्घ्यकरो यायान्मण्डपं वक्ष्यमाणकम् ॥ तोरणद्वाःपतीनिष्ठा प्रत्यग्द्वारेण संविशेत् ॥ २८ ॥
कुय्यात्तत्रात्मशुद्ध्यादि कुण्डमण्डपसंस्कृतिम् ॥ कलशं वर्द्धनीसक्तं लोकपालशिवार्चनम् ॥ २९ ॥ अग्नेर्जननपूजादि सर्व
पूर्ववदाचरेत् ॥ यजमानान्वितो यायाच्छिलानां स्नानमण्डपम् ॥ ३० ॥ शिलाः प्रासादलिङ्गस्य पादा धर्मादिसञ्ज्ञकाः ॥
अष्टाङ्गुलोच्छ्रिताः शस्ताश्चतुरस्ताः करायताः ॥ ३१ ॥ पाषाणानां शिलाः काय्या इष्टकानां तदर्द्धतः ॥ प्रासादे स्म शिलाः
शैल इष्टका इष्टकामये ॥ ३२ ॥ अङ्किता नववक्राद्यैः पङ्कजैः पङ्कजाङ्किताः ॥ नन्दा भद्रा जया रिक्ता पूर्णाख्या पञ्चमी
मता ॥ ३३ ॥ आसां पद्मो महापद्मः शङ्खोऽथ मकरस्तथा ॥ समुद्रश्चेति पञ्चामी निधिकुम्भाः क्रमादधः ॥ ३४ ॥ नन्दा भद्रा
जया पूर्णा अजिता चापराजिता ॥ विजया मङ्गलाख्या च धरणी नवमी शिला ॥ ३५ ॥ सुभद्रश्च विभद्रश्च सुनन्दः
पुष्पनन्दकः ॥ जयोऽथ विजयश्चैव कुम्भः पूर्णस्तथोत्तरः ॥ ३६ ॥ नवानां तु यथासंख्यं निधिकुम्भा अमी नव ॥ आसनं
प्रथमं दत्त्वा ताड्योल्लिख्य शम्भुना ॥ ३७ ॥ सर्वासामविशेषेण तनुत्रेणावगुण्ठनम् ॥ मृद्भिर्गोमयगोमूत्रकषायैर्गन्धवा-

रिणा ॥ ३८ ॥ अस्त्रेण हूंफडन्तेन मलस्नानं समाचरेत् ॥ विधिना पञ्चगव्येन स्नानं पञ्चामृतेन च ॥ ३९ ॥ गन्धतोयान्तरं
 कुर्यान्निजनामाङ्किताणुना ॥ फलरत्नसुवर्णानां गोशृङ्गसलिलैस्ततः ॥ ४० ॥ चन्दनेन समालभ्य वस्त्रैराच्छादयेच्छिलाम् ॥
 स्वर्णोत्थमासनं दत्त्वा नीत्वा यागं प्रदाक्षिणम् ॥ ४१ ॥ शय्यायां कुशतरुपे वा हृदयेन निवेशयेत् ॥ संपूज्य न्यस्य बुद्ध्यादि
 धरान्तं तत्त्वसञ्चयम् ॥ ४२ ॥ त्रिखण्डव्यापकं तत्त्वत्रयं चानुक्रमान्यसेत् ॥ बुद्ध्यादौ चित्तपर्यन्ते चिन्तातन्मात्रकावधौ ॥
 ॥ ४३ ॥ तन्मात्रादौ धरान्ते च शिवविद्यात्मनां स्थितिः ॥ तत्त्वानि निजमंत्रेण तत्त्वेशांश्च हृदाऽर्चयेत् ॥ ४४ ॥ स्थानेषु
 पुष्पमालादिचिह्नितेषु यथाक्रमम् । ॐ हू शिवतत्त्वाय नमः । ॐ हूं शिवतत्त्वाधिपतये रुद्राय नमः । ॐ हां विद्यातत्त्वाय
 नमः । ॐ हां विद्यातत्त्वाधिपाय विष्णवे नमः ॥ ॐ हाम् आत्मतत्त्वाय नमः । ॐ हाम् आत्मतत्त्वाधिपतये ब्रह्मणे नमः ॥
 क्षमाग्रियजमानार्कजलवातेन्दुखानि च ॥ ४५ ॥ प्रतितत्त्वं न्यसेदष्टौ मूर्तीः प्रति शिलां शिलाम् ॥ शर्वं पशुपतिं चोग्रं रुद्रं
 भवमथेश्वरम् ॥ ४६ ॥ महादेवं च भीमं च मूर्तीशांश्च यथाक्रमात् ॥ ॐ धरामूर्तये नमः । ॐ धराधिपतये नमः ॥
 इत्यादिमंत्राँल्लोकपालान्यथासंख्यं निजाणुभिः ॥ ४७ ॥ विन्यस्य पूजयेत्कुम्भांस्तन्मन्त्रैर्वा निजाणुभिः ॥ इन्द्रादीनां तु
 बीजानि वक्ष्यमाणक्रमेण तु ॥ ४८ ॥ लूं हूं शूं पूं वूं यूं सूं हूं क्षमिति ॥ उक्तो नवशिलापक्षः शिला पञ्चपदा तथा ॥
 प्रतितत्त्वं न्यसेन्मूर्तीः सृष्ट्या पञ्च धरादिकाः ॥ ४९ ॥ ब्रह्मा विष्णुस्तथा रुद्र ईश्वरश्च सदाशिवः ॥ एते च पञ्च मूर्तीशा यष्ट-
 व्यास्तासु पूर्ववत् ॥ ५० ॥ ॐ पृथ्वीमूर्तये नमः । ॐ पृथ्वीमूर्त्यधिपतये ब्रह्मणे नमः । इत्यादिमन्त्राः । संपूज्य कलशान्पञ्च
 क्रमेण निजनामभिः ॥ निरुन्धीत विधानेन न्यासो मध्यशिलाक्रमात् ॥ ५१ ॥ कुर्यात्प्राकारमन्त्रेण भूतिर्भस्तिरलैस्ततः ॥
 कुण्डेषु धारिकां शक्तिं विन्यस्याभ्यर्च्य तर्पयेत् ॥ ५२ ॥ तत्त्वतत्त्वाधिपान्मूर्तीर्मूर्तीशांश्च घृतादिभिः ॥ ततो ब्रह्मांशशुद्धयर्थं
 मृलाङ्गं ब्रह्माभिः क्रमात् ॥ ५३ ॥ कृत्वा शतादिपूर्णान्तं प्रोक्ष्याः शान्तिजलेः शिलाः ॥ पूजयेच्च कुशैः स्पृष्ट्वा प्रतितत्त्वमनु-
 क्रमात् ॥ ५४ ॥ सान्निध्यमथ सन्धानं कृत्वा शुद्धं पुनर्न्यसेत् ॥ एवं भागत्रये कर्म गत्वा गत्वा समाचरेत् ॥ ५५ ॥

ॐ आम् ईम् आत्मतत्त्वविद्यातत्त्वाभ्यां नमः इति ॥ संस्पृशेद्दर्भसूलाद्यैर्ब्रह्माङ्गादित्रयं क्रमात् ॥ कुर्यात्तत्त्वानुसन्धानं ह्रस्वदीर्घ-
 प्रयोगतः ॥ ५६ ॥ ॐ हाम् उम् विद्यातत्त्वशिवतत्त्वाभ्यां नमः ॥ घृतेन मधुना पूर्णास्ताम्रकुंभान्सरत्तकान् ॥ पञ्चगव्यार्घ्य-
 संसिक्ताँल्लोकपालाधिदैवतान् ॥ ५७ ॥ पूजयित्वा निजैर्मन्त्रैः सन्निधौ होममाचरेत् ॥ शिलानामथ सर्वासां संस्मरेदधि-
 देवताः ॥ ५८ ॥ विद्यारूपाः कृतस्नाना हेमवर्णाः शिलांबराः ॥ न्यूनादिदोषमोषार्थं वास्तुभूमेश्च शुद्ध्ये ॥ यजेदस्त्रेण
 मूर्द्धान्तमाहुतीनां शतं शतम् ॥ ५९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये वास्तुप्रतिष्ठाङ्गशिलान्यासविधिनाम द्विनवतितमोऽ-
 ध्यायः ॥ ९२ ॥ अथ वास्तुपूजादिविधानम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ ततः प्रासादमासूत्र्य वर्तयेद्वास्तुमण्डपम् ॥ कुर्यात्को-
 ष्टचतुःषष्टिं क्षेत्रे वेदास्रके समे ॥ १ ॥ कोणेषु विन्यसेद्वंशौ रज्जवोऽष्टौ विकोणगाः ॥ द्विपदाः षट्पदास्तास्तु वास्तुं तत्रार्चये-
 द्यथा ॥ २ ॥ आकुञ्चितकचं वास्तुमुत्तानमसुराकृतिम् ॥ स्मरेत्पूजासु कुड्यादिनिवेशे त्वधराननम् ॥ ३ ॥ जानुनी कूर्परी
 सक्थि दिशि वातहुताशयोः ॥ पैत्र्यां पादपुटे रौद्र्यां शिरोऽस्य हृदयेऽञ्जलिः ॥ ४ ॥ अस्य देहे समारूढा देवताः पूजिताः
 शुभाः ॥ अष्टौ कोणाधिपास्तत्र कोणाद्वैष्णवसु स्थिताः ॥ ५ ॥ षट्पदास्तु मरीच्याद्या दिक्षु पूर्वादिषु क्रमात् ॥ मध्ये चतु-
 ष्पदो ब्रह्मा शेषास्तु पदिकाः स्मृताः ॥ ६ ॥ समस्तनाडीसंयोगे महामर्मानुजं फलम् ॥ त्रिशूलं स्वस्तिकं वज्रं महास्वस्तिक-
 सम्पुटौ ॥ ७ ॥ त्रिकटुं माणिक्यं च सुविशुद्धं पदं तथा ॥ इति द्वादश मर्माणि वास्तोर्भित्त्यादिषु त्यजेत् ॥ ८ ॥ साज्यम-
 क्षतमीशाय पर्जन्यायाम्बुजोदकम् ॥ ददीताथ जयन्ताय पताकां कुङ्कुमोज्ज्वलाम् ॥ ९ ॥ रत्नवारि महेन्द्राय रवौ धूम्रं
 वितानकम् ॥ सत्याय घृतगोधूममाज्यभक्तं भृशाय च ॥ १० ॥ विमांसमन्तरिक्षाय शकुन्तेभ्यस्तु पूर्वतः ॥ मधुक्षीराज्यसम्पूर्णां
 प्रदद्याद्ब्रह्मणे सुचम् ॥ ११ ॥ लाजान्पूर्णे सुवर्णाम्बु वितथाय निवेदयेत् ॥ दद्याद्ब्रह्मक्षते क्षौद्रं यमराजे पलौदनम् ॥ १२ ॥ गन्धं
 गन्धर्वनाथाय जिह्वां भृङ्गाय पक्षिणः ॥ मृगाय पद्मपर्णानि याम्यामित्यष्ट-देवताः ॥ १३ ॥ पित्रे तिलोदकं क्षीरवृक्षजं
 दन्तधावनम् ॥ दौवारिकाय देवाय प्रदद्याद्धेनुमुद्रया ॥ १४ ॥ सुग्रीवाय दिशेत्पूपाण्युष्पदन्ताय दर्भकम् ॥ रक्तं प्रचेतसे

पद्मसुराय सुरासवम् ॥ १५ ॥ घृतं गुडौदनं शेषे रागाय घृतमण्डकम् ॥ लाजान्वा पश्चिमाशायां देवाष्टकमितीरितम्
 ॥ १६ ॥ मारुताय ध्वजं पीतं नागाय नागकेसरम् ॥ मुख्ये भक्ष्याणि भल्लाटे मुद्रसूपं सुसंस्कृतम् ॥ १७ ॥
 सोमाय पायसं साज्यं शालूकं मूषये दिशेत् ॥ लोपीमदितये दित्यै पुरीमित्युत्तराष्टकम् ॥ १८ ॥ मोदकान्ब्रह्मणः प्राच्यां
 षट्पदाय मरीचये ॥ सवित्रे रक्तपुष्पाणि वह्नयधःकोणकोष्ठके ॥ १९ ॥ तदधःकोष्ठके दद्यात्सावित्र्यै च कुशोदकम् ॥
 दक्षिणे चन्दनं रक्तं षट्पदाय विवस्वते ॥ २० ॥ हरिद्रौदनमिन्द्राय रक्षोधःकोणकोष्ठके ॥ इन्द्रजाय च मिश्रान्नमिन्द्रा-
 धस्तान्निवेदयेत् ॥ २१ ॥ वारुण्यां षट्पदासीने मित्रे सगुडमोदनम् ॥ रुद्राय घृतसिद्धान्नं वायुकोणाधरे पदे ॥ २२ ॥ तदधो
 रुद्रदासाय मांसं मार्गमथोत्तरे ॥ ददीत माषनैवेद्यं षट्पदस्थे धराधरे ॥ २३ ॥ आपाय शिवकोणाधस्तद्वत्साय च तत्स्थले ॥
 क्रमादद्याद्दधि क्षीरं पूजयित्वा विधानतः ॥ २४ ॥ चतुष्पदे निविष्टाय ब्रह्मणे मध्यदेशतः ॥ पञ्चगव्याक्षतोपेतं चरुं साज्यं निवे-
 दयेत् ॥ २५ ॥ ईशादिवायुपर्यन्तकोणेष्वथ यथाक्रमम् ॥ वास्तुबाह्ये चरक्याद्याश्चतस्रः पूजयेद्यथा ॥ २६ ॥ चरक्यै सघृतं
 मांसं विदार्यै दधिपङ्कजे ॥ पूतनायै पलं पित्तं रुधिरं च निवेदयेत् ॥ २७ ॥ अस्थीनि पापराक्षस्यै रक्तपित्तपलानि च ॥
 ततो माषौदनं प्राच्यां स्कन्दाय विनिवेदयेत् ॥ २८ ॥ अर्यम्णे दक्षिणाशायां पूषान्कृसरया युतान् ॥ जम्भकाय च
 वारुण्यामामिषं रुधिरान्वितम् ॥ २९ ॥ उदीच्यां पिलिपित्राय रक्तान्नं कुसुमानि च ॥ यजेद्वा सकलं वास्तुं कुश-
 दध्यक्षतैर्जलैः ॥ ३० ॥ गृहे च नगरादौ च एकाशीतिपदैर्यजेत् ॥ त्रिपदा रज्जवः कार्याः षट्पदाश्च विकोणके
 ॥ ३१ ॥ ईशाद्याः पादिकास्तस्मिन्नागाद्याश्च द्विकोष्ठगाः ॥ षट्पदस्था मरीच्याद्या ब्रह्मा नवपदः स्मृतः ॥ ३२ ॥
 नगरग्रामखेटादौ वास्तुः शतपदोऽपि वा ॥ वंशद्वयं कोणगतं दुर्जयं दुर्धरं सदा ॥ ३३ ॥ यथा देवालये न्यासस्तथा शतपदे हितः ॥
 ग्रहाः स्कन्दादयस्तत्र विज्ञेयाश्चैव षट्पदाः ॥ ३४ ॥ चरक्याद्या भूतपदा रज्जुवंशादि पूर्ववत् ॥ देशसंस्थापने वास्तुश्चतुस्त्रि-
 शच्छतं भवेत् ॥ ३५ ॥ चतुःषष्टिपदो ब्रह्मा मरीच्याद्याश्च देवताः ॥ चतुष्पञ्चाशत्पदिका आपाद्यष्टौ रसाग्निभिः ॥ ३६ ॥

ईशानाद्या नवपदाः स्कन्दाद्याः शक्तिकाः स्मृताः ॥ चरक्याद्यास्तद्भदेव रज्जुवंशादिपूर्ववत् ॥ ३७ ॥ ज्ञेयो विंशतिसाहस्रैर्वास्तु-
 मण्डलैः पदैः ॥ न्यासो नवगुणस्तत्र कर्तव्यो देशवास्तुवत् ॥ ३८ ॥ पञ्चविंशतिपदो वास्तुर्वेतालाख्याश्चैव स्मृतः ॥ अन्यो
 नवपदो वास्तुः षोडशांघ्रिस्तथापरः ॥ ३९ ॥ षडस्रयस्त्रयवृत्तादेर्मध्ये स्याच्चतुरस्रकम् ॥ स्वाते वास्तोः समं पृष्ठे न्यासे ब्रह्म-
 शिलात्मके ॥ ४० ॥ शावाकस्य निवेशे च मूर्तिसंस्थापने तथा ॥ पायसेन तु नैवेद्यं सर्वेषां वा प्रदापयेत् ॥ ४१ ॥ उक्तानुक्ते
 तु वै वास्तुः पञ्चदशप्रमाणतः ॥ गृहप्रासादमानेन वास्तुः श्रेष्ठस्तु सर्वदा ॥ ४२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये वास्तुपूजाविधिर्नाम
 त्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ अथ शिलाविन्यासविधानम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ ईशादिषु चरक्याद्याः पूर्ववत्पूजयेद्ब्रह्मिः ॥ आहु-
 तित्रितयं दद्यात्प्रतिदेवमनुक्रमात् ॥ १ ॥ दत्त्वा भूतबलिं लग्ने शिलान्यासमनुक्रमात् ॥ मध्यसूत्रे न्यसेच्छक्तिं कुम्भं जान्वन्तमुत्तमम्
 ॥ २ ॥ नकाररूढमूलेन कुम्भेऽस्मिन्धारयेच्छिलाम् ॥ कुम्भानष्टौ सुभद्रादीन्दिक्षु पूर्वादिषु क्रमात् ॥ ३ ॥ लोकपालाणुभिर्न्यस्य
 श्वश्रेषु न्यस्तशक्तिषु ॥ शिलास्तेष्वथ नन्दाद्याः क्रमेण विनिवेशयेत् ॥ ४ ॥ शम्बरैर्मूर्तिनाथानां यथा स्युर्भित्तिमध्यतः ॥ तासु
 धर्म्मादिकानष्टौ कोणात्कोणं विभागशः ॥ ५ ॥ सुभद्रादिषु नन्दाद्याश्चतस्रोऽग्यादिकोणगाः ॥ अजिताद्याश्च पूर्वादिजया-
 दिष्वथ विन्यसेत् ॥ ६ ॥ ब्राह्मणं चोपरि न्यस्य व्यापकं च महेश्वरम् ॥ चिन्तयेदेषु चाधानं व्योमप्रासादमध्यगम् ॥ ७ ॥ बलिं
 दत्त्वा जपेदस्रं विघ्नदोषनिवारणम् ॥ शिलापञ्चकपक्षेऽपि मनागुद्दिश्यते यथा ॥ ८ ॥ मध्ये पूर्णशिलान्यासः सुभद्रकलशेऽ-
 र्द्धतः ॥ पद्मादिषु च नन्दाद्याः कोणेष्वग्यादिषु क्रमात् ॥ ९ ॥ मध्यभावे चतस्रोऽपि मातृवद्भावसम्भताः ॥ ओं पूर्णे त्वं
 महाविद्ये सर्वसन्दोहलक्षणे ॥ १० ॥ सर्वं सम्पूर्णमेवात्र कुरुष्वार्द्धिरसः सुते ॥ ओं नन्दे त्वं नन्दिनी पुंसां त्वामत्र
 स्थापयाम्यहम् ॥ ११ ॥ प्रासादे तिष्ठ सन्तृप्ता यावच्चन्द्रार्कतारकम् ॥ आयुः कामं श्रियं नन्दे देहि वासिष्ठि देहिनाम्
 ॥ १२ ॥ अस्मिन्क्षा सदा कार्या प्रासादे यत्नतस्त्वया ॥ ओं भद्रे त्वं सर्वदा भद्रं लोकानां कुरु काश्यपि ॥ १३ ॥
 आयुर्दा कामदा देवि श्रीप्रदा च सदा भव ॥ ओं जयेऽत्र सर्वदा देवि श्रीदाऽऽयुर्दा सदा भव ॥ १४ ॥ ओं जयेऽत्र

सर्वदा देवि तिष्ठ त्वं स्थापिता मया ॥ नित्यं जयाय भृत्ये च स्वामिनी भव भार्गवे ॥ १५ ॥ ओं रिक्तेऽतिरिक्तदोषघ्ने
 सिद्धिमुक्तिप्रदे शुभे ॥ सर्वदा सर्वदेशस्थे तिष्ठास्मिन्विश्वरूपिणि ॥ १६ ॥ गगनायतनं ध्यात्वा तत्र तत्त्वत्रयं न्यसेत् ॥
 प्रायश्चित्तं ततो हुत्वा विधिना विसृजेन्मखम् ॥ १७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शिलाविन्यासविधानं नाम
 चतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ १४ ॥ अथ प्रतिष्ठामासादिसामग्र्यादिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ वक्ष्ये लिङ्गप्रतिष्ठां च प्रासादे भुक्ति-
 मुक्तिदाम् ॥ तां चरेत्सर्वदा मुक्तौ भुक्तौ देवदिने सति ॥ १ ॥ विना चैत्रेण माघादौ प्रतिष्ठा मासपञ्चके ॥ गुरुशुक्रोदये कार्या
 प्रथमे करणत्रये ॥ २ ॥ शुक्लपक्षे विशेषेण कृष्णेऽप्यापञ्चमीदिनम् ॥ चतुर्थी नवमी पष्ठी वर्जयित्वा चतुर्दशीम् ॥ ३ ॥ शोभना-
 स्तिथयः शेषाः क्रूरवारविवर्जिताः ॥ शतभिषा धनिष्ठाद्री अनुराधोत्तरात्रयम् ॥ ४ ॥ रोहिर्ग श्रवणं चेति स्थिरारम्भे महो-
 दयाः ॥ लग्ने च कुम्भासिंहालितुलास्त्रिविधन्विनाम् ॥ ५ ॥ शस्तो जीवो नवर्षेषु सप्तस्थानेषु सर्वदा ॥ बुधः षडष्टदिवसतु-
 र्येषु विनर्तु सितः ॥ ६ ॥ सप्तर्चत्रिदशादिस्थः शशाङ्को बलदः सदा ॥ रविर्दशत्रिषट्संस्थो राहुस्त्रिदशषडगतः ॥ ७ ॥ षट्त्रि-
 स्थानगताः शस्ता मन्दाङ्गारार्ककेतवः ॥ शुभाः क्रूराश्च पापाश्च सर्वे एकादशस्थिताः ॥ ८ ॥ एषां दृष्टिर्मुनौ पूर्णा त्वार्द्धिकी ग्रह-
 भूतयोः ॥ पादिकी रामदिवस्थाने चतुरष्टौ पादवर्जिता ॥ ९ ॥ पादन्यूनचतुर्नाडीभोगः स्यान्मीनमेषयोः ॥ वृषकुम्भौ च भुजाते
 चतस्रः पादवर्जिताः ॥ १० ॥ मकरो मिथुनं पञ्च चापालिहरिकर्कटाः ॥ पादोनाः षट् तुलाकन्ये घटिकाः सार्द्धपञ्च च ॥ ११ ॥
 केसरी वृषभः कुम्भः स्थिराः स्युः सिद्धिदायकाः ॥ चरा धनुस्तुलामेषा द्विःस्वभावास्तृतीयकाः ॥ १२ ॥ शुभः शुभग्रहैर्दृष्टः
 शस्तो लग्नः शुभाश्रितः ॥ गुरुशुक्रबुधैर्युक्तो लग्नो दद्याद्बलायुषी ॥ १३ ॥ राज्यं शौर्यं बलं पुत्रान्यशो धर्मादिकं बहु ॥ प्रथमः
 सप्तमस्तुर्य्यो दशमः केन्द्र उच्यते ॥ १४ ॥ गुरुशुक्रबुधास्तत्र सर्वसिद्धिप्रदायकाः ॥ त्र्येकादशचतुर्थस्था लग्नात्पापग्रहाः शुभाः
 ॥ १५ ॥ अतोऽप्यनीचकर्मार्थं योज्यास्तिथ्यादयो बुधैः ॥ धाम्नः पञ्चगुणां भूमिं त्यक्त्वा वा धामसम्मिताम् ॥ १६ ॥ इस्ता-
 द्वादशसोपानात्कुर्व्यान्मण्डपमग्रतः ॥ चतुरस्रं चतुर्द्वारं स्नानार्थं तु तदर्द्धतः ॥ १७ ॥ एकास्यं चतुरास्यं वा रौद्र्यां प्राच्युत्तरेऽथ

वा ॥ हास्तिको दशहस्ती वै मण्डपोऽर्ककरोऽथवा ॥ १८ ॥ द्विहस्तोत्तरया वृद्ध्या शेषं स्यान्मण्डपाष्टकम् ॥ वेदिश्चतुष्करा
मध्ये कोणस्तम्भेन संयुता ॥ १९ ॥ वेदिपादान्तरं त्यक्त्वा कुण्डानि नव पञ्च वा ॥ एकं वा शिवकाष्ठायां प्राच्यां वा तदुरोः
परम् ॥ २० ॥ मुष्टिमात्रं शताद्वै स्याच्छते चारान्निमात्रकम् ॥ हस्तं सहस्रहोमे स्यान्नियुते तु द्विहास्तिकम् ॥ २१ ॥ लक्षे चतु-
ष्करं कुण्डं कोटिहोमेऽष्टहस्तकम् ॥ भगाभमग्नौ खण्डेन्दु दक्षे त्र्यसं च नैऋते ॥ २२ ॥ षडसं वायौ पद्मं सौम्ये चाष्टासकं
शिवे ॥ तिर्य्यक्पातं शिवं स्वातमूर्ध्वं मेखलया सह ॥ २३ ॥ तद्वहिर्मेखलास्तिस्रो वेदवह्नियमाहुलैः ॥ अहुलैः षडभिरेका वा
कुण्डाकारास्तु मेखलाः ॥ २४ ॥ तासामुपरि योनिः स्यान्मध्येऽश्वत्थदलाकृतिः ॥ उच्छ्रियेणाहुलं तस्माद्विस्तारेणाहुलाष्टकम्
॥ २५ ॥ दैर्घ्यं कुण्डार्द्धमानेन कुण्डकण्ठसमोऽधरः ॥ पूर्वाग्रियाम्यकुण्डानां योनिः स्यादुत्तरानना ॥ २६ ॥ पूर्वानना तु शेषा-
णामैशान्येऽन्यतरा तयोः ॥ कुण्डानां यश्चतुर्विंशो भागः सोऽहुल इत्यतः ॥ २७ ॥ पृक्षोदुम्बरकाश्वत्थवटजास्तोरणाः क्रमात् ॥
शान्तिभूतिबलारोग्यपूर्वाद्या नामतः क्रमात् ॥ २८ ॥ पञ्चषट्सप्तहस्तानि हस्तखातास्थितानि च ॥ तदर्द्धविस्तराणि स्युर्यु-
तान्याम्रदलादिभिः ॥ २९ ॥ इन्द्रायुधोपमा रक्ता कृष्णा धूम्रा शशिप्रभा ॥ शुक्लाभा हेमवर्णा च पताका स्फाटिकोपमा ॥
॥ ३० ॥ पूर्वादितोऽब्जजे रक्ता नीलाऽनन्तस्य नैऋते ॥ पञ्चहस्तास्तदर्द्धाश्च ध्वजा दीर्घाश्च विस्तराः ॥ ३१ ॥ हस्तप्रदेशिता
दण्डा ध्वजानां पञ्चहस्तकाः ॥ वल्मीकादन्तिदन्ताग्रात्तथा वृषभशृङ्गतः ॥ ३२ ॥ पद्मपण्डाद्वराहाच्च गोष्ठादापि चतुष्पथात् ॥
मृत्तिका द्वादश ग्राह्या वैकुण्ठेऽष्टौ पिनाकिनी ॥ ३३ ॥ न्यग्रोधोदुम्बराश्वत्थचूतजम्बूत्वग्गुद्रवम् ॥ कपायपञ्चकं ग्राह्यमार्त्तवं
च पलाष्टकम् ॥ ३४ ॥ तीर्थाम्भांसि सुगन्धीनि तथा ॥ सर्वौषधीजलम् ॥ शस्तं पुष्पफलं वक्ष्ये रत्नगोशृङ्गवारि च ॥ ३५ ॥
स्नानायापाहरेत्पञ्च पञ्चगव्यामृतं तथा ॥ पिष्टनिर्मितवस्त्रादिद्रव्यं निर्मज्जनाय च ॥ ३६ ॥ सहस्रमुषिरं कुम्भं मण्डलाय च
रोचना ॥ शतमौषधिमूलानां विजया लक्ष्मणा बला ॥ ३७ ॥ गुडूच्यतिबला पाठा सहदेवौ शतावरी ॥ ऋद्धिः सुवर्चला वृद्धिः
स्नाने प्रोक्ता पृथक् पृथक् ॥ ३८ ॥ रक्षायै तिलदर्भौघो भस्मस्नानं तु केवलम् ॥ यवगोधूमबिल्वानां चूर्णानि च विच-

क्षणः ॥ ३९ ॥ विलेपनं सकर्पूरं स्नानार्थं कुम्भगण्डकान् ॥ खदां च त्रलिकायुग्मं सोपधानं सवन्नकम् ॥ ४० ॥ कुर्याद्वित्तानुसारेण
 शयने लक्ष्यकरूपे ॥ घृतशौद्रयुतं पात्रं कुर्यात्स्वर्णशलाकिकाम् ॥ ४१ ॥ वर्द्धनीं शिवकुम्भं च लोकपालघटानपि ॥ एकं
 निद्राकृते कुम्भे शान्त्यर्थं कुण्डसङ्ख्यया ॥ ४२ ॥ द्वारपालादिधर्मादिप्रशान्तादिघटानपि ॥ वास्तुलक्ष्मीगणेशानां कलशा-
 नपरानपि ॥ ४३ ॥ धान्यपुञ्जकृताधारान्सवस्त्रान्सग्विभूषितान् ॥ सहिरण्यान्समालब्धान्गन्धपानीयपूरितान् ॥ ४४ ॥
 पूर्णपात्रफलाधारान्पल्लवाब्धान्सलक्षणान् ॥ वस्त्रैराच्छादयेत्कुम्भानादरेद्वैरसर्षपान् ॥ ४५ ॥ विकिरार्थं तथा लाजाञ्जलान्सङ्गं च
 पूर्ववत् ॥ समिधश्च चरुस्थालीं दर्वीं च ताम्रनिर्मिताम् ॥ ४६ ॥ घृतशौद्रान्वितं पात्रं पादाभ्यङ्गकृते तथा ॥ विष्टरांस्त्रिशती-
 र्दर्भदलैर्बाहुप्रमाणकान् ॥ ४७ ॥ चतुरश्वतुरस्तद्वत्पालाशान्पारिधीनपि ॥ तिलपात्रं हविःपात्रमर्घ्यपात्रं पवित्रकम् ॥ ४८ ॥ पल-
 विंशाष्टमानानि घटी धूपप्रदानकम् ॥ सुकसुवो पिटकं पीठं व्यजनं शुष्कमिन्वनम् ॥ ४९ ॥ पुष्पं पत्रं गुग्गुलुं च घृतैर्दीपांश्च
 धूपकम् ॥ अक्षतानि त्रिसूत्रीं च गव्यमाज्यं यवांस्तिलान् ॥ ५० ॥ कुशाः शान्त्यै त्रिमधुरं समिधो दशपार्विकाः ॥ बाहुमात्रं
 सुवं हस्तमर्कादिग्रहशान्तये ॥ ५१ ॥ समिधोऽर्कपलाशोत्थाः खादिरामार्गपिप्पलाः ॥ उदुम्बरशमीदूर्वाः कुशोत्थाः शतमष्ट च
 ॥ ५२ ॥ तदभावे यवतिला गृहोपकरणं तथा ॥ स्थालीदर्वीपिधानादि देवादिभ्योऽशुकद्रवम् ॥ ५३ ॥ मुद्रामुकुटवासांसि हार-
 कुण्डलकङ्कणान् ॥ कुर्यादाचार्यपूजार्थं वित्तशास्त्रं विवर्जयेत् ॥ ५४ ॥ तत्पादपादहीना च मूर्तिभृदस्त्रजापिनाम् ॥ पूजा स्याज्जा-
 पिभिस्तुर्या विप्रदेवज्ञशिल्पिनाम् ॥ ५५ ॥ वज्रार्कशान्तौ नीलातिनीलमुक्ताफलानि च ॥ पुष्पपद्मादिरागं च वैदूर्यं रत्नमष्ट-
 मम् ॥ ५६ ॥ उशीरमाधवक्रान्तारक्तचन्दनकागुरुम् ॥ श्रीखण्डं सारिकं कुष्ठं शङ्खिनीं ह्यौषधीगणः ॥ ५७ ॥ हेमताम्रमयं रक्तं
 राजतं च सकांस्यकम् ॥ सीसकं चेति लोहानि हरितालं मनःशिला ॥ ५८ ॥ गैरिकं हेममाक्षिकं पारदो वह्निगैरिकम् ॥ गन्ध-
 काभ्रकमित्यष्टौ धातवो ब्रीहयस्तथा ॥ ५९ ॥ गोधूमान्सतिलान्माषान्मुद्गानप्यादरेद्यवान् ॥ नीवाराञ्छ्यामकानेवं ब्रीहयोऽ-
 प्यष्ट कीर्त्तिताः ॥ ६० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये प्रतिष्ठामासादिसामग्र्यादिकं नाम पञ्चनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥

अथाधिवासनविधिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ स्नात्वा नित्यद्वयं कृत्वा प्रणवार्चकरो गुरुः ॥ सहायैर्मूर्तिपेविप्रैः सह गच्छेन्मखालयम् ॥ १ ॥
 शान्त्यादितोरणांस्तत्र पूर्ववत्पूजयेत्क्रमात् ॥ प्रदक्षिणक्रमादेशां शाखायां द्वारपालकान् ॥ २ ॥ प्राचि नन्दिमहाकालौ याम्ये
 भृङ्गिविनायकौ ॥ वारुणे वृषभस्कन्दौ देवीचण्डौ तथोत्तरे ॥ ३ ॥ तच्छाखामूलदेशस्थौ प्रशान्तशिशिरौ घटौ ॥ पर्जन्य-
 शोकनामानौ भूतसञ्जीवनामृतौ ॥ ४ ॥ धनदश्रीपदौ द्वा द्वौ पूजयेदनुपूर्वशः ॥ स्वनामभिश्चतुर्थ्यन्तैः प्रणवादिनमोऽन्तकैः ॥ ५ ॥
 लोकग्रहावसुद्राः स्थस्रवन्तीनां द्वयं द्वयम् ॥ भानुत्रयं युगं वेदो लक्ष्मीर्गणपतिस्तथा ॥ ६ ॥ इति देवा मखागारे तिष्ठन्ति प्रति-
 तोरणम् ॥ विघ्नसंघापनोदाय क्रतोः संरक्षणाय च ॥ ७ ॥ वज्रं शक्तिं तथा दण्डं खड्गं पाशं ध्वजं गदाम् ॥ त्रिशूलं
 चक्रमम्भोजं पताकास्वर्चयेत्क्रमात् ॥ ८ ॥ ॐ हूं फट् नमः । ॐ हूं फट् द्वाः स्थशक्तये हूं फट् नमः इत्यादिमन्त्रैः । कुमुदः
 कुमुदाक्षश्च पुण्डरीकोऽथ वामनः ॥ शङ्खकर्णः सर्वनेत्रः सुमुखः सुप्रतिष्ठितः ॥ ९ ॥ ध्वजेऽष्टदेवताः पूज्याः पूर्वादौ भूतको-
 टिभिः ॥ ॐ कौं कुमुदाय नम इत्यादिमन्त्रैस्तथा ॥ १० ॥ हेतुकं त्रिपुरघ्नं च शक्त्याख्यं यमजिह्वकम् ॥ कालं करालिनं
 षष्ठमेकाग्रिं भीममष्टकम् ॥ ११ ॥ तथैव पूजयेद्दिक्षु क्षेत्रपालाननुक्रमात् ॥ बलिभिः कुमुदैर्धूपैः सन्तुष्टान्परिभावयेत् ॥
 ॥ १२ ॥ काक्षीतृणेषु वंशेषु स्थूणास्वन्येष्वनुक्रमात् ॥ पञ्च क्षित्यादितत्त्वानि सद्योजातादिभिर्यजेत् ॥ १३ ॥ सदाशिव-
 पदव्यापि मण्डपं धाम शाङ्करम् ॥ पताकाशक्तिसंयुक्तं तत्त्वदृष्ट्यावलोकयेत् ॥ १४ ॥ दिव्यान्तरिक्षभूमिष्विघ्नानुत्सार्य
 पूर्ववत् ॥ प्रविशेत्पश्चिमद्वारा शेषद्वाराणि दर्शयेत् ॥ १५ ॥ प्रदक्षिणक्रमाद्गत्वा निविष्टो वेदिदक्षिणे ॥ उत्तराभिमुखः
 कुर्याद्भूतशुद्धिं यथा पुरा ॥ १६ ॥ अन्तर्यामिं विशेषार्घ्यं मन्त्रद्रव्यादिशोधनम् ॥ कुर्वीत स्वात्मनः पूजां पञ्चगव्यादि
 पूर्ववत् ॥ १७ ॥ साधारं कलशं तस्मिन्विन्यसेत्तदनन्तरम् ॥ विशेषाच्छिवतत्त्वाय तत्त्वत्रयमनुक्रमात् ॥ १८ ॥ ललाट-
 स्कन्धपादान्तं शिवविद्यात्मकं परम् ॥ रुद्रनारायणब्रह्मदेवतं निजसञ्चरेः ॥ १९ ॥ ॐ हं हां मूर्तिस्तदीश्वरांस्तत्र पूर्ववदि-
 निवेशयेत् ॥ तद्व्यापकं शिवं साङ्गं शिवहस्तं च मूर्दनि ॥ २० ॥ ब्रह्मरन्ध्रप्रविष्टेन तेजसा बाह्यमन्तरम् ॥ तमःपटलमाधूय

प्रद्योतितदिगन्तरम् ॥ २१ ॥ आत्मानं मूर्तिपैः सार्द्धं स्रग्वस्त्रकुमुमादिभिः ॥ भूषयित्वा शिवोऽस्मीति ध्यात्वा बोधासि-
मुद्धरेत् ॥ २२ ॥ चतुष्पादान्तसंस्कारैः संस्कुर्यान्मखमण्डपम् ॥ विक्षिप्य विकिरादीनि कुशकूचोपसंहरेत् ॥ २३ ॥
आसनीकृत्य वर्द्धन्यां वास्त्वादीन्पूर्ववद्यजेत् ॥ शिवकुम्भास्त्रवर्द्धन्यौ पूजयेच्च स्थिरासने ॥ २४ ॥ स्वदिक्षु कलशाह्मण्डौलोक-
पालाननुक्रमात् ॥ वाहायुधादिसंयुक्तान्पूजयेद्विधिना यथा ॥ २५ ॥ ऐरावतगजारूढं स्पर्णवर्णं किरीटिनम् ॥ सहस्रनयनं शक्रं
वज्रपाणिं विभावयेत् ॥ २६ ॥ सप्तार्चिषं च विभ्राणमक्षमालां कमण्डलुम् ॥ ज्वालामालाकुण्डं रक्तं शक्तिहस्तमजासनम् ॥ २७ ॥
महिषस्थं दण्डहस्तं यमं कालानलं स्मरेत् ॥ रक्तनेत्रं खरारूढं खड्गहस्तं च नैऋतम् ॥ २८ ॥ वरुणं मकरे श्वेतं नागपाशधरं
स्मरेत् ॥ वायुं च हरिणे नीलं कुबेरं मेषसंस्थितम् ॥ २९ ॥ त्रिशूलिनं वृषे चेशं कूर्मोऽनन्तं तु चक्रिणम् ॥ ब्रह्माणं हंसगं
ध्यायेच्चतुर्वक्त्रं चतुर्भुजम् ॥ ३० ॥ स्तम्भमूलेषु कुम्भेषु वेद्यां धर्मादिकान्यजेत् ॥ दिक्षु कुम्भेष्वनन्तादीन्पूजयन्त्यापि
केचन ॥ ३१ ॥ शिवाज्ञां श्रावयेत्कुम्भं भ्रामयेदात्मपृष्ठगम् ॥ पूर्ववत्स्थापयेदादौ कुम्भं तदनु वर्द्धनीम् ॥ ३२ ॥
शिवं स्थिरासनं कुम्भे शस्त्रार्थं च ध्रुवासनम् ॥ पूजयित्वा यथापूर्वं स्पृशेदुद्भवमुद्रया ॥ ३३ ॥ निजयागं जगन्नाथ रक्ष
भक्तानुकम्पया ॥ एभिः संश्राव्य रक्षार्थं कुम्भे खड्गं निवेशयेत् ॥ ३४ ॥ दीक्षास्थापनयोः कुम्भे स्थण्डिले मण्डलेऽथ वा ॥
मण्डलेऽभ्यर्च्य देवेशं व्रजेद्वै कुण्डसान्निधौ ॥ ३५ ॥ कुण्डनाभिं पुरस्कृत्य निविष्टा मूर्तिधारिणः ॥ गुरोरादेशतः कुर्युर्निजकुण्डेषु संस्कृ-
तिम् ॥ ३६ ॥ जपेयुर्जापिनोऽसङ्ख्यं मंत्रमन्ये तु संहिताम् ॥ पठेयुर्ब्राह्मणाः शान्तिं स्वशाखा वेदपारगाः ॥ ३७ ॥ श्रीमूक्तं
पावमानीश्च मैत्रकं च वृषाकपिम् ॥ ऋग्वेदी पूर्वदिग्भागे सर्वमेतत्समुद्धरेत् ॥ ३८ ॥ देवव्रतं तु भारुण्डं ज्येष्ठसाम रथन्तरम् ॥
पुरुषं गीतिमेतानि सामवेदी तु दक्षिणे ॥ ३९ ॥ रुद्रं पुरुषमूक्तं च श्लोकाध्यायं विशेषतः ॥ ब्राह्मणं च यजुर्वेदी पश्चिमायां
समुद्धरेत् ॥ ४० ॥ नीलरुद्रं तथाथर्वीं सूक्ष्मासूक्ष्मं तथैव च ॥ उत्तरेऽथर्वशीर्षं च तत्परस्तु समुद्धरेत् ॥ ४१ ॥ आचार्यश्चा-
ग्निमुत्पाद्य प्रतिकुण्डं प्रदापयेत् ॥ वद्वेः पूर्वादिकान्भागान्पूर्वकुण्डादितः क्रमात् ॥ ४२ ॥ धूपदीपचरुणां च ददीताग्निं समुद-

रेत् ॥ पूर्ववच्छिमवभ्यर्च्य शिवाग्रौ मन्त्रतर्पणम् ॥ ४३ ॥ देशकालादिसम्पत्तौ दुर्निमित्तप्रशान्तये ॥ होमं कृत्वा तु मन्त्रज्ञः
 पूर्णां दत्त्वा शुभावहाम् ॥ ४४ ॥ पूर्ववच्चरुं कृत्वा प्रतिकुण्डं निवेदयेत् ॥ यजमानालंकृतास्तु व्रजेयुः स्नानमण्डपम् ॥ ४५ ॥
 भद्रपीठे निधायेशं ताडयित्वावकुण्ठयेत् ॥ स्नापयेत्पूजयित्वा तु मृदा काषायवारिणा ॥ ४६ ॥ गोमूत्रैर्गोमयेनापि वारिणा
 चान्तरान्तरा ॥ भस्मना गन्धतोयेन फडन्तास्त्रेण वारिणा ॥ ४७ ॥ देशिको मूर्तिपैः सार्द्धं कृत्वा कारणशोधनम् ॥
 धर्मजप्तेन संछाद्य पीतवर्णेन वाससा ॥ ४८ ॥ सम्पूज्य सितपुष्पैश्च नयेदुत्तरवेदिकाम् ॥ तत्र दत्तासनायां च शय्यायां
 सन्निवेश्य च ॥ ४९ ॥ कुङ्कुमालितसूत्रेण विभज्य गुरुरालिखेत् ॥ शलाकया सुवर्णस्य अक्षिणीं शस्त्रकर्मणा ॥ ५० ॥
 अञ्जयेत्लक्ष्मकृत्पश्चाच्छास्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥ कृतकर्मा च शस्त्रेण लक्ष्मीं शिल्पी समुत्क्षिपेत् ॥ ५१ ॥ त्र्यंशादद्धोऽथ
 पादार्द्धादूर्ध्वाया अर्द्धतोऽथ वा ॥ सर्वकामप्रसिद्धयर्थं शुभं लक्ष्मावतारणम् ॥ ५२ ॥ लिङ्गदीर्घविकारांशे त्रिभक्ते भागवर्ण-
 नात् ॥ विस्तारो लक्ष्म देहस्य भवेत्लिङ्गस्य सर्वतः ॥ ५३ ॥ यवस्य नवभक्तस्य भागैरष्टाभिरावृता ॥ हास्तिके लक्ष्मरेखा च
 गाम्भीर्याद्विस्तरादापि ॥ ५४ ॥ एवमष्टांशवृद्ध्या तु लिङ्गे सार्द्धकरादिके ॥ भवेदष्टयवा पृथ्वी गम्भीरात्र च हास्तिके ॥ ५५ ॥
 शाम्भवेषु च लिङ्गेषु पादवृद्धेषु सर्वतः ॥ लक्ष्म देहस्य विष्कम्भो भवेद्द्वै यववर्द्धनात् ॥ ५६ ॥ गम्भीरत्वपृथुत्वाभ्यां रेखापि
 त्र्यंशवृद्धितः ॥ सर्वेषु च भवेत्सूक्ष्मं लिङ्गमस्तकमस्तकम् ॥ ५७ ॥ लक्ष्मक्षेत्रेऽष्टधा भक्ते मूर्ध्नि भागद्वये शुभे ॥ षड्भागपरिव-
 र्त्तेन मुक्त्वा भागद्वयं त्वधः ॥ ५८ ॥ रेखात्रयेण सम्बद्धं कारयेत्पृष्ठदेशगम् ॥ रत्नजे लक्षणोद्धारो यवौ हेमसमुद्भवे ॥ ५९ ॥
 स्वरूपं लक्षणं तेषां प्रभा रत्नेषु निर्मला ॥ नयनोन्मीलनं वक्त्रे सान्निध्याय च लक्ष्म तत् ॥ ६० ॥ लक्ष्मणोद्धाररेखां च घृतेन
 मधुना तथा ॥ मृत्युञ्जयेन सम्पूज्य शिल्पिदोषनिवृत्तये ॥ ६१ ॥ अर्चयेच्च ततो लिङ्गं स्नापयित्वा मृदादिभिः ॥ शिल्पिनं
 तोषयित्वा तु दद्याद्ग्रां गुरवे ततः ॥ ६२ ॥ लिङ्गं धूपादिभिः प्रार्च्य गायेत्र्युर्भर्तृगाः स्त्रियः ॥ सव्येन चापसव्येन सूत्रेणाथ कुशेन
 वा ॥ ६३ ॥ स्मृत्वा च रोचनं दत्त्वा कुर्यान्निर्मन्थनादिकम् ॥ गुडलवणधान्याकदानेन विसृजेच्च ताः ॥ ६४ ॥ गुरुमूर्तिधरेः

सार्द्धं हृदा वा प्रणवेन वा ॥ मृत्स्नागोमयगोमूत्रभस्मभिः सलिलान्तरम् ॥ ६५ ॥ स्नापयेत्पञ्चगव्येन पञ्चामृतपुरःसरम् ॥ विरूक्षणं
 कषायेश्च सर्वौषधिजलेन वा ॥ ६६ ॥ शुभ्रपुष्पफलस्वर्णरत्नशृङ्गयवोदकैः ॥ तथा धारासहस्रेण दिव्यौषधिजलेन च ॥ ६७ ॥
 तीर्थोदकेन गाङ्गेन चन्दनेन च वारिणा ॥ क्षीरार्णवोदभिः कुम्भैः शिवकुम्भजलेन च ॥ ६८ ॥ विरूक्षणं विलेपं च
 सुगन्धैश्चन्दनादिभिः ॥ सम्पूज्य ब्रह्मभिः पुष्पैर्वर्मणा रक्तचीवरैः ॥ ६९ ॥ रक्तरूपेण नीराज्य रक्षातिलकपूर्वकम् ॥ घृतौघैर्जल-
 दुग्धैश्च कुशाद्यैरर्घ्यभूचितैः ॥ ७० ॥ द्रव्यैः स्तुत्यादिभिस्तुष्टमर्चयेत्पुरुषाणुना ॥ समाचम्य हृदा देवं ब्रूयादुत्थीयतां प्रभो
 ॥ ७१ ॥ देवं ब्रह्मरथेनैव क्षिप्रं द्रव्याणि तन्नयेत् ॥ मण्डपे पश्चिमद्वारे शय्यायां विनिवेशयेत् ॥ ७२ ॥ शक्त्यादिमूर्तिपर्यन्ते विन्य-
 सेदासने शुभे ॥ पश्चिमे पिण्डिकां तस्य न्यसेद्ब्रह्मशिलां तथा ॥ ७३ ॥ शस्त्रमस्त्रशतालब्धनिद्राकुम्भं ध्रुवासनम् ॥ प्रकल्प्य शिव-
 कोणे च दत्त्वार्घ्यं हृदयेन तु ॥ ७४ ॥ उत्थाप्योक्तासने लिङ्गं शिरसा पूर्वमस्तकम् ॥ समारोप्य न्यसेत्तस्मिन्सृष्ट्या धर्मादिवन्दनम्
 ॥ ७५ ॥ दद्याद्द्वयं च सम्पूज्य तथा वासांसि वर्मणा ॥ गृहोपकृतिनैवेद्यं हृदा दद्यात्स्वशक्तितः ॥ ७६ ॥ घृतक्षौद्रयुतं पात्रमभ्यङ्गाय
 पदान्तिके ॥ देशिकश्च स्थितस्तत्र षट्त्रिंशत्तत्त्वसञ्चयम् ॥ ७७ ॥ शक्त्यादिभूमिपर्यन्तं स्वतत्त्वाधिपसंयुतम् ॥ विन्यस्य पुष्प-
 मालाभिस्त्रिखण्डं परिकल्पयेत् ॥ ७८ ॥ मायापदेशशक्त्यन्तं तुय्यांशाष्टांशवर्तुलम् ॥ तत्रात्मतत्त्वविद्याख्यं शिवं सृष्टिक्रमेण
 तु ॥ ७९ ॥ एकशः प्रतिभागेषु ब्रह्मविष्णुहराधिपान् ॥ विन्यस्य मूर्तिमूर्तींशान्पूर्वादिकमतो यथा ॥ ८० ॥ क्षमावाह्यजमाना-
 र्कजलवायुनिशाकरान् ॥ आकाशमूर्तिरूपांस्तान्यसेत्तदधिनायकान् ॥ ८१ ॥ शर्वं पशुपतिं चोग्रं रुद्रं भवमलेश्वरम् ॥ महादेवं
 च भीमं च मन्त्रास्तद्वाचका इमे ॥ ८२ ॥ लवशषचयसाश्च इकारश्च त्रिमात्रिकाः ॥ प्रणवो हृदयाणुवा मूलमन्त्रोऽथ वा
 कचित् ॥ ८३ ॥ पञ्चकुण्डात्मके यागे मूर्तीः पञ्चाथ वा न्यसेत् ॥ पृथिवीजलतेजांसि वायुमाकाशमेव च ॥ ८४ ॥ क्रमात्तद-
 धिपान्पञ्च ब्रह्माणं धरणीधरम् ॥ रुद्रमीशं सदाख्यं च सृष्टिन्यायेन मन्त्रवित् ॥ ८५ ॥ मुमुक्षोर्वा निवृत्ताद्या अजाताद्यास्तदी-
 श्वराः ॥ त्रितत्त्वं वाथ सर्वत्र न्यसेद्वात्यात्मकारणम् ॥ ८६ ॥ शुद्धे चात्मनि विघ्नेशा अशुद्धे लोकनायकाः ॥ द्रष्टव्या मूर्ति-

पाश्चैव भोगिनो मन्त्रनायकाः ॥ ८७ ॥ पञ्चविंशत्तथैवाष्ट पञ्च त्रीणि यथाक्रमम् ॥ एषां तत्त्वं तदीशानामिन्द्रादीनां ततो यथा
॥ ८८ ॥ ओं हां शक्तितत्त्वाय नम इत्यादि ओं हां शक्तितत्त्वाधिपाय नम इत्यादि ओं हां क्षमामूर्त्ये नमः ओं हां क्षमामू-
र्त्यधीशाय शिवाय नम इत्यादि ओं हां पृथिवीमूर्त्ये नमः ओं हां मूर्त्यधिपाय ब्रह्मणे नमः इत्यादि ओं हां शिवतत्त्वाधिपाय
रुद्राय नम इत्यादि । नाभिकन्दात्समुच्चार्य्य घण्टानादविसर्पणम् ॥ ब्रह्मादिकारणत्यागाद्वादशान्तसमाश्रितम् ॥ ८९ ॥ मन्त्रं
च मनसा भिन्नं प्राप्तानन्दरसोपमम् ॥ द्वादशान्तात्समानीय निष्कलं व्यापकं शिवम् ॥ ९० ॥ अष्टत्रिंशत्कलोपेतं सहस्रकिर-
णोज्ज्वलम् ॥ सर्वशक्तिमयं साङ्गं ध्यात्वा लिङ्गे निवेशयेत् ॥ ९१ ॥ जीवन्त्यासो भवेदेवं लिङ्गे सर्वार्थसाधकः ॥ पिण्डिका-
दिषु तु न्यासः प्रोच्यते साम्प्रतं तथा ॥ ९२ ॥ पिण्डिकां च कृतस्नानां विलिप्तां चन्दनादिभिः ॥ सद्रस्त्रैश्च समाच्छाद्य रन्ध्रे च
भगलक्षणे ॥ ९३ ॥ पञ्चरत्नादिसंयुक्तां लिङ्गस्योत्तरतः स्थिताम् ॥ लिङ्गवत्कृतविन्यासां विधिवत्सम्प्रपूजयेत् ॥ ९४ ॥ कृतस्ना-
नादिकां तत्र लिङ्गमूले शिलां न्यसेत् ॥ कृतस्नानादिसंस्कारं शक्त्यन्तं वृषभं तथा ॥ ९५ ॥ प्रणवपूर्वं हुं पुं ह्रीं मध्यादन्यत-
मेन च ॥ क्रियाशक्तियुतां पिण्डां शिलामाधाररूपिणाम् ॥ ९६ ॥ भस्मदर्भतिलैः कुर्यात्प्राकारत्रितयं ततः ॥ रक्षायै लोक-
पालांश्च सायुधान्पूजयेद्बहिः ॥ ९७ ॥ ॐ हुं हं क्रियाशक्तये नमः । ॐ हुं हां हः महागौरी रुद्रदयिते स्वाहेति च पिण्डिका-
याम् । ॐ हां आधारशक्तये नमः । ॐ हां वृषभाय नमः । धारिका दीप्तिमत्युग्रा ज्योत्स्ना चैता बलोत्कटाः ॥ तथा धात्री
विधात्री च न्यसेद्वा पञ्चनायिकाः ॥ ९८ ॥ वामा ज्येष्ठा क्रिया ज्ञाना वेधा तिस्रोऽथ वा न्यसेत् ॥ क्रिया ज्ञाना तथेच्छा च
पूर्ववच्छान्तिमूर्तिषु ॥ ९९ ॥ तमी मोहा क्षमी निष्ठा मृत्युर्मायाभवज्वराः ॥ पञ्च चाथ महामोहा घोरा च त्रितयज्वरा ॥ १०० ॥
तिस्रोऽथ वा क्रिया ज्ञाना तथा बाधाविनायिका ॥ आत्मादित्रिषु तत्त्वेषु तीव्रमूर्तिषु विन्यसेत् ॥ १०१ ॥ अत्रापि पिण्डिका
ब्रह्माशिलादिषु यथाविधि ॥ गौर्यादिसञ्चरैरेव पूर्ववत्सर्वमाचरेत् ॥ १०२ ॥ एवं विधाय विन्यासं गत्वा कुण्डान्तिकं ततः ॥
कुण्डमध्ये महेशानं मेखलासु महेश्वरम् ॥ १०३ ॥ क्रियाशक्तिं तथान्यासु नादमोष्ठे च विन्यसेत् ॥ घटं स्थण्डिलवद्दीर्घाङ्गी-

68 11

पुराण.

अ० १६

॥ ७४ ॥

अथ शिवप्रतिष्ठाविधानम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ प्रातर्नित्याविधिं कृत्वा द्वारपालप्रपूजनम् ॥ प्रविश्य प्राग्विधानेन देहशुद्ध्यादिमा-
चरेत् ॥ १ ॥ दिक्पतींश्च समभ्यर्च्य शिवकुम्भं च वर्द्धनीम् ॥ अष्टमुष्टिकया लिङ्गं वह्निं सन्तर्प्य च क्रमात् ॥ २ ॥ शिवाज्ञा-
तस्ततो गच्छेत्प्रासादं शस्त्रमुच्चरन् ॥ तद्गतान्प्रक्षिपेद्विघ्नान्दुम्फडन्तशराणुना ॥ ३ ॥ न मध्ये स्थापयेद्विङ्गं वेधदोषविशङ्कया ॥
तस्मान्मध्यं परित्यज्य यवाद्धेन यवेन वा ॥ ४ ॥ किञ्चिदीशानमाश्रित्य शिलामध्ये निवेशयेत् ॥ मूलेन तामनन्ताख्यां सर्वा-
धारस्वरूपिणीम् ॥ ५ ॥ सर्वगां सृष्टियोगेन विन्यसेदचलां शिलाम् ॥ अथवानेन मन्त्रेण शिवस्यासनरूपिणीम् ॥ ६ ॥ ॐ
नमो यापिनि भगवति स्थिरेऽचले ध्रुवे ह्यं लं ह्यौ स्वाहा ॥ त्वया शिवाज्ञया शक्ते स्थातव्यमिह सन्ततम् ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वा च
समभ्यर्च्य निरुध्याद्रौद्रमुद्रया ॥ वज्रादीनि च रत्नानि तथोशीरादिकौषधीः ॥ ८ ॥ लोहान्हेमादिकांस्यान्तान्दरितालादि-
कांस्तथा ॥ धान्यप्रभृतिसस्यांश्च पूर्वमुक्ताननुक्रमात् ॥ ९ ॥ प्रभारागत्वदेहत्ववीर्यशक्तिमयानिमान् ॥ भावयन्नेकचित्तस्तु
लोकपालेशशंवरैः ॥ १० ॥ पूर्वादिषु च गतेषु न्यसेदेकैकशः क्रमात् ॥ हेमजं तारजं कूर्मं वृषं वा द्वारसम्मुखम् ॥ ११ ॥
सारित्तटमृदा युक्तं पर्वताग्रमृदाथवा ॥ प्रक्षिपेन्मध्यगर्तादौ यद्वा मेरुं सुवर्णजम् ॥ १२ ॥ मधूकाक्षतसंयुक्तमञ्जनेन समन्वितम् ॥
पृथिवीं राजतीं यद्वा यद्वा हेमसमुद्भवाम् ॥ १३ ॥ सर्वबीजसुवर्णभ्यां समायुक्तां विनिक्षिपेत् ॥ स्वर्णजं राजतं वापि सर्वलो-
हसमुद्भवम् ॥ १४ ॥ सुवर्णं कृशरायुक्तं पद्मनालं ततो न्यसेत् ॥ देवदेवस्य शक्त्यादिमूर्तिपथ्यन्तमासनम् ॥ १५ ॥ प्रकल्प्य
पायसेनाथ लिप्त्वा गुग्गुलुनाथ वा ॥ श्वभ्रमाच्छाद्य वस्त्रेण तनुत्रेणास्त्ररक्षितम् ॥ १६ ॥ दिक्पतिभ्यो बलिं दत्त्वा समाचान्तोऽथ
देशिकः ॥ शिवेन वा शिलाश्वभ्रसंगदोषनिवृत्तये ॥ १७ ॥ शस्त्रेण वा शतं सम्यग्जुहुयात्पूर्णया सह ॥ एकैकाहुतिदानेन
सन्तर्प्य वास्तुदेवताः ॥ १८ ॥ समुत्थाप्य हृदा देवमासनं मंगलादिभिः ॥ गुरुर्देवाग्रतो गच्छेन्मूर्तिपैश्च दिशि स्थितैः ॥ १९ ॥
चतुर्भिः सह कर्ता तु देवयज्ञस्य पृष्ठतः ॥ प्रासादादि परिभ्रम्य भद्रारूपद्वारसम्मुखम् ॥ २० ॥ लिङ्गं संस्थाप्य दत्त्वाध्वं प्रासादं
सन्निवेशयेत् ॥ द्वारेण द्वारबन्धेन द्वारदेशेन तच्छिला ॥ २१ ॥ द्वारबन्धे शिखाशून्ये तदद्धेनाथ तद्वते ॥ वर्जयन्द्वारसंस्पृशं

द्वारेणैव महेश्वरम् ॥ २२ ॥ देवगृहसमारम्भे कोणेनापि प्रवेशयेत् ॥ अयमेव विधिर्ज्ञेयो व्यक्तलिङ्गेऽपि सर्वतः ॥ २२ ॥ गृहे
 प्रवेशनं द्वारे लोकैरपि समीरितम् ॥ अपद्वारप्रवेशेन विदुर्गोत्रक्षयं गृहम् ॥ २४ ॥ अथ पीठे च संस्थाप्य लिङ्गं द्वारस्य
 सम्मुखम् ॥ तूर्यमङ्गलानिघोषैर्दूर्वाक्षतसमान्वितम् ॥ २५ ॥ समुत्तिष्ठ हृदेत्युक्त्वा महापाशुपतं पठेत् ॥ अपनीय घटं श्वभ्रा-
 देशिको मूर्तिपैः सह ॥ २६ ॥ मन्त्रं सन्धारयित्वा तु विलिप्तं कुङ्कुमादिभिः ॥ शक्तिशक्तिमतोरैक्यं ध्यात्वा चैव तु रक्षितम् ॥
 ॥ २७ ॥ लयान्तं मूलमुच्चार्य स्पृष्ट्वा श्वभ्रे निवेशयेत् ॥ अंशेन ब्रह्मभागस्य यद्वा अंशद्वयेन च ॥ २८ ॥ अर्द्धेन वाष्टमांशेन
 सर्वस्याथ प्रवेशनम् ॥ पिधाय सीसकं नाभिदीर्घाभिः सुसमाहितः ॥ २९ ॥ श्वभ्रं वालुकया पूर्य ब्रूयात्स्थिरीभवेति च ॥
 ततो लिङ्गे स्थिरीभूते ध्यात्वा सकलरूपिणम् ॥ ३० ॥ मूलमुच्चार्य शक्त्यन्तं सृष्ट्या च निष्कलं न्यसेत् ॥ स्थाप्यमानं
 यदा लिङ्गं यां यां दिशमथाश्रयेत् ॥ ३१ ॥ तत्तद्दिग्दिशमन्त्रेण पूर्णान्तं दक्षिणान्वितम् ॥ सव्ये स्थाने च वक्त्रे च चलिते स्फु-
 टितेऽपि वा ॥ ३२ ॥ जुहुयान्मलमन्त्रेण बहुरूपेण वा शतम् ॥ किञ्चान्येष्वपि दोषेषु शिवशान्तिं समाश्रयेत् ॥ ३३ ॥ युक्तं
 न्यासादिभिर्लिङ्गं कुर्वन्नेवं न दोषभाक् ॥ पीठबन्धमतः कृत्वा लक्षणस्यांशलक्षणम् ॥ ३४ ॥ गौरीमन्त्रं लयं नीत्वा सृष्ट्या
 पिण्डो च विन्यसेत् ॥ सम्पूर्य पार्श्वसंधिं च वालुकावज्रलेपनम् ॥ ३५ ॥ ततो मूर्तिधरैः सार्द्धं गुरुः शान्तिघटोर्ध्वतः ॥
 संस्नाप्य कलशैरन्यैस्तद्वत्पञ्चामृतादिभिः ॥ ३६ ॥ विलिप्य चन्दनाद्यैश्च सम्पूज्य जगदीश्वरम् ॥ उमामहेश-
 मन्त्राभ्यां तौ स्पृशेल्लिङ्गमुद्रया ॥ ३७ ॥ ततस्त्रितत्त्वविन्यासं षडर्चादिपुरःसरम् ॥ कृत्वा मूर्तिं तदीशानामङ्गानां
 ब्रह्मणामथ ॥ ३८ ॥ ज्ञानी लिङ्गे क्रियापीठे विन्यस्य स्नापयेत्ततः ॥ गन्धैर्विलिप्य संधूष्य व्यापित्वेन शिवे न्यसेत् ॥ ३९ ॥
 स्रग्धूपदीपनैवेद्यैर्हृदयेन फलानि च ॥ विनिवेद्य यथाशक्ति समाचम्य महेश्वरम् ॥ ४० ॥ दत्त्वाद्यं च जपं कृत्वा निवेद्य
 वरदे करे ॥ चन्द्रार्कतारकं यावन्मन्त्रेण शैवमूर्तिपैः ॥ ४१ ॥ स्वेच्छयेव त्वया नाथ स्थातव्यमिह मन्दिरे ॥ प्रणम्यैवं
 बहिर्गत्वा हृदा वा प्रणवेन वा ॥ ४२ ॥ संस्थाप्य वृषभं पश्चात्पूर्ववद्रलिमाचरेत् ॥ न्यूनादिदोषमोषाय ततो मृत्युजिता

शतम् ॥ ४३ ॥ शिवेन सशिवो हुत्वा शान्त्यर्थं पायसेन च ॥ ज्ञानाज्ञानकृतं यच्च तत्पूरय महाविभो ॥ ४४ ॥ हिरण्यपशु-
भूम्यादिगीतवाद्यादिदेतवे ॥ अम्बिकेशाय तद्भक्त्या शक्त्या सर्वं निवेदयेत् ॥ ४५ ॥ दानं महोत्सवं पश्चात्कुर्याद्दिन-
चतुष्टयम् ॥ त्रिसन्ध्यं त्रिदिनं मन्त्री होमयेन्मूर्तिपैः सह ॥ ४६ ॥ चतुर्थेऽहनि पूर्णा च चरुकं बहुरूपिणा ॥ निवेद्य सर्वकुण्डेषु
सम्पाताहुतिशोधितम् ॥ ४७ ॥ दिनचतुष्टयं यावत्तन्निर्माल्यं तदूर्ध्वतः ॥ निर्माल्यापनयं कृत्वा स्नापयित्वा तु पूजयेत् ॥
॥ ४८ ॥ पूजा सामान्यलिङ्गेषु कार्या साधारणाणुभिः ॥ विहाय लिङ्गचैतन्यं कुर्यात्स्थाणुविसर्जनम् ॥ ४९ ॥
असाधारणलिङ्गेषु क्षमस्वेति विसर्जनम् ॥ आवाहनमभिव्यक्तिर्विसर्गः शक्तिरूपता ॥ ५० ॥ प्रतिष्ठान्ते क्वचित्प्रोक्तं स्थिरा-
द्याहुतिसप्तकम् ॥ स्थिरस्तथाप्रमेयश्चानादिबोधस्तथैव च ॥ ५१ ॥ नित्योऽथ सर्वगश्चैवाविनाशी दृष्ट एव च ॥ एते गुणा
महेशस्य सन्निधानाय कीर्तिताः ॥ ५२ ॥ ॐ नमः शिवाय स्थिरो भवेत्याहुतीनां क्रमः ॥ एवमेतच्च सम्पाद्य विधाय शिव-
कुम्भवत् ॥ ५३ ॥ कुम्भद्वयं च तन्मध्यादेककुम्भाम्भसा भवम् ॥ संस्थाप्य तद्वितीयं तु कर्तृस्नानाय धारयेत् ॥ ५४ ॥
दत्त्वा बलिं समाचम्य बहिर्गच्छेच्छिवाज्ञया ॥ जगतीबाह्यतश्चण्डमैशान्यां दिशि मन्दिरे ॥ ५५ ॥ धामगर्भप्रमाणे च सुपीठे
कल्पितासने ॥ पूर्ववन्त्यासहोमादि विधाय ध्यानपूर्वकम् ॥ ५६ ॥ संस्थाप्य विधिवत्तत्र ब्रह्माङ्गैः पूजयेत्ततः ॥ अङ्गानि
पूर्वयुक्तानि ब्रह्माणि त्वर्चनां यथा ॥ ५७ ॥ एव सद्योजाताय ॐ हूं फट् नमः ॥ ॐ विं वामदेवाय हूं फट् नमः । ॐ वुम्
अघोराय हूं फट् नमः । ॐ वै तत्पुरुषाय ॐ वोमीशानाय च हूं फट् नमः ॥ जपं निवेद्य सन्तर्प्य विज्ञाप्य नतिपूर्वकम् ॥
देवः सन्निहितो यावत्तावत्त्वं सन्निधौ भव ॥ ५८ ॥ न्यूनाधिकं च यत्किञ्चित्कृतमज्ञानतो मया ॥ त्वत्प्रसादेन चण्डेश तत्सर्वं
परिपूरय ॥ ५९ ॥ बाणलिङ्गे बाणरोहे सिद्धलिङ्गे स्वयंभुवि ॥ प्रतिमासु च सर्वासु न चण्डोऽधिकृतो भवेत् ॥ ६० ॥
अद्वैतभावनायुक्ते स्थण्डिलेशविधावपि ॥ अभ्यर्च्य चण्डं समुतं यजमानं हि भार्यया ॥ ६१ ॥ पूर्वस्थापितकुम्भेन स्नापये-
त्स्नापकः स्वयम् ॥ स्नापकं यजमानोऽपि सम्पूज्य च महेशवत् ॥ ६२ ॥ वित्तशाठ्यं विना दद्याद्बहिरण्यादिदक्षिणाम् ॥

मूर्तिपान्विधिवत्पश्चाज्जापकान्ब्राह्मणास्तथा ॥ ६३ ॥ दैवज्ञं शिल्पिनं प्राचर्य दीनानाथादि भोजयेत् ॥ यदत्र सम्मुखीभावे
 खेदितो भगवन् मया ॥ ६४ ॥ क्षमस्व नाथ तत्सर्वं कारुण्याम्बुनिधे मम ॥ इति विज्ञप्तिमुक्ताय यजमानाय सद्गुरुः ॥ ६५ ॥
 प्रतिष्ठापुण्यसद्भावं स्फुरत्तारकसप्रभम् ॥ कुशपुष्पाक्षतोपेतं स्वकरेण समर्पयेत् ॥ ६६ ॥ ततः पाशुपतोपेतं प्रणम्य परमेश्वरम् ॥
 ततोऽपि बलिभिर्भूतान्सन्निधाय निबोधयेत् ॥ ६७ ॥ स्थातव्यं भवता तावद्यावत्सन्निहितो हरः ॥ गुरुर्वस्त्रादिसंयुक्तं गृह्णी-
 याद्यागमण्डपम् ॥ ६८ ॥ सर्वोपकरणं शिल्पी तथा स्नापनमण्डपम् ॥ अन्ये देवादयः स्थाप्या मन्त्रैरागमसंभवेः ॥ ६९ ॥
 आदिवर्णस्य भेदाद्वा सुतत्त्वव्याप्तिभाविताः ॥ साध्यप्रमुखदेवाश्च सारिदोषधयस्तथा ॥ ७० ॥ क्षेत्रपाः किन्नराद्याश्च पृथिवी-
 तत्त्वमाश्रिताः ॥ स्नानं सरस्वतीलक्ष्मीनदीनामम्भसि क्वचित् ॥ ७१ ॥ भुवनाधिपतीनां च स्थानं यत्र व्यवस्थितिः ॥
 अण्डवृद्धिप्रधानान्तं त्रितत्त्वं ब्रह्मणः पदम् ॥ ७२ ॥ तन्मात्रादिप्रधानान्तं पदमेतन्निकं हरेः ॥ नाट्येशगणमातृणां यक्षेशशर-
 जन्मनाम् ॥ ७३ ॥ अण्डजाः शुद्धविद्यान्तं पदं गणपतेस्तथा ॥ मायाशदेशशक्त्यन्तं शिवाशिवोत्तरोचिषाम् ॥ ७४ ॥ पदमी-
 श्वरपर्यन्तं व्यक्तार्चासु च कीर्तितम् ॥ कूर्माद्यं कीर्तितं यच्च यच्च रत्नादिपञ्चकम् ॥ ७५ ॥ प्रक्षिपेत्पीठगते च पञ्च ब्रह्मशिलां
 विना ॥ षडभिर्विभाजिते गते त्यक्त्वा भागं च पृष्ठतः ॥ ७६ ॥ स्थापनं पञ्चमांशे च यदि वा वसुभाजिते ॥ स्थापनं सप्तमे
 भागे प्रतिमासु सुखावहम् ॥ ७७ ॥ धारणाभिर्विशुद्धिः स्यात्स्थापने लेपचित्रयोः ॥ स्नानादि मानसं तत्र शिलारत्नादिवेश-
 नम् ॥ ७८ ॥ नेत्रोद्घाटनमन्त्रेष्टमासनादिप्रकरूपनम् ॥ पूजा निरम्बुभिः पुष्पैर्यथा चित्रं न दुष्यति ॥ ७९ ॥ विधिस्तु
 चललिङ्गेषु सम्प्रत्येव निगद्यते ॥ पञ्चभिर्वा त्रिभिर्वापि पृथङ्कुर्याद्विभाजिते ॥ ८० ॥ भागत्रयेण भागांशो भवेद्भागद्वयेन वा ॥
 स्वपीठेष्वपि तद्वत्स्यालिङ्गेषु तत्त्वभेदतः ॥ ८१ ॥ सृष्टिमन्त्रेण संस्कारो विधिवत्स्फाटिकादिषु ॥ किञ्च ब्रह्मशिलारत्नप्रभृतेश्चा-
 निवेदनम् ॥ ८२ ॥ योजनं पिण्डिकायाश्च मनसा परिकल्पयेत् ॥ स्वयम्भुवाणलिङ्गादौ संस्कृतौ नियमो न हि ॥ ८३ ॥
 स्थापनं संहितामन्त्रेन्यासं होमं च कारयेत् ॥ नदीसमुद्ररोहणां स्थापनं पूर्ववन्मतम् ॥ ८४ ॥ ऐहिकं मृन्मयं लिङ्गं पिष्टकादि च

तत्क्षतम् ॥ कृत्वा संपूजयेच्छुद्धं दीक्षणादिविधानतः ॥ ८५ ॥ समादाय ततो मन्त्रानात्मानं सन्निधाय च ॥ तज्जले प्रक्षिपेष्टिङ्गं वत्स-
 रात्कामदं भवेत् ॥ ८६ ॥ विष्ण्वादिस्थापनं चैव पृथङ्मन्त्रैः समाचरेत् ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शिवप्रतिष्ठाविधिर्नाम सप्तनवति-
 तमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ अथ गौरीप्रतिष्ठाविधानम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ वक्ष्ये गौरीप्रतिष्ठां च पूजया सहितां शृणु ॥ मण्डपाद्यं पुरो
 यच्च संस्थाप्य चाधिरोपयेत् ॥ १ ॥ शय्यायां तांश्च विन्यस्य मन्त्रान्मूर्त्यादिकान्गुह ॥ आत्मविद्याशिवान्तं च कुर्यादीशनिवेश-
 नम् ॥ २ ॥ शक्तिं परां ततो न्यस्य हुत्वा जप्त्वा च पूर्ववत् ॥ सन्धाय च तथा पिण्डीं क्रियाशक्तिस्वरूपिणीम् ॥ ३ ॥ सदेशव्यापिकां
 ध्यात्वा न्यस्ते रत्नादिकान्तथा ॥ एवं संस्थाप्य तां पश्चाद्देवीं तस्यां नियोजयेत् ॥ ४ ॥ परशक्तिस्वरूपां तां स्वाणुना शक्तियोगतः ॥
 ततो न्यसेत्क्रियाशक्तिं पीठे ज्ञानं च विग्रहे ॥ ५ ॥ ततोऽपि व्यापिनीं शक्तिं समावाह्यं नियोजयेत् ॥ अम्बिकां शिवनाम्नीं च
 समालभ्य प्रपूजयेत् ॥ ६ ॥ ओं आधारशक्तये नमः । ओं कूर्माय नमः । ओं स्कन्दाय च तथा नमः । ओं ह्रीं नारायणाय नमः ।
 ओं ऐश्वर्याय नमः । ओं अं अघञ्छदनाय नमः । ओं पद्मासनाय नमः । ओं ऊर्ध्वञ्छदनाय नमः । ॐ पद्मासनाय नमः । अथ
 सम्पूज्याः केशवास्तथा । ओं ह्रीं कर्णिकायै नमः । ओं क्षं पुष्कराक्षेभ्य इहार्चयेत् । ॐ हां पुष्ट्यै ह्रीं च ज्ञानायै हूं क्रियायै ततो
 नमः । ओं नालाय नमः । रुं धर्माय नमः । रुं ज्ञानाय वै नमः । ओं वैराग्याय नमः । ओं वै अयर्माय नमः । ओं रुं अज्ञानाय
 वै नमः । ओं अवैराग्याय वै नमः । ओं अनैश्वर्याय नमः । हुं वाचे हुं च रागिण्यै कैं ज्वालिन्यै ततो नमः । ओं ह्रौं शमायै च
 नमः । हुं ज्येष्ठायै ततो नमः । ओं ह्रौं रौं कौं नवशक्त्यै गौं च गौर्यासनाय च गौं गौरीमूर्तये नमः । गौर्या मूलमथोच्यते । ओं
 ह्रीं साः महागौरि रुद्रदयिते स्वाहा गौर्यै नमः । गां हुं ह्रीं शिवो गूं स्याच्छिवायै कवचाय च । गौं नेत्राय च गोम् अस्त्राय ओं गौं
 विज्ञानशक्तये ॥ ७ ॥ ओं गूं क्रियाशक्तये नमः पूर्वदौ शक्रादिकान् ॥ ओं सुं सुभगायै नमः ह्रीं बीजललिता ततः ॥ ८ ॥ ओं ह्रौं
 कामिन्यै च नमः ओं हुं स्यात् कामशालिनी ॥ मन्त्रैर्गौरीं प्रतिष्ठाप्य प्रार्च्यं जप्त्वाथ सर्वभाक् ॥ ९ ॥ इत्यादिमहापुराणे
 आग्नेये गौरीप्रतिष्ठाविधानं नामाष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥ अथ सूर्य्यप्रतिष्ठाविधानम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ वक्ष्ये सूर्य्यप्रतिष्ठां

च पूर्ववन्मण्डपादिकम् ॥ स्नानादिकं च सम्पाद्य पूर्वोक्तविधिना ततः ॥ १ ॥ विद्यामासनशय्यायां साङ्गं विन्यस्य भास्करम् ॥ त्रितत्त्वं विन्यसेत्तत्र सस्वरं खादिपञ्चकम् ॥ २ ॥ शुद्ध्यादि पूर्ववत्कृत्वा पिण्डो संशोध्य पूर्ववत् ॥ सदेशपदपर्यन्तं विन्यस्य तत्तु पञ्चकम् ॥ ३ ॥ शक्त्या च सर्वतोमुख्या संस्थाप्य विधिवत्ततः ॥ स्वाणुना विधिवत्सूर्यं शक्त्यन्तं स्थापयेद्गुरुः ॥ ४ ॥ स्वाम्यन्तमथ वादित्यं पादान्तं नाम धारयेत् ॥ सूर्यमंत्रास्तु पूर्वोक्ता द्रष्टव्याः स्थापनेऽपि च ॥ ५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सूर्यप्रतिष्ठाविधानं नाम नवनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ अथ द्वारप्रतिष्ठाविधानम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ द्वाराश्रितप्रतिष्ठाया वक्ष्यामि विधिमन्यथ ॥ द्वाराङ्गाणि कषायाद्यैः संस्कृत्य शयने न्यसेत् ॥ १ ॥ मूलमध्याग्रभागेषु त्रयमात्मादिसेश्वरम् ॥ विन्यस्य सन्निवेश्याथ हुत्वा जप्त्वात्र रूपतः ॥ २ ॥ द्वारादथो यजेद्वास्तुं तत्रैवानन्तमन्त्रतः ॥ रत्नादिपञ्चकं न्यस्य शान्तिहोमं विधाय च ॥ ३ ॥ यवसिद्धार्थकाकान्ता ऋद्धिवृद्धिमहातिलाः ॥ गोमृत्सर्षपरागेन्द्रमोहनीलक्ष्मणाऽमृताः ॥ ४ ॥ रोचानारुग्वचादूर्वा प्रासादाधश्च पोटलीम् ॥ प्रकृत्योदुम्बरे बद्धा रक्षार्थं प्रणवेन तु ॥ ५ ॥ द्वारामुत्तरतः किञ्चिदाश्रितं सन्निवेशयेत् ॥ आत्मतत्त्वमधो न्यस्य विद्यातत्त्वं च शाखयोः ॥ ६ ॥ शिवमाकाशदेशे च व्यापकं सर्वमण्डले ॥ ततो महेशनाथं च विन्यसेन्मूलमन्त्रतः ॥ ७ ॥ द्वाराश्रितांश्च तल्पादीन्कृतयुक्तैः स्वनामभिः ॥ जुहुयाच्छतमर्द्धं वा द्विगुणं शक्तितोऽथ वा ॥ ८ ॥ न्यूनादिदोषमोषार्थं हेतितो जुहुयाच्छतम् ॥ दिग्बालं पूर्ववदत्त्वा प्रदद्यादक्षिणादिकम् ॥ ९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये द्वारप्रतिष्ठाविधानं नाम शततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ अथ प्रासादप्रतिष्ठाविधिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ प्रासादस्थापनं वक्ष्ये तच्चैतन्यं स्वयोगतः ॥ शुकनासासमाप्तौ तु पूर्ववैद्याश्च मध्यतः ॥ १ ॥ आधारशक्तिः पद्मे विन्यस्ते प्रणवेन च ॥ स्वर्णाद्येकतमोद्भूतं पञ्चगव्येन संयुतम् ॥ २ ॥ मधुक्षीरयुतं कुम्भं न्यस्तरत्नादिपञ्चकम् ॥ स्रग्वस्त्रं गन्धलिप्तं च गन्धवत्पुष्पभूषितम् ॥ ३ ॥ चूतादिपल्लवानां च कृती कृत्यं च विन्यसेत् ॥ पूरकेण समादाय सकलीकृतविग्रहः ॥ ४ ॥ सर्वात्मभिन्नमात्मानं स्वाणुना स्वान्तमारुतः ॥ आज्ञया बोधयेच्छम्भो रेचकेन ततो गुरुः ॥ ५ ॥ द्वादशान्तात्समादाय स्फुरद्भक्तिकणोपमम् ॥

निक्षेपकुम्भगर्भे च न्यस्ततन्त्रातिवाहिकम् ॥ ६ ॥ विग्रहं तद्गुणानां च बोधकं च कलादिकम् ॥ क्षान्तं वागीश्वरं तनुं व्रातं
तत्र निवेशयेत् ॥ ७ ॥ दश नाडीर्दश प्राणानिन्द्रियाणि त्रयोदश ॥ तदधिपांश्च संयोज्य प्रणवाद्यैः स्वनामभिः ॥ ८ ॥ स्वका-
र्यकारणत्वेन मायाकाशनियामिकाः ॥ विद्येशान्प्रेरकाञ्छुम्भुं व्यापिनं च सुसम्भवेः ॥ ९ ॥ अङ्गानि च विनिक्षिप्य निरु-
न्ध्याद्रोधमुद्रया ॥ सुवर्णाद्युद्भवं यद्वा पुरुषं पुरुषानुगम् ॥ १० ॥ पञ्चगव्यकषायाद्यैः पूर्ववत्संस्कृतं ततः ॥ शय्यायां कुम्भमा-
रोप्य ध्यात्वा रुद्रमुमापतिम् ॥ ११ ॥ तस्मिंश्च शिवमन्त्रेण व्यापकत्वेन विन्यसेत् ॥ सन्निधानाय होमं च प्रोक्षणं स्पर्शनं
जपम् ॥ १२ ॥ सान्निध्यबोधनं सर्वं भागत्रयविभागतः ॥ विधायैवं प्रकृत्यन्ते कुम्भे तं विनिवेशयेत् ॥ १३ ॥ इत्यादिमहापुराणे
आग्नेये प्रासादप्रतिष्ठाविधानं नामैकाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥ अथ ध्वजारोपणादिविधिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ चूलके
ध्वजदण्डे च ध्वजे देवकुले तथा ॥ प्रतिष्ठा च यथोद्दिष्टा तथा स्कन्द वदामि ते ॥ १ ॥ तडागार्द्धप्रवेशाद्वा यद्वा सर्वार्द्धवेशनात् ॥
ऐष्टके दारुजः शूलः शैलजे घाम्नि शैलजः ॥ २ ॥ वैष्णवादौ च चक्राढ्यः कुम्भः स्यान्मूर्तिमानतः ॥ स च त्रिशूलयुक्तस्तु
अग्रचूलाभिधो मतः ॥ ३ ॥ ईशशूलः समाख्यातो मूर्ध्नि लिङ्गसमन्वितः ॥ बीजपूरकयुक्तो वा शिवशास्त्रेषु तद्विधः ॥ ४ ॥ चित्रो
ध्वजश्च जङ्घातो यथा जङ्घाद्धतो भवेत् ॥ भवेद्वा दण्डमानस्तु यदि वा तद्यदृच्छया ॥ ५ ॥ महाध्वजः समाख्यातो यस्तु पीठस्य
वेष्टकः ॥ शक्रैर्यहै रसैर्वापि हस्तैर्दण्डस्तु सम्मितः ॥ ६ ॥ उत्तमादिक्रमेणैव विज्ञेयः सूरिभिस्ततः ॥ वंशजः शालजादिर्वा स दण्डः
सर्वकामदः ॥ ७ ॥ अयमारोप्यमाणस्तु भङ्गमायाति वै यदि ॥ राज्ञोऽनिष्टं विजानीयाद्यजमानस्य वा तथा ॥ ८ ॥ मन्त्रेण बहुरूपेण
पूर्ववच्छान्तिमाचरेत् ॥ द्वारपालादिपूजां च मन्त्राणां तर्पणं तथा ॥ ९ ॥ विधाय चूलकं दण्डं स्नापयेदस्त्रमन्त्रतः ॥ अनेनैव तु
मन्त्रेण ध्वजं संप्रोक्ष्य देशिकः ॥ १० ॥ मृत्कषायादिभिः स्नानं प्रासादं कारयेत्ततः ॥ विलिप्य रसमाच्छाद्य शय्यायां न्यस्य
पूर्ववत् ॥ ११ ॥ चूलके लिङ्गवज्यासो न च ज्ञानं न च क्रिया ॥ विशेषार्थां चतुर्थीं च न च कुण्डस्य कल्पना ॥ १२ ॥ दण्डे
तथार्थतत्त्वं च विद्यातत्त्वं द्वितीयकम् ॥ सद्योजातादिवक्राणि शिवतत्त्वं पुनर्ध्वजे ॥ १३ ॥ निष्कलं च शिवं तत्र न्यस्तांगानि

प्रपूजयेत् ॥ चूलके च ततो मन्त्रो सान्निध्ये सद्विताणुभिः ॥ १४ ॥ होमयेत्प्रतिभागं च ध्वजे तैस्तु फडन्तकैः ॥ अन्यथापि कृतं यच्च
 ध्वजसंस्करणं क्वचित् ॥ १५ ॥ अस्त्रयागाविधावेवं तत्सर्वमुपदर्शितम् ॥ प्रासादे कारिते स्थाने स्रग्वस्त्रादिविभूषिते ॥ १६ ॥
 जङ्घा वेदी तदूर्ध्वे तु त्रितत्त्वादि निवेश्य च ॥ होमादिकं विधायाथ शिवं संपूज्य पूर्ववत् ॥ १७ ॥ सर्वतत्त्वमयं ध्यात्वा शिवं
 च व्यापकं न्यसेत् ॥ अनन्तं कालरुद्रं च विभाव्य च पदाम्बुजे ॥ १८ ॥ कूष्माण्डहाटकौ पीठं पातालनरकैः सह ॥ भुवनैर्लो-
 कपालैश्च शतरुद्रादिभिर्वृतम् ॥ १९ ॥ ब्रह्माण्डकमिदं ध्यात्वा जङ्घायां च विभावयेत् ॥ वारितेजोऽनिलव्योमपञ्चाष्टकसम-
 न्वितम् ॥ २० ॥ सर्वावरणसञ्ज्ञं च बुद्धियोन्यष्टकान्वितम् ॥ योगाष्टकसमायुक्तं नासावधि गुणत्रयम् ॥ २१ ॥ पटस्थं पुरुषं
 सिंहं वामं च पारिभावयेत् ॥ मञ्जरीवेदिकायां च विद्यादिकचतुष्टयम् ॥ २२ ॥ कण्ठे मायां सरुद्रां च विद्याश्चामलसारके ॥
 कलशे चेश्वरं बिन्दुं विद्येश्वरसमन्वितम् ॥ २३ ॥ जटाजूटं च तं विद्याच्छूलं चन्द्रार्द्ररूपकम् ॥ शक्तित्रयं च तत्रैव दण्डे नादं
 विभाव्य च ॥ २४ ॥ ध्वजे च कुण्डलीं शक्तिमिति धाम्नि विभावयेत् ॥ जगत्या वाथ सन्ध्याय लिङ्गं पिण्डिकयाथ वा ॥ २५ ॥
 समुत्थाप्य सुमन्त्रैश्च विन्यस्ते शक्तिपङ्कजे ॥ न्यस्तरत्नादिके तत्र स्वाधारे विनिवेशयेत् ॥ २६ ॥ यजमानो ध्वजे लग्ने बन्धु-
 मित्रादिभिः सह ॥ धाम प्रदक्षिणीकृत्य लभते फलमीहितम् ॥ २७ ॥ गुरुः पाशुपतं ध्यायन्स्थिरमन्त्राधिपैर्युतम् ॥ अधिपाञ्च-
 स्रयुक्तांश्च रक्षणाय निबोधयेत् ॥ २८ ॥ न्यूनादिदोषशान्त्यर्थं हुत्वा दत्त्वा च दिग्बलिम् ॥ गुरवे दक्षिणां दद्याद्यजमानो दिवं
 व्रजेत् ॥ २९ ॥ प्रतिमालिङ्गवेदीनां यावन्तः परमाणवः ॥ तावद्युगसहस्राणि कर्तुर्भोगभुजः फलम् ॥ ३० ॥ इत्यादिमहापुराणे
 आग्नेये ध्वजारोपणादिविधिनाम द्वाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ अथ जीर्णोद्धारविधिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ जीर्णादीनां
 च लिङ्गानामुद्धारं विधिना वदे ॥ लक्ष्मोज्झितं च भग्नं च स्थूलं वज्रहतं तथा ॥ १ ॥ संपुटं स्फुटितं व्यङ्गं लिङ्गमित्येवमा-
 दिकम् ॥ इत्यादिदुष्टलिङ्गानां योज्या पिण्डी तथा वृषः ॥ २ ॥ चाळितं चलितं लिङ्गमत्यर्थं विषमास्थितम् ॥ दिङ्मूढं पातितं
 लिङ्गं मध्यस्थं पातितं तथा ॥ ३ ॥ एवंविधं च संस्थाप्य निर्व्रणं च भवेद्यदि ॥ नद्यादिकप्रवाहेण तदपाक्रियते यदि ॥ ४ ॥

ततोऽन्यत्रापि संस्थाप्य विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ सुस्थितं दुःस्थितं वापि शिवलिङ्गं न चालयेत् ॥ ५ ॥ शतेन स्थापनं कुर्यात्स-
 हस्रेण तु चालनम् ॥ पूजादिभिश्च संयुक्तं जीर्णाद्यमापि सुस्थितम् ॥ ६ ॥ याम्ये मण्डपमीशे वा प्रत्यग्द्वारैकतोरणम् ॥ विधाय
 द्वारपूजादि स्थण्डिले मन्त्रपूजनम् ॥ ७ ॥ मन्त्रान्सन्तर्प्य सम्पूज्य वास्तुदेवास्तु पूर्ववत् ॥ दिग्बलिं च बहिर्दत्त्वा समाचम्य
 स्वयं गुरुः ॥ ८ ॥ ब्राह्मणान्भोजयित्वा तु शम्भुं विज्ञापयेत्ततः ॥ दुष्टलिङ्गमिदं शम्भो शान्तिरुद्धरणस्य चेत् ॥ ९ ॥ रुचिस्तवा-
 दिविधिना आधितिष्ठस्व मां शिव ॥ एवं विज्ञाप्य देवेशं शान्तिहोमं समाचरेत् ॥ १० ॥ मध्वाज्वक्षीरदूर्वाभिर्मूलेनाष्टाधिकं
 शतम् ॥ ततो लिङ्गं च संस्थाप्य पूजयेत्स्थण्डिले तथा ॥ ११ ॥ ओं व्यापकेश्वरायेति नात्यन्तं शिववाहिना ॥ ओं व्यापकं
 हृदयेश्वराय नमः ॥ ओं व्यापकेश्वराय शिरसे नमः इत्याद्यङ्गमन्त्राः ॥ ततस्तत्राश्रितं तत्त्वं श्रावयेदङ्गमन्त्रतः ॥ १२ ॥ सत्त्वः
 कोऽपीह यः कोऽपि लिङ्गमाश्रित्य तिष्ठति ॥ लिङ्गं त्यक्त्वा शिवाज्ञाभिर्भ्यत्रेष्टं तत्र गच्छतु ॥ १३ ॥ विद्याविद्येश्वरैर्युक्तः स
 भवोऽत्र भविष्यति ॥ सहस्रं प्रतिभागे च ततः पाशुपताणुना ॥ १४ ॥ हुत्वा शान्त्यम्बुना प्रोक्ष्य स्पृष्ट्वा कुशैर्जपेत्ततः ॥ दत्त्वाघ्यं
 च विलोमेन तत्त्वतत्त्वाधिपांस्तथा ॥ १५ ॥ अष्टमूर्तीश्वराह्मिणिपिण्डिकासंस्थितान्गुरुः ॥ विसृज्य स्वर्णपाशेन वृषस्कन्ध-
 स्थया तथा ॥ १६ ॥ रज्ज्वा बद्धा तथा नीत्वा शिवमन्त्रं गृण्यन्तेः ॥ तज्जले निक्षिपेन्मन्त्री पुष्ट्यर्थं जुहुयाच्छतम् ॥ १७ ॥ तप्तये
 दिक्पतीनां च वास्तुशुद्धयै शतं शतम् ॥ रक्षां विधाय तद्दाम्नि महापाशुपतास्त्रतः ॥ १८ ॥ लिङ्गमन्यत्ततस्तत्र विधिवत्स्था-
 पयेद्गुरुः ॥ असुरैर्भुनिभिर्गोत्रैस्तन्त्रविद्भिः प्रतिष्ठितम् ॥ १९ ॥ जीर्णं वाप्यथ वा भग्नं विधिनापि न चालयेत् ॥ एष एव विधिः
 कायौ जीर्णधामसमुद्धृतौ ॥ २० ॥ खड्गे मन्त्रगणं न्यस्य कारयेन्मन्दिरान्तरम् ॥ सङ्कोचे मरणं प्रोक्तं विस्तारे तु धनक्षयः ॥ २१ ॥
 तद्द्रव्यं श्रेष्ठद्रव्यं वा तत्कार्यं तत्प्रमाणकम् ॥ २२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये जीर्णोद्धारविधिर्नाम त्र्यधिकशततमोऽध्यायः
 ॥ १०३ ॥ अथ प्रासादलक्षणम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ वक्ष्ये प्रासादसामान्यलक्षणं ते शिखिध्वज ॥ चतुर्भागे कृते क्षेत्रे भित्ते-
 र्भागेन विस्तरात् ॥ १ ॥ अद्रिभागेन गर्भः स्यात्पिण्डिका पादविस्तरात् ॥ पञ्चभागीकृते क्षेत्रे ह्यन्तर्भागे तु पिण्डिका ॥ २ ॥

सुषिरं भागविस्तीर्णं भित्तयो भागविस्तरात् ॥ भागौ द्वौ मध्यमे गर्भे ज्येष्ठभागद्वयेन तु ॥ ३ ॥ त्रिभिस्तु कलशीगर्भः शेषो
 भित्तिरिति क्वचित् ॥ षोढा भक्तेऽथ वा क्षेत्रे भित्तिर्भागैकविस्तरात् ॥ ४ ॥ गर्भो भागेन विस्तीर्णो भागद्वयेन पिण्डिका ॥
 विस्ताराद्विगुणो वापि सपादाद्विगुणोऽपि वा ॥ ५ ॥ अर्द्धार्द्धद्विगुणो वापि त्रिगुणः क्वचिदुच्छ्रयः ॥ जगती विस्तराद्धेन त्रिभागेन
 क्वचिद्भवेत् ॥ ६ ॥ नोमिः पादोनविस्तीर्णो प्रासादस्य समन्ततः ॥ परिधिरुयंशको मध्ये रथकास्तत्र कारयेत् ॥ ७ ॥
 चामुण्डं भैरवं तेषु नाटयेशं च निवेशयेत् ॥ प्रासादाद्धेन देवानामष्टौ वा चतुरोऽपि वा ॥ ८ ॥ प्रदक्षिणावहाः कुर्या-
 त्प्रासादादिषु वा न वा ॥ आदित्याः पूर्वतः स्थाप्याः स्कन्दोऽग्निर्वायुगोचरे ॥ ९ ॥ एवं यमादयो न्यस्याः स्वस्यां
 स्वस्यां दिशि स्थिताः ॥ चतुर्द्धा शिखरं कृत्वा शुकनासा द्विभागिका ॥ १० ॥ तृतीये वेदिका त्वग्नेः सकण्ठो मलसा-
 रकः ॥ वैराजः पुष्पकश्चान्यः कैलासो मणिकस्तथा ॥ ११ ॥ त्रिविष्टपं च पञ्चैव मेरुमूर्धनि संस्थिताः ॥ चतुरसस्तु
 तत्राद्यो द्वितीयोऽपि तदायतः ॥ १२ ॥ वृत्तो वृत्तायतश्चान्यो ह्यष्टास्रश्चापि पञ्चमः ॥ एकैको नवधा भेदैश्चत्वारिंशच्च
 पञ्च च ॥ १३ ॥ प्रासादः प्रथमो मेरुर्द्वितीयो मन्दरस्तथा ॥ विमानं च तथा भद्रः सर्वतोभद्र एव च ॥ १४ ॥
 चरुको नन्दिको नन्दिर्वर्द्धमानस्तथापरः ॥ श्रीवत्सश्चेति वैराजान्ववाये च समुत्थिताः ॥ १५ ॥ वलभी गृहराजश्च शालागृहं
 च मन्दिरम् ॥ विशालश्च समो ब्रह्ममन्दिरं भुवनं तथा ॥ १६ ॥ प्रभवः शिविका वेश्म नवैते पुष्पकोद्भवाः ॥ वलयो दुन्दुभिः
 पद्मो महापद्मक एव च ॥ १७ ॥ वर्द्धनी वान्य उष्णीषः शङ्खश्च कलशस्तथा ॥ खट्वक्षश्च तथाप्येते वृत्ताः कैलाससम्भवाः ॥ १८ ॥
 गजोऽथ वृषभो हंसो गरुत्मानृक्षनायकः ॥ भूषणो भूधरश्चान्ये श्रीजयः पृथिवीधरः ॥ १९ ॥ वृत्तायतात्समुद्भूता नवैते
 मणिकाह्वयात् ॥ वज्रं चक्रं तथा चान्यत्स्वास्तिकं वज्रस्वस्तिकम् ॥ २० ॥ चित्रं स्वस्तिकखट्वं च गदा श्रीकण्ठ एव च ॥ विजयो
 नामतश्चेते त्रिविष्टपसमुद्भवाः ॥ २१ ॥ नगराणामिमाः सञ्ज्ञा लाटादीनामिमास्तथा ॥ ग्रीवाद्धेनोन्नतं चूलं पृथुलं च विभा-
 रतः ॥ २२ ॥ दशधा वेदिकां कृत्वा पञ्चभिः स्कन्धाविस्तरः ॥ त्रिभिः कण्ठं तु कर्तव्यं चतुर्भिस्तु प्रचण्डकम् ॥ २३ ॥ दिक्षु

द्वाराणि कार्याणि न विदिक्षु कदाचन ॥ पिण्डिका कोणविस्तीर्णा मध्यमान्ता ह्युदाहृता ॥ २४ ॥ क्वचित्पञ्चमभागेन महतां
गर्भपादतः ॥ उच्छ्राया द्विगुणास्तेषामन्यथा वा निगद्यते ॥ २५ ॥ षष्ठ्याधिकांस्तमारभ्य अङ्गुलानां शतादिह ॥ उत्तमान्यपि
चत्वारि द्वाराणि दशहानितः ॥ २६ ॥ त्रीण्येव मध्यमानि स्युस्त्रीण्येव कनीयांस्यधः ॥ उच्छ्रायाद्धेन विस्तारो ह्युच्छ्रायोऽ-
भ्यधिकस्त्रिधा ॥ २७ ॥ चतुर्भिरष्टभिर्वापि दशभिरङ्गुलैस्ततः ॥ उच्छ्रायात्पादविस्तीर्णा विशाखास्तदुदुम्बरे ॥ २८ ॥ विस्त-
राद्धेन बाहुल्यं सर्वेषामेव कीर्तितम् ॥ द्विपञ्चसप्तनवभिः शाखाभिर्द्वारमिष्टदम् ॥ २९ ॥ अधःशाखाचतुर्थांशे प्रतीहारौ निवे-
शयेत् ॥ मिथुनैः पादवर्णाभिः शाखाशेषं विभूषयेत् ॥ ३० ॥ स्तम्भविद्धे भृत्यता स्याद्वक्षविद्धे त्वभूतिता ॥ कूपविद्धे
भयं द्वारे क्षेत्रविद्धे धनक्षयः ॥ ३१ ॥ प्रासादगृहशालादिमार्गविद्धेषु बन्धनम् ॥ सभाविद्धेन दारिद्र्यं वर्णविद्धे निराकृतिः ॥ ३२ ॥
उलूखलेन दारिद्र्यं शिलाविद्धेन शत्रुताम् ॥ छायाविद्धेन दारिद्र्यं वेधदोषो न जायते ॥ ३३ ॥ छेदादुत्पाटनाद्वापि तथा प्राकार-
लक्षणात् ॥ सीमाया द्विगुणत्यागाद्धेधदोषो न जायते ॥ ३४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सामान्यप्रासादलक्षणं नाम चतुरधिक-
शततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ अथ नगरादिवास्तुनिरूपणम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ नगरग्रामदुर्गाद्या गृहप्रासादवृद्धये ॥ एकाशीति-
पदैर्वास्तुं पूजयेत्सिद्धये ध्रुवम् ॥ १ ॥ प्रागास्या दशधा नाड्यस्तासां नामानि च ब्रुवे ॥ शान्ता यशोवती कान्ता विशाला
प्राणवाहिनी ॥ २ ॥ सती वसुमती नन्दा सुभद्राथ मनोरमा ॥ उत्तरा द्वादशान्याश्च एकाशीत्यंग्रिकारिका ॥ ३ ॥ हरिणी
सुप्रभा लक्ष्मीर्विभूतिर्विमला प्रिया ॥ जया ज्वाला विशोका च स्मृतास्तत्र च पादतः ॥ ४ ॥ ईशाद्यष्टाष्टकं दिक्षु यजेदीशं धन-
ञ्जयम् ॥ शक्रमर्कं तथा सत्यं भृशं व्योम च पूर्वतः ॥ ५ ॥ हव्यवाहं च पूषाणं वितथं भौममेव च ॥ कृतान्तमथ गन्धर्वं भृङ्गं
मृगं च दक्षिणे ॥ ६ ॥ पितरं द्वारपालं च सुग्रीवं पुष्पदन्तकम् ॥ वरुणं दैत्यशेषौ च यक्षमाणं पश्चिमे सदा ॥ ७ ॥ रोगाहिमुख्यौ
भल्लाटः सौभाग्यमदितिर्दितिः ॥ नवान्तः पदगो ब्रह्मा पूज्योऽद्धे च षडंग्रिगाः ॥ ८ ॥ ब्रह्मेशान्तरकोष्ठस्थमायाख्यां तु पद-
द्वये ॥ तदधश्चापवत्सारथ्यं केन्द्रान्तरेषु षट्पदे ॥ ९ ॥ मरीचिकाग्निमध्ये तु सविता द्विपदस्थितः ॥ सावित्री तदधो द्वयंशे

विवस्वान्पदपदे त्वधः ॥ १० ॥ पितृब्रह्मान्तरे विष्णुमिन्दुमिन्द्रं त्वधो जयम् ॥ वरुणब्रह्मणोर्मध्ये मित्राख्यं षट्पदे यजेत् ॥ ११ ॥
 रोगब्रह्मान्तरे नित्यं द्विपञ्च रुद्रदासकम् ॥ तदधो द्व्यंघ्रिगं यक्ष्म षट् सौम्येषु धराधरम् ॥ १२ ॥ चरकीं स्कन्दविकटं विदारो
 पूतनां क्रमात् ॥ जम्भं पापं पिलिपिच्छं यजेदीशादिबाह्यतः ॥ १३ ॥ एकाशीतिपदं वेश्म मण्डपश्च शतांघ्रिकः ॥ पूर्ववदे-
 वताः पूज्या ब्रह्मा तु षोडशांशके ॥ १४ ॥ मरीचिश्च विवस्वांश्च मित्रं पृथ्वीधरस्तथा ॥ दशकोष्ठस्थिता दिक्षु त्वन्ये वेशादिको-
 णगाः ॥ १५ ॥ दैत्यमाता तथेशाग्नी मृगाख्यौ पितरौ तथा ॥ पापयक्ष्मानिलौ देवाः सर्वे सार्द्धांशके स्थिताः ॥ १६ ॥ यत्पा-
 द्यौकः प्रवक्ष्यामि संक्षेपेण क्रमाद्ब्रह्म ॥ स दिग्विंशतिकरैर्दैर्घ्यादष्टाविंशति विस्तरात् ॥ १७ ॥ शिवाश्रयः शिवाख्यश्च रुद्रहीनः
 सदोभयोः ॥ रुद्रद्विगुणितानाहाः पृथुष्णोभिर्विना त्रिभिः ॥ १८ ॥ स्याद्ब्रह्मद्विगुणं दैर्घ्यात्तिथिभिश्चैव विस्तरात् ॥ सावित्रः
 सालयः कुड्यास्तथा त्रिंशांशतः पृथक् ॥ १९ ॥ कुड्यपृथूपजङ्घोच्चात्कुड्यं तु त्रिगुणोच्छ्रयम् ॥ कुड्यसूत्रसमा पृथ्वी वीथिभे-
 दादनेकधा ॥ २० ॥ भद्रे तुल्यं च वीथीभिर्द्वारवीथी विनाग्रतः ॥ श्रीजयं पृष्ठतो हीनं भद्रोऽयं पार्श्वयोर्विना ॥ २१ ॥ गर्भपृ-
 थुसमा वीथी तदर्द्धाद्धेन वा क्वचित् ॥ वीथ्यद्धेनोपवीथ्याद्यमेकद्वित्रिपुरगन्वितम् ॥ २२ ॥ सामान्यान्यगृहं वक्ष्ये सर्वेषां सर्व-
 कामदम् ॥ एकद्वित्रिचतुःशालमष्टशालं यथाक्रमात् ॥ २३ ॥ एकं याम्ये च सौम्यास्यं द्वे चेत्पश्चात्पुरोमुखम् ॥ चतुःशालं तु
 साम्मुख्यात्तयोरिन्द्रेन्द्रमुक्तयोः ॥ २४ ॥ शिवास्यमम्बुपास्येष इन्द्रास्ये यमसूर्यकम् ॥ प्राक्सौम्यस्ये च दण्डाख्यं प्राग्याम्ये
 वातसंज्ञकम् ॥ २५ ॥ आप्येन्दौ गृहबल्याख्यं त्रिशूलं तद्विनाद्धिकृत् ॥ पूर्वशालाविहीनं स्यात्सुक्षेत्रं वृद्धिदायकम् ॥ २६ ॥
 याम्ये हीने भवेच्छूली त्रिशालं वृद्धिकृत् परम् ॥ यक्षघ्नं जलहीनौकः सुतघ्नं बहुशत्रुकृत् ॥ २७ ॥ इन्द्रादिक्रमतो वच्मि ध्वजा-
 द्यष्टौ गृहाण्यहम् ॥ प्रशालानुसगावासमग्रौ तस्य महानसम् ॥ २८ ॥ याम्ये रसक्रिया शय्या धनुःशस्त्राणि रक्षसि ॥ धनुमुत्तय-
 म्बुपेशाख्ये सम्यगन्धौ च मारुते ॥ २९ ॥ सौम्ये धनपशू कुर्यादीशे दीक्षावरालयम् ॥ स्वामिहस्तमितं वेश्म विस्तारायाम-
 पिण्डिकम् ॥ ३० ॥ त्रिगुणं इस्तसंयुक्तं कृत्वाष्टांशैर्हृतं तथा ॥ तच्छेषोऽयं स्थितस्तेन वायसान्तं ध्वजादिकम् ॥ ३१ ॥ त्रयः

पक्षाग्निवेदेषु रसर्षिवसुतो भवेत् ॥ सर्वनाशकरं वेश्म मध्ये चान्ते च संस्थितम् ॥ ३२ ॥ तस्माच्च नवमे भागे शुभकृत्रिलयो
 मतः ॥ तन्मध्ये मण्डपः शस्तः समो वा द्विगुणायतः ॥ ३३ ॥ प्रत्यगाप्ये चेन्दुयमे हृद् एव गृहावली ॥ एकै-
 कभवनाख्यानि दिक्ष्वष्टाष्टकसंख्यया ॥ ३४ ॥ ईशाद्यादितिकान्तानि फलान्येषां यथाक्रमम् ॥ भयं नारी चलत्वं च जयो
 वृद्धिः प्रतापकः ॥ ३५ ॥ धर्मः कलिश्च नैऋत्यं च प्राग्द्वारेष्वष्टसु ध्रुवम् ॥ दाहोऽसुखं सुहृन्नाशो धननाशो मृतिर्धनम् ॥ ३६ ॥
 शिल्पित्वं तनयः स्याच्च याम्यद्वारफलाष्टकम् ॥ आयुः प्रात्राज्यसस्यानि धनशान्त्यर्थसङ्ख्याः ॥ ३७ ॥ शोषं भोगं चापत्यं च
 जलद्वारफलानि च ॥ रोगो मदार्तिमुख्यत्वं चार्थायुः कृशता मतिः ॥ मानं च द्वारतः पूर्वं उत्तरस्यां दिशि क्रमात् ॥ ३८ ॥ इत्या-
 दिमहापुराणे आग्नेये गृहादिवास्तुर्नाम पञ्चाऽधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ अथ नगरादिकवास्तुकथनम् ॥ ईश्वर उवाच ॥
 नगरादिकवास्तुं च वक्ष्ये राज्यादिवृद्धये ॥ योजनं योजनार्द्धं वा तदर्थं स्थानमाश्रयेत् ॥ १ ॥ अभ्यर्च्य वास्तुनगरं प्राकाराद्यं
 तु कारयेत् ॥ ईशादित्रिंशत्पदके पूर्वद्वारं च सूर्यके ॥ २ ॥ गन्धर्वाभ्यां दक्षिणे स्याद्धारुण्ये पश्चिमे तथा ॥ सौम्यद्वारं सौम्यपदे
 कार्या हृद्वास्तु विस्तराः ॥ ३ ॥ येनेभादि सुखं गच्छेत्कुर्याद्द्वारं तु पदकरम् ॥ छिन्नकर्णं विभिन्नं च चन्द्रार्द्धाभं पुरं न हि ॥
 ॥ ४ ॥ वज्रसूचीमुखं नेष्टं सकृद्वित्रिसमागमम् ॥ चापाभं वज्रनागाभं पुरारम्भे हि शान्तिकृत् ॥ ५ ॥ प्राच्यं विष्णुहरार्कादी-
 न्रत्वा दद्याद्भलिं बली ॥ आग्नेये स्वर्णकर्मारान्पुरस्य विनिवेशयेत् ॥ ६ ॥ दक्षिणे नृत्यवृत्तीनां वेश्यास्त्रीणां गृहाणि च ॥
 नटानां चक्रिकादीनां कैवर्त्तादेश्च नैऋते ॥ ७ ॥ रथानामायुधानां च कृपाणानां च वारुणे ॥ शौण्डिकाः कर्माधिकृता वायव्ये
 परिकर्षिणः ॥ ८ ॥ ब्राह्मणा यतयः सिद्धाः पुण्यवन्तस्तथोत्तरे ॥ फलाद्यादिविक्रयिण ईशाने च वणिग्जनाः ॥ ९ ॥ पूर्वतश्च
 बलाध्यक्षा आग्नेये विविधं बलम् ॥ स्त्रीणामादेशिनो दक्षे काण्डारान्नर्कते न्यसेत् ॥ १० ॥ पश्चिमे च महामात्यान्कोशपालान्श्च
 कारुकान् ॥ उत्तरे दण्डनाथांश्च नायकद्विजसङ्कुलान् ॥ ११ ॥ पूर्वतः क्षत्रियान्दक्षे वेश्याञ्छूद्रां च पश्चिमे ॥ दिक्षु वैद्यान्वाजि-
 नश्च बलानि च चतुर्दिशम् ॥ १२ ॥ पूर्वेण चरलिङ्ग्यादीञ्छानादीनि दक्षिणे ॥ पश्चिमे गोधनाद्यं च कृषिकर्तृस्तथोत्तरे ॥ १३ ॥

न्यसेन्मलेच्छांश्च कोणेषु ग्रामादिषु तथा स्थितम् ॥ श्रियं वैश्रवणं द्वारि पूर्वे तौ पश्यतां श्रियम् ॥ १४ ॥ देवादीनां
 पश्चिमतः पूर्वास्यानि गृहाणि हि ॥ पूर्वतः पश्चिमास्यानि दक्षिणे चोत्तराननाम् ॥ १५ ॥ नाकेशविष्णवादिधामानि रक्षार्थं
 नगरस्य च ॥ निर्देवतं तु नगरग्रामदुर्गगृहादिकम् ॥ १६ ॥ भुज्यते तत्पिशाचाद्यै रोगाद्यैः परिभूयते ॥ नगरादि सदैवं हि
 जयदं भुक्तिमुक्तिदम् ॥ १७ ॥ पूर्वायां श्रीगृहं प्रोक्तमाग्नेय्यां वै महानसम् ॥ शयनं दक्षिणस्यां तु नैर्ऋत्यामायुधाश्रयम् ॥ १८ ॥
 भोजनं पश्चिमायां तु वायव्यां धान्यसंग्रहः ॥ उत्तरे द्रव्यसंस्थानमैशान्यां देवतागृहम् ॥ १९ ॥ चतुःशालं त्रिशालं वा द्विशालं
 चैकशालकम् ॥ चतुःशालगृहाणां तु शालालिन्दकभेदतः ॥ २० ॥ शतद्वयं तु जायन्ते पञ्चाशत्पञ्च तेष्वपि ॥ त्रिशालानि तु
 चत्वारि द्विशालानि तु पञ्चधा ॥ २१ ॥ एकशालानि चत्वारि एकालिन्दानि वच्मि च ॥ अष्टाविंशत्यलिन्दानि गृहाणि
 नगराणि च ॥ २२ ॥ चतुर्भिः सप्तभिश्चैव पञ्चपञ्चाशदेव तु षडलिन्दानि विंशैव अष्टाभिर्विंश एव हि ॥ अष्टालिन्दं
 भवेदेवं नगरादौ गृहाणि हि ॥ २३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नगरादिवास्तुर्नाम षडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥
 अथ स्वायम्भुवसर्गकथनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ वक्ष्ये भुवनकोशं च पृथ्वीद्वीपादिलक्षणम् ॥ अग्नीध्रश्चाग्निबाहुश्च वपुष्मान्द्यु-
 तिमांस्तथा ॥ १ ॥ मेधा मेधातिथिर्भव्यः सवनः पुत्र एव च ॥ ज्योतिष्मान्दशमस्तेषां सत्यनामा सुतोऽभवत् ॥ २ ॥
 प्रियव्रतसुताः ख्याताः सप्तद्वीपान्ददौ पिता ॥ जम्बूद्वीपमथाम्रीध्रे प्लक्षं मेधातिथेर्ददौ ॥ ३ ॥ वपुष्मते शाल्मलं च ज्योतिष्मते
 कुशाह्वयम् ॥ क्रौञ्चद्वीपं द्युतिमते शाकं भव्याय दत्तवान् ॥ ४ ॥ पुष्करं सवनायादादग्निध्रेऽदात्सुते शतम् ॥ जम्बूद्वीपं पिता
 लक्षं नाभेर्दत्तं हिमाह्वयम् ॥ ५ ॥ हेमकूटं किम्पुरुषे हरिवर्षाय नैषधम् ॥ इलावृते मेरुमध्यं रम्ये नालाचलाश्रितम् ॥ ६ ॥
 हिरण्यते श्वेतवर्षं कुरुंस्तु कुरुवे ददौ ॥ भद्राश्वाय च भद्राश्वं केतुमालाय पश्चिमम् ॥ ७ ॥ मेरोः प्रियव्रतः पुत्रानभिषिच्य ययौ
 वनम् ॥ शालग्रामे तपस्तप्त्वा ययौ विष्णोर्लयं नृपः ॥ ८ ॥ यानि किम्पुरुषाद्यानि ह्यष्टवर्षाणि सत्तम ॥ तेषां स्वाभाविकी
 सिद्धिः सुखप्राया ह्ययत्नतः ॥ ९ ॥ जरामृत्युभयं नास्ति धर्माधर्मौ युगादिकम् ॥ नाधमं मध्यमं तुर्या हिमादेशात्

नाभितः ॥ १० ॥ ऋषभो मेरुदेव्यां च ऋषभाद्भरतोऽभवत् ॥ ऋषभो दत्तश्रीः पुत्रे शालग्रामे हरिं गतः ॥ ११ ॥ भरताद्भारतं वर्षं
 भरतात्सुमतिस्त्वभूत् ॥ भरतो दत्तलक्ष्मीकः शालग्रामे हरिं गतः ॥ १२ ॥ स योगी योगप्रस्तावे वक्ष्ये तच्चरितं पुनः ॥ सुमते-
 स्तेजसस्तस्मादिन्द्रद्युम्नो व्यजायत ॥ १३ ॥ परमेष्ठी ततस्तस्मात्प्रतीहारस्तदन्वयः ॥ प्रतीहारात्प्रतिहर्ता प्रतिहर्तुर्भुवस्ततः ॥
 ॥ १४ ॥ उद्गीतोऽथ च प्रस्तारो विभुः प्रस्तारतः सुतः ॥ पृथुश्चैव ततो नक्तो नक्तस्यापि गयः सुतः ॥ १५ ॥ नरो गयस्य
 तनयस्तत्पुत्रोऽभूद्विराट् ततः ॥ तस्य पुत्रो महावीर्यो धीमांस्तस्मादजायत ॥ १६ ॥ महान्तस्तत्सुतश्चाभून्मनस्यस्तस्य चात्मजः ॥
 त्वष्टा त्वष्टुश्च विरजा रजस्तस्याप्यभूत्सुतः ॥ १७ ॥ सत्याजिद्वजसस्तस्य जज्ञे पुत्रशतं मुने ॥ विश्वज्योतिःप्रधानास्ते भारतं
 तैर्विवाद्धितम् ॥ कृतव्रेतादिसर्गेण सर्गः स्वायम्भुवः स्मृतः ॥ १८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये स्वायम्भुवसर्गो नाम सप्ताधि-
 कशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ अथ भुवनकोशनिरूपणम् ॥ अग्निरुवाच ॥ जम्बूद्वीपः शाक्योऽपि शाक्योऽपि शाक्योऽपि महात्मा ॥
 कुशः क्रौञ्चस्तथा शाकः पुष्करश्चेति सप्तमः ॥ १ ॥ एते द्वीपाः समुद्रेस्तु सप्त सप्तभिरावृताः ॥ लवणेशुसुरासर्पिर्दधेदुग्धजलैः
 समम् ॥ २ ॥ जम्बूद्वीपो द्वीपमध्ये तन्मध्ये मेरुरुच्छ्रितः ॥ चतुरशीतिसाहस्रो भूयिष्ठः षोडशाद्रिराट् ॥ ३ ॥
 द्वात्रिंशन्मूर्ध्नि विस्तारात्षोडशाधः सहस्रवान् ॥ भूयस्तस्यास्य शैलोऽसौ कर्णिकाकारसंस्थितः ॥ ४ ॥ हिमवान्देमकूटश्च
 निषधश्चास्य दक्षिणे ॥ नीलः श्वेतश्च शृङ्गी च उत्तरे वर्षपर्वताः ॥ ५ ॥ लक्षप्रमाणौ द्वौ मध्ये दशहीनास्तथापरे ॥
 सहस्रद्वितयोच्छ्रायास्तावद्विस्तारिणश्च ते ॥ ६ ॥ भारतं प्रथमं वर्षं ततः किम्पुरुषं स्मृतम् ॥ हरिवर्षं तथैवान्यन्मेरोर्दक्षिणतो
 द्विज ॥ ७ ॥ रम्यकं चोत्तरे वर्षं तथैवान्यद्विषण्यकम् ॥ उत्तराः कुरवश्चैव यथा वै भारतं तथा ॥ ८ ॥ नवसाहस्रमेकैकमेतेषां
 मुनिसत्तम ॥ इलावृतं च तन्मध्ये सौवर्णो मेरुरुच्छ्रितः ॥ ९ ॥ मेरोश्चतुर्दिशं तत्र नवसाहस्रविस्तृतम् ॥ इलावृतं महाभाग
 चत्वारश्चात्र पर्वताः ॥ १० ॥ विष्कम्भा रचिता मेरोर्योजनायुतविस्तृताः ॥ पूर्वण मन्दरो नाम दक्षिणे गन्धमादनः ॥ ११ ॥
 विपुलः पश्चिमे पार्श्वे सुपार्श्वश्चोत्तरे स्मृतः ॥ कदम्बस्तेषु जंबूश्च पिप्पलो वट एव च ॥ १२ ॥ एकादश शतायामाः पादपा

गिरिकेतवः ॥ जंबूद्वीपोति संज्ञा स्यात्फलं जम्बवा गजोपमम् ॥ १३ ॥ जंबूनदीरसेनास्यास्त्विदं जांबूनदं परम् ॥ सुपार्श्वः पूर्वतो मेरोः केतुमालस्तु पश्चिमे ॥ १४ ॥ वनं चैत्ररथं पूर्वे दक्षिणे गन्धमादनः ॥ वैभ्राजं पश्चिमे सौम्ये नन्दनं च सरांस्यथ ॥ १५ ॥ अरुणोदं महाभद्रं शीतोदं मानसं तथा ॥ सितांभश्चक्रपुञ्जायाः पूर्वतः केशराचलाः ॥ १६ ॥ दक्षिणेऽद्रेस्त्रिकूटाद्याः शिशिवासमुखा जले ॥ शंखकूटादयः सौम्ये मेरौ च ब्रह्मणः पुरी ॥ १७ ॥ चतुर्दशसहस्राणि योजनानां च दिक्षु च ॥ इन्द्रादिलोकपालानां समन्ताद्ब्रह्मणः पुरः ॥ १८ ॥ विष्णुपादात्प्लावयित्वा चन्द्रं स्वर्गात्पतन्त्यपि ॥ पूर्वेण शीता भद्राश्वाच्छै-
लाच्छैलाद्रतार्णवम् ॥ १९ ॥ तथैवालकनन्दापि दक्षिणेऽथैव भारतम् ॥ प्रयाति सागरं कृत्वा सप्तभेदाथ पश्चिमम् ॥ २० ॥ अविं च चक्षुःसौम्याविं भद्रोत्तरकुहूनपि ॥ आनीलनिषयायामौ माल्यवद्गन्धमादनौ ॥ २१ ॥ तयोर्मध्यगतो मेरुः कर्णिकाकारसंस्थितः ॥ भारताः केतुमालाश्च भद्राश्वाः कुरुवस्तथा ॥ २२ ॥ पत्राणि लोकपद्मस्य मय्यादाशैलबाह्यतः ॥ जठरो देवकूटश्च मय्यादापर्वताबुभौ ॥ २३ ॥ तौ दक्षिणोत्तरायामावानीलनिषयायतौ ॥ गन्धमादनकैलासौ पूर्ववच्चायताबुभौ ॥ २४ ॥ अशीतियोजनायामावर्णवान्तर्व्यवस्थितौ ॥ निषधः पारियात्रश्च मय्यादापर्वताबुभौ ॥ २५ ॥ मेरोः पश्चिमदिग्भागे यथा पूर्वे तथा स्थितौ ॥ त्रिशृंगो रुधिरश्चैव उत्तरौ वर्षपर्वतौ ॥ २६ ॥ पूर्वपश्चायतावेतावर्णवान्तर्व्यवस्थितौ ॥ जाठराद्याश्च मय्यादाशैला मेरोश्चतुर्दिशम् ॥ २७ ॥ केसरादिषु या द्रौण्यस्तासु सन्ति पुराणि हि ॥ लक्ष्मीविष्ण्वग्निमूर्यादिदेवानां मुनि-
सत्तम ॥ २८ ॥ भौमानां स्वर्गधर्माणां न पापास्तत्र यान्ति च ॥ भद्राश्वेऽस्ति हयग्रीवो वराहः केतुमालके ॥ २९ ॥ भारते कूर्मरूपी च मत्स्यरूपः कुरुष्वपि ॥ विश्वरूपेण सर्वत्र पूज्यते भगवान्हारिः ॥ ३० ॥ किम्पुरुषाद्यष्टसु क्षुद्धीतिशोकादिकं न च ॥ चतुर्विंशतिसाहस्रं प्रजा जीवन्त्यनामयाः ॥ ३१ ॥ कृतादिकल्पना नास्ति भौमान्यंभासि नांबुदाः ॥ सर्वेष्वेतेषु वर्षेषु सप्त सप्त कुलाचलाः ॥ ३२ ॥ नद्यश्च शतशस्तेभ्यस्तीर्थधृताः प्रजज्ञिरे ॥ भारते यानि तीर्थानि तानि तीर्थानि वच्मि ते ॥ ३३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये भुवनकोशनिरूपणं नामाष्टाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ अथ तीर्थयात्रामाहात्म्यम् ॥ अग्निरुवाच ॥

माहात्म्यं सर्वतीर्थानां वक्ष्ये यदुक्तिमुक्तिदम् ॥ यस्य हस्तो च पादौ च मनश्चैव सुसंयतम् ॥ १ ॥ विद्या तपश्च कीर्तिश्च स तीर्थ-
फलमश्नुते ॥ प्रतिग्रहादुपावृत्तो लब्धाहारो जितोन्द्रियः ॥ २ ॥ निष्पापस्तीर्थयात्री तु सर्वयज्ञफलं लभेत् ॥ अनुपोष्य त्रिरात्राणि
तीर्थान्यनभिगम्य च ॥ ३ ॥ अदत्त्वा काञ्चनं गाश्च दरिद्रो नाम जायते ॥ तीर्थाभिगमने तत्स्याद्यज्ञेनाप्यते फलम् ॥ ४ ॥
पुष्करं परमं तीर्थं सान्निध्यं हि त्रिसन्ध्यकम् ॥ दशकोटिसहस्राणि तीर्थानां विप्र पुष्करे ॥ ५ ॥ ब्रह्मा सह सुरैरास्ते मुनयः
सर्वमिच्छवः ॥ देवाः प्राप्ताः सिद्धिमत्र स्नाताः पितृसुरार्चकाः ॥ ६ ॥ अश्वमेधफलं प्राप्य ब्रह्मलोकं प्रयान्ति ते ॥ कार्त्तिक्यामन्नदानाच्च
निर्ममलो ब्रह्मलोकभाक् ॥ ७ ॥ पुष्करे दुष्करं गन्तुं पुष्करे दुष्करं तपः ॥ दुष्करं पुष्करे दानं वस्तुं चैव सुदुष्करम् ॥ ८ ॥
तत्र वासाजपाच्छाद्वात्कुलानां शतमुद्धरेत् । जम्बूमार्गश्च तत्रैव तीर्थं तण्डुलिकाश्रमम् ॥ ९ ॥ कण्वाश्रमं कोटितीर्थं नर्मदा
चारुदं परम् ॥ तीर्थं चर्मण्वती सिन्धुः सोमनाथः प्रभासकम् ॥ १० ॥ सरस्वत्याब्धिसङ्गश्च सागरं तीर्थमुत्तमम् ॥ पिण्डारकं
द्वारका च गोमती सर्वसिद्धिदा ॥ ११ ॥ भूमितीर्थं ब्रह्मतुङ्गं तीर्थं पञ्चनदं परम् ॥ भीमतीर्थं गिरीन्द्रं च देविका पापनाशिनी ॥ १२ ॥
तीर्थं विनशनं पुण्यं नागोद्रेदमघार्दनम् ॥ तीर्थं कुमारकोटिश्च सर्वदानीरितानि च ॥ १३ ॥ कुरुक्षेत्रं गमिष्यामि कुरुक्षेत्रे वसाम्यहम् ॥
य एवं सततं ब्रूयात्सोऽमलः प्राप्नुयादिवम् ॥ १४ ॥ तत्र विष्ण्वादयो देवास्तत्र वासाद्धरिं व्रजेत् ॥ सरस्वत्यां सन्निहि (ह) त्यां
स्नानकृद्ब्रह्मलोकभाक् ॥ १५ ॥ पांसवोऽपि कुरुक्षेत्रे नयन्ति परमां गतिम् ॥ धर्मतीर्थं सुवर्णारण्यं गङ्गाद्वारमुत्तमम् ॥ १६ ॥
तीर्थं कनखलं पुण्यं भद्रकर्णहदं तथा ॥ गङ्गासरस्वतीसङ्गं ब्रह्मावर्तमघार्दनम् ॥ १७ ॥ भृगुतुङ्गं च कुब्जाग्रं गङ्गोद्रेदमघान्तकम् ॥
वाराणसी वरं तीर्थमविमुक्तमनुत्तमम् ॥ १८ ॥ कपालमोचनं तीर्थं तीर्थराजं प्रयागकम् ॥ गोमतीगङ्गायोः सङ्गं गङ्गा सर्वत्र नाकदा ॥
॥ १९ ॥ तीर्थं राजगृहं पुण्यं शालग्राममघान्तकम् ॥ वटेशं वामनं तीर्थं कालिकासङ्गमुत्तमम् ॥ २० ॥ लौहित्यं करतोयाख्यं शोणं
चाथर्षभं परम् ॥ श्रीपर्वतं कोल्हगिरिं सह्याद्रिर्मलयो गिरिः ॥ २१ ॥ गोदावरी तुङ्गभद्रा कावेरी वरदा नदी ॥ तापी पयोष्णी रेवा च
दण्डकारण्यमुत्तमम् ॥ २२ ॥ कालञ्जरं मुञ्जवटं तीर्थं सूर्यारकं परम् ॥ मन्दाकिनी चित्रकूटं शृङ्गवेरपुरं परम् ॥ २३ ॥

अवन्ती परमं तीर्थमयोध्या पापनाशिनी ॥ नैमिषं परमं तीर्थं भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ २४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये तीर्थयात्रा-
 माहात्म्यं नाम नवाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ अथ गङ्गामाहात्म्यम् ॥ अग्निरुवाच ॥ गङ्गामाहात्म्यमाख्यास्ये सेव्या
 सा भुक्तिमुक्तिदा ॥ येषां मध्ये याति गङ्गा ते देशाः पावना वराः ॥ १ ॥ गतिर्गङ्गा तु भूतानां गतिमन्वेषतां सदा ॥ गङ्गा
 तारयते चोभौ वंशौ नित्यं हि सेविता ॥ २ ॥ चान्द्रायणसहस्राच्च गङ्गाम्भःपानमुत्तमम् ॥ गङ्गां मासं तु
 संसेव्य सर्वयज्ञफलं लभेत् ॥ ३ ॥ सकलाचहरी देवी स्वर्गलोकप्रदायिनी ॥ यावदस्थि च गङ्गायां तावत्स्वर्गे स तिष्ठति
 ॥ ४ ॥ अन्धादयस्तु तां सेव्य देवैर्गच्छन्ति तुल्यताम् ॥ गङ्गातीर्थसमुद्भूतमृद्धारी सोऽघहार्कवत् ॥ ५ ॥ दर्शनात्स्पर्शनात्पा-
 नात्तथा गङ्गेतिकीर्तनात् ॥ पुनाति पुण्यपुरुषाञ्छतशोऽथ सहस्रशः ॥ ६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये गङ्गामाहात्म्यं नाम
 दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११० ॥ अथ प्रयागमाहात्म्यम् ॥ अग्निरुवाच ॥ वक्ष्ये प्रयागमाहात्म्यं भुक्तिमुक्तिप्रदं परम् ॥
 प्रयागे ब्रह्मविष्णवाद्या देवा मुनिवराः स्थिताः ॥ १ ॥ सरितः सागराः सिद्धा गन्धर्वाप्सरसस्तथा ॥ तत्र त्रीण्यग्निकुण्डानि
 तेषां मध्ये तु जाह्नवी ॥ २ ॥ वेगेन समतिक्रान्ता सर्वतीर्थपुरस्कृता ॥ तपनस्य सुता तत्र त्रिषु लोकेषु विश्रुता ॥ ३ ॥ गङ्गाय-
 मुनयोर्मध्यं पृथिव्या जघनं स्मृतम् ॥ प्रयागं जघनस्यान्तरूपस्थमृषयो विदुः ॥ ४ ॥ प्रयागं सप्रतिष्ठानं कम्बलाश्वतराबुभौ ॥
 तीर्थं भोगवती चैव वेदी प्रोक्ता प्रजापतेः ॥ ५ ॥ तत्र वेदाश्च यज्ञाश्च मूर्तिमन्तः प्रयागके ॥ स्तवनादस्य तीर्थस्य नामसङ्की-
 र्तनादपि ॥ ६ ॥ मृत्तिकालम्भनाद्वापि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ प्रयागे संगमे दानं श्राद्धं जप्यादि चाक्षयम् ॥ ७ ॥ न वेदवचना-
 द्विप्र न लोकवचनादपि ॥ मतिरुत्कमणीयाऽन्ते प्रयागे मरणं प्रति ॥ ८ ॥ दशतीर्थसहस्राणि षष्टिकोऽथस्तथापराः ॥ तेषां
 सान्निध्यमत्रैव प्रयागं परमं ततः ॥ ९ ॥ वासुकेर्भोगवत्यत्र हंसप्रपतनं परम् ॥ गवां कोटिप्रदानाद्यत्रयहं स्नानस्य तत्फलम्
 ॥ १० ॥ प्रयागे माघमासे तु एवमाहुर्मनीषिणः ॥ सर्वत्र सुलभा गंगा त्रिषु स्थानेषु दुर्लभा ॥ ११ ॥ गङ्गाद्वारे प्रयागे च
 गङ्गामागरसङ्गमे ॥ अत्र दानादिष्वं याति राजेन्द्रो जायतेऽत्र च ॥ १२ ॥ वटमूले सङ्गमादौ मृतो विष्णुपुरीं व्रजेत् ॥ उर्वशीपुलिनं रम्यं

तीर्थे सन्ध्यावटस्तथा ॥ १३ ॥ कोटितीर्थे चाश्वमेधं गङ्गायमुत्तमम् ॥ मानसं रजसा हीनं तीर्थे वासरकं परम् ॥ १४ ॥ इत्या-
 दिमहापुराणे आग्नेये प्रयागमाहात्म्यं नाम एकादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ अथ वाराणसीमाहात्म्यम् ॥ अग्निरुवाच ॥
 वाराणसी परं तीर्थं गौय्यै प्राह महेश्वरः ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदं पुण्यं वसतां गृणतां हरिम् ॥ १ ॥ रुद्र उवाच ॥ गौरि क्षेत्रं न मुक्तं वै अवि-
 मुक्तं ततः स्मृतम् ॥ जप्तं तप्तं हुतं दत्तमविमुक्ते किलाक्षयम् ॥ २ ॥ अश्मना चरणौ हत्वा वसेत्काशीं न हि त्यजेत् ॥ हरिश्चन्द्रं परं गुह्यं
 गुह्यमाप्रातर्केश्वरम् ॥ ३ ॥ जप्येश्वरं परं गुह्यं गुह्यं श्रीपर्वतं तथा ॥ महालयं परं गुह्यं भृगुश्च (भूमिच) ण्डेश्वरं तथा ॥ ४ ॥ केदारं
 परमं गुह्यमष्टौ सन्त्यविमुक्तके ॥ गुह्यानां परमं गुह्यमविमुक्तं परं मम ॥ ५ ॥ द्वियोजनं तु पूर्वं स्याद्योजनार्द्धं तदन्यथा ॥ वरणा च नदी
 चासीन्मध्ये वाराणसी तयोः ॥ ६ ॥ अत्र स्नानं जपो होमो मरणं देवपूजनम् ॥ श्राद्धं दानं निवासश्च यद्यत्स्याद्भुक्तिमुक्तिदम् ॥ ७ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये वाराणसीमाहात्म्यं नाम द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ अथ नर्मदादिमाहात्म्यम् ॥ अग्निरुवा-
 च ॥ नर्मदादिकमाहात्म्यं वक्ष्येहं नर्मदां पराम् ॥ सद्यः पुनाति गाङ्गेयं दर्शनाद्वारि नार्म्मदम् ॥ १ ॥ विस्तराद्योजनशतं योजनद्वय-
 मायता ॥ पष्टिस्तीर्थसहस्राणि पष्टिकोत्यस्तथापराः ॥ २ ॥ पर्वतस्य समन्तात् तिष्ठन्त्यमरकण्टके ॥ कावेरीसङ्गमं पुण्यं श्रीपर्वतमतः
 शृणु ॥ ३ ॥ गौरी श्रीरूपिणी तेपे तपस्तामब्रवीद्धरिः ॥ अवाप्स्यसि त्वमध्यात्मनाम्ना श्रीपर्वतस्तव ॥ ४ ॥ समन्ताद्योजनशतं महापुण्यं
 भविष्यति ॥ अत्र दानं तपो जप्यं श्राद्धं सर्वमथाक्षयम् ॥ ५ ॥ मरणं शिवलोकाय सर्वदं तीर्थमुत्तमम् ॥ हरोऽत्र क्रीडते देव्या हिरण्य-
 कशिपुस्तथा ॥ तपस्तप्त्वा बली चाभून्मुनयः सिद्धिमाप्नुवन् ॥ ६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नर्मदाश्रीपर्वतादिमाहात्म्यं नाम त्रयो-
 दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ अथ गयामाहात्म्यम् ॥ अग्निरुवाच ॥ गयामाहात्म्यमाख्यास्ये गयातीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ गया-
 सुरस्तपस्तेपे तत्तपस्तापिभिः सुरैः ॥ १ ॥ उक्तः क्षीराब्धिगो विष्णुः पालयास्मान्गयासुरात् ॥ तथेत्युक्त्वा हरिर्दैत्यं वरं ब्रूहीति चाब्र-
 वीत् ॥ २ ॥ दैत्योऽब्रवीत्पवित्रोऽहं भवेयं सर्वतीर्थतः ॥ तथेत्युक्त्वा गतो विष्णुर्दैत्यं दृष्ट्वा न वा हरिम् ॥ ३ ॥ गताः शून्या मही स्वर्गे
 देवा ब्रह्मादयः सुराः ॥ गता ऊर्ध्वहरिं देवाः शून्या भूस्त्रिदिवं हरे ॥ ४ ॥ दैत्यस्य दर्शनादेव ब्रह्माणं चाब्रवीद्धरिः ॥ यागार्थं दैत्यदेहं त्वं

प्रार्थय त्रिदशैः सह ॥ ५ ॥ तच्छ्रुत्वा ससुरो ब्रह्मा गयासुरमथाब्रवीत् ॥ अतिथिः प्रार्थयामि त्वां देहं यागाय पावनम् ॥ ६ ॥ गयासुर
 स्तथेत्युक्त्वापतत्तस्य शिरस्यथ ॥ यागं चकार चलिते देहि पूर्णाहुतिं विभुः ॥ ७ ॥ पुनर्ब्रह्माब्रवीद्विष्णुं पूर्णकालेऽसुरोऽचलत् ॥ विष्णु
 धर्ममथाहूय प्राह देवमयीं शिलाम् ॥ ८ ॥ धारयध्वं सुराः सर्वे यस्यामुपरि सन्तु ते ॥ गदाधरो मदीयाथ मूर्तिः स्थास्याति सामरैः ॥ ९ ॥
 धर्मः शिलां देवमयीं तच्छ्रुत्वाऽधारयत्पराम् ॥ या धर्माद्धर्मवत्यां च जाता धर्मव्रता सुता ॥ १० ॥ मरीचिर्ब्रह्मणः पुत्रस्तामुवाह तपो-
 न्विताम् ॥ यथा हरिः श्रिया रेमे गौर्या शम्भुस्तथा तथा ॥ ११ ॥ कुशपुष्पाद्यरण्याच्च ह्यानीयातिश्रमान्वितः ॥ भुक्त्वा धर्मव्रतां प्राह
 पादसंवाहनं कुरु ॥ १२ ॥ विश्रान्तस्य मुनेः पादौ तथेत्युक्त्वा प्रियाकरोत् ॥ एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्मा मुनौ सुप्ते तथाऽऽगतः ॥ १३ ॥
 धर्मव्रताचिन्तयच्च किं ब्रह्माणं समर्चये ॥ पादसंवाहनं कुर्वे ब्रह्मा पूज्यो गुरोर्गुरुः ॥ १४ ॥ विचिन्त्य पूजयामास ब्रह्माणं चार्हणादिभिः ॥
 मरीचिस्तामपश्यत्स शशापोक्तिव्यतिक्रमात् ॥ १५ ॥ शिला भविष्यसि क्रोधाद्धर्मव्रताऽब्रवीच्च तम् ॥ पादाभ्यङ्गं परित्यज्य त्वद्गुरुः
 पूजितो मया ॥ १६ ॥ अदोषाहं यतस्त्वं हि शापं प्राप्स्यसि शङ्करात् ॥ धर्मव्रता पृथक् शापं धारयित्वाग्निमव्यगात् ॥ १७ ॥ तपश्चचार
 वर्षाणां सहस्राण्ययुतानि च ॥ ततो विष्ण्वादयो देवा वरं ब्रूहीति चाब्रुवन् ॥ १८ ॥ धर्मव्रताऽब्रवीद्देवाञ्छापं निर्वर्तयन्तु मे ॥ देवा ऊचुः ॥
 दत्तो मरीचिना शापो भविष्यति न चान्यथा ॥ १९ ॥ शिला पवित्रा देवाद्भिलक्षिता त्वं भविष्यसि ॥ देवव्रता देवशिला सर्वदेवादिरूपिणी
 ॥ २० ॥ सर्वदेवमयी पुण्या निश्चला यासुरस्य हि ॥ देवव्रतोवाच ॥ यदि तुष्टाः स्थ मे सर्वे मयि तिष्ठन्तु सर्वदा ॥ २१ ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्राद्या
 गौरीलक्ष्मीमुखाः सुराः ॥ अग्निरुवाच ॥ देवव्रतावचः श्रुत्वा तथेत्युक्त्वा दिवं गताः ॥ २२ ॥ सा धर्मेणासुरस्यास्य धृता देवमयी शिला ॥
 साशिलश्चालितो दैत्यः स्थिता रुद्रादयस्ततः ॥ २३ ॥ सदेवश्चालितो दैत्यस्ततो देवैः प्रसादितः ॥ क्षीराब्धिगो हरिः प्रादात्स्वमूर्तिं श्रीग-
 दाधरम् ॥ २४ ॥ गच्छन्तु भोः स्वयं यास्यो मूर्त्या वै देवगम्यया ॥ स्थितो गदाधरो देवो व्यक्ताव्यक्तोभयात्मकः ॥ २५ ॥ निश्चलार्थं
 स्वयं देवः स्थित आदिगदाधरः ॥ गदो नामासुरो दैत्यः स हतो विष्णुना पुरा ॥ २६ ॥ तदास्थानिर्मिता चाद्या गदा या विश्वकर्मणा ॥
 आद्यया गदया हेतिप्रमुखा राक्षसा हताः ॥ २७ ॥ गदाधरेण विधिवत्तस्मादादिगदाधरः ॥ देवमय्यां शिलायां च स्थिते चादिगदाधरे ॥ २८ ॥

गयासुरे निश्चलेऽथ ब्रह्मा पूर्णाहुतिं ददौ ॥ गयासुरोऽब्रवीद्देवान्किमर्थं वञ्चितो ह्यहम् ॥ २९ ॥ विष्णोर्वचनमात्रेण किं न स्यां निश्चलो ह्यहम् ॥
 आक्रान्तो यद्यहं देवा दातुमर्हत मे वरम् ॥ ३० ॥ देवा ऊचुः ॥ तर्थास्त्य करणे यत्त्वमस्माभिर्निश्चलीकृतः ॥ विष्णुः शम्भोर्ब्रह्मणश्च क्षेत्रं
 तव भविष्यति ॥ ३१ ॥ प्रसिद्धं सर्वतीर्थेभ्यः पित्रादेर्ब्रह्मलोकदम् ॥ इत्युक्त्वा ते स्थिता देवा देव्यस्तीर्थादयः स्थिताः ॥ ३२ ॥ यागं
 कृत्वा ददौ ब्रह्मा ऋत्विग्भ्यो दक्षिणां तदा ॥ पञ्चक्रोशं गयाक्षेत्रं पञ्चाशत्पञ्च चार्पयेत् ॥ ३३ ॥ ग्रामान्स्वर्णगिरीन्कृत्वा नदीर्दुग्धम-
 धुस्रवाः ॥ सरोवराणि दध्याज्यैर्वहूनन्नादिपर्वतान् ॥ ३४ ॥ कामधेनुं कल्पतरुं स्वर्णरूप्यगृहाणि च ॥ न याचयन्तु विप्रेन्द्रा-
 अल्पानुक्त्वा ददौ प्रभुः ॥ ३५ ॥ धर्मयागे प्रलोभात्तु प्रतिगृह्य धनादिकम् ॥ स्थिता यदा गयायां ते शप्तास्ते ब्रह्मणा तदा ॥ ३६ ॥
 विद्याविवर्जिता यूयं तृष्णायुक्ता भविष्यथ ॥ दुग्धादिवर्जिता नद्यः शैलाः पाषाणरूपिणः ॥ ३७ ॥ ब्रह्माणं ब्राह्मणाश्चोर्चुर्ब्रष्टं शापेन चाखि-
 लम् ॥ जीवनाय प्रसादं नः कुरु विप्रांश्च सोऽब्रवीत् ॥ ३८ ॥ तीर्थोपजीविका यूयमाचन्द्रार्कं भविष्यथ ॥ ये युष्मान्पूजयिष्यन्ति गया-
 यामागता नराः ॥ ३९ ॥ हव्यकव्यैर्धनैः श्राद्धैस्तेषां कुलशतं व्रजेत् ॥ नरकात्स्वर्गलोकाय स्वर्गलोकात्परां गतिम् ॥ ४० ॥ गयोऽपि
 चाकरोद्यागं बह्वन्नं बहुदक्षिणम् ॥ गया पुरी तेन नाम्ना पाण्डवा ईजिरे हरिम् ॥ ४१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये गयामाहात्म्यं नाम चतु-
 र्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ अथ गयायात्राविधिः ॥ अग्निरुवाच ॥ उद्यतश्चेद्गयां यातुं श्राद्धं कृत्वा विधानतः ॥ विधाय कार्पटीवेपं
 ग्रामस्यापि प्रदक्षिणम् ॥ १ ॥ कृत्वा प्रतिदिनं गच्छेत्संयतश्चाप्रतिग्रही ॥ गृहाच्चलितमात्रस्य गयाया गमनं प्रति ॥ २ ॥ स्वर्गारोहणसोपानं
 पितृणां तु पदे पदे ॥ ब्रह्मज्ञानेन किं कार्यं गोगृहे मरणेन किम् ॥ ३ ॥ किं कुरुक्षेत्रवासेन यदा पुत्रो गयां व्रजेत् ॥ गयाप्राप्तं सुतं दृष्ट्वा पितृ-
 णामुत्सवो भवेत् ॥ ४ ॥ पद्मचामपि जलं स्पृष्ट्वा अस्मभ्यं किं न दास्याति ॥ ब्रह्मज्ञानं गयाश्राद्धं गोगृहे मरणं तथा ॥ ५ ॥ वासः पुंसां कुरुक्षेत्रे
 मुक्तिरेषा चतुर्विधा ॥ कांक्षन्ति पितरः पुत्रं नरकाद्भयभीरवः ॥ ६ ॥ गयां यास्याति यः पुत्रः स नम्राता भविष्यति ॥ मुण्डनं चोपवासश्च
 सर्वतीर्थेष्वयं विधिः ॥ ७ ॥ न कालादिर्गयातीर्थे दद्यात्पिण्डांश्च नित्यशः ॥ पक्षत्रयनिवासी च पुनात्यासप्तमं कुलम् ॥ ८ ॥ अष्टकासु
 च वृद्धौ च गयायां मृतवासरे ॥ अत्र मातुः पृथक् श्राद्धमन्यत्र पतिना सह ॥ ९ ॥ पित्रादिनवदैवत्यं तथा द्वादशदैवतम् ॥ प्रथमे दिवसे

स्नायात्तीर्थं ह्युत्तरमानसे ॥ १० ॥ उत्तरे मानसे पुण्ये आयुरारोग्यवृद्धये ॥ सर्वाघौघविघाताय स्नानं कुर्याद्विमुक्तये ॥ ११ ॥ सन्तर्प्य
 देवपित्रादींश्चाद्वक्त्रपिण्डदो भवेत् ॥ दिव्यान्तरिक्षभौमस्थान्देवान्सन्तर्पयाम्यहम् ॥ १२ ॥ दिव्यान्तरिक्षभौमादि पितृमात्रादि तर्प-
 येत् ॥ पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः ॥ १३ ॥ माता पितामही चैव तथैव प्रपितामही ॥ मातामहः प्रमातामहो वृद्धप्रमाता-
 महः ॥ १४ ॥ तेभ्योऽन्येभ्य इमान्पिण्डानुद्धाराय ददाम्यहम् ॥ ओं नमः सूर्य्यदेवाय सौमभौमज्ञरूपिणे ॥ १५ ॥ जीवशुक्रशनैश्चा-
 रिराहुकेतुस्वरूपिणे । उत्तरे मानसे स्नात उद्धरेत्सकलं कुलम् ॥ १६ ॥ सूर्य्यं नत्वा व्रजेन्मौनी नरो दक्षिणमानसम् ॥ दक्षिणे मानसे स्नानं
 करोमि पितृतृप्तये ॥ १७ ॥ गयायामागतः स्वर्गं यान्तु मे पितरोऽखिलाः । श्राद्धं पिण्डं ततः कृत्वा सूर्य्यं नत्वा वदेदिदम् ॥ १८ ॥
 ओं नमो भानवे भर्त्रे भवाय भव मे विभो ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदः सर्वपितॄणां भवभावितः ॥ १९ ॥ कव्यवाहोऽनलः सोमो यमश्चैवार्य्यमा
 तथा ॥ अग्निष्वात्ता बर्हिषद आज्यपाः पितृदेवताः ॥ २० ॥ आगच्छन्तु महाभागा युष्माभी रक्षितास्त्विह ॥ मदीयाः पितरो ये च
 मातृमातामहादयः ॥ २१ ॥ तेषां पिण्डप्रदाताहमागतोऽस्मि गयामिमाम् ॥ उदिच्यां मुण्डपृष्ठस्य देवर्षिगणपूजितम् ॥ २२ ॥
 नाम्ना कनखलं तीर्थं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ सिद्धानां प्रीतिजननैः पापानां च भयङ्करैः ॥ २३ ॥ लेलिहानैर्महानागै रक्ष्यते चैव नित्य-
 शः ॥ तत्र स्नात्वा दिवं यान्ति क्रीडन्ते भुवि मानवाः ॥ २४ ॥ फल्गुतीर्थं ततो गच्छेन्महानद्यां स्थितं परम् ॥ नागाज्जनार्दनात्कू-
 पादटाच्चोत्तरमानसात् ॥ २५ ॥ एतद्गयाशिरः प्रोक्तं फल्गुतीर्थं तदुच्यते ॥ मुण्डपृष्ठनगाद्याश्च सारात्सारमथान्तरम् ॥ २६ ॥ यस्मि-
 न्फलति श्रीर्गौर्वा कामधेनुर्जलं मही ॥ दृष्टिरग्न्यादिकं यस्मात्फल्गुतीर्थं न फल्गुवत् ॥ २७ ॥ फल्गुतीर्थं नरः स्नात्वा दृष्ट्वा देवं
 गदाधरम् ॥ एतेन किं न पर्याप्तं नृणां सुकृतकारिणाम् ॥ २८ ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि आसमुद्रात्सरांसि च ॥ फल्गुतीर्थं गमिष्यन्ति
 वारमेकं दिने दिने ॥ २९ ॥ फल्गुतीर्थं तीर्थराजे करोति स्नानमादृतः ॥ पितॄणां ब्रह्मलोकायै आत्मनो भुक्तिमुक्तये ॥ ३० ॥
 स्नात्वा श्राद्धी पिण्डदोऽथ नमेदेवं पितामहम् ॥ कलौ माहेश्वरा लोका अत्र देवो गदाधरः ॥ ३१ ॥ पितामहो लिङ्गरूपी
 तन्नमामि महेश्वरम् ॥ गदाधरं बलं काममनिरुद्धं नरायणम् ॥ ३२ ॥ ब्रह्माविष्णुनृसिंहाख्यं वराहादिं नमाम्यहम् ॥ ततो

गदाधरं दृष्ट्वा कुलानां शतमुद्धरेत् ॥ ३३ ॥ धर्मारण्यं द्वितीयेऽहि मतङ्गस्याश्रमे वरे ॥ मतङ्गवाण्यां संस्त्राय श्राद्ध-
 कृत्पिण्डदो भवेत् ॥ ३४ ॥ मतङ्गेशं सुसिद्धेशं नत्वा चेदमुदीरयेत् ॥ प्रमाणं देवताः सन्तु लोकपालाश्च साक्षिणः ॥ ३५ ॥
 मयागत्य मतङ्गेऽस्मिन्पितृणां निष्कृतिः कृता ॥ स्नानतर्पणश्राद्धादिब्रह्मतीर्थेऽथ कूपके ॥ ३६ ॥ तत्कूपयूपयोर्मध्ये श्राद्धं कुलशतो-
 दृतौ ॥ महाबोधतरुं नत्वा धर्मवान्स्वर्गलोकभाक् ॥ ३७ ॥ तृतीये ब्रह्मसरसि स्नानं कुर्याद्यतव्रतः ॥ स्नानं ब्रह्मसरस्तीर्थं करोमि
 ब्रह्मभूतये ॥ ३८ ॥ पितृणां ब्रह्मलोकाय ब्रह्मर्षिगणसेविते ॥ तर्पणं श्राद्धकृत्पिण्डं प्रदद्यात्तु प्रसेचनम् ॥ कुर्याच्च वाजपेयाथीं
 ब्रह्मयूपप्रदक्षिणम् ॥ ३९ ॥ एको मुनिः कुम्भकुशाग्रहस्त आप्रस्य मूले सलिलं ददाति ॥ आम्राश्च सिक्ताः पितरश्च तृप्ता
 एका क्रिया द्व्यर्थकरी प्रसिद्धा ॥ ४० ॥ ब्रह्माण च नमस्कृत्य कुलानां शतमुद्धरेत् ॥ फल्गुतीर्थे चतुर्थेऽहि स्नात्वा देवादितर्पणम् ॥
 ४१ ॥ कृत्वा श्राद्धं सपिण्डं च गयाशिरसि कारयेत् ॥ पञ्चक्रोशं गयाक्षेत्रं क्रोशमेकं गयाशिरः ॥ ४२ ॥ तत्र पिण्डप्रदानेन
 कुलानां शतमुद्धरेत् ॥ मुण्डपृष्ठे पदं न्यस्तं महादेवेन धीमता ॥ ४३ ॥ मुण्डपृष्ठे शिरः साक्षाद्गयाशिर उदाहृतम् ॥ साक्षाद्गयाशिरस्तत्र
 फल्गुतीर्थाश्रमं कृतम् ॥ ४४ ॥ अमृतं तत्र वहति पितृणां दत्तमक्षयम् ॥ स्नात्वा दशाश्वमेधे तु दृष्ट्वा देवं पितामहम् ॥ ४५ ॥ रुद्रपादं
 नरः स्पृष्ट्वा नेह भूयोऽभिजायते ॥ शमीपत्रप्रमाणेन पिण्डं दत्त्वा गयाशिरे ॥ ४६ ॥ नरकस्था दिवं यान्ति स्वर्गस्था मोक्षमाप्नुयुः ॥
 पायसेनाथ पिष्टेन सक्तुना चरुणा तथा ॥ ४७ ॥ पिण्डदानं तण्डुलैश्च गोधूमैस्तिलमिश्रितैः ॥ पिण्डं दत्त्वा रुद्रपदे कुलानां शतमुद्धरेत् ॥
 ४८ ॥ तथा विष्णुपदे श्राद्धपिण्डदो ह्यृणमुत्तिकृत् ॥ पित्रादीनां शतकुलं स्वात्मानं तारयेन्नरः ॥ ४९ ॥ तथा ब्रह्मपदे श्राद्धी
 ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ दक्षिणाग्निपदे तद्वह्मार्हपत्यपदे तथा ॥ ५० ॥ पदे वाऽऽहवनीयस्य श्राद्धी यज्ञफलं लभेत् ॥ आवसथ्यस्य
 चन्द्रस्य सूर्यस्य च गणस्य च ॥ ५१ ॥ अगस्त्यकार्तिकेस्य श्राद्धी तारयते कुलम् ॥ आदित्यस्य रथं नत्वा कर्णादित्यं नमेत्रः
 ५२ ॥ कनकेशपदं नत्वा गयाकेदारकं नमेत् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तं पितृन्ब्रह्मपुरं नयेत् ॥ ५३ ॥ विशालोऽपि गयाशीर्षे पिण्ड-
 दोऽभूच्च पुत्रवान् ॥ विशालायां विशालोऽभूद्राजपुत्रोऽब्रवीद्विजान् ॥ ५४ ॥ कथं पुत्रादयः स्युर्मम द्विजा ऊचुर्विशालकम् ॥ गयायां

पिण्डदानेन तव सर्वं भविष्यति ॥ ५५ ॥ विशालोऽपि गयाशीर्षे पितृपिण्डान्ददौ ततः ॥ दृष्ट्वाकाशे सितं रक्तं पुरुषांस्तांश्च पृष्टवान् ॥ ५६ ॥ के यूयं तेषु चैवैकः सितः प्रोचे विशालकम् ॥ अहं सितस्ते जनक इन्द्रलोकं गतः शुभात् ॥ ५७ ॥ मम रक्तः पिता पुत्र कृष्णश्चैव पितामहः ॥ अब्रवीन्नरकं प्राप्तास्त्वया मुक्तीकृता वयम् ॥ ५८ ॥ पिण्डदानाद्ब्रह्मलोकं व्रजाम इति ते गताः ॥ विशालः प्रातपुत्रादिः राज्यं कृत्वा हरिं ययौ ॥ ५९ ॥ प्रेतराजः स्वमुत्तयै च वणिजं चेदमब्रवीत् ॥ प्रेतैः सर्वैः सहार्तः सन्सुकृतं भुज्यते फलम् ॥ ६० ॥ श्रवणद्वादशीयोगे कुम्भः सान्नश्च सोदकः ॥ दत्तः पुरा स मध्याह्ने जविनायोपतिष्ठते ॥ ६१ ॥ धनं गृहीत्वा मे गच्छ गयायां पिण्डदो भव ॥ वणिग्धनं गृहीत्वा तु गयायां पिण्डदोऽभवत् ॥ ६२ ॥ प्रेतराजः सह प्रेतैर्मुक्तो नीतो हरेः पुरम् ॥ गयाशीर्षे पिण्डदानादात्मानं स्वपितृस्तथा ॥ ६३ ॥ पितृवंशे मृता ये च मातृवंशे तथैव च ॥ गुरुश्चशुरबन्धूनां ये चान्ये बान्धवा मृताः ॥ ६४ ॥ ये मे कुले लुप्तपिण्डाः पुत्रदारविवर्जिताः ॥ क्रियालोपगता ये च जात्यन्धाः पद्मवस्तथा ॥ ६५ ॥ विरूपा आमगर्भा ये ज्ञाताज्ञाताः कुले मम ॥ तेषां पिण्डो मया दत्तो ह्यक्षय्यमुपतिष्ठताम् ॥ ६६ ॥ ये केचित्प्रेतरूपेण तिष्ठन्ति पितरो मम ॥ ते सर्वे तृतिमायान्तु पिण्डदानेन सर्वदा ॥ ६७ ॥ पिण्डो देयस्तु सर्वेभ्यः सर्वैर्वै कुलतारकैः ॥ आत्मनस्तु तथा देयो ह्यक्षयं लोकमिच्छता ॥ ६८ ॥ पञ्चमेऽह्नि गदालोले स्नायान्मन्त्रेण बुद्धिमान् ॥ गदाप्रक्षालने तीर्थे गदालोलेऽतिपावने ॥ ६९ ॥ स्नानं करोमि संसारगदशान्त्यै जनार्दन ॥ नमोऽक्षयवटायैव अक्षयस्वर्गदायिने ॥ ७० ॥ पित्रादीनामक्षयाय सर्वपापक्षयाय च ॥ श्राद्धं वटतले कुर्याद्ब्राह्मणानां च भोजनम् ॥ ७१ ॥ एकस्मिन्भोजिते विप्रे कोटिर्भवति भोजिता ॥ किम्पुनर्बहुभिर्भुक्तैः पितॄणां दत्तमक्षयम् ॥ ७२ ॥ गयायामन्नदाता यः पितरस्तेन पुत्रिणः ॥ वटं वटेश्वरं नत्वा पूजयेत्पितामहम् ॥ ७३ ॥ अक्षयाल्लभते लोकान्कुलानां शतमुद्धरेत् ॥ क्रमतोऽक्रमतो वापि गयायात्रा महाफला ॥ ७४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये गयामाहात्म्ये गयायात्रा नाम पञ्चदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ तदेव ॥ अग्निरुवाच ॥ गायत्र्यैव महानद्यां स्नातः सन्ध्यां समाचरेत् ॥ गायत्र्या अग्रतः प्रातः श्राद्धपिण्डमथाक्षयम् ॥ १ ॥ मध्याह्ने चोद्यानि घान्या गन्धियाद्येषाम्य च ॥ सावित्रीपुनः सन्ध्यां पिण्डदानं च तत्पदे ॥ २ ॥ अगस्त्यस्य पदे कुर्याद्योनिद्वारं प्रविश्य च ॥

निर्गतो न पुनर्योनिं प्रविशेन्मुच्यते भवात् ॥ ३ ॥ बलिं काकशिलायां च कुमारं च नमेत्ततः ॥ स्वर्गद्वार्यां सोमकुण्डे वायुतीर्थेऽथ
 पिण्डदः ॥ ४ ॥ भवेदाकाशगङ्गायां कपिलायां च पिण्डदः ॥ कपिलेशं शिवं नत्वा रुक्मिकुण्डे च पिण्डदः ॥ ५ ॥ कोटीतीर्थे च
 कोटीशं नत्वामोघपदे नरः ॥ गदालोले वानरके गोप्रचारे च पिण्डदः ॥ ६ ॥ नत्वा गावं वैतरण्यामेकविंशकुलोद्धतिः ॥ श्राद्धपि-
 ण्डप्रदाता स्यात्क्रौञ्चपादे च पिण्डदः ॥ ७ ॥ तृतीयायां विशालायां निश्चिरायां च पिण्डदः ॥ ऋणमोक्षे पापमोक्षे भस्मकुण्डेऽथ
 भस्मना ॥ ८ ॥ स्नानकृन्मुच्यते पापान्नमेद्देवं जनार्दनम् ॥ एष पिण्डो मया दत्तस्तव हस्ते जनार्दन ॥ ९ ॥ परलोकगते मह्यमक्ष-
 य्यमुपातिष्ठताम् ॥ गयायां पितृरूपेण स्वयमेव जनार्दनः ॥ १० ॥ तं दृष्ट्वा पुण्डरीकाक्षं मुच्यते वै ऋणत्रयात् ॥ मार्कण्डेयेश्वरं नत्वा
 नमेद्गृध्रेश्वरं नरः ॥ ११ ॥ मूलक्षेत्रे महेशस्य धारायां पिण्डदो भवेत् ॥ गृध्रकूटे गृध्रवटे धौतपादे च पिण्डदः ॥ १२ ॥ पुष्करिण्यां
 कर्दमाले रामतीर्थे च पिण्डदः ॥ प्रभासेशं नमेत्प्रेतशिलायां पिण्डदो भवेत् ॥ १३ ॥ दिव्यान्तरिक्षभूमिष्ठाः पितरो बान्धवादयः ॥
 प्रेतादिरूपा मुक्ताः स्युः पिण्डैर्दत्तैर्मर्त्याखिलाः ॥ १४ ॥ स्थानत्रये प्रेतशिला गयाशिरसि पावनी ॥ प्रभासे प्रेतकुण्डे च पिण्डदस्तारये-
 न्कुलम् ॥ १५ ॥ वशिष्ठेशं नमस्कृत्य तदग्रे पिण्डदो भवेत् ॥ गयानाभौ सुषुम्णायां महाकोष्ठ्यां च पिण्डदः ॥ १६ ॥ गदाधराग्रतो
 मुण्डपृष्ठे देव्याश्च सन्निधौ ॥ मुण्डपृष्ठं नमेदादौ क्षेत्रपालादिसंयुतम् ॥ १७ ॥ पूजयित्वा भयं न स्याद्विपरोगादिनाशनम् ॥ ब्रह्माणं
 च नमस्कृत्य ब्रह्मलोकं नयेत्कुलम् ॥ १८ ॥ सुभद्रां बलभद्रं च प्रपूज्य पुरुषोत्तमम् ॥ सर्वकामसमायुक्तः कुलमुद्धृत्य नाकभाक् ॥
 १९ ॥ हृषीकेशं नमस्कृत्य तदग्रे पिण्डदो भवेत् ॥ माधवं पूजयित्वा च देवो वैमानिको भवेत् ॥ २० ॥ महालक्ष्मीं प्रार्च्य गौरीं
 मङ्गलां च सरस्वतीम् ॥ पितृनुद्धृत्य स्वर्गस्थो भुक्तभोगोऽत्र शास्त्रधीः ॥ २१ ॥ द्वादशादित्यमभ्यर्च्य वह्निं रेवन्तमिन्द्रकम् ॥ रोगादि-
 मुक्तः स्वर्गी स्याच्छ्रीकपर्दिविनायकम् ॥ २२ ॥ प्रपूज्य कार्तिकेयं च निर्विघ्नः सिद्धिमाप्नुयात् ॥ सोमनाथं च कालेशं केदारं प्रपि-
 तामहम् ॥ २३ ॥ सिद्धेश्वरं च रुद्रेशं रामेशं ब्रह्मकेश्वरम् ॥ अष्टलिङ्गानि गुह्यानि पूजयित्वा तु सर्वभाक् ॥ २४ ॥ नारायणं वराहं
 च नारसिंहं नमोच्छ्रिये ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशाख्यं त्रिपुरघ्नमशेषदम् ॥ २५ ॥ सीतां रामं च गरुडं वामनं संप्रपूज्य च ॥ सर्वकामानवाप्नोति

ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ २६ ॥ देवैः सार्द्धं सम्प्रपूज्य देवमादिगदाधरम् ॥ ऋणत्रयविनिर्मुक्तस्तारयेत्सकलं कुलम् ॥ २७ ॥ देवरूपा
 शिला पुण्या तस्माद्देवमयी शिला ॥ गयायां न हि तत्स्थानं यत्र तीर्थं न विद्यते ॥ २८ ॥ यन्नाम्ना पातयेत्पिण्डं तन्नयेद्ब्रह्म शाश्वतम् ॥
 फल्गुवीशं फल्गुचण्डीं च प्रणम्याङ्गारकेश्वरम् ॥ २९ ॥ मतङ्गस्य पदे श्राद्धी भरताश्रमके भवेत् ॥ हंसतीर्थे कोटितीर्थे यत्र पाण्डु-
 शिलान्नदः ॥ ३० ॥ तत्र स्यादग्निधारायां मधुस्रवासी पिण्डदः ॥ रुद्रेशं किलिकिलेशं नमोद्भुदि विनायकम् ॥ ३१ ॥ पिण्डदो धेनु-
 कारण्ये पदे धेनोर्नमेच्च गाम् ॥ सर्वाङ्गितृस्तारयेच्च सरस्वत्यां च पिण्डदः ॥ ३२ ॥ सन्ध्यामुपास्य सायाह्ने नमोदेवीं सरस्वतीम् ॥
 त्रिसन्ध्याकृद्भवेद्विप्रो वेदवेदाङ्गपारगः ॥ ३३ ॥ गयां प्रदक्षिणीकृत्य गयाविप्रान्प्रपूज्य च ॥ अन्नदानादिकं सर्वं कृतं तत्राक्षयं भवेत् ॥
 ॥ ३४ ॥ स्तुत्वा सम्प्रार्थयेद्देवमादिदेवं गदाधरम् ॥ गदाधरं गयावासं पित्रादीनां गतिप्रदम् ॥ ३५ ॥ धर्मार्थकाममोक्षार्थं योगदं
 प्रणमाम्यहम् ॥ देहेन्द्रियमनोबुद्धिप्राणाहङ्कारवर्जितम् ॥ ३६ ॥ नित्यशुद्धं बुद्धियुक्तं सत्यं ब्रह्म नमाम्यहम् ॥ आनन्दमद्वयं देवं देवदानव-
 वन्दितम् ॥ ३७ ॥ देवदेवीवृन्दयुक्तं सर्वदा प्रणमाम्यहम् ॥ कलिकल्मषकालार्तिदमनं वनमालिनम् ॥ ३८ ॥ पालिताखिललोकेशं
 कुलोद्धरणमानसम् ॥ व्यक्ताव्यक्तविभक्तात्माविभक्तात्मानमात्मनि ॥ ३९ ॥ स्थितं स्थिरतरं सारं वन्दे घोराघमर्दनम् ॥ आगतोऽस्मि
 गयां देव पितृकार्ये गदाधर ॥ ४० ॥ त्वं मे साक्षीभवाद्येह अनृणोऽहमृणत्रयात् ॥ साक्षिणः सन्तु मे देवा ब्रह्मेशानादयस्तथा ॥
 ॥ ४१ ॥ मया गयां समासाद्य पितृणां निष्कृतिः कृता ॥ गयामाहात्म्यपठनाच्छ्राद्धदौ ब्रह्मलोकभाक् ॥ पितृणामक्षयं श्राद्धमक्षयं
 ब्रह्मलोकदम् ॥ ४२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये गयामाहात्म्यं नाम षोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥ अथ श्राद्धकल्पः ॥
 अग्निरुवाच ॥ कात्यायनो मुर्नानाह यथा श्राद्धं तथा वदे ॥ श्राद्धं गयादौ कुर्वीत संक्रान्त्यादौ विशेषतः ॥ १ ॥ कालेवाऽपरपक्षे च
 चतुर्थ्यामूर्ध्वमेव वा ॥ सम्पाद्य च पदक्षं च पूर्वेषुश्च निमन्त्रयेत् ॥ २ ॥ यतीन्गृहस्थसाधून्वा स्नातकाञ्छ्रोत्रियान्द्विजान् ॥ अनवद्यान्कर्म-
 निष्ठां शिष्टानाचारसंयुतान् ॥ ३ ॥ वर्जयेच्छूत्रिकुष्ठ्यादीन् गृहीत्याग्निमन्त्रितान् ॥ स्नाताञ्छूर्वास्तथा दान्तान्प्राङ्मुखान्देवकर्मणि ॥
 ॥ ४ ॥ उपवेशयेत्त्रीन्पित्र्यादीनेकैकमुभयत्र वा ॥ एवं मातामहादेशं शाकैरपि च कारयेत् ॥ ५ ॥ तदद्वि ब्रह्मचारी स्यादकोपोऽस्वारिणो

मृदुः ॥ सत्योऽप्रमत्तोऽनघ्नो अस्वाध्यायश्च वाग्यतः ॥ ६ ॥ सर्वाश्च पङ्क्तिमूर्धन्यान्पृच्छेत्प्रश्ने तथासने ॥ दर्भानारतीयं द्विगुणान्पित्रे
देवादिकं चरेत् ॥ ७ ॥ विश्वान्देवानावाहयिष्ये पृच्छेदावाहयेति च ॥ विश्वेदेवास आवाह्य विकीर्याथ यवाञ्जपेत् ॥ ८ ॥ विश्वेदेवाः
शृणुतेमं पितृनावाहयिष्ये च ॥ पृच्छेदावाहयेत्युक्ते उशन्तस्त्वा समाह्वयेत् ॥ ९ ॥ तिलान्विकीर्याथ जपेदायन्वित्यादि पैतृके ॥ सपवित्रे
निषिञ्चेद्वा शन्नो देवीरभिच्युच ॥ १० ॥ यवोऽसीति यवान्दत्त्वा पित्रे सर्वत्र वै तिलान् ॥ तिलोऽसि सोमदेवत्यो गोसवो देवानिर्मितः ॥
प्रत्नवाद्भिः प्रत्तः स्वधयेहि इमान्पितृन् लोकान् प्रीणाहि नः स्वधा नमः इति ॥ श्रीश्च ते इति ददेत्पुष्पं पात्रे हेमेऽथ राजते ॥ ११ ॥
औदुम्बरे वा खड्गे वा पर्णपात्रे प्रदक्षिणम् ॥ देवानामपसव्यं तु पितृणां सव्यमाचरेत् ॥ १२ ॥ एकैकस्य चैकैकेन सपवित्रकरेषु च ॥
या दिव्या आपः पयसा सम्बभूवुर्या अन्तरिक्ष उत पार्थिवीर्याः ॥ हिरण्यवर्णा यज्ञियास्ता न आपः शिवाः शं स्योनाः सुवहा भवन्तु ॥
विश्वेदेवा एष वोऽर्घः स्वाहा च पितरेष ते ॥ १३ ॥ स्वधैवं पितामहादेः संभवात्प्रथमे चरेत् ॥ पितृभ्यः स्थानमसीति न्युञ्जपात्रं करो-
त्यधः ॥ १४ ॥ अत्र गन्धपुष्पधूपदीपाच्छादनदानकम् ॥ धृताक्तमन्नमुद्धृत्य पृच्छत्यग्नौ करिष्ये च ॥ १५ ॥ कुरुष्वेत्यभ्यनुज्ञातो
जुहुयात्साग्निको नमेत् ॥ अनाग्निकः पितृहस्ते सपवित्रे तु मन्त्रतः ॥ १६ ॥ अग्नये कव्यवाहनाय स्वाहेति प्रथमाहुतिः ॥ सोमाय
पितृमतेऽथ यमायाद्गिरसे परे ॥ १७ ॥ हुतशेषं चान्नपात्रे दत्त्वा पात्रं समालभेत् ॥ पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्रह्मणस्त्वा मुखे
अमृते अमृतं जुहोमि स्वाहेति ॥ जह्वेदं विष्णुरित्यग्ने द्विजाङ्गुष्ठं निवेशयेत् ॥ १८ ॥ अपहृत्येति च तिलान् विकीर्यान्नं प्रदापयेत् ॥
जुषध्वमिति चोक्त्वाथ गायत्र्यादि ततो जपेत् ॥ १९ ॥ देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च ॥ नमः स्वधायै स्वाहायै
नित्यमेव नमो नमः ॥ २० ॥ तृप्ताञ्ज्ञात्वान्नं विकिरेदपो दद्यात्सकृत्सकृत् ॥ गायत्रीं पूर्ववज्जप्त्वा मधु मध्विति वै
जपेत् ॥ २१ ॥ तृप्ताः स्थ इति सम्पृच्छेत्तृप्ताः स्म इति वै वदेत् ॥ शेषमन्नमनुज्ञाप्य सर्वमन्नमथैकतः ॥ २२ ॥
उद्धृत्योच्छिष्टपाश्वै तु कृत्वा चैवावनेजनम् ॥ दद्यात्कुशेषु त्रीन्पिण्डानाचान्तेषु परे जगुः ॥ २३ ॥ आचान्तेषूदकं
पुष्पाण्यक्षतानि प्रदापयेत् ॥ अक्षय्योदकमेवाथ आशिपः प्रार्थयेन्नरः ॥ २४ ॥ अघोराः पितरः सन्तु गात्रं नो वर्द्धतां सदा ॥ दातारो

नोऽभिवर्द्धन्तां वेदाः सन्ततिरेव च ॥ २५ ॥ श्रद्धा च नो माव्यगमद्रु देयं च नोऽस्त्विति ॥ अन्नं च नो बहु भवेदतिथींश्च लभेमाहि ॥
 ॥ २६ ॥ याचितारश्च नः सन्तु मा च याचिष्म कञ्चन ॥ स्वधावाचनीयान्कुशानास्तीर्य्य सपवित्रकान् ॥ २७ ॥ स्वधां वाचयिष्ये
 पृच्छेदनुज्ञातश्च वाच्यताम् ॥ पितृभ्यः पितामहेभ्यः प्रपितामहमुख्यके ॥ २८ ॥ स्वधोच्यतामस्तु स्वधा उच्यमानस्तथैव च ॥ अपो
 निषिञ्चेदुत्तानं पात्रं कृत्वाथ दक्षिणाम् ॥ २९ ॥ यथाशक्ति प्रदद्याच्च देवे पैत्रेऽथ वाचयेत् ॥ विश्वेदेवाः प्रीयन्तां च वाजे वाजे विसर्ज-
 येत् ॥ ३० ॥ आमावाजस्येत्यनुव्रज्य कृत्वा विप्रान्प्रदक्षिणम् ॥ गृहे विशेदमावास्यां मासि मासि चरेत्तथा ॥ ३१ ॥ एकोद्दिष्टं प्रवक्ष्यामि
 श्राद्धं पूर्ववदाचरेत् ॥ एकं पवित्रमेकार्धमेकं पिण्डं प्रदापयेत् ॥ ३२ ॥ नावाहनाग्नौकरणं विश्वेदेवा न चात्र हि ॥ तृप्तिप्रश्ने स्वदित-
 मिति वदेत्सुस्वदितं द्विजः ॥ ३३ ॥ उपतिष्ठतामित्यक्षय्ये विसर्गे चाभिरम्यताम् ॥ अभिरताः स्म इत्यपरे शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥ ३४ ॥
 सपिण्डीकरणं वक्ष्ये अब्दान्ते मध्यतोऽपि वा ॥ पितृणां त्रीणि पात्राणि एकं प्रेतस्य पात्रकम् ॥ ३५ ॥ सपवित्राणि चत्वारि तिलपुष्प-
 युतानि च ॥ गन्धोदकेन युक्तानि पूरयित्वाभिषिञ्चति ॥ ३६ ॥ प्रेतपात्रं पितृपात्रे ये समाना इति द्वयात् ॥ पूर्ववत्पिण्डदानादि प्रेतानां
 पितृता भवेत् ॥ ३७ ॥ अथाभ्युदयिकं श्राद्धं वक्ष्ये सर्वं तु पूर्ववत् ॥ जपोत्पितृमन्त्रवर्जं पूर्वाह्णे तत्प्रदक्षिणम् ॥ ३८ ॥ उपचारा
 ऋजुकुशास्तिलार्थैश्च यवैरिह ॥ तृप्तिप्रश्नस्तु सम्पन्नं सुसम्पन्नं वदेद्विजः ॥ ३९ ॥ दध्यक्षतवदराद्याः पिण्डा नान्दीमुखान्पितृन् ॥
 आवाहयिष्ये पृच्छेच्च प्रीयन्तामिति चाक्षये ॥ ४० ॥ नान्दीमुखाश्च पितरो वाचयिष्येऽथ पृच्छति ॥ नान्दीमुखान्पितृगणा-
 न्प्रीयन्तामित्यथो वदेत् ॥ ४१ ॥ नान्दीमुखाश्च पितरस्तत्पिता प्रपितामहः ॥ मातामहः प्रमातामहो वृद्धप्रमातामहः ॥ ४२ ॥
 स्वधाकारं न युज्जीत युग्मान्विप्रांश्च भोजयेत् ॥ तृप्तिं वक्ष्ये पितृणां च ग्राम्यैरोपधिभिस्तथा ॥ ४३ ॥ मासं तृप्तिस्तथारण्यैः कन्दमू-
 लफलादिभिः ॥ मत्स्यैर्मासद्वयं मार्गैस्त्रयं वै शाकुनेन च ॥ ४४ ॥ चतुरो रौरवेणाथ पञ्च पद छागलेन तु ॥ कूर्मेण सप्त चाष्टौ च
 वाराहेण नवैव तु ॥ ४५ ॥ मेपमांसेन दश च माहिषैः पार्वतैः शिवैः ॥ संवत्सरं तु गव्येन पयसा पायसेन वा ॥ ४६ ॥ वार्द्धीनसस्य मांसेन
 तृप्तिर्द्वादशवार्षिकी ॥ सङ्गमांसं कालशाकं लोहितच्छागलो मधु ॥ ४७ ॥ महाशल्काश्च वर्षासु मघाश्राद्धमथाक्षयम् ॥ मन्त्राध्याय्यग्निहोत्री च

शाखायायी षडङ्गवित् ॥ ४८ ॥ त्रिणाचिकेतः त्रिमधुधर्मद्रोणस्य पाठकः ॥ त्रिसुपर्णज्यष्ठसामज्ञानी स्युः पंक्तिपावनाः ॥ ४९ ॥
 काम्यानां कल्पमाख्यास्ये प्रतिपत्सु धनं बहु ॥ स्त्रियः परा द्वितीयायां चतुर्थ्यां धर्मकामदः ॥ ५० ॥ पञ्चम्यां पुत्रकामस्तु षष्ठ्यां
 च श्रेष्ठ्यभागापि ॥ कृषिभागी च सप्तम्यामष्टम्यामर्थलाभकः ॥ ५१ ॥ नवम्यां च एकशफा दशम्यां गोगणो भवेत् ॥ एकादश्यां
 परिवारी द्वादश्यां धनधान्यकम् ॥ ५२ ॥ ज्ञातिश्रेष्ठ्यं त्रयोदश्यां चतुर्दश्यां च शस्त्रतः ॥ मृतानां श्राद्धं सर्वात्ममावास्यां समीरितम् ॥
 ॥ ५३ ॥ सप्त व्याधा दशारण्ये मृगाः कालञ्जरे गिरौ ॥ चक्रवाकाः शरद्रीपे हंसाः सरसि मानसे ॥ ५४ ॥ तेऽपि जाताः कुरुक्षेत्रे
 ब्राह्मणा वेदपारगाः ॥ प्रस्थिता दूरमध्वानं यूयं तेभ्योऽवसीदत ॥ ५५ ॥ श्राद्धादौ पठिते श्राद्धं पूर्णं स्याद्ब्रह्मलोकदम् ॥ श्राद्धं कुर्याच्च
 पुत्रादिः पितुर्जीवति तत्पितुः ॥ ५६ ॥ तत्पितुस्तत्पितुः कुर्याज्जीवति प्रपितामहे ॥ पितुः पितामहस्याथ परस्य प्रपितामहात् ॥ ५७ ॥
 एवं मात्रादिकस्यापि तथा मातामहादिके ॥ श्राद्धकल्पं पठेद्यस्तु स लभेच्छ्राद्धकृत्फलम् ॥ ५८ ॥ तीर्थे युगादौ मन्वादौ श्राद्धं
 दत्तमथाक्षयम् ॥ आश्वयुक्कुक्कुनवमी द्वादशी कार्तिके तथा ॥ ५९ ॥ तृतीया चैव माघस्य तथा भाद्रपदस्य च ॥ फाल्गुनस्याप्य-
 मावास्या पौषस्यैकादशी तथा ॥ ६० ॥ आपाठस्यापि दशमी माघमासस्य सप्तमी ॥ श्रावणे चाष्टमी कृष्णा तथापाठे च पूर्णिमा ॥
 ॥ ६१ ॥ कार्तिकी फाल्गुनी तद्वज्ज्येष्ठे पञ्चदशी सिता ॥ स्वायंभुवाद्या मनवस्तेपामाद्याः कलाक्षयाः ॥ ६२ ॥ गया प्रयागो गङ्गा च
 कुरुक्षेत्रं च नर्मदा ॥ श्रीपर्वतः प्रभासश्च शालग्रामो वाराणसी ॥ गोदावरी तेषु श्राद्धं श्रीपुरुषोत्तमादिषु ॥ ६३ ॥ इत्यादिमहापुराणे
 आग्नेये श्राद्धकल्पो नाम सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥ अथ भारतवर्षवर्णनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ उत्तरं यत्समुद्रस्य हिमाद्रेश्चैव
 दक्षिणम् ॥ वर्षं तद्भारतं नाम नवसाहस्रविस्तृतम् ॥ १ ॥ कर्मभूमिरियं स्वर्गमपवर्गं च गच्छताम् ॥ महेन्द्रो मलयः सह्यः शुक्तिमान्हेम-
 पर्वतः ॥ २ ॥ विन्ध्यश्च पारियात्रश्च सप्तात्र कुलपर्वताः ॥ इन्द्रद्वीपः कसेरुश्च ताम्रवर्णो गभस्तिमान् ॥ ३ ॥ नागद्वीपस्तथा सौम्यो
 गान्धर्वस्त्वथ वारुणः ॥ अयं तु नवमस्तोपां द्वीपः सागरसंवृतः ॥ ४ ॥ योजनानां सहस्राणि द्वीपोऽयं दक्षिणोत्तरात् । नव भेदा भारत-
 स्य मध्यभेदेऽथ पूर्वतः ॥ ५ ॥ किराता यवनाश्चापि ब्राह्मणाद्याश्च मध्यतः ॥ वेदस्मृतिमुखा नद्यः पारियात्रोद्भवास्तथा ॥ ६ ॥

विन्ध्याच्च नर्मदाद्याः स्युः सह्यात्तापी पयोष्णिका । गोदावरी भीमरथी कृष्णवेणादिकास्तथा ॥ ७ ॥ मलयात्कृतमालाद्यास्त्रिसामाद्या
 महेन्द्रजाः । कुमाराद्याः शुक्तिमतो हिमाद्रेश्चन्द्रभागका ॥ पश्चिमे कुरुपाञ्चालमध्यदेशादयः स्थिताः ॥ ८ ॥ इत्यादिमहापुराणे
 आग्नेये भारतवर्षवर्णनं नामाऽष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥ अथ महाद्वीपादिवर्णनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ लक्षयो-
 जनविस्तारं जम्बूद्वीपं समावृतम् ॥ लक्षयोजनमानेन क्षारोदेन समन्ततः ॥ १ ॥ संवेष्य च क्षारमुदधिं पृथ्वीपस्तथा स्थितः ॥
 सप्त मेधातिथेः पुत्रा पृथ्वीपेश्वरास्तथा ॥ २ ॥ स्याच्छान्तभयः शिशिरः सुखोदय इतः परः ॥ आनन्दश्च शिवः
 क्षेमो ध्रुवस्तन्नामवर्षकम् ॥ ३ ॥ मर्यादाशैलो गोमेधश्चन्द्रो नारददुन्दुभी ॥ सोमकः सुमनाः शैलो वैभ्राजास्तज्जनाः शुभाः ॥
 ॥ ४ ॥ नद्यः प्रधानाः सप्तात्र पृथाच्छाकान्तिकेषु च ॥ जीवनं पञ्चसाहस्रं धर्मो वर्णाश्रमात्मकः ॥ ५ ॥ आर्यकाः कुरवश्चैव विविंशा
 भाविनश्च ते ॥ विप्राद्यास्तैश्च सोमोऽर्च्यो द्विलक्षश्चाब्धिलक्षकः ॥ ६ ॥ मानेनेक्षुरसोदेन वृतो द्विगुणशाल्मलः ॥ वपुष्मतः सप्त पुत्राः
 शाल्मलेशास्तथाभवन् ॥ ७ ॥ श्वेतोऽथ हरतिश्चैव जाम्बूतो लोहितः क्रमात् ॥ वैद्युतो मानसश्चैव सुप्रभो नाम वर्षकः ॥ ८ ॥ द्विगुणो
 द्विगुणेनैव सुरोदेन समावृतः ॥ कुमुदश्चानलश्चैव तृतीयस्तु बलाहकः ॥ ९ ॥ द्रोणः कङ्कोऽथ महिषः ककुद्भान् सप्त निम्नगाः ॥ कपिला-
 श्वारुणाः पीताः कृष्णाः स्युर्ब्राह्मणादयः ॥ १० ॥ वायुरूपं यजन्ति स्म सुरोदेनायमावृतः ॥ ज्योतिष्मतः कुशेशाः स्युर्द्विदो धेनुमान्
 सुतः ॥ ११ ॥ द्वैरथो लम्बनो धैर्यः कपिलश्च प्रभाकरः ॥ विप्राद्या दधिमुख्यास्तु ब्रह्मरूपं यजन्ति ते ॥ १२ ॥ विद्रुमो हेमशैलश्च
 द्युतिमान्पुष्पवांस्तथा ॥ कुशेशयो हरिः शैलो वर्षार्थं मन्दराचलः ॥ १३ ॥ वेष्टितोऽयं घृतोदेन क्रौञ्चद्वीपेन सोऽप्यथ ॥ क्रौञ्चेश्वराः
 द्युतिमतः पुत्रास्तन्नामवर्षकाः ॥ १४ ॥ कुशलो मनोनुगश्चोणः प्रधानोऽथान्धकारकः ॥ मुनिश्च दुन्दुभिः सप्त सप्त शैलाश्च निम्नगाः ॥
 ॥ १५ ॥ क्रौञ्चश्च वामनश्चैव तृतीयश्चान्धकारकः ॥ देवावृत्पुण्डरीकश्च दुन्दुभिर्द्विगुणो मिथः ॥ १६ ॥ द्वीपा द्वीपेषु ये शैला यथा-
 द्वीपानि ते तथा ॥ पुष्कराः पुष्कला धन्यास्तीर्थानि विप्रादयो हरिम् ॥ १७ ॥ यजन्ति क्रौञ्चद्वीपस्तु दधिमण्डोदकावृतः ॥ संवृतः शाक-
 द्वीपेन हव्याच्छाकेश्वराः सुताः ॥ १८ ॥ जलदश्च कुमारश्च सुकुमारो मणीवकः ॥ कुशोत्तरोऽथ मोदाकी द्रुमस्तन्नामवर्षकाः ॥ १९ ॥

उदयाख्यो जलधरो रैवतः श्यामकोद्रको ॥ आम्बिकेयस्तथा रम्यः केसरी सप्त निम्नगाः ॥ २० ॥ मगा मगधमानस्या मन्दगाश्च द्विजा-
 तयः ॥ यजन्ति सूर्यरूपं तु शाकः क्षीराब्धिना वृतः ॥ २१ ॥ पुष्करेणावृतः सोऽपि द्वौ पुत्रौ सवनस्य च ॥ महावीतो धातकिश्च वर्षे द्वे
 नामचिह्निते ॥ २२ ॥ एकोऽद्रिर्मानसाख्योऽत्र मध्यतो वलयाकृतिः ॥ योजनानां सहस्राणि विस्तारोच्छ्रायतः समः ॥ २३ ॥ जीवनं दश-
 साहस्रं सुरैर्ब्रह्मात्र पूज्यते ॥ स्वादूदकोनोदधिना वेष्टितो द्वीपमानतः ॥ २४ ॥ ऊनातिरिक्तता चाणं समुद्रेषु न जायते ॥ उदयास्तमनेष्विन्दोः
 पक्षयोः शुक्लकृष्णयोः ॥ २५ ॥ दशोत्तराणि पञ्चैव अङ्गुलानां शतानि वै ॥ अपां वृद्धिक्षयौ दृष्टौ सामुद्रीणां महामुने ॥ २६ ॥ स्वादूदका
 बहुगुणा भूहर्मी जन्तुवर्जिता ॥ लोकालोकस्ततः शैलो योजनायुतविस्तृतः ॥ २७ ॥ लोकालोकस्तु तमसाऽऽवृतोऽथाण्डकटाहतः ॥ भूमिः
 साण्डकटाहेन पञ्चाशत्कोटिविस्तृता ॥ २८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये महाद्वीपादिवर्णनं नामैकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥
 अथ भुवनकोशवर्णनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ विस्तारस्तु स्मृतो भूमेः सहस्राणि च सप्ततिः ॥ उच्छ्रायो दशसाहस्रं पातालं चैकमेककम् ॥
 ॥ १ ॥ अतलं वितलं चैव नितलं च गभास्तिमत् ॥ महाख्यं सतलं चाश्रयं पातालं चापि सप्तमम् ॥ २ ॥ कृष्णपीतारुणाः शुक्लशर्करा-
 शैलकाञ्चनाः ॥ भूमयस्तेषु रम्येषु सन्ति दैत्यादयः सुखम् ॥ ३ ॥ पातालानामधश्चास्ते शेषो विष्णुश्च तामसः ॥ गुणानन्यान्तस्
 चानन्तः शिरसा धारयन्महीम् ॥ ४ ॥ भुवोऽधो नरका नैके न पतेत्तत्र वैष्णवः ॥ रविणा भासिता पृथ्वी यावत्तावन्नभो मतम् ॥ ५ ॥
 भूमेर्यौजनलक्षं तु वसिष्ठ रविमण्डलम् ॥ रवेर्लक्षेण चन्द्रश्च लक्षान्नाक्षत्रमिन्दुतः ॥ ६ ॥ द्विलक्षाद्वाह्वश्चास्ते बुधाच्छुक्रो द्विलक्षतः ॥
 द्विलक्षेण कुजः शुक्राद्रौमाद्विलक्षतो गुरुः ॥ ७ ॥ गुरोर्द्विलक्षतः सौरिर्लक्षात्सप्तर्षयः शनेः ॥ लक्षाद्बुधो ह्यपिभ्यस्तु त्रैलोक्यं चोच्छ्रयेण च ॥
 ॥ ८ ॥ ध्रुवात्कोट्या महर्लोको यत्र ते कल्पवासिनः ॥ जनो द्विकोटितस्तस्माद्यत्रासन्सनकादयः ॥ ९ ॥ जनात्तपश्चाष्टकोट्या वैराजा
 यत्र देवताः ॥ षण्णवत्या तु कोटीनां तपसः सत्यलोककः ॥ १० ॥ अपुनर्म्मरिका यत्र ब्रह्मलोको हि स स्मृतः ॥ पादगम्यस्तु भूर्लोको
 भुवः सूर्यान्तरः स्मृतः ॥ ११ ॥ स्वर्गलोको ध्रुवान्तस्तु नियुतानि चतुर्दश ॥ एतदण्डकटाहेन वृतो ब्रह्माण्डविस्तरः ॥ १२ ॥ वारि-
 वह्न्यनिलाकाशैस्ततो भूतादिना बहिः ॥ वृतं दशगुणैरण्डं भूतादिर्महता तथा ॥ १३ ॥ दशोत्तराणि शेषाणि एकैकस्मान्महामुने ॥

महान्तं च समावृत्य प्रधानं समवस्थितम् ॥ १४ ॥ अनन्तस्य न तस्यान्तः सङ्ख्यानां नापि विद्यते ॥ हेतुभूतमशेषस्य प्रकृतः सा परा
मुने ॥ १५ ॥ असंख्यातानि चाण्डानि तत्र जातानि चेदृशाम् ॥ दारुण्यप्रियथा तैलं तिले तद्वत्पुमानिति ॥ १६ ॥ प्रधाने च स्थितो
व्यापी चेतनात्मात्मवेदनः ॥ प्रधानं च पुमांश्चैव सर्वभूतात्मभूतया ॥ १७ ॥ विष्णुशक्त्या महाप्राज्ञ वृत्तौ संश्रयधर्मिणौ ॥ तयोः सैव
पृथग्भावे कारणं संश्रयस्य च ॥ १८ ॥ क्षोभकारणभूतश्च सर्गकाले महामुने ॥ १९ ॥ जगच्छक्तिस्तथाविष्णोः प्रधानप्रातिपादिकाम् ॥
विष्णुशक्तिं समासाद्य देवाद्याः सम्भवन्ति हि ॥ २० ॥ स च विष्णुः स्वयं ब्रह्म यतः सर्वमिदं जगत् ॥ योजनानां सहस्राणि भास्क-
रस्य रथो नव ॥ २१ ॥ ईशादण्डस्तथैवास्य विष्णो मुनिसत्तम ॥ सार्द्धकोटिस्तथा सप्त निष्ठुतान्याधिकानि वै ॥ २२ ॥ योजनानां तु तस्या-
क्षस्तत्र चक्रं प्रतिष्ठितम् ॥ त्रिनाभी मतिपञ्चारं षण्णोमि द्वययनात्मकम् ॥ २३ ॥ संवत्सरमयं कृत्स्नं कालचक्रं प्रतिष्ठितम् ॥ चत्वारिंशत्स-
हस्राणि द्वितीयाक्षो विवस्वतः ॥ २४ ॥ पञ्चान्यानि तु सार्द्धानि स्यन्दनस्य महामते ॥ अक्षप्रमाणमुभयोः प्रमाणं तद्युगौर्द्वयोः ॥ २५ ॥ ह्रस्वोऽ-
क्षस्तद्युगौर्द्वौ च ध्रुवाधारं रथस्य वै ॥ ह्याश्च सप्त च्छन्दांसि गायत्र्यादीनि सुव्रत ॥ २६ ॥ उदयास्तमनं ज्ञेयं दर्शनादर्शनं रवेः ॥ यावन्मा-
त्रप्रदेशे तु वसिष्ठाऽवस्थितो ध्रुवः ॥ २७ ॥ स्वयमायाति जावत्तु भूमेराभूतसंघुवे ॥ ऊर्ध्वोत्तरमृषिभ्यस्तु ध्रुवो यत्र व्यवस्थितः ॥ २८ ॥
एतद्विष्णुपदं दिव्यं तृतीयं व्योम्नि भास्वरम् ॥ निर्धूतदोषपङ्कानां यतीनां स्थानमुत्तमम् ॥ २९ ॥ ततो गङ्गा प्रभवति सर्वपापप्रणाशि-
नी ॥ दिवि रूपं हरेर्ज्ञेयं शिशुमाराकृति प्रभो ॥ ३० ॥ स्थितः पुच्छे ध्रुवस्तत्र भ्रमन्भ्रामयति ग्रहान् ॥ स रथोऽधिष्ठितो देवैरादि-
त्यैर्ऋषिभिर्वरैः ॥ ३१ ॥ गन्धर्वैरप्सरसोभिश्च ग्रामणीसर्पराक्षसैः ॥ हिमोष्णवारिवर्षाणां कारणं भगवान्रविः ॥ ३२ ॥ ऋग्वेदादिमयो विष्णुः
स शुभाशुभकारणम् ॥ रथस्त्रिचक्रः सोमस्य कुन्दाभास्तस्य वाजिनः ॥ ३३ ॥ वामदक्षिणतो युक्ता दश तेन चरत्यसौ ॥ त्रयस्त्रिंश-
त्सहस्राणि त्रयस्त्रिंशच्छतानि च ॥ ३४ ॥ त्रयस्त्रिंशत्तथा देवोः पिबन्ति क्षणदाकरम् ॥ एकां कलां च पितर एकामारश्मिसंस्थिताः ॥
॥ ३५ ॥ वाय्वग्निद्रव्यसम्भूतो रथश्चन्द्रसुतस्य च ॥ अष्टाभिस्तुरगैर्युक्तो बुधस्तेन चरत्यपि ॥ ३६ ॥ शुक्रस्यापि रथोऽष्टाश्वो भोम-
स्यापि रथस्तथा ॥ बृहस्पते रथोऽष्टाश्वः शनैरष्टाश्वको रथः ॥ ३७ ॥ स्वर्भानोश्च रथोऽष्टाश्वः केताश्चाष्टाश्वको रथः ॥ यदद्य

वेष्णवः कायस्ततो विप्रवसुन्धरा ॥ ३८ ॥ पद्माकारा समुद्रूता पर्वताद्यादिसंयुता ॥ ज्योतिर्भुवननद्यद्रिसमुद्रवनकं हरिः ॥ ३९ ॥
 यदस्ति नास्ति तद्विष्णुर्विष्णुज्ञानविज्ञाम्भितम् ॥ न विज्ञानमृते किञ्चिज्ज्ञानं विष्णुः परम्पदम् ॥ ४० ॥ तत्कुर्व्याद्येन विष्णुः स्यात्सत्यं
 ज्ञानमनन्तकम् ॥ पठेद्भुवनकोशं हि यः सोऽवाप्तसुखात्मभाक् ॥ ज्योतिःशास्त्रादिविद्याश्च शुभाशुभाधिपो हरिः ॥ ४१ ॥ इत्यादिमहा-
 पुराणे आग्नेये भुवनकोशवर्णनं नाम विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ अथ ज्योतिःशास्त्रसारः ॥ अग्निरुवाच ॥ ज्योतिःशास्त्रं
 प्रवक्ष्यामि शुभाशुभविवेकदम् ॥ चातुर्लक्षस्य सारं यत्तज्ज्ञात्वा सर्वविद्भवेत् ॥ १ ॥ षडष्टके विवाहो न न च द्विद्वादशे स्त्रियाः ॥
 न त्रिकोणे ह्यथ प्रीतिः शेषे च समसप्तके ॥ २ ॥ द्विद्वादशे त्रिकोणे च मैत्रीक्षेत्रपयोर्यदि ॥ भवेदेकाधिपत्यं च ताराप्रीतिरथापि वा ॥
 ॥ ३ ॥ तथापि कार्यः संयोगो न तु षट्काष्टके पुनः ॥ जीवे भृगौ चास्तमिते प्रियते च पुमान्स्त्रिया ॥ ४ ॥ गुरुक्षेत्रगते सूर्ये सूर्य-
 क्षेत्रगते गुरौ ॥ विवाहं न प्रशंसन्ति कन्यावैधव्यकृद्भवेत् ॥ ५ ॥ अतिचारे त्रिपक्षं स्याद्वक्त्रे मासचतुष्टयम् ॥ व्रतोद्वाहौ न कुर्वीत गुरो-
 र्वक्त्रातिचारयोः ॥ ६ ॥ चैत्रे पौषे न रिक्तासु हरौ सुते कुजे रवौ ॥ चन्द्रक्षये चाशुभं स्यात्सन्ध्याकालः शुभावहः ॥ ७ ॥ रोहिणी
 चोत्तरा मूलं स्वाती हस्तोऽथ रेवती ॥ तुले न (च) मिथुने शस्तो विवाहः परकीर्तितः ॥ ८ ॥ विवाहे कर्णवेधे च व्रते पुंसवने तथा ॥
 प्राशने चाद्यचूडायां विद्धर्क्षं च विवर्जयेत् ॥ ९ ॥ श्रवणे मूलपुण्ये च सूर्यमङ्गलजीवके ॥ कुम्भे सिंहे च मिथुने कर्म पुंसवनं स्मृतम्
 ॥ १० ॥ हस्ते मूले मृगे पौष्णे बुधे शुके च निष्कृतिः ॥ अर्केन्दुजीवभृगुने मूले ताम्बूलभक्षणम् ॥ ११ ॥ अन्नस्य प्राशनं शुके जीवे
 मृगे च मीनके ॥ हस्तादिपञ्चके पुण्ये कृत्तिकादित्रये तथा ॥ १२ ॥ आश्विन्यामथ रेवत्यां नवान्नफलभक्षणम् ॥ पुण्यो हस्तस्तथा
 ज्येष्ठा रोहिणी श्रवणाश्विनौ ॥ १३ ॥ स्वातिसौम्ये च भैषज्यं कुर्यादन्यत्र वर्जयेत् ॥ पूर्वात्रयं मघा याम्यं पावनं श्रवणत्रयम् ॥ १४ ॥
 भौमादित्ये शनेर्वारे स्नातव्यं रोगमुक्तिः ॥ पार्थिवे चाष्टर्हीकारं मध्ये नाम च दिक्षु च ॥ १५ ॥ ह्रीं पुटं पार्थिवे दिक्षु ह्रीं विदिक्षु लिखे-
 द्रसून् ॥ गोरोचनाकुंकुमेन भूर्जे वस्त्रे गले धृतम् ॥ १६ ॥ शत्रवो वशमायान्ति मन्त्रेणानेन निश्चितम् ॥ श्रीं ह्रीं सम्पुटं नाम श्रीं ह्रीं
 पञ्चाष्टके क्रमात् ॥ १७ ॥ गोरोचनाकुंकुमेन भूर्जेऽथ सुभगावृते ॥ गोमध्यवागमः पत्रे हरिद्राया रसेन च ॥ १८ ॥ शिलापटेऽरीन्तम्भ-

याति भूमावधोमुखीकृतम् ॥ ॐ हूं सः सम्पुटं नाम ॐ हूं सः पत्राष्टके क्रमात् ॥ १९ ॥ गोरोचनाकुङ्कुमेन भूजे मृत्युनिवारणम् ॥ स्क-
 पञ्चनवप्रतीत्यै द्विपद्मादशयोगकः ॥ २० ॥ त्रिसप्तैकादशे लाभो वेदाष्टद्वादशे रिपुः ॥ तनुर्धनं च सहजः सुहृत्सुतो रिपुस्तथा ॥ २१ ॥
 जाया निधनधर्मा च कर्मायव्ययकं क्रमात् ॥ स्फुटं मेषादिलग्रेषु नवताराबलं वदेत् ॥ २२ ॥ जन्म सम्पद्विपक्षं प्रत्यारिः साधकः
 क्रमात् ॥ निधनं मित्रपरममित्रं ताराबलं विदुः ॥ २३ ॥ वारे शुक्रशुक्राणां सूर्याचन्द्रमसोस्तथा ॥ माघादिमासषट्के तु क्षौरमाघं
 प्रशस्यते ॥ २४ ॥ कर्णवेधो बुधे जीवे पुण्ये श्रवणचित्रयोः ॥ पञ्चमेऽब्दे चाध्ययनं षष्ठीं प्रतिपदं त्यजेत् ॥ २५ ॥ रिक्तां पञ्चदशीं
 भौमं प्रार्च्य वाणीं हरिं श्रियम् ॥ माघादिमासषट्के तु मेखलाबन्धनं शुभम् ॥ २६ ॥ चूडाकरणकाद्यं च श्रावणादौ न शस्यते ॥
 अस्तं याते गुरौ शुक्रे क्षीणे च शशलाञ्छने ॥ २७ ॥ उपनीतस्य विप्रस्य मृत्युं जाड्यं विनिर्दिशेत् ॥ क्षौरक्षे शुभवारे च समावर्त-
 नमिष्यते ॥ २८ ॥ शुभक्षेत्रे विलग्रेषु शुभयुक्तेक्षितेषु च ॥ अश्विनीमघाचित्रासु स्वातीयाम्योत्तरासु च ॥ २९ ॥ पूनर्वसौ तथा पुण्ये
 धनुर्वेदः प्रशस्यते ॥ भरण्यार्द्रा मघाश्लेषा वह्निभर्गक्षयोस्तथा ॥ ३० ॥ जिजीविषुर्न कुर्वीत वस्त्रप्रावरणं नरः ॥ गुरौ शुक्रे बुधे वस्त्रं
 विवाहादौ न भादिकम् ॥ ३१ ॥ रेवत्यश्विधनिष्ठासु हस्तादिषु च पञ्चसु ॥ शंखविद्रुमरत्नानां परिधानं प्रशस्यते ॥ ३२ ॥ याम्य-
 सर्पधनिष्ठासु त्रिषु पूर्वेषु वारुणे ॥ क्रीतं हानिकरं द्रव्यं विक्रीतं हानिकृद्भवत् ॥ ३३ ॥ अश्विनीस्वातीचित्रासु रेवत्यां वारुणे हरौ ॥
 क्रीतं लाभकरं द्रव्यं विक्रीतं हानिकृद्भवत् ॥ ३४ ॥ भरणी त्रीणि पूर्वाणि आर्द्राश्लेषामघानिलाः ॥ वह्निज्येष्ठाविशाखासु स्वामिनो
 नोपतिष्ठते ॥ ३५ ॥ द्रव्यं दत्तं प्रयुक्तं वा यत्र निक्षिप्यते धनम् ॥ उत्तरे श्रवणे शक्रे कुर्याद्राजाभिषेचनम् ॥ ३६ ॥ चैत्रं ज्येष्ठं तथा
 भाद्रमाश्विनं पौषमेव च ॥ माघं चैव परित्यज्य शेषमासे गृहं शुभम् ॥ ३७ ॥ अश्विनी रोहिणी मूलमुत्तरात्रयमैन्दवम् ॥ स्वाती
 हस्तानुराधा च गृहारम्भे प्रशस्यते ॥ ३८ ॥ आदित्यभौमवर्जं तु वापीप्रोसादके तथा ॥ सिंहराशिगते जीवे गुर्वादित्ये मलिम्लुचे ॥
 ॥ ३९ ॥ बाले वृद्धेऽस्तगे शुक्रे गृहकर्म विवर्जयेत् ॥ अग्निदाहो भयं रोगो राजपीडा धनक्षतिः ॥ ४० ॥ संग्रहे तृणकाष्ठानां कृते
 श्रवणपञ्चके ॥ गृहप्रवेशनं कुर्याद्विनिष्ठोत्तरवारुणे ॥ ४१ ॥ नौकाया घटने द्वित्रिपञ्चसप्तत्रयोदशी ॥ नृपदशीं धनिष्ठासु हस्तपौष्णा-

शिवनीषु च ॥ ४२ ॥ पूर्वात्रयं धनिष्ठाद्रा वह्निः सौम्यविशाखयोः ॥ आश्लेषा चाश्विनी चैव यात्रासिद्धिस्तु सम्पदा ॥ ४३ ॥ त्रिषू-
 त्तरेषु रोहिण्यां सिनवाली चतुर्दशी ॥ श्रवणं चैव हस्तो वै चित्रा वै वैष्णवी तथा ॥ ४४ ॥ गोष्ठयात्रां न कुर्वीत
 प्रवेशं नैव कारयेत् ॥ अनिलोत्तररोहिण्यां मृगमूलपुनर्वसौ ॥ ४५ ॥ पुष्यश्रवणहस्तेषु कृषिकर्म समाचरेत् ॥ पुनर्वसूत्तरास्वाती-
 भगमूलेन्द्रवारुणे ॥ ४६ ॥ गुरोः शुक्रस्य वारे वा वारे वा सोमभास्वतोः ॥ वृषलग्ने च कर्त्तव्यं कन्यायां मिथुने तथा ॥ ४७ ॥ द्विपञ्च-
 दशमी सप्त तृतीया च त्रयोदशी ॥ रेवतीरोहिणीन्द्राग्निहस्तमैत्रोत्तरेषु च ॥ ४८ ॥ मन्दारवर्जबीजानि वापयेत्सम्पदर्थ्यपि ॥ रेवतीहस्त-
 मूलेषु श्रवणे भगमैत्रयोः ॥ ४९ ॥ पितृदेवे तथा सौम्ये धान्यच्छेदं मृगोदये ॥ हस्तचित्रादितिस्वातीरेवतीश्रवणत्रये ॥ ५० ॥ स्थिरे
 लग्ने गुरोर्वारेऽथ वा भार्गवसौम्ययोः ॥ याम्यादितिमघाज्येष्ठासूतरेषु प्रवेशयेत् ॥ ५१ ॥ ओं धनदाय सर्वधनेशाय देहि मे धनं स्वाहा ॥
 ओं नवे वर्षे इलादेवि लोकसंवर्द्धनि कामरूपिणि देहि मे धनं (धान्यं) स्वाहा ॥ पत्रस्थं लिखितं धान्यराशिस्थं धान्यवर्द्धनम् ॥
 त्रिपूर्वासु विशाखायां धनिष्ठावारुणेऽपि च ॥ ५२ ॥ एतेषु षट्सु विज्ञेयं धान्यनिष्क्रमणं बुधैः ॥ देवतारामवाप्यादिप्रतिष्ठोदङ्मुखे रवौ
 ॥ ५३ ॥ मिथुनस्थे रवौ दर्शाद्यदि स्याद्वादशी तिथिः । सदा तत्रैव कर्त्तव्यं शयनं चक्रपाणिनः ॥ ५४ ॥ सिंहं तौलिं गते चार्कं दर्शाद्यद्वा-
 दशीद्वयम् ॥ आदाविन्द्रसमुत्थानं प्रबोधश्च हरेः क्रमात् ॥ ५५ ॥ तथा कन्यागते भानौ दुर्गोत्थाने तथाष्टमी ॥ त्रिपादेषु च ऋक्षेषु
 यदा भद्रा तिथिर्भवेत् ॥ ५६ ॥ भौमादित्यशनैश्चारि विज्ञेयं तत्रिपुष्करम् ॥ सर्वकर्मण्युपादेया विशुद्धिश्चन्द्रतारयोः ॥ ५७ ॥ जन्मा-
 श्रितास्त्रिषष्टश्च सप्तमो दशमस्तथा ॥ एकादशः शशी येषां तेषामेव शुभं वदेत् ॥ ५८ ॥ शुक्लपक्षे द्वितीयश्च पञ्चमो नवमः शुभः ॥
 मित्रातिमित्रसाधकसम्पत्क्षेमादितारकाः ॥ ५९ ॥ जन्मना मृत्युमाप्नोति विपदा धनसङ्ख्यम् ॥ प्रत्यरौ मरणं विद्यान्निधने याति पञ्चताम्
 ॥ ६० ॥ कृष्णाष्टमीदिनाद्दूर्ध्वं यावच्छुक्लाष्टमीदिनम् ॥ तावत्कालं शशी क्षीणः पूर्णस्तत्रोपरि स्मृतः ॥ ६१ ॥ वृषे च मिथुने भानौ जीवे
 चन्द्रेन्द्रदेवते ॥ पौर्णमासी गुरोर्वारे महाज्येष्ठा प्रकीर्तिता ॥ ६२ ॥ ऐन्द्रो गुरुः शशी चैव प्राजापत्ये राविस्तथा ॥ पूर्णिमा ज्येष्ठमासस्य
 महाज्येष्ठा प्रकीर्तिता ॥ ६३ ॥ स्वात्यन्तरे यन्त्रनिष्ठे शक्रस्योत्थापयेद्द्वजम् ॥ हर्यृक्षपादे चाश्विन्यां सप्ताहान्ते विसर्जयेत् ॥ ६४ ॥

सर्वे हेमसमं दानं सर्वे ब्रह्मसमा द्विजाः ॥ सर्वे गङ्गासमं तोयं राहुग्रस्ते दिवाकरे ॥ ६५ ॥ ध्वाङ्गी महोदरी घोरा मन्दा मन्दाकिनी
 द्विजाः ॥ राक्षसी च क्रमेणार्कात्संक्रान्तिर्नामभिः स्मृता ॥ ६६ ॥ बालवे कौलवे नागे तैतिले करणे यदि ॥ उत्तिष्ठन्सङ्क्रमत्यर्कस्तदा
 लोकः सुखी भवेत् ॥ ६७ ॥ गरे बवे वणिग्विष्टौ किंस्तुमे शकुनौ व्रजेत् ॥ राज्ञो दोषेण लोकोऽयं पीड्यते सम्पदा समम्
 ॥ ६८ ॥ चतुष्पाद्विष्टिवाणिज्ये शायितः सङ्क्रमेद्रविः ॥ दुर्भिक्षं राजसङ्ग्रामो दम्पत्योः संशयो भवेत् ॥ ६९ ॥ आधाने
 जन्मनक्षत्रे व्याधौ क्लेशादिकं भवेत् ॥ कृत्तिकायां नवादिनं त्रिरात्रं रोहिणीषु च ॥ ७० ॥ मृगशिरः पञ्चरात्रमाद्रासु प्राणनाशनम् ॥ पुन-
 र्वसौ च पुष्ये च सप्तरात्रं विधीयते ॥ ७१ ॥ नवरात्रं तथाश्लेषा श्मशानान्तं मघासु च ॥ द्वौ मासौ पूर्वफाल्गुन्यामुत्तरासु त्रिपञ्चकम् ॥
 ॥ ७२ ॥ हस्ते तु दृश्यते चित्रा ह्यर्द्धमासं तु पीडनम् ॥ मासद्वयं तथा स्वातीविशाखा विंशतिर्दिनम् ॥ ७३ ॥ मैत्रे चैव दशाहानि
 ज्येष्ठास्वेवार्द्धमासकम् ॥ मूले न जायते मोक्षः पूर्वाषाढा त्रिपञ्चकम् ॥ ७४ ॥ उत्तरा दिनाविंशत्या द्वौ मासौ श्रवणेन च ॥ धनिष्ठा
 चार्द्धमासं च वारुणे च दशाहकम् ॥ ७५ ॥ न च भाद्रपदे मोक्ष उत्तरासु त्रिपञ्चकम् ॥ रेवती दशरात्रं च अहोरात्रं तथाश्विनी
 ॥ ७६ ॥ भरण्यां प्राणहानिः स्याद्वायवीहीमतः शुभम् ॥ पञ्चधान्यतिलाज्याद्यैर्धेनुदानं द्विजे शुभम् ॥ ७७ ॥ दशा सूर्यस्य षष्ठाब्दा
 इन्दोः पञ्चदशैव तु ॥ अष्टौ वर्षाणि भौमस्य दशसप्त दशा बुधे ॥ ७८ ॥ दशाब्दानि दशा पद्मोरूनविंशद्भरोर्दशा ॥ राहोर्द्वादश
 वर्षाणि भार्गवस्यैकविंशतिः ॥ ७९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये ज्योतिःशास्त्रसारा नामैकविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥
 अथ कालगणनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ कालः समागणो वक्ष्ये गणितं कालबुद्धये ॥ कालः समागणोऽर्कघ्नो मासैश्चैत्रादिभिर्युतः ॥ १ ॥
 द्विघ्नो द्विष्टः सवेदः स्यात्पञ्चाङ्गाष्टयुतो गुणः ॥ त्रिष्टो मध्यो वसुगुणः पुनर्वेदगुणश्च सः ॥ २ ॥ अष्टरन्ध्राग्निहीनः स्यादधः सैकरसाष्टकैः ॥
 मध्यो हीनः षष्टिहतो लब्धयुक्तस्तथोपरि ॥ ३ ॥ न्यूनः सप्तकृतो वारस्तदधस्तिथिनाडयः ॥ सुगुणो द्विगुणश्चोर्द्ध्वं त्रिभिरूनो गुणः पुनः ॥
 ॥ ४ ॥ अधः स्वरासंयुक्तो रसाङ्गाष्टफलैर्युतः ॥ अष्टाविंशच्छेषपिण्डस्तिथिनाड्या अधः स्थितः ॥ ५ ॥ गुणास्तिसृभिरूनोर्द्ध्वं द्वाभ्यां
 च गुणयेत्पुनः ॥ मध्ये रुद्रगुणः काव्यो ह्यधः सैको नवाग्निभिः ॥ ६ ॥ लब्धहीनो भवेन्मध्यो द्वाविंशतिविवर्जितः ॥ षष्टिशेषे ऋणं ज्ञेयं

लब्धमूर्द्धं विनिःक्षिपेत् ॥ ७ ॥ सप्तविंशतिशेषस्तु ध्रुवो नक्षत्रयोगयोः ॥ मासि मासि क्षिपेद्वारं द्वाविंशद्वटिकास्तथो ॥ ८ ॥ द्वे पिण्डे
द्वे च नक्षत्रे नाड्य एकादश दृणे ॥ वारस्थाने तिथिं दद्यात्सप्तभिर्भागमाहरेत् ॥ ९ ॥ शेषवाराश्च सूर्याद्या घटिकासु च पातयेत् ॥
पिण्डकेषु तिथिं दद्याद्द्वैत्रैव चतुर्दश ॥ १० ॥ ऋणं धनं धनमृणं क्रमाज्ज्ञेयं चतुर्दशे ॥ प्रथमे त्रयोदशे पञ्च द्वितये द्वादशे दश ॥ ११ ॥
पञ्चदशस्तृतीये च तथा चैकादशे स्मृतम् ॥ चतुर्थे दशमे चैव भवेदेकोनविंशतिः ॥ १२ ॥ पञ्चमे नवमे चैव द्वाविंशतिरुदाहृताः ॥
षष्ठाष्टमे त्वखण्डाः स्युश्चतुर्विंशतिरेव च ॥ १३ ॥ सप्तमे पञ्चविंशः स्यात्खण्डशः पिण्डकाद्भवेत् ॥ कर्कटादौ हरेद्राशिमतुवेदत्रयैः क्रमात्
॥ १४ ॥ तुलादौ प्रातिलोम्येन त्रयो वेदरसाः क्रमात् ॥ मकरादौ दीयते च रसवेदत्रयः क्रमात् ॥ १५ ॥ मेषादौ प्रातिलोम्येन त्रयो वेदरसाः
क्रमात् ॥ खेषवः खगुगा मैत्रं मेषादौ विकला धनम् ॥ १६ ॥ कर्कटे प्रातिलोम्यं स्यादृणमेतुलादिके ॥ चतुर्गुणा तिथिर्ज्ञेया विकलाश्चेह
सर्वदा ॥ १७ ॥ हन्याल्लिप्तागतागामिपिण्डसङ्ख्याफलान्तरैः ॥ षष्ठ्याप्तं प्रथमोच्चाय्ये हानौ देयं धने धनम् ॥ १८ ॥ द्वितीयोच्चरिते वर्गे
वैपरीत्यमिति स्थितिः ॥ तिथिर्द्विगुणिता कार्या षड्भागपरिवर्जिता ॥ १९ ॥ रविकर्मविपरीता तिथिनाडीसमायुता ॥ ऋणे शुद्धे तु
नाड्यः स्युर्ऋणं शुध्येत नो यदा ॥ २० ॥ सषष्टिकं प्रदेयं तत्षष्ठ्याधिक्ये च तत्त्यजेत् ॥ नक्षत्रं तिथिमिश्रं स्याच्चतुर्भिर्गुणिता तिथिः
॥ २१ ॥ तिथिस्त्रिभागसंयुक्ता दृणेन च तथान्विता ॥ तिथिरत्र चिता कार्या तद्वेदाद्योगशोधनम् ॥ २२ ॥ रविचन्द्रौ समौ कृत्वा
योगो भवति निश्चलः ॥ एकोना तिथिर्द्विगुणा सप्तभिन्नाकृतिर्द्विधा ॥ २३ ॥ तिथिश्च द्विगुणैकोना कृताङ्गैः करणं निशि ॥ कृष्ण-
चतुर्दश्यन्ते शकुनिः पर्वणीह चतुष्पदम् ॥ प्रथमे तिथ्यर्द्धतो हि किंस्तुघ्नं प्रतिपन्मुखे ॥ २४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये कालगणनं
नाम द्वाविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ अथ युद्धजयार्णवे नानायोगाः ॥ अग्निरुवाच ॥ वक्ष्ये जयशुभाद्यर्थं सारं युद्धजया-
र्णवे ॥ अइउएओ स्वराः स्युः क्रमान्नन्दादिका तिथिः ॥ १ ॥ कादिहान्ता भौमरवी ज्ञसोमौ गुरुभार्गवौ ॥ शनिर्दक्षिणनाड्यां तु भौमा-
र्कशनयः परे ॥ २ ॥ खार्णवः खरसैर्गुण्यो रुद्रैर्भागं समाहरेत् ॥ रसाहतं तु तत्कृत्वा पूर्वभागेन भाजयेत् ॥ ३ ॥ वह्निभिश्चाहतं कृत्वा
रूपं तत्रैव निःक्षिपेत् ॥ स्पन्दनं नाड्याः पलानि सप्राणस्पन्दनं पुनः ॥ ४ ॥ अनेनैव तु मानेन ह्युदयन्ति दिने दिने ॥ स्फुरणैस्त्रिभि-

रुच्यास उक्तासैस्तु पलं स्मृतम् ॥ ५ ॥ षष्टिभिश्च पलैर्लिप्ता लिप्ताषष्टिस्त्वहर्निशम् ॥ पञ्चमाद्धोदये बालकुमारयुववृद्धकाः ॥ ६ ॥
 मृत्युर्येनोदयस्तेन चास्तमेकादशांशकैः ॥ कुलागमे भवेद्भङ्गः समृत्युः पञ्चमोऽपि वा ॥ ७ ॥ स्वरोदयचक्रम् ॥ शनिचक्रे चार्द्धमासं
 ग्रहाणामुदयः क्रमात् ॥ विभागैः पञ्चदशभिः शनिभागस्तु मृत्युदः ॥ ८ ॥ इति शनिचक्रम् ॥ दशकोटिसहस्राणि ह्यर्बुदान्यर्बुदं हरेत् ॥
 त्रयोदशे च लक्षाणि प्रमाणं कूर्मरूपिणः ॥ ९ ॥ मघादौ कृत्तिकाद्यन्तस्तद्देशान्तः शनिस्थितौ ॥ इति कूर्मचक्रम् ॥ राहुचक्रे च
 सप्तोर्ध्वमधः सप्त च संलिखेत् ॥ १० ॥ वायव्योश्चैव नैर्ऋत्ये पूर्णिमाग्नेयभागतः ॥ अमावास्यां वायवे च राहुर्वै तिथिरूपकः ॥ ११ ॥
 रकारं दक्षभागे तु हकारं वायवे लिखेत् ॥ प्रतिपदादौ ककारादीन्सकारं नैर्ऋते पुनः ॥ १२ ॥ राहोर्मुखे तु भङ्गः स्यादिति राहुरुदा-
 हतः ॥ विष्टिरग्रौ पौर्णमास्यां करालीन्द्रे तृतीयकम् ॥ १३ ॥ घोरा याम्यां तु सप्तम्यां दशम्यां रौद्रसौम्यगा ॥ चतुर्दश्यां तु वायव्ये
 चतुर्थ्यां वरुणाश्रये ॥ १४ ॥ शुक्लाष्टम्यां दक्षिणे च एकादश्यां भृशं त्यजेत् ॥ रौद्रश्चैव तथा श्वेतो मैत्रः सारभटस्तथा ॥ १५ ॥
 सावित्रो विरोचनश्च जयदेवोऽभिजित्तथा ॥ रावणो विजयश्चैव नन्दी वरुण एव च ॥ १६ ॥ यमसौम्यौ भवश्चान्ते दशपञ्चमुहूर्तकाः ॥
 रौद्रे रौद्राणि कुर्वीत श्वेते स्नानादिकं चरेत् ॥ १७ ॥ मैत्रे कन्याविवाहादि शुभं सारभटे चरेत् ॥ सावित्रे स्थापनाद्यं वा विरोचने नृप-
 क्रिया ॥ १८ ॥ जयदेवे जयं कुय्याद्रावणे रणकर्म च ॥ विजये कृषिवाणिज्यं पट्टबन्धं च नान्दिनि ॥ १९ ॥ वरुणे च तडागादि नाश-
 कर्म यमे चरेत् ॥ सौम्ये सौम्यादि कुर्वीत भवेत्लग्नमहर्दिवा ॥ २० ॥ योगा नाम्ना विरुद्धाः स्युर्योगा नाम्नैव शोभनाः ॥ राहुरिन्द्रा-
 त्समीरं च वायोर्दक्षं यमाच्छिवम् ॥ २१ ॥ शिवादाप्यञ्जलादग्निरग्नेः सौम्यं तत्तन्त्रयम् ॥ ततश्च संक्रमं हन्ति चतस्रो घटिका भ्रमन्
 ॥ २२ ॥ इति राहुचक्रम् ॥ चण्डीन्द्राणी वाराही च मुसली गिरिकर्णिका ॥ बला चातिबला क्षीरी मल्लिकाजातियूथिकाः ॥ २३ ॥
 यथालाभं धारयेत्ताः श्वेतार्कश्च शतावरी ॥ गुडूची वागुरी दिव्या ओषध्यो धारिता जये ॥ २४ ॥ ओं नमो भैरवाय खड्गपरशुहस्ताय
 ओं हूं विघ्नविनाशाय ओं हूं फट् ॥ अनेनैव तु मन्त्रेण शिखाबन्धादिकृजये ॥ तिलकं चाञ्जनं चैव धूपलेपनमेव च ॥ २५ ॥ स्नानपानानि
 तैलानि योगधूलिमतः शृणु ॥ सुभगा मनःशिला तालं लाक्षारससमन्वितम् ॥ २६ ॥ तरुणीक्षीरसंयुक्ते ललाटे तिलको वसे ॥

विष्णुकान्ता च सर्पाक्षी सहदेवं च रोचना ॥ २७ ॥ अजादुग्धेन संपिष्टं तिलको वश्यकारकः ॥ प्रियङ्गु कुङ्कुमं कुष्ठं मोहनी तगरं घृतम् ॥
 २८ ॥ तिलको वश्यकृत्तच्च रोचना रक्तचन्दनम् ॥ निशा मनःशिला तालं प्रियङ्गु सर्वपास्तथा ॥ २९ ॥ मोहिनी हरिता कान्ता
 सहदेवी शिखा तथा ॥ मातुलङ्गरसैः पिष्टं ललाटे तिलको वशे ॥ ३० ॥ सेन्द्राः सुरा वशं यान्ति किं पुनः क्षुद्रमानुषाः ॥ मञ्जिष्ठा चन्दनं
 रक्तं कटुकन्दा विलासिनी ॥ ३१ ॥ पुनर्नवासमायुक्तो लेपोऽयं भास्करो वशे । चन्दनं नागपुष्पं च मञ्जिष्ठा तगरं वचा ॥ लोथ्रं प्रियङ्गु
 रजनी मांसितिलं वशङ्करम् ॥ ३२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे नानायोगा नाम त्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥
 अथ युद्धजयार्णवे ज्योतिःशास्त्रसारः ॥ अग्निरुवाच ॥ ज्योतिःशास्त्रादिसारं च वक्ष्ये युद्धजयार्णवे ॥ विना मन्त्रोपधाद्यं च यथोमामीश्वरोऽ-
 ब्रवीत् ॥ ३ ॥ देव्युवाच ॥ देवैर्जिता दानवाश्च येनोपायेन तद्वद ॥ शुभाशुभविवेकाद्यं ज्ञानं युद्धजयार्णवम् ॥ २ ॥ ईश्वर उवाच ॥
 मूलदेवेच्छया जाता शक्तिः पञ्चादशाक्षरा ॥ चराचरं ततो जातं यमाराध्याखिलार्थवित् ॥ ३ ॥ मन्त्रपीठं प्रवक्ष्यामि पञ्चमन्त्रसमुद्भवम् ॥
 ते मन्त्राः सर्वमन्त्राणां जीविते मरणे स्थिताः ॥ ४ ॥ ऋग्यजुःसामाथर्वण्यवेदमन्त्राः क्रमेण ते ॥ सद्योजातादयो मन्त्रा ब्रह्मा विष्णुश्च
 रुद्रकः ॥ ५ ॥ ईशः सप्तशिखा देवाः शक्राद्याः पञ्च च स्वराः ॥ अइउएओ कलाश्च मूलं ब्रह्मेति कीर्तितम् ॥ ६ ॥ काष्ठमध्ये यथा
 वह्निप्रवृद्धो न दृश्यते ॥ विद्यमाना तथा देहे शिवशक्तिर्न दृश्यते ॥ ७ ॥ आदौ शक्तिः समुत्पन्ना ओङ्कारस्वरभूषिता ॥ ततो बिन्दुर्महा-
 देवि एकारेण व्यवस्थितः ॥ ८ ॥ जातो नाद उकारस्तु नदते हृदि संस्थितः ॥ अर्द्धचन्द्र इकारस्तु मोक्षमार्गस्य बोधकः ॥ ९ ॥
 अकारो व्यक्त उत्पन्नो भोगमोक्षप्रदः परः ॥ अकार ऐश्वरे भूमिर्निवृत्तिश्च कला स्मृता ॥ १० ॥ गन्धो नबीजः प्राणाख्य इडा-
 शक्तिः स्थिरा स्मृता ॥ इकारश्च प्रतिष्ठाख्यो रसो पालश्च पिङ्गला ॥ ११ ॥ क्रूरा शक्तिरीबीजः स्याद्धरबीजोऽग्निरूपवान् ॥
 विद्या समाना गान्धारी शक्तिश्च दहनी स्मृता ॥ १२ ॥ प्रशान्तिर्वोर्युस्पर्शी यश्चोदानश्चला क्रिया ॥ ओङ्कारः शान्त्यती-
 ताख्यः स्वशब्दयूथपाणिनः ॥ १३ ॥ पञ्च वर्गाः स्वरा जाताः कुजज्ञगुरुभार्गवाः ॥ शनिः क्रमादकाराद्याः ककाराद्यास्त्वधः
 स्थिताः ॥ १४ ॥ एतन्मूलमतः सर्वं ज्ञायते सचराचरम् ॥ विद्यापीठं प्रवक्ष्यामि प्रणवः शिव ईरितः ॥ १५ ॥ उमा सोमः

स्वयं शक्तिर्वामा ज्येष्ठा च रौद्रयापे ॥ ब्रह्मा विष्णुः क्रमाद्बुद्धो गुणाः सर्गादयस्त्रयः ॥ १६ ॥ रत्ननाडीत्रयं चैव स्थूलः सूक्ष्मः
 परोऽपरः ॥ चिन्तयेच्छेत्तवर्णं तं मुञ्चमानं परामृतम् ॥ १७ ॥ प्राव्यमानं यथात्मानं चिन्तयेत्तं दिवानिशम् ॥ अजरत्वं भवेदोवि
 शिवत्वमुगपच्छति ॥ १८ ॥ अद्भुष्टादौ न्यसेदङ्गात्रे त्रं मध्येऽथ देहके ॥ मृत्युञ्जयं ततः प्राच्यं रणादौ विजयो भवेत् ॥ १९ ॥ शून्यो निरा-
 लयः शब्दः स्पर्शं तिर्यङ्नतं स्पृशेत् ॥ रूपस्योर्द्धगातिः प्रोक्ता जलस्याधः समाश्रिता ॥ २० ॥ सैव स्थानविनिर्मुक्तो गन्धो मध्ये च मूल-
 कम् ॥ नाभिमूले स्थितं कन्दं शिवरूपं तु मण्डितम् ॥ २१ ॥ शक्तिव्यूहेन सोमोऽर्क्षो हरिस्तत्र व्यवस्थितः ॥ दशवायुसमोपेतं पञ्चत-
 न्मात्रमण्डितम् ॥ २२ ॥ कालानलसमाकारं प्रस्फुरन्तं शिवात्मकम् ॥ तज्जीवं जीवलोकस्य स्थावरस्य चरस्य च ॥ तस्मिन्नष्टे मृतं मन्ये
 मन्त्रपीठेऽनिलात्मकम् ॥ २३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे जोतिःशास्त्रसारो नाम चतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥
 अथ युद्धजयार्णवे नानाचक्राणि ॥ ईश्वर उवाच ॥ ओं ह्रीं कर्णमोटीनि बहुरूपे बहुदंष्ट्रे हूं फट् ॥ ओं हः ओं ग्रस ग्रस कृन्त कृन्त छक
 छक हूं फट् नमः ॥ पठ्यमानो ह्ययं मन्त्रः क्रुद्धैः संरक्तलोचनैः ॥ मारणे पातने वापि मोहनोच्चाटने भवेत् ॥ १ ॥ कर्णमोटीमहाविद्या
 सर्ववर्णेषु राक्षिका ॥ नानाविद्या ॥ पञ्चोदयं प्रवक्ष्यामि स्वरोदयसमाश्रितम् ॥ २ ॥ नाभिहृदान्तरं यावत्तावच्चरति मारुतः ॥ उच्चाटये-
 द्रणादौ तु कर्णाक्षीणि प्रभेदयेत् ॥ ३ ॥ करोति साधकः क्रुद्धो जपहोमपरायणः ॥ हृदयात्पायुकं कण्ठं ज्वरदाहारिमारणे ॥ ४ ॥ कण्ठो-
 द्रवो रसो वायुः शान्तिकं पौष्टिकं रसम् ॥ दिव्यं स्तम्भं समाकर्षं गन्धो नासान्तिको भ्रुवः ॥ ५ ॥ गन्धलीनं मनः कृत्वा स्तम्भयेन्नात्र
 संशयः ॥ स्तम्भनं कीलनाद्यं च करोत्येव हि साधकः ॥ ६ ॥ चण्डघण्टा कराली च सुमुखी दुर्मुखी तथा ॥ रेवती प्रथमा घोरा वायुचक्रेषु
 ता यजेत् ॥ ७ ॥ उच्चाटकारिका देव्यः स्थितास्तेजसि संस्थिताः ॥ सौम्या च भीषणा देवी जया च विजया तथा ॥ ८ ॥ अजिता चाप-
 राजिता महाकोटी च रौद्रया ॥ शुष्ककाया प्राणहरा रसचक्रे स्थिता अमूः ॥ ९ ॥ विरूपाक्षी परा दिव्यास्तथा चाकाशमातरः ॥ संहारी
 जातहारी च दंष्ट्राला शुष्करेवती ॥ १० ॥ पिपीलिका पुष्टिहारा महापुष्टिप्रवर्द्धना ॥ भद्रकाली सुभद्रा च भद्रभीमा सुभद्रिका ॥ ११ ॥
 स्थिरा च निष्ठुरा दिव्या निष्कम्पा गदिनी तथा ॥ द्वात्रिंशन्मातरश्चक्रे द्वाष्टाष्ट क्रमशः स्थिताः ॥ १२ ॥ एक एव रविश्चन्द्र एकश्चैकैक-

शक्तिका ॥ भूतभेदेन तीर्थानि यथा तोयं महीतले ॥ १३ ॥ प्राण एको मण्डलैश्च भिद्यते भूतपञ्जरे ॥ वामदाक्षिणयोगेन दशधा सम्प्रव-
 र्त्तते ॥ १४ ॥ बिन्दुमुण्डविचित्रं च तत्त्ववस्त्रेण वेष्टितम् ॥ ब्रह्माण्डेन कपालेन पिबेत्तु परमामृतम् ॥ १५ ॥ पञ्चवर्गबलाद्युद्धे जयो भवति
 तच्छृणु । अआकचटतपयाः श आद्यो वर्ग ईरितः ॥ १६ ॥ ईईखछठथफराः सो वर्गश्च द्वितीयकः ॥ उऊगजडदबलाः सो वर्गश्च तृती-
 यकः ॥ १७ ॥ एऐघझढधभवा होवर्गश्च चतुर्थकः ॥ ओ औ अं अः ङभणना मोवर्गः पञ्चमो भवेत् ॥ १८ ॥ वर्णाश्चाभ्युदये तृणां
 चत्वारिंशच्च पञ्च च ॥ बालः कुमारो युवा स्याद्दृद्धो मृत्युश्च नामतः ॥ १९ ॥ आत्मपीडा शोषकः स्यादुदासीनश्च कालकः ॥ कृत्तिका
 प्रतिपद्गौम आत्मनो लाभदः स्मृतः ॥ २० ॥ षष्ठी भौमो मघा पीडा ह्यार्द्रा चैकादशी कुजः ॥ मृत्युर्मघा द्वितीया ज्ञो लाभश्चार्द्रा च
 सप्तमी ॥ २१ ॥ बुधे हानिर्भरणी ज्ञः श्रवणं काल ईदृशः ॥ जीवो लाभाय च भवेत्तृतीया पूर्वफलगुनी ॥ २२ ॥ जीवोऽष्टमी धनिष्ठार्द्रा
 जीवोऽश्लेषा त्रयोदशी ॥ मृत्यो शुक्रश्चतुर्थी स्यात्पूर्वभाद्रपदा श्रिये ॥ २३ ॥ पूर्वाषाढा च नवमी शुक्रः पीडाकरो भवेत् ॥ भरणी
 भूतजा शुक्रो यमदण्डो हि हानिकृत् ॥ २४ ॥ कृत्तिका पञ्चमी मन्दो लाभाय तिथिरीरिता ॥ आश्लेषा दशमी मन्दो योगः पीडाकरो
 भवेत् ॥ २५ ॥ मघा शनिः पूर्णिमा च योगो मृत्युकरः स्मृतः ॥ अथ तिथियोगः ॥ पूर्वोत्तराश्विनैर्ऋत्यदक्षिणानिलचन्द्रमाः ॥ २६ ॥
 ब्रह्माद्याः स्युर्दृष्टयः स्युः प्रतिपन्नवमीमुखाः ॥ राशिभिः सहिता दृष्टा ग्रहाद्याः सिद्धये स्मृताः ॥ २७ ॥ मेषाद्याश्चतुरः कुम्भा जयः
 पूर्णेऽन्यथा मृतिः ॥ सूर्यादिरिक्ता पूर्णा च क्रमादेवं प्रदापयेत् ॥ २८ ॥ रणे सूर्य्यं फलं नास्ति सोमे भङ्गः प्रशाम्यति ॥ कुजेन कलहं
 विद्यादुधः कामाय वै गुरुः ॥ २९ ॥ जयाय मनसे शुक्रो मन्दे भङ्गो रणे भवेत् ॥ देयानि पिङ्गलाचके सूर्य्यगानि च भानि हि ॥ ३० ॥
 मुखे नेत्रे ललाटेऽथ शिरोहस्तोरुपादके ॥ पादे मृतिस्त्रिऋक्षे स्यात्त्रीणि पक्षेऽर्थनाशनम् ॥ ३१ ॥ मुखस्थे च भवेत्पीडा शिरःस्थे कार्य्य-
 नाशनम् ॥ कुक्षिस्थिते फलं स्याच्च राहुचक्रं वदाम्यहम् ॥ ३२ ॥ इन्द्राच्च नैर्ऋतङ्गच्छेत्रैर्ऋतात्सोममेव च ॥ सोमाहुताशनं वह्नेराप्य-
 माप्याच्छिवालयम् ॥ ३३ ॥ रुद्राद्यमं यमाद्रायुं वायोश्चन्द्रं व्रजेत्पुनः ॥ भुङ्क्ते चतस्रो नाड्यस्तु राहुपृष्ठे जयो रणे ॥ ३४ ॥ अग्रतो
 मृत्युमाप्नोति तिथिराहुं वदामि ते ॥ आग्नेयादिशिवान्तं च पूर्णिमामादितः प्रिये ॥ ३५ ॥ पूर्वं कृष्णाष्टमी यावद्राहुदृष्टौ भयो भवेत् ॥

29 n

पुराण.

अ० १२०

221

शुभविवृद्धये ॥ यस्मिन्नुक्षे भवेत्सूर्यस्तदादौ त्रीणि मूर्द्धनि ॥ १ ॥ एकं मुखे द्वयं नेत्रे हस्तपादे चतुष्टयम् ॥ हृदि पञ्च सुते जानौ
 आयुर्वृद्धिं विचिन्तयेत् ॥ २ ॥ शिरस्थे तु भवेद्राज्यं पिण्डतो वक्रयोगतः ॥ नेत्रयोः कान्तिसौभाग्यं हृदये द्रव्यसंग्रहः ॥ ३ ॥ हस्ते
 धृतं तस्करत्वं गतासुरध्वगः पदे ॥ कुम्भाष्टके भानि लिख्य सूर्यकुम्भस्तु रिक्तकैः ॥ ४ ॥ अशुभः सूर्यकुम्भः स्याच्छुभः पूर्वादिसं-
 स्थितः ॥ फणिराहुं प्रवक्ष्यामि जयाजयविवेकदम् ॥ ५ ॥ अष्टाविंशांल्लिखेद्विन्दून्पुनर्भाज्यस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ अथ ऋक्षाणि चत्वारि रेखा
 स्तत्रैव दापयेत् ॥ ६ ॥ यस्मिन्नुक्षे स्थितो राहुस्तदक्षं फणिमूर्द्धनि ॥ तदादि विन्यसेद्भानि सप्तविंशक्रमेण तु ॥ ७ ॥ वक्रे सप्तगते ऋक्षे
 प्रियते सर्व आहवे ॥ स्कन्धे भङ्गं विजानीयात्सप्तभेषु च मध्यतः ॥ ८ ॥ उदरस्थेन पूजां च जयश्चैवात्मनस्तथा ॥ कटिदेशे स्थिते
 योध आहवे हरते परान् ॥ ९ ॥ पुच्छस्थितेन कीर्तितः स्याद्राहुदृष्टे च भे मृतिः ॥ पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रविराहुवलं तव ॥ १० ॥ रविः
 शुक्रो बुधश्चैव सोमः सौरिर्गुरुस्तथा ॥ लोहितः सैहिकश्चैव ह्येते यामार्द्धभागिनः ॥ ११ ॥ सौरिं रविं च राहुं च कृत्वा यत्नेन पृष्ठतः ॥
 स जयेत्सैन्यसङ्घातं द्यूतमन्वानमाहवम् ॥ १२ ॥ रोहिणीं चोत्तरास्तिस्त्रो मृगः पञ्च स्थिराणि हि ॥ अश्विनी रेवती स्वाती धनिष्ठा शत-
 तारका ॥ १३ ॥ क्षिप्रानि पञ्च भान्येव यात्रार्थी चैव योजयेत् ॥ अनुराधाहस्तमूलं मृगः पुष्यं पुनर्वसुः ॥ १४ ॥ सर्वकार्येषु चैतानि
 ज्येष्ठा चित्रा विशाखया ॥ पूर्वोत्तिस्त्रोऽग्निर्भरणी मवाद्राश्लेषादारुणाः ॥ १५ ॥ स्थावरेषु स्थिरं द्यूतं यात्रायां क्षिप्रमुत्तमम् ॥ सौभा-
 ग्यार्थं मृदून्येव उग्रेषूयं तु कारयेत् ॥ १६ ॥ दारुणे दारुणं कुर्याद्दक्ष्ये चाधोमुखादिकम् ॥ कृत्तिका भरण्याश्लेषा विशाखा पितृनै-
 र्ऋतम् ॥ १७ ॥ पूर्वोत्तरयमधोवक्रं कर्म चाधोमुखं चरेत् ॥ एषु कूपतडागादिविद्याकर्मभिषक्क्रिया ॥ १८ ॥ स्थापनं नौकाभूपा-
 दिविधानं खननं तथा ॥ रेवती चार्श्विनी चित्रा हस्तः स्वाती पुनर्वसुः ॥ १९ ॥ अनुराधा मृगो ज्येष्ठा नव वै पार्श्वतोमुखाः ॥ एषु
 राज्याभिषेकं च पट्टबन्धं गजाश्वयोः ॥ २० ॥ आरामगृहप्रासादं प्राकारं क्षेत्रतोरणम् ॥ ध्वजचिह्नपताकाश्च सर्वानेतांश्च कारयेत् ॥
 ॥ २१ ॥ द्वादशी सूर्यदग्धा तु चन्द्रेणैकादशी तथा ॥ भौमेन दशमी दग्धा तृतीया वै बुधेन च ॥ २२ ॥ षष्ठी च गुरुणा दग्धा द्वि-
 तीया भृगुणा तथा ॥ सप्तमी सूर्यपुत्रेण त्रिपुष्करमथो वदे ॥ २३ ॥ द्वितीया द्वादशी चैव सप्तमी वै तृतीयका ॥ रविर्भौमस्तथा सौरिः

षडेतास्तु त्रिपुष्कराः ॥ २४ ॥ विशाखा कृत्तिका चैव ह्युत्तरे द्वे पुनर्वसुः ॥ पूर्वभाद्रपदा चैव षडेते तु त्रिपुष्कराः ॥ २५ ॥ लाभो हानि-
 र्जयो वृद्धिः पुत्रजन्म तथैव च ॥ नष्टं भ्रष्टं विनष्टं वा तत्सर्वं त्रिगुणं भवेत् ॥ २६ ॥ अश्विनी भरणी चैव ह्याश्लेषा पुण्यमेव च ॥ स्वाति-
 श्वैव विशाखा च श्रवणं सप्तमं पुनः ॥ २७ ॥ एतानि दृढचक्षुषि पश्यन्ति च दिशो दश ॥ यात्रासु दूरगस्यापि ह्यागमः पुण्यगोचरे ॥
 ॥ २८ ॥ आषाढे रेवती चित्रा केकराणि पुनर्वसुः ॥ एषु पञ्चसु ऋक्षेषु निर्गतस्यागमो भवेत् ॥ २९ ॥ कृत्तिका रोहिणी सौम्यं फल्गुनी
 च मघा तथा ॥ मूलं ज्येष्ठानुराधा च धनिष्ठा शततारका ॥ ३० ॥ पूर्वभाद्रपदा चैव चिपिटानि च तानि हि ॥ अध्वानं व्रजमा-
 नस्य पुनरेवागमो भवेत् ॥ ३१ ॥ हस्त उत्तरभाद्रश्च आर्द्राषाढा तथैव च ॥ नष्टार्थाश्चैव दृश्यन्ते संग्रामो नैव विद्यते ॥ ३२ ॥ पुनर्व-
 क्ष्यामि गण्डान्तमृक्षमध्ये यथा स्थितम् ॥ रेवत्यन्ते चतुर्नाडी अश्विन्यादि चतुष्टयम् ॥ ३३ ॥ उभयोर्याममात्रं तु वर्जयेत्तत्प्रयत्नतः ॥
 आश्लेषान्ते मघादौ तु घटिकानां चतुष्टयम् ॥ ३४ ॥ द्वितीयं गण्डमाख्यातं तृतीयं भैरवि शृणु ॥ ज्येष्ठाभमूलयोर्मध्ये उग्ररूपं तु
 यामकम् ॥ ३५ ॥ न कुर्याच्छुभकर्मणि यदीच्छेदात्मजीवितम् ॥ दारके जातकाले च म्रियते पितृमातरौ ॥ ३६ ॥ इत्यादिमहा-
 पुराणे आग्नेये नक्षत्रनिर्णयो नाम षड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२६ ॥ अथ नानाबलानि ॥ ईश्वर उवाच ॥ विष्कुम्भे घटिका-
 स्तिस्रः शूले पञ्च विवर्जयेत् ॥ षट् षट् गण्डेऽतिगण्डे च नव व्याघातवज्रयोः ॥ १ ॥ परिघे चैव व्यतीपाते ह्युभयोरपि तद्दिनम् ॥
 वैधृतौ तद्दिने चैव यात्रायुद्धादिकं त्यजेत् ॥ २ ॥ ग्रहैः शुभाशुभं वक्ष्ये देवि मेषादिराशितः ॥ चन्द्रशुक्रौ च जन्मस्थौ वर्जितौ शुभदायकौ
 ॥ ३ ॥ द्वितीयो मङ्गलोऽथार्कः सौरिश्चैव तु सैहिकः ॥ द्रव्यनाशमलाभं च ह्याहवे भङ्गमादिशेत् ॥ ४ ॥ सोमो बुधो भृगुर्जीवो
 द्वितीयस्थाः शुभावहाः ॥ तृतीयस्थो यदा भानुः शनिर्भौमो भृगुस्तथा ॥ ५ ॥ बुधश्चैवेन्दुराहुश्च सर्वे ते फलदा ग्रहाः ॥
 बुधशुक्रौ चतुर्थौ तु शेषाश्चैव भयावहाः ॥ ६ ॥ पञ्चमस्थो यदा जीवः शुक्रः सौम्यश्च चन्द्रमाः ॥ ददेत चेप्सितं लाभं पष्टे स्थाने शुभो
 रविः ॥ ७ ॥ चन्द्रः सौरिर्मङ्गलश्च ग्रहा देवि स्वराशितः ॥ बुधश्च शुभदः पष्टे त्यजेत्पष्टं गुरुं भृगुम् ॥ ८ ॥ सप्तमोऽर्कः शनिर्भौमो
 राहर्दान्ये सुखाय च ॥ जीवो भृगुश्च सौम्यश्च दशशुक्रौ चाष्टमो शुभो ॥ ९ ॥ शेषा ग्रहान्तथा दान्ये दशभृगु नवमो शुभो ॥ शेषा दान्ये

च लाभाय दशमौ भृगुभास्करो ॥ १० ॥ शनिभौमश्च राहुश्च चन्द्रः सौम्यः शुभावहः ॥ शुभाश्वैकादशे सर्वे वर्जयेदशमे
 गुरुम् ॥ ११ ॥ बुधशुक्रौ द्वादशस्थौ शेषान्द्वादशगांस्त्यजेत् ॥ अहोरात्रे द्वादश स्थू राशयस्तान्वदाम्यहम् ॥ १२ ॥
 मीनो मेषोऽथ मिथुनं चतस्रो नाड्यो वृषः ॥ षट् कर्कसिंहकन्याश्च तुला पञ्च च वृश्चिकः ॥ १३ ॥ धनुर्नक्रो घटश्चैव सूर्य-
 गोराशिराद्यकः ॥ चरस्थिरद्विस्वभावा मेषाद्याः सूर्यथाक्रमम् ॥ १४ ॥ कुलीरो मकरश्चैव तुलामेषादयश्चराः ॥ चरकार्यं जयं काम-
 माचरेच्च शुभाशुभम् ॥ १५ ॥ स्थिरो वृषो हरिः कुम्भो वृश्चिकः स्थिरकार्यके ॥ शीघ्रः समागमो नास्ति रोगात्तो नैव मुच्यते ॥ १६ ॥
 मिथुनं कन्यका मीनो धनुश्च द्विस्वभावकः ॥ द्विस्वभावाः शुभाश्वैते सर्वकार्येषु नित्यशः ॥ १७ ॥ यात्रावाणिज्यसंग्रामे विवाहे
 राजदर्शने ॥ वृद्धिं जयं तथा लाभं युद्धे जयमवाप्नुयात् ॥ १८ ॥ अश्विनी विंशताराश्च तुरगस्याकृतिर्यथा ॥ यद्यत्र कुरुते वृष्टिमेक-
 रात्रं प्रवर्षति ॥ यमभे तु यदा वृष्टिः पक्षमेकं तु वर्षति ॥ १९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे नानाबलनिरूपणं नाम सप्त-
 विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥ अथ कोटचक्रम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ कोटचक्रं प्रवक्ष्यामि चतुरस्रं पुरं लिखेत् ॥ चतुरस्रं पुन-
 र्मध्ये तन्मध्ये चतुरस्रकम् ॥ १ ॥ नाडीत्रितयचिह्नाढ्यं मेषाद्याः पूर्वदिङ्मुखाः ॥ कृत्तिका पूर्वभागे तु आश्लेषाग्नेयगोचरे ॥ २ ॥
 भरणी दक्षिणे देया विशाखां नैर्ऋते न्यसेत् ॥ अनुराधां पश्चिमे च श्रवणं वायुगोचरे ॥ ३ ॥ धनिष्ठां चोत्तरे न्यस्य ऐशान्यां रेवतीं तथा ॥
 बाह्यनाड्यां स्थितान्येव अष्टौ ह्यक्षाणि यत्नतः ॥ ४ ॥ रोहणीपुण्यफलगुन्यः स्वाती ज्येष्ठा क्रमेण तु ॥ अभिजिच्छततारा तु अश्विनी
 मध्यनाडिका ॥ ५ ॥ कोटमध्ये तु या नाडी कथयामि प्रयत्नतः ॥ मृगश्चाभ्यन्तरे पूर्व तस्याग्नेये पुनर्वसुः ॥ ६ ॥ उत्तराफलगुनी याम्ये
 चित्रा नैर्ऋतसंस्थिता ॥ मूलं तु पश्चिमे न्यस्योत्तराषाढां तु वायवे ॥ ७ ॥ पूर्वभाद्रपदा सौम्ये रेवती चेशगोचरे ॥ कोटस्याभ्यन्तरे नाडी
 ऋक्षाष्टकसमन्विता ॥ ८ ॥ आर्द्रा हस्तस्तथाषाढा चतुष्कं चोत्तरात्रिकम् ॥ मध्ये स्तम्भचतुष्कं तु दद्यात्कोटस्य कोटरे ॥ ९ ॥ एवं
 दुर्गस्य विन्यासं बाह्ये स्थानं दिशाधिपात् ॥ आगन्तुको यदा योद्धा ऋक्षवान्स्यात्फलान्वितः ॥ १० ॥ कोटमध्ये ग्रहाः सौम्या यदा
 ऋक्षान्विताः पुनः ॥ जयं मध्यस्थितानां तु भद्रमागाभिनो विदुः ॥ ११ ॥ प्रवेशभे प्रवेष्टव्यं निर्गमे भे च निर्गमेत् ॥ भृगुः सौम्यस्तथा

भौम ऋक्षान्तं सकलं यदा ॥ १२ ॥ तदा भङ्गं विजानीयाज्यमागन्तुकस्य च ॥ प्रवेशक्षेचतुष्के तु सङ्ग्रामं चारभेद्यदा ॥ तदा सिध्यति
तदुर्गं न कुर्यात्तत्र विस्मयम् ॥ १३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे कोटचक्रं नामाऽष्टाविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥
॥ १२८ ॥ अथाऽर्घकाण्डम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ अर्घमाने प्रवक्ष्यामि उल्कापातोऽथ भूश्चला ॥ निर्घातो ग्रहणे वेशो दिशां दाहो
भवेद्यदा ॥ १ ॥ लक्षयेन्मासि मास्येवं यद्येते स्युश्च चैत्रके ॥ अलङ्कारादि सङ्ग्रह्य षड्भिर्मासैश्चतुर्गुणम् ॥ २ ॥ वैशाखे चाष्टमे मासि
षड्गुणं सर्वसङ्ग्रहम् ॥ ज्येष्ठे मासि तथाषाढे यवगोधूमधान्यकैः ॥ ३ ॥ श्रावणे घृततैलाद्यैराश्विने वस्त्रधान्यकैः ॥ कार्तिके धान्यकैः
ऋतैर्मासि स्यान्मार्गशीर्षिके ॥ ४ ॥ पुष्ये कुङ्कुमगन्धाद्यैर्लार्धो धान्यैश्च माघके ॥ गन्धाद्यैः फाल्गुने ऋतैर्घकाण्डमुदाहृतम् ॥ ५ ॥
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये अर्घकाण्डं नामोनत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२९ ॥ अथ मण्डलवर्णनम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ मण्ड-
लानि प्रवक्ष्यामि चतुर्धा विजयाय हि ॥ कृत्तिका च मघा पुष्यं पूर्वा चैव तु फाल्गुनी ॥ १ ॥ विशाखा भरणी चैव पूर्वभाद्रपदा
तथा ॥ आग्नेयमण्डलं भद्रे तस्य वक्ष्यामि लक्षणम् ॥ २ ॥ यद्यत्र चलते वायुर्वेष्टनं शशिसूर्ययोः ॥ भूमिकम्पोऽथ निर्घातो ग्रहणं
चन्द्रसूर्ययोः ॥ ३ ॥ धूमज्वाला दिशां दाहः केतोश्चैव प्रदर्शनम् ॥ रक्तवृष्टिश्चोपतापः पापाणपतनं तथा ॥ ४ ॥ नेत्ररोगोऽतिसारश्च
अग्निश्च प्रबलो भवेत् ॥ स्वल्पक्षिरास्तथा गावः स्वल्पपुष्पफला द्रुमाः ॥ ५ ॥ विनाशश्चैव सस्यानां स्वल्पवृष्टिं विनिर्दिशेत् ॥ चातु-
र्वर्णाः प्रपीडयन्ते क्षुधार्ता अखिला नराः ॥ ६ ॥ सैन्धवा यामुनाश्चैव गुर्जरा भोजवाह्लिकाः ॥ जालन्धरं च काश्मरिं सप्तमं चोत्तरा-
पथम् ॥ ७ ॥ देशाश्चैते विनश्यन्ति तस्मिन्नुत्पातदर्शने ॥ हस्तश्चित्रा मघा स्वाती मृगो वाथ पुनर्वसुः ॥ ८ ॥ उत्तराफाल्गुनी चैव
अश्विनी च तथैव च ॥ यदात्र भवते किञ्चिद्वायव्यं तं विनिर्दिशेत् ॥ ९ ॥ नष्टधर्माः प्रजाः सर्वा हाहाभूता विचेतसः ॥ डाहलः
कामरूपं च कलिङ्गः कोसलस्तथा ॥ १० ॥ अयोध्या च ह्यवन्ती च नश्यन्ते कोङ्कणान्धकाः ॥ आश्लेषा चैव मूलं तु पूर्वाषाढा
तथैव च ॥ ११ ॥ रेवती वारुणं वृश्चिकं तथा भाद्रपदोत्तरा ॥ यदात्र चलते किञ्चिद्धारुणं तं विनिर्दिशेत् ॥ १२ ॥ बहुक्षीरघृता गावो
बहुपुष्पफला द्रुमाः ॥ आरोग्यं तत्र जायेत बहुसस्या च मेदिनी ॥ १३ ॥ धान्यानि च समर्घाणि सुभिक्षं पार्थिवं भवेत् ॥ परस्परं

नरेन्द्राणां सङ्ग्रामो दारुणो भवेत् ॥१४॥ ज्येष्ठा च रोहिणी चैव अनुराधा च वैष्णवम् ॥ धनिष्ठा चोत्तराषाढा अभिजित्सप्तमं तथा ॥ १५ ॥ यदात्र चलते किञ्चिन्माहेन्द्रं तं विनिर्दिशेत् ॥ प्रजाः समुदितास्तस्मिन्सर्वरोगविवर्जिताः ॥ १६ ॥ सन्धिं कुर्वन्ति राजानः सुभिक्षं पार्थिवं शुभम् ॥ ग्रामस्तु द्विविधो ज्ञेयो मुखपुच्छकरो महान् ॥ १७ ॥ चन्द्रो राहुस्तथादित्य एकराशौ यदि स्थितः ॥ मुखग्रामस्तु विज्ञेयो याभिन्ने पुच्छ उच्यते ॥ १८ ॥ भानोः पञ्चदशे वृक्षे यदा चरात चन्द्रमाः ॥ तिथिच्छेदे तु सम्प्राप्ते सोमग्रामं विनिर्दिशेत् ॥ १९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे मण्डलवर्णनं नाम त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥ अथ घातचक्रादिकम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ प्रदक्षिणमकारादीन्स्वरान्पूर्वादितो लिखेत् ॥ चैत्राद्यं भ्रमणाच्चक्रं प्रतिपत्पूर्णिमा तिथिः ॥ १ ॥ त्रयोदशी चतुर्दशी ह्यष्टम्येका च सप्तमी ॥ प्रतिपत्रयोदश्यन्तास्तिथयो द्वादश स्मृताः ॥ २ ॥ चैत्रचक्रे तु संस्पर्शाज्यलाभादिकं विदुः ॥ विषमे तु शुभं ज्ञेयं समे चाशुभमीरितम् ॥ ३ ॥ युद्धकाले समुत्पन्ने यस्य नाम ह्युदाहृतम् ॥ मात्रारूढं तु यन्नाम ह्यादित्यो गुरुरेव च ॥ ४ ॥ जयस्तस्य सदाकालं संग्रामे चैव भीषणे ॥ ह्रस्वनाम यदा योधो भ्रियते ह्यनिवारितः ॥ ५ ॥ प्रथमो दीर्घ आदिस्थो द्वितीयो मध्ये ह्यन्तकः ॥ द्वौ मध्ये न प्रथमान्तौ जायेते नात्र संशयः ॥ ६ ॥ पुनश्चान्ते यदा चादौ स्वसारूढं तु दृश्यते ॥ ह्रस्वस्य मरणं विद्यादीर्घस्यैव जयो भवेत् ॥ ७ ॥ नरचक्रं प्रवक्ष्यामि वृक्षपिण्डात्मकं यथा ॥ प्रतिमामालिखेत्पूर्वं पश्चादक्षणि विन्यसेत् ॥ ८ ॥ शीर्षे त्रीणि मुखे चैकं द्वे ऋक्षे नेत्रयोर्न्यसेत् ॥ वेदसङ्ख्यानि हस्ताभ्यां कर्णे वृक्षद्वयं पुनः ॥ ९ ॥ हृदये भूतसङ्ख्यानि षडक्षणि तु पादयोः ॥ नाम वृक्षं स्फुटं कृत्वा चक्रमध्ये तु विन्यसेत् ॥ १० ॥ नेत्रे शिरोदक्षकर्णे याम्यहस्ते च पादयोः ॥ ह्नाद्रीवावामहस्ते तु पुनर्गुह्ये तु पादयोः ॥ ११ ॥ यस्मिन्वृक्षे स्थितः सूर्यः सौरिभौमस्तु सैहिकः ॥ तस्मिन्स्थाने स्थिते विद्याद्वातमेव न संशयः ॥ १२ ॥ जयचक्रं प्रवक्ष्यामि आदिहान्तांश्च वै लिखेत् ॥ रेखास्त्रयोदशालिख्य षड्रेखास्तिर्यगालिखेत् ॥ १३ ॥ दिग्ग्रहा मुनयः सूर्या ऋत्विगुद्रस्थितिः क्रमात् ॥ मूर्च्छेनास्मृतिवेदक्षजिना अकडमा ह्यधः ॥ १४ ॥ आदित्याद्याः सप्तहते नामान्ते बलिनो ग्रहाः ॥ आदित्यसौरिभौमाख्या जये सौम्याश्च सन्धये ॥ १५ ॥ रेखा द्वादश चोद्धृत्य षट् च याम्यास्तथोत्तराः ॥ मनुश्चैव तु ऋक्षाणि नेत्रे च रविमण्ड-

लम् ॥ १६ ॥ तिथयश्च रसा वेदा आग्निः सप्तदशाथ वा ॥ वसुरन्ध्राः समाख्याता अकटपानथो न्यसेत् ॥ १७ ॥ एकैकमक्षरं न्यस्य
शेषाण्येवं क्रमान्न्यसेत् ॥ नामाक्षरकृतं पिण्डं वसुभिर्भाजयेत्ततः ॥ १८ ॥ वायसान्मण्डलोऽत्युग्रो मण्डलाद्रासभो वरः ॥ रासभावृषभः
श्रेष्ठो वृषभात्कुञ्जरो वरः ॥ १९ ॥ कुञ्जराच्च पुनः सिंहः सिंहाच्चैव खरुर्वरः ॥ खरोश्चैव बली धूम्र एवमादि बलाबलम् ॥ २० ॥ इत्यादि-
महापुराणे आग्नेये घातचक्रादिकं नामैकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३१ ॥ अथ सेवाचक्रम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ सेवाचक्रं प्रवक्ष्या-
मि लाभालाभार्थसूचकम् ॥ पिता माता तथा भ्राता दम्पती च विशेषतः ॥ १ ॥ तस्मिंश्चक्रे तु विज्ञेयं यो यस्माल्लभते फलम् ॥
षड्भुजाः स्थापयेद्रेखा भिन्नाश्चाष्टौ तु तिर्य्यगाः ॥ २ ॥ कोष्ठकाः पञ्चत्रिंशच्च तेषु वर्णान्समालिखेत् ॥ स्वरान्पञ्च समुद्धृत्य स्पर्शान्पञ्चा-
त्समालिखेत् ॥ ३ ॥ ककारादिहकारान्तान्हीनाङ्गस्त्रीन्विजर्जयेत् ॥ सिद्धः साध्यः सुसिद्धश्च ह्यरिर्मृत्युश्च नामतः ॥ ४ ॥ अरिर्मृत्युश्च
द्वावेतौ वर्जयेत्सर्वकर्मसु ॥ एषां मध्ये यदा नाम लक्ष्येत्तु प्रयत्नतः ॥ ५ ॥ आत्मपक्षे स्थिताः सत्त्वाः सर्वे ते शुभदायकाः ॥ द्वितीयः
पोषकश्चैव तृतीयश्चार्थदायकः ॥ ६ ॥ आत्मनाशश्चतुर्थस्तु पञ्चमो मृत्युदायकः ॥ स्थानमेवार्थलाभाय मित्रभृत्यादिबान्धवाः ॥ ७ ॥
सिद्धः साध्यः सुसिद्धश्च सर्वे ते फलदायकाः ॥ अरिर्मृत्युश्च द्वावेतौ वर्जयेत्सर्वकर्मसु ॥ ८ ॥ अकारान्तं यथा प्रोक्तम् अइउएओ विदु-
स्तथा ॥ पुनश्चैवांशकान्वक्ष्ये वर्गाष्टकमुसंस्कृताच्च ॥ ९ ॥ देवा अकारवर्गे तु दैत्याः कवर्गमाश्रिताः ॥ नागाश्चैव चवर्गाः स्युर्गन्धर्वाश्च
टवर्गजाः ॥ १० ॥ तवर्गे ऋषयः प्रोक्ताः पवर्गे राक्षसाः स्मृताः ॥ पिशाचाश्च यवर्गे च शवर्गे मानुषाः स्मृताः ॥ ११ ॥ देवेभ्यो बलिनो
दैत्या दैत्येभ्यः पन्नगास्तथा ॥ पन्नगेभ्यश्च गन्धर्वा गन्धर्वादृषयो वराः ॥ १२ ॥ ऋषिभ्यो राक्षसाः शूरा राक्षसेभ्यः पिशाचकाः ॥ पिशा-
चेभ्यो मानुषाः स्युर्दुर्बलं वर्जयेद्वली ॥ १३ ॥ पुनर्मित्रविभागं तु ताराचक्रं क्रमाच्छृणु ॥ नामाद्यक्षरमृक्षं तु स्फुटं कृत्वा तु पूर्वतः ॥ १४ ॥
ऋक्षे तु संस्थितास्तारा नवत्रिका यथाक्रमात् ॥ जन्म सम्पद्विपत्क्षेमं नामर्क्षात्तारका इमाः ॥ १५ ॥ प्रत्यरिर्धनदा षष्ठी नैधनामै-
त्रके परे ॥ परमैत्रान्तिमा तारा जन्मतारा त्वशोभना ॥ १६ ॥ सम्पत्तारा महाश्रेष्ठा विपत्तारा तु निष्फला ॥ क्षेमतारा सर्वकार्ये प्रत्य-
विपत्तारा ॥ १७ ॥ धनरा गन्धर्वाभादि नैधना कार्यानाशिनी ॥ मैत्रतारा च मित्राय परमित्रा हितावहा ॥ १८ ॥ मात्रा वै स्वर-

सञ्ज्ञा स्यान्नाममध्ये क्षिपेत्प्रिये ॥ विंशत्या च हरेद्रागं यच्छेषं तत्फलं भवेत् ॥ १९ ॥ उभयोर्नाममध्ये तु लक्षयेच्च धनं हृणम् ॥
हीनमात्रा हृणं ज्ञेयं धनं मात्राधिकं पुनः ॥ २० ॥ धनेन मित्रता नृणामृणैव ह्युदासता ॥ सेवाचक्रमिदं प्रोक्तं लाभालाभादिदर्श-
कम् ॥ २१ ॥ मेषमिथुनयोः प्रीतिमैत्री मिथुनसिंहयोः ॥ तुलासिंहौ महामैत्री चैवं धनुर्घटे पुनः ॥ २२ ॥ मित्रसेवां न कुर्वीत मित्रौ मीन-
वृषौ मतौ ॥ वृषकर्कटयोर्मैत्री कुलीरघटयोस्तथा ॥ २३ ॥ कन्यावृश्चिकयोरेवं तथा मकरकीटयोः ॥ मानमकरयोर्मैत्री तृतीयै-
कादशे स्थिता ॥ २४ ॥ तुलामेषौ महामैत्री विद्विष्टौ वृषवृश्चिकौ ॥ मिथुनधनुषोः प्रीतिः कर्कटमकरयोस्तथा ॥ २५ ॥ मृगकुम्भ-
कयोः प्रीतिः कन्यामीनौ तथैव च ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे सेवाचक्रं नाम द्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥
अथ नानाबलानि ॥ ईश्वर उवाच ॥ गर्भजातस्य वक्ष्यामि क्षेत्राधिपस्वरूपकम् ॥ नातिदीर्घः कृशः स्थूलः समाङ्गो गौरपैत्तिकः ॥ १ ॥
रक्ताक्षो गुणवाञ्छूरो गृहे सूर्यस्य जायते ॥ सौभाग्यो मृदुसारश्च जातश्चन्द्रग्रहोदये ॥ २ ॥ वाताधिकोऽतिलुब्धादिर्जातो भूमिभुवो गृहे ॥
बुद्धिमान्सुभगो मानी जातः सौम्यग्रहोदये ॥ ३ ॥ बृहत्क्रोधश्च सुभगो जातो गुरुगृहे नरः ॥ त्यागी भोर्गी च सुभगो जातो भृगुग्रहोदये
॥ ४ ॥ बुद्धिमान्सुभगो मानी जातश्चाकिंगृहे नरः ॥ सौम्यलग्ने तु सौम्यः स्यात्क्रूरः स्यात्क्रूरलग्ने ॥ ५ ॥ दशाफलं गौरि वक्ष्ये नामराशौ तु
संस्थितम् ॥ गजाश्वधनधान्यानि राज्यश्रीर्विपुला भवेत् ॥ ६ ॥ पुनर्धनागमश्चापि दशायां भास्करस्य तु ॥ दिव्यस्त्रिदा चन्द्रदशा भूमि-
लाभः सुखं कुजे ॥ ७ ॥ भूमिर्धान्यं धनं बौधे गजाश्वादिधनं गुरौ ॥ खाद्यपानधनं शुक्रे शनौ व्याध्यादिसंयुतः ॥ ८ ॥ स्नानसेवादिना ध्यानं
वाणिज्यं राहुदर्शने ॥ वामनाडीप्रवाहे स्यान्नाम चेद्विषमाक्षरम् ॥ ९ ॥ तदा जयाति सङ्ग्रामे शानिभौमससौहिकाः ॥ दक्षनाडीप्रवाहेऽर्के
वाणिज्ये चैव निष्फला ॥ १० ॥ सङ्ग्रामे जयमाप्नोति समनामा नरो ध्रुवम् ॥ अथश्चारे जयं विद्यादूर्ध्वचारे रणे मृतिम् ॥ ११ ॥ ओं हूं ओं
हं ओं स्फे अस्त्रं मोटय ओं चूर्णय चूर्णय ओं सर्वशत्रुं मर्दय मर्दय ओं हूं ओं हं फट् ॥ सप्तवारं न्यसेन्मन्त्रं ध्यात्वात्मानं तु भैरवम् ॥ चतुर्भुजं
दशभुजं विंशद्वाहात्मकं शुभम् ॥ १२ ॥ शूलखड्गाङ्गहस्तं तु खड्गकटारिकोटतम् ॥ भक्षणं परसैन्यानामात्मसैन्यपराङ्मुखम् ॥ १३ ॥ सम्मुखं
शत्रुसैन्यस्य शतमष्टोत्तरं जपेत् ॥ जपाडुमरुकाच्छब्दाच्छब्दं त्यक्त्वा पलायते ॥ १४ ॥ परसैन्यं शृणु भङ्गप्रयोगेण पुनर्वदे ॥ श्मशानाङ्गा-

रमादाय विष्टां चोलूककाकयोः ॥ १५ ॥ कर्पटे प्रतिमां लिख्य साध्यस्यैवाक्षरं यथा ॥ नामाथ नवधाऽऽलिख्य रिपोश्चैव यथाक्रमम् ॥ १६ ॥
मूर्ध्नि वक्त्रे ललाटे च हृदये गुह्यपादयोः ॥ पृष्ठे तु बाहुमध्ये तु नाम वै नवधा लिखेत् ॥ १७ ॥ मोट्येद्युद्धकाले तु उच्चरित्वा तु विद्यया ॥
तार्क्ष्यचक्रं प्रवक्ष्यामि जयार्थं त्रिमुखाक्षरम् ॥ १८ ॥ क्षिप ओं स्वाहा तार्क्ष्यात्मा शत्रुरोगविषादिनुत् ॥ दुष्टभूतग्रहार्तस्य व्याधितस्यातु-
रस्य च ॥ १९ ॥ करोति यादृशं कर्म तादृशं सिध्यते खगात् ॥ स्थावरं जङ्गमं चैव लूताश्च कृत्रिमं विषम् ॥ २० ॥ तत्सर्वं नाशमा-
याति साधकस्यावलोकनात् ॥ पुनर्ध्यायेन्महातार्क्ष्यं द्विपक्षं मानुषाकृतिम् ॥ २१ ॥ द्विभुजं वक्रचञ्चुं च गजकूर्मधरं प्रभुम् ॥ असंख्यो-
रगपादस्थमागच्छन्तं खमध्यतः ॥ २२ ॥ ग्रसन्तं चैव खादन्तं तुदन्तं चाहवे रिपून् ॥ चञ्चाहताश्च द्रष्टव्याः केचित्पादैश्च चूर्णिताः ॥ २३ ॥
पक्षपातैश्चूर्णिताश्च केचिन्नष्टा दिशो दश ॥ तार्क्ष्यध्यानान्वितो यश्च त्रैलोक्ये ह्यजयो भवेत् ॥ २४ ॥ पिच्छिकां तु प्रवक्ष्यामि मन्त्रसाधनजां
क्रियाम् ॥ ओं हूं पक्षिन् क्षिप ओं हूं सः महाबलपराक्रम सर्वसैन्यं भक्षय २ ओं मर्दय ओं चूर्णय २ ओं विद्रावय २ ओं हूं खः ओं भैरवो
ज्ञापयति स्वाहा ॥ अमुं चन्द्रग्रहणे तु जपं कृत्वा तु पिच्छिकाम् ॥ २५ ॥ मन्त्रयेद्भ्रामयेत्सैन्यं सम्मुखं गजसिंहयोः ॥ ध्यानाद्रवान्म-
र्दयेच्च सिंहाखण्डो मृगाविकान् ॥ २६ ॥ शब्दाद्भङ्गं प्रवक्ष्यामि दूरं मन्त्रेण बोधयेत् ॥ मातृणां चरुकं दद्यात्कालरात्र्या विशेषतः ॥ २७ ॥
श्यशानभस्मसंयुक्तं मालती चामरी तथा ॥ कार्पासमूलमात्रं तु तेन दूरन्तु बोधयेत् ॥ २८ ॥ ओं अहे हे महोन्दि अहे महोन्दि
हि ओं जहि मसानं हि खाहि २ लिलि किलि ओं हूं फट् ॥ अरेर्नाशं दूरशब्दाज्जप्तया भङ्गविद्यया ॥ अपराजिता च धुस्तूरस्ताभ्यां भञ्ज
तु तिलकेन हि ॥ २९ ॥ ओं किलि किलि विकिलि इच्छाकिलि भूतहानि शङ्खिनि उमेदण्डहस्ते रौद्री माहेश्वरि उल्कामुखि
ज्वालामुखि शङ्खकर्णे शुष्कजङ्घे अलम्बुषे हर ओं सर्वदुष्टान् खन ओं यन्मां निरक्षियेदेवि तांस्तान् मोहय ओं रुद्रस्य हृदये
स्थिता रौद्री सौम्येन भावेन आत्मरक्षां ततः कुरु स्वाहा ॥ बाह्यतो मातृः संलिख्य सकलाकृतिवोष्टिताः ॥ नागपत्रे लिखेद्विद्यां सर्वकामार्थ-
साधनीम् ॥ ३० ॥ हस्ताद्यैर्द्वारिता पूर्वं ब्रह्मरुद्रेन्द्रविष्णुभिः ॥ गुरुसह्यामकाले तु विद्यया रक्षिताः सुराः ॥ ३१ ॥ रक्षया नारासिंहा
च भैरव्या शक्तिरूपया ॥ सर्वे त्रैलोक्यमोहिन्या गौर्या देवामुरे रणे ॥ ३२ ॥ बीजसम्पुटितं नाम कर्णिकायां दलेषु च ॥ पूजाक्रमेण

चाङ्गानि रक्षायन्त्रं स्मृतं शुभे ॥ ३३ ॥ मृत्युञ्जयं प्रवक्ष्यामि नाम संस्कारमध्यगम् ॥ कलाभिवेष्टितं पश्चात्सकारेण निबोधितम् ॥ ३४ ॥
 जकारं बिन्दुसंयुक्तम् ओङ्कारेण समन्वितम् ॥ घकारोदरमध्यस्थं वकारेण निबोधितम् ॥ ३५ ॥ चन्द्रसम्पुटमध्यस्थं सर्वदुष्टविमर्दकम् ॥
 अथवा कर्णिकायां च लिखेन्नाम च कारणम् ॥ ३६ ॥ पूर्वं दले तथोङ्कारं स्वदक्षे चोत्तरे लिखेत् ॥ आग्नेय्यादौ च ह्रस्वकारं दले षोडशके
 स्वरान् ॥ ३७ ॥ चतुस्त्रिंशदले काद्यान्वाहो मन्त्रं च मृत्युञ्जित् ॥ लिखेद्वै भूर्जपत्रे तु रोचनाकुङ्कुमेन च ॥ ३८ ॥ कर्पूरचन्दनाभ्यां
 च श्वेतसूत्रेण वेष्टयेत् ॥ सिक्थकेन परिच्छाद्य कलशोपरि पूजयेत् ॥ ३९ ॥ यन्त्रस्य धारणाद्गोपाः शाम्यन्ति रिपवो मृतिः ॥ विद्यां तु
 भेलखीं वक्ष्ये विप्रयोगमृतेर्हरिम् ॥ ४० ॥ ओं वातले वितले विडालमुखि इन्द्रपुत्रि उद्भवो वायुदेवेन खीलि आजी हाजा मायि वाह इत्या-
 दिदुःखानित्यकण्ठोच्चैर्मुहूर्तान्वया अह मां यस्मिन् मुपाडि ओं भेलखि ओं स्वाहा ॥ नवदुर्गासप्तजप्तान्मुखस्तम्भो मुखस्थितात् ॥ ओं
 चण्डि ओं हूं फट् स्वाहा ॥ गृहीत्वा सप्तजप्तं तु खड्गयुद्धेऽपराजितः ॥ ४१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे नानाबलनिरूपणं
 नाम त्रयस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥ अथ त्रैलोक्यविजयविद्या ॥ ईश्वर उवाच ॥ त्रैलोक्यविजयां वक्ष्ये सर्वयन्त्राविमर्दि-
 नीम् ॥ ओं हूं क्षूं हूं ओं नमो भगवति दंष्ट्रिणि भीमवक्त्रे महोग्ररूपे हिलि हिलि रक्तनेत्रे किलि किलि महानिस्वने कुलु ओं विद्युजिह्वे
 कुलु ओं निर्मांसे कट कट गोनसाभरणे चिलि चिलि श्वमालाधारिणि द्रावय ओं महारौद्रे सार्द्रचर्मकृताच्छदे विजृम्भ ओं नृत्य
 असिलताधारिणि भृकुटीकृतापाङ्गे विषमनेत्रकृतानने वसामेदोविलिप्तगात्रे कह २ ओं हस २ कुद्ध २ ओं नीलजीमूतवर्णे अभ्रमाला-
 कृताभरणे विस्फुर ओं घण्टारवावकीर्णदेहे ओं सिंहांसस्थे अरुणवर्णे ओं हां हीं हूं रौद्ररूपे हूं हीं क्लीं ओं हीं हूं ओं आकर्ष ओं धून २
 ओं हे हः स्वः वज्रिणि हूं क्षूं क्षां क्रोधरूपिणि प्रज्वल २ ओं भीमभीषणे भिन्द ओं महाकाये च्छिन्द ओं करालिनि किटि २ महाभूतमातः
 सर्वदुष्टनिवारिणि जये ओं विजये ओं त्रैलोक्यविजये हूं फट् स्वाहा ॥ नीलवर्णां प्रेतसंस्थां विंशहस्तां यजेज्ये ॥ १ ॥ न्यासं कृत्वा तु
 पश्चाद्गं रक्तपुष्पाणि होमयेत् ॥ संग्रामे सैन्यभङ्गः स्यात्त्रैलोक्यविजयापठात् ॥ २ ॥ ओं बहुरूपाय स्तम्भय स्तम्भय ओं मोहय
 ओं सर्वशत्रून् द्रावय ओं ब्रह्माणमाकर्षय विष्णुमाकर्षय ओं महेश्वरमाकर्षय ओं इन्द्रं टालय ओं पर्वतान् चालय ओं सप्त-

सागरान् शोषय ओं छिन्द छिन्द बहुरूपाय नमः ॥ भुजङ्गं नाम मृन्मूर्तिसंस्थं विद्यादारि ततः ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धज्या-
 र्णवे त्रैलोक्यविजयविद्या नाम चतुस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३४ ॥ अथ सङ्ग्रामविजयविद्या ॥ ईश्वर उवाच ॥ सङ्ग्रामविजयां
 विद्यां पदमालां वदाम्यहम् ॥ ओं ह्रीं चामुण्डे श्मशानवासिनि खड्गाङ्गकपालहस्ते महाभेतसमारूढे नहाविमानसमाकुले कालरात्रि महा-
 गणपरिवृते महामुखे बहुभुजे घण्टाडमरुकिङ्किणि अट्टाट्टहासे किलि किलि किलि ओं हूं फट् दंष्ट्राघोरान्धकारिणि नादशब्दबहुले
 गजचर्मप्रावृतशरीरे मांसदिग्धे लेलिहानोग्रजिह्वे महाराक्षसि रौद्रदंष्ट्राकराले भीमाट्टाट्टहासे स्फुरद्विद्युःप्रभे चल चल ओं चकोरनेत्रे चिलि
 चिलि ओं ललज्जिह्वे ओं भीं भ्रुकुटीमुखि हुङ्कारभयत्रासिनि कपालमालावेष्टितजटामुकुटशशाङ्कधारिणि अट्टाट्टहासे किलि किलि ओं
 हूं दंष्ट्राघोरान्धकारिणि सर्वविघ्नविनाशिनि इदं कर्म साधय साधय ओं शीघ्रं कुरु कुरु ओं फट् ओं अङ्कुशेन शमय प्रवेशय ओं रङ्ग
 रङ्ग कम्पय कम्पय ओं चालय ओं रुधिरमांसपचप्रिये हन हन ओं कुट्ट कुट्ट ओं छिन्द ओं मारय ओं अनुक्रमय ओं वज्रशरीरं पातय
 ओं त्रैलोक्यगतं दुष्टमदुष्टं वा गृहीतमगृहीतं वा आवेशय ओं नृत्य ओं वन्द ओं कोटराक्षि ऊर्ध्वकोशि उलूकवदने करङ्किणि ओं करङ्कमा-
 लाधारिणि दह ओं पच पच गृह्ण ओं मण्डलमध्ये प्रवेशय ओं किं विलम्बसि ब्रह्मसत्येन विष्णुसत्येन रुद्रसत्येन ऋषिसत्येन आवेशय ओं
 किलि किलि ओं खिलि खिलि विलिविलि ओं विकृतरूपधारिणि कृष्णभुजङ्गवेष्टितशरीरे सर्वग्रहावेशनि प्रलम्बौष्ठिनि भ्रूभङ्गलग्ननासिके
 विकटमुखि कपिलजटे ब्राह्मि भञ्ज ओं ज्वालामुखि स्वन ओं पातय ओं रक्ताक्षि घूर्णय भूमिं पातय ओं शिरो गृह्ण चक्षुर्भीलय ओं हस्त-
 पादौ गृह्ण ओं मुद्रां स्फोटय ओं फट् ओं विदारय ओं त्रिशूलेन च्छेदय ओं वज्रेण हन ओं दण्डेन ताडय ताडय ओं चक्रेण च्छेदय च्छेदय
 ओं शक्त्या भेदय दंष्ट्रया कीलय ओं कर्णिकया पाटय ओं अङ्कुशेन गृह्ण ओं शिरोऽक्षिज्वरभेकाहिकं द्रव्याहिकं त्र्याहिकं चातुर्थिकं डाकि
 नीस्कन्दग्रहान् मुञ्च मुञ्च ओं पच ओं उत्सादय ओं भूमिं पातय ओं गृह्ण ओं ब्रह्माणि ओं एहि माहेश्वरि एहि ओं कौमारि एहि ओं वैष्णवि
 एहि ओं वाराहि एहि ओं ऐन्द्रि एहि ओं चामुण्डे एहि ओं रेवति एहि ओं आकाशरेवति एहि ओं हिमवच्चारीणि एहि ओं रुरुमर्दिनि
 अमरक्षयङ्करि आकाशगामिनि पाशेन बन्ध बन्ध अङ्कुशेन कट कट समयं तिष्ठ ओं मण्डलं प्रवेशय ओं गृह्ण मुखम्बन्ध ओं चक्षुर्वन्ध हस्त-

पादौ च बन्ध दुष्टग्रहान्सर्वान्बन्ध ओं दिशो बन्ध ओं त्रिदिशो बन्ध अयस्ताद्वन्ध ओं सर्वे बन्ध ओ भस्मना पानीयेन वा मृत्तिकया
 सर्षपैर्वा सर्वानावेशय ॐ पातय ॐ चामुण्डे किलि किलि ॐ विच्चे हूं फट् स्वाहा ॥ पदमालाजयाख्येयं सर्वकर्मप्रसाधिका ॥ १ ॥
 सर्वदा होमजप्याद्यैः पाठाद्यैश्च रणे जयः ॥ अष्टाविंशभुजा ध्येया असिखेटकवत्करौ ॥ २ ॥ गदादण्डयुतौ चान्यौ शरचापधरौ परौ ॥
 मुष्टिमुद्गरयुतौ च शङ्खखड्गयुतौ परौ ॥ ३ ॥ ध्वजवज्रधरौ चान्यौ सचक्रपरशू परौ ॥ डमरूदरपणाद्यौ च शक्तिकुन्तधरौ परौ ॥ ४ ॥ हलेन
 मुसलेनाद्यौ पाशतोमरसंयुतौ ॥ ढक्कापणवसंयुक्तावभयमुष्टिकावितौ ॥ ५ ॥ तर्जयन्ती च महिषं घातनी होमतोऽरिजित् ॥ त्रिमध्वाक्त-
 तिलैर्होमो न देयो यस्य कस्यचित् ॥ ६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे संग्रामविजयविद्या नाम पंचत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः
 ॥ १३५ ॥ अथ नक्षत्रचक्रम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ अथ चक्रं प्रवक्ष्यामि यात्रादौ च फलप्रदम् ॥ अश्विन्यादौ लिखेच्चक्रं त्रिनाडीपरिभू-
 षितम् ॥ १ ॥ अश्विन्याद्रादिभिः पूर्वा ततश्चोत्तरफल्गुनी ॥ हस्तो ज्येष्ठा तथा मूलं वारुणं चाप्यनैकपात् ॥ २ ॥ नाडीयं प्रथमा चान्या
 याम्यं मृगशिरस्तथा ॥ पुष्यं भाग्यं तथा चित्रा भैत्रं चाप्यं च वासवम् ॥ ३ ॥ अहिर्बुध्न्यं तृतीयाथ कृत्तिका रोहिणी ह्यहिः ॥ चित्रा
 स्वाती विशाखा च श्रवणा रेवती च भमः ॥ ४ ॥ नाडीत्रितयसञ्जुष्टग्रहाज्ज्ञेयं शुभाशुभम् ॥ चक्रं फणीश्वरं तनु त्रिनाडीपरिभूषितम्
 ॥ ५ ॥ रविभौमार्कराहुस्थमशुभं स्याच्छुभं परम् ॥ देशग्रामयुता भर्तृभार्याद्या एकशः शुभाः ॥ ६ ॥ अ, भ, कृ, रो, मृ, आ, पु,
 पु, आ म, पू, उ, ह, चि, स्वा, वि, अ, ज्ये, मू, पू, उ, श्र, ध, श, पू, उ, रे, अत्र सप्तविंशतिनक्षत्राणि ज्ञेयानि ॥ ७ ॥ इत्यादिमहापुराणे
 आग्नेये युद्धजयार्णवे नक्षत्रचक्रं नाम षट्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३६ ॥ अथ महामारी विद्या ॥ ईश्वर उवाच ॥ महामारीं प्रव-
 क्ष्यामि विद्यां शत्रुविमर्दिनीम् ॥ ॐ ह्रीं महामारि रक्ताक्षि कृष्णवर्णे यमस्याज्ञाकारिणि सर्वभूतसंहारकारिणि अमुकं हन २ ॐ दह २
 ॐ पच २ छिन्द २ ॐ मारय २ ॐ उत्सादय २ ॐ सर्वसत्त्ववशङ्करि सर्वकामिके हूं फट् स्वाहेति ॥ ॐ मारि हृदयाय नमः ॥ ॐ
 महामारि शिरसे स्वाहा ॐ कालरात्रि शिखायै वौषट् ॐ कृष्णवर्णे त्वः कवचाय हूं ॥ ॐ तारकाक्षि विद्युजिह्वे सर्वसत्त्वभयङ्करि रक्ष २
 सर्वकार्येषु हं त्रिनेत्राय वषट् ॥ ओं महामारि सर्वभूतदमानि महाकालि अस्त्राय हुं फट् ॥ एष न्यासो महादेवि कर्तव्यः साधकेन

तु ॥ १ ॥ शवादिबस्त्रमादाय चतुरस्रं त्रिहस्तकम् ॥ कृष्णवर्णी त्रिवक्रां च चतुर्बाहुं समालिखेत् ॥ २ ॥ पटे विचित्रवर्णैश्च धनुः शूलं च कर्तृकाम् ॥ खट्वाङ्गं धारयन्तीं च कृष्णाभं पूर्वमाननम् ॥ ३ ॥ तस्य दृष्टिनिपातेन भक्षयेद्यतो नरम् ॥ द्वितीयं याम्यभागे तु रक्तजिह्वं भयानकम् ॥ ४ ॥ लेलिहानं करालं च दंष्ट्रोत्कटभयानकम् ॥ तस्य दृष्टिनिपातेन भक्षमाणं हयादिकम् ॥ ५ ॥ तृतीयं च मुखं देव्याः श्वेतवर्णं गजादिनुत् ॥ गन्धपुष्पादिमध्वाजैः पश्चिमाभिमुखं यजेत् ॥ ६ ॥ मन्त्रस्मृतेरक्षिरोगशिरोरोगादि नश्यति ॥ वश्याः स्युर्यक्षरक्षांसि नाशमायान्ति शत्रवः ॥ ७ ॥ समिधो निम्बवृक्षस्य ह्यजारक्तविमिश्रिताः ॥ मारयेत्क्रोधसंयुक्तो होमादेव न संशयः ॥ ८ ॥ परसैन्यमुखो भूत्वा सप्ताहं जुहुयाद्यदि ॥ व्याधिभिर्गृह्यते सैन्यं भङ्गो भवति वैरिणः ॥ ९ ॥ समिधोऽष्टसहस्रं तु यस्य नाम्ना तु होमयेत् ॥ अचिरान्प्रियते सोऽपि ब्रह्मणा यदि रक्षितः ॥ १० ॥ उन्मत्तसमिधो रक्तविषयुक्तसहस्रकम् ॥ दिनत्रयं ससैन्यश्च नाशमायाति वै रिपुः ॥ ११ ॥ राजेकालवर्णैर्होमाद्रङ्गोऽरेः स्याद्दिनत्रयात् ॥ खररक्तसमायुक्तहोमादुच्चाटयेद्रिपुम् ॥ १२ ॥ काकरक्तसमायोगाद्दोमादुत्सादनं ह्यरेः ॥ वधाय कुरुते सर्वं यत्किञ्चिन्मनसेषितम् ॥ १३ ॥ अथ सङ्ग्रामसमये गजारूढस्तु साधकः ॥ कुमारीद्वयसंयुक्तो मन्त्रसत्रद्वविग्रहः ॥ १४ ॥ दूरशङ्कादिवाद्यानि विद्यया ह्यभिमन्त्रयेत् ॥ महामायापटं गृह्य उच्छेत्तव्यं रणाजिरे ॥ १५ ॥ परसैन्यमुखो भूत्वा दर्शयेत्तं महापटम् ॥ कुमारीभोजयेत्तत्र पञ्चात्पिण्डौ च भ्रामयेत् ॥ १६ ॥ साधकश्चिन्तयेत्सैन्यं पाषाणमिव निश्चलम् ॥ निरुत्साहं विभग्नं च मुह्यमानं च भावयेत् ॥ १७ ॥ एष स्तम्भो मया प्रोक्तो न देयो यस्य कस्य चित् ॥ त्रैलोक्यविजया माया दुर्गेवं भैरवी तथा ॥ कुञ्जिका भैरवी रुद्रो नारासिंहपटादिना ॥ १८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे महामारीविद्या नाम सप्तत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३७ ॥ अथ षट्कर्माणि ॥ ईश्वर उवाच ॥ षट्कर्माणि प्रवक्ष्यामि सर्वमन्त्रेषु तच्छृणु ॥ आदौ साध्यं लिखेत्पूर्वं चान्ते मन्त्रसमन्वितम् ॥ १ ॥ पल्लवः स तु विज्ञेयो महोच्चाटकरः परः ॥ आदौ मन्त्रस्ततः साध्यो मध्ये साध्यः पुनर्मन्त्रः ॥ २ ॥ योगाल्यः सम्प्रदायोऽयं कुलोत्सादेषु योजयेत् ॥ आदौ मन्त्रपदं दद्यान्मध्ये साध्यं नियोजयेत् ॥ ३ ॥ पुनश्चान्ते लिखेन्मन्त्रं साध्यं मन्त्रपदं पुनः ॥ रोधकः सम्प्रदायस्तु स्तम्भनादिषु योजयेत् ॥ ४ ॥ अधोर्द्धं याम्यवामे

तु मध्ये साध्यं तु योजयेत् ॥ सम्पुटः स तु विज्ञेयो वश्यकार्येषु योजयेत् ॥ ५ ॥ मन्त्राक्षरं यदा साध्यं प्रथितं चाक्षराक्षरम् ॥ प्रथमः
 सम्प्रदायः स्यादाकृष्टिवशकारकः ॥ ६ ॥ मन्त्राक्षरद्वयं लिख्य एकं साध्याक्षरं पुनः ॥ विदर्भः स तु विज्ञेयो वश्यकार्येषु योजयेत् ॥ ७ ॥
 आकर्षणादि यत्कर्म वसन्ते चैव कारयेत् ॥ तापज्वरे तथा वश्यं स्वाहा चाकर्षणे शुभम् ॥ ८ ॥ नमस्कारपदं चैव शान्तिवृद्धौ प्रयोज-
 येत् ॥ पौष्टिकेषु वषट्कारमाकर्षे वश्यकर्मणि ॥ ९ ॥ विद्रेषोच्चाटने मृत्यौ फट् स्यात्खण्डी कृतौ शुभे ॥ लाभादौ मन्त्रदीक्षादौ वषट्का-
 रस्तु सिद्धिदः ॥ १० ॥ यमोऽसि यमराजोऽसि कालरूपोऽसि धर्मराट् ॥ मया दत्तमिमं शत्रुमचिरेण निपातय ॥ ११ ॥ निपातयामि
 यत्नेन निर्वृता भव साधक ॥ संदष्टमनसा ब्रूयादोशिकोऽरिप्रसूदनः ॥ १२ ॥ पक्षे शुक्ले यमं प्राचर्य होमादेतत्प्रसिद्धयति ॥ आत्मानं भैरवं
 ध्यात्वा ततो मध्ये कुलेश्वरीम् ॥ १३ ॥ रात्रौ वार्त्ता विजानाति आत्मनश्च परस्य च ॥ दुर्गे दुर्गे रक्षणीति दुर्गा प्राचर्यारिहा भवेत् ॥ १४ ॥
 जप्त्वा हसक्षमलवरयूं भैरवीं धातयेदरिम् ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे पट्कर्मनिरूपणं नामाष्टत्रिंशदाधिकशततमोऽध्यायः
 ॥ १३८ ॥ अथ षष्टिसंवत्सरफलम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ षष्ट्यब्दानां प्रवक्ष्यामि शुभाशुभमतः शृणु ॥ प्रभवे यज्ञकर्माणि विभवे सुखिनो
 जनाः ॥ १ ॥ शुक्ले च सर्वसस्यानि प्रमोदेन प्रमोदिताः ॥ प्रजापतौ प्रवृद्धिः स्यादाङ्गिरा भोगवर्द्धनः ॥ २ ॥ श्रीमुखे वर्द्धते लोको भावे
 भावः प्रवर्द्धते ॥ यूना च पूर्यते शुक्रो धातः सर्वौषधीकरः ॥ ३ ॥ ईश्वरः क्षेमस्वारोग्यः बहुधान्यसुभिक्षदः ॥ प्रमाथी मध्यवर्षस्तु विक्रमे
 सस्यसम्पदः ॥ ४ ॥ वृषो वृष्यति सर्वोश्च चित्रभानुश्च चित्रताम् ॥ स्वर्भानुः क्षेममारोग्यं तारणे जलदाः शुभाः ॥ ५ ॥ पार्थिवे सस्यस-
 म्पत्तिरतिवृष्टिस्तथा जयः ॥ सर्वजित्पुत्तमा वृष्टिः सर्वधारी सुभिक्षदः ॥ ६ ॥ विरोधी जलदान्हन्ति विकृतश्च भयङ्करः ॥ खरे भवेत्पुमा-
 न्वीरो नन्दने नन्दते प्रजा ॥ ७ ॥ विजयः शत्रुहन्ता च शत्रुरोगादि मर्दयेत् ॥ ज्वरात्तो मन्मथे लोको दुष्करे दुष्कराः प्रजाः ॥ ८ ॥ दुर्मुखे
 दुर्मुखो लोको हेमलम्बे न सम्पदः ॥ संवत्सरो महादेवि विलम्बस्तु सुभिक्षदः ॥ ९ ॥ विकारी शत्रुकोपाय विजये सर्वदा क्वचित् ॥ पुत्रे
 पुत्रान्ति तोयानि शोभने शुभकृत्प्रा ॥ १० ॥ राक्षसे निष्ठुरो लोको विविधं धान्यमानने (ले) ॥ सुवृष्टिः पिङ्गले कापि काले ह्युक्तो धन-
 क्षयः ॥ ११ ॥ सिद्धार्थे सिध्यते सर्वे रौद्रे रौद्रं प्रवर्तते ॥ दुर्मतौ मध्यमा वृष्टिर्दुन्दुभिः क्षेमधान्यकृत् ॥ १२ ॥ स्रवन्ते रुधिराद्वारी रक्ताक्षः

क्रोधनो जयः ॥ क्षये क्षीणधनो लोकः षष्टिसंवत्सराणि तु ॥ १३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे षष्टिसंवत्सरकलानेरूपं
 नामैकोनचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३९ ॥ अथ (षो०) वश्यादियोगाः ॥ ईश्वर उवाच ॥ वश्यादियोगान्वक्ष्यामि लिखे-
 द्वचष्टपदे त्विमान् ॥ भृङ्गराजः सहदेवी मयूरस्य शिखा तथा ॥ १ ॥ पुत्रं जीवकृतं जाली ह्यधःपुष्पा रुदन्तिका ॥ कुमारी रुद्रजटा
 स्याद्विष्णुकान्ता सितोऽर्ककः ॥ २ ॥ लज्जालुका मोहलता कृष्णधुस्वरसाञ्जिता ॥ गोरक्षः कर्कटी चैव मेषशृङ्गी स्नुही तथा ॥ ३ ॥
 ऋत्वि (१६) जौ वह्नयो (३) नागा (८) पक्षौ (२) मुनि (७) मनु (१४) शिवः (११) ॥ वसवो (८) दि (१०) ग्रहा (६)
 वेदा (४) ग्रह (९) तु (६) रवि (१२) चन्द्रमाः (१) ॥ ४ ॥ तिथयश्च (१५) क्रमाद्वागा ओषधीनां प्रदक्षिणम् ॥ प्रथमेन चतुष्केण
 धूपश्चोद्धर्तनं परम् ॥ ५ ॥ तृतीयेनाञ्जनं कुर्यात्स्नानं कुर्याच्चतुष्कतः ॥ भृङ्गराजानुलोमाच्च चतुर्द्रा लेपनं स्मृतम् ॥ ६ ॥ मुनयो दाक्षिणे
 पार्श्वे युगाद्याश्चोत्तराः स्मृताः ॥ भुजगाः पादसंख्याश्च हीश्वरा मूर्ध्नि संस्थिताः ॥ ७ ॥ मध्येन सार्कशाशिभिर्धूपः स्यात्सर्वकार्यके ॥
 एतैर्विलिप्तदहेस्तु त्रिदशैरपि पूज्यते ॥ ८ ॥ धूपस्तु षोडशाद्यस्तु गृहाद्युद्धर्तने स्मृतः ॥ युगाद्याश्चाञ्जने प्रोक्ता वाणाद्याः स्नानकर्म्मणि
 ॥ ९ ॥ रुद्राद्याभक्षणे प्रोक्ताः पक्षाद्याः पानके स्मृताः ॥ ऋत्विग्वेदार्तुनयनौस्तिलकं लोकमोहनम् ॥ १० ॥ सूर्यात्रिदशपक्षैश्च शैलैः स्त्री
 लेपतो वशा ॥ चन्द्रेन्द्रफणिरुद्रैश्च योनिलेपाद्वशाः स्त्रियः ॥ ११ ॥ तिथिदिग्युगबाणैश्च गुटिका तु वशङ्करी ॥ भक्ष्ये भोज्ये तथा पाने
 दातव्या गुटिका वशे ॥ १२ ॥ ऋत्विग्रहाक्षिशैलैश्च शस्त्रस्तम्भे मुखे धृता ॥ शैलेन्द्रवेदरन्ध्रैश्च ह्यङ्गलेपाजले वसेत् ॥ १३ ॥ वाणा-
 क्षिमनुरुद्रैश्च गुटिका क्षुत्तृषादिनुत् ॥ त्रिषोडशदिशाबाणैर्लेपात्स्त्री दुर्भगा शुभा ॥ १४ ॥ त्रिदशाक्षिदिशानेत्रैर्लेपात्कीडेच्च पन्नगैः ॥
 त्रिदशाक्षेश्चभुजगैर्लेपात् स्त्री सूर्यते सुतम् ॥ १५ ॥ सतदिङ्मुनिरन्ध्रैश्च द्यूतजिह्वलेपतः ॥ त्रिदशाक्ष्याधिमुनिभिर्वजलेपाद्रतौ सुतः
 ॥ १६ ॥ ग्रहाब्धिसर्पत्रिदशैर्गुटिका स्याद्वशङ्करी ॥ ऋत्विक्पदास्थितौषध्याः प्रभावः प्रातिपादितः ॥ १७ ॥ इत्यादिमहापुराणे
 आग्नेये युद्धजयार्णवे षोडशपदकं (व० यो०) नाम चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४० ॥ अथ षट्त्रिंशत्पदकम् ॥ ईश्वर
 उवाच ॥ षट्त्रिंशत्पदमंस्थानामोषधीनां वदे फलम् ॥ अमरीकरणं तृणां व्रह्मरुद्रेन्द्रसोविनम् ॥ १ ॥ वरीतक्यक्षिधात्र्यश्च मनीनं

पिप्पली शिफा ॥ वह्निः शुण्ठी पिप्पली च गुडूचीवचनिम्बकाः ॥ २ ॥ वासकः शतमूली च सैन्धवं सिन्धुवारकम् ॥ कण्टकारी गोक्षु-
 रका बिल्वं पौनर्नवं बला ॥ ३ ॥ एरण्डमुण्डी रुचको भृङ्गः क्षारोऽथ पर्पटः ॥ धान्याको जीरकश्चैव शतपुष्पी जवानिका ॥ ४ ॥
 विडङ्गः खादिरश्चैव कृतमालो हरिद्रया ॥ वचा सिद्धार्थ एतानि षट्त्रिंशत्पदकानि हि ॥ ५ ॥ क्रमादेकादिसञ्ज्ञानि ह्यौषधानि महान्ति
 हि ॥ सर्वरोगहराणि स्युरमरीकरणानि च ॥ ६ ॥ वलीपालितभेनूणि सर्वकोष्ठगतानि तु ॥ एषां चूर्णे च वटिका रसेन परिभाविता
 ॥ ७ ॥ अवलेहः कषायो वा मोदका गुडखण्डकः ॥ मधुतो घृततो वापि घृतं तैलमथापि वा ॥ ८ ॥ सर्वात्मनोपयुक्तं हि मृतसञ्जी-
 वनं भवेत् ॥ कर्षार्द्धं कर्षमक वा पलार्द्धं पलमेककम् ॥ ९ ॥ यथेष्टाचारनिरतो जीवेद्वर्षशतत्रयम् ॥ मृतसञ्जीवनीकल्पे योगो नास्मा-
 त्परोऽस्ति हि ॥ १० ॥ प्रथमान्नवकाद्योगात्सर्वरोगैः प्रमुच्यते ॥ द्वितीयाच्च तृतीयाच्च चतुर्थान्मुच्यते रुजः ॥ ११ ॥ एवं षट्काच्च
 प्रथमाद्वितीयाच्च तृतीयतः ॥ चतुर्थात्पञ्चमात्षष्ठात्तथा नवचतुष्कतः ॥ १२ ॥ एकद्वित्रिचतुष्पञ्चषट्सप्ताष्टमतोऽनिलात् ॥ अग्निभा-
 स्करषड्विंशसप्तविंशैश्च पित्ततः ॥ १३ ॥ बाणतुंशैलवसुभिस्तिथिभिर्मुच्यते कफात् ॥ वेदाग्निभिर्बाणगुणैः षड्गुणैः स्याद्विशे घृते
 ॥ १४ ॥ ग्रहादिग्रहणान्तैश्च सर्वैरेव विमुच्यते ॥ एकद्वित्रिसैः शैलैर्वसुग्रहशिवैः क्रमात् ॥ १५ ॥ द्वात्रिंशत्तिथिसूर्य्यैश्च नात्र कार्या
 विचारणा ॥ षट्त्रिंशत्पदकज्ञानं न देयं यस्य कस्यचित् ॥ १६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे षट्त्रिंशत्पदकं नामैकचत्वा-
 रंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४१ ॥ अथ मन्त्रौषधादिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ मन्त्रौषधानि चक्राणि वक्ष्ये सर्वप्रदानि च ॥ चौरनाम्नो
 वर्णगणो द्विघ्नो मात्राश्चतुर्गुणाः ॥ १ ॥ नाम्ना हृते भवेच्छेषः चौरोऽथ जातकं वदे ॥ प्रश्ने ये विषमा वर्णास्ते गर्भे पुत्रजन्मदाः ॥ २ ॥
 नामवर्णैः समैः काणो वामोऽक्षिण विषमैः पुनः ॥ दक्षिणाक्षि भवेत्काणं स्त्रीपुत्रामाक्षरस्य च ॥ ३ ॥ मात्रावर्णाश्चतुर्निघ्ना वर्णापिण्डे गुणे
 कृते ॥ समे स्त्री विषमे ना स्याद्विशेषे च मृतिः स्त्रियाः ॥ ४ ॥ प्रथमं रूपशून्येऽथ प्रथमं म्रियते पुमान् ॥ प्रश्नं सूक्ष्माक्षरैर्गृह्य
 द्रव्यैर्भागेऽखिले मतम् ॥ ५ ॥ शनिचक्रं प्रवक्ष्यामि तस्य दृष्टिं परित्यजेत् ॥ राशिस्थः सप्तमे दृष्टिश्चतुर्दशशतोर्द्विका ॥ ६ ॥ एक-
 द्द्व्यष्टद्वादशगः पाददृष्टिश्च तं त्यजेत् ॥ दिनाधिपः प्रहरभाक् शेषा यामार्द्धभागिनः ॥ ७ ॥ शनिभागं त्यजेद्युद्धे दिनराहुं वदामि ते ॥

रवौ पूर्वेऽनिले मन्दे गुरौ याग्येऽनल भृगौ ॥ ८ ॥ अग्नौ कुजे भवेत्सौम्ये स्थिते राहुबुधे सदा ॥ फणिराहुस्तु प्रहरमेशे वह्नौ च राक्षसे ॥ ९ ॥ वायौ संवेष्टयित्वा च शत्रुं हन्तीशसम्मुखम् ॥ तिथिराहुं प्रवक्ष्यामि पूर्णिमाग्नेयगोचरे ॥ १० ॥ अमावास्या वायवे च राहुः सम्मुखशत्रुहा ॥ काद्या जान्ताः सम्मुखे स्युः साद्या दान्ताश्च दक्षिणे ॥ ११ ॥ शुक्ले त्यजेत्कुजगुणान्धाद्या मान्ताश्च पूर्वतः ॥ याद्या हान्ता उत्तरे स्युस्तार्थिदृष्टिं विवर्जयेत् ॥ १२ ॥ पूर्वाश्च दक्षिणारितस्रो रेखा वै मूलभेदके ॥ सूर्यराश्यादि संलिरुय दृष्टौ हानिर्जयोऽन्यथा ॥ १३ ॥ विष्टिराहुं प्रवक्ष्यामि अष्टौ रेखास्तु पातयेत् ॥ शिवाद्यमं यमाद्वायुं वायोरिन्द्रं ततोऽम्बुपम् ॥ १४ ॥ नैऋताच्च नयेच्चन्द्रं चन्द्रादग्निं ततो जले ॥ जलादीशे चरेद्राहुर्विष्टया सह महाबलः ॥ १५ ॥ ऐशान्यां च तृतीयादौ सप्तम्यादौ च याग्यके ॥ एवं कृष्णे सिते पक्षे वायौ राहुश्च हन्यरीन् ॥ १६ ॥ इन्द्रादीन्भैरवादींश्च ब्रह्माप्यादीन्ग्रहादिकान् ॥ अष्टाष्टकं च पूर्वोदौ याग्यादौ वातयोगिनीम् ॥ १७ ॥ यां दिशं वहते वायुस्तत्रस्थो घातयेदरीन् ॥ दृढीकरणमारुयारये कण्ठे बाह्यादिधारिता ॥ १८ ॥ पुण्योद्धृता काण्डलक्ष्यं वारयेच्छरपुष्टिका ॥ तथा पराजिता पाठा द्वाभ्यां खड्गं निवारयेत् ॥ १९ ॥ ओं नमो भगवति वज्रशृङ्खले हन २ ॐ भक्ष भक्ष ॐ खाद ॐ अरे रक्तं पिब कपालेन रक्ताक्षि रक्तपटे भस्माङ्गि भस्मलिप्तशरीरे वज्रायुधे वज्रप्राकारानिचिते पूर्वां दिशं बन्ध २ ॐ दक्षिणां दिशं बन्ध २ ॐ पश्चिमां दिशं बन्ध २ उत्तरां दिशं बन्ध २ नागान् बन्ध २ नागपत्नीर्बन्ध २ ओं असुरान् बन्ध २ ॐ यक्षराक्षसपिशाचान् बन्ध २ ॐ प्रेतभूतगन्धर्वादयो ये केचिदुपद्रवास्तेभ्यो रक्ष २ ॐ ऊर्ध्वरक्ष २ अधो रक्ष २ ॐ क्षुरिकं बन्ध २ ॐ ज्वल महाबले घटि २ ॐ मोटि २ सटावालिवज्राग्निवज्रप्राकारे हूं फट् ह्रीं हूं श्री फट् ह्रीं हः फूं फें फः सर्वग्रहेभ्यः सर्वव्याधिभ्यः सर्वदुष्टोपद्रवेभ्यो ह्रीं अशेषेभ्योरक्ष २ ग्रहज्वरादिभूतेषु सर्वकर्मसु योजयेत् ॥ २० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे मन्त्रौषधादिर्नाम द्विचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४२ ॥ अथकुब्जिकापूजा ॥ ईश्वर उवाच ॥ कुब्जिकाक्रमपूजां च वक्ष्ये सर्वार्थसाधनीम् ॥ यया जिताः सुरा देवैः शस्त्राद्यै राज्यसंयुतैः ॥ १ ॥ मायाबीजं च गुह्याङ्गे षट्कमस्त्रं करे न्यसेत् ॥ काली कालाति हृदयं दुष्टचाण्डालिका शिरः ॥ २ ॥ हौं स्फें ह स ख क छ ड ओंकारो भैरवः शिखा ॥

निले ॥ ४ ॥ कवचं मध्यतो नेत्रं हृत्त्रिंशत् दिक्षु च मण्डले ॥ द्वात्रिंशत् कारिकायां सौ हसक्षमलनववषट्सचात्ममन्त्रबीजकम् ॥ ५ ॥ ब्रह्माणी
चैव माहेशी कौमारी वैष्णवी तथा ॥ वाराही चैव माहेन्द्री चामुण्डा चाण्डिकेन्द्रकात् ॥ ६ ॥ यजेद्रवलकसहाञ्जिवेन्द्राग्रियमेऽग्निपे ॥ जले
तु कुसुममालामद्रिकाणां च पञ्चकम् ॥ ७ ॥ जालन्धरं पूर्णगिरिं कामरूपं क्रमाद्यजेत् ॥ मरुदीशान्नैऋत्ये मध्ये वै वज्रकुञ्जिकाम्
॥ ८ ॥ अनादिविमलः पूज्यः सर्वज्ञविमलस्ततः ॥ प्रसिद्धविमलश्चाथ संयोगविमलस्ततः ॥ ९ ॥ समयाख्योऽथ विमलो ह्येतद्विमलप-
ञ्चकम् ॥ मरुदीशान्नैऋत्ये वह्नौ चोत्तरशृङ्गके ॥ १० ॥ कुञ्जार्थं सिद्धिनीं पृष्ठा सोपन्ना सुस्थिरा तथा ॥ रत्नसुन्दरी चैशाने शृङ्गे चाष्टा-
दिनाथकाः ॥ ११ ॥ मित्र ओडीशपृष्ठचारुयो वर्षा अग्न्यम्बुपेऽनिले ॥ भवेद्गगनरत्नं स्याच्चाप्ये कवचरत्नकम् ॥ १२ ॥ ब्रुंमर्त्यः पञ्चनामाख्यो
मरुदीशान्नवाह्निगाः ॥ याम्याग्नेये पञ्चरत्नं ज्येष्ठा रौद्री तथाऽन्तिका ॥ १३ ॥ तिस्रो ह्यासां महावृद्धाः पञ्चप्रणवतोऽखिलाः ॥ सप्तविंशत्यष्टविं-
शभेदात्सम्पूजनं द्विधा ॥ १४ ॥ ओं ऐं गूं क्रमगणपतिं प्रणवं बटुकं यजेत् ॥ चतुरस्रे मण्डले च दक्षिणे गणपं यजेत् ॥ १५ ॥ वामे च बटुकं कोणे
गुरुन्पोडशनाथकान् ॥ वायव्यादौ चाष्टदश प्रतिषट्कोणके ततः ॥ १६ ॥ ब्रह्माद्याश्चाष्ट परितस्तन्मध्ये च नवात्मकः ॥ कुञ्जिका
कुलटा चैव क्रमपूजा तु सर्वदा ॥ १७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे कुञ्जिकाजा नाम त्रिचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥
॥ १४३ ॥ अथ कुञ्जिकापूजा ॥ ईश्वर उवाच ॥ श्रमितां कुञ्जिकां वक्ष्ये धर्मार्थादिजयप्रदाम् ॥ पूजयेन्मूलमन्त्रेण परिवारयुतेन
वा ॥ १ ॥ ॐ ऐं ह्रीं श्रीं खै हें हसक्षमलवरयऊम् भगवति अम्बिके ह्रीं ह्रीं क्षीं क्षौं क्षूं क्रीं कुञ्जिके ह्रीं ॐ डभणनमे अघोरमुखि वां
झां छां किलि किलि क्षौं विच्चे ख्यौं श्रीं क्रौं ॐ हों ऐं वज्रकुञ्जिनि स्त्रीं त्रैलोक्याकर्षिणि ह्रीं कामाङ्गद्राविणि ह्रीं स्त्रीं महाक्षोभकारिणि ऐं
ह्रीं क्षौ ऐं ह्रीं श्रीं फें क्षौं नमो भगवति क्षौं कुञ्जिके ह्रीं ह्रीं क्रै डभणनमे अघोरमुखि झां छां विच्चे ओं किलि किलि ॥ कृत्वा कराङ्ग-
न्यासं च सन्ध्यावन्दनमाचरेत् ॥ वामा ज्येष्ठा तथा रौद्री सन्ध्यात्रयमनुक्रमात् ॥ २ ॥ कुलवागीशि विद्महे महाकालीति धीमहि तन्नः
काली प्रचोदयात् ॥ मन्त्राः पञ्च प्रणवाद्याः पादुकां पूजयामि च ॥ मध्ये नाम चतुर्थ्यन्तं द्विनवात्मकबीजकाः ॥ ३ ॥ नमोन्ता वाऽथ
पृष्ठ्या तु सर्वे ज्ञेया वदामि तान् ॥ कौलीशनाथो मुकला जन्मतः कुञ्जिका ततः ॥ ४ ॥ श्रीकण्ठनाथः कौलेशो गगनानन्दना-

थकः ॥ चटुला देवी मैत्रीशी कराली तूर्णनाथकः ॥ ५ ॥ अतलदेवी श्रीचन्द्रादेवीत्यन्तास्ततस्त्वमे ॥ भगात्मपुङ्गवदेवमोहनी
पादुकां यजेत् ॥ ६ ॥ अतीतभुवनानन्दरत्नाढ्यां पादुकां यजेत् ॥ ब्रह्मज्ञानाऽथ कमला परमा विद्यया सह ॥ ७ ॥ विद्यादेवीगुरु-
शुद्धिस्त्रिशुद्धिं प्रवदामि ते ॥ गगनश्चटुली चात्मा पद्मानन्दो मणिः कला ॥ ८ ॥ कमलो माणिक्यकण्ठो गगनः कुमुदस्ततः ॥ श्रीपद्मो
भैरवानन्दो देवः कमल इत्यतः ॥ ९ ॥ शिवो भवोऽथ कृष्णश्च नव सिद्धाश्च षोडश ॥ चन्द्रपूरोऽथ गुल्मश्च शुभः कामोऽतिमुक्तकः
॥ १० ॥ कण्ठो वीरः प्रयोगोऽथ कुशलो देवभोगकः ॥ विश्वदेवः खड्गदेवो रुद्रो धाताऽसिरेव च ११ ॥ मुद्रास्फोटो वंशपूरो भोजः
षोडश सिद्धकाः ॥ समयान्यस्तु देहस्तु षोढा न्यासेन यन्त्रितः ॥ १२ ॥ प्रक्षिप्य मण्डले पुष्पं मण्डलान्यथ पूजयेत् ॥ अनन्तं च
महान्तां च सर्वदा शिवपादुकाम् ॥ १३ ॥ महाव्याप्तिं च शून्यं च पञ्चतत्त्वात्ममण्डलम् ॥ श्रीकण्ठनाथपादुकां शङ्करानन्तकौ यजेत् ॥
॥ १४ ॥ सदाशिवः पिंगलश्च भृग्वानन्दश्च नाथकः ॥ लांगूलानन्दसंवर्तो मण्डलस्थानके यजेत् ॥ १५ ॥ नैर्ऋत्ये श्रीमहाकालः
पिनाकी च महेन्द्रकः ॥ खड्गो भुजङ्गो बाणश्च अधासिः शब्दको वशः ॥ १६ ॥ आज्ञारूपो नन्दरूपो बलिं दत्त्वा क्रमं यजेत् ॥ ह्रीं
खं खं हूं ह्रीं बटुकाय अरु २ अर्घ्यं पुष्पं धूपं दीपं गन्धं बलिं पूजां गृह्ण २ नमस्तुभ्यम् ॥ ओं हां ह्रीं हूं क्षे क्षेत्रपालाय अवतर २ महा-
कपिलजटाभारभास्वर त्रिनेत्र ज्वालामुख एहोहि गन्धं पुष्पं बलिपूजां गृह्ण २ खः खः ओं कः ओं लः ओं महाडामराधिपतये स्वाहा ॥
बलिशेषेऽथ यजेत् ह्रीं हूं हां श्रीं वै त्रिकूटकम् ॥ १७ ॥ वामे च दक्षिणे ह्यग्रे याम्ये निशानाथपादुकाः ॥ दक्षे तमोऽरिनाथस्य ह्यग्रे
कालानलस्य च ॥ १८ ॥ उड्डियाणं जालन्धरं पूर्णं वै कामरूपकम् ॥ गगनानन्ददेवं च स्वर्गानन्दं सर्वर्गकम् ॥ १९ ॥ परमानन्ददेवं
च सत्यानन्दस्य पादुकाम् ॥ नागानन्दं च वर्गाख्यमुक्तं ते रत्नपञ्चकम् ॥ २० ॥ सौम्ये शिवे यजेत्पट्टकं सुरनाथस्य पादुकाम् ॥ श्री-
मत्समयकोटीशं विद्याकोटीश्वरं यजेत् ॥ २१ ॥ कोटीशं बिन्दुकोटीशं सिद्धकोटीश्वरं तथा ॥ सिद्धचतुष्कमाग्रेय्याममरीशेश्वरं यजेत्
॥ २२ ॥ चक्रीशनाथं कुरङ्गेशं वृत्रेशं चन्द्रनाथकम् ॥ यजेद्ब्रन्धादिभिश्चैतान्याम्ये विमलपञ्चकम् ॥ २३ ॥ यजेदनादिविमलं सर्वज्ञविमलं
ततः ॥ यजेद्योगीशविमलं सिद्धाख्यं समयाख्यकम् ॥ २४ ॥ नैर्ऋत्ये चतुरो देवान्यजेत्कन्दर्पनाथकम् ॥ पूर्वाः शक्तीश्च सर्वाश्च कुब्जिकाः

पादुकां यजेत् ॥ २५ ॥ नवात्मकेन मन्त्रेण पञ्चप्रणवकेन वा ॥ सहस्राक्षमनवद्यं विष्णुं शिवं सदा यजेत् ॥ २६ ॥ पूर्वोच्छिवान्तं ब्रह्मादि
 ब्रह्माणी च महेश्वरी ॥ कौमारी वैष्णवी चैव वाराही शक्रशक्तिका ॥ २७ ॥ चामुण्डा च महालक्ष्मीः पूर्वादीशान्तमर्चयेत् ॥ डाकिनी
 राकिणी पूज्या लाकिनी काकिनी तथा ॥ २८ ॥ शाकिनी याकिनी पूज्या वायव्यादुग्रपद्सु च ॥ यजेद्भ्यात्वा ततो देवीं द्वात्रिंशद्वर्ण-
 कात्मकाम् ॥ २९ ॥ पञ्चप्रणवकेनापि ह्रींकारेणाथ वा यजेत् ॥ नीलोत्पलदलश्यामा पङ्कजा पट्प्रकारिका ॥ ३० ॥ चिच्छक्तिरष्टा-
 दशाख्या बाहुद्वादशसंयुता ॥ सिंहासनसुखासीना प्रेतपद्मोपरि स्थिता ॥ ३१ ॥ कुलकोटिसहस्राख्या कर्कोटो मेखलास्थितः ॥ तक्षके-
 णोपरिष्ठाच्च गले हारश्च वासुकिः ॥ ३२ ॥ कुलिकः कर्णयोर्यस्याः कूर्म्मः कुण्डलमण्डलः ॥ भ्रुवोः पद्मो महापद्मो वामे नागः कपालकः
 ॥ ३३ ॥ अक्षसूत्रं च खड्गाङ्गं शङ्खं पुस्तं च दक्षिणे ॥ त्रिशूलं दर्पणं खड्गं रत्नमालाङ्कुशं धनुः ॥ ३४ ॥ श्वेतमूर्द्धमुखं देव्या ह्यूर्द्धश्वेतं
 तथापरम् ॥ पूर्वोत्पलं पाण्डुरं क्रोधि दक्षिणं कृष्णवर्णकम् ॥ ३५ ॥ हिमकुन्देन्दुभं सौम्यं ब्रह्मा पादतले स्थितः ॥ विष्णुस्तु जघने रुद्रो
 हृदि कण्ठे तथेश्वरः ॥ ३६ ॥ सदाशिवो ललाटे स्याच्छिवस्तस्योद्धतः स्थितः ॥ आघूर्णिता कुब्जिकैवं ध्येया पूजादिकर्मसु ॥
 ॥ ३७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे कुब्जिकापूजा नाम चतुश्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४४ ॥ अथ मालिनी-
 नानामन्त्राः ॥ ईश्वर उवाच ॥ नानामन्त्रान्प्रवक्ष्यामि षोढा न्यासपुरःसरम् ॥ न्यासस्त्रिधा तु षोढा स्युः शाक्तशाम्भवयामलाः ॥ १ ॥
 शाम्भवे शब्दराशिः षट् षोडशग्रन्थिरूपवान् ॥ त्रिविद्या तद्ब्रह्मो न्यासस्त्रितत्त्वात्माभिधानकः ॥ २ ॥ चतुर्थो वनमालायाः श्लोकद्वादश-
 रूपवान् ॥ पञ्चमो पञ्चरत्नात्मा नवात्मा षष्ठ ईरितः ॥ ३ ॥ शाक्ते पक्षे च मालिन्यास्त्रिविद्यात्मा द्वितीयकः ॥ अघोर्यष्टकरूपोऽन्यो
 द्वादशाङ्गश्चतुर्थकः ॥ ४ ॥ पञ्चमस्तु षडङ्गः स्याच्छक्तिश्चान्यास्त्रचण्डिका ॥ क्रीं ह्रीं क्लीं श्रीं कूं फट् त्रयं स्यात्तूर्यारव्यं सर्वसाधकम् ॥
 मालिन्या नादिफान्तं स्यान्नादिनी च शिखा स्मृता ॥ अग्रसनी शिरसि स्याच्छिरोमालानिवृत्तिः शः ॥ ६ ॥ ट शान्तिश्च शिरो भूया-
 चामुण्डा च त्रिनेत्रा ॥ ठ प्रियदृष्टिर्द्विनेत्रे च नासागा गुह्यशक्तिनी ॥ ७ ॥ न नारायणी द्विकर्णे च दक्षकर्णे त मोहनी ॥
 जे प्रज्ञा वामकर्णस्था वक्त्रे च वाज्रिणी स्मृता ॥ ८ ॥ क कराली दक्षदंष्ट्रा वामांसा ख कपालिनी ॥ ग शिवा ऊर्ध्वदंष्ट्रा स्याद् घ घोरा वाम-

दंष्ट्रिका ॥ ९ ॥ उ शिखा दन्तविन्यासा इ माया जिह्वा स्मृता ॥ अ स्यात्रागेश्वरी वाचि व कण्ठे शिखिवाहिनी ॥ १० ॥ भ भीषणी
 दक्षस्कन्धे वायुवेगा म वामके ॥ डनामा दक्षबाहौ तु ढ वामे च विनायका ॥ ११ ॥ प पूर्णिमा द्विहस्ते तु ओकाराद्यडुल्यिके ॥ अं
 दर्शनी वामाडुल्यः अः स्यात्सञ्जीवनी करे ॥ १२ ॥ ट कपालिनी कपालं शूलदण्डे त दीपनी ॥ त्रिशूले ज जयन्ती स्याद्द्विद्विः
 साधनी स्मृता ॥ १३ ॥ जविशपरमाख्या स्याद् हः प्राणे चाम्बिका स्मृता ॥ दक्षस्तने छ शरीरा न वामे पूतना स्तने ॥ १४ ॥ अ
 स्तनक्षीर आ मोटो लम्बोदर्युदरे च थ ॥ नाभौ संहारिका क्ष स्यान्महाकालीनितम्बकम् ॥ १५ ॥ गुह्ये सकुसुममाला प शुके शुक्र-
 देविका ॥ ऊरुद्वये त तारा स्यादज्ञानादक्षजानुनि ॥ १६ ॥ वामे स्यादौ क्रियाशक्तिरौ गायत्री च जङ्घगा ॥ ओं सावित्री वामजङ्घा
 दक्षे दो दोहनी पदे ॥ १७ ॥ फ फेत्कारी वामपदे नवात्मा मालिनी मनुः ॥ अ श्रिकण्ठाः शिखायां स्यादा वक्त्रे स्यादनन्तकः ॥
 ॥ १८ ॥ इ सूक्ष्मो दक्षनेत्रे स्यादि त्रिमूर्तिस्तु वामके ॥ उ दक्षकर्णेऽमरीश ऊ कर्णेर्धाशकोऽपरे ॥ १९ ॥ ऋ भावभूतिनासाग्रे वाम-
 नासा तिथीश ऋ ॥ ल स्थाणुर्दक्षगण्डे स्याद्दामगण्डे हरश्च लृ ॥ २० ॥ कटीशो दन्तपङ्कावे भूतीशश्चौर्ध्वदन्त ऐ ॥ सद्योजात ओ अधरे
 ऊर्ध्वोष्ठेऽनुग्रहिश औ ॥ २१ ॥ अं कूरो घाटकायां स्यादः महासेनजिह्वा ॥ क क्रोधीशो दक्षस्कन्धे खश्चण्डीशश्च बाहुषु ॥ २२ ॥ पञ्चान्तकः
 कूर्परे ग घ शिखी दक्षकङ्कणे ॥ ङ एकपादश्चाडुल्यो वामस्कन्धे च कूर्मकः ॥ २३ ॥ छ एकनेत्रो बाहौ स्याच्चतुर्वक्त्रो ज कूर्परे ॥
 झ राजसः कङ्कणगः भ सर्वकामदोऽडुली ॥ २४ ॥ ट सोमेशो नितम्बे स्यादक्ष ऊरुषु लाङ्गली ॥ ड दारुको दक्षजानौ जङ्घा
 ठोर्ध्वजलेश्वरः ॥ २५ ॥ ण उमाकान्तकोऽडुल्यस्त आषाढी नितम्बके ॥ थ दण्डी वाम ऊरौ स्याद भिदो वामजानुनि ॥ २६ ॥ ध
 मीनो वामजंघायां न मेषश्वरणाडुली ॥ प लोहितो दक्षकुक्षौ फ शिखो वामकुक्षिगः ॥ २७ ॥ व गलण्डः पृष्ठवंशे भ नाभौ च द्विरण्डकः ॥
 म महाकालो हृदये य वाणीशस्त्वविस्मृतः ॥ २८ ॥ र रक्ते स्यादुजङ्घेशो ल पिनाकी च मांसके ॥ व खड्गीशः स्वात्मनि स्याद्वक-
 श्चास्थिनि शः स्मृतः ॥ २९ ॥ ष श्वेतश्चैव मज्जायां स भृगुः शुक्रधातुके ॥ प्राणे ह नकुलीशः स्यात् क्ष संवर्त्तश्च काशगः ॥ ३० ॥ रुद्र-
 शक्ती प्रपूज्य हीं बीजेनाखिलमाधुयात् ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये मालिनीमन्त्रो नाम पञ्चचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४५ ॥

अष्टाष्टकेदव्यः ॥ ईश्वर उवाच ॥ त्रिखण्डौ सम्प्रवक्ष्यामि ब्रह्मविष्णुमेहश्वरीम् ॥ ओं नमो भगवते रुद्राय नमः नमश्चामुण्डे नमश्चाकाशमा-
 तृणां सर्वकामार्थसाधनीनामजरामरीणां सर्वत्राप्रतिहतगतीनां स्वरूपरूपपरिवर्तिनीनां सर्वसत्त्ववशीकरणोत्सादनोन्मूलनसप्तकर्मप्रवृ-
 त्तानां सर्वमातृगृह्यं हृदयं परमसिद्धं परकर्मच्छेदनं परमसिद्धिकरं मातृणां वचनं शुभम् ॥ ब्रह्मखण्डपदे रुद्रैकविंशाधिकं शतम् ॥ १ ॥
 तद्यथा ओं नमश्चामुण्डे ब्रह्माणि अघोरे अमोघे वरदे विच्चे स्वाहा ॥ ओं नमश्चामुण्डे माहेश्वरि अघोरे अमोघे वरदे विच्चे स्वाहा ॥ ओं
 नमश्चामुण्डे कौमारि अघोरे अमोघे वरदे विच्चे स्वाहा ॥ ओं नमश्चामुण्डे वैष्णवि अघोरे अमोघे वरदे विच्चे स्वाहा ॥ ओं नमश्चा-
 मुण्डे वाराहि अघोरे अमोघे वरदे विच्चे स्वाहा ॥ ओं नमश्चामुण्डे इन्द्राणि अघोरे अमोघे वरदे विच्चे स्वाहा ॥ ओं नमश्चामुण्डे चण्डि-
 अघोरे अमोघे वरदे विच्चे स्वाहा ॥ ओं नमश्चामुण्डे ईशानि अघोरे अमोघे वरदे विच्चे स्वाहा ॥ यथाक्षरपदानां हि विष्णुखण्ड द्विती-
 यकम् ॥ ओं नमश्चामुण्डे ऊर्ध्वकेशिं ज्वालितशिखरे विद्युजिह्वे तारकाक्षि पिङ्गलध्रुवे विकृतदंष्ट्रे कुद्रे ओं मांसशोणितसुरासवप्रिये हस २
 ओं नृत्य २ ओं विजृम्भय २ ओं मायात्रैलोक्यरूपसहस्रपरिवर्तिनीनां ओं बन्ध २ ओं कुट्ट २ चिरि २ हिरि २ भिरि २ त्रासनि २
 भ्रामणि २ ओं द्रावणि २ क्षोभणि २ मारणि २ संजीवनि २ हेरि २ गेरि २ घेरि २ ओं मुरि २ ओं नमो मातृगणाय नमो नमो विच्चे ॥
 एकत्रिंशत्पदं शम्भोः शतमन्त्रैकसप्ततिः ॥ २ ॥ हे यौ पञ्चप्रणवाद्यन्तां त्रिखण्डीञ्च जपेद्यजेत् ॥ हे यौ श्रीकुब्जिकाहृदयं पदसन्धौ
 तु योजयेत् ॥ ३ ॥ अकुलादित्रिमध्यस्थं कुलादेश्च त्रिमध्यगम् ॥ मध्यमादित्रिमध्यस्थं पिण्डं पादे त्रिमध्यगम् ॥ ४ ॥ त्रयार्द्धमात्रासंयुक्तं
 प्रणवाद्यं शिखा शिवाम् ॥ ओं क्षौं शिखाभैरवाय नमः ॥ स्त्रीं स्त्रीं स्त्रीं सबीजत्र्यक्षरः ॥ हां हीं हैं निर्बीजं त्र्यर्णं द्वात्रिंशद्दर्शनं परम्
 ॥ ५ ॥ क्षादयश्च ककारान्ता अकुला च कुलक्रमात् ॥ शशिनी भावनी चैव पार्वती शिव इत्यतः ॥ ६ ॥ गान्धारी णश्च पिण्डाक्षी चपला
 गजजिह्विका ॥ ममृषा भयसारा स्यान्मध्यमा फोऽजरा य च ॥ ७ ॥ कुमारी कालरात्री न सङ्कटा दध कालिका ॥ फ शिवा भवंचोरा ण
 ठ वभिक्ता त विद्युता ॥ ८ ॥ ठ विश्वम्भरा शंसिन्या ठ ज्वालामालया तथा ॥ कराली दुर्जया रङ्गी वामा ज्येष्ठा च रौद्रचपि ॥ ९ ॥ ख
 काली क कुलालम्बी ह्यनुलोमा वद पिण्डिनी ॥ आ वेदिनी इरूपी वै शान्तिर्मूर्तिः कलाकुला ॥ १० ॥ ऋ खड्गिनी उ बलिता ल कुला

ल तथा यदि ॥ सुभगा वेदनादिन्या कराली अं च मध्यमा ॥ ११ ॥ अः अपेतरया पीठे पूज्याश्च शक्तयः क्रमात् ॥ स्त्वा स्त्वा स्त्वा
 महाभैरवाय नमः । अक्षोद्या वृक्षकर्णी च राक्षसी क्षपणक्षया ॥ १२ ॥ पिङ्गाक्षी चाक्षयाक्षेमा ब्रह्माण्यष्ट हसंस्थिताः ॥ इला लीलावती नीला
 लङ्का लङ्केश्वरी तथा ॥ १३ ॥ लालसा विमला माला माहेश्वर्यष्टके स्थिताः ॥ हुताशना विशाक्षी हुङ्गारी वडवामुखी ॥ १४ ॥
 हाहारवा तथा कूरा क्रोधा बाला खरानना ॥ कौमाय्यो देहसम्भूताः पूजिताः सर्वसिद्धिदाः ॥ १५ ॥ सर्वज्ञा तरला तारा ऋग्वेदा
 च हयानना ॥ सारासारस्वयंग्राहा शाश्वती वैष्णवीकुले ॥ १६ ॥ तालुजिह्वा च रक्ताक्षी विद्युजिह्वा करङ्किणी ॥ मेघनादा
 प्रचण्डाग्रो कालकर्णी कलिप्रया ॥ १७ ॥ वाराही कुलसम्भूताः पूजनीया जयार्थिना ॥ चम्पा चम्पावती चैव प्रचम्पा
 ज्वालितानना ॥ १८ ॥ पिशार्ची पिबुवक्त्रा च लोलुपा ऐन्द्री स सम्भवाः ॥ पालनी याचनी चैव वामनी दमनी
 तथा ॥ १९ ॥ बिन्दुवेला बृहत्कुक्षी विद्युता विश्वरूपिणी ॥ चामुण्डा कुलसम्भूता मण्डले पूजिता जये ॥ २० ॥
 यमजिह्वा जयन्ती च दुर्जया च यमान्तिका ॥ बिडाली रेवती चैव जया च विजया तथा ॥ महालक्ष्मीकुले जाता अष्टाष्टकमुदाहृतम्
 ॥ २१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये अष्टाष्टकादिकं नाम षट्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४६ ॥ अथ त्वरितापूजादिः ॥
 ईश्वर उवाच ॥ ओं गुह्यकुब्जिके फट् हुं मम सर्वोपद्रवान् यन्त्रमन्त्रतन्त्रचूर्णप्रयोगादिकं येन कृतं कारितं कुरुते करिष्यति कारयिष्यति
 तान्सर्वान् हन हन दंष्ट्राकरालिनि हें हीं हुं गुह्यकुब्जिकायै स्वाहा हौं ओं खें वों गुह्यकुब्जिकायै नमः ॥ हौं सर्वजनक्षोभणी जनानु-
 कर्षिणी ततः ओं खें ख्यां सर्वजनवशङ्करी तथा स्याज्जनमोहिनी ॥ १ ॥ ओं ख्यौं सर्वजनस्तम्भनी ऐं खं ख्रां क्षोभणी तथा ॥ ऐं
 त्रितत्त्वं बीजं श्रेष्ठकुल पञ्चाक्षरी तथा ॥ २ ॥ फं श्रीं क्षौं श्रीं हौं क्षें वच्छे क्षे क्षे हूं फट् हौं नमः ॥ ओं हां क्षे वच्छे क्षे क्षो हौं फट् नवेयं
 त्वरिता पुनर्ज्ञेयाऽर्चिता जये ॥ हौं सिंहायेत्यासनं स्यात् हौं क्षे हृदयमीरितम् ॥ वच्छेऽथ शिरसे स्वाहा त्वरितायाः शिवे स्मृतः ॥ ७ ॥
 क्षें हौं शिखायै वौषट् स्याद्भवेत् क्षें कवचाय हुम् ॥ कु नेत्रत्रयाय वौषट् हीमन्तश्च फटन्तकम् ॥ ४ ॥ हौंकांरी खेचरी चण्डा छेदनी
 क्षोभणी क्रिया ॥ क्षेमकारी च हौंकारी फट्कारी नवशक्तयः ॥ ५ ॥ अथ दूतीः प्रवक्ष्यामि पूज्या इन्द्रादिगणश्च तैः ॥ हौं नले बहुतुण्डे

च खगे हौं खेचर ज्वालिनी ज्वल ख खे छ छे शवविभीषणे च छ चण्डे छेदनि करालि ख खे छे खे खरहाङ्गी हौं क्षे वक्षे कपिले ह क्षे हूं
 कुन्तेजोवति रौद्रि मातः हौं फे वे फे फे वक्रे बरी फे पुटि पुटि चोरे हूं फट् ब्रह्मवेतालि मध्ये ॥ गुह्याङ्गानि च तत्त्वानि त्वरितायाः पुनर्वदे
 ॥ ६ ॥ हौं हूं हः हृदये प्रोक्तं हौं हश्च शिरः स्मृतम् ॥ फां ज्वल ज्वलेति च शिखा वर्म्म इले हं हुम् ॥ ७ ॥ कौं क्षूं श्रीं नेत्रमित्युक्तं
 क्षौं अस्त्रं वै ततश्च फट् ॥ हुं खे वच्छे क्षेः हौं क्षे हूं फट् वा ॥ हुं शिरश्चैव मध्ये स्यात्पूर्वादौ खे सदाशिवे ॥ व ईशः छे मनोन्मनी मक्षे
 ताक्षौ हौं च माधवः ॥ ८ ॥ क्षे ब्रह्मा हुं तथादित्यौ दारुणं फट् स्मृताः सदा ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे त्वरिता पूजादिकं
 नाम सप्तचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४७ ॥ अथ संग्रामविजयपूजा ॥ ईश्वर उवाच ॥ ओं डे ख ख्यां सूर्याय संग्रामवि-
 जयाय नमः हां हौं हूं हें हों हः षडङ्गानि तु सूर्यस्य संग्रामे जयदस्य हि ॥ ओं हं खं खखोलकाय स्वाहा ॥ स्फूं हूं हुं कूं ओं हों क्रैम् ॥
 प्रभूतं विमलं सारमाराध्यं परमं मुखम् ॥ १ ॥ धर्मज्ञानं च वैराग्यमैश्वर्योद्यष्टकं यजेत् ॥ अनन्तासनं सिंहासनं पद्मासनमतः परम् ॥
 ॥ २ ॥ कर्णिकाकेसराण्येव सूर्यसोमाग्निमण्डलम् ॥ दीप्ता सूक्ष्मा जया भद्रा विभूतिर्विमला तथा ॥ ३ ॥ अमोघा वैद्युता पूज्या
 नवमी सर्वतोमुखी ॥ सत्त्वं रजस्तमश्चैव प्रकृतिं पुरुषं तथा ॥ ४ ॥ आत्मानश्चान्तरात्मानं परमात्मानमर्चयेत् ॥ सर्वे बिन्दुसमायुक्ता
 मायानिलसमान्विताः ॥ ५ ॥ उषा प्रभा च सन्ध्या च साया माया बलान्विता ॥ बिन्दुविष्णुसमायुक्ता द्वारपालास्तथाष्टकम् ॥ ६ ॥
 सूर्यं चण्डं प्रचण्डं च पूजयेद्बन्धकादिभिः ॥ पूजया जपहोमाद्यैर्युद्धादौ विजयो भवेत् ॥ ७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे
 संग्रामविजयपूजा नामाऽष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४८ ॥ अथ लक्षहोमकोटिहोमः ॥ ईश्वर उवाच ॥ होमाद्रणादौ वि-
 जयो राज्याप्तिर्विघ्ननाशनम् ॥ कृच्छ्रेण शुद्धिमुत्पाद्य प्राणायामशतेन च ॥ १ ॥ अन्तर्जले च गायत्रीं जप्त्वा षोडशधाऽचरेत् ॥ प्राणा-
 यामांश्च पूर्वाह्णे जुहुयात्पावके हविः ॥ २ ॥ भैक्षयावकभक्षी च फलमूलाशनोऽपि वा ॥ क्षीरसङ्घृताहार एकमाहारमाश्रयेत् ॥ ३ ॥
 यावत्समाप्तिर्भवति लक्षहोमस्य पार्वति ॥ दक्षिणा लक्षहोमान्ते गावो वस्त्राणि काञ्चनम् ॥ ४ ॥ सर्वोत्पातसमुत्पत्तौ पञ्चभिर्दशभिर्द्विजैः ॥
 नास्ति लोके स उत्पातो यो ह्यनेन न शाम्याति ॥ ५ ॥ माङ्गल्यं परमं नास्ति यदस्मादतिरिच्यते ॥ कोटिहोमं तु यो राजा कारयेत्पूर्व-

द्विजैः ॥ ६ ॥ न तस्य शत्रवः सङ्ख्ये जातु तिष्ठन्ति कर्हिचित् ॥ न तस्य मारको देशे व्याधिर्वा जायते क्वचित् ॥ ७ ॥ अतिवृष्टि-
 नावृष्टिर्मूषकाः शलभाः शुकाः ॥ राक्षसाद्याश्च शाम्यन्ति सर्वे च रिपवो रणे ॥ ८ ॥ कोटिहोमे तु वरयेद्वाह्मणान्विशतिं तथा ॥ शतं
 चाथ सहस्रं वा यथेष्टां भूतिमाप्नुयात् ॥ ९ ॥ कोटिहोमं तु यः कुर्याद्विजो भूपोऽथ वा च विद् ॥ यदिच्छेत्प्राप्नुयात्तत्तत्सशरीरो दिवं
 व्रजेत् ॥ १० ॥ गायत्र्या ग्रहमन्त्रैर्वा कुष्माण्डीजातवेदसैः ॥ ऐन्द्रवारुणवायव्ययाम्याग्नेयैश्च वैष्णवैः ॥ ११ ॥ शाक्तेयैः शाम्भवेः
 सारैर्मन्त्रैर्होमार्चनात्ततः ॥ अयुतेनाल्पसिद्धिः स्याल्लक्षहोमोऽखिलार्तिनुत् ॥ १२ ॥ सर्वपीडादिनाशाय कोटिहोमोऽखिलार्थदः ॥ यव-
 व्रीहितिलक्ष्मीरघृतकुशप्रसाति (काशि) काः ॥ १३ ॥ पङ्कजोशीरविल्वाम्रदला होमे प्रकीर्तिताः ॥ अष्टहस्तप्रमाणेन कोटिहोमेषु खात-
 कम् ॥ १४ ॥ (तस्मादर्द्धप्रमाणेन कोटिहोमेषु खातकम्) ॥ १४ ॥ तस्मादर्द्धप्रमाणेन लक्षहोमे विधीयते ॥ होमोऽयुतेन लक्षेण कोट्या-
 ज्याद्यैः प्रकीर्तितः ॥ १५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धजयार्णवे अयुतलक्षकोटिहोमो नामैकोनपञ्चादशदधिकशततमोऽध्यायः ॥
 ॥ १४९ ॥ अथ मन्वन्तराणि ॥ अग्निरुवाच ॥ मन्वन्तराणि वक्ष्यामि ह्याद्यः स्वायम्भुवो मनुः ॥ अग्नीध्राद्यास्तस्य सुता यमो नाम तदा
 सुराः ॥ १ ॥ और्वाद्याश्च सप्तर्षय इन्द्रश्चैव शतक्रतुः ॥ पारावताः सतुषिता देवाः स्वारोचिषेऽन्तरे ॥ २ ॥ विपश्चित्तत्र देवेन्द्र ऊर्जस्त-
 म्भादयो द्विजाः ॥ चैत्रकिम्पुरुषाः पुत्रास्तृतीयश्चोत्तमो मनुः ॥ ३ ॥ सुशान्तिरिन्द्रो देवाश्च सुधामाद्या वसिष्ठजाः ॥ सप्तर्षयोऽजाद्याः
 पुत्राश्चतुर्थस्तामसो मनुः ॥ ४ ॥ स्वरूपाद्याः सुरगणाः शिखिरिन्द्रः सुरेश्वरः ॥ ज्योतिर्दामादयो विप्रा नव रूपातिमुखाः सुताः ॥ ५ ॥
 रैवते वितथश्चेन्द्रो ह्यमिताभास्तथा सुराः ॥ हिरण्यरोमाद्या मुनयो बलवन्दादयः सुताः ॥ ६ ॥ मनोजवश्चाक्षुषेऽथ इन्द्रः स्वात्यादयः सुराः ॥
 सुमेधाद्या महर्षयः पूरुप्रभृतयः सुताः ॥ ७ ॥ विवस्वतः सुतो विप्रः श्राद्धदेवो मनुस्ततः ॥ आदित्यवसुरुद्राद्या देवा इन्द्रः पुरन्दरः ॥ ८ ॥
 वसिष्ठः काश्यपोऽथात्रिजमदाग्निः सगौतमः ॥ विश्वामित्रभरद्वाजौ मुनयः सत साम्प्रतम् ॥ ९ ॥ इक्ष्वाकुप्रमुखाः पुत्रा अंशेन हरिराभवत् ॥
 स्वायम्भुवे मानसोऽभूदजितस्तदनन्तरे ॥ १० ॥ सत्यो हरिर्देवरो वै वैकुण्ठो वामनः क्रमात् ॥ आयाजः सूर्यपुत्रस्तु भविता चाष्टमो
 मनुः ॥ ११ ॥ पूर्वस्य च सवर्णोऽसौ सावर्णिर्भविताष्टमः ॥ सुतपाद्या देवगणा दीप्तिमद्रौणिकादयः ॥ १२ ॥ मुनयो बलिरिन्द्रश्च विरजः

प्रमुखाः सुताः ॥ नवमो दक्षसावर्णिः पाराद्याश्च तदा सुराः ॥ १३ ॥ इन्द्रश्चैवाद्भुतस्तेषां सवनाद्या द्विजोत्तमाः ॥ धृतकेत्वादयः पुत्रा
 ब्रह्मसावर्णिरित्यतः ॥ १४ ॥ सुखोदायो देवगणास्तेषां शान्तिः शतक्रतुः ॥ हविष्याद्याश्च मुनयः सुक्षेत्राद्याश्च तत्सुताः ॥ १५ ॥ धर्मसा-
 वर्णिकश्चायं विहङ्गाद्यास्तदा सुराः ॥ गणश्चैन्द्रो निश्चराद्या मुनयः पुत्रका मनोः ॥ १६ ॥ सर्वत्रगाद्या रुद्राख्यः सावर्णिर्भविता मनुः ॥
 ऋतधामा सुरेन्द्रश्च हरिताद्याश्च देवताः ॥ १७ ॥ तपस्याद्याः सप्तर्षयः सुता वै देववन्मुखाः ॥ मनुस्त्रयोदशो रौच्यः सुत्रामाणादयः सुराः
 ॥ १८ ॥ इन्द्रो दिवस्पातिस्तेषां दानवादिर्विमर्दनः ॥ निर्मोहाद्याः सप्तर्षयाश्चित्रसेनादयः सुताः ॥ १९ ॥ मनुश्चतुर्दशो भौत्यः शुचिरिन्द्रो
 भविष्यति ॥ चाक्षुषाद्याः सुरगणा अग्निबाह्यादयो द्विजाः ॥ २० ॥ चतुर्दशस्य भौत्यस्य पुत्रा ऊरुमुखा मनोः ॥ प्रवर्तयन्ति वेदांश्च भुवि
 सप्तर्षयो दिवः ॥ २१ ॥ देवा यज्ञभुजस्ते तु भूः पुत्रैः परिपाल्यते ॥ ब्रह्मणो दिवसे ब्रह्मन् मनवस्तु चतुर्दश ॥ २२ ॥ मन्वाद्याश्च हारि-
 र्वेदं द्वापरान्ते विभेद सः ॥ आद्यो वेदश्चतुष्पादः शतसाहस्रसम्मितः ॥ २३ ॥ एकश्चासीद्यजुर्वेदस्तं चतुर्धा व्यकल्पयत् ॥ आध्वर्यवं
 यजुर्भिस्तु ऋग्भिर्होत्रं तथा मुनिः ॥ २४ ॥ औद्गात्रं सामभिश्चक्रे ब्रह्मत्वं चाप्यथर्वाभिः ॥ प्रथमं व्यासशिष्यस्तु पैलो हृग्वेदपारगः ॥ २५ ॥
 इन्द्रप्रमितये प्रादाद्वाष्कलाय च संहिताम् ॥ बौध्यादिभ्यो ददौ सोऽपि चतुर्धा निजसंहिताम् ॥ २६ ॥ यजुर्वेदतरोः शाखाः सप्तविंशन्म-
 हामातिः ॥ वैशम्पायननामासौ व्यासशिष्यश्चकार वै ॥ २७ ॥ काण्वा वाजसनेयाद्या याज्ञवल्क्यादिभिः स्मृताः ॥ सामवेदतरोः शाखाः
 व्यासशिष्यः सं जैमिनिः ॥ २८ ॥ सुमन्तुश्च सुकर्मा च द्वेकैकां संहितां ततः ॥ गृह्यते च सुकर्माख्यः सहस्रं संहिता गुरुः ॥ २९ ॥ सुमन्तुश्चा-
 थर्वतरुं व्यासशिष्यो विभेद तम् ॥ शिष्यानध्यापयामास पैप्पलादान्सहस्रशः ॥ ३० ॥ पुराणसंहितां चक्रे सूतो व्यासप्रसादतः ॥ इत्यादि-
 महापुराणे आग्नेये मन्वन्तरवेदविभागो नामपञ्चाशदधिकशततमोऽध्ययः ॥ १५० ॥ अथ वर्णाश्रमेतरधर्माः ॥ अग्निरुवाच ॥ मन्वादयो
 भुक्तिमुक्तिधर्माश्चीर्त्वाप्नुवन्ति यान् ॥ प्रोचे परशुरामाय वरुणोक्तं तु पुष्करः ॥ १ ॥ पुष्कर उवाच ॥ वर्णाश्रमेतराणां ते धर्मान्वक्ष्यामि
 सर्वदान् ॥ मन्वादिभिर्निगदितान्वासुदेवादितुष्टिदान् ॥ २ ॥ अहिंसा सत्यवचनं दया भूतेष्वनुग्रहः ॥ तीर्थानुसरणं दानं ब्रह्मचर्यममत्सरः
 ॥ ३ ॥ देवद्विजातिशुश्रूषा गुरुणां च भृगूत्तम ॥ श्रवणं सर्वधर्माणां पितृणां पूजनं तथा ॥ ४ ॥ भक्तिश्च नृपतो नित्यं तथा सच्छास्त्रनेत्रता ॥

आनृशंस्यं तितिक्षा च तेषां चास्तिक्यमेव च ॥५॥ वर्णाश्रमाणां सामान्यधर्मा धर्म समीरितम् ॥ यजनं याजनं दानं वेदाद्यव्यापनक्रिया
 ॥ ६ ॥ प्रतिग्रहं चाध्ययनं विप्रकर्माणि निर्दिशेत् ॥ दानमध्ययनं चैव यजनं च यथाविधि ॥७॥ क्षत्रियस्य सर्वैश्वर्यस्य कर्मेदं परिकीर्त्ति-
 तम् ॥ क्षत्रियस्य विशेषेण पालनं दुष्टनिग्रहः ॥ ८ ॥ कृषिगोरक्ष्यवाणिज्यं वैश्यस्य परिकीर्त्तितम् ॥ शूद्रस्य द्विजशुश्रूषा सर्वाशिल्पानि
 वाप्यथ ॥९॥ मौर्ज्जीबन्धनतो जन्म विप्रादेश्च द्वितीयकम् ॥ आनुलोम्येन वर्णानां जातिर्मातृसमा स्मृता ॥१०॥ चण्डालो ब्राह्मणीपुत्रः
 शूद्राच्च प्रतिलोमतः ॥ सूतस्तु क्षत्रियाज्जातो वैश्याद्वै देवलस्तथा ॥११॥ पुक्लतः क्षत्रियापुत्रः शूद्रात्स्यात्प्रतिलोमजः ॥ मागधः स्यात्तथा
 वैश्याच्छूद्रादायोगवोऽभवत् ॥ १२ ॥ वैश्यायां प्रतिलोमेभ्यः प्रतिलोमाः सहस्रशः ॥ विवाहः सदृशैस्तेषां नोत्तमैर्नाधमैस्तथा ॥ १३ ॥
 चण्डालकर्म निर्दिष्टं कथ्यानां घातनं तथा ॥ स्त्रीजीवनं तु तद्रक्षा प्रोक्तं वैदेहकस्य च ॥१४॥ सूतानामश्वसारथ्यं पुक्लसानां च व्याधता ॥
 स्तुतिक्रिया मागधानां तथा चायोगवस्य च ॥ १५ ॥ रङ्गावतरणं प्रोक्तं तथा शिल्पैश्च जीवनम् ॥ बहिर्ग्रामनिवासश्च मृतचैलस्य धारणम्
 ॥ १६ ॥ न संस्पर्शस्तथैवान्यैश्चण्डालस्य विधीयते ॥ ब्राह्मणार्थे गवार्थे वा देहत्यागोऽत्र यः कृतः ॥ १७ ॥ स्त्रीबालाद्युपपत्तो वा
 बाह्यानां सिद्धिकारणम् ॥ सङ्करे जातयो ज्ञेयाः पितुर्मातुश्च कर्मतः ॥ १८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये वर्णान्तरधर्मो नामैकपञ्चाशद-
 धिकशततमोऽध्यायः ॥ १५१ ॥ अथ गृहस्थवृत्तिः ॥ पुष्कर उवाच ॥ आजीवंस्तु यथोक्तेन ब्राह्मणः स्वेन कर्मणा ॥ क्षत्रविदशूद्रधर्मेण
 जीवेन्नैव तु शूद्रजात् ॥ १ ॥ कृषिवाणिज्यगोरक्ष्यं कुसीदं च द्विजश्चरेत् ॥ गोरसं गुडलवणलाक्षामांसानि वर्जयेत् ॥ २ ॥ भूमिं भित्वा-
 पधींश्चित्वा हत्वा कटिपिपीलिकाः ॥ पुनन्ति खलु यज्ञेन कर्षका देवपूजनात् ॥ ३ ॥ हलमष्टगवं धर्म्यं पद्मवं जीवितार्थिनाम् ॥ चतुर्गवं
 नृशंसानां द्विगवं धर्मघातिनाम् ॥४॥ ऋतामृताभ्यां जीवेत् मृतेन प्रमृतेन वा ॥ सत्यानृताभ्यामपि वा न श्ववृत्त्या कदाचन ॥५॥ इत्यादि-
 महापुराणे आग्नेये गृहस्थवृत्तिवर्णनं नाम द्विपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥१५२॥ अथ ब्रह्मचर्याश्रमधर्मः ॥ पुष्कर उवाच ॥ धर्ममाश्र-
 मिणां वक्ष्ये भुक्तिमुक्तिप्रदं शृणु ॥ षोडशर्तुर्निर्ज्ञोः स्त्रीणामाद्यास्तिस्रस्तु गहिताः ॥ १ ॥ व्रजेद्युग्मासु पुत्रार्थी कर्माधानिकमिष्यते ॥
 गर्भस्य स्पष्टताज्ञाने सवर्नं स्पन्दनात्पुरा ॥ २ ॥ पष्टेऽष्टमे वा सीमन्तं पुत्रीयं नामभं शुभम् ॥ अच्छिन्ननाड्यां कर्तव्यं जातकर्म विच-

क्षणेः ॥ आशौचे तु व्यतिक्रान्ते नामकर्म विधीयते ॥ ३ ॥ शर्मन्तं ब्राह्मणस्योक्तं वर्मान्तं क्षत्रियस्य तु ॥ गुप्तदासात्मकं नाम प्रशस्तं
 वैश्यशूद्रयोः ॥ ४ ॥ बालं निवेदयेद्भ्रतं तव पुत्रोऽयमित्युत ॥ ५ ॥ यथाकुलं तु चूडाकूटब्राह्मणस्योपनायनम् ॥ गर्भाष्टमेऽष्टमे वाब्दे
 गर्भादेकादशे नृपे ॥ ६ ॥ गर्भाच्च द्वादशे वैश्ये षोडशाब्दादितो न हि ॥ मुञ्जानां वल्कलानां तु क्रमान्मौञ्ज्यः प्रकीर्तिताः ॥ ७ ॥
 मार्गवैयाघ्रवास्तानि चर्माणि व्रतचारिणाम् ॥ पर्णपिप्पलविल्वानां क्रमादण्डाः प्रकीर्तिताः ॥ ८ ॥ केशदेशललाटास्यतुल्याः प्रोक्ताः
 क्रमण तु ॥ अवक्राः सत्वचः सर्वे नाविप्लुष्टास्तु दण्डकाः ॥ ९ ॥ वासापवर्ति कार्पासक्षौमोर्णानां यथाक्रमम् ॥ आदिमध्यावसानेषु
 भवच्छब्दोपलक्षितम् ॥ १० ॥ प्रथमं तत्र भिक्षेत यत्र भिक्षा ध्रुवं भवेत् ॥ स्त्रीणाममन्त्रतस्तानि विवाहस्तु समन्त्रकः ॥ ११ ॥ उपनीय
 गुरुः शिष्यं शिक्षयेच्छौचमादितः ॥ आचारमग्निकार्यं च सन्ध्योपासनमेव च ॥ १२ ॥ आयुष्यं प्राङ्मुखो भुङ्क्ते यशस्यं दक्षिणा-
 मुखः ॥ श्रियं प्रत्यङ्मुखो भुङ्क्ते ऋतं भुङ्क्ते ह्युदङ्मुखः ॥ १३ ॥ सायं प्रातश्च जुहुयान्नामेध्यं व्यस्तहस्तकम् ॥ मधु मांसं जनैः सार्द्धं
 गीतं नृत्यं च वै त्यजेत् ॥ १४ ॥ हिंसां परापवादं वै ह्यश्लीलं च विशेषतः ॥ दण्डादि धारयेन्नष्टमप्सु क्षिप्त्वान्यधारणम् ॥ १५ ॥ वेद-
 स्वीकरणं कृत्वा स्नायाद्वै दत्तदक्षिणः ॥ नैष्ठिको ब्रह्मचारी वा देहान्तं निवसेद्गुरौ ॥ १६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये ब्रह्मचर्याश्रमो नाम
 त्रिपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५३ ॥ अथ विवाहः ॥ पुष्कर उवाच ॥ विप्रश्चतस्रो विन्देत भार्यास्तिस्रस्तु समिपः ॥ द्वे च वैश्यो
 यथाकामं भार्यैकामपि चान्त्यजः ॥ १ ॥ धर्मकार्याणि सर्वाणि न कार्याण्यसवर्णया ॥ पाणिग्राह्यः सवर्णासु गृहीयात्क्षत्रिया शरम्
 ॥ २ ॥ वैश्या प्रतोदमादद्याद्दशां वै चान्त्यजा तथा ॥ सकृत्कन्या प्रदातव्या हरस्तां चौरदण्डभाक् ॥ ३ ॥ अपत्यविक्रयासक्ते निष्कृ-
 तिर्न विधीयते ॥ कन्यादानं शचीयागो विवाहोऽथ चतुर्थिका ॥ ४ ॥ विवाहमेतत्काथितं नामकर्मचतुष्टयम् ॥ नष्ट मृते प्रव्रजिते क्लीबे
 च पतिते पतौ ॥ ५ ॥ पञ्चस्वापत्सु नारीणां पतिरन्यो विधीयते ॥ मृते तु देवरे देया तदभावे यथेच्छया ॥ ६ ॥ पूर्वोत्रितयमाग्नेयं वायव्यं
 चात्तरात्रयम् ॥ रोहिणी चोति चरणे भगणः शस्यते सदा ॥ ७ ॥ नैकगोत्रां तु वरयन्त्रैकार्षेयां च भार्गव ॥ पितृतः सप्तमादूर्ध्वं मातृतः
 पञ्चमात्तथा ॥ ८ ॥ आहूय दानं ब्राह्मः स्यात्कुलशील्युताय तु ॥ पुरुषांस्तारयेत्तजो नित्यं कन्याप्रदानतः ॥ ९ ॥ तथा गोमिथुना-

दानाद्विवाहस्त्वर्ष उच्यते ॥ प्रार्थिता दीयते यस्य प्राजापत्यः स धर्मकृत् ॥ १० ॥ शुल्केन चासुरो मन्दो गान्धर्वो वरणान्मिथः ॥
 राक्षसो युद्धहरणात्पैशाचः कन्यकाच्छलात् ॥ ११ ॥ वैवाहिकेऽहि कुर्वीत कुम्भकारमृदा शचीम् ॥ जलाशये तु तां पूज्य वाद्याद्यैः
 स्त्रीं गृहं नयेत् ॥ १२ ॥ प्रसुप्ते केशवे नैव विवाहः कार्य्य एव हि ॥ पौषे चैत्रे कुजदिने रिक्ताविष्टितिथौ न च ॥ १३ ॥ न शुक्रजीवेऽ
 स्तमिते न शशाङ्के ग्रहाहिते ॥ अर्काकिंभौमयुक्ते भे व्यतीपातहते न हि ॥ १४ ॥ सौम्यं पित्र्यं च वायव्यं सावत्र रोहिणी तथा ॥
 उत्तरात्रितयं मूलं मैत्रं पौष्णं विवाहभम् ॥ १५ ॥ मानुषाख्यस्तथा लग्नो मानुषाख्यांशकः शुभः ॥ तृतीये च तथा षष्ठे दशमैकादशेऽ
 ष्टमे ॥ १६ ॥ अर्काकिंचन्द्रतनयाः प्रशस्ता न कुजोऽष्टमः ॥ सप्तान्त्याष्टमवर्गेषु शेषाः शस्ता ग्रहोत्तमाः ॥ १७ ॥ तेषामपि तथा
 मध्यात्षष्ठः शुक्रो न शस्यते ॥ वैवाहिके भे कर्त्तव्या तथैव च चतुर्थिका ॥ १८ ॥ न दातव्या ग्रहास्तत्र चतुराद्यास्तथैकगाः ॥ पर्ववर्ज
 स्त्रियं गच्छेत्सत्या दत्ता सदा रतिः ॥ १९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये विवाहो नाम चतुष्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५४ ॥ अथा-
 चारः ॥ पुष्कर उवाच ॥ ब्राह्मे मुहूर्त्तं चोत्थाय विष्ण्वादीन्देवताः स्मरेत् ॥ उभे मूत्रपुरीषे तु दिवा कुर्यादुदङ्मुखः ॥ १ ॥ रात्रौ च
 दक्षिणे कुर्यादुभे सन्ध्ये यथा दिवा ॥ न मार्गादौ जले वीथ्यां सत्तृणायां सदाचरेत् ॥ २ ॥ शौचं कृत्वा मृदाचम्य भक्षयेदन्तधावनम् ॥
 नित्यं नैमित्तिकं काम्यं क्रियाङ्गं मलकर्षणम् ॥ ३ ॥ क्रियास्नानं तथा षष्ठं षोढा स्नानं प्रकीर्तितम् ॥ अस्नातस्याफलं कर्म प्रातः स्नानं
 चरेत्ततः ॥ ४ ॥ भूमिष्ठमुद्धृतात्पुण्यं ततः प्रस्रवणोदकम् ॥ ततोऽपि सारसं पुण्यं तस्मान्नादेयमुच्यते ॥ ५ ॥ तीर्थतोयं ततः पुण्यं गाङ्गं
 पुण्यं तु सर्वतः ॥ संशोधितमलः पूर्वं निमग्नश्च जलाशये ॥ ६ ॥ उपस्पृश्य ततः कुर्यादम्भसः परिमार्जनम् ॥ हिरण्यवर्णास्तिसृभिः शत्रो
 देवीति चाप्यथ ॥ ७ ॥ आपो हि ष्ठेति तिसृभिरिदमापस्तथैव च ॥ ततो जलाशये मग्नः कुर्यादन्तर्जलं जपम् ॥ ८ ॥ तत्राघमर्पणं सूक्तं द्रुपदां
 वा तथा जपेत् ॥ युञ्जते मन इत्येवं सूक्तं वाप्यथ पौरुषम् ॥ ९ ॥ गायत्रीं तु विशेषेण अघमर्पणसूक्तके ॥ देवता भाववृत्तं तु ऋषिश्चैवाघम-
 र्पणः ॥ १० ॥ छन्दश्चानुष्टुभं तस्य भाववृत्तौ हरिः स्मृतः ॥ आपीडमानः शार्दीं तु देवतापितृतर्पणम् ॥ ११ ॥ पौरुषेण तु सूक्तेन ददेच्चैवादका-
 र्पणम् ॥ ततोऽपि तत्र कुर्यादन्तर्जलं दत्त्वा तु शक्तिः ॥ १२ ॥ ततः समभिगच्छेत् योगक्षेमार्थमदिवरम् ॥ आसनं शयनं यानं जायाऽ-

पत्यं कमण्डलुः ॥ १३ ॥ आत्मनः शुचिरेतानि परेषां न शुचिर्भवेत् ॥ भाराक्रान्तस्य गुर्विण्याः पन्था देयो गुरुष्वपि ॥ १४ ॥ न
 पश्येच्चार्कमुद्यन्तं नास्तं यन्तं न चाम्भसि ॥ नेक्षेत्रां स्त्रिय कूपं सुरास्थानमघौघिनम् ॥ १५ ॥ कार्पासास्थि तथा भस्म नाक्रामेद्यच्च
 कुत्सितम् ॥ अन्तःपुरं वित्तगृहं परदौत्यं व्रजेन्न हि ॥ १६ ॥ नारोहोद्विषमां नावं न वृक्षं न च पर्वतम् ॥ अर्थायतनशास्त्रेषु तथैव
 स्यात्कुतूहली ॥ १७ ॥ लोष्टमर्दीं तृणच्छेदी नखखादी विनश्यति ॥ मुखादिवादनं नेहेद्विना दीपं न रात्रिगः ॥ १८ ॥ नाद्वारेण विशे-
 द्देश्म न च वक्रं विरागयेत् ॥ कथाभङ्गं न कुर्वीत न च वासोविपर्ययम् ॥ १९ ॥ भद्रं भद्रमिति ब्रूयान्नानिष्टं कीर्तयेत्कचित् ॥ पालाश-
 मासनं वर्ज्यं देवादिच्छायया व्रजेत् ॥ २० ॥ न मध्ये पूज्ययोर्यायान्नोच्छिष्टस्तारकादिहृक् ॥ नद्यां नान्यां नदीं ब्रूयान्न कण्डूयोद्विहस्त-
 कम् ॥ २१ ॥ असन्तर्प्य पितृन्देवान्नदीपारञ्च न व्रजेत् ॥ मलादि प्राक्षिपेन्नाप्सु न नग्नः स्नानमाचरेत् ॥ २२ ॥ ततः समभिगच्छेत योग-
 क्षेमार्थमीश्वरम् ॥ स्रजं नात्मनापनयेत्खरादिकरजस्त्यजेत् ॥ २३ ॥ हीनान्नावहसेद्वच्छेन्नादेशे निवसेच्च तैः ॥ वैद्यराजनदीहीने म्लेच्छ-
 स्त्रीबहुनायके ॥ २४ ॥ रजस्वलादिपतितैर्न भाषत्कशवं स्मरेत् ॥ नासवृतमुखः कुर्याद्भासं जृम्भां तथा क्षुतम् ॥ २५ ॥ प्रभोरप्य-
 वमानं स्वं गोपयेद्वचनं बुधः ॥ इन्द्रियाणां नानुकूली वेगरोधं न कारयेत् ॥ २६ ॥ नोपेक्षितव्यो व्याधिः स्याद्रिपुरल्पोऽपि भार्गव ॥
 रथ्यातिगः सदाचामेद्विभृयान्नाग्निवारिणी ॥ २७ ॥ न हुङ्कुर्याच्छिबं पूज्यं पादं पादेन नाक्रमेत् ॥ प्रत्यक्षं वा परोक्षं वा कस्य चिन्नाप्रियं
 वदेत् ॥ २८ ॥ वेदशास्त्रनरेन्द्रर्षिदेवानिन्दां विवर्जयेत् ॥ स्त्रीणामीषां न कर्त्तव्या विश्वासं तासु वर्जयेत् ॥ २९ ॥ धर्मश्चार्तिं देवरातिं कुर्याद्ध-
 र्मादि नित्यशः ॥ सोमस्य पूजां जन्मक्षं विप्रदेवादिपूजनम् ॥ ३० ॥ पृष्ठीचतुर्दश्यष्टम्यामभ्यङ्गं वर्जयेत्तथा ॥ दूराद्वहान्मूत्राविष्टे नोत्तमैर्वै-
 माचरेत् ॥ ३१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये आचारवर्णनं नाम पञ्चपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५५ ॥ अथ द्रव्यशुद्धिः ॥ पुष्कर
 उवाच ॥ द्रव्यशुद्धिं प्रवक्ष्यामि पुनः पाकेन मृन्मयम् ॥ शुच्यन्मूत्रपुरीषाद्यैः स्पृष्टं ताम्रं सुवर्णकम् ॥ १ ॥ आवर्त्तितं चान्यथा तु वारिणा-
 म्लेन ताम्रकम् ॥ क्षारेण कांस्यलोहानां मुक्तादेः क्षालनेन तु ॥ २ ॥ अब्जानां चैव भाण्डानां सर्वस्याश्ममयस्य च ॥ शाकरज्जुमूल-
 फलवैदलानां तथैव च ॥ ३ ॥ मार्जनाद्यज्ञपात्राणां पाणिना यज्ञकर्म्मणि ॥ उष्णाम्बुना सस्नेहानां शुद्धिः सम्मार्जनाद्देहे ॥ ४ ॥ शोध-

नान्प्रक्षणादस्त्रे मृत्तिकाद्रिविशोधनम् ॥ बहुवस्त्रे प्रोक्षणाच्च दारवाणां च तक्षणात् ॥ ५ ॥ प्रोक्षणात्संहतानां तु द्रवाणां च तथोत्प्लवात् ॥ शयनासनयानानां शूर्पस्य शकटस्य च ॥ ६ ॥ शुद्धिः सम्प्रोक्षणाज्ज्ञेया पलालेन्धनयोस्तथा ॥ सिद्धार्थकानां कल्केन शृङ्गदन्तमयस्य च ॥ ७ ॥ गोवालैः पलपात्राणामस्थनां स्याच्छृङ्गवत्तथा ॥ निर्यासानां गुडानां च लवणानां च शोषणात् ॥ ८ ॥ कुसुम्भकुसुमानां च हूर्णाकार्पासयोस्तथा ॥ शुद्धं नदीगतं तोयं पुण्यं तद्वत्प्रसारितम् ॥ ९ ॥ मुखवर्जं च गौः शुद्धा शुद्धमश्वजयोर्मुखम् ॥ नारीणां चैव वत्सानां शकुनीनां शुनो मुखम् ॥ १० ॥ मुखैः प्रस्त्रवण वृत्ते मृगयायां सदा शुचि ॥ भुक्त्वा क्षुत्वा तथा सुप्त्वा पत्न्या चाम्भो विगाह्य च ॥ ११ ॥ रथ्यामाक्रम्य चाचामेद्रासो विपरिधाय च ॥ मार्जारश्चङ्कमाच्छुद्धश्चतुर्थे हि रजस्वला ॥ १२ ॥ स्नाता स्त्री पञ्चमे योग्या दैवे पित्र्ये च कर्मणि ॥ पञ्चापाने दशैकस्मिन्नुभयोः सप्त मृत्तिकाः ॥ १३ ॥ एकां लिङ्गे मृदं दद्यात्करयोस्त्रिद्विमृत्तिकाः ॥ ब्रह्मचारिवनस्थनां यतीनां च चतुर्गुणम् ॥ १४ ॥ श्रीफलैरंशुपट्टानां क्षौमाणां गौरसर्षपैः ॥ शुद्धिः पर्युक्ष्य तोयेन मृगलोम्नां प्रकीर्तिता ॥ १ ॥ पुष्पाणां च फलानां च प्रोक्षणाज्जलतोऽखिलम् ॥ १५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये द्रव्यशुद्धिर्नाम षट्पञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५६ ॥ अथ शावा-
शौचादिकम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ प्रेतं शुद्धिं प्रवक्ष्यामि सूतिकाशुद्धिमेव च ॥ दशाहं शावमाशौचं सपिण्डेषु विधीयते ॥ १ ॥ जनने च तथा शुद्धिर्ब्राह्मणानां भृगूत्तम ॥ द्वादशाहेन राजन्यः पक्षाद्वैश्योऽथ मासतः ॥ २ ॥ शूद्रोऽनुलोमतो दासे स्वामितुल्यं त्वशौचकम् ॥ षड्भिस्त्रिभिरेकैकैश्च क्षत्रविदशूद्रयोनिषु ॥ ३ ॥ ब्राह्मणः शुद्धिमाप्नोति क्षत्रियस्तु तथैव च ॥ विदशूद्रयोनेः शुद्धिः स्यात्क्रमात्परशुरा-
मक ॥ ४ ॥ षड्रात्रेण त्रिरात्रेण षड्भिः शूद्रे तथा विशः ॥ आदन्तजननात्सद्य आचूडान्नैशिकी श्रुतिः ॥ ५ ॥ त्रिरात्रमाव्रतादेशादश-
रात्रमतः परम् ॥ ऊनत्रैवार्षिके शूद्र पञ्चाहाच्छुद्धिरिष्यते ॥ ६ ॥ द्वादशाहेन शुद्धिः स्यादतीति वत्सरत्रये ॥ गतैः संवत्सरैः षड्भिः शुद्धि-
र्मासेन कीर्तिता ॥ ७ ॥ स्त्रीणामकृतचूडानां विशुद्धिर्नैशिकी स्मृता ॥ तथा च कृतचूडानां त्र्यहाच्छुद्ध्यन्ति बान्धवाः ॥ ८ ॥ विवाहितासु नाशौचं पितृपक्षे विधीयते ॥ पितुर्गृहे प्रसूतानां विशुद्धिर्नैशिकी स्मृता ॥ ९ ॥ सूतिका दशरात्रेण शुद्धिमाप्नोति नान्यथा ॥ विवाहिता हि चेत्कन्या प्रियते पितृवैश्मनि ॥ १० ॥ तस्याधिरात्राच्छुद्ध्यन्ति बान्धवा नात्र संशयः ॥ समानं लघ्वशौचं तु प्रथमेन समापयेत् ॥ ११ ॥

असमानं द्वितीयेन धर्मराजवचो यथा ॥ देशान्तरस्थः श्रुत्वा तु कुल्यानां मरणोद्भवौ ॥ १२ ॥ यच्छेषं दशरात्रस्य तावदेवा-
शुचिर्भवेत् ॥ अतीते दशरात्रे तु त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् ॥ १३ ॥ तथा संवत्सरेऽतीते स्नात एव विशुध्यति ॥ मातामहे तथाऽतीते
ह्याचार्य्ये च तथा मृते ॥ १४ ॥ रात्रिभिर्मासतुल्याभिर्गर्भस्त्रावे विशोधनम् ॥ सापिण्डे ब्राह्मणे वर्णाः सर्वे एवाविशेषतः ॥ १५ ॥ दश-
रात्रेण शुध्यन्ति द्वादशाहेन भूमिपः ॥ वैश्याः पञ्चदशाहेन शूद्रा मासेन भार्गव ॥ १६ ॥ उच्छिष्टसन्निधावेकं तथा पिण्डं निवेदयेत् ॥
कीर्तयेच्च तथा तस्य नामगोत्रे समाहितः ॥ १७ ॥ भुक्तवत्सु द्विजेन्द्रेषु पूजितेषु धनेन च ॥ विसृष्टाक्षततोयेषु गोत्रनामानुकीर्तनैः ॥
॥ १८ ॥ चतुरङ्गुलविस्तारं तत्खातं तावदन्तरम् ॥ वितस्तिदीर्घं कर्तव्यं विकर्षूणां तथा त्रयम् ॥ १९ ॥ विकर्षूणां समीपे च ज्वाल-
येज्ज्वलनत्रयम् ॥ सोमाय वह्नये राम यमाय च समासतः ॥ २० ॥ जुहुयादाहुतीः सम्यक्सर्वत्रैव चतुस्त्रयः ॥ पिण्डनिर्वापणं कुर्यात्प्रा-
ग्वदेव पृथक् पृथक् ॥ २१ ॥ अत्रेन दध्ना मधुना तथा मांसेन पूरयेत् ॥ मध्ये चेदधिमासः स्यात्कुर्यादभ्याधिकं तु तत् ॥ २२ ॥
अथवा द्वादशाहेन सर्वमेतत्समापयेत् ॥ संवत्सरस्य मध्ये च यदि स्यादधिमासकः ॥ २३ ॥ तदा द्वादशके श्राद्धे कार्य्यं तदधिकं
भवेत् ॥ संवत्सरे समाप्ते तु श्राद्धं श्राद्धवदाचरेत् ॥ २४ ॥ प्रेताय तत ऊर्ध्वं च तस्यैव पुरुषत्रये ॥ पिण्डान्विनिर्वपेत्तद्वच्चतुरस्तु समा-
हितः ॥ २५ ॥ सम्पूज्य दत्त्वा पृथिवीं समाना इति चाप्यथ ॥ योजयेत्प्रेतापिण्डं तु पिण्डेष्वन्येषु भार्गव ॥ २६ ॥ प्रेतपात्रं च पात्रेषु
तथैव विनियोजयेत् ॥ पृथक् पृथक् प्रकर्तव्यं कर्मैतत्कर्मपात्रके ॥ २७ ॥ मन्त्रवर्जमिदं कर्म शूद्रस्य तु विधीयते ॥ सापिण्डीकरणं
स्त्रीणां कार्य्यमेवं तदा भवेत् ॥ २८ ॥ श्राद्धं कुर्याच्च प्रत्यब्दं प्रेते कुम्भात्रमब्दकम् ॥ गङ्गायाः सिकता धारा यथा वर्षति वासवे ॥ २९ ॥
शक्या गणयितुं लोके न त्वतीताः पितामहाः ॥ काले सततगे स्थैर्यं नास्त तस्मात्क्रियां चरेत् ॥ ३० ॥ देवत्वे यातनास्थाने प्रेतः
श्राद्धं कृतं लभेत् ॥ नोपकुर्यान्नरः शोचन्प्रेतस्यात्मन एव वा ॥ ३१ ॥ भृग्वग्निपाशकाम्भोभिर्मृतानामात्मघातिनाम् ॥ पतितानां च
नाशौचं विद्युच्छस्त्रहताश्च ये ॥ ३२ ॥ यातिव्रतिब्रह्मचारिनृपकारुकदीक्षिताः ॥ राजाज्ञाकारिणो ये च स्नायाद्वै प्रेतगाम्यपि ॥ ३३ ॥
मैथुने कटधूमे च सद्यः स्नानं विधीयते ॥ द्विजं न निर्हरेत्प्रेतं शूद्रेण तु कथञ्चन ॥ ३४ ॥ न च शूद्रं द्विजेनापि तयोर्दोषो हि जायते ॥

अनाथविप्रप्रेतस्य वहनात्स्वर्गलोकभाक् ॥ ३५ ॥ सद्यग्रामे जयमाप्नोति प्रेतेऽनाथे च काष्ठदः ॥ संकल्प्य बान्धवं प्रेतमपसव्येन तां
 चितिम् ॥ ३६ ॥ पारिक्रम्य ततः स्नानं कुर्युः सर्व्वे सवाससः ॥ प्रेताय च तथा दद्युस्त्रीर्स्त्रीश्चैवोदकाजलीन् ॥ ३७ ॥ द्वार्य्यश्मनि पदं
 दत्त्वा प्रविशेयुस्तथा गृहम् ॥ अक्षतान्निक्षिपेद्ब्रह्मो निम्बपत्रं विदश्य च ॥ ३८ ॥ पृथक् शयीरन्भूमौ च क्रीतलघ्वाशनो भवेत् ॥ एकः पिण्डो
 दशाहे तु श्मश्रुकर्मकरः शुचिः ॥ ३९ ॥ सिद्धार्थकौस्तिलैर्विद्वान्मज्जेद्वासोऽपरं दधत् ॥ अजातदन्ते तनये शिशौ गर्भमृते तथा
 ॥ ४० ॥ कार्य्यो नैवाग्निसंस्कारो नैव चास्योदकक्रिया ॥ चतुर्थे च दिने कार्य्यस्तथास्थनां चैव सञ्चयः ॥ अस्थिसञ्चयनाद्बुद्धमद्भ-
 स्पशौ विधीयते ॥ ४१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शावाशौचादिकं नाम सप्तपञ्चाशदाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५७ ॥ अथ स्नावा-
 द्वाशौचम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ स्नावाशौचं प्रवक्ष्यामि मन्वादिमुनिसम्मतम् ॥ रात्रिभिर्मासतुल्याभिर्गर्भस्त्रावे त्र्यहेण वा ॥ १ ॥ चातु-
 र्मासिकपातान्ते दशाहं पञ्चमासतः ॥ राजन्ये च चतुरात्रं वैश्ये पञ्चाहमेव च ॥ २ ॥ अष्टाहेन तु शूद्रस्य द्वादशाहादतः परम् ॥ स्त्रीणां
 विशुद्धिरुदिता स्नानमात्रेण वै पितुः ॥ ३ ॥ न स्नानं हि सपिण्डे स्यान्निरात्रं सप्तमाष्टमे ॥ सद्यः शौचं सपिण्डानामादन्तजननात्तथा
 ॥ ४ ॥ आचूडादेकरात्रं स्यादाव्रताच्च त्रिरात्रकम् ॥ दशरात्रं भवेदस्मान्मातापित्रोस्त्रिरात्रकम् ॥ ५ ॥ अजातदन्ते तु मृते कृतचूडे
 ऽर्भके तथा ॥ प्रेते न्यूने त्रिभिर्वर्षैर्मृते शुद्धिस्तु नैशिकी ॥ ६ ॥ द्व्यहेन क्षत्रिये शुद्धिस्त्रिभिर्वैश्ये मृते तथा ॥ शुद्धिः शूद्रे पञ्चभिः
 स्यात्प्राग्विहाद्विषट् त्वहः ॥ ७ ॥ यत्र त्रिरात्रं विप्राणामाशौचं सम्प्रदृश्यते ॥ तत्र शूद्रे द्वादशाहः षण्णव क्षत्रवैश्ययोः ॥ ८ ॥ द्व्यब्दे
 नैवाग्निसंस्कारो मृते तन्निखनेद्भुवि ॥ न चोदकक्रिया तस्य नाम्न चापि कृते सति ॥ ९ ॥ जातदन्तस्य वा कार्य्या स्यादुपनयनादश ॥
 एकाहाच्छुद्ध्यते विप्रो योऽग्निवेदसमन्वितः ॥ १० ॥ हीने हीनतरे चैव त्र्यहश्चतुरहस्तथा ॥ पञ्चाहेनाग्निहीनस्तु दशाहाद्ब्राह्मणब्रह्म-
 ॥ ११ ॥ क्षत्रियो नवसप्ताहाच्छुद्ध्येद्विप्रो गुणैर्युतः ॥ दशाहात्सगुणो वैश्यो विंशाहाच्छूद्र एव च ॥ १२ ॥ दशाहाच्छुद्ध्यते विप्रो द्वादशाहेन
 भूमिपः ॥ वैश्यः पञ्चदशाहेन शूद्रो मासेन शुद्ध्यति ॥ १३ ॥ गुणोत्कर्षे दशाहाप्तौ त्र्यहमेकाहकं त्र्यहे ॥ एकाहाप्तौ सद्यः शौचं सर्व-
 त्रैवं समूहयेत् ॥ १४ ॥ दासान्तेवासिमृतकाः शिष्याश्चैकत्रवासिनः ॥ स्वामितुल्यमशौचं स्यान्मृते पृथक्पृथक्भवत् ॥ १५ ॥ मरणा-

देव कर्तव्यं संयोगो यस्य नाग्निभिः ॥ दाहादूर्ध्वमशौचं स्याद्यस्य वैतानिको विधिः ॥ १६ ॥ सर्वेषामेव वर्णानां त्रिभागात्स्पर्शनं भ-
 वेत् ॥ त्रिचतुष्पञ्चदशभिः स्पृश्या वर्णाः क्रमेण तु ॥ १७ ॥ चतुर्थे पञ्चमे चैव सप्तमे नवमे तथा ॥ अस्थिसञ्चयनं कार्य्यं वर्णानामानु-
 पूर्वशः ॥ १८ ॥ अहस्त्वदत्तकन्यासु प्रदत्तासु त्र्यहं भवेत् ॥ पक्षिणी संस्कृतास्वेव स्वस्नादिषु विधीयते ॥ १९ ॥ पितृगोत्रं कुमारीणां
 व्यूढानां भर्तृगोत्रता ॥ जलप्रदानं पित्रे च ह्युद्वाहे चोभयत्र तु ॥ २० ॥ दशाहोपरि पित्रोश्च दुहितुर्मरणे त्र्यहम् ॥ सद्यः शौचं सापि-
 ण्डानां पूर्वं चूडाकृतोर्द्ध्वं ॥ २१ ॥ एकाहतो ह्याविवाहादूर्ध्वं हस्तोदकात्र्यहम् ॥ पक्षिणी भ्रातृपुत्रस्य सपिण्डानां च सद्यतः ॥ २२ ॥
 दशाहाच्छुध्यते विप्रो जन्महानौ स्वयोनिषु ॥ पद्भिस्त्रिभिर्हैकेन क्षत्रविद्गुह्ययोनिषु ॥ २३ ॥ एतज्ज्ञेयं सपिण्डानां वक्ष्ये चानौरसा-
 दिषु ॥ अनौरसेषु पुत्रेषु भार्यास्वन्यगतासु च ॥ २४ ॥ परपूर्वासु च स्त्रीषु त्रिरात्राच्छुद्धिरिष्यते ॥ वृथासङ्करजातानां प्रव्रज्यासु च
 तिष्ठताम् ॥ २५ ॥ आत्मनस्त्यागिनां चैव निवर्त्ततोदकाक्रिया ॥ मात्रैकया द्विपितरौ भ्रातरावन्यगामिनौ ॥ २६ ॥ एकाहः सूतके तत्र
 मृतके तु द्व्यहो भवेत् ॥ सपिण्डानामशौचं हि समानोदकतां वदे ॥ २७ ॥ बाले देशान्तरस्थे च पृथक्पिण्डे च संस्थिते ॥ सवासा
 जलमाविश्य सद्य एव विशुध्यति ॥ २८ ॥ दशाहेन सपिण्डास्तु शुध्यन्ति प्रेतसूतके ॥ त्रिरात्रेण सकुल्यास्तु स्नानाच्छुध्यन्ति गोत्रिणः ॥ २९ ॥
 सपिण्डता तु पुरुषे सप्तमे विनिवर्त्तते ॥ समानोदकभावस्तु निवर्त्तताचतुर्दशात् ॥ ३० ॥ जन्म नामस्मृते वैतत्तत्परं गोत्रमुच्यते ॥
 विगतं तु विदेशस्थं शृणुयाद्यो ह्यनिर्दशम् ॥ ३१ ॥ यच्छेषं दशरात्रस्य तावदेवाशुचिर्भवेत् ॥ अतिक्रान्ते दशाहे तु त्रिरात्रमशुचिर्भ-
 वेत् ॥ ३२ ॥ संवत्सरे व्यतीते तु स्पृष्ट्वैवापो विशुध्यति ॥ मातुले पक्षिणी रात्रिः शिष्यात्विग्वान्धवेषु च ॥ ३३ ॥ मृते जामातारि
 प्रेते दौहित्रे भगिनीसुते ॥ श्यालके तत्सुते चैव स्नानमात्रं विधीयते ॥ ३४ ॥ मातामह्यां तथाचार्य्ये मृते मातामहे त्र्यहम् ॥ दुर्भिक्षे
 राष्ट्रसंपाते ह्यागतायां तथापि ॥ ३५ ॥ उपसर्गमृतानां च दाहे ब्रह्मविदां तथा ॥ सत्रिव्रतिब्रह्मचारिसङ्ग्रामे देशविप्लवे ॥ ३६ ॥ दाने
 यज्ञे विवाहे च सद्यः शौचं विधीयते ॥ विप्रगान्तेपहन्तृणामनुक्तं चात्मघातिनाम् ॥ ३७ ॥ असाध्यव्याधियुक्तस्य स्वाध्याये चाक्षमस्य
 च ॥ प्रायश्चित्तमनुज्ञातमग्नितायप्रवेशनम् ॥ ३८ ॥ अपमानात्तथा क्रोधात्स्नेहात्परिभवाद्भयात् ॥ उद्भयं म्रियते नारी पुरुषो वा कथ-

अन्न ॥ ३९ ॥ आत्मघाती चैकलक्षं वसेत्स नरकेऽशुचौ ॥ वृद्धः श्रौतस्मृतेर्लुप्तः परित्यजति यस्त्वसूनु ॥ ४० ॥ त्रिरात्रं तत्र चाशौचं
 द्वितीये चास्थिसञ्चयम् ॥ तृतीये तूदकं कार्यं चतुर्थे श्राद्धमाचरेत् ॥ ४१ ॥ विद्युदग्निहतानां च अहं शुद्धिः सपिण्डके ॥ पाषण्डा-
 श्रितभर्तृघ्न्यो नाशौचोदकगाः स्त्रियः ॥ ४२ ॥ पितृमात्रादिपाते तु आर्द्रवासा ह्युपोषितः ॥ अतोत्तेऽब्दे प्रकुर्वीत प्रेतकार्यं यथाविधि
 ॥ ४३ ॥ यः कश्चित् हरेत्प्रेतमसपिण्डं कथञ्चन ॥ स्नात्वा सचैलः स्पृष्ट्वाग्निं घृतं प्राश्य विशुद्ध्यति ॥ ४४ ॥ यद्यत्रमति तेषां तु दशाहे-
 नैव शुध्यति ॥ अनदन्नन्नमहचयेव न वै तस्मिन्गृहे वसेत् ॥ ४५ ॥ अनाथं ब्राह्मणं प्रेतं ये वहन्ति द्विजातयः ॥ पदे पदे यज्ञफलं शुद्धिः
 स्यात्स्नानमात्रतः ॥ ४६ ॥ प्रेतीभूतं द्विजः शूद्रमनुगच्छं ह्यहाच्छुचिः ॥ मृतस्य बान्धवैः सार्द्धं कृत्या च परिदेवनम् ॥ ४७ ॥ वर्ज-
 येत्तदहोरात्रं दानश्राद्धादि कामतः ॥ शूद्रायाः प्रसवो गेहे शूद्रस्य मरणं तथा ॥ ४८ ॥ भाण्डानि तु परित्यज्य अहोद्वूलपतः शुचिः ॥
 न विप्रं स्वेषु तिष्ठत्सु मृतं शूद्रेण नाययेत् ॥ ४९ ॥ नयेत्प्रेतं स्नापितं च पूजितं कुसुमैर्दहेत् ॥ नग्नदेहं दहेन्नैव किञ्चिदेहं परित्यजेत् ॥
 ॥ ५० ॥ गोत्रजस्तु गृहीत्वा तु चितां चारोपयेत्तदा ॥ आहिताग्निर्यथान्यायं दाधव्यस्त्रिभिरग्निभिः ॥ ५१ ॥ अनाहिताग्निरैकेन लौकि-
 केनापरस्तथा ॥ अस्मात्त्वमभिजातोऽसि त्वदयं जायतां पुनः ॥ ५२ ॥ असौ स्वर्गाय लोकाय सुखाग्निं प्रददेत्सुतः ॥ सकृत्प्रसिञ्चन्त्यु-
 दकं नामगोत्रेण बान्धवाः ॥ ५३ ॥ एवं मातामहाचार्य्यप्रेतानां चोदकक्रिया ॥ काम्योदकं सखिप्रेतस्वस्त्रीयश्चशुरर्त्विजाम् ॥ ५४ ॥
 अप नः शोशुचदधं दशाहं च सुतोऽर्पयेत् ॥ ब्राह्मणे दश पिण्डाः स्युः क्षत्रिये द्वादश स्मृताः ॥ ५५ ॥ वैश्ये पञ्चदश प्रोक्ताः शूद्रे त्रिंश-
 त्प्रकीर्तिताः ॥ पुत्रो वा पुत्रिकान्यो वा पिण्डं दद्याच्च पुत्रवत् ॥ ५६ ॥ विदश्य निम्बपत्राणि नियतो द्वारि वेश्मनः ॥ आचम्य चाग्निमु-
 दकं गोमयं गौरसर्षपान् ॥ ५७ ॥ प्राविशेयुः समालभ्य कृत्वाश्मनि पदं शनैः ॥ अक्षारलवणान्नाः स्युर्निर्मासा भूमिशायिनः ॥ ५८ ॥
 क्रीतलब्धाशनाः स्नाता आदिकर्ता दशाहकृत् ॥ अभावे ब्रह्मचारी तु कुर्यात्पिण्डोदकादिकम् ॥ ५९ ॥ यथेदं शावमाशौचं सपि-
 ण्डेषु विधीयते ॥ जननेऽप्येवमेवं स्यान्निपुणां शुद्धिमिच्छताम् ॥ ६० ॥ सर्वेषां शावमाशौचं मातापित्रोश्च सूतकम् ॥ सूतकं मातुरेव
 स्यादुपस्पृश्य पिता शुचिः ॥ ६१ ॥ पुत्रजन्मदिने श्राद्धं कर्त्तव्यमिति निश्चितम् ॥ तदहस्तत्प्रदानार्थं गोहिरण्यादिवाससाम् ॥ ६२ ॥ मरणं

मरणेनैव सूतकं सूतकेन तु ॥ उभयोरपि यत्पूर्वं तेनाशौचेन शुध्यात् ॥ ६३ ॥ सूतके मृतकं चेत्स्यान्मृतके त्वथ सूतकम् ॥ तत्राधि-
कृत्य मृतकं शौचं कुर्यान्न सूतकम् ॥ ६४ ॥ समानं लव्वशौचं तु प्रथमेन समापयेत् ॥ असमानं द्वितीयेन धर्मराजवचो यथा ॥ ६५ ॥
शावेन्तः शाव आयाते पूर्वाशौचेन शुध्याति ॥ गुरुणा लघु बाध्येत लघुना नैव तद्गुरु ॥ ६६ ॥ मृतके सूतके वापि रात्रिमध्येऽन्यदापतेत् ॥
तच्छेषेणैव शुध्येन्रात्रिशेषे द्व्यहाधिकात् ॥ ६७ ॥ प्रभाते यद्यशौचं स्याच्छुध्येरंश्च त्रिभिर्दिनैः ॥ उभयत्र दशाहानि कुलस्यान्नं न
भुज्यते ॥ ६८ ॥ दानादि विनिवर्तैत भोजनैः कृत्यमाचरेत् ॥ अज्ञाते पातकं नाद्ये भोक्तुरेकमहोऽन्यथा ॥ ६९ ॥ इत्यादिमहापुराणे
आग्नेये स्नावाद्याशौचं नामाष्टपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५८ ॥ अथ असंस्कृतादिशौचम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ संस्कृतस्यासंस्कृ-
तस्य स्वर्गो मोक्षो हरिस्मृतैः ॥ अस्त्रां गङ्गाम्भसि क्षेपात्प्रेतस्याभ्युदयो भवेत् ॥ १ ॥ गङ्गातोये नरस्यास्थि यावत्तावादिवि स्थितिः ॥
आत्मनस्त्यागिनां नास्ति पतितानां तथा क्रिया ॥ २ ॥ तेषामपि तथा गाङ्गे तोयेऽस्त्रां पतनं हितम् ॥ तेषां दत्तं जलं चान्नं गगने
तत्प्रलीयते ॥ ३ ॥ अनुग्रहेण महता प्रेतस्य पतितस्य च ॥ नारायणबलिः कार्यस्तेनानुग्रहमश्नुते ॥ ४ ॥ अक्षयः पुण्डरीकाक्षस्तत्र दत्तं
न नश्यति ॥ पतनात्रायते यस्मात्तत्मात्पात्रं जनार्दनः ॥ ५ ॥ पततां भुक्तिमुक्त्यादिप्रद एको हरिर्ध्रुवम् ॥ दृष्ट्वा लोकान्प्रियमाणान्सहायं
धर्मनाचरेत् ॥ ६ ॥ मृतोऽपि बान्धवः शक्तो नानुगन्तुं नरं मृतम् ॥ जायावर्जं हि सर्वस्य याम्यः पन्था विभिद्यते ॥ ७ ॥ धर्म एको ब्रज-
त्येनं यत्र कचन गामिनम् ॥ श्वः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्णे चापराह्निकम् ॥ ८ ॥ नहि प्रतीक्षते मृत्युः कृतं वास्य न वा कृतम् ॥ क्षेत्रापण-
गृहासक्तमन्यत्र गतमानसम् ॥ ९ ॥ वृकीवोरणमासाद्य मृत्युरादाय गच्छति ॥ न कालस्य प्रियः कश्चिद्वेष्यश्चास्य न विद्यते ॥ १० ॥
आयुष्ये कर्मणि क्षीणे प्रसह्य हरते जनम् ॥ नाप्राप्तकालो ध्रियते विद्वः शरशतैरपि ॥ ११ ॥ कुशाग्नेणापि संस्पृष्टः प्रातःकालो न जीवति ॥
औषधानि न मन्त्राद्यास्त्रायन्ते मृत्युनान्वितम् ॥ १२ ॥ वत्सवत्प्राकृतं कर्म कर्तारं विन्दति ध्रुवम् ॥ अय्यक्तादि व्यक्तमध्यमव्यक्तनिधनं
जगत् ॥ १३ ॥ कौमारादि यथा देहे तथा देहान्तरागमः ॥ नवमन्यद्यथा वस्त्रं गृह्णात्येवं शरीरकम् ॥ देही नित्यमवध्योऽयं यतः शोकं
ततस्त्यजेत् ॥ १४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेयेऽसंस्कृतादि शौचं नामैकोनपष्टचधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५९ ॥ अथ वानप्रस्थधर्मानि ॥

पुष्कर उवाच ॥ वानप्रस्थयतीनां च धर्मं वक्ष्येऽधुना शृणु ॥ जटित्वमग्निहोत्रित्वं भूशय्याजिनधारणम् ॥ १ ॥ वनेवासः पयोमूलनीवा-
 रफलवृत्तिता ॥ प्रतिग्रहनिवृत्तिश्च त्रिःस्नानं ब्रह्मचारता ॥ २ ॥ देवातिथीनां पूजा च धर्मोऽयं वनवासिनः ॥ गृही ह्यपत्यापत्यं च दृष्ट्वा-
 रण्यं समाश्रयेत् ॥ ३ ॥ तृतीयमायुषो भागमेकाकी वा सभार्य्यकः ॥ ग्रीष्मे पञ्चतपा नित्यं वर्षास्वभ्रावकाशिकः ॥ ४ ॥ आर्द्रवासाश्च
 हेमन्त तपश्चोग्रं चरेद्बली ॥ अपरावृत्तिमास्थाय व्रजेदिशमजिह्मगः ॥ ५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये वानप्रस्थधर्मो नाम षष्ठ्यधिकश-
 ततमोऽध्यायः ॥ १६० ॥ अथ यतिधर्मनि० ॥ पुष्कर उवाच ॥ यतिधर्मं प्रवक्ष्यामि ज्ञानमोक्षादिदर्शकम् ॥ चतुर्थमायुषो भागं प्राप्य
 सङ्गात्परिव्रजेत् ॥ १ ॥ यदाहि विरजेद्द्विरस्तदाहि च परिव्रजेत् ॥ प्राजापत्यां निरूप्योर्हि सर्ववेदसदक्षिणाम् ॥ २ ॥ आत्मन्यग्नीन्समारोप्य
 प्रव्रजेद्ब्राह्मणो गृहात् ॥ एक एव चरेन्नित्यं ग्राममन्नार्थमाश्रयेत् ॥ ३ ॥ उपेक्षकोऽसञ्चयिको मुनिर्ज्ञानसमन्वितः ॥ कपालं वृक्षमूलं च
 कुचैलमसहायता ॥ ४ ॥ समता चैव सर्वस्मिन्नेतन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ नाभिनन्देत मरणं नाभिनन्देत जीवनम् ॥ ५ ॥ कालमेव प्रतीक्षेत
 निदेशं भूतको यथा ॥ दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं वस्त्रपूतं जलं पिबेत् ॥ ६ ॥ सत्यपूतां वदेद्वाचं मनःपूतं समाचरेत् ॥ आलाबुदारुपात्राणि
 मृण्मयं वैष्णवं यतेः ॥ ७ ॥ विधूमे न्यस्तमुसले व्यङ्गारे भुक्तवज्जने ॥ वृत्ते शरावसम्पाते भिक्षां नित्यं यतिश्चरेत् ॥ ८ ॥ माधूकरमसं-
 क्लृप्तं प्राक्प्रणीतमयाचितम् ॥ तात्कालिकं चोपपन्नं भैक्षं पञ्चविधं स्मृतम् ॥ ९ ॥ पाणिपात्री भवेद्वापि पात्रे पात्रात्समाचरेत् ॥ अवे-
 क्षेत गतिं नृणां कर्मदोषसमुद्भवाम् ॥ १० ॥ शुद्धभावश्चरेद्भूमिं यत्र तत्राश्रमे रतः ॥ समाः सर्वेषु भूतेषु न लिङ्गं धर्मकारणम् ॥ ११ ॥
 फलं कतकवृक्षस्य यद्यप्यम्बुप्रसादकम् ॥ न नामग्रहणादेव तस्य वारि प्रसीदति ॥ १२ ॥ अजिह्वः पण्डकः पट्टुरन्धो बधिर एव च ॥
 साद्भिश्च मुच्यतेऽसद्भिर्ज्ञानात्संसृतो द्विजः ॥ १३ ॥ अहि रात्र्यां च याञ्जन्तून्हिनस्त्यज्ञानतो यतिः ॥ तेषां स्नात्वा विशुद्धयर्थं प्राणायामान्
 षडाचरेत् ॥ १४ ॥ अस्थिस्थूणं स्नायुयुतं मांसशोणितलेपनम् ॥ चर्मावनद्धं दुर्गन्धपूर्णं मूत्रपूरीषयोः ॥ १५ ॥ जराशोकसमाविष्टं
 रोगायतनमातुरम् ॥ रजस्वलमनित्यं च भूतावासमिमं त्यजेत् ॥ १६ ॥ धृतिः क्षमा दमोऽस्तेयं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ॥ ह्रीर्विद्या सत्यमक्रोधो
 दशकं धर्मलक्षणम् ॥ १७ ॥ चतुर्विधा भिक्षवस्तु कुटीचकबहुदको ॥ हंसः परमहंसश्च यो यः पश्चात्स उत्तमः ॥ १८ ॥ एक दण्डी त्रिदण्डी

वा योगी मुच्येत बन्धनात् ॥ अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्योऽपरिग्रहौ ॥ १९ ॥ यमाः पञ्चाथ नियमाः शाचं सन्तोषणं तपः ॥ स्वाध्याये-
 श्वरपूजा च पद्मकाद्यासनं यतेः ॥ २० ॥ प्राणायामस्तु द्विविधः सगर्भोऽगर्भ एव च ॥ जपध्यानयुतो गर्भो विपरीतस्त्वगर्भकः ॥ २१ ॥ प्रत्येकं
 त्रिविधः सोपि पूरकुम्भकरेचकैः ॥ पूरणात्पूरको वायोर्निश्चलत्वाच्च कुम्भकः ॥ २२ ॥ रेचनाद्रेचकः प्रोक्तो मात्राभेदेन च त्रिधा ॥ द्वाद-
 शातु चतुर्विंशः पद्मत्रिंशन्मात्रिकोऽपरः ॥ २३ ॥ तालो लघ्वक्षरो मात्राप्रणवादि चरेच्छनैः ॥ प्रत्याहारो जापकानां ध्यानमीश्वराचिन्तनम्
 ॥ २४ ॥ मनोधृतिर्धारणा स्यात्समाधिर्ब्रह्मणि स्थितिः ॥ अयमात्मा परं ब्रह्म सत्यं ज्ञानमनन्तकम् ॥ २५ ॥ विज्ञानमानन्दं ब्रह्म तत्त्व-
 मस्यहमस्मि तत् ॥ परं ब्रह्म ज्योतिरात्मा वामदेवो विमुक्त ओं ॥ २६ ॥ देहेन्द्रियमनोबुद्धिप्राणाहङ्कारवर्जितम् ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादिमुक्तं
 ब्रह्म तुरीयकम् ॥ २७ ॥ नित्यशुद्धबुद्धमुक्तसत्यमानन्दमद्वयम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिरक्षरं सर्वगं हरिः ॥ २८ ॥ योऽसावादित्यपुरुषः
 सोऽसावहमखण्ड ओं ॥ सर्वारम्भपरित्यागी समदुःखसुखः क्षमी ॥ २९ ॥ भावशुद्धश्च ब्रह्माण्डं भित्त्वा ब्रह्म भवेन्नरः ॥ आपाठ्यां पौर्ण-
 मास्यां च चातुर्मास्यव्रतं चरेत् ॥ ३० ॥ ततो व्रजेव्रज्यादौ हृतुसन्धिषु वापयेत् ॥ प्रायश्चित्तं यतीनां च ध्यानं वायुयमस्तथा ॥ ३१ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये यतिधर्मं नामैकषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६१ ॥ अथ धर्मशास्त्रनिरूपणम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ मनुर्विष्णु-
 र्याज्ञवल्क्यो हारीतोऽत्रियमोऽङ्गिराः ॥ वसिष्ठदक्षसंवर्तशातातपपराशराः ॥ १ ॥ आपस्तम्बोऽशनोऽप्यसाः कात्यायनबृहस्पती ॥ गोतमः
 शङ्खालिखितौ धर्ममेते यथाऽब्रुवन् ॥ २ ॥ तथा वक्ष्ये समासेन भुक्तिमुक्तिप्रदं शृणु ॥ प्रवृत्तं च निवृत्तं च द्विविधं कर्म वैदिकम् ॥ ३ ॥
 काम्यं कर्म प्रवृत्तं स्यान्निवृत्तं ज्ञानपूर्वकम् ॥ वेदाभ्यासस्तपो ज्ञानमिन्द्रियाणां च संयमः ॥ ४ ॥ अहिंसा गुरुसेवा च निःश्रेयसकरं
 परम् ॥ सर्वेषामपि चैतेषामात्मज्ञानं परं स्मृतम् ॥ ५ ॥ तच्चाग्न्यं सर्वविद्यानां प्राप्यते ह्यमृतं ततः ॥ सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभूतानि चात्मानि
 ॥ ६ ॥ समं पश्यन्नात्मयाजी स्वाराज्यमाधिगच्छति ॥ आत्मज्ञाने समे च स्याद्वेदाभ्यासे च यत्नवान् ॥ ७ ॥ एतद्विजन्मसामर्थ्यं ब्राह्म-
 णस्य विशेषतः ॥ वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञो यत्र तत्राश्रमे वसन् ॥ ८ ॥ इहैव लोके तिष्ठन्नि ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ स्वाध्यायानामुपाकर्ष-
 श्रावण्यां श्रवणेन तु ॥ ९ ॥ हस्ते चौषधिवारे च पञ्चम्यां श्रवणस्य वा ॥ पौषमासस्य रोहिण्यामष्टकायामथापि वा ॥ १० ॥ जलान्ते

छन्दसां कुर्यादुत्सर्गं विधिवद्बहिः ॥ त्र्यहं प्रेतेष्वनध्यायः शिष्यात्विगुरुबन्धुषु ॥ ११ ॥ उपाक्रमेणि चोत्सर्गे स्वशाखाश्रोत्रिये तथा ॥
 सन्ध्यागर्जितनिर्घाते भूकम्पोलकानिपातने ॥ १२ ॥ समाप्य वेदं ह्यनिशमारण्यकमर्धात्य च ॥ पञ्चदश्यां चतुर्दश्यामष्टम्यां राहुसूतके
 ॥ १३ ॥ ऋतुसन्धिषु भुक्त्वा वा श्राद्धिकं प्रतिगृह्य च ॥ शशमण्डूकनकुलश्वाहिमार्जारसूकरैः ॥ १४ ॥ कृतेन्तरे त्वहोरात्रं शक्रपाते तथो-
 च्छये ॥ श्वक्रोष्टुगर्दभोलूकमासबाणर्जुनिःस्वने ॥ १५ ॥ अमेध्यश्वशूद्रान्त्यश्मशानपतितान्तिके ॥ अशुभासु च तारासु विद्युत्स्त-
 नितसम्प्लवे ॥ १६ ॥ भुक्त्वाद्रपाणिरम्भोऽन्तरर्द्धरात्रेऽतिमारुते ॥ पांसुवर्षे दिशां दाहे सन्ध्यानाहारभीतिषु ॥ १७ ॥ धावतः प्राणिबाधे
 च शिष्टे च गृहमागते ॥ खरोष्ट्रयानहस्त्यश्वनौकावृक्षादिरोहणे ॥ सप्तत्रिंशदनध्यायानेतांस्तात्कालिकान्विदुः ॥ १८ ॥ इत्यादिमहापुराणे
 आग्नेये धर्मशास्त्रनि० नाम द्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६२ ॥ अथ श्राद्धकल्पनिरूपणम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ श्राद्धकल्पं प्रव-
 क्ष्यामि भुक्तिमुक्तिप्रदं शृणु ॥ निमन्त्र्य विप्रान्पूर्वेद्युः स्वागतनापराहतः ॥ १ ॥ प्राच्योपवेशयेत्पिठे युग्मान्दैवेऽथ पित्र्यके ॥ अयुग्मान्
 प्राङ्मुखान्दैवे त्रीन्पैत्र्ये चैकमेव वा ॥ २ ॥ मातामहानामप्येवं तन्त्रं वा वैश्वदैविकम् ॥ पाणिप्रक्षालनं दत्त्वा विष्टरार्थं कुशानपि
 ॥ ३ ॥ आवाहयेदनुज्ञातो विश्वेदेवास इत्यृचा ॥ यवैरन्वकीर्याथ भाजने सपवित्रके ॥ ४ ॥ शत्रो देव्यां पयः क्षित्वा यवोसीति यवा-
 स्तथा ॥ या दिव्या इतिमन्त्रेण हस्ते ह्यर्घ्यं विनिक्षिपेत् ॥ ५ ॥ दत्त्वादकं गन्धमाल्यं धूपदानं प्रदापकम् ॥ अपसव्यं ततः कृत्वा पितृ-
 णामप्रदक्षिणम् ॥ ६ ॥ द्विगुणांस्तु कुशान्कृत्वा ह्युशन्तस्त्वेत्यृचा पितृन् ॥ आवाह्य तदनुज्ञातो जपेदायान्तु नस्ततः ॥ ७ ॥ यवार्थास्तु
 तिलैः कार्याः कुर्यादध्यादि पूर्ववत् ॥ दत्त्वाध्वं संस्रवाञ्छेषान्पात्रे कृत्वा विधानतः ॥ ८ ॥ पितृभ्यः स्थानमसीति न्युञ्जं पात्रं करोत्यधः ॥
 अग्नौ करिष्य आदाय पृच्छत्यन्नं घृतप्लुतम् ॥ ९ ॥ कुरुष्वेति ह्यनुज्ञातो हुत्वाग्नौ पितृयज्ञवत् ॥ हुतशेषं प्रदद्यात्तु भाजनेषु समाहितः
 ॥ १० ॥ यथालाभोपपत्रेषु रौप्येषु तु विशेषतः ॥ दत्त्वान्नं पृथिवीपात्रमिति पात्राभिमन्त्रणम् ॥ ११ ॥ कृत्वेदं विष्णुरित्यन्ने द्विजा-
 दुष्टं निवेशयेत् ॥ सव्याहृतिकां गायत्रीं मधुवाता इति त्र्यचम् ॥ १२ ॥ जप्त्वा यथासुखं वाच्यं भुञ्जीरंस्तेऽपि वाग्यताः ॥ अन्नमिष्टं
 हविष्यं च दद्याज्जप्त्वा पवित्रकम् ॥ १३ ॥ अन्नमादाय तृप्ताः स्थ शेषं चैवान्नमस्य च ॥ तदन्नं विकिरेद्भूमौ दद्याच्चापः सकृत्सकृत् ॥ १४ ॥

सर्वमन्नमुपादाय सतिलं दक्षिणामुखः ॥ उच्छिष्टसन्निधौ पिण्डान्प्रदद्यात्पितृयज्ञवत् ॥ १५ ॥ मातामहानामप्येवं दद्यादाचमनं ततः ॥
 स्वस्ति वाच्यं ततः कुर्यादक्षय्योदकमेव च ॥ १६ ॥ दत्त्वा तु दक्षिणां शक्त्या स्वधाकारमुदाहरेत् ॥ वाच्यतामित्यनुज्ञातः स्वपि-
 तृभ्यः स्वधोच्यताम् ॥ १७ ॥ कुर्युरस्तु स्वधेत्युक्ते भूमौ सिञ्चेत्ततो जलम् ॥ प्रीयन्तामिति वा दैवे विश्वेदेवा जलं ददेत् ॥ १८ ॥
 दातारो नोऽभिवर्द्धन्तां वेदाः सन्ततिरेव च ॥ श्रद्धा च नो माव्यगमद्बहु देयं च नोऽस्त्विति ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वा तु प्रिया वाचः प्रणि-
 पत्य विसर्जयेत् ॥ वाजे वाज इति प्रीतपितृपूर्वं विसर्जनम् ॥ २० ॥ यस्मिंस्तु संस्रवाः पूर्वमर्घपात्रे निपातिताः ॥ पितृपात्रं तदुत्तानं कृत्वा
 विप्रान्विसर्जयेत् ॥ २१ ॥ प्रदक्षिणमनुव्रज्य भुक्त्वा तु पितृसेवितम् ॥ ब्रह्मचारी भवेत्तां तु रजनीं ब्राह्मणैः सह ॥ २२ ॥ एवं प्रदक्षिणं कृत्वा
 वृद्धौ नान्दीमुखान्पितृन् ॥ यजेत दधिकर्कन्धुमिश्रान्पिण्डान्यवैः क्रिया ॥ २३ ॥ एकोदिष्टं दैवहीनमेकार्घैकपवित्रकम् ॥ आवाहनाग्नौकर-
 णरहितं ह्यपसव्यवत् ॥ २४ ॥ उपतिष्ठतामित्यक्षय्यस्थाने पितृविसर्जने ॥ अभिरम्यतामिति वदेद्भूयस्तेऽभिरताः स्म ह ॥ २५ ॥ गन्धोदक-
 तिलैर्युक्तं कुर्यात्पात्रचतुष्टयम् ॥ अर्घार्थपितृपात्रेषु प्रेतपात्रं प्रसेचयेत् ॥ २६ ॥ ये समाना इति द्वाभ्यां शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥ एतत्सपिण्डी-
 करणमेकोदिष्टं स्त्रिया सह ॥ २७ ॥ अर्वाक्सपिण्डीकरणं यस्य संवत्सराद्भवेत् ॥ तस्याप्यन्नं सोदकुम्भं दद्यात्संवत्सरं द्विज ॥ २८ ॥ मृताहनि
 च कर्त्तव्यं प्रतिमासं तु वत्सरम् ॥ प्रतिवत्सरं कार्यं श्राद्धं वै मासिकान्नवत् ॥ २९ ॥ हविष्यान्नेन वै मासं पायसेन तु वत्सरम् ॥ मात्स्य-
 हारिणकौरभ्रशकुनच्छागपार्षतैः ॥ ३० ॥ ऐणरौरववाराहशैर्मासैर्यथाक्रमम् ॥ मासवृद्ध्याऽभितृप्यन्ति दत्तैरेव पितामहाः ॥ ३१ ॥
 खड्गामिषं महाशलकं मधुयुक्तान्नमेव च ॥ लोहामिषं कालशकं मांसं वार्धीणसस्य च ॥ ३२ ॥ यद्ददाति गयास्थश्च सर्वमानन्त्यमुच्यते ॥
 तथा वर्षात्रयोदश्यां मघासु च न संशयः ॥ ३३ ॥ कन्यां प्रजां बन्दिनश्च पशून्मुख्यान्सुतानपि ॥ घृतं कृषिं च वाणिज्यं द्विशफैकशफं
 तथा ॥ ३४ ॥ ब्रह्मवर्चस्विनः पुत्रान्स्वर्णरूप्ये सकुप्यके ॥ ज्ञातिश्रेष्ठ्यं सर्वकामानाप्नोति श्राद्धदः सदा ॥ ३५ ॥ प्रतिपत्प्रभृतिष्वेतान्व-
 र्जायित्वा चतुर्दशीम् ॥ शस्त्रेण तु हता ये वै तेषां तत्र प्रदीयते ॥ ३६ ॥ स्वर्गं ह्यपत्यमोजश्च शौर्य्यं क्षेत्रं बलं तथा ॥ पुत्रश्रेष्ठ्यं सप्तौ-
 भाग्यमपत्यं मुख्यतां सुतान् ॥ ३७ ॥ प्रवृत्तचक्रतां पुत्रान्वाणिज्यं प्रभुतां तथा ॥ अरोगित्वं यशो वीतिशोक्ततां परमां गतिम् ॥ ३८ ॥

धनं विद्यां भिषक्सीद्धि रूप्यं गाश्चाप्यजाविकम् ॥ अश्वानायुश्च विधिवद्यः श्राद्धं सम्प्रयच्छति ॥ ३९ ॥ कृत्तिकादिभरण्यन्ते स कामा-
नामुयादिमान् ॥ वसुरुद्रादितिसुताः पितरः श्राद्धदेवताः ॥ ४० ॥ प्रीणयन्ति मनुष्याणां पितृञ्छ्राद्धेन तर्पिताः ॥ आयुः प्रजां धनं विद्यां
स्वर्गं मोक्षं सुखानि च ॥ प्रयच्छन्ति तथा राज्यं प्रीता नृणां पितामहाः ॥ ४१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये श्राद्धकल्प० नाम त्रिपष्ट्यधि-
कशततमोऽध्यायः ॥ १६३ ॥ अथ नवग्रहहोमनि० ॥ पुष्कर उवाच ॥ श्रीकामः शान्तिकामो वा ग्रहयज्ञं समारभेत् ॥ वृष्ट्यायुःपुष्टि-
कामो वा तथैवाभिचरन्पुनः ॥ १ ॥ सूर्यः सोमो मङ्गलश्च बुधश्चाथ बृहस्पतिः ॥ शुक्रः शनैश्चरो राहुः केतुश्चेति ग्रहाः स्मृताः ॥ २ ॥
ताम्रकार्त्तफटिकाद्रक्तचन्दनात्स्वर्णकादुभौ ॥ रजतादयसः सीसाद्रहाः कार्प्याः क्रमादिमे ॥ ३ ॥ सुवर्णैर्वा यजेद्विष्य गन्धमण्डलकेषु
वा ॥ यथावर्णं प्रदेयानि वासांसि कुसुमानि च ॥ ४ ॥ गन्धाश्च बलयश्चैव धूपो देयस्तु गुग्गुलुः ॥ कर्तव्या मन्त्रवन्तश्च चरवः प्रतिदैवतम्
॥ ५ ॥ आकृष्णेन इमं देवा अग्निर्मूर्द्धा दिवः ककुत् ॥ उद्बुध्यस्वेति च ऋचो यथासङ्ख्यं प्रकीर्त्तिताः ॥ ६ ॥ बृहस्पते अतियदर्यस्त-
थैवान्नात्परिश्रुतः ॥ शन्नो देवीरतथा काण्डात्केतुं कृण्वन्निमांस्तथा ॥ ७ ॥ अर्कः पलाशः खदिरो ह्यपामार्गोऽथ पिप्पलः ॥ उदुम्बरः
शर्मा दूर्वा कुशाश्च सामिधः क्रमात् ॥ ८ ॥ एकैकस्यात्रापष्टशतमष्टाविंशतिरेव वा ॥ होतव्या मधुसर्पिभ्यां दध्ना चैव समन्विताः ॥ ९ ॥
गुडौदनं पायसं च हविष्यं क्षीरयष्टिकम् ॥ दध्योदनं हविः पूषान्मांसं चित्रान्नमेव च ॥ १० ॥ दद्याद्ब्रह्मक्रमादेतद्विजेभ्यो भोजनं बुधः ॥
शक्तितो वा यथालाभं सत्कृत्य विधिपूर्वकम् ॥ ११ ॥ धेनुः शङ्खस्तथानङ्गहेम वासो हयस्तथा ॥ कृष्णा गौरायसश्छाग एता वै
दाक्षिणाः क्रमात् ॥ १२ ॥ यश्च यस्य यदा दूष्यः स तं यत्नेन पूजयेत् ॥ ब्रह्मणैषां वरो दत्तः पूजिताः पूजितस्य च ॥ १३ ॥ ग्रहा-
धीना नरेन्द्राणामुच्छायाः पतनानि च ॥ भावाभावौ च जगतस्तस्मात्पूज्यतमा ग्रहाः ॥ १४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
नवग्रहहोमनि० नाम चतुःषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६४ ॥ अथ नानाधर्मनि० ॥ अग्निरुवाच ॥ ध्येय आत्मा स्थितो योऽसौ हृदये
दीपवत्प्रभुः ॥ अनन्यविषयं कृत्वा मनोबुद्धिस्मृतीन्द्रियम् ॥ १ ॥ श्राद्धं तु ध्यायिने देयं गव्यं दाधि घृतं पयः ॥ प्रियङ्गवो मसूराश्च वार्त्ता-
कुः कोद्वो न हि ॥ २ ॥ सैदिकेयो यदा सूर्य्यं ग्रसते पर्वसन्धिषु ॥ हस्तिच्छाया तु सा ज्ञेया श्राद्धदानादिकेऽक्षया ॥ ३ ॥ पेत्रे चैव यदा

सोमो हंसे चैव करे स्थिते ॥ तिथिर्वैवस्वती नाम सा छाया कुञ्जरस्य तु ॥ ४ ॥ अग्नौकरणशेषं तु न दद्याद्देवदैविके ॥ अश्वभावे तु
विप्रस्य हस्ते दद्यात्तु दक्षिणे ॥ ५ ॥ न स्त्री दुष्याति जारेण न विप्रोऽवेदकर्मणा ॥ बलात्कारोपभुक्ता चेद्देरिहस्तगतापि वा ॥ ६ ॥ सन्त्यजे-
द्वृषितां नारीमृतकालेन शुध्याति ॥ पूर्वं स्त्रियः सुरैर्भुक्ताः सोमगन्धर्ववह्निभिः ॥ ७ ॥ भुञ्जते मानुषाः पश्चान्नैता दुष्यन्ति केनचित् ॥
असवर्णेन यो गर्भः स्त्रीणां योनौ निषिच्यते ॥ ८ ॥ अशुद्धा तु भवेन्नारी यावच्छल्यं न मुञ्चति ॥ निःसृते तु ततः शल्ये रजसा शुध्यते
ततः ॥ ९ ॥ य आत्मव्यतिरेकेण द्वितीयं नात्र पश्यति ॥ १० ॥ ब्रह्मभूतः स एवेह योगी चात्मरतोऽमलः ॥ विषयोन्द्रियसंयोगात्के-
चिद्योगं वदन्ति वै ॥ ११ ॥ अधर्मो धर्मबुद्ध्या तु गृहीतस्तैरपण्डितैः ॥ आत्मनो मनसश्चैव संयोगं च तथा परे ॥ १२ ॥ वृत्तिहीनं
मनः कृत्वा क्षेत्रज्ञे परमात्मनि ॥ एकीकृत्य विमुच्येत बन्धाद्योगोऽयमुत्तमः ॥ १३ ॥ कुटुम्बैः पञ्चभिर्ग्रामः पष्ठस्तत्र महत्तरः ॥ देवा-
सुरमनुष्यैर्वा स जेतुं नैव शक्यते ॥ १४ ॥ बहिर्मुखानि सर्वाणि कृत्वा चाभिमुखानि वै ॥ मनस्येवेन्द्रियग्रामं मनश्चात्मनि योजयेत्
॥ १५ ॥ सर्वभावाविनिर्मुक्तं क्षेत्रज्ञं ब्रह्मणि न्यसेत् ॥ एतज्ज्ञानं च ध्यानं च शेषोऽन्यो ग्रन्थविस्तरः ॥ १६ ॥ यन्नास्ति सर्वलोकस्य
तदस्तीति निरुच्यते ॥ कथ्यमानं तथाऽन्यस्य हृदये नावतिष्ठते ॥ १७ ॥ असंवेद्यं हि तद्ब्रह्म कुमारी स्त्रीसुखं यथा ॥ अयोगी नैव
जानाति जात्यन्धो हि घटं यथा ॥ १८ ॥ सन्न्यसन्तं द्विजं दृष्ट्वा स्थानाच्चलति भास्करः ॥ एष मे मण्डलं भित्त्वा परं ब्रह्माऽधिगच्छति
॥ १९ ॥ उपवासव्रतं चैव स्नानं तीर्थं फलं तपः ॥ द्विजसम्पादनं चैव सम्पन्नं तस्य तत्फलम् ॥ २० ॥ एकाक्षरं परं ब्रह्म प्राणायामः परं
तपः ॥ सावित्र्यास्तु परं नास्ति पावनं परमं स्मृतम् ॥ ध्यानेन सदृशं नास्ति शोधनं पापकर्मणाम् ॥ २१ ॥ श्वपाकेष्वपि भुञ्जानो
ध्यानेन हि विशुध्यति ॥ आत्मा ध्याता मनो ध्यानं ध्येयो विष्णुः फलं हरिः ॥ २२ ॥ अक्षयाय यतिः श्राद्धे पंक्तिपावनपावनः ॥ आरूढो
नैष्ठिकं धर्मं यस्तु प्रच्यवते द्विजः ॥ २३ ॥ प्रायश्चित्तं न पश्यामि येन शुद्ध्येत्स आत्महा ॥ ये च प्रव्रजिताः पत्न्यां या चैषां बीज-
सन्तातिः ॥ २४ ॥ बिंदुला नाम चाण्डाला जायन्ते नात्र संशयः ॥ शतिको म्रियते गृध्रः श्वासौ द्वादशिकस्तथा ॥ २५ ॥ भासो
विंशतिवर्षाणि सूकरो दशभिस्तथा ॥ अपुष्पो विफलो वृक्षो जायते कण्टकावृतः ॥ २६ ॥ ततो दावाग्निदग्धस्तु स्थाणुर्भवति

सानुगः ॥ ततो वर्षशतान्यष्टौ द्वे च तिष्ठत्यचेतनः ॥ २७ ॥ पूर्णे वर्षसहस्रे तु जायते ब्रह्मराक्षसः ॥ पृथेन लभते मोक्षं कुलस्योत्सादनेन
 वा ॥ योगमेव निषेवेत नान्यं मन्त्रमवापहम् ॥ २८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नानाधर्मो नाम पञ्चषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६५ ॥
 अथ वर्णधर्मादिकथनम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ वेदस्मार्तं प्रवक्ष्यामि धर्मं वै पञ्चधा स्मृतम् ॥ वर्णत्वमेकमाश्रित्य योऽधिकारः प्रव-
 र्त्तते ॥ १ ॥ वर्णधर्मः स विज्ञेयो यथोपनयनं त्रिषु ॥ यस्त्वाश्रमं समाश्रित्य पदार्थः संविधीयते ॥ २ ॥ उक्त आश्रमधर्मस्तु भिन्न-
 पिण्डादिको यथा ॥ उभयेन निमित्तेन यो विधिः सम्प्रवर्त्तते ॥ ३ ॥ नैमित्तिकः स विज्ञेयः प्रायश्चित्तविधिर्यथा ॥ ब्रह्मचारी गृही चापि
 वानप्रस्थो यतिर्नृपः ॥ ४ ॥ उक्त आश्रमधर्मस्तु धर्मः स्यात्पञ्चधा परः ॥ षाड्गुण्यस्याभिधाने यो दृष्टार्थः स उदाहृतः ॥ ५ ॥
 स त्रेधा मन्त्रयागाद्यदृष्टार्थ इति मानवाः ॥ उभयार्थो व्यवहारस्तु दण्डधारणमेव च ॥ ६ ॥ तुल्यार्थानां विकल्पः स्याद्यागमूलः प्रकीर्ति-
 तः ॥ वेदे तु विहितो धर्मः स्मृतौ तादृश एव च ॥ ७ ॥ अनुवादं स्मृतिः सूते कार्यार्थमिति मानवाः ॥ गुणार्थः परिसंख्यार्थो वानु-
 वादो विशेषतः ॥ ८ ॥ विशेषदृष्ट एवासौ फलार्थ इति मानवाः ॥ स्यादष्टचत्वारिंशद्भिः संस्कारैर्ब्रह्मलोकगः ॥ ९ ॥ गर्भाधानं पुंसवनं
 सीमन्तोन्नयनं ततः ॥ जातकर्म नामकृतिरन्नप्राशनचूडकम् ॥ १० ॥ संस्कारश्चोपनयनं वेदव्रतचतुष्टयम् ॥ स्नानं स्वधर्मचारिण्या
 योगः स्याद्यज्ञपञ्चकम् ॥ ११ ॥ देवयज्ञः पितृयज्ञो मनुष्यभूतयज्ञकौ ॥ ब्रह्मयज्ञः सतपाकयज्ञसंस्थाः पुरोऽष्टकाः ॥ १२ ॥ पार्वणश्राद्धं
 श्रावण्याग्रहायणी च चैत्र्यापि ॥ आश्वयुजी सप्तहविर्यज्ञसंस्थास्ततः स्मृताः ॥ १३ ॥ अग्न्याधेयमग्निहोत्रं दर्शः स्यात्पौर्णमासकः ॥
 चातुर्मास्याग्रहायण्येष्टिर्निरूढः पशुबन्धकः ॥ १४ ॥ सौत्रामणिः सप्तसोमसंस्थाग्निष्टोम आदितः ॥ अत्यग्निष्टोम उक्थश्च षोडशी वाज-
 पेयकः ॥ १५ ॥ अतिरात्रस्तथा स्तोमा अष्टौ चात्मगुणास्ततः ॥ दया क्षमाऽनसूया च अनायासोऽथ मङ्गलम् ॥ १६ ॥ अकार्षण्या-
 स्पृहा शौचं यस्येते स परं व्रजेत् ॥ प्रचारे मैथुने चैव प्रस्त्रावे दन्तधावने ॥ १७ ॥ स्नानभोजनकाले च षट्सु मौनं समाचरेत् ॥ पुनर्दानं
 पृथक्पानमाज्येन पयसा निशि ॥ १८ ॥ दन्तच्छेदनमुष्णं च सप्त सक्तुषु वर्जयेत् ॥ स्नात्वा पुष्पं न गृहीयाद्देवायोग्यं तदीरितम् ॥ १९ ॥
 अन्यगोत्रोऽप्यसम्बन्धः प्रेतस्याग्निं ददाति यः ॥ पिण्डं चोदकदानं च स दशाहं समापयेत् ॥ २० ॥ उदकं च तृणं भस्म द्वारं पन्थास्त-

थेव च ॥ एभिरन्तर्गतं कृत्वा पश्चिदोषो न विद्यते ॥ पञ्च प्राणाहुतीर्दद्यादनामाहुष्टयोगतः ॥ २१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये वर्ण-
 धर्मादिव० नाम षट्षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६६ ॥ अथ पुनर्युतलक्षकोटिहोमाः ॥ अग्निरुवाच ॥ श्रीशान्तिविजयाद्यर्थं ग्रहयज्ञं
 पुनर्वदे ॥ ग्रहयज्ञोऽयुतहोमलक्षकोट्यात्मकास्त्रिधा ॥ १ ॥ वेदेरैशो ह्यग्निकुण्डाद्ब्रह्मनावाह्य मण्डले ॥ सौम्ये गुरुर्बुधश्चैशो शुक्रः पूर्वदले
 शशी ॥ २ ॥ आग्नेये दक्षिणे भौमे मध्ये स्याद्वास्करस्तथा ॥ शनिराप्येऽथ नैऋत्ये राहुः केतुश्च वायवे ॥ ३ ॥ ईशश्चोमा गुहो विष्णु-
 ब्रह्मेन्द्रो यमकालकौ ॥ चित्रगुप्तश्चाधिदेवा अग्निरापः क्षितिर्हरिः ॥ ४ ॥ इन्द्र ऐन्द्री देवता च प्रजेशोऽहिर्विधिः क्रमात् ॥ एते प्रत्यधि-
 देवाश्च गणेशो दुर्गयानिलः ॥ ५ ॥ समश्विनी तान्सम्पूज्य यजेद्विजैश्च वेदजैः ॥ अर्कः पलाशः खदिरो ह्यपामार्गश्च पिप्पलः ॥ ६ ॥
 उदुम्बरः शमी दूर्वा कुशाश्च समिधः क्रमात् ॥ मध्वाज्यदधिसंमिश्रा होतव्याश्चाष्टधा शतम् ॥ ७ ॥ एकाष्टचतुरः कुम्भान्पूर्य्य पूर्णा-
 हुतिं तथा ॥ वसोर्धारां ततो दद्यादक्षिणां च ततो ददेत् ॥ ८ ॥ यजमानं चतुर्भिस्तैरभिषिञ्चेत्समन्त्रकैः ॥ सुरास्त्वामभिषिञ्चन्तु ब्रह्म-
 विष्णुमहेश्वराः ॥ ९ ॥ वासुदेवो जगन्नाथस्तथा सङ्कर्षणः प्रभुः ॥ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च भवन्तु विजयाय ते ॥ १० ॥ आखण्डलोऽग्निर्भगवान्य-
 मो वै नैऋतस्तथा ॥ वरुणः पवनश्चैव धनाध्यक्षस्तथा शिवः ॥ ११ ॥ ब्रह्मणा सहितः शेषो दिक्पालाः पान्तु वः सदा ॥ कीर्त्तिलक्ष्मी-
 र्धृतिर्मैधा पुष्टिः श्रद्धा क्रिया मतिः ॥ १२ ॥ बुद्धिर्लज्जा वपुः शान्तिस्तुष्टिः कान्तिश्च मातरः ॥ एतास्त्वामभिषिञ्चन्तु धर्मपत्न्यः समा-
 गताः ॥ १३ ॥ आदित्यश्चन्द्रमा भौमो बुधजीवसितार्कजः ॥ ग्रहास्त्वामभिषिञ्चन्तु राहुः केतुश्च तर्पिताः ॥ १४ ॥ देवदानवगन्धर्वा
 यक्षराक्षसपन्नगाः ॥ ऋषयो मनवो गावो देवमातर एव च ॥ १५ ॥ देवपत्न्यो द्रुमा नागा दैत्याश्चाप्सरसां गणाः ॥ अस्त्राणि सर्वश-
 स्त्राणि राजानो वाहनानि च ॥ १६ ॥ औषधानि च रत्नानि कालस्यावयवाश्च ये ॥ सरितः सागराः शैलास्तीर्थानि जलदा नदाः ॥ १७ ॥
 एते त्वामभिषिञ्चन्तु सर्वकामार्थसिद्धये ॥ अलङ्कृतस्ततो दद्याद्देवगोत्रभुवादिकम् ॥ १८ ॥ कपिले सर्वदेवानां पूजनीयासि रोहिणि ॥
 तीर्थदेवमयी यस्मादतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ १९ ॥ पुण्यस्त्वं शङ्ख पुण्यानां मङ्गलानां च मङ्गलम् ॥ विष्णुना विधृतो नित्यमतः
 शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ २० ॥ धर्मं त्वं वृषरूपेण जगदानन्दकारकः ॥ अष्टमूर्तैरधिष्ठानमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ २१ ॥ हिरण्यगर्भ-

गर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ॥ अनन्तपुण्यफलदमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ २२ ॥ पीतवस्त्रयुगं यस्माद्वासुदेवस्य वल्लभम् ॥
 प्रदानात्तस्य वै विष्णुरतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ २३ ॥ विष्णुस्त्वं मत्स्यरूपेण यस्मादमृतसम्भवः ॥ चन्द्रार्कवाहनो नित्यमतः
 शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ २४ ॥ यस्मात्त्वं पृथिवी सर्वा धेनुः केशवसन्निभा ॥ सर्वपापहरा नित्यमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ २५ ॥
 यस्मादायस कर्माणि तवाधीनानि सर्वदा ॥ लाङ्गलाद्यायुधादीनि ह्यतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ २६ ॥ यस्मात्त्वं सर्वयज्ञानामङ्गत्वेन
 व्यवस्थितः ॥ योनिर्विभावसोर्नित्यमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ २७ ॥ गवामङ्गेषु तिष्ठन्ति भुवनानि चतुर्दश ॥ यस्मात्तस्माच्छिवं मे
 स्यादिह लोके परत्र च ॥ २८ ॥ यस्मादशून्यं शयनं केशवस्य शिवस्य च ॥ शय्या ममाप्यशून्याऽस्तु दत्ता जन्मानि जन्मानि ॥ २९ ॥
 यथा रत्नेषु सर्वेषु सर्वे देवाः प्रतिष्ठिताः ॥ तथा शान्तिं प्रयच्छन्तु रत्नदानेन मे सुराः ॥ ३० ॥ यथा भूमिप्रदानस्य कलां नार्हन्ति
 षोडशमि ॥ दानान्यन्यानि मे शान्तिर्भूमिदानाद्भवत्विह ॥ ३१ ॥ ग्रहयज्ञोऽयुतहोमो दक्षिणाभी रणे जितिः ॥ विवाहोत्सवयज्ञेषु
 प्रतिष्ठादिषु कर्मसु ॥ ३२ ॥ सर्वकामाप्तये लक्षकोटिहोमद्वयं मतम् ॥ गृहदेशे मण्डपेऽथ ह्ययुते हस्तमात्रकम् ॥
 ॥ ३३ ॥ मेखलायोनि संयुक्तं कुण्डं चत्वार ऋत्विजः ॥ स्वयमेकोऽपि वा लक्षे सर्वं दशगुणं हि तत् ॥ ३४ ॥ चतुर्हस्तं द्विहस्तं वा
 तार्क्ष्यं चात्राधिकं यजेत् ॥ सामध्वनिशरीरस्त्वं वाहनं परमेष्ठिनः ॥ ३५ ॥ विषयापहरो नित्यमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ पूर्ववत्कुण्डमा-
 मन्त्र्य लक्षहोमं समाचरेत् ॥ ३६ ॥ वसोर्धारां ततो दद्याच्छय्याभूषादिकं ददेत् ॥ तत्रापि दश चाष्टौ च लक्षहोमे तथर्त्विजः ॥ ३७ ॥
 पुत्रान्नराज्यविजयभुक्तिमुक्त्यादि चाप्नुयात् ॥ दक्षिणाभिः फलेनास्माच्छुभ्रः कोटिहोमकः ॥ ३८ ॥ चतुर्हस्तं चाष्टहस्तं कुण्डं द्वादश
 च द्विजाः ॥ पञ्चविंशं षोडशं वा पटे द्वारे चतुष्टयम् ॥ ३९ ॥ कोटिहोमी सर्वकामी विष्णुलोकं स गच्छति ॥ होमस्तु ग्रहमन्त्रैर्वा गायत्र्या
 वैष्णवैरपि ॥ ४० ॥ जातवेदोमुखैः शैवैर्वैदिकैः प्राथितैरपि ॥ तिलैर्यवैर्वृतैर्धान्यैरश्वमेधफलादिभाक् ॥ ४१ ॥ विद्वेषणाभिचारेषु त्रिकोणं
 कुण्डमिष्यते ॥ सामिधो वामहस्तेन श्येनास्थ्यनलसंयुताः ॥ ४२ ॥ रक्तभूपैर्मुक्तकेशैर्ध्यायद्भिरशिवं रिपोः ॥ दुर्मित्रियास्तस्यै सन्तु यो
 द्रोष्टि हुं फाडति च ॥ ४३ ॥ छिन्द्यात्क्षुरेण प्रातिमां पिष्टरूपं रिपुं हनेत् ॥ यजेदेकं पिण्डकं वा यः स कृत्वा दिवं व्रजेत् ॥ ४४ ॥ इत्या-

दिमहापुराणे आग्नेयेऽयुतलक्षकोटिहोमो नाम सप्तषष्ठ्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६७ ॥ अथ महापातकादिप्रायश्चित्तम् ॥ पुष्कर
 उवाच ॥ दण्डं कुर्यान्नृपो नृणां प्रायश्चित्तमकुर्वताम् ॥ कामतोऽकामतो वापि प्रायश्चित्तं कृतं चरेत् ॥ १ ॥ मत्तकुद्धातुराणां च न
 भुञ्जीत कदाचन ॥ महापातकिना स्पृष्टं यच्च स्पृष्टमुदकयया ॥ २ ॥ गणान्नं गणिकान्नं च वार्द्धुषेर्गायकस्य च ॥ अभिशप्तस्य पण्डस्य
 यस्याश्चोपपतिर्गृहे ॥ ३ ॥ रजकस्य नृशंसस्य बन्दिनः कितवस्य च ॥ मिथ्यातपास्विनश्चैव चौरदण्डिकयोस्तथा ॥ ४ ॥ कुण्ड-
 गोलस्त्रीजितानां वेदविक्रयिणस्तथा ॥ शैलूषतन्तुवायान्नं कृतघ्नस्यान्नमेव च ॥ ५ ॥ कर्मरस्य निषादस्य चैलनिर्णेजकस्य च ॥
 मिथ्याप्रव्रजितस्यान्नं पुंश्चल्यास्तैलिकस्य च ॥ ६ ॥ आरूढपातितस्यान्नं विद्विष्टान्नं च वर्जयेत् ॥ तथैव ब्राह्मणस्यान्नं ब्राह्मणेनानिम-
 न्त्रितः ॥ ७ ॥ ब्राह्मणान्नं च शूद्रान्नं नाद्याच्चैव निमन्त्रितः ॥ एषामन्यतमस्यान्नममत्या वा व्यहं क्षिपेत् ॥ ८ ॥ मत्या भुक्त्वा चरे-
 त्कृच्छ्रं रेतो विष्मृन्ममेव च ॥ चण्डालश्चपचान्नं तु भुक्त्वा चान्द्रायणं चरेत् ॥ ९ ॥ अनिर्दशं च प्रेतान्नं गवाग्रान्नं तथैव च ॥ शूद्रोऽच्छिष्टं
 शुनोच्छिष्टं पतितान्नं तथैव च ॥ १० ॥ तप्तकृच्छ्रं प्रकुर्वीत ह्याशौचे कृच्छ्रमाचरेत् ॥ आशौचे यस्य यो भुङ्क्ते सोऽप्यशुद्धस्तथा भवेत्
 ॥ ११ ॥ मृतपञ्चनखात्कूपादमेध्येन सकृद्युतात् ॥ अपः पित्वा व्यहं तिष्ठेत्सोपवासो द्विजोत्तमः ॥ १२ ॥ सर्वत्र शूद्रे पादः स्याद्वितयं
 वैश्यभूपयोः ॥ विह्वराश्चरोष्ट्राणां गोमायोः कपिकाकयोः ॥ १३ ॥ प्राश्य मूत्रपुरीषाणि द्विजश्चान्द्रायणं चरेत् ॥ शुष्काणि जग्ध्वा मांसानि
 प्रेतान्नं करकाणि च ॥ १४ ॥ क्रव्यादसूकरोष्ट्राणां गोमायोः कपिकाकयोः ॥ गोनराश्चखरोष्ट्राणां छत्राकं ग्रामकुक्कुटम् ॥ १५ ॥ मांसं
 जग्ध्वा कुञ्जरस्य तप्तकृच्छ्रेण शुष्याति ॥ आमश्चाद्वे तथा भुक्त्वा ब्रह्मचारी मधु त्वदन् ॥ १६ ॥ लशुनं गृञ्जनं चाद्यात्प्राजापत्यादिना
 शुचिः ॥ भुक्त्वा चान्द्रायणं कुर्यान्मांसं चात्मकृतं तथा ॥ १७ ॥ पेलु गव्यं च पेयूपं तथा श्लेष्मातकं मृदम् ॥ वृथाकृसरसंयावपायसा-
 पूपशकुलीः ॥ १८ ॥ अनुपाकृतमांसानि देवान्नानि हवींषि च ॥ गवां च महिषाणां च वर्जयित्वा तथाप्यजाम् ॥ १९ ॥ सर्वक्षीराणि व-
 र्ज्याणि तासां चैवाप्यनिर्दशम् ॥ शशकः सल्लकी गोधा खड्गः कूर्मस्तथैव च ॥ २० ॥ भक्ष्याः पञ्चनखाः प्रोक्ता परिशेषाश्च वर्जिताः ॥
 पाठीनरोहितान्मत्स्यान्सिंहतुण्डांश्च भक्षयेत् ॥ २१ ॥ यवगोधूमजं सर्वं पयसश्चैव विक्रियाः ॥ वागपाङ्गवचक्रादीन्सस्त्रेहमुषितं

तथा ॥ २२ ॥ अग्निहोत्रपरीक्षाग्निर्ब्राह्मणः कामचारतः ॥ चान्द्रायणं चरेन्मासं वीरवधासनं हितम् ॥ २३ ॥ ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं
 गुर्वङ्गनागमः ॥ महान्ति पातकान्याहुः संयोगश्चैव तैः सह ॥ २४ ॥ अनृते च समुत्कर्षौ राजगामि च पैशुनम् ॥ गुरोश्चालीकनि-
 र्वन्धः समानं ब्रह्महृत्यया ॥ २५ ॥ ब्रह्मोज्झ्यं वेदनिन्दा च कौटसाक्ष्यं सुहृद्रथः ॥ गर्हितान्नाज्ययोजग्धिः सुरापानसमानि षट् ॥ २६ ॥
 निक्षेपस्यापहरणं नराश्वरजतस्य च ॥ भूमिवज्रमणीनां च रुक्मस्तेयसमं स्मृतम् ॥ २७ ॥ रेतःसेकः स्वयोन्यासु कुमारीष्वन्त्यजासु च ॥
 सख्युः पुत्रस्य च स्त्रीषु गुरुतल्पसमं विदुः ॥ २८ ॥ गोवधोऽयाज्यसंयाज्यं पारदार्यात्मविक्रयः ॥ गुरुमातृपितृत्यागः स्वध्यायाग्नयोः
 सुतस्य च ॥ २९ ॥ परिवित्तितानुजेन पारिवेदनमेव च ॥ तयोर्द्वौ च कन्यायास्तयोरेव च याजनम् ॥ ३० ॥ कन्याया दूषणं चैव वार्द्ध्यं
 व्रतलोपनम् ॥ तडागारामदाराणामपत्यस्य च विक्रयः ॥ ३१ ॥ व्रात्यता बान्धवत्यागो भृताध्यापनमेव च ॥ भृताच्चाध्ययनादानमविक्रयस्य
 विक्रयः ॥ ३२ ॥ सर्वाकरेष्वाधीकारो महायन्त्रप्रवर्तनम् ॥ हिंसोपधीनां रूयाजीवः क्रियालङ्घनमेव च ॥ ३३ ॥ इन्धनार्थमशुष्काणां द्रुमाणां
 चैव पातनम् ॥ योषितां ग्रहणं चैव स्त्रीनिन्दकसमागमः ॥ ३४ ॥ आत्मार्थं च क्रियारम्भो निन्दितान्नादनं तथा ॥ अनाहिताग्निता-
 स्तेयमृणानां चानपक्रिया ॥ ३५ ॥ असच्छास्त्राधिगमनं दौःशील्यं व्यसनक्रिया ॥ धान्यकुप्यपशुस्तेयं मद्यपस्त्रीनिषेवणम् ॥ ३६ ॥
 स्त्रीशूद्रविद्वक्षत्रवधो नास्तिक्यं चोपपातकम् ॥ ब्राह्मणस्य रुजः कृत्यं प्रातिरग्रेयमद्ययोः ॥ ३७ ॥ जैह्वं पुंसि च मैथुन्यं जातिभ्रंशकरं
 स्मृतम् ॥ श्वखरोष्ट्रमृगेंद्राणामजाव्योश्चैव मारणम् ॥ ३८ ॥ सङ्कीर्णकरणं ज्ञेयं मीनाहिनकुलस्य च ॥ निन्दितेभ्यो धनादानं वाणिज्यं
 शूद्रसेवनम् ॥ ३९ ॥ अपात्रीकरणं ज्ञेयमसत्यस्य च भाषणम् ॥ कृमिकीटवयोहृत्यामद्यानुगतभोजनम् ॥ फलैधःकुसुमस्तेयमधैर्यं
 च मलावहम् ॥ ४० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये महापातकादिप्रायश्चित्तं नामाऽष्टषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६८ ॥ पुनः
 प्रायश्चित्तानि ॥ पुष्कर उवाच ॥ एतत्प्रभृति पापानां प्रायश्चित्तं वदामि ते ॥ ब्रह्महा द्वादशाब्दानि कुटीं कृत्वा वने वसेत् ॥ १ ॥
 भिक्षेतात्मविशुद्धयर्थं कृत्वा शवशिरोध्वजम् ॥ प्रास्येदात्मानमग्नौ वा सामिद्धे त्रिरवाक्शिराः ॥ २ ॥ यजेत
 वाश्वमेधेन स्वर्जिता गोसवेन वा ॥ जपन्वान्यतमं वेदं योजनानां शतं व्रजेत् ॥ ३ ॥ सर्वस्वं वा वेदविदे ब्राह्मणा-

योपपादयेत् ॥ व्रतैरेतैर्व्यपोहन्ति महापातकिनो मलम् ॥ ४ ॥ उपपातकसंयुक्तो गोघ्नो मासं यवांश्चित्रेत् ॥ कृतवापो वसेद्गोष्ठे चर्मणा
 तेन संवृतः ॥ ५ ॥ चतुर्थकालमश्रीयादक्षारलवणं मितम् ॥ गोमूत्रेण चरेत्स्नानं द्वौ मासौ नियतेन्द्रियः ॥ ६ ॥ दिवानुगच्छेद्वाश्वेव तिष्ठ-
 न्ब्रह्म रजः पिबेत् ॥ वृषभैकादशागास्तु दद्याद्वि चरितव्रतः ॥ ७ ॥ अविद्यमाने सर्वस्वं वेदविद्यो निवेदयेत् ॥ पादमेकं चरेद्गोधे द्वौ
 पादौ बन्धने चरेत् ॥ ८ ॥ योजने पादहीनं स्याच्चरेत्सर्वं निपातने ॥ कान्तारेष्वथ दुर्गेषु विषमेषु भयेषु च ॥ ९ ॥ यदि तत्र विपात्तेः
 स्यादेकपादो विधीयते ॥ घण्टाभरणदोषेण तथैवाद्धं विनिर्दिशेत् ॥ १० ॥ दमने दामने रोधे शकटस्य नियोजने ॥ स्तंभशृङ्खलपाशेषु
 मृते पादोनमाचरेत् ॥ ११ ॥ शृङ्गभङ्गेऽस्थिभङ्गे च लङ्गुलच्छेदने तथा ॥ यावकं तु पिबेत्तावद्यावत्सुस्था तु गौर्भवेत् ॥ १२ ॥ गोमर्तो
 च जपोद्विधां गोस्तुतिं गोमर्तो स्मरेत् ॥ एका चेद्बहुभिर्देवाद्यत्र व्यापादिता भवेत् ॥ १३ ॥ पादं पादं तु हत्यायाश्चरेयुस्ते पृथक् पृथक् ॥
 उपकारे क्रियमाणे विपत्तौ नास्ति पातकम् ॥ १४ ॥ एतदेव व्रतं कुर्युरुपपातकिनस्तथा ॥ अवकीर्णवर्जं शुद्धचर्यं चान्द्रायणमथापि
 वा ॥ १५ ॥ अवकीर्णी तु कालेन गर्दभेन चतुष्पथे ॥ पाकयज्ञविधानेन यजेत निर्ऋतिं निशि ॥ १६ ॥ कृत्वाग्निं विधिवद्धीमानन्ततस्तु
 साभित्यृचा ॥ चन्द्रेन्द्रगुरुवह्नीनां जुहुयात्सर्पिषाहुतिम् ॥ १७ ॥ अथ वा गर्दभं चर्म वसित्वाब्दं चरेन्महीम् ॥ हत्वा गर्भमाविज्ञातं ब्रह्मह-
 त्याव्रतं चरेत् ॥ १८ ॥ सुरां पीत्वा द्विजो मोहादग्निवर्णां सुरां पिबेत् ॥ गोमूत्रमाग्निवर्णं वा पिबेदुदकमेव वा ॥ १९ ॥ सुवर्णस्तेयकृद्विप्रो
 राजानमभिगम्य तु ॥ स्वकर्म ख्यापयन् ब्रूयान्मां भवाननुशास्तिवति ॥ २० ॥ गृहीत्वा मुसलं राजा सकृद्वन्यात्स्वयद्भक्तम् ॥ वधेन शुध्यते
 स्तेयो ब्राह्मणस्तपसैव वा ॥ २१ ॥ गुरुतल्पो निकृत्यैव शिश्रं च वृषणं स्वयम् ॥ निधाय चाञ्जलौ गच्छेदानिपाताच्च नैर्ऋतिम् ॥ २२ ॥
 चान्द्रायणान्वा त्रीन्मासानभ्यसेन्नियतेन्द्रियः ॥ जातिभ्रंशकरं कर्म कृत्वान्यतममिच्छया ॥ २३ ॥ चरेत्सान्तपनं कृच्छ्रं प्राजापत्यमनिच्छया ॥
 सङ्करीपात्रकृत्यासु मासं शोधनमैन्दवम् ॥ २४ ॥ मालिनीकरणीयेषु तप्तं स्याद्यावकं त्र्यहम् ॥ तुरीयो ब्रह्महत्यायाः क्षत्रियस्य वधे
 स्मृतः ॥ २५ ॥ वैश्येऽष्टमांशो वृत्तस्थे शूद्रे ज्ञेयस्तु षोडशः ॥ मार्जारनकुलौ हत्वा चापं मण्डूकमेव च ॥ २६ ॥ श्वगोधोलूककाकांश्च शूद्र-
 हत्याव्रतं चरेत् ॥ चतुर्णामपि वर्णानां नारीं हत्वा नवस्थिताम् ॥ २७ ॥ अमर्त्यैव प्रमाप्य स्त्रीं शूद्रहत्याव्रतं चरेत् ॥ सर्पादीनां वधे नक्त-

मनस्त्रां वायुसंयमः ॥ २८ ॥ द्रव्याणामल्पसाराणां स्तेयं कृत्वान्यवेष्टमतः ॥ चरेत्सान्तपनं कृच्छ्रं व्रतं निर्वाप्य शुध्यति ॥ २९ ॥ भक्ष्यभोज्यापहरणे यानशय्यासनस्य च ॥ पुष्पमूलफलानां च पञ्चगव्यं विशोधनम् ॥ ३० ॥ तृणकाष्ठद्रुमाणां तु शुष्कान्नस्य गुडस्य च ॥ चैलचर्माभिषाणां तु त्रिरात्रं स्यादभोजनम् ॥ ३१ ॥ मणिमुक्ताप्रवालानां ताम्रस्य रजतस्य च ॥ अयःकांस्योपलानां च द्वादशाहं कणान्नभुक् ॥ ३२ ॥ कार्पासकीटजोर्णानां द्विशफैकशफस्य च ॥ पक्षिगन्धौषधीनां तु रज्ज्वाश्चैव त्र्यहं पयः ॥ ३३ ॥ गुरुतल्पव्रतं कुर्याद्रेतः सिक्त्वा स्वयोन्योनिषु ॥ सख्युः पुत्रस्य च स्त्रीषु कुमारीष्वन्त्यजासु च ॥ ३४ ॥ पैतृष्वस्त्रेयां भगिनीं स्वस्त्रीयां मातुरेव च ॥ मातुश्च भ्रातुरासस्य गत्वा चान्द्रायणं चरेत् ॥ ३५ ॥ अमानुषीषु पुरुष उदकयायामयोनिषु ॥ रेतः सिक्त्वा जले चैव कृच्छ्रं सान्तपनं चरेत् ॥ ३६ ॥ मैथुनं तु समासेव्य पुंसि योषिति वा द्विजः ॥ गोयानेऽप्सु दिवा चैव सवासाः स्नानमाचरेत् ॥ ३७ ॥ चाण्डालान्त्यस्त्रियो गत्वा भुक्त्वा च प्रातिगृह्य च ॥ पतत्यज्ञानतो विप्रो ज्ञानात्साम्यं तु गच्छति ॥ ३८ ॥ विप्रदुष्टां स्त्रियं भर्ता निरुन्व्यादेकवेष्टमानि ॥ यत्पुंसः परदारेषु तदेनां चारयेद्भूतम् ॥ ३९ ॥ सा चेत्पुनः प्रदुष्येत सदृशेनोपमन्त्रिता ॥ कृच्छ्रं चान्द्रायणं चैव तदस्याः पावनं स्मृतम् ॥ ४० ॥ यत्करोत्येकरात्रेण वृषलीसेवनं द्विजः ॥ तद्भैक्ष्यभुग्जपन्त्रित्यं त्रिभिर्वर्षैर्व्यपोहति ॥ ४१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये प्रायश्चित्तानि० नामैकोनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६९ ॥ पुनः प्रायश्चित्तानि ॥ पुष्कर उवाच ॥ महापापानुयुक्तानां प्रायश्चित्तानि वच्मि ते ॥ संवत्सरेण पतति पतितेन सहाचरन् ॥ १ ॥ याजनाध्यापनाद्यौनात्र तु यानाशनासनात् ॥ यो येन पतितेनैषां संसर्गं याति मानवः ॥ २ ॥ स तस्यैव व्रतं कुर्यात्तत्संसर्गस्य शुद्धये ॥ पतितस्योदकं कार्यं सपिण्डैर्बान्धवैः सह ॥ ३ ॥ निन्दितेऽहनि सायाह्ने ज्ञात्यृत्विग्गुरुसन्निधौ ॥ दासी घटमपां पूर्णं पर्यस्येत्प्रेतवत्पदा ॥ ४ ॥ अहोरात्रमुपासीरन्नशौचं बान्धवैः सह ॥ निवर्तयेरंस्तस्मात्तु ज्येष्ठांशं भाषणादिके ॥ ५ ॥ ज्येष्ठांशं प्राप्नुयाच्चास्य यवीयान्गुणतोऽधिकः ॥ प्रायश्चित्ते तु चरिते पूर्णं कुम्भमपां नवम् ॥ ६ ॥ तेनैव सार्द्धं प्राश्येयुः स्नात्वा पुण्यजलाशये ॥ एवमेव विधिं कुर्युर्योषित्सु पतितास्वापि ॥ ७ ॥ वस्त्रान्नपानं देयं तु वसेयुश्च गृहान्तिके ॥ तेषां द्विजानां सावित्री नानूद्येत यथाविधि ॥ ८ ॥ तांश्चारयित्वा त्रीन्कृच्छ्रान्यथाविध्युपनाययेत् ॥ विकर्मस्थाः परित्यक्तास्तेषामप्येतदादिशेत् ॥ ९ ॥ जपित्वा त्रीणि

सावित्र्याः सहस्राणि समाहितः ॥ मासं गोष्ठे पयः पीत्वा मुच्यतेऽसत्प्रतिग्रहात् ॥ १० ॥ व्रात्यानां याजनं कृत्वा परेषामन्त्यकर्म च ॥
 अभिचारमहीनानां त्रिभिः कृच्छैर्व्यपोहति ॥ ११ ॥ शरणागतं परित्यज्य वेदं विष्ठाव्य च द्विजः ॥ संवत्सरं मिताहारस्तत्पापमपसेधति
 ॥ १२ ॥ श्वशृगालखरैर्दष्टो ग्राम्यैः क्रव्याद्विरेव च ॥ नरोद्वाश्वैर्वराहैश्च प्राणायामेन शुच्यति ॥ १३ ॥ स्नातकव्रतलोपे च कर्मत्यागे ह्यभोजनम् ॥
 दुङ्कारं ब्राह्मणस्योक्त्वा तुङ्कारं च गरीयसः ॥ १४ ॥ स्नात्वानश्वन्नहः शेषमभिवाद्य प्रसादयेत् ॥ अवगूर्य्य चरेत्कृच्छ्रमतिकृच्छ्रं निपातने
 ॥ १५ ॥ कृच्छ्रातिकृच्छ्रं कुर्वीत विप्रस्योत्पाद्य शोणितम् ॥ चाण्डालादिरविज्ञातो यस्य तिष्ठेत्तु वेष्टमनि ॥ १६ ॥ सम्यग्ज्ञातस्तु कालेन
 तस्य कुर्वीत शोधनम् ॥ चान्द्रायणं पराकं वा द्विजानां तु विशोधनम् ॥ १७ ॥ प्राजापत्यं तु शूद्राणां शेषं तदनुसारतः ॥ गुडं कुसुमं
 लवणं तथा धान्यानि यानि च ॥ १८ ॥ कृत्वा गृहे ततो द्वारि तेषां दद्याद्दुताशनम् ॥ मृन्मयानां तु भाण्डानां त्याग एव विधीयते ॥ १९ ॥
 द्रव्याणां परिशेषाणां द्रव्यशुद्धिर्विधीयते ॥ कूपैकपानसक्ता ये स्पर्शात्सङ्कल्पदूषिताः ॥ २० ॥ शुष्येयुरूपवासेन पञ्चगव्येन वाप्यथ ॥
 यस्तु संस्पृश्य चाण्डालमश्रीयाच्च स्वकामतः ॥ २१ ॥ द्विजश्चान्द्रायणं कुर्यात्तत्तत्कृच्छ्रमथापि वा ॥ भाण्डसङ्कुलसङ्कीर्णश्चाण्डालादि-
 जुगुप्सितैः ॥ २२ ॥ भुक्त्वा पीत्वा तथा तेषां पद्मात्रेण विशुच्यति ॥ अन्त्यानां भुक्तशेषं तु भक्षयित्वा द्विजातयः ॥ २३ ॥ व्रतं चान्द्रा-
 यणं कुर्युस्त्रिरात्रं शूद्र एव तु ॥ चाण्डालरूपभाण्डेषु अज्ञानात्पिबते जलम् ॥ २४ ॥ द्विजः सान्तपनं कुर्याच्छूद्रश्चोपवसेदिनम् ॥
 चाण्डालेन तु संस्पृष्टो यस्त्वपः पिबते द्विजः ॥ २५ ॥ त्रिरात्रं तेन कर्तव्यं शूद्रश्चोपवसेदिनम् ॥ उच्छिष्टेन यदि स्पृष्टः शुना शूद्रेण
 वा द्विजः ॥ २६ ॥ उपोष्य रजनीमेकां पञ्चगव्येन शुच्यति ॥ वैश्येन क्षत्रियेणैव स्नानं नक्तं समाचरेत् ॥ २७ ॥ अध्वानं प्रस्थितो विप्रः
 कान्तारे यद्यनूदके ॥ पक्वान्नेन गृहीतेन मूत्रोच्चारं करोति वै ॥ २८ ॥ अनिधायैव तद्रव्यं अङ्गे कृत्वा तु संस्थितम् ॥ शौचं कृत्वान्न-
 मभ्युक्ष्य अर्कस्याग्रेष्वदर्शयेत् ॥ २९ ॥ म्लेच्छैर्गतानां चोरैर्वा कान्तारे वा प्रवासिनाम् ॥ भक्ष्याभक्ष्यविशुद्धयर्थं तेषां वक्ष्यामि
 निष्कृतिम् ॥ ३० ॥ पुनः प्राप्य स्वदेशं च वर्णानामानुपूर्वशः ॥ कृच्छ्रस्यान्ते ब्राह्मणस्तु पुनः संस्कारमर्हति ॥ ३१ ॥ पादोनान्ते
 क्षत्रियश्च अर्द्धान्ते वैश्य एव च ॥ पादं कृत्वा तथा शूद्रो दानं दत्त्वा विशुच्यति ॥ ३२ ॥ उदक्या तु सर्वा या स्पृष्टा चेत्स्याद्द-

क्यया ॥ तस्मिन्नेवाहनि स्नाता शुद्धिमाप्नोत्यसंशयम् ॥ ३३ ॥ रजस्वला तु नाश्रीयात्संस्पृष्टा हीनवर्णया ॥ यावन्न शुद्धिमाप्नोति
 शुद्धस्नानेन शुध्यति ॥ ३४ ॥ मूत्रं कृत्वा व्रजन्वर्त्म स्मृतिभ्रंशाजलं पिबेत् ॥ अहोरात्रोषितो भूत्वा प्रञ्चगव्येन शुध्यति ॥ ३५ ॥
 मूत्रोच्चारं द्विजः कृत्वा अकृत्वा शौचमात्मनः ॥ मोहाद्भुक्त्वा त्रिरात्रं तु यवात्पित्वा विशुध्यति ॥ ३६ ॥ ये प्रत्यवसिता विप्राः प्रव-
 ज्यादिवलात्तथा ॥ अनाशकनिवृत्ताश्च तेषां शुद्धिः प्रचक्ष्यते ॥ ३७ ॥ चारयेत्रीणि कृच्छ्राणि चान्द्रायणमथापि वा ॥ जातकर्म-
 दिसंस्कारैः संस्कुर्व्यात्तं तथा पुनः ॥ ३८ ॥ उपानहममेध्यं च यस्य संस्पृशते मुखम् ॥ मृत्तिकागोमयौ तत्र पञ्चगव्यं च शोधनम्
 ॥ ३९ ॥ वापनं विक्रयं चैव नीलवस्त्रादिधारणम् ॥ तपनीयं हि विप्रस्य त्रिभिः कृच्छ्रैर्विशुध्यति ॥ ४० ॥ अन्त्यजातिश्चपाकेन
 संस्पृष्टा स्त्री रजस्वला ॥ चतुर्थेऽहनि शुद्धा सा त्रिरात्रं तत्र चाचरेत् ॥ ४१ ॥ चाण्डालश्चपचौ स्पृष्ट्वा तथा पूयं च सूतिकाम् ॥ शवं
 तत्स्पर्शिनं स्पृष्ट्वा सद्यःस्नानेन शुध्यति ॥ ४२ ॥ नारं स्पृष्ट्वास्थि सस्नेहं स्नात्वा विप्रो विशुध्यति ॥ रथ्याकर्दमतोयेन ह्यथो नामेव-
 दोदकैः ॥ ४३ ॥ वान्तो विरिक्तः स्नात्वा तु घृतं प्राश्य विशुध्यति ॥ स्नानात्क्षुरकर्मकर्ता कृच्छ्रकृद्ग्रहणेऽन्नमुक् ॥ ४४ ॥ अपांतेयाशी
 गव्याशी शुना दष्टस्तथाऽशुचिः ॥ कृमिदष्टश्चात्मघाती कृच्छ्राज्जाप्याच्च होमतः ॥ ४५ ॥ होमाद्यैश्चानुतापेन पूयन्ते पापिनोऽखिलाः ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये प्रायश्चित्तानि० नाम सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७० ॥ पुनः प्रायश्चित्तानि ॥ पुष्कर उवाच ॥ प्राय-
 श्चित्तं रहस्यादि वक्ष्ये शुद्धिकरं परम् ॥ पौरुषेण तु सूक्तेन मासं जप्यादिनाघहा ॥ १ ॥ मुच्यते पातकैः सर्वैर्ज्ञत्वा त्रिरवमर्पणम् ॥ वेद-
 जप्याद्वायुमाद्रायत्र्या व्रततोऽघहा ॥ २ ॥ मुण्डनं सर्वकृच्छ्रेषु स्नानं होमो हरैर्यजिः ॥ उत्थितस्तु दिवा तिष्ठेदुपविष्टस्तथा निशि ॥ ३ ॥
 एतद्वीरासनं प्रोक्तं कृच्छ्रकृत्तेन पापहा ॥ अष्टभिः प्रत्यहं ग्रासैर्यतिचान्द्रायणं स्मृतम् ॥ ४ ॥ प्रातश्चतुर्भिः सायं च शिशुचान्द्रायणं
 स्मृतम् ॥ यथाकथञ्चित्पिण्डानां चत्वारिंशच्छतद्वयम् ॥ ५ ॥ मासेन भक्षयेदेतत्सुरचान्द्रायणं चरेत् ॥ त्र्यहमुष्णं पिबेदापह्यहमुष्णं
 पयः पिबेत् ॥ ६ ॥ त्र्यहमुष्णं घृतं पीत्वा वायुभक्षी भवेत्त्र्यहम् ॥ तप्तकृच्छ्रमिदं प्रोक्तं शीतैः शीतं प्रकीर्तितम् ॥ ७ ॥ कृच्छ्रातिकृच्छ्रं
 पयसा दिवसानेकविंशतिम् ॥ गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः कुशोदकम् ॥ ८ ॥ एकरात्रोपवासश्च कृच्छ्रं सान्तपनं स्मृतम् ॥ एतच्च प्रत्य-

हाभ्यस्तं महासान्तपनं स्मृतम् ॥ ९ ॥ त्र्यहाभ्यस्तमथैकैकमतिसान्तपनं स्मृतम् ॥ कृच्छ्रं पराकसञ्ज्ञं स्याद्वादशाहमभोजनम् ॥ १० ॥
 एकभक्तं त्र्यहाभ्यस्तं क्रमान्नक्तमयाचितम् ॥ प्राजापत्यमुपोष्यान्ते पादः स्याकृच्छ्रपादकः ॥ ११ ॥ फलैर्मांसं फलं कृच्छ्रं बिल्बैः श्रीकृच्छ्र
 ईरितः ॥ पद्माक्षैः स्यादामलकैः पुष्पकृच्छ्रं तु पुष्पकैः ॥ १२ ॥ पत्रकृच्छ्रं तथा पत्रैस्तोयकृच्छ्रं जलेन तु ॥ मूलकृच्छ्रं तथा मूलैर्दध्ना क्षीरेण
 तक्रतः ॥ १३ ॥ मांसं वायव्यकृच्छ्रं स्यात्पाणिपूरान्नभोजनात् ॥ तिलैर्द्वादशरात्रेण कृच्छ्रमाश्रयेयमार्त्तिनुत् ॥ १४ ॥ पक्षं प्रसृत्या
 लाजानां ब्रह्मकूर्चं तथा भवेत् ॥ उपोषितश्चतुर्दश्यां पञ्चदश्यामनन्तरम् ॥ १५ ॥ पञ्चगव्यं समश्रीयाद्विष्णुशीत्यनन्तरम् ॥ मासेन
 द्विर्नरः कृत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ १६ ॥ श्रीकामः पुष्टिकामश्च स्वर्गकामोऽघनष्टये ॥ देवताराधनपरः कृच्छ्रकारी स सर्वभाक् ॥ १७ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये रहस्यादिप्रायश्चित्तं नामैकसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७१ ॥ अथ पुनः स्तोत्रप्रायश्चित्तानि ॥ पुष्कर
 उवाच ॥ परदारपरद्रव्यजीवहिंसादिके यदा ॥ प्रवर्तते नृणां चित्तं प्रायश्चित्तं स्तुतिस्तदा ॥ १ ॥ विष्णवे विष्णवे नित्यं विष्णवे विष्णवे
 नमः ॥ नमामि विष्णुं चित्तस्थमहङ्कारगतिं हरिम् ॥ २ ॥ चित्तस्थमीशमव्यक्तमनन्तमपराजितम् ॥ विष्णुमीशमशेषेण ह्यनादिनिधनं
 विभुम् ॥ ३ ॥ विष्णुश्चित्तगतो यन्मे विष्णुर्बुद्धिगतश्च यत् ॥ यच्चाहङ्कारगो विष्णुर्यद्विष्णुर्मयि संस्थितः ॥ ४ ॥ करोति कर्मभूतोऽसौ
 स्थावरस्य चरस्य च ॥ तत्पापं नाशमायातु तस्मिन्नेव हि चिन्तिते ॥ ५ ॥ ध्यातो हरति यत्पापं स्वप्ने दृष्टस्तु भावनात् ॥ तमुपेन्द्र-
 महं विष्णुं प्रणतार्तिहरं हरिम् ॥ ६ ॥ जगत्यस्मिन्निराधारे मज्जमाने तमस्यधः ॥ हस्तावलम्बनं विष्णुं प्रणमामि परात्परम् ॥ ७ ॥
 सर्वेश्वरेश्वर विभो परमात्मन्नधोक्षज ॥ हृषीकेश हृषीकेश हृषीकेश नमोऽस्तु ते ॥ ८ ॥ नृसिंहानन्त गोविंद भूतभावन केशव ॥
 दुरुक्तं दुष्कृतं ध्यातं शमयाघं नमोऽस्तु ते ॥ ९ ॥ यन्मया चिन्तितं दुष्टं स्वचित्तवशवर्तिना ॥ अकार्यं महदत्युग्रं तच्छमं नय
 केशव ॥ १० ॥ ब्रह्मण्यदेव गोविन्द परमार्थपरायण ॥ जगन्नाथ जगद्धातः पापं प्रशमयाच्युत ॥ ११ ॥ यथापराहे सायाह्ने मध्याह्ने च
 तथा निशि ॥ कायेन मनसा वाचा कृतं पापमजानता ॥ १२ ॥ जानता च हृषीकेश पुण्डरीकाक्ष माधव ॥ नामत्रयोच्चारणतः
 स्वप्ने यातु मम क्षयम् ॥ १३ ॥ शरीरं मे हृषीकेश पुण्डरीकाक्ष माधव ॥ पापं प्रशमयाद्य त्वं वाकृतं मम माधव ॥ १४ ॥ यद्दु-

अन्यत्स्वपांस्तिष्ठन्गच्छ आग्रयदास्थितः ॥ कृतवान्पापमद्याहं कायेन मनसा गिरा ॥ १५ ॥ यत्स्वल्पमपि यत्स्थूलं कुयोनिनरकाव-
 हम् ॥ तद्यातु प्रशमं सर्वं वासुदेवानुकीर्त्तिनात् ॥ १६ ॥ परं ब्रह्म परं धाम पवित्रं परमं च यत् ॥ तस्मिन्प्रकीर्त्तिते विष्णौ यत्पापं
 तत्प्रणश्यतु ॥ १७ ॥ यत्प्राप्य न निवर्त्तन्ते गन्धस्पर्शादिवर्जितम् ॥ सूरयस्तत्पदं विष्णोस्तत्सर्वं शमयत्वधम् ॥ १८ ॥ पापप्रणा-
 शनं स्तोत्रं यः पठेच्छृणुयादपि ॥ शारिरेर्ममानसैर्वाङ्गैः कृतैः पापैः प्रमुच्यते ॥ १९ ॥ सर्वपापप्रहादिभ्यो याति विष्णोः परं पदम् ॥
 तस्मात्पापे कृते जप्यं स्तोत्रं सर्वाधमर्दनम् ॥ २० ॥ प्रायश्चित्तमघौघानां स्तोत्रं व्रतकृते वरम् ॥ प्रायश्चित्तैः स्तोत्रजपैर्व्रतैर्नश्यति
 पातकम् ॥ ततः कार्याणि संसिद्धयै तानि वै भुक्तिमुक्तये ॥ २१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सर्वपापप्रायश्चित्ते पापनाशनस्तोत्रं नाम
 द्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७२ ॥ पुनः प्रायश्चित्तानि ॥ अग्निरुवाच ॥ प्रायश्चित्तं ब्रह्मणोक्तं वक्ष्ये पापोपशान्तिदम् ॥ स्यात्प्रा-
 णदियोगफलो व्यापारो हननं स्मृतम् ॥ १ ॥ रागद्वेषात्प्रमादाच्च स्वतः परत एव वा ॥ ब्राह्मणं घातयेद्यस्तु स भवेद्ब्रह्मघातकः ॥ २ ॥
 बहूनामेककार्याणां सर्वेषां शस्त्रधारिणाम् ॥ यद्येको घातकस्तत्र सर्वे ते घातकाः स्मृताः ॥ ३ ॥ आक्रोशितस्ताडितो वा धनैर्वा परि-
 पीडितः ॥ यमुद्दिश्य त्यजेत्प्राणांस्तमाहुर्ब्रह्मघातकम् ॥ ४ ॥ औषधाद्युपकारे तु न पापं स्यात्कृते मृते ॥ पुत्रं शिष्यं तथा भार्या
 शासने न मृते ह्यधम् ॥ ५ ॥ देशं कालं वयः शक्तिं पापं चावेक्ष्य यत्नतः ॥ प्रायश्चित्तं प्रकल्प्यं स्याद्यत्र चोक्ता न निष्कृतिः ॥ ६ ॥
 गवार्थं ब्राह्मणार्थं वा सद्यः प्राणापरित्यजेत् ॥ प्रास्येदात्मानमग्नौ वा मुच्यते ब्रह्महत्यया ॥ ७ ॥ शिरःकपाली ध्वजवान्भैक्षाशी कर्म
 वेदयन् ॥ ब्रह्महा द्वादशाब्दानि मितभुक् शुद्धिमाप्नुयात् ॥ ८ ॥ षडभिर्वपैः शुद्धचारी ब्रह्महा पूयते नरः ॥ विहितं यदकामानां कामात्तु
 द्विगुणं स्मृतम् ॥ ९ ॥ प्रायश्चित्तं प्रवृत्तरस्य वधे स्यात्तु त्रिवार्षिकम् ॥ ब्रह्माग्नि क्षत्रे द्विगुणं विद्यूद्रे द्विगुणं त्रिधा ॥ १० ॥ अन्यत्र विप्रे
 सकलं पादोनं क्षत्रिये मतम् ॥ वैश्येऽर्द्धपादं क्षत्रे स्याद्ब्रह्मस्त्रीबालरोगिषु ॥ ११ ॥ तुरीयो ब्रह्महत्यायाः क्षत्रियस्य वधे स्मृतम् ॥ वैश्येऽ-
 द्दमांशो वृत्तरस्य शूद्रे ज्ञेयस्तु षोडशः ॥ १२ ॥ अप्रदुष्टां स्त्रियं हत्वा शूद्रहत्याव्रतं चरेत् ॥ पञ्चगव्यं पिबेद्गोघ्नो मासमासीत संयतः ॥
 ॥ १३ ॥ गोघ्नेशयो गोऽनुगामी गोप्रदानेन शुद्ध्यति ॥ कृच्छ्रं चैवातिकृच्छ्रं वा पादहासो नृपादिषु ॥ १४ ॥ अतिवृद्धामतिकृशामातिबालां

च रोगिणीम् ॥ हत्वा पूर्वविधानेन चरेद्व्रतं द्विजः ॥ १५ ॥ ब्राह्मणभोजयेच्छतया दद्याद्धेमतिलादिकम् ॥ मुष्टिचपेटकीलेन तथा
 शृङ्गादिमोटने ॥ १६ ॥ लघुडादिप्रहारेण गोवधं तत्र निर्दिशेत् ॥ दमने दामने चैव शकटादौ च योजने ॥ १७ ॥ स्तम्भशृङ्खलपाशैर्वा
 मृते पादोनमाचरेत् ॥ काष्ठे सान्तपनं कुर्यात्प्राजापत्यं तु लोष्ठके ॥ १८ ॥ तप्तकृच्छ्रं तु पाषाणे शस्त्रे चाप्यतिकृच्छ्रकम् ॥ माज्जा-
 रगोधानकुलमण्डूकश्चपतत्रिणः ॥ १९ ॥ हत्वा त्र्यहं पिबेत्क्षरिं कृच्छ्रं चान्द्रायणं चरेत् ॥ व्रतं रहस्ये रहसि प्रकाशेऽपि प्रकाशकम्
 ॥ २० ॥ प्राणायामशतं कार्यं सर्वपापपनुत्तये ॥ पानकं द्राक्षमधुकं खार्जूरं तालमैश्वर्यम् ॥ २१ ॥ माध्वीकं टङ्कमाध्वीकं मैरेयं नारिके-
 लजम् ॥ न मद्यान्यपि मद्यानि पैष्टी मुख्या सुरा स्मृता ॥ २२ ॥ त्रैवर्ण्यस्य निषिद्धानि पीत्वा तद्वाप्यपः शुचिः ॥ कणान्वा भक्षयेदद्वं
 पिप्याकं वा सकृन्निशि ॥ २३ ॥ सुरापानापनुत्त्यर्थं बालवासा जटी ध्वजी ॥ अज्ञानात्प्राश्य विष्मूत्रं सुरासंस्पृष्टमेव च ॥ २४ ॥
 पुनः संस्कारमर्हन्ति त्रयो वर्णा द्विजातयः ॥ मद्यभाण्डास्थिता आपः पीत्वा सप्तदिनं व्रती ॥ २५ ॥ चाण्डालस्य तु पानीयं पीत्वा स्यात्प-
 द्वादिनं व्रती ॥ चाण्डालकूपभाण्डेषु पीत्वा सान्तपनं चरेत् ॥ २६ ॥ पञ्चगव्यं त्रिरात्र्यन्ते पीत्वा चान्त्यजलं द्विजः ॥ मत्स्यकण्ट-
 कशम्बूकशङ्खशुक्तिकपर्दकान् ॥ २७ ॥ पीत्वा नवोदकं चैव पञ्चगव्येन शुध्यति ॥ शक्कपोदकं पीत्वा त्रिरात्रेण विशुध्यति ॥ २८ ॥
 अन्त्यावसायिनामन्नं भुक्त्वा चान्द्रायणं चरेत् ॥ आपत्काले शूद्रगृहे मनस्तापेन शुध्यति ॥ २९ ॥ शूद्रभाजनभुग्विप्रः पञ्चगव्यादु-
 पोषितः ॥ कन्दुपक्वं स्नेहपक्वं स्नेहं च दधिसक्तवम् ॥ ३० ॥ शूद्रादिनिन्द्यान्येतानि गुडक्षीररसादिकम् ॥ अस्नातभुक् चोपवासी दिनान्ते
 तु जपाच्छुचिः ॥ ३१ ॥ मूत्रोच्चार्यशुचिर्भुक्त्वा त्रिरात्रेण विशुध्यति ॥ केशकीटावपन्नं च पादस्पृष्टं च कामतः ॥ ३२ ॥ भूणघ्रावे-
 क्षितं चैव संस्पृष्टं वायुद्वयया ॥ काकाद्यैरवलीढं च शुना संस्पृष्टमेव च ॥ ३३ ॥ गवाद्यैरन्नमाघ्रातं भुक्त्वा त्र्यहमुपावसेत् ॥ रेतोवि-
 ष्मूत्रभक्षी तु प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ ३४ ॥ चान्द्रायणं नवश्राद्धे पराको मासिके मतः ॥ पक्षत्रयेऽतिकृच्छ्रं स्यात्पण्मासे कृच्छ्रमेव
 च ॥ ३५ ॥ आब्दिके पादकृच्छ्रं स्यादेकाहः पुनराब्दिके ॥ पूर्वैद्युर्वापिकं श्राद्धं परेद्युः पुनराब्दिकम् ॥ ३६ ॥ निषि-
 द्धभक्षणे भुक्ते प्रायश्चित्तमुपोषणम् ॥ भूस्तृणं लशुनं भुक्त्वा शिशुकं कृच्छ्रमाचरेत् ॥ ३७ ॥ अभोज्यानां तु भुक्त्वान्नं स्त्रीशूद्रोच्छिष्ट-

मेव च ॥ जग्ध्वा मांसमभक्ष्यं च सप्तरात्रं पयः पिबेत् ॥ ३८ ॥ मधु मांसं च योऽश्रीयाच्छावं सौतकमेव वा ॥ प्राजापत्यं चरेत्कृच्छ्रं
 ब्रह्मचारी यातिव्रती ॥ ३९ ॥ अन्यायेन परस्वापहरणं स्तेयमुच्यते ॥ मुसलेन हतो राज्ञा स्वर्णस्तेयी विशुध्यति ॥ ४० ॥ अधःशायी
 जटाधारी पर्णमूलफलाशनः ॥ एककालं समश्नानो द्वादशाब्दे विशुध्यति ॥ ४१ ॥ रुक्मस्तेयी सुरापश्च ब्रह्महा गुरुतल्पगः ॥ स्तेयं कृत्वा
 सुरां पीत्वा कृच्छ्रं चाब्दं चरेन्नरः ॥ ४२ ॥ मणिमुक्ताप्रवालानां ताम्रस्य रजतस्य च ॥ अयस्कांस्योपलानां च द्वादशाहं कणान्नभुक् ॥ ४३ ॥
 मनुष्याणां तु हरणे स्त्रिणां क्षेत्रगृहस्य च ॥ वापीकूपतडागानां शुद्धिश्चान्द्रायणं स्मृतम् ॥ ४४ ॥ भक्ष्यभोज्यापहरणे यानशय्यासनस्य च ॥
 पुष्पमूलफलानां च पञ्चगव्यं विशोधनम् ॥ ४५ ॥ तृणकाष्ठद्रुमाणां च शुष्कान्नस्य गुडस्य च ॥ चैलचर्म्मामिषाणां च त्रिरात्रं स्यादभो-
 जनम् ॥ ४६ ॥ पितुः पत्नी च भगिनीमाचार्य्यतनयां तथा ॥ आचार्य्याणीं सुतां स्वां च गच्छंश्च गुरुतल्पगः ॥ ४७ ॥ गुरुतल्पेऽभि-
 भाष्येनस्तप्ते पच्यादयोमये ॥ सूर्भी ज्वलन्तीं चाश्लिष्य मृत्युनां स विशुध्यति ॥ ४८ ॥ चान्द्रायणान्वा त्रीन्मासान्नभ्यस्य
 गुरुतल्पगः ॥ एवमेव विधिं कुर्याद्योषित्सु पतितास्वपि ॥ ४९ ॥ यत्पुंसः परदारेषु तच्चैनां कारयेद्व्रतम् ॥ रतेः सित्त्वा कुमारीषु चाण्डा-
 लीषु सुतासु च ॥ ५० ॥ सपिण्डापत्यदारेषु प्राणत्यागो विधीयते ॥ यत्करोत्येकरात्रेण वृषलीसेवनं द्विजः ॥ ५१ ॥ तद्वैश्यभुगजपन्नित्यं
 त्रिभिर्धैर्य्यपोहति ॥ पितृव्यदारगमने भ्रातृभार्य्यागमे तथा ॥ ५२ ॥ चाण्डालीं पुक्कसीं वापि स्तुषां च भगिनीं सखीम् ॥ मातुः पितुः
 स्वसारं च निक्षिप्तां शरणागताम् ॥ ५३ ॥ मातुलानीं स्वसारं च स्वगोत्रामन्यमिच्छतीम् ॥ शिष्यभार्य्यां गुरोर्भार्य्यां गत्वा चान्द्रायणं
 चरेत् ॥ ५४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये प्रायश्चित्तानि० नाम त्रिसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७३ ॥ पुनः प्रायश्चित्तानि ॥ अग्निरु-
 वाच ॥ ॥ देवाश्रमाच्चैनादीनां प्रायश्चित्तं तु लोपकः ॥ पूजालोपे चाष्टशतं जपेद्विगुणपूजनम् ॥ १ ॥ पञ्चोपनिषदैर्मन्त्रैर्हुत्वा ब्राह्मणभो-
 जनम् ॥ सूक्तिकान्त्यजकोदक्या स्पृष्टे देवे शतं जपेत् ॥ २ ॥ पञ्चोपनिषदैः पूजां द्विगुणं स्नानमेव च ॥ विप्रभोज्यं होमलोपे होमस्नानं
 तथाच्चैनम् ॥ ३ ॥ होमद्रव्ये मृषिकाद्यैर्भक्षिते कीटसंयुते ॥ तावन्मात्रं परित्यज्य प्रोक्ष्य देवादि पूजयेत् ॥ ४ ॥ अङ्कुरार्पणमात्रं तु छिन्नं
 भिन्नं परित्यजेत् ॥ अस्पृश्यैश्चैव संस्पृष्टे ह्यन्यपात्रे तदपणम् ॥ ५ ॥ देवमानुषाविघ्नं पूजाकाले तथैव च ॥ मन्त्रद्रव्यादिव्यत्यासे मूलं

जत्वा पुनर्जपेत् ॥ ६ ॥ कुम्भे नष्टे शतजपो देवे तु पातिते करात् ॥ भित्रे नष्टे चोपवासः शतहोमाच्छुभं भवेत् ॥ ७ ॥ कृते पापेऽ-
नुतापो वै यस्य पुंसः प्रजायते ॥ प्रायश्चित्तं तु तस्यैकं हरिसंस्मरणं परम् ॥ ८ ॥ चान्द्रायणं पराको वा प्राजापत्यमघौघनुत् ॥ सूर्य-
सूर्ये शशक्तिश्रीशादिमन्त्रजप्यमघौघनुत् ॥ ९ ॥ गायत्रीप्रणवस्तोत्रमन्त्रजप्यमघान्तकम् ॥ काद्यैराबीजसंयुक्तैराद्यैस्तदन्तकैः ॥ १० ॥
शशक्तिश्रीशादिमन्त्राः कोट्यधिकाः पृथक् ॥ ओहीमाद्याश्चतुर्थ्यन्ता नमोऽन्ताः सर्वकामदाः ॥ ११ ॥ नृसिंहद्वादशाष्टाणमालामन्त्राद्य-
घौघनुत् ॥ आग्नेयस्य पुराणस्य पठनं श्रवणादिकम् ॥ १२ ॥ द्विविद्यारूपको विष्णुरग्निरूपस्तु गीयते ॥ परमात्मा देवमुखं सर्ववेदेषु
गीयते ॥ १३ ॥ प्रवृत्तौ तु निवृत्तौ तु इज्यते भुक्तिमुक्तिदः ॥ अग्निरूपस्य विष्णोर्हि हवनं ध्यानमर्चनम् ॥ १४ ॥ जप्यं स्तुतिश्च प्रणतिः
शरीरस्थाद्यघौघनुत् ॥ दशस्वर्णानि दानानि धान्यद्वादशमेव च ॥ १५ ॥ तुलापुरुषमुख्यानि महादानानि षोडश ॥ अन्नदानानि
मुख्यानि सर्वाण्यघहराणि हि ॥ १६ ॥ तिथिवारक्षसङ्क्रान्तियोगमन्वादिकालकं ॥ व्रतादिसूर्य्येशशक्तिश्रीशादेरघघातनम् ॥ १७ ॥
गङ्गा गया प्रयागश्च काश्यपोथ्या ह्यवन्तिका ॥ कुरुक्षेत्रं पुष्करं च नैमिषं पुरुषोत्तमः ॥ १८ ॥ शालग्रामप्रभासाद्यं तीर्थं चाघौघघात-
कम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिरिति ध्यानमघौघनुत् ॥ १९ ॥ पुराणं ब्रह्म चाग्नेयं ब्रह्मा विष्णुर्महेश्वरः ॥ अवताराः सर्वपूजाः प्रतिष्ठाप्रति-
मादिकम् ॥ २० ॥ ज्योतिःशास्त्रपुराणानि स्मृतयस्तु तपोव्रतम् ॥ अर्थशास्त्रं च सर्गाद्या आयुर्वेदो धनुर्मतिः ॥ २१ ॥ शिक्षा छन्दो
व्याकरणं निरुक्तं चाभिधानकम् ॥ कल्पो न्यायश्च मीमांसा ह्यन्यत्सर्वं हरिः प्रभुः ॥ २२ ॥ एको द्वयोर्यतो यास्मिन्यः सर्वमिति वेद
यः ॥ तं दृष्ट्वा न्यस्य पापानि विनश्यन्ति हरिश्च सः ॥ २३ ॥ विद्याष्टादशरूपश्च सूक्ष्मः स्थूलोऽपरो हरिः ॥ ज्योतिः सदक्षरं ब्रह्म परं
विष्णुश्च निर्मलः ॥ २४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये प्रायश्चित्तानि० नाम चतुःसप्तत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७४ ॥ अथ व्रतपरि-
भाषा ॥ अग्निरुवाच ॥ तिथिवारक्षादिवसमासत्सर्ववर्णसङ्क्रमे ॥ नृस्त्रीव्रतादि वक्ष्यामि वसिष्ठ शृणु तत्क्रमात् ॥ १ ॥ शास्त्रोदितो हि
नियमो व्रतं तच्च तपो मतम् ॥ नियमास्तु विशेषास्तु व्रतस्यैव दमादयः ॥ २ ॥ व्रतं हि कर्तृसन्तापात्तप इत्यभिधीयते ॥ इन्द्रियग्राम-
नियमो नियमश्चाभिधीयते ॥ ३ ॥ अनग्रयस्तु ये विप्रास्तेषां श्रेयोऽभिधीयते ॥ व्रतोपवासनियमैर्नानादानैस्तथा द्विजः ॥ ४ ॥ ते स्युर्दे-
वादयः प्रीता भुक्तिमुक्तिप्रदायकाः ॥ उपावृत्तस्य पापेभ्यो यस्तु वासो गुणैः सह ॥ ५ ॥ उपवासः स विज्ञेयः सर्वभोगविवर्जितः ॥ कांस्यं

मांसं मसूरं च चणकं कोरदूपकम् ॥६॥ शाकं मधु परान्नं च त्यजेदुपवसन्निव्रियम् ॥ पुष्पालङ्कारवस्त्राणि धूपगन्धानुलेपनम् ॥७॥ उपवासे
 न शस्यन्ति दन्तधावनमञ्जनम् ॥ दन्तकाष्ठं पञ्चगव्यं कृत्वा प्रातर्व्रतं चरेत् ॥८॥ असकृजलपानाच्च ताम्बूलस्य च भक्षणात् ॥ उप-
 वासः प्रदुष्येत दिवास्वप्नाच्च मैथुनात् ॥९॥ क्षमा सत्यं दया दानं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ॥ देवपूजाग्निहरणं सन्तोषोऽस्तेयमेव च ॥१०॥
 सर्वव्रतेष्वयं धर्मः सामान्यो दशधा स्मृतः ॥ पवित्राणि जपेच्चैव जुहुयाच्चैव शक्तितः ॥११॥ नित्यस्नायी मिताहारी गुरुदेवद्विजाचकः ॥
 क्षारं क्षौद्रं च लवणं मधु मांसानि वर्जयेत् ॥१२॥ तिलमुद्गाहते शस्यं सस्ये गोधूमकोद्रवौ ॥ चीनकं देवधान्यं च शमीधान्यं तथे-
 क्षवम् ॥१३॥ शितधान्यं तथा पण्यं मूलं क्षारगणः स्मृतः ॥ व्रीहिपथिकमुद्गाश्च कलायाः सतिला यवाः ॥१४॥ श्यामाकाश्चैव नीवारा
 गोधूमाद्या व्रते हिताः ॥ कूष्माण्डालाबुवार्त्ताकान्पालङ्कां पूतिकां त्यजेत् ॥१५॥ चरुभैक्ष्यं सलुकणाः शाकं दधि घृतं पयः ॥ श्यामा-
 कशालिनीवारा यवकं मूलतण्डुलम् ॥१६॥ हविष्यं व्रतनक्तादावग्निकाय्यादिके हितम् ॥ मधु मांसं विहायान्यद्रते वा हितमीरितम्
 ॥१७॥ अयं प्रातरुयं सायं अहमद्यादयाचितम् ॥ अयं परं च नाश्नीयात्प्राजापत्यं चरन्दिजः ॥१८॥ एकैकं ग्रासमश्नीयात्त्रयहाणि त्रीणि
 पूर्ववत् ॥ अयं चोपवासेदन्त्यमतिकृच्छ्रं चरन्दिजः ॥१९॥ गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः कुशोदकम् ॥ एकरात्रोपवासश्च कृच्छ्रं सान्तपनं
 स्मृतम् ॥२०॥ पृथक्सान्तपनद्रव्यैः षडहः सोपवासकः ॥ सप्ताहेन तु कृच्छ्रोऽयं महासान्तपनोऽवहा ॥२१॥ द्वादशाहोपवासेन पराकः
 सर्वपापहा ॥ महापराकस्त्रिगुणस्त्वयमेव प्रकीर्तितः ॥२२॥ पौर्णमास्यां पञ्चदश्यास्यमावास्यभोजनः ॥ एकापाये ततो वृद्धौ चान्द्रायण-
 मतोऽन्यथा ॥२३॥ कपिलागोः पलं मूत्रमर्द्धाङ्गुष्ठं च गोमयम् ॥ क्षीरं सप्तपलं दद्यादध्रश्चैव पलद्वयम् ॥२४॥ घृतमेकपलं दद्यात्पलमेकं
 कुशोदकम् ॥ गायत्र्या गृह्य गोमूत्रं गन्धद्वारेति गोमयम् ॥२५॥ आप्यायस्वोति च क्षीरं दधिक्राव्णोति वै दधि ॥ तेजोऽसीति तथा चाज्यं
 देहरोति कुशोदकम् ॥२६॥ ब्रह्मकूर्चो भवत्येवमापोहिष्ठेत्युचं जपेत् ॥ अघमर्षणसूक्तेन संयोज्य प्रगवेन वा ॥२७॥ पीत्वा सर्वाधानिमुक्तो
 विष्णुलोकी ह्युपाधिः ॥ उपवासी सायम्भोजी यातिः षष्ठात्मकालवान् ॥२८॥ मांसवर्जी चाश्वमेधी सत्यवादी दिवं व्रजेत् ॥
 अग्न्याधेयं प्रातिष्ठा च यज्ञदानव्रतानि च ॥२९॥ देवव्रतवृषोत्सर्गचूडाकरणमेखलाः ॥ माङ्गल्यमाभिषेकं च मलमासे विवर्जयेत् ॥३०॥

दर्शादर्शस्तु चान्द्रः स्यात्त्रिंशाहश्चैव सावनः ॥ मासः सौरस्तु संक्रान्तेर्नाशत्रो भविवर्तनात् ॥ ३१ ॥ सौरो मासो विषा-
 हादौ यज्ञादौ सावनः स्मृतः ॥ आब्दिके पितृकार्ये च चान्द्रो मासः प्रशस्यते ॥ ३२ ॥ आषाढीमवधिं कृत्वा यः स्यात्पक्षस्तु
 पञ्चमः ॥ कुर्याच्छ्राद्धं तत्र रविः कन्यां गच्छतु वा न वा ॥ ३३ ॥ मासि संवत्सरे चैव तिथिद्वैधं यदा भवेत् ॥ तत्रोत्तरोत्तमा
 ज्ञोयपूर्वा तु स्यान्मालिन्मुखा ॥ ३४ ॥ उपोषितव्यं नक्षत्रं येनास्तं याति भास्करः ॥ दिवा पुण्यास्तु तिथयो रात्रौ नक्तव्रते शुभाः
 ॥ ३५ ॥ युग्माग्निगुग्मभूतानि पण्डित्योर्वसुरन्ध्रयोः ॥ रुद्रेण द्वादशी युक्ता चतुर्दश्या च पूर्णिमा ॥ ३६ ॥ प्रतिपद्यप्यमावास्या तिथ्यो-
 र्युग्मं महाफलम् ॥ एतद्व्यस्तं महाघोरं हन्ति पुण्यं पुराकृतम् ॥ ३७ ॥ नरेन्द्रमन्त्रिब्रतिनां विवाहोपद्रवादिषु ॥ सद्यः शौचं समाख्यातं
 कान्तारापदि संसदि ॥ ३८ ॥ आरब्धदीर्घतपसां न राजा व्रतहा स्त्रियाः ॥ गर्भिणी सूतिका नक्तं कुमारी च रजस्वला ॥ ३९ ॥
 यदाऽऽशुद्धा तदान्येन कारयेत् क्रियाः सदा ॥ क्रोधात्प्रमादालोभाद्वा व्रतभङ्गो भवेद्यदि ॥ ४० ॥ दिनत्रयं न भुञ्जीत मुण्डनं शिर-
 सोऽथवा ॥ असामर्थ्ये व्रतकृतौ पत्नी वा कारयेत्सुतम् ॥ ४१ ॥ सूतके मृतके कार्यं प्रारब्धं पूजनोज्झितम् ॥ व्रतस्थं मूर्च्छितं
 दुग्धपानाद्यैरुद्वेगद्वरुः ॥ ४२ ॥ अष्टौ तान्यव्रतघ्नानि आपो मूलं फलं पयः ॥ हविर्ब्राह्मणकाम्या च गुरोर्वचनमौषधम् ॥ ४३ ॥
 कीर्तिसन्ततिविद्यादिसौभाग्यारोग्यवृद्धये ॥ नैर्मल्यभुक्तिमुक्त्यर्थं कुर्वे व्रतपते व्रतम् ॥ ४४ ॥ इदं व्रतं मया श्रेष्ठं गृहीतं पुरतस्तव ॥
 निर्विघ्नां सिद्धिमायातु त्वत्प्रसादाज्जगत्पते ॥ ४५ ॥ गृहीतेऽस्मिन्व्रतवरे यद्यपूर्णं म्रिये ह्यहम् ॥ तत्सर्वं पूर्णमेवास्तु प्रसन्ने त्वयि
 सत्पतौ ॥ ४६ ॥ व्रतमूर्तिं जगद्भूतिं मण्डले सर्वसिद्धये ॥ आवाहये नमस्तुभ्यं सन्निधौ भव केशव ॥ ४७ ॥ मनसा कल्पितैर्भक्त्या
 पञ्चगव्यैर्जलैः शुभैः ॥ पञ्चामृतैः स्नापयामि त्वं मे च भव पापहा ॥ ४८ ॥ गन्धपुष्पोदकैर्युक्तमर्घ्यमर्घ्यपते शुभम् ॥ गृहाण
 पाद्यमाचाममर्घ्याहं कुरु मां सदा ॥ ४९ ॥ वस्त्रं वस्त्रपते पुण्यं गृहाण कुरु मां सदा ॥ भूषणाद्यैः सुवस्त्राद्यैश्चादितं व्रतसत्पते
 ॥ ५० ॥ सुगन्धिगन्धं विमलं गन्धमूर्ते गृहाण वै ॥ पापगन्धविहीनं मां कुरु त्वं हि सुगन्धिनम् ॥ ५१ ॥ पुष्पं गृहाण पुष्पादि-
 पूर्णं मां कुरु सर्वदा ॥ पुष्पगन्धं सुविमलं आयुरारोग्यवृद्धये ॥ ५२ ॥ दशाङ्गं गुग्गुलुघृतयुक्तं धूपं गृहाण वै ॥ स धूपधूपितं मां त्वं

कुरु धूपित सत्पते ॥ ५३ ॥ दीपमूर्ध्वशिखं दीप्तं गृहाणाखिलभासकम् ॥ दीपमूर्ते प्रकाशाढ्यं सर्वदोर्हगतिं कुरु ॥ ५४ ॥ अन्ना-
 दिकं च नैवेद्यं गृहाणाद्वि सत्पते ॥ अन्नादि पूर्णं कुरु मामन्नदं सर्वदायकम् ॥ ५५ ॥ मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं मया प्रभो ॥
 यत्पूजितं व्रतपते परिपूर्णं तदस्तु मे ॥ ५६ ॥ धर्मं देहि धनं देहि सौभाग्यं गुणसन्ततिम् ॥ कीर्तिं विद्यां देहि चायुः स्वर्गं मोक्षं च देहि
 मे ॥ ५७ ॥ इमां पूजां व्रतपते गृहीत्वा व्रज साम्प्रतम् ॥ पुनरागमनायैव वरदानाय वै प्रभो ॥ ५८ ॥ स्नात्वा व्रतवता सर्वव्रतेषु व्रतमू-
 र्तयः ॥ पूज्याः सुवर्णजास्ता वै शक्त्या वै भूमिशायिना ॥ ५९ ॥ जपो होमश्च सामान्यं व्रतान्ते दानमेव च ॥ चतुविंशतिद्वादश
 वा पञ्च वा त्रय एककः ॥ ६० ॥ विप्राः प्रपूज्याः गुरवो भोज्याः शक्त्या तु दाक्षिणा ॥ देया गावः सुवर्णाद्याः पादुकोपानहौ पृथक् ॥
 ॥ ६१ ॥ जलपात्रं चान्नपात्रमृत्तिकाच्छत्रमासनम् ॥ शय्या वस्त्रयुगं कुम्भाः परिभाषेयमीरिता ॥ ६२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
 व्रतपरिभाषा नाम पञ्चसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७५ ॥ अथ प्रतिपद्व्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ वक्ष्ये प्रतिपदादीनि व्रतान्याखि-
 लदानि ते ॥ कार्तिकाश्वयुजे चैत्रे प्रतिद्वह्मणस्तिथिः ॥ १ ॥ पञ्चदश्यां निराहारः प्रतिपद्यर्चयेदजम् ॥ ओं तत्सद्ब्रह्मणे नमो गायत्र्या
 वान्दमेककम् ॥ २ ॥ अक्षमालां सुवं दक्षे वामे सुचं कमण्डलुम् ॥ लम्बकूर्चं च जटिलं हैमं ब्रह्माण्मर्चयेत् ॥ ३ ॥ शक्त्या क्षीरं प्रद-
 द्यात् ब्रह्मा मे प्रीयतामिति ॥ निर्मलो भोगभुक् स्वर्गं भूमौ विप्रो धनी भवेत् ॥ ४ ॥ धन्यं व्रतं प्रवक्ष्यामि ह्यधन्यो धन्यतां व्रजेत् ॥
 मार्गशीर्षे प्रतिपदि नक्तं हुत्वाप्युपोषितः ॥ ५ ॥ अग्नये नम इत्यग्निं प्राचर्याब्दं सर्वभागभवेत् ॥ प्रतिपद्येकभक्ताशी समाप्ते कपिला-
 प्रदः ॥ वैश्वानरपदं याति शिखिव्रतमिदं स्मृतम् ॥ ६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये प्रतिपद्व्रतानि नाम पञ्चसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥
 ॥ १७६ ॥ अथ द्वितीयाव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ द्वितीयाव्रतकं वक्ष्ये भुक्तिमुक्त्यादिदायकम् ॥ पुष्पाहारी द्वितीयायामाश्विनौ पूजये-
 त्सुरौ ॥ १ ॥ अब्दं स्वरूपसौभाग्यं स्वर्गभागं जायते व्रती ॥ कार्तिके शुक्लपक्षस्य द्वितीयायां यमं यजेत् ॥ २ ॥ अब्दमुपोषितः स्वर्गं
 गच्छेन्न नरकं व्रती ॥ अशून्यशयनं वक्ष्ये ह्यवैधव्याधिदायकम् ॥ ३ ॥ कृष्णपक्षे द्वितीयायां श्रावणस्य चोदिदम् ॥ श्रीवत्सधारिन्
 श्रीकान्त श्रीधामन् श्रीपतेऽव्यय ॥ ४ ॥ गार्हस्थ्यं मा प्रणाशं मे यातु धर्मार्थकायदम् ॥ अग्नयो मा प्रणश्यंतु मा प्रणश्यंतु

देवताः ॥ ५ ॥ पितरो मा प्रणश्यन्तु मत्तो दाम्पत्यभेदतः ॥ लक्ष्म्या विद्युज्यते देवो न कदाचिद्यथा भवान् ॥ ६ ॥ तथा कलत्रस-
 म्बन्धो देव मा मे विभिद्यताम् ॥ लक्ष्म्या न शून्यं वरद यथा ते शयनं विभो ॥ ७ ॥ शय्या ममाप्यशून्यास्तु तथैव मधुसूदन ॥ लक्ष्मीं
 विष्णुं यजेददं दद्याच्छय्यां फलानि च ॥ ८ ॥ प्रतिमासं च सोमाय दद्यादर्घ्यं समन्त्रकम् ॥ गगनाङ्गणसन्दीप दुग्धाब्धिमथनोद्भव ॥ ९ ॥
 भाभासितदिगाभोग रामानुज नमोऽस्तु ते ॥ ओं श्रीधराय नमः सोमात्मानं हरिं यजेत् ॥ १० ॥ वं ढं भं हं श्रियै नमो दशरूपमहात्मने ॥
 घृतेन होमो नक्तं च शय्यां दद्याद्विजातये ॥ ११ ॥ दीपान्नभाजनैर्युक्तं छत्रोपानहमासनम् ॥ सोदकुम्भं च प्रतिमां विप्रायाथ च पात्रकम्
 ॥ १२ ॥ पत्न्या य एवं कुरुते भुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ कान्तिव्रतं प्रवक्ष्यामि कार्तिकस्य सिते चरेत् ॥ १३ ॥ नक्तभोजी द्वितीयायां
 पूजयेद्रलकेशवौ ॥ वर्षं प्राप्नोति वै कान्तिमायुरारोग्यकादिकम् ॥ १४ ॥ अथ विष्णुव्रतं वक्ष्ये मनोवाञ्छितदायकम् ॥ पौषशुक्लद्वितीयादि
 कृत्वा दिनचतुष्टयम् ॥ १५ ॥ पूर्वं सिद्धार्थकैः स्नानं ततः कृष्णतिलैः स्मृतम् ॥ वचया च तृतीयेऽहिं सर्वोपध्या चतुर्थके ॥ १६ ॥
 सुरामांसी वचा कुष्ठं शैलेयं रजनीद्वयम् ॥ शटी चम्पकमुस्तं च सर्वोपधिगणः स्मृतः ॥ १७ ॥ नाम्ना कृष्णाच्युतानन्त हृषीकेशेति
 पूजयेत् ॥ पादे नाभ्यां चक्षुषि च क्रमाच्छिरसि पुष्पकैः ॥ १८ ॥ शशिचन्द्रशशाङ्केन्दुसञ्ज्ञाभिश्चार्घ्यमिन्दवे ॥ नक्तं भुञ्जीत च नरो
 यावत्तिष्ठति चन्द्रमाः ॥ १९ ॥ पण्मासं पावनं चादं प्राप्नुयात्सकलं व्रती ॥ एतद्रतं नृपैः स्त्रीभिः कृतं पूर्वं सुरादिभिः ॥ २० ॥ इत्यादि-
 महापुराणे आग्नेये द्वितीयाव्रतानि नाम सप्तसप्तत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७७ ॥ अथ तृतीयाव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ तृतीयाव्रता-
 न्याख्यास्ये भुक्तिमुक्तिप्रदानि ते ॥ ललितायां तृतीयायां मूलगौरीव्रतं शृणु ॥ १ ॥ तृतीयायां चैत्रशुक्ले द्वादश गौरी हरेण हि ॥ तिलैः
 स्नातोऽर्चयेच्छम्भुं गौर्या हैमफलादिभिः ॥ २ ॥ नमोऽस्तु पाटलायैव पादौ देव्याः शिवस्य च ॥ शिवायेति च संकीर्त्य जयाये
 गुल्फयोर्यजेत् ॥ ३ ॥ त्रिपुरघ्नाय रुद्राय भवान्यै जङ्घयोर्द्वयाः ॥ शिवं रुद्रायैश्वराय विजयायै च जानुनी ॥ ४ ॥ ईशायेति कटिं
 देव्याः शंकरायेति शंकरम् ॥ कुक्षिद्वयं च कोटय्यै शूलिनं शूलपाणये ॥ ५ ॥ मङ्गलायै नमस्तुभ्यमुदरे चाभिपूजयेत् ॥ सर्वात्मने
 नमो रुद्रमैशान्यै च कुचद्वयम् ॥ ६ ॥ शिवं देवात्मने तद्गद्गादिन्यै कण्ठमर्चयेत् ॥ महादेवाय शिवमनन्तायै करद्वयम् ॥ ७ ॥

त्रिलोचनायेति हरं बाहुं कालानलप्रिये ॥ सौभाग्यायै महेशाय भूषणानि प्रपूजयेत् ॥ ८ ॥ अशोकमधुवासिन्यै चेश्वरायेति चौष्टका ॥
 चतुर्मुखप्रिया चास्यं हराय स्थाणवे नमः ॥ ९ ॥ नमोऽर्द्धनारीशहरममिताङ्ग्यै च नासिकाम् ॥ नम उग्राय लोकेशं ललितेति
 पुनर्भुवौ ॥ १० ॥ शर्वाय पुरहन्तारं वासन्त्यै चैव तालुकम् ॥ नमः श्रीकण्ठनाथायै शितिकण्ठाय केशकम् ॥ ११ ॥ भूमिग्राय सुरू-
 पिण्यै शिरः सर्वात्मने नमः ॥ मल्लिकाशोककमलकुन्दं तगरमालती ॥ १२ ॥ कदम्बकरवीरं च बाणमल्लानकुङ्कुमम् ॥ सिन्धुवारं च
 भासपु सर्वेषु क्रमशः स्मृतम् ॥ १३ ॥ उमामहेश्वरौ पूज्य सौभाग्याष्टकमग्रतः ॥ स्थापयेद्दधृतनिष्पावकुसुम्भक्षीरजीवकम् ॥ १४ ॥
 तरुराजेशुलवणं कुस्तुम्बरुमथाष्टमम् ॥ चैत्रे शृङ्गोदकं प्राश्य देवदेव्यग्रतः स्वपेत् ॥ १५ ॥ प्रातः स्नात्वा समभ्यर्च्य विप्रदाम्पत्यम-
 र्चयेत् ॥ तदष्टकं द्विजे दद्याल्ललिता प्रीयतां मम ॥ १६ ॥ शृङ्गोदकं गोमयं च मन्दारं बिल्वपत्रकम् ॥ कुशोदकं दधि क्षीरं कार्तिके
 पृषदाज्यकम् ॥ १७ ॥ गोमूत्राज्यं कृष्णतिलं पञ्चगव्यं क्रमाशनम् ॥ ललिता विजया भद्रा भवानी कुमुदा शिवा ॥ १८ ॥ वासु-
 देवी तथा गौरी मङ्गला कपला सती ॥ चैत्रादौ दानकाले च प्रीयतामिति वार्चयेत् ॥ १९ ॥ फलमेकं पवित्याज्यं व्रतान्ते शयनं
 ददेत् ॥ उमामहेश्वरं हैमं वृषभं च गवा सह ॥ २० ॥ गुरुं च मिथुनान्यर्च्य वस्त्राद्यैर्भुक्तिमुक्तिभाक् ॥ सौभाग्यारोग्यरूपायुःसौभाग्यश-
 यनव्रतात् ॥ २१ ॥ नभस्यै वाथ वैशाखे कुर्यान्मार्गेशिरस्यथ ॥ शुक्लपक्षे तृतीयायां ललितायै नमो यजेत् ॥ २२ ॥ प्रतिपक्षं ततः
 प्राच्यं व्रतान्ते मिथुनानि च ॥ चतुर्विंशतिमभ्यर्च्य वस्त्राद्यैर्भुक्तिमुक्तिभाक् ॥ २३ ॥ उक्तो मार्गो द्वितीयोऽयं सौभाग्यव्रतमावदे ॥
 फाल्गुनादितृतीयायां लवणं यस्तु वर्जयेत् ॥ २४ ॥ समाप्ते शयनं दद्याद्दहं चोपस्करान्वितम् ॥ सम्पूज्य विप्रमिथुनं भवानी प्रीय-
 तामिति ॥ २५ ॥ सौभाग्यार्थं तृतीयोक्ता गौरीलोकादिदायिनी ॥ माघे भाद्रे च वैशाखे तृतीयाव्रतकृत्तथा ॥ २६ ॥ दमनकतृतीयाकृच्चैत्रे
 दमनकैर्यजेत् ॥ आत्मतृतीया मार्गस्य प्राच्येच्छाभोजनादिना ॥ २७ ॥ गौरी काली ह्युमा भद्रा दुर्गा कान्तिः सरस्वती ॥ वैष्णवी
 लक्ष्मीः प्रकृतिः शिवा नारायणी क्रमात् ॥ मार्गतृतीयामारभ्य सौभाग्यं स्वर्गमाप्नुयात् ॥ २८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये तृतीयाव्रतानि
 नामाऽष्टसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७८ ॥ अथ चतुर्थीव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ चतुर्थीव्रतान्याख्यास्ये भुक्तिमुक्तिप्रदानि ते ॥ माघे

शुक्लचतुर्थ्यां तु ह्युपवासी यजेद्गणम् ॥ १ ॥ पञ्चम्यां च तिलान्नादी वर्षात्रिविधतः सुखी ॥ गं स्वाहा मूलमन्त्रोऽयं गामाद्यं हृदयादिकम् ॥ २ ॥ आगच्छोलकाय चावाह्य गच्छोलकाय विसर्जनम् ॥ उल्कान्तैर्गा दिगन्धाद्यैः पूजयेन्मोदकादिभिः ॥ ३ ॥ ओं महोलकाय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि तन्नो दन्ती प्रचोदयात् मासि भाद्रपदे चापि चतुर्थीकृच्छिवं व्रजेत् ॥ चतुर्थ्यङ्गारकेऽभ्यर्च्य गणं सर्वमवाप्नुयात् ॥ ४ ॥ चतुर्थ्यां फाल्गुने नक्तमविघ्नाख्या चतुर्थ्यपि ॥ चतुर्थ्यां दमनैः पूज्य चैत्रे प्रार्च्य गणं सुखी ॥ ५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये चतुर्थीव्रतानि नामैकोनाशित्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७९ ॥ अथ पञ्चमीव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ पञ्चमीव्रतकं वक्ष्ये आरोग्यस्वर्गमोक्षदम् ॥ नभो नभस्याश्विने च कार्तिके शुक्लपक्षके ॥ १ ॥ वासुकिस्तक्षकः पूज्यः कालीयो माणिभद्रकः ॥ ऐरावतो धृतराष्ट्रः कर्कोटकधनञ्जयौ ॥ एते प्रयच्छन्त्यभयमायुर्विद्यायशःश्रियम् ॥ २ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पञ्चमीव्रतानि नामाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८० ॥ अथ षष्ठीव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ षष्ठीव्रतानि वक्ष्यामि कार्तिकादौ समाचरेत् ॥ षष्ठ्यां फलाशनोऽर्घ्याद्यैर्भुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ १ ॥ स्कन्दषष्ठीव्रतं प्रोक्तं भाद्रे षष्ठ्यामथाक्षयम् ॥ कृष्णषष्ठीव्रतं वक्ष्ये मार्गशीर्षे चरेच्च तत् ॥ अनाहारो वर्षमेकं भुक्तिं मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ २ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये षष्ठीव्रतानि नामैकाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८१ ॥ अथ सप्तमीव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ सप्तमीव्रतकं वक्ष्ये सर्वेषां भुक्तिमुक्तिदम् ॥ माघमासेऽब्जके शुक्ले सूर्य्यं प्रार्च्य विशोकभाक् ॥ १ ॥ सर्वावाप्तिस्तु सप्तम्यां मासि भाद्रेऽर्कपूजनात् ॥ पौषे मासि सितेऽनश्वन्प्राचार्यकं पापनाशनम् ॥ २ ॥ कृष्णपक्षे तु माघस्य सर्वावाप्तिस्तु सप्तमी ॥ फाल्गुने तु सिते नन्दा सप्तमी चार्कपूजनात् ॥ ३ ॥ मार्गशीर्षे सिते प्रार्च्य सप्तमी चापराजिता ॥ मार्गशीर्षे सिते चाब्दं पुत्रीया सप्तमी स्त्रियाः ॥ ४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सप्तमीव्रतानि नाम द्व्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८२ ॥ अथाष्टमीव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ वक्ष्ये व्रतानि चाष्टम्यां रोहिण्यां प्रथमं व्रतम् ॥ मासि भाद्रपदेऽष्टम्यां रोहिण्यामर्द्धरात्रके ॥ १ ॥ कृष्णे जातो यतस्तस्यां जयन्ती स्यात्ततोऽष्टमी ॥ सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यते चोपवासतः ॥ २ ॥ कृष्णपक्षे भाद्रपदे ह्यष्टम्यां रोहिणीयुते ॥ उपोषितोऽर्चयेत्कृष्णं भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ ३ ॥ आवाहयाम्यहं कृष्णं बलभद्रं च देवकीम् ॥ वसुदेवं यशोदां गाः पूजयामि नमोऽस्तु ते ॥ ४ ॥ योगाय योगपतये यागेशाय नमो नमः ॥ योगादिसम्भवा-

येव गोविन्दाय नमो नमः ॥ ५ ॥ स्नानं कृष्णाय दद्यात्तु ह्यर्घ्यं चानेन दापयेत् ॥ यज्ञाय यज्ञेश्वराय यज्ञानां पतये नमः ॥ ६ ॥ यज्ञा-
 दिसम्भवायैव गोविन्दाय नमो नमः ॥ गृहाण देव पुष्पाणि सुगन्धीनि प्रियाणि ते ॥ ७ ॥ सर्वकामप्रदो देव भव मे देववन्दित ॥ धूप-
 धूपितधूपं त्वं धूपितस्त्वं गृहाण मे ॥ ८ ॥ सुगन्धधूपगन्धाढ्यं कुरु मां सर्वदा हरे ॥ दीपदीपमहादीपं दीपदीपिद सर्वदा ॥ ९ ॥ मया
 दत्तं गृहाण त्वं कुरु चोर्ध्वगतिं च माम् ॥ विश्वाय विश्वपतये विश्वेशाय नमो नमः ॥ १० ॥ विश्वादिसम्भवायैव गोविन्दाय निवेदितम् ॥
 धर्माय धर्मपतये धर्मेशाय नमो नमः ॥ ११ ॥ धर्मादिसम्भवायैव गोविन्द शयनं कुरु ॥ सर्वाय सर्वपतये सर्वेशाय नमो नमः ॥ १२ ॥
 सर्वादिसम्भवायैव गोविन्दाय च पावनम् ॥ क्षीरोदारणवसम्भूत अत्रिनेत्रसमुद्भव ॥ १३ ॥ गृहाणार्घ्यं शशाङ्केदं रोहिण्या सहितो मम ॥
 स्थण्डिले स्थापयेद्देवं सचन्द्रां रोहिणीं यजेत् ॥ १४ ॥ देवकीं वसुदेवं च यशोदां नन्दकं बलम् ॥ अर्द्धरात्रे पयोधाराः पातयेद्गुडस-
 पिषा ॥ १५ ॥ वस्त्रहेमादिकं दद्याद्ब्राह्मणान्भोजयेद्भृती ॥ जन्माष्टमीव्रतकरः पुत्रवान्विष्णुलोकभाक् ॥ १६ ॥ वर्षे वर्षे तु यः कुर्व्यात्पुत्रार्थी
 वेत्ति नो भयम् ॥ पुत्रान्देहि धनं देहि ह्यायुरारोग्यसन्ततिम् ॥ धर्मं कामं च सौभाग्यं स्वर्गं मोक्षं च देहि मे ॥ १७ ॥ इत्यादिमहापुराणे
 आग्नेये जयन्त्यष्टमीव्रतं नाम त्र्यशीत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८३ ॥ अथाष्टमीव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ ब्रह्मादिमातृयजनाज्जपेन्मातृ-
 गणाष्टमीम् ॥ कृष्णाष्टम्यां चैत्रमासे पूज्याब्दं कृष्णमर्थभाक् ॥ १ ॥ कृष्णाष्टमीव्रतं वक्ष्ये मासे मार्गशिरे चरेत् ॥ नक्तं कृत्वा शुचिर्भूत्वा
 गोमूत्रं प्राशयेन्निशि ॥ २ ॥ भूमिशायी निशायां च शङ्करं पूजयेद्भृती ॥ पौषे शम्भुं घृतं प्राश्य माघे क्षीरं महेश्वरम् ॥ ३ ॥ महादेवं
 फाल्गुने च तिलाशी समुपोषितः ॥ चैत्रे स्थाणुं यवाशी च वैशाखेऽथ शिवं यजेत् ॥ ४ ॥ कुशोदाशी पशुपतिं ज्येष्ठे शृङ्गोदकाशनः ॥
 आषाढे गोमयाशुग्रं श्रावणे सर्वकर्मभुक् ॥ ५ ॥ त्र्यम्बकं च भाद्रपदे बिल्वपत्राशनो निशि ॥ तण्डुलाशी चाश्वयुजे चेशं रुद्रं तु
 कार्तिके ॥ ६ ॥ दध्याशी होमकारी स्याद्वर्षान्ते मण्डले यजेत् ॥ गोवस्त्रहेम गुरवे दद्याद्विप्रेभ्य ईदृशम् ॥ ७ ॥ प्रार्थयित्वा द्विजान्भोज्य
 भुक्तिं मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ नक्ताशी त्वष्टमीषु स्याद्वत्सरान्ते च धेनुदः ॥ ८ ॥ पौरन्दरं पदं याति स्वर्गतिव्रतमुच्यते ॥ अष्टमी बुधवा-
 रेण पक्षयोरुभयोर्यदा ॥ ९ ॥ तदा व्रतं प्रकुर्वीत ह्यथ वा सगुडाशिता ॥ तस्यां नियमकर्त्तारो न स्युः स्वण्डितसम्पदः ॥ १० ॥ तण्डु-

लस्याष्टमुष्टीनां वर्जयित्वा डुलीद्वयम् ॥ भक्तं कृत्वा चाप्रपुटे सकुशे सकुलाम्बिकाम् ॥ ११ ॥ सात्त्विकं पूजयित्वाङ्गं भुञ्जीत च
कथाश्रवात् ॥ शक्तितो दक्षिणां दद्यात्कर्कटीं तण्डुलान्विताम् ॥ १२ ॥ धीरो द्विजोऽस्य भाय्यास्ति रम्भा पुत्रस्तु कौशिकः ॥
दुहिता विजया तस्य धीरस्य धनदो वृषः ॥ १३ ॥ कौशिकस्तं गृहीत्वा तु गोपालश्चारयन्वृषम् ॥ गङ्गायां स्नानकृत्येऽथ नीतश्चौरैर्वृ-
षस्तदा ॥ १४ ॥ स्नात्वा वृषमपश्यन्स वृषं मार्गितुमागतः ॥ विजयाभगिनीयुक्तो ददर्श स सरोवरे ॥ १५ ॥ दिव्यस्त्रीयोषितां वृन्दम-
ब्रवीदेहि भोजनम् ॥ स्त्रीवृन्दमूचे व्रतकृदुद्धृष्टं त्वमतिथिर्यतः ॥ १६ ॥ व्रतं कृत्वा स बुभुजे प्राप्तवान् वनपालकम् ॥ गतो धीरः सवृ-
षभो विजयासाहितस्तदा ॥ १७ ॥ धीरेण विजया दत्ता यमायान्तरितः पिता ॥ व्रतभावात्कौशिकोऽपि ह्ययोध्यायां नृपोऽभवत् ॥ १८ ॥
पित्रोस्तु नरके दृष्ट्वा विजयार्तिं यमे गता ॥ मृगयामागतं प्राचे मुच्यते नरकात्कथम् ॥ १९ ॥ व्रतद्वयाद्यमः प्राचे प्राप्य तत्कौशिको
ददौ ॥ बुधाष्टमीद्वयफलं स्वर्गतौ पितरौ ततः ॥ २० ॥ विजया हर्षिता चक्रे व्रतं भुक्त्यादिसिद्धये ॥ अशोककलिकाश्चाष्टौ ये पिबन्ति
पुनर्वसौ ॥ २१ ॥ चैत्रे मासि सिताष्टम्यां न ते शोकमवाप्नुयुः ॥ त्वमशोकहराभीष्टं मधुमाससमुद्भव ॥ २२ ॥ पिबामि शोक-
सन्तप्तो मा सशोकं सदा कुरु ॥ चैत्रादौ मातृपूजाकृदष्टम्यां जयते रिपून् ॥ २३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये अष्टमीव्रतनिरूपणं
नाम चतुरशीत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८४ ॥ अथ नवमीव्रतानि ॥ आग्निरुवाच ॥ नवमीव्रतकं वक्ष्ये भुक्तिमुक्त्यादिसिद्धिदम् ॥
देवी पूज्याश्विने शुक्ले गौर्याख्या नवमीव्रतम् ॥ १ ॥ पिष्टकाख्या तु नवमी पिष्टाशी देविपूजनात् ॥ अष्टम्यामश्विने शुक्ले कन्याकै-
मूलभे यदा ॥ २ ॥ अघार्दना सर्वदा वै महती नवमी स्मृता ॥ दुर्गा तु नवगेहस्था ह्येकागारस्थिताऽथ वा ॥ ३ ॥ पूजिताष्टादशभुजा
शेषाः षोडशसत्कराः ॥ शेषाः षोडशहस्ताः स्युरञ्जनं डमरुं तथा ॥ ४ ॥ रुद्रचण्डा प्रचण्डा च चण्डोग्रा चण्डनायिका ॥ चण्डा
चण्डवती पूज्या चण्डरूपातिचण्डिका ॥ ५ ॥ क्रमान्मध्ये चोग्रचण्डा दुर्गा महिषमर्दिनी ॥ ओं दुर्गे दुर्गरक्षणि स्वाहा दशाक्षरो मन्त्रः
॥ ६ ॥ दीर्घाकारादि मन्त्रादिर्नवनेत्रो नमोऽन्तकः ॥ षड्भिः पदैर्नमः स्वधावपटकारहृदादिकम् ॥ ७ ॥ अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं न्यस्या-
ङ्गानि जपेच्छिवाम् ॥ एवं जपति यो गुह्यं नासौ केनापि बाध्यते ॥ ८ ॥ कपालं खेटकं घण्टां दर्पणं तर्जनीं धनुः ॥ ध्वजं डमरुकं

पाशं वामहस्तेषु विभ्रतीम् ॥ ९ ॥ शक्तिमुद्गरशूलानि वज्रं खड्गं च कुन्तकम् ॥ शङ्खं चक्रं शलाकां च ह्यायुधानि च पूजयेत् ॥ १० ॥
 पशुं च काली कालीति जप्त्वा खड्गेन घातयेत् ॥ कालि कालि वज्रेश्वरि लौहदण्डायै नमः ॥ ११ ॥ तदुत्थं रुधिरमांसं पूतनायै च
 नेर्ऋते ॥ वायव्यां पापराक्षस्यै चरक्यै नम ईश्वरे ॥ १२ ॥ विदारिकायै चाग्नेय्यां महाकौशिकमग्नये ॥ तस्याग्रतो नृपः स्नायाच्छुं
 पिष्टमयं हरेत् ॥ १३ ॥ दद्यात्स्कन्दविशाखाभ्यां ब्राह्म्याद्या निशि ता यजेत् ॥ जयन्ती मङ्गला काली भद्रकाली कपा-
 लिनी ॥ १४ ॥ दुर्गा शिवा क्षमा धात्री स्वाहा स्वधा नमोऽस्तु ते ॥ देवीं पञ्चामृतैः स्नाप्य पूजयेच्चाह्णादिना ॥ ध्वजादिरथयात्रा-
 दिबालिदानवरादिकृत् ॥ १५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नवमीव्रतनिरूपणं नाम पञ्चाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८५ ॥
 अथ दशमीव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ दशमीव्रतकं वक्ष्ये धर्मकामादिदायकम् ॥ दशम्यामेकभक्ताशी समाप्ते दशधेनुदः ॥ दिशश्च काञ्च-
 नर्दिद्याद्ब्राह्मणाधिपतिर्भवेत् ॥ १ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये दशमीव्रतनिरूपणं नाम षडशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८६ ॥
 अथैकादशीव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ एकादशीव्रतं वक्ष्ये भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ दशम्यां नियताहारो मांसमैथुनवर्जितः ॥ १ ॥ एका-
 दश्यां न भुञ्जीत पक्षयोरुभयोरपि ॥ द्वादश्येकादशी यत्र तत्र सन्निहितो हरिः ॥ २ ॥ तत्र क्रतुशतं पुण्यं त्रयोदशी तु पारणे ॥
 एकादश्यां कला यत्र परतो द्वादशी गता ॥ ३ ॥ तत्र क्रतुशतं पुण्यं त्रयोदश्यां तु पारणे ॥ दशम्येकादशीमिश्रा नोपोष्या नरकप्रदा ॥
 ४ ॥ एकादश्यां निराहारो भुक्त्वा चैवापरेऽहानि ॥ भोक्ष्येऽहं पुण्डरीकाक्ष शरणं मे भवाच्युत ॥ ५ ॥ एकादश्यां सिते पक्षे
 पुण्यं तु यदा भवेत् ॥ सोपोष्याक्षय्यफलदा प्रोक्ता सा पापनाशिनी ॥ ६ ॥ एकादशी द्वादशी या श्रवणेन च संयुता ॥ विजया
 सा तिथिः प्रोक्ता भक्तानां विजयप्रदा ॥ ७ ॥ एषैव फाल्गुने मासि पुण्यक्षेण च संयुता ॥ विजया प्रोच्यते सद्भिः कोटिकोटिगुणो-
 त्तरा ॥ ८ ॥ एकादश्यां विष्णुपूजा कार्या सर्वोपकारिणी ॥ धनवान्पुत्रवाँल्लोके विष्णुलोके महीयते ॥ ९ ॥ इत्यादि-
 महापुराणे आग्नेये एकादशीव्रतनिरूपणं नाम सप्ताशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८७ ॥ अथ द्वादशीव्रतानि ॥
 अग्निरुवाच ॥ द्वादशव्रतकं वक्ष्ये भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ एकभक्तेन नक्तेन तथैवायाचितेन च ॥ १ ॥ उपवासेन

भेष्येण चैव द्वादशिकव्रती ॥ चैत्रे मासि सिते पक्षे द्वादश्यां मदनं हरिम् ॥ २ ॥ पूजयेद्भुक्तिमुक्त्यर्थी मदनद्वादशिव्रती ॥ माघशुक्ले तु
 द्वादश्यां भीमद्वादशिकव्रती ॥ ३ ॥ नमो नारायणायोति यजेद्विष्णुं स सर्वभाक् ॥ फाल्गुने च सिते पक्षे गोविन्दद्वादशिव्रती ॥ ४ ॥
 विशोकद्वादशीकारी यजेदाश्वयुजे हरिम् ॥ लवणं मार्गशीर्षे तु कृष्णमभ्यर्च्य यो नरः ॥ ५ ॥ ददाति शुक्लद्वादश्यां स सर्वरसदायकः ॥
 गोवत्सं पूजयेद्भाद्रे गोवत्सद्वादशिव्रती ॥ ६ ॥ माघ्यां तु समतीतायां श्रवणेन तु संयुता ॥ द्वादशी या भवेत्कृष्णा प्रोक्ता सा तिलद्वादशी
 ॥ ७ ॥ तिलैः स्नानं तिलैर्होमो नैवेद्यं तिलमोदकम् ॥ दीपश्च तिलतैलेन तथा देयं तिलोदकम् ॥ ८ ॥ तिलाश्च देया विप्रेभ्यः फलं
 होमोपवासतः ॥ ओं नमो भगवतेऽथो वासुदेवाय वै यजेत् ॥ ९ ॥ सकुलः स्वर्गमाप्नोति षट्तिलद्वादशिव्रती ॥ मनोरथद्वादशी कृत्फा-
 ल्गुने तु सितेऽर्चयेत् ॥ १० ॥ नामद्वादशीव्रतकृत्केशवाद्यैश्च नामभिः ॥ वर्षं यजेद्धरिं स्वर्गी न भवेन्नारकी नरः ॥ ११ ॥ फाल्गुनस्य
 सितेऽभ्यर्च्य सुमतिद्वादशिव्रती ॥ मासि भाद्रपदे शुक्ले ह्यनन्तद्वादशिव्रती ॥ १२ ॥ आश्लेषर्क्षे तु मूले वा माघे कृष्णाय वै नमः ॥ यजेत्ति-
 लांश्च जुहुयात्तिलद्वादशिकृन्नरः ॥ १३ ॥ सुगतिद्वादशीकारी फाल्गुने तु सिते यजेत् ॥ जय कृष्ण नमस्तुभ्यं वर्षं स्याद्भुक्तिमुक्तिगः ॥
 पौषशुक्ले तु द्वादश्यां सम्प्राप्तिद्वादशिव्रती ॥ १४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नानाद्वादशिव्रतानि नामाऽष्टाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः
 ॥ १८८ ॥ अथ श्रवणद्वादशिव्रतम् ॥ अग्निरुवाच ॥ श्रवणद्वादशीं वक्ष्ये मासि भाद्रपदे सिते ॥ श्रवणेन युता श्रेष्ठा महती सा
 ह्युपोषिता ॥ १ ॥ सङ्गमे सारितां स्नानाच्छ्रवणद्वादशीफलम् ॥ बुधश्रवणसंयुक्ता दानादौ सुमहाफला ॥ २ ॥ निषिद्धमपि कर्त्तव्यं त्रयो-
 दश्यां तु पारणम् ॥ द्वादश्यां च निराहारो वामनं पूजयाम्यहम् ॥ ३ ॥ उदकुम्भे स्वर्णमयं त्रयोदश्यां तु पारणम् ॥ आवाहयाम्यहं
 विष्णुं वामनं शङ्खचक्रिणम् ॥ ४ ॥ सितवस्त्रयुगच्छन्ने घटे सच्छत्रपादुके ॥ स्नापयामि जलैः शुद्धैर्विष्णुं पञ्चामृतादिभिः ॥ ५ ॥ छत्र-
 दण्डधरं विष्णुं वामनाय नमो नमः ॥ अर्घ्यं ददामि देवेश अर्घ्यार्हाद्यैः सदाचितः ॥ ६ ॥ भुक्तिमुक्तिप्रजाकीर्तिसर्वैश्वर्ययुतं कुरु ॥
 वामनाय नमो गन्धं होमोऽनेनाष्टकं शतम् ॥ ७ ॥ ओं नमो वासुदेवाय शिरः सम्पूजयेद्धरेः ॥ श्रीधराय मुखं तद्वत्कण्ठे कृष्णाय वै
 नमः ॥ ८ ॥ नमः श्रपितये वक्षो भुजौ सर्वास्त्रधारिणे ॥ व्यापकाय नमो नाभिं वामनाय नमः कटिम् ॥ ९ ॥ त्रैलोक्यजननायेति मेढ्रं

जङ्घे यजेद्वरेः ॥ सर्वाधिपतये पादौ विष्णोः सर्वात्मने नमः ॥ १० ॥ घृतपक्वं च नैवेद्यं दद्याद्ध्योदनैर्घटान् ॥ रात्रौ च जागरं कृत्वा
 प्रातः स्नात्वा च सङ्गमे ॥ ११ ॥ गन्धपुष्पादिभिः पूज्य वदेत्पुष्पाञ्जलिस्त्विदम् ॥ नमो नमस्ते गोविन्द बुधश्रवणसञ्ज्ञित ॥ १२ ॥
 अघौघसङ्ख्यं कृत्वा सर्वसौख्यप्रदो भव ॥ प्रीयतां देव देवेश मम नित्यं जनार्दन ॥ १३ ॥ वामनो बुद्धिदो दाता द्रव्यस्थो वामनः
 स्वयम् ॥ वामनः प्रतिगृह्णाति वामनो मे ददाति च ॥ १४ ॥ द्रव्यस्थो वामनो नित्यं वामनाय नमो नमः ॥ प्रदत्तदक्षिणो
 विप्रान्सम्भोज्यान्नं स्वयं चरेत् ॥ १५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये श्रवणद्वादशीव्रतं नामैकोननवत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८९ ॥
 अथाखण्डद्वादशीव्रतम् ॥ अग्निरुवाच ॥ अखण्डद्वादशीं वक्ष्ये व्रतसम्पूर्णताकृतम् ॥ मार्गशीर्षे सिते विष्णुं द्वादश्यां
 समुपोषितः ॥ १ ॥ पञ्चगव्यजले स्नातो यजेत्तत्प्राशनो व्रती ॥ यवव्रीहियुतं पात्रं द्वादश्यां हि द्विजेऽर्पयेत् ॥ २ ॥
 सप्तजन्मानि यत्किञ्चिन्मया खण्डं व्रतं कृतम् ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेन तदखण्डमिहास्तु मे ॥ ३ ॥ यथाऽखण्डं जगत्सर्वं त्वमेव
 पुरुषोत्तम ॥ तथाखिलान्यखण्डानि व्रतानि मम सन्तु वै ॥ ४ ॥ एवमेवानुमासं च चातुर्मास्यो विधिः स्मृतः ॥ अन्यच्चैत्रादि-
 मासेषु सङ्क्रुपात्राणि चार्पयेत् ॥ ५ ॥ श्रावणादिषु चारभ्य कार्तिकान्तेषु पारणम् ॥ सप्तजन्मसु वैकल्यं व्रतानां सफलं कृते ॥ आयु-
 रारोग्यसौभाग्यराज्यभोगादिमाप्नुयात् ॥ ६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये अखण्डद्वादशीव्रतं नाम नवत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९० ॥
 अथ त्रयोदशीव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ त्रयोदशीव्रतानीह सर्वदानि वदामि ते ॥ अनङ्गेन कृतामादौ वक्ष्येऽनङ्गत्रयोदशीम् ॥ १ ॥
 त्रयोदश्यां मार्गशीर्षे शुक्लेऽनङ्गं हरं यजेत् ॥ मधु सम्प्राशयेद्वात्रौ घृतहोमस्तिलाक्षतैः ॥ २ ॥ पौषे योगेश्वरं प्रार्च्य चन्दनाशी कृता-
 हुतिः ॥ महेश्वरं मौक्तिकाशी माघेऽभ्यर्च्य दिवं व्रजेत् ॥ ३ ॥ काकोलं प्राश्य नीरं तु फाल्गुने पूजयेद्वती ॥ कर्पूराशी स्वरूपं च चैत्रे
 सौभाग्यवान्भवेत् ॥ ४ ॥ महारूपं तु वैशाखे यजेज्जातीफलाश्रयि ॥ लवङ्गाशी ज्येष्ठादिने प्रद्युम्नं पूजयेद्वती ॥ ५ ॥ तिलो-
 दाशी तथाषाढे चोमाभर्तारमर्चयेत् ॥ श्रावणे गन्धतोयाशी पूजयेच्छूलपाणिनम् ॥ ६ ॥ सद्योजातं भाद्रपदे प्राशिता
 गुरुमर्चयेत् ॥ सुवर्णवारी सम्प्राश्य द्वाश्विने त्रिदशाधिपम् ॥ ७ ॥ विश्वेश्वरं कार्तिके तु मदनाशी यजेद्वती ॥ शिवं

हेमे तु वर्षान्ते सञ्छाद्याप्रदलेन तु ॥ ८ ॥ वस्त्रेण पूजयित्वा तु दद्याद्विप्राय गां तथा ॥ शयनं छत्रकलशान्पादुकारसमा-
जनम् ॥ ९ ॥ त्रयोदश्यां सिते चैत्रे रतिप्रीतियुतं स्मरन् ॥ अशोकाख्यं नगं लिख्य सिन्दूररजनमुखैः ॥ अष्टं यजेत्तु कामार्थी काम-
त्रयोदशीव्रतम् ॥ १० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये त्रयोदशीव्रतानि नामैकनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९१ ॥ अथ चतुर्दशी-
व्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ व्रतं वक्ष्ये चतुर्दश्यां भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ कार्तिके तु चतुर्दश्यां निराहारो यजेच्छिवम् ॥ १ ॥ वर्षं भोग-
धनायुष्मान्कुर्वन्निवचतुर्दशीम् ॥ मार्गशीर्षे सितेऽष्टम्यां तृतीयायां मुनिव्रतः ॥ २ ॥ द्वादश्यां वा चतुर्दश्यां फलाहारो यजेत्सुरम् ॥
त्यक्त्वा फलानि दद्यात्तु कुर्वन्फलचतुर्दशीम् ॥ ३ ॥ चतुर्दश्यामथाष्टम्यां पक्षयोः शुक्लकृष्णयोः ॥ अनश्रन्पूजयेच्छम्भुं स्वर्ग्युभयच-
तुर्दशीम् ॥ ४ ॥ कृष्णाष्टम्यां तु नक्तेन तथा कृष्णचतुर्दशीम् ॥ इह भोगानवाप्नोति परत्र च शुभां गतिम् ॥ ५ ॥ कार्तिके च चतु-
र्दश्यां कृष्णायां स्नानकृत्सुखी ॥ आराधिते महेन्द्रे तु ध्वजाकारासु यष्टिषु ॥ ६ ॥ ततः शुक्लचतुर्दश्यामनन्तं पूजयेद्भरिम् ॥ कृत्वा दर्भ-
मयं चैव वारिधानीसमन्वितम् ॥ ७ ॥ शालिप्रस्थस्य पिष्टस्य पूपनाम्नः कृतस्य च ॥ अर्द्धं विप्राय दातव्यमर्द्धमात्मनि योजयेत् ॥ कर्त्तव्यं
सरितां चान्ते कथां कृत्वा हरोरिति ॥ ८ ॥ अनन्तसंसारमहासमुद्रे मग्नान्समभ्युद्धर वासुदेव ॥ अनन्तरूपे विनियोजयस्व ह्यनन्तरूपाय
नमो नमस्ते ॥ ९ ॥ अनेन पूजयित्वाथ सूत्रं बद्धा तु मन्त्रितम् ॥ स्वके करे वा कण्ठे वा त्वनन्तव्रतकृत्सुखी ॥ १० ॥ इत्यादिमहापुराणे
आग्नेये नानाचतुर्दशीव्रतानि नाम द्विनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९२ ॥ अथ शिवरात्रिव्रतम् ॥ अग्निरुवाच ॥ शिवरात्रिव्रतं वक्ष्ये
भुक्तिमुक्तिप्रदं शृणु ॥ माघफाल्गुनयोर्मध्ये कृष्णा या तु चतुर्दशी ॥ १ ॥ कामयुक्ता तु सोपोष्या कुर्वन्जागरणं व्रती ॥ शिवरात्रिव्रतं कुर्वे
चतुर्दश्यामभोजनम् ॥ २ ॥ रात्रिजागणेनैव पूजयामि शिवं व्रती ॥ आवाहयाम्यहं शम्भुं भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ ३ ॥ नरकार्णवकोत्तारनावं
शिव नमोऽस्तु ते ॥ नमः शिवाय शान्ताय प्रजाराज्यादिदायिने ॥ ४ ॥ सौभाग्यारोग्यविद्यार्थस्वर्गमार्गप्रदायिने ॥ धर्मं देहि धनं देहि काम-
भोगादि देहि मे ॥ ५ ॥ गुणकीर्तिसुखं देहि स्वर्गं मोक्षं च देहि मे ॥ लुब्धकः प्राप्तवान्पुण्यं पापी सुन्दरसेनकः ॥ ६ ॥ इत्यादिमहापुराणे
आग्नेये शिवरात्रिव्रतं नाम त्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९३ ॥ अथाशोकपूर्णिमादित्र० ॥ अग्निरुवाच ॥ अशोकपूर्णिमां वक्ष्ये भूधरं च

भुवं यजेत् ॥ फाल्गुन्यां सितपक्षायां वर्षे स्याद्भुक्तिमुक्तिभाक् ॥ १ ॥ कार्तिक्यां तु वृषात्सगं कृत्वा नक्तं समाचरेत् ॥ शैवं पदमवाप्नोति
 वृषव्रतामिदं परम् ॥ २ ॥ पित्र्या यामावसी तस्यां पितृणां दत्तमक्षयम् ॥ उपोष्याब्दं पितृनिष्ठा निष्पापः स्वर्गमाप्नुयात् ॥ ३ ॥ पञ्चदश्यां च
 माघस्य पूज्याजं सर्वमाप्नुयात् ॥ वक्ष्ये सावित्र्यमावास्यां भुक्तिमुक्तिकरीं शुभाम् ॥ ४ ॥ पञ्चदश्यां व्रती ज्येष्ठे वटमूले महासतीम् ॥ त्रिरात्रो-
 पोषिता नारी सप्तधान्यैः प्रपूजयेत् ॥ ५ ॥ प्ररूढैः कण्ठसूत्रैश्च रजन्यां कुङ्कुमादिभिः ॥ वटावलम्बनं कृत्वा नृत्यगीतैः प्रभातके ॥ ६ ॥
 नमः सावित्र्यै सत्यवते नैवेद्यं चार्पयेद्विजे ॥ वेष्ट्म गत्वा द्विजान्भोज्य स्वयं भुक्त्वा विसर्जयेत् ॥ सावित्री प्रीयतां देवी सौभाग्यादिकमाप्नु-
 यात् ॥ ७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये तिथिव्रतानि नाम चतुर्नवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९४ ॥ अथ वारव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥
 वारव्रतानि वक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिप्रदानि हि ॥ करं पुनर्वसुः सूर्ये स्नाने सर्वोषधी शुभा ॥ १ ॥ श्राद्धी चादित्यवारे तु सप्तजन्मस्वरोगभाक् ॥
 संक्रान्तौ सूर्य्यवारो यः सोऽर्कस्य हृदयः शुभः ॥ २ ॥ कृत्वा हस्ते सूर्य्यवारं नक्तेनाब्दं स सर्वभाक् ॥ चित्राभसोमवाराणि सप्त कृत्वा
 सुखी भवेत् ॥ ३ ॥ स्वात्यां गृहीत्वा चाङ्गारं सप्तनक्त्यार्तिवर्जितः ॥ विशाखायां बुधं गृह्य सप्तनक्ती ग्रहार्तिनुत् ॥ ४ ॥ अनुराधे देव-
 गुरुं सप्तनक्ती ग्रहार्तिनुत् ॥ शुक्रं ज्येष्ठासु संगृह्य सप्तनक्ती ग्रहार्तिनुत् ॥ मूले शनैश्चरं गृह्य सप्तनक्ती ग्रहार्तिनुत् ॥ ५ ॥ इत्यादि-
 महापुराणे आग्नेये वारव्रतानि नाम पञ्चनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९५ ॥ अथ नक्षत्रव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ नक्षत्रव्रतकं वक्ष्ये
 भे हरिः पूजितोऽर्थदः ॥ नक्षत्रपुरुषं चादौ चैत्रमासे हरिं यजेत् ॥ १ ॥ मूले पादौ यजेज्जङ्घे रोहिणीस्वर्चयेद्धारिम् ॥ जानुनी
 चाश्विनीयोगे ह्याषाढासूरुसञ्ज्ञके ॥ २ ॥ मेट्टं पूर्वोत्तरास्वेव कटिं वै कृत्तिकासु च ॥ पार्श्वे भाद्रपदाभ्यां तु कुक्षिं वै रेवतीषु च ॥ ३ ॥
 स्तनौ चैवानुराधासु धनिष्ठासु च पृष्ठकम् ॥ भुजौ पूज्यौ विशाखासु पुनर्वस्वदुलीर्यजेत् ॥ ४ ॥ आश्लेषासु नखान्पूज्य कण्ठं ज्येष्ठासु
 पूजयेत् ॥ श्रोत्रे विष्णोश्च श्रवणे मुखे पुण्ये हरेर्यजेत् ॥ ५ ॥ यजेत्स्वातिषु दन्ताग्रमास्यं वारुणतोऽर्चयेत् ॥ मघासु नासां नयने मृग-
 शीर्षे ललाटकम् ॥ ६ ॥ चित्रासु चार्द्रासु कचानब्दान्ते स्वर्णकं हारिम् ॥ गुडपूणे घटेऽभ्यर्च शय्यागोऽर्थादिदक्षिणा ॥ ७ ॥ नक्षत्र-
 पुरुषो विष्णुः पूजनीयः शिवात्मकः ॥ शाम्भवायनीयव्रतकृन्मासभे पूजयेद्धारिम् ॥ ८ ॥ कार्तिके कृत्तिकायां च मृगशीर्षे मृगास्यके ॥

नामभिः केशवाद्यैस्तु अच्युताय नमोऽपि वा ॥ ९ ॥ कार्तिके कृत्तिकाभेऽह्नि मासनक्षत्रं हरिम् ॥ शाम्भवायनयिव्रतक करिष्ये
भुक्तिमुक्तिदम् ॥ १० ॥ केशवादिमहामूर्तिमच्युतं सर्वदायकम् ॥ आवाहयाम्यहं देवमायुरारोग्यवृद्धिदम् ॥ ११ ॥ कार्तिकादौ
सकासारमन्त्रं मासचतुष्टयम् ॥ फाल्गुनादौ च कृसरमापाढादौ च पायसम् ॥ १२ ॥ देवाय ब्राह्मणेभ्यश्च नक्तं नैवेद्यमाशयेत् ॥
पञ्चगव्यजले स्नातस्तस्यैव प्राशनाच्छुचिः ॥ १३ ॥ अर्वाग्विसर्जनाद्व्यं नैवेद्यं सर्वमुच्यते ॥ विसर्जिते जगन्नाथे निर्माल्यं भवति
क्षणात् ॥ १४ ॥ नमो नमस्तेऽच्युत मे क्षयोऽस्तु पापस्य वृद्धिं समुपेतु पुण्यम् ॥ ऐश्वर्यवित्तादि सदाक्षयं मे क्षयं च मा
सन्ततिरभ्युपेतु ॥ १५ ॥ यथाच्युतस्त्वं परतः परस्तात्स ब्रह्मभूतः परतः परात्मन् ॥ तथाच्युत त्वं कुरु वाञ्छितं मे मया
कृतं पापहराप्रमेय ॥ १६ ॥ अच्युतानन्त गोविन्द प्रसीद यदभीप्सितम् ॥ अक्षयं माममेयात्मन्कुरुष्व पुरुषोत्तम ॥ १७ ॥
सप्त वर्षाणि सम्पूज्य भुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ अनन्तव्रतमाख्यास्ये नक्षत्रव्रतकेऽर्थदम् ॥ १८ ॥ मार्गशीर्षे भृगाशरे गोमूत्राशी
यजेद्हरिम् ॥ अनन्तं सर्वकामानामनन्तो भगवान्फलम् ॥ १९ ॥ ददात्यनन्तं च पुनस्तदेवान्यत्र जन्मनि ॥ अनन्तपुण्योपचयं करोत्येत-
न्महाव्रतम् ॥ २० ॥ यथाभिलषितप्राप्तिं करोत्यक्षयमेव च ॥ पादादि पूज्य नक्ते तु भुञ्जीयात्तैलवर्जितम् ॥ २१ ॥ घृतेनानन्तमुद्दिश्य
होमो मासचतुष्टयम् ॥ चैत्रादौ शालिना होमः पयसा श्रावणादिषु ॥ २२ ॥ मान्याताभूधुवनाश्वादनन्तव्रतकात्सुत ॥ इत्यादिमहापु-
राणे आग्नेये नक्षत्रव्रतानि नाम पणवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९६ ॥ अथ दिवसव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ दिवसव्रतकं वक्ष्ये ह्यादौ
धेनुव्रतं वदे ॥ यश्चोभयमुखी दद्यात्प्रभूतकनकान्विताम् ॥ १ ॥ दिनं पयोव्रतास्तिष्ठेत्स याति परमं पदम् ॥ त्र्यहं पयोव्रतं कृत्वा काञ्चनं
कल्पपादपम् ॥ २ ॥ दत्त्वा ब्रह्मपदं याति कल्पवृक्षव्रतं स्मृतम् ॥ दद्याद्विशत्पलादूर्ध्वं महीं कृत्वा तु काञ्चनीम् ॥ ३ ॥ दिनं पयोव्रत-
स्तिष्ठेद्बुधः स्यादिव्राव्रती ॥ पक्षे पक्षे त्रिरात्रं तु भक्तेनैकेन यः क्षपेत् ॥ ४ ॥ विपुलं धनमाप्नोति त्रिरात्रव्रतकृदिनम् ॥ मासेमासे त्रिरा-
त्राशी ह्येकभक्ती गणेशताम् ॥ ५ ॥ यस्त्रिरात्रव्रतं कुर्यात्समुद्दिश्य जनार्दनम् ॥ कुलानां शतमादाय स याति भवनं हरेः ॥ ६ ॥ नवम्यां
च सिते पक्षे नरो मार्गशिरस्यथ ॥ प्रारभेत त्रिरात्राणां व्रतं तु विधिवद्ब्रती ॥ ७ ॥ ओं नमो वासुदेवाय सहस्रं वा शतं जपेत् ॥ अष्टम्यामे-

कभक्ताशी दिनत्रयमुपावसेत् ॥ ८ ॥ द्वादश्यां पूजयेद्विष्णुं कार्तिके कारयेद्भूतम् ॥ विप्रान्सम्भोज्य वस्त्राणि शयनान्यासनानि च ॥ ९ ॥
 छत्रोपवीतपात्राणि ददेत्सम्प्रार्थयेद्विजान् ॥ व्रतेऽस्मिन्दुष्करे चापि विकलं यदभून्मम ॥ १० ॥ भवाद्विस्तदनुज्ञातं परिपूर्णं भवात्विति ॥
 भुक्तभोगो ब्रजेद्विष्णुं त्रिरात्रव्रतकव्रती ॥ ११ ॥ कार्तिकव्रतकं वक्ष्ये भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ दशम्यां पञ्चगव्याशी एकादश्यामुपोषितः
 ॥ १२ ॥ कार्तिकस्य सितेऽभ्यर्च्य विष्णुं देवविमानगः ॥ चैत्रे त्रिरात्रं नक्ताशी ह्यजापञ्चप्रदः सुखी ॥ १३ ॥ त्रिरात्रं पयसः पानमुपवा-
 सपरस्त्रयहम् ॥ षष्ठ्यादि कार्तिके शुक्ले कृच्छ्रो माहेन्द्र उच्यते ॥ १४ ॥ पञ्चरात्रं पयः पीत्वा दध्याहारो ह्युपोषितः ॥ एकादश्यां कार्तिके
 तु कृच्छ्रोऽयं भास्करोऽर्थदः ॥ १५ ॥ यवागूं यावकं शाकं दधि क्षीरं घृतं जलम् ॥ पञ्चम्यादिसिते पक्षे कृच्छ्रः सान्तपनः स्मृतः ॥ १६ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये दिवसव्रतानि नाम सप्तनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥ अथ मासव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ मासव्रतकमा-
 ख्यास्ये भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ आषाढादिचतुर्मासमभ्यङ्गं वर्जयेत्सुधीः ॥ १ ॥ वैशाखे पुष्पलवणं त्यक्त्वा गोदो नृपो भवेत् ॥ गोदो मासोप-
 वासी च भीमव्रतकरो हरिः ॥ २ ॥ आषाढादिचतुर्मासं प्रातःस्नायी च विष्णुगः ॥ माघे मास्यथ चैत्रे वा गुडधेनुप्रदो भवेत् ॥ ३ ॥ गुडव्रत-
 स्तृतीयायां गौरीशः स्यान्महाव्रती ॥ मार्गशीर्षादिमासेषु नक्तकृद्विष्णुलोकभाक् ॥ ४ ॥ एकभक्तव्रती तद्द्वादशीव्रतकं पृथक् ॥
 फलव्रती चतुर्मासं फलं त्यक्त्वा प्रदापयेत् ॥ ५ ॥ श्रावणादिचतुर्मासं व्रतैः सर्वं लभेद्भूतिम् ॥ आषाढस्य सिते पक्षे ह्येकादश्यामुपोषितः
 ॥ ६ ॥ चातुर्मास्यव्रतानां तु कुर्वीत परिकल्पनम् ॥ आषाढ्यां चाथ संक्रान्तौ कर्कटस्य हरिं यजेत् ॥ ७ ॥ इदं व्रतं मया देव गृहीतं
 पुरतस्तव ॥ निर्विघ्नां सिद्धिमायातु प्रसन्ने त्वयि केशव ॥ ८ ॥ गृहीतेऽस्मिन्व्रते देव यद्यपूर्णं प्रिये ह्यहम् ॥ तन्मे भवतु सम्पूर्णं त्वत्प्रसादा-
 जनार्दन ॥ ९ ॥ मांसादि त्यक्त्वा विप्रः स्यात्तैलत्यागी हरिं यजेत् ॥ एकान्तरोपवासी च त्रिरात्रं विष्णुलोकभाक् ॥ १० ॥ चान्द्रायणी
 विष्णुलोकी मौनी स्यान्भुक्तिभाजनम् ॥ प्राजापत्यव्रती स्वर्गी सञ्जयावकभक्षकः ॥ ११ ॥ दुग्धाद्याहारवान्स्वर्गी पञ्चगव्याम्भुभुक्तथा ॥
 शाकमूलफलाहारी नरो विष्णुपुरीं व्रजेत् ॥ १२ ॥ मांसवर्जी यवाहारो रसवर्जी हरिं व्रजेत् ॥ कौमुदव्रतमाख्यास्ये आश्विने समुपोषितः
 ॥ १३ ॥ द्वादश्यां पूजयेद्विष्णुं प्रलिप्याब्जोत्पलादिभिः ॥ घृतेन तिलतैलेन दीपनैवद्यमर्पयेत् ॥ १४ ॥ ओं नमो वासुदेवाय मालत्या

मालया यजेत् ॥ धर्मकामार्थमोक्षांश्च प्राप्नुयात् कौमुदव्रती ॥ सर्वं लभेद्गौरं प्राच्य मासोपवासकवती ॥ १५ ॥ इत्यादिमहापुराणे
आग्नेये मासव्रतानि नाम अष्टनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९८ ॥ अथ नानाव्रतानि ॥ अग्निरुवाच ॥ ऋतुव्रतान्यहं वक्ष्ये भुक्तिमुक्ति-
प्रदानि ते ॥ इन्धनानि तु यो दद्याद्दर्षादिचतुरो ह्यतून् ॥ १ ॥ घृतधेनुप्रदश्चान्ते ब्राह्मणोऽग्निरवती भवेत् ॥ कृत्वा मौनं तु सन्ध्यायां
मासान्ते घृतकुम्भदः ॥ २ ॥ तिलवण्टावस्त्रदाता सुखी सारस्वतव्रती ॥ पञ्चामृतेन स्नपनं कृत्वाब्दं धेनुदो नृपः ॥ ३ ॥ एकादश्यां तु नक्ताशी
चैत्रे भक्तं निवेदयेत् ॥ हैमं विष्णोः पदं याति मासान्ते विष्णुमद्वती ॥ ४ ॥ पायसाशी गोगुग्गदः श्रीभागदेवीव्रती भवेत् ॥ निवेद्य पितृदे-
वेभ्यो यो भुंक्ते स भवेन्नृपः ॥ ५ ॥ वर्षव्रतानि चोक्तानि सङ्क्रान्तिव्रतकं वदे ॥ सङ्क्रान्तौ स्वर्गलोकी स्याद्वाग्निजागरणान्नरः ॥ ६ ॥
अमावास्यां तु सङ्क्रान्तौ शिवार्कयजनात्तथा ॥ उत्तरे त्वयने चाज्यप्रस्थस्नानेन केशवे ॥ ७ ॥ द्वात्रिंशत्पलमानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
घृतक्षीरादिना स्नाप्य प्राप्नोति विष्णुवादिषु ॥ ८ ॥ स्त्रीणामुमाव्रतं श्रीदं तृतीयास्वष्टमीषु च ॥ गौरीं महेश्वरं चापि यजेत्सौभाग्यमाप्नुयात् ॥ ९ ॥
उमामहेश्वरौ प्राच्य ह्यवियोगादि चाप्नुयात् ॥ मूलव्रतकरी स्त्री च ह्युमेशव्रतकारिणी ॥ सूर्यभक्ता तु यानारी ध्रुवं सा पुरुषो भवेत् ॥ १० ॥
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नानाव्रतानि नामैकोनशताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९९ ॥ अथ दीपदानव्रतम् ॥ अग्निरुवाच ॥ दीपदानव्रतं
वक्ष्ये भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ देवद्विजातिकगृहे दीपदोऽब्दं स सर्वभाक् ॥ १ ॥ चतुर्मासं विष्णुलोकी कार्तिके स्वर्गलोक्यपि ॥ दीपदाना-
त्परं नास्ति न भूतं न भविष्यति ॥ २ ॥ दीपेनायुष्यचक्षुष्मान्दीपालक्ष्मीसुतादिकम् ॥ सौभाग्यं दीपदः प्राप्य स्वर्गलोके महीयते ॥ ३ ॥
विदर्भराजदुहिता ललिता दीपदात्मभाक् ॥ चारुधर्मक्षमापपत्नी शतभार्याधिकाऽभवत् ॥ ४ ॥ ददौ दीपसहस्रं सा विष्णोरायतने सती ॥
पृष्टा सा दीपमाहाम्यं सपत्नीभ्य उवाच ह ॥ ५ ॥ ललितोवाच ॥ सौवीरराजस्य पुरा मैत्रेयोऽभूत्पुरोहितः ॥ तेन चायतनं विष्णोः कारितं
देविकातटे ॥ ६ ॥ कार्तिके दीपकस्तेन दत्तः सम्प्रेरितो मया ॥ वक्रप्रान्तेन नश्यन्त्या मार्जारस्य तदा भयात् ॥ ७ ॥ निर्वाणवान्प्रदीप्तोऽ-
भूद्रर्त्या मृषिकया तदा ॥ मृता राजात्मजा जाता राजपत्नी शताधिका ॥ ८ ॥ असङ्कल्पितमप्यस्य प्रेरणं यत्कृतं मया ॥ विष्णवायतन-
दीपस्य तस्येदं भुज्यते फलम् ॥ ९ ॥ जातिस्मरा ह्यतो दीपान्प्रयच्छामि त्वहर्निशम् ॥ एकादश्यां दीपदो वै विमाने दिवि मोदते ॥ १० ॥

जायते दीपहर्ता तु मूको वा जड एव च ॥ अन्धे तमासि दुष्पारे नरके पतते किल ॥ ११ ॥ विक्रोशमानांश्च नरान्यमकिङ्कर आह
 तान् ॥ विलापैरलमत्रापि किं वो विलापिते फलम् ॥ १२ ॥ यदा प्रमादिभिः पूर्वमत्यन्तसमुपेक्षितः ॥ जन्तुर्जन्मसहस्रेभ्यो ह्येकस्मिन्
 मानुषो यदि ॥ १३ ॥ तत्राप्यतिविमूढात्मा किं भोगानभिधावाति ॥ स्वहितं विषयास्वादैः क्रन्दनं तदिहागतम् ॥ १४ ॥ भुज्यते च
 कृतं पूर्वमेतत्किं वो न चिन्तितम् ॥ परस्त्रीषु कुचाद्यङ्गं प्रीतये दुःखदं हि वः ॥ १५ ॥ मुहूर्त्तविषयास्वादोऽनेककोट्यब्ददुःखदः ॥ पर-
 स्त्रीहारि यद्वीतिं हा मातः किं विलाप्यते ॥ १६ ॥ कोऽतिभारो हरेर्नामि जिह्वया परिकीर्त्तने ॥ वर्त्तितैलेऽल्पमूल्येऽपि यदग्निरलभ्यते
 सदा ॥ १७ ॥ दानासक्तैर्हरेर्दीपो हतस्तद्वोऽस्ति दुःखदम् ॥ इदानीं किं विलापेन सहध्वं यदुपागतम् ॥ १८ ॥ अग्निरुवाच ॥ ललि-
 तोक्तं च ताः श्रुत्वा दीपदानादिवं ययुः ॥ तस्माद्दीपप्रदानेन व्रतानामधिकं फलम् ॥ १९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये दीपदानव्रतं नाम
 द्विशततमोऽध्यायः ॥ २०० ॥ अथ नवव्यूहार्चनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ नवव्यूहार्चनं वक्ष्ये नारदाय हरीरितम् ॥ मण्डलेऽब्जेऽर्चयेन्मध्ये
 ह्यबीजं वासुदेवकम् ॥ १ ॥ आबीजं च सङ्कर्षणं प्रद्युम्नं च दक्षिणे ॥ अः अग्निरुद्धं नैर्ऋते ओं नारायणमप्सु च ॥ २ ॥ तत्सद्ब्रह्माणम
 निले हुं विष्णुं शौं वृसिंहकम् ॥ उत्तरे भूवराहं च त्वीशे द्वारि च पश्चिमे ॥ ३ ॥ कं टं सं शं गरुत्मन्तं पूर्ववक्त्रं च दक्षिणे ॥ खं छं वं हुं
 फडिति च खं ठं फं शं गदां विधौ ॥ ४ ॥ बं णं मं क्षं कोणेशं च धं दं भं हं श्रियं यजेत् ॥ दक्षिणे चोत्तरे पुष्टिं गं डं वं शं स्वबीजकम्
 ॥ ५ ॥ पीठस्य पश्चिमे धं वं वनमालां च पश्चिमे ॥ श्रीवत्सं चैव सं हं लं छं तं यं कौस्तुभं जले ॥ ६ ॥ दशमाङ्गक्रमाद्विष्णोर्नमोऽनन्त-
 मधोऽर्चयेत् ॥ दशाङ्गादिमहेन्द्रादीन्पूर्वादौ चतुरो घटान् ॥ ७ ॥ तोरणानि वितानं च अग्न्यानि लेन्दुबीजकैः ॥ मण्डलानि क्रमाद्व्यात्वा
 तनुं वन्द्य ततः पुवेत् ॥ ८ ॥ ॥ अम्बरस्थं ततो ध्यात्वा सूक्ष्मरूपमथात्मनः ॥ सितामृते निमग्नं च चन्द्राबिम्बात्पुतेन च ॥ ९ ॥ तदेव
 चात्मनो बीजममृतं पुवसंस्कृतम् ॥ उत्पद्यमानं पुरुषमात्मानमुपकल्पयेत् ॥ १० ॥ उत्पन्नोऽस्मि स्वयं विष्णुर्बीजं द्वादशकं न्यसेत् ॥
 हृच्छिरस्तु शिखा चैव कवचं चास्त्रमेव च ॥ ११ ॥ वक्षोमूर्द्धशिखापृष्ठलोचनेषु न्यसेत्पुनः ॥ अस्त्रं करद्वये न्यस्य ततो दिव्यतनुर्भवेत्
 ॥ १२ ॥ यथात्मानि यथा देवे शिष्यदेहे न्यसेत्तथा ॥ अनिर्माल्या स्मृता पूजा यद्वरेः पूजनं हृदि ॥ १३ ॥ सानिर्माल्या मण्डलादो

बद्धनेत्राश्च शिष्यकाः ॥ पुष्पं शिष्येयुर्यन्मूर्तो तस्य तन्नाम कारयेत् ॥ १४ ॥ निवेद्य वामतः शिष्यांस्तिलव्रीहिघृतं हुनेत् ॥ शत-
 मष्टोत्तरं हुत्वा सहस्रं कायशुद्धये ॥ १५ ॥ नवव्यूहस्य मूर्तीनामङ्गानां च शताधिकम् ॥ पूर्णां दत्त्वा दीक्षयेत्तान्गुरुः पूज्यश्च तैर्धनैः ॥
 ॥ १६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नवव्यूहार्चनं नामैकाधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०१ ॥ अथ पुष्पाध्यायकथनम् ॥ अग्निरु-
 वाच ॥ पुष्पगन्धधूपदीपनैर्वैस्तुष्यते हरिः ॥ पुष्पाणि देवयोग्यानि ह्ययोग्यानि वदामि ते ॥ १ ॥ पुष्पं श्रेष्ठं मालती च तमालो भुक्तिमुक्ति-
 मान् ॥ मल्लिका सर्वपापघ्नी यूथिका विष्णुलोकदा ॥ २ ॥ अतिमुक्तमयं तद्वत्पाटला विष्णुलोकदा ॥ करवीरैर्विष्णुलोका जपापु-
 ष्षैश्च पुण्यवान् ॥ ३ ॥ पावन्ती कुञ्जकाद्यैश्च तगरैर्विष्णुलोकभाक् ॥ कर्णिकारैर्विष्णुलोकः कुरुष्टैः पापानाशनम् ॥ ४ ॥ पद्मैश्च केत-
 कीभिश्च कुन्दपुष्पैः परा गतिः ॥ बाणपुष्पैर्बर्बराभिः कृष्णाभिर्हरिलोकभाक् ॥ ५ ॥ अशोकैस्तिलकैस्तद्वदटूरुपभवैस्तथा ॥ मुक्तिभागी
 विल्वपत्रैः शमीपत्रैः परा गतिः ॥ ६ ॥ विष्णुलोकी भृङ्गराजैस्तमालस्य दलैस्तथा ॥ तुलसी कृष्णगौराख्या कलारोत्पलकानि च ॥ ७ ॥
 पद्मं कोकनदं पुष्पं शताब्जमालया हरिः ॥ नीपार्जुनकदम्बैश्च वकुलैश्च सुगन्धिभिः ॥ ८ ॥ किंशुकैर्मुनिपुष्पैस्तु गोकर्णैर्नागकर्णकैः ॥
 सन्ध्यापुष्पैर्विल्वतकै रञ्जनीकेतकीभवैः ॥ ९ ॥ कूष्माण्डातिमिरोत्थैश्च कुशकाशशरोद्भवैः ॥ द्यूतादिभिर्मरुवकैः पत्रैरन्यैः सुगन्धकैः ॥
 ॥ १० ॥ भुक्तिर्भुक्तिः पापहानिर्भक्त्या सर्वैस्तु तुष्यति ॥ स्वर्णलक्षाधिकं पुष्पं माला कोटिगुणाधिका ॥ ११ ॥ स्ववनेऽन्यवने पुष्पै-
 स्त्रिगुणं वनजः फलम् ॥ विशीर्णैर्नार्चयेद्विष्णुं नाधिकाङ्गैर्न मोदितैः ॥ १२ ॥ काञ्चनारैस्तथोन्मत्तैर्गिरिकर्णिकया तथा ॥ कुटजैः
 शालमलीयैश्च शिरीषैर्नरकादिकम् ॥ १३ ॥ सुगन्धैर्ब्रह्मपद्मैश्च पुष्पैर्नीलोत्पलैर्हरिः ॥ अर्कमन्दारधुस्त्रूरकुसुमैरर्च्यते हरः ॥ १४ ॥
 कुटजैः कर्कटीपुष्पैः केतकी न शिवे ददेत् ॥ कूष्माण्डानिम्बसम्भूतं पैशाचं गन्धवर्जितम् ॥ १५ ॥ अहिंसा चेन्द्रियजयः शान्तिज्ञानं दया
 श्रुतम् ॥ भावाष्टपुष्पैः सम्पूज्य देवान्स्याद्भुक्तिमुक्तिभाक् ॥ १६ ॥ अहिंसा प्रथमं पुष्पं पुष्पभिन्द्रियनिग्रहः ॥ सर्वपुष्पं दया भूते पुष्पं शान्ति-
 विंशिष्यते ॥ १७ ॥ शमः पुष्पं तपः पुष्पं ध्यानं पुष्पं च सप्तमम् ॥ सत्यं चैवाष्टमं पुष्पमेतैस्तुष्यति केशवः ॥ १८ ॥ एतैरेवाष्टभिः पुष्पैस्तुष्य-
 त्येवाचितो हरिः ॥ पुष्पान्तराणि सन्त्यत्र बाह्यानि मनुजोत्तम ॥ १९ ॥ भक्त्या दयान्वितैर्विष्णुः पूजितः परितुष्यति ॥ वारुणं सलिलं

पुष्पं सौम्यं घृतपयोदधि ॥ २० ॥ प्राजापत्यं तथात्रादी ह्याग्नेयं धूपदीपकम् ॥ फलपुष्पादिकं चैव वानस्पत्यं तु पञ्चमम् ॥ २१ ॥ पार्थिवं
 कुशमूलाद्यं वायव्यं गन्धचन्दनम् ॥ श्राद्धाख्यं विष्णुपुष्पं च सर्वदा चाष्टपुष्पिका ॥ २२ ॥ आसनं मूर्तिपञ्चाङ्गं विष्णुर्वा चाष्टपुष्पिका ॥
 विष्णोस्तु वासुदेवाद्यैरीशानाद्यैः शिवस्य वा ॥ २३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पुष्पाऽध्यायो नाम द्व्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०२ ॥
 अथ नरकस्वरूपम् ॥ अग्निरुवाच ॥ पुष्पाद्यैः पूजनाद्विष्णोर्न याति नरकान्वदे ॥ आयुषोऽन्ते नरः प्राणैरनिच्छन्नपि मुच्यते ॥ १ ॥
 जलमग्निर्विषं शस्त्रं क्षुद्रायाधिः पतनं गिरेः ॥ निमित्तं किञ्चिदासाद्य देही प्राणैर्विमुच्यते ॥ २ ॥ अन्यच्छरीरमादत्ते यातनीयं स्वक-
 र्मभिः ॥ भुङ्क्तेऽथ पापकृद्दुःखं सुखं धर्माय सद्गतः ॥ ३ ॥ नीयते यमदूतैस्तु यमं प्राणिभयङ्करैः ॥ कुपथे दक्षिणद्वारि धार्मिकः पश्चिमा-
 दिभिः ॥ ४ ॥ यमाज्ञतैः किङ्करैस्तु पात्यते नरकेषु च ॥ स्वर्गे तु नीयते धर्मादसिष्टाद्युक्तिसंश्रयात् ॥ ५ ॥ गोघाती तु महावीच्यां
 वर्षलक्षं तु पीड्यते ॥ ताम्रकुम्भे महादीप्ते ब्रह्महा भूमिहारकः ॥ ६ ॥ महाप्रलयकं यावद्रौरवे पीड्यते शनैः ॥ स्त्रीबालवृद्धहन्ता तु याव-
 दिन्द्राश्चतुर्दश ॥ ७ ॥ महारौरवके रौद्रे गृहक्षेत्रादिदीपकः ॥ दह्यते कल्पमेकं स चौरस्तामिस्रके पतेत् ॥ ८ ॥ नैककल्पं तु शूलाद्यै-
 र्भिद्यते यमकिङ्करैः ॥ महातामिस्रके सर्पजलौकाद्यैश्च पीड्यते ॥ ९ ॥ यावद्भूमिर्मातृहाया ह्यसिपत्रवनेऽसिभिः ॥ नैककल्पं तु नरके
 करम्भवालुकासु च ॥ १० ॥ येन दग्धो जनस्तत्र दह्यते वालुकादिभिः ॥ काकोले कृमिविष्टाशां एकाकी मिष्टभोजनः ॥ ११ ॥ कुट्टले
 मूत्ररक्ताशी पञ्चयज्ञक्रियोज्झितः ॥ सुदुर्गन्धे रक्तभोजी भवेच्चाभक्ष्यभक्षकः ॥ १२ ॥ तैलपाके तु तिलवत्पीड्यते परपीडकः ॥
 तैलपाके तु पच्येत शरणागतघातकः ॥ १३ ॥ निरुच्छासे दाननाशी रसविक्रयकोऽध्वरे ॥ नाम्ना वज्रकवाटेन महपाते
 तदाऽनृती ॥ १४ ॥ महाज्वाले पापबुद्धिः क्रकचेऽगम्यगामिनः ॥ सङ्करी गुडपाके च प्रतुदेत्परमर्मनुत् ॥ १५ ॥
 क्षारहृदे प्राणिहन्ता क्षुरधारे च भूमिहृत् ॥ अम्बरीषे गोस्वर्णहृद्भूमच्छिद्रशस्त्रके ॥ १६ ॥ मधुहर्ता परितापे कालमूत्रे
 परार्थहृत् ॥ कश्मलेऽत्यन्तमांसाशी उग्रगन्धे ह्यपिण्डदः ॥ १७ ॥ दुर्द्धरे तूत्कोचभक्षी बन्दिग्राह्यताश्च ये ॥ मञ्जूषे नरके लोहेऽ-
 प्रातिष्ठे श्रुतिनिन्दकः ॥ १८ ॥ प्रीतिवक्त्रे कूटसाक्षी परिलुण्ठेदनापहा ॥ बालस्त्रीवृद्धघाती च कराले ब्राह्मणार्तिकृत् ॥ १९ ॥ विलेपे

मद्यपो विप्रो महाताप्रे तु भेदिनः ॥ तथाकस्य परदारान् ज्वलन्तीमायसीं शिलाम् ॥ २० ॥ शाल्मलाख्ये तमालिङ्गेन्नारी बहुनरङ्गमा ॥
आस्फोटजिह्वोद्धरणं स्त्रीक्षणात्रेवभेदनम् ॥ २१ ॥ अङ्गारराशौ क्षिप्यन्ते मातापुत्र्यादिगामिनः ॥ चोराः क्षुरेश्च भिद्यन्ते स्वमांसाशी च
मांसभुक् ॥ २२ ॥ मासोपवासकर्त्ता वै न याति नरकं नरः ॥ एकादशीव्रतकरो भीष्मपञ्चकसद्व्रती ॥ २३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
नरकस्वरूपवर्णनं नाम त्र्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २० ३ ॥ अथ मासोपवासव्रतम् ॥ अग्निरुवाच ॥ व्रतं मासोपवासं च सर्वोत्कृष्टं वदामि
ते ॥ कृत्वा तु वैष्णवं यज्ञं गुरोराज्ञामवाप्य च ॥ १ ॥ कृच्छ्राद्यैः स्वबलं बुद्ध्वा कुर्यान्मासोपवासकम् ॥ वानप्रस्थो यतिर्वाथ नारी वा
विधवा मुने ॥ २ ॥ आश्विनस्यामले पक्षे एकादश्यामुपोषितः ॥ व्रतमेतत्तु गृहीयाद्यावत्त्रिंशद्दिनानि तु ॥ ३ ॥ अद्यप्रभृत्यहं विष्णो
यावदुत्थानकं तव ॥ अर्चये त्वामनश्नन् हि यावत्त्रिंशद्दिनानि तु ॥ ४ ॥ कार्तिकाश्विनयोर्विष्णोर्यावदुत्थानकं तव ॥ प्रिये यद्यन्तरा-
लेऽहं व्रतभङ्गो न मे भवेत् ॥ ५ ॥ त्रिकालं पूजयेद्विष्णुं त्रिःस्रातो गन्धपुष्पकैः ॥ विष्णोर्गीतादिकं जप्यं ध्यानं कुर्याद्व्रती नरः ॥ ६ ॥ वृथा-
वादं परिहरेदर्थाकांक्षां विवर्जयेत् ॥ नाव्रतस्थं स्पृशेत्कश्चिद्विकर्मस्थान्न चालपेत् ॥ ७ ॥ देवतायतने तिष्ठेद्यावत्त्रिंशद्दिनानि तु ॥ द्वादश्यां
पूजयित्वा तु भोजयित्वा द्विजान्ब्रती ॥ ८ ॥ समाप्य दक्षिणां दत्त्वा पारणं तु समाचरेत् ॥ भुक्तिमुक्तिमवाप्नोति कल्पांश्चैव त्रयोदश
॥ ९ ॥ कारयेद्वैष्णवं यज्ञं यजेद्विप्रांस्त्रयोदश ॥ तावन्ति वस्त्रयुग्मानि भाजनान्यासनानि च ॥ १० ॥ छत्राणि सपवित्राणि तथोपानयु-
गानि च ॥ योगपट्टोपवीतानि दद्याद्विप्राय तैर्मतः ॥ ११ ॥ अन्यविप्राय शय्यायां हेमं विष्णुं प्रपूज्य च ॥ आत्मनश्च तथा मूर्तिं
वस्त्राद्यैश्च प्रपूजयेत् ॥ १२ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो विप्रो विष्णुप्रसादतः ॥ विष्णुलोकं गमिष्यामि विष्णुरेव भवाम्यहम् ॥ १३ ॥ ब्रज ब्रज
देवबुद्धे विष्णोः स्थानमनामयम् ॥ विमानेनामलस्तत्र तिष्ठेद्विष्णुस्वरूपधृक् ॥ १४ ॥ द्विजानुक्त्वाथ तां शय्यां गुरवेऽथ निवेदयेत् ॥
कुलानां शतमुद्धृत्य विष्णुलोकं नयेद्व्रती ॥ १५ ॥ मासोपवासी यद्देशे स देशो निर्मलो भवेत् ॥ किं पुनस्तत्कुलं सर्वं यत्र मासोपवासकृत
॥ १६ ॥ व्रतस्थं मूर्च्छितं दृष्ट्वा क्षीराज्यं चैव पाययेत् ॥ नैते व्रतं विनिघ्नन्ति हविर्विप्रानुमोदितम् ॥ १७ ॥ क्षीरं गुरोर्हितोष्य आपो मूल-
फलानि च ॥ विष्णुर्महोषधं कर्त्ता व्रतमस्मात्समुद्धरेत् ॥ १८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये मासोपवासव्रतं नाम चतुरधिकद्विशततमोऽ-

ध्यायः ॥ २०४ ॥ अथ भीष्मपञ्चकव्रतम् ॥ अग्निरुवाच ॥ भीष्मपञ्चकमाख्यास्ये व्रतराजं तु सर्वदम् ॥ कार्तिकस्यामले पक्षे होकादश्यां
 समाचरेत् ॥ १ ॥ दिनानि पञ्च त्रिःस्रायी पञ्चव्रीहिलेस्तथा ॥ तर्पयेद्देवपित्रादीन्मौनी सम्पूजयेद्धारिम् ॥ २ ॥ पञ्चगव्येन संस्नाप्य देवं
 पञ्चामृतेन च ॥ चन्दनाद्यैः समालिप्य गुग्गुलुं सघृतं दहेत् ॥ ३ ॥ दीपं दद्यादिवारात्रौ नैवेद्यं परमान्निकम् ॥ ओं नमो वासुदेवाय जपेदष्टोत्तरं
 शतम् ॥ ४ ॥ जुहुयाच्च घृताभ्यक्तारितलव्रीहस्ततो व्रती ॥ षडक्षरेण मन्त्रेण स्वाहाकारान्वितेन च ॥ ५ ॥ कमलैः पूजयेत्पादौ
 द्वितीये विल्वपत्रकैः ॥ जानुसन्धिं तृतीयेऽथ नाभिं भृङ्गरजेन तु ॥ ६ ॥ बाणविल्वजपाभिस्त चतुर्थे पञ्चमेऽहनि ॥ मालत्या भूमि-
 शायी स्यादेकादश्यां तु गोमयम् ॥ ७ ॥ गोमूत्रं दाधि दुग्धं च पञ्चमे पञ्चगव्यकम् ॥ पौर्णमास्यां चरेन्नक्तं भुक्तिं मुक्तिं लभेद्व्रती ॥ ८ ॥
 भीष्मः कृत्वा हरिं प्राप्सतेनैतद्भीष्मपञ्चकम् ॥ ब्रह्मणः पूजनाद्यैश्च ह्युपवासादिकं व्रतम् ॥ ९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये भीष्म-
 पञ्चकं नाम पञ्चाऽधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०५ ॥ अथागस्त्यार्घ्यदानकथनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ अगस्त्यो भगवान्विष्णु-
 स्तमभ्यर्च्यमुयाद्धारिम् ॥ अप्राप्ते भास्करे कन्यां सत्रिभागैस्त्रिभिर्दिनैः ॥ १ ॥ अर्घ्यं दद्यादगस्त्याय पूजयित्वा ह्युपोषितः ॥
 काशपुष्पमर्यां मूर्तिं प्रदोषे विन्यसेद्वदे ॥ २ ॥ मुनेर्यजेत्तां कुम्भरथां रात्रौ कुर्यात्प्रजागरम् ॥ अगस्त्य मुनिशार्दूल तेजोराशे
 महामते ॥ ३ ॥ इमां मम कृतां पूजां गृहीष्व प्रियया सह ॥ आवाह्यार्घ्यैश्च सागमुख्यं प्राचयेच्चन्दनादिना ॥ ४ ॥ जलाशय-
 समीपे तु प्रातर्नीत्वा र्घ्यमर्पयेत् ॥ काशपुष्पप्रतिकाश आग्निमारुतसम्भव ॥ ५ ॥ मित्रावरुणयोः पुत्र कुम्भ-
 योने नमोऽस्तु ते ॥ आतापिर्भक्षितो येन वातापिश्च महासुरः ॥ ६ ॥ समुद्रः शोषितो येन सोऽगस्त्यः सगुखोऽस्तु मे ॥ अगस्त्य
 प्रार्थयिष्यामि कर्मणा मनसा गिरा ॥ ७ ॥ अर्चयिष्याम्यहं मैत्रं परलोकाभिकाङ्क्षया ॥ द्वीपान्तरसमुत्पन्नं देवानां परमं प्रियम् ॥ ८ ॥
 राजानं सर्ववृक्षाणां चन्दनं प्रतिगृह्यताम् ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां भाजनी पापनाशनी ॥ ९ ॥ सौभाग्यारोग्यलक्ष्मीदा पुष्पमाला प्रगृ-
 ह्यताम् ॥ धूपोऽयं गृह्यतां देव भार्त्ति मे ह्यचलां कुरु ॥ १० ॥ ईप्सितं मे वरं दोहि परत्र च शुभां गतिम् ॥ सुरासुरैर्मुनिश्रेष्ठ सर्वकाम-
 फलप्रद ॥ ११ ॥ वस्त्रव्रीहिलेहैव दत्तस्त्वर्घ्यो ह्ययं मया ॥ अगस्त्यं बोधयिष्यामि यन्मया मनसोद्धतम् ॥ १२ ॥ फलेरर्घ्यं

प्रदारयामि गृहाणार्थं महामुने ॥ अगस्त्य एवं खनमानः खनित्रैः प्रजामपत्यं बलमहिमानः ॥ उभौ कर्णवृषिरुग्रतेजाः पुपोष सत्या
 देवेष्वशीषो वै जगाम ॥ १३ ॥ राजपुत्रि नमस्तुभ्यं मुनिपति महाव्रते ॥ अर्घ्यं गृह्णिव देवेशि लोपामुद्रे यशस्विनि ॥ १४ ॥ पञ्च-
 रत्नसमायुक्तं हेमरूप्यसमन्वितम् ॥ सप्तधान्यवृत्तं पात्रं दधिचन्दनसंयुतम् ॥ १५ ॥ अर्घ्यं दद्यादगस्त्याय स्त्रीशूद्राणामवैदिकम् ॥
 अगस्त्य मुनिशार्दूल तेजोराशे च सर्वदा ॥ १६ ॥ इमां मम कृतां पूजां गृह्णित्वा व्रज शान्तये ॥ त्यजेदगस्त्यमुद्दिश्य धान्यमेकं फलं
 रसम् ॥ १७ ॥ तैतोऽन्नं भोजयेद्विप्रान् घृतपायसमोदकान् ॥ गां वासांसि सुवर्णं च तेभ्यो दद्याच्च दक्षिणाम् ॥ १८ ॥ घृतपायसयुक्तेन
 पात्रेणाच्छादिताननम् ॥ सहिरण्यं च तं कुम्भं ब्राह्मणायोपकल्पयेत् ॥ १९ ॥ सप्तवर्षाणि दत्त्वा अर्घ्यं सर्वे सर्वमवाप्नुयुः ॥ नारी पुत्रांश्च
 सौभाग्यं पतिं कन्या नृपोद्भवम् ॥ २० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये अगस्त्यार्घ्यदानव्रतं नाम षडधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०६ ॥
 अथ कौमुदव्रतम् ॥ अग्निरुवाच ॥ कौमुदारख्यं मयोक्तं च चरेदाश्वयुजे सिते ॥ हरि यजेन्मासमेकमेकादश्यामुपोषितः ॥ १ ॥ आश्विने
 शुक्लपक्षेऽहमेकाहारो हरिं जपन् ॥ मासमेकं भुक्तिमुक्तयै करिष्ये कौमुदं व्रतम् ॥ २ ॥ उपोष्य विष्णुं द्वादश्यां यजेद्देवं विलिप्य च ॥
 चन्दनागुरुकाश्मीरैः कमलोत्पलपुष्पकैः ॥ ३ ॥ कल्लारैर्वाथ मालत्या दीपं तैलेन वाग्यतः ॥ अहोरात्रं च नैवेद्यं पायसापूपमोदकैः ॥ ४ ॥
 ओं नमो वासुदेवाय विज्ञाप्याथ समापयेत् ॥ भोजनादि द्विजे दद्याद्यावद्देवः प्रबुध्यते ॥ तावन्मासोपवासः स्यादाधिकं फलमप्यतः ॥ ५ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये कौमुदव्रतं नाम सप्ताधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०७ ॥ अथ व्रतदानादिसमुच्चयः ॥ अग्निरुवाच ॥ व्रतदा-
 नानि सामान्यं प्रवदामि समासतः ॥ तिथौ प्रातिपदादौ च सूर्यादौ कृत्तिकासु च ॥ १ ॥ विष्कुम्भादौ च मेपादौ काले च ग्रहणादिके ॥
 यत्काले यद्व्रतं दानं यद्व्ययं नियमादि यत् ॥ २ ॥ तद्व्याख्यं च कालाख्यं सर्वं वै विष्णुदैवतम् ॥ रवीशब्रह्मलक्ष्म्याद्याः सर्वे
 विष्णोर्विभूतयः ॥ ३ ॥ समुद्दिश्य व्रतं दानं पुजादि स्यात्तु सर्वदम् ॥ जगत्पते समागच्छ ह्यासनं पाद्यमर्घ्यकम् ॥ ४ ॥ मधुपर्कं तथा-
 चामं स्नानं वस्त्रं च गन्धकम् ॥ पुष्पं धूपश्च दपिश्च नैवेद्यादि नमोऽस्तु ते ॥ ५ ॥ इति पूजाव्रते दाने दानवाक्यं समं शृणु ॥ अद्या-
 मुकसगोत्राय विप्रायामुकशर्मणे ॥ ६ ॥ एतद्व्ययं विष्णुदैवं सर्वपापोपशान्तये ॥ आयुरारोग्यवृद्धयर्थं सौभाग्यादिविवृद्धये ॥ ७ ॥ गोत्र-

सन्ततिवृद्धयर्थं विजयाय धनाय च ॥ धर्मायैश्वर्य्यकामाय तत्पापशमनाय च ॥ ८ ॥ संसारमुक्तये दानं तुभ्यं सम्प्रददे ह्यहम् ॥ एत-
दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमेतद्दाम्यहम् ॥ ९ ॥ एतेन प्रीयतां नित्यं सर्वलोकपातिः प्रभुः ॥ यज्ञदानव्रतपते विद्याकीर्त्यादि देहि मे ॥ १० ॥
धर्मकामार्थमोक्षांश्च देहि मे मनसेप्सितम् ॥ यः पठेच्छृणुयान्नित्यं व्रतदानसमुच्चयम् ॥ ११ ॥ स प्राप्तकामो विमलो भुक्तिं मुक्तिमवाप्नु-
यात् ॥ तिथिवारक्षसंक्रान्तियोगमन्वादिकं व्रतम् ॥ नैकधा वासुदेवादेर्नियमात्पूजनाद्भवेत् ॥ १२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये व्रतदा-
नसममुच्चयो नामाऽष्टाधिकाद्दिशततमोऽध्यायः ॥ २०८ ॥ अथ दानपारिभाषकं ॥ अभिरूवाच ॥ दानधर्मान्प्रवक्ष्यामि भुक्ति-
मुक्तिप्रदाञ्छृणु ॥ दानमिष्टं तथा पूर्तं धर्मं कुर्वन्हि सर्वभाक् ॥ १ ॥ वापीकूपतडागानि देवतायतनानि च ॥ अन्नप्रदानमारामाः पूर्तं
धर्मं च मुक्तिदम् ॥ २ ॥ अभिहोत्रं तपः सत्यं वेदानां चानुपालनम् ॥ आतिथ्यं वैश्वदेवं च प्रादुरिष्टं च नाकदम् ॥ ३ ॥ ग्रहोपरागे
यद्दानं सूर्य्यसङ्क्रमणेषु च ॥ द्वादश्यादौ च यद्दानं पूर्तं तदपि नाकदम् ॥ ४ ॥ देशे काले च पात्रे च दानं कोटिगुणं भवेत् ॥ अयने
विषुवे पुण्ये व्यतीपाते दिनक्षये ॥ ५ ॥ युगादिषु च सङ्क्रान्तौ चतुर्दश्यष्टमिषु च ॥ सितपञ्चदशीसर्वद्वादशीष्वष्टकासु च ॥ ६ ॥ यज्ञो-
त्सवविवाहेषु तथा मन्वन्तरादिषु ॥ वैधृतौ दृष्टदुःस्वप्ने द्रव्यब्राह्मणलाभतः ॥ ७ ॥ श्रद्धा वा याद्विने तत्र सदा वा दानमिष्यते ॥ अयने
द्वे विषुवे द्वे चतस्रः षडशीतयः ॥ ८ ॥ चतस्रो विष्णुपद्यश्च सङ्क्रान्त्यो द्वादशोत्तमाः ॥ कन्यायां मिथुने मीने धनुष्यपि रवेर्गतिः ॥
॥ ९ ॥ षडशीतिमुखाः प्रोक्ताः षडशीतिगुणाः फलैः ॥ अतीतानागते पुण्ये द्वे उदादक्षिणायने ॥ १० ॥ त्रिंशत्कर्कटके नाड्यो मकरे
विंशतिः स्मृताः ॥ वर्तमाने तुलामेषे नाड्यस्तूभयतो दश ॥ ११ ॥ षडशीत्यां व्यतीतायां षष्टिरुक्तास्तु नाडिकाः ॥ पुण्याख्या
विष्णुपद्यां च प्राक्पश्चादपि षोडश ॥ १२ ॥ श्रवणाश्विधनिष्ठासु नागदैवतमस्तके ॥ यदा स्याद्रविवारेण व्यतीपातः स उच्यते ॥
॥ १३ ॥ नवम्यां शुक्लपक्षस्य कार्तिके निरगात्कृतम् ॥ त्रैता सिततृतीयायां वैशाखे द्वापरं युगम् ॥ १४ ॥ दशै वै
माघमासस्य त्रयोदश्यां नभस्यके ॥ कृष्णे काले विजानीयाज्ज्ञेया मन्वन्तरादयः ॥ १५ ॥ अश्वयुक्च्छुक्लनवमी द्वादशी
कार्तिके तथा ॥ तृतीया चैव माघस्य तथा भाद्रपदस्य च ॥ १६ ॥ फाल्गुनस्याप्यमावास्या पौषस्येकादशी तथा ॥

आषाढस्यापि दशमी माघमासस्य सप्तमी ॥ १७ ॥ श्रावणे चाष्टमी कृष्णा तथाषाढे च पूर्णिमा ॥ कार्तिके फाल्गुने तद्वज्र्येष्टे
 पञ्चदशी तथा ॥ १८ ॥ ऊर्ध्वं चैवाग्रहायण्या अष्टकास्तिर ईरिताः ॥ अष्टकाल्या चाष्टमी स्यादासु दानानि चाक्षयम् ॥ १९ ॥
 गयागङ्गाप्रयागादौ तीर्थे देवालयादिषु ॥ अप्रार्थितानि दानानि विद्यार्थकन्यकानि हि ॥ २० ॥ दद्यात्पूर्वमुखो दानं गृहीयादु-
 त्तरामुखः ॥ आयुर्विवर्द्धते दातुर्गृहीतुः क्षीयते न तत् ॥ २१ ॥ नाम गोत्रं समुच्चार्य संप्रदानस्य चात्मनः ॥ सम्प्रदेयं प्रयच्छन्ति कन्या-
 दाने पुनस्त्रयम् ॥ २२ ॥ स्नात्वाभ्यर्च्य व्याहृतिभिर्दद्यादानं तु सोदकम् ॥ कनकाश्वतिला नागा दासीरथमहीगृहाः ॥ २३ ॥ कन्या
 च कपिला धेनुर्महादानानि वै दश ॥ श्रुतशौर्यतपःकन्यायाज्यशिष्यादुपागतम् ॥ २४ ॥ शुल्कं धनं हि सकलं शुल्कं शिल्पानुवृ-
 त्तितः ॥ कुसीदकृपिवाणिज्यप्राप्तं यदुपकारतः ॥ २५ ॥ पाशकयूतचौर्यादिप्रतिरूपकसाहसैः ॥ व्याजेनोपार्जितं कृत्स्नं त्रिविधं
 त्रिविधं फलम् ॥ २६ ॥ अध्यग्न्यध्यावाहानिकं दत्तं च प्रीतिकर्मणि ॥ भ्रातृमातृपितृप्राप्तं षड्विधं स्त्रीधनं स्मृतम् ॥ २७ ॥ ब्रह्मक्षत्रविशां
 द्रव्यं शूद्रस्यैषामनुग्रहात् ॥ बहुभ्या न प्रदेयानि गौर्गृहं शयनं स्त्रियः ॥ २८ ॥ कुलानां तु शतं हन्यादप्रयच्छन्प्रतिश्रुतम् ॥ देवानां
 च गुरुणां च मातापित्रोस्तथैव च ॥ २९ ॥ पुण्यं देयं प्रयत्नेन यत्पुण्यं चार्जितं क्वचित् ॥ प्रतिलाभेच्छया दत्तं यद्भनं तदपार्थकम्
 ॥ ३० ॥ श्रद्धया साध्यते धर्मो दत्तं वार्यपि चाक्षयम् ॥ ज्ञानशीलगुणोपेतः परपीडाबहिष्कृतः ॥ ३१ ॥ अज्ञानां पालनात्राणात्तत्प्रात्रं
 परमं स्मृतम् ॥ मातुः शतगुणं दानं सहस्रं पितरुच्यते ॥ ३२ ॥ अनन्तं दुहितुर्दानं सोदर्यै दत्तमक्षयम् ॥ अमनुष्ये समं दानं पापे ज्ञेयं
 महाफलम् ॥ ३३ ॥ वर्णसङ्करे द्विगुणं शूद्रे दानं चतुर्गुणम् ॥ वैश्ये चाष्टगुणं क्षेत्रे षोडशत्वं द्विजब्रुवे ॥ ३४ ॥ वेदाध्याये शतगुणमनन्तं
 वेदबोधके ॥ पुरोहिते याजकादौ दानमक्षयमुच्यते ॥ ३५ ॥ श्रीविहीनेषु यद्दत्तं तदनन्तं च यज्वानि ॥ अतपास्त्वनधीयानः प्रतिग्रहरु-
 द्विर्जिचः ॥ ३६ ॥ अम्भस्यश्मप्लवेनैव सह तेनैव मज्जाति ॥ स्नातः सम्यगुपस्पृश्य गृहीयात्प्रयतः शुचिः ॥ ३७ ॥ प्रतिग्रहीता सावित्रीं
 सर्वदेव प्रकीर्तयेत् ॥ ततस्तु कीर्तयेत्सार्द्धं द्रव्येण सह देवतम् ॥ ३८ ॥ प्रतिग्राही पठेदुच्चैः प्रतिगृह्य द्विजोत्तमात् ॥ मन्दं पठेत्क्षत्रियाजु
 हुपांशु च तथा विशः ॥ ३९ ॥ मनसा च तथा शूद्रात्स्वस्तिवाचनकं तथा ॥ अभयं सर्वदेवत्यं भूमिर्वै विष्णुदेवता ॥ ४० ॥ कन्या दासस्तथा

दासी प्राजापत्याः प्रकीर्तिताः ॥ प्राजापत्यो गजः प्रोक्तस्तुरगो यमदैवतः ॥ ४१ ॥ तथा चैकशफं सर्वं याम्यश्च महिषस्तथा ॥ उष्ट्रश्च नैऋतो
 धेनू रौद्री छागोऽनलस्तथा ॥ ४२ ॥ आप्यो मेघो हरिः क्रोड आरण्याः पशवोऽनिलाः ॥ जलाशयं वारुणं स्याद्वारिधानी घटादयः ॥ ४३ ॥
 समुद्रजानि रत्नानि हेमलौहानि चानलः ॥ प्राजापत्यानि शस्यानि पक्वान्नमपि सत्तम ॥ ४४ ॥ गान्धर्वं गन्धमित्याहुर्वस्त्रं बार्हस्पतं स्मृतम् ॥
 वायव्याः पाक्षिणः सर्वे विद्या ब्राह्मी तथाङ्गकम् ॥ ४५ ॥ सारस्वतं पुस्तकादि विश्वकर्मा तु शिल्पके ॥ वनस्पतिर्द्रुमादीनां द्रव्यदेवा
 हरेस्तनुः ॥ ४६ ॥ छत्रं कृष्णाजिनं शय्या रथ आसनमेव च ॥ उपानहौ तथा यानमुत्तानाङ्गिर ईरितम् ॥ ४७ ॥ रणोपकरणं शस्त्रं
 ध्वजाद्यं सर्वदैवतम् ॥ गृहं च सर्वदैवत्यं सर्वेषां विष्णुदेवता ॥ ४८ ॥ शिवो वा न ततो द्रव्यं व्यतिरिक्तं यतोऽस्ति हि ॥ द्रव्यस्य नाम
 गृहीयाद्दानाति तथा वदेत् ॥ ४९ ॥ तोयं दद्यात्ततो हस्ते दाने विधिरयं स्मृतः ॥ विष्णुर्दाता विष्णुर्द्रव्यं प्रतिगृह्णामि वै वदेत्
 ॥ ५० ॥ स्वस्ति प्रतिग्रहं धर्मं भुक्तिमुक्तिफलद्वयम् ॥ गुरुभृत्यानुजिहीर्षुरर्चिष्यन्देवताः पितृन् ॥ ५१ ॥ सर्वतः प्रतिगृहीयान्न तु
 तृप्येत्स्वयं ततः ॥ शूद्राय न तु यज्ञार्थं धनं शूद्रस्य तत्फलम् ॥ ५२ ॥ गुडतक्रसाद्याश्च शूद्राद्राह्या निवर्तिना ॥ सर्वतः प्रतिगृही-
 यादवृत्साकर्शितो द्विजः ॥ ५३ ॥ नाध्यापनाद्याजनाद्वा गर्हिताद्वा प्रतिग्रहात् ॥ दोषो भवति विप्राणां ज्वलनार्कसमा हि ते ॥ ५४ ॥
 कृते तु दीयते गत्वा त्रेतास्वानीय दीयत्रे ॥ द्वापरे याचमानाय कलौ त्वनुगमान्विते ॥ ५५ ॥ मनसा पात्रमुदिश्य जलं भूमौ विनि-
 क्षिपेत् ॥ विद्यते सागरस्यान्तो नान्तो दानस्य विद्यते ॥ ५६ ॥ अद्य सोमार्कग्रहणसंक्रान्त्यादौ च कालके ॥ गङ्गागयाप्रयागादौ
 तीर्थदेशे महागुणे ॥ ५७ ॥ तथा चामुकगोत्राय तथा चामुकशर्मणे ॥ वेदवेदाङ्गयुक्ताय पात्राय सुमहात्मने ॥ ५८ ॥ यथानाम महा-
 द्रव्यं विष्णुरुद्रादिदैवतम् ॥ पुत्रपौत्रगृहैश्वर्यपत्नीधर्मार्थसद्गुणाः ॥ ५९ ॥ कीर्तिविद्यामहाकामसौभाग्यारोग्यवृद्धये ॥ सर्वपापोप-
 शान्त्यर्थं स्वर्गार्थं भुक्तिमुक्तये ॥ ६० ॥ एतच्चभ्यं सम्प्रददे प्रीयतां मे हरिः शिवः ॥ दिव्यान्तारिक्षभौमादिसमुत्पातोपघातकृत् ॥ ६१ ॥
 धर्मार्थकाममोक्षार्थे ब्रह्मलोकप्रदोऽस्तु मे ॥ यथानामसगोत्राय विप्रायामुकशर्मणे ॥ ६२ ॥ एतदानप्रतिष्ठार्थं सुवर्णं दक्षिणां ददे ॥
 अनेन दानवाक्येन सर्वदानानि वै ददेत् ॥ ६३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये दानपरिभाषा नाम नवाधिकाद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २०९ ॥

अथ महादानानि ॥ अग्निरुवाच ॥ सर्वदानानि वक्ष्यामि महादानानि षोडश ॥ तुलापुरुष आद्यं तु हिरण्यगर्भदानकम् ॥ १ ॥
 ब्रह्माण्डं कल्पवृक्षश्च गोसहस्रं च पञ्चमम् ॥ हिरण्यकामधेनुश्च हिरण्याश्वश्च सप्तमम् ॥ २ ॥ हिरण्याश्वरथस्तद्वद्धेमहस्ति-
 रथस्तथा ॥ पञ्चलाङ्गलकं तद्वद्धरादानं तथैव च ॥ ३ ॥ विश्वचक्रं कल्पलता सप्तसागरकं परम् ॥ रत्नधेनुर्महाभूतघटः शुभदिने-
 र्पयेत् ॥ ४ ॥ मण्डपे मण्डले दानं देवान्प्राचार्यार्पयेद्विजे ॥ मेरुदानानि पुण्यानि मेरवो दश ताञ्छृणु ॥ ५ ॥ धान्यद्रोणसहस्रेण ह्युत्तमो-
 ऽर्द्धार्द्धतः परौ ॥ उत्तमः षोडशद्रोणः कर्त्तव्यो लवणाचलः ॥ ६ ॥ दशभारैर्गुडाद्रिः स्यादुत्तमोऽर्द्धार्द्धतः परौ ॥ उत्तमः पलसाहस्रैः
 स्वर्णमेरुस्तथा परौ (१ः) ॥ ७ ॥ दशद्रोणैस्तिलाद्रिः स्यात्पञ्चभिश्च त्रिभिः क्रमात् ॥ कार्पासपर्वतो विंशभारैश्च दशपञ्चभिः
 ॥ ८ ॥ विंशत्या घृतकुम्भानामुत्तमः स्याद्घृताचलः ॥ दशभिः पलसाहस्रैरुत्तमो रजताचलः ॥ ९ ॥ अष्टभारैः शर्कराद्रिर्मध्यो
 मन्दोऽर्द्धतोऽर्द्धतः ॥ दश धेनूः प्रवक्ष्यामि यां दत्त्वा भुक्तिमुक्तिभाक् ॥ १० ॥ प्रथमा गुडधेनुः स्याद्घृतधेनुस्तथाऽपरा ॥
 तिलधेनुस्तृतीया च चतुर्थी जलधेनुका ॥ ११ ॥ क्षीरधेनुर्मधुधेनुः शर्करादधिधेनुके ॥ रसधेनुः स्वरूपेण दशमी
 विधिरुच्यते ॥ १२ ॥ कुम्भाः स्युर्द्रवधेनूनाभितरासां तु राशयः ॥ कृष्णाजिनं चतुर्हस्तं प्राग्ग्रीवं विन्यसेद्भुवि ॥ १३ ॥
 गोमयेनानुलिप्तायां दर्भानास्तीर्थं सर्वतः ॥ लघ्वैणकाजिनं तद्वद्रत्सस्य परिकल्पयेत् ॥ १४ ॥ प्राङ्मुखीं कल्पयेद्धेनु-
 मुदक्पादां सवत्सकाम् ॥ उत्तमा गुडधेनुः स्यात्सदा भारचतुष्टयात् ॥ १५ ॥ वत्सं भारेण कुर्वीत भाराभ्यां मध्यमा स्मृता ॥
 अर्द्धभारेण वत्सः स्यात्कनिष्ठा भारकेण तु ॥ १६ ॥ चतुर्थीशेन वत्सः स्याद्बुडवित्तानुसारतः ॥ पञ्च कृष्णलका मापस्ते सुवर्णस्तु
 षोडश ॥ १७ ॥ पलं सुवर्णाश्चत्वारस्तुला पलशतं स्मृतम् ॥ स्याद्भारो विंशतितुला द्रोणस्तु चतुराढकः ॥ १८ ॥ धेनुवत्सौ गुड-
 स्योभौ सितसूक्ष्माभ्यामवृतौ ॥ शुक्तिकर्णाविशुपादौ शुचिमुक्ताफलेक्षणौ ॥ १९ ॥ सितसूत्रशिरालौ च सितकम्बलकम्बलौ ॥ ताम्रग-
 ड्कपृष्ठौ तौ सितचामररोमकौ ॥ २० ॥ विद्रुमभ्रयुगाधेतौ नवनीतस्तनान्वितौ ॥ क्षौमपुच्छौ कांस्यदोहाविन्द्रनीलकतारकौ ॥ २१ ॥
 सुवर्णशृङ्गाभरणौ रजतक्षुरसंयुतौ ॥ नानाफलमया दन्ता गन्धघ्राणप्रकल्पितौ ॥ २२ ॥ रचयित्वा यजेद्धेनुमिमैर्मन्त्रैर्द्विजोत्तम ॥ या

लक्ष्मीः सर्वभूतानां या च देवेष्ववस्थिता ॥ २३ ॥ धेनुरूपेण सा देवी मम शान्तिं प्रयच्छतु ॥ देहस्था या च रुद्राणी शङ्करस्य सदा
 प्रिया ॥ २४ ॥ धेनुरूपेण सा देवी मम पापं व्यपोहतु ॥ विष्णुवक्षसि या लक्ष्मीः स्वाहा या च विभावसोः ॥ २५ ॥ चन्द्रार्कऋक्षश-
 क्तिर्या धेनुरूपास्तु सा श्रिये ॥ चतुर्मुखस्य या लक्ष्मीर्या लक्ष्मीर्धनदस्य च ॥ २६ ॥ लक्ष्मीर्या लोकपालानां सा धेनुर्वरदास्तु मे ॥ स्वधा
 त्वं पितृमुख्यानां स्वाहा यज्ञभुजां यतः ॥ २७ ॥ सर्वपापहरा धेनुस्तस्माच्छान्तिं प्रयच्छ मे ॥ एवमामन्त्रितां धेनुं ब्राह्मणाय निवेद-
 येत् ॥ २८ ॥ समानं सर्वधेनूनां विधानं चैतदेव हि ॥ सर्वयज्ञफलं प्राप्य निर्मलो भुक्तिभुक्तिभाक् ॥ २९ ॥ स्वर्णशृङ्गी शफै रोष्यैः सुशीला
 वस्त्रसंयुता ॥ कांस्योपदोहा दातव्या क्षीरिणी गौः सदक्षिणा ॥ ३० ॥ दातास्याः स्वर्गमाप्नोति वत्सरात्रोमसम्मितान् ॥ कपिला चेतार-
 यति भूयश्चासप्तमं कुलम् ॥ ३१ ॥ स्वर्णशृङ्गी रौप्यखुरां कांस्यदोहनकान्विताम् ॥ शक्तितो दक्षिणायुक्तां दत्त्वा स्याद्भुक्तिभुक्तिभाक्
 ॥ ३२ ॥ सवत्सरोमतुल्यानि युगान्युभयतोमुखीम् ॥ दत्त्वा स्वर्गमाप्नोति पूर्वेण विधिना ददेत् ॥ ३३ ॥ आसन्नमृत्युना देया सवत्सा गौस्तु
 पूर्ववत् ॥ यमद्वारे महाघोरे तप्ता वैतरणी नदी ॥ तां तर्तुं च ददाम्येनां कृष्णां वैतरणीं च गाम् ॥ ३४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये महा-
 दानानि नाम दशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१० ॥ अथ नानादानानि ॥ अग्निरुवाच ॥ एकां गां दशगुर्दद्याद्दश दद्याच्च गोशती ॥ शतं
 सहस्रगुर्दद्यात्सर्वे तुल्यफला हि ते ॥ १ ॥ प्रासादा यत्र सौवर्णा वसोर्धारा च यत्र सा ॥ गन्धर्वाप्सरसो यत्र तत्र यान्ति सहस्रदाः ॥ २ ॥
 गवां शतप्रदानेन मुच्यते नरकार्णवात् ॥ दत्त्वा वत्सतरीं चैव स्वर्गलोके महीयते ॥ ३ ॥ गोदानादायुरारोग्यं सौभाग्यस्वर्गमाप्नुयात् ॥ इन्द्रा-
 दिलोकपालानां या राजमहिषी शुभा ॥ ४ ॥ महिषीदानमाहात्म्यादस्तु मे सर्वकामदा ॥ धर्मराजस्य साहाय्ये यस्याः पुत्रः प्रतिष्ठितः ॥ ५ ॥
 महिषासुरस्य जननी या सास्तु वरदा मम ॥ महिषीदानाच्च सौभाग्यं वृषदानादिवं व्रजेत् ॥ ६ ॥ संयुक्तहलपश्त्याख्यं दानं सर्वफलप्रदम् ॥
 पंक्तिर्दशहला प्रोक्ता दारुजा वृषसंयुता ॥ ७ ॥ सौवर्णपट्टसन्नद्वान्दत्त्वा स्वर्गे महीयते ॥ दशानां कपिलानां तु दत्तानां ज्येष्ठपुष्करे ॥ ८ ॥
 तत्फलं चाक्षयं प्रोक्तं वृषभस्य तु मोक्षणे ॥ धर्मोऽसि त्वं चतुष्पादश्चतस्रस्ते प्रिया इमाः ॥ ९ ॥ नमो ब्रह्मण्य देवेश पितृभूतार्षिपोषक ॥
 त्वयि मुक्तेऽक्षया लोका मम सन्तु निरामयाः ॥ १० ॥ मा मे ऋणोऽस्तु दैवत्यो भीतः पैत्रोऽथ मानुषः ॥ धर्मस्त्वं त्वत्प्रपन्नस्य या गतिः

साऽस्तु मे ध्रुवा ॥ ११ ॥ अङ्गयेचक्रशुलाभ्यां मन्त्रेणानेन चोत्सृजेत् ॥ एकादशाहे प्रेतस्य यस्य चोत्सृज्यते वृषः ॥ १२ ॥ मुच्यते
 प्रेतलोकात्तु षण्मासे चान्दिकादिषु ॥ दशहस्तेन कु (द) ण्डेन त्रिंशत्कु (द) ण्डान्निवर्त्तनम् ॥ १३ ॥ तान्येव दशविस्ताराद्गोचरैतत्प्र-
 दोऽघमिह ॥ गोभूहिरण्यसंयुक्तं कृष्णाजिनं तु योऽर्पयेत् ॥ १४ ॥ सर्वदुष्कृतकर्मापि सायुज्यं ब्रह्मणो व्रजेत् ॥ भाजनं तिलसम्पूर्णं मधुना
 पूर्णमेव च ॥ १५ ॥ दद्यात्कृष्णतिलानां च प्रस्थमेकं च मागधम् ॥ शय्यां दत्त्वा तु सगुणां भुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ १६ ॥ हैमीं प्रतिकृतिं
 कृत्वा दत्त्वा स्वर्गस्तथात्मनः ॥ विपुलं तु गृहं कृत्वा दत्त्वा स्याद्भुक्तिमुक्तिभाक् ॥ १७ ॥ गृहं मठं सभां स्वर्गां दत्त्वा स्याच्च प्रतिश्रयम् ॥
 दत्त्वा कृत्वा गोगृहं च निष्पापः स्वर्गमाप्नुयात् ॥ १८ ॥ यममाहिषदानात्तु निष्पापः स्वर्गमाप्नुयात् ॥ ब्रह्माहरो हरिदैवैर्मध्ये च यम-
 दूतकः ॥ १९ ॥ पाशी तस्य शिरश्छित्त्वा तं दद्यात्स्वर्गभागभवेत् ॥ त्रिमुखाख्यमिदं दानं गृहीत्वा तु द्विजोऽवभाक् ॥ २० ॥ चक्रं
 रूप्यमयं कृत्वाङ्गे धृत्वा तत्प्रदापयेत् ॥ हेमयुक्तं द्विजायैतत्कालचक्रमिदं महत् ॥ २१ ॥ आत्मतुल्यं तु यो लौहं ददेन्न नरकं व्रजेत् ॥
 पञ्चाशत्पलसंयुक्तं लौहदण्डं तु योऽर्पयेत् ॥ २२ ॥ वस्त्रेणाच्छाद्य विप्राय यमदण्डो न विद्यते ॥ मूलं फलादि वा द्रव्यं संहतं वाथ
 चैकशः ॥ २३ ॥ मृत्युञ्जयं समुद्दिश्य दद्यादायुर्विवर्द्धये ॥ पुमान्कृष्णतिलैः काय्यो रौप्यदन्तः सुवर्णदृक् ॥ २४ ॥ खड्गोद्यतकरो दीर्घो
 जपाकुसुममण्डलः ॥ रक्ताम्बरधरः स्रग्वी शङ्खमालाविभूषितः ॥ २५ ॥ उपानद्युगयुक्ताङ्घ्रिः कृष्णकम्बलपार्श्वकः ॥ गृहीतमांस-
 पिण्डश्च वामे वै कालपूरुषः ॥ २६ ॥ सम्पूज्य तं च गन्धाद्यैः ब्राह्मणायोपपादयेत् ॥ मरणव्याधिहीनः स्याद्वाजराजेश्वरो भवेत्
 ॥ २७ ॥ गोवृषौ तु द्विजे दत्त्वा भुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ रे (हे) वन्ताधिष्ठितं चाश्वं हैमं दत्त्वा न मृत्युभाक् ॥ २८ ॥ घण्टादिपूर्ण-
 मप्येकं दत्त्वा स्याद्भुक्तिमुक्तिभाक् ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति यः प्रयच्छति काञ्चनम् ॥ २९ ॥ सुवर्णं दीयमाने तु रजतं दक्षिणेऽप्यते ॥
 अन्येषामपि दानानां सुवर्णं दक्षिणा स्मृता ॥ ३० ॥ सुवर्णं रजतं ताम्रं तण्डुलं धान्यमेव च ॥ नित्यश्राद्धं देवपूजा सर्वमेतददक्षिणम्
 ॥ ३१ ॥ रजतं दक्षिणा पित्रे धर्मकार्पाथसाधनम् ॥ सुवर्णं रजतं ताम्रं मणिमुक्तावसूनि च ॥ ३२ ॥ सर्वमेतन्महाप्राज्ञो ददाति वसुधां
 ददत् ॥ पितृंश्च पितृलोकस्थान्देवस्थाने च देवताः ॥ ३३ ॥ सन्तर्पयति शान्तात्मा यो ददाति वसुन्धराम् ॥ सर्वदं खटेकं वापि ग्रामं

वा सस्यशालिनम् ॥ ३४ ॥ निवर्तनशतं वापि तदद्वै वा गृहादिकम् ॥ अपि गोचर्ममात्रं वा दत्त्वोर्वी सर्वभागभवेत् ॥ ३५ ॥ तैलविन्दु-
 र्यथा चाप्सु प्रसर्पेद्भूतं तथा ॥ सर्वेषामेव दानानामेकजन्मानुगं फलम् ॥ ३६ ॥ हाटकक्षितिगौरीणां सप्तजन्मानुगं फलम् ॥ त्रिसप्तकुलमु-
 दृत्य कन्यादो ब्रह्मलोकभाक् ॥ ३७ ॥ गजं सदक्षिणं दत्त्वा निर्मलः स्वर्गभागभवेत् ॥ अश्वं दत्त्वायुरारोग्यसौभाग्यं स्वर्गमाप्नुयात् ॥ ३८ ॥
 ॥ ३८ ॥ दासीं दत्त्वा द्विजेन्द्राय अप्सरोलोकमाप्नुयात् ॥ दत्त्वा ताम्रमयीं स्थालीं पलानां पञ्चाभिः शतैः ॥ ३९ ॥ अर्द्धैस्तदद्वैरर्द्धैर्वा
 भुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ शकटं वृषसंयुक्तं दत्त्वा यानेन नाकभाक् ॥ ४० ॥ वस्त्रदानाल्लभेदायुरारोग्यं स्वर्गमक्षयम् ॥ धान्यगोधूमकल-
 मयवादीन्स्वर्गभागददत् ॥ ४१ ॥ आसनं तैजसं पात्रं लवणं गन्धचन्दनम् ॥ धूपं दीपं च ताम्बूलं लोहं रूप्यं च रत्नकम् ॥ ४२ ॥
 दिव्यानि नानाद्रव्याणि दत्त्वा स्याद्भुक्तिमुक्तिभाक् ॥ तिलांश्च तिलपात्रं च दत्त्वा स्वर्गमवाप्नुयात् ॥ ४३ ॥ अन्नदानात्परं नास्ति न भूतं न
 भविष्यति ॥ हस्त्यश्वरथदानानि दासीदासगृहाणि च ॥ ४४ ॥ अन्नदानस्य सर्वाणि कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ कृत्वापि सुमहत्पापं
 यः पश्चादन्नदो भवेत् ॥ ४५ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो लोकानाप्नोति चाक्षयान् ॥ पानीयं च प्रपां दत्त्वा भुक्तिं मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ ४६ ॥
 अग्निं काष्ठं च मार्गादौ दत्त्वा दीप्त्यादिमाप्नुयात् ॥ देवगन्धर्वनारीभिर्विमाने सेव्यते दिवि ॥ ४७ ॥ घृतं तैलं च लवणं दत्त्वा सर्वमवा-
 प्नुयात् ॥ छत्रोपानहकाष्ठादि दत्त्वा स्वर्गं सुखी वसेत् ॥ ४८ ॥ प्रतिपत्तिथिमुख्येषु विष्कुम्भादिकयोगके ॥ चैत्रादौ वत्सरादौ च
 ह्यश्विन्यादौ हरिं हरम् ॥ ४९ ॥ ब्रह्माणं लोकपालादीन्प्रार्च्य दानं महाफलम् ॥ वृक्षारामान्भोजनादीन्मार्गसंवाहनादिकान् ॥ ५० ॥
 पादाभ्यङ्गादिकं दत्त्वा भक्तिं मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ त्रीणि तुल्यफलानाह गावः पृथ्वी सरस्वती ॥ ५१ ॥ ब्राह्मी सरस्वतीं दत्त्वा
 निर्मलो ब्रह्मलोकभाक् ॥ सप्तद्वीपमहीदः स ब्रह्मज्ञानं ददाति यः ॥ ५२ ॥ अभयं सर्वभूतेभ्यो यो दद्यात्सर्वभाङ्नरः ॥ पुराणं भारतं
 वापि रामायणमथापि वा ॥ ५३ ॥ लिखित्वा पुस्तकं दत्त्वा भुक्तिं मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ वेदशास्त्रं नृत्यगीतं योऽध्यापयति नाकभाक् ॥
 ॥ ५४ ॥ वित्तं दद्यादुपाध्याये छात्राणां भोजनादिकम् ॥ किमदत्तं भवेत्तेन धर्मकामादिदर्शिना ॥ ५५ ॥ वाजपेयसहस्रस्य सम्यग्द-
 त्तस्य यत्फलम् ॥ तत्फलं सर्वमाप्नोति विद्यादानात् संशयः ॥ ५६ ॥ शिवालये विष्णुगृहे सूर्यस्य भवने तथा ॥ सर्वदानप्रदः स

स्यात्पुस्तकं वाचयेत्तु यः ॥ ५७ ॥ त्रैलोक्ये सर्ववर्णाश्च चत्वारश्चाश्रमाः पृथक् ॥ ब्रह्माद्या देवताः सर्वा विद्यादाने प्राप्तिष्ठिताः ॥ ५८ ॥
विद्या कामदुषा धेनुर्विद्या चक्षुरनुत्तमम् ॥ उपवेदप्रदानेन गन्धर्वैः सह मोदते ॥ ५९ ॥ वेदाङ्गानां च दानेन स्वर्गलोकमवाप्नुयात् ॥
धर्मशास्त्रप्रदानेन धर्मेण सह मोदते ॥ ६० ॥ सिद्धान्तानां प्रदानेन मोक्षमाप्नोत्यसंशयम् ॥ विद्यादानमवाप्नोति प्रदानात्पुस्तकस्य तु ॥ ६१ ॥
शास्त्राणि च पुराणानि दत्त्वा सर्वमवाप्नुयाम् ॥ शिष्यांश्च शिष्येयस्तु पौण्डरीकफलं लभेत् ॥ ६२ ॥ येन जीवति तदत्त्वा फलस्यान्तो
न विद्यते ॥ लोके श्रेष्ठतमं सर्वमात्मनश्चापि यत्प्रियम् ॥ ६३ ॥ सर्वं पितॄणां दातव्यं तेषामेवाक्षयार्थिना ॥ विष्णुं रुद्रं पद्मयोनिं देवीवि-
घ्नेश्वरादिकान् ॥ ६४ ॥ पूजयित्वा प्रदद्याद्यः पूजाद्रव्यं स सर्वभाक् ॥ देवालये च प्रतिमां कारयन्सर्वमाप्नुयात् ॥ ६५ ॥ सम्मार्जनं चोप-
लेपं कुर्वन्स्यान्निर्मलः पुमान् ॥ नानामण्डलकार्यग्रे मण्डलाधिपतिर्भवेत् ॥ ६६ ॥ गन्धं पुष्पं धूपदीपं नैवेद्यं च प्रदक्षिणम् ॥ घण्टाध्वज-
वितानं च प्रेक्षणं वाद्यगीतिकम् ॥ ६७ ॥ बह्नादि दत्त्वा देवाय भुक्तिं मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ कस्तूरिकां तिहकं च श्रीखण्डमगरुं तथा ॥
॥ ६८ ॥ कर्पूरं च तथा मुस्तं गुग्गुलुं विजयं ददेत् ॥ घृतप्रस्थेन संस्थाप्य सङ्क्रान्त्यादौ स सर्वभाक् ॥ ६९ ॥ स्नानं पलशतं ज्ञेयमभ्यङ्गं
पञ्चविंशतिः ॥ पलानां तु सहस्रेण महास्नानं प्रकीर्तितम् ॥ ७० ॥ दशापराधास्तोयेन क्षीरेण स्नापनाच्छतम् ॥ सहस्रं पयसा दध्ना
घृतेनायुतमिष्यते ॥ ७१ ॥ दासीदासमलङ्कारं गोभूम्यश्वगजादिकम् ॥ देवाय दत्त्वा सौभाग्यं धनायुष्मान्ब्रजोदिवम् ॥ ७२ ॥ इत्या-
दिमहापुराणे आग्नेये नानादानानि नामैकादशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २११ ॥ अथ मेरुदानानि ॥ अग्निरुवाच ॥ काम्यदानानि
वक्ष्यामि सर्वकामप्रदानि ते ॥ नित्यपूजां मासि मासि कृत्वाथो काम्यपूजनम् ॥ १ ॥ ब्रतार्हणं गुरोः पूजा वत्सरान्ते महार्चनम् ॥ अश्वं
वै मार्गशीर्षे तु कमलं पिष्टसम्भवम् ॥ २ ॥ शिवाय पूज्य यो दद्यात्सूर्यलोके चिरं वसेत् ॥ गजं पौषे पिष्टमयं त्रिसप्तकुलमुद्धरेत् ॥
॥ ३ ॥ माघे चाश्वरथं पैष्टं दत्त्वा न नरकं व्रजेत् ॥ फाल्गुने तु वृषं पैष्टं स्वर्गभुक्स्यान्महीपतिः ॥ ४ ॥ चैत्रे चक्षुर्मर्यां गावं दासदा-
सिसमन्विताम् ॥ दत्त्वा स्वर्गे चिरं स्थित्वा तदन्ते स्यान्महीपतिः ॥ ५ ॥ सप्तव्रीहींश्च वैशाखे दत्त्वा शिवमयो भवेत् ॥ बलिमण्डलकं
चाद्रेः कृत्वाषाढे शिवो भवेत् ॥ ६ ॥ विमानं श्रावणे पौष्पं दत्त्वा स्वर्गी ततो नृपः ॥ शतद्वयं फलानां तु दत्त्वोद्धृत्य कुलं

नृपः ॥ ७ ॥ गुग्गुलादि ददेद्भ्राद्रे स्वर्गी स स्यात्ततो नृपः ॥ क्षीरसर्पिर्भृतं पात्रमाश्विने स्वर्गदं भवेत् ॥ ८ ॥ कार्तिके गुडखण्डाज्यं दत्त्वा
 स्वर्गी ततो नृपः ॥ मेरुदानं द्वादशकं वक्ष्येऽहं भुक्तिमुक्तिदम् ॥ ९ ॥ मेरुव्रते तु कार्तिक्यां रत्नमेरुं ददेद्दिजे ॥ सर्वेषां चैव मेरुणां
 प्रमाणं क्रमशः शृणु ॥ १० ॥ वज्रपद्ममहानीलनीलस्फटिकसंज्ञितः ॥ पुष्पं मरकतं मुक्ता प्रस्थमात्रेण चोत्तमः ॥ ११ ॥ मध्योऽर्द्धः
 स्यात्तद्वर्द्धोऽधो वित्तशाब्धं विवर्जयेत् ॥ कर्णिकायां न्यसेन्मेरुं ब्रह्मविष्ण्वीशदैवतम् ॥ १२ ॥ माल्यवान्पूर्वतः पूज्यस्तत्पूर्वं भद्रसंज्ञितः ॥
 अश्वरक्षस्ततः प्रोक्तो निषधो मेरुदाक्षिणे ॥ १३ ॥ हेमकूटोऽथ हिमवांस्त्रयं सौम्ये तथा त्रयम् ॥ नीलः श्वेतश्च शृङ्गी च पश्चिमे गन्ध-
 मादनः ॥ १४ ॥ वैकङ्कः केतुमालः स्यान्मेरुर्द्वादशसंयुतः ॥ सोपवासोऽर्चयेद्दिष्णुं शिवं वा स्नानपूर्वकम् ॥ १५ ॥ देवाग्रे चार्च्य मेरुं
 च मन्त्रैर्विप्राय वै ददेत् ॥ विप्रायामुकगोत्राय मेरुं द्रव्यमयं परम् ॥ १६ ॥ भुक्त्यै मुक्त्यै निर्मलत्वे विष्णुदेवं ददामि ते ॥ इन्द्रलोके
 ब्रह्मलोके शिवलोके हरेः पुरे ॥ १७ ॥ कुलमुद्धृत्य क्रीडेत विमाने देवपूजितः ॥ अन्येष्वपि च कालेषु सङ्क्रान्त्यादौ प्रदापयेत् ॥ १८ ॥
 पलानां तु सहस्रेण हेममेरुं प्रकल्पयेत् ॥ शृङ्गत्रयसमायुक्तं ब्रह्मविष्णुहरान्वितम् ॥ १९ ॥ एकैकं पर्वतं तस्य शतैकैकेन कारयेत् ॥
 मेरुणा सह शैलास्तु ख्यातास्तत्र त्रयोदश ॥ २० ॥ अयने ग्रहणादौ च विष्णवग्रे हरिमर्च्य च ॥ स्वर्णमेरुं द्विजायार्थं विष्णुलोके चिरं
 वसेत् ॥ २१ ॥ परमाणवो यावन्त-इह राजा भवेच्चिरम् ॥ रौप्यमेरुं द्वादशाद्रियुतं सङ्कल्पतो ददेत् ॥ २२ ॥ प्रागुक्तं च
 फलं तस्य विष्णुं विप्रं प्रपूज्य च ॥ भूमिमेरुं च विषयं मण्डलं ग्राममेव च ॥ २३ ॥ परिकल्प्याष्टमांशेन शेषांशाः पूर्ववत्फलम् ॥
 द्वादशाद्रिसमायुक्तं हस्तिमेरुस्वरूपिणम् ॥ २४ ॥ ददेत्त्रिपुररूपैर्युक्तं दत्त्वानन्तं फलं लभेत् ॥ त्रिपञ्चाश्वैरश्वमेरुं हयद्वादशसंयुतम्
 ॥ २५ ॥ विष्ण्वादीन्पूज्य तं दत्त्वा भुक्तभोगो नृपो भवेत् ॥ अश्वसङ्ख्याप्रमाणेन गोमेरुं पूर्ववद्ददेत् ॥ २६ ॥ पट्टवस्त्रैर्भारमात्रैर्वस्त्रमेरुश्च
 मध्यतः ॥ शैलेर्द्वादशवस्त्रैश्च दत्त्वा तं चाक्षयं फलम् ॥ २७ ॥ घृतपञ्चसहस्रैश्च पलानामाज्यपर्वतः ॥ शतं पञ्चभिरेकैकपर्वतेऽस्मिन्
 हरिं यजेत् ॥ २८ ॥ विष्णवग्रे ब्राह्मणायार्थं सर्वं प्राप्य हरिं व्रजेत् ॥ एवं च खण्डमेरुं च कृत्वा दत्त्वामुयात्फलम् ॥ २९ ॥ धान्यमेरुः
 पञ्चसारिः पर एकैकसारिकाः ॥ स्वर्णेत्रिशृङ्गकाः सर्वे ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान् ॥ ३० ॥ सर्वेषु पूज्य विष्णुं वा विशेषादक्षयं फलम् ॥

एवं दशांशमानेन तिलमेरुं प्रकल्पयेत् ॥ ३१ ॥ शृङ्गानि पूर्ववत्तस्य तथैवान्यनगेषु च ॥ तिलमेरुं प्रदायाथ बन्धुभिविष्णुलोक-
 भाक् ॥ ३२ ॥ नमो विष्णुस्वरूपाय धराधाराय वै नमः ॥ ब्रह्मविष्ण्वीशशृङ्गाय धरानाभिस्थिताय च ॥ ३३ ॥ नगद्वादशनाथाय
 सर्वपापापहारिणे ॥ विष्णुभक्ताय शान्ताय त्राणं मे कुरु सर्वथा ॥ ३४ ॥ निष्पापः पितृभिः सार्द्धं विष्णुं गच्छामि ओं नमः ॥ त्वं हरिस्तु
 हरेरग्रे अहं विष्णुश्च विष्णवे ॥ निवेदयामि भक्त्या तु भुक्तिमुत्तयर्थहेतवे ॥ ३५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये मेरुदानानि नाम द्वाद-
 शाधिकद्वीशततमोऽध्यायः ॥ २१२ ॥ अथ पृथ्वीदानानि ॥ अग्निरुवाच ॥ पृथ्वीदानं प्रवक्ष्यामि पृथिवी त्रिविधा मता ॥ शतकोटि-
 योजनानां सप्तद्वीपा ससागरा ॥ १ ॥ जम्बूद्वीपावाधिः सा च ह्युत्तमा मेदिनीरिता ॥ उत्तमां पञ्चभिर्भारैः काञ्चनैश्च प्रकल्पयेत् ॥ २ ॥
 तदर्द्धान्तरजं कूर्मं तथा पद्मं समादिशेत् ॥ उत्तमा कथिता पृथ्वीद्वयंशेनैव तु मध्यमा ॥ ३ ॥ कनीयसी त्रिभागेन त्रिहान्या कूर्म-
 पङ्कजे ॥ पलानां तु सहस्रेण कल्पयेत्कल्पपादपम् ॥ ४ ॥ मूलदण्डं सपत्रं च फलपुष्पसमन्वितम् ॥ पञ्चस्कन्धं तु सङ्कल्प्य पञ्चानां
 दापयेत्सुधीः ॥ ५ ॥ एतदाता ब्रह्मलोके पितृभिर्मोदते चिरम् ॥ विष्ण्वग्रे कामधेनुं तु पलानां पञ्चभिः शतैः ॥ ६ ॥ ब्रह्मविष्णुम-
 हेशाद्या देवा धेनौ व्यवस्थिताः ॥ धेनुदानं सर्वदानं सर्वदं ब्रह्मलोकदम् ॥ ७ ॥ विष्ण्वग्रे कपिलां दत्त्वा तारयेत्सकलं कुलम् ॥
 अलङ्कृत्य स्त्रियं दद्यादश्वमेधफलं लभेत् ॥ ८ ॥ भूमिं दत्त्वा सर्वभाक्स्यात्सर्वसस्यप्ररोहिणिम् ॥ ग्रामं वाथ पुरं वापि खेटकं च
 ददत्सुखी ॥ कार्तिक्यादौ वृषोत्सर्गं कुर्वन्स्तारयते कुलम् ॥ ९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पृथ्वीदानानि नाम त्रयोदशाधिकद्विशत-
 तमोऽध्यायः ॥ २१३ ॥ अथ मन्त्रमाहात्म्यकथनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ नाडीचक्रं प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञानाज्ज्ञायते हरिः ॥ नाभेरधस्ताद्य-
 त्कन्दमङ्कुरास्तत्र निर्गताः ॥ १ ॥ द्वाप्तसप्ततिसहस्राणि नाभिमध्ये व्यवस्थिताः ॥ तिर्य्यगूर्ध्वमधश्चैव व्याप्तं ताभिः समन्ततः ॥ २ ॥ चक्र-
 वत्संस्थिता ह्येताः प्रधाना दश नाडयः ॥ इडा च पिङ्गला चैव सुषुम्णा च तथैव च ॥ ३ ॥ गान्धारी हस्तिजिह्वा च पृथा चैव यशा
 यथा ॥ अलम्बुपा कुहूश्चैव शङ्खिनी दशमी स्मृता ॥ ४ ॥ दश प्राणहरा ह्येता नाडयः परिकीर्तिताः ॥ प्राणोऽपानः समानश्चोदान-
 व्यानौ च वायवः ॥ ५ ॥ नागः कूर्मोऽथ कृकरो देवदत्तो धनञ्जयः ॥ प्राणस्तु प्रथमो वायुर्दशानामपि स प्रभुः ॥ ६ ॥ प्राणः प्राणयते

प्राणं विसर्गात्पूरणं प्राति ॥ नित्यमापूरयत्येष प्राणिनामुरासि स्थितः ॥ ७ ॥ निःश्वासोच्चासकासेस्तु प्राणो जीविसमाश्रितः ॥ प्रयाणं कुरुते
यस्मात्तस्मात्प्राणः प्रकीर्तितः ॥ ८ ॥ अधो नयत्यपानस्तु आहारं च नृणामधः ॥ मूत्रशुक्रवहो वायुरपानस्तेन कीर्तितः ॥ ९ ॥ पीत-
भक्षितमाघ्रातं रक्तपित्तकफानिलम् ॥ समं नयति गात्रेषु समानो नाम मारुतः ॥ १० ॥ स्पन्दयत्यधरं वक्रं नेत्ररागप्रकोपनम् ॥ उद्वेजयति
मर्माणि उदानो नाम मारुतः ॥ ११ ॥ व्यानो विनामयत्यङ्गं व्यानो व्याधिप्रकोपनः ॥ प्रतिदानं तथा कण्ठाद्व्यापनाद्व्यान उच्यते ॥ १२ ॥
उद्गारे नाग इत्युक्तः कूर्मश्चोन्मीलने स्थितः ॥ कृकरो भक्षणे चैव देवदत्तो विजृम्भिते ॥ १३ ॥ धनञ्जयः स्थितो घोषे मृतस्यापि न
मुञ्चाति ॥ जविः प्रयाति दशधा नाडीचक्रं हि तेन तत् ॥ १४ ॥ संक्रान्तिर्विषुवं चैव ह्यहोरात्रायनानि च ॥ अधिमास ऋणं चैव
हूनरात्रं धनं तथा ॥ १५ ॥ ऊनरात्रं भवेद्विक्का ह्याधिमासो विजृम्भिका ॥ ऋणं चात्र भवेत्कासो विश्वासो धनमुच्यते ॥ १६ ॥
उत्तरं दक्षिणं ज्ञेयं वामं दक्षिणसञ्चितम् ॥ मध्ये तु विषुवं प्राक्तं पुटद्वयविनिःसृतम् ॥ १७ ॥ संक्रान्तिः पुनरस्यैव स्वस्थानात्स्था-
नयोगतः ॥ सुषुम्णा मध्यमे ह्यङ्गे इडा वामे प्रतिष्ठिता ॥ १८ ॥ पिङ्गला दक्षिणे विप्र ऊर्ध्वं प्राणो ह्यहः स्मृतम् ॥ अपानो रात्रिरेव
स्यादेको वायुर्दशात्मकः ॥ १९ ॥ आयामो देहमध्यस्थः सोमग्रहणमिष्यते ॥ देहातितत्त्वमायाममादित्यग्रहणं विदुः ॥ २० ॥ उदरं
पूरयेत्तावद्वायुना यावदीप्सितम् ॥ प्राणायामो भवेदेष पूरको देहपूरकः ॥ २१ ॥ पिधाय सर्वद्वाराणि निःश्वासोच्चासवर्जितः ॥ सम्पू-
र्णकुम्भवत्तिष्ठेत्प्राणायामः स कुम्भकः ॥ २२ ॥ मुञ्चेद्वायुं ततस्तूर्ध्वं श्वासेनैकेन मन्त्रवित् ॥ उच्चासयोगयुक्तश्च वायुमूर्ध्वं विरेचयेत्
॥ २३ ॥ उच्चरति स्वयं यस्मात्स्वदेहावस्थितः शिवः ॥ तस्मात्तत्त्वविदां चैव स एव जप उच्यते ॥ २४ ॥ अयुते द्वे सहस्रैकं पदश-
तानि तथैव च ॥ अहोरात्रेण योगिन्द्रो जपसंख्यां करोति सः ॥ २५ ॥ अजपा नाम गायत्री ब्रह्मविष्णुमहेश्वरी ॥ अजपां जपते यस्तां
पुनर्जन्म न विद्यते ॥ २६ ॥ चन्द्राग्निरविसंयुक्ता आद्या कुण्डलिनी मता ॥ हृत्प्रदेशे तु सा ज्ञेया अङ्गुराकारसंस्थिता ॥ २७ ॥
सृष्टिन्यासो भवेत्तत्र स वै सर्गावलम्बनात् ॥ स्रवन्तं चिन्तयेत्तस्मिन्नमृतं सात्त्विकोत्तमः ॥ २८ ॥ देहस्थः सकलो ज्ञेयो निष्कलो
देहवर्जितः ॥ हंसहंसोति यो ब्रह्माहंसो देवः सदाशिवः ॥ २९ ॥ तिलेषु च यथा तैलं पुष्पे गन्धः समाश्रितः ॥ पुरुषस्य तथा देहे स

बाह्याभ्यन्तरं स्थितः ॥ ३० ॥ ब्रह्मणो हृदये स्थानं कण्ठे विष्णुः समाश्रितः ॥ तालुमध्ये स्थितो रुद्रो ललाटे तु महेश्वरः ॥ ३१ ॥
 प्राणाग्रं तु शिवं विद्यात्तस्यान्ते तु परापरम् ॥ पञ्चधा सकलः प्रोक्तो विपरीतस्तु निष्कलः ॥ ३२ ॥ प्रासादं नादमुत्थाप्य सततं तु
 जपेद्यदि ॥ षण्मासात्सिद्धिमाप्नोति योगयुक्तो न संशयः ॥ ३३ ॥ गमागमस्य ज्ञानेन सर्वपापक्षयो भवेत् ॥ अणिमादिगुणैश्चर्य्य
 पद्भिर्मसैरवाप्नुयात् ॥ ३४ ॥ स्थूलः सूक्ष्मः परश्चोति प्रासादः कथितो मया ॥ ह्रस्वो दीर्घः प्लुतश्चोति प्रासादं
 लक्षयेन्निधा ॥ ३५ ॥ ह्रस्वो दहति पापानि दीर्घो मोक्षप्रदो भवेत् ॥ आप्यायने प्लुतश्चोति मूर्ध्नि बिन्दुविभूषितः ॥ ३६ ॥
 आदावन्ते च ह्रस्वस्य फट्कारो मारणे हितः ॥ आदावन्ते च हृदयमाकृष्टौ सम्प्रकीर्तितम् ॥ ३७ ॥ देवस्य दक्षिणां
 मूर्तिं पञ्चलक्षं स्थितो जपेत् ॥ जपान्ते घृतहोमस्तु दशसाहस्रिको भवेत् ॥ ३८ ॥ एकमाप्यायितो मन्त्रो वश्योच्चाटादि
 कारयेत् ॥ ऊर्ध्वं शून्यमधः शून्यं मध्ये शून्यं निरामयम् ॥ ३९ ॥ त्रिशून्यं यो विजानाति मुच्यतेऽसौ ध्रुवं द्विजः ॥ प्रासादं यो न
 जानाति पञ्चमन्त्रमहातनुम् ॥ ४० ॥ अष्टत्रिंशत्कलायुक्तं न स आचार्य्य उच्यते ॥ तथोङ्कारं च गायत्रीं रुद्रादीन्वेत्यसौ गुरुः ॥ ४१ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये मन्त्रमाहात्म्यं नाम चतुर्दशाऽधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१४ ॥ अथ सन्ध्याविधिः ॥ अग्निरुवाच ॥ ओङ्कारं
 यो विजानाति स योगी स हरिः पुमान् ॥ ओङ्कारमभ्यसेत्तस्मान्मन्त्रसारं तु सर्वदम् ॥ १ ॥ सर्वमन्त्रप्रयोगेषु प्रणवः प्रथमः स्मृतः ॥
 तेन सम्परिपूर्णं यत्तत्पूर्णं कर्म नेतरत् ॥ २ ॥ ओङ्कारपूर्विकास्तिस्रो महाव्याहृतयोऽव्ययाः ॥ त्रिपदा चैव सावित्री विज्ञेयं ब्रह्मणो सुखम्
 ॥ ३ ॥ योऽधीतेऽहन्यहन्नेतास्त्रीणि वर्षाण्यतन्द्रितः ॥ स ब्रह्म परमभ्योति वायुभूतः खमूर्तिमान् ॥ ४ ॥ एकाक्षरं परं ब्रह्म प्राणायामा-
 त्परन्तपः ॥ सावित्र्यास्तु परं नास्ति मौनात्सत्यं विशिष्यते ॥ ५ ॥ सप्तावर्त्ता पापहरा दशभिः प्रापयेदिवम् ॥ विंशावर्त्ता तु सा देवी
 नयते हीश्वरालयम् ॥ ६ ॥ अष्टोत्तरशतं जप्त्वा तीर्णः संसारसागरात् ॥ रुद्रकूष्माण्डजप्येभ्यो गायत्री तु विशिष्यते ॥ ७ ॥ न गायत्र्याः
 परं जप्यं न व्याहृतिसमं हुतम् ॥ गायत्र्याः पादमप्यर्द्धमृगधर्मृचमेव वा ॥ ८ ॥ ब्रह्महत्या सुरापानं सुवर्णस्तेयमेव च ॥ गुरुदारागमश्चैव
 जप्येनैव पुनाति सा ॥ ९ ॥ पापे कृते तिलैर्होमो गायत्रिजप ईरितः ॥ जप्त्वा सहस्रं गायत्र्या उपवासी स पापहा ॥ १० ॥ गोघ्नः पितृघ्नो

मातृघ्नो ब्रह्महा गुरुतल्पगः ॥ ब्रह्मघ्नः स्वर्णहारी च सुरापो लक्षजप्यतः ॥ ११ ॥ शुच्यते वाऽथ वा स्नात्वा शतमन्तर्जले जपेत् ॥ अपः
 शतेन पीत्वा तु गायत्र्याः पापहा भवेत् ॥ १२ ॥ शतं जप्ता तु गायत्री पापोऽशमनी स्मृता ॥ सहस्रजप्ता सा देवी ह्युपपातकनाशिनी
 ॥ १३ ॥ अभीष्टदा कोटिजप्ता देवत्वं राजतामियात् ॥ ओङ्कारं पूर्वमुच्चार्य भूर्भुवः स्वस्त्यैव च ॥ १४ ॥ गायत्री प्रणवश्चान्ते जपे
 चैवमुदाहृतम् ॥ विश्वामित्र ऋषिश्छन्दो गायत्रं सविता तथा ॥ १५ ॥ देवतोपनये जप्ये विनियोगो हुंते तथा ॥ अग्निर्वायूरविर्विद्युद्यमो
 जलपातिर्गुरुः ॥ १६ ॥ पर्जन्य इन्द्रो गन्धर्वः पूषा च तदन्तरम् ॥ मित्रोऽथ वरुणस्त्वष्टा वसवो मरुतः शशी ॥ १७ ॥ अङ्गिरा विश्व-
 नासत्यौ कस्तथा सर्वदेवताः ॥ रुद्रो ब्रह्मा च विष्णुश्च क्रमशोऽक्षरदेवताः ॥ १८ ॥ गायत्र्या जपकाले तु कथिताः पापनाशनाः ॥ पादा-
 ङ्गुष्ठौ च गुल्फौ च नलकौ जानुनी तथा ॥ १९ ॥ जंघे शिश्नश्च वृषणौ कटिर्नाभिस्तथोदरम् ॥ स्तनौ च हृदयं ग्रीवा मुखं तालु च
 नासिके ॥ २० ॥ चक्षुषी च भ्रुवोर्मध्यं ललाटं पूर्वमाननम् ॥ दक्षिणोत्तरपार्श्वे द्वे शिर आस्यमनुक्रमात् ॥ २१ ॥ पीतः श्यामश्च कापिलो
 मरकतोऽग्निसन्निभः ॥ रुक्मविद्युद्भ्रूङ्गणरक्तगौरैर्दनीलभाः ॥ २२ ॥ स्फाटिकस्वर्णपाण्डूभाः पद्मरागोऽखिलद्युतिः ॥ हेमधूम्ररक्त-
 नीलरक्तकृष्णसुवर्णभाः ॥ २३ ॥ शुक्लकृष्णपलाशाभा गायत्र्या वर्णकाः क्रमात् ॥ ध्यानकाले पापहरा हुतैषा सर्वकामदा ॥ २४ ॥ गायत्र्या
 तु तिलैर्होमः सर्वपापप्रणाशनः ॥ शान्तिकामो यवैः कुर्यादायुष्कामो घृतेन च ॥ २५ ॥ सिद्धार्थकैः कर्मसिद्धयै पयसा ब्रह्मवर्चसे ॥
 पुत्रकामस्तथा दध्ना धान्यकामस्तु शालिभिः ॥ २६ ॥ क्षीरिवृक्षसमिद्रिस्तु ग्रहपीडोपशान्तये ॥ धनकामस्तथा बिल्वैः श्रीकामः कम-
 लैस्तथा ॥ २७ ॥ आरोग्यकामो दूर्वाभिर्गुरुत्पाते स एव हि ॥ सौभाग्येच्छुर्गुण्णुलुना विद्यार्थी पायसेन च ॥ २८ ॥ अयुतेनोक्तसिद्धिः
 स्याल्लक्षणे मनसेप्सितम् ॥ कोट्या ब्रह्मवधान्मुक्तः कुलोद्गारी हरिर्भवेत् ॥ २९ ॥ ग्रहयज्ञमुखो वापि होमोऽयुतमुखोऽर्थकृत् ॥ आवाहनं
 च गायत्र्यास्तत ओंकारमभ्यसेत् ॥ ३० ॥ स्मृत्योङ्कारं तु गायत्र्या निबध्नीयाच्छिखां ततः ॥ पुनराचम्य हृदयं नाभिं स्कन्धौ च
 संस्पृशेत् ॥ ३१ ॥ प्रणवस्य ऋषिर्ब्रह्म गायत्रीच्छन्द एव च ॥ देवोऽग्निः परमात्मा स्याद्योगो वै सर्वकर्मसु ॥ ३२ ॥ शुक्ला चाग्निमुखी
 दिव्या कात्यायनसगोत्रजा ॥ त्रैलोक्यवरणा दिव्या पृथिव्याधारसंयुता ॥ अक्षसूत्रधरा देवी पद्मासनगता शुभा ॥ ३३ ॥ ओं तेजोऽसि

महोऽसि बलमासि भ्राजोऽसि देवानान्धामनामासि विश्वमासि विश्वायुः सर्वमासि सर्वायुः ओं अभि भूः ॥ आगच्छ ऋदे देवि जप्ये मे
सन्निधौ भव ॥ ३४ ॥ व्याहृतीनां तु सर्वासामृषिरेव प्रजापतिः ॥ व्यस्ताश्चैव समस्ताश्च ब्राह्ममक्षरमामिति ॥ ३५ ॥ विश्वामित्रो
जमदग्निर्भरद्वाजोऽथ गौतमः ॥ ऋषिरत्रिर्वशिष्ठश्च काश्यपश्च यथाक्रमम् ॥ ३६ ॥ अग्निर्वायू रविश्चैव वाक्पतिर्वरुणस्तथा ॥ इन्द्रो
विष्णुर्व्याहृतानां दैवतानि यथाक्रमम् ॥ ३७ ॥ गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् च बृहती पङ्क्तिरेव च ॥ त्रिष्टुप् च जगती चेति छन्दोऽस्याहुरनुक्रमात्
॥ ३८ ॥ विनियोगो व्याहृतीनां प्राणायामे च होमके ॥ आपोहिष्ठेत्युच्चा चापां दुपदादीति वा स्मृता ॥ ३९ ॥ तथा हिरण्यवर्णाभिः
पावमानीभिरन्ततः ॥ विष्टुषोऽष्टौ क्षिपेदूर्ध्वमाजन्मकृतपापजित् ॥ ४० ॥ अन्तर्जले ऋतञ्चोति जपेत्रिचमर्षणम् ॥ आपोहिष्ठेत्यु-
चस्य सिन्धुद्वीप ऋषिः स्मृतः ॥ ४१ ॥ ब्राह्मस्नानाय छन्दोऽस्य गायत्री देवता जलम् ॥ मार्जने विनियोगोऽस्य हयावभृथके क्रतोः
॥ ४२ ॥ अघमर्षणसूक्तस्य ऋषिरेवाघमर्षणम् ॥ अनुष्टुप् च भवेच्छन्दो भाववृत्तस्तु दैवतम् ॥ ४३ ॥ आपोज्योती रस इति गाय-
त्र्यास्तु शिरः स्मृतम् ॥ ऋषिः प्रजापतिस्तस्य छन्दोहीनं यजुर्यतः ॥ ४४ ॥ ब्रह्माग्निवायुसूर्य्याश्च देवताः परिकीर्तिताः ॥
प्राणरोधात्तु वायुः स्याद्वायोरग्निश्च जायते ॥ ४५ ॥ अग्नेरापस्ततः शुद्धिस्ततश्चाचमनं चरेत् ॥ अन्तश्चरति भूतेषु गुहायां
विश्वमूर्तिषु ॥ ४६ ॥ तपोयज्ञवपस्कार आपोज्योती रसोऽस्मृतम् ॥ उदुत्यं जातवेदसमृषिः प्रष्कण्व उच्यते ॥ ४७ ॥
गायत्रीच्छन्द आख्यातं सूर्य्यश्चैव तु दैवतम् ॥ अतिरात्रे नियोगः स्यादग्नीषोमो नियोगकः ॥ ४८ ॥ चित्रं देवेति ऋचि च
ऋषिः कौत्स उदाहृतः ॥ त्रिष्टुच्छन्दो दैवतं च सूर्योऽस्याः परिकीर्तितम् ॥ ४९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सन्ध्या-
विधिर्नाम पञ्चदशाऽधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१५ ॥ अथ गायत्रीनिर्वाणम् ॥ अग्निरुवाच ॥ एवं सन्ध्याविधिं कृत्वा गायत्रीं
च जपेत्स्मरेत् ॥ गायत्रिष्ठ्यान्यतस्त्रायेद्वायूर्य्यां प्राणांस्तथैव च ॥ १ ॥ ततः स्मृतेयं गायत्री सावित्रीयं ततो यतः ॥ प्रकाशनात्सा सवि-
तुर्वाग्रूपत्वात्सरस्वती ॥ २ ॥ तज्योतिः परमं ब्रह्म भर्गस्तेजो यतः स्मृतम् ॥ भा दीप्ताविति रूपं हि भ्रस्ज पाकेऽथ तत्स्मृतम् ॥ ३ ॥
ओषध्यादिकं पचाति भ्राजु दीप्तौ तथा भवेत् ॥ भर्गः स्याद्भ्राजत इति बहुलं छन्द ईतिम् ॥ ४ ॥ वरेण्यं सर्वतेजोभ्यः श्रेष्ठं वै परमं

पदम् ॥ स्वर्गापवर्गकामैर्वा वरणीयं सदैव हि ॥ ५ ॥ वृणोतेर्वरणार्थत्वाज्जाग्रत्स्वप्नादिवर्जितम् ॥ नित्यशुद्रबुद्धमेकं सत्यं तं धीमहीश्वरम्
 ॥ ६ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्द्वार्यायेमाहि विमुक्तये ॥ तज्ज्योतिर्भगवान्विष्णुर्जगज्जन्मादिकारणम् ॥ ७ ॥ शिवं केचित्पठन्ति स्म शक्ति-
 रूपं पठन्ति च ॥ केचित्सूर्य्यं केचिदग्निं वेदगा अग्निहोत्रिणः ॥ ८ ॥ अग्न्यादिरूपी विष्णुर्हि वेदादौ ब्रह्म गीयते ॥ तत्पदं परमं विष्णो-
 देवस्य सवितुः स्मृतम् ॥ ९ ॥ महदाज्यं सूयते हि स्वयं ज्योतिर्हरिः प्रभुः ॥ पर्जन्यो वायुरादित्यः शीतोष्णाद्यैश्च पाचयेत् ॥ १० ॥
 अग्नौ प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते ॥ आदित्याज्जायते वृष्टिर्वृष्टेरन्नं ततः प्रजाः ॥ ११ ॥ दधातेर्वा धीमहीति मनसा धारयेमाहि ॥
 नोऽस्माकं यश्च भर्गश्च सर्वेषां प्राणिनां धियः ॥ १२ ॥ चोदयात्प्रेरयेदुद्धीर्भोक्तृणां सर्वकर्मसु ॥ दृष्टादृष्टविपाकेषु विष्णुसूर्य्याग्निरूप-
 वान् ॥ १३ ॥ ईश्वरप्रेरितो गच्छेत्स्वर्गं वा श्वभ्रमेव वा ॥ ईशावास्यमिदं सर्वं महदादिजगद्धरिः ॥ १४ ॥ स्वर्गाद्यैः क्रीडते देवो योऽहं स
 पुरुषः प्रभुः ॥ आदित्यान्तर्गतं यच्च भर्गाख्यं वै मुमुक्षुभिः ॥ १५ ॥ जन्ममृत्युविनाशाय दुःखस्य त्रिविधस्य च ॥ ध्यानेन पुरुषोऽयं
 च द्रष्टव्यः सूर्य्यमण्डले ॥ १६ ॥ तत्त्वं सदसि निद्रह्य विष्णोर्यत्परमं पदम् ॥ देवस्य सवितुर्भर्गो वरेण्यं हि तुरीयकम् ॥ १७ ॥ देहा-
 दिजाग्रदाब्रह्म अहं ब्रह्मेति धीमाहि ॥ योऽसावादित्यपुरुषः सोऽसावहमनन्त ओम् ॥ ज्ञानानि शुभकर्मादीन्प्रवर्तयति यः सदा ॥ १८ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये गयत्रीनिर्वाणं नाम षोडशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१६ ॥ पुनर्गायत्रीनिर्वाणम् ॥ अग्निरुवाच ॥ लिङ्गमूर्तिं शिवं
 स्तुत्वा गायत्र्या योगमाप्तवान् ॥ निर्वाणं परमं ब्रह्म वसिष्ठोऽन्यश्च शङ्करात् ॥ १ ॥ नमः कनकालिङ्गाय वेदलिङ्गाय वै नमः ॥ नमः परम-
 लिङ्गाय व्योमलिङ्गाय वै नमः ॥ २ ॥ नमः सहस्रलिङ्गाय वह्निलिङ्गाय वै नमः ॥ नमः पुराणालिङ्गाय श्रुतिलिङ्गाय वै नमः ॥ ३ ॥ नमः
 पाताललिङ्गाय ब्रह्मलिङ्गाय वै नमः ॥ नमो रहस्यलिङ्गाय सप्तदीपोर्ध्वलिङ्गिने ॥ ४ ॥ नमः सर्वात्मलिङ्गाय सर्वलोकाङ्गलिङ्गिने ॥ नमस्त्व-
 व्यकालिङ्गाय बुद्धिलिङ्गाय वै नमः ॥ ५ ॥ नमोऽहङ्कारलिङ्गाय भूताल्लिङ्गाय वै नमः ॥ नम इन्द्रियालिङ्गाय नमस्तन्मात्रालिङ्गिने ॥ ६ ॥
 नमः पुरुषालिङ्गाय भावाल्लिङ्गाय वै नमः ॥ नमो रजोर्द्धालिङ्गाय सत्त्वलिङ्गाय वै नमः ॥ ७ ॥ नमस्ते भवाल्लिङ्गाय नमस्त्रैगुण्यलिङ्गिने ॥
 नमोऽनागतलिङ्गाय तेजोल्लिङ्गाय वै नमः ॥ ८ ॥ नमो वायूर्द्धालिङ्गाय श्रुतिलिङ्गाय वै नमः ॥ नमस्तेऽथर्वलिङ्गाय सामलिङ्गाय वै

नमः ॥ ९ ॥ नमो यज्ञालिङ्गाय यज्ञालिङ्गाय वै नमः ॥ नमस्ते तत्त्वलिङ्गाय देवानुगतलिङ्गिने ॥ १० ॥ दिश नः परमं योगमपत्यं मत्समं
 तथा ॥ ब्रह्म चैवाक्षयं देव शमं चैव परं विभो ॥ ११ ॥ अक्षयं त्वं च वंशस्य धर्मं च मतिमक्षयाम् ॥ अग्निरुवाच ॥ वसिष्ठेन स्तुतः
 शम्भुस्तुष्टः श्रीपर्वते पुरा ॥ वसिष्ठाय वरं दत्त्वा तत्रैवान्तरधीयत ॥ १२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये गायत्रीनिर्वाणलिङ्गस्तोत्रं नाम
 सप्तदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१७ ॥ अथ राजाभिषेककथनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ पुष्करेण च रामाय राजधर्मं हि पृच्छते ॥
 यथादौ कथितं तद्वसिष्ठ कथयामि ते ॥ १ ॥ पुष्कर उवाच ॥ राजधर्मं प्रवक्ष्यामि सर्वस्माद्राजधर्मतः ॥ राजा भवेच्छत्रुहन्ता प्रजापालः
 सुदण्डवान् ॥ २ ॥ पालयिष्यति वः सर्वान्धर्मस्थान् व्रतमाचरेत् ॥ संवत्सरं स वृणुयात्पुरोहितमथ द्विजम् ॥ ३ ॥ मन्त्रिणश्चाखिला-
 त्मज्ञानमहिर्षी धर्मलक्षणाम् ॥ संवत्सरं नृपः काले ससम्भारोऽभिषेचनम् ॥ ४ ॥ कुर्यान्मृते नृपे नात्र कालस्य नियमः स्मृतः ॥ तिलैः
 सिद्धार्थकैः स्नानं सांवत्सरपुरोहितौ ॥ ५ ॥ घोषयित्वा जयं राज्ञो राजा भद्रासने स्थितः ॥ अभयं घोषयेद्दुर्गान्मोचयेद्वाज्यपालके
 ॥ ६ ॥ पुरोधसाऽभिषेकात्प्राक्काय्यैन्द्री शान्तिरेव च ॥ उपवास्यभिषेकाहे वेद्यग्नौ जुहुयान्मनून् ॥ ७ ॥ वैष्णवानेन्द्रमन्त्रांस्तु सावित्रान्
 वैश्वदेवतान् ॥ सौम्यान्स्वस्त्ययनं शर्म आयुष्याभयदान्मनून् ॥ ८ ॥ अपराजितां च कलशं वह्नेर्दक्षिणपार्श्वगम् ॥ सम्पातवन्तं हेमं
 च पूजयेद्दन्धपुष्पकैः ॥ ९ ॥ प्रदक्षिणावर्त्तांश्चिखस्तसजाम्बूनदप्रभः ॥ रथौघमेघनिर्घोषो विधूमश्च हुताशनः ॥ १० ॥ अनुलोमः सुग-
 न्धश्च स्वस्तिकाकारसन्निभः ॥ प्रसन्नार्चिर्महान्जालः स्फुलिङ्गरहितो हितः ॥ ११ ॥ न व्रजेयुश्च मध्येन मार्जारमृगपक्षिणः ॥ पर्वताग्र-
 मृदा तावन्मूर्द्धानं शोधयेन्नृपः ॥ १२ ॥ वल्मीकाग्रमृदा कर्णौ वदनं केशवालयात् ॥ इन्द्रालयमृदा ग्रीवां हृदयं तु नृपाजिरात् ॥ १३ ॥
 करिदन्तोद्धतमृदा दक्षिणं तु तथा भुजम् ॥ वृषशृङ्गोद्धतमृदा वामं चैव तथा भुजम् ॥ १४ ॥ सरोमृदा तथा पृष्ठमुदरं संगमान्मृदा ॥
 नदीतटद्वयमृदा पार्श्वं संशोधयेत्तथा ॥ १५ ॥ वेद्याद्वारमृदा राज्ञः कटिशौचं विधीयते ॥ यज्ञस्थानात्तथैवोरू गोस्थानाज्जानुनी तथा
 ॥ १६ ॥ अश्वस्थानात्तथा जङ्घे रथचक्रमृदाग्रिके ॥ मूर्द्धानं पञ्चगव्येन भद्रासनगतं नृपम् ॥ १७ ॥ अभिषिञ्चेदमात्यानां चतुष्टयमथो
 घटेः ॥ पूर्वतो हेमकुम्भेन घृतपूर्णं ब्राह्मणः ॥ १८ ॥ रूप्यकुम्भेन याम्ये च क्षीरपूर्णं शत्रियः ॥ दध्ना च ताम्रकुम्भेन वैश्यः पश्चि-

मगेन च ॥ १९ ॥ मृन्मयेन जलेनोदक् शूद्रामात्योऽभिषेचयेत् ॥ ततोऽभिषेकं नृपतेर्बह्वचप्रवरो द्विजः ॥ २० ॥ कुर्वीत मधुना विप्र-
 च्छन्दोगश्च कुशोदकैः ॥ सम्पातवन्तं कलशं तथा गत्वा पुरोहितः ॥ २१ ॥ विधाय वह्निरक्षां तु सदस्येषु यथाविधि ॥ राजश्रियाभि-
 षेके च ये मन्त्राः परिकीर्तिताः ॥ २२ ॥ तैस्तु दद्यान्महाभाग ब्राह्मणानां स्वनैस्तथा ॥ ततः पुरोहितो गच्छेद्देदिमूलं त-
 देव तु ॥ २३ ॥ शतच्छिद्रेण पात्रेण सौवर्णेनाभिषेचयेत् ॥ या ओषधीत्योषधीभिरथेयुक्त्वेति गन्धकैः ॥ २४ ॥ पुष्पैः पुष्पवतीत्येव
 ब्राह्मणेति च बीजकैः ॥ रत्नैराशुः शिशानश्च ये देवाश्च कुशोदकैः ॥ २५ ॥ यजुर्वेद्यथर्ववेदी गन्धद्वारेति संस्पृशेत् ॥ शिरः कण्ठं रोचनया
 सर्वतीर्थोदकैर्द्विजाः ॥ २६ ॥ गीतवाद्यादिनिर्घोषैश्चामरव्यजनादिभिः ॥ सर्वौषधिमयं कुम्भं धारयेद्युर्नृपाग्रतः ॥ २७ ॥ तं पश्येदर्पणं
 राजा घृतं वै मङ्गलादिकम् ॥ अभ्यर्च्य विष्णुं ब्रह्माणमिन्द्रादींश्च ग्रहेश्वरान् ॥ २८ ॥ व्याघ्रचर्मोत्तरां शय्यामुपविष्टः पुरोहितः ॥
 मधुपर्कादिकं दत्त्वा पट्टबन्धं प्रकाशयेत् ॥ २९ ॥ राज्ञो मुकुटबन्धं च पञ्चचर्मोत्तरं ददेत् ॥ ध्रुवाद्यौरिति च विशोदृषजं वृषदंशजम् ॥
 ॥ ३० ॥ द्वीपिजं सिंहजं व्याघ्रजातं चर्म तदासने ॥ अमात्यसचिवार्दांश्च प्रतीहारः प्रदर्शयेत् ॥ ३१ ॥ गोऽजाविष्टहृदानाद्यैः सांवत्स-
 रपुरोहितौ ॥ पूजयित्वा द्विजान्प्राच्यं ह्यन्यान्भूगोऽन्नमुख्यकैः ॥ ३२ ॥ वह्निं प्रदक्षिणीकृत्य गुरुं नत्वाथ पृष्ठतः ॥ वृषमालभ्य गां वत्सां
 पूजयित्वाथ मन्त्रितम् ॥ ३३ ॥ अश्वमारुह्य नागं च पूजयेत्तं समारुहेत् ॥ परिभ्रमेद्राजमार्गे बलयुक्तः प्रदक्षिणम् ॥ पुरं विशेच्च दानाद्यैः प्राच्यं
 सर्वान्विसर्जयेत् ॥ ३४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये राजाऽभिषेको नामाष्टादशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१८ ॥ अथाभिषेकमन्त्राः ॥
 पुष्कर उवाच ॥ राजदेवाद्यभिषेकमन्त्रान्वक्ष्येऽध्वमर्दनान् ॥ कुम्भात्कुशोदकैः सिञ्चेत्तेन सर्वं हि सिध्यति ॥ १ ॥ सुरास्त्वामभिषिञ्चन्तु ब्रह्म-
 विष्णुमहेश्वराः ॥ वासुदेवः सङ्कर्षणः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः ॥ २ ॥ भवन्तु विजयायैते इन्द्राद्या दशदिग्गताः ॥ रुद्रो धर्मो मनुर्दक्षो रुचिः श्रद्धा
 च सर्वदा ॥ ३ ॥ भृगुरग्निर्वसिष्ठश्च सनकश्च सनन्दनः ॥ सनत्कुमारोऽङ्गिराश्च पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः ॥ ४ ॥ मरीचिः कश्यपः पान्तु प्रजेशाः
 पृथिवीपतिम् ॥ प्रभा सुरा बर्हिषदः ह्यग्निष्वात्ताश्च पान्तु ते ॥ ५ ॥ क्रत्यादाश्चोपहृताश्च ह्याज्यपाश्वसुकालिनः ॥ अग्निभिश्चाभिषिञ्चन्तु
 लक्ष्म्याद्या धर्मवल्लभाः ॥ ६ ॥ आदित्याद्याः कश्यपस्य बहुपुत्रस्य वल्लभाः ॥ कुशाश्वस्याग्निपुत्रस्य भार्याश्चारिष्टनेमिनः ॥ ७ ॥ अश्विन्या-

द्याश्च चन्द्रस्य पुलहस्य तथा प्रियाः ॥ भूता च कपिशं दंष्ट्री सुरसा सरमा दनुः ॥ ८ ॥ श्येनी भासी तथा क्रौञ्ची धृतराष्ट्री शुक्रा तथा ॥
पत्न्यस्त्वामभिषिञ्चन्तु अरुणश्चार्कसारथिः ॥ ९ ॥ आयतिर्नियती रात्रिर्निद्रा लोकस्थितौ स्थिताः ॥ उमा मेना शची पान्तु धूम्रोर्णा
निर्ऋतिर्जये ॥ १० ॥ गौरी शिवा च ऋद्धिश्च वेला या चैव नङ्गला ॥ असिक्री च तथा ज्योत्स्ना देवपत्न्यो वनस्पतिः ॥ ११ ॥ महाकल्पश्च
कल्पश्च मन्वन्तरयुगानि च ॥ संवत्सराश्च वर्षाणि पान्तु त्वामयनद्वयम् ॥ १२ ॥ ऋतवश्च तथा मासाः पक्षा रात्र्यहनी तथा ॥ सन्ध्याति-
थिसुहृताश्च कालस्यावयवाकृतिः ॥ १३ ॥ सूर्याद्याश्च ग्रहाः पान्तु मनुः स्वायम्भुवादिकः ॥ स्वायम्भुवः स्वारोचिष औत्तमिस्तामसो
मनुः ॥ १४ ॥ रैवतश्चाक्षुषः षष्ठो वैवस्वत इहेरितः ॥ सावर्णी ब्रह्मपुत्रश्च धर्मपुत्रश्च रुद्रजः ॥ १५ ॥ दक्षजो रौच्यभौत्यौ च मनवस्तु
चतुर्दश ॥ विश्वभुक् च विपश्चिच्च सुचित्तिश्च शिखी विभुः ॥ १६ ॥ मनोजवस्तथौजस्वी बलिरद्भुतशान्तयः ॥ वृषश्च ऋतधामा च दिवः-
स्पृक् कविरिन्द्रकः ॥ १७ ॥ रैवन्तश्च कुमारश्च तथा वत्सविनायकः ॥ वीरभद्रश्च नन्दी च विश्वकर्मा पुरोजवः ॥ १८ ॥ एते त्वामभिषिञ्चन्तु
सुरमुख्याः समागताः ॥ नासत्यौ देवभिषजौ ध्रुवाद्या वसवोऽष्ट च ॥ १९ ॥ दश चाङ्गिरसो वेदास्त्वामभिषिञ्चन्तु सिद्धये ॥ आत्मा ह्यायुर्मनो
दक्षो मदः प्राणस्तथैव च ॥ २० ॥ हविष्मांश्च गरिष्ठश्च ऋतः सत्यश्च पान्तु वः ॥ ऋतुर्दक्षो वसुः सत्यः कालकामो धुरिर्जये ॥ २१ ॥
पुरुषा माद्रवाश्च विश्वेदेवाश्च रोचनः ॥ अङ्गारकाद्याः सूर्यस्त्वां निर्ऋतिश्च तथा यमः ॥ २२ ॥ अजैकपादहिर्बुध्न्यो धूमकेतुश्च
रुद्रकः ॥ भरतश्च तथा मृत्युः कापालिरथ किङ्किणिः ॥ २३ ॥ भवनो भावनः पान्तु स्वजन्यः स्वजनस्तथा ॥ ऋतुश्च वाश्च सृद्धौ च
याजनोऽभ्युशनास्तथा ॥ २४ ॥ प्रसवश्चाव्ययश्चैव दक्षश्च भृगवः सुराः ॥ मनोऽनुमन्ता प्राणश्च नवोपानश्च वीर्यवान् ॥ २५ ॥ वीतिहोत्रो
नयः साध्यो हंसो नारायणोऽवतु ॥ विभुश्चैव प्रभुश्चैव देवश्रेष्ठा जगद्धिताः ॥ २६ ॥ धाता मित्रोऽर्यमा पूषा शक्रोऽथ वरुणो भगः ॥ त्वष्टा
विवस्वान्सविता विष्णुर्द्वादश भास्कराः ॥ २७ ॥ एकज्योतिश्च द्विज्योतिस्त्रिश्चतुर्ज्योतिरेव च ॥ एकशक्रो द्विशक्रश्च त्रिशक्रश्च महाबलः
॥ २८ ॥ इन्द्रश्च मेत्यादिशतु ततः प्रतिमकृत्तथा ॥ मितश्च सम्मितश्चैव अमितश्च महाबलः ॥ २९ ॥ ऋतजित्सत्यजिचैव सुपेणः सेन-
जित्तथा ॥ अतिमित्रोऽनमित्रश्च पुरुमित्रोऽपराजितः ॥ ३० ॥ ऋतश्च ऋतवाग्धाता विधाता धारणो ध्रुवः ॥ विधारणो महातेजा वासवस्य

परः सखा ॥ ३१ ॥ ईदृशश्चाप्यदृशश्च एतादृगमिताशनः ॥ क्रीडितश्च सदृशश्च शरभश्च महातपाः ॥ ३२ ॥ धर्ता धुर्य्यो धुरिर्भीमो ह्यभिमुक्तोऽ-
 क्षपात्सह ॥ धृतिर्वसुरनाधृष्यो रामः कामो जयो विराट् ॥ ३३ ॥ देवा एकोनपञ्चाशन्मरुतस्त्वामवन्तु ते ॥ चित्राङ्गदश्वित्ररथः चित्रसेनश्च
 वै कलिः ॥ ३४ ॥ ऊर्णायुर्यसेनश्च धृतराष्ट्रश्च नन्दकः ॥ हाहा हूहूनारदश्च विशावसुश्च तुम्बुरुः ॥ ३५ ॥ एते त्वामभिषिञ्चन्तु गन्धर्वा
 विजयाय ते ॥ पान्तु ते कुरवो मुख्या दिव्याश्चाप्सरसां गणाः ॥ ३६ ॥ अनवद्या सुकेशी च मेनका सह जन्यया ॥ क्रतुस्थला घृताची
 च विश्वाची पुञ्जिकस्थला ॥ ३७ ॥ प्रम्लोचा चोर्वशी रम्भा पञ्चवृडा तिलोत्तमा ॥ चित्रलेखा लक्ष्मणा च पुण्डरीका च वारुणी ॥ ३८ ॥
 प्रह्लादो विरोचनोऽथ बलिर्बाणोऽथ तत्सुताः ॥ एते चान्येऽभिषिञ्चन्तु दानवा राक्षसास्तथा ॥ ३९ ॥ हेतिश्चैव प्रहेतिश्च विद्युत्स्फूर्जथुरग्रकाः ॥
 यक्षः सिद्धात्मकः पातु मणिभद्रश्च नन्दनः ॥ ४० ॥ पिङ्गाक्षो द्युतिर्मांश्चैव पुष्पवन्तो जयावहः ॥ शङ्खः पद्मश्च मकरः कच्छपश्च निर्धर्जये
 ॥ ४१ ॥ पिशाचा ऊर्ध्वकेशाद्या भूता भूम्यादिवासिनः ॥ महाकालं पुरस्कृत्य नरसिंहं च मातरः ॥ ४२ ॥ गुहः स्कन्दो विशाखस्त्वां नैगमे-
 योऽभिषिञ्चतु ॥ डाकिन्यो याश्च योगिन्यः खेचरा भूचराश्च याः ॥ ४३ ॥ गरुडश्चारुणः पान्तु सम्पातिप्रमुखाः खगाः ॥ अनन्ताद्या महानागाः
 शेषथासुकितक्षकाः ॥ ४४ ॥ ऐरावतो महापद्मः कम्बलाश्वतराबुभौ ॥ शङ्खः कर्कोटकश्चैव धृतराष्ट्रो धनञ्जयः ॥ ४५ ॥ कुमदैरावणौ पद्मः
 पुष्पदन्तोऽथ वामनः ॥ सुप्रतीकोऽञ्जनोः नागाः पान्तु त्वां सर्वतः सदा ॥ ४६ ॥ पैतामहस्तथा हंसो वृषभः शङ्करस्य च ॥ दुर्गासिंहश्च पांतु
 त्वां यमस्य महिपस्तथा ॥ ४७ ॥ उच्चैःश्रवाश्चाश्वपतिस्तथा धन्वन्तरिः सदा ॥ कौस्तुभः शङ्कराजश्च वज्रं शूलं च चक्रकम् ॥ ४८ ॥
 नन्दकोऽस्त्राणि रक्षन्तु धर्मश्च व्यवसायकः ॥ चित्रगुप्तश्च दण्डश्च पिङ्गलो मृत्युकालकौ ॥ ४९ ॥ बालखिल्यादिमुनयो व्यासबालमीकि-
 मुख्यकाः ॥ पृथुर्दिलीपो भरतो दुष्यन्तः शक्रजिद्रली ॥ ५० ॥ मल्लः ककुत्स्थश्चानेन युवनाश्वो जयद्रथः ॥ मान्धाता मुचुकुन्दश्च पान्तु
 त्वां च पुरुरवाः ॥ ५१ ॥ वास्तुदेवाः पञ्चविंशत्तत्त्वानि विजयाय ते ॥ रुक्मभौमः शिलाभौमः पातालो नीलमूर्तिकः ॥ ५२ ॥ पाति-
 रक्तः क्षितिश्चैव श्वेतभौमो रसातलम् ॥ भूर्लोकोऽथ भुवर्मुल्या जम्बूद्वीपादयः त्रिये ॥ ५३ ॥ उत्तराः कुरवः पान्तु रम्या हिरण्यक-
 स्तथा ॥ भद्राश्वः केतुमालश्च वर्षश्चैव बलाढ्यकः ॥ ५४ ॥ हरिवर्षः किम्पुरुष इन्द्रद्वीपः कशेरुमान् ॥ ताम्रवर्णो गभास्तिमात्रागद्वीपश्च

सौम्यकः ॥ ५५ ॥ गन्धर्वो वरुणो यश्च नवमः पान्तु राज्यदः ॥ हिमवान्हेमकूटश्च निषधो नील एव च ॥ ५६ ॥ श्वेतश्च शृङ्गवान्मेरुमो-
ल्यवान्गन्धमादनः ॥ महेन्द्रो मलयः सद्यः शुक्तिमानृक्षवाग्निरिः ॥ ५७ ॥ विन्ध्यश्च पारियात्रश्च गिरयः शान्तिदास्तु ते ॥ ऋग्वेदाद्याः
षडङ्गानि इतिहासपुराणकम् ॥ ५८ ॥ आयुर्वेदश्च गन्धर्वधनुर्वेदोपवेदकाः ॥ शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं ज्योतिषां गतिः ॥ ५९ ॥
छन्दोङ्गानि च वेदाश्च मीमांसा न्यायविस्तरः ॥ धर्मशास्त्रं पुराणं च विद्या ह्येताश्चतुर्दश ॥ ६० ॥ साङ्ख्यं योगः पाशुपतं वेदा वै पाञ्च-
रात्रकम् ॥ कृतान्तपञ्चकं ह्येतद्वायत्री च शिवा तथा ॥ ६१ ॥ दुर्गा विद्या च गान्धारी पान्तु त्वां शान्तिदाश्च ते ॥ लवणेशुसुरासर्पिर्दे-
धिदुग्धजलान्धयः ॥ ६२ ॥ चत्वारः सागराः पान्तु तीर्थानि विविधानि च ॥ पुष्करश्च प्रयागश्च प्रभासो नैमिषः परः ॥ ६३ ॥ गया-
शीर्षो ब्रह्मशिरस्तीर्थमुत्तरमानसम् ॥ कालोदको नन्दिकुण्डस्तीर्थं पञ्चनदस्तथा ॥ ६४ ॥ भृगुतीर्थं प्रभासं च तथा चामरकण्टकम् ॥
जम्बूमार्गश्च विमलः कपिलस्य तथाश्रमः ॥ ६५ ॥ गङ्गाद्वारकुशावतौ विन्ध्यको नीलपर्वतः ॥ वराहपर्वतश्चैव तीर्थं कनखलं तथा ॥ ६६ ॥
कालञ्जरश्च केदारो रुद्रकोटिस्तथैव च ॥ वाराणसी महातीर्थं बदर्याश्रम एव च ॥ ६७ ॥ द्वारका श्रीगिरिस्तीर्थं तीर्थं च पुरुषोत्तमः ॥
शालग्रामोऽथ वाराहः सिन्धुसागरसङ्गमः ॥ ६८ ॥ फल्गुतीर्थं विन्दुसरः करवीराश्रमस्तथा ॥ नद्यो गङ्गासरस्वत्यौ शतद्रुर्गण्डकी तथा
॥ ६९ ॥ अच्छोदा च विपाशा च वितस्ता देविका नदी ॥ कावेरी वरुणा चैव निश्चिरा गोमती नदी ॥ ७० ॥ पारा चर्मण्वती रूपा मन्दा-
किनी महानदी ॥ तापी पयोष्णी वेणा च गौरी वैतरणी तथा ॥ ७१ ॥ गोदावरी भीमरथी तुङ्गभद्रारणी तथा ॥ चन्द्रभागा शिवा गौरी
अभिषिञ्चन्तु पान्तु वः ॥ ७२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये अभिषेकमन्त्रा नामैकोनविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१९ ॥ अथ
राज्ञः सहायसम्पत्तिः ॥ पुष्कर उवाच ॥ सोऽभिषिक्तः सहामात्यो जयेच्छत्रुपुत्तमः ॥ राज्ञा सेनापतिः कार्य्यो ब्राह्मणः क्षत्रियोऽथ
वा ॥ १ ॥ कुलीनो नीतिशास्त्रज्ञः प्रतीहारश्च नीतिवित् ॥ दूतश्च प्रियवादी स्यादक्षीणोऽतिबलान्वितः ॥ २ ॥ ताम्बूलधारी ना स्त्री वा
भक्तः क्लेशसहः प्रियः ॥ सन्धिविग्रहिकः कार्य्यः पादुप्यादिविशारदः ॥ ३ ॥ खड्गधारी रक्षकः स्यात्सारथिः स्याद्बलादिवित् ॥ सूदाध्यक्षो
हितो विज्ञो महानसगतो हि सः ॥ ४ ॥ सभासदस्तु धर्मज्ञा लेखकोऽक्षरविद्वितः ॥ आह्वानकालविज्ञाः स्युर्हिता दौवारिका जनाः ॥ ५ ॥

रत्नादिज्ञो धनाध्यक्ष अर्थद्वारे हितो नरः ॥ स्यादायुर्वेदविद्वैद्यो गजाध्यक्षोऽथ हस्तिवित् ॥ ६ ॥ जितश्रमो गजारोहो हयाध्यक्षो
 हयादिवित् ॥ दुर्गाध्यक्षो हितो धीमान्स्थपतिर्वास्तुवेदवित् ॥ ७ ॥ यन्त्रमुक्ते पाणिमुक्ते ह्यमुक्ते मुक्तधारिते ॥ अस्त्राचार्यो नियुद्धे
 च कुशलो नृपतेर्हितः ॥ ८ ॥ बुद्धश्चान्तःपुराध्यक्षः पञ्चाशद्वार्षिक्यः स्त्रियः ॥ सप्तत्यब्दास्तु पुरुषाश्चरेयुः सर्वकर्मसु ॥ ९ ॥ जाग्र-
 त्स्यादायुधागारे ज्ञात्वा वृत्तिर्विधीयते ॥ उत्तमाधममध्यानि बुद्धा कर्माणि पार्थिवः ॥ १० ॥ उत्तमाधममध्यानि पुरुषान्विनियोजयेत् ॥
 जयेच्छुः पृथिवीं राजा सहायानानयेद्वितान् ॥ ११ ॥ धर्मिष्ठान्धर्मकार्येषु शूरान्सङ्ग्रामकर्मसु ॥ निपुणानर्थकृत्येषु सर्वत्र च तथा शुचीन्
 ॥ १२ ॥ स्त्रीषु षण्ढान्नियुज्जीत तीक्ष्णान्दारुणकर्मसु ॥ यो यत्र विदितो राज्ञा शुचित्वेन तु तन्नरम् ॥ १३ ॥ धर्मे चार्थे च कामे च नियु-
 ज्जीताधमेऽधमान् ॥ राजा यथाहं कुर्याच्च उपधाभिः परीक्षितान् ॥ १४ ॥ समन्त्री च यथान्यायात्कुर्याद्वास्तिवनेचरान् ॥ तत्पदान्वेषणे
 यत्तानध्यक्षांस्तत्र कारयेत् ॥ १५ ॥ यस्मिन्कर्मणि कौशल्यं यस्य तस्मिन्नियोजयेत् ॥ पितृपैतामहान्भृत्यान्सर्वकर्मसु योजयेत् ॥ १६ ॥
 विना दायादकृत्येषु तत्र ते हि समागताः ॥ परराजगृहात्प्राप्ताञ्जनान्संश्रयकाम्यया ॥ १७ ॥ दुष्टानप्यथ वाऽदुष्टान्संश्रयेत प्रयत्नतः ॥ दुष्टं
 ज्ञात्वा विश्वमेतत् तद्वृत्तिं वर्तयेद्दशे ॥ १८ ॥ देशान्तरागतान्पार्श्वं चारैर्ज्ञात्वा हि पूजयेत् ॥ शत्रवोऽग्निर्विपं सपौ निस्त्रिंशमपि चैकतः
 ॥ १९ ॥ भृत्या विशिष्टं विज्ञेयाः कुभृत्याश्च तथैकतः ॥ चारचक्षुर्भवेद्राजा नियुज्जीत सदा चरान् ॥ २० ॥ जनस्याविहितान्सौम्यांस्त-
 थाज्ञातान्परस्परम् ॥ वणिजो मन्त्रकुशलान्सां वत्सरचिकित्सकान् ॥ २१ ॥ तथा प्रव्रजिताकारान्बलाबलविवेकिनः ॥ नैकस्य राजा
 श्रद्धयाच्छ्रद्धयाद्बहुवाक्यतः ॥ २२ ॥ रागापरागौ भृत्यानां जनस्य च गुणागुणान् ॥ शुभानामशुभानां च ज्ञानं कुर्याद्राजाय च ॥ २३ ॥
 अनुरागकरं कर्म चरेज्जह्याद्विरागजम् ॥ जनानुरागया लक्ष्म्या राजा स्यान्नरञ्जनात् ॥ २४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये राजसहाय-
 सम्पात्तिर्नाम विंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२० ॥ अथानुजीविवृत्तम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ भृत्यः कुर्यात्तु राजाज्ञां शिष्यवत्सच्छ्रियः
 पतेः ॥ न क्षिपेद्भचनं राज्ञो ह्यनुकूलं प्रियं वदेत् ॥ १ ॥ रहोगतस्य वक्तव्यमप्रियं यद्वितं भवेत् ॥ न नियुक्तो हरेद्वितं नोपेक्षेत्तस्य मान-
 कम् ॥ २ ॥ राज्ञश्च न तथा कार्य्यं देशभाषाविचेष्टितम् ॥ अन्तःपुरचराध्यक्षो वैरभूतेर्निराकृतेः ॥ ३ ॥ संसर्गं न व्रजेद्भृत्यो राज्ञो शुद्धं

च गोपयेत् ॥ प्रदर्श्य कौशलं किञ्चिद्राजानं तु विशेषयेत् ॥ ४ ॥ राज्ञा यच्छावितं गुह्यं न तल्लोके प्रकाशयेत् ॥ आज्ञाप्यमाने वान्यस्मिन्
 किङ्करोमीति वा वदेत् ॥ ५ ॥ वस्त्रं रत्नमलङ्कारं राज्ञा दत्तं च धारयेत् ॥ नानिर्दिष्टो द्वारि विशेषेण योग्ये भुवि राजद्वक् ॥ ६ ॥ जृम्भां निष्ठी-
 वनं कासं कोपं पर्यन्तिकाश्रयम् ॥ भृकुटीं वातमुद्गारं तत्समीपे विवर्जयेत् ॥ ७ ॥ स्वगुणाल्यापने युक्त्या परानेव नियोजयेत् ॥
 शाठ्यं लाल्यं सपैशुन्यं नास्तिक्यं क्षुद्रतां तथा ॥ ८ ॥ चापल्यं च परित्याज्यं नित्यं राजानुजीविना ॥ श्रुतेन विद्याशिल्पैश्च संयोज्यात्मान-
 मात्मना ॥ ९ ॥ राजसेवां ततः कुर्याद्भूतये भूतिवर्द्धनः ॥ नमस्कार्याः सदा चास्य पुत्रवल्लभमन्त्रिणः ॥ १० ॥ सचिवैर्नास्य विश्वासो राज-
 चित्तप्रियश्चरते ॥ त्यजेद्विक्तं रक्तात्तु वृत्तिमीहेतुं राजवित् ॥ ११ ॥ अपृष्टश्चास्य न ब्रूयात्कामं कुर्यात्तथापि ॥ प्रसन्नो वाक्यसंग्राही
 रहस्ये न च शङ्कते ॥ १२ ॥ कुशलादिपरिप्रश्रं सम्प्रयच्छति चासनम् ॥ तत्कथाश्रवणाद्धृष्टो ह्यप्रियाण्यपि नन्दते ॥ १३ ॥ अल्पं
 दत्तं प्रगृह्णाति स्मरेत्कथान्तरेष्वपि ॥ इति रक्तस्य कर्तव्यं सेवामन्यस्य वर्जयेत् ॥ १४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये अनुजीविवृत्तं नामै-
 कविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२१ ॥ अथ दुर्गसम्पत्तिः ॥ पुष्कर उवाच ॥ दुर्गसम्पत्तिमाख्यास्ये दुर्गदेशे वसेन्नृपः ॥ १ ॥ वैश्य-
 शूद्रजनप्रायो ह्यनाहार्यस्तथापरैः ॥ किञ्चिद्ब्राह्मणसंयुक्तो बहुकर्मकरस्तथा ॥ अदेवमातृको भक्तजलो (नो) देशः प्रशस्यते ॥ २ ॥
 परैरपीडितः पुष्पफलधान्यसमन्वितः ॥ अगम्यः परचक्राणां व्यालतस्करवर्जितः ॥ ३ ॥ षण्णामेकतमं दुर्गं तत्र कृत्वा वसेद्बली ॥
 धनुर्दुर्गं महीदुर्गं नरदुर्गं तथैव च ॥ ४ ॥ वार्क्षं चैवाम्बुदुर्गं च गिरिदुर्गं च भार्गव ॥ सर्वोत्तमं शैलदुर्गमभेद्यं चान्यभेदनम् ॥ ५ ॥
 पुरं तत्र च हृदाद्यदेवतायतनादिकम् ॥ अनुयन्त्रायुधोपेतं सोदकं दुर्गमुत्तमम् ॥ ६ ॥ राजरक्षां प्रवक्ष्यामि रक्ष्यो भूपो
 विषादितः ॥ पञ्चाङ्गस्तु शिरीषः स्यान्मूत्रपिष्टा विषादनः ॥ ७ ॥ शातावरी छिन्नरुहा विषघ्नी तण्डुलीयकम् ॥ कोशातकी च
 कह्लारी ब्राह्मी चित्रपटोलिका ॥ ८ ॥ मण्डूकपर्णी वाराही धात्र्यानन्दकमेव च ॥ उन्मादिनी सोमराजी विषघ्नं रत्नमेव च
 ॥ ९ ॥ वास्तुलक्षणसंयुक्ते वसन्दुर्गे सुरान्यजेत् ॥ प्रजाश्च पालयेद्दुष्टाजयेद्दानानि दापयेत् ॥ १० ॥ देवद्रव्यादिहरणात्कल्पं तु नरके
 वसेत् ॥ देवाल्यांश्च कुर्वीत देवपूजारतो नृपः ॥ ११ ॥ सुरालयाः पालनीयाः स्थापनीयाश्च देवताः ॥ मृन्मयादारुजं पुण्यं दारुजादिष्टकाम-

यम् ॥ १२ ॥ ऐष्टकाच्छैलजं पुण्यं शैलजात्स्वर्णरत्नजम् ॥ क्रीडन्सुरगृहं कुर्वन्भुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ १३ ॥ चित्रकूटं द्वीतवाद्यादिप्रेक्षणीया-
दिदानकृत् ॥ तैलाज्यमधुदुग्धाद्यैः स्नाप्य देवं दिवं व्रजेत् ॥ १४ ॥ पूजयेत्पालयेद्विप्रान्द्विजस्वं न हरेन्नृपः ॥ सुवर्णमेकं गामेकां भूमेरप्येक-
मडुलम् ॥ १५ ॥ हरन्नरकमाप्नोति यावदाभूतसम्प्लवम् ॥ दुराचारं न द्विषेच्च सर्वपापेष्वपि स्थितम् ॥ १६ ॥ नैवास्ति ब्राह्मणवधात्पापं गुरु-
तरं क्वचित् ॥ अदैवं दैवतं कुर्युः कुर्युर्दैवमदैवतम् ॥ १७ ॥ ब्राह्मणा हि महाभागास्तान्नमस्येत्सदैव तु ॥ ब्राह्मणी रुदती हन्ति कुलं राज्यं
प्रजास्तथा ॥ १८ ॥ साध्वीस्त्रीणां पालनं च राजा कुर्याच्च धार्मिकः ॥ स्त्रिया प्रहृष्टया भाव्यं गृहकार्यैकदक्षया ॥ १९ ॥ सुसंस्कृतोपस्क-
रया व्यये चामुक्तहस्तया ॥ यस्मै दद्यात्पिता त्वेनां शुश्रूषेतं पतिं सदा ॥ २० ॥ मृते भर्तारि स्वर्ग्यायाद्ब्रह्मचर्यं स्थिताङ्गना ॥ परवे-
श्मरुचिर्न स्यान्न स्यात्कलहशालिनी ॥ २१ ॥ मण्डनं वर्जयेन्नारी तथा प्रोषितभर्तृका ॥ देवताराधनपरा तिष्ठेद्भर्तृहिते रता ॥ २२ ॥
धारयेन्मङ्गलार्थाय किञ्चिदाभरणं तथा ॥ भर्त्राग्निं या विशेन्नारी सापि स्वर्गमवाप्नुयात् ॥ २३ ॥ श्रियः सम्पूजनं कार्यं गृहसम्मार्जना-
दिकम् ॥ द्वादश्यां कार्तिके विष्णुं गां सवत्सां ददेत्तथा ॥ २४ ॥ सावित्र्या रक्षितो भर्ता सत्याचारव्रतेन च ॥ सप्तम्यां मार्गशीर्षे तु सिते-
ऽभ्यर्च्य दिवाकरम् ॥ पुत्रानाप्नोति च स्त्रीह नात्र कार्या विचारणा ॥ २५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये दुर्गसम्पत्तिर्नाम द्वाविंशत्यधिक-
द्विशततमोऽध्यायः ॥ २२२ ॥ अथ राजधर्माः ॥ पुष्कर उवाच ॥ ग्रामस्याधिपतिं कुर्याद्दशग्रामाधिपं नृपः ॥ शतग्रामाधिपं चान्यं
तथैव विषयेश्वरम् ॥ १ ॥ तेषां भोगविभागश्च भवेत्कर्मानुरूपतः ॥ नित्यमेव तथा कार्यं तेषां चारैः परीक्षणम् ॥ २ ॥ ग्रामे दोषान्समु-
त्पन्नान्ग्रामेशः प्रशमं नयेत् ॥ अशक्तो दशपालस्य स तु गत्वा निवेदयेत् ॥ ३ ॥ श्रुत्वापि दशपालोऽपि तत्र युक्तिमुपाचरेत् ॥ वित्ताद्या-
प्नोति राजा वै विषयांस्तु सुरक्षितात् ॥ ४ ॥ धनवान्धर्ममाप्नोति धनवान्काममश्नुते ॥ उच्छिद्यन्ते विना ह्यर्थैः क्रिया ग्रीष्मे सरिद्यथा ॥ ५ ॥
विशेषो नास्ति लोकेषु पतितस्याधनस्य च ॥ पतितान्न तु गृह्णन्ति दरिद्रो न प्रयच्छति ॥ ६ ॥ धनहीनस्य भार्यापि नैका स्यादुपव-
र्त्तिनी ॥ राष्ट्रपीडाकरो राजा नरके वसते चिरम् ॥ ७ ॥ नित्यं राज्ञा तथा भाव्यं गर्भिणी सहधर्मिणी ॥ यथा स्वं सुखमुत्सृज्य गर्भस्य
सुखमावहेत् ॥ ८ ॥ किं यद्वैस्तपसा तस्य प्रजा यस्य न रक्षिताः ॥ सुरक्षिताः प्रजा यस्य स्वर्गस्तस्य गृहोपमः ॥ ९ ॥ अराक्षिताः

प्रजा यस्य नरकं तस्य मन्दिरम् ॥ राजा षड्भागमादत्ते सुकृताहुष्कृतादपि ॥ १० ॥ धर्मागमो रक्षणाच्च पापमाप्नोत्यरक्षणात् ॥ सुभगा
 विट्भीतिव राजवल्लभतस्करैः ॥ ११ ॥ भक्ष्यमाणाः प्रजा रक्ष्याः कायस्थैश्च विशेषतः ॥ रक्षिता तद्भयेभ्यस्तु राज्ञो भवति सा प्रजा
 ॥ १२ ॥ अरक्षिता सा भवति तेषामेवेह भोजनम् ॥ दुष्टसम्मर्दनं कुर्याच्छास्त्रोक्तं करमाददेत् ॥ १३ ॥ कोशे प्रवेशयेदर्द्धं नित्यं
 चार्द्धं द्विजे ददेत् ॥ निर्धे द्विजोत्तमः प्राप्य गृहीयात्सकलं तथा ॥ १४ ॥ चतुर्थमष्टमं भागं तथा षोडशमं द्विजः ॥ वर्णक्रमेण दद्याच्च
 निर्धे पात्रे तु धर्मतः ॥ १५ ॥ अनृतं तु वदन्दण्ड्यः सुवित्तस्यांशमष्टमम् ॥ प्रनष्टस्वामिकं रक्थं राजा त्र्यब्दं निधापयेत् ॥ १६ ॥
 अर्वाक् त्र्यब्दादरेत्स्वामी परेण नृपतिर्हरेत् ॥ ममेदमिति यो ब्रूयात्सोऽर्थयुक्तो यथाविधि ॥ १७ ॥ सम्पाद्य रूपसङ्ख्यादीन्स्वामी तद्-
 व्यमर्हति ॥ बालदायादिकं रक्थं तावद्राजानुपालयेत् ॥ १८ ॥ यावत्स्यात्स समावृत्तो यावद्वातीतशैशवः ॥ बालपुत्रासु चैवं स्याद्रक्षणं
 निष्कुलासु च ॥ १९ ॥ पतिव्रतासु च स्त्रीषु विधवास्वातुरासु च ॥ जीवन्तीनां तु तासां ये संहरेयुः स्वबान्धवाः ॥ २० ॥ ताच्छिष्या-
 औरदण्डेन धार्मिकः पृथिवीपातिः ॥ सामान्यतो हृतं चौरैस्तद्वै दद्यात्स्वयं नृपः ॥ २१ ॥ चौररक्षाधिकारिभ्यो राजापि हृतमाप्नुयात् ॥
 अहते यो हृतं ब्रूयान्निःसाय्यो दण्ड्य एव सः ॥ २२ ॥ न तद्राज्ञा प्रदातव्यं गृहे यद्गृहगैर्हृतम् ॥ स्वराष्ट्रपण्यादादद्याद्राजा विंशतिगं
 द्विज ॥ २३ ॥ शुल्कांशं परदेशाच्च क्षयव्ययप्रकाशकम् ॥ ज्ञात्वा सङ्कल्पयेच्छुल्कं लाभं वणिग्यथाप्नुयात् ॥ २४ ॥ विंशतिं लाभमा-
 दद्यादण्डनीयस्ततोऽन्यथा ॥ स्त्रीणां प्रव्रजितानां च तरशुल्कं विवर्जयेत् ॥ २५ ॥ तरेषु दाशदोषेण नष्टं दाशास्तु दापयेत् ॥ शूकधा-
 न्येषु षड्भागं शिम्बिधान्ये तथाष्टमम् ॥ २६ ॥ राजा वन्यार्थमादद्याद्देशकालानुरूपकम् ॥ पञ्चषड्भागमादद्याद्राजा पशुहिरण्ययोः
 ॥ २७ ॥ गन्धौषधिरसानां च पुष्पमूलफलस्य च ॥ पत्रशाकतृणानां च वंशवैणवचर्मणाम् ॥ २८ ॥ वैदलानां च भाण्डानां सर्व-
 स्यांश्ममयस्य च ॥ षड्भागमेव चादद्यान्मधुमांसस्य सर्पिषः ॥ २९ ॥ त्रियमाणोपि नादद्याद्ब्राह्मणेभ्यस्तथा करम् ॥ यस्य राज्ञस्तु
 विषये श्रोत्रियः सीदति क्षुधा ॥ ३० ॥ तस्य सीदति तद्राष्ट्रं व्याधिदुर्भिक्षतस्करैः ॥ श्रुतं वृत्तं तु विज्ञाय वृत्तिं तस्य प्रकल्पयेत्
 ॥ ३१ ॥ रक्षेच्च सर्वतस्त्वेनं पिता पुत्रमिवोरसम् ॥ संरक्ष्यमाणो राज्ञा यः कुरुते धर्ममन्त्रहम् ॥ ३२ ॥ तेनायुर्वर्द्धते राज्ञो द्राविणं राष्ट्रमेव

च ॥ कर्म कुर्युर्नरेन्द्रस्य मासेनैकं च शिल्पिनः ॥ भुक्तमात्रेण ये चान्यं स्वशरीरोपजीविनः ॥ ३३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये राज-
धर्मो नाम त्रयोविंशत्याधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२३ ॥ पुनः राजधर्मोः ॥ पुष्कर उवाच ॥ वक्ष्येऽन्तःपुरचिन्तां च धर्माद्याः पुरुषा-
र्थकाः ॥ अन्योऽन्यरक्षया तेषां सेवा कार्या स्त्रिया नृपैः ॥ १ ॥ धर्ममूलोऽर्थविटपस्तथा कर्मफलो महान् ॥ त्रिवर्गपादपस्तत्र रक्षया
फलभागभवेत् ॥ २ ॥ कामाधीनाः स्त्रियो राम तदर्थं रत्नसंग्रहः ॥ सेव्यास्ता नातिसेव्याश्च भूभुजा विषयोषिणा ॥ ३ ॥ आहारो मैथुनं
निद्रा सेव्या नाति हि रूढभवेत् ॥ मञ्चाधिकारे कर्तव्याः स्त्रियः सेव्या स्वरामिकाः ॥ ४ ॥ दुष्टान्याचरते या तु नाभिनन्दति तत्कथाम् ॥
ऐक्यं द्विषद्विर्व्रजति गर्वं वहति चोद्धता ॥ ५ ॥ चुम्बिता मार्ष्टि वदनं दत्तं न बहु मन्यते ॥ स्वपित्यादौ प्रसुप्तापि तथा पश्चाद्विबुध्यते
॥ ६ ॥ स्पृष्टा धुनोति गात्राणि गात्रं च विरुणद्धि या ॥ ईषच्छृणोति वाक्यानि प्रियाण्यापि पराङ्मुखी ॥ ७ ॥ न पश्यत्यग्रदत्तं तु
जघनं च निगूहति ॥ दृष्टे विवर्णवदना मित्रेष्वथ पराङ्मुखी ॥ ८ ॥ तत्कामितासु च स्त्रीषु मध्यस्थेव च लक्ष्यते ॥ ज्ञातमण्डनकालापि
न करोति च मण्डनम् ॥ ९ ॥ या सा विरक्ता तां त्यक्त्वा सानुरागां स्त्रियं भजेत् ॥ दृष्ट्वैव हृष्टा भवति वीक्षिते च पराङ्मुखी ॥ १० ॥
दृश्यमाना तथाऽन्यत्र दृष्टिं क्षिपति चञ्चलाम् ॥ तथाप्युपावर्त्तयितुं नैव शक्नोत्यशेषतः ॥ ११ ॥ विवृणोति तथाङ्गानि स्वस्यागुह्यानि
भार्गव ॥ गर्हितं च तथैवाङ्गं प्रयत्नेन निगूहति ॥ १२ ॥ तद्दर्शने च कुरुते बालालिङ्गनचुम्बनम् ॥ आभाष्यमाणा भवति सत्य-
वाक्या तथैव च ॥ १३ ॥ स्पृष्टा पुलकितैरङ्गैः स्वेदेनैव च भज्यते ॥ करोति च तथा राम सुलभद्रव्ययाचनम् ॥ १४ ॥ ततः स्वल्प-
मपि प्राप्य करोति परमां मुदम् ॥ नामसङ्कीर्तनादेव मुदिता बहु मन्यते ॥ १५ ॥ करजाङ्गाङ्कितान्यस्य फलानि प्रेषयत्यपि ॥ तत्प्रे-
षितं च हृदये विन्दसत्यापि चादरात् ॥ १६ ॥ आलिङ्गनैश्च गात्राणि लिम्पतीवामृतेन या ॥ सुप्ते स्वापित्यथादौ च तथा तस्य
विबुध्यते ॥ १७ ॥ ऊरू स्पृशति चात्यर्थं सुप्तं चैनं विबुध्यते ॥ कपित्थचूर्णयोगेन तथा दध्नः स्रजा मुने ॥ १८ ॥ घृतं सुगन्धि भवति
दुग्धैः क्षितैस्तथा यवैः ॥ भोज्यस्य कल्पनैवं स्याद्गन्धयुक्तिः प्रदर्श्यते ॥ १९ ॥ शौचमाचमनं राम तथैव च विरेचनम् ॥ भावना
चैव पाकश्च बोधनं धूपनं तथा ॥ २० ॥ वासनं चैव निर्दिष्टं कर्माष्टकमिदं स्मृतम् ॥ कपित्थबिल्वजम्बाम्रकरवीरकपल्लवैः ॥ २१ ॥

कृत्वोदकं तु यद्रव्यं शोधितं शोधनं तु तत् ॥ तेषामभावे शौचं तु मृगदर्पाभसा भवेत् ॥ २२ ॥ नखं कुष्ठं घनं मांसी स्पृकशैले-
यजं जलम् ॥ तथैव कुङ्कुमं लाक्षा चन्दनागुरुनीरदम् ॥ २३ ॥ सरलं देवकाष्ठं च कर्पूरं कान्तया सह ॥ वालः कुन्दुरुकश्चैव गुग्गुलुः
श्रीनिवासकः ॥ २४ ॥ सह सर्जरसेनैवं धूपद्रव्यैकविंशतिः ॥ धूपद्रव्यगणादस्मादेकविंशद्यथेच्छया ॥ २५ ॥ द्वे द्वे द्रव्ये समादाय
सर्जभागैर्नियोजयेत् ॥ नखपिण्याकमलयैः संयोज्य मधुना तथा ॥ २६ ॥ धूपयोगा भवन्तीह यथावत्स्वेच्छया कृताः ॥ त्वचं नार्दी
फलं तैलं कुङ्कुमं ग्रन्थिपर्वकम् ॥ २७ ॥ शौलेयं तगरं क्रान्तां चोलं कर्पूरमेव च ॥ मांसीं सुरां च कुष्ठं च स्नानद्रव्याणि निर्दिशेत्
॥ २८ ॥ एतेभ्यस्तु समादाय द्रव्यत्रयमथेच्छया ॥ मृगदर्पयुतं स्नानं कार्यं कन्दर्पवर्द्धनम् ॥ २९ ॥ त्वङ्मुरानलदैस्तुल्यैर्वालका-
र्द्धसमायुतैः ॥ स्नानमुत्पलगन्धि स्यात्सतैलं कुङ्कुमायते ॥ ३० ॥ जातीपुष्पसुगन्धि स्यात्तगराद्धैनं योजितम् ॥ सद्रचामकं स्याद्र-
कुलैस्तुल्यगन्धि मनोहरम् ॥ ३१ ॥ मञ्जिष्ठा तगरं चोलं त्वचं व्याघ्रनखं नखम् ॥ गन्धपत्रं च विन्यस्य गन्धतैलं भवेच्छुभम् ॥ ३२ ॥
तैलं निपीडितं राम तिलैः पुष्पाधिवासितैः ॥ वासनात्तपुष्पसदृशं गन्धेन तु भवेद्ध्रुवम् ॥ ३३ ॥ एलालवङ्गकंकोलजातीफल-
निशाकराः ॥ जातीपत्रिकया सार्द्धं स्वतन्त्रा मुखवासकाः ॥ ३४ ॥ कर्पूरं कुङ्कुमं कान्ता मृगदर्पं हरेणुकम् ॥ कंकोलैलालवङ्गं च
जातीक्रोशकमेव च ॥ ३५ ॥ त्वक्पत्रं वृट्मुस्तौ च लतां कस्तूरिकां तथा ॥ कण्टकानि लवङ्गस्य फलपत्रे च जातितः ॥ ३६ ॥
कटुकं च फलं राम कार्ष्णिकाण्युपकल्पयेत् ॥ तच्चूर्णे खदिरं सारं दद्यात्तुर्ग्यं तु वासितम् ॥ ३७ ॥ सहकाररसेनास्मात्कर्तव्या
गुटिकाः शुभाः ॥ मुखन्यस्ताः सुगन्धास्ता मुखरोगविनाशनाः ॥ ३८ ॥ पूगं प्रक्षालितं सम्यक्पञ्चपल्लववारिणा ॥ शक्त्या तु गुटिका-
द्रव्यैर्वासितं मुखवासकम् ॥ ३९ ॥ कटुकं दन्तकाष्ठं च गोमूत्रे वासितं त्र्यहम् ॥ कृतं च पूगवद्राम मुखसौगन्धिकारकम् ॥ ४० ॥
त्वक्पथ्ययोः समावंशौ शाशिभागाद्धेसंयुतौ ॥ नागवल्लीसमो भाति मुखवासो मनोहरः ॥ ४१ ॥ एवं कुर्यात्सदा स्त्रीणां
रक्षणं पृथिवीपातिः ॥ न चासां विश्वसेजातु पुत्रमातुर्विशेषतः ॥ न स्वपेत्स्त्रीगृहे रात्रौ विश्वासः कृत्रिमो भवेत् ॥ ४२ ॥ इत्यादिमहापुराणे
आग्नेये स्त्रीरक्षादिकामशास्त्रं नाम चतुर्विंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२४ ॥ अथ राजधर्माः ॥ पुष्कर उवाच ॥ राजपुत्रस्य रक्षा च

कर्तव्या पृथिवीभृता ॥ धर्मार्थकामशास्त्राणि धनुर्वेदं च शिक्षयेत् ॥ १ ॥ शिल्पानि शिक्षयेच्चैवमातैर्मिथ्याप्रियंवदैः ॥ शरीररक्षाव्यजेन
 रक्षिणोऽस्य नियोजयेत् ॥ २ ॥ न चास्य सङ्गो दातव्यः क्रुद्धलुब्धविमानतैः ॥ अशक्यं तु गुणाधानं कर्तुं तं बन्धयेत्सुखैः ॥ ३ ॥
 अधिकारेषु सर्वेषु विनीतं विनियोजयेत् ॥ मृगयां पानमक्षांश्च राज्यनाशांस्त्यजेन्नृपः ॥ ४ ॥ दिवास्वप्नं वृथाऽथा च वाक्पारुष्यं विवर्ज-
 येत् ॥ निन्दः च दण्डपारुष्यमर्थदूषणमुत्सृजेत् ॥ ५ ॥ आकाराणां समुच्छेदो दुर्गादीनामसत्क्रिया ॥ अर्थानां दूषणं प्रोक्तं विप्रकीर्णत्वमेव
 च ॥ ६ ॥ अदेशकाले यद्दानमपात्रे दानमेव च ॥ अर्थेषु दूषणं प्रोक्तमसत्कर्मप्रवर्तनम् ॥ ७ ॥ कामं क्रोधं मदं मानं लोभं दर्पं च वर्ज-
 येत् ॥ ततो भृत्यजयं कृत्वा पौरजानपदं जयेत् ॥ ८ ॥ जयेद्वाह्यानरीन्पश्चाद्वाह्याश्च त्रिविधारयः ॥ गुरवस्ते यथापूर्वं कुल्यानन्तरकृत्रिमाः
 ॥ ९ ॥ पितृपैतामहं मित्रं सामन्तं च तथा रिपोः ॥ कृत्रिमं च महाभाग मित्रं त्रिविधमुच्यते ॥ १० ॥ स्वाम्यमात्यं जनपदा दुर्गं दण्ड-
 स्तथैव च ॥ कोशो मित्रं च धर्मज्ञ सप्ताङ्गं राज्यमुच्यते ॥ ११ ॥ मूलं स्वामी स वै रक्ष्यस्तस्माद्राज्यं विशेषतः ॥ राज्याङ्गद्रोहिणं
 हन्यात्काले तक्षिणो मृदुर्भवेत् ॥ १२ ॥ एवं लोकद्वयं राज्ञो भृत्यैर्हासं विवर्जयेत् ॥ भृत्याः परिभवन्तीह नृपं हर्षणसत्कथम् ॥ १३ ॥
 लोकसंग्रहणार्थाय कृतकव्यसनो भवेत् ॥ स्मितपूर्वाभिभाषी स्याल्लोकानां रञ्जनं चरेत् ॥ १४ ॥ दीर्घसूत्रस्य नृपतेः कर्महानिर्ध्रुवं
 भवेत् ॥ रागे दर्पे च माने च द्रोहे पापे च कर्मणि ॥ १५ ॥ अप्रिये चैव वक्तव्ये दीर्घसूत्रः प्रशस्यते ॥ गुप्तमन्त्रो भवेद्राजा नापदो गुप्तमन्त्रतः
 ॥ १६ ॥ ज्ञायते हि कृतं कर्म नारब्धं तस्य राज्यकम् ॥ आकारैरिङ्गितैर्गत्या चेष्टया भाषितेन च ॥ १७ ॥ नेत्रवक्त्रविकाराभ्यां गृह्यते
 ऽन्तर्गतं पुनः ॥ नैकस्तु मन्त्रयेन्मन्त्रं न राजा बहुभिः सह ॥ १८ ॥ बहुभिर्मन्त्रयेत्कामं राजा मन्त्रान्पृथक्पृथक् ॥ मन्त्रिणामपि नो
 कुर्यान्मन्त्री मन्त्रप्रकाशनम् ॥ १९ ॥ क्वापि कस्यापि विश्वासो भवतीह सदा नृणाम् ॥ निश्चयश्च तथा मन्त्रे कार्य्य एकेन सूरिणा ॥
 ॥ २० ॥ नश्येदविनयाद्राजा राज्यं च विनयाल्लभेत् ॥ त्रैविद्येभ्यस्त्रयीं विद्यां दण्डनीतिं च शाश्वतीम् ॥ २१ ॥ आन्वीक्षिकीं चार्थविद्यां
 वार्त्तारम्भांश्च लोकतः ॥ जितेन्द्रियो हि शक्रोति वशे स्थापयितुं प्रजाः ॥ २२ ॥ पूज्या देवा द्विजाः सर्वे दद्याद्दानानि तेषु च ॥ द्विजे
 दानं चाक्षयोऽयं निधिः कैश्चित् नश्यते ॥ २३ ॥ संग्रामेष्वनिवर्तित्वं प्रजानां परिपालनम् ॥ दानानि ब्राह्मणानां च राज्ञो निःश्रेयसं

परम् ॥ २४ ॥ कृपणानाथवृद्धानां विधवानां च योषिताम् ॥ योगक्षेमं च वृत्तिं च तथैव परिकल्पयेत् ॥ २५ ॥ वर्णाश्रमव्यवस्थानं कार्यं
तापसपूजनम् ॥ न विश्वसेच्च सर्वत्र तापसेषु च विश्वसेत् ॥ २६ ॥ विश्वासयेच्चापि परं तत्त्वभूतेन हेतुना ॥ वक्वच्चिन्तयेदर्थं सिंहवच्च परा-
क्रमेत् ॥ २७ ॥ वृक्वच्चावलुम्पेत शशवच्च विनिष्पतेत् ॥ दृढप्रहारी च भवेत्तथा सूकरवन्नपः ॥ २८ ॥ चित्राकारश्च शिखिवदृढभक्ति-
स्तथाश्ववत् ॥ भवेच्च मधुराभाषी तथा कोकिलवन्नपः ॥ २९ ॥ काकाशङ्की भवेन्नित्यमज्ञातां वसतिं वसेत् ॥ नापरीक्षितपूर्वं च भोजनं
शयनं स्पृशेत् ॥ ३० ॥ नाविज्ञातां स्त्रियं गच्छेन्नाज्ञातां नावमारुहेत् ॥ राश्रकर्षी भ्रस्यते च राज्यार्थञ्चैव जीवितात् ॥ ३१ ॥ भृतो वत्सो
जातबलः कर्मयोग्यस्तथा भवेत् ॥ तथा राष्ट्रं महाभाग भृतं कर्मसहं भवेत् ॥ ३२ ॥ सर्वं कर्मेदमायत्तं विधाने दैवपौरुषे ॥ तयोर्दैव-
मचिन्त्यं हि पौरुषे विद्यते क्रिया ॥ जनानुरागप्रभवा राज्ञो राज्यमहीश्रियः ॥ ३३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये राजधर्मो नाम पञ्चविंश-
त्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२५ ॥ अथ सामाद्युपायकथनम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ स्वमेव कर्म दैवाख्यं विद्धि देहान्तरार्जितम् ॥
तस्मात्पौरुषमेवेह श्रेष्ठमाहुर्मनीषिणः ॥ १ ॥ प्रतिकूलं तथा दैवं पौरुषेण विहन्यते ॥ सात्त्विकात्कर्मणः पूर्वात्सिद्धिः स्यात्पौरुषं विना
॥ २ ॥ पौरुषं दैवसम्पत्त्या काले फलति भार्गव ॥ दैवं पुरुषकारश्च द्वयं पुंसः फलावहम् ॥ ३ ॥ कृषेर्वृष्टिसमायोगात्काले स्युः फल-
सिद्धयः ॥ स धर्मं पौरुषं कुर्यान्नालसो न च दैवान् ॥ ४ ॥ सामादिभिरुपायैस्तु सर्वे सिध्यन्त्युपक्रमाः ॥ साम चोपप्रदानं च भेददण्डौ
तथापरौ ॥ ५ ॥ मायोपेक्षेन्द्रजालं च ह्युपायाः सप्त ताञ्छृणु ॥ द्विविधं कथितं साम तथ्यं चातथ्यमेव च ॥ ६ ॥ तत्राप्यतथ्यं साधूना-
माक्रोशयैव जायते ॥ महाकुलानां ह्यजवो धर्मानित्या जितेन्द्रियाः ॥ ७ ॥ सामसाध्या अतथ्यैश्च गृह्यन्ते राक्षसा अपि ॥ तथा तदुपकाराणां
कृतानां चैव वर्णनम् ॥ ८ ॥ परस्परं तु ये द्विष्टाः क्रुद्धभीतावमानिताः ॥ तेषां भेदं प्रयुज्जीत परमं दर्शयेद्भयम् ॥ ९ ॥ आत्मीयां
दर्शयेदाशां येन दोषेण बिभ्यति ॥ परास्तेनैव ते भेद्या रक्ष्यो वै ज्ञातिभेदकः ॥ १० ॥ सामन्तकोपो बाह्यस्तु मन्त्रामात्यात्मजादिकः ॥
अन्तःकोपं चोपशाम्यं कुर्वञ्छत्रोश्च तं जयेत् ॥ ११ ॥ उपायश्रेष्ठं दानं स्याद्दानादुभयलोकभाक् ॥ न सोऽस्ति नाम दानेन वशगो-
यो न जायते ॥ १२ ॥ दानवानेव शक्नोति संहतान्भेदितुं परान् ॥ त्रयासाध्यं साधयेत्तं दण्डेन च कृतेन च ॥ १३ ॥ दण्डे सर्वं स्थितं

दण्डो नाशयेदुपणीकृतः ॥ अदण्ड्यान्दण्डयन्नश्येदण्ड्यात्राजाप्यदण्डयन् ॥ १४ ॥ देवदैत्योरगनराः सिद्धा भूताः पतत्रिणः ॥
 उत्क्रमेयुः स्वमर्यादां यदि दण्डान्न पालयेत् ॥ १५ ॥ यस्माददान्तान्दमयत्यदण्ड्यान्दण्डयत्यपि ॥ दमनादण्डनाच्चैव तस्मादण्डं
 विदुर्बुधाः ॥ १६ ॥ तेजसा दुर्निरीक्ष्यो हि राजा भास्करवत्ततः ॥ लोकप्रसादं गच्छेत्तु दर्शनाच्चन्द्रवत्ततः ॥ १७ ॥ जगद्व्याप्नोति वै
 चारैरतो राजा समीरणः ॥ दोषनिग्रहकारित्वाद्राजा वैवस्वतः प्रभुः ॥ १८ ॥ यदा दहति दुर्बुद्धिं तदा भवति पावकः ॥ यदा दानं द्विजाति-
 भ्यो दद्यात्तस्माद्धनेश्वरः ॥ १९ ॥ धनधाराप्रवर्षित्वाद्देवादौ वरुणः स्मृतः ॥ क्षमया धारयँल्लोकान्पार्थिवः पार्थिवी भवेत् ॥ उत्सा-
 हमन्त्रशक्त्याद्यै रक्षेद्यस्माद्धरिस्ततः ॥ २० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सामाद्युपायो नाम षड्विंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२६ ॥
 अथ दण्डप्रणयनम् ॥ श्रीपुष्कर उवाच ॥ दण्डप्रणयनं वक्ष्ये येन राज्ञः परा गतिः ॥ त्रियवं कृष्णलं विद्धि माषस्तत्पञ्चकं
 भवेत् ॥ १ ॥ कृष्णलानां तथा षष्ठ्या कर्षार्द्धं राम कीर्तितम् ॥ सुवर्णश्च विनिर्दिष्टो राम षोडशमाषकः ॥ २ ॥
 निष्कः सुवर्णाश्चत्वारो धरणं दशभिस्तु तैः ॥ ताम्ररूप्यसुवर्णानां मानमेतत्प्रकीर्तितम् ॥ ३ ॥ ताम्रिकैः कार्ष्णिको
 राम प्रोक्तः कार्ष्णपणो बुधैः ॥ पणानां द्वे शते सार्द्धं प्रथमः साहसः स्मृतः ॥ ४ ॥ मध्यमः पञ्च विज्ञेयः सहस्रमपि चोत्तमः ॥
 चौरैर्मूषितो यस्तु मूषितोऽस्मीती भाषते ॥ ५ ॥ तत्प्रदातारि भूपाले सदण्ड्यस्तावदेव तु ॥ यो यावद्विपरीतार्थं मिथ्या वा
 यो वदेत्तु तम् ॥ ६ ॥ तौ नृपेण ह्यधर्मज्ञौ दाप्यौ तद्विगुणं दमम् ॥ कूटसाक्षं तु कुर्वाणांस्त्रिगुणं प्रदापयेत् ॥ ७ ॥ विवासयेद्ब्राह्मणं
 तु भोज्यो विधिर्न हीरितः ॥ निक्षेपस्य समं मूल्यं दण्ड्यो निक्षेपभुक्तथा ॥ ८ ॥ वस्त्रादिकस्य धर्मज्ञ तथा धर्मो न हीयते ॥ यो
 निक्षेपं घातयति यश्चानिक्षिप्य याचते ॥ ९ ॥ तावुभौ चौरवच्छास्यौ दण्ड्यौ वा द्विगुणं दमम् ॥ अज्ञानाद्यः पुमान्कुर्यात्परद्रव्यस्य
 विक्रयम् ॥ १० ॥ निर्दोषो ज्ञानपूर्वं तु चौरवदण्डमर्हति ॥ मूल्यमादय यः शिल्पं न दद्यादण्ड्य एव सः ॥ ११ ॥ प्रतिश्रुत्याप्रदातारं
 सुवर्णं दण्डयेन्नृपः ॥ भृतिं गृह्य न कुर्याद्यः कर्माष्टौ कृष्णाला दमः ॥ १२ ॥ अकाले तु त्यजन्भृत्यं दण्ड्यः स्यात्तावदेव तु ॥
 क्रीत्वा विक्रीय वा किञ्चिद्यस्येवानुशयो भवेत् ॥ १३ ॥ सोऽन्तर्दशाहात्तत्स्वामी दद्याच्चैवाददीत च ॥ परेण तु दशाहस्य नादद्यान्नेव

दापयेत् ॥ १४ ॥ आददद्दि ददच्चैव राज्ञा दण्डयः शतानि षट् ॥ वरे दोषानविख्याप्य यः कन्यां वरयोदिह ॥ १५ ॥ दत्ताप्यदत्ता
सा तस्य राज्ञा दण्डयः शतद्वयम् ॥ प्रदाय कन्यां योऽन्यस्मै पुनस्तां सम्प्रयच्छति ॥ १६ ॥ दण्डः कार्यो नरेन्द्रेण तस्याप्युत्तमसाहसः ॥
सत्यङ्गरेण वाचा च युक्तं पुण्यमसंशयम् ॥ १७ ॥ लुब्धोऽन्यत्र च विक्रेता षट्शतं दण्डमर्हति ॥ दद्याद्देनुं न यः पालो गृही-
त्वा भक्तवेतनम् ॥ १८ ॥ स तु दण्डयः शतं राज्ञा सुवर्णं वाप्यराक्षिता ॥ धनुः शतं परीणाहो ग्रामस्य तु समन्ततः ॥ १९ ॥ द्विगुणं
त्रिगुणं वापि नगरस्य च कल्पयेत् ॥ वृत्तिं तत्र प्रकुर्वीत यामुष्टो नावलोकयेत् ॥ २० ॥ तत्रापारिवृते धान्ये हिंसिते नैव दण्डनम् ॥
गृहं तटाकमारामं क्षेत्रं वा भीषया हरन् ॥ २१ ॥ शतानि पञ्च दण्डयः स्यादज्ञानाद्विशती दमः ॥ मर्यादाभेदकाः सर्वे दण्डयाः प्रथम-
साहसम् ॥ २२ ॥ शतं ब्राह्मणमाकुश्य क्षत्रियो दण्डमर्हति ॥ वैश्यश्च द्विशतं राम शूद्रश्च वधमर्हति ॥ २३ ॥ पञ्चाशद्ब्राह्मणो दण्डयः
क्षत्रियस्याभिर्शंसने ॥ वैश्ये वाप्यर्द्धपञ्चाशच्छूद्रे द्वादशको दमः ॥ २४ ॥ क्षत्रियस्यापुयाद्वैश्यः साहसं पूर्वमेव तु ॥ शूद्रः क्षत्रियमाकुश्य
जिह्वाच्छेदनमाप्नुयात् ॥ २५ ॥ धर्मोपदेशं विप्राणां शूद्रः कुर्वन् दण्डभाक् ॥ श्रुतदेशादिवितथी दाप्यो द्विगुणसाहसम् ॥ २६ ॥ उत्तमः
साहसस्तस्य यः पापैरुत्तमान्क्षिपेत् ॥ प्रमादाद्यैर्मया प्रोक्तं प्रीत्या दण्डार्द्धमर्हति ॥ २७ ॥ मातरं पितरं ज्येष्ठं भ्रातरं श्वशुरं गुरुम् ॥
आक्षारयच्छतं दण्डयः पन्थानं चाददद्गुरोः ॥ २८ ॥ अन्त्यजातिर्द्विजार्तिं तु येनाङ्गेनापराध्नुयात् ॥ तदेव छेदयेत्तस्य क्षिप्रमेवाविचारयन् ॥
॥ २९ ॥ अवनिं घृवतो दर्पाद्वावोष्ठौ छेदयेत्तपः ॥ अपमूत्रयतो मेढ्रमपशब्दयतो गुदम् ॥ ३० ॥ उत्कृष्टासनसंस्थस्य नीचस्याधोनि-
कृन्तनम् ॥ यो यदङ्गं च रुजयेत्तदङ्गं तस्य कर्तयेत् ॥ ३१ ॥ अर्द्धपादकराः कार्यो गोगजाश्वोष्ट्रघातकाः ॥ वृक्षं तु विफलं कृत्वा
सुवर्णं दण्डमर्हति ॥ ३२ ॥ द्विगुणं दापयेच्छिन्ने पथि सीम्नि जलाशये ॥ द्रव्याणि यो हरेद्यस्य ज्ञानतोऽज्ञानतोऽपि वा ॥ ३३ ॥ स
तस्योत्पाद्य तुष्टिं तु राज्ञे दद्यात्ततो दमम् ॥ यस्तु रज्जुं घटं कूपाद्धरेच्छिन्त्याच्च तां प्रपाम् ॥ ३४ ॥ स दण्डं प्राप्नुयान्मासं दण्डयः
स्यात्प्राणिताडने ॥ धान्यं दशभ्यः कुम्भेभ्यो हरतोऽभ्यधिकं वधः ॥ ३५ ॥ शोषेऽप्येकादशगुणं तस्य दण्डं प्रकल्पयेत् ॥ सुवर्णरज-
तादीनां नृस्त्रीणां हरणे वधः ॥ ३६ ॥ येन येन यथाङ्गेन स्तेनो नृषु विचेष्टते ॥ तत्तदेव हरेदस्य प्रत्यादेशाय पार्थिवः ॥ ३७ ॥

ब्राह्मणः शाकधान्यादि ह्यल्पं गृह्णन् दोषभाक् ॥ गोदेवार्थं हरंश्चापि हन्यादुष्टं वधोद्यतम् ॥ ३८ ॥ गृहक्षेत्रापहर्तारं तथा पत्न्यभिगा-
 मिनम् ॥ अग्निदं गरदं हन्यात्तथा चाभ्युद्यतायुधम् ॥ ३९ ॥ राजा गवाभिचाराद्यं हन्याच्चैवाततायिनः ॥ परस्त्रियं न भाषेत प्रति-
 षिद्धो विशेषेण हि ॥ ४० ॥ अदण्ड्या स्त्री भवेद्राज्ञा वरयन्ती पतिं स्वयम् ॥ उत्तमां सेवमानः स्त्रीं जघन्यो वधमर्हति ॥ ४१ ॥
 भर्तारं लङ्घयेद्या तां श्वभिः सङ्घातयोत्त्रियम् ॥ सवर्णदूषितां कुर्यात्पिण्डमात्रोपजीविनीम् ॥ ४२ ॥ ज्यायसा दूषिता नारी मुण्डनं
 समवाप्नुयात् ॥ वैश्यागमे तु विप्रस्य क्षत्रियस्यान्त्यजागमे ॥ ४३ ॥ क्षत्रियः प्रथमं वैश्यो दण्ड्यः शूद्रागमे भवेत् ॥ गृहीत्वा वेतनं
 वैश्या लोभादन्यत्र गच्छति ॥ ४४ ॥ वेतनं द्विगुणं दद्यादण्डं च द्विगुणं तथा ॥ भार्या पुत्राश्च दासाश्च शिष्यो भ्राता च
 सोदरः ॥ ४५ ॥ कृतापराधास्ताड्याः स्यूज्वा वेणुदलेन वा ॥ पृष्ठे न मस्तके हन्याच्चौरस्याप्रोति किल्बिषम् ॥ ४६ ॥ रक्षास्व-
 धिकृतैर्यस्तु प्रजाभ्यर्थो विलुप्यते ॥ तेषां सर्वस्वमादाय राजा कुर्यात्प्रवासनम् ॥ ४७ ॥ ये नियुक्ताः स्वकार्येषु
 हन्युः कार्याणि कर्मिणाम् ॥ निर्घृणाः क्रूरमनसस्तान्निःस्वान्कारयेन्नृपः ॥ ४८ ॥ अमात्यः प्राङ्निवाको वा यः कुर्यात्कार्यमन्यथा ॥
 तस्य सर्वस्वमादाय तं राजा विप्रवासयेत् ॥ ४९ ॥ गुरुतल्पे भगः कार्य्यः सुरापाने सुराध्वजः ॥ स्तेयेषु श्वपदं विद्याद्ब्रह्महत्या
 शिरः पुमान् ॥ ५० ॥ शूद्रादीन्घातयेद्राजा पापान्विप्रान्प्रवासयेत् ॥ महापातकिनां वित्तं वरुणायोपपादयेत् ॥ ५१ ॥ ग्रामेष्वपि च
 ये केचिच्चौराणां भक्तदायकाः ॥ भाण्डारकोशदाश्चैव सर्वास्तानपि घातयेत् ॥ ५२ ॥ राष्ट्रेषु राश्राधिकृतान्सामन्तान्पापिनो हरेत् ॥
 सन्धिं कृत्वा तु ये चौर्य्यं रात्रौ कुर्वन्ति तस्कराः ॥ ५३ ॥ तेषां छित्त्वा नृपो हस्तौ तीक्ष्णे शूले निवेशयेत् ॥ तटाकदेवतागारभेदकान्
 घातयेन्नृपः ॥ ५४ ॥ समुत्सृजेद्राजमार्गे यस्त्वमेध्यमनापदि ॥ स हि कार्षापणं दण्ड्यस्तममेध्यं च शोधयेत् ॥ ५५ ॥ प्रतिमासं क्रम-
 भिदो दद्युः पञ्चशतानि ते ॥ समैश्च विपमं यो वा चरते मूल्यतोऽपि वा ॥ ५६ ॥ समाप्नुयान्नरः पूर्वं दमं मध्यममेव वा ॥ द्रव्यमादाय
 वणिजामनघैणावरुन्धताम् ॥ ५७ ॥ राजा पृथक्पृथक् कुर्यादण्डमुत्तमसाहसम् ॥ द्रव्याणां दूषको यश्च प्रतिच्छन्दकविक्रयी ॥ ५८ ॥
 मध्यमं प्राप्नुयादण्डं कूटकर्त्ता तथोत्तमम् ॥ कलहापकृतं देयं दण्ड्यश्च द्विगुणस्ततः ॥ ५९ ॥ अभक्ष्यभक्ष्ये विप्रे वा शूद्रे वा कृष्णलो-

दमः ॥ तुलाशासनकर्ता च कूटकुन्नाशकस्य च ॥ ६० ॥ एभिश्च व्यवहर्ता यः स दाप्यो दममुत्तमम् ॥ विषाग्निदां पातिगुहवि-
प्रापत्यप्रमापिणीम् ॥ ६१ ॥ विकर्णकरनासौष्ठीं कृत्वा गोभिः प्रवासयेत् ॥ क्षेत्रवेष्टमग्रामवनविदारकास्तथा नरः ॥ ६२ ॥
राजपत्न्यभिगामी च दग्धव्यस्तु कटाग्निना ॥ ऊनं वाप्यधिकं वापि लिखेद्यो राजशासनम् ॥ ६३ ॥ पारजायिकचौरौ च
मुञ्चत दण्ड उत्तमः ॥ राजयानासनारोढुर्दण्ड उत्तमसाहसः ॥ ६४ ॥ यो मन्येताजितोऽस्मीति न्यायेनापि पराजितः ॥
तमायान्तं पराजित्य दण्डयेद्विगुणं दमम् ॥ ६५ ॥ आह्वानकारी वध्यः स्यादनाहूतमथाह्वयन् ॥ दाण्डिकस्य च यो हस्तादभिमुक्तः
पलायते ॥ हीनः पुरुषकारेण तद्दद्यादाण्डिको धनम् ॥ ६६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये दण्डप्रणयनं नाम सप्तविंशत्यधिकद्विशततमो-
ऽध्यायः ॥ २२७ ॥ अथ युद्धयात्रा ॥ पुष्कर उवाच ॥ यदा मन्यते नृपतिराक्रन्देन बलीयसा ॥ पार्श्विग्राहोऽभिभूतो मे तदा यात्रां
प्रयोजयेत् ॥ १ ॥ पुष्टा योधा भृता भृत्याः प्रभूतं च बलं मम ॥ मूलरक्षासमर्थोऽस्मि तैर्गत्वा शिबिरे ब्रजेत् ॥ २ ॥ शत्रोर्वा व्यसने
यायादैवाद्यैः पीडितं परम् ॥ भूकम्पो यां दिशं यानि यां च केतुर्व्यदूषयत् ॥ ३ ॥ विद्विष्टनाशकं सैन्यं सम्भूतान्तःप्रकोपनम् ॥ शरीर-
स्फुरणे धन्ये तथा सुस्वप्नदर्शने ॥ ४ ॥ निमित्ते शकुने धन्ये जाते शत्रुपुरं ब्रजेत् ॥ पदातिनागबहुलां सेनां प्रावृषि योजयेत् ॥ ५ ॥
हेमन्ते शिशिरे चैव स्थवाजिसमाकुलाम् ॥ चतुरङ्गबलोपेतां वसन्ते वा शरन्मुखे ॥ ६ ॥ सेना पदातिबहुला शत्रुञ्जयति सर्वदा ॥ अङ्ग-
दक्षिणभागे तु शस्तं प्रस्फुरणं भवेत् ॥ ७ ॥ न शस्तं तु तथा वामे पृष्ठस्य हृदयस्य च ॥ लाञ्छनं पिटकं चैव विज्ञेयं स्फुरणं तथा ॥
विपर्ययेणाभिहितं सव्ये स्त्रीणां शुभं भवेत् ॥ ८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये युद्धयात्रा नामाष्टाविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः
॥ २२८ ॥ अथ स्वप्नाध्यायः ॥ पुष्कर उवाच ॥ स्वप्नं शुभाशुभं वक्ष्ये दुःस्वप्नहरणं तथा ॥ नाभिं विनान्यत्र गात्रे तृणवृक्षसमुद्भवः
॥ १ ॥ चूर्णनं मूर्ध्नि कांस्यानां मुण्डनं नग्नता तथा ॥ मलिनाम्बरधारित्वमभ्यङ्गः पङ्कादिगन्धता ॥ २ ॥ उच्चात्प्रपतनं चैव विवाहो
गीतमेव च ॥ तन्त्रीवाद्यविनोदश्च दोलारोहणमेव च ॥ ३ ॥ अर्जनं पद्मलोहानां सर्पाणामथ मारणम् ॥ रक्तपुष्पद्रुमाणां च चाण्डालस्य
तथैव च ॥ ४ ॥ वराहश्चखरोष्ट्राणां तथा चारोहणक्रिया ॥ भक्षणं पक्षिमांसानां तैलस्य कृसरस्य च ॥ ५ ॥ मातुः प्रवेशो जठरे चिता-

रोहणमेव च ॥ शक्रध्वजाभिपतनं पतनं शशिसूर्ययोः ॥ ६ ॥ दिव्यान्तरिक्षभौमानामुत्पातानां च दर्शनम् ॥ देवद्विजातिभूपानां
गुरूणां कोप एव च ॥ ७ ॥ नर्तनं हसनं चैव विवाहो गीतमेव च ॥ तन्त्रीभाद्यविहीनानां वाद्यानामपि वादनम् ॥ ८ ॥ स्रोतोवहाधो-
गमनं स्नानं गोमयवारिणा ॥ पङ्कोदकेन च तथा मशीतोयेन वाप्यथ ॥ ९ ॥ आलिङ्गनं कुमारीणां पुरुषाणां च मैथुनम् ॥ हानिश्चैव
स्वगात्राणां विरेको वमनक्रिया ॥ १० ॥ दक्षिणाशाप्रगमनं व्याधिनाभिभवस्तथा ॥ फलानामुपहानिश्च धातूनां भेदनं तथा ॥ ११ ॥
गृहाणां चैव पतनं गृहसम्मार्जनं तथा ॥ क्रीडा पिशाचक्रव्यादवानरान्त्यनरैरपि ॥ १२ ॥ परादभिभवश्चैव तस्माच्च व्यसनोद्भवः ॥
काषायवस्त्रधारित्वं तद्वस्त्रैः क्रीडनं तथा ॥ १३ ॥ स्नेहपानावगाहौ च रक्तमाल्यानुलेपनम् ॥ इत्यधन्यानि स्वप्नानि तेषामकथनं शुभम्
॥ १४ ॥ भूयश्च स्वपनं तद्वत्कार्यं स्नानं द्विजार्चनम् ॥ तिलैर्होमो हरिब्रह्मशिवार्कगणपूजनम् ॥ १५ ॥ तथा स्तुतिप्रपठनं पुंसूक्तादि-
जपस्तथा ॥ स्वप्नास्तु प्रथमे यामे संवत्सरविपाकिनः ॥ १६ ॥ पद्मभिर्मासैर्द्वितीये तु त्रिभिर्मासैस्त्रियामिकाः ॥ चतुर्थे त्वर्द्धमासेन
दशाहादरुणोदये ॥ १७ ॥ एकस्यामथ चेद्रात्रौ शुभं वा यदि वाऽशुभम् ॥ पश्चाद्दृष्टुं यस्तत्र तस्य पाकं विनिर्दिशेत् ॥ १८ ॥
तस्मात्तु शोभने स्वप्ने पश्चात्स्वापो न शस्यते ॥ शूलप्रासादनागाश्ववृषभारोहणं हितम् ॥ १९ ॥ द्रुमाणां श्वेतपुष्पाणां गगने च तथा
द्विज ॥ द्रुमे तृणोद्भवो नाभौ तथा च बहुबाहुता ॥ २० ॥ तथा च बहुशीर्षित्वं पलितोद्भव एव च ॥ सुशुक्लमाल्यधारित्वं सुशुक्ला-
म्बरधारिता ॥ २१ ॥ चन्द्रार्कताराग्रहणं परिमार्जनमेव च ॥ शक्रध्वजालिङ्गनं च ध्वजोच्छ्रायक्रिया तथा ॥ २२ ॥ भूम्यम्बुधाराग्र-
हणं शङ्खणां चैव विक्रिया ॥ जयो विवादे द्यूते च संग्रामे च तथा द्विज ॥ २३ ॥ भक्षणं चार्द्रमांसानां पायसस्य च भक्षणम् ॥ दर्शनं
रुधिरस्यापि स्नानं वा रुधिरेण च ॥ २४ ॥ सुरारुधिरमद्यानां पानं क्षौरस्य वाप्यथ ॥ अस्त्रैर्विचेष्टनं भूमौ निर्मलं गगनं तथा ॥ २५ ॥
मुखेन दोहनं शस्तं महिषीणां तथा गवाम् ॥ सिंहीनां इस्तिनीनां च बडवानां तथैव च ॥ २६ ॥ प्रसादो देवविप्रेभ्यो गुरुभ्यश्च तथा
द्विज ॥ अम्भसा चाभिषेकस्तु गवां शृङ्गच्युतेन च ॥ २७ ॥ चन्द्राद्भ्येन वा राम ज्ञेयं राज्यप्रदं हि तत् ॥ राज्याभिषेकश्च तथा छेदनं
शिरसोऽप्यथ ॥ २८ ॥ मरणं वद्विलाभश्च वद्विदाहो गृहादिषु ॥ लब्धिश्च राजलिङ्गानां तन्त्रिवाद्याभिवादनम् ॥ २९ ॥ यस्तु पश्यति

स्वप्नान्ते राजानं कुञ्जरं हयम् ॥ हिरण्यं वृषभं गां च कुटुम्बस्तस्य वर्द्धते ॥ ३० ॥ वृषेभगृहशैलाग्रवृक्षारोहणरोदनम् ॥ घृतावि-
 ष्ठानुलेपो वा ह्यगम्यागमनं तथा ॥ सितवस्त्रं प्रसन्नाम्भः फली वृक्षो नभोऽमलम् ॥ ३१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये स्वप्नाध्यायो नामे-
 कोनत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२९ ॥ अथ शकुनानि ॥ पुष्कर उवाच ॥ औषधानि च युक्तानि धान्यं कृष्णमशोभनम् ॥
 कार्पासं तृणशुष्कञ्च गोमयं वै धनानि च ॥ १ ॥ अङ्गारं गुडसर्जौ च मुण्डाभ्यक्तञ्च नग्नकम् ॥ अयः पङ्कं चर्मकेशौ उन्मत्तं च नपुं-
 सकम् ॥ २ ॥ चाण्डालश्चपचाद्यानि नरा बन्धनपालकाः ॥ गर्भिणी स्त्री च विधवाः पिण्याकादीनि वै मृतम् ॥ ३ ॥ तुषभस्मकपा-
 लास्थिभिन्नभाण्डमशस्तकम् ॥ अशस्तो वाद्यशब्दश्च भिन्नभैरवजर्जरः ॥ ४ ॥ एहीति पुरतः शब्दः शस्यते न तु पृष्ठतः ॥ गच्छेति
 पश्चाच्छब्दोऽग्नयः पुरस्तात् विगर्हितः ॥ ५ ॥ क यासि तिष्ठ मा गच्छ किन्ते तत्र गतस्य च ॥ अनिष्टशब्दा मृत्यर्थं क्रव्यादश्च ध्वजा-
 दिगः ॥ ६ ॥ स्वलनं वाहनानां च शस्त्रभङ्गस्तथैव च ॥ शिरोघातश्च द्वाराद्यैश्छत्रवासादिपातनम् ॥ ७ ॥ हरिमभ्यर्च्य
 संस्तुत्य स्यादमङ्गल्यनाशनम् ॥ द्वितीयं तु ततो दृष्ट्वा विरुद्धं प्रविशेद्ब्रह्म ॥ ८ ॥ श्वेताः सुमनसः श्रेष्ठाः पूर्णकुम्भो
 महोत्तमः ॥ मांसं मत्स्या दूरशब्दा वृद्ध एकः पशुस्त्वजः ९ ॥ गावस्तुरङ्गमा नागा देवाश्च ज्वलितोऽनलः ॥ दूर्वाद्रीगोमयं वेश्या
 स्वर्णरूप्यं च रत्नकम् ॥ १० ॥ वचासिद्धार्थकौषध्यो मुद्ग आयुधखड्गकम् ॥ छत्रं पीठं राजलिङ्गं शवं रुदितवर्जितम् ॥ ११ ॥ फलं
 घृतं दाधि पयो ह्यक्षतादर्शमाक्षिकम् ॥ शङ्ख इक्षुः शुभं वाक्यं भक्तवादित्रगीतकम् ॥ १२ ॥ गम्भीरमेघस्तनितं तडित्तुष्टिश्च मानसी ॥
 एकतः सर्वाल्लिङ्गानि मनसस्तुष्टिरेकतः ॥ १३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये माङ्गल्याध्यायो नाम त्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायाः ॥ २३० ॥
 पुनः शकुनानि ॥ पुष्कर उवाच ॥ तिष्ठतो गमने प्रश्ने पुरुषस्य शुभाशुभम् ॥ निवेदयन्ति शकुना देशस्य नगरस्य च ॥ १ ॥ सर्वः
 पापफलो दासो निर्दिष्टो दैवचिन्तकैः ॥ शान्तः शुभफलश्चैव दैवज्ञैः समुदाहृतः ॥ २ ॥ षट्प्रकारा विनिर्दिष्टा शकुनानां च दीप्तयः ॥
 वेलादिदेशकरणरुतजातिविभेदतः ॥ ३ ॥ पूर्वापूर्वा च विज्ञेया सा तेषां बलवत्तरा ॥ दिवाचरो रात्रिचरस्तथा रात्रौ दिवाचरः ॥ ४ ॥
 कूरेषु दीप्ता विज्ञेया ह्यक्षलग्नहादिषु ॥ धूमिता सा तु विज्ञेया यां गमिष्यति भास्करः ॥ ५ ॥ यस्यां स्थितः सा ज्वलिता मुक्ता चाङ्गा-

रिणी मता ॥ एतास्त्रिः स्मृता दीप्ताः पञ्च शान्तास्तथापराः ॥ ६ ॥ दीप्तायां दिशि दिग्दीप्तं शकुनं परिकीर्तितम् ॥ ग्रामेऽरण्या
 वने ग्राम्यास्तथा निन्दितपादपः ॥ ७ ॥ देशे चैवाशुभे ज्ञेयो देशदीप्तो द्विजोत्तमः ॥ क्रियादीप्तो विनिर्दिष्टः स्वजात्यनुचितक्रियः ॥ ८ ॥
 रुतदीप्तश्च कथितो भिन्नभैरवनिःस्वनः ॥ जातिदीप्तस्तथा ज्ञेयः केवलं मांसभाजेनः ॥ ९ ॥ दीप्ताच्छान्तो विनिर्दिष्टः सर्वभेदेः प्रयत्नतः ॥
 मिश्रैर्मिश्रो विनिर्दिष्टस्तस्य वाच्यं फलाफलम् ॥ १० ॥ गोश्वोष्ट्रगदर्भश्चानः सारिका गृहगोधिका ॥ चटका भासकूर्माद्याः कथिता
 ग्रामवासिनः ॥ ११ ॥ अजाविशुकनागेन्द्राः कोलो महिषवायसौ ॥ ग्राम्यारण्या विनिर्दिष्टाः सर्वेऽन्ये वनगोचराः ॥ १२ ॥ मार्जारकुक्कुटौ
 ग्राम्यौ तौ चैव वनगोचरौ ॥ तयोर्भवति विज्ञानं नित्यं वै रूपभेदतः ॥ १३ ॥ गोकर्णशिखिचक्राह्वरहारीतवायसाः ॥ कुलाहकुम्भश्ये-
 नफेरुखञ्जनवानराः ॥ १४ ॥ शतघ्नचटकश्यामचाष्येनकपिञ्जलाः ॥ तित्तिरिः शतपत्रश्च कपोतश्च तथा त्रयः ॥ १५ ॥ खञ्जरीटि-
 कदात्यहशुकराजविकुक्कुटाः ॥ भारद्वाजश्च सारङ्ग इति ज्ञेया दिवाचराः ॥ १६ ॥ वायुर्यूलकशरभक्रौञ्चाः शशककच्छपाः ॥ लोमा-
 सिकाः पिङ्गालिका कथिता रात्रिगोचराः ॥ १७ ॥ हंसाश्च मृगमार्जारनकुलर्क्षभुजङ्गमाः ॥ वृकारिसिंहव्याघ्रोश्च ग्रामसूकरमानुषाः ॥ १८ ॥
 श्वाविट्पशुभगोमायुवृककोकिलसारसाः ॥ तुरङ्गकौपीननरा गोधा ह्युभयचारिणः ॥ १९ ॥ बलप्रस्थानयोः सर्वे पुरस्तात्सङ्घचारिणः ॥
 जयावहा विनिर्दिष्टा पश्चान्निधनकारिणः ॥ २० ॥ गृहाद्रम्य यदा चाषो व्याहरेत्पुस्तः स्थितः ॥ नृपावमानं वदति वामः कलहभोजने ॥ २१ ॥
 याने तद्दर्शनं शस्तं सव्यमङ्गस्य वाप्यथ ॥ चौरैर्मौषमथारव्याति मयूरो भिन्ननिःस्वनः ॥ २२ ॥ प्रयातस्याग्रतो राम मृगः प्राणहरो भवेत् ॥
 ऋक्षसुखजम्बुकव्याघ्रसिंहमार्जारगर्दभाः ॥ २३ ॥ प्रतिलोमास्तथा राम स्वरश्च विकृतस्वनः ॥ वामः कपिञ्जलः श्रेष्ठस्तथा दक्षिणसंस्थितः ॥
 ॥ २४ ॥ पृष्ठतो निन्दितफलास्तित्तिरिस्तु न शस्यते ॥ एणा वराहाः पृषता वामा भूत्वा तु दक्षिणाः ॥ २५ ॥ भवन्त्यर्थकरा नित्यं
 विपरीता विगर्हिताः ॥ वृषाश्च जम्बुकव्याघ्राः सिंहमार्जारगर्दभाः ॥ २६ ॥ वाञ्छितार्थकरा ज्ञेया दक्षिणाद्रामतो गताः ॥ शिवा श्यामानना-
 च्छुच्छुः पिङ्गला गृहगोधिका ॥ २७ ॥ सूकरी परपुष्टा च पुत्रामानश्च वामतः ॥ स्त्रीसञ्ज्ञा भासकारूपकपिश्रीकर्णच्छित्कराः ॥ २८ ॥
 कपिश्रीकर्णपिप्पिका रुरुश्येनाश्च दक्षिणाः ॥ जातक्षि (तिका) दिशश्चक्रोडगोधानां कीर्त्तनं शुभम् ॥ २९ ॥ ततः सन्दर्शनं नेष्टं

प्रतीपं वानरर्क्षयोः ॥ कार्य्यकृद्वली शकुनः प्रस्थितस्य हि योऽन्वहम् ॥ ३० ॥ भवेत्तस्य फलं वाच्यं तदेव दिवसं बुधैः ॥ मत्ता भक्ष्या-
 र्थिनो बाला वैरसक्तास्तथैव च ॥ ३१ ॥ सीमान्तमभ्यन्तरिता विज्ञेया निष्फला द्विज ॥ एकद्वित्रिचतुर्भिस्तु शिवा धन्या रूतैर्भवेत् ॥
 ॥ ३२ ॥ पञ्चभिश्च तथा षड्भिरधन्या परिकीर्त्तिता ॥ सप्तभिश्च तथा धन्या निष्फला परतो भवेत् ॥ ३३ ॥ नृणां रोमाञ्चजननी वाह-
 नानां भयप्रदा ॥ ज्वालानला सूर्य्यमुखी विज्ञेया भयवर्धिनी ॥ ३४ ॥ प्रथमं सारङ्गे दृष्टे शुभे देशे शुभं वदेत् ॥ संवत्सरं मनुष्यस्य
 ह्यशुभे च शुभं तथा ॥ ३५ ॥ तथाविधं नरः पश्येत्सारङ्गं प्रथमेऽहनि ॥ आत्मनश्च तथात्वेन ज्ञातव्यं वत्सरं फलम् ॥ ३६ ॥ इत्यादि-
 महापुराणे आग्नेये शकुननिरूपणं नामैकत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३१ ॥ पुनः शकुनानि ॥ पुष्कर उवाच ॥ विशन्ति येन
 मार्गेण वायसा बहवः पुरम् ॥ तेन मार्गेण रुद्रस्य पुरस्य ग्रहणं भवेत् ॥ १ ॥ सेनायां यदि वासार्थं निविष्टो वायसो रुद्रन् ॥ वामो भया-
 तुरस्त्रस्तो भयं वदति दुस्तरम् ॥ २ ॥ छायाङ्गवाहनोपानच्छत्रवस्त्रादिकुट्टने ॥ मृत्युस्तत्पूजने पूजा तादिष्टकरणे शुभम् ॥ ३ ॥ प्रोषि-
 तागमकृत्काकः कुर्वेन्द्रारि गतागतम् ॥ रक्तं दग्धं गृहे द्रव्यं क्षिपन्वाह्निनिवेदकः ॥ ४ ॥ न्यसेदक्तं पुरस्ताच्च निवेदयाति बन्धनम् ॥ पीतं
 द्रव्यं तथा रुक्म रूप्यमेव तु भार्गव ॥ ५ ॥ यच्चैवोपनयेद्द्रव्यं तस्य लब्धिं विनिर्दिशेत् ॥ द्रव्यं वापनयेद्यस्तु तस्य हानिं विनिर्दिशेत् ॥ ६ ॥
 पुरतो धनलब्धिः स्यादाममांसस्य च्छर्दने ॥ भूलाब्धिः स्यान्मृदः क्षेपे राज्यं रत्नार्पणे महत् ॥ ७ ॥ यातुः काकोऽनुकूलस्तु क्षेमः कर्म-
 क्षमो भवेत् ॥ न त्वर्थसाधको ज्ञेयः प्रतिकूलो भयावहः ॥ ८ ॥ सम्मुखोऽभ्योति विरुदन्यात्राघातकरो भवेत् ॥ वामः काकः स्मृतो
 धन्यो दक्षिणोऽर्थविनाशकृत् ॥ ९ ॥ वामोऽनुलोमगः श्रेष्ठो मध्यमो दक्षिणः स्मृतः ॥ प्रतिलोमगतिर्वामो गमनप्रतिषेधकृत् ॥ १० ॥
 निवेदयाति यात्रार्थमभिप्रेतं गृहे गतः ॥ एकाक्षिचरणस्त्वर्कं वीक्षमाणो भयावहः ॥ ११ ॥ कोटरे वसमानश्च महानर्थकरो भवेत् ॥ न शुभ-
 स्तूपरे काकः पङ्काङ्कः स तु शस्यते ॥ १२ ॥ अमेध्यपूर्णवदनः काकः सर्वार्थसाधकः ॥ ज्ञेयाः पतत्रिणोऽन्येपि काकवद्भृगुनन्दन ॥ १३ ॥
 स्कन्धावारापसव्यस्थाः श्वानो विप्रविनाशकाः ॥ इन्द्रस्थाने नरेन्द्रस्य पुरेशस्य तु गोपुरे ॥ १४ ॥ अन्तर्गृहे गृहेशस्य मरणाय भवेद्भ्रष्टम् ॥
 यस्य जिघ्रति वामाङ्गं तस्य स्यादर्थसिद्धये ॥ १५ ॥ भयाय दक्षिणं चाङ्गं तथा भुजमदक्षिणम् ॥ यात्राघातकरो यातुर्भवेत्प्रतिमुखागतः ॥ १६ ॥

मार्गाविरोधको मार्गे चौरान्वदाति भार्गव ॥ अलाभोऽस्थिमुखः पापो रज्जुक्षीरमुखस्तथा ॥ १७ ॥ सोपानत्कमुखो धन्यो मांसपूर्णमुखोऽपि च ॥ अमङ्गल्यमुखद्रव्यं केशं चैवाऽशुभं तथा ॥ १८ ॥ अवमूत्र्याग्रतो याति यस्य तस्य भयं भवेत् ॥ यस्यावमूत्र्य व्रजति शुभं देशं तथा द्रुमम् ॥ १९ ॥ मङ्गल्यं च तथा द्रव्यं तस्य स्यादर्थसिद्धये ॥ इवच्च राम विज्ञेयास्तथा वै जम्बुकादयः ॥ २० ॥ भयाय स्वामिनो ज्ञेयमनिमित्तं रूतं गवाम् ॥ निशि चौरभयाय स्याद्विकृतं मृत्यवे तथा ॥ २१ ॥ शिवाय स्वामिनो रात्रौ बलीवद्दौ नदन्भवेत् ॥ उत्सृष्टवृषभो राज्ञो विजयं सम्प्रयच्छति ॥ २२ ॥ अभयं भक्षयन्त्यश्च गावो दत्तास्तथा स्वकाः ॥ त्यक्तस्नेहाः स्ववत्सेषु गर्भक्षयकरा मताः ॥ २३ ॥ भूमिं पादौर्विनिघ्नन्त्यो दीना भीता भयावहाः ॥ आर्द्राङ्ग्यो हृष्टरोमाश्च शृङ्गलग्नमृदः शुभाः ॥ २४ ॥ महिष्यादिषु चाप्येतत्सर्वं वाच्यं विजानता ॥ आरोहणं तथाऽन्येन सपर्याणस्य वाजिनः ॥ २५ ॥ जलोपवेशनं नेष्टं भूमौ च परिवर्तनम् ॥ विपत्करं तुरङ्गस्य सुप्तं वाप्यनिमित्ततः ॥ २६ ॥ यवमोदकयोर्द्वेषस्त्वकस्माच्च न शस्यते ॥ वदनाद्रुधिरोत्पत्तिर्वेपनं न च शस्यते ॥ २७ ॥ क्रीडन्बकैः कपोतैश्च सारिकाभिर्भृतिं वदेत् ॥ साश्रुनेत्रो जिह्वया च पादलेही विनष्टये ॥ २८ ॥ वामपादेन च तथा विलिखंश्च वसुन्धराम् ॥ स्वपेद्रा वामपादेन दिवा वा न शुभप्रदः ॥ २९ ॥ भयाय स्यात्सकृन्मूत्रा तथा निद्राविलाननः ॥ आरोहणं न चेद्दद्यात्प्रतीपं वा गृहं व्रजेत् ॥ ३० ॥ यात्राविघातमाचष्टे वामपादं तथा स्पृशन् ॥ हेषमाणः शत्रुयोधं पादस्पर्शी जयावहः ॥ ३१ ॥ ग्रामे व्रजति नागश्चेन्मैथुनं देशहा भवेत् ॥ प्रसूता नागवनिता मत्ता चान्ताय भूपतेः ॥ ३२ ॥ आरोहणं न चेद्दद्यात्प्रतीपं वा गृहं व्रजेत् ॥ मदं वा वारणो जह्याद्राजघातकरो भवेत् ॥ ३३ ॥ वामं दक्षिणपादेन पादमाक्रमते शुभः ॥ दक्षिणं च तथा दन्तं परिमार्ष्टि करेण च ॥ ३४ ॥ वृषोऽथः कुञ्जरो वापि रिपुसैन्यगतोऽशुभः ॥ खण्डमेवातिवृष्ट्या तु सेना नाशमवाप्नुयात् ॥ ३५ ॥ प्रतिकूलग्रहक्षोत्तु तथा सम्मुखमारुतात् ॥ यात्राकाले रणे वापि छत्रादिपतनं भयम् ॥ ३६ ॥ हृष्टा नराश्चानुलोमा ग्रहा वै जयलक्षणम् ॥ काकैर्योधाभिभवनं क्रव्याद्भिर्मण्डलक्षयः ॥ प्राचीपश्चिमकैशानी सौम्या प्रेषा शुभा च दिक् ॥ ३७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शकुननिरूपणं नाम द्वात्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३२ ॥ अथ यात्रामण्डलचिन्तादिः ॥ पुष्कर उवाच ॥ सर्वयात्रां प्रवक्ष्यामि राजधर्मसमाश्रयात् ॥ अस्तङ्गन्ते नीचगते विकले

रिपुराशिगे ॥ १ ॥ प्रतिलोमे च विध्वस्ते शुक्रे यात्रां विसर्जयेत् ॥ प्रतिलोमे बुधे यात्रां दिक्पतौ च तथा ग्रहे ॥ २ ॥ वैधृतौ च व्यतीपाते
 नागे च शुकुनौ तथा ॥ चतुष्पादे च किंस्तुत्रे तथा यात्रां विवर्जयेत् ॥ ३ ॥ विपतारे नैधने च प्रत्यरौ चाथ जन्मानि ॥ गण्डे विवर्जयेद्यात्रां
 रिक्तायां च तिथावपि ॥ ४ ॥ उदीची च तथा प्राची तयोरैक्यं प्रकीर्तितम् ॥ पश्चिमा दक्षिणा या दिक्तयोरैक्यं तथैव च ॥ ५ ॥ वाय्व
 ग्निदिक्समुद्भूतं परिधं न तु लङ्घयेत् ॥ आदित्यचन्द्रसौरास्तु दिवसाश्च न शोभनाः ॥ ६ ॥ कृत्तिकाद्यानि पूर्वेण मवाद्यानि च याम्यतः ॥
 मैत्राद्यान्यपरे चाथ वासवाद्यानि वायुदक् ॥ ७ ॥ सर्वद्वाराणि शस्तानि च्छायामानं वदामि ते ॥ आदित्ये विंशतिर्ज्ञेया चन्द्रे षोडश
 कीर्तिताः ॥ ८ ॥ भौमे पञ्चदशैवोक्ताश्चतुर्दश तथा बुधे ॥ त्रयोदश तथा जीवे शुक्रे द्वादश कीर्तिताः ॥ ९ ॥ एकादश तथा सौरे सर्व-
 कर्मसु कीर्तिताः ॥ जन्मलग्ने शक्रचापे सम्मुखे न व्रजेन्नरः ॥ १० ॥ शुकुनादौ शुभे यायाजयाय हरिमास्मरन् ॥ वक्ष्ये मण्डलचिन्तां ते
 कर्तव्यं राजरक्षणम् ॥ ११ ॥ स्वाम्यमात्यं तथा दुर्गं कोशो दण्डस्तथैव च ॥ मित्रं जनपदश्चैव राज्यं सप्ताङ्गमुच्यते ॥ १२ ॥ सप्ताङ्गस्य
 तु राज्यस्य विघ्नकतृन्विनाशयेत् ॥ मण्डलेषु च सर्वेषु वृद्धिः कार्या महीक्षिता ॥ १३ ॥ आत्ममण्डलमेवात्र प्रथमं मण्डलं भवेत् ॥
 सामन्तास्तस्य विज्ञेया रिपवो मण्डलस्य तु ॥ १४ ॥ उपेतस्तु सुहृज्ज्ञेयः शत्रुमित्रमतः परम् ॥ मित्रमित्रं ततो ज्ञेयं मित्रमित्रारिपुस्ततः ॥
 ॥ १५ ॥ एतत्पुरस्तात्कथितं पश्चादपि निबोध मे ॥ पार्णिग्राहस्ततः पश्चात्तत्स्वाक्रन्द उच्यते ॥ १६ ॥ आसारस्तु ततोऽन्यः
 स्यादाक्रन्दासार उच्यते ॥ जिगीषोः शत्रुयुक्तस्य विमुक्तस्य तथा द्विज ॥ १७ ॥ नात्रापि निश्चयः शक्यो वक्तुं मनुजपुङ्गव ॥ निग्र-
 हानुग्रहे शक्तो मध्यस्थः परिकीर्तितः ॥ १८ ॥ निग्रहानुग्रहे शक्तः सर्वेषामपि यो भवेत् ॥ उदासीनः स कथितो बलवान्पृथिवीपतिः
 ॥ १९ ॥ न कस्यचिद्विपुर्मित्रं कारणाच्छत्रुमित्रके ॥ मण्डलं तव सम्प्राप्तमेतद्वादशराजकम् ॥ २० ॥ त्रिविधा रिपवो ज्ञेयाः कुल्यान-
 न्तरकृत्रिमाः ॥ पूर्वपूर्वा गुरुस्तेषां दुश्चिकित्स्यतमो मतः ॥ २१ ॥ अनन्तरोऽपि यः शत्रुः सोऽपि मे कृत्रिमो मतः ॥ पार्णिग्राहो
 भवेच्छत्रोर्मित्राणि रिपवस्तथा ॥ २२ ॥ पार्णिग्राहमुपायैश्च शमयेच्च तथा स्वकम् ॥ मित्रेण शत्रोरुच्छेदं प्रशंसन्ति पुरातनाः ॥ २३ ॥
 मित्रं च शत्रुतामोति सामन्तत्वादनन्तरम् ॥ शत्रुं जिगीषुरुच्छिन्द्यात्स्वयं शक्नोति चेद्यादि ॥ २४ ॥ प्रतापवृद्धौ तेनापि नामित्राज्जायते

भयम् ॥ यथास्य नोद्विजेल्लोको विश्वासश्च यथा भवेत् ॥ जिगीषुर्धर्मविजयी तथा लोकं वशं नयेत् ॥ २५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
यात्रामण्डलचिन्तादिकं नाम त्रयस्त्रिंशदधिकद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २३३ ॥ अथ षाड्गुण्यम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ सामभेदौ मया
प्रोक्तौ दानदण्डौ तथैव च ॥ दण्डः स्वदेशे कथितः परदेशे ब्रवीमि ते ॥ १ ॥ प्रकाशश्चाप्रकाश्च द्विविधो दण्ड उच्यते ॥ लुण्ठनं
ग्रामघातश्च सस्यघातोऽग्निदीपनम् ॥ २ ॥ प्रकाशोऽथ विषं वह्निर्विविधैः पुरुषैर्वधः ॥ दूषणं चैव साधूनामुदकानां च दूष-
णम् ॥ ३ ॥ दण्डप्रणयनं प्रोक्तमुपेक्षां शृणु भागव ॥ यदा मन्येत नृपती रणेन मम विग्रहः ॥ ४ ॥ अनर्थायानुबन्धः स्यात्स-
न्धिना च तथा भवेत् ॥ सामलब्धास्पदं चात्र दानं चार्थक्षयङ्करम् ॥ ५ ॥ भेददण्डानुबन्धः स्यात्तदोपेक्षां समाश्र-
येत् ॥ न चायं मम शक्नोति किञ्चित्कर्तुमुपद्रवम् ॥ ६ ॥ न चाहमस्य शक्नोमि तत्रोपेक्षां समाश्रयेत् ॥ अवज्ञोपहतस्तत्र राज्ञा
कार्यो रिपुर्भवेत् ॥ ७ ॥ मायोपायं प्रवक्ष्यामि उत्पातैरनृतैश्चरन् ॥ शत्रोरुद्वेजनं शत्रोः शिबिरस्थस्य पक्षिणः ॥ ८ ॥ स्थूलस्य तस्य
पुच्छस्थां कृत्वोल्कां विपुलां द्विज ॥ विसृजेच्च ततश्चैवमुल्कापातं प्रदर्शयेत् ॥ ९ ॥ एवमन्ये दर्शनीया उत्पाता बहवोऽपि च ॥ उद्वे-
जनं तथा कुर्यात्कुहकैर्विविधैर्द्विषाम् ॥ १० ॥ सांत्सरास्तापसाश्च नाशं ब्रूयुः परस्य च ॥ जिगीषुः पृथिवीं राजा तेन चोद्वेजयेत्
परान् ॥ ११ ॥ देवतानां प्रसादश्च कीर्तनीयः परस्य तु ॥ आंगतं नोऽमित्रबलं प्रहरन्ममभीतवत् ॥ १२ ॥ एवं ब्रूयाद्रणे प्राप्ते भग्नाः
सर्वे परे इति ॥ क्ष्वेडाः किलकिलाः कार्य्या वाच्यः शत्रुहंतस्तथा ॥ १३ ॥ देवाज्ञाबृंहितो राजा सन्नद्धः समरं प्राति ॥ इन्द्रजालं प्रव-
क्ष्यामि चेन्द्रं कालेन दर्शयेत् ॥ १४ ॥ चतुरङ्गं बलं राजा सहायार्थं दिवौकसाम् ॥ बलं तु दर्शयेत्प्राप्तं रक्तवृष्टिं चरेद्रिपौ ॥ १५ ॥
छिन्नानि रिपुशीर्षाणि प्रासादाग्रेषु दर्शयेत् ॥ षाड्गुण्यं सम्प्रवक्ष्यामि तद्गुरौ सन्धिविग्रहौ ॥ १६ ॥ सन्धिश्च विग्रहश्चैव यानमासनमेव च ॥
द्वैधभावः संश्रयश्च षड्गुणाः परिकीर्तिताः ॥ १७ ॥ पणबन्धः स्मृतः सन्धिरपकारस्तु विग्रहः ॥ जिगीषोः शत्रुविषये यानं यात्राऽभिधी-
यते ॥ १८ ॥ विग्रहेण स्वके देशे स्थितिरासनमुच्यते ॥ बलाद्धेन प्रयाणं तु द्वैधभावः स उच्यते ॥ १९ ॥ उदासीनो मध्यमो वा
संश्रयात्संश्रयः स्मृतः ॥ समेन सन्धिरन्वेष्योऽहीनेन च बलीयसा ॥ २० ॥ हीनेन विग्रहः कार्य्यः स्वयं राज्ञा बलीयसा ॥ तत्रापि

शुद्धपार्ष्णिस्तु बलीयांसं समाश्रयेत् ॥ २१ ॥ आसीनः कर्मविच्छेदं शक्तः कर्तुं रिपोर्यदा ॥ अशुद्धपार्ष्णिश्चासति विगृह्य वसुधाधिपः ॥ २२ ॥ अशुद्धपार्ष्णिर्वलवान्द्वैधीभावं समाश्रयेत् ॥ बलिना विगृहीतस्तु योऽसन्देहेन पार्थिवः ॥ २३ ॥ संश्रयस्तेन वक्तव्यो गुण-
 नामधमो गुणः ॥ बहुक्षयव्ययायासं तेषां यानं प्रकीर्तितम् ॥ २४ ॥ बहुलाभकरं पश्चात्तदा राजा समाश्रयेत् ॥ सर्वशक्तिविहीनस्तु
 तदा कुर्यात्तु संश्रयम् ॥ २५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये उपायषड्गुणादिकं नाम चतुर्द्विंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३४ ॥
 अथ राज्ञो दिनचर्या ॥ पुष्कर उवाच ॥ अजस्रं कर्म वक्ष्यामि दिनं प्रति यदाचरेत् ॥ त्रिमुहूर्तावशेषायां रात्रौ निद्रां त्यजेन्नृपः ॥ १ ॥
 वाद्यवन्दिस्वनैर्गीतैः पश्येद्दूतांस्ततो नरान् ॥ विज्ञायते न ये लोकास्तदीया इति केनचित् ॥ २ ॥ आयव्ययस्य श्रवणं ततः कार्यं
 यथाविधि ॥ वेगोत्सर्गं ततः कृत्वा राजा स्नानगृहं व्रजेत् ॥ ३ ॥ स्नानं कुर्यान्नृपः पश्चादन्तधावन्पूर्वकम् ॥ कृत्वा सन्ध्यां ततो जप्यं
 वासुदेवं प्रपूजयेत् ॥ ४ ॥ बहो पवित्राञ्जुहुयात्तर्पयेदुदकैः पितॄन् ॥ दद्यात्सकाञ्चनां धेनुं द्विजाशीर्वादसंयुतः ॥ ५ ॥ अनुलिप्तोऽलंकृ-
 तश्च मुखं पश्येच्च दर्पणे ॥ समुत्थेन घृते राजा शृणुयादिवसादिकम् ॥ ६ ॥ औषधं भिषजोक्तं च मङ्गलालम्भनं चरेत् ॥ पश्येद्गुरुं तेन
 दत्ताशीर्वादोऽथ व्रजेत्सभाम् ॥ ७ ॥ तत्रस्थो ब्राह्मणान्पश्येदमात्यान्मन्त्रिणस्तथा ॥ प्रकृतीश्च महाभाग प्रतीहारनिवेदिताः ॥ ८ ॥
 श्रुत्वेतिहासं कार्याणि कार्याणां कार्यनिर्णयम् ॥ व्यवहारं ततः पश्येन्मन्त्रं कुर्यात्तु मन्त्रिभिः ॥ ९ ॥ नैकेने सहितः कुर्यान्न कुर्या-
 द्बहुभिः सह ॥ न च मूर्खेन चानातिशुभं न प्रकटं चरेत् ॥ १० ॥ मन्त्रं स्वधिष्ठितं कुर्याद्येन राष्ट्रं न बाधते ॥ आकारग्रहणे राज्ञो मन्त्र-
 रक्षा परा मता ॥ ११ ॥ आकारैरिद्वितैः प्राज्ञा मन्त्रं गृह्णन्ति पण्डिताः ॥ सांवत्सराणां वैद्यानां मन्त्रिणां वचने रतः ॥ १२ ॥ राजा
 विभूतिमाप्नोति धारयन्ति नृपं हि ते ॥ मन्त्रं कृत्वाथ व्यायामं चक्रे याने च शस्त्रके ॥ १३ ॥ निःसत्त्वा (युद्धा) दौ नृपः स्नातः पश्ये-
 द्दिष्णुं सुपूजितम् ॥ हुतं च पावकं पश्येद्विप्रान्पश्येत्सुपूजितान् ॥ १४ ॥ भूषितो भोजनं कुर्याद्दानाद्यैः सुपरीक्षितम् ॥ भुक्त्वा गृहीत-
 ताम्बूलो वामपाश्वेन संस्थितः ॥ १५ ॥ शास्त्राणि चिन्तयेद्दृष्ट्वा योधान्कोष्ठायुधं गृहम् ॥ अन्वास्य पश्चिमां सन्ध्यां कार्याणि च
 विचिन्त्य तु ॥ १६ ॥ चरान्सम्प्रेष्य भुक्त्वात्रमन्तःपुरचरो भवेत् ॥ वाद्यगीतै रक्षितोऽन्यैरेवं नित्यं चरेन्नृपः ॥ १७ ॥ इत्यादिमहा-

पुराणे आग्नेये राज्ञो दिनचर्या नाम पञ्चत्रिंशदधिकाद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २३५ ॥ अथ रणदीक्षा ॥ पुष्कर उवाच ॥ यात्राविधानपूर्वं
तु वक्ष्ये साङ्ग्रामिकं विधिम् ॥ सप्ताहेन यदा यात्रा भविष्यति महीपतेः ॥ १ ॥ पूजनीयो हरिः शम्भुर्मौदकाद्यैर्वैनायकः ॥ द्वितीयेऽ-
हनि दिक्पालान्सम्पूज्य शयनं चरेत् ॥ २ ॥ शय्यायां वा तदग्रेऽथ देवान्प्रार्च्य मनुं स्मरेत् ॥ नमः शम्भो त्रिनेत्राय रुद्राय वरदाय
च ॥ ३ ॥ वामनाय विरूपाय स्वप्नाधिपतये नमः ॥ भगवन्देवदेवेश शूलभृद्दृषवाहन ॥ ४ ॥ इष्टानिष्टे ममाचक्ष्व स्वप्ने सुप्तस्य शाश्वत ॥
यज्याग्रतो दूरमिति पुरोधा मन्त्रमुच्चेत् ॥ ५ ॥ तृतीयेऽहनि दिक्पालान्ब्रह्मांस्तान्दिक्पतीन्यजेत् ॥ ग्रहान्यजेच्चतुर्थेऽहनि पञ्चमे चाश्विनौ
यजेत् ॥ ६ ॥ मार्गे या देवतास्तासां नद्यादीनां च पूजनम् ॥ दिव्यान्तरिक्षभौमस्थदेवानां च तथा बलिः ॥ ७ ॥ रात्रौ भूतगणानां
वासुदेवादेश्व पूजनम् ॥ भद्रकाल्याः श्रियः कुर्यात्प्रार्थयेत्सर्वदेवताः ॥ ८ ॥ वासुदेवः सङ्कर्षणः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः ॥ नारायणोऽञ्जजो
विष्णुर्नारसिंहो वराहकः ॥ ९ ॥ शिव ईशस्तत्पुरुषो ह्यघोरो राम सत्यजः ॥ सूर्यः सोमः कुजश्चान्द्रिजीवशुक्रशनैश्चराः ॥ १० ॥
राहुः केतुर्गणपतिः सेनानाश्चण्डिका ह्युमा ॥ लक्ष्मीः सरस्वती दुर्गा ब्रह्मणीप्रमुखा गणाः ॥ ११ ॥ रुद्रा इन्द्रादयो वह्निर्नागास्ताक्षर्योऽपरे
सुराः ॥ दिव्यान्तरिक्षभूमिष्ठा विजयाय भवन्तु मे ॥ १२ ॥ मर्दयन्तु रणे शत्रून्सम्प्रगृह्योपहारकम् ॥ सपुत्रमातृभृत्योऽहं देवा वः शरणं
गतः ॥ १३ ॥ चमूनां पृष्ठतो गत्वा रिपुनाशो नमोऽस्तु वः ॥ विनिवृत्तः प्रदास्यामि दत्तादभ्याधिकं बलिम् ॥ १४ ॥ षष्ठेऽहनि
विजयस्नानं कर्तव्यं चाभिषेकवत् ॥ यात्रादिने सप्तमे च पूजयेच्च त्रिविक्रमम् ॥ १५ ॥ नीराजनोक्तमन्त्रैश्च आयुधं वाहनं
यजेत् ॥ पुण्याहजयशब्देन मन्त्रमेतन्निशामयेत् ॥ १६ ॥ दिव्यान्तरिक्षभूमिष्ठाः सन्त्वायुर्दाः सुराश्च ते ॥ देवासिद्धिं प्राप्नुहि
त्वं देवयात्रास्तु सा तव ॥ १७ ॥ रक्षन्तु देवताः सर्वा इति श्रुत्वा नृपो व्रजेत् ॥ गृहीत्वा सशरं चापं धनुर्नागेति मन्त्रतः ॥ १८ ॥
तद्विष्णोरिति जप्त्वाथ दद्याद्रिपुमुखे पदम् ॥ दक्षिणं पदं द्वात्रिंशदिक्षु प्राच्यादिषु क्रमात् ॥ १९ ॥ नागं रथं हयं चैव धुर्याश्चैवारुहेत्
क्रमात् ॥ आरुह्य वाद्यैर्गच्छेत्तु पृष्ठतो नावलोकयेत् ॥ २० ॥ क्रोशमात्रं गतस्तिष्ठेत्पूजयेद्देवता द्विजान् ॥ परदेशं व्रजेत्पश्चादात्म-
सेन्यं हि पालयन् ॥ २१ ॥ राजा प्राप्य विदेशं तु देशपालं तु पालयेत् ॥ देवानां पूजनं कुर्यान्नच्छिन्द्यादायमत्र तु ॥ २२ ॥ नाव-

मानयेत्तद्देश्यानागत्य स्वपुरं पुनः ॥ जयं प्राप्यार्चयेद्देवान्दद्याद्दानानि पार्थिवः ॥ २३ ॥ द्वितीयेऽहनि सङ्ग्रामो भविष्यति यदा तदा ॥
 स्नापयेद्गजमश्वादि यजेद्देवं नृसिंहकम् ॥ २४ ॥ छत्रादिराजलिङ्गानि शस्त्राणि निशि वै गणान् ॥ प्रातर्नृसिंहकं पूज्य वाहनाद्यमशेषतः
 ॥ २५ ॥ पुरोधसा हुतं पश्येद्ब्रह्मि हुत्वा द्विजान्यजेत् ॥ गृहीत्वा सशरं चापं गजाद्यारूढ्य वै व्रजेत् ॥ २६ ॥ देशे त्वदृश्यः शत्रूणां
 कुर्यात्प्रकृतिकल्पनाम् ॥ संहतान्योधयेदल्पान्कामं विस्तारयेद्बहून् ॥ २७ ॥ सूचीमुखमनीकं स्यादल्पानां बहुभिः सह ॥ व्यूहाः
 प्राण्यङ्गरूपाश्च द्रव्यरूपाश्च कीर्तिताः ॥ २८ ॥ गरुडो मकरव्यूहश्चक्रः श्येनस्तथैव च ॥ अर्द्धचन्द्रश्च वज्रश्च शकटव्यूह एव च
 ॥ २९ ॥ मण्डलं सर्वतोभद्रः सूचीव्यूहश्च ते नराः ॥ व्यूहानामथ सर्वेषां पञ्चधा सैन्यकल्पना ॥ ३० ॥ द्वौ पक्षावनुपक्षौ द्वाववश्यं
 पञ्चमं भवेत् ॥ एकेन यदि वा द्वाभ्यां भागाभ्यां युद्धमाचरेत् ॥ ३१ ॥ भागत्रयं स्थापयेत्तु तेषां रक्षार्थमेव च ॥ न व्यूहकल्पना
 कार्या राज्ञो भवति कर्हिचित् ॥ ३२ ॥ मूलच्छेदे विनाशः स्यान्न युध्येच्च स्वयं नृपः ॥ सैन्यस्य पश्चात्तिष्ठेत्तु क्रोशमात्रे महीपतिः
 ॥ ३३ ॥ भग्नसन्धारणं तत्र योधानां परिकीर्तितम् ॥ प्रधानभङ्गे सैन्यस्य नावस्थानं विधीयते ॥ ३४ ॥ न संहतान्न विरलान्योधान्
 व्यूहे प्रकल्पयेत् ॥ आयुधानां तु सम्मदौ यथा न स्यात्परस्परम् ॥ ३५ ॥ भेत्तुकामः परानीकं संहतैरेव भेदयेत् ॥ भेदरक्ष्याः परे-
 णापि कर्त्तव्याः संहतास्तथा ॥ ३६ ॥ व्यूहं भेदावहं कुर्यात्परव्यूहेषु चेच्छया ॥ गजस्य पादरक्षार्थाश्चत्वारस्तु तथा द्विज ॥ ३७ ॥
 रथस्य चाश्वाश्चत्वारः समास्तस्य च चर्मिणः ॥ धन्विनश्चर्मिभिस्तुल्याः पुरस्ताच्चर्मिणो रणे ॥ ३८ ॥ पृष्ठतो धन्विनः पश्चाद्धन्विनां
 तुरगा रथाः ॥ रथानां कुञ्जराः पश्चादातव्याः पृथिवीक्षिता ॥ ३९ ॥ पदातिकुञ्जराश्वानां धर्मकार्यं प्रयत्नतः ॥ शूराः प्रमुखतो देयाः
 स्कन्धमात्रप्रदर्शनम् ॥ ४० ॥ कर्त्तव्यं भीरु सङ्घेन शत्रुविद्रावकारकम् ॥ दारयन्ति पुरस्तात्तु न देया भीरवः पुरः ॥ ४१ ॥ प्रोत्सा-
 ह्यन्त्येव रणे भीरूश्शूराः पुरः स्थिताः ॥ प्रांशवः शुकनासाश्च ये चाजिह्वेक्षणा नराः ॥ ४२ ॥ संहतभ्रूयुगाश्चैव क्रोधनाः कलहप्रियाः ॥
 नित्यदृष्टाः प्रहृष्टाश्च शूराः ज्ञेयाश्च कामिनः ॥ ४३ ॥ संहतानां हतानां च रणापनयनक्रिया ॥ प्रतियुद्धं गजानां च तोयदानादिकं
 च यत् ॥ ४४ ॥ आयुधानयनं चैव पत्तिकर्म विधीयते ॥ रिपूणां भेत्तुकामानां स्वसैन्यस्य तु रक्षणम् ॥ ४५ ॥ भेदनं संहतानां च

चर्मिणां कर्म कीर्तितम् ॥ विमुखीकरणं युद्धे धन्विनां च तथोच्यते ॥ ४६ ॥ दूरापसरणं यानं सुहृतस्य तथोच्यते ॥ त्रासनं रिपुसैन्यानां रथकर्म तथोच्यते ॥ ४७ ॥ भेदनं संहतानां च भेदानामपि संहतिः ॥ प्राकारतोरणाट्टालद्रुमभङ्गश्च सद्गजे ॥ ४८ ॥ पत्तिभूविषमा ज्ञेया रथाश्वस्य तथा समा ॥ सकर्दमा च नागानां युद्धभूमिरुदाहता ॥ ४९ ॥ एवं विरचितव्यूहः कृतपृष्ठदिवाकरः ॥ तथानुलोमशुक्रार्कैर्दिक्पालमृदुमारुताः ॥ ५० ॥ योधानुत्तेजयेत्सर्वात्रामगोत्रावदानतः ॥ भोगप्राप्त्या च विजये स्वर्गप्राप्त्या मृतस्य च ॥ ५१ ॥ जित्वारीन्भोगसम्प्राप्तिर्भृतस्य च परा गतिः ॥ निष्कृतिः स्वामिपिण्डस्य नास्ति युद्धसमा गतिः ॥ ५२ ॥ शूराणां रक्तमायाति तेन पापं त्यजन्ति ते ॥ घातादिदुःखसहनं रणे तत्परमं तपः ॥ ५३ ॥ वराप्सरःसहस्राणि यान्ति शूरं रणे मृतम् ॥ स्वामी सुकृतमदात्ते भग्नानां विनिवर्तिनाम् ॥ ५४ ॥ ब्रह्महत्याफलं तेषां तथा प्रोक्तं पदे पदे ॥ त्यक्त्वा सहायान्यो गच्छेद्देवास्तस्य विनष्टये ॥ ५५ ॥ अश्वमेधफलं प्रोक्तं शूराणामनिवर्तिनाम् ॥ धर्मनिष्ठे जयो राज्ञि योद्धव्याश्च समाः समैः ॥ ५६ ॥ गजाद्यैश्च गजाद्याश्च न हन्तव्याः पलायिनः ॥ न प्रेक्षकाः प्रविष्टाश्च ह्यशस्त्राः पतितादयः ॥ ५७ ॥ शान्ते निद्राभिभूते च अर्द्धोत्तीर्णे नदीवने ॥ दुर्दिने कूटयुद्धानि शत्रुनाशार्थमाचरेत् ॥ ५८ ॥ बाहू प्रगृह्य विक्रोशेद्भग्नान् भग्नान् परे इति ॥ प्राप्तं मित्रं बलं भूरि नायकोऽत्र निपातितः ॥ ५९ ॥ सेनानीर्निहतश्चायं भूपतिश्चापि विप्लुतः ॥ विद्रुतानां तु योधानां सुखं घातो विधीयते ॥ ६० ॥ धूपाश्च देया धर्मज्ञ तथा च परमोहनाः ॥ पताकाश्चैव सम्भारो वादित्राणां भयावहः ॥ ६१ ॥ सम्प्राप्य विजयं युद्धे देवान्विप्रांश्च संयजेत् ॥ रत्नानि राजगामीनि अमात्येन कृते रणे ॥ ६२ ॥ तस्य स्त्रियो न कस्यापि रक्ष्यास्ताश्च परस्य च ॥ शत्रुं प्राप्य रणे मुक्तं पुत्रवत्परिपालयेत् ॥ ६३ ॥ पुनस्तेन न योद्धव्यं देशाचारादिपालयेत् ॥ ततश्च स्वपुरं प्राप्य ध्रुवे भे प्रविशेद्बृहम् ॥ ६४ ॥ देवादिपूजनं कुर्याद्रक्षेद्योधकुटुम्बकम् ॥ संविभागं परावातैः कुर्याद्भृत्यजनस्य च ॥ रणदीक्षा मयाक्ता ते जयाय नृपतेर्ध्रुवा ॥ ६५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये रणदीक्षा नाम पद्मत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३६ ॥ अथ श्रीस्तोत्रम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ राजलक्ष्मीस्थिरत्वाय यथेन्द्रेण पुरा श्रियः ॥ स्तुतिः कृता तथा राजा जयार्थं स्तुतिमाचरेत् ॥ १ ॥ इन्द्र उवाच ॥ नमस्ये सर्वलोकानां जननीमब्धिसम्भवाम् ॥ श्रियमुन्निद्रपद्माक्षीं विष्णुवक्षःस्थलस्थियाम् ॥ २ ॥

त्वं सिद्धिस्त्वं स्वधा स्वाहा सुधा त्वं लोकपावनि ॥ सध्या रात्रिः प्रभा भूतिर्मेधा श्रद्धा सरस्वती ॥ ३ ॥ यज्ञविद्या महाविद्या
 गुह्यविद्या च शोभने ॥ आत्मविद्या च देवि त्वं विमुक्तिफलदायिनी ॥ ४ ॥ आन्वीक्षिकी त्रयी वार्ता दण्डनीतिस्त्वमेव च ॥ सौम्यासौम्यैर्ज-
 गद्रूपैस्त्वयैतदेवि पूरितम् ॥ ५ ॥ का त्वन्या त्वामृते देवि सर्वयज्ञमयं वपुः ॥ अध्यास्ते देवदेवस्य योगिचिन्त्यं गदाभृतः ॥ ६ ॥
 त्वया देवि परित्यक्तं सकलं भुवनत्रयम् ॥ विनष्टप्रायमभवत्त्वयेदानीं समोधितम् ॥ ७ ॥ दाराः पुत्रास्तथागारं सुहृद्भान्यधनादिकम् ॥
 भवन्त्येतन्महाभागे नित्यं त्वद्वीक्षणावृणाम् ॥ ८ ॥ शरीरारोग्यमैश्वर्यमरिपक्षक्षयः सुखम् ॥ देवि त्वद्वष्टिदृष्टानां पुरुषाणां न दुर्लभम् ॥ ९ ॥
 त्वमम्बा सर्वभूतानां देवदेवो हरिः पिता ॥ त्वयैतद्विष्णुना चाम्ब जगद्व्याप्तं चराचरम् ॥ १० ॥ मा नः कोशं तथा गोष्ठं मा गृहं मा
 पारिच्छदम् ॥ मा शरीरं कलत्रं च त्यजेथाः सर्वपावनि ॥ ११ ॥ मा पुत्रान्मा सुहृद्गर्गान्मा पशून्मा विभूषणम् ॥ त्यजेथा मम देवस्य
 विष्णोर्वक्षःस्थलालये ॥ १२ ॥ सत्त्वेन सत्यशौचाभ्यां तथा शीलादिभिर्गुणैः ॥ त्यजन्ते ते नराः सद्यः सन्त्यक्ता ये त्वयामले ॥ १३ ॥
 त्वयावलोकिताः सद्यः शीलाद्यैराखिलैर्गुणैः ॥ कुलैश्वर्यैश्च युज्यन्ते पुरुषा निर्गुणा अपि ॥ १४ ॥ स श्लाघ्यः स गुणी धन्यः स कुलीनः
 स बुद्धिमान् ॥ स शूरः स च विक्रान्तो यस्त्वया देवि वीक्षितः ॥ १५ ॥ सद्यो वैगुण्यमायान्ति शीलाद्याः सकला
 गुणाः ॥ पराङ्मुखी जगद्धात्री यस्य त्वं विष्णुवल्लभे ॥ १६ ॥ न ते वर्णयितुं शक्ता गुणाञ्जिह्वापि वेधसः ॥ प्रसीद देवि पद्माक्षि
 मास्मांस्त्याक्षीः कदाचन ॥ १७ ॥ पुष्कर उवाच ॥ एवं स्तुता ददौ श्रीश्च वरमिन्द्राय चेप्सितम् ॥ सुस्थिरत्वे च राज्यस्य सङ्-
 ग्रामविजयादिकम् ॥ १८ ॥ स्वस्तोत्रपाठश्रवणकर्तृणां भुक्तिमुक्तिदम् ॥ श्रीस्तोत्रं सततं तस्मात्पठेच्च शृणुयान्नरः ॥ १९ ॥ इत्या-
 दिमहापुराणे आग्नेये श्रीस्तोत्रं नाम सप्तत्रिंशदधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३७ ॥ अथ रामोक्तनीतिः ॥ अग्निरुवाच ॥ नीतिस्ते
 पुष्करोक्ता तु रामोक्ता लक्ष्मणाय या ॥ जयाय तां प्रवक्ष्यामि शृणु धर्मादिवर्द्धिनीम् ॥ १ ॥ राम उवाच ॥ न्यायेनार्जनमर्थस्य
 वर्द्धनं रक्षणं चरेत् ॥ सत्पात्रप्रतिपत्तिश्च राजवृत्तं चतुर्विधम् ॥ २ ॥ नयस्य विनयो मूलं विनयः शास्त्रनिश्चयात् ॥ विनयो हीन्द्रियजय-
 स्तेर्युक्तः पालयेन्महीम् ॥ ३ ॥ शास्त्रं प्रज्ञा धृतिर्दाक्ष्यं प्रागल्भ्यं धारयिष्णुता ॥ उत्साहो वाग्मितौदार्यमापत्कालसाहिष्णुता ॥ ४ ॥

प्रभावः शुचिता मैत्री त्यागः सत्यं कृतज्ञता ॥ कुलं शीलं दमश्चेति गुणाः सम्पात्तिहेतवः ॥ ५ ॥ प्रकीर्णविषयारण्ये धावन्तं विप्रमा-
थिनम् ॥ ज्ञानाद्भुशेन कुर्वीत वश्यमिन्द्रियदान्तिनम् ॥ ६ ॥ कामः क्रोधस्तथा लोभो हर्षो मानो मदस्तथा ॥ षड्वर्गमुत्सृजेदेनमस्मि-
स्त्यक्ते सुखी नृपः ॥ ७ ॥ आन्वीक्षिकीं त्रयीं वार्त्तां दण्डनीतिं च पार्थिवः ॥ तद्विद्यैस्तत्क्रियोपेतैश्चिन्तयोद्विनयान्वितः ॥ ८ ॥ आन्वी-
क्षिक्यार्थविज्ञानं धर्माधर्मौ त्रयीस्थितौ ॥ अर्थानर्थौ तु वार्त्तायां दण्डनीत्यां नयानयौ ॥ ९ ॥ अहिंसा सूनृता वाणी सत्यं शौचं दया क्षमा ॥
वर्णिनां लिङ्गिनां चैव सामान्यो धर्म उच्यते ॥ १० ॥ प्रजाः समनुगृह्णीयात्कुर्यादाचारसंस्थितिम् ॥ वाक्सूनृता दया दानं हीनोप-
गतरक्षणम् ॥ ११ ॥ इतिवृत्तं सतां साधुहितं सत्पुरुषव्रतम् ॥ आधिव्याधिपरीताय अद्य श्वो वा विनाशिने ॥ १२ ॥ को हि राजा
शरीराय धर्मोपेतं समाचरेत् ॥ न हि स्वसुखमन्विच्छन्पीडयेत्कृपणं जनम् ॥ १३ ॥ कृपणः पीड्यमानो हि मन्युना हन्ति पार्थिवम् ॥
क्रियतेऽभ्यर्हणीयाय स्वजनाय यथाञ्जलिः ॥ १४ ॥ ततः साधुतरः कार्यो दुर्जनाय शिवार्थिना ॥ प्रियमेवाभिधातव्यं सत्सु नित्यं
द्विषत्सु च ॥ १५ ॥ देवास्ते प्रियवक्ताः पशवः क्रूरवादिनः ॥ शुचिरास्तिक्यपूतात्मा पूजयेद्देवताः सदा ॥ १६ ॥ देवतावद्भूरुजनमा-
त्मवच्च सुहृज्जनम् ॥ प्राणिपातेन हि गुरुं सतोऽमृषानुचेष्टितैः ॥ १७ ॥ कुर्वीताभिमुखान्भृत्यैर्देवान्सुकृतकर्मणा ॥ सद्भावेन हरेन्मित्रं
सम्भ्रमेण च बान्धवान् ॥ १८ ॥ स्त्रिभृत्यान्प्रेमदानाभ्यां दाक्षिण्येनेतरं जनम् ॥ अनिन्दा परकृत्येषु स्वधर्मपरिपालनम् ॥ १९ ॥
कृपणेषु दयालुत्वं सर्वत्र मधुरा गिरः ॥ प्राणैरप्युपकारित्वं मित्रायाव्यभिचारिणे ॥ २० ॥ गृहागते परिष्वङ्गः शक्त्या दानं सहिष्णुता ॥
स्वसमृद्धिष्वनुत्सेकः परवृद्धिष्वमत्सरः ॥ २१ ॥ अपरोपतापिवचनं मौनव्रतचरिष्णुता ॥ बन्धुभिर्बद्धसंयोगः स्वजने चतुरस्रता ॥
उचितानुविधायित्वमिति वृत्तं महात्मनाम् ॥ २२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये रामोक्तनीतिर्नामाष्टत्रिंशदाधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥
॥ २३८ ॥ अथ पुनः श्रीराजधर्माः ॥ राम उवाच ॥ स्वाम्यमात्यं च राष्ट्रं च दुर्गं कोशो बलं सुहृत् ॥ परस्परपकारीदं सप्ताङ्गं राज्य-
मुच्यते ॥ १ ॥ राज्याङ्गानां वरं राष्ट्रं साधनं पालयेत्सदा ॥ कुलं शीलं वयः सत्त्वं दाक्षिण्यं क्षिप्रकारिता ॥ २ ॥ अविसंवादिता सत्यं
वृद्धसेवा कृतज्ञता ॥ देवसम्पन्नता बुद्धिरश्रुद्रपरिवारता ॥ ३ ॥ शक्यसामन्तता चैव तथा च दृढभक्तिता ॥ दीर्घदर्शित्वमुत्साहः

शुचिता स्थूललक्षता ॥ ४ ॥ विनीतत्वं धार्मिकता साधोश्च नृपतेर्गुणाः ॥ प्रख्यातवंशमहूरं लोकसम्प्रादिणं शुचिम् ॥ ५ ॥ कुर्वीता-
 त्महिताकाङ्क्षी परिचारं महीपतिः ॥ वाग्मी प्रगल्भः स्मृतिमानुद्यो बलवान्वशी ॥ ६ ॥ नेता दण्डस्य निपुणः कृतशिल्पपरिग्रहः ॥
 पराभियोगप्रसहः सर्वदुष्टप्रातिक्रिया ॥ ७ ॥ परवृत्तान्तवेदी च सन्धिविग्रहतत्त्ववित् ॥ गूढमन्त्रप्रचारज्ञो देशकालविभागवित् ॥ ८ ॥
 आदाता सम्यगर्थानां विनियोक्ता च पात्रवित् ॥ क्रोधलोभभयद्रोहदम्भचापलवर्जितः ॥ ९ ॥ परोपतापपेशुन्यमात्सर्व्यैर्नृतातिगः ॥
 वृद्धोपदेशसम्पन्नः शक्तो मधुरदर्शनः ॥ १० ॥ गुणानुरागस्थितिमानात्मसम्पद्गुणः स्मृताः ॥ कुलीनाः शुचयः शूराः श्रुतवन्तो-
 ऽनुरागिणः ॥ ११ ॥ दण्डनीतेः प्रयोक्तारः सचिवाः स्युर्महीपतेः ॥ सुविग्रहो जानपदः कुलशीलकलान्वितः ॥ १२ ॥ वाग्मी प्रगल्भश्चक्षु-
 ष्मानुत्साही प्रतिपत्तिमान् ॥ स्तम्भचापलहर्निश्च मैत्रः क्लेशसहः शुचिः ॥ १३ ॥ सत्यसत्त्वधृतिस्थैर्य्यप्रभावारोग्यसंयुतः ॥ कृतशिल्पश्च
 दक्षश्च प्रज्ञावान्धारणान्वितः ॥ १४ ॥ दृढभक्तिरकर्ता च वैराणां सचिवो भवेत् ॥ स्मृतिस्तत्परतार्थेषु चित्तज्ञो ज्ञाननिश्चयः ॥ १५ ॥
 दृढता मन्त्रगुप्तिश्च मन्त्रिसम्पत्प्रकीर्तिता ॥ त्रय्यां च दण्डनीत्यां च कुशलः स्यात्पुरोहितः ॥ १६ ॥ अथर्ववेदविहितं कुर्याच्छान्ति-
 कपौष्टिकम् ॥ साधुतेषाममात्यानां तद्विद्यैः सह बुद्धिमान् ॥ १७ ॥ चक्षुष्मतां च शिल्पं च परीक्षेत गुणद्वयम् ॥ स्वजनेभ्यो विजानीयात्
 कुलं स्थानमवग्रहम् ॥ १८ ॥ पारिकर्मसु दक्षं च विज्ञानं धारयिष्णुताम् ॥ गुणत्रयं परीक्षेत प्रागल्भ्यं प्रीतितां तथा ॥ १९ ॥
 कथायोगेषु बुध्येत वाग्मित्वं सत्यवादिताम् ॥ उत्साहं च प्रभावं च तथा क्लेशसहिष्णुताम् ॥ २० ॥ धृतिं चैवानुरागं च
 स्थैर्य्यं चापादि लक्षयेत् ॥ भक्तिं मैत्रीं च शौचं च जानीयाद्बवहारतः ॥ २१ ॥ संवासिभ्यो बलं सत्त्वमारोग्यं शीलमेव च ॥ अस्तव्य-
 तामचापल्यं वैराणां चाप्यकीर्तनम् ॥ २२ ॥ प्रत्यक्षतो विजानीयाद्भद्रतां क्षुद्रतामपि ॥ फलानुमेयाः सर्वत्र परोक्षगुणवृत्तयः ॥ २३ ॥
 सस्याकरवती पुण्या खनिद्रव्यसमान्विता ॥ गोहिता भूरिसलिला पुण्यैर्जनपदैर्युता ॥ २४ ॥ रम्या सकुञ्जरबला वारिस्थलपथान्विता ॥
 अदेवमातृका चीति शस्यते भूरिभूतये ॥ २५ ॥ शूद्रकारुणिकप्रायो महारम्भकृषविलः ॥ सानुरागो रिपुद्वेषी पीडासहकरः पृथुः ॥
 ॥ २६ ॥ नानादेश्यैः समाकीर्णो धार्मिकः पशुमान्वली ॥ ईदृगजनपदः शस्तोऽमूर्खव्यसनिनायकः ॥ २७ ॥ पृथुसीमं महासातमुच्च-

प्राकारतोरणम् ॥ पुरं समावसेच्छैलसरिन्मरुवनाश्रयम् ॥ २८ ॥ जलवद्धान्यधनवहुर्गो कालसहं महत् ॥ औदकं पार्वतं वार्क्षमैरिणं
 धन्विनं च षट् ॥ २९ ॥ ईप्सितद्रव्यसम्पूर्णः पितृपैतामहोचितः ॥ धर्माजितो व्ययसहः कोशो धर्मादिवृद्धये ॥ ३० ॥ पितृपैतामहो
 वश्यः संहतो दत्तवेतनः ॥ विख्यातपौरुषो जन्यः कुशलः शकुनैर्वृतः ॥ ३१ ॥ नानाप्रहरणोपेतो नानायुद्धविशारदः ॥ नानायोधसमा-
 कीर्णो नीराजितहयद्विपः ॥ ३२ ॥ प्रवासायासदुःखेषु युद्धेषु च कृतश्रमः ॥ अद्वैधक्षत्रियप्रायो दण्डो दण्डवतां मतः ॥ ३३ ॥ याग-
 विज्ञानसत्त्वाढ्यं महापक्षं प्रियंवदम् ॥ आयतिक्षममद्वैधं मित्रं कुर्वीत सत्कुलम् ॥ ३४ ॥ दूरादेवाभिगमनं स्पष्टार्थहृदयानुगा ॥ वाक्स-
 त्कृत्य प्रदानं च त्रिविधो मित्रसंग्रहः ॥ ३५ ॥ धर्मकामार्थसंयोगो मित्रात्तु त्रिविधं फलम् ॥ औरसं तत्र सन्नद्धं तथा वंशक्रमागतम् ॥
 ॥ ३६ ॥ रक्षितं व्यसनेभ्यश्च मित्रं ज्ञेयं चतुर्विधम् ॥ मित्रे गुणाः सत्यताद्याः समानसुखदुःखता ॥ ३७ ॥ वक्ष्येऽनुजीविनां वृत्तं सेवी
 सेवेत भूपतिम् ॥ दक्षता भद्रता दाढ्यै क्षान्तिः क्लेशसहिष्णुता ॥ ३८ ॥ सन्तोषः शीलमुत्साहो मण्डयत्यनुजीविनम् ॥ यथाकालमु-
 पासीत राजानं सेवको नयात् ॥ ३९ ॥ परस्थानगमं क्रौर्यमौद्धत्यं मत्सरं त्यजेत् ॥ विगृह्य कथनं भृत्यो न कुर्याज्ज्यायसा सह ॥
 ॥ ४० ॥ गुह्यं मर्मं च मन्त्रं च न च भर्तुः प्रकाशयेत् ॥ रक्ताहृत्तिं समीहेत विरक्तं सन्त्यजेत्तृपम् ॥ ४१ ॥ अकार्यं प्रतिषेधश्च कार्यं
 चापि प्रवर्तनम् ॥ संक्षेपादिति सदृक्तं बन्धुमित्रानुजीविनाम् ॥ ४२ ॥ आजीव्यः सर्वसत्त्वानां राजा पर्जन्यवद्भवेत् ॥ आयद्वारेषु चा-
 स्यर्थं धनं चाददतीति च ॥ ४३ ॥ कुर्यादुद्योगसम्पन्नानध्यक्षान्सर्वकर्मसु ॥ कृषिर्वणिक्पथो दुर्गं सेतुः कुञ्जरबन्धनम् ॥ ४४ ॥ खन्या-
 करबलादानं शून्यानां च निवेशनम् ॥ अष्टवर्गमिमं राजा साधुवृत्तोऽनुपालयेत् ॥ ४५ ॥ आमुक्तिकेभ्यश्चोरेभ्यः पौरेभ्यो राजवल्लभात् ॥
 पृथिवीपतिलोभाच्च प्रजानां पञ्चधा भयम् ॥ ४६ ॥ अवक्ष्यैतद्भयं काले ह्याददीत करं नृपः ॥ अभ्यन्तरं शरीरं स्वं बाह्यं राष्ट्रं च रक्षयेत् ॥
 ॥ ४७ ॥ दण्ड्यांस्तान्दण्डयेद्राजा स्वं रक्षेच्च विषादितः ॥ स्त्रियः पुत्रांश्च शत्रुभ्यो विश्वसेत्र कदाचन ॥ ४८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
 राजधर्मो नामैकोनचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३९ ॥ अथ पुनः षाड्गुण्यम् ॥ श्रीराम उवाच ॥ मण्डलं चिन्तयेन्मरुत्यं
 राजा द्वादशराजकम् ॥ अर्गिमित्रमरेमित्रं मित्रमित्रमतः परम् ॥ १ ॥ तथारिमित्रमित्रं च विजिगीषोः पुरः स्मृता ॥ पार्ष्णिग्राहः स्मृतः

पश्चादाक्रन्दस्तदनन्तरम् ॥ २ ॥ आसारावनयोश्चैवं विजिगीषोश्च मण्डलम् ॥ अरेश्च विजिगीषोश्च मध्यमो भूम्यनन्तरः ॥ ३ ॥ अनुग्रहे
 संहतयोर्निग्रहे व्यस्तयोः प्रभुः ॥ मण्डलाद्विहरेतेषामुदासीनो बलाधिकः ॥ ४ ॥ अनुग्रहे संहतानां व्यस्तानां च वधे प्रभुः ॥
 सन्धिं च विग्रहं यानमासनादि वदामि ते ॥ ५ ॥ बलवद्विगृहीतेन सन्धिं कुर्याच्छिवाय च ॥ कपाल उपहारश्च सन्तानः सङ्गतस्तथा ॥
 ॥ ६ ॥ उपन्यासः प्रतीकारः संयोगः पुरुषान्तरः ॥ अदृष्टनर आदिष्ट आत्मापि स उपग्रहः ॥ ७ ॥ परिक्रमस्तथा छिन्नस्तथा च पर-
 दूषणम् ॥ स्कन्धोपनेयः सन्धिश्च सन्धयः षोडशोरिताः ॥ ८ ॥ परस्परपकारश्च मैत्रः सम्बन्धकस्तथा ॥ उपहाराश्च चत्वारस्तेषु मुख्या
 सन्धयः ॥ ९ ॥ बालो वृद्धो दीर्घरोगस्तथा बन्धुबहिष्कृतः ॥ भीरुको भीरुकजनो लुब्धो लुब्धजनस्तथा ॥ १० ॥ विरक्तप्रकृति-
 श्चैव विषयेष्वतिशक्तिमान् ॥ अनेकचित्तमन्त्रश्च देवब्राह्मणनिन्दकः ॥ ११ ॥ दैवोपहतकश्चैव दैवनिन्दक एव च ॥ दुर्भिक्षव्यसनो-
 पेतो बलव्यसनसङ्कुलः ॥ १२ ॥ स्वदेशस्थो बहुरिपुर्मुक्तः कालेन यश्च ह ॥ सत्यधर्मव्यपेतश्च विंशतिः पुरुषा अमी ॥ १३ ॥ एतैः
 सन्धिं न कुर्वीत विगृहीयात्तु केवलम् ॥ परस्परपकारेण पुंसां भवति विग्रहः ॥ १४ ॥ आत्मनोऽभ्युदयाकांक्षी पडिचमानः परेण वा ॥ देशका-
 लबलोपेतः प्रारभेतेह विग्रहम् ॥ १५ ॥ राज्यस्त्रीस्थानेदशानां ज्ञानस्य च बलस्य च ॥ अपहारो मदो मानः पीडा वैषयिकी तथा ॥ १६ ॥
 ज्ञानात्मशक्तिधर्माणां विघातो दैवमेव च ॥ मित्रार्थं चापमानं च तथा बन्धुविनाशनम् ॥ १७ ॥ भूतानुग्रहविच्छेदस्तथा मण्डलदूष-
 णम् ॥ एकार्थाभिनिवेशित्वमिति विग्रहयोनयः ॥ १८ ॥ सापत्न्यं वास्तुजं स्त्रीजं वाग्जातमपराधजम् ॥ वैरं पञ्चविधं प्रोक्तं साधनैः
 प्रशमं नयेत् ॥ १९ ॥ किञ्चित्फलं निष्फलं वा सन्दिग्धफलमेव च ॥ तदात्वे दोषजननमायत्यां चैव निष्फलम् ॥ २० ॥ आयत्यां
 च तदात्वे च दोषसञ्जननं तथा ॥ अपरिज्ञातवीर्येण परेण स्तोभितोऽपि वा ॥ २१ ॥ परार्थं स्त्रीनिमित्तं च दीर्घकालं द्विजैः सह ॥ अकालदैव-
 युक्तेन बलोद्धतसखेन च ॥ २२ ॥ तदात्वे फलसंयुक्तमायत्यां फलवर्जितम् ॥ आयत्यां फलसंयुक्तं तदात्वे निष्फलं तथा ॥ २३ ॥
 इतीमं षोडशविधं न कुर्यादेव विग्रहम् ॥ तदात्वायतिसंशुद्धं कर्म राजा सदाचरेत् ॥ २४ ॥ हृष्टं पुष्टं बलं मत्वा गृहीयाद्विपरी-
 तकम् ॥ मित्रमाक्रन्द आसारो यदा स्युर्दृढभक्तयः ॥ २५ ॥ परस्य विपरीतिं च तदा विग्रहमाचरेत् ॥ विगृह्य सन्धाय तथा सम्भूयाथ

प्रसङ्गतः ॥ २६ ॥ उपेक्षया च निपुणैर्यानं पञ्चविधं स्मृतम् ॥ परस्परस्य सामर्थ्यविधातादासनं स्मृतम् ॥ २७ ॥ अरेश्व विजिगीषोश्च
 यानवत्पञ्चधा स्मृतम् ॥ बलिनोर्द्विषतोर्मध्ये वाचात्मानं समर्पयन् ॥ २८ ॥ द्वैधीभावेन तिष्ठेत काकाशिवदलक्षितः ॥ उभयो-
 रपि सम्पाते सेवेत बलवत्तरम् ॥ २९ ॥ यदा द्वावपि नेच्छेतां संश्लेषं जातसंविदौ ॥ तदोपसर्पेत्तच्छ्रुमाधिकं वा स्वयं व्रजेत् ॥ ३० ॥
 उच्छिद्यमानो बलिना निरुपायप्रतिक्रियः ॥ कुलोद्धतं सत्यमार्यमासेवेत बलोत्कटम् ॥ ३१ ॥ तद्दर्शनोपास्तिकता नित्यं तद्भावभा-
 विता ॥ तत्कारितप्रश्रयिता वृत्तं संश्रयिणः श्रुतम् ॥ ३२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये षाड्गुण्यं नाम चत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः
 ॥ २४० ॥ अथ पुनः सामादिकम् ॥ राम उवाच ॥ प्रभावोत्साहशक्तिभ्यां मन्त्रशक्तिः प्रशस्यते ॥ प्रभावोत्साहवान्काव्यो जितो
 देवपुरोधसा ॥ १ ॥ मन्त्रयेतेह कार्याणि नानातैर्नाऽविपाश्चिता ॥ अशक्यारम्भवृत्तीनां कुतः क्लेशाद्वते फलम् ॥ २ ॥ अविज्ञातस्य
 विज्ञानं विज्ञातस्य च निश्चयः ॥ अर्थद्वैधस्य सन्देहच्छेदनं शेषदर्शनम् ॥ ३ ॥ सहायाः साधनोपाया विभागो देशकालयोः ॥ विपत्तेश्च
 प्रतीकारः पञ्चाङ्गो मन्त्र इष्यते ॥ ४ ॥ मनः प्रसादः श्रद्धा च तथा करणपाटवम् ॥ सहायोत्थानसम्पन्न कर्मणां सिद्धिलक्षणम् ॥ ५ ॥ मदः
 प्रमादः कामश्च सुप्तप्रलपितानि च ॥ भिन्दन्ति मन्त्रं प्रच्छन्नाः कामिन्यो रमतां तथा ॥ ६ ॥ प्रगल्भः स्मृतिमान्वाग्मी शस्त्रे शास्त्रे च निष्ठितः ॥
 अभ्यस्तकर्मा नृपतेर्दूतो भवितुमर्हति ॥ ७ ॥ विसृष्टार्थो मितार्थश्च तथा शासनहारकः ॥ सामर्थ्यात्पादतो हीनो दूतस्तु त्रिविधः स्मृतः ॥ ८ ॥
 अविज्ञातं पुरं शत्रोः श्रेष्ठं न संसदम् ॥ कालमीक्षेत कार्यार्थमनुज्ञातश्च निष्पतेत् ॥ ९ ॥ छिद्रं च शत्रोर्जानीयात्कोशमित्रबलानि
 च ॥ रागापरागौ जानीयाद्वष्टिगात्रविचोष्टितैः ॥ १० ॥ कुर्याच्चतुर्विधं स्तोत्रं पक्षयोरुभयोरपि ॥ तपस्विव्यञ्जनोपेतैः सुचरैः सह संवसेत् ॥
 ॥ ११ ॥ चरः प्रकाशो दूतः स्यादप्रकाशश्चरो द्विधा ॥ वणिक कृषीवलो लिङ्गी भिक्षुकाद्यात्मकाश्चराः ॥ १२ ॥ यायादारैः व्यसनिनं
 निष्फले दूतचोष्टिते ॥ प्रकृतिव्यसनं यत्स्यात्तत्समीक्ष्य समुत्पतेत् ॥ १३ ॥ अनयाद्रचस्याति श्रेयस्तस्मात्तद्रचसनं स्मृतम् ॥ हुताशनो
 जलं व्याधिर्दुर्भिक्षं नरकं तथा ॥ १४ ॥ इति पञ्चविधं देवं व्यसनं मानुषं परम् ॥ देवं पुरुषकारेणे शान्त्या च प्रशमं नयेत् ॥ १५ ॥
 उत्थापितेन नीत्या च मानुषं व्यसनं हरेत् ॥ मन्त्रो मन्त्रफलावाप्तिः कार्यानुष्ठानमायतिः ॥ १६ ॥ आयव्ययो दण्डनीतिरामित्रातिषे-

धनम् ॥ व्यसनस्य प्रतीकारो राज्यराजाभिरक्षणम् ॥ १७ ॥ इत्यमात्यस्य कर्मेदं हन्ति स व्यसनान्वितः ॥ हिरण्यधान्यवस्त्राणि
 वाहनं प्रजया भवेत् ॥ १८ ॥ तथान्ये द्रव्यनिचया हन्ति सव्यसना प्रजा ॥ प्रजानामापदिस्थानां रक्षणं कोशदण्डयोः ॥ १९ ॥
 पौराद्याश्चोपकुर्वन्ति संश्रयादिह दुर्दिनम् ॥ तूष्णीं युद्धं जनत्राणं मित्रामित्रपरिग्रहः ॥ २० ॥ सामन्तादिकृते दोषे नश्येत्तद्व्यसनाच्च
 तत् ॥ भृत्यानां भरणं दानं प्रजामित्रपरिग्रहः ॥ २१ ॥ धर्मकामादिभेदश्च दुर्गसंस्कारभूषणम् ॥ कोशात्तद्व्यसनाद्दन्ति कोशमूलो
 हि भूपातिः ॥ २२ ॥ मित्रामित्रावनीहेमसाधनं रिपुमर्दनम् ॥ दूरकार्य्याशुकारित्वं दण्डात्तद्व्यसनाद्धरेत् ॥ २३ ॥ संस्तम्भ-
 यति मित्राणि ह्यमित्रं नाशयत्यपि ॥ धनाद्यैरुपकारित्वं मित्रात्तद्व्यसनाद्धरेत् ॥ २४ ॥ राजा सव्यसनी हन्याद्राजकार्य्याणि
 यानि च ॥ वाग्दण्डयोश्च पारुष्यमर्थदूषणमेव च ॥ २५ ॥ पानं स्त्री मृगया द्यूत व्यसनानि महीपतेः ॥ आलस्यं स्तब्धता दर्पः प्रमादो
 द्वेषकारिता ॥ २६ ॥ इति पूर्वोपादिष्ट च सचिवव्यसनं स्मृतम् ॥ अनावृष्टिश्च पीडादी राष्ट्रव्यसनमुच्यते ॥ २७ ॥ विशीर्णयन्त्रप्राका-
 रपरिखात्वमशस्त्रता ॥ क्षीणया सेनया नद्धं दुर्गव्यसनमुच्यते ॥ २८ ॥ व्यथीकृतः परिक्षिप्तोऽप्रजितोऽसाञ्चितस्तथा ॥ दूषितो दूरसं-
 स्थश्च कोशव्यसनमुच्यते ॥ २९ ॥ उपरुद्धं परिक्षिप्तममानितविमानितम् ॥ अभूतं व्याधितं श्रान्तं दूरायातं नवागतम् ॥ ३० ॥ परि-
 क्षीणं प्रतिहतं प्रहताग्रतरं तथा ॥ आशानिवेदभूयिष्ठमनृतप्राप्तमेव च ॥ ३१ ॥ कलत्रगर्भं निक्षिप्तमन्तःशल्यं तथैव च ॥ विच्छिन्नविवि-
 धासारं शून्यमूलं तथैव च ॥ ३२ ॥ अस्वाम्यसंहतं वापि भिन्नकूटं तथैव च ॥ दुष्पाणिग्राहमर्थं च बलव्यसनमुच्यते ॥ ३३ ॥ देवो-
 पपीडितं मित्रं ग्रस्तं शत्रुबलेन च ॥ कामक्रोधादिसंयुक्तमुत्साहादरिभिर्भवेत् ॥ ३४ ॥ अर्थस्य दूषणं क्रोधात्पारुष्यं वाक्यदण्डयोः ॥
 कामजं मृगया द्यूतं व्यसनं पानकं स्त्रियः ॥ ३५ ॥ वाक्पारुष्यं परं लोके उद्वेजनमनर्थकम् ॥ असिद्धसाधनं दण्डस्तं युक्त्यापनयेन्नृपः ॥
 ३६ ॥ उद्वेजयति भूतानि दण्डपारुष्यवान्नृपः ॥ भूतान्युद्वेज्यमानानि द्विषतां यान्ति संश्रयम् ॥ ३७ ॥ विवृद्धाः शत्रवश्चैव विनाशाय
 भवन्ति ते ॥ दूष्यस्य दूषणार्थं च परित्यागो महीयसः ॥ ३८ ॥ अर्थस्य नीतितत्त्वज्ञैरर्थदूषणमुच्यते ॥ पानात्कार्य्यादितोऽज्ञानं मृग-
 यातोऽरितः क्षयः ॥ ३९ ॥ जितश्रमार्थं मृगयां विचरेद्रक्षिते वने ॥ धर्मार्थप्राणनाशादि द्यूते स्यात्कलहादिकम् ॥ ४० ॥ कालातिपातो

धर्मार्थपीडा स्त्रीव्यसनाद्भवेत् ॥ पानदोषात्प्राणनाशः कार्य्योकार्य्याविनिश्चयः ॥ ४१ ॥ स्कन्धावारनिवेशज्ञो निमित्तज्ञो रिपुं जयेत् ॥
 स्कन्धावारस्य मध्ये तु सकोशं नृपतेर्गृहम् ॥ ४२ ॥ मौलीभूतं श्रेणिसुहृद्विषदाटविकं बलम् ॥ राजहर्म्यं समावृत्य क्रमेण विनिवेश-
 येत् ॥ ४३ ॥ सैन्यैकदेशः सन्नद्धः सेनापतिपुरःसरः ॥ परिभ्रमेच्चत्तरांश्च मण्डलेन बाहीर्नीशि ॥ ४४ ॥ वार्ताः स्वका विजानीयाद्गुप्ती-
 मान्तचारिणः ॥ निर्गच्छेत्प्रविशेच्चैव सर्व एवोपलक्षितः ॥ ४५ ॥ साम दानं च भेदश्च दण्डोपेक्षेन्द्रजालकम् ॥ मायोपायाः सप्त परे निक्षिपे-
 त्साधनाय तान् ॥ ४६ ॥ चतुर्विधं स्मृतं साम उपकारानुकीर्तनात् ॥ मिथः सम्बन्धकथनं मृदुपूर्वं च भाषणम् ॥ ४७ ॥ आयाते दर्शनं वाचा
 तवाहमिति चार्पणम् ॥ यः सम्प्राप्तधनोत्सर्गं उत्तमाधममध्यमः ॥ ४८ ॥ प्रतिदानं तदा तस्य गृहीतस्यानुमोदणम् ॥ द्रव्यदानमपूर्वं च स्वयंप्रा-
 हप्रवर्तनम् ॥ ४९ ॥ देयश्च प्रतिमोक्षश्च दानं पञ्चविधं स्मृतम् ॥ स्नेहरागापनयनसंहर्षोत्पादनं तथा ॥ ५० ॥ मिथो भेदश्च भेदज्ञैर्भेदश्च
 त्रिविधः स्मृतः ॥ वधोऽर्थहरणं चैव परिक्रेशस्त्रिधा दमः ॥ ५१ ॥ प्रकाशश्चाप्रकाशश्च लोकद्विष्टान्प्रकाशतः ॥ उद्विजेत हतैर्लोकस्तेषु
 पिण्डः प्रशस्यते ॥ ५२ ॥ विशेषेणोपनिषद्योगैर्हन्याच्छस्त्रादिना द्विषः ॥ जातिमात्रं द्विजं नैव हन्यात्सामोत्तरं वशे ॥ ५३ ॥ प्रालिम्पान्निव
 चेतांसि दृष्ट्वा साधु पिबन्निव ॥ ग्रसन्निवामृतं साम प्रयुज्जीत प्रियं वचः ॥ ५४ ॥ मिथ्याभिज्ञस्तः श्रीकाम आहूयाप्रतिमानितः ॥ राजद्वेषी
 चातिकर आत्मसम्भावितस्तथा ॥ ५५ ॥ विच्छिन्नधर्मकामार्थः क्रुद्धो मानी विमानितः ॥ अकारणात्परित्यक्तः कृतवैरोऽपि सान्त्वितः
 ॥ ५६ ॥ हृतद्रव्यकलत्रश्च पूजाहोऽप्रतिपूजितः ॥ एतांस्तु भेदयेच्छत्रौ स्थितान्नित्यान्सुशङ्कितान् ॥ ५७ ॥ आगतान्पूजयेत्
 कामैर्निजांश्च प्रशमं नयेत् ॥ सामदृष्टानुसन्धानमत्युग्रभयदर्शनम् ॥ ५८ ॥ प्रधानदानमानं च भेदोपायाः प्रकीर्त्तिताः ॥ मित्रं
 हतं काष्ठमिव घुणजग्धं विशीर्यते ॥ ५९ ॥ त्रिशक्तिर्देशकालज्ञो दण्डेनास्तं नयेदरिन् ॥ मैत्री प्रधानं कल्याणबुद्धिं सान्त्वेन साध-
 येत् ॥ ६० ॥ लुब्धं क्षीणं च दानेन मित्रानन्योऽन्यशङ्कया ॥ दण्डस्य दर्शनाद्दृष्टान्पुत्रभ्रातादि सामतः ॥ ६१ ॥ दानभेदैश्चमृग-
 ख्यान्योधाजनपदादिकान् ॥ सामन्ताटविकान्भेददण्डाभ्यामपराद्धकान् ॥ ६२ ॥ देवताप्रतिमानां तु पूजयान्तर्गतैर्नरेः ॥ पुमान्स्त्रीव-
 स्रसंवीतो निशि चाद्भुतदर्शनः ॥ ६३ ॥ वेतालोल्लापिशाचानां शिवानां च स्वरूपिकी ॥ कामतो रूपधारित्वं शस्त्राभ्यश्माम्बु-

वर्षेणम् ॥ ६४ ॥ तपोऽनिलोऽनलो मेघ इति माया ह्यमानुषी ॥ जघान कीचकं भीम आस्थितः स्त्रीस्वरूपताम् ॥ ६५ ॥ अन्याये
 व्यसने युद्धे प्रवृत्तस्यानिवारणम् ॥ उपेक्षेयं स्मृता भ्रातोपेक्षितश्च हिडिम्बया ॥ ६६ ॥ मेघान्धकारवृष्ट्याग्निपर्वताद्भुतदर्शनम् ॥ दर-
 स्थानं च सैन्यानां दर्शनं वज्रशालिनाम् ॥ ६७ ॥ छिन्नपाटिताभिन्नानां संसृतानां च दर्शनम् ॥ इतीन्द्रजालं द्विषतां भर्तित्यर्थमु-
 पकल्पयेत् ॥ ६८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सामादिकं नामैकचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २४१ ॥ अथ पुनः राज-
 नीतिः ॥ श्रीराम उवाच ॥ षड्विधं तु बलं व्यूह्य देवान्प्राचर्य रिपुं व्रजेत् ॥ मौलभूतं श्रेणिमुद्धद्विषदाटविकं बलम् ॥ १ ॥ पूर्वं पूर्वं
 गरीयस्तु बलानां व्यसनं तथा ॥ षडङ्गं मन्त्रकोशाभ्यां पदात्यश्वरथद्विपैः ॥ २ ॥ नद्यद्विवनदुर्गेषु यत्र यत्र भयं भवेत् ॥ सेना-
 पतिस्तत्र तत्र गच्छेद्ब्रह्मीकृतैर्बलैः ॥ ३ ॥ नायकः पुरतो यायात्प्रवीरपुरुषावृतः ॥ मध्ये कलत्रं स्वामी च कोशः फल्गु च यद्व-
 लम् ॥ ४ ॥ पार्श्वयोरुभयोरश्वा वाजिनां पार्श्वयो रथाः ॥ रथानां पार्श्वयोर्नागा नागानां चाटवीबलम् ॥ ५ ॥ पश्चात्सेनापतिः
 सर्वं पुरस्कृत्य कृती स्वयम् ॥ यायात्सन्नद्धसैन्यौघः खिन्नानाश्वासयच्छनैः ॥ ६ ॥ यायाद्ब्रूहेन महता मकरेण पुरोभये ॥ श्येनेनोद्धृत-
 पक्षेण सूच्या वा वीरवक्रया ॥ ७ ॥ पश्चाद्भये तु शकटं पार्श्वयोर्वज्रसन्निहितम् ॥ सर्वतः सर्वतोभद्रं भये व्यूहं प्रकल्पयेत् ॥ ८ ॥
 कन्दरे शैलगहने निम्नगावनसङ्कटे ॥ दीर्घाध्वनि परिश्रांतं क्षुत्पिपासाहितकुमम् ॥ ९ ॥ व्याधिदुर्भिक्षमारकपीडितं दस्युविद्रुतम् ॥
 पङ्कपांसुजलस्कन्धं व्यस्तं पुञ्जीकृतं पथि ॥ १० ॥ प्रसुप्तं भोजनव्यग्रमभूमिष्ठमसुस्थितम् ॥ चौराग्निभयवित्रस्त वृष्टिवातसमाहतम् ॥ ११ ॥
 इत्यादौ स्वचमूं रक्षेत्परसैन्यं च घातयेत् ॥ विशिष्टो देशकालाभ्यां भिन्नविप्रकृतिर्बली ॥ १२ ॥ कुर्यात्प्रकाशयुद्धं हि कूटयुद्धं
 विपर्यये ॥ तेष्ववस्कन्दकालेषु परं हन्यात्समाकुलम् ॥ १३ ॥ अभूमिष्ठं स्वभूमिष्ठः स्वभूमौ चोपजातयः ॥ प्रकृतात्प्रग्रहाकृष्टं
 पार्श्वेनचरादीभिः ॥ १४ ॥ हन्यात्प्रवीरपुरुषैर्भङ्गदानापकर्षणैः ॥ पुरस्ताद्दर्शनं दत्त्वा तल्लक्षकृतनिश्चयान् ॥ १५ ॥ हन्यात्पश्चात्प्रवीरेण
 बलेनोपेत्य वेगिना ॥ पश्चाद्वा सङ्कुलीकृत्य हन्याच्छूरेण पूर्वतः ॥ १६ ॥ आभ्यां पार्श्वाभिघातौ तु व्याख्यातौ कूटयोधने ॥ पुरस्ताद्विषमे
 देशे पश्चाद्हन्यात्तु वेगवान् ॥ १७ ॥ पुरः पश्चात्तु विषमे ह्येवमेव तु पार्श्वयोः ॥ प्रथमं योधयित्वा तु दूष्यामित्राटवीबलैः ॥ १८ ॥ श्रान्तं

मन्दं निराक्रन्दं हन्यादश्रान्तवाहनम् ॥ दूष्याभिन्नवलैर्वापि भङ्गं दत्त्वा प्रयत्नवान् ॥ १९ ॥ जितमित्येव विश्वस्तं हन्यान्मन्त्रव्यपाश्रयः ॥
 स्कन्धावारपुरग्रामसस्यस्वामिप्रजादिषु ॥ २० ॥ विश्रम्भ्यन्तं परानीकमप्रमत्तो विनाशयेत् ॥ अथ वा गोप्रहाकृष्टं तल्लक्ष्यं मार्गबन्ध-
 नात् ॥ २१ ॥ अवस्कन्दभयाद्रात्रिप्रजागरकृतश्रमम् ॥ दिवासुप्तं समाहन्यान्निद्राव्याकुलसैनिकम् ॥ २२ ॥ निशि विश्रब्धसंसुप्तं नागैर्वा
 खड्गपाणिभिः ॥ प्रयाणे पूर्वयायित्वं वनदुर्गप्रवेशनम् ॥ २३ ॥ अभिन्नानामनिकानां भेदनं भिन्नसङ्ग्रहः ॥ विभीषिकाद्वारघातं कोश-
 रक्षेभकर्म च ॥ २४ ॥ अभिन्नभेदनं मित्रसन्धानं रथकर्म च ॥ वनदिङ्मार्गविचये वीवधासारलक्षणम् ॥ २५ ॥ अनुयानापसरणे
 शीघ्रकार्योपपादनम् ॥ दीनानुसरणं घातः कोटीनां जघनस्य च ॥ २६ ॥ अश्वकर्माथ पत्तेश्च सर्वदा शस्त्रधारणम् ॥ शिविरस्य च
 मार्गादेः शोधनं वास्तिकर्म च ॥ २७ ॥ संस्थूलस्थाणुवल्मीकवृक्षगुल्मापकष्टकम् ॥ सापसारा पदातीनां भूर्नातिविषमा मता ॥ २८ ॥
 स्वल्पवृक्षोपला क्षिप्रलङ्घनीयनगा स्थिरा ॥ निःशर्करा विपङ्का च सापसारा च वाजिभूः ॥ २९ ॥ निःस्थाणुवृक्षके दारा रथभूमिर-
 कर्दमा ॥ मर्दनीयतरुच्छेद्यव्रततीपङ्कवर्जिता ॥ ३० ॥ निर्झरागम्यशैला च विषमा गजमोदिनी ॥ उरस्यादीनि भिन्नानि प्रतिगृह्णन्बला-
 नि हि ॥ ३१ ॥ प्रतिग्रह इति ख्यातो राजकार्यान्तरक्षमः ॥ तेन शून्यस्तु यो व्यूहः स भिन्न इव लक्ष्यते ॥ ३२ ॥ जयार्थी न च
 युध्येत मतिमानप्रतिग्रहः ॥ यत्र राजा तत्र कोशः कोशाधीना हि राजता ॥ ३३ ॥ योधेभ्यस्तु ततो दद्यात्किञ्चिदातुं न युज्यते ॥
 द्रव्यलक्षं राजघाते तदर्द्धं तत्सुतार्दने ॥ ३४ ॥ सेनापतिवधे तद्ब्रह्मद्यादस्त्यादिमर्दने ॥ अथ वा खलु युध्येरन्पत्यश्वरथादिन्तिनः
 ॥ ३५ ॥ यथा भवेदसम्बाधो व्यायामाविनिवर्तने ॥ असङ्करेण युध्येरन्सङ्करः सङ्कुलावहः ॥ ३६ ॥ महासङ्कुलयुद्धेषु संश्रयेरन्मतङ्गजम् ॥
 अश्वस्य प्रतियोद्धारो भवेयुः पुरुषास्त्रयः ॥ ३७ ॥ इति कल्प्यास्त्रयश्चाश्वा विधेयाः कुञ्जरस्य तु ॥ पादगोपा भवेयुश्च पुरुषा दश
 पञ्च च ॥ ३८ ॥ विधानमिति नागस्य विहितस्यन्दनस्य च ॥ अनकिामीति विज्ञेयमिति कल्प्या नव द्विपाः ॥ ३९ ॥ तथानीकस्य
 रन्ध्रं तु पञ्चधा च प्रचक्षते ॥ इत्यनीकविभागेन स्थापयेद्बृहस्पदः ॥ ४० ॥ उरस्यकक्षपक्षास्तु कल्प्यानेतान्प्रचक्षते ॥ उरःकक्षौ च
 पक्षौ च मध्यं पृष्ठं प्रतिग्रहः ॥ ४१ ॥ कोटी च व्यूहशास्त्रज्ञैः सप्ताङ्गो व्यूह उच्यते ॥ उरस्यकक्षपक्षास्तु व्यूहोऽयं सप्रतिग्रहः ॥ ४२ ॥

युरोरेष च शुक्रस्य कक्षाभ्यां परिवर्जितः ॥ तिष्ठेयुः सेनापतयः प्रवीरः पुरुषैर्बुताः ॥ ४३ ॥ अभेदेन च युध्यरेत्रक्षेयुश्च परस्परम् ॥
 मध्यव्यूहे फल्गु सैन्यं युद्धवस्तु जघन्यतः ॥ ४४ ॥ युद्धं हि नायकप्राणं हन्यते तदनायकम् ॥ उरसि स्थापयेन्नागान्प्रचण्डान्कक्षयो
 रथान् ॥ ४५ ॥ ह्यांश्च पक्षयोर्व्यूहो मध्यभेदी प्रकीर्तितः ॥ मध्यदेशे ह्यानीकं रथानीकं च कक्षयोः ॥ ४६ ॥ पक्षयोश्च गजानीकं
 व्यूहोऽन्तर्भेदाय स्मृतः ॥ रथस्थाने ह्यान्दद्यात्पदार्तींश्च ह्याश्रये ॥ ४७ ॥ रथाभावे तु द्विरदान्व्यूहे सर्वत्र दापयेत् ॥ यदि स्यादण्ड-
 बाहुल्यमाबाधः सम्प्रकीर्तितः ॥ ४८ ॥ मण्डलासंहतो भोगो दण्डस्ते बहुधा शृणु ॥ तिर्य्यग्वृत्तिस्तु दण्डः स्याद्भोगोऽन्यावृत्तिरेव च
 ॥ ४९ ॥ मण्डलः सर्वतोवृत्तिपृथग्वृत्तिसंहतः ॥ प्रदरोदृढकोऽसह्यः चापो वै कुक्षिरेव च ॥ ५० ॥ प्रतिष्ठः सुप्रतिष्ठश्च श्येनो विजयसञ्जयौ ॥
 विशालो विजयः सूची स्थूणाकर्णचमूमुखौ ॥ ५१ ॥ सर्पास्यो वलयश्चैव दण्डभेदाश्च दुर्जयाः ॥ अतिक्रान्तः प्रतिक्रान्तः कक्षाभ्यां
 चैकपक्षतः ॥ ५२ ॥ अतिक्रान्तस्तु पक्षाभ्यां त्रयोऽन्ये तद्विपर्य्यये ॥ पक्षोरस्यैरतिक्रान्तः प्रतिष्ठोऽन्यो विपर्य्ययः ॥ ५३ ॥
 स्थूणापक्षो धनुःपक्षो द्विस्थूणो दण्ड ऊर्ध्वगः ॥ द्विगुणोऽन्तस्त्वतिक्रान्तपक्षोऽन्यस्य विपर्य्ययः ॥ ५४ ॥ द्विचतुर्दण्ड इत्येते
 ज्ञेया लक्षणतः क्रमात् ॥ गोमूत्रिकाहिसञ्चारी शकटो मकरस्तथा ॥ ५५ ॥ भोगभेदाः समाख्यातास्तथा पारिप्लवङ्गकः ॥
 दण्डपक्षौ युगोरस्य शकटस्तद्विपर्य्यये ॥ ५६ ॥ मकरो व्यतिकीर्णश्च शेषः कुञ्जरराजिभिः ॥ मण्डलव्यूहभेदौ तु
 सर्वतोभद्रदुर्जयौ ॥ ५७ ॥ अष्टानीको द्वितीयस्तु प्रथमः सर्वतोमुखः ॥ अर्द्धचन्द्रक ऊर्ध्वो वज्रभेदास्तु संहतेः ॥
 ॥ ५८ ॥ तथा कर्कटशृङ्गी च काकपादी च गोधिका ॥ त्रिचतुःपञ्चसैन्यानां ज्ञेया आकारभेदतः ॥ ५९ ॥ दण्डस्य स्युः सप्तदश
 व्यूहा द्वौ मण्डलस्य च ॥ असङ्घातस्य षट् पञ्च भोगस्यैव तु सङ्गरे ॥ ६० ॥ पक्षादीनामथैकेन हत्वा शेषैः परिक्षिपेत् ॥ उरसा वा
 समाहत्य कोटिभ्यां परिवेष्टयेत् ॥ ६१ ॥ परे कोटी समाक्रम्य पक्षाभ्यामप्रतिग्रहात् ॥ कोटिभ्यां जघनं हन्यादुरसा च प्रपीडयेत् ॥
 ॥ ६२ ॥ यतः फल्गु यतो भिन्नं यतश्चान्यैराधिष्ठितम् ॥ ततश्चारिवलं हन्यादात्मनश्चोपबृंहयेत् ॥ ६३ ॥ सारं द्विगुणसारेण फल्गु-
 सारेण पीडयेत् ॥ संहतं च गजानीकैः प्रचण्डैर्दारयेद्बलम् ॥ ६४ ॥ स्यात्कक्षपक्षोरस्यैश्च वर्तमानस्तु दण्डकः ॥ तत्र प्रयोगो दण्डस्य

स्थानं तुर्य्येण दर्शयेत् ॥ ६५ ॥ स्यादण्डसमवृक्षाभ्यामतिक्रान्तः प्रदारकः ॥ भवेत्स पक्षकक्षाभ्यामतिक्रान्तो दृढः स्मृतः ॥ ६६ ॥
 कक्षाभ्यां च प्रतिक्रान्तव्यूहोऽसह्यः स्मृतो यथा ॥ कक्षपक्षावधः स्थाप्योरस्यैः क्रान्तश्च स्वातकः ॥ ६७ ॥ द्वौ दण्डौ वलयः प्रोक्तो
 व्यूहो रिपुविदारणः ॥ दुर्जयश्चतुर्वलयः शत्रोर्वलयविमर्दनः ॥ ६८ ॥ कक्षपक्षोरस्यैर्भागो विषयं परिवर्त्तयन् ॥ सर्पचारी गोमूत्रिका शकटः
 शकटाकृतिः ॥ ६९ ॥ विपर्य्ययोऽमरः प्रोक्तः सर्वशत्रुविमर्दकः ॥ स्यात्कक्षपक्षोरस्यानामेकीभावस्तु मण्डलः ॥ ७० ॥ चक्रपद्मादयो
 भेदा मण्डलस्य प्रभेदकाः ॥ एवं च सर्वतोभद्रो वज्राक्षवरकाकवत् ॥ ७१ ॥ अर्द्धचन्द्रश्च शृङ्गाटो ह्यचलो नामरूपतः ॥ व्यूहा यथा-
 सुखं कार्याः शत्रूणां बलवारणाः ॥ ७२ ॥ अग्निरुवाच ॥ रामस्तु रावणं हत्वा ह्ययोध्यां प्राप्तवान्द्रिज ॥ रामोक्तमीत्येन्द्राजितं हतवां-
 लक्ष्मणः पुरा ॥ ७३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये रामोक्तराजनीतिर्नाम द्विचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २४२ ॥ अथ पुरुष-
 लक्षणम् ॥ अग्निरुवाच ॥ रामायोक्ता मया नीतिः स्त्रीणां राजचृणां वदे ॥ लक्षणं यत्समुद्रेण गर्गायोक्तं यथा पुरा ॥ १ ॥ समुद्र उवाच ॥
 पुंसां च लक्षणं वक्ष्ये स्त्रीणां चैव शुभाशुभम् ॥ एकाधिको द्विशुक्लश्च त्रिगम्भीरस्तथैव च ॥ २ ॥ त्रिविक्रिप्रलम्बश्च त्रिभिर्व्याप्रोति
 यस्तथा ॥ त्रिवलीमांस्त्रिविनतस्त्रिकालज्ञश्च सुव्रत ॥ ३ ॥ पुरुषः स्यात्सुलक्ष्ण्यो विपुलश्च तथा त्रिषु ॥ चतुर्लैवस्तथा यश्च तथैव च
 चतुःसमः ॥ ४ ॥ चतुर्किष्कुश्चतुर्दंष्ट्रः शुक्लकृष्णस्तथैव च ॥ चतुर्गन्धश्चतुर्हस्वः सूक्ष्मदीर्घश्च पञ्चसु ॥ ५ ॥ षड्व्रतोऽष्टवंशश्च सप्तस्नेह-
 नवामलः ॥ दशपद्मो दशव्यूहो न्यग्रोधपरिमण्डलः ॥ ६ ॥ चतुर्दशसमद्वन्द्वः षोडशाक्षश्च शस्यते ॥ धर्मार्थकामसंयुक्तो धर्मो
 ह्येकाधिको मतः ॥ ७ ॥ तारकाभ्यां विना नेत्रे शुक्लदन्ती द्विशुक्लकः ॥ गम्भीरस्त्रिश्रवो नाभिः सत्त्वं चैकं त्रिकं स्मृतम् ॥ ८ ॥
 अनसूया दया क्षान्तिर्मङ्गलाचारयुक्ता ॥ शौचं स्पृहा त्वकार्पण्यमनायासश्च शूरता ॥ ९ ॥ त्रिविक्रिप्रलम्बः स्याद्वृषणे भुजयो-
 नरः ॥ दिग्देशजातिवर्गीश्च तेजसा यशसा श्रिया ॥ १० ॥ व्याप्रोति यस्त्रिकव्यापी त्रिवलीमात्ररस्त्वसौ ॥ उदरे वलयस्तिष्ठो नरं त्रिवि-
 नतं शृणु ॥ ११ ॥ देवतानां द्विजानां च गुरुणां प्रणतस्तु यः ॥ धर्मार्थकामकालज्ञस्त्रिकालज्ञोऽभिधीयते ॥ १२ ॥ उरो ललाटे
 वक्रं च त्रिविस्तीर्णो विलेखवाच ॥ द्वौ पाणी द्वौ तथा पादौ घञच्छत्रादिभिर्युतो ॥ १३ ॥ अङ्गुल्यो रूढयं पृष्ठं कटिः शस्तं चतुःस-

मम् ॥ षण्णवत्यङ्गुलोत्सेधश्चतुर्गुणप्रमाणतः ॥१४॥ दंष्ट्राश्चतस्रश्चन्द्राभाश्चतुर्गुणं वदामि ते ॥ नेत्रतारौ भ्रुवौ श्मश्रुः कृष्णाः केशा-
स्तथैव च ॥ १५ ॥ नासायां वदने स्वेदे कक्षयोर्विडगन्धकः ॥ हस्वं लिङ्गं तथा ग्रीवा जङ्घे स्याद्वेदहस्वकम् ॥ १६ ॥ सूक्ष्माप्यङ्गुलिप-
र्वाणि नखकेशद्विजत्वचः ॥ हनू नेत्रे ललाटं च नासा दीर्घा स्तनान्तरम् ॥ १७ ॥ वक्षः कक्षौ नखा नासोन्नतं वक्त्रं कृकाटिका ॥
स्निग्धास्त्वक्कशदन्ताश्च लोम दृष्टिर्नखाश्च वाक् ॥ १८ ॥ जान्वोरुवौश्च पृष्ठस्थवंशौ द्वौ करनासयोः ॥ नेत्रे नासापटौ कर्णौ मेढ्रं पायुमुखेऽमलम्
॥ १९ ॥ जिह्वोष्ठे तालुनेत्रे तु हस्तपादौ नखास्तथा ॥ शिश्नाग्रवक्त्रं शस्यन्ते पद्माभा दश देहिनाम् ॥ २० ॥ पाणिपादं मुखं ग्रीवा
श्रवणे हृदयं शिरः ॥ ललाटमुदरं पृष्ठं बृहन्तः पूजिता दश ॥ २१ ॥ प्रसारितभुजस्येह मध्यमाग्रद्रयान्तरम् ॥ उच्छ्रायेण समं यस्य
न्यग्रोधपरिमण्डलः ॥ २२ ॥ पादौ गुल्फौ स्फिचौ पाश्वौ वङ्गौ वृषणौ कुचौ ॥ कर्णौष्ठे सक्थिनी जङ्घे हस्तौ बाहू तथाशिणी ॥ २३ ॥
चतुर्दशसमद्वन्द्व एतत्सामान्यतो नरः ॥ विद्याश्चतुर्दश द्वयक्षैः पश्येद्यः षोडशाक्षकः ॥ २४ ॥ रूक्षं शिराततं गात्रमशुभं मांसवर्जितम् ॥
दुर्गन्धिविपरीतं यच्छस्तं दृष्ट्या प्रसन्नया ॥ २५ ॥ धन्यस्य मधुरा वाणी गतिर्मतेभसन्निभा ॥ एककूपभवं रोम भये रक्षा सकृत्सकृत् ॥
॥ २६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पुरुषलक्षणं नाम त्रिचत्वारिंशदाधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥ २४३ ॥ अथ स्त्रीलक्षणम् ॥ समुद्र उवाच ॥
शस्ता स्त्री चारुसर्वाङ्गी मत्तमातङ्गगामिनी ॥ गुरुरुजघना या च मत्तपारावतेक्षणा ॥ १ ॥ सुनीलकेशी तन्वङ्गी विलोमाङ्गी मनोहरा ॥
समभूमिस्पृशौ पादौ संहतौ च तथा स्तनौ ॥ २ ॥ नाभिः प्रदक्षिणावर्त्ता गुह्यमश्वत्थपत्रवत् ॥ गुल्फौ निगूढौ मध्येन नाभिरङ्गुष्ठमानिका
॥ ३ ॥ जठरं न प्रलम्बं च रोमरूक्षा न शोभना ॥ नर्श्वक्षनदीनाम्नी न सदा कलहप्रिया ॥ ४ ॥ न लोलुपा न दुर्भाषा शुभा देवादिपू-
जिता ॥ गण्डैर्मधूकपुष्पाभैर्न शिराला न लोमशा ॥ ५ ॥ न संहतभ्रुकुटिला पतिप्राणा पतिप्रिया ॥ अलक्षणापि लक्षण्या यत्राकारस्त-
तो गुणाः ॥ भुवं कनिष्ठिका यस्या न स्पृशेन्मृत्युरेव सा ॥ ६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये स्त्रीलक्षणं नाम चतुश्चत्वारिंशदाधिकाद्विशत-
तमोऽध्यायः ॥ २४४ ॥ अथ चामरादिलक्षणम् ॥ अग्रिरुवाच ॥ चामरो रुक्मदण्डोऽग्न्यः छत्रं राज्ञः प्रशस्यते ॥ हंसपक्षैर्विरचितं
मयूरस्य शुकस्य च ॥ १ ॥ पक्षैर्वाथ बलाकाया नै कार्य मिश्रपक्षकैः ॥ चतुरस्रं ब्राह्मणस्य वृत्तं राज्ञश्च शुक्लकम् ॥ २ ॥ त्रिचतुःपञ्च-

पट्टसप्त द्वाष्ट पवाणि दण्डके ॥ भद्रासनं क्षीरिवृक्षैः पञ्चाशदङ्गुलोच्छ्रयैः ॥ ३ ॥ विस्तारेण त्रिहस्तं स्यात्सुवर्णाद्यैश्च चित्रितम् ॥ धनुर्द्रव्य-
 त्रयं लोहं शृङ्गं दारु द्विजोत्तम ॥ ४ ॥ ज्याद्रव्यत्रितयं चैव वंशभङ्गत्वचस्तथा ॥ दारुचापप्रमाणं तु श्रेष्ठं इस्तचतुष्टयम् ॥ ५ ॥ तदेव
 समहीनं तु प्रोक्तं मध्यकनीयासि ॥ मुष्टिग्राहनिमित्तानि मध्ये द्रव्याणि कारयेत् ॥ ६ ॥ स्वल्पकोटिस्त्वचा शृङ्गं शार्ङ्गलोहमये
 द्विज ॥ कामिनीलताकारा कोटिः कार्य्या सुसंयता ॥ ७ ॥ पृथग्वा विप्रमिश्रं वा लोहं शार्ङ्गं तु कारयेत् ॥ शार्ङ्गं समु-
 चितं कार्य्यं रुक्मविन्दुविभूषितम् ॥ ८ ॥ कुटिलं स्फुटितं चापं सच्छिद्रं च न शस्यते ॥ सुवर्णं रजतं ताम्रं कृष्णायो धनुषि स्मृतम् ॥ ९ ॥
 माहिषं शारभं शार्ङ्गं रोहिषं वा धनुःशुभम् ॥ चदनं वेतसं सालं धावलं ककुभं तरुः ॥ १० ॥ सर्वश्रेष्ठं धनुर्वैशेर्गृहीतैः शरदि श्रितैः ॥
 पूजयेत्तु धनुःखड्गमन्त्रैस्त्रैलोक्यमोहनेः ॥ ११ ॥ अयसश्चाथ वंशस्य शरस्याप्यशरस्य च ॥ ऋजवो हेमवर्णाभाः स्त्रायुश्छिष्टाः सुपत्रकाः
 ॥ १२ ॥ रुक्मपुट्टाः सुपुट्टास्ते तैलघोताः सुवर्णकाः ॥ यात्रायामभिषेकादौ यजेद्वाणधनुर्मुखान् ॥ १३ ॥ सपताकास्त्रसंग्राहकावत्सर-
 करावृषः ॥ ब्रह्मा वै मेरुशिखरे स्वर्गगङ्गातटेऽयजेत् ॥ १४ ॥ लोहेदेत्यं स ददृशे विभ्रं यज्ञे तु चिन्तयन् ॥ तस्य चिन्तयतो बह्वैः
 पुरुषोऽभूदलिर्महान् ॥ १५ ॥ ववन्देऽजं च तं देवा अभ्यनन्दन्त हर्षिताः ॥ तस्मात्स नन्दकः खड्गो देवोक्तो हरिरग्रहीत् ॥ १६ ॥
 तं जग्राह शनैर्देवो विकोशः सोऽभ्यपद्यत ॥ खड्गो नीलो रत्नमुष्टिस्ततोऽभूच्छतबाहुकः ॥ १७ ॥ दैत्यः स गदया देवान्द्रावयामास वै
 रणे ॥ विष्णुना खड्गच्छिन्नानि दैत्यगात्राणि भूतले ॥ १८ ॥ पतितानि तु संस्पर्शान्नन्दकस्य च तानि हि ॥ लोहभूतानि सर्वाणि हत्वा
 तस्मै हरिर्वरम् ॥ १९ ॥ ददौ पवित्रमङ्गं ते ह्यायुधाय भवेद्भुवि ॥ हरिप्रसादाद्ब्रह्मा पि विना विभ्रं हारं प्रभुम् ॥ २० ॥ पूजयामास यज्ञेन
 वक्ष्येऽथो खड्गलक्षणम् ॥ खटीखट्वरजाता ये दर्शनीयास्तु ते स्मृताः ॥ २१ ॥ कायच्छिदस्त्वार्षिकाः स्युर्दंढाः सूर्पारकोद्भवाः ॥ तीक्ष्णाः
 श्चेदसहा वज्रास्तीक्ष्णाः स्युश्चाङ्गदेशजाः ॥ २२ ॥ शताद्र्दमङ्गुलानां च श्रेष्ठं खड्गं प्रकीर्तितम् ॥ तदद्दं मध्यमं ज्ञेयं ततो हीनं न
 धारयेत् ॥ २३ ॥ दीर्घं सुमधुरं शब्दं यस्य खड्गस्य सत्तम ॥ किङ्किणीसदृशं तस्य धारणं श्रेष्ठमुच्यते ॥ २४ ॥ खड्गं पद्मपल्लवाया
 मयलं त्रयं शस्यते ॥ करवीरदलाग्रामो घृतगन्धो वियत्यभः ॥ २५ ॥ समाङ्गुलस्थाः शस्यन्ते व्रणाः खड्गेषु लिङ्गवत् ॥ कालोत्क-

सवर्णाभा विषमास्ते न शोभनाः ॥ २६ ॥ खड्गे न पश्येद्दहनमुच्छिद्यो न स्पृशेदसिम् ॥ मूल्यं जातिं न कथयोन्निशी कुर्व्यान्न शीर्षके ॥ २७ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये आयुधलक्षणादिकं नाम पञ्चचत्वारिंशदधिकाद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २४५ ॥ अथ रत्नपरीक्षा ॥ आग्निरुवाच ॥
 रत्नानां लक्षणं वक्ष्ये रत्नं धार्यमिदं नृपैः ॥ वज्रं मरकतं रत्नं पद्मरागं च मौक्तिकम् ॥ १ ॥ इन्द्रनीलं महानीलं वैदूर्यं गन्धशस्यकम् ॥ चंद्र-
 कान्तं सूर्य्यकान्तं स्फटिकं पुलकं तथा ॥ २ ॥ कर्कैतनं पुष्परगं तथा ज्योतीरसं द्विज ॥ स्फटिकं राजपट्टं च तथा राजमयं शुभम् ॥ ३ ॥
 सौगन्धिकं तथा गजं शंखब्रह्ममयं तथा ॥ गोमेदं रुधिराक्षं च तथा भल्लातकं द्विज ॥ ४ ॥ धूर्लीं मरकतं चैव तुत्थकं सीसमेव च ॥ पीलुं
 प्रवालकं चैव गिरिवज्रं द्विजोत्तम ॥ ५ ॥ भुजङ्गममणिं चैव तथा वज्रमणिं शुभम् ॥ टिट्ठिभं च तथा पिण्डं भ्रामरं च तथात्पलम् ॥ ६ ॥
 सुवर्णप्रतिवद्धानि रत्नानि श्रीजयादिके ॥ अन्तःप्रभत्वं वैस (पु) ल्यं सुसंस्थानत्वमेव च ॥ ७ ॥ सुधार्य्या नैव धार्य्यास्तु निष्प्रभा मलिना-
 स्तथा ॥ खण्डाः सशर्करा ये च प्रशस्तं वज्रधारणम् ॥ ८ ॥ अम्भस्तरति यद्रज्रमभेद्यं विमलं च यत् ॥ षट्कोणं शक्रचापाभं लघु चार्कनिभं
 शुभम् ॥ ९ ॥ शुकपक्षनिभस्निग्धः कान्तिमान्निमलस्तथा ॥ स्वर्णचूर्णनिभैः सूक्ष्मैर्मरकतश्च बिन्दुभिः ॥ १० ॥ स्फटिकः पद्मरागाः स्यू-
 रागवन्तोऽतिनिर्मलाः ॥ जातरङ्गा भवन्तीह कुरुविन्दसमुद्भवाः ॥ ११ ॥ सौगन्धिकोत्थाः काषाया मुक्ताफलास्तु शुक्तिजाः ॥ विमला-
 स्तेभ्य उत्कृष्टा ये च शंखोद्भवा मुने ॥ १२ ॥ नागदन्तभवाश्चाग्राः कुम्भसूकरमत्स्यजाः ॥ वेणुनागभवाः श्रेष्ठा मौक्तिकं मेघजं वरम्
 ॥ १३ ॥ वृत्तत्वं शुक्लता स्वाच्छल्यं महत्त्वं मौक्तिके गुणाः ॥ इन्द्रनीलं शुभं क्षीरे सजते भ्राजतेऽधिकम् ॥ १४ ॥ रज्जयेत्स्वप्रभावेण
 तममूल्यं विनिर्दिशेत् ॥ नीलरक्तं तु वैदूर्यं श्रेष्ठं हारादिकं भजेत् ॥ १५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये रत्नपरीक्षा नाम षट्चत्वारिंशद-
 धिकाद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २४६ ॥ अथ वास्तुलक्षणम् ॥ आग्निरुवाच ॥ वास्तुलक्ष्म प्रवक्ष्यामि विप्रादीनां च भूरिह ॥ श्वेता रक्ता
 तथा पीता कृष्णा चैव यथाक्रमम् ॥ १ ॥ घृतरक्तान्नमद्यानां गन्धाढ्या वसतश्च भूः ॥ मधुरा च कषाया च अम्लाद्युपरसा
 क्रमात् ॥ २ ॥ कुशैः शरैस्तथा काशैर्दूर्वाभिर्या च संश्रिता ॥ प्रार्च्य विप्रांश्च निःशल्यां स्वातपूर्वं तु कल्पयेत् ॥ ३ ॥
 चतुष्पष्टिपदं कृत्वा मध्ये ब्रह्मा चतुष्पदः ॥ प्राक्तेषां वे गृहस्वामी कथितस्तु तथार्यमा ॥ ४ ॥ दक्षिणेन विवस्वांश्च मित्रः

पश्चिमस्तथा ॥ उदङ्महीधरश्चैव आपवत्सौ च वह्निगे ॥ ५ ॥ सावित्रश्चैव सविता जयेन्द्रो नैर्ऋतेऽम्बुधौ ॥ रुद्रव्याधी च वायव्ये
 पूर्वादौ कोणगाद्रहिः ॥ ६ ॥ महेन्द्रश्च रविः सत्यो भृशः पूर्वोऽथ दक्षिणे ॥ गृहक्षतोऽय्यमधृती गन्धर्वाश्चाथ वारुणे ॥ ७ ॥ पुष्पदन्तोऽ
 सुराश्चैव वरुणो यक्ष एव च ॥ सौम्ये भल्लाटसोमौ चाप्यदितिर्धनदस्तथा ॥ ८ ॥ नागः करग्रहश्चैस्यां ह्यष्टौ दिशि दिशि स्मृताः ॥
 आवन्तौ तु तयोर्द्वौ प्रोक्तावत्र गृहेश्वरौ ॥ ९ ॥ पर्जन्यः प्रथमो देवो द्वितीयश्च करग्रहः ॥ महेन्द्ररविसत्याश्च भृशोऽथ गगनं तथा ॥
 ॥ १० ॥ पवनः पूर्वतश्चैव अन्तरिक्षधनेश्वरौ ॥ आग्नेये चाथ नैर्ऋत्ये मृगसुग्रीवकौ सुरौ ॥ ११ ॥ रोगो मुख्यश्च वायव्ये दक्षिणे पुष्प-
 वित्तदौ ॥ गृहक्षतो यमभृशौ गन्धर्वौ नागपैतृकः ॥ १२ ॥ आप्ये दौवारिकसुग्रीवौ पुष्पदन्तोऽसुरो जलम् ॥ यक्ष्मा रोगश्च शोषश्च ह्युत्तरे
 नागराजकः ॥ १३ ॥ मुख्यो भल्लाटशशिनौ ह्यदितिश्च कुबेरकः ॥ नागो हुताशः श्रेष्ठो वै शक्रसूर्यौ च पूर्वतः ॥ १४ ॥ दक्षे गृहक्षतः
 पुष्प आप्ये सुग्रीव उत्तमः ॥ पुष्पदन्तो ह्युदङ्गद्वारि भल्लाटः पुष्पदन्तकः ॥ १५ ॥ शिलेष्टकादिर्विन्यासं मन्त्रैः प्रार्च्य सुरांश्चरेत् ॥ नन्दे
 नन्दय वासिष्ठे वसुभिः प्रजया सह ॥ १६ ॥ जये भार्गवदायादे प्रजानां जयमावह ॥ पूर्णेऽङ्गिरसदायादे पूर्णकामं कुरुष्व माम् ॥ १७ ॥
 भद्रे काश्यपदायादे कुरु भद्रां मतिं मम ॥ सर्वबीजसमायुक्ते सर्वरत्नौषधैर्वृते ॥ १८ ॥ रुचिरे नन्दने नन्दे वासिष्ठे रम्यतामिह ॥ प्रजा-
 पतिसुते देवि चतुरस्रे महीमये ॥ १९ ॥ सुभगे सुव्रते भद्रे गृहे काश्यपि रम्यताम् ॥ पूजिते पस्माचार्यैर्गन्धमाल्यैरलंकृते ॥ २० ॥
 भव भूतिकरे देवि गृहे भार्गवि रम्यताम् ॥ अव्यङ्ग्ये चाक्षते पूर्णे मुनेरङ्गिरसः सुते ॥ २१ ॥ इष्टके त्वं प्रयच्छेष्टं प्रतिष्ठां कारयाम्यहम् ॥
 देशस्वामिपुरस्वामिगृहस्वामिपरिग्रहे ॥ २२ ॥ मनुष्यधनहस्त्यश्वपशुवृद्धिकरी भव ॥ गृहप्रवेशेऽपि तथा शिलान्यासं समाचरेत् ॥
 ॥ २३ ॥ उत्तरेण शुभः प्लक्षो वटः प्राक्स्याद्ब्रह्मादितः ॥ उदुम्बरश्च याम्येन पश्चिमेऽश्वत्थ उत्तमः ॥ २४ ॥ वामभागे तथोद्यानं कुर्या-
 द्वासं गृहे शुभम् ॥ सायं प्रातस्तु वर्माप्तौ शीतकाले दिनान्तरे ॥ २५ ॥ वर्षारान्ते भुवः शोषे सेतव्या रोपितद्रुमाः ॥ विडङ्गघृतसं-
 युक्तान्सेचयेच्छीतवारिणा ॥ २६ ॥ फलनाशं कुलित्यैश्च मापैर्मुद्गैस्तिलैर्यवैः ॥ घृतशीतपयःसकः फलपुष्पाय सर्वदा ॥ २७ ॥ मत्स्या-
 म्भसा तु सेकेन वृद्धिर्भवति शास्त्रिनः ॥ आविकाजशकृच्चूर्णे यवचूर्णे तिलानि च ॥ २८ ॥ गोमांसमुदकं चेति सप्तरात्रं निषापयेत् ॥

उत्सुकं सर्ववृक्षाणां फलपुष्पादिवृद्धिदम् ॥ २९ ॥ मत्स्योदकेन शीतेन ह्याम्नाणां सेक इष्यते ॥ प्रशस्तं चाप्यशोकानां कामिनीपाद-
 ताडनम् ॥ ३० ॥ खर्जूरनारिकेलदेर्लवणाद्विर्विद्धनम् ॥ विडङ्गमत्स्यमांसाद्विः सर्वेषां दोहदं शुभम् ॥ ३१ ॥ इत्यादिमहापुराणे
 आग्नेये वास्त्वादिलक्षणं नाम सप्तचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २४७ ॥ अथ पुष्पादिपूजाफलम् ॥ अग्निरुवाच ॥ पुष्पैस्तु
 पूजनाद्विष्णुः सर्वकार्येषु सिद्धिदः ॥ मालती मल्लिका यूथी पाटला करवरिकम् ॥ १ ॥ यावन्तिरतिमुक्तश्च कर्णिकारः कुरण्टकः ॥
 कुञ्जकस्तगरो नीपो बाणो बर्बरमल्लिका ॥ २ ॥ अशोकस्तिलकः कुन्दः पूजायै स्थात्तमालजम् ॥ बिल्वपत्रं शमीपत्रं पत्रं भृङ्गरजस्य
 तु ॥ ३ ॥ तुलसीकालतुलसीपत्रं वासकमर्चने ॥ केतकीपत्रपुष्पं च पद्मं रक्तोत्पलादिकम् ॥ ४ ॥ नार्कं नोन्मत्तकं काञ्ची पूजने
 गिरिमल्लिका ॥ कौटजं शालमलीपुष्पं कण्टकारीभवं न हि ॥ ५ ॥ घृतप्रस्थेन विष्णोश्च स्नानं गोकोटिसत्फलम् ॥ आढकेन तु राजा स्याद्
 घृतक्षीरैर्दिवं व्रजेत् ॥ ६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पुष्पादिपूजाफलं नामाष्टचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २४८ ॥
 अथ धनुर्वेदः ॥ अग्निरुवाच ॥ चतुष्पादं धनुर्वेदं वदे पञ्चविधं द्विज ॥ रथनागाश्वपत्तीनां योधांश्चाश्रित्य कीर्तितम् ॥ १ ॥ यन्त्रमुक्तं पाणि-
 मुक्तं मुक्तसन्धारितं तथा ॥ अमुक्तं बाहुयुद्धं च पञ्चधा तत्प्रकीर्तितम् ॥ २ ॥ तत्र शस्त्रास्त्रसम्पत्त्या द्विविधं परिकीर्तितम् ॥ ऋजुमाया-
 विभेदेन भूयो द्विविधमुच्यते ॥ ३ ॥ क्षेपणी चापयन्त्राद्यैर्यन्त्रमुक्तं प्रकीर्तितम् ॥ शिलातोमरयन्त्राद्यं पाणिमुक्तं प्रकीर्तितम् ॥ ४ ॥
 मुक्तसन्धारिः ज्ञेयं प्रासाद्यमपि यद्वेत् ॥ खड्गादिकमुक्तं च नियुद्धं विगतायुधम् ॥ ५ ॥ कुर्याद्योग्यानि पात्राणि योद्धुमिच्छुर्जितश्रमः ॥
 धनुःश्रेष्ठां युद्धानि प्रासमध्यानि तानि च ॥ ६ ॥ तानि खड्गजघन्यानि बाहुप्रत्यवराणि च ॥ धनुर्वेदे गुरुर्विप्रः प्रोक्तो वर्णद्वयस्य
 च ॥ ७ ॥ इन्द्राधिकारः शूद्रस्य स्वयं व्यापदि शिक्षया ॥ देशस्थैः सङ्घैः राज्ञः कार्य्या युद्धसहायता ॥ ८ ॥ अद्भुष्टगुल्फपाण्यंघ्र्यः
 शिष्टाः स्युः सहिता यदि ॥ दृष्टं समपदं स्थानमेतल्लक्षणतस्तथा ॥ ९ ॥ बाह्याङ्गुलिस्थितौ पादौ स्तब्धजानुबलाबुभौ ॥ त्रिवित-
 स्त्यन्तरास्थानमेतद्वैशाखमुच्यते ॥ १० ॥ हसपन्तयाकृतिसमे दृश्येते यत्र जानुनी ॥ चतुर्वितस्तिविच्छिन्ने तदेतन्मण्डलं स्मृतम् ॥
 ॥ ११ ॥ हलाकृतिमयं यच्च स्तब्धजानुरूदाक्षिणम् ॥ वितस्त्यः पञ्च विस्तारे तदालीढं प्रकीर्तितम् ॥ १२ ॥ एतदेव विपर्य्यस्तं प्रत्या-

लीढमिति स्मृतम् ॥ तिर्यग्भूतो भवेद्दामो दक्षिणोऽपि भवेद्भुजुः ॥ १३ ॥ गुल्फो पार्श्विग्रहो चैव स्थितौ पश्चाद्गुलान्तरो ॥ स्थानं
जातं भवेदेतद्वादशाङ्गुलमायतम् ॥ १४ ॥ ऋजुजानुर्भवेद्दामी दक्षिणः सुप्रसारितः ॥ अथ वा दक्षिणं जानु कुञ्जं भवति निश्चलम् ॥
॥ १५ ॥ दण्डायतो भवेदेष चरणः सह जानुना ॥ एवं विकटमुद्दिष्टं द्विहस्तान्तरमायतम् ॥ १६ ॥ जानुनी द्विगुणे स्यातामुत्तानौ
चरणबुभौ ॥ अनेन विधियोगेन सम्पुटं परिकीर्तितम् ॥ १७ ॥ किञ्चिद्विवर्तितौ पादौ समदण्डायतौ स्थिरौ ॥ दृष्टमेव
यथान्याय्यं षोडशाङ्गुलमायतम् ॥ १८ ॥ स्वस्तिकेनात्र कुर्वीत प्रणामं प्रथमं द्विज ॥ कार्मुकं गृह्य वामेन बाणं दक्षिणकेन
तु ॥ १९ ॥ वैशाखे यदि वा जाते स्थितौ वाप्यथ वायतौ ॥ गुणान्तं तु ततः कृत्वा कार्मुके प्रियकार्मुकः ॥ २० ॥
अधःकोटिं तु धनुषः फलदेशं तु पत्रिणः ॥ धरण्यां स्थापयित्वा तु तोलयित्वा तथैव च ॥ २१ ॥ भुजाभ्यामत्र कुञ्जाभ्यां प्रकोष्ठाभ्यां
शुभ्रव्रत ॥ तस्य बाणं धनुः श्रेष्ठं पुद्गलदेशे च पत्रिणः ॥ २२ ॥ विन्यासो धनुषश्चैव द्वादशाङ्गुलमन्तरम् ॥ ज्यया विशिष्टः कर्तव्यो
नातिहीनो न चाधिकः ॥ २३ ॥ निवेश्य कार्मुकं नाभ्यां नितम्बे शरसङ्करम् ॥ उक्षिपेदुत्थितं हस्तमन्तरेणाक्षिकर्णयोः ॥ २४ ॥
पूर्वेण मुष्टिना ग्राह्यः स्तनाग्रे दक्षिणे शरः ॥ हरणं तु ततः कृत्वा शीघ्रं पूर्वं प्रसारयेत् ॥ २५ ॥ नाभ्यन्तरा नैव बाह्या नोर्ध्वका नाधरा
तथा ॥ न च कुञ्जा न चोत्ताना न चला नातिवेष्टिता ॥ २६ ॥ समा स्थैर्यगुणोपेता पूर्वदण्डमिव स्थिता ॥ छादयित्वा ततो लक्ष्यं
पूर्वेणानेन मुष्टिना ॥ २७ ॥ उरसा तुत्थितो यन्ता त्रिकोणविनतस्थितः ॥ स्रस्तांसो निश्चलग्रीवो युराश्रितमस्तकः ॥ २८ ॥ ललाट-
नासावक्रांसकूर्परेषु समं भवेत् ॥ अन्तरं त्र्यङ्गुलं ज्ञेयं चिबुकस्यांसकस्य च ॥ २९ ॥ प्रथमं त्र्यङ्गुलं ज्ञेयं द्वितीये द्व्यङ्गुलं स्मृतम् ॥
तृतीयेऽङ्गुलमुद्दिष्टमायतं चिबुकांसयोः ॥ ३० ॥ गृहीत्वा सायकं पुद्गलान्तर्ज्याङ्गुष्ठकेन तु ॥ अगामया पुनर्गृह्य तथा मध्यमयापि च
॥ ३१ ॥ तावदाकर्षयेद्ग्राह्यावद्बाणः सुपूरितः ॥ एवंविधमुपक्रम्य मोक्तव्यं विधिवत्स्वगम् ॥ ३२ ॥ दृष्टिमुद्दिष्टं लक्ष्यं भिन्नाद्बाणेन
सुव्रत ॥ मुक्त्वा तु पश्चिमं हस्तं क्षिपेद्द्वेगेन पृष्ठतः ॥ ३३ ॥ एतदुच्छेदमिच्छन्ति ज्ञातव्यं हि त्वया द्विज ॥ कूर्परे तदधः कार्यमाकुर्य
तु धनुष्मता ॥ ३४ ॥ ऊर्ध्वं विमुक्तके कार्य्ये (र्य) लक्ष्यशिष्टं तु मध्यमम् ॥ श्रेष्ठं प्रकृष्टं विज्ञेयं धनुःशास्त्रविशारदैः ॥ ३५ ॥

ज्येष्ठस्तु सायको ज्यो भवेद्वादश मुष्टयः ॥ एकादश तथा मध्यः कनीयान्दश मुष्टयः ॥ ३६ ॥ चतुर्दशस्तं धनुः श्रेष्ठं त्रयः सार्धं तु
मध्यमम् ॥ कनीयस्तु त्रयः प्रोक्तं नित्यमेव पदातिनः ॥ अश्वे रथे गजे श्रेष्ठं तदेवं परिकीर्तितम् ॥ ३७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
धनुर्वेदो नामैकोनपञ्चाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २४९ ॥ पुनः धनुर्वेदः ॥ अग्निरुवाच ॥ पूर्णायतं द्विजः कृत्वा ततो मांसैर्गदा-
गुधान् ॥ सुनिर्घातं धनुः कृत्वा यज्ञभूमौ निधापयेत् ॥ १ ॥ ततो बाणं समागृह्य दंशितः सुसमाहितः ॥ तूणमासाद्य बधीयादृढां
कक्षां च दक्षिणाम् ॥ २ ॥ विलक्ष्यमपि तद्बाणं तत्र चैव सुसंस्थितम् ॥ ततः समुद्धरेद्बाणं तूणादक्षिणपाणिना ॥ ३ ॥ तेनैव सहितं
मध्ये शरं संगृह्य धारयेत् ॥ वामहस्तेन वै कक्षां धनुस्तस्मात्समुद्धरेत् ॥ ४ ॥ अविषण्णमतिभूत्वा गुणे पुंस्त्वं निवेशयेत् ॥ सम्पीड्य
सिंहकर्णेन पुंस्त्वेनापि समे दृढम् ॥ ५ ॥ वामकर्णौपविष्टं च फलं वामस्य धारयेत् ॥ वर्णान्मध्यमया तत्र वामाङ्गुल्या च धारयेत् ॥ ६ ॥
मनो लक्ष्यगतं कृत्वा मुष्टिना च विधानवित् ॥ दक्षिणे गात्रभागे तु कृत्वा वर्णं विमोक्षयेत् ॥ ७ ॥ ललाटपुटसंस्थानं दण्डं लक्ष्यं निवे-
शयेत् ॥ आकृष्य ताडयेत्तत्र चन्द्रकं षोडशाङ्गुलम् ॥ ८ ॥ मुक्त्वा बाणं ततः पश्चादुल्काशिक्षस्तदा तथा ॥ निगृहीयान्मध्यमया ततोऽ-
ङ्गुल्या पुनः पुनः ॥ ९ ॥ अक्षिलक्ष्यं क्षिपेत्तूणाच्चतुरस्रं च दक्षिणम् ॥ चतुरस्रगतं वेद्यमभ्यसेच्चादितः स्थितः ॥ १० ॥
तस्मादनन्तरं तीक्ष्णं परावृत्तं गतं च यत् ॥ निम्नमुन्नतवेधं च ह्यभ्यसेत्क्षिप्रकं ततः ॥ ११ ॥ वेद्यस्थानेष्वथैतेषु सत्त्वस्य पुटकाद्धनुः ॥
हस्तावापशतैश्चित्रैस्तर्जयेद्दुस्तरैरपि ॥ १२ ॥ तस्मिन्वेद्यगते विप्र द्वे वेद्ये दृढसंज्ञके ॥ द्वे वेद्ये दुष्करे वेद्ये द्वे तथा चित्रदुष्करे ॥
॥ १३ ॥ न तु निम्नं च तीक्ष्णं च दृढवेद्ये प्रकीर्तिते ॥ निम्नं दुष्करमुद्दिष्टं वेद्यमूर्ध्वगतं च यत् ॥ १४ ॥ मस्तकायनमध्ये तु चित्र-
दुष्करसंज्ञके ॥ एवं वेद्यगणं कृत्वा दक्षिणेनेतरेण च ॥ १५ ॥ आरोहेत्प्रथमं वीरो जितलक्षस्ततो नरः ॥ एष एव विधिः प्रोक्तस्तत्र
दृष्टः प्रयोक्तृभिः ॥ १६ ॥ अधिकं भ्रमणं तस्य तस्माद्देव्यात्प्रकीर्तितम् ॥ लक्ष्यं संयोजयेत्तत्र पत्रिपत्रगतं दृढम् ॥ १७ ॥ भ्रान्तं प्रच-
लितं चैव स्थिरं यच्च भवेदिति ॥ समन्तात्ताडयोद्विग्याच्छेदयेद्यथयेदपि ॥ १८ ॥ कर्मयोगविधानज्ञो ज्ञात्वेवं विधिमाचरेत् ॥ मनसा
चक्षुषा दृष्ट्या योगशिक्षुर्यमं जयेत् ॥ १९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये धनुर्वेदो नाम पञ्चाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५० ॥

पुनः धनुर्वेदः ॥ अग्निरुवाच ॥ जितहस्तो जितमार्तेजितदृग्दृश्यसाधकः ॥ नियतां सिद्धिमासाद्य ततो वाहनमारुहेत् ॥ १॥ दशहस्तो भवे-
 त्पाशो वृत्तः करमुखस्तथा ॥ गुणकार्पासपुञ्जानां भङ्गस्नाय्वर्कवर्मिणाम् ॥ २॥ अन्येषां सुदृढानां च सुकृतं परिवेष्टितम् ॥ तथा त्रिंशत्समं
 पाशं बुधः कुर्यात्सुवर्तितम् ॥ ३॥ कर्तव्यं शिक्षकैस्तस्य स्थानं कक्षासु वै तदा ॥ वामहस्तेन संगृह्य दक्षिणेनोद्धरेत्ततः ॥ ४॥ कुण्डलस्या-
 कृतिं कृत्वा भ्राम्येकं मस्तकोपरि ॥ क्षिपेत्तूणमये तूर्णं पुरुषे चर्मवेष्टिते ॥ ५॥ बलिगते च प्लुते चैव तथा प्रव्रजितेषु च ॥ समयोगविधिं
 कृत्वा प्रयुज्जीति सुशिक्षितम् ॥ ६॥ विजित्य तु यथान्यायं ततो बन्धं समाचरेत् ॥ कट्यां बद्धा ततः खड्गं वामपार्श्ववलम्बितम् ॥
 ॥ ७॥ दृढं विगृह्य वामेन निष्कर्षेद्दक्षिणेन तु ॥ षडङ्गुलपरीणाहं सप्तहस्तसमुच्छ्रितम् ॥ ८॥ अयोमय्यः शलाकाश्च वर्माणि विवि-
 धानि च ॥ अर्द्धहस्ते समे चैव तिर्यग्धूर्ध्वगतं तथा ॥ ९॥ योजयेद्द्विधिना येन तथात्वं गदतः शृणु ॥ तूणचर्मावनद्धाङ्गं स्थापयित्वा
 नवं दृढम् ॥ १०॥ करेणादाय लघुदं दक्षिणाङ्गुलकं नवम् ॥ उद्यम्य घातयेद्यस्य नाशस्तेन शिशोर्दृढम् ॥ ११॥ उभाभ्यामथ हस्ता-
 भ्यां कुर्यात्तस्य निपातनम् ॥ अक्लेशेन ततः कुर्वन्वधे सिद्धिः प्रकीर्तिता ॥ वाहानां श्रमकरणं प्रचारार्थं पुरा तव ॥ १२॥ इत्यादि-
 महापुराणे आग्नेये धनुर्वेदो नामैकपञ्चाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५१॥ पुनः धनुर्वेदः ॥ अग्निरुवाच ॥ भ्रान्तमुद्भ्रान्तमाविद्ध-
 माप्लुतं विप्लुतं सृतम् ॥ सम्पातं समुदीर्णं च श्येनपातमथाकुलम् ॥ १॥ उद्धूतमवधूतं च सव्यं दक्षिणमेव च ॥ अनालक्षितवि-
 स्फोटौ करालेन्द्रमहासखौ ॥ २॥ विकरालनिपातौ च विभीषणभयानकौ ॥ समग्राद्धतृतीयांशपादपादाद्धवारिजाः ॥ ३॥ प्रत्याली-
 ढमथालीढं वराहं लुलितं तथा ॥ इति द्वात्रिंशतो ज्ञेयौ खड्गचर्मविधीरणे ॥ ४॥ परावृत्तमपावृत्तं गृहीतं लघुसंज्ञितम् ॥
 ऊर्ध्वं क्षिप्तमधः क्षिप्तं सन्धारितविधारितम् ॥ ५॥ श्येनपातं गज (जा) पातं ग्राहग्राह्यं तथैव च ॥ एवमेकादशविधा ज्ञेयाः
 पाशविधारणाः ॥ ६॥ ऋज्वायतं विशालं च तिर्यग्भ्रामितमेव च ॥ पञ्चकर्म विनिर्दिष्टं व्यस्ते पाशे महात्माभिः ॥ ७॥ छेदनं
 भेदनं पातो भ्रमणं शयनं तथा ॥ विकर्तनं कर्तनं च चक्रकर्मदमेव च ॥ ८॥ आस्फोटः क्ष्वेडनं भेदस्त्रासान्दोलितकौ तथा ॥
 शूलकर्माणि जानीहि पष्टमाघातसंज्ञितम् ॥ ९॥ दृष्टिघातं भुजाघातं पार्श्वघातं द्विजोत्तम ॥ ऋजुपक्षेपुणा प्राप्तं तोमरस्य प्रकीर्ति-

तम् ॥ १० ॥ अहतं विप्र गोमूत्रप्रभूतं कमलासनम् ॥ ततोर्ध्वगात्रं नमितं वामदक्षिणमेव च ॥ ११ ॥ आवृतं च परावृतं पादोद्धतमवप्लु-
तम् ॥ हंसमर्दं विमर्दं च गदाकर्म प्रकीर्तितम् ॥ १२ ॥ करालमवघातं च दंशोपप्लुतमेव च ॥ क्षिप्तहस्तं स्थितं शून्यं परशोस्तु विनिर्दिशेत्
॥ १३ ॥ ताडनं छेदनं विप्र तथा चूर्णनमेव च ॥ मुद्गरस्य तु कर्माणि तथा प्लवनघातनम् ॥ १४ ॥ संश्रान्तमथ विश्रान्तं गोविसर्गं सुदुर्द-
रम् ॥ भिन्दिपालस्य कर्माणि लघुडस्य च तान्यपि ॥ १५ ॥ अन्त्यं मध्यं परावृतं निदेशान्तं द्विजोत्तम ॥ वज्रस्येतानि कर्माणि पट्टि-
शस्य च तान्यपि ॥ १६ ॥ हरणं छेदनं घातो भेदनं व्रक्षणं तथा ॥ कृपाणकर्म निर्दिष्टं पातनं स्फोटनं तथा ॥ १७ ॥ त्रासनं रक्षणं
घातो बलोद्धरणमायतम् ॥ क्षेपणीकर्म निर्दिष्टं यन्त्रकर्मैतदेव तु ॥ १८ ॥ सन्त्यागमवदंशश्च वराहोद्धतकं तथा ॥ हस्तावहस्तमालीन-
मेकहस्तावहस्तके ॥ १९ ॥ दिहस्तबाहुपाशे च कटिरोचितकोद्धते ॥ उरोललाटघाते च भुजाविधमनं तथा ॥ २० ॥ करोद्धतं विमानं च पादा-
हतिविपादिकम् ॥ गात्रसंश्लेषणं शांतं तथा गात्रविपर्ययः ॥ २१ ॥ ऊर्ध्वप्रहारं घातं च गोमूत्रं सव्यदक्षिणे ॥ पारकं तारकं दण्डं कवरीब-
न्धमाकुलम् ॥ २२ ॥ तिर्यग्बन्धप्रपामार्गं भीमवेगं सुदर्शनम् ॥ सिंहाक्रान्तं गजाक्रान्तं गर्दभाक्रान्तमेव च ॥ २३ ॥ गदाकर्माणि जानीया-
त्रियुद्धस्याथ कर्म च ॥ आकर्षणं विकर्षं च बाहूनां मूलमेव च ॥ २४ ॥ ग्रीवाविपरिवर्तं च पृष्ठभङ्गं सुदारुणम् ॥ पर्यासनविपर्यासौ
पशुमारमजाविकम् ॥ २५ ॥ पादप्रहारमास्फोटं कटिरोचितकं तथा ॥ गात्राश्लेषं स्कन्धगतं महीव्याजनमेव च ॥ २६ ॥ उरोललाटघातं
च विस्पष्टकरणं तथा ॥ उद्धतमवधूतं च तिर्यङ्मार्गगतं तथा ॥ २७ ॥ गजस्कन्धमवक्षेपमपराङ्मुखमेव च ॥ देवमार्गमधोमार्गममार्गगम-
नाकुलम् ॥ २८ ॥ यष्टिघातमवक्षेपो वसुधादारणं तथा ॥ जानुबन्धं भुजाबन्धं गात्रबन्धं सुदारुणम् ॥ २९ ॥ विपृष्टं सोदकं शुभ्रं भुजावेष्टितमेव
च ॥ सन्नद्धैः संयुगे भाव्यं सशस्त्रैस्तर्जजादीभिः ॥ ३० ॥ वराङ्कुशधरौ चोभौ ह्येको ग्रीवागतोऽपरः ॥ स्कन्धगौ द्वौ च धानुष्कौ द्वौ च खड्ग-
धरौ गजे ॥ ३१ ॥ रथे रणे गजे चैव तुरङ्गाणां त्रयं भवेत् ॥ धानुष्काणां त्रयं प्रोक्तं रक्षार्थं तुरगस्य च ॥ ३२ ॥ धन्विनो रक्षणार्थाय
चर्मिणं तु नियोजयेत् ॥ स्वमन्त्रैः शस्त्रमन्त्रैश्च शास्त्रं त्रैलोक्यमोहनम् ॥ यो युद्धे याति स जयेदरीन्सम्पालयेद्भुवम् ॥ ३३ ॥ इत्यादि-
महापुराणे आग्नेये द्विपञ्चाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५२ ॥ अथ व्यवहारनिरूपणम् ॥ अग्निरुवाच ॥ व्यवहारं प्रवक्ष्यामि नयानयविवे-

कदम् ॥ चतुष्पाच्च चतुस्थानश्चतुःसाधन उच्यते ॥ १ ॥ चतुर्हितश्चतुर्व्यापी चतुष्कारी च कीर्त्यते ॥ अष्टाङ्गोऽष्टादशपदः शतशाख-
स्तथैव च ॥ २ ॥ त्रियोनिद्वयभियोगश्च द्विद्वारो द्विगतिस्तथा ॥ धर्मश्च व्यवहारश्च चरित्रं राजशासनम् ॥ ३ ॥ चतुष्पाद्व्यवहाराणा-
मुत्तरः पूर्वसाधकः ॥ तत्र सत्ये स्थितो धर्मो व्यवहारस्तु साक्षिषु ॥ ४ ॥ चरित्रं संग्रहे पुंसां राजाज्ञायां तु शासनम् ॥ सामाद्युपायसा-
ध्यत्वाच्चतुःसाधन उच्यते ॥ ५ ॥ चतुर्णामाश्रमाणां च रक्षणात्स चतुर्हितः ॥ कर्तारं साक्षिणश्चैव सभ्यान्नाजानमेव च ॥ ६ ॥ व्याप्नोति
पादशो यस्माच्चतुर्व्यापी ततः स्मृतः ॥ धर्मस्यार्थस्य यशसो लोकपङ्केस्तथैव च ॥ ७ ॥ चतुर्णां करणादेष चतुष्कारी प्रकीर्तितः ॥
राजा सपुरुषः सभ्याः शास्त्रं गणकलेखकौ ॥ ८ ॥ हिरण्यमग्निरुदकमष्टाङ्गः समुदाहृतः ॥ कामात्क्रोधाच्च लोभाच्च त्रिभ्यो यस्मात्प्रवर्तते
॥ ९ ॥ त्रियोनिः कीर्त्यते तेन त्रयमेतद्विवादकृत् ॥ द्वाभियोगस्तु विज्ञेयः शङ्कातत्त्वाभियोगतः ॥ १० ॥ शंका सद्विस्तु संसर्गात्तत्त्वं
षोढादिदर्शनात् ॥ पक्षद्वयाभिसम्बन्धाद्विद्वारः समुदाहृतः ॥ ११ ॥ पूर्ववादस्तयोः पक्षः प्रतिपक्षस्त्वनन्तरः ॥ भूतच्छलानुसारित्वा-
द्विगतिः समुदाहृता ॥ १२ ॥ ऋणं देयमदेयं च येन यत्र यथा च यत् ॥ दानग्रहणधर्मश्च ऋणादानमिति स्मृतम् ॥ १३ ॥ स्वद्रव्यं
यत्र विश्रम्भान्निक्षिपत्यविशङ्कितः ॥ निक्षेपं नाम तत्प्रोक्तं व्यवहारपदं बुधैः ॥ १४ ॥ वणिक्प्रभृतयो यत्र कर्म सम्भूय कुर्वते ॥ तत्सम्भूयसमु-
त्थानं व्यवहारपदं विदुः ॥ १५ ॥ दत्त्वा द्रव्यं च सम्यग् यः पुनरादातुमिच्छति ॥ दाताप्रदानिकं नाम तद्विवादपदं स्मृतम् ॥ १६ ॥
अभ्युपेत्य च शुश्रूषां यस्तां न प्रतिपद्यते ॥ अशुश्रूषामुपेत्यैतद्विवादपदमुच्यते ॥ १७ ॥ भृत्यानां वेतनस्योक्ता दानादानविधिक्रिया ॥
वेतनस्यानपाकर्म तद्विवादपदं स्मृतम् ॥ १८ ॥ निक्षिप्तं वा परद्रव्यं नष्टं लब्ध्वापहत्य वा ॥ विक्रीयते परोक्षं यत्स ज्ञेयोऽस्वामिविक्रयः
॥ १९ ॥ विक्रीय पण्यं मूल्येन क्रेत्रे यच्च न दीयते ॥ विक्रीयासम्प्रदानं तद्विवादपदमुच्यते ॥ २० ॥ क्रीत्वा मूल्येन यत्पण्यं दुष्क्रीतं
मन्यते क्रयी ॥ २१ ॥ पाषण्डनैगमादीनां स्थितिः समय उच्यते ॥ समयस्यानपाकर्म तद्विवादपदं स्मृतम् ॥ २२ ॥ सेतुकेदारमर्या-
दाविकृष्टाकृष्टनिश्चयः ॥ क्षेत्राधिकारे यत्र स्युर्विवादः क्षेत्रजस्तु सः ॥ २३ ॥ वैवाहिको विधिः स्त्रीणां यत्र पुंसां च कीर्त्यते ॥ स्त्रीपुं-
सयोगसंज्ञं तु तद्विवादपदं स्मृतम् ॥ २४ ॥ विभागोऽर्थस्य पैत्रस्य पुत्रैर्यस्तु प्रकल्प्यते ॥ दायभाग इति प्रोक्तं तद्विवादपदं

बुधेः ॥ २६ ॥ सहसा क्रियते कर्म यत्किञ्चिद्वलदपतेः ॥ तत्साहसमिति प्रोक्तं विवादपदमुच्यते ॥ २६ ॥ देशजातिकुलादीनामाक्रोशा-
 व्यङ्गसंयुतम् ॥ यद्वचः प्रतिकूलार्थं वाक्पारुष्यं तदुच्यते ॥ २७ ॥ परगात्रेष्वभिद्रोहो हस्तपादायुधादिभिः ॥ अग्न्यादिभिश्चोपघाते-
 र्दण्डपारुष्यमुच्यते ॥ २८ ॥ अक्षवज्रशलाकाद्यैर्देवनं द्यूतमुच्यते ॥ पशुर्काडा वयोभिश्च प्राणिद्यूतं समादिशेत् ॥ २९ ॥
 प्रकीर्णकः पुनर्ज्ञेयो व्यवहारो निराश्रयः ॥ राज्ञामाज्ञाप्रतर्घातस्तत्कर्माकरणं तथा ॥ ३० ॥ व्यवहारोऽष्टादशपदस्तेषां
 भेदोऽथ वै शतम् ॥ क्रियाभेदान्मनुष्याणां शतशाखो निगद्यते ॥ ३१ ॥ व्यवहारान्नृपः पश्येज्ज्ञानिविप्रैरकोपनः ॥ शत्रुमित्रसमा-
 सभ्या अलोभा श्रुतिवेदिनः ॥ ३२ ॥ अपश्यंस्तान्कार्यवशात्सभ्यैर्विप्रं नियोजयेत् ॥ रागालोभाद्रयाद्वापि स्मृत्यपेतादिकारिणः ॥ ३३ ॥
 सभ्याः पृथक् पृथग्दण्ड्या विवादाद्द्विगुणो दमः ॥ स्मृत्याचारव्यपेतेन मार्गेणाधर्षितः परैः ॥ ३४ ॥ आवेदयाति यद्राज्ञे व्यवहारपदं हि
 तत् ॥ प्रत्यर्थिनोऽग्रतो लेख्यं यथावेदितमर्थिना ॥ ३५ ॥ समामासतदर्धाहर्नामजात्यादिचिह्नितम् ॥ श्रुतार्थस्योत्तरं लेख्यं पूर्वावेदकस-
 न्निधौ ॥ ३६ ॥ ततोऽर्थी लेखयेत्सद्यः प्रतिज्ञातार्थसाधनम् ॥ तत्सिद्धौ सिद्धिमाप्नोति विपरीतमतोऽन्यथा ॥ ३७ ॥ चतुष्पाद्व्यवहारोऽयं
 विवादेषूपदर्शितः ॥ अभियोगमनिस्तार्थ्यं नैनं प्रत्यभियोजयेत् ॥ ३८ ॥ अभियुक्तं च नान्येन त्यक्तं विप्रकृतिं नयेत् ॥ कुर्यात्प्रत्य-
 भियोगं तु कलहे साहसेषु च ॥ ३९ ॥ उभयोः प्रतिभूयार्हः समर्थः काम्यनिर्णये ॥ निह्वे भावितो दद्याद्धनं राज्ञे तु तत्समम् ॥ ४० ॥
 मिथ्याभियोगाद्विगुणमभियोगाद्धनं हरेत् ॥ साहसस्तेयपारुष्येष्वभिशापात्यये स्त्रियाः ॥ ४१ ॥ विचारयेत्सद्य एव कालोऽन्यत्रेच्छया
 स्मृतः ॥ देशदेशान्तरं याति सृक्किणी परिलेढि च ॥ ४२ ॥ ललाटं स्विद्यते चास्य मुखवैवर्ण्यमेव च ॥ स्वभावाद्विकृतिं गच्छेन्मनो-
 वाक्कायकर्मभिः ॥ ४३ ॥ अभियोगेऽथ वा साक्ष्ये वागदुष्टः परिकीर्तितः ॥ सन्दिग्धार्थं स्वतन्त्रो यः साधयेद्यश्च निष्पतेत्
 ॥ ४४ ॥ न चाहतो वदेत्किञ्चिद्धनी दण्ड्यश्च स स्मृतः ॥ साक्षिषूभयतः सत्सु साक्षिणः पूर्ववादिनः ॥ ४५ ॥ पूर्वपक्षेऽधरीभूते
 भवन्त्युत्तरवादिनः ॥ सगणश्चेद्विवादः स्यात्तत्र हीनस्तु दापयेत् ॥ ४६ ॥ दत्तं पणं वसुं चैव धानिनो धनमेव च ॥ छलं निरस्य दूतेन
 व्यवहारान्नयेन्नृपः ॥ ४७ ॥ भूतमप्यनुपन्यस्तं हीयते व्यवहारतः ॥ निहुते निखिलानेकमेकदेशविभावितम् ॥ ४८ ॥ दाप्यः

आग्नेय-
॥१६७॥

सर्वानृपेणार्थान्न ग्राह्यस्त्वनिवेदितः ॥ स्मृत्योर्विरोधे न्यायस्तु बलवान्व्यवहारतः ॥ ४९ ॥ अर्थशास्त्राद्वि बलवद्दर्मशास्त्रमिति स्थितिः ॥
प्रमाणं लिखितं भुक्तिः साक्षिणश्चेति कीर्तितम् ॥ ५० ॥ एवामन्यतमाभावे दिव्यान्यतममुच्यते ॥ सर्वेष्वेव विवादेषु बलवत्युत्तरा
क्रिया ॥ ५१ ॥ आधौ प्रतिग्रहे कृति पूर्वा तु बलवत्तरा ॥ पश्यतो ब्रुवतो भूमेर्हानिर्विशतिवार्षिकी ॥ ५२ ॥ परेण भुज्यमाना या धनस्य
दशवार्षिकी ॥ आधिसीमोपनिःक्षेपजडबालधनैर्विना ॥ ५३ ॥ तथोपनिधिराजस्त्रीश्रोत्रियाणां धनैरपि ॥ आध्यादीनां विहर्तारं धनिने दाप-
येद्धनम् ॥ ५४ ॥ दण्डं च तत्समं राज्ञे शक्त्यपेक्षमथापि वा ॥ आगमोऽप्यधिको भुक्तिं विना पूर्वक्रमागताम् ॥ ५५ ॥ आगमोऽपि
बलं नैव भुक्तिः स्तोकापि यत्र नो ॥ आगमेन विशुद्धेन भोगो याति प्रमाणताम् ॥ ५६ ॥ अविशुद्धागमो भोगः प्रामाण्यं नाधिगच्छति ॥
आगमस्तु कृतो येन सोऽभियुक्तस्तमुद्धरेत् ॥ ५७ ॥ न तत्सुतस्तत्सुतो वा भुक्तिस्तत्र गरीयसी ॥ योऽभियुक्तः परेतः स्यात्तस्य रिक्था-
त्तमुद्धरेत् ॥ ५८ ॥ न तत्र कारणं भुक्तिरागमेन विना कृता ॥ बलोपाधिविनिवृत्तान्व्यवहारान्निवर्तयेत् ॥ ५९ ॥ स्त्रीनक्तमन्तरा-
गारबहिः शत्रुकृतस्तथा ॥ मत्तोन्मत्तार्तव्यसनिबालभीतप्रयोजितः ॥ ६० ॥ असम्बद्धकृतश्चैवं व्यवहारो न सिध्यति ॥ प्रनष्टाधिशतं
देयं नृपेण धनिने धनम् ॥ ६१ ॥ विभावयेन्न चेच्छिङ्गेस्तत्समं दातुमर्हति ॥ देयं चौरहृतं द्रव्यं राज्ञा जनपदाय तु ॥ ६२ ॥ अशीति-
भागो वृद्धिः स्यान्मासि मासि सबन्धके ॥ वर्णक्रमाच्छतं द्विष्विचतुष्पञ्चकमन्यथा ॥ ६३ ॥ सप्ततिस्तु पशुस्त्रीणां रसस्याष्टगुणा परा ॥
वस्त्रधान्याहिरण्यानां चतुस्त्रिगुणा तथा ॥ ६४ ॥ ग्रामान्तरात्तु दशकं सामुद्रादपि विंशतिम् ॥ द्युर्वा स्वकृतां वृद्धिं सर्वे सर्वासु
जातिषु ॥ ६५ ॥ प्रपन्नं साधयन्नर्थं न वाच्यो नृपतिर्भवेत् ॥ साध्यमानो नृपं मच्छेद्दण्ड्यो दाप्यश्च तद्धनम् ॥ ६६ ॥ इत्यादिमहापुराणे
आग्नेये व्यवहारनिरूपणं नाम त्रिषञ्चाशदधिकदिशततमोऽध्यायः ॥ २५३ ॥ पुनर्व्यवहारनिरूपणम् ॥ अग्निरूवाच ॥ गृहीतार्थः क्रमादाप्यो
धनिनामधमर्णिकः ॥ दत्ता तु ब्राह्मणायादौ नृपतेस्तदनन्तरम् ॥ १ ॥ राज्ञाधमर्णिको दाप्यः साधितादशकं स्मृतम् ॥ पञ्चकं तु शतं दाप्यः
प्राप्ताथो ह्युत्तमर्णिकः ॥ २ ॥ हीनजातिं परिक्षीणमृणार्थं कर्म कारयेत् ॥ ब्राह्मणस्तु परिक्षीणः शनैर्दोषो यथोदयम् ॥ ३ ॥ दीयमानं न गृह्णाति
प्रयुक्तं यः स्वकं धनम् ॥ मध्यस्थस्यापि न तत्स्याद्दत्तं न ततः परम् ॥ ४ ॥ ऋक्यमाह ऋणं दाप्यो योपि द्रावस्तयेव च ॥ पुत्रोऽनन्याश्रित-

पुरा १३.

अ० २५४

॥१६७॥

द्रव्यः पुत्रहीनस्य ऋक्विथनः ॥५॥ आधिभक्तेः कुटुम्बार्थं यद्वहं तु कृतं भवेत् ॥ दद्युस्तद्विथनः प्रेते प्रोषिते वा कुटुम्बानि ॥६॥ न यो वि-
 त्पातिपुत्राभ्यां न पुत्रेण कृतं पिता ॥ दद्याद्वते कुटुम्बार्थान्न पातिः स्त्रीकृतं तथा ॥ ७ ॥ गोपशौण्डिकशैलपरजकव्याधयोविताम् ॥ ऋणं
 दद्यात्पतिस्त्वासां यस्माद्वृत्तिस्तदाश्रया ॥८॥ प्रतिप्रन्नं स्त्रिया देयं पत्या वा सह यत्कृतम् ॥ स्वयं कृतं वा यद्वहं नान्यत्स्त्री दातुमर्हति ॥९॥
 पितरि प्रोषिते प्रेते व्यसनाभिप्लुतेऽथ वा ॥ पुत्रपौत्रैर्ऋणं देयं निह्वे साक्षिभावितम् ॥ १० ॥ सुराकामद्यूतकृतं दण्डशुल्कावाशि-
 ष्टकम् ॥ वृथा दानं तथैवेह पुत्रो दद्यान्न पैतृकम् ॥ ११ ॥ भर्तृणामथ दम्पत्योः पितुः पुत्रस्य चैव हि ॥ प्रातिभाव्यमृणं ग्राह्यम-
 विभक्तेन च स्मृतम् ॥ १२ ॥ दर्शने प्रत्यये दाने प्रतिभाव्यं विधीयते ॥ आधौ तु वितथे दाप्या वितथस्य सुता अपि ॥ १३ ॥ दर्शनप्र-
 तिभूर्यत्र मृतः प्रात्यायिकोऽपि वा ॥ न तत्पुत्रा धनं दद्युर्दद्युर्दानाय ये स्थिताः ॥ १४ ॥ बहवः स्युर्यदि स्वांशैर्दद्युः प्रतिभुवो धनम् ॥
 एकच्छायाश्रितेष्वेषु धनिकस्य यथारुचि ॥ १५ ॥ प्रातिभूर्दापितो यत्र प्रकाशं धनिने धनम् ॥ द्विगुणं प्रतिदातव्यमृणिकैस्तस्य तद्भवेत्
 ॥१६॥ स्व (स) सन्ततिस्त्रीपशव्यं धान्यं द्विगुणमेव च ॥ वस्त्रं चतुर्गुणं प्रोक्तं रथश्चाष्टगुणस्तथा ॥१७॥ आधिः प्रणश्येद्विगुणे धने यदि
 न मोक्ष्यते ॥ काले कालकृतं नश्येत्फलभोग्यो न नश्यति ॥१८॥ गोप्याधिभोग्यो नावृद्धिः सोपकारेऽथ भाविते ॥ नष्टो देयो विनष्टश्च
 देवराजकृताद्वते ॥ १९ ॥ आधेः स्वीकरणात्सिद्धी रक्ष्यमाणोऽप्यसारताम् ॥ यातश्चेदन्य आधेयो धनभाग्वा धनी भवेत् ॥ २० ॥
 चरित्रबन्धककृतं सवृद्ध्या दापयेद्धनम् ॥ सत्यङ्कारकृतं द्रव्यं द्विगुणं प्रतिदापयेत् ॥ २१ ॥ उपस्थितस्य मोक्तव्य आधिर्दण्डोऽ
 (स्तेनो) न्यथा भवेत् ॥ प्रयोजके सति धनं कुलेऽन्यस्याधि माप्नुयात् ॥ २२ ॥ तत्कालकृतमूल्यो वा तत्र तिष्ठेदवृद्धिकः ॥ विना
 धारणकाद्रापि विक्रीणीते समाक्षिकम् ॥ २३ ॥ यदा तु द्विगुणीभूतमृणमाधौ तदा खलु ॥ मोच्यश्चाधिस्तदुत्पाद्य प्रविष्टे द्विगुणे धने
 ॥ २४ ॥ वासनस्थमनाख्याय हस्तेऽन्यस्य यदर्पयेत् ॥ द्रव्यं तदौपनिधिकं प्रतिदेयं तथैव तत् ॥ २५ ॥ न दाप्योऽपहृतं तत्तु राज-
 दैवकतस्करैः ॥ भ्रेषश्चेन्मार्गिते दत्ते दाप्यो दण्डश्च तत्समम् ॥ २६ ॥ आजीवन्स्वेच्छया दण्ड्यो दाप्यस्तच्चापि सोदयम् ॥ याचिता-
 न्वाहितन्यासनिक्षेपादिष्वयं विधिः ॥२७॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये व्यवहारो नाम चतुष्पञ्चाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५४ ॥

अधेय-

॥ १६८ ॥

पुनर्व्यवहारे दिव्यप्रमाणम् ॥ अग्निरुवाच ॥ तपस्विनो दानशीलाः कुलीनाः सत्यवादिनः ॥ धर्मप्रधाना ऋजवः पुत्रवन्तो
धनान्विताः ॥ १ ॥ पञ्चयज्ञक्रियायुक्ताः साक्षिणः पञ्च वा त्रयः ॥ यथाजाति यथावर्णं सर्वे सर्वेषु वा स्मृताः ॥ २ ॥ स्त्रीवृद्धबालाकी-
तवमतोन्मत्ताभिश्चस्तकाः ॥ रङ्गावतारिपाषण्डिकूटकूटद्विकलोन्द्रियाः ॥ ३ ॥ पतितासान्नसम्बन्धिसहायरिपुतस्कराः ॥
असाक्षिणः सर्वसाक्षी चौर्यपारुष्यसाहसे ॥ ४ ॥ उभयानुमतः साक्षी भवत्येकोऽपि धर्मवित् ॥ अब्रुवन्हि नरः साक्ष्यमृणं
स दशबन्धकम् ॥ ५ ॥ राज्ञा सर्वं प्रदाप्यः स्यात्षट्चत्वारिंशकेऽहनि ॥ न ददाति हि यः साक्ष्यं जानन्नपि
नराधमः ॥ ६ ॥ स कूटसाक्षिणां पापैस्तुल्यो दण्डेन चैव हि ॥ साक्षिणः श्रावयेद्वादिप्रतिवादिसमीपगान् ॥ ७ ॥ ये पातककृतां
लोका महापातकिनां तथा ॥ अग्निदानां च ये लोका ये च स्त्रीबालघातिनाम् ॥ ८ ॥ तान्सर्वान्समवाप्नोति यः साक्ष्यमनृतं वदेत् ॥
सुकृतं यत्त्वया किञ्चिज्जन्मान्तरशतैः कृतम् ॥ ९ ॥ तत्सर्वं तस्य जानीहि यं पराजयसे मृषा ॥ द्वैधे बहूनां वचनं समेषु गुणिनां तथा
॥ १० ॥ गुणिद्वैधे तु वचनं ग्राह्यं ये गुणवत्तराः ॥ यस्योचुः साक्षिणः सत्यां प्रतिज्ञां स जयी भवेत् ॥ ११ ॥ अन्यथावादिनो यस्य
ध्रुवस्तस्य पराजयः ॥ उक्तेऽपि साक्षिभिः साक्ष्ये यद्यन्ये गुणवत्तराः ॥ १२ ॥ द्विगुणा वान्यथा ब्रूयुः कूटाः स्युः पूर्वसाक्षिणः ॥ पृथक्
पृथग्दण्डनीयाः कूटकूटसाक्षिणस्तथा ॥ १३ ॥ विवादाद्विगुणं दण्डं विवास्यो ब्राह्मणः स्मृतः ॥ यः साक्ष्यं श्रावितोऽन्येभ्यो निहुते
तत्तमोवृतः ॥ १४ ॥ स दाप्योऽष्टगुणं दण्डं ब्राह्मणं तु विवासयेत् ॥ वर्णिनां हि वधो यत्र तत्र साक्ष्येऽनृतं वदेत् ॥ १५ ॥ यः कश्चिद-
र्थोऽभिमतः स्वरुच्या तु परस्परम् ॥ लेख्यं तु साक्षिमत्कार्यं तस्मिन्धनिकपूर्वकम् ॥ १६ ॥ समासासतदर्द्वाहर्नामजातिस्वगोत्रजैः ॥
सब्रह्मचारिकात्मीयपितृनामादिचिहितम् ॥ १७ ॥ समाप्तेऽर्थे ऋणी नाम स्वहस्तेन निवेशयेत् ॥ मतं मेऽमुकपुत्रस्य यदत्रोपरि लेखितम्
॥ १८ ॥ साक्षिणश्च स्वहस्तेन पितृनामकपूर्वकम् ॥ अत्राहममुकः साक्षी लिखेयुरिति ते समाः ॥ १९ ॥ अलिपिज्ञ ऋणी यः स्याल्लेख-
येत्स्वमतं तु सः ॥ साक्षी वा साक्षिणान्येन सर्वसाक्षिसमीपतः ॥ २० ॥ उभयाभ्यर्थितेनैतन्मया ह्यमुकसूनुना ॥ लिखितं ह्यमुकेनोति
लेखकाऽर्थस्ततो लिखेत् ॥ २१ ॥ विनापि साक्षिभिर्लेख्यं स्वहस्तलिखितं च यत् ॥ तत्प्रमाणं स्मृतं सर्वं बलोपाधिकृतादृते ॥ २२ ॥

पुराण

२१२५५

॥ १६८ ॥

ऋणं लेख्यकृतं देयं पुरुषैस्त्रिभिरेव तु ॥ आधिस्तु भुज्यते तावद्यावत्तत्र प्रदीयते ॥ २३ ॥ देशान्तरस्थे दुर्लेख्ये नष्टोन्मृष्टे हृते तथा ॥
 भिन्ने छिन्ने तथा दग्धे लेख्यमन्यत्तु कारयेत् ॥ २४ ॥ सन्दिग्धार्थविशुद्ध्यर्थं स्वहस्तलिखितं तु यत् ॥ युक्तिप्राप्तिक्रियाचिह्नसम्बन्धा-
 गमहेतुभिः ॥ २५ ॥ लेख्यस्य पृष्ठेऽभिलिखेत्प्रविष्टमधमार्णनः ॥ धनी चोपगतं दद्यात्स्वहस्तपरिचिह्नितम् ॥ २६ ॥ दत्त्वर्णं पाटये-
 लेख्यं शुद्ध्यै चान्यत्तु कारयेत् ॥ साक्षिमच्च भवेद्यस्तु तदातव्यं ससाक्षिकम् ॥ २७ ॥ तुलाग्न्यापो विषं कोपो दिव्यानीह विशुद्ध्यै ॥
 महाभियोगेष्वेतानि शीर्षकस्थेऽभियोक्तारि ॥ २८ ॥ रुच्या वान्यतरः कुर्यादितरो वर्तयेच्छिरः ॥ विनापि शीर्षकात्कुर्यान्नृपद्रोहेऽथ
 पातके ॥ २९ ॥ नाऽऽसहस्राद्वरेत्फालं न तुलां न विषं तथा ॥ नृपार्थेष्वभियोगेषु वहेयुः शुचयः सदा ॥ ३० ॥ सहस्रार्थं तुलादीनि
 कोशमल्पेऽपि दापयेत् ॥ शताद्धं दापयेच्छुद्धमशुद्धो दण्डभागभवेत् ॥ ३१ ॥ सचैलस्रातमाहूय सूर्य्योदय उपोषितम् ॥ कारये-
 त्सर्वदिव्यानि नृपब्राह्मणसन्निधौ ॥ ३२ ॥ तुला स्त्रीबालवृद्धान्धपटुब्राह्मणरोगिणाम् ॥ अग्निर्जलं वा शूद्रस्य यवाः सप्त विषस्य वा
 ॥ ३३ ॥ तुलाधारणविद्वद्भिरभियुक्तस्तुलाश्रितः ॥ प्रतिमानसमाभूतो रेखां कृत्वावतारितः ॥ ३४ ॥ आदित्यचन्द्रावनिलोऽ-
 नलश्च द्यौर्भूमिरापो हृदयं यमश्च ॥ अहश्च रात्रिश्च उभे च सन्ध्ये धर्मश्च जानाति नरस्य वृत्तम् ॥ ३५ ॥ त्वं तुले सत्यधामासि
 पुरा देवैर्विनिर्मिता ॥ सत्यं वदस्व कल्याणि संशयान्मां विमोचय ॥ ३६ ॥ यद्यस्मि पापकृन्मातस्ततो मां त्वमधो नय ॥ शुद्धश्चे-
 द्मयोर्ध्वं मां तुलामित्यभिमन्त्रयेत् ॥ ३७ ॥ करौ विमृदितव्रीहेर्लक्षयित्वा ततो न्यसेत् ॥ सप्ताश्वत्थस्य पत्राणि तावत्सूत्रेण वेष्टयेत्
 ॥ ३८ ॥ त्वमेव सर्वभूतानामन्तश्चरसि पावक ॥ साक्षिवत्पुण्यपापेभ्यो ब्रूहि सत्यङ्कुरे मम ॥ ३९ ॥ तस्येत्युक्तवतो लौहं पञ्चाश-
 त्पालिकं समम् ॥ अग्निवर्णं न्यसेत्पिण्डं हस्तयोरुभयोरपि ॥ ४० ॥ स तमादाय सप्तैव मण्डलानि शनैर्व्रजेत् ॥ षोडशाङ्गुलकं
 ज्ञेयं मण्डलं तावदन्तरम् ॥ ४१ ॥ मुक्त्वाग्निं मृदितव्रीहिरदग्धः शुद्धिमाप्नुयात् ॥ अन्तरा पतिते पिण्डे सन्देहे वा पुनर्हरेत् ॥ ४२ ॥
 पवित्राणां पवित्रं त्वं शोध्यं शोधय पावक ॥ सत्येन माभिरक्षस्व वरुणेत्यभिज्ञस्तकम् ॥ ४३ ॥ नाभिदग्नोदकस्थस्य गृहीत्वोरु जलं
 विशेत् ॥ समकालमिषुं मुक्तमानीयाद्यो जवी नरः ॥ ४४ ॥ यदि तस्मिन्निमग्नाङ्गं पश्येच्चेच्छुद्धिमाप्नुयात् ॥ त्वं विष ब्रह्मणः पुत्र

सत्यधर्मे व्यवस्थितः ॥ ४५ ॥ त्रायस्वास्मादभीशापात्सत्येन भव मेऽमृतम् ॥ एवमुक्त्वा विषं शार्ङ्गं भक्षयेद्विमर्शजम् ॥ ४६ ॥
 यस्य वेगेर्विना जीर्णं शुद्धिं तस्य विनिर्दिशेत् ॥ देवानुग्रान्समभ्यर्च्य तत्क्षानोदकमाहरेत् ॥ ४७ ॥ संश्राव्य पाययेत्तस्माज्जलात् प्रसृ-
 तित्रयम् ॥ आचतुर्दशकादहो यस्य नो राजदैविकम् ॥ ४८ ॥ व्यसनं जायते घोरं स शुद्धः स्यादसंशयम् ॥ सत्यवाहनश्चाणि
 गोबजिकनकानि च ॥ ४९ ॥ देवतागुरुपादाश्च इष्टापूर्तकृतानि च ॥ इत्येते सुकराः प्रोक्ताः शपथाः स्वल्पसंशये ॥ ५० ॥ इत्यादि-
 महापुराणे आग्नेये व्यवहारे दिव्यानि नाम पञ्चपञ्चाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५५ ॥ अथ दायविभागः ॥ अग्निरुवाच ॥ विभागं
 चोत्पिता कुर्याद्विच्छया विभजेत्सुतान् ॥ ज्येष्ठं वा श्रेष्ठभागेन सर्वे वा स्युः समांशिनः ॥ १ ॥ यदि दद्यात्समानंशान्कार्य्याः पत्न्यः
 समांशिकाः ॥ न दत्तं स्त्रीधनं यासां भर्त्रा वा श्वशुरेण वा ॥ २ ॥ शक्तस्यानीहमानस्य किञ्चिद्दत्त्वा पृथक्क्रिया ॥ न्यूनाधिकविभ-
 क्तानां धर्म्यश्च पितृणा कृतः ॥ ३ ॥ विभजेयुः सुताः पित्रोरूर्ध्वमृक्थमृणं समम् ॥ मातुर्दुहितरः शेषमृणात्ताभ्य ऋतेऽन्वयः ॥ ४ ॥
 पितृद्रव्याविनाशेन यदन्यत्स्वयमर्जयेत् ॥ मैत्रमौद्वाहिकं चैव दायादानां न तद्भवेत् ॥ ५ ॥ सामान्यार्थसमुत्थाने विभागस्तु समः
 स्मृतः ॥ अनेकपितृकाणां तु पितृतो भागकल्पना ॥ ६ ॥ भूर्या पितामहोपात्ता निबन्धो द्रव्यमेव वा ॥ तत्र स्यात्सदृशं स्वाम्यं पितुः
 पुत्रस्य चोभयोः ॥ ७ ॥ विभक्तेषु सुतो जातः सवर्णायां विभागभाक् ॥ दृश्याद्वा तद्विभागः स्यादायव्ययविशोधितात्
 ॥ ८ ॥ क्रमादभ्यागतं द्रव्यं हृतमभ्युद्धरेच्च यः ॥ दायादेभ्यो न तद्दद्याद्विद्यया लब्धमेव च ॥ ९ ॥ पितृभ्यां यस्य
 यद्दत्तं तत्तस्यैव धनं भवेत् ॥ पितरूर्ध्वं विभजतां माताप्यंशं समं हरेत् ॥ १० ॥ असंस्कृतास्तु संस्कार्या भ्रातृभिः
 पूर्वसंस्कृतैः ॥ भगिन्यश्च निजादंशादत्त्वांशं तु तुरीयकम् ॥ ११ ॥ चतुस्त्रिव्येकभागाः स्युर्वर्णशो ब्राह्मणात्मजाः ॥ क्षत्रजा-
 स्त्रिव्येकभागा विडजास्तु द्व्येकभागिनः ॥ १२ ॥ अन्योऽन्यापहृतं द्रव्यं विभक्ते यत्तु दृश्यते ॥ तत्पुनस्ते समेरंशैर्विभजेरन्निति
 स्थितिः ॥ १३ ॥ अपुत्रेण परक्षेत्रे नयोगोत्पादितः सुतः ॥ उभयोरप्यसावृक्या पिण्डदाता च धर्मतः ॥ १४ ॥ औरसो धर्मपत्नी-
 जस्तत्समः पुत्रिकासुतः ॥ क्षेत्रजः क्षेत्रजातस्तु सगोत्रेणेतरेण वा ॥ १५ ॥ गृहे प्रच्छन्न उत्पन्नो गूढजस्तु सुतः स्मृतः ॥ कानीनः

कन्याकाजातो मातामहसुतो मतः ॥ १६ ॥ क्षतायामक्षतायां वा जातः पौनर्भवः सुतः ॥ दद्यान्माता पिता वा यं स पुत्रो दत्तको भवेत् ॥ १७ ॥ क्रीतिश्च ताभ्यां विक्रीतिः कृत्रिमः स्यात्स्वयं कृतः ॥ दत्तात्मा तु स्वयं दत्तो गर्भे वित्तः सहोदजः ॥ १८ ॥ उत्सृष्टो गृह्यते यस्तु सोपविद्धो भवेत्सुतः ॥ पिण्डदोऽशहरश्चैषां पूर्वोभावे परः परः ॥ १९ ॥ सजातीयेष्वयं प्रोक्तस्तनयेषु मया विधिः ॥ जातोऽपि दास्यां शूद्रेण कामतोऽशहरो भवेत् ॥ २० ॥ मृते पितरि कुर्युस्तं भ्रातरस्त्वर्द्धभागिकम् ॥ अभ्रातृको हरेत्सर्वं दुहितृणां सुतादृते ॥ २१ ॥ पत्नी दुहितरश्चैव पितरौ भ्रातरस्तथा ॥ तत्सुतो गोत्रजा बन्धुः शिष्यः सब्रह्मचारिणः ॥ २२ ॥ एषामभावे पूर्वेषां धनभागुत्तरोत्तरः ॥ स्वर्यातस्य ह्यपुत्रस्य सर्ववर्णेष्वयं विधिः ॥ २३ ॥ वानप्रस्थयतिब्रह्मचारिणामृक्थभागिनः ॥ क्रमेणाचार्यसच्छिष्यधर्मभ्रात्रे-
 कतीर्थिनः ॥ २४ ॥ संसृष्टिनस्तु संसृष्टी सोदरस्य तु सोदरः ॥ दद्याच्चापहरेच्चांशं जातस्य च मृतस्य च ॥ २५ ॥ अन्यादर्यस्तु संसृष्टी नान्योदर्यधनं हरेत् ॥ असंसृष्ट्यपि चादद्यात्सोदर्यो नान्यमातृजः ॥ २६ ॥ पतितस्तत्सुतः कृत्रिः पङ्कुरुन्मत्तको जडः ॥ अन्योऽ-
 चिकित्स्यरोगाद्या भर्तव्यास्तु निरंशकाः ॥ २७ ॥ औरसाः क्षेत्रजास्त्वेषां निदोषा भागहारिणः ॥ सुताश्चैषां प्रभर्तव्या यावद्वै भर्तु-
 सात्कृता ॥ २८ ॥ अपुत्रा योषितश्चैषां भर्तव्याः साधुवृत्तयः ॥ निर्वास्या व्यभिचारिण्यः प्रतिकूलास्तथैव च ॥ २९ ॥ पितृमातृ-
 पतिभ्रातृदत्तमध्यग्न्युपागतम् ॥ आधिवेदनिकं चैव स्त्रीधनं परिकीर्तितम् ॥ ३० ॥ बन्धुदत्तं तथा शुल्कमन्वाधेयकमेव च ॥ अप्र-
 जायामतीतायां बान्धवास्तदवाप्नुयुः ॥ ३१ ॥ अप्रजस्त्रीधनं भर्तुर्ब्राह्म्यादिषु चतुर्ष्वपि ॥ दुहितृणां प्रसूता चेच्छेषेषु पितृगामि तत् ॥ ३२ ॥ दत्त्वा कन्यां हरन्दण्ड्यो व्ययं दद्याच्च सोदयम् ॥ मृतायां दत्तमादद्यात्प्ररिशोध्योभयव्ययम् ॥ ३३ ॥ दुर्भिक्षे धर्मकार्ये च व्याधौ संप्रतिरोधके ॥ गृहीतं स्त्रीधनं भर्ता न स्त्रियै दातुमर्हति ॥ ३४ ॥ आधिविन्नस्त्रियै दद्यादाधिवेदनिकं समम् ॥ न दत्तं स्त्रीधनं यस्यै दत्ते त्वर्द्धं प्रकीर्तितम् ॥ ३५ ॥ विभागनिह्वे ज्ञातिबन्धुसाक्ष्यभिलेखितैः ॥ विभागभावनया ज्ञेया गृहक्षेत्रैश्च यौतकैः ॥ ३६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये दायविभागो नाम षट्षच्चाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५६ ॥ अथ सीमाविवादादिनिर्णयः ॥ अग्निर्वाच ॥ सीमो विवादे क्षेत्रस्य सामन्ताः स्थविरा गणाः ॥ गोपाः सीमाकृषाणा ये सर्वे च वनगोचराः ॥ १ ॥ नयेयुरेते सीमानं स्थलाङ्गारतु-

पट्टमैः ॥ सेतुवल्मीकानिन्नास्थिचैत्याद्यैरुपलक्षिताम् ॥ २ ॥ सामन्ता वा समं ग्रामाश्चत्वारोऽष्टौ दशापि वा ॥ रक्तमृगसनाः समिं
 नयेयुः क्षितिधारिणः ॥ ३ ॥ अनृते तु पृथग्दण्ड्या राज्ञा मध्यमसाहसम् ॥ अभावे ज्ञातृचिह्नानां राजा सीमः प्रवर्त्तकः ॥ ४ ॥
 आरामायतनग्रामनिपानोद्यानवेश्मसु ॥ एष एव विधिज्ञेयो वर्षाम्बुप्रवहेषु च ॥ ५ ॥ मर्यादायाः प्रभेदेषु क्षेत्रस्य हरणे तथा ॥ निर्मर्यादाश्च
 दण्ड्याः स्युरधमोत्तममध्यमाः ॥ ६ ॥ न निषेधोऽल्पबाधस्तु सेतुः कल्याणकारकः ॥ परभूमिं हरन्कूपः स्वल्पक्षेत्रो बहुदकः ॥ ७ ॥
 स्वामिने योऽनिवेद्यैव क्षेत्रे सेतुं प्रकल्पयेत् ॥ उत्पन्ने स्वामिनो भोगस्तदभावे महीपतेः ॥ ८ ॥ फलाहतमपि क्षेत्रं यो न कुर्यान्न कारयेत् ॥
 स प्रदाप्यः कृष्टफलं क्षेत्रमन्येन कारयेत् ॥ ९ ॥ मासानष्टौ तु महिषी सस्यघातस्य कारिणी ॥ दण्डनीया तदद्धं तु गोस्तदद्धमजाविकम्
 ॥ १० ॥ भक्षयित्वोपविष्टानां यथोक्ताद्विगुणो दमः ॥ सममेषां विवृतेऽपि खरोष्ट्रं महिषीसमम् ॥ ११ ॥ यावत्सस्यं विनष्टं तु तावत्क्षेत्री
 फलं लभेत् ॥ पालस्ताड्योऽथ गोस्वामी पूर्वोक्तं दण्डमर्हति ॥ १२ ॥ पथि ग्रामविवृतान्ते क्षेत्रे दोषो न विद्यते ॥ अकामतः कामचारे
 चोरवदण्डमर्हति ॥ १३ ॥ महोक्षोत्सृष्टपशवः सूतिकागन्तुका च गौः ॥ पालो येषां तु ते मोच्या देवराजपरिप्लुताः ॥ १४ ॥ यथार्पि-
 तान्पशून्गोपः सायं प्रत्यर्पयेत्तथा ॥ प्रमादमृतनष्टांश्च प्रदाप्यः कृतवतेनः ॥ १५ ॥ पालदोषविनाशे तु पाले दण्डो विधीयते ॥ अद्धर्त्र-
 योदशपणः स्वामिनो द्रव्यमेव च ॥ १६ ॥ ग्रामेच्छया गोप्रचारो भूमिराजवशेन वा ॥ द्विजस्तृणैः पुष्पाणि सर्वतः स्ववदाहरेत् ॥ १७ ॥
 धनुःशतं परीणाहो ग्रामक्षेत्रान्तरं भवेत् ॥ द्वे शते खर्वटस्य स्यान्नगरस्य चतुःशतम् ॥ १८ ॥ स्वं लभेतान्यविक्रीते क्रेतुर्दोषोऽप्रकाशिते ॥
 हीनाद्रहो हीनमूल्ये विलाहीने च तस्करः ॥ १९ ॥ नष्टापहतमासाद्य हर्तारं ग्राहयेन्नरम् ॥ देशकालातिपत्तौ वा गृहीत्वा स्वयमर्पयेत् ॥
 ॥ २० ॥ विक्रेतुर्दर्शनाच्छुद्धिः स्वामी द्रव्यं नृपो दमम् ॥ क्रेता मूल्यं समाप्नोति तस्माद्यस्तत्र विक्रयी ॥ २१ ॥ आगमेनोपभोगेन नष्टं
 भाव्यमतोऽन्यथा ॥ पञ्चबन्धो दमस्तस्य राज्ञे तेनान्यभाविते ॥ २२ ॥ हृतं प्रनष्टं यो द्रव्यं परहस्तादवाप्नुयात् ॥ अनिवेद्य नृपे दण्ड्यः
 स तु षण्णवर्ति पणान् ॥ २३ ॥ शौलिकैः स्थानपालैर्वा नष्टापहतमाहतम् ॥ अवाक्संवत्सरात्स्वामी लभते परतो नृपः ॥ २४ ॥
 पणानेकशफे दद्याच्चतुरः पञ्च मानुषे ॥ महिषोऽगवां द्वौ द्वौ पादं पादमजाविके ॥ २५ ॥ स्वकुटुम्बाविरोधेन देयं दारसुताहते ॥ नान्वये

सति सवस्वं देयं यच्चान्यसंश्रुतम् ॥ २६ ॥ प्रतिग्रहः प्रकाशः स्यात्स्थावरस्य विशेषतः ॥ देयं प्रतिश्रुतं चैव दत्त्वा नापहरेत्पुनः ॥
॥ २७ ॥ दशैकपञ्चसप्ताहमासत्र्यहार्द्धमासिकम् ॥ बीजायोवाद्यरत्नस्त्रीदोह्यपुंसां परीक्षणम् ॥ २८ ॥ अग्नौ सुवर्णमक्षिणिं द्विपलं रजते
शते ॥ अष्टौ त्रिपुणि ससिं च ताम्रे पञ्चदशायसि ॥ २९ ॥ शते दशपलावृद्धिरोर्णे कर्पासिके तथा ॥ मध्ये पञ्चपला ज्ञेया सूक्ष्मे तु
त्रिपला मता ॥ ३० ॥ कार्मिके रोमबद्धे च त्रिंशद्भागः क्षयो मतः ॥ न क्षयो न च वृद्धिस्तु कौशेये वल्कलेषु च ॥ ३१ ॥ देशं कालं
च भोगं च ज्ञात्वा नष्टे बलाबलम् ॥ द्रव्याणां कुशला ब्रूयुर्यत्तदाप्यमसंशयम् ॥ ३२ ॥ बलादासीकृतश्चौरैर्विक्रीतश्चापि मुच्यते ॥
स्वामिप्राणप्रदो भक्त्यागातन्निष्क्रयादपि ॥ ३३ ॥ प्रव्रज्यावसितो राज्ञो दास आमरणान्तिकम् ॥ वर्णानामानुलोम्येन दास्यं न प्राति-
लोमतः ॥ ३४ ॥ कृतशिल्पोऽपि निवसेत्कृतकालं गुरोर्गृहे ॥ अन्तेवासी गुरुप्राप्तभोजनस्तत्फलप्रदः ॥ ३५ ॥ राजा कृत्वा पुरे स्थानं
ब्राह्मणान्यस्य तत्र तु ॥ त्रैविद्यं वृत्तिमद्ब्रूयात्स्वधर्मः पालयतामिति ॥ ३६ ॥ निजधर्माविरोधेन यस्तु सामयिको भवेत् ॥ सोऽपि
यत्नेन संरक्ष्यो धर्मो राजकृतश्च यः ॥ ३७ ॥ गणद्रव्यं हरेद्यस्तु संविदं लङ्घयेच्च यः ॥ सर्वस्वहरणं कृत्वा तं राष्ट्रादिप्रवासयेत् ॥ ३८ ॥
कर्तव्यं वचनं सर्वैः समूहहितवादिभिः ॥ यस्तत्र विपरीतः स्यात्स दाप्यः प्रथमं दमम् ॥ ३९ ॥ समूहकार्यप्रहितो यल्लभेततत्तदर्पयेत् ॥
एकादशगुणं दाप्यो यद्यसौ नार्पयेत्स्वयम् ॥ ४० ॥ वेदज्ञाः शुचयोऽलुब्धा भवेयुः कार्यचिन्तकाः ॥ कर्तव्यं वचनं तेषां समूहहित-
वादिनाम् ॥ ४१ ॥ श्रेणिनैगमपाषण्डिगणानामप्ययं विधिः ॥ भेदं चैषां नृपो रक्षेत्पूर्ववृत्तिं च पालयेत् ॥ ४२ ॥ गृहीतवेतनः कर्म
त्यजन्द्दिगुणमावहेत् ॥ अगृहीते समं दाप्यो भृत्यै रक्ष्य उपस्करः ॥ ४३ ॥ दाप्यस्तु दशमं भागं वाणिज्यपशुसस्यतः ॥ अनिश्रित्य भृतिं
यस्तु कारयेत्स महीक्षिता ॥ ४४ ॥ देशं कालं च योऽतीयात्कर्म कुर्याच्च योऽन्यथा ॥ तत्र तु स्वामिनश्छन्दोऽधिकं देयं कृतेऽधिके ॥
॥ ४५ ॥ यो यावत्कुरुते कर्म तावत्तस्य तु वेतनम् ॥ उभयोरप्यसाध्यं चेत्साध्ये कुर्याद्यथाश्रुतम् ॥ ४६ ॥ अराजदैविकं नष्टं भाण्डं
दाप्यस्तु वाहकः ॥ प्रस्थानविघ्नकृच्चैव प्रदाप्यो द्विगुणं भृतिम् ॥ ४७ ॥ प्रकान्ते सप्तमं भागं चतुर्थं पाथि सन्त्यजन् ॥ भृतिमर्द्धपथे सर्वा
प्रदाप्यस्त्याजकोऽपि च ॥ ४८ ॥ ग्लहे शतिकवृद्धेस्तु सभिकः पञ्चकं शतम् ॥ गृहीयाद्धर्तकितवादितरादशकं शतम् ॥ ४९ ॥ स

सम्यक्पालितो दद्याद्राज्ञे भागं यथाकृतम् ॥ जितमुद्राहयेजेत्रे दद्यात्सत्यं वचः क्षमी ॥ ५० ॥ प्राप्ते नृपतिना भागे प्रसिद्धे धूर्तमण्डले ॥
जितं सप्तभिके स्थाने दापयेदन्यथा न तु ॥ ५१ ॥ द्रष्टारो व्यवहाराणां साक्षिणश्च त एव हि ॥ राज्ञा सचिह्ना निर्वास्याः कूटाक्षोपाधि-
देविनः ॥ ५२ ॥ द्यूतमेकमुखं कार्यं तस्करज्ञानकारणात् ॥ एष एव विधिर्ज्ञेयः प्राणिद्यूते समाह्वये ॥ ५३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
सीमाविवादद्यूतादिनिर्णयो नाम सप्तपञ्चाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५७ ॥ अथ वाक्पारुष्यादिप्रकरणम् ॥ आग्निरुवाच ॥
सत्यासत्यन्यथास्तोत्रैर्न्यूनाङ्गेन्द्रियरोगिणाम् ॥ क्षेपं करोति चेदण्डयः पणानर्द्धत्रयोदश ॥ १ ॥ अभिगन्तास्मि भगिनीं मातरं वा
तवेति च ॥ शपन्तं दापयेद्राजा पञ्चविंशतिकं दमम् ॥ २ ॥ अर्द्धोऽधमेषु द्विगुणः परस्त्रीपूतमेषु च ॥ दण्डप्रणयनं कार्यं वर्णजात्युत्त-
राधरैः ॥ ३ ॥ प्रातिलोम्यापवादेषु द्विगुणत्रिगुणा दमाः ॥ वर्णानामानुलोम्येन तस्मादेवार्द्धहानितः ॥ ४ ॥ बाहुग्रीवानेत्रसक्थिविनाशो
वाचिके दमः ॥ शक्तस्ततोऽर्द्धिकः पादनासाकर्णकरादिषु ॥ ५ ॥ अशक्तस्तु वदन्नेवं दण्डनीयः पणान्दश ॥ तथा शक्तः प्रतिभुवं
दद्यात्क्षेमाय तस्य तु ॥ ६ ॥ पतनीयकृते क्षेपे दण्डो मध्यमसाहसः ॥ उपपातकयुक्ते तु दाप्यः प्रथमसाहसम् ॥ ७ ॥ त्रैविद्यनृपदेवानां
क्षेप उत्तमसाहसः ॥ मध्यमो ज्ञातिपूगानां प्रथमो ग्रामदेशयोः ॥ ८ ॥ असाक्षिकहते चिह्नैर्युक्तिभिश्चागमेन च ॥ द्रष्टव्यो व्यवहारस्तु
कूटचिह्नकृताद्भयात् ॥ ९ ॥ भस्मपङ्कजः स्पर्शो दण्डो दशपणः स्मृतः ॥ अमेध्यपार्ष्णानिष्ठद्यूतस्पर्शने द्विगुणः स्मृतः ॥ १० ॥ समे-
ष्वेवं परस्त्रीषु द्विगुणस्तूतमेषु च ॥ हीनेष्वर्द्ध दमो मोहमदादिभिरदण्डनम् ॥ ११ ॥ विप्रपीडाकरं छेद्यमङ्गमब्राह्मणस्य तु ॥ उद्गूणैः प्रथमो
दण्डः संस्पर्शो तु तदर्द्धिकः ॥ १२ ॥ उद्गूणैः हस्तपादे तु दशविंशतिकौ दमौ ॥ परस्परं तु सर्वेषां शास्त्रे मध्यमसाहसः ॥ १३ ॥ पादके-
शांशुककरोल्लुञ्चनेषु पणान्दश ॥ पीडाकर्षांशुकावेष्टपादाध्यासे शतं दमः ॥ १४ ॥ शोणितेन विना दुःखं कुर्वन्काष्ठादिभिर्नरः ॥
द्रात्रिशतं पणान्दाप्यो द्विगुणं दर्शनेऽसृजः ॥ १५ ॥ करपाददतो भङ्गे छेदने कर्णनासयोः ॥ मध्यो दण्डो व्रणोद्भेदे मृतकल्पहते
तथा ॥ १६ ॥ चेष्टाभोजनवाग्राधे नेत्रादिप्रतिभेदने ॥ कन्धराबाहुसक्थां च भङ्गे मध्यमसाहसः ॥ १७ ॥ एकं घ्रतां
वहूनां च यथोक्ताद्विगुणो दमः ॥ कलहापहतं देयं दण्डस्तु द्विगुणः स्मृतः ॥ १८ ॥ दुःखमुत्पादयेद्यस्तु सप्तमुत्थानजं व्ययम् ॥ दाप्यो

दण्डं च यो यस्मिन्कलहे समुदाहृतः ॥ १९ ॥ तारिकः स्थलजं शुल्कं गृह्णन्दण्ड्यः पणान्दश ॥ ब्राह्मणप्रातिवेश्यानामेतदेवानिमन्त्रणे
 ॥ २० ॥ अभिघाते तथा भेदे छेदे कुड्यावपातने ॥ पणान्दाप्यः पञ्चदशविंशतिं तत्रयं तथा ॥ २१ ॥ दुःखोत्पादिगृहे द्रव्यं क्षिपन्प्रा-
 णहरं तथा ॥ षोडशाद्यः पणान्दाप्यो द्वितीयो मध्यमं दमम् ॥ २२ ॥ दुःखे च शोणितोत्पादे शाखाङ्गच्छेदने तथा ॥ दण्डः क्षुद्रपशूनां
 स्याद्विपणप्रभृतिः क्रमात् ॥ २३ ॥ लिङ्गस्य छेदने मृत्यौ मध्यमो मृत्युनेत्र च ॥ महापशूनामेतेषु स्थानेषु द्विगुणा दमाः ॥ २४ ॥
 प्ररोहिशाखिनां शाखास्कन्धसर्वविदारणे ॥ उपजीव्यद्रुमाणां तु विंशतेद्विगुणो दमः ॥ २५ ॥ यः साहसं कारयति स दाप्यो द्विगुणं
 दमम् ॥ यस्त्वेवमुक्त्वाहं दाता कारयेत्स चतुर्गुणम् ॥ २६ ॥ आर्याक्रोशातिक्रमकृद्भ्रातृजायाप्रहारदः ॥ संदिष्टस्याप्रदाता च समुद्र-
 गृहभेदकः ॥ २७ ॥ सामन्तकुलिकादीनामपकारस्य कारकः ॥ पञ्चाशत्पणिको दण्ड एषामिति विनिश्चयः ॥ २८ ॥ स्वच्छन्द-
 विधवागामी विक्रुष्टे नाभिधावकः ॥ अकारणे च विक्रोष्टा चाण्डालश्चोत्तमान्स्पृशन् ॥ २९ ॥ शूद्रः प्रव्रजितानां च दैवे पैत्र्ये च भो-
 जकः ॥ अयुक्ते शपथं कुर्वन्नयोग्यो योग्यकर्मकृत् ॥ ३० ॥ वृषक्षुद्रपशूनां च पुंस्त्वस्य प्रतिघातकृत् ॥ साधारणस्यापलापी दासी-
 गर्भविनाशकृत् ॥ ३१ ॥ पितापुत्रस्वसृभ्रातृदम्पत्याचार्य्यशिष्यकाः ॥ एषामपतितान्योऽन्यत्यागी च शतदण्डभाक् ॥ ३२ ॥ वसा-
 नस्त्रीपणान्दण्ड्यो नेजकस्तु परांशुकम् ॥ विक्रयावक्रयाधानयाचितेषु पणान्दश ॥ ३३ ॥ तुलाशासनमानानां कूटकृन्नाणकस्य च ॥
 एभिश्च व्यवहर्ता यः स दाप्यो दण्डमुत्तमम् ॥ ३४ ॥ अकूटं कूटकं चूते कूटं यश्चाप्यकूटकम् ॥ स नाणकपरीक्षी तु दाप्यः प्रथमसाह-
 सम् ॥ ३५ ॥ भिषङ्मिथ्याचरन्दाप्यस्तिर्य्यक्षु प्रथमं दमम् ॥ मानुषे मध्यमं राजमानुषेषूत्तमं तथा ॥ ३६ ॥ अवध्यं यश्च बध्नाति बध्यं
 यश्च प्रमुञ्चति ॥ अप्रातव्यवहारं च स दाप्यो दममुत्तमम् ॥ ३७ ॥ मानेन तुलया वापि योऽशमष्टमकं हरेत् ॥ द्वाविंशतिपणान् दाप्यो
 वृद्धो हानो च कल्पितम् ॥ ३८ ॥ भेषजस्नेहलवणगन्धधान्यगुडादिषु ॥ पण्येषु प्रक्षिपन्हीनं पणान्दाप्यस्तु षोडश ॥ ३९ ॥ सम्भूय
 कुर्वतामर्घं सबाधं कारुशीलिपिनाम् ॥ अर्थं (र्घं) स्य हासं वृद्धिं वा सहस्रो दण्ड उच्यते ॥ ४० ॥ राजनि स्थाप्यते योऽर्थः प्रत्यहं
 तेन विक्रयः ॥ क्रयो वा निस्त्रवस्तस्माद्गणिजां लाभकृत्स्मृतः ॥ ४१ ॥ स्वदेशपण्ये तु शतं वणिगृहीतं पञ्चकम् ॥ दशकं पारदेश्ये तु

यः सद्यः क्रयविक्रयी ॥ ४२ ॥ पण्यस्योपरि संस्थाप्य व्ययं पण्यसमुद्भवम् ॥ अथोऽनुग्रहकृतकार्यः केतुर्विक्रेतुरेव च ॥ ४३ ॥ गृही-
 तमूल्यं यः पण्यं केतुर्नैव प्रयच्छति ॥ सोदयं तस्य दाप्योऽसौ दिग्गमं वा दिगागते ॥ ४४ ॥ विक्रीतमपि विक्रेयं पूर्वं केतर्यगृह्णाति ॥
 हानिश्चेत्केतुदोषेण केतुरेव हि सा भवेत् ॥ ४५ ॥ राजदेवोपघातेन पण्ये दोषमुपागते ॥ हानिर्विक्रेतुरेवासौ याचितस्याप्रयच्छतः ॥ ४६ ॥
 अन्यहस्ते च विक्रीतं दुष्टं वाऽदुष्टवद्यदि ॥ विक्रीणीति दमस्तत्र तन्मूल्याद्विगुणो भवेत् ॥ ४७ ॥ क्षयं वृद्धिं च वाणिजा पण्यानामवि-
 जानता ॥ क्रीत्वा नानुशयः कार्यः कुर्वन्पद्मभागदण्डभाक् ॥ ४८ ॥ समवायेन वाणिजां लाभार्थं कर्म कुर्वताम् ॥ लाभालाभौ यथा
 द्रव्यं यथा वा संविदा कृतौ ॥ ४९ ॥ प्रतिषिद्धमनादिष्टं प्रमादाद्यच्च नाशितम् ॥ स तद्व्याद्विप्रवाच्च रक्षितादशमांशभाक् ॥ ५० ॥
 अर्घप्रक्षेपणाद्विशं भागं शुल्कं नृपो हरेत् ॥ व्यासिद्धं राजयोग्यं च विक्रीतं राजगामि तत् ॥ ५१ ॥ मिथ्या वदन्परीमाणं शुल्कस्थाना-
 दपक्रमन् ॥ दाप्यस्त्वष्टगुणं यश्च सव्याजक्रयविक्रयी ॥ ५२ ॥ देशान्तरगते प्रेते द्रव्यं दायादबान्धवाः ॥ ज्ञातयो वा हरेयुस्तदागतास्तैर्विना
 नृपः ॥ ५३ ॥ जिह्मं त्यजेयुर्निर्लोभमशक्तोऽन्येन कारयेत् ॥ अनेन विधिराख्यात ऋत्विक्कर्षककर्मिणाम् ॥ ५४ ॥ ग्राहकैर्गृ-
 ह्यते चौरा लोप्त्रेणाथ पदेन वा ॥ पूर्वकर्मापराधी वा तथैवाशुद्धवासकः ॥ ५५ ॥ अन्येऽपि शङ्क्या ग्राह्या जातिनामादिनिह्वयैः ॥
 द्यूतस्त्रीपानशक्ताश्च शुष्कभिन्नमुखस्वराः ॥ ५६ ॥ परद्रव्यगृहाणां च पृच्छका गूढचारिणः ॥ निराया व्ययवन्तश्च विनष्टद्रव्यविक्रयाः ॥
 ५७ ॥ गृहीतः शङ्क्या चौर्ये नात्मानं चेद्विशोधयेत् ॥ दापयित्वा हतं द्रव्यं चौरदण्डेन दण्डयेत् ॥ ५८ ॥ चौरं प्रदाप्यापहतं
 घातयेद्विविधैर्वधैः ॥ सचिह्नं ब्राह्मणं कृत्वा स्वराष्ट्राद्विप्रवासयेत् ॥ ५९ ॥ घातिनेऽपहत्ये दोषो ग्रामभर्तुरनिर्गते ॥ स्वसीमि दद्याद्वा-
 मस्तु पदं वा यत्र गच्छति ॥ ६० ॥ पञ्चग्रामी बहिः क्रोशादशग्राम्यथ वा पुनः ॥ वन्दिग्राहांस्तथा वाजिकुञ्जराणां च हारिणः ॥
 ६१ ॥ प्रसह्य घातिनश्चैव शूलमारोपयेन्नरान् ॥ उत्क्षेपकग्रन्थिभेदौ करसन्दंशहीनकौ ॥ ६२ ॥ कार्यौ द्वितीयापराधे करपादे-
 कहनिकौ ॥ भक्तावदंशान्युदकमन्त्रोपकरणव्ययान् ॥ ६३ ॥ दत्त्वा चौरस्य हन्तुर्वा जानतो दम उत्तमः ॥ शस्त्रावपाते गर्भस्य पातने
 चोत्तमो दमः ॥ ६४ ॥ उत्तमो वाऽधमो वापि पुरुषस्त्रीप्रमापणे ॥ शिलां बद्धा क्षिपेदप्सु नरस्त्रीं विशदां स्त्रियम् ॥ ६५ ॥ विषाग्निदां

निजगुरुनिजापत्यप्रमापणीम् ॥ विकर्णकरनासोष्ठीं कृत्वा गोभिः प्रमापयेत् ॥ ६६ ॥ क्षेत्रवेश्मवनग्रामविवीतखलदाहकाः ॥ राजपत्न्य-
 भिगामी च दग्धव्यास्तु कटाग्रिना ॥ ६७ ॥ पुमान्संग्रहणे ग्राह्यः केशाकेशिपरस्त्रियाः ॥ स्वजातावुत्तमो दण्ड आनुलोम्ये तु मध्यमः ॥
 ॥ ६८ ॥ प्रातिलोम्ये वधः पुंसां नार्याः कर्णावकर्तनम् ॥ नीवीस्तनप्रावरणनाभिकेशावमर्दनम् ॥ ६९ ॥ अदेशकालसम्भाषं
 सहावस्थानमेव च ॥ स्त्रीनिषेधेशतं दद्याद्विशतं तु दमं पुमान् ॥ ७० ॥ प्रतिषेधे तयोर्दण्डो यथा संग्रहणे तथा ॥ पशून्गच्छच्छतं
 दाप्यो ह्रीनां स्त्रीं गाश्च मध्यमम् ॥ ७१ ॥ अवरुद्धासु दासीषु भुजिष्यासु तथैव च ॥ गम्यास्वपि पुमान्दाप्यः पञ्चाशत्पणिकं
 दमम् ॥ ७२ ॥ प्रसह्य दास्यभिगमे दण्डो दशपणः स्मृतः ॥ कुबन्धेनाङ्ग्य गमयेदन्त्याप्रव्रजितागमे ॥ ७३ ॥ न्यूनं
 वाप्याधिकं वापि लिखेद्यो राजशासनम् ॥ पारदारिकचौरं वा मुञ्चतो दण्ड उत्तमः ॥ ७४ ॥ अभक्षैर्दूषयन्विप्रं दण्ड
 उत्तमसाहसम् ॥ कूटस्वर्णव्यवहारी विमांसस्य च विक्रयी ॥ ७५ ॥ अङ्गहीनश्च कर्तव्यो दाप्यश्चोत्तमसाहसम् ॥ शक्तो ह्यमोक्षयन्स्वामी
 दंष्ट्रिणः शृङ्गिणस्तथा ॥ ७६ ॥ प्रथमं साहसं दद्याद्विक्रुष्टे द्विगुणं तथा ॥ अचौ (जा) रं चौरैऽभिवदन्दाप्यः पञ्चाशतं दमम् ॥ ७७ ॥
 राज्ञोऽनिष्टप्रवक्तारं तस्यैवाक्रोशकं तथा ॥ मृताङ्गुलप्रविक्रेतुर्गुरोस्ताडयितुस्तथा ॥ ७८ ॥ तन्मन्त्रस्य च भेत्तारं छित्त्वा जिह्वां प्रवास-
 येत् ॥ राजयानासनारोढुर्दण्डो मध्यमसाहसः ॥ ७९ ॥ द्विनेत्रभेदिनो राजद्विष्टादेशकृतस्तथा ॥ विप्रत्वेन च शूद्रस्य जीवितोऽष्टशतो
 दमः ॥ ८० ॥ यो मन्येताजितोऽस्मीति न्यायेनाभिपराजितः ॥ तमायान्तं पुनर्जित्वा दण्डयोर्द्विगुणं दमम् ॥ ८१ ॥ राज्ञाऽन्यायेन यो
 दण्डो गृहीतो वरुणाय तम् ॥ निवेद्य दद्याद्विप्रेभ्यः स्वयं त्रिंशद्गुणीकृतम् ॥ ८२ ॥ धर्मश्चार्थश्च कीर्तिश्च लोकपङ्क्तिरुपग्रहः ॥ प्रजाभ्यो
 बहुमानं च स्वर्गस्थानं च शाश्वतम् ॥ पश्यतो व्यवहारांश्च गुणाः स्युः सप्त भूपतेः ॥ ८३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये वाक्पारुष्या-
 दिप्रकरणं नामाष्टपञ्चाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५८ ॥ अथ ऋग्विधानम् ॥ अग्निरुवाच ॥ ऋग्यजुःसामाथर्वविधानं पुष्क-
 रोदितम् ॥ भुक्तिमुक्तिकरं जप्याद्धोमाद्रामाय तद्विदे ॥ १ ॥ पुष्कर उवाच ॥ प्रतिवेदं तु कर्माणि कार्याणि प्रविदामि ते ॥ प्रथमं
 ऋग्विधानं वै शृणु त्वं भुक्तिमुक्तिदम् ॥ २ ॥ अन्तर्जले तथा होमे जपतो मनसेषितम् ॥ कामं करोति गायत्री प्राणायामाद्विशो-

षतः ॥ ३ ॥ गायत्र्या दशसाहस्रो जपो नक्ताशिनो द्विज ॥ बहुस्रातस्य तत्रैव सर्वकल्मषनाशनः ॥ ४ ॥ दशायुतानि जप्त्वाऽथ हविष्याशी-
स मुक्तिभाक् ॥ प्रणवो हि परं ब्रह्म तज्जपः सर्वपापहा ॥ ५ ॥ ओङ्कारं शतजप्तं तु नाभिमात्रोदके स्थितः ॥ जलं पिबेत्स सर्वैस्तु
पापैर्वै विप्रमुच्यते ॥ ६ ॥ मात्रात्रयं त्रयो वेदास्त्रयो देवास्त्रयोऽग्नयः ॥ महाव्याहृतयः सप्त लोका होमोऽखिलावहा ॥ ७ ॥ गायत्री
परमा जप्या महाव्याहृतयस्तथा ॥ अन्तर्जले तथा राम प्रोक्तश्चैवाधमर्षणः ॥ ८ ॥ अग्निमीळे पुरोहितं सूक्तोऽयं वह्निदैवतः ॥ शिरसा
धारयन्वाह्निं यो जपेत्परिवत्सरम् ॥ ९ ॥ होमं त्रिषवणं भैक्ष्यमनग्निज्वलनं चरेत् ॥ अतः परमृचः सप्त वाय्वाद्या याः प्रकीर्त्तिताः
॥ १० ॥ ता जपन्प्रयतो नित्यमिष्टान्कामान्समनुते ॥ मेधाकामो जपन्नित्यं सदसस्पमिति ऋचम् ॥ ११ ॥ अन्वयो यन्निमाः प्रोक्ताः
नवर्चो मृत्युनाशनाः ॥ शुनःशेफमृषिं बद्धः सन्निरुद्धोऽथ वा जपेत् ॥ १२ ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यो गदी वाप्यगदो भवेत् ॥ य इच्छे-
च्छाश्वतं कामं मित्रं प्राज्ञं पुरन्दरम् ॥ १३ ॥ ऋग्भिः षोडशभिः कुर्यादिन्द्रस्येति दिने दिने ॥ हिरण्यस्तूपमित्येतज्जपञ्चद्व्यम्बाधते
॥ १४ ॥ क्षेमी भवति चाध्वानो ये ते पन्था जपन्नरः ॥ रौद्रीभिः षड्भिराशानं स्तुयाद्यो वै दिने दिने ॥ १५ ॥ चरुं वा कल्पयेद्गौद्रं
तस्य शान्तिः परा भवेत् ॥ उदित्युद्यन्तमादित्यमुपतिष्ठन्दिने दिने ॥ १६ ॥ क्षिपेज्जलाञ्जलीन्सप्त मनोदुःखविनाशनम् ॥ द्विषन्तमि-
त्यथार्द्धं यद्विप्रान्तं जपन्स्मरेत् ॥ १७ ॥ आगस्कृत्सप्तरात्रेण विद्वेषमधिगच्छति ॥ आरोग्यकामी रोगी वा प्रस्कन्नस्योत्तमं जपेत्
॥ १८ ॥ उत्तमस्तस्य चार्द्धं जपेद्द्वै विविधासने ॥ उदयत्यायुरक्षय्यं तेजो मध्यन्दिने जपेत् ॥ १९ ॥ अस्तं प्रति गते सूर्ये द्विषन्तं प्रति
बाधते ॥ न वयश्चेति सूक्तानि जपञ्चद्व्यत्रियच्छति ॥ २० ॥ एकादश सुपर्णस्य सर्वकामान्विनिर्दिशेत् ॥ आध्यात्मिकीः क इत्येता
जपन्मोक्षमवाप्नुयात् ॥ २१ ॥ आनो भद्रा इत्यनेन दीर्घमायुरवाप्नुयात् ॥ त्वं सोमेति च सूक्तेन नवं पश्येन्निशाकरम् ॥ २२ ॥ उपति-
ष्ठेत्समित्पाणिर्वासांस्याप्रोत्यसंशयम् ॥ आयुरीप्सन्निमामिति कौत्सं सूक्तं सदा जपेत् ॥ २३ ॥ अपनः शोशुचदिति स्तुत्वा मध्ये
दिवाकरम् ॥ यथा मुञ्चति चेष्वाका तथा पापं प्रमुञ्चति ॥ २४ ॥ जातवेदस इत्येतज्जपेत्स्वस्त्ययनं पथि ॥ भयैर्विमुच्यते सर्वैः स्वास्तिमा-
नामुयाद्ब्रह्मन् ॥ २५ ॥ व्युष्टायां च तथा रात्र्यामेतेहुःस्वप्ननाशनम् ॥ प्रमन्दिनोति सुयन्त्या जपेद्बर्भविमोचनम् ॥ २६ ॥ जपन्निन्द्र-

मिति स्नाता वैश्वदेवं तु सप्तकम् ॥ मुञ्चत्याज्यं तथा जुह्वत्सकलं किलिबधं नरः ॥ २७ ॥ इमामिति जपच्छश्वत्कामानाप्नात्यभोषि-
तान् ॥ मा नस्तोकं इति द्वाभ्यां त्रिरात्रोपोषितः शुचिः ॥ २८ ॥ औदुम्बरीश्च जुहुयात्सामिधश्चाज्यसंस्कृताः ॥ छित्त्वा सर्वान्मृत्युपाशान्
जीवेद्रोगविवर्जितः ॥ २९ ॥ ऊर्ध्वबाहुरनेनैव स्तुत्वा शम्भुं तथैव च ॥ मानस्तोकेति च ऋचा शिखाबन्धे कृते नरः ॥ ३० ॥
अधृष्यः सर्वभूतानां जायते संशयं विना ॥ चित्रमित्युपतिष्ठेत त्रिसन्ध्यं भास्करं तथा ॥ ३१ ॥ समित्पाणिर्नरो नित्यमीप्सितं धनमा-
प्नुयात् ॥ अथ स्वप्नेति च जपन्प्रातर्मध्यन्दिने दिने ॥ ३२ ॥ दुःखप्रं चार्दते कृत्स्नं भोजनं चाप्नुयाच्छुभम् ॥ उभे पुमानिति तथा
रक्षोघ्नः परिकीर्तितः ॥ ३३ ॥ उभे वासा इति ऋचो जपन्कामानवाप्नुयात् ॥ न सागन्निति च जपन्मुच्यते चाततायिनः ॥ ३४ ॥
कया शुभेति च जपन्प्रातिश्रैष्ठ्यमवाप्नुयात् ॥ इमं नृसोममित्येतत्सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ ३५ ॥ पितरित्युपतिष्ठेत नित्यमर्थमुपस्थितम् ॥
अग्ने नयेति सूक्तेन घृतहोमश्च मार्गगः ॥ ३६ ॥ वीरान्नयमवाप्नोति सुश्लोकं यो जपेत्सदा ॥ कङ्कतो नेति सूक्तेन विषान्सर्वान्व्यपोहति
॥ ३७ ॥ यो जात इति सूक्तेन सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ गणानामिति सूक्तेन स्निग्धमाप्नोत्यनुत्तमम् ॥ ३८ ॥ यो मे राजन्नितीमां तु
दुःस्वप्नशमनीवृचम् ॥ अध्वानि प्रस्थितो यस्तु पश्येच्छत्रं समुत्थितम् ॥ ३९ ॥ अप्रशस्तं प्रशस्तं वा कुविदङ्ग इमं जपेत् ॥ द्वाविंशकं
जपन्सूक्तमाध्यात्मिकमनुत्तमम् ॥ ४० ॥ पर्वसु प्रयतो नित्यमिष्टान्कामान्समश्नुते ॥ कृणुष्वेति जपन्सूक्तं जुह्वदाज्यं समाहितः ॥ ४१ ॥
अरातीनां हरेत्प्राणात्रक्षंस्यपि विनाशयेत् ॥ उपतिष्ठेत्स्वयं वह्निं परित्र्यचा दिने दिने ॥ ४२ ॥ तं रक्षति स्वयं वह्निर्विश्वतो विश्वतो-
मुखः ॥ हंसः शुचिषदित्येतच्छुचिरीक्षोद्दिवाकरम् ॥ ४३ ॥ कृषिं प्रपद्यमानस्तु स्थालीपाकं यथाविधि ॥ जुहुयात्क्षेत्रमध्ये तु स्वनी
स्वाहास्तु पञ्चभिः ॥ ४४ ॥ इन्द्राय च मरुद्भ्यस्तु पर्जन्याय भगाय च ॥ यथालिङ्गं तु विहरेल्लाङ्गलं तु कृषीवलः ॥ ४५ ॥
युक्तो धान्याय सीतायै सुनासीरमथोत्तरम् ॥ गन्धमाल्यैर्नैमस्कारैर्यजेदेताश्च देवताः ॥ ४६ ॥ प्रवापने प्रलवने खलसी-
तापहारयोः ॥ अमोघं कर्म भवति वर्द्धते सर्वदा कृषिः ॥ ४७ ॥ समुद्रादिति सूक्तेन कामानाप्नोति पावकात् ॥ विश्वानर इति द्वाभ्यां
य ऋग्भ्यां वह्निमर्हति ॥ ४८ ॥ स तरत्यापदः सर्वा यशः प्राप्नोति चाक्षयम् ॥ विपुलां श्रियमाप्नोति जयं प्राप्नोत्यनुत्तमम् ॥ ४९ ॥

अग्ने त्वमिति च स्तुत्वा धनमाप्नोति वाञ्छितम् ॥ प्रजाकामो जपेन्नित्यं वरुणं देवतत्रयम् ॥ ५० ॥ स्वस्त्या त्रयं जपेत्प्रातः सदा
 स्वस्त्ययनं महत् ॥ स्वस्ति पन्था इति प्रोच्य स्वस्तिमान्त्रजतेऽध्वनि ॥ ५१ ॥ विजिगीषुर्व (ष्वव) नस्पते शत्रूणां व्याधितं भवेत् ॥
 स्त्रिया गर्भप्रमूढाया गर्भमोक्षणमुत्तमम् ॥ ५२ ॥ अच्छावदेति सूक्तं च वृष्टिकामः प्रयोजयेत् ॥ निराहारः क्लिन्नवासा न चिरेण प्रव-
 र्धति ॥ ५३ ॥ मनसः काम इत्येतां पशुकामो नरो जपेत् ॥ कर्दमेन इति स्त्रियात्प्रजाकामः शुचिव्रतः ॥ ५४ ॥ अश्वपूर्वामिति स्त्रिया-
 द्राज्यकामस्तु मानवः ॥ रोहिते चर्मणि स्त्रियाद्ब्राह्मणस्तु यथाविधि ॥ ५५ ॥ राजा चर्मणि वैयात्रे छागे वैश्यस्तथैव च ॥ दशसाहस्रिको
 होमः प्रत्येकं परिकीर्तितः ॥ ५६ ॥ आगार इति सूक्तेन गोष्ठे गां लोकमातरम् ॥ उपतिष्ठेद्व्रजेचैव यदिच्छेत्ताः सदाक्षयाः ॥ ५७ ॥
 उपैति तिसृभी राज्ञो दुन्दुभिमभिमन्त्रयेत् ॥ तेजो बलं च प्राप्नोति शत्रुं चैव नियच्छति ॥ ५८ ॥ तृणपाणिर्जपेत्सूक्तं रक्षोघ्नं दस्युभिर्वृतः ॥
 ये के च जमेत्यृचं जप्त्वा दीर्घमायुरवाप्नुयात् ॥ ५९ ॥ जीमूतसूक्तेन तथा सेनाङ्गान्यभिमन्त्रयेत् ॥ यथा लिङ्गं ततो राजा विनिहन्ति
 रणे रिपून् ॥ ६० ॥ आग्नेयेति त्रिभिः सूक्तेर्धनमाप्नोति चाक्षयम् ॥ अमीवहेति सूक्तेन भूतानि स्थापयेन्नाशि ॥ ६१ ॥ सम्बाधे
 विषमे दुर्गे बन्धो वा निर्गतः क्वचित् ॥ पलायन्वा गृहीतो वा सूक्तमेतत्तथा जपेत् ॥ ६२ ॥ त्रिरात्रं नियतोपोष्य श्रपयेत्पायसं चरुम् ॥
 तेनाहुतिशतं पूर्णं जुहुयाच्चम्बकेत्यृचा ॥ ६३ ॥ समुद्दिश्य महादेवं जीवेदब्दशतं सुखम् ॥ तच्चक्षुरित्यृचा स्नात उपतिष्ठेदिवाकरम् ॥
 ॥ ६४ ॥ उद्यन्तं मध्यगं चैव दीर्घमायुर्जिजीविषुः ॥ इन्द्रा सोमेति सूक्तं तु कथितं शत्रुनाशनम् ॥ ६५ ॥ यस्य लुप्तं व्रतं मोहाद्रात्यैर्वा
 संसृजेत्सह ॥ उपोष्याज्यं स जुहुयात्त्वमग्ने व्रतपा इति ॥ ६६ ॥ आदित्येत्यृक् च सम्राजं जप्ता वादे जयी भवेत् ॥ महीति च चतुष्केण
 मुच्यते महतो भयात् ॥ ६७ ॥ ऋचं जप्त्वा यदि ह्येतत्सर्वकामानवाप्नुयात् ॥ द्वाचत्वारिंशतं चैन्द्रं जप्त्वा नाशयते रिपून् ॥ ६८ ॥
 वाचं महीति जप्त्वा च प्राप्नोत्यारोग्यमेव च ॥ शत्रो भवेति द्वाभ्यां तु भुक्त्वात्रं प्रयतः शुचिः ॥ ६९ ॥ हृदयं पाणिना स्पृष्ट्वा व्याधिभि-
 र्नाभिभूयते ॥ उत्तमेदमिति स्नातो हुत्वा शत्रुं प्रमापयेत् ॥ ७० ॥ शत्रोऽग्न इति सूक्तेन हुतेनान्नमवाप्नुयात् ॥ कन्या वार्षिंसूक्तेन दिग्दो-
 पाद्विप्रमुच्यते ॥ ७१ ॥ यदन्त्यं कव्ये (यकच्चे) त्यादिते जप्तेऽवश्यं जगद्रवेत् ॥ यद्वागिति च जप्तेन वाणी भवति संस्कृता ॥ ७२ ॥

वाचो विदमिति त्वेतां जपन्वाचं समश्नुते ॥ पवित्राणां पवित्रं तु पावमान्यो ह्यचो मताः ॥ ७३ ॥ वेत्तानसा ऋचस्त्रिंशत्पवित्राः परमा मताः ॥
 ऋचो द्विषष्टिः प्रोक्ताश्च परस्येत्यृषिसत्तम ॥ ७४ ॥ सर्वकल्मषनाशाय पावनाय शिवाय च ॥ स्वादिष्टयेति सूक्तानां सप्तषष्टिरुदाहृता ॥
 ॥ ७५ ॥ दशोत्तराण्यृचां चैताः पावमान्यः शतानि षट् ॥ एतज्जपंश्च जुह्वंश्च घोरं मृत्युभयं जयेत् ॥ ७६ ॥ आपोहिष्ठेति वारिस्थो
 जपेत्पापभयार्दने ॥ प्रदेवन्नेति नियतो जपेच्च मरुधन्वसु ॥ ७७ ॥ प्राणान्तिके भये प्राप्ते क्षिप्रमायुस्तु विन्दति ॥ प्रावेपाभित्यृचमेकां जपेच्च
 मनसा निशि ॥ ७८ ॥ व्युष्टायामुदिते सूर्ये द्यूते जयमवाप्नुयात् ॥ मा प्रगामेति मूढश्च पन्थानं पथि विन्दति ॥ ७९ ॥ क्षीणायुरिति मन्येत
 यं कश्चित्सुहृदं प्रियम् ॥ यत्तेयमिति तु स्नातस्तस्य मूर्ध्निमालभेत् ॥ ८० ॥ सहस्रकृत्वः पञ्चाहं तेनायुर्विन्दते महत् ॥ इदं मेध्योति जुहु-
 यादृतं प्राज्ञः सहस्रशः ॥ ८१ ॥ पशुकामो गवां गोष्ठे अर्थकामश्चतुष्पथे ॥ वयः सुपर्ण इत्येतां जपन्वै विन्दते श्रियम् ॥ ८२ ॥ हविष्य-
 न्तीयमभ्यस्य सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ तस्य रोगा विनश्यन्ति कायाग्निरुद्धते तथा ॥ ८३ ॥ या ओषधयः स्वस्त्ययनं सर्वव्याधि-
 विनाशनम् ॥ बृहस्पते अतीत्येतद्वाष्टिकामः प्रयोजयेत् ॥ ८४ ॥ सर्वत्रेति परा शान्तिर्ज्ञेया प्रतिरथस्तथा ॥ सूत संकाश्यपं नित्यं प्रजा-
 कामस्य कीर्तितम् ॥ ८५ ॥ अहं रुद्रेति इत्येतद्वाग्मी भवति मानवः ॥ न योनौ जायते विद्वाञ्जपत्रातीति रात्रिषु ॥ ८६ ॥ रात्रिसूक्तं
 जपत्रात्रौ रात्रिं क्षेमी नयेन्नरः ॥ कल्पयन्तीति च जपन्नित्यं कृत्वार्तिनाशनम् ॥ ८७ ॥ आयुष्यं चैव वर्चस्यं सूक्तं दाक्षायणं महत् ॥
 उत देवा इति जपेदामयघ्नं धृतव्रतः ॥ ८८ ॥ अयमग्रे जनीत्येतज्जपेदग्निभये सति ॥ अरण्यानीत्यरण्येषु जपेत्तद्भयनाशनम् ॥ ८९ ॥
 ब्राह्मीमासाद्य सूक्ते द्वे ऋचं ब्राह्मीं शतावरीम् ॥ पृथगाद्भिर्घृतैर्वाथ मेधां लक्ष्मीं च विन्दति ॥ ९० ॥ मास इत्यसप्तलग्नं संग्रामं विजि-
 गीषतः ॥ ब्रह्मणोऽग्निः संविदानं गर्भमृत्युनिवारणम् ॥ ९१ ॥ अपैर्हीति जपेत्सूक्तं शुचिर्दुःस्वप्ननाशनम् ॥ येनेदमिति वै जप्त्वा समाधिं
 विन्दते परम् ॥ ९२ ॥ मयो भूर्वात इत्येतद्गवां स्वस्त्ययनं परम् ॥ शाम्बरीमिन्द्रजालं वा मायामेतेन वारयेत् ॥ ९३ ॥ महीत्रीणाम-
 वरोस्त्विति पथि स्वस्त्ययनं जपेत् ॥ अग्नये विद्विषन्नेवं जपेच्च रिपुनाशनम् ॥ ९४ ॥ वास्तोष्पतेन मन्त्रेण यजेत गृहदेवताः ॥ जपस्यैष
 विधिः प्रोक्तो हुते ज्ञेयो विशेषतः ॥ ९५ ॥ होमान्ते दाक्षिणा देया पापशान्तिर्हुतेन तु ॥ हुतं शाम्भ्यति चान्नेन अन्नहमेप्रदानतः ॥ ९६ ॥

आश्विन-

१७५॥

विप्राशिषस्त्वमोषाः स्युर्बहिः स्नानं तु सर्वतः ॥ सिद्धार्थका यवा धान्यं पयो दधि घृतं तथा ॥ ९७ ॥ क्षीरवृक्षास्तथेधं तु होमा वे
सर्वकामदाः ॥ समिधः कण्टकिन्यश्च राजिका रुधिरं विषम् ॥ ९८ ॥ अभिचारे तथा शैलमशनं सक्तवः पयः ॥ दधि भैक्ष्यं फलं
मूलमृग्विधानमुदाहृतम् ॥ ९९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आश्वये ऋग्विधानं नामैकोनषष्ट्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५९ ॥ अथ यजुर्वि-
धानम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ यजुर्विधानं वक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिप्रदं शृणु ॥ ओंकारपूर्विका राम महाव्याहृतयो मताः ॥ १ ॥ सर्वकल्मषना-
शिन्यः सर्वकामप्रदास्तथा ॥ आज्याहुतिसहस्रेण देवानाराधयेद्बुधः ॥ २ ॥ मनसः कांक्षितं राम मनसेप्सितकामदम् ॥ शान्तिकामो
यवैः कुर्यात्तिलैः पापापनुत्तये ॥ ३ ॥ धान्यैः सिद्धार्थकैश्चैव सर्वकामकरैस्तथा ॥ औदुम्बरीभिरिध्माभिः पशुकामस्य शस्यते ॥ ४ ॥
दध्ना चैवान्नकामस्य पयसा शान्तिमिच्छतः ॥ अपमार्गसमिद्धिस्तु कामयन्कनकं बहु ॥ ५ ॥ कन्याकामो घृताक्तानि युग्मशो ग्रथि-
तानि तु ॥ जातीपुष्पाणि जुहुयाद्रामार्थं तिलतण्डुलान् ॥ ६ ॥ वश्यकर्मणि शाखोटवासापामार्गमेव च ॥ विषासृष्टमिश्रसमिधो
व्याधिघातस्य भार्गव ॥ ७ ॥ क्रुद्धस्तु जुहुयात्सम्यक्छत्रूणां वधकाम्यया ॥ सर्वव्रीहिमयीं कृत्वा राज्ञः प्रतिकृतिं द्विजः ॥ ८ ॥ सहस्र-
शस्तु जुहुयाद्राजा वशगतो भवेत् ॥ वस्त्रकामस्य पुष्पाणि दूर्वा व्याधिविनाशिनी ॥ ९ ॥ ब्रह्मवर्चसकामस्य वासोग्रं च विधीयते ॥
प्रत्यङ्गिरेषु जुहुयात्तुषकण्टकभस्मभिः ॥ १० ॥ विद्वेषणे च पक्ष्माणि काककौशिकयोस्तथा ॥ कापिलं च घृतं हुत्वा तथा चन्द्रग्रहे
द्विजः ॥ ११ ॥ वचाचूर्णेन सम्पातात्समानीय च तां वचाम् ॥ सहस्रमन्त्रितां भुक्त्वा भेधावी जायते नरः ॥ १२ ॥ एकादशाङ्गुलं शङ्कु-
लौहं खादिरमेव च ॥ द्विषतो वधोऽसीति जपन्निखनेद्रिपुवेश्मनि ॥ १३ ॥ उच्चाटनमिदं कर्म शत्रूणां कथितं तव ॥ चक्षुष्या इति जप्त्वा
च विनष्टं चक्षुरामुयात् ॥ १४ ॥ उपयुञ्जत इत्येतदनुवाकं तथान्नदम् ॥ तनूनपाग्रे सदिति दूर्वा हुत्वात्तिवर्जितः ॥ १५ ॥ भेषजमसीति
दध्याज्यैर्होमः पशूपसर्गनुत् ॥ त्रियम्बकं यजामहे होमः सौभाग्यवर्द्धनः ॥ १६ ॥ कन्यानाम गृहीत्वा तु कन्यालाभकरः परः ॥ भयेषु
तु जपन्नित्यं भयेभ्यो विप्रमुच्यते ॥ १७ ॥ धुस्तु (तु) स्पुष्यं सघृतं हुत्वा स्यात्सर्वकामभाक् ॥ हुत्वा तु गुग्गुलं राम स्वप्ने पश्यति

पुराणे

म०२६०

॥१७५॥

शङ्करम् ॥ १८ ॥ युजते मनोऽनुवाकं जप्त्वा दीर्घायुरामुयात् ॥ विष्णोरराटमित्येतत्सर्ववाधाविनाशनम् ॥ १९ ॥ रक्षोघ्नं च यशस्यं
 च तथैव विजयप्रदम् ॥ अयं नो अग्निरित्येतत्संग्रामे विजयप्रदम् ॥ २० ॥ इदमापः प्रवहत स्नाने पापापनोदनम् ॥ विश्वकर्मन्तु हविषा
 सूचीं लौहीं दशाङ्गुलाम् ॥ २१ ॥ कन्याया निखनेद्वारि साऽप्यस्मै न प्रदीयते ॥ देव सधितरेतेन हुतेनैतेन चान्नवान् ॥ २२ ॥ अग्नौ
 स्वाहोति जुहुयाद्वलकामो द्विजोत्तमः ॥ तिलैर्यवैश्च धर्मज्ञ तथापामार्गतण्डुलैः ॥ २३ ॥ सहस्रान्व्रितां कृत्वा तथा गोरोचनां द्विज ॥
 तिलकं च तथा कृत्वा जनस्य प्रियतामियात् ॥ २४ ॥ रुद्राणां च तथा जप्यं सर्वावधिनिबूदनम् ॥ सर्वकर्मकरो होमस्तथा सर्वत्र
 शान्तिदः ॥ २५ ॥ अजाविकानामश्वानां कुजराणां तथा गवाम् ॥ मनुष्याणां नरेन्द्राणां बालानां योषितामपि ॥ २६ ॥ ग्रामाणां
 नगराणां च देशानामपि भार्गव ॥ उपद्रुतानां धर्मज्ञ व्याधितानां तथैव च ॥ २७ ॥ मरके समनुप्राप्ते रिपुने च तथा भये ॥ रुद्रहोमः
 परा शान्तिः पायसेन घृतेन च ॥ २८ ॥ कूष्माण्डघृतहोमेन सर्वान्पापान्व्यपोहति ॥ सङ्क्रयावकभैक्षाशी नक्तं मनुजसत्तम ॥ २९ ॥
 बहिः स्नानरतो मासान्मुच्यते ब्रह्महत्यया ॥ मधुदातेऽपि मन्त्रेण होमादितोऽखिलं लभेत् ॥ ३० ॥ दधिकाव्णोति हुत्वा तु पुत्रान्प्राप्नो-
 त्यसंशयम् ॥ तथा घृतवतीत्येतदायुष्यं स्यादघृतेन तु ॥ ३१ ॥ स्वस्तिन इन्द्र इत्येतत्सर्ववाधाविनाशनम् ॥ इह गावः प्रजायव्व-
 मिति पुष्टिविवर्धनम् ॥ ३२ ॥ घृताहुतिसहस्रेण तथाऽलक्ष्मीविनाशनम् ॥ क्षुवेण देवस्य त्वेति हुत्वापामार्गतण्डुलम् ॥ ३३ ॥ मुच्यते
 विकृताच्छीघ्रमभिचारान्न संशयः ॥ रुद्र पातु (द्रव्यत्ते) पलाशस्य समिद्धिः कनकं लभेत् ॥ ३४ ॥ शिवो भवेत्यग्न्युत्पाते व्रीहिभिर्जु-
 हुयान्नरः ॥ याः सेना इति चैतच्च तस्करेभ्यो भयापहम् ॥ ३५ ॥ यो अस्मभ्यमयातीयाहुत्वा कृष्णतिलान्नरः ॥ सहस्रशोऽभिचाराव
 मुच्यते विकृताद्विज ॥ ३६ ॥ अत्रेनान्नपतेत्येवं हुत्वा चान्नमवामुयात् ॥ हंसः शुचिपदित्येतज्जतं तोयेऽघनाशनम् ॥ ३७ ॥ चत्वारि
 शृङ्गे त्वेतनु सर्वपापहरं जले ॥ देवा यज्ञोति जप्त्वा तु ब्रह्मलोकं महीयते ॥ ३८ ॥ वतन्तोति च हुत्वाज्यमादित्याद्वरामुयात् ॥ सुपर्णो
 सीति चेतस्य कर्मव्याहृतिवद्भवेत् ॥ ३९ ॥ नमः स्वाहोति त्रिजंत्वा बन्धनान्शोभामुयात् ॥ अन्तर्जले त्रिरावर्त्य द्रुपदा सर्वपापमुक्
 ॥ ४० ॥ इह गावः प्रजायध्वं मन्त्रोऽयं बुद्धिवर्धनः ॥ हुतं तु सर्पिषा दध्ना पयसा पायसेन वा ॥ ४१ ॥ शतं य इति चैतेन हुत्वा

पर्णफलानि च ॥ आरोग्यं श्रियमाप्नोति जीवितं च चिरं तथा ॥ ४२ ॥ ओषधीः प्रतिमोदध्वं वपने लवनेऽर्थकृत् ॥ अश्वावती पायसेन
 होमाच्छान्तिमवाप्नुयात् ॥ ४३ ॥ तस्मा इति च मन्त्रेण बन्धनस्थो विमुच्यते ॥ युवा सुवासा इत्येव वासांस्याप्नोति चोत्तमम् ॥ ४४ ॥
 मुञ्चन्तु मा शपथ्यानि (दि) सर्वान्तकविनाशनम् ॥ मा मा हिंसीस्ति लाज्येन हुतं रिपुविनाशनम् ॥ ४५ ॥ नमोऽस्तु सर्वसर्पेभ्यो
 घृतेन पायसेन तु ॥ कृणुध्वं राज इत्येतदभिचारविनाशनम् ॥ ४६ ॥ दूर्वाकाण्डायुतं हुत्वा काण्डात्काण्डोति मानवः ॥ ग्रामे जनपदे
 वापि मरकं तु शमं नयेत् ॥ ४७ ॥ रोगार्तो मुच्यते रोगात्तथा दुःखात् दुःखितः ॥ औदुम्बरीश्च समिधो मधुमान्नो वनस्पतिः ॥ ४८ ॥
 हुत्वा सहस्रशो राम धनमाप्नोति मानवः ॥ सौभाग्यं महदाप्नोति व्यवहारे तथा जयम् ॥ ४९ ॥ अपां गर्भमिति हुत्वा देवं वर्षापयेद्भुवम् ॥
 अपः पिबेति च तथा हुत्वा दधि घृतं मधु ॥ ५० ॥ प्रवर्त्तयाति धर्मज्ञ महावृष्टिर्नन्तरम् ॥ नमस्ते रुद्र इत्येतत्सर्वोपद्रवनाशनम् ॥
 ॥ ५१ ॥ सर्वशान्तिकरं प्रोक्तं महापातकनाशनम् ॥ अध्यवोचदित्यनेन रक्षणं व्याधितस्य तु ॥ ५२ ॥ रक्षोघ्नं च यशस्यं च चिरायुः
 पुष्टिवर्द्धनम् ॥ सिद्धार्थकानां क्षेपेण पथि चैतज्जपन्सुखी ॥ ५३ ॥ असौ यस्ताम्र इत्येतत्पठन्नित्यं दिवाकरम् ॥ उपतिष्ठेत् धर्मज्ञ सायं
 प्रातरतन्द्रितः ॥ ५४ ॥ अन्नमक्षयमाप्नोति दीर्घमायुश्च विन्दति ॥ प्रमुञ्च धन्वान्नित्येतत्पद्मभिरायुधमन्त्रणम् ॥ ५५ ॥ रिपूणां भयदं युद्धे
 नात्र कार्या विचारणा ॥ मानो महान्त इत्येवं बालानां शान्तिकारकम् ॥ ५६ ॥ नमो हिरण्यबाहवे इत्यनुवाकसप्तकम् ॥ राजिकां
 कटुतैलात्कां जुहुयाच्छुनाशिनीम् ॥ ५७ ॥ नमो वः किरिकेभ्यश्च पद्मलक्षैर्हुतैर्नरः ॥ राज्यलक्ष्मीमवाप्नोति तथा बिल्वैः सुवर्णकम् ॥
 ॥ ५८ ॥ इमा रुद्रायेति तिलैर्होमाच्च धनमाप्यते ॥ दूर्वाहोमेन चान्येन सर्वव्याधिविवर्जितः ॥ ५९ ॥ आशुः शिशान इत्येतदायुधानां
 च रक्षणे ॥ संग्रामे कथितं राम सर्वशत्रुनिबर्हणम् ॥ ६० ॥ राजसामोति जुहुयात्सहस्रं पञ्चभिर्द्विज ॥ आज्याहुतीनां धर्मज्ञ
 चक्षुरोगाद्विमुच्यते ॥ ६१ ॥ शत्रो वनस्पते गेहे होमः स्याद्वास्तुदोषनुत् ॥ अग्न आयुषि हुत्वाज्यं द्वेपं नाप्नोति केनचित् ॥ ६२ ॥
 अपां फेनेति लाजाभिर्हुत्वा जयमवाप्नुयात् ॥ भद्रा इतिन्द्रियैर्होनां जपन्स्यात्सकलेन्द्रियः ॥ ६३ ॥ अग्निश्च पृथिवी चोति वशीकरण-
 मुत्तमम् ॥ अध्वनोति जपन्मन्त्रं व्यवहारे जयी भवेत् ॥ ६४ ॥ ब्रह्म राजन्यमिति च कर्मारम्भे तु सिद्धिदकृत् ॥ संवत्सरोऽस्तीति घृते-

लक्षहोमादरोगवान् ॥ ६५ ॥ केतुं कृष्वात्रित्येतत्संग्रामे जयवर्द्धनम् ॥ इन्द्रोऽग्निधर्मं इत्येतद्रणे धर्मनिबन्धनम् ॥ ६६ ॥ घन्वा
नागोति मन्त्रश्च धनुर्ग्राहणिकः परः ॥ युञ्जीतेति तथा मन्त्रो विज्ञेयो ह्यभिमन्त्रणे ॥ ६७ ॥ मन्त्रश्चाहिरथेतच्छराणां मन्त्रणे भवेत् ॥
वह्नीनां पितरित्येतत्तृणमन्त्रः प्रकीर्तितः ॥ ६८ ॥ युञ्जन्तीति तथाश्वानां योजने मन्त्र उच्यते ॥ आशुः शिशान इत्येतद्यात्रारम्भणमुच्यते
॥ ६९ ॥ विष्णोः कर्मोति मन्त्रश्च स्थारोहणिकः परः ॥ आजड्वेतीति चाश्वानां ताडनीयमुदाहृतम् ॥ ७० ॥ याः सेना अभित्वरीति
परसैन्यमुखे जपेत् ॥ दुन्दुभ्य इति चाप्येतदुन्दुभीताडनं भवेत् ॥ ७१ ॥ एतैः पूर्वहुतैर्मन्त्रैः कृत्वेवं विजयी भवेत् ॥ यमेन दत्तमित्यस्य
कोटिहोमाद्विचक्षणः ॥ ७२ ॥ रथमुत्पादयेच्छीघ्रं संग्रामे विजयप्रदम् ॥ आ कृष्णोति तथैतस्य कर्म व्याहृतिवद्भवेत् ॥ ७३ ॥ शिव-
संकल्पजापेन समाधिं मनसो लभेत् ॥ पञ्चनद्यः पञ्चलक्षं हुत्वा लक्ष्मीमवाप्नुयात् ॥ ७४ ॥ यदाबन्धं दाक्षायणां मन्त्रेणानेन मन्त्रितम् ॥
सहस्रकृत्वः कनकं धारयेद्रिपुवारणम् ॥ ७५ ॥ इमं जीवेभ्य इति च शिलां लोष्टं चतुर्दिशम् ॥ क्षिपेद्गृहे तदा तस्य न स्याच्चौरभयं
निशि ॥ ७६ ॥ परि मे गामनेनेति वशीकरणमुत्तमम् ॥ हन्तुमभ्यागतस्तत्र वशी भवति मानवः ॥ ७७ ॥ भक्ष्यताम्बूलपुष्पाद्यं
मन्त्रितं तु प्रयच्छति ॥ यस्य धर्मज्ञ वशगः सोऽस्य शीघ्रं भविष्यति ॥ ७८ ॥ शन्नो मित्र इतीत्येतत्सदा सर्वत्र शान्तिदम् ॥ गणानां
त्वा गणपतिं कृत्वा होमं चतुष्पथे ॥ ७९ ॥ वशीकुर्याजगत्सर्वं सर्वधान्यैरसंशयम् ॥ हिरण्यवर्णाः शुचयो मन्त्रोऽयमभिपेचने ॥
॥ ८० ॥ शन्नो देवीरभिष्टये तथा शान्तिकरः परः ॥ एकचक्रेति मन्त्रेण हुतेनाज्येन भागशः ॥ ८१ ॥ ग्रहेभ्यः शान्तिमाप्नोति प्रसादं
न च संशयः ॥ गावो भग इति द्वाभ्यां हुत्वाज्यं गा अवाप्नुयात् ॥ ८२ ॥ प्रवादांषः सोपदिति ग्रहयज्ञे विधीयते ॥ देवेभ्यो वनस्पत इति
द्रुमयज्ञे विधीयते ॥ ८३ ॥ गायत्रीं वैष्णवीं क्षेया तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ सर्वपापप्रशमनं सर्वकामकरं तथा ॥ ८४ ॥ इत्यादिमहा-
पुराणे आग्नेये यजुर्विधानं नाम षष्ठ्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २६० ॥ अथ सामविधानम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ यजुर्विधानं कथितं
वक्ष्ये साम्नां विधानकम् ॥ संहितां वैष्णवीं जप्त्वा हुत्वा स्यात्सर्वकामभाक् ॥ १ ॥ संहितां छान्दसीं साधु जप्त्वा प्रणिप्नोति शङ्करम् ॥
स्कान्दीं पौत्र्यां संहितां च जप्त्वा स्यात्तु प्रसादवान् ॥ २ ॥ यत इन्द्रं भजामहे हिंसादोषविनाशनम् ॥ अवकीर्णो मुच्यते च आग्निस्ति-

ग्मोति वै जपन् ॥ ३ ॥ सर्वपापहरं ज्ञेयं परितोयं (पं) च तासु च ॥ अविक्रेयं च विक्रीय जपेदघृतवतीति च ॥ ४ ॥ अद्यानो देव सवितर्ज्ञेयं
 दुःस्वप्ननाशनम् ॥ अबोधाग्निरिति मन्त्रेण घृतं राम यथाविधि ॥ ५ ॥ अभ्युक्ष्य घृतशेषेण मेखलाबन्ध इष्यते ॥ स्त्रिणां यासां तु गर्भाणि
 पतन्ति भृगुसत्तम ॥ ६ ॥ मार्गं जातस्य बालस्य बध्नीयात्तदनन्तरम् ॥ सोमं राजानमेतेन व्याधिभिर्विप्रमुच्यते ॥ ७ ॥ सर्पसाम प्रयु-
 ज्ञानो नामुयात्सर्पजं भयम् ॥ माधत्वा वायतेत्येतद्धुत्वा विपः सहस्रशः ॥ ८ ॥ शतावारिणि बद्धा नामुयाच्छ्रुतो भयम् ॥ दीर्घतम-
 सोऽर्क इति हुत्वात्र प्राप्नुयाद्बहु ॥ ९ ॥ सममध्यायन्तीति जपन्न त्रियेते पिपासया ॥ त्वाभिमा ओषधी ह्येतज्जत्वा व्याधिं न चाप्नुयात्
 ॥ १० ॥ पाथि देवव्रतं जत्वा भयंभ्यो विप्रमुच्यते ॥ यदिन्द्रो मुनये त्वेति हुतं सौभाग्यवर्द्धनम् ॥ ११ ॥ भगो न चित्र इत्येवं नेत्र-
 योरञ्जनं हितम् ॥ सौभाग्यवर्द्धनं राम नात्र कार्या विचारणा ॥ १२ ॥ जपोदिन्द्रोति वर्गं च तथा सौभाग्यवर्द्धनम् ॥ पात्रिपिया हि वः कारिः
 काम्यां संस्त्रावयेत्स्त्रियम् ॥ १३ ॥ सा तं कामयते राम नात्र कार्या विचारणा ॥ रथन्तरं वामदेव्यं ब्रह्मवर्चसवर्द्धनम् ॥ १४ ॥ प्राश-
 येद्बालकं नित्यं वचाचूर्णं घृतप्लुतम् ॥ इन्द्रमिन्द्राग्निं जत्वा भवेच्छ्रुतिधरस्त्वसौ ॥ १५ ॥ हुत्वा रथन्तरं जत्वा पुत्रमाप्नोत्यसंशयम् ॥
 माथि श्रीरिति मन्त्रोऽयं जतव्यः श्रीविवर्द्धनः ॥ १६ ॥ वैरूप्यस्याष्टकं नित्यं प्रयुज्जानः त्रियं लभेत् ॥ सप्ताष्टकं प्रयुज्जानः
 सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ १७ ॥ गव्येषुणोति यो नित्यं सायं प्रातरतन्द्रितः ॥ उपस्थानं गवां कुर्यात्तस्य स्युस्ताः सदा गृहे ॥ १८ ॥
 घृताक्तं तु यवद्रोणं वात आवातु भेषजम् ॥ अनेन हुत्वा विधिवत्सर्वा मायां व्यपोहति ॥ १९ ॥ प्रदेवोदासेन तिलान्हुत्वा कार्मण-
 कृन्तनम् ॥ अभि त्वा पूर्वपीतये वषट्कारसमन्वितम् ॥ २० ॥ वासकेध्मसहस्रं तु हुतं युद्धे जयप्रदम् ॥ हस्त्यश्वपुरुषान्कुर्याद्वधः
 पिष्टमयाच्छुभान् ॥ २१ ॥ परकीयानथोदिश्य प्रधानपुरुषास्तथा ॥ सुस्विन्नान्पिष्टकवरान्धुरेणोत्कृत्य भागशः ॥ २२ ॥ अभि त्वा
 शूर णो नमो मन्त्रेणानेन मन्त्रवित् ॥ कृत्वा सर्षपतैलाक्तान्क्रोधेन जुहुयात्ततः ॥ २३ ॥ एतत्कृत्वा बुधः कर्म संग्रामे जयमाप्नुयात् ॥
 गारुडं वामदेव्यं च रथन्तरवृद्धयो ॥ सर्वपापप्रशमनाः कथिताः संशयं विना ॥ २४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सामविधानं नामैक-
 पष्ट्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २६१ ॥ अथाथर्वविधानम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ साम्नां विधानं कथितं वक्ष्ये चाथर्वणामथ ॥ शान्ता

(ता) तीये गणं हुत्वा शान्तिमाप्नोति मानवः ॥ १ ॥ भैषज्यं च गणं हुत्वा सर्वात्रोगान्व्यपोहति ॥ त्रिसप्ततीयं गणं हुत्वा सर्पपापैः
 प्रमुच्यते ॥ २ ॥ क्वचिन्नाप्नोति च भयं हुत्वा चैवाभयं गणम् ॥ न क्वचिज्जायते राम गणं हुत्वाऽपराजितम् ॥ ३ ॥ आयुष्यं च गणं हुत्वा
 अपमृत्युं व्यपोहति ॥ स्वास्तिमाप्नोति सर्वत्र हुत्वा स्वस्त्ययनं गणम् ॥ ४ ॥ श्रेयसा योगमाप्नोति शर्मवर्मगणं तथा ॥ वास्तोष्पत्यगणं
 हुत्वा वास्तुदोषान्व्यपोहति ॥ ५ ॥ तथा रौद्रगणं हुत्वा सर्वान्दोषान्व्यपोहति ॥ एतैर्दशगुणैर्होमो ह्यष्टादशसु शान्तिषु ॥ ६ ॥ वैष्णवी शान्ति-
 रैन्द्री च ब्राह्मी रौद्री तथैव च ॥ वायव्या वारुणी चैव कौबेरी भार्गवी तथा ॥ ७ ॥ प्राजापत्या तथा त्वाष्ट्री कौमारी वह्निदेवता ॥ मारुद्गणा च
 गान्धारी शान्तिनेर्ऋतकी तथा ॥ ८ ॥ शान्तिराद्भिर्सी याम्या पार्थिवी सर्वकामदा ॥ यस्त्वां मृत्युरिति ह्येतज्जप्तं मृत्युविनाशनम् ॥ ९ ॥
 सुपर्णस्त्वेति हुत्वा च भुजगेनैव बाध्यते ॥ इन्द्रेण दत्तमित्येतत्सर्वकामकरं भवेत् ॥ १० ॥ इन्द्रेण दत्तमित्येतत्सर्वबाधाविनाशनम् ॥ इमा
 देवीति मन्त्रश्च सर्वशान्तिकरः परः ॥ ११ ॥ देवा मरुत इत्येतत्सर्वकामकरं भवेत् ॥ यमस्य लोकादित्येतद्दुःस्वप्नशमनं परम् ॥ १२ ॥
 इन्द्रश्च (द्रं च) पञ्चगणितेति (ज) पण्यलाभकरं परम् ॥ कामो मे वाजीती हुतं स्त्रीणां सौभाग्यवर्द्धनम् ॥ १३ ॥ तुभ्यमेव जवीम-
 न्नित्ययुतं तु हुतं भवेत् ॥ अग्ने गोभिन्न इत्येतन्मेधावृद्धिकरं परम् ॥ १४ ॥ ध्रुवं ध्रुवेणेति हुतं स्थानलाभकरं भवेत् ॥
 अलकजीवेति शुना कुषिलाभकरं भवेत् ॥ १५ ॥ अहं ते भग्न इत्येतद्भवेत्सौभाग्यवर्द्धनम् ॥ ये मे पाशास्तथाप्येतद्बन्ध-
 नान्मोक्षकारणम् ॥ १६ ॥ शपत्वहन्निति रिपूत्राशयेद्रोमजाप्यतः ॥ त्वमुत्तममितीत्येतद्यशोबुद्धिविवर्द्धनम् ॥ १७ ॥ यथा
 मृगमतीत्येतत्स्त्रीणां सौभाग्यवर्द्धनम् ॥ येन चेह दिशं चैव गर्भलाभकरं भवेत् ॥ १८ ॥ अयं ते योनिरित्येतत्पुत्रलाभकरं
 भवेत् ॥ शिवः शिवाभिरित्येतद्भवेत्सौभाग्यवर्द्धनम् ॥ १९ ॥ बृहस्पतिर्नः परिपातु पथि स्वस्त्ययनं भवेत् ॥ मुञ्चामि त्वेति
 कथितमपमृत्युनिवारणम् ॥ २० ॥ अथर्वशिरसोऽप्येता सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ प्राधान्येन तु मन्त्राणां किञ्चित्कर्म तवोरि-
 तम् ॥ २१ ॥ वृक्षाणां याज्ञियानां तु समिधः प्रथमं हविः ॥ आज्यं च ब्रीह्यश्चैव तथा वै गौरसर्पपाः ॥ २२ ॥ अक्ष-
 तानि तिलाश्चैव दाधिक्षीरे च भार्गव ॥ दर्भास्तथैव दूर्वाश्च बिल्वानि कमलानि च ॥ २३ ॥ शान्तिपुष्टिकराण्याहुर्द्रव्याण्येतानि

सर्वशः ॥ तैलं कणानि धर्मज्ञ राजिका सधिरं विषम् ॥२४॥ समिधः कण्टकोपेता अभिचारेषु योजयेत् ॥ आर्षवे देवतं छन्दो विनियो-
गज्ञ आचरेत् ॥२५॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये अथर्वविधानं नाम द्विषष्ट्यधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥२६२॥ अथोत्पातशान्तिः ॥ पुष्कर
उवाच ॥ श्रीसूक्तं प्रतिवेदं च ज्ञेयं लक्ष्मीविवर्द्धनम् ॥ हिरण्यवर्णा हरिणीमृचः पञ्चदश श्रियः ॥१॥ स्थेष्वक्षेषु वाजेति चतस्रो यजुषि श्रियः ॥
स्रावन्तीयं तथा साम श्रीसूक्तं सामवेदके ॥ २ ॥ श्रियं धातर्मयि धेहि प्रोक्तमथर्वणे तथा ॥ श्रीसूक्तं यो जपेद्भक्त्या हुत्वा श्रीस्तस्य वै
भवेत् ॥३॥ पद्मानि चाथ बिल्वानि हुत्वाज्यं वा तिलाच्छ्रियः ॥ एकं तु पौरुषं सूक्तं प्रतिवेदं तु सर्वदम् ॥४॥ सूक्तेन दद्यान्निष्पापो ह्येकैकया
जलाञ्जलिम् ॥ स्नात एकैकया पुष्पं विष्णोर्दत्त्वाघहा भवेत् ॥५॥ स्नात एकैकया दत्त्वा फलं स्यात्सर्वकामभाक् ॥ महापापोपपापान्तो
भवेज्ज्वा तु पौरुषम् ॥ ६ ॥ कृच्छ्रैर्विशुद्धो जप्त्वा च हुत्वा स्नात्वाथ सर्वभाक् ॥ अष्टादशभ्यः शान्तिभ्यास्तिस्त्रोऽन्याः शान्तयो वराः
॥ ७ ॥ अमृता चाभया सौम्या सर्वोत्पातविमर्दनाः ॥ अमृता सर्वदेवत्या ह्यभया ब्रह्मदेवता ॥ ८ ॥ सौम्या च सर्वदेवत्या एका स्यात्स-
र्वकामदा ॥ अभयाया मणिः कार्या वरुणस्य भृगूत्तम ॥ ९ ॥ शतकाण्डाऽमृतायाश्च सौम्यायाः शंखजो मणिः ॥ तदेवत्यास्तथा मन्त्राः
सिद्धौ स्यान्मणिबन्धनम् ॥ १० ॥ दिव्यान्तरिक्षभोमादिसमुत्पातार्दना इमाः ॥ दिव्यान्तरिक्षभोमं तु अद्भुतं त्रिविधं शृणु ॥ ११ ॥
अहर्क्षवैकृतं दिव्यमान्तरिक्षं निबोध मे ॥ उल्कापातश्च दिग्दाहः परिवेषस्तथैव च ॥ १२ ॥ गन्धर्वनगरं चैव वृष्टिश्च विकृता च या ॥
चरस्थिरभवं भूमौ भूकम्पमपि भूमिजम् ॥ १३ ॥ सप्ताहाभ्यन्तरे वृष्टावद्भुतं निष्फलं भवेत् ॥ शान्तिं विना त्रिभिर्वर्षैर्द्भुतं भयकृ-
द्भवेत् ॥ १४ ॥ देवतार्चाः प्रनृत्यन्ति वेपन्ते प्रज्वलन्ति च ॥ आरटन्ति च रोदन्ति प्रस्विद्यन्ते हसन्ति च ॥ १५ ॥ अर्चाविकारोप-
शमोऽभ्यर्च्य हुत्वा प्रजायते ॥ अनग्निर्दीप्यते यत्र राष्ट्रे च भृशानिःस्वनम् ॥ १६ ॥ न दीप्यते चेन्धनवास्तद्राष्ट्रं पीड्यते नृपैः ॥ अग्नि-
वैकृत्यशमनमग्निमन्त्रैश्च भार्गव ॥ १७ ॥ अकाले फालिता वृक्षाः क्षीरं रक्तं स्रवन्ति च ॥ वृक्षोत्पातप्रशमनं शिवं पूज्य च कारयेत्
॥ १८ ॥ अतिवृष्टिरनावृष्टिर्दुर्भिक्षाद्योभयं मतम् ॥ अनृतो त्रिदिनारव्यवृष्टिर्ज्ञेया भयाय हि ॥ १९ ॥ वृष्टिवैकृत्यनाशः स्यात्पर्जन्येन्द्रक-
पूजनात् ॥ नगरादपसर्पन्ते समीपमुपयान्ति च ॥ २० ॥ नद्यो हृदप्रस्रवणा विरसाश्च भवन्ति च ॥ सलिलाशयवैकृत्ये जप्तव्यो वारुणो

मनुः ॥ २१ ॥ अकालप्रसवा नाभ्याः कालतो वा प्रजास्तथा ॥ विकृतप्रसवाश्चैव युग्मप्रसवनादिकम् ॥ २२ ॥ स्त्रीणां प्रसववैकृत्ये
स्त्रीविप्रादिं प्रपूजयेत् ॥ वडवा इस्तिनी गोर्वा यदि युग्मं प्रसूयते ॥ २३ ॥ विजात्यं विकृतं वापि षड्विंशतिर्घ्नयेत् वै ॥ विकृतं वा
प्रसूयन्ते परचक्रभयं भवेत् ॥ २४ ॥ होमः प्रसूतिवैकृत्ये जपो विप्रादिपूजनम् ॥ यानि यानान्ययुक्तानि युक्तानि न वहन्ति च ॥ २५ ॥
आकाशे तूर्यनादाश्च महद्भयमुपस्थितम् ॥ प्रविशन्ति यदा ग्राममारण्या मृगपक्षिणः ॥ २६ ॥ अरण्यं यान्ति वा ग्राम्या जलं यान्ति
स्थललोद्भवाः ॥ स्थलं वा जलजा यान्ति राजद्वारादिके शिवाः ॥ २७ ॥ प्रदोषे कुक्कुटो वासे शिवा चाकौदये भवेत् ॥ गृहं कपोतः
प्रविशेत्क्रव्याद्वा मूर्ध्नि लीयते ॥ २८ ॥ मधुरां मक्षिकां कुर्यात्काको मैथुनगो दंशि ॥ प्रासादतोरणोद्यानद्वारप्राकारवेश्मनाम् ॥ २९ ॥
अनिमित्तं तु पतनं दृढानां राजमृत्यवे ॥ रजसावाथ धूमेन दिशो यत्र समाकुलाः ॥ ३० ॥ केतूदयोपरागौ च छिद्रता शशिसूर्ययोः ॥
ग्रहर्शविकृतिर्यत्र तत्रापि भयमादिशेत् ॥ ३१ ॥ अग्निर्यत्र न दीप्येत स्रवन्ते चोदकुम्भकाः ॥ मृतिर्भयं शून्यतादिरुत्पातानां फलं
भवेत् ॥ द्विजदेवादिपूजाभ्यः शान्तिर्जप्यैस्तु होमतः ॥ ३२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये उत्पातशान्तिर्नाम त्रिषष्ट्यधिकद्विशत-
तमाध्यायः ॥ २६३ ॥ पुनरुत्पातशान्तयः ॥ पुष्कर उवाच ॥ देवपूजादिकं कर्म वक्ष्ये चोत्पातमर्दनम् ॥ आपोहिष्ठेति
तिसृभिः स्नातोऽर्घ्यं विष्णवेऽर्पयेत् ॥ १ ॥ हिरण्यवर्णा इति च पाद्यं च तिसृभिर्द्विज ॥ शन्न आपो ह्याचमनमिदमापोऽ-
भिषेचनम् ॥ २ ॥ रथे अक्षे च तिसृभिर्गन्धं युवेति वस्त्रकम् ॥ पुष्पं पुष्पवतीत्येवं धूपं धूपोऽसि चाप्यथ ॥ ३ ॥
तेजोऽसि शुक्रं दीपे स्यान्मधुपर्कं दधीति च ॥ हिरण्यगर्भं इत्यष्टावृचः प्रोक्ता निवेदने ॥ ४ ॥ अन्नस्य मनुजश्रेष्ठ पानस्य
च सुगन्धिनः ॥ चामरव्यजनोपानच्छत्रं यानासने तथा ॥ ५ ॥ यत्किञ्चिदेवमादि स्यात्सावित्रेण निवेदयेत् ॥ पौरुषं तु जपेत्सूक्तं
तदेव जुहुयात्तथा ॥ ६ ॥ अर्चाभावे तथा वेद्यां जले पूर्णघटे तथा ॥ नदीतीरेऽथ कमले शान्तिः म्याद्विष्णुपूजनात् ॥ ७ ॥
ततो होमः प्रकर्तव्यो दीप्यमाने विभावसौ ॥ परिसंमृज्य पर्य्युक्ष्य परिस्तीर्य्य परिस्तरैः ॥ ८ ॥ सर्वान्नाग्रं समुद्धृत्य जुहुयात्प्रयत-
स्ततः ॥ वासुदेवाय देवाय प्रभवे चाव्ययाय च ॥ ९ ॥ अग्नये चैव सोमाय मित्राय वरुणाय च ॥ इन्द्राय च महाभाग इन्द्राग्निभ्यां

आग्नेय-
॥१७९॥

तथैव च ॥ १० ॥ विश्वेभ्यश्चैव देवेभ्यः प्रजानां पतये नमः ॥ अनुमत्यै तथा राम धन्वन्तरय एव च ॥ ११ ॥ वास्तोष्पत्यै ततो
देव्यै ततः स्विष्टिकृतेऽग्नये ॥ सचतुर्थेऽन्तनाम्ना तु दुतैतेभ्यो बलिं हरेत् ॥ १२ ॥ तक्षोपतक्षमाभितः पूर्वैणाग्नेमतः परम् ॥ अश्वाना-
मापि धर्मज्ञ ऊर्णानामानि चाप्यथ ॥ १३ ॥ निरुन्धी धूम्रिणीका च अस्वपन्ती तथैव च ॥ मेघशक्ती च नामानि सर्वेषामेव भार्गव ॥
॥ १४ ॥ आग्नेयाद्याः क्रमेणाय ततः शक्तिषु निःक्षिपेत् ॥ नन्दिन्यै च सुभाय्यै च सुमङ्गल्यै च भार्गव ॥ १५ ॥ भद्रकाल्यै ततो
दत्त्वा स्थूणायां च तथा श्रिये ॥ हिरण्यकेश्यै च तथा वनस्पतय एव च ॥ १६ ॥ धर्माधर्ममयौ द्वारे गृहमध्ये ध्रुवाय च ॥ मृत्यवे
च बहिर्दद्याद्रुणायोदकाशये ॥ १७ ॥ भूतेभ्यश्च बहिर्दद्याच्छरणे धनदाय च ॥ इन्द्रायेन्द्रपुरुषेभ्यो दद्यात्पूर्वेण मानवः ॥ १८ ॥
यमाय तत्पुरुषेभ्यो दद्यादक्षिणस्तथा ॥ वरुणाय तत्पुरुषेभ्यो दद्यात्पश्चिमे तथा ॥ १९ ॥ सोमाय सोमपुरुषेभ्यो उदग्दद्यादनन्तरम् ॥
ब्रह्मणे ब्रह्मपुरुषेभ्यो मध्ये दद्यात्तथैव च ॥ २० ॥ आकाशे च तथा चोर्ध्वे स्थण्डिलाय क्षितौ तथा ॥ दिवा दिवाचरेभ्यश्च रात्रौ रात्रि-
चरेषु च ॥ २१ ॥ बलिं बहिस्तथा दद्यात्सायं प्रातस्तु प्रत्यहम् ॥ पिण्डनिर्वपणं कुर्यात्प्रातः सायं न कारयेत् ॥ २२ ॥ पित्रे
तु प्रथमं दद्यात्तत्पित्रे तदनन्तरम् ॥ प्रपितामहाय तन्मात्रे पितृमात्रे ततोऽर्पयेत् ॥ २३ ॥ तन्मात्रे दक्षिणाग्रेषु कुशेष्वेवं यजेत्पितॄन् ॥
इन्द्रवारुणवायव्या याम्या वा नैऋताश्च ये ॥ २४ ॥ ते काकाः प्रतिगृह्णन्तु इमं पिण्डं मयोद्धृतम् ॥ काकपिण्डं तु मन्त्रेण शुनः पिण्डं
प्रदापयेत् ॥ २५ ॥ विवस्वतः कुले जातौ द्वौ श्याव (म) श्वलो शुनौ ॥ तेषां पिण्डं प्रदास्यामि पथि रक्षन्तु मे सदा ॥ २६ ॥ सौरभेय्यः
सर्वहिता पवित्राः पापनाशनाः ॥ प्रतिगृह्णन्तु मे ग्रासं गावस्त्रैलोक्यमातरः ॥ २७ ॥ गोग्रासं च स्वस्त्ययनं कृत्वा भिक्षां प्रदापयेत् ॥ अति-
थीन्दीनान्पूजयित्वा गृही भुञ्जीत च स्वयम् ॥ ओं भूः स्वाहा ओं भुवः स्वाहा ओं स्वः स्वाहा ओं भूर्भुवः स्वः स्वाहा ॥ ओं देवकृतस्ये-
नसोऽव्ययजनमासि स्वाहा ॥ ओं पितृकृतस्यैनसोऽव्ययजनमासि स्वाहा ॥ ओं आत्मकृतस्यैनसोऽव्ययजनमासि स्वाहा ॥ ओं मनुष्यकृ-
तस्यैनसोऽव्ययजनमासि स्वाहा ॥ ओं एनस एनसोऽव्ययजनमासि स्वाहा ॥ यच्चाहमेनो विद्वांश्चकार ॥ यच्चाविद्वांस्तस्य सर्वस्यैनसोऽव्य-
यजनमासि स्वाहा ॥ अग्नये स्विष्टिकृते स्वाहा ॥ ओं प्रजापतये स्वाहा ॥ विष्णुपूजावेश्वदेवबलिस्ते कीर्तिता मया ॥ २८ ॥ इत्यादि-

पुराण-

अ० २६४

॥१७९॥

महापुराणे आग्नेये उत्पातशान्तिर्नाम चतुःषष्ट्याधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २६४ ॥ अथ दिक्पालादिस्नानम् ॥ अग्निरुवाच ॥ सर्वार्थ-
साधनं स्नानं वक्ष्ये शान्तिकरं शृणु ॥ स्नापयेच्च सरित्तीरे ग्रहान्विष्णुं विचक्षणः ॥ १ ॥ देवालये ज्वरात्प्यादौ विनायकग्रहादिते ॥ विद्यार्थिनो
हृदे गेहे जयकामस्य तीर्थके ॥ २ ॥ पद्मिन्यां स्नापयेन्नारीं गर्भो यस्याः स्रवेत्तथा ॥ अशोकसन्निधौ स्नायाज्जातो यस्या विनश्यति
॥ ३ ॥ पुष्पार्थिनां च पुष्पाढये पुत्रार्थिनां च सागरे ॥ गृहसौभाग्यकामानां सर्वेषां विष्णुसंनिधौ ॥ ४ ॥ वैष्णवे रेवतीपुष्पे
सर्वेषां स्नानमुत्तमम् ॥ स्नानकामस्य सप्ताहं पूर्वमुत्सादनं स्मृतम् ॥ ५ ॥ पुनर्नवां रोचनां च शताङ्गं गुरुणीत्वचम् ॥
मधुकं रजनी द्वे च तगरं नागकेशरम् ॥ ६ ॥ अम्बरीं चैव मज्जिष्ठां मांसीयासककर्दमैः ॥ प्रियङ्गु सर्पपं कुष्ठं बलां ब्राह्मीं
च कुङ्कुमम् ॥ ७ ॥ पञ्चगव्यं सङ्गमिश्रं च दत्तये स्नानमाचरेत् ॥ मण्डले कर्णिकायां च विष्णुं ब्रह्माणमर्चयेत् ॥ ८ ॥ दक्षे
वामे हारं पूर्वं पत्रे पूर्वादिके क्रमात् ॥ लिखेदिन्द्रादिकान् देवान् सायुधान्सहवान्ववान् ॥ ९ ॥ स्नानमण्डलकान्दिभु कुप्याच्चैव विदिशु
च ॥ विष्णुब्रह्मेशशक्रादस्तिदस्त्राण्यर्च्य होमयेत् ॥ १० ॥ एकैकस्य त्वष्टशतं समिधस्तु तिलान्वृतम् ॥ भद्रः सुभद्रः सिद्धार्थः
कलशाः पुष्टिर्द्धनाः ॥ ११ ॥ अमोघश्चित्रभानुश्च पर्जन्योऽथ सुदर्शनः ॥ स्थापयेत्तु घटानेतान् साक्षिरुद्रमरुद्गणान् ॥ १२ ॥
विश्वेदेवास्तथा दैत्या वसवो मुनयस्तथा ॥ आवेशयन्तु सुग्रीवास्तथान्या अपि देवताः ॥ १३ ॥ औषधीर्निक्षिपेत्कुम्भे जयन्तीं
विजयां जयाम् ॥ शतावरीं शतपुष्पां विष्णुकान्तापराजिताम् ॥ १४ ॥ ज्योतिष्मतीमतिबलां चन्दनोशीरकेसरम् ॥ कस्तूरिका च कर्पूरं
वालकं पत्रकं त्वचम् ॥ १५ ॥ जातीफलं लवङ्गं च मृत्तिकां पञ्चगव्यकम् ॥ भद्रपीठे स्थितं साध्यं स्नापयेद्युद्धिजा बलात् ॥ १६ ॥ राजाभि-
पेकमन्त्रोक्तदेवानां होमकाः पृथक् ॥ पूर्णाहुतिं ततो दत्त्वा गुरवे दक्षिणां ददेत् ॥ १७ ॥ इन्द्रोऽभिषिक्तो गुरुणा पुरा दैत्याञ्जघान ह ॥
दिक्पालस्नानं कथितं संग्रामादौ जयादिकम् ॥ १८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये दिक्पालादिस्नानं नाम पञ्चषष्ट्याधिकद्विशततमोऽ-
ध्यायः ॥ २६५ ॥ अथ विनायकस्नानम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ विनायकोपसृष्टानां स्नानं सर्वकरं वदे ॥ विनायकः कर्मविघ्नसिद्धयर्थ

विनियोजितः ॥ १ ॥ गणानामाधिपत्ये च केशवेशापितामहैः ॥ स्वप्नेऽवगाहतेऽत्यर्थं जलं मुण्डांश्च पश्यति ॥ २ ॥ विनायकोप-
 सृष्टस्तु कव्यादानाधिरोहति ॥ व्रजमानस्तथात्मानं मन्यतेऽनुगतं परैः ॥ ३ ॥ विमना विफलारम्भः संतीदत्यानिमित्ततः ॥ कन्या वरं
 न चाप्नोति न चापत्यं वराङ्गना ॥ ४ ॥ आचार्य्यत्वं श्रोत्रियश्च न शिष्योऽध्ययनं लभेत् ॥ धनी न लाभमाप्नोति न कृषिं च कृषीवलः
 ॥ ५ ॥ राजा राज्यं न चाप्नोति स्नापनं तस्य कारयेत् ॥ हस्तपुण्याश्चयुक्तसौम्ये वैष्णवे भद्रपीठके ॥ ६ ॥ गौरसर्षपकल्केन साज्ये-
 नोत्सादितस्य च ॥ सर्वौषधैः सर्वगन्धैः प्रलिप्तशिरसस्तथा ॥ ७ ॥ चतुर्भिः कलशैः स्नानं तेषु सर्वौषधीः क्षिपेत् ॥ अश्वस्थानाद्भज-
 स्थानाद्बल्मीकात्सङ्गमाद्भद्रदात् ॥ ८ ॥ मृत्तिकां रोचनां गन्धं गुग्गुलुं तेषु निक्षिपेत् ॥ सहस्राक्षं शनधारमृषिभिः पावनं कृतम् ॥ ९ ॥
 तेन त्वामभिषिञ्चामि पावमान्यः पुनन्तु ते ॥ भगं ते वरुणो राजा भगं सूर्य्यो बृहस्पतिः ॥ १० ॥ भगमिन्द्रश्च वायुश्च भग
 सप्तर्षयो ददुः ॥ यत्ते केशेषु दौर्भाग्यं सीमन्ते यच्च मूर्द्धनि ॥ ११ ॥ ललाटे कर्णयोरक्ष्णोरापस्तद्भ्रन्तु सर्वदा ॥
 दर्भपिञ्जलिमादाय वामहस्ते ततो गुरुः ॥ १२ ॥ स्नातस्य सर्षपं तैलं सुवेणोदुम्बरेण च ॥ जुहुयान्मूर्द्धनि कुशान्सव्येन परिगृह्य
 च ॥ १३ ॥ मितश्च सम्मितश्चैव तथा शालककण्टकौ ॥ कूष्माण्डौ राजपुत्रश्च एतैः स्वाहासमन्वितैः ॥ १४ ॥ नामभिर्बलिमन्त्रैश्च
 नमस्कारसमन्वितैः ॥ दद्याच्चतुष्पथे शूर्पं कुशानास्तीर्य सर्वतः ॥ १५ ॥ कृताकृतांस्तण्डुलांश्च पल्लोदनमेव च ॥ मत्स्यान्पङ्कास्त-
 थेवामान्पुष्पं चित्रं सुरां त्रिधा ॥ १६ ॥ मूलकं पूरिकां पूपांस्तथैवैण्डविकास्रजः ॥ दध्यन्नं पायसं पिष्टं मोदकं गुडमर्पयेत् ॥ १७ ॥
 विनायकस्य जननीमुपातिष्ठेत्ततोऽम्बिकाम् ॥ दूर्वासर्षपपुष्पाणां दत्त्वार्घ्यं पूर्णमञ्जलिम् ॥ १८ ॥ रूपं देहि यशो देहि सौभाग्यं सुभगे
 मम ॥ पुत्रं देहि धनं देहि सर्वान्कामांश्च देहि मे ॥ १९ ॥ भोजयद्ब्राह्मणांदद्याद्ब्रह्मयुग्मं गुरोरपि ॥ विनायकं ग्रहान्प्राच्यं त्रियं कर्मफलं लभेत्
 ॥ २० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये विनायकस्नानं नाम षट्षष्ट्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २६६ ॥ अथ माहेश्वरस्नानलक्षकोटि-
 होमादयः ॥ पुष्कर उवाच ॥ स्नानं माहेश्वरं वक्ष्ये राजादेर्जयवर्द्धनम् ॥ दानवेन्द्राय बलये यज्जगादोशनाः पुरा ॥ १ ॥ भास्करेऽनुदिते
 पीठे प्रातः संस्नापयेद्भटेः ॥ ओं नमो भगवते रुद्राय च बलाय च पाण्डरोचितभस्मानुलिप्तगात्राय । तद्यथा जय जय सर्वान् शत्रून्

मूकस्य कलहविग्रहविवादेषु भञ्जय ॥ ओं मथ मथ सर्वपथिकान् योऽसौ युगान्तकाले दिधक्षति इमां पूजां रोद्रमृतिः सहस्रांशुः शुक्रः स
ते रक्षतु जीवितम् ॥ संवर्तकाग्रितुल्यश्च त्रिपुरान्तकरः शिवः ॥ सर्वदेवमयः सोऽपि तव रक्षतु जीवितम् ॥ लिखि लिखि खिलि स्वाहा ॥
एवं स्नातस्तु मन्त्रेण जुहुयात्तिलतण्डुलम् ॥ २ ॥ पञ्चामृतैस्तु संस्नाप्य पूजयेच्छूलपाणिनम् ॥ स्नानान्यन्यानि वक्ष्यामि सर्वदा विजयाय
ते ॥ ३ ॥ स्नानं घृतेन कथितमायुष्यवर्द्धनं परम् ॥ गोमयेन च लक्ष्मीः स्याद्गोमूत्रेणाघमर्दनम् ॥ ४ ॥ क्षीरेण बलबुद्धिः स्याद्दध्ना
लक्ष्मीविवर्द्धनम् ॥ कुशोदकेन पापान्तः पञ्चगव्येन सर्वभाक् ॥ ५ ॥ शतमूलेन सर्वाप्तिर्गोशृङ्गोदकतोऽघजित् ॥ पलाशविल्वकमलकु-
शस्नानं तु सर्वदम् ॥ ६ ॥ वचा हरिद्रे द्वे मुस्तं स्नानं रक्षोहणं परम् ॥ आयुष्यं च यशस्यं च धर्ममेधाविवर्द्धनम् ॥ ७ ॥ हैमाद्रिश्चैव
माङ्गल्यं रूप्यताम्रोदकैस्तथा ॥ रत्नोदकैस्तु विजयः सौभाग्यं सर्वगन्धकैः ॥ ८ ॥ फलाद्रिश्च तथारोग्यं धान्याद्रिः परमां श्रियम् ॥
तिलसिद्धार्थकैर्लक्ष्मीः सौभाग्यं च प्रियङ्गुणा ॥ ९ ॥ पद्मोत्पलकदम्बैश्च श्रीर्बलं बलाद्रुमोदकैः ॥ विष्णुपादोदकस्नानं सर्वस्नानेभ्य
उत्तमम् ॥ १० ॥ एकाकी एककामायेत्येकोर्कं विधिवच्चरेत् ॥ अक्रन्दयाति सूक्तेन प्रवञ्चयिन्मणिं करे ॥ ११ ॥ कुष्ठपाठा वचाशु-
ण्ठीशङ्खलोहादिको मणिः ॥ सर्वेषामेव कामानामीश्वरो भगवान्हारिः ॥ १२ ॥ तस्य संपूजनादेव सर्वान्कामान्समश्नुते ॥ स्नापयित्वा घृतक्षीरेः
पूजयित्वा च पित्तहा ॥ १३ ॥ पञ्चमुद्रबालं दत्त्वा अतिसारात्प्रमुच्यते ॥ पञ्चगव्येन संस्नाप्य वातव्याधिं विनाशयेत् ॥ १४ ॥ द्विस्नेहस्रपना-
च्छलेष्मरोगहा चातिपूजया ॥ घृतं तैलं तथा क्षौद्रं स्नानं तु त्रिसं परम् ॥ १५ ॥ स्नानं घृताम्बु द्विस्नेहं समलं घृततैलकम् ॥ क्षौद्रमिश्रुरसं
क्षीरं स्नानं त्रिमधुरं स्मृतम् ॥ १६ ॥ घृतमिश्रुरसं तैलं क्षौद्रं च त्रिसं श्रिये ॥ अनुलेपस्त्रिशुक्रस्तु कर्पूरोशीरचन्दनैः ॥ १७ ॥ चन्दनागरुक-
पूरमृगदर्पैः सकुङ्कुमैः ॥ पञ्चानुलेपनं विष्णोः सर्वकामफलप्रदम् ॥ १८ ॥ त्रिसुगन्धं च कर्पूरं तथा चदनकुङ्कुमैः ॥ मृगदर्पं सकर्पूरं मलयं
सर्वकामदम् ॥ १९ ॥ जातीफलं सकर्पूरं चन्दनं च त्रिशीतकम् ॥ पीतानि शुक्लवर्णानि तथा शुक्लानि भार्गव ॥ २० ॥ कृष्णानि चैव
रक्तानि पञ्चवर्णानि निर्दिशेत् ॥ उत्पलं पद्मजाती च त्रिशीतं हरिपूजने ॥ २१ ॥ कुङ्कुमं रक्तपद्मानि त्रिरक्तं रक्तमुत्पलम् ॥ धूपदीपा-
दिभिः प्रार्च्यं विष्णुं शान्तिर्भवेन्नृणाम् ॥ २२ ॥ चतुरस्रकरे कुण्डे ब्राह्मणाश्चाष्ट षोडश ॥ लक्षहोमं कोटिहोमं तिलाज्ययवधान्यकैः ॥

ग्रहानभ्यर्च्य गायत्र्या सर्वशान्तिः क्रमाद्भवेत् ॥ २३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये माहेश्वरस्तानलक्षकोटिहोमादिकं नाम सप्तषष्ट्यधिक-
 द्विशततमोऽध्यायः ॥ २६७ ॥ अथ नीराजनाविधिः ॥ पुष्कर उवाच ॥ कर्म सांवत्सरं राज्ञां जन्मक्षे पूजयेच्च तम् ॥ मासि मासि च
 संक्रान्तौ सूर्य्यसोमादिदेवताः ॥ १ ॥ अगस्त्यस्योदयेऽगस्त्यं चातुर्मास्यं हरिं यजेत् ॥ शयनोत्थापने पञ्चदिनं कुर्यात्समुत्सवम् ॥ २ ॥
 प्रोष्ठपादे सिते पक्षे प्रतिपत्प्रभृति क्रमात् ॥ शिविरात्पूर्वदिग्भागे शक्रार्थं भवनं चरेत् ॥ ३ ॥ तत्र शक्रध्वजं स्थाप्य शचीं शक्रं च
 पूजयेत् ॥ अष्टम्यां वाद्यघोषेण तां तु यष्टिं प्रवेशयेत् ॥ ४ ॥ एकादश्यां सोपवासो द्वादश्यां केतुमुत्थितम् ॥ यजेद्ब्रह्मादिसंवीतं
 घटस्थं सुरपं शचीम् ॥ ५ ॥ वर्द्धस्वेन्द्र जितामित्र वृत्रहन्पाकशासन ॥ देव देव महाभाग त्वं हि भूमिष्ठतां गतः ॥ ६ ॥ त्वं प्रभुः शाश्व-
 तश्चैव सर्वभूताहिते रतः ॥ अनन्ततेजा वैराजो यशोजयविवर्द्धनः ॥ ७ ॥ तेजस्ते वर्द्धयन्वते देवाः शक्रः सुवृष्टिकृत् ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशश्च
 कार्तिकेयो विनायकः ॥ ८ ॥ आदित्या वसवो रुद्राः साध्याश्च भृगवो दिशः ॥ मरुद्गणा लोकपाला ग्रहा यक्षादिनिम्नगाः ॥ ९ ॥ समुद्राः
 श्रीमेही गौरी चण्डिका च सरस्वती ॥ प्रवर्त्तयन्तु ते तेजो जय शक्र शचीपते ॥ १० ॥ तव चापि जयान्नित्यं मम सम्पद्यतां शुभम् ॥
 प्रसीद राज्ञां विप्राणां प्रजानामपि सर्वशः ॥ ११ ॥ भवत्प्रसादात्पृथिवी नित्यं सस्यवती भवेत् ॥ शिवं भवतु निर्विघ्नं शाम्यन्तामीतयो
 भृशम् ॥ १२ ॥ मन्त्रेणेन्द्रं समभ्यर्च्य जितभूः स्वर्गमाप्नुयात् ॥ भद्रकालीं पटे लिख्य पूजयेदाश्विने जये ॥ १३ ॥ शुक्लपक्षे तथाष्टम्या-
 मायुधं कामुकं ध्वजम् ॥ छत्रं च राजलिङ्गानि शस्त्राद्यं कुसुमादिभिः ॥ १४ ॥ जाग्रन्निशि बलिं दद्याद्वितीयेऽह्नि पुनर्यजेत् ॥ भद्रकालि
 महाकालि दुर्गे दुर्गात्तिहारिणि ॥ १५ ॥ त्रैलोक्यविजये चण्डि मम शान्तौ जये भव ॥ नीराजनाविधिं वक्ष्ये ह्यैशान्यां मन्दिरं चरेत्
 ॥ १६ ॥ तोरणत्रितयं तत्र गृहे देवान्यजेत्सदा ॥ चित्रां त्यक्त्वा यदा स्वातिं सविता प्रतिपद्यते ॥ १७ ॥ ततः प्रभृति कर्त्तव्यं याव-
 त्स्वातौ राविः स्थितः ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च शम्भुश्च शक्रश्चैवानलानिलौ ॥ १८ ॥ विनायकः कुमारश्च वरुणो धनदो यमः ॥ विश्वेदेवा
 वैश्रवसो गजाश्चाष्टौ च तान्यजेत् ॥ १९ ॥ कुमुदेरावणौ पद्मः पुष्पदन्तश्च वामनः ॥ सुप्रतीकोऽञ्जनो नीलः पूजा
 कार्या गृहादिके ॥ २० ॥ पुरोया जुहुयादाज्यं समित्सिद्धार्यकं तिलाः ॥ कुम्भा अष्टौ प्रजिताश्च तैः स्नाप्याश्च गजोत्तमाः ॥ २१ ॥

अश्वाः स्नाप्या ददेत्पिण्डांस्ततो हि प्रथमं गजान् ॥ निष्कामयेत्तोरणेस्तु गोपुरादि न लङ्घयेत् ॥ २० ॥ विक्रमेयुस्ततः सर्वे
 राजलिङ्गं गृहे यजेत् ॥ वारुणे वरुणं प्रार्च्य रात्रौ भूतबलिं ददेत् ॥ २३ ॥ विशाखायां गते सूर्य्ये आश्रमे निवसेन्नृपः ॥ अलङ्कुर्यादिने
 तस्मिन्वाहनं तु विशेषतः ॥ २४ ॥ पूजिता राजलिङ्गश्च कर्तव्या नरहस्तगः ॥ हस्तिनं तुरगं छत्रं खड्गं चापं च दुन्दुभिम् ॥ २५ ॥
 ध्वजं पताकां धर्मज्ञ कालज्ञस्त्वाभिमन्त्रयेत् ॥ अभिमन्त्र्य ततः सर्वान्कुर्यात्कुञ्जरधूर्गतान् ॥ २६ ॥ कुञ्जरोपरिगो स्यातां सांवत्सर-
 पुरोहितौ ॥ मन्त्रितांश्च समारुह्य तोरणेन विनिर्गमेत् ॥ २७ ॥ निष्क्रम्य नागमारुह्य तोरणेनाथ निर्गमेत् ॥ बलिं विभज्य विधिवद्वाजा
 कुञ्जरधूर्गतः ॥ २८ ॥ उल्मूकानां तु निचयमादीपितं दिगन्तरम् ॥ राजा प्रदक्षिणं कुर्यान्नृपिण्डान्सुसमाहितः ॥ २९ ॥ चतुरङ्गबलो-
 पेतः सर्वसैन्येन नादयन् ॥ एवं कृत्वा गृहं गच्छेद्विजितजलाञ्जलिः ॥ शान्तिनीराजनाख्येयं वृद्धये रिपुमर्दिनी ॥ ३० ॥ इत्यादिमहा-
 पुराणे आग्नेये नीराजनाविधिर्नामाष्टषष्ठ्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २६८ ॥ अथ छत्रादिमन्त्रादयः ॥ पुष्कर उवाच ॥
 छत्रादिमन्त्रान्वक्ष्यामि यैस्तत्पूज्य जयादिकम् ॥ ब्रह्मणः सत्यवाक्येन सोमस्य वरुणस्य च ॥ १ ॥ सूर्य्यस्य च प्रभावेण वर्द्धस्व त्वं
 महामते ॥ पाण्डराभप्रतीकाश हिमकुन्देन्दुमुप्रभ ॥ २ ॥ यथाम्बुदच्छादयते शिवायैनां वसुन्धराम् ॥ तथाच्छादय राजानं विजया-
 रोग्यवृद्धये ॥ ३ ॥ गन्धर्वकुलजातस्त्वं मा भूयाः कुलदूषकः ॥ ब्रह्मणः सत्यवाक्येन सोमस्य वरुणस्य च ॥ ४ ॥ प्रभावाच्च हुताशस्य
 वर्द्धस्व त्वं तुरङ्गम् ॥ तेजसा चैव सूर्य्यस्य मुनीनां तपसा तथा ॥ ५ ॥ रुद्रस्य ब्रह्मचर्य्येण पवनस्य बलेन च ॥ स्मर त्वं राजपुत्रोऽसि
 कोस्तुभं तु मणिं स्मर ॥ ६ ॥ यां गतिं ब्रह्महा गच्छेत्पितृहा मातृहा तथा ॥ भूम्यर्थेऽनृतवादी च क्षत्रियश्च पराङ्मुखः ॥ ७ ॥ व्रजे-
 स्त्वं तां गतिं क्षिप्रं मा तत्पापं भवेत्तव ॥ विकृतिं मापगच्छेस्त्वं युद्धेऽध्वानि तुरङ्गम् ॥ ८ ॥ रिपून्विनिघ्नन्समरे सह भर्त्रा सुखी भव ॥
 शक्रकेतो महावीर्य्य सुवर्णस्त्वामुपाश्रितः ॥ ९ ॥ पतत्रिराङ्गैर्नतयेस्तथा नारायणध्वजः ॥ काश्यपेयोऽमृताहर्ता नागारिर्विष्णुवाहनः ॥
 १० ॥ अप्रमेयो दुराधर्षो रणे देवारिसूदनः ॥ महाबलो महावेगो महाकायोऽमृताशनः ॥ ११ ॥ गरुत्मान्मारुतगतिस्त्वयि सन्निहितः
 स्थितः ॥ विष्णुना देवदेवेन शक्रार्थं स्थापितो ह्यसि ॥ १२ ॥ जयाय भव मे नित्यं वृद्धयेऽथ बलस्य च ॥ साश्ववर्मायुधान्प्रोधात्र-

क्षास्माकं रिपून् दह ॥ १३ ॥ कुमुदैरावणौ पद्मः पुष्पदन्तोऽथ वामनः ॥ सुप्रतीकोऽञ्जनो नीलो ह्येतेऽष्टौ देवयोनयः ॥ १४ ॥ तेषां पुत्राश्च
 पौत्राश्च बलान्यष्टौ समाश्रिताः ॥ भद्रो मन्दो मृगश्चैव गजः संकीर्ण एव च ॥ १५ ॥ वने वने प्रसूतास्ते स्मर योनिं महागजाः ॥ पान्तु
 त्वां वसवो रुद्रा आदित्याः समरुद्रणाः ॥ १६ ॥ भर्तारं रक्ष नागेन्द्र समयः परिपालयताम् ॥ ऐरावताधिरूढस्तु वज्रहस्तः शतक्रतुः ॥
 ॥ १७ ॥ पृष्ठतोऽनुगतस्त्वेष रक्षतु त्वां स देवराट् ॥ अवाप्नुहि जयं युद्धे सुस्थश्चैव सदा व्रज ॥ १८ ॥ अवाप्नुहि बलं चैव चैरावत-
 समं युधि ॥ श्रीस्ते सोमाद्वलं विष्णोस्तेजः सूर्याज्जवोऽनिलात् ॥ १९ ॥ स्थैर्यं गिरेर्जयं रुद्राद्यशो देवात्पुरन्दरात् ॥ युद्धे रक्षन्तु नागा-
 स्त्वां दिशश्च सह दैवतैः ॥ २० ॥ अश्विनौ सह गन्धर्वैः पान्तु त्वां सर्वतो दिशः ॥ मनवो वसवो रुद्रा वायुः सोमो महर्षयः ॥ २१ ॥
 नागकिन्नरगन्धर्वयक्षभूतगणा ग्रहाः ॥ प्रमथास्तु सहादित्यैर्भूतेशो मातृभिः सह ॥ २२ ॥ शक्रः सेनापतिः स्कन्दो वरुणश्चाश्रितस्त्वायि ॥
 प्रदहन्तु रिपून् सर्वात्राजा विजयमृच्छतु ॥ २३ ॥ यानि प्रयुक्तान्यरिभिर्भूषणानि समन्ततः ॥ पतन्तु तव शस्त्राणां हतानि तव तेजसा ॥
 ॥ २४ ॥ कालनेमिवधे यद्वयुद्धे त्रिपुरघातने ॥ हिरण्यकाशिपोर्युद्धे वधे सर्वासुरेषु च ॥ २५ ॥ शोभितासि तथैवाद्य शोभस्व समयं
 स्मर ॥ नीलिश्वेतामिमां दृष्ट्वा नश्यन्त्वाशु नृपारयः ॥ २६ ॥ व्याधिभिर्विविधैर्वोरैः शस्त्रैश्च युधि निर्जिताः ॥ पूतना रेवती लेखा
 कालरात्रीति पठ्यते ॥ २७ ॥ दहन्त्वाशु रिपून् सर्वान्पताके त्वामुपाश्रिताः ॥ सर्वमेधे महायज्ञे देवदेवेन शूलिना ॥ २८ ॥ शर्वेण
 जगतश्चैव सारेण त्वं विनिर्मितः ॥ नन्दकस्यापरां मूर्तिं स्मर शत्रुनिबर्हण ॥ २९ ॥ नीलोत्पलदलश्याम कृष्ण दुःस्वप्ननाशन ॥ असि-
 विंशसनः खड्गस्तीक्ष्णधारो दुरासदः ॥ ३० ॥ श्रीगर्भो विजयश्चैव धर्मपालस्तथैव च ॥ इत्यष्टौ तव नामानि पुरोक्तानि स्वयम्भुवा ॥
 ॥ ३१ ॥ नक्षत्रं कृत्तिका तुभ्यं गुरुर्देवो महेश्वरः ॥ हिरण्यं च शरीरं ते दैवतं ते जनार्दनः ॥ ३२ ॥ राजानं रक्ष निह्निश सबलं सपुरं
 तथा ॥ पिता पितामहो देवः स त्वं पालय सर्वदा ॥ ३३ ॥ शर्मप्रदस्त्वं समरे वर्मन्सैन्ये यशोऽद्य मे ॥ रक्ष मां रक्षणीयोऽहं तवानघ नमो-
 ऽस्तु ते ॥ ३४ ॥ इन्दुभे त्वं सपत्नानां घोषाद्द्वयकम्पनः ॥ भव भूमिपसैन्यानां यथा विजयवर्द्धनः ॥ ३५ ॥ यथा जीमूतघोषेण
 दृष्यन्ति वरवारणाः ॥ तथास्तु तव शब्देन ह्येषोऽस्माकं मुदाऽऽवह ॥ ३६ ॥ यथा जीमूतशब्देन स्त्रीणां त्रासोऽभिजायते ॥ तथा तु तव

शब्देन त्रस्यन्त्वस्माद्विषो रणे ॥ ३७ ॥ मन्त्रैः सदा र्वनीयास्ते योजनीया जयादिषु ॥ घृतकम्बलः (ड) विष्ण्वादेस्त्वभिषेकं च वत्सरे ॥
 राज्ञोभिषेकः कर्तव्यो देवज्ञेन पुरोधसा ॥ ३८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये छत्रादिमन्त्रादिकं नामैकोनसप्तत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः
 ॥ २६९ ॥ अथ विष्णुपञ्जरम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ त्रिपुरं जघ्नुषः पूर्वं ब्रह्मणा विष्णुपञ्जरम् ॥ शङ्करस्य द्विजश्रेष्ठ रक्षणाय
 निरूपितम् ॥ १ ॥ वागीशेन च शक्रस्य बलं हन्तुं प्रयासतः ॥ तस्य स्वरूपं वक्ष्यामि तत्त्वं शृणु जयादितम् ॥ २ ॥ विष्णुः प्राच्यां
 स्थितश्चक्री हरिर्दक्षिणतो गदी ॥ प्रतीच्यां शार्ङ्गधृग्विष्णुर्जिष्णुः खड्गी ममोत्तरे ॥ ३ ॥ हृषीकेशो विकोणेषु तच्छिद्रेषु जनार्दनः ॥
 क्रोडरूपी हरिर्भूमौ नरसिंहोऽम्बरे मम ॥ ४ ॥ क्षुरान्तममलं चक्रं भ्रमत्येतत्सुदर्शनम् ॥ अस्यांशुमाला दुष्प्रेक्ष्या हन्तुं प्रेतनिशा-
 चरान् ॥ ५ ॥ गदा चैवं सहस्रार्चिः प्रदीपतावकोज्ज्वला ॥ रक्षोभूतपिशाचानां डाकिनीनां च नाशिनी ॥ ६ ॥ शार्ङ्ग-
 विस्फूर्जितं चैव वासुदेवस्य मद्विपून् ॥ तिर्य्यङ्मनुष्यकूष्माण्डप्रेतादीन्हन्त्वशेषतः ॥ ७ ॥ खड्गधाराज्ज्वलज्योस्त्रानिर्धूता
 ये समाहिताः ॥ ते यान्तु शाम्यतां सद्यो गरुडेनेव पन्नगाः ॥ ८ ॥ ये कूष्माण्डास्तथा यक्षा ये दैत्या ये निशाचराः ॥
 प्रेता विनायकाः क्रूरा मनुष्या जम्भगाः खगाः ॥ ९ ॥ सिंहादयश्च पशवो दन्दशूकाश्च पन्नगाः ॥ सर्वे भवन्तु ते सौम्याः
 कूष्णशङ्करवाहताः ॥ १० ॥ चित्तवृत्तिहरा ये मे ये जनाः स्मृतिहारकाः ॥ बलौजसां च हर्तारश्छायाविभ्रंशकाश्च ये ॥ ११ ॥ ये चोप-
 भोगहर्तारो ये च लक्षणनाशकाः ॥ कूष्माण्डास्ते प्रणश्यन्तु विष्णुचक्रवाहताः ॥ १२ ॥ बुद्धिस्वास्थ्यं मनःस्वास्थ्यं स्वास्थ्यमै-
 न्द्रियकं तथा ॥ ममास्तु देवदेवस्य वासुदेवस्य कीर्तनात् ॥ १३ ॥ पृष्ठे पुरस्तान्मम दक्षिणोत्तरे विकोणतश्चास्तु जनार्दनो हरिः ॥
 तमीड्यमीशानमनन्तमच्युतं जनार्दनं प्रणिपतितो न सीदति ॥ १४ ॥ यथा परं ब्रह्म हरिस्तथा परो जगत्स्वरूपश्च स एव केशवः ॥ सत्येन
 तेनाच्युतनामकीर्तनात्प्रणाशयेत्तु त्रिविधं ममाशुभम् ॥ १५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये विष्णुपञ्जरं नाम सप्तत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः
 ॥ २७० ॥ अथ वेदशाखादिकीर्तनम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ सर्वानुग्राहका मन्त्राश्चतुर्वर्गप्रसाधकाः ॥ ऋगथर्व तथा साम यजुःसंख्या तु
 लक्षकम् ॥ १ ॥ भेदः सांख्यायनश्चैक आश्वलायनो द्वितीयकः ॥ शतानि दश मन्त्राणां ब्राह्मणा द्विसहस्रकम्

(२११०) ॥ २ ॥ ऋग्वेदो हि प्रमाणेन स्मृतो द्वेपायनादिभिः ॥ एकोनद्विसहस्रं तु मन्त्राणां यजुषस्तथा (१९९९)
 ॥ ३ ॥ शतानि दश विप्राणां षडशीतिश्च शाखिकाः ॥ काण्वी माध्यान्दिनी संज्ञा कठी माध्यकठी तथा ॥ ४ ॥ मैत्रायणी च संज्ञा च
 तैत्तिरियाभिधानिका ॥ वैशम्पायनिकेत्याद्या शाखा यजुषि संस्थिताः ॥ ५ ॥ साम्नः कौथुमसंज्ञैका द्वितीयाथर्वणायनी ॥ गानान्यपि
 च चत्वारि वेद आरण्यकं तथा ॥ ६ ॥ उक्था ऊह चतुर्थं च मन्त्रा नवसहस्रकाः ॥ सचतुःशतकाश्चैव ब्रह्मसङ्घटकाः स्मृताः ॥ ७ ॥
 पञ्चविंशतिरेवात्र साममानं (१४२५) प्रकीर्तितम् ॥ सुमन्तुर्जाजलिश्चैव श्लोकाय निरथर्वके ॥ ८ ॥ शौनकः पिप्पलादश्च मुञ्जकेशा-
 दयोऽपरे ॥ मन्त्राणामयुतं षष्टिशतं- (१६००) चोपनिषच्छतम् ॥ ९ ॥ व्यासरूपी स भगवाञ्छाखाभेदाद्यकारयत् ॥ शाखाभेदा-
 दयो विष्णुरितिहासः पुराणकम् ॥ १० ॥ प्राप्य व्यासात्पुराणादि सूतो वै लोमहर्षणः ॥ सुमतिश्चाग्निवर्चाश्च भिन्नयुः शिशपायनः ॥
 ॥ ११ ॥ कृतव्रतोऽथ सावर्णिः षडशिष्यास्तस्य चाभवन् ॥ शांशपायनादयश्चक्रुः पुराणानां तु संहिताः ॥ १२ ॥
 ब्रह्मादीनि पुराणानि हरिविद्या दशाष्ट च ॥ महापुराणे ह्याग्नेये विद्यारूपो हरिः स्थितः ॥ १३ ॥ सप्रपञ्चो निष्प्रपञ्चो सूतोमूर्त्त-
 स्वरूपधृक् ॥ तं ज्ञात्वाभ्यर्च्य संस्तूय भुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ १४ ॥ विष्णुर्जिष्णुर्भविष्णुश्च अग्निसूर्यादिरूपवान् ॥ अग्निरूपेण
 देवादेर्मुखं विष्णुः ॥ परा गतिः ॥ १५ ॥ वेदेषु सपुराणेषु यज्ञमूर्त्तिश्च गीयते ॥ आग्नेयाख्यं पुराणं तु रूपं विष्णोर्महत्तरम् ॥ १६ ॥
 आग्नेयाख्यपुराणस्य कर्त्ता श्रोता जनार्दनः ॥ तस्मात्पुराणमाग्नेयं सर्ववेदमयं महत् ॥ १७ ॥ सर्वविद्यामयं पुण्यं सर्वज्ञानमयं वरम् ॥
 सर्वात्महरिरूपं हि पठतां शृण्वतां नृणाम् ॥ १८ ॥ विद्यार्थिनां च विद्यादमार्थिनां श्रीधनप्रदम् ॥ राज्यार्थिनां राज्यदं च धर्मदं धर्मका-
 मिनाम् ॥ १९ ॥ स्वर्गार्थिनां स्वर्गदं च पुत्रदं पुत्रकामिनाम् ॥ गवादिकामिनां गोदं ग्रामदं ग्रामकामिनाम् ॥ २० ॥ कामार्थिनां कामदं
 च सर्वसौभाग्यसम्प्रदम् ॥ गुणकीर्त्तिप्रदं नृणां जयदं जयकामिनाम् ॥ २१ ॥ सर्वभूनां सर्वदं तु मुक्तिदं मुक्तिकामिनाम् ॥ पापघ्नं
 पापकर्तृणामाग्नेयं हि पुराणकम् ॥ २२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये वेदशाखादिकीर्तनं नामेकसप्तत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २७१ ॥
 अथ दानादिमाहात्म्यम् ॥ पुष्कर उवाच ॥ ब्रह्मणाभिहितं पूर्वं यावन्मात्रं मरीचये ॥ लक्षाद्वर्द्धं तु तद्वाक्यं लिखित्वा सम्प्रदापयेत् ॥ १ ॥

वेशाख्यां पोर्णमास्यां च स्वर्गार्थी जलधेनुमत् ॥ पात्रं द्वादशसाहस्रं ज्येष्ठे दद्याच्च धेनुमत् ॥ २ ॥ वराहकल्पवृत्तान्तमाधिकृत्य पराशरः ॥
 त्रयोविंशतिसाहस्रं वैष्णवं प्राह चार्पयेत् ॥ ३ ॥ जलधेनुमदाषाढ्यां विष्णोः पदमवाप्नुयात् ॥ चतुर्दशसहस्राणि वायवीयं हरिप्रियम् ॥ ४ ॥
 श्वेतकल्पप्रसङ्गेन धर्मान्वायुरिहाब्रवीत् ॥ दद्याल्लिखित्वा तद्विप्रे श्रावण्यां गुडधेनुमत् ॥ ५ ॥ यत्राधि कृत्य गायत्रीं कीर्त्यते धर्मविस्तरः ॥
 वृत्रासुरवधोपेतं तद्भागवतमुच्यते ॥ ६ ॥ सारस्वतस्य कल्पस्य प्रोष्ठपद्यां तु तद्देत् ॥ अष्टादशसहस्राणि हेमसिंहसमान्वितम् ॥ ७ ॥ यत्राऽह
 नारदो धर्मान्बृहत्कल्पाश्रितानिह ॥ पञ्चविंशसहस्राणि नारदीयं तदुच्यते ॥ ८ ॥ सधेनुं चाश्विने दद्यात्सिद्धिमात्यन्तिकीं लभेत् ॥
 यत्राधिकृत्य शङ्खणां धर्माधर्मविचारणा ॥ ९ ॥ कार्तिक्यां नवसाहस्रं मार्कण्डेयमथार्पयेत् ॥ अग्निना यद्रसिष्ठाय प्रोक्तं चाग्नेयमेव तत् ॥ १० ॥
 लिखित्वा पुस्तकं दद्यान्मार्गशीर्ष्यां स सर्वदः ॥ द्वादशैव सहस्राणि सर्वविद्यावबोधनम् ॥ ११ ॥ चतुर्दशसहस्राणि भविष्यं सूर्य-
 सम्भवम् ॥ भवस्तु मनवे प्राह दद्यात्पौष्पां गुडादिमत् ॥ १२ ॥ सावर्णिना नारदाय ब्रह्मैववर्त्तमीरितम् ॥ रथन्तरस्य वृत्तान्तमष्टा-
 दशसहस्रकम् ॥ १३ ॥ माघ्यां दद्याद्ब्राह्मस्य चरितं ब्रह्मलोकभाक् ॥ यत्राग्निलिङ्गमध्यस्थो धर्मान्प्राह महेश्वरः ॥ १४ ॥ आग्ने-
 यकल्पे तल्लिङ्गमेकादशसहस्रकम् ॥ तदत्वा शिवमाप्नोति फाल्गुन्यां तिलधेनुमत् ॥ १५ ॥ चतुर्दशसहस्राणि वाराहं विष्णुनेरितम् ॥
 भूमौ वराहचरितं मानवस्य प्रवृत्तितः ॥ १६ ॥ सहेमगरुडं चैत्र्यां पदमाप्नोति वैष्णवम् ॥ चतुरशीतिसाहस्रं स्कान्दं स्कन्देरितं महत्
 ॥ १७ ॥ अधिकृत्य सधर्माश्च कल्पे तत्पुरुषेऽर्पयेत् ॥ वामनं दशसाहस्रं धौमकल्पे हरेः कथाम् ॥ १८ ॥ दद्याच्छरदि विषुवे धर्माथादिनि-
 बोधनम् ॥ कूर्मे चाष्टसहस्रं च कूर्मोक्तं च रसातले ॥ १९ ॥ इन्द्रद्युम्नप्रसङ्गेन दद्यात्तद्वेमकूर्मवत् ॥ त्रयोदशसहस्राणि मात्स्यं कल्पादितोऽ-
 ब्रवीत् ॥ २० ॥ मस्यो हि मनवे दद्याद्विषुवे हेममत्स्यवत् ॥ गारुडं चाष्टसाहस्रं विष्णूक्तं ताक्ष्यकल्पके ॥ २१ ॥ विश्वाण्डाद्वरुडोपत्तिं
 तद्व्याद्धेमहंसवत् ॥ ब्रह्मा ब्रह्माण्डमाहात्म्यमाधिकृत्याब्रवीत्तु यत् ॥ २२ ॥ तच्च द्वादशसाहस्रं ब्रह्माण्डं तद्विज्ञेऽर्पयेत् ॥ भारते पर्वस-
 माप्तौ वस्त्रगन्धस्रगादिभिः ॥ २३ ॥ वाचकं पूजयेदादौ भोजयेत्पायसैर्द्विजान् ॥ गोभृग्रामसुवर्णादि दद्यात्पर्वणि पर्वणि ॥ २४ ॥ समाप्ते
 भारते विप्रं संहितापुस्तकं यजेत् ॥ शुभे देशे निवेद्याथ क्षौमवस्त्रादिनावृतान् ॥ २५ ॥ नरनारायणौ पूज्यौ पुस्तकं कुसुमादिभिः ॥

गोत्रब्रभूहेम दत्त्वाथ भोजयित्वा क्षमापयेत् ॥ २६ ॥ महादानानि देयानि रत्नानि विविधानि च ॥ माषको द्वौ त्रयश्चैव मासे मासे प्रदा-
पयेत् ॥ २७ ॥ अयनादौ श्रावकस्य दानमादौ विधीयते ॥ श्रोतृभिः सकलैः कार्यं श्रावके पूजनं द्विज ॥ २८ ॥ इतिहासपुराणानां
पुस्तकानि प्रयच्छति ॥ पूजयित्वापुरारोग्यं स्वर्गमोक्षमवाप्नुयात् ॥ २९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये दानादिमाहात्म्यं नाम द्विसप्तत्य-
धिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २७२ ॥ अथ सूर्यवंशकीर्तनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ सूर्यवंशं सोमवंशं राज्ञां वंशं वदामि ते ॥ हरेर्ब्रह्मा
पद्मगोऽभून्मरीचिर्ब्रह्मणः सुतः ॥ १ ॥ मरीचेः कश्यपस्तस्माद्विवस्वांस्तस्य पत्न्यपि ॥ संज्ञा राज्ञी प्रभा तिस्रो राज्ञी रैवतपुत्रिका ॥
॥ २ ॥ रैवन्तं सुषुवे पुत्रं प्रभातं च प्रभा रवेः ॥ त्वाष्ट्री संज्ञा मनुं पुत्रं यमलौ यमुनां यमम् ॥ ३ ॥ छाया संज्ञा च सावर्णिं मनुं वैवस्वतं
सुतम् ॥ शनिं च तपतीं विष्टिं संज्ञायां चाश्विनौ पुनः ॥ ४ ॥ मनोवैवस्वतस्यासन्पुत्रा वै न च तत्समाः ॥ इक्ष्वाकुश्चैव नाभागो धृष्टः
शर्यातिरेव च ॥ ५ ॥ नरिष्यन्तस्तथा प्रांशुर्नाभागाद्यष्ट सत्तमाः ॥ करुषश्च पृषधश्च अयोध्यायां महाबलाः ॥ ६ ॥ कन्येला च मनो-
रासीदुधातस्यां पुरूरवाः ॥ पुरूरवसमुत्पाद्य सेला सुद्युम्नतां गता ॥ ७ ॥ सुद्युम्नादुत्कलयौ वितताश्वत्थयो नृपाः ॥ उत्कलस्यो-
त्कलं राष्ट्रं विनताश्वस्य पश्चिमा ॥ ८ ॥ दिक्सर्वा राजवर्गस्य गयस्य तु गया पुरी ॥ वसिष्ठवाक्यात्सुद्युम्नः प्रतिष्ठानमवाप ह ॥ ९ ॥
तत्पुरूरवसे प्रादात्सुद्युम्नो राज्यमाप्य तु ॥ नरिष्यतः शकाः पुत्रा नाभागस्य च वैष्णवः ॥ १० ॥ अम्बरीषः प्रजापालो धार्ष्टकं धृष्टतः
कुलम् ॥ सुकन्यानर्तो शर्यातेर्वैरोह्यनर्ततो नृपः ॥ ११ ॥ आनर्त्ताविषयश्चासीत्पुरी चासीत्कुशस्थली ॥ रैवस्य रैवतः पुत्रः ककुद्गी
नाम धार्मिकः ॥ १२ ॥ ज्येष्ठः पुत्रश्चतस्यासीद्राज्यं प्राप्य कुशस्थलीम् ॥ स कन्यासहितः श्रुत्वा गान्धर्वं ब्रह्मणोऽन्तिके ॥ १३ ॥
मुहूर्तभूतं देवस्य मर्त्ये बहुयुगं गतम् ॥ आजगाम जयेनाथ स्वां पुरीं यादवैर्वृताम् ॥ १४ ॥ कृतां द्वारवतीं नाम बहुद्वारां मनोर-
माम् ॥ भोजवृष्ण्यधकैर्गुप्तां वासुदेवपुरोगमैः ॥ १५ ॥ रैवतीं बलदेवाय ददौ ज्ञात्वा ह्यानिन्दिताम् ॥ तपः सुमेरुशिखरे तस्वा
विष्ण्वालयं गतः ॥ १६ ॥ नाभागस्य च पुत्रो द्वौ वैश्यो ब्राह्मणतां गतो ॥ करुषस्य तु कारुषाः क्षत्रिया युद्धदुर्मदाः ॥ १७ ॥
शूद्रत्वं च पृषधोऽगाद्विसयित्वा गुरोश्च गाम् ॥ मनुपुत्रादथेक्षाकोर्विकुक्षिदेवैराढभूत ॥ १८ ॥ विकुक्षेस्तु ककुत्स्थोऽभूत्तस्य पुत्रः सुयो-

धनः ॥ तस्य पुत्रः पृथुर्नाम विश्वगाश्च पृथोः सुतः ॥ १९ ॥ आयुस्तस्य च पुत्रोऽभूद्युवनाश्च सुतः ॥ युवनाश्च श्रावन्तः
पूर्वे श्रावन्तिका पुरी ॥ २० ॥ श्रावन्ताद्दृढदश्वोऽभूत्कुवलाश्च सुततो नृपः ॥ धुन्धुमारस्त्वमगमद्वन्धोर्नाम्ना च वै पुरा ॥ २१ ॥ धुन्धु-
मारस्त्रयो भूपा दृढाश्चो दण्ड एव च ॥ कपिलोऽथ दृढाश्चातु हर्यश्च प्रमोदकः ॥ २२ ॥ हर्यश्चाच्च निकुम्भोऽभूत्संहताश्चो निकु-
म्भतः ॥ अकृशाश्चो रणाश्च संहताश्च सुताबुभौ ॥ २३ ॥ युवनाश्चो रणाश्च मान्धाता युवनाश्चतः ॥ मान्धातुः पुरुकुत्सोऽभून्मु-
चुकुन्दो द्वितीयकः ॥ २४ ॥ पुरुकुत्सात्रसदस्युः सम्भूतो नर्मदाभवः ॥ सम्भूतस्य सुधन्वाऽभूत्त्रिधन्वाथ सुधन्वनः ॥ २५ ॥ त्रिधन्वनस्तु
तरुणस्तस्य सत्यव्रतः सुतः ॥ सत्यव्रतात्सत्यरथो हरिश्चन्द्रश्च तत्सुतः ॥ २६ ॥ हरिश्चन्द्राद्रोहिताश्चो रोहिताश्चादृकोऽभवत् ॥
वृकाद्बाहुश्च बाहोश्च सगरस्तस्य च प्रिया ॥ २७ ॥ प्रभाषष्टिसहस्राणां सुतानां जननी ह्यभूत् ॥ तुष्टादौर्वावृषादेकं भानु-
मत्यसमञ्जसम् ॥ २८ ॥ खनन्तः पृथिवीं दग्धा विष्णुना बहुसागराः ॥ असमञ्जसोऽशुमांश्च दिलिपोऽशुमतोऽभवत् ॥ २९ ॥
भगीरथो दिलीपात्तु येन गङ्गावतारिता ॥ भगीरथात्तु नाभागो नाभागादम्बरीषकः ॥ ३० ॥ सिन्धुद्वीपोऽम्बरीषात्तु श्रुतायु-
स्तत्सुतः स्मृतः ॥ श्रुतायोऽर्कतपणोऽभूत्तस्य कलमाषपादकः ॥ ३१ ॥ कलमाषाङ्ग्रेः सर्वकर्मा ह्यनरण्यस्ततोऽभवत् ॥
अनरण्यात्तु निम्नोऽथ ह्यनमित्रस्ततो रघुः ॥ ३२ ॥ रघोरभूदिलीपस्तु दिलीपाच्चाप्यजो नृपः ॥ दीर्घबाहुरजात्कालस्त्वजापालस्ततोऽ-
भवत् ॥ ३३ ॥ तथा दशरथो जातस्तस्य पुत्रचतुष्टयम् ॥ नारायणात्मकाः सर्वे रामस्तस्याग्रजोऽभवत् ॥ ३४ ॥ रावणान्तकरो
राजा ह्ययोध्यायां रघूत्तमः ॥ वाल्मीकिर्यस्य चरितं चक्रे तन्नासदश्रवात् ॥ ३५ ॥ रामपुत्रो कुशलवो सीतायां कुलवर्धनो ॥
अतिथिश्च कुशाब्जज्ञे निषधस्तस्य चात्मजः ॥ ३६ ॥ निषधात्तु नलो जज्ञे नभोऽजायत वै नलात् ॥ नभसः पुण्डरीकोऽभूत्सु-
धन्वा च ततोऽभवत् ॥ ३७ ॥ सुधन्वनो देवानीको ह्यहीनाश्च तत्सुतः ॥ अहीनाश्चात्सहस्राश्चन्द्रालोकस्ततोऽभवत् ॥ ३८ ॥
चन्द्रावलोकतस्तारापीडोऽस्माच्चन्द्रपर्वतः ॥ चन्द्रगिरेर्भानुरथः श्रुतायुस्तस्य चात्मजः ॥ इक्ष्वाकुवंशप्रभवाः सूर्यवंशधराः स्मृताः
॥ ३९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सूर्यवंशकीर्तनं नाम त्रिसप्तत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २७३ ॥ अथ सोमवंशानुकीर्तनम् ॥ अग्नि-

वाच ॥ सोमवंशं प्रवक्ष्यामि पठितं पापनाशनम् ॥ विष्णुनाभ्यञ्जजो ब्रह्मा ब्रह्मपुत्रोऽत्रिरत्रितः ॥ १॥ सोमश्चक्रे राजसूयं त्रैलोक्यं दक्षिणां
 ददौ ॥ समाप्तेऽवभृथे सोमं तद्रूपालोकेनेच्छवः ॥ २॥ कामवाणाभितप्ताङ्गच्यो नरदेव्यः सिषेविरे ॥ लक्ष्मीनारायणं त्यक्त्वा सिनवाली च
 कर्दमम् ॥ ३॥ द्युतिर्विभावसुं त्यक्त्वा पुष्टिर्धातारमव्ययम् ॥ प्रभा प्रभाकरं त्यक्त्वा हविष्मन्तं कुहूः स्वयम् ॥ ४॥ कीर्तिर्जयन्तं भर्तारं
 वसुमरिचिकश्यपम् ॥ धृतिस्त्यक्त्वा पतिं नन्दीं सोममेवाभजत्तदा ॥ ५॥ स्वकीया इव सोमोऽपि कामयामास तास्तदा ॥ एवं कृताप-
 चारस्य तासां भर्तृगणस्तदा ॥ ६॥ न शशाकापचाराय शापैः शस्त्रादिभिः पुनः ॥ सप्तलोकैकनाथत्वमवाप्तस्तपसा ह्युत ॥ ७॥ विवभ्राम
 मातिस्तस्य विनयादनयाऽऽहता ॥ बृहस्पतेः स वै भार्य्या तारां नाम यशस्विनीम् ॥ ८॥ जहार तरसा सोमो ह्यवमान्याङ्गिरःसुतम् ॥
 ततस्तद्युद्धमभवत्प्रख्यातं तारकामयम् ॥ ९॥ देवानां दानवानां च लोकक्षयकरं महत् ॥ ब्रह्मा निवार्य्योशनसं तारामङ्गिरसे ददौ ॥ १०॥
 तामन्तःप्रसवां दृष्ट्वा गर्भं त्यजाब्रवीद्गुरुः ॥ गर्भस्त्यक्तः प्रदीप्तोऽथ प्राहाहं सोमसम्भवः ॥ ११॥ एवं सोमाद्बुधः पुत्रः पुत्रस्तस्य पुरू-
 रवाः ॥ स्वर्गं त्यक्त्वोर्वशी सा तं वरयामास चाप्तराः ॥ १२॥ तथा सहाचरद्राजा दशवर्षाणि पञ्च च ॥ पञ्चषट् सप्त चाष्टौ च दश चाष्टौ
 महामुने ॥ १३॥ एकोऽग्निरभवत्पूर्वं तेन त्रेता प्रवर्तिता ॥ पुरूरवा योगशीलो गान्धर्वं लोकमीयिवान् ॥ १४॥ आयुर्हृदायुरश्चायुर्धनायुर्वृ-
 तिमान्वसुः ॥ दिविजातः शतायुश्च सुषुवे चोर्वशी नृपान् ॥ १५॥ आयुषो नहुषः पुत्रो वृद्धशर्मा रजिस्तथा ॥ दभो विपाप्मा पञ्चा-
 ग्न्यं रजेः पुत्रशतं ह्यभूत् ॥ १६॥ राजेया इति विख्याता विष्णुदत्तवरो रजिः ॥ देवासुरे रणे दैत्यानवधीत्सुरयाचितः ॥ १७॥ गता-
 येन्द्राय पुत्रत्वं गत्वा राज्यं दिवं गतः ॥ रजेः पुत्रैर्हेतं राज्यं शक्रस्याथ सुदुर्मनाः ॥ १८॥ ग्रहशान्त्यादिविधिना गुरुरिन्द्राय तद्ददौ ॥
 मोहायित्वा रजिसुतानासंस्ते निजधर्मगाः ॥ १९॥ नहुषस्य सुताः सप्त यातिर्ययातिरुत्तमः ॥ उद्भवः पञ्चकश्चैव शर्यातिमेघपालकौ
 ॥ २०॥ यातिः कुमारभावेऽपि विष्णुं ध्यात्वा हरिं गतः ॥ देवयानी शुक्रकन्या ययातेः पत्न्यऽभूत्तदा ॥ २१॥ वृषपर्वजा शर्मिष्ठा
 ययातेः पञ्च तत्सुताः ॥ यदुं च तुर्वसुं चैव देवयानी व्यजायत ॥ २२॥ द्रुहं चानुं च पूरुं च शर्मिष्ठा वार्षपर्वणी ॥ यदुः पुरुश्चाभवतां
 तेषां वंशविवर्धनौ ॥ २३॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सोमवंशवर्णनं नाम चतुःसप्तत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २७४॥ अथ यदुवंश-

वर्णनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ यदोरासन्पुत्रा ज्येष्ठस्तेषु सहस्रजित् ॥ नीलाजिको रघुः क्रोष्टुः शतजिच्च सहस्रजित् ॥ १ ॥ शतजिद्धे-
 हयो रेणुहयो हय इति त्रयः ॥ धर्मनेत्रो हैहयस्य धर्मनेत्रस्य संहनः ॥ २ ॥ महिमा सहनस्यासीन्महिम्नो भद्रसेनकः ॥ भद्रसेनाहुर्गमोऽभूदुर्ग-
 मात्कनकोऽभवत् ॥ ३ ॥ कनकात्कृतवीर्यस्तु कृताग्निः करवीरकः ॥ कृतोजाश्च चतुर्थोऽभूत्कृतवीर्यात्तु सोऽर्जुनः ॥ ४ ॥ दत्तोऽ-
 र्जुनाय तपते सप्तद्वीपमहीशताम् ॥ ददौ बाहुसहस्रं च ह्यजेयत्वं रणेऽरिणा ॥ ५ ॥ अधर्मे वर्तमानस्य विष्णुहस्तान्मृतिध्रुवा ॥ दश-
 यज्ञसहस्राणि सोऽर्जुनः कृतवान्नृपः ॥ ६ ॥ अनष्टद्रव्यता राष्ट्रे तस्य संस्मरणादभूत् ॥ न नूनं कार्त्तवीर्यस्य गतिं यास्यान्ति वै नृपाः ॥
 ७ ॥ यज्ञैर्दानैस्तपोभिश्च विक्रमेण श्रुतेन च ॥ कार्त्तवीर्यस्य च शतं पुत्राणां पञ्च वै पराः ॥ ८ ॥ सूरसेनश्च सूरश्च धृष्टोक्तः कृष्ण
 एव च ॥ जयध्वजश्च नाम्नासीदावन्त्यो नृपातिर्महान् ॥ ९ ॥ जयध्वजात्तालजङ्गस्तालजङ्गात्ततः सुताः ॥ हैहयानां कुलाः पञ्च भोजा-
 श्चावन्तयस्तथा ॥ १० ॥ वीतिहोत्राः स्वयं जाताः शौण्डिकेयास्तथैव च ॥ वीतिहोत्रादनन्तोऽभूदनन्ताहुर्जयो नृपः ॥ ११ ॥ क्रोष्टो-
 र्वंशं प्रवक्ष्यामि यत्र जातो हरिः स्वयम् ॥ क्रोष्टोस्तु वृजिनीवांश्च स्वाहाऽभूद्वृजिनीवतः ॥ १२ ॥ स्वाहापुत्रो रूपद्रुश्च तस्य चित्ररथः
 सुतः ॥ शशबिन्दुश्चित्ररथाच्चक्रवर्ती हरौ रतः ॥ १३ ॥ शशबिन्दोश्च पुत्राणां शतानामभवच्छतम् ॥ धीमतां चारुरूपाणां भूरिद्रविण-
 तेजसाम् ॥ १४ ॥ पृथुश्रवाः प्रधानोऽभूत्तस्य पुत्रः सुयज्ञकः ॥ सुयज्ञस्योशनाः पुत्रस्तातिक्षुरुशनः सुतः ॥ १५ ॥ तितिक्षोस्तु मरु-
 त्तोऽभूत्तस्मात्कम्बलबर्हिषः ॥ पञ्चाशद्वृक्मकवचाद्वृक्मेषुः पृथुर्वृक्मकः ॥ १६ ॥ हविर्ज्यामघः पापघ्नो ज्यामघः स्त्रीजितोऽभवत् ॥
 सेव्यायां ज्यामघादासीद्विर्भस्तस्य कौशिकः ॥ १७ ॥ लोमपादः क्रथः श्रेष्ठात्कृतिः स्याल्लोमपादतः ॥ कौशिकस्य चिदिः पुत्रस्त-
 स्माच्चैद्या नृपाः स्मृताः ॥ १८ ॥ क्रथाद्विर्भपुत्राश्च कुन्तिः कुन्तेस्तु धृष्टकः ॥ धृष्टस्य निधृतिस्तस्य उदर्काख्यो विदूरथः ॥ १९ ॥
 दशार्हपुत्रो व्योमस्तु व्योमाज्जीमूत उच्यते ॥ जीमूतपुत्रो विकलस्तस्य भीमरथः सुतः ॥ २० ॥ भीमरथान्नवरथस्ततो दृढरथोऽभवत् ॥
 शकुन्तिश्च दृढरथाच्छकुन्तेश्च करम्भकः ॥ २१ ॥ करम्भादेवलातोऽभूदेवक्षेत्रश्च तत्सुतः ॥ देवक्षेत्रान्मधुर्नाम मधोर्देवसोऽभवत्
 ॥ २२ ॥ देवसात्पुरुहूतोऽभूजन्तुरासीत्तु तत्सुतः ॥ गुणी तु यादवो राजा जन्तुपुत्रस्तु सात्वतः ॥ २३ ॥ सात्वताद्भजमानस्तु वृष्णिर्नधक

एव च ॥ देवावृषश्च चत्वारस्तेषां वंशास्तु विश्रुताः ॥ २४ ॥ भजमानस्य बाह्योऽभूद्वाष्टिः कृमिर्निमिस्तथा ॥ देवावृषाद्वधुरासीत्तस्य
 श्लोकोऽत्र गीयते ॥ २५ ॥ यथैव शृणुमो दूराद्गुणांस्तद्वत्समन्तिकात् ॥ बभ्रुः श्रेष्ठो मनुष्याणां देवैर्देवावृधः समः ॥ २६ ॥ चत्वारश्च सुता
 बभ्रोवासुदेवपरा नृपाः ॥ कुहुरो भजमानस्तु शिनिः कम्बलबर्हिषः ॥ २७ ॥ कुहुरस्य सुतो धृष्णुर्धृष्णोस्तु तनयो धृतिः ॥ धृतेः कपोतरो-
 माभूत्तस्य पुत्रस्तु तित्तिरिः ॥ २८ ॥ तित्तिरेस्तु नरः पुत्रस्तस्य चन्दनदुन्दुभिः ॥ पुनर्वसुस्तस्य पुत्र आहुकश्चाहुकीसुतः ॥ २९ ॥
 आहुकाद्वेका जज्ञे उग्रसेनस्ततोऽभवत् ॥ देवानुपदेवश्च देवकस्य सुताः स्मृताः ॥ ३० ॥ तेषां स्वसारः सप्तासन्वसुदेवाय ताददौ ॥
 देवकी श्रुतदेवी च मित्रदेवी यशोधरा ॥ ३१ ॥ श्रीदेवी सत्यदेवी च सुरापी चेति सप्तमी ॥ नवोग्रसेनस्य सुताः कंसस्तासां च पूर्वजः
 ॥ ३२ ॥ अन्यग्रोधश्च सुनामा च कङ्कः शङ्कुश्च भूमिपः ॥ सुतनू राष्ट्रपालश्च युद्धमुष्टिः सुमुष्टिकः ॥ ३३ ॥ भजमानस्य पुत्रोऽथ रथमुख्यो
 विदूरथः ॥ राजाधिदेवः शूरश्च विदूरथसुतोऽभवत् ॥ ३४ ॥ राजाधिदेवपुत्रौ द्वौ शोणाश्वः श्वेतवाहनः ॥ शोणाश्वस्य सुताः पञ्च शमी
 शत्रुजिदादयः ॥ ३५ ॥ शमीपुत्रः प्रतिक्षेत्रः प्रतिक्षेत्रस्य भोजकः ॥ भोजस्य हृदिकः पुत्रो हृदिकस्य दशात्मजाः ॥ ३६ ॥ कृतवर्मा शतधन्वा
 देवाहो भीषणादयः ॥ देवार्हात्कम्बलबर्हिःसमौजास्ततोऽभवत् ॥ ३७ ॥ सुदंष्ट्रश्च सुवासश्च धृष्टोऽभूदसमौजसः ॥ गान्धारी चैव माद्री
 च धृष्टभार्य्ये बभूवतुः ॥ ३८ ॥ सुमित्रोऽभूच्च गांधार्य्या माद्री जज्ञे युधाजितम् ॥ अनमित्रः शिनिर्धृष्टात्ततो वै देवमीदृषः ॥ ३९ ॥
 अनमित्रसुतो निघ्नो निघ्नस्यापि प्रसेनकः ॥ सत्राजितः प्रसेनोऽथ मणिं सूर्य्यात्स्यमन्तकम् ॥ ४० ॥ प्राप्यारण्ये चरन्तं तु सिंहो हत्वा-
 ग्रहीन्मणिम् ॥ हतो जाम्बवता सिंहो जाम्बवान्हरिणा जितः ॥ ४१ ॥ तस्मान्मणिं जाम्बवर्तो प्राप्यागाद्वारकां पुरीम् ॥ सत्राजिताय
 प्रददौ शतधन्वा जघान तम् ॥ ४२ ॥ हत्वा शतधनुं कृष्णो मणिमादाय कीर्तिभाक् ॥ बलयादवमुख्याग्रे ह्यकूरे मणिमार्पयत्
 ॥ ४३ ॥ मिथ्याभिशास्तिं कृष्णस्य त्यक्त्वा स्वर्गीं च सम्पठन् ॥ सत्राजितो भङ्गकारः सत्यभामा हरेः प्रिया ॥ ४४ ॥
 अनमित्राच्छिनिर्जज्ञे सत्यकस्तु शिनेः सुतः ॥ सत्यकात्सात्यकिर्जज्ञे युयुधानादुनिर्ह्यभूत् ॥ ४५ ॥ धुनेर्युगन्धरः पुत्रः स्वाह्योऽभूत्सा-
 युधाजितः ॥ ऋषभक्षेत्रको तस्य ऋषभाच्च श्वफल्ककः ॥ ४६ ॥ श्वफल्कपुत्रो ह्यकूरश्चाकूराच्च सुधन्वकः ॥ शूरात्त वसुदेवाद्याः पृथा

पाण्डोः प्रियाऽभवत् ॥ ४७ ॥ धर्माद्याधिष्ठिरः पाण्डोर्वायोः कुन्त्यां वृकोदरः ॥ इन्द्राद्वनजयो माद्यां नकुलः सहदेवकः ॥ ४८ ॥ वसु-
 देवाच्च रोहिण्यां रामः सारणदुर्मौ ॥ वसुदेवाच्च देवक्यामादौ जातः सुसेनकः ॥ ४९ ॥ कीर्तिमान्भद्रसेनश्च जारुख्यो विष्णुदासकः ॥
 भद्रदेहः कंस एतान्पद्मार्भात्रिजघान ह ॥ ५० ॥ ततो बलस्ततः कृष्णः सुभद्रा भद्रभाषिणी ॥ चारुदेष्णश्च साम्बाद्याः कृष्णाजाम्बवती-
 सुताः ॥ ५१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये यदुवंशवर्णनं नाम पञ्चसप्तत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २७५ ॥ अथ द्वादशसंग्रामाः ॥
 अग्निरुवाच ॥ काश्यपो वसुदेवोऽभूदेवकी चादितिर्वरा ॥ देवक्यां वसुदेवात्तु कृष्णोऽभूत्तपसान्वितः ॥ १ ॥ धर्मसंरक्षणार्थाय ह्यधर्महर-
 णाय च ॥ सुरादेः पालनार्थं च दैत्यादेर्मथनाय च ॥ २ ॥ रुक्मिणी सत्यभामा च सत्या नाग्रजिती प्रिया ॥ सत्यभामा हरेः सेव्या
 गान्धारी लक्ष्मणा तथा ॥ ३ ॥ मित्रविन्दा च कालिन्दी देवी जाम्बवती तथा ॥ सुशीला च तथा माद्री कौसल्या विजया जया ॥ ४ ॥ एवमा-
 दीनि देवीनां सहस्राणि तु षोडश ॥ प्रद्युम्नाद्याश्च रुक्मिण्यां भीमाद्याः सत्यभामया ॥ ५ ॥ जाम्बवत्यां च साम्बाद्याः कृष्णस्यासंस्त-
 थापरे ॥ शतं शतसहस्राणां पुत्राणां तस्य धीमतः ॥ ६ ॥ अशीतिश्च सहस्राणि यादवाः कृष्णरक्षिताः ॥ प्रद्युम्नस्य तु वैदर्भ्यामनिरुद्धो
 रणप्रियः ॥ ७ ॥ अनिरुद्धस्य वज्राद्या यादवाः सुमहाबलाः ॥ तिस्रः कोट्यो यादवानां षष्टिर्लक्षाणि दानवाः ॥ ८ ॥ मनुष्ये बाधका ये
 तु तन्नाशाय बभूव सः ॥ कर्तुं कर्मव्यवस्थानं मनुष्यो जायते हरिः ॥ ९ ॥ देवासुराणां संग्रामा दायार्थं द्वादशाभवन् ॥ प्रथमो नारासि-
 हस्तु द्वितीयो वामनो रणः ॥ १० ॥ संग्रामस्त्वथ वाराहश्चतुर्थोऽमृतमन्थनः ॥ ताराकामयसंग्रामः षष्ठो ह्याजीवको रणः ॥ ११ ॥
 त्रेपुरश्चान्धकवधो नवमो वृत्तघातकः ॥ जितो हालाहलश्चाथ घोरः कोलाहलो रणः ॥ १२ ॥ हिरण्यकशिपोश्चोरो विदार्य च नखैः
 पुरा ॥ नारासिंहो देवपालः प्रह्लादं कृतवानृपम् ॥ १३ ॥ देवासुरे वामनश्च च्छालित्वा बलिमूर्जितम् ॥ महेन्द्राय ददौ राज्यं काश्यपोऽ-
 दितिसम्भवः ॥ १४ ॥ वराहस्तु हिरण्याक्षं हत्वा देवानपालयत् ॥ उज्जहार भुवं मगनां देवदेवैरभिष्टुतः ॥ १५ ॥ मन्थानं मन्दरं कृत्वा नेत्रं
 कृत्वा तु वासुकिम् ॥ सुरासुरैश्च मथितं देवेभ्यश्चामृतं ददौ ॥ १६ ॥ तारकामयसंग्रामे तदा देवाश्च पालिताः ॥ निवार्येन्द्रं गुरुन्देवानन्दान-
 वान् सोमवंशकृत् ॥ १७ ॥ विश्वामित्रवासिष्ठात्रिकवयश्च रणे सुरान् ॥ अपालयन्ते निर्वार्य रागद्वेषादिदानवान् ॥ १८ ॥ पृथ्वीरथे ब्रह्मय-

न्तुरीशस्य शरणो हरिः ॥ ददाह त्रिपुरं देवपालको दैत्यमर्दनः ॥ १९ ॥ गौरीं जिहृषुणा रुद्रमन्धकेनादितं हरिः ॥ अनुरक्तश्च रेवत्यां
 चक्रे चान्धासुरार्दनम् ॥ २० ॥ अपां फेनमयो भूत्वा देवासुररणे हरन् ॥ वृत्रं देवहरं विष्णुर्देवधर्मानपालयत् ॥ २१ ॥ शाल्वादीन्दान-
 वाजित्वा हरिः परशुरामकः ॥ अपालयत्सुरादींश्च दुष्टक्षत्रं निहत्य च ॥ २२ ॥ हालाहलं विषं दैत्यं निराकृत्य महेश्वरात् ॥ भयं निर्णा-
 शयामास देवानां मधुसूदनः ॥ २३ ॥ देवासुरे रणे यश्च दैत्यः कोलाहलो जितः ॥ पालिताश्च सुराः सर्वे विष्णुना धर्मपालनात् ॥ २४ ॥
 राजानो राजपुत्राश्च मुनयो देवता हरिः ॥ यदुक्तं यच्च नैवोक्तमवतारा हरेरिमे ॥ २५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये द्वादशसंग्रामा नाम षट्-
 सप्तत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २७६ ॥ अथ राजवंशवर्णनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ तुर्वसोश्च सुतो वर्गो गोभानुस्तस्य चात्मजः ॥ गोभानो-
 रासीत्रैशानिस्त्रैशानेस्तु करन्धमः ॥ १ ॥ करन्धमान्मरुतोऽभूदुष्यन्तस्तस्य चात्मजः ॥ दुष्यन्तस्य वरूथोऽभूद्वाण्डीरस्तु वरूथतः ॥ २ ॥
 गाण्डीराच्चैव गान्धारः पञ्च जानपदास्ततः ॥ गान्धाराः केरलाश्चोलाः पाण्ड्या कोला महाबलाः ॥ ३ ॥ द्रुह्यस्तु बभ्रुसेतुश्च बभ्रुसेतोः पुरो-
 वसुः ॥ ततो गान्धारा गान्धारैर्धर्मो धर्माद्वृताऽभवत् ॥ ४ ॥ घृतातु विदुषस्तस्मात्प्रचेतास्तस्य वै शतम् ॥ आनद्रश्च सभानरश्चाक्षुषः पर-
 मेष्ठुकः ॥ ५ ॥ सभानरात्कालानलः कालानलजः सृञ्जयः ॥ पुरञ्जयः सृञ्जयस्य तत्पुत्रो जनमेजयः ॥ ६ ॥ तत्पुत्रस्तु महाशालस्तत्पुत्रोऽभूम-
 हामनाः ॥ तस्मादुशीनरो ब्रह्मचृगायां तु नृगस्ततः ॥ ७ ॥ नरायां तु नरश्चासीत्कृमिस्तु कृमितः सुतः ॥ दशायां सुव्रतो जज्ञे दृषद्रत्यां शिवि-
 स्तथा ॥ ८ ॥ शिवेः पुत्रास्तु चत्वारः पृथुदर्भश्च वरिष्कः ॥ कैकेयो भद्रकस्तेषां नाम्ना जनपदाः शुभाः ॥ ९ ॥ तितिक्षुरुशीनरजस्तितिक्षोश्च
 रुषद्रथः ॥ रुषद्रथादभूत्पैलः पैलाच्च सुतपाः सुतः ॥ १० ॥ महायोगी बलिस्तस्मादङ्गावङ्गश्च मुख्यकः ॥ पुण्ड्रः कालिङ्गो बालेयो बलि-
 योङ्गी बलान्वितः ॥ ११ ॥ अङ्गादधिवाहनोऽभूत्तस्मादिविरथो नृपः ॥ दिविरथाद्दर्भरथस्तस्य चित्ररथः सुतः ॥ १२ ॥ चित्ररथात्सत्यरथो
 लोमपादश्च तत्सुतः ॥ लोमपादाच्चतुरङ्गः पृथुलाक्षश्च तत्सुतः ॥ १३ ॥ पृथुलाक्षश्च चम्पोऽभूच्चम्पाद्वर्यङ्गकोऽभवत् ॥ हर्यङ्गाच्च भद्ररथो
 बृहत्कर्मो च तत्सुतः ॥ १४ ॥ तस्मादभूद्बृहद्भानुर्बृहद्भानोर्बृहदात्मवान् ॥ तस्माज्यद्रथो ह्यासीज्यद्रथद्रुद्रथाः ॥ १५ ॥ बृहद्रथादिश्वजिच्च
 कर्णो विश्वजितोऽभवत् ॥ कर्णस्य वृषसेनस्तु पृथुसेनस्तदात्मजः ॥ एतेऽङ्गवंशजा भूपाः पुरोवंशं निबोध मे ॥ १६ ॥ इत्यादिमहापु-

राणे आग्नेये राजवंशवर्णनं नाम सप्तसप्तत्याधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २७७ ॥ अथ पुरुवंशवर्णनम् ॥ आग्निर्वाच ॥ पुरोर्जनमजेयोऽ-
 भूत्प्राचीवात्राम तत्सुतः ॥ प्राचीवतो मनस्युस्तु तस्माद्वीतमयो नृपः ॥ १ ॥ शुन्धुर्वीतमयाच्चाभूच्छुन्धोर्बहुविधः सुतः ॥ बहुविधाच्च
 संयाती रहोवादी च तत्सुतः ॥ २ ॥ तस्य पुत्रोऽथ भद्राश्वो भद्राश्वस्य दशात्मजाः ॥ ऋषेयुश्च कृषेयुश्च सन्नतेयुस्तथात्मजः ॥ ३ ॥
 घृतेयुश्च चितेयुश्च स्थण्डिलेयुश्च सत्तमः ॥ धर्मेयुः सन्नतेयुश्च कृतेयुर्मतिनारकः ॥ ४ ॥ तंसुरोधः प्रतिरथः पुरस्तो मातिमारजाः ॥ आसी-
 त्प्रतिरथात्कण्वः कण्वान्मेधातिथिस्त्वभूत् ॥ ५ ॥ तंसुरोधाच्च चत्वारो दुष्यन्तोऽथ प्रवीरकः ॥ सुमन्तश्चानयो वीरो दुष्यन्ताद्भरतो
 ऽभवत् ॥ ६ ॥ शकुन्तलायां तु बली यस्य नाम्ना तु भारताः ॥ सुतेषु मातृकोपेन नष्टेषु भरतस्य च ॥ ७ ॥
 ततो मरुद्दिशनीय पुत्रः स तु बृहस्पतेः ॥ संक्रामितो भरद्वाजः ऋतुभिर्वितथोऽभवत् ॥ ८ ॥ स चापि वितथः पुत्राञ्जनयामास पञ्च
 वै ॥ सुहोत्रं च सुहोतारं गयं गर्भं तथैव च ॥ ९ ॥ कपिलश्च महात्मानं सुकेतुं च सुतद्वयम् ॥ कौशिकं च गृत्सपतिं तथा गृत्सपतेः सुताः
 ॥ १० ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः काशे (शा) दीर्घतमाः सुताः ॥ ततो धन्वन्तरिश्चासीत्सुतोऽभूच्च केतुमान् ॥ ११ ॥ केतुमतो हेमरथो
 दिवोदास इति श्रुतः ॥ प्रतर्दनो दिवोदासाद्दर्गवत्सौ प्रतर्दनात् ॥ १२ ॥ वत्सादनर्क आसीच्च ह्यनर्काक्षेमकोऽभवत् ॥ क्षेमकाद्वर्षके-
 तुश्च वर्षकेतोर्विभुः स्मृतः ॥ १३ ॥ विभोरानर्तः पुत्रोऽभूद्विभोश्च सुकुमारकः ॥ सुकुमारात्सत्यकेतुर्वत्सभूमिस्तु वत्सकात् ॥ १४ ॥
 सुहोत्रस्य बृहत्पुत्रो बृहत्स्तनयास्त्रयाः ॥ अजमीढो द्विमीढश्च पुरुमीढश्च वीर्यवान् ॥ १५ ॥ अजमीढस्य केशिन्यां जज्ञे जह्रुः प्रताप-
 वान् ॥ जह्रोरभूदजकाश्वो बलाकश्चस्तदात्मजः ॥ १६ ॥ बलाकाश्वस्य कुशिकः कुशिकाद्वाधिरिन्द्रकः ॥ गाधेः सत्यवती कन्या विश्वा-
 मित्रः सुतोत्तमः ॥ १७ ॥ देवरातः कतिमुखा विश्वामित्रस्य ते सुताः ॥ शुनःशेपोऽष्टकाश्चान्यो ह्यजमीढात्सुतोऽभवत् ॥ १८ ॥
 नीलिन्यां शान्तिरपरः पुरुजातिः सुशान्तितः ॥ पुरुजातेस्तु बाह्याश्वो बाह्याश्वत्पञ्च पार्थिवाः ॥ १९ ॥ मुकुलः सृञ्जयश्चैव राजा बृह-
 दिष्ठस्तथा ॥ यवीनरश्च कृमिलः पाञ्चाला इति विश्रुताः ॥ २० ॥ मुकुलस्य तु मौकुल्याः क्षेत्रोपेता द्विजातयः ॥ चञ्चाश्वो मुकुलाजज्ञे
 चञ्चाश्वान्मिथुनं ह्यभूत् ॥ २१ ॥ दिवोदासो ह्यहल्या च त्वहल्यायां शरद्वतात् ॥ शतानन्दः शतानन्दात्सत्यधृङ्मिथुनं ततः ॥ २२ ॥

कृपः कृपी दिवोदासान्मैत्रेयः सोमपस्ततः ॥ संजयात्पञ्चधनुषः सोमदत्तश्च तत्सुतः ॥ २३ ॥ सहदेवः सोमदत्तात्सहदेवात्तु सोमकः ॥
 आसीच्च सोमकाजन्तुर्जन्तोश्च पृषतः सुतः ॥ २४ ॥ पृषताद्वृषदस्तस्माद्वृष्टद्युम्नोऽथ तत्सुतः ॥ धृष्टकेतुश्च धूमिन्यामृक्षोऽभूदजर्मा-
 ठतः ॥ २५ ॥ ऋक्षात्संवर्णो जज्ञे कुरुः संवर्णात्ततः ॥ यः प्रयागादपाक्रम्य कुरुक्षेत्रं चकार ह ॥ २६ ॥ कुरोः सुधन्वा सुधनुः परिक्षि-
 चारिमेजयः ॥ सुधन्वनः सुहोत्रोऽभूत्सुहोत्राञ्जयवनो ह्यभूत् ॥ २७ ॥ वशिष्ठपरिचाराभ्यां सप्तासन्नारिकाभुताः ॥ बृहद्रथः कुशो वीरो
 यदुः प्रत्यग्रहो बलः ॥ २८ ॥ मत्स्यकाली कुशाग्रोऽतो ह्यासीद्राज्ञो बृहद्रथात् ॥ कुशाग्रावृषभो जज्ञे तस्य सत्यहितः सुतः ॥ २९ ॥
 सुधन्वा तत्सुतश्चोर्जे ऊर्जादासीच्च सम्भवः ॥ सम्भवाच्च जरासन्धः सहदेवश्च तत्सुतः ॥ ३० ॥ सहदेवादुदापिश्वाप्युदापेः श्रुतकर्मकः ॥
 परीक्षितस्य दायादो धार्मिको जनमेजयः ॥ ३१ ॥ जनमेजयात्सहस्युर्जह्मोस्तु सुरथः सुतः ॥ श्रुतसेनोऽग्रसेनौ च भीमसेनश्च नामतः ॥
 ॥ ३२ ॥ जनमेजयस्य पुत्रौ तु सुरथो महिमांस्तथा ॥ सुरथाद्विदूरथोऽभूदक्ष आसीद्विदूरथात् ॥ ३३ ॥ ऋक्षस्य तु द्वितीयस्य भीम-
 सेनोऽभवत्सुतः ॥ प्रतीपो भीमसेनात्तु प्रतपिष्य तु शन्तनुः ॥ ३४ ॥ देवापिर्बाह्लिकश्चैव सोमदत्तस्तु शन्तनोः ॥ बाह्लिकात्सोमदत्तोऽ-
 भूद्भूरिभूरिश्रवाः शलः ॥ ३५ ॥ गङ्गायां शन्तनोर्भीष्मः काल्यायां विचित्रवीर्यकः ॥ कृष्णद्वैपायनश्चैव क्षेत्रे वै चित्रवीर्यके ॥ ३६ ॥ धृत-
 राष्ट्रं च पाण्डुं च विदुरं चाप्यजीजनत् ॥ पाण्डोर्युधिष्ठिरः कुन्त्यां भीमश्चैवार्जुनस्त्रयः ॥ ३७ ॥ नकुलः सहदेवश्च पाण्डोर्माद्यां च दैवतः ॥
 अर्जुनस्य च सौभद्रः परीक्षिदभिमन्युतः ॥ ३८ ॥ द्रौपदी पाण्डवानां च प्रिया तस्यां युधिष्ठिरात् ॥ प्रतिविन्ध्यो भीमसेनाच्छ्रुतकी-
 र्तिर्धनञ्जयात् ॥ ३९ ॥ सहदेवाच्छ्रुतकर्मा शतानकिस्तु नाकुलिः ॥ भीमसेनाद्विडम्बायामन्य आसीद्विदोत्कचः ॥ ४० ॥ एते भूता
 भविष्याश्च नृपाः संख्या न विद्यते ॥ गताः कालेन कालो हि हरिस्तं पूजयेद्विज ॥ होममग्नौ समुद्दिश्य कुरु सर्वप्रदं यतः ॥ ४१ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पुरुवंशवर्णनं नामाष्टसप्तत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २७८ ॥ अथ सिद्धोषधानि ॥ आग्निरुवाच ॥ आयुर्वेदं
 प्रवक्ष्यामि सुश्रुताय यमब्रवीत् ॥ देवो धन्वन्तरिः सारं मृतसञ्जीवनीकरम् ॥ १ ॥ सुश्रुत उवाच ॥ आयुर्वेदं मम ब्रूहि नराश्वेभरुगर्द-
 नम् ॥ सिद्धयोगात्सिद्धमन्त्रान्मृतसञ्जीवनीकरान् ॥ २ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ रक्षन्बलं हि ज्वरितं लंघितं भोजयेद्विषक् ॥ सविश्वं

लाजमण्डं तु तद्वज्रान्तं शृतं जलम् ॥ ३ ॥ मुस्तपर्पटकाशिरिचन्दनोदच्यनागरेः ॥ षडहे च व्यतिक्रान्ते तित्कं पाययेदधुवम् ॥
 ॥ ४ ॥ स्नेहयेत्यक्तदोषं तु ततस्तं च विरेचयेत् ॥ जीर्णाः षष्टिकनीवाररक्तशालिप्रमोदकाः ॥ ५ ॥ तद्विधास्ते ज्वरैष्विष्टा यवानां वि-
 कृतिस्तथा ॥ मुद्गा मसूराश्चणकाः कुलत्थाश्च सकुष्ठकाः ॥ ६ ॥ आढक्यो नारकाद्याश्च कर्कोटककटोल्बकम् ॥ पटोलं सफलं निम्बं
 पर्पटं दाडिमं ज्वरे ॥ ७ ॥ अधोगे वमनं शस्तमूर्ध्वगे च विरेचनम् ॥ रक्तपित्ते तथा पानं षडङ्गं शुण्ठिवर्जितम् ॥ ८ ॥ सक्तुगोधूमलाजाश्च
 यवशालिप्रमूरकाः ॥ मकुष्टचणका मुद्गा भक्ष्या गोधूमका हिताः ॥ ९ ॥ साधिता घृतदुग्धाभ्यां क्षौद्रं वृषसो मधु ॥ अतीसारं पुरा-
 णानां शालीनां भक्षणं हितम् ॥ १० ॥ अनभिष्यन्दि यच्चात्रं लोध्रवल्कलसंयुतम् ॥ मारुतं वर्जयेद्यत्नः काय्यो गुल्मेषु सर्वथा ॥ ११ ॥
 वाट्यं क्षीरेण चाश्रीयाद्वास्तूकं घृतसाधितम् ॥ गोधूमशालयस्तिक्ता हिता जठरिणामथ ॥ १२ ॥ गोधूमशालयो मुद्गा ब्रह्मर्क्षखदिरोऽ-
 भया ॥ पञ्चकोलं जाङ्गलाश्च निम्बधात्र्यः पटोलकाः ॥ १३ ॥ मातुलुङ्गरसा जातिशुष्कमूलकसैन्धवाः ॥ कुष्ठिनां च तथा शस्तं
 पानार्थं खदिरोदकम् ॥ १४ ॥ मसूरमुद्गौ पेयार्थं भोज्या जीर्णाश्च शालयः ॥ निम्बपर्पटकैः शाकैर्जाङ्गलानां तथा रसः ॥ १५ ॥
 विडङ्गं मरिचं मुस्तं कुष्ठं लोध्रं सुवर्चिका ॥ मनःशिलावचालेपः कुष्ठहा मूत्रपेवितः ॥ १६ ॥ अपूपकुष्ठकुल्माषवाद्या मेहिनां हिताः ॥
 यवान्नविकृतिर्मुद्गा कुलत्था जीर्णशालयः ॥ १७ ॥ तित्करूक्षाणि शाकानि तित्कानि हरितानि च ॥ तैलानि तिलशिष्टकविभीतकेडु-
 दानि च ॥ १८ ॥ मुद्गाः सयवगोधूमा धान्यं वर्षस्थितं च यत् ॥ जाङ्गलस्य रसः शस्तो भोजने राजयक्ष्मिणाम् ॥ १९ ॥ कुलत्थमुद्गकोलाद्यैः
 शुष्कमूलकजाङ्गलैः ॥ पूषैर्वा विष्किरैः सिद्धैर्देधिदाडिमसाधितैः ॥ २० ॥ मातुलुङ्गरसक्षौद्रद्राक्षाव्योषादिसंस्कृतैः ॥ यवगोधूमशाल्यन्नैर्भो-
 जयेद्वासकासिनम् ॥ २१ ॥ दशमूलबलारास्त्राकुलत्थैरुपसाधिताः ॥ पेयाः पूपरसाः काथाः श्वासहिक्कानिवारणाः ॥ २२ ॥ शुष्कमूल-
 ककोलत्थमूलजाङ्गलजैरसैः ॥ यवगोधूमशाल्यन्नं जीर्णं सोशीरमाचरेत् ॥ २३ ॥ शोथवान्सगुडां पथ्यां खादेद्वा गुडनागरम् ॥ तक्रं
 च चित्रकं चोभौ ग्रहणीरोगनाशनौ ॥ २४ ॥ पुराणयवगोधूमशालयो जाङ्गलो रसः ॥ मुद्गामलकखर्जूरमृद्रीकाबदराणि च ॥ २५ ॥
 मधु सर्पिः पयः शक्रं निम्बपर्पटकौ वृषम् ॥ तकारिष्टाश्च शस्यन्ते सततं वातरोगिणाम् ॥ २६ ॥ हृद्रोगिणो विरेच्यास्तु पिप्पल्यो

हिक्किनां हिताः ॥ तक्रारनालसंधूनि युक्तानि शिशिराम्भसा ॥ २७ ॥ मुक्ताः सौवर्चलाजादि मद्यं शस्तं मदात्यये ॥ सक्षौद्रपयसा
 लाक्षां पिबेच्च क्षतवान्नरः ॥ २८ ॥ क्षयं मांसरसाहारो वह्निसंरक्षणाजयेत् ॥ शालयो भोजने रक्ता नीवारकलमादयः ॥ २९ ॥ यवान्न-
 विकृतिर्मांसं शाकं सौवर्चलं शटी ॥ पथ्या तथैवार्शसां यन्मण्डं तक्रं च वारिणा ॥ ३० ॥ मुस्ताभ्यासस्तथा लेपाश्चित्रकेण हरिद्रया ॥
 यवान्नविकृतिः शालिर्वास्तूकं ससुवर्चलम् ॥ ३१ ॥ त्रपुषैर्वागोधूमाः क्षीरेक्षुधृतसंयुताः ॥ मूत्रकृच्छ्रे च शस्ताः स्युः पाने मण्ड-
 सुरादयः ॥ ३२ ॥ लाजा सक्तस्तथा क्षौद्रं शून्यं मांसं परूषकम् ॥ वार्त्ताकुलावाशिखिनश्छर्दिघ्नाः पानकानि च ॥ ३३ ॥ शाल्यन्नं
 तोयपयसी केवलोल्लेखे शृतेऽपि वा ॥ तृष्णाघ्ने मुस्तगुडयोगुटिका वा मुखे धृता ॥ ३४ ॥ यवान्नविकृतिः पूषं शुष्कमूलकजं
 तथा ॥ शाकं पटोलवेत्राग्रमूरुस्तम्भाविनाशनम् ॥ ३५ ॥ मुद्राढकमसूराणां सतिलैर्जाङ्गलै रसैः ॥ ससैन्धवधृतद्राक्षाशु-
 ष्यामलककोलजैः ॥ ३६ ॥ यूषैः पुराणगोधूमयवशाल्यन्नमभ्यसेत् ॥ विसर्पीं ससिताक्षद्रुद्रीकादाडिमोदकम् ॥ ३७ ॥
 रक्तयष्टिकगोधूमयवमुद्रादिकं लघु ॥ काकमारी च वेत्राग्रं वास्तुकं च सुवर्चला ॥ ३८ ॥ वातशोणितनाशाय तोयं शस्तं सितं मधु ॥
 नासारोगेषु च हितं घृतं दूर्वाप्रसाधितम् ॥ ३९ ॥ भृङ्गराजरसे सिद्धं तैलं धात्रीरसेऽपि वा ॥ नस्यं सर्वामयेष्विष्टं मूर्ध्वजं तूद्धवेषु च
 ॥ ४० ॥ शीततोयान्नपानं च तिलानां विप्र भक्षणम् ॥ द्विजदार्व्यकरं प्रोक्तं तथा तुष्टिकरं परम् ॥ ४१ ॥ गण्डूषं तिलतैलेन द्विजदा-
 र्व्यकरं परम् ॥ विडङ्गचूर्णं गोमूत्रं सर्वत्र कृमिनाशने ॥ ४२ ॥ धात्रीफलान्यथाज्यं च शिरोलेपनमुत्तमम् ॥ शिरोरोगविनाशाय
 स्निग्धमुष्णं च भोजनम् ॥ ४३ ॥ तैलं वा वस्तमूत्रं च कर्णपूरणमुत्तमम् ॥ कर्णशूलविनाशाय सर्वशुक्तानि वा द्विज ॥ ४४ ॥ गिरिमृ-
 च्चन्दनं लाक्षां मालतीं कलिकां तथा ॥ संयोज्य या कृता वार्त्तिः क्षतशुक्रहरी तु सा ॥ ४५ ॥ व्योषं त्रिफला युक्तं तुच्छकं च तथा
 जलम् ॥ सर्वाक्षिरोगशमनं तथैव च रसाञ्जनम् ॥ ४६ ॥ आज्यभृष्टं शिलापिष्टं लोभ्रकाञ्जिकसैन्धवैः ॥ आश्रयोतनविनाशाय सर्वने-
 त्रामये हितम् ॥ ४७ ॥ गिरिमृचन्दनेलैपो बहिर्नेत्रस्य शस्यते ॥ नेत्रामयविघातार्थं त्रिफलां शीलयेत्सदा ॥ ४८ ॥ रात्रौ तु मधु-
 सारिभ्यां दीर्घमायुर्जिजीविषुः ॥ शतावरीरसे सिद्धो वृष्यो क्षीरघृतो स्मृतो ॥ ४९ ॥ कलाम्बिकानि माषाश्च वृष्यौ क्षीरघृतौ तथा ॥

आयुष्या त्रिफला ज्ञेया पूर्ववन्मधुकान्विता ॥ ५० ॥ मधुकादिरसोपेता वलीपलितनारिनी ॥ वचा सिद्धघृतं विप्र भूतदोषविनाशनम् ॥ ५१ ॥ कव्यं बुद्धिप्रदं चैव तथा सर्वार्थसाधनम् ॥ बलाकलककषायेण सिद्धमभ्यञ्जने हितम् ॥ ५२ ॥ रास्त्रासहचरेर्वापि तैलं वात-
 विकारिणाम् ॥ अनभिष्यन्दि यच्चात्रं तद्वर्णेषु प्रशस्यते ॥ ५३ ॥ सक्तुपिण्डी तथैवाम्ला पाचनाय प्रशस्यते ॥ पक्वस्य च तथा भेदे
 निम्बचूर्णं च रोपणे ॥ ५४ ॥ तथा सूच्युपचारश्च बलिकर्म विशेषतः ॥ सूतेका च तथा रक्षा प्राणिनां तु सदा हिता ॥ ५५ ॥
 भक्षणं निम्बपत्राणां सर्पदष्टस्य भेषजम् ॥ तालनिम्बदलं केयूरं जीर्णं तैलं यवा घृतम् ॥ ५६ ॥ धूपो वृश्चिकदष्टस्य शिखिपत्रघृतेन
 वा ॥ अर्कक्षीरेण संपिष्टं लोपो बीजं पलाशजम् ॥ ५७ ॥ वृश्चिकार्तस्य कृष्णा वा शिवा च फलसंयुता ॥ अर्कक्षीरं तिलं तैलं पल्लवं च
 गुडं समम् ॥ ५८ ॥ पानाज्यार्तिं दुर्वारं श्वविषं शीघ्रमेव तु ॥ पीत्वा मूलं त्रिवृत्तुल्यं तण्डुलीयस्य सर्पिषा ॥ ५९ ॥ सर्पकीटविषा-
 ण्याशु जयन्त्यातिबलान्यपि ॥ चन्दनं पद्मकं कुष्ठं लताम्बूशीरपाटला ॥ ६० ॥ निर्गुण्डी शारिवा सेलुर्लूताविषहरो गदः ॥ शिरोविरेचनं
 शस्तं गुडनागरकं द्विज ॥ ६१ ॥ स्नेहपाने तथा वस्तौ तैलं घृतमनुत्तमम् ॥ स्वेदनीयः परो वह्निः शीताम्भः स्तम्भनं परम् ॥ ६२ ॥
 त्रिवृद्धि रेचने श्रेष्ठा वमने मदनं तथा ॥ बस्तिर्विरेको वमनं तैलं सर्पिस्तथा मधु ॥ वातपित्तबलासानां क्रमेण परमौषधम् ॥ ६३ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सिद्धौषधादिकथनं नामैकोनाशीत्यधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥ २७९ ॥ अथ सर्वरोगहराण्यौषधानि ॥ धन्वन्तरि-
 रुवाच ॥ शारीरमानसागन्तुसहजा व्याधयो मताः ॥ शारीरा ज्वरकुष्ठाद्याः क्रोधाद्या मानसी मताः ॥ १ ॥ आगन्तवो विघातोन्थाः
 सहजाः क्षुजरादयः ॥ शारीरागन्तुनाशाय सूर्यवारे घृतं गुडम् ॥ २ ॥ लवणं सहिरण्यं च विप्रायार्च्यं समर्पयेत् ॥ चन्द्रे चाभ्यङ्गदो विप्रे
 सर्वरोगैः प्रमुच्यते ॥ ३ ॥ तैलं शनैश्चरे दद्यादाश्विने गोरसान्नदः ॥ घृतेन पयसा लिङ्गं संस्त्राप्य स्याद्रुगुञ्जितः ॥ ४ ॥ गायत्र्या जुहु-
 याद्वह्नौ दूर्वा त्रिमधुरप्लुताम् ॥ यास्मिन्भे व्याधिमाप्नोति तस्मिन्स्नानं बलिः शुभे ॥ ५ ॥ मानसानां रुजादीनां विष्णोः स्तोत्रं हरं भवेत् ॥
 वातपित्तकफा दोषा धातवश्च तथा शृणु ॥ ६ ॥ भुक्तं पक्वाशयादन्नं द्विधा याति च सुश्रुत ॥ अंशेनैकेन किट्त्वं रसतां चापरेण च ॥
 ७ ॥ किट्भागो मलस्तत्र विण्मूत्रस्वेददूषिकाः ॥ नासामलं कर्णमलं तथा देहमलं च यत् ॥ ८ ॥ रसभागाद्रसस्तत्र समाच्छोणिततां

व्रजेत् ॥ मांसं रक्तात्ततो मेदो मेदसोऽस्थश्च सम्भवः ॥१॥ अस्थो मज्जा ततः शुक्रं शुक्राद्रागस्तथोजसः ॥ देशमार्ति बलं शक्तिं कालं प्रकृ-
 तिमेव च ॥१०॥ ज्ञात्वा चिकित्सितं कुर्याद्वेषजस्य तथा बलम् ॥ तिथिं रिक्तां त्यजेद्भौमं मन्दभं दारुणोऽग्रकम् ॥११॥ हरिगोद्विजचन्द्रा-
 कंसुरादीन्प्रतिपूज्य च ॥ शृणु मन्त्रमिमं विद्वन्भेषजारम्भमाचरेत् ॥१२॥ ब्रह्मदक्षाश्वरुद्रेन्द्रभूचन्द्रार्काऽनिलानलाः ॥ ऋषयश्चौषधिग्रामा
 भूतसंघाश्च पान्तु ते ॥१३॥ रसायनामिवर्षाणां देवानाममृतं यथा ॥ सुधेवोत्तमनागानां भैषज्यमिदमस्तु ते ॥१४॥ वातश्लेष्मातको देशो
 बहुवृक्षो बहुदकः ॥ अनूप इति विख्यातो जाङ्गलस्तद्विवर्जितः ॥१५॥ किञ्चिद्वृक्षोदको देशस्तथा साधारणः स्मृतः ॥ जाङ्गलः
 पित्तबहुलो मध्यः साधारणः स्मृतः ॥१६॥ रूक्षः शीतश्चलो वायुः पित्तमुष्णं कटुत्रयम् ॥ स्थिराम्लस्निग्धमधुरं बलाशं च प्रच-
 क्षते ॥१७॥ वृद्धिः समानैरेतेषां विपरीतैर्विपर्ययः ॥ रसाः स्वाद्वम्ललवणाः श्लेष्मला वायुनाशनाः ॥१८॥ ॥ कटुतिक्तक-
 षायाश्च वातलाः श्लेष्मनाशनाः ॥ कट्वम्ललवणा ज्ञेयास्तथा पित्तविवर्धनाः ॥१९॥ तिक्तस्वादुकषायाश्च तथा पित्तविनाशनाः ॥
 रसस्थेष गुणो नास्ति विपाकस्थेष इष्यते ॥२०॥ वीर्यौष्णाः कफवातघ्नाः शीताः पित्तविनाशनाः ॥ प्रभावतस्तथा कर्म ते
 कुर्वन्ति च सुश्रुत ॥२१॥ शिशिरे च वसन्ते च निदाघे च तथा क्रमात् ॥ चयप्रकोपप्रशमाः कफस्य तु प्रकीर्तिताः ॥२२॥
 निदाघवर्षाऽत्रौ च तथा शरदि सुश्रुत ॥ चयप्रकोपप्रशमाः पवनस्य प्रकीर्तिताः ॥२३॥ मेघकाले च शरदि हेमन्ते च यथाक्र-
 मात् ॥ चयप्रकोपप्रशमास्तथा पित्तस्य कीर्तिताः ॥२४॥ वर्षादयो विसर्गास्तु हेमन्ताद्यास्तथा त्रयः ॥ शिशिराद्यास्तथाऽऽदाने
 ग्रीष्मान्ता ऋतवस्त्रयः ॥२५॥ सौम्यो विसर्गस्त्वादानमाग्रेयं परिकीर्तितम् ॥ वर्षादीन्हीनृतूनसोमश्चरन्पर्यायशो रसान् ॥२६॥
 जनयत्यम्ललवणमधुरांस्त्रीन्यथाक्रमम् ॥ शिशिरादीनृतूनकंश्चरन्पर्यायशो रसान् ॥२७॥ विवर्धयेत्तथा तिक्तकषायकटुकान्क-
 मात् ॥ यथा रजन्यो वर्धन्ते बलमेकं हि वर्धते ॥२८॥ क्रमशोऽथ मनुष्याणां ह्रियमानासु ह्रियते ॥ रात्रिभुक्तादिनानां च वय-
 सश्च तथैव च ॥२९॥ आदिमध्यावसानेषु कफपित्तसमीरणाः ॥ प्रकोपं यान्ति कोपादौ काले तेषां चयः स्मृतः ॥३०॥ प्रको-
 पोत्तरके काले शमस्तेषां प्रकीर्तितः ॥ अतिभोजनतो विप्र तथा चाभोजनेन च ॥३१॥ रोगा हि सर्वे जायन्ते वेगोदीरणधारणेः ॥

अन्नेन कुक्षेर्द्रावंशावेकं पीनेन पूरयैत ॥ ३२ ॥ आश्रयं पवनादीनां तथैकमवशेषयेत् ॥ व्याधेर्निदानस्य तथा विपरीतमथोषधम् ॥
 ॥ ३३ ॥ कर्तव्यमेतदेवात्र मया सारं प्रकीर्तितम् ॥ नाभेरूर्ध्वमधश्चैव गुदश्रोण्योस्तथैव च ॥ ३४ ॥ बलाशपित्तातानां देहे
 स्थानं प्रकीर्तितम् ॥ तथापि सर्वगाश्चैते देहे वायुर्विशेषतः ॥ ३५ ॥ देहस्य मध्ये हृदयं स्थानं तन्मनसः स्मृतम् ॥ कृशोऽल्पकेश-
 श्वपलो बहुवाग्बिषमानलः ॥ ३६ ॥ व्योमगश्च तथा स्वप्ने वातप्रकृतिरुच्यते ॥ अकालपालितः क्रोधी प्रस्वेदी मधुरप्रियः ॥ ३७ ॥
 स्वप्ने च दीप्तिमत्प्रेक्षी पित्तप्रकृतिरुच्यते ॥ दृढाङ्गः स्थिरचित्तश्च सुप्रभः स्निग्धमूर्द्धजः ॥ ३८ ॥ ॥ शुद्धाम्बुदर्शी स्वप्ने च कफप्र-
 कृतिको नरः ॥ तामसा राजसाश्चैव सात्त्विकाश्च तथा स्मृताः ॥ ३९ ॥ मनुष्या मुनिशार्दूल वातपित्तकफात्मकाः ॥ रक्तपित्तं व्या-
 याच्च गुरुकर्मप्रवर्त्तनैः ॥ ४० ॥ कदन्नभोजनाद्वायुर्देहे शोकाच्च कुप्याति ॥ विदाहिनां तथोल्कानामुष्णान्नाध्वनिषोविणाम् ॥ ४१ ॥
 पित्तं प्रकोपमायाति भयेन च तथा द्विज ॥ अत्यम्बुपानगुर्वन्नभोजिनां भुक्तशायिनाम् ॥ ४२ ॥ श्लेष्मा प्रकोपमायाति तथा ये
 चालसा जनाः ॥ वाताद्युत्थानि रोगाणि ज्ञात्वा शाम्यानि लक्षणैः ॥ ४३ ॥ आस्थिभङ्गः कषायत्वमास्ये शुष्कास्यता तथा ॥ जृम्भणं
 लोमहर्षश्च वातिकव्याधिलक्षणम् ॥ ४४ ॥ नखनेत्राशिराणां तु पीतत्वं कटुता मुखे ॥ तृष्णा दाहोष्णता चैव पित्तव्याधिनिदर्शनम्
 ॥ ४५ ॥ आलस्यं च प्रसेकश्च गुरुता मधुरास्यता ॥ उष्णाभिलाषिता चेति श्लेष्मिकव्याधिलक्षणम् ॥ ४६ ॥ स्निग्धोष्णमन्नमभ्यङ्ग-
 स्तेलपानादि वातनुत् ॥ आज्यं क्षीरं सिताद्यं च चन्द्ररश्म्यादे पित्तनुत् ॥ ४७ ॥ सक्षौद्रं त्रिफलातैलं व्यायामादि कफापहम् ॥
 सर्वरोगप्रशान्त्यै स्याद्रिणोर्ध्यानं च पूजनम् ॥ ४८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सर्वरोगहरौषधादिकथनं नामाशीत्यधिकद्विशततमोऽ-
 ध्यायः ॥ २८० ॥ अथ रसादिलक्षणम् ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ रसादिलक्षणं वक्ष्ये भेषजानां गुणं शृणु ॥ रसवीर्यविपाकज्ञो नृपा-
 दत्रिक्षयेन्नरः ॥ १ ॥ रसाः स्वाद्वल्लवणाः सोमजाः परिकीर्तिताः ॥ कटुतिक्तकषायाणि तथाग्नेया महाभुज ॥ २ ॥ त्रिधा विपाको
 द्रव्यस्य कद्वल्लवणात्मकः ॥ द्विधा वीर्यं समुद्दिष्टमुष्णं शीतं तथैव च ॥ ३ ॥ अनिर्देश्यप्रभावश्च ओषधीनां द्विजोत्तम ॥ मधु-
 रश्च कषायश्च तिक्तश्चैव तथा रसः ॥ ४ ॥ शीतवीर्याः समुद्दिष्टाः शेषास्तूष्णाः प्रकीर्तिताः ॥ गुडूची तत्र तिक्तापि भवत्युष्णाति-

वीर्यतः ॥ ५ ॥ उष्णा कषायापि तथा पथ्या भवति मानद ॥ मधुरोऽपि तथा मांस उष्ण एव प्रकीर्तितः ॥ ६ ॥ लवणो मधुरा-
 श्वैव विपाकमधुरो स्मृतौ ॥ आम्लोष्णश्च तथा प्रोक्तः शेषाः कटुविपाकिनः ॥ ७ ॥ वीर्यपाके विपर्यस्तप्रभावात्तत्र निश्चयः ॥
 मधुरोऽपि कटुः पाके यच्च क्षौद्रं प्रकीर्तितम् ॥ ८ ॥ काथयेत्षोडशगुणं पिबेद्द्रव्याच्चतुर्गुणम् ॥ कल्पनैषा कषायस्य यत्र नोक्तो विधि-
 र्भवेत् ॥ ९ ॥ कषायं तु भवेत्तोयं स्नेहपाके चतुर्गुणम् ॥ द्रव्यतुल्यं समुद्धृत्य द्रव्ये स्नेहं क्षिपेद्बुधः ॥ १० ॥ तावत्प्रमाणं द्रव्यस्य स्नेह-
 पादं ततः क्षिपेत् ॥ तोयवर्जं तु यद्द्रव्यं स्नेहद्रव्यं तथा भवेत् ॥ ११ ॥ संवर्तितौषधः पाकः स्नेहानां परिकीर्तिताः ॥ तनुल्यता तु
 लेह्यस्य तथा भवति सुश्रुत ॥ १२ ॥ स्वच्छमल्पोषधं काथं कषायं चोक्तवद्भवेत् ॥ अक्षं चूर्णस्य निर्दिष्टं कषायस्य चतुष्पलम् ॥
 ॥ १३ ॥ मध्यमैषा स्मृता मात्रा नास्ति मात्राविकल्पना ॥ वयः कालं बलं वह्निं देशं द्रव्यं रूजं तथा ॥ १४ ॥ समवेक्ष्य महाभाग
 मात्रायाः कल्पना भवेत् ॥ सौम्यास्तत्र रसाः प्रायो विज्ञेया धातुवर्धनाः ॥ १५ ॥ मधुरास्तु विशेषेण विज्ञेया धातुवर्धनाः ॥ दोषाणां
 चैव धातूनां द्रव्यं समगुणं तु यत् ॥ १६ ॥ तदेव वृद्धये ज्ञेयं विपरीतं क्षयावहम् ॥ उपक्रमत्रयं प्रोक्तं देहेऽस्मिन्मनुजोत्तम ॥ १७ ॥
 आहारो मैथुनं निद्रा तेषु यत्नः सदा भवेत् ॥ असेवनात्सेवनाच्च अत्यन्तं नाशमाप्नुयात् ॥ १८ ॥ क्षयस्य बृंहणं कार्यं स्थूलदेहस्य
 कर्षणम् ॥ रक्षणं मध्यकायस्य देहभेदास्त्रयो मताः ॥ १९ ॥ उपक्रमद्वयं प्रोक्तं तर्पणं वाप्यतर्पणम् ॥ हिताशी च मिताशी च जीर्णाशी
 च तथा भवेत् ॥ २० ॥ ओषधीनां पञ्चविधा तथा भवति कल्पना ॥ रसः कल्कः शृतः शीतः फाण्डश्च मनुजोत्तम ॥ २१ ॥ रसश्च
 पि को ज्ञेयः कल्क आलोडिताद्भवेत् ॥ कथितश्च शृतो ज्ञेयः शीतः पर्युषितो निराम् ॥ २२ ॥ सद्योऽभिश्चृतपूतं यत्तत्फाण्डम-
 भिधीयते ॥ कर्णानां शतं चैव षष्टिं चैवाधिका स्मृता ॥ २३ ॥ यो वेत्ति स ह्यजेयः स्यात्सम्बन्धे बाहुशौण्डिकः ॥ आहारशु-
 द्विरग्न्यर्थमग्निमूलं बलं नृणाम् ॥ २४ ॥ ससिन्धुत्रिफलां चाद्यात्सुष्टु राज्ञ्याभिवर्णदाम् ॥ जाङ्गलं च रसं सिन्धुयुक्तं दधि पयः कणाम्
 ॥ २५ ॥ रसाधिकं समं कुप्यात्रो वाजाधिकोऽपि वा ॥ निदाघे मर्दनं प्रोक्तं शिशिरे च समं बहु ॥ २६ ॥ वसन्ते मध्यमं ज्ञेयं निदाघे
 मर्दनेल्वणम् ॥ त्वचं तु प्रथमं मर्द्य मज्जां च तदनन्तरम् ॥ २७ ॥ स्नायुरुधिरदेहेषु अस्थि चातीव मांसलम् ॥ स्कन्धो बाहु तथेवेह तथा

जङ्घे सजानुनी ॥ २८ ॥ अरिबन्मर्दयेत्प्राज्ञो जड वक्षश्च पूर्ववत् ॥ अङ्गसन्धिषु सर्वेषु निष्पीड्य बहुलं तथा ॥ २९ ॥ प्रसारयेदङ्गस-
न्धीन् च क्षेपेण चाक्रमात् ॥ नार्जीने तु श्रमं कुर्यान्न भुक्त्वा पीतवान्नरः ॥ ३० ॥ दिनस्य तु चतुर्भाग ऊर्ध्वं तु प्रहरार्द्धके ॥ व्यायामं
नैव कर्तव्यं स्नानाच्छीताम्बुना सकृत् ॥ ३१ ॥ वायुर्युष्णं च श्रमं जह्याद्धृदा श्वासं न धारयेत् ॥ व्यायामश्च कफं हन्याद्वातं हन्याच्च
मर्दनम् ॥ ३२ ॥ स्नानं पिताधिकं हन्यात्तस्यान्ते चातपाः प्रियाः ॥ आतपक्लेशकर्मादौ क्षेमव्यायामिनो नराः ॥ ३३ ॥ इत्यादिमहापुराणे
आग्नेये रसादिलक्षणं नामैकाशीत्यधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥ २८१ ॥ अथ वृक्षायुर्वेदः ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ वृक्षायुर्वेदमाख्यास्ये पुत्रश्चो-
त्तरतः शुभः ॥ प्राग्वटो याम्यतस्त्वाम्प्र आप्येऽश्वत्थः क्रमेण तु ॥ १ ॥ दक्षिणां दिशमुत्पन्नाः समीपे कण्टकद्रुमाः ॥ उद्यानं गृहवासे स्यात्ति-
लान्वाप्यथ पुष्पितान् ॥ २ ॥ गृहीयाद्रोपयेद्वृक्षान्द्रिजं चन्द्रं प्रपूज्य च ॥ ध्रुवाणि पञ्च वायव्यं हस्तं प्राजेश्वैष्णवम् ॥ ३ ॥ नक्षत्राणि तथा
मूलं शस्यन्ते द्रुमरोपणे ॥ प्रवेशयेन्नदीवाहान्पुष्करिण्यां तु कारयेत् ॥ ४ ॥ हस्तो मघा तथा मैत्रमाद्यं पुष्पं सवासवम् ॥ जलाशयसमारम्भे
वारुणं चोत्तरात्रयम् ॥ ५ ॥ संपूज्य वरुणं विष्णुं पर्जन्यं तत्समाचरेत् ॥ अरिष्टाशोकपुन्नागशिरीषाः सप्रियङ्गवः ॥ ६ ॥ अशोकः
कदली जम्बूस्तथा बकुलदाडिमाः ॥ सायं प्रातस्तु घर्मर्तौ शीतकाले दिनान्तरे ॥ ७ ॥ वर्षारात्रौ भुवः शोषे सेक्तव्या रोपिता द्रुमाः ॥
उत्तमा विंशतिर्हस्ता मध्यमाः षोडशान्तराः ॥ ८ ॥ स्थानात्स्थानान्तरं कार्यं वृक्षाणां द्वादशावरम् ॥ विफलाः स्युर्वर्णा वृक्षाः शस्त्रे-
णादौ हि शोधनम् ॥ ९ ॥ विडङ्गघृतपङ्काक्तान्सेचयेच्छीतवारिणा ॥ फलनाशे कुलत्थैश्च माषैर्मुद्गैर्वैस्त्रिलैः ॥ १० ॥ घृतशीतपयः
सेकः फलपुष्पाय सर्वदा ॥ आविकाजशकृच्चूर्णं यवचूर्णं तिलानि च ॥ ११ ॥ गोमांसमुदकं चैव सप्तरात्रं निधापयेत् ॥ उत्सेकः सर्व-
वृक्षाणां फलपुष्पादिवृद्धिदः ॥ १२ ॥ मत्स्याम्भसा तु सेकेन वृद्धिर्भवति शाखिनः ॥ विडङ्गतण्डुलोपेतं मात्स्यं मांसं हि दोहदम् ॥
सर्वेषामविशेषेण वृक्षाणां रोगमर्दनम् ॥ १३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये वृक्षायुर्वेदकथनं नाम द्वाशीत्यधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥
॥ २८२ ॥ अथ नानारोगहराण्यौषधानि ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ सिंही शटी निशायुग्मं वत्सकं काथसेवनम् ॥ शिशोः सर्वातिसारेषु
स्तन्यदोषेषु शस्यते ॥ १ ॥ शृङ्गी सकृष्णातिविषां चूर्णितां मधुना लिङ्हेत् ॥ एका चातिविषा कासच्छर्दिज्वरहरी शिशोः ॥ २ ॥

बालैः सेव्या वचा साज्या सदुग्धा वाथ तैलयुक् ॥ याष्टिकां शंखपुष्पीं वा बालः क्षीरान्वितां पिबेत् ॥ ३ ॥ वक्ष्मिपैसम्पद्युक्तायुर्मैधा
 श्रीर्विधत्ते शिशोः ॥ वचा ह्याग्निशिलावासाशुण्ठीकृष्णानिशागदम् ॥ ४ ॥ सयष्टिसेन्धवं बालः प्रातर्मैधाकरं पिबेत् ॥ देवदारुमहाशियु-
 फलत्रयपयोमुचाम् ॥ ५ ॥ काथः सकृष्णा मृद्रीका कल्कः सर्वान्कृमीन्हरेत् ॥ त्रिफलाभृङ्गविश्वानां रसेषु मधुसर्पिषोः ॥ ६ ॥ मेघी-
 क्षीरे च गोमूत्रे सितं रोगे हितं शिशोः ॥ नासारक्तहरो नस्याह्वारस इहोत्तमः ॥ ७ ॥ लशुनार्द्रकाशिशूणां रसः कर्णस्य पूरणम् ॥
 तैलमार्द्रकजाद्यं वा शूलहा चौष्ठरोगनुत् ॥ ८ ॥ जातीपत्रं फलं व्योषं कवलं मूत्रकं निशा ॥ दुग्धकाथेऽभयाकल्के सिद्धं तैलं
 द्विजातिनुत् ॥ ९ ॥ धान्याम्बु नारिकेलं गोमूत्रं क्रमुकविश्वयुत् ॥ काथितं कवलं काथ्यं जिह्वाव्याधिप्रशान्तये ॥ १० ॥ साधितं
 लाङ्गलीकल्के तैलं निर्गुण्डिकारसैः ॥ गण्डमालागलगण्डौ नाशयेन्नस्य कर्मणा ॥ ११ ॥ पल्लवैर्कपूतीकुहीरुघातजातिकैः ॥ उद्र-
 र्तयेत्सगोमूत्रैः सर्वत्वग्दोषनाशनैः ॥ १२ ॥ वाकुची सतिला भुक्ता वत्सरात्कुष्ठनाशिनी ॥ पथ्या भल्लातकी तैलगुडापिण्डी तु कुष्ठ-
 जित् ॥ १३ ॥ यूथिकावह्निरजनी त्रिफलाव्योषचूर्णयुक् ॥ तक्रं गुदाङ्कुरे पेयं भक्ष्या वा सगुडाऽभया ॥ १४ ॥ फलदार्वीविषाणां तु
 काथो धात्रीरसोऽथ वा ॥ पातव्यो रजनीकल्कः क्षौद्राक्षौद्रप्रमेहिणा ॥ १५ ॥ वासागर्भो व्याधिघातकाथ एरण्डतैलयुक् ॥ वातशोणि-
 तहृत्पानात्पिप्पली स्यात्प्लीहाहरी ॥ १६ ॥ सेव्या जठरिणा कृष्णा सुक्क्षीरबहुभाविता ॥ पयो वा रुच्यदन्त्याग्निविडङ्गव्योषकल्क-
 युक् ॥ १७ ॥ ग्रन्थिकोग्राभया कृष्णा विडङ्गाक्ता घृते स्थिता ॥ मांसं तक्रं ग्रहण्यर्शः पाण्डुगुल्मकृमीन्हरेत् ॥ १८ ॥ फलत्रयानृता
 वासा तित्कभूनिम्बजस्तथा ॥ काथः समाक्षिको हन्यात्पाण्डुरागं सकामलम् ॥ १९ ॥ रक्तपित्ती पिबेद्रासासुरासं ससितं मधु ॥ वरी-
 द्राक्षाबलाशुण्ठीसाधितं वा पयः पृथक् ॥ २० ॥ वरी विदारी पथ्या च बलात्रयं सवासकम् ॥ इवदंश्च मधुसर्पिर्भ्यामालिहेत्क्षयरोगवान्
 ॥ २१ ॥ पथ्याशियुकरज्जार्कत्वक्सारं मधुसिन्धुमत् ॥ समूत्रं विद्राधिं हन्ति परिपाकाय तन्त्रजित् ॥ २२ ॥ त्रिवृता जीवती दन्ती
 माजिष्ठा शर्वरीद्रियम् ॥ तार्क्षजं निम्बपत्रं च लेपः शस्तो भगन्दरे ॥ २३ ॥ रुघातरजनीलाक्षाचूर्णाजक्षौद्रसंयुता ॥ वासोवर्तित्रणे
 योज्या शोधिनी गतिनाशिनी ॥ २४ ॥ इयामायष्टिनिशाओध्रपद्मकोत्पलचन्दनेः ॥ समरीचेः शृतं तैलं क्षीरे स्याद्रणरोहणम् ॥ २५ ॥

श्रीकापांसदलेभस्मफलोपलवणा निशा ॥ तात्पिण्डीस्वेदनं ताम्रे तत्तेलं स्यात्क्षतोपधम् ॥ २६ ॥ कुम्भीसारं पयोयुक्तं वह्निदग्धं व्रणे
 लिपेत् ॥ तदेव नाशयेत्सेकान्नारिकेलरजोघृतम् ॥ २७ ॥ विश्वाजमोदसिन्धूत्थचिञ्चात्वाग्भिः समाभया ॥ तक्रेणोष्णाम्बुना वाथ पीताती-
 सारनाशिनी ॥ २८ ॥ वत्सकातिविषाविश्वविल्वमुस्तशृतं जलम् ॥ सामे पुराणेऽतीसारे सामृक्छूले च पाययेत् ॥ २९ ॥ अङ्गारदग्धं सुगतं
 सिन्धुमुष्णाम्बुना पिबेत् ॥ शूलवानथ वा तद्धि सिन्धुहिङ्गुकाभाया ॥ ३० ॥ कटुरोहोत्कणातङ्कलजचूर्णं मधुप्लुतम् ॥ वस्त्रच्छिद्रगतं
 वक्त्रे न्यस्तं तृष्णां विनाशयेत् ॥ ३१ ॥ पाठादार्वाजातिदलं द्राक्षामूलफलत्रयैः ॥ साधितं समधुकाथं कवलं मुखपाकहृत् ॥ ३२ ॥ कृष्णा-
 तिविषातिक्तेन्द्रदारुपाठापयोमुचाम् ॥ काथो मूत्रे शृतः क्षौद्रो सर्वकण्ठगदापहः ॥ ३३ ॥ पथ्यागोक्षुरदुस्पर्शराजवृक्षशिलाभिदाम् ॥
 कषायः समधुः पीतो मूत्रकृच्छ्रं व्यपोहति ॥ ३४ ॥ वंशत्वगरुणकाथः शर्कराश्मविघातनः ॥ शाखोटकाथसक्षौद्रक्षीराशी श्लीपदी भवेत् ॥
 ॥ ३५ ॥ भाषार्कत्वक्पयस्तैलं मधुसिक्तं च सैन्धवम् ॥ पादरोगं हरेत्सर्पिर्जालकुक्कुटजं तथा ॥ ३६ ॥ गुण्ठीसौवर्चलोहिङ्गचूर्णं गुण्ठीरसैर्घृतम् ॥
 रुजं हरेदथ काथो विद्धि बद्धाग्निसाधने ॥ ३७ ॥ सौवर्चलाग्निर्हिङ्गूनां सदीप्यानां रसैर्युतम् ॥ विडदीप्यकयुक्तं वा तक्रं गुल्मातुरः पिबेत्
 ॥ ३८ ॥ धात्रीपटोलमुद्गानां काथः साज्यो विसर्पहा ॥ गुण्ठीदारुनवाक्षीरकाथो मूत्रान्वितोऽपरः ॥ ३९ ॥ सव्योपायोरजः क्षारः फलकाथश्च
 शोथहृत् ॥ गुडशिथुत्रिवृद्धिश्च सैन्धवानां रजोयुतः ॥ ४० ॥ त्रिवृताफलजः काथः सगुडः स्याद्विरेचनः ॥ वचाफलकषायोत्थं पयो
 वमनकृद्भवेत् ॥ ४१ ॥ त्रिफलायाः पलशतं पृथग्भृङ्गजभाषितम् ॥ विडङ्गं लोहचूर्णं च दशभागसमन्वितम् ॥ ४२ ॥ शतावरीगुडूच्य
 त्रिपलानां शत (पञ्च) विंशतिः ॥ मध्वाज्यतिलजैर्लिङ्गाद्रलीपलितवर्जितः ॥ ४३ ॥ शतमन्दं हि जीवेत् सर्वरोगविवर्जितः ॥ त्रिफला
 सर्वरोगघ्नी समधुः शर्करान्विता ॥ ४४ ॥ सितामधुघृतैर्युक्ता सकृष्णा त्रिफला तथा ॥ पथ्याचित्रकगुण्ठश्च गुडूचीमुशलीरजः ॥ ४५ ॥
 सगुडं भाक्षितं रोगहरं त्रिशतवर्षकृत् ॥ किञ्चिच्चूर्णं जवापुष्पं पिण्डितं विसृजेज्जले ॥ ४६ ॥ तैलं भवेद् घृताकारं किञ्चिच्चूर्णं जला-
 न्वितम् ॥ धूपार्थं दृश्यते चित्रं वृषदंशजरायुना ॥ ४७ ॥ पुनर्माक्षिकधूपेन दृश्यते तद्यथापुरा ॥ कर्पूरजलकाभेकतैलं पाटलिमूलयुक्
 ॥ ४८ ॥ पिष्ट्वा लिप्य पदे द्वे च चरेद्द्वारके नरः ॥ तृणात्थानादिकं व्यूह्य दर्शयन्वे कुतूहलम् ॥ ४९ ॥ विषग्रहरुजघ्नं सक्षुद्रनमं च

कामिकम् ॥ तत्ते षट्कर्मकं प्रोक्तं सिद्धिद्वयसमाश्रयम् ॥ ५० ॥ मन्त्रध्यानौषधिकथामुद्वेज्यां यत्र मुष्टयः ॥ चतुर्वर्गफलं प्रोक्तं यः
 पठेत्स दिवं व्रजेत् ॥ ५१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नानारोगहरौषधकथनं नाम त्र्यशीत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २८३ ॥ अथ
 मन्त्ररूपौषधकथनम् ॥ धन्वन्तरिर्वाच ॥ आयुरारोग्यकर्तार ओंकाराद्याश्च नाकदाः ॥ ओंकारः परमो मन्त्रस्तं जप्त्वा चामरो भवेत्
 ॥ १ ॥ गायत्री परमो मन्त्रस्तं जप्त्वा भुक्तिमुक्तिभाक् ॥ ओं नमो नारायणाय मन्त्रः सर्वार्थसाधकः ॥ २ ॥ ओं नमो भगवते वासुदेवाय
 सर्वदः ॥ ओं हूं नमो विष्णवे मन्त्रोऽयं चौषधं परम् ॥ ३ ॥ अनेन देवा ह्यसुराः सश्रियो निरुजोऽभवन् ॥ भूतानामुपकारश्च तथा
 धर्मो महौषधम् ॥ ४ ॥ धर्मः सद्धर्मकृद्धर्मी एतैर्धर्मैश्च निर्मलः ॥ श्रीदः श्रीशः श्रीनिवासः श्रीधरः श्रीनिकेतनः ॥ ५ ॥ श्रियः पतिः
 श्रीपरम एतैः श्रियमवाप्नुयात् ॥ कामी कामप्रदः कामः कमपालर तथा हरिः ॥ ६ ॥ आनन्दो माधवश्चैव नाम कामाय वै हरेः ॥ रामः
 परशुरामश्च नृसिंहो विष्णुरेव च ॥ ७ ॥ त्रिविक्रमश्च नामानि जप्तव्यानि जिगीषुभिः ॥ विद्या त्वभ्यस्यतां नित्यं जप्तव्यः पुरुषोत्तमः
 ॥ ८ ॥ दामोदरो बन्धहरः पुष्कराक्षोऽक्षिरोगनुत् ॥ हृषीकेशो भयहरो जपेदौषधकर्मणि ॥ ९ ॥ अच्युतं चामृतं मन्त्रं संग्रामे चापरा-
 जितः ॥ जलतारे नारसिंहं पूर्वोदौ क्षेमकामवान् ॥ १० ॥ चक्रिणं गदिनं चैव शार्ङ्गिणं खड्गिनं स्मरत् ॥ नारायणं सर्वकालं नृसिंहोऽ-
 खिलभीतिनुत् ॥ ११ ॥ गरुडध्वजश्च विषहृद्रासुदेवं सदा जपेत् ॥ धान्यादिस्थापनं स्वप्ने ह्यनन्ताच्युतमीरयेत् ॥ १२ ॥ नारायणं च
 दुःस्वप्ने दाहादौ जलशायिनम् ॥ हयग्रीवं च विद्यार्थी जगत्सृतिं सुताप्तये ॥ बलभद्रं शौर्यकार्ये एकं नामार्थसाधकम् ॥ १३ ॥ इत्या-
 दिमहापुराणे आग्नेये मन्त्ररूपौषधकथनं नाम चतुरशीत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २८४ ॥ अथ मृतसञ्जीवनीकरसिद्धयोगः ॥ धन्वन्त-
 र्निवाच ॥ सिद्धयोगान्पुनर्वक्ष्ये मृतसञ्जीवनीकरान् ॥ आग्नेयभाषितान्दिव्यान्तर्व्याधि विमर्दनान् ॥ १ ॥ आग्नेय उवाच ॥ बिल्वादिपञ्च-
 मूलस्य काथः स्याद्वातिके ज्वरे ॥ पावनं पिप्पलीमूलं गुडूची विश्वजोऽथ वा ॥ २ ॥ आमलक्यभया कृष्णा वह्निः सर्वज्वरान्तकः ॥
 बिल्वाग्निमन्थश्चोनाककाश्मर्यः पाटला स्थिरा ॥ ३ ॥ त्रिकटुकं पृश्निपर्णी बृहती कण्टकारिकाः ॥ ज्वरापिपाकपाश्वात्तिकासनुत्कृशामू-
 लकम् ॥ ४ ॥ गुडूची पर्पटी मुस्तं किरातं विश्वभेषजम् ॥ वातपित्तज्वरे देयं पञ्चभद्रामिदं स्मृतम् ॥ ५ ॥ त्रिवृदिशालाकडकात्रि-

फलारम्बवेः कृतः ॥ संस्कारो भेदेनः काथः पेयः सर्वज्वरापहः ॥ ६ ॥ देवदारुबलावासात्रिफलाव्योषपत्रकेः ॥ सविडङ्गेः सितातु-
 ल्यं तच्चूर्णं पञ्चकासजित् ॥ ७ ॥ दशमूलीशटीराम्नापिलीबिल्वपौष्करेः ॥ शृङ्गीतामलकीभाङ्गीगुडूचीनागवलिभिः ॥ ८ ॥ यवागूं
 विधिना सिद्धां कषायं वा पिबेन्नरः ॥ कासहृद्ग्रहणीपार्श्वद्विक्काश्वासप्रशान्तये ॥ ९ ॥ मधुकं मधुना युक्तं पिप्पली शर्करान्विताम् ॥
 नागरं गुडसंयुक्तं द्विक्काघ्नं लवणत्रयम् ॥ १० ॥ कारव्यजाजमिरिचं द्राक्षा वृक्षाम्लदाडिमम् ॥ सौवर्चलं गुडं क्षौद्रं सर्वारोचननाशनम् ॥
 ॥ ११ ॥ शृंगवेरसं चैव मधुना सह पाययेत् ॥ अरुचिश्वासकासघ्नं प्रतिश्यायकफान्तकम् ॥ १२ ॥ वटं शृङ्गी शिलालोधदाडिमं
 मधुकं मधु ॥ पिबेत्तण्डुलतोयेन छर्दितृणानिदारणम् ॥ १३ ॥ गुडूचीवासकं लोघं पिप्पलीक्षौद्रसंयुतम् ॥ कफान्वितं जयेद्रक्तं तृष्णा-
 कासज्वरापहम् ॥ १४ ॥ वासकस्य रसस्तद्वत्समधुस्ताम्रजो रसः ॥ शिरीषपुष्पसुरसभावितं मरिचं द्वितम् ॥ १५ ॥ सर्वातिनुम-
 मूरोऽथ पित्तमुक्तण्डुलीयकम् ॥ निर्गुण्डी शारिवा शेलुरङ्गालश्च विनापहः ॥ १६ ॥ महोषधामृताक्षुद्रापुष्करग्रार्थिकोद्वम् ॥ पिबे-
 त्कणायुतं काथं मूच्छायां च मदेषु च ॥ १७ ॥ द्विदुसौवर्चलव्योषद्विपलांशैर्घृताढकम् ॥ चतुर्गुणे गवां मूत्रे सिद्धमुन्मादनाशनम् ॥
 ॥ १८ ॥ शङ्खपुष्पीवचाकुष्ठैः सिद्धं ब्राह्मरिसैर्युतम् ॥ पुराणं हन्त्यपस्मारं सोन्मादं मेध्यमुत्तमम् ॥ १९ ॥ पञ्चगव्यं घृतं तद्वत्कुष्ठनुचा-
 भयायुतम् ॥ पटोलत्रिफलानिम्बगुडूचीधावनीवृषैः ॥ २० ॥ सकरजैर्घृतं सिद्धं कुष्ठनुद्वज्रकं स्मृतम् ॥ निम्बं पटोलं व्याघ्री
 च गुडूची वासकं तथा ॥ २१ ॥ कुर्यादशपलान्भागानेकैकस्य सकुट्टितान् ॥ जलद्रोणे विपक्तव्यं यावत्पादावशेषितम्
 ॥ २२ ॥ घृतप्रस्थं पचेत्तेन त्रिफलागर्भसंयुतम् ॥ पञ्चतित्तमिति ख्यातं सर्पिः कुष्ठविनाशनम् ॥ २३ ॥ अशीतिं
 वातजात्रोर्गांश्चत्वारिंशश्च पैत्तिकान् ॥ विंशतिं श्लेष्मिकान्कासपनिशाशौव्रणादिकान् ॥ २४ ॥ हन्त्यन्यान्योगराजोऽयं
 यथार्कस्तिमिरं खलु ॥ त्रिफलायाः कषायेण भृङ्गराजसेन च ॥ २५ ॥ व्रणप्रक्षालनं कुर्यादुपदंशप्रशान्तये ॥ पटोल-
 दलचूर्णेन दाडिमत्वग्रजोऽथ वा ॥ २६ ॥ गुण्डयेच्च गजेनापि त्रिफलाचूर्णकेन च ॥ त्रिफलायोरजोयष्टिमाकं वोत्पलमारिचैः ॥
 ॥ २७ ॥ ससेन्धवेः पचेत्तैलमभ्यङ्गाच्छर्दिकापहम् ॥ सक्षीरान्माकं वसाद्विप्रस्थमधुकोत्पलेः ॥ २८ ॥ पचेत्तैलकुडवं तन्नस्यं पलि-

तापहम् ॥ निम्बं पटोलं त्रिफला गुडूची खदिरं वृषम् ॥ २९ ॥ भूनिम्बपाठात्रिफलागुडूचीरक्तचन्दनम् ॥ योगद्वयं ज्वरं हन्ति कुष्ठवि-
स्फोटकादिकम् ॥ ३० ॥ पटोलाभृतभूनिम्बवासारिष्टकपर्पटैः ॥ खदिरान्तयुतैः काथो विस्फोटज्वरशान्तिकृत् ॥ ३१ ॥ दशमूली
छिन्नरुहा पथ्या दारु पुनर्नवा ॥ ज्वरविद्रधिशोथेषु शिशुविश्वजिता हिताः ॥ ३२ ॥ मधुकं निम्बपत्राणि लेपः स्याद्व्रणशोधनः ॥
त्रिफला खदिरो दाधी न्यग्रोधातिबलाकुशाः ॥ ३३ ॥ निम्बमूलकपत्राणां कषायाः शोधने हिताः ॥ करञ्जारिष्टनिर्गुण्डीरसो हन्याद्व-
णकृमिन् ॥ ३४ ॥ धातकीचन्दनबलासमङ्गामधुकोत्पलैः ॥ दावामिदोन्वितैर्लेपः ससर्पिर्व्रणरोपणः ॥ ३५ ॥ गुग्गुलुत्रिफलाव्योषसमांशौ-
घृतयोगतः ॥ नाडीदुष्टव्रणं शूलं भगन्दरमुखं हरेत् ॥ ३६ ॥ हरितकीं मूत्रासिद्धां सतैललवणान्विताम् ॥ प्रातः प्रातश्च सेवेत कफवा-
तामयापहाम् ॥ ३७ ॥ त्रिकटुत्रिफलाकाथं सक्षारलवणं पिबेत् ॥ कफवातात्मकेष्वेव विरेकः कफवृद्धिनुत् ॥ ३८ ॥ पिप्पलीपिप्पली-
मूलवचाचित्रकनागरैः ॥ काथितं वा पिबेत्पेयमामवातविनाशनम् ॥ ३९ ॥ रास्नां गुडूचीमेरुण्डदेवदारुमहोषधम् ॥ पिबेत्सर्वाङ्गिके
वाते सामे सन्ध्यस्त्रियमज्जगे ॥ ४० ॥ दशमूलकषायं वा पिबेद्वा नागराम्भसा ॥ शुण्ठीगोक्षुरककाथः प्रातः प्रातर्निषेवितः ॥ ४१ ॥
सामवातकटीशूलपाचनो रुक्प्रणाशनः ॥ समूलपत्रशाखायाः प्रसारण्याश्च तैलकम् ॥ ४२ ॥ गुडूच्याः सुरसः कल्कः चूर्णं वा काथ-
मेव च ॥ प्रभूतकालमासेव्य मुच्यते वातशोणितात् ॥ ४३ ॥ पिप्पली वर्द्धमानं वा सेव्यं पथ्या गुडेन वा ॥ पटोलत्रिफलातीव्रकटका-
भृतसाधितम् ॥ ४४ ॥ पक्वं पीत्वा जयत्याशु सदाहं वातशोणितम् ॥ गुग्गुलुं कोष्णशीते तु गुडूचीत्रिफलाम्भसा ॥ ४५ ॥ बलापुन-
र्नैवेरण्डबृहतीद्वयगोक्षुरैः ॥ सहिदुलवणैः पीतं सद्यो वातरुजापहम् ॥ ४६ ॥ कार्ष्णिकं पिप्पलीमूलं पञ्चैव लवणानि च ॥ पिप्पली
चित्रकं शुण्ठी त्रिफला त्रिवृता वचा ॥ ४७ ॥ द्वौ क्षारौ शाद्वला दन्ती स्वर्णक्षीरी विषाणिका ॥ कोलप्रमाणां शटिकां पिबेत्सौवीरका-
युताम् ॥ ४८ ॥ शोथावपाके त्रिवृता प्रवृद्धे चोदरादिके ॥ क्षीरं शोथहरं दारु वर्षाभूर्नागरैः शुभम् ॥ ४९ ॥ सेकस्तथार्कवर्षाभूनिम्ब-
काथेन शोथजित् ॥ व्योषगर्भं पलाशस्य त्रिगुणे भस्मवारिणि ॥ ५० ॥ साधितं पिबतः सर्पिः पतत्यशौ न संशयः ॥ विष्वक्सेनाब्ज-
निर्गुण्डीसाधितं चापि लावणम् ॥ ५१ ॥ विडंगानटसिन्धुत्थरास्नाप्रक्षारदारुभिः ॥ तैलं चतुर्गुणं सिद्धं कटुद्रव्यं जलेऽथ वा ॥ ५२ ॥ गण्ड-

मालापहं तैलमभ्यंगाद्वलाण्डनुत् ॥ शटीकुनागवलयकाथः क्षीररसं युतम् ॥ ५३ ॥ पयस्यापिप्पलीवासाकलकं सिद्धं क्षये हितम् ॥ वचा-
 विडभयाशुण्ठीहिडुकुष्ठाग्निदीप्यकान् ॥ ५४ ॥ द्वित्रिषट्चतुरेकांशसप्तपञ्चाशिकाः क्रमात् ॥ चूर्णं पीतं हन्ति गुल्ममुदरं शूलकासनुत् ॥
 ५५ ॥ पाठानिकुम्भत्रिकटुत्रिफलाग्निषु साधितम् ॥ मूत्रेण चूर्णगुटिका गुल्मप्लीहादिमर्दनी ॥ ५६ ॥ वासानिम्बपटोलानि त्रिफला-
 वातपित्तनुत् ॥ लिह्यात्क्षौद्रेण विडङ्गचूर्णं कृमिविनाशनम् ॥ ५७ ॥ विडङ्गसैन्धवक्षारमूत्रेणापि हरीतकी ॥ बलकीबदरीजम्बूप्रियाला-
 म्बार्जुनत्वचः ॥ ५८ ॥ पीताः क्षीरेण मध्वक्ताः पृथक्छोणितवारणाः ॥ बिल्वाम्रधातकी पाठाशुण्ठीमोचरसाः समाः ॥ ५९ ॥ पीता रुन्ध-
 न्यतीसारं गुडतक्रेण दुर्जयम् ॥ चाङ्गेरीकोलदध्यम्बुनागरक्षारसंयुतम् ॥ ६० ॥ घृतयुक्काथितं पेयं गुदभ्रंशरुजापहम् ॥ विडङ्गाति-
 तिविषामुस्तदारुपाठाकलिङ्गकम् ॥ ६१ ॥ मरीचेन समायुक्तं शोथतीसारनाशनम् ॥ शर्करासिन्धुशुण्ठीभिः कृष्णामधुगुडेन वा ॥
 ६२ ॥ द्वे द्वेखादेद्वरीतम्यौ जीवेद्वर्षशतं सुखी ॥ त्रिफला पिप्पलीयुक्ता समध्वाज्या तथैव सा ॥ ६३ ॥ चूर्णमामलकं तेन सुरसेन तु
 भावितम् ॥ मध्वाज्यशर्करायुक्तं लीढा स्त्रीशः पयः पिबेत् ॥ ६४ ॥ माषपिप्पलिशालीनां यवगोधूमयोस्तथा ॥ चूर्णभागैः समांशैश्च
 पचेत्पिप्पलिकां शुभाम् ॥ ६५ ॥ तां भक्षयित्वा च पिवेच्छर्करामधुरं पयः ॥ नवश्चटकवद्रच्छेदश वारान्त्रिय ध्रुवम् ॥ ६६ ॥ सम-
 द्गाधातकीपुष्पालोध्रनीलोत्पलानि च ॥ एतत्क्षीरेण दातव्यं स्त्रीणां प्रदरनाशनम् ॥ ६७ ॥ बीजं कौरण्टकं चापि मधुकं श्वेतचन्दनम् ॥
 पद्मात्पलस्य मूलानि मधुकं शर्करा तिलान् ॥ ६८ ॥ द्रवमाणेषु गर्भेषु गर्भस्थापनमुत्तमम् ॥ देवदारु नभः कुष्ठं नलदं विश्वभेषजम् ॥
 ६९ ॥ लेपः काञ्जिकसम्पिष्टस्तेलयुक्तः शिरोर्त्तिनुत् ॥ ७० ॥ वस्त्रभूतं क्षिपेत्कोष्णं सिन्धूत्थं कर्णशूलनुत् ॥ लशुनार्द्रकाशिशृण्णां
 कदल्या वा रसः पृथक् ॥ बलाशतावरीरास्त्रामृताः सैरीयकैः पिबेत् ॥ ७१ ॥ त्रिफलासहितं सर्पिस्तिमिरघ्नमनुत्तमम् ॥ त्रिफलाव्यो-
 पसिन्धूत्थैर्घृतं सिद्धं पिवेन्नरः ॥ ७२ ॥ चाक्षुष्यं भेदनं हृद्यं दीपनं कफरोगनुत् ॥ नीलोत्पलस्य किञ्जल्कं गोशकृद्रससंयुतम् ॥ ७३ ॥
 गुटिकाञ्जनमेतत्स्यादिवराज्यन्धयोर्हितम् ॥ यष्टीमधुवचाकृष्णाबीजानां कुटजस्य च ॥ ७४ ॥ कल्केनालोढ्य निम्बरस्य कषायो वम-
 नाय सः ॥ स्निग्धस्विन्नयवं तोयं प्रदातव्यं विरोचनम् ॥ ७५ ॥ अन्यथा योजितं कुर्यान्मन्दाग्निं गौरवारुची ॥ पथ्यासैन्धवकृष्णानां

चूर्णमुष्णाम्बुना पिबेत् ॥ ७६ ॥ विरेकः सर्वरोगघ्नः श्रेष्ठो नाराचसंज्ञकः ॥ सिद्धयोगा मुनिभ्यो ये आत्रेयेण प्रदर्शिताः ॥ सर्वरोगहृताः
 सर्वयोगाग्राः सुश्रुतेन हि ॥ ७७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आत्रेये मृतसंजीवनकरसिद्धयोगो नाम पंचाशीत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २८५ ॥
 अथ मृत्युञ्जयकल्पाः ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ कल्पान्मृत्युञ्जयान्वक्ष्ये ह्यायुर्दात्रोगमर्दनान् ॥ त्रिशती रोगहा सेव्या मध्वाज्यत्रिफलामृता
 ॥ १ ॥ पलं पलाद्र्दं कर्षं वा त्रिफलां सकलौ (लां) तथा ॥ बिल्वतैलस्य नस्यं च मासं पञ्चशती कविः ॥ २ ॥ रोगापमृत्युबलिजितिलं
 भल्लातकं तथा ॥ पञ्चांगं वाकुचीचूर्णं पण्मासं खदिरौदकैः ॥ ३ ॥ काथैः कुष्ठं जयंतसेव्यं चूर्णं नीलकुरुण्जम् ॥ क्षीरेण मधुना वापि शतायुः
 खण्डदुग्धभुक् ॥ ४ ॥ मध्वाज्यशुण्ठी संसेव्य पलं प्रातः स मृत्युजित् ॥ वलीपलितनिज्जीवेन्माण्डकीचूर्णदुग्धपाः ॥ ५ ॥ उच्चटा मधुना कर्षं
 पयःपा मृत्युजिन्नरः ॥ मध्वाज्यैः पयसा वापि निर्गुण्डी रोगमृत्युजित् ॥ ६ ॥ पलाशतैलं कर्षं पण्मासं मधुना पिबेत् ॥ दुग्धभोजी पञ्च-
 शती सहस्रायुर्भवेन्नरः ॥ ७ ॥ ज्योतिष्मतीपत्ररसं पयसा त्रिफलां पिबेत् ॥ मधुनाज्यं ततस्तद्वच्छतावय्या रजः पलम् ॥ ८ ॥
 क्षौद्राज्यैः पयसा वापि निर्गुण्डी रोगमृत्युजित् ॥ पञ्चाङ्गं निम्बचूर्णस्य खदिरकाथभाषितम् ॥ ९ ॥ कर्षं भृङ्गरसेनापि रोगजिञ्चामरो
 भवेत् ॥ रुदन्तिकाज्यमधुभुग्दुग्धभोजी च मृत्युजित् ॥ १० ॥ कर्षचूर्णं हरीतक्या भाषितं भृङ्गरासैः ॥ घृतेन मधुनाऽसेव्य त्रिश-
 तायुश्च रोगजित् ॥ ११ ॥ वाराहिका भृङ्गरसं लोहचूर्णं शतावरी ॥ साज्यं कर्षं पञ्चशती कार्त्तचूर्णं शतावरी ॥ १२ ॥ भाषितं भृङ्ग-
 राजेन मध्वाज्यं त्रिशती भवेत् ॥ आम्रामृता प्रिवृत्तुल्यं गन्धकं च कुमारिका ॥ १३ ॥ रसैर्विमृज्य द्वे गुञ्जे साज्यं पञ्चशताब्दवान् ॥
 अश्वगन्धा पलं तैलं साज्यं खण्डं शताब्दवान् ॥ १४ ॥ पलं पुनर्नवाचूर्णं मध्वाज्यपयसा पिबन् ॥ अशोकचूर्णस्य पलं मध्वाज्यं पय-
 सार्त्तनुत् ॥ १५ ॥ तिलस्य तैलं समधु नस्यात्कृष्णकचः शती ॥ कर्षमक्षं समध्वाज्यं शतायुः पयसा पिबन् ॥ १६ ॥ अभयां सगडां
 जग्धा घृतेन मधुरादिभिः ॥ दुग्धान्नभुङ्क्ते ण्णकेशोरोगी पञ्चशताब्दवान् ॥ १७ ॥ पलं कूष्माण्डिकाचूर्णं मध्वाज्यपयसा पिबन् ॥ मासं
 दुग्धान्नभोजी च सहस्रायुर्विरोगवान् ॥ १८ ॥ शालकचूर्णं भृङ्गाज्यं समध्वाज्यं शताब्दकृत् ॥ कटुतुम्बीतैलनस्यं कर्षं शतद्वया-
 न्दवान् ॥ १९ ॥ त्रिफला पिण्डी शुण्ठी सेविता त्रिशताब्दकृत् ॥ शतावय्याः पूर्वयोगः सहस्रायुर्बलितकृत् ॥ २० ॥ चित्रकेण

तथा पूर्वस्तथा शुष्ठीभिदङ्गतः ॥ लोहेन भृंगराजेन वलयानिम्बपञ्चकैः ॥ २१ ॥ खदिरेण च निर्गुण्ड्या कण्टकार्याय वासकात् ॥
 वर्षामुवा तद्रौर्वा भावितो वाटिकाकृतः ॥ २२ ॥ चूर्णं घृतैर्वा मधुना गुडाद्यैर्वारिणा तथा ॥ ओं हूं स इति मन्त्रेण मन्त्रितो योग-
 राजकः ॥ २३ ॥ मृतसर्जनीकल्पो रोगमृत्युञ्जयो भवेत् ॥ सुरासुरेश्च मुनिभिः सेविताः कल्पसागराः ॥ गजायुर्वेदं प्रोवाच पाल-
 काण्योऽङ्गराजकम् ॥ २४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये मृत्युञ्जयकल्पो नाम पडशीत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २८६ ॥ अथ गज-
 चिकित्सा ॥ पालकाण्य उवाच ॥ गजलक्ष्म चिकित्सां च लोमपाद वदामि ते ॥ दीर्घहस्ता महोच्छ्वासाः प्रशस्तास्ते सहिष्णवः ॥ १ ॥
 विशत्यष्टादश नखाः शीतकालमदाश्च ये ॥ दक्षिणश्चोन्नतो दन्तो बृंहितं जलदोषमम् ॥ २ ॥ कर्णौ च विपुलौ येषां सूक्ष्मबिन्द्वन्वि-
 तास्त्वचि ॥ ते धार्या न तथा धार्या वामना ये त्वलक्षणाः ॥ ३ ॥ हस्तिन्यः पाश्वर्गभिर्ण्यो ये च मूढा मतङ्गजाः ॥ वर्णं सत्त्वं बलं
 रूपं कान्तिः संज्ञनं जयः ॥ ४ ॥ सतस्थितो गजश्चेद्वक्त्रं ग्रामेऽरीजयेत्स च ॥ कुञ्जराः पश्मा शोभा शिविरस्य बलस्य च ॥ ५ ॥ आहतः
 कुञ्जेश्चैव विजयः पृथिवीक्षिता ॥ पाकलेषु च सर्वेषु कर्तव्यमनुवासनम् ॥ ६ ॥ घृततैलाभ्यङ्गयुक्तस्नानं वातविवर्जितम् ॥ स्कन्धेषु च
 क्रिया कार्या तथा पालकवचनैः ॥ ७ ॥ गोमूत्रं पाण्डुरोगेषु रजनीभ्यां घृतं द्विज ॥ आनादे तैलसितस्य निषेकस्तस्य शस्यते ॥
 ॥ ८ ॥ लवणेः पञ्चभिर्मिश्रा प्रतिपानाय वारुणी ॥ विडङ्गत्रिफलाव्योषसेन्धवैः कवलान्कृतान् ॥ ९ ॥ मूर्च्छासु भोजयेन्नागं क्षौद्रं तोयं
 च पाययेत् ॥ अभ्यङ्गः शिरसः शूलं नस्यं चैव प्रशस्यते ॥ १० ॥ नागानां स्नेहपुटकैः पादरोगानुपक्रमेत् ॥ पश्चात्कल्ककपायेण शोधनं
 च विधीयते ॥ ११ ॥ शिखितितिरिलावानां पिप्पलीभरिचान्वितैः ॥ रसैः सम्भोजयेन्नागं वेपथुर्यस्य जायते ॥ १२ ॥ बालबिल्वं
 तथा लोभ्रं धातकी सितया सह ॥ अतीसाराविनाशाय पिण्डी भुञ्जीत कुञ्जरः ॥ १३ ॥ नस्यं करग्रहे देयं घृतं लवणसंयुतम् ॥ मागधी-
 नागराजाजीयवागूर्मुस्तसाधिता ॥ १४ ॥ उत्कर्णके तु दातव्या वाराहं च तथा रसम् ॥ दशमूलकुलत्थाम्लकाकमाचीविपाचितम् ॥
 ॥ १५ ॥ तैलं शृङ्खलसंयुक्तं गलग्रहगदापहम् ॥ अष्टभिर्लवणैः पिष्टैः प्रसन्नाः पाययेद् घृतम् ॥ १६ ॥ मूत्रभङ्गेऽथ वा बीजं कथितं
 त्रापुषस्य च ॥ त्वग्दोषेषु पित्रेन्निम्बं वृषं वा कथितं द्विपः ॥ १७ ॥ गवां मूत्रं विडङ्गानि कृमिकोष्ठेषु शस्यते ॥ शृङ्गेरकणाद्राशाश-

कंराभिः शृतं पयः ॥ १८ ॥ क्षतक्षयकरं पानं तथा मांसरसः शुभः ॥ मुद्गोदनं व्योषयुतमरुचौ तु प्रशस्यते ॥ १९ ॥ त्रिवृद्योपाधि-
 दन्त्यर्कश्यामाक्षीरेभपिप्पली ॥ एतैर्गुल्महरः स्नेहः कृतश्चैव तथापरः ॥ २० ॥ भेदनद्रावणाभ्यंगस्नेहपानानुवासनैः ॥ सर्वानेव समु-
 त्पन्नान्विद्रधीन्समुपाहरेत् ॥ २१ ॥ यष्टिकं मुद्गसूपेन शारदेन तथा पिबेत् ॥ बालबिल्वैस्तथा लेपः कटरोगेषु शस्यते ॥ २२ ॥
 विडंगेन्द्रयवौ हिङ्गु सरलं रजनीद्वयम् ॥ पूर्वाह्णे दापयेत्पिण्डान्सर्वशूओपशान्तये ॥ २३ ॥ प्रयानभोजने तेषां षष्टिकत्रीहिशालयः ॥
 मध्यमो यवगोधूमौ शोषा दन्तिनि चाधमाः ॥ २४ ॥ यवश्चैव तथैवैशुर्नागानां बलवर्धनः ॥ नागानां यवसं शुष्कं तथा धातुप्रकोपनम् ॥
 ॥ २५ ॥ मदक्षीणस्य नागस्य पयःपानं प्रशस्यते ॥ दीपनीयैस्तथा द्रव्यैः शृतो मांसरसः शुभः ॥ २६ ॥ वायसः कुङ्कुशोभौ काको-
 लूककुलं हरिः ॥ भवेत्क्षौद्रेण संयुक्तः पिण्डो युद्धे महापादि ॥ २७ ॥ कटुमत्स्यविडंगानि क्षारः कोपातकीपयः ॥ हरिद्रा चेति धूपोऽयं
 कुञ्जरस्य जयावहः ॥ २८ ॥ पिप्पलीतण्डुलास्तैलं माध्वीकं माक्षिकं तथा ॥ नेत्रयोः परिषेकोयं दीपनीयः प्रशस्यते ॥ २९ ॥
 पुरीषं चटकायाश्च तथा पारावतस्य च ॥ क्षीरवृक्षकरीषाश्च प्रसन्नाचेष्टमञ्जनम् ॥ ३० ॥ अनेनाञ्जितनेत्रस्तु करोति कदनं रणे ॥
 उत्पलानि च नीलानि मुस्तं तगरमेव च ॥ ३१ ॥ तण्डुलोदकपिष्टानि नेत्रनिर्वापणं परम् ॥ नखवृद्धौ नखच्छेदस्तैलसेकश्च मास्यपि
 ॥ ३२ ॥ शय्यास्थानं भवेच्चास्य करीषैः पांसुभिस्तथा ॥ शरन्निद्रावयोः सेकः सर्पिषा च तथेष्ट्यते ॥ ३३ ॥ इत्यादिमहापुराणे
 आग्नेये गजचिकित्सा नाम सप्ताशीत्याधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥ २८७ ॥ अथाश्ववाहनसारः ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥
 अश्ववाहनसारं च वक्ष्ये चाश्वचिकित्सनम् ॥ वाजिनां संग्रहः कार्यो धर्मकर्मार्थसिद्धये ॥ १ ॥ आश्विनी श्रवणं
 हस्तमुत्तरात्रियं तथा ॥ नक्षत्राणि प्रशस्तानि हयानामादिवाहने ॥ २ ॥ हेमन्तः शिशिरश्चैव वसन्तश्चाश्ववाहने ॥ ग्रीष्मे
 शरदि वर्षासु निषिद्धं वाहनं हये ॥ ३ ॥ तीव्रैर्न च परैर्दण्डैरदेशे न च ताडयेत् ॥ कीलास्थिसंकुले चैव विषमे कण्टकान्विते ॥ ४ ॥
 वालुकापङ्कसंछन्ने गर्तागर्तप्रदूषिते ॥ अचित्तज्ञो विनोपायैर्वाहनं कुरुते तु यः ॥ ५ ॥ स बाह्यते हयेनैव पृष्ठस्थः कटिकां विना ॥ छन्दं
 विज्ञापयेत्कोऽपि सुकृती धीमतां वरः ॥ ६ ॥ अभ्यासादभियोगाच्च विना शास्त्रं स्ववाहकः ॥ स्नातस्य प्राङ्मुखस्याथ देवान्वपुषि योज-

येत् ॥ ७ ॥ प्रणवादिनमोऽन्तेन स्वबीजेन यथाक्रमम् ॥ ब्रह्मा चित्ते बले विष्णुर्वेनतेयः पराक्रमे ॥ ८ ॥ पाश्वे रूद्रा गुरुबुद्धो विश्वेदेवाश्च
 मर्मसु ॥ दृगावर्त्ते दृशीन्द्रको कर्णयोरश्विनो तथा ॥ ९ ॥ जठरेऽग्निः स्वधा स्वेदे वाग्जिह्वाया जवेऽनिलः ॥ पृष्ठतो नाकपृष्ठस्तु सुराग्रे
 सर्वपर्वताः ॥ १० ॥ ताराश्च रोमकूपेषु हृदि चान्द्रमसी कला ॥ तेजस्यग्नी रतिः श्रोण्यां ललाटे च जगत्पातेः ॥ ११ ॥ ग्रहाश्च हेषिते चैव
 तथेवोरोसि वासुकिः ॥ उपोषितोऽर्चयेत्सादी ह्यं दक्षश्रुतौ जपत् ॥ १२ ॥ ह्य गन्धर्वराजस्त्वं शृणुष्व वचनं मम ॥ गन्धर्वकुलजातस्त्वं मा
 भूस्त्वं कुलदूषकः ॥ १३ ॥ द्विजानां सत्यवाक्येन सांमस्य गरुडस्य च ॥ रूद्रस्य वरुणस्यैव पवनस्य बलेन च ॥ १४ ॥ हुताशनस्य दीत्या
 च स्मर जातिं तुरङ्गम ॥ स्मर राजेन्द्रपुत्रस्त्वं सत्यवाक्यमनुस्मर ॥ १५ ॥ स्मर त्वं वारुणीं कन्यां स्मर त्वं कौस्तुभं माणिम् ॥ क्षीरोदसागरे
 चैव मथ्यमाने सुरासुरैः ॥ १६ ॥ तत्र देवकुले जातः स्ववाक्यं परिपालय ॥ कुले जातस्त्वमश्वानां मित्रं मे भव शाश्वतम् ॥ १७ ॥ शृणु मित्रं
 त्वमेतच्च सिद्धो मे भव वाहन ॥ विजयं रक्ष मां चैव समरे सिद्धिमावह ॥ १८ ॥ तव पृष्ठं समारुह्य हुता देत्याः सुरैः पुरा ॥ अधुना त्वां
 समारुह्य जेष्यामि रिपुवाहिनीम् ॥ १९ ॥ कर्णजापं ततः कृत्वा विमुह्य च तथाप्यरात्र ॥ पर्यानयेद्वयं सादी वाहयेद्युध्यतो जयः
 ॥ २० ॥ सज्जाताः स्वशरीरेण दोषाः प्रायेन वाजिनाम् ॥ हन्यन्तेऽतिप्रयत्नेन गुणाः सादिवरेः पुनः ॥ २१ ॥ सहजा इव दृश्यन्ते गुणाः
 सादिवरोद्भवाः ॥ नाशयन्ति गुणानन्ये सादिनः सहजानपि ॥ २२ ॥ गुणानेको विजानाति वेत्ति दोषांस्तथाऽपरः ॥ धन्यो धीमान्हयं वेत्ति
 नोभयं वेत्ति मन्दधीः ॥ २३ ॥ अकर्मज्ञोऽनुपायज्ञो वेंगासक्तोऽतिक्रोपनः ॥ घनदण्डरतिच्छिद्रे य समोऽपि न शस्यते ॥ २४ ॥
 उपायज्ञोऽथ चित्तज्ञो विशुद्धो दोषनाशनः ॥ गुणार्जनपरो नित्यं सर्वकर्मविशारदः ॥ २५ ॥ प्रग्रहेण गृहीत्वाऽथ प्रविष्टो वाह भूतलम् ॥
 सव्यापसव्यभेदेन वाहनीयः स्वसादिना ॥ २६ ॥ आरुह्य सहसा नैव ताडनीयो ह्योत्तमः ॥ ताडनाद्भयमाप्नोति भयान्मोहश्च जायते
 ॥ २७ ॥ प्रातः सादी प्लुतेनैव वल्गामुद्धृत्य चालयेत् ॥ मन्दं मन्दं विना नालं धृतवल्गो दिनान्तरे ॥ २८ ॥ प्रोक्तमाश्वासनं सामभेदोऽ-
 श्वेन नियोज्यते ॥ कशादिताडनं दण्डो दानं कालसहिष्णुता ॥ २९ ॥ पूर्वपूर्वविशुद्धौ तु विदध्यादुत्तरोत्तरम् ॥ जिह्वातले विनायोगं
 विदध्याद्वाहने ह्ये ॥ ३० ॥ गुणोत्तरशतां वल्गां सूक्ष्म्या सह गाहयेत् ॥ विस्मार्य वाहनं कुर्याच्छिथिलानां शनैः शनैः ॥ ३१ ॥

इयजिह्वाङ्गमाहीने जिह्वाग्रस्थि विमोचयेत् ॥ गाढतां मोचयेत्तावद्यावत्स्तोभं न मुञ्चति ॥ ३२ ॥ कुर्याच्छतमुरस्त्राणमविलालं च
 मुञ्चति ॥ ऊर्ध्वाननः स्वभावाद्यस्तस्योस्त्राणमश्लथम् ॥ ३३ ॥ विधाय वाहयेदृष्ट्या लीलया सादिसत्तमः ॥ तस्य सव्येन पूर्वेण
 संयुक्तं सव्यवल्गया ॥ ३४ ॥ यः कुर्यात्पश्चिमं पादं गृहीतस्तेन दक्षिणः ॥ क्रमेणानेन यो सेवां कुरुते वामवल्गया ॥ ३५ ॥ पादो
 तेनापि पादः स्याद्गृहीतो वाम एव हि ॥ अग्रे चंचरणे त्यक्ते जायते सदृढासनम् ॥ ३६ ॥ यौ हतौ दुष्करे चैव मोटके नाटकायनम् ॥
 सव्यहीनं खलीकारो इनने गुणने तथा ॥ ३७ ॥ स्वभावं हि तुरङ्गस्य मुखव्यावर्त्तनं पुनः ॥ न चैवेत्थं तुरङ्गाणां पादग्रहणहेतवः
 ॥ ३८ ॥ विश्वस्तं हयमालोक्य गाढमापीड्य चासनम् ॥ रोकयित्वा मुखे पादं ग्राह्यतो लोकनं हितम् ॥ ३९ ॥ गाढमापीड्य रागाभ्यां
 वल्गामाकृष्य गृह्यते ॥ तद्वन्धनाद्युपपादं तद्वद्वल्लगनमुच्यते ॥ ४० ॥ संयोज्य वल्गया पादान्वल्गामामोक्ष्य वाञ्छितम् ॥ वाह्यपा-
 णिप्रयोगात्तु यत्र तन्मोटनं मतम् ॥ ४१ ॥ प्रलयाविष्टवे ज्ञात्वा क्रमेणानेन बुद्धिमान् ॥ मोटनेन चतुर्थेन विधिरेव विधीयते ॥ ४२ ॥
 नाधत्तेऽधश्च यः पादं योऽङ्गो लघुनि मण्डले ॥ मोटनोद्वक्त्राभ्यां तु ग्राहयेत्पादमीशितम् ॥ ४३ ॥ वंदयित्वासने गाढं मन्दमादाय यो
 व्रजेत् ॥ ग्राह्यते संग्रहाद्यत्र तत्संग्रहणमुच्यते ॥ ४४ ॥ इत्वा पार्श्वे प्रहारेण स्थानस्थो व्यग्रमानसम् ॥ वल्गामाकृष्य पादेन ग्राह्य कण्ट-
 कपायनम् ॥ ४५ ॥ उल्केणा (ना) योऽग्निणानेन पाणिपादांस्तुरङ्गमः ॥ गृह्यते यत्खलीकृत्य खलीकारः स चेप्यते ॥ ४६ ॥
 गतित्रये प्रियः पादमादत्ते नैव वाञ्छितः ॥ इत्वा तु यत्र दण्डेन ग्राह्यते गहनं हि तत् ॥ ४७ ॥ खलीकृत्य चतुष्केण तुरंगो वल्गया-
 न्यया ॥ उच्छास्य ग्राह्यतेऽन्यत्र तत्स्रादुच्छासनं पुनः ॥ ४८ ॥ स्वभावं बहिरस्यन्तं तस्यां दिशि पदायनम् ॥ नियोज्य ग्राह्ययेत्तु
 मुखव्यावर्त्तनं मतम् ॥ ४९ ॥ ग्राहयित्वा ततः पादं त्रिविधासु यथाक्रमम् ॥ साधयेत्पंचधारासु क्रमशो मण्डलादिषु ॥ ५० ॥ आजानू-
 द्धाननं वाहं शिथिलं वाहयेत्सुधीः ॥ अङ्गेषु लाघवं यावत्तावत्तं वाहयेद्वयम् ॥ ५१ ॥ मृदुः स्कन्धे लघुर्वक्त्रे शिथिलः सर्वसन्धिषु ॥
 यदा स सादिनो वश्यः संगृहीयात्तदा हयम् ॥ ५२ ॥ न त्यजेत्पश्चिमं पादं यदा साधुर्भवेत्तदा ॥ तदाकृष्टिर्विधातव्या पाणिभ्यामिह
 वल्गया ॥ ५३ ॥ तत्र त्रिको यथा तिष्ठेदुद्धीवोऽङ्गः समाननः ॥ घरायां पश्चिमो पादावन्तास्ति यदाश्रयो ॥ ५४ ॥ तदा सन्धारणं

कुर्व्याद्वाढादं च मुष्टिना ॥ सहस्रेण समाकृष्टो यस्तुरङ्गो न िष्टिः ॥ ५५ ॥ शरीरं विक्षिपन्तं च साधयेन्मण्डलप्रमेः ॥ क्षिप्तेस्कन्धं
 च यो वाहः स च स्थाप्यो हि वलगया ॥ ५६ ॥ गोमयं लवणं मूत्रं कथितं मृत्समानितम् ॥ अङ्गलेपो मक्षिकादिदंशश्रमावि-
 नाशनः ॥ ५७ ॥ मध्ये भद्रादिजातीनां मण्डो देयो हि सादिना ॥ दंशनं सूक्ष्मकोटस्य निरुत्ताहः क्षुधा हयः ॥ ५८ ॥
 यथा वश्यस्तथा शिक्षा विनश्यन्त्यतिवाहिताः ॥ अवाहिता न सिध्यन्ति तुङ्गवक्रांश्च वाहयेत् ॥ ५९ ॥ सम्पीड्य जानुयुग्मेन स्थिर-
 मुष्टिस्तुरङ्गमम् ॥ गामूत्रा कुटिला जेनी पद्ममण्डलमालिका ॥ ६० ॥ पञ्चोलूखलिकाः कार्य्ये गर्वितास्ते हि कीर्तिताः ॥ संक्षिप्तं चैव
 विक्षिप्तं कुञ्चितं च यथाचितम् ॥ ६१ ॥ वलितावलिताौ चैव षोडश चेत्यमुदाहृतम् ॥ वीथीधनुःशतं यावदशीतिर्नवातिस्तथा ॥ ६२ ॥
 भद्रः सुसाव्यो वाजी स्यान्मन्दो दण्डैकमानतः ॥ मृगजङ्घो मृगो वाजी सङ्कीर्णस्तत्समन्वयात् ॥ ६३ ॥ शर्करामधुलाजादः सुगन्धोऽश्वः
 शुचिर्द्विजः ॥ तेजस्वी क्षत्रियश्चाश्वो विनीतो बुद्धिमांश्च यः ॥ ६४ ॥ शूद्रोऽशुचिश्च लो मन्दो विह्वलो विमतिः खलः ॥ वलगया
 धार्य्यमाणाऽश्वो लालकं यश्च दर्शयेत् ॥ ६५ ॥ धारासु योजनीयोऽसौ प्रग्रहप्रहमोक्षणेः ॥ अश्वादि लक्षणं वक्ष्ये शालिहोत्रो यथाऽ-
 वदत् ॥ ६६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आमेये अश्ववाहनसारवर्णनं नामाऽष्टाशतिकाद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २८८ ॥ अथाश्वलक्षणविहित-
 कम् ॥ शालिहोत्र उवाच ॥ अश्वानां लक्षणं वक्ष्ये चिकित्सां चैव मुश्रुत ॥ हीनदन्तो विदन्तश्च करालः कृष्णतालुरुः ॥ १ ॥ कृष्ण-
 जिह्वश्च यमजोऽजातमुष्कश्च यस्तथा ॥ द्विशफश्च तथा शृङ्गी त्रिवर्णो व्याघ्रवर्णकः ॥ २ ॥ खरवर्णो भस्मवर्णो जातवर्णश्च काकुदी ॥
 शिवत्री च काकसादी च खरसारस्तथैव च ॥ ३ ॥ वानराक्षः कृष्णसटः कृष्णगुह्यस्तथैव च ॥ कृष्णप्रोथश्च शूकश्च यश्च तित्तिरिसन्निभः
 ॥ ४ ॥ विषमः श्वेतपादश्च ध्रुवावर्त्तविवर्जितः ॥ अशुभावर्त्तसंयुक्तो वर्जनीयस्तुरङ्गमः ॥ ५ ॥ रन्ध्रोपरन्ध्रयोर्द्वौ द्वौ द्वौ द्वौ मस्तक-
 वक्षसोः ॥ प्रायेण च ललाटे च कण्ठावर्त्ताः शुभा दश ॥ ६ ॥ सूक्ष्म्यां च ललाटे च कर्णमूले निगालके ॥ बाहुमूले गले श्रेष्ठा
 आवर्त्तास्त्वशुभाः परे ॥ ७ ॥ शुकेन्द्रगोपचन्द्राभा ये च वायससन्निभाः ॥ सुवर्णवर्णाः स्निग्धाश्च प्रशस्यास्तु सदैव हि ॥ ८ ॥ दीर्घ-
 ग्रीवाक्षिकूटाश्च ह्रस्वकर्णाश्च शोभनाः ॥ राज्ञां तुरङ्गमा यत्र विजयं वर्जयेत्ततः ॥ ९ ॥ पालितस्तु द्वयो दन्ती शुभदो दुःखदोऽन्यथा ॥

श्रियः पुत्रास्तु गन्धर्वा वाजिनो रत्नमुत्तमम् ॥ १० ॥ अश्वमेधे तु तुरगः पवित्रत्वात् हूयते ॥ वृषो निम्बवृहत्यौ च गुहूची च समा-
 क्षिका ॥ ११ ॥ सिंहा गन्धकरी पिण्डी स्वेदश्च शिरसस्तथा ॥ हिङ्गुपुष्करमूलं च नागरं साम्लवेतसम् ॥ १२ ॥ पिप्पलीमैन्धवयुतं
 शूलघ्नं चोष्णवारिणा ॥ नागरातिविषा मुस्ता सानन्ता बिल्वमालिका ॥ १३ ॥ काथमेषां पिबेद्राजी सर्वातीसारनाशनम् ॥ प्रियङ्गु-
 सारिवाभ्यां च युक्तमाजं शृतं पयः ॥ १४ ॥ पथ्यातशर्करं पीत्वा श्रमाद्वाजी विमुच्यते ॥ द्रोणिकायां तु दातव्या तैलवस्तिस्तुरङ्गमे-
 ॥ १५ ॥ कोष्ठजा च शिरा वेध्या तेन तस्य सुखं भवेत् ॥ दाडिमं त्रिफला व्योषं गुडं च समभाविकम् ॥ १६ ॥ पिण्डमेतत्प्रदात-
 व्यमश्वानां कासनाशनम् ॥ प्रियङ्गुलोध्रमधुभिः पिबेदृषसं हयः ॥ १७ ॥ क्षीरं वा पञ्चकोलाद्यं कासनादि प्रमुच्यते ॥ प्रस्कन्धेषु
 च सर्वेषु श्रेय आदौ विशोधनम् ॥ १८ ॥ अभ्यङ्गोद्वर्त्तनस्नेहनस्यार्तिक्रमः स्मृतः ॥ ज्वरितानां तुरङ्गाणां पथसैव क्रियाक्रमः ॥ १९ ॥
 लोध्रकरंजयोर्मूलं मातुलंगाग्निनागराः ॥ कुष्ठहिङ्गुवचारास्त्रालेपोऽयं शोथनाशनः ॥ २० ॥ मञ्जिष्ठा मधुकं द्राक्षावृहत्यौ रक्तचन्दनम् ॥ त्रपुषी-
 बीजमूलानि शृंगाटककशेरुकम् ॥ २१ ॥ अजापयः शृतमिदं सुशीतं शर्करान्वितम् ॥ पीत्वा निरशनो वाजी रक्तमेहात्प्रमुच्यते ॥ २२ ॥
 मन्याहनुनिगालस्थशिराशोथो गलग्रहः ॥ अभ्यङ्गः कटुतैलेन तत्र तेष्वेव शस्यते ॥ २३ ॥ गलग्रहगदी शोथः प्रायशो गलदेशके ॥
 प्रत्यक्पुष्पी तथा वह्निः सैन्धवं सौरसो रसः ॥ २४ ॥ कृष्णाहिङ्गुयुतैरेभिः कृत्वा नस्यं न सिदति ॥ निशे ज्योतिष्मती पाठा कृष्णा कुष्ठं
 वचा मधु ॥ २५ ॥ जिह्वास्तंभे च लेपोऽयं गुडमूत्रयुतो हितः ॥ तिलर्यष्ट्या रजन्या च निम्बपत्रैश्च योजिता ॥ २६ ॥ शोद्रेण शोधनी पिण्डी
 सर्पिषा व्रणरोषिणी ॥ अभिघातेन खञ्जन्ति ये ह्यश्वास्तीव्रवेदनाः ॥ २७ ॥ परिषेकक्रिया तेषां तैलेनाशु रुजापहा ॥ दोषकोशभिघाताभ्यां
 पक्वभिन्ने व्रणे क्रमः ॥ २८ ॥ शान्तिर्मत्स्यण्डिवृद्धाभ्यां पक्वभिन्नव्रणे क्रमः ॥ अश्वत्थोदुम्बरपुष्पमधूकवटकल्कनैः ॥ २९ ॥ प्रभूतसलिलः
 काथः सुखोष्णो व्रणशोधनः ॥ शताह्वानागरं रास्त्रा मञ्जिष्ठाकुष्ठसैन्धवैः ॥ ३० ॥ देवदारुवचायुग्मरजनीरक्तचन्दनैः ॥ तैलं सिद्धं कपायेण
 गुहूच्याः पयसा सह ॥ ३१ ॥ अक्षणे वस्तिनस्ये च योज्यं सर्वत्र लिङ्गिते ॥ रक्तस्त्रावो जलौकाभिर्नैत्रान्ते नेत्रगोगिणः ॥ ३२ ॥ खदिरौदुम्बरा-
 श्वत्थकपायेण च साधनम् ॥ पात्रीदुरालभातिकाप्रियङ्गुकुङ्कुमैः समैः ॥ ३३ ॥ शुद्ध्या च कूनः कल्के दितो युक्तावलम्बिने ॥ उत्पाते

च शिले श्राव्ये शुष्कशोफे तथैव च ॥ ३४ ॥ शिप्रकारिणि दोषे च सद्यो विदलमिष्यते ॥ गोशकृन्मज्जिकाकुष्ठरजनीतिलसर्पपैः ॥ ३५ ॥
 गवां मूत्रेण पिष्टैश्च मर्दनं कण्डुनाशनम् ॥ शीतो मधुयुतः काथो नासिकायां सशर्करः ॥ ३६ ॥ रक्तपित्तहरः पानादश्वकर्णे तथैव च ॥
 सप्तमे सप्तमे देयमश्वानां लवणं दिने ॥ ३७ ॥ तथा भुक्तवतां देया प्रतिपाने तु वारुणी ॥ जीवनीयैः समधुरैर्मृद्रीकाशर्करायुतैः ॥ ३८ ॥
 सापिप्लीकैः शरदि प्रतिपानं सपन्नकैः ॥ विडंगपिप्लीधान्यशताह्वालोध्रसैन्धवैः ॥ ३९ ॥ सचित्रकैस्तुरंगाणां प्रतिपानं हिमागमे ॥
 लोध्रं प्रियङ्गुका मुस्ता पिप्पलीविश्वभेषजैः ॥ ४० ॥ सक्षौद्रैः प्रतिपानं स्यादसन्ते कफनाशनम् ॥ प्रियङ्गुपिप्पलीलोध्रयष्ट्याह्वैः सम-
 होषधैः ॥ ४१ ॥ निदाघे सगुडा देया मदिरां प्रतिपानके ॥ लोध्रकाष्ठं सलवणं पिप्पल्यो विश्वभेषजम् ॥ ४२ ॥ भवेत्तैलयुतैरोभिः
 प्रतिपानं घनागमे ॥ निदाघोद्धतपित्ता ये शरत्सु पुष्टशोणिताः ॥ ४३ ॥ प्रावृड्भिन्नपुरीषाश्च पिबेयुर्वाजिनो घृतम् ॥ पिबेयुर्वाजिन-
 स्तेलं कफवाय्वधिकास्तु ये ॥ ४४ ॥ स्नेहव्यापद्भवो येषां कार्यं तेषां विरूक्षणम् ॥ त्र्यहं यवागुरुक्षा स्याद्भोजनं तक्रसंयुतम् ॥ ४५ ॥
 शरन्निदाघयोः सर्पिस्तेलं शीतवसन्तयोः ॥ वर्षासु शिशिरे चैव वस्तो यमकमिष्यते ॥ ४६ ॥ गुर्वभिष्यान्दिभक्तानि व्यायामः स्नान-
 मातपम् ॥ वायुवर्जं च वाहस्य स्नेहपीतस्य वर्जितम् ॥ ४७ ॥ स्नानं पानं सकृत्कुर्यादश्वानां सलिलागमे ॥ अत्यर्थं दुर्दिने काले पान-
 मेकं प्रशस्यते ॥ ४८ ॥ युक्तशीतातपे काले द्विःपानं स्नपनं सकृत् ॥ ग्रीष्मे त्रिःस्नानपानं स्याच्चिरं तस्यावगाहनम् ॥ ४९ ॥
 निस्तुषाणां प्रदातव्या यवानां च तुराढकी ॥ चणकव्रीहिमौद्गानि कलायं वापि दापयेत् ॥ ५० ॥ अहोरात्रेण चार्द्धस्या यवसस्य तुला-
 दश ॥ अष्टौ शुष्कस्य दातव्याश्चतस्रोऽथ बुसस्य वा (वपुष्मतः) ॥ ५१ ॥ दूर्वा पित्तं यवः कासं बुसश्च श्लेष्मसञ्चयम् ॥ नाशयत्य-
 जुनः श्वासं तथा वालो बलाक्षयम् ॥ ५२ ॥ वातिकाः पित्तिकाश्चैव श्लेष्मजाः सान्निपातिकाः ॥ न रोगाः पीडयिष्यन्ति दूर्वाहारं तुरङ्गमम् ॥
 ५३ ॥ द्वौ रज्जुबन्धौ दुष्टानां पक्षयोरुभयोरपि ॥ पश्चादनुश्च कर्तव्यो दूरकीलव्यपाश्रयः ॥ ५४ ॥ वासेयुस्त्वास्तृते स्थाने कृतधूपन-
 भूमयः ॥ यत्रोपन्यस्तयवसाः सप्रदीपाः सुरक्षिताः ॥ कृकवाक्जकपयो धार्याश्चाश्वगृहे मृगाः ॥ ५५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेयेऽश्व-
 लक्षणाचिकित्सनं नामैकोनवत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २८९ ॥ अथाश्वशान्तिः ॥ शालिहोत्र उवाच ॥ अश्वशान्तिं प्रवक्ष्यामि वाजि-

रोगविमर्दिनीम् ॥ नित्यां नैमित्तिकीं काम्यां त्रिविधां शृणु सुश्रुत ॥ १ ॥ शुभे दिने श्रीधरं च श्रियमुच्चैः श्रवाश्च तम ॥ ह्यराजं सम-
 भ्यर्च्य सावित्रैर्जुहुयाद् घृतम् ॥ २ ॥ द्विजेभ्यो दक्षिणां दद्यादश्ववृद्धिस्तथा भवेत् ॥ आश्वयुक्शुक्लपक्षस्य पञ्चदश्यां च शान्तिकम् ॥
 ॥ ३ ॥ बहिःकुर्व्याद्विशेषेण नासत्यौ वरुणं यजेत् ॥ समुल्लिख्य ततो देवीं शाखाभिः परिवारयेत् ॥ ४ ॥ घटान्सर्वरसैः पूर्णान्दिक्षु दद्या-
 त्सवस्त्रकान् ॥ यवाज्यं जुहुयात्प्राच्यं यजेदश्वांश्च साश्विनान् ॥ ५ ॥ विप्रेभ्यो दक्षिणां दद्यान्नैमित्तिकमतः शृणु ॥ मकरादौ हयानां च
 पद्मैर्विष्णुं श्रियं यजेत् ॥ ६ ॥ ब्रह्माणं शङ्करं सोममादित्यं च तथाश्विनौ ॥ रेवन्तमुच्चैःश्रवसं दिक्पालं च दलेष्वापि ॥ ७ ॥ प्रत्येकं पूर्ण-
 कुम्भैश्च वेद्यां तत्सौम्यताः स्थले ॥ तिलाक्षताज्यासिद्धार्थान्देवतानां शतं शतम् ॥ उपोषितेन कर्त्तव्यं कर्म चाश्वरुजापहम् ॥ ८ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेयेऽश्वशान्तिकथनं नाम नवत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २९० ॥ अथ गजशान्तिः ॥ शालिहोत्र उवाच ॥ गज-
 शान्तिं प्रवक्ष्यामि गजरोगविमर्दिनीम् ॥ विष्णुं श्रियं च पञ्चम्यां नागमैरावतं यजेत् ॥ १ ॥ ब्रह्माणं शङ्करं विष्णुं शक्रं वैश्रवणं यमम् ॥
 चन्द्राक्रौ वरुणं वायुमग्निं पृथ्वीं तथा च खम् ॥ २ ॥ शेषं शैलान्कुञ्जरांश्च ये तेऽष्टौ देवयोनयः ॥ विष्णुपाशं महापद्मं भद्रं सुमनसं तथा
 ॥ ३ ॥ कुमुदैरावणः पद्मः पुष्पदन्तोऽथ वामनः ॥ सुप्रतीकोऽञ्जनो नागा अष्टौ होमोऽथ दक्षिणाम् ॥ ४ ॥ गजाः शान्त्युदकैः सिक्ता
 वृद्धौ नैमित्तिकं शृणु ॥ गजानां मकरादौ च ऐशान्यां नगराद्बहिः ॥ ५ ॥ स्थण्डिले कमले मध्ये विष्णुं लक्ष्मीं च केसरे ॥ ब्रह्माणं
 भास्करं पृथ्वीं यजेत्स्कन्दं ह्यनन्तकम् ॥ ६ ॥ खं शिवं सोममिन्द्रादींस्तदस्त्राणि दले क्रमात् ॥ वज्रं शक्तिं च दण्डं च तोमरं पाशकं गदाम्
 ॥ ७ ॥ शूलं पद्मं बहिर्वृन्ते चक्रे सूर्यं तथाश्विनौ ॥ वसूनष्टौ तथा साध्यान्याम्येऽथ नैऋते दले ॥ ८ ॥ देवानाङ्गिरसश्चान्यान्भृगुंश्च
 मरुतोऽनिले ॥ विश्वान्देवांस्तथा दक्षे रुद्रान्द्रौऽथ मण्डले ॥ ९ ॥ वृत्तया रेखया तत्र देवान्वै बाह्यतो यजेत् ॥ सूत्रकारानृषीन्वाणीं
 पूर्वोदौ सरितो गिरन् ॥ १० ॥ महाभूतानि कोणेषु ऐशान्यादिषु संयजेत् ॥ पद्मं चक्रं गदां शंखं चतुराग्रं तु मण्डलम् ॥ ११ ॥ चतु-
 र्द्वारं ततः कुम्भानग्न्यादौ च पताकिकाः ॥ चत्वा (तु) रस्तोरणान्द्वारि नागानैरावतादिकान् ॥ १२ ॥ पूर्वोदौ चोषधीभिश्च देवानां
 भाजनं पृथक् ॥ पृथक्छताहुतीश्चाज्यैर्गजानर्च्यं प्रदक्षिणम् ॥ १३ ॥ नागं बह्विं देवतादीन्वाह्यैर्जग्मुः स्वयं गृहम् ॥ द्विजेभ्यो दक्षिणां

दद्याद्दस्तिवेद्यादिकांस्तथा ॥ १४ ॥ करिणीं तु समारुह्य वदेत्कर्णे तु कालवित् ॥ नागराजेमृते शान्तिं कृत्वा ऽ (न्यास्मि) सुष्मिञ्जपेन्म-
 नुम् ॥ १५ ॥ श्रीगजस्त्वं कृतो राज्ञा भवानस्य गजाग्रणीः ॥ गन्धमाल्याग्रभक्तैस्त्वां पूजयिष्याति पार्थिवः ॥ १६ ॥ लोकस्तदाज्ञया
 पूजां करिष्याति तदा तव ॥ पालनीयस्त्वया राजा युद्धेऽध्वनि तथा गृहे ॥ १७ ॥ तिर्यग्भावं समुत्सृज्य दिव्यं भावमनुस्मर ॥
 देवासुरे पुरा युद्धे श्रीगजस्रिदशैः कृतः ॥ १८ ॥ ऐरावतमुतः श्रीमानरिष्टो नाम वारणः ॥ श्रीगजानां तु तत्तेजः सर्वमेवोपतिष्ठते ॥
 ॥ १९ ॥ तत्तेजस्तव नागेद्र दिव्यभावसमन्वितम् ॥ उपतिष्ठतु भद्रं ते रक्ष राजानमाहवे ॥ २० ॥ इत्येवमभिषिक्तं तमारोहेत शुभे नृपः ॥
 तस्यानुगमनं कुर्युः सशस्त्रा नरपुङ्गवाः ॥ २१ ॥ शालास्वसौ स्थण्डिलेऽब्जे दिक्पालादीन्यजेद्ब्रह्मिः ॥ केसरेषु बलं नागं भुवं चैव सरस्व-
 तीम् ॥ २२ ॥ मध्ये तु डिण्डिमं प्रार्च्य गन्धमाल्यानुलेपनैः ॥ हुत्वा देयस्तु कलशो रसपूर्णो द्विजाय च ॥ २३ ॥ गजाध्यक्षं हास्तिपं
 च गणितज्ञं च पूजयेत् ॥ गजाध्यक्षाय तं दद्यात् डिण्डिमं सोऽपि वादयेत् ॥ शुभगम्भीरशब्दैः स्याज्जघनस्थोऽभिवादयेत् ॥ २४ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये गजशान्तिकथनं नामैकनवत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५ ॥ अथ गवायुर्वेदः ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ गोविप्रपा-
 लनं कार्यं राज्ञा गोशान्तिमावदे ॥ गावः पवित्रा माङ्गल्या गोषु लोकाः प्रतिष्ठिताः ॥ १ ॥ शकृन्मूत्रं परं तामसामलक्ष्मीनाशनं परम् ॥
 गवां कण्डूयनं वारिदानं शृङ्गस्य मर्दनम् ॥ २ ॥ गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिश्च रोचना ॥ षडङ्गं परमं पाने दुःस्वप्राशनवारणम् ॥ ३ ॥
 रोचनाविषरक्षोघ्नी ग्रासदः स्वर्गगो गवाम् ॥ यद्रुहे दुःखिता गावः स याति नरकं नरः ॥ ४ ॥ परगोग्रासदः स्वर्गी गोहितो ब्रह्मलोकभाक् ॥
 गोदानात्कीर्तनाद्रक्षां कृत्वा चोद्धरते कुलम् ॥ ५ ॥ गवां श्वासात्पवित्रा भूः स्पर्शनात्किल्बिषक्षयः ॥ गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः
 कुशोदकम् ॥ ६ ॥ एकरात्रोपवासश्च श्वपाकमापि शोधयेत् ॥ सर्वाशुभविनाशाय पुराचरितमीश्वरैः ॥ ७ ॥ प्रत्येकं च त्र्यहाभ्यस्तं
 महासान्तपनं स्मृतम् ॥ सर्वकामप्रदं चैतत्सर्वाशुभविमर्दनम् ॥ ८ ॥ कृच्छ्रातिः कृच्छ्रं पसया दिवसानेकविंशतिम् ॥ निर्मलाः सर्वकामास्या
 स्वर्गगाः स्युर्नरोत्तमाः ॥ ९ ॥ त्र्यहमुष्णं पिबेन्मूत्रं त्र्यहमुष्णं घृतं पिबेत् ॥ त्र्यहमुष्णं पयः पीत्वा वायुभक्षः परं त्र्यहम् ॥ १० ॥ तप्तकृ-
 च्छ्रवतं सर्वपापघ्नं ब्रह्मलोकदम् ॥ शीतैस्तु शीतकृच्छ्रं स्याद्ब्रह्मलोकं ब्रह्मलोकदम् ॥ ११ ॥ गोमूत्रेणाचोत्स्नानं वृत्तिं कुर्याच्च

गोरोसेः ॥ गोभिर्व्रजेच्च भुक्तासु भुञ्जीताथ च गोव्रती ॥ १२ ॥ मासेनैकेन निष्पापो गोलोकी स्वर्गगो भवेत् ॥ विद्यां च गोमतीं
 जप्त्वा गोलोकं परमं व्रजेत् ॥ १३ ॥ गीतैर्नृत्यैरप्सरोगोभिर्विमाने तत्र मोदते ॥ गावः सुरभयो नित्यं गावो गुग्गुलुगन्धिकाः
 ॥ १४ ॥ गावः प्रतिष्ठा भूतानां गावः स्वस्त्ययनं परम् ॥ अन्नमेव परं गावो देवानां हविरुत्तमम् ॥ १५ ॥
 पावनं सर्वभूतानां क्षरन्ति च वहन्ति च ॥ हविषा मन्त्रपूतेन तर्पयन्त्यमरादिवि ॥ १६ ॥ ऋषीणामग्निहोत्रेषु गावो
 होमेषु योजिताः ॥ सर्वेषामेव भूतानां गावः शरणमुत्तमम् ॥ १७ ॥ गावः पवित्रं परमं गावो माङ्गल्यमुत्तमम् ॥ गावः स्वर्गस्य
 सोपानं गावो धन्याः सनातनाः ॥ १८ ॥ नमो गोभ्यः श्रीमतीभ्यः सौरभेयीभ्य एव च ॥ नमो ब्रह्मसुताभ्यश्च पवित्राभ्यो नमो नमः ॥
 ॥ १९ ॥ ब्राह्मणाश्चैव गावश्च कुलमेकं द्विधा कृतम् ॥ एकत्र मन्त्रास्तिष्ठन्ति हविरेकत्र तिष्ठति ॥ २० ॥ देवब्राह्मणगोसाधुसाध्वीभिः
 सकलं जगत् ॥ धार्यते वै सदा तस्मात्सर्वे पूज्यतमा मताः ॥ २१ ॥ पिबन्ति यत्र तत्तीर्थं गङ्गाया गाव एव हि ॥ गवां माहात्म्यमुक्तं हि
 चिकित्सां च तथा शृणु ॥ २२ ॥ शृङ्गामयेषु धेनूनां तैलं दद्यात्ससैन्धवम् ॥ शृङ्गवेरबलामंसीकल्कसिद्धं समाशिकम् ॥ २३ ॥
 कर्णशूलेषु सर्वेषु मज्जिष्ठाहिङ्गुसैन्धवैः ॥ सिद्धं तैलं प्रदातव्यं रसोनेनाथ वा पुनः ॥ २४ ॥ बिम्बमूलमपामार्गं धातकी च सपाटला ॥
 कुटजं दन्तमूलेषु लेपात्तच्छूलनाशनम् ॥ २५ ॥ दन्तशूलहरैर्द्रव्यैर्घृतं राम विपाचितम् ॥ मुखरोगहरं ज्ञेयं जिह्वारोगेषु सैन्धवम् ॥ २६ ॥
 शृङ्गवेरं हरिद्रे द्वे त्रिफला च गलग्रहे ॥ हृच्छूले बस्तिशूले च वातरोगे क्षये तथा ॥ २७ ॥ त्रिफला घृतमिश्रा च गवां पाने प्रश-
 स्यते ॥ अतीसारो हरिद्रे द्वे पाठां चैव प्रदापयेत् ॥ २८ ॥ सर्वेषु कोष्ठरोगेषु तथा शाखागदेषु च ॥ शृङ्गवेरं च भाङ्गीं च कासे स्वासे
 प्रदापयेत् ॥ २९ ॥ दातव्या भग्नसन्धाने प्रियङ्गुलवणान्विता ॥ तैलं वातहरं पित्ते मधुयष्टीविपाचितम् ॥ ३० ॥ कपे व्योषं च
 समधु सपुष्टकरजोऽस्रजे ॥ तैलाज्यं हरितालं च भग्नक्षते शृतं ददेत् ॥ ३१ ॥ माषास्तिलाः सगोधूमाः पशुक्षीरं घृतं तथा ॥
 एषां पिण्डी सलवणा वत्सानां पुष्टिदा त्वियम् ॥ ३२ ॥ बलप्रदा विषाणां स्याद्ब्रह्मनाशाय धूपकः ॥ देवदारु वचा मांसी गुग्गुलुहिङ्गु-
 सर्वपाः ॥ ३३ ॥ ग्रहादिगदनाशाय एष धूपो गवां हितः ॥ यस्या चैव गवां काय्या धूपेनानेन धूपिताः ॥ ३४ ॥ अश्वगन्धा तिलैः शुक्रं तेन

गोः क्षीरिणी भवेत् ॥ रसायनं च पिण्याकं मत्तो यो धार्यते गृहे ॥ ३५ ॥ गवां पुरीषे पञ्चम्यां नित्यं शान्त्यै श्रियं यजेत् ॥ वासुदेवं च
 गन्धाद्यैरपरा शान्तिरुच्यते ॥ ३६ ॥ अश्वयुक्कुक्षस्य पञ्चदश्यां यजेद्भरिम् ॥ हरिरुद्रमजं सूर्यं श्रियमाग्निं घृतेन च ॥ ३७ ॥
 दधि सम्प्राश्य गाः पूज्य कार्यं वह्निप्रदाक्षिणम् ॥ वृषाणां योजयेद्युद्धं गतिवाद्यरवैर्बहिः ॥ ३८ ॥ गवां तु लवणं देयं ब्राह्मणानां च
 दक्षिणाः ॥ नैमित्तिके माकरादौ यजेद्विष्णुं सह श्रिया ॥ ३९ ॥ स्थण्डिलेऽञ्जे मध्यगते दिक्षु केसरगान्पुरान् ॥ सुभद्राजो रविः पूज्यो
 बहुरूपो बलिर्बहिः ॥ ४० ॥ खं विश्वरूपा सिद्धिश्च ऋद्धिः शान्तिश्च रोहिणी ॥ दिग्धेनवो हि पूर्वाद्याः कृत्तरैश्चन्द्र ईश्वरः ॥ ४१ ॥
 दिक्पालाः पद्मपत्रेषु कुम्भेष्वग्नौ च होमयेत् ॥ क्षीरवृक्षस्य समिधः सर्षपाक्षततण्डुलान् ॥ ४२ ॥ शतं शतं सुवर्णं च कांस्यादिकं
 द्विजे ददेत् ॥ गावः पूज्या विमोक्तव्याः शान्त्यै क्षीरादिसंयुताः ॥ ४३ ॥ अग्निरुवाच ॥ शालिहोत्रः सुश्रुताय हयायुर्वेदमुक्तवान् ॥
 पालकाप्योऽङ्गराजाय गजायुर्वेदमब्रवीत् ॥ ४४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये गवाऽऽयुर्वेदकथनं नाम द्विनवत्यधिकद्विशततमोऽ-
 ध्यायः ॥ २९२ ॥ अथ मन्त्रपरिभाषा ॥ अग्निरुवाच ॥ मन्त्रविद्यामहं वक्ष्ये भुक्तिमुक्तिप्रदं शृणु ॥ विंशत्यर्णाधिका मन्त्रा मालामन्त्राः
 स्मृता द्विज ॥ १ ॥ दशाक्षराधिका मन्त्रास्तदर्वाग्बीजसंज्ञिताः ॥ वार्द्धक्ये सिद्धिदा ह्येते मालामन्त्रास्तु यौवने ॥ २ ॥ पञ्चाक्षराधिका
 मन्त्रा सिद्धिदाः सर्वदा परे ॥ स्त्रीपुंनपुंसकत्वेन त्रिधा स्युर्मन्त्रजातयः ॥ ३ ॥ स्त्रीमन्त्रा वह्निजायान्ता नमोऽन्ताश्च नपुंसकाः ॥ शेषाः
 पुमांसस्ते शस्ता वश्योच्चाटनकेषु च ॥ ४ ॥ क्षुद्रक्रियामयध्वंसे स्त्रियोऽन्यत्र नपुंसकाः ॥ मन्त्रावाग्नेयसौम्याख्यौ ताराद्यन्तार्द्धयोर्ज-
 पेत् ॥ ५ ॥ ताराऽन्याग्निवियत्रायो मन्त्र आग्नेय इष्यते ॥ शिष्टः सौम्यः प्रशस्तौ तौ कर्मणोः कूरसौम्ययोः ॥ ६ ॥ आग्नेयमन्त्रः
 सौम्यः स्यात्प्रायशोऽन्ते नमोऽन्वितः ॥ सौम्यमन्त्रस्तथाग्नेयः फट्कारेणान्ततो युतः ॥ ७ ॥ सुप्तः प्रबुद्धमात्रो वा मन्त्रः सिद्धिं न
 यच्छति ॥ स्वापकालो महाबाहो जागरो दक्षिणावहः ॥ ८ ॥ आग्नेयस्य मनोः सौम्यमन्त्रस्यैतद्विपर्ययात् ॥ प्रबोधकालं जानीया-
 दुभयोरुभयोरहः ॥ ९ ॥ दुष्टशराशिविद्वेषिवर्णादीन्वर्जयेन्मनून् ॥ रायज्यलाभोपकाराय प्रारभ्यारिः स्वरः कुरुन् ॥ १० ॥ गोपाल-
 ककुटी प्रायात्पूर्णामित्युदिता लिपिः ॥ नक्षत्रेषु क्रमाद्योज्यो स्वरान्त्यो रेवतीयुजो ॥ ११ ॥ वेला गुरुः स्वराः शोणः कर्मणैवेति भेदिता ॥

लिप्यर्णा वशिषु ज्ञेया षष्ठेशादींश्च योजयेत् ॥ १२ ॥ लिपो चतुष्पथस्थायामाख्यावर्णपदान्तराः ॥ सिद्धः साध्या द्वितीयस्थाः
 सुसिद्धा वैरिणः परे ॥ १३ ॥ सिद्धादीन्कल्पयेदेवं सिद्धोत्पन्तगुणैरपि ॥ सिद्धे सिद्धो जपात्साध्यो जपपूजाहुतादिना ॥ १४ ॥ सुसिद्धो
 ध्यानमात्रेण साधकं नाशयेदरिः ॥ दुष्टार्णप्रचुरो यः स्यान्धन्त्रः सर्वविनिन्दितः ॥ १५ ॥ प्राविश्य विधिवद्दीक्षामभिषेकावसानिकाम् ॥
 श्रुत्वा तन्त्रं गुरोर्लब्धं साधयेदीप्सितं मनुम् ॥ १६ ॥ धीरो दक्षः शुचिर्भक्तो जपध्यानादितत्परः ॥ सिद्धस्तपस्वी कुशलस्तन्त्रज्ञः
 सत्यभाषणः ॥ १७ ॥ निग्रहानुग्रहे शक्तो गुरुरित्याभिधीयते ॥ शान्तो दान्तः पटुश्चीर्णब्रह्मचर्यो हविष्यभुक् ॥ १८ ॥ कुर्वन्नाचार्य्य-
 शुश्रूषां सिद्धोत्साही साशिष्यकः ॥ स तूपदेश्यः पुत्रश्च विनयी वसुदस्तथा ॥ १९ ॥ मन्त्रं दद्यात्सुसिद्धो तु सहस्रं देशिकं जपेत् ॥
 यदृच्छया श्रुतं मन्त्रं छलेनाथ बलेन वा ॥ २० ॥ पत्रे स्थितं च गाथां च जनयेद्यद्यनर्थकम् ॥ मन्त्रं यः साधयेदेकं जपहोमार्चनादिभिः ॥
 ॥ २१ ॥ क्रियाभिर्भूरिभिस्तस्य सिध्यन्ति स्वल्पसाधनात् ॥ सम्यक्सिद्धैकमन्त्रस्य नासाध्यमिह किञ्चन ॥ २२ ॥ बहुमन्त्रवतः पुंसः
 का कथा शिव एव सः ॥ दशलक्षजपादेकवर्णो मन्त्रः प्राप्सिष्यति ॥ २३ ॥ वर्णवृद्ध्या जपहासस्तेनान्येषां समूहयेत् ॥ बीजाद्वित्रिगुणा-
 न्मन्त्रान्मालामन्त्रे जपक्रिया ॥ २४ ॥ संख्यानुक्तौ शतं साष्टसहस्रं वा जपादिषु ॥ जपादशांशं सर्वत्र साभिषेकं हुतं विदुः ॥ २५ ॥ द्रव्या-
 नुक्तौ घृतं होमे जपोऽशक्तस्य सर्वतः ॥ मूलमन्त्रादशांशः स्यादंगादीनां जपादिकम् ॥ २६ ॥ जपात्सशक्तिमन्त्रस्य कामदा मन्त्रदे-
 वताः ॥ साधकस्य भवेत्तृता ध्यानहोमार्चनादिना ॥ २७ ॥ उच्चैर्जपाद्विशिष्टः स्यादुपांशुर्दशभिर्गुणैः ॥ जिह्वाजपे शतगुणः सहस्रो
 मानसः स्मृतः ॥ २८ ॥ प्राङ्मुखोऽवाङ्मुखो वापि मन्त्रकर्म समारभेत् ॥ प्रणवाद्याः सर्वमन्त्रा वाग्यतो विहिताशनः ॥ २९ ॥ आसी-
 नस्तु जपेन्मन्त्रान्देवताचार्य्यतुल्यदृक् ॥ कुटी विविक्ता देशाः स्युर्देवालयनदीहदाः ॥ ३० ॥ सिद्धो यवागूषपेर्वा पयो भक्ष्यं हविष्यकम् ॥
 मन्त्रस्य देवता तावत्तिथिवारेषु वै जपेत् ॥ ३१ ॥ कृष्णाष्टमी चतुर्दश्योर्ग्रहणादौ च साधकः ॥ दस्रो यमोऽनलो घाता शशी रुद्रो
 गुरुर्दितिः ॥ ३२ ॥ सर्पाः पितरोऽथ भगोऽर्यमा शतितरङ्गुतिः ॥ त्वष्टा मरुत इन्द्राग्नी मित्रेन्द्रो निर्ऋतिर्जलम् ॥ ३३ ॥ विश्वेदेवा
 ह्यीकेशो वायवः सलिलाविपः ॥ अजेकपादहिर्बुध्न्यः पूषाश्विन्यादिदेवताः ॥ ३४ ॥ अग्निर्देवाबुमानिग्नो नागश्चन्द्रो दिवाकरः ॥

मातृदुर्गा दिशामीशः कृष्णो वैवस्वतः शिवः ॥ ३५ ॥ पञ्चदश्याः शशाङ्कस्तु पितरस्तिथिदेवताः ॥ इरो दुर्गा गुरुर्विष्णुर्ब्रह्मा लक्ष्मी-
 र्धनेश्वरः ॥ ३६ ॥ एते सूर्यादिवारेशा लिपिन्यासोऽथ कथ्यते ॥ केशान्तेषु च वृत्तेषु चक्षुषोः श्रवणद्वये ॥ ३७ ॥ नासागण्डौष्ठदन्तेषु
 द्वे द्वे मूर्द्धास्थयोः क्रमात् ॥ वर्णान्पञ्चषु वर्णाणां बाहुचरणसन्धिषु ॥ ३८ ॥ पार्श्वयोः पृष्ठतो नाभौ हृदये च क्रमान्यसेत् ॥ यार्दांश्च
 हृदये न्यस्येदेषां स्युः सप्त धातवः ॥ ३९ ॥ त्वगमृद्धमांसमेदोस्थिमज्जाशुक्राणि धातवः ॥ रसाद्यैश्च पयोन्तैश्च लिख्यन्ते च लिपीश्वरैः
 ॥ ४० ॥ श्रीकण्ठोऽनन्तसूक्ष्मौ च त्रिमूर्तिरमरेश्वरः ॥ अग्नीशो भावभूतिश्च तिथीशः स्थाणुको हरः ॥ ४१ ॥ दण्डीशो भौतिकः
 सद्योजातश्चानुग्रहेश्वरः ॥ अक्रूरश्च महासेनः शरण्या देवता अमूः ॥ ४२ ॥ ततः क्रोधीशचण्डो च पञ्चान्तकशिवात्तमौ ॥ तथैव
 रुद्रकूर्मौ च त्रिणेत्रश्चतुराननः ॥ ४३ ॥ अजेशशर्मासोमेशौ तथा लाङ्गलिदारुकौ ॥ अर्द्धनारीश्वरश्चोमा कान्तश्चाषाढिदण्डिनौ ॥ ४४ ॥
 अत्रिर्मानश्च मेषश्च लोहितश्च शिखी तथा ॥ छगलण्डद्विरण्डौ द्वौ समहाकालबालिनौ ॥ ४५ ॥ भुजङ्गश्च पिनाकी च खड्गीशश्च वक्रः
 पुनः ॥ श्वेतो भृगुर्गुडीशक्षाः क्षयः संवर्तकः स्मृतः ॥ ४६ ॥ रुद्रान्तशक्ताल्लिख्यादीन्त्रिमोऽन्तान्विन्यसेत्क्रमात् ॥ अंगानि विन्यसेत्सर्वे
 मन्त्राः सांगास्तु सिद्धिदाः ॥ ४७ ॥ हृल्लेखाव्योमसंपूर्वाण्येतान्यंगानि विन्यसेत् ॥ हृदादीन्यङ्गमन्त्रान्तेयोजयेद्धृदये नमः ॥ ४८ ॥
 स्वाहा शिरस्यथ वषट् शिखायां कवचो च ह्रूम् ॥ वोषण्नेत्रेऽस्त्राय फट् स्यात्पञ्चाङ्गं नेत्रवर्जितम् ॥ ४९ ॥ निरङ्गस्यात्मना चाङ्गं न्य-
 स्येतं नियुतं जपेत् ॥ क्रमेण देवीं वागीशां यथोक्तास्तु तिलान्हुनेत् ॥ ५० ॥ लिपिदेवी साक्षसूत्रकुम्भपुस्तकपद्मधृक् ॥ कवित्वादि
 प्रयच्छेत् कर्मादौ सिद्धये न्यसेत् ॥ लिङ्गविनिर्मलः सर्वे मन्त्राः सिध्यन्ति मातृभिः ॥ ५१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये मन्त्रपरिभाषा
 नाम त्रिनवत्यधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥ २९३ ॥ अथ सर्पलक्षणानि ॥ अग्निरुवाच ॥ नागादयोऽथ भावादिविश्वस्थानानि कर्म च ॥
 सूतकं दष्टचष्टेति सप्तलक्षणमुच्यते ॥ १ ॥ शेषवामुकितक्षाख्याः कर्कटोऽज्जो महाम्बुजः ॥ शंखपालश्च कुलिक इत्यष्टौ नागवर्ग्यकाः
 ॥ २ ॥ दशाष्टपञ्चत्रिगुणशतमूर्द्धान्वितो क्रमात् ॥ विप्रो नृपो विशो शूद्रो द्वौ द्वौ नागेषु कीर्तितौ ॥ ३ ॥ तदन्वयाः पञ्चशतं तेभ्यो
 जाता असंख्यकाः ॥ फणिमण्डलिराजीलवातपित्तकफात्मकाः ॥ ४ ॥ व्यन्तरा दोषमिश्रास्ते सर्पा दर्वीकराः स्मृताः ॥ रथाङ्गलाङ्ग-

लच्छत्रस्वस्तिकाङ्कुशधारिणः ॥ ५ ॥ गोनसा मन्दगा दीर्घा मण्डलैर्विविधैश्चिताः ॥ राजिलाश्चित्रेताः स्निग्धास्तिर्य्यगूर्ध्वं च वाजिभिः ॥
 ॥ ६ ॥ व्यन्तः मिश्रचिह्नाश्च भूवर्षाग्नेयवायवः ॥ चतुर्विंशस्ते षड्विंशभेदा षोडशगोनसाः ॥ ७ ॥ त्रयोदश च राजीला व्यन्तरा एक-
 विंशतिः ॥ येऽनुक्तकाले जायन्ते सर्पास्ते व्यन्तराः स्मृताः ॥ ८ ॥ आषाढादित्रिमासैः स्याद्गर्भा मासचतुष्टये ॥ अण्डकानां शंते द्वे
 च चत्वारिंशत्प्रसूयते ॥ ९ ॥ सर्पा ग्रसन्ति सूतौघान्विना स्त्रीपुत्रपुंसकान् ॥ उन्मीलिताक्षि सप्ताहात्कृष्णो मासाद्भवेद्बहिः ॥ १० ॥
 द्वादशाहात्सुबोधः स्यादन्ता स्युः सूर्यदर्शनात् ॥ द्वात्रिंशद्दिनविंशत्या चतस्रस्तेषु दंष्ट्रिकाः ॥ ११ ॥ कराली मकरी कालरात्री च
 यमदूतिका ॥ एतास्ताः सविषा दंष्ट्रा वामदक्षिणपार्श्वगाः ॥ १२ ॥ षण्मासान्मुच्यते कृत्ति जीवेषष्टिसमाद्वयम् ॥ नागाः सूर्यादिवा-
 रेशाः सप्त उक्ता दिवा निशि ॥ १३ ॥ स्वेषां षट् प्रतिवारेषु कुलिकः सर्वसन्धिषु ॥ शङ्खेन वा महाब्जेन सह तस्योदयोऽथवा ॥ १४ ॥
 द्वयोर्वा नाडिकामात्रमन्तरं कुलिकोदयः ॥ दुष्टः स कालः सर्वत्र सर्पदंशे विशेषतः ॥ १५ ॥ कृत्तिका भरणी स्वाती मूलं पूर्वत्रया-
 श्विनी ॥ विशाखाद्रा मघाश्लेषा चित्रा श्रवणरोहिणी ॥ १६ ॥ हस्तो मन्दकुजो वारौ पञ्चमी चाष्टमी तिथिः ॥ षष्ठी रिक्ता शिवानिन्द्या
 पञ्चमी च चतुर्दशी ॥ १७ ॥ सन्ध्याचतुष्टयं दुष्टं दग्धयोगाश्च राशयः ॥ एकद्विबहवो दंशा दष्टं विद्धं च खण्डितम् ॥ १८ ॥ अदंशम-
 वगुप्तं स्यादंशमेव चतुर्विधम् ॥ त्रयो द्व्येकक्षता दंशा वेदना रुधिरोलबणा ॥ १९ ॥ नक्तन्त्वेकाङ्घ्रिकूर्माभा दंशाश्च यमचोदिताः ॥
 दाही पिपीलिकास्पर्शा कण्ठशोथरुजान्वितः ॥ २० ॥ सतोदो ग्रन्थितो दंशः सविषो न्यस्तनिर्विषः ॥ देवालये शून्यगृहे बल्मीको-
 द्यानकोटरे ॥ २१ ॥ रथ्यासन्धौ श्मशाने च नद्यां च सिन्धुसंगमे ॥ द्वीपे चतुष्पथे सौधे गृहेऽब्जे पर्वताग्रतः ॥ २२ ॥ विलद्वारे जीर्ण-
 कूपे जीर्णवेश्मनि कुड्यके ॥ शिष्टश्लेष्मातकाक्षेषु जम्बूदुम्बरवेणुषु ॥ २३ ॥ वटे च जीर्णप्राकारे खास्यहृत्कक्षजञ्जुणि ॥ तालौ शंखे
 गले मूर्ध्नि चिबुके नाभिपादयोः ॥ २४ ॥ दंशोऽशुभः शुभो दूतः पुष्पहस्तः सुवाक्सुधीः ॥ लिङ्गवर्णसमानश्च शुक्लवस्त्रोऽमलः शुचिः
 ॥ २५ ॥ अपद्मारगतः शस्त्री प्रमादी भूगतेक्षणः ॥ विवर्णवासाः पाशादिहस्तो गद्गदवर्णभाक् ॥ २६ ॥ शुष्ककाष्ठाश्रितः खिन्नस्तिला-
 तककरांशुकः ॥ आर्द्रवासाः कृष्णरक्तपुष्पयुक्ताशिरोरुहः ॥ २७ ॥ कुचमदीं नखच्छेदी गुदस्पृक्पादलेखकः ॥ केशलुञ्जी तृणच्छेदी

दुष्टा दूतास्तथैकशः ॥ २८ ॥ इडान्या वा वहद्वेधा यदि दूतस्य चात्मनः ॥ आभ्यां द्वाभ्यां पुष्ट्यास्मान्धियास्त्रीपुत्रपुंसकान् ॥ २९ ॥ दूतः स्पृशति यद्वात्रं तस्मिन्दंशमुदाहरेत् ॥ दूताङ्घ्रिचलनं दुष्टमुत्थितिर्निश्चला शुभा ॥ ३० ॥ जीवपार्श्वे शुभो दूतो दुष्टोऽन्यत्र समागतः ॥ जीवो गतागतैर्दुष्टः शुभो दूतनिवेदने ॥ ३१ ॥ दूतस्य वाक्प्रदुष्टा सा पूर्वामञ्जार्द्धनिन्दिता ॥ विभक्तैस्तस्य वाक्यान्तैर्विषनिर्विषकालता ॥ ३२ ॥ आद्यैः स्वैश्च काद्यैश्च वर्णैर्भिन्नलिपिर्द्विधा ॥ स्वरजो वसुमान्वर्गी इति ज्ञेया च मातृका ॥ ३३ ॥ वाताग्नीन्द्रजलात्मानो वर्णेषु च चतुष्टयम् ॥ नपुंसकाः पञ्चमाः स्युः स्वराः शक्राम्बुयोनयः ॥ ३४ ॥ दुष्टो दूतस्य वाक्पादौ वाताग्नी मय्यमो हरिः ॥ प्रशस्ता वारुणा वर्णा अतिदुष्टा नपुंसकाः ॥ ३५ ॥ प्रस्ताने मङ्गलं वाक्यं गर्जितं मेघहस्तिनोः ॥ प्रदक्षिणं फले वृक्षे वामस्य च रुतं जितम् ॥ ३६ ॥ शुभा गीतादिशब्दाः स्युरिदं स्याद्वि सिद्धये ॥ अनर्थगीरथामेघहस्तिनोः ॥ प्रदक्षिणं फले वृक्षे वामस्य च रुतं जितम् ॥ ३६ ॥ शुभा गीतादिशब्दाः स्युरिदं स्याद्वि सिद्धये ॥ अनर्थगीरथा-
 कन्दो दक्षिणे विरुतं क्षुतम् ॥ ३७ ॥ वेद्या क्षुतो नृपाः कन्या गौर्दन्ती मुरजध्वजौ ॥ क्षीराज्यदधिशङ्खाम्बु च्छत्रं भेरी फलं सुराः ॥ ३८ ॥ तण्डुला हेम रूप्यं च सिद्धयेऽभिमुखा अमी ॥ सकाष्ठः सानलः कारुर्मलिनाम्बरभारभृत् ॥ ३९ ॥ गलस्थटङ्को गोमायु-
 गृध्रोलूककपर्दिकाः ॥ तैलं कपालकार्पासा निषेधे भस्म नष्टये ॥ ४० ॥ विषरोगाश्च सप्त स्युर्धातोर्धात्वन्तरासितः ॥ विषदंशो ललाटं यात्यतो नेत्रं ततो मुखम् ॥ आस्याच्च वचनीनाड्यो धातून्प्राप्नोति हि क्रमात् ॥ ४१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सर्पलक्षणं नाम चतु-
 र्नवत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २९४ ॥ अथ दष्टचिकित्सा ॥ अग्निरुवाच ॥ मन्त्रध्यानौषधैर्दष्टचिकित्सां प्रवदामि ते ॥ ओं नमो भगवते नीलकण्ठायोति ॥ जपनाद्विषहानिः स्यादौषधं जीवरक्षणम् ॥ १ ॥ साज्यं सकृद्रसं पेयं द्विविधं विषमुच्यते ॥ जङ्गमं सर्पमू-
 षादि शृङ्गादि स्थावरं विषम् ॥ २ ॥ शान्तस्वरान्वितो ब्रह्मा लोहितं तारकं शिवः ॥ वियतेर्नाममन्त्रोऽयं तार्क्षः शब्दमयः स्मृतः ॥ ३ ॥ ओं ज्वल महामते हृदयाय गरुडविरालशिरसे गरुडशिखायै गरुड विषभञ्जन प्रभेदन प्रभेदन वित्रासय वित्रासय विमर्दय विमर्दय कवचाय अप्रतिहतशासनं वं हूं फट् अस्त्राय उग्ररूपधारक सर्वभयङ्कर भीषय सर्वं दह दह भस्मी कुरु कुरु स्वाहा नेत्राय ॥ सप्तवर्गा-
 न्तयुग्माष्टदिग्दलस्वरकेसरादिवर्णरुद्धं वह्निराभूतकर्णिकं मातृकाम्बुजम् ॥ कृत्वा हृदिस्थं तन्मन्त्री वामहस्ततले स्मरेत् ॥ अङ्गुष्ठादिनि

न्यसेद्वर्णान्वितेभेदिताः कलाः ॥ ४ ॥ पीतं वज्रचतुष्कोणं पार्थिवं शक्रदेवतम् ॥ वृत्ताद्रमाप्य पद्मादं शुक्लं वरुणदेवतम् ॥ ५ ॥
 त्र्यम्ब (सं) स्वस्तिकयुक्तं च तेजसं वह्निदेवतम् ॥ वृत्तं बिन्दुवृत्तं वायुदेवतं कृष्णमालिनम् ॥ ६ ॥ अद्भुष्टाद्यद्भुलीमध्ये पर्यस्तेषु स्ववे-
 श्मसु ॥ सुवर्णनागवाहेन वेष्टितेषु न्यसेत्क्रमात् ॥ ७ ॥ वियतेश्वतुरो वर्णान्मुमण्डलसमत्विषः ॥ अरूपे रवतन्मात्रे चाकाशे शिवदेवते
 ॥ ८ ॥ कनिष्ठामध्यपर्वस्थे न्यसेत्तस्याद्यमक्षरम् ॥ नागानामादिवर्णांश्च स्वमण्डलगतान्यसेत् ॥ ९ ॥ भूतादिवर्णान्विन्यसेदद्भुष्टाद्यन्त-
 पर्वसु ॥ तन्मात्रादिगुणाभ्यर्णानद्भुलीषु न्यसेद्बुधः ॥ १० ॥ स्पर्शनादेव तार्क्षेण हस्ते हन्याद्विषद्वयम् ॥ मण्डलादिषु तान्वर्णान्वियतेः
 कवयो जितान् ॥ ११ ॥ श्रेष्ठं द्यद्भुलिभिर्देहनाभिस्थानेषु पर्वसु ॥ आजानुतः सुवर्णाभमानाभेस्तुहिनप्रभम् ॥ १२ ॥ कुङ्कुमारुणमा-
 कण्ठादाकेशान्तात्सितेतरम् ॥ ब्रह्माण्डव्यापिनं तार्क्ष्यं च न्द्राख्यं नागभूषणम् ॥ १३ ॥ नीलोग्रनासमात्मानं महापक्षं स्मरेद्बुधः ॥ एवं
 तार्क्षात्मनो वाक्यान्मन्त्रः स्यान्मन्त्रिणो विषे ॥ १४ ॥ मुष्टिस्तार्क्षकरस्यान्तःस्थिताद्भुष्टविषापहा ॥ तार्क्षं हस्तं समुद्यम्य तत्पञ्चाद्भुलि-
 चालनात् ॥ १५ ॥ कुर्याद्विषस्य स्तम्भादींस्तदुक्तमदवीक्षया ॥ आकाशादेशभूबीजः पञ्चार्णाधिपातिर्मनुः ॥ १६ ॥ संस्तम्भयेऽति-
 विषतो भाषया स्तम्भयेद्विषम् ॥ व्यत्यस्तभूषया बीजो मन्त्रोऽयं साधुसाधितः ॥ १७ ॥ संप्लवप्लावय यमः शब्दाद्यः संहरोद्विषम् ॥
 दण्डमुत्थापयेदेष सुजताम्भोऽभिषेकतः ॥ १८ ॥ सुजतशंखभेर्यादिनिःस्वनश्रवणेन वा ॥ संदेहत्येव संयुक्तो भूतेजोव्यत्ययात्स्थितः
 ॥ १९ ॥ भूवायुव्यत्ययान्मन्त्रो विष संक्रामयत्यसौ ॥ अन्तःस्थो निजवेश्मस्थो बीजाग्नीन्दुजलात्मभिः ॥ २० ॥ एतत्कर्म नयेन्मन्त्री
 गरुडाकृतिविग्रहः ॥ तार्क्षवरुणगेहस्थस्तज्जपात्राशयेद्विषम् ॥ २१ ॥ श्रीजानुदण्डीमुदितं स्वधाश्रीबीजलाञ्छितम् ॥ स्नानपानात्स-
 र्वविषं ज्वररोगापमृत्युजित् ॥ २२ ॥ पक्षि पक्षि महापक्षि महापक्षि वि वि स्वाहा ॥ पक्षि पक्षि महापक्षि महापक्षि क्षि क्षि स्वाहा ॥
 द्वावेतो पक्षिराण्मन्त्रो विषघ्नावभिमन्त्रणात् ॥ पक्षिराजाय विग्रहे पक्षिदेवाय धीमाहि तन्नो गरुडः प्रचोदयात् ॥ वह्निस्थो पार्श्वतत्पूर्वो
 दन्तश्रीको च दण्डिनो ॥ २३ ॥ सकाली लाङ्गली चंति नीलकण्ठाद्यमीरितम् ॥ वक्षःकण्ठशिलाइवेतं न्यसेत्स्तम्भे सुसंस्कृतो ॥ २४ ॥
 हर हर हृदयाय नमः कपर्दिने च शिरसि नीलकण्ठाय वै शिरसां कालकृतविषमक्षणाय स्वाहा ॥ अथ कर्म च कण्ठे नेत्रे हस्तिना-

सास्त्रिनेत्रकम् ॥ पूर्वाद्यैराननेयुक्तं श्वेतपीतारुणासितैः ॥ अभयं वरदं चापं वासुकिं च दधद्भुजे ॥ यस्योपरीतपार्श्वस्थमोरीरुद्रोऽस्य
 देवता ॥ २५ ॥ पादजानुगुहानाभिहृत्कण्ठाननमूर्द्धसु ॥ मन्त्रार्णान्यस्य करयोरङ्गुष्ठाद्यङ्गुलीषु च ॥ २६ ॥ तर्जन्यादितदन्तासु सर्व-
 मङ्गुष्ठयोन्यसेत् ॥ ध्यात्वैवं संहरेत्क्षिप्रं वदया शूलमुद्रया ॥ २७ ॥ कनिष्ठा ज्येष्ठया बद्धा तिस्रोऽन्याः प्रसृतेर्जवाः ॥ विषनाशो वाम-
 हस्तमन्यस्मिन्दक्षिणं कर्म ॥ २८ ॥ ओं नमो भगवते नीलकण्ठाय चिः अमलकण्ठाय चिः सर्वज्ञकण्ठाय चिः क्षिप ओं स्वाहा ॥
 अमलनीकण्ठाय नैकसर्वविषापहाय ॥ नमस्ते रुद्रमन्यव इति समार्जनाद्विषं विनश्याति न सन्देहः कर्णजाप्यात् उपानहा वा ॥ यजे-
 द्बुद्रविधानेन नीलग्रीवं महेश्वरम् ॥ विषव्याधिविनाशः स्यात्कृत्वा रुद्रविधानकम् ॥ २९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये दष्टचिकित्सनं
 नाम पञ्चनवत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २९५ ॥ अथ पञ्चाङ्गरुद्रेण दष्टचिकित्सा ॥ अग्निरुवाच ॥ वक्ष्ये रुद्रविधानं तु पञ्चाङ्गं
 सर्वदं परम् ॥ हृदयं शिवसङ्कल्पः शिरः सूक्तं तु पौरुषम् ॥ १ ॥ शिखाद्भयः सम्भूतसूक्तमाशुः कवचमेव च ॥ शतरुद्रीयमस्त्रं च
 रुद्रस्याङ्गानि पञ्च हि ॥ २ ॥ पञ्चाङ्गान्यस्य तं ध्यात्वा जपेद्बुद्धास्ततः क्रमात् ॥ यज्याग्रत इति सूक्तं षड्भुजं मानसं विदुः ॥ ३ ॥ ऋषिः
 स्याच्छिवसङ्कल्पश्छन्दस्त्रिष्टुबुदाहृतम् ॥ शिवः सहस्रशीर्षेति तस्य नारायणोऽप्युषिः ॥ ४ ॥ देवता पुरुषोऽनुष्टुप्छन्दो ज्ञेयं च त्रैष्टुभम्
 अद्यः सम्भूतसूक्तस्थ ऋषिरुत्तरागोनरः ॥ ५ ॥ आद्यानां तिसृणां त्रिष्टुप्छन्दोऽनुष्टुप्छन्दो रपि ॥ छन्दस्त्रैष्टुभमन्यायाः पुरुषोऽस्यापि
 देवता ॥ ६ ॥ आशुरिन्द्रो द्वादशानां छन्दस्त्रिष्टुबुदाहृतम् ॥ ऋषिः प्रोक्तः प्रातिरथः सूक्ते सप्तदशार्चिके ॥ ७ ॥ पृथक्पृथग्देवताः स्युः
 पुरुषविदङ्गदेवता ॥ अवशिष्टदेवतेषु छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम् ॥ ८ ॥ असौ यस्ताम्रो भवतीन्द्रः पुरुलिङ्गोक्तदेवता ॥ पाङ्क्तिच्छन्दोऽथ
 मर्माणि त्वपो लिङ्गोक्तदेवताः ॥ ९ ॥ रौद्राध्याये च सर्वस्मिन्नृषिः स्यात्परमेष्वपि ॥ प्रजापतिर्वा देवानां कुत्सस्य तिसृणां पुनः ॥ १० ॥
 मनोद्वयोरुर्मैका स्याद्बुद्रो रुद्राश्च देवताः ॥ आद्योनुवाकोऽथ पूर्व एकरुद्राख्यदेवतः ॥ ११ ॥ छन्दो गायत्रमाद्याया अनुष्टु-
 तिसृणामृचाम् ॥ तिसृणां च तथा पाङ्क्तिनुष्टुबथ संस्मृतम् ॥ १२ ॥ द्वयोश्च जगतीच्छन्दो रुद्राणामप्यशीतयः ॥ हिरण्यबाह-
 वस्तिस्त्रो नमो वः किरिकाय च ॥ १३ ॥ पञ्चर्षो रुद्रदेवाः स्युर्मन्त्रे रुद्रानुवाकके ॥ विशके रुद्रदेवास्ताः प्रथमा बृहती स्मृता ॥ १४ ॥

आग्नेय-

१०४॥

ऋग्वितीया त्रिजगती तृतीया त्रिष्टुबेवं च ॥ अनुष्टुभो यजुस्तिष्ठ आर्योभिज्ञः सुसिद्धिभाक् ॥ १५ ॥ त्रैलोक्यमोहननोपि
विषव्याध्यार्मिर्दनम् ॥ इं श्रीं ह्रीं हूं त्रैलोक्यमोहनाय विष्णवे नमः ॥ अनुष्टुभं नृसिंहेन विषव्याधिविनाशनम् ॥ १६ ॥ ॐ हं इम् उग्रं
वीरं महाविष्णुं ज्वलन्तं सर्वतोमुखम् ॥ नृसिंहं भीषणं भद्रं मृत्युमृत्युं नमाम्यहम् ॥ १७ ॥ अमयेव तु पञ्चाङ्गोः मन्त्रः सर्वार्थसाधकः ॥
द्वादशाष्टाक्षरो मन्त्रो विषव्याधिविर्मदनो ॥ १८ ॥ कुब्जिका त्रिपुरा गौरी चन्द्रिका विषहारिणी ॥ प्रसादमन्त्रो विषहृदा-
युरारोग्यवर्धनः ॥ सौरो विनायकस्तद्रुद्रमन्त्राः सदाखिलाः ॥ १९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पञ्चाङ्गरुद्रेण दष्टचिकित्सा नाम षण्ण-
वत्यधिकद्विशतमोऽध्यायः ॥ २९६ ॥ अथ विषहन्मन्त्रोपधम् ॥ अग्निरुवाच ॥ ओं नमो भगवते रुद्राय छिन्द २ विषं ज्वालितपर-
शुपाणये च ॥ नमो भगवते पक्षिरुद्राय दष्टकं उत्थापय २ दष्टकम् कम्पय २ जल्पय २ ॥ सर्वदष्टमुत्थापय लल २ बन्ध २ मोचय २
वररुद्र गच्छ २ वध २ वुट २ बुक २ भीषय २ मुष्टिना संहर विषं ठ ठ ॥ पक्षिरुद्रेण ह विषं नाशमायाति मन्त्रणात् ॥ ओं नमो भग-
वते रुद्र नाशय विषं स्थावरजङ्गमं कृत्रिमाकृत्रिमविषमुपविषं नाशय नानाविषं दष्टकविषं नाशय धम २ दम २ वम २ मेघान्धकार-
धारावर्षनिर्विषीभव संहर २ गच्छ २ आवेशय २ विषोत्थापनरूपं मन्त्रान्ताद्विषधारणम् ओं क्षिप २ स्वाहा ओं हां ह्रीं स्त्री सः ठं द्रौ
ह्रीं ठः ॥ जपादिना साधितस्तु सर्पान्बध्नाति नित्यशः ॥ १ ॥ एकद्वित्रिचतुर्वीजः कृष्णचक्राङ्गपञ्चकः ॥ गोपीजनवल्लभाय स्वाहा
सर्वार्थसाधकः ॥ २ ॥ ओं नमो भगवते रुद्राय प्रेताधियतये शृणु २ गर्ज २ भ्रामय २ मुञ्च २ मुह्य २ कट २ आविश २ सुवर्णपतङ्ग
रुद्रो ज्ञापयति ठ ठ ॥ पातालक्षोभमन्त्रोऽयं मन्त्रणाद्विषनाशनः ॥ दंशकाहिदंशे सद्यो दष्टः काष्ठशिलादिना ॥ ३ ॥ विषशान्त्यै
देहदंशं ज्वालकोकनदादिना ॥ शिरीषबीजपुष्पार्कक्षीरबीजकटुत्रयम् ॥ ४ ॥ विषं विनाशयेत्पानलेपनेनाञ्जनादिना ॥ शिरीषपुष्पस्य
रसभावितं मरिचं सितम् ॥ ५ ॥ पाननस्याञ्जनाद्यैश्च विषं हन्यान्न संशयः ॥ कोषातकीवचाहिड्डुशिरीषार्कपयोयुतम् ॥ ६ ॥ कटुत्रयं
समेषाम्भो हरेन्नस्यादिना विषम् ॥ रामठेष्वाकुसर्वाङ्गचूर्णं नस्याद्विषापहम् ॥ ७ ॥ इन्द्रबलाम्रिकं द्रोणं तुलसी देविका सदा ॥ तद्र-
सात्तं त्रिकटुकं चूर्णं भक्ष्यं विषापहम् ॥ पञ्चाङ्गं कृष्णपञ्चम्यां शिरीषस्य विषापहम् ॥ ८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये विषहन्मन्त्रोपधं

पुण्य

अ० २१७

॥ २०४ ॥

नाम सप्तनवत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २९७ ॥ अथ गोनसादिचिकित्सा ॥ अग्निरुवाच ॥ गोनसादिचिकित्सां च वसिष्ठ शृणु
 वन्मि ते ॥ ह्रीं ह्रीं अमलपाक्षि स्वाहा ॥ ताम्बूलत्वादनानमंत्रं हरेन्मण्डलिनो विषम् ॥ १ ॥ लशुनं रामठफलं कुष्ठाम्रिव्योषकं विषे ॥
 मृहीक्षीरं गव्यघृतं पक्षं पीत्वाऽहिजे विषे ॥ २ ॥ अथ राजिलदष्टे च पेया कृष्णा ससेन्धवा ॥ आज्यक्षौद्रशकृतोयं पुरीतत्या विषा-
 पहम् ॥ ३ ॥ सकृष्णा खण्डदुग्धाज्यं पातव्यं तेन माक्षिकम् ॥ व्योषं पिच्छं बिडालास्थि नकुलांगरुहः समैः ॥ ४ ॥ चूर्णितैर्मेघ-
 दुग्धाक्तेर्धूपः सर्वविषापहः ॥ रोमनिर्गुण्डिकाकोलवर्णैर्वा लशुनं समम् ॥ ५ ॥ मुनिपत्रैः कृतस्वेदं दष्टं काञ्जिकपाचितैः ॥ मूषिकाः
 षोडश प्रोक्ता रसं कार्पासजं पिबेत् ॥ ६ ॥ सतेलं मूषिकार्तिघ्नं फलिनी कुसुमं तथा ॥ सनागरगुडं भक्ष्यं तद्विषारोचकापहम्
 ॥ ७ ॥ चिकित्सा विंशतिर्भूता लूताविषहरो गणः ॥ पद्मकं पाटली कुष्ठं नतमुशीरचन्दनम् ॥ ८ ॥ निर्गुण्डी सारिवा शेलु
 लूतार्तं सेचयेज्जलेः ॥ गुञ्जानिर्गुण्डिकंकोलपर्णं शुण्ठीनिशाद्वयम् ॥ ९ ॥ कारञ्जास्थि च तत्पङ्कैर्वृश्चिकार्तिहरं शृणु ॥ मज्जिष्ठा
 चन्दनं व्योषपुष्पं शिरीषकौमुदम् ॥ १० ॥ संयोज्याश्चतुरो योगा लेपादौ वृश्चिकापहाः ॥ ओं नमो भगवते रुद्राय चिवि चिवि छिन्द
 छिन्द किरि किरि भिन्द भिन्द सङ्गेन च्छेदय च्छेदय शूलेन भेदय चक्रेण दारय दारय ओं हूं फट् ॥ मन्त्रेण मन्त्रितो देवो गर्दभादी-
 न्निकृन्तति ॥ ११ ॥ त्रिफलोशीरमुस्ताम्बुमांसीपद्मकचन्दनम् ॥ अजाक्षीरेण पानादेर्गर्दभादेर्विषं हरेत् ॥ १२ ॥ हरेच्छिरीषपञ्चाङ्गं
 व्योषं शतपदीविषम् ॥ सकन्धरं शिरीषास्थि हरेदुन्दूरजं विषम् ॥ १३ ॥ व्योषं ससर्पिः पिण्डीतमूलमस्य विषं हरेत् ॥ क्षारव्यो-
 षवचाहिडुविडंगं सेन्धवं नतम् ॥ १४ ॥ अम्बुष्ठातिबलाकुष्ठं सर्वकीटविषं हरेत् ॥ यष्टिव्योषगुडक्षीरयोगः शुनो विषापहः ॥ १५ ॥
 ओं सुभद्राये नमः ओं सुप्रभाये नमः ॥ यान्योषधानि गृह्यन्ते विधानेन विना जनैः ॥ १६ ॥ तेषां बीजं त्वया ग्राह्यमिति ब्रह्माऽ-
 ब्रवीच्च ताम् ॥ तां प्रणम्योषधीं पश्चाद्वान्प्रक्षिप्य मुष्टिना ॥ १७ ॥ दश जप्त्वा मन्त्रमिदं नमस्कुर्व्यात्तदोषधम् ॥ त्वामुद्धराम्यूर्चने-
 त्रामनेनैव च भक्षयेत् ॥ १८ ॥ नमः पुरुषार्तिहाय नमो गोपालकाय च ॥ आत्मनेवाभिजानाति रणे कृष्णपराजयम् ॥ १९ ॥ एतेन सत्य-
 वाक्येन अगदो मेऽस्तु सिध्यतु ॥ नमो वेदव्यासमात्रे तत्र रक्ष रक्ष मां सर्वविषेभ्यो गौरी भान्धारि चाण्डालि मातङ्गिनि स्वाहा हरिमाये ॥

ओषधादौ प्रयोक्तव्यो मन्त्रोऽयं स्थावरे विषे ॥ २० ॥ भुक्तमात्रे स्थिते ज्वाले पद्मं शीताम्बुसेवितम् ॥ पाययेत्सघृतं शौद्रं
 विषं चेत्तदनन्तरम् ॥ २१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये गोनसादिचिकित्सा नामाऽष्टनवत्यधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥ २९८ ॥
 अथ बालग्रहहरबालतन्त्रम् ॥ अग्निरुवाच ॥ बालतन्त्रं प्रवक्ष्यामि बालादिग्रहमर्दनम् ॥ अथ जातादिने वत्सं ग्रही गृह्णाति पापिनी ॥
 ॥ १ ॥ गात्रोद्वेगो निराहारो नानाग्रीवाविवर्तनम् ॥ तच्चेष्टितमिदं तत्स्यान्मातृणां च बलं हरेत् ॥ २ ॥ मत्स्यमांससुराभक्ष्यगन्धस्त्रधू-
 पदीपकैः ॥ लिम्पेच्च धातकीलोध्रमञ्जिष्ठातालचन्दनैः ॥ ३ ॥ महिषाक्षेण धूपश्च द्विरात्रे भीषणी ग्रही ॥ तच्चेष्टा कासनिश्वासौ गात्रस-
 ङ्कोचनं मुहुः ॥ ४ ॥ अजामूत्रैर्लिपेत्कृष्णा सेव्यापामार्गचन्दनैः ॥ गोशृङ्गदन्तकेशैश्च धूपयेत्पूर्ववद्वलिः ॥ ५ ॥ ग्रही त्रिरात्रे घण्टाली
 तच्चेष्टाऽऽक्रन्दनं मुहुः ॥ जृम्भणं स्वनितं त्रासो गात्रोद्वेगमरोचनम् ॥ ६ ॥ केसराञ्जनगोहस्तिदन्तं साजपयो लिपेत् ॥ नखराजीबिल्वद-
 लैर्धूपयेच्च बलिं हरेत् ॥ ७ ॥ ॥ ग्रही चतुर्थी काकोली गात्रोद्वेगप्ररोचनम् ॥ फेनोद्धारो दिशो दृष्टिः कुलमाषैः सासवैर्बलिः ॥ ८ ॥
 गजदन्ताहिनिमौकवाजिमूत्रप्रलेपनम् ॥ सराजीनिम्बपत्रेण धूर्तकेशेन धूपयेत् ॥ ९ ॥ हंसाधिका पञ्चमी स्याज्जृम्भा श्वासोर्ध्वधारिणी ॥
 मुष्टिबन्धश्च तच्चेष्टा बलिं मत्स्यादिना हरेत् ॥ १० ॥ मेषशृङ्गबलालोध्रशिलातालैः शिशुं लिपेत् ॥ फट्कारी तु ग्रही षष्ठी भयमोहप्र-
 रोदनम् ॥ ११ ॥ निराहारोऽङ्गविक्षेपो हरेन्मत्स्यादिना बलिम् ॥ राजीगुग्गुलुकुष्ठेभदन्ताद्यैर्धूपलेपनैः ॥ १२ ॥ सप्तमे मुक्तकेश्यार्तः
 पूतिगन्धो विजृम्भणम् ॥ सादः प्ररोदनं कासो धूपो व्याघ्रनखैर्लिपेत् ॥ १३ ॥ वचागोमयगोमूत्रैः श्रीदण्डी चाष्टमे ग्रही ॥ दिशो निरीक्षणं
 जिह्वाचालनं कासरोदनम् ॥ १४ ॥ बलिः पूर्वैव मत्स्याद्यैर्धूपलेपे च हिङ्गुला ॥ वचासिद्धार्थलशुनैश्चोर्ध्वग्राही महाग्रही ॥ १५ ॥ उद्वे-
 जनोर्ध्वनिःश्वासः स्वमुष्टिद्वयखादनम् ॥ रक्तचन्दनकुष्ठाद्यैर्धूपयेत्लेपयेच्छिशुम् ॥ १६ ॥ कपिरोमनखैर्धूपो दशमी रोदनी ग्रही ॥ तच्चेष्टा
 रोदनं शश्वत्सुगन्धो नीलवर्णता ॥ १७ ॥ धूपो निम्बेन भूतोग्रराजीसर्जरसैर्लिपेत् ॥ बलिं बहिर्हरेल्लजकुल्माषकवकोदनम् ॥ १८ ॥
 यावन्नयोदशाहं स्यादेवं धूपादिका क्रिया ॥ गृह्णाति मासिकं वत्सं पूतना सङ्कुली ग्रही ॥ १९ ॥ काकवद्रोदनं श्वासो मूत्रगन्धोऽक्षिमील-
 नम् ॥ गोमूत्रस्नपनं तस्य गोदन्तेन च धूपनम् ॥ २० ॥ पीतवस्त्रं ददेद्रक्तस्त्रगन्धो तैलदपिकः ॥ त्रिविधं पायसं मद्यं तिलं मांसं जम्ब-

विधम् ॥ २१ ॥ करजाधो यमदिशि सप्ताहं तैर्बलिं हरेत् ॥ द्विमासिकं च मुकुटा वपुः शीतं च शीतलम् ॥ २२ ॥ छर्दिः स्यान्मुखशो-
षादि पुष्पगन्धांशुकानि च ॥ अपूपमोदनं दीपः कृष्णं नीरादि धूपकम् ॥ २३ ॥ तृतीये गोमुखी निद्रा सविष्णुत्रप्ररोदनम् ॥ यवाः
प्रियंगुः पललं कुल्माषं शाकमोदनम् ॥ २४ ॥ क्षीरं पूर्वं ददेन्मध्येऽहानि धूमश्च सर्पिषा ॥ पञ्चभङ्गेन तत्स्नानं चतुर्थे पिङ्गलात्तिहत् ॥
॥ २५ ॥ तनुः शीता पूतिगन्धः शोषः स प्रियते ध्रुवम् ॥ पञ्चमी ललना गात्रसादः स्यान्मुखशोणितम् ॥ २६ ॥ अपानः पीतवर्णश्च
मत्स्याद्यैर्दक्षिणे बलिः ॥ षण्मासे पङ्कजा चेष्टा रोदनं विकृतः स्वरः ॥ २७ ॥ मत्स्यमांससुराभक्तपुष्पगन्धादिभिर्बलिः ॥ सप्तमे तु निरा-
हारा पूतिगन्धादिदन्तरुक् ॥ २८ ॥ पिष्टमांससुरामांसैर्बलिः स्यादमुनाष्टमे ॥ विस्फोटशोषणाद्यं स्यात्तच्चिकित्सां न कारयेत् ॥ २९ ॥
नवमे कुम्भकर्ण्यात्तो ज्वरी छर्दति पालकम् ॥ रोदनं मांसकुल्मापमद्याद्यैर्वैश्वरे बलिः ॥ ३० ॥ दशमे तापसी चेष्टा निराहारोऽक्षिमील-
नम् ॥ घण्टा पताका पिष्टाक्ता सुरामांसबलिः समे ॥ ३१ ॥ राक्षस्येकादशी पीडा नेत्रादौ न चिकित्सितम् ॥ चञ्चला द्वादशे श्वासः
त्रासादिकविचेष्टितम् ॥ ३२ ॥ बलिः पूर्वेऽथ मध्याह्ने कुल्माषाद्यैस्तिलादिभिः ॥ यातना तु द्वितीयेऽन्दे यातनं रोदनादिकम् ॥ ३३ ॥
तिलमांसमद्यमांसैर्बलिः स्नानादि पूर्ववत् ॥ तृतीये रोदनी कम्पो रोदनं रक्तमूत्रकम् ॥ ३४ ॥ गुडोदनं तिलापूपः प्रतिमा तिलपिष्टजा ॥
तिलस्नानं पञ्चपत्रैर्धूपो राजफलत्वचा ॥ ३५ ॥ चतुर्थे चटका शोफो ज्वरः सर्वाङ्गसादनम् ॥ मत्स्यमांसतिलाद्यैश्च बलिः स्नानं च धूप-
नम् ॥ ३६ ॥ पञ्चाला पञ्चमेऽन्दे तु ज्वरस्त्रासोऽङ्गसादनम् ॥ मांसोदनाद्यैश्च बलिर्मेघशृङ्गेण धूपनम् ॥ ३७ ॥ पलाशोदुम्बराश्चत्य-
वटबिल्वदलाम्बुधृक् ॥ षष्ठेऽन्दे धावनी शोषो वैरस्यं गात्रसादनम् ॥ ३८ ॥ सप्ताहोभिर्बलिः पूर्वैर्धूपः स्नानं च भृङ्गकैः ॥ सप्तमे
यमुना च्छर्दिरेवचो हासरोदनम् ॥ ३९ ॥ मांसपायसमद्याद्यैर्बलिः स्नानं च धूपनम् ॥ अष्टमे वा जातवेदा निराहारं प्ररोदनम् ॥ ४० ॥
कृसरापूपदध्याद्यैर्बलिः स्नानं च धूपनम् ॥ कालाब्दे नवमे बाह्वोरास्फोटो गर्जनं भयम् ॥ ४१ ॥ बलिः स्यात्कृसरापूपसत्कुल्माषपायसे ॥
दशमेऽन्दे कलहंसी दाहोऽङ्गकृशता ज्वरः ॥ ४२ ॥ पौलिकापूपदध्यन्नेः पञ्चरात्रं बलिं हरेत् ॥ निम्बधूपः कुष्ठलेपो तथैकादशके ग्रही
॥ ४३ ॥ देवदूती निशुरवाग्बलिलेपादि पूर्ववत् ॥ बलिका द्वादशे श्वासो बलिलेपादि पूर्ववत् ॥ ४४ ॥ त्रयोदशे वायवी च मुखवाह्या-

प्रसादनम् ॥ रक्ताग्रगन्धमाल्याद्यैर्बलिः पञ्चदलेः स्रपेत् ॥ ४५ ॥ राजीनिम्बदलेर्धूपो याक्षिणी च चतुर्दशे । चेष्टा शूलं ज्वरो दाहो
 मांसमक्ष्मादिकैर्बलिः ॥ ४६ ॥ स्नानादि पूर्ववच्छान्त्यै मुण्डिकार्त्तिस्त्रिपञ्चके ॥ तच्चेष्टासूक्तवः शश्वत्कुर्व्यान्मातृचक्रित्सनम् ॥ ४७ ॥
 वानरी षोडशी भूमौ पतेन्निद्रा सदा ज्वरः ॥ पायसाद्येस्त्रिरात्रं च बालिः स्नानादि पूर्ववत् ॥ ४८ ॥ गन्धवती सप्तदशे गात्रोद्वेगः प्ररोदनम् ॥
 कुल्माषाद्यैर्बलिः स्नानधूपलेपादि पूर्ववत् ॥ ४९ ॥ दिनेशी पूतना नाम वर्षेशाः सुकुमारिकाः ॥ ओं नमः सर्वमातृभ्यो बालपीडासंयोगं
 भुञ्ज भुञ्ज जुट जुट स्फोटय स्फोटय स्फुर स्फुर गृह २ आकट्टय आकट्टय कट्टय २ एवं सिद्धरूपो ज्ञापयति ॥ हर हर निर्दोषे कुरु कुरु
 बालिकां बालं स्त्रियं पुरुषं वा सर्वग्रहाणामुपक्रमात् ॥ चामुण्डे नमो देव्यै हूं हूं ह्रीं अपसर दुष्टग्रहान् हं तद्यथागच्छन्तु गृह्यकाः अन्यत्र
 पन्थानं रुद्रो ज्ञापयति ॥ सर्वबालग्रहेषु स्यान्मन्त्रोऽयं सार्वकामिकः ॥ ५० ॥ ओं नमो भगवति चामुण्डे मुञ्च मुञ्च बालं बालिकां वा बलिं
 गृह गृह जय जय वस वस ॥ सर्वत्र बलिदानेऽयं रक्षाकृत्पठ्यते मनुः ॥ ब्रह्मा विष्णुः शिवः स्कन्दो गौरी लक्ष्मीर्गणादयः ॥ रक्षन्तु ज्वरदा-
 हार्तं मुञ्चन्तु च कुमारकम् ॥ ५१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये बालग्रहहरबालतन्त्रानिरूपणं नाम नवनवत्याधिकाद्विशततमोऽध्यायः ॥ २९९ ॥
 अथ ग्रहहन्मन्त्रादिकम् ॥ अग्निरुवाच ॥ ग्रहोपहारमन्त्रादीन्वक्ष्ये ग्रहविमर्दनान् ॥ हर्षेच्छाभयशोकादिविरुद्धाशुचिभाजेनात् ॥ १ ॥
 गुरुदेवादिकोपाच्च पञ्चोन्मादा भवन्त्यथ ॥ त्रिदोषजाः सन्निपाता आगन्तव इति स्मृताः ॥ २ ॥ देवादयो ग्रहा जाता रुद्रकोधादनेकधा ॥
 सारित्सरस्तडागादौ शैलोपवनसेतुषु ॥ ३ ॥ नदीसंगे शून्यगृहे विलद्राय्यैकवृक्षके ॥ ग्रहा गृहन्ति पुंसश्च स्त्रियं सुतां च गर्भिणीम् ॥ ४ ॥
 आसन्नपुष्पां नग्नां च ऋतुस्नानं करोति या ॥ अवमानं नृणां वैरं विघ्नं भाग्यविपर्ययः ॥ ५ ॥ देवतागुरुधर्मादिसदाचारादिलङ्घनम् ॥
 पतनं शैलवृक्षादेर्विधुन्वन्मूर्धजान्मुहुः ॥ ६ ॥ रुद्रवृत्त्याति रक्ताक्षो हूंरूपोऽनुग्रही नरः ॥ उद्विग्नः शूलदाहार्तः क्षत्रवृत्तः शिरोर्त्तिमान्
 ॥ ७ ॥ देहि देहीति याचेत् बलिकामग्रही नरः ॥ स्त्रीमालाभोगम्लानेच्छु रतिकामग्रही नरः ॥ ८ ॥ महासुदर्शनो व्योमव्यापी
 विटपनासिकः ॥ पातालनारासिंहाद्या चण्डीमन्त्रा ग्रहार्दनाः ॥ ९ ॥ पृथ्वीदिङ्मवचाचक्रशिरीषदयितं परम् ॥ पाशाङ्कुशचरं
 देवमक्ष्मालाकपालिनम् ॥ १० ॥ स्वर्दागान्त्रादिशक्तिं च दधानं चतुराननम् ॥ अन्तर्बाह्यादिसदागपमस्त्वं रविमण्डले ॥ ११ ॥

उपनिषद्

पृ. १००

॥ २०५ ॥

आदित्यादियुतं प्राच्यं उदितेऽर्केऽर्च्यकं ददेत् ॥ श्वासविषाग्निविप्रकुण्डीहृद्वेसासकलो भृशः ॥ १२ ॥ अर्काय भृशुवः स्वश्च जालिनी
 कुलमुद्गरम् ॥ पद्मासनोऽरुणो रक्तवस्त्रसद्युतिविश्वकः ॥ १३ ॥ उदारः पद्मभृगदाभ्यां सौम्यः सर्वांगभूषितः ॥ रक्ता हृदादयः
 सौम्या वरदाः पद्मधारिणः ॥ १४ ॥ विद्युत्पुञ्जनिभं वज्रं श्वेतः सौम्योऽरुणः कुजः ॥ बुधस्तद्वद्गुरुः पीतः शुक्रः शुक्रः शनैश्चरः
 ॥ १५ ॥ कृष्णाङ्गारनिभो राहुर्धूम्रः केतुरुदाहृतः ॥ वामोवामरुहस्तास्ते दक्षहस्तोरुजानुषु ॥ १६ ॥ स्वनामाद्यन्तर्बीजास्ते हस्तो
 संशोष्य चास्त्रतः ॥ अंगुष्ठादौ तले नेत्रे हृदाद्यं व्यापकं न्यसेत् ॥ १७ ॥ मूलबीजोस्त्रिभिः प्राणध्यायकं न्यस्य साङ्गकम् ॥
 प्रक्षाल्य पात्रमस्त्रेण मूलेनापूर्य्य वारिणा ॥ १८ ॥ गन्धपुष्पाक्षतं न्यस्य दूर्वामर्ध्यं च मन्त्रयेत् ॥ आत्मानं तेन सम्प्रोक्ष्य पूजाद्रव्यं च
 वै ध्रुवम् ॥ १९ ॥ प्रभूतं विमलं सारमाराध्यं परमं सुखम् ॥ पीठाद्यान्कल्पयेदेतान्हृदा मध्ये विदिक्षु च ॥ २० ॥ पीठोपरि हृदो मध्ये
 दिक्षु चैव विदिक्षु च ॥ पीठोपरि हृदाब्जं च केसरेष्वष्ट शक्तयः ॥ २१ ॥ वां दीप्तां वीं तथा सूक्ष्मां वुं जयां वू च भद्रिकाम् ॥ वें विभूर्ती
 वैं विमलां वोमसिषातविद्युताम् ॥ २२ ॥ वौं सर्वतोमुखीं वं पीठं वः प्राच्यं रविं यजेत् ॥ आवाह्य दद्यात्पाद्यादि हृत्पङ्कजेन
 सुव्रत ॥ २३ ॥ खकारो दण्डिनो चण्डो मज्जा दशनसंयुता ॥ मांसदर्षिर्वा जरद्रायुहृदेतत्सर्वदं रवेः ॥ २४ ॥ बह्वीशरक्षोमरुतां दिक्षु
 पूज्या हृदादयः ॥ स्वमन्त्रैः कर्णिकान्तस्था दिक्ष्वस्त्रं पुरतः सट्क ॥ २५ ॥ पूर्वादिदिक्षु सम्पूज्याश्चन्द्रज्ञगुरुभार्गवाः ॥ पृथ्विर्हिगुवचा-
 बुक्राशिरीषलशुनामयैः ॥ नस्याजनादि कुर्वीत साजमूत्रैर्ग्रहापहैः ॥ २६ ॥ पाठापथ्यावचाशिशुसिन्धुव्योषैः प्रथक्पलैः ॥ अजाक्षीरा-
 ठके पक्वसर्पिः सर्वग्रहान्दरेत् ॥ २७ ॥ वृश्चिकालीफलीकुण्डं लवणानि च शार्ङ्गकम् ॥ अपस्मारविनाशाय तज्जलं त्वभिभोजयेत् ॥
 ॥ २८ ॥ विदारीकुशकाशक्षुक्ताथजं पाययेत्पयः ॥ द्रोणे सयष्टिकूष्माण्डरसे सर्पिश्च संस्कृतम् ॥ २९ ॥ पञ्चगव्यं घृतं तद्वयोगं
 ज्वरहरं शृणु ॥ ओं भस्मास्त्राय विग्रहे एकदंशाय धीमहि । तन्नो ज्वरः प्रचोदयात् ॥ कृष्णोषणनिशारास्त्राक्षतेलं गुडं लिहेत् ॥
 ॥ ३० ॥ श्वासवानथ वा भार्ङ्गी सयष्टिमधुसर्पिषा ॥ पाठा तित्ता कणा भार्ङ्गीमथ वा मधुना लिहेत् ॥ ३१ ॥ धात्री विश्वसिता
 कृष्णा मुस्ता खर्जूरमागधी ॥ पिवरश्चेति द्विक्रात्रं तत्रयं मधुना लिहेत् ॥ ३२ ॥ कामलीजीरमाण्डूकीनिशाधात्रीरसं पिबेत् ॥

व्योषपद्मकत्रिफलाविडङ्गदेवदारवः ॥ रास्नाचूर्णं समं खण्डैर्जग्ध्वा कासहरं ध्रुवम् ॥ ३३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये ग्रहहन्मन्त्रादिनि-
रूपणं नाम त्रिशततमोऽध्यायः ॥ ३०० ॥ अथ सूर्यार्चनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ शय्या तु दण्डिसाजेशपावकश्चतुराननः ॥ सर्वार्थ-
साधकमिदं बीजं पिण्डार्थमुच्यते ॥ १ ॥ स्वयं दीर्घस्वराद्यं च बिजेष्वङ्गानि सर्वशः ॥ स्वातं साधु विषं चैव सविन्दुं सकलं तथा ॥ २ ॥
गणस्य पञ्च बीजानि पृथग् दृष्टफलं महत् ॥ गणजयाय नमः एकदंष्ट्राय चलकर्णिने गजवक्राय महोदरहस्ताय ॥ पञ्चाङ्गं सर्वसा-
मान्यं सिद्धिः स्याल्लक्षजाप्यतः ॥ ३ ॥ गणाधिपतये गणेश्वराय गणनायकाय गणक्रीडाय ॥ दिग्दले पूजयेन्मूर्त्तिः पुरावच्चाङ्गपञ्चकम् ॥
वक्रतुण्डाय एकदंष्ट्राय महोदराय गजवक्राय विकटाय विघ्नराज्याय धूम्रवर्णाय ॥ दिग्विदिक्षु यजेदेताँल्लोकेशाँश्चैव मुद्रया ॥ ४ ॥ मध्यमा-
तर्जनीमध्यगताङ्गुष्ठौ समुष्टिकौ ॥ चतुर्भुजं मोदकाब्जं दण्डपाशांकुशान्वितम् ॥ ५ ॥ दन्तभक्ष्यधरं रक्तं साब्जं पाशांकुशैर्वृतम् ॥ पूजयेत्तं
चतुर्थ्यां च विशेषेणाथ नित्यशः ॥ ६ ॥ श्वेतार्कमूलने कृतं सर्वाप्तिः स्यात्तिलैर्वृतैः ॥ तण्डुलैर्दधिमध्वाज्यैः सौभाग्यं वश्यता भवेत्
॥ ७ ॥ घोषासृक्प्राणधात्वर्दी दण्डी मार्तण्डभैरवः ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां कर्त्ता बिम्बपुटावृतः ॥ ८ ॥ ह्रस्वाः स्युर्मूर्त्तयः पञ्च दीर्घाण्यङ्गानि
तस्य च ॥ सिन्दूरारुणमीशाने वामार्द्धेदयितं रविम् ॥ ९ ॥ पाशांकुशधरं देवं दक्षमालाकपालिनम् ॥ खट्वाङ्गादिकशक्तिं च दधानं
चतुराननम् ॥ १० ॥ अंतर्बाह्ये विपद्भक्तं पद्मस्थं रविमंडलम् ॥ आदित्यादियुतं प्रार्च्य उदितेऽर्केऽर्चकं ददेत् ॥ ११ ॥ श्वासं विषाग्निवि-
पदण्डीन्दुलेखासकलो भृगुः ॥ अर्काय भूर्भुवः स्वरेज्वालिकुरुर्यसंगकम् ॥ १२ ॥ पद्मासनोऽरुणो रक्तवस्तुसद्युतिबिम्बगः ॥ उदानः पद्म-
हृदोभ्यां धूम्रकेतुरुदाहृतः ॥ १३ ॥ रक्ता हृदादयः सौम्या वरदाः पद्मधारिणः ॥ विद्युत्पुंजनिभस्त्वर्कः श्वेतः सोमोऽरुणः कुजः ॥ १४ ॥
बुधस्तद्भृगुः पीतः शुक्रः शुक्रः शनैश्चरः ॥ कृष्णाङ्गारनिभो राहुर्धूम्रकेतुरुदाहृतः ॥ वामोरुवामहस्तास्ते दक्षहस्ताभयप्रदाः ॥ १५ ॥
स्वनामाद्यन्तबीजास्ते हस्तो संशोध्य चास्त्रतः ॥ अङ्गुष्ठादौ तले नेत्रे हृदाद्यं व्यापकं न्यसेत् ॥ १६ ॥ मूलबीजोस्त्रिभिः प्राणव्यापकं न्यस्य
साङ्गकम् ॥ प्रक्षाल्य पात्रमन्त्रेण मूलेनाऽऽपूर्य वारिणा ॥ १७ ॥ गन्धपुष्पाक्षतं न्यस्य दूर्वामर्च्यं च मंत्रयेत् ॥ आत्मानं तेन संप्रोक्ष्य पूजा-
द्रव्यं च वैभवम् ॥ १८ ॥ प्रभूतं विमलं सारस्मारार्च्यं परमं सुखम् ॥ पीठाद्यान्कल्पयेदेतान्हृदा मध्ये विदिक्षु च ॥ १९ ॥ पीठोपरि हृदाद्यं च

केसरेष्वस्त्रशक्तयः ॥ रां दीप्तां रीं तथा सूक्ष्मां रुं जयां रुं च भद्रया ॥ २० ॥ रें विवृतिं रें विमलां रोमपोद्याथ विद्युतम् ॥ रौं सर्वतोमुखीं रं
 च पीठं प्रार्च्य रविं यजेत् ॥ २१ ॥ आवाह्य दद्यात्पाद्यादि हृत्पङ्क्तेन सुव्रतः ॥ स्वकारो दण्डिनो चण्डो मज्जादशनसंयुता ॥ २२ ॥ मांसादी-
 र्घाजवद्रायुहृदेतत्सर्वदं रवेः ॥ वह्नीशरक्षोमरुतां दिक्षु पूज्या हृदादयः ॥ २३ ॥ स्वमंत्रैः कर्णिकान्तःस्था दिक्षु तं पुरतश्च धृक् ॥
 पूर्वादिदिक्षु संपूज्याश्चन्द्रज्ञगुरुभार्गवाः ॥ २४ ॥ आग्नेयादिषु कोणेषु कुजमन्दाहिकेतवः ॥ स्नात्वा विधिवदादित्यमाराध्यार्घ्यपुरःसरम्
 ॥ २५ ॥ कृतान्तमैशे निर्माल्यं तेजश्चण्डाय दीपितम् ॥ रोचनं कुङ्कुमं वारि रक्तगन्धाक्षताङ्कुराः ॥ २६ ॥ वेणुबीजयवाः शालिश्यामा-
 कतिलराजिकाः ॥ जपापुष्पान्वितां दत्त्वा पात्रैः शिरसि धार्य्य तत् ॥ २७ ॥ जानुभ्यामवनिं गत्वा सूर्यायाध्वं निवेदयेत् ॥ स्वविद्या-
 मन्त्रितैः कुम्भैर्नवभिः प्रार्च्य वै ग्रहान् ॥ २८ ॥ ग्रहादिशान्तये स्नानं जप्त्वाकं सर्वमाप्नुयात् ॥ संग्रामविजयं साग्निं बीजदोषं सविन्दुकम्
 ॥ २९ ॥ न्यस्य मूर्द्धादिपादान्तं मूलं पूज्य तु मुद्रया ॥ स्वाङ्गानि च यथान्यासमात्मानं भावयेद्रविम् ॥ ३० ॥ ध्यानं च मारणस्तम्भे
 पीतमाप्यायने सितम् ॥ रिपुघातविधौ कृष्णं मोहयेच्छक्रचापवत् ॥ ३१ ॥ योऽभिषेकजपध्यानपूजाहोमपरः सदा ॥ तेजस्वी ह्यजयः
 श्रीमान्स मुद्रादौ जयं लभेत् ॥ ३२ ॥ ताम्बूलादाविदं न्यस्य जप्त्वा दद्यादुशीरकम् ॥ न्यस्तबीजेन हस्तेन स्पर्शनं तद्रशे स्मृतम्
 ॥ ३३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सूर्यार्चनविधानं नामैकोत्तरत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३० १ ॥ अथ नानामन्त्रोपधनिरूपणम् ॥ अग्नि-
 रुवाच ॥ वाक्कर्मपार्श्वयुक्शुक्लतोककृते मतो पूवः ॥ हुतान्तादेशवर्णैयं विद्या मुख्या सरस्वती ॥ १ ॥ अक्षराशी वर्णलक्षं जपेत्स मति-
 मान्भवेत् ॥ अत्रिः सवह्निर्वामाक्षिविन्दुरिन्द्राय हृत्परः ॥ २ ॥ वज्रपद्मधरं शक्रं पीतमावाह्य पूजयेत् ॥ नियुतं होमयेदाज्यतिलांस्ते-
 नाभिषेचयेत् ॥ ३ ॥ नृपादिर्भ्रष्टराज्यादी राज्यपुत्रादिमाप्नुयात् ॥ हृल्लेखा शक्तिदेवाख्या दोषाग्निर्दण्डिदण्डवान् ॥ ४ ॥ शिवमिष्ट्या
 जपेच्छक्तिमष्टम्यादिचतुर्दशीम् ॥ चक्रपाशाङ्कुशधरां साभयां वरदायिकाम् ॥ ५ ॥ होमादिना च सौभाग्यं कवित्वं पुत्रवान्भवेत् ॥
 ओं ह्रीं ओं नमः कामाय सर्वजनहिताय सर्वजनमोहनाय प्रज्वलिताय सर्वजनहृदयं ममात्मगतं कुरु २ ओं ॥ एतज्जपादिना मन्त्रो वश-
 येत्सकलं जगत् ॥ ६ ॥ ओं ह्रीं चामुण्डे अमुकं दह २ पच २ मम वशमानय २ ठ ठ ॥ ओं वशीकरणकृमन्त्रश्चामुण्डायाः प्रकी-

तितः ॥ फलत्रयकषायेण वराङ्गं क्षालयेदशे ॥ ७ ॥ अश्वगन्धायवैः स्त्री तु निशाकपूरकादिना ॥ पिप्पली तण्डुलान्यष्टौ मरि-
 चानि च विंशतिः ॥ ८ ॥ बृहतीरसलेपाच्च वशे स्यान्मरणान्तिकम् ॥ कटीरमूलत्रिकटुक्षौद्रलेपस्तथा भवेत् ॥ ९ ॥ हिमं कापित्थ-
 करसं मागधी मधुकं मधु ॥ तेषां लेपः प्रयुक्तस्तु दम्पत्योः स्वस्तिमावहेत् ॥ १० ॥ सशर्करो योनिलेपात्कदम्बरसको मधु ॥ सहदेवीं
 महालक्ष्मीः पुत्रजीवी कृताञ्जलिः ॥ ११ ॥ एतच्चूर्णं शिरःक्षितं लोकस्य वशमुत्तमम् ॥ त्रिफलाचन्दनकाथप्रस्थाद्रिकुडवं पृथक् ॥ १२ ॥
 भृङ्गहेमरसं दोषा तावती चुम्ब (छम्बु) कं मधु ॥ घृतैः पक्वा निशा छाया शुष्का लेप्या तु रञ्जनी ॥ १३ ॥ विदारीं सोच्चटामाषचूर्णी-
 भूतां सशर्कराम् ॥ मथितां यः पिबेत्क्षीरैर्नित्यं स्त्रीशतकं व्रजेत् ॥ १४ ॥ गुल्ममाषतिलव्रीहिचूर्णशिरसितान्वितम् ॥ अश्वत्थवंशदर्भाणां
 मूलं वै वैष्णवीश्रियोः ॥ १५ ॥ मूलं दुर्वाश्वगन्धोत्थं पिबेत्क्षीरैः सुतार्थिनी ॥ कौन्तीलक्ष्म्योः सिफा धात्री वज्रं लोभ्रं वटांकुरम्
 ॥ १६ ॥ आज्यक्षीरमृतौ पेयं पुत्रार्थं त्रिदिवं स्त्रिया ॥ पुत्रार्थिनी पिबेत्क्षीरं श्रीमूलं सवटांकुरम् ॥ १७ ॥ श्रीवटांकुर देवीनां रसं नस्ये पिबेच्च
 सा ॥ श्रीपद्ममूलमुत्क्षीरमश्वत्थोत्तरमूलयुक् ॥ १८ ॥ तरलं पयसा युक्तं कार्पासफलपल्लवम् ॥ अगमार्गस्य पुष्पाग्रं नवं समहिषीपयः ॥
 ॥ १९ ॥ पुत्रार्थं चार्द्धषट्श्लोकैर्योगाश्चत्वार ईरिताः ॥ शर्करोत्पलपुष्पाक्षलोध्रचन्दनसारिवाः ॥ २० ॥ स्रवमाणे स्त्रिया गर्भे दातव्यास्त-
 ण्डुलाम्भसा ॥ लाजायष्टिसिताद्राक्षाक्षौद्रसर्पौषि या लिहेत् ॥ २१ ॥ अट्ठषकलाङ्गुल्योः काकमाच्याः शिफा पृथक् ॥ नाभे-
 रधः समालिप्य प्रसूते प्रमदा सुखम् ॥ २२ ॥ रक्तं शुक्लं जपापुष्पं रक्तशुक्लशुतो पिबेत् ॥ केसरं बृहतीमूलं गोपीषष्टितृणोत्पलम् ॥
 ॥ २३ ॥ साजक्षीरं सतेलं तद्रक्षणं रोमजन्मकृत् ॥ शीर्ष्यमाणेषु केशेषु स्थापनं च भवेदिदम् ॥ २४ ॥ धात्रीभृङ्गरसप्रस्थं तैलं च
 क्षीरमाढकम् ॥ षष्ट्यंजनपलं तैलं तत्केशाक्षिरारोहितम् ॥ २५ ॥ हरिद्राराजवृक्षत्वक्चिंचालवणलोध्रको ॥ पीता खारी हरेदाशु
 गवासुदरबृंहणम् ॥ २६ ॥ ओं नमो भगवते त्र्यम्बकाय उपशमय २ चुलु २ मिलि २ भिद २ गोमानिनी चक्रिणि हूं फट् ॥ अस्मिन्
 ग्रामे गोकुलस्य रक्षां कुरु शान्तिं कुरु २ ठ ठ ठ ॥ घण्टाकर्णो महासेनो वीरः प्रोक्तो महाबलः ॥ २७ ॥ मारीनिर्नाशनकरः स मां पातु
 जगत्पतिः ॥ श्लोको चैव न्यसेदेतो मन्त्रो गोरक्षको पृथक् ॥ २८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नानाविधमन्त्रोपधादिकं नाम द्वयविक्रि-

शततमोऽध्यायः ॥ ३०२ ॥ अथांशराचनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ यदा जन्मर्क्षेणश्चन्द्रो भानुः सप्तमराशिः ॥ पाष्णः कालः स
 विज्ञेयस्तदा आसं परीक्षयेत् ॥ १ ॥ कण्ठोष्ठो चलतः स्थानाद्यस्य वक्रा च नासिका ॥ कृष्णा च जिह्वा सप्ताहं जीवितं तस्य वै भवेत्
 ॥ २ ॥ तारो मेषो मिषं दन्ती नरो दीर्घो घना रसः ॥ कुक्षोल्काय महोल्काय वीरोल्काय शिखा भवेत् ॥ ३ ॥ उल्काय सहस्राल्काय
 वेष्णवोऽष्टाक्षरो मनुः ॥ कनिष्ठादिनदष्टानामङ्गुलीनां च पर्वसु ॥ ४ ॥ ज्येष्ठाग्रेण क्रमात्तारं मूर्धन्यष्टाक्षरं न्यसेत् ॥ तर्जन्यं तारमंगुष्ठं लभे
 मध्यमया च तत् ॥ ५ ॥ तलेऽंगुष्ठे तदुत्तारं बीजोत्तारं ततो न्यसेत् ॥ रक्तगौरधूम्रहरीजातरूपाः सितास्त्रयः ॥ ६ ॥ एवंरूपानिमान्
 वर्णान्भावबद्धान्यसेत्क्रमात् ॥ हृदास्यनेत्रमूर्द्धाभितालुगुह्यकरादिषु ॥ ७ ॥ अंगानि च न्यसेद्बीजात्रयस्याथ करदेहयोः ॥ यथा-
 त्मानि तथा देवे न्यासः कार्यः करं विना ॥ ८ ॥ हृदादिस्थानगान्वर्णान्गन्धपुष्पैः समर्चयेत् ॥ धर्माद्यग्न्याद्यधर्मादि गात्रे पीठेऽम्बुजे
 न्यसेत् ॥ ९ ॥ यत्र (पद्म) केसरकिञ्जल्कव्यापिमूर्त्येन्दुदाहिनाम् ॥ मण्डलं त्रितयं तावद्वेदैस्तत्र न्यसेत्क्रमात् ॥ १० ॥ गुणाश्च तत्र
 सत्त्वाद्याः केसरस्थाश्च शक्तयः ॥ विमलोत्कर्षणी ज्ञानक्रियायोगाश्च वै क्रमात् ॥ ११ ॥ प्रह्वी सत्या तथेशानानुग्रहा मध्यतस्ततः ॥
 योगपीठं समभ्यर्च्य समावाह्य हरिं यजेत् ॥ १२ ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयं च पीतवस्त्रविभूषणम् ॥ एतत्पञ्चोपचारं च सर्वं मूलेन दीयते ॥ १३ ॥
 वासुदेवादयः पूज्याश्चत्वारो दिक्षु मूर्तयः ॥ विदिक्षु श्रीसरस्वत्ये रतिशान्त्ये च पूजयेत् ॥ १४ ॥ शंखं चक्रं गदा पद्मं मुसलं खड्गशाङ्गकं ॥
 वनमालान्वितं दिक्षु विदिक्षु च यजेत्क्रमात् ॥ १५ ॥ अभ्यर्च्य च बहिस्ताक्षर्यं देवस्य पुरतोऽर्चयेत् ॥ विष्वक्सेनं च सोमेशं मध्ये आव-
 रणाद्वहिः ॥ इन्द्रादिपरिचारेण पूज्य सर्वमवाप्नुयात् ॥ १६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेयेऽङ्गाक्षरपूजाविधिनांम त्र्यधिकत्रिशततमोऽध्यायः
 ॥ ३०३ ॥ अथ पञ्चाक्षरादिपूजादिकम् ॥ अग्निरुवाच ॥ मेषः संज्ञा विषं साज्यमस्ति दीर्घोदकं रसः ॥ एतत्पञ्चाक्षरं मन्त्रं शिवदं च शिवा-
 त्मकम् ॥ १ ॥ तारकादि समभ्यर्च्य देवत्वादि समाप्नुयात् ॥ ज्ञानात्मकं परं ब्रह्म परं बुद्धिः शिवो हृदि ॥ २ ॥ तच्छक्तिभूतः सर्वेशो भिन्नो
 ब्रह्मादिमूर्तिभिः ॥ मन्त्रार्णाः पञ्चभूतानि तन्मात्रा विषयास्तथा ॥ ३ ॥ प्राणादिवायवः पञ्च ज्ञानकर्मेन्द्रियाणि च ॥ सर्वं पञ्चाक्षरं ब्रह्म
 तद्वदष्टाक्षरात्मकम् ॥ ४ ॥ गव्येन प्रोक्षयेद्दीक्षास्थानं मन्त्रेण चोदितम् ॥ तत्र सम्भूतसम्भारः शिवमिद्धा विधानतः ॥ ५ ॥ मूलमूर्त्यङ्ग-

विद्याभिस्तण्डुलक्षेपणादिकम् ॥ कृत्वा चरुं पचेत्क्षीरं पुनस्तद्विभजे त्रिधा ॥ ६ ॥ निवेद्येकं परं हुत्वा सशिष्योऽन्यद्भजेद्भूरुः ॥ आचम्य
 सकलीकृत्य दद्याच्छिष्याय देशिकः ॥ ७ ॥ दन्तकाष्ठं हृदा जप्तं क्षीरवृक्षादिसम्भवम् ॥ संशोध्य दन्तान् तं क्षित्वा प्रक्षाल्येतत्क्षिपेद्भुवि ॥ ८ ॥
 पूर्वेण सौम्यवारीशगतं शुभमतोऽशुभम् ॥ पुनस्तं शिष्यमायान्तं शिखाबन्धादिरूक्षितम् ॥ ९ ॥ कृत्वा वेद्यां सहानेन स्वपेदेभ्योस्तरे बुधः ॥
 सुषुप्तं वक्ष्य तं शिष्यः प्रभाते श्रावयेद्भूरुम् ॥ १० ॥ शुभैः सिद्धिपदैर्भक्तिस्तैः पुनर्मण्डलार्चनम् ॥ मण्डलं भद्रकाद्युक्तं पूजयेत्सर्वसिद्धि-
 दम् ॥ ११ ॥ स्नात्वाचम्य मृदा देहं मन्त्रैरालिप्य कल्प्यते ॥ शिवतीर्थे नरः स्नायादघमर्षणपूर्वकम् ॥ १२ ॥ हस्ताभिवेकं कृत्वाथ प्राया-
 त्पूजागृहं बुधः ॥ मूलेनाब्जासनं कुर्यातेन पूरककुम्भकान् ॥ १३ ॥ आत्मानं योजयित्वा च शिखान्ते द्वादशाङ्गुले ॥ संशोध्य दग्ध्वा
 स्वतनुं प्लावयेदमृतेन च ॥ १४ ॥ ध्यात्वा दिव्यं वपुस्तस्मिन्नात्मानं च पुनर्नयेत् ॥ कृत्वैवं चात्मशुद्धिः स्याद्विन्यस्यार्चनमारभेत
 ॥ १५ ॥ क्रमात्कृष्णसितश्यामरक्तपीता नगादयः ॥ मन्त्रार्णा दण्डिनाङ्गानि तेषु सर्वास्तु मूर्तयः ॥ १६ ॥ अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं
 विन्यस्याङ्गानि सर्वतः ॥ न्यसेन्मन्त्राक्षरं पादगुह्यहृद्रक्रमूर्धसु ॥ १७ ॥ व्यापकं न्यस्य मूर्द्धादि मूलमङ्गानि विन्यसेत् ॥ रक्तपीत-
 श्यामासितान्पीठापादान्स्वकोणजान् ॥ १८ ॥ स्वाङ्गान्मन्त्रैर्न्यसेद्वात्राप्यधर्मादीनि दिक्षु च ॥ तत्र पञ्च च सूर्यादिमण्डलत्रितयं गुणान्
 ॥ १९ ॥ पूर्वादिपत्रे वामाद्या नवमी कर्णिकोपरि ॥ वामा ज्येष्ठा क्रमाद्रौद्री काली कलविकारिणी ॥ २० ॥ बलविकारिणी चाथ
 बलप्रमथनी तथा ॥ सर्वभूतदमनी च नवमी च मनोन्मनी ॥ २१ ॥ श्वेता रक्ता सिता पीता श्यामा वह्निनिभाऽसिता ॥ कृष्णारुणाश्च
 ताः शक्तीर्ज्वालारूपाः स्मरेत्क्रमात् ॥ २२ ॥ अनन्तयोगपीठे च आवाह्याथ हृदज्जतः ॥ स्फटिकाभं चतुर्बाहुं फलशूलधरं शिवम्
 ॥ २३ ॥ साभयं वरदं पञ्चवदनं च त्रिलोचनम् ॥ पत्रेषु मूर्तयः पञ्च स्थाप्यास्तत्पुरुषादयः ॥ २४ ॥ पूर्वं तत्पुरुषः श्वेतो ह्यधोरोऽष्ट-
 भुजोऽसितः ॥ चतुर्बाहुमुखः पीतः सद्योजातश्च पश्चिमे ॥ २५ ॥ वामदेवः स्त्रीविलासी चतुर्वक्रभुजोऽरुणः ॥ सौम्ये पञ्चास्य ईशाने
 ईशानः सर्वदः सितः ॥ २६ ॥ इष्टाङ्गानि यथान्यायमनन्तं सूक्ष्ममर्चयेत् ॥ सिद्धेश्वरं त्वेकनेत्रं पूर्वोदो दिशि पूजयेत् ॥ २७ ॥ एक-
 रूढं त्रिनेत्रं च श्रीकण्ठं च शिखण्डिनम् ॥ ऐशान्यादिविदिक्ष्वेते विद्येशाः कमलासनाः ॥ २८ ॥ श्वेतः पीतः सितो रक्तो धुञ्जो रक्तोऽरुणः

सितः ॥ शूलाशनिशरेष्वासवाहवश्चतुराननाः ॥ २९ ॥ उमा चण्डीशनन्दीशो महाकालो गणेश्वरः ॥ वृषो भृङ्गरिटिस्कन्दानुत्तरादौ
 प्रपूजयेत् ॥ ३० ॥ कुलिशं शक्तिदण्डौ च खड्गपाशध्वजो गदाम् ॥ शूलं चक्रं यजेत्पद्मं पूर्वादौ देवमर्च्यं च ॥ ३१ ॥ ततोऽधिवा-
 सितं शिष्यं पाययेद्व्यपश्चकम् ॥ आचान्तं प्रोक्ष्य नेत्रान्तैर्नेत्रे नेत्रेण बन्धयेत् ॥ ३२ ॥ द्वारे प्रवेशयेच्छिष्यं मण्डपस्याथ दक्षिणे ॥
 सासनादिकुशासीनं तत्र संशोधयेद्गुरुः ॥ ३३ ॥ आदितत्त्वानि संहृत्य परमार्थं लयः क्रमात् ॥ पुनरुत्पादयेच्छिष्यं सृष्टिमाग्रेण
 देशिकः ॥ ३४ ॥ न्यासं शिष्ये ततः कृत्वा तं प्रदक्षिणमानयेत् ॥ पश्चिमद्वारमानीय क्षेपयेत्कुसुमाञ्जलिम् ॥ ३५ ॥
 यस्मिन्पतन्ति पुष्पाणि तन्नामाद्यं विनिर्दिशेत् ॥ पार्श्वे यागभुवः खाते कुण्डे सन्नाभिमेखले ॥ ३६ ॥ शिवाग्निं जनयित्वेद्वा
 पुनः शिष्येण चार्चयेत् ॥ ध्यानेनात्मनि तं शिष्यं संहृत्य प्रलयक्रमात् ॥ ३७ ॥ पुनरुत्पाद्य तत्पाणौ दद्याद्दर्भाश्च मन्त्रितान् ॥ पृथिव्या-
 दीनि तत्त्वानि जुहुयाद्दद्यादिभिः ॥ ३८ ॥ एकैकस्य शतं हुत्वा व्योममूलेन होमयेत् ॥ हुत्वा पूर्णाहुतिं कुर्यादक्षेपाष्टाहुतीर्हुनेत् ॥ ३९ ॥
 प्रायश्चित्तं विशुद्ध्यर्थं ततः शेषं समापयेत् ॥ कुम्भं सुमन्त्रितं प्रार्च्यं शिशुं पीठेऽभिषेचयेत् ॥ ४० ॥ शिष्ये तु समयं दत्त्वा स्वर्णाद्यैः
 स्वगुरुं यजेत् ॥ दीक्षा पञ्चाक्षरस्योक्ता विष्ण्वादेरेवमेव हि ॥ ४१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पञ्चाक्षरदीक्षाविधानं नाम चतुरधिक-
 त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३०४ ॥ अथ पञ्चपञ्चाशद्विष्णुनामानि ॥ अग्निरुवाच ॥ जपन्वै पञ्चपञ्चाशद्विष्णुनामानि यो नरः ॥ मन्त्र-
 जप्यादिफलभाक् तीर्थेष्वर्चादि चाक्षयम् ॥ १ ॥ पुष्करे पुण्डरीकाक्षं गयायां च गदाधरम् ॥ राघवं चित्रकूटे तु प्रभासे दैत्यसूद-
 नम् ॥ २ ॥ जयं जयन्त्यां तद्वच्च जयन्तं हस्तिनापुरे ॥ वाराहं वर्द्धमाने च काश्मीरे चक्रपाणिनम् ॥ ३ ॥ जनार्दनं च कुब्जासे
 मथुरायां च केशवम् ॥ कुब्जाम्रके हृषीकेशं गङ्गाद्वारे जटाधरम् ॥ ४ ॥ शालग्रामे महायोगं हारं गोवर्धनाचले ॥ पिण्डारके चतुर्बाहुं
 शङ्खोद्गारे च शङ्खिनम् ॥ ५ ॥ वामनं च कुरुक्षेत्रे यमुनायां त्रिविक्रमम् ॥ विश्वेश्वरं तथा शोणे कपिलं पूर्वसागरे ॥ ६ ॥ विष्णुं
 महादधौ विद्याद्रङ्गासागरसङ्गमे ॥ किष्किन्ध्यायां वनमालं देवं रेवतकं विदुः ॥ ७ ॥ काशीतटे महायोगं विरजायां रिपुञ्जयम् ॥
 विशाखयूपे ह्यजितं नेपाले लोकभावनम् ॥ ८ ॥ द्वारकायां विद्धि कृष्णं मन्दरे मधुसूदनम् ॥ लोकाकुले रिपुहरं शाल-

ग्रामे (?) हरिं स्मरेत् ॥ ९ ॥ पुरुषं पुरुषवटे विमले च जगत्प्रभुम् ॥ अनन्तं सैन्धवारण्ये दण्डके शार्ङ्गधा-
 रिणम् ॥ १० ॥ उत्पलावर्तके शीरिं नर्मदायां श्रियःपतिम् ॥ दामोदरं रैवतके नन्दायां जलशायिनम् ॥ ११ ॥ गोपीश्वरं च सिन्धुवधौ
 माहेन्द्रे चाच्युतं विदुः ॥ सद्माद्रौ देवदेवेशं वैकुण्ठं मागधे वने ॥ १२ ॥ सर्वपापहरं विन्ध्य औद्रे तु पुरुषोत्तमम् ॥ आत्मानं हृदये
 विद्धि जपतां भुक्तिमुक्तिदम् ॥ १३ ॥ वैद्यवटे वैश्रवणं चत्वरं चत्वरं शिवम् ॥ पर्वतेपर्वते रामं सर्वत्र मधुसूदनम् ॥ १४ ॥ नरं भूमौ तथा
 व्योम्नि वसिष्ठे गरुडध्वजम् ॥ वासुदेवं च सर्वत्र संस्मरन्भुक्तिमुक्तिभाक् ॥ १५ ॥ नामान्येतानि विष्णोश्च जप्त्वा सर्वमेषामुयात् ॥ क्षेत्रेषो-
 तेषु यः श्राद्धं दानं जप्यं च तर्पणम् ॥ १६ ॥ तत्सर्वं कोटिगुणितं मृतो ब्रह्ममयो भवेत् ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि निर्मलः स्वर्गमाप्नुयात् ॥
 ॥ १७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पंचपंचाशद्विष्णुनामकथनं नाम पंचाधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३०५ ॥ अथ षट्प्रयोगतत्रिवारण-
 मन्त्राः ॥ अग्निहोवाच ॥ स्तस्मो विद्वेषणोच्चाटमुत्सादो भ्रममारणे ॥ व्याधिश्वेति स्मृतं क्षुद्रं तन्मोक्षो वक्ष्यते शृणु ॥ १ ॥ ओं नमो
 भगवते उन्मत्तहृदाय भ्रम भ्रम भ्रामय भ्रामय अमुकं वित्रासय उद्ग्रामय उद्ग्रामय रौद्रेण हूं फट् ठ ठ ॥ इमंशाने निशि जप्तेन त्रिलक्ष
 मधुना हुनेत् ॥ चिताग्रौ धूर्तसमिद्धिर्भ्राम्यते सततं रिपुः ॥ २ ॥ हेमगैरिकया कृष्णा प्रतिमा हैमसूचिभिः ॥ जप्त्वा विध्येच्च तत्कंठे
 हृदि वा म्रियते रिपुः ॥ ३ ॥ खरवालं चिताभस्म ब्रह्मदण्डी च मर्कटी ॥ गृहे वा मूर्ध्नि तच्चूर्णं जप्तमुत्सादकृत्क्षिपेत् ॥ ४ ॥ भृगुवाका-
 शौ सदीप्ताग्निर्भृगुवह्निश्च वर्म फट् ॥ एवं सहस्रारे ॥ हूं फट् आचक्राय स्वाहा हृदयं विचक्राय शिरः ॥ शिखाचक्रायथ कवचं विचक्रा-
 याथ नेत्रकम् ॥ ५ ॥ सुचाक्रयास्त्रमुद्दिष्टं ज्वालाचक्राय पूर्ववत् ॥ शार्ङ्गं सुदर्शनं क्षुद्रग्रहहृत्सर्वसाधनम् ॥ ६ ॥ मूर्द्धांशिमुखहृद्-
 ह्यपादे ह्यस्याक्षराव्यसेत् ॥ चक्राब्जासनमभ्याभं दंष्ट्रिणं च चतुर्भुजम् ॥ ७ ॥ शंखचक्रगदापद्मशलाकाङ्कुशपाणिनम् ॥ चापिनं पिङ्ग-
 केशाक्षमरव्यासत्रिविष्टपम् ॥ ८ ॥ नाभिस्तेनाग्निना विद्धा नश्यन्ते व्याधयो ग्रहाः ॥ पीतं चक्रधरं रक्तास्त्वरः श्याममरान्तरम् ॥
 ॥ ९ ॥ नेमिः श्वेता बहिः कृष्णवर्णरेखा च पार्थिवी ॥ मध्येन्तरे तारवर्णानेवं चक्रद्वयं लिखेत् ॥ १० ॥ आदावानीय कुम्भोदं
 गोचरे सन्निधाय च ॥ इष्टा सुदर्शनं तत्र याम्ये चक्रे हुनेत्क्रमात् ॥ ११ ॥ आज्यापामार्गसमिधो ह्यक्षतं तिलसर्पणं ॥ पायसं गव्यमाज्यं

च सहस्राष्टकसंख्यया ॥ १२ ॥ हुतशेषं त्रिनेत्रकुम्भे प्रतिद्रव्यं विधातवित् ॥ प्रस्थानेन कृतं पिण्डं कुम्भे तस्मिन्निवेशयेत् ॥ १३ ॥ त्रिष्णादि
 सर्वं तत्रैव विशेषतश्च दाक्षिणे ॥ नमो विष्णु त्रिनेत्र्यः सर्वशान्तिकरेभ्यः प्रतिगृह्यन्तु शान्तये नमः ॥ दद्यादनेन मन्त्रेण हुतशेषाम्भसा बलिम्
 ॥ १४ ॥ फलक्रे कालिपते पात्रे पलाशशीरशाखिनः ॥ गव्यपूणे निवेशयेव दिक्ष्वेवं होमयेद्विजैः ॥ १५ ॥ सदक्षिणमिदं होमद्वयं भूतादिनाशनम् ॥
 गव्याक्तपत्रालिखितैर्निष्पर्गैः क्षुद्रमुद्धतम् ॥ १६ ॥ दूर्वाभिरायुषे पत्रैः श्रिये पुत्रा उदुम्बरैः ॥ गोसिद्धयै सर्पिषा गोष्ठे मेघाये सर्वशाखिना
 ॥ १७ ॥ ओं क्षौं नमो भगवते नारसिंहाय ज्वालामालिने दीप्तदंष्ट्रायाग्निनेत्राय सर्वरक्षोघ्नाय सर्वभूताविनाशाय सर्वज्वरविनाशाय दह २
 पच २ रक्ष २ हूं फट् ॥ मन्त्रोऽयं नारसिंहस्य सकलाघनिवारणः ॥ जप्यादिना हरत्क्षुद्रग्रहमारीविषामयान् ॥ चूर्णमण्डूकवसया जलाग्नि-
 स्तम्भकृद्भवेत् ॥ १८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आप्रेये नारसिंहादिमंत्रकथनं नाम षडधिकत्रिशततमोऽध्यायः ॥ ३०६ ॥ अथ त्रैलोक्यमोहन-
 मंत्राः ॥ अग्निहोत्राच्च ॥ वक्ष्ये मन्त्रं चतुर्वर्गसिद्धयै त्रैलोक्यमोहनम् ॥ ओं श्रीं ह्रीं हूं ओं नमः पुरुषोत्तम पुरुषोत्तम अतिरूप लक्ष्मीनिवास
 सकलजगत्सोभण सर्वस्त्रीहृदयदारण त्रिभुवनमदोन्मादकर सुरमनुजसुन्दरीजनमनांति तापय २ दीपय २ शोषय २ मारय २ स्तम्भय २
 द्रावय २ आकर्षय २ परम सुभग सर्वसौभाग्यकर कामप्रद अमुकं हन २ चक्रेण गदया खड्गेन सर्वबाणैर्भिद २ पाशेन कट २ अङ्कुशेन
 ताडय २ त्वर २ किं तिष्ठसि यावत् तावत् समीहितं मे सिद्धं भवति हूं फट् नमः ॥ ओं पुरुषोत्तम त्रिभुवनमदोन्मादकर हूं फट् हृदयाय
 नमः । कर्षय महाबल हूं फट् अघ्नाय । त्रिभुवनेश्वर सर्वजनमनांति हन २ दारय २ मम वशमानय २ हूं फट् नेत्राय । त्रैलोक्यमोहन हृषी-
 केशातिरूप सर्वस्त्रीहृदयाकर्षण आगच्छागच्छ नमः ॥ सङ्गाक्षिव्यापकेनैव न्यासं मूलवदीरितम् ॥ १ ॥ इष्ट्वा सञ्जप्य पञ्चाशत्सदस्रमाश्रि-
 षिच्य च ॥ कुण्डेऽग्नौ दैविके वह्नौ चरुं कृत्वा शतं हुनेत् ॥ २ ॥ पृथग्दाधि घृतं क्षीरं चरुं साज्यं पयःशृतम् ॥ द्वादशाहुतिमूलैः
 सहस्रं चाक्षतांस्तिलात् ॥ ३ ॥ यवं मधुत्रयं पुष्पं फलं दधि समिच्छतम् ॥ हुत्वा पूर्णाहुतिं शिष्टं प्राशयेत्सघृतं चरुम् ॥ ४ ॥ सम्भोज्य
 विप्रानाचार्य्यं तोषयेत्सिच्यते मनुः ॥ स्नात्वा यथावदाचम्य वाग्यतो यागमन्दिरम् ॥ ५ ॥ गत्वा पद्मासनं बद्धा शोषयेद्विधिना वपुः ॥
 रक्षोघ्नविघ्नकृदिक्षु न्यसेदादौ सुदर्शनम् ॥ ६ ॥ यं च बीजं नाभिमध्यस्थं धूम्रं चण्डानिलात्मकम् ॥ अशेषकल्मषं देहाद्विश्लेषयदनु-

स्मरेत् ॥ ७ ॥ रंबीजं हृदयाब्जस्थं स्मृत्वा ज्वालाभिरादहेत् ॥ ऊर्ध्वोऽधस्तिर्यग्गंगाभिस्तु मूर्ध्नि संलावयेद्वपुः ॥ ८ ॥ ध्यात्वा-
मृतैर्बहिश्चान्तः सुषुम्नामार्गगामिभिः ॥ एवं शुद्धवपुः प्राणानायम्य मनुना त्रिधा ॥ ९ ॥ विन्यसेत्यस्तहस्तांतः शक्तिं मस्तकवक्रयोः ॥
गुह्ये गले दिक्षु हृदि कुक्षौ देहे च सर्वतः ॥ १० ॥ आवाह्य ब्रह्मरन्ध्रेण हृत्पद्मे सूर्यमण्डलात् ॥ तारेणैवं परात्मानं स्मरेत् सर्वल-
क्षणम् ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यमोहनाय विघ्नहे स्मराय (?) धीमहि ॥ तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् ॥ आत्मार्चनात्कतुद्रव्यं
प्रोक्षयेच्छुद्धपात्रकम् ॥ कृत्वात्मपूजां विधिना स्थण्डिले तं समर्चयेत् ॥ १२ ॥ कूर्मादिकल्पिते पीठे पद्मस्थं गरुडोपरि ॥ सर्वाङ्गसु-
न्दरं प्राप्तवयोलावण्ययौवनम् ॥ १३ ॥ मदाघूर्णितताम्राक्षमुदारं स्मरविह्वलम् ॥ दिव्यमाल्याम्बुरालेपभूषितं सस्मिताननम् ॥ १४ ॥
विष्णुं नानाविधानेकपरिवारपरिच्छदम् ॥ लोकानुग्रहणं सौम्यं सदस्त्रादित्यतेजसम् ॥ १५ ॥ पञ्चबाणधरं प्रातःकामैक्षं द्विचतुर्भुजम् ॥
देवस्त्रीभिर्वृतं देवीमुखासत्केक्षणं जपेत् ॥ १६ ॥ चक्रं शंखं धनुः खड्गं गदां मुसलमङ्कुशम् ॥ पाशं च बिभ्रतं चाचंदावाहादिविसर्गतः
॥ १७ ॥ श्रियं वामोरुजङ्घास्थां श्लिष्यन्तीं पाणिना पतिम् ॥ साब्जवामकरां पीनां श्रीवत्सकौस्तुभान्विताम् ॥ १८ ॥
मालिनं पीतवस्त्रं च चक्राद्याढ्यं हरिं यजेत् ॥ ओं सुदर्शन महाचक्रराज धर्मशान्त दुष्टभयङ्कर च्छिद च्छिद विदारय विदारय परमन्त्रान्
ग्रस ग्रस भक्षय भक्षय भूतानि चाशय चाशय हूं फट् ओं जलचराय स्वाहा खड्गतीक्ष्ण च्छिन्द च्छिन्द खड्गाय नमः शाङ्गाय सशराय
हूं फट् ॥ भूतग्रामाय विघ्नहे चतुर्विधाय धीमहि ॥ तन्नो ब्रह्म प्रचोदयात् ॥ संवर्तक श्वसन पोथय पोथय हूं फट् स्वाहा पाश बन्ध बन्ध
आकर्षय आकर्षय हूं फट् अङ्कुशेन कट्ट २ हूं फट् ॥ क्रमाद्भुजेषु मन्त्रैः स्वैरोभिरस्त्राणि पूजयेत् ॥ १९ ॥ ओं पक्षिराजाय हूं फट् ।
ताक्ष्यं यजेत्कर्णिकायामङ्ग देवान्यथाविधि ॥ शक्तिरिन्द्रादियन्त्रेषु ताक्ष्याद्या धृतचामराः ॥ २० ॥ शक्तयोऽन्ते प्रयोज्यादौ सुरेशाद्याश्च
दण्डिना ॥ पीते लक्ष्मीसरस्वत्यौ रतिप्रीतिजयाः सिताः ॥ २१ ॥ कीर्तिकान्त्यौ सिते श्यामे तुष्टिपुष्ट्यौ स्मरोदिते ॥ लोकेशान्तं
यजेदेवं विष्णुमिष्टार्थसिद्धये ॥ २२ ॥ ध्यायेन्मन्त्रं जपित्वैनं जुहुयात्त्वभिषेचयेत् ॥ ओं श्रीं क्रीं ह्रीं हूं त्रैलोक्यमोहनाय विष्णवे नमः ॥
एतत्पूजादिना सर्वान्कामानाप्नोति पूर्ववत् ॥ २३ ॥ तापैः सम्मोहनी पुष्पैर्नित्यं तेन च तर्पयेत् ॥ ब्रह्मा सशक्रश्रीदण्डी बीजं त्रैलोक्य-

मोहनम् ॥ २४ ॥ जत्वा त्रिलोकं हुत्वा च लक्षं त्रिलोकं साज्यकैः ॥ तण्डुलैः फलगन्धाद्यैर्दूर्वाभिस्त्वायुरामुयात् ॥ २५ ॥ तयामिषेक-
 होमादिक्रियातुष्टो ह्यभीष्टदः ॥ ओं नमो भगवते वराहाय भूर्भुवःस्वः पतये भूपतित्वं मे देहि हृदयाय स्वाहा ॥ पञ्चाङ्गं नित्यमयुतं
 जत्वायुराज्यमामुयात् ॥ २६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये त्रैलोक्यमोहनमंत्रकथनं नाम सप्ताधिकविंशततमोऽध्यायः ॥ ३०७ ॥ अथ
 त्रैलोक्यलक्ष्म्यादिपूजा ॥ अग्निरुवाच ॥ वक्षः सर्वहविर्वांमाक्षी दण्डी श्रीः सर्वसिद्धिदा ॥ महाश्रिये महासिद्धे महाविद्युत्प्रभे नमः ॥ १ ॥
 श्रिये देवि विजये नमः गौरी महाबले बन्ध २ नमः हूं महाकाये पद्महस्ते हूं फट् श्रियै नमः हूं श्रिये फट् श्रियै नमः (श्रियै फट् श्रीं नमः)
 श्रिये श्रीं नमः स्वाहा श्रीं फट् ॥ अस्याङ्गानि नवोक्तानि तेष्वेकं च समाश्रयेत् ॥ त्रिलक्षमेकलक्षं वा जत्वाक्षान्जैश्च भूतिदः ॥ २ ॥
 श्रीगेहे विष्णुगेहे वा श्रियं पूज्य धनं लभेत् ॥ आज्याक्तैस्तण्डुलैर्लक्षं जुहुयात्त्वादिरानले ॥ ३ ॥ राजा वश्यो भवेद्वादिः श्रीश्च स्यादुत्त-
 रोत्तरम् ॥ सर्वपाप्मभोऽभिषेकेण नश्यन्ते सकला ग्रहाः ॥ ४ ॥ बिल्वलक्षाहुता लक्ष्मीर्वितवृद्धिश्च जायते ॥ शक्रवेश्म चतुर्द्वारं हृदये
 चिन्तयेदथ ॥ ५ ॥ बलाकां वामनां श्यामां श्वेतपङ्कजधारिणीम् ॥ ऊर्ध्वबाहुद्वयां ध्यायेत्कीडन्तीं द्वारि पूर्ववत् ॥ ६ ॥ ऊर्ध्वोक्तेन
 हस्तेन रक्तपङ्कजधारिणीम् ॥ श्वेताङ्गीं दक्षिणे द्वारि चिन्तयेद्दनमालिनीम् ॥ ७ ॥ हरितां दोर्द्वयेनोर्ध्वमुद्रहन्तीं सिनाम्बुजम् ॥ ध्याये-
 द्विर्भाषिकां नाम श्रीदूतीं द्वारि पश्चिमे ॥ ८ ॥ शाङ्करीमुत्तरे द्वारि तन्मध्येऽष्टदलं कजम् ॥ वासुदेवः सङ्कर्षणः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः
 ॥ ९ ॥ ध्येयास्ते पद्मपत्रेषु शंखचक्रगदाधराः ॥ अञ्जनक्षीरकाश्मीरहेमाभास्ते सुवाससः ॥ १० ॥ आग्नेयादिषु पत्रेषु गुग्गुलुश्च कुर-
 ण्टकः ॥ दमकः सलिलं चेति हस्तिनो रजतप्रभाः ॥ ११ ॥ हेमकुम्भधराश्चैते कर्णिकायां श्रियं स्मरेत् ॥ चतुर्भुजां सुवर्णाभां सपद्मोर्ध्व-
 भुजद्वयाम् ॥ १२ ॥ दक्षिणाभयहस्ताभां वामहस्तवरप्रदाम् ॥ श्वेतगन्धांशुकामेकरौप्यमालास्रधारिणीम् ॥ १३ ॥ ध्यात्वा सपरिवारां
 तामभ्यर्च्य सकलं लभेत् ॥ द्रोणाब्जपुष्पं श्रीवृक्षपर्णं मूर्ध्नि न धारयेत् ॥ १४ ॥ लवणामलकं वर्ज्यं नागादित्यतिथौ क्रमात् ॥ पाय-
 साशी जपेत्सूक्तं श्रियस्तेनाभिषेचयेत् ॥ १५ ॥ आवादादिविसर्गान्तं मूर्ध्नि ध्यात्वाचर्येच्छ्रियम् ॥ बिल्वाज्याज्जपायसेन पृथग् योगः
 श्रिये भवेत् ॥ १६ ॥ विषं महिषकालाग्निरद्रिज्योतिर्वैकट्यम् ॥ ओं ह्रीं महाप्रहिपमर्दिनि ठं ठः मूलमन्त्रं महिषार्दितिके नमः ॥ महिषशत्रुं

भ्रामय २ ओं हूं फट् ठ ठं महिषं हेषय २ महिषं हेषय २ हूं माहिषं हन २ देवी हूं माहिषनिषूदनि फट् ॥ दुर्गाहृदयमित्युक्तं साङ्गं सर्वार्थसा-
 धकम् ॥ १७ ॥ यजेद्यथोक्तं तां देवीं पीठं चैवाङ्गमध्यमम् ॥ ओं ह्रीं दुर्गे रक्षणि स्वाहा चेति दुर्गायै नमः ॥ वरवर्ण्यै नमः ॥ आर्घ्यायै
 कनकप्रभायै कृतिकायै अभयप्रदायै कन्यकायै सुरूपायै ॥ पत्रस्थाः पूजयेद्देता मूर्तीरात्र्यैः स्वरैः क्रमात् ॥ १८ ॥ चक्राय शंखाय
 गदायै खड्गाय धनुषे बाणाय ॥ अष्टम्याद्यैस्त्रिंशं दुर्गां लोकेशान्तां यजेदिति ॥ दुर्गायोगः समायुः श्रीस्वामिरक्तजयादिहृत ॥ १९ ॥
 संसाध्येशानन्त्रेण तिलशेमी वशीकरः ॥ जयः पद्मैस्तु दुर्गाभिः शान्तिकामः पलाशजैः ॥ २० ॥ पुष्टिः स्यात्काकक्षेप मृतिर्देवादि हं
 भवेत् ॥ ग्रहक्षुद्रभयापतिं सर्वामेव मनुर्हरेत् ॥ २१ ॥ ओं दुर्गे दुर्गे रक्षणि स्वाहा ॥ रक्षा करीयमुदिता जयदुर्गाङ्गसंयुता ॥ श्यामां त्रिलो-
 चनां देवीं ध्यात्वात्मानं चतुर्भुजम् ॥ २२ ॥ शंखचक्राब्जशूलसित्रिशूली रौद्रहृदिपीगीम् ॥ युद्धादौ सञ्जयेत्तां यजेत्खड्गादिके जये ॥ २३ ॥
 ॐ नमो भगवति ज्वालामालिनि गृध्रागणपरिवृते चर रक्षणि स्वाहा ॥ युद्धार्थे च जपेन्मंत्रं शत्रूञ्जयति योधकः ॥ २४ ॥ इत्यादि-
 महापुराणे आग्नेये लक्ष्म्यादिपूजावर्णनं नामाष्टाधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३०८ ॥ अथ त्वरितापूजाः ॥ अग्निरुवाच ॥ त्वरिताङ्गान्समा-
 ख्यास्ये भुक्तिमुक्तिप्रदायकान् । ओं आधारशक्त्यै नमः ॥ ओं ह्रीं (प्रो) पुरु २ महासिंहाय नमः । ओं पद्माय नमः ॥ ओं ह्रीं हूं
 खेचछेशः ॥ ह्रीं ओं हूं हूं फट् त्वरितायै नमः । खेच हृदयाय नमः । चछे शिरसे नमः । छेशः शिखायै नमः ॥ क्षत्र्यै कवचाय नमः ।
 ह्रीं हूं नेत्राय नमः । हूं खे अस्त्राय फट् नमः । ओं त्वरिताविद्यां विद्महे तूर्णविद्या च धीमहि । तन्नो देवी प्रचोदयात् ॥ श्रीप्रणीतायै नमः ॥
 हंकारायै नमः ॥ ओंकारायै नमः ॥ ओं खेच हृदयाय नमः ॥ खेचर्थ्यै नमः ॥ ओं चण्डायै नमः ॥ क्षत्र्यै कवचाय नमः ॥ छेदन्यै नमः ॥
 क्षेप्यै नमः ॥ स्त्रियै हंकार्यै नमः ॥ क्षेमङ्क्यै जयायै विजयायै किङ्करायै रक्ष ॥ ओं त्वरिताज्ञया स्थितो भव वषट् ॥ तोतला त्वरिता तूर्णै-
 न्येवं विद्येयमीरिता ॥ १ ॥ शिरोभूषणं कण्ठे हृदि नाभौ च गुह्यके ॥ उक्तोश्च जातुजंबोरुद्वये चरणयोः क्रमात् ॥ २ ॥ न्यस्ताङ्गो न्यस्तम-
 न्द्रस्तु समस्तं व्यापकं न्यतेत् ॥ पार्वती शबरी चेशा वरदाभयहस्तिका ॥ ३ ॥ मयूरवलया पिच्छमौलिः किसलयशुक्रा ॥ तिहातनस्था
 मायूरवर्धच्छत्रसमन्विता ॥ ४ ॥ त्रिनेत्रा श्यामला देवी वनमालाविभूषणा ॥ विप्रादिकर्णभरणा क्षत्रकेयूरभूषणा ॥ ५ ॥ वैश्यनागकटीवन्धा

वृषाहिकृतनूपुरा ॥ एवंपात्मिका भूत्वा तन्मन्त्रं नियुतं जपेत् ॥ ६ ॥ ईशः किरातरूपोऽभूत्पुरा गौरी च तादृशी ॥ जपेद्दद्यायेत्पूजयेत्तां सर्व-
 सिद्धये विषादिहृत् ॥ ७ ॥ अष्ट सिंहासने पूज्या दले पूर्वोदिके क्रमात् ॥ अङ्गगायत्री प्रणीता हृङ्गाराद्या दलाग्रके ॥ ८ ॥ फट्कारि
 चाग्रतो देव्याः श्रीबीजेनार्चयेदिमाः ॥ लोकेशायुधवर्णास्ताः फट्कारी तु धनुर्धरा ॥ ९ ॥ जया च विजया द्वाःस्थे पूज्यं सौवर्णयाष्टिके ॥
 किङ्करा बर्बरी मुण्डी लण्डी च तयोर्बाहिः ॥ १० ॥ इष्टैवं सिद्धये द्रव्यैः कुण्डे योन्याकृतौ हुनेत् ॥ हेमलाभोऽर्जुनैर्द्वान्यैर्गोधूमैः पुष्टि-
 सम्पदः ॥ ११ ॥ यवैर्धान्यैस्तिलैः सर्वसिद्धिरीतिविनाशनम् ॥ अक्षैरुन्मत्तता शत्रोः शालमलीभिश्च मारणम् ॥ १२ ॥ जम्बूभिर्धनधा-
 न्यासिस्तुष्टिर्नीलोत्पलैरापि ॥ रक्तोत्पलैर्महापुष्टिः कुन्दपुष्पैर्महोदयः ॥ १३ ॥ मल्लिकाभिः पुरक्षोभः कुमुदैर्जनवल्लभः ॥ अशोकैः पुत्र-
 लाभः स्यात्पाटलाभिः शुभाङ्गना ॥ १४ ॥ आप्त्रैरायुस्तिलैर्लक्ष्मीविल्वैः श्रीश्चम्पकैर्धनम् ॥ इष्टं मधुकपुष्पैश्च विल्वैः सर्वज्ञतां लभेत्
 ॥ १५ ॥ त्रिलक्षजप्यात्सर्वातिर्होमाद्व्यानात्तथेज्यया ॥ मण्डलेऽभ्यर्च्य गायत्र्या आहुतीः पञ्चविंशतिम् ॥ १६ ॥ दद्याच्छतत्रयं मूला-
 त्पल्लवैर्दीक्षितो भवेत् ॥ पञ्चगव्यं पुरा पीत्वा चरुकं प्राशयेत्सदा ॥ १७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये त्वरितापूजाविधिवर्णनं नाम नवा-
 धिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३०९ ॥ अथ त्वरितामन्त्रादि ॥ अग्निहोत्राच्च ॥ अपरां त्वरिताविद्यां वक्ष्येऽहं भुक्तिमुक्तिदाम् ॥ पुरे वज्राकुले
 देवीं रजोभिर्लिखिते यजेत् ॥ १ ॥ पद्मगर्भे दिग्विदिक्षु चाष्टौ वज्राणि वीथिकाम् ॥ द्वारशोभोपशोभा च लिखेच्छीघ्रं स्मरेन्नराः
 ॥ २ ॥ अष्टादशभुजां सिंहे वामजङ्घा प्रतिष्ठिता ॥ दक्षिणा द्विगुणा तस्याः पादपीठे समर्पिता ॥ ३ ॥ नागभूषां
 वज्रकुण्डे खड्गं चक्रं गदां क्रमात् ॥ शूलं शरं तथा शक्तिं वरदं दक्षिणैः करैः ॥ ४ ॥ धनुः पाशं शरं घण्टां तर्जनीं
 शंखमङ्कुशम् ॥ अभयं च तथा वज्रं वामपाश्वे धृतायुधम् ॥ ५ ॥ पूजनाच्छत्रनाशः स्याद्वाघ्रं जयति लीलया ॥ दीर्घायू राष्ट्र-
 भूतिः स्याद्विव्यादिव्य दितिद्विभाक् ॥ ६ ॥ तलेति सप्तपातालाः कालाग्निभुवनान्तकाः ॥ ओंकारादिस्वरारभ्य यावद्ब्रह्माण्डवाचकम् ॥
 ॥ ७ ॥ ओंकाराद्भ्रामयेतोयं तोतला त्वरिता ततः ॥ तकाराद्भ्रामयेतोयं तोतला त्वरिता ततः ॥ प्रस्तावं सम्प्रवक्ष्यामि स्वरवर्गं लिखे-
 द्भुवि ॥ ८ ॥ तालुवर्गः कवर्गः स्यात्तृतीयो जिह्वातालुकः ॥ चतुर्थस्तालुजिह्वाग्रो जिह्वादन्तस्तु पञ्चमः ॥ ९ ॥ षष्ठोऽष्टपुटसम्पन्नो मिश्र-

वर्गस्तु सतमः ॥ ऊष्माणः स्याच्छ्वर्गस्तु उद्वरेच मनुं ततः ॥ १० ॥ षष्ठस्वरसमारूढमूष्माणन्तं सविन्दुकम् ॥ तालुवर्गाद्वितीयं तु
स्वैकादशयोजितम् ॥ ११ ॥ जिह्वातालुतमायोगः प्रथमं केवलं भवेत् ॥ तदेव च द्वितीयं तु अधस्ताद्विनियोजयेत् ॥ १२ ॥ एका-
दशस्वरैर्युक्तं प्रथमं तालुवर्गतः ॥ ऊष्माणस्य द्वितीयं तु अधस्ताद्विनियोजयेत् ॥ १३ ॥ षोडशस्वरसंयुक्तमूष्माणस्य द्वितीयकम् ॥
जिह्वादन्तसमायोगे प्रथमं योजयेदधः ॥ १४ ॥ मिश्रवर्गाद्वितीयं तु अधस्तात्पुनरेव तु ॥ चतुर्थस्वरसम्भिन्नं तालुवर्गादिसंयुतम् ॥ १५ ॥
ऊष्मणश्च द्वितीयं तु अधस्ताद्विनियोजयेत् ॥ स्वैकादशभिन्नं तु ऊष्मणान्तं सविन्दुकम् ॥ १६ ॥ पञ्चस्वरसमारूढं ओष्ठसम्पुटयोगतः ॥
द्वितीयमक्षरं चान्यज्जिह्वाप्रे तालुयोगतः ॥ १७ ॥ प्रथमं पञ्चमे योज्यं स्वराद्रनोद्धृता इमे ॥ ओंकाराद्या नमोऽन्ताश्च जपेत्स्वाहाभि-
कार्यके ॥ १८ ॥ ओं ह्रीं हूं हः हृदयं हां हश्चति शिरः ॥ शिखा ह्रीं ज्वल ज्वल शिखा स्यात्कवचं हुलुद्वयम् ॥ ह्रीं श्रीं क्षूं नेत्रत्रयाय
विद्य नेत्रं प्रकीर्तितम् ॥ क्षौं हं खौं हूं फडस्त्राय गुह्याङ्गानि पुरा न्यसेत् ॥ त्वरिताङ्गानि वक्ष्यामि विद्याङ्गानि शृणुष्व मे ॥ आदिद्रिहृदयं
प्रोक्तं त्रिचतुःशिर इष्यते ॥ १९ ॥ पञ्चपष्ठः शिखा प्रोक्ता कवचं सप्तमाष्टमम् ॥ तारकं तु भवेन्नैत्रं नवा द्वांशालक्षम् ॥ २० ॥ तोतलेति
सप्राख्याता वज्रतुण्डे ततो भवेत् ॥ ख ख हूं दशबीजा स्याद्वज्रतुण्डेन्द्रातिका ॥ २१ ॥ खचरी ज्वालिनी ज्वाले खखेति ज्वालिनी दश ॥
वर्धशबरीभीषणी खखेति च शबर्यपि ॥ २२ ॥ छे छेदाने करालिनि खखेति च कराल्यापि ॥ वक्षःश्रवद्रवप्लवनी खखती पुष्पंग्यापि
॥ २३ ॥ स्त्रीकालकारे धुनने शासी श्वसनवेगिका ॥ क्षेपक्षेकपिले हंस कपिला नाम द्वातिका ॥ २४ ॥ हं तेजोऽति रौद्री च
मातंगी रौद्रदूतिका ॥ पुटे पुटे ख ख खङ्गे फट् ब्रह्मकूतिका ॥ २५ ॥ वैतालिनि दशार्गाः स्युस्त्याजान्यादिपलालवत् ॥ हृदादिकन्या-
सादौ स्यान्मध्ये नेत्रे न्यसेत्सुधीः ॥ २६ ॥ पादादारभ्य मूर्धान्तं शिर आरभ्य पादयोः ॥ अङ्गत्रिजानूरुगुह्ये च नाभिहृत्कण्ठदेशतः ॥
॥ २७ ॥ वज्रमण्डलमूर्ध्वं च अधोर्ध्वं चादिवीजतः ॥ सोमरूपं ततो गावं धारामृतसुवर्णिमम् ॥ २८ ॥ विशन्तं ब्रह्मरन्ध्रेण साधकस्तु
विचिन्तयेत् ॥ मूर्धास्यकण्ठहृन्नाभौ गुह्योरुजानु पादयोः ॥ २९ ॥ आदिवीजं न्यसेन्मन्त्री तर्जण्यादि पुनः पुनः ॥ ऊर्ध्वं सोममधः पञ्च शरीरं
वीजविग्रहम् ॥ ३० ॥ यो जानाति न मृत्युः स्यात्तस्य न व्याधयो ज्वराः ॥ यजेज्जपेतां विन्यस्य ध्यायेद्देवीं शताष्टकम् ॥ ३१ ॥ मुद्रा

वक्ष्ये प्रणीताद्याः प्रणीताः पञ्चधा स्मृताः ॥ ग्रथितो तु करौ कृत्वा मध्येऽङ्गुष्ठौ निपातयेत् ॥ ३२ ॥ तर्जनीं मूर्ध्नि संलगां विन्यसेतां
 शिरोपरि ॥ प्रणीतेयं समाख्याता हृद्देशे तां समानयेत् ॥ ३३ ॥ ऊर्ध्वं तु कन्यसामध्ये सञ्जीजान्तां विदुर्द्विजाः ॥ नियोज्य तर्जनीम-
 ध्येऽनेकलग्नां परस्पराम् ॥ ३४ ॥ ज्येष्ठाग्रं निक्षिपेन्मध्ये भेदनी सा प्रकीर्तिता ॥ नाभिदेशे तु तां बद्धा अङ्गुष्ठावुक्षिपेत्ततः ॥ ३५ ॥
 कराली तु महामुद्रा हृदये योज्य मन्त्रिणः ॥ पुनस्तु पूर्ववद्ब्रह्मलग्नां ज्येष्ठां समुक्षिपेत् ॥ ३६ ॥ वज्रतुण्डा समाख्याता वज्रदेशे तु
 बन्धयेत् ॥ उभाभ्यां चैव हस्ताभ्यां मणिबन्धं तु बन्धयेत् ॥ ३७ ॥ त्रीणि त्रीणि प्रसाध्येति वज्रमुद्रा प्रकीर्तिता ॥ दण्डं खड्गं चक्रगदा
 मुद्राचाकारतः स्मृता ॥ ३८ ॥ अङ्गुष्ठेनाक्रमेत्रीणि त्रिशूलं चोद्धृतो भवेत् ॥ एका तु मध्यमोद्धा तु शक्तिरेव विधीयते ॥ ३९ ॥ शरं च
 वरदं चापं पाशं भारं च घण्टया ॥ शंखमङ्कुशमभयं पद्ममट्टं च विंशतिः ॥ ४० ॥ ग्रीहणी मोक्षणी चैव ज्वालिनी चामृताभया ॥ प्रणीताः
 पञ्चमुद्रास्तु पूजाहोमे च योजयेत् ॥ ४१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये त्वरितामन्त्रादिवर्णनं नाम दशाधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३१० ॥
 अथ त्वरितामूलमन्त्रादिः ॥ अग्निरुव च ॥ दीक्षादि वक्ष्ये विन्यस्य सिंहवज्राकुलेऽञ्जके ॥ हे हे हुति वज्रदंत पुरु २ लुलु २ गर्ज २
 इह सिंहासनाय नमः ॥ तिर्यग्ूर्ध्वगतं रेखाश्चत्वारश्चतुरो भवेत् ॥ १ ॥ नवभागविभागेन कोष्ठकान्कारयेद्बुधः ॥ ग्राह्या दिशामताः कोष्ठा
 भिदिशासु विनाशयेत् ॥ २ ॥ बाह्ये वै कोष्ठकोणेषु बाह्यरेखाष्टकं स्मृतम् ॥ बाह्यकोष्ठस्य बाह्ये तु मध्ये यावत्समानयेत् ॥ ३ ॥ वज्रस्य
 मध्यमं शृङ्गं बाह्यरेखा द्विधार्द्धतः ॥ बाह्यरेखा भवेद्भक्ता द्विभङ्गां कारयेद्बुधः ॥ ४ ॥ मध्यकोष्ठं भवेत्पद्मं पीतकर्णिकमुज्ज्वलम् ॥ कृष्णेन
 रजसाऽऽलिख्य कुलिशासिंशिरोर्ध्वता ॥ ५ ॥ बाह्यतश्चतुस्त्रं तु वज्रसम्पुटलाञ्छितम् ॥ द्वारे प्रदापयेन्मन्त्री चतुरो वज्रसम्पुटान् ॥ ६ ॥
 पद्मनाम भवेद्दामवीथी चैव समा भवेत् ॥ गर्भं रक्तं केसराणि मण्डले दीक्षिताः स्त्रियः ॥ ७ ॥ जयेच्च परराष्ट्राणि क्षिप्रं राज्यमवाप्नुयात् ॥
 मूर्तिं प्रणवसन्दीप्तां दुङ्कारेण नियोजयेत् ॥ ८ ॥ मूलविद्यां समुच्चार्य मरुद्भ्योमगतां द्विज ॥ प्रथमेन पुनश्चैव कर्णिकायां प्रपूजयेत्
 ॥ ९ ॥ एवं प्रदक्षिणं पूज्य एकैकं बीजमादितः ॥ दलमध्ये तु विद्याङ्गामाग्नेय्यां पञ्च नैऋतम् ॥ १० ॥ मध्ये नेत्रं दिशास्त्रं च गुह्यकाङ्गे
 तु रक्षणम् ॥ हुतयः केसरस्थास्तु वामदक्षिणपार्श्वतः ॥ ११ ॥ पञ्च पञ्च प्रपूज्यास्तु स्वैः स्वैर्मन्त्रैः प्रपूजयेत् ॥ लोकपालाभ्यसेदशो

बाह्यतो गर्भमण्डले ॥ १२ ॥ वर्णान्तमग्निमाहूतं षष्ठस्वराविभेदितम् ॥ पञ्चदशेन चाक्रान्तं स्रोःस्वैर्नामभिर्योजयेत् ॥ १३ ॥ शीघ्रं
 सिंहे कर्णिकायां यजेद्गन्धादिभिः श्रिये ॥ अष्टाभिर्वैष्टयेत्कुम्भैर्नद्याष्टप्रतमन्त्रितैः ॥ १४ ॥ मन्त्रमष्टसहस्रं तु जप्त्वांगानां दशांशकम् ॥
 होमं कुर्व्यादग्निकुण्डे वह्निमन्त्रेण चालयेत् ॥ १५ ॥ निक्षिपेद्दृढयेनाग्निं शक्तिं मध्येऽग्निगां स्मरेत् ॥ गर्भाधानं पुंसवनं जातकर्म च
 होमयेत् ॥ १६ ॥ हृदयेन शतं ह्येकं गुह्यांगे जनयेच्छिवम् ॥ पूर्णाहुत्या तु विद्यायाः शिवाग्निर्ज्वलितो भवेत् ॥ १७ ॥ होमयेन्मूल-
 मन्त्रेण शतं चांगं दशांशतः ॥ निवेदयेत्ततो देव्यास्ततः शिष्यं प्रवेशयेत् ॥ १८ ॥ अस्त्रेण ताडनं कृत्वा गुह्यांगानि ततो न्यसेत् ॥
 विद्यागैश्चैव सन्नद्धं विद्यांगेषु नियोजयेत् ॥ १९ ॥ पुष्पं शिष्याययेच्छिष्यमानयेदग्निकुण्डकम् ॥ यवैर्दान्यैस्तिलैराज्यैर्मूलविद्याशतं
 हुनेत् ॥ २० ॥ स्थावरत्वं पुरा होमं सरीसृपमतः परम् ॥ पक्षिमृगपशुत्वं च मानुषं ब्राह्ममेव च ॥ २१ ॥ विष्णुत्वं चैव रुद्रत्वमन्ते
 पूर्णाहुतिर्भवेत् ॥ एकया चैव ह्याहुत्या शिष्यः स्याद्दीक्षितो भवेत् ॥ २२ ॥ अधिकारो भवेदेवं शृणु मोक्षमतः परम् ॥ सुमेरुस्थो
 यदा मन्त्री सदाशिवपदे स्थितः ॥ २३ ॥ परे च होमयेत्स्वस्थोऽकर्मकर्मशतान्दश ॥ पूर्णाहुत्या तु तद्योगी धर्माधर्मैर्न लिप्यते
 ॥ २४ ॥ मोक्षं याति परं स्थानं यद्वत्त्वा न निवर्त्तते ॥ यथा जले जलं क्षितं जलं देही शिवस्तथा ॥ २५ ॥ कुम्भैः कुर्व्याच्चाभिषेकं जय-
 राज्यादिसर्वभाक् ॥ कुमारी ब्राह्मणी पूज्या गुर्वादेर्दक्षिणां ददेत् ॥ २६ ॥ यजेत्सहस्रमेकं तु पूजां कृत्वा दिने दिने ॥ तिलाज्यपुरहोमेन
 देवी श्रीः कामदा भवेत् ॥ २७ ॥ ददाति विपुलान्भोगान्यदन्यच्च समीहते ॥ जप्त्वा ह्यक्षरलक्षं तु निधानाधिपतिर्भवेत् ॥ २८ ॥ द्विगु-
 णेन भवेद्राज्यं त्रिगुणेन च यक्षिणी ॥ चतुर्गुणेन ब्रह्मत्वं ततो विष्णुपदं भवेत् ॥ २९ ॥ षड्गुणेन महासिद्धिर्लक्षणेकेन पापहा ॥ दश
 जप्त्वा देहशुद्धये तीर्थस्नानफलं शतात् ॥ ३० ॥ पटे वा प्रतिमायां वा शीघ्रं वै स्थण्डिले यजेत् ॥ शतं सहस्रमष्टुतं जपे होमे
 प्रकीर्तितम् ॥ ३१ ॥ एवं विधानतो जप्त्वा लक्षमेकं तु होमयेत् ॥ महिषाजमधेमांसेन नरजेन पुरेण वा ॥ ३२ ॥ तिलैर्यवैस्तथा
 लाजेर्ब्राह्मिणीधूमकाप्रकैः ॥ श्रीफलैराज्यसंयुक्तैर्होमयित्वा व्रतं चरेत् ॥ ३३ ॥ अर्द्धरात्रेषु सन्नद्धः खड्गचापशरादिमान् ॥ एकवासा
 विचित्रेण रक्तपीतासितेन वा ॥ ३४ ॥ नीलेन वाथ वस्त्रेण देवीं तैरेव चार्चयेत् ॥ व्रजेद्दक्षिणदिग्भागं द्वारे दद्याद्दक्षिं बुधः ॥ ३५ ॥

दूतीमन्त्रेण द्वारादो एकवृत्ते श्मशानके ॥ एवं च सर्वकामार्तिभुङ्क्ते सर्वो मर्त्यो नृपः ॥ ३६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये त्वरितामूलम-
 न्त्रादिवर्णनं नामैकादशाधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३११ ॥ अथ त्वरिताभिद्या ॥ अग्निह्वाच ॥ विद्याप्रस्तावमाख्यास्ये धर्मकामा-
 दिसिद्धिदम् ॥ नवकोष्ठविभागेन विद्याभेदं च विन्दति ॥ १ ॥ अनुलोमपिलोमेन समस्तव्यस्तयोगतः ॥ कर्णाधिकर्णयोगेन अत ऊर्ध्वं
 विभागशः ॥ २ ॥ त्रित्रिकेण च योगेन देव्या सन्नद्धविग्रहः ॥ जानाति सिद्धिदान्मन्त्रान्प्रस्तावान्निर्गतान्वहून् ॥ ३ ॥ शास्त्रे शास्त्रे स्मृता
 मन्त्राः प्रयोगास्तत्र दुर्लभाः ॥ गुरुः स्यात्प्रथमो वर्णः पूर्वधुर्न च वर्ग्यते ॥ ४ ॥ प्रस्तावे तत्र चैकार्णा द्व्यर्णात्र्यर्णादयोऽभवन् ॥ तिर्य्य-
 गूर्ध्वगता रेखाश्चतुरश्वतुरो भजेत् ॥ ५ ॥ नव कोष्ठा भवन्त्येवं मध्यदेशे तथादिमान् ॥ प्रदक्षिणेन संस्थाप्य प्रस्तावं भेदयेत्ततः
 ॥ ६ ॥ प्रस्तावक्रमयोगेन प्रस्तावं यस्तु विन्दति ॥ कारमुष्टिस्थितास्तस्य साधकस्य हि सिद्धयः ॥ ७ ॥ त्रैलोक्यं पादमूले स्यात्प्रवखण्डां
 भुवं लभेत् ॥ कपाले तु त्मालिख्य शिवतत्त्वं समन्ततः ॥ ८ ॥ श्मशानकर्परे वायु बाह्यं निष्क्रम्य मन्त्रवित् ॥ तस्य मध्ये लिखेत्राम
 कर्णिकोपरि संस्थितम् ॥ ९ ॥ तापयेत्खादिराङ्गारैर्भूर्जमाक्रम्य पादयोः ॥ सप्ताहादानयेत्सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ १० ॥ वज्रसम्पु-
 टगर्भे तु द्वादशारे तु लेखयेत् ॥ मध्ये गर्भगतं नाम सदाशिवविदम्भितम् ॥ ११ ॥ कुब्जे फलकके वायु शिलापटे हरिद्रया ॥
 मुखस्तम्भं गतिस्तम्भं सैन्यस्तम्भं तु जायते ॥ १२ ॥ विषक्तेन संलिख्य श्मशाने कर्परे बुधः ॥ पद्मोणं दण्डमाक्रान्तं समन्ता-
 च्छक्तियोजितम् ॥ १३ ॥ मारयेद्विरादेव श्मशाने निहन् रिपुम् ॥ छेदं करोति राष्ट्रस्य चक्रमध्ये न्यसेद्विपुम् ॥ १४ ॥ चक्रवाराङ्गनां
 शक्तिं रिपुनाम्ना रिपुं हरेत् ॥ ताक्षकैव तु बीजेन खड्गमध्ये तु लेखयेत् ॥ १५ ॥ विदम्भेरिपुनामाय श्मशानाङ्गारलेखितम् ॥ सप्ताहा-
 त्साधयेद्देशं ताडयेत्प्रेतभस्मना ॥ १६ ॥ भेदने छेदने चैव मारणेऽपि शिवो भवेत् ॥ तारकं नेत्रमुदितं शान्तिपुष्टौ नियोजयेत् ॥ १७ ॥
 दहनादिप्रयोगोऽयं शाकिनीं चैव कर्षयेत् ॥ मध्यादिवाहणीं यावद्गतुण्डतमस्थितः ॥ १८ ॥ कुशाद्या व्याधयो ये तु नाशयेतात्र
 संशयः ॥ मध्यादि उत्तरान्तं तु करालीबन्धनाज्जापेत् ॥ १९ ॥ रक्षयेदात्मनो विद्यां प्रतिवादो यदा शिवः ॥ वारुण्यादि ततो
 न्यस्य ज्वल्लेशविनाशनम् ॥ २० ॥ सौम्यादि मध्यमान्तं तु गुरुत्वं जायते वटे ॥ पूर्वादि मध्यमान्तं तु लघुत्वं कुरुते

क्षणात् ॥ २१ ॥ भूजे रोचनयाऽऽलिख्य एतद्भ्राकुं पुरम् ॥ क्रमस्थैर्मन्त्रवीजैस्तु रक्षां देहेषु कारयेत् ॥ २२ ॥
 वेष्टितां भावहेम्ना च रक्षेयं मृत्युनाशिनी ॥ विघ्नपापारिदमनी सौभाग्यायुःप्रदा धृता ॥ २३ ॥ द्यूते रणे च जयदा शक्रसेन्ये न संशयः ॥
 वन्ध्यानां पुत्रदा ह्येषा चिन्तामणिर्लिपरा ॥ २४ ॥ साधयेत्पराष्ट्राणि राज्यं च पृथिवीं जयेत् ॥ फट् स्त्रीं क्षे हूं लक्षजप्याद्यक्षादिर्विशणो
 भवेत् ॥ २५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये त्वरिताविद्यासिद्धिकथनं नाम द्वादशाधिकात्रिशततमोऽध्यायः ॥ ३१२ ॥ अथ नानामन्त्राः ॥
 अग्निस्त्वाच ॥ ओं विनायकार्चनं वक्ष्ये यजेदाधारशक्तिकम् ॥ धर्माद्यष्टककन्दश्च नालं पद्मश्च कार्णिकाम् ॥ १ ॥ केसरं त्रिगुणं पद्मं
 तीव्रं च ज्वलिनीं यजेत् ॥ नन्दाश्च सुयशाश्चोष्णं तेजोवतीं विन्ध्यवासिनीम् ॥ २ ॥ गणमूर्तिं गणपतिं हृदयं स्याद्गणं जयः ॥ एकदन्तो-
 त्कटशिरः शिखायाचलकर्णिने ॥ ३ ॥ गजवक्त्रायां कवचं हूं फट् न्तं तथाष्टकम् ॥ महोदरो दण्डहस्तः पूर्वादौ मध्यतो यजेत् ॥ ४ ॥
 जयो गणाधिपो गणनायकोऽथ गणेश्वरः ॥ वक्रतुण्ड एकदन्तोत्कटलम्बोदरो गजः ॥ ५ ॥ वक्रो विकटनामाऽथ हूं पूर्वो विघ्ननाशनः ॥
 धूम्रवर्णो महेन्द्राद्यो बाह्ये विघ्नेशपूजनम् ॥ ६ ॥ त्रिपुरापूजनं वक्ष्ये असिताङ्गो रुरुस्तथा ॥ चण्डः क्रोधस्तथोन्मत्तः कपाली भीषणः
 क्रमात् ॥ ७ ॥ संहारो भैरवो ब्राह्मीमुख्या हस्वास्तु भैरवाः ॥ ब्रह्माणी पण्मुखा दीर्घा अग्न्यादौ बटुकाः क्रमात् ॥ ८ ॥ समयमुग्रो
 बटुको योगिनीपुत्रकस्तथा ॥ सिद्धपुत्रश्च बटुकः कुलपुत्रश्चतुर्थकः ॥ ९ ॥ हेतुकः क्षेत्रपालश्च त्रिपुरान्तो द्वितीयकः ॥
 अग्निधैतालोऽग्निजिह्वः कराली काललोचनः ॥ १० ॥ एकपादश्च भीमाश्च ऐं क्षे प्रेतस्तथासनम् ॥ ओं ऐं ह्रीं द्वौ च त्रिपुरा
 पद्मासनसमास्थिता ॥ ११ ॥ विघ्नत्रयभयमुत्तश्च वामे नरदमालिकाम् ॥ मूलेन हृदयादि स्याज्जालूगै च कामकम्
 ॥ १२ ॥ गोमध्ये नाम संलिख्य चाष्टपत्रे च मध्यतः ॥ श्मशानादिपटे श्मशानाङ्गारेण विलेखयेत् ॥ १३ ॥
 चिताङ्गारपिष्टकेन मूर्तिं ध्यात्वा तु तस्य च ॥ शिखोदरे नीलसूत्रैर्वष्टय चोच्चाटनं भवेत् ॥ १४ ॥ ओं नमो भगवति ज्वालामालिनि
 गुह्रगणपरिवृते स्वाहा ॥ युद्धे गच्छन्नपन्मन्त्रं पुमान्ताश्चाजयी भवेत् ॥ ओं श्रीं ह्रीं क्लीं त्रिये नमः ॥ उत्तरादौ च घृणिनी सूर्या पूज्या
 चतुर्दले ॥ १५ ॥ आदित्या प्रभावती च हेमाद्रिप्रभुः त्रियः ॥ ओं ह्रीं गोम्यै नमः ॥ गौरीमन्त्रः सर्वकरो होमाद्व्यानाज्जपार्चनात् ॥ १६ ॥

रक्ता चतुर्भुजा पाशवरदा दक्षिणे करे ॥ अङ्कुशाभययुक्तां तां प्राथ्य सिद्धात्मना पुमान् ॥ १७ ॥ जीवेद्वर्षशतं धीमान्न चौरारिभयं
 भवेत् ॥ क्रुद्धः प्रसादी भवति युधि मात्राम्बुपानतः ॥ १८ ॥ अञ्जने तिलकं वश्ये जिह्वाग्रे कविता भवेत् ॥ तज्जपान्मैथुनं वश्ये तज्ज-
 पाथे निर्वीक्षणम् ॥ १९ ॥ स्पर्शाद्वशी तिलहोमात्सर्वेष्वेव तु सिध्यांते ॥ सताभिमन्त्रितञ्च त्रं भुञ्जस्तस्य श्रियः सदा ॥ २० ॥ अर्द्ध-
 नारीरारूपोऽयं लक्ष्म्यादिवैष्णवादिकः ॥ अनङ्गरूपा शक्तिश्च द्वितीया मदनातुरा ॥ २१ ॥ पवनवेगा भुवनपाला वै सर्वसिद्धिदा ॥
 अनङ्गमदनानङ्गमेखलान्ताञ्जपोच्छ्रिये ॥ २२ ॥ पद्ममध्यदलेषु ह्रीं स्वराङ्कादांस्ततः स्त्रियाः ॥ पद्मकोणे वा घटे वाऽथ लिखित्वा
 स्याद्वशीकरम् ॥ २३ ॥ ओं ह्रीं छूं नित्यकृत्रे मदद्रवे ओं ओं ॥ मूलमन्त्रः षडङ्गोयं रक्तवर्णे त्रिकोणके ॥ द्वावणी हादकारिणी
 क्षोभिणी गुरुशक्तिका ॥ २४ ॥ ईशानादौ च मध्ये तां नित्यां पाशाङ्कुशौ तथा ॥ कपालकल्पकतरुं वीणा रक्ता च तद्वती ॥ २५ ॥
 नित्याभया मङ्गला च नववीरा च मङ्गला ॥ दुर्भंगा मनोन्मनी पूज्या द्वावा पूर्वादितः स्थिता ॥ २६ ॥ ओं ह्रीं अनङ्गाय नमः ॥ ओं
 ह्रीं ह्रीं स्मराय नमः ॥ मन्मथाय च माराय कामायैवं च पञ्चधा ॥ कामाः पाशाङ्कुशौ चापवाणा ध्वयाश्च विभ्रतः ॥ २७ ॥ रतिश्च
 विरतिः प्रीतिर्विप्रीतिश्च मतिर्द्युतिः ॥ विद्युतिः पुष्टिरेभिश्च क्रमात्कामादिकैर्द्युताः ॥ ओं छूं नित्यकृत्रे मदद्रवे ओं ओं ॥ अआ इ ई
 उ ऊ ऋ ॠ लृ ए ऐ ओ औ अं अः ॥ क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ ट ठ ड ढ ण त थ द ध न प फ ब भ म य र ल व श ष स
 ह क्ष ॥ ओं छूं नित्यकृत्रे मदद्रवे स्वाहा ॥ आधारशक्तिं पद्मं च सिंहे देवीं हृदादिषु ॥ २८ ॥ ओं ह्रीं गौरी रुद्रदयिते योगेश्वरि हूं फट्
 स्वाहा ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नानामन्त्रनिरूपणं नाम त्रयोदशाधिकत्रिंशत्ततमाऽध्यायः ॥ २९ ॥ अथ त्वरिताज्ञानम् ॥
 अग्निरुवाच ॥ ओं ह्रीं हूं खे छे क्षः स्त्रीं हूं क्षे ह्रीं फट् त्वरितायै नमः ॥ त्वरितां पूजयन्त्यस्य द्विभुजाश्चाष्टबाहुकाम् ॥ आधारशक्तिं
 पद्मञ्च सिंहे देवीं हृदादिकम् ॥ १ ॥ पूर्वोदौ गायत्रीं यजेन्मण्डले वै प्रणीतया ॥ हुकारां खेचरां चण्डां छेदनीं क्षेपणीं स्त्रियाः ॥
 ॥ २ ॥ हुंकारां क्षेमकारां च फट्कारां मध्यतो यजेत् ॥ जयां च विजयां द्वारि किङ्करं च तदग्रतः ॥ ३ ॥ तिलैर्होमैश्च
 सर्वान्यै नामव्याहृतिभिस्तथा ॥ अनन्ताय नमः स्वाहा कालिकाय नमः स्वधा ॥ ४ ॥ स्वाहा वासुकिराजाय

शंखपालाय वौषट् ॥ तक्षकाय वषणित्यं महापद्माय वै नमः ॥ ५ ॥ स्वाहा कर्कोटनागाय फट् पद्माय च वै नमः ॥ लिखोन्निग्रहचक्रं तु
 एकाशीतिपदैर्नरः ॥ ६ ॥ वस्त्रे पदे तनौ भूर्जे शिलायां याष्टिकासु च ॥ मध्ये कोष्ठे साध्यनाम पूर्वादौ पट्टिकासु च ॥ ७ ॥ ओं ह्रीं क्षूं छन्द
 छन्द चतुरः कण्ठकान्कालरात्रिकाम् ॥ ऐशादावम्बुपादौ च यमराज्यं च बाह्वत ॥ कालीनारवमाली कालीनामाक्षमालिनी ॥ ८ ॥
 मामोदेत्तत्तदोमोमा रक्षत स्व स्व भक्ष वा ॥ यमयाट्टया मथ मटमो टटमो टमा ॥ ९ ॥ वामो भूरिविभूमेया टटिश्च श्वरीट्ट ॥ यम
 राजाद्वाह्यतो रं तं तोयं मारणात्मकम् ॥ १० ॥ कज्जलं निम्बनिर्व्यासमज्जासृग्विषसंयुतम् ॥ अङ्गारेण समायुक्तं पिङ्गलाधारसंयुतम् ॥
 काकपक्षस्य लेखन्या इमशाने वा चतुष्पथे ॥ ११ ॥ निधापयेत्कुम्भाधस्ताद्गुलीके वाथ निक्षिपेत् ॥ बिभीतद्रुमशाखाधो यत्र सर्ग-
 रिमर्दनम् ॥ १२ ॥ लिखेच्चानुग्रहचक्रं शुक्लपक्षेऽथ भूर्जके ॥ लाक्ष्या कुङ्कुमेनाथ खटिकाचन्दनेन वा ॥ १३ ॥ भुवि भित्तौ च पूर्वादि
 नाम मध्यमकोष्ठके ॥ खण्डे तु वारिमध्यस्थं ओं हंसो वापि पाट्टेश्वर ॥ १४ ॥ लक्ष्मीश्लोकं शिवादौ च राक्षसादिक्रमाच्छेत् ॥
 श्रीः सामभोमा सा श्रीः सानौ याज्ञे ज्ञेया नौसा ॥ १५ ॥ माया लीला लाली यामा याज्ञे ज्ञेया नौसा माया ॥ लीला यत्र षडुक्ता
 बहिः शीघ्रां दिशु च कलशं बहिः ॥ यत्र ज्ञेया बहिः शीघ्रा दिशु र कलशं बहिः ॥ १६ ॥ पद्मस्थं पद्मचक्रं
 च मृत्युजित्स्वर्गं धृतिम् ॥ शान्तीनां परमा शान्तिः सोभाग्यादिप्रदायकम् ॥ १७ ॥ रुद्रे रुद्रसमाः काव्याः
 कोष्ठकास्तत्र तां लिखेत् ॥ ओमाद्यां हूं फडन्तां च आदिवर्णमथान्तिमः ॥ १८ ॥ विद्यावर्णक्रमेणैव संज्ञां च वपडन्तिकाम् ॥
 अधस्तात्प्रत्याङ्गिरैषा सर्वकामार्थसाधिका ॥ १९ ॥ एकाशीतिपदे सर्वांमादिवर्णक्रमेण तु ॥ आदिमं यावदन्तं स्याद्वपडन्तं च नाम
 वै ॥ २० ॥ एषा प्रत्याङ्गिरा चान्या सर्वकार्यादिसाधनी ॥ निष्क्रान्तुग्रहश्च ऋचतुःषष्टिपदैर्लिखेत् ॥ २१ ॥ अनृती सा च विद्या च की-
 सः हूं नामाथ मध्यतः ॥ फट्काराद्यां पत्रगतां त्रिहोकारेण वेष्टयेत् ॥ २२ ॥ कुम्भवद्धारिता सर्वशत्रुहृत्सर्वदायिका ॥ विषत्रश्येत्कर्ण-
 जपादक्षराद्यैश्च दण्डकेः ॥ २३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये त्वरितामन्त्रनिरूपणं नाम चतुर्दशाधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ २१४ ॥ अथ
 स्तम्भनादिमन्त्राः ॥ आग्निरुवाच ॥ स्तम्भनं मोहनं वश्यं विद्वेषोच्चाटनं वदे ॥ विषव्याधिमारोगं च मारणं शमनं पुनः ॥ १ ॥ भूर्जे कूर्मे

समालिख्य ताडनेन षडङ्गुलम् ॥ मुखपादचतुष्केषु ततो मन्त्रं न्यसेद्विजः ॥ २ ॥ चतुष्पादेषु क्रीकारं हीङ्कारं मुखमध्यतः ॥ मर्मे विद्यां ततो
लिख्य साधकं पृष्ठतो लिखेत् ॥ ३ ॥ मालामन्त्रैस्तु संवेष्ट्य इष्टकोपरि संन्यसेत् ॥ पिपाय कूर्मपृष्ठेन करालेनाभिसम्पठेत् ॥ ४ ॥ महा-
कूर्मं पूजयित्वा पादप्रोक्षन्तु निक्षिपेत् ॥ ताडयेद्दामपादेन स्मृत्वा शत्रुश्च सप्तधा ॥ ५ ॥ ततः सञ्जायते शत्रोः स्तम्भनं मुखरागतः ॥ कृत्वा
तु भैरवं रूपं मालामन्त्रं समालिखेत् ॥ ६ ॥ ओं शत्रुमुखस्तम्भनी कामरूपा आलीढकरी ह्रीं फे फेत्कारिणी मम शत्रूणां देवदत्तानां
मुखं स्तम्भय २ मम सर्वविद्वेषिणां मुखस्तम्भनं कुरु २ ओं हूं फे फेत्कारिणि स्वाहा ॥ फट् हेतुं च समालिख्य तज्जपान्तं महाबलम् ॥
वामेनैव नगं शूलं संलिखेदक्षिणे करे ॥ ७ ॥ लिखेन्मन्त्रमघोरस्य संग्रामे स्तम्भयेदर्शन् ॥ ओं नमो भगवत्यै भगमालिनि विस्फुर २
स्पन्द २ नित्यच्छिन्ने द्रव २ हूं सः क्रींकाराक्षरे स्वाहा ॥ एतेन रोचनाद्यैस्तु तिलकान्मोहयेज्जगत् ॥ ८ ॥ ओं फे हूं फट् फेत्कारिणी
ह्रीं ज्वल २ त्रैलोक्यं मोहय २ ओं गुह्यकालिके स्वाहा ॥ अनेन तिलकं कृत्वा राजादीनां वशीकरम् ॥ गर्दभस्य रजो गृह्य कुसुमं सूत-
कस्य च ॥ ९ ॥ नारीरजः क्षिपेद्वात्रौ शय्यादौ द्वेषकृद्भवेत् ॥ गोसुरश्च तथा शृङ्गमश्वस्य च खुरं तथा ॥ १० ॥ शिरः सर्पस्य सङ्घितं
गृहेषूच्चाटनं भवेत् ॥ करवीरशिफा पीता संसिद्धार्था च मारणे ॥ ११ ॥ व्यालद्युच्छुन्दरीरक्तं करवीरं तदर्थकृत् ॥ सरटं पटपदञ्चापि
तथा कर्कटवृश्चिकम् ॥ १२ ॥ चूर्णीकृत्य क्षिपेत्तैले तदभ्यङ्गश्च कुष्ठकृत् ॥ ओं नवग्रहाय सर्वशत्रून्मम साधय २ मारय २ आ सों मं
बुं चुं ओं शं वां के ओं स्वाहा ॥ अनेनार्कशतैरर्च्य इमशाने तु निधापयेत् ॥ १३ ॥ भूजै वा प्रतिमायां वा मारणाय रिपोर्ग्रहाः ॥ ओं
कुञ्जरी ब्रह्माणी ॥ ओं मञ्जरी माहेश्वरी ॥ ओं वेताली कौमारी ॥ ओं काली वैष्णवी ॥ ओं अघोरा वाराही ॥ ओं वेताली इन्द्राणी
उर्वशी ॥ ओं वेताली चण्डिका ॥ ओं जयानी यक्षिणी ॥ नवमातरो हे मम शत्रुं गृह्यत २ भूजै नाम रिपोर्लिख्य इमशाने पूजिते
प्रियेत् ॥ १४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये स्तम्भनमन्त्रनिरूपणं नाम पंचदशाधिकत्रिशततमोऽध्यायः ॥ ३१५ ॥ अथ नानामन्त्राः ॥
अग्निरुवाच ॥ आदौ हूंकारसंयुक्ता खे च छेपदभूषिता ॥ वर्गातीतविसर्गेण स्त्रीं हूं क्षेपफडान्तिका ॥ १ ॥ सर्वमर्दकरी विद्या विषसर्पादि-
मर्दनी ॥ ओं खे च छेतिप्रयोगश्च कालदृष्टस्य जीवने ॥ २ ॥ ओं हूं केशः प्रयोगोऽयं विषशत्रुप्रमर्दनः ॥ स्त्रीं हूंफडिति योगोऽयं पापरो-

गादिक जयेत् ॥ ३ ॥ खेछति च प्रयोगोऽयं विघ्नदुष्टादि वारयेत् ॥ हूं ह्रीं ओमिति योगोऽयं योषिदादिवशकिरः ॥ ४ ॥ खे ह्रीं खे च
 प्रयोगोऽयं वशाय विजयाय च ॥ ऐं ह्रीं श्रीं स्फें कैं क्षौं भगवति अम्बिका कुब्जिके ॥ स्फें ओं भं तं वश नमो अघोराय मुखे ब्रां ब्रौं
 किलि किलि विच्चा स्फ्रौं हें स्प्रं श्रीं ह्रीं ऐं श्रीमिति कुब्जिका विद्या सर्वकरा स्मृता ॥ भूयः स्कन्दाय यानाह मन्त्रानीशश्च तान्वदे ॥ ५ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नानामन्त्रनिरूपणं नाम षोडशाधिकत्रिशततमोऽध्यायः ॥ ३१६ ॥ अथ सकलादिमन्त्रोद्धारः ॥ ईश्वर
 उवाच ॥ सकलं निष्कलं शून्यं कालाढ्यं स्वमलङ्कृतम् ॥ क्षपणं क्षयमन्तः स्थं कण्ठोष्ठं चाष्टमं शिवम् ॥ १ ॥ प्रासादस्य पराख्यस्य स्मृतं
 रूपं गुहाष्टया ॥ सदाशिवस्य शब्दस्य रूपस्याखिलसिद्धये ॥ २ ॥ अमृतश्चांशुमांश्चेन्दुश्चेश्वरश्चाग्र ऊहकः ॥ एकपादेन ओजाख्य
 औषधश्चांशुमान्वशी ॥ ३ ॥ अकारादेः क्षकारश्च ककारादेः क्रमादिमे ॥ कामदेवः शिखण्डी च गणेशः कालशंकरौ ॥ ४ ॥ एकनेत्रो
 द्विनेत्रश्च त्रिशिखो दीर्घबाहुकः ॥ एकपादोर्द्धचन्द्रस्य बलपो योगिनीप्रियः ॥ ५ ॥ शक्तीश्वरो महाग्रन्थिस्तर्पकः स्थाणुदन्तुरौ ॥ निधीशो
 नन्दी पद्मश्च तथान्यः शाकिनीप्रियः ॥ ६ ॥ मुखबिम्बो भीषणश्च कृतान्तः प्राणसंज्ञकः ॥ तेजस्वी शक्र उदयिः श्रीकण्ठः सिंह एव
 च ॥ ७ ॥ शशाङ्को विश्वरूपश्च क्षश्च स्यान्नरसिंहकः ॥ सूर्यमात्रासमाक्रान्तं विश्वरूपन्तु कारयेत् ॥ ८ ॥ अंशुमत्संयुतं कृत्वा शशि-
 बीजं विनायुतम् ॥ ईशानमोजसाक्रान्तं प्रथमं तु समुद्धरेत् ॥ ९ ॥ तृतीयं पुरुषं विद्धि दक्षिणं पञ्चमं तथा ॥ सप्तमं वामदेवन्तु सद्योजातं
 ततः परम् ॥ १० ॥ रसयुक्तन्तु नवमं ब्रह्मपञ्चकमीरितम् ॥ ओंकाराद्याश्चतुर्थ्यन्ता नमोऽन्ताः सर्वमन्त्रकाः ॥ ११ ॥ सद्यो देवा द्विती-
 यन्तु हृदयश्चाङ्गसंयुतम् ॥ चतुर्थ्यन्तु शिरो विद्धि ईश्वरन्नाम नामतः ॥ १२ ॥ ऊहकन्तु शिखा ज्ञेया विश्वरूपसमन्विता ॥ तन्मन्त्रमष्टमं
 ख्यातं नेत्रन्तु दशमं मतम् ॥ १३ ॥ अस्त्रं शशी समाख्यातं शिवसंज्ञं शिखिध्वजः ॥ नमः स्वाहा तथा वौषट् हूं च फट्क्रमेण तु ॥ १४ ॥
 जातिफट् हृदादीनां प्रासादं मन्त्रमावदे ॥ ईशानाद्रुद्रसंख्यातं प्रोद्धरेच्चांशुरञ्जितम् ॥ १५ ॥ औषधाक्रान्तशिरसमूहकस्योपरिस्थितम् ॥
 अर्द्धचन्द्रोर्ध्वनादश्च बिन्दुद्वितयमध्यगम् ॥ १६ ॥ तदन्ते विश्वरूपन्तु कुटिलन्तु त्रिधा ततः ॥ एवं प्रासादमन्त्रश्च सर्वकर्मकरो मनुः
 ॥ १७ ॥ शिखाबीजं समुद्धृत्य फट्कारान्तं तु चैव फट् ॥ अर्द्धचन्द्रासनं ज्ञेयं कामदेवं ससर्पकम् ॥ १८ ॥ महापाशुपतास्त्रं तु सर्व-

दुष्टप्रमर्दनम् ॥ प्रासादः सकलः प्रोक्तो निष्कलः प्रोच्यतेऽधुना ॥ १९ ॥ औषधं विश्वरूपन्तु रुद्राख्यं सूर्य्यमण्डलम् ॥
 चन्द्रार्द्रनादसंयोगं विसंज्ञं कुटिलन्ततः ॥ २० ॥ निष्कलो भुक्तिमुक्तो स्यात्पञ्चाङ्गोऽयं सदाशिवः ॥ अंशुमान्विश्वरूपं च
 आवृतं शून्यरञ्जितम् ॥ २१ ॥ ब्रह्माङ्गरहितः शून्यस्तस्य मूर्तिरसस्तरुः ॥ विघ्ननाशाय भक्तिं पूजितो बालबालिशैः ॥ २२ ॥ अंशु-
 मान्विश्वरूपारख्यमूहकस्योपरि स्थितम् ॥ कलाख्यं सकलस्यैव पूजाङ्गादि च सर्वतः ॥ २३ ॥ नरसिंहं कृतान्तस्थं तेजास्वप्राणमूर्ध्व-
 गम् ॥ अंशुमानूहकाक्रान्तमधोर्ध्वं खमलङ्कृतम् ॥ २४ ॥ चन्द्रार्द्रनादनादान्तं ब्रह्मविष्णुविभूषितम् ॥ उदधिं नरसिंहं च सूर्य्यमात्रा-
 विभेदितम् ॥ २५ ॥ यदा कृतं तदा तस्य ब्रह्मण्यङ्गानि पूर्ववत् ॥ ओजाख्यमंशुमद्युक्तं प्रथमं वर्णमुद्धरेत् ॥ २६ ॥ अंशुमच्चांशुनाक्रान्तं
 द्वितीयं वर्णनायकम् ॥ अंशुमानीश्वरन्तद्वत्तृतीयं मुक्तिदायकम् ॥ २७ ॥ ऊहकश्चांशुनाक्रान्तं वरुणप्राणतैजसम् ॥ पञ्चमन्तु समाख्यातं
 कृतान्तन्तु ततः परम् ॥ २८ ॥ अंशुमानुदकप्राणः सप्तमं वर्णमुद्धृतम् ॥ पद्मामिन्दुसमाक्रान्तं नन्दीशमेकपादधृक् ॥ २९ ॥ प्रथमश्चा-
 न्ततो योज्यं क्षपणं दशबीजकम् ॥ अस्यार्द्धं तृतीयश्चैव पञ्चमं सप्तमं तथा ॥ ३० ॥ सद्योजातन्तु नवमं द्वितीयाद्धदयादिकम् ॥ दशा-
 र्णप्रणवं यत्तु फण्डन्तश्चास्त्रमुद्धरेत् ॥ ३१ ॥ नमस्कारयुतान्यत्र ब्रह्माङ्गानि तु नान्यथा ॥ द्वितीयादष्टमं यावदष्टौ विद्येश्वरा
 मताः ॥ ३२ ॥ अनन्तेशश्च सूक्ष्मश्च तृतीयश्च शिवोत्तमः ॥ एकमूर्त्येकरूपस्तु त्रिमूर्तिरपरस्तथा ॥ ३३ ॥
 श्रीकण्ठश्च शिखण्डी च अष्टौ विद्येश्वराः स्मृताः ॥ शिखण्डिनोऽप्यनन्तान्तं मन्त्रान्तं मूर्तिरीरिता ॥ ३४ ॥ इत्यादिमहा-
 पुराणे आग्नेये सकलादिमंत्रोद्धारनिरूपणं नाम सप्तदशाधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३१७ ॥ अथ गणपूजा ॥ ईश्वर उवाच ॥ विश्वरूपं
 तमुद्धृत्य तेजस्युपरि संस्थितम् ॥ नरसिंहं ततोऽधस्तात्कृतान्तं तदधो न्यसेत् ॥ १ ॥ प्रणवं तदधः कृत्वा ऊहकं तदधः पुनः ॥ अंशु-
 मान्विश्वमूर्तिस्थं कण्ठोष्ठप्रणवादिकम् ॥ २ ॥ नमोऽन्तः स्याच्चतुर्वर्णो विश्वरूपश्च कारणम् ॥ सूर्य्यमात्राहतं ब्रह्मण्यङ्गानीहं तु
 पूर्ववत् ॥ ३ ॥ उद्धरेत्प्रणवं पूर्वं प्रस्फुरद्वयमुच्चरेत् ॥ घोरघोरतरं पश्चात्तत्र रूपमतः स्मरेत् ॥ ४ ॥ चटशब्दं द्विधा कृत्वा ततः
 प्रणवमुच्चरेत् ॥ दहेति च द्विधा कार्य्यं वमेति च द्विधा मतम् ॥ ५ ॥ घातयेति द्विधाकृत्य हूं फण्डन्तं समुच्चरेत् ॥ अवोरास्त्रन्तु नेत्रं

स्याद्वायत्री चोच्यतेऽधुना ॥ ६ ॥ तन्महेशाय विद्महे महादेवाय धीमहि ॥ तत्रः शिवः प्रचोदयाद्वायत्री सर्वसाधनी ॥ ७ ॥ यात्रायां
विजयादौ च यजेत्पूर्वद्वयं त्रिये ॥ तुर्यां ते तु पुरा क्षेत्र सप्ततादकं भाजिते ॥ ८ ॥ चतुष्पदं त्रिकोणे तु त्रिदलं कमलं लिखेत् ॥ तत्पृष्ठे
पदिका वीथी भागित्रिदलमश्वयुक् ॥ ९ ॥ वसुदेवसुतेः सान्जैस्त्रिदलैः पादपट्टिकाः ॥ तदूर्ध्वे वेदिका देया भागमात्रप्रमाणतः ॥ १० ॥
द्वारं पद्ममितं कोष्ठादुपद्वारं विवर्णितम् ॥ द्वारोपद्रा रचितं मण्डलं विघ्नसूदनम् ॥ ११ ॥ आरक्तं कमलं मध्ये बाह्यपद्मानि तद्वहिः ॥
सिता तु वीथिका कार्या द्वाराणि तु यथेच्छया ॥ १२ ॥ कर्णिका पीतवर्णा स्यात्केसराणि तथा पुनः ॥ मण्डलं विघ्नमदोर्ध्वं मध्ये
गणपतिं यजेत् ॥ १३ ॥ नामाद्यं सवराकं स्याद्देशाच्छक्रसमाधितम् ॥ शिरोहतं तत्पुरुषेण ओमाद्यञ्च नमोऽन्तकम् ॥ १४ ॥ गजास्यं
गजशीर्षञ्च गांगेयं गणनायकम् ॥ त्रिरावर्त्तं गणनायकं गोपतिं पूर्वपंक्तिगम् ॥ १५ ॥ विचित्रांशं महाकायं लम्बोष्ठं लम्बकर्णकम् ॥ लम्बोदरं
महाभागं विकृतं पार्वतीप्रियम् ॥ १६ ॥ भयावहं च भद्रं च भगणं भयसूदनम् ॥ द्वादशैते दशपङ्क्तौ देवत्रासं च पश्चिमे ॥ १७ ॥
महानादं भास्वरं च विघ्नराजं गणाधिपम् ॥ उद्भटस्वानभश्चण्डौ महाशुण्डश्च भीमकम् ॥ १८ ॥ मन्मथं मधुसूदनञ्च सुन्दरं भाव-
पुष्टकम् ॥ सौम्ये ब्रह्मेश्वरं ब्राह्मं मनोवृत्तिञ्च संलयम् ॥ १९ ॥ लयं दूत्यप्रियं लौल्यं विकर्णं वत्सलं तथा ॥ कृतान्तं कालदण्डञ्च
यजेत्कुम्भञ्च पूर्ववत् ॥ २० ॥ अयुतञ्च जपेन्मन्त्रं होमयेत्तु दशांशतः ॥ शेषागान्तु दशाहुत्या जपाद्भोमन्तु कारयेत् ॥ २१ ॥ पूर्णां
दत्त्वाऽभिषेकन्तु कुर्यात्सर्वन्तु सिध्यति ॥ भृगोऽश्वगजवस्त्राद्यैर्गुरुपूजाश्चोन्नरः ॥ २२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये गणपूजानिरू-
पणं नामाष्टादशाधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ २१८ ॥ अथ वागीश्वरीपूजा ॥ ईश्वर उवाच ॥ वागीश्वरीपूजनञ्च प्रवदामि समण्ड-
लम् ॥ उहकं कालसंयुक्तं मनुं वर्णसमायुतम् ॥ १ ॥ निषाद ईश्वरं कार्यं मनुना चन्द्रमूर्यवत् ॥ अक्षरन्न हि देयं स्याद्व्यायेत्कु-
न्देन्दुसन्निभम् ॥ २ ॥ पञ्चाशद्दर्णमालान्तु मुक्ताम्रदामभूषिताम् ॥ वरदाभयाक्षसूत्रपुस्तकाभ्यां त्रिलोचनाम् ॥ ३ ॥ लक्षं जपेन्म-
स्तकान्तं स्कन्धान्तं वर्णमालिकाम् ॥ अकारादि क्षकारान्तां विशन्तीं नावः स्मेत् ॥ ४ ॥ कुर्याद्गुरुश्च दीक्षार्थं मन्त्रग्राहे तु मण्ड-
लम् ॥ सूर्याग्निमिन्दुभक्तन्तु भागाभ्यां कपलं दितम् ॥ ५ ॥ वीथिका पादेका कार्या पद्मान्यष्टौ चतुष्पदे ॥ वीथिका पदिका बाह्ये

द्वाराणि द्विपदानि तु ॥ ६ ॥ उपद्वाराणि तद्वच्च कोणबंधं द्विपट्टिकम् ॥ सितानि नव पद्मानि कर्णिका कनकप्रभा ॥ ७ ॥ केसराणि
 विचित्राणि कोणात्रकेन पूरयेत् ॥ व्योमरेखान्तरं कृष्णं द्वाणान्द्रेभमानतः ॥ ८ ॥ मध्ये सरस्वतीं पद्मे वागीशीं पूर्वपद्मके ॥ हल्लेखा
 चित्रवागीशी गायत्री विश्वरूपया ॥ ९ ॥ शाङ्करी मतिर्धृतिश्च पूर्वाद्या ह्रीं स्वबीजकाः ॥ ध्येया सरस्वतीवच्च कापिलाज्येन होमकः ॥
 संस्कृतप्राकृतकविः काव्यशास्त्रादेविद्भवेत् ॥ १० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये वागीश्वरीपूजाविधानं नामैकोनविंशत्यधिकत्रिंश-
 ततमोऽध्यायः ॥ ३१९ ॥ अथ मण्डलानि ॥ ईश्वर उवाच ॥ सर्वतोभद्रकान्यष्ट मण्डलानि वदे गुह ॥ शक्तिमासाधयेत्प्राचीमिष्टायां
 विषुवे सुधीः ॥ १ ॥ चित्रास्वात्यन्तरेणाथ दृष्टसूत्रेण वा पुनः ॥ पूर्वापरायतं सूत्रमास्फाल्य मध्यतोऽङ्कयेत् ॥ २ ॥ कोटिद्वयन्तु
 तन्मध्यादङ्कयेद्दक्षिणोत्तरम् ॥ मध्ये द्वयं प्रकर्तव्यं स्फालयेद्दक्षिणोत्तरम् ॥ ३ ॥ शतक्षेत्रार्द्धमानेन कोणसम्पातमादिशेत् ॥ एवं
 सूत्रचतुष्कस्य फालनाच्चतुरस्रकम् ॥ ४ ॥ जायते तत्र कर्तव्यं भद्रस्वेदकरं शुभम् ॥ वसुभक्तेन्दु द्विपदे क्षेत्रे वीथौ च भागिका ॥ ५ ॥
 द्वारं द्विपादिकं पद्ममानाद्वै सकपांलकम् ॥ कोणवन्धविचित्रन्तु द्विपदं तत्र वर्तयेत् ॥ ६ ॥ शुक्लं पद्मं कर्णिका तु पीता चित्रन्तु केसरम् ॥
 रक्ता वीथी तत्र कल्प्या द्वारं लोकेशरूपकम् ॥ ७ ॥ रक्तकोणं विधौ नित्ये नैमित्तिकेऽञ्जकं शृणु ॥ असंसक्तन्तु संसक्तं द्विधाञ्जं
 भुक्तिमुक्तिकृत् ॥ ८ ॥ असंसक्तं मुमुक्षूणां संसक्तं तत्रिधा पृथक् ॥ बालो युवा च वृद्धश्च नामतः फलसिद्धिदाः ॥ ९ ॥ पद्मक्षेत्रे तु सूत्राणि
 दिग्विदिक्षु विनिक्षिपेत् ॥ वृत्तानि पञ्चकल्पानि पद्मक्षेत्रसमानि तु ॥ १० ॥ प्रथमे कर्णिका तत्र पुष्करैर्नवभिधुता ॥ केसराणि चतुर्विंश-
 द्वितीयेऽथ तृतीयके ॥ ११ ॥ दलसन्धिर्गजकुम्भनिभान्तर्यदलाग्रकम् ॥ पद्ममे व्योमरूपन्तु संसक्तं कमलं स्मृतम् ॥ १२ ॥ असंसक्तं
 दलाग्रे तु दिग्भागेर्विस्तराद्भजेत् ॥ भागद्वयपरित्यागाद्दस्वर्गैर्वर्तयेद्दलम् ॥ १३ ॥ सन्धिर्विस्तरसूत्रेण तन्मूलादजयेद्दलम् ॥ सव्यापसव्य-
 क्रमेणैव वृद्धमेतद्भवेत्तथा ॥ १४ ॥ अथ वा सन्धिर्मध्यातु भ्रामयेद्दर्दचन्द्रवत् ॥ सन्धिद्वयाग्रमूत्रं वा बालपद्मं तथा भवेत् ॥ १५ ॥ सन्धि-
 सूत्रार्द्धमानेन पृष्ठतः परिवर्तयेत् ॥ तीक्ष्णाग्रन्तु सुवातेन कमलं भुक्तिमुक्तिदम् ॥ १६ ॥ सुतवृद्धौ च वश्यादौ बालं पद्मं समानकम् ॥
 नवनाभं नवदस्तं भागेर्मन्त्रात्मकेश्च तत् ॥ १७ ॥ मध्येऽञ्जं पट्टिकावीजं द्वाणेऽञ्जस्य मानः ॥ कण्ठोपकण्ठमुक्तानि तद्वाद्ये वीथिक,

मता ॥ १८ ॥ पञ्चभागान्विता सा तु समन्तादशभागिका ॥ दिग्बिदिक्ष्वष्ट पद्मानि द्वारपद्मं सर्वाधिकम् ॥ १९ ॥ तद्वाह्य पञ्चपदिका
वीथिका यत्र भूषिता ॥ पद्मत्र द्वारकण्ठन्तु पदिकञ्चोष्ठकण्ठकम् ॥ २० ॥ कपोलं पदिकं कार्यं दिक्षु द्वारत्रयं स्फुटम् ॥ कोणबन्धं
त्रिपटन्तु द्विपटं वज्रवद्भवेत् ॥ २१ ॥ मध्यन्तु कमलं शुक्लं पीतं रक्तञ्च नीलकम् ॥ पीतशुक्लञ्च धूम्रञ्च रक्तं पीतञ्च मुक्तिदम् ॥ २२ ॥
पूर्वादौ कमलान्यष्ट शिवविष्णवादि कं जपेत् ॥ प्रासादमध्यतोऽभ्यर्च्य शक्रादीं ब्रजकादिषु ॥ २३ ॥ अस्त्राणि बाह्यवीथ्यान्तु विष्णवा-
दीनश्वमेधभाक् ॥ पवित्रारोहणादौ च महामण्डलमालिखेत् ॥ २४ ॥ अष्टहस्तं पुरा क्षेत्रं रसपक्षैर्विवर्तयेत् ॥ द्विपदं कमलं मध्ये
वीथिका पदिका ततः ॥ २५ ॥ दिग्बिदिक्षु ततोऽष्टौ च नीलाब्जानि विवर्तयेत् ॥ मध्यपद्मप्रमाणेन त्रिंशत्पद्मानि तानि तु ॥ २६ ॥
दलसन्धिविहीनानि नीलेन्दीवरकाणि च ॥ तत्पृष्ठे पदिका वीथी स्वस्तिकानि तदूर्ध्वतः ॥ २७ ॥ द्विपदानि तथा चाष्टौ कृतिभा-
गकृतानि तु ॥ वर्तयेत्स्वस्तिकांस्तत्र वीथिका पूर्ववद्बहिः ॥ २८ ॥ द्वाराणि कमलं यद्दुपकण्ठयुतानि तु ॥ रक्तं कोणं पीतवीथि नलं
पद्मञ्च मण्डले ॥ २९ ॥ स्वस्तिकादि विचित्रञ्च सर्वकामप्रदं गुह ॥ पञ्चाब्जं पञ्चहस्तं स्यात्समन्तादशभाजितम् ॥ ३० ॥ द्विपदं कमलं
वीथि पट्टिका दिक्षु पङ्कजम् ॥ चतुष्कं पृष्ठतो वीथी पदिका द्विपदान्यथा ॥ ३१ ॥ कण्ठोपकण्ठयुक्तानि द्वाराण्यब्जन्तु मध्यतः ॥
पञ्चाब्जमण्डले ह्यस्मिन्सितं पीतञ्च पूर्वकम् ॥ ३२ ॥ वैडूर्याभं दक्षिणाब्जं कुन्दाभं वारुणं कजम् ॥ उत्तराब्जन्तु शंखाभमन्यत्सर्वं
विचित्रकम् ॥ ३३ ॥ सर्वकामप्रदं वक्ष्ये दशहस्तन्तु मण्डलम् ॥ विकारभक्तन्तुर्यार्थांश्च द्वारन्तु द्विपदं भवेत् ॥ ३४ ॥ मध्ये पद्मं पूर्व-
वच्च विघ्नध्वंसं वदाम्यथ ॥ चतुर्हस्तं पुरं कृत्वा वृत्तञ्चैव करद्वयम् ॥ ३५ ॥ वीथिका हस्तमात्रन्तु स्वस्तिकैर्बहुभिर्वृता ॥ हस्तमात्राणि
द्वाराणि दिक्षु वृत्तं सपद्मकम् ॥ ३६ ॥ पद्मानि पञ्च शुक्लानि मध्ये पूज्यञ्च निष्कलः ॥ हृदयादीनि पूर्वोदौ विदिक्ष्वस्त्राणि वै यजेत्
॥ ३७ ॥ प्राग्वच्च पञ्च ब्रह्माणि बुद्ध्याधारमतो वदे ॥ शतभागे तिथिभागे पद्मं लिङ्गाष्टकं दिशि ॥ ३८ ॥ मेखलाभागसंयुक्तं कण्ठं
द्विपदिकं भवेत् ॥ आचार्य्यो बुद्धिमाश्रित्य कल्पयेच्च लतादिकम् ॥ ३९ ॥ चतुःषड्पञ्चमाष्टादि स्वाक्षिखाद्यादि मण्डलम् ॥ स्वाक्षि-
न्दुसूर्य्यगं सर्वं स्वाक्षि चेवेन्दुवर्णनात् ॥ ४० ॥ चत्वारिंशदधिकानि चतुर्दशशतानि हि ॥ मण्डलानि हरेः शम्भोर्देव्याः सूर्य्यस्य सन्ति

च ॥ ४१ ॥ दशसप्तविभक्ते तु लतालिङ्गोद्भवं शृणु ॥ दिक्षु पञ्च त्रयञ्चैकं त्रयं पञ्च च लोमयेत् ॥ ४२ ॥ ऊर्ध्वगे द्विपदे लिङ्गमन्दिरं
 पार्श्वकोष्ठयोः ॥ मध्येन द्विपदं पद्ममथ चैकं च पङ्कजम् ॥ ४३ ॥ लिङ्गस्य पार्श्वयोर्भद्रे पदद्वारमलोपनात् ॥ तत्पार्श्वशोभाः षड्
 लोप्य लताः शेषास्तथा हरेः ॥ ४४ ॥ ऊर्ध्वं द्विपदिकं लोप्य हरेर्भद्राष्टकं स्मृतम् ॥ रश्मिमानसमायुक्तवेदलोपाच्च शोभितम् ॥ ४५ ॥
 पञ्चविंशतिकं पद्मं ततः पीठमपीठकम् ॥ द्वयं द्वयं रक्षयित्वा उपशोभास्तथाष्ट च ॥ ४६ ॥ देव्यादिख्यापकं भद्रं वह्नमध्ये परं लघु ॥
 मध्ये नवपदं पद्मं कोणे भद्रचतुष्टयम् ॥ ४७ ॥ त्रयोदशपदं शेषं बुद्ध्याधारस्तु मण्डलम् ॥ शतपत्रं पष्ट्यधिकं बुद्ध्याधारं हरादिषु
 ॥ ४८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये मंडलनिरूपणं नाम विंशत्यधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३२० ॥ अथाधोरास्त्रादिशान्तिकल्पः ॥
 ईश्वर उवाच ॥ अस्रयागः पुरा कार्य्यः सर्वकर्मसु सिद्धिदः ॥ मध्ये पूज्यं शिवाद्यस्त्रं वज्रादीन्पूर्वतः क्रमात् ॥ १ ॥ पञ्चचक्रं दश करं
 रणादौ पूजितं जये ॥ ग्रहपूजा रविर्मध्ये पूर्वाद्याः सोमकादयः ॥ २ ॥ सर्वं एकादशस्थास्तु ग्रहाः स्युर्ग्रहपूजनात् ॥ अस्रशान्तिं प्रव-
 क्ष्यामि सर्वोत्पाताविनाशिनीम् ॥ ३ ॥ ग्रहरोगादिशमनीं मारीशत्रुविमर्दनीम् ॥ विनायकोपततिघ्नमघोरास्त्रं जपेन्नरः ॥ ४ ॥ लक्षं ग्रहा-
 दिनाशः स्यादुत्पाते तिलहोमकम् ॥ दिव्ये लक्षं तदद्वेन व्योमजोत्पातनाशनम् ॥ ५ ॥ घृतेन लक्षपातेन उत्पाते भूमिजे हितम् ॥ घृत-
 गुग्गुलुहोमे च सर्वोत्पातादिमर्दनम् ॥ ६ ॥ दूर्वाक्षताज्यहोमेन व्याधयोऽथ घृतेन च ॥ स्रहस्त्रेण तु दुःस्वप्ना विनश्यन्ति न संशयः
 ॥ ७ ॥ अयुताद्रहदोषघ्नो जवाघृतविमिश्रितात् ॥ विनायकार्तिशमनमयुतेन घृतस्य च ॥ ८ ॥ भूतवेतालशान्तिस्तु गुग्गुलोरयुतेन
 च ॥ महावृक्षस्य भङ्गे तु व्यालकङ्के गृहे स्थिते ॥ ९ ॥ आरण्यानां प्रवेशे च दूर्वाज्याक्षतहावनात् ॥ उल्कापाते भूमिकम्पे
 तिलाज्येनाहुताच्छिवम् ॥ १० ॥ रक्तस्त्रावे तु वृक्षाणामयुताद्गुग्गुलोः शिवम् ॥ अकाले फलपुष्पाणां राष्ट्रभङ्गे च मारणे ॥ ११ ॥ द्विष-
 दादेर्यदा मारी लक्षाद्वाच्च तिलाज्यतः ॥ हस्तिमारीप्रशान्त्यर्थं करिणीदन्तवर्धने ॥ १२ ॥ हस्तिन्यां मददृष्टौ च अयुताच्छान्तिरिष्यते ॥
 अकाले गर्भपाते तु जातं यत्र विनश्यति ॥ १३ ॥ विकृता यत्र जायन्ते यात्राकालेऽयुतं हुनेत् ॥ तिलाज्यलक्षहोमन्तु उत्तमासिद्धि-
 साधने ॥ १४ ॥ मध्यमायां तदद्वेन तत्पादादघमासु च ॥ यथा जपस्तथा होमः संग्रामे विजयो भवेत् ॥ अधोरास्त्रं जपेन्न्यस्य ज्ञात्वा

पञ्चास्यमूर्जितम् ॥ १५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेयेऽधोरास्त्रादिशान्तिकल्पनिरूपणनामैकाविंशत्याविकत्रिशततमोऽध्यायः ॥ ३२१ ॥
 अथ पाशुपतशान्तिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ वक्ष्ये पाशुपतास्त्रेण शान्तिजापादि पूर्वतः ॥ पादतः पूर्वनाशो हि फट्फटं चापदा-
 दिनुत् ॥ १ ॥ ओं नमो भगवते महापाशुपताय अतुलबलवीर्यपराक्रमाय त्रिपञ्चनयनाय नानारूपाय नानाप्रहरणोद्यताय
 सर्वाङ्गरक्ताय भिन्नाञ्जनचयप्रख्याय श्मशानवेतालत्रियाय सर्वविघ्ननिवृत्तनरताय सर्वसिद्धिप्रदाय भक्तानुकम्पिने असंख्यवक्रभुजपादाय
 तस्मै सिद्धाय वेतालवित्रासिने शाकिनीक्षोभजनकाय व्याधिनिग्रहकारिणे पापभञ्जनाय सूर्यसोमाग्निनेत्राय विष्णुकवचाय खड्गवज्रहस्ताय
 यमदण्डवरुणपाशाय रुद्रशूलाय ज्वलन्निह्वाय सर्वरोगविद्रावणाय ग्रहनिग्रहकारिणे दुष्टनागक्षयकारिणे ओं कृष्णपिङ्गलाय फट् हंकारा-
 स्त्राय फट् वज्रहस्ताय फट् शक्तये फट् दण्डाय फट् यमाय फट् खड्गाय फट् नैऋताय फट् वरुणाय फट् वज्राय फट् पाशाय फट् ध्वजाय
 फट् अङ्कुशाय फट् गदायै फट् कुबेराय फट् त्रिशूलाय फट् मुहुराय फट् चक्राय फट् पद्माय फट् नागास्त्राय फट् ईशानाय फट् खेटकास्त्राय
 फट् मुण्डाय फट् मुण्डास्त्राय फट् कङ्कालास्त्राय फट् पिच्छिकास्त्राय फट् क्षुरिकास्त्राय फट् ब्रह्मास्त्राय फट् शक्तयस्त्राय फट् गणास्त्राय फट्
 सिद्धास्त्राय फट् पिलिपिच्छास्त्राय फट् गन्धर्वास्त्राय फट् पूर्वास्त्राय फट् दक्षिणास्त्राय फट् वामास्त्राय फट् पश्चिमास्त्राय फट् मन्त्रास्त्राय
 फट् शाकिन्यस्त्राय फट् योगन्यस्त्राय फट् दण्डास्त्राय फट् नमोस्त्राय फट् महादण्डास्त्राय फट् नागास्त्राय फट् शिवास्त्राय फट् ईशानास्त्राय
 फट् पुरुषास्त्राय फट् अधोरास्त्राय फट् कामदेवास्त्राय फट् सद्योजातास्त्राय फट् हृदयास्त्राय फट् महास्त्राय फट् गरुडास्त्राय फट् राक्षसा-
 स्त्राय फट् दानवास्त्राय फट् क्षौं नरासिंहास्त्राय फट् त्वष्ट्राय फट् सर्वास्त्राय फट् नः फट् वः फट् पः फट् फः फट् मः फट् स्त्री फट् है फट्
 भूः फट् भुवः फट् स्वः फट् महः फट् जनः फट् तपः फट् सत्यं फट् सर्वलोक फट् सर्वपाताल फट् सर्वतत्त्व फट् सर्वप्राण फट् सर्वनाडी फट्
 सर्वकारण फट् सर्वदेव फट् ह्रीं फट् श्रीं फट् ह्र फट् ह्रूं फट् आं फट् लां फट् वैराग्याय फट् मायास्त्राय फट् कामास्त्राय फट् क्षेत्रपाला-
 स्त्राय फट् हंकारास्त्राय फट् भास्करास्त्राय फट् चन्द्रास्त्राय फट् विघ्नेश्वरास्त्राय फट् गोः गा फट् रत्रौ रत्रौ फट् हौं हौं फट् आमय २ फट्

संतापय २ फट् छादय २ फट् उन्मूलय २ फट् त्रासय २ फट् सञ्जीवय २ फट् विद्रावय २ फट् सर्वदुरितं नाशय २ फट् ॥ सकृदाव-
 र्त्तनादेव सर्वविघ्नान्विनाशयेत् ॥ शतावर्त्तेन चोत्पातात्रगादौ विजयो भवेत् ॥ २ ॥ घृतगुग्गुलुहोमाच्च असाध्यान्पि साधयेत् ॥ पठना-
 त्सर्वशान्तिः स्याच्छस्त्रपाशुपतस्य च ॥ ३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पाशुपतशान्तेवर्णनं नाम द्वाविंशत्यधिकत्रिंशत्तमोऽ-
 ध्यायः ॥ ३२२ ॥ अथ षडङ्गान्यघोरास्त्राणि ॥ ईश्वर उवाच ॥ ओं हूं हंस इति मन्त्रेण मृत्युरोगादि शाम्यति ॥ लक्षाहुतिभिर्दूर्वाभिः
 शान्तिं पुष्टिं प्रसाधयेत् ॥ १ ॥ अथ वा प्रणवेनैव मायया वा षडानन ॥ दिव्यान्तरिक्षभौमानां शान्तिरुत्पातवृक्षके ॥ २ ॥ ओं नमो
 भगवति गङ्गे कालि २ महाकालि २ मांसशोणितभोजने रक्तकृष्णमुखि वशमानय मानुषान् स्वाहा ॥ ओं लक्षं जप्त्वा दशांशेन
 हुत्वा स्यात्सर्वकर्मकृत् ॥ वशं नयति शक्रादीन्मानुषेष्वेषु का कथा ॥ ३ ॥ अन्तर्धानकरी विद्या मोहनी जृम्भणी तथा ॥ वशं नयति
 शत्रूणां शत्रुबुद्धिप्रमोहिनी ॥ ४ ॥ कामधेनुरियं विद्या सतथा परिकीर्त्तिता ॥ मन्त्रराजं प्रवक्ष्यामि शत्रुचोरादिमोहनम् ॥ ५ ॥ महा-
 भयेषु सर्वेषु स्मर्तव्यं हरपूजितम् ॥ लक्षं जप्त्वा तिलैर्होमः सिद्ध्येदुद्धारकं शृणु ॥ ६ ॥ ओं हले शूले एहि ब्रह्मसत्येन विष्णुसत्येन रुद्र-
 सत्येन रक्ष मां वाचेश्वराय स्वाहा ॥ दुर्गात्तारयते यस्मात्तेन दुर्गा शिवा मता ॥ ओं चण्ड कपालिनि दन्तान् किटि २ क्षिटि २ गुह्ये फट्
 ह्रीं अनेन मन्त्रराजेन क्षालयित्वा तु तण्डुलान् ॥ ७ ॥ त्रिंशद्द्वाराणि जप्तानि तच्चोरेषु प्रदापयेत् ॥ दन्तैश्चूर्णानि शुक्लानि पतितानि हि
 शुद्धये ॥ ८ ॥ ओं ज्वलल्लोचन कपिलजटाभारभास्वर विद्रावण त्रैलोक्यडामर २ दर २ भ्रम २ आकट्ठ २ तोटय २ मोटय २ दह २
 पच २ एवं सिद्धिरुदो ज्ञापयति यदि ग्रहोपगतः स्वर्गलोकं देवल्लोके वा आरामविहारचलं तथापि तमावर्त्तयिष्यामि बलिं गृह्ण २
 ददामि ते स्वाहोति ॥ क्षेत्रपालबलिं दत्त्वा ग्रहो न्यासाद्वशं व्रजेत् ॥ शत्रवो नाशमायान्ति रणे वैरिगणक्षयः ॥ ९ ॥
 हंसबीजन्तु विन्यस्य विषन्तु त्रिविधं हरेत् ॥ अगुहश्चन्दनं कुष्ठं कुङ्कुमं नागकेसरम् ॥ १० ॥ नखं वै देवदारुं च समं कृत्वाथ धूपकः ॥
 माक्षिकेण समायुक्तो देववस्त्रादिधूपनात् ॥ ११ ॥ विवादे मोहने स्त्रीणां मण्डने कलहे शुभः ॥ कन्याया वरणे भाव्ये मायामन्त्रेण

मन्त्रितः ॥ १२ ॥ ह्रीं रोचनानागपुष्पाणि कुङ्कुमं च मनःशिला ॥ ललाटे तिलकं कृत्वा यं पश्येत्स वशी भवेत् ॥ १३ ॥ शताव-
 र्यास्तु चूर्णन्तु दुग्धपीतं च पुत्रकृत् ॥ नागकेशरचूर्णन्तु घृतपक्वन्तु पुत्रकृत् ॥ १४ ॥ पालाशबीजपानेन लभते पुत्रकं तथा ॥ ओं
 उत्तिष्ठ चामुण्डे जम्भय २ मोहय २ अमुकं वशमानय २ स्वाहा षट्विंश सिद्धविद्या सा नदीतीरमृदा स्त्रियम् ॥ १५ ॥ कृत्वोन्मत्त-
 रसेनैव नामालिख्यार्कपत्रके ॥ मूत्रोत्सर्गं ततः कृत्वा जपेत्तामानयेत्स्त्रियम् ॥ १६ ॥ ओं क्षुं सः वषट् महामृत्युञ्जयो मंत्रो जप्त्वाद्धोमाच्च
 पुष्टिकृत् ॥ ओं हंसः हूं हूं सः हः सौं स्कैः ॥ मृतसञ्जीवनीं विद्या अष्टार्णां जयकृद्गणे ॥ १७ ॥ मन्त्रा ईशानमुख्याश्च धर्मकामादि-
 दायकाः ॥ ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानाम् ॥ १८ ॥ ब्रह्मणश्चाधिपतिर्ब्रह्म शिवो मेऽस्तु सदाशिवो ॥ तत्पुरुषाय विद्महे
 महादेवाय धीमहि ॥ तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥ ओं अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो घोरोरतरेभ्यस्तु सर्वतः ॥ १९ ॥ सर्वेभ्यः सर्वशर्वेभ्यो
 नमस्तेस्तु रुद्ररूपेभ्यः ॥ ओं वामदेवाय नमो ज्येष्ठाय नमः श्रेष्ठाय नमः ॥ रुद्राय नमः कालाय नमः कलविकरणाय नमो बलवि-
 करणाय नमो बलाय नमो बलप्रमथनाय नमः । सर्वभूतदमनाय नमो मनोन्मनाय नमः ॥ ओं सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै
 नमः ॥ भवे भवेऽनातिभवे भवस्व मां भवोद्भवाय नमः ॥ २० ॥ पञ्चब्रह्माङ्गषट्कं च वक्ष्येऽहं भुक्तिमुक्तिदम् ॥ ओं नमः परमात्मने
 पराय कामदाय परमेश्वराय योगाय यागसम्भवाय सर्वकराय कुरु २ सत्य २ भव २ भवोद्भव वामदेव सर्वकार्यकर पापप्रशमन सदाशिव
 प्रसन्न नमोऽस्तु ते स्वाहा । हृदयं सर्वार्थदन्तु सतत्यक्षरसंयुतम् ॥ ओं शिवः शिवाय नमः शिवः ओं हृदये ज्वालिनि स्वाहा
 शिखा ओं शिवात्मक महातेजः सर्वज्ञ प्रभुरावर्तय महाघोर कवचपिङ्गल नमः । महाकवच शिवाज्ञया हृदयं बन्ध २ घूर्णय २
 चूर्णय २ सूक्ष्मवज्रधर वज्रपाश धनुर्वज्राशनिवज्रशरीर मम शरीरमनुप्रविश्य सर्वदुष्टान् स्तम्भय २ हूं अक्षराणान्तु कवचं शतं
 पञ्चाक्षराधिकम् ॥ २१ ॥ ओं ओजसे नेत्रं ओं प्रस्फुर २ तनुरूप २ चट २ प्रचट २ कट २ वम २ घातय २ हूं फट् अघोरास्त्रम्
 ॥ २२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये षडङ्गाघोरास्त्रवर्णनं नाम त्रयोविंशत्यधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३२३ ॥ अथ रुद्रशान्तिः ॥ ईश्वर
 उवाच ॥ शिवशान्तिं प्रवक्ष्यामि कल्पाघोरप्रपूर्वकम् ॥ सप्तकोट्यधिपो घोरो ब्रह्महत्याद्यचादनः ॥ १ ॥ उत्तमाधमसिद्धीनामालयोऽस्मि-

लरोगनुत् ॥ दिव्यान्तरिक्षभौमानामुत्पातानां विमर्दनः ॥ २ ॥ विषग्रहापिशाचानां यसनः सर्वकामकृत् ॥ प्रायश्चित्तमवोधातो
दौर्भाग्यार्तिविनाशनम् ॥ ३ ॥ एकवीरन्तु विन्यस्य ध्येयः पञ्चमुखः सदा ॥ शान्तिके पौष्टिके शुक्ले रक्तो वश्येऽथ पीतकः ॥ ४ ॥
स्तम्भने धूम्र उच्चाटमारणे कृष्णवर्णकः ॥ कर्षणः कपिलो मोहे द्वात्रिंशदर्णमर्चयेत् ॥ ५ ॥ त्रिंशल्लभं जपेन्मन्त्रं होमं कुर्व्यादशांशतः ॥
गुग्गुलामृतयुक्तेन सिद्धे सिद्धोऽथ सर्वकृत् ॥ ६ ॥ अवोरात्रापरो मन्त्रो विद्यते भुक्तिमुक्तिकृत् ॥ अब्रह्मचारी ब्रह्मचारी अस्नातः स्नातको भवेत्
॥ ७ ॥ अवोरात्रमघोरन्तु द्वाविमौ मन्त्रराजकौ ॥ जपहोमार्चनाद्युद्धे शत्रुसैन्यं विमर्दयेत् ॥ ८ ॥ रुद्रशान्तिं प्रवक्ष्यामि शिवां सर्वार्थ-
साधनीम् ॥ पुत्रार्थं ग्रहनाशार्थं विषव्याधिविनाशये ॥ ९ ॥ दुर्भिक्षमारीशान्त्यर्थं दुःस्वप्नहरणाय च ॥ बलादिराज्यप्राप्त्यर्थं रिपूणां
नाशनाय च ॥ १० ॥ अकालफालिते वृक्षे सर्वग्रहविमर्दने ॥ पूजने तु नमस्कारः स्वाहान्तो हवने तथा ॥ ११ ॥ आप्यायने वषट्कारं
पुष्टौ वौषणिनियोजयेत् ॥ चकारद्वितयस्थाने जातियोगन्तु कारयेत् ॥ १२ ॥ ओं रुद्राय च ओं वृषभाय नमः अविमुक्ताय असम्भवाय पुरु-
षाय च पूज्याद ईशानाय पौरुषाय पञ्च चोत्तरे विश्वरूपाय करालाय विकृतरूपाय अविक्तरूपाय ॥ निकृतौ चापरे काले अप्सुमाया च
नेर्ऋते ॥ एकपिङ्गलाय श्वेतपिङ्गलाय कृष्णपिङ्गलाय नमः ॥ मधुपिङ्गलाय नमः मधुपिङ्गलाय नियतो अनन्ताय आर्द्राय शुष्काय
पयोगणाय कालतत्त्वे करालाय विकरालाय ॥ द्वौ मायातत्त्वे ॥ सहस्रशीर्षाय सहस्रवक्त्राय सहस्रकरचरणाय सहस्रलिङ्गाय ॥ विद्यातत्त्वे
सहस्राक्षद्विन्ध्यसेदक्षिणे दले ॥ एकजटाय द्विजटाय त्रिजटाय स्वाहाकाराय स्वधाकाराय वषट्काराय ॥ षड्रुद्रायेऽतत्त्वे तु वह्निपत्रे
स्थिता गुह ॥ भूतपतये पशुपतये उमापतये कालाधिपतये ॥ सदाशिवाख्यतत्त्वे षट् पूज्याः पूर्वदले स्थिताः ॥ उमायै कुरूपधारिणि ओं
कुरु २ रुहिणि २ रुद्रोऽसि देवानां देवदेवविशाख हन २ दह २ पच २ मथ २ तुरु २ अरु २ सुरु २ रुद्रशान्तिमनुस्मर कृष्णपिङ्गल
अकाल पिशाचाधिपति विश्वेश्वराय नमः ॥ शिवतत्त्वे कर्णिकायां पूज्यो तूमामहेश्वरौ ॥ ओं व्योमव्यापिने व्योमरूपाय सर्वव्यापिने
शिवाय अनन्ताय अनाथाय अनाश्रिताय शिवाय शिवतत्त्वे नव पदानि व्योमव्याप्यभिधास्यहि ॥ शाश्वताय योगपीठसंस्थिताय
नित्यं योगिने ध्यानाहाराय नमः ओं नमः शिवाय सर्वप्रभवे शिवाय ईशानमूर्धाय तत्पुरुषादिपञ्चक्राय ॥ नवपदं पूर्वदले सदाख्ये पूज-

येद्वह । अवोस्तद्व्याय वामदेवगुह्याय सद्योजातमूर्तये ओं नमो नमः गुह्यातिगुह्याय गोप्त्रे अनिधनाय सर्वयोगाधिकृताय ज्योतीरूपाय ॥
 अभिपत्रे होमतत्त्वे विद्यातत्त्वे द्वियाम्यगे ॥ परमेश्वराय चेतनाचेतन व्योमन व्यापिन प्रथम तेजस्तेजः ॥ मापातत्त्वे नैर्ऋते च काल-
 तत्त्वेऽथ वारुणे । ओं धृ धृ नाना वां वां अनिधन निधनोद्भव शिव सर्वपरमात्मन् महादेव सद्भावेश्वर महातेजः योगाधिपते मुञ्च २ प्रमथ २
 ओं सर्व २ ओं भव २ ओं भवोद्भव सर्वभूतमुखप्रद ॥ वायुपत्रेऽथ नियतौ पुरुषे चोत्तरेण च ॥ सर्वसान्निध्यकर ब्रह्मविष्णुहृद्रपर अन-
 चित अस्तुतस्तुत साक्षिण २ तुरु २ पतङ्गपिङ्ग २ ज्ञान २ शब्द २ सूक्ष्म २ शिव २ सर्वप्रद २ ओं नमः शिवाय ओं नमो नमः
 शिवाय ओं नमो नमः ॥ ईशाने प्राकृते तत्त्वे पूजयेज्जुहुयाजपेत् ॥ ग्रहयोगादिमायार्तिशमनी सर्वसिद्धिकृत् ॥ १३ ॥ इत्यादिमहा-
 पुराणे आग्नेये रुद्रशान्तिवर्णनं नाम चतुर्विंशत्यधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३२४ ॥ अथ अंशकादिः ॥ ईश्वर उवाच ॥ रुद्राक्षकटकं
 धार्य्यं विषमं सुसमं दृढम् ॥ एकत्रिपञ्चदशं यथालाभन्तु धारयेत् ॥ १ ॥ द्विचतुःषण्मुखं शस्तमव्रणं तीव्रकण्टकम् ॥ दशबाहौ
 शिखादौ च धारयेच्चतुराननम् ॥ २ ॥ अब्रह्मचारी ब्रह्मचारी अस्नातः स्नातको भवेत् ॥ हैमी वा मुद्रिका धार्य्या शिवमन्त्रेण चाच्यं
 तु ॥ ३ ॥ शिवः शिखा तथा ज्योतिः सान्निध्यश्चेति गोचराः ॥ गोचरन्तु कुलं ज्ञेयं तेन लक्ष्यस्तु दीक्षितः ॥ ४ ॥ प्राजापत्यो महीपालः
 कपोतो ग्रन्थिकः शिवे ॥ कुटिलाश्चैव वेतालाः पद्महंसाः शिखाकुले ॥ ५ ॥ धृतराष्ट्र बकाः काका गोपाला ज्योतिसंज्ञके ॥ कुटिका
 सारठाश्चैव गुटिका दण्डिनोऽपरे ॥ ६ ॥ स वित्री गोचरे चैवमेकैकस्तु चतुर्विधः ॥ सिद्धाद्यंशकमाख्यास्ये येन मन्त्रः सुसिद्धिदः ॥ ७ ॥
 भूमौ तु मातृका लेख्याः कूटषण्डविजिताः ॥ मन्त्राक्षराणि विश्लिष्य अनुस्वारं नयेत्पृथक् ॥ ८ ॥ साधकस्य तु या संज्ञा तस्या विश्ले-
 षणं चरेत् ॥ मन्त्रस्यादौ तथा चान्ते साधकार्णाणि योजयेत् ॥ ९ ॥ सिद्धः साध्यः सुसिद्धोऽरिः संज्ञातो गणयेत्क्रमात् ॥ मन्त्रस्यादौ तथा
 चान्ते सिद्धिदः स्याच्छतांशतः ॥ १० ॥ सिद्धादिश्चान्तसिद्धिश्च तत्क्षणादेव सिध्यति ॥ सुसिद्धादिः सुसिद्धान्तः सिद्धवत्परिकल्पयेत् ॥ ११ ॥
 अरिमादौ तथान्ते च दूरतः परिवर्जयेत् ॥ सिद्धः सुसिद्धश्चैकार्थे अरिः साध्यस्तथैव च ॥ १२ ॥ आदौ सिद्धः स्थितो मन्त्रे तदन्ते तद-
 देव हि ॥ मध्ये रिपुसदृशाणि न दोषाय भवन्ति हि ॥ १३ ॥ मायाप्रसादप्रणवेनांशकः ख्यातमन्त्रके ॥ ब्रह्मांशको ब्रह्मविद्या विष्णवद्भो

वेष्णवः स्मृतः ॥ १४ ॥ रुद्रांशको भवेद्दीर इन्द्रांशश्चेश्वराप्रियः ॥ नागांशो नागस्तन्वाक्षो यक्षांशो भूषणाप्रियः ॥ १५ ॥ गन्धर्वांशो-
 ऽतिगीतादिः भीमांशो राक्षसांशकः ॥ दैत्यांशः स्याद्युद्धकाय्यो मानी विद्याधरांशकः ॥ १६ ॥ पिशाचांशो मलाक्रान्तो मन्त्रं
 दद्यान्निरीक्ष्य च ॥ मन्त्र एकात्फडन्तः स्याद्विद्यापञ्चाशतावधि ॥ १७ ॥ बाला विंशाक्षरान्ता च रुद्रा द्वाविंशगायुधा ॥
 तत ऊर्ध्वन्तु ये मन्त्रा वृद्धा यावच्छतत्रयम् ॥ १८ ॥ अकारादिहकारान्ताः क्रमात्पक्षौ सितासितौ ॥ अनुस्वारविसर्गेण
 विना चैव स्वरा दश ॥ १९ ॥ ह्रस्वाः शुक्ला दीर्घाः श्यामास्तिथयः प्रातिपन्मुखाः ॥ उदिते शान्तिकादीनि भ्रमिते
 वक्ष्यकादिकम् ॥ २० ॥ भ्रामिते सन्धयो द्वेषोच्चाटने स्तम्भनेऽस्तकम् ॥ इडावाहे शान्तिकाद्यं पिङ्गले कर्षणादिकम् ॥ २१ ॥
 मारणोच्चाटनादीनि विषुवे पञ्चधा पृथक् ॥ अधरस्य गृहे पृथ्वी ऊर्ध्वे तेजोऽन्तरा द्रवः ॥ २२ ॥ रन्ध्रपाश्वे बहिर्वायुः सर्वं
 व्याप्य महेश्वरः ॥ स्तम्भनं पार्थिवे शान्तिर्जले वक्ष्यादि तेजसे । वायौ स्याद्भ्रमणं शून्ये पुण्यकाले समभ्यसेत् ॥ २३ ॥ इत्या-
 दिमहापुराणे आग्नेयेशकादिवर्णनं नाम पञ्चविंशत्याधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३२५ ॥ अथ गौय्यादिपूजा ॥ ईश्वर उवाच ॥ सौभा-
 ग्यादेरुमापूजां वक्ष्येऽहं भुक्तिमुक्तिदाम् ॥ मन्त्रध्यानं मण्डलञ्च मुद्रां होमादिसाधनम् ॥ १ ॥ चित्रभानुं शिवं कालं महाशक्तिसम-
 न्वितम् ॥ इडाद्यं परतोद्धृत्य सदेवः सविकारणम् ॥ २ ॥ द्वितीयं द्वारकाक्रान्तं गौरीप्रीतिपदान्वितम् ॥ चतुर्थ्यन्तं प्रकर्तव्यं गौय्या
 वै मूलवाचकम् ॥ ३ ॥ ओं ह्रीं सः शौं गौय्यै नमः ॥ तत्रार्णवितयेनैव जातियुक्तं षडङ्गुलम् ॥ आसनं प्रणवेनैव मूर्तिं वै हृदयेन
 तु ॥ ४ ॥ उदकं च तथा कालं शिवबीजं समुद्धरेत् ॥ प्राणं दीर्घस्वराक्रान्तं षडङ्गं जातिसंयुतम् ॥ ५ ॥ आसनं प्रणवेनात्र मूर्ति-
 न्यासं हृदाचरेत् ॥ यामलं कथितं वत्स एकवीरं वदाम्यथ ॥ ६ ॥ व्यापकं सृष्टिसंयुक्तं वह्निमायाकृशानुभिः ॥ शिवशक्तिमयं बीजं
 हृदयादिविवर्जितम् ॥ ७ ॥ गौरीं यजेद्वेदेरूप्यां काष्ठजां शैलजादिकाम् ॥ पञ्चपिण्डां तथाऽव्यक्तां कोणे मध्ये तु पञ्चमम् ॥ ८ ॥
 ललिता सुभगा गौरी शोभणी चाग्रितः क्रमात् ॥ वामा ज्येष्ठा क्रिया ज्ञाना वृत्ते पूर्वादितो यजेत् ॥ ९ ॥ सपीठे वामभागे तु शिव-
 स्याव्यक्तरूपकम् ॥ व्यक्ता द्विनेत्रा त्र्यक्षरा शुद्धा वा शङ्करान्विता ॥ १० ॥ पीठपद्मद्वयं तारा द्विभुजा वा चतुर्भुजा ॥ सिंहस्था वा

वृकस्था वा अष्टाष्टादश सत्करा ॥ ११ ॥ स्रगक्षसूत्रकलिका गलकोत्पलपिण्डिका ॥ शरं धनुर्वा सव्येन पाणिनान्यतमं वहत् ॥ १२ ॥
 वामेन पुस्तताम्बूलदण्डाभयकमण्डलम् ॥ गणेशदर्पणेष्वानन्दद्यादकैकशः क्रमात् ॥ १३ ॥ व्यक्ताव्यक्ताऽथ वा कार्या पद्ममुद्रा
 स्मृतासने ॥ लिङ्गमुद्रा शिवस्योक्ता मुद्रा चावाहनी द्वयोः ॥ १४ ॥ शक्तिमुद्रा तु योन्याख्या चतुरस्रन्तु मण्डलम् ॥ चतुरस्रं त्रिप-
 त्राब्जं मध्यकोष्ठचतुष्टये ॥ १५ ॥ त्र्यश्रोद्धे चार्द्धचन्द्रस्तु द्विपदं द्विगुणं क्रमात् ॥ द्विगुणं द्वारकण्ठं तु द्विगुणादुपकण्ठतः ॥ १६ ॥
 द्वारत्रयं त्रयं दिक्षु अथ वा भद्रके यजेत् ॥ स्थण्डिले वाथ संस्थाप्य पञ्चगव्यामृतादिना ॥ १७ ॥ रक्तपुष्पाणि देयानि पूजायित्वा
 हुदङ्मुखः ॥ शतं हुत्वामृताज्यं च पूर्णादः सर्वसिद्धिभाक् ॥ १८ ॥ बलिं दत्त्वा कुमारश्च तिस्रो वा चाष्ट भोजयेत् ॥ नैवेद्यं शिवभ-
 क्तेषु दद्यान्न स्वयमाचरेत् ॥ १९ ॥ कन्यार्थी लभते कन्यामपुत्रः पुत्रमाप्नुयात् ॥ दुर्भगा चैव सौभाग्यं राजा राज्यं जयं रणे ॥ २० ॥
 अष्टलक्षैश्च वाक्सिद्धिर्देवाद्या वशमाप्नुयुः ॥ न निवेद्य न चाश्रीयाद्दामहस्तेन चार्चयेत् ॥ २१ ॥ अष्टम्यां च चतुर्दश्यां तृतीयायां विशे-
 षतः ॥ मृत्युञ्जयार्चनं वक्ष्ये पूजयेत्कलशोदरे ॥ २२ ॥ हूयमानं च प्रणवो मूर्तिरोजस ईदृशम् ॥ मूलं च वौषडन्तेन कुम्भमुद्रां
 प्रदर्शयेत् ॥ २३ ॥ होमयेत्क्षीरदूर्वाज्यममृतां च पुनर्नवाम् ॥ पायसं च पुरोडाशमयुतन्तु जपेन्मनुम् ॥ २४ ॥ चतुर्मुखं चतुर्बाहुं
 द्वाभ्यां च कलशं दधत् ॥ वरदाभयकं द्वाभ्यां स्नायाद्वै कुम्भमुद्रया ॥ २५ ॥ आरोग्यैश्वर्य्यदीर्घायुरौषधं मन्त्रितं शुभम् ॥ अपमृ-
 त्युहरो ध्यातः पूजितोऽद्भुत एव सः ॥ २६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये गौर्यादिपूजाविधाननिरूपणं नाम षड्विंशत्यधिकत्रिंशततमोऽ-
 ध्यायः ॥ ३२६ ॥ अथ देवालयदिमाहात्म्यम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ व्रतेश्वरांश्च सत्यादीनिष्ठा व्रतसमर्पणम् ॥ अरिष्टशमने शस्त-
 मारिष्टं सूत्रनायकम् ॥ १ ॥ हेमरत्नमयं भूतैः महाशङ्कं च मारणे ॥ आप्यायने शंखसूत्रं मौक्तिकं पुत्रवर्द्धनम् ॥ २ ॥ स्फाटिकं भूतिदं
 कौशं मुक्तिदं रुद्रनेत्रजम् ॥ धात्रीफलप्रमाणेन रुद्राक्षं चोत्तमं ततः ॥ ३ ॥ समेरुं मेरुहीनं वा सूत्रं जप्यन्तु मानसम् ॥ अनामा-
 दुष्टमाक्रम्य जपं भाष्यन्तु कारयेत् ॥ ४ ॥ तर्जन्यदुष्टमाक्रम्य न मेरुं लघयेज्जपे ॥ प्रमादात्पतिते सूत्रे जप्तव्यन्तु शतद्वयम् ॥
 ॥ ५ ॥ सर्वेवाद्यमयी घण्टा तस्या वादनमर्थकृत् ॥ गोशकृन्मूत्रवल्मीकमृत्तिकाभस्मवारिभिः ॥ ६ ॥ वेश्मायतनलिङ्गादेः कार्यमेवं

विशोधनम् ॥ स्कन्दो नमः शिवायेति मन्त्रः सर्वार्थसाधकः ॥ ७ ॥ गतिः पञ्चाक्षरो वेदे लोके गीतः षडक्षरः ॥ ओमित्यन्ते स्थितः
 शम्भुर्मुद्रार्थं वटबीजवत् ॥ ८ ॥ क्रमान्नमः शिवायेति ईशानाद्यानि वै विदुः ॥ षडक्षरस्य सूत्रस्य भाष्याद्विद्याकदम्बकम् ॥ ९ ॥
 यदो नमः शिवायेति एतावत्परमं पदम् ॥ अनेन पूजयेल्लिङ्गं लिङ्गे यस्मात् स्थितः शिवः ॥ १० ॥ अनुग्रहाय लोकानां धर्मकामा-
 र्थमुक्तिदः ॥ यो न पूजयते लिङ्गं न स धर्मादिभाजनम् ॥ ११ ॥ लिङ्गार्चनाद्भुक्तिमुक्तिर्यावज्जीवमतो यजेत् ॥ वरं प्राणपरित्यागो-
 भुञ्जीतापूज्य नैव तम् ॥ १२ ॥ रुद्रस्य पूजनाद्गुह्यो विष्णुः स्याद्विष्णुपूजनात् ॥ सूर्यः स्यात्सूर्यपूजातः शक्त्यादिः शक्तिपूज-
 नात् ॥ १३ ॥ सर्वयज्ञतपोदाने तीर्थे वेदेषु यत्फलम् ॥ तत्फलं कोटिगुणितं स्थाप्य लिङ्गं लभेन्नरः ॥ १४ ॥ त्रिसन्ध्यं योर्चयेल्लिङ्गं
 कृत्वा बिल्वेन पार्थिवम् ॥ शतैकादशिकं यावत्कुलमुद्धृत्य नाकभाक् ॥ १५ ॥ भक्त्या वित्तानुसारेण कुर्यात्प्रासादसञ्चयम् ॥
 अल्पे महाति वा तुल्यफलमाव्यदरिद्रयोः ॥ १६ ॥ भागद्वयं च धर्मार्थं कल्पयेज्जीवनाय च ॥ धनस्य भागमेकन्तु अनित्यं जीवितं
 यतः ॥ १७ ॥ त्रिसप्तकुलमुद्धृत्य देवागारकृदर्थभाक् ॥ मृत्काष्ठेष्टकशैलाद्यैः क्रमात्कोटिगुणं फलम् ॥ १८ ॥ अष्टेष्टकसुरागारकारी
 स्वर्गमवाप्नुयात् ॥ पांसुना क्रीडमानोऽपि देवागारकृदर्थभाक् ॥ १९ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये देवाख्यादिमाहात्म्यानिरूपणं
 नाम सप्तविंशत्यधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३२७ ॥ अथ छन्दःसारः ॥ अग्निरुवाच ॥ छन्दो वक्ष्ये मूलजैस्तैः पिङ्गलोक्तं
 यथाक्रमम् ॥ सर्वादिमध्यान्तगणौ म्नौ भ्यौ औ स्तौ त्रिका गणाः ॥ १ ॥ ह्रस्वो गुरुर्वा पादान्ते पूर्वो योगाद्विसर्गतः ॥
 अनुस्वाराद्यञ्जनात्स्याजिह्वामूलीयतस्तथा ॥ २ ॥ उपध्मानयितो दीर्घो गुरु ग्लौ नौ गणाविह ॥ वसवोऽष्टौ
 च चत्वारो वेदादित्यादिलोकतः ॥ ३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये छन्दःसारे अष्टाविंशत्युत्तरत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३२८ ॥
 अथ छन्दःसारः ॥ अग्निरुवाच ॥ छन्दोऽधिकारे गायत्री देवी चैकाक्षरी भवेत् ॥ पञ्चदशाक्षरी सा स्यात्प्राजापत्याष्टवर्णिका ॥ १ ॥
 यजुषां षडर्णा गायत्री साम्ना स्याद्वादशाक्षरा ॥ ऋचामष्टादशार्णा स्यात्साम्नां वर्धेत च द्वयम् ॥ २ ॥ ऋचां तुर्य्यञ्च वर्धेत
 प्राजापत्याचतुष्टयम् ॥ वर्धेदेकैकं शेषे आसुर्यादेकमुत्सृजेत् ॥ ३ ॥ उष्णिगनुष्टुब्धहती पङ्क्तिस्त्रिष्टुब्जगत्यपि ॥ तानि

ज्ञेयानि क्रमशो गायत्र्यो ब्रह्म एव ताः ॥ ४ ॥ तिस्रस्तिस्रः सनाम्यः स्युरेकैका आर्ष्य एव च ॥ ऋग्यजुषां संज्ञाः स्युश्चतुःषष्टिपदे
 लिखेत् ॥ ५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये छन्दःसारे एकोनत्रिंशदुत्तरत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३२९ ॥ अथ छन्दःसारः ॥ अग्निरुवाच ॥
 पाद आपादपुरणे गायत्र्यो वसवः स्मृताः ॥ जगत्या आदित्याः पादो विराजो दिश ईरिताः ॥ १ ॥ विष्णुतो रुद्राः पादः स्याच्छन्द एका-
 दिपादकम् ॥ आद्यं चतुष्पाच्चतुर्भिस्त्रिपात् सप्ताक्षरैः क्वचित् ॥ २ ॥ सा गायत्री पदे नीवृत्तत्प्रतिष्ठादि षट् त्रिपात् ॥ वर्धमानाः षडष्टाष्टा
 त्रिपात्षड्वसुभूधरैः ॥ ३ ॥ गायत्री त्रिपदा नीवृत्तागी नव नवर्तुभिः ॥ वाराही रसाद्विरसा छन्दश्चाथ तृतीयकम् ॥ ४ ॥ द्विपाद्वादशव-
 स्वनैस्त्रिपातु त्रैष्टुभैः स्मृतम् ॥ उष्णिक्छन्दोऽष्टवसुकैः पादैर्वेदे प्रकीर्तितः ॥ ५ ॥ ककुबुष्णिगष्टसूर्यवस्वर्णा त्रिभिरेव सः ॥ पुनरु-
 णिक्सूर्यवसुवस्वर्णैश्च त्रिपाद्भवेत् ॥ ६ ॥ परोष्णिक्परतस्तस्माच्चतुष्पादात्रिभिर्भवेत् ॥ साष्टाक्षरैरनुष्टुप्स्याच्चतुष्पाच्च त्रिपात्क-
 चित् ॥ ७ ॥ अष्टार्कसूर्यवर्णैः स्यान्मध्येऽन्ते च क्वचिद्भवेत् ॥ बृहतीजगत्यस्त्रयो गायत्र्याः पूर्वको यदि ॥ ८ ॥ तृतीयः पथ्या भवति
 द्वितीया न्यकुसारिणी ॥ स्कन्धौ ग्रीवा कौष्ठुके स्याद्यक्षे स्याद्रो बृहत्यपि ॥ ९ ॥ उपरिष्ठाद्बृहत्यन्ते पुरस्ताद् बृहती पुनः ॥ क्वचिन्नवका-
 श्चत्वारो दिग्विदिक्ष्वष्टवर्णिकाः ॥ १० ॥ महाबृहती जागतैः स्यात्त्रिभिः सतो बृहत्यपि ॥ भण्डिलः पंक्तिच्छन्दः स्यात्सूर्यार्काष्टाष्ट-
 वर्णकैः ॥ ११ ॥ पूर्वो वेदयुजो सतः पंक्तिश्च विपरीतको ॥ प्रस्तारपंक्तिश्च पुरतः पवादास्तरपंक्तिका ॥ १२ ॥ अक्षरपंक्तिः पञ्चकाश्व-
 त्वारश्चाल्पशो द्वयम् ॥ पदपंक्तिः पञ्च भवेच्चतुष्कं षट्त्रयम् ॥ १३ ॥ षट्कपञ्चभिर्गायत्रैः षड्भिश्च जगती भवेत् ॥ एकेन त्रिष्टुब्ज्यो-
 तिष्मती तथैव जगतीरिता ॥ १४ ॥ पुरस्ताज्ज्योतिः प्रथमे मध्ये ज्योतिश्च मध्यतः ॥ उपरिष्ठाज्ज्योतिरन्त्यादेकस्मिन्पञ्चके तथा ॥ १५ ॥
 भवेच्छन्दः शङ्कुमती षट्के छन्दः ककुन्नती ॥ त्रिपादशिंशुमध्या स्यात्सा पिपीलिकमध्यमा ॥ १६ ॥ विपरीता यवमध्या त्रिवृदेकेन
 वर्जिता ॥ भूमिजेकेनाधिकेन द्विहीना च चिराद्भवेत् ॥ १७ ॥ स्वराद् स्याद्वाभ्यामधिकं सन्दिग्धो देवतादितः ॥ आदिपादान्निश्चयः
 स्याच्छन्दसां देवताः क्रमात् ॥ १८ ॥ अग्नि सूर्यः शशी जीवो वरुणश्चन्द्र एव च ॥ विश्वेदेवाश्च षड्जाद्याः स्वराः षड्जो वृषः
 क्रमात् ॥ १९ ॥ गान्धारो मध्यमश्चैव पञ्चमो धेवतस्तथा ॥ निषादवर्णाः श्वेतश्च सारङ्गश्च पिशङ्गकः ॥ २० ॥ कृष्णो नीलो लोहितश्च

गौरो गायत्रिमुख्यके ॥ गौरोचनाभाः कृतयो ज्योतिश्छन्दो हि श्यामलम् ॥ २१ ॥ अग्निर्वैश्यः काश्यपश्च गौतमाङ्गिरसो क्रमात् ॥
 भार्गवः कोशिकश्चैव वासिष्ठो गोत्रमीरितम् ॥ २२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये छन्दःसारे त्रिंशदधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३३० ॥ अथ
 छन्दोजातिनिरूपणम् ॥ अग्निरुवाच ॥ चतुःशतमुत्कृतिः स्यादुत्कृतेश्चतुरस्त्यजेत् ॥ अभिसंख्या प्रत्यकृतिस्तानि छन्दांसि वै पृथक्
 ॥ १ ॥ कृतिश्चातिधृतिर्धात्री अत्यष्टिश्चाष्टिरित्यतः ॥ अतिशक्री शक्रीति अतिजगती जगत्यापि ॥ २ ॥ छन्दोऽत्र लौकिकं स्याच्च
 आर्षमात्रैष्टुभात्स्मृतम् ॥ त्रिष्टुप्पङ्क्तिर्वृहती अनुष्टुबुष्णिगीरितम् ॥ ३ ॥ गायत्री स्यात्सुप्रतिष्ठा प्रतिष्ठा मध्यया सह ॥ अत्युक्तात्युक्त
 आदिश्च एकैकाक्षरवर्जितम् ॥ ४ ॥ चतुर्भागो भवेत्पादो गणच्छन्दः प्रदर्श्यते ॥ तावन्तः समुद्रा गणा ह्यादिमध्यान्तसर्वगाः ॥ ५ ॥
 चतुर्वर्णाः पञ्च गणा आर्यालक्षणमुच्यते ॥ स्वराद्धैश्चार्याद्धै स्यादाय्यायां विषमण जः ॥ ६ ॥ षष्ठो जो नलपूर्वा स्याद्वितीयादिपदं नले ॥
 सप्तमेऽन्ते प्रथमा च द्वितीये पञ्चमे नले ॥ ७ ॥ अर्द्धे पदं प्रथमादि षष्ठ एको लघुर्भवेत् ॥ त्रिषु गणेषु पादः स्यादाय्यापञ्चार्द्धके
 स्मृता ॥ ८ ॥ विपुलान्यथ चपला गुरुमध्यगतौ च जौ ॥ द्वितीयचतुर्थौ पूर्वं च चपला मुखपूर्विका ॥ ९ ॥ द्वितीये जघनपूर्वा चप-
 लाय्या प्रकीर्तिता ॥ उभयोर्महाचपला गीतवाद्याद्धैतुल्यका ॥ १० ॥ अन्त्येनाद्धैनोपगीतिरुद्गातिश्चोत्क्रमात्स्मृता ॥ अर्द्धे रक्षगणा
 आर्या गीतच्छन्दोऽथ मात्रया ॥ ११ ॥ वैतालीयं द्विस्वरा स्यादायुष्पादे समे नलः ॥ वसवोऽन्ते वनगाश्च गोपुच्छं दशकं भवेत् ॥ १२ ॥
 भगणान्ता पाटलिका शेषे परे च पूर्ववत् ॥ साकं षड् वा मिश्रायुक्प्राच्यवृत्तिः प्रदर्श्यते ॥ १३ ॥ पञ्चमेन पूर्वसाकं तृतीयेन सहस्रयुक् ॥
 उदीच्यवृत्तिर्वाच्यं स्याद्युगपञ्च प्रवर्तकम् ॥ १४ ॥ अयुक्चारुहासिनी स्याद्युगपच्चान्तिका भवेत् ॥ सप्ताचिर्वसवश्चैव मात्रासमकमी-
 रितम् ॥ १५ ॥ भवेन्नलरमौ लश्च द्वादशो वानवासिका ॥ विश्लोकः पञ्चमाष्टौ मो चित्रा नवमकश्चलः ॥ १६ ॥ परयुक्तेनोपचित्रा पादा-
 कुलकमित्युत ॥ गीत्यायां लोपश्चेत्सौम्या लः पूर्वा ज्योतिरीरिता ॥ १७ ॥ स्याच्छिखा विपर्यस्ताद्धा तूलिका समुदाहृता ॥ एकोन-
 त्रिंशदन्ते गः स्याज्जोजनसमावला ॥ गुडत्येकगुरुं संख्यावर्णाद्दशविपर्ययात् ॥ १८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये छन्दःसारे एकत्रिंश-
 दधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३३१ ॥ अथ विषमकथनम् ॥ अग्निरुवाच ॥ वृत्तं समञ्चार्द्धसमं विषमञ्च त्रिधा वदे ॥ समन्तावत्कृताकृतम-

अर्द्धसमश्च कारयेत् ॥ १ ॥ विषमं चैव वा स्थूणमतिवृत्तं समान्यपि ॥ ग्लौचतुष्प्रमाणी स्यादाभ्यामन्यद्वितानकम् ॥ २ ॥ पादस्याद्यन्तु
 वक्रं स्यात्सनौ न प्रथमा स्मृतौ ॥ बाल्यमुश्चतुर्धाद्विर्णात्पथ्यावक्रं युजो यतः ॥ ३ ॥ विपरीतपथ्यान्यासाच्चपला वा युजस्वनः ॥
 विपुलायुग्मसप्तमः सर्वं तस्यैव तस्य च ॥ ४ ॥ तौन्तौ वा विपुलानेका चक्रजातिः समीरिता ॥ भवेत्पदं चतुर्ध्वं चतुर्वृद्ध्या पदेषु
 च ॥ ५ ॥ गुरुद्रयान्त आपीडः प्रत्यापीडो गणादिकः ॥ प्रथमस्य विपर्यासे मञ्जरी लवणी क्रमात् ॥ ६ ॥ भवेदमृतधाराख्या उद्ध-
 ताद्युच्यतेऽधुना ॥ एकतः सप्तजसानः स्युर्न सौ जो गोऽथ भौ नर्जौ ॥ ७ ॥ नो गोऽथ सजसा गोगस्तृतीयचरणस्य च ॥ सौरभे केचन
 भगा ललितश्च नमौ जसौ ॥ ८ ॥ उपस्थितं प्रचुपितं प्रथमाद्यं समौ जसौ ॥ गौगथो मलजा रोगः समौ चरजयाः पदे ॥ ९ ॥ वर्ध-
 मानं मलौ स्वौ नसौ अथो भोजोव इरिता ॥ शुद्धं विराडर्षभाख्यं वक्ष्ये चाद्धसमन्ततः ॥ १० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये छन्दःसारे
 द्वात्रिंशदधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३३२ ॥ अथ अर्द्धसमनिरूपणम् ॥ अग्निरुवाच ॥ उपचित्रकं सप्तमनामथभोजभगामथ ॥ द्रुतमध्या
 ततभगागथोननजयाः स्मृताः ॥ १ ॥ वेगवती सप्तमगा भभभगोगथो स्मृता ॥ रुद्रविस्तारस्तोसभगासप्तजागोगथा स्मृता ॥ २ ॥
 रजसागोगथोद्रोणौगोगौ वै केतुमत्यपि ॥ आख्यानिकी ततजगागथोततजगागथ ॥ ३ ॥ विपरिताख्यानिकी तौ जयागा तौ जगोगथ ॥
 सौमलौ गथलभभावौ भवेद्वरिणवल्लभा ॥ ४ ॥ लोवनौगाथनजजा यः स्यादपराक्रमम् ॥ पुष्पिता ननवयानजजावोगथो रजौ ॥ ५ ॥
 वोजथो जवजवागो मूले पनमती शिखा ॥ अष्टाविंशतिनागाभा त्रिंशन्नागन्ततो युजि ॥ खञ्जा तद्विपरीता स्यात्समवृत्तं प्रदर्श्यते
 ॥ ६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये छन्दःसारे त्रयस्त्रिंशदधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३३३ ॥ अथ समवृत्तनिरूपणम् ॥ अग्निरुवाच ॥
 यतिर्विच्छेद इत्युक्तस्तत्तन्मध्यान्तयौ गणौ ॥ योसः कुमारललिता तौ गो चित्रपदा स्मृता ॥ १ ॥ विद्युन्माला मममाणेर्भूतगणैर्भ-
 वेत् ॥ माणवका क्रीडितकं वनो हलमुखविसः ॥ २ ॥ स्याद्भुजङ्गशिशुसूता नो मेहनं मरुतं ननो ॥ भवेच्छुद्धविराड्वृत्तप्रतिपादं समौ
 जगो ॥ ३ ॥ पणवोमलयोमः स्याज्जोगो मयूरसारिणी ॥ सत्तामभसगा वृत्तं भजताद्युपरिस्थिता ॥ ४ ॥ रुक्मवती
 भससगाविन्द्रवज्रा तजो जगो ॥ जतो जगो भूपपूर्वावाद्यन्ताद्युपजातयः ॥ ५ ॥ दोषकं भगभागो स्याच्छालिनी मतभागगो ॥ यतिः

समुद्रा ऋषयः वातोर्मी मभतागगौ ॥ ६ ॥ चतुःस्वरा स्याद्भमरो विलासिता मभोनलौ ॥ समुद्रा अथ ऋषभो वनौ लौगो रथोद्धता
॥ ७ ॥ सामताधनभागोगोवृत्ताननसमाश्च सः ॥ इयेनी वजवनागः स्याद्भम्या नपरगागगः ॥ ८ ॥ जगती वंशस्था वृत्तं जतौ जावथ
तौ जवौ ॥ इन्द्रवंशा तोटकं सैश्वतुभिः प्रतिपादतः ॥ ९ ॥ भवेद्भुताविलाम्बिता नभौ भवावथौ नलौ ॥ स्यौ श्रीपुटो वसुवेदा जलो-
गतिजलौ जमौ ॥ १० ॥ जसौ वसर्ववश्चाथ ततं ननमराः स्मृतम् ॥ कुसुमविचित्रान्यौ द्यौ नौ नौ रौ स्याच्चलाम्बिका ॥ ११ ॥ भुज-
ङ्गप्रयातं यैः स्याच्चतुर्भिः स्रग्धिनीभवैः ॥ प्रमिताक्षरा गजौ सौ कान्तोत्पीडा मतौ समौ ॥ १२ ॥ वैश्वदेवौ ममयायाः पञ्चाङ्गा नवमा-
लिनी ॥ नजौ भयौ प्रतिपादं गणा यदि जगत्यपि ॥ १३ ॥ प्रहर्षणी मवजवा गोपतिर्वह्निदिक्षु च ॥ रुचिरा जभसजगा छिन्ना वेदै-
र्ग्रहैः स्मृता ॥ १४ ॥ मत्तमयूः मतया सगौ वेदग्रहे यतिः ॥ गौरीनलनसागः स्यादसम्बाधा नतौ नगौ ॥ १५ ॥ गोग इन्द्रियनवकौ
ननौ वसनागाः स्वराः ॥ स्वराश्चापराजिता स्यान्ननभाननगाः स्वराः ॥ १६ ॥ द्विःप्रहरणकलिता वसन्ततिलकानभौ ॥ जौ गौ सिंहो-
न्नता सा स्यान्मुनेरुद्धर्षणौ च सा ॥ १७ ॥ चन्द्रावर्त्ताननौ सोमावर्त्ततुनवकः स्मृतः ॥ मणिगुणानिकरा सौ मालिनी नौ मयौ ययः
॥ १८ ॥ यतिर्वसुस्वरा भौ वौ न्तलमित्रसग्रहाः ॥ ऋषभगजविलासितं ज्ञेया शिखरिणी जगौ ॥ १९ ॥ रसभालभृगुरुद्राः पृथ्वीज-
सजसा जनौ ॥ गावसुग्रहाविच्छिन्ना पिङ्गलेनेरिता पुरा ॥ २० ॥ वंशपत्रपतितं स्याद्भवना भौ नगौ सदिक् ॥ हरिणी नसमारः सौ
नगौ रसचतुःस्वराः ॥ २१ ॥ मन्दाक्रान्ता नभनतं तगौयच्छिर स्वराः ॥ कुसुमितलता वेलिता मतना यययाः शराः ॥ २२ ॥ रथाः
स्वराः प्रतिरथसजजाः सतताश्च गः ॥ शार्दूलविक्रीडितं स्यादादित्यमुनयो यतिः ॥ २३ ॥ कृतिः सुवदना मो रो भनया भनगाः
सुराः ॥ यतिर्मुनिरसाश्चाथ इति वृत्तं क्रमात्स्मृतम् ॥ २४ ॥ स्रग्धरा मरतानोमो ययौ त्रिःसतका यतिः ॥ समुद्रकं भरजानोवनगा
दशभास्कराः ॥ २५ ॥ अश्वललितं नजभा जभजा भनमीशतः ॥ मत्ताक्रीडा ममनना नौनग्रौ गोष्टमातीथिः ॥ २६ ॥ तन्वी भन-
तसाभोभो लयो बाणसुरार्ककाः ॥ क्रौञ्चपदा भमतता नौ नौ बाणशराष्टतः ॥ २७ ॥ भुजङ्गविजृम्भितं समतना ननवासनौ ॥ गष्टे-
शमुनिभिश्छेदो ह्युपहाराख्यमीदृशम् ॥ २८ ॥ मननानवतानः सो गगौ ग्रहरसो रसात् ॥ नौ सप्तरोदण्डदः स्याच्चण्डवृष्टिप्रघात-

कम् ॥ २९ ॥ रेफबुद्ध्या ननवा स्युर्व्यालर्जामृतमुख्यकाः ॥ शेषे वै प्रचिता ज्ञेया गाथाप्रस्तार उच्यते ॥ ३० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
 समवृत्तवर्णनं नाम चतुस्त्रिंशदधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३३४ ॥ अथ प्रस्तारानिरूपणम् ॥ अग्निरुवाच ॥ छन्दोऽत्र सिद्धं गाथा
 स्यात्पादे सर्वगुरौ तथा ॥ प्रस्तार आद्य गाथोनः परतुल्योऽथ पूर्वगः ॥ १ ॥ नष्टमध्ये समेऽङ्के नः समेऽर्द्धविषमे गुरुः ॥ प्रतिलोमगुणं
 नाद्यं द्विरुद्दिष्टक एकनुत् ॥ २ ॥ सङ्ख्याद्विर्धे रूपे तु शून्यं शून्ये द्विरीरितम् ॥ तावदर्थं तद्गुणितं द्विद्वयनञ्च तदन्ततः ॥ ३ ॥ परे
 पूर्णं परे पूर्णं मेरुप्रस्तारतो भवेत् ॥ नगसंख्या वृत्तसंख्या चाध्वाङ्गुलमथाऽर्द्धतः ॥ संख्यैव द्विगुणे होनो छन्दःसारोऽयमीरितः ॥ ४ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पञ्चत्रिंशदधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३३५ ॥ अथ शिक्षानिरूपणम् ॥ अग्निरुवाच ॥ वक्ष्ये शिक्षां त्रिषष्टिः
 स्युर्वर्णा वा चतुरधिकाः ॥ स्वारा विंशतिरेकश्च स्पर्शानां पञ्चविंशतिः ॥ १ ॥ यादयश्च स्मृता ह्यष्टौ चत्वारश्च यमाः स्मृताः ॥ अनु-
 स्वारो विसर्गश्च ५ क ५ पौ चापि परान्वितौ ॥ २ ॥ दुरुष्टश्चेति विज्ञेयो लकारः प्लुत एव च ॥ रङ्गश्च खे अरं प्रोक्तं हकारः पञ्चमैर्यु-
 तः ॥ ३ ॥ अन्तःस्थाभिः समायुक्त औरस्यः कण्ठ्य एव सः ॥ आत्माबुद्ध्या समेसार्थं मनो युंक्ते विवक्षया ॥ ४ ॥ मनः कायाग्निमा-
 हन्ति स प्रेरयति मारुतम् ॥ मारुतस्तूरसि चरन्मन्द्रं जनयति स्वरम् ॥ ५ ॥ प्रातःसवनयोगं तु छन्दो गायत्रमाश्रितम् ॥
 कण्ठे माध्यन्दिनयुतं मध्यमन्त्रेषु भानुगम् ॥ ६ ॥ तारं तार्तीयसवनं शीर्षण्यं जागतानुगम् ॥ सोदीर्णो मूर्धन्यभिहितो
 वक्रमापद्य मारुतः ॥ ७ ॥ वर्णाञ्जनयते तेषां विभागः पञ्चधा स्मृतः ॥ स्वरतः कालतः स्थानात्प्रयत्नार्थ-
 प्रदानतः ॥ ८ ॥ अष्टौ स्थानानि वर्णानामुरः कण्ठः शिरस्तथा ॥ जिह्वामूलश्च दन्ताश्च नासिकौष्ठौ च तालु च ॥ ९ ॥
 स्वभावश्च विवृत्तिश्च श्लेषसा रेफ एव च ॥ जिह्वामूलमुपध्मा च गतिरष्टविधोष्मणः ॥ १० ॥ यद्यो भावप्रसन्धानमुकारादि परम्पदम् ॥
 स्वरान्तं तादृशं विद्याद्यदन्यद्व्यक्तमूष्मणः ॥ ११ ॥ कुतीर्थादागतं दग्धमपवर्णञ्च भक्षितम् ॥ एवमुच्चारणं पापमेवमुच्चारणं शुभम् ॥ १२ ॥
 सुतीर्थादागतं द्रव्यं साम्रायं सुव्यवस्थितम् ॥ सुस्वरेण सुवक्त्रेण प्रयुक्तं ब्रह्म राजते ॥ १३ ॥ न करालो न लम्बोष्ठो नाव्यक्तो नानुना-
 सिकः ॥ गद्गदो बहुजिह्वश्च न वर्णान्वक्तुमर्हति ॥ १४ ॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या नाव्यक्ता न च पीडिताः ॥ सम्यग्वर्णप्रयोगेण ब्रह्मलोके

महीयते ॥ १५ ॥ उदात्तश्चानुदात्तश्च स्वरितश्च स्वरास्त्रयः ॥ ह्रस्वो दीर्घः प्लुत इति कालतो नियमावधि ॥ १६ ॥ कण्ठ्यावहाविबु
यशास्तालव्या ओष्ठजाबुपू ॥ स्युर्मूर्द्धन्या ऋटुरषा दन्त्याः लुलुताः स्मृताः ॥ १७ ॥ जिह्वामूले तु कुः प्रोक्तो दन्त्योष्ठो वः स्मृतो बुधैः ॥
एदैतौ कण्ठतालव्यौ ओऔ कण्ठ्यौष्ठौ स्मृतौ ॥ १८ ॥ अर्द्धमात्रा तु कण्ठ्यास्याकारैकारयोर्भवेत् ॥ अयोगवाहा विज्ञेया आश्रय-
स्थानभागिनः ॥ १९ ॥ अचोऽस्पृष्टायणस्त्वीषन्नोमस्पृष्टा हलः स्मृताः ॥ शेषाः स्पृष्टा हलः प्रोक्ता निबोधात्र प्रधानतः ॥ २० ॥ अमो-
ऽनुनासिकानहौ नादिनो ह्रस्वः स्मृताः ॥ ईषन्नादा यणश्चैव श्वासिनश्च खफादयः ॥ ईषच्छासं चरं विद्यादीर्घमेतत्प्रचक्षते ॥ २१ ॥
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शिक्षावर्णनं नाम षट्त्रिंशदधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ २२ ॥ अथ काव्यादिलक्षणम् ॥ अग्निस्वाच ॥
काव्यस्य नाटकादेश्च अलङ्कारान्वदाम्यऽथ ॥ ध्वनिर्वर्णाः पदं वाक्यमित्येतद्वाङ्मयं मतम् ॥ १ ॥ शास्त्रेतिहासवाक्यानां त्रयं यत्र समा-
प्यते ॥ शास्त्रे शब्दप्रधानत्वमितिहासेषु निष्ठता ॥ २ ॥ अभिधायाः प्रधानत्वात्काव्यं ताभ्यां विभिद्यते ॥ नरत्वं दुर्लभं लोके विद्या
तत्र सुदुर्लभा ॥ ३ ॥ कवित्वं दुर्लभं तत्र शक्तिस्तत्र च दुर्लभा ॥ व्युत्पत्तिर्दुर्लभा तत्र विवेकस्तत्र दुर्लभः ॥ ४ ॥ सर्वं शास्त्रमविद्वद्भिर्मु-
ग्यमाणं न सिध्यति ॥ आदिवर्णा द्वितीयाश्च महाप्राणास्तुरीयकः ॥ ५ ॥ वर्णेषु वर्णवृन्दं स्यात्पदं सुप्तिङ्प्रभेदतः ॥ सङ्क्षेपाद्वाक्यमिष्टा-
र्थव्यवच्छिन्ना पदावली ॥ ६ ॥ काव्यं स्फुटदलङ्कारं गुणबोधोपार्जितम् ॥ योनिर्वेदश्च लोकश्च सिद्धमन्नादयोनिजम् ॥ ७ ॥ देवादीनां
संस्कृतं स्यात्प्राकृतं त्रिविधं नृणाम् ॥ गद्यं पद्यञ्च मिश्रञ्च काव्यादि त्रिविधं स्मृतम् ॥ ८ ॥ अपदः पदसन्तानो गद्यं तदापि गद्यते ॥
चूर्णकोत्कलिकागन्धिवृत्तभेदात्रिरूपकम् ॥ ९ ॥ अल्पालपविग्रहं नातिमृदुसन्दर्भनिर्भरम् ॥ चूर्णकं नामतो दीर्घसमासात्कलिका
भवेत् ॥ १० ॥ भवेन्मध्यमसन्दर्भं नातिकुत्सितविग्रहम् ॥ वृत्तच्छायाहरं वृत्तसन्धिनैतत्किलोत्कटम् ॥ ११ ॥ आख्यायिका कथा खण्डकथां
परिकथा तथा ॥ कथानिकेति मन्यन्ते गद्यकाव्यञ्च पञ्चधा ॥ १२ ॥ कर्तृवंशप्रशंसा स्याद्यत्र गद्येन विस्तरात् ॥ कन्याहरणसंग्रामवि-
प्रलम्भविपत्तायः ॥ १३ ॥ भवन्ति यत्र दीप्ताश्च रीतिवृत्तिप्रवृत्तयः ॥ उच्छ्वासैश्च परिच्छेदो यत्र या चूर्णकोत्तरा ॥ १४ ॥ वक्रं वा पर-
वक्रं वा यत्र साख्यायिका स्मृता ॥ श्लोकैः स्ववंशं संक्षेपात्कविर्यत्र प्रशंसति ॥ १५ ॥ मुख्यस्यार्थावताराय भवेद्यत्र कथान्तरम् ॥

परिच्छेदो न यत्र स्याद्भवेद्वा लम्बकैः क्वचित् ॥ १६ ॥ सा कथा नाम तद्गर्भे निबध्नीयाच्चतुष्पदीम् ॥ भवेत्खण्डकथा यासौ यासौ
 परिकथा तयोः ॥ १७ ॥ अमात्यं सार्थकं वापि द्विजं वा नायकं विदुः ॥ स्यात्तयोः करुणं विद्धि विप्रलम्भश्चतुर्विधः ॥ १८ ॥ समा-
 प्यते तयोर्नाद्या सा कथामनुधावति ॥ कथाख्यायिकयोर्मिश्रभावात्परिकथा स्मृता ॥ १९ ॥ भयानकं सुखपरं गर्भं च करुणो रसः ॥
 अद्भुतोऽन्ते सुकृतार्थो नोदात्ता सा कथानिका ॥ २० ॥ पद्यं चतुष्पदी तच्च वृत्तं जातिरिति त्रिधा ॥ वृत्तमक्षरसंख्येयमुक्तं तत्कृति-
 शेषजम् ॥ २१ ॥ मात्राभिर्गणानां यत्र सा जातिरिति काश्यपः ॥ सममर्द्धसमं वृत्तं विषमं पैङ्गलं त्रिधा ॥ २२ ॥ सा विद्या नौस्तिती-
 पूर्णां गभीरं काव्यसागरम् ॥ महाकाव्यं कलापश्च पर्याबन्धो विशेषकम् ॥ २३ ॥ कुलकं मुक्तकं कोश इति पद्यकुटुम्बकम् ॥ सर्ग-
 बन्धो महाकाव्यमारब्धं संस्कृतेन यत् ॥ २४ ॥ तादात्म्यमजहत्तत्र तत्समं नातिदुष्यति ॥ इतिहासकथोद्भूतभितरद्वा सदाश्रयम् ॥ २५ ॥
 मन्त्रदूतप्रयाणाजिनियतं नातिविस्तरम् ॥ शक्य्यातिजगत्यातिशक्य्या त्रिषुभा तथा ॥ २६ ॥ पुष्पिताग्रादिभिर्वक्त्राभिजनैश्चारुभिः
 समैः ॥ मुक्ता तु भिन्नवृत्तान्ता नातिसंक्षिप्तसर्गकम् ॥ २७ ॥ अतिशर्करिकाष्टिभ्यामेकसङ्कीर्णकैः परः ॥ मात्रयाप्यपरः सर्गः प्राशस्त्ये-
 पु च पश्चिमः ॥ २८ ॥ कल्पोऽतिनिन्दितस्तस्मिन्विशेषानादरः सताम् ॥ नगरार्णवशैलतुर्चन्द्रार्काश्रमपादपैः ॥ २९ ॥ उद्यानसालि-
 लक्रीडामधुपानरतोत्सवैः ॥ दूतीवचनविन्यासैरसतीचरिताद्भुतैः ॥ ३० ॥ तमसा मरुताप्यन्यैर्विभावैरतिनिर्भरैः ॥ सर्ववृत्तिप्रवृत्तञ्च
 सर्वभावप्रभावितम् ॥ ३१ ॥ सर्वरीतिरसैः पुष्टं पुष्टं गुणविभूषणैः ॥ अत एव महाकाव्यं तत्कर्ता च महाकविः ॥ ३२ ॥ वाग्वैदग्ध्यप्र-
 धानेऽपि रस एवात्र जीवितम् ॥ पृथक्प्रयत्ननिर्वर्त्य वाग्वक्त्रिणि रसाद्रपुः ॥ ३३ ॥ चतुर्वर्गफलं विष्वग्ख्याख्यातं नायकाख्याया ॥
 समानवृत्तिनिर्व्यूढः कौशिनीवृत्तिकोमलः ॥ ३४ ॥ कलापोऽत्र प्रवासः प्रागनुरागाह्वयो रसः ॥ सविशेषकञ्च प्रात्यादि संस्कृतेनेतरेण
 च ॥ ३५ ॥ श्लोकैरनेकैः कुलकं स्यात्सन्दानितकानि तत् ॥ मुक्तकं श्लोक एकैकश्चमत्कारक्षमः सताम् ॥ ३६ ॥ सूक्तिभिः कविसिंहानां
 सुन्दरीभिः समन्वितः ॥ कोशो ब्रह्मापरिच्छिन्नः स विदग्धाय रोचते ॥ ३७ ॥ आभासोपमशक्तिश्च सर्गे यद्विन्नवृत्तता ॥ मिश्रं वपुरिति
 ख्यातं प्रकीर्णमिति च द्विधा ॥ श्रव्यञ्चैवाभिनेयञ्च प्रकीर्णं सकलोक्तिभिः ॥ ३८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये काव्यादिलक्षणवर्णनं नाम

सप्तत्रिंशदधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३३७ ॥ अथ नाटकनिरूपणम् ॥ अग्निरुवाह ॥ नाटकं सप्रकरणं डिम ईहामृगोऽपि वा ॥ ज्ञेयः
समवकारश्च भवेत्प्रहसनं तथा ॥ १ ॥ व्यायोगभाणवीथ्यङ्कत्रोटकान्यथ नाटिका ॥ सट्टकं शिल्पकः कर्णा एको दुर्मल्लिका तथा ॥ २ ॥
प्रस्थानं भाणिका भाणी गोष्ठी हल्लीशकानि च ॥ काव्यं श्रीमदितं नाट्यरासकं रासकं तथा ॥ ३ ॥ उल्लाप्यकं प्रेक्षणञ्च सप्तविंशति-
रेव तत् ॥ सामान्यञ्च विशेषश्च लक्षणस्य द्वयी गतिः ॥ ४ ॥ सामान्यं सर्वविषयं शेषः कापि प्रवर्तते ॥ पूर्वरङ्गे
निवृत्ते द्वौ देशकालावुभावपि ॥ ५ ॥ रसभावविभावानुभावा अभिनयास्तथा ॥ अङ्कः स्थितिश्च सामान्यं सर्वत्रैवोपसर्पणात् ॥ ६ ॥
विशेषोऽवसरे वाच्यः सामान्यं पूर्वमुच्यते ॥ त्रिवर्गसाधनं नाट्यमित्याहुः करणञ्च यत् ॥ ७ ॥ इतिकर्तव्यता तस्य पूर्वरङ्गो यथाविधि ॥
नान्दीमुखानि द्वात्रिंशदङ्गानि पूर्वरङ्गके ॥ ८ ॥ देवतानां नमस्कारो गुरुणामपि च स्तुतिः ॥ गोत्राक्षणनृपादीनामाशीर्वादादि गीयते
॥ ९ ॥ नान्द्यन्ते सूत्रधारोऽसौ रूपकेषु निबध्यते ॥ गुरुपूर्वक्रमं वंशप्रशंसा पौरुषं कवेः ॥ १० ॥ सम्बन्धार्थो च काव्यस्य पञ्चैता-
नेष निर्दिशेत् ॥ नटी विदूषकोवापि पारिपाश्विक एव वा ॥ ११ ॥ सहिताः सूत्रधारेण संलापं यत्र कुर्वते ॥ चित्रैर्वाक्यैः स्वकार्यो-
त्थैः प्रस्तुताक्षेपिभिर्मथः ॥ १२ ॥ आमुखं तत्तु विज्ञेयं बुधैः प्रस्तावनापि सा ॥ प्रवृत्तकं कथोद्धातः प्रयोगातिशयस्तथा ॥ १३ ॥
आमुखस्य त्रयो भेदा बीजांशेषूपजायते ॥ कालं प्रवृत्तमाश्रित्य सूत्रधृग्यत्र वर्णयेत् ॥ १४ ॥ तदाश्रयश्च पात्रस्य प्रवेशस्तत्प्रवृत्त-
कम् ॥ सूत्रधारस्य वाक्यं वा यत्र वाक्यार्थमेव वा ॥ १५ ॥ गृहीत्वा प्रविशेत्पात्रं कथोद्धातः स उच्यते ॥ प्रयोगेषु प्रयोगन्तु सूत्रधृ-
ग्यत्र वर्णयेत् ॥ १६ ॥ ततश्च प्रविशेत्पात्रं प्रयोगातिशयो हि सः ॥ शरीरं नाटकादीनामितिवृत्तं प्रवक्षते ॥ १७ ॥ सिद्धमुत्प्रेक्षित-
ञ्चेति तस्य भेदावुभौ स्मृतौ ॥ सिद्धमागमदृष्टञ्च सृष्टमुत्प्रेक्षितं कवेः ॥ १८ ॥ बीजं बिन्दुः पताका च प्रकरी कार्यमेव च ॥ अर्थ-
प्रकृतयः पञ्च पञ्च चेष्टा अपि क्रमात् ॥ १९ ॥ प्रारम्भश्च प्रयत्नश्च प्राप्तिः सद्भाव एव च ॥ नियता च फलप्राप्तिः फलयोगश्च पञ्चमः
॥ २० ॥ मुखं प्रतिमुखं गर्भो विमर्शश्च तथैव च ॥ तथा निर्वहणञ्चेति क्रमात्पञ्चैव सन्धयः ॥ २१ ॥ अल्पमात्रं समुद्दिष्टं बहुधा
यत्प्रसर्पति ॥ फलावसानं यच्चैव बीजं तदभिधीयते ॥ २२ ॥ यत्र बीजसमुत्पत्तिर्नानार्थरससम्भवा ॥ काव्ये शरीरानुगतं तन्मुखं परि-

कीर्तितम् ॥ २३ ॥ इष्टस्यार्थस्य रचना वृत्तान्तस्यानुपक्षयः ॥ रागप्राप्तिः प्रयोगस्य गुह्यानाञ्चैव गूहनम् ॥ २४ ॥ आश्चर्य्यवदभि-
ख्यातं प्रकाशानां प्रकाशनम् ॥ अङ्गहीनं नरो यद्वन्न श्रेष्ठं काव्यमेव च ॥ २५ ॥ देशकालौ विना किञ्चित्तेतिवृत्तं प्रवर्तते ॥ अत-
स्तयोरुपादाननियमात्पदमुच्यते ॥ २६ ॥ देशेषु भारतं वर्षं काले कृतयुगत्रयम् ॥ नर्तते ताभ्यां प्राणभृतां सुखदुःखोदयः क्वचित् ॥
सर्गे सर्गादिवार्ता च प्रसज्जन्ती न दुष्यति ॥ २७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नाटकनिरूपणं नामाष्टत्रिंशदधिकत्रिंशततमोऽध्यायः
॥ ३३८ ॥ अथ शृङ्गारादिरसनिरूपणम् ॥ अग्निरुवाच ॥ अक्षरं परमं ब्रह्म सनातनमजं विभुम् ॥ वेदान्तेषु वदत्येकं चैतन्यं ज्योति-
रीश्वरम् ॥ १ ॥ आनन्दः सहजस्तस्य व्यज्यते स कदाचन ॥ व्यक्तिः सा तस्य चैतन्यवमत्काररसाह्वया ॥ २ ॥ आद्यस्तस्य विकारो
यः सोऽहङ्कार इति स्मृतः ॥ ततोऽभिमानस्तत्रेदं समाप्तं भुवनत्रयम् ॥ ३ ॥ अभिमानाद्भक्तिः सा च परिपोषमुपेयुषी ॥ व्यभिचार्य्या-
दिसामान्याच्छृङ्गार इति गीयते ॥ ४ ॥ तद्वेदाः काममितरे हास्याद्या अप्यनेकशः ॥ स्वस्वस्थाप्योवेशेवात्यारिषोषस्वलक्षणाः ॥ ५ ॥
सत्त्वादिगुणसन्ताना जायन्ते परमात्मनः ॥ रागाद्भवति शृङ्गारो रौद्रस्तैक्ष्ण्यात्प्रजायते ॥ ६ ॥ वीरोऽवष्टम्भजः सङ्कोचपूर्वोभक्त
इष्यते ॥ शृङ्गाराज्जायते हासो रौद्राणु करुणो रसः ॥ ७ ॥ वीराच्चाद्भुतनिष्पत्तिः स्याद्भक्त्याद्भयानकः ॥ शृङ्गारहास्यकरुणा रौद्रवीर-
भयानकाः ॥ ८ ॥ बीभत्साद्भुतशान्ताख्याः स्वभावाच्चतुरो रसाः ॥ लक्ष्मीरिव विना त्यागान्न वाणी भाति नीरसा ॥ ९ ॥ असारो
काव्यसंसारे कविरेव प्रजापतिः ॥ यथा वै रोचते विश्वं तथेतं परिवर्तते ॥ १० ॥ शृङ्गारी चेत्कविः काव्ये जातं रसमयं जगत् ॥ स
चेत्कविर्वीतरागो नीरसे व्यक्तमेव तत् ॥ ११ ॥ न भावहीनोऽस्ति रसो न भावो रसवर्जितः ॥ भावयन्ति रसानेभिर्भाव्यन्ते च रसा
इति ॥ १२ ॥ स्थायिनोऽष्टौ रतिमुखाः स्तम्भाद्या व्यभिचारिणः ॥ मनोऽनुकूलेऽनुभवः सुखस्य रतिरिष्यते ॥ १३ ॥ हर्षादिभिश्च
मनसो विकासो हास उच्यते ॥ चित्रादिदर्शनाच्चेतोवैकृत्यं ब्रुवते भयम् ॥ १४ ॥ जुगुप्सा च पदार्थानां निन्दा दौर्भाग्यवाहिनाम् ॥
विस्मयोऽतिशयेनार्थदर्शनाच्चित्ताविस्तृतिः ॥ १५ ॥ अष्टौ स्तम्भादयः सत्त्वाद्रजस्तमसः परम् ॥ स्तम्भश्चेष्टाप्रतीचातो भयरागाद्युपा-
दितः ॥ १६ ॥ श्रमरागाद्युपेतान्तःक्षोभजन्म वपुर्जलम् ॥ स्वेदो हर्षादिभिर्देहोच्छ्वासोऽन्तः पुलकोद्गमः ॥ १७ ॥ हर्षादिजन्मवाक्स्तम्भः

स्वरभेदो भयादिभिः ॥ मनोऽप्रेक्ष्यमिच्छन्ति शोकमिष्टक्षयादिभिः ॥ १८ ॥ क्रोधस्तेष्वप्रबोधश्च प्रतिकूलानुकारिणि ॥ पुरुषार्थस-
 मात्यर्थो यः स उत्साह उच्यते ॥ १९ ॥ चित्तक्षोभभवोत्तम्भो वेपथुः परिकीर्तितः ॥ वैवर्ण्यश्च विषादादिजन्मा कान्तिविषय्यः
 ॥ २० ॥ दुःखानन्दादिजं नेत्रजलमश्रु च विश्रुतम् ॥ इन्द्रियाणामस्तमयः प्रलयो लङ्घनादिभिः ॥ २१ ॥ वैराग्यादिर्मनःखेदो निर्वेद
 इति कथ्यते ॥ मनःपीडादिजन्मा च सादो ग्लानिः शरीरगा ॥ २२ ॥ शङ्कानिष्टागमोत्प्रेक्षा स्यादसूया च मत्सरः ॥ मदिराद्युपयोगोत्थं
 मनःसंमोहनं मदः ॥ २३ ॥ क्रियातिशयजन्मान्तःशरीरोत्थकुमः श्रमः ॥ शृङ्गारादिक्रियाद्वेषश्चित्तस्यालस्यमुच्यते ॥ २४ ॥ दैन्यं
 सत्त्वादपभ्रंशश्चिन्तार्थपरिभावनम् ॥ इतिकर्तव्यतोपायादर्शनं मोह उच्यते ॥ २५ ॥ स्मृतिः स्यादनुभूतस्य वस्तुनः प्रतिबिम्बनम् ॥
 मतिरर्थपरिच्छेदस्तत्त्वज्ञानोपनायितः ॥ २६ ॥ ब्रीडानुरागादिभवः सङ्कोचः कोऽपि चेतसः ॥ भवेच्चपलताऽस्थैर्यं हर्षश्चतुप्रसन्नता
 ॥ २७ ॥ आवेशश्च प्रतीकारः शयो वैधुर्यमात्मनः ॥ कर्तव्ये प्रतिभाभ्रंशो जडतेत्यभिधीयते ॥ २८ ॥ इष्टप्राप्तेरुपाचितः सम्पदाभ्युदयो
 धृतिः ॥ गर्वः परेष्ववज्ञानमात्मन्युत्कर्षभावना ॥ २९ ॥ भवेद्विषादो देवादेर्विघातोऽभीष्टवस्तुनि ॥ औत्सुक्यमीप्सिताप्राप्तेर्वाञ्छया तरला
 स्थितिः ॥ ३० ॥ चित्तोन्द्रियाणां स्तैमित्यमपस्मारोऽचला स्थितिः ॥ युद्धे बाधादिभिस्त्रासो वीप्सा चित्तचमत्कृतिः ॥ ३१ ॥ क्रोधस्याप्र-
 शमोऽमर्षः प्रबोधश्चेतनोदयः ॥ अवहित्थं भवेद्भूतिरिङ्गिताकारगोचरा ॥ ३२ ॥ रोषतो गुरुवाग्दण्डपारुष्यं विदुरुप्रताम् ॥ ऊहो वितर्कः
 स्याद्वाधिर्मनोवपुरवग्रहः ॥ ३३ ॥ अनिवद्धप्रलापादिरुन्मादो मदनादिभिः ॥ तत्त्वज्ञानादिना चेतःकषायोपरमः शमः ॥ ३४ ॥ काविभि-
 योजनीया वै भावाः काव्यादिके रसाः ॥ विभाव्यते हि रत्यादिर्यत्र येन विभाव्यते ॥ ३५ ॥ विभावो नाम स द्वेषाऽऽलम्बनोदीपना-
 त्मकः ॥ रत्यादिभाववर्गोऽयं यमाजीव्योपजायते ॥ ३६ ॥ आलम्बनविभावोऽसौ नायकादिभवस्तथा ॥ धीरोदात्तो धीरोद्धतः स्याद्धी-
 रललितस्तथा ॥ ३७ ॥ धीरप्रशान्त इत्येवं चतुर्धा नायकः स्मृतः ॥ अनुकूलो दक्षिणश्च शठो धृष्टः प्रवर्तितः ॥ ३८ ॥ पीठमर्दो
 विटश्चैव विदूषक इति त्रयः ॥ शृङ्गारे नर्मसचिवा नायकस्यानुनायकाः ॥ ३९ ॥ पीठमर्दः सम्भलकः श्रीमांस्तद्देशजो विटः ॥
 विदूषको वैदसिकस्त्वष्ट नायकनायिकाः ॥ ४० ॥ स्वकीया परकीया च पुनर्भूरिति कौशिकाः ॥ सामान्या न पुनर्भूरि इत्याद्यां

बहुभेदतः ॥ ४१ ॥ उद्दीपनविभावास्ते संस्कारैर्विविधैः स्थितैः ॥ आलम्बनविभावेषु भावानुद्दीपयन्ति य ॥ ४२ ॥ चतुःषष्टिकला
 द्वेधा कर्माद्यैर्गीतिकादिभिः ॥ कुहकं स्मृतिरप्येषां प्रायो हासोपहारकः ॥ ४३ ॥ आलम्बनविभावस्य भावैरुद्धसंस्कृतेः ॥ मनो-
 वाबुद्धिवपुषां स्मृतीच्छाद्वेषयत्नतः ॥ ४४ ॥ आरम्भ एव विदुषामनुभाव इति स्मृतः ॥ स चानुभूयते चात्र भवत्युत निरुच्यते ॥
 ॥ ४५ ॥ मनोव्यापारभूयिष्ठो मन आरम्भ उच्यते ॥ द्विविधः पौरुषः स्त्रेण ईदृशोऽपि प्रसिध्यति ॥ ४६ ॥ शोभाविलासो माधुर्य्यं स्थैर्य्यं
 गाम्भीर्य्यमेव च ॥ ललितश्च तथोदाय्यं तेजोऽष्टाविति पौरुषाः ॥ ४७ ॥ नीचनिन्दोत्तमस्पृद्धां शौर्य्यं दाक्षादिकारणम् ॥ मनोधर्मं
 भवेच्छोभा शोभते भवनं यथा ॥ ४८ ॥ भावो हावश्च होला च शोभा कान्तिस्तथैव च ॥ दीप्तिर्माधुर्य्यशौर्य्यं च प्रागल्भ्यं
 स्यादुदारता ॥ ४९ ॥ स्थैर्य्यं गम्भीरता स्त्रिणां विभावा द्वादशेरिताः ॥ भावो विलासो हावः स्याद्भावः किञ्चिच्च हर्षजः ॥ ५० ॥
 वाचो युक्तिर्भवेद्भागारम्भो द्वादश एव सः ॥ तत्राभाषणमालापः प्रलापो वचनं बहु ॥ ५१ ॥ विलापो दुःखवचनमनुलापोऽसकृद्वचः ॥
 संलाप उक्तप्रत्युक्तमपलापोऽन्यथावचः ॥ ५२ ॥ वार्त्ताप्रयाणं सन्देशो निर्देशः प्रतिपादनम् ॥ तत्त्वादेशोऽतिदेशोऽयमपदेशोऽ-
 न्यवर्णनम् ॥ ५३ ॥ उपदेशश्च शिक्षावाग्व्याजोक्तिर्व्यपदेशकः ॥ बोधाय एष व्यापारः सुबुद्धचारम्भ इष्यते ॥ तस्य भेदास्त्रयस्ते
 च रीतिवृत्तिप्रवृत्तयः ॥ ५४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शृङ्गारादिरसनिरूपणं नामैकोनचत्वारिंशदधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥
 ॥ ३३९ ॥ अथ रीतिनिरूपणम् ॥ अग्निरुवाच ॥ वाग्विद्यासम्प्रतिज्ञाने रीतिः सापि चतुर्विधा ॥ पाञ्चाली गौडदेशीया वैदर्भी लाटजा
 तथा ॥ १ ॥ उपचारयुता मृद्वी पाञ्चाली हिस्वविग्रहा ॥ अनवस्थितसन्दर्भा गौडी या दीर्घविग्रहा ॥ २ ॥ उपचारैर्न बहुभिरुपचा-
 रैर्विवर्जिता ॥ नातिकोमलसन्दर्भा वैदर्भी मुक्ताविग्रहा ॥ ३ ॥ लाटी या स्फुटसन्दर्भा नातिविस्फुरविग्रहा ॥ परित्यक्तापि भूयोभिरु-
 पचारैरुदाहृता ॥ ४ ॥ क्रियास्वविषमा वृत्तिर्भारत्यारभटी तथा ॥ कौशिकी सात्वती चेति सा चतुर्धा प्रतिष्ठिता ॥ ५ ॥ वाक्प्रधाना
 नरप्राया स्त्रीयुक्ता प्राकृतोक्तिता ॥ भरतेन प्रणीतत्वाद्भारती रीतिरुच्यते ॥ ६ ॥ चत्वार्य्यङ्गानि भारत्या बोधी प्रहसनं तथा ॥ प्रस्ता-
 वना नाटकादेर्वीथ्यङ्गानि त्रयोदश ॥ ७ ॥ उद्घातकं तथैव स्याच्छापितं स्याद्वितीयकम् ॥ असत्प्रलापो वाक्श्रेणी नाटिका विपण-

तथा ॥ ८ ॥ व्याहारस्त्रिमतश्चैव छलावस्कन्दिते तथा ॥ गण्डोऽथ मृदवश्चैव त्रयोदशमथोचितम् ॥ ९ ॥ तापसादेः प्रहसनं परिहा-
सपरं वचः ॥ मायेन्द्रजालयुद्धादिबहुलारभटी स्मृता ॥ संक्षिप्तकारपातौ च वस्तूत्थापनमेव च ॥ १० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
रीतिनिरूपणं नाम चत्वारिंशदधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३४० ॥ अथ नृत्यादावङ्गकर्मनिरूपणम् ॥ अग्निरुवाच ॥ चेष्टाविशे-
षमप्यङ्गप्रत्यङ्गे कर्म चानयोः ॥ शरीरारम्भमिच्छन्ति प्रायः पूर्वोऽबलाश्रयः ॥ १ ॥ लीलाविलासो विच्छित्तिर्विभ्रमं किलकिञ्चितम् ॥
मोहायितं कुट्टमितं बिम्बोको ललितन्तथा ॥ २ ॥ विकृतं क्रीडितं केलिरिति द्वादशधैव सः ॥ लीलेष्टजनचेष्टानुकरणं संवृतक्षये ॥
॥ ३ ॥ विशेषं दर्शयन्किञ्चिद्विलासः सद्गिरिष्यते ॥ हसितक्रान्दितादीनां सङ्करः किलकिञ्चितम् ॥ ४ ॥ विकारकोऽपि बिम्बोको
ललितं सौकुमार्यतः ॥ शिरः पाणिहरः पार्श्वं कटिरङ्घ्रिरिति क्रमात् ॥ ५ ॥ अङ्गानि भ्रूलतादीनि प्रत्यङ्गान्यभिजानते ॥ अङ्ग-
प्रत्यङ्गयोः कर्म प्रयत्नजनितं विना ॥ ६ ॥ न प्रयोगः क्वचिन्मुख्यं तिरश्चीनं च तत्कचित् ॥ आकम्पितं कम्पितं च धृतं विधूतमेव
च ॥ ७ ॥ परिवाहितमाधूतमवधूतमथाऽऽचितम् ॥ निकुञ्चितं परावृत्तमुत्क्षिप्तञ्चाप्यधोगतम् ॥ ८ ॥ ललितञ्चेति विज्ञेयं त्रयोदश-
विधं शिरः ॥ भ्रूकर्म सप्तधा ज्ञेयं पातने भ्रूकुटीमुखम् ॥ ९ ॥ दृष्टिस्त्रिधा रसस्थायिसञ्चारिप्रतिबन्धना ॥ पदत्रिंशद्भेदविधुरा रसजा
तत्र चाष्टधा ॥ १० ॥ नवधा तारकाकर्म भ्रमणञ्चलनादिकम् ॥ षोढा च नासिका ज्ञेया निःश्वासो नवधा मतः ॥ ११ ॥ षोढोष्ठकर्मकं
तत्र चाष्टधा ॥ १२ ॥ कलुषादिसुखं षोढा ग्रीवा नवविधा स्मृता ॥ १३ ॥ असंयुतः संयुतश्च भ्रूमा हस्तः प्रमुच्यते ॥ पताकास्त्रिप-
ताकश्च तथा वै कर्तरीमुखः ॥ १४ ॥ अर्द्धचन्द्रोत्करालश्च शुकतुण्डस्तथैव च ॥ मुष्टिश्च शिखरश्चैव कपित्थः खेटकामुखः ॥ १५ ॥ सूच्या-
स्यः पद्मकोशो हि शिराः समृगशीर्षकाः ॥ कांबूलकालपद्मौ च चतुरभ्रमरौ तथा ॥ १६ ॥ हंसास्यहंसपक्षौ च सन्दंशमुकुलौ तथा ॥
॥ १७ ॥ कटको वर्धमानश्चाप्यसंगो निषधस्तथा ॥ दोलः पुष्पपुटश्चैव तथा मकर एव च ॥ १८ ॥ गजदन्तो बहिःस्तम्भो वर्धमानोऽपरे
कराः ॥ उरः पञ्चविधं स्यात्तु आभुग्ननर्तनादिकम् ॥ १९ ॥ उदरं दुरातिक्षामं खण्डं पूर्णमिति त्रिधा ॥ पार्श्वयोः पञ्च कर्माणि जङ्घाकर्म च

पञ्चधा ॥ अनेकधा पादकर्म नृत्यादौ नाटके स्मृतम् ॥ २० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नृत्यादावङ्गकर्मनिरूपणं नामैकचत्वारिंशदाधि-
कनिशततमोऽध्यायः ॥ ३४१ ॥ अथाभिनयादिनिरूपणम् ॥ अग्रिरुवाच ॥ आभिमुख्यं नयन्नर्थान्विज्ञेयोऽभिनयो बुधैः ॥ चतुर्धा
सम्भवः सत्त्ववागङ्गाहरणाश्रयः ॥ १ ॥ स्तम्भादिः सात्त्विको वागारम्भो वाचिक आङ्गिकः ॥ शरीरारम्भ आहाय्यो बुद्धचारम्भप्र-
वृत्तयः ॥ २ ॥ रसादिविनियोगोऽथ कथ्यते ह्यभिमानतः ॥ तमन्तरेण सर्वेषामपार्थैव स्वतन्त्रता ॥ ३ ॥ सम्भोगो विप्रलम्भश्च
शृङ्गारो द्विविधः स्मृतः ॥ प्रच्छन्नश्च प्रकाशश्च तावापि द्विविधौ पुनः ॥ ४ ॥ विप्रलम्भाभिधानो यः शृङ्गारः स चतुर्विधः ॥ पूर्वा-
नुरागमानाख्यः प्रवासकरुणात्मकः ॥ ५ ॥ एतेभ्योऽन्यतरं जायमानसम्भोगलक्षणम् ॥ विवर्तते चतुर्थैव न च प्रागतिवर्तते ॥ ६ ॥
स्त्रीपुंसयोस्तदुदयस्तस्य निर्वर्तिका रतिः ॥ निखिलाः सात्त्विकास्तत्र वैवर्ण्यप्रलयौ विना ॥ ७ ॥ धर्मार्थकाममोक्षैश्च शृङ्गार उपची-
यते ॥ आलम्बनविशेषैश्च तद्विशेषैर्निरन्तरः ॥ ८ ॥ शृङ्गारं द्विविधं विद्याद्वाङ्मनेपथ्यक्रियात्मकम् ॥ हासश्चतुर्विधोऽलक्ष्यदन्तः स्मित
इतीरितः ॥ ९ ॥ किञ्चिद्वक्षितदन्ताग्रं हसितं फुल्ललोचनम् ॥ विहासितं सस्वनं स्याज्जिह्वोपहसितन्तु तत् ॥ १० ॥ सशब्दं पापहसि-
तमशब्दमतिहासितम् ॥ यश्चासौ करुणो नाम स रसस्त्रिविधो भवेत् ॥ ११ ॥ धर्मोपघातजश्चित्तविलासजनितस्तथा ॥ शोकः शोका-
द्रवेत्स्थायी कः स्थायी पूर्वजो मतः ॥ १२ ॥ अङ्गनेपथ्यवाक्यैश्च रौद्रोऽपि त्रिविधो रसः ॥ तस्य निर्वर्तकः क्रोधः स्वेदो रोमाञ्च-
वेपथू ॥ १३ ॥ दानवीरो धर्मवीरो युद्धवीर इति त्रयम् ॥ वीरस्तस्य च निष्पत्तिहेतुरुत्साह इष्यते ॥ १४ ॥ आरम्भेषु भवेद्यत्र
वीरमेवानुवर्तते ॥ भयानको नाम रसस्तस्य निर्वर्तकं भयम् ॥ १५ ॥ उद्वेजनः क्षोभणश्च बीभत्सां द्विविधः स्मृतः ॥ उद्वेजनः
स्यात्प्लुत्याद्यैः क्षोभणो रुधिरादिभिः ॥ १६ ॥ जुगुप्सारम्भिका तस्य सात्त्विकांशो निवर्तते ॥ काव्यशोभाकरान्धर्मानलङ्कारान्प्र-
चक्षते ॥ १७ ॥ अलङ्कारिणवस्ते च शब्दमर्थमुभौ त्रिधा ॥ ये व्युत्पत्त्यादिना शब्दमलङ्कृतुमिह क्षमाः ॥ १८ ॥ शब्दालङ्कारमा-
हुस्तान्काव्यममिसकाविदः ॥ छाया मुद्रा तथोक्तिश्च युक्तिर्गुम्फनया सह ॥ १९ ॥ वाकोवाक्यमनुप्रासश्चित्तं दुष्करमेव च ॥ ज्ञेया
नबालङ्कृतयः शब्दानामित्यसङ्करात् ॥ २० ॥ तत्रान्योक्तेरनुकृतिश्छाया सापि चतुर्विधा ॥ लोकच्छेकाभेकोक्तीनामेकोक्तेरनुका-

रतः ॥ २१ ॥ आभाणकोक्तिलोकोक्तिः सर्वसामान्य एव ताः ॥ यानुधावति लोकोक्तिश्छायामिच्छन्ति तां बुधाः ॥ २२ ॥ छेका विदग्धा
 वेदग्ध्यं कलासु कुशला मतिः ॥ तामुल्लिखन्ती छेकोक्तिश्छाया कविभिरिष्यते ॥ २३ ॥ अब्युत्पन्नोक्तिरखिलैरर्भकोक्तयोपलक्ष्यते ॥
 तेनार्भकोक्तिश्छाया तन्मात्रोक्तिमनुकुर्वती ॥ २४ ॥ विप्लुताक्षरमश्लीषं वचो मत्तस्य तादृशी ॥ या सा भवति मत्तोक्तिश्छायोक्ताप्य-
 तिशोभते ॥ २५ ॥ अभिप्रायविशेषेण कविशक्तिं विवृण्वती ॥ ॥ मुत्प्रदायिनीति सा मुद्रा सैव शय्यापि नो मते ॥ २६ ॥ उक्तिः सा
 कथ्यते यस्यामर्थकोऽप्युपपत्तिमान् ॥ लोकयात्रार्थविधिना धिनोति हृदयं सताम् ॥ २७ ॥ उभौ विधिनिषेधौ च नियमानियमावापि ॥
 विकल्पपरिसङ्ख्ये च तदीयाः षडथोक्तयः ॥ २८ ॥ अयुक्तयोरिव मिथो वाच्यवाचकयोर्द्वयोः ॥ योजनायै करूप्यमाना युक्तिरुक्ता
 मनीषिभिः ॥ २९ ॥ पदञ्चैव पदार्थश्च वाक्यं वाक्यार्थमेव च ॥ विषयोऽस्याः प्रकरणं प्रपञ्चश्चेति षड्विधः ॥ ३० ॥ गुम्फना रचना
 चर्या शब्दार्थक्रमगोचरा ॥ शब्दानुकारादर्थानुपूर्वार्थेयं क्रमात्रिधा ॥ ३१ ॥ उक्तिप्रत्युक्तिमद्वाक्यं वाकोवाक्यं द्विषैव तत् ॥
 ऋजुवक्रोक्तिभेदेन तत्राद्यं सहजं वचः ॥ ३२ ॥ सा पूर्वप्रश्निका प्रश्नपूर्विकेति द्विधा भवेत् ॥ वक्रोक्तिस्तु भवेद्भङ्ग्या काकुस्तेन
 कृता द्विधा ॥ ३३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेयेऽभिनयादिनिरूपणं नाम द्वाचत्वारिंशदधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ अथ
 शब्दालङ्काराः ॥ अग्निरुवाच ॥ स्यादावृत्तिरनुप्रासो वर्णानां पदवाक्ययोः ॥ एकवर्णाऽनेकवर्णावृत्तेर्वर्णगुणो द्विधा ॥ १ ॥ एकवर्णगता-
 वृत्तेर्जायन्ते पञ्च वृत्तयः ॥ मधुरा ललिता प्रौढा भद्रा परुषया सह ॥ २ ॥ मधुरायाश्च वर्णान्तादधो वर्ग्यो रणो स्वनौ ॥ ह्रस्वस्वरेणा-
 न्तरितौ संयुक्तत्वं नकारयोः ॥ ३ ॥ न कार्या वर्ग्यवर्णानामावृत्तिः पञ्चमाधिका ॥ महाप्राणोष्मसंयोगप्रविमुक्तलघूत्तरौ ॥ ४ ॥
 ललिता बलभूयिष्ठा प्रौढा या पणवर्गजा ॥ ऊर्ध्वं रेफेण युज्यन्ते नटवर्गोनपञ्चमाः ॥ ५ ॥ भद्रायां परिशिष्टाः स्युः परुषा साऽभिधीयते ॥
 भवन्ति यस्यामूष्माणः संयुक्तास्तत्तदक्षरैः ॥ ६ ॥ अकारवर्जमावृत्तिः स्वराणामतिभूयसी ॥ अनुस्वारविसर्गौ च पारुष्याय निरन्तरौ
 ॥ ७ ॥ शषसा रेफसंयुक्ताश्चाकारश्चापि भूयसा ॥ अन्तःस्थाभिन्नमाभ्याश्च हः पारुष्याय संयुतः ॥ ८ ॥ अन्यथापि गुरुवर्णः संयुक्ते
 परिपन्थिनि ॥ पारुष्यायाऽऽदिमांस्तत्र पूजिता न तु पञ्चमी ॥ ९ ॥ क्षेपे शब्दानुकारे च परुषापि प्रयुज्यते ॥ कर्णाटी कौन्तली कौन्ती

कौङ्कणी वामनासिका ॥ १० ॥ द्रावणी माधवी पञ्चवर्णान्तःस्थोष्माभिः क्रमात् ॥ अनेकवर्णावृत्तिर्या भिन्नार्थप्रतिपादिका ॥ ११ ॥
 यमकं साव्यपेतञ्च व्यपेतञ्चोति तद्विधा ॥ आनन्तर्यादव्यपेतं व्यपेतं व्यवधानतः ॥ १२ ॥ द्वैविध्येनानयोः स्थानपादभेदाच्चतुर्विधम् ॥
 आदिपादादिमध्यान्तेष्वेकद्वित्रिनियोगतः ॥ १३ ॥ सप्तधा सप्तपूर्वेण चेत्पादेनोत्तरोत्तरः ॥ एकद्वित्रिपदारम्भस्तुल्यः षोढा तदा परम् ॥ १४ ॥
 तृतीयं त्रिविधं पादस्यादिमध्यान्तगोचरम् ॥ पादान्तयमकञ्चैव काञ्चीयमकमेव च ॥ १५ ॥ संसर्गयमकञ्चैव विक्रान्तयमकं तथा ॥
 पादादियमकञ्चैव तथाप्रेडितमेव च ॥ १६ ॥ चतुर्व्यवसितञ्चैव मालायमकमेव च ॥ दशधा यमकं श्रेष्ठं तद्भेदा बहवोऽपरे ॥ १७ ॥ स्वतन्त्र-
 स्यान्यतन्त्रस्य पदस्यावर्तना द्विधा ॥ भिन्नप्रयोजनपदस्यावृत्तिं मनुजा विदुः ॥ १८ ॥ द्वयोरावृत्तपदयोः समस्ता स्यात्समासतः ॥
 असमासात्तयोर्व्यस्ता पादे त्वेकत्र विग्रहात् ॥ १९ ॥ वाक्यस्यावृत्तिरप्येवं यथासम्भवमिष्यते ॥ अलङ्काराद्यनुप्रासो लघुमध्ये (प्ये)
 वर्महणात् ॥ २० ॥ यथा कयाचिद्वृत्त्या यत्समानमनुभूयते ॥ तद्रूपादिपदासतिः सानुप्रासा रसावहा ॥ २१ ॥ गोष्ठ्यां कुतूहला-
 ध्यायी वाग्बन्धश्चित्रमुच्यते ॥ प्रश्नः प्रहेलिका गुप्तं च्युतदत्ते तथोभयम् ॥ २२ ॥ समस्या सप्त तद्भेदा नानार्थस्यानुयोगतः ॥
 यत्र प्रदीयते तुल्यवर्णविन्यासमुत्तरम् ॥ २३ ॥ स प्रश्नः स्यादेकपृष्ठद्विपृष्ठोत्तरभेदतः ॥ द्विधैकपृष्ठो द्विविधः समस्तो व्यस्त
 एव च ॥ २४ ॥ द्वयोरप्यर्थयोर्गुह्यमानशब्दा प्रहेलिका ॥ सा द्विधार्थी च शाब्दी च तत्रार्थी चार्थबोधतः ॥ २५ ॥ शब्दावबोधतः शाब्दी
 प्राहुः षोढा प्रहेलिकाम् ॥ यस्मिन्गुप्तेऽपि वाक्याङ्गः भाव्यर्थोऽपारमार्थिकः ॥ २६ ॥ तदङ्गविहिताकाङ्क्षस्तद्गुप्तं गूढमप्यदः ॥ यत्रा-
 र्थान्तरनिर्भासो वाक्याङ्गच्यवनादिभिः ॥ २७ ॥ तदङ्गविहिताकाङ्क्षस्तच्च्युतं स्याच्चतुर्विधम् ॥ स्वरव्यञ्जनविन्दूनां विसर्गस्य च विच्यु-
 तैः ॥ २८ ॥ दत्तेऽपि यत्र वाक्याङ्गे द्वितीयोऽर्थः प्रतीयते ॥ दत्तं तदाहुस्तद्भेदाः स्वराद्यैः पूर्ववन्मताः ॥ २९ ॥ अपनीताक्षरस्थाने
 न्यस्ते वर्णान्तरेऽपि च ॥ भासतेऽर्थान्तरं यत्र च्युतदत्तं तदुच्यते ॥ ३० ॥ सुश्लिष्टपद्यमेकं यत्रानालोकांशनिर्मितम् ॥ सा समस्या पर-
 नियमाच्च विदुर्भाञ्च बन्धाच्च भवति त्रिधा ॥ कवेः प्रतिज्ञा निर्माणरम्यस्य नियमः स्मृतः ॥ ३१ ॥ स्थानेनापि स्वरेणापि व्यञ्जनेनापि

सा त्रिधा ॥ विकल्पः प्रातिलोम्यानुलोम्यादेवाभिधीयते ॥ ३४ ॥ प्रातिलोम्यानुलोम्यञ्च शब्देनार्थेन जायते ॥ अनेकधा वृत्तवर्णविन्यासैः
 शिल्पकल्पना ॥ ३५ ॥ तत्तत्प्रसिद्धवस्तूनां बन्ध इत्यभिधीयते ॥ गोमूत्रिकाद्ध्रमणे सर्वतोभद्रमम्बुजम् ॥ ३६ ॥ चक्रञ्चक्राञ्जकं दण्डो
 मुरजाश्चेति चाष्टधा ॥ प्रत्यर्थं प्रतिपादं स्यादेकान्तरसमाक्षरा ॥ ३७ ॥ द्विधा गोमूत्रिकां पूर्वामाहुरश्वपदां परे ॥ अन्त्यां गोमूत्रिकां धेनुं
 जालबन्धं वदन्ति हि ॥ ३८ ॥ अर्द्धाभ्यामर्द्धपादैश्च कुर्याद्रिन्यासमेतयोः ॥ न्यस्तानामिह वर्णानामधोऽधःक्रमभागिनाम् ॥ ३९ ॥
 अधोऽधःस्थितवर्णानां यावत्तुर्यपदं नयेत् ॥ तुर्यपादान्नयेदूर्ध्वं पादाद्धं प्रातिलोम्यतः ॥ ४० ॥ तदेव सर्वतोभद्रं त्रिविधं सरसीरुहम् ॥
 चतुष्पत्रं ततो विघ्नं चतुष्पत्रे उभे अपि ॥ ४१ ॥ अथ प्रथमपादस्य मूर्द्धन्यं त्रिपादाक्षरम् ॥ सर्वेषामेव पादानामन्ते तदुपजायते ॥ ४२ ॥
 प्राक्पदस्यान्तिमं प्रत्यक्पादादौ प्रातिलोम्यतः ॥ अन्त्यपादान्तिमं चाद्यपादादावक्षरद्वयम् ॥ ४३ ॥ चतुश्छदे भवेदष्टछदे वर्णत्रयं
 पुनः ॥ स्यात्पोडशछदे त्वेकान्तरञ्चेदेकमक्षरम् ॥ ४४ ॥ कर्णिकां तोलयेदूर्ध्वं पत्राकाराक्षरावलिम् ॥ प्रवेशयेत्कर्णिकायां चतुष्प-
 त्रसरोरुहे ॥ ४५ ॥ कर्णिकायां लिखेदेकं द्वे द्वे दिक्षु विदिक्षु च ॥ प्रवेशनिर्गमौ दिक्षु कुर्यादष्टछदेऽम्बुजे ॥ ४६ ॥ विश्वविपमव-
 र्णानां तावत्पत्रावलीजुषाम् ॥ मध्ये समाक्षरन्यासः सरोजे पोडशछदे ॥ ४७ ॥ द्विधा चक्रं चतुररं षडरं तत्र चादिमम् ॥ पूर्वोद्धं सदृशा-
 वर्णाः पादप्रथमपञ्चमाः ॥ ४८ ॥ अयुजोऽवयुजश्चैव तुर्यावप्यष्टमावपि ॥ तस्योपपादप्राक्प्रत्यगरेषु च यथाक्रमम् ॥ ४९ ॥
 स्यात्पादाद्धचतुष्कन्तु नाभौ तस्याद्यमक्षरम् ॥ पश्चिमारावधि नयेन्नेमौ शेषे पदद्वयी ॥ ५० ॥ तृतीयं तुर्यपादान्ते प्रथमौ सदृशा-
 बुभौ ॥ वर्णौ पादत्रयस्यापि दशमः सदृशो यदि ॥ ५१ ॥ प्रथमे चरमे तस्य षड्वर्णाः पश्चिमे यदि ॥ भवन्ति द्व्यन्तरं तर्हि बृहच्चक्र-
 मुदाहृतम् ॥ ५२ ॥ सम्मुखारद्वये पादमेकैकं क्रमशो लिखेत् ॥ नाभौ तु वर्णं दशमं नेमौ तुर्यपदं नयेत् ॥ ५३ ॥ श्लोकस्याद्यन्त-
 दशमाः समा आद्यन्तिमौ युजोः ॥ आदौ वर्णः समौ तुर्यपञ्चमावाद्यतुर्ययोः ॥ ५४ ॥ द्वितीयप्रातिलोम्येन तृतीयं जायते यदि ॥
 पदं विदध्यात्पत्रस्य दण्डश्चक्राञ्जकं कृतेः ॥ ५५ ॥ द्वितीयो प्राग्दले तुल्यौ सप्तमौ च त्थापरो ॥ सदृशावुत्तरदलौ द्वितीयाभ्याम-
 थार्द्धयोः ॥ ५६ ॥ द्वितीयपष्ठाः सदृशाश्चतुर्थपञ्चमावपि ॥ आद्यन्तपादयोस्तुल्यौ परार्द्धसप्तमावपि ॥ ५७ ॥ सप्तौ तुर्यं पञ्चमन्तु

क्रमेण विनियोजयेत् ॥ तुर्य्यो योज्यो तु तद्वच्च दलान्ताः क्रमपादयोः ॥ ५८ ॥ अर्द्धयोरन्तिमाद्यो तु मुरजे सदृशावुभा ॥ पादाद्धप-
 तितो वर्णः प्रातिलोम्यानुलोमतः ॥ ५९ ॥ अन्तिमं परिवर्ध्याद्यावत्तुर्य्यमिहादिमत् ॥ पादात्तुर्य्याद्यदेवाऽऽद्यं नवमात्षोडशादपि ॥ ६० ॥
 अक्षरात्पुटके मध्ये मध्येऽक्षरचतुष्टयम् ॥ कृत्वा कुर्याद्यथैतस्य मुरजाकारता भवेत् ॥ ६१ ॥ द्वितीयं चक्रशार्दूलविक्रीडितकसम्प-
 दम् ॥ गोमूत्रिका सर्ववृत्तैरन्ये बन्धास्त्वनुष्ठुभा ॥ ६२ ॥ नामधेयं यदि न चेदमीषु कविकाव्ययोः ॥ मित्रधेयानि तुष्यन्ति नामित्रः
 खिद्यते तथा ॥ ६३ ॥ बाणबाणासनव्योमखड्गमुद्गरशक्तयः ॥ द्विचतुर्थत्रिष्टुङ्गाटा दम्भोलिमुसलाङ्कुशाः ॥ ६४ ॥ पदं रथस्य नागस्य
 पुष्करिण्यतिपुत्रिका ॥ एते बन्धास्तथा चान्ये एवं ज्ञेयाः स्वयं बुधैः ॥ ६५ ॥ इत्यादिमः ॥ पुराणे आग्नेये शब्दालंकारनिरू-
 पणं नाम त्रिचत्वारिंशदधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३४३ ॥ अथार्थालङ्काराः ॥ अग्निरुवाच ॥ अलङ्कारणमर्थानामर्थालङ्कार इष्यते ॥
 तं विना शब्दसौन्दर्य्यमपि नास्ति मनोहरम् ॥ १ ॥ अर्थालङ्काररहिता विधवेव सरस्वती ॥ स्वरूपमथ सादृश्यमुत्प्रेक्षातिशयावपि ॥ २ ॥
 विभावना निरोधश्च हेतुश्च सममष्टधा ॥ स्वभाव एव भावानो स्वरूपमभिधीयते ॥ ३ ॥ निजमागन्तुकञ्चेति द्विविधं तदुदाहृतम् ॥
 सांसिद्धिकं निजं नैमित्तिकमागन्तुकं तथा ॥ ४ ॥ सादृश्यं धर्मसामान्यमुपमा रूपकं तथा ॥ सहोक्तयर्थान्तरन्यासाविति स्यात्तु
 चतुर्विधः ॥ ५ ॥ उपमा नाम सा यस्यामुपमानोपमेययोः ॥ सत्ता चान्तरसामान्ययोगित्वेऽपि विवक्षितम् ॥ ६ ॥ किञ्चि-
 दादाय सारूप्यं लोकयात्रा प्रवर्तते ॥ समासेनासमासेन सा द्विधा प्रतियोगिनः ॥ ७ ॥ विग्रहादभिधानस्य ससमासाऽन्यथो-
 त्तरा ॥ उपमाद्योतकपदेनोपमेयपदेन च ॥ ८ ॥ ताभ्याञ्च विग्रहात्रेधा ससमासान्तिमात्रिधा ॥ विशिष्यमाणा उपमा भवन्त्यष्टा-
 दश स्फुटाः ॥ ९ ॥ यत्र साधारणो धर्मः कथ्यते गम्यतेऽपि वा ॥ ते धर्मवस्तुप्राधान्याद्धर्मवस्तूपमे उभे ॥ १० ॥ तुल्यमेवोपमीयते
 यत्रान्योन्येन धर्मिणौ ॥ परस्परौपमा सा स्यात्प्रसिद्धेरन्यथा तयोः ॥ ११ ॥ विपरीतौपमा सा स्याद्भावतुर्नियमोपमा ॥ अन्य-
 त्राप्यनुवृत्तेस्तु भवेदनियमोपमा ॥ १२ ॥ समुच्चयोपमा तौऽन्यधर्मबाहुल्यकीर्तनात् ॥ बहोर्धर्मस्य साम्येऽपि वैलक्षण्यं विवक्षितम्
 ॥ १३ ॥ यदुच्यतेऽतिरिक्तत्वं व्यतिरेकोपमा तु सा ॥ यत्रोपमा स्याद्बहुभिः सदृशैः सा बहुपमा ॥ १४ ॥ धर्मोः प्रत्युपमानञ्चेदन्या

मालोपमेव सा ॥ उपमानविकारेण तुलना विक्रियोपमा ॥ १५ ॥ त्रैलोक्यासम्भवि किमप्यारोप्य प्रतियोगिनि ॥
 कविनोपमयिते या प्रथते साद्रुतोपमा ॥ १६ ॥ प्रतियोगिनमारोप्य तदभेदेन कीर्तनम् ॥ उपमेयस्य सा मोहोपमाऽसौ भ्रान्तिमद्वयः ॥
 ॥ १७ ॥ उभयोर्धर्मिणोस्तथ्यानिश्चयात्संशयोपमा ॥ उपमेयस्य संशय निश्चयान्निश्चयोपमा ॥ १८ ॥ वाक्यार्थेनैव वाक्यार्थोपमा
 स्यादुपमानतः ॥ आत्मोपमानादुपमा साधारण्यतिशायिनी ॥ १९ ॥ उपमेयं यदन्यस्य तदन्यस्योपमा मता ॥ यद्युत्तरोत्तरं याति तदाऽ-
 सौ गगनोपमा ॥ २० ॥ प्रशंसा चैव निन्दा च कल्पिता सदृशी तथा ॥ किञ्चिच्च सदृशी ज्ञेया उपमा पञ्चधा पुनः ॥ २१ ॥ उपमानेन
 यत्तत्त्वमुपमेयस्य रूप्यते ॥ गुणानां समतां दृष्ट्वा रूपकं नाम तद्विदुः ॥ २२ ॥ उपमेव तिरोभूतभेदो रूपकमेव वा ॥ सहोक्तिः सहभा-
 वेन कथनं तुल्यधर्मिणाम् ॥ २३ ॥ भवेदर्थान्तरन्यासः सादृश्येनोत्तरेण सः ॥ अन्यथोपस्थिता वृत्तिश्चेतनस्य तरस्य च ॥ २४ ॥
 अन्यथा मन्यते यत्र तामुत्प्रेक्षां प्रचक्षते ॥ लोकसीमानिवृत्तस्य वस्तुधर्मस्य कीर्तनम् ॥ २५ ॥ भवेदतिशयो नाम सम्भवासम्भवाद्धिधा ॥
 गुणजातिक्रियादीनां यत्र वैकल्यदर्शनम् ॥ २६ ॥ विशेषदर्शनायैव सा विशेषोक्तिरुच्यते ॥ प्रसिद्धहेतुव्यावृत्त्या यत्किञ्चित्कारणान्तरम् ॥
 ॥ २७ ॥ यत्र स्वाभाविकत्वं वा विभाव्यं सा विभावना ॥ सङ्गतीकरणं युक्त्या यदसंगच्छमानयोः ॥ २८ ॥ विरोधपूर्वकत्वेन तद्विरोध इति
 स्मृतम् ॥ सिसाधयिषितार्थस्य हेतुर्भवति साधकाः ॥ २९ ॥ कारको ज्ञापक इति द्विधा सोऽप्युपजायते ॥ प्रवर्तते कारकाख्यः प्राक्पश्चा-
 त्कार्यजन्मनः ॥ ३० ॥ पूर्वशेष इति ख्यातस्तयोरेव विशेषयोः ॥ कार्यकारणभावाद्वा स्वभावाद्वा नियामकात् ॥ ३१ ॥ ज्ञापकाख्यस्य
 भेदोऽस्ति नदीपूरादिदर्शनात् ॥ अविनाभावनियमो ह्यविनाभावदर्शनात् ॥ ३२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेयेऽथालङ्कारनिरूपणं नाम चतु-
 श्चत्वारिंशदधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४४ ॥ अथ शब्दार्थयोरलङ्काराः ॥ अग्निरुवाच ॥ शब्दार्थयोरलङ्कारो द्वावलङ्कृते समम् ॥
 एकत्र निहितो हारः स्तनं ग्रीवामिव स्त्रियाः ॥ १ ॥ प्रशस्तिः कान्तिरौचित्यं संक्षेपो यावदर्थता ॥ अभिव्यक्तिरिति व्यक्तं षड् भेदास्तस्य
 जायति ॥ २ ॥ प्रशस्तिः परवन्मर्मद्रवीकरणकर्मणः ॥ वाचोयुक्तिर्द्विधा सा च प्रेमोक्तिस्तुतिभेदतः ॥ ३ ॥ प्रेमोक्तिस्तुतिपर्य्यायो प्रियो-
 क्तिर्गुणकीर्तने ॥ कान्तिः सर्वमनोरुच्यवाच्यवाचकसङ्गातिः ॥ ४ ॥ यथा वस्तु तथा रीतिर्यथा वृत्तिस्तथा रसः ॥ ऊर्जस्विमृदुसन्दर्भा-

दोचित्यमुपजायते ॥ ५ ॥ संक्षेपो वाचकैरल्पैर्बहोरर्थस्य संग्रहः ॥ अन्यूनाधिकता शब्दवस्तुनोर्यावदर्थता ॥ ६ ॥ प्रकटत्वमाभिव्याक्तिः
 श्रुतिराक्षेप इत्यपि ॥ तस्या भेदो श्रुतिस्तत्र शब्दं स्वार्थसमर्पणम् ॥ ७ ॥ भवेन्नैमित्तिकी पारिभाषिकी द्विविधेव सा ॥ सङ्केतः पारिभा-
 षेति ततः स्यात्पारिभाषिकी ॥ ८ ॥ मुख्यौपचारिकी चेति सा च सा च द्विधा द्विधा ॥ स्वाभिधेयस्वलहृतिरमुख्यार्थस्य वाचकः ॥ ९ ॥
 यया शब्दो निमित्तेन केनचित्सौपचारिकी ॥ सा च लाक्षणिकी गौणी लक्षणागुणयोगतः ॥ १० ॥ ॥ अभिधेयाविनाभूता प्रतीतिर्लक्षणो-
 च्यते ॥ अभिधेयेन सम्बन्धात्साम्यात्समवायतः ॥ ११ ॥ वैपरीत्यात्क्रियायोगाल्लक्षणा पञ्चधा मता ॥ गौणी गुणानामानन्त्यादनन्ता
 तद्विवक्षया ॥ १२ ॥ अन्यधर्मस्ततोऽन्यत्र लोकसीमानुरोधिना ॥ सम्यगाधीयते यत्र स समाधिरिह स्मृतः ॥ १३ ॥ श्रुतेरलभ्यमा-
 नोऽर्थो यस्माद्भाति सचेतनः ॥ स आक्षेपो ध्वनिः स्याच्च ध्वनिना व्यज्यते यतः ॥ १४ ॥ शब्देनार्थेन यत्रार्थः कृत्वा स्वयमुपार्जनम् ॥
 प्रतिषेध इवेष्टस्य यो विशेषोऽभिधित्सया ॥ १५ ॥ तमाक्षेपं ब्रुवन्त्वत्र स्तुतं स्तोत्रमिदं पुनः ॥ अधिकारादपेतस्य वस्तुनोऽन्यस्य या
 स्तुतिः ॥ १६ ॥ यत्रोक्तं गम्यते नार्थस्तत्समानविशेषणम् ॥ सा समासोक्तिरुदिता सङ्क्षेपार्थतया बुधैः ॥ १७ ॥ अपहृतिरपहृत्य किञ्चि-
 दन्यार्थसूचनम् ॥ पर्यायोक्तं यदन्येन प्रकारेणभिधीयते ॥ एवामेकतमस्येव समाख्या ध्वनिरित्यतः ॥ १८ ॥ इत्यादिमहापुराणे
 अग्निरे शब्दार्थालंकारनिरूपणं नाम पञ्चचत्वारिंशदधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४५ ॥ अथ काव्यगुणविवेकः ॥ अग्निरुवाच ॥ अलंकृ-
 तमपि प्रीत्यै न काव्यं निर्गुणं भवेत् ॥ वपुष्यललिते स्त्रीणां हारो भारायते परम् ॥ १ ॥ न च वाच्यं गुणो दोषो भाव एव भविष्यति ॥
 गुणाः श्लेषादयो दोषा गूढार्थाद्याः पृथक् कृताः ॥ २ ॥ यः काव्ये महतीं छायां नुगृह्णात्यसौ गुणः ॥ सम्भवत्येष सामान्यो वैशेषिक
 इति द्विधा ॥ ३ ॥ सर्वसाधारणीभूतः सामान्य इति मन्यते ॥ शब्दमर्थमुभौ प्राप्तः सामान्यो भवति त्रिधा ॥ ४ ॥ शब्दमाश्रयते काव्यं
 शरीरं यः स तद्गुणः ॥ श्लेषो लालित्यगाम्भीर्यसौकुमार्यमुदारता ॥ ५ ॥ सत्येव यौगिकी चेति गुणाः शब्दस्य सप्तधा ॥ सुश्लिष्टसन्नि-
 वेशत्वं शब्दानां श्लेष उच्यते ॥ ६ ॥ गुणादेशादिना पूर्वं पदसंबद्धमक्षरम् ॥ यत्र सन्धीयते नैव तल्लालित्यमुदाहृतम् ॥ ७ ॥ विशिष्टलक्ष-
 णोऽल्लेख्यमुत्तानशब्दकम् ॥ गाम्भीर्यं कथयन्त्याय्यास्तदेवान्येषु शब्दताम् ॥ ८ ॥ अनिष्टराशः प्रायशब्दता सुकुमारता ॥ उत्तानप-

दतोदार्ययुतश्चाच्येर्विशेषणे ॥ ९ ॥ ओजःसमासभूयस्त्वमेतत्पद्यादिजीवितम् ॥ आब्रह्मास्तम्भपद्मन्तमोजसैकेन पौरुषम् ॥ १० ॥
 उच्यमानस्य शब्देन येन केनापि वस्तुनः ॥ उत्कर्षमावहन्नर्थो गुण इत्यभिधीयते ॥ ११ ॥ माधुर्यं संविधानञ्च कोमलत्वमुदारता ॥
 प्रौढः सामयिकत्वञ्च तद्भेदाः षट् चकासति ॥ १२ ॥ क्रोधेर्ष्याकारगाम्भीर्यान्माधुर्यधैर्यग्राहिता ॥ संविधानं पारिकरः स्यादपेक्षिना-
 सिद्धये ॥ १३ ॥ यत्काठिन्यादिनिर्मुक्तसन्निवेशविशिष्टता ॥ तिरस्कृत्यैव मृदुता भाति कोमलतेति सा ॥ १४ ॥ लक्ष्यते स्थूललक्षत्व-
 प्रवृत्तेर्यत्र लक्षणम् ॥ गुणस्य तदुदारत्वमाशयस्यातिसौष्ठवम् ॥ १५ ॥ अभिप्रेतं प्रति यतो निर्वाहस्योपपादिकाः ॥ युक्तयो हेतुगर्भिण्यः
 प्रौढा प्रौढिरुदाहता ॥ १६ ॥ स्वतन्त्रस्यान्यतन्त्रस्य बाह्यान्तःसमयोगतः ॥ तत्र व्युत्पत्तिरर्थस्य या सामयिकतेति सा ॥ १७ ॥ शब्दा-
 र्थावुपकुर्वाणो नाम्नोभयगुणः स्मृतः ॥ तस्य प्रसादः सौभाग्यं यथासङ्ख्य प्रशस्तता ॥ १८ ॥ पाको राग इति प्राज्ञैः षट्प्रपञ्चविप-
 क्षिताः ॥ सुप्रसिद्धार्थपदता प्रसाद इति गीयते ॥ १९ ॥ उत्कर्षवान्गुणः कश्चिद्यस्मिन्नुक्ते प्रतीयते ॥ तत्सौभाग्यमुदारत्वं प्रवदन्ति
 मनीषिणः ॥ २० ॥ यथासङ्ख्यमनुद्देशः सामान्यमतिदिश्यते ॥ समये वर्णनीयस्य दारुणस्यापि वस्तुनः ॥ २१ ॥
 अदारुणेन शब्देन प्राशस्त्यमुपवर्णनम् ॥ उच्चैः परिणतिः कापि पाक इत्यभिधीयते ॥ २२ ॥ मृद्रीकानारिकेलाम्बुपाकभेदाच्चतुर्विधः ॥
 आशवन्ते च सौ (सा) रस्यं मृद्रीकापाक एव सः ॥ २३ ॥ काव्येच्छया विशेषो यः स राग इति गीयते ॥ अभ्यासोपहितः कान्ति-
 सहजामपि वर्तते ॥ २४ ॥ हारिद्रिश्चैव कौसुम्भो नीलीरागश्च स त्रिधा ॥ वैशेषिकः परिज्ञेयो यः स्वलक्षणगोचरः ॥ २५ ॥ इत्यादि-
 महापुराणे आग्नेये काव्यगुणविवेकवर्णनं नाम षट्चत्वारिंशदधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ २४६ ॥ अथ काव्यदोषविवेकः ॥ अग्निरुवाच ॥
 उद्देगजनको दोषः सभ्यानां स च सप्तधा ॥ वक्तृवाचकवाच्यानामेकद्वित्रिनिर्णयः ॥ १ ॥ तत्र वक्ता कविर्नाम प्रथमे स च भेदतः ॥
 सन्दिहानोऽविनीतः सन्नज्ञो ज्ञाता चतुर्विधः ॥ २ ॥ निमित्तपरिभाषायामर्थसंस्पर्शवाचकम् ॥ तद्भेदौ पदवाक्ये द्वे कथितं लक्षणं द्वयोः
 ॥ ३ ॥ असाधुत्वाप्रयुक्तत्वे द्वावेव पदनिग्रहौ ॥ शब्दशास्त्रविरुद्धत्वमसाधुत्वं विदुर्बुधाः ॥ ४ ॥ व्युत्पन्नैरनिबद्धत्वमप्रयुक्तत्वमु-
 च्यते ॥ छान्दसत्वमविस्पष्टत्वं च कष्टत्वमेव च ॥ ५ ॥ तदसामयिकत्वं च ग्राम्यत्वञ्चेति पञ्चधा ॥ छान्दसत्वं न भाषायामविस्पष्ट-

मबोधतः ॥ ६ ॥ गूढार्थता विपर्यस्तार्थता संशयितार्थता ॥ अविस्पष्टार्थता भेदास्तत्र गूढार्थनेति सा ॥ ७ ॥ यत्रार्थो दुःखसं-
वेद्यो विपर्यस्तार्थता पुनः ॥ विवक्षितान्यशब्दार्थप्रतिपत्तिर्मलमसा ॥ ८ ॥ अन्यार्थत्वासमर्थत्वे एतामेवोपसर्पतः ॥ सन्दिह्यमानवाच्यत्व-
माहुः संशयितार्थताम् ॥ ९ ॥ दोषत्वमनुवध्नाति सजनोद्वेजनादृते ॥ असुखोच्चार्यमाणत्वं कष्टत्वं समयाच्युतिः ॥ १० ॥ असा-
यिकता नेयामेताञ्च मुनयो जगुः ॥ ग्राम्यता तु जवन्यार्थप्रतिपत्तिः खलीकृता ॥ ११ ॥ वक्तव्यग्राम्यवाच्यस्य वचनात्स्मरणादपि ॥
तद्वाचकपदेनाभिसाम्याद्भवति सा त्रिधा ॥ १२ ॥ दोषः साधारणः प्रातिस्विक्कोऽर्थस्य स तु द्विधा ॥ अनेकभागुपालम्भः साधारण
इति स्मृतः ॥ १३ ॥ क्रियाकारकयोर्भ्रंशो विसन्धिः पुनरुक्तता ॥ व्यस्तसम्बन्धता चेति पञ्च साधारणा मताः ॥ १४ ॥ अक्रियत्वं
क्रियाभ्रंशो भ्रष्टकारकता पुनः ॥ कर्त्रादिकारकाभावो विसन्धिः सन्धिदूषणम् ॥ १५ ॥ विगतो वा विरुद्धो वा सन्धिः स भवति
द्विधा ॥ सन्धेर्विरुद्धता कष्टमपदार्थान्तरागमात् ॥ १६ ॥ पुनरुक्तत्वमाभिहिष्यादभिधानं द्विधैव तत् ॥ अर्थावृत्तिः पदावृत्तिरर्थावृत्ति-
रपि द्विधा ॥ १७ ॥ प्रयुक्तवरशब्देन तथा शब्दान्तरेण च ॥ नावर्तते पदावृत्तौ वाच्यमावर्तते पदम् ॥ १८ ॥ व्यस्तसम्बन्धता सुष्ठु
सम्बन्धो व्यवधानतः ॥ सम्बन्धान्तरनिर्भासात्सम्बन्धान्तरजन्मनः ॥ १९ ॥ अभावेऽपि तयोरन्तर्व्यवधानाद्विधैव सा ॥ अन्तरा
पदवाक्याभ्यां प्रतिभेदं पुनर्द्विधा ॥ २० ॥ वाच्यमर्थार्थ्यमानत्वात्तद्विधा पदवाक्ययोः ॥ व्युत्पादितं पूर्ववाच्यं व्युत्पाद्यञ्चेति भिद्यते
॥ २१ ॥ इष्टव्याघातकारित्वं हेतोः स्यादसमर्थता ॥ असिद्धत्वं विरुद्धत्वमनैकान्तिकृता तथा ॥ २२ ॥ एवं सत्प्रतिपक्षत्वं कालाती-
तत्वसङ्करः ॥ पक्षे सपक्षे नास्तित्वं विपक्षेऽस्तित्वमेव तत् ॥ २३ ॥ काव्येषु पारिपद्यानां न भवेदप्यरुन्तुदम् ॥ एकादश निर-
र्थत्वं दुष्करादौ न दुष्यति ॥ २४ ॥ दुःखीकरोति दोषज्ञानगूढार्थत्वं न दुष्करे ॥ न ग्राम्यतोद्वेगकारी प्रसिद्धेलोकशास्त्रयोः ॥ २५ ॥
क्रियाभ्रंशेन लक्ष्मास्ति क्रियाध्याहारयोगतः ॥ भ्रष्टकारकताक्षेपबलाध्याहतकारके ॥ २६ ॥ प्रगृह्ये गृह्यते नैव क्षतं विगतसन्धिना ॥
कष्टपाठाद्विसन्धित्वं दुर्वचादौ न दुर्भगम् ॥ २७ ॥ अनुप्रासे पदावृत्तिर्व्यस्तसम्बन्धता शुभा ॥ नार्थसंग्रहणे दोषो व्युत्क्रमाद्येन लिप्यते
॥ २८ ॥ विभक्तिसंज्ञाच्छिद्धानां यत्रोद्वेगो न धीमताम् ॥ संख्यायास्तत्र भिन्नत्वमुपमानोपमेययोः ॥ २९ ॥ अनेकस्य तथेकेन बहुना

बहुभिः शुभा ॥ कवनिं समुदाचारः समयो नाम गीयते ॥ ३० ॥ सामान्यश्च विशिष्टश्च धर्मवद्भवति द्विधा ॥ सिद्धसेद्धान्तिकानाञ्च
 कवीनाञ्चाविवादतः ॥ ३१ ॥ यः प्रसिध्याति सामान्य इत्यसौ समयो मतः ॥ सर्वे सि (से) द्धान्तिका येन सञ्चरन्ति निरत्ययम्
 ॥ ३२ ॥ कियन्त एव वा येन सामान्यस्तेन स द्विधा ॥ छेदसिद्धान्ततोऽन्यः स्यात्केषाञ्चिद्धान्तितो यथा ॥ ३३ ॥ तर्कज्ञानं मुनेः कस्य
 कस्यचित्क्षणभङ्गिका ॥ भूतचैतन्यता कस्य ज्ञानस्य सुप्रकाशता ॥ ३४ ॥ प्रज्ञातस्थूलता शब्दानेकान्तत्वं तथाहृतः ॥ शैवेष्णव-
 शाक्त्यसौरसिद्धान्तिनां मतिः ॥ ३५ ॥ जगतः कारणं ब्रह्म सांख्यानां सप्रधानकम् ॥ अस्मिन्सरस्वतीलोके सञ्चरन्तः परस्परम् ॥ ३६ ॥
 बध्नन्ति व्यतिपश्यन्तो यदिशिष्टः स उच्यते ॥ परिग्रहादप्यसतां सतामेवापरिग्रहात् ॥ ३७ ॥ भिद्यमानस्य तस्यायं द्वैविध्यमुपगीयते ॥
 प्रत्यक्षादिप्रमाणैर्यद्वाधितं तदसद्विदुः ॥ ३८ ॥ कविभिस्तत्प्रतिग्राह्यं ज्ञानस्य द्योतमानता ॥ यदेवार्थक्रियाकारि तदेव परमार्थसत् ॥
 ॥ ३९ ॥ अज्ञानाज्ज्ञानतस्त्वेकं ब्रह्मेव परमार्थसत् ॥ विष्णुः स्वर्गादिहेतुः स शब्दालङ्काररूपवान् ॥ अपरा च परा विद्या तां ज्ञात्वा
 मुच्यते भवात् ॥ ४० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये काव्यदोषविवेको नाम सप्तचत्वारिंशदधिकात्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३४७ ॥
 अथैकाक्षरकोशः ॥ अग्निरुवाच ॥ एकाक्षराभिधानं च मातृकान्तं वदामि ते ॥ अ विष्णुः प्रतिषेधः स्यादा पितामहवाक्ययोः ॥ १ ॥
 सीमायामव्ययम् आ भवेत्संक्रोधपीडयोः ॥ इः कामे रतिलक्ष्म्योरी उः शिवे रक्षकाय ऊः ॥ २ ॥ ऋ शब्दे चादिती ऋ स्यात्लृ लृ
 ते वे दितो गुहे ॥ ए देवी ऐ योगिनी स्यादो ब्रह्मा ओ महेश्वरः ॥ ३ ॥ अंकामः अः प्रशस्तः स्यात्को ब्रह्मादो कु कुत्सिते ॥ खं
 शून्येन्द्रियं खं गो गन्धर्वं च विनायके ॥ ४ ॥ गं गीते गो गायने स्याद्वो वृष्टाकिङ्किणीमुखे ॥ ताडने डश्च विषये स्पृहायाञ्चैव भैरवे
 ॥ ५ ॥ चो दुर्जने निर्मले छच्छेदे जिर्जयने तथा ॥ जं गीते झः प्रशस्ते स्याद्वले भो गायने च टः ॥ ६ ॥ ठश्चन्द्रमण्डले
 शून्ये शिवे चोद्ग्रन्थने मतः ॥ डश्च रुद्रे ध्वनौ त्रासे ढक्कायां ढो ध्वनौ मतः ॥ ७ ॥ णो निष्कर्षे निश्चये च
 तश्चोरे क्रोडपुच्छके ॥ भक्षणे थच्छेदने दो धारणे शोभने मतः ॥ ८ ॥ धो धातारि च धूस्तूरे नो वृन्दं सुगते तथा ॥
 प उपवने विख्यातः फश्च झञ्ज्ञानिले मतः ॥ ९ ॥ फुः फूत्कारे निष्फले च विः पक्षी भं च तारके ॥ मा श्रीर्मानं च माता

स्याद्यागे यो यातृवीरणे ॥ १० ॥ रो वह्नौ बलशक्ते च लो विधातारि ईरितः ॥ विश्लेषणे वो वरुणे शयने शश्व शं सुखे ॥ ११ ॥
 पः श्रेष्ठे सः परोक्षे च सा लक्ष्मीः सं कचे मतः ॥ धारणे हस्तथा रुद्रे क्षः क्षत्रे चाक्षरे मतः ॥ १२ ॥ क्षो नृसिंहे हरो तद्वत्क्षेत्रपालकयोरपि ॥
 मन्त्र एकाक्षरो देवो भुक्तिमुक्तिप्रदायकः ॥ १३ ॥ क्षौं हयशिरसे नमः सर्वविद्याप्रदो मनुः ॥ अकाराद्यास्तथा मन्त्रा मातृकामन्त्र उत्तमः ॥
 ॥ १४ ॥ एकपद्मेऽर्चयेदेतान्नव दुर्गाश्च पूजयेत् ॥ भगवती कात्यायनी कौशिकी चाथ चण्डिका ॥ १५ ॥ प्रचण्डा सुरनायिका
 उग्रा पार्वती दुर्गया ॥ ओं चण्डिकायै विद्महे भगवत्यै धीमहि तन्नो दुर्गा प्रचोदयात् ॥ क्रमादि तु षडङ्गं स्याद्गणो गुरुर्युक्तः क्रमात् ॥
 ॥ १६ ॥ अजितापराजिता चाथ जया च विजया ततः ॥ कात्यायनी भद्रकाली मङ्गला सिद्धिरेवती ॥ १७ ॥ सिद्धादिबटुकाः पूज्या
 हेतुकश्च कपालिकः ॥ एकपादो भीमरूपो दिक्पालान्मध्यतो नव ॥ १८ ॥ ह्रीं दुर्गे दुर्गे रक्षणि स्वाहा मन्त्रार्थसिद्धये ॥ गौरी
 पूज्या च धर्माद्याः स्कन्दाद्याः शक्त्या यजेत् ॥ १९ ॥ प्रज्ञा ज्ञाना क्रिया वाचा वागीशी ज्वालिनी तथा ॥ कामिनी काममाला
 च इन्द्राद्याः शक्तिपूजनम् ॥ २० ॥ ओं गं स्वाहा मूलमन्त्रोऽयं गं वा गणपतये नमः ॥ षडङ्गो रक्तशुक्लश्च दन्ताक्षपरशूत्कटः ॥ २१ ॥
 समोदकोऽथ गन्धादिगन्धोल्कायेति च क्रमात् ॥ गजो महागणपतिर्महोल्कः पूज्य एव च ॥ २२ ॥ कूष्माण्डाय एकदन्तत्रिपुरा-
 न्तकाय श्यामदन्तविकटहरहासाय लम्बनासाननाय पद्मदंष्ट्राय मेघोल्काय धूमोल्काय वक्रतुण्डाय विघ्नेश्वराय विकटोत्कटाय गजे-
 न्द्रगमनाय भुजगेन्द्रहाराय शशाङ्कधराय गणाधिपतये स्वाहा एतैर्मनुभिः स्वाहान्तैः पूज्यः तिलहोमादिनार्थभाक् ॥ काव्यैर्वा (रा)
 बीजसंयुक्तैस्तेराद्यैश्च नमोऽन्तकैः ॥ २३ ॥ मन्त्राः पृथक्पृथक्वा स्युर्द्विरेफद्विर्मुखाक्षिणः ॥ कात्यायनं स्कन्द आह यत्तद्व्याकरणं
 वदे ॥ २४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये एकाक्षरकोशनिरूपणं नामाष्टचत्वारिंशदधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४८ ॥ अथ कौमा-
 रव्याकरणम् ॥ स्कन्द उवाच ॥ वक्ष्ये व्याकरणं सारं सिद्धशब्दस्वरूपकम् ॥ कात्यायननिबोधाय बालानां बोधनाय च ॥
 ॥ १ ॥ प्रत्याहारादिकाः संज्ञाः शास्त्रसंन्वयवहारगाः ॥ अ इ उ ण ऋ लृ क ए ओ ऋ ए ओ च ह य व र ढ ल ण भ म ङ ण न म्
 ष भ ञ ष ठ ध ष ज ब ग ङ द श ख फ छ ठ थ च ट त व क प य झ ष स र ह ल इति प्रत्याहारः ॥ उपदेश इत्युक्तं भवे

दजनुनासिकः ॥ २ ॥ आदिवर्णो गृह्यमाणोऽप्यन्त्येनेता सहेव तु ॥ तयोर्मध्यगतानां स्याद्ब्रह्मकः स्वस्य तद्वया ॥ ३ ॥ अण् एच्
 अट् यच् छव् झम् भष् अक् इक् अण् इण् यण् परेण णकारेण । अम् यम् डम् अच् इच् ऐच् अए मय् झय् जव् झव् खव् शव् अश्
 हश् वश् भश् अल् हल् बल् रल् झल् शल् इति प्रत्याहाराः ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये कौमारव्याकरणशास्त्रे संज्ञाप्रकरणं नामैको-
 नपञ्चाशदधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४९ ॥ अथ सन्धिसिद्धरूपम् ॥ स्कन्द उवाच ॥ वक्ष्ये सन्धिसिद्धरूपं स्वरसन्धिमथादितः ॥
 दण्डायं सागता दधीदं नदीहते मधूदकम् ॥ १ ॥ पितृषभः लृकारश्च तवेदं सकलोदकम् ॥ अर्धच्चोऽयं तवल्कारः सैषा सेन्द्री
 तवौदनम् ॥ २ ॥ खट्वोषोऽभवादित्येवं व्यसुधीर्विस्वलङ्कृतम् ॥ पित्रथोपवनं दात्री नायको लावको नयः ॥ ३ ॥ त इह तयिहेत्यादि
 तेऽत्र योऽत्र जलेऽकजम् ॥ प्रकृतिं नो अहो एहि अ अवोहि इ इन्द्रकम् ॥ ४ ॥ उ उत्तिष्ठ कवी एतौ वायू एतौ वने इमे ॥ अमी
 एते यज्ञभूते एति देव इमन्नय ॥ ५ ॥ वक्ष्ये सन्धिं व्यञ्जनानां वाग्यतोऽजेकमातृकः ॥ षडेते तदिमे वादि वाङ्नीतिः षण्मखादिकम् ॥
 ॥ ६ ॥ वाङ्मनसं वाग्भवादिर्वाक्श्लक्ष्णं तच्छरीरकम् ॥ तल्लुनाति तच्चरेच्च कुङ्डास्ते च सुगण्णिह ॥ ७ ॥ भवांश्चरन् भवांश्छात्रो
 भवांष्ट्रीका भवांष्टकः ॥ भवांस्तीर्थं भवांस्थेयान् भवांश्छेला भवाञ्जयः ॥ ८ ॥ भवाञ्छेते भवाञ्छेते भवाञ्छेते भवाण्डीनः ॥
 त्वम्भर्ता त्वङ्गरिष्यादिः सन्धिर्ज्ञेयो विसर्गतः ॥ ९ ॥ कश्चिद्यात् कश्चरेत् कष्टः कष्टः कस्थश्च कश्चलेत् ॥ क खनेत् क करोति
 स्म क पठेत् क फलेत् वा ॥ १० ॥ कश्चेश्वरः कः श्वशुरः कस्सावरः कः सावरः ॥ कः फलेत् कः शायिता कोऽत्र योधः क
 उत्तमः ॥ ११ ॥ देवा एते भो इह सादरा यान्ति भगो ब्रज ॥ सुपूः सुदूरात्रिरत्र वायुर्याति पुनर्न हि ॥ १२ ॥ पुनरेति स यातीह
 एष याति क ईश्वरः ॥ ज्योतीरूपं तवच्छत्रं म्लेच्छधीश्छिद्रमाच्छिदत् ॥ १३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सन्धिसिद्धरूपानेरूपणं
 नाम पञ्चाशदधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३५० ॥ अथ सुबिभक्तिसिद्धरूपम् ॥ स्कन्द उवाच ॥ विभक्तिसिद्धरूपं च कात्यायन
 वदामि ते ॥ द्वे विभक्ती सुसिद्धश्च सुपः सप्त विभक्तयः ॥ १ ॥ सुओजसिनि प्रथमा अमोद्गसो द्वितीया ॥ टाभ्यांभिसिति तृतीया
 डेभ्यांभ्यसश्चतुर्थ्यापि ॥ २ ॥ डसिभ्यांभ्यसः पञ्चमी स्यात् डसोसामिति षष्ठ्यापि ॥ डिभोत्सुबिति सप्तमी स्यात्सुः प्रातिपदि-

कात्पराः ॥ ३ ॥ द्विविधं प्रातिपदिकं ह्यजन्तश्च इलन्तकम् ॥ प्रत्येकं त्रिविधं तत्स्यात्पुमांस्त्री च नपुंसकम् ॥ ४ ॥ दृश्यन्ते नाय-
 कास्तेषामनुक्तानां च वीर्यतः ॥ वृक्षः सर्वोऽथ पूर्वश्च प्रथमश्च द्वितीयकः ॥ ५ ॥ तृतीयः खण्डपा वह्निः सखा पतिरहर्षतिः ॥ पटुर्ना
 ग्रामणीन्द्रश्च खलपूर्मित्रभूः स्वभूः ॥ ६ ॥ सुश्रीः सुधीः पिता भ्राता ना कर्ता क्रोष्टुनप्तकौ ॥ सुरा रा गोस्तथा द्यौर्गर्लः स्वरान्ताः
 पुंसि नायकाः ॥ ७ ॥ सुवाक्त्वक्पृषत्सम्राट् जन्मभाक् च सुराडपि ॥ आपो मरुद्भवन्दीव्यन्भवांश्च मघवान्पिबन् ॥ ८ ॥ भगवानघवानर्वा-
 वह्निमत्सर्ववित्सुपृत् ॥ सुसीमा कुण्डी राजा च श्वा युवा मघवा तथा ॥ ९ ॥ पूषा सुकर्मा यज्वा च सुवर्मा च सुधर्मणा ॥
 अर्यमा वृत्रहा पन्थाः सुककुदादिपंच च ॥ १० ॥ प्रशान्सुतांश्च पञ्चाद्याः सुगीः सुराः सुपूरापि ॥ चन्द्रमाः सुवचाः श्रेयान्विद्वांश्चोशनसा
 सह ॥ ११ ॥ पेचिवान्गौरनद्वाङ्गोधुङ्मित्रद्रुहो श्वलिह ॥ स्त्रियां जाया जरा बाला एडका सह वृद्धया ॥ १२ ॥ क्षत्रिया बहुराजा च बहु-
 दामाऽथ बालिका ॥ माया कौमुदगन्धा च सर्वा पूर्वा सहान्यया ॥ १३ ॥ द्वितीया च तृतीया च बुद्धिः स्त्री श्रीर्नदी सुधीः ॥ भवन्ती चैव
 दीव्यन्ती भार्ती भान्ती च यान्त्यपि ॥ १४ ॥ शृण्वती तुदती कर्त्री तुदन्ती कुर्वती मही ॥ रुन्धती ग्रीडती दान्ती पालयन्ती सुरा-
 प्यापि ॥ १५ ॥ गौरी पुत्रवती नौश्च वधूदेवतया भुवा ॥ तिस्रो द्वे कति वर्षाभूः स्वसा माता वरा च गौः ॥ १६ ॥ नौर्वाक्त्वक्प्राच्य-
 वाचीति तिरश्ची समुदीच्यपि ॥ शरद्विद्युत्सरिद्योषिदग्निवित्सस्यदा दृषत् ॥ १७ ॥ येषा सा वेदवित्संविद्ब्रह्मी राज्ञी त्वया मया ॥
 सीमा पञ्चादयो राजा धूः पूश्चैव दिशा गिरा ॥ १८ ॥ चतस्रो विदुषी चैव केयं दिग्दृक्च तादृशी ॥ असौ स्त्रियां नायकाश्च नायकाश्च
 नपुंसके ॥ १९ ॥ कुण्डं सर्वं सोमपञ्च दधि वारि खलप्वथ ॥ मधु त्रपु कर्तुं भर्तुं अतिभर्तुं पयः पुरः ॥ २० ॥ प्राक्प्रत्यक् च तिर्य्य-
 गुदगजगजाग्रत्तथा शकृत् ॥ सुसम्पच्च सुदण्डीह अहः किञ्चेदमित्यापि ॥ २१ ॥ षट् सर्पिः श्रेयश्चत्वारि अदोऽन्ये हीदृशाः परे ॥
 एतेभ्यः प्रथमादयश्च स्युः प्रातिपादिकात्पराः ॥ २२ ॥ धातुप्रत्ययहीनं यत्स्यात्प्रातिपदिकन्तु तत् ॥ प्रातिपदिकात्स्वल्लिङ्गार्थवचने
 प्रथमा भवेत् ॥ २३ ॥ सम्बोधने च प्रथमा उक्ते कर्मणि कर्तारि ॥ कर्म यत्क्रियते तत्स्याद्वितीया कर्मणि स्मृता ॥ २४ ॥ क्रियते येन
 करणं कर्ता यश्च करोति सः ॥ अनुक्ते तिङ्कृतद्वितेस्तृतीया करणे भवेत् ॥ २५ ॥ कारके कर्तारि च सा सम्प्रदाने चतुर्थ्यापि ॥ यस्मै

दित्सां धारयते सम्प्रदानं तदीरितम् ॥ २६ ॥ अपादानं यतोऽदेति आदत्ते च भयं यतः ॥ अपादाने पञ्चमी स्वात्स्वस्वाम्यादौ च
षष्ठ्यपि ॥ २७ ॥ आधारो योऽधिकरणं विभक्तिस्तत्र सप्तमी ॥ एकार्ये चैकवचनं द्वयर्थे द्विवचनं भवेत् ॥ २८ ॥ बहुषु बहुवचनं
सिद्धरूपाण्यथो वदे ॥ वृक्षः सूय्योऽम्बु वाहोऽर्को हे रवे हे द्विजातयः ॥ २९ ॥ विप्रो गजान्महेन्द्रेण यमाभ्यामनलेः कृतम् ॥ रामाय
मुनिवर्याभ्यां केभ्यो धर्माद्धरौ रति ॥ ३० ॥ शराभ्यां पुस्तकेभ्यश्च अर्थस्येश्वरयोर्गतिः ॥ बालानां सज्जने प्रीतिर्हसयोः कमलेषु च
॥ ३१ ॥ एवं काममहेशाद्याः शब्दा ज्ञेयाश्च वृक्षवत् ॥ सर्वे विश्वे च सर्वस्मै सर्वस्मात्कतरो मतः ॥ ३२ ॥ सर्वेषां स्वं च विश्वस्मिन्
शेषं रूपञ्च वृक्षवत् ॥ एवञ्चोभयकतरकतमान्यतरादयः ॥ ३३ ॥ पूर्वं पूर्वाश्च पूर्वस्मै पूर्वस्मात्सुसमागतः ॥ पूर्वं बुद्धिश्च पूर्वस्मि
न्शेषरूपन्तु सर्ववत् ॥ ३४ ॥ एवं परावराद्याश्च दक्षिणोत्तरकान्तराः ॥ अपराश्चाधरो नेमाः प्रथमाः प्रथमेऽर्कवत् ॥ ३५ ॥ एवं चरमाश्च
तथा अल्पाद्वा नेम आदयः ॥ द्वितीयस्मै द्वितीयाय द्वितीयस्माद्वितीयकात् ॥ ३६ ॥ द्वितीयस्मिन्द्वितीये च तृतीयश्च तथाऽर्कवत् ॥
सोमपाः सोमपौ ज्ञेयो सोमपाः सोमपां व्रज ॥ ३७ ॥ कीलालपौ सोमपश्च सोमपात्सोमपे दद ॥ सोमपाभ्यां सोमपाभ्यः सोमपः सोमपौ
कुलम् ॥ ३८ ॥ एवं कीलालपाद्याः स्युः कविरग्निस्तथाऽरयः ॥ हे कवे कविमग्नी तान्हरीन्सात्यकिना हृतम् ॥ ३९ ॥ रविभ्यां रविभिर्देहि
वह्नये यः समागतः ॥ अग्नेरग्न्योस्तथाग्नीनां कवो कव्योः कविष्वऽथ ॥ ४० ॥ एवं सुसृतिरभ्रान्तिः सुकीर्तिः सुधृतिस्तथा ॥ सखा
सखायो सखायः हे सखे व्रज सत्पतिम् ॥ ४१ ॥ सखायं च सखायौ च सखीन्सख्या गतो दद ॥ सख्ये सख्युश्च सख्युश्च सख्योः शेषः
कवोवि ॥ ४२ ॥ पत्या पत्ये च पत्युश्च पत्युः पत्योस्तथाऽग्निवत् ॥ द्वौ द्वौ द्वाभ्यां द्वाभ्यां द्वित्वाद्यर्थे द्वयोर्द्वयोः ॥ ४३ ॥ त्रयस्त्रिभ्यश्च
त्रिभिस्त्रिभ्यस्त्रयाणां च त्रिषु क्रमात् ॥ कविवत्कतिकर्ताति शेषं बहुवचनं स्मृतम् ॥ ४४ ॥ नीर्नियो च नियो हे नीः नियं नियो नियो
निया ॥ नीभ्यां नीभिर्निये नीभ्यः नियां नियि नियोस्तथा ॥ ४५ ॥ सुग्रीः सुधाः प्रभृतयो ग्रामणीः पूजयेद्धरिम् ॥ ग्रामण्यो ग्रामण्यो
ग्रामण्यं ग्रामण्या ग्रामणीभिः ॥ ४६ ॥ ग्रामण्योग्रामण्यामवेनं सेनानीप्रमुखा सुभूः ॥ सुभुवौ च स्वयम्भुवः स्वयम्भुवं स्वयंभुवः
॥ ४७ ॥ स्वयम्भुवा स्वयम्भुवि एवं प्रतिभुवादयः ॥ खलपूः खलप्यो श्रेष्ठो खलप्यश्च खलपि च ॥ ४८ ॥ एवं शरपुमुखाः स्युः

क्रोष्टा क्रोष्टार ईरिताः ॥ क्रोष्टृश्च कोष्टुना क्रोष्टा क्रोष्टूनां क्रोष्टरद्विशम् ॥ ४९ ॥ पिता पितरो पितरः हे पितः पितरो शुभो ॥ पितृन्
पितुः पितुः पित्रोः पितृणां पितरद्विशम् ॥ ५० ॥ एवं भ्राता च जामातृमुखो नृणां नृणां तथा ॥ कर्ता कर्तारो कर्तृश्च कर्तृणां कर्तरी-
द्विशम् ॥ ५१ ॥ पितृवच्चैवमुद्राता स्वसा नत्प्रादयः स्मृताः ॥ सुराः सुरायो सुरायः सुरायं च सुराय्यापि ॥ ५२ ॥ गोः गावो गां गा गवा
च गोर्गवोश्च गवां गावि ॥ एवं द्यौर्ग्लौश्चापि तथा स्वरान्ताः पुंसि नायकाः ॥ ५३ ॥ सुवाक्सुवाचौ सुवाचा सुवाभ्यां च सुवाक्ष्वपि ॥
एवं दिक्प्रमुखाः प्राङ्च प्राञ्चौ प्राञ्चश्च भो व्रज ॥ ५४ ॥ प्राग्भ्यां प्राग्भिः प्राचां च प्राचि च प्राङ्पु प्राङ्क्ष्वपि ॥ एवं ह्युदङ्मुदीची वा
सम्यङ् प्रत्यक् समीच्यपि ॥ ५५ ॥ तिर्यङ् तिरश्चः सध्यङ् च विष्वद्यङ् पूर्ववत्स्मृताः ॥ अद्वयङ्दमुयगं स्यात्तथामुमुयङ्गीरितः ॥ ५६ ॥
अद्वयञ्चो ह्यमुद्रिचः अद्वयग्रभ्याञ्च पूर्ववत् ॥ तत्त्वतृट् तत्त्वतृषौ च तत्त्वतृड्भ्यां समागतः ॥ ५७ ॥ तत्त्वतृषि तत्त्वतृट्सु एवं
काष्ठतडादयः ॥ भिषक् भिषग्भ्यां भिषजि जन्मभागादयस्तथा ॥ ५८ ॥ मरुन्मरुद्भ्यां मरुति एवं शञ्जिदादयः ॥ भवान्भवन्तौ
भवतां भवंश्चैव भवत्यपि ॥ ५९ ॥ महान्महान्तौ महतामेवं भगवदादयः ॥ एवं मघवान्मघवन्तौ अग्निचित्तानिचित्यापि ॥ ६० ॥
अग्निचित्स्वेवमेवान्यद्वेदवित्तत्त्ववित्त्वापि ॥ वेदविदामेवमन्यद्यः समस्तेन सर्ववित् ॥ ६१ ॥ राजा राजानौ राज्ञः राज्ञि राजनि राजन् ॥
यज्वा यज्वानस्तद्वत्करी दण्डी च दण्डिनौ ॥ ६२ ॥ पन्थाः पन्थानौ च पथः पथिभ्यां पथि चेद्विशम् ॥ मन्था ऋभुक्षाः पथ्याद्याः पञ्च
पञ्च च पञ्चभिः ॥ ६३ ॥ प्रतन्प्रतानौ प्रतान्भ्यां हे प्रतांश्च सुशर्मणः ॥ आपः अपः अद्विरप्येवं प्रशांश्चैव प्रशाम्यापि ॥ ६४ ॥ कः
केन सर्ववत्केषु अयं चेमे इमान्न यः ॥ अनेन चाभ्यामेभिश्च अस्मै चैभ्यः स्वमस्य च ॥ ६५ ॥ अनयोरेषामेषु स्याच्चत्वारश्चतुरस्तथा ॥
चतुर्णाञ्च चतुर्ष्वस्ति सुगीः श्रेष्ठः सुगीर्ष्वपि ॥ ६६ ॥ सुद्यौः सुदिवौ सुद्युभ्यां विद् विशौ विदसु याद्विशः ॥ याद्वगभ्याञ्चैव विद्भ्यां च
षट् षट् षण्णां च षट्स्वपि ॥ ६७ ॥ सुवचाः सुवचसा च सुवचोभ्यामथेद्विशम् ॥ हे सुवचो हे उपननुशना वौशनस्यपि ॥ ६८ ॥ पुर-
दंशा अनेहा हे विद्वन् विद्वांश्च उत्तमाः ॥ विदुषे नमो विद्वद्भ्यां विद्वत्सु च बभूविवान् ॥ ६९ ॥ एवं च पेचिवाश्च्रेयान्श्रेयांसो श्रयसस्तथा ॥
असौ अमू अमौ श्रेष्ठा अमुं अमुनिहामुना ॥ ७० ॥ अमीभिरमुष्मे वामुष्मादमुष्य वामुयोस्तथा ॥ अमीषाममुष्मिन्नित्येवं गोषु-

ग्भिरागतः ॥ ७१ ॥ गोधुक्षित्येवमन्येऽपि मित्रद्रुहा मित्रद्रुहा ॥ मित्रधुभ्यां मित्रधुग्भिरें चित्तद्रुहादयः ॥ ७२ ॥ स्वलिङ्ग-
 स्वलिङ्गभ्यां स्वलिङ्गि अनङ्गाननङ्गुत्सु च ॥ अजन्ताश्च हलन्ताश्च पुंस्यथोऽथ स्त्रियां वदे ॥ ७३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सुवि-
 भक्तिसिद्धरूपनिरूपणं नामैकपञ्चाशदधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३५१ ॥ अथ स्त्रीलिङ्गशब्दसिद्धरूपम् ॥ स्कन्द उवाच ॥ रमा
 रमे रमाः शुभा रमां रमे रमास्तथा ॥ रमया च रमाभ्यां च रमाभिः कृतमव्ययम् ॥ १ ॥ रमायै च रमाभ्यां च रमायां रमयोः शुभम् ॥
 रमाणां च रमायां च रमास्वेवं कलादयः ॥ २ ॥ जरा जरसौ जर इति जरसश्च जरा जराम् ॥ जरसं च जरास्वेवं सर्वा सर्वे च सर्वया ॥
 ॥ ३ ॥ सर्वस्यै देहि सर्वस्याः सर्वस्याः सर्वयोस्तथा ॥ शेषं रमावद्रूपं स्याद्वे द्वे ये तिस्रश्च तिसृणाम् ॥ ४ ॥ बुद्धीर्बुद्ध्या बुद्धये च
 बुद्ध्यै बुद्धेश्च हे मते ॥ काविवत् स्यान्मुनीनां च नदी नद्यौ नदीः ॥ ५ ॥ नद्या नदीभिर्नद्यै च नद्यां चैव नदीषु च ॥ कुमारी
 जम्भणीत्येवं श्रीः श्रियो च श्रियः श्रिया ॥ ६ ॥ श्रियै श्रिये स्त्रीं स्त्रियं च स्त्रीश्च स्त्रियः स्त्रिया स्त्रियै ॥ स्त्रियाः स्त्रीणां स्त्रियां च
 ग्रामण्यां धेन्वै च धेनवे ॥ ७ ॥ जम्बूर्जम्ब्वौ च जम्बूश्च जम्बूनां च फलं पिब ॥ वर्षाभ्वौ च पुनर्भवौ च मातृर्वापि च गौश्च नौः ॥
 ॥ ८ ॥ वाग्वाचा वाग्भिश्च वाक्षु स्रग्भ्यां स्रजि स्रजोस्तथा ॥ विद्वद्भ्यांचैव विद्वत्सु भवती स्याद्भवन्त्यपि ॥ ९ ॥ दीव्यन्ती भाती
 भान्ती च तुदन्ती च तुदत्यपि ॥ ॥ रुदती रुन्धती देवी गृह्णीती चोरयन्त्यपि ॥ १० ॥ दृषत् दृषद्भ्यां दृषदि विशेषविदुषी कृतिः ॥
 समित्समिद्भ्यां समिधि सीमा सीमि च सीमनि ॥ ११ ॥ दामनीभ्यां ककुद्भ्यां च केयमाभ्यां तथासु च ॥ गीर्भ्याञ्चैव गिरा गीर्षु सुभूः
 सुभूः पुरा पुरि ॥ १२ ॥ द्यौर्द्युभ्यां दिवि द्युषु तादृश्या तादृशी दिशः ॥ यादृश्यां यादृशी तद्रत्सुवचोभ्यां सुवचःस्वपि ॥ असौ चामुमसू
 चामूरमूभिरमुयाऽमुयोः ॥ १३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये स्त्रीलिङ्गशब्दसिद्धरूपनिरूपणं नाम द्विपञ्चाशदधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३५२ ॥
 अथ नपुंसकशब्दसिद्धरूपम् ॥ स्कन्द उवाच ॥ नपुंसके किं के कानि किं के कानि ततो जलम् ॥ सर्वं सर्वं च पूर्वाद्याः सोमपं सोम-
 पानि च ॥ १ ॥ ग्रामणि ग्रामणिनी च ग्रामाणि ग्रामणिन्यपि ॥ वारि वारिणी वारीणि वारिणां वारिणीदृशम् ॥ २ ॥ शुचये शुचिने देहि मृदुने
 मृदवे तथा ॥ त्रपु त्रपुणि त्रपूणां च खलपूनि खलपि च ॥ ३ ॥ कर्त्रा च कर्तृणे कर्त्रे अनिर्यतिरिगां तथा ॥ अभिन्यभिनिनी चैव

सुवचांसि सुवाधु च ॥ ४ ॥ यद्यत्त्वमे तत्कर्माणि इदं वेमे त्विमानि च ॥ ईदृक् त्वदोऽमुनी अमूनि अमुना स्यादमीषु च ॥ ५ ॥ अह-
मावां वयं मां वै आवामस्मान्मया कृतम् ॥ आवाभ्यां च तथास्माभिर्मह्यमस्मभ्यमेव च ॥ ६ ॥ मदावाभ्यां मदस्मच्च पुत्रोऽयं मम
चावयोः ॥ अस्माकमपि चास्मासु त्वं युवां यूयमीजिरे ॥ ७ ॥ त्वां युवां च युष्मांश्च त्वया युष्माभिरीरितम् ॥ तुभ्यं युवाभ्यां युष्मभ्यं
युवत् युवाभ्यां च युष्मद् च ॥ ८ ॥ तव युवयोर्युष्माकं त्वयि युष्मासु भारती ॥ उपलक्षणमत्रैव अञ्जलन्ताश्च ते स्मृताः ॥ ९ ॥
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नपुंसकशब्दसिद्धरूपनिरूपणं नाम त्रिपञ्चाशदधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३५३ ॥ अथ कारकम् ॥
स्कन्द उवाच ॥ कारकं सम्प्रवक्ष्यामि विभक्त्यर्थसमन्वितम् ॥ ग्रामोऽस्ति हे महाकाँह (?) नौमि विष्णुं श्रिया सह ॥ १ ॥ स्वतन्त्रः
कर्त्ता विद्यानां कृतिनः समुपासते ॥ हेतुकर्त्ता लभ्यते हितं वै कर्मकर्त्तारि ॥ २ ॥ स्वयं भिद्येत्तत्कृतधीः स्वयं च छिद्यते तरुः ॥
कर्त्ताऽभिहित उत्तमः कर्त्ताऽनभिहितोऽधमः ॥ ३ ॥ कर्त्ताऽनभिहितो धर्मः शिष्ये व्याख्यायते यथा ॥ कर्त्ता पञ्चविधः प्रोक्तः कर्म
सप्तविधं शृणु ॥ ४ ॥ ईप्सितं कर्म च यथा श्रद्धाति हरिं यतिः ॥ अनीप्सितं कर्म यथा अहिं लङ्घयते भृशम् ॥ ५ ॥ नैवेप्सितं नानीप्सितं
दुग्धं सम्भक्षयन्नजः ॥ भक्षयेदप्यकथितं गोपालो दोग्धि गां पयः ॥ ६ ॥ कर्त्तृकर्माऽथ गमयेच्छिष्यं ग्रामं गुरुर्यथा ॥ कर्म चाभि-
हितं पूजा क्रियते वै श्रियै हरेः ॥ ७ ॥ कर्मानाभिहितं स्तोत्रं हरेः कुर्यात्तु सर्वदम् ॥ करणं द्विविधं प्रोक्तं बाह्यमाभ्यन्तरं तथा ॥
॥ ८ ॥ चक्षुषा रूपं गृह्णाति बाह्यं दात्रेण तल्लुनेत् ॥ सम्प्रदानं त्रिधा प्रोक्तं प्रेरकं ब्राह्मणाय गाम् ॥ ९ ॥ नरो ददाति नृपतये दासं तद-
नुमन्तकम् ॥ अनिराकर्तृकं भद्रं दद्यात्पुष्पाणि सज्जनः ॥ १० ॥ अपादानं द्विधा प्रोक्तं चलमश्वात्तु धावतः ॥ पातितश्चाचलं ग्रामा-
दागच्छति स वैष्णवः ॥ ११ ॥ चतुर्धा चाधिकरणं व्यापकं दधि वै घृतम् ॥ तिलेषु तैलं देवार्थमोपश्लेषिकमुच्यते ॥ १२ ॥ गृहे
तिष्ठेत्कपिवृक्षे स्मृतं वैषयिकं यथा ॥ जले मत्स्यो वने सिंहः स्मृतं सामीप्यकं यथा ॥ १३ ॥ गङ्गायां घोषो वसति औपचारिकमी-
दृशम् ॥ तृतीया वाथ वा षष्ठी स्मृताऽनभिहिते तथा ॥ १४ ॥ विष्णुः सम्पूज्यते लोकैर्गन्तव्यं तेन तस्य वा ॥ प्रथमाऽभिहितक-
र्तृकर्मणोः प्रणमेद्धरिम् ॥ १५ ॥ हेतो तृतीया चान्येन वसेद्भूषाय वै जलम् ॥ चतुर्थी तादर्थ्येऽभिहिता पञ्चमी पर्युपादयमुखेः ॥ १६ ॥

योगे बृष्टः परिग्रामादेवोऽयं बलवत्पुरा ॥ पूर्वो ग्रामाद्वते विष्णोर्न मुक्तिरितरो हरेः ॥ १७ ॥ पृथग्विनाद्यैस्तृतीया पञ्चमी
च तथा भवेत् ॥ पृथग्रामाद्विहारेण विना श्रीश्च श्रिया श्रियः ॥ १८ ॥ कर्मप्रवचनीयाख्यैर्द्वितीया योगतो भवेत् ॥ अन्वर्जुनं च
योद्धारो ह्यभितो ग्राममीरितम् ॥ १९ ॥ नमःस्वाहास्वधास्वस्तिवषडद्यैश्चतुर्थ्यपि ॥ नमो देवाय ते स्वस्ति तुमर्थाद्वाववाचिनः ॥
॥ २० ॥ पाकाय पक्तये याति तृतीया सहयोगके ॥ हेत्वर्थे कुत्सितेऽङ्गे सा तृतीया च विशेषणे ॥ २१ ॥ पिताऽमात्सह पुत्रेण
काणोऽक्ष्णा गदया हरिः ॥ अर्थेन निवसेदृत्यः काले भावे च सप्तमी ॥ २२ ॥ विष्णौ नते भवेन्मुक्तिर्वसन्ते स गतो हरिम् ॥ नृणां
स्वामी नृषु स्वामी नृणामीशः सतांपतिः ॥ २३ ॥ नृणां साक्षी नृषु साक्षी गोषु नाथो गवांपतिः ॥ गोषु सूतो गवां सूतो राज्ञां
दायादकोऽस्त्वह ॥ २४ ॥ अन्नस्य हेतोर्वसति षष्ठी स्मृत्यर्थकर्मणि ॥ मातुः स्मरति गोप्तारं नित्यं स्यात् कर्तृकर्मणोः ॥ अपां
भेत्ता तव कृतिर्न निष्ठादिषु षष्ठ्यपि ॥ २५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये कारकनिरूपणं नाम चतुष्पञ्चाशदधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः
॥ ३५४ ॥ अथ समासः ॥ स्कन्द उवाच ॥ षोढा समासं वक्ष्यामि अष्टाविंशतिधा पुनः ॥ नित्यानित्यविभागेन लुगलोपेन च द्विधा
॥ १ ॥ कुम्भकारश्च नित्यः स्याद्वैमकारादिकस्तथा ॥ राज्ञः पुमात्राजपुमान्न नित्योऽयं समासकः ॥ २ ॥ कष्टश्रितो लुक्समासः
कण्ठेकालादिकस्त्वलुक् ॥ स्यादष्टधा तत्पुरुषः प्रथमाद्यसुपा सह ॥ ३ ॥ प्रथमातत्पुरुषोऽयं पूर्व कायस्य विग्रहे ॥ पूर्वकायोऽपरकायो
ह्यधरोत्तरकायकः ॥ ४ ॥ अर्द्धं कणा यार्द्धकणा भिक्षातूर्यमथेदृशम् ॥ आपन्नजीविकस्तद्वद्वितीया चाधराश्रितः ॥ ५ ॥ वर्षभोग्यो
वर्षभोग्यो धान्यार्थश्च तृतीयया ॥ चतुर्थी स्याद्विष्णुबलिर्वृक्षभीतिश्च पञ्चमी ॥ ६ ॥ राज्ञः पुमात्राजपुमान्पष्ठी वृक्षफलं तथा ॥ सप्तमी
चाक्षशोण्डोऽयमहितो नृसमासकः ॥ ७ ॥ कर्मधारयः सप्तधा नीलोत्पलमुखाः स्मृताः ॥ विशेषणपूर्वपदो विशेष्योत्तरतस्तथा ॥ ८ ॥
वैयाकरणखसूचिः शीतोष्णं द्विपदं शुभम् ॥ उपमानपूर्वपदः शङ्खपाण्डुर इत्यपि ॥ ९ ॥ उपमानोत्तरपदः पुरुषव्याघ्र इत्यपि ॥
सम्भावनापूर्वपदो गुणवृद्धिरितीदृशम् ॥ १० ॥ गुण इति वृद्धिर्वाच्या सुहृदेव सुबन्धुकः ॥ अवधारणपूर्वपदो बहुव्रीहिश्च सप्तधा
॥ ११ ॥ द्विपदश्च बहुव्रीहिरारूढभवानो नरः ॥ अर्चिताशेषपूर्वोऽयं बहुव्रीहिः परिकीर्तितः ॥ १२ ॥ एते विमाश्वोपदशाः सङ्ख्यो-

तरपदस्त्वयम् ॥ संख्योभयपदो यद्विज्ञाद्येकत्रया नरः ॥ १३ ॥ सहपूर्वपदोऽयं स्यात्समूलोद्धतकस्तरुः ॥ व्यातिहारलक्षणाथः कशा-
 केशि नखानखि ॥ १४ ॥ दिग्लक्ष्या स्यादक्षिणपूर्वा दिगुराभाषितो द्विधा ॥ एकवद्भावि द्विशृङ्गं पञ्चमूली त्वनेकधा ॥ १५ ॥ द्वन्द्वः समासो
 द्विविधो हीतरेतरयोगकः ॥ रुद्रविष्णू समाहारो भेरीपटहमीदृशम् ॥ १६ ॥ द्विधाख्यातोऽव्ययीभावो नामपूर्वपदो यथा ॥ शाकस्य मात्रा
 शाकप्रति यथाऽव्ययपूर्वकः ॥ १७ ॥ उपकुम्भञ्चोपस्थं प्राधान्येन चतुर्विधः ॥ उत्तरपदार्थमुख्यो द्वन्द्वश्चोभयमुख्यकः ॥ पूर्वार्थेशोऽव्य-
 यीभावो बहुव्रीहिश्च बाह्यगः ॥ १८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये समासनिरूपणं नाम पञ्चपञ्चाशदधिकत्रिशतमोऽध्यायः ॥ ३५५ ॥ अथ
 तद्धितम् ॥ स्कन्द उवाच ॥ तद्धितं त्रिविधं वक्ष्ये सामान्या वृत्तिरीदृशी ॥ लच्यंसलो वत्सलः स्यादिलचि स्यात्तु फेनिलम् ॥ १ ॥
 लोमशः शे पामनो ने इलचि स्यात्तु पिच्छिलम् ॥ अणि प्राज्ञ आर्चकः स्यादन्तादुराचि दन्तुरः ॥ २ ॥ रे स्यान्मधुरं
 सुषिरं वे स्यात्केशव ईदृशः ॥ हिरण्यं ये मालवो वे वलचि स्याद्रजस्वल ॥ ३ ॥ इनो धनी करी हस्ती धनिकं टिकनीरितम् ॥
 पयस्वी विनि मायावी ऊर्णायुर्धुचि ईरितम् ॥ ४ ॥ वाग्मी मिनि आलचि स्याद्वाचालश्चाटवीरितम् ॥ फलिनो बर्हिणः केकी वृन्दार-
 कस्तथा कनि ॥ ५ ॥ आलुचि शीतन्न सहते शीतालुश्चालुरीदृशः ॥ हिमालुरालुचि स्याच्च हिमं न सहते तथा ॥ ६ ॥ रूपं वातादु-
 लचि स्याद्रातुलश्चानपत्यके ॥ वासिष्ठः कौरवो वासः पाञ्चालः सोऽस्य वासकः ॥ ७ ॥ तत्र वासो माधुरः स्याद्वैत्यधीते च चान्द्रकः ॥
 व्युत्क्रमं वेत्ति क्रमकः नरश्चक्राम कौशकः ॥ ८ ॥ प्रियंगूणां भवं क्षेत्रं प्रैयङ्गवीनकं खभि ॥ मौद्रीनं कौद्रवीणञ्च वैदेहश्चानपत्यके ॥ ९ ॥
 इभि दाक्षिदांशरथिः फकि नाडायणादिकम् ॥ आश्वायनः स्याच्च फभि यभि गार्ग्यश्च वात्स्यकः ॥ १० ॥ ढकि स्याद्वैनतेयादिश्चाटके
 रस्तथैरकि ॥ द्विक गौधेरको रूपं गौधारश्चास्कीरितम् ॥ ११ ॥ क्षत्रियो धे कुलीनः खे ण्ये कौल्यादयः स्मृताः ॥ यति मूर्द्धन्यमु-
 ख्यादिः सुगन्धिरिति रूपकम् ॥ १२ ॥ तारकादिभ्य इतचि नभस्ताराकितादयः ॥ अनाडि स्याच्च कुण्डोष्ठी पुष्पधन्वसुधन्वी
 ॥ १३ ॥ चुञ्चुपि वित्तचुञ्चुः स्याद्वित्तमस्य च शब्दके ॥ चणपि स्यात्केशचणः रूपे स्यात्पटरूपकम् ॥ १४ ॥ ईयसो च पटीयान्-
 न्स्यात्तरप्यक्षतरादिकम् ॥ पचतितरां च तरपि तमप्यटतितमामपि ॥ १५ ॥ मृद्रीतमा कल्पपि स्यादिन्द्रकल्पोऽकेकल्पकः ॥ राजदे-

शीयो देशीये देश्ये देश्यादिरूपकम् ॥ १६ ॥ पटुजातीयो जातीये जातुमात्रं च मात्रचि ॥ ऊरुद्वयसो द्वसचि ऊरुद्वय च द्वाचि ॥ १७ ॥ तथापि स्यात्पञ्चतयः दौवारि कष्टकीरितम् ॥ सामान्यवृत्तिस्तथा अव्ययाख्यश्च तद्धितः ॥ १८ ॥ यस्माद्यतस्तासिलि च यत्र तत्र त्रलीरितम् ॥ अस्मिन् काले ह्यधुना स्यादिदानीञ्चैव दान्यपि ॥ १९ ॥ सर्वस्मिन् सर्वदा दा स्यात् तस्मिन्काले हिंलीरितम् ॥ तर्हि होस्मिन् काल इह कर्हि कस्मिन्श्च कालके ॥ २० ॥ यथा थालि थमि कथं पूर्वस्यां दिशि सञ्चयेत् ॥ अस्ताति चैव पूर्वस्याः पूर्वोदिग्रामणीयकाः ॥ २१ ॥ पुरस्तात्सञ्चरेद्गच्छेत्सद्यस्तल्येऽहनीरितम् ॥ यति पूर्वाब्दे च परत्पूर्वतरे परार्थपि ॥ २२ ॥ ऐषमोऽस्मिन्संवत्सरे रूपं समसणीरितम् ॥ एद्यवौ परेद्यवि स्यात्परास्मिन्नहनीरितम् ॥ २३ ॥ अद्यास्मिन्नहनि द्ये स्यात्पूर्वेषुश्च तथेद्युसि ॥ दक्षिणस्यां दिशि वसेदक्षिणादक्षिणाद्युभौ ॥ २४ ॥ उत्तरस्यां दिशि वसेदुत्तरादुत्तराद्युभौ ॥ उपरि वसेदुपरिष्ठाद्रवेद्विष्ठाति ऊर्ध्वकात् ॥ २५ ॥ उत्तरेण च पित्रोक्तमाचि च स्याच्च दक्षिणा ॥ आहौ दक्षिणाहि वसेद्विप्रकारं द्विधा च धा ॥ २६ ॥ ध्यमुभि चैकध्वं कुरु त्वं द्वैधन्धमुभि चेदृशम् ॥ द्वौ प्रकारौ द्विधा धाचि आसुसुरतरं यथा ॥ २७ ॥ निपातास्तद्धिताः प्रोक्तास्तद्धितो भाववाचकः ॥ पटोर्भावः पटुत्वन्त्वे पटुता तलि चेरितम् ॥ २८ ॥ प्रथिमा चेमानि पृथोः सौख्यं सुखात्प्यभीरितम् ॥ स्तेयं याति च स्तेनस्य ये सख्युः सख्यमीरितम् ॥ २९ ॥ कपेर्भावश्च कापेयं सैन्यं पथ्यं यकीरितम् ॥ आश्वं कोमारकं चाणि रूपं चाणि च यौवनम् ॥ आचार्य्यकं कनि प्रोक्तमेवमन्येऽपि तद्धिताः ॥ ३० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये तद्धितनिरूपणं नाम पश्यन्नाशदधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३५६ ॥ अथोणादिसिद्धरूपम् ॥ कुमार उवाच ॥ उणादयोऽभिधास्यन्ते प्रत्यया धातुतः परे ॥ उणि कारुश्च शिल्पी स्याज्जायुर्मायुश्च पित्तकम् ॥ १ ॥ गोमायुरायुर्वेदेषु बहुलं स्युरुणादयः ॥ आयुः स्यादुश्च हेत्वाद्याः किंशारुर्धान्यशुककः ॥ २ ॥ कृकवाकुः कुक्रुः स्याद्भूर्भर्ता मरुस्तथा ॥ अयश्चानगरो ज्ञेयः सरूरायुधमुच्यते ॥ ३ ॥ स्वरुर्वज्रं त्रपु सीसमसारं फलगुरीरितम् ॥ गृध्रश्च कनि किराचि मन्दिरं तिमिरं तमः ॥ ४ ॥ इलचि सालिलं वारि कल्याणं भाण्डलं स्मृतम् ॥ बुधो विद्वान्कसौ स्याच्च शिविरं मुत्संस्थितिः ॥ ५ ॥ ओतुर्विडालश्च तुनि अभिधानादुणादयः ॥ कर्णः

कामी च गृहभूवास्तुजेवातृकः स्मृतः ॥ ६ ॥ अनङ्गान्वहतेर्दिनिः स्याज्जातो जीवाणवोवधम् ॥ नौ वह्निरिनि हरिणः मृगः कामी च
 भाजनम् ॥ ७ ॥ कम्बोजो भाजनं भाण्डे सरण्डश्च चतुष्पदः ॥ तरुरेण्डः सङ्घातो वरूडः साम निर्भरम् ॥ ८ ॥ स्फारं प्रभूतं स्यान्नन्त-
 प्रत्यये चीरवल्कलम् ॥ कातरो भारुह्यस्तु प्रचण्डो जवसं तृणम् ॥ ९ ॥ जगच्चैव तु भूलोको कृशानुज्योतिरर्ककः ॥ वर्वरः कुटिलो
 धूर्तश्चत्वरं च चतुष्पथम् ॥ १० ॥ चीवरं भिक्षुप्रावृतिरादित्यो मित्र ईरितः ॥ पुत्रः सूनुः पिता तातः पृदाकुर्व्याप्रवृश्चिके ॥ गतौऽवटोऽथ
 भरतो नटोऽपरेऽप्युणादयः ॥ ११ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये उणादिसिद्धरूपानिरूपणं नाम सप्तपञ्चाशदधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥
 ॥ ३५७ ॥ अथ तिङ्गविभक्तिसिद्धरूपम् ॥ कुमार उवाच ॥ तिङ्गिभक्तिं प्रवक्ष्यामि तथादेशं समासतः ॥ तिङ्गस्त्रिष्वपि वर्तन्ते भावे
 कर्मणि कर्तरि ॥ १ ॥ सकर्मकाकर्मकाश्च कर्तरि द्विपदे स्मृताः ॥ सकर्मका कर्मणि च तदादेशस्तथेरितः ॥ २ ॥ वर्तमाने लडा-
 ल्यातो विध्याद्यर्थे लिङ्गीरितः ॥ विध्यादौ लोडाशिषि च भूतानग्रनने च लङ् ॥ ३ ॥ भूते लुङ् लिट् परोक्षेऽथ भाविन्यग्रतने च
 लुट् ॥ लिङाशिषि च शेषेऽर्थे लङ् भाविष्यति लङ् भवेत् ॥ ४ ॥ लिङ्निमित्ते क्रियाति यत्तौ परे नवात्मनेपदम् ॥ पूर्वं नव परस्मैपदं ति-
 त्सन्तीति प्रथमः पुमान् ॥ ५ ॥ सिध्यत्य मध्यमनरो मिष्वस्मिन् चोत्तमः पुमान् ॥ त आतामन्तात्मने मुख्यः थासाथां ध्वञ्च मध्यमः
 ॥ ६ ॥ उत्तम इ वहि महि भूवाद्या धातवः स्मृताः ॥ भुविरेधिः पचिर्नन्दिध्वंसिः श्रंसिः पदिस्त्वादिः ॥ ७ ॥ शीङिः क्रीडिर्जुहोतिश्च
 जहातिश्च दधात्यपि ॥ दीव्यतिः स्वापितिर्नहिः सुनोतिर्वसिरेव च ॥ ८ ॥ तुदिर्मृशतिर्मुञ्चतिः रुधिर्भुजिस्त्यजिस्तनिः ॥ शवादिको
 विकरणे मनिश्चैव करोत्यपि ॥ ९ ॥ क्रीडतिर्वृङ् ग्रहिश्चोरिः पानीरचिश्च नायकाः ॥ भुवि स्यातिङ् भवति सः भवतस्तौ भवन्ति ते
 ॥ १० ॥ भवसि त्वं युवां भवथो यूयं भवथ चाप्यहम् ॥ भवाम्यावां भवावश्च भवामो ह्येधते कुलम् ॥ ११ ॥ एधेते द्वे तथेधन्ते एधसे
 त्वं हि मेधया ॥ एधेथे च समेधन्वे एधे ह्येधावहे धिया ॥ १२ ॥ एधामहे हरेभन्तया पचतीत्यादि पूर्ववत् ॥ भूयतेऽनुभूयतेऽसौ भावे
 कर्मणि वे यकि ॥ १३ ॥ बुभूषति सनीत्येवं णिचि भावयतीश्चरम् ॥ याङि बोभूयते वाद्यं बोभोति स्याच्च यङ् लुकि ॥ १४ ॥ पुञी-
 यति पुत्रकाम्यत्येवं पटपटायते ॥ घटयत्यथ सनि णिचि बुभूषयति रूपकम् ॥ १५ ॥ भवेद्भवेतां च लिङि भवेयुश्च भवेः परे ॥

भवेतं च भवेतैवं भवेयं च भवेवं भवेम ॥ १६ ॥ एधेत एधेयातामेधेरन्मनसा श्रिया ॥ एधेयाश्च एधेयाथामेधेचमेधेय एधेवाहि एधेमाहि
 ॥ १७ ॥ अस्तु तावद्भवतां लोटि भवन्तु भवताद्भव ॥ भवतं भवत भवानि भवाव च भवाम च ॥ १८ ॥ एधतामेधेतामेधन्तामेधै पचावहै
 पचामहै ॥ अभ्यनन्ददपचतामपचन्नपचस्तथा ॥ १९ ॥ अभवतमभवतापचमपचावापचाम च ॥ ऐधतैधेतामैधध्वमेधे चैधामहीरितम्
 ॥ २० ॥ अभूदभूतामभूवन्नभूश्चाभूवमेव लुट् ॥ ऐधिष्टैधिषातां मरा वैधिष्ठा ऐधिषीदृशम् ॥ २१ ॥ लिटि बभूव बभूवतुः बभूवुश्च
 बभूविथ ॥ बभूवधुर्बभूव च बभूविव बभूविम ॥ २२ ॥ पेचे पेचाते पेचिरे त्वमेधाश्चकृषे तथा ॥ एधाश्चक्राथे पेचिध्वे पेचे पेचिमहे
 तथा ॥ २३ ॥ लुटि भविता भवितारौ भवितारो हरादयः ॥ भवितासि भवितास्थो भवितास्मस्तथा वयम् ॥ २४ ॥ पक्ता पक्तारौ
 पक्तारः पक्तासे त्वं शुभौदनम् ॥ पक्ताध्वे पक्ताहे चाहं पक्तास्महे हरेश्चरुम् ॥ २५ ॥ लिङाशिपि सुखं भूयाद्भूयास्तां हरिशङ्करौ ॥
 भूयासुस्ते च भूयात्त्वं युवां भूयास्तमीश्वरौ ॥ २६ ॥ भूयास्त यूयं भूयासमहं भूयास्म सर्वदा ॥ यक्षीष्ट ह्यधिषीयास्तां यक्षीरन्नेधिषीय
 च ॥ २७ ॥ यक्षीवह्येधिषीमहि लिङि चायक्ष्यते तिलुङ् ॥ अयत्येतामयक्ष्यन्तायक्ष्यथा अयक्ष्येथां ग्रवाम ॥ २८ ॥ अयक्ष्यध्वमौधि-
 ष्यावह्येधिष्यामहि हरेर्वयम् ॥ लुटि स्याद्भविष्यतीति एधिष्यामह ईदृशम् ॥ २९ ॥ एवं विभावायिष्यान्ति बांभविष्याति रूपकम् ॥
 घटयेत्पटयेत्तद्वत्पुत्रीयाति च काम्याति ॥ ३० ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये तिङ्विभक्तिनिरूपणं नामाष्टपञ्चाशदधिकत्रिंशततमोऽ-
 ध्यायः ॥ ३५८ ॥ अथ कृत्सिद्धरूपम् ॥ कुमार उवाच ॥ कृतस्त्रिष्वपि विज्ञेया भावे कर्मणि कर्त्तारि ॥ अज्ल्युट् क्तिन्वभो भावे यजकारत
 एव च ॥ १ ॥ अचि धर्मस्य विनय उत्करः प्रकरस्तथा ॥ देवो भद्रः श्रीकरश्च ल्युटि रूपन्तु शोभनम् ॥ २ ॥ क्तिनि वृद्धिस्तुतिमती
 वभि भावोऽथ युच्यपि ॥ कारणा भावनेत्यादि अकारे च चिकित्सया ॥ ३ ॥ तथा तव्यो ह्यनीयश्च कर्त्तव्यं करणीयकम् ॥ देयं
 ध्येयश्चैव याति ण्याति कार्यं च कृत्यकाः ॥ ४ ॥ कर्त्तारि क्तादयो ज्ञेया भावे कर्मणि च क्वचित् ॥ गतो ग्राम गतो ग्राममाश्लिष्टश्च
 गुरुस्त्वया ॥ ५ ॥ शतृशानचौ भवन्नेधमानो भवन्त्यापि ॥ ण्वुल्लृचौ सर्वधातुभ्यो भावको भविता तथा ॥ ६ ॥ क्तिवन्तश्च स्वयम्भूश्च
 भूते लिटः कसुः कानच् ॥ बभूविवाण्पेचिवांश्च पेचानः श्रद्धानकः ॥ ७ ॥ अणि स्युः कुम्भकाराद्या भूतेऽप्युणादयः स्मृताः ॥ वायुः

पायुश्च कारुः स्य हुलं छन्दसीरितम् ॥ ८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये कृदन्तनिरूपणं नामैकोनषष्ट्याधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥
 ॥ ३५९ ॥ अथ कोशेषु स्वर्गपातालादिवर्गाः ॥ आग्निरुवाच ॥ स्वर्गादि नामलिङ्गो यो हरिस्तं प्रवदामि ते ॥ स्वः स्वर्गनाकत्रिदिवा
 द्योदिवौ द्वे त्रिविष्टपम् ॥ १ ॥ देवा वृन्दारका लेखा रुद्राद्या गणदेवताः ॥ विद्याधरोऽप्सरोयक्षरक्षोगन्धर्वकिन्नराः ॥ २ ॥ पिशाचो
 गुह्यकः सिद्धो भूतोऽमी देवयोनयः ॥ देवद्विषोऽसुरा दैत्याः सुगतः स्यात्तथागतः ॥ ३ ॥ ब्रह्मात्मभूः सुरज्येष्ठो विष्णुर्नारायणो हरिः ॥
 रेवतीशो हली रामः कामः पञ्चशरः स्मरः ॥ ४ ॥ लक्ष्मीः पद्मालया पद्मा सर्वः सर्वेश्वरः शिवः ॥ कपर्दोऽस्य जटाजूटः पिनाकोऽ-
 जगवन्धनुः ॥ ५ ॥ प्रमथाः स्युः पारिषदा मृडानी चण्डिकाऽम्बिका ॥ द्वैमातुरो गजास्यश्च सेनानीरग्निभूर्गुहः ॥ ६ ॥ आखण्डलः
 सुनासीरः सूत्रामा च दिवस्पतिः ॥ पुलोमजा शचीन्द्राणी देवी तस्य तु वल्लभा ॥ ७ ॥ स्यात्प्रासादौ वैजयन्तो जयन्तः पाक-
 शासनिः ॥ ऐरावतोऽभ्रमातङ्गैरावणाभ्रमुवल्लभाः ॥ ८ ॥ ह्लादिनी वज्रमस्त्री स्यात्कुलिशं भिदुरं पविः ॥ व्योमयानं विमानोऽस्त्री
 पीयूषममृतं सुधा ॥ ९ ॥ स्यात्सुधर्मा देवसभा स्वर्गङ्गा सुरदीर्घिका ॥ स्त्रियां बहुष्वप्सरसः स्वर्वेश्या उर्वशसिखाः ॥ १० ॥ हाहा
 हूहूश्च गन्धर्वा अग्निर्वह्निर्धनञ्जयः ॥ जातवेदाः कृष्णवर्त्मा आश्रयाशश्च पावकः ॥ ११ ॥ हिरण्यरेताः सप्तार्चिः शुक्रश्चैवाशुशुक्षणिः ॥
 शुचिरपिप्तमोर्वस्तु वाडवो वडवानलः ॥ १२ ॥ वह्नेर्द्वयोर्ज्वालकीलावर्चिर्हतिः शिखा स्त्रियाम् ॥ त्रिषु स्फुलिङ्गोऽग्निकणो धर्म-
 राजः परेतराद् ॥ १३ ॥ कालोऽन्तको दण्डधरः श्राद्धदेवोऽथ राक्षसः ॥ कोणपास्रपक्रव्यादा यातुधानश्च नैर्ऋतिः ॥ १४ ॥ प्रचेता वरुणः
 पाशी श्वसनः स्पर्शनोऽनिलः ॥ सदागतिर्मातरिश्वा प्राणो मरुत्समीरणः ॥ १५ ॥ जवो रंहस्तरसी तु लघु क्षिप्रमरं द्रुतम् ॥ सत्वरं चपलं
 तूर्णमविलम्बितमाशु च ॥ १६ ॥ सतताऽनारताश्रान्तसन्तताविरतानिशम् ॥ नित्यानवरताजस्रमप्यथातिशयो भरः ॥ १७ ॥ अतिवे-
 लभृशात्यर्थातिमात्रोद्गाढनिर्भरम् ॥ तीव्रैकान्तनितान्तानि गाढबाढदृढानि च ॥ १८ ॥ गुह्यकेशो यक्षराजो राजराजो धना-
 धिपः ॥ स्यात्किन्नरः किंपुरुषस्तुरङ्गवदनो मयुः ॥ १९ ॥ निधिर्ना शेवधिव्योम त्वभ्रं पुष्करमम्बरम् ॥ द्योदिवो चान्तरिक्षं खं काष्ठा-
 शाककुभो दिशः ॥ २० ॥ अभ्यन्तरं त्वन्तरालञ्चक्रवालन्तु मण्डलम् ॥ तडित्वान्वारिदो मेघस्तनयितुर्वलाहकः ॥ २१ ॥ काद-

म्विनी मेघमाला स्तनितं गर्जितं तथा ॥ शम्पाशतहृदाहादिन्यैरावत्यः क्षणप्रभाः ॥ २२ ॥ तडित्सोदामिनी विद्युच्चञ्चला चपलाऽपि
 च ॥ स्फूर्जथुर्वज्रनिर्घोषो वृष्टिघातस्त्वग्रहः ॥ २३ ॥ धारा सम्पात आसारः शीकरोऽम्बुकणाः स्मृताः ॥ वर्षांपलस्तु करका
 मेघच्छन्नेऽह्नि दुर्दिनम् ॥ २४ ॥ अन्तर्धा व्यवधा पुंसि त्वन्तर्धिरपवारणम् ॥ अपिधानतिरोधानापिधानाच्छादनानि च ॥ २५ ॥ अब्जो
 जैवातृकः सोमो ग्लौर्मृगाङ्कः कलानिधिः ॥ विधुः कुमुदबन्धुश्च बिम्बोऽस्त्री मण्डलं त्रिषु ॥ २६ ॥ कला तु षोडशो भागो भित्तं
 शकलखण्डके ॥ चन्द्रिका कौमुदी ज्योत्स्ना प्रसादस्तु प्रसन्नता ॥ २७ ॥ लक्षणं लक्ष्मकं चिह्नं शोभा कान्तिर्द्युतिश्छविः ॥ सुषमा
 परमा शोभा तुषारस्तुहिनं हिमम् ॥ २८ ॥ अवश्यायस्तु नीहारः प्रालेयः शिशिरो हिमः ॥ नक्षत्रमृक्षं भं तारा तारकाप्युडु वा
 स्त्रियाम् ॥ २९ ॥ गुरुर्जीव आङ्गिरस उशना भार्गवः कविः ॥ विधुन्तुदस्तमो राहुर्लग्नं राशुदयः स्मृतः ॥ ३० ॥ सप्तर्षयो मरीच्य-
 त्रिमुखाश्चित्रशिखण्डिनः ॥ हरिदश्चब्रध्नपूषद्युमणिमैहिरो रविः ॥ ३१ ॥ परिवेषस्तु परिधिरुपसूर्य्यकमण्डले ॥ किरणोऽस्रमयूखांशुगभ-
 स्तिघृणिघृण्यः ॥ ३२ ॥ भानुः करो मरीचिः स्त्री पुंसयोर्दीधितिः स्त्रियाम् ॥ स्युः प्रभा रुद्यचिस्त्विद्भाभाश्छविद्युतिदीप्तयः ॥
 ॥ ३३ ॥ रोचिः शोचिरुभे क्लीबे प्रकाशो द्योत आतपः ॥ कोष्णं कवोष्णं मन्दोष्णं कदुष्णं त्रिषु तद्वति ॥ ३४ ॥ तिग्मं तीक्ष्णं खरं
 तद्वदिष्टोऽनेहा च कालकः ॥ घस्रो दिनाहनी चैव सायंसन्ध्या पितृप्रसूः ॥ ३५ ॥ प्रत्यूषोऽऽहर्मुखं कल्यमुषःप्रत्यूषसी अपि ॥
 प्राल्हापराह्मयाह्नास्त्रिसन्ध्यमथ शर्वरी ॥ ३६ ॥ यामी तमी तमिस्रा च ज्योत्स्नी चद्रिकयान्विता ॥ आगामिवर्त्तमानाहर्द्युक्तायां निशि
 पक्षिणी ॥ ३७ ॥ अर्द्धरात्रनिशीथौ द्वौ प्रदोषो रजनीमुखम् ॥ स पर्वसन्धिः प्रतिपत्पञ्चदश्यायैर्दन्तरम् ॥ ३८ ॥ पक्षान्तौ पञ्चदश्या
 द्वे पोर्णमासी तु पूर्णिमा ॥ कलाहीने सानुमतिः पूर्णे राका निशाकरे ॥ ३९ ॥ अमावास्या त्वमावस्या दर्शः सूर्य्येन्दुसङ्गमः ॥ सा
 दृष्टेन्दुः सिनीवाली सा नष्टेन्दुकला कुटूः ॥ ४० ॥ संवर्त्तः प्रलयः कल्पः क्षयः कल्पान्त इत्यापि ॥ कलुषं वृजिनैनोऽघमंहो दुरित-
 दुष्कृतम् ॥ ४१ ॥ स्याद्धर्ममास्त्रियां पुण्यश्रेयसी सुकृतं वृषः ॥ मुत्प्रीतिः प्रमदो हर्षः प्रमोदामोदसम्मदाः ॥ ४२ ॥ स्यादानन्दधुरानन्दः
 शर्मशातमुखानि च ॥ श्वःश्रेयसं शिवं भद्रं कल्याणं मङ्गलं शुभम् ॥ ४३ ॥ भावुकं भविकं भव्यं कुशलं क्षेममास्त्रियाम् ॥ देवं दिष्टं

भागधेयं भाग्यं स्त्री नियतिर्विधिः ॥ ४४ ॥ क्षेत्रज्ञ आत्मा पुरुषः प्रधानं प्रकृतिः स्त्रियाम् ॥ हेतुर्ना कारणं बीजं निदानं त्वादिकार-
णम् ॥ ४५ ॥ चित्तं तु चेतो हृदयं स्वान्तं हृन्मानसं मनः ॥ बुद्धिर्मनीषा धिषणा धीः प्रज्ञा शेमुषी मतिः ॥ ४६ ॥ प्रेक्षोपलब्धि-
श्चित्संविप्रतिपञ्चासिचेतनाः ॥ धीर्धारणावती मेधा संकल्पः कर्म मानसम् ॥ ४७ ॥ सङ्ख्याविचारणा चर्चा विचिकित्सा तु संशयः ॥
अध्याहारस्तर्क ऊहः समौ निर्णयनिश्चयौ ॥ ४८ ॥ मिथ्यादृष्टिर्नास्तिकता भ्रान्तिर्मिथ्यामतिभ्रमः ॥ अङ्गीकाराभ्युपगमप्रतिश्रमस-
माधयः ॥ ४९ ॥ मोक्षे धीर्ज्ञानमन्यत्र विज्ञानं शिल्पशास्त्रयोः ॥ मुक्तिः कैवल्यनिर्वाणश्रेयोनिःश्रेययसामृतम् ॥ ५० ॥ मोक्षोऽपवर्गोऽ-
थाज्ञानमविद्याहृन्मातिः स्त्रियाम् ॥ विमर्दोऽथे परिमलो गन्धे जनमनोहरे ॥ ५१ ॥ आमोदः सोऽतिनिर्हारी सुरभिर्घ्राणतर्पणः ॥ शुक्लशुभ्रशु-
चिश्चेतविशदश्चेतपाण्डराः ॥ ५२ ॥ अवदातः सितो गौरो वलक्षो धवलोऽर्जुनः ॥ हरिणः पाण्डुरः पाण्डुरीषत्पाण्डुस्तु धूसरः ॥ ५३ ॥
कृष्णे नीलासितश्यामकालश्यामलमेचकाः ॥ पीतो गौरो हरिद्राभः पालाशो हरितो हरित् ॥ ५४ ॥ रोहितो लोहितो रक्तः शोणः
कोकनदच्छविः ॥ अव्यक्तरागस्त्वरुणः श्वेतरक्तस्तु पाटलः ॥ ५५ ॥ श्यावः स्यात्कापिशो धूम्रधूमलौ कृष्णलोहिते ॥ कडारः
कापिलः पिङ्गपिशङ्गौ कद्रुपिङ्गलौ ॥ ५६ ॥ चित्रं किर्मीरकल्माषशबलैताश्च कर्बुरे ॥ व्याहार उक्तिर्लपितमपभ्रंशोऽपशब्दकः ॥
॥ ५७ ॥ तिङ्सुबन्तचर्या वाक्यं क्रिया वा कारकान्विता ॥ इतिहासः पुरावृत्तं पुराणं पञ्चलक्षणम् ॥ ५८ ॥ आख्यायाधिकोपल-
ब्धार्था प्रबन्धः कल्पना कथा ॥ समाहारः संग्रहस्तु प्रवहिका प्रहेलिका ॥ ५९ ॥ समस्या तु समासार्था स्मृतिस्तु धर्मसंहिता ॥
आख्याहे चाभिधानं च वार्त्ता वृत्तान्त ईरितः ॥ ६० ॥ दूतिराकारणाह्वानमुपन्यासस्तु वाङ्मुखम् ॥ विवादो व्यवहारः स्यात्प्रति-
वाक्योत्तरे समे ॥ ६१ ॥ उपोद्धात उदाहारो ह्यथ मिथ्याभिज्ञंसनम् ॥ अभिशापो यशः कीर्तिः प्रश्रः पृच्छानुयोगकः ॥ ६२ ॥
आप्रोडितं द्विस्त्रिरुक्तं कुत्सानिन्दे च गर्हणे ॥ स्यादाभाषणमालापः प्रलापोऽनर्थकं वचः ॥ ६३ ॥ अनुलापो मुहुर्भाषा विलापः परिदेव-
नम् ॥ विप्रलापो विरोधोक्तिः संलापो भाषणं मिथः ॥ ६४ ॥ सुप्रलापः सुवचनमपलापस्तु निह्वः ॥ रुशती वागकल्याणी सङ्गतं हृदय-
ङ्गमम् ॥ ६५ ॥ अत्यर्थमधुरं सान्त्वमवदं स्यादनर्थकम् ॥ निष्ठुराशीलपरुषं ग्राम्यं वै सूनृतं प्रिये ॥ ६६ ॥ सत्यं तथ्यमृतं सम्यङ् नाद-

निस्वाननिस्वनाः ॥ आरवारावसंरावविरावा अथ मर्मरः ॥ ६७ ॥ स्वनिते वस्त्रपर्णानां भूषणानान्तु शिञ्जितम् ॥ वीणाया निक्कणः काणः
तिरश्चां वाशितं रूतम् ॥ ६८ ॥ कोलाहलः कलकलो गतिं गानमिमे समे ॥ स्त्री प्रतिश्रुत्यतिष्वाने तन्त्रीकण्ठात्रिषादकः ॥ ६९ ॥
काकली तु कले सूक्ष्मे घनौ तु मधुरास्फुटे ॥ कलो मन्द्रस्तु गम्भीरे तारोऽत्युच्चैः स्रयास्त्रिषु ॥ ७० ॥ समन्वितलयस्त्वेकतालो वीणा तु
वल्लकी ॥ विपञ्ची सा तु तन्त्रीभिः सप्तभिः परिवादिनी ॥ ७१ ॥ ततं वीणादिकं वाद्यमानदं मुरजादिकम् ॥ वंशादिकन्तु सुषिरं
कांस्यतालादिकं घनम् ॥ ७२ ॥ चतुर्विधमिदं वाद्यं वादित्रातोद्यनामकम् ॥ मृदङ्गा मुरजा भेदास्त्वङ्ग्यालिङ्ग्योऽर्द्धकास्त्रयः ॥ ७३ ॥
स्याद्यशः पटहो ढक्का भेर्य्यामानकदुन्दुभिः ॥ आनकः पटहो भेदा झर्झरीडिण्डिमादयः ॥ ७४ ॥ मर्दलः पणवस्तुल्यो क्रियमानं तु
तालकः ॥ लयः साम्यं ताण्डवन्तु नाट्यं लास्यञ्च नर्तनम् ॥ ७५ ॥ तौर्य्यत्रिकं नृत्यगीतवाद्यं नाट्यमिदं त्रयम् ॥ राजा भट्टारको
देवः साभिषेका च देव्यपि ॥ ७६ ॥ शृङ्गारवीरकरुणाद्रुतहास्यभयानकाः ॥ बीभत्सरोद्रे च रसाः शृङ्गारः शुचिरुज्ज्वलः ॥ ७७ ॥
उत्साहवर्धनो वीरः कारुण्यं करुणा घृणा ॥ कृपा दया चानुकम्पाऽप्यनुक्रोशोऽप्यथो हसः ॥ ७८ ॥ हासो हास्यञ्च बीभत्सं विकृतं
त्रिष्विदं द्वयम् ॥ विस्मयोऽद्भुतमाश्चर्य्यं चित्रमप्यथ भैरवम् ॥ ७९ ॥ दारुणं भीषणं भीष्मं घोरं भीमं भयानकम् ॥ भयङ्करं
प्रतिभयं रौद्रन्तूग्रममी त्रिषु ॥ ८० ॥ चतुर्दश दरत्रासौ भीतिर्भीः साध्वसं भयम् ॥ विकारो मानसो भावोऽनुभावो भावबोधनः ॥ ८१ ॥
गवोऽभिमानोऽहङ्कारो मानश्चित्तसमुन्नतिः ॥ अनादरः परिभवः परिभावस्तिरक्रिया ॥ ८२ ॥ व्रीडा लज्जा त्रपा ह्रीः स्यादभिध्यानं धने
स्पृहा ॥ कौतूहलं कौतुकञ्च कुतुकञ्च कुतूहलम् ॥ ८३ ॥ स्त्रीणां विलासविव्वोकविभ्रमा ललितं तथा ॥ हेलालीलेत्यमी हावाः
क्रियाः शृङ्गारभावजाः ॥ ८४ ॥ द्रवकेलिपरीहासाः क्रीडा लीला च कूर्दनम् ॥ स्यादाच्छुरितकं हासः सोत्प्रासः समनाक्स्मितम् ॥ ८५ ॥
अधोभुवनपातालं च्छिद्रं श्वभ्रं वपा सुषिः ॥ गर्तावटौ भुवि श्वभ्रे तमिस्रं तिमिरं तमः ॥ ८६ ॥ सर्पः पृदाकुर्भुजगो दन्दशूको विले-
शयः ॥ विषं क्ष्वेडश्च गरलं निरयो दुर्गतिः स्त्रियाम् ॥ ८७ ॥ पयः कीलालममृतमुदकं भुवनं वनम् ॥ भङ्गस्तरङ्ग अर्मिर्वा कलोलो-
लोलको च तो ॥ ८८ ॥ पृषन्ति बिन्दुपृषताः कूलं रोधश्च तीरकम् ॥ तोयोत्थितं तत्पुलिनं जम्बालं पङ्ककर्मौ ॥ ८९ ॥ जलो-

च्छासाः परीवाहाः कूपकास्तु विदारकाः ॥ आतरस्तरपण्यं स्याद्द्रोणी काष्ठाम्बुवाहिनी ॥ ९० ॥ कलुषश्चाविलोऽच्छस्तु प्रसन्नोऽथ
 गभीरकम् ॥ अगाधं दाशकैवतौ शम्बूका जलशुक्तयः ॥ ९१ ॥ सौगन्धिकन्तु कङ्कारं नीलमिन्दीवरं कजम् ॥ स्यादुत्पलं कुवलयं
 सिते कुमुदकैरवे ॥ ९२ ॥ शालूकमेषां कन्दः स्यात्पद्मं तामरसं कजम् ॥ नीलोत्पलं कुवलयं रक्तं कोकनदं स्मृतम् ॥ ९३ ॥ करहाटः
 शिफा कन्दं किञ्जल्कः केसरोऽस्त्रियाम् ॥ खनिः स्त्रियामाकरः स्यात्पादाः प्रत्यन्तपर्वताः ॥ ९४ ॥ उपत्यकाद्रेशन्ना भूमिरूर्ध्वमधि-
 त्यका ॥ स्वर्गपातालवर्गाद्या उक्ता नानार्थकाऽद्भुतः ॥ ९५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शब्दकोशे स्वर्गादिवर्गनिरूपणं नाम षष्ठ्य-
 धिकनिशततमोऽध्यायः ॥ ३६० ॥ अथाव्ययवर्गाः ॥ आग्निस्वाच ॥ आङ्गीषदर्थेऽभिव्याप्तौ समिधे धातुयोगजे ॥ आ प्रगृह्यः
 स्मृतौ वाक्येऽप्यास्तु स्यात्कोपपीडयोः ॥ १ ॥ पापकुत्सेषदर्थे कु धिजुगुप्सननिन्दयोः ॥ चान्वाचयसमाहारेतरेतसमुच्चये ॥ २ ॥
 स्वस्त्याशीक्षेमपुण्यादौ प्रकर्षे लङ्घनेऽप्यति ॥ स्वित्रश्ने च वितर्के च तु स्याद्देदेऽवधारणे ॥ ३ ॥ ॥ सकृत्सहैकवारे स्यादारादूरस-
 मीपयोः ॥ प्रतीच्यां चरमे पश्चादुत्पत्त्यर्थविकल्पयोः ॥ ४ ॥ पुनः सहार्थयोः शश्वत्साक्षात्प्रत्यक्षतुल्ययोः ॥ खेदानुकम्पासन्तो-
 षविस्मयामन्त्रणे वत ॥ ५ ॥ हन्त हर्षेऽनुकम्पायां वाक्यारम्भविषादयोः ॥ प्रति प्रतिनिधौ वीप्सालक्षणादौ प्रयोगतः ॥ ६ ॥ इति
 हेतौ प्रकरणे प्रकाशादिसमाप्तिषु ॥ प्राच्यां पुरस्तात्प्रथमे पुरार्थेऽग्रत इत्यपि ॥ ७ ॥ यावत्तावच्च साकल्येऽवधौ मानेऽवधारणे ॥ मङ्गला-
 नन्तरारम्भप्रश्नकार्त्स्न्येष्वथो अथ ॥ ८ ॥ वृथा निरर्थकाविध्योर्नानाऽनेकोभयार्थयोः ॥ नु पृच्छायां विकल्पे च पश्चात्सादृश्ययोरनु-
 ॥ ९ ॥ प्रश्नावधारणानुज्ञाऽनुनयामन्त्रणे ननु ॥ गर्हासमुच्चयप्रश्नशङ्कासम्भावनास्वापि ॥ १० ॥ उपमायां विकल्पे वा सामित्वद्वे-
 जुगुप्सिते ॥ अमा सह समीपे च कं वारिणि च मूर्धनि ॥ ११ ॥ इवेत्यमर्थयोरेवं नूनं तर्केऽर्थनिश्चये ॥ तूष्णीमर्थे सुखे जोषं किं
 पृच्छायां जुगुप्सने ॥ १२ ॥ नाम प्राकाश्यसम्भाव्यक्रोधोपगमकुत्सने ॥ अलं भूषणपर्याप्तिशक्तिवारणवाचकम् ॥ १३ ॥ हूं वितर्के
 परिप्रश्ने समयाऽन्तिकमध्ययोः ॥ पुनरग्रथमे भेदे निर्निश्चयनिषेधयोः ॥ १४ ॥ स्यात्प्रबन्धे चिरातीति निकटागामिके पुरा ॥ उर्युरी-
 चोररी च विस्तारेऽङ्गाङ्कते त्रयम् ॥ १५ ॥ स्वर्गे परे च लोके स्ववार्त्तासम्भावयोः किल ॥ निषेधवाक्यालङ्कारे जिज्ञासावसरे

खलु ॥ १६ ॥ समीपोभयतः शशिप्राकल्याभिमुखेऽभितः ॥ नामप्रकाशयोः प्रादुर्मिषोन्योन्यं रहस्यपि ॥ १७ ॥ तिरोऽन्तर्द्धौ तिर्यगर्थे
 हा विषादशुगार्तिषु ॥ अहहेत्यद्भुते खेदे हि हेतावधारण ॥ १८ ॥ चिराय चिररात्राय चिरस्याद्याश्चिरार्थकाः ॥ मुहुः पुनः पुनः
 शश्वदभीक्ष्णमसकृत्समाः ॥ १९ ॥ स्याज्झटित्यञ्जसाहाय द्राड्मड्क्षु सपदि द्रुते ॥ बलवत्सुष्ठु किमुत विकल्पे
 किं किमुत च ॥ २० ॥ तु हि च स्म ह वै पादपूरणे पूजनेऽस्वाति ॥ दिवाह्नीत्यथ दोषा च नक्तं च रजनाविति ॥ २१ ॥
 तिर्यगर्थे साचि तिरोऽप्यथ सम्बोधनार्थकाः ॥ स्युः प्याद् पाडङ्ग हे है भोः समया निकषा हिरुक् ॥ २२ ॥
 अतर्किते तु सहसा स्यात्पुरः पुरतोऽग्रतः ॥ स्वाहा देवहविर्दाने श्रौषड् वौषड् वषट् स्वधा ॥ २३ ॥ किञ्चिदीपन्मनागल्पे प्रेत्याऽमुत्र
 भवान्तरे ॥ यथा तथा चैव साम्ये अहो हो इति विस्मये ॥ २४ ॥ मौने तु तूष्णीं तूष्णीकं सद्यः सपदि तत्क्षणे ॥ दिष्ट्या समुपयोषञ्चेत्यान-
 न्देऽथान्तरेऽन्तरा ॥ २५ ॥ अन्तरेण च मध्ये स्युः प्रसह्य तु हठार्थकम् ॥ युक्ते द्वे साम्प्रतं स्थानेऽभीक्ष्णं शश्वदनारते ॥ २६ ॥ अभवो
 न ह्यनो नापि मा स्म मालञ्च वारणे ॥ पक्षान्तरं चेद्यदि च तत्त्वे त्वऽद्धाऽञ्जसा द्वयम् ॥ २७ ॥ प्राकाश्ये प्रादुराविः स्यादोमेवं परमं
 मते ॥ समन्ततस्तु परितः सर्वतो विष्वगित्यपि ॥ २८ ॥ अकामानुमतौ काममसूयोपगमेऽस्तु च ॥ ननु च स्याद्विरोधोक्तौ कञ्चित्का-
 मप्रवेदने ॥ २९ ॥ निःसमं दुष्पमं गह्यं यथास्वन्तु यथायथम् ॥ मृषा मिथ्या च वितथे यथार्थन्तु यथातथम् ॥ ३० ॥ स्युरेवन्तु पुनर्वै-
 वेत्यवधारणवाचकाः ॥ प्रागतीतार्थकं नूनमवश्यं निश्चये द्वयम् ॥ ३१ ॥ संवद्रपैऽवरे त्वर्वागामेवं स्वयमात्मना ॥ अल्पे नीचैर्महत्युच्चैः
 प्रायोभूम्यऽद्भुते शनैः ॥ ३२ ॥ सना नित्ये बहिर्बाह्ये स्मातीतिऽस्तमदर्शने ॥ अस्ति सत्त्वे रुशोक्तावूमुं प्रश्नेऽनुनये त्वयि ॥ ३३ ॥ हूं तर्कं
 स्यादुषा रात्रेरवसाने नमो नतौ ॥ पुनरर्थेऽङ्गनिन्दायां दुष्टु सुष्ठु प्रशंसने ॥ ३४ ॥ सायं साये प्रगे प्रातः प्रभाते निकषाऽन्तिके ॥ परुत्परा
 र्यैषमोऽन्दे पूर्वं पूर्वतरे यति ॥ ३५ ॥ अद्यात्राहचऽथ पूर्वेऽह्नीत्यादौ पूर्वोत्तरापरात् ॥ तथाऽवरान्यान्यतरेतरात्पूर्वैद्युरादयः ॥ ३६ ॥ उभ-
 यद्युश्चोभयेद्युः परे त्वह्नि परेद्यवि ॥ ह्यो गतेऽनागतेऽह्नि श्वः परश्वः श्वः परेऽहनि ॥ ३७ ॥ तदा तदानीं युगपदेकदा सर्वदा सदा ॥ एतर्हि
 सम्प्रतीदानीमधुना साम्प्रतं तथा ॥ ३८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शब्दकोशेऽव्ययवर्गादिनिष्पन्नं नामैकपष्टयधिकत्रिंशत्तमोऽ-

व्यायः ॥ ३६१ ॥ अथ नानार्थवर्गाः ॥ अग्निरुवाच ॥ आकाशे त्रिदिवे नाको लोकस्तु भुवने जने ॥ पथे यशसि च श्लोकः शरे खड्गे
 च सायकः ॥ १ ॥ आनकः पटहो भेरी कलङ्कोऽङ्गापवादयोः ॥ मारुते वेधसि ब्रध्ने पुंसि कः कं शिरोऽम्बुनोः ॥ २ ॥ स्यात्पुलाकस्तु-
 च्छधान्ये संक्षेपे भक्तसिक्थके ॥ महेन्द्रगुगुलूकव्यालग्राहिषु कौशिकः ॥ ३ ॥ शालावृकौ कपिश्वानौ मानं स्यान्मिति साधनम् ॥
 सर्गः स्वभावनिमोक्षनिश्चयाध्यायसृष्टिषु ॥ ४ ॥ योगः सन्नहनोपायध्यानसङ्गतिश्रुतिषु ॥ भोगः सुखे रुयादिभृतावज्जौ शंखनिशाकरौ
 ॥ ५ ॥ काके भगण्डौ करटौ दुश्चर्मा शिपिविष्टकः ॥ रिष्टं क्षेमाशुभाभावेष्वरिष्टे तु शुभाऽशुभे ॥ ६ ॥ व्यष्टिः फले समृद्धौ च दृष्टि-
 ज्ञानेऽक्षिण दर्शने ॥ निष्ठानिष्पत्तिनाशान्ताः काष्ठोत्कर्षे स्थितौ दिशि ॥ ७ ॥ भूगोवाचस्त्रिडा इडाः प्रगाढं भृशकृच्छयोः ॥ भृशप्र-
 तिज्ञयोर्बाढं शक्तस्थूलौ दृढौ त्रिषु ॥ ८ ॥ विन्यस्तसंहतौ व्यूढौ कृष्णो व्यासेऽर्जुने हरौ ॥ पणो द्यूतादिषूत्सृष्टे भृतौ मूल्ये धनेऽपि च
 ॥ ९ ॥ मौर्व्यां द्रव्याश्रिते सत्त्वशुक्लसन्ध्यादिके गुणः ॥ श्रेष्ठेऽधिपे ग्रामणीः स्याज्जगुप्साकरुणे घृणे ॥ १० ॥ तृषा स्पृहापिपासे द्वे
 विषणिः स्याद्वणिक्पथे ॥ विषाभिमरलोहेषु तीक्ष्णं क्लीबे खरे त्रिषु ॥ ११ ॥ प्रमाणं हेतुमर्यादाशास्त्रेयत्ताप्रमातृषु ॥ करणं क्षेत्रगात्रादा-
 वीरिणं शून्यमूपरम् ॥ १२ ॥ यन्ता हस्तिपके सूते वह्निज्वाला च हेतयः ॥ श्रुतं शास्त्रावभृतयोर्युगपर्याप्तयोः कृतम् ॥ १३ ॥ ख्याते
 हृष्टे प्रतीतोऽभिजातस्तु कुलजे बधे ॥ विविक्तौ पूतविजनौ मूर्च्छितौ मूढसोच्छ्रयोः ॥ १४ ॥ अधोऽभिधेयैर्वस्तुप्रयोजननिवृत्तिषु ॥ निदा-
 नागमयोस्तथिर्मृषिजुष्टजले गुरौ ॥ १५ ॥ प्राधान्ये राजलिङ्गे च वृषांगे ककुदोऽस्त्रियाम् ॥ स्त्री संविज्ञानसम्भाषाक्रियाकाराजिनामसु ॥
 ॥ १६ ॥ धर्मे रहस्युपनिषत्स्यादृतौ वत्सरे शरत् ॥ पदं व्यवसितित्राणस्थानलक्ष्माङ्गाप्रिवस्तुषु ॥ १७ ॥ त्रिधिष्टमधुरौ स्वादू मृदू
 चातीक्ष्णकोमलौ ॥ सत्ये साधौ विद्यमाने प्रशस्तेऽभ्यर्हिते च सत् ॥ १८ ॥ विधिर्विधाने देवेऽपि प्राणिधेः प्रार्थने चरे ॥ वधूर्जाया सुषा-
 स्त्री च सुधालेपोऽमृतं सुही ॥ १९ ॥ स्पृहा सम्प्रत्ययः श्रद्धा पण्डितम्मन्यगर्वितौ ॥ ब्रह्मबन्धुरधिक्षेपे भानू राश्मिदिवाकरौ ॥ २० ॥
 ग्रावाणौ शैलपाषाणौ मूर्खनीचौ पृथग्जनौ ॥ तरुशैलौ शिखरिगौ तनुस्त्वग्देहयोऽपि ॥ २१ ॥ आत्मा यत्नो धृतिर्बुद्धिः स्वभावो ब्रह्मवर्ण-
 च ॥ उत्थानं पोरुषे तन्त्रे व्युत्थानं प्रतिरोधने ॥ २२ ॥ निर्यातनं वैरशत्रौ दाने न्यासार्पणेऽपि च ॥ व्यसनं विपदि अंशे दोषे कामजको-

पजे ॥ २३ ॥ मृगयाक्षादवास्वप्रः पारवादः स्त्रियो मदः ॥ तौर्यत्रिकं वृथाट्या च कामजो दशको गणः ॥ २४ ॥ पेशुन्य साहसं द्रोह ईर्ष्या-
 सूयार्थदूषणम् ॥ वाग्दण्डश्चैव पारुष्यं क्रोधजोऽपि गणोऽष्टकः ॥ २५ ॥ अकर्मगुह्ये कौपीनं मैथुनं सङ्गतौ रतौ ॥ प्रधानं परमार्थो धीः
 प्रज्ञानं बुद्धिचिह्नयोः ॥ २६ ॥ क्रन्दने रोदनाह्वाने वर्ष्म देहप्रमाणयोः ॥ आराधनं साधने स्यादवाप्तौ तोषणेऽपि च ॥ २७ ॥ रत्नं स्वजा-
 तिश्रेष्ठेऽपि लक्ष्म चिह्नप्रधानयोः ॥ कलापो भूषणे बह्वै तूणीरे संहतेऽपि च ॥ २८ ॥ तल्पं शय्याद्वारेषु डिम्भौ तु शिशुबालिशौ ॥
 स्तम्भौ स्थूणाजडीभावौ सभ्ये संसदि वै सभा ॥ २९ ॥ किरणप्रग्रहौ रश्मी धर्माः पुण्ययमादयः ॥ ललामं पुच्छपुण्ड्राश्मभूषाप्रधान्यके-
 तुषु ॥ ३० ॥ प्रत्ययोऽधीनशपथज्ञानविश्वासहेतुषु ॥ समयाः शपथाचारकालसिद्धान्तसंविदः ॥ ३१ ॥ अत्ययोऽतिक्रमे कृच्छ्रे सत्यं
 शपथतथ्ययोः ॥ वीर्यं बलप्रभावौ च रूप्यं रूपे प्रशस्तके ॥ ३२ ॥ दूरोदरो द्यूतकारे पणे द्यूते दूरोदरम् ॥ महारण्ये दुर्गपथे
 कान्तारः पुन्नपुंसकम् ॥ ३३ ॥ यमानिलेन्द्रचन्द्रार्कविष्णुसिंहादिके हरिः ॥ द्रोऽस्त्रियां भये श्वश्रे जठरः काठिनेऽपि च ॥ ३४ ॥
 उदारो दातृमहतोरितरस्त्वन्यनीचयोः ॥ चूडा किरीटं केशाश्च संयता मौलयस्त्रयः ॥ ३५ ॥ बलिः करोपहारादौ सैन्यस्थैर्यादिके
 बलम् ॥ स्त्रीकटीवस्त्रबन्धेपि नीवी परिपणेऽपि च ॥ ३६ ॥ शुक्रले मूषिके श्रेष्ठे सुकृते वृषभे वृषः ॥ द्यूताक्षे सारिफलकेऽप्याकर्षोऽथाऽ-
 क्षामिन्द्रिये ॥ ३७ ॥ ना द्यूताङ्गे च कर्षे च व्यवहारे कलिद्रुमे ॥ ऊष्णीषः स्यात्किरीटादौ कर्षूः कुल्याभिधायिनी ॥ ३८ ॥
 प्रत्यक्षेऽधिकृतेऽध्यक्षः सूर्यवह्नी विभावसू ॥ शृङ्गारादौ विषे वीर्ये गुणे रागे द्रवे रसः ॥ ३९ ॥ तेजःपुरीषयोर्वच आगः
 पापापराधयोः ॥ छन्दः पद्येऽभिलाषे च साधीयान्ताधुवाढयोः ॥ व्यूहो वृन्देऽप्यहिर्वृत्रेऽप्यग्नीन्द्रकास्तमोनुदः ॥ ४० ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शब्दकोशे नानार्थवर्गनिरूपणं नाम द्विषष्ट्यधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३६२ ॥ अथ भूमिवनौषध्यादिवर्गाः ॥
 अग्निरुवाच ॥ वक्ष्ये भूपुराद्रिवनौषधिसिंहादिवर्गकान् ॥ भूरनन्ता क्षमा धात्री क्षमा ज्या कुः स्याद्भरिच्यपि ॥ १ ॥ मृन्मृत्तिका प्रशस्ता
 तु मृत्सा मृत्स्ना च मृत्तिका ॥ जगत्रिविष्टपं लोको भुवनं जगती समा ॥ २ ॥ अयनं वर्त्म मार्गाध्वपन्थानः पदवी सृतिः ॥ सरणिः
 पद्मतिः पद्या वर्त्तन्येकपदीति च ॥ ३ ॥ पूः स्त्री पुरीनगर्ह्यौ वा पत्तनं पुटभेदनम् ॥ स्थानीयं निगमोऽन्यतु यन्मूलनगरात्पुरम् ॥ ४ ॥

तच्छाखानगरं वेशो वेद्याजनसमाश्रयः ॥ आपणस्तु निषद्यायां विपणिः पण्यवीथिका ॥ ५ ॥ स्थ्या प्रतोली विशिखा स्याच्चयो वप्रम-
 स्त्रियाम् ॥ प्राकारो वरणः शालः प्राचीरं प्रान्ततो वृत्तिः ॥ ६ ॥ भित्तिः स्त्री कुडचमेढ्रकं यदन्तर्न्यस्तकीकसम् ॥ वासः कूटो द्वयोः
 शाला सभा सञ्जवनन्विदम् ॥ ७ ॥ चतुःशालं मुनीनान्तु पर्णशालोटजोऽस्त्रियम् ॥ चैत्यमायतनं तुल्ये वाजिशाला तु मन्दुरा ॥ ८ ॥
 हर्म्यादिर्धनिनां वासः प्रासादो देवभूभुजाम् ॥ स्त्री द्वाद्वारं प्रतीहारः स्याद्वितर्दिस्तु वेदिका ॥ ९ ॥ कपोतपालिकायान्तु विटङ्कं पुनपुं-
 सकम् ॥ कवाटमररं तुल्ये निःश्रेणिस्त्वधिरोहिणी ॥ १० ॥ सम्मार्जनी शोधनी स्यात्सङ्करोऽवकरस्तथा ॥ अद्रिगोत्रगिरिग्रावा गहनं
 काननं वनम् ॥ ११ ॥ आरामः स्यादुपवनं कृत्रिमं वनमेव यत् ॥ स्यादेतदेव प्रमदवनमन्तःपुरोचितम् ॥ १२ ॥ वीथ्यालिरावालिः
 पङ्क्तिश्रेणीलेखास्तु राजयः ॥ वानस्पत्यः फलैः पुष्पात्तैरपुष्पाद्वनस्पतिः ॥ १३ ॥ ओषध्यः फलपाकान्ताः पलाशी द्रुद्रुमागमाः ॥
 स्थाणुर्वा ना ध्रुवः शङ्कुः प्रफुल्लोत्फुल्लसंस्फुटाः ॥ १४ ॥ पलाशं छदनं पर्णमिधममेधः समित्स्त्रियाम् ॥ बोधिद्रुमश्चलदलो दधित्थग्राहि-
 मन्मथाः ॥ १५ ॥ तस्मिन्दधिफलः पुष्पफलदन्तशठावपि ॥ उदुम्बरे हेमदुग्धः कोविदारे द्विपत्रकः ॥ १६ ॥ सप्तपर्णो विशालत्वक्कृ-
 तमालं सुवर्णकः ॥ आरेवतव्याधिघातशम्याकचतुरङ्गुलाः ॥ १७ ॥ स्याज्जम्बीरे दन्तशठो वरुणे तित्कशावकः ॥ पुत्रागे पुरुषस्तुङ्गः
 केसरो देववल्लभः ॥ १८ ॥ पारिभद्रे निम्बतरुर्मन्दारः पारिजातकः ॥ वञ्जुलश्चित्रकृच्चाथ द्वौ पीतनकपीतनौ ॥ १९ ॥ आप्रातके मधूके
 तु गुडपुष्पमधुद्रुमौ ॥ पीलौ गुडफलः संसी नादेयी चाम्बुवेतसः ॥ २० ॥ शोभाजने शिशुतीक्ष्णगन्धकाक्षीरमोचकाः ॥ रक्तोऽसौ
 मधुशिशुः स्यादरिष्टः फेनिलः समौ ॥ २१ ॥ गालवः शावरो लोघ्रस्तिरीटास्तिलमार्जनौ ॥ शैलुः श्लेष्मातकः शीत उद्दालो बहुवार-
 कः ॥ २२ ॥ वैकङ्कतः सुवावृक्षो ग्रन्थिलो व्याघ्रपादपि ॥ तिन्दुकः स्फूर्जकः कालो नादेयी भूमिजम्बुकः ॥ २३ ॥ काकतिन्दो
 पीलुकः स्यात्पाटलिर्मोक्षमुष्ककौ ॥ क्रमुकः पट्टिकाख्यः स्यात्कुम्भी कैडर्यकटफले ॥ २४ ॥ वीरवृक्षोऽरुक्करोऽग्निमुखी भल्ला-
 तकी त्रिषु ॥ सर्जकासनजीवाश्च पीतसालेऽथ मालके ॥ २५ ॥ सर्जाश्चकर्णौ वीरेन्द्रौ इन्द्रद्रुः ककुभोऽर्जुनः ॥ इडुदी तापसतरुमोचा
 शाल्मलिरिव च ॥ २६ ॥ चिरविल्वो नक्तमालः करजश्च करञ्जके ॥ प्रकीर्यः पूतिकरजो मर्कट्यङ्गारवल्ली ॥ २७ ॥ रोही रोहितकः

ग्रीहशत्रुदोडिमपुष्पकः ॥ गायत्री बालतनयः खदिरां दन्तधावनः ॥ २८ ॥ अरिमेदो विद्वद्विरे कदरः खदिरे सिते ॥ पञ्चाङ्गुलो
 वर्धमानश्चुगन्धर्वहस्तकः ॥ २९ ॥ पिण्डीतको मरुवकः पीतदारु च दारु च ॥ देवदारुः पूतिकाष्ठं श्यामा तु महिलाह्वया ॥ ३० ॥
 लता गोवन्दनी गुन्द्रा प्रियङ्गुः फलिनी फली ॥ मण्डूकपर्णपत्रोर्णनटकद्वन्द्वटुण्डकाः ॥ ३१ ॥ शोनाकशुकनासर्षदीर्घवृन्तकुटन्नटाः ॥
 पीतदुः सरलश्चाथ निचुलोऽम्बुज इज्जलः ॥ ३२ ॥ काकोदुम्बरिका फलगुररिष्टः पिचुमर्दकः ॥ सर्वतोभद्रको निम्बे शिरीषस्तु कपतिनः
 ॥ ३३ ॥ बकुलो वञ्जुलः प्रोक्तः पिच्छिलाऽगुरुशिशपाः ॥ जया जयन्ती तर्कारी कणिका गणिकारिका ॥ ३४ ॥ श्रीपर्णमाग्निमन्थः
 स्याद्रत्सको गिरिमल्लिका ॥ कालस्कन्दस्तमालः स्यात्तण्डुलीयोऽल्पमारिषः ॥ ३५ ॥ सिन्धुवारस्तु निर्गुण्डी सैवास्फोटा वनो-
 द्रवा ॥ गणिका यूथिकाम्बष्ठा सप्तला नवमालिका ॥ ३६ ॥ अतिमुक्तः पुण्ड्रकः स्यात्कुमारी तरणिः सहा ॥ तत्र शोणे कुरुवक-
 स्तत्र पीते कुरुष्टकः ॥ ३७ ॥ नीली झिण्डी द्वयोर्बाणा झिण्डी सैरीयकस्तथा ॥ तस्मिन्नक्ते कुरुवकः पीते सहचरी द्वयोः ॥ ३८ ॥
 धुस्तूरः कितवो धूतौ रुचको मातुलङ्गके ॥ समीरणो मरुवकः प्रस्थपुष्पः फणिर्जकः ॥ ३९ ॥ कुठेरकस्तु पर्णासेऽस्थास्फातो
 वसुकार्कके ॥ शिवमल्ली पाशुपतो वृन्दा वृक्षादनी तथा ॥ ४० ॥ जीवन्तिका वृक्षरुहा गुडूची तन्त्रिकाऽमृता ॥ सोमवल्ली मधुपर्णी
 मुर्वा तु मोरटी तथा ॥ ४१ ॥ मधूलिका मधुश्रेणी गोकर्णी पीलुपर्ण्यपि ॥ पाठाऽम्बष्ठा विद्वकर्णी प्राचीना वनतिक्तिका ॥ ४२ ॥ कटुः
 कटुम्भरा चाथ चक्रांगी शकुलादनी ॥ आत्मगुप्ता प्रावृषायी कपिकच्छूश्च मर्कटी ॥ ४३ ॥ अपामार्गः शैखरिकः प्रत्यक्पर्णी मयूरकः ॥
 फञ्जिका ब्राह्मणी भार्गी द्रवन्ती शम्बरी वृषा ॥ ४४ ॥ मण्डूकपर्णी भण्डीरी समङ्गा कालमेषिका ॥ रोदिनी कच्छुराऽनन्ता समु-
 द्रान्ता दुरालभा ॥ ४५ ॥ पृश्निपर्णी पृथक्पर्णी कलशिर्धावनिर्गुहा ॥ निदिग्धिका स्पृशी व्याघ्री क्षुद्रा दुस्पर्शया सह ॥ ४६ ॥
 अवलगुजः सोमराजी सुवाल्लिः सोमवल्लिका ॥ कालमेषी कृष्णफला वाकुची पूतिफल्यऽपि ॥ ४७ ॥ कणोषणोपकुल्या स्याच्छ्रेयसी
 गजपिप्पली ॥ चव्यन्तु चविका काकचिञ्ची गुञ्जे तु कृष्णला ॥ ४८ ॥ विश्वा विषा प्रतिविषा वनशृङ्गाटगोक्षुरौ ॥ नारायणी शत-
 मूली कालेयकहरीद्रवः ॥ ४९ ॥ दार्वी पचम्पचा दारु शुक्ला हैमवती वचा ॥ वचोग्रगन्धा षड्ग्रन्था गोलोमी शतपर्विका ॥ ५० ॥

आस्फोता गिरिकर्णी स्यात्सिंहास्यो वासको वृषः ॥ मिशी मधुरिकाच्छत्रा कोकिलाक्षेभुरः क्षुरा ॥ ५१ ॥ विडङ्गोऽघ्नी कृमिघ्नः स्याद्द-
 व्रदुस्तुवसुही सुधा ॥ मृद्रीका गोस्तनी द्राक्षा बला वाय्वालकस्तथा ॥ ५२ ॥ काला मसूरविदला त्रिपुटा त्रिवृता त्रिवृत् ॥
 मधुकं क्रीतकं यष्टिमधुका मधुयष्टिका ॥ ५३ ॥ विदारी क्षरिशुक्लेभुगन्धा क्रोधी च या सिता ॥ गोपी श्यामा शारिवा स्यादनन्तो-
 त्पलशारिवा ॥ ५४ ॥ मोचा रम्भा च कदली भण्टाकी दुष्प्रधर्षिणी ॥ स्थिरा ध्रुवा सालपर्णी शृङ्गी तु वृषभो वृषः ॥ ५५ ॥
 गाङ्गेरुकी नागबला मुसली तालमूलिका ॥ ज्योत्स्नी पटोलिका जाळी अजशृङ्गी विषाणिका ॥ ५६ ॥ स्याल्लाङ्गलिक्यप्रिशिवा
 ताम्बूली नागवल्लयपि ॥ हरेणू रेणुका कौन्ती हिवेरी दिव्यनागरम् ॥ ५७ ॥ कालानुसार्यवृद्धाश्मपुष्पशिताशिवानि
 तु ॥ शैलेयं तालपर्णी तु दैत्या गन्धकुटी मुरा ॥ ५८ ॥ ग्रन्थिपर्णं शुक्रं बर्हि बला तु त्रिपुटा वृष्टिः ॥ शिवा ताम-
 लकी चाथ हनुर्हृद्विलासिनी ॥ ५९ ॥ कुटं नटं दशपुरं वानेयं परिपेलवम् ॥ तपस्विनी जटामांसी पृक्का देवी लता लशूः
 ॥ ६० ॥ कर्बुरको द्राविडको गन्धमूली शठी स्मृता ॥ स्यादक्षगन्धा छगलान्त्रा वेगी वृद्धदारकः ॥ ६१ ॥ तुण्डिकेरी रक्तफला
 विम्बिका पीलुपर्णपि ॥ चाङ्गेरी चक्रिकाम्बुषा स्वर्णक्षीरी हिमावती ॥ ६२ ॥ सहस्रवेयी चुक्रोम्लवेतसः शनवेध्यापि ॥ जीवन्ती
 जीवनी जीवा भूमिनिम्बः किरातकः ॥ ६३ ॥ कूर्वशीर्षो मधुकरश्चन्द्रः कपिवृकस्तथा ॥ दद्रुघ्नः स्यादेडगजो वर्षाभूः शोथहारिणी
 ॥ ६४ ॥ कुनन्दती निकुम्भम्लाय यमानी वार्षिका तथा ॥ लशुनं गृजनारिष्टमहाकन्दरसोनकाः ॥ ६५ ॥ वाराही वरदा गृष्टिः काकमाची
 तु वायसी ॥ शतपुष्पा सितच्छत्राऽतिच्छत्रा मधुरा मिसिः ॥ ६६ ॥ अवाकपुपी कारवी च सरणा तु प्रसारणी ॥ कटम्भरा भद्रवला
 कर्बुरश्च शठी ह्यथ ॥ ६७ ॥ पटोलः कुलकस्तितः कारवेळः कटिलकः ॥ कूष्माण्डकस्तु कर्कारुर्वातुः कर्कटी द्विषौ ॥ ६८ ॥
 इक्ष्वाकुः कटुतुम्बी स्या द्विशाला त्विन्द्रवारुणी ॥ अशोत्रः सूरणः कन्दो मुस्तकः कुहविन्दकः ॥ ६९ ॥ वंशे त्वक्सारकर्मारवेणुम-
 स्करतेजनाः ॥ छत्रातिच्छत्रपालघ्नौ मालातृणकभूस्तृणे ॥ ७० ॥ तृणराजाह्वस्तालो चोण्टा क्रमुकपूगकौ ॥ शार्दूलद्रोपिनौ व्याघ्रो
 हर्यक्षः केसरी हरिः ॥ ७१ ॥ कोलः पोत्री वराहः स्यात्कोक ईहामृगो वृकः ॥ लूतोर्णनाभौ तु समौ तन्तुवायश्च मर्कटे ॥ ७२ ॥

वृश्चिकः शुककीटः स्यात्सारङ्गस्तोककौ समौ ॥ कृकवाकुस्ताम्रचूडः पिकः कोकिल इत्यापि ॥ ७३ ॥ काके तु करटारिष्टो बकः
 कह्ल उदाहृतः ॥ कोकश्चक्रश्चक्रवाको कादम्बः कलहंसकः ॥ ७४ ॥ पतङ्गिका पुत्तिका स्यात्सरषा मधुमक्षिका ॥ द्विरेफपुष्पलिङ्ग-
 भृङ्गषट्पदभ्रमरालयः ॥ ७५ ॥ केकी शिख्यस्य वाक्केका शकुन्तिशकुनिद्विजाः ॥ स्त्री पक्षतिः पक्षभूलं चञ्चुलोटिरुभे स्त्रियो
 ॥ ७६ ॥ गतिरुद्धीनसण्डीनौ कुलायो नीडमस्त्रियाम् ॥ पेशी कोशो द्विहीनऽण्डं पृथुकः शावकः शिशुः ॥ ७७ ॥ पोतः पाकोऽर्भको
 डिम्भः सन्दोहव्यूहको गणः ॥ स्तोमोघनिकरव्राता निकुरम्बं कदम्बकम् ॥ सङ्घातसञ्चयो वृन्द पुञ्जराशी तु कूटकम् ॥ ७८ ॥ इत्या-
 दिमहापुराणे आग्नेये शब्दकोशे भूम्यादिवर्गनिरूपणं नाम त्रिषष्ट्याधिकत्रिशततमोऽध्यायः ॥ ३६३ ॥ अथ मनुष्यवर्गः ॥ आग्नेरुवाच ॥
 नृब्रह्मक्षत्रविदशूद्रवर्गान्वक्ष्येऽथ नामतः ॥ नरः पञ्चजना मर्त्या योषिद्योषाऽबला वधूः ॥ १ ॥ कान्तार्थिनी तु या याति सङ्केतं साऽ-
 भिसारिका ॥ कुलटा पुंश्चल्यसती नग्निका स्त्री च कोटवी ॥ २ ॥ कात्यायन्यर्धवृद्धा या सैरिन्ध्री परवेशमगा ॥ असिक्री स्यादवृद्धा
 या मालिनी तु रजस्वला ॥ ३ ॥ वारस्त्री गणिका वेश्या भ्रातृजायास्तु यातरः ॥ ननन्दा तु स्वसा पत्युः सपिण्डास्तु सनाभयः ॥ ४ ॥
 समानोदर्यसोदर्यसगर्भ्यसहजाः समाः ॥ सगोत्रबान्धवज्ञातिबन्धुस्वस्वजनाः समाः ॥ ५ ॥ दम्पती जम्पती भार्यापती जायापती
 च तो ॥ गर्भाशयो जरायुः स्यादुल्बश्च कललोऽस्त्रियाम् ॥ ६ ॥ गर्भो भ्रूण इमौ तुल्यौ क्लीबं षण्डो नपुंसकम् ॥ स्यादुत्तानशयो
 डिम्भो बालो माणवकः स्मृतः ॥ ७ ॥ पिचण्डिलो बृहत्कुक्षिरभ्रतो नतनासिके ॥ विकलाङ्गस्तु पौगण्ड आरोग्यं स्यादनामयम् ॥ ८ ॥
 रयादेडे बधिरः कुब्जे गडुलः कुकरे कुणिः ॥ क्षयः शोषश्च यक्ष्मा च प्रतिश्यायस्तु पीनसः ॥ ९ ॥ स्त्री क्षुत्क्षुतं क्षवः पुंसि कासस्तु
 क्षवथुः पुमान् ॥ शोथस्तु श्वयथुः शोफः पादस्फोटो विपादिका ॥ १० ॥ किलाससिध्मे कच्छान्तु पाम पामा विचर्चिका ॥ कोठो
 मण्डलक कुष्ठं शिवत्रे दुर्नामकार्शसी ॥ ११ ॥ आनाहस्तु निबन्धः स्याद्ग्रहणी रुक्प्रवाहिका ॥ बीजवीर्येन्द्रियं शुक्रं पललं क्रव्यमा-
 मिषम् ॥ १२ ॥ वृक्काऽग्रमांसं हृदयं हन्मेदस्तु वपा वसा ॥ पश्चाद्रीवा सिरा मन्था नाडी तु धमनिः शिरा ॥ १३ ॥ तिलकं क्रोम
 मरित्कं दूषिका नेत्रयोर्मलम् ॥ अन्नं पुरीतद्वल्मस्तु ग्रीवा पुंस्यऽथ वस्त्रसा ॥ १४ ॥ स्नायुः स्त्रियां कालसण्डयकृती तु समे इमे ॥

स्यात्कर्पूरः कपालोऽस्त्री कीकसङ्कुल्यमस्थि च ॥ १५ ॥ स्याच्छरिरारिश्च कङ्कालः पृष्ठारिश्च तु कशेरुकम् ॥ शिरोऽस्थानि करोटिः
 स्त्री पार्श्वस्थानि तु पर्शुका ॥ १६ ॥ अङ्गं प्रतीकोऽवयवः शरिरं वर्ष्म विग्रहः ॥ वटौ नाश्रोणिफलकं कटिः श्रोणिः ककुब्जती ॥
 ॥ १७ ॥ पश्चान्नितम्बः स्त्रीकट्याः क्लीबे तु जघनं पुरः ॥ कूपको तु नितम्बस्थो द्वयह्निने कुकुन्दरे ॥ १८ ॥ स्त्रियां स्फिचौ कटिप्रो-
 थावुपस्थो वक्ष्यमाणयोः ॥ भगं योनिर्द्वयोः शिश्रो मेढ्रो मेहनशेफसी ॥ १९ ॥ पिचिण्डकुक्षी जठरोदरं तुन्द कुचौ स्तनौ ॥ चूचुकन्तु
 कुचाग्रं स्यान्नना क्रोडं भुजान्तरम् ॥ २० ॥ स्कन्धो भुजाशिरोऽसोस्त्री सन्धी तस्यैव जघुणी ॥ पुनर्भवः कररुहो नखोस्त्री नखरो-
 स्त्रियाम् ॥ २१ ॥ प्रादेशता लोकोकर्णास्तर्जन्यादियुते तते ॥ अङ्गुष्ठे सकनिष्ठे स्याद्वितस्तिर्द्वादशाङ्गुलः ॥ २२ ॥ पाणौ चपेटप्रतल-
 प्रहस्ता विस्तृताङ्गुलौ ॥ बद्धमुष्टिकरोऽरतिररतिः स कनिष्ठवान् ॥ २३ ॥ कङ्कुश्रीवा त्रिरेखा साऽवटुर्घाटा कृकाटिका ॥ अधः
 स्याच्चिबुकञ्चोष्ठादथ गण्डौ गलोर्हनुः ॥ २४ ॥ अपाङ्गा नेत्रयोरन्तौ कटाक्षोऽपाङ्गदर्शने ॥ चिकुरः कुन्तलो वालः प्रतिकर्म प्रसाध-
 नम् ॥ २५ ॥ आकल्प वेषो नैपथ्यं प्रत्यक्ष खेलयोगजम् ॥ चूडामणिः शिरोरत्नं तरलो हारमध्यगः ॥ २६ ॥ कर्णिका तालपत्रं
 स्याल्लम्बनं स्याल्ललन्तिका ॥ मञ्जीरो नूपुरं पादे किङ्किणी क्षुद्रघण्टिका ॥ २७ ॥ दैर्घ्यमायाम आरोहः परिणाहो विशालता ॥ पटञ्चरं
 जीर्णवस्त्रं संध्यानञ्चोत्तरीयकम् ॥ २८ ॥ रचना स्यात्परिस्पन्द आभोगः परिपूर्णता ॥ समुद्रकः सम्पुटकः प्रतिग्राहः पतद्ब्रह्म ॥ २९ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये मनुष्यवर्गवर्णनं नाम चतुःषष्ट्यधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३६४ ॥ अथ ब्रह्मवर्गः ॥ अग्निस्वाच ॥ वंशोऽन्ववायो
 गोत्रं स्यात्कुलान्यभिजनान्वयो ॥ मन्त्रव्याख्याकृदाचार्य्य आदष्टा त्वध्वरे व्रती ॥ १ ॥ यष्टा च यजमानः स्याज्ज्ञात्वारम्भ उपक्रमः ॥
 सतीर्थ्याश्चैकगुरवः सभ्याः सामाजिकास्तथा ॥ २ ॥ सभासदः सभास्तारा ऋत्विजो याजकाश्च ते ॥ अर्ध्वर्यूद्रातृहोतारो यजुःसामग्विदः
 क्रमात् ॥ ३ ॥ चषालो यूपकटकः समे स्थण्डिलचत्वरे ॥ आमिक्षा सा शृतोष्णे या क्षीरे स्याद्वाधियोगतः ॥ ४ ॥ पृषदाज्यं सदध्याज्ये
 परमान्नन्तु पायसम् ॥ उपाकृतः पशुरसो योऽभिमन्थ्य क्रतौ दत्तः ॥ ५ ॥ परम्पराकं श्मनं प्रोक्षणं च वधार्थकम् ॥ पूजा नमस्याऽ-
 पचितिः सपर्य्यार्चाह्निः समाः ॥ ६ ॥ वारिवस्या तु शुश्रूषा परिचर्याप्युपासनम् ॥ नियमो व्रतमस्त्री तच्चोपवासादि पुण्यकम् ॥ ७ ॥ मुख्यः

स्यात्प्रथमः कल्पोऽनुकल्पस्तु ततोऽधमः ॥ कल्पे विधिक्रमो ज्ञेयो विवेकः पृथगात्मता ॥ ८ ॥ संस्कारपूर्वं ग्रहणं स्यादुपाकरणं श्रुतेः ॥
 भिक्षुः परिव्राट् कर्मन्दी पाराशर्य्यपि मस्करी ॥ ९ ॥ ऋषयः सत्यवचसः स्नातकश्चालुतो व्रती ॥ ये निर्जितेन्द्रियग्रामा यातिनो यतयश्च
 ते ॥ १० ॥ शरीरसाधनापेक्षं नित्यं यत्कर्म यद्यमः ॥ नियमस्तु स यत्कर्म नित्यमागन्तुसाधनम् ॥ स्याद्ब्रह्मभूयं ब्रह्मत्वं ब्रह्मसायुज्य-
 मित्यपि ॥ ११ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये ब्रह्मवर्गवर्णनं नाम पञ्चषष्ठ्यधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३६५ ॥ अथ क्षत्रविदश्चूडवर्गाः ॥
 अग्निरुवाच ॥ मूर्द्धाभिषिक्तो राजन्यो बाहुजः क्षत्रियो विराट् ॥ राजा तु प्रणताशेषसामन्तः स्यादधीश्वरः ॥ १ ॥ चक्रवर्ती सार्व-
 भौमो नृपोऽन्यो मण्डलेश्वरः ॥ मन्त्री धीसाचिवोऽमात्यो महामन्त्राः प्रधानकाः ॥ २ ॥ द्रष्टरि व्यवहाराणां प्राड्विवाकाऽक्षदर्शको ॥
 भौरिकः कनकाध्यक्षोऽथाध्यक्षाधिकृतो समो ॥ ३ ॥ अन्तःपुरे त्वधिकृतः स्यादन्तर्वेशिको जनः ॥ सौविदल्लाः कञ्चुकिनः स्थापत्याः
 सौविदाश्च ते ॥ ४ ॥ षण्डो वर्षवरस्तुल्याः सेवकार्य्यनुजीविनः ॥ विषयानन्तरो राजा शत्रुर्मित्रमतः परम् ॥ ५ ॥ उदासीनः पर-
 तरः पाणिग्राहस्तु पृष्ठतः ॥ चरः स्पशः स्यात्प्रणिधिरुत्तरः काल आयातिः ॥ ६ ॥ तत्कालस्तु तदात्वं स्यादुदर्कः फलमुत्तरम् ॥
 अदृष्टं वह्नितोयादि दृष्टं स्वपरचक्रजम् ॥ ७ ॥ भद्रकुम्भः पूर्णकुम्भो भृङ्गारः कनकालुका ॥ प्रभिन्नो गर्जितो मत्तो वमथुः कर-
 शीकरः ॥ ८ ॥ स्त्रियां सृणिस्त्वङ्कुशोऽस्त्री परिस्तामः कुथो द्वयोः ॥ कर्णारथः प्रवहणं दोला प्रेङ्खादिका स्त्रियाम् ॥ ९ ॥ आधो-
 रणा हस्तिपका हस्त्यारोहा निषादिनः ॥ भटा योधाश्च योद्धारः कञ्चुको वारणोऽस्त्रियाम् ॥ १० ॥ शीर्षण्यं च शिरस्त्रेऽथ तनुत्रं वर्म्म-
 दंशनम् ॥ आमुक्तः प्रतिमुक्तश्च पिनद्धश्चापिनद्धवत् ॥ ११ ॥ व्यूहस्तु बलविन्यासश्चक्रञ्चानीकमस्त्रियाम् ॥ एकेभैकरथा त्र्यश्वा
 पत्तिः पञ्चपदातिका ॥ १२ ॥ पत्त्यङ्गेस्त्रिगुणैः सर्वैः क्रमादाख्या यथोत्तरम् ॥ सेनामुखं गुल्मगणौ वाहिनी पृतना चमूः ॥ १३ ॥
 अनीकिनीदशानीकिन्यक्षोहिण्यो गजादिभिः ॥ धनुः कौदण्ड इष्वासो कोटिरस्याटनी स्मृता ॥ १४ ॥ लस्तकस्तु धनुर्मध्यं मोर्वी
 ज्या शिञ्जिनी गुणः ॥ पृषत्कबाणविशिखा अजिह्वगखगाशुगाः ॥ १५ ॥ तूणोपासद्गतूणीरनिषद्गा इषुधिर्द्वयोः ॥ असिर्त्रांष्टिश्च
 निस्त्रिंशः करवालः कृपाणवत् ॥ १६ ॥ त्सरुः खड्गस्य मुष्टिः स्यादाली तु करपालिका ॥ द्वयोः कुठारः स्वधितिः छुरिका चासि-

पुत्रिका ॥ १७ ॥ प्रासस्तु कुन्तो विज्ञेयः सर्वला तोमरोऽस्त्रियाम् ॥ वैतालिका बोधकरा मागधा बन्दिनस्तुतो ॥ १८ ॥ संश-
 तकास्तु समयात्सङ्ग्रामादनिवर्तिनः ॥ पताका वैजयन्ती स्यात्केतनं ध्वजमस्त्रियाम् ॥ १९ ॥ अहं पूर्वमहं पूर्वमित्यहंपूर्विका स्त्रियाम् ॥
 अहमहमिका सा स्याद्योऽहङ्कारः परस्परम् ॥ २० ॥ शक्तिः पराक्रमः प्राणः शौर्यं स्थानसहो बलम् ॥ मूर्च्छा तु कश्मलं मोहोऽप्यवमदस्तु
 पीडनम् ॥ २१ ॥ अभ्यवस्कन्दनस्त्वभ्यासादनं विजयो जयः ॥ निर्वासनं संज्ञपनं मारणं प्रतिघातनम् ॥ २२ ॥ स्यात्पञ्चता काल-
 धर्मो दिष्टान्तः प्रलयोऽत्ययः ॥ विशो भूमिस्पृशो वैश्या वृत्तिर्वर्त्तनजीवने ॥ २३ ॥ कृष्यादिवृतयो ज्ञेयाः कुसीदं वृद्धिजीविका ॥
 उद्धारार्थप्रयोगः स्यात्कणिशं सस्यमञ्जरी ॥ २४ ॥ किंशारुः सस्यशूकं स्यात्स्तम्बो गुत्सस्तृणादिनः ॥ धान्यं व्रीहिः स्तम्बकरिः
 कडङ्गरो बुसं स्मृतम् ॥ २५ ॥ माषादयः शमीधान्ये शूकधान्ये यवादयः ॥ तृणधान्यानि नीवाराः शूर्पं प्रस्फोटनं स्मृतम् ॥
 ॥ २६ ॥ स्यूतप्रसेवौ कण्डोलपिटौ कटकिलिञ्जकौ ॥ समानौ रसवत्यान्तु पाकस्थानमहानसे ॥ २७ ॥ पौरोगवस्तदध्यक्षः सूपका-
 रास्तु बल्लावाः ॥ आरालिका आन्धसिकाः सूदा औदानिका गुणाः ॥ २८ ॥ कृबिऽम्बरीषं भ्राश्रो ना कर्कय्यालूर्गलन्तिका ॥ आलि-
 ञ्जरः स्यान्माणिकं सुषवी कृष्णजीरके ॥ २९ ॥ आरनालस्तु कुल्माषं बाह्लीकं हिड्डु रामठम् ॥ पिशा हरिद्रा पीता स्त्री खण्डे मत्स्य-
 ण्डिफाणिते ॥ ३० ॥ कूर्चिका क्षीरविकृतिः स्निग्धं मसृणचिक्कणम् ॥ पृथुकः स्याच्चिपिटको धाना भ्रष्टयवाः स्त्रियाम् ॥ ३१ ॥
 जेमनं लेप आहारो माहेयी सौरभी च गौः ॥ युगादीनां च वोढारो युग्यप्रासङ्ग्यशाकटाः ॥ ३२ ॥ चिरसूता बष्कयणी धेनुः स्यान्न-
 वसूतिका ॥ सन्धिनी वृषभाक्रान्ता वेहद्रभोपघातिनी ॥ ३३ ॥ पण्याजीवो ह्यापणिको न्यासश्चो निधिः पुमान् ॥ विपणो विक्रयः
 सङ्ख्या सङ्ख्येये ह्यादश त्रिषु ॥ ३४ ॥ विंशत्याद्याः सदैकत्वे सर्वाः संख्येयसंख्ययोः ॥ संख्यार्थे द्विबहुत्वे स्तस्तासु चा नवतेः
 स्त्रियः ॥ ३५ ॥ पङ्क्तेः शतसहस्रादि क्रमादशगुणोत्तरम् ॥ मानन्तुलाङ्गुलिप्रस्थैर्गुञ्जाः पञ्चाद्यमाषकः ॥ ३६ ॥ ते षोडशाक्षः
 कर्षोऽस्त्री पलं कर्षचतुष्टयम् ॥ सुवर्णविस्तौ हेमोऽक्षे कुरुविस्तस्तु तत्पले ॥ ३७ ॥ तुला स्त्रियां पलशतं भारः स्याद्विंशतिस्तुलाः ॥
 कार्पापणः कार्षिकः स्यात्कार्षिके ताम्रिके पणः ॥ ३८ ॥ द्रव्यं वित्तं स्वापतेयं रिक्थमृक्थं धनं वसु ॥ रीतिः स्त्रियामारूढो न स्त्रियामथ

ताम्रकम् ॥ ३९ ॥ शुल्बमोदुम्बरं लोहे तीक्ष्णं कालायसायसी ॥ क्षारः काचोऽथ चपलो रसः सूतश्च पारदे ॥ ४० ॥ गरलं माहिषं
 शृङ्गं त्रपु सीसकपिचटम् ॥ डिण्डीरोऽन्धिकफः फेनो मधूच्छिष्टन्तु सिक्थकम् ॥ ४१ ॥ रङ्गवङ्गे पिबुस्थूलो कूलटी तु मनःशिला ॥
 यवक्षारश्च पाक्यः स्यात्त्वक्क्षीरा वंशलोचना ॥ ४२ ॥ वृषला जघन्यजाः शूद्राश्चाण्डालान्त्याश्च सङ्कराः ॥ कारुः शिल्पी संहतैस्तै-
 र्द्वयोः श्रेणिः सजातिभिः ॥ ४३ ॥ रङ्गार्जविश्वित्रकरस्त्वष्टा तक्षा च वर्धकिः ॥ नाडिन्धमः स्वर्णकारो नापितान्तावसायिनः ॥
 ॥ ४४ ॥ जाबालः स्यादजाजीवो देवाजीवस्तु देवलः ॥ जायाजीवास्तु शैलूपा भृतको भृतिभुक् तथा ॥ ४५ ॥ विवर्णः पामरो नीचः
 प्राकृतश्च पृथग्जनः ॥ विहीनोपशदो जाल्मो भृत्ये दासेरचेटकाः ॥ ४६ ॥ पटुस्तु पेशलो दक्षो मृगयुर्लब्धकः स्मृतः ॥
 चाण्डालस्तु दिवाकीर्तिः पुस्तं लेप्यादिकर्मणि ॥ ४७ ॥ पञ्चालिका पुत्रिका स्याद्वर्करस्तरुणः पशुः ॥ मञ्जूपा
 पेटकः पेटा तुल्यसाधारणो समो ॥ प्रतिमा स्यात्प्रतिकृतिर्वर्गा ब्रह्मादयः स्मृताः ॥ ४८ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये क्षत्रविशूद्रवर्ग-
 वर्णनं नाम षड्षष्ट्यधिकत्रिशततमोऽध्यायः ॥ ३६६ ॥ अथ सामान्यनामलिङ्गानि ॥ अग्निरुवाच ॥ सामान्यान्यथ वक्ष्यामि नामलि-
 ङ्गानि तच्छृणु ॥ सुकृती पुण्यवान् धन्यो महेच्छस्तु महाशयः ॥ १ ॥ प्रवीणनिपुणः भिन्नविज्ञानिष्णातशिक्षिताः ॥ स्युर्वदान्यस्थूललक्ष-
 दानशौण्डा बहुप्रदे ॥ २ ॥ कृती कृतज्ञः कुशल आसक्तोद्युक्त उत्सुकः ॥ इभ्य आढ्यः परिवृढो ह्यधिभूर्नायकोऽधिपः ॥ ३ ॥
 लक्ष्मीर्वाल्लक्ष्मणः श्रीलः स्वतन्त्रः स्वैर्यपावृतः ॥ खलपूः स्याद्बहुकरो दीर्घसूत्रश्चिरक्रियः ॥ ४ ॥ जाल्मोऽसमीक्ष्यकारी स्यात्कु-
 ण्ठो मन्दः क्रियासु यः ॥ कर्मशूरः कर्मठः स्याद्भक्षको घस्मरोऽङ्गरः ॥ ५ ॥ लालुपो गर्धलो गृध्नुर्विनीतप्रश्रितो तथा ॥ धृष्टे धृष्णुर्वि-
 यातश्च निभृतः प्रतिभाचिरे ॥ ६ ॥ प्रगल्भो भीरुको भीरुर्वन्दारुरभिवादके ॥ भूष्णुर्भविष्णुर्भविता ज्ञाता विदुरविन्दको ॥ ७ ॥
 मत्तशौण्डोत्कटक्षीबाश्चण्डस्त्वत्यन्तकोपनः ॥ देवानश्चाति देवद्रव्यं विष्वद्यश्च विष्वगश्चाति ॥ ८ ॥ यः सदाश्चाति सध्यद् स स तिर्यङ्
 यस्तिरोऽश्चाति ॥ वाचोयुतिपटुर्वाग्मी वावदूकोतिवक्तारि ॥ ९ ॥ स्याज्जल्पाकस्तु वाचालो वाचाटो बहुर्गद्यवाक् ॥ अपच्वस्तो धिक्कृतः
 स्याद्बद्धेकीलितसंयतो ॥ १० ॥ वरणः शब्दनो नान्दीशदी नान्दीकरः समाः ॥ व्यसनात्तोपरक्तो द्वो बद्धे कीलितसंयतो ॥ ११ ॥

विहस्तव्याकुलो तुल्यो नृशंसकूरघातुकाः ॥ पापो धूर्तो वञ्चकः स्यान्मूर्खं वैधेयबालिशो ॥ १२ ॥ कदर्यं कृपणक्षुद्रो
 मार्गणो याचकार्थिनो ॥ अहङ्कारवानहङ्गुः स्याच्छुभङ्गुस्तु शुभान्वितः ॥ १३ ॥ कान्तं मनोरमं रुच्यं हृद्याभीष्टे ह्यभीप्सिते ॥ असारं
 फल्यु शून्यं वै मुख्यवर्त्यवरेण्यकाः ॥ १४ ॥ श्रेयान्श्रेष्ठः पुष्कलः स्यात्प्राग्याध्याग्रीयमग्रियम् ॥ वद्रोरु विपुलं पीनपीवनी तु स्थूलपीवरे
 ॥ १५ ॥ स्तोकाल्पक्षुलकाः सूक्ष्मं सूक्ष्मं दंष्ट्रं कृशं तनु ॥ मात्राकुटीलवकणा भूयिष्ठं पुरुहं पुरु ॥ १६ ॥ अखंडं पूर्णसकलमुपकण्ठा-
 न्तिकाभितः ॥ समीपे सन्निधाभ्यासौ नेदिष्ठं सुसमीपकम् ॥ १७ ॥ सुरे तु दविष्ठं स्याद्वृत्तं निस्तलवर्तुले ॥ उच्चप्रांशून्नतोदया ध्रुवो नित्यः
 सनातनः ॥ १८ ॥ आविद्धं कुटिलं भुग्नं वेष्टितं वक्रमित्यपि ॥ चञ्चलं तरलञ्चैव कठोरं जरठं दृढम् ॥ १९ ॥ प्रत्यग्रोऽभिनवो नव्यो
 नवीनो नूतनो नवः ॥ एकतानोऽनन्यवृत्तिरुच्चण्डमविलम्बितम् ॥ २० ॥ उच्चावचं नैकभेदं सम्बाधकालिलं तथा ॥ तिमितं स्तिमितं
 क्लिन्नमभियोगस्त्वभिग्रहः ॥ २१ ॥ स्फातिर्वृद्धो प्रथा ख्यातो समाहारः समुच्चयः ॥ अपहारस्त्वपचयो विहारस्तु परिक्रमः ॥ २२ ॥
 प्रत्याहार उपादानं निर्हारोऽभ्यवकर्षणम् ॥ विघ्नोऽन्तरायः प्रत्यूहः स्यादास्याद्वासना स्थितिः ॥ २३ ॥ सन्निधिः सन्निकर्षः स्यात्संक्रमो
 दुर्गसञ्चरः ॥ उपलम्भस्त्वनुभवः प्रत्यादेशो निराकृतिः ॥ २४ ॥ परिरम्भः परिष्वङ्गः संश्लेष उपगूहनम् ॥ अनुमा पक्षहेत्वाद्यैर्दिम्बे
 भ्रमरविप्लवो ॥ २५ ॥ असन्निकृष्टार्थज्ञानं शब्दाद्धि शब्दमीरितम् ॥ सादृश्यदर्शनात्तुल्ये बुद्धिः स्यादुपमानकम् ॥ २६ ॥ कार्य्य
 दृष्ट्वा विना न स्यादर्थपात्तिः परार्थधीः ॥ प्रतियोगिन्यगृह्णति भुवि नास्तित्यभावकः ॥ इत्यादिनामलिङ्गो हि हरिरुक्तो नृबुद्धये ॥ २७ ॥
 इत्यादिमहापुराणे आग्नेये सामान्यनामलिङ्गवर्णनं नाम सप्तषष्ठ्यधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३६७ ॥ अथ नित्यनैमित्तिकप्राकृतप्रलयाः ॥
 अग्निरुवाच ॥ चतुर्विधस्तु प्रलयो नित्यो यः प्राणिनां लयः ॥ सदा विनाशो जातानां ब्राह्मो नैमित्तिको लयः ॥ १ ॥ चतुर्युगसहस्रान्ते
 प्राकृतः प्राकृतो लयः ॥ लय आत्यन्तिको ज्ञानादात्मनः परमात्मानि ॥ २ ॥ नैमित्तिकस्य कल्पान्ते वक्ष्ये रूपं लयस्य ते ॥ चतुर्युग-
 सहस्रान्ते क्षीणप्राये महीतले ॥ ३ ॥ अनावृष्टिरतीवोग्रा जायते शतवार्षिकी ॥ ततः सत्त्वक्षयः स्याच्च ततो विष्णुर्जगत्पातिः ॥ ४ ॥
 स्थितो जलानि पिबति भानोः सप्तसु रश्मिषु ॥ भूपातालसमुद्रादितोयं नयति संक्षयम् ॥ ५ ॥ ततस्तस्यानुभावेन तोयाहारोऽपवृंहिताः ॥

त एव रश्मयः सप्त जायन्ते सप्त भास्कराः ॥ ६ ॥ दहन्त्यशेषं त्रैलोक्यं सपातालतलं द्विज ॥ कूर्मपृष्ठसमाभूः स्यात्ततः कालाग्निरुदकः ॥ ७ ॥ शेषाद्दिश्वससम्पातात्पातालानि दहत्यधः ॥ पातालेभ्यो भुवं विष्णुर्भुवः स्वर्गं दहत्यतः ॥ ८ ॥ अम्बरीषमिवाभाति त्रैलोक्य-
माखिलं तथा ॥ ततस्तापपरीतास्तु लोकद्वयनिवासिनः ॥ ९ ॥ गच्छन्ति ते महलोकं महलोकान्ननं ततः ॥ रुद्ररूपी जगद्गन्धा मुखनिः-
श्वासतो हरेः ॥ १० ॥ उत्तिष्ठन्ति ततो मेघा नानारूपाः सविद्युतः ॥ शतं वर्षाणि वर्षन्तः शमयन्त्यग्निमुत्थितम् ॥ ११ ॥ सप्त-
र्षिस्थानमाक्रम्य स्थितेऽम्भसि शतं परुत् ॥ मुखनिःश्वासतो विष्णोर्नाशं नयति तान्घनान् ॥ १२ ॥ वायुं पीत्वा हरिः शेषे शेते
चैर्काणवे प्रभुः ॥ ब्रह्मरूपधरः सिद्धैर्लगेर्मुनिभिः स्तुतः ॥ १३ ॥ आत्ममायामयीं दिव्यां योगनिद्रां समास्थितः ॥ आत्मानं वायुदे-
वारूप्यं चिन्तयन्मधुसूदनः ॥ १४ ॥ कल्पं शेते प्रबुद्धोऽथ ब्रह्मरूपी सृजत्यऽसौ ॥ द्विपरार्थं ततोऽव्यक्तं प्रकृतौ लीयते द्विज ॥ १५ ॥
स्थानात्स्थानं दशगुणमेकस्माद्गुण्यते स्थले ॥ ततोऽष्टादशके भागे परार्थमाभिधीयते ॥ १६ ॥ परार्थं द्विगुणं यत्तु प्राकृतः प्रलयः स्मृतः ॥
अनावृष्ट्याऽग्निसम्पर्कात्कृते संज्वलने द्विज ॥ १७ ॥ महदादेर्विकारस्य विशेषान्तस्य संशये ॥ कृष्णेच्छाकारिते तस्मिन्सम्प्राप्ते प्रति-
सञ्चरे ॥ १८ ॥ आपो ग्रसन्ति वै पूर्वं भूमेर्गन्धादिकं गुणम् ॥ आत्मगन्धात्ततो भूमिः प्रलयत्वाय कल्पते ॥ १९ ॥ रसात्मिकाश्च
तिष्ठन्ति ह्यापस्तासां रसो गुणः ॥ पीयते ज्योतिषा तासु नष्टास्वग्निश्च दीप्यते ॥ २० ॥ ज्योतिषोऽपि गुणं रूपं वायुर्ग्रसति भास्करम् ॥
नष्टे ज्योतिषि वायुश्च बली दोधूयते महान् ॥ २१ ॥ वायोऽपि गुणं स्पर्शमाकाशं ग्रसते ततः ॥ वायो नष्टे तु चाकाशं नीरवं तिष्ठति द्विज
॥ २२ ॥ आकाशस्याथ वै शब्दं भूतादिर्ग्रसते च खम् ॥ अभिमानात्मकं खञ्च भूतादिर्ग्रसते महान् ॥ २३ ॥ भूमिर्याति लयं चाप्सु आपो
ज्योतिषि तद्रजेत् ॥ वायो वायुश्च खे खञ्च अहङ्कारे लयं स च ॥ २४ ॥ महत्तत्त्वे महान्तञ्च प्रकृतिर्ग्रसते द्विज ॥ व्यक्ताऽव्यक्ता च प्रकृति-
व्यक्तस्याव्यक्तके लयः ॥ २५ ॥ पुमानेकाक्षरः शुद्धः सोऽप्यंशः परमात्मनः ॥ प्रकृतिः पुरुषश्चैतौ लीयेते परमात्मानि ॥ २६ ॥ न सन्ति यत्र
सर्वेशे नामजात्यादिकल्पनाः ॥ सत्तामात्रात्मके ज्ञेये ज्ञानात्मन्यात्मनः परे ॥ २७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये नित्यनेमित्तिकप्राकृतप्र-
लयवर्णनं नामाष्टषष्ट्यधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३६८ ॥ अथात्यन्तिकप्रलयगर्भोत्पात्तिनिरूपणम् ॥ आग्निरुवाच ॥ आत्यन्तिकं लयं

वक्ष्ये ज्ञानादात्यन्तिको लयः ॥ आध्यात्मिकादसन्तापं ज्ञात्वा स्वस्य विरागतः ॥ १ ॥ आध्यात्मिकस्तु सन्तापः शारीरो मानसो
 द्विधा ॥ शारीरो बहुभिर्भेदेस्तापोऽसौ श्रूयतां द्विज ॥ २ ॥ त्यक्त्वा जीवो भोगदेहं गर्भमाप्नोति कर्मभिः ॥ आतिवाहिकसंज्ञस्तु देहो
 भवति वै द्विज ॥ ३ ॥ केवलं स मनुष्याणां मृत्युकाल उपस्थिते ॥ याम्यैः पुंभमनुष्याणां तच्छरीरं द्विजोत्तम ॥ ४ ॥ नीयते याम्य-
 मार्गेण नान्येषां प्राणिनां मुने ॥ ततः स्वर्गाति नरकं स भ्रमेद्वटयन्वत् ॥ ५ ॥ कर्मभूमिरियं ब्रह्मन्कलभूमिरसौ स्मृता ॥ यमो
 योनिश्च नरकं निरूपयति कर्मणा ॥ ६ ॥ पूरणीयाश्च तेनैव यमश्चैवानुपश्यताम् ॥ वायुभूताः प्राणिनश्च गर्भं ते प्राप्नुवन्ति हि ॥ ७ ॥
 यमदूतैर्मनुष्यस्तु नीयते तच्च पश्यति ॥ धर्मा च पूज्यते तेन पापिष्ठस्ताज्यते गृहे ॥ ८ ॥ शुभाशुभं कर्म तस्य चित्रगुप्तो निरूपयेत् ॥
 बान्धवानामशौचे तु देहे खल्वातिवाहिके ॥ ९ ॥ तिष्ठन्नयाति धर्मज्ञ दत्तपिण्डाशनं ततः ॥ तं त्यक्त्वा प्रेतदेहन्तु प्राप्यान्यं प्रेतलोक्तः
 ॥ १० ॥ वसेत्क्षुधातृषायुक्त आमश्राद्धान्नभुङ्क्ते नरः ॥ आतिवाहिकदेहात् प्रेतपिण्डैर्विना नरः ॥ ११ ॥ न हि मोक्षमवाप्नोति पिण्डांस्तत्रैव
 सोऽश्वते ॥ कृते सपिण्डीकरणे नरः संवत्सरात्परम् ॥ १२ ॥ प्रेतदेहं समुत्सृज्य भोगदेहं प्रपद्यते ॥ भोगदेहावुभौ प्रोक्तावशुभाशुभ-
 संज्ञितौ ॥ १३ ॥ भुक्त्वा तु भोगदेहेन कर्मबन्धान्निपात्यते ॥ तं देहं पततस्तस्माद्भक्षयन्ति निशाचराः ॥ १४ ॥ पापे तिष्ठति
 चेत्स्वर्गं तेन भुक्तं तदा द्विज ॥ तदा द्वितीयं गृह्णाति भोगदेहन्तु पापिनाम् ॥ १५ ॥ भुक्त्वा पापन्तु वै पश्चाद्येन भुक्तं त्रिविष्टपम् ॥
 शुचीनां श्रीमतां गेहे स्वर्गं भ्रष्टोऽभिजायते ॥ १६ ॥ पुण्ये तिष्ठति चेत्पापं तेन भुक्तं तदा भवेत् ॥ तस्मिन्सम्भक्षिते देहे शुभं गृह्णाति
 विग्रहम् ॥ १७ ॥ कर्मण्यल्पावशेषे तु नरकादपि मुच्यते ॥ मुक्तस्तु नरकाद्याति तिर्यग्योनिं न संशयः ॥ १८ ॥ जीवः प्रविष्टो
 गर्भन्तु कललेऽप्यत्र तिष्ठति ॥ घनीभूतं द्वितीये तु तृतीयेऽवयवास्ततः ॥ १९ ॥ चतुर्थेऽस्थीनि त्वङ्मांसं पञ्चमे रोमसम्भवः ॥ षष्ठे
 चेतोऽथ जीवस्य दुःखं विन्दति सप्तमे ॥ २० ॥ जरायुवेष्टिते देहे मूर्ध्नि बद्धाञ्जलिस्तथा ॥ मध्ये क्लीबस्तु वामे स्त्री दाक्षिणे पुरुषस्थितिः
 ॥ २१ ॥ तिष्ठत्युदरभागे तु पृष्ठस्याभिमुखस्तथा ॥ यस्यां तिष्ठत्यसौ योनौ तां स वेत्ति न संशयः ॥ २२ ॥ सव च वेत्ति कृतान्त-
 मारभ्य नरजन्मनः ॥ अन्धकारं च महतीं पीडां विन्दति मानवः ॥ २३ ॥ मातुराहारपीतन्तु सप्तमे मास्युपाश्रुते ॥ अष्टमे नवमे

मासि भृशमुद्विजते तथा ॥ २४ ॥ व्यवाये पीडामाप्नोति मातुर्व्यायामके तथा ॥ व्याधिश्च व्याधितायां स्यान्मुहूर्तं शतवर्षवत् ॥
 ॥ २५ ॥ सन्तप्यते कर्मभिस्तु कुरुतेऽथ मनोरथान् ॥ गर्भाद्विनिर्गतो ब्रह्मन्मोक्षज्ञानं करिष्यति ॥ २६ ॥ सूतिवातेरधोभूतो निःसरे-
 योनियन्त्रतः ॥ पीड्यमानो मासमात्रं करस्पर्शेन दुःखितः ॥ २७ ॥ खशब्दात्क्षुद्रस्त्रोतांसि देहे श्रोतं विविक्तता ॥ श्वासोच्छ्वासौ गति-
 र्वायोर्वक्रसंस्पर्शनं तथा ॥ २८ ॥ अग्रे रूपं दर्शनं स्याद्दूष्मा पक्तिश्च पित्तकम् ॥ मेधा वर्णं बलं छाया तेजः शौर्यं शरीरके ॥ २९ ॥
 जलात्स्वेदश्च रसनं देहे वै संप्रजायते ॥ क्लृदो वसा रसा रक्तं शुक्रमूत्रकफादिकम् ॥ ३० ॥ भूमेर्घ्राणं केशनखं गौरवं स्थिरतोऽस्थितः ॥
 मातृजानि मृदून्यत्र त्वङ्मांसहृदयानि च ॥ ३१ ॥ नाभिर्मज्जा शकृन्मेदः क्लृदान्यामाशयानि च ॥ पितृजानि शिरस्त्रायुशुक्रश्चैवात्मजानि
 तु ॥ ३२ ॥ कामक्रोधौ भयं हर्षौ धर्माधर्मात्मता तथा ॥ आकृतिः स्वरवर्णौ तु मेहनाद्यं तथा च यत् ॥ ३३ ॥ तामसानि तथा-
 ऽज्ञानं प्रमादालस्यतृक्षुधाः ॥ मोहमात्सर्यवैगुण्यशोकायासभयानि च ॥ ३४ ॥ कामक्रोधौ तथा शौर्यं यज्ञेप्सा बहुभाषिता ॥
 अहङ्कारः परावज्ञा राजसानि महामुने ॥ ३५ ॥ धर्मेप्सा मोक्षकामित्वं परा भक्तिश्च केशवे ॥ दाक्षिण्यं व्यवसायित्वं सात्त्विकानि
 विनिर्दिशेत् ॥ ३६ ॥ चपलः क्रोधनो भीरुर्वहुभाषी कलिप्रियः ॥ स्वप्ने गगनगश्चैव बहुवातो नरो भवेत् ॥ ३७ ॥ अकालपालितः
 क्रोधी महाप्राज्ञो रणप्रियः ॥ स्वप्ने च दीप्तिमत्प्रेक्षी बहुपित्तो नरो भवेत् ॥ ३८ ॥ स्थिरमित्रः स्थिरोत्साहः स्थिराङ्गो द्रविणान्वितः ॥
 स्वप्ने जलसितालोकी बहुश्लेष्मा नरो भवेत् ॥ ३९ ॥ रसस्तु प्राणिनां देहे जीवनं रुधिरं तथा ॥ लेपनं च तथा मांसमेहस्त्रेहकरन्तु
 तत् ॥ ४० ॥ धारणन्त्वस्थि मज्जा स्यात्पूरणं वीर्यवर्धनम् ॥ शुक्रवीर्यकरं ह्योजः प्राणकृज्जीवसंस्थितिः ॥ ४१ ॥ ओजः शुक्रा-
 त्सारतरमापीतं हृदयोपगम् ॥ षडङ्गं सक्थिनी बाहुर्मूर्धा जठरमीरितम् ॥ ४२ ॥ पट् त्वचा बाह्यतो यद्रदन्या रुधिरधारिका ॥ विला-
 सधारिणी चान्या चतुर्थी कुण्डधारिणी ॥ ४३ ॥ पञ्चमी विद्रधिस्थानं षष्ठी प्राणधरा मता ॥ कला सप्तमी मांसधरा द्वितीया रक्तधा-
 रिणी ॥ ४४ ॥ यकृत्प्लीहाश्रया चान्या भेदोधाराऽस्थिधारिणी ॥ मज्जाश्लेष्मपुरीषाणां धरा पक्वाशयस्थिता ॥ षष्ठी पित्तधरा शुक्रधरा
 शुक्राशयाऽपरा ॥ ४५ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये आत्यन्तिकप्रलयगर्भोत्पत्तिवर्णनं नामैकोनसप्तत्यधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३६९ ॥

अथ शरीरावयवाः ॥ अग्निस्त्वाच ॥ श्रोत्रं त्वक् चक्षुषी जिह्वा घ्राणं धीः खञ्ज भूतगम् ॥ शब्दस्पर्शरूपरसगन्धाः स्वादिषु
तद्गुणाः ॥ १ ॥ पायूपस्थौ करौ पादौ वाग्भवेत्कर्म खं तथा ॥ उत्सर्गानन्दकादानगातिवागादिकर्म तत् ॥ २ ॥ पञ्च कर्मेन्द्रियाण्यत्र
पञ्च बुद्धीन्द्रियाणि च ॥ इन्द्रियार्थाश्च पञ्चैव महाभूता मनोऽधिपाः ॥ ३ ॥ आत्माऽव्यक्तश्चतुर्विंशत्तत्त्वानि पुरुषः परः ॥ संयुक्तश्च
वियुक्तश्च यथा मत्स्योदके उभे ॥ ४ ॥ अव्यक्तमाश्रितानीह रजःसत्त्वतमांसि च ॥ आन्तरः पुरुषो जीवः स परं ब्रह्म कारणम् ॥ ५ ॥
स याति परमं स्थानं यो वेत्ति पुरुषं परम् ॥ सताशयाः स्मृता देहे रुधिरस्यैक आशयः ॥ ६ ॥ श्लेष्मणश्चामपित्ताभ्यां पकाशयस्तु पञ्चमः ॥
वायुमूत्राशयः सप्त स्त्रीणां गर्भाशयोऽष्टमः ॥ ७ ॥ पित्तात्पकाशयोऽग्रेः स्याद्योनिर्विकासिता द्युतो ॥ पद्मवद्गर्भाशयः स्यात्तत्र धत्ते
सरत्कम् ॥ ८ ॥ शुक्रं स्वशुक्रतश्चाङ्गं कुन्तलान्यत्र कालतः ॥ न्यस्तं शुक्रमतो योनौ नेति गर्भाशयं मुने ॥ ९ ॥ ऋतावपि च योनि-
श्चेद्वातपित्तकफावृता ॥ भवेत्तदा विकाशित्वं नैव तस्यां प्रजायते ॥ १० ॥ बुक्तात्पुक्कसकप्लुहिकृतकोष्ठाङ्गहृद्गणाः ॥ तण्डकश्च
महाभाग निबद्धान्याशये मतः ॥ ११ ॥ रसस्य पच्यमानस्य साराद्भवति देहिनाम् ॥ ग्रीहा यकृच्च धर्मज्ञ रक्तफेनाच्च पुक्कसः ॥ १२ ॥
रक्तं पित्तञ्च भवति तथा तण्डकसंज्ञकः ॥ मेदो रक्तप्रसाराच्च बुक्कायाः सम्भवः स्मृतः ॥ १३ ॥ रक्तमांसप्रसाराच्च भवन्त्यन्त्राणि
देहिनाम् ॥ सार्धत्रिव्यामसंख्यानि तानि नृणां विनिर्दिशेत् ॥ १४ ॥ त्रिव्यामानि तथा स्त्रीणां प्रादुर्वैदविदो जनाः ॥ रक्तवायुसमायो-
गात्कामे यस्योद्भवः स्मृतः ॥ १५ ॥ कफप्रसाराद्भवति हृदयं पद्मसन्निभम् ॥ अधोमुखं तत्सुषिरं यत्र जीवो व्यवस्थितः ॥ १६ ॥
चेतन्यानुगता भावा सर्वे तत्र व्यवस्थिताः ॥ तस्य वामे तथा ग्रीहा दक्षिणे च तथा यकृत ॥ १७ ॥ दक्षिणे च तथा क्लोम पद्मस्यैवं
प्रकीर्तितम् ॥ स्रोतांसि यानि देहेऽस्मिन्कफरक्तवहानि च ॥ १८ ॥ तेषां भूतानुमानाच्च भवतीन्द्रियसम्भवः ॥ नेत्रयोर्मण्डलं शुक्रं
कफाद्भवति पैतृकम् ॥ १९ ॥ कृष्णञ्च मण्डलं वातात्तथा भवति मातृकम् ॥ पित्तात्त्वद्मण्डलं ज्ञेयं मातापितृसमुद्भवम् ॥ २० ॥
मांसासृक्कफजा जिह्वा मेदोऽसृक्कफमांसजौ ॥ वृषा (ष) णौ दरा प्राणस्य ज्ञेयान्यायतनानि तु ॥ २१ ॥ मूर्धा हृन्नाभिकण्ठाश्च
जिह्वा शुक्रञ्च शोणितम् ॥ गुदं बस्तिञ्च गुल्फश्च कण्डुराः षोडशोग्निताः ॥ २२ ॥ द्वे करे द्वे च चरणे चतस्रः पृष्ठतो गले ॥ देहे

पादादिशीर्षान्ते जालानि चैव षोडश ॥ २३ ॥ मांसस्नायुशिरास्थिन्यः चत्वारश्च पृथक्पृथक् ॥ माणिवन्धनगुल्फेषु निबद्धानि पर-
 स्परम् ॥ २४ ॥ षट् कूर्चानि स्मृतानीह हस्तयोः पादयोः पृथक् ॥ ग्रीवायाश्च तथा मेद्रे कथितानि मनीषिभिः ॥ २५ ॥ पृष्ठवंशस्यो-
 पगताश्चतस्रो मांसरज्जवः ॥ नवत्यश्च तथा पेश्यस्तासां बन्धनकारिकाः ॥ २६ ॥ सविन्यश्च तथा सप्त पञ्च मूर्धानमाश्रिताः ॥ एकैका
 मेद्रजिह्वास्ता अस्थिषष्टिशतत्रयम् ॥ २७ ॥ सूक्ष्मैः सह चतुःषष्टिर्दशना विंशतिर्नखाः ॥ पाणिपादशलाकाश्च तासां स्थानचतुष्टयम्
 ॥ २८ ॥ षष्ट्यङ्गुलीनां द्वे पाष्ण्योर्गुल्फेषु च चतुष्टयम् ॥ चत्वार्यरन्त्योरस्थीनि जङ्घयोस्तद्वदेव तु ॥ २९ ॥ द्वे द्वे जानुकपालो-
 रुफलकांशसमुद्भवम् ॥ अक्षस्थानांशकश्रोणिफलके चैवमादिशेत् ॥ ३० ॥ भगे त्वेकं तथा पृष्ठे चत्वारिंशच्च पञ्च च ॥ ग्रीवायां
 च तथास्थीनि जङ्घकश्च तथा हनुः ॥ ३१ ॥ तन्मूलं द्वे ललाटाक्षिगण्डनासांश्चयवस्थिताः ॥ पशुकास्तालुकैः सार्द्धमर्बुदैश्च द्विसप्ततिः
 ॥ ३२ ॥ द्वे शङ्खके कपालानि चत्वार्येव शिरस्तथा ॥ उरः सप्तदशस्थीनि सन्धीनां द्वे शते दश ॥ ३३ ॥ अष्टषष्टिस्तु शाखासु षष्टिश्चैकवि-
 षजिता ॥ अन्तरा वै त्र्यशीतिश्च स्नायोर्नवशतानि च ॥ ३४ ॥ त्रिंशाधिके द्वे शते तु अन्तराधौ तु सप्ततिः ॥ ऊर्ध्वगाः पञ्चतान्येव
 शाखास्तु कथितानि तु ॥ ३५ ॥ पञ्चपेशीशतान्येव चत्वारिंशत्तथोर्ध्वगाः ॥ शतान्तु शाखासु अन्तराधौ च षष्टिका ॥ ३६ ॥
 स्त्रीणां चैकाधिका वै स्याद्विंशतिश्चतुरुत्तरा ॥ स्तनयोर्दश योनौ च त्रयोदश तथाशये ॥ ३७ ॥ गर्भस्य च चतस्रः स्युः शिराणाञ्च
 शरीरिणाम् ॥ त्रिंशच्छतसहस्राणि तथान्यानि नवैव तु ॥ ३८ ॥ षट्पञ्चाशत्सहस्राणि रसं देहे वहन्ति ताः ॥ केदार इव कुल्याश्च कुंदले-
 पादिकश्च यत् ॥ ३९ ॥ द्वासप्ततिस्तथा कोट्यो लोभ्रामिह महामुने ॥ मज्जाया मेदसश्चैव वसायाश्च तथा द्विज ॥ ४० ॥ मूत्रस्य
 चैव पित्तस्य श्लेष्मणः शकृतस्तथा ॥ रक्तस्य सरसस्यात्र क्रमशोऽञ्जलयो मताः ॥ ४१ ॥ अर्धार्धाभ्यधिकाः सर्वाः पूर्वपूर्वाऽञ्जले-
 र्मताः ॥ अर्धाञ्जलिश्च शुक्रस्य तदर्धश्च तथोजसः ॥ ४२ ॥ रजसस्तु तथा स्त्रीणाञ्चतस्रः कथिता बुधैः ॥ शरीरं मलदोषादि पिण्डं
 ज्ञात्वात्मनि त्यजेत् ॥ ४३ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शरीरावयववर्णनं नाम सप्तत्यधिकत्रिशततमोऽध्यायः ॥ ३७० ॥ अथ नरक-
 निरूपणम् ॥ अग्निरुवाच ॥ उक्तानि यममार्गाणि वक्ष्येऽथ मरणे नृणाम् ॥ ऊष्मा प्रकुपितः काये तीव्रवायुसमीरितः ॥ १ ॥ शरीर-

मुपरुध्याऽथ कृत्स्नान्दोषान् रुणाद्वै वै ॥ छिनत्ति प्राणस्थानानि पुनर्मर्माणि चैव हि ॥ २ ॥ स्रेत्यात्प्रकुपितो वायुश्छिद्रमन्विष्यते
 ततः ॥ द्वे नेत्रे द्वौ तथा कर्णौ द्वौ तु नासापुटौ तथा ॥ ३ ॥ ऊर्ध्वं तु सप्त छिद्राणि अष्टमं वदनं तथा ॥ एतैः प्राणो विनिर्याति प्रायशः
 शुभकर्मणाम् ॥ ४ ॥ अधः पायुरुपस्थश्च अनेनाशुभकारिणाम् ॥ मूर्धानं योगिनो भित्त्वा जीवो यात्यथ चेच्छया ॥ ५ ॥ अन्त-
 काले तु सम्प्राप्ते प्राणेऽपानमुपस्थिते ॥ तमसा संवृते ज्ञाने संवृतेषु च मर्मसु ॥ ६ ॥ स जीवो नाभ्यधिष्ठानाच्चालयते मातरिश्चना ॥
 बाध्यमानश्चानयते अष्टाङ्गाः प्राणवृत्तिकाः ॥ ७ ॥ च्यवन्तं जायमानं वा प्रविशन्तश्च योनिषु ॥ प्रपश्यन्ति च तं सिद्धा देवा दिव्येन
 चक्षुषा ॥ ८ ॥ गृह्णाति तत्क्षणाद्योगे शरीरश्चातिवाहिकम् ॥ आकाशवायुतेजांसि विग्रहादूर्ध्वगामिनः ॥ ९ ॥ जलं मही च पञ्चत्वमा-
 पन्नः पुरुषः स्मृतः ॥ आतिवाहिकदेहेन्दु यमदूता नयन्ति तम् ॥ १० ॥ याम्यं मार्गं महाघोरं षडशीतिसहस्रकम् ॥ अन्नोदकं नीय-
 मानो बान्धवैर्दत्तमश्नुते ॥ ११ ॥ यमं दृष्ट्वा यमोक्तेन चित्रगुप्तेन चेरितान् ॥ प्राप्नोति नरकात्रौ द्रान्धमौ शुभपथैर्दिवम् ॥ १२ ॥ भुज्यन्ते
 पापिभिर्वक्ष्ये नरकांस्ताश्च यातनाः ॥ अष्टाविंशतिरेवाधः क्षितेर्नरककोटयः ॥ १३ ॥ सप्तमस्य तलस्यान्ते घोरे तमसि संस्थिताः ॥
 घोराख्या प्रथमा कोटिः सुघोरा तदधः स्थिता ॥ १४ ॥ अतिघोरा महाघोरा घोररूपा च पञ्चमी ॥ षष्ठी तरलताराख्या सप्तमी च
 भयानका ॥ १५ ॥ भयोत्कटा कालरात्री महाचण्डा च चण्डया ॥ कोलाहला प्रचण्डाख्या पद्मा नरकनायिका ॥ १६ ॥ पद्मावती
 भीषणा च भीमा चैव करालिका ॥ विकराला महावज्रा त्रिकोणा पञ्चकोणिका ॥ १७ ॥ सुदीर्घा वर्तुला सप्तभूमा चैव सुभूमिका ॥
 दीप्तमायाऽष्टाविंशतयः कोटयः पापिदुःखदाः ॥ १८ ॥ अष्टाविंशतिकोटीनां पञ्च पञ्च च नायकाः ॥ रौरवाद्याः शतञ्चकं चत्वारिंशच्चतु-
 ष्टयम् ॥ १९ ॥ तामिस्रमन्धतामिस्रं महारौरवरौरवौ ॥ असिपत्रं वनञ्चैव लोहभारं तथैव च ॥ २० ॥ नरकं कालभूत्रञ्च महानरकमेव
 च ॥ सजीवनं महावीचि तपनं सम्प्रतापनम् ॥ २१ ॥ सङ्घातञ्च सकाकोलं कुञ्जलं पूतिमृत्तिकम् ॥ लोहशङ्कुमृजीषञ्च प्रधानं शाल्मली
 नदीम् ॥ २२ ॥ नरकान्विद्धि कोटीशनागान्वै घोरदर्शनान् ॥ पात्यन्ते पापकर्म्मण एकेकस्मिन्बहुष्वपि ॥ २३ ॥ मार्जारोलूकगोमा-
 युगृध्रादिवदनाश्च ते ॥ तैलद्रोण्यां नरं क्षित्वा ज्वालयन्ति हुताशनम् ॥ २४ ॥ अम्बरीषेषु चैवान्यास्ताम्रपात्रेषु चापरान् ॥ अयःपात्रेषु

चेवान्यान्वहुवह्निकणेषु च ॥ २५ ॥ झुलाग्रारोपिताश्चान्ये छिद्यन्ते नरकेऽपरे ॥ ताव्यन्ते च कशाभिस्तु भोज्यन्ते चाप्ययोगुडान् ॥
 ॥ २६ ॥ यमदूतेर्नराः पांसून्विष्टारक्तकफादिकान् ॥ तप्तं मद्यं पाययन्ति पाटयन्ति पुनर्नरान् ॥ २७ ॥ यन्त्रेषु पीडयन्ति स्म भक्ष्यन्ते
 वायसादिभिः ॥ तैलेनोष्णेन सिच्यन्ते छिद्यन्तेऽनेकधा शिरः ॥ २८ ॥ हा तातेति क्रन्दमानाः स्वकं निन्दन्ति कर्म ते ॥ महापातकजान्
 वोरान्नरकान्प्राप्य गर्हितान् ॥ २९ ॥ कर्मक्षयात्प्रजायन्ते महापातकिनस्त्वह ॥ मृगश्चमूकरोश्चानां ब्रह्महा योनिमृच्छति ॥ ३० ॥
 खरपुच्छशम्लेच्छानां मद्यपः स्वर्णहार्यपि ॥ कृमिकीटपतङ्गत्वं गुरुगस्तृणगुल्मताम् ॥ ३१ ॥ ब्रह्महा क्षयरोगी स्यात्सुरापः श्यावद-
 न्तकः ॥ स्वर्णहारी तु कुनखी दुश्कर्मा गुरुतल्पगः ॥ ३२ ॥ यो येन संस्पृशत्येषां स तल्लिङ्गोऽभिजायते ॥ अन्नहर्ताऽमयावी स्यान्मूको
 वागपहारकः ॥ ३३ ॥ धान्यं हत्वाऽतिरिक्ताङ्गः पिशुनः पूतिनासिकः ॥ तैलहृत्तैलपायी स्यात्पूतिवक्रस्तु सूचकः ॥ ३४ ॥
 परस्य योषितं हत्वा ब्रह्मस्वमपहत्य च ॥ अरण्ये निर्जने देशे जायते ब्रह्मराक्षसः ॥ ३५ ॥ रत्नहारी हीनजातिर्गन्धाङ्गुलुन्दरी शुभान् ॥
 पत्रं शाकं शिखी हत्वा मुखरा धान्यहारकः ॥ ३६ ॥ अजः पशुं पयः काक्रो यानमुष्टः फलं कपिः ॥ मधु दंशः फलं गृध्रो गृहकाक
 उपस्करम् ॥ ३७ ॥ शिवत्री वस्त्रं सारसश्च झिल्ली लवणहारकः ॥ उक्त आध्यात्मिकस्तापः शस्त्राद्यैराधिभौतिकः ॥ ३८ ॥ ग्रहाग्नि-
 देवपीडाद्यैराधिदैविक ईरितः ॥ त्रिधा तापं हि संसारं ज्ञानयोगाद्विनाशयेत् ॥ कृच्छ्रैर्व्रतैश्च दानाद्यैर्विष्णुपूजादिभिर्नरः ॥ ३९ ॥ इत्यादि-
 महापुराणे आग्नेये नरकनिरूपणं नामैकसप्तत्यधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३७१ ॥ अथ यमानियमाः ॥ अग्निरुवाच ॥ संसारतापमु-
 त्तयर्थं वक्ष्याम्यष्टाङ्गयोगकम् ॥ ब्रह्मप्रकाशकं ज्ञानं योगस्तत्रैकचित्तता ॥ १ ॥ चित्तवृत्तिनिरोधश्च जीवब्रह्मात्मनोः परः ॥ अहिंसा
 सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्योपरिग्रहौ ॥ २ ॥ यमाः पञ्च स्मृता विप्र नियमाद्भुक्तिमुक्तिदाः ॥ शौचं सन्तोषतपसी स्वाध्यायेश्वरपूजने ॥ ३ ॥
 भूतापीडा ह्यहिंसा स्यादहिंसा धर्म उत्तमः ॥ यथा गजपदेऽन्यानि पदानि पथगाभिनाम् ॥ ४ ॥ एवं सर्वमहिंसायां धर्मार्थमभिधीयते ॥
 उद्वेगजननं हिंसा सन्तापकरणं तथा ॥ ५ ॥ रुक्वृतिः शोणितकृतिः पैशुन्यकरणं तथा ॥ हितस्यातिनिषेधश्च मर्मोद्घादनमेव च ॥ ६ ॥ सुखाप-
 ह्वातिः संरोधो वधो दशविधा च सा ॥ यद्भूतहितमत्यन्तं वचः सत्यस्य लक्षणम् ॥ ७ ॥ मृत्युं ब्रूयात्प्रियं ब्रूयात्तत्सत्यमप्रियम् ॥ प्रियञ्च

नानृतं ब्रूयादेष धर्मः सनातनः ॥ ८ ॥ मेथुनस्य परित्यागो ब्रह्मचर्यं तदष्टधा ॥ स्मरणं कीर्तनं केलिः प्रेक्षणं गुह्यभाषणम् ॥ ९ ॥
 सङ्कल्पोऽध्यवसायश्च क्रियानिर्वृत्तिरेव च ॥ एतन्मेथुनमष्टाङ्गं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ १० ॥ ब्रह्मचर्यं क्रियामूलमन्यथा विफलाः
 क्रियाः ॥ वसिष्ठश्चन्द्रमाः शुक्रो देवाचार्यः पितामहः ॥ ११ ॥ तपोवृद्धा वयोवृद्धास्तेऽपि स्त्रीभिर्विमोहिताः ॥ गौडी पैष्ठी च माध्वी
 च विज्ञेया त्रिविधा सुरा ॥ १२ ॥ चतुर्थी स्त्रीसुग ज्ञेया ययेदं मोहितं जगत ॥ माद्यति प्रमदां दृष्ट्वा सुरां पीत्वा तु माद्यति ॥ १३ ॥
 यस्माद्दृष्टमदा नारी तस्मात्तां नावलोकयेत् ॥ यद्वा तद्वा परद्रव्यमपहृत्य बलान्नरः ॥ १४ ॥ अवश्यं याति तिर्य्यक्त्वं जग्त्वा चैवाहुतं
 हविः ॥ कौपीनाच्छादनं वासः कन्थां शीतनिवारिणीम् ॥ १५ ॥ पादुके चापि गृहीयात्कुर्व्यान्नान्यस्य संग्रहम् ॥ देहस्थितिनिमित्तस्य
 वस्त्रादेः स्यात्परिग्रहः ॥ १६ ॥ शरीरं धर्मसंयुक्तं रक्षणीयं प्रयत्नतः ॥ शौचन्तु द्विविधं प्रोक्तं बाह्यमाभ्यन्तरं तथा ॥ १७ ॥ मृजलाभ्यां
 स्मृतं बाह्यं भावशुद्धेरथान्तरम् ॥ उभयेन शुचिर्यस्तु स शुचिर्नेतरः शुचिः ॥ १८ ॥ यथाकथञ्चित्प्राप्त्या च सन्तोषस्तुष्टिरुच्यते ॥
 मनसश्चेन्द्रियाणाञ्च ऐकाग्र्यं तप उच्यते ॥ १९ ॥ तज्जयः सर्वधर्मेभ्यः स धर्म पर उच्यते ॥ वाचिकं मंत्रजप्यादि मानसं रागवर्जनम् ॥ २० ॥
 शारीरं देवपूजादि सर्वदन्तु त्रिधा तपः ॥ प्रणवाद्यस्ततो वेदाः प्रणवे पर्य्यवस्थिताः ॥ २१ ॥ वाङ्मयः प्रणवः सर्वं तस्मात्प्रणवमभ्य-
 सेत् ॥ अकारश्च तथोकारो मकारश्चार्द्धमात्रया ॥ २२ ॥ तिस्रो मात्रास्त्रयो वेदा लोका भूरादयो गुणाः ॥ जाग्रत्स्वप्नः सुषुप्तिश्च
 ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ २३ ॥ प्रद्युम्नः श्रीवासुदेवः सर्वमोङ्कारकः क्रमात् ॥ अमात्रो नष्टमात्रश्च द्वैतस्यापगमः शिवः ॥ २४ ॥ ओङ्कारो
 विदितो येन स मुनिर्नेतरो मुनिः ॥ चतुर्थी मात्रा गान्धारी प्रयुक्ता मूर्ध्नि लक्ष्यते ॥ २५ ॥ तत्तुरीयं परं ब्रह्म ज्योतिर्दीपो घटे यथा ॥ तथा
 हृत्पद्मनिलयं ध्यायेन्नित्यं जपेन्नरः ॥ २६ ॥ प्रणवो धनुः शरो ह्यात्मा ब्रह्म तल्लक्ष्यमुच्यते ॥ अप्रमत्तेन वेद्व्यं शरवत्तन्मयो भवेत् ॥ २७ ॥
 एतदेकाक्षरं ब्रह्म एतदेकाक्षरं परम् ॥ एतदेकाक्षरं ज्ञात्वा यो यदिच्छति तस्य तत् ॥ २८ ॥ छन्दोऽस्य देवी गायत्री अन्तर्यामी ऋषिः
 स्मृतः ॥ देवता परमात्मास्य नियोगो भुक्तिमुक्तये ॥ २९ ॥ भूरग्यात्मने हृदयं भुवः प्राजापत्यात्मने ॥ शिरः स्वःसूर्यात्मने च शिखा
 कवचमुच्यते ॥ ३० ॥ ओंभूर्भुवः स्वः कवचं सत्यात्मने ततोऽस्त्रकम् ॥ विन्यस्य पूजयेद्विष्णुं जपेद्वै भुक्तिमुक्तये ॥ ३१ ॥ जुहुयाच्च तिला-

ज्यादि सर्वे सम्पद्यते नरे ॥ यस्तु द्वादशसाहस्रं जपमन्त्रमाचरेत् ॥ ३२ ॥ तस्य द्वादशभिर्मासैः परं ब्रह्म प्रकाशते ॥ अणिमादि
कोटिजप्याल्लक्षात्सारस्वतादिकम् ॥ ३३ ॥ वैदिकस्तान्त्रिको मिश्रो विष्णोर्वै त्रिविधो मखः ॥ त्रयाणामीप्सितेनैकविधिना
हरिर्मर्चयेत् ॥ ३४ ॥ प्रणम्य दण्डवद्भूमौ नमस्कारेण योऽर्चयेत् ॥ स यां गतिमवाप्नोति न तां क्रतुशतैरपि ॥ ३५ ॥
यस्य देवे परा भक्तिर्यथा देवे तथा गुरौ ॥ तस्यैते कथिता ह्यर्थाः प्रकाशन्ते महात्मनः ॥ ३६ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये यमनि-
यमनिरूपणं नाम द्विसप्तत्यधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३७२ ॥ अथासनप्राणायामप्रत्याहाराः ॥ अग्निरुवाच ॥ आसनं कमलाद्युक्तं
तद्बद्धा चिन्तयेत्परम् ॥ शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य स्थिरमासनमात्मनः ॥ १ ॥ नात्युच्छ्रितं नातिनीचं चैलाजिनकुशोत्तरम् ॥ तत्रैकाग्रं
मनः कृत्वा यतचित्तेन्द्रियक्रियः ॥ २ ॥ उपविश्यासने युञ्ज्याद्यागमात्मविशुद्धये ॥ समं कायशिरोग्रीवं धारयन्नचल स्थिरः ॥ ३ ॥
सम्प्रेक्ष्य नासिकाग्रं स्वं दिशश्चानवलोकयन् ॥ पार्श्विभ्या वृषणौ रक्षंस्तथा प्रजननं पुनः ॥ ४ ॥ ऊरुभ्यामुपरि स्थाप्य बाहू तिर्य्य-
क्प्रयत्नतः ॥ दक्षिणं करपृष्ठं च न्यसेद्वामतलोपरि ॥ ५ ॥ उन्नम्य शनकैर्वक्त्रं मुखं विष्टभ्य चाग्रतः ॥ प्राणः स्वदेहजो वायुस्तस्या-
यामो निरोधनम् ॥ ६ ॥ नासिकापुटमङ्गुल्या पीडयैव च परेण च ॥ औदरं रेचयेद्वायुं रेचनाद्रेचकः स्मृतः ॥ ७ ॥ बाह्वेन वायुना
देहं दृढिवत्पूरयेद्यथा ॥ तथा पूर्णश्च सन्तिष्ठेत्पूरणात्पूरकः स्मृतः ॥ ८ ॥ न मुञ्चति न गृह्णाति वायुमन्तर्बाहः स्थितम् ॥ सम्पू-
र्णकुम्भवत्तिष्ठेदचलः स तु कुम्भकः ॥ ९ ॥ कन्यकः सकृदुद्धातः स वै द्वादशमात्रिकः ॥ मध्यमश्च द्विरुद्धातश्चतुर्विंशतिमात्रिकः ॥ १० ॥
उत्तमश्च त्रिरुद्धातः षट्त्रिंशत्तालमात्रिकः ॥ स्वेदकम्पाभिघातानां जननश्चोत्तमोत्तमः ॥ ११ ॥ अजितान्नारुहेद्भूमिं द्विकाश्वासा-
दयस्तथा ॥ जिते प्राणे स्वल्पदोषविष्णुनादि प्रजायते ॥ १२ ॥ आरोग्यं शीघ्रगामित्वमुत्साहः स्वरसौष्ठवम् ॥ बलवर्णप्रसादश्च
सर्वदोषक्षयः फलम् ॥ १३ ॥ जपो ध्यानं विना गर्भं समर्भस्तत्समन्वितः ॥ इन्द्रियाणां जयार्थाय सगर्भं धारयेत्परम् ॥ १४ ॥
ज्ञानवैराग्ययुक्ताभ्यां प्राणायामवशेन च ॥ इन्द्रियांश्च विनिर्जित्य सर्वमेव जितं भवेत् ॥ १५ ॥ इन्द्रियाण्येव तत्सर्वं यत्स्वर्गनरका-
बुभो ॥ निग्रहीतविसृष्टानि स्वर्गाय नरकाय च ॥ १६ ॥ शरीरं स्थमित्यादुरिन्द्रियाण्यस्य वाजिनः ॥ मनश्च सारथिः प्रोक्तः प्राणा-

यामः कशा स्मृतः ॥ १७ ॥ ज्ञानवैराग्यरश्मिभ्यां मायया विधृतं मनः ॥ शनैर्निश्चलतामेति प्राणायामैकसंहितम् ॥ १८ ॥ जल-
 विन्दुं कुशाग्रेण मासे मासे पिवेत्तु यः ॥ संवत्सरशतं साग्रं प्राणायामश्च तत्समः ॥ १९ ॥ इन्द्रियाणि प्रसक्तानि प्रविश्य विषयोदधौ ॥
 आहत्य यो निवृत्ताति प्रत्याहारः स उच्यते ॥ २० ॥ उद्धरेदात्मनात्मानं मज्जमानं यथाम्भसि ॥ भोगनद्यातिवेगेन ज्ञानवृक्षं समाश्र-
 येत् ॥ २१ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये आसनप्राणायामप्रत्याहारनिरूपणं नाम त्रिसप्तत्याधिकत्रिशततमोऽध्यायः ॥ ३७३ ॥ अथ
 ध्यानम् ॥ आग्निहोत्राच्च ॥ ध्ये चिन्तायां स्मृतो धातुर्विष्णुचिन्ता मुहुर्मुहुः ॥ अनाक्षितेन मनसा ध्यानमित्यभिधीयते ॥ १ ॥ आत्मनः
 समनस्कस्य मुक्ताशेषोपधस्य च ॥ ब्रह्मचिन्ता समा शक्तिर्ध्यानं नाम तदुच्यते ॥ २ ॥ ध्येयालम्बनसंस्थस्य सदृशप्रत्ययस्य च ॥
 प्रत्ययान्तरनिर्मुक्तः प्रत्ययो ध्यानमुच्यते ॥ ३ ॥ ध्येयावस्थितचित्तस्य प्रदेशे यत्र कुत्रचित् ॥ ध्यानमेतत्समुद्दिष्टं प्रत्ययस्येकभा-
 वना ॥ ४ ॥ एवं ध्यानसमायुक्तः स्वदेहं यः परित्यजेत् ॥ कुल स्वजनमित्राणि समुद्धृत्य हरिर्भवेत् ॥ ५ ॥ एवं मुहूर्तमर्धं वा ध्यायेद्यः
 श्रद्धया हरिम् ॥ सोऽपि यां गतिमाप्नोति न त्वं सर्वैर्महामत्सैः ॥ ६ ॥ ध्याता ध्यानं तथा ध्येयं यच्च ध्यानप्रयोजनम् ॥ एतच्चतुष्टयं ज्ञात्वा
 योगं युञ्जीत तत्त्ववित् ॥ ७ ॥ योगाभ्यासाद्भवेन्मुक्तिरैश्वर्य्यश्चाष्टधा महत् ॥ ज्ञानवैराग्यसम्पन्नः श्रद्धावानः क्षमान्वितः ॥ ८ ॥ विष्णुभक्तः
 सदोत्साही ध्यातेत्थं पुरुषः स्मृतः ॥ मूर्तामूर्तं परं ब्रह्म हरेर्ध्यानं हि चिन्तनम् ॥ ९ ॥ सकलो निष्कलो ज्ञेयः सर्वज्ञः परमो हरिः ॥ अणि-
 मादिगुणैश्वर्य्यं मुक्तिर्ध्यानप्रयोजनम् ॥ १० ॥ फलेन योजको विष्णुरतो ध्यायेत्परेश्वरम् ॥ गच्छंतिष्ठस्वप्नप्राग्दुष्पिपत्रिमिषत्रपि ॥
 ॥ ११ ॥ शुचिर्वाप्यशुचिर्वापि ध्यायेत्सततमीश्वरम् ॥ स्वदेहायतनस्यान्ते मनसि स्थाप्य केशवम् ॥ १२ ॥ हृत्पद्मपीठिकामध्ये
 ध्यानयोगेन पूजयेत् ॥ ध्यानयज्ञः परः शुद्धः सर्वदोषविवर्जितः ॥ १३ ॥ तेनेष्ट्वा मुक्तिमाप्नोति बाह्यशुद्धेश्च नाध्वरैः ॥ हिंसादो-
 षविमुक्तत्वाद्विशुद्धिश्चित्तसाधनः ॥ १४ ॥ ध्यानयज्ञः परस्तस्मादपवर्गफलप्रदः ॥ तस्मादशुद्धं सन्त्यज्य ह्यनित्यं बाह्यसाधनम् ॥
 ॥ १५ ॥ यज्ञाय कर्म सन्त्यज्य योगमत्यर्थमभ्यसेत् ॥ विकारमुक्तमव्यक्तं भोग्यभोगसमन्वितम् ॥ १६ ॥ चिन्तयेद्ब्रह्म पूर्वं क्रमा-
 दादौ गुणत्रयम् ॥ तमः प्रच्छाद्य रजसा सत्त्वेन छादयेद्ब्रजः ॥ १७ ॥ ध्यायेत्त्रिमण्डलं पूर्वं कृष्णं रक्तं सितं क्रमात् ॥ सत्त्वोपाधि-

गुणातीतः पुरुषः पञ्चविंशकः ॥ १८ ॥ ध्येयमेतदशुद्धं च त्यक्त्वा शुद्धं विचिन्तयेत् ॥ ऐश्वर्यं पङ्कजं दिव्यं पुरुषोपरि संस्थि-
 तम् ॥ १९ ॥ द्वादशाङ्गुलविस्तीर्णं शुद्धं विकसितं सितम् ॥ नालमष्टाङ्गुलं तस्य नाभिकन्दसमुद्भवम् ॥ २० ॥ पद्मपत्राष्टकं ज्ञेय-
 मीणमादिगुणाष्टकम् ॥ कर्णिकाकेसरं नालं ज्ञानवैराग्यमुत्तमम् ॥ २१ ॥ विष्णुधर्मश्च तत्कन्दमिति पद्मं विचिन्तयेत् ॥ तद्धर्म-
 ज्ञानवैराग्यं शिवैश्वर्यमयं परम् ॥ २२ ॥ ज्ञात्वा पद्मासनं सर्वं सर्वदुःखान्तमाप्नुयात् ॥ तत्पद्मकर्णिकामध्ये शुद्धदीपाशिखाकृतिम् ॥
 ॥ २३ ॥ अद्भुष्टमात्रममलं ध्यायेदोङ्कारमीश्वरम् ॥ कदम्बगोलकाकारं तारं रूपमिव स्थितम् ॥ २४ ॥ ध्यायेद्वा रश्मिजालेन
 दीप्यमानं समन्ततः ॥ प्रधानं पुरुषातीतं स्थितं पद्मस्थमीश्वरम् ॥ २५ ॥ ध्यायेज्जपेच्च सततमोङ्कारं परमक्षरम् ॥ मनःस्थित्यर्थमिच्छन्ति
 स्थूलध्यानमनुक्रमात् ॥ २६ ॥ तद्भूतं निश्चलीभूतं लभेत्सूक्ष्मेऽपि संस्थितम् ॥ नाभिकन्दे स्थितं नालं दशाङ्गुलसमायतम् ॥ २७ ॥
 नालेनाष्टदलं पद्मं द्वादशाङ्गुलविस्तृतम् ॥ सकर्णिके केसराले सूर्यसोमाग्निमण्डलम् ॥ २८ ॥ अग्निमण्डलमध्यस्थः शङ्खचक्रगदाधरः ॥
 पद्मी चतुर्भुजो विष्णुरथ वाष्टभुजो हरिः ॥ २९ ॥ शार्ङ्गाक्षवलयधरः पाशाङ्कुशधरः परः ॥ स्वर्णवर्णः श्वेतवर्णः सश्रीवत्सः सकोस्तुभः
 ॥ ३० ॥ वनमाली स्वर्णहारी स्फुरन्मकरकुण्डलः ॥ रत्नोज्ज्वलकिरीटश्च पीताम्बरधरो महान् ॥ ३१ ॥ सर्वाभरणभूषाढ्यो वितस्तिर्व
 यथेच्छया ॥ अहं ब्रह्म ज्योतिरात्मा वासुदेवो विमुक्त ॐ ३ ॥ ३२ ॥ ध्यानाच्छान्तो जपेन्मन्त्रं जपाच्छान्तश्च चिन्तयेत् ॥ जपध्याना-
 दियुक्तश्च विष्णुः शीघ्रं प्रसीदति ॥ ३३ ॥ जपयज्ञस्य वै यज्ञाः कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ जपिनं नोपसर्पन्ति व्याधयश्चाधयो ग्रहाः ॥
 भक्तिर्भुक्तिर्मृत्युजयो जपेन प्राप्नुयात्फलम् ॥ ३४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये ध्याननिरूपणं नाम चतुःसप्तत्यधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः
 ॥ ३७४ ॥ अथ धारणा ॥ अग्निरुवाच ॥ धारणा मनसो ध्येये संस्थितिर्ध्यानवद्विधा ॥ मूर्तामूर्तहरिव्यानमनो धारणतो हरिः ॥ १ ॥
 यद्वाह्यावस्थितं लक्ष्यं तस्मान्न चलत्वे मनः ॥ तावत्कालं प्रदेशेषु धारणा मनसि स्थितिः ॥ २ ॥ कालावधि परिच्छिन्नं देहे संस्थापितं
 मनः ॥ न प्रच्यवति यल्लक्ष्याद्धारणा साभिधीयते ॥ ३ ॥ धारणा द्वादशायामा ध्यानं द्वादश धारणाः ॥ ध्यानं द्वादशकं यावत्समाधिर-
 भिधीयते ॥ ४ ॥ धारणाभ्यासयुक्तात्मा यदि प्राणैर्विमुच्यते ॥ कुलेकविंशमुत्तार्य स्वर्गाति परमं पदम् ॥ ५ ॥ यस्मिन्यास्मिन्भवेदङ्गे

योगिनां व्याधिसम्भवः ॥ तत्तदङ्गं धिया व्याप्तं धारयेत्तत्त्वधारणम् ॥ ६ ॥ आग्नेयी वाहणी चैव ऐशानी चामृतात्मिका ॥ साग्निः
 शिखा फडन्ता च विष्णोः कार्य्या द्विजोत्तम ॥ ७ ॥ नाडीभिर्विकटं दिव्यं शूलग्रं वेधयेच्छुभम् ॥ पादाङ्गुष्ठात्कपालान्तं रश्मिमण्डल-
 मावृतम् ॥ ८ ॥ तिर्यक् चाधोर्ध्वभागेभ्यः प्रयान्त्योऽतीव तेजसा ॥ चिन्तयेत्साधकेन्द्रस्तं यावत्सर्वं महामुने ॥ ९ ॥ भस्मीभूतं
 शरीरं स्वं ततश्चैवोपसंहरेत् ॥ शीतश्लेष्मादयः पापं विनश्यन्ति द्विजातयः ॥ १० ॥ शिरो धीरं विचारं च कण्ठं चाधोमुखे स्मरेत् ॥
 ध्यायेदच्छिन्नचित्तात्मा भूयो भूतेन चात्मना ॥ ११ ॥ स्फुरच्छीकरसंस्पर्शप्रभूते हिमगाभिभिः ॥ धाराभिरधिलं विश्वमापूर्य्य भुवि
 चिन्तयेत् ॥ १२ ॥ ब्रह्मरन्ध्राच्च संशोभाद्यावदाधारमण्डलम् ॥ सुषुम्नान्तर्गतो भूत्वा संपूर्णेन्दुकृतालयम् ॥ १३ ॥ संप्लाव्य द्विमसंस्पर्-
 शतोयेनामृतमूर्तिना ॥ क्षुत्पिपासाक्रमप्रायसन्तापपरिपीडितः ॥ १४ ॥ धारयेद्धारुणीं मन्त्री तुष्ट्यर्थं चाप्यतन्त्रितः ॥ वारुणी धारणा
 प्रोक्ता ऐशानीधारणां शृणु ॥ १५ ॥ व्योम्नि ब्रह्ममये पद्मे प्राणापाने क्षयं गते ॥ प्रसादं चिन्तयेद्विष्णोर्यावच्चिन्ता क्षयं गता ॥ १६ ॥
 महाभावं जपेत्सर्वं ततो व्यापक ईश्वरः ॥ अर्धेन्दुं परमं शान्तं निराभासं निरञ्जनम् ॥ १७ ॥ असत्यं सत्यमाभाति तावत्सर्वं चराचरम् ॥
 यावत्स्वस्यन्दरूपन्तु न दृष्टं गुरुवक्त्रतः ॥ १८ ॥ दृष्टे तस्मिन्परे तत्त्वे आब्रह्म सचराचरम् ॥ प्रमातृमानमेयं च ध्यानदृष्टपद्मकम्पनम्
 ॥ १९ ॥ मातृमोदकवत्सर्वं जपहोमार्चनादिकम् ॥ विष्णुमन्त्रेण वा कुर्यादमृतां धारणां वदे ॥ २० ॥ सम्पूर्णेन्दुनिभं ध्यायेत्कमलं
 तन्त्रिमुष्टिगम् ॥ शिरःस्थं चिन्तयेद्यत्नाच्छशाङ्कायुतवर्चसम् ॥ २१ ॥ सम्पूर्णमण्डलं व्योम्नि शिवकल्लोलपूर्णितम् ॥ तथा
 हृत्कमले ध्यायेत्तन्मध्ये स्वतनुं स्मरेत् ॥ साधको विगतक्लेशो जायते धारणादिभिः ॥ २२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
 धारणायोगनिरूपणं नाम पञ्चसप्तत्यधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३७५ ॥ अथ समाधिः ॥ अग्निरुवाच ॥ यदात्ममात्रं निर्भासं स्तिमि-
 तोदधिवत्स्थितम् ॥ चैतन्यरूपवद्भयानं तत्समाधिरिहोच्यते ॥ १ ॥ ध्यायन्मनः सन्निवेश्य यस्तिष्ठेदचलः स्थिरः ॥ निर्वातानलवद्योगी
 समाधिस्थः प्रकीर्तितः ॥ २ ॥ न शृणोति न चाप्राति न पश्यति न रस्यति ॥ न च स्पर्शं विजानाति न सङ्कल्पयते मनः ॥ ३ ॥
 न चाभिमन्यते किञ्चिन्न च बुध्याति काष्ठवत् ॥ एवमीश्वरसंलीनः समाधिस्थः स गीयते ॥ ४ ॥ यथा दीपो निवातस्थो नेङ्गते सोपम,

स्मृता ॥ ध्यायतो विष्णुमात्मानं समाधिस्तस्य योगिनः ॥ ५ ॥ उपसर्गः प्रवर्तन्ते दिव्याः सिद्धिप्रसूचकाः ॥ पातितः श्रावणो धातुर्द-
 शनस्वाङ्गवेदनाः ॥ ६ ॥ प्रार्थयन्ति च तं देवा भोगेर्दिव्यैश्च योगिनम् ॥ नृपाश्च पृथिवीदानैर्धनैश्च सुधनाधिपाः ॥ ७ ॥ वेदादिसर्वशास्त्रं
 च स्वयमेव प्रवर्तते ॥ अभीष्टच्छन्दोविषयं काव्यञ्चास्य प्रवर्तते ॥ ८ ॥ रसायनानि दिव्यानि दिव्याश्चोषधयस्तथा ॥ समस्तानि च
 शिल्पानि कलाः सर्वाश्च विन्दति ॥ ९ ॥ सुरेन्द्रकन्या इत्याद्या गुणाश्च प्रतिभादयः ॥ तृणवत्तान्त्यजेद्यस्तु तस्य विष्णुः प्रसीदति ॥
 ॥ १० ॥ अणिमादिगुणैश्चर्य्यः शिष्ये ज्ञानं प्रकाश्य च ॥ भुक्त्वा भोगान्यथेच्छातस्तनुं त्यक्त्वा लयात्ततः ॥ ११ ॥ तिष्ठेत्स्वात्मनि
 विज्ञान आनन्दे ब्रह्मणीश्वरे ॥ मलिनो हि यथादर्श आत्मज्ञानाय न क्षमः ॥ १२ ॥ सर्वाश्रयान्निजे देहे देही विन्दति वेदनाम् ॥ योग-
 युक्तस्तु सर्वेषां योगान्नाप्नोति वेदनाम् ॥ १३ ॥ आकाशमेकं हि यथा घटादिषु पृथग्भवेत् ॥ तथात्मैको ह्यनेकेषु जलाधारेष्विवांशु-
 मान् ॥ १४ ॥ ब्रह्म खानिलतेजांसि जलभक्षितिधातवः ॥ इमे लोका एष चात्मा तस्माच्च सचराचरम् ॥ १५ ॥ मृदण्डचक्रसंयोगात्
 कुम्भकारो यथा घटम् ॥ करोति तृणमृत्काष्ठैर्गृहं वा गृहकारकः ॥ १६ ॥ करणान्येवमादाय तासु तास्विह योनिषु ॥ सृजत्यात्मा-
 नमात्मैवं सम्भूय करणानि च ॥ १७ ॥ कर्मणा दोषमोहाभ्यामेच्छैव स बध्यते ॥ ज्ञानाद्रिमुच्यते जीवो धर्म्मोद्योगी न रोगभाक्
 ॥ १८ ॥ वर्त्याधारस्नेहयोगाद्यथा दीपस्य संस्थितिः ॥ विक्रियापि च दृष्ट्वैवम काले प्राणतंक्षयः ॥ १९ ॥ अनन्ता रश्मयस्तस्य दीप-
 वद्यः स्थितो हृदि ॥ सिंहासिताः कटुनीलाः कपिलाः पीतलोहिताः ॥ २० ॥ ऊर्ध्वमेकः स्थितस्तेषां यो भित्त्वा सूर्य्यमण्डलम् ॥
 ब्रह्मलोकमतिक्रम्य तेन याति परां गतिम् ॥ २१ ॥ यदस्यान्यद्रश्मिशतमूर्ध्वमेव व्यवस्थितम् ॥ तेन देवनिकायानि धामानि प्रतिप-
 द्यते ॥ २२ ॥ ये नैकरूपाश्चाधस्ताद्रश्मयोऽस्य मृदुप्रभाः ॥ इह कर्मोपभोगाय तैश्च सञ्चरते हि सः ॥ २३ ॥ बुद्धीन्द्रियाणि सर्वाणि
 मनः कर्मेन्द्रियाणि च ॥ अहङ्कारश्च बुद्धिश्च पृथिव्यादीनि चैव हि ॥ २४ ॥ अव्यक्त आत्मा क्षेत्रज्ञः क्षेत्रस्यास्य निगद्यते ॥ ईश्वरः
 सर्वभूतस्य सन्नसन्नसदसच्च सः ॥ २५ ॥ बुद्धेरुत्पत्तिरव्यक्ता ततोऽहङ्कारस्तम्भवः ॥ तस्मात्त्वादीनि जायन्ते एकोत्तरगुणानि तु ॥ २६ ॥
 शब्दः स्पर्शश्च रूपं च रसो गन्धश्च तद्गुणाः ॥ यो यस्मिन्नाश्रितश्चैषां स तस्मिन्नेव लीयते ॥ २७ ॥ सत्त्वं रजस्तमश्चैव गुणास्तस्यैव

कीर्तिताः ॥ रजस्तमोभ्यामाविष्टश्चक्रवद्राम्यते हि सः ॥ २८ ॥ अनादिरादिमान्यश्च स एव पुरुषः परः ॥
 लिङ्गेन्द्रियैरुपग्राह्यः स विकार उदाहृतः ॥ २९ ॥ यतो वेदाः पुराणानि विद्योपानेपदस्तथा ॥ श्लोकाः सूत्राणि
 भाष्याणि यच्चान्यद्वाङ्मयं भवेत् ॥ ३० ॥ पितृयानोपवीथ्याश्च यदगस्त्यस्य चान्तरम् ॥ तेन ग्रिहोत्रिणो यान्ति प्रजाकामा दिवं
 प्रति ॥ ३१ ॥ ये च दानपराः सम्यगष्टाभिश्च मुनेर्युताः ॥ अष्टाशीतिसहस्राणि मुनयो गृहमेधिनः ॥ ३२ ॥ पुनरावर्त्तने बजिभूता
 धर्मप्रवर्त्तकाः ॥ सप्तर्षिनागवीथ्याश्च देवलोकं समाश्रिताः ॥ ३३ ॥ तावन्त एव मुनयः सर्वारम्भविवर्जिताः ॥ तपसा ब्रह्मचर्येन सङ्गत्या-
 गेन मेधया ॥ ३४ ॥ यत्र यत्रावतिष्ठन्ते यावदाभूतसंग्रहम् ॥ वेदानुवचनं यज्ञा ब्रह्मचर्यं तपो दमः ॥ ३५ ॥ श्रद्धोपवासः सत्यत्व-
 मात्मनो ज्ञानहेतवः ॥ सत्त्वाश्रमेर्निदिध्यास्यः ऋमस्तैरेवमेव तु ॥ ३६ ॥ द्रष्टव्यस्त्वथ मन्तव्यः श्रोतव्यश्च द्विजातिभिः ॥ य एवमेनं
 विन्दन्ति ये चारण्यकमाश्रिताः ॥ ३७ ॥ उपासते द्विजाः सत्यं श्रद्धया परया युताः ॥ क्रमात्ते सम्भवन्त्यर्चिरहः शुक्लं तथोत्तरम्
 ॥ ३८ ॥ अयनं देवलोकश्च सवितारं सविद्युतम् ॥ ततस्तान्पुरुषोऽभ्येत्य मानसो ब्रह्मलौकिकान् ॥ ३९ ॥ करोति पुनरावृत्तिस्तेषा-
 मिह न विद्यते ॥ यज्ञेन तपसा दानैर्ये हि स्वर्गजितो जनाः ॥ ४० ॥ धूमं निशां कृष्णपक्षं दक्षिणायनमेव च ॥ पितृलोकं चन्द्रमसं
 नभो वायुं जलं महीम् ॥ ४१ ॥ क्रमात्ते सम्भवन्तीह पुनरेव व्रजन्ति च ॥ एतद्यो न विजानाति मार्गद्वितयमात्मनः ॥ ४२ ॥ दन्दशूकः
 पतङ्गो वा भवेत्कीटोऽथ वा कृमिः ॥ हृदये दीपवद्ब्रह्मध्यानाजीवोऽमृतो भवेत् ॥ ४३ ॥ न्यायागतधनस्तत्त्वज्ञाननिष्ठोऽतिथि-
 प्रियः ॥ श्राद्धकृत्सत्यवादी च गृहस्थोऽपि विमुच्यते ॥ ४४ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये समाधिनिरूपणं नाम षट्सप्तत्यधिकत्रि-
 शततमोऽध्यायः ॥ ३७६ ॥ अथ ब्रह्मविज्ञानम् ॥ अग्निरुवाच ॥ ब्रह्मज्ञानं प्रवक्ष्यामि संसाराज्ञानमुक्तये ॥ अयमात्मा परं ब्रह्म अहं-
 मस्मीति मुच्यते ॥ १ ॥ देह आत्मा न भवति दृश्यत्वाच्च घटादिवत् ॥ प्रसुप्ते मरणे देहादात्माऽन्यो ज्ञायते ध्रुवम् ॥ २ ॥ देहः स
 चेद्यवहरेदविकार्योदिसन्निभः ॥ चक्षुरादीनीन्द्रियाणि नात्मा वै करणं त्वतः ॥ ३ ॥ मनो धीरपि आत्मा न दीपवन्करणं त्वतः ॥
 प्राणोऽप्यात्मा न भवति सुषुप्ते चित्प्रभावतः ॥ ४ ॥ जाग्रत्स्वप्ने च चैतन्यं सङ्कीर्णत्वान्न बुध्यते ॥ विज्ञानरहितः प्राणः सुषुप्ते ज्ञायते

यतः ॥ ५ ॥ अतो नात्मेन्द्रियं तस्मादिन्द्रियादिकमात्मनः ॥ अहङ्कारोऽपि नैवात्मा दहवद्वयभिचारतः ॥ ६ ॥ उक्तेभ्यां व्यातेरितोऽ-
यमात्मा सर्वहृदि स्थितः ॥ सर्वद्रष्टा च भोक्ता च नक्तमुज्ज्वलदीपवत् ॥ ७ ॥ समाध्याग्भक्तकाले च एवं सञ्चिन्तयेन्मुनिः ॥ यतो
ब्रह्मण आकाशं खाद्यायुर्वायुतोऽनलः ॥ ८ ॥ अग्रेरापो जलात्पृथ्वी ततः सूक्ष्मं शरीरकम् ॥ अपञ्चीकृतभूतेभ्य आसन्पञ्चीकृतान्यतः
॥ ९ ॥ स्थूलं शरीरं ध्यात्वास्माल्लयं ब्रह्मणि चिन्तयेत् ॥ पञ्चीकृतानि भूतानि तत्कार्यं च विराट् स्मृतम् ॥ १० ॥ एतत्स्थूलं शरीरं
हि आत्मनो ज्ञानकल्पितम् ॥ इन्द्रियैरथ विज्ञानं धीरा जागरितं विदुः ॥ ११ ॥ विश्वस्तदभिमानी स्यान्नयमेतदकारकम् ॥ अपञ्ची-
कृतभूतानि तत्कार्यं लिङ्गमुच्यते ॥ १२ ॥ संयुक्तं सतदशभिर्हिरण्यगर्भसंज्ञितम् ॥ शरीरमात्मनः सूक्ष्मं लिङ्गमित्यभिधीयते ॥ १३ ॥
जाग्रत्संस्कारजः स्वप्नः प्रत्ययो विषयात्मकः ॥ आत्मा तदुपमानी स्यात्तैजसो ह्यप्रपञ्चतः ॥ १४ ॥ स्थूलसूक्ष्मशरीराख्यद्वयस्यैकं
हि कारणम् ॥ आत्मा ज्ञानञ्च साभासं तदध्याहृतमुच्यते ॥ १५ ॥ न सन्नासन्नसदसदेतत्सावयवं न तत् ॥ निर्गतावयवं नेति नाभिन्नं
भिन्नमेव च ॥ १६ ॥ भिन्नाभिन्नं ह्यनिर्वाच्यं बन्धसंसारकारकम् ॥ एकं स ब्रह्मविज्ञानात्प्राप्तं नैव च कर्मभिः ॥ १७ ॥ सर्वात्मना
हीन्द्रियाणां संहारः कारणात्मनाम् ॥ बुद्धेः स्थानं सुषुप्तं स्यात्तद्वयस्याभिमानवान् ॥ १८ ॥ प्राज्ञ आत्मा त्रयञ्चैतन्मकारः प्रणवः स्मृतः ॥
अकारश्च उकारोऽसौ मकारो ह्ययमेव च ॥ १९ ॥ अहं साक्षी च चिन्मात्रो जाग्रत्स्वप्नादिकस्य च ॥ नाज्ञानञ्चैव तत्कार्यं संसारादिक-
बन्धनम् ॥ २० ॥ नित्यशुद्धबुद्धमुक्तसत्यमानन्दमद्वयम् ॥ ब्रह्माहमस्म्यहं ब्रह्म परं ज्योतिर्विमुक्त ओम् ॥ २१ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्ञानं समा-
धिर्वन्धघातकः ॥ चिरमानन्दकं ब्रह्म सत्यं ज्ञानमनन्तकम् ॥ २२ ॥ अयमात्मा परं ब्रह्म तद्ब्रह्म त्वमसीति च ॥ गुरुणा बोधितो जीवो
ह्यहं ब्रह्मास्मि बाह्यतः ॥ २३ ॥ सोऽसावादित्यपुरुषः सोसावहमखण्ड ॐ ३ ॥ मुच्यतेऽसारसंसारोद्ब्रह्मज्ञो ब्रह्म तद्ब्रवेत् ॥ २४ ॥
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये ब्रह्मविज्ञाननिरूपणं नाम सप्तसप्तत्यधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३७७ ॥ पुनः ब्रह्मविज्ञानम् ॥ अग्निरुवाच ॥
अहं ब्रह्म परं ज्योतिः पृथिव्यवनलोज्झितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्वाय्वाकाशविवर्जितम् ॥ १ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिरादिकार्यविव-
र्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्विराडात्मविवर्जितम् ॥ २ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्जाग्रत्स्थानविवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्विश्वभाव-

विवर्जितम् ॥ ३ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिरकाराक्षरवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्वाक्पाप्यङ्गप्रिविवर्जितम् ॥ ४ ॥ अहं ब्रह्म परं
 ज्योतिः पायूपस्थविनर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः श्रोत्रत्वक्चक्षुरुज्जितम् ॥ ५ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योती रसरूपविवर्जितम् ॥ अहं
 ब्रह्म परं ज्योतिः सर्वगन्धविवर्जितम् ॥ ६ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्जिह्वाघ्राणविवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः स्पर्शशब्दविवर्जितम्
 ॥ ७ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्महोद्विवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिश्चित्ताहङ्कारवर्जितम् ॥ ८ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः प्राणापा-
 नविवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्व्यानोदानविवर्जितम् ॥ ९ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः समानपरिवर्जितम् ॥ अहं परं ज्योतिर्जरामर-
 णवर्जितम् ॥ १० ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः शोकमोहविवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः क्षुत्पिपासाविवर्जितम् ॥ ११ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः
 शब्दोद्भूतादिवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्हिरण्यगर्भवर्जितम् ॥ १२ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः स्वप्नावस्थाविवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योति-
 स्तैजसादिविवर्जितम् ॥ १३ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिरपकारादिवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः सभाज्ञानविवर्जितम् ॥ १४ ॥ अहं ब्रह्म
 परं ज्योतिरध्याहृतविवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः सत्त्वादिगुणवर्जितम् ॥ १५ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः सदसद्राववर्जितम् ॥ अहं
 ब्रह्म परं ज्योतिः सर्वावयववर्जितम् ॥ १६ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्भेदाभेदविवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः सुषुप्तिस्थानवर्जितम् ॥ १७ ॥
 अहं ब्रह्म परं ज्योतिः प्राज्ञभावविवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्मकारादिविवर्जितम् ॥ १८ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्मानमेयविवर्जितम् ॥ अहं
 ब्रह्म परं ज्योतिर्मितिमातृविवर्जितम् ॥ १९ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः साक्षित्वादिविवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः कार्यकारणवर्जितम् ॥
 ॥ २० ॥ देहेन्द्रियमनोबुद्धिप्राणाहङ्कारवर्जितम् ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादिमुक्तं ब्रह्म तुरीयकम् ॥ २१ ॥ नित्यशुद्धबुद्धमुक्तं सत्यमानन्दम-
 द्रयम् ॥ ब्रह्माहमस्म्यहं ब्रह्म सविज्ञानं विमुक्तं ॐ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः समाधिमोक्षदः परः ॥ २२ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये
 ब्रह्मविज्ञानेऽष्टसप्तत्यधिकविंशततमोऽध्यायः ॥ ३७८ ॥ पुनः ब्रह्मविज्ञानम् ॥ अग्निरुवाच ॥ यज्ञैश्च देवानाप्रोति वैराजं तपसा पदम् ॥
 ब्रह्मणः कर्मसंन्यासाद्वैराग्यान्प्रकृतौ लयम् ॥ १ ॥ ज्ञानात्प्राप्नोति कैवल्यं पञ्चेता गतयः स्मृताः ॥ प्रीतितापविषादादेर्विनिवृत्तिर्विर-
 क्ता ॥ २ ॥ संन्यासः कर्मणां त्यागः कृतानामकृतैः सह ॥ अव्यक्तादौ विशेषान्ते विकारोऽस्मिन्निवर्तते ॥ ३ ॥ चेतनाचेतनान्यत्व-

ज्ञानेन ज्ञानमुच्यते ॥ परमात्मा च सर्वेषामाधारः परमेश्वरः ॥ ४ ॥ विष्णुनाम्ना च देवेषु वेदान्तेषु च गीयते ॥ यज्ञेश्वरो यज्ञपुमान्प्र-
 वृत्तैरिज्यते ह्यसौ ॥ ५ ॥ निवृत्तैर्ज्ञानयोगेन ज्ञानमूर्तिः स चेक्ष्यते ॥ ह्रस्वदीर्घप्लुताभ्यन्तु वचस्तत्पुरुषोत्तमः ॥ ६ ॥ तत्प्राप्तिहेतुर्ज्ञा-
 नञ्च कर्म चोक्तं महामुने ॥ आगमोक्तं विवेकाच्च द्विधा ज्ञानं तथोच्यते ॥ ७ ॥ शब्दब्रह्मागममयं परं ब्रह्म विवेकदम् ॥ द्वे ब्रह्मणि वेदि-
 तव्ये ब्रह्म शब्दपरञ्च यत् ॥ ८ ॥ वेदादिविद्या ह्यपरमशरं ब्रह्मसत्परम् ॥ तदेतद्भगवद्वाच्यमुपचारेऽर्चनेऽन्यतः ॥ ९ ॥ सम्भर्तैति तथा
 भर्ता भकारोऽर्थद्रयान्वितः ॥ नेता गमयिता स्रष्टा गकारोऽयं महामुने ॥ १० ॥ ऐश्वर्यस्य समग्रस्य वीर्यस्य यशसः श्रियः ॥ ज्ञानवै-
 राग्ययोश्चैव षष्ठां भग इतीहना ॥ ११ ॥ वसन्ति विष्णोर्भूतानि स च धातुस्त्रिधात्मकः ॥ एवं हरौ हि भगवाञ्छब्दोऽन्यत्रोपचारतः ॥
 ॥ १२ ॥ उत्पत्तिं प्रलयञ्चैव भूतानामागतिं गतिम् ॥ वेत्ति विद्यामविद्याञ्च स वाच्यो भगवानिति ॥ १३ ॥ ज्ञानशक्तिबलैश्वर्यवैर्य-
 तेजांस्यशेषतः ॥ भगवच्छब्दवाच्यानि विना हेयैर्गुणादिभिः ॥ १४ ॥ स्वाण्डिक्य (क्यो) जनकायाह योगं कोशिव्रजः पुरा ॥
 अनात्मन्यात्मबुद्धिर्या आत्मस्वमिति या मतिः ॥ १५ ॥ अविद्याभवसम्भूतिर्बीजमेतद्विधा स्थितम् ॥ पञ्चभूतात्मके देहे देही मोह-
 तमःश्रितः ॥ १६ ॥ अहमेतदिति त्युच्चैः कुरुते कुमतिर्मतिम् ॥ इत्थञ्च पुत्रपौत्रेषु तदेहोत्पातितेषु च ॥ १७ ॥ करोति पण्डितः
 साम्यमनात्मनि कलेवरे ॥ सर्वदेहोपकाराय कुरुते कर्म मानवः ॥ १८ ॥ देहश्चान्यो यदा पुंसस्तदा बन्धाय तत्परम् ॥ निर्वाणमय
 एवायमात्मा ज्ञानमयोऽमलः ॥ १९ ॥ दुःखज्ञानमयोऽधर्मः प्रकृतेः स तु नात्मनः ॥ जलस्य नाग्निना सङ्गः स्थालीसङ्गात्तथापि हि
 ॥ २० ॥ शब्दास्ते कादिका धर्मास्तत्कृता वै महामुने ॥ तथात्मा प्रकृतौ सङ्गादहंमानादिभूषितः ॥ २१ ॥ भजते प्राकृतान्धर्मानन्य-
 स्तेभ्यो हि सोऽव्ययः ॥ बन्धाय विषयासङ्गं मनो निर्विषयं धिये ॥ २२ ॥ विषयात्तत्समाकृष्य ब्रह्मभूतं हरिं स्मरेत् ॥ आत्मभावं
 नयत्येनं तद्ब्रह्मध्यायिनं मुने ॥ २३ ॥ विचार्य स्वात्मनः शक्त्या लोहमाकर्षको यथा ॥ आत्मप्रयत्नसापेक्षं विशिष्टा या मनोगतिः
 ॥ २४ ॥ तस्या ब्रह्मणि संयोगो योग इत्यभिधीयते ॥ विनिष्पन्दः समाधिस्थः परं ब्रह्माधिगच्छति ॥ २५ ॥ यमैः सनियमैः स्थित्या
 प्रत्याहृत्या मरुज्यैः ॥ प्राणायामेन पवनैः प्रत्याहारेण चेन्द्रियैः ॥ २६ ॥ वशीकृतेस्ततः कुर्यात्स्थितं चेतः शुभाश्रये ॥ आश्रयश्चेतसो

ब्रह्म मूर्त्तश्चामूर्त्तक द्विधा ॥ २७ ॥ सनन्दनादयो ब्रह्मभावभावतया युताः ॥ कर्मभावनया चान्ये देवाद्याः स्थावरान्तर्काः ॥ २८ ॥ हिर-
 ण्यगर्भादिषु च ज्ञानकर्मात्मिका द्विधा ॥ त्रिविधा भावना प्रोक्ता विश्वं ब्रह्म उपास्यते ॥ २९ ॥ प्रत्यस्तमिभेदं यत्सत्तामात्रमगोचरम् ॥
 वचसाभात्मसंवेद्यं तज्ज्ञानं ब्रह्मसंज्ञितम् ॥ ३० ॥ तच्च विष्णोः परं रूपमरूपस्याजमक्षरम् ॥ अशक्यं प्रथमं ध्यातुमतो मूर्त्तादि
 चिन्तयेत् ॥ ३१ ॥ मद्भावभावमापन्नस्ततोऽसौ परमात्मना ॥ भवत्यभेदो भेदश्च तस्याज्ञानकृतो भवेत् ॥ ३२ ॥ इत्यादिमहापुराणे
 आग्नेये ब्रह्मज्ञानवर्णनं नामैकोनाशीत्याधिकत्रिंशत्ततोऽध्यायः ॥ ३७३ ॥ अथाद्वैतब्रह्मविज्ञानम् ॥ अग्निरुवाच ॥ अद्वैतब्रह्मविज्ञानं
 वक्ष्ये यद्भवतोऽगदत् ॥ शालग्रामे तपश्चक्रे वासुदेवार्चनादिकृत ॥ १ ॥ मृगसङ्गान्मृगो भूत्वा ह्यन्यकाले स्मरन्मृगम् ॥ जातिस्मरो मृग-
 स्त्यक्त्वा देहं योगात्स्वतोऽभवत् ॥ २ ॥ अद्वैतब्रह्मभूतश्च जडवल्लोकमाचरत् ॥ क्षत्ताऽसौ वीरराजस्य विष्टियोगममन्यत ॥ ३ ॥ उवाह
 शिबिकामस्य क्षतुर्वचनचोदितः ॥ गृहीतो विष्टिना ज्ञानी उवाहात्मक्षयाय तम् ॥ ४ ॥ ययौ जडातिः पश्चाद्ये त्वन्ये त्वरितं ययुः ॥
 शीघ्रान्शीघ्रगतीन्दृष्ट्वा अशीघ्रं तं नृपोऽब्रवीत् ॥ ५ ॥ राजोवाच ॥ किं श्रान्तोऽस्यल्पमध्वानं त्वयोढा शिबिका मम ॥ किमायाससहो
 न त्वं पीवानसि निरीक्ष्यसे ॥ ६ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ नाहं पीवा न वै वोढा शिबिका भवतो मया ॥ न श्रान्तोऽस्मि न वायासो
 वोढव्योऽसि महीपते ॥ ७ ॥ भूमौ पादयुगं तस्थौ जङ्घे पादद्वये स्थिते ॥ ऊरू जङ्घाद्वयावस्थौ तदाधारं तथोदरम् ॥ ८ ॥ वक्षःस्थलं
 तथा बाहू स्कन्धौ चोदरसंस्थितौ ॥ स्कन्धस्थितेयं शिबिका मम भावोऽत्र किं कृतः ॥ ९ ॥ शिबिकायां स्थितश्चेदं देहं त्वदुपल-
 क्षितम् ॥ तत्र त्वमहमप्यत्र प्रोच्यते चेदमन्यथा ॥ १० ॥ अहं त्वञ्च तथाऽन्ये च भूतैरुद्धाम पार्थिव ॥ गुणप्रशङ्कपतितो गुणवर्गो
 हि यात्ययम् ॥ ११ ॥ कर्मवश्या गुणाश्चेते सत्त्वाद्याः पृथिवीपते ॥ अविद्यासञ्चितं कर्म तच्चाशेषेषु जन्तुषु ॥ १२ ॥ आत्मा शुद्धोऽ-
 क्षरः शान्तो निर्गुणः प्रकृतेः परः ॥ प्रकृत्यपचयो नास्य एकस्याखिलजन्तुषु ॥ १३ ॥ यदा नापचयस्तस्य यदा नापचयो नृपाः ॥
 तदा पीवानसीति त्वं कया युक्तया त्वयेरितम् ॥ १४ ॥ भूजङ्घापादकट्यूरजठरादिषु संस्थिता ॥ शिबिकेयं तथा स्कन्धे तदा भावः
 समस्त्वया ॥ १५ ॥ तदन्यजन्तभिर्भूष शिबिकोत्थानकर्मणा ॥ शैलद्रव्यगृहोत्थापि पृथिवीसम्भवोपि वा ॥ १६ ॥ यथा पुंसः पृथ-

भावः प्राकृतेः करणेनृप ॥ सोढव्यः समहाभारः कतरो नृपते मया ॥ १७ ॥ वद्व्या शिविका चेयं तद्व्यो भूतसंग्रहः ॥ भवतो मेऽखिल-
 स्यास्य समत्वेनोपबृंहितः ॥ १८ ॥ तच्छ्रुत्वोवाच राजा तं गृहीत्वाङ्ग्री क्षमाप्य च ॥ प्रसादं कुरु त्यक्त्वेमां शिविकां ब्रूहि शृण्वते ॥
 यो भवान्यन्निमित्तं वा यदागमनकारणम् ॥ १९ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ श्रयतां कोहमित्येतद्वक्तुं नैव च शक्यते ॥ उपभोगनिमित्तं च
 सर्वत्रागमनक्रिया ॥ २० ॥ सुखदुःखोपभोगौ तु तौ देशाद्युपपादको ॥ धर्माधर्मोद्भवो भोक्तुं जन्तुर्देशादिमृच्छति ॥ २१ ॥ राजो-
 वाच ॥ योऽस्ति सोहमिति ब्रह्मन्कथं वक्तुं न शक्यते ॥ आत्मन्येष न दोषाय शब्दोहमिति यो द्विज ॥ २२ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥
 शब्दोहमिति दोषाय नात्मन्येष तथैव तत् ॥ अनात्मन्यात्मनिज्ञानं शब्दो वा भ्रान्तिलक्षणः ॥ २३ ॥ यदा समस्तदेहेषु पुमानेको
 व्यवस्थितः ॥ तदा हि को भवान्कोहमित्येतद्विफलं वचः ॥ २४ ॥ त्वं राजा शिविका चेयं वयं वाहाः पुरःसराः ॥ अयं च भवतो
 लोको न सदेतन्नृपोच्यते ॥ २५ ॥ वृक्षादारु ततश्चैयं शिविका त्वदधिष्ठिता ॥ का वृक्षसंज्ञा जातास्य दारुसंज्ञाय वा नृप ॥ २६ ॥
 वृक्षारूढो महाराजो नायं वदति चेतनः ॥ न च दारुणि सर्वस्त्वां ब्रवीति शिविकागतम् ॥ २७ ॥ शिविकादारुसङ्घातो रचनास्थि-
 तिसंस्थितः ॥ अन्विष्यतां नृपश्रेष्ठ तद्देदे शिविका त्वया ॥ २८ ॥ पुष्पांस्त्री गौरयं वाजी कुञ्जरो विहगस्तहः ॥ देहेषु लोकसंज्ञेयं
 विज्ञेया कर्महेतुषु ॥ २९ ॥ जिह्वा ब्रवीत्यहमिति दन्तोष्ठौ तालुकं नृप ॥ एतेनाहं यतः सर्वे वाङ्निष्पादनहेतवः ॥ ३० ॥ किं हेतु-
 भिर्बदत्येषा वागेवाहमिति स्वयम् ॥ तथापि वाङ्नाहमेतदुक्तं मिथ्या न युज्यते ॥ ३१ ॥ पिण्डः पृथग्यतः पुंसः शिरःपायादि-
 लक्षणः ॥ ततोऽहमिति कुत्रैतां संज्ञां राजन्करोम्यहम् ॥ ३२ ॥ यदन्योऽस्ति परः कोपि मन्तः पार्थिवस्ततम ॥ तदेयोहमयं चान्यो
 वक्तुमेवमपीष्यते ॥ ३३ ॥ परमार्थभेदो न नगो न पशुर्न च पादपः ॥ शरीराच्च विभेदाच्च य एते कर्मयोनयः ॥ ३४ ॥ यस्तु राजेति यल्लोके
 यच्च राजभटात्मकम् ॥ तच्चान्यच्च नृपेत्यन्तु न सत्सम्पगनामयम् ॥ ३५ ॥ त्वं राजा सर्वलोकस्थ पितुः पुत्रो रिपो रिपुः ॥ पत्न्याः
 पतिः पिता सूनोः कस्त्वां भूप वदाम्यहम् ॥ ३६ ॥ त्वं किमेतच्छिरः किन्न शिरस्तव तथोदरम् ॥ किमु पादादिकं त्वं वै तवैतत्किं मही-
 पते ॥ ३७ ॥ समस्तावयवेभ्यस्त्वं पृथग्भूतो व्यवस्थितः ॥ कोहमित्यत्र निपुण भूत्वा चिन्तय पार्थिव ॥ तच्छ्रुत्वोवाच राजा तम-

वधूतं द्विजं हरिम् ॥ ३८ ॥ राजोवाच ॥ श्रेयोऽर्थमुद्यतः प्रष्टुं कपिलर्षिमहं द्विज ॥ तस्यांशः कपिलर्षेस्त्वं मत्कृते ज्ञानदो भुवि ॥
 ज्ञानवीच्युदधेर्यस्माद्यच्छेयस्तच्च मे वद ॥ ३९ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ भूयः पृच्छसि किं श्रेयः परमार्थं न पृच्छसि ॥ श्रेयांस्यपरमार्थानि
 अशेषाण्येव भूपते ॥ ४० ॥ देवताराधनं कृत्वा धनसम्पत्तिमिच्छति ॥ पुत्रानिच्छति राज्यं च श्रेयस्तस्यैव किं नृप ॥ ४१ ॥ विवेकिनस्तु
 संयोगः श्रेयो यः परमात्मनः ॥ यज्ञादिका क्रिया न स्यान्नास्ति द्रव्योपपत्तिता ॥ ४२ ॥ परमार्थात्मनोर्योगः परमार्थं इतीष्यते ॥ एको
 व्यापी समः शुद्धो निर्गुणः प्रकृतेः परः ॥ ४३ ॥ जन्मवृद्ध्यादिरहित आत्मा सर्वगतोऽव्ययः ॥ परं ज्ञानमयोऽसङ्गी गुणजात्यादिभिर्विभुः ॥
 ॥ ४४ ॥ निदाघऋतुसंवादं वदामि द्विज तं शृणु ॥ ऋतुर्ब्रह्मसुतो ज्ञानी तच्छिष्योऽभूत्पुलस्त्यजः ॥ ४५ ॥ निदाघः प्राप्तविद्योऽस्मान्नगरे
 वै पुरे स्थिनः ॥ देविकायास्तटे तत्र तर्कयामास वै ऋतुः ॥ ४६ ॥ दिव्ये वर्षसहस्रेऽगान्निदाघमवलोकितुम् ॥ निदाघो वैश्वदेवान्ते भुक्त्वात्र
 शिष्यमब्रवीत् ॥ भुक्तन्ते तृतिरूपन्ना तुष्टिदा साऽक्षया यतः ॥ ४७ ॥ ऋतुरुवाच ॥ क्षुदस्ति यस्य भुक्तेऽन्ने तुष्टिर्ब्राह्मण जायते ॥ न मे
 क्षुदभवत्तृतिं कस्मात्त्वं परिपृच्छसि ॥ ४८ ॥ क्षुत्तृष्णो देहधर्माख्ये न ममैते यतो द्विज ॥ पृष्टोहं यत्त्वया ब्रूयां तृतिरस्त्येव मे सदा ॥ ४९ ॥
 पुमान्सर्वगतो व्यापी आकाशवदयं यतः ॥ अतोऽहं प्रत्यगात्मास्मीत्येतदर्थं भवेत्कथम् ॥ ५० ॥ सोऽहं गन्ता न चागन्तानैकदेशनिकेतनः ॥
 त्वं चान्यो न भवेन्नापि नान्यस्त्वतोऽस्मि वाप्यहम् ॥ ५१ ॥ मृन्मयं हि गृहं यद्वन्मृदालिप्तं स्थिरीभवेत् ॥ पार्थिवोऽयं तथा देहः पार्थिवैः
 परमाणुभिः ॥ ५२ ॥ ऋतुरस्मि तवाचार्य्यः प्रज्ञादानाय ते द्विज ॥ इहागतोऽहं यास्यामि परमार्थस्तवोदितः ॥ ५३ ॥ एकमेवभिदं
 विद्धि न भेदः सकलं जगत् ॥ वासुदेवाभिधेयस्य स्वरूपं परमात्मनः ॥ ५४ ॥ ऋतुर्वर्षसहस्रान्ते पुनस्तन्नगरं ययौ ॥ निदाघं नगर-
 प्रान्ते एकान्ते स्थितमब्रवीत् ॥ एकान्ते स्थीयते कस्मान्निदाघमृतुरब्रवीत् ॥ ५५ ॥ निदाघ उवाच ॥ भो विप्र जनसंवादो महानेष
 नरेश्वर ॥ प्रविवाक्ष्य पुरं रम्यं तेनात्र स्थीयते मया ॥ ५६ ॥ ऋतुरुवाच ॥ नराधिपोऽत्र कतमः कतमश्चेतरो जनः ॥ कथयतां मे
 द्विजश्रेष्ठ त्वमभिज्ञो द्विजोत्तम ॥ ५७ ॥ योऽयं गजेन्द्रमुन्मत्तमद्रिशृङ्गसमुत्थितम् ॥ अधिकूढो नरेन्द्रोऽयं परिवारस्तथेतरो ॥ ५८ ॥
 गजो योऽयमधो ब्रह्मचर्य्येष स भूपतिः ॥ ऋतुराह गजः कोऽत्र राजा चाह निदाघकः ॥ ५९ ॥ ऋतुर्निदाघ आरूढो दृष्टान्तं पश्य

वाहनम् ॥ उपर्यहं यथा राजा त्वमधः कुञ्जरो यथा ॥ ६० ॥ ऋतुः प्राह निदाघं तं कतमस्त्वामहं वदे ॥ उक्तो निदाघस्तं नत्वा प्राह
 मे त्वं गुरुर्ध्रुवम् ॥ नान्यस्माद्वैतसंस्कारसंस्कृतं मानसं तथा ॥ ६१ ॥ ऋतुः प्राह निदाघं तं ब्रह्मज्ञानाय चागतः ॥ परमार्थं सारभूत-
 मद्वैतं दर्शितं मया ॥ ६२ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ निदाघोऽप्युपदेशेन तेनाद्वैतपरोऽभवत् ॥ सर्वभूतान्यभेदेन कृदशे स तदात्मानि ॥
 ॥ ६३ ॥ अवाप मुक्तिं ज्ञानात्स तथा त्वं मुक्तिमाप्स्यसि ॥ एकः समस्तं त्वञ्चाहं विष्णुः सर्वगतो यतः ॥ ६४ ॥ पतिनीलादिभेदेन
 यथैकं दृश्यते नभः ॥ भ्रान्तिद्वष्टिभिरात्मापि तथैकः स पृथक् पृथक् ॥ ६५ ॥ अग्रिरुवाच ॥ मुक्तिं ह्यवाप भवतो ज्ञानसारेण भूपतिः ॥
 संसाराज्ञानवृक्षारिज्ञानं ब्रह्मेति चिन्तय ॥ ६६ ॥ इत्याग्रेये महापुराणे अद्वैतब्रह्मविज्ञानं नामाशीत्यधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३८० ॥
 अथ गीतासारः ॥ अग्रिरुवाच ॥ गीतासारं प्रवक्ष्यामि सर्वगीतोत्तमोत्तमम् ॥ कृष्णोऽर्जुनाय यामाह पुरा वै भुक्तिमुक्तिदाम् ॥ १ ॥ श्रीभ-
 गवानुवाच ॥ गतासुरगतासुर्वा न शोच्यो देहवानजः ॥ आत्माऽजरोऽमरोऽभेद्यस्तस्माच्छोकादिकं त्यजेत् ॥ २ ॥ ध्यायतो विषयान्पुंसः
 सङ्गस्तेषूपजायते ॥ सङ्गात्कामस्ततः क्रोधः क्रोधात्सम्मोह एव च ॥ ३ ॥ सम्मोहात्स्मृतिविभ्रंशो बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥ दुःसङ्गहानिः
 सत्सङ्गान्मोक्षकामी च कामनुत् ॥ ४ ॥ कामत्यागादात्मनिष्ठः स्थिरप्रज्ञस्तदोच्यते ॥ या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी ॥ ५ ॥
 यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मुनेः ॥ आत्मन्येव च सन्तुष्टस्तस्य कार्यं न विद्यते ॥ ६ ॥ नैव तस्य कृतेनार्थो नाकृतेनेह
 कश्चन ॥ तत्त्ववित्तु महाबाहो गुणकर्मविभागयोः ॥ ७ ॥ गुणा गुणेषु वर्तन्ते इति मत्वा न सज्जते ॥ सर्वं ज्ञानप्रवेनैव वृजिनं सन्तारिष्यति
 ॥ ८ ॥ ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसात्कुरुतेऽर्जुन ॥ ब्रह्मण्याधाय कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा करोति यः ॥ ९ ॥ लिप्यते न स पापेन पद्मपत्र-
 मिवाम्भसा ॥ सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभूतानि चात्मानि ॥ १० ॥ ईक्षते योगयुक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः ॥ शुचीनां श्रीमतां गेहे योग-
 भ्रष्टोऽभिजायते ॥ ११ ॥ न हि कल्याणकृत्कश्चिद्गुर्गतिं तात गच्छति ॥ दैवी ह्येषा गुणमयी मम माया दुरत्यया ॥ १२ ॥ मामेव ये
 प्रपद्यन्ते मायामेतां तरन्ति ते ॥ आतो जिज्ञासुरर्थार्थी ज्ञानी च भरतर्षभ ॥ १३ ॥ चतुर्विधा भजन्ते मां ज्ञानी चैकत्वमास्थितः ॥
 अक्षरं ब्रह्म परमं स्वभावोऽध्यात्ममुच्यते ॥ १४ ॥ भूतभावोद्भवकरो विसर्गः कर्मसंज्ञितः ॥ अधिभूतं क्षरो भावः पुरुषश्चाधिदेव-

तम् ॥ १५ ॥ अभियज्ञोऽहमेवात्र देहे देहभृतां वर ॥ अन्तकाले स्मरन्मात्रं मद्रावं यात्यसंशयः ॥ १६ ॥ यं यं भावं स्मरन्व्रन्ते त्यजेदेहं
 तमाप्नुयात् ॥ प्राणं न्यस्य भुवोर्मध्य अन्ते प्राप्नोति मत्परम् ॥ १७ ॥ ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म वदन्देहं त्यजन् तथा ॥ ब्रह्मादिस्तम्भपर्यन्ताः
 सर्वे मम विभूतयः ॥ १८ ॥ श्रीमन्तश्चोर्जिताः सर्वे ममांशाः प्राणिनः स्मृताः ॥ अहमेको विश्वरूप इति ज्ञात्वा विमुच्यते ॥ १९ ॥
 क्षेत्रं शरीरं यो वेति क्षेत्रज्ञः स प्रकीर्तितः ॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानं यत्तज्ज्ञानं मतं मम ॥ २० ॥ महाभूतान्यहङ्कारो बुद्धिरव्यक्तमेव च ॥
 इन्द्रियाणि दशैकञ्च पञ्च चेन्द्रियगोचराः ॥ २१ ॥ इच्छा द्वेषः सुखं दुःखं सङ्घातश्चेतना धृतिः ॥ एतत्क्षेत्रं समासेन सविकारमुदाहृतम्
 ॥ २२ ॥ अमानित्वमदम्भित्वमर्हिता क्षान्तिराजवम् ॥ आचार्योपासनं शौचं स्थैर्यमात्माविनिग्रहः ॥ २३ ॥ इन्द्रियाथेषु वैराग्यमनोहङ्कार
 एव च ॥ जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनम् ॥ २४ ॥ असक्तिरनाभेष्वङ्गः पुत्रदारगृहादिषु ॥ नित्यञ्च समचित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु
 ॥ २५ ॥ मयि चानन्ययोगेन भक्तिरव्यभिचारिणी ॥ विविक्तदेशसंवित्त्वमरतिर्जनसंसदि ॥ २६ ॥ अध्यात्मज्ञानानिष्ठत्वं तत्त्वज्ञानानु-
 दर्शनम् ॥ एतज्ज्ञानमिति प्रोक्तमज्ञानं यदतोऽन्यथा ॥ २७ ॥ ज्ञेयं यत्तत्प्रवक्ष्यामि यं ज्ञात्वाऽमृतमश्नुते ॥ अनादि परमं ब्रह्म सत्त्वं
 नाम तदुच्यते ॥ २८ ॥ सर्वतः पाणिपादान्तं सर्वतोऽक्षिशिरोमुखम् ॥ सर्वतः श्रुतिमल्लोको सर्वमावृत्य तिष्ठति ॥ २९ ॥ सर्वेन्द्रि-
 यगुणाभासं सर्वेन्द्रियविवर्जितम् ॥ असक्तं सर्वभृच्चैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च ॥ ३० ॥ बहिरन्तश्च भूतानामचरं चरमेव च ॥ सूक्ष्मत्वात्तद-
 विज्ञेयं दूरस्थश्चान्तिकेऽपि यत् ॥ ३१ ॥ अविभक्तञ्च भूतेषु विभक्तमिव च स्थितम् ॥ भूतभर्तृ च विज्ञेयं ग्रसिष्णु प्रभविष्णु च
 ॥ ३२ ॥ ज्योतिषामपि तज्ज्योतिस्तमसः परमुच्यते ॥ ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य धिष्ठितम् ॥ ३३ ॥ ध्यानेनात्मनि पश्यन्ति
 केचिदात्मानमात्मना ॥ अन्ये साङ्ख्येन योगेन कर्मयोगेन चापरे ॥ ३४ ॥ अन्ये त्वेवमजातन्तः श्रुत्वान्येभ्य उपासते ॥ तेपि चाशु-
 तरन्त्येव मृत्युं श्रुतिपरायणाः ॥ ३५ ॥ सत्त्वात्सञ्जायते ज्ञानं रजसो लोभ एव च ॥ प्रमादमोहौ तमसो भवतो ज्ञानमेव च ॥ ३६ ॥
 गुणा वर्तन्त इत्येव योऽवतिष्ठति नेङ्गते ॥ मानवमानमित्रारितुल्यस्त्यागी स निर्गुणः ॥ ३७ ॥ ऊर्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थं प्रादुरव्य-
 यम् ॥ छन्दांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित् ॥ ३८ ॥ द्वौ भूतसर्गौ लोकेऽस्मिन्देव आसुर एव च ॥ अर्हितादिः क्षमा चैव

देवीसम्पत्तितो नृणाम् ॥ ३९ ॥ न शौचं नापि वाचारो ह्यासुरीसम्पदोद्भवः ॥ नरकत्वात्कोषलोभकामस्तस्मात्रयं त्यजेत् ॥ ४० ॥
 यज्ञस्तपस्तथा दानं सत्त्वाद्यैस्त्रिविधं स्मृतम् ॥ आयुः सत्त्वं बलारोग्यसुखायात्रं तु सात्त्विकम् ॥ ४१ ॥ दुःखशोकामयायात्रं तीक्ष्ण-
 रुक्षन्तु राजसम् ॥ अमेध्योच्छिष्टपूत्यत्रं तामसं नीस्तादिकम् ॥ ४२ ॥ यष्टव्यो विधिना यज्ञो निष्कामाय स सात्त्विकः ॥ यज्ञः
 फलाय दम्भात्मा राजसस्तापसः क्रतुः ॥ ४३ ॥ श्रद्धामंत्रादिविध्युक्तं तपः शारीरमुच्यते ॥ देवादिपूजाऽर्हिस्तादि वाङ्मयं तप उच्यते
 ॥ ४४ ॥ अनुद्वेगकरं वाक्यं सत्यं स्वाध्यायसज्जपः ॥ मानसं चित्तसंशुद्धेर्मानात्मविनिग्रहः ॥ ४५ ॥ सात्त्विकश्च तपोऽकामं फला-
 द्यर्धन्तु राजसम् ॥ तामसं परपीडायै सात्त्विकं दानमुच्यते ॥ ४६ ॥ देशादौ चैव दातव्यमुपकाराय राजसम् ॥ अदेशादाववज्ञातं
 तामसं दानमीरितम् ॥ ४७ ॥ ॐ तत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः ॥ यज्ञदानादिकं कर्म भुक्तिमुक्तिप्रदं नृणाम् ॥ ४८ ॥ अनि-
 ष्टनिष्ठं मिथश्च त्रिविधं कर्मणः फलम् ॥ भवत्यत्यागिनां प्रेत्य न तु सत्यासिनां काचित् ॥ ४९ ॥ तामसः कर्मसंयोगान्मोहात्क्लेशभ-
 यादिकात् ॥ राजसः सात्त्विकोऽकामात्पञ्चैते कर्महेतवः ॥ ५० ॥ अधिष्ठानं तथा कर्ता करणञ्च पृथग्विधम् ॥ त्रिविधाश्च पृथक्चेष्टा
 देवञ्चैवात्र पञ्चमम् ॥ ५१ ॥ एकं ज्ञानं सात्त्विकं स्यात्पृथग्ज्ञानन्तु राजसम् ॥ अतत्त्वार्थं तामसं स्यात्कर्माकामाय सात्त्विकम् ॥
 ॥ ५२ ॥ कानाय राजसं कर्म मोहात्कर्म तु तामसम् ॥ सिद्धयसिद्धयोः समः कर्ता सात्त्विको राजसो ह्यपि ॥ ५३ ॥ शठोऽलसस्ता-
 मसः स्यात्कार्य्यादिधीश्च सात्त्विकी ॥ कार्य्यार्थं सा राजसी स्याद्विपरीता तु तामसी ॥ ५४ ॥ मनोधृतिः सात्त्विकी स्यात्प्रीतिकामोति
 राजसी ॥ तामसी तु प्रशोकादौ सुखं सत्त्वात्तदन्तगम् ॥ ५५ ॥ सुखं तद्राजसञ्चाग्रे अन्ते दुःखन्तु तामसम् ॥ अतः प्रवृत्तिर्भूतानां
 येन सर्वमिदं ततम् ॥ ५६ ॥ स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य विष्णुं सिद्धिञ्च विन्दति ॥ कर्मणा मनसा वाचा सर्वावस्थासु सर्वदा ॥ ५७ ॥
 ब्रह्मादिस्तम्भपर्यन्तं जगद्विष्णुञ्च वेति यः ॥ सिद्धिमाप्नोति भगवद्भक्तो भागवतो ध्रुवम् ॥ ५८ ॥ इत्याश्रये (महा) आदिपुराणे
 गीतासारो नामैकाशीत्यधिकप्रिशततमोऽध्यायः ॥ ३८१ ॥ अथ यमगीता ॥ अग्रिह्वाच ॥ यमगीतां प्रवक्ष्यामि उक्ता
 या नाचिकेतसे ॥ पठतां शृण्वतां भुक्तये मुक्तये मोक्षार्थिनां सताम् ॥ १ ॥ यम उवाच ॥ आसनं शयनं यानपरिधानगृहा-

दिक्म् ॥ वाञ्छत्यहोऽतिमोहेन सुस्थिरं स्वयमस्थिरः ॥ २ ॥ भोगेष्वसक्तिः सततं तथैवात्मावलोकनम् ॥
 श्रेयः परं मनुष्याणां कपिलोद्गीतमेव हि ॥ ३ ॥ सर्वत्र समदर्शित्वं निर्म्ममत्वमसङ्गता ॥ श्रेयः परं मनुष्याणां गीतं पञ्चशिखेन हि ॥
 ॥ ४ ॥ आगर्भजन्मबाल्यादिवयोऽवस्थादिवेदनम् ॥ श्रेयः परं मनुष्याणां गङ्गाविष्णुप्रगीतकम् ॥ ५ ॥ आध्यात्मिकादिदुःखाना-
 माद्यन्तादिप्रतिक्रिया ॥ श्रेयः परं मनुष्याणां जनकोद्गीतमेव च ॥ ६ ॥ अभिन्नयोर्भेदकरः प्रत्ययो यः परात्मनः ॥ तच्छान्तिपरमं
 श्रेयो ब्रह्मोद्गीतमुदाहृतम् ॥ ७ ॥ कर्तव्यमिति यत्कर्म ऋग्यजुःसामसंज्ञितम् ॥ कुरुते श्रेयसे सङ्गाज्जैगीषव्येण गीयते ॥ ८ ॥
 हानिः सर्वविधित्तानामात्मनः सुखैतुकी ॥ श्रेयः परं मनुष्याणां देवलोद्गीतमीरितम् ॥ ९ ॥ कामत्यागात्तु विज्ञानं सुखं ब्रह्म परं
 पदम् ॥ कामिनां न हि विज्ञानं सनकोद्गीतमेव तत् ॥ १० ॥ प्रवृत्तं च निवृत्तं च कार्यं कर्मपोऽब्रवीत् ॥ श्रेयसां श्रेय एतद्वि-
 नैष्कर्म्यं ब्रह्म तद्धरिः ॥ ११ ॥ पुमांश्चाधिगतज्ञानो भेदं नाप्नोति सत्तमः ॥ ब्रह्मणा विष्णुसंज्ञेन परमेणाव्ययेन च ॥ १२ ॥ ज्ञानं
 विज्ञानमास्तिक्यं सौभाग्यं रूपमुत्तमम् ॥ तपसा लभ्यते सर्वं मनसा यद्यदिच्छति ॥ १३ ॥ नास्ति विष्णुसमन्वयेयं तपो नानश-
 नात्परम् ॥ नास्त्यारोग्यसमं धन्यं नास्ति गङ्गासमा सरित् ॥ १४ ॥ न सोऽस्ति बान्धवः कश्चिद्विष्णुं मुक्त्वा जगद्गुरुम् ॥ अधश्चोर्ध्वं
 हरिश्चाग्रे देहेन्द्रियमनोमुखे ॥ १५ ॥ इत्येवं संस्मरन्प्राणान्यस्त्यजेत्स हरिर्भवेत् ॥ यत्तद्ब्रह्म यतः सर्वं यत्सर्वं तस्य संस्थितम् ॥ १६ ॥
 अग्राह्यकमनिर्देश्यं सुप्रतिष्ठं च यत्परम् ॥ परापरस्वरूपेण विष्णुः सर्वहृदि स्थितः ॥ १७ ॥ यज्ञेशं यज्ञपुरुषं केचिदिच्छान्तं
 तत्परम् ॥ केचिद्विष्णुं हरं केचित्केचिद्ब्रह्माणमीश्वरम् ॥ १८ ॥ इन्द्रादिनामभिः केचित्सूर्य्यं सोमं च कालकम् ॥ ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तं
 जगद्विष्णुं वदन्ति च ॥ १९ ॥ स विष्णुः परमं ब्रह्म यतो नावर्तते पुनः ॥ सुवर्णादिमहादानपुण्यतीर्थावगाहनेः ॥ २० ॥ ध्यानैर्व्रतैः
 पूजया च धर्मश्रुत्या तदाप्नुयात् ॥ आत्मानं रथिनं विद्धि शरीरं रथमेव तु ॥ २१ ॥ बुद्धिन्तु सारथिं विद्धि मनः प्रग्रहमेव च ॥
 इन्द्रियाणि हयानाहुर्विषयांश्चेषु गोचरान् ॥ २२ ॥ आत्मेन्द्रियमनोयुक्तं भोक्तेत्याहुर्मनीषिणः ॥ यस्त्वविज्ञानवान्भवत्यपुनर्मनसा
 सदा ॥ २३ ॥ न सत्पदमवाप्नोति संसारश्चाधिगच्छति ॥ यस्तु विज्ञानवान्भवाति युक्तेन मनसा सदा ॥ २४ ॥ स तत्पदमवाप्नोति

यस्माद्द्वयो न जायते ॥ विज्ञानसारथिर्यस्तु मनःप्रग्रहवात्ररः ॥ २५ ॥ सोऽध्वनः पारमाप्रोति तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ इन्द्रियेभ्यः
 परा ह्यर्था अर्थेभ्यश्च परं मनः ॥ २६ ॥ मनसस्तु परा बुद्धिर्बुद्धेरात्मा महान्परः ॥ महतः परमव्यक्तमव्यक्तात्पुरुषः परः ॥ २७ ॥
 पुरुषात्र परं किञ्चित्सा काष्ठा सा परा गतिः ॥ एषु सर्वेषु भूतेषु गूढोत्मा न प्रकाशते ॥ २८ ॥ दृश्यते त्वग्र्यया बुद्ध्या सूक्ष्मया सूक्ष्मद-
 शिभिः ॥ यच्छेद्वाङ्मनसे प्राज्ञस्तद्यच्छेज्ज्ञानमात्मानि ॥ २९ ॥ ज्ञानमात्मानि महति नियच्छेच्छान्त आत्मानि ॥ ज्ञात्वा ब्रह्मात्मनो-
 योगं यमाद्यैर्ब्रह्म सद्भवेत् ॥ ३० ॥ अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यापरिग्रहौ ॥ यमाश्च नियमाः पञ्च शौचं सन्तोषस्तपः ॥ ३१ ॥ स्वाध्या-
 येश्वरपूजा च आसनं पद्मकादिकम् ॥ प्राणायामो वायुजयः प्रत्याहारः स्वनिग्रहः ॥ ३२ ॥ शुभे ह्येकत्र विषये चेतसो यत्प्रधारणम् ॥
 निश्चलत्वात्तु धीमद्विधारणा द्विज कथ्यते ॥ ३३ ॥ पौनःपुन्येन तत्रैव विषयेष्वेव धारणा ॥ ध्यानं स्मृतं समाधिस्तु अहं ब्रह्मात्मसं-
 स्थितिः ॥ ३४ ॥ घटध्वंसाद्यथाकाशमभिन्नं नभसा भवेत् ॥ मुक्तो जीवो ब्रह्मणैवं सद्ब्रह्म ब्रह्म वै भवेत् ॥ ३५ ॥ आत्मानं मन्यते ब्रह्म
 जीवो ज्ञानेन नान्यथा ॥ जीवो ह्यज्ञानतत्कार्यमुक्तः स्यादजरामरः ॥ ३६ ॥ अग्निरुवाच ॥ वशिष्ठ यमगीतोक्ता पठतां भुक्तिमुक्तिदा ॥
 आत्यन्तिको लयः प्रोक्तो वेदान्तब्रह्मवीमयः ॥ ३७ ॥ इत्यादिमहापुराणे आग्नेये यमगीता नाम द्वाशीत्यधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥
 ॥ ३८२ ॥ अथाग्नेयपुराणमाहात्म्यम् ॥ अग्निरुवाच ॥ आग्नेयं ब्रह्मरूपन्ते पुराणं कथितं मया ॥ सप्रपञ्चं निष्प्रपञ्चं विद्याद्वयमयं
 महत् ॥ १ ॥ ऋग्यजुःसामाथर्वाख्या विद्या विष्णुर्जगज्जनिः ॥ छन्दःशिक्षाव्याकरणनिघण्टुर्ज्योतिराख्यकाः ॥ २ ॥
 निरुक्तधर्मशास्त्रादिभीमांसान्यायविस्तराः ॥ आयुर्वेदपुराणाख्या धनुर्गन्धर्वविस्तराः ॥ ३ ॥ विद्या सैवार्थशास्त्राख्या वेदान्ताऽन्याः हरि-
 र्महान् ॥ इत्येषा चापरा विद्या परविद्याऽक्षरं परम् ॥ ४ ॥ यस्य भावोऽखिलं विष्णुस्तस्य नो बाधते कलिः ॥ अनिष्टा तु महायज्ञा-
 नकृत्वापि पितृस्वधाम् ॥ ५ ॥ कृष्णमभ्यर्चयन्भक्त्या नैनसो भाजनं भवेत् ॥ सर्वकारणमत्यन्तं विष्णुं ध्यायन्न सीदति ॥ ६ ॥ अन्यतन्त्रा-
 दिदोषोत्थो विषयाकृष्टमानसः ॥ कृत्वापि पापं गोविन्दं ध्यायन्पापैः प्रमुच्यते ॥ ७ ॥ तद्व्यानं यत्र गोविन्दः सा कथा यत्र केशवः ॥
 तत्कर्म यत्तदर्थीयं किमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ ८ ॥ न तत्पिता तु पुत्राय न शिष्याय गुरुर्द्विज ॥ परमार्थं परं ब्रूयाद्यदेतत्ते मयोदितम् ॥ ९ ॥

संसारे भ्रमता लभ्यं पुत्रदारधनं वसु ॥ सुहृदश्च तथैवान्ये नोपदेशो द्विजेदृशः ॥ १० ॥ किं पुत्रदारौमित्रैर्वा किं मित्रक्षेत्रबान्धवैः ॥ उपदेशः परो बन्धुरीदृशो यो विमुक्तये ॥ ११ ॥ द्विविधो भूतमार्गोयं देव आसुर एव च ॥ विष्णुभक्तिपरो देवो विपरीतस्तथासुरः ॥ १२ ॥ एतत्पवित्रमारोग्यं धन्यं दुःस्वप्ननाशनम् ॥ सुखप्रीतिकरं नृणां मोक्षद्व्युत्तवेरितम् ॥ १३ ॥ येषां गृहे लिखितमाग्नेयं हि पुराणकम् ॥ पुस्तकं स्थास्यति सदा तत्र नेशुरूपद्रवाः ॥ १४ ॥ किं तीर्थैर्गो दानैर्वा किं यज्ञैः किमुपोषितैः ॥ आग्नेयं ये हि शृण्वन्ति अहन्यहनि मानवाः ॥ १५ ॥ यो ददाति तिलप्रस्थं सुवर्णस्य च माषकम् ॥ शृणोति श्लोकमेकं च आग्नेयस्य तदामुयात् ॥ १६ ॥ अव्यायपठनञ्चास्य गोप्रदानाद्विशिष्यते ॥ अहोरात्रकृतं पापं श्रोतुमिच्छोः प्रणश्याति ॥ १७ ॥ कपिलानां शते दत्ते यद्भवेज्ज्येष्ठपुष्करे ॥ तदाग्नेयं पुराणं हि पठित्वा फलमामुयात् ॥ १८ ॥ प्रवृत्तं च निवृत्तं च धर्मं विद्याद्वयात्मकम् ॥ आग्नेयस्य पुराणस्यास्य शास्त्रस्य समं न हि ॥ १९ ॥ पठन्नाग्नेयकं नित्यं शृण्वन्वापि पुराणकम् ॥ भक्तो वसिष्ठ मनुजः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २० ॥ नोपसर्गा न चानर्था न चौरारिभयं गृहे ॥ तस्मिन्स्याद्यत्र चाग्नेयपुराणस्य हि पुस्तकम् ॥ २१ ॥ न गर्भहारिणी भीतिर्न च बालग्रहा गृहे ॥ यत्राग्नेयं पुराणं स्यात् पिशाचादिकं भयम् ॥ २२ ॥ शृण्वन्विप्रो वेदवित्स्यात्क्षत्रियः पृथिवीपतिः ॥ ऋद्धिं प्राप्नोति वैश्यश्च शूद्रश्चारोग्यमृच्छति ॥ २३ ॥ यः पठेच्छृणुयान्नित्यं समद्विष्णुमानसः ॥ ब्रह्माग्नेयं पुराणं सत्तत्र नश्यन्त्युपद्रवाः ॥ २४ ॥ दिव्यान्तरिक्षभौमाद्या दुःस्वप्नाद्याभिचारकाः ॥ यच्चान्यदुरितं किञ्चित्तत्सर्वं हन्ति केशवः ॥ २५ ॥ पठतः शृण्वतः पुंसः पुस्तकं यजतो महत् ॥ आग्नेयं श्रीपुराणं हि हेमन्ते यः शृणोति वै ॥ २६ ॥ प्रपूज्य गन्धपुष्पाद्यैरग्निष्टोमफलं लभेत् ॥ शिशिरे पुण्डरीकस्य वसन्ते चाश्वमेधजम् ॥ २७ ॥ ग्रीष्मे तु वाजपेयस्य राजसूयस्य वर्षति ॥ गोसहस्रस्य शरदि फलं तत्पठतो हृतौ ॥ २८ ॥ आग्नेयं पुराणं यो भक्त्याग्ने च पठेद्धरेः ॥ सोऽर्चयेच्च वसिष्ठेह ज्ञानयज्ञेन केशवम् ॥ २९ ॥ यस्याग्नेयपुराणस्य पुस्तकं तस्य वै जयः ॥ लिखितं पूजितं गेहे भुक्तिर्भुक्तिः करेऽस्ति हि ॥ ३० ॥ इति कालाग्निरूपेण गीतं मे हरिणा पुरा ॥ आग्नेयं हि पुराणं वै ब्रह्मविद्याद्वयास्पदम् ॥ विद्याद्वयं वसिष्ठेदं भक्तेभ्यः कथयिष्यामि ॥ ३१ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ व्यासाग्नेयपुराणं

ते रूपं विद्याद्वयात्मकम् ॥ कथितं ब्रह्मगो विष्णोरग्निना कथितं यथा ॥ ३२ ॥ सार्द्धं देवेश्च मुनिभिर्मयं सर्वार्थदर्शकम् ॥
 पुराणमग्निना गीतमाग्नेयं ब्रह्मसम्पितम् ॥ ३३ ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वा स लिखेद्वा लेखयेदपि ॥ श्रावयेत्पाठयेद्वापि
 पूजयेद्वाप्येदपि ॥ ३४ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः प्राप्तकामो दिवं वनेत् ॥ लेखयित्वा पुराणं यो दद्यादग्निभ्य
 उत्तमम् ॥ ३५ ॥ स ब्रह्मलोकमाप्नोति कुशानां शतमुद्रेत् ॥ एकं श्लोकं पठेद्यस्तु पापपङ्काद्विमुच्यते ॥ ३६ ॥
 तस्माद्वा स सदा श्राव्यं शिष्येभ्यः सर्वदर्शनम् ॥ शुक्राद्यैर्बुधैर्निभिः सार्द्धं श्रोतुकामैः पुराणकम् ॥ ३७ ॥ आग्नेयं पठितं ध्यातं
 शुभं स्याद्भुक्तिमुक्तिदम् ॥ अग्नेये तु नमस्तस्मै येन गीतं पुराणकम् ॥ ३८ ॥ व्यास उवाच ॥ वसिष्ठेन पुरा गीतं सूतै-
 तत्ते मयोदितम् ॥ पराविद्याऽपराविद्यास्वरूपं परमं पदम् ॥ ३९ ॥ आग्नेयं दुर्लभं रूपं प्राप्यते भाग्यसंयुतैः ॥ ध्यायन्तो ब्रह्म चाग्नेयं
 पुराणं हरिमागताः ॥ ४० ॥ विद्यार्थिनस्तथा विद्यां राज्यं राज्यार्थिनो गताः ॥ अपुत्राः पुत्रिणः सन्ति नाश्रया आश्रयं गताः ॥ ४१ ॥
 सौभाग्यार्थी च सौभाग्यं मोक्षं मोक्षार्थिनो गताः ॥ लिखन्तो लेखयन्तश्च निष्पापाश्च श्रियं गताः ॥ ४२ ॥ शुकपैलमुखैः सूत
 आग्नेयन्तु पुराणकम् ॥ रूपं चिन्तय यातासि भुक्तिं मुक्तिं न संशयः ॥ ४३ ॥ श्रावय त्वञ्च शिष्येभ्यो भक्तेभ्यश्च पुराणकम् ॥
 सूत उवाच ॥ व्यासप्रसादादाग्नेयं पुराणं श्रुतमादरात् ॥ ४४ ॥ आग्नेयं ब्रह्मरूपं हि मुनयः शौनकादयः ॥ भवन्तो नैमिषारण्ये यजन्तो
 हरिमीश्वरम् ॥ ४५ ॥ तिष्ठन्तः श्रद्धया युक्तास्तस्माद्ब्रह्म समुदीरितम् ॥ अग्निना प्रोक्तमाग्नेयं पुराणं वेदसम्पितम् ॥ ४६ ॥ ब्रह्मवि-
 द्याद्वयोपेतं भुक्तिदं मुक्तिदं महत् ॥ नास्मात्परतरः सारो नास्मात्परतरः सुहृत् ॥ ४७ ॥ नास्मात्परतरो ग्रन्थो नास्मात्परतरं गतिः ॥ नास्मा-
 त्परतरं शास्त्रं नास्मात्परतरा श्रुतिः ॥ ४८ ॥ नास्मात्परतरं ज्ञानं नास्मात्परतरा स्मृतिः ॥ नास्मात्परो ह्यागमोऽस्ति नास्माद्विद्या पराऽस्ति
 हि ॥ ४९ ॥ नास्मात्परः स्यात्तिद्धान्तो नास्मात्परममङ्गलम् ॥ नास्मात्परोऽस्ति वेदान्तः पुराणं परमन्तिवदम् ॥ ५० ॥ नास्मात्परतरं
 भूमौ विद्यते वस्तु दुर्लभम् ॥ आग्नेये हि पुराणेऽस्मिन्सर्वविद्याः प्रदर्शिताः ॥ ५१ ॥ सर्वे मत्स्यावताराद्या गीता रामायणन्तिवह ॥
 हरिवंशो भारतञ्च नव सर्गाः प्रदर्शिताः ॥ ५२ ॥ आगमो वैष्णवो गीतः पूजा दीक्षा प्रतिष्ठया ॥ पवित्रारोहणादीनि प्रतिपालशृणादि-

कम् ॥५३॥ प्रासादलक्षणाद्यथ मन्त्रा वै भुक्तिमुक्तिदाः ॥ शैवागमस्तदर्थश्च शाक्तेयः सौर एव च ॥५४॥ मण्डलानि च वास्तुश्च मन्त्राणि
विविधानि च ॥ प्रतिसर्गेष्वनुगीतो ब्रह्माण्डपरिमण्डलम् ॥ ५५ ॥ गीतो भुवनकोशश्च द्वीपवर्षादिनेत्रगाः ॥ गयागङ्गाप्रयागादिती-
थमाहात्म्यमीरितम् ॥५६॥ ज्योतिश्चक्रं ज्योतिषादि गीतो युद्धजयार्णवः ॥ मन्वन्तरादयो गीताः धर्मा वर्णादिकस्य च ॥५७ ॥ अशौचं
द्रव्यशुद्धिश्च प्रायश्चित्तं प्रदर्शितम् ॥ राजधर्मा दानधर्मा व्रतानि विविधानि च ॥५८॥ व्यवहाराः शान्तयश्च ऋग्वेदादिविधानकम् ॥
सूर्यवंशः सोमवंशो धनुर्वेदश्च वैद्यकम् ॥५९ ॥ गान्धर्ववेदोऽर्थशास्त्रं मीमांसा न्यायविस्तरः ॥ पुराणसंख्यामाहात्म्यं छन्दो व्याकरणं
स्मृतम् ॥६०॥ अलङ्कारो निघण्टुश्च शिक्षा कल्प इहोदितः ॥ नैमित्तिकः प्राकृतिको लय आत्यन्तिकः स्मृतः ॥६१॥ वेदान्तं ब्रह्मवि-
ज्ञानं योगो ह्यष्टाङ्ग ईरितः ॥ स्तोत्रं पुराणमाहात्म्यं विद्या ह्यष्टादश स्मृताः ॥६२॥ ऋग्वेदाद्याः परा ह्यत्र परा विद्याशरं परम् ॥ सप्रपञ्चं
निष्प्रपञ्चं ब्रह्मणो रूपमीरितम् ॥६३॥ इदं पञ्चदशसाहस्रं शतकोटिप्रविस्तरम् ॥ देवलोके देवतैश्च पुराणं पठ्यते सदा ॥६४॥ लोकानां
हितकामेन संक्षिप्योद्गीतमग्निना ॥ सर्वं ब्रह्मेति जानीध्वं मुनयः शौनकादयः ॥ ६५ ॥ शृणुयाच्छ्रावयेद्वापि यः पठेत्पाठयेदपि ॥ लिखे-
त्लेखापयेद्वापि पूजयेत्कीर्तयेदपि ॥६६॥ पुराणपाठकं चैव पूजयेत्प्रयतो नृपः ॥ गोमूहिरण्यदानार्थैर्बालङ्कारतर्पणैः ॥ ६७॥ तं संपूज्य
लभेच्चैव पुराणश्रवणात्फलम् ॥ पुराणान्ते च वै कुर्यादवश्यं द्विजभोजनम् ॥ ६८ ॥ निर्मलः प्रातसर्वार्थः सकुलः स्वर्गमाप्नुयात् ॥
शरयन्त्रं पुस्तकाय सूत्रं वै पत्रस्तथयम् ॥ ६९ ॥ पट्टिकाबन्धवस्त्रादि दद्याद्यः स्वर्गमाप्नुयात् ॥ यो दद्याद्ब्रह्मलोकी स्यात्पुस्तकं यस्य
वै गृहे ॥ ७० ॥ तस्योत्पातभयं नास्ति भुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ ग्रथं स्मरत चाग्नेयं पुराणं रूपमैश्वरम् ॥ सूतो गतः पूजितस्तैः
शौनकाद्या हरि ययुः ॥७१॥ ॐ इत्याग्नेये आदि (महा) पुराणे आग्नेयपुराणमाहात्म्यं नाम त्र्यशीत्यधिकत्रिशततमोऽध्यायः ॥३८३॥

ॐ तत्सत् ॥ श्रीवासुदेवार्पणमस्तु ॥

समाप्तं चेदमाग्नेयमहापुराणम् ।

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

श्लोकारम्भ	अ. श्ल.	श्लोकारम्भ	अ. श्ल.	श्लोकारम्भ	अ. श्ल.	श्लोकारम्भ	अ. श्ल.	श्लोकारम्भ	अ. श्ल.
अं क्रूरो घाटकायां स्यादः	१४५.२२	अकारो व्यक्त उत्पन्नो	१२४.१०	अक्षयाय यतिः श्राद्धे	१६५.२३	अग्नावनेश्च मानूणां	३६.११	अग्नेय कव्यवाहनाय	११७.१७
अं वाक् व्यब्दाद्धरेत्स्वामी	२२३.१७	अकार्पण्य चास्पृहा	३२.११	अक्षरपङ्क्ति पञ्चकाश्चत्वार	३३०.१३	अग्निकार्यं प्रवक्ष्यामि	२४.१	अग्नेय नम इत्यग्निं	१७६.६
अंशात्प्रान्ते युगांश्चैव	५४.४०	अकार्पण्यास्पृहा शौचं	१६६.१७	अक्षरं परमं ब्रह्म सनातन	३३६.१	अग्निकार्यं प्रवक्ष्यामि	१२५.४६	अग्नेरभिमुखीभूतान्	७५.२४
अंशुमन्वांशुनाक्रांतं	३१७.२७	अकार्यं प्रतिषेधश्च	२३६.४२	अक्षरात्पुटके मध्ये	३४३.६१	अग्निचित्सेवमेवान्यद-	३५१.६१	अग्ने रूपं दर्शनं स्याद्दूष्मा	२६६.२६
अंशुमत्संयुतं कृत्वा	३१७.६	अकालपलितः क्रोधो	२६६.३८	अक्षवज्रशलाकाद्यैर्देवनं	२५३.२६	अग्निनोकां पुराणं यदाग्नेयं	१.१०	अग्नेर्जननं पूजादि सर्वं	६२.३०
अंशुमानुदकप्राणः सप्तमं	३१७.२६	अकालप्रसवा नाय्याः	२६३.२२	अक्षसूत्रं च खट्वांगं शंखं	१४४.३४	अग्निं वीजेन संदाह्य	६४.३३	अग्नेशपस्ततः बुद्धिस्ततः	२१५.४६
अंशुमान्विश्वरूपाख्य-	३१७.२३	अकालफलिते वृक्षे	३२४.११	अक्षसूत्रं च खट्वांगं शंखं	१४४.३४	अग्निमीले पुरोहितं	२५६.६	अग्नीकरणं शेषं तु न	१६५.५
अंशुश्च द्वादशादित्या	१६.३	अकाले तु त्यजन्भूतं	२२७.१३	अक्षीहिणी प्रमाणं तु	२५०.१०	अग्निं काष्ठं च मार्गादी	२११.४७	अग्नी कुजे भवेत्सौम्ये	१४२.६
अः अपेतरथा पीठं पूज्याश्च	१४६.१२	अकाले फलिता वृक्षाः	२६३.१८	अक्षीहिणी प्रमाणं तु	१४.२१	अग्निज्योतीति हृष्टि च	५८.८	अग्नी प्रास्ताहुतिः सम्यगा-	२१६.११
अकचटतपयवाहान्-	६२.२१	अकुलादित्रिमध्यस्थं	१४६.४	अखंडं तदभवं ध्यायेत्	१६०.१	अग्निर्दन्त्रावुमानिघ्नौ	२६३.३५	अग्नी सुवर्णमक्षीणं द्विपलं	२५७.२६
अकचटतपयशा वर्गाः	१२५.३६	अकूटं कूटकं ब्रूते कूटं	२५८.३५	अखंडं पूर्णं सकलमुप-	२४.४७	अग्निं पूर्वैर्धर्मिभ्यः	५६.२०	अग्नी स्वाहोति जुहुयाद्	२६०.२३
अकर्मगुह्ये कौपीनं	३६२.२६	अकूटं वाक्यहीनं च	७६.१६	अखंडं पूर्णं सकलमुप-	३६७.१७	अग्निं नैवेद्यं न दीप्यते	२६३.३२	अग्नी हुत्वां नित्यवच्च	३६.४
अकर्मज्ञोऽनुवायजो	२८८.२४	अक्रियत्वं क्रियाभ्रं शो	३४७.१५	अखंडिताग्नौ निर्गभी	२४.२७	अग्निर्वैश्यः काश्यपश्च	३३०.२२	अग्न्यादिभ्यस्तताद्वाद्	७६.२७
अकामानुमतौ काममसूयो-	३६१.२६	अक्षतानि तिलाश्चैव	२६२.२३	अगस्त्य कार्तिकेय	११५.५२	अग्निश्च पृथिवी चेति	२६०.६४	अग्न्यादिरूपी विष्णुः	२१६.६
अकार वर्जमावृत्तिः	३४३.७	अक्षतैर्मुद्रया युक्तं	७४.७८	अगस्त्य भ्रातरं नत्वा	७.२	अग्निं सूर्यः शशी जीवो	३३०.१६	अग्न्यादौ विमलं सारमाराध्य	७३.५
अकाराद्विसर्गान्ता	८८.४	अक्षमालां पुस्तकादि	६०.११	अगस्त्यस्य पदे कुप्यद्	११६.३	अग्निहोत्रं तपः सत्यं	२०६.३	अग्न्यादौ श्रीवृत्तिरतिकांतयो	३३.४४
अकारादिहकारान्ता	३२५.१६	अक्षमालां पुस्तकादि	१७६.३	अगस्त्यस्योदयेऽगस्त्यं	२६८.२	अग्निहोत्रं परीद्धाग्निः	१६८.२३	अग्न्याधेयमग्निहोत्रं दर्शः	१६६.१४
अकारादेः क्षकाराश्च	३१७.४	अक्षयः पुण्डरीकाक्षस्तत्र	१५६.५	अगस्त्यो भगवान् विष्णु	२०६.१	अग्नी रुदो हुताशी च	८४.१३	अग्रतो मृत्युमाप्नोति	१२५.३५
अकारान्तं यथा प्रोक्तं	१३२.६	अक्षयं त्वं च वंशस्य	२१७.१२	अगुरुं नैर्ऋताशायां	७८.४२	अग्नीधोममयं विश्वं	६४.२	अवमर्षणसूक्तस्य	२१५.४३
		अक्षयार्त्तलभते लोकान्	११५.७४	अग्नये चैव सोमाय	२६४.१०	अग्ने त्वमिति च स्तुत्वा	२५६.५०	अघादंता सर्वदा वै महती	१८५.३

अधोदत्त्वा सुवर्णं तु	६१.१२	अंगारराशीक्षिप्यन्ते	२०३.२२	अच्छिन्न धारयासिधन्	५७.३	अजेश शर्मासोमेशो तथा	२६३.४४	अतिमुक्तमयं तद्वत्पाटला	२०२.३
अधोरात्रमधोरन्तु	३२४.८	अंगिरा विश्वनासत्यो	२१५.१८	अच्छोदा च विपाशा च	२१६.७०	अजैकपादहिर्बुध्न्यो	२१६.२३	अतिरात्रं च सम्पूज्यं	३०.६
अधोरान्तपरो मंत्रो विद्यते	३२४.७	अंगुलीय प्रभृतिर्मूर्ति	५६.५	अच्युतं चामृतं मंत्रं	२८४.१०	अज्ञानाज्ज्ञानतस्त्वेकं	३४७.४०	अतिरात्रस्तथा स्तोमा अष्टौ	१६६.१६
अधोराः पितरः सन्तु	११७.२५	अंगुल्यो हृदयं पृष्ठं कटि	२४३.१४	अच्युतानन्तगोविन्दनाम	३१.२६	अज्ञानां पालनात्राणात्-	२०६.३२	अतिरात्राप्तोर्यामिश्च	२५.२६
अधोवक्ष्यं कृत्वा सर्वं	१८६.१३	अंगुष्ठकद्वयेन्यस्य	२३.२१	अच्युतानन्त गोविन्द	१६६.१७	अंजने निलकं वश्ये	३१३.१६	अतिवृद्धामतिकृशामतिबालां	१७३.१५
अंकेचक्र शूलाभ्यां	२११.१२	अंगुष्ठकद्वये बह्वेस्तर्जन्यादौ	२५.३४	अजः पशुं पयः काको	३७१.३७	अंजयेत्लक्ष्मकृत्	६६.५१	अतिवृष्टिरनावृष्टिः	२६३.१६
अंकामः अ प्रशस्तः	३४८.४	अंगुष्ठगुल्फपाण्यंघ्रयः	२४६.६	अजया नाम गायत्री	२१४.२६	अटरूपकलांगल्योः	३०२.२२	अतिवृष्टिरनावृष्टिः	१४६.८
अंकिता नववक्रवाद्यैः	६२.३३	अंगुष्ठादिकनिष्ठान्तं	१८५.८	अजमीढस्य कशिन्यां जज्ञे	२७८.१६	अणिस्युः कुम्भकाराद्या	३५६.८	अतिवेलमृशात्यर्थार्तिमात्रो	३६०.१८
अंकुरार्पणमात्र तु छिन्नं	१७४.५	अंगुष्ठादिकनिष्ठान्तं	३०४.१७	अजयत्तस्य राज्यं च	१३.२०	अण् एङ् षट् यङ् छ्व्	३४६.४	अतिशर्करिकाण्डिभ्यामेक	३३७.२८
अंगदादीनंगदाद्यैः पीत्वा	६.२२	अंगुष्ठादौ तलादौ च पादे	२५.४०	अजस्र कर्म वक्ष्यामि	२३५.१	अण्डजाः दृढविद्यान्तं	६७.७४	अतीत भुवनानन्दरत्नाढ्यां	१४४.७
अंगनेपथ्य वाक्यैश्च	३४२.१३	अंगुष्ठादीन्यसेदंगानेत्रं	१२४.१६	अजातदन्ते तु मृते कृत-	१५८.६	अण्डोर्ध्वं कलशं न्यस्य	६१.२६	अतीतानागतकुलसमुद्धारं	३७.१४
अंगं प्रहोकोऽवयवः शरीरं	३६४.१७	अंगुष्ठाद्यंगुलीमध्ये	२६५.७	अजादुरधेन संपिष्टं	१२३.२८	अतः परं प्रवक्ष्यामि प्रतिमानां	५५.१	अतीतानागतज्ञानपत्रं	६१.५
अंग हीनश्च कर्त्तव्यो	२५८.७६	अंगुष्ठेनाक्रमेत्रीणि त्रिशूल	३१०.३६	अजापथः श्रुतमिदं सुशीतं	२८६.२२	अतर्किते तु सहसा	३६१.२३	अतो देवेति वस्त्रद्यमण्डांगार्थं	६०.१५
अंगात्सुनीथापत्वं वै	१८.११	अंगैः पंचभिरध्वानं निखिलं	२७.२८	अजापथः श्रुतमिदं सुशीतं	२८६.२२	अतल देवी श्री चन्द्रादेवी	१४४.६	अतो देवेति सूक्तेन	५८.३०
अंगादधिवाहोऽभूत्तस्माद्-	२७७.१२	अंगैराराध्य मंत्रस्य नीत्वा	२७.५७	अजापथः श्रुतमिदं सुशीतं	२८६.२२	अतलं वितलं चैव	१२०.२	अतोऽप्यनीचकर्माथं	६५.१६
अंगानि च न्यसेद्वीजा	३०३.८	अंग्रिपृष्ठौस्फिचौकट्यां	४५.१२	अजापथः श्रुतमिदं सुशीतं	२८६.२२	अतस्तत्कारयेद्वीमान्विष्णवादे	३८.२७	अत्ता कुहककालाग्नि	८४.२४
अंगानि च विनिक्षिप्य	१०१.१०	अचि धर्मस्य विनय उत्करः	३५६.२	अजापथः श्रुतमिदं सुशीतं	२८६.२२	अतिक्रान्तस्तु पञ्चाम्यां	२४२.५३	अत्प्राग्निष्टोम उक्थश्च	३२.७
अंगानिभ्रूलतादीनि प्रत्यंगा	३४१.६	अचैतन्यास्तमोद्रिक्ताः	३६.८	अजापथः श्रुतमिदं सुशीतं	२८६.२२	अतिघोरा महाघोरा घोररूपा	३७१.१५	अत्ययोऽतिक्रमे कृच्छ्रे	३६२.३२
अंगार दग्धं सुगतं	२८३.३०	अचोऽस्पृष्टायणस्त्वोपन्नो-	३३६.२०	अजिह्वः पण्डकः पंगुरंधो	१६१.१३	अतिचारे त्रिपथं स्याद्वक्त्रे	१२१.६	अत्यर्थं भावयेद्देवं	७८.२६
अंगारंगुडसर्जो च	२३०.२	अच्छावदेति सूक्तं च	२५६.५३	अजीजनत्पुष्करिण्यां	१८.८	अतिमुक्तः पुण्ड्रकः	३६३.३७	अत्यर्थमधुरं सात्वमबद्धं	३६०.६६

अत्र गंधपुष्पधूप दीपाः	११७.१५	अथवा गार्दभं चर्मवसित्वा	१६६.१८	अद्भि पंचकषायेण	४१.५	अधिकृत्य सधमश्चि	२७२.१८	अनन्तयोगपीठे च	३०४.२३
अत्रयेऽथ वसिष्ठाय	७२.४२	अथवा द्वादशाहेन सर्वमेत	१५७.२३	अद्य त्वां दर्शयिष्यामि	६.१५	अधिभूताधिदैवस्तु	५६.४	अनन्तरोऽपि यः शत्रुः	२३३.२२
अत्र ये संस्थिताः सत्त्वा	४३.१६	अथवा प्रणवेनैव मायया	३२३.२	अद्यन्मत्ति तेषां तु	१५८.४५	अधिरोष्य पावित्राणि	७८.६४	अनन्तसंसार महासमुद्रे	१६२.६
अत्र स्नानं जरो होमो	११२.७	अथवा रुद्ररूपं तु अथवा	४३.४	अद्यप्रभृत्यहं विष्णो-	२०४.४	अधिवासविधानेन	६१.३६	अनन्तस्तथाकः कवर्कपद्मो	५१.१३
अत्रापि पिण्डिका ब्रह्मशिला	६६.१०२	अथवाकंचतुर्विंशत्	३३.१४	अद्य सोमार्क ग्रहण	२०६.५७	अधिवास्य ययान्यायं	२७.३२	अनन्तस्य त तस्यान्तः	१२०.१५
अत्रिर्मनिश्च मेघश्च	२६३.४५	अथवा ऽश्वसमारुद्ध	५१.३	अद्यात्राल्लयऽथ पूर्वोऽस्तीतादौ	३६१.३६	अधिविन्नस्त्रियैर्दद्याद	२५६.३५	अनन्तागच्छ चक्राढ्य	५६.३१
अथ चक्रं प्रवक्ष्यामि	१३६.१	अथवा संधिमध्यात्तु	३२०.१५	अद्यानो देव सवितर्जयं	२६१.५	अष्टद्वयः सर्वभूतानां	२५६.३१	अनन्तेशश्च सूक्ष्मश्च	३१७.३३
अथ तत्र क्षणं स्थित्वा	६२.१८	अथ विष्णुवृतं वक्ष्ये	१७७.१५	अद्यास्मिन्नहीनं ह्ये	३५६.२४	अधोगे वसनं शस्त	२७६.८	अनन्तो नागगोर्गाको नैकाभो	४६.१०
अथ तां शक्तिमंत्रेण	७४.२६	अथ संग्रामसमये	१३७.१४	अद्रिभागेन गर्भः स्यात्	१०४.२	अधोऽधः स्थितवर्णानां	३४३.४०	अनभिष्वन्दि यच्चान्तं	२७६.११
अथ दूतीः प्रवक्ष्यामि	१४७.६	अथाम्युदयिकं श्राद्धं वक्ष्ये	११७.३८	अद्वैतभावना युक्ते स्थंडिलेश	६७.६१	अधोनयत्यपानस्तु	३१४.६	अनमित्रच्छिनिर्जज्ञे	२७५.४५
अथ नारायणं मध्ये	४३.३	अथाद्धं चुल्लिकाहोमे	७७.१०	अधः कोटि तु धनुषः	२४६.२१	अधोभुवनपातालं च्छिद्रं	३६०.८६	अनमित्रमुतो निधनो	२७५.४०
अथ निर्वाणदीक्षायां	८३.१	अथावाह्य विधानांतरं	८४.५४	अधः खरामसंयुक्तो	१२२.५	अधोर्ध्वं याम्यवामे	१३८.५	अनयाद्वयस्यति श्रेयः	२४१.१४
अथ पीठे च संस्थाप्य	६७.२५	अथैकतात्त्विकी दीक्षा	८६.१	अधः पायुरुपस्थञ्च	३७१.५	अधोर्ध्वम्याधिकाः सर्वाः	३७०.४२	अनयोरेवामेपुस्वाः	३५१.६६
अथ प्रथमपादस्यमूर्द्धन्यं	३४३.४२	अदशभवगुप्तं स्याद्दशमेव	२६४.१६	अधर्मे वर्तमानस्य	२७५.६	अधोर्ध्वंतिर्यग्गाभिस्तु	२३.४	अनर्थयानुबन्धः स्यात्	२३४.५
अथ प्रातः समुत्थाय	७६.१	अदघ्नं चो ह्यमुद्रचिः	३५१.५७	अधर्मो धर्मं वृद्ध्या	१६५.१२	अध्वग्न्यव्यावाहनिकं	२०६.२७	अनैवद्या सुकेशी च	२१६.३७
अथ प्रातः समुत्थाय	८४.१	अदण्ड्या स्त्री भवेद्राज्ञा	२२७.४१	अधः शाखा चतुर्धाशे	१०४.३०	अध्वान निखिलं देवं	२७.६१	अनष्टद्रव्यता राष्ट्रे तस्य	२७५.७
अथ राजिलदष्टे च पेया	२६८.३	अदत्त्वा कांचनं गाश्च	१०६.४	अधःशायी जटाधारी	१७३.४१	अध्वानं प्रस्थितो विप्रः	१७०.२८	अनसूया दया क्षातिः	२४३.६
अथर्ववेद विहितं कुर्ध्याः	२३६.१७	अदारुणेन शब्देन	३४६.२२	अधिकं भ्रमणं तस्य	२५०.१७	अनग्नयस्तु विशेषास्तु	१७५.४	अनाथं ब्राह्मणं प्रेतं ये	१५८.४६
अथर्वशिरसोऽध्येता सर्वं पापं	२६२.२१	अदेशकालसम्भाषं	२५८.७०	अधिकारेणु सर्वेषु	२२५.४	अनडान्वहर्तेडिनिः	३५७.७	अनादि विमलः पूज्यः	१४३.६
अथवा करराशि तु	६५.८	अदेशकाले यद् दानमपात्रे	२२५.७	अधिकारो भवेदेवं	३११.२३	अनन्तं दुहितुर्दानं	२०६.३३	अनावृष्टिरतीवोप्राजायते	३६८.४

अनाहिताग्नि रेकेन लौकिके-	१५८.५२	अनुलापो मुहुर्भाषा विलापः	३६०.६४	अन्तरेण च मध्ये स्युः	३६१.२६	अन्नदानात्परं नास्ति न	२११.४४	अन्ययोनिषु सर्वासु	८४.४४
अनिधायैव तद्द्रव्यं अग्ने	१७०.२६	अनुलिप्तोऽलंकृतश्च	२३५.६	अन्नागृहे गृहेवास्य	२३२.१५	अन्नमक्षयमाप्नोति	२६०.५५	अन्यविप्राय शटयायां	२०४.१२
अनिमित्तं तु पतनं दृढानां	२३६.३०	अनुलोमपिलोमेन	३१२.२	अन्तर्जले ऋतश्चेति	२१५.४१	अन्नमादाय तृप्ताः स्थशेषं	१६३.१४	अन्यहस्ते च विक्रोतं दुष्टं	२५८.४७
अनिरुद्ध रसमात्रं ब्रह्माणं	५६.८	अनुलोमः सुगन्धश्च	२१८.११	अन्तर्जले च गायत्रीं जप्त्वा	१४६.२	अन्नस्य प्राशनं शुक्रं	१२१.१२	अन्यादर्यस्तु संसृष्टी	२५६.२६
अनिरुद्धस्य वज्राद्या यादवा	२७६.८	अनृतं तु वददण्ड्या	२२३.१६	अन्तर्जले तथा होमे जपतो	२५६.३	अन्नस्य मनुजश्चेष्ट	२६४.५	अन्यायेन परस्वापहरणं	१७३.४०
अरिर्दशं च प्रेतान्नं	१६८.१०	अनृती सा च विद्या च	३१४.२२	अन्तर्धानकारी विद्या	३२३.४	अन्नस्य हुतोर्वसति	३५४.२६	अन्याये व्यसने युद्धे	२४१.६६
अनिर्देश्यप्रभावश्च	१८१.४	अनृतं च समुत्कर्षो	१६८.२५	अन्तर्धाव्यवधापुंसि	३६०.२५	अन्नादिकं च नैवेद्यं	१७५.५५	अन्यार्थत्वासमर्थत्वे	३४७.६
अनिवृद्धप्रलापादिस्मादो	३३६.३४	अनृतं तु वृथगण्ड्या	२५७.४	अन्तर्बलिविघ्नानं च	८४.७	अन्नाशतं ततश्चूडा	३२.३	अन्येऽपि शंकया ग्राह्या	२५८.५६
अनिवारितसन्नाद्यं	६४.४२	अनेकस्य तथैकेन बहूनां	३४७.३०	अन्तर्बाह्ये विषदभक्तं	३०१.११	अन्नेदध्ना मधुना तथा	१५७.२२	अन्येभ्यो दक्षिणां	६०.३४
अनीकिनीदशानीकिन्	३६६.१४	अनेन देवा ह्यसुराः	२३४.४	अन्तर्श्यागं विशेषार्घ्यं	६६.१७	अन्तेनान्नपतेत्येवं हुत्वा	२६०.३७	अन्येषां मुग्धानां च	२५१.३
अनुग्रहाय लोकानां	३२७.११	अनेन पूजयित्वाथ सूत्रं	१६२.१०	अन्तश्चारेण भूतानां	७६.१७	अन्यगोत्रोऽप्य सम्बन्धः	१६६.२०	अन्योऽन्यापहतं द्रव्यं	२५६.१३
अनुग्रहेण महता प्रेतस्य	१५६.४	अनेन वलिदानेन प्रीता	४३.२१	अन्तःस्थाभिः समायुक्त	३३६.४	अन्यच्छरीरमादत्ते यातनीयं	२०३.३	अन्वयो यन्निमाः प्रोक्ताः	२५६.१२
अनुग्रहे संहतयोनिग्रहे	२४०.४	अनेनैव प्रकारेण	७८.६६	अन्तिमं परिवर्धनीयाद्या-	३४३.६०	अन्यत्र विप्रे सकलं पादोनं	१७३.११	अप एव ससर्जदी	१७.७
अनुग्रहे संहतानां व्यास्तानां	२४०.५	अनेनाज्जितनेत्रस्तु करोति	२८७.३१	अन्त्यजातिद्विजाति तु	२२७.२६	अन्यथापि गुरुर्वर्णः संयुक्ते	३४३.६	अपत्य विक्रयासक्ते	१५४.४
अनुपाकृतमांसानि देवान्नाति	१६८.१८	अनेनैव तु मानेन ह्युदयति	१२३.५	अन्त्य जातिश्चपाकेन	१७०.४१	अन्यथा मन्वते यत्र तामुत्	३४४.२५	अपदः पदसन्तानो गद्य	३३७.६
अनुप्राप्ते पदावृत्तिर्व्यस्त	३४७.२८	अनेनादं स्मृतिः सूते	१६६.८	अन्त्य मध्यं परावृत्तं	२५२.१६	अन्यथा योजितं कुर्यान्	२८५.७६	अपद्वारगतः शस्त्री प्रमादी	२६४.२६
अनुयाना पसरणे शीघ्रकार्यो	२४२.२६	अन्तकाले तु सम्प्राप्ते	३७१.६	अन्यावसायिनामन्नं	१७३.२६	अन्यथा वादिनो यस्य	२५५.१२	अप नः शोशुचदद्यं दशाहं	१५८.५५
अनुरागकरं कर्म च रेज्जह्या	२२०.२४	अन्तपुरे त्वधिकृतः	३६६.४	अन्त्येनाद्धेनोपगीतिः	३३१.११	अन्यदप्युपयोगि स्यात्	२७.३३	अपनः शोशुचदिति स्तुत्वा	२५६.२४
अनुराधा भृगो ज्येष्ठा	१२६.२०	अन्तरं वा यथाशोभमेकाद्	७८.१२	अन्धादयस्तु तां सेव्यं	११०.५	अन्यधर्मस्ततोऽन्यत्र	३४५.१३	अपनीताक्षरस्यानेन्यस्ते	३४३.३०
अनुराधे देव गुहं सप्तनक्ती	१६५.५	अन्तरं स्तनयो कार्यं तालमात्र	४४.३५	अन्नदानस्य सर्वाणि	२११.४५	अन्यं वस्त्रयुगच्छन्नं	६२.१५	अपमानात्तथा क्रोधात्	१५८.३६

अमार्जंतु गोविन्दो नरो	३१.४६	अपुत्रेण परक्षेत्रे नियोगात्	२५६.१४	अब्रवीद्रावणं क्रुद्धा न	७.११	अभिप्रेतं प्रतियतो	३४६.१६	अभ्युक्ष्य घृतशेषेण	२६१.६
अपराजितं चक्राद्यैश्चतुर्भिः	३१.७	अपुनर्मर्गाका यत्र ब्रह्मलोको	१२०.११	अब्रह्मचारी ब्रह्मचारी	३२५.३	अभिमानादति सा च	३३६.४	अभ्युपेत्य शुश्रूषां यस्तां	२५३.१७
अपराजितां च कलशं	२१८.६	अपूपकुष्ठकुलमापयवाद्या	२७६.१७	अ भ कृ रो मृ आ	१३६.७	अभियुक्तं च नान्येन	२५३.३६	अमर्त्यैवप्रमाप्य स्त्रीं	१६६.२८
अपरांत्वरिता विद्यां	३१०.१	अपृथग्धर्मचरणास्ते	१८.२३	अभक्षैर्दूषयन्विप्रं दंड	२५८.७५	अभियोगेऽथ वा साक्ष्ये	२५३.४४	अमंत्रमचनं तत्र	२७.२२
अपरे च तथा पार्श्वे	४२.१७	अपृष्टश्चास्य न ब्रूयात्	२२१.१२	अभक्ष्यभक्ष्ये विप्रेवागूद्रे	२२७.६०	अभिपिक्तः शिवं विष्णु	६१.१	अमयेव तु पंचांगो मंत्र	२६६.१८
अपरोपतापिवचनं मौनव्रत	२३८.२२	अपैहीति जपेत्सूक्तं	२५६.६२	अभयं भक्षयन्त्यश्च	२३२.२३	अभिपिञ्चेदमात्यानां	२१८.१८	अमरेजः प्रभावश्च	८५.५
अपश्यस्तान्कार्यवशात्	२५३.३३	अप्रजस्त्रीधनं भर्तुः	२५६.३२	अभयं सर्वभूतेभ्यो यो	२११.५३	अभिपेकं प्रवक्ष्यामि	२८.१	अमात्यः प्राड्विवाको वायः	२२७.४६
अपहृतेति च तिलान्	११७.१६	अप्रदुष्टां स्त्रियं हत्वा	१७३.१३	अभयां सगुडां जग्ध्वा	२८६.१७	अभीष्टदा कोटिजप्ता देवत्वं	२१५.१४	अमात्यं सार्थकं वापि	३३७.१८
अपह्नु निरपह्नुत्य किंचिद-	३४५.१८	अप्रमेयो दुराधर्षोऽरणो	२६६.११	अभवतमभवतापचमप	३५८.२०	अभूत्पूर्मश्रूरा काचिद्रामोक्तो	११.७	अमानुषीषु पुरुष	१६६.३६
अपांग नेत्रयोऽन्तौ	३६४.२५	अप्रशस्तं अशस्तं वा	२५६.४०	अभवो न ह्यनो नापिमा	३६१.२७	अभूदभूतामभूवन्त	३५८.२१	अमावस्यां तु सक्रान्तौ	१६६.७
अपात्रीं करणं क्षेयम-	१६८.४०	अप्रार्थयत्कामधेनुं यदा	४.१६	अभावेऽपि तयोरन्तर्व्यवधाना	३४७.२०	अभूमिष्ठं स्वभूमिष्ठः	२४२.१४	अमावास्या त्वमावस्या	३६०.४०
अपानानं द्विधा प्रोक्तं	३५४.११	अप्रिये चैव वक्तव्ये	२२५.१६	अभिगंतास्मि भगिनीं भातरं	२५८.२	अभेदेन च युध्य रेन्क्षेयुश्च	२४२.४४	अमावास्या वायवे च	१४२.११
अपादानं यतोऽदेति आदत्ते	३५१.२७	अप्सु पारित्स्वां पृथ्वीं	१७.११	अभिघाते तथा भेदे छेदे	२५८.२१	अभोज्यानां तु भुक्त्वान्नं	१७३.३८	अमीभिरमुष्मं वायुष्माद-	३५१.७१
अपानः पतिवर्णश्च	२६६.२७	अवध्यं पश्च वध्नाति	२५८.३७	अभिघेयाविनाभूता प्रतीतिः	३४५.११	अभ्यंगोद्वर्तनस्नेहवर्ति-	२८६.१६	अमृतं तत्करपादैत्याः	३.१२
अपमार्गं शैखरिकः	३६३.४४	अविभवतैः कुटुम्बार्थं	२५४.६	अभिचारे तथा शैलमशनं	२५८.६६	अभ्यन्तरं त्वन्तरालं चक्र-	३६०.२१	अमृतं तत्र वहति पितृणां	११५.४५
अपमार्जनकं शस्त्रं	३१.४७	अवजानां चैव भाण्डानां	१५६.३	अभित्वा शूरणो नमो	२६१.२३	अभ्यर्च्य च वहिस्तादर्थ्यं	३०३.१६	अमृता चाभया सौम्या	२६३.८
अपा गर्भमिति हत्वा देवं	२६०.५०	अवजो जैवातृकः सोमो	३६०.२६	अभिधायाः प्रधानत्वात्काव्यं	३३७.३	अभ्यर्च्य पश्चादशान्यां	५७.७	अमृतो पस्तरणमसि	७७.२३
अपां केनमयो भूत्वा	२७६.२१	अवदमुपोषितः स्वर्गं गच्छेत्	१७७.३	अभिन्नभेदनं मित्रसंधानं	२४२.२५	अभ्यर्च्य वास्तुनगरं	१०६.२	अमृद्वांशुभाश्चेन्दुश्चेश्वर-	३१७.३
अपां केनेति लाजाभिर्हुत्वा	२६०.६३	अवदं स्वरूपं सौभाग्यं	१७७.२	अभिन्नानामनीकानां भेदेन	२४२.२४	अभ्यवस्कन्दनस्त्वभ्यासादनं	३६६.२२	अमेध्यपूर्णवदनः काकः	२३२.१३
अपुत्रा योषितश्चैषां	२५६.२६	अग्निं च चक्षुः सौम्याग्निं	१०८.२१	अभिप्राय विशेषेण	३४२.२६	अभ्यासादभियोगाच्च विना	२८८.७	अमेध्यशवशुद्रान्त्य	१६२.१६

अमोघाश्चित्रभानुश्च	२६५.१२	अयसश्चाथ वंशस्य	२४५.१२	अरिमादो तथान्ते च	३२५.१२	अर्घ्यं शिरसि देवस्य	७४.६३	अर्द्धनारीरूपोऽयं	३१३.२१
अमोघा वैद्युता पूज्या नवमी	१४८.४	अयुक्तयोनि मिथो	३४२.२६	अरिमृत्युश्चद्वावेतो	१३२.५	अर्घ्यम्बु पंचगव्यं च	७८.२७	अर्द्धनारीश्वरं तद्वदरि-	६३.८
अमोऽनुासिकान	३३६.२१	अयुक्तचारुहासिनी	३३१.१५	अरिमेदो विट्खदिरे	३६३.२६	अर्घ्योदकेन देवाय	७६.२	अर्द्धपादकराः कार्या	२२६.३२
अम्बरस्थं ततोध्यात्वा	२०१.६	अयुजोऽवयुजश्चैव	३४३.४६	अरिवन्मर्दतेत्प्राज्ञो जत्रु	२८१.२६	अर्घ्योदकेन सम्प्रोक्ष्य	३४.२६	अर्द्धमात्रा तु	३३६.१६
अम्बरी चैव मंजिष्ठा	२६५.७	अयुतञ्च जपेन्मंत्रहोमयेत्तु	३१८.२१	अरिष्ट वृषभं हत्वाकेशिनं	१२.२०	अर्घ्योदबिन्दुपुष्पाद्यै	७४.६५	अर्द्धं कणायार्द्धकणा	३५५.५
अम्बरीषः प्रजापालो	२७३.११	अयुतं बुद्धविद्याना स्तोत्राणां	३०.२१	अरुणोऽग्नि निभश्चैक	५६.१२	अर्चयन्ति न ते ग्राह्या	३८.४२	अर्द्धं योरंति माद्यो तु	३४३.५६
अम्बरीषमिवाभाति	३६८.६	अयुताद्ग्रहदोषघ्नो	३२१.८	अरुणोदं महाभद्रं शीतोदं	१०८.१६	अर्चयिष्याम्यहं मैत्रं परलोका	२०६.८	अर्द्धं राज्यं ततः प्राप्ता जाता	१३.१५
अम्बरीषेषु चैवान्यां	३७१.२५	अयुते द्वे सहस्रैकं षटशतानि	२१४.२५	अरेश्च विजिगीशीषोश्च	२४०.२८	अर्चयेच्च ततो लिगं	६६.६२	अर्द्धरात्र निशीथो द्वो	३६०.३८
अम्बष्ठानिबलाकुष्ठं	२६८.१५	अयुते नोक्तसिद्धिः स्यातः	२१५.२६	अर्कः पलाशः खदिरो	१६४.८	अर्चयेद्युश्च तेऽप्येवं	४५.५४	अर्द्धरात्रेषु सन्तद्वः	३११.३४
अम्भस्तरति यद्वज्रममेद्य	२४६.६	अयोध्या च ह्यवन्ती च	१३०.११	अर्काय भूभुवः स्वश्च	३००.१३	अर्चाविकारोपशमोऽभ्यर्च्य	२६३.१६	अर्द्धागुलं तथा नेत्र	४४.१८
अम्भस्यश्म प्लेने नैव	२०६.३७	अयोध्यालंकृति दृष्ट्वा	६.७	अर्कांश्च पूर्ववत्त्यक्त्वा षट्	५४.४२	अर्जनं पद्मलोहानां	२२६.४	अर्द्धागुलं तथा न्यासं	४४.४४
अयक्ष्यध्वमैधिष्यावहयै	३५८.२६	अयोमयः शलाकाश्च	२५१.६	अर्क्काक्किचन्द्रतनयाः	१५४.१७	अर्जुनः पाण्डवानां च	१४.१६	अर्द्धाभ्यामर्द्धपादैश्च	३४३.३६
अयनं तस्य ताः पूर्वं	१७.८	अरकान्पीतरक्ताभिः	३०.१८	अर्क्कासिन हि हं खं	२१.१६	अर्थशास्त्राद्धि बलवर्द्धम	२५३.५०	अर्द्धार्द्धिद्विगुणो वापि	१०४.६
अयनं वर्त्म मार्गध्वपंथानः	३६३.३	अरक्षिता प्रजा यस्य नैरक	२२३.१०	अर्घपात्रकरो यायादग्न्यागारं	७५.१	अर्थस्य दूषणं क्रोधात्-	२४१.३५	अर्द्धेन वाष्टमांशेन	६७.२८
अयनादौ श्रावकस्य	२७२.२८	अरक्षिता सा भवतितेषापेवेह	२२३.१३	अर्घप्रक्षेपणाद्विशं भागं	२५८.५१	अर्थस्य नीतितत्त्वज्ञं	२४१.३६	अर्द्धे पदं प्रथमादि पष्ठ	३३१.८
अयने ग्रहणादौ च	२१२.२१	अरण्यं यांति वा ग्राम्या	२६३.३७	अर्घमाने प्रवक्ष्यामि	१२६.१	अर्थाः प्रज्ञजिरेपंच	५६.१२	अर्द्धेस्तदर्द्धैरर्द्धैर्वा भुक्ति	२११.४०
अयमग्ने जनीत्येतः	२५६.८६	अरमध्ये स्थितो मध्यमरणि	२६.२६	अर्घ्यदानमिदं प्रोक्तं	६२.१६	अथलंकार रहिता विधवेव	३४४.२	अर्द्धोऽधर्मेषु द्विगुणः	२५८.३
अयमात्मा परं ब्रह्म अह	१४.३	अरयोऽपि हिसवेयाः	३.४	अर्घ्यदानं विनिष्पाद्य	४०.२६	अर्द्धचन्द्रं द्रवं सोम्यं	७४.२०	अर्घोऽभिधेयैरेवस्तु	३६२.१५
अयमारोप्यमाणस्तु	१०२.८	अराजदैविकं नष्टं भाण्डं	२५७.४७	अर्घ्यं दद्यादगस्त्याज	१२०६.२	अर्द्धचन्द्रश्च शृंगारो	२४२.७२	अर्घ्यम्णे दक्षिणाशायां	६३.२६
अयं ते योनिरित्येत	२६२.१६	अरातीनां हरत्प्राणान्	२५६.४२	अर्घ्यं दद्यादगस्त्याय	२०६.१६	अर्द्धं चन्द्रोत्करालश्च	३४१.१४	अर्वाक्सिपिडीकरणं यस्य	१६३.२८

अर्वाग्विसर्जनाद्युष्यं नैवेद्यं १६६.१४	अवमूष्याग्रतो याति २३२.१६	अवेक्ष्यैतद्भयं काले २३६.४७	अश्मना चरणौ हृत्वा ११२.३	अश्विनो रोहिणी मूल- १२१.३८
अलंकरणमर्थानामर्थालंकार ३४४.१	अवरुद्धासु दासीषु २५८.७२	अव्यक्युमाश्रितानीह ३७०.५	अश्वकर्माय पत्तेश्च सर्वदा २४२.२७	अश्विनी विशताराश्च १२७.१६
अलंकरिणावस्ते च शब्दमर्थ ३४२.१८	अवर्गे चैव लोहं तु ६२.२४	अव्यक्ते व्याकृते पूर्णे ६५.२२	अश्वगंधा तिलैः शुक्लं २६२.३५	अश्विनी श्रवणं हस्तमुत्- २८८.२
अलंकृतमपि प्रीत्यै न काव्यं ३४६.१	अवलेहः कषायो वा १४१.८	अव्यंगे चाक्षते पूर्णे ४१.१७	अश्वगंधायवैः स्त्री ३०२.८	अश्विनीस्वातिचित्रासु १२१.३४
अलंकृत्वा भूतिमतीं २४.२१	अवलगुजः सोमराजी ३६३.४७	अव्याकृतं ज्ञानरूपे ५६.६	अश्वत्यपत्रसहशी २४.५	अश्विनी सह गंधर्वैः २६६.२१
अलिपिज्ञ ऋणी यः २५५.२०	अवश्यं यदि मर्त्तव्यं ७.१५	अव्यात्तमेवं स्याद्वक्त्रं ४४.१६	अश्वत्थामास्त्रनिर्देशं १४.२३	अश्विन्याद्याश्च चन्द्रस्य २१६.८
अलीढा नवदुर्गाः स्युः ५०.१३	अवश्यं याति तिर्यक्त्वं ३७२.१५	अव्युत्पन्नोक्तिराखिलै- ३४२.२४	अश्वपूर्वामिति २५६.५५	अश्विन्यार्द्रादिभिः पूर्वा १३६.२
अल्पं दत्तं प्रगृह्णाति २२१.१४	अवश्यायस्तु नीहारः प्रालेयः ३६०.२६	अशक्तस्तु वदन्नेवं २६५.६	अश्वमारुह्य नागं च २१८.३४	अश्विन्यामथ रेवत्यां १२१.१३
अल्पमात्र समुद्दिष्टं ३३८.२२	अवस्कन्दभया द्रात्रि- २४२.२२	अशीतिभागो वृद्धिः २५३.६३	अश्वमेधं फलं प्राप्य १०६.७	अषाढादित्रिमासैः २६४.६
अल्पाल्पविग्रहं ३३७.१०	अवस्थाऽत्र सुषुप्तिश्च ८६.१०	अशीतिं वातजान् रोगां २८५.२४	अश्वमेधं फलं प्रोक्तं २३६.५६	अष्टकासु च वृद्धौ च ११५.६
अवकीर्णी तु कालेन १६६.१६	अवाक्युषी कारवी च ३६३.६७	अशीतिं योजनायामा वर्ण- १०८.२५	अश्वमेधं तु तुरगः २८६.११	अष्टग्रास प्रमाणं वा ८३.४४
अवकुण्ठ्य तु रुद्रेण ८३.१०	अवाप्नुहि बलं चैव २६६.१६	अशीतिश्च सहस्राणि २७६.७	अश्वमेधं ददौ दानं १४.२७	अष्टत्रिंशत्कलायुवत २१४.४१
अवकुण्ठ्य तनुश्रेण ७५.३६	अविज्ञातस्य विज्ञातं २४१.३	अशुद्धपाणिर्बलवान् २३४.२३	अश्वमेधं ददौ दानं १४.२७	अष्टत्रिंशत्कलापेतं ६६.६१
अवतारं वराहस्य वक्ष्येऽहं ४.१	अविद्यमाने सर्वस्वं १६६.८	अशुद्धा तु भवेन्नारी १६५.६	अश्वमेधं ददौ दानं १४.२७	अष्टदिक्षु यथान्यासं ६०.६
अवतारा असंख्याता १६.१२	अविनाशी हरिर्देवो १५.६	अशुभः सूर्यकुम्भः १२६.५	अश्वमेधं ददौ दानं १४.२७	अष्टमोरेः शर्कराद्रिमध्यो २१०.१०
अवतीर्णोः हरि शान्त्यै ४.१३	अविन्ध्यवारितो राजा १०.२२	अशोकः कदली जम्बूस्तथा २८२.७	अश्वमेधं ददौ दानं १४.२७	अष्टभिः कलशैः स्थाप्य ६१.३
अवदातः सितो गौरो बलक्षो ३६०.५३	अविलोमाग्निपर्यन्तं ५२.१२	अशोकपूर्णमां वक्ष्ये भूधरं १६४.१	अश्वमेधं ददौ दानं १४.२७	अष्टमांशेन गर्भस्य ४२.१३
अवधीद्वेदमंत्राद्यान्यालयामास २.१७	अविशुद्धागमो भोगः प्रामाण्यं २५३.५७	अशोकपूणिमां वक्ष्ये भूधरं १६४.१	अश्वमेधं ददौ दानं १४.२७	अष्टमीऽनुग्रहः सर्गः २०.५
अवनिं षष्ठीवत दद्याद- २२७.३०	अविषण्णमतिभूत्वा गुणो २५०.५	अशोकस्तिलकः कुन्दः २४८.३	अश्वमेधं ददौ दानं १४.२७	अष्टमूर्त्तिश्चरालिगपिडिका १०३.१६
अवन्ती परमं तीर्थमयोध्या १०६.२४	अविसंवादिता सत्यं २३६.३	अशोकस्तिलकैस्त २०२.६	अश्वमेधं ददौ दानं १४.२७	अष्टम्यां च चतुर्दश्यां ३२६.२२

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

८

अष्टरत्नोषधी धातुबीज-	६१.६	अष्टाष्टाहुतिभिः पूर्वं	२७.६२	असन्निष्ठावर्जानं	३६७.२६	अस्त्रमादाय दद्याच्च	८३.२५	अस्यदेहे समारूढा देवा	६३.५
अष्टरन्ध्राग्निहीनः स्यादधः	१२२.३	अष्टाहेन तु शुद्धस्य	१५८.३	असमानं द्वितीयेन	१५७.१२	अस्त्रं शशी समाख्यातं	३१७.१४	अस्याः पूजादिकं सर्वं	८८.१०
अष्टलौच वाक्सिद्धिः	३२६.२१	अष्टेष्टकसुरागारकारी	३२७.१६	असम्बद्धकृतश्चैव	२५३.६१	अस्त्र यागः पुरा कार्य्यः	३२१.१	अस्यामपि विधातव्यं	८७.२३
अष्टषष्टिस्तु शास्त्रासु	३७०.३४	अष्टोत्तरशतं जप्त्वा तीर्णः	२१५.७	असाक्षिकहते चित्तैर्युक्तिभि	२५८.६	अस्त्र संध्यामुपास्थाय	७२.६	अस्वाम्यसंहतं वापि	२४१.३३
अष्टपोऽश्विशांतं मंडपं	५६.३	अष्टोत्तरशतं वापि	३६.१३	असाधारणालिगेषु	६७.५०	अस्त्रस्य त्रासनी योज्या	७३.१३	अहकाराच्छ्रद्धमात्रमाकाश	१७.४
अष्ट सिंहासने पूज्या	३०६.८	अष्टोत्तरशतादूर्द्धं तदूर्द्धं	३३.६	अवाधुत्वाप्रयुक्तत्वे-	३४७.४	अस्त्राणि बाह्यवीथ्यांतु	३२०.२४	अहतं विप्र गोमूत्र प्रभूत	२५२.११
अष्टहस्तं पुरा क्षेत्रं	३२०.२५	अष्टौ तान्यव्रतघ्नानि	१७५.४३	असाध्यव्याधियुक्तस्य	१५८.३८	अस्याभि लब्धया लभ्य	७४.४	अहमात्रां वयं मां वै	३५३.६
अष्टहस्ताश्चतुर्हस्ता	५२.६	अष्टौ स्तम्भादयः सत्त्वाद्	३३६.१६	असामयिकता नेयामेतांच	३४७.११	अस्त्रेण जुहुयात्पंच	८७.१७	अहं ते मग्न इत्येत्	२६२.१६
अष्टाक्षरेण संकतूश्च	३६.१७	अष्टौ स्थानानि वर्णानामुरः	३३६.६	असारे काव्यसंसारे कविरे व	३३६.१०	अस्त्रेण जुहुयात्पश्च	८८.२०	अहं त्वया कृतः पूर्वं	६.३१
अष्टाग्रं वैष्णवं भागं	५३.४	असंयुतकराः प्रोक्ताः	३४१.१७	असुरं सुरयाद्विष्टं पदेभल्लाटं	४०.६	अस्त्रेण ताडनं कृत्वा	३११.१६	अहं पूर्वमह पूर्वमित्यह	३६६.२०
अष्टादशभुजां सिंहे वामजंघा	३१०.३	असंयुतः संयुतश्च	३४१.१३	असौ यस्ताम्रइत्येतत्	२६०.५४	अस्त्रेण पाशशैथिल्यं	८६.१७	अहं ब्रह्म परं ज्योतिः	२१६.७
अष्टानां पूर्व बीजानां	२६.४	असंवेद्यं हितद्वन्द्वकुमारी	१६५.१८	असौ यस्ताम्रोभवतीन्द्र	२६६.६	अस्त्रेण पूजितां घंटां	७४.७०	अहं रुद्रेति इत्येतद्-	२५६.८६
अष्टानीको द्वितीयस्तु	२४२.५८	असंस तं दलाग्रे तु	३२०.१३	असौ स्वर्गाय लोकाय	१५८.५३	अस्त्रेण रक्ष प्रकारं	७४.३१	अहं वनं प्रयास्यामि	६.४८
अष्टारमञ्जं विलखेद-	४७.१३	असंसक्तं मुमुक्षूणां	३२०.६	अस्तनक्षीर आ मोटो	१४५.१५	अस्त्रेण हंकडंतेन	६२.३६	अहं शुक्रश्च पैलाद्या	१.६
अष्टारं द्वादशारं वा	६१.३०	असंस्कृतास्तु संस्कार्या	२५६.११	अस्तं प्रति गते सूर्ये	२५६.२०	अस्तिभंगः कपायत्वमास्ये	२८०.४४	अहर्षं वैकृतं दिव्यामांतरिक्षं	२६३.१२
अष्टार्क सूर्यवर्णः स्यान्	३३०.८	असंकुज्जलपानाच्च	१७५.६	अस्तु तावदभवतां	३५८.१८	अस्थिशल्ये भिद्यते वै	४०.३१	अहस्त्वदत्तकन्यासु प्रदत्तासु	१५८.१६
अष्टाविंशतिकोटोनां पंच	३७१.१६	असंकल्पितमप्यस्य	२००.६	अस्त्र यागाविधावेवं	१०२.१६	अस्थिस्थूणं स्नायुयुतं	१६१.१५	अहिंसा गुरुसेवा च निःश्रेयस-	१६२.५
अष्टाविंशतितो वृद्धं	७८.१३	असंख्यतानि चाण्डानि	१२०.१६	अस्त्र जतत पुष्पक्षेपादि-	३४.८	अस्थोनिपापराक्षस्यै	६३.२८	अहिंसा चेन्द्रियजयः	२०२.१६
अष्टाविशाधिकशतं	५६.१५	असच्छास्त्राधिगमनं	१६८.३६	अस्त्र मग्न्यादि कोणेषु	२५.४७	अस्थोमज्जा ततः शुक्रं	२८०.१०	अहिंसा प्रथमं पुष्पं	२०२.१७
अष्टाविशालिलखेद्विन्दू	१२६.६	असन्तर्प्यं पितृन्देवान्	१५५.२२	अस्त्रमंत्रेण निर्दग्धं	७५.३५	अस्मिन् रक्षा सदा कार्य्य-	६४.१३	अहिंसा सत्य वचनं दया	१५१.३

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमशी

श्लोकारम्भ	अ. श्ल.	श्लोकारम्भ	अ. श्ल.	श्लोकारम्भ	अ. श्ल.	श्लोकारम्भ	अ. श्ल.	श्लोकारम्भ	अ. श्ल.
अ		अकारो व्यक्त उत्पन्नो		अक्षयाय यतिः श्राद्धे		अग्नावग्नेश्च मानुषां		अग्नेय कव्यवाहनाय	
अं क्रूरो घाटकायां स्यादः	१४५.२२	अकार्पण्य चास्पृहा	१२४.१०	अक्षरपंक्ति पंचकाश्चत्वार	१६५.२३	अग्निकार्यं प्रवक्ष्यामि	३६.११	अग्नेय नम इत्यग्निं	११७.१७
अं वीक् व्यब्दाद्वरेत्स्वामी	२२३.१७	अकार्पण्यास्पृहा शौचं	३२.११	अक्षरं परमं ब्रह्म सनातन	३३०.१३	अग्निकार्यं प्रवक्ष्यामि	२४.१	अग्नेरभिमुखीभूतान्	१७६.६
अंशात्प्रांते युगांशैश्च	५४.४०	अकाठो प्रतिपेक्षश्च	१६६.१७	अक्षरात्पुटके मध्ये	३३६.१	अग्निकार्यं प्रवक्ष्यामि	१२५.४६	अग्नेरभिमुखीभूतान्	७५.२४
अंशुमच्चंशुनाक्रांतं	३१७.२७	अकालपलितः क्रोधो	२३६.४२	अक्षरात्पुटके मध्ये	३४३.६१	अग्निचित्सेवमेवान्यद-	३५१.६१	अग्ने रूपां दर्शनं स्याद्गुप्ता	२६६.२६
अंशुमत्संयुतं कृत्वा	३१७.६	अकालप्रसवा नाय्याः	२६६.३८	अक्षवज्रशलाकाद्यैर्देवं	२५३.२६	अग्निनोक्तां पुराणं यदानेयं	१.१०	अग्नेर्जनन पूजादि सर्वं	६२.३०
अंशुमान्दकप्राणः सप्तमं	३१७.२६	अकालफलिते वृक्षे	२६३.२२	अक्षसूत्रं च खट्वांगं शंखं	१४४.३४	अग्निं वीजेन संदग्ध्य	६४.३३	अग्नेश्चपस्ततः शुद्धिस्तत	२१५.४६
अंशुमान्विश्वरूपाख्य-	३१७.२३	अकालफलिते वृक्षे	३२४.११	अक्षसूत्रं च खट्वांगं शंखं	३०२.२	अग्निमीले पुणोहितं	२५६.६	अग्नीकरणं शेषं तु न	१६५.५
अंशुश्च द्वादशादित्या	१६.३	अकाले तु त्यजन्भृत्यं	२२७.१३	अक्षसूत्रं च खट्वांगं शंखं	२५०.१०	अग्निं काष्ठं च मागदी	२११.४७	अग्नी कुजे भवेत्सौम्ये	१४२.६
अः अपेतरया पीठं पूज्याश्च	१४६.१२	अकाले फलिता वृक्षाः	२६३.१८	अक्षौहिणी प्रमाणं तु	१४.२१	अग्निज्योतीति हर्षितं च	५८.८	अग्नी प्रास्ताहुतिः सम्यगा-	२१६.११
अकचटतपयशहान्-	६२.२१	अकालादित्रिमध्यस्थं	१४६.४	अखंडद्वादशीं वक्ष्ये	१६०.१	अग्निर्दन्त्रादुमानिघ्नो	२६३.३५	अग्नी सुवर्णमक्षीणं द्विपलं	२५७.२६
अकचटतपयशा वर्गः	१२५.३६	अकूटं कूटकं भूते कूटं	२५८.३५	अखंडं तदध्वं ध्यायेत	२४.४७	अग्निं पूर्वैतिमंत्रेण	५६.२०	अग्नी स्वाहोति जुहुयाद्	२६०.२३
अकर्मगुह्ये कौपीनं	३६२.२६	अकूटं कूटकं भूते कूटं	७६.१६	अखंडं पूर्णं सकलमुप-	३६७.१७	अग्निर्वैद्यः काश्यपश्च	२६३.३२	अग्नी हुत्वा नित्यवच्च	३६.४
अकर्मज्ञोऽनुषायज्ञो	२८८.२४	अकूटं कूटकं भूते कूटं	३४७.१५	अखंडिताग्नी निर्गमो	२४.२७	अग्निर्वैद्यः काश्यपश्च	३३०.२२	अग्न्यादिभ्यस्तताद्वाद्	७६.२७
अकामानुभतौकाममसूयो-	३६१.२६	अक्षतानि तिलाश्चैव	२६२.२३	अगस्त्य कार्तिकेस्य	११५.५२	अग्निश्च पृथिवी चेति	२६०.६४	अग्न्यादिरूपी विष्णुः	२१६.६
अकार वर्जमावृत्तिः	३४३.७	अक्षतैर्मृदया युक्तं	७४.७८	अगस्त्य भ्रातरं नत्वा	७.२	अग्निं सूर्यः शशी जीवो	३३०.१६	अग्न्यादौ विमलं सारमाराध्य	७३.५
अकारादिर्विसर्गान्ता	८८.४	अक्षमालां पुस्तकादि	६०.११	अगस्त्यस्य पदे कुर्याद्	११६.३	अग्निहोत्रं तपः सत्यं	२०६.३	अग्न्यादौ श्रीवृत्तिरतिकांतयो	३३.४४
अकारादिहकारान्ता	३२५.१६	अक्षमालां पुस्तकादि	१७६.३	अगस्त्यस्योदयेऽगस्त्यं	२६८.२	अग्निहोत्रं परीद्वाग्निः	१६८.२३	अग्न्याधेयमग्निहोत्रं दर्शः	१६६.१४
अकारादेः क्षकाराश्च	३१७.४	अक्षयः पुण्डरीकाक्षस्तत्र	१५६.५	अगस्त्यो भगवान् विष्णु	२०६.१	अग्नी रुद्रो हुताशी च	८४.१३	अग्रतो मृत्युमाप्नोति	१२५.३५
अकारान्तं यथा प्रोक्तं	१३२.६	अक्षयं त्वं च वंशस्य	२१७.१२	अग्रहं नैर्ऋताशायां	७८.४२	अग्नीषोममयं विश्वं	६४.२	अघमर्पणसूक्तस्य	२१५.४३
		अक्षयार्त्तलभते लोकान्	११५.७४	अग्रनये चैव सोमाय	२६४.१०	अग्ने त्वमिति च स्तुत्वा	२५६.५०	अघादंता सर्वदा वै महती	१८५.३

अधोदत्त्वा सुवर्णं तु	६१.१२	अंगारराशीक्षिप्यन्ते	२०३.२२	अच्छिन्न धारयासिचन्	५७.३	अजेश शमसिमैशो तथा	२६३.४४	अतिमुक्तमयं तद्वत्पाटला	२०२.३
अधोरात्रमधोरन्तु	३२४.८	अंगिरा विश्वनासस्यो	२१५.१८	अच्छोदा च विपाशा च	२१६.७०	अजैकगादहिर्वुध्यो	२१६.२३	अतिरात्रं च सम्पूज्यं	३०.६
अधोरात्रपरो मंत्रो विद्यते	३२४.७	अंगुलीय प्रभृतिर्मूर्ति	५६.५	अच्युतं चामृतं मंत्रं	२८४.१०	अज्ञानाज्ञानतस्त्वेकं	३४७.४०	अतिरात्रस्तथा स्तोमा अष्टौ	१६६.१६
अधोराः पितरः सन्तु	११७.२५	अंगुल्यो हृदयं पृष्ठं कटि	२४३.१४	अच्युतानन्तगोविन्दनाम	३१.२६	अज्ञानां पालनात्राणात्-	२०६.३२	अतिरात्राप्तोयमिश्च	२५.२६
अधोवक्षसं कृत्वा सर्वं	१८६.१३	अंगुष्ठकद्वयेन्यस्य	२३.२१	अच्युतानन्त गोविन्द	१६६.१७	अंजने तिलकं वश्ये	३१३.१६	अतिवृद्धामतिकृशामतिबालां	१७३.१५
अंकयेच्चक्र शूलाभ्यां	२११.१२	अंगुष्ठकद्वये बह्वेस्तर्जन्यादौ	२५.३४	अजः पशुं पयः काको	३७१.३७	अंजयेत्लक्ष्मकृत्	६६.५१	अतिवृष्टिरनावृष्टिः	२६३.१६
अंकामः अ प्रशस्तः	३४८.४	अंगुष्ठगुल्फपाप्यंघ्रयः	२४६.६	अजया नाम गायत्री	२१४.२६	अटरूपकलांगत्योः	३०२.२२	अतिवृष्टिरनावृष्टिः	१४६.८
अंकिता नववक्रवाद्यैः	६२.३३	अंगुष्ठादिकनिष्ठान्तं	१८५.८	अजमीढस्य कशिन्यां जज्ञे	२७८.१६	अणिश्युः कुम्भकाराद्या	३५६.८	अतिवेलमृशात्यर्थातिमात्रो	३६०.१८
अंकुरार्पणमात्रं तु छिन्नं	१७४.५	अंगुष्ठादिकनिष्ठान्तं	३०४.१७	अजयत्तस्य राज्यं च	१३.२०	अण् एङ् अट् यङ् छव्	३४६.४	अतिशर्करिकाण्डिभ्यामेक	३३७.२८
अंगदादीनंगदाद्यैः पीत्वा	६.२२	अंगुष्ठादौ तलादौ च पादे	२५.४०	अजस्र कर्म वक्ष्यामि	२३५.१	अण्डजाः शुद्धविद्यान्तं	६७.७४	अतीतं भुवनानन्दरत्नाढ्यां	१४४.७
अंगनेपथ्य वाक्यैश्च	३४२.१३	अंगुष्ठादौन्यसेदंगानेत्रं	१२४.१६	अजातदन्ते तु मृते कृत-	१५८.६	अण्डोद्वर्गं कलजं न्यस्य	६१.२६	अतीतानागतकुलसमुद्धारं	३७.१४
अंगं प्रहोकोऽवयवः शरीरं	३६४.१७	अंगुष्ठाद्यंगुलीमध्ये	२६५.७	अजादुश्चेन संपिष्टं	१२३.२८	अतः परं प्रवक्ष्यामि प्रतिमानां	५५.१	अतीतानागतज्ञानमंत्रं	६१.५
अंगं हीनश्च कर्त्तव्यो	२५८.७६	अंगुष्ठेनाक्रमेत्रीणि त्रिशूल	३१०.३६	अजापयः श्रुतिमिदं सुशीतं	२८६.२२	अतर्किते तु सहसा	३६१.२३	अतो देवेति वस्त्रद्यमण्डांगार्घ्यं	६०.१५
अंगात्सुनीथापत्वं वै	१८.११	अंगैः पञ्चभिरध्वानं निखिलं	२७.२८	अजामूर्त्रैलिपेत्कृष्णा	२६६.५	अनल देवी श्री चन्द्रादेवी	१४४.६	अतो देवेति सूक्तेन	५८.३०
अंगाद्धिवाहोऽभूत्तस्माद्-	२७७.१२	अंगैराराध्य मंत्रस्य नीत्वा	२७.५७	अजाविकानामश्वानां	२६०.२६	अनलं वितलं चैव	१२०.२	अतोऽप्यनीचकर्माथं	६५.१६
अंगानि च न्यसेद्वीजा	३०३.८	अधिपृष्ठीस्फिचौकट्यां	४५.१२	अजाविशुकनागेन्द्राः	२३१.१२	अतस्तत्कारयेद्धीमान्विष्णवादे	३८.२७	अत्ता कुहककालाग्नि	८४.२४
अंगानि च विनिक्षिप्य	१०१.१०	अचि धर्मस्य विनय उत्करः	३५६.२	अजिता चापराजिता	१२५.६	अतिक्रान्तस्तु पक्षाभ्यां	२४२.५३	अत्याग्निष्टोम उक्थ्यश्च	३२.७
अंगानिभ्रूलतादीनि प्रत्यंगा	३४१.६	अचैतन्यास्तमोद्विक्ताः	३६.८	अजिताचापराजिता	३४८.१७	अतिधोरा महाधोरा धोररूपा	३७१.१५	अत्ययोऽतिक्रमे कृच्छ्रे	३६२.३२
अंगार दग्धं सुगतं	२८३.३०	अचोऽस्पृष्टायणस्त्रीषन्नो-	३३६.२०	अजिह्वः पण्डकः पंगुरधो	१६१.१३	अतिचारे त्रिपक्षं स्याद्वक्त्रे	१२१.६	अत्यर्थं भावयेद्देवं	७८.२६
अंगारंगुडसर्जो च	२३०.२	अच्छावदेति सूक्तं च	२५६.५३	अजीजनत्पुष्करिण्यां	१८.८	अतिमुक्तः पुण्ड्रकः	३६३.३७	अत्यर्थमधुरं सात्वमवयवं	३६०.६६

अत्र गंधपुष्पधूप दीपाः	११७.१५	अथवा गार्दभं चर्मवसिस्ता	१६६.१८	अद्भि पंचकषायेण	४१.५	अधिकृत्य सधर्माश्च	२७२.१८	अनन्तयोगपीठे च	३०४.२३
अत्रयेऽथ वसिष्ठाय	७२.४२	अथवा द्वादशाहेन सर्वमेत	१५७.२३	अद्य त्वां दर्शयिष्यामि	६.१५	अधिभूताधिदैवस्तु	५६.४	अनन्तरोऽपि यः शत्रुः	२३३.२२
अत्र ये संस्थिताः सत्त्वा	४३.१६	अथवा प्रणवेनैव मायया	३२३.२	अद्यन्तमत्ति तेषां तु	१५८.४५	अधिरोष्य पावित्राणि	७८.६४	अनन्तसंसार महासमुद्रे	१६२.६
अत्र स्नानं जगो होमो	११२.७	अथवा रुद्ररूपं तु अथवा	४३.४	अद्यप्रभृत्यहं विष्णो-	२०४.४	अधिवासविधानेन	६१.३६	अनन्तस्तक्षकः कर्कपद्मो	५१.१३
अत्रापि पिण्डिका ब्रह्मशिला	६६.१०२	अथवाकंचतुविशषट्	३३.१४	अद्य सोमार्कं ग्रहण	२०६.५७	अधिवास्य यथान्यायं	२७.३२	अनन्तस्य त तस्यान्तः	१२०.१५
अत्रिर्मनश्च मेषश्च	२६३.४५	अथवा ऽश्वसमारूढ	५१.३	अद्यात्राह्वयऽथ पूर्वऽह्नीस्तादौ	३६१.३६	अधिविन्तस्त्रियैदद्याद	२५६.३५	अनन्तागच्छ चक्राढ्य	५६.३१
अथ चक्रं प्रवक्ष्यामि	१३६.१	अथवा संधिमध्यात्तु	३२०.१५	अद्यानो देव सवितर्जयं	२६१.५	अष्टष्टयः सर्वभूतानां	२५६.३१	अनन्तेशश्च सूक्ष्मश्च	३१७.३३
अथ तत्र क्षणं स्थित्वा	६२.१८	अथ विष्णुव्रतं वक्ष्ये	१७७.१५	अद्यास्मिन्तहीनं ह्ये	३५६.२४	अधोगे वमनं शस्त	२७६.८	अनन्तो नागयोगांको नैकाभो	४६.१०
अथ तां शक्तिमंत्रेण	७४.२६	अथ संग्रामसमये	१३७.१४	अद्रिभागेन गर्भः स्यात्	१०४.२	अधोऽधः स्थितवर्णानां	३४३.४०	अनभिष्यन्दि यच्चान्तं	२७६.११
अथ दूतीः प्रवक्ष्यामि	१४७.६	अथाम्युदयिकं श्राद्धं वक्ष्ये	११७.३८	अद्वैतभावना युक्ते स्थंडिलेश	६७.६१	अधोनयत्यपानस्तु	३१४.६	अनमित्रच्छिनिर्जज्ञे	२७५.४५
अथ नारायणं मध्ये	४३.३	अथार्द्धं चुल्लिकाहोमे	७७.१०	अधः कोटिं तु धनुषः	२४६.२१	अधोभुवनपातालं च्छिद्रं	३६०.८६	अनमित्रसुतो निधनो	२७५.४०
अथ निर्वाणदीक्षायां	८३.१	अथावाह्य विधातारं	८४.५४	अधः खरामसंयुक्तो	१२२.५	अधोर्द्ध्वं याम्यवामे	१३८.५	अनयाद्वयस्यति श्रयः	२४१.१४
अथ पीठे च संस्थाप्य	६७.२५	अथैकतात्त्विकी दीक्षा	८६.१	अधः पायुरुत्थञ्च	३७१.५	अधोर्ध्वं याम्याधिकाः सर्वाः	३७०.४२	अनयोरोपामेपुस्याः	३५१.६६
अथ प्रथमपादस्यमूर्द्धन्यं	३४३.४२	अदशभगुप्तं स्याद्दशमेव	२६४.१६	अधर्मो वर्तमानस्य	२७५.६	अधोर्ध्वं तिर्यग्गाभिस्तु	२३.४	अनर्थयानुबन्धः स्यात्	२३४.५
अथ प्रातः समुत्थाय	७६.१	अदघ्नं चो ह्यमुद्रचिः	३५१.५७	अधर्मो धर्मं वृद्ध्या	१६५.१२	अधग्न्यव्यावाहनिकं	२०६.२७	अनैवद्या सुकेशी च	२१६.३७
अथ प्रातः समुत्थाय	८४.१	अदण्ड्या स्त्री भवेद्राज्ञा	२२७.४१	अधः शाला चतुर्थीशे	१०४.३०	अध्वान निखिलं देवं	२७.६१	अनष्टद्रव्यता राष्ट्रेतस्य	२७५.७
अथ राजिलदष्टे च पेया	२६८.३	अदत्त्वा कांचनं गाश्च	१०६.४	अधःशायी जटाधारी	१७३.४१	अध्वानं प्रस्थितो विप्रः	१७०.२८	अनसूया दया क्षातिः	२४३.६
अथर्ववेद विहितं कुश्याः	२३६.१७	अदारुणेन शब्देन	३४६.२२	अधिकं भ्रमणं तस्य	२५०.१७	अनग्नयस्तु विशेषास्तु	१७५.४	अनाथं ब्राह्मणं प्रेतं ये	१५८.४६
अथर्वशिरसोऽव्येता सर्वं पापं	२६२.२१	अदेशकालसम्भाषं	२५८.७०	अधिकारेषु सर्वेषु	२२५.४	अनडान्वहर्तेडितिः	३५७.७	अनादि विमलः पूज्यः	१४३.६
अथवा करराशि तु	६५.८	अदेशकाले यद् दानमपात्रे	२२५.७	अधिकारो भवेदेवं	३११.२३	अनन्तं दुहितुर्दानं	२०६.३३	अनावृष्टिरतीव्राजायते	३६८.४

अनाहिताग्नि रेकेन लौकिके- १५८.५२	अनुलापो मुहुर्भाषा विलापः ३६०.६४	अन्तरेण च मध्ये स्युः ३६१.२६	अन्नदानात्परं नास्ति न २११.४४	अन्ययोनिषु सर्वासु ८४.४४
अनिधायैव तद्द्रव्यं अंगे १७०.२६	अनुलिप्तोऽलंकृतश्च २३५.६	अन्तर्गृहे गृहेशस्य २३२.१५	अन्नमक्षयमाप्नोति २६०.५५	अन्वविप्राय शटयायां २०४.१२
अनिमित्तं तु पतनं दृढानां २३६.३०	अनुलोमपिलोमेन ३१२.२	अन्तर्जले ऋतश्चेति २१५.४१	अन्नमादाय तृप्ताः स्थशेषं १६३.१४	अन्यहस्ते च विक्रोतं दृष्टं २५८.४७
अनिश्चिदं रसमात्रं ब्रह्माणं ५६.८	अनुलोमः सुगन्धश्च २१८.११	अन्तर्जले च गायत्रीं जप्त्वा १४६.२	अन्नस्य प्राशनं शुक्रं १२१.१२	अन्यादय्यस्तु संसृष्टी २५६.२६
अनिश्चिदस्य वज्राद्या यादवा २७६.८	अनृतं तु वदं दण्ड्या २२३.१६	अन्तर्जले तथा होमे जपतो २५६.३	अन्नस्य मनुजश्चेष्ट २६४.५	अन्यायेन परस्वापहरणं १७३.४०
अरिर्दशं च प्रेतान्नं १६८.१०	अनृती सा च विद्या च ३१४.२२	अन्तर्धनिकारी विद्या ३२३.४	अन्नस्य हुतोर्वसति ३५४.२६	अन्याये व्यसने युद्धे २४१.६६
अनिर्देश्यप्रभावश्च १८१.४	अनृते च समुत्कर्षो १६८.२५	अन्तर्धनव्यवधानं ३६०.२५	अन्नादिकं च नैवेद्यं १७५.५५	अन्यार्थत्वासमर्थत्वे ३४७.६
अनिबद्धप्रलापादिस्मादो ३३६.३४	अनृते तु पृथग्दण्ड्या २५७.४	अन्तर्बलिविधानं च ८४.७	अन्नाशतं नतश्चूडा ३२.३	अन्येऽपि शंकया ग्राह्या २५८.५६
अनिवारितमन्त्राद्यं ६४.४२	अनेकस्य तथैकेन बहूनां ३४७.३०	अन्तर्बह्ये विषदभक्तं ३०१.११	अन्नेदधना मधुना तथा १५७.२२	अन्येभ्यो दक्षिणां ६०.३४
अनीकिनीदशानीकिन् ३६६.१४	अनेन देवा ह्यभुराः २३४.४	अन्तर्धनं विशेषार्थं ६६.१७	अन्नेनान्नपतेत्येवं हुत्वा २६०.३७	अन्येषां मुग्धानां च २५१.३
अनुग्रहाय लोकानां ३२७.११	अनेन पूजयित्वाथ सूत्रं १६२.१०	अन्तश्चारेण भूतानां ७६.१७	अन्यगोत्रोऽप्य सम्बन्धः १६६.२०	अन्योऽन्यापहतं द्रव्यं २५६.१३
अनुग्रहेण महता प्रेतस्य १५६.४	अनेन बलिदानेन प्रीता ४३.२१	अन्तःस्थाभिः समायुक्त ३३६.४	अन्यच्छरीरमादत्ते यातनीयं २०३.३	अन्वथो यन्निमाः प्रोक्ताः २५६.१२
अनुग्रहे संहतयोनिग्रहे २४०.४	अनेनैव प्रकारेण ७८.६६	अन्तिमं परिवर्त्तनीयाद्या- ३४३.६०	अन्यत्र विप्रे सकलं पादोनं १७३.११	अप एव ससर्जदी १७.७
अनुग्रहे संहतानां व्यास्तानां २४०.५	अनेनाञ्जितनेत्रस्तु करोति २८७.३१	अन्तिमं परिवर्त्तनीयाद्या- ३४३.६०	अन्यथापि गुरुर्वर्णः संयुक्ते ३४३.६	अपत्यं विक्रयासक्ते १५४.४
अनुपाकृतमांसानि देवान्नानि १६८.१८	अनेनैव तु मानेन ह्युदयंति १२३.५	अन्त्यजातिद्विजाति तु २२७.२६	अन्यथा मन्यते यत्र तामुत् ३४४.२५	अपदः पदसन्तानो गद्य ३३७.६
अनुप्रासे पदावृत्तिर्व्यस्त ३४७.२८	अनेनादं स्मृतिः सूते १६६.८	अन्त्य जातिश्च पाकेन १७०.४१	अन्यथा योजितं कुर्यान् २८५.७६	अपद्वारगतः शस्त्री प्रमादी २६४.२६
अनुयाया पसरणे शीघ्रकार्यो २४२.२६	अन्तकाले तु सम्प्राप्ते ३७१.६	अन्त्ययावसायिनामन्नं १७३.२६	अन्यथा वादिनो यस्य २५५.१२	अप नः शोशुचदद्यं दशाहं १५८.५५
अनुरागकरं कर्म च रेज्जह्या २२०.२४	अन्तपुरे त्वधिकृतः ३६६.४	अन्त्येनाद्धेनोपगीतिः ३३१.११	अन्यदप्युपयोगि स्यात् २७.३३	अपनः शोशुचदिति स्तुत्वा २५६.२४
अनुराधा भृगो ज्येष्ठा १२६.२०	अन्तरं वा यथाशोभमेकाद् ७८.१२	अन्धादयस्तु तां सेव्यं ११०.५	अन्यधर्मस्ततोऽन्यत्र ३४५.१३	अपनीताक्षरस्थानेन्यस्ते ३४३.३०
अनुराधे देव गुरुं सप्तनवती १६५.५	अन्तरं स्तनयो कार्यं तालमात्र ४४.३५	अन्नदानस्य सर्वाणि २११.४५	अन्यं वस्त्रयुगच्छन्नं ६२.१५	अपमानात्तथा क्रोधात् १५८.३६

अमार्जतु गोविन्दो नरो	३१.४६	अपुत्रेण परक्षेत्रे नियोगात्	२५६.१४	अब्रवीद्रावणं क्रुद्धा न	७.११	अभिप्रेतं प्रतियतो	३४६.१६	अभ्युक्ष्य घृतशेषेण	२६१.६
अपराजित चक्राद्यैश्चतुर्भिः	३१.७	अपुनर्मरिका यत्र ब्रह्मलोको	१२०.११	अब्रह्मचारी ब्रह्मचारी	३२५.३	अभिभानाद्रति सा च	३३६.४	अभ्युपेत्य शुश्रूषां यस्तां	२५३.१७
अपराजितां च कलशं	२१८.६	अपूपकुष्ठकुत्मापयवाद्या	२७६.१७	अ भ कृ रो मृ आ	१३६.७	अभियुक्तं च नान्येन	२५३.३६	अमर्त्यैवप्रमाप्य स्त्रीं	१६६.२८
अपरांत्वरिता विद्यां	३१०.१	अपृथग्धर्मचरणास्ते	१८.२३	अभक्षैर्दूषयन्विप्रं दंड	२५८.७५	अभियोगेऽथ वा साक्ष्ये	२५३.४४	अमंत्रमर्चनं तत्र	२७.२२
अपरे च तथा पाश्वे	४२.१७	अपृष्टश्चास्य न ब्रूयात्	२२१.१२	अभक्ष्यभक्ष्ये विप्रेवाशुद्रे	२२७.६०	अभिपिक्तः शिवं विष्णु	६१.१	अमयेव तु पंचांगो मंत्र	२६६.१८
अपरोपतापिवचनं मौनव्रत	२३८.२२	अपैहीति जपेत्सूक्तं	२५६.६२	अभयं भक्षयन्त्यश्च	२३२.२३	अभिपिञ्चेदमात्यानां	२१८.१८	अमरेशः प्रभावश्च	८५.५
अपश्यस्तान्कार्यवशात्	२५३.३३	अप्रजस्त्रीधनं भर्तुः	२५६.३२	अभयं सर्वभूतेभ्यो यो	२११.५३	अभिपेक्षं प्रवक्ष्यामि	२८.१	अमात्यः प्राड्विवाको वायः	२२७.४६
अपहृतेति च तिलान्	११७.१६	अप्रदुष्टां स्त्रियं हत्वा	१७३.१३	अभयां सगुडां जग्ध्वा	२८६.१७	अभीष्टदा कोटिजप्ता देवत्वं	२१५.१४	अमात्यं सार्यकं वापि	३३७.१८
अपह्नुतिरपह्नुत्य किञ्चिद-	३४५.१८	अप्रमेयो दुराधर्षोरणो	२६६.११	अभवतमभवतापचमप	३५८.२०	अभूत्पूर्मशूरा काचिद्रामोक्तो	११.७	अमानुषीषु पुरुष	१६६.३६
अपांग नेत्रयोरन्तौ	३६४.२५	अप्रशस्तं अशस्तं वा	२५६.४०	अभवो न ह्यनो नापिमा	३६१.२७	अभूदभूतामभूवन्	३५८.२१	अमावस्यां तु सक्रान्तौ	१६६.७
अपात्रीं करणं क्षेयम-	१६८.४०	अप्रार्थयत्कामधेनुं यदा	४.१६	अभावेऽपि तयोरन्तर्व्यवधाना	३४७.२०	अभूमिष्ठं स्वभूमिष्ठः	२४२.१४	अमावास्या त्वमावस्या	३६०.४०
अपानानं द्विधा प्रोक्तं	३५४.११	अप्रिये चैव वक्तव्ये	२२५.१६	अभिगतास्मि भगिनीं भातरं	२५८.२	अभेदेन च युध्यरेन्क्षेयुश्च	२४२.४४	अमावास्या वायवे च	१४२.११
अपादानं यतोऽदेति आदत्ते	३५१.२७	अप्सु पारित्वां पृथ्वीं	१७.११	अभिघाते तथा भेदे छेदे	२५८.२१	अभोज्यानां तु भुक्त्वान्नं	१७३.३८	अमीभिरमुषं वायुष्माद-	३५१.७१
अपानः पतिवर्णश्च	२६६.२७	अवध्यं पश्च वध्नाति	२५८.३७	आभिधेयाविनाभूता प्रतीतिः	३४५.११	अभ्यंगोद्वत्तनस्नेहवर्ति-	२८६.१६	अमृतं तत्करपादैत्याः	३.१२
अपमार्गं शौखरिकः	३६३.४४	अविभक्तैः कुटुम्बार्थं	२५४.६	अभिचारे तथा शैलमशनं	२५८.६६	अभ्यन्तरं त्वन्तरालं चक्र-	३६०.२१	अमृतं तत्र वहति पितृणां	११५.४५
अपमार्जनकं शस्त्रं	३१.४७	अव्जानां चैव भाण्डानां	१५६.३	अभित्वा शूरणो नमो	२६१.२३	अभ्यर्च्यं च वहिश्ताक्ष्यं	३०३.१६	अमृता चाभया सौम्या	२६३.८
अपा गर्भमिति हुत्वादेवं	२६०.५०	अव्जो जैवातृकः सोमो	३६०.२६	अभिधायाः प्रधानत्वात्काव्यं	३३७.३	अभ्यर्च्यं पश्चादशान्यां	५७.७	अमृतो पस्तरणमसि	७७.२३
अपां फेनमयो भूत्वा	२७६.२१	अव्दमुपोपितः स्वर्गं गच्छेत्	१७७.३	अभिन्नभेदनं मित्रसंधानं	२४२.२५	अभ्यर्च्यं वास्तुनगरं	१०६.२	अमृत्क्षान्धुभाश्चेन्दुश्चेश्वर-	३१७.३
अपां फेनेति लाजाभिर्हुत्वा	२६०.६३	अव्दं स्वरूपं सौभाग्यं	१७७.२	अभिन्नानामनीकानां भेदेन	२४२.२४	अभ्यवस्कन्दनस्त्वम्यासादनं	३६६.२२	अमेध्यपूर्णवदनः काकः	२३२.१३
अपुत्रा योषितश्चैषां	२५६.२६	अग्निं च चक्षुः सौम्याग्निं	१०८.२१	अभिप्राय विशेषेण	३४२.२६	अभ्यासादभियोगाच्च विना	२८८.७	अमेध्यशवशुद्रान्त्य	१६२.१६

अमोघाश्चित्रभानुश्च	२६५.१२	अयसश्चाथ वंशस्य	२४५.१२	अरिमादौ तथान्ते च	३२५.१२	अर्घ्यं शिरसि देवस्य	७४.६३	अर्द्धनारीरारूपोऽयं	३१३.२१
अमोघा वैद्युता पूज्या नवमी	१४८.४	अयुक्तयोषि मिथो	३४२.२६	अरिभृत्युश्चद्वावेतौ	१३२.५	अर्घ्याम्बु पंचगव्यं च	७८.२७	अर्द्धनारीश्वरं तद्वद्धरि-	६३.८
अमोऽनुःसिकान	३३६.२१	अयुक्तचारुहासिनी	३३१.१५	अरिमदो विट्खदिरे	३६३.२६	अर्घ्योदकेन देवाय	७६.२	अर्द्धपादकराः कार्या	२२६.३२
अम्बरस्थं ततोऽध्यात्वा	२०१.६	अयुजोऽवयुजश्चैव	३४३.४६	अरिवन्मर्दतेप्राज्ञो जत्रु	२८१.२६	अर्घ्योदकेन सम्प्रोक्ष्य	३४.२६	अर्द्धमात्रा तु	३३६.१६
अम्बरीं चैव मंजिष्ठा	२६५.७	अयुतञ्च जपेन्मंत्रहोमयेत्तु	३१८.२१	अरिष्ट वृषभं हत्वाकेशिनं	१२.२०	अर्घ्योदबिन्दुपुष्पाद्यै	७४.६५	अर्द्धं कणायाद्वंकणा	३५५.५
अम्बरीषः प्रजापालो	२७३.११	अयुतं बुद्धविद्याना स्तोत्राणां	३०.२१	अरुणोऽग्निं निभश्चैक	५६.१२	अर्चयन्ति न ते ग्राह्या	३८.४२	अर्द्धं योरंति भाद्यो तु	३४३.५६
अम्बरीषमिवाभाति	३६८.६	अयुताद्ग्रहदोषघ्नो	३२१.८	अरुणोदं महाभद्रं शीतोदं	१०८.१६	अर्चयिष्याम्यहं मैत्रं परलोका	२०६.८	अर्द्धं राज्यं ततः प्राप्ता जाता	१३.१५
अम्बरीषेषु चैवान्यां	३७१.२५	अयुते द्वे सहस्रैकं षटशतानि	२१४.२५	अरेश्च विजिगीशीषोश्च	२४०.२८	अर्चयेच्च ततो लिंगं	६६.६२	अर्द्धरात्र निशीथौ द्वौ	३६०.३८
अम्बष्ठातिबलाकुष्ठं	२६८.१५	अयुते नोक्तसिद्धिः स्यातः	२१५.२६	अर्कः पलाशः खदिरो	१६४.८	अर्चयेयुश्च तेऽप्येवं	४५.५४	अर्द्धरात्रेषु सन्नद्धः	३११.३४
अम्भस्तरति यद्वज्रममेद्य	२४६.६	अयोध्या च ह्यवन्ती च	१३०.११	अर्काय भूभुवः स्वश्च	३००.१३	अर्चविकारोपशमोऽभ्यर्च्य	२६३.१६	अर्द्धागुलं तथा नेत्रं	४४.१८
अम्भस्यश्म प्लेने नैव	२०६.३७	अयोध्यालंकृतिं दृष्ट्वा	६.७	अर्कांश्च पूर्ववत्यक्त्वा षट्	५४.४२	अर्जनं पद्मलोहानां	२२६.४	अर्द्धागुलं तथा न्यासं	४४.४४
अयक्षध्वमधिष्यावह्यै	३५८.२६	अयोभयः शलाकाश्च	२५१.६	अर्कांश्च पूर्ववत्यक्त्वा षट्	५४.४२	अर्जुनः पाण्डवानां च	१४.१६	अर्द्धाभ्यामर्द्धपादश्च	३४३.३६
अयनं तस्य ताः पूर्वं	१७.८	अरकात्पीतरक्ताभिः	३०.१८	अर्कांश्च पूर्ववत्यक्त्वा षट्	५४.४२	अर्थशास्त्राद्वि दलवर्द्धम	२५३.५०	अर्द्धद्विगुणो वापि	१०४.६
अयनं वर्त्म भागध्वपंथानः	३६३.३	अरक्षिता प्रजा यस्य नरक	२२३.१०	अर्कांश्च पूर्ववत्यक्त्वा षट्	५४.४२	अर्थस्य दूषणं क्रोधात्-	२४१.३५	अर्द्धेन वाष्टमांशेन	६७.२८
अयनादौ श्रावकस्य	२७२.२८	अरक्षिता सा भवति तेषामेवेह	२२३.१३	अर्कांश्च पूर्ववत्यक्त्वा षट्	५४.४२	अर्थस्य नीतितत्त्वज्ञै	२४१.३६	अर्द्धे पदं प्रथमादि पठ	३३१.८
अयने ग्रहणादौ च	२१२.२१	अरण्यं यांति वा ग्राम्या	२६३.३७	अर्कांश्च पूर्ववत्यक्त्वा षट्	५४.४२	अर्थः प्रज्ञजिरेपंच	५६.१२	अर्द्धेस्तदर्द्धे रर्द्धेर्वा भुक्ति	२११.४०
अयमग्ने जनीत्येतः	२५६.८६	अरमध्ये स्थितो मध्यमरणि	२६.२६	अर्कांश्च पूर्ववत्यक्त्वा षट्	५४.४२	अर्थालंकार रहिता विधवेव	३४४.२	अर्द्धोऽधर्मेषु द्विगुणः	२५८.३
अयमात्मा परं ब्रह्म अह	१४.३	अरयोऽपि हिंसयेयाः	३.४	अर्कांश्च पूर्ववत्यक्त्वा षट्	५४.४२	अर्द्धचन्द्रं द्रवं सौम्यं	७४.२०	अर्द्धोऽभिधेयैरैवस्तु	३६२.१५
अयमारोप्यमाणस्तु	१०२.८	अराजदैविकं नष्टं भाण्डं	२५७.४७	अर्कांश्च पूर्ववत्यक्त्वा षट्	५४.४२	अर्द्धचन्द्रश्च शृंगारो	२४२.७२	अर्द्धमग्ने दक्षिणाशायां	६३.२६
अयं ते योनिरित्येत	२६२.१६	अरातीनां हरत्प्राणान्	२५६.४२	अर्कांश्च पूर्ववत्यक्त्वा षट्	५४.४२	अर्द्धं चन्द्रोत्करालश्च	३४१.१४	अवक्सिपिडीकरणं यस्य	१६३.२८

अर्वाग्विसर्जनाद्यव्यं नैवेद्यं १६६.१४	अवमूढ्याग्रतो याति २३२.१६	अत्रेक्ष्यैतद्भूयं काले २३६.४७	अश्वमना चरणी हत्वा ११२.३	अश्विनी रोहिणी मूल- १२१.३८
अलंकरणमथानामथालंकार ३४४.१	अवरुद्धासु दासीषु २५८.७२	अव्यक्युमाश्रितानीह ३७०.५	अश्वकर्माथ पत्तेश्च सर्वदा २४२.२७	अश्विनी विशताराश्च १२७.१६
अलंकरिष्णावस्ते च शब्दमर्थ ३४२.१८	अवर्गं चैव लोहं तु ६२.२४	अव्यक्ते व्याकृते पूर्णे ६५.२२	अश्वगंधा तिलैः शुक्लं २६२.३५	अश्विनी श्रवणं हस्तमुत्- २८८.२
अलंकृतमपि प्रीत्यै न काव्यं ३४६.१	अवलेहः कषायो वा १४१.८	अव्यंगे चाक्षते पूर्णे ४१.१७	अश्वगंधायवैः स्त्री ३०२.८	अश्विनीस्वातिचित्रासु १२१.३४
अलंकृत्वा मूर्तिमतीं २४.२१	अवल्गुजः सोमराजी ३६३.४७	अव्याकृतं ज्ञानरूपे ५६.६	अश्वत्थपत्रसहस्री २४.५	अश्विनी सह गंधर्वैः २६६.२१
अलिपिज्ञ ऋणी यः २५५.२०	अवश्यं यदि मत्तंव्यं ७.१५	अव्यात्तमेवं स्याद्वक्त्रं ४४.१६	अश्वत्थामास्त्रनिर्दग्धं १४.२३	अश्विन्याद्याश्च चन्द्रस्य २१६.८
अलीढा नवदुर्गाः स्युः ५०.१३	अवश्यं याति तिर्यक्त्वं ३७२.१५	अव्युत्पन्नोक्तिराखिलै- ३४२.२४	अश्वपूर्वमिति २५६.५५	अश्विन्यार्द्रादिभिः पूर्वा १३६.२
अल्पं दत्तं प्रगृह्णाति २२१.१४	अवश्यायस्तु नीहारः प्रालेयः ३६०.२६	अशक्तस्तु वदन्नेवं २६५.६	अश्वमारुह्य नागं च २१८.३४	अश्विन्यामथ रेवत्यां १२१.१३
अल्पमात्र समुद्दिष्टं ३३८.२२	अवस्कन्दभया द्रात्रि- २४२.२२	अशीतिभागो वृद्धिः २५३.६३	अश्वमेघ फलं प्राप्य १०६.७	अषाढादित्रिमासैः २६४.६
अल्पाल्पविग्रहं ३३७.१०	अवस्थाऽत्र सुषुप्तिश्च ८६.१०	अशीति वातजान् रोगां २८५.२४	अश्वमेघ फलं प्रोक्तं २३६.५६	अष्टकासु च वृद्धी च ११५.६
अवकीर्णी तु कालेन १६६.१६	अवाक्युषी कारवी च ३६३.६७	अशीति योजनायामा वर्ण- १०८.२५	अश्वमेघे तु तुरगः २८६.११	अष्टग्रास प्रमाणं वा ८३.४४
अवकुण्ठ्य तु रुद्रेण ८३.१०	अवाप्नुहि वलं चैव २६६.१६	अशीतिश्च सहस्राणि २७६.७	अश्वमेघे ददौ दानं १४.२७	अष्टत्रिंशत्कलायुवत २१४.४१
अवकुण्ठ्य तनुश्रेण ७५.३६	अविज्ञातस्य विज्ञानं २४१.३	अशुद्धपाष्णिर्वलवान् २३४.२३	अश्वयुक्चक्षुक्लनवमी २०६.१६	अष्टत्रिंशत्कलापेतं ६६.६१
अवतारं वराहस्य वक्ष्येऽहं ४.१	अविद्यमाने सर्वस्वं १६६.८	अशुद्धा तु भवेन्नारी १६५.६	अश्वयुक्चक्षुक्लपक्षस्य २६२.३७	अष्टदिक्षु यथान्यासं ६०.६
अवतारा असंख्याता १६.१२	अविनाशी हरिर्वैवो १५.६	अशुभः सूर्यकुम्भः १२६.५	अश्वललितं नजभा जभजा ३३४.२६	अष्टभोरेः शर्कराद्रिमध्यो २१०.१०
अवतीर्णोः हरि शान्त्यै ४.१३	अविन्ध्यवारितो राजा १०.२२	अशोकः कदली जम्बूस्तथा २८२.७	अश्व वाहनसारं च वक्ष्ये २८८.१	अष्टभिः कलशैः स्थाप्य ६१.३
अवदातः सितो गौरो बलक्षो ३६०.५३	अविलोमाग्निपर्यन्तं ५२.१२	अशोकपूर्णमां वक्ष्ये भूधरं १६४.१	अश्वशान्तिं प्रवक्ष्यामि २६०.१	अष्टमांशेन गर्भस्य ४२.१३
अवधीद्वेदमंत्राद्यान्यालयामास २.१७	अविशुद्धागमो भोगः प्रामाण्यं २५३.५७	अशोकमधुवासिन्यै १७८.६	अश्वस्थानात्तथा जघे २१८.१७	अष्टमीऽनुग्रहः सर्गः २०.५
अवन्ति षष्ठीवत दर्याद- २२७.३०	अविषण्णमतिभूत्वा गुणै २५०.५	अशोकस्तिलकः कुन्दः २४८.३	अश्वानां लक्षणं वक्ष्ये २८६.१	अष्टमूर्तिश्वरालिगर्पिडिका १०३.१६
अवन्ती परमं तीर्थमयोध्या १०६.२४	अविसंवादिता सत्यं २३६.३	अशोकैस्तिलकैस्त २०२.६	अश्विनी भरणी चैव १२६.२७	अष्टम्यां च चतुर्दश्यां ३२६.२२

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

८

अष्टरत्नौषधी धातुबीज-	६१.६	अष्टाष्टाहुतिभिः पूर्वं	२७.६२	असन्निकृष्टार्थज्ञानं	३६७.२६	अस्त्रमादाय दद्याच्च	८३.२५	अस्यदेहे समारूढा देवा	६३.५
अष्टरन्ध्राग्निहीनः स्यादधः	१२२.३	अष्टाहेन तु शुद्धस्य	१५८.३	असमानं द्वितीयेन	१५७.१२	अस्त्रं शशी समाख्यातं	३१७.१४	अस्याः पूजादिकं सर्वं	८८.१०
अष्टलौचि वाक्सिद्धिः	३२६.२१	अष्टेष्टकसुरागारकारी	३२७.१६	असम्बद्धकृतश्चैव	२५३.६१	अस्त्र यागः पुरा कार्यः	३२१.१	अस्यामपि विधातव्यं	८७.२३
अष्टषष्टिस्तु शाखासु	३७०.३४	अष्टोत्तरशतं जप्त्वा तीर्णः	२१५.७	असाक्षिकहते चित्तैर्युक्तिभि	२५८.६	अस्त्र संख्यामुपास्थाय	७२.६	अस्वाम्यसंहतं वापि	२४१.३३
अष्टषोडशविशान्तं मंडपं	५६.३	अष्टोत्तरशतं वापि	३६.१३	असाधारणालिगेषु	६७.५०	अस्त्रस्य त्रासनी योज्या	७३.१३	अहकाराच्छब्दमात्रमाकाश	१७.४
अष्ट सिंहासने पूज्या	३०६.८	अष्टोत्तरशतादूर्ध्वं तदूर्ध्वं	३३.६	अवाधुत्वाप्रयुक्तत्वे-	३४७.४	अस्त्राणि बाह्यवीथ्यांतु	३२०.२४	अहतं विप्र गोमूत्र प्रभूतं	२५२.११
अष्टहस्तं पुरा क्षेत्रं	३२०.२५	अष्टौ तान्यव्रतघ्नानि	१७५.४३	असाध्यव्याधियुक्तस्य	१५८.३८	अस्याभि लब्धया लभ्य	७४.४	अहमात्रां वयं मां वै	३५३.६
अष्टहस्ताश्चतुर्हस्ता	५२.६	अष्टौ स्तम्भादयः सत्त्वाद्	३३६.१६	असामयिकता नेयामेतांच	३४७.११	अस्त्रेण जुहुयात्पंच	८७.१७	अहं ते मग्न इत्येत	२६२.१६
अष्टाक्षरेण संकतश्च	३६.१७	अष्टौ स्थानानि वर्णानामुरः	३३६.६	असारे काव्यसंसारे कविरे व	३३६.१०	अस्त्रेण जुहुयात्पश्च	८८.२०	अहं त्वया कृतः पूर्वं	६.३१
अष्टाग्रं वैष्णवं भागं	५३.४	असंयुतकराः प्रोक्ताः	३४१.१७	असुरं सुरयाद्विष्ठं पदेभल्लाटं	४०.६	अस्त्रेण ताडनं कृत्वा	३११.१६	अहं पूर्वमह पूर्वमित्यह	३६६.२०
अष्टादशभुजां सिंहे वामजंघा	३१०.३	असंयुतः संयुतश्च	३४१.१३	असौ यस्ताम्रइत्येतत्	२६०.५४	अस्त्रेण पाशशैथिल्यं	८६.१७	अहं ब्रह्म परं ज्योतिः	२१६.७
अष्टानां पूर्वं बीजानां	२६.४	असंवेद्यं हितद्वयकुमारी	१६५.१८	असौ यस्ताम्रोभवतीन्द्र	२६६.६	अस्त्रेण पूजितां घंटां	७४.७०	अहं रुद्राति इत्येतद्-	२५६.८६
अष्टानीको द्वितीयस्तु	२४२.५८	असंसं तं दलाग्रे तु	३२०.१३	असौ स्वर्गाय लोकाय	१५८.५३	अस्त्रेण रक्ष प्रकारं	७४.३१	अहं वनं प्रयास्यामि	६.४८
अष्टारमवजं विलखेद-	४७.१३	असंसक्तं मुमुक्षुणां	३२०.६	अस्तनक्षीर आ मोटो	१४५.१५	अस्त्रेण हंफडंतेन	६२.३६	अहं युक्श्च पैलाद्या	१.६
अष्टारं द्वादशारं वा	६१.३०	असंस्कृतास्तु संस्कार्या	२५६.११	अस्तं प्रति गते सूर्ये	२५६.२०	अस्तिभंगः कपायत्वमास्ये	२८०.४४	अहं वैकृतं दिव्यामांतरिक्षं	२६३.१२
अष्टार्कं सूर्यवर्णः स्यान्	३३०.८	असकृज्जलपानाच्च	१७५.६	अस्तु तावद्भवतां	३५८.१८	अस्थिशल्ये भिद्यते वै	४०.३१	अहस्त्वदत्तकन्यासु प्रदत्तासु	१५८.१६
अष्टाविशतिकोटिनां पंच	३७१.१६	असंकल्पितमप्यस्य	२००.६	अस्त्रयागाविधावेवं	१०२.१६	अस्थिशूणं स्नायुयुतं	१६१.१५	अहिंसा गुरुसेवा च निःश्रेयस-	१६२.५
अष्टाविशतितो वृद्धं	७८.१३	असंख्यतानि चाण्डानि	१२०.१६	अस्त्र जतं पुष्पक्षेपादि-	३४.८	अस्थीनिपापराक्षस्ये	६३.२८	अहिंसा भेन्द्रियजयः	२०२.१६
अष्टाविशाधिकशतं	५६.१५	असच्छास्त्राधिगमनं	१६८.३६	अस्त्र मग्न्यादि कोणेषु	२५.४७	अस्थोमज्जा ततः शुक्रं	२८०.१०	अहिंसा प्रथमं पुण्यं	२०२.१७
अष्टाविशांल्लिखेद्विन्दु	१२६.६	असन्तर्प्य पितृन्देवान्	१५५.२२	अस्त्रमंत्रेण निर्दग्धं	७५.३५	अस्मिन्नरक्षा सदा कार्या-	६४.१३	अहिंसा सत्य वचनं दया	१५१.३

अहिंसा सुनृता वाणी	२३८.१०	आकाशस्थाय वै शब्दं	३६८.२३	आगन्तवो विधातोत्थाः	२८०.२	आचान्तेपूदकं पुष्पा-	११७.२४	आज्ञारूपो नन्दरूपो	१४४.१७
अहिर्बुध्न्य तृतीयाथ	१३६.४	आकाशे च तथा चोर्ध्वे	२६४.२१	आगन्तुकाश्च ये रोगा	३१.२४	आचान्तो मंत्र संवद्ध-	७८.६८	आठक्यां नारकाद्याश्च	२७६.७
अहुर्वैतानसन्तर्प्य प्रासादादग्नि	४०.२२	आकाशे तूर्यनादाश्च	२६३.२६	आगमेनोपभोगेन नष्टं	२५७.२२	आचामं चन्दनं दत्त्वा	७५.५७	आद्यादीनां त्रिधा स्थौल्याः	५४.२६
अहोरात्रमुपासी रन्तशीचं	१७०.५	आकुंचयेत्पूर्वमुद्रां	२६.७	आगमोर्षि वलं नैव	२५३.५६	आचार्य्यत्वं श्रोतियश्च	२६६.५	आत्मधाती चैकनक्षं	१५८.४०
अहोरात्रेण चार्द्धस्या यवसस्य	२८६.५१	आकुंचितकचं वास्तुमुत्ता	६३.३	आगस्कृत्सप्तरात्रेण	२५६.१८	आचार्य्यश्चाग्निमुत्पाद्य	६६.४२	आत्मतुल्यं तु यो लीहं	२११.२२
अहोऽप्य तपसो वीर्यं	१८.५	आकृष्णेन इमं देवा अग्नि	१६४.६	आगार इति सूक्तेन	२५६.५७	आचार्य्यं द्विगुणं	७०.८	आत्मद्रव्यमंत्रं लिङ्गं शुद्धी	७४.४३
अह्नि रात्र्यां च याञ्जन्तु	१६१.१४	आकृष्य ग्रहणं कुर्याच्चिदान्ते	८७.८	आग्निर्वायू रविश्चैव	२१५.३७	आचूडादेकारात्रं स्यादाव्रताः	१५८.५	आत्मनः शुचिरेतानि परेषां	१५५.१४
आ		आकृष्यादाय पूर्वोक्त	८६.१४	आग्नेय कल्मे तल्लिङ्गं	२७२.१५	आजानूदध्वाननं वाहं	२८८.५१	आत्मनस्तयाग्निनां चैव	१५८.२६
आं वातले विनले	१३३.४१	आक्रोशितस्ताडितो वा	१७३.४	आग्नेय मंत्रः सौम्यः स्यात्	२६३.७	आजीवस्तु यथोक्तेन	१५२.१	आत्मनाशश्चतुर्थस्तु	१३२.७
मां ह्रीं मंत्राः सरस्वत्या	६१.१४	आखण्डलः सुनासरिः	३६०.७	आग्नेयं मंडलं व्यस्रं	७४.२२	आजीवन्स्वेच्छया दंड्यो	२५४.२७	आत्मना संगतं ज्ञात्वा	१२.४५
आई पल्लवितेः काष्ठैः	६१.१२	आखण्डलोऽग्निर्भगवान्	१६७.११	आग्नेयस्य मनोः सौम्य	२६३.६	आजीव्यः सर्वसत्त्वानां	२३६.४३	आत्मनोऽभ्युदयाकांक्षी	२४०.१५
आकर्म्मकाण्डपर्यन्तं	७४.५८	आख्यायिका कथा खंडकथां	३३७.१२	आग्नेयाख्यपुराणस्य	२७१.१७	आज्यक्षीरमृती पयं पुत्रार्थं	३०२.१७	आत्मन्यग्नीं समारोप्य	१६१.३
आकर्षणादि यत्कर्म्म	१३८.८	आख्यायिकापेलब्धार्था	३६०.५६	आग्नेयादिषु कोणेषु	३०१.२५	आज्यपाय च सोमाय	७२.४७	आत्मन्यारोप्य संगृह्य	८६.१२
आकल्प देशो नैपथ्यं	३६४.२६	आगच्छन्तु महाभागा	११५.२१	आग्नेयादिषु पत्रेषु	३०८.११	आज्यभागो ततो हुत्वा	२४.४०	आत्मपक्षे स्थिताः सत्त्वाः	१३२.६
आकादे विदिने नाको	३६२.१	आगच्छ पश्चिम द्वारं	५६.२४	आग्नेयाद्याः क्रमेणाथ	२६४.१५	आज्यभृष्टं शिलापिष्टं	२७६.४७	आत्मपीडा शोषकः स्यादु-	१२५.२०
आकाराणां समुच्छेदो	२२५.६	आगच्छ वायो सवल	५६.२५	आग्नेयेति त्रिभिः	२५६.६१	आज्यं तयोस्तु मंगृह्य	२४.२८	आत्ममंडलमे वात्र प्रथमं	२३३.१४
आकारैरिगितै प्राज्ञा मंत्रं	२३५.१२	आगच्छाग्ने शक्तियुत	५६.१६	आग्नेये दक्षिणे भौमे	१६७.३	आज्यस्थालीं चरुस्थालीं	२४.२३	आत्ममायामयीं दिव्यां	३६८.१४
आकाशं मानसाहृत्य	५६.५	आगच्छेजान सवल शूलहस्त	५६.२८	आधारावाज्यभागी तु	४१.१०	आज्यस्थालीमथाज्येन	२४.२६	आत्मनंचान्त रत्नमन	१४८.५
आकाशं व्यापकं न्यस्य	२५.२३	आगच्छोल्काय चावाह्य	१७६.३	आडीपदर्थेऽभिध्याप्ती	३६१.१	आज्यापामार्गसमिधोह्यक्षतं	३०५.१२	आत्मनं मूर्तियैः साद्धं	६६.२२
आकाशवा युतेजांसि	५६.१५	आगतान्पूजयेत् कामैः	२४१.५८	आचक्ष्व देवदेवेश	४३.२४	आज्येन तर्पयेन्मूर्ति	२४.४१	आत्मनं योजयित्वाद्धं	३०४.१४

आत्मनं सन्निधोक्त्य	६०.२८	आदित्याद्याः कश्यपस्य	२१६.७	आद्यैः स्वरैश्च काद्यैश्च	२६४.३३	आन्वीक्षीकीं चार्थविद्यां	२२५.२२	आप्यायस्वेति च क्षीरं	१७५.२६
आत्मा यत्नो धृतिर्बुद्धिः	३६२.२२	आदित्याद्याः सप्तहृते	१३१.१५	आधानेजन्मनक्षत्रे	१२१.७०	आन्वीक्षीकीं त्रयी वार्त्ता	२३७.५	आप्ये दोवारिक सुग्रीवो	२४७.१३
आत्माथं च क्रियारम्भो	१६८.३५	आदित्या प्रभावती च	३१३.१६	आधायेधमथाधाराबाज्या-	२४.३६	आन्वीक्षीकीं त्रयी वार्त्ता	२३८.८	आप्येन्दौ गृहवत्याख्यं	१०५.२६
आत्माऽव्यक्तश्चतुर्विंश-	३७०.४	आदित्या वसवो रुद्रा	२६८.६	आधाररूपिणीं शक्ति	६६.१२०	आन्वीक्षिक्यार्थं विज्ञान	२३८.६	आप्ये रत्नैः पूरयतीं	८१.२६
आत्मीयां दर्शयेदाशां	२२६.१०	आदित्येत्यृक् च सम्राजं	२५६.६७	आधारशक्तिः पद्मे	१०१.२	आपस्तम्बोशनोव्यासाः	१६२.२	आप्यो मेघो हरिः क्रोड	२०६.४३
आत्यक्तिकं लयं वक्ष्ये	३६६.१	आदि बीजं न्यसेन्मन्त्री	३१०.३०	आधारशक्तिमंकुरनिभां	७४.४४	आपस्य पुत्रो वैतंड्य	१८.३६	आबीजं च संकर्षणं	२०१.२
आत्रेयं नारसिंहाख्या-	३६.५	आदिमध्यावसानेषु	२८०.३०	आधारो योऽधिकरणं	३५१.२८	आपादमस्तकं यावद्भाव-	७४.३२	आन्दिके पादकृच्छ्रं	१७३.३६
आददद्धि ददच्चैव	२२७.१५	आदिमूर्तिर्वासुदेवस्तस्मात्	४८.१३	आधिः प्रणश्येद्विष्णुणे	२५४.१८	आपाय शिवकोणाघस्त	६३.२४	आब्रह्मस्तं वपयन्तं	३८.२६
आदर्शं तर्जनी चाप ध्वज	५०.८	आदिमूर्तिस्तु सर्वत्र	२५.२६	आधेः स्वीकरणात् सिद्धी	२५४.२०	आपो अस्मेति वेषात्थैः	६४.१४	आभाणकोक्तिर्लोकोक्ति	३४२.२२
आदर्शमुद्गरान्हस्तैः	५०.३	आदिवर्णस्य भेदाद्वा	६७.७०	आधीरणा हस्तिपका-	३६६.१०	आपो ग्रसन्ति वै पूर्वं	३६८.१६	आभासोपमशक्तिश्च सर्ग	३३७.३८
आदाता सम्यगर्थानां	२३६.६	आदिवर्णो गृह्यमाण	३४६.३	आधौ प्रतिगृहे क्रीते पूर्वा	२५३.५२	आपो ज्योती रस इति	२१५.४४	आभिमुख्यं नयन्तर्धानि	३४२.१
आदाय योजयेत्सूत्रे	८४.५७	आहतः कुंजरेश्चैव	२८७.६	आध्यात्मिकस्तु सन्तापः	३६६.२	आपो देवोति गिरिजैरेका	६४.१५	आभ्यां पार्श्वभिधातो तु	२४२.१७
आदावन्ते च ह्रस्वस्य	२१४.३७	आदोषाहं यतस्त्वं हि	११४.१७	आनकः पटहो मेरी	३६२.२	आपो ध्रुवश्च सोमश्च	१८.३५	आमांत्रितोऽसि देवेश	८०.६
आदावानीय कुम्भोदं	३०६.११	आदौ मध्ये तथेन्द्राद्या	५०.७	आनन्दनन्दनो दक्षो	३४७	आपो हिष्ठेति तिसृभिः	६४.४१	आमन्त्र्य च पवित्रं	७८.५२
आदितत्त्वानि संहृत्य	३०४.३४	आदौ यत्तत्त्वभागान्ते	८३.३०	आनन्दः सहजस्तस्य	३३६.२	आपोहिष्ठेति तिसृभि-	१५५.८	आमलक्यभया कृष्णा	२८५.३
आदित्य चन्द्रावनिलोऽनलश्च	२५५.३५	आदौ शक्तिः समुत्पन्ना	१२४.८	आनन्दो माधवश्चैव नाम	२८४.७	आपोहिष्ठेति वारिस्थो	२५६.७७	आमावा जस्येत्यनुव्रज्य	११७.३१
आदित्यद्वारदिवपाल कुम्भे-	७६.४	आदौ सिद्धिः स्थितो	३२५.१३	आनर्त्तविषयश्चासीत्पुरी	२७३.१२	आपोहिष्ठोपनिषदैः	६८.१७	आमुक्तिर्केभ्यश्चौरेभ्यः	२३६.४६
आदित्य भौम वर्जं तु	१२१.३६	आदौ हंकारसंक्ता रवे	३१६.१	आनाहस्तु निवन्धः	३६४.१२	आप्यायनायशिव्यस्य	८४.५८	आमुखं तत्तु विज्ञेय	३३८.१२
आदित्यश्चन्द्रमा भौमी	१६७.१४	आद्यस्तस्य विकारो यः	३३६.३	आनीय दश कुम्भेषु	३४.१२	आप्यायने वषट्कारं	३२४.१२	आमुखस्य त्रयो भेदा	३३८.१४
आदित्यादियुतं प्राच्यं	३००.१२	आद्यानां तिसृणां	२६६.६	आनो भद्रा इत्यनेन	२५६.२२	आप्यात येत्ततः सर्वं	७४.२७	आमोदः सोऽतिनिहारी	३६०.५२

आम्रातके मधूकेतु	३६३.२०	आयुष्यं चैव वर्चस्यं	२५६.८८	आरोहणं द चेद्द्यात्प्रतीपं	२३२.३३	आवाहादिविसर्गान्तं	३०८.१६	आषाढ स्याप दशमी	११७.६१
आम्रोडितदिस्त्रिभुक्तं	३६०.६३	आयुष्यं प्राङ्मुखो भुङ्क्ते	१५३.१३	आरोहणे तुल्यविधिः	३३.४	आवाहनादिकं पित्रो	८७.१०	आषाढादिचतुर्दश्यामथ	७८.२
आम्रैरायुस्तिलैर्लक्ष्मीः	३०६.१५	आयुष्ये कर्मणि क्षीणे	१५६.११	आरोहेत्प्रथमं वीरोजितलक्षः	२५०.१६	आवाहवाम्यहं कृष्णं	१८३.४	आषाढादिचतुर्मासं प्रातः	१६८.३
आयतिनियती रात्रिनिद्रा	२१६.१०	आयुस्तस्य च पुत्रोऽभूद	२७३.२०	आर्चाभागं त्रिधाकृत्वा	५३.११	आवाहयेदनुजातो विश्वेदेवा	१६३.४	आषाढामवधि कृत्वा यः	१७५.३३
आयते नयने कार्ये	४५.६	आरक्तं कमलं मध्ये	३१८.१२	आर्चाभावे तथा वैद्याजले	२६४.७	आवाह्य ब्रह्मरन्ध्रेण	३०७.११	आषाढे रेवती चित्रा	१२६.२६
आयत्यां च तदात्वे च	२४०.२१	आख्यादां प्रवेशे च	३२१.१०	आर्द्रवासाश्च हेमन्ततपोश्चोग्रं	१६०.५	आवाह्यदद्यात्वाद्यादि	३०१.२२	आसनं तैजसं पात्रं लवणं	२११.४२
आयव्ययस्य श्रवणं ततः	२३५.३	आरनालस्तु कुल्माषं	३६६.३०	आर्द्रां पुष्करिणी	६२.८	आवाह्य शिवतत्त्वादि	८६.३	आसनं द्वादशार्णो न तत्र स्थाप्य	४७.८
आयव्ययौ दंडनीति	२४१.१७	आरब्धदीर्घतपसां न	१७५.३६	आर्द्रा हस्तस्तथापाढा	१२८.६	आवाह्याभ्यर्च्य सन्तर्प्य	८५.१६	आसनं प्रणवेनात्र मूर्तिन्यासं	३२६.६
आयते दर्शनं वाचा	२४१.४८	आरभेद् द्वारयांग च	३४.४	आर्यकाः कुराश्वव	११६.६	आविद्धं कुटिलं भुग्नं	३६७.१६	आसनं मूर्तिपंचांगं	२०२.२३
आयाधिके भवेत्पीडा	६५.६	आरम्भ एव विदुषामनुभाव	३३६.४५	आर्यक्रोशातिक्रमकृद्	२५८.२७	आवृत्तं च परावृत्तं पादोद	२५२.१२	आसनादिकर्मणैव	२४.३८
आयामोदेहमव्यस्यः	२१४.२०	आरम्भेषु भवैश्च वीर	३४२.१५	आर्हतः सोऽभवत्तश्चाद	१६.४	आवेदयति यद्राज्ञेव्यवहार	२५३.३५	आसनीकृत्य वर्द्धन्यां	६६.२४
आयुधानयनं चैव पत्तिकर्म	२३६.४५	आराध्य देवतालिंगं	६४.३५	आलम्बनविभावस्य	३३६.४४	आवेशश्च प्रतीकारः शयो	३३६.२८	आसन्नपुष्पां नग्नां च	३००.५
आयुरारोग्यकर्त्तरि	२८४.१	आरामयतरगामनिपात	२५७.५	आलम्बनाविभावोऽसौ	३३६.३७	आशुरिन्द्रो द्वादशानां	२६६.७	आसन्नमृग्यानां देया	२१०.३४
आयुर्दा कामदा देवि श्रीपदा	६४.१४	आरामगृह प्रासादं प्राकारं	१२६.२१	आलस्यं च प्रसेकश्च	२८०.४६	आशुः शिशोदङ्ग्येतदायुधानां	२६०.६०	आसन्निविष्टाश्च शक्रश्च	१६.२
आयुर्हृदायुरश्वायुर्घना	२७४.१५	आरामः स्यादुपवनं कृत्रिम	३६२.१२	आलिगन कुमारीणां	२२६.१०	आश्चर्य्यवादिभिख्यातं	३३८.२५	आसां पचन्यो महापद्म.	६२.३४
आयुर्वेदं प्रवक्ष्यामि	२७६.१	आरातिकं समुत्तार्यं	७४.७१	आलिगनेश्च गात्राणि	२२४.१७	आश्रयं पचनादीनां	२८०.३३	आसारस्तु ततोऽन्यः	२३३.१७
आयुर्वेदं मम ब्रूहि	२७६.२	आरुह्य सहस्रान्नैव ताडनीयो	२८८.२७	आलुचिशीतन्न सहते	३५६.६	आश्लेषर्क्षे तु भूले वा	१८८.१३	आसारावनयोश्चैवं	२४०.३
आयुर्वेदश्च गंधर्व	२१६.५६	आरूढ पतितस्यान्नं	१६८.७	आलोक्य वासुदेवेन ततः	२७.११	आश्लेषासु नरवान्पूज्य	१६६.५	आसीत्सप्तशोहिणीशो	१३.२६
आयुषो नहुषः पुतो	२७४.१६	आरोग्य कामो दुर्वाभिगुरुः	२१५.२८	आवयोर्नस्ति भेदोर्व	१२.५२	आश्विनस्यामले पक्षे	२०४.३	आसीदतीत कल्पान्ते ब्रह्मो	२.३
आयुष्यं च गणं हृत्वा	२६२.४	आरोग्यैश्चर्य्यदीर्वायुरौषधं	३२६.२६	आवर्तितं चान्द्रया तु	१५६.२	आश्विने शुक्लपक्षे	२०७.२	आसीनः कर्मविच्छेदं शक्तः	२३४.२२

आसीनस्तु जपेन्मन्त्रान्	२६३.३०	इडान्या वा वहेद्देवा यदि	२६४.२६	इत्यादिमहापुराणे आग्नेय	१६२.१६	इन्द्रजिच्छरवन्भाच्च विभुक्तौ	१०.६	इन्द्राय च मारुद्भ्यस्तु	२५६.४५
आस्थापनं तदुद्दिष्ट	६२.५	इतरेषां स्मृतं रूपं	३०.२८	इत्यादौ स्वचमं दक्षेत्परसैन्यं	२४२.२२	इन्द्रद्युम्न प्रसंगेन	२७२.२०	इन्द्रायुधोपमा रक्ता	६५.३०
आस्थाप्य स्थापयेत्तेषु	७५.२१	इतिकर्त्तव्या तस्य	३३८.८	इत्याहुतिचतुष्कं तु	७८.६२	इन्द्रनीलनिभः स्थूलस्त्रि-	४६.६	इन्द्रिये त्वक्करावस्याः	८७.६
आस्फोटःक्ष्वेडनभेदः	२५२.६	इति कल्प्यास्त्रयश्चाश्वा-	२४२.३८	इत्युक्ता वानराः पूर्वपश्चिम	८.१०	इन्द्रनीलं महानीलं	२४६.२	इन्द्रेण दत्तमित्येतत्	२६२.११
आस्फोता गिरिकर्णी	३६३.५१	इति देवा मखागारे तिष्ठति	६६.७	इत्युक्त्वा च समभ्यर्च	६७.८	इन्द्रप्रमितये प्रदाद-	१५०.२६	इन्द्रोत्सवस्तु तुष्टेन	१२.२२
आहारो मथुनं निद्रा	२२४.४	इतिपञ्चविध दैवं व्यसनं	२४१.१५	इत्युक्त्वा तु प्रिया वाचः	१६३.२०	इन्द्रबलामिनं द्रोणं तुलसी	२६७.८	इन्द्रो दिव्यरपतिस्तेषां	१५०.१६
आहारो मथुनं निद्रा तेषु	२८१.१८	इतिपूजाव्रते दाने	२०८.६	इत्युक्त्वा ते गता विप्रा	११.६	इन्द्रं जिवेन्द्रजिच्चां	११.५	इन्द्रोऽभिषिक्तो गुरुणा पुरा	२६५.१८
आहुकादेवका जज्ञे	२७५.३०	इति पूर्वोपादिष्ट च सचिव	२४१.२७	इत्युक्त्वान्तर्द्धमेतस्यो	२.१४	इन्द्रलोके ब्रह्मलोके पूज्यते	१५.५	इन्द्रो वज्री गजारूढ	५१.१४
आहुतिव्रितयं दद्याच्छिर	७५.१६	इति विज्ञाप्य देवेशं	२७.२०	इत्युक्त्वावानरान्सर्वान्	१०.१३	इन्द्रश्च (द्रव) पञ्चवणिजेति	२६२.१३	इन्धनार्थमशुष्काणां द्रुमाणां	१६८.३४
आहुतिभिः स्वमंत्रेण	८३.३४	इति विज्ञाप्य देवेशं	७६.१३	इत्युक्त्वा स गतो रामं	८.८	इन्द्रश्च मत्पादिशतु ततः	२१६.२६	इमां जीवेभ्य इति च शिलां	२६०.७६
आहुत्यष्टशतमूलमंगानि	८१.५३	इति विज्ञाप्य देवेशं	७६.४१	इत्युक्त्वा स च शुम्भादीन्	१२.१२	इन्द्रश्चैवाद्भुतेषां	१५०.१४	इमां पूजां व्रतपते गृहीत्वा	१७५.५८
आहूय दानं ब्राह्म्याः स्यात्	१५४.६	इतिवृत्तं सतां साधुहितं	२३८.१२	इत्येवमादिभिश्चिह्नैर्हुत्वा	८२.८	इन्द्राच्च नै कर्त्तव्यं	१२५.३३	इमां मन कृतां पूजां	२०६.४
आह्वानकारीवध्यः स्यादना	२२७.६६	इतिहासपुराणानां पुस्तकानि	२७२.२६	इदमापः प्रवहत स्नाने	२६०.२१	इन्द्रादिक्रमतो वच्मिध्वजा	१०५.२८	इमां मन कृतां पूजां	२०६.१७
इ		इतिहेतौ प्रवरणे प्रकाशादि	३६१.७	इदमापेति च घटं	५८.१६	इन्द्रादीन्भैरवादींश्च	१४२.१७	इमामिति जपच्छ्रवत्	२५६.२८
इईखल्लथफराः सो	१२५.१७	इतीमं षोडशविधं न	२४०.२४	इदं व्रतं मया देव गृहीतं	१६८.८	इन्द्रादील्लोकपालांश्च	४३.५	इमा रुद्रायेतितिलैर्होमाच्च	२६०.५६
इक्ष्वाकुः कटुतुम्बी स्या	३६३.६६	इत्थं लब्धाधिकारेण	८१.१३	इदं व्रतं मया श्रेष्ठं गृहीतं	१७५.४५	इन्द्रादींश्च द्वितीयायां	३०.३	इयं सांवत्सरी पूजा	३६.१४
इक्ष्वाकु प्रमुखाः पुत्रा अंशेन	१५०.१०	इत्यमैक्येन लिगानां	५४.११	इनी धनी करी हस्ती धनिकं	३५६.४	इन्द्रादेः कुमुदादेश्च	६८.६	इयं सांवत्सरी पूजा	३७.५
इच्छाज्ञानक्रियारूपां	८४.३७	इत्यमात्यस्व कर्मैव हन्ति	२४१.१८	इन्नीवरदलाकारानथवा	२६.२४	इन्द्रादेरधिवानोऽथ	७०.४	इलचि सलिलं वारिकल्याणं	३५७.५
इच्छाफलायिभिस्तस्मात्	५६.२	इत्यमेवभिषिक्तं तमारोहेत	२६१.२१	इन्द्र ऐन्द्री देवता च	१६७.५	इन्द्राधिदैवतं पादयुग्म	३३.२२	इवेत्यमर्थयोगेन नूनं	३६१.१२
इनि दाक्षिदोशरथि फकि	३५६.१०	इत्यादाय कलासूत्रे	८३.३१	इन्द्रच्छत्रेति छत्रं तु	५८.२६	इन्द्रानीतरथाः सांनुजः	१५.१४	इष्टकाश्च पुष्पवाः	४१.३

इष्टकासेतुकारौ च	६६.२६	ईशः किरातरूपोऽभूत्पुरा	३०६.७	ईश्वरः क्षेमस्वारोग्यः	१३६.४	उच्चैर्जपाद्विशिष्टः	२६३.२८	उत्तमादिक्रमेणैव विज्ञेय-	१०२.७
इष्टके त्वं प्रयच्छेष्टं	२४७.२२	ईशतवाधिकारेऽस्मिन्	८७.६	ईश्वर प्रेरितो गच्छेत्स्वर्गं	२१६.१४	उच्चैः श्रवाश्चारुणश्च	२१.१४	उत्तमाधममध्यानि पुरुषान्	२२०.११
इष्टकोत्थाच्छैलजे	३८.३३	ईशशूलः समाख्यातो	१०२.४	ईश्वरान्तं समुच्चार्य	७६.१२	उच्चैः श्रवाश्चाश्वपीत	२१६.४८	उत्तमाधमसिद्धीनामालयो-	३२४.२
इष्टप्राप्ते रूपचितः	३३६.२६	ईशश्चोभा गुहो विष्णु	१६७.४	उ		उच्चैः श्रवास्तथाश्वानां	१६.२८	उत्तमां तां महीं विद्यात्तोया	६२.६
इष्टवा देशं यथापूर्वं	२७.५६	ईणः सप्तशिखा देवाः	१२४.६	उ उत्तिष्ठ कवी एतौवायू	३५०.५	उच्छिद्यमानो बलिना	२४०.३१	उत्तमोवाऽधमो वापि	२५८.६५
इष्टवा संजप्य	३०७.२	ईशादण्डस्तथैवास्य विगुणो	१०२.२२	उक्त आश्रमधर्मस्तु	१६६.३	उच्छिष्टसन्निधावेकं	१५७.१७	उत्तरं दक्षिणं ज्ञेयं वामं	२१४.१७
इष्टव्याघात कारित्वं हे तो	३४७.२२	ईशादिमन्त्रितैर्द्रव्यैरर्च्यं	७४.६६	उक्त आश्रमधर्मस्तु	१६६.५	उच्छ्रायं पूर्ववत्कुर्याद्	५५.६	उत्तरं यत्समुद्रस्य	११८.१
इष्टस्यार्थस्य रचना	३३८.२४	ईशादिवायुपर्यन्त	६३.२६	उक्तः क्षीराब्धिगो विष्णुः	११४.२	उच्छ्रायाद् द्वयंगुलं चाग्रे	४४.२०	उत्तरस्यां दिशि वशेदुत्तराद-	३५६.२५
इष्टांगानि यथान्यायमनंत	३०४.२७	ईशादिषु चरक्याद्याः	६४.१	उक्तानि यममार्गाणि	३७१.१	उच्छ्रितायामतोऽर्द्धेन	५५.२	उत्तराः कुरवः पान्तु	२१६.५४
इष्टानिष्टे ममाचक्ष्व स्वप्ने	२३६.५	ईशाद्यदितिकांतानि	१०५.३५	उक्तानुक्ते तु वै वास्तुः	६३.४२	उच्यमानस्य शब्देन येन	३४६.११	उत्तरा दिनविशत्या द्वौ	१२१.७५
इष्टैव सिद्धये द्रव्येः	३०६.११	ईशाद्याष्टाटकं दिक्षु	१०५.५	उक्तिप्रत्युक्तिमद्वाक्यं	३४२.३२	उड्डियाणं जालंधरं पूर्वं	१४४.१६	उत्तरा फल्गुनी चैव अश्विनी	१३०.६
इ सूक्ष्मो दक्षनेये स्यादि	१४५.१६	ईशाद्याः पादिकास्तास्मिन्	६३.३२	उक्तिः सा कथ्यते गस्यामर्थं	३४२.२७	उणादयोऽभिधास्यन्ते	३५७.१	उत्तरा फल्गुनी याम्ये चित्रा	१२८.७
इह गावः प्रजायध्वं मंत्रोऽयं	२६०.४२	ईशानकलशेनैव शिरः	६२.७	उक्तो मार्गो द्वितीयोऽयं	१७८.२४	उतिष्ठेति समुत्थाप्य	५८.२६	उत्तरेण च पित्रोक्तमाचि	३५६.२६
इहैव कोके तिष्ठन्ति ब्रह्म	१६२.६	ईशानं तमजं चास्त्रं	२१.८	उक्था ऊह चंतुर्थं च मंत्रा	२७१.७	उत्कर्णके तु दातव्या वाराहं	२८७.१५	उत्तरेण शुभः प्लक्षो वटः	२४७.२४
ई		ईशानमस्येति यजेदीशानायः	५६.२६	उच्चटा मधुना कर्षं	२८६.६	उत्कर्षवान्गुणः कश्चिद्	३४६.२०	उत्तरेदश मत्स्यादीनामनेय्यां	४३.७
ईक्षश्चाप्यदक्षश्च	२१६.३२	ईशानादौ च मध्येतां	३१३.२५	उच्चरति स्वयं यस्मात्	२१४.२४	उत्कृष्टासनसंस्थस्य	२२७.३१	उत्तरे प्रणयेदग्निमग्निमग्नी	५६.५१
ईप्सितद्रव्यसम्पूरणः	२३६.३०	ईशानाद्या नवपदाः	६३.३७	उच्चाटकारिका देव्यः	१२५.८	उत्तम इवाहि महि भूवाद्या	३५८.७	उत्तरे मानसे पुण्येऽग्युरारोग्य	११५.११
ईप्सितं कर्म च यथा	३५४.५	ईशान्तं मूलमंत्रेण	३४.३६	उच्चाटनमिदं कर्म शत्रूणां	२६०.१४	उत्तमः साहसस्तस्य यः	२२७.२७	उत्तरे हां च यक्षेभ्य	७५.६२
ईप्सितं मे वरं देहि	२०६.११	ईशायेति कटि देव्या	१७८.५	उच्चात्प्रपतनं चैव	२२६.३	उत्तमस्तस्य चार्द्धर्चो	२५६.१६	उत्तिष्ठान्य ततो मेघा	३६८.११
ईयसौ च पटीयान्स्यात्तरप्य	३५६.१५	ईशेन वह्निनभ्युर्च्यं	७५.४३	उच्चावचं नैक भेदं	३६७.२१	उत्तमांगललाटस्यहृन्नाभावथ	२५.३७	उत्थापनं च सा प्रोक्ता	६२.४

उत्थापितेन नीत्या च मानुषं २४१.१६	उदरं दुरतिक्रामं खण्डं ३४१.२०	उद्यतश्चेद्गद्यां यातुं श्राद्धं ११५.१	उपहाराणि तद्वच्च ३१६.७	उपवासेन शस्यन्ति १७५.८
उत्थाप्य नागपृष्ठाद्यैः ६४.३१	उदरं पूरयेत्तावद्वायुना २१४.२१	उद्यन्तं मध्यगं चैव २५६.६५	उपध्यामानीयतो दीर्घो गुरु ३२८.३	उपवेशयत्तत्तीन्पित्र्यादीने ११७.५
उत्थाप्योक्तासने लिङ्गं ६६.७५	उदरस्थेन पूजा च १२६.६	उद्यानसलिलक्रीडामधुपान ३३७.३०	उपनीतस्य विप्रस्य मृत्युं १२१.२८	उपशोभां च नीलेन ३०.१६
उत्पन्नोऽस्मि स्वयं विष्णुः २०१.११	उदात्तश्चानुत्तश्च ३३६.१६	उद्वेगजनको दोषः सम्पानां ३४७.१	उपनीय गुरुः शिष्यं १५३.१२	उपसर्गमृतानां च दाहे १५८.३६
उत्पलाद्भिर्जयन्त च ४०.३	उदानाय च व्यानाय ७७.२४	उद्वेजनः क्षोभणश्च बीभत्सो ३४२.१६	उपन्यासः प्रतीकारः संयोग २४०.७	उपस्थं मानसो व्यापि २५.३६
उत्पलावर्तके शौरि ३०५.११	उदारः पद्मघृन्दोभ्यौ ३००.१४	उद्वेजनोर्ध्वनिः श्वासः २६६.१६	उपपातकंसयुक्तो गोघ्नो- १६६.५	उपस्थितं प्रचुपितं प्रथमाद्यं ३३२.६
उत्सवेन विना यस्मात् ६८.२	उदारो दातृमहतोरितस्त्व- ३६२.३५	उद्वेजयति भूतानि २४१.३७	उपमा नाम सा यस्यामुपमानो ३४४.६	उपस्थितस्य मोक्तव्य २५४.२२
उत्साहवर्धनो वीरः कारुण्यं ३६०.७८	उदासीनो मध्यमो वा २३४.२०	उन्मत्तसमिधो रक्तविषयुक्त १३७.११	उपमानेन यत्तत्त्वमुपमेयस्य ३४४.२२	उपस्थो भुर्जलं तेजो २५.४३
उत्सृष्टो गृह्यते यस्तु २५६.१६	उदीची च तथा प्राची २३३.५	उपकुम्भंचोपरस्थं प्राधाना- ३५५.१८	उपमानोत्तर पदः पुरुषव्याघ्र ३५५.१०	उपस्पृश्य ततः कुर्यादग्निभसः १५५.७
उदासीनः वरतरः पाणि ३६६.६	उदीच्यां पिलिपिश्चाय ६३.३०	उपक्रमद्वयं प्रोक्तं कल्कः २८१.२०	उपमाया विकल्पे वा ३६१.११	उपांक्तेयाशीगव्याशी १७०.४५
उदकं च तथा कालं ३२५.५	उदुम्बरः शमी दूर्वा कुशाश्च १६७.७	उपक्षेकोऽसंचयिको १६१.४	उपमाहेस्वरी पूज्य १७८.१४	उपानद्युगयुक्तांघ्रिः २११.२६
उदकं च तृणं भस्म द्वारं १६६.२१	उद्गारे नाग इत्युक्तः २१४.१३	उपचारयुता मृद्वीपांचाली ३४०.२	उपमेयं यदन्त्यस्य ३४४.२०	उपानहममेध्यं च यस्य १७०.३६
उदकुम्भे स्वर्णमयं १८६.४	उद्गीतोऽथ च प्रस्तारो १०७.१५	उपचाराकृजु कुशास्तिल- ११७.३६	उपमेव तिरोभूतभूदा ३४४.२३	उपायज्ञोऽथ चित्तज्ञो २८८.२५
उदक्या तु सवर्णा या १७०.३३	उद्गूर्णो हस्तपादे तु २५८.१३	उपचारैर्न बहुभिरुपचारैः ३४०.३	उपयुञ्जत इत्येतदनुवाकं २६०.१५	उपायंतु न पश्यामि ६.११
उदं मुखः कुण्डतक्षिप्रोक्षणं ७५.२	उद्दीपनविभावास्ते ३३६.४२	उपचित्रकं ससमनामथ ३३३.१	परिष्ठादवृद्धहत्यन्ते ३३०.१०	उपायश्रेष्ठं दानं स्याद् २२६.१२
उदयाख्यो जलधरो रैवतः ११६.२०	उद्धरेत्प्रणव पूर्व ३१८.४	उपतिष्ठतामित्यक्षय्य- १६३.२५	उपरुद्धं परिक्षिप्तममानित- २४१.३०	उपेक्षया च निपुणैर्यानि २४०.२७
उदयास्तमनं क्षयं दर्शना- १२०.२७	उद्धातकं यथैव स्याल्लपितं ३४०.८	उपतिष्ठतामित्यक्षय्ये विसर्गं ११७.३०	उपवास व्रतं चैव स्नानं १६५.२०	उपेतस्तु सुहृज्ज्ञेयः २३३.१५
उदयास्तमनं सूर्यो १६.५	उद्धतमवधूतं च सव्यं २५२.२	उपतिष्ठेत्समित्पाणिः २५६.२३	उपवासः स विज्ञेयः सर्वभोग १७५.६	उपैति तिसृभी राज्ञो २५६.५८
उदरं कुण्डमित्युक्तं ३४.३७	उद्घृत्योच्छिष्टपाश्वर्यं कृत्वा ११७.२३	उपत्यकाद्वेरासन्नाभूमि ३६०.६५	उपवासादिनियमं ३३.५१	उपैतु मेति चाग्नेयात् ६२.६
उदरं च तथा पृष्ठं बाहु- २३.८	उद्भिदन्दन्दचर्चो ६४.१३	उपदेशश्च शिक्षावाग्व्या- ३३६.५४	उपवासेन भैक्ष्येण चैव १८८.२	उपोद्धात उदाहारो ३६०.६२

उपोषितव्य नक्षत्रं येनास्त १७५.३५	उज्ज्यायां च वसिष्ठाच्च २०.१५	ऊरु स्पृशति चात्यर्थं २२४.१८	ऋक्षस्य तु द्वितीयस्य २७८.३४	ऋज्वायतं विशालं च २५२.७
उपोष्य रजनीमेकां पंचगव्येन १७०.२७	उर्ध्वं तु सप्त छिद्राणि ३७१.४	ऊरोरजनयत्पुत्रान १८.१०	ऋक्षात्सवरणो जज्ञे कुरुः २७८.२६	ऋणं देयमदेयं च येन २५३.१३
उपोष्य विष्णुं द्वादश्यां २०७.३	उर्ध्वं विमुक्तके कार्ये २४६.३५	उर्यागुरुग्रसेनश्च २१६.३५	ऋज्रे तु संस्थितास्तारा १३२.१५	ऋणं धनं धनमृणं क्रमाज्ज्ञेयं १२२.११
उभयद्युश्चोभयेद्युः परे ३६१.३७	उलूखलेन दारिद्र्यं १०४.३३	ऊर्ध्वकायं समारोध्य ८१.७७	ऋ खंगिनी उ वालिता १४६.११	ऋण लेख्य कृतं देयं पुरुषै २२५.२३
उभयानुमतः साक्षी २५५.५	उल्काय सहस्रल्काय ३०३.४	ऊर्ध्वगे द्विपदे लिंगमंदिरं ३२०.४३	ऋगादिवेदान्प्रागादावा- ४७.७	ऋतजित्सत्यजिच्चैव २१६.३०
उभयाम्यथितेनैतन्मया २५५.२१	उल्केणा (ना) यो २८८.४६	ऊर्ध्वबाहुरतेनैव स्तुत्वा २५६.३०	ऋगिनद्रशोभनं प्राच्यां ३४.५	ऋतवश्च तथा मासाः २१६.१३
उभयोर्नाममध्ये तु १३२.२०	उल्मूकानां तु निचयमादीपित २६८.२६	ऊर्ध्वं कृत्वा सम्मुखं च २६.५	ऋगिद्वितीया त्रिजगती २६६.१५	ऋतश्चऋतवाग्धाता २१६.३१
उभयोः प्रतिमुग्धाः समर्थः २५३.४०	उल्लांप्यकं प्रेक्षणं च ३३८.४	ऊर्ध्वं च पंचमाद्भगाद् ५३.१२	ऋग्भिः षोडशभिः २५६.१४	ऋतामृताभ्यां जीवेत भूतेन १५२.५
उभयोर्धर्मिणोस्तथ्यानि ३४४.१८	उवाच मां यथा रामो ६.१३	ऊर्ध्वं तु कन्यसामध्ये ३१८.३४	ऋग्यजुः सामगर्भाभिर्वाग्भि ३१.१७	ऋतावपि च योनिश्चेद- ३७०.१०
उभयोर्यामिमात्रं तु वर्जयेत १२६.३४	उशिला दन्तविन्यासा १४५.१०	ऊर्ध्वं द्विपदिकं लोप्यं ३२०.४५	ऋग्यजुः साममंत्रैश्च ७०.५	ऋतुव्रतान्यहं वक्ष्ये १६६.१
उभाभ्यामथ हस्ताभ्यां २५१.१२	उशीरमाधवक्रांता रक्त ६५.५७	ऊर्ध्वं पंक्तिद्वयं त्यक्त्वा ४५.३	ऋग्यजुः सामरूपाय ३४.२	ऋतुसंधिषु भुक्त्वा १६२.१४
उभे वासा इति ऋचो २५६.३४	उषाकमचोत्सर्गे स्वशाखा १६२.१२	ऊर्ध्वं प्रहार घातं च २५२.२२	ऋग्यजुः सामाथर्वविधानं २५६.१	ऋत्विग्रहाक्षिशैलैश्च १४०.१३
उभौ विधि निषेधौ च ३४२.२८	उषा प्रभा च संध्या च १४८.६	ऊर्ध्वां गुष्ठो वाममुष्टिर्दक्षिण २६.२	ऋग्यजुः सामाथर्वविध्य १२४.५	ऋत्वि (१६) जी वल्लयो १४०.४
उमा चण्डीशनन्दीशौ ३०४.३०	उषित्वा तमसातीरे रात्रौ ६.३०	ऊर्ध्वीकृतेन हस्तेन ३८८.७	ऋग्वेदं व्यापकं हस्ते २५.२२	ऋभावभूतिनासाग्रे १४५.२०
उमामहेश्वरौ प्राच्यं १६६.१०	उष्णा कषायापि तथा २८१.६	ऊर्ध्वं चैवाग्रहायण्या २०६.१६	ऋग्वेदादिमयो विष्णु १२०.३३	ऋ शब्दे चादिती ऋ स्यात् ३४८.३
उमा सोमः स्वतं शक्तिः १२४.१६	उष्णिगनुष्ठुब्धहृती ३२६.४	ऊर्ध्वं चैवाग्रहायण्या २०६.१६	ऋग्वेदाद्यं कृताद्य च २१.४	ऋषभो मेरुदेव्यां च १०७.११
उरसा तूत्थितो यन्ता २४६.२८	ऊ ३२६.४	ऊर्ध्वं चैवाग्रहायण्या २०६.१६	ऋग्वेदो हि प्रमाणेन स्मृतो २७१.३	ऋषयश्च तथा सर्वे ६६.२
उरस्यकक्षपक्षास्तु २४२.४१	ऊनरात्रं भवोद्विक्का २१४.१६	ऊर्ध्वं चैवाग्रहायण्या २०६.१६	ऋचं चप्त्वा यदि २५६.६८	ऋषयः सत्यवचसः ३६५.१०
उरोललाटघातं च विस्पष्ट- २५२.२७	ऊनातिरिक्ता चापां समुद्रेषु ११६.२५	ऊर्ध्वं चैवाग्रहायण्या २०६.१६	ऋचां तुय्यञ्च वर्धेत ३२६.३	ऋषिभ्यो नारदाद्युक्ता २०.२३
उरो ललाटं वक्त्र च २४३.१३	ऊरुः पुरुःशतद्युम्नस्त १८.६	ऊर्ध्वं चैवाग्रहायण्या २०६.१६	ऋजुजानुर्भवेद्वामी दक्षिणः २४६.१५	ऋषिभ्यो राक्षसाः १३२.१३

ऋषिः स्याच्छिवसंकल्प	२६६.४	बहूनां च	२५८.१८	एकाक्षरं परं ब्रह्म प्राणायामा	१६५.२१	एकायतनकृत्स्वर्गी अगारी	३८.८	एकैकस्य त्वष्टशतं समिधस्तु	२६५.११
ऋषीणामग्निहोत्रेषु	२६२.१७	एकं मुखे द्वयं नेत्रे	१२६.२	एकाक्षरं परं ब्रह्म प्राणायामः	२१५.५	एकाशीतिपदे चान्यान्मण्डपे	५७.२०	एकैकस्य शतं हुत्वा	३०४.३६
ऋष्यमुके हरीशाय	८.४	एकं याम्य च सौम्यास्यं	१०५.२४	एकाक्षराभिधानं चमातृकांतं	३४८.१	एकाशीतिपदं वैश्व	१०५.१४	एकैकस्यात्राष्टशतमष्टा	१६४.६
ए		एकं स्वर्णादिपात्राणां	७४.३४	एकादश तथा सौरे सर्वं	२३३.१०	एकाशीतिपदे सर्वामादि	३१४.२०	एकोऽग्निरभवत्पूर्वं तेन	२४७.१४
ए ऐ घ भ ढ ध	१२५.१८	एक रात्रमथो वापि यद्वा	६६.१२१	एकादश शतायामाः	१०८.१३	एकाशीत्याऽथवा सूत्रै	७८.७	एकोद्दिष्टं देवहीनमेकार्षेक-	१६३.२४
एक एव रविश्चन्द्र	१२५.१३	एकरात्रोपवासश्च कृच्छ्रं	१७१.६	एकादश सुपर्णस्य	२५६.२१	एकाष्ट चतुरः कुम्भान्	१६७.८	एकोद्दिष्टं प्रवक्ष्यामि	११७.३२
एक ज्योतिश्च द्विज्योति	२१६.२८	एकरात्रोपवासश्चश्वपाकमपि	२६२.७	एकादशस्वरैर्युक्तं प्रथमं	३१०.१३	एकास्यं चतुरास्यं	६५.१८	एकोऽद्रिम्मनिसाख्योऽत्र	११६.२३
एकत्रिकातित्रिकांते पदे	६१.७	एकह्रदं त्रिनेत्रं च श्रीकंठ	३०४.२८	एकादशाक्षौहिणीशं नृपं	१३.२७	एकाहोह्यविवाहादध्वं	१५८.२२	एकोद्वयोर्यतो यस्मिन्यः	१७४.२३
एकत्रिकादिमारभ्य अते	६१.११	एकवर्गंगता वृत्तेर्जायन्ते	३४३.२	एकादशांगुलं शंकु लोहं	२६०.१३	एकाहं स्थापयेन्तोयं	६४.४३	एको मुनिः कुम्भकुशाग्रहस्त	११५.४०
एकत्रिमेलनं कुण्डं	२४.७	एक वीरन्तु विन्यस्य ध्येयः	३२४.४	एकादशी द्वादशी या	१८७.७	एकाहः सूतके तत्रमृतके	१५८.२७	एतच्चूर्णं शिरः क्षिप्तं	३०२.१२
एक दण्डी त्रिदण्डी वा	१६१.१६	एकशः प्रतिभागेषु	६६.८०	एकादशीव्रतं वक्ष्ये भुक्ति	१८७.१	एकाहिकं द्वाहिकं च	३१.१८	एतज्ज्ञेयं सपिण्डानां वक्ष्ये	१५८.२४
एक द्वित्रिचतुर्विज	२६७.२	एकशालानि चत्वारि	१०६.२२	एकादश्यां कला यत्र	१८७.२	एकीभवतु तत्सर्वं	७६.२१	एतत्कर्म नयेन्मन्त्री	२६५.२१
एकद्वित्रिचतुष्पंच	१४१.१३	एकशृंगधरो मत्स्यो	२.१५	एकादश्यां तु नक्तशी चैत्रे	१६६.४	एकैकमक्षरं न्यस्यशेषा	१३१.१८	एतत्कृत्वा बुधः कर्म संग्रामे	२६१.२४
एकद्वयष्टद्वादश	१४२.७	एकश्चासीद यजुर्वेदस्तं	१५०.२४	एकादश्यां निराहारोभुक्त्वा	१८७.५	एकैकं ग्रान मश्नीयात्र	१७५.१६	एतत्तुभ्यं सम्प्रददे प्रीयतां	२०६.६१
एकनेत्रो द्विनेत्रश्च त्रिशिखो	३१७.५	एकस्थमर्धसंस्थं च	४०.७	एकदश्यां विष्णुपूजा	१८७.६	एकैकं पर्वतं तस्य	२१२.२०	एतत्पुरस्तात्कथितं	२३३.१६
एकपद्मेऽर्चयेदेतान्नव	३४८.१५	एकस्मिन्भोजिते विप्रे	११५.७२	एकादश्यां सिते पक्षे	१८७.६	एकैकं सप्तधा भूयस्तेष्वेकैकं	२६.४३	एतत्प्रभृति पापानां प्रामश्चितं	१६६.१
एकपादश्च भीमाक्ष ऐंक्षे	३१३.११	एकस्यामय चेद्रात्रौ शुभं	२२६.१८	एकादश्यां सोपवासो द्वादश्यां	२६८.५	एकैकया तदाहुत्या	८३.२	एतत्सर्वं हरिर्ब्रह्मा अभिपिच्य	१६.२२
एकभक्तं अहाम्यस्तं	१७१.११	एकस्यां दिशि खंखयाः	२६.४६	एकापंक्तिः पराम्यां	२६.२०	एकैकलिगमध्येषु त्रीणी	५४.२०	एतत्साधारणं प्रोक्तमादि-	५६.२७
एकभक्त ब्रह्मा तदद्वादशी व्रत	१६८.५	एकाकी एककामायेत्येको-	२६७.११	एकां गां दशगुदद्याद्दश	२११.१	एकैकशतहोमेन दत्त्वा	२७.३१	एतत्साधारणं प्रोक्तं लिगानां	५३.१३
एकमाध्यायितो मन्त्रो	२१४.३६	एका क्रियावती तत्र	८१.१२	एकां लिगे मृदं दद्यात्	१५६.१४	एकस्य चैकैके न	११७.१३	एतदुच्छेदमिच्छति जातव्यं	२४६.३४

एतदेकाक्षरं ब्रह्म	३७२.२८	एतेभ्यस्तु समादाय	२२४.२६	एवमादीनि देवीनां सहस्राणि	२७६.५	एवं मात्रादिक स्यापि तथा	११७.५८	एवं सोमाद्वुधः पुत्रः	२७४.१२
एतदेव विपर्यस्तं	२४६.१३	एतेभ्योऽन्यतरं जायमान-	३४२.६	एवमुल्लिख्य चाभ्युक्ष्य	२४.२०	एवं यमादयोन्यस्याः	१०४.१०	एवं स्तुता ददौ श्रीश्च	२३७.१८
एतदेव व्रतं कुर्युरूप	१६६.१५	एते विप्राश्चो पदशाः	३५५.१३	एवमेवाधिकारस्थो गृही	२७.७४	एवं रूपनिमान्	३०३.७	एवं स्युर्नव सूत्राणि	५४.१८
एतद्वाता ब्रह्मलोके	२१३.६	एतेषां वाचका मंत्रा	५६.१६	एधमेवानुमासं च चातुर्मास्यो	१६०.५	एवं लिगानि षट्त्रिंशज्जेयानि	५४.१०	एव सद्योजाताय ॐ ह	६७.५८
एतद्द्रव्यं विष्णुदैवं	२०८.७	एतेषु षट्सु विज्ञेयं	१२१.५३	एवं काममहेशाद्याः शब्दा	३५१.३२	एवं लोकद्वयं राज्ञो	२२५.१३	एष ते नैर्ऋतमंत्रेण	५६.२३
एतद्वयाशिरः प्रोक्तं	११५.२६	एते सूर्यादिवारेशा	२६३.३७	एवं कीलालपाद्याः स्युः	३५१.३६	एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या	३३६.१५	एष स्तम्भोमया प्रोक्तो	१३७.१८
एतद्विजन्मसामर्थ्यं ब्राह्मणस्य	१६२.८	एतैः पूर्वहुतैर्मन्त्रैः कृत्वेवं	२६०.७२	एवं कुर्यात्सिदा स्त्रीणां	२२४.४२	एवं विधं च संस्थाप्य	१०३.४	एषा प्रत्यंगिरा चान्या	३१४.२१
एतद्विष्णुपदं दिव्यं	१२०.२६	एतै रेवाष्टभिः पुष्पैस्तुभ्य-	२०२.१६	एवं कृते चतुर्विंशत्यधिकं	२६.३३	एवं विधानतो जप्त्वा	३११.३२	एषा मन्यतमाभावे	२५३.५१
एतद्वीरासनं प्रोक्तं कृच्छ्र-	१७१.४	एतैः संधि न कुर्वीत	२४०.१४	एवं च पेक्षिवांश्रेयां श्रेयांसी	३५१.७०	एवं विधाय विन्यासं	६६.१०३	एषामभावे पूर्वेषां धन-	२५६.२३
एतन्मूलतः सर्वं जायते	१२४.१५	एतौ च भक्षयिष्यामि	७.५	एवं चरमाश्चतया अल्पाद्धा	३५१.३६	एवं विभावयिष्यति	३५८.३०	एषां दृष्टिर्मुनी पूर्णा	६५.६
एतानि दृढचक्षुषि पश्यति	१२६.२८	एधतामेधेतामेधः तमेधै	३५८.१६	एवं ताक्ष्यस्य चक्रस्य	६३.१	एवं विरचित व्यूहः कृत	२३६.५०	एषां पुत्रादयोऽसंख्या	१६.१६
एतान्येकत्र निक्षिप्य	५७.१६	एधामहे हरेर्भक्त्या	३५८.१३	एवं दुर्गस्य विन्यासं	१२८.१०	एवं शरपूमुखाः स्युः	३५१.४६	एषैव फाल्गुने मासि	१८७.८
एते त्वामभिषिचन्तु	१६७.१८	एधेत एधेयातामेधेरन्मनसा	३५८.१७	एवं परावराद्याश्च	३५१.३५	एवं षट्काच्चप्रथमा	१४१.१२	एहीति पुरतः शब्दः	२३०.५
एते त्वामभिषिचन्तु	२१६.१६	एधेते द्वे तथैधन्ते एधसेत्वं	३५८.१२	एवं पाशविद्योगेऽपिततः	८७.१५	एवं षोडशकोष्ठं स्यादेव-	२६.१६	ए	
एते त्वामभिषिचन्तु	२१६.३६	एभिश्च व्यवहर्ता यः	२२७.६१	एवं प्रदक्षिणं कृत्वा वृद्धो	१६३.२३	एवं संशोध्य ब्रह्मादि	६६.११२	ए एण रौरव वाराहः शशर्मा	१६३.३१
एते द्वीपाः समुद्रैस्तु सप्त	१०८.२	एरण्डमुण्डी रुचक्रो	१४१.४	एवं प्रदक्षिणं पूज्य एकैकं	३११.१०	एवं सत्प्रतिपक्षत्वं कालातीत-	३४७.२३	ऐन्द्री गजे वज्रहस्ता	५०.२१
एतेन प्रीयतां नित्यं सर्वं	२०८.१०	एलालवंगं कोलजातीफल	२२४.३४	एवं प्रवीक्षिता मुक्त्वा	४३.२२	एवं संध्याविधिं कृत्वा	२१६.१	ऐन्द्रे तु नवके मध्ये	६६.८
एतेन सत्यवाक्येन अगदो-	२६८.२०	एवमन्ये दर्शनीया उत्पाता-	२३४.१०	एवं ब्रूयाद्रणे प्राप्ते	२३४.१३	एवं समयदीक्षायां	८२.२४	ऐन्द्रो गुरुः शशी चैवं	१२१.६३
एते भूताभिविष्याश्च नृपाः	२७८.४१	एवमष्टाक्षराद्यैश्च पूजां	२३.२०	एवं भ्राता च जामातृमुखो	३५१.५१	एवं सर्वमहिंसायां	३७२.५	ऐरावत गजारूढं स्वर्णं वर्णं	६६.२६
एतेभ्य उपवायुभ्यः	७७.२२	एवमष्टांशवृद्ध्या तु	६६.५५	एवं मातामहाचार्यं प्रेतानां	१५८.५४	एवंसृष्टिरभ्रांतिः सुकीर्तिः	३५१.४१	ऐरावतसतुः श्रीमानरिण्टो	२६१.१६

श्रीअग्निमहापुगणम् :: श्लोकानुक्रमणी

१८

ऐरावतो गजेन्द्राणां	१६.२७	ओतु विडालश्चतुनि अभिधाना ३५७.६	ॐ चण्डे शानाय नमो	७६.६	ॐ नमो भगवते ध्यम्बकाय	३०२.२७	ॐ पूरय मरवन्त	७६.१०	
ऐरावतो महापद्मः	२१६.४५	ॐ अभिमुखो भवेति प्रार्थ्य ३३.४०	ॐ जयेऽत्र सर्वदा देवि	६४.१५	ॐ नमो भगवते उन्मत्त	३०६.२	ॐ पृथ्वी मूर्तये नमः	६२.५१	
ऐशान्यामीशमंत्रं रा	७८.४५	ॐ अहे हे महेन्द्रि अहे	१३३.२६	ॐ ज्वल महामते हृदयाय	२६५.४	ॐ नमो भगवते नीलकंठाय	२६५.२६	ॐ फं हूं फट् फेत्कारिणी	३१५.६
ऐशान्यां च तृतीया दौ-	१४२.१६	ॐ आधारशक्तये नमः	६८.७	ॐ ज्वलल्लोचने	३२३.६	ॐ नमो भगवते महापाशुपताय ३२२.२	ॐ बहुरूपाय स्तम्भय	१३४.३	
ऐशान्यां जनयेत्कुण्डं	५८.१	ॐ आम् ईम् आत्मतत्त्व-	६२.५६	ॐ डेख ख्यां सूर्याय	१४८.१	ॐ नमो भगवते रुद्राय	६६.११८	ॐ भीषय भीषय हृच्छिः	३३३.४१
ऐशान्यां दिशि तत्रस्थं	३४.१४	ॐ ऐं गूं क्रमगरापति	१४३.१५	ॐ तत्सदब्रह्मणे चैव	२५.३	ॐ नमो भगवते रुद्राय	२७६.१	ॐ भूतानि संहार स्वाहा	२७.५०
ऐशो कुम्भे यजेच्छम्भुं	८१.३०	ॐ ऐं ह्रीं श्रीं खं हूं	१४४.२	ॐ तेजोऽसि महोऽसि	२१५.३४	ॐ नमो भगवते रुद्राय	२६७.३	ॐ भूर्तमो भगवते	२५.४
ऐषमोऽस्मिन्संवत्सरे	३५६.२३	ॐ ओजसे नेत्रं ओं	३२३.२२	ॐ त्रैलोक्यविक्रान्ताय	६०.१६	ॐ नमो भगवते वासुदेवाय	२८४.३	ॐ भूर्भुवः स्वः कवचं	३७२.३१
ऐष्टकाच्छन्नजं पुणं	२२२.१३	ॐ ॐ हूं फट् विष्णवे	४३.२५	ॐ दुर्गे दुर्गे रक्षणि	३०८.२२	ॐ नमो भावने भर्त्रे	११५.१६	ॐ महोल्काय विघ्नहे	१७६.४
ऐहिकं मृन्मयं लिगं	६७.८५	ॐ कपिले सुशीले नः	७७.२	ॐ धं वं वनमालायै	२५.१५	ॐ नमो भैरवाय खड्गपरशु १२३.२५	ॐ भूतान्यापातयेऽहम्	२७.४६	
ओ		ॐ कालात्मा त्वया	७६.८	ॐ नमः परमार्थाय पुरुषाय	३१.२	ॐ नमो यापिनि भगवति	६७.७	ॐ रिक्तेऽतिरिक्तदोषघ्ने	६४.१६
ओगं वाहा मूलमंत्रोऽयं	३४८.२१	ॐ किलि किलि विकिलि	१३३.३०	ॐ नमः शिवाय सर्वं प्रभवे	८६.४	ॐ नमो वासुदेवाय नमः	३१.१०	ॐ रुद्राय च ओं वृषभाय	३२४.१३
ओंकार पूर्वकस्तिस्त्रो	२१५.३	ॐ क्लीं शिखायै हूं फट्	८८.२८	ॐ नमः शिवाय स्थिरो	६७.५३	ॐ नमो वासुदेवाय शिरः	१८६.८	ॐ रूपः केशवः पद्मशंख	४८.१
ओंकारयो विजानानि	२१५.१	ॐ क्षूं संः वषट्	३२३.१७	ॐ नमः सकललोकाय	४३.४३	ॐ नमो वासुदेवाय सहस्र	१६७.८	ॐ रौद्रिके नमो गिरिके	७७.१७
ओंकारं शतजप्त तु	२५६.६	ॐ क्षौ नमो भगवने	३०६.१८	ॐ नमो भगवति कौमारि	१२५.५१	ॐ नमो वासुदेवाय	१६८.१५	ॐ वन्दे नन्दय वासिष्ठे	६५.१७
ओंकाराद्भ्रामयेत्तोयं	३१०.८	ॐ क्षौ नरसिंह उग्ररूप	६३.३	ॐ नमो भगवति गंगे	३२३.३	ॐ नमो वासुदेवाय	२०७.५	ॐ वां नमो निवृत्त्यात्मने	५६.८६
ओंकारेण समाधोज्य	५६.२	ॐ ख्यौ सर्वनस्तम्भनी	१४७.२	ॐ नमो भगवति चामुंडे	२६६.५१	ॐ नृसिंहाय नमः	६१.४१	ॐ विनायकाचनं वक्ष्ये	३१३.१
ओंकारो विदितो तेन	३७२.२५	ॐ गुह्यकुब्जिके फट् हुं	१४७.१	ॐ नमो भगवति ज्वाला-	३०८.२४	ॐ पक्षिराजाय हूं	३०७.२०	ॐ व्यापकेश्वरायेति	१०३.१२
ओजः शुक्रात्तारतरमापीतं	३६६.४२	ॐ गूं क्रियाशक्तये	६८.८	ॐ नमो भगवति ज्वाला-	३१३.१५	ॐ परायान्यात्मने च	२५.२०	ॐ शत्रुमुखस्तम्भनी कामरूपा	३१५.७
ओजः समासभूयस्त्वमेतत्	३४६.१०	ॐ घनदाय सर्वघनेशाय	१२१.५२	ॐ नमो भगवती वज्र	१४२.२०	ॐ परास्त्रदिस्वनामात्मा	२५.१८	ॐ सुगन्धतन्मात्रे	२७.५२

ॐ शुभदायै नमः	२६८.१६	ॐ हां हं हीम् आत्मने	८८.१५	ॐ ह्रीं कण्ठमोटनि	१२५.१	श्रीषध्यादिकं पचति	२१६.४	क कराली दक्षदेष्टा	१४५.६
ॐ हम् अग्नेय स्वाहा	७६.२६	ॐ हां हूं हं फट्	८८.१३	ॐ ह्रीं कामिन्यै च नमः	६८.६	श्री		ककारादिह कारान्ताहीना	१३२.४
ॐ हः अस्त्राय हूं फट्	८७.१८	ॐ हां हूं हाम् अप्ते	८५.२	ॐ ह्रीं क्षूं छन्द छन्द	३१४.८	श्रीदुम्बरीश्च	२५६.२६	ककुबुष्णिगण्टसूयंस्वर्णा	३३०.६
ॐ हः अस्त्रासनाय हूं	८१.३५	ॐ हां हां हां आत्मने	८२.६	ॐ ह्रीं चामुण्डे अमुकं	३०२.७	श्रीदुम्बरे वा खड्गे वा	११७.१२	कः केन सर्ववत्केषु अयं	३५१.६५
ॐ हं इम् उग्रं वीरं	२६६.१७	ॐ हां हां शान्त्यतीत	८३.१७	ॐ ह्रीं छूं नित्यक्लिन्ते	३१३.२४	श्रीद्गात्रं समभिचक्रे	१५०.२५	ककोदुम्बरिका फलगुरिष्टः	३६३.३३
ॐ हं खं खोलकायेति	७३.८	ॐ हां हां शिवाय नमः	७४.५५	ॐ ह्रीं रूपगन्धौ	८६.१६	श्रीद्भिज्जं चोत्तरे स्थाप्य	६४.६	कक्लोलकं लवंगं च	५७.२३
ॐ हं हां मूर्तिस्तदीश्वरांस्तत्र	६६.२०	ॐ ह्रीं ह्रीं ह्रीं त्रिशूलपाण्य	८३.५२	ॐ ह्रीं शांकरि पूरयस्वाहा	६६.११६	श्रीरसाः क्षेत्रजास्त्वेषां	२५६.२८	कक्षपक्षारेस्वर्भांगो विषयं	२४२.६६
ॐ हले शूले एहि	३२३.७	ॐ ह्रीं क्षौं ह्रीं हाम् इति	८८.२	ॐ ह्रीं सः शौं गौर्यै	३२६.४	श्रीरसो धर्मपत्नीजस्तत्समः	२५६.१५	कक्षात्रिकान्तरेणैव पट्	४४.११
ॐ हाम् आत्मतत्त्वाधिपतये	७६.१६	ॐ हूं श्रीं हूं श्रीं	१३३.१२	ॐ ह्रीं हः फट् हूं रसतन्मात्रं	३३.२३	श्रीर्वाद्यश्च सप्तर्षय	१५०.२	कक्षाम्यां च प्रतिकांतव्यूहो	२४२.६७
ॐ हाम् ईश्वर	८७.१६	ॐ हूं केशः प्रयोगोऽयं	३१६.३	ॐ ह्रीं हः फट् हूं शब्द-	३३.२८	श्रीपञ्चभिषजोक्तं च	२३५.७	कक्षुग्रीवा त्रिरेखा	३६४.२४
ॐ हाम् उम् विद्यातत्त्वशिव	६२.५७	ॐ हूं फट् नमः	६६.६	ॐ ह्रीं हूं खे छे क्ष	३१४.१	श्रीपञ्च विश्वरूपन्तु	३१७.२०	कज्जलं निम्बनित्यप्रसिद्धज्जा	३१४.११
ॐ हां रुद्रभ्यः स्वाहा	७५.६१	ॐ हूं बलिं चैतन्याय	७५.६	ॐ ह्रीं हूं हः हृदयं	३१०.१६	श्रीपञ्चाक्रांतशिरसमूह	३१७.१६	कंचिद्रूपं समास्थाय	३१.३७
ॐ हां वरुणध्वने नमो	८३.११	ॐ हूं ह्रीं शिवाय	८१.५७	ॐ हूं हः फट् हूं	३३.२१	श्रीपञ्चाद्युपकारे तु न पापं	१७३.५	कटकोवर्धमानश्चाप्यसंगो	३४१.१८
ॐ हां शक्तिवत्त्वाय नमः	६६.८६	ॐ हूं हूं क्रियाशक्तये	६६.६८	ॐ हूं हः फट् हूं रूपतन्मात्रं	३३.२५	श्रीपञ्चानि च युक्तानि	२३०.१	कटीशो दंतपक्तावे	१४५.२१
ॐ हां शान्त्यतीतकलापाशाय	८८.१६	ॐ ह्रीं क्षीमिति संधानम्	८६.२	ॐ हूं हंस इति मंत्रेण	३२३.१	श्रीपञ्चानि च रत्नानि	१६७.१७	कटुः कटुम्भरा नाय	३६३.४३
ॐ हां सदाशिवमनोविन्दु	८८.२२	ॐ ह्रीं शांतिकलापाशाय	८७.१६	ॐ ह्रीं ह्रीं हूं	८३.३	श्रीपञ्चानि निक्षिपेत्कुम्भे	२६५.१४	कटुकं च फलं राम कार्षिका	२२४.३७
ॐ हां सद्योजात वामदेवाम्या	७५.४१	ॐ ह्रीं शान्त्यतीतकलापाशाय	८३.१६	श्रीपञ्चीना पंचविधा	२८१.२१	क		कटुकं दन्तं काष्ठं च गोमूत्रे	२२४.४०
ॐ हां हः हूं फट्	८८.१४	ॐ ह्रीं हः अस्त्राय हूं	८८.२६	श्रीपञ्चीः प्रतिमोदध्वं वपने	२६०.४३	कं टं पं शं गुरुतन्तं	२०१.४	कटुतिक्तकवायाश्च वातलाः	२८०.१६
ॐ हां हं ॐ ॐ ॐ	६६.११४	ॐ ह्रीं फट् आच्छिद्य	८३.१४	श्रीपञ्चीः सम्प्रवक्ष्यामि	१२५.४३	कं टं पं शं वनेतेयः	२५.१३	कटुत्रयं समेषाम्भो	२६७.७
ॐ हां हं हाम् आत्मने	८३.१५	ॐ ह्रीं अर्नगाय नमः	३१३.२७	श्रीपञ्चयः फलपाकन्ताः	३६३.१४	कंसोऽपि पूतनादीश्च	१२.१४	कटुपत्स्रविडंगानि क्षारः	२८७.२८

कटुरोहोत्करातंकलाजचूर्णं	२८३.३१	कनिष्ठादिकराग्रेषु प्रकृति	२५.१६	कपालं खेटकं घंटाददर्पण	१८५.६	करजांधो यमदिशि सप्ताहं	२६६.२२	ककंटे प्रातिलोम्य	१२२.१७
कठिन्या जप्तया स्पृष्टे	६१.६	कनिष्ठादि च देवाय	३६.११	कपालोऽजश्च बुद्धश्च	८४.१२	करन्धभान्मरुतोऽमुह्यन्त-	२७७.२	कर्करान्तं जलान्तं वा	६२.२०
कणोषणोपकुल्या	३६३.४८	कनिष्ठा द्वौद्वादश वा	३६.१५	कपिरोमनखैर्धूपो दशमी	२६६.१७	करपाददतोभगे छेदेन	२५८.१६	कर्कं यपिरयेच्छ्वभ्रं	४०.२८
कंठं कंठमिति ज्ञेयं	६१.२४	कनिष्ठामध्यपर्वस्थे	२६५.६	कपिलश्च महात्मानं सुकेतुं	२७८.१०	करप्रमाणा श्रेष्ठा	४१.४	कर्कतं पुण्यरागं तथा	२४६.३
कंठे मायां सरुद्रां च	१०२.२३	कनिष्ठे नैव तत्पुण्यं	३८.११	कपिलागोः पलं मूत्र	१७५.२४	करम्भाहंवालातोऽभूदेव	२७५.२२	कर्चूरको द्राविडको गंधमूली	३७३.६१
कंठोद्भवो रसो वायुः	१२५.५	कनीयसो त्रिभागेन त्रिहान्या	२१३.४	कपिला पूजनं वक्ष्ये	७७.१	करहाटः शिका कन्दं	३६०.६४	कर्णः कुन्त्यां हि कन्यायां	१३.११
कंठोपकंठ युक्तानि	३२०.३२	कन्दरे शैल गहने	२४२.६	कपिले सर्वे देवानां	१६७.१६	करालमवघातं च दंशो-	२५२.१३	कर्णं जापं ततः कृत्वा	२८८.२०
कंठो वीरः प्रयोगोऽथ	१४४.११	कन्याकामो घृताक्तानि	२६०.६	कपिश्री कर्णपिप्पिका	२३१.२६	कराली तु महामुद्रा हृदये	३१०.३६	कर्णनासाविहीनोऽसौ	१०.१४
कंठोष्ठां चलतः स्थानाद्यस्य	३०३.२	कन्या च कपिला धेनुः	२०६.२४	कपीनां जीवनार्थाय	६.२	कराली मकरी कालरात्री	२६४.१२	कर्णपादाधिकान्यस्य	५४.४५
कंठ्यावहाविच्युयशास्तालव्या	३३६.१७	कन्या च निकृतिस्ताभ्यां	२०.१८	कपेर्भाविश्च कापेयं	३५६.३०	करिणीं तु समारुह्य	२६१.१५	कर्णं पाशोऽधिकः कार्यं	४५.१०
कण्वाश्रमं कोटितीर्थं	१०६.१०	कन्यादासस्तथा दासी	२०६.४१	कपे व्योषं च समधु	२६२.३१	करिदन्तो द्यूतभृदा	२१८.१४	कर्णं मोटी महाविद्या	१२५.२
कथं पुत्रादयः स्येर्म्मद्विजा	११५.५५	कन्यां प्रजां बंदिनश्च	१६३.३४	कपोलं पालिकायाणु	३६३.१०	करेणादाय लगुडं	२५१.११	कर्णं वेधो बुधे जीवे पुण्ये	१२१.२५
कथायोगेषु बुध्यते	२३६.२०	कन्याया दूषणं चैव	१६८.३१	कपोलं पदिकं कार्यं	३२०.२१	करे दे हु न्यसेदाद्य	२५.२७	कर्णशूलेषु सर्वेषु मंजिष्ठा	२६२.२४
कदन्नभोजनाद्वायुर्दहे	२८०.४१	कन्याया निरवनेद्द्वारि	२६०.२२	कफप्रसाराद्भवति हृदयं	३७०.१६	करोति कर्मभूतोऽसौ	१७२.५	कर्णार्जुनारव्ये संग्रामे	१४.१७
कदम्बकरवीरं च	१७८.१३	कन्यायाम गृहीत्वा तु	२६०.१७	कमलानि पुनर्वीर्यौ परितः	२६.२६	करोति यादृशं कर्म	१३३.२०	कर्णिकाकेसरं पत्रं मंत्राद्यं	३३.११
कदम्ब कलिकां होमाद्यक्षिणी	८१.४६	कन्यार्थी लभते कन्यामपुत्रः	३२६.२०	कमलैः पूजयेत्पादौ	२०५.६	करोति साधकः क्रुद्धो	१२५.४	कर्णिकाकेसराण्यवे सूर्यं	१४८.३
कदर्यो कृणु क्षुद्रोभार्गणौ	३६७.१३	कन्यावृश्चि कयोरेव तथा	१३२.२४	कमलो माणिक्य कंठो	१४४.६	करोद्भूतं विमानं च पादा	२५२.२१	कर्णिका तालपत्रं स्यात्लंबनं	३६४.२७
कनकात्कृतवीर्यस्तु	२७५.४	कन्ये द्वे उपयेमाने जनकेन	५.१४	कम्बोजो भाजनं भाण्डे	३५७.८	करोद्भवर्तनताम्बूलं	७४.७६	कर्णिका पीतवर्णा	३१८.१३
कनकेशपदं नत्वा गया	११५.५३	कन्येला च मतोरामीद्	२७३.७	कया शुभेति च	२५६.३५	करो संगृह्य मूलेन	२४.५२	कर्णिकां तोलये दूर्ध्वं	३४३.४५
कणिष्ठा ज्येष्ठा वद्धा	२६५.२८	कपालमोचनं तीर्थं तीर्थं	१०६.१६	करजांकितान्यस्य	२२४.१६	करो विमृदिन ब्रौहेः	२५५.३८	कर्णिकायां लिखेदेकद्वे	४४३.४६

कर्णो च विपुलो येषां	२८७.३	कर्म धारयः सप्तधा	३५५.८	कला द्वादश नाडी तु ग्रीवा	५०.२५	कव्यवाहानलायाथ	७२.४३	काञ्चनारैस्तथोन्मत्तै	२०२.१३
कर्त्तरि क्तादयो ज्ञेया भावे	३५६.५	कर्मनभिहितं स्तोत्रं हरेः	३५४.८	कलापाशं समाताड्य	८८.७	कव्यवाहोऽनल सोमो	११५.२०	काण्डान्निमिन्धनं कुर्याद	५८.२३
कर्त्तव्यछिन्नं कुर्यात्कल्प	८४.५१	कर्म प्रवचनीयाख्यैर्द्वितीया	३५४.१६	कलापोऽत्र प्रवासः	३३७.३५	कश्छिन्नात् कश्चरेत्	३५०.१०	काण्वा वाजसने याद्या	१०५.२८
कर्त्तव्यमेतदेवात्रमयासारं	२८०.३४	कर्मभूमिरियं ब्रह्मन्कल-	३६६.६	कलापमम्मिताने तान्	७५.५१	कश्यपस्य वदे सर्गभादित्या	१६.१	कात्यायनो मुनीनाह्वयथा	११७.१
कर्त्तव्यं भीरु संघेन	२३६.४१	कर्माभूमिरियं स्वर्गपर्वण	११८.२	कलपोऽश संयुक्तं	५६.२७	कश्यपो वसुदेवोऽभूदेवकी	२७६.१	कात्यायन्यध्वं वृद्धा	३६४.३
कर्त्तव्यं वचनं सर्वं	२५७.३६	कर्म योगविधानज्ञो ज्ञात्वैत्रं	२५०.१६	कलपश्चाविलोऽच्छस्तु	३६०.६१	कश्यपाय महीं दत्त्वा	४.२०	कादिहान्ता भीमरवीवी	१२३.२
कर्त्तव्यं शिक्षकैस्तस्य	२५१.४	कर्म सांवत्सरं राज्ञां जन्मर्शं	२६८.१	कलो कार्पासिर्ज वापि	७८.५	कश्चवसुरः कः श्वशुरः	३५०.११	कांतं मनोरमं रुच्यं	३६७.१४
कर्त्ता च कतूणे कर्ते	३५३.४	कर्पारस्य निषादस्य	१६८.६	कल्किरूपं परित्यज्य	१६.१०	कपायं तु भवेत्तोयं	२८१.१०	कांताधिनी तु या याति	३६४.२
कर्त्ताऽनाभिहितो धर्मः	३५४.४	कर्पं चूर्णं हरीतक्या भावितं	२८६.११	कल्की विष्णुयशः पुत्रो	१६.८	कष्टाश्रितो लुकसमास	३५५.३	कामं क्रोधं मदं मानं	२२५.८
कर्त्तुरायतनं विष्णोः	३८.१५	कर्पं भृंगरमेनापि रोग-	२८६.१०	कल्के नालोऽय निम्बरस्य	२८७.७५	कस्तूरी रोचना चन्द्रैः	७८.११	कामः क्रोधस्तथा लोभो	२३८.७
कर्त्तुश्चांग विकारेण	६२.२२	कलत्रगर्भं निक्षिप्तमन्तः	२४१.३२	कल्पशेते प्रवृद्धोऽथ	३६८.१५	कांसोऽस्मितेति याम्येन	६२.५	काम क्रोधा दयः सर्वे	३३.५२
कर्त्तुं कर्माऽथ गमयेच्छिष्यं	३५४.७	कलाम्बिकानिभाषाश्च	२७६.५०	कल्पये द्विग्रहं तस्य	६०.१६	काकतिन्दो पीलुकः	३६३.२४	काम कोधौ तथा शीर्ष्यं	३६६.३५
कर्त्तुं वंश प्रशंसा स्याद्यत्र	३३७.१३	कलशं पृष्ठतो नित्वा	२७.८	कलामृत्युं जयान्वक्ष्ये	२८६.१	काकरक्तसमायोगा	१३७.१३	काक क्रौधो भयं हर्षो	३६६.३३
कर्पटे प्रतिमां लिख्यं	१३३.१६	कलशं लोक पालाशच	८३.४८	कल्पोऽतिनिन्दितस्त-	३३७.२६	काकली तु कले सूक्ष्मे	३६०.७०	कामधेन कल्पतरुं	११४.३५
कर्पूरं कुंकुमं कांता	२२४.३५	कलशं वाय कुर्वीत	६१.१५	कल्पापांघ्रे सर्वकर्मा	२७३.३२	काकवद्रोदनं श्वामो	२६६.२०	कामधेनुरियं विद्यासप्तधा	३२३.५
कर्पूरं च तथा मुस्तं	२११.६६	कलजान्निःसृतं तोयं	३४.२३	कवचं मध्यतो नेत्रं	१४३.५	काकाशंकीभवेन्नित्य	२२५.३०	काम वाणभित्तांग्यो	२७४.३
कर्पूरचन्दनाभ्यां च	१३३.३६	कलशे स्वर्णशकलं	६१.४३	कवित्वं दुर्लभं तत्र	३३७.४	काके तु करटारिष्टो वकः	३६३.७४	कामयुक्ता तु सोपोग्मा-	१६३.२
कर्मक्षयात्प्रजायते	३७१.३०	कलशः स्नापयेच्छिष्यं	६०.६	कविभिर्योजनीया वैभावाः	३३६.३५	काके भगण्डो करटो	३६२.६	कामरूपः कलिगोत्थः	३६.७
कर्मणां पूरणार्थाय यथा	३६.१०	कलां तु पोडशो भागो	३६०.२७	कविभिस्तत्प्रतिग्राह्यं	३४७.३६	काकोलं प्राश्य नीरं तु	१६१.४	कामलीजीरमाण्डूकी	३००.३३
कर्मण्यल्पावशेषे तु	३६६.१८	कलादिभूमिपटयंत स्तवैस्तु	८१.४	कव्यं बुद्धिप्रदं चैव तथा	२७६.५२	काक्षीतृणेषु वंशेषु	६३.१३	कामस्त्वं शंभुनोर्नगः	१२.३६

श्रीमग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

२२

कामाधीनाः स्त्रियोराम	२२४.३	कार्तिकादौसकासारमन्त्र	१६६.१२	कुण्डं सर्वं सोमपंच दधि	३५१.२०	कुमुदः कुमुदाक्षश्च	५६.१३	कुम्भीसारं पयोयुक्तं	२८३.२७
कामार्थिनां कामदं च	२७१.२१	कार्तिकाशिवनयोविष्णोः	२०४.५	कुण्डमध्ये ऋतुमती लक्ष्मी	३४.३४	कुमुदै रावणः पद्म पुष्पदंतो	२६१.४	कुम्भेऽनले शिवे स्वास्मि-	६०.१७
काम्यदानानि वक्ष्यामि	२१२.१	कार्तिकी फाल्गुनी	११७.६२	कुण्डमानं मुखं व्यात्वा	८१.४४	कुमुदै रावणौ पद्मपुष्पदंतो	२६६.१४	कुम्भे नष्टे शनजपो देवे	१७४.७
काम्यं कर्मप्रवृत्तं स्यान्नवृत्तं	१६२.४	कीर्त्तिसंततिविद्यादि	१७५.४४	कुंडलस्याकृति कृत्वा	२५१.५	कुमुदै रावणौ पद्मः पुष्पदंतो	२१६.४६	कुम्भेष्वावाह्यशक्रदीन्	५६.१७
काम्यां कर्दम भार्यात	१८.२	कीलालपौ सोमपश्च	३५१.३८	कुंडवाह्निस्त्रगाज्यादि	८१.४२	कुमुदैरावणोपद्मपुष्पदंत	२६८.२०	कुम्भैः कुर्याच्चभिषेकं	३११.२६
काम्यानां कल्पमाख्यास्ये	११७.५०	कुंकुम नागपुष्पं च	६६.१३	कुंडेषु होमहेद्वह्नि	६१.४	कुम्भकर्णः प्रबुद्धोऽथ	१०.११	कुम्भोपरिष्ठाद्देवेशं पद्मिनी	४१.१६
कायाच्छिदस्त्वापिकाः	२४५.२२	कुंकुम रक्तपद्मानि	२६७.२२	कुण्डस्योर्ध्वं हृदावर्त्य	७५.३०	कुम्भकर्णः सनिद्रो	११.४	कुरुक्षेत्रे गमिष्यामि	१०६.१४
कारकं सम्प्रवक्ष्यामि	३५४.१	कुंकुमारुणमाकण्ठादा के-	२६५.१३	कुंडिकाजप्यमालीन्दुः	५१.११	कुम्भकारश्च नित्यः	३५५.२	कुरुक्षेत्रे गयादौ च	३६.१०
कारकस्यानुकूले वा	६८.३	कुंकुमालिप्त सूत्रेण विभज्य	६६.५०	कुंडे कुंडे स्थापयेच्च	५६.६	कुम्भकेन समादाय	८८.६	कुरुष्वेति ह्यनुज्ञातो	१६३.१०
कारके कर्त्तरि च सा	३५१.२६	कुचमर्दो नखच्छेदी	२६४.२८	कुंड्य पृथुपजघोच्चात्	१०५.२०	कुम्भद्वयं च तन्मध्यादेक	६७.५४	कुरुष्वेत्यभ्यनुज्ञातो	११७.१६
कारको ज्ञापक इतिद्विधा	३४४.३०	कुञ्जराच्च पुनः सिंह	१३१.२०	कुंड्ये फलकके वाथ	३१२.१२	कुम्भन्यासेष्टकान्यासौ	४१.२	कुरोः सुधन्वा सधनुः	२७८.२७
कारंजास्थि च	२६८.१०	कुंजरोपरिगौ स्यातां	२६८.२७	कुटीर्या दागतं दग्धमय-	३३६.१२	कुम्भपात्रेण रक्षार्थं	७२.१३	कुर्मादिकल्पिते पीठे	३०७.१३
कारयन्भगवद्धाम	३८.४७	कुटजैः कर्कटी पुष्पैः	२०३.१५	कुट्टालतं क शस्त्राद्यं	४३.२६	कुम्भपार्श्वे संस्थाप्य	३५.३	कुर्यात्स्तुस्वधे युक्ते	१६३.१८
कारयन्भवन् याति यत्रास्ते	३८.१३	कुटं नटं दशपुरं वानेपं	३६३.६०	कुन्दती निकुम्भस्त्राय-	३३६.६५	कुम्भमंडलवाह्निम्यः	८८.३३	कुर्याच्चतुर्विधं स्तोत्रं	२४१.११
कारयित्वा हरेः पुण्यं	३८.१२	कुटिलं स्फुटितं चापं	२४५.६	कुवेर ईशोडनन्तोऽथ	६४.२४	कुम्भं तु वहिरस्त्रेण	७५.२०	कुर्याच्छतमुरस्त्राणाम्-	२८८.३३
कारयेद्वैष्णवं यज्ञयज्ञेद्	२०४.१०	कुटुम्बैः पंचभिर्ग्रामः	१६५.१४	कुब्जयोक्तं च तच्छ्रुत्वा	६.१०	कुम्भवद्धारितासर्वशत्रु	३१४.२३	कुर्याच्छिवेन सौम्येन	७२.१०
कारयेन्मन्मयं वापि	३८.४५	कुट्टले भूत्ररक्ताशी	२०३.१२	कुब्जार्थं खिलिनी षष्ठा	१४३.११	कुम्भाण्डवे दिव्मित्रानां	६१.१८	कुर्यात्किरद्वयायामां	६०.६
कारव्यजाजामिरिचं द्राक्षा	२८५.११	कुठेरकस्तु पणसिऽस्थास्फीते	३६३.४०	कुब्जिकाक्रम पूजां च	१४३.१	कुम्भान्नं चाललेयेत्तेषु	४१.१५	कुर्यात्तित्रात्मशुद्ध्यादि	६२.२६
कार्तिकव्रतकं वक्ष्ये	१६७.१२	कुण्डगोलस्त्रीजितानां	१६८.५	कुब्जिका त्रिपुरा गौरी	२६६.१६	कुम्भान्स्वाद्वम्बु संयुक्तान्	६६.२३	कुर्यात्ति लोवपालादेः	८१.७६
कार्तिकस्य सितेऽभ्यर्च्यं	१६७.१३	कुण्डनाभि पुरस्कृत्य	६६.३६	कुमारी कालरात्री न	१४६.८	कुम्भाः स्युर्द्वयधेनूनयित	२१०.१३	कुर्यात्पंचाहुतीर्दत्त्वा	८४.५३

कुर्यात्प्रकाशयुद्धं	२४२.१३	कुलस्थमाषनिष्पावान्	६८.५	कुठाद्या ध्याययो ये	३१२.१६	कृतपूजो गुरुः सम्यग	२४.५३	कृतिकादिभरण्यन्ते स	१६३.४०
कुर्यात्प्रकाशयुद्धं	६२.५२	कुलस्थमुद्गकोलाद्यै	२७६.२०	कुसुमेनास्त्रलिप्तेन	८२.३	कृतमुद्रात्रयश्चक्राद्विहः	४७.५	कृतिकाद्यानि पूर्वण	२३३.७
कुर्यात्समयवत्तत्र	८४.८	कुलमुद्धृत्य क्रीडते	२१२.१८	कुसुम्भ कुसुमानां चा	१५६.६	कृतवर्मा कृपो क्षाणिस्रयो	१४.२४	कृतिका पंचमी मंदो	१२५.२५
कुर्याद्गुरुश्च दीक्षार्थं	३१६.५	कुलवागीशि विध्महे	१४४.३	कहुरस्य सुतो घृष्णुः	२७५.२८	कृतवर्मा शतधन्वादेवार्हो	२७५.३७	कृतिका भरणी स्वानां	२६४.१६
कुर्याद्दिशपालान्भगाने	२८५.२२	कुलानां तु शतं हन्याद	२०६.२६	कूप वापी तडागानां	६४.१	कृतव्रतोऽथ सार्वणिः	२७१.१२	कृतिका रोहिणी सौम्यं	१२६.३०
कुर्याद्दुर्योगसम्पन्नान्	२३६.४४	कुलिकः कर्णयोर्यस्या	१४४.३३	कूर्चशिर्षो मधुकरश्चन्द्रः	३६३.६४	कृतशिल्पोऽपि निवसेन	२५७.३५	कृत्वा गृहे ततो द्वारि	१७०.१६
कुर्याद्विजयार्चनं होमं	६६.२	कुलिश शक्तिदण्डो च	३०४.३१	कूर्चिका क्षीरविकृतिः	२६६.३१	कृतस्मिध्वपि विजयाभावे	३५.६.१	कृत्वाग्नि विधिवद्धी	१६६.१७
कुर्याद्योग्यानि पात्राणि	२४६.६	कुलीनो नीतिशास्त्रज्ञः	२२०.२	कूर्मगा यमुना कुम्भकरा	५०.१७	कृतस्नानादिषां तत्र	६६.६५	कृत्वाग्नेहं गिवेत क्षीरं	१७३.३०
कुर्याद्वित्तानुसारेण शयने	६५.४१	कुलीरो मकरश्चैव	१२७.१५	कूर्म पीठे ह्यनन्तं च यमं	२३.१२	कृताकृतास्तण्डुलाश्च	२६६.१६	कृत्वा नत्वा च कौसल्यां	६.२८
कुर्याद्विषस्य	२६५.१६	कुशपुष्पाद्यरण्याच्च	११४.१२	कूर्म रूपं समास्थाय	३.८	कृतादिकल्पना नास्ति	१०८.३२	कृत्वा निधापयेद्गर्भं	४१.२६
कुर्यान्मृते नृपेनात्र	२१८.५	कुशमध्याग्रयोगेन लिग	६६.११३	कूर्ममांडघृतहोमेन	२६०.२६	कृतान्तमंशे निमल्यं	३०१.२६	कृत्वा प्रतिदिनं गच्छेत्	११५.२
कुर्वन्नाचार्यशुश्रूषां	२६३.१६	कुशलादिपप्रश्नं संप्रयच्छति	२२१.१३	कूर्ममांडतिभिरोत्थैश्च	२०२.१०	कृतापराधास्ताड्याः	२२७.४६	कृत्वा वेद्या सहानन	३०४.१०
कुर्वीत वेहसम्पति	८६.१५	कुशलो मनोनुगच्छोष्णः	११६.१५	कूर्ममांडहाटको पीठं	१०२.१६	कृतां द्वार वतीं नाम	२७३.१५	कृत्वा शतादिपूरान्ति	६२.२४
कुर्वीत भूतसंशुद्धि	८१.१५	कुशाग्रेणापि संपृष्टः	१५६.१२	कूर्ममांडाय एकदन्त	३४८.२३	कृतिश्चातिवृत्तिर्वात्री	३३१.२	कृत्वा श्राद्धं सपिण्डं च	११५.४२
कुर्वीत मधुना विप्रश्चन्दोग	२१८.२१	कुशाः शांत्यै त्रिमधुरं	६५.५१	कृकवाकुः कुक्कुटः	३५७.३	कृतिः सुवदना मो रो	३३४.२४	कृत्वाऽष्टौ स्थाण्डिलान्	६४.२८
कुर्वीत मानसं स्नानं	७२.२३	कुशाः सिद्धार्थपुष्पाणि	३४.२१	कृच्छ्रातिकृच्छ्रं कुर्वीत	१७०.१६	कृती कृतज्ञः कुशल	३६७.३	कृत्वा हस्ते सूर्यवारं	१६५.३
कुर्वीत तमहिताकांक्षी	२३६.६	कुशं शरस्तथा काशं दूर्वा	२४७.३	कृच्छ्रातिकृच्छ्रं पयसा	१७१.८	कृते तु किपुनस्तस्य	४१.३४	कृत्वेदं विष्णुरित्यन्ते	१६३.१२
कुर्वीताभिमुखान्भृत्यै	२३८.१८	कुशोदाशी पशुपतिज्येष्ठे	१८४.५	कृच्छ्रातिकृच्छ्रं पयसा	२६२.६	कृते तु दीयते गत्वा	२०६.५५	कृत्वोदकं तु यदद्वयं	२२४.२२
कुलकं मुक्तकं कोश	३३७.२४	कुशोपरि तूलिका च	५७.५	कृच्छ्रातीः स्ववलं	२०४.२	कृतेनन्तरे त्वहोरात्रं	१६२.१५	कृत्वोन्मत्तरसेनैव	३२३.१६
कुलकोटि सहस्राद्या	१४४.३२	कुष्ठपाठा वचाशुंठी	२६७.१२	कृच्छ्रं विशुद्धो जप्तवा च	२६३.७	कृते पापेऽनुपातो वै यस्य	१७४.८	कृहः कृपी दिवोदासान्	२७८.२३

कृपणः पीड्यमानो हि	२३८.१४	कृष्णाजिनादिनाऽऽच्छाद्य	७८.४७	केतुमतो हेमरथो दिवोदास	२७८.१२	कोटमध्ये तु या नाडी	१२८.६	कोष्ठजा च शिरा वेध्या	२६८.१६
कृपणानाथ वृद्धानां	२२५.२५	कृष्णातिविषतित्तेन्द्र	२८३.३३	केतुदयो परामो च छिद्रता	२६३.३१	कोटरे वसमानश्च	२३२.१२	कोहि राजा शरीरस्य	२३८.१३
कृपणेषु दयालुत्वं सर्वत्र	२३८.२०	कृष्णात्साम्बो जाम्बवत्या	१२.३६	केदारं परमं गुह्यमष्टौ	११२.५	कोटितीर्थं चाश्वमेधं	१११.१४	कौमारादि यथा देहे तथा	१५६.१४
कृषो भूमी च नृत्यन्वै	५०.४०	कृष्णानि चैव रक्तानि	२६७.२१	केदारो भैरवश्चैव	८५.७	कोटि द्वयस्तु तन्मध्यादंकेय	३२०.३	कौमारे सरयूतीरे यज्ञदत्त	६.३८
कृषि गोरक्ष्य वाणिज्यं	१५१.६	कृष्णालये परित्याज्यास्तेषां	३८.४३	के यूयं तेषु चैवैकः	११५.५७	कोटि होमं तु यः कुर्याद्	१४६.१०	कौमुदाख्यं मयोक्तं च	२०७.१
कृषि प्रपद्यमानस्तु	२५६.४४	कृष्णाष्टमी चतुर्दश्योः	२६३.३२	केवलं स मनुष्याणां	३६६.४	कोटिहोमी सर्वकामी	१६७.४०	कौशिकस्तं गृहीत्वा तु	१८४.१४
कृषि वाणिज्य गोरक्ष्यं	१५२.२	कृष्णाष्टमी व्रतं वक्ष्ये	१८४.२	केशदेशललाटास्य	१५३.६	कोटिहोमे तु यदिच्छेत्	१४६.६	कृथाद्विदम् पुत्राश्च कुंतिः	२७५.१६
कृषेवृष्टिसमायोगात्	२२६.४	कृष्णाष्टमी दिजादूर्ध्वं	१२१.६१	केशादिप्रभवेन एकैकः	४८.१४	कोटि च व्यूहशास्त्रज्ञैः	२४२.४२	क्रन्देन रोदनाह्वाने वर्ष्म	३६२.२७
कृष्ण कृष्णनमस्तुभ्यं	३६.६	कृष्णाष्टम्यां तु नक्तेन	१६२.५	केशवातिमहामूर्तिमच्युतं	१६६.११	कोटी तीर्थं च कोटीशं	११६.६	क्रमशोऽथ मनुष्याणां	२८०.२६
कृष्ण जिह्वश्च यमजोऽजात	२८६.२	कृष्णाहिगुयुतैरेभि कृत्वा	२८६.२५	केसरं त्रिगुणं पद्मं	३१३.२	कोटीशं बिन्दु कोटीशं	१४४.२२	क्रमात्कृष्णसितश्यामरक्त	३०४.१६
कृष्णं च मंडलं वतात्तथा	३७०.२०	कृष्णेन सोऽर्जुनो बलि	१३.१७	केसरांजनगोहस्तिदन्तं	२६६.७	कोणेषु विन्यसेद्वंशौ	६३.२	क्रमात्तत्त्वत्रय न्यस्य	७५.२७
कृष्णपक्षे तु माघस्य	१८२.३	कृष्णे नीलासित श्याम	३६०.५४	केसराणि विचित्राणि	३१६.८	कोऽति भारो हरेर्नाम्नी	२००.१७	क्रमात्तत्त्वानि सर्वाणि	२७.७०
कृष्णपक्षे द्वितीयायां	१७७.४	कृष्णोक्तोऽर्जुनोऽयुध्य	१४.४	केसरादिषु या द्रौग्यस्तासु	१०८.२८	कोपं यच्छत दास्यंति	१८.२६	क्रमात्तदधिपान्पच	६६.८५
कृष्णपक्षे भाद्रपदेष्टम्यां	१८३.३	कृष्णो जातो यतस्तस्या	१८३.२	केसरा रक्तपीताः स्युः	३०.१४	को भगवान्नु वै विष्णुः	२.१०	क्रमादभ्यागतं द्रव्यं	२५६.६
कृष्णपीतारुणाः शुक्ल-	१२०.३	कृष्णो नीलो लोहितश्च	३३०.२१	केसरी वृषभः कुम्भः	६५.१२	कोलः पोत्री वराह	३६३.७२	क्रमादेकादिसंज्ञानि	१४१.६
कृष्णपीत्रं द्वारकातो दुहित्रा	१२.४६	कृष्णो रक्तोः मनाग्रक्तः	५१.७	कैकस्यां रावणो जज्ञे	११.३	कोलाहलः कलकलो गीतं	३६०.६६	क्रमान्नमः शिवायोति	३२७.६
कृष्णं हेमिति बीजेन जातं	७४.२४	कृष्णादिवृतयो ज्ञेयाः कुसीदं	३६६.२४	कैकेयि त्वं समुत्तिष्ठ	६.६	कोशे प्रवेशयेदूर्ध्वं नित्यं	२२३.१४	क्रमान्मध्ये चाग्रे चण्डा-	१८५.६
कृष्णालानां तथा षष्ठ्या	२२७.२	कृसरपूपदध्याद्यैर्वलिः	२६६.४१	कैकेयां भरतः पुत्रः	५.५	कोष्ठानां भद्रकं च मध्ये	२६.४४	क्रमेणोद्धूयनेनमूर्ध्नि	७२.१७
कृष्णस्य वासुदेवस्य	३८.२०	केकी शिखस्य वाक्केका	३६३.७६	कोटचक्रं प्रवक्ष्यामि	१२८.१	कोष्ठकानि चतुर्भिस्तैर्मध्ये	२६.२८	क्रव्यादसूकरोष्ट्राणां गोभायो	१६८.१५
कृष्णांगारनिमो राहुर्धूम्राः	३००.१६	केतुं कृष्वन्तित्येतत्संग्रामे	२६०.६६	कोटमध्ये ग्रहाः सौम्या	१२८.११	कोष्ठकाः पंचत्रिंशच्चः	१३२.३	क्रव्यादांशं परित्यज्य	७५.८

क्रवादाश्चोपहूताश्च	२१६.६	क्रोधेर्ष्याकारगाम्भीर्यान्	३४६.१३	क्षत्रियस्य सर्वैश्वर्यस्य	१५१.८	क्षिरधेनुर्मधुधेनुः शर्करा-	२१०.१२	क्षौद्राज्यैः पमसा वापि	२८६.६
क्रियते येन करणं कर्त्ता	३५१.२५	क्रौं क्षूं श्रीं नेत्रभिमुक्तं	१४७.८	क्षत्रियस्याप्नुयाद्वैश्यः	२२७.२५	क्षीरं गुरोर्हिनीषध्व आपो	२०४.१८	क्षौद्रेण शौघनी पिडी	२८६.२७
क्रियाकार कयोभ्रंशो विसंधिः	३४७.१४	क्रोशमात्रं गतस्तिष्ठेत्	२६३.२१	क्षत्रिया बहुराजा च	३५१.१३	क्षीरं पूर्वदेन्मध्येऽहनि	२६६.२५	क्षौमाद्यैश्च ध्वजं	६१.३३
क्रियातिशयजन्मान्तः	३३६.२४	क्रोष्टोर्वंशं प्रवक्ष्यामि यत्र	२७५.१२	क्षत्रियो ये कुलीन	३५६.१२	क्षीरं वा पंचकोलाद्यं	२८६.१८	क्षौं ह्यशिरसे नमः सर्वं	३४८.३४
क्रियाभिर्भूरिभिस्तस्य	२६३.२२	क्रौंचश्च वामनश्चैव	११६.१६	क्षत्रियो नवसप्ताहाच्छुष्ये	१५८.१२	क्षीर वृक्षास्तथैव तु होमा	२५६.६८	क्ष्मा वह्नि यजमाना	६६.८१
क्रियाभ्रंशेन लक्ष्मास्ति-	३४७.२६	क्तिनि वृद्धिस्तुति	३५६.३	क्षमस्व नाथ तत्सर्वं	६७.६५	क्षीरादिमधुरैर्होमं	८१.४७	ख	
क्रियाशक्तिं तथान्यासु	६६.१०४	क्लीं हृषीकेशः हूं विष्णुः	२१.२१	क्षमा शिवावृता वृद्धाद्विभुजा	५०.३७	क्षीरिवृक्षसमिद्धिस्तु	२१५.२७	खं शिवं सोममिन्द्रादी-	२६१.७
क्रिया स्नानं तथा षष्ठं	१५५.४	क्लीवेऽम्बरीषभाष्टो ना	३६६.२६	क्षमा सत्यं दया दानं	१७५.१०	क्षीरेण वलवृद्धि स्याद्	२६७.५	खकारं वायुतत्त्वं च	५६.२५
क्रियास्वविषमा वृत्तिः	३४०.५	क्वचिन्नाप्नोति चभयं	२६२.३	क्षयं मांसरसाहारो	२७६.२६	क्षीरेण भोजनं	७०.७	खकारी दण्डिनो चंडो	३००.२४
क्रीडति वृं ग्रहिश्चोरिः	३५८.१०	क्व यासितिष्ठ मा	२३०.६	क्षयं वृद्धिं च वाणिजा	२५८.४८	क्षुद्रक्रियामयध्वंसे	२६३.५	ख काली क कुलालम्बी	१४६.१०
क्रीडन्वकैः कपोतैश्च	२३२.२८	क्वाथमेषां पिबेद्वाजी	२८६.१४	क्षयस्य बृहणं कार्यं	२८१.१६	क्षुरान्तममलं चक्रं	२७०.५	खचरी ज्वालिनी ज्वाले	३१०.२२
क्रीतलब्धाशनाः स्नाता	१५८.५६	क्वाथयेत्वोडशगुणं	२८१.६	क्षादयश्च ककरान्ता	१४६.६	क्षौं ह्रीं शिखायै वो पट्	१४७.४	खंजरीट कदात्यूहशुक	२३१.१६
क्रीतश्च ताभ्यां विकृति	२५६.१८	क्वाथः सकृन्ना मृद्रीका	२८३.६	क्षार हृदे प्राणिहन्ता	२०३.१६	क्षेत्रज्ञ आत्मा पुरुष प्रधानं	३६०.४५	खट्वांगान्जादिशक्तिं च	३००.११
क्रीत्वा मूल्येन यत्पण्यं	२५३.२१	क्वायैः कुष्ठं ज्येत्सेव्यं	२८६.४	क्षिय ओं स्वाहा ताक्ष्यात्मा	१३३.१६	क्षेत्रपाः किन्तराद्याश्च	६७.७१	खट्वौघोऽभवदित्येवं	३५०.३
क्रुद्धस्तु जुहुयात्सम्यक्	२६०.८	क्वापि कस्यादि विश्वासो	२२५.२०	क्षिपेज्जलांजलीनसप्त	२५६.१७	क्षेत्रवेशमवनग्रामविबीत	२५८.६७	खड्गधाराज्ज्वल ज्योत्स्ना	२७०.८
क्रूरा शक्तिरी बीजः	१२४.१२	क्वि वन्तश्च स्वयम्भूः	३५६.७	क्षिपेद्वागीश्वरी योनी	८४.४३	क्षेपणी चापयंत्राद्यैः	२४६.४	खड्गधारी रक्षकः स्यात्	२२०.४
क्रूरेषु दीप्ता विज्ञेया	२३१.५	क्ष		क्षिप्रकारिणि दोषे च	२८६.३५	क्षेपेशब्दानुकारे च	३४२.१०	खड्गपद्मपलाशाग्रा	२४५.२५
क्रोधस्तेक्षणं प्रबोधश्च	३३६.१६	क्षतक्षयकारं पानं तथा	२८७.१६	क्षिप्राणि पंच भाव्येव	१२६.१४	क्षेमी भवति चाध्वानो	२५६.१५	खड्गांकुशकुठारेषु	५२.१०
क्रोधस्या प्रशमोऽमर्षः	३३६.३२	क्षतायामक्षतायां वा जातः	२५६.१७	क्षीण रागमथात्मानं ज्ञात्वा	२७.७५	क्षो नृसिंहो हरो तद्वत	३४८.१३	खड्गामिषं महाशल्कं मधु-	१६३.३२
क्रोधागारं प्रविष्टाऽथ	६.१७	क्षत्रियः प्रथमं वैश्यो	२२७.४४	क्षीणायुरिति मन्येत यं	२५६.८०	क्षोभकारणभूतश्च	१२०.१६	खड्गेन खातमुद्धारं	७५.३

खड्गे न पश्येद्वदन मुच्छिष्टो २४५.२७	खेदितौ शिष्यदीक्षार्यं ८८.२६	गजदन्ता हितिर्मोक वाजिमूल २६६.६	गणाधिपतये गणेश्वराय ३०१.४	गदी चक्री शंखगदी प्रद्युम्न ४८.८
खड्गे मंत्रगणं न्यस्य १०३.२१	खे स्त्री खे च प्रयोगोऽयं ३१६.५	गजदन्तो बहिः स्तम्भो ३४१.१६	गणानांमाधिपत्ये च २६६.२	गंधकाक्षतपुष्पादि सव्वद्रव्य ७४.८
खड्गोद्यतकरो दीर्घो २११.२५	ख्याते हृष्टे प्रतीतोऽभिजा- ३६२.१४	गजं सदक्षिणं दत्त्वा २११.३८	गणन्नं गणिकान्नं च १६८.३	गंध पात्रं तथावर्त्तं शुष्कुलीं ४४.१७
खदिरेण च निर्गुण्ड्या २८६.२२	ख्यात्याद्या दक्षकन्यास्तु २०.७	गजलक्ष्म चिकित्सां च २८७.१	गणो गुरु पादुका च ७१.३	गंध पुष्पाक्षतंन्यस्य ३००.१६
खदिरोदुम्बराश्चत्थकषायेण २८६.३३	ग ३४८.५	गजवक्त्रायां कवचं ह ३१३.४	गण्डमालापहं तैलम्भांगा- २८५.५३	गन्ध पुष्पाक्षतंन्यस्य ३०१.१८
खनन्तः पृथिवीं दग्धा २७३.२६	गंगीते गौ गायने स्याद्धो ३४८.५	गजवक्त्रो लम्बकुक्षिवि ७१.७	गण्डपं तिलतैलेनं २७६.४२	गंध पुष्पाक्षतो पेतं ३५.१०
खन्याकरवलादानं नून्यानां २३६.४५	गगनायतनं ध्यात्वा तत्र ६४.१७	गजशान्तिं प्रवक्ष्यामि २६१.१	गतस्तिरस्कृतो भ्रात्रा ६.२८	गंधतुष्पादिनाभूष्य- ३५.१६
खमश्विनी तान्सम्पूज्य १६७.६	गङ्गागया प्रयागश्च १७८.१८	गजस्कन्धमवक्षेपमपरांमुख २५२.२८	गतायेन्द्राय रजेः पुत्रशतं २७४.१८	गंध पुष्पादिभिः पूज्य १८६.१२
खपुष्पशम्लेच्छानां ३७१.३१	गंगातोये नरस्यास्थि १५६.२	गजाद्यैश्च गजाद्याश्च २३६.५७	गताशून्या मही स्वर्गे ११४.४	गंध पुष्पादिभिः सम्यक् ५६.४६
खर वर्णो भस्म वर्णो २८६.३	गंगाद्वार कुशावर्त्तो २१६.६६	गजाध्यक्षं हस्तिपंच २६१.२४	गतित्रये प्रियः यादमात्ते २८८.४७	गंध पुष्पोदकैर्युक्तमर्घ्यं १७५.४६
खर वालं चिनाभस्म ३०६.४	गंगाद्वारे प्रयागे च १११.१२	गजाः शान्त्युदकं सिक्ता २६१.५	गतिदः श्रीधरः पत्नी ४८.५	गन्धमडनकं स्वीये ८१.२२
खरस्तथेति नामुक्त्वा ७.८	गंगामाहात्म्यमाख्याते ११०.१	गजाश्चारोहण स्वप्ने ८४.२	गतिरुड्डीनसंडीनी ३६३.७७	गन्धं गन्धर्वनाथाय ६३.१३
खर्जूर नारिकेलादेलं २४७.३१	गंगायमुनयोर्मध्यं १११.४	गजास्यं गजशीर्षञ्च गांगेय ३१८.१५	गत्वा पदमासनं बद्धा ३०७.६	गन्धं पुष्पं घूपदीपं २११.६७
खलीकृत्य चतुष्केण तुरंगो २८८.४८	गंगायां घोषो वसति ३५४.१४	गजोऽथ वृषभो हंसो १०४.१६	गदयान्यानुजांस्तस्य १४.२०	गन्धर्वं कुलजातस्त्वं २६६.४
खशब्दाक्षुद्रस्त्रीतांसि ३६६.२८	गंगायां शन्तनोर्भीष्मः २७८.३६	गणद्रव्यं हरेद्यस्तु संविदं २५७.३८	गदाकर्माणि जानीया २५२.२४	गन्धर्वनगरं चैव वृष्टिश्च २६३.१३
खसायां यक्षरक्षांसि १६.१८	गच्छन्ति ते महर्लोकं ३६८.१०	गणपूजां प्रवक्ष्यामि ७१.१	गदा चैव सहस्राचिः २७०.६	गन्धर्वाणां चित्ररथो १६.२६
खातस्या मेखलां रम्या २४.१३	गच्छन्तु भोः स्वयं यास्यो ११४.२५	गणमूर्तिं गणपतिं हृदयं ३१३.३	गदादण्डयुती चान्यज्ञौ १३५.३	गन्धर्वाभ्यां दक्षिणो १०६.३
खातं च तत्प्रमाणं तु ५५.३	गजकर्णाने च शिखा ७१.२	गण सरस्वती लक्ष्मी ७४.२	गदाधराग्रतो मुण्डपृष्ठे ११६.१७	गन्धर्वाशोऽतिगीतादिः ३२५.१६
खार्णवः खरसर्गुण्यो १२३.३	गजचर्मधरोद्वाभ्यां कृत्तिवासो ५२.११	गणः सरस्वती पूज्या ३३.३७	गदाधरेणविधिवत्तस्माद- ११४.२८	गन्धर्वैरप्सरोभिश्च ग्रामणी १२०.३२
खेच्छति च प्रयोगोऽयं ३१६.४	गजचर्ममृदुर्वास्यापादा ५०.३१	गणस्य पंच बीजानि ३०१.३	गदानाम्यावृतः प्रीत्या प्रद्युम्नो ४६.१३	गन्धर्वो वरुणो यश्च २१६.५६

गन्धलीनं मनः कृत्वा	१२५.६	गयासुरे निश्चलेऽथब्रह्मा	११४.२६	गर्भद्विनाथमं लिंगं भूतांशैः	५४.१७	गांगेमग्नौ वर्षतोयं	६४.८	गायत्र्या जुहुयाद्वह्नी दूर्वा	२८०.५
गन्धवती सप्तदेश गत्रोद्वैग	२६६.४६	गयोऽपि चाकरोद्यागं	११४.४१	गर्भो भागेन विस्तीर्णो	१०४.५	गांगेरुकी नागवला मुसली	३६३.५६	गायत्र्या तु तिलैर्होमः	२१५.२५
गन्धस्तु विषय प्रोक्तो	८४.२६	गरलं महिषं शृंगं त्रपु	३६६.४१	गर्भो भ्रूण इमौ तुल्यौ	३६४.७	गाण्डीराच्चैव गान्धारः	२७७.३	गायत्र्या दशसाहस्रो जपो	२५६.४
गन्धादिभि समभ्यर्च्य	३५.१२	गरुडश्च जश्च विषहृद्-	२८४.१२	गर्वोऽभिमानोऽहंकारो	३६०.८२	गात्रोद्वेगो निराहारो नाना	२६६.२	गायत्र्युणि गनुष्टुप च	२१५.३८
गन्धोदक तिलैर्भुक्तं	१६३.२६	गरुडश्चाहणः पान्तु	२१६.४४	गलग्रहगदी शोथः प्रायशो	२८६.२४	गान्धर्वं गन्धमित्याहु	२०६.४५	गायत्र्यैव महानद्यां स्नातः	११६.१
गन्धोन बीजः प्राणख्य	१२४.११	गरुडाद्यैस्तथेन्द्राद्यैः	२५.५०	गलस्थटको गोमायुगृध्रो	२६४.४०	गान्धारी च सुपुष्पा च	८५.१४	गारुडं मंडपं चाग्रे चक्रं	४२.२३
गन्धो बुद्धिर्व्यापकं तु	२५.३०	गरुडोमकरव्यूहचक्रः	२३६.२६	गवाक्षो दधिवक्त्रश्च	१०.५	गान्धारीणश्च पिंडाक्षी	१४६.७	गार्हस्थ्यं मा प्रणाशं मे	१७७.५
गन्धोषधिरसानां च	२२३.२८	गरुत्मान्मारुतगतिस्त्वयि	२६६.१२	गवादि पिवते यस्मात्	६४.४४	गान्धारी हस्तजिह्वा च	२१४.४	गालवः शावरो	३६३.२२
गमागमस्य ज्ञानेन सर्व	२१४.३४	गरे बवे वाणिग्विष्टो	१२१.६८	गवाद्ये रन्तमाघ्रातं भुक्त्वा	१७३.३४	गान्धारी मध्यमश्चैव	३३०.२०	गावः पवित्रं परमं गावो	२६२.१८
गम्भीरत्वपृथुत्वाभ्यां	६६.५७	गतिर्गंगा तु भूतानां	११०.२	गवामंगेषु तिष्ठति भुवनानि	१६७.२८	गायत्रीच्छन्द आख्यातं	२१५.४८	गावः प्रतिष्ठा भूतानां	२६२.१५
गम्भीरमेधस्तनितं	२३०.१३	गर्भजातस्य वक्ष्यामि	१३३.१	गवां तु लवणं दे व	२६२.३६	गायत्री त्रिपदानोवृन्नागी	३३०.४	गावः प्रीति समायान्तु	६६.२४
गया गंगाप्रयागादौ तीर्थे	२०६.२०	गर्भं न्यस्येष्टका न्यस्य	४१.३०	गवा पुरीषे पंचम्यां	२६२.३६	गायत्री परमा जप्या	२५६.८	गावश्चाप्सरसो दिव्या	३.१०
गया प्रयागो गंगा च	११७.६३	गर्भं पृथुसमा वीथी	१०५.२२	गवां मूत्रं विडंगानि कृमि-	२८७.१८	गायत्री परमो मंत्रस्तं	२८४.२	गावस्तुरंगमा नागा देवाश्च	२३०.१०
गयामाहात्म्यमाख्यास्ये	११४.१	गर्भस्य स चतस्रः स्युः	३७०.३८	गवां मूत्रेण पिष्टैश्च	२८६.३६	गायत्री प्रणवश्चान्ते जपे	२१५.१५	गावो ममाग्रेता नित्यं	७७.५
गयां प्रदक्षिणीकृत्य	११६.३४	गर्भस्तु द्वादशे वैश्ये	१५३.७	गवां शतप्रदानेन मुच्यते	२११.३	गायत्री प्रणवस्तोत्रमंत्र	१७४.१०	गिरं श्रियं गुहं वास्तुं	२१.१०
गयां यास्यति यः पुत्रः	११५.७	गर्भधानं जातकर्म भोगं	२७.४४	गवां स्वासात्पवित्रा भूः	२६२.६	गायत्री तु विशेषेण	१५५.१०	गिरिमृचचन्दनं लाक्षा मालती	२७६.४५
गयायामन्नदाता यः	११५.७३	गर्भधानं तु प्रथमं तत	२४.३३	गवार्थं ब्राह्मणार्थे वा	१७३.७	गायत्री वैष्णवी ज्ञेया	२६०.८४	गिरिमृचचन्दनैर्लेपो वह्निर्नैत्रस्य	२७६.४
गयायामागतः स्वर्गं	११५.१८	गर्भधानं तु योन्यां	३२.२	गव्यभाज्यं समादाय	७५.२६	गायत्री स्यात्सुप्रतिष्ठा	३३१.४	गीतः पंचाक्षरो वेदे	३२७.८
गया शीर्षो ब्रह्मशि रस्तीर्थं	२१६.६४	गर्भधानं पुंसवनं	१६६.१०	गव्येन प्रोक्षयेद्दीक्षास्थानं	३०४.५	गायत्र्या ग्रहमंत्रैर्वा	१४६.११	गीतवाद्यादिनिर्घोषै	२१८.२७
गयासुरस्तथेत्युक्त्वा	११४.७	गर्भधानादिकं सर्वं	८८.१६	गव्येषु एति यो नित्यं सायं	२६१.१८	गायत्र्या जपकाले तु	२१५.१६	गीतनृत्यैरप्यरोभिर्विमाने	२६२.१४

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

गुग्गुल त्रिफलाव्योष समांशौ २८५.३६	गुणानुरागाद्राज्ये त्वं ६.२	गुरु शुक्र बुधास्तत्र ६५.१५	गृहं मठं सभां स्वर्गदत्त्वा २११.१८	गृहे च नगरादौ च ६३.३१
गुग्गुलादि ददेद्भाद्रे २१२.८	गुणाश्च तत्र सत्त्वाद्याः ३०३.११	गुरुश्च तत्र हंकारयुक्तं ८३.१३	गृहस्थान्दभं शय्यायां ८३.५०	गृहे देवालयदी तु ६३.१७
गुटिकांजनमेतत्स्याद्दिन २८५.७४	गुणित्वे तु वचनं ग्राह्यं २५५.११	गुरुः संशिक्षयेच्चिष्यास्तैः २४.५६	गृहागते परिष्वंगः शक्त्या २३८.२१	गृहे प्रच्छन्न उत्पन्नौ २५६.१६
गुडाः करसाद्याश्च ब्राह्म २०६.५३	गुणोत्तरशतां वल्गां २८८.३१	गुरोरेप च शुक्रस्य २४२.४३	गृहाण मानसी पूजा ३३.३४	गृहे प्रवेशनं द्वारे लोकरपि ६७.२४
गुडव्रतस्नृतीयायां गौरीशं १६८.४	गुणोत्कर्षे वैश्यो विशाहा १५८.१४	गुरोर्द्विलक्षतः सौरिलक्षात् १२०.८	गृहाणां चैव पतनं २२६.१२	गृहोपकरणान्तादि ६२.११
गुडूची पर्पटी मुस्तं २८५.५	गुण्डयेच्च गजेनापि २८५.२७	गुरोः शुक्रस्य वारे वा १२१.४७	गृहाणार्यं शशांकेदं १८३.१४	गृह्णाति तत्सणाद्योगे ३७१.६
गुडूचावीसकं लोभ्र पिप्पली २८५.१४	गुदघ्राणांघ्रिरोगांश्च ३१.२१	गुर्वभिष्यन्दिभक्तानि २८६.४७	गृहादि वेष्टयेत्सूत्रैर्गन्धाद्यं ७८.४६	गृह्णीयाद्रोपयेदवृक्षान् २८२.३
गुडूच्यतिबला पाठा सहदेवी ६५.३८	गुम्फना रचना चर्या ३४२.३१	गुर्वदिसहितो वासो रात्रौ ६६.१२३	गृहाद्गम्य यदा चाणो २३१.२१	गैरिकं हेममाक्षिकं ६५.५६
गुडूच्या च कृतः कल्को २८६.३४	गुरुञ्च गते सूर्ये सूर्य १२१.५	गुल्फात्पूर्वं तु कर्तव्यं ४४.४१	गृहीगृहं प्रविशेच्च ६५.१६	गोकर्णो भद्रकर्णश्च ८५.६
गुडूच्याः सुरसः कल्कः २८५.४३	गुरुतत्पत्रं कुर्याद्व्रितः १६६.३४	गुल्फो पाष्णिग्रहौ चैव २४६.१४	गृहीतमूल्यं यः पण्यं २५८.४४	गोकर्णं शिखिचक्राङ्गुलर २३१.१४
गुडौदन तिलापूपः प्रतिमा २६६.३५	गुरुतत्पे भगः कार्यः २२७.५०	गुल्ममाषतिलक्रीहि चूर्णं ३०२.१५	गृहीत वेतनः कर्म ३५७.४३	गोग इन्द्रियनवकौ ननौ ३३४.१६
गुडौदन पायसं च हविष्यं १६४.१०	गुरुतत्पेऽभिभाष्यं १७३.४८	गुहः स्कन्दोविशाखस्त्वां २१६.४३	गृहीत शंकया चौर्यं २५८.५८	गोप्रासं च स्वस्थयनं २६४.२८
गुणइति वृद्धिर्वाच्या ३५६.११	गुरुतत्पो निष्कृत्यैव शिशनं १६६.२२	गुह्यकेशोयक्षराजो राजराजो ३६०.१६	गृहीतार्थः क्रमाद्वाप्यो २५४.१	गोघ्नः पितृघ्नो मातृघ्नो २१५.११
गुणकीर्तिमुखं देहे स्वर्ग १६३.६	गुरुं च मियुनान्यर्च्यं १७८.२१	गुह्य मर्मं च मंत्रं च न २३६.४१	गृहीतेऽस्मिन्नतवरे १७५.४६	गोऽजाविगृह्णानाद्यैः २१८.३२
गुणानिको विजानाति वेत्ति २८८.२३	गुरुदेवादि कोषाच्च ३००.२	गुह्ये सकुसुममाला १४५.४६	गृहीतेऽस्मिन् व्रते देव १६८.६	गोत्रजस्तु गृहीत्वा तु चितां १५८.५१
गुणस्मिन्सृभिरुनोद्धाभ्यां १२२.६	गुरुद्वयात्त प्रापीडः ३३२.६	गूढार्थता विपर्यस्तार्थता ३४७.७	गृहीत्वा त नमोऽन्तेन ८५.२१	गोत्रसंततिवृद्धचर्यं २०८.८
गुणातिकान्तदेशाय ६०.२६	गुरुः पाशुपतं ध्यायान १०२.२८	गृत्रिका च शुचिग्रीवा १६.१५	गृहीत्वा तं मणिं रामो ६.२६	गोदानं स्नातकत्वं च ३२.४
गुणादेशादिना पूर्वं पद ३४६.७	गुरुर्जीव आगिरस उशना ३६०.३०	गृहञ्चैत्रापहर्तारं तथा २२७.३६	गृहीत्वा प्रविशे त्पात्रं ३३८.१६	गोदानादायुरारोग्यं सौभाग्य २११.४
गुणानां त्रयमेकं च ८३.२४	गुरुर्मूर्तिघरैः सार्द्धं ६६.६५	गृहत्रिसूत्रेणावेष्ट्ये पुनः ३५.७	गृहीत्वा मुसलं राजा १६६.२१	गोदावरी तुंगभद्रा कावेरी १०६.२२
गुणानुरागस्थितिमानात्म २३६.११	गुरु विद्यां हरिं प्रार्च्यं ६३.१३	गृहं दत्त्वा वसेत्स्वर्गे ६६.३०	गृहीत्वा सायकं पुंखात् २४६.३१	गोदावरी भीमरथी २१६.७२

गोधाती तु महावीच्यां	२०३.६	गोमायुरावेषु बहुलं	३५७.२	गोरसर्पकल्केन	२६६.७	ग्रहरोगादिशमनी	३२१.४	ग्रामस्यधिपति कृत्यद्दिश	२२३.१
गोधुक्षित्येवमन्येऽपि	३५१.७२	गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि	१७५.२०	गौरि क्षेत्रं न मुक्तं वै	११२.२	ग्रहशान्त्यादिविधिना	२७४.१६	ग्रामान्तरात्तु दशकं	२५३.६५
गोधूमशालयोमुद्गा	२७६.१३	गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि	२६२.३	गौरी काली ह्युमा भद्रा	१७८.२८	ग्रहाग्निदेवपीडाद्यै-	३७१.३६	ग्रामान्त्वर्णं गिरीकृत्वा	११४.३४
गोधूमान्सतिलान्माषा-	६५.६०	गोमूत्रं दधि दुग्धं च	२०५.८	गौरीं चतुर्मुखीं ब्राह्मी	५०.१८	ग्रहादिगदनायाय एष धूपो	२६२.३४	ग्रामेच्छया ग्रोप्रचारो	२५७.१७
गोनसादि चिकित्सां च	२६८.१	गोमूत्रं पाण्डुरोगेषु रजनीभ्यां	२८७.८	गौरी पुत्रवती नीच	३५१.१६	ग्रहादिग्रहणान्तश्च	१४१.१५	ग्रामेदीपान्समुत्पन्नान	२२३.३
गोनसा मन्दगा दीर्घा	२६४.६	गोमूत्राज्यं कृष्ण तिलं	१७८.१८	गौरीमंत्रं लयं नीत्वा	६७.३५	ग्रहादिशान्तये स्नान	३०१.२६	ग्रामे व्रजति नागश्चेन्	२३२.३२
गोपदं तु यथामान-	२४.१८	गोमूत्रेणाचरेत्स्नानं वर्त्ति	२६२.१२	गौरीमिन्द्रादिभिः सेव्या	६३.६	ग्रहाग्नीना नरेन्द्राणा-	१६४.१४	ग्रामेष्वापि च ये	२२७.५२
गोपशौडिष्कशैलूष	२५४.८	गोमूत्रैर्गोमयेनापि वारिणा	६६.४७	गौरीं जिहीर्षुणारुद्र	२७६.२०	ग्रहान्प्रेनग्रहांश्चापि	३१.२६	ग्रावाणी शैलपापाणी	३६२.२१
गोपालककुटीं प्रायात्पूर्णा-	२६३.११	गोरोचना कुंकुमेन भूर्जोऽथ	१२१.१८	गौरीं यजेद्वेमरूप्यां काष्ठजां	३२६.८	ग्रहाब्धिसर्पत्रिदशै	१४०.१७	ग्रासाद्धं मात्रमन्त्रानां	७५.४६
गोपीभिरनुक्ताभिः	१२.२३	गोरोचना कुंकुमेन भूर्जे	१२१.२०	गौरी शिवा च ऋद्धिश्च	२१६.११	ग्रहाश्च हेपिते चैव	२८८.१२	ग्राहकैर्गृह्यते चोरो	२५८.५५
गोपीश्वरं च सिन्धवत्रधौ	३०५.१२	गोवधोऽयाज्यसंयाज्यं	१६८.२६	गौरी श्रीरुपिणीतेपे	११३.४	ग्रही चतुर्थी काकोली	२६६.८	ग्राहयित्वा ततः पादं	२८८.५०
गोप्याधिभोग्यो नावृद्धिः	२५४.१६	गोवालैः पलत्राणामस्थनां	१५६.८	न्ययो मानमप्येषां	७८.१७	ग्रही त्रिरात्रे घण्टाली	२६६.६	ग्राहादिभ्यो मयेमेऽत्र	२.६
गोभूहिरण्यवस्त्रादि	७६.१०	गोविप्रलालनं कार्यं राज्ञा	२६२.१	ग्रंथिकोग्रामया कृष्णा	२८३.१८	ग्रहेभ्यः शान्तिमाप्नोति	२६०.८२	ग्रीवाविपरिवर्त्तं च पृष्ठभंगं	२५२.२५
गोमतीं च जपेद्विद्यां	१६६.१३	गोवृषौ तु द्विजे दत्त्वा	२११.१८	ग्रंथि कुथ्याच्च वामेन	७८.१०	ग्रहैः शुभाशुभं वक्ष्ये	१२७.३	ग्रीवा साद्धं कला कार्या	४५.११
गोमध्ये नाम सलिख्य	३१३.१३	गोश्वोष्ट्रगर्दभश्चानः	२३१.११	ग्रंथिपणं शुक्रं बहि बला	३६३.५६	ग्रहोपरागे यद्दानं सुय्यं	२०६.४	ग्रोहणी मोक्षणी चैव	३१०.४१
गोमयं च यवांशालींस्तिलां	५७.१३	गोशृंगं नगंगां बुगजेन्द्र	६६.१०	ग्रंथीन्निभिद्य हंकारं	७४.१४	ग्रहोपहारमंत्रादीन्वक्ष्ये	३००.१	ग्लहे शक्तिवृद्धेस्तु	२५७.४६
गोमयं लवणं मूत्रं	२८८.५७	गोष्ठयात्रां न कुर्वीत प्रवेशं	१२१.४५	ग्रसन्तं चैव चादन्तं	१३३.२३	ग्रामाणां नगराणां च	२६०.२७	घ	
गोमये नानुलिप्तायां	२१०.१४	गोष्ठेशयो गोऽनुगामी	१७३.१४	ग्रहणे च महादेवी	१२५.४६	ग्रामणि ग्रामणिनि च	३५३.२	घं ढं भं हं श्रियं नमो	१७७.११
गोमांसमुदकं चेति सप्तरात्रं	२४७.२६	गोष्ठ्या कुतूहलाध्यायी	३४३.२२	ग्रहयज्ञं मुखोवापि	२१५.३०	ग्रामण्याग्रिभण्यामेव	३५१.४७	घटान्सर्वरसैः पूर्णान्दिक्षु	२६०.५
गोमांसमेदकं चैव सप्तरात्रं	२८२.१२	गोः गावौ गां गा गवा	३५१.५३	ग्रहयज्ञोऽयुतहोमो	१६७.३२	ग्रामध्ये च पूर्वं च	४१.३६	घटाः स्थाप्याश्च पूर्वदि	५६.१६

घण्टाकारोऽष्टदशो पापरोगं	५०.४१	घृत रक्तानमद्यानां	२४७.२	च	चक्षुषी च भ्रुवोर्मध्यं	२१५.२१	चतुरंगुलतालुस्थं मकार	८८.४२	
घण्टादिपूर्णमप्येकं दत्त्वा	२११.२६	घृतशीतपयः सेकः फल	२८२.११	चक्रं चक्राब्जक दण्डो-	३४३.३७	चक्षुष्मत्तां च शिल्पं च	२३६.१८	चतुरंगुलविस्तारं तत्खातं	१५७.१६
घातयेति द्विधाकृत्य हुं	३१८.६	घृतस्त कार्षिको होमः	७५.४७	चक्रधारंगता शक्ति	३१२.१५	चट शब्दं द्विधा कृत्वा	३१८.५	चतुरश्चतुरस्तद्वत्	६५.४८
घानितेऽपहृते दोषो	२५८.६०	घृताक्तं तु यवद्रोणं वात	२६१.१६	चक्रपद्मनादयो भेदा	२४२.७१	चण्ड घण्टा कभाली च	१२५.७	चतुरश्रीकृते क्षेत्र मंडलादीनि	२६.२
घृत क्षौ द्रयुतं पात्र-	६६.७७	घृतात्तु विदुषस्तस्मात्	२७७.५	चक्रं गदा क्रमाच्छंख	२१.२२	चण्ड प्रचण्डी द्वारस्था	६०.३०	चतुरष्टाष्टवृत्त च	५४.२३
घृतगुग्गुलहोमाच्च	३२२.३	घृताभ्यंगेन देवानां	६१.३	चक्रं रुप्यमयं कृत्वांके	२११.२१	चण्ड हृदयाय हुं फट्	७६.७	चतुरस्रकरे कुण्डे ब्राह्मण-	२६७.२३
घृततैलाभ्यंगयुक्तस्नानं	२८७.७	घृाहुति सहस्रेण तथा	२६०.३३	चक्रं शंखं धनुः खड्गं	३०७.१७	चण्डा चण्डवती चैव	५०.११	चतुरस्रं पुरं कृत्वा	६६.४
घृत धेनु प्रदश्चान्ते	१६६.२	घृतेन लक्षपातेन उत्पाते	३२१.६	चक्रवत्संस्थिता ह्येतः	२१.३	चण्डालकर्म निनिष्ठं	१५१.१४	चतुरोरीरवेनाथ पंच पट्	११७.४५
घृतपक्वं च नैवेद्यं	१८६.११	घृतेनान्तमुद्दिश्य होमो	१६६.२२	चक्रवर्ती सर्वभौमो नृपोऽन्यो	३६६.२	चण्डालो बाह्याणीपुत्रः	१५१.११	चतुर्था करणादेव चतुष्कारी	२५३.८
घृतपंचसहस्रैश्च	२१२.२८	घृतेनाभ्यज्यचोद्वर्त्यं	६६.२०	चक्र जन्मधरा सव्ये वामे	५०.२०	चण्डास्त्राय तथा हुं फट्	७६.८	चतुर्णामाश्रमाणां च रक्षणात्	२५३.६
घृतपात्रे तदेकत्र	३४.११	घृतेनाभ्यज्य मूलेन	६२.३	चक्रशंखौ चतुर्बाहुर्नरसिंह-	४६.१७	चण्डिका दशहस्ता	५२.१६	चतुर्थकालमश्रीपादक्षार	१६६.६
घृतपायसयुक्तेन पात्रेण-	२०६.१६	घृतेयुश्च चित्तयुश्च	२७८.४	चक्रदीनां त्रयाणां तु	४७.३	चण्डिकेयं त्रिनेत्रा च सशस्त्रा	५०.६	चतुर्थमष्टमं भागं तथा	२२३.१५
घृतप्रस्थंपचेत्तेन	२८५.२३	घोराणुत्रिभिरुद्धातैर्जभूतं	७४.२३	चक्राय शंखाय गदायै	३०८.१६	चण्डीन्द्राणी वाराही च	१२३.२३	चतुर्थशिन वत्सः	२१०.१७
घृतप्रस्थेन विष्णोश्च	२४८.६	घोरायाभ्यां तु सप्तभ्यां	१२३.१४	चक्रिणं गदिन चैव	२८४.११	चण्डीविंशति बाहुः	५०.१	चतुर्थी व्रतान्याख्यास्ये	१७६.१
घृतमिक्षुरसं तैलं क्षौद्रं	२६७.१७	घापयित्वा जयं राज्ञो	२१८.६	चक्रीशनार्थं कुरंगेश	१४४.२३	चण्डीशस्य महेशस्य	३६.१३	चतुर्थी स्त्रीमुरा ज्ञेया	३७२.१३
घृतमेकपलं दद्यात्पलमेकं	१७५.२५	घोषासृक्प्राणघातवर्दी	३०१.८	चक्रे चाणूरमल्लेन	१२.२६	चतस्रो विदुषी चैव केयं	३५१.१६	चतुर्थे चटका शोफो ज्वरः	२६६.३६
घृतं गुडौदनं शेषे	६३.१६	घ्राणं वाक्पाणिपदं च	३०.६	चक्रे वलि च सुतले	४.११	चतस्रो विष्णुश्च	२०६.६	चतुर्थे पंचमे चैव सप्तमे	१५८.१८
घृतं तैलं च लवणं	२११.४८			चक्षुषा रूपं गृह्णाति बाह्यं	३५४.६	चतुरंगं वलं राजा सहायार्थं	२३४.१५	चतुर्थेऽस्थिनी त्वड्मांसं	३६६.२०
घृतं सुगन्धि भवति	२२४.१६	उ		चक्षुषा सप्रसादेन	८१.७८	चतुरंग वलोपेतः सर्वं	२६८.३०	चतुर्थेऽहनि पूर्णा च	६७.४७
घृत युक्क्वाथितं पेयं	२८५.६१	उसिभ्यांभ्यसः पंचमी स्यात्	३५१.३	चन्दनादि समालब्धां	८१.५८	चतुरंगुलकं चाघश्चोपलि-	४०.२७	चतुर्थो वनमालायः श्लोक	१४५.३

चतुर्थ्या फालगुने नक्तम	१७६.५	चतुर्भिश्च तदुद्धातैः शुद्धं	३३.२४	चतुः शालं त्रिशालं वा	१०६.२०	चतुष्पाद् व्यवहारोऽयं	२५३.३८	चन्दनागुरुकपूरैः पुष्पं	५७.१८
चतुर्दश दरत्रासी भीतिभीः	३६०.८१	चतुर्भिः सप्तभिश्चैव	१०६.२३	चतुः शालं मुनीनान्तु	३६३.८	चतुष्पष्टिपदं कृत्वा मध्ये	२४७.४	चन्दनादि समालब्धां	८१.५८
चतुर्दश समद्वन्द्व एतत्	२४३.२४	चतुर्भि सहकर्त्ता तु	६७.२०	चतुः शालं सदाशास्तं	६५.१२	चतुष्पाष्टिपदे क्षेत्रे ईशं	४०.२	चन्दनाद्यैः समालभ्य	७४.६६
चतुर्दश समद्वन्द्वः षोडशा	२४३.७	चतुर्भिर्ग विष्णुलोकी	२००.२	चतुश्छदे भवेदष्टच्छदे	३४३.४४	चतुःस्नम्भां तु तन्मध्ये	६८.१०	चन्दनेन समालभ्य	६२.४१
चतुर्दश समारामां	६.२१	चतुर्मुखं चतुर्बाहुं द्वाभ्यां	३२६.२५	चतुः षट्पंचमाष्टादि	३२०.४०	चतुस्त्रिद्व्येकभागाः	२५६.१२	चन्दनेनानुलिप्याथ	६१.४
चतुर्दश सहस्राणि चतुर्दश	५४.३१	चतुर्मुखश्चतुर्बाहु	४६.१४	चतुः षष्टिकला द्वेधा	३३६.४३	चतुस्त्रिंशद्वेकाद्यान्	१३३.३८	चन्द्रतारं क्रमाच्छुल्कं	६६.१६
चतुर्दश सहस्राणि योजनां	१०८.१८	चतुर्भुजसहस्रांते प्राकृतः	३६८.२	चतुः षष्टिपदो ब्रह्मा	६३.३६	चतुस्त्रिंशत्खं वदनं मुखं	५४.४१	चन्द्रवक्त्रं च सूर्याक्षं	३४.४१
चतुर्दश सहस्राणि वाराहं	२७२.१२	चतुर्वक्त्रं चतुर्बाहुं	७४.७३	चतुः षष्ठ्यं गुल कार्यं वेष्टनं	४४.३६	चतुः स्वरा स्याद्भ्रमरो	३३४.७	चन्द्रसम्पुटमव्यस्यं	१३३.३६
चतुर्दश सहस्राणि वाराहं	२७२.१६	चतुर्वर्गफलं विष्णुवाख्यातं	३३७.३४	चतुः षष्ठ्यसकं कृत्वा वर्तुलं	५३.५	चत्वारश्च सुतावभ्रोः	२७५.२७	चन्द्रः सौरिर्मलश्च ग्रहां	१२७.८
चतुर्दशस्य भीत्यस्य पुत्रा	१५०.२१	चतुर्वर्णाः पंचगणा	३३१.६	चतुष्किष्कुश्चतुर्दंष्ट्रः	२४३.५	चत्वारः सागरा पान्तु	२१६.६३	चन्द्राग्निरवि संयुक्ता	२१४.२७
चतुर्दशी तथा शुक्ले	१३५.३८	चतुर्विधं भिक्षवस्तु	१६१.१८	चतुष्कोणे चार्धकोणे	५६.७	चत्वारि तत्र सूत्राणि	५४.३७	चन्द्राचन्द्रावली चैव	५२.६
चतुर्दश्यामथाष्टम्यां	१६२.४	चतुर्विधमिदं वाद्यं	३६०.७३	चतुष्पथान्तसंस्कारै	८१.२७	चत्वारि बाह्यतः पश्चात्	२६.३०	चन्द्राद्भ्रष्टेन वा रामजेयं	२२६.२८
चतुर्द्वारं तथा कुम्भानग्यादौ	२६१.१२	चतुर्विधं स्मृतं साम	२४१.४७	चतुष्पदं त्रिकोणे तु	३१८.६	चत्वारि बाह्यतो मृज्याद-	२६.१७	चन्द्रार्कशक्तिर्या	२१०.२६
चतुर्धा चाधिकरणं व्यापकं	३५४.१२	चतुर्विधस्तु प्रलयो नित्यो	३६८.१	चतुष्पदे तु दातव्यमिद्राय	४०.१६	चत्वारिंशत्ततो वीथी	२६.४६	चन्द्रार्कतारा ग्रहणं	२२६.२२
चतुर्निवेशनात्कंठो	५४.१५	चतुर्व्यवसितंचैव मालायमक-	३४३.१७	चतुष्पदे निविष्टाय	६३.२५	चत्वारिंश दधिकानि	३२०.४१	चन्द्रार्द्धनादनादान्तं	३१७.२५
चतुर्बाहुर्वराहस्तु शेषः	५६.१८	चतुर्हस्तं चाष्टहस्तं	१६७.३६	चतुष्पादं धनुर्वेदं वदे	२४६.१	चत्वारि लिङ्गरूपाणि	५४.२२	चन्द्रावत्तनिनी	३३४.१८
चतुर्भागात्मके लिङ्गे त्रयुषं	५४.३६	चतुर्हस्तं द्विहस्तं वाताक्ष्यं	१६७.३५	चतुष्पादान्त संस्कारै	६६.२३	चत्वारि शृंगे त्वेतत्	२६०.३८	चन्द्रावलोकतस्तारापीडो	२७३.३६
चतुर्भागे भवेत्पादो गणच्छन्दः	३३१.५	चतुर्हस्तं धनुः श्रेष्ठं	२४६.३७	चतुष्पादेषु क्रीकारं	३१५.३	चत्वारो वा चतुर्दिक्षु	६१.१६	चन्द्रो राहुस्तथादित्य	१३०.१८
चतुर्भिः कलशैः स्नानं	२६६.८	चतुर्हितश्चतुर्व्यापी	२५३.२	चतुष्पाद्विष्टिवाणिज्ये	१२१.६६	चत्वार्यङ्गानि भारत्या	३४०.७	चपलः क्रोधनो भीरुः	३६६.३७
चतुर्भिरष्टभिर्व्यापि	१०४.२८	चतुः शत मुक्ततिः	३३१.१	चतुष्पाद्व्यवहाराणामुत्तरः	२५३.४	चत्वार्यन्तर्वहिर्द्वे तु	२६.३७	चमूनां पृष्ठतो गत्वा	२३६.१४

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

३२

चरकीं स्कन्दविकटं	१०५.१३	चाण्डालान्त्यस्त्रियो गत्वा	१६६.३८	चिच्छक्तिहृदयं शम्भोः	७४.६०	चिन्त्या रहित रूपमैश्वरं	३०.२६	चैतन्यं परमानन्दं	६०.२०
चरक्याद्या भूतपदा	६३.३५	चाण्डालीं पुक्कसीं वापि	१७३.५३	चितांगारपिष्टकेन मूर्ति	३१३.१४	चिरबिल्वो नक्तमालः	३६३.२७	चैतन्यं सर्वगं ज्योतिः	२३.१०
चरक्यै स घृतमांसं	६३.२७	चातुर्मासिकपातान्ते दशाहं	१५८.२	चित्तक्षोभभवोत्तम्भो वेपथुः	३३६.२०	चिरसूता वष्कयणी धेनुः	३६६.३३	चैतन्यानुगताभावा सर्वे	३७०.१७
चरः प्रकाशो दूतः स्याद	२४१.१२	चातुर्मास्यं पशोर्बन्धः	३२.६	चित्तं तु चेतो हृदयं	३६०.४६	चिराय चिररात्रयं	३६१.१६	चैत्रचक्रं तु संस्पर्शः	१३१.३
चरान्सम्प्रेष्य भुक्त्वान्	२३५.१७	चातुर्मास्यं व्रतानां तु कुर्वीत	१६८.७	चित्तवृत्ति निरोधश्च	३७२.२	चीवरं भिक्षु प्रावृत्तिः	३५७.११	चैत्रं ज्येष्ठं तथा भाद्र	१२१.६७
चरित्र वन्धककृतं	२५४.२१	चान्द्रायणं नवश्राद्धे पराको	१७३.३५	चित्तवृत्तिहरा ये मे ये जना	२७०.११	चुम्बितामार्ष्टि वदनं	२२४.६	चैत्रे शाश्वयुजी सप्त	३२.५
चरित्रं संग्रहे पुंसां	२५३.५	चान्द्रायणं पराको वा	१७४.६	चित्तस्थमीशव्यक्तमनंतम्	१७२.३	चुल्लया दक्षिणवाहौ	७७.१५	चैत्रे चैक्षुमयीं गाव	२१२.५
चरुकी नन्दिको नन्दि-	१०४.१५	चान्द्रायण सहस्राच्च	११०.३	चित्तेन्द्रियाणां स्तैमित्यम्	३३६.३१	चूडाकरण काद्यं च	१२१.२७	चैत्रे पोषं न रिकनासु	१२१.७
चरु भैक्ष्यं सक्तुकणाः	१७५.१६	चान्द्रायणान्वा त्रीन्मासान्भ्य	१६६.२३	चित्रकुड्डीतवाद्यादि	२२२.१४	चूडा कृति व्रतबन्धं	२४.३४	चैत्रे मासि सिताष्टम्यां	१८४.२२
चरुं च श्रपयेदग्नौ ब्रह्माणं	३४.३१	चान्द्रायणान्वा त्रीन्मासान्	१७३.४६	चित्रकेण तथा पूर्वस्तथा	२८६.२१	चूतादिवल्लवानां च कृती	१०१.४	चोदयात्प्रेरयेद्वुद्धी-	२१६.१३
चरुं यवमयं हुत्रा	६४.२६	चान्द्रायणी विष्णुलोकी	१६८.११	चित्रभानुं शिवं कालं	३२६.२	चूर्णनं मूर्ध्नि कास्यानां	२२६.२	चो दुर्जने निर्मलेश्छेदे	३४८.६
चरुं वा कल्पयेद्रौद्रं	२५६.१६	चापत्यं च परित्याज्यं	२२१.६	चित्रं किर्मीरकल्माषश	३६०.५७	चूर्णमामलकं तेन सुरसेन	२८५.६४	चोरं प्रदाप्यापहतं	२५८.५६
चरुं वै श्रपयेत्तत्र	६८.१६	चामरो रुक्मदंडोऽग्रयः	२४५.१	चित्रं देवेति ऋचि च	२१५.४६	चूर्णं घृतैर्वा मधुना	२८६.२३	चोर रक्षाधिकारिभ्यो	२२३.२२
चरेत्सान्तपनं कुच्छं	१६६.२४	चामुण्डं भैरव तेषु	१०४.८	चित्रं स्वतिकखड्गं च	१०४.२१	चूर्णितैर्मेषदुग्धाक्तैर्धूपः	२६८.५	च्यवन्तं जायमानं वा	३७१.८
चलमंगूलमानेन द्वारगर्भं	५४.८	चामुण्डा च महालक्ष्मी	१४४.२८	चित्ररथात्सत्यरथो	२७७.१३	चूर्णीकृत्यक्षिपेत्तैले	३१५.१३	छ	
चषालो गुपकटकः समे	३६५.४	चारयेत्तत्रीणि कुच्छाणि	१७०.३८	चित्राकारश्च शिखिवद्-	२२५.२६	चूलकेध्वजश्च जंघातो	१०२.१	छ एकनेत्रो बाहो स्याच्च	१४५.२४
चाक्षुष्यं भेदनं हृद्यं	२८५.७३	चारितं चलितं लिङ्गमत्यर्थं	१०३.३	चित्रांगदेन द्वे कन्ये	१३.६	चूलके लिङ्गं वय्यासो न	१०२.१२	छज्जदण्डधरं विष्णु वामनाय	१८६.६
चाण्डालश्चपचाद्यानि नरा	२३०.३	चिकित्सा विंशतिभूता	२६८.८	चित्रासु चार्द्रासु कचानब्दा	१६६.७	चेष्टाभोजन वाग्रावे	२५८.१७	छत्रं कृष्णाजिनं शय्यारथ	२०६.४७
चाण्डालश्चपचौ स्पृष्ट्वा	१७०.४२	चिच्छक्ति बोधयित्वा	६२.१३	चित्रास्वात्यन्तरेणाथ	३२०.२	चेष्टाविशेषमप्यंगप्रत्यगे	३४१.१	छत्राणि सपवित्राणि	२०४.११
चाण्डालस्य तु पानीयं	१७३.२६	चिच्छक्तिरष्टादशाख्या	१४४.३१	चित्रोध्वजश्च जंघातो	१०२.५	चैतन्यं बाधकं सूक्ष्मं	८३.३३	छत्रादि मंत्रान्वक्ष्यामि	२६६.१

छत्रादि राजर्जिगानि	२३६.२५	छिन्नानि रिपुशीर्षाणि	२३४.१६	जंघे शिश्नश्च वृषणौ	२१५.२०	जन्माश्रितस्त्रिपण्डश्च	१२१.५८	जय चक्रं प्रवक्ष्यामि	१३१.१३
छत्रामं कुक्कटामं वा	५४.३५	छेका विदग्धा वैदग्ध्यं	३४२.२३	जंघोच्छ्रायस्तु कर्तव्य	४२.३	जपनिन्द्रमिति स्नाता	२५६.२७	जयदेवे जयं कृत्याद्रावणे	१२३.१६
छत्री दण्डी वामनः स्यादथवा	४६.५	छे छेदनि करांलिनि खलेति	३१०.२३	जटा जूटं च त विच्छाच्छूलं	१०२.२४	जपन्वै पंचपञ्चाशद्विष्णु-	३०५.१	जयध्वजात्तालजंघस्ताल	२७५.१०
छत्रोपवीत पात्राणि ददेत्	१६७.१०	केदनं भेदनं पातो भ्रमणं	२५२.८	जटायुषा स भिन्नांगो	७.१८	जपात्सशक्तिमंत्रस्य कामदा	२६३.२७	जयं जयन्त्यां तद्वच्च	३०५.३
छन्दाश्चानुष्टुभं तस्य	१५१.११	छेदाद्व्याटनाद्वापि तथा	१०४.३४	जठरेगिनि स्वधा स्वेदे	२८८.१०	जपित्वा त्रीणि सावित्र्याः	१७०.१०	जयस्तस्य सदाकालं	१३१.५
छन्दो गायत्रमाद्यामा	२६६.१२	ज		जठरे न प्रलम्बं च	२४४.४	जपेदिन्द्रोति वर्गं च तथा	२६१.१३	जया च विजया द्वा स्थे	३०६.१०
छन्दोगानि च वेदाश्च	२१६.६०	जकारं बिन्दु संयुक्तम्	१३३.३५	जत्वा त्रिलक्षं हुत्वा च	३०७.२५	जपेयुर्जापिनाऽसह्यं	६६.३७	जयाऽन्या विजया षष्ठी	७८.१३
छन्दोऽत्र लौकिकं	३३१.३	जगच्चैव तु भूर्लोको	३५७.१०	जनने च तथा शुद्धि	१५७.२	जपोहोमश्च सामान्यं	१७५.६०	जयाय मनसे शुक्रो मंदे	१२५.३०
छन्दोऽत्र सिद्ध गाथा	३३५.१	जगच्छक्तिस्तथाविष्णोः	१२०.२०	जनमंजयस्य पुत्री तु सुरथी	२७८.३३	जपतः सदभंशं स्वैः	७७.६	जयार्थो न च गुह्येत	२४२.३३
छन्दोऽधिकारे गायत्री	३२६.१	जगच्छांति चावधार्यं	६३.१८	जनमेजयात् त्रसद्स्युर्ज-	२७८.३२	जप्त्वान्यन्भक्तितस्तप्यं	२२.७	जयेच्च परराष्ट्राणिक्षिप्रं	३१८.८
छन्दो वक्ष्ये मुलजैस्तैः	३२८.१	जगतः कारणं ब्रह्म सांख्यानां	३४७.३६	जनयत्यमललवण	२८०.२७	जत्वा यथासुखं वाच्यं	१६३.१३	जयेद्वाह्यनरीन्य	२२५.६
छन्दोऽस्य देवी गायत्री	३७२.२६	जगती वंशस्था वृत्तं	३३४.६	जन स्थाने पंचवट्यां	७.३	जप्यं स्तुतिश्च प्रणतः	१७४.१५	जये भार्गवदायादे प्रजानां	४१.२३
छदिः स्यान्मुखशोपदि	२६६.२३	जगत्पस्मिन्निरात्राये	१७२.७	जनस्या विहितान्सोम्यांस्त	२२०.२१	जप्येश्वरं परं गुह्यं गुह्यं	११२.४	जये भार्गवदायादे प्रजानां	२४७.१७
छायांगा वासनोपानच्छत्र	२३२.३	जगत्सर्गादिकां क्रीडां	१७.१	जनात्तपश्चाष्टकोट्या	१२०.१०	जम्बूद्वीपो द्वीपमध्ये	१०८.३	जये सुहचिरे नन्दे वासिष्ठे	४१.२५
छाया संज्ञा च सार्वणि	२७३.४	जगत्सृजे नमस्तुभ्यं	३७.३	जनार्दनं च कुब्जास्त्रे	३०५.४	जम्बूदीपावधिः सा च	२१३.२	जयो गणाधिपोगणनायको	३१३.५
छिद्रमान्विष्य चेन्द्रस्तु	१६.२१	जगद्योने समागच्छ	३७.२	जनाहंनश्चतुश्चक्रौ	४६.१२	जम्बू नदीरसेनास्यास्त्वदं	१०८.१४	जरा जरसो जर इति	३५२.३
छिद्रं च शत्रोजिनीयात्कोश	२४१.१०	जगद्व्याप्नोति वै चारैरतो	२२६.१८	जन्मनाम स्मृते वैतत्तत्परं	१५८.३१	जम्बूप्लक्षाद्वयो द्वीपो	१०८.१	जरा मृत्युभयं नास्ति	१०७.१०
छिन्धात्क्षुरेण प्रतिमां	१६७.४४	जंघा त्वस्य शिवो	६१.२७	जन्मनामृत्युमाप्नोति	१२१.६०	जम्बूभिर्धनधान्यप्लिः	३०६.१३	जरायुवेष्टिते देहे मूर्ध्नि	३६६.२१
छिन्धादस्त्रेण कर्तय्या	८५.२५	जंघामध्ये तु विस्तारः	४४.३६	जन्ममृत्यु विनाशाय	२१६.१६	जम्बूर्जम्ब्वो च जम्बूनां	३५२.८	जराशोक समाविष्टं	१६१.१६
छिन्नपाटितभिन्नानां	२४१.६८	जंघा वेदी तदूर्ध्वं तु	१०२.१७	जन्म सम्पद्विपत्क्षेमं	१२१.२३	जम्बूशमीकर्पित्थानां	६६.६	जरापंथस्य ते पुत्र्यौ	१२.२८

जलदश्च कुमारश्च	११६.१६	जातं घ्यात्वा पुनः प्रोक्ष्य	२४.५०	जायते तत्र कर्तव्यं	३२०.५	जिह्वोष्ठे तालुनेत्रे तु	२४३.२०	जुहुयांमलमंत्रेण बहुरूपेण	६७.३३
जलधेनुमदापादयां विष्णोः	२७२.४	जातवेदस इत्यतेज्जयेत्	२५६.२५	जायते दीपहर्ता तु मुको	२००.११	जीमूतसूक्तेन तथा	२५६.६०	जृम्भां निष्ठीवनं कांसं	२२१.७
जलपात्रं चान्नपात्र	१७५.६२	जातवेदोमुखैः शैवेर्वादिर्कै	१६७.४१	जायानिधनधर्मो च	१२१.२२	जीर्णं वाप्यथ वा भग्नं	१०३.२०	जृम्भिते वंकरे मुप्ते	१२५.०
जलनग्निविषं शस्त्रं	२०३.२	जातिफट्कं हृदादीनां प्रासादं	३१७.१५	जालंधरं पूर्णगिरि	१४३.८	जीर्णदीनां च लिगानामुद्धारं	१०३.१	जेमनं लैष आहागो	३६६.३२
जलं मही च पंचत्वमापन्न	३७१.१०	जातिस्मरा ह्यतो दीपान्	२००.१०	जाल्मोऽसमीक्ष्यकारी	३६७.५	जीर्णोद्धारविधिं वक्ष्ये	६७.१	जैह्वं पुंसि च मैथुन्यं	१६८.३८
जलबद्धान्यधनबहुर्ग	२३६.२६	जाती च मल्लिका	१२५.४५	जिजौविपुन्न कुर्वीत	१२१.३१	जीवनं दशसाहस्र सुरैः	११६.२४	ज्याद्रव्यश्रितं चैव वंश	२४५.५
जलसन्ध्यन्तरालं तु मानं	२६.८	जाती पत्रं फलं व्योषं	२८३.६	जितदेव यज्ञभागः सर्वदेवा	४.४	जीवन्तिकां वृक्षरुहा	२६३.४१	ज्यायसा दूषिता नारी	२२७.४३
जलात्स्वदेच्च रसनं देह	३३६.३०	जातीपुष्पं कुन्दपुष्पं	५७.११	जितमित्येव विश्वस्तं	२४२.२०	जीवन्त्यासो भवेदेवं	६६.६२	ज्येष्ठः पुत्रशतस्यासीद्राज्यं	२७३.१३
जलान्ते छन्दसां कुर्याद्	१६२.११	जातीपुष्पं सुगन्धि	२२४.३१	जितश्रमार्थं मृगया	२४१.४०	जीवपाश्वर्षे शुभो दूतो	२६४.३१	ज्येष्ठस्तु सायको ज्यो	२४६.३६
जलाशयं समीपे तु प्रातर्नीत्वा	२०६.५	जातीफलं लवंगं च	२६५.१६	जितश्रमो गजारोहो	२२०.७	जीवः प्रविष्टो गर्भन्तु	३६६.१६	ज्येष्ठाग्रं निक्षिपेऽमघ्ये	३१०.३५
जलाशये मध्यगतं सुगुप्तं	६४.३२	जातीफलं सकर्पूरचन्दनं	२६७.२०	जितहस्तो जितमतिर्जित	२५१.१	जीवशुक्रशनैश्चारिराहु	११५.१६	ज्येष्ठाग्रेण क्रमात्तारं	३०३.५
जलोच्छ्वासाः परीवाहाः	३६०.६०	जातोनाद उकारस्तु	१२४.६	जिता दिशः पाण्डवैश्च	१३.१८	जीवेद्वयं शतं धीमान्त	३१३.१८	ज्येष्ठा च रोहिणी	१३०.१५
जलोपवेशनं नष्टं भूमौ	२३२.२६	जात्यन्तर्नाममयुक्तै	२५.१६	जिताः स्वर्गात्परिभ्रष्टा	४.६	जीवेशपरमाख्या स्याद्	१४५.१४	ज्येष्ठांशं प्राप्नुयाच्चास्य	१७०.६
जवो रहस्तरसी तु लघु	३६०.१६	जानता च हृषीकेश	१७२.१३	जित्वा निःसार्य चाव्यिष्यं	१२.१६	जीवोऽटमी घनिष्टार्द्रा	१२५.२३	ज्योतिर्जनिं परं ब्रह्म	६०.२३
जसौ वसर्ववश्चाथ ततं	३३४.११	जानुनी कूां रोसक्थि	६३.४	जित्वापंचाननं दैत्यं	१२.३४	जुगुप्सा च पदार्थानां	३३६.१५	ज्योतिः शास्त्र पुराणानि	१७४.२१
जहार तरसा सोमो	२७४.६	जानुनी द्विगुणस्याता-	२४६.१७	जित्वारोन्भोगसम्प्राप्ति	२३६.५२	जुगुप्सारम्भे च तस्य	३४२.१७	ज्योतिः शास्त्रं प्रवक्ष्यामि	१२१.१
जाग्रत्स्यादायुधागारे	२२०.१०	जानुम्यामवर्ति गत्वा	३०१.२८	जिह्वं त्यजेत्पुर्निर्लोभम	२५८.५४	जुहुयाच्च घृताभ्यक्तां	२०५.५	ज्योतिः शास्त्रदिसारं	१२४.१
जाग्रन्निशि वलिदद्याद्	२६८.१५	जान्वोरुर्वोच्चं पृष्ठस्थ	२४३.१६	जिह्वातालुसमायोगः प्रथमं	३१०.१२	जुहुयाच्च तिलाज्यादि	३७२.३२	ज्योतिषोऽपि गुणं रूपं	३६८.२१
जातकर्मनृकर्मभ्यां	७५.१८	जाबालः स्यादजाजीवो	३६६.४५	जिह्वामूले तु कुः प्रोक्तोः	३३६.१८	जुहुयादाहुती सम्यक्	१५७.२१	ज्योतिष्मतीपत्ररसं पयसा	२८६.८
जातदन्तस्य वा काय्यं	१५८.१०	जाम्बवत्यां च साम्बाद्याः	२७६.६	जिह्वा स्तम्भे च लेपोयं	२८६.२६	जुहुयादाहुतीस्तिष्ठः	७५.१७	ज्योतिष्मतीमतिबलां	२६५.६१

ज्योतिः सम्पूरयद्द्वैम्यां	६४.११	ठ	तंसुरोधाच्च चत्वारो	२७८.६	तंडुलाहेम रूप्यं च	२६४.३६	ततः समभिगच्छेत् योग	१५५.१३	
ज्ञातिश्रेष्ठ्यं त्रयोदश्यां	११७.५३	ठ विश्वम्भराशंसिन्याढ	१४६.६	त इह तयिहेत्यादि तेऽत्र	३५०.४	तंडुलोदक पिष्टानि	२८७.३२	ततः समभिगच्छेत् योग	१५५.२३
ज्ञात्वा चिकित्सितं कुथ्यादि	२८०.११	ठश्चन्द्रमंडलेशून्ये शिवे	३४८.७	तकार गन्धतन्मात्रं	५६.२१	तत श्रोमग्नये स्वांहा	७८.६१	ततः सम्प्रार्थ्य कुम्भेश	२७.३८
ज्ञानखङ्गकमः स्थित्वा	८१.२६	ड	तक्षोपतक्षमभितः पूर्वैणाग्नि	२६४.१३	ततः कुम्भकयोगेन	८२.१५	ततः सहस्रजीर्वेति सूक्तं	६१.३८	
ज्ञानं च जन्यते शिष्ये	८१.२	डकारं नेत्रयुग्मे तु	५६.२२	तच्च द्वादशसाहस्रं ब्रह्मांडं	२७२.२३	ततः क्रोधीशचण्डी ज	२६३.४३	ततः सानुधरः कार्यो	२३८.१५
ज्ञ नशक्ति युतान्यैतैरा-	५८.१३	डमरु तर्जनीं त्यक्त्वा	५०.१०	तच्चाग्र्यं सर्वविद्यानां	१६२.६	ततः पक्तिद्वयं दिक्षु	२६.१४	ततस्तः एकचक्रायां	१३.१३
ज्ञानात्म शक्ति धर्माणां	२४०.१७	डमरुं शक्तिरकां वामनगिपाशं	५०.२	तच्छक्तिभृतः सर्वेशो	३०४.३	ततः परं मकारन्तु हृदया	८८.४१	ततस्तत्त्वानि सर्वाणि	२७.२६
ज्ञानी लिगे क्रिया पीठे	६७.३६	ढ	तच्छक्ति व्यापिनीं	६१.४२	ततः पश्चाद्वेदिबन्धं	६१.१३	ततस्तस्मत्तथैवाकुस्तस्य	५.३	
ज्ञापकाख्यस्य भेदोऽस्ति	३४४.३२	ढकिस्याद्वैनतेयादिश्चाटके	३५६.११	तच्छरीरे शिवं सांगं	८१.८२	ततः पादौ ततश्चिह्ना शिरो	१०.१५	ततस्तस्यानुभावेन	३६८.६
ज्ञायते हि कृतं कर्म	२२५.१७	ण	तच्छाखा नगरं वेशो	३६३.५	ततः पाशुपतोपेतं	६७.६७	ततस्तु खानयेद्यत्ताज्जलान्तं	४०.३०	
ज्ञेयः संकर्षणो लग्नद्वि-	४६.२	ण उमाकान्तकोऽङ्गुल्यस्त	१४५.२६	तच्छाखामूलदेशस्थौ	६६.४	ततः पूर्ववदभ्यर्च्य स्तुत्वा	७६.३	ततस्त्रितत्त्वविन्यासं	६७.३८
ज्ञेयो विशति साहस्रैर्वास्तु	६३.३८	णो निष्कर्षे निश्चये च	३४८.८	तच्छ्रुत्वा माल्यवत्पृष्ठे	८.५	ततः प्रभृति कर्त्तव्यं यावत्	२६८.१८	ततः स्थिरासने कुम्भे	८१.३४
भ		त	तच्छ्रुत्वा शंवरं हत्वा	१२.४०	ततः प्रासादमासूच्य	६३.१	ततः स्मृतेयं गायत्री	२१६.२	
भंकार करयोर्यस्य	५६.२३	तं जग्राह शनैर्देवो विकोशः	२४५.१७	तच्छ्रुत्वा समुरो ब्रह्मा	११४.६	ततं वीणादिकं वाद्यमानदं	३६०.७२	ततः स्वल्पमपि प्राप्य	२२४.१५
ट		तं हृष्ट्वा पुंडरीकाक्षं	११६.११	तज्जयः सर्वधर्मभ्यः	३७२.२०	ततः शिवात्सकर्मन्त्रैः	७२.३४	ततः स्वसव्य भागस्थं	८३.६
ट कपालिनीं कपालं	१४५.१३	तं हृष्ट्वा मुनयः प्राहुरेषु	१८.१३	तज्ज्योतिः परमं ब्रह्म	२१६.३	ततः शुक्लचतुर्दश्यामनन्तं	१६२.७	ततः गंगा प्रभवति	१२०.३०
टंकारेऽर्द्धचन्द्रे वा	७६.६	तं निवेश्य निवृत्तेस्तु	८४.११	तडागाद्वं प्रवेशाद्वा	१०२.२	ततश्च प्रविशेत्पात्रं	३३८.१६	ततो गदी माधवोऽरि	४८.२
ट शान्तिश्च शिरोभूया-	१४५.७	तं पश्येद्वर्णं राजा	२१८.२८	तडित्सोदामिनी विद्यच्चंचला	३६०.२३	ततः संशोध्य चात्मानं	८४.४	ततो गुह्य कुब्जिकास्त्रं	१४३.४
ट सोमशो नितम्बे	१४२.२५	तं रक्षति स्वयं वल्लिविश्वतो	२५६.४३	तण्डुलस्याष्टमुष्टीनां	१८४.११	ततः सञ्जायते शत्रोः स्तम्भनं	३१५.६	ततोऽण्डमब्दमेकं तु	२४.४६
		तंसुरोधः प्रतिरथः पुरस्तो	२७८.५	तंडुलाञ्छ्यामकादीनां	८१.६३	ततः संदर्शनं नेष्टं	२३१.३०	ततो दारुमयं मुख्यं	५४.३

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

ततो दावाग्नि दग्धस्तु	१६५.२७	ततो ब्रजेन्नवभ्यादौ	१६१.३१	तत्प्रदातरि भूपाले सदण्ड	२२७.६	तत्रापरिवृत्ते धान्ये	२२७.२१	तथा दशरथो जातस्तस्य	२७३.३४
ततो देवाग्रतः कुम्भं	३५.१५	ततो हृदंबुजे सांगं	७५.४५	तत्फलं चाभयं प्रोक्तं	२११.६	तत्राप्यतथ्यं साधूमा	२२६.७	तथानीकस्य रन्ध्रं तु पंचधा	२४२.४०
ततो धन्वन्तरि विष्णुशयु-	३.११	ततो होमः प्रकर्तव्यो	२६४.८	तत्र क्रतुशतं पुण्यं	१८७.३	तत्राप्यतिविमूढात्मो	२००.१४	तथान्ये द्रव्यानि च याहंति	२४१.१६
ततोऽधिवासितं शिष्यं	३०४.३२	तत्कामितासु स्त्रीषु	२२४.६	तत्र क्रतुशतं पुण्यं	१८७.४	तत्रैकधा पंचधा	२७.२७	तथा परेण लक्षणे मंत्रः	३०.२२
ततो निवेशयेद्दण्डं	६१.४८	तत्कालविश्वरं षष्टं	८८.३८	तत्र त्रिको यथा तिष्ठे	२८८.५४	तत्सद्ब्रह्माणमनिले हुं	२०१.३	तथापि कार्यः संयोगो	१२१.४
ततोऽन्नं भोजयेद्विप्रान्	२०६.१८	तत्कुप्यद्येन विष्णुः	१२०.४१	तत्र देव कुले जातः स्ववाक्यं	२८८.१७	तत्समीपे वास्तुलक्ष्मीं	३४.१७	तथा प्रव्रजिता कारान्	२२०.२२
ततोऽन्यत्रापि संस्थाप्य	१०३.५	तत्तत्प्रसिद्ध वस्तूनां	३४३.३६	तत्र पिण्डप्रदानेन कुलानां	११५.४३	तत्सर्वं कोटि गुणितं	३०५.१७	तथा भुक्तवतां देया	२८६.३८
ततोऽपि पवित्रं सम्पूज्य	२६.३५	तत्तुरीयं परं ब्रह्म	३७२.२६	तत्र वक्ता कविर्नाम	३४७.२	तत्सर्वं तस्य जानीहि	२५५.१०	तथा ब्रह्मापदे श्राद्धो ब्रह्म-	११५.५०
ततोऽपि व्यापिनीं शक्तिं	६८.६	तत्तेजस्तव नागेन्द्र	२६१.२०	तत्र वासाज्ज पाञ्चान्नाद्वात्	१०६.६	तत्स्तोत्रं चक्रुर्वीरो	१८.१६	तथारि मित्रमित्रं च	२४०.२
ततो बलस्तनः कृष्णः	२७५.५१	तत्त्वतत्त्वाधिपान्मूर्ती	६२.५३	तत्र वासो माधुरः स्याद्	३५६.८	तत्स्वर्गद्विदिशेर्भेद्य	५६.३६	तथा रोद्रगणं हुत्वा	२६२.६
ततो बाणं समागृह्य दंशितः	२५०.२	तत्त्वतृषि तत्त्वतृप्सु एवं	३५१.५८	तत्र विष्णुपादयो देवास्तत्र	१०६.१५	तथा कन्यागते भानौ	१२१.५६	तथा वक्ष्ये समासेन भुक्ति-	१६२.३
ततो ब्रह्मभिरंगैश्च द्रव्य-	६६.११०	तत्त्व सदसि चिद्ब्रह्म	२१६.१७	तत्र वेदाश्च यज्ञाश्च	१११.६	तथा कर्कटं शृंगी च	२४२.५६	तथा विधं नरः पश्येत्	२३१.३६
ततो मरुद्भिरानीय पुत्रः स	२७८.८	तत्त्वयोरथ सान्धानं	८५.१	तत्र शक्तिं न्यसेत्पश्चात्	२४.४६	तथा कलत्रं सम्बन्धो देव	१७७.७	तथा विष्णुपदे श्राद्धपिण्डो	११५.४६
ततो मासाधिपानां तु	६६.१२	तत्परं ज्ञानयोगे विलाप्य	२७.४६	तत्र शक्रध्वजं स्थाप्य	२६८.४	तथा क्षौमत्राः सूर्यस्य	६१.१५	तथा शिष्यं प्रवेशाय	८१.५४
ततो मूर्तिधरैः सार्द्धं	६७.३६	तत्पादपादहीना ज मूर्ति-	६५.५५	तत्र शस्त्रास्त्रसम्पत्त्या	२४६.३	तथा गं गणपतये च	२१.२५	तथा संवत्सरेऽतीते स्नात	१५७.१४
ततो मेढ्रान्तरं कार्यं	४४.३४	तत्पापं कज्जलाभासं	७२.३७	तत्र स्थं यागसम्भारं	७४.३७	तथा गोमिथुनादानाद्विवाह	१५४.१०	तथा समुच्छ्रयं ज्ञात्वा पिण्डिका	५३.१५
ततोऽर्थी लेखयेत्सद्यः	२५३.३७	तत्पाश्वं भ्रमयोगेन	२६.११	तत्र स्थो ब्राह्मणान	२३५.८	तथा च बहुशीर्षत्वं पलितो	२२६.२१	तथा सूच्युपचारश्च बलिकर्म	२७८.५५
ततो बलिं समभ्यर्च्य	७५.५८	तत्पितृस्तत्पितृ कुप्यज्जीवति	१७७.५७	तत्र स्यादाग्निघारायां	११६.३१	तथा चामुक गोत्राय तथा	२०६.५८	तथा स्तुतिप्रपठनं	२२६.१६
ततो वागीश्वरीमोनौ	८२.५	तत्पुत्रस्तु महाशालस्ततः	२७७.७	तत्राधमर्षणं सूक्तं	१५५.६	तथा चैकशाफं सर्वं	२०६.४२	तथा स्पर्शो रसो रूपं	२५.४२
ततो विसर्ज्य देवेशं	७६.३	तत्पुत्र वसे प्रादात्सुद्युम्नो	२७३.१०	तत्रान्योक्तेरनुकृति	३४२.२१	तथा तव्योह्यनीयश्च	३५६.४	तथा हिरण्य वर्णाभि	२१५.४०

तथेत्याहाथ तं विष्णुस्तुतः	३.१७	तदभ्यर्च्य च गन्धाद्यै	६४.३८	तदेव वृद्धये ज्ञेयं विपरीतं	२८१.१७	तद्विष्णोरिति जप्त्वाथ	२३६.१६	तपोवृद्धा वयोवृद्धास्तेऽपि	३७२.१२
तथेत्युक्त्वा हरिस्तेभ्यो	३.१४	तदर्द्धं दिशि संस्थाप्य	२४.८	तदेव समहीनं तु प्रोक्तं	२४५.६	तद्वैयमनसूत्राभ्यां मानंमंतरं	५३.१०	तप्तकृच्छ्रं तु पापाणे	१७३.१६
तथैव पिंडिका स्पर्श	७८.६	तदर्द्धान्तरजं कूर्मं तथा	२१३.३	तदेव सर्वतोभद्रं त्रिविधं	३४३.४१	धनुः शीतापूतिगंध	२६६.२६	तप्तकृच्छ्रं तु प्रकुर्वीत	१६८.११
तथैव पूजयेद्दिक्षु क्षेत्रपालान्	६६.१२	तदसामयिकत्वं च ग्राम्यत्वं	३४७.६	तद्दर्शनं च कुरुते	२२४.१३	तन्निर्मात्यादिकं तस्मै	७६.३६	तप्तकृच्छ्रव्रतं सर्वपापघ्नं	२६२.११
तथैव भावयेदेषामधिकारं	८४.४६	तदस्तु क्लिष्टमक्लिष्टं	७६.६	तद्दर्शनोपास्तिकता नित्यं	२४०.३२	तन्नोविष्णुः प्रचोदयाद्	३३.६	तप्तहाटकेशाग्रज्वलत्	३१.१३
तथैवालकनन्दापि दक्षिणे	१०८.२०	तदस्थिनिर्मिता चाद्या गदा	११४.२७	तद्दर्शांशन वर्द्धन्यां रक्षां	७८.३६	तन्मध्ये पीरुषीं	५६.४५	तमसा मरुतन्ध्यन्यैः	३३७.३१
तथोपनिधिराजस्त्री	२५३.४	तदह्नि ब्रह्मचारी स्यादकोपौ	११७.६	तद्द्रव्यं श्रेष्ठद्रव्यं	१०३.२२	तन्मत्रस्य च भेत्तारं	२५८.७६	तमाक्षेपं कुर्वन्वस्तुतं	३४५.१६
तथोर्ध्वस्रोतसा पण्डो	२०.४	तदाकृष्य स्वमंत्रेण	८४.४१	तद्द्रव्याख्यं च कालाख्यं	२०८.३	तन्मन्दलक्षणा स्त्री	४३.१५	तमीमोहाक्षमी निष्ठा	६६.१००
तदंगविहिताकांक्षस्तः	३४३.२७	तदा जयति संग्रामे	१३३.१०	तद्धितं त्रिविधं वक्ष्ये	३५६.१	तन्मोहेशाय विद्यहे	३१८.७	तमोऽनिलोऽनलो मेघइति	२४१.६५
तदंगविहिताकांक्षस्त	३४३.२८	तदा तदानीं युगपदेकदा	३६१.३८	तदवहिमेखलास्तो वेदवह्नि	६५.२४	तन्मात्रादिप्रधानान्तं	६७.७३	तयपि स्यात्पश्चतयः	३५६.१८
तदण्डमकरोदद्वैधं दिवं	१७.१०	तदात्वे फलसंयुक्त मायया	२४०.२३	तद्वाह्य पंच पदिका वीथिका	३२०.२०	तन्मात्रादौ धरान्ते च	६२.४४	तयाभिपेक होमादि	३०७.२६
तदद्भिस्त्रिंशच्च सम्प्रोक्ष्य	२४.२५	तदा द्वादशके श्राद्धे	१५७.२४	तद्भेदाः काममितरे	२३६.५	तन्मात्रे दक्षिणाग्रेषु	२६४.२४	तया विना न जीवामि	६.२७
तदधः कोणकोष्ठे तु	४०.१७	तदाऽब्रवीत्तं रामोक्तं	८.६	तद्भूष्य भुगजपन्नियं	१७३.५२	तन्मूलमात्मजंघायामरुं	८१.६१	तया सहाचरद्राजा	२७४.१३
तदधः कोष्ठके दद्यात्	४०.१४	तदा भंगं विजानीयाज्जय	१२८.१३	तद्यथा ओं नमश्चामुंडे	१४६.२	तन्मूलं द्वे ललाटाक्षि	३७०.३२	तयो यज्ञ वषट्कार	२१५.४७
तदधः कोष्ठके दद्यात्	६३.२०	तदाव्रतं प्रकुर्वीत ह्यथ	१८४.१०	तद्रिपुं वालिन हत्वा	८.३	तन्मेशिवपदस्थस्य	७४.८१	तयोर्जंजेऽथ वै माया	२०.१६
तदधोऽरुद्रादासाय मांसं	६३.२३	तदाश्रयश्च पात्रस्य	३३८.१५	तद्वत्प्रवित्र तन्तूश्च	३६.१५	तन्वी भनतसाभोभोलयो	३३४.२७	तयोर्मध्यगतो तत्र चतुष्को	४५.४
तदन्तरालं तत्पाश्वर्णे कृत्वा	२६.६	तदासंधारणं कुर्यादि	२८८.५५	तद्विपर्यये कुर्यादुशोभा	२६.१८	तपश्च चारवर्णिनां	११४.१८	तयोर्मध्यगतो मेरुः	१०८.२२
तदन्ते विश्वरूपन्तु	३१७.१७	तदुत्थं रुधिरं मांसं	१८५.१२	तद्वंशे शन्तनुस्तस्माद्	१३.४	तपसा शिवपुत्रोऽभून्	१२.४२	तयोर्युद्धं बभूवोग्रं	१४.१२
यदन्वयाः पंचशतं तेभ्यो	२६४.४	तदूर्ध्वं वृकलं कुर्याच्चक्रं	६१.१४	तद्विधास्ते ज्वरोऽविष्ठा	२७६.६	तपस्याद्याः सप्तर्षयः	१५०.१८	तरत्समन्दीरिति च	४१.७
तदभावे यवतिला	६५.५३	तदेव चात्मनो बीजममृतं	२०१.१०	तद्विष्णोरिति औषध्य	५८.१५	तपस्विनो दानशीलाः	२५५.१	तरलं पयसा युक्तं	३०२.१६

श्रीअग्निमहापुराणम्:: श्लोकानुक्रमणी

तरिकः स्थलजं गुल्कं	२५८.२०	तवर्गे चेष्टका चाप्ये	६२.२५	तस्य दृष्टिनिपातेन	१३७.४	ताडयेन वियोज्यैव	२७.४३	तारकादिभ्य इतचि नभस्तार	३५६.१३
तरुणां यजमानस्य	७०.६	तस्मा इति च मंत्रेण	२६०.४४	तस्य पादतले कृत्वा	१२५.४७	ता त्वन्या त्वमृते	२३७.६	तारकादि सम्भ्यर्च्य	३०४.२
तरुणीक्षीर संयुक्तो ललाटे	१२३.२७	तस्माच्च नवमे भक्तौ	१०५.३३	तस्य पुत्रोऽथ भद्राश्वो	२७८.३	तादात्म्यमहत्तत्र तत्समं	३३७.२५	तारकाभ्यां विना नेत्रे	२४३.८
तरुराजेक्षुलवर्णं कुस्तुम्ब-	१७८.१५	तस्माच्छिष्टिश्च भव्यश्च	१८.६	तस्य क्षारवो विशाखश्च	१८.३६	तानि खड्गजघन्यानि	२४६.७	तारकामयसंग्रामे तदा	२७६.१७
तरेषु दाशदोषेण नष्टं	२२३.२६	तस्मात्तु शोभने स्वप्ने	२२६.१६	तस्य संपूजनादेव	२६७.१३	तानीशदिशि वर्द्धन्यामास-	८१.२८	तारयत्यक्षयांलोकाक्षयान	३८.४८
तर्कज्ञानमनुः कस्य	३४७.३४	तस्मादनन्तरं तीक्ष्णं	२५०.११	तस्य सीदति तद्राष्ट्रं	२२३.३१	तान्येव दशविस्ताराद	२११.१४	तारान्त्याग्निवियत्प्रायो मन्त्र	२६३.६
तर्जनीं मूर्ध्नि संलग्नां	३१०.३३	तस्माद्भूदबृहद्भानुः	२७७.१५	यस्य स्त्रियो न कस्यापि	२३६.६३	तान्सर्वान्समवाप्नोति यः	२५५.६	ताराश्च रोमकूपेषु हृदि	२८८.११
तर्जन्यंगुष्ठमाक्रम्य	३२७.५	तस्मादभ्यधिकं मध्ये	४४.३८	तस्याजल्युदके मत्स्यः	२.५	तापयेत्खादिरांगारै	३१२.१०	तारो मेघो मिथं दन्ती	३०३.३
तर्जन्यनामिका चैव	४४.३१	तस्मादर्द्धं प्रमाणेन लक्षहोमे	१४६.१५	तस्यास्त्रिराजाच्छुध्यति	१५७.११	तापसादे प्रहसने परिहासपरं	३४०.१०	तार्क्ष्ये पद्यासनां	७२.२८
तर्जन्यादितन्तासु	२६५.२७	तस्मादायुरभूत्तस्मान्नु	१२.२	तस्येत्युक्तवतो लौहं	२५५.४०	ताभ्याञ्च विग्रहात्रयेषा	३४४.६	तालमात्री स्तनौ कार्यौ	४५.१४
तर्जयन्तं च तर्जन्या	२४.५७	तस्मादायुस्ततो राजा	१३.३	तस्यै पृथिव्यै देहधृत्ये	६४.२२	तामन्तः प्रसवां दृष्ट्वा गर्भं	२७४.११	तालु जिह्वा च रक्ताक्षी	१४६.१७
तर्जयन्ती च महिषं	१३५.६	तस्मान्मणिं जाम्बवती	२७५.४२	तस्यैव मूलमंत्रेण	५६.३८	तामसानि तथाऽज्ञानं	३६६.३४	तालुवर्णाः कवर्णाः स्यात्	३१०.६
तर्पणं सम्प्रवक्ष्यामि	७२.३६	तस्मिञ्जजे स्वयं ब्रह्मा	१७.६	तां दृष्ट्वा रूपसम्पन्नां	३.१३	तामिस्त्रमन्धतामिस्त्रं	३७१.२०	तालौ लघ्वक्षरो मात्रा	१६१.२४
तलेऽगुष्टे तदुत्तरं	३०३.६	तस्मिन्दधि फलः	३६३.१६	तां भक्षायित्वा च	२८५.६६	ताम्बूलधारी ना स्त्री वा	२२०.३	तावदाकर्षयेद्देगाद्या व	२४६.३२
तलेति सप्तपाताला	३१०.७	तस्मिन्वेध्यगते विप्रद्वे	२५०.१३	ता जपन्प्रयतो	२५६.११	तांबूल दर्पणं दद्याद्युत्तरे	७८.४४	तावत्प्रमाणं द्रव्यस्य स्नेह-	२८१.११
तत्पं शय्यादट्टदारेषु	३६२.२६	तस्मिचक्रो तु विज्ञेयं	१३२.२	ताञ्छिष्याञ्चौरदंडेन	२२३.२१	ताम्बूलादाविदं न्यस्य	३०१.३३	तावद्युगसहस्राणि विष्णुलोके	३६.२२
तव चापि जयन्नित्यं	२६८.११	तस्मिश्च शिवमंत्रेण	१०१.१२	ताडनं छेदनं तत्र प्रवेशं	८६.११	ताम्म श्रावह इत्येवं	६२.४	तावद्वर्षसहस्राणि	३८.४६
तव पृष्ठं समारुह्य हता	२८८.१६	तस्मिन्हिरण्मयं चाडं	५६.६	ताडनं छेदनं विप्र तथा	२५२.१४	ताम्रकात्स्नटिकाद्रुक्त चन्दना	१६४.३	तावद्वर्षसहस्राणि	६३.२१
तव युवयोर्युष्माकं त्वायि	३५३.६	तस्मै प्रीतो हरिः प्रादान्	१८.४	ताडयित्वा समादाय	८३.२२	ताम्रिकैः कार्षिको राम प्रोक्तः	२२७.४	तरुणीक्षीरं संयुक्तो ललाटे	१२३.२७
तवर्गे ऋषयः प्रोक्ताः	१३२.११	तस्मै सामं च राजान	६६.१०	ताडयेदधृदये तस्य प्रविशेत	८४.३६	तारं तार्तीयसवन शीर्षण्यं	३३६.७	तरुणां यजमानस्य	७०.६

लहराजेश्वरवर्णं कुस्तुम्बह	१७८.१५	तस्माच्छिष्टिश्च भव्यश्च	१८.६	तस्य शाखो विशाखश्च	१८.३६	तानी शदिशि वदन्त्या	८१.२८	तारयत्यक्षयांलोकान	३८.४८
लरेषु दाशदोषेण नष्टं	२२३.२६	तस्मात्तु शोभने स्वप्ने	२२६.१६	तस्य संपूजनादेव	२६७.१३	तान्येव दक्षस्विस्ताराद	२११.१४	तारास्याग्निविद्यत्प्रायो	२६३.६
तर्कज्ञानं मुनेः कस्य	३४७.३४	तस्मादनन्तरं तीक्ष्णं परावृत्तं	२५०.११	तस्य सीदति तद्राष्ट्रं	२२३.३१	तान्सर्वान्सनवाप्नोति	२५५.६	ताराश्च रोमकूपेषु	२८८.११
तर्जनीं मूर्ध्नि संलग्नां	३१०.३३	तस्मादभूद्वृहद्भानु	२७७.१५	तस्यस्त्रियो न कस्यापि	२३६.६३	तापयेत्खादिरांगारैः	३१२.१०	तारो मेघो मिषं दंती	३०३.३
तर्जन्यङ्गुष्ठमाक्रम्य	३२७.५	तस्मादद्वं प्रमाणेन लक्षहोमे	१४६.१५	वस्याञ्जल्युदके मत्स्यः	२.५	तापसादेः प्रहसन	३४०.१०	ताक्ष्ये पद्मासनां	७२.२८
तर्जन्यनामिका चैव	४४.३१	तस्मादभ्याधिकं मध्ये ततो	४४.३८	तस्यास्त्रिराजाद्युध्यन्ति	१५७.११	ताभ्याञ्च विग्रहावब्रेधा	३४४.६	तालमात्री स्तनी काय्या	४५.१४
तर्ज्यादित दन्तासु	२६५.२७	तस्मादायुरभूत्तस्मान्नहु	१२.२	तस्येत्युक्तवतो लौह	२५५.४०	तामन्तः प्रसवां दृष्ट्वा	२७४.११	तालु जिह्वा चरक्ताक्षी	१४६.१७
तर्ज्यन्तं च तर्जन्या	२४.५७	तस्मादायु स्ततो राजा	१३.३	तस्यै पृथिव्यैः देह ब्रूयै	६४.२२	तामसानि तथाऽज्ञानं	३६६.३४	तालुवर्गः कवर्ग स्यात्	३१०.६
तर्ज्यन्ती च महिषं	१३५.६	तस्मान्मणिं जाम्बवतीं	२७५.४२	तस्यैव मूलमन्त्रेण सजीवकरणं	५६.३८	तामिस्रमन्धतामिस्रं	३७१.२०	तालो लघ्वक्षरो मात्रा	१६१.२४
तर्पणं सम्प्रवक्ष्यामि	७२.३६	तस्मिन्श्च शिवमन्त्रेण	१०१.१२	तां दृष्ट्वा रूपसम्पन्नां	३.१३	ताम्बूलधारी ना स्त्री वा	२२०.३	तावत्प्रमाणं द्रव्यस्थ	२८१.११
तर्लेऽगुष्ठे तदूत्तारं नीजोत्तारं	३०३.६	तस्मिञ्जज्ञे स्वयं ब्रह्मा	१७.६	तां भक्षयित्वा च	२८५.६६	ताम्बूलं दर्पणं दद्यादुत्तरे	७८.४४	तावदाकर्षयेद्देगाद	२४६.३२
तलेति सप्तपातालाः	३१०.७	तस्मिन्दधिफलः	३६३.१६	ता जपन्प्रयतो	२५६.११	ताम्बूलादाविदं न्यस्य	३०१.३३	तावद्युगसहस्राणि	३६.२२
तल्पं शय्याददारेषु डिम्भी	३६२.२६	तस्मिन्वेध्यते विप्र द्वे वेध्ये	२५०.१३	ताञ्छिष्याञ्चौरदण्डेन	२२३.२१	ताम्म ग्रावह इत्येवं	६२.४	तावद्वर्षं सहस्राणि	३८.४६
तव चापि जयान्नित्यं मम	२६८.११	तस्मिन्श्चक्रे तु विज्ञेयं	१३२.२	ताडनं छेदनं तत्र प्रवेशं	८६.११	ताम्रकात्स्फटिकद्रक्त	१६४.३	तावद्वर्षं सहस्राणि	६३.२१
तव पृष्ठं समारुह्य हता	२८८.१६	तस्मिन्हिरण्यं चान्डं	५६.६	ताडनं छेदनं विप्र तथा	२५२.१४	ताम्रिकैः कार्ष्णिको राम	२२७.४	तावद्वर्षं सहस्राणि	६३.२१
तव युवयोर्युष्माकं त्वपि	३५३.६	तस्मै प्रीतो हरिः प्रादान्	१८.४	ताडयित्वा समादाय	८३.२२	तारं तार्त्तीयसवनं	३३६.७	तावुभौ चौरवच्छास्यौ	२२७.१०
तवर्गे ऋषयः प्रोक्ताः	१३२.११	तस्मै सामं च राजान	६६.१०	ताडयेद्धृदये तस्य प्रविशेत्	८४.३६	तारकादिभ्य इतचि	३५६.१३	ताश्चारयित्वा श्रीकृच्छ्रान्	१७०.६
तवर्गे चेष्टका चाप्ये	६२.२५	तस्य दृष्टिनिपातेन भक्षयेद-	१३७.४	ताडयेन वियोज्यैव	२७.४३	तारकादि सम्भ्यर्च्यं	३०४.२	तासामुपरि योनिः	६५.२५
तस्मा इति च मन्त्रेण	२६०.४४	तस्य पादतले कृत्वा	१२५.४७	तादात्म्यमजहत्तत्र तत्समं	३३७.२५	तारकाभ्यां विना नेले	२४३.८	तासु देवाश्च नागाद्या	१८.३१
तस्माच्च नवमे भागे	१०५.३३	तस्य पुत्रोऽथ भद्राश्वो	२७८.३	तानि खड्गजघन्यानि	२४६.७	तारकामय संग्रामे तदा	२७.६१	तिक्तस्वादुकषायाश्च	२८०.२०
								तिक्तरक्षाणि शाकानि	२७६.१८

तिग्मं तीक्ष्णं खरंतद्विष्टो-	३६०.३५	तिलकं क्लोम मस्तिष्कं	३६४.१४	तिस्रोऽथ वा क्रिया ज्ञाना	६६.१०१	तुर्यभागेण मञ्जर्याः कार्यः	४२.४	तृण राजाह्वयस्तांलो	३६३.७१
तिड्बभक्ति प्रवक्ष्यामि	३५८.१	तिलको वक्ष्यकृतच रोचना	१२३.२६	तिस्रो मात्रास्त्रयो वेदो	३७२.२३	तुर्या वस्थेति शान्तिस्थं	८७.७	तृणानि शिखयोद्धृत्य	७२.३
तिड्सुबन्तचयो वाक्यं	३६०.५८	तिलघण्टा वस्त्र दाता सुखी	१६६.३	तिस्रो ह्यासां महावृद्धाः	१४३.१४	तुर्वसोश्च सुतो वर्गो	२७७.१	तृतीयः खण्डपा वाह्निः	३५१.६
तिड्सुबन्तचयो वाक्यं	३६०.६०	तिलतण्डुलनीवारैः	६६.१७	तीर्थतोयं नतः पुण्यं	१५५.६	तुलसीकाल तुलसीपत्रं	२४८.४	तृतीयः पथ्या भवति	३३०.६
तितिक्षुशीनरजस्तितिक्षो	२७७.१०	तिलपात्रं हेमयुक्तं	६६.१५	तीर्थपर्वतमुद्भिश्च	५७.१७	तुलाग्न्यायो विषं कोपो	२५५.२८	तृतीय मायुषो भागमे काकी	१६०.४
तितिक्षोस्तु महतोऽभूत	२७५.१६	तिलमांसमद्यमांसैर्वलिः	२६६.३४	तीर्थं कनखलं पुण्यं	१०६.१७	तुलादौ प्रातिलोम्येन त्रयो	१२२.१५	तृतीयं च मुखं देव्याः	१३७.६
तित्तिरेस्तु नरः पुत्रस्तस्य	२७५.२६	तिलमुदगादृते शस्यं सस्ये	१७५.१३	तीर्थं राजगृहं पुण्यं शालग्राम	१०६.२०	तुलाधारण विद्वभिरभि	२५५.३४	तृतीयं तुर्यप्रादान्ते प्रथमौ	३४३.५१
तिथयश्च (१५) क्रमाद्भागा	१४०.५	तिलस्य तैलं समधु	२८६.१६	तीर्थं विनशनं पुण्यं	१०६.१३	तुलापुरुषमुख्यानि	१७४.१६	तृतीयं त्रिविधं णदस्यादि-	३४३.१५
तिथयश्च रसा वेदा	१३१.१७	तिलान्विकीर्णार्थ	११७.१०	तीर्थयात्रा तु या देव	६८.८	तुलामेषौ महामैत्री	१३२.२५	तृतीयं दलसन्धीनां दलाग्राणां	२६.६
तिथिदिग्मुगवाणैश्च	१४०.१२	तिलाश्च देया विप्रेभ्यः	१८८.६	तीर्थस्य करणे यत्त्वमस्मा-	११४.३१	तुलाशासनमनानां	२५८.३४	तृतीयं पुरुषं विद्धि	३१७.१०
तिथिवारक्षं दिवसमात्वंब्दा	१७४.१	तिलेषु च यथा तैलं पुष्पे	२१४.३०	तीर्थमांघ्रि सुगन्धीनि	६५.३५	तुला स्त्रियां पलशतं भारः	३३६.३८	तृतीयः सकल शास्त्रे	८१.३
तिथिवारक्षंसङ्क्रान्ति योग	१७४.१७	तिलैर्यैस्तथाला	३११.३३	तीर्थे युगादौ भन्वादौ	११७.५६	तुला स्त्रीबाल वृद्धान्	२५५.३३	तृतीया चैव माघस्य तथा	११७.६०
तिथिश्च द्विगुणैकोना	१२२.२४	तिलैः स्नानं तिलहोमो	१८८.८	तीर्थोदकेन गांगेने	६६.६८	तुल्यमेवोयमीयेतयत्राप्य	३४४.११	तृतीयायां चैत्रशुक्ले ह्यूढा	१७८.२
तिथिस्त्रि भाग संयुक्ता	१२२.२२	तिलहोमैश्च सर्वाप्यै	३१४.४	तीर्थोपजोविका यूयमा-	११४.३६	तुल्यार्थानां विकल्पः	१६६.७	तृतीयायां विशालायां	११६.८
तिरोऽन्तर्द्धौ तिर्यगर्थेहा	३६१.१८	तिलोदाशी तथाषाढे चोमा	१६१.६	तीर्थशक्तिनिपातेन	८१.६	तुषभसम कपालास्थित	२३०.४	तृतीयाव्रतान्याख्यास्ये	१७८.१
तिर्यगर्थे सावि तिरोज्यथ	३६१.२२	तिष्ठतो गमने प्रश्ने	२३१.१	तीर्थानं च परेदण्डेरदेश	२८८.४	तु हि च स्म ह वै पादपूरणे	३६१.२१	तृतीये गोमुखी निद्रा	२६६.२४
तिर्यगूध्वं समं खात्वा	२४.१२	तिष्ठत्युदरभागे तु	३६६.२२	तुण्डिकेरी रक्तफलाविम्बिका	३६३.६२	तूणोपासज्ज्ञ तूणीरनिषज्ज्ञा	३६६.१६	तृतीयेनाञ्जनं कुर्यात्स्नानं	१४०.६
तिर्यग्वन्धमपामार्गं भीमवेगं	२५२.२३	तिष्ठन्नयति धर्मज्ञ	३६६.१०	तुदिभूशतिर्मुञ्चतिः रुधि-	३५८.६	तृण काष्ठ द्रुमाणां च	१७३.४६	तृतीये ब्रह्मसरसि स्नानं	११५.३८
तिर्यग्भावं समुत्सृज्य	२६१.१८	तिष्ठः साधारणा व्यूहे	२६.३	तुभ्यमेव जवीमन्नित्ययुतं त	२६२.१४	तृणकाष्ठ द्रुमाणां तु	१६६.३१	तृतीये वेदिका त्वग्नेः	१०४.११
तिर्यङ् तिरश्चः	३५१.५६	तिष्ठस्तिष्ठः सनाम्यः	३२६.५	तुरीयो ब्रह्महत्यायाः	१७३.१२	तृणपाणिजपेत्सूक्तं	२५६.५६	तृतीयेऽहनि दिक्पालान	२३६.६

तृप्यये दिक्पतीनां च	१०३.१८	तेऽपि पापैर्विनिर्मुक्ताः	३८.३	तैलं भवेद घृताकारं	२८३.४७	त्रयपक्षाग्नि वेदेषु रसपिवसुतो	१०५.३२	त्रिकालं पूजयेद्विष्णुं	२०४.६
तृप्ताञ्ज्ञात्वान्नं विकिरेदपो	११७.२१	तेभ्योऽन्येभ्य इमान्पिण्डानु	११५.१५	तैलं वा वस्तमूत्रं च	२७६.४४	त्रयस्त्रिंशत्तथा देवाः	१२०.३५	त्रिकुटत्रिफलक्वातं	२८५.३८
तृप्ताः स्थ इति	११७.२२	तेषामपि तथा गांरो	१५६.३	तैलं श्वनैश्चरे दद्यादाश्विने	२८०.४	त्रयस्त्रीश्च त्रिभिस्त्रिम्यः	३५१.४४	त्रिकुटं मणिबन्धं	६३.८
तृषा स्पृहापिपासे द्वेविपरिणः	३६२.११	तेषामपि तथा मध्यात्षष्ठः	१५४.१८	तैलं शृङ्खलसंयुक्तं	२८७.१६	त्रयाद्वमात्रा संयुक्तं	१४६.५	त्रिकोणं सितरक्तेन कृष्णेन	३०.१६
ते काकाः प्रतिगृह्णन्तु इमं	२६४.२५	तेषां कोणाद्वर्कोणस्थी-	५४.३२	तैस्तु दद्यान्महाभाग	२१८.२३	त्रयोदश च राजीला	२६४.८	त्रिखण्डव्यापकं तत्त्वत्रयं	६२.४३
तेजः पुरीषयोर्वचं आगः	३६२.४०	तेषां छित्त्वा नृपो हस्तो	२२७.५४	तोतलेति समाख्यातावज्रतुण्डे	३१०.२१	त्रयोदशपदं शेषं	३२०.४८	त्रिखण्डं सम्प्रवक्ष्यामि	१४६.१
तेजसादुनिरीक्ष्यो हि राजा	२२६.१७	तेषां पिण्डप्रदाताहृदमागतो	११५.२२	तो दक्षिणोत्तरायामावनी ल	१०८.२४	त्रयोदशी चतुर्दशी	१३१.२	त्रिगुणः परिविश्चास्य पादौ	४४.४०
तेजस्ते ब्रह्मयन्ते देवाः	२६८.८	तेषां पुत्राश्च पौत्राश्च	२६६.१५	तोयमव्यस्थितं देवं ततो	६४.३४	त्रयोदशी वायवी च	२६६.४५	त्रिगुणं तु भवेद्दूर्ध्वं	४४.२५
तेजोऽसि शुक्रं दीपे	२६४.४	तेषां बीजत्वया ग्राह्यमिति	२६८.१७	तोयं दद्यात्ततो हस्ते दाने	२०६.५०	त्रयोदशीव्रता नीह सर्वदानि	१६१.१	त्रिगुणं हस्तसंयुक्तं	१०५.३१
तेतृप्तिमुपगच्छन्तु	६४.४०	तेषां भूतानुमानाञ्च	३७०.१६	तोये तु पतिते हस्ते	४.१०	त्रयोदश्यां मार्गशीर्षे	१६१.२	त्रिचतुः पञ्च पट्सप्त ह्यष्ट	२४५.३
तेन कृत्वा मलस्नानं	७२.१६	तेषां भोगविभागश्चय	२२३.२	तौर्यं सम्मोहनी पुष्पैर्नित्यं	३०७.२४	त्रयोदश्यां सिते चैत्रं	१६१.१०	त्रिणाचिकेतः त्रिमधुर्वमं	११७.४६
तेन त्वामभिषिञ्चामि	२६६.१०	तेषां स्वसारः सप्तासन	२७५.३१	तोरणात्रितयं तत्र गृहे	२६८.१७	त्रायस्वास्मादभीशापात्	२२५.४६	त्रीणि कोणेषु पादार्थं	२६.१३
तेन प्राकृतिकान्पाशान्प्रथित्वा	२७.२५	तेषां खारोदं क्षीरोदं	६०.२	तोरणानि वितानं च	२०१.८	त्रासनं रक्षणं घातो	२५२.१८	त्रीणि त्रीणि प्रयार्थ्येति	३१०.३८
तेन सा रुद्रचामुण्डा	५०.३२	तेषु तेषु च पात्रेषु	१८.१८	तोरणान्ताः पताकाश्च	३४.६	त्रिशत्कण्टके नाड्यो	२०६.११	त्रीण्येव मध्यमानि	१०४.२७
तेनाथ क्षप्तो वितपो	८०.२	ते षोडशाक्षः कर्षोऽस्त्री	३६६.३७	तो नृपेण ह्यधर्मज्ञो दाण्डी	२२७.७	त्रिशद्वाराणि जप्तानि	३२३.८	त्रित्रिकस्त्रिप्रलम्बश्च	२४३.३
तेनायुर्वर्द्धते राज्ञो ब्रविणं	२२३.३३	ते स्युर्देवादयः प्रीता	१७५.५	तोन्तो वा विपुलानेका	३३२.५	त्रिशल्लक्षं जपेन्मन्त्रं होमं	३२४.६	त्रित्रिकस्त्रिप्रलम्बः स्याद्	२४३.१०
तेने गदी शंखचक्री	४८.७	तैरष्टभिस्तु बालाग्नं लिक्षा	३६.२०	तौर्यत्रिकं नृत्यगीतवाद्यं	३६०.७६	त्रिशाधेके द्वेशते तु	३७०.३५	त्रित्रिकेण च योगेन देव्या	३१२.३
तेनैव सहितं मध्ये शरं	२५०.४	तैलपाके तु तिलवत्पीड्यते	२०३.१३	त्यक्त्वा जीवो भोगदेहं	३६६.३	त्रिकण्टकं पृश्निपर्णी	२८५.४	त्रिदशाक्षिदिशानेत्रैः	१४०.१५
तेनैव साद्वं प्राश्येयुः स्नात्वा	१७०.७	तैलविन्दुर्यथा चाप्सु	२११.१६	त्यक्त्वा पतितद्वयं चाधस्तदूर्ध्वं	४५.२	त्रिकं द्व्यंगुलकं तत्स्थान्मध्यं	२४.१५	त्रिदशेश्वरनामा च त्रिदशः	८७.४
तेऽपि जाताः कुरुक्षेत्रे	११७.५५	तैलं निपीडितं राम तिलैः	२२४.३३	त्रपुष्वैर्वाग्मोघ्रमाः	२७६.३२	त्रिकलो विस्तृतो बाहू	४४.२७	त्रिदिवस्थाः सुराश्चासन्देत्याः	३.२३

श्रीअग्निमहापुराणम् ॥ श्लोकानुक्रमणी

४२

विधन्वनस्तु तरुणस्तस्य	२७३.२६	त्रियोनिः कीर्त्यते तेन	२५३.१०	त्रिशतनात्तु श्रीवत्सं	५४.३८	त्रैलोक्य मोहनैर्मन्त्रैः	६३.४	त्वङ् मुरानलदैस्तुल्यं वलिका	२२४.३०
त्रिधाऽऽलभेत तन्मूलैः	८१.८१	त्रियोनिद्वर्चामियोगश्च	२५३.३	त्रिशालकत्रयं शस्तमुद्	६५.१०	त्रैलोक्यं पादमूले	३१२.८	त्वत्प्रसादेन कर्मदं	७६.३५
त्रिधा पूर्वमुखस्तिष्ठन्ध्यायेद्	२७.६	त्रिरात्रमात्रतादेशाद्दशरात्र	१५७.६	त्रिशालं वा एकशालमथापि	६५.५	त्रैलोक्यविजयां वक्ष्ये	१३४.१	त्वन्मतात्प्रेषयिष्यामि	८.६
त्रिधा विपाको द्रव्यस्य	२८१.३	त्रिरात्रं तत्र चाशौचं द्वितीये	१५८.४१	त्रिशोषांशं खरं रौद्रं	७.१०	त्रैलोक्यविजये चण्डिमम	२६८.१६	त्वमग्नेद्युभिरिति च	६०.१०
त्रिधा विभज्य च	२६.२३	त्रिरात्रं तेन कर्त्तव्यं	१७०.२६	त्रिशून्यं यो विजानाति	२१४.४०	त्रैलोक्यासम्भवि	३४४.१६	त्वमेव सर्वभूतानामन्तश्चरसि	२५५.३६
त्रिनाभि चक्रं द्विनेमि	५६.४२	त्रिरात्रं नियतोपोष्य	२५६.६३	त्रिशूलिनं वृषे चेश	६६.३०	त्रैलोक्ये सर्ववर्णाश्च	२११.५८	त्वम्बा सर्वभूतानां देवेदेवो	२३७.१०
त्रिनेत्रा श्यामला देवी	३०६.५	त्रिरात्रं पयसः पानमुपवास	१६७.१४	त्रिषु भागेषु सदृश आयामो	५३.७	त्रैवर्ण्यस्य निषिद्धानि	१७३.२३	त्वं तुले सत्यधामासि	२५५.३६
त्रिपुरधनाय रुद्राय	१७८.४	त्रिलक्षजप्यात्सर्वाप्तिर्होमा	३०६.१६	त्रिषुत्तरेषु रोहिण्यां	१२१.४४	त्रैविद्यनृपदेवानां क्षेप	२५८.८	त्वं प्रभुः शाश्वततर्ज्ज्व	२६८.७
त्रिपुरं जघ्नुषः पूर्वं	२७०.१	त्रिलोचनायोति हरं बाहुं	१७८.८	त्रिष्विष्टमधुरो स्वाद्	३६२.१८	व्यंशादूर्ध्वोऽथपादाद्धिद्विर्ध्या	६६.५२	त्वं मे साक्षी भवाद्येह	११६.४१
त्रिपुरा पूजनं वक्ष्ये	३१३.७	त्रिविक्रमश्च नामानि	२८४.८	त्रिसन्ध्यं योचयेत्तिलङ्ग	३२७.१५	व्यगुलं नेत्रविस्तारं द्रोणी	४४.२२	त्वं सिद्धस्त्वं स्वधा स्वाहा	२३७.३
त्रिफला घृतमिश्रा च गवां	२६२.२८	त्रिविक्रमाय रामाय वैकुण्ठाय	३१.५	त्रिसप्तकुलमुद्धृत्य	३२७.१८	व्यम्बकं च भाद्रपदे विल्वपत्रा	१८४.६	त्वया देवि परित्यक्तं	२३७.७
त्रिफला पिप्पली गुण्ठी	२८६.२०	त्रिविधा रिपवो ज्ञेयाः	२३३.२१	त्रिः सप्तकृत्वः पृथिवी	४.१६	व्यश्रोद्धं चार्द्धचद्रस्तु	३२६.१६	त्वया पविनितं सर्वं	७६.२०
त्रिफलायाः पलशतं	२८३.४२	त्रिविष्टपं च पञ्चैव	१०४.१२	त्रिसप्तैकादशे लाभो	१२१.२१	व्यस्त्रं (सं) स्वस्तिकयुक्तं च	२६५.६	त्वया वने तु वस्तव्यं	६.२७
त्रिफलासहितं सपिस्तिमिरधन	२८५.७२	त्रिवृता जीवतो दन्ती	२८३.२३	त्रिः समावर्त्येन्मन्त्री	७२.२६	व्यहमुष्णं घृतं पीत्वा	१७१.७	त्वयान लोकिताः सद्य	२३७.१४
त्रिफलोशीरमुस्ताम्बुमांसी-	२६८.१२	त्रिवृताफलजः क्वाथः	२८३.४१	त्रिसुगन्धं च कर्पूरं तथा	२६७.१६	व्यहमुष्णं पिबेन्मूत्रं	२६२.१०	त्वरिताङ्गसमाख्यास्ये	३०६.१
त्रिभागं मध्यतः खातं कृत्वा	५३.१६	त्रिवृद्धि रेचने श्रेष्ठा वमने	२७६.६३	त्रिसूत्रीवेष्टितग्रीवौ	७५.२८	व्यहं प्रातस्त्र्यहं सायं	१७५.१८	त्वष्टुश्चैवात्मजः श्रीमान्विश्व	१८.४३
त्रिभागैरार्द्धभागेन वेदिं कुर्यात्तु	५६.४	त्रिवृद्धिशाला कटुकात्रि	२८५.६	त्रैपुरश्चान्धकवधो नवमो	२७६.१२	व्यहाम्यस्तमथैकैकभतिसान्त	१७१.१०	त्वां युवा च युष्मांश्च त्वया	३५३.८
त्रिभिर्जीवो मूलधातुश्च	६१.६	त्रिवृद्ध्योषाग्निदन्त्य-	२८७.२०	त्रैलोक्य जननायेति	१८६.१०	त्वक्पथ्ययोः समावशी	२२४.४१	त्सरः खङ्गस्य मुष्टि	३६६.१७
त्रिभिस्तु कलशीगर्भः	१०४.४	त्रिव्यामानि तथा स्त्रीणां	३७०.१५	त्रैलोक्य मोहनाय विद्यहे	३०७.१२	त्वक्पत्रं त्रुटिमुत्तौ च लतां	२२४.३६	द	
त्रिमूर्त्तमेक रुद्राक्षमे कनेत्रं	६०.४	त्रिशक्तिर्देशकालज्ञो	२४१.६०	त्रैलोक्यमोहनेर्नोपि	२६६.१६	त्वगसृमांसमेवोस्थिसज्जा	२६३.४०	दंशोऽशुनः शुनो दूतः	२६४.२५
								दंष्ट्राश्चतस्रश्चन्द्राभाश्च	२४३.१५

दंष्ट्रिणः क्रोधवशगा	१६.१७	दक्षे चक्रं गदां सौम्यकोणे	२३.१५	दण्डाचांस्तान्दण्डयेद्राजा	२३६.४८	दत्त्वाद्यं च जपं कृत्वा	६७.४१	दद्याद्भूपं च सम्पूज्य तथा	६६.७६
दंष्ट्रोद्धतशितिभृते	३१.१२	दक्षे वामे हरं पूर्व पत्रे	२६५.५	दत्तं गृह्णन्तु मे ग्रासं	७७.६	ददंशं कैकेयीं रुष्टाभुवाच	६.१८	दद्यत्तेर्वा धीमहीति मनसा	२१६.१२
दंकां रूपतत्त्व तु	५६.२०	दक्षे शक्तिः कुक्कुटेऽथ	५०.२८	दत्तं पणं वसुं चैव धनिनो	२२३.४७	ददाति विपुलाम्भोगान	३११.२८	दधिक्राणोति हुत्वा तु	२६०.३१
दक्षकोपाच्च तद्वाय्या	२०.२२	दग्धवा निर्वापयेच्छिष्यान्पदे	२७.७३	दत्तात्रेय प्रसादेन कार्तवीर्यो	४.१४	ददाति शुक्लद्रादस्यां स	१८८.६	दधिभक्त्युते पात्रे	६१.४६
दक्षजो रौच्यभौत्यौ च	२१६.१६	दग्धवा परस्मिन्सन्ध्यान्निर्वाणे	२७.५३	दत्तात्रेयो द्विबाहुः	४६.२७	ददात्यनन्तं च पुनस्त	१६६.२०	दधि सम्प्राश्य गाः पूज्य	२६२.३८
दक्षपार्ष्णित्रिभिर्घार्थिभूमिष्ठा-	७४.४	दग्धवा मायामशं पाशं	२७.७६	दत्ताप्यदत्ता सा तस्य	२२७.१६	ददेत्त्रिपुरपैर्युक्तं	२१२.२५	दध्यक्षतवदराद्याः पिण्डा	११७.४०
दक्षिणाभयहस्ताभां	३०८.१३	दग्धवा लंका राक्षसांश्च	६.२१	दत्तेऽपि यत्र वाक्याङ्गं	३४३.२६	ददौ दीपसहस्रं सा विष्णोराय	२००.५	दध्याशी होमकारी	१८४.७
दक्षिणां दिशमुत्पन्ना समीपे	२८२.२	दण्डः काय्यो नरेन्द्रेण	२२७.१७	दत्तोऽर्जुनाय तपते	२७५.५	ददौ पवित्र मंगं ते	२४५.२०	दध्वा चैवान्नकामस्य पयसा	२६०.५
दक्षिणांशा प्रगमनं	२२६.११	दण्डनीतेः प्रयोक्तारः	२३६.१२	दत्तवर्णं पाटयेत्लेख्यं	२५५.२७	ददौ रामाय रामोऽपि	५.१२	दन्तकाण्ठं भक्षयित्वा	२७.१६
दक्षिणेऽग्निं हुतमिति	५६.५०	दण्डप्रणमनं प्रोक्तमुपेक्षां	२३४.४	दत्त्वा कन्यां हरदण्डयो	२५६.३३	दद्याच्च योगीठादीन्स्वनुग्राह्य	२८.५	दन्त काण्ठं हृदाजप्तं	३०४.८
दक्षिणे च तथा क्लोम	३७०.१८	दण्डं कुर्यान्निपु नृणां	१६८.१	दत्त्वा चैकं पदं बाह्ये प्रमाणं	४५.६	दद्याच्छत्रत्रयं मूलात्पल्लवं	३०६.१७	दन्तभक्ष्यधरं रक्तं	३०१.६
दक्षिणे चाक्षसूत्रं च स्रुवो	४६.१५	दण्डं च तत्तमं राज्ञे	२५३.५५	दत्त्वा चौरस्य हन्तुर्वा	२५८.६४	दद्याच्छरदि विपुवे	२७२.१६	दन्तशूलहरैर्द्रव्यैर्वृतं राम	२६२.२६
दक्षिणे तर्जनीं खेटं शक्तिं	५०.४२	दण्डस्य स्युः सप्तदशव्यूहा	२४२.६०	दत्त्वा दक्षिणां शक्त्या	१६३.१६	दद्यात्कृष्णतिलानां च	२११.१६	दन्तेच्छेदनमुष्णं च सप्त	१६६.१६
दक्षिणे तु करे चक्रमधस्ता	४४.४७	दण्डाक्षसूत्रकौपीनाभिक्षा-	७८.४३	दत्त्वा दानानि विप्रेभ्यो	६.२६	दद्यात्पुण्यहिति पश्चात्स्वस्ति	४०.२४	दर्भैस्त्रिधा परिस्तीर्य पूर्वादी	२४.२२
दक्षिणेऽद्रेस्त्रिकूटाद्या	१०८.१७	दण्डाग्राद्धरणि यावद्धस्तैकं	६१.३४	दत्त्वादेकं गन्धमाल्यं	१६३.६	दद्यात्पूणीं ततः शिष्यं	६०.१५	दमनक तृतीयाकृच्चैत्रेदमन	१७८.२७
दक्षिणेन विवस्वांश्च	२४७.५	दण्डायतो भवेदेव चरणः	२४६.१६	दत्त्वा द्रव्यं च सम्मग्नं पः	२५३.१६	दद्यात्पूर्वामुखो दानं	२०६.२१	दमने दामने रोवे शकटस्य	१६६.११
दक्षिणेन समालभ्य	७२.११	दण्डीशो भौतिकः	२६३.४२	दत्त्वा पूर्णां विधानेन	८८.४७	दद्यात्सम्यग्निद्विजाग्रयेभ्यः	३८.२६	दम्पती जम्पति भाय्यापती	३६४.६
दक्षिणे नृत्यवृत्तीनां वेश्या	१०६.७	दण्डेतथार्थतत्त्वं च	१०२.१३	दत्त्वा बलिं समाचम्य	६७.५५	दद्यात्स्कन्दविशाखाभ्यां	१८५.१४	दया च सर्वभूतेषु	३२.१०
दक्षिणास्यस्तु जुहुयान्मृमांसं	१२५.५०	दण्डे सर्वं स्थितं दण्डो	२२७.१४	दत्त्वा ब्रह्मपदं याति कल्पवृक्ष	१६७.३	दद्यादाप्यायनायास्य	८८.२५	दर्पणं दर्शय नीराजं	६८.१२
दक्षे गृहक्षतः पुष्प	२४७.१५	दण्डप्रणमनं वक्ष्येयेन	२२७.१	दत्त्वा भूतबलिं लग्ने	६४.२	दद्याद्ग्रहक्रमदेत	१६४.११	दर्पणे पुस्तकं दृष्ट्वा	६३.१४

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

४४

दर्भोदकं चाथ हृदा	३५.५	दशनाडीदंश प्राणानिन्द्रियाणि	१०१.८	दशाब्दानि दशा पञ्जोरुनविंश	१२१.७६	दाधम्मन्निप्रवक्ष्यामि भुक्ति	२०६.१	दासीं दत्त्वा द्विजेन्द्राय	२११.३६
दर्शनप्रतिभूर्यत्रमृतः	२५४.१४	दशप्राणहरा ह्येता नाज्यः	२१४.५	दशायुतानि जप्त्वाऽथ	२५६.५	दानभेदैश्चमुख्यान्योधा	२४१.६२	दाहं तदक्षराभावं प्रायश्चित्तम	८६.१८
दर्शनात्स्पर्शनात्पातानात्तथा	११०.६	दशभारैर्गुडाद्रिः स्जादुत्तमो	२१०.७	दशासूर्यस्य षष्ठाब्दा	१२१.७८	दानं महोत्सवं पश्चात्कुर्व्या	६७.४६	दिक्पतिभ्यो बलि दत्त्वा	६७.१७
दशने प्रत्यये दाने प्रतिमाप्यं	२५४.१३	दशमाक्रमाद्विष्णोर्नमोऽनन्त	२०१.७	दशाहंपुत्रो व्योमस्तु	२७५.२०	दानवानेव शक्नोति	२२६.१३	दिक्पतीश्च समभ्यर्च्य	६७.२
दर्शयामास रुद्राय स्त्रीरूपं	३.१८	दशमीव्रतकं वक्ष्ये धर्मकामा	१८६.१	दशावतारं मत्स्यादिलक्षणं	४६.१	दानवीरो धर्मवीरो युद्धवीर	३४२.१४	दिक्पालाः पद्मपत्रेषु	२६२.४२
दर्शभित्वाऽमृतां मुद्रा	७४.३८	दशमूलकषायं वा पिवेद्वा	२८५.४१	दशाष्टपञ्चत्रिगुणशत मूर्द्धा	२६४.३	दानादिविनिवर्त्तत भोजनैः	१५८.६६	दिक्सर्वा राजवर्ग्यस्य	२७३.६
दर्शयेदश्वसूक्तेन	५८.३२	दशमूलबलारास्नाकुलत्थै	२७६.२२	दशाहाच्छुध्यते विप्रो	१५८.२३	दानासक्तैर्हरेर्दीपो हृतस्तद्वो	२००.१८	दिक्षुद्वाराणिकार्याणि न	१०४.२४
दर्शादर्शस्तु चान्द्रः	१७५.३१	दशमूली छिन्नरूहा पथ्या	२८५.३२	दशाहाच्छुध्यते विप्रो	१५८.१३	दाने यत्रे विवाहे च सद्यः	१५८.३७	दिक्षुशकादिदिक्पालान्विष्णव	८१.३१
दर्शो वै माद्यमासस्य	२०६.१५	दशमूलीशटीरास्नापिप्ली	२८५.८	दशाहोपरि पित्रोश्च	१५८.२१	दाप्यः सर्वान्नुपेणायन्ति	२५३.४६	दिक्षु शक्रादिदिक्पालाविष्णु	७८.३१
दर्श्यन्ते नाम कास्तेषा	३५१.५	नशमे तापसी चेष्टा	२६६.३१	दशाहेन सपिण्डास्तु शुध्यन्ति	१५८.२६	दाप्यस्तु दशमं भागं	२५७.४४	दिग्गजैः स्नाप्यमानां तां	४२.२१
दलसन्धिर्गजकुम्भनिभान्त	३२०.१२	दशमे ह्यर्जुनो बाणैर्भीष्म	१४.८	दशैक पंचसप्ताहमासत्रयहाद्वं	२५७.२८	दान्तीभ्यां ककुद्भ्यां च	३५२.१२	दिग्ग्रहा मुनयः सूर्या	१३१.१४
दलसन्धिविहीनानि	३२०.२७	दशरात्रेण शुध्यन्ति	१५७.१६	दशोत्रराणि शोषाणि	१२०.१४	दामोदरः केशवश्च	२५.३६	दिग्लक्ष्या स्यादक्षिणपूर्वा	३५५.१५
दले पूर्वदिक्केऽग्न्यादौ	७३.१४	दशसप्तविभक्ते तु	३२०.४२	दशोत्तराणि पंचैव	११६.२६	दामोदरो बन्धहरः	२८४.६	दिग्विदिक्षु ततोऽष्टौ च	३२०.२६
दशकोटिसहस्राणि	१२६.६	दशहस्तं प्रयाऽऽराममठसंक्रमणा	६६.२५	दशोश्राराण्युचां चैताः	२५६.७६	दारं पद्ममितं कोष्ठादुपहारं	३१८.११	दिनचतुष्टयं यावत्तन्ति	६७.४८
दश चांगिरसो वेदास्त्वाभि	२१६.२०	दशहस्तो भवेत्पाशो वृत्तः	२५१.२	दहनादि प्रयोगोयं शाकिनीं	३१२.१८	दारुणं भीषणं भीष्मं घोरं	३६०.८०	दिनत्रयं न भुञ्जीत मुण्डनं	१७५.४१
दश जप्तवा मन्त्रमिदं	२६८.१८	दशाक्षराधिका मन्त्रास्त	२६३.२	दहन्त्यशेषं त्रैलोक्यं	३६८.७	दारुणे दारुणं कुर्याद्वक्ष्ये	१२६.१७	दिनं पयोव्रतस्तिष्ठेद्ब्रह्म	१६७.४
दशतीर्थं सहस्राणि	१११.६	दशग्रीवस्य कुम्भस्य	६.४	दहन्त्वाशु रिपून्सर्वान्पताके	२६६.२८	दावीं पचम्पचा दारु	३६३.५०	दिनं पयोव्रतं स्तिष्ठेत्स	१६७.२
दशदिक्षु बलि	६४.२६	दशाङ्ग गुग्गुलुघृतयुक्तं	१५७.५३	दातव्या भग्नसन्धाने	२६२.३०	दावोरिकं द्विसंख्यं च	४०.८	दिनस्य तु चतुर्भागे ऊर्ध्वं	२८१.३१
दशद्रोणैस्तिलाद्रि	२१०.८	दशापराधास्तायेने क्षीरेणे	२११.७१	दातांरो नोऽभिवर्द्धन्तां वेदा	१६३.१६	दासान्तेवासिभृतकाः	१५८.१४	दिनानि पंचत्रिः स्नायी	२०५.२
दशधा वेदिकां कृत्वा	१०४.२३	दशाफलं गौरिवक्ष्ये	१३३.६	दातास्याः स्वर्गमाप्नोति	२१०.३१	दासीदासमलङ्कारं गोभूम्यश्च	२११.७२	दिनेशी पूतनानाम	२६६.५०

श्रीअग्निमहापुराणम्:: श्लोकानुक्रमणी

दिगशिन्दिशि देवांच	६०.३१	दीपदानव्रतं वक्ष्ये भुक्ति मुक्ति २००.१	दुःखे च शोणितोत्पादे	२५८.२३	दुस्पृष्टश्चेति विज्ञेयो	३३६.३	दृश्यमाना तथाऽन्यत्र	२२४.११
दिवसव्रतकं वक्ष्ये ह्यादौ	१६७.१	दीपं दद्याद्दिवारात्रो नैवेद्यं २०५.४	दुःखेन कृतमत्यर्थं कवि-	३४३.३२	दुः स्वप्नदोषमोषाय	८४.६	दृषत् दृष्ट्यां दृषदि	३५२.११
दिवानुच्छेद्गदाश्चैव तिष्ठन्	१६६.७	दीपमूर्ध्वं शिखं दीप्तं १७५.५४	दुःखोत्पादिगृहे द्रव्यं	२५८.२२	दुहेन्तु विष्णुगायत्र्या	५६.५६	दृष्टा सीतेति रामोऽपि हृष्टः	६.२३
दिवास्वप्नं वृथाटयां च	२२५.५	दीपान्नभाजनैर्युक्तं छत्रोपान १७७.१२	दुग्धाद्याहार वान्स्वर्गी	१६८.१२	दूतः स्पृशति यद्गात्रं	३६४.३०	दृष्टिघातं भुजाघातं	२५३.१०
दिविभुव्यन्तरिक्षे च	३१.४०	दीपेनायुष्यक्षुष्मान्दी पाल्लक्ष्मी २००.३	दुन्दुभे त्वं सपत्नानां	२६६.३५	दूतस्य वाक्प्रदुष्टा सा	२६४.३२	दृष्टिमुष्टिहतं लक्ष्यं	२४६.२३
दिवोदासो सप्तहल्या च	२७८.२२	दीप्ताच्छान्तो विनिर्दिष्टः २३१.१०	दुर्गसम्पत्तिमाख्यास्ये	२२२.१	दूतीमन्त्रेण द्वारादौ एकवृक्षे	३११.३६	दृष्टिस्त्रिधा रसस्थायि	३४१.१०
दिव्यं पिपीलिकासपर्शं	८८.४४	दीप्तायां दिशि दिग्दीप्तं २३१.७	दुर्गायमेन्द्रगो विन्दस्मरशम्भु	७८.४	दूरशङ्खदिवाद्यानि विद्यया	१३७.१५	दृष्ट्वा जटायुस्तं प्राह	७.२२
दिव्यस्त्री योषितां वृन्दम्	१८४.१६	दीप्ता सूक्ष्मा जया भद्रा २१.१५	दुर्गा विद्या च गान्धारी	२१६.६२	दूरादेवाभिगमनं स्पष्टार्थं	२३६.३५	दृष्ट्वा सशोकां कैकेयीं	६.४४
दिव्यानि नानाद्रव्याणि दत्त्वा २११.४३		दीयमानं गृह्णाति २५४.४	दुर्गा शिवा क्षमा घात्री	१८५.१५	दूरापसरणं यानं सुहृतस्य	२३६.४७	दृष्ट्वोत्थितं च मैनाकं	६.३
दिव्यान्तरिक्षभूमिष्ठ विघ्नानु ६६.१५		दीर्घं ग्रीवाक्षिकूटाश्च २८६.६	दुर्दरे तूत्कोचभक्षी	२०३.१८	दूरोदरो द्यूतकारे पणे	३६२.३३	देवकीं वसुदेवं च यशोदां	१८३.१५
तिव्यान्तरिक्षभूमिष्ठा २३६.१७		दीर्घं सुमधुरं शब्दं यस्य २४५.२४	दुर्भिक्षमारीशान्त्यर्थे	३२४.२०	दूर्वाकाण्डायुतं हुत्वा	२६०.४७	देवक्या वसुदेवेन स्तुतो	१२.७
दिव्यान्तरिक्षभूमिष्ठाः पितरो ११६.१४		दीर्घसूत्रस्य नृपतेः २२५.१५	दुर्भिक्षे धर्मकार्ये च	२५६.३४	दूर्वाक्षताज्यहोमेन	३२१.७	देवगंधर्वयक्षाणां ता	१२.३१
दिव्यान्तरिक्षभौमानामुत्वा २२६.७		दीर्घस्वरैस्तु भिन्नानो २५.७	दुर्मुखे दुर्मुखो लोको	१३६.६	दूर्वाक्षतैस्तत्पय्यन्तं	७५.२३	देवगृहममारम्भे कोणेनापि	६७.२३
दिव्यान्तरिक्षभौमादि ११५.१३		दीर्घाकारादि मन्त्रादिनवनेत्रो १८५.७	दुर्मध्ये तु शोकार्ते द्रोणः	१४.११	दूर्वा पित्तं यवः कासं	२८६.५२	देवतागुरु धर्मादिसदाचारा-	३००.६
दिव्यान्तरिक्षभौमादिस २०६.६३		दीर्घान्ता भाती भान्ती च ३५२.१०	दुर्मध्येनो जतुगृहे	१३.१२	दूर्वाभिराप्येषु पद्मैः श्रिये	३०६.१७	देवतागुरु पादाश्च इष्टा २५५.५०	
दिव्यान्तरिक्षभौमादि २३६.११		दुःखमुत्पादयेद्यस्तु २५८.१६	दुर्वसि सच्च शापेन निःश्रीकाश्चा ३.२		दूर्वा कुशाग्रं देवस्य	५८.६	देवतानां द्विजानां च गुरुणां २४३.१२	
दिश नः परमं योगमपत्यं २१७.११		दुःखं चार्दते २५६.३३	दुष्टं क्षराशिविद्वेषि वणि-	२६३.१०	दूर्वा व्याधिविनाशाय	८१.५१	देवतानां नमस्कारो गुरुणामपि ३३८.६	
दीक्षागतं क्रियाकाण्डं ८३.५३		दुःखानन्दादिजं नेत्रजलमश्रु ३३६.२१	दुष्टानप्यथावाऽदुष्टान्नं	२२०.१८	दृढता मन्त्र गुप्तिश्च	२३६.१६	देवतानां प्रसादश्च २३४.१२	
दीक्षादि वक्ष्ये विन्यस्य ३११.१		दुःखाजितैर्यः कृष्णस्य ३८.२२	दुष्टान्याचरते या तु	२२४.५	दृढभक्तिकर्ता च वीराणां	२३६.१५	देवता पुरुषोऽनुष्टुप्छन्दो २६६.५	
दीक्षास्थापनयोः कुम्भे ६६.३५		दुःखी करोति दोषज्ञान्गूढार्थ- ३४७.२५	दुष्टो दूतस्य वाक्पदौ	२६४.३५	दृढं विगृह्य वामेन	२५१.८	देवता प्रतिमानां तु २४१.६३	

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

४६

देवताभिमुखः शिष्यस्तियगास्य २७.६८	देवं निर्माज्य निर्मथ्य ६४.१०	देवाताचार्याः प्रनृत्यन्ति २६३.१५	देवासुरे रणे यश्च दैत्यः २७६.२४	देशान्तस्थे दुर्लक्ष्ये २५५.२४
देवताभ्यः पितृभ्यश्च ११७.२०	देवं ब्रह्मरथेनैव क्षिप्रं ६६.७२	देवातिथीनां पूजा च धर्मोऽयं १६०.३	देवासुरे वामनश्चच्छलित्वा २७६.१४	देशान्तरागतान्पाश्वे २२०.१६
देवतायतने तिष्ठेद्याव २०४.८	देवमानुषपैशाचभागेषु ६०.२	देवादयो ग्रहा जाता ३००.३	देवास्ते प्रियवक्तारः २३८.१६	देशाश्चैते विनश्यन्ति १३०.८
देवतावद्गुरु जनमात्मवच्च २३८.१७	देवमानुषविघ्नघ्नं पूजाकाले १७४.६	देवादि पूजनं कुर्याद्रक्षेद्योध २३६.६५	देवेभ्यो बलिनो दैत्या १३२.१२	देशिको मूर्ति पः शाब्दं ६६.४८
देवतोपनये जप्ये विनियोगो २१५.१६	देवमानुषविघ्नघ्नं पूजाकाले १७४.६	देवादीनां पश्चिमतः १०६.१५	देवे वह्नी गुरौ तस्माद्भक्ति ८८.५१	देशे काले च पात्रे च दानं २०६.५
देवत्वे यातनास्थाने प्रेतः १५७.३१	देवमेव तु विज्ञाप्य ततः ६८.६	देवादीनां संस्कृतं स्यात्प्राकृतं ३३७.८	देवे संयोज्य संशोध्य २७.७१	देशे चैवाशुभे ज्ञेयो २३१.८
देवदक्षो ततो न्यस्य ७४.६	देवयज्ञः पितृयज्ञो मनुष्यभूत १६६.१२	देवाद्यर्थे हतानां चरणे ३८.७	देवैर्गत्वा स्तुतो विष्णुर्यज्ञरूपो ४.२	देशे त्वदृश्यः शत्रूणां २३६.२७
देवदानवगन्धर्वा यक्षराक्षस १६७.१५	देवरातः कतिमुखा २७८.१८	देवानाङ्गिरसश्चान्यान् २६१.६	देवैर्जिता दानवाश्च १२४.२	देशेषु भारतं वर्षं काले ३३८.२७
देवदारु बलावासात्रिफला- २८५.७	देवरूपा शिला पुण्या ११६.२८	देवानां दानवानां च २७४.१०	देवैः साद्धं सम्प्रपूज्य ११६.२७	देहस्थः सकलो ज्ञेयो २१४.२६
देवदारु वचायुग्मरजनरिक्त २८६.३१	देवव्रतं तु भा रुण्डं ६६.३६	देवान्तको नरान्तश्च १०.१७	देवो नृसिंहश्चक्राब्जगदी ४८.१०	देहस्य मध्ये हृदयं २८०.३६
देवदूती निष्ठुर वाग्बलिः २६६.४४	देवव्रतवृषोत्सर्गं चूडाकरण १७५.३०	देवापिर्वाहिकश्चैव २७८.३५	देवी घाताविधातारी २०.६	देहादिजाग्रदाब्रह्म ग्रहं २१६.१८
देवदेवानुजानीहि २७.१६	देवः शिरोललाटास्यद् २५.२८	देवा मरुत इत्येतत्सर्वं २६२.१२	देव्यादिख्यापकं भद्रं ३२०.४७	देहारम्भकरकार्यं ८३.३२
देवदेवीवृन्दयुक्तं सर्वदा ११६.३८	देवस्य दक्षिणां मूर्ति २१४.३८	देवा यज्ञभुजस्ते तु भूः १५०.२२	देशं कालं च भोगं च २५७.३२	देहि देहीति माचेत् ३००.८
देवदैत्योरगनराः सिद्धा २२६.१५	देवस्य वामतो दक्षे २३.१६	देवाय ब्राह्मणेभ्यश्च नक्तं १६६.१३	देशं कालं च योऽस्तीमात्कर्म २५७.४५	देहेन्द्रियमनो बुद्धि प्राणा १६१.२७
देवद्रव्यादिहरणात्कल्पं तु २२२.११	देवा अकारवर्गे तु १३२.१०	देवालयस्य स्वर्गोऽस्यान्तरकं ३८.३४	देशं कालं वयः शक्तिः १७३.६	देहेशिरोललाटास्यहन्मभि २५.३३
देवद्विजानिशुश्रूषा गुरुणां च १५१.४	देवा एकोनपञ्चाशन २१६.३४	देवालयस्तत्तरि आनेयास्ते ३८.३६	देशकालादिसम्पत्तौ ६६.४४	देहोत्पत्तौ हृदा पञ्च ८७.१२
देवपत्न्यो द्रुमा नागा १६७.१६	देवा एतो भोइह सादरा ३५०.१२	देवालयो ज्वराचार्यादौ २६५.२	देशकाली विना किञ्चिनेति ३३८.२६	दैत्यमाता तथेशाग्नी १०५.१६
देवपूजादिकं कर्मवक्ष्ये २६४.१	देवागारं करोमिति मनसा ४१.३३	देवा वृन्दारका लेखा रुद्राद्या ३६०.२	देशजातिकुलादीनामाक्रोशा २५३.२७	दैत्यः स गदया देवान् २४५.१८
देवब्राह्मणगोसाधुसाध्वीभिः २६२.२१	देवाग्न्यात्मविभेदन ७८.३८	देवाश्चमार्च्यनादीनां १७४.१	देशस्वामिपुरस्वामिगृहस्वामि ६५.२३	दैत्यस्य दर्शनादेव ब्राह्मणां ११४.५
तवं न निन्देच्छास्त्राणि ८२.१६	देवाग्रे चाच्यं मेरुं च २१२.१६	देवा सुराणां संग्रामा दायार्थं २७६.१०	देशान्तरगते प्रेते द्रव्यं २५८.५३	दैत्योऽन्नवीत्यविशोऽहं ११५.३

दैत्यं सत्त्वादपभ्रं शश्चित्तार्थः ३३६.२५	द्रव्यं वित्तं स्वापतेयं ३६६.६६	द्वयोरावृत्तादयोः समस्ता ३४३.१६	द्वादश्यां वा चतुर्दश्यां १६२.३	द्वाराः पुत्रास्तथागारं २३७.८
दैर्घ्यं कुण्डाद्धमानेन ६५.२६	द्रव्यस्थो वामनो नित्यं १८६.१५	द्वयोर्वा नाडिकामात्रमन्तरं २६४.१५	द्वारकां न गतो रेमे १२.५३	द्वाराश्रित प्रतिष्ठाया वक्ष्यामि १००.१
दैर्घ्यमायाम आरोगः ३६४.२८	द्रव्यशुद्धिं प्रवक्ष्यामि पुनः १५६.१	द्वयोश्च जगतीच्छन्दो २६६.१३	द्वारकायां विद्धि कृष्णं ३०५.६	द्वाराश्रितांश्च तत्पादीन्कृत १००.८
दैर्घ्यस्तु तु चतुर्थेन विष्कम्भं ५३.८	द्रव्याणामल्पसाराणां स्तेयं १६६.२६	द्वात्रिंशत्तिथिसूर्यश्च १४१.१६	द्वारका श्रीगीरस्तीर्थं २१६.६८	द्वारि दक्षे वामपाश्र्वं ७३.४
दैवज्ञं शिल्पिनं प्राच्यं ६७.६४	द्रव्यानुक्ती घृतं होमे २६३.२६	द्वात्रिंशलपलमानेन सर्वपापैः १६६.८	द्वारत्रयं त्रयं दिक्षु ३२६.१७	द्वारे प्रवेशयेच्छिष्यं ३०४.३३
दैवोपपीडितं मित्रं ग्रस्तं २४१.३४	द्रव्याणां परिशेषाणां १७०.२०	द्वात्रिंशम्भुविं विस्तारोत् १०८.४	द्वारद्वादशकं दिक्षु त्रीणि २६.३६	द्वार्यश्मनि पद दत्त्वा १५७.३८
दैवोपहतकश्चैव दैवनिन्दक २४०.१२	द्रव्यैः स्तुत्यादिभिस्तुष्ट ६६.७१	द्वात्रिंशलक्षणोपेतां ७४.५२	द्वारपालविष्णु कुम्भवद्धन्ती ३६.५	द्वासप्तति सहस्राणि २१४.२
दौधकं भगभागी स्याच्छालिनी ३३४.६	द्रष्टरि व्यवहाराणां ३६६.३	द्वादशांगुलमानानि ७८.८	द्वारपालादिधर्मादि प्रशान्ता ६५.४३	द्वासप्ततिस्तथा कोट्यो ३७०.४०
दौर्याधनी महासेना १४.१३	द्रष्टारो व्यवहाराणां २५७.५२	द्वादशात्मा पञ्चविश २५.४१	द्वारवन्द्ये शिखाशून्ये ६७.२२	द्विगुणं त्रिगुणं वापि २२७.२०
दोषत्व मनुवन्नाति सज्जनो ३४७.१०	द्रावणी माधवी पञ्च- ३४२.११	द्वादशादित्यमभ्यर्च्य बलि ११६.२२	द्वार द्विपदिकं पद्यामानाद्वै ३२०.६	द्विगुणं दापयेच्छिन्ने पथि २७७.३३
दोषः साधारणः प्रातिस्विको ३४७.१३	द्रुपदादिवेत्यनुलिम्पेदापो ५८.१२	द्वादशान्तात्समादाय १०१.६	द्वारमानात्रिसंख्याकं नवघा ५४.६	द्विगुणांस्तु कुशाङ्कत्वा १६३.७
दोषोत्थं सन्निपातोत्थं ३१.१६	द्रुमाणां श्वेत पुष्पाणां २२६.२०	द्वादशारे मण्डले तु ५६.४७	द्वारमुत्तरतः किञ्चिदाश्रितं १००.६	द्विगुणा वान्यथा ब्रूयः २५५.१३
द्युतिर्विभावमुत्पक्त्वा २७४.४	द्रुह्यं चानुं च पुरुं च १२.३	द्वादशार्णोः स्पृशेत्पादौ ५६.५४	द्वारवेद्यादिरहितं ६५.१३	द्विगुणेन भवेद्राज्यं त्रिगुणेन ३११.२६
द्युतमेकमुखं कार्यं २५७.५३	द्रुहस्तु बभ्रुसेतुश्च २७७.४	द्वादशाहात्सुवोषः स्यादन्ता २६४.११	द्वारस्य तु चतुर्थांशो कार्यो ४२.२०	द्विगुणो द्विगुणेनैव ११६.४
द्युते रणो च जयदा ३१२.२४	द्रुह्युं चानुं च पुरुं च २७४.२३	द्वादशाहेन शुद्धिः स्यादतीति १५७.७	द्वारस्य दैर्घ्याद्विगुणं ६१.३२	द्विघ्नो द्विघ्नः सवेदः १२२.२
द्यौर्द्युभ्यां दिविद्युषु तादृश्या ३५२.१३	द्रोणः कङ्कोऽथ महिषः ११६.१०	द्वादशाहोप वासेन पराकः १७५.२२	द्वाराणां पार्श्वतः शोभा २६.१५	द्विचतुर्दण्ड इत्येते ज्ञेया २४२.५५
द्रवकेलिपरीहासाः क्रीडा ३६०.८५	द्रौपदी पाण्डवानां च २७८.३६	द्वादशीव्रतकं वक्ष्ये भुक्ति १८८.१	द्वाराणां पार्श्वयोरन्तः २६.४८	द्विचतुःषण्मुखं शस्तमव्रणं ३२५.२
द्रवमाणेषु गर्भेषु २८५.६६	द्रौपदी हर्तुकाम तमर्जुन १३.२४	द्वादशी सूर्यदग्धा तु १२६.२२	द्वाराणि कमलं ३२०.२६	द्विचतुष्पङ्क्तद्वारसिद्धयै २६.४७
द्रवरसात्पुरुहूतोऽभूज्जन्तु २७५.२३	द्रन्ध्रः समासोद्विविधो ३५५.१६	द्वादश्यां पूजयेद्विष्णुं १६७.६	द्वाराणस्त्रेण सम्प्रोक्ष्य ७८.२०	द्विजत्वापादनार्थाय ८२.६
द्रव्यं दत्तं प्रयुक्तं वा यत्र १२१.३६	द्वयोरप्यर्थयोगुह्यमान शब्दा ३४३.२५	द्वादश्यां पूजयेद्विष्णुं १६८.१४	द्वारादयो यजेद्वास्तु १००.३	द्विजश्चान्द्रायणं कुर्याति १७०.२२

द्विजः सान्तपनं कुर्यच्छूद्र	१७०.२५	द्वितीयोच्चरिते वर्गे	१२२.१६	द्विरुद्धौतं धूम्रवर्णं	३२.२७	द्वैशङ्खके कपालानि	३७०.३३	धनं विद्यां भिषक्सिद्धि	१६३.३६
द्विजानां सत्यवाक्येन	२८८.१४	द्वितीयो मंगलोऽथावर्कः	१२७.४	द्विलक्षाद्वादबुधश्चास्ते	१२०.७	द्वैधीभावेन तिष्ठेत्	२४०.२६	धनवान्धर्ममाप्नोति धन	२२३.५
द्विजादीन्भोजयित्वा तु	७६.३१	द्वितीयौ प्राग्दले तुल्यौ	३४३.५६	द्विविधं प्राति पादिकं	३५१.४	द्वैरथो लम्बनो धैर्यः	११६.१२	धनहीनस्य भार्य्यापिनका	२२३.७
द्विजानुक्त्वाथ तांशय्यां	२०४.१५	द्वित्रिपट्चतुरेकांश	२८५.५५	द्विविधं ब्रह्म वक्ष्यामि	१.८	द्वैविष्येनानयो स्थानपाद	३४३.१३	धनिष्ठां चोत्तरे न्यस्य	१२८.४
द्विजायपुस्तकं दत्त्वा	६३.१६	द्विद्वादशे त्रिकोणे च	१२१.३	द्विविधारूपको विष्णु-	१७४.१३	द्वौक्षारी शाद्वलादन्ती	२८५.१८	धनुरापुरयामास लीलया	५.११
द्विजेभ्यो दक्षिणा	६४.३६	द्विधाख्यातोऽव्ययीभावो	३५५.१७	द्विषदादेर्यदा मारी	३२१.२१	द्वौ दण्डो बलयः प्रोक्तो	२४२.६८	धनुर्नक्रो घटश्चैव सूर्य	१२७.१४
द्विजेभ्यो दक्षिणा देया	६६.२७	द्विधागोमूत्रिकां पूर्वा	३४३.३८	द्विस्नेह स्नपनाक्षीर	२६७.१५	द्वौ पक्षावनुपक्षौद्वावक्ष्यं	२३६.३१	धनुर्बाह्विस्त्रिरांस्थेव उत्तिष्ठन्ति	१०.२५
द्विजेभ्यो दक्षिणां	२६०.३	द्विधा चक्रं चतुररं षडरं	३४३.४८	द्विहस्त बाहुपाशे च	२५२.२०	द्वौ रज्जुबन्धौ दुष्टानां	२८६.५४	धनुः पाशं शरं घण्टां	३१०.५
द्विजौषधीनां चन्द्रश्च	१६.२३	द्विनेत्रभेदिनो राजद्विष्टा	२५८.८०	द्विहस्तेऽङ्गुष्ठमात्राः	३०.१३	द्व्यंशेनचोर्ध्वपट्टं तु	५३.२०	धनुः शतं परीणाहो	२५७.१८
द्वितीयं गण्डमाख्यातं	१२६.३५	द्विपंच दशमी सप्ततृतीया	१२१.४८	द्विहस्ते हस्तमात्रं स्याद	२६.२१	द्व्यंगुलं चाक्षिकोणं च	४४.२१	धनुस्तूणान्वितः कल्की	४६.६
द्वितीयं चक्रशार्दूल	३४३.६२	द्विपदं कमलं वीथि	३२०.३१	द्विहस्तेऽन्तरया वृद्ध्या	६५.१६	द्व्यंगुले हनुके कार्ये	४४.१३	धनेन मित्रता नृणामृणैव	१३२.२१
द्वितीयद्वारकाक्रांतं	३२६.३	द्विपदश्च बहुव्रीहिः	३५५.१२	द्वीपा द्वीपेषु ये शैला	११६.१७	द्व्यंगुलौ पृथुक्कौ कर्णौ	४४.१५	धन्यं व्रतं प्रवक्ष्यामि	१७६.५
द्वितीययातिलोभ्येन	३४३.५५	द्विपदानि तथा चाष्टौ	३२०.२८	द्वीपिजं सिंहजं व्याघ्रजातं	२१८.३१	द्व्यब्दे नैवाग्नि संस्कारो	१५८.६	धन्यस्य मधुरा वाणी	२४३.२६
द्वितीय षष्ठाः सदृशाः	३४३.५७	द्विपर्वोऽङ्गुष्ठकः कार्यः	४४.३२	द्वे करे द्वे च चरणौ	३७०.२३	द्व्यहेन क्षत्रिये शुद्धिः	१५८.७	धन्या नागेति मन्त्रश्च	२६०.६७
द्वितीयस्मिन् द्वितीये च	३५१.१७	द्विपाद् द्वादशवस्वन्तै	३३०.५	द्वे द्वे खादेद्वरीतक्यौ	२८५.६३	धनञ्जयः स्थितो धौपे	२१४.१४	धन्विनो रक्षणार्थय चमिणं	२५२.३३
द्वितीया च तृतीया च	३५१.१४	द्विःप्रहरणकलिता	३३४.१७	द्वे द्वे जानुकपालोरुफलकांश	३७०.३०	धनदश्च पदौ द्वा द्वौ पूजये	६६.५	धमनी तापनी चैव रोगिणी	५२.७
द्वितीया द्वादशी चैव	१२६.२४	द्विबाहवो लोकपाला	५१.१६	द्वे द्वे द्रव्ये समादाय	२२४.२६	धनदा राज्यलाभादि	१३२.१८	धमीनो वामजंघायां न	१४५.२७
द्वितीया व्रतकं वक्ष्ये	१७७.१	द्विभुजं वक्रचञ्चुं च	१३३.२२	द्वे पिडे द्वे च नक्षत्रे	१२२.६	धनधाराप्रवर्पित्वाद्देवादी	२२६.२०	धरस्य पुत्रो द्रविणो	१८.३७
द्वितीये जघनपूर्वा	३३१.१०	द्विभुजं हंस पृष्ठस्थं	६४.३	द्वे ब्रह्मणी वेदितव्ये	१.५	धनधान्यायुरारोग्यप्रदं	३७.११	धर्ता धृष्ट्यो धुरिर्भीमो	२१६.३३
द्वितीयेऽहनि संग्रामो	२३६.२४	द्वियोजनं तु पूर्वं स्याद	११२.६	द्वे विधे भगवान् विष्णुः	१.१५	धनं गृहीत्वा मे गच्छ	११५.६२	धर्मं एको व्रजत्येनं यत्र	१५६.८

धर्मकंचुक संवीता अधर्म	१६.७	धर्मगमोरक्षणञ्च	२२३.११	धातकीचन्दनबलासमंगामधु	२८५.३५	धारणन्त्वस्थि मज्जा	३६६.४१	धृवाश्च देया धर्मज्ञ	२३६.६१
धर्मः कलिश्च नैस्वयं	१०५.३६	धर्मा दिसम्भवायैव गोविन्द	१८३.१२	धाता मित्रोऽयमा पूषा	२१६.२७	धारणाद्धरणीं विद्धि	६१.२०	धूपस्तु षोडशाद्यस्तु	१४०.६
धर्मकामादिभेदश्च	२४१.१२	धर्माधर्ममयी द्वारे गृहमध्ये	२६४.१७	धातुजां रत्नजां वापि	६७.४	धारणाभिर्विशुद्धिः	६७.७८	धूपो दिम्बेन धूतोऽग्राजीसर्ज	२६६.१८
धर्मकामार्थं मोक्षांश्च देहि मे	२०८.११	धर्माः प्रत्युत्तममाचेदन्या	३४४.१५	धातुप्रत्ययहीनं यत्स्यात्प्राति	३५१.२३	धारयध्वं मुराः सर्वे	११४.६	धूपो वृष्टिचक्रदण्डस्य	२७६.५७
धर्म कामार्थं संयोगो मित्रात्तु	२३६.३६	धर्मायुधिष्ठिरः पाण्डोर्वीर्योः	२७५.४८	धातुविधातुर्द्वौ पुत्रौ	२०.१०	धारयेन्तमंगलार्थाय	२२२.२३	धूमज्वाला दिशां दाहः	१३०.४
धर्मकामार्थं सिद्धयर्थं	३५.११	धर्मारण्यं द्वितीयेऽह्नि	११५.३४	धात्रीपटोलमुद्गनां	२८३.३६	धारा सम्पात प्रासारः	३६०.३४	धूम्रो नीलः क्रमाद्वर्णः शक्तयः	५१.८
धर्मदेवादिरक्षाकृततः	४.३	धर्मार्थकाममोक्षात्यै	२०६.६२	धात्रीफलान्यथाज्यं च	२७६.४३	धारासु योजनीयोऽसौ	२८८.६६	धूलौ मरकतं चैव	२४६.५
धर्मं ज्ञानं च वैराग्यमैश्वर्यं	२३.११	धर्मार्थं काममोक्षेऽश्च	३४२.८	धात्रीभृंगरसप्रस्थं	३०२.२५	धातंराष्ट्रां त्रिंशत्खण्ड्याद्याः	१४.६	धृतक्षौद्रान्वितं पात्रं	६५.४७
धर्मं देहि धनं देहि सौभाग्यं	१७५.५७	धर्मिष्ठान्धर्मकार्येषु	२२०.१२	धात्री विश्वसिता कृष्णा	३००.३२	धावतः प्राणिवाधे च शिष्टे	१६२.१८	धृतपूर्णं स्रुवे दत्त्वा	८५.२६
धर्ममाश्रमिणां वक्ष्ये भुक्ति	१५३.१	धर्मं चार्थं च कामे च	१२०.१४	धात्रे दक्षे विधात्रे च	३३.२०	धीरप्रशान्त इत्येवं चतुर्धा	३३६.३८	धृतराष्ट्रं च पाण्डुं च विदुरं	२७८.३७
धर्मं मूलोऽर्थविटपस्तथा	२२४.२	धर्मोऽप्या मोक्षकामित्वं	३६६.३६	धात्रे विधात्रेऽङ्गाय	२१.२	धीरेण विजया दत्ता	१८४.१८	धृतराष्ट्राः वकाः काका	३२५.६
धर्मं यागे प्रलोभात् प्रतिगृह्य	११४.३६	धर्मं रहस्युपनिषत्स्याहृतौ	३६२.१७	धान्यद्रोण सहस्रेण	२१०.६	धीरो दक्षः शुचिर्भक्तो	२६३.१७	धृतराष्ट्रोऽम्बालिकायां	१३.८
धर्मं व्रताचिन्तयन् च किं	११४.१४	धर्मोपधातजश्चित्तविलास	३४२.१२	धान्यपुञ्जकृताधारान्	६५.४४	धीरो द्विजोऽस्य भार्यासित	१८४.१३	धृताभ्यां संमुखं	७५.३३
धर्मव्रताऽब्रवीद्देवाञ्छापं	११४.१६	धर्मोपदेशं विप्राणां	२२७.२६	धान्यं हृत्वाऽतिरिक्तांग	३७१.३४	धुनेर्युगन्धरः पुत्रः	२७५.४६	धृतिः क्षमा दमोस्तेयं	१६१.१७
धर्मः क्षिप्ताः देवमयीं	११४.१०	धर्मकार्याणि सर्वाणि	१५४.२	धान्यमेरुः पंचलारिः	२१२.३०	धुन्धुमारास्त्रयो भूपा	२७३.२२	धृतिं चैवानुरागं च	२३६.२१
धर्मश्चार्थश्च कीर्तिश्च	२५८.३८	धर्मज्ञानं वैराग्य	१४८.२	धान्यानि च समर्वाणि	१३०.१४	धुस्तूरः कितवो धूर्तो	३६३.३६	धृत्वादाय कुशाग्रेण	७५.३१
धर्मं श्रुति देवराति कुर्म्याद्धि	१५५.३०	धर्मं त्वं वृषरूपेण	१६७.२१	धान्याम्बु नारिकेलं गोमूत्रं	२८३.१०	धुस्तूः (तू) रपुष्पं सधृतं	२६०.१८	धेनुमुद्रामृतीभूतं	८१.७०
धर्मं संरक्षणाभ्यां	२७६.२	धर्मं ज्ञानं च वैराग्य	७४.४६	धान्यैः सिद्धार्थकैश्चैव	२६०.४	धूपदीप चरुणां च ददीताग्नि	६६.४३	धेनुरूपेण सा देवी मम	२१०.२४
धर्मः सद्धर्मं कृद्धर्मी	२८४.५	धर्मयाधर्मनाशाव	१५.३	धामगर्भं प्रमाणे च	६७.५६	धूपं दद्याद्दूरसीति	५८.२५	धेनुरूपेण सा देवी मम	२१०.२५
धर्मसाविकिकश्चायं	१५०.१६	धर्मार्थकाममोक्षांश्च योगदं	११६.३६	धाम्नां मुक्तुं वागांश्चैर्दर-	५४.१६	धूपमोगा भवन्तीह	२२४.२७	धेनुवत्सोगुडस्योभौ	२१०.१६

श्रीमद्भगवद्गीतासुक्तम् ॥ स्वोक्तानुक्रमणी

५०

धेनुः शङ्खस्तथानड्वन्हेम	१६४.१२	ध्वज वज्र धरो चान्यो	१३५.४	नक्षत्र व्रतकं वक्ष्ये भे मे हरिः	१६६.१	न जेतुमेनां शक्तो मे	३.२२	नद्यो हृदप्रसवणा विरसाश्च	२६३.२१
धो धातारि च धूस्तूरे नो	३४८.६	ध्वजाद्या ध्वजसिंहेभ	५४.२५	नक्षत्राणि तथा मूलं शस्यन्ते	२८२.४	न तत्र कारणं भुक्तिरागमेन	२५३.५६	न नारायणी द्विकर्णे च	१५४.८
धमृञ्चि चैकध्वं कुरु त्वं	३५६.२७	ध्वजाद्यायैः सुरैर्भूतैः	५४.२४	नखनेत्रशिराणां तु पीत	२८०.४५	न तत्सुतस्तत्सुतो वा	२५३.५८	न निषेधोऽल्पावस्तु	२५७.७
ध्यातो हरति यत्पापं स्वप्ने	१७२.६	ध्वजे च कुण्डली	१०२.२५	नखं कुण्डं घनं मांसी	२२४.२३	न तद्राज्ञा प्रदातव्यं गृहे	२२३.२३	नन्दकोऽस्त्राणि रक्षन्तु	२१६.४६
ध्यात्वा दिव्यं वपुस्तस्मिन्-	३०४.१५	ध्वजे चाद्धेन विज्ञेया	६१.३५	नखं वै देवदारु च समं	३२३.११	न तस्य फलसम्पत्तिर्वक्तुं	४१.३५	नन्दा भद्राजया पूर्णा	६२.३५
ध्यात्वानलाधिदैवं	३३.२६	ध्वजेऽष्टदेवताः पूज्याः	६६.१०	नखैर्विदारयन्तं तां काकं	६.३६	न तस्य शत्रवः संख्ये जातु	१४६.७	नन्दिने महाकालाय	७८.२२
ध्यात्वामृतैर्वाहिश्चान्तः	३०७.६	ध्वजो धूम्रस्तथा सिंहं	६५.६	नगद्वादशनाथाय सर्वपापा	२१२.३४	न तु निम्नं च तीक्ष्णं च	२५०.१४	नन्दादिभ्योऽथ गन्धाढ्यं	७८.५०
ध्यात्वा सपरिवारांतामम्यर्च्यं	३०८.१४	ध्वांक्षी भतोदरी	१२१.६६	नगरग्रामखेटादौ वास्तुः	६३.३३	न ते वर्णयितुं शक्ता	२३७.१७	न पश्यत्यग्रदत्तं तु जघनं	२२४.८
ध्यानं च मारणस्तम्भे	३०१.३१	न		नगरग्राम दुर्गाद्या	१०५.१	न त्यजेत्पश्चिमं पादं यदा	२८८.५३	न पश्येच्चार्कमुद्यन्तं नास्तं	१५५.१५
ध्यानमार्गेण सम्प्रोक्ष्य	२४.४४	न करालो न लम्बीष्ठो	३३६.१४	नगरग्राम दुर्गार्थं गृहप्रासाद	६२.१०	न त्रैकवर्जितायामाजघो	४५.१३	न पुंसके किं के कानि किं	३५३.१
ध्यायन्पूर्णाहुतिं दद्याद्दीक्षेयं	२७.५८	न कस्यचिद्विपुमित्रं कारणा-	२३३.२०	नगराणामिमाः संज्ञा	१०४.२२	न त्वा गावं वैतरण्यामेक	११६.७	न प्रयोगः क्वचिन्मुख्यं	३४१.७
ध्यायेच्च द्वादशात्मानं	२७.३०	न काररूढ मूलेन कुम्भे	६४.३	नगरादिकवास्तुं च वक्ष्ये	१०६.८	न त्वा तु गुरुणा	७६.२२	न भस्ये वायु वंशाखे	१७८.२२
ध्यायेत्तु वरुणं युक्तं	६४.३०	न कार्या वर्यं वर्णनामा	३४३.४	न गायत्र्याः परं जप्यं न	२१५.८	न दातव्या प्रहास्तत्रे	१५४.१६	न भावहीनोऽस्ति रसो न	३३६.१२
ध्यायेन्मन्त्रं जापित्वैनं	३०७.२३	न कालीर्दिग्गयातीर्थे	११५.८	न ग्न उन्मत्तरूपोऽभूत्स्त्रियः	३.१६	न दीप्यते चेन्वनवांस्तद्राष्टं	२५४.२६	न भो विन्दुमयं वृत्तं	७४.२५
ध्येय आत्मा स्थितो योऽसौ	१६५.१	न कुट्यच्चिभक्तमर्माणि	१२६.३६	न च भाद्रपदे मोक्ष	१२१.७६	न दीप्यते चेन्वनवांस्तद्राष्टं	२६३.१७	नमः कनकलिगाय वेदलिगाय	२१७.२
ध्येयास्ते पद्मपत्रेषु	३०८.१०	न कुलः सहदेवश्च	२७८.३८	न च वाच्यं गुणो दोषो भाव	३४६.२	न दीप्यते चेन्वनवांस्तद्राष्टं	३००.४	नमः कमलकिञ्जल्कपीतनिर्मलं	३१.११
ध्रुवं ध्रुवेणेति हुतं स्थान-	२६२.१५	न कुलीशो हरिश्चन्द्रः	८५.६	न च शूद्रं द्विजेनापि	१५७.३५	न दीप्यते चेन्वनवांस्तद्राष्टं	२४२.३	नमः पाताललिगाय	२१७.४
ध्रुवात्कोट्या महल्लोको	१२०.६	नक्तन्त्रेकाङ्घ्रिकूर्माभा	२६४.२०	न चास्य संगो दातव्यः	२२५.३	न दीप्यते चेन्वनवांस्तद्राष्टं	११६.५	नमः पुरुषलिगाय भावलिगाय	२१७.७
ध्रुवाद्योरिति मन्त्रेण	६०.१७	नक्तभोजी द्वितीयायां पूजये	१७७.१४	न चाहतो वदेत्किञ्चिद्धनी	२५३.४५	न दीप्यते चेन्वनवांस्तद्राष्टं	१०८.३३	नमः पुरुषसिंहाय नमो	२६८.१६
ध्वजं पताकां धर्मज्ञ	२६८.२६	नक्षत्रं पुरुषो विष्णुः	१६६.८	न चाहमस्य शक्तोमि	२३४.७	न दीप्यते चेन्वनवांस्तद्राष्टं	३५२.६	न मध्ये पूज्ययोययान्तो	१५५.२१
		नक्षत्रं कृत्तिका तुम्यं	२६६.३२						

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

न मध्ये स्थापयेल्लिग	६७.४	नमो ब्रह्मण्य देवेश	२११.१६	नरकाहं कर्म चक्रं ग्रंहीष्यन्त्य	१६.५	नवधा सप्तधा ज्ञेयं पातने	३४१.११	नष्टधर्माः प्रजाः सर्व्वे	१३०.१०
नमः श्रीपतये वक्षो भुजौ	१८६.६	नमो भगवते चादौ	२५.२	नरचक्रं प्रवक्ष्यामि	१३१.८	नवभागविभागेन	३१.१२	नष्टमध्ये समेकं नः	३३५.२
नमः सर्वात्मालिगाय सर्वलोका	२१७.५	नमो भूतेभ्यश्च बलिः	२७.३४	नरनायराणो पूज्यो पुस्तकं	२७२.२६	नवमी व्रतकं वक्ष्ये भुक्ति	१८५.१	नष्टापहतमासाद्य हर्तारिं	२५७.२०
नमः सहस्रलिगाय सप्तद्वीपो	२१७.३	नमो यज्ञालिगाय	२१७.१०	नरं भूमौ तथा व्योम्नि	३०५.१५	नवमे कुम्भकर्ण्यात्तो ज्वरी	२६६.३०	न संस्पर्शस्तथै वान्यैश्चण्डा-	१५१.१७
नमः सावित्र्यै सत्यवते	१६४.७	नमोऽर्द्धनारीशहर ममितांग्यै	१७८.१०	नरसिंह करालास्य	३१.१६	नवम्यां च एकशफा दशम्यां	११७.५२	न संहतान्न विरलान्योघान्	२३६.३५
नमस्कारपदं चैव	१३८.६	नमो वः विरिकेभ्यश्च	२६०.५८	नरसिंहं कृतान्तस्थ	३१७.२४	नवम्यां च सिते पक्षे नरो	१६७.७	न संहतभ्रुकुटिला प्रतिप्राणा	२४४.६
नमस्कार युतान्यत्र	३१७.३२	नमो वायुर्द्धलिगाय	२१७.६	नरसिंह महासिंह	३१.३४	नवरात्रं तथा श्लेषा	१२१.७२	न संति यत्र सर्व्वेशे	३६८.२७
नमस्कृत्य भरद्वाजं रामं	६.४७	नमो विष्णुस्वरूपाय	२१२.३३	नरसिंहो विवृत्तास्यो	४६.४	नवानां तु यथासंख्यं	६२.३७	न स्थेयं बन्धकत्वेन	८५.२६
नमस्ते भवलिगाय	२१७.८	नमोऽस्तु पाटलायैव पादौ	१७८.३	नरांगो वाथ कर्त्तव्यो	४६.२	नवान्जे नवमूर्त्या च	२३.२३	न स्नानं हि सपिण्डे	१५८.४
नमस्तेऽस्तु सुरेशाय	६०.२५	नमोऽस्तु सर्व्वसर्पेभ्यो धृतेन	२६०.४६	नरा नार्योऽथ रुद्रं रानीतो	६.४३	नवम्यां शुक्लपक्षस्य	२०६.१४	नस्य करग्रहे देयं घृतं	२८७.१४
नमस्ये सर्व्वलोकानां जननी	२३७.२	नमोऽहंकारलिगाय	२१७.६	नरायां तु नरश्चासीत्कृमिस्तु	२७७.८	नवसाहस्रमेकैकमेतेषां	१०८.६	नहि प्रतीक्षते मृत्युः कृतं	१५६.६
नमः स्वाहास्वधास्वस्तिव-	३५४.२०	नमो हिरण्यबाहवे	२६०.५७	नरिष्यन्तस्तथा प्रांशुर्नाभाद-	२७३.६	न वेदवचनाद्विप्र न	१११.८	न हि मोक्षमवाप्नोति	३६६.१२
नमः स्वाहोति त्रिजंघत्वा	२६०.४०	न यदा लभ्यते सम्यग्	४३.१३	नरेन्द्र मन्त्रि व्रतिनां	१७५.३८	नवव्यूहस्य मूर्त्तिनामङ्गानां	२०१.१६	न हुंकुर्यार्चिच्छिवं पूज्यं प्रादं	१५५.२८
नमो गोम्यः श्रीमतीभ्यः	२६२.१६	नयस्य विनयो मूलं विनयः	२३८.३	नरो गयस्यतनयस्तेत्पुत्रो	१०७.१६	नवव्यूहाच्चर्चनं वक्ष्ये नारदाय	२०१.१	नहुषस्य सुताः सप्त	२७४.२०
नमो नमस्तेऽभ्युतं मे	१६६.१५	प्रयेपुरेते सीमानं	२५७.२	नरो ददाति नृपतये दासं	३५४.१०	नवात्मकेन मन्त्रेण	१४४.२६	नाकेशविष्णवादिधामानि	१०६.१६
नमो नारायणायेति	१८८.४	न योषितपतिपुत्राभ्यां न पुत्रेण	२५४.७	नर्त्तनं हसनं चैव विवाहो	२२६.८	न ब्रजेयुश्च मध्येन	२१८.१२	नागः करग्रहश्चैश्यां ह्यष्टौ	२४७.६
नमोऽन्तन स्ववीजेन	२७.५१	नरकं कालसूत्रश्च	३७१.२१	नर्मदादिकमाहात्म्यं वक्ष्येहं	११३.१	न शशाकापचाराय शापैः	२७४.७	नागकिन्नरगन्धर्व्वक्षभृतगणा	२६६.२२
नमोऽन्त स्यान्वचतुर्वर्णो	३१८.३	नरकस्था दिवं यान्ति	११५.४७	नलशक्तितरोधाने पाशानां	८८.१७	न शस्तं तु तथा वामे	२२८.८	नागः कूर्मोऽथ कृकरो देवदत्तो	२१४.६
नमोन्ता वाऽथ षष्ठ्या तु	१४४.४	नरकाविन्वद्धि कोटीशनागान्वं	३७१.२३	न लोलुपा न दुर्भाषा	२४४.५	न शुक्रजीवेऽस्तमिते न	१५४.१४	नागदन्तभवाश्चग्र्याः	२४६.१३
नमोऽन्तश्च प्रविश्यान्तः	८३.३६	नरकार्णवकोत्तारनावं शिव	१६३.४	नव कोष्ठा भवन्त्येवं	३१२.६	नश्येदविनयाद्राजा राज्यं	२२५.२१	नागद्वीपस्तथा सौम्यो	११८.४

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

५२

नागपाशेन पिङ्गाक्षः	६.१८	नाभ्यापनाद्याजनाद्या	२०६.५४	नाभ्यन्तरा नैव बाह्या	२४६.२६	नारायणं च दुःस्वप्ने	२८४.१३	निक्षेपस्यापहरणं नराश्वर-	१६८.२७
नागपुष्पैः पदे नागं मुख्यं	४०.१०	नानादेश्यैः समाकीर्णैः	२३६.२७	नाभौ गुह्ये च पादे	२५.३१	नारायणं व्यसेद्वक्त्रे	५६.३४	निग्राह्य ग्रहे शक्तः	२३३.१६
नागभूतां वज्रकुण्डे खड्गं	३१०.४	नानाप्रकारभेदेन भद्रैः	४५.७	नाभ्यञ्जप्रतिनेमीषु	६१.४०	नारायणं वराहं च नारसिंहं	११६.२५	निग्रानुग्रहे शक्तो	२६३.१८
नागं रथं हयं चैव	२३६.२०	नाना प्रहरणा कारान्विष्णौ	८१.१६	नाभं गोत्रं समुच्चार्य	२०६.२२	नारायणातः सम्प्रोक्ष्य	२७.५	निजधर्माविरोधेन यस्तु	२५७.३७
नागं वह्निं देवतादीन्वाह्यैः	२६१.१४	नानाप्रहरणोपेतो नानायुद्ध	२३६.३२	नाभं द्वादशी व्रतकृतकेशवा	१८८.११	नारायणेन संयम्य नायुमाघ्राय	२२.६	निजमागन्तुकञ्चेति द्विविध	३४४.४
नागादयोऽथ भवादिदशस्थानि	२६४.१	नानामन्त्रान्प्रवक्ष्यामि षोढा	१४५.१	नामधेयं यदि न चेदमीषु	३४३.६३	नारिकेलं न्यसेत्पूगं	६६.१२	निजयागं जगन्नाथ रक्ष	६६.३४
नागानां स्नेहपुटकैः	२८७.११	नान्दीमुखाश्च पितरस्तत्पिता	११७.४२	नाम प्राकाश्यसम्भाव्य	३६१.१३	नारीरजः क्षिपेदरात्रौ	३१५.१०	निजविग्रहलीनां च	८१.६०
नाज्ञाभंगं करिष्यन्ति भवतां	३८.३७	नान्दीमुखाश्च पितरो	११७.४१	नामभिर्बलिमन्त्रैश्च	२६६.१५	नारोहोद्विषमां नावं न	१५५.१७	नित्यकर्मद्वयं कृत्वा	८४.३
नाटकं सप्रकरणं डिम	३३८.१	नान्द्यन्ते सूत्रधारोऽसौ	३३८.१०	नामवर्णैः समैः कारणो	१४२.३	नाकं नोन्मत्तकं काश्ची	२४८.५	नित्यं च द्वारपालादीन्प्रविश्य	७८.२३
नाडीचक्रं प्रवक्ष्यामि	२१४.१	नापश्यत्पानभूम्यादौ	६.५	नामादिसमावर्तनान्तं	३४.३३	नावमानयेत्तद्देश्या नागत्य	२३६.२३	नित्यं नैमित्तिकं कृत्वा	७६.३३
नाडीत्रितयचिह्नादयं मेषाद्याः	१२८.२	नापि कीर्त्यै न धर्मार्थं	३८.२५	नामाद्यं सवराकं	३१८.१४	नावलोकस्या भवद्विस्ते	३८.४१	नित्यं नैमित्तिकं कृत्वा	८०.११
नाडीयं प्रथमा चान्या	१३६.३	नाभागस्य च पुत्रौ द्वौ	२७३.१७	नामान्ते व्रतबन्धान्तं	२४.३१	नावाहनाग्नौकरणं विश्वेदेवा	११७.३३	नित्यं राजा तथा भाव्यं	२२३.८
नाडीवितयसञ्जुष्टग्रहा	१३६.५	नाभिदध्नोदकस्थस्य	२५५.४४	नामान्येतानि विष्णोश्च	३०५.१६	नाविजातां स्त्रियं गच्छेन	२२५.३१	नित्यमात्राधिकारत्वादीक्षा	८१.११
नाडीसन्धानरूपेण विधिना	७८.६३	नाभिः प्रदक्षिणावर्त्ता	२४४.३	नाम्ना कनखलं तीर्थं त्रिषु	११५.२३	नाविजातं पुरं शत्रोः	२४१.६	नित्यशुद्ध बुद्धमुक्तसत्य-	१६१.२८
नात्रापि निश्चयः शक्यो	२३३.१८	नाभिः मेढ्रान्तरं ताल	४४.६	नाम्ना कृष्णाच्युतानन्त	१७७.१८	नाऽऽसहस्राद्वरेत्फालं न	२५५.३०	नित्यशुद्ध बुद्धियुक्तं सत्यं	११६.३७
नादं सदाशिवं देवं	८८.४३	नाभिरूढं द्वादशं च जंघे पादे	५०.२६	नाम्ना हृते भवेच्छेषः	१४२.२	नासागण्डौष्ठदन्तेषु द्वे द्वे	२६३.३८	नित्यस्नायी भिताहारी	१७५.१२
नादान्तोच्चारणान्मन्त्रं	७४.४०	नाभिर्मज्जा शकुन्मेदः	३६६.३२	नायकः पुरतो यायात्प्रवीर-	२४२.४	नासायां वदने स्वेदे	२४३.१६	नित्याभया मंगला च	३१३.२६
ना द्यूतांगे च कर्षे	३६२.३८	नाभिस्ते नग्निना विद्धा	३०६.६	नारं स्पष्टवास्थि सस्नेहं	१७०.४३	नाहः प्रवाहुमध्ये	४४.२६	नित्योऽथ सर्वगश्चैवाविनाशी	६७.५२
नाद्वारेण विशेद्वेश्म न	१५५.१६	नाभिहृदान्तरं यावत्तावच्च	१२५.३	नारसिंहेन हुत्वाथ	६०.४	निक्षिपेद्बुद्धयेनाग्निं शक्ति	३११.१६	निदध्यात्कलशस्याघो	८३.४०
नाधतोऽधश्च यः पादं	२८८.४३	नाभ्यन्तं द्वादशग्रंथि तथा	३३.१३	नाराचमुद्रयाऽऽश्रेण	७६.४	निक्षिप्तं वा पञ्चद्वयं	२५३.१६	निदाघववपरिात्रौ च तथा	२८०.२३

निदाघे सगुडा देया	२८६.४२	निरुद्धवासे दाननाशी	२०३.१४	निवृत्तं परमानन्दे शुद्धे	२७.४७	निषाद ईश्वरं कार्यं	३१६.२	नीयते यमदूतैस्तु यमं	२०३.४
निषापयेत्कुम्भाधस्ता	३१४.१२	निरुद्धच शोधिते काये	८१.८५	निवृत्ति कलाद्वाराय	७८.२१	निषिद्धभक्षणे भुक्ते प्राय-	१७३.३७	नीयते याम्यमार्गेण नान्येषां	३६६.५
निषाय केसराग्रं तु	२६.७	निरुद्धा धूम्रिणीका च	२६४.१४	निवृत्ति गर्भितांघ्रात्वा	८४.३५	निषिद्धमपि कर्तव्यं	१८६.३	नीराज नोक्तमन्त्रैश्च	२३६.१६
निधिनशिवधिव्योमत्वभ्रं	३६०.२०	निराघयेन्निष्ठुरया	७४.५६	निवृत्तिस्थं युतं पाशैर्ज्येष्ठया	८४.४०	निष्कम्मा रचिता मेरोर्योजना	१०८.११	नीर्नियो च नियो हे नीः	३५१.४५
निधीशो रूपवान्वन्यः	८४.१६	निर्विष्टो मन्त्रतृप्त्यर्थमर्घ्यगन्ध	८१.४१	निवृत्त्यादिव शुद्धेन	७२.१५	निष्कलं च शिवं	८१.२१	नीलरुद्रं तथायर्वी सूक्ष्मा	६६.४१
निन्दितेऽहनि सायाह्ने	१७०.४	निर्गत्य बहिराचम्य	७८.६७	निवेदयति यात्रार्थमभिप्रेतं	२३२.११	निष्कलं च शिवं तत्र	१०२.१४	नीलस्तारोऽङ्गदो धूम्रः	१०.४
निपातयामि यत्नेन	१३८.१२	निर्गमं भागमेकं तु यावद्दे	५३.२१	निवेद्येकं परं हुत्वा	३०४.७	निष्कलपाय शुद्धाय	३१.३	नीला युक्ता धूम्रिका च	५०.१२
निपातास्तद्धिताः प्रोक्ताः	३५६.२८	निर्गुण्डी शारिवासेलुर्लू- I-	२७६.६१	निवेशयेद्यथसंख्यमण्डी	६०.३	निष्कलो भुक्तिमुक्ती	३१७.२१	नीलिन्यां शान्तिपरः	२७८.१६
निमज्याचम्य विन्यस्य	२२.२	निर्गुण्डी सारिवा शेलु	२६८.६	निवेशयेद्रेचकान्ते	७४.१३	निष्कः सुवर्णश्चित्तवारो	२२७.३	नीली भिण्डी द्वयोर्वर्णा	३६३.३८
निमज्यासीत हृद्यस्त्रं	७२.५	निर्भरागम्यशैला च विषमा	२४२.३१	निवेशितं भवेत्कृत्स्नं त्रैलोक्यं	३८.२८	निष्कृत्यैव हृदा पश्चाद्यजेत	८४.४६	नीलेन वाय वस्त्रेण देवीं	३११.३५
निमित्तपरिभाषायामर्थ	३४७.३	निर्दोषो ज्ञानपूर्व तु	२२७.११	निवेश्य कार्मुकं नाम्भ्यां	२४६.२४	निष्क्रम्य नागमारुह्य	२६८.२८	नीलोग्रनासमात्मानं	२६५.१४
निमित्तं शकुने धन्ये जाते	२२८.५	निर्दुग्धां सकलां	२४.४५	निविश्य भवनं विष्णोर्न	३८.३०	निष्पापः पितृभिः सार्द्धं	२१२.३५	नीलोत्पलदलश्याम कृष्ण	२६६.३०
निम्नगा योजनाः नादवर्कू	६८.१५	निर्वीजा त्वसमर्थानां	८१.६	निवेश्य वामतः शिष्यास्ति	२०१.१५	निःसत्त्वा दौ नृपः स्नातः	२५८.१४	नृणां रोमाञ्च जननी	२३१.३४
निम्बमूलकपत्राणां कषायाः	२८५.३४	निर्मलः कुलमुद्धृत्य	६५.३	निवेश्य सवलीकृत्य	२८.४	निः समं दुष्पमं गह्वरं	३६१.३०	नृणां साक्षी नृप साक्षी	३५४.२४
नियमं च करिष्यामि	७८.५६	निर्मासा अस्थिसारा वा	५०.२२	निशि विश्रव्य संसृप्तं	२४२.२३	निस्तुपाणां प्रदानव्या	२८६.५०	नृपादिभ्रंष्टाराज्यादी	३०२.४
नियमाच्च विदभर्च्चि	३४३.३३	निर्मर्ज्यार्घ्यं प्रदद्यात्तच्च	७४.६८	निः शेषमलकर्मदिपाशवन्ध	८६.१६	निःस्थाणु वृक्षके दारा	२४२.३०	नृब्रह्मक्षत्रविट्शूद्रवर्गान्वक्ष्येऽथ	३६४.१
निरंगस्यात्मना चांगं	२६३.५०	निर्यतिनं वैरशुद्धो दाने	३६२.२३	निश्चलत्वं च गर्भोऽस्या	६१.२६	निष्पाप स्तीर्ययात्री तु	१०६.३	नृवाजिमहिषेभांश्च खादन्ती	५०.३३
निराधारा द्वयोस्तेषां	८१.५	निर्वाणवान्प्रदीप्तोऽभूद्वर्त्या	२००.८	निश्चलार्थं स्वयं देवः	११४.२६	नीचनिन्दोत्तममस्पर्द्धा शौर्यं	३३६.४८	नृसिंहः कपिलः स्थूलचक्रः	४६.५
निराहारोऽङ्गविशेषो	२६६.१२	निर्वाणादिषु दीक्षामु	३२.१	निः श्वासोच्छ्वासकासैस्तु	२१४.८	नीतिस्ते पुष्करोक्ता तु	२३८.१	नृसिंहद्वादशाष्टाणंमालामन्त्रा	१७४.१२
निरीक्षणादिभिः शस्त्रैः	७४.६	निवर्त नशतं वापि तदद्वं	२११.३५	निषधात्तु नलो जज्ञे	२७३.३७	नीत्वा तदुपनासाग्रं	७२.३६	नृमिहानन्त गोविन्द भूतभावन	१७२.६

नेता दण्डस्य निपुणः	२३६.७	नैऋते विष्णवे स्वाहा	७५.६६	न्यस्य मूर्द्धादिपादान्तं मूलं	३०१.३०	पक्षं प्रसृत्यालाजानां	१७१.१५	पंचगव्यं समश्नीयाद्	१७१.१६
नेत्रदुःखं शिरो दुःखं	३१.२०	नैऋतो मारणो हन्ता	८४.१५	न्यस्याभ्यर्च्य यथान्यायं	६१.६	पक्षयोश्च गजानीकं	२४२.४७	पंचगव्येन सम्प्रोक्ष्य	५६.४
नेत्ररोगोऽतिसारश्च	१३०.५	नैऋत्यां क्षेपयेन्मृत्सनां	६२.१७	न्यस्यास्त्रवारिणा शिष्यं	८३.१२	पक्षादीनामथैकेन हत्वा	२४२.६१	पंचगव्येन सस्नाप्य	२०५.३
नेत्रवक्त्रविकाराभ्यां	२२५.१८	नैऋत्यां रामकं वायौ वामनं	४२.२५	न्यायवैद्यकगान्धर्वं	१.१७	पक्षान्तौ पंचदश्यौ	३६०.३६	पचग्रामी वहिः क्रोशाद्दश-	२५८.६१
नेत्रे शिरोदक्ष कर्णे	१३१.११	नैऋत्ये चतुरो देवान्न	१४४.२५	न्यायेनार्जनमर्थस्य वर्द्धनं	२३८.२	पक्षि पक्षि महापक्षि	२६५.२३	पंचचक्रं दश करं रणादौ	३२१.२
नेत्रोद्धाटनमन्त्रेष्टमासना	६७.७६	नैऋत्ये श्रीमहाकालः	१४४.१६	न्यासं कृत्वा करे देहे	३३.३२	पक्षे शुक्ले यमं प्राच्यं	१३८.१३	पंचदशस्तृतीये च	१२२.१२
नेत्रोन्मीलनकं व्यक्त्वा	६१.३७	नैवास्ति ब्राह्मणवधात्पापं	२२२.१७	न्यासं कृत्वा तु पञ्चांगं	१३४.२	पक्षोर्वाथ बलाकाया न	२४५.२	पंचदश्यां च माघस्य	१६४.४
नेमिः पादोन विस्तीर्णा	१०४.७	नैवेप्सितं नानीप्सितं	३५४.६	न्यासं शिष्ये ततः कृत्वा	३०४.३५	पंकजोशीरवित्वाभ्रदला	१४६.१४	पञ्चदश्यां निराहारः	१७६.२
नेमिः श्वेत' बहिः कृष्णवर्ण-	३०६.१०	नो गोऽथ सजसा	३३२.८	न्यूनं वाप्याधिकं वापि	२५८.७४	पंक्ते शतसहस्रादि	३६६.३६	पञ्चदश्यां व्रती ज्येष्ठे	१६४.५
नैककल्पं तु नरके	२०३.६	नोपभोगाय बन्धूनां	३८.२३	न्यूनः सप्तकृतो वारस्तदधस्ति	१२२.४	पचेत्तु तैलकुण्डवं तन्नस्य	२८५.२६	पञ्चदश्यां शशांकस्तु	२६३.३६
नैक गोत्रां तु वरयेन्नैकार्षेयां	१५४.८	नोपेक्षितव्यो व्याधिः	१५५.२७	न्यूनादिदोषमोषाय	८३.४६	पंच कर्मेन्द्रियाण्यत्र	३७०.३	पञ्च पञ्च तु कोणेषु	२६.५०
नैकेन सहितः कुर्यान्न	२३५.१०	नौकाया घटने द्वित्रिपञ्चसप्त	१२१.४२	न्यूनादिदोषमोषार्थं हेतितो	१००.६	पंचकुण्डात्मको यागे	६६.८४	पञ्च पञ्च प्रपूज्यास्तु	३११.१२
नैमित्तिकः स विज्ञेयः	१६६.४	नौवाक्त्वक्प्राच्य वाचीति	३५१.१७	न्यूनादिदोषशान्त्यर्थं	१०२.२६	पंचगव्यकषायाद्यैः	१०१.११	पञ्च पञ्चाहुतीः कुर्यां	८४.४८
नैमित्तिकस्य कल्पान्ते वक्ष्ये	३६८.३	न्यग्रोधश्च सुनामा च	२७५.३३	न्यूनाधिकं च यत्किञ्चित्कृत	६७.५६	पंचगव्यजले स्नातो	१६०.२	पञ्चपत्राभिसिध्यर्थं	२६.१२
नैमिषे हरिमीजाना ऋषयः	१.२	न्यग्रोधोदुम्बराश्वत्थ चूत	६५.३४	न्येत्प्रेतं स्नापितं च पूजितं	१५८.५०	पंचगव्यं घृतं तद्वत्कुण्ड-	२८५.२०	पञ्चपनिपदैः पूजां	१७४.३
नैऋतागच्छ खड्गाढ्य	५६.२२	न्यसेत्तु पौरुष सूपतं	६३.१५	न्येसन्मलेच्छांश्च कोणेषु	१०६.१४	पंचगव्यं घृतं तद्वद्योगं	३००.३०	पञ्चपण्ड शिला प्रोक्ता	३१०.२०
नैऋताच्च नयेच्चन्द्र	१४२.१५	न्यसेत्सिंहासने देवं	७४.५०	प		पंचगव्यं चरुं दन्तकाष्ठं	३५.१७	पञ्चपेशीशतान्येव	३७०.३६
नैऋताय जलेशाय	७५.६५	न्यसेद्रक्तं पुरस्ताच्च	२३२.५	पक्ता पक्तारो पक्तारः	३५८.२५	पंचगव्यं त्रिरात्र्यन्ते	१७३.२७	पञ्चप्रणवकेनापि	१४४.३०
नैऋते मन्दिरं कुर्याद्विरुणादेश्च	३६.१२	न्यस्तांगो न्यस्तमन्त्रस्तु	३०६.३	पक्वं पीत्वा जयत्याशु	२८५.४५	पंचगव्यं पलाशादिपुटकं	७८.४१	पञ्चव्राणधरं प्राप्तकामैश्च	३०७.१६
नैऋते वास्तुगीर्वाणन्दारे	७८.२६	न्यस्ताहंकार बीजायां	८१.६१	पक्षद्वयमिडादीनां त्रयं	७५.३६	पंचगव्यं सकुमिश्रं उद्धृत्य	२६५.८	पञ्चव्रतांगवट्कं च	३२३.२१

पञ्चभागान्विता सा तु	३२०.१६	पञ्चवर्गबलाद्युद्धेजयो	१२५.१६	पञ्चामृतैस्तु संस्थाप्य	२६७.३	पण्यस्योपरि संस्थाप्य	२५८.४३	पथि देवव्रतं जप्त्वा भयेभ्यो	२६१.११
पञ्चभिश्च तथा	२३१.३३	पञ्चवर्गाः स्वरा जाता	१२४.१४	पञ्चाला पञ्चमेऽब्दे तु	२६६.३७	पण्याजीवो ह्यापरिणको	३६६.३४	पथ्यगोक्षुरदुस्पर्शराज वृक्ष	२८३.३४
पञ्चमं वर्द्धमानाख्यं	५४.२८	पञ्चविंशतिकं पद्मं	३२०.४६	पञ्चालिका पुत्रिका	३६६.४८	पतंगिका पुत्तिका स्यात्सरधा	३६३.७५	पथ्याग्रिमञ्जाकन्तवक्सार	२८३.२२
पञ्चमस्तु षडंगः व्याच्छक्ति	१४५.५	पञ्चविंशतिकव्यूहं	२६.३२	पञ्चाशदधिका पण्डित	८५.४	पततां भुक्तिमुक्तत्यादि प्रद	१५६.६	पदञ्चैव पदार्तञ्चवाक्यं	३४२.३०
पञ्चमस्थो यदा जीवां	१२७.७	पञ्चविंशतिकव्यूहे	२६.३६	पञ्चाशद्ब्राह्मणो दण्ड्यः	२२७.२४	पत्त्रिरा ड्वैततेयस्तथा	२६६.१०	पदं रथस्य नागस्य	३४३.६५
पञ्चमी विद्रविस्थानं	३६६.४४	पञ्चविंशतिपदोवास्तु	६३.३६	पञ्चाशद्वर्णमालान्तु	३१६.३	पतनीयकृते क्षेपे दण्डो	२५८.७	पदमीश्वरपर्यन्तं व्यक्ता	६७.७५
पञ्चमीव्रतकं वक्ष्ये आरोग्य	१८०.१	पञ्चविंशतिरेवात्र	२७१.८	पञ्चोपनिषदमन्त्रैर्हुत्वा	१७४.२	पताकां प्रकृति विद्धि	६१.१६	पदातिकुञ्जराश्वानां	२३६.४०
पञ्चमुद्गबलि च दत्त्वा	२६७.१४	पञ्चविंशति लिगानि	५४.३०	पञ्चोलूखलिकाः कार्ये	२८८.६१	पतितस्तत्सुतः क्लीवः	२५६.२७	पदानि भानुसंख्यानि	८३.२१
पञ्चमेऽहनि दुर्द्वर्षः	१४.१५	पञ्चविंशत्तथैवाष्ट	६६.८८	पटस्थं पुरुषं सिंहवामं	१०२.२२	पतितानि तु संस्पर्शान्निन्द	२४५.१६	पदे पदेऽश्वमेधस्य	६८.७
पञ्चमृद्धिहिरण्येति	५८.१४	पञ्चषट्सप्तहस्तानि	६५.२६	पटुजातीयोजातीयेजानुमात्रं	३५६.१७	पतिताप्तान्न सम्बन्धिसहाय	२५५.४	पदे वाऽऽहवनीयस्य	११५.५१
पञ्चमेन पूर्वसाकं	३३१.१४	पञ्चस्वरसमारूढं	३१०.१७	पटुस्तु पेशलोदक्षो	३६६.४७	पतिव्रतासु च स्त्रीषु	२२३.२०	पद्मं कर्णिक बीजं च	७१.४
पञ्चमे नवमे चैव	१२२.१३	पञ्चस्वापत्सु नारीणां	१५४.६	पटे वा प्रतिमायां वा	३११.३१	पत्तिर्भूविपमा ज्ञेया रथाश्वस्य	२३६.४६	पद्म क्षेत्रे ते सुत्राणि	३२०.१०
पञ्चमेऽह्नि गदालोले	११५.६६	पञ्चहस्तं तु संस्थाप्य	५६.६	पटे विचित्र वर्णैश्च	१३७.३	पत्यंगे स्त्रिगुणैः सर्वैः	३६६.१३	पद्मगर्भे दिग्विदिक्षु	३१०.२
पञ्चम्यां च तिलन्नादी	१७६.२	पञ्चाक्षराधिका मन्त्रा	२६३.३	पटोल कुलकस्तिकतः	३६३.६८	पत्नी दुहितरश्चैव पितरौ	२५६.२२	पद्मन्तुसमां शक्तिमुद्रातेन	६६.१०५
पञ्चम्यां पुत्रकामस्तु	११७.५१	पञ्चांगान्यस्त तं ध्यात्वा	२६६.३	पटोलामृतभृनिम्बवासारिष्ट	२८५.३१	पत्न्याय एवं कुरुते	१७७.१३	पद्मनाम भवेद्दामवीथी	३११.७
पञ्चयज्ञक्रिया युक्ता	२५५.२	पञ्चांगुलस्तु नाहोऽस्य	४४.४२	पटुवस्त्रैर्भरिमात्रैर्वस्त्र	२१२.२७	पत्या पत्य पत्युश्च पत्युः	३५१.४३	पद्ममध्यदलेषु ह्रीं	३१३.२३
पञ्चरत्नसमायुक्तं	२०६.१५	पञ्चाधिकास्तु	३४.३८	पणवन्धः स्मृतः सन्धिर	२३४.१८	पत्रकृच्छ्रं तथा पत्रैस्तो	१७१.१३	पद्ममध्ये रां चदीप्ता	७३.६
पञ्चरत्नादिसंयुक्तां	६६.६४	पञ्चान्तकः कर्पूरे गंध	१४५.२३	पणवोमलयोमः स्याज्जोगौ	३३४.४	पत्राणि लोकपद्मस्य	१०८.२३	पद्ममुद्रां बिल्वमुद्रां	७३.१०
पञ्चरात्रं पयः पीत्वा	१६७.१५	पञ्चान्यानि तु सार्द्धानि	१२०.२५	पणाने कशफे दद्याच्चतुरं	२५७.२५	पत्रे स्थितं च गाथां च	२६३.२१	पद्मं कोकनद्रं पुण्यं	२०२.८
पञ्चर्चो रुद्रदेवाः स्युर्मन्त्रे	२६६.१४	पञ्चामृतैः कषायैश्च	३६.३	पण्मासं पावनं चाब्दं	१७७.२०	पथि ग्रामविवीकान्ते क्षेत्रे	२५७.१३	पद्मं च कर्णिकामध्ये	७४.४७

श्रीअग्निमहापुराणम् ॥ श्लोकानुक्रमणो

५६

पद्मं चैव महापद्मं मकरं	४२.१४	पन्थाः पन्थानी च पथः	३५१.६३	परयुक्तेनोपचित्रा	३३१.१७	परीक्षीणं प्रतिहतं	२४१.३१	परोपता पर्पशुन्य	२३६.१०
पद्मयामपि जलं स्पृष्ट्वा	११५.५	प पुणिमा हिद्वस्ते तु	१४५.१२	परलोकगते मह्यमक्षयय	११६.१०	परिगृहीते भू भागे	७८.१६	परोष्णिक्परतस्तस्मां-	३३०.७
पद्मयामलतां दूर्वा	५७.२२	पयः कीलालममृतमुदकं	३६०.८८	परवृत्तान्तवेदी च सन्धि	२३६.८	परिधे च व्यतीपाते	१२७.२	पर्जन्य इन्द्रो गन्धर्वः	२१५.१७
पद्मलक्ष्मैतत्सामान्यं	२६.१०	पयः पृथिव्या मन्त्रेण	५८.१६	परशक्ति स्वरूपा तां	६८.५	परिणाहस्तथा काट्याश्चतुः	४४.३७	पर्जन्यः प्रथमो देवो	२४७.१०
पद्मश्यामाकदूर्वाश्च	३४.२०	पयस्यापिप्लीवासाकल्कं	२८५.५४	परसैन्यमुखो भूत्वा	१३७.६	परिपूर्णं फलं तेषां	८०.३	पर्वतं धारयित्वा च	१२.२१
पद्मषण्डाद्वराहाच्च	६५.३३	परकीयानथोद्दिश्य	२६१.२२	परसैन्यमुखो भूत्वा	१३७.१६	परिमृज्य तथा शोभां	२६.३८	पर्वतस्य समान्तात्तु	११३.३
पद्मस्यं पद्मक्रं च	३१४.१७	परगात्रेष्वभिद्रोहो हस्तपाद	२५३.२८	परसैन्यं शृणु भगप्रयोगेण	१३३.१५	परिमृज्य पटेनांगं सवस्त्रं	३४.२४	पर्वतानामभावे च गृह्णीयाद	४३.१२
पद्माकारा समुद्भूता	१२०.३६	परगोत्रासदः स्वर्गो	२६२.५	परस्थानगम क्रौड्यमौद्धत्यं	२३६.४०	परि मे गामनेनेति	२६०.७७	पर्वतानां नदीनां च	६६.१३
पद्माकारे तात्रमये भाजने	४१.२१	परदारपरद्रव्य जीव हिंसादिके	१७२.१	परस्परं तु ये द्विष्टाः	२२६.६	परिवारम्भः परिष्वंगः	३६७.२५	पर्वसु प्रयतो नित्यमिष्टान्	२५६.४१
पद्माकारे दलानि	२४.१०	परद्रव्यगृहाणां च पृच्छका	२५८.५७	परस्परपकारश्च मैत्रः	२४०.६	परिवारहितमाधूतमवधूत	३४१.८	पलं कूष्माण्डिकाचूर्णं	२८६.१८
पद्मानि चाथ बिल्वानि	२६३.४	परपूर्वासु च स्त्रीषु	१५८.२५	परस्य योषितं हत्वा	३७१.३५	परिविक्रिया तेषां तैलेनाशु	२८६.२८	पलं पुनर्नवाचूर्णं मध्वाज्य-	२८६.१५
पद्मानि पञ्चं शुक्लानि	३२०.३७	उरप्रेषकबालानां स्त्रीणां	३५.१८	परस्य विपरीतं च तदा	२४०.२६	परिरेण द्व्यगुली शङ्खौ	४४.१४	पलं सुवर्णाश्चत्वार	२१०.१८
पद्मामैशे वासुदेवं मध्ये	४३.८	परमाणवो यावन्त इह	२१२.२२	परार्थं स्त्रीनिमित्तं च	३१.६	परिरेण भुज्यमाना या	२५३.५३	पलाशतैलं कपैकं	२८६.७
पद्माद्धं नवभिः प्रोक्तं	२६.२२	परमाण्वष्टकेनैव रथरेणु	३६.१६	परार्थं ततोऽव्यक्तं प्रकृतौ	२२६.१३	परिरेण भुज्यमाना या	२५३.५३	पलाशसमिधां तत्र	५६.५२
पद्मावती भीष्मा च भीमा	३७१.१७	परमात्मा यथा विष्णु	३१.४३	परार्थं ततोऽव्यक्तं प्रकृतौ	३६८.१७	परिरेण भुज्यमाना या	२५३.५३	पलाशोदुम्बराश्वत्थ-	२६६.३८
पद्मासनोऽरुणो रक्त	३०१.१३	परमानन्द देवं च सत्यानन्दस्य	१४४.२०	परार्थं ततोऽव्यक्तं प्रकृतौ	२३६.१६	परिरेण भुज्यमाना या	२५३.५३		
पद्मान्यां स्नापयेन्नारी	२६५.३	परमेष्ठी ततस्तस्मात्प्रतीहार	१०७.१४	परार्थं ततोऽव्यक्तं प्रकृतौ	२३६.१६	परिरेण भुज्यमाना या	२५३.५३		
पद्मैश्च केतकभिश्च	२०२.५	परमेष्ठी साञ्जचक्रः	४६.४	परार्थं ततोऽव्यक्तं प्रकृतौ	२३६.१६	परिरेण भुज्यमाना या	२५३.५३		
पद्मात्पकदम्बैश्च श्रीबलं	२६७.१०	परं ब्रह्मा परं धाम	१७२.१७	परार्थं ततोऽव्यक्तं प्रकृतौ	२४०.८	परिरेण भुज्यमाना या	२५३.५३		
पद्यं चतुष्पदी तच्च	३३७.२१	परम्पराकं शमनं प्रोक्षणं	३६५.६	परार्थं ततोऽव्यक्तं प्रकृतौ	१५७.३७	परिरेण भुज्यमाना या	२५३.५३		

पल्लवः स तु विज्ञेयो	१३८.२	पवित्रीकरणार्थाय	३७.१०	पात्रं ध्वजं कुञ्जरादि	६१.४६	पादो नान्तेक्षत्रियश्च	१७०.३२	पारिजातं समानीय	१२.३३
पल्लवांस्तु सतानीय	५७.१०	पशुकामो गवां गोष्ठे	२५६.८२	पात्रं नीराजनार्थं च	५७.२४	पादौ गुल्फौ स्फिचौ	२४३.२३	पारिभद्रे निम्बतरुमन्दारः	३६३.१६
पल्लवैरर्कपूतीकस्तुही-	२८३.१२	पशुं च काली कालिति	१८५.११	पात्राण्यासादयेत्पश्चाद्भु	३४.२७	पादौ गृहीत्वा रामेण	६.८	पार्थं ह्युवाच भगवान्न	१४.२
पवनः पूर्वतश्चैव अन्तरिक्ष	२४७.११	पश्चात्सेनापतिः सर्वं	२४२.६	पाद आपादपूरणे गायत्र्यो	३३०.१	पादौ तेनापि पादः	२८८.३६	पार्थयित्वा द्विजान् भोज्य	१८४.८
पवनवेगा भुवनपाला वै	३१३.२२	पश्चाद्भुये तु शकटं	२४२.८	पादकेशांशुकरोल्लुं चनेषु	२५८.१४	पादौ पायुस्तथा पाणी	५६.१४	पाथिवंकुशमूलाद्यं	२०२.२२
पवित्रकं कुरुष्वद्यन्मया	३६.७	पश्चान्नितम्बः स्त्रीकट्याः	३६४.१८	पादजानुगुहानाभिहृत्कंठ	२६५.२६	पाद्यार्घ्याचमनीयं च	३०३.१३	पाथिवं मण्डलं पीतं	७४.१८
पवित्रं च हृदाद्यैस्तु	३६.८	पश्चिमे च महामात्यान्कोश	१०६.११	पादन्यूनचतुर्नाडीभोगः	६५.१०	पाननस्याञ्जनाद्यैश्च	२६७.६	पाथिवैः सस्यसम्पत्ति	१३६.६
पवित्रं भानवे दत्त्वा	७६.६	पष्टिभिश्च पलैर्लिप्ता	१२३.६	पाद प्रतिष्ठां वक्ष्यामि	४१.१	पानं स्त्री मृगया द्यूत	२४१.२६	पाथ्यं तन्मण्डलायादौ	३३.८
पवित्रं स्नानकाले वा	३६.१८	पस्थानं माणिक भाणी	३३८.३	पादप्रहारमास्फोटं	२५२.२६	पानाञ्जयति दुर्वारं	२७६.५६	पार्थेणश्चाद्धं श्रावण्या-	१६६.१३
पवित्रांगः प्रजप्तेन	७४.७	पांसवोऽपि कुरुक्षेत्रे	१०६.१६	पादं पादं तु हत्यायाश्चरे	१६६.१४	पापकुत्सेपदर्थे कु	३६१.२	पार्श्वयोः पृष्ठतो नाभौ	२६३.३६
पवित्राणां पवित्रं त्वं	२५५.४३	पाकाय पक्तये याति	३५४.२१	पादयोरेकादशात्मा मनः	२५.३५	पापप्रणाशनं स्तोत्रं यः	१७२.१६	पार्श्वयोरुभयोरश्वा	२४२.५
पवित्राणि समभ्यर्च्य	३६.२१	पाको राग इति प्राज्ञः	३४६.१६	पादलग्ना घरा कार्या पदा	४६.१६	पापे कृते तिलैर्होमो	२१५.१०	पाणिण ग्राहमुपायैश्च	२३३.२३
पवित्राणि समादाय	७८.४६	पाठादावीं जातिदलं	२८३.३२	पादस्याद्यन्तु वक्रं	३३२.३	पापेतिष्ठति चेत्स्वर्गं	३६६.१५	पालदोपविनाशे तु पाले	२५७.१६
पवित्रात्मने दद्याद्रक्षाबंधं	३६.६	पाठानिकुम्भत्रिकटु	२८५.५६	पादादारम्य मूर्धान्त	७४.१६	पायसाशी गोयुगदः	१६६.५	पालयिष्यति वः सर्वान्धर्म	२१८.३
पवित्रान्तर्हितेहस्ते परिस्त्राव्य	२४.२४	पाठापथ्यावचाशिग्रुसिन्धु-	३००.२७	पादादारम्य मूर्धान्तं शिर	३१०.२७	पायूपस्थो करो पादौ	३७०.२	पालाशबीजपानेन लभते	३२३.१५
पवित्रारोपण वक्ष्ये	३३.१	पाणिपात्री भवेद्वापि पात्रे	१६१.१०	पादान्ता वनमाला	३३.१०	पायूपस्थो च सम्पूज्य	३०.१०	पालितस्तु हयो दन्ती	२८६.१०
पवित्ररोहणं वक्ष्ये	७८.१	पाणिपादं मुखं ग्रीवा	२४३.२१	पादाभ्यङ्गादिकं दत्त्वा	२११.५१	पारजायिकचौरो च	२२७.६४	पालिताखिललोकेश	११६.३६
पवित्रीकरणार्थाय	३७.७	पाणौ चपेटप्रतलप्रहस्ता	३६४.२३	पादुके चापि गृह्णीयात	३७२.१६	पारदेन तु संप्लाव्य	६१.४४	पावकः पत्रमानोऽभुच्छुचि	२०.१६
पवित्रीकरणार्थाय वर्ष	३७.८	पाण्डवानां शिखण्डो च	१४.२	पादे जान्वोरुपस्थे च	२५.४५	पारा चर्मण्वती रूपा	२१६.७१	पावनं नवमन्त्रेण	७२.२१
पवित्रीकरणार्थाय	३७.९	पातालानामवश्चास्ते	१२०.४	पादोनं खातमापूर्य्यं	६२.२७	पार्श्वे हृदा गुरुर्बुद्धो	२८८.६	पावनं सर्वभूतानां	२६२.१६

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

पावन्ती कुञ्जकाद्यैश्च	२०२.४	पिण्डिकां च कृतस्नानां	६६.६३	पितृपैतामहो वश्यः	२३६.३१	पित्रोरावाहनंकृत्वा	८६.१३	पीठबन्धोपरिष्ठातु वास्तुयागं	४१.३२
पाशकद्युतचौर्यादि	२०६.२६	पिण्डिकाद्धेन वा तुल्यं	५५.५	पितृब्रह्मान्तरे विष्णु	१०५.११	पित्रोरावाहनं पूजां कृत्वा	८८.१२	पीठमर्दः सम्भलकः	३३६.४०
पाशाकुशधरं देवं	३०१.१०	पिण्डिकालक्षणं वक्ष्ये	४५.१	पितृभ्यश्च स्वभायां च	२०.१७	पित्रोस्तु नरक्त दृष्ट्वा	१८४.१६	पीठमर्दो विटश्चैव	३३६.३६
पाशानायुधमन्त्रेण सप्तवा	८८.१८	पिण्डिकास्थापनार्थं तु	६०.१	पितृभ्यः स्थानमसीति	१६३.६	पित्र्यामावसी तस्यां	१६४.३	पीठस्य पश्चिमे धं वं	२०१.६
पाशी तस्य शिररिच्छत्वा तं	२११.२०	पिण्डीतको मरुवकः	३६३.३०	पितृभ्यां यस्य यच्छतं	२५६.१०	पिधाय सर्वद्वाराणि	२१४.२२	पीठस्य पीठमानं स्थान्मेखलांते	३३.१६
पाषण्डनैगमादीनां स्थितिः	२५३.२२	पिण्डो देयस्तु सर्वेभ्यः	११५.६८	पितृमातृपतिभ्रातृदत्त	२५६.३०	पिपीलिका पुष्टिहारा	१२५.११	पीठोत्तमं चोच्छ्रयेण	४१.३१
पाषाणादिष्वेव जलं	६१.२१	पितरं तैलद्रोणिस्थं	६.४५	पितृमात्रादिपाते तु	१५८.४३	पिप्पलीतण्डुलास्तैशं	२८७.२६	पीठोपरि ह्रदाद्यं च	३०१.२०
पाषाणानां शिलाः काय्या	६२.३२	पितरं द्वारपालं च	१०५.७	पितृवंशे मृता ये च	११५.६४	पिप्पलीपिप्पलीमूल	२८५.३६	पीठोपरि ह्रदो मध्ये	३००.२१
पिङ्गला दक्षिणे विप्र	२१४.१६	पितरित्युपतिष्ठेत	२५६.३६	पितृवच्चैवमुद्गाता	३५१.५२	पिप्पली वर्द्धमान वा	२८५.४४	पीतभक्षितमद्घ्रातं	२१४.१०
पिङ्गाक्षीचाक्षयाक्षेमा	५२.२	पितरि प्रीपिते प्रेते	२५४.१०	पितृणां च यमो राजा	१६.२५	पिप्पलीसैन्धवयुतं शूलघ्नं	२८६.१३	पीतं वज्रचतुष्कोणं	२६५.५
पिङ्गाक्षीचाक्षयाक्षेमा	१४६.१३	पितरो मा प्रणश्यन्तु	१७७.६	पितृणां ब्रह्मलोकाय	११५.३६	पिवन्ति यत्र तत्तीर्थं	२६२.२२	पीत रक्तः क्षितिश्चैव	२१६.५३
पिङ्गाक्षो ह्युतिमांश्चैव	२१६.४१	पिता पितरौ पितरः	३५१.५०	पितृषभः लृकारश्च	३५०.२	पिवामि शोकं सन्तप्तो	१८४.२३	पीतवस्त्रं ददेद्रक्तस्रग्गन्धौ	२६६.२१
पिचिण्डकुक्षीजठरोदरं	३६४.२०	पितापुत्रस्वसृभ्रातृदम्पत्या	२५८.३२	पित्तं प्रकोपमायाति	२८०.४२	पिशाचा ऊर्ध्वं केशाद्या	२१६.४२	पीतः श्यामश्च कपिलो	२१५.२२
पिचिण्डिलोबुह्क्कुक्षिरभ्रटो	३६४.८	पितामहो लिङ्गरूपी	११५.३२	पित्तात्पक्वाशयोऽने	३७०.८	पिशाचांसो मलाक्रान्तोवत	३२५.१७	पीतवस्त्रयुग यस्माद्	१६७.२३
पिच्छिकां तु प्रवक्ष्यामि	१३३.२५	पिताऽमात्सह पुत्रेण	३५४.२२	पित्तासगास्थिभिः पापं	४०.२०	पिशाची पिचुवक्त्रा च	१४६.१६	पीताः क्षीरेण मध्वक्ता	२५८.५६
पिण्डदानं तण्डुलैश्च	११५.४८	पितुः पत्नीं च भगिनी	१७३.४७	पित्रादिनवदैवत्यं तथा	११५.१०	पिशाचो गुह्यकः सिद्धो	३६०.३	पीता रुन्धन्त्यतिसार	२८५.६०
पिण्डदाना ब्रह्मलोकं	११५.५६	पितृगोत्रं कुमारीणा	१५८.२०	पित्रादिवचनं श्रुत्वा	६.५	पिष्टमांससुरामांसैर्वलिः	२६६.२६	पीतोऽनिरुद्धः पद्मांको	४६.३
पिण्डदो धेनु कारण्ये	११६.३२	पितृदैवे तथा सौम्ये	१२१.५०	पित्रादीनामक्षयाय सर्वपाप	११५.७१	पिष्टकाख्या तु नवमी	१८५.२	पीत्वा नवोदकं चैव	१७३.२८
पिण्डमेतत्प्रदातव्यमश्वानां	२८६.१७	पितृद्रव्याविनाशेन	२५६.५	पित्ते तिलोकदकं क्षीरवृक्षजं	६३.१४	पिष्ट्वा लिप्य पदे द्वे	२८३.४६	पीत्वा सर्वाधनिमुक्तो	१७५.२८
पिण्डिकापि यथाशोभं	५५.६	पितृपैतामहं मित्रं	२२५.१०	पित्रे तु प्रथमं दद्यात्तत्पित्रे	२६४.२३	पीठपद्मद्वयं तारा द्विभुजा	३२६.११	पुंसस्तु दक्षिणे भागे	८३.८

पुंसां च लक्षणं वक्ष्ये	२४३.२	पुनरस्त्राम्बुता प्रोक्ष्य	८१.८०	पुरत धनलब्धिः स्यादामयां	२३२.७६	पुरोधसाऽभिषेकात्	२१८.७	पुष्पं पत्रं स्वमानेन	७५.५०
पुंसां शतं नावलोक्यं	३८.४४	पुनरुक्तत्वमाभीष्ण्या	३४७.१७	पुरदंशा अनेहा हे विद्वान्	३५१.६६	पुरोधसा हुतं पश्येद्वह्नि	२३६.२६	पुष्पं श्रेष्ठं मालती च	२०२.२
पुष्कसः क्षत्रियापुत्रः	१५१.१२	पुनरुत्पाद्य तत्पाणी	३०४.३८	पुरो पश्चात्तु विपमे ह्येवमेव	२४२.१८	पुरोधसा जुहुयादाज्यं	२६८.२१	पुष्पाणि चान्ये नवके	६६.१४
पुच्छस्थितेन कीर्ति	१२६.१०	पुनरेति स यातीह एष	३५०.१३	पुरं तत्र च हृष्टाद्यदेवता	२२२.३	पुरोर्जनमेजयोऽभूत्प्राची-	२७८.१	पुष्पाद्यैः पूजनाद्विष्णोर्न	२०३.१
पुटिकास्थं फलं	८०.८	पुनर्धनागमश्चापिदशायां	१३३.७	पुरस्ताज्ज्योतिः प्रथमे	३३०.१५	पुलोमा कालका चैव	१६१.३	पुष्पायिनां च पुष्पाद्ये	२६५.४
पुण्डरीकाक्षमंत्रेण	६६.६	पुनर्नवां रोचनां च शतांगं	२६५.६	पुरस्तात्सञ्चरेद्दृच्छेत्	३५६.२२	पुष्करणोवृत्तः सोऽपि	११६.२२	पुष्पिताग्रादिभिर्वक्राभि-	३३७.२७
पुण्यं देयं प्रयत्नेन	२०६.३०	पुनर्नवासमायुक्तो लेपोऽयं	१२३.३२	पुराकल्पे हि वाणेन	१६.१०	पुष्करं परमं तीर्थ सान्निध्यं	१०६.५	पुष्पैः पुष्पवतीत्येव	२१८.२५
पुण्यस्त्वं शङ्ख पुण्यानां	१६७.२०	पुनर्ब्रह्माब्रवीद्विष्णुं पूर्वकाले	११४.८	पुराणं परमाणेयं ब्रह्म	१.६	पुष्करं सवनायादादग्नीध्रे	१०७.५	पुष्पैस्तु प जनाद्विष्णुः	२४८.१
पुण्ये तिष्ठति चेत्पापं	३६६.१७	तुनर्माक्षिकधूपेन दृश्यते	२८३.४८	पुराणं ब्रह्म चाग्नेयं ब्रह्मा	१७४.२०	पुष्करिण्यां कर्दमाले	११६.१३	पुष्यश्रवणा हस्तेषु कृषिकर्म	१२१.४६
पुत्र जन्मदिने श्राद्धं	१५८.६२	पुनर्मित्र विभागं तु ताराचक्रं	१३२.१४	पुराणयवगोधूमशालयो	२७६.२५	पुष्करेण च रामाय राजधर्म	२१८.१	पुष्ये कुंकुमगन्धाद्यैर्लाभो	१२६.५
पुत्रवद्धर्मकामादीन्दुष्ट	१०.३४	पुनर्वक्ष्यामि गण्डान्त	१२६.३३	पुराणसंहितां चक्रे सूतो	१५०.३१	पुष्करे पुण्डरीकाक्षं	३०५.२	पुष्पोद्भूता काण्डलक्ष्य	१४२.१६
पुत्रं जीवकृतं जाली	१४०.२	पुनश्चशून्यमार्गेण विशंतीं	६६.१०६	पुरीषं चटकायाश्च तथा	२८७.३०	पुष्करे दुष्करं गन्तुं	१०६.८	पुस्ताक्षमालिकाहस्ता	५०.१६
पुत्रं विना स्मरञ्शोकात्	६.४०	पुनश्चान्ते यदा चादौ	१३१.७	पुष्कृत्सात्त्रसदस्युः सम्भूतो	२७३.२५	पुष्टा योधा भूता भूत्या	२२८.२	पूग प्रक्षालितं सम्यक्पञ्च	२२४.३६
पुत्रमिन्द्रप्रहर्तारमिच्छती	१६.२०	पुनश्चान्ते लिखेन्मन्त्रं	१३८.४	पुरुषं पुरुषवटे विमले	३६५.१०	पुष्टि स्तुष्टिर्महेन्द्राद्या	३३.३६	पूजनं मन्त्रशुद्धि च	८१.१७
पुत्रहीनां द्रौपदी तां	१४.२२	पुनः संस्कारमर्हन्ति त्रयो	१७३.२५	पुरुष प्रति निः शेषव्यापार	८३.३७	पुष्टिः स्यात्काकवक्षेण	३०८.२१	पूजनाच्छत्रनाशः स्याद्राष्ट्र	३१०.६
पुत्रान्नराज्यविजय	१६७.३८	पुनः सहाय्योः शश्वत्साक्षात्	३६१.५	पुरुषः स्यात्सुलक्षण्यो	२४३.४	पुष्पगंधधूपदीप	२०२.१	पूजनीयो हरिः शम्भु-	२३६.२
पुत्रार्थं चार्द्धष्टश्लोके	३०२.२०	पुनस्तच्छापती नीता	१५.८	पुरुषादक्षिणे वह्नि	३०.२	पुष्पदन्तोऽसुराश्चैव	२४७.८	पूजयन्ति सदा विष्णुं ते	३८.३६
पुत्रो यति पुत्रकाम्यत्येवं	३५८.१५	पुनस्तेन न योद्धव्यं देशा	२३६.६४	पुरुषोत्तमोऽष्टचक्रो	४६.१३	पुष्पं क्षिपाययेच्छिष्य	३११.२०	पूजयामास यजेन वक्ष्येऽथो	२४५.२१
पुत्रौ कुशज्वी जाह्नो	११.१०	पुमानेकाक्षरः शुद्धः सोऽप्यंशः	३६८.२६	पुहुरखामाद्रवाश्च	२१६.२२	पुष्पं गृहाण पुष्पादिपूर्णं	१७५.५२	पूजयित्वा निजैर्मण्डैः	६२.५८
पुनः प्राण्य स्वदेवं च	१७०.३१	पुमान्संग्रहणे ग्राह्यः	२५८.६८	पुरोजवोऽनिलस्यासीद	१८.३८	पुष्पं पत्रं गुग्गुलं च	६५.५०	पूजयित्वा प्रदद्याद्यः	२११.६५

श्रीअग्निमहापुराणम् ॥ श्लोकानुक्रमणी

६०

पूजयित्वा भयं न	११६.१८	पूतर्वसौ तथा पुष्ये	१२१.३०	पूर्वपक्षेऽधरीभुते	२५३.४६	पूर्वादावथ वेदाद्यैर्गायत्र	४७.६	पूर्वण चरलिग्यादी	१०६.१३
पूजयेत्पालयेद्विप्रन्दिज-	२२२.१५	पूरकं कुम्भकं कृत्वा	८८.३६	पूर्वपश्चायतावेतावर्षवांत	१०८.२७	पूर्वादिकलशेऽग्न्यादौ	३४.१६	पूर्वेण मुष्टिना ग्राह्यः	२४६.२५
पूजयेत्सकलीकृत्य सांगं	६०.१८	पूरकान्वितमूलेनमन्त्रा	७६.१४	पूर्वपश्चिमतो यत्ना	२४.६	पूर्वादिदिक्षु सम्पूज्याः	३००.२६	पूर्वेण सौम्यवारीशगतं	३०४.६
पूजयेदारकाग्रेषु	५६.४३	पूरकेण समागत्य	८१.६२	पूर्व पूर्वविशुद्धीतु विदध्याद्	२८८.३०	पूर्वादिनोऽञ्जजे रक्ता	६५.३१	पूर्वतत्पुरुषः श्वेतो	३०४.२५
पूजयेद्गंधपुष्पाद्यैर्बलि	६१.१	पूरणीयाश्च तेनैव यमचैवानु	३६६.७	पूर्व भाद्रपदा सौम्ये	१२८.८	पूर्वादिदिग्बाला वासो	२५.४८	पूर्वं दले तथोङ्कारं	१३३.३७
पूजयेद्गंधपुष्पाद्यैर्हेम	६४.२७	पूरयेद्रक्तवर्णेन	७३.२	पूर्व सिद्धार्थकैः स्नानं	१७७.१६	पूर्वादिनवर्गत्तैर्षु न्यसेन्मध्ये	६०.५	पूर्वं पूर्वं गरीयस्तु	२४२.२
पूजयेद्भुक्ति मुक्त्यर्थी	१८८.३	पूरा च द्वारकां कृत्वा	१२.३०	पूर्वं स्वहृदये ध्यात्वा	२३.१३	पूर्वादिपत्रे वामाद्यानवमी	३०४.२०	पूर्वं पूवश्चिपूर्वस्मै	३५१.३४
पूजां कुम्भे समाहृत्य	६२.१६	पूरिकाभिस्तश्चापमीशाधः	४०.१२	पूर्वमासीन्महद्भूतं	४०.१	पूर्वादिषु च गर्तेषु	६७.११	पूर्व्वराहं दक्षे च नृसिंहं	४२.२४
पूजां शिवस्य वल्लेश्च	८२.१८	पूरितं स्नुवमाज्येन विहिता	८८.३१	पूर्व्वेवचक्षकं कृत्वा	६६.४५	पूर्वादौ कमलान्यष्ट	३२०.२३	पूर्व्वोत्तरे सर्वत्र पूर्वा	६२.८
पूजा विसर्जनं चास्य	८३.४७	पूर्णकुम्भानवस्थाप्य	३४.१८	पूर्व्वेवच्चासनं ध्यायेत	५६.४१	पूर्वादौ केशवादीन्वा	४३.६	पूर्व्वे सौम्ये धनुर्वाणान्	४७.१२
पूजा सामान्यलिगेषु	६७.४६	पूर्णापात्रफलाधारान्-	६५.४५	पूर्व्वेवत्पितृमयोगं भाव	८७.११	पूर्वादौ गायत्री यजेन्मण्डले	३१४.२	पूर्व्वोक्तविधिना ज्ञायं	८६.२१
पूजिता राजलिगश्च	२६८.२५	पूर्णां दत्त्वाऽभिषेकन्तु	३१८.२२	पूर्व्वेवत्पोडशारं च सपद्मं	४७.११	पूर्वादौ चौपवीभिश्च	२६१.१३	पूर्व्वोक्तविधिना कुप्यदि	८५.२८
पूजिताष्टादशभुजा	१८५.४	पूरणयितं द्विजं कृत्वा	२५०.१	पूर्व्वेवत्सकलं कुप्यन्मण्डप	६२.२	पूर्वाद्युत्तरग्रारान्नं	३३.४८	पूर्व्वोक्तेन विधानेन	६६.२६
पूजिते परमाचार्य्यैर्गं	६५.२१	पूरणहुनि ततो दद्यात्स्नुचा	२४.३६	पूर्व्वेवदस्तयोः पक्षः	२५३.१२	पूर्वाधिवासितं द्रव्यं	३६.२	पूर्व्वोदितासने शिष्यं	६०.१०
पूजिते पुष्पधूपार्दत्वा	७८.६६	पूर्णोऽङ्गिरसदायादे	६५.१८	पूर्व्वेशेव इति ह्यातस्तयोरेव	३४४.३१	पूर्वानना तु शेषाणामैशान्ये	६५.२७	पूर्व्वो वेदयुजौ सतः	३३०.१२
पूज्याः कोटिगुणैर्युक्ताः	५६.१४	पूर्णं वर्षसहस्रे तु जायते	१६५.२८	पूर्व्वसेवा दशांशेनमन्त्रा	३०.२३	पूर्वापूर्वा च विज्ञेया सा	२३१.४	पूर्व्वभाद्रपदा चैव चिपिटानि	१२६.३१
पूज्या देवा द्विजाः	२२५.२३	पूर्व्वतः क्षत्रियान्दक्षे वैश्या	१०६.१२	पूर्व्वस्थापित कुम्भेन स्नापये	६७.६२	पूर्वायां श्रीगृहं प्रोक्तं	१०६.१८	पूर्व्वं सिद्धाः परसिद्धाः	३३.३८
पूज्यो हरस्तु सर्वत्र	५४.७	पूर्व्वतश्चबलाध्यक्षा आग्नेये	१०६.१०	पूर्व्वस्य च सवर्णोऽसौ	१५०.१२	पूर्वाश्च दक्षिणारितस्तो	१४२.१३	पूर्व्वोच्छिवान्तं ब्रह्मादि	१४४.२७
पूतना स्तनपापेन	१२.१८	पूर्व्वदक्षाप्यसौम्येषु	३३.४३	पूर्वात्रयं धनिष्ठार्द्रा	१२१.४३	पूर्वापाढा च नवमी	१२५.२४	पूर्व्वोत्रयमधोवक्त्रं	१२६.१८
पूतिवक्त्रे कूटसाक्षी	२०३.१६	पूर्व्वद्वारं च मे रक्ष	५६.१८	पूर्वात्रिनयमाग्नेयं वायव्यं	१५४.७	पूर्व्वकृष्णाष्टमीं	१२५.३६	पूर्व्वदौ सौम्यनवके	६६.१७

पूषा सुकर्मा यज्वा च	३५१.१०	पृषदाज्यं सदध्याज्ये	३६५.५	पौरुषेण तु सूक्तेन	१५५.१२	प्रक्षाल्यालिप्य	२७.१३	प्रणवं तदधः कृत्वा	३१८.२
पूः स्त्री पुरीनगय्यौ	३६३.४	पृषन्ति विन्दुपृषाः	३६०.८८	पौरौगवस्तदध्यक्षः	३६६.२८	प्रक्षिपेत्पीठगर्ते च	६७.७६	प्रणव हृदयं पूर्वं	२५.१७
पृथक्पृथग्देवताः स्युः	२६६.८	पृष्ठतो घन्विनः पश्चाद्	२३६.३६	पौर्णमासश्च सम्भूत्या	२०.११	प्रक्षिप्य मण्डले पुष्पं	१४४.१३	प्रणवस्यं चतुर्विधं	८१.४०
पृथक् गयीरन्भूमौ च	१५७.३६	पृष्ठतो निन्दितफलस्तिति	२३१.२५	पौर्णमास्यां षञ्चदश-	१७५.२३	प्रगल्भः स्मृतिमान्वाग्मी	२४१.७	प्रणवस्य ऋषिब्रह्म	२१५.३२
पृथग्दधि घृतं क्षीरं	३०७.३	पृष्ठतोऽनुगतस्त्वेष	२६६.१८	पौलिकापूषदध्यन्तैः	२६६.४३	प्रगल्भो भीरुको भीरुः	३६७.७	प्रणवादिनमोऽन्तेन	२४.३०
पृथग्वा विप्रमिश्रं	२४५.८	पृष्ठवंशस्योपगताश्चतस्रो	३७०.२६	पौषे योगेश्वरं प्राचर्य	१६१.३	प्रगृह्ये गृह्यते नैव क्षतं	३४७.२७	प्रणवादिनमोऽन्तेन	२८८.८
पृथग्विनाद्यैस्तृतीया	३५४.१८	पृष्ठे पुरस्तान्मम दक्षिणोत्तरे	२७०.१४	प्रकटत्वमभिव्यक्तिः	३४५.७	प्रग्रहेण गृहीत्वाऽथ	२८८.२६	प्रणवाद्याश्च नामाद्यमक्षरं	२१.२६
पृथिवी च मनश्चैव	३०.४	पेचिवान्गौरनडवान्गोधुं	३५१.१२	प्रकल्प्य पातसेनाथ	६७.१६	प्रचण्डा सुरनायिका उग्रा	३४८.१६	प्रणवाध्यंकराम्भोजः	८१.१४
पृथिवी धर्मकं ज्ञानं	२१.३	पेचे पेचाते पेचिरे	३५८.२३	प्रकाराश्चाप्रकाशश्च	२४१.५२	प्रचेतसस्तां जगृहुदक्षो	१८.२८	प्रणवासनके शिष्यं	८१.७६
पृथिवी विषयं सर्वं	१८.३४	पेलु गव्यं च देयषू	१६८.१८	प्रकाशश्चाप्रकाश्च द्विविधो	२३४.२	प्रचेतसे मनुष्यांश्च	७२.४३	प्रणवेन पिधायास्यां	८१.६७
पृथिव्यां यानि तीर्थानि	११५.२६	पैतामहस्तथा हंसी	२१६.४७	प्रकाशोऽथ विष्वक्लिः	२३४.३	प्रचेता वरुणः पाशी इवसनः	३६०.१५	प्रणवेन वृषारूढं	७८.३०
पृथुलाक्षाच्च चम्पोऽभूः	२७७.१४	पैतृष्वस्त्रे यीं भगिनीं	१६६.३५	प्रकीर्णकः पुनर्ज्यो	२५३.३०	प्रजापतित्वं सम्प्राप्य	१८.२४	प्रणवेनाभिधाय्यैव	६६.७
पृथुश्रवाः प्रधानोऽभूत्तस्य	२७५.१५	पैत्रं चैव यदा सोमो	१६५.४	प्रकीर्णविषयारण्ये	२३८.६	प्रजापतिमुते देवि	६५.२०	प्रणवेनोपचारं तु	२४.३२
पृथुसोमं महाखातमुच्च	२३६.२८	पैत्यं मूले प्रदेशिन्या	७२.३२	प्रकृतिर्लिगशक्तिश्च	२७.२६	प्रजार्थं मृपयोऽथास्य	१८.१२	प्रणवो धनुः शरो ह्यात्मा	३६२.२७
पृथोः पुत्री तु धर्मज्ञी	१८.१६	पैशुन्यं साहसं द्रोह	३६२.२५	प्रकोपोत्तरके काले शमस्तेषां	२८०.३१	प्रजाः समनुगृह्णीयात्	२३८.११	प्रणीता प्रोक्षणीपात्रमाज्य	३४.३८
पृथ्वीदानं प्रवक्ष्यामि	२१३.१	पोतः पाकोऽर्भकोऽडिम्भः	३६३.७८	प्रक्रान्ते सप्तमं भागं	२५७.४८	प्रजा ज्ञाना क्रिया वाचा	३४८.२०	प्रणीता प्रोक्षणीपात्रे	३४.२६
पृथ्वीरथे ब्रह्मयन्तुरीशस्य	२७६.१६	पौरन्दरं पदं याति स्वर्गति	१८४.६	प्रक्षालितकराग्निः	३४.३	प्रज्ञातस्थूलता शब्दानेकांत	३४७.३५	प्रणीतां स्थापयेदग्रे	३४.३०
पृथ्वीपार्श्वं पृथक्पार्श्वं	३६३.४६	पौराद्याश्चोपकुर्वन्ति	२४१.२०	प्रक्षाल्य पिण्डका	७४.४२	प्रणम्य क्षमयित्वेशं	७६.२३	प्रतन्त्रतानोप्रतान्म्यां	३५१.६४
पृथ्वीहिगुवचाचुक्र शिरीष	३००.१०	पौरुषं दैवसम्पत्त्या	२२६.३	प्रक्षाल्य पुण्डरीकेण	२७.१०	प्रणम्य बहिर्यायाद्याग	८३.४१	प्रतप्य दर्भैः सम्मूज्य	२४.२६
पृथताद्द्रु पदस्तस्माद	२७८.२५	पौरुषेण तु सूक्तेन	५६.४८	प्रक्षाल्य हस्ती रेखाश्च	३४.२५	प्रणवपूर्वं हं पूं ह्रीं	६६.६६	प्रतापवृद्धी तेनापि	२३३.२५

प्रतापो दुःसहश्चास्त्रमन्तराया ७४.६१	प्रतिमालिङ्गवेदीनां १०२.३०	प्रतिष्ठासिद्धद्वारस्य ६१.७	प्रथमं त्र्यंगुलं ज्ञेय २४६.३०	प्रदक्षिणावहाः कुर्या १०४.६
प्रताप्याग्नी त्रिधा ७६.२६	प्रतिमासं क्रमभिदो २२७.५६	प्रत्यक्षतो विज्ञानीयाद्भूततां २३६.२३	प्रथमं पञ्चमे योज्यं ३१०.१८	प्रददीत ततः पूर्णा ८६.४
प्रतिकूलग्रहक्षान्ति तथा २३२.३६	प्रतिमासं च सोमाय १७७.६	प्रत्यक्षेऽधिकृतेऽध्यक्षः ३६२.३६	प्रथमं रूग्णस्येऽथ १४२.५	प्रदद्यादुपरिष्ठाच्च ५६.१०
प्रतिकूलं तथा दैव २२६.२	प्रतिमास्थापने यागे ३८.३२	प्रत्यगाप्ये चेन्दुयमे १०५.३४	प्रथमं सारंगे दृष्टे २३१.३५	प्रदरयामि गृहाणार्घ्यं २०६.१३
प्रतिग्रह इति ख्यातो २४५.३२	प्रतियोगिनमारोप्य ३४४.१७	प्रत्यग्रोऽभिनवो नव्यो ३६७.२०	प्रथमं साहसं दद्याद् २५८.७७	प्रदेवोदासेन तिलान्हुत्वा २६१.२०
प्रतिग्रह प्रकाशः २५७.२७	प्रतिलोमास्तथा राम २३१.५४	प्रत्ययोऽधीनशपथज्ञान- ३६२.३१	प्रथमा गुडेधेनुः स्याद्- २१०.११	प्रदीपे कुक्कुटो वासे २६३.२८
प्रतिग्रहं चाध्ययनं १५१.७	प्रतिलोमे च विध्वस्ते २३३.२	प्रत्यरिर्धनदाषष्ठी १३२.१३	प्रथमा तत्पुरुषोऽयं पूर्व ३५५.४	प्रद्युम्नः श्रीवासुदेवः ३७२.२४
प्रतिग्रहीता सावित्री २०६.३८	प्रतिवेदं तु कर्माणि २५६.२	प्रत्यर्चयां पञ्चमी ५६.३१	प्रथमान्नवकाद्योगात्सर्व १४१.११	प्रद्युम्नादनिरुद्धो भूदुपा १२.४१
प्रतिग्राही पठेदुच्चैः २०६.३६	प्रतिश्रुत्याप्रदातारं २२७.१२	प्रत्यालीढं मथालीढं वराहं २५२.४	प्रथमा सर्वदेवानां मन्याद्या ८४.३१	प्रद्युम्नेन पयस्तज्जादधि ३४.१०
प्रतितत्त्वं न्यसेदष्टौ ६२.४६	प्रतिषिद्धमनादिष्टं २५८.५०	प्रत्याहार उपादानं ३६७.२३	प्रथमाः स्युः पारिषदा ३६०.६	प्रद्युम्नेन भस्मतिलान्दक्षे ३५.४
प्रतिदानं तदा तस्य २४१.४६	प्रतिषेधे तयोर्दण्डो यथा २५८.७१	प्रत्याहारादिकाः संज्ञा ३४६.२	प्रथमे कणिका तत्र ३२०.११	प्रद्युम्नेन समालोड्य २७.१२
प्रतिपक्षं ततः प्राच्यं १७८.२३	प्रतिष्ठ सुप्रतिष्ठश्च २४२.५१	प्रत्युपाददेवलो जज्ञे १८.४०	प्रथमे चरमे तस्य ३४३.५२	प्रधानदानमानं च भेदोपाया २४१.५६
प्रतिपत्तिभिमुख्येषु २११.४६	प्रतिष्ठान्ते क्वचित्प्रोक्तं ६७.५१	प्रत्युषोऽहर्मुखं कल्पमुषः ३६०.३६	प्रथमो दीर्घ आदिस्थो १३१.६	प्रधान भोजने तेषां २८७.२४
प्रप्रिपत्प्रभृतिष्वेतान् १६३.३६	प्रतिष्ठापञ्चकं वक्ष्ये ५६.१	प्रत्येकं च ग्रहाभ्यस्तं २६२.८	प्रथमो महतः सर्गो २०.१	प्रधाने च स्थितो व्यापी १२०.१७
प्रतिपद्यमानावास्या १७५.३७	प्रतिष्ठानां पादपानां च ७०.१	प्रत्येकं त्रिविधः सोपि १६१.२२	प्रथिमा चेमनि पृथोः सौख्यं २५६.२६	प्रपन्नं साधयन्नर्थं न २५३.६६
प्रतिपन्न स्त्रिया देयं २५४.६	प्रतिष्ठापुण्यसद्भावं ६७.६६	प्रत्येकं दीपनं कुर्याति ८३.४	प्रदक्षिणाक्रमदगत्वा निविष्टो ६६.१६	प्रपूज्य कार्तिकेयं च ११६.२३
प्रतिभूदीपितो यत्र २५४.१६	प्रतिष्ठां सम्प्रवक्ष्यामि ६२.१	प्रत्येकं पूर्णकुम्भैश्च २६०.८	प्रदक्षिणमकारादीन् १३१.१	प्रवीधका बोधयानि ६.४२
प्रतिमा भूषणाढ्या ४४.४६	प्रतिष्ठां हि द्विजः ३६.६	प्रथमञ्चान्ततो योज्यं ३१७.३०	प्रदक्षिणमनुव्रज्य भुक्त्वा १६३.२२	प्रभारागत्वदहत्ववीर्यं ६७.१०
प्रतिमायाः प्रमाणेन ४२.१०	प्रतिष्ठाताः पञ्च भेदास्तेषां ६२.२	प्रथमं तत्रं भिक्षेत तत्र १५२.११	प्रदक्षिणं यागगृहं ३४.१५	प्रभवः शिविका वैश्व १०४.१७
प्रतिमार्थं धनं दत्त्वा ४३.१६	प्रतिष्ठायां निविष्टानि ८५.३	प्रथमं तां समादाय ८१.३२	प्रदक्षिणावर्त्तशिखस्तप्त २१८.१०	प्रभावः शुचिता मंत्री २३८.५

प्रभावः समयः क्षुद्रो विमलः	८७.३	प्ररोहितास्त्रिणां शाखास्कंध	२५८.२५	प्रशान्तिर्वार्युस्पर्शी	१२४.१३	प्रहर्षणी भवजवा	३३४.१४	प्राचि नन्दिमहावाली	६६.३
प्रभावान्मन्त्रयामि त्वां	७८.५३	प्रलयाविप्लवे जात्वा	२८८.४२	प्रशान्मुतांश्च पंचाद्याः	३५१.११	प्रहर्षिणी महाकाली	५१.६	प्राचीनाग्राः कुशास्तस्य	१८.२१
प्रभामण्डलसंस्थौ तौ प्रभा	४४.४६	प्रलिम्पन्निव चेतांसि	२४१.५४	प्रशनावधारणानुज्ञाऽनुनया	३६१.१०	प्रह्लादस्य चतुष्कोट्यो	१६.१४	प्राच्यां प्रतीच्यां च	३१.३६
प्रभाते यद्यर्शोचं स्याच्छुध्य-	१५८.६८	प्रवर्त्तयति धर्मजः महावृष्टि	२६०.५१	प्रसरन्ति वहिस्तद्वन्नडीभिः	३०.३२	प्रह्लादोविरोचनोऽथ	२१६.३६	प्राच्यां शिरः समाख्यातं	३४.३६
प्रभावच्च हुताशस्य	२६६.५	प्रवादांश्च सोपदिति	२६०.८३	प्रसवश्चाव्ययश्चैव	२१६.२५	प्रह्वीसत्या तथेशा	२१.५	प्राजापत्यं तथान्नादी	२०२.२१
प्रभाविताशेषजगद्धात्रि	५८.५	प्रवापने प्रलवने खल	२५६.४७	प्रसह्य दास्यभिगमे	२५८.७३	प्रह्वीसत्या तथेशानानुग्रहा	३०३.१२	प्राजापत्यं तु शूद्राणां	१७०.१८
प्रभावोत्साहशक्तिभ्यां	२४१.१	प्रवासायासदुःखेषु	२३६.३३	प्रसह्य धातिनश्चैव	२५८.६२	प्राकारसीमापर्यन्तं	३६.१६	प्राजापत्या तथा त्वाष्ट्री	२६२.८
प्रभा पण्डितसहस्राणां	२७३.२८	प्रविशेयुः समालभ्य	१५८.५८	प्रसादस्य पराख्यस्य	३१७.२	प्राकाश्ये प्रादुरावि	३६१.२८	प्राजापत्यो महीपालः	३२५.२५
प्रभूतं विमलं सारमाराध्यं	३००.२०	प्रविश्य तत्र हुंकारमुक्तं	८२.४	प्रसादो देवविप्रेभ्यो	२२६.२७	प्राकृतो दैनन्दिनी	२०.८	प्राज्यांस्तिनान्व्याहृति	५६.५३
प्रभूतं विमलं सारमाराध्यं	३०१.१६	प्रविश्य दक्षपादेन	७४.५	प्रसारयेदंगसन्धीन	२८१.३०	प्राकृतो वैकृतश्चैव	२०.६	प्राणकोमण्डलैश्च	१२५.१४
प्रभूतसलिलः क्वाथ	२८६.३०	प्रविश्य विधिवद्दीक्षा	२६३.१६	प्रसारित भुजस्येह	२४३.२२	प्राक्पदस्यान्तिमंप्रत्यक्	३४३.४३	प्राणतत्त्वं भकारं तु	५६.१७
प्रभोरप्यवमानं स्वं	१५५.२६	प्रविश्यान्तः शिवं स्तुत्वा	७६.२५	प्रसारितशिरोग्रीवो	८८.३२	प्राक्प्रत्यक् च तिर्य्यगुदज	३५१.२१	प्राणः प्राणयते प्राणं	२१४.७
प्रमाणं हेतु मर्यादाशस्त्रे	३६२.१२	प्रवीणनिपुणाभिज्ञ	३६७.२	प्रसिद्धं सर्वतीर्थेभ्यः	११४.३२	प्रागास्या दशधा नाड्यस्तासां	१०५.२	प्राणग्रं तु शिवं विद्यात्तस्या	२१४.३२
प्रम्लोचा चोर्वशी रम्भा	२१६.३८	प्रवृत्तः चक्रतां पुत्रान्वाणिज्यं	१६३.३८	प्रसुप्तं भोजनव्यग्रम	२४२.११	प्रागुक्तं च फलं तस्य	२१२.२३	प्राणादिवायवः पंच	३०४.४
प्रयागं प्रतिष्ठानं कम्बलाश्व-	१११.५	प्रवृत्तौ तु निवृत्तौ तु	१७४.१४	प्रसुप्ते केशवे नैव	१५४.१३	प्राग्भ्यां प्राग्भिः प्राचां	३५१.५५	प्राणान्तिके भये प्राप्ते	२५६.७८
प्रयागे माधमासे तु	१११.११	प्रवेशभे प्रवेष्टव्यं	१२८.१२	प्रसृति प्रसृति पंचाद	८१.६४	प्राग्वच्च पञ्च ब्रह्माणि	३२०.३८	प्राणायामशतं कार्यं	१७३.३१
प्रयातस्याग्रतो राम	२३१.२३	प्रव्रज्यावसितो राज्ञो	२५७.३४	प्रस्ताने मंगलं वाक्यं	२६४.३६	प्राङ्मुखस्तु गुरुः कुर्यादृष्ट	४१.१३	प्राणायामस्तु द्विविधः	१६१.२१
प्रयुक्तवर शब्देन तथा	३४७.१८	प्रशंसा चैव निन्दा च	३४४.२१	प्रस्तावक्रमयोगेन	३१२.७	प्राङ्मुखः स्वास्तिकं	२३.२	प्राणिना कुशयुक्तेन	८३.४३
प्रयोगमन्त्रान्वक्ष्यामि	२७.४८	प्रशस्तिः कान्तिरौचित्यं	३४५.२	प्रस्तावे तत्र चैकाग्र्या	३१२.५	प्राङ्मुखीं कल्पयेद्धेनु	२१०.१५	प्राणैर्युक्ता ततो बुद्धिः	५६.११
प्रणैः तण्ठैश्च	१६४.६	प्रशस्तिः परवन्मर्म	३४५.३	प्रस्थानं प्रथितं	१५.००	प्राङ्मुखोऽवाङ्मुखः	२०३.०६	प्राणो जीवेन तन्मनो	५६.१०

प्रातर्नित्यविधिं कृत्वा	६७.१	प्रायश्चित्तं न प्रश्यामि	१६५.२४	प्रासादं नामुत्थाप्य	२१४.३४	प्रेतराजः स्वमुक्त्यै च	११५.६०	फट्कारा चाग्रो देव्याः	३०६.६
प्रातश्चतुर्भिः सायं च	१७१.५	प्रायश्चित्तं प्रवृत्तस्य	१७३.१०	प्रासादं संप्रवक्ष्यामि	४२.१	प्रेतशुद्धिं प्रवक्ष्यामि	१५७.१	फणिनिः श्वाससन्तप्ता	३.७
प्रातः सवनयोगं तु छन्दो	३३६.६	प्रायश्चित्तं ब्रह्मणोक्तं	१७३.१	प्रासादस्थापनं वक्ष्ये	१०१.१	प्रेतायततः ऊर्ध्वं च	१५७.२५	फ फट्कारी वामपदे	१४५.१८
प्रातः सादीप्लुतेनैव	२८८.२८	प्रायश्चित्तं रहस्यादि	१७१.१	प्रासादस्य तु विस्तारो	६१.३१	प्रेतीभूतं द्विजः शूद्रमनु-	१५८.४७	फलके कल्पिते पात्रे	३०६.१५
प्रातस्त्वां पूजयिष्यामि	३५.१४	प्रायश्चित्तं विशुद्धार्थं	३०४.४०	प्रासादस्य प्रतिष्ठां तु	६१.२८	प्रमोक्तिस्तुतिपर्यायी	३४५.४	फलत्रयामृतावासा	२८३.१६
प्रातः स्नात्वा समभ्यर्च्य	१७८.१६	प्रारम्भं तेन मार्गेण	४०.२६	प्रासादात्पादहीनस्तु	४२.२२	प्रोक्तमाश्वासनं साम-	२८८.२६	फलदार्ढ्यविषाणां तु	२८३.१५
प्रातः स्नानादिकं कृत्वा	३६.१	प्रारम्भश्च प्रयत्नश्च	३३८.२०	प्रासादा यत्र सौवर्णा	२११.२	प्रोक्षणात्संहतानां तु	१५६.६	फलनाशे कुलित्यैश्च	२४७.२७
प्रातिलोभ्यानुलोभ्यञ्च	३४३.३५	प्रार्च्यं विष्णुहराकीदीन्	१०६.६	प्रासादे तिष्ठ सन्तुप्ता	६४.१२	प्रोक्षणाद्यं विधायथ	७८.२४	फलमेकं पवित्याज्यं	१७८.२०
प्रातिलोभ्यापवादिषु	२५८.४	प्रार्च्योपवेशयेत्पीठे	१६३.२	प्रासादे देवताः स्थाप्या	४३.१	प्रोक्षयेत्कारुशालायां	५८.२	फलं कतकवृक्षस्य	१६१.१०
प्रातिलोभ्यो वधः पुंसां	२५८.६६	प्रावृड्भिननपुरीषाश्च	२८६.४४	प्रासादे स्थापयेद्विष्णुं	६३.६	प्रोत्साहयन्त्येव रणे	२३६.४२	फलं घृतं दधिपयो	२३०.१२
प्रादेशतालगोकरास्तिः	३६४.२२	प्राशयेद्बालकं नित्यं	२६१.१५	प्रियगूणां भवं क्षेत्रं	३५६.६	प्रोत्साहिता कुब्जया	६.१६	फलं यन्नाप्यते यज्ञधमि	३८.६
प्राधान्ये राजलिङ्गं च	३६२.१६	प्राशिताद्यज्ञसंसिद्धा	५.६	प्रियव्रतसुताः ख्याता	१०७.३	प्रोषितागमकृत्काकः	२३२.४	फलाद्भिश्च तथारोग्यं	२६७.६
प्राप्ते नृपतिना भागे	२५७.५१	प्राश्यमूत्रपुरीषाणि	१६८.१४	प्रियव्रतोत्तानपादौ	१८.१	प्रोष्ठपादे सिते पिक्षे	२६८.३	फलाहतमपि क्षेत्रं यो	२५७.६
प्राप्नोति तत्फलं विष्णोर्यः	३८.४६	प्रासस्तु कुन्तो विज्ञेयः	३६६.१८	प्रीणयन्ति मनुष्याणां	१६३.४१	प्लक्षः सुशोभनं पूर्वं	५६.८	फलैर्मसि फलं कृच्छ्रं	१७१.१२
प्राप्य व्यासात्पुराणादि	२७१.११	प्रासादगर्भमानं वा	४२.७	प्रोत्थां पुलस्त्यमार्यायां	२०.१३	प्लाव्यमानं यथात्मानं	१२४.१८	फलगुतीर्थं ततो गच्छेत्	११५.२५
प्राप्यारण्ये चरन्तं तु	२७५.४१	प्रासाद गृहशालादिमार्गं	१०४.३२	प्रेक्षोपलब्धिश्चित्	३६०.४७	प्लक्षो दुम्बरकाश्वत्थ-	६५.२८	फलगुतीर्थं विन्दुसरः	२१६.६६
प्रायश्चित्तं निषेधार्थं	८५.२७	प्रासादद्वारमानेन प्रतिमा	१५५.८	प्रेतदेहं समुत्सृज्य	३६६.१३	फ		फलगुतीर्थं तीर्थराजे	११५.३०
प्रायश्चित्तमधौधानां	१७२.२१	प्रास दः प्रथमो मेरु	१०४.१४	प्रेतपात्रं च पात्रेषु तथैव	१५७.२७	फं श्रीं क्षीं ह्रीं क्षं	१४७.३	फलगुतीर्थं नरः स्नात्वा	११५.२८
प्रायश्चित्तं ततः पूर्णं	४१.१२	प्रासादविम्बद्रव्याणां	६१.१७	प्रेतपात्रं पितृपात्रं ये	११७.३७	फकारमपि तत्रैव	५६.१८	फाल्गुनस्य सितेऽभ्यर्च्यं	१८८.१२
प्रायश्चित्तं ततोऽस्त्रेण	७६.३४	प्रासादं कारयेदन्यं नोभयं	३६.१५	प्रेतराज सह प्रेतैर्मुक्तो	११५.६३	फट्कारान्तं शिखाजप्तवा	३४.६	फाल्गुनस्याप्यामावास्या	२०६.१७

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

६५

फुःफुत्कारे निष्फले च	३४८.१०	बलाहासीकृतश्चोरेः	२५७.३३	बहुलाभकरं पश्चात्तदा	२३४.२५	बाले देशान्तरस्थे च	१५८.२८	बिलद्वारे जीर्णकूपे	२६४.२३
ब		बलाशपित्तवातानां देहे	२८०.३५	बहुषु बहुवचनं सिद्ध	३१५.२६	बाले वृद्धेऽस्तगे शुक्रे	१२१.४०	विल्वं राज्याय लक्ष्म्यर्थं	८१.५०
बकुलो बंजुलः प्रोक्तः	३६३.३४	बलिः करोपहारादौ	३६२.३६	बहूनामे क कार्याणां	१७३.३	बालैः सेव्या वचा साज्वा	२८३.३	विल्वमूलमपामार्गं धातकी	२६२.२५
ब गलण्डः पृष्ठवंशे	१४५.२८	बलिं बहिस्तथा दद्यात्	२६४.२२	बहून्हुत्वा नरादश्चि	१४.१६	बालो वृद्धो दीर्घरोगस्तथा	२४०.१०	विल्वलक्षाहुता लक्ष्मीः	३०८.५
बद्धामन्त्रितवस्त्रेण सितेन	८१.८३	बलिः पूर्वोऽथ मध्याह्ने	२६६.३३	बाणध्वजस्य सम्पातो	१२.४७	वासुदेवो जगन्नाथस्तथा	१६७.१०	बीजनाडी समीराणां	८३.३८
बध्नन्ति व्यतिपश्यन्तो	३४७.३७	बलिः पूर्वव मत्स्याद्यैः	२६६.१५	बाणवाणासनव्योम	३४३.६४	बाहुग्रीवानेत्रसक्थिनाशे	२५८.५	बीजं कौरण्टकं चापि	२८५.६८
बध्नीयाद्गर्भाजं देव्याः	७५.१४	बलिं काकशिलायां च	११६.४	बाणविल्व जपाभिस्त	२०५.७	बाहुमुक्ताद्दृश्येन	८५.३०	विल्वादिपंचमूलस्य	२८५.२
बन्धाय न पुनः स्थेयं	८४.५५	बलिं च सर्वभूतेभ्यो	६६.२१	बाणतुं शैलवसुभिः	१४१.१४	बाहुल्यस्य त्रिभागेण	५३.१७	बीजं बिन्दुः पताका च	३३८.१६
बन्धुदत्तं तथा शुल्क-	२५६.३१	बलिं दत्त्वा कर्मशास्त्रं	४३.१७	बाणलिगे बाणरोहे	६७.६०	बाहू प्रगृह्य विक्रोशेद्	२३६.५६	बीजं बीजात्मकं	३०.३०
बभूव खस्थदेवानां	१४.७	बलिं दत्त्वा कुमारश्चि-	३२६.१६	बाणाक्षिमनुरुद्रश्च	१४०.१४	बाह्यतश्चतुरस्रं तु	३११.६	बीजं सम्पूटितं नाम	१३३.३३
बभूवुः स्थापयित्वेत्यं	६६.२२	बलिं दत्त्वा जपेदस्त्रं	६४.८	बाणं च स्वेच्छया तेषां	५४.६	बाह्यतो लोकपालानां	८३.४६	बीजाकारो मकारश्च	८४.२८
बलपुनर्नवरण्डबृहती-	२८५.४६	बलिः स्यात्कृत्तरापुप-	२६६.४२	बानरी षोडशी भूमौ	२६६.४८	बाह्ये रक्षो गणानिष्ट्वा	६२.१४	बीभत्साद्भूतशान्ताख्याः	३३६.६
बलप्रस्थानयोः सर्वे	२३१.२०	बहवः स्युर्यदि स्वांशैर्दंष्ट्रुः	२५४.१५	बालतंत्रं प्रवक्ष्यामि	२६६.१	बाह्ये वै कोष्ठकोणेपु	३११.३	बुक्कात्पुष्कसकप्लहि-	३७०.११
बलभद्रः प्रलम्बघ्नो	१२.५४	बहिः कुर्याद्विशेषेण	२६०.४	बालबालिशवृद्धस्त्रीभोग	८२.२०	बिन्दुं ध्यात्वा चामृतस्य	३३.३१	बुद्धिमान् सुभगो मानी	१३३.५
बलवद्विगृह्णतिने संधि	२४०.६	बहिर्मुखानि सर्वाणि	१६५.१५	बालं निवेदयेद्भर्त्रे तव	१५३.५	बिन्दुं शिरसि विन्यस्य	८६.२०	बुद्धिलज्जा वपुः शान्ति	१६७.१३
बलविकारिणी चाथ	३०४.२१	बहिः स्नानरतो मासान्	२६०.३०	बालरूपी शंखगदी	४८.१८	बिन्दुमुण्डविवित्रं च	१२५.१५	बुद्धिस्वास्थ्यं मनः स्वास्थ्यं	२७०.१३
बलविकारिणी चापि	२१.११	बहुक्षीरघृता गावो	१३०.१३	बालविल्वं तथा लोध्रं	२८७.१३	बिन्दुला नाम चाण्डालां	१६५.२५	बुद्धी बुद्ध्या बुद्धये च	३५२.५
बलश्चाति बलश्चैव	८४.१६	बहुपुत्रस्य विदुषश्चतस्रो	१६.४	बालवे कोलवे नागे	१२१.६७	बिन्दुवेला वृहत्कुक्षी	१४६.२०	बुधशुक्रौ द्वादशस्थौ	१२७.१२
बलाकां वामनां द्यामां	३०८.६	बहुमिर्मन्त्रयेत्कामं राजा	२२५.१६	बाला विशाक्षरान्ताच	३२५.१८	बिभ्रती दक्षिणे हस्ते	५०.४३	बुधश्चैवेन्दुराहुश्च	१२७.६
बलाकाश्चस्य कुक्षिकः	२७८.१७	बहुमन्त्रवतः पूंसः का	२६३.२३	बालिश्चे रक्षभरतमात्मानं	६.१२	बिभ्रत्यभयपुस्तं च वामे	३१३.१२	बुधस्तद्वदगुरुः पीतः शुक्लः	३०१.१५

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

६६

बुधेर्हानिभरणी ज्ञः	१२५.२२	ब्रह्मदक्षाश्विरुद्रेन्द्र	२१४.३१	ब्रह्माणं लोकपालादीन्	२११.५०	ब्रह्मा सह सुरैरास्ते	१०६.६	ब्राह्मस्नानाय छन्दोऽस्य	२१५.४२
बुभुषति सनीत्येवं	३५८.१४	ब्रह्मन् शृणु प्रवक्ष्यामि	६६.१	ब्रह्माणी चैव माहेशी	१४३.६	ब्रह्मन्देशानयोर्मध्ये	३३.४६	ब्राह्मीमासाद्य सूक्ते द्वे	२५६.६०
बृहच्छुण्डो ह्युपवीती	५०.२४	ब्रह्मपंचकमावर्त्य	७४.४१	ब्रह्माण्डकमिदं व्यात्वा	१०२.२०	ब्रह्मेशान्तरकोष्ठस्थ	१०५.६	ब्राह्मीं सरस्वतीं दत्त्वा	२११.५२
बृहतीरसलोपाच्च वशे	३०२.६	ब्रह्मभाग प्रवेशं च ज्ञात्वा	५३.४१	ब्रह्माण्डं कल्पवृक्षश्च	२१०.२	ब्रह्मेशौ पार्श्वगौ नित्यं	४६.११	ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय	१५५.१
बृहत्क्रोधश्च सुभगो	१३३.४	ब्रह्मयानेन चोद्धृत्य	६६.२१	ब्रह्मात्मजः पुलस्त्यो	११.२	ब्रह्मोज्झन्यं वेदनिन्दा च	१६८.२६	ब्राह्मांगुलिस्थितौ पादौ	२४६.१०
बृहद्वथाद्विश्वजिच्च कर्णौ	२७७.१६	ब्रह्मरन्ध्रप्रविष्टेन	६०.१२	ब्रह्मान्मभूः सुरज्येष्ठो	३६०.४	ब्राह्मणं चोपरिन्यस्य	६४.७	ब्रुं मर्त्यः पंचनामाख्यो	१४३.१३
बृहन्डाजुनोभार्या सैरंघ्री	१३.२३	ब्रह्मराज्यमिति च	२६०.६५	ब्रह्मादिकान्हरिः प्राह	३.३	ब्राह्मणं शंकरं विष्णुं	२६१.२	भ	
बृहस्पतिर्न परिपातु पथि	२६२.२०	ब्रह्मवर्चसकामस्य वासोग्रं	२६०.१०	ब्रह्मादिकारणात्याग	८२.१६	ब्राह्मणं शंकरं सोममादित्यं	२६०.७	भक्तितश्च नृपतौ नित्यं	१५१.५
बृहस्पते अतितदर्यस्त	१६४.७	ब्रह्मवर्चस्विनः पुत्रान्	१६३.३५	ब्रह्मादि कारणात्याग	८४.४२	ब्राह्मणः शाकघान्यादि	२२७.३८	भक्तो विनीतः शारीरैर्गुणैः	२७.६०
बृहस्पते वस्त्रयुग्मं	५८.२४	ब्रह्मविष्णु नृसिंहाख्यं	११५.३३	ब्रह्मादिकारणात्यागान्मंत्रं	७४.५३	ब्राह्मणः शुद्धिमाप्नोति	१५७.४	भक्त्या त्रिविक्रमः पद्मगदी	४८.४
ब्रजेद्युग्मासु पुत्रार्थी	१५३.२	ब्रह्मविष्णु महेशाद्या	२१३.७	ब्रह्मादिकारणात्यागाद्विनिः	७५.५५	ब्राह्मणः क्षत्रिया वैश्याः	२७८.११	भक्त्या दयान्वितैर्विष्णुः	२०२.२०
ब्रह्म कूर्चं समाहृत्य	६६.६	ब्रह्मविष्णुशिवांशेषु	५३.३	ब्रह्मादिमातृपजनाज्जपेन	१८४.१	ब्राह्मणान् च शुद्रान्	१६८.८	भक्त्या वित्तानुसारेण	३२७.१६
ब्रह्म कूर्चो भवत्येव-	१७५.२७	ब्रह्महत्या फलं तेषां तथा	२३६.५५	ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तं	६०.२१	ब्राह्मणान् भोजयित्वा	१०३.६	भक्त्या सम्प्रतिपन्नानां	२७.६७
ब्रह्मक्षत्रविशां द्रव्यं	२०६.२८	ब्रह्महत्या सुरापातं	२१५.६	ब्रह्मादीनि पुराणानि	२७१.१३	ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्या	१७३.१६	भक्त्या स्नानादिकं प्रातः	७६.३२
ब्रह्मचर्यं क्रियामूलमन्यथा	३७२.११	ब्रह्महत्या सुरापातं स्तेयं	१६८.२४	ब्रह्माद्याश्चाष्ट परितस्तं	१४३.१७	ब्राह्मणायतयः सिद्धाः	१०६.६	भक्षणं चार्द्रमांसानां	२२६.२४
ब्रह्मणश्चाधिपतिर्ब्रह्म	३२३.१६	ब्रह्महा क्षयरोगी स्यात्	३६१.३२	ब्रह्माद्याः स्पृहंष्टयः स्युः	१२५.२७	ब्राह्मणाहिमहाभागास्ता	२२२.१८	भक्षणं निम्बपत्राणां	२७६.५६
ब्रह्मणादशरथेन त्वं	१०.२८	ब्रह्माग्नि वायुसूर्यश्च	२१५.४५	ब्रह्माभूतः स एवेह	१६५.११	ब्राह्मणाश्चैव गावश्च	२६२.२०	भक्षयित्वोपविष्टानां	२५७.११
ब्रह्मणाभिहितं पूर्वयावन्	२७२.१	ब्रह्मांगरहितः शुन्यस्तस्य	३१७.२२	ब्रह्माविष्णुश्च रुद्राद्या	११४.२२	ब्राह्मण्यदेव गोविन्द	१७२.११	भक्ष्यभोज्यापहरणे	१६६.३०
ब्रह्मणा सहितः शेषो	१६७.१२	ब्रह्मण च नमस्कृत्य	११५.४१	ब्रह्मा विष्णुस्तथा रुद्र	६२.५०	ब्राह्मण्या कर्तितं सूत्रं	३३.५	भक्ष्यमाणाः प्रजा रक्ष्याः	२२३.१२
ब्रह्मणो हृदये स्थानं	२८०.१३	ब्रह्माणं ब्रह्मणा इचोर्नष्टं	११४.३८	ब्रह्माव्यक्तं सद्ग्रेऽभू	१७.२				

भक्ष्याताम्बुलपुष्पाद्यं	२६०.७८	भद्रके चार्द्धचन्द्रे वा	६४.५	भरतेऽथ गते रामः	६.१	भवांश्चरन् भवांश्छात्रो	३५०.८	भागत्रयं स्थापयेत्तु तेषां	२३६.३२
भक्ष्या पंचनखा प्रोक्ता	१६८.२१	भद्रपीठे निधायेशं	६६.४६	भरतोऽगात्स शत्रुघ्नो	११.६	भविष्यं जानता सृष्टा	१८.२७	भागत्रयेण भागांशो	६७.८१
भगणान्ता पाटलिका	३३१.१३	भद्रः सुसाव्यो वाजी	२८८.६३	भरद्वाजं नमस्कृत्य	१०.३१	भवेच्छन्दः शंकुमती	३३०.१६	भागद्वयं च धर्मार्थं	३२७.१७
भगन्दरातिसारांश्च	३१.२२	भद्रं भद्रमिति ब्रूयान्नानिष्ट	१५५.२०	भर्तृगामथ दम्पत्योः	२५४.१२	भवेत्तस्य फलं वाच्यं	२३१.३१	भागमेकं तु देवाय कालशाय	२७.१४
भगमिन्द्रश्च वायुश्च भग	२६६.११	भद्रा क्षेम्या क्षेमकरी	१२.१३	भर्तारं रक्ष नागेन्द्र समयः	२६६.१७	भदेत्तलयुतैरेभिः प्रतिपानं	२८६.४३	भागमेकं त्रिधाभक्त्वा	४४.४
भगलिङ्ग समायोगं	७८.३५	भद्रायां परिशिष्टाः स्युः	३४३.६	भर्तारं लंघयेद्या तां	२२७.४२	भवेदतिशयो नात संभवा	३४४.२६	भागाभागाविशुद्धचर्यं होमं	६६.११६
भगलिङ्ग समायोगं	८१.३६	भद्रे काश्यपदायादे कुरु	४१.२४	भवत्प्रसादात्पृथिवी नित्य	२६८.१२	भवेदमृतधाराख्या	३३२.७	भागभेदाः समाख्याताः	२४२.५६
भगवन्ततिरिक्तं वा	८०.१३	भद्रे काश्यपदायादे कुरु	२४७.१८	भवद्भिः परिहर्तव्यास्तेषां	३८.३८	भवेदर्थान्तिरन्यासः सादृश्ये	३४४.२४	भाण्डानि तु परित्यज्य	१५८.४६
भगवानघवानर्वावह्निमत	३५१.६	भद्रे तुल्यं च वीधीभि	१०५.२१	भवद्भिस्तदनुज्ञातं परिपूर्णं	१६७.११	भवेदाकाशगंगाया कपिलायां	११६.५	भानुः करो मरीचिः स्त्री	३६०.३३
भगीरथो दिलीपात्तु येन	२७३.३०	भ भीषणी दक्षस्कंधे	१४५.११	भवतो भावनः पान्तु	२१६.२४	भवेद्भवेतां च लिङ्गि	३५८.१६	भानोः पंचदशेह्यक्षे	१३०.१६
भगेत्वेकं तथा पृष्ठे	३७०.३१	भयाय दक्षिणं चांगं	२३२.१६	भवन्ति यत्र दीप्ताश्च	३३७.१४	भवेद्रुतविलम्बिता नभो	३३४.१०	भानोऽस्तु भानवः पुत्रा	१८.३३
भगो न चित्र इत्येवं	२६१.१२	भयानकं मुखपरं गर्भं	३३७.२०	भवन्तु विजयायैत इन्द्राद्या	२१६.३	भवेद् विपादो देवादेविघातो	३३६.३०	भाभासितदिगाभोग	१७७.१०
भग्नसंधारणं तत्र योधानां	२३६.३४	भयाय स्यात्कृन्मूत्री	२३२.३०	भवन्त्यर्थकरा नित्यं	२३१.२६	भवेन्नलरमो लश्च द्वादशो	३३१.१६	भारतं प्रथमं वर्षं ततः	१०८.७
भजमानस्य पुत्रोऽथ	२७५.३४	भयाय स्वामिनो ज्ञेयम	२३२.२१	भवभाय्यमिमाम्या त्व	७.१६	भवेन्नैमित्तिकी परिभाषिकी	३४५.८	भारतं संप्रवक्ष्यामि	१३.१
भजमानस्य बालोऽभूद्	२७५.२५	भयावहं च भद्रं च भगणं	३१८.१७	भवभार्या रावणस्य	६.७	भवेन् मध्यमसंदर्भं	३३७.११	भारते कूर्मरूपी च	१०८.३
भतेभ्यश्च बहिर्दद्याच्छरणो	२६४.१८	भयोत्कटा कालरात्रि	३७१.१६	भवभूतिकरे देवि गृहे	२४७.२१	भवोद्भवः सर्वभूतः सर्वभूत	८४.२६	भार्ये विचित्रवीर्यस्य	१३.७
भदेदण्डानुबन्धः स्यात्	२३४.६	भरणी त्रीणि पूर्वाणि	१२१.३५	भवभूतिकारी देवि गृहे	४१.२७	भस्मदर्भतिलैः कुर्यात्	६६.६७	भावयन्निजमात्मानं	७५.३२
भद्रकं परिलिख्याथ पाश्वे	२६.३४	भरणी दक्षिणे देया	१२८.३	भवं सर्वमथेशानं तथा	२०.२१	भस्मपंकरजः स्पर्शो दण्डो	२५८.१०	भावशुद्धश्च ब्रह्मांडं	१६१.३०
भद्रकाल्यं ततो दत्त्वा	२६४.१६	भरण्यां प्राणहानिः	१२१.७७	भवसि त्वं युवा भवथो	३५८.११	भस्मस्नास्नाय विघ्नानां	८१.७६	भावशून्ये मनोऽस्तीते	८८.४५
भद्रकुम्भः पूर्णकुम्भोः	३६६.८	भरताङ्गारतंबवं भरबाव	१०७.१२	भवद्भिरेव वाचकैरे	३५०.६	भां नेत्रं हस्तयावकर्त्तव्यं	२१.१८	भावुकं भविष्यं भवं	१६०.४४

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

६८

भावो हावश्च हेला च	३३६.४६	भुक्तवत्सु द्विज्रेन्द्रेषु	१५७.१८	भुविभित्तौ च पूर्वादि	३१४.१४	भूमि भित्त्वौषधीश्छित्वा	१५२.३	भूवायुव्यत्ययान्मत्रो	२६५.२०
भाव्यं त्वयानुकूलेन	८४.३६	भुक्तिमुक्ति प्रजाकीर्ति	१८६.७	भुवोऽधो नरका नैके	१२०.५	भूमिर्धान्यं धनं बौधे	१३३.८	भूपयेत्पुष्पवस्त्राद्यैः	७८.१८
भाव्यं त्वयानुकूलेन	८५.१८	भुक्तिमुक्तिः पापहानिर्भक्त्या	२०२.११	भुवोभारावतारार्थं	१२.४	भूमिर्याति लयं चाप्सु	३६८.२४	भूपितो भोजनं कुर्याद्दानाद्यैः	२३५.१५
भासुरान्परिधीस्तांश्च	७५.५६	भुक्त्वा तु भोगदेहेन	३६६.१४	भूगोवाचस्त्विडा इलाः	३६२.८	भूमिशायी निशायां च	१८४.३	भृगुतीर्थं प्रभासं च तथा	२१६.३५
भासोविंशति वर्षाणि	१६५.२६	भुक्त्वा पापन्तु वै पश्चाद्येन	३६६.१६	भूतमध्यनुपन्यस्तं हीयते	२५३.४८	भूमिष्ठाजानुको मंत्री	७५.१२	भृगुतुंगं च कुब्जाम्न	१०६.१८
भास्करेऽनुदिते पीठे	२६७.२	भुक्त्वा पीत्वा तथा तेषां	१७०.२३	भूतये वस्त्रलिङ्गं तु लिङ्गं	५४.२	भूमिष्ठमुद्धतात्पुण्यं	१५५.५	भृगुरत्रिर्वसिष्ठश्च	२१६.४
भिक्षेतात्मविशुद्धयर्थं	१६६.२	भुक्त्वाद्रपाणिर्मोऽन्तर	१६२.१७	भूतले पातितः सर्वे	१०.२६	भूमेः परिग्रहं कुर्यात्	५७.१	भृग्वग्निपाशकाम्मोभिः	१५७.३२
भित्तिः स्त्री कुड्ये मडूकं	३६३.७	भुक्त्यैर्भुक्त्यैर्निर्मलत्वे	२१२.१७	भूतवेताल शांतिस्तु	३२१.६	भूमे घ्राणिं केशनखं	३६६.३१	भृग्वाकाशो सदीप्ताग्निः	३७६.५
भित्तेरायाममानेन उत्सेधं	४२.११	भुजंगप्रयातं यैः स्याच्चतुर्भिः	३३४.१२	भूतांगानि जटाभस्मदण्ड	८२.२१	भूमैर्गोजनतलक्षं तु वसिष्ठ	१२०.६	भृंगराजरसे सिद्धं तैलं	२७६.४०
भिद्यमानस्य तस्यायं	३४७.३८	भुजंगममणिं चैव तथा	२४६.६	भूतादिवर्णं निर्वन्यसेद्	२६५.१०	भूमौ तु मातृका लेख्याः	३२५.८	भृंगहेमरसं दोषा तावती	३०२.१२
भिषङ्मिथ्याचरन्दाप्य	२५८.३६	भुजंगं विजृम्भितं समतना	३३४.२८	भूतानुग्रहं विच्छेदस्तथा	२४०.१८	भूमौ प्रविष्टमेकं तु	५३.१६	भृतो वत्सो जातबलः	२२५.३२
भीमरन्थान्नवरथस्ततो	२७५.२१	भुजंगश्च पिनाकी च	२६३.४६	भूतापीडाह्यहिंसा	३७२.४	भूम्यम्बुधाराग्रहणं	२२६.२३	भृत्यानां वेतनस्योक्ता	२५३.१८
भीमोग्राय सुरुषिण्यै शिरः	१७८.१२	भुजाभ्यामत्र कुब्जाभ्यां	२४६.२२	भूते लुङ् लिट् परोक्षेऽथ	३५८.४	भूयश्च स्वपनयद्वत्	२२६.१५	भृत्याविशिष्टं विज्ञेयाः	२२०.२०
भीष्मः कृत्वा हरिं प्राप्तस्ते	२०५.६	भुज्यते च कृतं पूर्वमेतत्	२००.१५	भूतेषु च शुभा भूः	५४.२६	भूयास्त युयंभूयासमहं	३५८.२७	भेतु काम परानीकं	२३६.३६
भीष्मपंचकमाख्यास्ये	२०५.१	भुज्यते तत्पिशाचाद्यै	१०६.१७	भूनिम्बपाठत्रिफला गुडूची	२८५.३०	भूरग्न्यात्मने हृदयं भुवः	३७२.३०	भेदनं द्रावणाभ्यंगस्नेह	२८७.२१
भीष्माच्छान्तनवाच्छ्रुत्वा	१४.२६	भुज्यन्ते पापिभिर्वक्ष्ये	३७१.१३	भूपवन्मानवादीनाम्-	६०.१८	भूर्जो कूर्मं समालिख्य	३१५.२	भेदनं संहतानां च	२३६.४६
भुक्तं पक्वाशयादन्नं	२८०.७	भुज्यते मानुषा पश्चान्नैता	१६५.८	भूमितीर्थं ब्रह्मतुंगं तीर्थं	१०६.१२	भूर्जे रोचनयाऽऽलिख्य	३१२.२२	भेदनं संहतानां च	२३६.४८
भुक्तमात्रे स्थिते ज्वाले	२६८.२१	भुज्यते पात्रे सौवर्णे	७७.१६	भूमि घटे तु सम्पूज्य	५७.२	भूर्जे वा प्रतिमायां वा	३१५.१४	भेदने छेदने चैव मारणेषु	३१२.१७
भुक्तये पूर्ववक्त्राश्च	८३.४२	भुवनाधिपतीनां च स्थानं	६७.७२	भूमि दत्त्वा सर्वभाक्स्यात्	२१३.६	भूर्भुवः स्वः सुरेशाय	७३.११	भेदयामास रामं च	६.३०
भुक्तये मुक्तये त्वादो	८१.३७	भुविन्यसेद्दामपादं न	३०.२४	भूमि पादैर्मिनिघ्नन्त्यो	२३२.२४	भूर्वापितामहोपात्ता	२५६.७	भेदः सांख्यनश्चैक	२७१.२

भेषजमसीतिदध्याज्यैः	२६०.१६	अमध्यं द्वयंगुलं कार्यं	४४.२३	मण्डपे प्रतिमां स्थाप्य	५८.४	मत्स्यकाली कुशप्रोऽतो	२७८.२६	मधुरां मक्षिकां कुर्यात्काको	२६३.२६
भेषजस्नेहलवणं गंधं	२५८.३६	म		मण्डपे मण्डले दानं	२१०.५	मत्स्यमांससुभक्तपुष्पगन्वादि	२६६.२८	मधुरायाञ्चवर्गान्तादधो	३४३.३
भैक्ष्यावाकभक्षी च	१४६.३	मंसस्नायुशिरास्थिन्यः	३७०.२४	मण्डलं चिन्तयेन्मुख्यं राजा	२४०.१	मत्स्यमांससुराभक्ष्य	२६६.३	मधुरास्तु विशेषेण विज्ञेया	२८१.१६
भैरवी रूपविद्या तु	५०.३६	मकरे वरुणः पाशो	५१.१५	मण्डलं सर्वतोभद्र	२३६.३०	मत्स्यादिरूपिणं विष्णुं ब्रूहि	२.१	मधुरैस्तु द्विजान्भोज्य	६५.१५
भैषज्यं च गणं हृत्वा	२६२.२	मकरो मिथुनः पञ्च	६५.११	मण्डलः सर्वतो वृत्तिपृथग्वृत्तिः	२४२.५०	मत्स्याम्भसा तु सेकेन	२४७.२८	मधुवाता मधुपक्वं मयि	५८.२२
भोग्यकर्मपभोगार्थं	७४.१०	मकरो व्यतिकीर्णश्च शेषः	२४२.५७	मण्डलानि प्रवक्ष्यामि	१३०.१	मत्स्याम्भसा तु सेकेन	२८२.१३	मधु सपिः पयः शक्रं	२७६.२६
भोजनं पश्चिमायां तु	१०६.१६	मगा मगधमानस्था	११६.२१	मण्डलासंहनो भोगो	२४२.४६	मत्स्यावतारं वक्ष्येऽहं वसिष्ठ	२.२	मधुसूदनकं पृष्ठे	५६.३५
भोजयेद्ब्राह्मणादद्याद्	२६६.२०	मघादौ कृत्तिकाद्यन्तस्त	१२३.१०	मण्डले कर्मणां	८१.२४	मत्स्योदकेन शीतेन	२४७.३४	मधुहर्ता परीतापे कालासूत्रो	२०३.१७
भोमादित्यशनैश्चारि	१२१.४७	मघा शनिः पूर्णिमा च योगो	१२५.२६	मण्डलेऽथ यजेद्विष्णुं	२७.३५	मत्स्यो दीर्घस्त्रिविन्दुः	४६.८	मधूकं निम्बपत्राणि लेपः	२८५.३३
भौमादित्ये शनेवारि	१२१.१५	मङ्गलाय नमस्तुभ्यमुदरे	१७८.६	मण्डले स्थाण्डिले वाऽपि	८४.५	मथुराधिपतिं कसं हत्वा	१२.२७	मधूकाक्षतसंयुक्तमञ्जनेन	६७.१३
भौमानां स्वर्गधर्माणां	१०८.२६	मङ्गल्यं च तथा द्रव्यं	२३२.२०	मण्डूकपर्णी भण्डीरी	३६३.४५	मदक्षीणस्य नागस्य	२८७.२६	मधूलिका मधुश्रेणी गोकर्णी	३६३.४२
भौमे पंचदशोक्ताश्च	२३३.६	मञ्जिष्ठा तगरं चोलं	२२४.३२	मण्डूकपर्णी वाराही	२२२.६	मदार्घ्वाणितताम्राक्षमुदारं	३०७.१४	मध्यकोष्ठं भवेत्पद्मं	३११.५
भ्राताऽसौ मे जटायु	८.१४	मञ्जिष्ठामधुकं दाक्षवृहृत्यो	२८६.२१	मतङ्गलश्चैव	८५.१२	मद्रः प्रमादः कामश्च	२४१.६	मध्यन्तु कमलं शुक्लं	३२०.२२
भ्राता दुःशासनेनोक्तः	१३.१६	मठप्रदवानास्त्व लोके	६६.२८	मतङ्गस्य पदे श्राद्धी	११६.३०	मदावाभ्यां मदस्मच्च पुत्रोऽयं	३५३.७	मध्यमातजंतीमध्यगतांगुष्ठो	३०१.५
भ्रान्तं प्रचलितं चैव	२५०.१८	मणिकथां गृहीत्वाह	६.१४	मतङ्गेशं सुसिद्धेशं नत्वा	११५.३५	मधुकं मधुना युक्तं	२८५.१०	मध्यमः पञ्च विज्ञेयः	२२७.५०
भ्रन्तभुदभ्रान्तमाविद्धम्	२५२.१	मणिं जातस्य बालस्य	२६१.७	मत्क्रुद्धा तुराणां च न	१६८.२	मधुकादिरसोपेता	२७६.५१	मध्यमं प्राप्नुयाद्दण्डं	२२७.५६
भ्रामायित्वा बहिर्नैमावर	२६.२५	मणिमुक्ताप्रवालानां ताम्रस्य	१६६.३२	मत्तमयूरं मपया सगौ	३३४.१५	मधुक्षीरं युतं कुम्भं	१०१.३	मध्यमायां तदद्धेन	३२१.१५
भ्रामिते संध्योद्वेपोच्चाटमे	३२५.२१	मणिमुक्ता प्रवालानां	१७३.४३	मत्तं कुवलयपीडं द्वारि	१२.२५	मधुना पायसेनाथ शालूकेन	४०.११	मध्यमावे चतस्रोऽपि	६४.१०
भ्रूवौ यवाधिके कार्ये	४५.८	मण्डनं वर्जयेन्नारी तथा	२२२.२२	मत्तशोण्डोत्कटक्षीवाः	३६७.८	मधुपर्कं तथा चामं स्नानं	२०८.५	मध्यमा मूर्तिपूजा स्याच्च	४७.४
भ्रूणावेक्षितं चैव	१७७.३३	मण्डपे द्वारपूजादि	६२.११	मत्या भुक्त्वा चरेत्कृच्छ्र	१६८.६	मधुमासं च योऽश्रियाच्छावं	१७३.३६	मध्ययैषा स्मृता मात्रा	२८१.२४

मध्यसूत्रं समासाद्य	५३.६	मनः कायाग्निमाहन्ति	३३६.५	मनोजवश्चा क्षुपेऽथ इन्द्रः	१५०.७	मन्त्रयेद्भ्रामयेत्सैन्यं	१३३.१६	मन्त्रेशैलोकपालैश्च	७८.५५
मध्यादीशानकोष्ठस्थे	६२.१३	मननानवतानः सो गगौ	३३४.२६	मनोजवस्तथोजस्वी	२१६.१७	मन्त्रवर्जमिदं कर्मशूद्रस्य	१५७.२८	मन्त्रैर्वै द्वापदिभ्यो	३५.८
मध्याह्ने चोद्यति स्नात्वा	११६.२	मनः प्रसादः श्रद्धा च तथा	२४१.५	मनोद्वयोरुमैका स्याद्रुद्रो	२६६.११	मन्त्रविद्यामहं वक्ष्ये	२६३.१	मन्त्रैः सदाचर्नीयास्ते	२६६.३८
मध्याह्ने भोजनागारे	७७.८	मनसः कांक्षितं राम	२६०.३	मनोधृतिर्धारणा स्यात्समाधिः	१६१.२५	मन्त्रश्चाहिरथेत्येतच्छराणां	२६०.६८	मन्त्रो घोरामरौ बीजे	८६.८
मध्येऽग्न्यादौ च धर्माज्ञा	३३.३५	मनसः काम इत्येतां	२५६.५४	मनोन्मनो महावीर्यं	८६.७	मन्त्रस्तानं भवेदेवं	७२.२२	मन्त्रोषधानि चक्राणि	१४२.१
मध्ये चतुष्पदे स्थाप्या	४०.१८	मनसा च तथा शुद्रा	२०६.४०	मनोरूपेण तस्यैव	६१.३६	मन्त्रस्मृतेरक्षिरोग शिरो	१३७.७	मन्थानं मन्दरं कृत्वा नेत्रं	३.५
मध्ये तस्य चतुर्भिस्तु	४२.२	मनसा पात्रमुद्दिश्य जलं	२०६.५६	मनोर्वेवस्वतस्यासन्पुत्रा	२७३.५	मन्त्रहीनं क्रियाहीनं	७६.१८	मन्थानं मन्दरं कृत्वा	२७६.१६
मध्ये तु डिण्डिमं प्राच्यं	२६१.२३	मनसा सदमकर्तृणा	३८.२	मनो लक्ष्यगतं कृत्वा मुनिष्ठता	२५०.७	मन्त्रहीनं क्रियाहीनं	१७५.५६	मन्दाक्रान्ता नभनतं	३३४.२२
मध्येन सावर्कशशिभिर्धूप	१४०.८	मनसा कल्पितैर्भक्त्या	१७५.४८	मनोव्यापार भूयिष्ठो मन	३३६.४६	मन्त्रा ईशानमुख्याश्च	३२३.१८	मन्दरा वर्ज्यबीजानि	१२१.४६
मध्ये नेत्र दिशास्त्रं च	३११.११	मनुनोक्तोऽब्रवीन्मत्स्यो	२.११	मन्त्रदूतप्रयाणाजिनियतं	३३७.२६	मन्त्राक्षर द्वयं लिख्य एकं	१३८.७	मन्दिराग्निदलारूढं	५२.१३
मध्ये पद्मं पूर्वच्च	३२०.३५	मनुर्विष्णुयज्ञिवल्क्यो	१६२.१	मन्त्रध्यानं प्रवक्ष्यामि	३०.२५	मन्त्राक्षरं यदा साध्यं	१३८.६	मन्भयं मधुसूदनञ्च सुन्दरं	३१८.१६
मध्ये पद्मे जयेद्ब्रह्म	३०.१	मनेर्वेवस्वतस्तेपे तपो वै	२.४	मन्त्रध्यानाौषधिकथामुद्ग्रेया	२८३.५१	मन्त्राणां तर्पणं प्रायाश्चित्तहोमं	७६.५	मन्याहुनुनिगालस्थ	२८६.२३
मध्ये पूर्णशिलान्यासः	६४.६	मनुश्चतुर्दशी भौत्यः	१५०.२०	मन्त्रध्यानाौषधैर्दष्टचिकित्सां	२६५.१	मन्त्राणां त्रयमेकं च	८३.२६	मन्वन्तराणि वक्ष्यामि	१५०.१
मध्येऽञ्जं पट्टिकाबीजं	३२०.१८	मनुष्यधनहस्त्यश्वपशुवृद्धि	२४७.२३	मन्त्रपीठं प्रवक्ष्यामि	१२४.४	मन्त्रान्सन्तर्प्यं सम्पूज्य	१०३.८	मन्वादयो भुक्तिमुक्ति	१५१.१
मध्ये भद्रादिजातीनां	२८८.५८	मनुष्याणां तु हरणे	१७३.४४	मन्त्रमष्ट सहस्रं तु	३११.१५	मन्त्राः पृथक्पृथक्वा	३४८.२४	मन्वाद्याश्च हरिर्वेदं	१५०.२३
मध्ये शिवं समुद्रं च	६०.५	मनुष्यादिकतुष्ट्यर्थं	४१.२८	मन्त्रं च मनसा भिन्नं	६६.६०	मन्त्रिणाश्चाखिलात्मज्ञान	२१८.४	मम मूलस्य विस्तारमग्रे	५५.४
मध्ये सरस्वती पद्मे	३१६.६	मनुष्यान्सर्वभूतानि	२२.८	मन्त्रं दद्यात्सुसिद्धो तु सहस्रं	२६३.२०	मन्त्रेण पिण्डिका कृत्वा	६२.१२	मम रक्तः पिता पुत्र	११५.५८
मध्योऽह्नं स्यात्तदह्नोऽघो	२१२.१२	मनुष्या मुनिशादूल	२८०.४०	मन्त्रं सन्धारयित्वा तु	६७.२७	मन्त्रेण बहुरूपेण	१०२.६	मयागत्य मतङ्गेऽस्मिन्	११५.३६
मध्वाज्यशुण्ठीं संसेव्य पक्वं	२८६.५	मनुष्याश्चोपजीवन्ति	१८.४१	मन्त्रं स्वधिष्ठितं कुर्याद्येन	२३५.११	मन्त्रेणानेन विन्यस्य	४१.१८	मया गयां समासाद्य	११६.४२
मध्वाज्वलीरदूर्वाभिमूलेना	१०३.११	मनुष्ये बाधका ये तु	२७६.६	मन्त्रं येतेह कार्याणि नानाष्ट	२४१.२	मन्त्रेणोन्द्रं समभ्यर्च्यं	२६८.१३	मया तत्क्रियते देव यथा	३३.७

मयादत्तं गृहाण त्वं कुरु	१८३.१०	मर्माद्यैरासने दत्ते	८१.५६	महादानानि देवानि रत्नानि	२७२.२७	महाव्याप्तिं च शून्यं च	१४४.१४	मांसवर्जी चाश्वमेधी	१७५.२६
मयूखलया पिच्छमौलिः	३०६.४	मय्यादायाः प्रभेदेषु क्षेत्रस्य	२५७.६	महादेव प्रसादेन तपसा	१८.४२	महाशल्काश्च वर्षासु	११७.४८	मांसवर्जी यवाहारो	१६८.१३
मयो भूर्वात इत्येतद्गवां	२५६.६३	मय्यदिशौ लो गोमेधश्चन्द्रो	११६.४	महादेवं च भीमं च	६२.४७	महासङ्कुलधुद्रेषु सश्रयेरन्मत	२४२.३७	मांस वायव्यकृच्छ्रं स्यात्पाणि	१७१.१४
मरके समनुप्राप्ते रिपुजे	२६०.२८	मलयात्कृतमालाद्यास्त्रि-	११८.८	महादेवं फाल्गुने च तिलाशी	१८४.४	महासुदर्शनो व्योमव्यापी	३००.६	मांसादि त्यक्त्वा विप्रः	१६८.१०
मरणं मरणेनैव सूतकं	१५८.६३	मलिनी करणीयेषु तप्तं	१६६.२५	महाध्वजः समाख्यातो	१०२.६	महिमा सहनस्यासीन्महिम्नो	२७५.३	मांसादीर्घजिवद्वायु-	३०१.२३
मरणं बल्लिलाभश्च	२२६.२६	मल्लः ककुत्स्थश्चानेन	२१६.५१	महानादं भास्वरं च	३१८.१८	महिष शारभं शाङ्गं	२४५.१०	मांसासृक्कफजा जिह्वा	३७०.२१
मरणं शिवलोकाय सर्वद	११३.६	मल्लिकाभिः पुरक्षोभः	३०६.१४	महान्तस्तत्सुतश्चाभून्मनस्य	१०७.१७	महिषस्थ दण्डहस्तं यमं	६६.२८	मांसोदनेन धर्मशमेकैकस्मिन्	४०.६
मरणादेव कर्तव्यं संयोगो	१५८.१६	मसूरपिष्टेनोद्वर्त्यं	५८.११	महान्महान्तो महतामेवं	३५१.६०	कहिषाक्षेण धूपश्च द्विरात्रे	२६६.४	माघे चाश्वरथं पण्डं दत्त्वा	२१२.४
मरीचिः कश्यपः यान्तु	२१६.५	मसूरमुद्गौ पेयार्थं भोज्या	२७६.१५	महापथे तु पतिता द्रौपदी	१५.१३	महिषासुरस्य जननी या	२११.६	मांगल्यं परमं नास्ति	१४६.६
मरीचिकाग्निमध्ये तु	१०५.१०	मस्तकायनमध्ये तु	२५०.१५	महापापानुयुक्तानां	१७०.१	महिषीदानमाहात्म्यादस्तु	२११.५	मातरं पितरं ज्येष्ठं	२२७.२८
मरीचिमय्यङ्गिरसं पुलस्त्यं	१७.१५	मस्यो हि मनवे दद्याद्विषुवे	२७२.२१	महापाशुपतास्त्रं तु	३१७.१६	महिष्यादिषु चाप्येत	२३२.२५	मातापितामही चैव	११५.१४
मरीचिर्ब्रह्मणः पुत्रस्तामुवाह	११४.११	महकालं च यमुनां	७४.३	महाप्रलयकं यावद्रौखे	२०३.७	महीत्रीणाम वरोस्तिवति	२५६.६४	मातामहानामप्येवं	१६३.१३
मरीचिश्च विवस्वाश्च	१०५.१५	महदादेविकारस्य	३६८.१८	महाबृहती जागर्तः	३३०.११	महीश्वरं वास्तुमयं वर्द्धन्या	४०.२३	मातामहानामप्येवं	१६३.१६
मरीचेः कश्यपस्तस्माद	२७३.२	महाराज्यं सूयते हि स्वय	२१६.१०	महाभयेषु सर्वेषु स्मृतं व्यं	३२३.६	महेन्द्रश्च रविः सत्यो	२४७.७	मातामह्यां तथा चार्ये मृते	१५८.३५
मरीचेन समायुक्तं	२८५.६२	महतस्त्वे महान्तञ्च	३६८.२५	महाभूतानि कोणेषु	२६१.११	महोक्षोत्सृष्टपशवः	२५७.१४	मातुः प्रवेशो जठरे चिता	२२६.६
मरीचो रावणं प्राह रामो	७.१४	महर्जनस्तपः सत्यं	३०.५	महामारीं प्रवक्ष्यामि विद्यां	१३७.१	महादरो महापाश्वर्यो मत्त	१०.१६	मातुराहारपीतन्तु सप्तमो	३६६.२४
मरुद्योममरुदबीजश्चतुः	६१.१०	महाकर्म पूजयित्वा	३१५.५	महायोगी बलिस्तस्मा	२७७.११	महोषधामृताक्षुद्रापुष्कर-	२८५.१७	मातुलानीं स्वसारं च	१७३.५४
मरुन्मरु मरुति एवं	३१५.५६	महाकल्पश्च कल्पश्च	२१६.१२	महारूपं तु वैशाखे येजज्जाती	१६१.५	मांसं तृप्तिस्तथारण्यैः	११७.४४	मातुलुंगारसक्षौद्राक्षा-	२७६.२१
मर्दयन्तु रणे शघ्नन्सम्प्रगृह्यो	२३६.१३	महाज्वाले पापबुद्धिः	२०३.१५	महारौरवके रोद्रे गृहक्षेत्रा	२०३.८	मांसपायसमद्याद्यैर्वलिः	२६६.४०	मातुलुंगरसा जातिशुष्क-	२७६.१४
मर्दलः पणवस्तुल्यो क्रिया-	३६०.७५	महात्म्यं सर्वतीर्थानां वक्ष्ये	१०६.१	महालक्ष्मीं प्राच्यं गौरीं	११६.२१	मांसं जग्ध्वा कंजरस्य	१६८.१६	मातृकामण्डवर्गादिद्यां	६२.२३

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

७२

मात्रात्रयं त्रयो वेदास्त्रयो	२५६.७	मायाबीजं च गुह्यांगेषट्	१४३.२	मार्जारोलूकगोमायु	३७१.२४	माहेन्द्रं स्नानमैशेन	७२.२०	मुकुटोपरि कर्तव्यं सूत्रमेकं	४४.१०
मात्राभिभेदयित्वा तु	६६.३	मायामृगोऽसौ सौमित्रे	७.२०	मालामन्त्रस्तु संवेष्ट्य	३१५.४	मितश्च सम्मितश्चैव तथा	२६६.१४	मुकुलः सृज्ययश्चैव राजा	२७८.२०
मात्राभिर्गणाना यत्र सा	३३७.२२	माया लीला लाली यामा	३१४.१६	मालिनं पतिवस्त्रं च	३०७.१६	मित्रं श्रोडीशषष्ठ्याख्या	१४३.१२	मुकुलस्य तु मोकुल्याः	२७८.२१
मात्रावणश्चितुर्निघ्ना	१४२.४	मायावती मत्स्यमध्ये	१२.३८	मालिन्या नादिफान्तस्यान्	१४५.६	मित्रं च शत्रुतामेति	२३३.२४	मुक्तवृद्धौ च वश्यादौ	३२०.१७
मात्रा वै स्वरसंज्ञा	१३२.१६	मायेयमिति तां ज्ञात्वा	३.२१	माल्यवान्पूर्वतः पूज्यस्तत	२१२.१३	मित्रविन्दा च कालिन्दी	२७६.४	मुक्तसन्धारितं ज्ञेय	२४६.५
माधुर्यं सविधां च कोमलत्व	३४६.१२	मायोपायं प्रवक्ष्यामि	२३४.८	माषादयः शमीधान्ये	३६६.२६	मित्र सेवां न कूर्वीत	१३२.२३	मुक्ताः सौवर्चलाजादि मद्यं	२७६.२८
माधूकरमसं कुलधत्तं	१६१.६	मायोपेक्षेन्द्रजालं च	२२६.६	माषापिप्पलिशालीनां	२८५.६५	मित्रमित्रावनीहेमसाधनं	२४१.२३	मुक्तवाग्निं मृदितव्रीहिरदग्धः	२५५.४२
माध्यां तु समतीतायां	१८८.७	मारणोच्चाटनादीनि	३२५.२२	माषार्कत्वक्पयस्तेलं	२८३.३६	मित्रावरुणयोः पुत्र कुम्भयोने	२०६.६	मुक्त्वा वागं ततः पश्चादुल्का	२५०.६
माध्यां दद्याद्ब्राह्मस्य चरितं	२७२.१४	मारयेदविरादेष श्मशाने	३१२.१४	माषास्तिलाः सगोधूमाः	२६२.३२	मिथुनं कन्यका मीनो	१२७.१७	मुखजाग्निमरुद्भ्यां च	१८.२५
माध्वीकं टंकमाध्वीकं मोरेयं	१७३.२२	मारीचं मानवास्त्रेण	५.८	मास इत्यसपत्नघ्नं संग्रामं	२५६.६१	मिथुनस्ये रवौ दर्शाद्यादि	१२१.५४	मुखविम्बो भीषणश्च कृतान्तः	३१७.७
मा नः कोशं तथा गोष्ठं	२३७.११	मारीचनिशिनकरः स मां	३०२.२८	मासव्रतकमाख्यास्ये भुक्ति	१६८.१	मिथो भेदश्च भेदजैर्भेदश्च	२४१.५१	मुखं द्वारं भवेदस्य	६१.२५
मानसानां रुजादीनां विष्णो	२८०.६	मारुताय ध्वजं पीतं	६३.१७	मासादूर्ध्वं च विन्ध्यस्था	८.१२	मिथ्याहृष्टिर्नास्तिकता	३६०.४६	मुखं प्रतिमुखं गर्भो	३३८.२१
मानुषाख्यस्तथा शम्भो	१५४.१६	मारुतौ स्पर्शनं श्रोत्रमिन्द्रिये	८८.५	मासानष्टौ तु महिषी	२५७.१०	मिथ्याभियोगाद्विगुण	२५३.४१	मुखं प्रति समः कार्यो	५४.४४
मानेन तुलया वापि	२५८.३८	मार्गवैयाघ्रबास्तानि चर्माणि	१५३.८	मासि संवत्सरे चैव	१७५.३४	मिथ्याभिशास्तः श्रीकाम	२४१.५५	मुखवर्जं च गोः शुद्धा	१५६.१०
मानेनेक्षुर सोदेन वृतो	११६.७	मार्गशीर्षे भृगाशिरे	१६६.१६	मासेन भक्षयेदेतत्सुर	१७१.६	मिथ्याभिशास्ति कृष्णस्य	२७५.४४	मुखस्थे च भवेत्पीडा	१२५.३२
मा पुत्रान्मा सहृद्वर्गा	२३७.१२	मार्गशीर्षे सिते प्राच्यं	१८२.४	मासेनैकेन निष्पापो	२६२.१३	मिथ्या वदन्यरीमाणं	२५८.५२	मुखेन दोहनं शस्तं	२२६.२६
मा मे ऋणोऽस्तु दैवत्यो	२११.११	मार्गविरोधको मार्गो	२३२.१७	मासोपवास कर्त्ता वै न	२०३.२३	मिश्रवर्गादिद्वितीयं तु	३१०.१५	मुखे नेत्रे ललाटेऽथ	१२५.३१
मामोदेत्तदोमोमा रक्षत-	३१४.६	मार्गो या देवतास्तासां	२३६.७	मासोपवासद्वादश्यामित्यादि-	६६.५	मीनादीनां तु पञ्चानां	४७.२	मुखोः प्रसवण वृत्ते	१५६.११
मायापदेश शक्त्यन्तं तुय्यौ	६६.७६	मार्जनाद्यज्ञपात्राणां	१५६.४	मासोपवासादेरन्यां	६६.१६	मीनो मेषोऽथ मिथुनं	१२७.१३	मुख्यः सर्गश्चक्षुषंस्तु	२०.३
मायाप्रसादप्रणवेनाशकः	३२५.१४	मार्जारं कुक्कुटौ ग्राम्यौ	२३१.१३	मासोपवासी प्रदेशे स देशो	२०४.१६	मुकुटं तालमात्रं स्यात्तालमात्रं	४४.५	मुख्यः स्यात्प्रथमः कल्पो	३६५.८

मुख्यस्याथविताराय	३३७.१६	मुनयो बलिरिन्द्रश्च	१५०.१३	मूर्च्छसि भोजयेन्नागं क्षौद्रं	२८७.१०	मूलमन्त्रेण सृष्टीशमाहुतीनां	२७.३६	मृगकुम्भकयोः प्रीतिः	१३२.२६
मुख्यो भाल्लाटशशिनौ	२४७.१४	मुनिपत्रैः कृतस्वेदं	२६८.६	मूर्तीनां केशवादीनां	४४.२४	मूलमष्टशतं जप्त्वा	७४.७७	मृगयाक्षादिवास्वपनः	३६२.२४
मुख्यौपचारिकी चेति सा च	३४५.६	मुनेर्यजुतां कुम्भरथां रात्रौ	२०६.३	मूर्द्धानिमित्तमन्त्रेण	५८.१८	मूलं जष्टवाघ्यपात्राम्बु	७३.०५	मृगराजं वृषं नागं	५८.३१
मुच्यते पातकैः सर्वैर्ज्जत्वा	१७१.२	मुमुक्षोर्वा निवृत्ताद्या अजाता	६६.८६	मूर्द्धान्तो भूतभागेशो व्यक्ते	५४.३४	मूलं दुर्विश्वगन्धोत्थं	३०२.१६	मृगः शशोऽथ वृषभः	३३.४७
मुच्यते प्रेतलोकात्	२११.१३	मुरामांसी चामलकं	५७.२५	मूर्द्धाक्षिमुखहृद्गुह्यपादे	३०६.७	मूलं देहे द्वादशांगं	२३.७	मृगशिरः पञ्चरात्रमाद्रसि	१२१.७१
मुच्यते विकृताच्छीघ्र-	२६०.३४	मुलमुच्चार्यं शक्त्यन्तं	६७.३१	मूर्द्धाभिषिक्तो राजन्यो	३६६.१	मूलं लयान्तमुच्चार्यं	७६.११	मृज्जलाम्बां स्मृतं बाह्यं	३७२.१८
मुच्यते सर्वपापेभ्यो गदी	२५६.१३	मुष्टिमात्रं शताद्धे	६५.२१	मूर्धा हन्तभिकण्डाश्च	३७०.२२	मूलं लयान्तमुच्चार्यं	७६.१४	मृतके सूतके वापि रात्रिमध्ये	१५८.६७
मुच्यन्तु मा शपथ्यानि	२६०.४५	मुष्टिस्ताक्षंकरस्यान्तः	२६५.१५	मूर्ध्नि वक्त्रे ललाटे च	१३३.१७	मूलस्वामी स वै रक्ष्यस्त	२२५.१२	मृतपञ्चनखात्कूपादमेघेन	१६८.१२
मुचामि त्वेति सूक्तेन	५८.२१	मुसलोलूखलं दद्याच्छिलां	५८.३३	मूलकं पूरिकां पूपांस्तथै	२६६.१७	मूलमूर्च्यङ्ग विद्याभिस्तण्डुल	३०४.६	मृतसञ्जीवनीकल्पो	२८६.२४
मुचेद्वायुं ततस्तुर्ध्वं श्वासे	२१४.२३	मुस्तपर्पटकोशरि चन्दनो-	२७६.४	मूलक्षेत्रे महेशस्य धारायां	११६.१२	मूलविद्यां समुच्चार्यं	३११.६	मृताहनि च कर्तव्यं प्रतिमासं	१६३.२६
मुण्डनं सर्वकृच्छ्रेषु स्नानं	१७१.३	मुस्ताभ्यासस्तथा	२७६.३१	मूलच्छेत्रे विनाशः	२३६.३३	मूलाणुनाध्वतोयेन	७४.८०	मृते जामातरि प्रेते दौहित्रे	१५८.३४
मुण्डपृष्ठे शिरः साक्षाद्	११५.४४	मुहूर्तभूतं देवस्य मर्त्ये	२७३.१४	मूलदण्डं सपत्रं च फलपुष्प	२१३.५	मूलाद्यं रीश्वरान्तंश्च	८०.१२	मृते पितरि कुर्यस्तं	२५६.२१
मुद्गरः शूलचक्राब्जभूतो-	५१.४	मुहूर्तं विषया स्वादो	२००.१६	मूलदेवेच्छया जाता शक्तिः	१२४.३	मूलेऽमृत्युग्राविस्तांगमग्रे	५३.२२	मृते भर्तृरि स्वर्ग्यया	२२२.२१
मुद्गाढकमसूराणां सतित्ने	२७६.३६	मुहूर्तचिन्तेतनां प्राप्य	६.२३	मूलन्तु व्यंगुल यान्या	२४.६	मूलेन जहुयात्पूरुणां	८८.२३	मृतोऽपि बान्धवः शक्तो	१५६.७
मुद्गाः सयवगोधूमा धान्यं	२७६.१६	मूढस्तत्राऽनुबध्नाति	३८.२४	मूलपूष्पाणि दिव्यानि	३५.६	मूलेन तच्छिखावन्धं	८३.७	मृत्कपायादिभिः स्नानं	१०२.११
मुद्राणां लक्षणं वक्ष्ये	२६.१	मूत्रभंगेऽथ वा बीजं	२८७.१७	मूलबीजं स्त्रिभिः प्राणध्यायकं	३००.१८	मूलेन शेषं पात्रस्थं	८०.१०	मृत्तिकां रोचनां गन्धं गुग्गुलं	२६६.६
मुद्रामुकुटवासांसि	६५.५४	मूत्रं कृत्वा ब्रजन्वर्तम्	१७०.३५	मूलबीजं स्त्रिभिः प्राण व्यापकं	३०१.१७	मूलेन स्वीयबीजं वा ज्ञेय	६६.११५	मृत्तिकालम्भनाद्वापि सर्वपापैः	१११.७
मुद्रा वक्ष्ये प्रणीताद्याः	३१०.३२	मूत्रस्य चैव पित्तस्य	३७०.४१	मूलमध्याग्रभागेषु	१००.२	मूलेनोत्तिष्ठेत्युत्थाप्य	६४.१८	मृत्युः कुर्यात्तु राजानां	२२१.१
मुद्रास्फोटो वंशपूरो भोजः	१४४.१२	मूत्रोच्चारं द्विजः कृत्वा	१७०.३६	मूलमन्त्रभविस्पष्टं	७५.७६	मूले पादौ यजेज्जघ्ने	१६६.२	मृत्युञ्जयं प्रवक्ष्यामि	१३३.३४
मुनयोः दक्षिणे पाश्वे	१४०.७	मूत्रोच्चार्यं शुचिर्भुक्त्वा	१७३.३२	मूलमन्त्रेण देवेशं	३३.३३	मूले ह्रीं शिवाय नमः	७४.७४	मृत्युञ्जयं समुद्दिश्य	२११.२४

मृत्युञ्जयी मृत्युजितस्याद्	८१.५२	मेरोः प्रियव्रतः पुत्रानभिषिच्य	१०७.८	मोचयेदधिकारे वा	२७.६६	यः कुर्यात्पश्चिमं पादं	२८८.३५	यजेत्सहस्रमेकं तु पूजां	३११.२७
मृत्युर्येनोदयस्तेन चास्तमेका	१२३.७	मेरोश्चतुर्दिशं तत्र	१०८.१०	मोचा रम्भा च कदली	३६३.५५	यकृत्पत्नीहाश्रया चान्या	३६६.४५	यजेत्सनात्वा तु मध्याह्ने	७७.७
मृत्योर्व्याधिजराशोक	२०.२०	मेषमांसेन दश च माहिषं	११७.४६	मोटयेद्यद्वकाले तु	१३३.१८	यक्षिण्यस्तब्धदीपक्षिण्यः	५०.३८	यजेत्स्वातिषु दन्ताग्रमास्य	१६६.६
मृदुः स्कन्धे लघुर्वक्त्रे	२८८.५२	मेषमिथुनयोः प्रातिमैत्री	१३२.२२	मोदकान्ब्रह्मणः प्राच्यां	६३.१६	यक्षीवह्यो धिशीमहि	३५८.२८	यजेदनादिविमलं सर्वज्ञ-	१४४.२४
मृद्वीकानारिकेलाम्बुपाक	३४६.२३	मेषः संज्ञां विषं साज्यमस्ति	३०४.१	मोर्व्या द्रव्याश्रिते	३६२.१०	यच्च ते परमं तत्त्वं	६०.२७	यजेद्यथोक्तं तां देवीं	३०८.१८
मृद्वीतमा कल्पति	३५६.१६	मेषादौ प्रातिलोम्येन त्रयो	१२२.१६	मोहयामास दैत्यांस्तांस्तया	१६.३	यच्चैवापेनयेद्द्रव्यं तस्य	२३२.६	यजेद्रवलकसहाञ्छिवेन्द्रा	१४३.७
मृन्मयेन जलेनोदक	२१८.२०	मेषाद्या दिशि पूर्वादी	१२५.३७	मोहनी हरिता कान्ता	१२३.३०	यच्छेषं दशरात्रस्य	१५७.१३	यज्ञभागं गृहाणेमं	५८.२०
मृन्मृतिका प्रशस्ता तु	३६३.२	मेषाद्याश्चतुरः कुम्भा	१२५.२८	मोहरूपमभेद्यं च लयसञ्ज्ञं	८४.४७	यच्छेषं दशरात्रस्य	१५८.२३	यज्ञविद्या महाविद्या	२३७.४
मेखला भागमात्रा स्यात्खातं	४५.५	मेषाशृंगबलालोघ्रशिला-	२६६.११	मौञ्जी बन्धनतो जन्म	१५१.१०	यजन्ति क्रोञ्चद्वीपस्तु	११६.१८	यज्ञादिसम्भवायैव गोविन्दाय	१८३.७
मेखलाभागसंयुक्तं	३२०.३६	मेषीक्षीरे च गोमूत्रे सिक्तं	२८३.७	मौने ते तूष्णी तूष्णीकं	३६१.२५	यजमानं चतुर्भिस्तैरभिषिञ्चेत्स	१६७.६	यज्ञावभृथस्नानेन	६६.२३
मेखलायोनि संयुक्तं कुण्डं	१६७.३४	मैत्रायणी च संज्ञा च	२७१.५	मौलीभूतं श्रेणिमुहद	२४१.४३	यजमानो गुरुं विद्यां	६३.११	यज्ञैर्दानैस्तपोभिश्च	२७५.८
मेखलाषोडशांशेन खातं वा	५३.१८	मैत्रे कन्याविवाहादि शुभं	१२३.१८	म्रक्षणे वस्तिनस्ये च भोज्यं	२८६.३२	यजमानो ध्वजे लग्नं	१०२.२७	यज्ञोत्सवविवाहेषु तथा	२०६.७
मेघकाले च शरदि हेमन्ते	२८०.२४	मैत्रे चैव दशाहानि	१२१.७४	म्रियमाणीपि नादद्या	२२३.३०	यजमानो ह्यशक्तश्चे	३३.५३	यञ्जन्तीति तथाश्वानां	२६०.६६
मेघाग्निमधुपिङ्गाभा	२५.५	मैथुनं तु समासेव्य पुंसि	१६६.३७	म्लेच्छैर्गतानां चौरैर्वा कान्तारे	१७०.३०	यजुर्विधानं कथितं वक्ष्ये	२६१.१	यत इन्द्रं भजामहे	२६१.३
मेघान्धकार वृष्ट्यचाग्नि-	२४१.६७	मैथुनस्य परित्यागो	३७२.६	य		यजुर्विधानं वक्ष्यामि	२६०.१	यतः फल्गु यतो भिन्नं	२४२.६३
मेघपूर्वोत्तरास्वेव कटिं वै	१६६.३	मैथुने कटधूमे च सद्यः	१५७.३४	यं च बीजं नाभिमध्यस्थ	३०७.७	यजुर्वेदतरोः शाखाः	१५०.२७	यतिः कुमारभावेऽपि विष्णु	२७४.२१
मेढ्रे तथापरं कार्यं कथ्यां	४४.८	मोक्षदः श्रीगदी पद्मी शंखो	४८.३	यं बीजेन वबीजेन	३३.३०	यजुषां पडर्णा गायत्री	३२६.२	यति धर्मं प्रवक्ष्यामि	१६१.१
मेघामेधातिथिर्भवः सवनः	१०७.२	मोक्षं याति परं स्थानं	३११.२५	य आत्मव्यतिरेकेण द्वितीयं	१६५.१०	यजुर्वेद्यथर्ववेदी गन्धद्वारेति	२१८.२६	यतिर्वसुस्वरा भी वौ	३३४.१६
मेरुव्रते तु कार्तिक्यां	२१२.१०	मोक्षोऽपवर्गोऽज्ञानमविद्या	३६०.५१	यः कश्चित्तु हरेत्प्रैतमसपिण्डं	१५८.४४	यजेतवाश्वमेधेन स्वजित	१६६.३	यतिर्विच्छेदइत्युक्तस्त	३३४.१
मेरोः पश्चिमदिग्भागे	१०८.२६	मोक्षे धीज्ञानमन्यत्र विज्ञानं	३६०.५०	यः कश्चिदर्थोऽभिमतः	२५५.१६	यजेत्पञ्चोपचारेण	७४.६४	यति व्रति ब्रह्मचारिनृप	१५७.३३

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

७५

यतिगृहस्थसाधून्वा	११७.३	यथाऽखण्डं जगत्सर्वं	१६०.४	यथालाभं धारयेत्ताः	१२३.२४	यदा तु द्विगुणीभूतमृण	२५४.२४	यद्वारण्येन पुष्पादि	६४.१७
यत्करोत्येकरात्रेणवृषलीसेवनं	१६६.४१	यथाच्युतस्त्वं परतः	१६६.१६	यथालाभोपपन्नेषु रौप्येषु	१६३.११	यदात्र चलते किञ्चिन्	१३०.१६	यन्ता हस्तिपके सूते	३६२.१२
यत्काठिन्यादिनिमुक्तं	३४६.१४	यथा जीमूतघोषेण हृष्यन्ति	२६६.१६	यथावत्सर्वभक्षाणां	७५.४८	यदादहतदुर्बुद्धिं तदा	२२६.१६	यन्त्रमुक्ते पाणिमुक्ते	२४६.२
यार्तिकचिदेवमादिस्याद्र	२६४.६	यथाजीमूतशब्देन स्त्रीणां	२६६.३७	यथा वश्यस्तथा शिक्षा	२८८.५६	यदा द्वावपि नेच्छेतां	२४०.३०	यन्त्रमुक्ते पाणिमुक्ते	२२०.८
यत्तद्दृश्यमग्राह्यमगोत्रं	१.१८	यथात्मनि यथा देवे	२०१.१३	यथा वस्तु तथा रीतिर्पथा	३४५.५	यदाधारादिभेदेन प्रासादेष्वापि	६२.६	यन्त्रस्य धारणाद्रोगाः	१३३.४०
यत्पादौकः प्रवक्ष्यामि	१०५.१७	यथा यालि यमि कथं	३५६.२१	यथाविधि समभ्यर्च्य	८०.६	यदा प्रमादिभिः पूर्वमत्यन्तं	२००.१३	यन्त्रेषु पोड्यन्ति	३७१.२८
यत्पुंस परदारेषु तच्चैतां	१७३.५०	यथा देवालये न्यासस्तथा	६३.३४	यथा विष्णुजगत्सर्वं	३१.४१	यदावघ्नं दाक्षायणां	२६०.७५	यन्नाम्ना पातयेत्पिण्डं	११६.२६
यत्प्राप्य न निवर्तन्ते	१७२.१८	यथा देवे तथा देहे	५६.४०	यथा विष्णो स्मृते सद्यः	३१.४२	यदा मन्यते नृपतिराक्रन्दने	२२८.१	यन्नास्ति सर्वलोकस्य	१६५.१७
यत्र त्रिरात्रं विप्राणामाशौचं	१५८.८	यथानाम महाद्रव्यं	२०६.५६	यथाशक्ति प्रदद्याच्च	११७.३०	यदाऽशुद्धा तदान्येन कारयेत्	१७५.४०	यन्मया चिन्तितं दुष्टं	१७२.१०
यत्र (पद्म) केसरकिञ्जल्क-	३०३.१०	यथा परं ब्रह्म हरिस्तथा	२७०.१५	यथासङ्ख्यमनूददेशः	३४६.२१	यदि तत्र विपत्तिः	१६६.१०	यन्मामवं ब्रवीषि त्वं	६.२४
यत्र बीज समुत्पत्तिर्नार्थरं	३३८.२३	यथापराह्णे सायाह्णे	१७२.१२	यथेदं कृतयत्नेन	८१.३३	यदि तस्मिन्निमग्नांग	२५५.४५	यः प्रसिध्यति सामान्य	३४७.२२
यत्र साधारणो धर्मः कथ्यते	३४४.१०	यथाभवेद सम्बाधो	२४२.३६	यथेदं शावपाशोचं सपिण्डेषु	१५८.६०	यदि दद्यात्समानशान्काय्या	२५६.२	यमकं साव्यपेतश्च व्यपेत	३४३.१२
यत्र स्वाभाविकत्वं वा	३४४.२८	यथाभिलषितं प्राप्तिं	१६६.२१	यथेष्टाचारनिरतो	१४१.१०	यदुच्यतेऽतिरिक्तत्वं	३४४.१४	यमजिह्वा जयन्ती च दुर्जया	५२.८
यत्राधि कृत्य गायत्रीं	२७२.६	यथा भूमि प्रदानस्य कलौ	१६७.३१	यथैवशृणुमो दूराद्गुणांस्तद	२७५.२६	यदो नमः शिवायेति	३२७.१०	यमजिह्वा जयन्ती च	१४६.२१
यत्रार्थो दुःखसंवेद्यो	३४७.८	यथाम्बुदश्छादयते	२६६.३	यथोक्तां व्यूहमाखिलमेकस्मिन्	२६.४१	यदोरासन्पंचपुत्रा	२७५.१	यमदूतैर्नरा पामून्विष्टारक्त	३७१.२७
यत्राऽह नारदो धर्मान्वृहत्कल्प	२७२.८	यथा मृगमतीत्येतत्स्त्रीणां	२६२.१८	यदन्त्य काव्ये त्युदिते	२५६.७२	यद्दात्ति गयास्थरच	१६३.३३	यमदूतैर्मनुष्यस्तु नीयते	३६६.८
यत्रोक्तं गम्यते	३४५.१७	यथा यज्ञेस्तरो विष्णुर्देवेष्वपि	३१.४४	यदस्ति नास्ति तद्विष्णु	१२०.४०	यद्भुज्यत्स्वयंस्तिष्ठ	१७२.१५	यमं दृष्ट्वा यमोक्तेन	३७१.१२
यत्स्वल्पमपि यत्स्थूलं	१७२.१६	यथा रत्नेषु सर्वेषु सर्वे देवाः	१६७.३०	यदह्नि विरजोद्धीरस्त-	१६१.२	यद्यत्र चलते वायुवेष्टनं	१३०.३	यममाहिष दानातु निष्पापः	२११.१६
यथाकथंचित्प्राप्त्या च	३७२.१६	यथा राज्ञां तथाऽन्येषां	६५.४	यदा कृतं तदा तस्य	३१७.२६	यद्यस्मि पापकृन्मातस्ततो	२५५.३७	यमलाजुं नमध्वेऽगाङ्गनीं	१२.१७
यथाकुलं तु चूडाकुदन्नाह्वय	१५३.६	यथापितान्पशून्गोपः सायं	२५७.१५	यदा जन्मर्क्षगश्चन्द्रो भानुः	३०३.१	यद्यो भावप्रसन्धान	३३६.११	यमसौम्यो भवश्चान्ते	१२३.१७

श्रीमद्भगवद्गीतासुक्तम् :: श्लोकानुक्रमणी

७६

यमाज्ञप्तैः किङ्करैस्तु	२०३.५	यवान्नविकृति पुं	२७६.३५	यस्मादशून्य शयनं केशवस्य	१६७.२६	यागद्रव्यादि संरक्ष्य	३४.१३	यामी तमी तमिस्रा च	३६०.३७
यमानिलेन्द्र चन्द्राकंविष्णु	३६२.३४	यवान्नविकृतिर्मांसं शाकं	२७६.३०	यस्मादायस कर्माणि	१६७.२६	यागं कृत्वा ददौ ब्रह्मा	११४.३३	याम्यं मार्गं महाघोरं	३७१.११
यमापंच स्मृताविप्र	३७२.३	यवान्सिद्धार्थकं गन्धं	५७.२१	यस्माद्दण्डमदा नारी	३७२.१४	यागमण्डपमध्ये स्याद्वेदिका	६४.४	याम्यमृत्युहरो धाता	८४.१४
यमा पंचाथ नियमाः शाचं	१६०.२०	यवार्थास्तु तिलैः काय्याः	१६३.८	यस्माद्यतस्तसिलि च यत्र तत्र	३५६.१६	यागमण्डपांगणे वा	६४.३७	याम्यसर्पघनिष्ठामु त्रिपु	१२१.३३
यमाय तत्पुरुषेभ्यो	२६४.१६	यवाष्टकैररंगुलं	३६.२१	यास्मस्तु संखः पूर्वं	१६६.२१	यागाग्निशिवयोः कृत्वा	७५.४६	याम्ये तु नवके मध्ये	६०.११
यमोक्ता नानयस्तेऽथ	३८.५०	यवैर्धन्यैस्तिरलैः	३०६.१२	यस्मिन्क्षे स्थितः	१३१.१२	यागोपयोगि द्रव्याद्यमाचार्याय	६०.३३	याम्ये फलांगुलि हस्ता	५०.१५
यमो यमभटानाह देवमन्दिर	३८.३५	यवोऽसीति यवान्दत्त्वा	११७.११	यस्मिन्क्षे स्थितो	१२६.७	याचितारश्च नः सन्तु मा च	११७.२७	याम्ये मण्डपमीशे वा	१०३.७
यमोऽसि यमराजोऽसि	१३८.११	यश्च यस्य यदा द्वयः सतं	१६४.१३	यस्मिन्कर्मणि कौशल्यं यस्य	२२०.१६	याजनाव्यापनाद्योनान्न	१७०.२	याम्ये रसक्रिया शय्या	१०५.२६
यया कयाचिद्वृत्त्या	३४३.२१	यशोदा बालिकां गृह्य	१२.८	यस्मिन्पतन्ति पुष्पाणि	३०३.३६	यातुः काकोऽनुकूलस्तु	२३२.८	याम्ये शालंकशालं तु	६५.११
यया शब्दो निमित्तेन	३४५.१०	यष्टा च यजमानः	३६५.२	यस्मिन्फलति श्रीर्गोवा	११५.२७	यात्रावर्षादिकं दण्ड्वा	६०.२६	याम्ये हीने भवेच्छली	१०५.२७
ययुः पांचालविषयं	१३.१४	यष्टिकं मुदगसूपेन शारदेन	२८७.२२	यस्य तुष्टो गुरुसम्यगित्याह	७६.३०	या त्वं भार्या कालराति	६.२५	यायादरि व्यसनं निष्फले	२४१.१३
यवगोधूमजं सर्वं पयसश्चैव	१६८.२२	याष्टिघातमवक्षेपो वसुधा-	२५२.२६	यस्य देवस्य यच्चिह्नं	६१.५०	यात्रायां विजयादौ च	३१.८	यायादव्यूहेन महता मकरेण	२४२.७
यवं मधुत्रयं पुष्पं फलं	३०७.४	यः सहांचति सध्र्यं	३६७.६	यस्य लुप्तं व्रतं	२५६.६६	यात्रावाणिज्य संग्रामे	१२७.१८	यावतावच्च साकल्येऽवधौ	३६१.८
यवमोदकयोद्वेष्टव	२३२.२७	यः साहसं कारयति स	२५८.२६	यस्य वेगैर्विना जीर्णं	२५५.४७	यात्राविघातमाचष्टे	२३२.३१	यावत्रयोदशाहं स्यादेवं	२६६.१६
यवश्चैव ततैवेक्षुनगिनां	२८७.२५	यस्किञ्चिद्वापिकं कर्म	७६.४०	यस्यां संलीयते विश्वं	२७.२४	यात्राविधान पूर्वं तु वक्ष्ये	२३६.१	यावत्समाप्तिर्भवति	१४६.४
यवव्रीहितिलांश्चैव	६६.७	यस्तु पश्यति स्वप्नान्ते	२२६.३०	यस्यां स्थितः सा ज्वलिता	२३१.६	यादयश्च स्मृता ह्यष्टौ	३३६.२	यावत्सस्यं विनष्टं तु	२५७.१२
यवसिद्धार्थं काक्रान्ता	१००.४	यस्त्रिरात्रव्रतं कुर्याति	१६७.६	यां गतिं ब्रह्महा गच्छेत्पितृहा	२६६.७	यादवानां मारकरं वज्रं	१५.४	यावत्स्यास्य समावृत्तो	२३.१६
यवस्य नवभक्तस्य	६६.५४	यस्मात्त्वं पृथिवी सर्वा	१६७.२५	यां दिशं वहते वायुस्तत्ररथो	१४२.१८	यानि किम्पुरुषाद्यानि	१०७.६	यावद्भूमिर्मर्तृहाद्यासिपत्र	२०३.१०
यवागूं यावक शाकंदधि	१६७.१६	यस्मात्त्वं सर्वयज्ञानामङ्गत्वेन	१६७.२७	यां मूर्तिं स्थापयेत्तस्या	५६.३२	यानि प्रयुक्तान्यारिभिः	२६६.२४	यावन्तिरतिमुक्तश्च कश्चिका	२२४.८.२
यवागूं विधिना सिद्धां	२८५.६	यस्माददान्तान्नमयदण्ड	२२६.१६	या औपधयः स्वस्त्ययनं	२५६.८४	याने तद्दर्शनं शस्तं	२३१.२२	या सा विरक्ता तां	२४.१०

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

७७

याः सेना अभित्वरीति	२६०.७१	ये केचित्प्रेतरूपेण तिष्ठन्ति	११५.६७	योगाय योगपतये योगेशाप	१८३.५	यो मन्ये ताजितोऽस्मीति	२२७.६५	रक्त मांस प्रसाराच्च	३७०.१४
युक्तंन्यासादिर्भलिग	६७.३४	ये चोपभोगहर्तारो ये च	२७०.१२	योगः सन्नहनोपायध्यान-	३६२.५	यो मन्येताजितोऽस्मीति	२५८.८१	रक्तयष्टि कर्णधूमयव	२७६.३८
युक्तशीतातपे काले दिः पानं	२८६.४६	येन जीवति तद्दत्त्वा	२११.६३	योगे वृष्ट परिग्रामाद्देवोऽयं	३५४.१७	यो मे राजन्नितीमां तु	२५६.३६	रक्तरूपेण नीराज्य	६६.७०
युक्तानि हृदयादीनि	२५.१०	येन दग्धो जनस्तत्र दह्यते	२०३.११	योगिन्यष्टाष्टकं वक्ष्ये	५२.१	यो यावत्कुरुते कर्म	२५७.४६	रक्तस्त्रावे तु वृक्षाणामयुताद	३२१.११
युक्तो धान्याम सीतात्रै	२५६.४६	येन येन यथाङ्गे न स्तेनो	२२७.३७	योजनं पिण्डकायाश्च मनसा	६७.८३	यो येन सस्पृशत्येषां	३७१.३३	रक्ताक्षी सुप्रसिद्धा तु	५२.५
युगादिषु च विष्णुपद्मश्च	२०६.६	येन रामेण हि विना न	६.१६	योजनानां तु तस्याक्षस्तत्र	१२०.२३	यो वेत्ति ह्यज्ञेयः	२८१.२४	रक्ताक्षः गुणवान्छूरो	१३३.२
युग्माग्निगुणभूतानि पण्मुन्यो	१७५.३६	ये नियुक्ताः स्वकार्येषु	२२७.४८	योजनानां सहस्राणि	११८.५	योऽसावादित्य पुरुषः	१६१.२६	रक्ता चतुर्भुजा पाशवरदा	३१३.१७
युञ्जते त्वनुवाकं तु	६६.२१	येनेभादि सुखं गच्छेत्	१०६.४	योजने पादहीनं स्याच्चरेत्सर्वं	१६६.६	योधिष्ठिरी कुरुक्षेत्र	१४.१	रक्ता हृदादयः सीम्या	३०१.१४
युञ्जते मनोऽनुवाकं जप्त्वा	२६०.१६	ये पातक कृतां लोका	२५५.८	योजयेत्तेजश्चण्डाय	७३.१७	यो हृते दुष्करे चैव	२८८.३७	रक्षणाय घटाघस्तादाराप्य	८२.२३
युद्धकाले समुत्पन्ने	१३१.४	ये प्रत्यवसिता विप्राः	१७०.३७	योजयेद्विधिना येन तथात्वं	२५१.१०	रंवीजं हृदयाब्जस्थं स्मृत्वा	३०७.८	रक्षणाय च कंसादेर्भित्तेनैव	१२.१५
युद्धं हि नायक प्राणं हन्यते	२४२.४५	ये मे कुले लुप्तपिण्डा	११५.६५	योजनायै शिवे चान्यां	८६.५	रकारं दक्षभागे तु हकारं	१२३.१२	रक्ष त्वं दक्षिणद्वारं	५६.२१
युद्धाधिकारः शूद्रस्य	२४६.८	ये रोगा ये महोत्पाता	३१.३५	योजयेन्मरुता पृथ्वीं	५६.३	रक्तकोणं विधौ नित्ये	३२०.८	रक्ष त्वमुत्तरद्वारं सकुवेर	५६.२७
युद्धे परशुना राजा	४.१७	ये वातप्रभवा रोगा ये च	३१.२३	यो जात इति सूक्तेन	२५६.३६	रक्तपत्रैर्विदारीच कन्दपं	४०.१६	रक्षन्वलं हि ज्वरितं	२७६.३
युधिष्ठिरे तु राज्यस्थे	१५.१	ये विलिम्पन्ति भवनं ते	३८.१६	यो जानाति न मृत्युः	३१०.३१	रक्तपित्तहरः पानादश्वकर्णो	२८६.३७	रक्षन्तु देवताः सर्वा इति	२३६.१८
युध्यमानास्तथा ह्यन्ये	१०.१८	ये समाना इति द्वाभ्यां	१६३.२७	यो देवान्देवलोकां स याति	६१.२	रक्तपित्ती पिवेद्वासासुरसं	२८३.२०	रक्षया नार सिद्धा च	१३३.३२
युध्यस्व वा वचः श्रुत्वा	१३.२८	येषां सा वेदवित्सर्विद्वद्भ्यो	३५१.१८	यो धानुत्तेजयेत्सर्वान्नामगोत्रा	२३६.५१	रक्तपुष्पाणि देयानि	३२६.१८	रक्षयेदात्मनो विधां	३१२.२०
युवनाश्वो रणाश्वस्य	२७३.२४	योऽग्रमभ्यमयातीयाद्भुत्वा	२६०.३६	योऽधीतेऽहंन्यहंन्येता स्त्रीणि	२१५.४	रक्तभूषणैर्भुक्तकेशैर्ध्याय	१६७.४३	रक्ष रक्ष प्रध्वंसय	३३.४२
युथिकावल्लरजनी	२८३.१४	योगविज्ञानसत्त्वाद्भयं	२३६.३४	यो धेभ्यस्तु ततो दद्यात्किञ्चिद२४२.४३		रक्तं क्ष रन्ती प्रययौ खरं	७.६	रक्षरक्षेति शरणं वदन्तो	१६.२
युषैः पुराणगोधूमयवशाल्य	२७६.३७	योगाख्यः सम्प्रदायोऽयं	१३८.३	योनिर्दंशांगुला रम्या	२४.४	रक्त पित्तञ्च भवति तथा	३७०.१३	रक्षां वानराणां च युद्धं	१०.६
ये कूष्माण्डास्तथा यक्षा	२७०.६	योगानाम्ना विरुद्धाः	१२३.२१	योऽभिवेकजपध्यानपूजा	३०१.३२	रक्तं शुक्लं जपापुष्पं	३०२.२३	रक्षां कृत्वा नृसिंहेन	४३.१८

रक्षां स्वस्य परेषां च	३१.१	रजः पातं ततः कुर्यात्लिखिते	३०.१२	रथानामासुधानां च	१०६.८	रविभौमार्कराहुस्थमशुभं	१३६.६	रसायनमिवर्षीणां देवानाम	२८०.१४
रक्षायै तिलदर्भाधौ	६५.३६	रजसस्तु तथा स्त्रीणाञ्चतस्रः	३७०.४३	रथाभावे तु द्विरदान्व्यूहे	२४२.४८	रविभ्यां रविभिर्देहि वल्लये	३५१.४०	रसाः स्वाद्वम्ललवणः सोमजाः	२८१.२
रक्षास्वधिकृतैर्यस्तु	२२७.४७	रजसागोमथोद्रोणीगोमौ	३३३.३	रथाः स्वराः प्रतिरथसज्जा	३३४.२३	रविः शुक्रो बुधश्चैव	१२६.११	रसैर्विमृज्य द्वे गुञ्जे साज्यं	२८६.१४
रक्षितं व्यसनेभ्यश्च मित्रं	२३६.३७	रजस्वला तु नाश्रीयात	१७०.३४	रथे अक्षे च तिमृभिर्गन्धं	२६४.३	रविश्चैवाथ पर्जन्यस्त्वष्टा	५१.६	रहिता शिल्पिदोषैस्त्वमृद्धि	५८.६
रक्षितं हेतिमन्त्रेण	७५.१०	रजस्वलादिपतितैर्न	१५५.२५	रथे रणे गजे चैव तुरंगाणां	२५२.३२	रवीशदेवी विष्णानां	६१.१७	रहोगतस्य वक्तव्यमप्रियं	२२१.२
रक्षेच्च सर्वतस्त्वेनं पिता	२२३.३२	रज्ज्वा बद्धा तथा नीत्वा	१०३.१७	रथेष्वाक्षेषु वाजेति चतस्रो	२६३.२	रसत्मिकाश्च तिष्ठन्ति	३६८.२०	राका चानुमतिश्चात्रेन	२०.१२
रक्षोघ्नं च यशस्यं च	२६०.२०	रज्जयेच्चन्दनाद्यैर्वा	३३.१८	रथ्या प्रतोली विशिखा	३६३.६	रसधिकं समं कुर्यान्नरो	२८१.२६	राक्षसीरक्षितां सीतां	६.६
रक्षोघ्नं च यशस्यं च	२६०.५३	रज्जयेत्स्वप्रभावेण	२४६.१५	रथ्यामाक्रम्य चाचामेद	१६५.१२	रसपरिवर्तमानाय	७७.१६	राक्षसे निष्ठुरो लोको	१३६.११
रक्षोऽधः कोणोकोष्ठे तु	४०.१५	रणे सूर्यं फलं नास्ति	१२५.२६	रथ्यासन्धौ श्मशाने च	२६४.२२	रसभागाद्रस्तत्र समाच्छोणित	२८०.६	राक्षस्येकादशी पीडा नेत्रादी	२६६.३२
रक्षोमातृगणैर्भ्यश्च	४०.२१	रणोपकरणं शस्त्रध्वजाद्यं	२०६.४८	रन्ध्रपाश्वर् बहिर्विधुः	३२५.२३	रसभालभृगुरुद्राः पृथ्वी-	३३४.२०	रागद्वेषात्प्रमादाच्च	१७३.२
रघोरभूदिलीपस्तु	२७३.३३	रतिश्च विरतिः प्रीतिः	३१३.२८	रन्ध्रेपरध्रयोर्द्वौ द्वौ द्वौ	२८६.६	रसभावविभावानुभावा	३३८.६	रागापरागौ भूत्यानां जनस्य	२२०.२३
रङ्गजं रसलिङ्गं च	५४.५	रत्ननाडीत्रयं चैव स्थूलः	१२४.१७	रमायै च रमाभ्यां च रमायां	३५२.२	रसभूतांशवष्टांशत्र्यंशाधिक	५४.२७	राजतं कीर्तितं ताम्रं पेतलं	५४.४
रङ्गवङ्गे पिबुस्थूलो कुलटी	३६६.४२	रत्नन्याससर्वविधिं कृत्वा	६०.६	रमा रमे रमाः शुभारमां	३५२.१	रसगन्धं च पद्मेषु	३०.७	राजदेवाद्यभिपेके मन्त्रान	२१६.१
रंगाजीवाश्चित्रकरस्त्वष्टा	३६६.१६	रत्नस्वजातिश्रेष्ठेऽपि	३६२.२८	रम्यकं चोत्तरे वर्षं	१०८.८	रसमात्रा आप इतो	१७.५	राजदैवोपघातेन पण्ये	२५८.४६
रंगावतरणं प्रोक्तं तथा	१५१.१६	रत्नवारि महेन्द्राय	६३.१०	रम्या सकुञ्जरवलां	२३६.२५	रसयुक्तं नवमं ब्रह्म	३१८.११	राजधर्मं प्रवक्ष्यामि	२१८.२
रचना स्यात्परिस्पन्द	३६४.२६	रत्नहारी हीनजार् गन्धा-	३७१.३६	रयादेडे वधिरः कुञ्जे	३६४.६	रसस्तु प्राणिनां देहे	३६६.४०	राजनि स्थाप्यते योऽर्थः	२५८.४१
रचयित्वाऽर्घ्यमष्टांगं	७४.३६	रत्नादिज्ञो धनाध्यक्ष अर्थद्वारे	२२०.६	र रक्ते स्याद्भुजंगेशो	१४५.२६	रसस्तु विषयो रूपशब्द स्पर्श	८५.१५	राजपत्न्यभिगामी च	२२७.६३
रचयित्वा यजेद्वेनुमिर्ममन्त्रै	२१०.२३	रत्नानां लक्षणं वक्ष्ये	२४६.१	रलवा शपसा वर्णाः	८६.३	रसस्य पच्यमानस्यसाराद	३७०.१२	राजपुत्रस्य रक्षा च कर्तव्या	२२५.१
रजकस्य नृशंसस्य बन्दिनः	१६८.४	रथमुत्पादयेच्छीघ्रं संग्रामे	२६०.७३	रविकर्म विपरीता	१२२.२०	रसदिलक्षणं वक्ष्ये भेषजानां	२८१.१	राजपुत्रि नमस्तुभ्यं	२०६.१४
रजतं दक्षिणा पित्रे	२११.३२	रथस्य चाश्वाश्चत्वार	२३६.३८	रविचन्द्रौ समोक्तत्वा	१२२.२३	रसादिविनिर्गोऽथ कथ्यते	३४२.३	राजरक्षां प्रवक्ष्यामि रक्ष्यो	२२२.७

राजलक्ष्मी स्थिरत्वाय	२३७.१	राजा विभूतिमाप्नोति	२३५.१३	राज्ञो मुकुटबन्धं च	२१८.३०	रामलक्ष्मण सीताश्च	६.३४	रामोऽस्य लक्ष्मणः	६.८
राजवांशस्तु कैकेयि	६.१३	राजा सव्यसनी हन्याद्राज	२४१.२५	रात्रिजागणेनैव पूजयामि	१६३.३	रामवार्ताश्रवात्पक्षौ	८.१५	रावणं राक्षसं हत्वा	६.१२
राजश्च न तथा कार्यं	२२१.३	राजिकाल वर्णैर्होमाद्भङ्गोऽरे	१३७.१२	रात्रिभिर्मसितुल्याभिर्ग	१५७.१५	रामः शरैर्जंजरितं रावणं	१०.१०	रावणादेवैर्घातयि चतुर्धा	५.४
राजसामेति जुहुयात्सहस्रं	२६०.६१	राजीनिम्बदलैर्धूपो यक्षिणी	२६६.४६	रात्रिसूक्तं जपन् रात्रौ रात्रि	२५६.८७	रामः शस्त्रैस्तमस्त्रैश्च ववर्ष	१०.२४	रावणान्तकरो राजाह्ययो	२७३.३३
रासूयाभिषिक्तानामाद्यः	१८.१५	राजेया इति विख्याता	२७४.१७	रात्रौ च दक्षिणे कुर्यादुभे	१५५.२	रामश्चापी शरी खड्गी	४६.६	रावणो हन्तुमुद्युक्त संग्रामो	१०.२
राजसेवां ततः कुर्याद्भूतये	२२१.१०	राजोवाच वसिष्ठादी न राम	६.६	रात्रौ तु मधुसर्पिर्म्यां	२७६.४८	रामः सुग्रीवमित्रस्त्वां	६.६	रावणो हन्तुमुद्युक्तो	६.२०
राजा कृत्वा पुरे स्थानं	२५७.३६	राज्यं कृत्वा क्रतून्कृत्वा	११.१२	रात्रौ त्वं सीतया सार्धं	६.३	रामस्तु रावणं हत्वा	२४२.७३	राष्ट्रेषु राष्ट्राधिकृतान-	२२७.५३
राजा भवाभिचाराद्यं	२२७.४०	राज्यं राजा सुतं स्त्री च	२८.२	रात्रौ भर्ता गतस्तत्र	६.१४	रामस्य च वने वासं	६.१५	रास्नां गूढूचीमेरुण्डदेवदारु-	२८५.४०
राजा चर्मणि वैयाघ्रे	२५६.५६	राज्यं शौर्यं बलं	६५.१४	रात्री भूतगणानां वासुदेवादेः	२३६.८	रामस्य भाग्या सीताऽस्ति	७.७	रास्ना सहचरैर्वपि तैलं	२७६.५३
राजाधिदेवपुत्रौ दौ शोणाश्च	२७५.३५	राज्यस्त्री स्थ नेदशानां	२४०.१६	रात्रा वार्ता विजानाति	१३८.१४	रामांगुलीयं संगृह्य	८.११	राहूः केतुर्गणपतिः सेनानीश्च	२३६.११
राजानं रक्ष निस्त्रिवं सवलं	२६६.३३	राज्यस्थं राघवं जग्मुर्गस्त्याद्याः	११.१	रामः कथं न नयति	६.११	रामायणमहं वक्ष्ये नारदेनो	५.१	राहुः केतुस्तेजश्चण्डः	२१.१६
राजानं सर्ववृक्षाणां चन्दनं	२०६.६	राज्यांगानां वरं राष्ट्रं	२३६.२	रामकृष्णौ च मथुरां	१२.२६	रामायोक्ता मया नीतिः	२४३.१	राहुर्मत्तस्तु चन्द्रार्को	३.१६
राजानो राजपुत्राश्च मुनयो	२७६.२५	राज्यायाहं न यास्यामि	६.४६	रामदूतो राघवाय सीतां	६.१६	रामेण पूजिता जग्मुर्युद्धं	१०.२६	राहोर्मुखे तु भङ्गः स्यादिति	१२३.१३
राजा पृथक्पृथक् कुर्याद्दण्डं	२२७.५८	राज्येऽभिषिच्य ब्रह्माहमस्मीति	११.११	रामः पम्पासरो गत्वाऽशोचत्	८.१	रामे वनं गते राजा	६.३६	रिक्तां पञ्चदशीं भौमं	१२१.२६
राजा प्राप्य विदेशं तु	२३६.२२	राशः पुमान् राजपुमान्वष्टी	३५५.७	राम पुत्रीं कुशलवी सीतायां	२७३.३६	रामे वनं गते वैरादथ	४.१८	रिपुं रिपुञ्जयं रिप्रं	१८.७
राजाभिषेक मन्त्रोक्तदेवानां	२६५.१७	राज्ञा धर्मणि को दाप्ययः	२५४.२	रामं रामोऽपि युयुधे	७.६	रामोक्तश्चांगदो गत्वा	१०.१	रिपूणां भयदं युद्धे नात्र	२६०.५६
राजा राजानो राज्ञः	३५१.६२	राज्ञाऽन्यायेन यो दण्डो	२५८.८२	रामं संप्रेषयामास लक्ष्मणं	५.७	रामो युद्धाय तच्छ्रुत्वा	१०.३	रिपून्विनिधनसमरे सह	२६६.६
राजा राज्यं न चाप्नोति	२६६.६	राज्ञा यच्छ्रावितं गुह्यं	२२१.५	रामं सुरुपं दृष्ट्वा सा	७.४	रामो रथस्थश्चीराद्य	६.३२	स्कृतिः शोणितकृतिः	३७२.६
राजा वन्याथमादद्याद	२२३.२७	राज्ञा सर्वं प्रदाप्ययः	२५५.६	राम रावणयोर्युद्धं रामरावण	१०.२३	रामो वसिष्ठं मातृश्च	७.१	स्वमपुह्य सुपुह्यस्ते	२४५.१३
राजा वश्यो भवेद्वृद्धि	३०८.४	राज्ञोऽनिष्टप्रवक्तारं	२५८.७८	रामलक्ष्मण रक्तस्य	७.१२	रामो विभीषणं मित्रं	६.२६	स्वमवती भससगाविन्द्रवज्रा	३३४.५

श्रीसग्नमहापुराणम् :: स्त्रोकानुक्रमणी

८०

रुक्मस्तेथी सुरापश्च	१७३.४२	रुद्रांशको भवेद्वीर	३२५.१५	रें विभूति रें विमला	३०१.२१	रोषितो गुरुवागदण्डपाण्यं	३३६.३३	लक्ष्मक्षेत्रेऽष्टधा भक्ते	६६.५८
रुक्मिणी सत्यभामा च	२७६.३	रुद्राक्षकटकं धार्यं	३२५.१	रेवतीं बलदेवाय ददौ	२७३.१६	रोहिणीपुण्य फल्गुन्यः स्वाती	१२८.५	लक्ष्मणः सगुहो रात्री	६३३
रुक्षं शिराततं गात्रमशुभं	२४३.२५	रुद्राणां च तथा जप्यं	२६०.२५	रेवती वारुणं ह्यक्षं तथा	१३०.१२	रोहिणी चोत्तरा मूलं	१२१.८	लक्ष्मणोद्धाररेखां च	६६.६१
रुक्षः शीतश्चलो वायुः	२८०.१७	रुद्राद्याः भक्षणो प्रोक्ताः	१४०.१०	रेवत्यश्विबधनिष्ठासु	१२१.३२	रोहिणी चोत्तरास्तिष्ठो	१२६.१३	लक्ष्मीः पद्मालया पद्मा	३६०.५
रुघातरजनीलाक्षा चूर्णाजि	२८३.२४	रुद्रेभ्यः क्षेत्रपादिभ्यो	७८.५६	रेवन्तु सुषुप्ते पुत्रं प्रभातं च	२७३.३	रोहिणीश्रवणं चेति स्थिरारम्भे	६५.५	लक्ष्मीर्या लोकपालानां	२१०.२७
रुचिरे नन्दने नन्दे	२४७.१६	रुद्रे रुद्रसमाः कार्या	३१४.१८	रे स्यान्मधुरं सुषिरं वे	३५६.३	रोहितो लोहितो रक्तः	३६०.५५	लक्ष्मीर्वाल्लक्ष्मणः श्रीलः	३६७.४
रुचिश्चत्वा दिविधिना	१०३.१०	रुद्रा इन्द्रादयो वल्लिर्नागास्ता	२३६.१२	रेवन्तश्च कुमारश्च तथा	२१६.१८	रोही रोहितिकः	३६३.२८	लक्ष्मीवैश्रवणो पूर्वो दक्षे	४३.६
रुच्या वान्यतरं कुर्यादितरो	२५५.२६	रुद्राद्यमं यमाद्यायुं	१२५.३४	रेवतश्चाक्षुषः षष्ठो वैवस्वत	२३६.१५	रोद्राव्याये च सर्वस्मिन्नृषि	२६६.१०	लक्ष्मीश्लोकं शिवादी च	३१४.१५
रुतदीप्तश्च कथितो	२३१.६	रुद्रान्सराकतांल्लिरुपादीन्	२६३.४७	रेवते वितथश्चेन्द्रो ह्यमिता-	१५०.६	रोद्रीं ध्यातेद्वृषाब्जस्थां	७२.२६	लक्ष्मी सरस्वती कार्ये	४६.२१
रुदन्नृत्यति रक्ताक्षो	३००.७	रूपं देहि यशो देहि सौभाग्यं	२६६.१६	रों रों च विद्युतां शक्ति	७३.७	रौप्यस्थमध्या हैम्या च	६३.१२	लक्ष्यते स्थूललक्षत्वप्रवृत्ते	३४६.१५
रुदन् राजापि कौसल्यागृह	६.३१	रूपं रसो नवात्मां जीव	२५.३२	रोगं ब्रह्मान्तरे नितरं	१०५.१२	ल		लगुडादिप्रहारेण गोवधं	१७३.१७
रुद्रचण्डा प्रचण्डा च चण्डोग्रा	१८५.५	रूपं वातादुलचि स्याद्वातुल	३५६.७	रोगापमृत्युबलिजित्तिलं	२८६.३	लक्षणं लक्ष्मकं चिह्नं	३६०.२८	लज्जालुका मोहलता	१४०.३
रुद्रपादं नरः स्पृष्टवा	११५.४६	रूप्यकुम्भेन याम्ये च	२१८.१६	रोगार्तो मुच्यते रोगात्तथा	२६०.४८	लक्षणं वामुदेवादिनवकस्य	४६.१०	लङ्कुक्षं मरीचि तु	४०.१३
रुद्रं पुरुषसूक्तं च	६६.४०	रेखात्रयमुदककुयदिकां	७५.५	रोगाहिमुख्यौभल्लाट	१०५.८	लक्षप्रमाणौ द्वौ मध्ये	१०८.६	लतां कस्तूरिकां चैव	६६.१८
रुद्रमातृगणदीनां	८१.७३	रेखात्रयेण सम्बद्धं कारयेत्पृष्ठे	६६.५६	रोगा हि सर्वे जायन्ते	२८०.३२	लक्षं ग्रहादिनाशः स्यादुत्पाते	३२१.५	लता गोवन्दनी गुन्द्रा	३६३.३१
रुद्रशक्ती प्रपूज्य ह्रीं	१४५.३१	रेखा द्वादश चोद्धृत्य	१३१.१६	रोगो मुख्यश्च वायव्ये	२४७.१२	लक्षं जपेन्मस्तकान्तं	३१६.४	लतावितानपत्राद्यैर्वीथिका	३०.१५
रुद्रशान्तिं प्रवक्ष्यामि	३२४.६	रेचकेन बीजवृत्त्या	७४.१६	रोचनाविपरक्षोन्नी ग्रासदः	२६२.४	लक्षयेन्मासि मास्येवं	१२६.२	लब्धहीनो भवेन्मध्यो	१२२.७
रुद्रश्चाष्टाविमे रुद्राः	८४.२५	रेचनाद्वेचकः प्रोक्तो मात्रा-	१६१.२३	रोचनाखवचादूर्वा	१००.५	लक्षयोजनविस्तारं	११६.१	लम्बोदराय विद्यहे	७१.६
रुद्रस्य पूजनाद्भो विष्णुः	३२७.१३	रेतः सेकः स्वयोन्यासु	१६८.२८	रोचिः शोचिरुभे क्लीबो	३६०.३४	लक्षयोजन विस्तीर्णः क्षणमात्रेण	२.६	लयं दूत्यप्रियं लौल्यं	३१८.२०
रुद्रस्य ब्रह्मचर्येण पवनस्य	२६६.६	रेफवृद्धया ननवा	३३४.३०	रो वल्ली बलशक्ते च	३४८.११	लक्षे चतुष्करं कुण्डं	६५.२२	लयं नीत्वा महीवातो	७४.१७

लयस्तु प्रकृतौ बुद्धौ	८४.३४	लशुन गृञ्जनं चाद्यात-	१६८.१७	लिङ्गदीर्घं विकारांशे त्रिभक्ते	६६.५३	लूटादि प्रभवं यच्च	३१.२८	लोहित्यं करतोयाख्यं	१०६.२१
लयान्तं मूलमुच्चाय्यं	६७.२८	लशुनं रामठफलं कुष्ठाग्नि-	२६८.२	लिङ्ग घृपादिभिः प्राच्यं	६६.६३	लेख्यस्य पृष्ठेऽभिलिखेत्प्रविष्ट	२५५.२६	व	
लयाय शस्त्रमन्त्रेण स्रोतः	८७.१३	लशुनार्द्रकशिग्रूणां कदल्या	२८५.७१	लिङ्गं संक्रामयेत्पश्चादात्मस्थं	२४.४८	लेपः कञ्जिकसम्पिष्ट	२८५.७०	वं गं मं क्ष कोणेशं	२०१.५
ललाटनासावक्त्रासकूर्परेषु	२४६.२६	लशुनार्द्रकशिग्रूणां रसः	२८३.८	लिङ्गं संस्थाप्य दत्त्वाय्यं	६७.२१	लेलिहानं करालं च	१३७.५	वं शं मं क्षं पाञ्चजन्यं	२५.१४
ललाट नासिका वक्त्रग्रीवायां	५४.४७	लस्तकस्तु धनुर्मध्यं	३६६.१५	लिङ्गमन्यत्ततस्तत्र	१०३.१६	लेह्यचोद्यान्नवरं	७६.११	वंशपत्र पतितं स्याद्भुवना	३३४.२१
ललाटपुट संस्थानं दण्डं	२५०.८	लांगली मुसली रामो	४६.१२	लिङ्गमस्तकविस्तारं वसुभक्तं	५४.३६	लोकग्रहावसुद्राः स्थस्रवन्तीनां	६६.६	वंशत्वगवरुणवधायः	२८३.३५
ललाटं नासिकावक्त्रं कर्तव्यं	४४.१२	लाञ्छयेदुपबद्धाय	६०.१६	लिङ्गस्य छेदने मृत्यो	२५८.२४	लोकपालाणुभिर्न्यस्य	६४.४	वंशे त्वक्सार कमरिवेणु-	३६३.७०
ललाटं स्विधते चास्य	२५३.४३	लाजान्पूर्णं सुवर्णाम्बु	६३.१२	लिङ्गमूलं च संस्पृश्य	६६.१११	लोकलोकस्तु तमसाऽऽवृतो	११६.२८	वंशोऽन्ववायो गोत्रं	३६५.१
ललाटस्कन्धपादान्तं	६६.१६	लाजा सक्तुस्तथा क्षौद्रं	२७६.३३	लिङ्गमूर्तिशिवं स्तुत्वा	२१७.१	लोकसंग्रहणार्थाय	२२५.१४	वः अस्त्रायति पूर्वादी	७३.१२
ललाटे कर्णयोरेक्ष्णोरा-	२६६.१२	लाटी या स्फुटसन्दर्भा	३४०.४	लिङ्गस्य पार्श्वयोर्भद्रे	३२०.४४	लोकस्तदाज्ञया पूजां	२६१.१७	वक्तव्यग्राम्यवाच्यस्य	३४७.१२
ललितञ्चेति विज्ञेयं	३४१.६	लाभो हानिर्जयो वृद्धिः	१२६.२६	लिङ्गात्मानं विशोध्यते	२७.५५	लोकेशानामग्नये वै	४१.११	वक्त्रे सगगते ऋक्षे	१२६.८
ललिता बलभूयिष्ठा प्रौढा	३४३.५	लालसा विमला माला	१४६.१४	लिङ्गादिलक्षणं वक्ष्ये कमलोद्भव	५३.१	लोध्रकरंजयोर्मूलं मातुलुंगा	२८६.२०	वक्त्रं वा परवक्त्रं वा यत्र	३३७.१५
ललिता सुभगा गौरी	३२६.६	लालुपो गर्धलो	३६७.६	लिङ्गार्चनाद्रभुक्तिमुक्ति	३२७.१२	लोमपादः क्रथः श्रेष्ठात्कृतिः	२७५.१८	वक्त्राणामेकतां कुर्यात्स्त्रिवेण	७५.४२
ललितोक्तं च ता श्रुत्वा	२००.१६	लिखित्वा पुस्तकं दत्त्वा	२११.५४	लिपिदेवी साक्षसूत्रकुम्भ-	२६३.५१	लोमशः शे पामनो ने	३५६.२	वक्त्राभिधारासन्धानं	७५.४०
लवणं सहिरण्यं च	२८०.३	लिखित्वा पुस्तकं दद्यान्मार्गं	२७२.११	लिपौ चतुष्पथस्थायामाख्या	२६३.१३	लोहहानिर्महानागं रक्ष्यते	११५.२४	वक्रो विकटनामाऽथ ह्रू	३१३.६
लवणामलकं वज्रं	३०८.१५	लिखेच्चानुग्रहाञ्चक्रं	३१४.१३	लिलाविलासो विच्छित्तिविभ्रमः	३४१.२	लोवनोयनजजा यः	३३३.५	वक्षः कक्षी नखा नासोन्नतं	२४३.१८
लवणैः पञ्चभिर्मिश्रा	२८७.६	लिखेन्मन्त्रघोरस्य संग्रामे	३१५.८	लुटि भविता भवितारो	३५८.२४	लोष्टमददीं तृणच्छेदी	१५५.१८	वक्षः सवल्लिर्वामाक्षी दण्डी	३०८.१
लवणं राजिकातकाकटुतैलैश्च	८१.४८	लिटि बभूव बभूवतुः	३५८.२२	लुब्ध क्षीणं च दानेन	२४१.६१	लोहदैत्यं स ददृशे	२४५.१५	वक्षसो यत्प्रमाणं तु जठरं	४४.३३
लवणो मधुराश्चैव विपाक-	२८१.७	लिङ् निमित्ते क्रियातिपत्तौ	३५८.५	लुब्धोऽन्यत्र च विक्रोता	२२७.१८	लोहानि दिक्पतेस्त्रं यजेद्दे	४१.२०	वक्षामन्यन्यप्रकारेण	५४.१
लवणशषयशाश्च हकारश्च	६६.८३	लिङ्गाशिषी सुखं भूयाद्	३५८.२६	लूं रूं शूं पूं वूं यूं सूं हूं	६२.४६	लोहान्हेमादिकारस्यान्तान	६७.६	वक्षोमूर्द्धशिखापृष्ठलोचनेषु	२०१.१२

वक्ष्यामि भोगमोक्षाथ
वक्ष्यामि स्कन्द नित्यादि
वक्ष्याम्युक्षात्कं पिण्डं
वक्ष्ये कूर्मावतारं च संश्रुतं
वक्ष्ये गौरीप्रतिष्ठां च
वक्ष्ये चावभृथस्नानं
वक्ष्ये जयशुभाद्यर्थं सारं
वक्ष्ये दमनकारोहविधिं
वक्ष्ये दीक्षां सर्वदां च
वक्ष्येऽनुजीविनां वृत्तं
वक्ष्येऽन्तः पुरचिन्तां च
वक्ष्ये परशुरामस्य चावतारं
वक्ष्ये पाशुपतास्त्रेण
वक्ष्ये पूजाविधिं विप्रा
वक्ष्ये प्रतिपदादीनि वतान्
वक्ष्ये प्रयागमाहात्म्यं
वक्ष्ये प्रासाद सामान्यलक्षणं
वक्ष्ये बुद्धावतारं च पठतः
वक्ष्ये भुवनकोशं च पृथ्वी
वक्ष्ये भूपुराद्रिवनीपथि

८१.१ वक्ष्ये मन्त्रं चतुर्वर्गसिद्ध
७२.१ वक्ष्ये रुद्रविधानं तु पंचांग
१२६.१ वक्ष्ये लिंगप्रतिष्ठां च
३.१ वक्ष्ये विधिं चोत्सवस्य
६८.१ वक्ष्ये व्याकरणं सारं
६१.१ वक्ष्ये व्रतानि चाष्टम्यां
१२३.१ वक्ष्ये शिक्षां त्रिषष्टिः
८०.१ वक्ष्ये संस्कारदीक्षाया
२७.१ वक्ष्ये सन्धि व्यञ्जनानां
२३६.३८ वक्ष्ये सन्धिसिद्धरूप
२२४.१ वक्ष्ये सूर्यप्रतिष्ठां च
४.१२ वक्ष्ये सूर्यार्चनं स्कन्द
३२२.१ वक्ष्ये स्नानं क्रियाद्यर्थं
२३.१ वचागोमयगोमूत्रैः श्रीदण्डी
१७६.१ वचाचूर्णेन सम्पातात्समानीय
१११.१ वचासिद्धार्थं कौपथ्यो
१०४.१ वचा हरिद्रे द्वे मुस्तं स्नानं
१६.१ वज्रखड्गं कुशशरान् चक्रं
१०७.१ वज्रतुण्डा समाख्याता
३६३.१ वज्रदेहः प्रभुर्धाता

३०७.१ वज्रपद्मधरं शक्रं
२६६.१ वज्रपद्ममहानीलनील
६५.१ वज्रं शक्तिं तथा दण्डं
६८.१ वज्रमण्डलमूर्ध्वं च अधोर्ध्वं
३४६.१ वज्रसम्पुटगर्भं तु द्वादशारे
१८३.१ वज्र सूचीमुखं नेष्टं
३३६.१ वज्रस्य मध्यमं शृङ्गं
८२.१ वज्राभि राममानेतुं रामो
३५०.६ वज्रार्कशान्तो नीलातिनील
३५०.१ वज्रीकरण मन्त्रेण हुदा
६६.१ वटं शृङ्गी शिलालोध्रदाडिमं
७३.१ वटं यित्वासने गाढं मन्दमादाय
२२.१ वटमूले संगमादौ मृतौ
२६६.१४ वटाश्वत्थार्कं वाताविसर्ज-
२६४.२४ वटे च जीर्णप्रकारे
५७.६ वटोदुंबरकाश्वत्थांश्च
८४.१७ वडवास्यश्च भीमश्च
५०.६ वणिक्प्रभृतयो यत्र कर्म
३१०.३७ वत्सकातिविषाविश्व
८६.५ वत्सं भारेण कुर्वीत

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

३०२.३ वत्सवत्प्राकृतं कर्म कर्त्तरिं
२१२.११ वत्सादनकं आसीच्च
६६.८ वदनं चिबुकं ग्रीवा
३१०.२८ वनं चैत्ररथं पूर्व्वं दक्षिणे
३१२.११ वनमालां च श्रीवत्सकौस्तुभौ
१०६.५ वनमालां श्रियं पुष्टि
३११.४ वने द्वादशवर्षाणि
६.४६ वने वने प्रसूतास्ते स्मर
२६६.१६ वने वासः पयोमूलनीवारफल
७५.६ वन्दिताऽसि वसिष्ठेन
१०७.४ वपुष्मते शाल्मलं च
१७.१३ वयांसि च ससर्जदौ
३६७.११ वरणः शब्दनो नान्दीवादी
१०.१६ वरदत्तैर्नार्गवाणरोपध्या
४८.६ वरदः पथना भस्तु
२५२.३१ वरांकुशधरो चोमो ह्येको
२३६.५४ वराप्सरः सहस्राणि यान्ति
२७२.३ वराहकल्पवृत्तान्तमाधिकृत्य
३१.६ वराह नरसिंहेश वामनेश
२६.४० वराहं पूजयित्वा च पूर्व्वपक्षे

१५६.१३ वराहवृष नागेन्द्रविषाणोद
२७८.१३ वराहश्चरवरोष्ट्राणां तथा
५४.४३ वराहस्तु हिरण्याक्षं हत्वा
१०८.१५ वराहस्य स्मृता मुद्रा
२३.१७ वराहाय नृसिहाय वामनाय
२१.७ वराहाशेषदुःखानि
१३.२१ वरिवस्या तु शुश्रूषा
२६५.७ वरी विदारी पथ्या च
२८३.२१ वरुणं मकरे श्वेतं नागपाशधरं
६६.२६ वरुणं स्नानपीठे तु ये
६४.६ वरुणः सूर्यनामाच
५१.५ वरुणस्येति मन्त्रेण हंसः
४१.८ वरुणादेश्च तद्वर्णाः
५१.१० वरुणो च तडागादि नाशकर्म
१२३.२० वरेण्यं सर्व्वतोजोभ्यः श्रेष्ठं वै
२१६.५ वर्गेषु वर्णवृन्दं स्यात्पदं
३३७.६ वर्ज्यत्तेदहोरात्रं दानश्राद्धादि
१५८.४ वर्ज्येच्छिद्वत्रिकुण्ड्यादीन्
११७.४ वर्णधर्मः स विज्ञेयो
१६६.२ वर्णवृद्ध्या जपह्लासस्ते

वर्णसङ्करे द्विगुणं शूद्रे	२०६.३४	वर्षजं हिमतोयं च	६६.१५	वषट्पौषट्समोपेतैः	८३.५	वस्त्रादिकस्य धर्मज्ञ तथा	१२२७.६	वाक्वर्मपाश्वर्ययुक्शुक्लतोक्	३०२.१
वर्णाञ्जनयते तेषां विभागः	३३६.८	वर्षादयो विसर्गास्तु	२८०.२५	वसन्तेति च हुत्वाज्य-	२६०.३६	वस्त्रादि दत्त्वा देवाय	२११.६८	वाक्याख्यं परं लोके	२४१.३६
वर्णान्तमग्निमारुढं	३११.१३	वर्षारात्रे भुवः शोषे	२४७.२६	वसन्ते मध्यमं ज्ञेयं निदाधे	२८१.२७	वस्त्रान्नपानं देयं तुवसेयुश्च	१७०.८	वाक्प्रधाना नरप्राया	३४०.६
वर्णाश्चाम्युदये नृणां	१२५.१६	वर्षारात्रौ भुवः शोषे	२८२.८	वसानस्त्रीन्पणान्दण्ड्यो	२५८.३३	वस्त्रेण पूजयित्वा तु	१६१.६	वाक्यस्यावृत्तिरप्येवं	३४३.२०
नर्णाश्चमव्यवस्थानं	२२५.२६	वर्षे वर्षे तु यः कुर्यात्	१८३.१७	वसिष्ठः काश्यपोऽथात्रिजम्	१५०.६	वस्त्रेणाच्छाद्य विप्राय	२११.२३	वाक्यार्थेनैव वाक्यार्थोपमा	३४४.१६
वर्णाश्चमाणां सामान्यधर्म्मः	१५१.६	वलप्रदा विषाणां	२६३.२३	वसिष्ठादीन्ममस्कृत्य	१०.३२	वस्त्रे पदे तनौ भूजर्जे	३१४.७	वागीशेन च शक्रस्य वलं	२७०.२
वर्णाश्चमाश्च धर्मेषु स्वेषु	१६.११	वल्भीं गृहराजश्च	१०४.१६	वतुदेवं देवकीं च	१२.३५	वह्नावखिलतत्त्वानामालये	२७.४२	वागीश्वरीपूजनञ्च प्रवदामि	३१६.१
वर्णाश्चमेतराणां ते धर्मान्	१५१.२	वलीपलितभेतूणि सर्वकोष्ठ	१४१.७	वसुदेवमुतैः साञ्जैस्त्रिदलैः	३१८.१०	वह्निभिश्चा हतं कृत्वा रूपं	१२३.४	वागीश्वरीं विनिः शेषयो	८४.३८
वतुलं भ्रामयित्वा तु	२६.४	वल्गिते चप्लुते चैव	२५१.६	वसुदेवाच्च रोहिण्यां रामः	२७५.४६	वह्निं प्रदक्षिणी कृत्य गुरुं	२१८.३३	वाग्युलूकशर भक्रोञ्चाः	२३१.१७
वर्त्तमाने लडाख्यातो.	३५८.३	वल्मीकमृत्तिकां	५७.१५	वसुक्तो वसुलोकाय	१४.१०	वह्निमात्मनि संयोज्य	२४.५६	वाग्मी प्रगल्भश्चक्षुष्मा	२३६.१३
वर्द्धनी वान्य उष्णीषः	१०४.१८	वल्मीकमृदमाहत्य मातरौ	१२५.४८	वसूनां पावको राजा	१६.२४	वह्निस्थं नाड्योगेन	७६.३६	वाग्मीमिनि आलचि	३५६.५
वर्द्धनीं शिवकुम्भं च	६५.४२	वल्कीकाग्रमृदा कर्णौ	२१८.१३	वसेत्क्षुधातृपायुक्त	३६६.११	वह्निस्थाय ततो दत्त्वा	३५.१३	वाग्रूपसम्पद्युक्तायुर्मधा	२८३.४
वर्द्धन्यै विघ्नराजाय	७८.५१	वल्गितावल्गितौ चैव षोढा	२८८.६२	वसौर्धारां ततो दद्याच्छय्या-	१६७.३७	वह्नीशरक्षोमरुतां दिक्षु	३००.२५	वाग्वाचा वाग्भिश्च वाक्षु	३५२.६
वर्द्धस्वेन्द्र जीतामित्र	२६८.६	ववन्देऽजं च तं देवा	२४५.१६	वस्त्रदानाल्लभेदायुरारोग्यं	२११.४१	वह्ने द्वेयोर्ज्वालकोलावचिर्हेतिः	३६०.१३	वाग्विद्यासम्प्रतिज्ञाने रीतिः	३४०.१
वर्धमानं मलौ स्वौ	३३२.१०	वशिष्टपरिचाराभ्यां	२७८.२८	वस्त्रवद्धमुखायां वा	८१.६०	वह्नी पवित्राञ्जुह्यात्तपये	२३५.५	वाग्वैदग्यप्रधानेऽपि	३३७.३३
वर्म्मणा पाशशैथिल्यं	८७.१४	वशिष्ठेशं नमस्कृत्य तदग्रे	११६.१६	वस्त्रं रत्नमलङ्कारं राजा	२२१.६	वह्नी हुत्वा वह्निगेभ्यो	३६.१२	वाङ्मनसं वाग्भवादिवर्कि	३५०.७
वर्षग्रहहज्रध्वंसक्षुद्रनर्म	२८३.५०	वशीकुर्याज्जगत्सर्वं	२६०.८०	वस्त्रं वस्त्रपते पुण्यं गृहाण	१७५.५०	वह्नी हरैर्वाथ मालत्या	२०७.४	वाङ्मयः प्रणवः सर्व	३७२.२२
वर्षभोगघनायुष्मान	१६२.२	वश्यकर्मणि शाखोटवासा-	२६०.७	वस्त्रवीहिफलैर्हेम्ना	२०६.१२	वां दीप्तां वीं तथा सूक्ष्मा	३००.२२	वाचकं पूजयेदादौ	२७२.२४
वर्षभोग्यो वर्षभोग्यो	३५५.६	वश्यादियोगान्वक्ष्यामि	१४०.१	वस्त्र संवेष्टितान्येव	३५.२	वाकोवाक्यमनुप्रायश्चित्तं	३४२.२०	वाचं महीति जप्तवा च	२५६.६६
वर्षव्रतानि चोक्तानि	१६६.६	वश्ये ज्वरे तथाकर्षे	१२५.४१	वस्त्रहेमादिक दद्याद्ब्राह्मणा	१८३.१६	वाकुची सतिला भुक्ता	२८३.१३	वाचो युक्तिर्भवेद्वागारम्भो	३३६.५१

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

८४

वाचो विदमिति त्वेतां	२५६.७३	वापीकूपतडागानि देवता-	२०६.२	वामे च दक्षिणे ह्यग्रे	१४४.१८	वाट्वग्निद्रव्यसम्भूतो	१२०.३६	वादीनसत्य मांसेन	११७.४७
वाच्यमर्थार्थ्यमानत्वात्तद	३४७.२१	वाप्यां पञ्चदशकरं	६४.३६	वामे च बटुकं कोणे	१४३.१६	वाय्वग्निदिवसमुद्भूतं परिघं	२३६.६	वायुर्गुणं च श्रमं जह्याद्	२८१.३२
वाजपेयसहस्रस्य	२११.५६	वामकर्णोपविष्टं च फलं	२५०.६	वामे तु पिङ्गलो द्वारि	५१.२	वाय्वग्रयोचोश्चैव नैर्ऋत्ये	१२३.११	वालाखिल्यादिमुनयो	२१६.५०
वाञ्छितार्थकरा ज्ञेया	२३१.२७	वामदक्षिणतो युक्ता	१२०.३४	वामे तु वर्द्धनीं न्यस्य	२३.६	वाय्वक्को करशाखासु	२५.२१	वालुकापङ्कसच्छन्ने	२८८.५
वाट्यं क्षीरेण चाशनीयाद्	२७६.१२	वामदेवः स्त्रीविलासी	३०४.२६	वामेन पुस्तताम्बूलदण्डाभय	३२६.१३	वारव्रतानि वक्ष्यामि	१६५.१	वाल्मीकिर्नरदाच्छ्रुत्वा	११.१३
वात इत्यादि भिश्चाच्चैदोन्नमो	५६.२६	वामनं च कुरुक्षेत्रे	३०५.६	वामने शिरसा वाऽथ	८०.७	वारस्त्री गारिका वेश्या	३६४.४	वासकः शतमूली च	१४१.३
वातशोणितनाशाय तोयं	२७६.३६	वामनं दिक्षु वाय्वादी	५७.६	वामे बिल्वं स्त्रियौ पार्श्वे	४५.१५	वाराणसी परं तीर्थं	११२.१	वासकस्य रसस्तद्वत्समधु-	२८५.१५
वातप्लेमातको देशो	२८०.१५	वामनं नृहरि चाश्वशीर्षं	४३.२	वामे शङ्खे च शार्ङ्गं च	४६.२२	वाराहिका शृङ्गरसं लोहचूर्णं	२८६.१२	वासकेष्यसहस्रं तु हुतं युद्धे	२६१.२१
वाताग्नीन्द्रजलात्मानो	२६४.३४	वामनाय विरूपाय	२३६.४	वामे स्यादौ क्रियाशक्तिरौ	१४५.१७	वाराहिका शृङ्गरसं लोहचूर्णं	२८६.१३	वासनं चैवनिर्दिष्टं	२२४.२१
वाताद्धीमोऽर्जुनः शक्रान्	१३.१०	वामनो बुद्धिदो दाता	१८६.१४	वामोऽनुलोमगः श्रेष्ठे	२३२.१०	वाराही वरदा गृष्टि	३६३.६६	वासनस्थमनाख्याय हस्ते	२५४.२५
वाताधिकोऽतिलुब्धादि	१३३.३	वामनो वर्तुलश्चातिह्रस्वो	४६.६	वामो भूरिविभूमेया	३१४.१०	वाराही कुलसम्भूताः	१४६.१८	वासः पुसां कुरुक्षेत्रे मुक्तिरेषा	११५.६
वातिकाः पैत्तिकाश्चैव	२८६.५३	वामपाणितले कुर्याद्भागत्र	७२.८	वामोर्द्धेकारयेच्चक्रं	६३.५	वाराहसिंहशक्तीनां स्थूलरूपं	३०.२७	वासागर्भो व्यधिघातववाथ	२८३.१६
वादित्रैः प्रक्षिपेत्तोये	६७.५	वामपाणिपतत्तोये	७२.३५	वायव्ये हां च नागेभ्यो	७५.६३	वारितोऽपि स दवक्या	१२.६	वासानिम्बपटोलानी त्रिफला	२८५.५७
वाद्यवन्दिस्वनैर्गीतैः	२३५.२	वामपादेन च तथा विलिखं	२२२.२६	वायसः कुक्कुरश्चोभौ	२८७.२७	वारिवह्न्यनिलाकाशैस्ततो	१२०.१३	वासापवीतेकार्पासक्षीमोऽणानि	१५३.१०
वानप्रस्थयतिब्रह्मचारिणा	२५६.२४	वामभागे तथोद्यानं	२४७.२५	वायासान्मण्डलोऽस्त्युग्रो	१३१.१६	वारुण्यां क्षेत्रपालाय	७५.६४	वासुकिस्तक्षकः पूज्य कालीयो	१८०.२
वानप्रस्थयतीनां च धर्मं	१६०.१	वाम दक्षिणपादेन पादमा-	२३२.२४	वायुं पीत्वा हरिः शेपे	३६८.१३	वारुण्यां पटपदामीने मित्रे	६३.२२	वासुकेर्भोगवत्यत्र हंसप्रपतनं	१११.१०
वानराक्षः कृष्णसटः	२८६.४	वामया तदनेनैव देवीगर्भे	८५.२२	वायुरूपं यजन्ति	११६.११	वारे जगुरुशुक्राणां	१२१.२४	वासुदेवप्रज्ज्तेन तीर्थं सङ्कल्प्य	२२.४
वानरा राक्षसाञ्जघ्ननुर्नखदन्त	१०.७	वामा ज्येष्ठा क्रिया ज्ञाना	६६.६६	वायुर्ज्योतिर्जलं पृथ्वी	२५.२४	वार्क्षं चैषाम्बुदुर्गं च	२२२.५	वासुदेवं स्वमात्मानमश्वमे	१०.३३
वान्तोविरिक्तः स्नात्वा	१७०.४४	वामा ज्येष्ठा च रौद्री	७५.४८	वायोरपि गुणं स्पर्शमाकाशं	३६८.२२	वार्ताः स्वका विजग्नीयाद्	२४१.४५	वासुदेवः संकर्षणः प्रद्युम्नश्चा	२३६.६
वापनं विक्रयं चैव	१७०.४०	वामार्धे लाङ्गलं दद्यादधः	४६.७	वायौ संवेष्टायित्वा च	१४२.१०	वात्प्रियाणं सन्देशो निर्देशः	३३६.५३	वासुदेवस्य कुर्वन्ति	३८.१४

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

८५

वासुदेवादयः पूज्याश्चत्वारो ३०३.१४	विकर्णकरनासौष्ठीं कृत्वा २२७.६२	विचारयेत्सथ एव २५३.४२	वित्तशाख्यं विना दद्याद् ६७.६३	विद्यारूपाः कृतस्नानां ६२.५६
वासुदेवादिप्रतिमालक्षणं ४४.१	विकर्णूणां समीपे च ज्वालये १५७.२०	विचित्रांशं महाकायं ३१८.१६	विदध्यात्सहितामन्त्रैः ८१.६८	विद्यार्थिनां च विद्या दमयिना २७१.१६
वासुदेवादिमन्त्राणां पूज्यानां २५.१	विकारकोऽपि विवोको ललितं ३४१.५	विचिन्त्य पूजयामास ११४.१५	विदर्भराजदुहिता ललिता २००.४	विद्यामासनशय्यायां सांगं ६६.२
वासुदेवादिमूर्त्तिश्च तथा ३०.८	विकारी शत्रुकोपाय १३६.१०	विचित्रकेशप्रख्यानतन्योन्यं ७४.४५	विदर्भरिपुनामाथ ३१२.१६	विद्यासन्ततिःसौभाग्यप्रदं ३७.१२
वासुदेवाद्यालस्य कृती ३८.१	विकिरांशुद्ध लाजांस्तान ८१.१८	विच्छिन्नधर्मकामार्थः कुद्धो २४१.५६	विदश्य निम्बपत्राणि १५८.५७	विद्यावर्णक्रमेणैव संज्ञां च ३१४.१६
वासुदेवाच्चर्चनं कृत्वा गुरोः २४.५५	विकिरार्थं तथा लाजाञ्जान ६५.४६	विजयः शत्रुहन्ता च १३६.८	विदारिकायै चाग्नेय्यां १८५.१३	विद्याविद्येश्वरैर्युक्तः १०३.१४
वासुदेवी तथा गौरी मङ्गला १७८.१६	विकुक्षेस्तु ककुत्स्थोऽभूत्स्य २७३.१६	विजया हर्षिता चक्रे व्रतं १८४.२१	विदारीकुशकाशेशुक्वाथजं ३००.२६	विद्याविजिता यूयं ११४.३७
वासेयुस्त्वास्तृते स्थाने २८६.५५	विकृतं क्रीडितं केलिरिति ३४१.३	विजात्यं विकृतं वापि २६३.२४	विदारी क्षीरशुक्लेक्षुगन्धा ३६३.५४	विद्याविष्टादशरूपश्च सूक्ष्मः १७४.२४
वास्तुदेवाः पञ्चविंशत्तत्त्वानि २१६.५२	विकृता यत्र जायन्ते ३२१.१४	विजिगीषुर्व नस्पते शत्रूणां २५६.५२	विदारी सोच्चटामापवूर्णां ३०२.१४	विद्युत्पृञ्जनिभं वस्त्रं श्वेतः ३००.१५
वास्तुपूजां ततः कृत्वा ६.३५	विक्रमेयुस्ततः सर्वे राजर्लिगं २६८.२३	विजित्य तु यथान्यायं ततो २५१.७	विदुरश्चैव घोरश्च ८५.११	विद्युदग्निहतानां च त्र्यहं १५८.४२
वास्तुलक्षणसंयुक्ते २२२.१०	विक्रीतमपि विक्रेयं पूर्वं २५८.४५	विज्ञानमानन्दं ब्रह्म तत्त्वमस्य १६१.२६	विदुरस्त्वग्निना दग्धो १५.२	विद्युन्माला ममभागैर्भूत- ३३४.२
वास्तुलक्ष्मप्रवक्ष्यामि २४७.१	विक्रीय पण्यं मूल्यनक्रत्रे २५३.२०	विडंगः खदिरश्चैव १४१.५	विद्वं षडंगुलं कर्णमविद्वं ४४.१६	विद्रुमभ्रूयुगा वेतो नवनीतस्त २१०.२१
वास्तोष्पतेन मन्त्रेण यजेत २५६.६५	विक्रेतुर्दंशान्च्छुद्धिः स्वामी २५७.२१	विडंगघृतं पङ्काक्तन्सेचये २८२.१०	विद्या कामदुघा घेनुविद्या २११.५६	विद्रुमो हेमशैलश्च ११६.१३
वास्तोष्पत्यै ततो देव्यै ततः २६४.१२	विक्रोशमानांश्च नरान्यम २००.१२	विडङ्गं मरिचं मुस्तं कुण्ठं २७६.१६	विद्या तपश्च कीर्तिश्च १०६.२	विद्विष्टनाशकं सैन्यं २२८.४
विशत्यष्टादश नखाः २८७.२	विक्षिप्य विकिरांस्तत्र ७८.२८	विडङ्गसैन्धवक्षारमूत्रेणापि २८५.५८	विद्यादानफलं दत्त्वा ६३.२०	विद्वेषणाभिचारेषु त्रिकोणं १६७.४२
विशत्या घृतकुम्भानामुत्तमः २१०.६	विगतो वा विरुद्धो वा संधिः ३४७.१६	विडंगानलसिन्धुत्थरा २८५.५२	विद्यादेवीगुरु शुद्धिस्त्रि १४४.८	विद्वेषणे च पक्ष्माणि २६०.११
विशत्याद्याः सदैकत्वे सर्वाः ३६६.३५	विग्रहं तद्गुणानां च १०१.७	विडंगेन्द्रयवौ हिंगु सरलं २८७.२३	विद्यादेहं च विन्यस्य ८३.१६	विद्वेषोच्चाटने मृत्यौ १३८.१०
विशद्बाहुश्चतुर्वक्त्रो ४६.२३	विग्रहादभिधानस्य ससमासा ३४४.८	विडंगोऽस्त्री क्रुमिघ्नः ३६३.५२	विद्याधरो ज्ञानधरः ८४.२०	विघातारं च कर्तारं हर्तारं ४७.६
विशांश लाभमादद्याद्दण्डनीय २२३.२५	विग्रहेण स्वके देशे २३४.१६	वितानेनाद्धं पदगं सत्यं ४०.४	विद्याप्रस्तावमाख्यास्ये ३१२.१	विघानमिति नागस्य २४२.३६
विकरालनिपातो च विभीषण २५२.३	विघ्नाज्वालापनोदाथ ६०.१३	वित्तं दद्यादुपाध्याये २११.५५	विद्यायां सप्त तत्त्वानि ८३.२३	

विधाय चूलकं दण्डं	१०२.१०	विनियोगो व्याहृतीनां	२१५.३६	विपुलः पश्चिमे पार्श्वे	१०८.१२	विभज्य सप्तधा क्षत्रं	२६.२७	विरुक्ष्य यवचूर्णेन	७४.६७
विधाय नाभि सूत्रस्थां	८३.२७	विनिर्दिष्टं बुभुक्षणां	७६.१५	विपुलं धनमाप्नोति	१६७.५	विभागनिह्वये ज्ञातिवन्धु-	२५६.३६	विरूपा आमगर्भा ये	११५.६६
विधाय वह्निरक्षां तु	२१८.२२	विनितत्वं धामिकता	२३६.५	विपुलान्यथ चपला	३३१.६	विभागं चेत्पिता कुर्यादिच्छया	२५६.१	विरूपाक्षी परा दिव्यास्तथा	१२५.१०
विधाय बाह्येहृष्ट्या	२८८.३४	विन्ध्यश्च परियात्रश्च	११८.३	विपृष्ठं सोदकं शुभ्रं	२५२.३०	विभागादूर्ध्वमष्टास्रो	५४.३३	विरोकः सर्वरोधनं श्रेष्ठो	२८५.७७
विधाय सूत्रैः सवेष्ट्य	७८.६५	विन्ध्यश्च पारियात्रश्च	२१६.५८	विप्रदुष्टां स्त्रियं भर्ता	१६६.३६	विभागोऽर्थस्य पैत्रस्य	२५३.२५	विरेफावन्तिमौ वर्या	८१.४५
विधिना भावनोपेतः	८८.४८	विन्ध्यश्च नर्मदाद्याः	११८.७	विप्रपीडाकरं छेयमंगम-	२५८.१२	विभावना निरोधश्च हेतुश्च	३४४.३	विरोचनस्तु प्राह्लादिर्बलिर्जज्ञे	१६.६
विधिना विघ्नलोपेन	३६.१६	विन्ययेत्पृथिवीतत्त्वं	५६.२४	विप्रलम्भाभिधानो यः शृंगार	३४२.५	विभावयेन्त चेत्लिङ्गस्तत्समं	२५३.६२	विरोधपूर्वकत्वेन तद्विरोध	३४४.२६
विधिविधाने दैवेऽपि	३६२.१६	विन्यसेन्न्यस्तहस्तांतः	३०७.१०	विप्रश्चतस्रो विन्देत	१५४.१	विभावो नाम स द्वेधा-	३३६.३६	विरोधि जलदान्हन्ति	१३६.७
विधिस्तु चललिङ्गेषु	६७.८०	विन्यस्तसंहतौ व्यूढौ कृष्णौ	३६२.६	विप्रादीनां क्रमान्नाम	८१.८८	विभोरानर्तः पुत्रोभूद्	२७८.१४	विलक्ष्यमपि तद्बाणं तत्र	२५०.३
विधूमेन्यस्तमुसले व्यंगारे	१६१.८	विन्यस्य नारसिंहेन	२७.२	विप्राः प्रपूज्याः मुखो	१७५.६१	विमना विफलारम्भः	२६६.४	विलयं यांतु ते सर्वे	३१.२५
विनतायाः सहस्रं तु	१६.१६	विन्यस्यपूजयेत्कुम्भास्तं	६२.४८	विप्राशिषस्त्वमोधाः	२५६.६७	विमलश्चाट्टाहासश्च	८५.८	विलापो दुःखवचनमुलापो-	३३६.५२
विना कृष्णेन तन्नष्टं	१५.११	विन्यस्य शिवमन्त्रेण	८१.२३	विप्रेभ्यो दक्षिणां	२६०.६	विमानं श्रावणे पौष्पं दत्त्वा	२१२.७	विलप्य चन्दनाद्यैश्च	६७.३७
विना चैत्रेण माघादौ	६५.२	विन्यासो धनुषचैव	२४६.२३	विप्रोगजान्महेन्द्रेण	३५१.३०	विमासमन्तरिक्षाय	६३.११	विलेपनं सकर्पूरं	६५.४०
विना दायदकृत्येषु तत्र	२२०.१७	विपत्तारे नैघने च प्रत्यरौ-	२३३.४	विप्लुताक्षरमश्लीषं वचो	३४२.२५	विमुक्ता नारकैर्दुःखैः कर्तुः	३८.५	विलेपेमद्यपो विप्रो	२०३.२०
विनापि साक्षिभिल्लेख्यं	२५५.२२	विपरीतपथ्यान्यासाच्चपला	३३२.४	विभक्तनामवर्णान्तिस्थितं	२५.८	विमुञ्चन्सपिषो धारां	८८.४६	विवभ्राम मतिस्तस्य	२७४.८
विनायकः कुमारश्च वरुणो	२६८.१६	विपरीताख्यानिकी तौ	३३३.४	विभक्तिस्तज्जालिगानां	३४७.२६	विषयेश्चतुरो वर्णानि	२६५.८	विवर्णः पामरो नीचः	३६६.४६
विनायकस्य जननीमुपतिष्ठे	२६६.१८	विपरीता यवमध्या	३३०.१७	विभक्तिं सिद्धरूपं च	३५१.१	वियोग पदसंयुक्तैर्वोजः	२७.४१	विवर्धयेत्तथा तिकतकपांय	२८०.२८
विनायकोपसृष्टस्तु	२६६.३	विपरीतोपमा सा स्याद्	३३४.१२	विभक्तेषु सुतो जातः	२५६.८	वियोज्याकृष्य सम्पूज्य	८८.३०	विवस्वतः कुले जातौ	२६४.२६
विनायकोपसृष्टानां स्नानं	२६६.१	विपर्ययोऽमरः प्रोक्तः	२४२.७०	विभजेयुः सुताः पित्रोरूर्ध्व	२५६.४	विरक्तप्रकृतिश्चैव विषये-	२४०.११	विवस्वतः सुतो विप्रः	१५०.८
विनाशश्चैव सस्यानां	१३०.६	विपश्चित्तत्र देवेन्द्र	१५०.३	विभज्य श्रामयेच्छेषं चतुः	२६.५	विरूक्षणां विलेपं च	६६.६६	विवादाद्द्विगुणं दण्डं	२५५.१४

विवादे मोहने स्त्रीणां	३२३.१२	विशेषेणोपनिषद्योगैर्हन्त्या	२४१.५३	विश्वाय विष्वक्सेनात्मने	३३.४६	विषाग्निदां निजगुरु-	२५८.६६	विष्णुविम्वार्थमम्माकं	४३.२०
विवासयेद्ब्राह्मणं तु भोज्यो	२२७.८	विशेषो नास्ति लोकेषु	२२३.६	विश्वासयेच्चापि परं	२२५.२७	विष्कम्भं भूतभागैस्तु	५३.२	विष्णुरष्टभुजस्ताक्ष्यैकरे	४६.१६
विवृणोति तथांगानि	२२४.१२	विशेषोऽवसरे वाच्यः	३३८.७	विश्वेदेवाः शृणुतेमं	११७.६	विष्कुम्भादौ च मेपादौ	२०८.२	विष्णुरुद्रार्कदेवादेर्गृहकर्ता	३८.२१
विवाहमेतत्कथितं	१५४.५	विशोक द्वादशीकारी	१८८.५	विश्वेदेवास्तथा दैत्या वसवो	२६५.१३	विष्कुम्भे घटिकास्तिस्रः	१२७.१	विष्णुर्जिष्णुर्भविष्णुश्च	२७१.१५
विवाहितासु नाशौचं	१५७.६	विशोषयेदशेषं तु	२३.३	विश्वेदेवास्तु विश्वायाः	१८.३२	विष्टिराहुं प्रवक्ष्यामि	१४२.१४	विष्णुर्मधुहरश्चैव	२५.३८
विवाहे कर्णवेधे च व्रते	१२१.६	विश्रम्यन्तं परानीकमप्रमत्तो	२४२.२१	विश्वेदेवा हृषीकेशो	२६३.३४	विष्णवे विष्णवे नित्यं	१७२.२	विष्णुलोकं नयत्याशु	३८.४
विवृद्धाः शत्रवश्चैव	२४१.३८	विश्रान्तस्य मुनेः पादौ	११४.१३	विश्वेभ्यश्चैव देवेभ्यः	२६४.११	विष्णवे शिपि विष्टेति	५८.३	विष्णुलोकी भृंगराजैस्त	२०२.७
विशन्तं ब्रह्मरन्ध्रेण	३१०.२६	विश्वान्विमवर्णानां तावत्	३४३.४७	विश्वेश्वरं कार्तिके तु	१६१.८	विष्णुः कालाग्निरुद्रोऽहं	१.१३	विष्णुशक्त्या महाप्राज्ञ	१२०.१८
विशन्ति येन मार्गेण	२३२.१	विश्वचक्रं कल्पलता	२१०.४	विषग्रहपिशाचानां ग्रसनः	३२४.३	विष्णुतो रुद्राः पादः	३३०.२	विष्णुश्च वरुणो घाता	६४.२३
विशाखा कृत्तिका चैव	१२६.२५	विश्वरूपं तमुद्धृत्य	३१८.१	विषं पीत्वा मरिष्यामि	६.२२	विष्णुत्वं चैव रुद्रत्वमन्ते	३११.२२	विष्णुश्चित्तगतो यन्मे	१७४.४
विशाखा भरणी चैव	१३०.२	विश्वरूपं दर्शयित्वा अधृष्यं	१३.२६	विषं महिषकालाग्नि	३०८.१७	विष्णुना जीविको वाणो	१२.५१	विष्णुः सम्पूज्यते लोकै	३५४.१५
विशाखायां गते सूर्ये	२६८.२४	विश्वरूपं सर्वस्थित्यै	२५.४६	विषं विनाशयेत्पानलेपनेन	२६७.५	विष्णुनाभ्यञ्जजो ब्रह्मा	५.२	विष्णुस्त्वं मत्स्यरूपेण	१६७.२४
विशालोऽपि गयाशीर्षे	११५.५४	विश्वस्तं ह्यमालोक्य	२८८.३६	विषमं चैव वा स्थूयमति-	३३२.२	विष्णुनाभ्यञ्जजो ब्रह्मा	१३.२	विष्णुहस्तं ततो मूर्ध्नि	२४.५१
विशालोऽपि गयाशीर्षे	११५.५६	विश्वाजमोदसिन्धूत्य	२८३.२८	विषमः श्वेतपादश्च	२८६.५	विष्णुनिर्मल्यमखिलं	२४.५८	विष्णोः कर्मति मन्त्रश्च	२६०.७०
विशिष्टलक्षणोल्लेखलेख्य	३४६.८	विश्वाण्डाद्गरुडोपति	२७२.२२	विषयं च गुणं चैकं	८३.१८	विष्णुपादात्प्लावयित्वा	१०८.१६	विष्णोरराटमन्त्रेण ततो	६६.१६
विशीर्णयन्त्रप्राकार	२४१.२८	विश्वादिसम्भवायैव गोविदाय	१८३.११	विषयापहरो नित्यमतः	१६७.३६	विष्णुप्रयुक्त्या नीता	१२.५	विष्णोरायतनस्येह स नरो	३८.१८
विशेदनेन मन्त्रेण	३४.१	विश्वान्देवानावाहयिष्ये	११७.८	विषयो रूपमेवैकमिन्द्रिये	८६.६	विष्णुः प्राच्यां स्थितश्चक्री	२७०.३	विष्णोर्वचनमात्रेण किं न	११४.३०
विशेषदर्शनायैव सा	३४४.२७	विश्वामित्रवसिष्ठात्रि-	२७६.१८	विषरक्तेन संलिख्य	३१२.१३	विष्णुं नयेत्प्रतिष्ठाता	६०.३५	विष्णोर्वह्नि तु संस्कृत्य	२४.३७
विशेषदृष्ट एवासी	१६६.६	विश्वामित्रो जमदग्निर्भ-	२१५.३६	विषरोगाश्च सप्त	२६४.४१	विष्णुं नानाविधानेक-	३०७.१५	विष्णो नते भवेन्मुक्ति-	३५४.२३
विशोषं दर्शयन्किञ्चिद्विलासः	३४१.४	विश्वा विषा प्रतिविषा	३६३.४६	विषशान्त्यै देहदृशं	२६७.४	विष्णुं महोदधौ विद्याद्वंगा-	३०५.७	विष्णवग्रे कपिलां दत्त्वा	२१३.८

विष्णवग्रे ब्राह्मणायाप्यं	२१२.२६	विस्तारादष्टमांशेन मुखानां	५४.४६	वीर्योष्णाः कफवातघ्ना	२८०.२१	वृद्धाश्च ये ग्रहाः	३१.३२	वेदज्ञाः शुचयोऽलुब्धाभवेयुः	२५७.४१
विष्णवादि सर्वं तत्रैव	३०६.१४	विस्ताराद्विगुणं द्वारं कर्तव्यं	४२.१६	वृकवच्चाबलुम्पेत	२२५.२८	वृद्धिः समानैरेतेषां	२८०.१८	वेदशास्त्र नरेन्द्रविदवेनिन्दां	१५५.२६
विष्णवादिसंस्थापनं चैव	६७.८७	विस्तारान्तण्डपस्याग्रे	४२.६	वृकीवोरणमासाद्य मृत्यु-	१५६.१०	वृश्चिकः शूककीटः	३६३.७३	वेदस्मार्तं प्रवक्ष्यामि धर्मं	१६६.१
विष्णवादीनां प्रतिष्ठादि	३६.१	विस्तारेण करतलं कीर्तितं	४४.३०	वृक्काऽग्रमांसं हृदयं	३६४.१३	वृश्चिकार्त्तस्य कृष्णा वा	२७६.५८	वेदस्वीकरणं कृत्वा	१५३.१६
विष्णवादीनां मासपानां	६६.१८	विस्तारेण त्रिहस्तं स्यात्सुवर्णं	२४५.४	वृक्षाणां यज्ञियानां तु समिधः	२६२.२२	वृश्चिकालीफलीकुण्डं	३००.२८	वेदांगनां च दानेन स्वर्गलोक	२११.६०
विष्णवादीन्पूज्य तं दत्त्वा	२१२.२६	विस्तारो योजनानां तु	८४.३०	वृक्षान्मात्यरैर्लंकृत्य	७०.२	वृषक्षुद्रपशूनां च पुंस्त्वस्य	२५८.३१	वेदादिमन्त्रैर्गंगाद्याश्चतस्रो	६४.२०
विष्णवासनं विष्णुमूर्ते	२१.२०	विस्तृताघप्रमोषाय	८३.३८	वृक्षायुर्वेदमाख्यासे	२८२.१	वृषपर्वजा शर्मिष्ठा ययाते	२७४.२२	वेदाध्याये शतगुणमनन्तं	२०६.३५
विष्णवसेनस्य चक्रस्य	४७.१०	विहस्तव्याकुलौ तुल्यौ	३६७.१२	वृणोतेर्वरणांथत्वाज्जाग्रत्स्व	२१६.६	वृषला जघन्यजाः	३६६.४३	वेदान्पठन्तं तं श्रुत्वा	४.८
विसर्जनेऽह्नि सम्पूज्यपवित्राणि	३६.१६	वीणाहस्ताः किन्नराः	५१.१७	वृत्तत्वं शुक्लता स्वाच्छयं	२४६.१४	वृषाकपिश्च शम्भुश्च	१८.४४	वेदिपादान्तरं त्यक्त्वा	६५.२०
विसृजेद्दीश्वरं देवं	८७.२०	वीतिहोत्राः स्वयं जाताः	२७५.११	वृत्तं समञ्चाद्धसमं	३३२.१	वृषी वृषधरौ वीर्यौ प्रसतः	८४.२२	वेदेरशैह्यग्निकुण्डा	१६७.२
विसृज्य पितरौ ब्रह्मे	८७.२२	वीतिहोत्रोनयः साध्यो	२१६.२६	वृत्तया रेखया तत्र देवान्	२६१.१०	वृषे च मिथुने भानौ	१२१.६२	वेदेषु सपुराणेषु यज्ञमूर्तिश्च	२७१.१६
विसृज्य बाह्यकोणेषु	२६.३१	वीथिका पादिका कार्या	३१६.६	वृत्तायतात्समुद्भूता नवते	१४०.२०	वृषेभगृहशैलाग्रवृक्षारोहण	२२६.३१	वेद्यस्थानेस्वर्धतेषु	२५०.१२
विसृज्य लोकपालादीनां	७६.३८	वीथिका हस्तमात्रन्तु	३२०.३६	वृत्तिहीनं मनः वृत्त्वा क्षेत्रज्ञे	१६५.१३	वृषो वृष्यति सर्वश्च	१३६.५	वेला गुरुः स्वराः शोणः	२६३.१२
विसृज्य वर्तुलीकृत्य	८४.५२	वीथ्यलिरावलिः	३६३.१३	वृत्तो वृत्तायतश्चान्यो	१०४.१३	वृषोऽश्वः कुञ्जरो वापि	२३२.३५	वैष्णायत नलिगादेः	३२७.७
विसृष्टार्थो मितार्थश्च तथा	२४१.८	वीरभद्रो वृष रूढो	५२.१४	वृथा निरर्थकाविध्योर्नाजनेको	३६१.६	वृष्टिवैकृत्यनाशः	२६३.२०	वैश्या धूतो नृपाः कन्या	२६४.३८
विस्ताराद्योजनशतं	११३.२	वीरवृक्षोऽरुष्करोग्निमुखी	३६३.२५	वृथा वादं परिहरदर्याकांक्षां	२०४.७	वेगवती ससमगा	३३३.२	वैश्याद्वार मृदा राज्ञः	२१८.१६
विस्ताराद्धं बाहुल्यं	१०४.२६	वीराच्चाद्भूतनिष्पत्तिः	३३६.८	वृद्धकाख्यात्र्यहोचोप्रांस्तथा	३१.३१	वेगेन समतिक्रान्ता सर्वतीर्थं	१११.३	वेष्टितां भ्रातृहेम्ना च रक्षेयं	३१२.२३
विस्तारमथ लिगस्य अष्टधा	५३.६	वीरान्नयमवाप्नोति	२५६.३७	वृद्धप्रपि तामहेभ्यो	७२.४६	वेणुवीजयवाः शालिश्यामाक	३०१.२७	वेष्टितोऽयं घृतोदेन	११६.१४
विस्तारस्तु स्मृतो	१२०.१	वीरोऽवष्टम्भजः	३३६.७	वृद्ध प्रमातामहेभ्यः सर्वेभ्यः	७२.५०	वेतनं द्विगुणं दद्याद्दण्डं च	२२७.४५	वैकंक केतुमानः स्यान्मेरु	२१२.१५
विस्तारस्य षडंशेन मुखनिर्ग-	५४.४८	वीर्यपाके विपर्यस्तप्रभावा-	२८१.८	वृद्धश्चान्तः पुराध्यक्षः	२२०.६	वेतालोलकापिशाचानां	२४१.६४	वैकंकतः सुवावृक्षो ग्रन्थिलो	३६३.२३

वैकारिकस्तृतीयस्तु	२०.२	वैशाखे पुष्पलवणं त्यक्त्वा	१६८.२	व्यंगा भग्ना च	६७.२	व्यापकं मानसं न्यस्य	२५.२५	व्यूहं भेदावहं कुर्यात्परव्यूहेषु	२३६.३७
वैकारिका दश देवा मन	१७.६	वैशाखे यदि वा जाते	२४६.२०	व्यजनं वासुदेव	५८.२७	व्यापकं सृष्टिसंयुक्तं	३२६.७	व्यूहस्तु बलविन्यासश्चक्र-	३६६.१२
वैखानसा ऋचस्त्रिशत्पवित्राः	२५६.७४	वैशाख्यां पौर्णमास्यां च	२७२.२	व्यञ्जनानां क्रमो ह्येष	२५.६	व्याप्नोतिपादशो	७५३.७	व्योमरूपमनाथं च स्यादना	८८.३
वैटवटे वैश्रवणं चत्तरे	३०५.१४	वैश्यानागकटीबन्धा	३०६.६	व्यन्तग मिश्रचिह्नश्च	२६४.७	व्याप्नोति यस्त्रिकव्यापी	२४३.११	व्योमव्यापिते व्योमव्याप्य	८७.५
वैडूर्याभं दक्षिणाब्जं	३२०.३३	वैश्यशूद्रजनप्रायो ह्यनाहार्यं	२२२.२	व्यन्तरा दोषमिश्रास्ते सर्पा	२६४.५	व्यालद्युच्छुन्दरीरक्तं करवीरं	३१५.१०	व्रज पवित्रकेदानीं विष्णुलोकं	३६.२०
वैतालानि दशावर्णाः	३१०.२६	वैश्या प्रतोदमादद्याद्दशां वै	१५४.३	व्ययीकृतः परिक्षिप्तोऽप्रजितो	२४१.२६	व्यायोगभाणवीथ्यं च	३३८.२	व्रज पवित्रकेदानीं स्वर्गलोकं	३७.६
वैतालीयं द्विस्वरा	३३१.१२	वैश्यायां प्रतिलोमेभ्यः	१५१.१३	व्यवहारं प्रवक्ष्यामि	२५३.१	व्यासेनाश्वासितो मेने	२७१.१०	व्रज व्रज देवबुद्धे विष्णोः	२०४.१४
वैदलानां च भाण्डानां	२२३.२६	वैश्ये पञ्चदश प्रोक्ताः	१५८.५६	व्यवहारान्नपृः पश्येज्ज्ञानि	२५३.३२	व्याहारस्त्रिमतश्चैव	१५१.१०	व्रजेस्त्वं तां गतिं क्षिप्रं	२६६.८
वैधृतौ च व्यतीपाते	२३३.३	वैश्येऽष्टमांशो वृत्तस्थे	१६६.२६	व्यवहारोऽष्टादशपदस्तेषां	२५३.३१	व्याहृतीनां तु सर्वासामृषिरेव	३४०.६	व्रणप्रक्षालनं कुर्यादुपदंश	२८५.२६
वैपरीत्यात्क्रियायोगाल्लक्षणा	३४५.१२	वैश्वदेवो ममयायाः	३३४.१३	व्यवाये पीडामाप्नोति	३६६.२५	व्याहृतीनां तु सर्वासामृषिरेव	२१५.३५	व्रतदानानि सामान्यं	२०८.१
वैपुल्यं चास्य कुर्वीत	५६.११	वैष्णवाद्वा च चक्राढ्यः	१०२.३	व्यष्टिः फले समृद्धौ च	३६२.७	व्याहृत्या चैव गायत्र्या	६६.८	व्रतद्वयाद्यमः प्रोचे प्राप्य	१८४.२०
वैभवं पौष्करं तन्त्रं	३६.३	वैष्णवानैन्द्रमन्त्रस्तु	२१८.८	व्यसनं जायते धारं स	२५५.४६	व्याहृत्या पद्ममध्यस्थं	३४.४०	व्रतं कृत्वा स बुभुजे प्राप्तवान्	१८४.१७
वैयाकरणखसूचिः शीतोष्णं	३५५.६	वैष्णवीकरणं कुर्यादगभिधान	३४.३२	व्यस्तसम्बन्धना सुष्ठुसम्बन्धो	३४७.१६	व्याहृत्या मधुपर्कं तु	६४.१६	व्रतं चान्द्रायणं कुर्यात्स्त्रि	१७०.२४
वैराग्यादिर्भनः खेदोनिर्वेद	३३६.२२	वैष्णवीं शान्तिरेन्द्री च ब्राह्मी	१६२.७	व्यस्तानि मुनिभिलोके	३६.२	व्याहृत्या वाय गायत्र्या	६४.२१	व्रतं मायोपवामं च	२०४.१
वैराजभूतं तं व्यायेत्प्रासादस्य	६१.११	वैष्णवे रेवतीपुष्पे सर्वेषां	२६५.५	व्यस्तेन च समस्तेन	२३.०८	व्युत्पन्नैरनिवद्धत्वमप्रयुक्त	३४७.५	व्रतं वक्ष्ये चतुर्दश्यां	१६२.१
वैरूप्यास्याष्टकं नित्यं	२६१.१७	वैष्णवैः सह कुर्वीत	६८.११	व्याघ्र चर्मोत्तरां शय्या-	२१८.२६	व्युष्टायां च तथा	२५६.२६	व्रतं हि कर्तृपवासनियमैर्ना	१७५.३
वैवाहिकेऽह्नि कुर्वीत	१५४.१२	वौ सर्वतोमुखीं वं पीठं	३००.२३	व्याधि दुर्मिक्षमारकपीडितं	२४२.१०	व्युष्टाया मुदिते सूर्ये	२५६.७६	व्रतमूर्ति जगद्भूति मण्डले	१७५.४७
वैवाहिको विधिः स्त्रीणां	२५३.३४	वोजथो जवजवागो मूले	३३३.६	व्याधिमिविविधैर्धोरैः	२६६.२७	व्योमगश्च तथा स्वप्ने	२८०.३७	व्रतस्थं सूचिच्छतं दृष्ट्वा	२०४.१७
वैशाखमासद्वादश्यां	१२.४४	वौष डन्तेन मन्त्रेण	६६.१४	व्यानो विनामयत्यंगं व्यानो	२१४.१२	व्योषं त्रिफलया युक्तं	२७०.४६	व्रतार्हणं गुरोः पूजा वत्सरान्ते	२१२.२
वैशाखे चाष्टमे मासि	१२६.३	व्यक्ताव्यक्ताऽथ वा काठ्या	३२६.१४	व्यापकं न्यस्य मूर्द्धादि	३०४.१८	व्योषं ससपि पिण्डती-	२६८.१४	व्रतेश्वरांश्च सत्यादीनिष्टवा	३२७.१

व्रात्यता बान्धवत्यागो	१६८.३२	शक्त्या क्षीरं प्रदद्यात्तु ब्रह्मा	१७६.४	शतक्षेत्रार्द्धमानेन	२६३.१०	शतार्द्धैकाधिकैः काञ्चैस्तथा	६१.१६	शपत्त्वहान्निति रिपून्नाशयेदो	२६२.१७
व्रात्यानां याजनं कृत्वा	१७७.११	शक्त्या च सर्वतोमुख्या	६६.४	शतघ्न चट कश्याम चाषश्येन	२३१.१५	शतावरिमणिं बद्धा	२६१.६	शब्दतन्मात्रतत्त्वं तु	५६.१६
व्रीडानुरागादिभवं संकोचः	३३६.२७	शक्त्यादिभूमिपर्यन्तं	६६.७८	शतच्छिद्रेण पात्रेण	२१८.२४	शतावरीगुडूच्य गिरिलानां	२८३.४३	शब्दमाश्रयते काव्यं शरीरं यः	३४६.५
व्रीडा लज्जा त्रणा हः	३६०.८३	शक्त्यादिमूर्तिपर्यन्ते	६६.७३	शतजिह्वैहयो रेणुहयो	२७५.२	शतावय्व्यस्तुचूर्णन्तु	३२३.१४	शब्दाद्भ्रंशं प्रवक्ष्यामि	१३३.२७
श		शक्त्याया यां कुरुतु	८१.७	शतद्वयं च होतव्यं	८१.५५	शतृशानचौ भवन्नेधमानो	३५६.६	शब्दार्थयोरलंकरोद्वावलंकुरुते	३४५.१
शकुनादौ शुभे यायाज्जयाय	२३३.१	शक्त्यो विमलाद्यास्तु	४१.१६	शतद्वयं तु जायते पञ्चाशत	१०६.२१	शते दशपला वृद्धिरीर्णे	२५७.३०	शब्दार्थविकुर्वणो	३४६.१८
शकुनी पूतनाद्याश्च तथा	३१.३०	शक्त्यष्टिशूलखट्वांग	७४.५१	शतं जप्ता तु गायत्री	२१५.१३	शतेन स्थापनं कुर्याति	१०३.६	शब्दालंकारमाहुस्तान्काव्य	३४२.१६
शकुन्तलायां तु बली यस्य	२७८.७	शक्यसामन्तता चैव तथा	२३६.४	शतं त इति चैतेन हुत्वा	२६०.४२	शत्रवो वशमायान्ति	१२१.१७	शब्देनार्थेन यत्रार्थः कृत्वा	३४५.१५
शकुन्मूत्रं परं तासमलक्ष्मी	२६२.२	शक्या गणयितुं लोकेन	१५७.३०	शतं ब्राह्मणमाक्रुश्य क्षत्रियो	२२७.२३	शत्रोर्वा व्यसने यायाद्देवाद्यैः	२२८.३	शब्दावबोधतः शाब्दी प्राहुः	३४३.२६
शक्तायोऽन्ते प्रयोज्यादौ	३०७.२१	शक्रं सेनापतिः स्कन्दो	२६६.२३	शतं शतं सुवर्णं च	२६२.४३	शनि चक्रं प्रवक्ष्यामि	१४२.६	शमः पुष्पं तपः पुष्पं ध्यानं	२०२.१८
शक्तस्यानीहमानस्य	२५६.३	शक्रानिष्ठागमौत्प्रेक्षा	३३६.२३	शत मब्दं हि जीवेत	२८३.४४	शनि चक्रं चार्द्धमासं	१२३.८	शमीपत्रादिकैः श्यामं बीजानां	३०.२०
शक्तिनादोर्ध्वसञ्चारस्तच्छ	८८.३७	शंका सद्भिस्तु संसर्गात्तत्त्वं	२५३.११	शतमूलेन सर्वाणित्तिर्गो	२६७.६	शनिभागं त्यजेद्युद्धं	१४२.८	शमीपुत्रः प्रतिक्षेत्रः	२७५.३६
शक्तिः पराक्रमः प्राणः	३६६.२१	शखं चक्रं गदा पद्यं	३०३.१५	शतयो जनविस्तीर्णं	८.१६	शनिर्भो मश्च राहुश्च	१२७.११	शम्बरेशाम्बुधौ क्षिप्तो	१२.३७
शक्ति परां ततो न्यस्य	६८.३	शखचक्रगदापद्यशलाकांशु	३०६.८	शतवारं मन्त्रयित्वा	२७.७	शनैः पूर्यादिति दत्त्वा	७६.२६	शम्बरैर्मूर्तिनाथानां यथा	६४.५
शक्ति सर्वात्मिकां तत्र	२७.३	शखचक्रगदावेदपाणिश्चाश्व	४६.२६	शतवारं शुभे पात्रे वासुदेवेन	२७.४	शन्नोऽग्न इति सूक्तेन	२५६.७१	शम्भुविभुर्गणाध्यक्षः	८४.२३
शक्ति हृत्कण्ठतालुकामध्य	७४.१२	शखचक्राब्जशूलासित्रिशूली	३०८.२३	शत शृंगा श्रमपदे	१३.६	शन्नो देवीति प्रक्षाल्य	६४.७	शय्या तु दण्डिसाजेशपावक	३०१.१
शक्तिमुदगरशूलानि वज्रं	१८५.१०	शखपुष्पीवचाकुण्डं सिद्धं	२८५.१६	शतानन्दनिमित्तेन विश्वामित्र	५.१०	शन्नो देवीरभिष्टये तथा	२६०.८१	शय्या ममाप्यशून्यास्तु	१७७.८
शक्तिमुद्रा तु योन्याख्या	३२६.१५	शखचक्रं च श्रीवत्सं	५७.२६	शतानि दश विप्राणां	२७१.४	शन्नो देव्यां पयः क्षिप्त्वा	१६३.५	शय्यायां कुशतले	६२.४२
शक्तिव्यूहेन सोमोऽवर्को	१२४.२२	शखी पथी च चक्री च	४८.१२	शतानि पञ्च दण्ड्य	२२७.२२	शन्नो मित्र इतीत्येतत्सत्रा	२६०.७६	शय्यायां ताश्च विन्यस्य	६८.२
शक्तिपुषाशनिस्त्रिशन्तोत्रदो	५०.२६	शतकाण्डाऽमृतायाश्च	३२०.४	शतार्द्धमंगुलानां च श्रेष्ठं	२४५.२३	शन्नो वनस्पते गेहे होमः	२६०.६२	शय्यायां मण्डपे प्राच्या	४१.६

शय्यायां वा तदग्रेऽथ	२३६.३	शवं पशुपतिं चोग्रं रुद्रं	६६.८२	शाकं मधु परान्नं च	१७५.७	शाम्भवेषु च लिंगेषु	६६.५६	शावेन्तः शाव आयाते	१५८.६६
शय्यास्थानं भवेच्चास्य	२८७.३३	शर्वाय पुरहन्तारं वासन्त्यै	१७८.११	शाकिनी याकिनी पूज्या	१४४.२६	शारीरं देवपूजादि सर्वदन्तु	३७२.२१	शास्त्रं प्रज्ञा धृतिर्दाक्ष्यं	२३८.४
शरचापौ दक्षिणेऽस्या वामे	५०.१६	शर्वेण जगतश्चैव सारेण	२६६.२६	शालास्वसौ स्थण्डिलेऽञ्जे	२६१.२२	शारिमानसागन्तुसहजा	२८०.१	शास्त्राणि च पुराणानि	२११.६२
शरणागतं परित्यज्य वेदं	१७०.१२	शल्यो दिनाद्धं युगुधे	१४.१८	शाक्ते पक्षे च मालिन्या	१४५.४	शांगं च मुसलं खंङ्गं	३३.४५	शास्त्राणि चिन्तेयद्दृष्टवा	२३५.१६
शरं च वरदं चापं पाशं	३१०.४०	शवादिवस्त्रमादाय चतुरस्रं	१३७.२	शाक्तेयैः शाम्भवैः	१४६.१२	शांगं विस्फूर्जितं चैव	२७०.७	शास्त्रेतिहासवाक्यानां	३३७.२
शरन्निदाघयोः सर्पिस्तैलं	२८६.४६	शशक्तिश्रीरामदिमन्त्राः	१७४.११	शाखयोर्विन्यसेन्मूले देवी	६१.५	शालग्राम प्रभासाद्यं तीर्थं	१७४.१६	शास्त्रे शास्त्रे स्मृतां	३१२.४
शराणुना भद्रन्तेन	७३.१६	शशबिन्दोश्च पुत्राणां	२७४.१४	शांकरी मतिर्धृतिश्च पूर्वाद्या	३१६.१०	शालग्रामादिचक्राङ्कपूजाः	४७.१	शास्त्रोदितो हिनियमो व्रतं	१७५.२
शराभ्यां पुस्तकेभ्यश्च	३५१.३१	शशाङ्को विश्वरूपश्चक्षश्च	३१७.८	शांकरीमुत्तरे द्वारि	३०८.६	शालग्रामादिमूर्त्तिश्च वक्ष्येऽहं	४६.१	शिक्षा कल्पो व्याकरणं	१.१६
शरावटिकापालीस्त्व	६८.४	शशाप विलपन्मात्रा शोकं	६.३६	शातावरीं छिन्नरुहा विपद्नी	२२२.८	शालग्रामे महायोगं	३०५.५	शिक्षा छन्दो व्याकरणं	१७४.२२
शरीरं धर्मं युक्तं	३७२.१७	शशिचन्द्रशङ्केन्दु	१७७.१६	शान्तप्रपितामहाय तथा	७२.४८	शालावृको कपिश्वानौ मानं	३६२.४	शिखया वाधिकाराय	८५.२३
शरीरं मे हृषीकेश पुण्डरीकाक्ष	१७४.१४	शषसा रेफसंयुता	३४३.८	शान्तस्वरान्वितो ब्रह्मा	२६५.३	शालिचूर्णादिनापूर्य	६६.५	शिखरस्य तु तुर्येण भ्रमणं	४२.१२
शरीरं विक्षिपन्तं च	२८८.५६	स्तो जीवो शनवक्षेपु	६५.६	शान्तात्मा लम्बकर्णश्च	४६.८	शालिपिण्डादि शुक्लं	३०.१६	शिखरस्याद्धभागस्थं सिंहं	४२.१६
शरीर मुपहृष्याऽथ	३७१.२	शस्त्रक्षेत्रेषु ये दोषां	३१.३६	शान्तिपुष्टिं कराण्याहुः	२६२.२४	शालिप्रस्थस्य पिष्टस्य	१६२.८	शिखरार्थं हि सूत्राणि चत्वारि	४२.१५
शरीरसाधनापेक्षं नित्यं	३६५.११	शस्त्रं च मूलमन्त्रस्य	८१.३८	शान्तिरस्तु शिवं चास्तु	३१.४५	शालिहोत्रः सुश्रूताय	२६२.४४	शिखरेण समं कार्यमग्रे	४२.५
शरीराभ्यां रोग्यमैश्वर्यं	२३७.६	शस्त्रं विष्णवात्मकं	४३.२७	शान्तिरागिरसी याम्या	२६२.६	शालूकचूर्णं भृङ्गाज्यं	२८६.१६	शिखाद्भयः सम्भूतसूक्तमाशुः	२६६.२
शरेण वर्मणा देयं	७८.३६	शस्त्रमस्त्रशतालब्धनिद्रा	६६.७४	शान्तिर्मत्स्यपिण्डवृद्धाभ्यां	२८६.२६	शालूकमेपां कन्दः स्यात्पद्म	३६०.६३	शिखान्तसम्मितं सूत्रं	२७.२३
शरैरिन्द्रजितं वीरं युद्धे	१०.२१	शस्त्रा स्त्री चारुसर्वाङ्गी	२४४.१	शान्ते निद्राभिभूते च	२३६.५८	शाल्मलाख्ये तमालि	२०३.२१	शिखावद्धशिखानस्त्रसप्तमाणव	३.५१
शर्करामधुलाजादः	२८८.६४	शस्त्रेणपाशसंयुक्तं	८५.२०	शान्त्यादितोरणास्तत्र	६६.२	शाल्यन्नं तोयपयसी केकलोष्णे	२७६.३४	शिखाबीजं समुद्धृत्य	३१७.१८
शर्मं प्रदस्त्वं समरे वर्मन्सैन्ये	२६६.३४	शस्त्रेण वा शतं सम्यग्जुहुया	६७.१८	शान्त्युदकमाम्रपत्रमूलेन	६०.११	शाल्वादीन्दानवाञ्जित्वा	२७६.२२	शिखामन्त्रितकर्त्तव्यं	८८.२७
शर्मन्ति ब्राह्मणस्योत्तं	१५३.४	शस्त्रोद्यतकरः क्रुद्धस्तद्	५०.४	शाम्भवे शब्दराशिः षट्	१४५.२	शावाकस्य निवेशे च	६३.४१	शिखासम्पुटितं बीजं हृत्फण्डन्ति	८१.५६

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

६२

शिखाहृत्सम्पुटी भूतं	८८.८	शिलायां शुक्लरेखाय्या	४३.१४	शिवशान्तिं प्रवक्ष्यामि	३२४.१	शिवाय दद्यात्पाद्यं च	७४.७५	शिष्यानात्मनि संयोज्य	२४.४३
शिखितितिनिलावानां	२८७.१२	शिलेष्टकादिविन्यासं मन्त्रैः	२४७.१६	शिवः शिखा तथा ज्योतिः	३२५.४	शिवाय पूज्य यो दद्यात्सूर्य्य-	२१२.३	शिष्ये तु समयं दत्त्वा	३०४.४१
शिखिपिच्छं धनुः खेटं	५०.३०	शिल्पानि शिक्षयेच्चैव	२२५.२	शिवश्च सशिवो बभ्रुरक्षयः	८६.६	शिवाय स्वामिनो रात्रौ	२३२.२२	शिष्यैः सह चतुर्थं	२७.१५
शितधान्यं तथा पण्यं मूलं	१७५.१४	शिल्पित्वं तनयः स्थाच्च	१०५.३७	शिवसंकल्प जापेन समाधि	२६०.७४	शिवानये विष्णुगृहे सूर्यस्य	२११.५७	शीघ्रं सिंहे करिणकायां	३११.१४
शिथिलीभूतबन्धस्य	८२.११	शिल्पिनं तोषयेद्धव्यैर्गुरवे	५८.७	शिवस्य ब्रह्माणस्तद्वद्वितीयादि	३३.३	शिवाश्रय शिवाख्यश्च	१०५.१८	शीडिं क्रीडिर्जुहोतिश्च	३५८.८
शिविकायां हरिं स्थाप्य	६०.१३	शिवः ईशस्तत्पुरुषो ह्यधोरो	२३६.१०	शिवपूजाय सामान्या	२१.६	शिवास्यमम्बु पास्यैष	१०५.२५	शीततोयान्नपानं च तिलानां	२७६.४१
शिवेः पुत्रास्तु चत्वारः	२७७.६	शिवकार्यं समुद्दिश्य	८०.५	शिवहस्तं प्रदद्याच्च	८१.८६	शिवेन क्रीडतीं गौरीं	१२.४३	शीतवीर्याः सनुद्दिष्टाः	२८१.५
शिरः कपाली ध्वजावान्भिक्षाशी	१७३.८	शिव देव नमस्तुभ्यं गृह्णिष्वेदं	३७.४	शिवहस्तं विधायेत्यं	७८.२५	शिवेन दशधा सौम्यं	७२.६	शीर्षण्यं च शिरस्त्रेऽथ	३६६.११
शिरः सर्पस्य सलिप्तं	३१५.११	शिव पूजां प्रवक्ष्यामि	७४.१	शिवाग्निं जनयित्वेष्टवा पुनः	३०४.३७	शिवेन प्रक्षेपयेत्पुष्पमपनीया	८१.८७	शीर्षे त्रीणि मुखे चकं	१३१.६
शिरसा पाशशैथिल्ये	८५.२४	शिवबीजमिति ध्यात्वा	७५.११	शिवाग्निस्त्वमिति ध्यात्वा	७७.१२	शिवो जयति सर्वत्र	७४.८२	शकनासाश्रिता नासा	६१.२३
शिरस्ये तु भवेद्राज्यं	१२६.३	शिवब्रह्माकर्कविघ्नेशचण्डी	३८.३१	शिवाग्नीं मूलमंत्रेण	८१.६५	शिवो भवेत्यग्न्युत्पाते	२६०.३५	शुकपक्षनिभस्निग्धः	२४६.१०
शिरस्याधाय तत्पात्रं	६१.४७	शिवं केचित्पठन्ति स्म शक्ति	२१६.८	शिवाङ्गनां दशांश	७४.८३	शिवो भवोऽथ कृष्णश्च नव	१४४.१०	शुकाद्यैः शृणु सूत त्वं	१.७
शिरोघ्राणललाटेषु	५६.३३	शिवं देवात्मने तद्वद्वादिन्यै	१७८.७	शिवाङ्गां तस्ततो गच्छेत्प्रासादं	६७.३	शिवोऽयमित्यहंकारी	८१.७५	शुकान्प्राग्द्वारविन्यासे	४२.८
शिरोदेशे च निद्राख्यं	५८.३४	शिवस्थिरासन कुम्भे	६६.३३	शिवाङ्गां लोकपालानां	८१.३३	शिवो वान ततो द्रव्यं	२०६.४६	शुकेन्द्रगोपचन्द्राभा ये च	२८६.८
शिरोभ्रूपस्तके कण्ठेहृदि	३०६.२	शिवं स्मरन्निमज्जेत	७२.१२	शिवाङ्गां श्रावयेत्कुम्भं	६६.३२	शिशिरे च वसन्ते च	२८०.२२	शुक्र- कुण्ड्यक्षमाली	५१.१२
शिलापटेऽरीन्स्तम्भयति	१२१.१६	शिवमन्त्रैर्नाभिकुण्डे	७४.३३	शिवाङ्गां श्रावयेन्मन्त्री	७८.३२	शिष्येदहात्समाहृत्य	२७.६४	शुक्रं स्वशुक्रतश्चांग	३७०.६
शिलापवित्रा देवघ्निलक्षिता	११४.२०	शिवमभ्यर्च्यभिपेक	६०.१	शिवादाप्यञ्जलादग्नि	१२३.२२	शिष्यदेहे तथा	२७.६६	शुक्रस्यापि रथोऽष्टाश्व	१२०.३७
शिलाः प्रासादलिङ्गस्य	६२.३१	शिवमाकाशदेशे च व्यापकं	१००.७	शिवान्तं मन्त्रमुच्चार्यं	७६.१३	शिष्यं निवेश्य पूर्वस्यां	६०.७	शुक्लकृष्णपलाशाभा	२१५.२४
शिला भविष्यति	११४.१६	शिवमिष्टवा जपेच्छक्ति	३०२.५	शिवान्तं मूलमुच्चार्यं	७८.५७	शिष्यमूढं विन्यस्येदध्यां	८८.४६	शुक्लपक्षे तथाऽष्टम्यायायुधं	२६८.१४
शिलां कृत्वा पिण्डकार्यं	४३.२८	शिवरात्रित्रतं वक्ष्ये मुक्ति	१६३.१						

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

६३

शुक्लपक्षे द्वितीयश्च पञ्चमो १२१.५६	शुद्धेयुरु पवासेन १७०.२१	शुद्र प्रव्रजितानां च दैवे २५८.३०	शृंगारवरिकहणाद्भुतहास्य ३६०.७७	शोथवान्सगुडां पथ्यां खादेद्वा २७६.२४
शुक्लपक्षे विशेषेण कृष्णे ६५.३	शुन्धुवर्तिमयाच्चाभूच्छुन्धो २७८.२	शुद्रभाजन मुनिवप्रः १७३.३०	शृंगारी चेतकत्रिः काव्ये ३३६.११	शोथावपाके त्रिवृता प्रवृद्धे २८५.४६
शुक्लं पद्मं कर्णिका तु ३२०.७	शुभक्षेत्रे विलम्बेण १२१.२६	शूद्रादनिन्द्यान्येतानि १७३.३१	शृंगी सकृष्णातिविपां २८३.२	शोधनान्प्रक्षणादवस्त्रे १५६.५
शुक्लं रजः समादाय २७.४०	शुभ सिंहशतं हुत्वा २७.१७	शूद्रादीन्धातयेद्राजा २२७.५१	शृंगोदकं गोमयं च मन्दारं १७८.१७	शोधयित्वाथ भूतानि २७.५४
शुक्ला चाग्निमुखी दिव्या २१५.३३	शुभं शुभग्रहैर्दृष्टः शस्तो ६५.१३	शूद्रोऽनुलोमतो दासे १५७.३	शृणुमित्रं त्वमेतच्च सिद्धो २८८.१८	शोधायित्वा न्यमुत्तत्वं २३.६
शुक्लाज्यगन्धा रक्ता ६२.७	शुभा गीतादिशब्दाः स्युरीदृशं २६४.३७	शूद्रोऽशुचिश्चलो मन्दो २८८.६५	शृण्वती तुदती कत्रीं तुदन्ती ३५१.१५	शोधयेत्पञ्च भूतानि ७४.११
शुक्लाष्टम्यां दक्षिणे च १२३.१५	शुभा शुभं कर्म तस्य ३६६.६	शून्यो निरालयः शब्दः १२४.२०	शेषं शैलान्कुञ्जरांच ये २६१.३	शोधयेद्ब्रह्मयोगेन सर्वतो २७.७२
शुक्ले च सर्वसस्यानि १३६.२	शुभे दिने श्रीधरं च २६०.२	शूराणां रक्तमायाति तेन २३६.५३	शेषवामुकितत्राख्याः २६४.२	शोभनास्तथयः शेषाः ६५.४
शुक्ले त्यजेत्कुजगुणा १४२.१२	शुभं सिद्धिपदं भक्तिस्तैः ३०४.११	शूलखट्वांगहस्तं तु १३३.१३	शेषवाराश्च सूर्याद्या १२२.१०	शोभाञ्जने शिश्रुतीक्षणगन्धका ३६३.२१
शुक्लेन चासुरो मन्दो १५४.११	शुभ्र पुष्पफल स्वर्णं रत्न ६६.६७	शूलं कर्त्री दक्षिणेऽस्याः ५०.२३	शेषा ग्रहास्तथा हान्यै १२७.१०	शोभाविलासो माधुर्यं ३३६.४७
शुचये शुचिने देहि मृदुने ३५३.३	शुल्कं धनं हि सकलं शुल्कं २०६.२५	शूलं गलन्तिका कुण्डी वरदा ५२.१५	शेषान्दस्ततले न्यस्य २५.४४	शोभिताति तथैवाद्य शोभस्व २६६.२६
शुण्ठीसौवर्चलोहिगु चूर्णं २८३.३७	शुल्कादिकं भवेद्रूपं ६१.२२	शूलं पद्मं वहिवृन्ते २६१.८	शेषास्त्विकैकशः कार्याः ५५.७	शोषणाद्यैर्हृदुहि ३३.२६
शुद्धभावश्चरेद्धर्म यत्र १६१.११	शुल्कांशं परदेशाच्च २२३.२४	शूलष्टिधारी दक्षे च ४६.२५	शेषाहिश्वाससन्पातात ३६८.८	शोषं भागं चापत्यं १०५.३८
शुद्धं तत्त्वं समुद्भूत्य २७.४५	शुत्वमौदुम्बरं लीहे ३६६.४०	शूलाग्नारोपिताश्चान्ये ३७१.२६	शेषेऽप्येकादशगुणं तस्य २२७.३६	शोचं कृत्वा मृदाचम्य १५५.३
शुद्धं तत्त्वमशुद्धं न पुणहित्या २७.६५	शुशोच विललापात्तो मां ७.२१	शृंगभगेऽस्थिभगे १६६.१२	शैत्यात्प्रकुपितो ३७१.३	शोचमाचमनं राम तथैव २२४.२०
शुद्धाम्बुदर्शी स्वप्ने च २८०.३६	शुश्राव मत्स्यात्पापघ्नं २.१६	शृंगवेर हरिद्रे द्वे त्रिकला २६२.२७	शैलजा गन्धजा चैव कौसुमी ४३.१०	शोचकः पिप्लादश्च २७१.६
शुद्धिः सम्प्रोक्षणाञ्जया १५६.७	शुष्क काष्ठाश्रितः २६४.२७	शृंगवेरसं चैव मधुना २८५.१२	शैलूषं दुष्टगन्धवं ११.८	शौलिकैः स्थानपालैर्वा २५७.२४
शुद्धे चात्मनि विद्ये शा ६६.८७	शुष्कमूल क कौलत्थमूल २७६.२३	शृंगाणि पूर्ववत्तस्य तथैवान्य २१२.३२	शैलेयं तगरं क्रान्तां २२४.२८	श्मशानकर्पटे वाथ वाह्य ३१२.६
शुद्धयचादि पुर्ववत्कृत्वा ६६.३	शूद्रकास्वरिणकप्रायो २३६.२६	शृंगामयेषु धेनूनां तैलं २६२.३२	शैवीमाज्ञामिमां तेषां ७५.२५	श्मशानभस्मसंयुक्तं १३३.२८
शुध्यते वाऽथ वा स्नात्वा २१५.१२	शूद्रत्वं च पृषधोऽगादि २७३.१८	शृंगारं द्विविधं ३४२.६	शोणितेन विना दुःखं २५८.१५	श्येनपातं गज (जा) पातं २५२.६

श्यामाकाशचैव नीवारा	१७५.१५	श्रायन्ती येन शय्यायां	६२.६	श्री गजस्त्वं कृतो राज्ञा	२६१.१६	श्रुत्वा तु नारदात्कृष्णः	१२.४८	श्वास वानथ व भाङ्गी	३००.३१
श्यामायष्टि निशालोघ्रापद्य	२८३.२५	श्रावणादिचतुर्मासं व्रतैः	१६८.६	श्री गर्भो विजयश्चैव	२६६.३१	श्रुत्वापि दशपालोऽपि तत्र	२२३.४	श्वित्रो वस्त्रं सारसञ्च	३७१.३८
श्यावः स्यात्कपिशो	३६०.५६	श्रावणादिषु चारभ्यकार्तिका	१६०.६	श्री गेहं विष्णुगेहे वा श्रियं	३०८.३	श्रुत्वेतिहासं काव्यारिणि	२३५.६	श्वेतकल्प प्रसंगेन	२७२.५
श्येनी भासी तथा क्रीञ्ची	२१६.६	श्रावणे घृततैलाद्यैराश्विने	१२६.४	श्री जानुदण्डीमुदितं	२६५.२२	श्रेणि रैगमपापण्डिगणानाम्	२५७.४२	श्वेतः पीतः सितो रक्तो	३०४.२६
श्योनाकशुकनासक्षेदीर्घवृन्त	३६३.३२	श्रावणे चाष्टमी कृष्णा	२०६.१८	श्री देवी सत्य देवी च	२७५.३२	श्रेयसा योगमाप्नोति	२६२.५	श्वेतमूर्ध्वमुखं देव्या	१४४.३५
श्रद्धया साध्यते धर्मो	२०६.३१	श्रावन्ताद्बृहदश्वोऽभूत-	२७३.२१	श्री पराग्निमन्थः	३६३.३५	श्रेयस्त वास्त्विति ब्रूयादाशिषं	८८.५२	श्वेतश्च शृंगवान्मेरु	२१६.५७
श्रद्धा च नो माव्यगमद्वहु	११७.२६	श्रियः पतिः श्रीपरम एतैः	२८४.६	श्री पुष्टी चापि कर्तव्ये	४४.४८	श्रेयान्श्रेष्ठः पुष्कलः	३६७.१५	श्वेता रक्ता सिता पीता	३०४.२२
श्रद्धा व यदिने तत्रसदा	२०६.८	श्रियं धातर्मयि धेहि	२६३.३	श्री फलैरंशुपट्टानां क्षीमाणां	१५६.१५	श्रेष्ठं च गुलिभिर्देहेनाभि	२६५.१२	श्वेतार्कमूलेन कृतं	३०१.७
श्रमरागाद्युपेतान्तः क्षोभजन्म	३३६.१७	श्रियं वामोरुजघस्थां	३०७.१८	श्री मर्ती कुञ्जिकां वक्ष्ये	१४४.१	श्रोत्रं त्वक् चक्षुषी	३७०.१	श्वेताः सुमनसः श्रेष्ठा	२३०.६
श्रवणाद्वादशीयोगे कुम्भः	११५.६१	श्रियः सम्पूजनं कार्यं	२२२.२४	श्री मुखे वर्द्धते लोको	१३६.३	श्लेष्मणश्चामपित्ताभ्यां	३७०.७	श्वेतोऽथ हरितश्चैव	११६.८
श्रवणाद्वादशी वक्ष्ये मासि	१८६.१	श्रिया गौर्या गणेशस्य	३३.२	श्री श्रीर्महालक्ष्मी स्ताभ्यो	२१.२३	श्लेष्मा प्रकोपमायाति तथा	२८०.४३		
श्रवणाश्विनिष्ठासुनागदैव	२०६.१३	श्रिया घृतैकचरणो	४६.२४	श्री वटांकुर देवीनां रसं	३०२.१८	श्लोकस्याद्यन्त दशमाः	३४३.५४	षट्कर्माणि प्रवक्ष्यामि	१३८.१
श्रवणे मूलपुण्ये च	१२१.१०	श्रिये देवि विजये नमः	३०८.२	श्री वामिकर्परस्थातुक्षमान्तौ	४६.३	श्लोकैरनेकैः कुलकं	३३७.३६	षट्कपञ्चभिर्गणितैः	३३०.१४
श्राद्धा त्वं प्रवक्ष्यामि	१६३.१	श्रियै श्रिये स्त्री स्त्रियं च	३५२.७	श्री विहीनेषु यद्वत्तददन्तं	२०६.३६	श्वगोधोलूककाकांश्च	१६६.२७	षट् कूर्चानि स्मृतानीह	३७०.२५
श्राद्धं कुर्याच्च प्रत्यब्दं	१५७.२६	श्री कण्ठनाथः कौलेशो	१४४.५	श्री शान्ति विजयाद्यर्थं ग्रहयज्ञं	१६७.१	श्वपाकेष्वपि भुञ्जानो	१६५.२२	षट्त्रिंशत्कोष्ठकैः पद्मं	२६.३
श्राद्धं तु ध्यायिने देयं गव्यं	१६५.२	श्री कण्ठश्च शिखण्डी च	३१७.३४	श्री सूक्तं पावमानीश्च	६६.३८	श्वफल्कपुत्रो ह्यक्रूरश्चा	२७५.४७	षट्त्रिंशत्पदमंस्थानामापैधीनां	१४१.१
श्राद्धादौ पठिते श्राद्धं	११७.५६	श्री कण्ठोऽनन्तसूक्ष्मी च	२६३.४१	श्री सूक्तं प्रतिवेदं च ज्ञेयं	२६३.१	श्वभ्रं बालुकयापूर्य्यं	६७.३०	षट्त्रिंशत्स्थानगताः शस्ता	६५.८
श्राद्धी चादित्यवारे तु	१६५.२	श्री कामः पुष्टिकामश्च	११७.१७	श्री सूक्तेन मण्डपेऽथ	६२.१०	श्वशृगालखरैर्दण्डो ग्राम्यैः	१७०.१३	षट् त्वचा बाह्यतो	३६६.४३
श्रान्तं मन्दं निराक्रन्दं	२४२.१६	श्री कामः शान्तिकामो	१६४.१	श्रुतकीर्ति माण्डवी च	५.१३	श्वाविद्वृषभगोमायु वृक	२३१.१६	षट्पञ्चाशत्सहस्राणि	३७०.३६
श्रान्तो निमान्त्रितोऽरण्ये	४.१५	श्री कार्पासदलैर्मस्मफलोप	२८३.२६	श्रुतरेलभ्यमानोऽर्थो यस्माद	३४५.१४	श्वांस विषाग्निविषदण्डिन्दुले	३०१.१२	षट्पदास्तु मरीच्याद्या	६३.६

षट्प्रकारा विनिर्दिष्टा	२३१.३	ष श्वेतश्चैव मज्जायां स	१४५.३०	संयोज्य वल्गया पादान्	२८८.४१	संसारतापमुक्त्यर्थं	३७२.१	संहतः केवलस्तिष्ठेदेवं	३०.३१
षट् सर्पिः श्रेयश्चत्वारि	३५१.२२	षट्यंगुलीनां द्वे	३७०.२६	संयोज्याश्चतुरो योगा	२६८.११	संसारमुक्तये दानं तुभ्यं	२०८.६	संहतभ्रूयुगाश्चैव क्रोधाना	२३६.४३
षडंगुलं महारत्नं रत्नैरन्यैर्न	५४.१३	षट्यब्दानां प्रवक्ष्यामि	१३६.१	संवत्सर कृताचार्याः	३३.५०	संसारसागरोत्ताकारणं	३७.१३	संहतानां हनानां च	२३६.४४
षडंगेन समाकीर्णं	७४.५४	षट्याधिकात्समारभ्य	१०४.२६	संवत्सरमयं कृत्स्नं	१२०.२४	संसारसगरोत्तार नावं	१.१२	संहारमुद्रयात्मानं	८२.१४
षडभिर्वर्षैः शुद्धचारी	१७३.६	षष्ठस्वरसमारूढमूष्मणोन्तं	३१०.११	संवत्सरे व्यतीते ते	१५८.३३	संसारणवमग्ननां	२७.१८	संहारमुद्रयात्मानं	८४.५६
षडशीतिमुखाः प्रोक्ताः	२०६.१०	षष्ठी च गुरुणा दुग्धा	१२६.२३	संवत्सरोमतुल्यानि	२१०.३३	संसृष्टिनस्तु संसृष्टी	२५६.२५	संहारमुद्रयाऽऽदाय	८३.६
षडशीत्यां व्यतीतायां	२०६.१२	षष्ठी भीमो मद्या पीडा	१२५.२१	संवत्सरेष्वरे त्वर्वागामेवं	३६१.३२	संसारपूर्वं ग्रहणं	३६५.६	संहारमुद्रया रौद्रया	८८.२४
षडष्टके विवाहो न न च	१२१.२	षष्ठी व्रतानि वक्ष्यामि	१८१.१	संवर्त्तः प्रलयः कल्पः	३६०.४१	संस्कारश्चोपयनं	१६६.११	संहार भैरवो ब्राह्मी	३१३.८
षडस्रत्रयवृत्तादेर्मध्ये	६३.४०	षष्ठेऽष्टमे वा सीमन्तं	१५३.३	संवर्त्तितोपधः पाकः	२८१.१२	संस्कारैः संस्कृतश्चैतं	३२.१२	संहितापारगः सोऽय	६०.१४
षडस्रं वायौ पदमं सौम्ये	६५.२३	षष्ठेऽह्नि विजयस्नानं	२३६.१५	संवासिभ्यो बलं सत्त्वं	२३६.२२	संस्कृतस्या संस्कृतस्य	१५६.१	संहिता छान्दसी साधु	२६१.२
षडादिदशपर्यंतं चललिगच	५४.१२	षष्ठो जो नलपूर्वा	३३१.७	संवेष्ट्य क्षारमुदधि	११६.२	संस्कृत्य मूर्त्या संयोज्य	२७.२१	संह्लादश्च चतुर्थो	१६.८
षडुन्नतोऽष्टवंशश्च	२४३.६	षष्ठोऽष्टपुटसम्पन्नो	३१०.१०	संशप्तकास्तु	३६६.१६	संस्कृत्य यादवान्पार्थो	१५.७	सकरंजैघृतं सिद्धं	२८५.२१
षड्गुणेन महासिद्धिलेखेण केन	३११.३०	षोडशस्वरसंयुक्तमूष्माणस्य	३१०.१४	संशुद्धभूततन्मात्रः	३०.३५	संस्तम्भयति मित्राणि	२४१.२४	सकर्मकाकर्मकाच्च	३५८.२
षडात्रेण त्रिरात्रेण षड्भिः	१५७.५	षोडशांशे च वेदांशे युगं	५४.१४	संष्टयस्तेन वक्तव्यो	२३४.२४	संस्तम्भयेऽतिविषतो	२६५.१७	सकलं निष्कलं शून्यं	३१७.१
षड्विधं तु बलं व्यूह्य	२४२.१	षोडशाब्जान्यथो वीथी	२६.४५	संश्रान्तमथ विश्रांतं	२५२.१५	संस्थाप्य मनुजानां	६५.१	सकलं विन्यसेदण्डे	६१.४१
षड्भिर्मासौ द्वितीये तु	२२६.१७	षोडशालयकारी तु भुक्ति	३८.६	संश्राव्य पाययेत्	२५५.४८	संस्तुय पूर्वस्थित	८४.२७	सकलाघहरी देवी	११०.४
षण्डो वर्षवरस्तुल्याः	३६६.५	षोढा समासं वक्ष्यामि	३५५.१	संश्लिष्टो तो समभ्यर्च्य	८२.२	संस्थाप्य पूज्य च बलि	४४.२	सकलीकरणं कृत्वा	७४.५६
षण्णामेकतमं दुर्गं तत्र	२२२.४	षोढोष्क कर्मकं पापं	३४१.१२	संसर्गं न व्रजेद्भूत्यो	२२१.४	संस्थाप्य विधिवत्तत्र	६७.५७	सकाली लांगली चेति	२६५.२४
षन्मासान्मुच्यते कृत्ति	२६४.१३	स		संसर्गयमकञ्चैव विक्रांतं	३४३.१६	संस्थाप्य वृषभ पश्चात्	६७.४३	सकुलस्तस्य वै कर्ता	३८.१६
षः श्रेष्ठे सः परोक्षे च सा	३४८.१२	संयुक्तं राममंत्रेण	७४.२१	संसाध्येशान मंत्रेण	३०८.२०	संस्थूल स्थाणुबल्मीक	२४२.२८	सकुलः स्वर्गमाप्नोति	१८८.१०
		संयुक्तहलपंक्याख्यं	२११.७						

श्रीमग्निमहापुराणम् ॥ श्लोकानुक्रमणी

६६

सकूटसाक्षिणां पार्षस्तुल्यो	२५५.७	संगमे सरिता स्नानाच्छ	१८६.२	संजाताः स्वशरीरेण	२८८.२१	सत्यं तु मूर्तिभेदेन	२६.४२	सदाशिवो ललाटे	१४४.३७
सकृत्सहैकवार	३६१.४	संगृह्य कुंकुमाज्येन	८३.३५	सटाकरालवदनो नरसिंहो	३१.३३	सत्यं ब्रूयात् प्रियं ब्रूयान्न	३७२.८	सदेवश्चलितो दैत्य	११४.२४
सकृष्णा खंडदुग्धाज्यं	२६८.४	संग्रहे तृणकाष्ठानां	१२१.४१	सतताऽनारताश्रांत	३६०.१७	सत्यं ब्रूहि हिति सोवाच	६.२०	सदेश व्यापिकाध्यात्वा	६८.४
सक्तुगोधूमलाजाश्च	२७६.६	संग्रामविजयां विद्यां	१३५.१	सतमादाय सप्तैव	२५५.४१	सत्यसत्त्वधृतिस्थैर्यं	२३६.१४	सद्योजातन्तु नवमं	३१७.३
सक्तुपिडी तथैवाम्ला	२७६.५४	संग्रामस्त्वथ वराह	२७६.११	सतरत्यापदः सर्वा यश	२५६.४६	सत्या च विघ्ननाशा च	७१.५	सद्योजातं भाद्रपदे	१६१.७
सक्षौद्रं त्रिफलातैलं	२८०.४८	संग्रामे जयमाप्नोति	१३३.११	सतस्यैव व्रतंकुर्यात्	१७०.३	सत्यासत्यान्यथास्तो	२५८.१	सद्योजातेन च हृदा	७८.४०
सक्षौद्रैः प्रतिपानं स्याद्	२८६.४१	संग्रामे जयमाप्नोति	१५७.३६	स तस्योत्पाद्य तुष्टि तु	२२७.३४	सत्येव यौगिकी चेति	३४६.६	सद्यो देवाद्वितीयन्तु	३१७.१२
सखायं च सखायौ च	३५१.४२	संग्रामेष्वनिवर्तित्वं	२२५.२४	सती वसुमती नन्दा	१०५.३	सत्योक्तं शौनकं तत्रं	३६.४	सद्योऽमिश्रणपूतं	२८१.२३
सगुडं भक्षितं रोगहरं	२८३.४७	संघातंच सकाकोलं	३७१.२२	स तु दंड्यः शतं राज्ञा	२२७.१६	सत्यो हरिर्देवरो वैकुण्ठी	१५०.११	सद्यो वैगुण्यमायांति	२३७.१६
संकर्षणं स शब्दात्मा	५६.७	सच विष्णाः स्वयं ब्रह्म	१२०.२१	सतैलं मूषिकात्तिघ्नं	२६८.७	सत्रेधामंत्रयागाद्य	१६६.६	सधन्वी कवची जापस्तेजसा	१८.१४
संकल्योऽव्यवसायश्च	३७२.१०	सचापि वितथः पुत्रांजनयामास	२७६.८	सतोदो ग्रथितो दंश	२६४.२१	सत्र्यसन्तं द्विजं दृष्ट्वा	१६५.१६	सधेनुं चाश्विने दद्यात्	२७२.६
संकीर्णकरणं ज्ञेयं	१६८.३६	सचित्रकैस्तुरंगाणां	२८६.४०	सत्त्वः कोऽपीह यः कोऽपि	१०३.१३	सत्सन्निधानाय तिस्नो	८४.६	सधोम्यो द्रोपदीपण्डित्यतः	१३.२२
संकीर्तयन्ति गोविंदं ते	३८.४०	सचिवैर्नास्य विश्वासो	२२१.११	सत्त्वादिगुणसंताना	३३६.६	सदक्षिणामिदं होमद्वयं	३०३.१६	सनत्कुमाराय वषट्	७२.४४
संक्रांतिविषुवं चैव	२१४.१५	सचैलस्नातमाहूय	२५५.३२	सत्त्वादिसंज्ञाःपूर्वास्या	२४.३	सदक्षिणासने तद्वत्सौम्याः	८१.८६	सना नित्ये वह्निर्वाह्ये	३६१.३३
संक्रामितोऽभूद्रोहिण्यां	१२.६	सजातीयेष्वयं प्रोक्तः	२५६.२०	सत्त्वेन सत्यशोचाभ्यां	२३७.१३	स दण्डं प्राप्नुयान्मासं	२२७.३५	सनिर्माल्या मंडलादौ	२०१.१४
संक्षेपात्सर्वदेवानां	३७.१	सजीवं कुरु बिम्बं त्वं	६०.२२	सत्यजिद्र जसस्तस्य	१०७.१८	सदाख्योऽधिकारे	८८.११	सन्तप्यते कर्मभिस्तु	३६६.२६
संक्षेपोवाचकैरल्पैः	३४५.६	सजीवीकरणं मूलात्	६४.१६	सत्यपाल निबद्धस्तु	६.२६	सदाख्योऽष्टगुणं दंडं	२५५.१५	सन्तर्प्यदेवपित्रादीं	११५.१२
संख्याद्विरर्थं रूपे	३३५.३	सजीवोनाभ्यधिष्ठाना	३७१.७	सत्यपूतां वदेद्वाचं	१६१.७	सदाशिव पदव्यापि	६६.१४	सन्तर्प्यति शान्तात्मा	२११.३४
संख्यानुक्ती शतं साष्ट	२६३.२५	संचिन्त्यबिन्दुवद्ध्यात्वा	८८.३४	सत्यभामा समायुक्तौ	१२.३२	सदाशिवः पिगलश्च	१४४.१५	संतोषः शीलममुत्साहो	२३६.३६
संख्याविचारणा चर्चा	३६०.४८	संचित्य मंडलैके तु	२५.४६	सत्यं तथ्यमृतं सम्यं	३६०.६७	सदाशिवं हृदावाह्यं	८८.२१	संत्यजेद्दृष्टिं नारोमृतु	१६५.७

संत्यागमवदंशश्च	२५२.१६	सपिंडापत्यदारेषु प्राण	१७३.५१	सप्तर्षयो मरीच्य त्रिमुखा	३६०.३१	सवलं त्रितये नाभी	५६.४४	समये तिष्ठ सुग्रीव	८.७
संदध्यन्दधुना विद्यां	८७.१	सपिंडीकरणं वक्ष्ये श्रद्धांते	११७.३५	सप्तर्षिभिः परिवृतां निशां	२.१३	सवाह्यान्तश्च संस्कृत्य	६०.७	समर्पितास्तु देवक्या	१२.१०
संदिग्धार्थं विशुद्ध्यर्थं	२५५.२५	सपिप्पलीकै शरदि प्रतिपातं	२८६.३६	सप्तर्षिस्थानमाक्रम्यं	३६८.१२	सभादिस्थापनं वक्ष्ये	६५.१	समवायेन वाणिजांलाभार्दं	२५८.४६
संधानं शांत्यतीतायाः	८८.१	सपीठे वामभागे तु	३२६.१०	सप्तवर्षाणि दत्त्वाध्वं	२०६.२०	सभानरात्कालानलः	२७७.६	समवेक्ष्य महाभाग मात्रायाः	२८१.१५
संधानमथ विद्यायाः	८६.१	स तजन्मनि यत्किंचित्	१६०.३	सप्तवर्षाणि सम्पूज्य	१६६.१८	सभासदः सभास्तारा	३६५.३	समस्त नाडीसंयोग	६३.७
संधि कुर्वति राजानः	१३०.१७	सप्तजप्तं शिवास्त्रेण	८१.२०	सप्तविंशतिशेषस्तु ध्रुवो	१२२.८	सभासदस्तु धर्मजा	२२०.५	समस्तपरिवाराय बलि	३३.१६
संधिविस्तरसूत्रेण	३२०.१४	सप्ततालान्विनिभिद्य	८.२	सप्तविंशति सोमाय	१८.३०	सभ्याः प्रत्यर्थिनोऽग्रतो	२५३.३४	सप्तस्या सप्त तद्भेदा	३४३.२३
संधिश्च विग्रहश्चैव	२३४.१७	सप्ततिस्तु पशूस्त्रीणां	२५३.६४	सप्त व्याधा दशाख्ये	११७.५४	सकग्रासनकैकुम्भे	७८.३४	समांगुलस्याः शस्यन्ते	२४५.२६
संधिसुत्रार्द्धमानेन	३२०.१६	सप्तदशांगुलो मध्ये	४४.२८	सप्तग्रीहींश्च वैशाखे दत्त्वा	२१२.६	समंगाधातकीपुंणालोध्र	२८५.६७	समाचम्य प्रविश्यान्तः	७६.३७
संध्याचतुष्टयं दुष्टं	२६४.१८	सप्तदि मुनिरन्ध्रश्च	१४०.१६	सप्तस्थितो गजश्चेहक्	२८७.५	समना चैव सर्वस्मिन्नेतन्	१६१.५	समाचम्य विधिच्छिद्रपुरकं	७८.६०
संध्याविधि प्रवक्ष्यामि	७२.२४	सप्तधा सप्तपूर्वेण	३४३.१४	सप्तांगस्य ते राज्यस्य	२३३.१३	समंताद्भ्रामयेदेनां	७८.३३	समादाय ततो मांत्रानात्मानं	६७.८६
सन्नत्यां च क्रतोरासन्	२०.१४	सप्तपंचांगुलं वापि	२४.११	सप्ताचिषं च विभ्राण	६६.२७	समंताद्योज न शतं	११३.५	समादाय पवित्राणि	७६.२
सन्निधाने ततः	६७.७	सप्तर्णो विशालत्वक्कृत	३६३.१७	सप्ताचिषा हते भागे	६५.७	समंती च यथान्यायात्	२२०.१५	समानं लब्ध्वा च तु	१५८.६५
सन्निधिः सन्निकर्ष	३६७.२४	सप्तमस्य तलस्यान्ते	३७१.१४	सप्तावर्त्तापापहरा दशभि	२१५.६	समन्वितलयस्त्वे कतालो	३६०.७१	समानं सर्वधेनूनां विधानं	२१०.२६
संपंचरन्तवस्त्रड्यकुंभे	३४.१६	सप्तमीव्रतकं वक्ष्ये सर्वेषां	१८२.१	सप्ताहाभ्यन्तरे वृष्टावदमुत	२६३.१४	समप्राप्य विजयं युद्धे	२३६.६२	समानोदर्यसोदर्यं	३६४.५
सपताकास्त्रसंग्राह	२४५.१४	सप्तमे दिवसे त्वं	२.१२	सप्ताहोभिर्वलि पूर्वैर्धूपः	२६६.३६	समं पश्यन्नात्मप्राजी	१६२.७	समाप्यतो शुक्रनासाया	६१.८
सपत्न्यं नृसिंहेन	६१.१०	सप्तमे पंचविंशः स्यात्	१२२.१४	सप्तैते जनयंतिस्म	१७.१६	समं वाप्यधिकं वापि न	३६.१४	समाप्ते भारते विप्रं	२७२.२५
सपवित्राणि चत्वारि	११७.३६	सप्तमे मुक्तकेश्यार्तः	२६६.१३	सप्रपंचो निप्रपंचो	२७१.१४	सममध्यायन्तीति	२६१.१०	समाप्तेऽर्थे ऋणी नाम	२५५.१८
सपादांगुलममुत्सेधम्	४४.४३	सप्तमोऽर्कः शनिर्भौमो	१२७.६	स प्रश्नः स्यादेक	३४३.२४	समयपुत्रो बटुको योगिनी	३१३.६	समाप्ते शयनं दद्याद्गृहं	१७८.२५
सपिंडता तु पुरुषे सप्तमे	१५८.३०	सप्तर्तुत्रिदशदिस्थः	६५.७	स प्राप्तकामो विमलो	२०८.२२	समयाख्योऽथ विमलो	१४३.१०	समाप्नुयान्नरः पूर्वं	२२७.५७

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

समाप्यते तयोनिद्या सा	३३७.१६	समुत्थाप्य सुमंत्रैश्च	१०२.२६	समीतुय्यं पंचमंतु	३४३.५८	सम्बाधे विषमे दुर्गे	२५६.६२	सरस्वत्यब्धिसंगश्च	१०६.११
समाप्य दक्षिणां दत्त्वा	२०४.६	समुत्थाप्य हृदादेवमासनं	६७.१६	सम्पत्तारा महाश्रेष्ठा	१३२.१७	सम्बोधने च प्रथमा उक्ते	३५१.२४	सरित्तटमृदा युक्तं	६७.१२
समाप्य वेदं ह्यनिशमारण्य	१६२.१३	समुत्सृजेद्रामार्गं	२२७.५५	संपातं च स्रुत्वा हुत्वा	८१.६६	सम्भूय कुर्वतामर्घं	२५८.४०	सरितः सागराः सिद्धा	१११.२
समाप्यार्च्यं तु होमान्तां	२४.४२	समुदायप्रतिष्ठा च वक्ष्ये	६६.१	सम्पाताहुतिना सिच्य	३५.१	सम्भृति परिधानस्य	७५.१३	सरोमृदा तथा पृष्ठमुदरं	२१८.१५
समामासतदधर्हिर्नामि	२५३.३६	समुदायेन देवादेः प्रतिष्ठां	६२.१	सम्पाति वचनं श्रुत्वा	६.१	सम्भोगो विप्रलम्भश्च	३४२.४	सरोवरे पुनः क्षिप्तो	२.८
समामासत दधर्हिर्नामि	२५५.१७	समुद्गतोऽर्धकायश्च	७५.५४	सम्पाद्य रूपसंख्यादीन	२२३.१८	सम्भोज्य विप्रानाचार्य्यं	३०७.५	सर्गकाले महत्तत्त्वम्	१७.३
समारोप्य सयभ्यर्च्यं	७६.२४	समुद्दिश्य महादेवं	२५६.६४	सम्पीड्य जानुयुग्मेन	२८८.६०	सम्मार्जनं चोपलेपं	२११.६६	सर्गस्य प्रतिसर्गस्य	१.१४
समा स्थाय्यगुणोपेता	२४६.२७	समुद्दिश्य द्रतं दानं	२०८.४	सम्पुटं स्फुटितं व्यंगं	१०३.२	सम्मार्जनं समालेपं	७५.४	सर्जश्वकर्णी वीरेन्द्रो	३६३.२६
समित्पाणिर्नरो	२५६.३२	समुद्धृत्य हरेर्धामि	३८.१७	सम्पूज्यतर्पयित्वा तु	६६.१०८	सम्मार्जनी शोघनी	३६३.११	सर्पकोटविषाण्याशु	२७६.६०
समिधः कटकोपेता	२६२.२५	समुद्रजानि रत्नानि	२०६.४४	सम्पूज्य तं च गन्धाद्यै	२११.२७	सम्मार्ज्ज्यां देवतोक्ते	७७.१८	सर्पः पृदाकुर्भुजगो	३६०.८७
समिधः पच होतव्याः	७५.२२	समुद्रपरिवारे त्वं देवि	४१.२२	सम्पूज्य दत्त्वा पृथिवी	१५७.२६	सम्मुखोऽध्येतिविरुदन	२३२.६	सर्पसाम प्रयुजानो	२६१.८
समिधो निम्बवृक्षस्य	१३७.८	समुद्रं गच्छ गच्छेति	५८.१३	सम्पूज्यधारिकां शक्ति	६६.१०७	सम्मुखं शत्रुसैन्यस्य	१३३.१४	सर्पा ग्रसन्ति सूतोषान्विता	२६४.१०
समिधोऽर्कपलाशोत्था	६५.५२	समुद्रं गच्छ गांथ्यात्	६४.१२	सम्पूज्य बोधयेद्वक्षे	८०.४	सम्मुखारद्वये पादमे	३४३.५३	सर्पाः पितरोऽथ भगोऽयं मा	२६३.३३
समिधोऽष्टतं हुत्वा	६६.११	समुद्रः शोषितो येन	२०६.७	सम्पूज्य वरुणं विष्णु	२८२.६	सम्यगगुह्येन योगेन	३०.३४	सर्पास्थो वलयश्चैव	२४२.५२
समिधोऽष्ट सहस्रं तु	१३७.१०	समुद्रादिति सूक्तेन	२५६.४०	सम्पूज्य सितपुष्पैश्च	६६.४६	सम्यग्ज्ञातस्तु कालेन	१७०.१७	सर्वं चकादशस्थास्तु	३२१.३
समीकृत्योपलिप्तायांभूमी	६२.१२	समुद्राः श्रीमंही गौरी	२६८.१०	सम्प्रार्च्यं दक्षिणाभिस्तु	६३.१६	सयवक्षीरनीरं च	८१.१६	सर्वकल्मषनाशाय	२५६.७५
समीप उपशोभनानं	२६.१६	समूहकार्य्यप्रहितो	२५७.४०	सम्प्रोक्ष्य तज्जलैर्द्रव्यं	७३.३	सयाष्टिसैन्धवं वालः	२८३.५	सर्वकल्मषनाशिन्यः	२६०.२
समीपीभयतः शीघ्रं	३६१.१७	समेहं मेरुहीनं वा सूत्रं	३२७.४	सम्प्रोक्ष्य विष्णुहस्तेन	२७.३६	सयाति परमं स्थानं	३७०.६	सर्वकामप्रदं देव तवांगे	३५.६
समुच्चयोपमातोऽन्य	३४४.१३	समेष्ट्वेवं परस्त्रीषु	२५८.११	संप्लवप्लावय यमः	२६५.१८	स योगी योगप्रस्तानं	१०७.१३	सर्वकामप्रदं वक्ष्ये	३२०.३४
समुत्तिष्ठ हृदेत्युक्त्वां	६७.२६	समोदकोऽथ गंधादि	३४८.२२	सम्बन्धाथो च काव्यस्य	३३८.११	सरलं देवकाष्ठं च	२२४.२४	सर्वकामप्रदो देव भव	१८३.८

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

६६

सर्वकामाप्तये लक्षकोटि	१६७.३३	सर्वपापफलो दाप्तो	२३१.२	सर्वमेतन्महाप्राज्ञो	२११.३३	सर्वात्मनो पयुक्तं	१४१.६	सर्वेषु कोष्ठरोगेषु तथा	२२६.६२
सर्वक्षीराणि वज्र्याणि	१६८.२०	सर्व पाप विनिर्मुक्तो	२०४.१३	सर्वमेतत्समं कुर्यात्	५८.२८	सर्वात्ममिन्नमात्मानं	१०१.५	सर्वेषु पूज्य विष्णुं वां	२१२.३१
सर्वंगा सृष्टियोगेन	६७.६	सर्व पाप विनिर्मुक्तो	२११.४६	सर्व यज्ञतपोदाने तीर्थे	३२७.१४	सर्वार्त्तिनुन्मसूरोऽथ	२८५.१६	सर्वोत्पात समुत्पत्तौ	१४६.५
सर्वज्ञतादियुक्तोऽहं	८१.७४	सर्व पापहरं ज्ञेयं परितोयं	२६१.४	सर्वयात्रां प्रवक्ष्यामि	२३३.१	सर्वार्थं साधनं स्नानं	२६५.१	सर्वोपकरणं शिल्पी तथा	६७.६६
सर्वला सरला तारा ऋग्वेदा	५२.४	सर्व पापहरं विन्ध्य	३०५.१३	सर्वरीतिरसैः पुष्टं पुष्टं	३३७.३२	सर्वादिसम्भवार्थैव	१८३.१३	सलोकोर्ध्वा दिशं	५६.३०
सर्वत्रा सरला तारा ऋग्वेदा	१४६.१६	सर्वपापहरा धेनुः	२१०.२८	सर्वलक्षणहीनोऽपि स	३६.६	सर्वानुग्राहका मंत्राः	२७१.१	सर्व च वेत्ति वृत्तान्त-	३६६.२३
सर्वतत्त्वमयं व्यात्वा	१०२.१८	सर्वपापदं केभ्यश्च	६०.३२	सर्वबाद्यमयी घण्टा तस्या	३२७.६	सर्वान्नाग्रं समुद्धृत्य	२६४.६	सर्वार्णोऽधत्त सामुद्री	१८.२२
सर्वतः प्रतिगुल्लियन्त तु	२०६.५२	सर्वपीडा दिनाशाय	१४६.१३	सर्वविद्यामयं पुण्यं सर्वं	२७१.१८	सर्वविरणसंज्ञं च	१०२.२१	सर्वस्त्र पंचरन्तादयं	२७.६
सर्वतोभद्रकान्यष्ट	३२०.१	सर्व बीज सुवर्णाभ्यां	६७.१४	सर्वव्रतेष्वयं धर्मः सामान्यो	१७५.११	सर्वविपत्तिस्तु सप्तभ्यां	१८२.२	सर्वस्त्रमासनं दद्याद्यथा	८१.८४
सर्वत्रगाद्या रुद्राख्याः	१५०.१७	सर्व बीजौषधीमुक्तं	६५.१६	सर्वशांतिकरं प्रोक्तं	२६०.५२	सर्वसामविशेषण	६२.३८	सर्वस्त्रे कलशे भूयः	५७.४
सर्वत्र शूद्रे पादः स्याद	१६८.१३	सर्वभावविनिर्मुक्तं क्षेत्रज्ञ	१६५.१६	सर्वश्रेष्ठं वनुर्वशः	२४५.११	सर्वे ते व्यपगच्छन्तु	३६.१८	सर्वस्थानविनिर्मुक्तो	१२४.२१
सर्वत्रेति पराशांतिर्ज्ञेया	२५६.८५	सर्व कर्मदमायतं विधाने	२२५.३३	सर्वसाधारणं चैतत्	४२.६	सर्वेऽप्सूना सर्वदंतु	२७१.२२	स वाह्यते ह्येनैव	२८८.६
सर्वथा सर्वदा शम्भो	७८.५४	सर्व पितृणां दातव्यं	२११.६४	सर्वसाधारणी भूतः	३४६.४	सर्वेभ्यः सर्वशर्वेभ्यो	३२३.२	स वित्री गोचरे चैव	३२५.७
सर्वदानानि महादानानि	२१०.१	सर्व शास्त्रमविद्वद्भिः	३३७.५	सर्वस्मिन् सर्वदा दा	३५६.२०	सर्वेभ्यो भूतेभ्यो	७२.४५	सविन्यश्च तथा सप्त	३७०.२७
सर्वदाहोम जप्याद्यैः	१३५.२	सर्व सम्पूर्णं मेवात्र	६४.११	सर्वस्य जगतः पाली	१२.१६	सर्वेशः सर्वदेवाः स्युः	७८.६	सव्यपाणितले बह्वेस्थीर्थं	७२.३३
सर्वदुष्कृत कर्माणि	२११.१५	सर्व हेमसमं दानं सर्वे	१२१.६५	सर्वस्यै देहि सर्वस्याः	३५२.४	सर्वेश्वरेश्वर विभो	१७२.८	सशब्दं पापहसितम	३४२.११
सर्वदेवमयी पुण्या	११४.२१	सर्व मंत्र प्रयोगेषु प्रणवः	२१५.२	सर्वस्वं वा वेदविदे	१६६.४	सर्वेषां मूलमंत्रेण	६६.४	सशर्करो योनिलेपात्	३०२.११
सर्वद्वाराणि शस्तानि	२२३.८	सर्वमन्त्रमुपादाय सतिलं	१६३.१५	सर्वाश्च पंक्तिमूर्द्धन्या	११७.७	सर्वेषां शावमाशौचं	१५८.६१	स श्लाघ्यः स गुणी	२३७.१५
सर्वपाकायमादाय	७५.६०	सर्वमदं करी विद्या विष	३१६.२	सर्वाकिरेष्वधीकारो महायंत्र	१६८.३३	सर्वेषां स्वं च विश्वस्मिन्	३५१.३३	सषष्टिकं प्रदेयं तत्	१२२.२१
सर्वपापघ्नादिभ्यो याति	१७२.२०	सर्वमेतत्क्रियाकांडं मया	७६.१२	सर्वात्मना समुद्धृत्य	७२.२	सर्वेषामवे वरणिनां	१५८.१७	ससप्ताश्वे संकचक्रे रथे	५१.१

स सम्यक्पालितो	२५७.५०	सहस्रं नारसिंहेन हुत्वा	६७.३	साज्यं मन्त्रशतं हुत्वा	८१.७२	सान्निध्यबोधनं सर्वं	१०१.१३	सामान्यान्त्यगृह वक्ष्ये	१०५.२३
ससर्जं सृष्टिं तद्रूपां	१७.१२	सहस्रमंत्रितां कृत्वा तथा	२६०.२४	साज्यं सकृद्रसं पेयः	२६५.२	सान्निध्यमथ संधानं	६२.५५	सामान्यान्त्य४ वक्ष्यामि	३६७.१
ससिन्धु त्रिफलां चाद्यात्	२८१.२५	सहस्रवेधी चुक्रोम्लवेतसः	३६३.६३	सा तं कामयते राम नात्र	२६१.१४	सान्ध्यामुपास्य सायाह्ने	११६.३३	सामान्यार्थं समुत्थाने	२५६.६
ससीतः पुष्पके स्थित्वा	१०.३०	सहस्रशस्तु जुहुयाद्राजा	२६०.६०	सात्त्विकं पुजायित्वांगं	१८४.१२	सापत्न्यं वास्तुजं स्त्रीजं	२४०.१६	सामान्याव्यकरो	६२.२८
स सृष्ट्वा मनसादक्षः	१८.२६	सहस्र सुषिरं कुम्भं	६५.३७	सात्वताद्भजमानस्तु	२७५.२४	सापूर्वं प्रशिका प्रश्न	३४२.३३	साम्नः कौथुमसंज्ञका	२७१.६
ससैन्धवैः पचेत्तैलम्भ्यगा	२८५.२८	सहस्रार्थं तुलादीनि	२५५.३१	सादृश्यं धर्मसामान्यं	३४४.५	सामभयं वरदं पंचवदनं	३०४.२२	साम्ना विधानं कथितं	२६२.१
सस्याकरवती पुण्या	२३६.२४	सहस्रावर्तितान्कुयदि	२८.३	सातकश्चिन्तयेसैन्यं	१३७.१७	सामताधनभागोगोवृत्तानन	३३४.८	सायं प्रातश्च जुहुयान्.	१५३.१४
सहकाटर सेनास्मात्	२२४.३८	सहायाः साधनोपाया	२४१.४	साधकः साधयेन्मन्त्र	२६.१	साम दानं च भेदश्च	२४१.४६	सायं साये प्रगे प्रातः	३६१.३५
सहजा इव दृश्यन्ते	२८८.२२	सहिताः सत्रधारेण	३३८.१२	साधकश्च तु या संज्ञा	३२५.६	सामान्त कुलिकादौना-	२५८.२८	सा योनिः सर्वभूताना	३४.३५
सहदेव सोमदत्तात्	२७८.२४	सहेम गरुडं चैत्यां	२७२.१७	साधयेत्पर राष्ट्राणि राज्यं	३१२.२५	सामन्तकोपो बाह्यस्तु	२२६.११	सारथिं चार्जुनः संह्ये	१३.१६
सहदेवादुदापिश्चाप्युदामे	२७८.३१	सांवत्सरास्तापसाश्च	२३४.११	सा धर्मणा सुरस्यास्य	११४.२३	सामन्तादिकृते दोषे	२४१.२१	सारं द्विगुणसारेल्ल	२४२.६४
सहदेवादद्रुतकर्मा	२७८.४०	सा कथा नाम तद्गभ	३३७.१७	साधारं कलशं तस्मिन्	६६.१८	सामान्ता वा समं	२५७.३	सारसश्च मयूरश्च	१२५.४०
सहदेवीं कुमारीं च	६६.१६	साक्षमाली त्रिशूली च	५०.३६	साधिकारानधिकारा	८१.८	सामभेदा मयाप्रोक्ता	२३४.१	सारस्वतं पुस्तकादि	२०६.४६
सहदेवीं वचां सै हीं	५७.१४	साक्षिणश्च स्वहस्तेन	२५५.१६	साधिकारा भवेद्दीप्ता	८१.१०	सामवात कटीशूल पाचनो	२८५.४२	सारस्वतस्य कल्पस्य	२७२.७
सहदेवैर्मुनि गणैः	१८.१७	साक्षिणीं कर्मणां	७२.३०	साधितं पिबतः सर्पिः	२८५.५१	सामगाध्या अतथ्यैश्च	२२६.८	सारात्सारो हि भगवान्	१.४
सहपूर्वपदोऽयं स्यात्	३५५.१४	सा गायत्री पदे	३३०.३	साधितं लांगलीकल्के	२८३.११	सामादिभिरुपायैस्तु	२२६.५	साद्वैमगुणकं वा स्यात्तदग्रे	२४.१४
सह रामेण मालाभृन्	१२.२४	सांख्य योग पाद्युपतं	२१६.६१	साधिता धृतदुग्धाभ्यां	२७६.१०	सामाधिपानां तुष्ट्यर्थ	५६.५७	सावर्णिना नारदाय	२७२.१३
सह सर्जरसेनैव	२२४.२५	सा चैत्पनः प्रदुष्यते	१६६.४०	साध्यास्तैरयन्देवान	१७.१४	सामान्य पूजां विष्टावाः	२१.१	सावित्रश्चैव सविना	२४७.६
सहसा क्रियते कर्म	२५३.२६	साजक्षीरं सतैलं तद्भक्षणं	३०२.२४	साध्वी स्त्रीणां पालनं च	२२२.१६	सामान्य सर्वविषयं	३३८.५	सावित्रो विरोचनश्च	१२३.१६
सहस्र कृत्वः पंचाह	२५६.८१	साज्यमक्षतमीशाय	६३.६	सान्निध्यकरणं नाम	६०.२४	सामान्यश्च विशिष्टश्च	३४७.३१	सावित्र्या रक्षितो भर्ता	२२२.२५

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

१०१

सा विद्या नैस्तितीर्षणां	३३७.२३	सिद्धार्थकैः कर्मसिद्धयै	२१५.२६	सीमान्तमभ्यन्तरिता	२३१.३२	सुहरे तु दविष्टं सयाद्रत्तं	३६७.१८	सुभद्रांयलभद्रं च प्रपूज्य	११६.१६
सिंहं तौलिं गते चावर्कं	१२१.५५	सिद्धार्थकैस्तिर्लविद्वान्	१५७.४०	सीमायामव्ययम आ भवेत्	३४८.२	सुद्युम्नादुत्कलगतौ	२७३.८	सुमन्तुश्च सुकर्मा च	१५०.२६
सिंहा गंधकरी पिंडी	२८६.१२	सिद्धार्थदधितायैश्च	६०.८	भीमो विवादे क्षेत्रस्य	२५७.१	सद्योः सुदिवौ सुद्युम्पां	३५१.६७	सुमन्तुश्चाथर्वतरुं	१५०.३०
सिंहदयश्च पशवो	२७०.१०	सिद्धार्थे सिध्यते सर्वं	१३६.१२	सुग्रीजसिति प्रथमा	३५१.२	सुधन्वनो देवानीको	२७३.३८	सुमित्रोऽभूच्च गांधार्या	२७५.३६
सिंहिकाचाभवत्कन्या	१६.६	सिद्धाश्रम निवासी च	५.६	सुखोपहृन्निः संरोधो वधो	३७२.७	सुधन्वा तत्सुनश्चोर्ज	२७८.३०	सुमुखी च विडालाक्षी पार्श्वे	५०.२७
सिंहिशटी निशायुग्मं	२८३.१	सिद्धिर्भवतु मे येन	७४.७६	सुखोदायो देवगणास्तेषां	१५०.१५	सुनीत्यां तु श्रुतः	१८.३	सुराकामद्युतकृतं	२५४.११
सिंहेनास्वाद्यमानस्तु	५०.५	सिद्धेश्वरं च रुद्रं	११६.२४	सुगतिगृहादशीकारी फाल्गुने	१८८.१४	सुनीलकेशी तन्वंगी	२४४.२	सुरापानायनुत्यर्थ	१७३.२४
सितवस्त्र युगच्छन्ने	१८६.५	सिद्धौयवागूपूर्वा	२६३.३१	सुगन्धयुगन्धाद्यं कुक्	१८३.६	सुधाया नैव धार्यास्तु	२४६.८	सुरापीत्वाद्विजो मोहादग्नि-	१६६.१६
सितसूत्रशिराली च	२१०.२०	सिन्धु द्वीपोऽम्बरीषात्तु	२७३.३१	सुगन्धिगन्धं विमलं	१७५.५१	सुपरीक्ष्य विधातव्ययमाज्ञां	६०.१२	सुरापीत्वादिजो मोहादग्नि-	१७७.१७
सितामधुधृतैर्युक्ता	२८३.४५	सिन्धु वारस्तु निर्गुडी	३६३.३६	सुगन्धै ब्रह्मपद्मैश्च	२०२.१४	सुपर्णस्त्येति हृत्वा च	२६२.१०	सुराखिरमद्यानां पानं	२२६.२५
सिद्धमुत्प्रेक्षितञ्चेति	३३८.१८	सिन्धुस्थ मध्यमनरो	३५८.६	सुग्रीवाय दिशेत्पूषान्पुष्य दंताय	६३.१५	सुप्तः प्रबुद्धमात्रो वा मन्त्रः	२६३.८	सुरालयाः पालनीयाः	२२२.१२
सिद्धयोगान्पुनर्वक्ष्ये	२८५.१	सीतया प्रेरितो रामः	७.१६	सुचाक्रायस्त्रद्विष्टं	३०६.६	सुप्तं मत्वाऽथ कौसल्या	६.४१	सुरास्त्वामगिञ्चन्तु ब्रह्म	२१६.२
सिद्धयोगेश्वरी देवी	५०.३५	सीता कथामृतेनैव	६.२४	सुजप्तशखभेय्यादिनिः	२६५.१६	सुप्त्वा भुक्त्वा पयः	७२.१८	सुरेशोऽर्ज्यजज्ञंखाद्यः	४८.६
सिद्धः साध्यः सुसिद्धश्च	१३२.८	सीताऽङ्गुलीयं जग्राह	६.१०	सुतीर्थादागतं द्रव्यं साम्राज्यं	३३६.१२	सुप्रलापः सुवचनमपलापस्तु	३६०.६५	सुवचाः सुवचसा च	३५१.६८
सिद्ध साध्य सुसिद्धोऽरिः	३२५.१०	सीतां दृष्ट्वा पुरीं दग्ध्वा	६.३५	सुदंष्ट्रश्च सुवासश्च	२७५.३८	सुवाहुर्मत्तल्पी च विशालो	८५.१०	सुवर्णप्रति वद्धानि रत्नानि	२४६.७
सिद्धादिवटुकाः पुण्या	३४८.१८	सीतां रामं च गरुडं वामनं	११६.२६	सुदर्शन महाचक्र	६३.२	सुभगे सुप्रभे भद्रे गृहे	४१.२६	सुवर्णं वन्धनं देव्या	७५.१६
सिद्धादिश्चान्तसिद्धिश्च	३२५.११	सीताया हरणं पापं कृतं	१०.१२	सुदर्शन महाज्वालच्छिन्धि	३१.३८	सुभगे सुवते भद्रे गृहे	२४७.२०	सुवर्णं कृशरायुक्तं पद्मनालं	६७.१५
सिद्धादीन्कल्पयेद्वैवं	२६३.१४	सीतार्थैर्योऽत्यजत् प्राणान्	८.१३	सुदर्शनस्त्वेकचक्रो	४६.११	सुभद्रश्च विभद्रश्च	६२.३६	सुवर्णं रजतं चैव	५७.१२
सिद्धान्त पुस्तके	७६.२८	सीमन्ते जन्मतो नामकरणाय	८२.१०	सुदर्शना तथेन्द्राणि	१२५.४४	सुभद्रा कृष्णभगिनी	१३.२५	सुवर्णं रजतं ताम्रं तण्डुलं	२११.३१
सिद्धान्तानां प्रदानेन	२११.६१	सीमन्तोन्नयनं वापि	८४.४५	सुदीर्घा वतुला सप्तभूमा	३७१.१८	सुभद्रादिषु नन्दाद्याश्चतस्रो	६४.६	सुवर्णं शृंगाभरणी रजतक्षुर	२१०.२२

श्रीमद्भिरुमहापुराणम् ॥ श्लोकानुक्रमणी

१०२

सुवर्णस्तेयकृद्विप्रो	१६६.२०	सूक्ष्मैः सह चतुः षष्टिर्दशना ३७०.२८	सूर्यः सोमो मंगलश्च	१६४.२	सैन्धवा यामुनाश्चैव	१३०.७	सौभाग्यारोग्य लक्ष्मीदा	२०६.१०
सुवर्णं दीयमाने तु रजतं	२११.३०	सूचीमुखमनीकं स्यादल्पानां २३६.२८	सूर्यस्य च प्रभावेण	२६६.२	सैन्येकदेशः सन्नद्धः	२४१.४४	सौभाग्यारोग्यविद्यार्थस्वर्ग	१६३.५
सुयर्णैर्वा यजेत्तिलव्य	१६४.४	सूच्यास्य पद्मकोशो हि शिराः ३४१.१५	सूर्याद्याश्च ग्रहाः पान्तु	२१६.१४	सैहिकेयो यदा सूर्यं ग्रसते	१६५.३	सौभाग्यार्थं तृतीयोक्ता	१७८.२६
सुवाक्त्व पृषत्सम्राट्	३५१.८	सूतके मृतके कार्यं प्रारब्धं १७५.४२	सूर्याय प्रजापतये	६६.६	सेव रम्भा वने सिद्धाऽग्नि-	५०.१४	सौमित्रिः सीतयोक्तोऽथ	७.१७
सुवाक्सुवाचौ सुवाचा	३५१.५४	सूतके मृतके चेत्स्यान्मृतके १५८.६४	सूर्याय बृहस्पतये	७७.१३	सोऽन्तर्दशाहात्तत्त्वामी	२२७.१४	सौम्यवक्त्रं व्यवस्थाप्य	८८.५०
सुशान्तिरिन्द्रो देवाश्च	१५०.४	सूत त्वं पूजितोऽस्माभिः १.३	सूर्ये भक्ते शिलायां तु	४४.३	सोपानत्कमुखो धन्यो	२३२.१८	सौम्यं पित्र्यं च वायव्यं	१५४.१५
सुश्रीः सुधीः पिता भ्राता	३५१.७	सूतानामश्वसारथ्यं १५१.१५	सृक्वाण्यां च ललाटे च	२८६.७	सोऽभिषिक्तः सहामात्यो	२२०.१	सौम्यं प्राणेश्वरं	८४.३३
सुश्रीः सुधीः प्रभृतयो	३५१.४६	सूतिका दशरात्रेण शुद्धिमा १५७.१०	सृष्टिन्यासो भवेत्तत्र स वै	२१४.२८	सोमं राजानमित्येवं विष्णो	५८.१७	सौम्याग्रां प्रथमां तस्यां	२४.१६
सुशिलष्ट पद्ममेकं	३४३.३१	सूतिवातैरघोभूतो ३६६.२७	सृष्टिमन्त्रेण संस्कारो	६७.८२	सोमवंशं प्रवक्ष्यामि पठितं	२७४.१	सौम्यादि मध्यमान्तं तु	३१२.२१
सुषिरं कठदेशे	२४.१६	सूत्रं देहं स्वामन्त्रेण ८५.१७	सृष्टिमाध्यात्मिकीं कृत्वा	२७.३७	सोमश्चके राजसूयं	२७४.२	सौम्या च सर्वदेवत्या एक	२६३.६
सुषिरं भागविस्तीर्णं	१०४.३	सूत्रमार्गेण हे ब्रह्मन्तोयधारां ४०.२५	सृष्टिर्जयन्ती विजयः	६.४	सोमाय पायसं साज्यं	६३.१८	सौम्ये धनपशू कुयर्वादीशे	१०५.३०
सुषुम्णानुगतं नादस्वरूपं	८८.३६	सूत्राणि वा सप्तदश ३३.१७	सेकस्तथार्कवर्षाभूमिम्ब-	२८५.५०	सोमाय सोमपुरुषेभ्यो	२६४.२०	सौम्ये शिवे यजेष्पट्क	१४४.२१
सुसंस्कृतोपस्करया व्यये	२२२.२०	सूत्रेण सूत्रयित्वा तु २४.२	सेतुकेदारमर्यादाविकृष्टा-	२५३.२३	सोमो धेन्विति षड्हुत्वा	६४.२५	सौम्यो विसर्गस्त्वादानम्	२८०.२६
सुसिद्धो ध्यानमात्रेण	२६३.१५	सूत्रे संयोजयेदेनं ८७.२१	सेनानीनिहितश्चायं	२३६.६०	सोमो बुधो भृगुजीर्वा	१२७.५	सौरभेयि जगन्मातर्देवानाम्	७७.३
सुहोत्रस्य बृहत्पुत्रो	२७८.१५	सूत्रे संयोज्य विन्यस्य ८५.३१	सेना पदादि बहुला	२२८.७	सोऽवाप्तकामो विमलः	१६.१३	सौरभेयः सर्वहिता पवित्राः	२६४.२७
सूकरी परपुष्टा च	२३१.२८	सूरसेनश्च सूरश्च धृष्टोक्तः २७५.६	सेनापतिवधे तद्ददद्याद्ध-	२४२.३५	सौगन्धिकन्तु कहलारं	३६०.६२	सौरिं रविं च राहुं च	१२६.१२
सूक्तिभिः कविसिंहानां	३३७.३७	सूर्यात्रिदशपक्षैश्च १४०.११	सेनायां यदि वासार्थे	२३२.२	सौगन्धिकं तथा गज्जं	२४६.४	सौरो मासो विवाहादौ	१७५.३२
सूक्तेन दद्यान्निष्पापो	२६३.५	सूर्यं चण्डप्रचण्डं च १४८.७	सेन्द्राः सुरा वशं यान्ति	१२३.३१	सौगन्धिकोत्थाः कापाया	२४६.१२	सौवर्चलान्निहिगूना	२८३.३८
सूक्ष्मं ज्योतिर्मयं रूपं	३०.२६	सूर्यं नत्वा ब्रजेन्मौनी नरो ११५.१७	सेवाचक्रं प्रवक्ष्यामि	१३२.१	सौत्रामणिः सप्तसोमसंस्था-	१६६.१५	सौवर्णपट्टसन्नद्धान्दत्त्वा	२११.८
सूक्ष्माण्यगुलिपर्वणि	२४३.१७	सूर्यवंशं सोमवंशं राजां २७३.१	सेव्या जठरियाः कृष्णा	२८३.१७	सौभाग्यादेरुमापूजां	३२६.१	सौवीरराजस्य पुरा मंत्रेयो	२००.६

स्कन्दषष्ठीव्रतं प्रोक्तं भाद्रे	१८१.२	स्त्रियश्चात्ताः समाश्वास्य	१४.२५	स्थण्डिले त्वचित्ते देवे	७६.५	स्थावरत्वं पुरा हाम	३११.२१	स्नात्वाचम्य मृदा देहं	३०४.१२
स्कन्दायेशो यथा	७०.६	स्त्रियां सृणिस्त्वंकुशोऽस्त्री	३६६.६	स्थण्डिलेऽङ्गुलमानेन	३३.१२	स्थावरं जंगमं वापि	३१.२७	स्नात्वा चोत्तीर्यं तत्तीर्थं	७२.१४
स्कन्धभग्नं न कर्त्तव्यं	४२.१८	स्त्रियां स्फिचौ कटिप्रोथा-	३६४.१६	स्थण्डिलेऽन्जे मध्यगते	२६२.४०	स्थावरं पञ्चम सर्वं	८४.३२	स्नात्वानश्रन्तहः शेषमभिवाद्य	१७०.१५
स्कन्धावष्टाङ्गुली कार्यो	४४.२६	स्त्रीकालकारे घुननिशासी	३१०.२४	स्थानव्यं भवता तावद्यावत्स	६७.६८	स्थितः पुच्छे ध्रुवस्तत्र	१२०.३१	स्नात्वा नित्यद्वयं कृत्वा	६६.१
स्कन्धावार निवेशजो रिपुं	२४१.४२	स्त्री धुत्क्षुतं धवः पुंसि	३६४.१०	स्थानत्रये प्रेतशिला	११६.१५	स्थितं स्थिरतरं सारं वन्दे	११६.४०	स्नात्वाभ्यर्च्य व्याहृति-	२०६.२३
स्कन्धवारापसव्यस्थाः	२३२.१४	स्त्रीणां प्रसववैकृत्ये	२६३.२३	स्थानमेत द्वचः श्रुत्वा	२.७	स्थितो जलानि पिबति	३६८.५	स्नात्वा वृषमपम्यन्स वृषं	१८४.१५
स्कन्धो भुजशिरोऽसोस्त्री	३६४.२१	स्त्रीणां चैकाधिका वै	३७०.३७	स्थानान्स्थानान्तरं कार्यं	२८२.६	स्थितो वृषो हरिः कुम्भो	१२७.१६	स्नात्वा व्रतवता सर्वव्रतेषु	१७५.५६
स्खलनं वाहनानां च	२३०.७	स्त्रीणां विलासविष्वोकवि-	३६०.८४	स्थानात्स्थानं दशगुण	३६८.१६	स्थिर दीर्घं प्रमाणैस्तु	५४.२१	स्नात्वा श्राद्धी पिण्डोऽथ	११५.३१
स्खलितं तस्य वीर्यं	३.२०	स्त्रीणामकृत चूडानां	१५७.८	स्थाने तु प्रथमा योज्या	५६.३०	स्थिरमित्रः स्थिरोत्साहः	३६६.३६	स्नानकुम्भेषु कुम्भास्तश्चित्तु	५७.८
स्तनो चौवानुराधासु	१६६.४	स्त्रीणामुमाव्रतं श्रीदं	१६६.६	स्थानेनापि स्वरणापि	३४३.३४	स्थिरा च निष्ठरा दिव्या	१२५.१२	स्नानकुम्भमुच्यते पापन्ममेदेवं	११६.६
स्तम्भनं मोहनं वश्यं	३१५.१	स्त्रीनक्तमन्तरागारवहिः	२५३.६०	स्थानेषु पुष्पमालादिचि	६२.४५	स्थिरे लग्ने गुरोर्वरिऽथ	१२१.५१	स्नानद्रव्याण्यथाहृत्य	६६.३
स्तम्भनेधूम्र उच्चाटमारणे	३२४.५	स्त्रीपुंसयोस्तदुदयस्तस्य	३४२.७	स्थापनं तु यथायोगं पीठ	६२.३	स्थूणापक्षो घनुः पक्षो	२४२.२४	स्नानपानानि तैलानि	१२३.२६
स्तम्भमूलेषु कुम्भेषु वेद्यां	६६.३१	स्त्रीबालाद्युपपत्तो वा	१५१.१८	स्थापनं नीकाभूपादिविधानं	१२६.१६	स्थूलः सूक्ष्मः परश्चेति	२१४.३५	स्नानभोजनकाले च पट्सु	१६६.१८
स्तम्भविद्धे भृत्यता	१०४.३१	स्त्रीभिर्विप्रैर्मंगलाष्ट घटैः	६०.१४	स्थापनं पञ्चमांशे च	६७.७७	स्थूलस्य तस्य पुच्छस्थां	२३४.६	स्नानं करोमि संसारगद-	११५.७०
स्तम्भशृङ्खलपाशैर्वामृते	१७३.१८	स्त्रीभृत्यान्प्रेमदानाभ्यां	२३८.१६	स्थायिनोऽष्टौ रतिमुखाः	३३६.१३	स्थैर्यं गम्भीरता स्त्रीणां	३३६.५०	स्नानं कुर्यान्नृपः पश्चादन्त	२३५.४
स्तम्भादिः सात्त्विको	३४२.२	स्त्रीमन्त्रा वह्निजायान्ता	२६३.४	स्थापयिष्यति मर्यादां	१६.६	स्थैर्यं गिरेर्जयं रुद्राद्यशो	२६६.२०	स्नानं कृष्णाय दद्यात्तु	१८३.६
स्तम्भो विद्वे षण्णोच्चाट-	३०६.१	स्त्रीवृद्धबालकि तवमत्तोन्	२५५.३	स्थापयेज्जलशय्यास्थं	६३.७	स्नात एकैकया दत्त्वा फलं	२६३.६	स्नानं घृताम्बु द्विस्नेहं	२६७.१६
स्तुतोऽसौ वामनो भूत्वा	४.७	स्त्रीशूद्रविटक्षत्रवधो	१६८.३७	स्थालीमारोपयेदस्त्रजप्तां	८१.६२	स्नातक व्रतलोपे च कर्मत्यागे	१७०.१४	स्नानं घृतेन कथितमायुष्य-	२६७.४
स्तुत्वा सम्प्रार्थयदैवमादिदेवं	११६.३५	स्त्रीषु षण्डान्निधुञ्जीत	२२०.१३	स्थाल्लाङ्गलिक्यग्निशिखा	३६३.५७	स्नातस्य संपपं तैलं	२६६.१३	स्नानं पलशतं ज्ञेयमभ्यंगं	२११.७०
स्तोकात्पशुलकाः सूक्ष्मं	३६७.३६	स्थण्डिले कमले मध्ये	२६१.६	स्थावरेषु स्थिरं ह्यक्षं	१२६.१६	स्नाता स्त्री पञ्चमो योग्या	१५६.१३	स्नानं पानं सकृत्कुर्यादश्वानां	२८६.४८

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी.

१०४

स्नानं पित्ताधिकं हन्यात्	२८१.३३	स्नेहयेत्यक्तदोषं तु ततस्तं	२७६.५	स्याच्छान्तभयः शिशिर	११६.३	स्युरेवन्तु पुनर्वैवेत्यवधारण-	३६१.३१	स्वच्छमल्पीपथं क्वाथं	२८१.१३
स्नानं माहेश्वरं धक्ष्ये	२६७.१	स्नेहव्यापदभवो येषां	२८६.४५	स्याच्छिखा विपर्यस्तार्द्धा	३३१.१८	स्यूतप्रसेवो कण्डोलपिहौ	३६६.२७	स्वतन्त्रः कर्त्ता विद्यानां	३५४.२
स्नानं वस्त्रोपवीतं च	२३.१४	स्पन्दयत्यधरं वक्त्रं	२१४.११	स्याज्जम्बीरे दन्तशठो वरुणो	३६७.१०	स्रगक्षसूत्रकलिकः	३२६.२५	स्वतन्त्रस्यान्यतन्त्रस्य	३४३.१८
स्नानमण्डलकान्दिक्षु	२६५.१०	स्पर्शनादेव तार्क्षेण हस्ते	२६५.११	स्याज्जल्पाकस्तु वाचालो	३६७.१०	स्रग्धरा मरयानोमौ ययौ	३३४.२५	स्वतन्त्रस्यान्यतन्त्रस्य	३४६.१७
स्नानमाग्नेयकं स्पृष्टवा-	७२.१६	स्पर्शद्विशी तिलहोमात्	३१३.२०	स्याज्जभटित्यञ्चसाह्वय	३६१.२०	स्रग्ध्रपदीपनं वेद्यैर्हृदयेन	६७.४०	स्वदक्षिणोर्ध्वकायस्य	८४.१०
स्नानसेवादिना ध्यानं	१३३.६	स्पृष्टा धुनोति गात्राणि	२२४.७	स्यात्क्षपक्षोरस्यैश्च	२४२.६५	स्रवन्ते रुधिरोद्गारी रक्ताक्षः	१३६.१३	स्वदिभु कलगाखण्डालोक	६६.२५
स्नानादि पूर्ववच्छान्त्यै	२६६.४७	स्पृष्टा पुलकितैरङ्गैः	२२४.१४	स्यात्पञ्चता कालधर्मो	३६३.२३	स्रवमाणे स्त्रिया गर्भे	३०२.२१	स्वदेशपण्ये तु शतं	२५८.४२
स्नानापापाहुरेत्पञ्च-	६५.३६	स्पृष्टवा शिरोनाभिपादांश्च-	५६.५५	स्यात्पाराद्धचतुष्कस्तु नाभौ	३४३.५०	सायान्महाजनैर्विप्रैश्चामुत्तार्य	६८.१८	स्वदेशस्थो बहुरिपुर्मुक्तः	२४०.१३
स्नाने देवाच्चर्त्ते होमे	७४.३६	स्पृष्टा सम्प्रत्ययः श्रद्धा	३६२.२०	स्यात्पुलाकस्तुच्छधान्ये	३६६.२३	सावाशौचं प्रवक्ष्यामि	१५८.१	स्वद्रव्यं यत्र विश्रम्भान	२५३.१४
स्नापनं संहितामन्त्रैर्न्यासं	६७.८४	स्फटिकः पञ्चरागाः	२४६.११	स्यात्प्रवन्धे चिरातीते	३६१.१५	सुगन्धे पुष्पमारोप्य	७५.५३	स्वधाकारं न युञ्जीत	११७.४३
स्नापयित्वा समभ्यर्च्य	६८.१४	स्फाटिकं भूतिदं कौशं	३२७.३	स्यात्प्रासादी वैजपन्तो	३६०.८	सुचा चार्द्धपदे वाह्ने	४०.५	स्वधान्ते रातमतत्त्वाद्यै	७२.२५
स्नापयेत्पञ्चगव्येन	६६.६६	स्फाटिकस्वर्णपाण्ड्वाभाः	२१५.२३	स्यात्सुधर्मा देवसभा स्वर्गङ्गा	३६०.१०	सुखं तु हस्तमात्रं	२४.१७	स्वधां वाचयिष्येपृच्छेदनु-	११७.२८
स्नापयेत्पूर्ववत्प्रार्च्यं	७८.३७	स्फातिवृद्धौ प्रथा स्याती	३६७.२२	स्यादानन्दधुरानन्दः	३६०.४३	सुखेण धृतपूर्णेन	७५.३८	स्वधैवं पिनामहादेः	११७.१४
स्नापयेन्मूलमन्त्रेण	३४.२२	स्फारं प्रभूतं स्यान्तन्त्रप्रत्यये	३५७.६	स्यादा वृत्तिरनुप्राप्तो	३३३.१	स्रोतोवहाधोगमनं स्नानं	२२६.६	स्वधोच्यतामस्तु स्वधा	११७.२६
स्नायुर्धिरदेहेषु अस्थि	२८१.२८	स्मर त्वं वारुणीं कन्यां	२८८.१६	स्यदिकैकं तथा	७८.१५	स्वकार्यकारणत्वेन	१०१.६	स्वनामाद्यन्वजीजास्ते	३०१.१६
स्नायुः स्त्रियां कालखण्डय	३६४.१५	स्मृतिः स्यादनुभूतस्य	३३६.२६	स्याद्गृद्विगुणं दैर्घ्यात्तिथि	१०५.१६	स्वकीया इव सोमोऽपि	२७४.६	स्वनामाद्यन्वजीजास्ते	३००.१७
स्निग्धः प्रदक्षिणावर्त्तः	८२.७	स्मृत्वा च रोचनं दत्त्वा	६६.६४	स्याद्दण्डसमवृक्षम्यामति-	२४२.६६	स्वकीया परकीया च	३३६.४१	स्वनिने वस्त्रपण्यानां	३६०.६८
स्निग्धोष्णमन्नमभ्यंग	२८०.४७	स्मृत्वा घमर्षणं वस्त्रं	२२.५	स्याद्धर्ममस्त्रियां पुण्यश्रेयसी	३६०.४२	स्वकुटुम्बाविरोधेन दयं	२५७.२६	स्वपदस्थान्गुरांश्चक्रै	४.५
स्नेहपाता वगाहौ च	२२६.१४	स्मृत्वाङ्गारं तु गायत्र्या	२१५.३१	स्याद्भुजजंगशिषुसूना	३३४.३	स्वगोचरीकृताशेषभोगं	२७.५६	स्वप्न शुनाशुभं वक्ष्ये	२२६.१
स्नेहपाने तथा वस्ती तैलं	२७६.६२	स्याच्छरीरास्थि कङ्कालः	३६४.१६	स्याद्यशः पटहो ढक्का	३६०.७४	स्वच्छन्दविधवागामी	२५८.२६	स्वप्नावस्था प्रतिपद्यां	८५.१६

स्वप्ने च दीप्तिमत्प्रेक्षी	२८०.३८	स्वर्गलोको ध्रुवान्तस्तु	१२०.१२	स्वस्त्रोत्रपाठश्रवण कतृणां	२३७.१६	स्वाहान्तशिवमन्त्रेण	७२.३८	हत्वा तु किकरान्सर्वान्सत	६.१७
स्वभावं बहिरस्यन्तं तस्यां	२८८.४६	स्वर्गादि नामलिङ्गो यो	३६०.१	स्वस्त्या त्रयं जपेत्प्रातः	२५६.५१	स्वाहान्तेनाहुतीः पञ्च	७७.२१	हत्वा पाश्वे प्रहारेण	२८८.४५
स्वभावं हि तुरङ्गस्य	२८८.३८	स्वर्गार्थिनां स्वर्गदं च	२७१.२०	स्वस्त्याशीः क्षेमपुण्यादौ प्रकर्षे	३६१.३	स्वाहान्तैः संहितामन्त्रैर्हत्वा	८१.६६	हत्वा शतघनं कृष्णो	२७५.४३
स्वभावश्च विवृतिश्च	३३६.१०	स्वर्गारोहणसोपानं पितृणां	११५.३	स्वाङ्गमन्त्रैर्न्यसेद्वात्राण्यधर्मा	३०४.१६	स्वाहापुत्रोरुपदगुश्च तस्य	२७५.१३	हनुमान्गिरोऽश्रुगेण	१०.८
स्वमन्त्रैः कणिकान्ताः स्था	३०१.२४	स्वर्गे परे च लोके	३६१.१६	स्वातत्र्यात्मगुणव्याक्तिरिह	८२.१२	स्वाहा वासुकिराजाय	३१४.५	हनुमान्स दशग्रीवदर्शनोपाय	६.१६
स्वसन्त्रैः प्रत्यहं देयमाहुतीना	६६.१२२	स्वर्णचित्रमृगो भूत्वा	७.१३	स्वातिसौम्ये च भैषज्यं	१२१.१४	स्वेच्छया तु सभां	६५.२	हनूमतानतद्रामः सीतां	१०.२७
स्वमूर्तौ शिवकुंभे	८१.४३	स्वर्गाश्रुगीं रौप्यखुरां	२१०.३२	स्वाददका बहुगुणा	११६.२७	स्वेच्छेयैव त्वया नाथ	६७.४२	हनूमन्धारयामास तत्रागं	१०.२०
स्वमेव कर्म दैवाख्यं	२२६.१	स्वर्गाश्रुगी शफै रोष्यैः	२१०.३०	स्वात्मन्यनुगृहीतेति	८१.२५	स्वेति हेति प्रयोगेण	७८.४८	हन्त हर्षेऽनुकम्पायां	३६१.६
स्वं लभेतान्यविक्रीते	२५७.१६	स्वर्भानोश्च रथोऽष्टाश्वः	१२०.३८	स्वात्यन्तरे यन्त्रनिष्ठे	१२१.६४	स्वेत्यग्नौ हा धृते	७५.३७	हन्त्यन्यान्योगराजोऽयं	२८५.२५
स्वयं दीर्घस्वराद्यं च	३०१.२	स्वर्भानोः सुप्रभा कन्या	१६.१२	स्वात्यां गृहीत्वा चाङ्गारं	१६५.४	स्वेपां पट् प्रतिवारेषु	२६४.१४	हन्यात्पश्चात्प्रवीरेण	२४२.१६
स्वयं भिद्येत्वाकृतधीः	३५४.३	स्वलिट् स्वलिङ्भ्या	३५१.७३	स्वामिने योऽनिवेद्यैव क्षेत्रे	२५७.८	हं		हन्यात्प्रवीरपुरुषैर्भगदाना	२४२.१५
स्वयमायाति तावत्तु	१२०.२८	स्वल्पकोटिस्त्वचा शृङ्ग	२४५.७	स्वाम्यन्तमथ वादित्यं	६६.५	हंसपक्त्याकृतिसमे दृश्येते	२४६.११	हन्यात्प्रवीरपुत्रागतागामि-	१२२.१८
स्वयम्भुवा स्वयम्भुवि एवं	३५१.४८	स्वल्पवृक्षोपला क्षिप्रयद्धनीय	२४२.१६	स्वाम्यमात्यं च राष्ट्रं च	२३६.१	हंसपद्मासनां रक्तां	८२.२७	हय गन्धर्वराजस्त्वं शृणुष्व	२८८.१३
स्वराट् स्याद्द्वाम्भ्यामधिकं	३३०.१८	स्व (स) सन्ततिस्त्रीपशव्यं	२५४.१७	स्वाम्यमात्यं जनपदा	२२५.११	हंसाधिका पञ्चमी	२६६.१०	हयग्रीवोऽङ्कुशाकाररेखो	४६.७
स्वरुर्वज्र त्रपु सीसमसारं	३५७.४	स्वस्तिकादि विचित्रश्च	३२०.३०	स्वाम्यमात्यं तथा दुर्गं	२३३.१२	हंसाश्च मृगमार्जारं नकुल	२३१.१८	हयजिह्वाङ्गमाहीने	२८८.३२
स्वरूपं लक्षणं तेषां प्रभा	६६.६०	स्वस्ति केनात्र कुर्वीत	२४६.१६	स्वागर्ध्वैः क्रीडते देवो	२१६.१५	हंसास्यहंसपक्षौ च सन्दंश	३४१.१६	हयांश्च पक्षयो व्यूहो	२४२.४६
स्वरूपाद्याः सुरगणाः	१५०.५	स्ववनेऽन्यवने पुष्पैस्त्रिगुणं	२०२.१२	स्वाहा कर्कोटनागाय फट्	३१४.६	हफारं विन्यसेत्तत्र	५६.२८	हकाकृतियमं यच्च	२४६.१२
स्वर्गं गते शन्तनो च	१३.५	स्वास्तिके मण्डलेऽभ्यर्च्य	६३.१०	स्वाहान्तसहितामन्त्रैः	८२.२२	हकारश्च क्षकारश्च द्वौ	८७.२	हरणं छेदनं घातो भेदनं	२५२.१७
स्वर्गं च वैष्णवं लोकं	३८.१०	स्वास्तिन इन्द्र इत्येतत्सर्ववाधार्	२६०.३२	स्वाहान्तायुधमन्त्रेण	८४.५०	हकारे तडिदाकारे	८८.४०	हरन् रकमान्नोति यावदा-	२२२.१६
स्वर्गं ह्यपत्यमोजश्च	१६३.३७	स्वस्ति प्रतिग्रहं धर्मं	२०६.५१	स्वाहा शिरस्यथ वषट्	२६३.४६	हतोश्च तथा मा वेत्युक्ते	१४.१४	हर हर हृदयाय नमः	२६५.२५

हरामुकस्य दुरितं सर्वं	३१.८	हर्यश्वोच्च निकुम्भोऽभूत-	२७३.२३	हस्तिन्या मददृष्टो च	३२१.१३	हिमकुन्देन्दुभं सौम्यं	१४४.३६	हीनान्नावहसेदगच्छेन्नादेशे	१५५.२४
हरिगोद्विजचन्द्रार्कुसारादीन	२८०.१२	हर्षादिजन्मवाक्संगः	२३६.१८	हस्ते चौषधिवरि च पंचम्यां	१६२.१०	हिमं कपित्थकरसं मागधी	३०२.१०	हीनेन विग्रहः कार्यः स्वयः	२३४.२१
हरिणाप्यारिणाच्छिन्नं तदा	३१५	हर्षादिभिश्च मनसो विकासो	३३६.१४	हस्ते घृतं तस्करत्वं	१२६.४	हिमवान्हेमकूटश्च निषधश्चास्य	१०८.५	हं मृत्यौ प्रीतिसन्नाशे	१२५.४२
हरिणी सुप्रभा लक्ष्मीविभूति	१०५.४	हलमष्टगवं धर्म्य	१५२.४	हस्ते तु दृश्यते चित्रा	१२१.७३	हिरण्यकशिपोः पुत्राश्चत्वारः	१६.७	हुतशेषं क्षिपेत्कुम्भे प्रतिद्रव्यं	३०६.१३
हरितकी मूत्रसिद्धां स्तैल	२८५.३७	हलेन मुसलेनाद्यौ	१३५.५	हस्ते मूले मृगे पौष्णे बुधे	१२१.११	हिरण्यकशिपोश्चोरो	२७६.१३	हुतशेषं चान्नपात्रे दत्त्वा	११७.१८
हरितां दोद्वयेनोर्ध्वमुद्वहन्ती	३०८.८	हवर्गं रजतं तद्वदवर्गाच्चानथं	६२.२६	हस्तो मघा तथा मैत्रमाद्य	२८२.५	हिरण्यगर्भमन्त्रेण इमं	५८.१०	हुताशनस्य दीप्त्या च	२८८.१५
हरिद्रामुद्रकाश्मीर	६८.१३	हविर्ज्यामघः पापघ्नो	२७५.१७	हस्तो मन्दकुजो वारो	२६४.१७	हिरण्यगर्भं गर्भस्थं हेमबीजं	१६७.२२	हुताशा च विशालाक्षी हुक्कारा	५२.३
हरिद्राराजवृक्षत्वकूचिचा-	३०२.२६	हविर्द्विनात्पडाग्नेयी	१८.२०	हस्त्यश्वरथपादा तमन्योन्या	१४.६	हिरण्यपशुभूम्यादिगीतवाद्या	६७.४५	हुत्वाग्निं वैष्णवमन्त्रैः	५६.४६
हरिद्रौदनमिद्रां रक्षोघः	६३.२१	हविर्मांश्च गरिष्ठश्च ऋतः	२१६.२१	हां सर्वभूतदमनी	७४.४६	हिरण्यमग्निरुदकमष्टाङ्गः	२५३.६	हुत्वा चरोस्तृतीयांशं	७८.५८
हरिमभ्यर्च्य सस्तुत्य	२३०.८	हविष्यन्तीयमभ्यस्य	२५६.३३	हां हं हां शिवमूर्तये	२१.१२	हिरण्यरेताः सप्ताचिः	३६०.१२	हुत्वा चाज्याहुतीस्तद्वत्तद्विप्रा	६६.२०
हरिवंशं प्रवक्ष्यामि	१२.१	हविष्यं व्रतनक्तादावग्नि	१७५.१७	हाटकक्षितिगोरीणां	२११.३७	हिरण्यवर्णा इति च पाद्यं	२६४.२	हुत्वा तु ब्रह्मविष्ण्वीश देवा	६६.१२
हरिवर्षः किम्पुरुष इन्द्रद्वीपः	२१६.५५	हविष्यान्नेन वै मासं	१६३.३०	हा तातेति क्रन्दमानाः	३७१.२६	हिरण्यग्रीहिंसंयुक्तेर्गन्ध	४१.६	हुत्वाथ यत्कृतं कर्म	६६.११७
हरिशकस्योर्युद्धं बभूवाथ	१२.४६	हव्यकव्यधनैः श्राद्धेस्तेषां	११४.४०	हामग्नये स्विष्टकृते	७७.१४	हिरण्या कनका रक्ता	८१.४६	हुत्वा नाम्नाग्निना चैकं	७७.११
हरिश्चन्द्रोहिताश्वो	२७३.२७	हव्यवाहं च पूषाणं	१०५.६	हारिद्रश्चैव कौसुम्भो	३४६.२६	हिरण्याक्षमुताः पञ्च	१६.११	हुत्वा रथन्तरं जप्त्वा	२६१.१६
हरीतक्यक्षिधात्र्यश्चमरीचं	१४१.२	हस्त उत्तरभाद्रश्च आर्द्राषाढा	१२६.३२	हालाहलं विषं दैत्यं	२७६.२३	हिरण्यांघ्रिहिरण्याक्षो	३२.८	हुत्वा शान्त्यम्बुना प्रोक्ष्य	१०३.१५
हरी रेमेजेकमूर्ती	१२.५५	हस्तप्रदेशिता दण्डा	६५.३२	हासो हास्यञ्च बीभत्सं	३६०.७६	हिण्याश्वरथस्तद्वद्धेमहस्ति	२१०.३	हुत्वा सहस्रशो राम	२६०.४६
हरेच्छिरीपञ्चांगः	२६८.१३	हस्ताद्यैर्द्धारिता पूर्वं	१३३.३१	हाहाखा तथा क्रूरा क्रोधा	१४६.१५	हिरण्यास्यो हिरण्याङ्गो	३२.६	हं तर्कं स्यादुषा रात्रेखसाने	३६१.३४
हरेण धारितं कण्ठे	३.६	हस्ताद्वादशशोपःनात्कुर्व्यां	६५.१७	हाहा हूहश्च गन्धर्वा	३६०.११	हिरण्वते श्वेतवर्पं	१०७.७	हं वितर्कं परिप्रश्ने	३६१.१४
हरेः सान्निध्यकरणमाधि-	५६.१	हस्ताभिषेकं कृत्वाथ	३०४.१३	हिसां परापवादं वै	१५३.१५	हिनजानिपरिक्षीणमृणार्थं	२५४.३	हं शिखोपरि विन्यस्य	७४.१५
हर्म्यादिर्धनिनां वासः	३६३.६	हस्तिन्यः पार्श्वगभिष्यो	२८७.४	हिगुसौवर्चलव्योपेद्विपलांशे	२८५.१८	हीनहीनतरे चैव व्यहश्चतुर	१५८.११	हूकारा क्षेमकारी च	३१४.३

श्रीअग्निमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

१०७

हृत्तिकारणाह्वानमुपन्यासस्तु	३६०.६१	हृदये भूतसङ्घानि	१३१.१०	हृत्लेखाव्योमसंपुराण्ये	२६३.४८	हेमन्ते शिशिरे चैव	२२८.६	ह्रस्वाः शुक्ला दीर्घाः	३२५.२०
ह्रयमानं च प्रणवो	३२६.२३	हृदये विन्यसेद्व्यात्वा ग्रहं	२३.१६	हृषीकेश नमस्कृत्य तदग्रे	११६.२०	हेमरत्नमयं भूतयं महाशङ्ख	३२७.२	ह्रस्वाः स्युर्मूर्तयः पञ्च	३०१.६
हृच्छिरश्च शिखा चैव	२५.१२	हृदस्त्रसम्पुटं सूत्रं	८३.३६	हृषीकेशं दक्षिणाया	५६.३६	हेमशलाकयाऽञ्जनां	७०.३	ह्रस्वोऽक्षस्तद्युगाद्धं च	१२०.२६
हृतद्रव्य कलत्रश्च पूजार्हो	२४१.५७	हृदाकृष्य तथा साध्य	७२.७	हृषीकेशो विकोणेपु	२७०.४	होमद्रव्ये मूपिकाद्यैर्भक्षिते	१७४.४	ह्रस्वो गुरुर्वा पादान्ते	३२८.२
हृतं प्रनष्टं यो द्रव्य	२५७.२३	हृदा तत्सन्निधानार्थं	८१.६३	हृष्टं पुष्टं वलं मत्वा	२४०.२५	होमं त्रिपवणं भैक्ष्यमनग्नि-	२५६.१०	ह्रस्वो दहिति पापानि दीर्घो	२१४.३६
हृत्पद्मव्यापिभिर्द्दहं	२३.५	हृदादि क्रमतो ध्यात्वा	२४.३५	हृष्टा नराश्चानुलोमा ग्रहा	२३२.३७	होमयेत्क्षीरदूर्वाज्यममृतां	३२६.२४	ह्रां वसुभ्योऽथ रुद्रेभ्यो	७२.४१
हृत्पुण्डरीके विन्यस्य	५६.२६	हृदादिस्थानगान्वाणान्ध	३०३.६	हे धौ पञ्चप्रणवाद्यन्तां	१४६.३	होमयेन्मूलमंत्रेण शतं	३११.१८	ह्रां हृदयाय ह्री शिरसे	७२.४०
हृत्पुरः सरमुच्यार्थं	७४.६२	हृदाद्या लक्ष्मीर्मधा च	२१.२४	हेतिश्चैव प्रहेतिश्च	२१६.४०	होमादिना च सौभाग्यं	३०२.६	ह्रां ह्रीं सः सूर्याय नमो	७३.६
हृत्सम्पुटितमन्त्रेण	८२.१७	हृदापूर्य्य पङ्क्त्या	७४.३५	हेतुकः क्षेत्रपालश्चत्रिपुरांतो	३१३.१०	होमाद्विश्चैव माङ्गल्यं	२६७.८	ह्रादिनी वज्रमस्त्री स्यात्-	३६०.६
हृदग्नौ चन्द्रभं चैव	७४.२	हृदाचिती विसृष्टाग्नौ	७५.४४	हेतुं ब्रह्माण्डमन्त्रस्थं	८३.२६	होमार्थं स्थण्डिलं	६०.८	ह्रींकारी खेचरी चण्डा	१४७.५
हृदयं च शिरश्चूडां वर्म	२१.६	हृदालब्धदग्ध दर्भं	७५.३४	हेतुः सदाशिवो देव इति	८८.६	होमी प्रतिवृत्तिं कृत्वा दत्त्वा	२११.१७	ह्रीं गौरीं गं गणाः	२१.१३
हृदयं च शिरश्चूडा कवचं	२५.११	हृदावगुण्ठयेत्पश्चादावाहः	७४.५७	हेतौ तृतीया चाव्येन	३५४.१६	होमः प्रसूतिवैकृत्ये जपो	२६३.२५	ह्रीं दुर्गे दुर्गे रक्षणि	३४८.१६
हृदयं पाणिना स्पृष्ट्वा	२५६.७०	हृदा वागीश्वरीं तत्र	७५.७	हेमकुम्भधराश्चैते कर्णिकायां	३०८.१२	होमं निर्वर्तयेदेवं	७५.५२	ह्रीं पुटं पार्थिवे दिक्षु	१२१.१६
हृदयात्प्रस्थिता नाड्यो	३०.३३	हृदासनामिदं ध्यात्वा	७४.२८	हेमकूटं किम्पुरुषं हरिवर्षाय	१०७.६	होमयेत्प्रतिभागं च	१०२.१५	ह्रींवीजाः प्रणवाद्याः	६१.१३
हृदयादिकमोच्चरविसृष्टं	८८.३५	हृदा सम्भोजनं दत्त्वा	८३.४५	हेमकूटोऽथ हिमवांस्त्रयं	२१२.१४	होमात्तिलधूताद्यैश्च	२१.२७	ह्रीं रोचनागपुष्पाणि	३२३.१३
हृदयादिकरान्तेषु	७४.३०	हृदि ध्यायन्हरिं देवं	२२.३	हेमगौरिकया कृष्णा प्रतिमा	३०६.३	होमाद्रणादौ विजयो राज्या	१४६.१	ह्रूं तेजोवति रौद्री	३५०.२५
हृदयादीनि कल्पेत	२५.६	हृदविन्दुब्रह्मरन्ध्रेषु	७२.३१	हेतुकं त्रिपुरध्नं च	६६.११	होमान्ते दक्षिणा देया	२५६.६६	ह्रीं स्फेहं स ख क छ ड	१४३.३
हृदये च तथा कार्यं कण्ठे	४४.६	हृद्रोगिणो विरेच्यास्तु	२७६.२७	हेमताम्रमयं रक्तं राजतं	६५.५८	होमेन शोषयेत्पश्चात्संहार	२७.६३	ह्रीं हूं हः हृदये प्रोक्तं ह्रीं	१४७.७
हृदयेन शतं ह्येकं	३११.१७	हृन्नाभिगुह्यजानवङ्घ्रौ	२३.२२	हेमन्तः शिनिरेश्चैव	२८८.३	ह्रीं कारणे फडन्तेन	७४.२६	(इतिशुभम्)	

